



131 d 87/22

R. 4 . 9<sup>c</sup>

T. Pat. 1.

Test. Gr. 1





# PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA  
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS  
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

## RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA  
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,  
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;  
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS  
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI  
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM  
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM  
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

ACCURATIS ET AMPLIIS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUBIIS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO  
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE  
PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUOLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;  
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET  
IN QUIBUS OPERUM SCORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERBUS,  
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT.

OMNINO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,  
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS  
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER  
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,  
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,  
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,  
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

## SERIES GRÆCA

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ  
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DEAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,  
JAM INTEGRÆ EXARATA, VICINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET VILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA  
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET  
PORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE INTRA  
QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE  
VERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPITOR,  
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUIUSQUE VOLUMINIS AM-  
PLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXVIII.

S. ATHANASII ALEXANDRINI ARCHIEPISCOPI.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,  
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM  
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857





SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

# ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

## S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

*VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,*

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ETC., NECNON AD COMMELINIANAS LECTIONES CASTIGATA,  
MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE, PÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS  
ILLUSTRATA : NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, ONOMASTICO, ET COPIOSISSIMIS  
INDICIBUS LOCUPLETATA, OPERA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS  
S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,

*NOVISSIMIS NUNC CURIS EMENDATIORA, ET QUARTO VOLUMINE AUCTA :*

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSI,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

---

TOMUS QUARTUS.

---

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 45 FRANCIS GALLICIS.

EXCŪDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,  
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,  
SEU PETIT-MONTRŪGE.

1857



# ELENCHUS

## AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVIII CONTINENTUR

### S. ATHANASII ALEXANDRINI ARCHIEPISCOPI.

<b>DUBIA.</b>			
De Incarnatione Dei Verbi.	col. 25	Sermo in cæcum a nativitate.	4001
Festimonia ex Scriptura sacra.	29	Homilia in illud Matthæi: <i>Ite in castellum</i> ,	4023
Epistola catholica.	81	etc.	4033
Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Sa-		Homilia in illud: <i>Eunte autem illo</i> , etc.	4047
mosatensis.	85	Homilia in sanctam quintam feriam.	4053
De Incarnatione Dei Verbi.	89	Sermo in Parasceven.	4061
De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo		Homilia in SS. Patres et prophetas.	4073
existentia, et contra Sabellianos.	95	Sermo in sanctum Pascha.	4081
Quod unus sit Christus.	121	Sermo in sanctum Pascha et recens idemina-	4091
De Sabbatis et circumcissione.	133	tos.	4091
Homilia de semente.	143	Sermo in Assumptionem Domini.	4101
In illud: <i>Profecti in pagum</i> , etc.	169	Sermo in sanctum Andream.	4107
In passionem et cruceum Domini.	185	Sermo alius.	4115
De virginitate.	251	Dialogus I De Trinitate.	4157
Synopsis Scripturæ sacræ.	283	Dialogus II De Trinitate.	4201
		Dialogus III De Trinitate.	4249
		Dialogus IV De Trinitate.	4255
		Dialogus V De Trinitate.	4289
		Sermones XX contra diversas hæreses.	4395
		Syntagma ad quemdam pontificum.	4409
		Sermo iis qui sæculo renuntiaverunt.	4421
		Doctrina ad monachos.	4427
		De templo Athenarum.	4431
		De corpore et anima.	4439
		De S. Trinitate.	4439
		Disputatio cum Ario coram Probo iudice,	4439
		lib. II.	4441
		Pontificum Romanorum et Athanasii epi-	4485
		stolæ.	4537
		Vita S. Syncreticæ.	4557
		Exhortatio ad monachos.	4561
		Exhortatio ad Sponsam Christi.	4562
		Epistola Athanasii ad episcopos Persarum.	4581
		Epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum	4585
		Samosatensem.	4585
		Symbolum <i>Quicumque</i> cum Græca versione.	4587
		Secunda formula Interpretationis Græcæ	4591
		Symboli <i>Quicumque</i> .	4595
		Tertia formula Græcæ.	4603
		Quarta formula Græcæ et Latine.	4605
		Bisæ formulæ Gallico idiomate perantiquo.	4637
		Commentarius in Symbolum <i>Quicumque</i> .	4643
		De Trinitate opusculum.	
		De Paschate opusculum.	
		* Addenda ex codicibus Naniæ.	
		Ordo editionum.	



## PRÆFATIO.

Innato proles amore factum plerumque, ut mediocris facultatis homines ac rusticani in divitum principumque domos filios submittrent : et facile sibi eorum iacturam ferendam putabant, dum ad pinguiorem illi fortunam ceu ex transverso et invita natura accederent. Idipsum dolo consimili ab innumeris pene, nec ingenio minus quam ætate disparibus, admissum deprehendimus, qui cum nec fama valerent, nec suapte opera nomen sibi parere posse confiderent, mutuo Athanasii nomine, aliquam sperabant scriptis suis adjici dignitatem. Hinc evenit, ut tot tantaque opera Athanasium ementiantur. Neque tamen hæc una fuit tam immanis accessionis causa : nam multa quoque, olim ἀδίσποτα, cum in librariorum manus incidissent, pari ipsorum temeritate, eidem ascripta fuere. Hujusmodi ausus, quanti quanti fuerint, ferendi fortasse erant, si viri solum ingenio atque arte scribendi præditi suos fetus Athanasio commodasset : at contra accidit ut plerumque imperitorum hominum et insulsoꝝ nugis male auctus sit tam peritus artifex. Hinc germana nœnisi interruista fœdataque in prius editis conspicimus. Hinc inepta illa et ἀνορθώσιμα, prodeunt, *Liber De definitionibus, Historia imaginis Berytensis*; quin illam memoramus *Melchisedeci historiam*, γέλοιοꝝ sane, ni fortasse malis fastidium quam risum illa moveri? Nec audiendus ille auperus, qui non diu hoc opus Athanasio asserere nitēbatur. An Melchisedecum hujusmodi depingat Athanasius; qui post exactum in saltibus septenuii otium sponte loricatedus prodit, pelle iastar testudinis occallente, vulturinis unguibus, corpore pills ita horrente, ut ursum diceret? Nimirum, ut ait Tullius (a), *Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio : itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appetent, non reperies.* Addiderim ne apud Latinos quidem vocem hujusmodi nugis dignam reperiri.

His tamen, quantavis φλοσφίᾳ conspergantur, id conficitur; et cum Athanasio plura quam alii Patribus spuria ascripta fuerint, palam videatur ille majore quam cæteros eruditionis et doctrinæ fama fuisse et quidem apud peritos juxta atque imperitos; quando inter multa quæ nunci et nihili sunt, non spernenda alia comparent, neque talia de quibus sit Athanasio erubescendum. Erubescendum iis erat potius, qui fictam submisere prolem : nam æque illiberate est sua aliis se dignioribus ascribere, atque labore alieno parta in se transmovere. Sed erunt fortasse qui litem moveant : Quid igitur, aient, illa quæ tute luce indigna arbitrare, non exegisti? quid tam multa ejus generis hactenus ignota et tenebris eruiti? Verum præsto est quod respondeatur : ut nostrum fuit dubia et spuria a germanis excernere, haud ita licuit nobis ea rescare. Inter spuria rerensens, quia eo videntur certis de causis ablegata oportere : erunt fortassis quibus alia sit opinio, qui facultatem judicii ea de re ferendi præreptam sibi fuisse indignæ ferent. Ad hæc, quamplurimis eruditione præclaris hominibus obtemperamus, qui quæ nomen Athanasii præferunt, omnia volunt publici esse juris, aiuntque nulla eorum carere suo fructu. Quomobrem si quibus horum lectio displiceat, ea nullo dispendio missa faciant, nec invadeant iis quibus lustrare omnia et in singulis judicium exercere animus est.

A quibus autem isthæc tam multa sint elaborata, quis tam lynceus qui perspicere queat? Unum scimus, jam fere a tempore usque Athanasii cœpisse nonnullos sua Athanasii nomine insignire : sequentibus exinde ætätibus fraudem ceu fluxu quodam ubique pervagatam esse, et postremo ad Latinos ex Græcia dimanasse. Hisce omnibus mirum in modum, sed damno suo uti diximus, auctus est sanctus Doctor. Pauca tamen sunt, quæ auctorum nomina in quibusdam codicibus præferant, ut cuique videre est in hujusce torni decursu. Ætatem vero singulorum quantum in nobis situm fuit assignavimus. Ad ea que in prius editis existant, permulta nos ex tenebris eruta, ut mox dicebamus, adjecimus : suppellectilem sane variam, pretio atque utilitate disparem.

Quoniam autem non æque conspicuis notis omnium *voδeta* deprehenditur : sed quedam eorum non tam evidētia signa in utramvis partem referunt : alia veroꝝ vel ipso cultu atque conspectu peregrina sese profitentur, binas in classes hunc tonum distribuere visum fuit. In priore, Athanasii nomine dubia omnia edi curavimus. Et quidem id ultro fateamur, quod cuique nonita nostra legenti subodorari licebit ; videlicet nos, etsi inter incerta isthæc reponamus, plerumque tamen magis propendere in partem negandi : maluisseque adhuc sub iudice litem esse, quam in periculum venire levius profertendi *voδeta* judicii, Athanasioque suas forte lucubrationes abjudicandi. In posteriore ea collocamus quæ aperte spuria sunt, non aliquo serrato ordine, sed ea quæ in prius editis primas tenebant ut fors obtulit, priora ferme reposuimus : alia ut argumenti ratio ferebat una conjunximus. Nec tamen certa regula fuit : et quia se-

(a) *De oratore* l. II.

# ELENCHUS

## AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVIII CONTINENTUR

### S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

<b>DUBIA.</b>			
De Incarnatione Dei Verbi.	col. 25	Sermo in cæcum a nativitate.	1001
festimonia ex Scriptura sacra.	29	Homilia in illud Matthæi : <i>Ite in castellum</i> ,	1023
Epistola catholica.	81	etc.	1033
Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Sa-		Homilia in illud : <i>Eunte autem illo</i> , etc.	1047
mosatensis.	85	Homilia in sanctam quintam feriam.	1053
De Incarnatione Dei Verbi.	89	Sermo in Parasceven.	1061
De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo		Homilia in SS. Patres et prophetas.	1075
existentia, et contra Sabellianos.	95	Sermo in sanctum Pascha.	
Quod unus sit Christus.	121	Sermo in sanctum Pascha et recens illumi-	1081
De Sabbatis et circumcissione.	133	natos.	1094
Homilia de semente.	143	Sermo in Assumptionem Domini.	1104
In illud : <i>Profecti in pagum</i> , etc.	169	Sermo in sanctum Andream.	1107
In passionem et crucem Domini.	185	Sermo alius.	1115
De virginitate.	251	Dialogus I De Trinitate.	1137
Synopsis Scripturæ sacræ.	283	Dialogus II De Trinitate.	1201
		Dialogus III De Trinitate.	1249
		Dialogus IV De Trinitate.	1255
		Dialogus V De Trinitate.	1289
<b>SPURIA.</b>		Sermones XX contra diversas hæreses.	1395
Disputatio contra Arium in concilio Nicæ-	437	Syntagma ad quemdam politicum.	1409
no.	501	Sermo iis qui sæculo renuntiaverunt.	1421
Sermo contra omnes hæreses.	525	Doctrina ad monachos.	1427
Historia Melchisedec.	551	De templo Athenarum.	1431
Epistola ad Jovianum imp.	553	De corpore et anima.	1439
Liber de Definitionibus.	553	De S. Trinitate.	
Doctrina ad Antiochum.	589	Disputatio cum Ario coram Probo iudice,	1439
Ad Antiochum de poësis inferni.	597	lib. II.	
Quæstiones ad Antiochum.	699	Pontificum Romanorum et Athanasii epi-	1444
Quæstiones in Evangelia.	709	stolæ.	1485
Fragmentum de imaginibus.	711	Vita S. Syneclicæ.	1557
Quæstiones in Scripturam.	773	Exhortatio ad monachos.	1557
Quæstiones alie.	797	Exhortatio ad Sponsam Christi.	1561
Historia imaginis Berytensis.	805	Epistola Athanasii ad episcopum Persarum.	
Aliud ejusdem Historiæ exemplar.	813	Epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum	1562
Aliud ejusdem exemplar Latine.	819	Samosatensem.	1581
Aliud exemplar Latine.	825	Symbolum <i>Quicumque</i> cum Græca versione.	
Sermo contra Latinos.	831	Secunda formula Interpretationis Græcæ]	1585
Syntagma doctrinæ.	845	Symboli <i>Quicumque</i> .	1587
Monasticæ vitæ institutio.	849	Tertia formula Græcæ.	1591
Epistola 1 ad Castorem.	871	Quarta formula Græcæ et Latine.	1595
Epistola 2 ad Castorem.	905	Binæ formulæ Gallico idiomate perantiquo.	1603
Homilia in Nativitatem Præcursoris.	913	Commentarius in Symbolum <i>Quicumque</i> .	1605
Sermo in Annuntiationem Deiparæ.	939	De Trinitate opusculum.	1657
Sermo in descriptionem sanctæ Mariæ.	959	De Paschate opusculum.	1643
Sermo in Nativitatem Christi.	973	* Addenda ex codicibus Nanianis.	
Sermo in occursum Domini.		Ordo editionum.	

## PRÆFATIO.

Inano proles amore factum plerumque, ut mediocris facultatis homines ac rusticani in divitum principumque domos filios submitterent: et facile sibi eorum jacturam ferendam putabant, dum ad pinguiorem illi fortunam ceu ex transverso et invita natura accederent. Idipsum dolo consimili ab innumeris pene, nec ingenio minus quam ætate disparibus, admissum deprehendimus, qui cum nec fama valerent, nec suapte opera nomen sibi parere posse confiderent, mutato Athanasii nomine, aliquam sperabant scriptis suis adjici dignitatem. Hinc evenit, ut tot tantaque opera Athanasium ementiantur. Neque tamen hæc una fuit tam immanis accessionis causa: nam multa quoque, olim ἀδίσποτα, cum in librariorum manus incidissent, pari ipsorum temeritate, eidem ascripta fuere. Hujusmodi ausus, quanti quanti fuerint, ferendi fortasse erant, si viri solum ingenio atque arte scribendi præditi suos fetus Athanasio commodassent: at contra accidit ut plerumque imperitorum hominum et insulsorum nugis male auctus sit tam peritus artifex. Hinc germana næniis internusta fœdataque in prius editis conspicimus. Hinc inepta illa et ἀποσδιόνοσα, proleunt, *Liber De definitionibus, Historia imaginis Berytensis*; quin illam memoramus *Melchisedeci historiam*, γέλοιον sane, ni fortasse malis fastidium quam risum illa moveri? Nec audiendus ille nuperus, qui non diu hoc opus Athanasio asserere nitēbatur. An Melchisedecum hujusmodi depingat Athanasius; qui post exactum in saltibus septennii otium sponte loricated prodit, pelle iastar testudinis occallente, vulturinis unguibus, corpore pilis ita horrente, ut ursum diceres? Nimirum, ut ait Tullius (a), *Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio: itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellant, non reperies.* Addiderim ne apud Latinos quidem vocem hujusmodi nugis dignam reperiri.

His tamen, quantavis φλυαρίη conspergantur, id conficitur; ut cum Athanasio plura quam alii Patribus spuria ascripta fuerint, palam videatur ille majore quam cæteros eruditionis et doctrinæ fama fuisse et quidem apud peritos juxta atque imperitos; quando inter multa quæ nunci et nihili sunt, non spernenda alia comparant, neque talia de quibus sit Athanasio erubescendum. Erubescendum iis erat potius, qui fictam subuisere prolem: nam æque illiberale est sua aliis se dignioribus ascribere, atque labore alieno parta in se transmovere. Sed erunt fortasse qui litem moveant: Quid igitur, aient, illa quæ tute luce indigna arbitrare, non exegisti? quid tam multa ejus generis hactenus ignota et tenebris eruiti? Verum præsto est quod respondeatur, ut nostrum fuit dubia et spuria a germanis excernere, baud ita licuit nobis ea rescere. Inter spuria reensemus, quia eo videntur certis de causis ablegata oportere: erunt fortassis quibus alia sit opinio, qui facultatem judicii ea de re ferendi præreptam sibi fuisse indigne ferent. Ad hæc, quamplurimis eruditione præclaris hominibus obtemperamus, qui quæ nomen Athanasii præferunt, omnia volunt publici esse juris, aiantque nulla eorum carere suo fructu. Quamobrem si quibus horum lectio displicat, ea nullo dispendio missa faciant, nec invidcant iis quibus lustrare omnia et in singulis judicium exercere animus est.

A quibus autem isthæc tam multa sint elaborata, quis tam lynceus qui perspicere queat? Unum scimus, jam fere a tempore usque Athanasii cæpisse nonnullos sua Athanasii nomine insignire: sequentibus exinde ætætibz fraudem ceu fluxu quodam ubique pervagatam esse, et postremo ad Latinos ex Græcia dimanasse. Hisce omnibus mirum in modum, sed damno suo uti diximus, auctus est sanctus Doctor. Pauca tamen sunt, quæ auctorum nomina in quibusdam codicibus præferant, ut cuique videre est in hujusce tomi decursu. Ætatem vero singulorum quantum in nobis situm fuit assignavimus. Ad ea quæ in prius editis exstant, permulta nos ex tenebris eruta, ut mox dicebamus, adjecimus: suppellectilem sano variam, pretio atque utilitate disparem.

Quoniam autem non æque conspicuis notis omnium *voδeta* deprehenditur: sed quædam eorum non tam evidentiâ signa in utranvis partem referunt: alia vero vel ipso cultu atque conspectu peregrina sese profitentur, binas in classes hunc totum distribuere visum fuit. In priore, Athanasii nomine dubia omnia edi curavimus. Et quidem id ultro fateamur, quod cuique monita nostra legenti subodorari licebit; videlicet nos, etsi inter incerta isthæc reponamus, plerumque tamen magis propendere in partem negandi: maluisseque ad hoc sub iudice litem esse, quam in periculum venire proferendi *voδeta*z judicii, Athanasioque suas forte lucubrationes abjudicandi. In posteriore ea collocamus quæ aperte spuria sunt, non aliquo servato ordine, sed ea quæ in prius editis primas tenebant ut fors obtulit, priora ferme repositimus: alia ut argumenti ratio ferebat una conjunximus. Nec tamen certa regula fuit: et quia se-

rius nonnulla accedebant, priorem in vacuum locum casu magis quam consilio conjecta sunt : et consilio opus in rebus inconsulta multorum temeritate consarcinatis? Homiliae tamen omnes una cohererent, servato rerum quæ aguntur ordine.

His autem notis, his tesseris dubia et aliena a germanis internoscimus : primo ex frequenti Athanasii operum tractatione, ceu gustus quidem legenti inhæret, ejus ope haud facile sit ipsi fucum facere; cum maxime arduum sit quantumvis perito nativam Athanasii elegantiam cemeritri. Et quidem multa eveniunt, quæ si vel primoribus quidem labris attingas, statim respuas ut peregrina et ab Athanasii illa *ἑνεργεῖται* abborrentia. Hujusmodi sunt *Disputatio contra Arium*, in synodo Nicæna, *Sermo contra omnes hæreses*, *Historia Melchisedeci, Liber De definitionibus*, et alii ejusdem farinae libelli. Etiam si vero in melioris notæ opuscula incidamus, dum in genere polemico versentur, in quo cernimus pene totam Athanasii ætatem esse contritam, haud magno labore a fraudulentis scriptoris artificio nos explicemus : cum vix ulla ars illum tot anuorum usum, illam sponte fluentem eloquentiam consequi possit. Cum autem alio genere scribendi exarata sunt, quo vel nulla vel paucissima ediderit Athanasius, tum laboris et consilii res est. Investiganda scilicet doctrina, verba singula inspicienda, sententiæ ponderandæ, num alienæ ab ætate, ab auctore, ab Ecclesiæ usu. Difficile sane nihil ejusmodi deprehendi in spuris. Si notæ quædam hujusmodi occurrant, et tale opus ab antiquo nemine laudetur, jam augetur suspicio. Neque tamen illico ferenda adversum sententia, nisi alia ex mox enarrandis nota compareat. Nam sunt alia gravissima signa quibus lis solvatur. Cum hæreses scilicet subsequentium ætatum impugnantur, etiam tacito hæreticorum nomine : namque si nomen adest, nec conjectura subest aliqua fuisse amanuensium temeritate adjectum, nulla mora fertur vobiscum judicium. Si in manuscriptis inscriptio ita variat, ut in aliis Athanasii, in aliis alterius scriptoris nomen compareat : signum videtur manifestum, esse totum Athanasio abjudicandum : nam si primitus Athanasii nomen tulisset inscriptio, ne cogitasset quidem amanuensius alterius nomen substituere ; cum tanta sit celebratissimi doctoris auctoritas, ut stultum esset ab alio majorem mutuari. Et sane nullum vidimus ex genuinis Athanasii, alterius præferre nomen in codicibus. Evidentissimum suppositionis argumentum est, cum Patres Athanasio suppare aut omnino inferiores laudantur : nam tum vel ex ignorantia scriptoris prodit anachronismus, vel inconsulto amanuensium ausu Athanasii nomen præfixum operi fuit. His usus sum tesseris ; quæ tamen nunc leviter perstringo, quia fusius suis locis. Undenam singula prodeant, videsis in mox sequenti recensione codicum mss. et editorum.

Præter ea autem quæ hic exstant cusa, alia permulta sunt, quæ cum proxime præteritis sæculis fraudi opportunioribus impune Athanasium ementita fuissent, instaurato demum litterarum usu, ex Athanasianis ejecta sunt. Inter hæc annumerantur Commentaria Theophylacti in *Epistolas Pauli*, in prioribus Gallie editis cusa ad frontem operum S. Athanasii, quæ deinde Vulgarii, sive Bulgarii, aut potius Theophylacti Bulgarorum episcopi esse deprehensa sunt, et jam ejusdem nomine Græcæ et Latine circumferuntur. Non defuere item, qui libros Hilarii *De Trinitate* Athanasio ascriperint, quorum sententia ne confutatione quidem eget : et probe opus illud Hilario assertum fuit in postrema ejus operum editione a nostris adornata. Dialogus quoque Joannis Damasceni *contra Manichæos* in Regio codice num. 2502 ascribi a nonnullis Athanasio dicitur : sed γυφασος Damasceni fetus est, ut pluribus commonstrabit vir eruditus P. Lequien, ordinis Prædicatorum, in ea quam parat Damasceni operum editione. Vere tamen Athanasius Manichæos, quorum ingens sua tempestate numerus, scriptis est adortus : a ejusmodi scripta cum innumeris aliis injuria temporum extincta sunt. Et plane demiror Græcutorum oscitantiam, qui dum spuria sexcenties exscriberent, germana ita neglexerunt, ut incuria perierint. Ut conjectare porro licet, non dialogi more Manichæos Athanasius est aggressus : nam ejus ævo hoc scribendis opera minus erat frequentatum. In codicibus Anglicanis homiliae in *Christi ortum*, quæ inter Chrysostomi genera comparent, Athanasii item nomen preferunt. Earum meminimus in monito ad homiliam *De ortu Christi*, p. 350 (n). Quod autem attinet ad orationes illas dialecticas Athanasii in Nicæna synodo præsentæ Constantino Magno habitas, memoratas a Felckmanno, quas narrat M. Crusius Constantinopoli apud illustrissimum principem Jacobum Marmoritam eo tempore repertas fuisse, vix putarim diversas a *Disputatione contra Arium*, quæ in spuris agmen agit : permulti namque ejus codices in variis bibliothecis exstant. In *Vitis sanctorum Siculorum*, ab Octavio Cajetano, Syracusano, Societatis Jesu, Panormi editis anno 1657, p. 24, exstat nomine Athanasii archiepiscopi Alexandrini *Vita S. Philippi Aggryensis*, vulgo *Aggryionis*, ex monte Aggryone in Sicilia. Is, ut vulgo narrant, a B. Petro apostolo in Siciliam missus fuit, obiitque anno Christi 90, die 12 Maii. Verum in hujusmodi commento refutando operam ludere otiosi hominis esset. Christiani Copti, seu Ægyptii, hymnum *Gloria in excelsis*, Coptice translatum tribuunt Athanasio. Sed cum nec a Græcis, nec a Latinis tanto doctori ascriptus unquam fuisse memoretur, verisimile est Coptos ipsos, stupendæ gentem ignorantia, quos penes plurimum auctoritate valet Athanasius, id operis inconsulte ipsi tribuisse. Ad hæc Leontius Byzantinus libro *Adversus fraudes Apollinaristarum* ait, solemne fuisse

(a) Hic et infra paginas intellige editionis Venetæ quas typis grandioribus expressimus. Eorr.

Apollinarii discipulis libros magistri sui Julii modo, mox Gregorio Thaumaturgo, modo Athanasio ascribere. Sed hujusmodi libri falso inscripti ad nos usque minime pervenerunt. Nec modo Apollinarii, sed etiam Eutychie et Dioscori; en verba Leontii: *Quidam ex heresi Apollinarii vel Eutychie vel Dioscori, cum vellent suam heresim confirmare, quasdam orationes Apollinarii Gregorio Thaumaturgo aut Athanasio aut Julio inscripserunt, ut simpliciores fallerent, quod quidem perfecerunt. Auctoritate enim hujusmodi personarum fide digna, multos Ecclesie catholice capere potuerunt. Et apud multos ex recte credentibus reperire poteris librum Apollinarii, cui titulus Ἡ κατὰ μέρος πίστις, Fides particularis, inscriptum Gregorio, et quasdam ejus epistolas inscriptas Julio: et alias ejus De Incarnatione orationes vel expositiones Athanasio inscriptas: cujusmodi est quæ inscripta est Expositio, consentiens cum Expositione trecentorum decem et octo: neque solum has, sed alias hujusmodi. Fiet autem ibi hoc manifestum, et cuius veritatis studioso ex iis quæ in medium afferemus tum ipsius Apollinarii, tum discipulorum ejus, etc.* Et vero qui in spuris agmen agit libellus *De Incarnatione*, in suspicionem venit, quod ex officina Eutychieanorum Athanasii nomine proliterit.

Quamquam porro crebris admonitionibus in hujusce tomi decursu quid de quolibet opusculo ferret animus commemoravimus, quia plerumque carptim tetigit, imus singula; jam quod εὐερέως φρονεῖται exploratum fuit adnotemus. De libello in fronte operum posito, cui titulus, *De Incarnatione*, in Monito ibidem pluribus actum. *Testimonia vero Scripture sacre* quod spectat, vidi eruditos et enuntæ naris homines qui Athanasio posse ascribi astimarent. Et sane aliqua est hujusce libri affinitas cum epistola prima ad Serapionem et cum libro *De Incarnatione*, p. 695 tomi primi (a). Ibi enim, ut in hoc opusculo, locis ex Veteri ac Novo Testamento mutuatis Trinitas et trium personarum æqualitas demonstratur. Verum infirma ratio: tale quippe scribendi genus est, ut quisquis rem aggredietur, cum alio simile opus agenti stylo conveniat. Alioquin vero non sat sibi constat scriptor iste; sed postquam de Trinitate ad usque articulum 36 verba fecit, illico rem disparatam ingreditur; Judæos scilicet, filios tenebrarum, exagitat. Articulus autem 49 de blasphemia in Christum, Athanasii esse nequit: nam acerbè satis iste carpitur Origenes: qui a sancto præsule semper cum honore laudatus ac vindicatus fuit. A quæstione 50 ad finem usque diversi res argumenti aguntur: unde forte suspicio nascatur totum opus esse centonem.

*Epistola Catholica* (b). Diximus ambigere nos an Athanasii sit, necne, ob quasdam adjectas ibi suspicandis causas: et inter alias, quia in titulo voce συναπιστοκος utitur quisquis ejus auctor est, cum contra solet Athanasius episcopus συλλειτουργός vocare; et si quando vox συναπιστοκος tomo primo occurrit, non in Athanasianis vulgo, sed in epistolis alienis, ab eo in medium adductis reperitur. Vocem item σύμβολον, quæ ibidem comparet, diximus non usu venire in germanis Athanasii. Verum secundum istam editam admonitionem allatum nobis Roma symbolum fuit, ita, nempe σύμβολον nuncupatum, si tamen hujusmodi nomen non amanuensium fuerit. Nimirum conjecturæ sunt suapte sponte leves, quæ se junctim posite non rem conficiant; at cum multæ una coeunt, argumenti loco esse possint. Sane multa alia hic peregrinum olent: ipsisima scilicet vox, *Catholica*, quæ miror si vel ab Athanasio, vel ab æqualibus usquam in epistolarum inscriptionibus usurpator, nisi cum de septem epistolis apostolorum quæ Catholice vocantur, est sermo. Illud item θεῖκον πνεῦμα non est, ni fallor, Athanasio in usu, qui vulgò aut θεῖον aut ἄγιον Πνεῦμα dicit. Ad hæc, brevior est epistola quam pro rei dignitate, nec solet ille res tantæ ponderis, ita carptim agere. In *Refutationem hypocrisis Meletii*, et in subsequentes libros *De Incarnatione*, contra Sabellianos, atque in illum alium cui titulus: *Unum esse Christum* quæ ibidem præmonimus satis sunt.

*Sermo de Sabbatis et circumcissione* minores forte quam cætera præfert suspicionis notas, et præter styli discrepantiam, remissioris videlicet, quam sit Athanasianus, vix aliud deprehendo quod in ἀποπταῖν conjiciat. Secus autem homilia *De semente*, contra quam in dies crescent suspensiones: in multis sane istæ voces offendimus Athanasio minime familiares, verbi causa κατασπορεύς, ἐμβαδύνομαι, σπόρος εὐδυταιγῆς, et similia non pauca. Aberrat quoque subinde a scopo scriptor iste, et sese subito intercipit; dimissaque re quam tractat, disparatam ingreditur, a qua perinde discedit, ac si huc illic impulsus oberraret. In eam vero quæ hæc excipit homiliam, quæ præmissimus, etsi paucissima, satis sunt. Homiliam *De passione et cruce Domini* (c) etsi abjudicandam Athanasio arbitramur, in codicibus tamen perantiquis ejus fragmenta Athanasii nomine afferuntur: unde propalam fit a multis retro sæculis Athanasii nomen præferre.

*Sermon De virginitate* oratio tota effluit, nervis, salibus et πῶ εὐδωκῆ destituta; hocque siguo sese proferi videtur alio quam Athanasio patre natum. Præterea memoratur hic, hymnus *Gloria in excelsis Deo*, cantus *Alleluia*, versiculus *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, cum appendice *Et nunc et semper*, etc.; quorum omnium usus an ævo Athanasii in Alexandria Ecclesia obtineret, valde incertum. Hymni namque *Gloria in excelsis*, qui totus pene legitur libro septimo *Constitutionum apostolicarum*, nulla, ausim dicere, mentio Patribus vel antiquioribus Athanasio vel æqualibus. Cantus *Alleluia*, ut

(a) Nostræ reversionis secundæ. Edit.

(b) Pag. 22.

(c) Pag. 35.

tradit Gregorius papa I. II, epist. 63, cum peculiaris ante fuisset Ecclesiæ Jerosolymitanæ, tempore Damasi translatus Romanus est: memoraturque ab Ambrosio, Augustino, multisque, cum supparibus, tum ætate minoribus. Versus demum, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, usum veniebat quarto sæculo, Basilio auctore, qui diversos ejus proferendi modulos enumerat: obtinuit item Antiochiæ, tempore Leontii episcopi Ariani, Athanasio adversarij, qui cum ad Arianorum usum aque arbitrium haud modice vitavit. Appendicis autem, *Et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen*, altum isis sæculis silentium. Hæc omnia memorasse Athanasium vix crediderim, atque hinc augetur sicut firma aliunde *voluntas*, quæ in hoc opusculum cadit, suspicio. Cæterum tametsi lectu dignum opus, et pulcherrimis præceptionibus instructum est, non dosunt qui vituperent, et temeritatis nomine traducant dictum illum. Hujus, quisquis tandem sit, auctoris: *Μαρτύρομαι παντί ἀνθρώπῳ, ἀκούοντι τὰ βήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφῆσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς· καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὐρεθήσεται.* Id est: *Testificor omni homini qui audierit hæc verba, et fecerit ea, quod nomen ejus scribendum sit in libro vitæ, et quod ipse in tertio angelorum ordine sit collocandus.* Sed non arbitror hoc nomine tam aspere excipiendum esse scriptorem istum. Noluit enim in mercedem proborum, ni fallor, tertium angelorum ordinem ita strictim assignare. Sed quia angeli vulgo homines antecellere putantur, cum aliquo inferiore angelorum ordine, qui sese prior menti obtulit, probos ex hac vita migrantem collocandos dixit. Levem aliam huic dicam impingit nuperus scriptor nostras vir, alioqui doctus, qui nec sine convicio hæc ejus verba, *χαριεῖρα Χριστοῦ*, sic Gallice interpretatur, *la dansense de Jésus-Christ*. An hic de tripudio agitur? et quid tam frequenti usu celebratum in Ecclesia, quam choræ virginum Christi sponsarum? Eadem vox in *Vita Syncreticæ* usurpatur, unde palam est frustra esse qui dictum illud inelementius exagitent.

*Synopsis Scripturæ sacræ* (a) laudatum opus et quidem a laudatis viris, non eo inter dubia conjicimus, quo arbitremur Athanasio indignum esse. Equis enim ille tam peritus scriptor, quem pœnitent tantum Elbrum conficisse? Eum sane qui accurate teneat, litterarum divinarum plane belle eruditus habeatur; ita dilucide et docte commemorat quid de distributione librorum Scripturæ sacræ, quid de auctoritate, de tempore, de auctore cujusque libri putandum; ita accurate et sagaciter quod ipse, crebro regustando, notatu dignius compererat, lectori paucis offert. Neque tanta tamen religione, ut acutum decebat, synopses formam consecratur, ut sicubi res explicatu difficilis occurrit, importuna brevitate obscuriorem efficiat: sed cum ita factus opus est, interpretem ægit, et fusius etiam quam Scriptura ipsa, rem commemorat; quo dato spatio, rursus destinatum carpit iter. Diximus in notis ad p. 156 Josephum, cujus ὑπομνηστικῆ quæ postrema in *Synopsi* leguntur et jam primo Græcæ comparant, excerpta sunt, virum fuisse Christianum: secus æstimat Petrus Lambecius, atque Flavius Josephum esse, *Judaicorum antiquitatum* scriptorem, et titulum quemdam ex decimo nono codice theologico affert, nempe: *Μέθοδος Ἰωσήφου ἐκ τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ, καὶ χρονικῶν συνταγμάτων· πῶς συνέστη τὸ ψαλτήριον, καὶ πῶς οἱ ψαλμοὶ ἐξετέθησαν, καὶ τίνα εἶσι τὰ μνημονεύμενα ἐν ταῖς Γραφαῖς βίβλια, μὴ εὐρισκόμενα δὲ· καὶ τίνα εἶσι τὰ ἐν τῷ τέλει τῷ Δαυὶδ πραχθέντα, καὶ τίνας ἠρμήνευσαν τὸ ψαλτήριον, καὶ πόσοι, καὶ πόσα.* Id est, *Methodus Josephi seu Josipphi ex commentariis et chroniis opusculis illius: quo pacto constitutum fuerit Psalterium, quo modo psalmi editi: quinam libri in Scripturis memorati jam non reperiuntur: quænam in fine* (b) *a Davide facta sunt: quinam Psalterium interpretati sint, quoti et quo tempore fuerint.* Verum ut iudicii tuta ea de re ferendi copia esset, codicem Cantabrigiensem, de quo in notis ibidem, a Patritio Junio in notis ad epistolam Clementis ad Corinthios laudatum, evolendum oporteret. Et fortassis vel ipse loces a Lambecio laudatus solus sit satis, ut Josephum istum Christianum fuisse comprobetur: illa enim postrema verba: *Et quinam Psalterium interpretati sint, quoti et quo tempore fuerint*, argumento sunt, ni labor opinione, aliquot post Christum sæculis hunc Josephum vixisse. Ille siquidem Commentariorum in Psalmos numerus, animum exauget, ut hunc Josephum alium a celeberrimo Josepho arbitremur. Non enim ævo Josephi *Antiquitatum* scriptoris tot commentaria in Psalmos fuisse videntur.

Ne omittamus ea quæ de codice, unde hæc *Synopsis* prodit, habet Felekmannus. *Usæ sunt operæ inquit, textu hujus Synopses Græcæ scriptæ ex vetusto et miris ductibus constante codice, quem ex bibliotheca viri clarissimi Petri Nevetii Doschii curavit vir amplius. D. Bongarsius, quem cum non in omnibus descriptor assecutus sit, quidquid erit discrepantiæ notandum duxi. Quanquam essent etiam non pauca, quæ de interpretatione moneri poterant: imo locorum quoque nonnullorum in ipso veteri codice conjecturæ possent afferri, quæ tamen omnia brevitatis causa, et quod docti per se ipsi in hoc longe optimi monitores sibi erant, omitto.* Quorsum autem evaserit codex ille memoratus a Felekmano ignoratur. Codicem *Synopses* aliquem nec vidi, nec alicubi exstare didici.

*Dialogus contra Ariam* in synodo Nicæna multis nominibus Athanasio abjudicandus: imo vero nec satis consulto commentum hujusmodi meditatus est qui Athanasio attribuit; nam quædam aperte falsa compiectitur, cujusmodi est illud quod ait p. 180, clerici dignitatem Ario ab hæreticis collatam; cum contra

(a) Page. 96

(b) Forte cum titulo, *Εἰς τέλος.*

antiquorum testimonio compertum sit, a Petro et Achilla gradibus ecclesiasticis auctum fuisse indignissimum hominem, quia pro innata vafrilitate speciem frugis præferret: reliqua vide in Monito. Ad hæc autem puto vel ex sola dialogi forma, quæ scribendi ratio, licet multum Athanasio antiquior, non erat Athanasii ævo frequentata, conjecturam aliquam vobiscum oboriri. Nusquam accipimus Athanasium hoc genere dedisse quidpiam: et æqualibus ejus perrarum dialogi more scribere. Verum hæc forma sæculis quinto, sexto, septimo et subsequentibus multum obtinuit: et hujusce toni spuria complectentis pars non modica dialogi sunt.

*Sermo contra omnes hæreses*, ita manifestas peregrinitatis notas vel ipsis amanuensibus præferre visus fuit, ut in plerisque codicibus ad marginem, ξένος καὶ χυδαῖος dicatur, id est, *peregrinus ac fuso remissioneque stylo descriptus*, cui scilicet τὸ εὐτόνον deficiat: ingens profecto styli vitium, quod vel Græculi sentire possint. Fuit autem ex Athanasii operibus expressus, ut lectorem ibidem præmonuimus. De insulso Melchisedeci regis commento (a) jam ultra quam satis sit dictum fuit, pariterque de ἀποστα-  
ματικῶν ad Jovianum imperatorem nuncupato (b), ac de libro *Definitionum*: neque libet hujusmodi nugæ denno agitare, atque, ut ita dicam, repuerascere.

Sequuntur opera ad Antiochum; et præit *Doctrina ad Antiochum principem* à Græculo edita. Hujus tamen beneficio, magnam partem libri *Pastoris*, quæ Græcè nondum data fuerat, recuperamus. Alias vero hæc historia nihil infantius. Æque conspicua est sermonis ad Antiochum vobiscum, necnon subsequentium ad eundem quæstionum. Hoc postremum tamen opus, non indignam quæ legatur: tametsi enim futilibus dictis ac quæsitis identidem aspersum est: at bona malis permista reperias; nihilurum

*Χρυσία χαλκοῖς ἐκατόμυρα ἐννεακόσμων.*

Est inibi (c) locus quem olim vitiosum suspicabamur, illud scilicet: Πῶς ἐὶ πάλιν καὶ ἡ τῶν σωμάτων φύσις βολιστικῆ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, ὁρᾶται ἄδυτος καὶ ἀβόλοιτος ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Μαρμαρικῆς Πενταπόλεως: ubi pro σωμάτων legendum ὕδατων conjectabamus: at exinde lectionem probe habere se comperimus.

Ad calcem quæstionum ad Antiochum (d), est tractatus Athanasio sane non indignus, quem fortasse religio non esset inter Athanasiana computare. Etsi enim in plerisque codicibus consequenter post alias quæstiones agmen claudit, non desunt tamen ubi separatim ab aliis ponatur. Ad hæc vero, conspicua Athanasiani ævi nota hæc est, cum de septuaginta hebdomadibus Danielis agens ait: Τίς οὖν ἐστὶν ἑτερος χρυσῆς ἄγνος ἄγλιος, εἰ μὴ ὁ Χριστὸς μόνος, ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος; αἱ γὰρ ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες, τετρακόσια ἐνεήκοντα ἔτη σημαίνουσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Δανιὴλ ἕως τοῦ νῦν ὑπάρχουσιν ἔτη τῶν ὀκτακοσίων πέντε. Hoc est: *Quis ergo alius est unctus Sanctus sanctorum, præter solum Christum, ut Dei viventis (Filium)? Septuaginta enim hebdomades quadringentos nonaginta annos significant. Namque a Daniele ad hoc usque tempus sunt anni plus quam octingenti.* Hæc sane chronologiae ratio apprimè in quartum sæculum quadrat, quo scripsit Athanasius. Ad hæc, ita apposite Veteri Testamento ad comprobandum Christi adventum utitur, ut nihil supra. Fateorque me nihil hoc in genere vidisse validius concinniusve. Quamobrem non eodem quo cæteræ quæstiones, numero et pretio haberi debet. Etsi vero non ausim affirmare Athanasii esse, nihil certe repugnat quo minus ipsi ascribatur.

Fragmentum *De imaginibus* non erat forte quod deuo prelo subjiceremus, cum ex aliis jam editis excerptum fuerit. Placuit tamen, quia frequentissime in codicibus et conciliorum actis affertur ut exhibemus, illud edere, ne quid hoc in opere desiderari videatur.

*Historias imaginis Berytensis* plures fortasse attulimus, quam ut eas eruditi viri sine stomacho et nausea legere possint. Verum quia hæc historia celeberrima fuit, qualis demum qualisque sit; tam varia tum Græce tum Latine edi ejus exemplaria, non inutile fortasse fuerit: ut æstimare quisque valeat quantæ sit auctoritatis hæc historiola, cuius ne quidem veram firmamque seriem nancisci possimus.

In *Epistolas ad Castorem*, quæ sunt Cassiani *Institutionum* epitome, satis esto quod ibidem prenotamus. Vocem autem *Pater Muthius*, quia codex sic Πάτερ Μούθιος dividit, nos quoque divisimus. At norunt eruditi, ex voce Thermuthi, estque illud nomen proprium apud Ægyptios, et ex articulo πα, quod est ac si dicas *Pater* aut *Abbas*, coffectum nomen fuisse. Et tamen ita error invaluit, ut jam Mutii quidam inde mutuato nomine, nuncupentur.

In lionilium *De assumptione Domini* hæc habet Felckmannus: *Porro meministi hujus lionilii, et tribuit eam Athanasio incertus auctor, cujus jam supra ad pag. 345 d. tomo I meminimus ad Maximum Smeniotam de hac quæstione: Utrum homines, si non peccassent, morituri fuissent, scribens fol. 92, col. 4, sic: Καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ Ἐπὶ τῆρ ἀνάληψίν λόγῳ αὐτοῦ. Θάνατος μὲν εἰσῆλθε ἐὶ τὴν παρακοήν, ἄδυν δὲ ὄντος τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκρίτην ὁ Θεὸς ἐπιπέσει αὐτῷ ἀθανασίας ἀνατίλλει τῷ γένει,*

(a) Pag. 189.  
(b) Pag. 172.

(c) Pag. 247.  
(d) Pag. 248.

καὶ τὸν Ἐνώχ ἐκ μέσου ἀρπάξει, κἀναυθὲν τὴν θνητὴν ἐδίδαξε φύσιν θροῦς ἀθανασίας ἐκδέχασθαι. Et paulo post, καὶ τοῦτου χάριν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔλεγεν, οὐ καὶ τὸν Ἥλιαν ἀρπάξει, καὶ ὡς εἰς οὐρανὸν ἀναξέσει. Hæc ibi, quæ confer cum editis. Et idem infra in opusculum: Urum Joannes evangelista revera obierit, fol. 251, col. 2, ait: Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἶς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ, Ἐνώχ καὶ Ἥλιαν μνημονεύσας, καὶ εἰπὼν ἐν τοῖς ζώων διαγεῖν αὐτὸν, ἐτέρου τιλῆς ἐμνημόνευσεν. Hæc Felckmannus. Sed quoniam is scriptor sequioris ævi, nihil illius testimonio ad γρησούτητα ejus comprobendam efficitur. Hæc ipsa pene eadem verba citat Michael Glycas in *Historia Byzantina*. Quo testimonio id solum superest, ut ante Michaelis Glycæ ævum Athanasii nomine evulgata fuerit hæc homilia. Diximus porro in Monito ad hanc homiliam, primum publici joris factam fuisse in editione Commeliniana; verum exinde comperimus, antiquius fuisse illam typis mandatam.

Homiliam in *S. Andream* Latine dedit Thomas Galetus, J. C., anno 1615, Lugduni, Carolo Fabiano interprete, cum aliis diversorum Patrum scriptis, p. 250.

Libellus *De corpore et anima* est fragmentum avulsum ex libro *De definitionibus*, cum aliqua discrepantia. Huic item affine quidpiam habetur t. I sub finem, in fragmentis; sed longe præstantius istis. Et vero fieri potuit, ut qui hoc *De corpore et anima* opusculum mandavit litteris, aliqua ex veris Athanasii operibus sit mutuatus.

*Vita sanctæ Syncreticæ*, haud imperiti hominis opus, pulchre ad mores instituendos concinnata est: nam longiuscula licet, unica pene adhortatione solvitur; ita ut quæ ejusmodi ad virgines parzenis habuisse fertur, quæque in juvenili ætate eam orsa dicitur, ea absoluta octoginta annos nata mox memoretur. Erudite porro in ea disceptatur contra fatum, et contra genesim, sive genethliacorum scientiam. Sed præstantissima omnium sunt, quæ contra illos profligatis moribus homines, quorum in eo tota spes est, ut in nihilum eant si quando vivendi finem faciant: qui si tam misera spe cadant, et cadent utique, quantum iis supplicium, qui ideo in tot scelera proruperunt, quod falsa opinione impune sibi fore sperarent? Ex hoc itaque hominum genere erant, qui impie dicerent, animam esse florem naturæ, cujus scilicet interitus cum plantæ sive corporis interitu necessario conjunctus esset. Ipsi sane gentilibus deterritos: qui præmium probe, supplicium improbe viventibus fore aestimabant: audi Platonem (a): Ἀθάνατος ἡμῶν ἢ ψυχὴ καὶ οὐδέποτε ἀπώλλεται. Et inferius pugnat, improbis pœnas esse præparatas.

Hæc satis sunt. Plura de singulis hoc in tomo exstantibus in propriis singulorum adnotationibus et in notis reperies. Salve, erudite lector, et bis fave.

(a) Lib. x *De republ.*, pag 608 edit. H. Stephani.

## CATALOGUS MANUSCRIPTORUM ET EDITORUM

Quibus in editione hujusce tomi usi sumus.

Primo editis S. Athanasii omnibus cum Latinis tum Græco-Latinis usi sumus semper, maxime tamen omnium Commeliniana et Parisiensis.

In *librum de Incarnatione*. Usi sumus tantum Cyrrili editis ubi hæc exstat epistola.

In *Testimonia ex Scriptura sacra*. — Codicis ejusdem Vaticani excerpto et Felckmanni lectionibus codicum Basilienfis, Anglicani, Felckmanni primi ac secundi.

In *Epistolam Catholicam, ex Felckmanni codicibus*. — Lectionibus codicum Basilienfis primi et secundi, Anglicani, etc.

In *refutationem hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis*. — Lectionibus codicis eminentissimi cardinalis Ottoboni et Felckmanni lectionibus codicum Basilienfis 1 et 2, Anglicani, Felckm. 1 et 2.

In *sermone de Incarn. Dei Verbi*. — Codice Segueriano et Felckmanni lectionibus codicum Basilienfis, Anglicani, Gobicriani, Felckm. 1 et 2.

In *sermone de æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia et contra Sabellianos*. — Segueriano codice et Felckmanni lectionibus codicum eorumdem.

In *orationem, quod unus sit Christus*. — Codice Segueriano et Catena in Lucam et Felckmanni lectionibus iisdem.

In *librum de Sabbato et Circumcisione*. — Codicibus Regio 2284, et Segueriano et Felckmanni lectionibus iisdem.

In *Homiliam de Semente*. — Felckmanni lectionibus codicis Anglicani.

In *illud: Profecti in Pagum, etc.* — Codicibus Regio 2284, et Segueriano, et Felckmanni lectionibus codicum qui superius.

In *sermone in Passionem et Crucem Domini*. — Codice Regio 2284. Et Felckmanni lectionibus iisdem.

In *librum de Virginitate*. — Felckmanni lectionibus iisdem.

In *Synopsin Scripturæ sacrae*. — Uno tantum codice usi sunt Commeliniani qui prius ediderunt, codex jam ubi exstet ignoratur. Ad postremum articulum qui Latine tantum exstabat in prius editis, usi sumus codicibus Regio 1807, et excerpto alio a D. Jacobo Mill principali collegii S. Edmundi Oxoniensis.

In *Disputationem contra Arium in concilio Nicæno*. — Codicibus Regis 2358, 2892, 2910, et Felckmanni lectionibus codicum Basilienfis, Augustani, Anglicani, Felckman. 1, 2, et Gobicriani.



- In sermonem contra omnes hereses.*—Segueriano dice et Felckmanni lectionibus codicum Basilienensis, Gobleiriani, Felckmanni, 1, 2.
- In Historiam Melchisedec.*—Codice Regio 2570, et Colbertino 5108.
- In epistolam ad Jorianum.*—Nullum vidimus codicem, sed datus ut prodiit in editione Conameli.
- In Librum de Definitionibus.*—Codice Colbertino 4753, aliquoties nisi sumus.
- Doctrina ad Antiochum.*—Prodit ex codice Colbertino 4219.
- Sermo ad Antiochum de pœnis inferni.*—Prodit ex codice Regio 2570, annorum plus 600.
- In questiones ad Antiochum.*—Codicibus Regiis 2431, 2892, 2910, 2957.
- Quæstio autem cxxxvii, p. 248, habetur sejunctim, nec questionis more, in codice quem nobiscum perhumaniter communicavit vir cl. Toinaradi et in codice Reg. 2415.
- Questiones in Evangelia.*—Prodeunt ex codice Reg. 2431.
- Fragmentum de Imaginibus.*—Prodit ex codice Regio 2981.
- Questiones in Scripturam sacram.*—Ex editione Commelini.
- In questiones alias.*—Usi sumus codicibus Regiis 2558, et 2450, et lectionibus unius codicis Felckmanni qui secundus dicitur.
- In Historiam imaginis Berytensis ex codice Palatino.*—Colbertinis codicibus 833, 4457, 5140. Ex Palatinis duo exemplaria prodierunt. Exemplar vero Latinum ejusdem historie p. 295, prodit ex editione Lagdunensi anni 1532. Aliud exemplar Latinum ejusdem ex codice Sangermanensi num. 408.
- Sermo contra Latinos.*—Prodit ex codice Regio 2271, p. 455, ad marginem operis sancti Justini ad Zenam. Codex est annorum plus septingentorum et nota illa marginalis ætatis non multo minoris.
- Syntagma doctrinae.*—Ex libello Andreæ Arnoldi Norimbergensis Parisiis cuso anno 1685.
- Monastica vite Institutio.*—Ex codice Regio 2937.
- Binæ ad Castorem Epistolæ.*—Ex codicibus manuscriptorum Altaemps Romæ num. R. V. 49.
- Homilia in natiuitatem Præcursoris.*—Ex codice Colbertino 1711, annorum circiter 400.
- In sermonem in Annuntiationem Deiparæ.*—Usi sumus lectionibus Felckmanni, codicum Basilienensis, Anglicani, Felckm. 1, 2.
- In sermonem in Descriptionem sanctæ Mariæ.*—Usi sumus codicibus Colbertino 430, et Reg. 2026.
- Sermo in Natiuitatem Christi.*—Prodit ex codice Baroetano 234, fol. 190. b.
- In sermonem in Occursum Domini.*—Usi sumus codicibus Regiis 143, 3489, et editione P. Combessii in Bibliotheca PP., t. I, p. 496.
- In sermonem in cæcum a natiuitate.*—Codicibus Regiis usi sumus 203, 2050.
- In Homiliam in illud Matthæi: Ite in castellum etc.*—Usi sumus codice Regio 205.
- In Homiliam in illud: Eunte autem illo.*—Eodem codice.
- In Sermonem in S. Quintam feriam.*—Eodem codice.
- In Sermonem in Parasceuen.*—Codicibus Colbert. 4511, 1711, Reg. 205.
- In Homiliam in sanctos Patres et Prophetas.*—Codice Regio 205.
- In sermonem in sanctum Pascha.*—Codice Regio 2027, Colbertino 1711.
- In Sermonem in sanctum Pascha et recens illuminatos.*—Codice Regio 2027, 2424, Colbert. 1711.
- In Sermonem in Assumptionem Domini.*—Codice Regio 2027, Colbert. 1711.
- Sermo in S. Andream.*—Prodit ex codice Colbertino 847, et schedis V. cl. Toinaradi.
- Sermo alius.*—Prodit ex codice Colbertino 5108.
- Ad dialogum I, de Trinitate.*—Utinam codice Regio et lectionibus Felckmanni codicum Augustani et Palatini.
- Ad dialogum II, de Trinitate.*—Iisdem codicibus.
- Ad dialogum III, de Trinitate.*—Lectionibus Felckmanni.
- Ad dialogum IV, de Trinitate.*—Codice Regio et lectionibus Felckmanni.
- Ad dialogum V, de Trinitate.*—Lectionibus Felckmanni.
- Ad sermones XX, contra diversas hæreses.*—Variis Felckmanni lectionibus.
- Syntagma ad quemdam politicum.*—Prodit ex codicibus Vaticanis.
- Sermo de iis qui sæculo renuntiarunt.*—Prodit ex codice Vaticano num. 658.
- Doctrina ad Monachos.*—Prodit ex codice Vaticano num. 1148.
- Commentarius de templo Atheniensi.*—Ex codice Vaticano 1198.
- Tractatus de corpore et anima.*—Ex codice Vaticano 700.
- Ad lib. I de S. Trinitate.*—Edito R. P. Francisci Chiffletii et lectionibus ejus anno 1664, codice Regio 3624, et Sangermanensi num. 724.
- Ad libros de Trinitate, II, III, IV, V, VI, VII, VIII.*—Iisdem.
- Ad Librum de fide Unitatis et Trinitatis.*—Iisdem.
- Ad librum de Ariana et Catholica confessione.*—Iisdem.
- Ad librum de fide sua.*—Iisdem.
- Ad Disputationes contra Arium.*—Iisdem.
- Ad Epistolam Liberii Papæ ad Athanasium, et ad responsum Athanasii.*—Segueriano codice.
- Ad sequentes vero epistolas Romanorum pontificum ad Athanasium, et Athanasii ad Romanos pontifices.*—Editis conciliorum et veteribus Athanasii editis.
- Ad vitam S. Syneleticæ.*—Editione Cottelerii in Monumentis Ecclesiæ Græcæ. et ex schedis Combessianis quarum copiam fecit perlumaniter R. P. Leguini ordinis Prædicatorum.
- Ad Exhortationem ad Monachos.*—Codice Regularum a Luca Holstenio edito.
- Exhortatio ad sponsum Christi.*—Prodit ex codice Regularum Lucæ Holstenii et ex Actis concilii Aquisgranensis.
- Epistola S. Athanasii ad Episcopum Persarum.*—Ex schedis a D. Claudio Stephanotiu, Roma nobis transmissis.
- Dionysii Epistola ad Paulum Samosatensem.*—Indidem.
- Ad Symbolum Quicumque. Quibus codicibus tum Græcis tum Latinis usi sumus, fuisse in Monito et in notis.*
- Opusculum de Trinitate.*—Prodit ex codice Regio 2538.
- Opusculum de Paschate.*—Prodit ex Bibliotheca Ambrosiana beneficio cl. V. Antonii Muratorii.

## ADMONITIO IN LIBELLUM DE INCARNATIONE.

*Grandis a multis retro sæculis fuit de hoc opusculo controversia. Nam cum inter Cyrilli opera Athanasii nomine compareat, et Eutychanorum heresi patrocinari videatur, hinc Eutychiani argumenta in suarum partium subsidium mutuati sunt; alii contra pugnant, librum non Athanasii sed hæretici cuiusdam Athanasium ementientis esse, et insertum fuisse in Cyrilli epistolam ad Reginas. Hæc sunt Cyrilli verba: "Ὅτι δὲ καὶ ἡ θεολόγος φωνὴ καὶ αὐτοῖς γέγονε συνήθης τοῖς πρὸ ἡμῶν ἁγίοις πατέραςιν, οἱ καὶ ἐπ' ὀρθῆς θαυμάζονται πίστει, καὶ εἰς δεῦρο πᾶσι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν ὑπ' ὀράσθη, δεῖν ὀφίθην ἀληθῶς ἀποφῆναι. Ἦνα γὰρ μὴ δοκοῖν τὸ εἰς νοῦν ἦκον ἀπλῶς ἀθανασίως λέγειν, ἐκ τῶν ἐκείνους πεποιημένων βιβλίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ εἰς τοῦτο χρῆσιμα συνεισενεγκῶν, καὶ παραθεῖς εἰς ἀπόδειξιν, κατασφραγιῶ εἰς ἀλήθειαν τοὺς ἑμαυτοῦ λόγους. Ἐφ' οὖν ὡς ἀληθῶς ὁ τρισμακάριος καὶ διαδόχτος εἰς εὐσέβειαν Ἀθανάσιος, ὁ γενόμενος κατὰ καιροῦ τῆς Ἀλεξανδρείων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἐν τῷ Περὶ Σορκώσεως λόγῳ περὶ Χριστοῦ τάδε. Id est: Quod autem vox, Deipara, sanctis Patribus qui nos antecessere, quique ob rectam suam fidem, non sine admiratione laudantur, frequentata fuerit, necnon ad hoc usque tempus, per totum, ut ita dicam, urbem terrarum in usu sit, comprobandum esse existimavi. Ne videar enim temere et inconsiderate quod in mentem venit effutire, argumentis idoneis ex libris quos illi in Ecclesia composuere mutuatis, orationem meam ad rei fidem ubi gnabo. At igitur beatissimus ac pietatis nomine celeberrimus Athanasius, olim Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus in libro De Incarnatione, de Christo loquens, isthæc... Afferret exinde maximam partem opusculi. Quia vero initio libelli dicitur in Christo non duas esse naturas sed unam naturam incarnatam, μίαν φύσιν σεσαρκωμένην, hæc Eutychiani in synodo Chalcedonensi afferbant p. 181, sic: Ἐγὼ δὲ χρῆσις ἔγω τῶν ἁγίων πατέρων, Ἀθανασίου, Γρηγορίου, Κυρilloῦ, ἐν πολλοῖς τόποις, οὗ οὐ δεῖ λέγειν μετὰ τὴν ἔνωσιν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σεσαρκωμένην τοῦ λόγου φύσιν. Hoc est: Ego vero usu sanctorum Patrum, Athanasii, Gregorii, Cyrilli in multis locis probare possum, non dicendas esse post unionem duas naturas, sed unam incarnatam Verbi naturam. Alii adversum contendebant libellum Athanasii non esse, sed supposititium et quedam hujus libri quæ a Cyrillo laudantur, inserta ab hæreticis fuisse in operibus Cyrilli nomine Athanasii. Audi Leontium advocatum Byzantinum De sectis, actione octava. Aliam, inquit, proferunt auctoritatem sancti Athanasii ex oratione De Incarnatione, quæ quidem hujusmodi est: eundem esse Dei Filium, ratione spiritus, et hominis filium ratione carnis: non duas naturas unum illum Filium: quarum una sit adoranda, non adoranda sit altera: sed unam naturam. Dei sermonis incarnatam. Respondemus primo dictum hoc nobis non adversari. Non enim duas naturas ita tradimus ut adoretur una, non adoretur altera: sed unam statuimus esse naturam Dei sermonis incarnatam. Deinde nequidem est Athanasii; nam cum a nobis interrogantur, ubi dictum hoc exest; nec ejus ostendendi copiam habent: in arcum coacti pusillam quamdam orationem proferunt, quasi duorum foliorum, in qua dictum hoc legitur. At notum est universis omnia sancti Athanasii opera valde magna esse. Quid autem ad hoc respondebimus, quod beatum Cyrillum producant, citantem hoc dictum libro Adversus Theodorum, quasi profectum ab Athanasio? Nimirum dicimus, reapse quidem illum in beati Cyrilli Contra Theodorum invectivis legi: sed mendum esse priscum. Dioscorus enim, successor B. Cyrilli factus, cum ejus opera reperisset, forte non veritus est inserere nonnulla, quæ ipsi lubitum fuit. Neque vero conjecturis nos modo niti, quod B. Cyrillus illud contra Theodorum non produxerit, ex eo quoque manifestum est. Nam Theodoretus qui Theodorum defendebat, universas auctoritates refutans, quasunque sanctus Cyrillus contra Theodorum de sanctis Patribus protulerat, nusquam hujus dicti meminit. At enim isti referunt, a Theodoro callide omissum; quod enim adversus eam auctoritatem oculis aspicere non posset, ut admodum planam et apertam, idcirco sponte ab ipso prætermissam. Respondemus, tantum abesse ut eam Theodoretus ibi positam præterire voverit, ut cum B. ille Cyrillus alibi dixisset, unam naturam Dei sermonis incarnatam, siquidem scivisset Theodoretus id verbum quod apud Cyrillum exstat, ex sancto Anathasio citatum, nequaquam adeo temere diciturus fuerit: Quis tibi Patrum dixit unam naturam Dei sermonis incarnatam? Vicissim ingerunt, tam esse certum scivisse sic luctum Athanasium: ut etiam dixerit; quemadmodum Patres locuti sunt. Nos contra, quemque dicimus eniti, ut ostendat, a Patribus ea prolata, quæ ipse tradat, si non eisdem verbis, saltem vi verborum eadem. Hæc longiuscula licet e re fuit hic afferre, ut videat eruditus lector, in quo questio hujusmodi sita olim fuerit. Et sane sunt quæ forte deceant ea quæ superius ex Cyrillo attulimus, cum oratione Athanasii nomine subsequente adjecta Cyrilli epistolæ fuisse. Nam uti supra dicitur quæ afferuntur ex Athanasio De Incarnatione, ad unius vocis θεολόγος usum comprobandum adducuntur in medium; unde fortasse videntur inutile fuisse afferre totum pene libellum, cum maxime sub initium duntaxat vox illa θεολόγος, de qua*

questio, compareat. Certe Cyrillus in epistola ad Acacium Beryensem, ubi de usu vocis Θεοτόκος apud Patres loquitur, Εὐρίσκω, ait, ἐν συγγράματι καὶ τὴν τῆς ἀσθεῖου μνήμης ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον πλείστακις αὐτὴν ἐνομήσαντα Θεοτόκον. Comperio namque celebris memorie episcopum Athanasium in scriptis suis sæpius illam Deiparam appellasse. Uno verbo complectens illa quæ bene multa exstant [in operibus Athanasii testimonia. Quid causæ igitur est quod in epistola ad reginas, totum pene libellum De Incarnatione pro voce illa Θεοτόκος confirmanda afferat? namque prioribus lineis exceptis (ubi vox Θεοτόκος exstat) cetera nihil ad rem pertinent. Ad hæc autem libellus iste non exstat in collectionibus operum Athanasii. Et alienum a sancto doctore videtur dicere unam naturam incarnatam in Christo. Etenim confusionem naturarum respuit ubique Athanasius, qui proprietates semper naturarum conservavit, duas etiam voluntates distinctas cuique naturæ proprias ascribit sic lib. De Incarnatione, p. 709 : Δύο θελήματα δεικνύουσι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκὸς, τὸ δὲ θεϊκόν, ὅπερ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ἐκτραπέται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτὸν πρόθυμον. Hoc est, duas voluntates ostendit (Scriptura), alteram humanam, quæ est carnis, alteram divinam, quæ Dei est. Siquidem humana ob infirmitatem carnis deprecatur passionem; divini autem ejus voluntas prompta est. Sin vero una natura post incarnationem dicatur, tollas oportet discrimen voluntatum. Ad hæc, contra Dimaritis sui ævi hæreticos p. 741 negat corpus esse Deitati consubstantiale, et pagina sequenti ait ἀσυγχύτως ἐνωσται inconfusa unione Verbum cum propria carne unitum fuisse. Corporis autem et carnis nomine ut in præfatione generali primi tomi ostendebamus humanitatem persæpe intelligit. Ubi vero comprobat in postremis suis contra Dimaritis libris carnem sive humanitatem non esse Verbo consubstantialem, quid aliud, quæso, indicaverit quam, non esse unam atque eandem Verbi atque humanitatis substantiam sive naturam; ita ut etiam ad differentiam naturarum indicandam p. 747 perfectum Deum et perfectum hominem vocet, p. 756 autem uno verbo utramque hæresin Nestorianam scilicet et Eutychianam proterit, dum ait loquens de conjunctione Verbi cum carne, Οὐκ ἐν διαίρεσει προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος Non in divisione personarum, sed in existentia deitatis et humanitatis. Unam scilicet personam Christi duasque naturas esse pronuntiat p. 757, ubi vero contendit impium esse dicere divinam naturam esse passam, annon palam facit aliam esse in Christo naturam quæ passa sit? Adeoque commonstrat non unam in Christo naturam incarnatam, sed duas inter se distinctas, aliam quæ assumpsit, aliam quæ assumpta est. Etiamsi porro antequam Ecclesie decretis definitum esset unam in Christo personam, duasque naturas prædicari oportere, potuisset Athanasius, vel si quis alius, dicere unam naturam incarnatam, intelligendo scilicet naturæ nomine personam; non arbitrator tamen Athanasium eo usum fuisse loquendi genere; quoniam multis aliis res illi cum Dimaritis fuit, quoram hæresi hæc favere videntur, et persæpe est eam sententiam in malam partem detorquere. Eam ob rem cum Leontio valde suspicor esse illud opusculum, Eutychianorum, aut aliorum hæreticorum commentum, Athanasii nomine publicatum. Non ausim vero dicere utrum in Cyrilli scriptis pro ejus obitum adjecta fuerint, an vero ante Cyrillum libellus hujusmodi confectus sit et Athanasio ascriptus.

ΤΟΥ ἘΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ.

### S. P. N. ATHANASII

DE INCARNATIONE DEI VERBI.

Ὁμολογοῦμεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ αἰώνων ἀδίδως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, ἐπ' ἰσότητων δὲ τῶν αἰώνων διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου γεννηθέντα κατὰ σάρκα, ὡς θεὸς Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· « Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ ἁρμακός. » Ὁμολογοῦμεν δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ, καὶ Θεὸν κατὰ πνεῦμα· υἱὸν δὲ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα. Οὐ δύο φύσεις, τὸν ἕνα Υἱὸν,

1 Confitemur Filium Dei ante sæcula ab æterno ex Patre genitum, postremis vero sæculis ob nostram salutem ex Maria Virgine natum secundum carnem, quemadmodum divus Apostolus docet, inquit: « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere. » Confitemur etiam, eundem esse Filium Dei et Deum secundum spiritum; hominis autem filium secundum carnem. Non duas naturas, Filium unum, unam

1 Gal. iv, 4.

adorandam et unam non adorandam: sed unam naturam Dei Verbi incarnatam, et adorandam cum carne sua, adoratione una. Neque duos filios, alium Dei Filium, verum Deum et adorandum, alium ex Maria hominem, qui non adoretur, quique per gratiam, ut homines, Filius Dei factus sit; sed ex Deo, ut dixi, unum Filium Dei et Deum; eum ipsum et non alium natum ex Maria secundum carnem in novissimis diebus, quemadmodum angelus Deiparæ Mariæ dicenti: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » ait, « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei ». Qui igitur natus est ex Virgine Maria, Filius Dei natura et Deus verus, non gratia neque participatione, secundum carnem tantum, quam ex Maria habet, homo; secundum vero spiritum idem ille Filius Dei, et Deus verus: passus quidem passiones nostras secundum carnem, ut scriptum est: « Christo passo pro nobis carne »; et alibi: « Qui proprio Filio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ». Impatibilis vero permanet et impatibilis secundum deitatem, ut dicitur a propheta: « Ego Deus, et non mutor ». Mortuus quidem mortem nostram, secundum carnem pro peccatis nostris, ut mortem auferret per suam ipsius mortem quam pro nobis sustinuit. Quemadmodum Apostolus ait: « Absorpta est mors in victoria: inferne, ubi stimulus tuus? » Et alibi: « Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas ». Immortalis autem, et mortis imperio liber permanet propter deitatem, utpote impassibilis Patris virtus, quemadmodum ait Petrus: « Non enim poterat a morte retineri ». Qui ascendit in cælos, sedetque a dextris Patris, secundum Verbi carnem a terra in cælos exaltatum, prout a Davide dictum est: « Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis », quod ab ipso Domino et ab apostolis confirmatur; secundum deitatem vero, incomprehensibilis, omnem continens locum cum Patre æterno, ut paterna et ineffabilis virtus, ut Paulus docet: « Christus Dei virtus et Dei sapientia ». Venturus idem Filius Dei et Deus, ut promisit, judicare vivos et mortuos, ut ait Apostolus: « Qui judicat occulta tenebrarum, et manifestat occulta cordium, et laudem et vituperium pro merito cuique tribuit ». Si quis vero præter hæc ex sacris Scripturis docet, aliumque dicit esse Filium Dei, et alium ex Maria ortum, per gratiam, ut nos, adoptatum; ita ut duo sint filii, alter secundum naturam Filii Dei, alter secundum gratiam ex

μίαν προσκυνητήν, καὶ μίαν ἀπροσκυνητον· ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωκμένην, μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μετὰ προσκυνήσει καὶ προσκυνουμένην. Οὐδέ δύο υἱούς, ἄλλον μὲν Υἱὸν Θεοῦ, ἀληθινὸν Θεὸν καὶ προσκυνούμενον· (1) ἄλλον δὲ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπων, μὴ προσκυνούμενον, κατὰ χάριν Υἱὸν Θεοῦ γενόμενον, ὡς καὶ ἀνθρώπων· ἀλλὰ τὸν ἐκ Θεοῦ, ὡς ἔργον, ἕνα Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεόν· τὸν αὐτὸν καὶ οὐκ ἄλλον ἐκ Μαρίας γεγενῆσθαι κατὰ σάρκα ἐπ' ἐχθρῶν τῶν ἡμερῶν· ὡς ὁ ἀγγελὸς τῆ Θεοτόκῃ Μαρίας λεγούσῃ· (2) « Πῶς τοῦτο ἔσται, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » εἶρηκε· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γενόμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. » Ὁ τοίνυν γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, Υἱὸς Θεοῦ φύσει, καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ οὐ χάριτι, καὶ οὐ μετουσίῃ, κατὰ σάρκα μόνον, τὴν ἐκ Μαρίας, ἀνθρώπων· κατὰ δὲ πνεῦμα, ὁ αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός· (3) ἀληθινός· παθὼν μὲν τὰ ἡμέτερα πάθη κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται· « Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. » Καὶ πάλιν, « Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐρείσαστο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· » ἀπαθῆς δὲ διαμείνας καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ τὴν θεότητα, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ προφήτου· « Ἐγὼ Θεός καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· » ἀποθανὼν μὲν τὴν ἡμέτερον θάνατον κατὰ σάρκα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἕνα τὸν θάνατον ἀνέληξεν διὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν θανάτου, κατὰ τὴν λέγοντα Ἀπόστολον· « Κατεπῆθῃ ὁ θάνατος εἰς νίκου· τοῦ σου, ᾄθῃ, τὸ κέντρον; » καὶ πάλιν· « Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· » ἀθάνατος δὲ (4) καὶ ἀκράτητος τῷ θανάτῳ διαμείνας διὰ τὴν θεότητα, ὡς ἀπαθῆς τοῦ Πατρὸς δύναμις, κατὰ τὴν λέγοντα Πέτρον· « Οὐ γὰρ ἦν, » (5) φησί, « δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· » ἀνελθὼν εἰς οὐρανούς καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανούς ὑψουμένην σάρκα τοῦ Λόγου, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· » καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου βεβαιούμενον καὶ τῶν ἀποστόλων· κατὰ δὲ τὴν θεότητα ἀπερίληπτος, πάντα τόπον περιέχων μετὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς πατρικὴ καὶ ἀδελφῆτος δύναμις, κατὰ τὸν διδάσκοντα Παῦλον· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. » Ἐρχόμενος ὁ αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός, ὡς ἐπηγγελῆσθαι, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Τοῦ κρῖνοντος τὰ κρυπτὰ τῶν σκότους, καὶ φανεροῦντος τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν, καὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν μέμνην κατ' ἄξιαν φέροντος ἐκάστῳ. » Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ἐκ τῶν θείων Γραφῶν διδάσκει, ἕτερον λέγων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕτερον τὸν ἐκ Μα-

<sup>1</sup> Luc. i, 34. <sup>2</sup> ibid. 35. <sup>3</sup> I Petr. iv, 1. <sup>4</sup> Rom. viii, 32. <sup>5</sup> Malach. iii, 6. <sup>6</sup> I Cor. xv, 55. <sup>7</sup> ibid. 5. <sup>8</sup> Act. ii, 24. <sup>9</sup> Psal. cix, 1. <sup>10</sup> I Cor. i, 24. <sup>11</sup> I Cor. iv, 5.

(1) Hunc locum ex Cyrillo restituimus, in editis antehæc mutilum lacerratumque.

(2) Sic Cyrill. Editi vero, Πῶς ἔσται μοι τοῦτο. Mox Cyrill. ἔλαγε Πνεῦμα.

(3) Ἀληθινός, deest apud Cyrillum. Mox, Cyrillus, ὡσπερ γέγραπται.

(4) Ita Cyrillus. Hæc, καὶ ἀκράτητος, deest in editis.

(5) Φησί, deest apud Cyrillum. Ibidem, quæ sequuntur post, ὑπὸ τοῦ θανάτου, usque ad, Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα, non asseruntur a Cyrillo.

ρίας ἀνθρώπου (6), κατὰ χάριν υιοποιηθέντα, ὡς  
 ἤμαξ· ὡς εἶναι δύο υἱοὺς, ἓνα κατὰ φύσιν Υἱὸν Θεοῦ,  
 καὶ ἓνα κατὰ χάριν τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον· ἢ εἴ  
 τις τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν σάρκα ἀνωθεν λέγει, καὶ  
 μὴ ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας· ἢ τραπίσαν τὴν θεό-  
 τητα εἰς σάρκα, ἢ συγχυθεῖσαν, ἢ ἀλλοιωθεῖσαν· ἢ  
 παθῆτην τοῦ Κυρίου (7) θεότητα· ἢ ἀπροσκύνητον  
 τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν σάρκα, ὡς ἀνθρώπου, καὶ μὴ  
 προσκυνῆτην, ὡς Κυρίου καὶ Θεοῦ σάρκα, τοῦτον ἀνα-  
 θεματίζει ἢ Καθολικῆ (8) Ἐκκλησία, πειθομένη τῷ  
 ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. »

<sup>11</sup> Galat. 1, 9.

(6) Ἄνθρωπον, deest apud Cyrillum. Paulo post, B  
 Cyrillus, ἓνα κατὰ φύσιν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ,  
 καὶ. etc.

(7) Sic Cyrillus. Editi vero, τοῦ Υἱοῦ. Paulo post,

Maria homo : aut si quis Domini nostri carnem de-  
 super dicit esse, et non ex Virgine Maria : aut con-  
 versam deitatem in carnem, aut confusam, aut mu-  
 tatam, aut passibilem Domini deitatem, aut non  
 adorandam Domini nostri carnem, ntpote hominis,  
 nec adorandam, ut Domini et Dei carnem ; hunc  
 anathemate damnat catholica Ecclesia, Apostolo  
 obsequens dicenti : « Si quis vobis evangelizaverit,  
 præter id quod accepistis, anathema sit <sup>11</sup>. »

Ἀποστόλων λέγοντι· « Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ'

B σάρκα, deest in editis, sed habetur apud Cyrillum,  
 (8) Cyrillus, ἢ ἁγία Καθολικῆ. Infra idem, τῷ  
 θεῷ Ἀποστόλων.

## IN SEQUEMTEM LIBRUM ADMONITIO.

I. An hic liber sit Athanasii, necne, haud leves sane sunt dubitandi causæ ; nam præterquam quod a ne-  
 mine, quod sciamus, ex veteribus laudatur, in antiquioribus Athanasii collectionibus manuscriptis non com-  
 parat. Ad hæc, Origenes haud semel ab Athanasio honorifice memoratus, hoc in libro exagitur. Attamen  
 tum tota quæstio illa, ubi de Origene agitur, exstat etiam in Quæstionibus ad Antiochum, ex alterutro libro  
 in alterum translata videtur, ex utro augurari nequimus. Styli certe genus satis affine libro De Incarnatione  
 p. 696 primi tomi : variis quippe Scripturarum testimoniis probare nititur scriptor iste, quæcumque Patri  
 continentur, ea ipsa Filio et Spiritui sancto competere. Ex his judicent eruditi utrum hoc opus sit Athanasio  
 ascribendum ; nobis admodum dubia res est.

II. Cæterum, licet haud satis compertum sit quo tempore scriptus fuerit, opinamur tomen antiquum opus  
 esse, et ante vulgatum Nestorii hæresim editum, quod nulla hic de Incarnatione moveatur quæstio, licet  
 haud semel esse occasio obtulerit ; sed Anomæos solum et Pneumatomachos scriptor iste petere videatur.  
 Quinque porro postremæ quæstiones, nempe quid sint Evangelia, quid angeli, quid homo, etc., alius fortasse  
 scriptoris opus esse existimentur. Neque enim ad scopum hujusce pertinere videntur ; ex iis quædam, ut illic  
 monetur, exstant in Quæst. ad Antiochum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Μαρτυρία (9) ἐκ τῆς Γραφῆς, τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας, ἐκ τοῦ ὁμοίως εἶναι τὸν Πατέρα,  
 καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πρὸς θεωρίας δυσέφικτον, καὶ μίαν ἔχειν ἐνέρ-  
 γειαν (10).

## S. P. N. ATHANASII

Testimonia ex sacra Scriptura, de naturali communione similis essentialis inter Patrem, et Filium, et  
 Spiritum sanctum, licet res intellecta difficillima sit : et quod unam habeant operationem.

### I. Περὶ ἐλευθερίας.

Περὶ Πατρὸς ἀναμφίβολον. Περὶ Υἱοῦ, φωνὴ αὐ-  
 τοῦ τοῦ Υἱοῦ· « Ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ,  
 δοῦλοι ἔσθε. » Περὶ τοῦ Πνεύματος διὰ Παύλου οὕτως

<sup>11</sup> Joan. viii, 36.

(9) Basiliensis, Μαρτυρία.

(10) Hæc, πρὸς θεωρίας δυσέφικτον, καὶ μίαν ἔχειν  
 ἐνέργειαν. desunt in editis. Paris. nec lecta sunt a

### D

### I. De libertate.

De Patre, minime dubium est. De Filio, vox  
 ipsius Filii est : « Nisi vos Filius liberaverit, servi  
 estis <sup>11</sup>. » De Spiritu sancto, per Paulum ita loqui-

Nannio, sed in omnibus mss habentur. Vatican. et  
 edit. Commel., δυσέφικτον.

tur : « Cum conversus fuerit ad Dominum, aufertur velamen. Dominus autem Spiritus est : ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas <sup>12</sup>. »

### 3. De vivificatione.

Dicit Salvator : « Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius, quos vult, vivificavit <sup>13</sup>. » De Spiritu sancto item ait : « Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam <sup>14</sup>. » Et Apostolus : « Littera occidit, Spiritus vivificat <sup>15</sup>. »

### 5. De ordinatione.

De Patre Paulus ait : « Posuit Deus in Ecclesia, primum, apostolos ; secundo, prophetas ; tertio, magistros <sup>16</sup>. » etc. De Filio, idem Apostolus dicit : « Qui descendit, ipse est, et qui ascendit supra caelos, ut impletur omnia. Et ipse dedit hos quidem apostolos, illos prophetas, alios pastores et magistros <sup>17</sup>. » De Spiritu, idem Apostolus accitit *Mketo* presbyteros sic alloquitur : « Attendite vobis ipsis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, pascere Ecclesiam Dei <sup>18</sup>. »

### 4. De legislatione.

De Patre ait David : « Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, et legem tuam in medio ventris mei <sup>19</sup>. » De Filio autem Paulus : « Alter alterius onera portate, et sic adimplete legem Christi <sup>20</sup>. » De Spiritu idem ipse : « Lex Spiritus vitae in Christo Jesu liberavit me <sup>21</sup>. »

### 5. De dominatu.

David ait : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis <sup>22</sup>. » Quod si obloquantur haeretici, dicentes illud ad Davidem pertinere, his Christi verbis coarguuntur : « Quid dicitis de Christo ? cujus filius est ? dicunt ei, Davidis : » respondet Salvator : « Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum <sup>23</sup> ? » Rursus de Patre : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est <sup>24</sup>. » De Filio autem ait : (17) « Dominus ex Sion clamabit, et ex caelo dabit vocem suam, et concutietur caelum et terra. Dominus autem parcat populo suo, et confortabit Dominus filios Israel. Et cognoscetis quod ego sim Dominus Deus vester, qui tabernaculum posui in Sion, in monte sancto <sup>25</sup>. » Qui tabernaculum autem posuit, id est Filius, haec ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion

A λέγει· « Όταν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρείται τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία (11). »

### 2. Περὶ ζωοποιήσεως.

Λέγει ὁ Σωτήρ· « Ὅπως ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ· καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶ· « Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιούν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. »

### 3. (12) Περὶ χειροτονίας.

Περὶ Πατρὸς Παύλος λέγει· « Ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· » καὶ τὰ ἐξῆς. Περὶ Υἱοῦ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος φάσκει (13)· « Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναστὰς ὑπὲρ πάντων οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους. » Περὶ Πνεύματος ὁ αὐτὸς μετακαλεῖται ἀπὸ τῆς Μιλῆτου τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ λέγει αὐτοῖς· « Προσέχετε ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμένῳ (14), ἐν ᾧ ὑμεῖς ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. »

### 4. Περὶ νομοθεσίας.

Περὶ Πατρὸς ὁ Δαυὶδ λέγει· « Τοῦ ποιεῖσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεὸς μου, ἐβουλήθην, καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. » Περὶ Υἱοῦ ὁ Παῦλος· « Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. » Περὶ Πνεύματος ὁ αὐτὸς· « Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (15) ἠλευθέρωσέ με. »

### 5. Περὶ κυριότητος.

Ὁ Δαυὶδ λέγει· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Εἰ δὲ ἀντιλέγουσιν οἱ αἵρετικοὶ λέγοντες, ὅτι εἰς τὸν Δαυὶδ ἐκλαμβάνεται τοῦτο, ἐλέγει αὐτοῖς τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος λεγόμενον· « Τί λέγετε περὶ τοῦ Χριστοῦ ; τίνος ἐστὶν υἱός ; λέγουσι· Τοῦ Δαυὶδ. » Ἀποκρίνεται ὁ Σωτήρ· « Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι ἅγιῳ Κύριον αὐτὸν καλεῖ ; » πάλιν περὶ (16) τοῦ Πατρὸς· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστὶ. » Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, λέγει· « Ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακραγέσεται, καὶ ἐξ οὐρανοῦ (17) δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Ὁ δὲ Κύριος φέσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχύσει Κύριος τοὺς υἱούς Ἰσραὴλ. Καὶ ἐπινοήσονται, ὅτι ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν Σιών, ἐν ὄρει ἁγίῳ. » Ὁ δὲ κατασκηνώσας, ἦτοι ὁ Υἱός, λέγει· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς

<sup>12</sup> II Cor. III, 16, 17. <sup>13</sup> Joan. V, 21. <sup>14</sup> Joan. VI, 64. <sup>15</sup> II Cor. III, 6. <sup>16</sup> I Cor. XII, 28. <sup>17</sup> Ephes. IV, 10, 11. <sup>18</sup> Act. XX, 28. <sup>19</sup> Psal. XXXIX, 9. <sup>20</sup> Galat. VI, 2. <sup>21</sup> Rom. VIII, 2. <sup>22</sup> Psal. CIX, 1. <sup>23</sup> Matth. XXII, 42, 43. <sup>24</sup> Deut. VI, 4. <sup>25</sup> Joel III, 16.

(11) Τὸ δεστ in edit. Commel. et Vatican. Mox, haec, deest in iisdem : sed leguntur haec voces in Anglicano, Basil. et in Graeco Scripturae textu. Mox, Basiliensis, Anglican., Vaticanus, περὶ ζωοποιίας.

(12) Titulus, Περὶ χειροτονίας, deest in edit. Commel. et Vatican., sed est in Basil. et Anglic.

(13) Basiliensis, διδάσκει. Mox idem, ὑπεράνω, una voce.

(14) Sic omnes mss. et editi. In Act. apost. legitur, ποιμνίῳ.

(15) Ἰησοῦ abest a Basil. et Anglic. Nec ab interprete lectum est.

(16) Περὶ deest in editis, sed legitur in Basiliensi, Anglicano et Vaticano.

(17) Hic Dominus, pro Filio intelligitur.

(18) Basiliensis, Anglic., καὶ ἐξ Ἰερουσαλήμ.

ὁ· αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὄρων τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἕξῃς. Ἀπερὶ δὲ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, ὅτι « Ἐἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, » ὑποκαταβάς λέγει· « Καὶ Κύριος ἐκ δεξιῶν σου· » τοῦ οὖν Υἱοῦ πάλιν ἐκ δεξιῶν τὸ Πνεῦμα.

6. Ὅτι ὁ Πατὴρ Κύριος (18) τὸν Υἱὸν καλεῖ, καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸ Πνεῦμα καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λέγει, ὡς καὶ τὸν Υἱόν.

Λέγει γὰρ οὕτως· « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα· Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνὶ στίχῳ ἐνωπιτασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ἔθουσι. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῖς ὄλλοις μου, καὶ ἐπὶ ταῖς θούλαις μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἔκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ ὄρατῳ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἶμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδια καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου, τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσται, πᾶς ὅς ἂν ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; » Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει· « Ἦνίκα δ' ἂν ἐπιτρέψῃ πρὸς Κύριον, παραιρται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· « Καθὼς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος· » καὶ αὐτὸς· « Ὁ δὲ Κύριος κατεθύνη (19) ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ· » ἄρα ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι. Καὶ πάλιν· « Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάζῃ (20) καὶ περισσεύῃ τῇ ἀγάτῃ τῇ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντα, καθὼς τῆς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτως ἐν ἀγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων (21) τῶν ἁγίων αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα ὁ Κύριος ὁ πλεονάζων καὶ περισσεύων τῇ ἀγάτῃ τῇ εἰς ἀλλήλους, καὶ στηρίζων τὰς καρδίας ἐν ἀγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμά ἐστι. Τὰς οὖν τρεῖς κυριότητας εἰς μίαν κυριότητα συναγαγὼν, βεβαιολόγων πρὸς Ἑβραίους· « Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Πάλιν τὸ Πνεῦμα Κύριος λέγεται σαφῶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Κριτῶν, ὅτε τὰς ἀριστίας (22) ὁ Σαμψὼν ἐποίησεν, ἐπισημαίνεται ἡ Γραφή, καὶ λέγει· « Καὶ Πνεῦμα Κυρίου ἔλαβεν ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ ἔλαβεν σαγῶνα θου, καὶ ἀπέκτεινε γελῶνος· » καὶ πάλιν· « Ἦλθε Πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ δεσπάρει τὸν λέοντα, ὡς ἔριπον· » καὶ πάλιν· « Ἦλθε Πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Σαμψὼν, καὶ ἐπέρεψεν τὴν πόρταν τῆς Γάζης, καὶ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ ὄρος (23).

montem sanctum ejus<sup>18</sup>, » etc. De Spiritu autem sancto sic locutus : « Dixit Dominus Domino meo, » inferius ait : « Dominus a dextris tuis<sup>19</sup>. » A dextris igitur Filii est Spiritus.

6. Quod et Pater vocet Filium, Dominum : et Apostolus Spiritum, Dominum ac Deum nominet, perinde atque Filium.

Ita enim dicit : « Et erit post hæc : Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt, et dabo prodigia in caelo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur iu & tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit<sup>20</sup>. » — Quomodo ergo invocabunt, in quem non crederunt? aut quomodo audient sine prædicante<sup>21</sup>? De Spiritu porro idem Apostolus dicit : « Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen, Dominus autem Spiritus est<sup>22</sup>. » Idemque rursus : « Tanquam a Domini Spiritu<sup>23</sup>. » Atque iterum : « Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei, et in patientia Christi<sup>24</sup>. » Spiritus igitur Dominus. Ac denuo : « Vos autem Dominus exuberare et abundare faciat charitatem vestram in invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmandam corda vestra, irreprehensibiliter in sanctitate ante Deum Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus<sup>25</sup>. » Hoc autem loco Dominus ille, qui exuberare facit et abundare charitatem in invicem, et qui confirmat corda in sanctitate coram Deo in adventu Domini nostri Jesu Christi, Spiritus est. Tres igitur dominationes in unam dominationem contrahens, id confirmat, ad Ephesios scribens : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma<sup>26</sup>. » Ille ipse rursus Spiritus liquido Dominus appellatur in libro Judicum, ubi de rebus a Samsonne fortiter gestis, hæc ait Scriptura : « Et Spiritus Domini venit in Samsonem, et accepit mandibulum asini, et interfecit mille<sup>27</sup>. » Rursumque : « Venit Spiritus Domini in Samsonem, et discerpit leonem, quasi hædum<sup>28</sup>. » Atque iterum : « Venit Spiritus Domini in Samsonem, et sustulit portam Gazæ, et asportavit in montem<sup>29</sup>. » Et ubique pro-

<sup>18</sup> Psal. ii. 6. <sup>19</sup> Psal. cix. 1. <sup>20</sup> Joel ii. 28-32. <sup>21</sup> Rom. x. 14. <sup>22</sup> II Cor. iii. 16. <sup>23</sup> II Cor. iii. 18. <sup>24</sup> II Thess. iii. 5. <sup>25</sup> I Thess. iii. 12, 13. <sup>26</sup> Ephes. iv. 5. <sup>27</sup> Judic. xv. 14, 15. <sup>28</sup> Judic. xiv. 6. <sup>29</sup> Judic. xvi. 3.

(18) Κύριον, deest in Anglicano, nec a Nannio lectum est.

(19) Basiliensis, κατεθύνη. Vaticanus, κατευθύνει.

(20) Basil. πλεονάζει. Angl. et Vatican., περισσεύει καὶ περισσεύεται.

(21) In Angl. post, μετὰ πάντων, desunt quæ sequuntur usque ad Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(22) Anglicanus, ἀριστίας.

(23) Hic Scripturae locus non ad verbum, sed ad sententiam affertur.

greditur Spiritus Domini. Ubi autem abrasus est, postquam mysteria Dei Dalila aperuisset, ait Scriptura : « Et recessit a Samstone Dominus ». Demonstratum itaque jam est, Spiritum esse Dominum : quod si Dominus, plane Deus est : « Scitote enim, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus ». Et : « Quando edificaverunt filii Cad altare ad Jordane, et miserunt filii Israel ad eos, dicentes : Quare estis prævaricatores Dei facti? responderunt pro excusatione filii Ruben tribunis Israel, dicentes : Deus Deus est Dominus, et Deus Dominus ipse novit », etc. Alibi rursum Paulus : « Deus, qui dixit, ut ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Christi ». Deus igitur, qui dixit, ut lux in tenebris illucesceret, Spiritus est. Ac iterum ipse : « Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere secundum Jesum Christum ; ut unanimes uno ore, glorificemus Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi ». Quis igitur est Deus patientiæ et solatii, qui dat nobis idipsum sentire secundum Christum Jesum, ut unanimitè glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Jesu Christi? prorsus ille est Spiritus sanctus. Et rursum . « Si autem omnes prophetæ, intret autem quis infidelis, vel idiota, redarguitur ab omnibus : et ita occulta cordis illius manifesta fiunt : et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus in vobis sit ». Deum ergo dixit, Spiritum sanctum, loquentem in illis. Ac iterum : « Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? » Quibus verbis declaravit nos esse templum Dei ; ubi vero est templum, ibi et Deus, et in eo Spiritus habitat, ut in suo templo ; ait enim : « An nescitis, quod corpora vestra templum sint Spiritus sancti, quem habetis a Deo? Glorificate igitur Deum habitantem in vobis ». Quod si non glorificas habitantem in te ut Deum, factus es fanum idolorum ; ait enim : « Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? » Et alibi ait : « Hodie, si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea quadraginta annis ». Hæc autem Spiritus sanctus proferre dicitur, namque ait Apostolus : « Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus, Hodie, si vocem ejus audieritis », etc. Ergo Spiritum sanctum tentavit Israel, et probavit in deserto, et viderunt opera ejus, nempe miracula. In alioque psalmo, ait ille : « Et tentaverunt Deum in ina-

A Καὶ πάντῃ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Ὅτε δὲ ἐξυρῆθη, τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἀναγνάσκας τῆ Δαλιλαῖ, λέγει· « Καὶ ἀπέστη ἀπὸ Σαμψὼν ὁ Κύριος. » Ὅστε οὖν πεφανέρωται, οὗτὶ τὸ Πνεῦμα Κυρίου· εἰ δὲ Κύριος, πανταχοῦ (24) καὶ Θεός· Ἐνωθε γάρ, ὡς φησὶν, « ὅτι Κύριος αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεός. » Καὶ, « Ὅτε ἠκούθησαν οἱ υἱοὶ Γάδ θυσιαστήριον ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς αὐτούς, λέγοντες· Διὰ τί ἀποστάται γέγονατε τοῦ Θεοῦ; ἀπεκρίθησαν ἀπολογούμενοι υἱοὶ Ρουβὶμ (25) τοῖς χιλιάρχοις Ἰσραὴλ, λέγοντες· Ὁ Θεὸς ὁ Θεός ἐστὶ Κύριος· καὶ Θεὸς Κύριος αὐτὸς οἶδε, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ Παῦλος· « Ὁ Θεός, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὡς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. » Ὁ οὖν Θεός, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, τὸ Πνεῦμά ἐστι. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· « Ὁ δὲ Θεός τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δόξῃ ὑμῶν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑλπίσιν ἐκστήματι (26) δοξάζωμεν τὸν Θεόν, καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Τίς οὖν ἐστὶν ὁ Θεός τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, ὁ διδοὺς ἡμῶν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζωμεν τὸν Θεόν, καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; πάντως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πάλιν· « Ἐάν δὲ πάντες προσηλυτωσιν, εἰσέλθῃ δὲ τις ἀπιστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνονται· καὶ οὕτως, περὶ ἑνὸς προσώπου, προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων, ἐπὶ ὧν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστὶ. » Ἦθὺν οὖν εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς. Καὶ πάλιν· « Οὐκ οἴδατε, οὗτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; » Ἐδείξεν ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐσμὲν· οἶπου δὲ ναὸς, ἐκεῖ Θεός· τὸ δὲ Πνεῦμα οἰκεῖ, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ. Φησὶ γάρ· « Οὐκ οἴδατε, οὗτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἡμῶν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ (27); Δοξάζετε οὖν τὸν Θεὸν ἐνοικοῦντα ἐν ὑμῖν. » Εἰ δὲ οὗ δοξάζεις τὸν ἐνοικοῦντα ἐν σοὶ ὡς Θεόν, ἐγένου ναὸς εἰδωλῶν. Λέγει γάρ· « Οὐκ οἴδατε, οὗτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; » Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· « Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃτε, μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπειρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἰδοκίμασάν με, καὶ εἶδον (28) τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη. » Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται εἰπεῖν ταῦτα· φησὶ γάρ ὁ Ἀπόστολος· « Διὰ καθὸς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃτε, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄρα οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπειρασεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἰδοκίμασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ εἶδον τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἦτοι τὰ θαυμάσια. Ἐν ἄλλῳ δὲ

<sup>24</sup> Judic. xvi, 20.

<sup>25</sup> Psal. xcix, 5.

<sup>26</sup> Josue xxii, 40-22.

<sup>27</sup> II Cor. iv, 6.

<sup>28</sup> Rom. xv, 5, 6.

<sup>29</sup> I Cor. xiv, 24, 25.

<sup>30</sup> I Cor. iii, 16.

<sup>31</sup> I Cor. vi, 19.

<sup>32</sup> I Cor. iii, 16.

<sup>33</sup> Psal. xcvi, 8-10.

<sup>34</sup> Hebr. iii, 7.

(24) Forte, πάντως.

(25) Sic Anglic. In aliis et editis deest articulus. Mox, Ρουβίμ. sic omnes manuscripti et editi pro, Ρουβίμ.

(26) Ἐν ἐλπίσιν, aesunt hæc in Anglicano,

nec a Nannio lecta sunt.

(27) Ita Vaticanus, Basiliensis et Anglic. Editi, ἐπὶ Θεοῦ. Mox Basiliensis et Anglicanus, τὸν ἐνοικοῦντα.

(28) Basiliensis. εἶδωσαν. Anglic., ἴδωσαν.



ζαλιμῶ λέγει ὁ αὐτός· « Καὶ ἐπέiraσαν τὸν Θεὸν ἐν ἀνδρῶν. » Ἄρα (29) οὖν ὁ Θεὸς, τὸ ἅγιον Πνεῦμά ἐστι. Καὶ ἀλλαχού, ὅτε ἀνελαμφάνετο ὁ Ἥϊλας, φρεῖ ὁ Ἐλισαῖος παρ' αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα γενέσθαι διπλοῦν. Ἐπιγγέλλετο οὖν ὁ Ἥϊλας (30), ἐν ᾗ αὐτὸν ἀναλαμβάνομενον. Ἰδὼν οὖν, καὶ λαβὼν τὴν μηλωτὴν, ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην· καὶ πατάξαντος αὐτοῦ τῇ μηλωτῇ τὸν ποταμὸν, οὐχ ὑπέγκουσε τὸ ὕδωρ. Λέγει οὖν· (31) Ποῦ τὸ θεὸς ἀφρώ; Ἄφρῳ δὲ ἐρμηνεύεται ἀμφῶ, τούτῳτι τὸ Πνεῦμα τὸ διπλοῦν. Ποῦ οὖν ὁ Θεὸς ἀμφῶ, ἀντὶ τοῦ, τὸ Πνεῦμα διπλοῦν. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Σωτήρ· « Ὁ πατέρων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν ὕδατος ζῶντος. » Ἐρμηνεύων δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς τί ἐστὶ, « ὕδατος ζῶντος, » ἐφη· « Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ ἡμελοῦν λαμβάνειν ὁ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Εἰ δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τὸ ἅγιον Πνεῦμά ἐστιν, ἀρα Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· λέγει γὰρ ὁ προφήτης· « Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ὄρωσαν αὐτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ μὴ διψήσουσι ὕδωρ συνέξειν. » Καὶ ὁ Δαυὶδ· « Ὅτι παρὰ οὐ πηγῆ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ἐβόρεθα φῶς. » Ὁρῶς οὐκ ὁ Πατήρ πηγὴ ἐκλήθη, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὅτι τρεῖς εἰσι θεοὶ (32)· εἰς γὰρ Θεὸς, καὶ εἰς νόμος, νομοθέτης εἰς, καὶ εἰς Κύριος. Εἰς γὰρ Θεὸς ἐν τριῶν προσώπων κηρυσσεται· Καὶ πῶς, φησί, δύναται λέγεσθαι ὁ Πατήρ Θεός, καὶ ὁ Υἱὸς Θεός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεός, καὶ οὐ τρεῖς εἰσι θεοὶ; ὅπου κοινὰ τὰ τῆς φύσεως, κοινὸν καὶ ὄνομα (33) τῆς ἀξίας· οὐκ ὁ Θεὸς τὰ εἰς πλῆθὸς διηρημένα ἀπὸ μιᾶς φύσεως ἐν ὀνόματι καλεῖ· καὶ ὅτι ἐρχίζεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, τὸν πάντα ἄνθρωπον τῇ ἐργῇ ὑποκειμένον ἕνα ἄνθρωπον καλεῖ· καὶ ὅτι διαλάσσεται τῷ κόσμῳ, ὡς ἐνὶ ἀνθρώπῳ διαλάσσεται· οὐκ ἐπάγει κατακλιυμένον διὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ λέγει ὁ Θεός· « Οὐ μὴ καταμενῆν τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ ἐξαιρέξω τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἐποίτῳ. » Καίτοι οὐκ ἦν εἰς, ἀλλὰ μυριάδες ἀπειροί· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τῆς φύσεως τὸν πάντα ἄνθρωπον ἕνα ἐκάλεσεν ἄνθρωπον διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας. Καὶ πάλιν λέγει· Δαυὶδ· « Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μνησθήσῃ (34) αὐτόν, ἡ αὐτὸς ἄνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτεται αὐτόν; » Οὐχ ὅτι ἕνα ἄνθρωπον ἐπέψατο· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἤγειρε. Ἐνὶ δὲ συντόμῳ χρησόμεθα λόγῳ διὰ Μωσίου εἰρημένῳ· Ὅτε ἐξῆλθε Φαραὼ κατὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ὑπέσχεο τῷ νόμῳ τῷ θεῷ (35) τὴν τιμωρίαν, πᾶσαν μετὰ μυρίων ἀρμά-

A quoso. » Est igitur Deus Spiritus sanctus. Et alio loco, cum assumeretur Elias, postulabat ab eo Eliseus, ut in se veniret geminus Spiritus: prumisitque Elias, si modo se videret auferri. Cum igitur vidisset et accepisset melotem, accessit ad Jordanem, et cum melote fluvium percussisset, non obtemperavit aqua. Dicit igitur Eliseus: Ubi Deus affrō? quæ vox significat ambo, sive geminum Spiritum. Ubi igitur Deus amfō, pro eo quod est Spiritus geminus. Iterumque Saluator ait: « Qui in me credit, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Exponens autem evangelista, quid hæc esset, « aquæ vivæ, » inquit: « Hoc autem dixit de Spiritu sancto, quem accepturierant, credentes in eum. » Quod si aqua viva est Spiritus sanctus, sane Deus est Spiritus sanctus: ait enim propheta: « Me reliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere non poterunt. » Et David quoque: « Quoniam apud te est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. » Vides Patrem fontem vocari: necnon Filium, itidemque Spiritum sanctum. Non quod tres sint dii: unus enim Deus, una lex, unus legislator et unus Dominus. Namque unus Deus in tribus personis prædicatur. At qui fieri potest, iniquis, ut et Pater dicatur Deus, et Filius, et Spiritus sanctus Deus, nec tamen tres deos esse? Ubi communis natura, ibi commune quoque est nomen dignitatis. Quemadmodum Deus ea, quæ ex una natura in multitudinem dividuntur, uno nomine appellat. Et cum irascitur hominibus, omnem hominem iræ subjectum suæ unum vocat hominem: et cum reconciliatur mundo, velut uni homini reconciliatur. Quare, cum diluvium omnia peccata inducit, ait Deus: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, et delebo hominem, quem feci. » Atqui tum non unus erat homo, sed myriades infinitæ, æque tamen nomine nature omnes homines unum hominem appellavit, idque ob substantiæ communionem. David porro iterum dicit: « Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? » Non quod unum hominem visitet, sed universum orbem in unum collegit. Jam vero, compendii causa, uno utemur Moysis dicto. Cum per mare exiret Pharaos, meritasque ex lege divina pœnas lueret, cadens cum infinitis curribus in mare, quo tempore multi homines una cum eo demersi sunt, multiq̄ue itidem equi: Moyses tamen videns, in omnibus demersis

29 Psal. cv, 14. 30 IV Reg. ii, 9, 10. 31 ibid. 12-14. 32 Joan. vii, 38. 33 ibid. 39. 34 Jer. ii, 13. 35 Psal. xxxv, 10. 36 Genes. vi, 3. 37 Psal. viii, 5.

(29) Basiliensis, Ἄρα.  
 (30) Basiliensis, Ἥϊλας, cum tenui spiritu.  
 (31) Locus Hebraice sic habet, וְהָאֵלֹהִים הָיָה עִמָּו וְהָאֵלֹהִים הָיָה עִמָּו, id est. Ubi est Deus Eliæ etiam ipse, vel, etiam nunc. Quasi diceret, cur non jam adest mihi, ut Eliæ aderat. Male igitur hic, ἀφρώ pro ἀμφῶ, positum dicitur, cum longe alia sit ejus significatio. Ibidem, editi, Πνεῦμα διπλοῦν. Manu-

scripti vero, τὸ Πνεῦμα τὸ διπλοῦν.  
 (32) Hæc, οὐχ ὅτι τρεῖς εἰσι θεοί, in Vaticano et in editis ad modum tituli jacent, sed in omnibus aliis manuscriptis consequenter ponuntur: atque ita restituenda fuisse patet ex contextu.  
 (33) Basiliensis et Anglicanus, καὶ τὸ ὄνομα.  
 (34) Anglicanus. μνησθήσεται.  
 (35) Τῷ θεῷ, deest in Anglic. Mox, ἐν deest in Basil.

eandem esse naturam, et de equis et de hominibus, A ita hæc ait : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum 6 et ascensorem eiecit in mare 6 : » tantum numerum eorum equum unum appellavit, ob communionem naturæ : et virorum multitudinem unum hominem nuncupavit : equum enim et ascensorem ait, ob naturæ societatem. Si igitur in hominibus, ubi ea quæ naturæ sunt confunduntur, ubi discrimen formæ, roboris, et consilii : nequaquam enim in illis par sententia, neque formæ, neque vires : dissimiles item lingue sunt, unde etiam, μέρονες, id est divisæ vocis, homines dicuntur. Quin etiam ob naturæ communionem, totus terrarum orbis unus homo nuncupatus est. Ubi vero indivisa dignitas, unum regnum, una potentia, consilium, efficacia, Trinitatem distinguens a creatura ; ibi unum affirmo Deum. Sin autem, quod Deum, et Deum, et Deum dico, tres ideo deos constituo : et cum aio Dominum, et Dominum, et Dominum, tres dico Dominos : si ergo, Pater Dominus, Filius Dominus, Spiritus sanctus Dominus, quomodo tu, Apostole legislator veritatis, patronus religionis, Ephesius clamasti dicens : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma 6 ? » Unus Dominus secundum sanctificationem seraphinorum. Nam et illi clamabant : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus 6. » Quod si contentiosius agant hæretici, et dicant, alium esse dominatum Patris, alium Filii, miror, cur sustineant duobus dominis inservire, vox siquidem Domini est : « Nemo potest servire duobus dominis 6. » Si alius est dominatus Patris, alius Filii, et dividis potestatem, quomodo C regno servies ? Non potest duabus una obtemperari potestatibus, nisi sint eadem dignitate. Nemo adorat regem, et prefectum. Ubi eorum par dignitas, par quoque adoratio. In pari dignitate non est pugna. Imparilitas pugnam excitat : aequalitas pacem tuetur. Non permisit tibi Christus dividere honorem, cum diceret : « Hæc est voluntas Patris mei, ut omnes honorent Filium, quemadmodum et Patrem 6. » Honora Patrem, ut honores Filium, vel potius honora Filium, ut honores Patrem. Contumeliam in Filium Deus suam putat ; Salvator enim ait : « Qui odit me, et Patrem meum odit. 6. » Ne existimatis hæretici, se gratificari Deo, cum majorem Filio pronuntiantes. Non recipit sibi Pater honorem, cum Filius ejus contumelia afficitur. Vide evidens eorum rerum argumentum ex Veteri Scriptura. Amici Job, qui venerant ad consolationem ejus, increpabant eum, quasi temeraria loqueretur, et justificabant Deum, Job autem dicebat Deo : « Quis dabit iudicem inter me et te, ut videam, quot sint ini-

6 Exod. xv, 2. 6 Ephes. iv, 5. 6 Isa. vi, 3.

(56) Hæc ita restitimus ex Basiliensi et Vaticano. Nam in edit. Cosm. mutila erant, et in Anglic., quem secutus est Linnius, quæ de hominibus dicuntur preposita sunt iis quæ de equo, contra Scripturæ sermone.

των ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἦσαν πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ βυθισθέντες μετ' ἐκείνου, καὶ ἔπειτα πολλοὶ ὁ δὲ Μωσῆς εἰδὼς, ὅτι πάντων τῶν βυθισθέντων μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ περὶ τῶν ἵππων καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν λέγει· « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξα- σται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἐβρίμεν εἰς θάλασσαν. » (56) τὰ πλεθθ τῶν ἵππων ἐκάλεσαν ἵππον ἕνα διὰ τὴν κοινωσίαν τῆς φύσεως, καὶ τὰ πλεθθ τῶν ἀνδρῶν ἐκά- λησαν ἕνα ἄνθρωπον· ἵππον γὰρ καὶ ἀναβάτην εἶπε διὰ τὴν κοινωσίαν τῆς φύσεως. Εἰ οὖν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅπου συγκέχεται· τὰ τῆς φύσεως, ὅπου διάφορα τὰ τῆς μορφῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς· οὐ γὰρ ἐστὶν οὕτε γνώμη ἴση, οὕτε μορφή, οὕτε ἰσχύς· καὶ διάφοροι γίνονται· οὐδὲ καὶ ἄνθρωποι μέρονες γίνονται· (57)· ἀλλὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως πάσα ἡ οὐκουμένη εἰς B ἄνθρωπος ἐκλήθη. Ὅπου δὲ ἀμέριστος ἡ ἀξία, μία βασιλεία, μία δυνάμεις, καὶ βουλῆ, καὶ ἐνέργεια, ἰδιό- ζουσα τὴν Τριάδα ἀπὸ τῆς κτίσεως, ἕνα λέγου θεόν. Εἰ δὲ, διὰ τὸ λέγειν θεόν, καὶ θεόν, καὶ θεόν, τρεῖς λέγου θεούς· καὶ ἂν εἶπω Κύριον, καὶ Κύριον, καὶ Κύριον, τρεῖς λέγω Κυρίους· εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ Κύ- ριος, καὶ ὁ Υἱὸς Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Κύ- ριος, πῶς οὐ, ὡς Ἀπόστολος, ὁ νομοθέτης τῆς ἀλη- θείας, ὁ συνήγορος τῆς εὐσεβείας, Ἐφεσὶς εἶδώς λέγων· « Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἕνα βάπτισμα ; » Εἰς Κύριος κατὰ τὸν ἀγαθὸν τῶν σεραφίμ· καὶ γὰρ ἐκεῖνα εἶδώς, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος· Κύριος. » Εἰ δὲ φιλονεικοῦσιν οἱ αἰρετικοὶ, καὶ λέγουσιν, ὅτι ἀλλῇ κυριότητι τοῦ Πατρὸς, ἀλλῇ τοῦ Υἱοῦ, θαυμάζω, πῶς ἀνεχόνται δουλεῖν ἐν αὐτῇ κυριότητι· τοῦ γὰρ Κυ- ρίου ἐστὶ φωνή, « Οὐδεὶς δύναται δου- λεῖν ἐν αὐτῇ κυριότητι τοῦ Πατρὸς, ἀλλῇ τοῦ Υἱοῦ, θαυμάζω. » Εἰ ἀλλῇ κυριότητι Πατρὸς, καὶ ἀλλῇ κυριότη- τῆς Υἱοῦ, καὶ μερίζεις τὴν ἐξουσίαν, πῶς λατρεύεις τῇ βασιλείᾳ ; Οὐ δύναται λατρευθῆναι δύο ἀξιώματα κατὰ τὸ αὐτό, ἢν μὴ ὁμοίωμα ἢ. Οὐδεὶς προσκυνεῖ βασιλεῖα καὶ ἄρχοντα ὅπου γὰρ ὁμοίωμα ἡ ἀξία, ὁμο- ἴμιος καὶ ἡ προσκύνησις. Ἐν τῷ ἴσῳ ἀξιώματι οὐκ ἐστὶ μάχη. Τὸ ἄριστον ἐγείρει τὴν μάχην· τὸ δὲ ἴσον βραβεύει τὴν εἰρήνην. Οὐ συνεχώρησά σοι ὁ Χριστὸς μερῆσαι τὴν τιμὴν, εἰπὼν· « Τοῦτό ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, ἵνα πάντες τιμώσιν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » Τίμα Πατέρα, ἵνα τιμηθῆς Υἱόν· μᾶλλον δὲ τίμα Υἱόν, ἵνα τιμηθῆς Πατέρα. Ἰσοποιεῖται τοῦ Υἱοῦ τὴν ἕβρην ὁ θεός· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ· « Ὅ μὲ μισῶν καὶ τὸν Πατέρα μου μι- σεῖ. » Μὴ νομίσασιν αἰρετικοὶ, ὅτι τῷ θεῷ χαρίζον- ται μεζῶνα αὐτὸν λέγοντες τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Οὐ δέ- χεται τιμὴν τὴν εἰς ἐαυτὸν ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ὑβρίζομένου. Καὶ βλέπει πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐναρ- γῆ ἐκ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς· Οἱ φίλοι τοῦ Ἰωβ, εἰ ἰθὺς εἰς εἰς ἐλάθοντες εἰ ; παραμυθίαν, ἐνεκάλου αὐτό, ὡς φεγε-

6 Matth. vi, 24. 6 Joan. v, 23. 6 Joan. xv, 23.

(57) Sic Vaticanus et editi. Basiliensis vero et Anglic., δὲ καὶ ἄνθρωποι γίνονται. Felckmanni secundus, δὲ καὶ ἄνθρωποι οὐ γίνονται, ommissa voce, μέρονες, quæ tamen germana est.

γομένη τοιαυτῶν, καὶ δίκαιον τὸν Θεόν. Ὁ Ἰώβ λέγει τῷ Θεῷ· « Τίς βώσκει κριτὴν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἵνα βῶ πόσι· εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι μου, ὅτι οὕτως με κείρασαι; » Οἱ φίλοι τοῦ Ἰώβ ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν, καίτοιγε ἀγνωσμένης τῆς ὑποθέσεως· καὶ τὸν μὲν δίκαιον μέλλον κατακρίναν ὡς ἁμαρτήσαντα· τὸν δὲ Θεόν, ὡς δικαίως ἐπάγοντα, ἐπήνησαν· καὶ λέγουσι τῷ Ἰώβ· « Μεγάλως ἐλάλησας, ὑπερβαλλόντως (38) ἐτόλμησας, σὺ κατὰ τὸ ἱκανὸν ἔλάλησας; » καὶ, « Ὁ Θεὸς μὴ ταράττει τὸ δίκαιον. » Καὶ πάλιν λέγει· ὁ φίλος αὐτοῦ· « Κατὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐπήγαγε σοι. Εἰ δὲ μὴ πολλὰ οὐ ἦσαν αἱ ἁμαρτίαι, οὐκ ἂν ἐμάταξέ σε. » Καὶ ἐδόκειν τῷ Θεῷ συνηγορεῖν. τὸν δὲ δίκαιον κατακρίνειν· ἄρα (39) ὁ Θεὸς ἐδέξατο τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ λόγοντας παρὰ τὸ δίκαιον; Ἄρα ἐδέξατο τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίαν, καὶ ἤτιμασε τὸν δίκαιον; Ὁδαμῶς. Οὐκ οὐκ οὐ δέχεται τὴν εἰς ἑαυτὸν τιμὴν, ἀτιμαζομένου τοῦ Υἱοῦ. Ἴδωμεν ἐὰν τί λέγει τοῖς φίλοις τοῦ Ἰώβ· « Διὰ τί οὐκ ἐλάλησατε ὀρθά περὶ τοῦ θεράποντός μου; » Εἰ οὖν τοὺς κατὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ὀρθὰ μὴ λέγοντας ἀποστρέφεται, τοὺς κατὰ τοῦ Μονογενοῦς ἀκονούτας (40) τὴν γλῶτταν δέχεται; Ὁδαμῶς. Ἀπαράτητος τὸν οὖν δίκην τοῖς βλασφημοῦσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀκουε γὰρ τί φησὶ ὁ Σωτὴρ· « Πᾶσα βλασφημία ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀφεθή-

SCHELI.

#### 7. Ὅτι ἡ Τριάς ἀποστρέφεται ἀποστόλους.

Περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει· « Ἐν γὰρ τῷ θρεῖ Σιών, ἤξει ὁ εὐαγγελιζόμενος, καὶ οἱ εὐαγγελιζόμενοι, οὐδ' ὁ Κύριος προσκίληται. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Ἰδοὺ ἀποστρέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα, ἐν μέσῳ λύκων. » Περὶ τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς Ἠβραϊστικαῖς λέγει· « Οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦλθον εἰς Σαλευκίαν. » Εἰ τὸν οὖν Θεοῦ τὸ προσκίλισθαι, διὰ τί τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν προφητῶν λέγει· « Τάδε λέγει Κύριος; » Καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἁγίοις· « Ἀφορίσατε δὴ μοι (41) τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκίληται αὐτοῖς; » Μάθε οὖν τὴν δύναμιν τῆς Τριάδος. Ὁ Πατὴρ νομοθετεῖ· ὁ Υἱὸς κηλεύει· τὸ Πνεῦμα αἰθεντεῖ. Ἄκουε λέγοντος τοῦ Θεοῦ· « Εὐαγγελιζόμενοι ἤξουσιν, οὐδ' ὁ Κύριος προσκίληται. »

#### 8. Ὅτι ἡ ἁγία Τριάς θεωρεῖται καθίσθαι ἐπὶ θρόνου ὕψηλοῦ.

Φησὶν ὁ Ἡσαίας· « Εἶδον τὸν Κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὕψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ περιεφθῆκεν εἰσθήκεισαν κύκλω αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔξῃς. Ἀνεκτὴ, ὅτι ὁ Πατὴρ (42) ὑπολαμβάνεται πρὸ πάντων. Εἶθ' ὑποκαταβάς λέγει· « Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου, λέγοντος· Τίνα ἀποστέλω; καὶ τίς πο-

quitates meae: quoniam ita me judicasti? » Amiel autem Job justificabant Deum, cum causas rerum ignotas haberent: justum virum, ut peccatis obnoxium, condemnabant, Deumque, ut juste has calanitates inferrentem, collaudabant, atque ita respondend ad verba Job: « Magnifice locutus es, audacia sermonis tui eximia, adversus Deum verba fecisti<sup>67</sup>. » Et: « Deus non confundet justitiam<sup>68</sup>. » Rursum dicit amicus ejus: « Secundum peccata tua intulit tibi. Si non multa essent peccata tua, non te flagellasset<sup>69</sup>. » Et putabant se Deo patrocinari, dum justum condemnarent; sed Deus numquid probavit eos, qui ita pro se praeter aequum verba facerent? Num hoc genus patrocinii gratum habuit, iustumque dedecore affecit? Nequaquam. Non igitur admittit sibi honorem, qui cum indignitate Filii conjunctus sit. Videamus autem, quid dicat amicis Jobi: « Quare non recta locuti estis de servo meo<sup>70</sup>? » Si igitur non recta de servo suo loquentes repudiat; an scilicet, qui contra unigenitum Filium suum linguae acuunt, recipiet? nequaquam. **7** Indeprecabilis igitur poena blasphemantibus Spiritum sanctum. Audi enim quid Salvator dicat: « Omnis blasphemia remittetur, blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur<sup>71</sup>. »

#### 7. Quod Trinitas apostolos mittat.

De Patre dicit: « In montem Sion veniet annuntiator Evangelii, et Evangelii annuntiatores, quos advocavit Dominus<sup>72</sup>. » De Filio: « Ecce mitto vos, quasi oves, in medio luporum<sup>73</sup>. » De Spiritu in Actis dicit: « Et illi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam<sup>74</sup>. » Si igitur Dei est vocare, cur Spiritus per prophetas ait: « Haec dicit Dominus? » aut cur Spiritus, iis qui Antiochia erant, sanctis dixit: « Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod vocavi eos<sup>75</sup>? » Disce igitur potentiam Trinitatis. Pater legem condidit, Filius jubet, Spiritus auctoritatem addit. Audi Deum haec loquentem: « Qui Evangelium annuntiant, venient, quos Dominus vocavit<sup>76</sup>. »

#### 8. Probatur sanctam Trinitatem sedere in throno excelso.

Dicit Isaias: « Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno excelso et sublimi, et seraphim ei in orbem circumstabant<sup>77</sup>, » etc. Necessum est hic Patrem ante omnes intelligi. Deinde post pauca haec subjungit: « Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, et quis proficietsetur ad populum

<sup>67</sup> Job xiii, 25. <sup>68</sup> Job xv, 11. <sup>69</sup> Job xi, 6. <sup>70</sup> Joel ii, 32. <sup>71</sup> Matth. x, 16. <sup>72</sup> Act. xiii, 4.

(38) Basilienensis, ὑπερβαλλόντως. Mox, κατὰ τὸ ἔκτατον, id est adversus Deum. Vide Graecum Scripturae text. Ruth. i, 20; Job xxxi, 2; Ezech., i, 24. (39) Basilienensis et Anglic., ἄρα, et sic paulo post. (40) Basilienensis, ἀκονούτας. Mox Basilienensis et

<sup>70</sup> Job xxii, 5. <sup>71</sup> Job xlii, 7. <sup>72</sup> Matth. xii, 31. <sup>73</sup> ibid. 2. <sup>74</sup> Joel ii, 32. <sup>75</sup> Isa. vi, 1, 2.

Anglic., ἡ δίκην. In edit. Commel. ibid. τὸν οὖν δεσπ. (41) Sic omnes mss. et edit. Paris. Edit. Commel. δέ μοι.

(42) Basilienensis et Anglicanus, ὅτι καὶ Πατὴρ.

istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi: Yade ad populum istum, et dic ei: Auribus audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non cernetis. Incrassatum est enim cor populi hujus<sup>79</sup>, etc. Joannes vero ad Filium eadem illa refert, cujus hæc verba sunt: « Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non crederunt in illum, ut sermo Isaie prophetae impleteretur quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? Hæc autem dixit Isaïas, cum vidit gloriam ejus<sup>80</sup>. » De Spiritu autem Paulus cum Judæis, qui Romæ erant, disceptans, ita locutus est: « Benedixit Spiritus sanctus per Isaïam prophetam: Auribus audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non cernetis<sup>81</sup>, » etc.

### 9. Quod Spiritus sedeat.

Ex libro Mosis, non solum sedere, sed et assidere Patri, et Filio, Spiritum sanctum demonstratur. Sed id petamus ex idonea historia: propro autem ad Abrahamum: « Apparuit Deus Abraham, et ecce tres viri, quos hospitio excepit sub quercu, qui surrexerunt et respererunt versus Sodomam<sup>82</sup>. » Jam illud verbum, « surrexerunt, » indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, annon? Sederunt, ait: Ergo sedere, idem est atque una considerare. In Daniele, cum Susanna ad mortem abduceretur, ait Scriptura: « Suscitavit Deus Spiritum sanctum pueruli, cui nomen Daniel<sup>83</sup>. » Vox igitur illa, « suscitavit, » de stante non intelligitur, sed de sedente aut dormiente: quemadmodum et in Psalmo: « Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino<sup>84</sup>. » Et: « Excitatus est Dominus ex nubibus suis sanctis<sup>85</sup>. » Aliam quoque afferam historiam de Patre Domini, ad Joannem dicente: « Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum<sup>86</sup>. » Dominus ait: « Sin autem Pater, qui in me manet, ipse facit opera<sup>87</sup>. » Dic igitur juxta hæc testimonia, Pater et Spiritus manent in Filio, annon? Manent, inquit. Si itaque in Filio manent Pater et Spiritus, necesse prorsus est, Filio sedente, ipsos quoque una sedere qui cum illo manent: ut ergo sedet ipse, ita una sedent illi. Si igitur hæc est historia de Abraham et Lot, et in Actis apostolorum scriptum est: « Et sedit supra singulos eorum Spiritus sanctus<sup>88</sup>, » ut et in Psalmo dicitur: « Qui sedes super cherubim<sup>89</sup>: » Filio certe scimus exi-

Α ρεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τούτων; Καὶ εἶπα (43). Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπε μοι· Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τούτων, καὶ εἰπὲ αὐτοῦ· Ἀκοῆ ἀκούσθητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ὤψθητε· ἐπαχλύθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ἄξῆς. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰς τὸν γῆν ἐκλαμβάνει ταῦτα· λέγει γάρ· Ὁ Θεὸς αὐτὰ δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότες· ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἵνα ὁ λόγος ἡσαίου τοῦ προφήτου πληρωθῆ, ὃν εἶπε· Ὁ Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη; Ταῦτα δὲ εἶπεν ἡσαίας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Πνεύματος δὲ ὁ Παῦλος διαλεγόμενος τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίοις, εἶπε· Ὁ Καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ ἡσαίου τοῦ προφήτου· ἀκοῆ ἀκούσθητε (44), καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ὤψθητε, καὶ τὰ ἄξῆς.

### 9. Περὶ τοῦ καθῆσθαι τὸ Πνεῦμα.

Ἐκ τῆς βίβλου Μωσέως οὐ μόνον καθήμενον, ἀλλὰ καὶ συγκαθήμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ καὶ γῆν δεικνύται. Ἐκ τῆς οὖν προποῦσης ἱστορίας. Ἔρημα (43) δὲ ἐπὶ Ἀβραάμ· Ὁ Θεὸς τῶν Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς, οὓς καὶ ἐξένισεν ὑπὸ τὴν ὄρνυ, οἱ ἐξανάστησαν, ἐπιβλέψαντες ἐπὶ πρόσωπον Σοδῶμων. Ὅτι δὲ, ἐξανάστησαν, ἡ καθίστασαν ἐστὶ σημάσια. Εἶπε οὖν, ἐπὶ τῆς τραπέζης οἱ τρεῖς· ἐκάθισαν, ἢ οὐ; Φησὶν, Ἐκάθισαν. Ὅτι οὖν καθῆσθαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκαθίστα ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ Δανιήλ, Σουσάννης ἀπαγομένης θανατωθῆναι, λέγει ἡ Γραφή· Ὁ Θεὸς ἐξήγειρεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδαρίου, ὃ ὄνομα Δανιήλ. Ἡ οὖν ἐξεγέρσεως ἡ φωνὴ οὐκ ἐπὶ ἐστῶτος λαμβάνεται, ἀλλ' ἐπὶ καθήμενου ἢ κοιμωμένου· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει· Ὁ Θεὸς ἐξήγειρεν (46) ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος, ὡς θουακὸς καὶ κεκραπαληκὸς ἐξ οἴνου· καὶ τὸ, ἐξήγειρεν Κύριος ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. Καὶ ἄλλη ἱστορία μνημονεύου τοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸν Ἰωάννην λέγοντος· Ἐφ' ὃν ἂν ὤψθη τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μόνον ἐπ' αὐτόν. Ὁ Κύριος εἶπεν· Ἐἰ καὶ ὁ Πατὴρ (47), ὁ μόνον ἐν ἐμοί, αὐτὸς ποιῶ τὰ ἔργα. Εἶπε οὖν κατὰ τὰς μαρτυρίας, ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα μένουσιν ἐν τῷ γῆν, ἢ οὐ; Φησὶ, Μένουσιν. Οἱ οὖν ἐν τῷ γῆν μένοντες, ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα, τοῦ γῆν καθίσταντος, ἀνάγκη πᾶσα συγκαθῆσθαι αὐτῶ καὶ οἱ μένοντες ἐν αὐτῶ· ὡς οὖν καθίσταται, καὶ συγκαθίσταται. Εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἱστορία ἐπὶ Ἀβραάμ (48) καὶ Λὼτ, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται· Ὁ Θεὸς ἐκάθισεν ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει· Ὁ καθήμενος ἐπὶ χερσίδι· τῷ

<sup>79</sup> Isa. vi, 8-10. <sup>80</sup> Joan. xii, 37-41. <sup>81</sup> Act. xxviii, 25, 26. <sup>82</sup> Genes. xviii, 1, 9, 22. <sup>83</sup> Dan. xiii, 45. <sup>84</sup> Psal. lxxvii, 65. <sup>85</sup> Zach. ii, 13. <sup>86</sup> Joan. i, 33. <sup>87</sup> Joan. xiv, 10. <sup>88</sup> Act. ii, 13. <sup>89</sup> Psal. lxxix, 2.

(43) Hæc, καὶ εἶπα, usque ad, τὸν λαὸν τούτων inclusive, desunt in Basil., propter ὁμοσιωλευτον. Mox idem, ἀκούσθητε. Paulo post, Anglicanus et edit. Paris. βλέψετε, alii βλέψητε.

(44) Basiliensis, ἀκούσθητε.

(45) Basiliensis, ὁρμηγται. Hithen hæc, Ὁψθη

ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, desunt in Anglicano.

(46) Basiliensis, ἐξήγειρεν.

(47) Basiliensis et Vaticanus, Εἰ δὲ ὁ.

(48) In Anglicano et Felck. i, Ἀβραάμ, cum tenui. In aliis cum denso, et sic semper.

μὴ γινώσκοντες ἀπορισμένην διαίταν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς Ἰσχύσαν. Τῶν γοῦν (49) τριῶν καθισάντων ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ δὲ ἐξ εὐνοῦμένων ἐκάθισεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὐτὴ γὰρ αὐτῷ ἀπορριμμένη διαίτα. Ἄσπερ οὖν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ γινώσκον· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»· ἐκ δὲ τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν τὸν γινώσκον ἐπινοήσας, οἷον κατ' ἐπιτροπήν εἶπε καὶ τῷ ἑαυτοῦ Πνεύματι, Κάθου ἐξ εὐνοῦμένων μου. Τοῦ δὲ καθήμενος ἡ προσηγορία δεξιμάτος ἐστὶ σημασία· ὁ γὰρ καθήμενος ἐπιπεριγραφὸς ἐστίν, ἐν ᾧ κἀθήται τόποι. Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἀπεριγραφὸς ἐστὶ φύσει· περιγραφόμενος δὲ δοκεῖ μετενοματούμενος· οὐ γὰρ ἀνθρωπίζει ἡ Γραφὴ τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς διαλέγεται, ἵνα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμφάνη (50) πράγματα ἐν τοῖς φύσει. Ὅτι δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐννῆμι φιλίμῳ φησιν· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»· καὶ καθισάντων αὐτόν, λέγει ἡ Γραφὴ πρὸς αὐτόν (51) τὸν Χριστόν· «Ὁμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· καὶ, «Κύριος ἐκ δεξιῶν σου»· ὁ δὲ ἅγιος οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ δεξιῶν ἐστὶ:

10. Ὅτι ἡ Τριάς ἡγειρε τὸν Χριστόν κατὰ τὴν σάρκα ἐκ νεκρῶν.

Περὶ Πατρὸς οὕτως λέγει· «Ὁ δὲ Θεὸς, καὶ τὸν Κύριον ἡγειρε, καὶ ἡμᾶς ἔγειρε (52) διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.» Περὶ γοῦν· «Λύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγειρά αὐτόν. Αὐτὸς δὲ εἶπε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.» Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος (53)· «Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ ἔγειραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, οἷον ἐν ὕμνῳ, ὁ ἔγειρας τὸν Χριστόν ἐκ νεκρῶν ζωοποιεῖται καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὕμῶν διὰ τοῦ ἐνοικουήσαντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὕμνῳ.»

11. Ὅτι ἡ Τριάς ὅψ' αὐτῆς δοξάζεται.

Ὁ γὼς δοξάζει τὸν Πατέρα· λέγει γάρ· «Ἐδόξασα σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς.» Ὁ Πατὴρ τῷ γὼι λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· «Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.» Ὅτι ἐδόξασται γὼς παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ Πατὴρ (54) παρὰ τοῦ γοῦ, λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· «Πάτερ, δόξασόν σου τὸν γινώσκον, ἵνα καὶ ὁ γὼς σου δοξάσῃ σε.» Τὸ Πνεῦμα τὸν γινώσκον δοξάζει· λέγει γὰρ περὶ τοῦ Παρακλήτου· «Ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, οἷον ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.» Ὁ γὼς τὸ Πνεῦμα δοξάζει, λέγων· «Πᾶσα ἁμαρτία ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, ἵδιὰ τῆς πρὸς Πατέρα καὶ γινώσκον κοινωνίας· καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.»

12. Περὶ δοξολογίας Πνεύματος ἁγίου.

«Ἦθον τὸ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ

miam sedem propriamque, nimirum ad dexteram Patris, attributam esse. Tribus igitur apud Abraham sedentibus, ad sinistram certe Spiritus sanctus sedebat: ea enim illi ascripta sedes est. Nam sicut ad Filium dixit: «Sede a dextris meis»: et eo autem quod Filius sedet ad dexteram, intelligere licebit, quod per concessionem dixerit suo Spiritui: Sede a sinistris meis. Vocabulum autem sedentis, dignitatem significat: nam qui sedet, finibus ejus loci, in quo sedet, circumscribitur. Deus autem noster natura sua nullis finibus circumscribitur: verum circumscribi videtur, cum quæ corporalia sunt, ad eum transferuntur. Scriptura enim Deum nequaquam hominem facit, sed nostro more de eo loquitur, ut res, quæ supra nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. Quod autem in psalmo centesimo nono loquitur: «Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis»: Et sedentibus illis, ait Scriptura ad ipsum Christum: «Juravit Dominus, et non penitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec»: et, «Dominus a dextris tuis»: liquet igitur Spiritum sanctum a dextris esse.

10. Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carnem excitaverit.

De Patre ita loquitur: «Deus autem et Dominum suscitavit et nos suscitabit per virtutem suam». De Filio: «Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui». De Spiritu autem: «Quod si Spiritus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per Spiritum ejus, habitantem in vobis».

11. Trinitatem a seipsa glorificari.

Filius glorificat Patrem, dicit enim: «Glorificavi nomen tuum in terra»: et Pater Filio ait in Evangelio: «Et glorificavi, et iterum glorificabo». Quod autem glorificatus sit Filius a Patre, et Pater a Filio, in Evangelio ait: «Pater, glorifica Filium tuum, ut et Filius tuus glorificet te». Spiritus Filium glorificat: ait enim de Paraceto: «Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis». Filius Spiritum glorificat, dicens: «Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur», ob eum cum Patre et Filio communionem. Atque etiam quia nemo dicere potest Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto».

12. De glorificatione sancti Spiritus.

«Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altis-

\*\* Psal. cix, 4. \*\* Ibid. \*\* Ibid. 4. 5. \*\* I Cor. vi, 14. \*\* Joan. ii, 19, 21. \*\* Rom. viii, 11. \*\* Joan. xvii, 4. \*\* Joan. xii, 20. \*\* Joan. xvii, 1. \*\* Joan. xvi, 14. † Matth. xii, 38. † Cor. xii, 3.

(49) Vaticanus. οὖν. Mox Basiliensis, δηλονότι. (50) Editio Commelin., ἐμφάνη. Mox Anglican., ἐν τοῖς. Quæ sequuntur in editis post δεξιῶν μου, scilicet, ἕως ἂν θῶ etc., desunt in Vaticano, Basiliensi et Anglicano.

(51) Αὐτόν deest in Basiliensi, Anglic. et Vaticano. (52) Basiliensis et Anglicanus, ἔγειρα.

(53) Edit. Commel. et Vatican., περὶ Πνεύματος. (54) Καὶ ὁ Πατὴρ, Anglicanus.

simo vota tua, et invoca me in die tribulationis A tuae, et eruum te, et honorificabis me. » Spiritus nimirum est, qui dicit : « Eruum te, et honorificabis me. » Id enim patet, quia ipse dixit : « Immola Deo. »

9. *Quod ubique adsit Trinitas. — De Patre.*

« Caelum et terram ego impleo, dicit Dominus <sup>1</sup>. »

14. *De Filio.*

« Qui ascendit, is est, qui descendit ad inferiores partes terrae, ut impletur omnia <sup>2</sup>. »

15. *De Spiritu.*

« Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades <sup>3</sup>. » Aliud : « Vos cognoscitis illum, et apud vos manet <sup>4</sup>. » Et Isaias : « Qui firmavit caelum et terram, et dat flatum populo, qui in ea est, et spiritum iis qui calcant illam <sup>5</sup>. » Et illud : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum <sup>6</sup>. » Et : « Spiritus meus stat in medio vestrum <sup>7</sup>. » Vides, ut Spiritus ante Patrem ponatur?

16. *Quod nemo cognoscat Trinitatem.*

Dicit Salvator : « Pater sancte, mundus te non cognovit, ego autem novi te <sup>8</sup>. » De Filio in Evangelio : « In mundo erati, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit <sup>9</sup>. » De Spiritu : « Quem mundus non potest accipere, quoniam eum non agnoscit <sup>10</sup>. »

17. *Quod in Veteri quoque Testamento Trinitas peculiararem suam operationem exhibuerit.*

« Sume, » inquit, « sanguinem initiationis, et impone sacerdotibus in summitate auriculæ dextræ, et in summitate pedis dextri, et in summitate dextræ manus <sup>11</sup>. » Et animadvertite caput populi tertio obsignatum, ad formam seraphim dicentium : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth <sup>12</sup>. » et ad formam lintei, quod Petro Joppæ apparuit et caelo demissum, eo quod ter demissum sit <sup>13</sup>. Et cum Dominus imperavit Moysi, ut diceret Aaroni et filiis ejus : « Ita benedicetis filiis Israel, dicentes illis. Et imponent nomen meum filiis Israel, et ego Dominus benedicam illis. Benedicet tibi Dominus, et servabit te : ostendet faciem suam super te, et miserebitur tui. Attollat Dominus faciem suam super te, et det tibi pacem <sup>14</sup>. » Et in Novo Testamento itidem de Patre loquitur Paulus : « Deus autem est, qui operatur omnia in omnibus <sup>15</sup>. » De Filio quoque idem : « Sed omnia et in omnibus Christus <sup>16</sup>. » De Spiritu

Ἰψίστω τὰς ἐσχάτας σου, καὶ ἐπιπέσειαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου· καὶ ἐξελεύμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Τὸ Πνεῦμα οὖν ἐστὶ (53), τὸ εἰπὼν· « Ἐξελεύμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Δῆλον ὅτι, αὐτὸ (56) γὰρ εἶπε. « Θύσον τῷ θεῷ. »

13. *Ὅτι πάρεστι πάντῃ ἡ Τριάς. — Περὶ Πατρὸς.*

« Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος. »

14. *Περὶ Υἱοῦ.*

« Ὁ ἀναβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ καταβάς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρῶσθαι τὰ πάντα. »

15. *Περὶ Πνεύματος.*

« Ποῦ πορευθεὶς ἀπὸ τοῦ Πνευματικῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὴν θῆλην, πάρεαι. » Ἄλλο (57)· « Ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸν, καὶ παρ' ὁμῶν μένει. » Καὶ ὁ Ἡσαίας· « Ὁ στενωπὸς τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν γῆν, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ, τῷ ἐπ' αὐτῆς, ἣ καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῖσιν αὐτῆν. » καὶ, « Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. » καὶ, « Πνεῦμά μου ἴστηκεν ἐν μέσῳ ὁμῶν. » Ὅρθως τῶς τὸ Πνεῦμα προτάσσεται τοῦ Πατρὸς;

16. *Ὅτι οὐδεὶς γινώσκει τὴν Τριάδα.*

Λέγει ὁ Σωτῆρ· « Πάτερ ἄγιε, κόσμος σε οὐκ ἔγνω· ἐγὼ δὲ σε ἔγνω. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· « Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Περὶ τοῦ Πνεύματος· « Ὁ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ γινώσκει αὐτό. »

17. *Ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἡ Τριάς τὴν ἐνέργειαν τὴν ἰδίαν (58) ἐνδείκνυται.*

« Ἀδθε, » φησὶ, « ἐν αἵμα τῆς τελειώσεως, καὶ ἐπέθεε ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς. » ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὠτός τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ποδὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς. » Καὶ βλέπει τὴν κεφαλὴν τοῦ λαοῦ τρίτον σφραγίζομένην, κατὰ τὸν τύπον τῶν Σεραφίμων τῶν λεγόντων· « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαώθ. » καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς σινδόνης, τῆς φανεύσης Πέτρου ἐν Ἰόππῃ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χαλασθεῖσας, διὰ τὸ τρίτον χαλασθῆναι. Καὶ ὅτε ὁ Θεὸς εἶπε τῷ Μωσῆι εἰπεῖν Ἁγίων καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, λέγων· « Οὕτως εὐλογῆσατε (59) τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, λέγοντες αὐτοῖς· Καὶ ἐπιθήσεται τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ Κύριος; εὐλογῆσω αὐτούς. Εὐλογῆσται σε Κύριος, καὶ φυλάξει σε· ἐπιφανεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ, καὶ ἐλεήσει σε. Ἐπάρη Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ, καὶ ὁμοίως σοι εἰρήνη. » Καὶ ἐν τῇ Νεᾷ ὁμοίως περὶ Πατρὸς ὁ Παῦλος· « Ὁ θεὸς ὅστις ἐνεργεῖν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ ὁ αὐτός· « Ἀλλὰ πάντα

<sup>1</sup> Psal. xlix, 14, 15. <sup>2</sup> Jer. xxiii, 24. <sup>3</sup> Ephes. iv, 10. <sup>4</sup> Psal. cxxxviii, 7, 8. <sup>5</sup> Joan. xiv, 7. <sup>6</sup> Isa. xlii, 5. <sup>7</sup> Sup. i, 7. <sup>8</sup> Agg. ii, 6. <sup>9</sup> Joan. i, 10. <sup>10</sup> Joan. xiv, 17. <sup>11</sup> Exod. xxix, 20. <sup>12</sup> Isa. vi, 3. <sup>13</sup> Act. i, 5, 10. <sup>14</sup> Num. vi, 22-26. <sup>15</sup> I Cor. xii, 6. <sup>16</sup> Coloss. iii, 11.

(56) Hæc, τὸ Πνεῦμα οὖν ἐστὶ, etc., usque ad δὴ λον ὅτι, deccant in edit. Commel. et in quibusdam mss., sed leguntur in Vatic. et in Basil.

(56) Sic Vaticanus et Anglic. Caeteri vero, αὐτός.

(57) Ἄλλο abest ab Anglicano.

(58) Sic Vatic. et Anglic. Caeteri et editi, οὐκ ἔγνω. (59) Edit. Commel., εὐλογῆσατε. Vaticanus, Anglic., Basil. et edit. Paris., εὐλόγησατε

καὶ ἐν πῶσι Χριστός. » Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἂ Ἰσαΐας δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. »

18. Ὅτι ἡ Τριάς παρακαλεῖ. Παράκλητος γὰρ διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν λέγεται, ὡς Θεὸς καὶ Σωτήρ.

Περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Παῦλος λέγει· Ὑπερ Χριστοῦ προσκυνοῦμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. » Καὶ ὁ Ἰσαΐας πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· Παρακαλεῖ σὺ ὁ ἰνομάτας σε. » Παρακαλεῖ ὁ Υἱὸς· ὡς ἔλεγε· Ἐν Πνεύμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἴνεκεν ἔχρισέ με· ἐναγγελισαῖσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, παρακαλεῖσαι πάντας τοὺς πεινθούσας. Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· Ἐάν τις ἁμάρτη, ἔχομεν Παράκλητον πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἰλασμός περὶ ἁμαρτιῶν (60) ἡμῶν. » Περὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Βασίλειος πρὸς τοὺς λαοὺς μαθητάς· Ἐάν ἀπαπέτῃ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε. Κἀγὼ ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου· καὶ παρακαλέσω αὐτόν· καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

#### 19. Περὶ τῆς Τριάδος.

Ἐ Μεγὰς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· (Ἰσχυρὸν λέγει τὸν Υἱόν· Ἰσχυρὸς δὲ δύναμις ἐστὶ· Ἐκρίστος γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.) καὶ τῆς συνέλευσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, » τούτεστι τοῦ Πνεύματος· ὡς ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· Ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· καὶ πάλιν· Ἐγὼ Λόγος Κυρίου οἱ ὠρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν· καὶ πάλιν· Ἐυλόγησι ὑμεῖς (61) ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν· εὐλόγησι ὑμεῖς ὁ Θεός. »

20. Ὅτι τὸ Πνεῦμα ποτὲ ἢ Γραφῇ τοῦ Πατρὸς καλεῖται, ποτὲ τοῦ Υἱοῦ· ποτὲ (62) καθ' ἑαυτὸ αὐτὸ ὀνομάζεται· οὐ γὰρ ἐν συγχύσει, ἀλλ' ἀδιαίρετως κηρύσσεται.

Περὶ Πατρὸς· Ἐμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου λαβόμεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (63). » Καὶ πάλιν· Ἐμεῖς δὲ οὐκ ἐστὶ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἄνευ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ ἐν ὑμῖν. » Περὶ Υἱοῦ· Ἐξῆςπέπειδεν ὁ Θεός, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ. » Καὶ πάλιν· Ὁς Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. » Περὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς ἔλεγε· Ἐμὲ μεμνησθήτε, τί, ἢ πῶς λαλήσατε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσατε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς μου, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Περὶ Πνεύματος· Ἐμὲ ἰδόντες ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Γαλιθατικῆς χώρας, καθυθύνοντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ λαλήσατε ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν

A sancto : Ἐπεὶ ἅετα πάντα omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult. »

18. Quod Trinitas consoletur ; Paracletus enim ab adhortando, consolando et servando dicitur, ut Deus et Salvator.

De Patre Paulus ait : Pro Christo legatione fungimur, ut Deo exhortante per nos. Et Isaias ad Jerusalem : Consolatur te, qui nominavit te (59). Consolatur et Filius, quemadmodum dixit : Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me ; ut evangelizarem pauperibus misit me, ut consolarem omnes lugentes. Joannes in Epistola : Si quis peccaverit, habemus Paracletum apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. De Spiritu Salvator ad discipulos suos inquit : Si diligitis me, praecepta mea servate. Et : Ego ascendo ad Patrem, et rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis.

#### 19. De Trinitate.

Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, (Virtutem appellat Filium, virtus autem potentia est : Christus enim Dei potentia, et Dei sapientia est.) et sapientiae ejus non est numerus, id est, Spiritus, ut Salvator dicit : Ecce do vobis Spiritum sapientiae, et intellectus. Et alibi : Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Atque iterum : Benedicat vobis Deus, Dens vester, benedicat vobis Deus.

20. Quod Scriptura Spiritum, aliquando Patris, aliquando Filii, aliquando absolute Spiritum vocet ; non enim confuse, sed indivisibiliter predicatur.

De Patre : Nos autem non accepimus spiritum mundi, sed Spiritum Dei. Rursus : Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. De Filio : Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem : Abba Pater. Rursus : Qui Spiritum Christi non habet, non est ejus. De Spiritu Filii dixit : Ne solliciti sitis, quid aut quomodo loquamini : dabitur enim vobis, in illa hora quid loquamini : non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis. De Spiritu : Peragraverunt autem Phrygiam et Galatiae regionem, prohibiti a Spiritu sancto loqui Verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit

<sup>18</sup> I Cor. xii, 11. <sup>19</sup> II Cor. v, 20. <sup>20</sup> Isa. lxi, 1. <sup>21</sup> Ibid. 16. 17. <sup>22</sup> I Cor. i, 24. <sup>23</sup> Psal. cxlvi, 5. <sup>24</sup> Psal. cxvii, 6. <sup>25</sup> I Cor. ii, 12. <sup>26</sup> Rom. viii, 9. <sup>27</sup> 29.

(59) Sic locus est apud Baruch. iv, 50.

(60) Haec, περί ἁμαρτιῶν, desunt in editione Commelin., sed habentur in Vaticano, Basiliensi, Anglic. et edit. Parisiensi.

(61) Edit. Commel. sola, ἡμῶν, male.

1. 5. <sup>28</sup> I Joan. ii, 1, 2. <sup>29</sup> Joan. xiv, 15. <sup>30</sup> Joan. xvi, 13 ; Isa. xi, 2. <sup>31</sup> Psal. xxxii, 6. <sup>32</sup> Galat. iv, 6. <sup>33</sup> Rom. viii, 9. <sup>34</sup> Math. x, 1.

(62) Ποτὲ δεest in Anglic. Ibid. Anglic. et Vatican., οὐκ ἐν συγχύσει, ἀλλ' ἀδιαίρετως κηρύσσεται.

(63) Edit. Commel., ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ. Vaticanus, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ τοῦ Θεοῦ. Reliqui, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

eos Spiritus Jesu <sup>88</sup>. » De Spiritu : « Nolite contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis <sup>87</sup>. » Dicunt heretici, secundum ordinem et annumerationem consistere deitatem. Respondebimus scriptum esse : « Primus homo, de terra terrenus ; secundus homo, de caelo caelestis <sup>88</sup>. » Et rursum : « Primum dicit animale, postea spirituale <sup>89</sup>. » Si igitur primo in numeratione subjicitur secundus, qui autem subjicitur, eo cui subjicitur in numerandi ratione, villior est : villior erit secundum vestram sententiam animalis spiritualis, et terrestri homine homo caelestis. Aliud (argumentum) : Nul- lus ignorat Scripturam nominare Deum Abraham, Deum Isaac, et Deum Jacob. Aliud : Contra eos qui tertio loco Spiritum sanctum constituunt. Adversarius autem illis in Veteri Testamento ubi loquitur (cum in Babylone exterminatus fuisset populus) his verbis : « Et recordabor testamenti mei cum Jacob, et testamenti mei cum Isaac, et testamenti mei cum Abraham <sup>90</sup>. » Aliud : « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus ; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus ; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus <sup>91</sup>. » Aliud : « Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam <sup>92</sup> ?

## 21. Quod Filius ante Patrem ponatur.

Ait Salvator : « Ego et Pater venlemus, et mansionem apud eum faciemus <sup>93</sup>. » Aliud : « Ego et Pater unum sumus <sup>94</sup>. » Rursus Apostolus : « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, cum omnibus vobis <sup>95</sup>. »

¶ 22. Adversus eos qui discrimen ponunt inter, ex quo, et, per quem ; et illud, ex quo, Patri, illud, per quem, Filio ut minus attribuant.

Invenimus contra in Scripturis, etiam de Patre dici, « per quem » : et de Filio, « ex quo, » et de Spiritu similiter. De Patre Apostolus ait : « Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus <sup>96</sup>. » Aliud : « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei <sup>97</sup>. » Rursus : « Itaque jam non es servus, sed illius, quod si filius, et haeres per Deum <sup>98</sup>. » Et illud : « Quemadmodum resurrexit Christus, per gloriam Patris <sup>99</sup>. » Rursus cum genuisset Eva Cain, dixit : « Possedi hominem per Deum <sup>100</sup>. » Iterumque Josepho in carcere nonne per Deum data est manifestatio <sup>101</sup> ? De Filio ex pro-

A Μυσταν (64), επιχειρώντο εις την Βιβυλιαν πορευθηται, και οκ ελασεν αυτοις το Πνευμα Ήσου. » Περι του Πνευματος : « Μη λυπειτε το Πνευμα το αγιον, εν τω εσπαρχισθητε. » Λεγουσιν οι αιρετικοι κατα ταζην και υπαριθμωσιν εσταιναι την θεοτητα. Ήρωμεν, οτι γεγραπται : « Ο πρωτος ανθρωπος εκ γης χοικος : ο δευτερος ανθρωπος εξ ουρανου ο επουρτανος. » Και παλιν : « Πρωτον φησι το ψυχικον, ετα το πνευματικον. » Ει τονυν τω πρωτω υπαριθμωται το δευτερον, το δε υπαριθμουμενον ατιμωτερον εστι του προς θ εχει την υπαριθμωσιν· ατιμωτερος καθ' ομαζην του ψυχικου ο πνευματικος, και του χοικου ο επουρτανος. "Αλλο· Ουδεις αγνωει, οτι θεον Αβρααμ, και θεον Ισαακ, και θεον Ιακωβ, καλει η Γραφη. "Αλλο· Δια τους τριτην τονον τασσοντας το Πνευμα το αγιον. Β "Αντιστρεφει αυτοις εν τη Παλαια Διαθηκη, και λεγει (οτε εν Βαβυλωνι εξωριστο (65) ο λαος), οτως λεγει : « Και μνησθησομαι της διαθηκης μου της προς Ιακωβ, και της διαθηκης μου της προς Ισαακ, και της διαθηκης μου της προς Αβρααμ. » "Αλλο· Διαιρεσεις δε χαρισματων εστι, το δε αυτο Πνευμα· και διαιρεσεις (66) διακονων εστιν, ο δε αυτος Κυριος· και διαιρεσεις ενεργηματων εστιν, ο δε αυτος θεος, ο ενεργων τα παντα εν π.σω. » Και αλλο· Που πορευθω απο του πνευματος σου, και απο του προσωπου σου του φυγω ;

## 21. Οτι προτακτεται του Πατρως ο Υιός

Λεγει ο σωτηρ· « Εγω και ο πατηρ ελευσομεθα, και μονην παρ αυτω ποιησομεν. » "Αλλο· « Εγω και ο πατηρ εν εμεν. » Και παλιν ο Αποστολος : « Η χαρις του κυριου ημων Ήσου Χριστου, και η αγαπη του θεου (67), και κοινωνια του αγιου Πνευματος, μετα παντων υμων. »

22. Περι τους λεγοντας το, εξ ου, και δι' ου, διαφωρειν, και διδοστας το μεν, εξ ου, τω πατρι, το δε, δι' ου, τω υιω, ως ελαττω.

Ευρισκομεν δε εκ των γραφων, οτι και επι του Πατρως λεγεται το, « δι' ου, » και επι του υιου, το, « εξ ου, » και (68) επι Πνευματος ομοιωσ. Περι του Πατρως ο Αποστολος λεγει· « Γιατος ο θεος, δι' ου εκληθητε εις κοινωνιαν του υιου αυτου. » "Αλλο· « Παυλος αποστολος Ήσου Χριστου δια θεληματος θεου· » και παλιν· « Ωστε ουκ ετι δουλος, αλλ' υιος· ει δε υιος, και κληρονομος δια θεου. » Και το, D « Ωσπερ ηγερεθη Χριστος δια (69) της δεξης του Πατρως. » Και παλιν, οτε εγεννηθη ΚΑΙΝ, Εβα εληθει· « Εκτηραμην ανθρωπον δια του θεου. » Και παλιν τω Ιωσηφ εις την φυλαχην ουχι δια του θεου

<sup>88</sup> Act. xvi, 6, 7. <sup>87</sup> Ephes. iv, 30. <sup>89</sup> I Cor. xv, 47. <sup>90</sup> I Cor. ii, 14, 15. <sup>91</sup> Baruch. ii, 34. <sup>92</sup> I Cor. xii, 4-6. <sup>93</sup> Psal. cxxxviii, 7. <sup>94</sup> Joan. xiv, 25. <sup>95</sup> Joan. x, 30. <sup>96</sup> II Cor. xiii, 13. <sup>97</sup> I Cor. i, 9. <sup>98</sup> I Cor. iv, 4. <sup>99</sup> Galat. iv, 7. <sup>100</sup> Rom. vi, 40. <sup>101</sup> Genes. iv, 4. <sup>102</sup> Genes. xi, 8.

(64) Sic Vaticanus, Basil. Angl. et Græcus Scripturæ textus Editi, εν τη Μυστα. Mox, Ήσου legitur in edit. in Vatic. Angl. et Felc. 2. Basil. ejus loco habet του θεου. Ibid Angl., λυπειτε.

(65) Anglicanus, εξωριστος.

(66) Sic Vaticanus, Basil. et Anglic. Cæteri vero et editi, κατ αιρεσεις δε. Mox, Basil. et Angl. . . ο δε αυτος Κυριος. Cæteri et editi, και ο αυτος

Κυριος.

(67) Sic Basiliensis, Vaticanus et Græcus Scripturæ textus. Editi et alii, του θεου και Πατρως.

(68) In edit. Paris. και omittitur, sed legitur in cæt. edit. et mss.

(69) Διά deest in edit. Commel., sed legitur in reliquis et in manuscript. Vatic. Basil. Anglic.



ἡ διασάφης δίδοται· Περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς προφη-  
 τείας Ἰσαΐου Παῦλος εἶπεν· « Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ  
 ἐκ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. » Εἰ δὲ ἀντιλέγει  
 ὁ αἰρετικὸς τῷ Πατρὶ τῷ Θεῷ λεγέσθαι τὴν, « δι'  
 οὗ, » φωνὴν, πρέπειν ὡσεὶ (70) καὶ τὴν ἴσῃν ἀξίαν  
 τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν Ἐφεσῖος ὁ Ἀπίστολος· « Ἀλη-  
 θεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ  
 πάντα, ἐξ οὗ πᾶν τὸ (71) σῶμα συναρμολογούμενον, »  
 καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πρὸς Κολοσσαεὶς πρὸς τοὺς οὐκ  
 ἔχοντας τὴν γνώσιν τοῦ Μονογενοῦς εἰρητὰ· « Ὅτι  
 ὁ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, » τούτεστι τὸν Χριστὸν, « ἐξ οὗ  
 πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν, καὶ τὸν συνδέσμων, »  
 καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ, « Ἐκ τοῦ πληρωμάτων αὐτοῦ  
 ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει·  
 « Ὅτι ἐκ τοῦ ἰμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. »  
 Καὶ πάλιν λέγει· « Ἔργων δύναμις ἐξεληθούσα ἐξ  
 ἰμοῦ. » Περὶ τοῦ Πνεύματος· « Ὁ σπείρων εἰς τὸ  
 Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίζει ζωὴν αἰώνιον. »  
 Καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν· « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι  
 ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὁ Θεός, ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, οὗ  
 ἔδωκεν ἡμῖν. » Καὶ ὁ ἀγγελὸς λέγει· « Τὸ γὰρ ἐν  
 αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου. » Ὁ Κύ-  
 ριος φησὶ· « Τὸ γγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος  
 πνευμά ἐστιν. » Εἰ δὲ τὸ, « ἐξ οὗ, » ἐπιπέτονος  
 ἐστὶ, τούτεστι τοῦ Πατρὸς, ποῦ τῆς θήσας τὸ, « Οὗ  
 γέγονεν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐξ ἀνδρός; »

23. Ὅτι Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦματός  
 ἐστὶ τινὰ κοινὰ ὀνόματα, ὡς περὶ τὸ, Θεός, τὸ,  
 Κύριος, ἅγιος, ἄγαθος, Πνεῦμα, καὶ ἄλλα τινὰ  
 τοιαῦτα.

Ἐπὶ ποσὸν οὖν ἐν περιούσι γενέσθαι, Πνεῦμα ὀνό-  
 μασαι· ὡς, « Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνού-  
 ντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. »  
 Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Πνεῦμα προσώπου  
 ἡμῶν Χριστὸς Κύριος. » ἅγιος ὁ Πατὴρ, καὶ ἅγιος  
 ὁ Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀγιαζόμενον ἐστὶν, ἀλλ'  
 ἀγιαζόν· ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ  
 ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γεννηθεὶς Υἱός· εὐθεὶς Πνεῦμα (75),  
 ὡς εὐθεὶς Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν, τῷ εἶναι αὐτοαληθεῖα,  
 θεοκαιοσύνη διὰ τὸ ἀκραπὸν τῆς οὐσίας· Παράκλητος,  
 ὡς μονογενής· κατὰ τὸ· « Ἐγὼ παρακαλέσω τὸν  
 Πατέρα μου, καὶ ἄλλον Παράκλητον ὄψει ὑμῖν. »  
 Οὕτω κοινὸν τὸ ὄνομα πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τῷ  
 Πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας καὶ οἰκειώ-  
 νητος ἢ προσηγορίας τούτων ἔκστασι. Πόθεν γὰρ ἄλ-  
 λοθεν, πάλιν ἡγεμονικῶν, πάλιν Πνεῦμα ἀληθείας,  
 πάλιν Πνεῦμα σοφίας ὀνομασαι;

24. Ὅτι ὅσα ὁ Χριστὸς ποιεῖ, καὶ τὸ ἅγιον  
 Πνεῦμα (74) ποιεῖ.

Ἐνεργήματα δυνάμεων, χάρισματα ἰσμάτων. Διὰ  
 τοῦ Πνεύματος ἁγίου δαιμόνες ἀπαιχθάνοντο· ἐν τῷ

<sup>70</sup> Rom. xi. 36. <sup>71</sup> Ephes. iv. 15, 16. <sup>72</sup> Coloss. ii. 19. <sup>73</sup> Joan. i. 16. <sup>74</sup> Joan. xvi. 14. <sup>75</sup> Luc.  
 vii. 46. <sup>76</sup> Galat. vi. 8. <sup>77</sup> I Joan. iv. 15. <sup>78</sup> Matth. i. 20. <sup>79</sup> Joan. iii. 6. <sup>80</sup> I Cor. ii. 8. <sup>81</sup> Joan.  
 i. 24. <sup>82</sup> Thren. iv. 20. <sup>83</sup> Joan. xiv. 16.

(70) Anglicanus, πρέπει δόξαι.

(71) Τὸ deest in Basil. et Anglie.

(72) Basil. et Anglie., ἀρα.

(73) Πνεῦμα deest in Vaticano, Basilienſi, Angli-  
 cano; in aliis legitur, et ubi non habetur subin-

phetia Isaie, Paulus dixit : « Quoniam ex ipso, et  
 per ipsum, et in ipso omnia ». Quod si hic con-  
 tradicat hereticus, et de Deo Patre hoc, « per  
 quem, » pronuntiatum dicat, concedat tamen ne-  
 cesse est, æqualem dignitatem attribuendam esse  
 Filio. Iterum Apostolus ad Ephesios : « Veraces in  
 dilectione crescimus, in eum per omnia, ex quo  
 totum corpus coaptatum », etc. Ad Colossenses,  
 iis, qui non habent notitiam Unigeniti dictum est :  
 « Quod qui caput tenet, » id est, Christum, « ex quo  
 totum corpus per nexus et conjunctiones », etc.  
 Et : « De plenitudine ejus nos omnes accepimus »,  
 Quin et ipse Dominus ait : « Quoniam de meo acci-  
 piet, et annuntiabit vobis ». Et rursus : « Novi vir-  
 tutem de me exisse ». De Spiritu : « Qui seminat  
 in Spiritu, metet in Spiritu vitam æternam ». Et  
 Joannes inquit : « In hoc cognoscimus, quod Deus  
 in nobis sit, ex Spiritu ejus quem dedit nobis ». Et  
 angelus ait : « Quod enim natum in ea est, ex  
 Spiritu sancto est ». Ipse quoque Dominus ait :  
 « Quod natum est ex spiritu, spiritus est ». Quod  
 si illud, « ex quo, » imperantis est, hoc est, Patris,  
 quo, quæso, illud refert : « Non factus est vir ex  
 muliere, sed mulier ex viro »? An scilicet hic  
 Deum virum appellabimus?

\* Ἄρα (72) τὸν ἀνδρα θεὸν ἐκρούμεν;

23. Patris, Filii, et Spiritus sancti esse quædam  
 communia nomina, qualia sunt Deus, Dominus,  
 Sanctus, Bonus, Spiritus, et alia nonnulla.

Quatenus igitur est cogitatione et intelligentia  
 præditus, Spiritus dicitur, ut, « Spiritus est Deus, et  
 qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet ado-  
 rare ». Rursus de Filio : « Spiritus faciei nostræ  
 Christus Dominus ». Sanctus Pater, et sanctus Fi-  
 lius, Spiritus vero non sanctificatus est, sed sanctifi-  
 cans : itemque bonus, ut bonus Pater, et ex bono  
 genitus bonus Filius : rectus Spiritus, ut rectus Do-  
 minus Deus noster, eo quod sit ipsa veritas, justitia,  
 ob immutabilitatem substantiæ : Paracletus, ut uni-  
 genitus, justa illud : « Ego rogabo Patrem meum,  
 et alium Paracletum dabit vobis ». Ita commune id  
 nomen Spiritui cum Patre et Filio, ex communione  
 naturæ et proprietate coaptatum est. Nam unde,  
 quæso, aliunde, modo principalis, modo Spiritus  
 veritatis, alias Spiritus sapientiæ nominatus est?

12 24. Omnia Spiritum facere, quæ Christus facit.

Operationes virtutum, gratias sanitatum. Per  
 Spiritum sanctum dæmones expellebantur; in Spi-

telligendum est. Mox, ἡμῶν abest a Vaticano et  
 Anglie. Ibidem, eum Basilienſi legitimus, αὐτοαλη-  
 θεα. Reliqui, αὐτὸ ἀληθεῖα, divisio vocabus.

(74) Πνεῦμα deest in Anglicano.

ritu Dei diabolus comprimebatur: ad presentiam Spiritus, peccatorum redemptio in gratia Spiritus: « Abluti enim estis, et sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu sancto <sup>64</sup>. » Ex mortuis resurrectio, idque per operationem Spiritus: « Emittes enim Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ <sup>65</sup>. » Rursus ait: « Si autem Spiritus, qui excitavit Jesum a mortuis <sup>66</sup>. » Quod si quis hanc creationem accipiat de mortuorum vivificatione, qui, queso, non ingens efficacia Spiritus, dispensantis nobis vitam illam resurrectionis, et ad spiritualem illam vitam animas nostras adornantis? Quod si illa creatio intelligatur, quæ in hac vita est ex peccatis transformatio in melius: (nam ita accipi potest secundum consuetudinem Scripturæ, cum Paulus ita dicat: « Si qua in Christo nova creatura <sup>67</sup>; » et ista innovatio, quæ a terrestri et passionibus obnoxia vita, ad cœlestem vivendi rationem nos transfert per Spiritum, supra modum, mirabiliterque animas nostras afficit;) an isthic timebimus, ne nimis honoribus gloriam Spiritus excedamus? an potius contra, ne nimis humiliter de eo sentiamus? Dicit enim Ananias Petrus apostolus: « Cur Satanas implevit cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto? non mentitus es hominibus, sed Deo <sup>68</sup>. » Πέτρος· « Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. »

25. *Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ducem fuisse Israel.*

Propheta igitur Jeremias ita de Patre loquitur: « Ipse dux fuit Israeli in deserto <sup>71</sup>. » Et: « Ne dixeritis, » inquit, « ubi est Deus, qui eduxit nos ex Ægypto, qui dux nobis fuit in deserto <sup>72</sup>? » Et David inquit: « Deduxisti, ut oves, populum tuum <sup>73</sup>. » Isaias autem dixit Spiritum sanctum Israel duxisse in solitudine. Sed licet ipsum audire dicentem: « Duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, et non sunt fatigati, et ut pecora per campum, descendit Spiritus a Domino, et duxit eos <sup>74</sup>. » Ad Corinthios autem, ait Paulus Christum fuisse ducem: « Bibebant, » inquit, « ex spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus <sup>75</sup>. » Quod si quis dixerit, Spiritum intercedere pro nobis, ac proinde, quanto supplex inferior est datore, tanto quoque inferiorem esse Spiritum; huic ita respondebimus: Unigenitum Filium esse ad dexteram Dei, et intercedere pro nobis: « Nolite itaque contristare Spiritum sanctum, » juxta Paulum <sup>76</sup>, ita loquentem: « In quo signati estis in diem redemptionis. » Quin et Stephanus ita loquitur: Vos semper Spiritui sancto obstitistis, sicut patres

Πνεύματι τοῦ Θεοῦ διάβολος καθήρητο· συμπάρητος τοῦ Πνεύματος, ἀμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος· « Ἀπελούσαθε γὰρ, καὶ ἠγιασθήτε ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν (75) Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. » Ἡ ἐκ νεκρῶν ἐπαναστάσις τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος· « Ἐξαποστείλει γὰρ τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ πάλιν λέγει· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ ἐγείραν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν. » Εἰ τις οὖν τὴν κτίσιν ἐκλαμβάνει ἐπὶ τῆς τῶν διαλυθέντων ἀναδύσεως, πῶς οὐ μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνεργεία, τοῦ οικονομούντος ἡμῖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν μεταβρῶμιζοντας; εἴτε λέγοιτο κτίσις ἢ ἐνταῦθα τῶν ἐξ ἀμαρτιῶν διαπεπωκῶτων ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόσμησις· (λέγεται γὰρ καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνθήθειαν τῆς Γραφῆς, ὅταν Παῦλος λέγῃ· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· » καὶ ὁ ἐνταῦθα ἀνακαινισμὸς, καὶ ἀπὸ τῆς γῆινης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολὴ διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν γινομένη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαυμαστῶς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀγει·) ἐπὶ τούτοις πότερον φοβηθῶμεν, μὴ τὴν ἁγίαν ὄξαν ὑπερβώμεθα τοῦ Πνεύματος τὰς ὑπερβολὰς τῶν τιμῶν; ἢ τὸ ἐναντιοῦν, μὴ εἰς ταπεινὸν καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔνοιαν; Ἄγει γὰρ τῷ Ἀναγίᾳ ὁ ἀπόστολος σου, ζῆσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐξέσους

25. «Οτι ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὠδήγησε τὸν Ἰσραὴλ.»

Ἡ μὲν οὖν (76) προφήτης Ἰερემίας λέγει οὕτως περὶ Πατρὸς· ὅτι· « Αὐτὸς ὠδήγησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Καὶ· « Οὐκ ἐπατε, φησί, Που ἔστιν ὁ Θεός, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ; » καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶν· « Ὁδήγησας, ὡς πρόβατα, τὸν λαόν σου. » Ὁ δὲ Ἰσαίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὠδηγήσασθαι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· « Ἔστιν οὖν αὐτοῦ ἀκούσθαι λέγοντος· « Ἦγαγεν αὐτοὺς (77) διὰ τῆς ἀβύσσου, ὡς ἔππον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐκ ἐκοπίασαν, καὶ ὡς κτήνη διὰ πῆδου, κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὠδήγησεν αὐτούς. » Πρὸς δὲ Κορινθίους λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι Χριστὸς ἦν· « Ἐπῶνος ἢ γὰρ, φησὶν, ἢ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Ἐάν δὲ εἴπη τίς, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε οὖν ὅσον ὁ ἐκτίτης (78) λείπεται τοῦ εὐεργετοῦ, τοσοῦτον λείπεται τὸ Πνεῦμα· λέγωμεν αὐτῷ, ὅτι ὁ Μονογενὴς ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· « Μὴ οὖν λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » κατὰ τὸν Παῦλον τὸν λέγοντα· « Ἐν ᾧ ἐσπαργασθήτε εἰς ἡμέραν ἀπολύτρωσεως. » Καὶ ὁ Στέφανος δὲ λέγει· « Ὑμεῖς ἀεὶ

<sup>64</sup> I Cor. vi, 11. <sup>65</sup> Psal. ciii, 50. <sup>66</sup> Rom. viii, 11. <sup>67</sup> II Cor. v, 17. <sup>68</sup> Act. v, 3, 4. <sup>71</sup> Jer. xliii, 7. <sup>72</sup> Jer. ii, 6. <sup>73</sup> Psal. lxxvii, 21. <sup>74</sup> Isa. lxvii, 15, 14. <sup>75</sup> I Cor. x, 4. <sup>76</sup> Ephes. iv, 50.

(75) Edit. Commel. ὀμῶν. Reliq. et mss., ἡμῶν.  
(76) Edit. Com. Vatic. et Basil., τῶν. Edit. Paris. et Anglic., οὖν.

(77) Αὐτοῦς, et mox, εἴς, desunt in Anglicano.  
(78) Edit. Commel. et Vatican., οὐκίτης. Casleri et edit. Paris., ἐκτίτης, et ita legit N<sup>on</sup>na.

τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν. » Καὶ ὁ Ἰσαίας λέγει· « Παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Καὶ ἐπέρωθε· « Οἶκος Ἰακώβ παρωρῆται τὸ Πνεῦμα Κυρίου. » Ἀλλὰ δοῦλον αὐτὸ λέγει· « Ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιῆ αὐτοῦ ὁ Κύριος. » ἐπὶ δὲ Πνεῦμα οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ.

### 26. Ὅτι ὁ Υἱὸς ἀληθινὸς Θεός.

Ὁ Ἰωάννης γράφει ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· « Ὁσάμην, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γνωσκώμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἔομεν ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὕτως ἔστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος (79). »

### 27. Ὅτι μέγας Θεός ἐκλήθη ὁ Υἱός.

Ὁ Ἀπάστολος πρὸς Τίτον· « Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ αὐτὸς πρὸς Ῥωμαίους· « Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὃ ὦν ἐπὶ πάντων Θεός εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἄμην.

23. Πρὸς τοὺς ἐκλαμβάνοντας εἰς ἔθρον τὸ, « Οὐκ ἤλθον ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα (80) τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς.

Εἰ αἰσχύνῃ φέρει τῷ Υἱῷ, τὸ πληροῦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, αἰσχύνῃ φέρει καὶ τῷ Θεῷ, καὶ Πατρὶ, πληροῦν τὸ θέλημα τοῦ δικαίου· « Θέλημα· γὰρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, « τῶν φοβομένων αὐτὸν ποιήσει ὁ Κύριος, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται. » Εἰ θνητῆς φύσεως θέλημα πληροῦν ὁ Θεός οὐκ αἰσχύνεται, ὁ Υἱὸς διὰ τὴν ἑνοσαρκον οἰκονομίαν καὶ τὴν σχέσιν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς, καὶ κατὰστασιν τὴν δουλοκῆν, τὴν δὲ ἡμᾶς γενομένην, λέγων· « Οὐκ ἤλθον ποιῆσαι τὸ ἐμὸν θέλημα, » τοῦτέστι τὸ τῆς σαρκὸς, « τοῦτέστι τὸ ἐκρῆν ἴδία αὐτοῦ, « ἀλλὰ τὸ τοῦ Πατρὸς. » τοῦτέστι τὸ θεῶν· μὴ οὖν εἰς εὐτέλειαν ἐκλαμβανέσθω, εἰ καὶ τὰ μέγιστα ἐκλύεται αὐτῶν ἡ ἐπίνοια· « Προσῆλθεν αὐτῷ λεπρὸς, γονυπετὸν καὶ λέγων· Κύριε, ἐάν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι· » μὴ ἀπεισεύσαστο αὐτὸν ὁ Σωτὴρ; μὴ εἶπε, Ἴβλασημεῖς, ἐάν ἐγὼ θέλω; ἐάν θέλῃ ὁ Θεός· οὐχί, τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀντιτρέψας αὐτῷ τὴν συλλαβὴν, τὴν σωτηρίαν ἤγαγεν αὐτῷ, λέγων· « Θέλω, καθαρίσθητι; » « Θέλω καθαρίζει λεπρὸν· θέλω καὶ αὐτὸ ἐπι φωνῆ· « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· » καὶ πάλιν· « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ· » καὶ τοῦτε Δαβὶδ λέγει· « Ὅτι ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. »

29. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ἔτι εἰπεῖν τὸν Σωτῆρα ἐπὶ ἡμεῖς τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου· Τί θέλεις; ὡς ἀπρωσύντος ἔστιν.

Εὐρίσκωμεν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, λέγοντος τοῦ

A vestri<sup>76</sup>. » Isaias porro dicit : « Exacerbaverunt Spiritum sanctum<sup>77</sup>. » Et alibi : « Domus Jacob exacerbavit Spiritum Domini<sup>78</sup>. » At tu illum servum dicis; sed, « Servus nescit, quid faciat suus dominus<sup>79</sup>. » Spiritus autem ita novit ea, quae sunt Dei, ut spiritus hominis, qui est in ipso<sup>80</sup>.

### 26. Quod Filius sit verus Deus.

Joannes ita in Epistola scribit : « Scimus quod Filius Dei venit, et dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum, et sumus in vero Filio ejus, Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita eterna<sup>81</sup>. »

### 27. Quod Filius vocatus sit magnus Deus.

Apostolus ad Titum : « Expectantes beatam B spem et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoria nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis<sup>82</sup>. » Idem ad Romanos : « Ex quibus Christus, secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen<sup>83</sup>. »

23. Adversus eos, qui hoc dictum ad contumeliam (Fili) accipiunt, « Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui misit me<sup>84</sup>. »

Si probo est Filio adimplere voluntatem Patris, probo quoque est Deo, et Patri, adimplere voluntatem justī; David enim ait : « Voluntatem timentium se faciet Dominus, et deprecationem eorum exaudiet<sup>85</sup>. » Quod si Deus, adimplens voluntatem mortalium, non suffunditur pudore; Filius igitur ob humanæ carnis dispensationem et habitum nobis convenientem, et conditionem servilem, quam nostrī causa suscepit, cum dicit : « Non veni facere voluntatem meam, » hoc est carnis meæ. « sed Patris, » hoc est divinam voluntatem; ne in despectum veniat, quamvis illorum sententia maxime isthinc dissolvatur : « Accessit ad eum leprosus, genua flectens, et dixit, Domine, si vis, potes me mundare<sup>86</sup>. » Hunc igitur, ac rejecti Salvator? an dixit ei, Quid blasphemias cum dicis, si volo, ac non potius Deus? Quid ergo? nonne approbavit perfectionem ejus fidei? nonne iisdem respondens syllabis salutem illi contulit dicens : « Volo, mundare<sup>87</sup>? » Volens purgat leprosum : volens vivificat mortuum : voluit, et excitavit Lazarum<sup>88</sup>, ejusque vox est : « Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita et Filius dedit vitam habere in semetipso<sup>89</sup>. » Et rursum : « Ut Pater vivificat mortuos, ita et Filius, quos vult, vivificat<sup>90</sup>. » : quod ipsum etiam a Davide dicitur : « Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus<sup>91</sup>. »

29. Adversus eos, qui dicunt, verba hæc Salvatoris, Quid vis? matri filiorum Zebedæi dicta, ignorantiam præ se ferre.

Invenimus in Veteri Testamento, hæc loqui Deum

<sup>76</sup> Act. vii, 51. <sup>77</sup> Isa. lxxiii, 10. <sup>78</sup> Mich. ii, 7. <sup>79</sup> Joan. xv, 15. <sup>80</sup> I Cor. ii, 40, 41. <sup>81</sup> I Joan. v, 20. <sup>82</sup> Tit. ii, 13, 14. <sup>83</sup> Rom. ix, 5. <sup>84</sup> Joan. vi, 38. <sup>85</sup> Psal. cxlvi, 19. <sup>86</sup> Joan. vi, 38. <sup>87</sup> Marc. i, 30. <sup>88</sup> ibid. 41. <sup>89</sup> Joan. xi, 43. <sup>90</sup> Joan. v, 26. <sup>91</sup> ibid. 21. <sup>92</sup> Psal. xxxix, 6.

(79) Vaticanus, καὶ ζωὴ αἰώνιος.

(80) Τὸ θέλημα deest in edit. Commel., sed legitur in Vaticano et Anglicano, et in reliquis editis.

ad Salomonem : « Postula a me, et faciam tibi ». Quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus quid ille in animo haberet? sed vult una cum cognitione Dei, manifestare postulationes, ut inquit Paulus : « Et petitiones vestrae innotescant apud Deum ». Id est, indicat illi quid velitis, non tanquam ignorantem, sed tanquam bonum propositum approbanti.

30. *Adversus eos qui dicunt, in ministri ordine esse Filium, eo quod offerat Patri humanam naturam.*

Scriptura indicat Patrem, adducere ad Filium. Audi namque Filium hæc ipsa loquentem : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus caelestis traxerit illum ». »

31. *Adversus eos qui servant vocibus, et non sententia sacrum litterarum : et faciunt Patrem Deum Filii.*

Apostolus dicit : « Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriae ». Istic rerum œconomiam dispensavit, nam et gloriam Filium unigenitum appellavit : Jesum Christum vero nominavit prædicationem dispensationis. 14. Dispensationis enim Deus est, gloriae vero Pater. Si non credis huic dicto, sed aliam existimas esse gloriam, cujus Pater Deus est; aliam igitur commiscere naturam, sublimiorem Filio : ut qui est Pater gloriae, ejus Pater nominetur; hujus vero Deus. Gloria enim Unigenitus dicitur : « Et vidimus, » inquit, « gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre ». Quapropter dictum illud : « Deus Domini nostri Jesu Christi » ; id est, Deus carnis Christi, Pater vero gloriae, Pater deitatis. Gloriam quippe Isaias quoque Salvatorem nostrum nuncupat, secundum deitatis dignitatem : cum enim recenseret miracula quæ in deserto contigerant, et solitudini bona annuntiaret, ait : « Exsultent deserta Jordanis, et floreant ut illium, quoniam gloria Libani data est ei, et honor Carmeli : et populus meus videbit gloriam Domini, et sublimitatem Dei : et videbit omnis caro salutare Dei ». Gloria igitur est a gloria, unde et Paulus ait : « Qui est splendor gloriae, et figura substantiae ». Est igitur Pater gloriae Unigeniti, Deus vero carnis Christi. Non quod alium Christum dicam, et alium Unigenitum : non enim mente divido quæ ob unitatem non dividuntur. Pater siquidem Unigeniti est ante sæcula ; Deus vero Unigeniti secundum carnem in fine sæculi : semperque illius Pater est, non semper autem illius Deus, sed ex quo carnem ille assumpsit. Deus Pater est illius deitatis : Pater siquidem est æternus, Filius autem

θεοῦ Σολομῶνι· (81) Αἰτήσῃαι παρ' ἐμοῦ, καὶ ποιήσω σοι. » Ἄρ' οὖν πρὶν αἰτῆσαι, οὐκ ᾔδει δ' εἶχε κατὰ ψυχὴν; Ἄλλὰ βούλεται ἡμᾶς μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ φανεροῦν τὰ αἰτήματα, καὶ φησι Παῦλος· « Καὶ τὰ αἰτήματα ὁμῶν γνωρίζεσθαι πρὸς τὸν Θεόν. » ἀντὶ τοῦ, Γνωρίζετε αὐτῷ τί θέλετε, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι, ἀλλ' ὡς τὴν καλὴν πρόθεσιν ἀποδείχομενοι.

30. *Πρὸς τοὺς λέγοντας ἐν ὑπηρέτῳ τάξει κείσθαι τὸν Υἱόν, διὰ τὸ προσφέρειν τῷ Πατρὶ τὴν ἀνθρωπώτητα.*

Ἡ Γραφὴ δείκνυσι τὸν Πατέρα προσάγοντα τῷ Υἱῷ. Ἄκουε γὰρ τοῦ Υἱοῦ λέγοντος· « Οὐδεὶς δύναται πρὸς μὲ ἔλθεῖν, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος ἐλκύσῃ αὐτόν. »

31. *Πρὸς τοὺς δουλεύοντας λέξεσι, καὶ μὴ τοῖς νοήμασι τὸν θεῶν Γραμμάτων, καὶ ποιοῦντας τὸν Πατέρα Θεὸν τοῦ Υἱοῦ.*

Ὁ Ἀπόστολος λέγει· « Ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης. » Ἐνταῦθα τὴν οἰκονομίαν διώρισεν· καὶ ὄψαν μὲν τὸν Μονογενῆ καλεῖ· Ἰησοῦν δὲ Χριστόν τὸ κτρυγμὰ τῆς οἰκονομίας. Τῆς μὲν γὰρ οἰκονομίας Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατὴρ. Εἰ δὲ μή· τίθει σε τὸ ῥήμα, ἀλλὰ ἄλλην τινὰ νομίζεις ὄψαν εἶναι, τῆς Πατρὸς ὁ Θεός· ἄλλην τινὰ ἐπινόησον ὡς ἐν ἀνωτέρῳ τοῦ Υἱοῦ· ἵνα ἐκείνης μὲν Πατὴρ κληθῆ, τούτου δὲ Θεὸς ὀνομασθῆ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης. Δόξα γὰρ λέγεται ὁ Μονογενής· (82) Ἐθεατάμεθα γὰρ, φησὶ, τὴν ὄψαν αὐτοῦ, ὄψαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· ὥστε τὸ, « Ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, » ἀντὶ τοῦ, ὁ Θεὸς τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, ὁ Πατὴρ τῆς θεότητος. Δόξαν γὰρ καὶ ὁ Ἰσαίας τὸν Σωτῆρα καλεῖ, κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξιωμα· εἰπὼν γὰρ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, καὶ εὐαγγελιστάμενος τὴν ἔρημον, φησὶν· « Ἀγαλλιάσθω τὰ ἔρημα τοῦ Ἰερδάνου καὶ ἀνοείτω (83) ὡς κρήνον· οὗτι ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμύλου. Καὶ ὁ λαὸς μου ὕψεται τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὕψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Δόξα οὖν ἐστὶν ἀπὸ δόξης· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος λέγει· « Ὅς ὅν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. » Πατὴρ οὖν ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς· Θεὸς δὲ τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ἄλλον δὲ τὸν Χριστόν λέγω, καὶ ἄλλον τὸν Μονογενῆ· τῆ γὰρ ἐννοία οὐ τέμνω τὰ μὴ τεμνόμενα τῇ ἐνώσει. Πατὴρ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς πρὸ αἰώνων· Θεὸς δὲ τοῦ Μονογενοῦς κατὰ τὴν σάρκα ἐπὶ τῆσιν αἰώνων· ἀεὶ αὐτοῦ Πατὴρ, οὐκ ἀεὶ αὐτοῦ Θεός, ἀλλὰ ἀρ' οὐ σάρκα ἀνέλαθεν. Θεὸς (84) ὁ Πατὴρ αὐτοῦ τῆς θεότητος· ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ αἰῶνος, ὁ δὲ Υἱὸς συναΐδιος· καὶ οὐκ

82 III Reg. iii, 5. 83 Philipp. iv, 6. 84 Joan. vi, 44. 85 Ephes. i, 17. 86 Joan. i, 14. 87 Ephes. i, 17. 88 Isa. xxxv, 1, 2; lxi, 10. 89 Hebr. i, 3.

(81) Sic Vaticanus, Basil. Anglic. Editi, αἰτήσῃαι. (82) Editio Commel., καὶ ante φησὶ. Ibidem, τὴν δεστ̄ in editis, sed habetur in Basiliensi et Anglicano.

(83) Sic Basiliensis et editio Parisiensis. Editio vero Commeliniana cum Vaticano, ἀνοείτω. Paulo post editio Parisiensis et Anglicana, αὐτῷ. Editio

vero Commel. et Vatican. cum Græco Scripturæ textu, αὐτῆ. Mox editi, ὄψαν τοῦ Κυρίου, sed in mss. τοῦ δεστ̄.

(84) Sic Basiliensis, Anglic. Vaticanus. In editis δεστ̄ ὁ Θεός. Mox, Basiliensis et Anglic., αἰῶνος, et paulo post; συναΐδιος.

ἔχει τομήν, οὐδὲ διαίρεσιν ἢ διζα τῆς ἀληθείας. Πότε ἂν ἐκλήθη Θεὸς τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ διὰ τὴν σάρκα; ἀφ' οὗ προήλθεν ἐκ κοιλίας μητρὸς. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ προφῆτῃ, βουλόμενος δεῖξαι αὐτοῦ καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν σάρκα ἀληθεύσαν, ἔλεγεν· « Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, Θεὸς μου εἰ σύ. » Εἰ δὲ βούλει τὰ ὑπόλοιπα γινώσκειν, ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ διδαχθήσῃ.

32. Πρὸς τοὺς λέγοντας μέγαν Θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν μὴ εἶναι.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὴν Τριάδα μίαν θεότητα λέγοντες, εὐρίσκομεν τὸν Υἱὸν ἐν τῇ Γραφῇ, πρὸς τὸ φράζειν τὰ στόματα τῶν ἐναντίων, μέγαν παρὰ τὸν Πατέρα· λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ· « Γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός· ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » ἢ δὲ Ἰουδαία περὶώριστο τόπος φανερῶν. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· « Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομα σου ἐν πάτῃ τῇ γῆ! » Ἐπειδὴ πᾶσαν ἐπέληρωσε τὴν γῆν ἡ Χριστοῦ προσήγορα· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξήληθεν ὁ φθόγγος τῶν ἁγίων. καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ βήματα αὐτῶν· εἰκότως λέγει· ὁ ψαλμὸς· « Θαυμαστὸν τὸ ὄνομα σου ἐν πάτῃ τῇ γῆ. » Καὶ τί τὸ ἐπαγόμενον, « Ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρεπεία σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν; » Πληροῦται δὲ τοῦτο, ὅτε ἀνέβησαν εἰς τὸ ἕρος ὁ μαθητὰ μετὰ τοῦ Σατῆρος, μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι, ἔλεγε πρὸς αὐτούς· « Μελέατε εἰς Ἱερουσόλυμα, ἕως οὗ ἐνδύσηθε δύναμιν ἐξ ὕψους· διὰ τὸ ἐπήρθαι. » ἢ Ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρεπεία σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Ἀὐτῶν οὖν Δαβὶδ προσφωνεῖ λέγων· « Ὅτι ἕξομαι τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῶν δεαυτῶν σου. »

33. Ὅτι ὡσπερ ὁ Πατὴρ Κύριος Σαβαὼθ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως.

Ὁ Ἰσαίας λέγει· « Καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οὐκῷ Ἰσραὴλ παρὰ Κυρίου Σαβαὼθ, ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει Σιών. » Ἐν δὲ τῷ ψαλμῷ· « Ἐγὼ δὲ καταστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ἕρος τὸ ἄγιον αὐτοῦ. »

34. Πρὸς τοὺς λέγοντας ἥτιον εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, ἕκαστὴ ἀρραβὼν ἐκλήθη, μέρος, σησίν, ἐστὶ.

Ἐγγράπται ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· « Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὃ (85) ἔστιν ὁ ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποίησεως ἡμῶν, εἰς ἔκπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. » Εὐρίσκομεν δὲ τὸν Πατέρα ἐν τῇ Γραφῇ μέρος καλούμενον (86)· λέγει γὰρ ἐν τῷ ψαλμῷ· « Μέρη μου εἰ ἐν γῆ ζώντων· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκαταεκάτῳ ψαλμῷ· « Κύριος μέρος τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου. »

35. Πρὸς τοὺς λέγοντας τὸν Υἱὸν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, δεῖ μία ἐξουσία καὶ δύναμις, καὶ βασιλεία, καὶ θεότης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Λέγει ὁ (87) προφῆτης· « Ἐξαίφνης ἦξει εἰς τὸν

A et coaeternus: neque accipit sectionem aut divisionem gloriae veritatis. Quoniam igitur Pater, Filii Deus ob carnem nominatus est? ab eo scilicet tempore, quo prodiit ex utero matris. Ideo apud Prophetam volens ostendere et deitatem suam et carnem veram esse, dicit: « De ventre matris meae, Deus meus es tu. » Quod si reliqua cognoscere velis, in vicesimo secundo Psalmo edisces.

32. Adversus eos qui dicunt Patrem esse magnum Deum, Filium vero ei inaequalem.

Etsi maxime Trinitatem unam deitatem dicimus, invenimus tamen in sacris litteris, ad obtinenda adversariorum ora, Filium magnum appellari a Patre: ait enim David: « Notus in Judaea Deus: in Israel magnum nomen ejus. » Judaea autem certis locis definita erat. De Filio autem: « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! » Quoniam omnem terram implevit Christi vocabulum. Etenim in omnem terram exivit sopus sanctorum et, et usque ad fines orbis verba eorum. Merito ergo Psalmus dicit, « Admirabile est nomen tuum in universa terra. » Quorsum illud, quod subjungit, « Quoniam elevata est magnificentia tua super caelos? » Quod tum impletum est, cum ascenderet discipuli in montem cum Salvatore in caelos assumendo, dixitque ad eos: « Manete in Jerusalem, donec induamini virtute ex alto: » quia scilicet assumptus ille erat: « Quoniam elevata est magnificentia tua super caelos. » Igitur eum David alloquitur, dicens: « Quoniam videbo caelos, opera digitorum tuorum. »

33. Ut Pater est Dominus Sabaoth, ita et Filius.

Isaias dicit: « Signa et prodigia in domo Israel a Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion. » In Psalmo autem dicit: « Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus. »

15 34. Adversus eos, qui dicunt minorem esse Spiritum sanctum Christo, autemque, aoniam arrha vocatus est, partem aliquam esse.

Scriptum est in Epistola ad Ephesios: « In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto: qui est arrha hereditatis nostrae, ad redemptionem acquisitionis nostrae, in laudem gloriae ipsius. » Sed et Patrem invenimus in Scripturis partem appellari, in Psalmo enim dicitur: « Portio mea es tu in terra viventium. » Atque iterum in decimo sexto psalmo: « Dominus pars hereditatis meae, et calicis mei. »

35. Adversus eos qui dicunt Filium non esse substantiae Patris: quodque una eademque sit potentia, virtus, regnum, et divinitas Patris et Filii.

Dicit propheta: « Statim veniet ad templum

<sup>1</sup> Psal. xxi, 12. <sup>2</sup> Psal. lxxv, 4. <sup>3</sup> Psal. viii, 2. <sup>4</sup> ibid. <sup>5</sup> Act. i, 4. <sup>6</sup> Psal. viii, 4. <sup>7</sup> Isa. viii, 18. <sup>8</sup> Psal. ii, 6. <sup>9</sup> Ephes. i, 15, 14. <sup>10</sup> Psal. cxli, 6. <sup>11</sup> Psal. xv, 5.

(85) ἢ deest in Anglicano.

(86) Vaticanus et Anglicanus, λεγόμενον

(87) Ita Vaticanus et Anglicanus. In editis articulus deest.

suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis <sup>18, 19</sup>. » Dei igitur templum est, quod et suum (Filius) esse dicit; ne existimaretur diversa esse Patris emanatio, et diversum Filii regnum. Templum Patris, quod dedicavit Salomon Deo, hoc ipsum Filii templum nuncupat propheta, cum ait: « Statim veniet ad templum suum Dominus. » Ideoque Salvator ait: « Ejicite hæc isthinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis <sup>20</sup>: » ipse dicit: « Ejicite ista hiuc: domus enim mea, domus orationis vocabitur. Domus, inquit, Patris mei, et domus mea <sup>21</sup>. »

36. *Filium habere nomen Patris, ut Deum et Dominum.*

Testatur Pater in Exodo: « Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in via, ut introducat te in terram, quam præparavit tibi: atende tibi et ausculta eum, ne sis ei inobsequens. Non enim remissius aget tecum; nomen enim meum est in illo <sup>22</sup>. » Unde et Filius in Evangelio dicit: « Ego veni in nomine Patris mei, et non receperitis me; si alius venerit in suo nomine, illum receperitis <sup>23</sup>. » Et in psalmo cxvii, ait: « Benedictus, qui venit in nomine Domini <sup>24</sup>. » Sancti igitur propheta, non modo Solem justitiæ dicere Salvatorem, et matutinam veramque lucem, sed et lampadem, et brachium: ut testatur Deus per Isaiam prophetam, dicens: « Appropinquat celeriter justitia mea, ut adsit; salutare autem meum, et lampas ardebit <sup>25</sup>. » Nulla humana ratio interpretetur quæ sunt Dei. Non potest veritatem ediscere quispiam, nisi ab ipsa veritate. Cum unigenitus Dominus noster Jesus Christus editus est ab nuptialis congressu experte puella, novum partus modum in orbem, novamque feturam in vitam introducens, illum adhuc infantulum gestat mater, et offert Simeoni sacerdoti. Iste in ulnas accepto Salvatore, ad eum ita loquitur, ac dicit: « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum <sup>26</sup>, » hoc est, præsentiam Christi. Merito igitur propheta dixit sub persona Dei: « Salutare meum ut lampas ardebit, et in brachium meum gentes sperabunt <sup>27</sup>. » Brachium namque patris Unigenitum nominat: brachium quidem, non ut partem deitatis; sed ut substantiæ conjunctum. Ut enim brachium ejusdem est substantiæ, cujus ille cui brachium est; ita brachium Patris nominatur, quandoquidem cooperatur est Patris in creatione. Atque istius argumenti testis est **16** beatus Joannes evangelista, qui supra pectus Salvatoris recu-

vanθ αυτου ο Κύριος, θν ύμεις ζητείτε, και ο άγγελος τής διαθήκης, θν ύμεις θέλατε: » Θεου ούν ο ναός, και λέγει αυτου είναι τον ναόν, ώς μη νομισθηναι έτερον είναι του Πατρός την δεσποτελαν, και έτερον του Υιου την βασιλειαν. Τον ναόν του Πατρός, θν άνέθρηκεν ο Σολομών τώ Θεώ, τούτων ναόν του Υιου καλει ο προφήτης: » Έξαιφνης ήξει εις τον ναόν αυτου ο Κύριος. » Δις τουτο ο Σωτήρ λέγει: » Εκβάλετε ταύτα εντεύθεν (88), και μη ποιεíte τον οίκον του Πατρός μου οίκον έμπορίου: » αυτός λέγει: » Έκβάλετε ταύτα εντεύθεν: ο γάρ οίκός μου οίκος προσευχής κληθήσεται. Ο οίκος, ητοι, του Πατρός μου και οίκός μου. »

36. *Ότι ο Υιός τώ θνωμα του Πατρός έχει, ώς Θεός και Κύριος.*

Μαρτυρει ο Πατήρ εν τή 'Εξόω: » Ίδού εγώ αποστέλλω τον άγγελόν μου πρθ προσώπου σου, ίνα φυλάξη σε εν τή όδω, όπως εισαγάγη σε εν τή γη, ήν ήτοιμασα σοι: πρόσχε σεαυτώ (89) και εισάκουε αυτου: μη άπειθε αυτώ. Ού γάρ μη ύποστανηταί σε: τδ γάρ θνωμά μου είναι εν αυτώ. » Όθεν ο Υιός εν τώ Ευαγγελίω λέγει: » Εγώ ήλθον εν τώ όνόματι του Πατρός μου, και ουκ έδέξασθέ με: εάν άλλος έλθω εις τδ θνωμα αυτου, εκείνον δεξήσθε. » Καί εις τον έκαστον έπακαυθεικατον ψαλμόν λέγει: » Εδωλεγγμένος ο έρχόμενος εν όνόματι Κυρίου. » Οι ούν άγιοι προφήται ού μόνον Ήλιον δικαιοσύνης εκάλουν τον Σωτήρα, και λθβριόν φως άληθινόν, αλλά και λαμπάδα, και βραχίονα: ώς μαρτυρει ο Θεός, λέγων διά Ήσαϊου του προφήτου: » Εγγιζει ταχύ ή δικαιοσύνη μου παραγενέσθαι: τδ δε σωτήριόν μου ώς λαμπάς καθήσεται. » Μηδεις άνθρωπιως λογισμός έρμηνεύετω τά του Θεού. Ουκ είναι άλλθθαι εκμαυθίν τινα ή παρ' αυτης αυτην εκμαυθίνοντα. Ότε ο Μονογενής ο Κύριος ήμών Ήσους Χριστός ετέχθη έξ άπειρογάμου κόρης, εις τον κόσμον ξένην ώδον και ξένον τοκετόν εισαγαγών εις τον βίον: έτι βράβως θντα τουτον βαστάζει ή μήτηρ και προσάγει Συμεών τώ Ιεραί. Ούτος λαβών εις τας άγκάλας τον Σωτήρα, πρθ αυτον φιλέγγεται και ηρει (90): » Νυν άπολύεις τον δοϋλόν σου, Δέσποτα, κατά τδ βήμά σου, εν ειρήνη. » Ότι εβλον οι όφθαλμοί μου τδ σωτήριόν σου, » τουτο έστι, την παρουσίαν του Χριστου. Εικότως ούν ο προφήτης έλεγεν εκ προσώπου του Θεού: » Καί τδ σωτήριόν μου ώς λαμπάς καθήσεται, και εις τον βραχίονά μου ήθη έλπισουσι (91). » Βραχίονα γάρ του Πατρός πάλιν καλει τον Μονογενή. Βραχίονα ές ούχ ώς μέρος θεότητος καλει: άλλ' ως τή ούσιζ συννημένον. Όπισρ γάρ ο βραχίον τής αυτης είναι οσίαις εκείνου, ού έστι βραχίον, δια τουτο βραχίον του Πατρός όνομάζεται, επειδή συνεργός έστι τής του Πατρός δημιουργίας. Καί ταύτης τής άποδείξεως μαρτυς ο

<sup>18, 19</sup> Malach. iii, 1. <sup>20</sup> Joan. ii, 16. <sup>21</sup> Matth. xxi, 15. <sup>22</sup> Exod. xxiii, 20, 21. <sup>23</sup> Joan. v, 45. <sup>24</sup> Psal. cxvii, 26. <sup>25</sup> Isa. lxi, 1. <sup>26</sup> Luc. ii, 29, 30. <sup>27</sup> Isa. lxi, 1, 2.

(88) Hæc, usque ad εντεύθεν, desunt in Anglicano, nec lecta sunt a Nannio.

(89) Sic edit. Commelin. et omnes manuscripti, præter Basil., qui cum edit. Paris. habet αυτώ.

(90) Sic Vaticanus, Basilienis, Anglic. et edit. Parisiens. Edit. vero Commel., και λέγει.

(91) Edit. Commel., έλπισούσι.

μακάριος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ Ἰωάννης ἀναπαύων, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης πηγῆς ἀνέληψας τὴν θεολογίαν. Τί γὰρ φησιν ὁ αὐτός, τὸν βραχίονα ἐκλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα; Ἐποῖα, ἔφη οἱ ἄγιοι. Ἐποῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἔμπροσθεν αὐτῶν, οἳ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι· ἵνα πληρωθῆ ἡ εἰρημὸν διὰ Ἰησοῦ· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίονα Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;

37. Ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι υἱοὶ σκοτεινῶν ἐκλήθησαν.

Λέγει ὁ προφήτης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ἐγὼ λέγει Κύριος· Νυκτὶ ὠμοῦσα τὴν μητέρα σου. Ἐγὼ λέγει Κύριος, τίς ἡ νύξ, ἐπήγαγεν· Ἐγὼ ὠμοῦσα ὁ λαός μου, ὡς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν. Ὁσέου ὅπου γινώσκεις, ὁ φῶς· ὅπου ἀγνωσία, ὁ σκοτός· κατὰ τὸν λέγοντα Δαβὶδ· Ὁὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, ἐν σκοτεινότητι διαπορεύονται. Ὁ τοίνυν Ἀπόστολος οὐχ ὡς κατ' ἐχθρῶν θρασύνεται, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται· διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Ὁὐκ ἐστὶν υἱὸς νυκτός, οὐδὲ σκοτός· ἀλλὰ υἱὸς φωτός καὶ ἡμέρας.

38. Ὅτι ἐν φῶς τῶν Ἰουδαίων ἀπηρέθη ἀπ' αὐτῶν.

Λέγει ὁ προφήτης Ἰερμίας· Ὁ λόγος, ὁ γενόμενος πρὸς Ἰερμίας ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν Ἰούδα. Ἐἴτα ἐπιφέρει λέγων· Καὶ ἀσελῶ ἀπ' αὐτῶν ὄσμη μύρου, καὶ φῶς λύχου.

39. Ὅτι ἐλάσασιν οἱ αἱρετικοὶ λέγειν, ὅτι τὰ λεγόμενα διὰ τῶν προφητῶν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰρηται· ὅθεν νομίζουσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιεῖν ἕτερον τοῦ Θεοῦ, ὡς κατὰ τὸ λέγειν τὸν ψαλμὸν· Δεῖτε, προσκυνήσωμεν αὐτῷ, ὡς ἀπ' προσκυνήτου τοῦ Πνεύματος σὺν τοῖς ἀνθρώποις.

Ἀποκρινομένη (92) αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα. Τί οὖν λέγει, ὅτι καὶ Ἐκλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου; Ὁσέου καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα, ὡς σὺ φάσκεις; Καὶ ἀλλοῦ, ἵνα δευχθῆ ἡ κυριότης τοῦ Πνεύματος, λέγει· Ἐγὼ γὰρ εἶμι Κύριος ὁ Θεός. Καὶ ἐν ἄλλῳ λέγει· Ἐγὼ γὰρ εἶμι Κύριος ὁ Θεός· καὶ πάλιν· Ἀκούσωμαι τὴν λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός. Ἐλέγχετο δὲ εἰς τὰς βασιλείας λέγει· Ἐγὼ Πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ (93), ὡς ἐπ' ἐμοῦ. Καὶ ἵνα μαρτυρησῆ Παῦλος, τίς ἦν ὁ κἀλῶν διὰ τῶν προφητῶν, ἀνάγνωθε τὰ γραφόμενα παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· Ἐποῖα καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Ὁσέου παρὰ τὸν αὐτὸν, ὅτι Θεός (34) ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πάλιν Ἰωάννης, πῶς ἔχει ὁ χρηματισμὸς, ὃν ἐχρημάτισεν ὁ Θεός πρὸς τὸν Ἠλίαν. Τότε γὰρ ὁ Ἠλίας κατενεύχθη ἐν τῷ Θεῷ, λέγων· Ἐγὼ θεοποιήσασθαι σου κατέσχεψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν· καὶ ὡς περιελεῖψθην μόνος· καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου ἄρα. Ἀποκρι-

buit, et veluti ex perenni fonte theologiam hausit. Quid ait enim ille, brachium assumens ad indicandam dispensationem deitatemque Salvatoris? « Cum multa, inquit, signa fecisset Jesus coram eis, non crederunt in eum Judæi: ut adimpleretur dictum Isaie ». Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini qui revelatum est? »

37. Judæos filios tenebrarum appellari.

Dicit propheta filiis Israel: « Hæc dicit Dominus: Nocti comparavi matrem tuam ». Et exponens quæ esset nox, intulit hæc verba: « Similis factus est populus meus ei qui cognitionem non habet », ibi et tenebræ: secundum Davidem, cujus verba hæc sunt: « Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant ». Apostolus igitur, non veluti inimicis insultans, sed quia veritati patrocinatur, ita scripsit: « Non nos sumus filii noctis, aut tenebrarum, sed filii lucis et diel ».

38. Quod lumen Judæorum ab ipsi ablatum est.

Dicit Jeremias propheta: « Verbum, quod factum est ad Jeremiam in omnem populum Judæ ». Ubi postea hæc verba subinfert: « Et auferam ab illis odorem unguenti, et lumen candelæ ».

39. Quod hæretici soleant dicere verba prophetarum ex persona sancti Spiritus pronuntiata esse: unda frustra arbitrantur se ostendere posse Spiritum sanctum minorum Deo: eo quod in psalmo ita habeatur: « Venite, adoremus eum », quasi Spiritu sancto una cum hominibus adorante.

Ad quæ ita convenienter respondemus. Quid igitur est, quod dicit: « Ploremus coram Domino? » Ergone etiam Spiritum plorare affirmabis? Quin et alibi, ut ostendatur dominatus Spiritus, ita loquitur: « Ego enim sum Dominus Deus ». Idem et in alio psalmo: « Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus ». Rursus alibi: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus ». In Regnorum autem libris coarguens ita ait: « Spiritus locutus est in me », non per me. Et ut ex Pauli testimonio cognoscas, quisnam sit qui ita loquebatur per prophetas, lege quæ scripsit ille in Epistola ad Hebræos: « Multifariam multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis. In extremis diebus locutus est nobis in Filio ». Liqueat igitur, Deum esse Spiritum sanctum. Age rursus videamus quomodo se habeat oraculum istud, quod Deus locutus est ad Eliam. Tunc enim Elias apud Deum conquerebatur his verbis: « Altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt, et ego

<sup>97</sup> Isa. lxxi. <sup>98</sup> Joan. xii. 37. <sup>99</sup> Ose. iv. 5. <sup>100</sup> ibid. 6. <sup>101</sup> Psal. lxxxii. 5. <sup>102</sup> I Thess. v. 5. <sup>103</sup> Jer. lxxv. 1. <sup>104</sup> ibid. 10. <sup>105</sup> Psal. xciv. 6. <sup>106</sup> ibid. lxxxv. 9. <sup>107</sup> II Reg. xxii. 2. <sup>108</sup> Hebr. i. 1, 2.

<sup>92</sup> Basil. et Anglic., ἀποκρινομένη. Mox, An glic. et edit. Paris., Τί οὖν λέγει, recte. Cæteri vero eum edit. Commel., Τί οὖν οὐ λέγει.

<sup>93</sup> Basilienensis, ἐν ἡμῖν.

<sup>94</sup> Sic edit. Commel. et mss. præter Basil., qui habet ὁ Θεός, quam lectionem perperam sequitur edit. Parisiensis.

relictus sum solus, et quaerunt animam meam tollere<sup>44</sup>. » Respondet ei oraculum : « Delegi mihi septies mille viros, qui non incurverunt genua Boali<sup>45</sup>. » Videamus igitur, num et Spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe, et sacerdoti et seni, oraculum redditum est a Spiritu : « Nequaquam morieris, quin prius videris Christum<sup>46</sup>. » Et cum induceretur puer in templum, et gestaret eum in ulnis Simeon, tum respondit ille : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace<sup>47</sup>. » Igitur Spiritus, et Dominus et herus est.

**17 40. Quod dicant Spiritus vim sanctificandi habere.**

Si sanctificandi munus per gratiam ei concessum fuit, invenitur sane ille sacerdotis officium exercere. Non enim potest et Dominus simul, et minister esse. Si igitur minister est, supervacuum est ergo non baptizari in nomine ministri. Etenim sacerdos non aquam sanctificat, sed ministerium, quod requiritur, adimplet, cum id officii acceperit a Deo per gratiam. Si igitur idem facit Spiritus, quod sacerdos, si data est illi facultas sanctificandi, ut tu ais, cur Pater sanctificat? Si quidem rex opus alicui injungens, id ei agendum concedit, cui injungit, nec ipse operatur.

**41. Rursus hereticus ut ostendat quod Spiritus, Verbum Dei Dominum nuncupat, ait.**

« Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis<sup>48</sup>. » Volens autem Salvator ostendere, quod non solum Spiritus Christum Dominum vocet, sed quod ipse Christus, Dominus ac Deus sit, interrogatus a Judæo in hæc verba : « Præceptor, quod est primum mandatum? dicit ei : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo<sup>49</sup>. Etenim scriptum est : Dominus Deus unus est<sup>50</sup>. Secundum autem mandatum : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Tum respondit Judæus : Recte locutus es, præceptor, Deum unum esse<sup>51</sup>. » Hoc autem dixit, ut deitatem Filii inficiaretur : Salvator autem volens dominatum suum cum Patris dominatu enaptare, percontatur ex eo : « Quid dicitis de Christo, cujus Filius est? Aiunt, David. » Respondet Salvator : « Quomodo igitur David in Spiritu sancto illum Dominum appellat? Si igitur Filius ejus est, quomodo eum Dominum vocat<sup>52</sup>? Rursus dixerunt illi, cum ejeceret dæmonia : « Hic in Beelzebule principe dæmoniorum ejecit dæmonia<sup>53</sup>. » Quibus ita respondet : « Si ego in Beelzebule, filii vestri in quonam ejiciant<sup>54</sup>? Cæterum, cum filios dicit, apostolos subindicat, ex ipsis oriundos, qui

<sup>44</sup> III Reg. xix, 10. <sup>45</sup> ibid. 18. <sup>46</sup> Luc. ii, 26. <sup>47</sup> Deut. vi, 5. <sup>48</sup> Marc. xii, 31, 52. <sup>49</sup> Matth. xxiii,

νεται αὐτῷ ὁ χρηματιστής· « Ἐξελξάμην ἐμαυτῷ ἐπτακισχιλίους ἀνδρας, ὅτινες οὐκ ἐκαμψαν γόνυ τῆ Βάαλ. » Ἴδωμεν οὖν, εἰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἔχει χρηματισμόν. Τῷ Συμεῖον, ἰερῆ ὄντι καὶ γέροντι, ἐχρηματίσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ὅτι· Ὁ μὴ ἀποθάνῃ, πρὶν ἂν ἴδῃ τὸν Χριστόν. « Καὶ ὅτε παίδιον ἐπιτήρηθη εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδάστασεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, τότε ἀποκρίνεται Συμεῖον· « Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥημά σου, ἐν εἰρήνῃ (93). » Οὐκ οὖν Κύριος καὶ δεσπότης τὸ Πνεῦμα.

**40. Ὅτι λέγουσι τὸ Πνεῦμα ἀγιαστικὸν εἶναι.**

Εἰ μὴ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἀγιάζειν κατὰ χάριν, ἐφρίσκειται ἱερῶν (96) ποσῶν ἔργον. Οὐ γὰρ δύναται καὶ δεσπότης εἶναι καὶ ὑπουργός. Καὶ εἰ μὴ ὑπουργός, περιττὸν τὸ βαπτίζεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ ἄνομα τοῦ ὑπουργοῦ. Καὶ γὰρ ὁ ἱερεὺς οὐ τὸ ὕδωρ ἀγιάζει, ἀλλὰ τὴν δόουσαν ὑπηρεσίαν ἀποπληροῖ, εὐληθῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν. Εἰ οὖν τὸ αὐτὸ ποιεῖ τὸ Πνεῦμα, ὃ καὶ ὁ ἱερεὺς, εἰ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἀγιάζειν, ὡς οὐ φῆς, διὰ τί ὁ Πατὴρ ἀγιάζει; Βασιλεὺς γὰρ, ἐπιτάτων τινῶν ἔργον, ἐκείνων συγχωρεῖ, ὃ ἐπιτάται ποιεῖν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐργάζεται.

**41. Πάλιν ὁ αἰρετικὸς, θέλων δεῖξαι, εἶτι τὸ Πνεῦμα Κύριον καλεῖ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, λέγει.**

« Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Θέλων δὲ ὁ Σωτὴρ δεῖξαι, ὅτι ὁ μόνον τὸ Πνεῦμα Κύριον καλεῖ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς Κύριος καὶ Θεὸς ἐστίν, ἐξέτασθεις (97) παρὰ Ἰουδαίῳ λέγοντος· « Ἐπιστάτα, ποία ἐστὶ πρώτη ἐντολή; λέγει αὐτῷ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας σου· καὶ γὰρ γέγραπται· Κύριός Θεός ἐστις ἐστίν. Ἡ δευτέρα ἐντολή· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (98). Τότε ἀπεκρίθη ὁ Ἰουδαῖος· Ὅρθως εἶπας, ἐπιστάτα, ὅτι ὁ Θεός εἰς ἐστίν. » Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ ἀρήνηται. Ὁ δὲ Σωτὴρ, βουλόμενος τὴν κυριότητα αὐτοῦ συνάψαι τῇ τοῦ Πατρὸς (99), ἐξετάζει αὐτὸν· « Περὶ τοῦ Χριστοῦ τί λέγετε; τίος ἐστὶν υἱός; Λέγουσι τοῦ Δαβὶδ· Ἀποκρίνεται ὁ Σωτὴρ· « Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ Κύριον αὐτὸν καλεῖ; Εἰ οὖν Υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν, πῶς αὐτὸν Κύριον καλεῖ; » Πάλιν ἔλεγον αὐτῷ, ὅτι ἐξέβαλλε (1) τὰ δαιμόνια· « Ὅπως ἐν Βεελζεβοὺλ, ἄγγονι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Εἶτα λέγει· « Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω, τὰ τέκνα ἡμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; » Αἰνίσσεται δὲ αὐτοὺς τέκνα, λέγων γεννηθέντας μὲν ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀποστόλους, ἐκβάλλοντας

<sup>52</sup> ibid. 29. <sup>53</sup> Psal. cix, 1. <sup>54</sup> Marc. xii, 28-30. 42-44. <sup>55</sup> Luc. xi, 15. <sup>56</sup> ibid. 19.

(95) Hæc, ἐν εἰρήνῃ, desunt in edit. Commel. Basil. Vatic. Sed leguntur in edit. Paris. et Anglic. lectaque sunt a Nannio.

(96) Basilienis, ἱερέως.

(97) Anglicanus, ἐρωτηθείς.

(98) Anglicanus, Basil. et Vatic., εαυτὸν.

(99) Edit. Commel., τοῦ Πνεύματος.

(1) Sic editio Commel. Basil. et Vatic. Cæteri et edit. Parisiensis, ἐξέβαλε. Paulo infra editi, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἶτα λέγει. Basilienis et Anglicanus, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια αὐτὰ, εἶτα λέγει. Vaticanus, ἐκβάλλει αὐτὰ, εἶτα λέγει.



ἃ τὰ δαιμόνια ἐν ὄνοματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρεταί, ὡς ἄφρονες ἄπειροι· Ἐἰ τὰ τέκνα ὑμῶν πρὸς τὸ ἀπελάσαι δαίμονας ἀρκοῦνται τῷ ὀνόματι μου, ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομα Βεελζεβούλ οὐκ ἐκβέβηκα τὰ δαιμόνια.

42. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι αἰτεῖ ὁ Υἱός.

Κατασκευάζει ὁ αἰρετικὸς, καὶ λέγει· Ἐπιπρὸς εἶναι τὸν αἰτοῦντα διδόντος. Ἐὰν οὖν τὸν Πατέρα αἰτοῦντα παρὰ ἀνθρώπων εὐρωμεν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, τί λέγεις; « Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ φοβεῖσθαι αὐτόν; »

43. Περὶ τοῦ ὁμοιοτρόπως θεδοῦσθαι τὸν νόμον ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὅτε ἐδόθη ὁ νόμος ἐν Πεντηκοστῇ, ὡς ἐν τῷ βρει Σινᾷ.

Μαρτυρεῖ Μωσῆς λέγων· « Καὶ ἦν ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ βρει Σινᾷ, ὡς πῦρ καίμενον· ὡς ἡ πληρωθὴ τὸ· « Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, » πῦρ οὐκ ἀφανιστικόν, ἀλλὰ καθαριστικόν. Διὰ τοῦτο τῷ Ἰσαΐα δίδεται ἐν τοῖς χειλέσιν. Καὶ λέγει· Ἰδοὺ ἀφῆκα τὰς ἀμαρτίας σου· οὕτω τότε ἐφάνθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἐν εἰβῃ πυρός. Ἐμερσίθησαν γὰρ γίνωσκαι ὡσαύτῃ πυρός, καὶ ἐκάτισεν (2) ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ ὡσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἐπιφανομένῳ τοῦ Θεοῦ, πολλὰ ἦν τὰ θορυφοροῦντα φόβητρα, γνῶφος, καὶ θύελλα, καὶ σάλπιγξ, καὶ βρονταί, περιηχοῦντα τὸ δρος, ἅτινα ἦν προπαρασκευάζοντα τὸν λαὸν εἰς φρόνον τοῦ νομοθέτου· οὕτως καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέλλοντος ἐπιφοιτῶν· ἵνα μάθωσι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν ἐνδόξης ἐπιφοιτώσαν. ὡσπερ ἐν τῷ βρει γνῶφος καὶ θύελλα προέδραμεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο· « Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμεῖσαν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐγένετο ἤχος ὡσπερ φερομένης; πνοῆς βιαίας, καὶ τότε ὤφθη τὸ Πνεῦμα, καὶ συνέσεισε τὸν οἶκον. »

44. Ὅτι λέγουσιν οἱ αἰρετικοί, ὅτι τὸ Πνεῦμα δωρὸν ἐστὶ παρὰ Θεοῦ.

Ἡμεῖς λέγομεν δωρὸν ζωῆς (ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμεῖς· ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσε ἡμεῖς), καὶ δωρὸν δυνάμεως· « Ἀψέσθε γὰρ δύναναι, ἐπιλαθόντες τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμῖς. » Ἡμεῖς δὲ καὶ Υἱὸν καὶ υἱοθεσίαν δεῖκνύομεν, ὅτι ἐχρημάτισεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὀλίγα· « Πῶς οὐκ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμεῖν χαρίζεται; » καὶ ἐτέρωθεν· « Ἴνα ἴδωμεν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν (3). » Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνθρωπίνης λέγων ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ παραβέβηκε Παῦλος τὴν φάσκουσαν λέξιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· » ἐπεργάζεται περὶ Χριστοῦ λέγων· « Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς καταρτήσας μετέσχε τῶν αὐτῶν· ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτεστι τὸν διάβολον. » Παῖδας δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις

dæmonia expellerent, in nomine Jesu Nazareni quasi diceret: Si liberi vestri ad dæmones pellendos, nomine meo satis instructi sunt, ego in nomine Beelzebulis non ejection dæmonia.

42. Adversus eos qui dicunt Filium postulare.

Arguit hæreticus, atque ait, minorem esse potentem datore. Sed si Patrem ab hominibus petentem inveniamus in Veteri Testamento, quid mihi hic, queso, respondebis? « Et nunc, Israel, quid Dominus tuus a te petit, nisi ut ipsum metuas? »

43. Quod pari modo data sit lex a Spiritu in Pentecoste, atque in monte Sina.

Testatur Moses, dicens: « Et erat gloria Dei Israel in monte Sina, veluti ignis ardens »; ut adimpleretur illud: « Ignem veni mittere in terram »; et ignem, non qui consumeret, sed qui purgaret. Ideoque ille datus est Isaie in labiis suis. Atque hinc est, quod dicit: « Ecce dimisi peccata tua »; Ita tunc quoque apparuit Spiritus sanctus in Pentecoste, in specie ignis; dispartitæ enim sunt linguæ quasi ignis, et sedit supra singulos eorum. Et ut in Veteri Testamento, ad Dei præsentiam adventumque multa terricula pavefaciebant, caligo nimirum, procella, tuba, et tonitrua ad montem reboantia, quæ populum ad timorem legislatoris præparabant; ita quoque factum est cum adventurus mox esset Spiritus sanctus: ut cognoscerent discipuli dignitatem Spiritus cum gloria advenientem. Ut, inquam, in monte, caligo et procella præcedebant, ita quoque in adventu Spiritus: « Cum compleretur dies Pentecostes, factus est sonus tanquam advenientis spiritus vehementis »; et tunc apparuit Spiritus: et concussit domum.

44. Quod hæretici dicant, Spiritum donum Dei esse.

Nos eum dicimus donum vitæ (liberavit enim nos; nam lex Spiritus vitæ liberavit nos), et donum potentia: « Accipietis enim virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti. » Nos autem ostendimus quod Spiritus sanctus et Filius et adoptionem dederit hominibus: et paulo post: « Quomodo non etiam cum eo nobis omnia donaverit? » Item alibi: « Ut videamus quæ donata nobis sunt a Deo. » De mysterio susceptæ humanitatis loquens, in Epistola ad Hebræos Paulus, post hæc addita verba: « Ecce ego, et pueri, quos mihi dedit Deus; » de Christo ita sermocinatur: « Quia ergo pueri communicaverunt sanguini et carni, ipse similiter participavit eisdem; ut per mortem aboleret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum. » Filios autem suos his verbis apostolos nominat; per quos signa et prodigia in domo Israel facturum

2 Dent. x, 12. 3 Exod. xxiv, 16. 4 Luc. xii, 49. 5 Isa. vi, 7. 6 Luc. v, 23. 7 Act. ii, 1, 3. 8 Exod. xix, 18, 19. 9 Act. ii, 1, 2. 10 Rom. viii, 2. 11 Act. i, 8. 12 Rom. viii, 32. 13 I Cor. x, 2. 14 Hebr. ii, 13, 14.

(2) Edit. Commel., ἐκάτισεν.  
(3) Edit. Commel., ὁμν. Vaticanus, Basiliensis, Anglic. et edit. Parisiens., ἡμν.

Dominum Sabaoth, habitantem in monte Sion, A edocet. Quin etiam illustres fore pronuntiat, eorumque facies obsignandas esse sigillo Christi, eruditosque, non jam deinceps lege Mosis, quippe quæ ulterius non consistat, et quod domus quæ vocatur Jacob derelicta sit a Deo.

43. *Quod Deus Verbum defendat, Patris et Filii concordiam esse.*

Et ne credideris vilitatis esse verba, sed humanitatis: vilitatis quidem species, amantis tamen homines promissio est. Christus enim omnium Dominus, idem ille qui Judeis hæc dicit: « Quis ex vobis arguit me de peccato? » Filius ejus est, qui per prophetam Micheam loquitur: « Popule B mi, quid feci tibi? aut qua in re molestus fui tibi? responde mihi »: et qui in Evangelis dicit: « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo ». Filius ejus itidem, qui per Jeremiam ait: « Dixi habitantibus Israël, Quid invenerunt in me patres vestri delicti aut injuriæ, quod longe a me recesserint? » O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, imo potius non tam naturam, quam nostras cogitationes (exsuperat)!

44. *Quomodo bonitas Dei ostendatur.*

Dicit Mosi: « Egò sum Deus, qui retribuio peccata parentum in filios ». Et quousque? Usque ad tertiam et quartam generationem ». Attende mihi, quæso, quo pacto ultionem extendat usque ad quartam generationem. Suam vero erga homines benignitatem quousque? « Et facies misericordiam in mille (generaciones) diligentibus me ».

47. *Quod omnes prophete in unum collecti, rerum a Christo in carne gestarum, memoriam absoluerint.*

Moses figuram crucis constituit: quod testatum quoque facit ipse Salvator: « Quemadmodum, inquit, Moses exaltavit serpentem in deserto », ita oportet exaltari Iesum Filium hominis ». Itidem quoque et Jonas mortis ejus memoriam fecit ». Siquidem ille descendit in cetum, atque intra triduum inde prodiit, factusque est typus resurrectionis. Hoc ipsum denuo Salvator repetens, typum illum veritati conciliat dicens: « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita quoque agere oportet Filium hominis in corde terræ ».

48. *Quod Trinitas sit consubstantialis.*

Quid est Deus? Omnium principium, secundum Apostolum, dicentem: « Unus Deus Pater, ex quo omnia ». Verbum enim ejus ex ipso per genere-

τούς ἀποστόλους ὀνομάζει, ἐφ' ὧν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ποιήσῃται Κύριον Σαβαὼθ, τὸ κατακοινοῦντα ἐν τῷ ἔρει Σιών, διδάσκει. Τούτους δὲ αὐτοὺς φανεροῦς φησὶν εἶσθαι, τὸ πρόσωπον σφραγισμένους τῇ τοῦ Χριστοῦ σφραγίδι, παιδεύομενους τε μηκέτι τὸν Μωσῆος νόμον μανθάνειν, τῷ μηκέτι συνιστάναι αὐτὸν, καὶ τὸν καλούμενον οἶκον Ἰακώβ καταλελεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ.

45. *Ὅτι τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν συμφωνίαν ἀπολογεῖται ὁ Θεὸς Λόγος.*

Καὶ μὴ νομίσῃς εὐτελείας εἶναι τὰ ῥήματα, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· εὐτελείας μὲν γὰρ τὸ σχῆμα, φιλανθρώπου δὲ τὸ ἐπάγγελμα (4)· Χριστὸς γὰρ ὁ πάντων Κύριος, οὗτος αὐτοῦ ὁ λέγων Ἰουδαίως· « Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; » Υἱὸς ἐστὶ τοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προσφύτου Μιχαίου· « Λαὸς μου, τί ἔδικά σοι, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; ἀποκριθῆναι μοι »· καὶ ὁ (5) διὰ τῶν Εὐαγγελίων εἶπὼν· « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, » ὁ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ λέγοντος πρὸς Ἰερემίαν· « Εἶπον τῇ κατοικίᾳ Ἰσραὴλ· Τί εὖρον ἐν ἐμοὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα ἢ ἀδικήμα, οὗ ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν; » Ὡ τῆς φιλανθρωπίας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἀγαθότης τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐνδύμεται!

46. *Πῶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐνδείκνυται.*

Λέγει τῷ Μωσῆϊ· « Ἐγὼ ὁ Θεός, ὁ ἀποδοῦς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα. » Καὶ μέχρι τίνος; « Ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. » Πρόσεχε πῶς τὴν τιμωρίαν ἠπλώσεν ἐπὶ τέσσαρας γενεάς. Τὴν δὲ φιλανθρωπίαν ἔως τίνος; « Καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσι με. »

47. *Ὅπως πάντες οἱ προσφῆται, ὁμοῦ συναχθέντες, τὴν μνήμην οἰκονομίας ἐπλήρωσαν.*

Μωσῆς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐποίησε, καὶ μαρτυρεῖ ὁ Σωτὴρ, λέγων· « Καὶ (6) καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Ὁμοίως καὶ Ἰωνᾶς ἐποίησε τὴν μνήμην τοῦ θανάτου. Κατήλθε γὰρ εἰς τὸ κῆτος, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνεβέθη, καὶ ἐγένετο τύπος τῆς ἀναστάσεως. Τοῦτο πάλιν καὶ ὁ Σωτὴρ ἀναλαβὼν, τὸν τύπον εἰς ἀλήθειαν ἐκφέρει (6') λέγων· « Καὶ καθὼς ἐποίησεν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως δεῖ ποιῆσαι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς. »

48. *Ὅτι ἡ (7) Τριάς ὁμοούσιος.*

Τί ἐστὶ Θεός; Ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, λέγοντα· « Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. » Καὶ γὰρ ὁ Λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητός, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ

<sup>44</sup> Joan. viii, 46. <sup>47</sup> Mich. vi, 3. <sup>48</sup> Joan. xviii, 23. <sup>49</sup> Jer. ii, 5. <sup>50</sup> Exod. xx, 5. <sup>51</sup> *ibid.* <sup>52</sup> *ibid.* 6. Num. xxi, 9. <sup>53</sup> Joan. iii, 14. <sup>54</sup> Joan. ii, 1. <sup>55</sup> Matth. xii, 40. <sup>56</sup> I Cor. viii, 6.

(4) Anglicanus, τὸ ἐπάγγελμα, et ita legit Nannius.  
(5) Ὁ δεστ in Anglic.  
(6) In Anglic. καὶ δεστ.

(6') Anglicanus, ἐμφέρει.  
(7) Articulus deest in editis, et in Vaticano, sed habetur in Basil. et in Anglic.

αὐτοῦ (8) ἔκπορευτως. Εἶτα πᾶσα ἡ κρίσις διὰ τοῦ Ἁγίου ἐν Πνεύματι συνέστη δημιουργικῶς.

49. Ὅτι τὸ (9) βλασφημεῖται εἰς τὸν Υἱὸν εἰς τὴν ἀγίαν Τριάδα βλασφημεῖται ἐστὶ.

Παλλοὶς τῶν ἐπὶ γῆς φοβερός ὁ Κυρίου λόγος καθέστηκεν, ὁ φάσκων: « Πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις: ὅς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὐδὲ ἐν ταύτῃ τῷ αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. » Διὰ τοῦτο παραινεί πᾶσιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, λέγων, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Πολλὰ γὰρ τῶν θεῶν Γραφῶν ἐάν κατὰ τὸ γράμμα νοησώμεν, εἰς ἀθέσμητους βλασφημίας περιπίπτομεν· οἷον ἐστὶ καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν τοῦ Κυρίου λόγῳ· ὅπερ ἐάν κατὰ ἑπαιροῦ τῆς λέξεως ἐκλάβωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀθεμίτους ἐνοίας περιπασοῦμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐναντιούμενον ἐαυτῷ εὐρήσομεν. Ἐάν γὰρ ὅς δ' ἂν εἴπῃ (10) λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ, πῶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶπεν: « Ὁ ἀπαρνησάμενός με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνησώμαι καὶ γὰρ αὐτὸν ἐμπροσθεν τῶν ἁγγέλων τοῦ Θεοῦ: » καὶ πάλιν, ἐάν πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου ἀπολογίαν δώσωμεν· πῶς ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μωρὸς, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γένην (11) τοῦ πυρός; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλός φησι: « Μὴ κλανᾶσθε: οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὐ λοῖδοροί, οὐ μέθυσοι, οὐκ ἄρπαγες (12), βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσοσι. » Καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς λοιπὸν, εἰπέ μοι, ὅτι πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ ἐάν πάλιν τοῦτο ἀληθές, διὰ τί λοιπὸν ἐγκαλεῖται (13) ὁ ἄβλιος Ἀριεῖνης, τέλος κηρύττων τῆς κολάσεως, ἐν οἷς φησι συγχώρησαν πᾶσις ἀμαρτίας γενέσθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς δαίμοσι παρὰ Θεοῦ; Πάλιν τε, ἐάν ἡ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἔχη (14) συγχώρησιν, εἰ μέμνηται ἡ Ἐκκλησία Νουάτου ἀποβαλλόμενον τὴν μετένοαν; Τὸ δὲ σκοτεινότερον καὶ δυσκατάληπτον ἐκεῖνο ἐστίν, ὅτι ὅς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὥστε ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱὸς παρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς Υἱὸς λέγει, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἔσμεν, » καὶ, « Ὁ μὲν τῶν τῶν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα; » καὶ πάλιν ἐν ταῖς φησιν, ὅτι « Ὁς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ; » Ἄρα οὖν, εἰπέ μοι, συγχωρηθήσεται ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία τοῖς Ἀρειανῶσι, καὶ Σιμωνιανῶσι, καὶ Σαβελλιανῶσι, καὶ Φωτεινια-

tionem, et Spiritus per processionem existit. Deinde universa rerum natura per Verbum in Spiritu creatione constituta est.

49. Quod blasphemare in Filium sit blasphemata in sanctam Trinitatem.

Plerisque eorum, qui in terris degunt, terribilis est sermo Dei, quo ait: « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, sed qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc saeculo, nec in futuro. » Quapropter omnes admonet divus Apostolus, indicans litteram occidere, spiritum vivificare. Pleraque siquidem sacram Scripturarum si juxta litteram sentimus, in nefarias collabimur blasphemias: qualis est illa Domini sententia superius allata; quod quidem, si absolute secundum verba intelligamus, non modo in nefarias delabemur sententias, quin et ipsum Dominum sibi ipsi contrariumprehendemus. Si enim quisquis verbum dixerit contra Filium, id ei remittetur, cur igitur Filius dicit: « Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram angelis Dei? » Item si omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, et de verbo otioso rationem dabimus; qui sit ut is qui appellat fratrem suum factum, reus sit gehennae ignis? aut cur Paulus apostolus dicit: « Ne erretis: neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque caledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt. » Quod si haec ita se habent: dic mihi quomodo ait, omne peccatum et omnis blasphemia remittetur hominibus? Rursumque, si verum illud est, cur miser accensur Origenes, quod finem aliquem ponarum constituit, ac tandem remissionem omnium peccatorum hominibus pariter et demonibus a Deo concedi praedicit? Rursum si blasphemia in Spiritum sanctum remissionem non habet, quare culpatur Ecclesia Novatium rejicientem poenitentiam? Quod autem obscurissimum et intellectu difficillimum est, quod, ei qui locutus fuerit contra Filium, remittatur: ei vero qui dixerit verbum contra Spiritum sanctum, nequaquam remittatur; ita ut minor sit Filius Spiritu sancto et Patre. Quare igitur ait Filius: « Ego et Pater unum sumus; » et, « Qui non honorat Filium, non honorat et Patrem? » itemque hic ait: « Quicumque dixerit verbum contra Filium, remittetur ei? » Ergone scilicet condonabitur blasphemia in Filium Arianis, Simonianis, Sabellianis, Photinianis, et reliquis omnibus qui adversus in-

<sup>73</sup> Matth. xii, 31, 32. <sup>74</sup> Luc. xii, 9. <sup>75</sup> Matth. v, 22. <sup>76</sup> I Cor. vi, 9, 10. <sup>77</sup> Joan. x, 30. <sup>78</sup> Joan. v, 27. <sup>79</sup> Matth. xii, 32.

(8) Ἐξ αὐτοῦ, deest in ed. Commel., sed habetur in reliquis omnibus eum editis, tum in manuscriptis.

(9) Sic Vatic., Anglic., Basil. In editis vero, τὸ deest. Porro segmentum hoc ad verbum legitur in *Quest. ad Antiochum*, infra.

(10) Edit. Commel. et Vatican., ὅς δ' ἂν εἴπῃ.

(11) Edit. Commel., γένων.

(12) Οὐκ ἄρπαγες, deest in Basil. Ang. et Vatic. Mox, Anglic., Vatic. (in quo deest ὅτι), Basilienensis,

λοῖτων εἰπέ μοι ὅτι, et ita legit Nannius. Editi, λοιπὸν εἶπεν, ὅτι.

(13) De hoc loco vide quae diximus in *Monito. Mox.* φησὶ, deest in Nannio.

(14) Basilienensis, et Anglicanus, ἔχει. Vaticanus et editi, ἔχη. Quae mox sequuntur eadem ferme sententia feruntur in quarta ad Serapionem epistola. Vide quae hac de re dicimus in *Questionibus ad Antiochum*.

carnationem Filii blasphemias protulerunt? Apage hanc absurditatem. Si enim qui 20 dicit fratri suo, Fatue, reus est gehennæ ignis<sup>15</sup>, in quam, quæso, gehennam gehennarum conjicietur, qui affirmat Deum suum creaturam esse, non Filium Dei, sed servum, sed admistrum et minutum? Et si is qui contra Filium verbum dixerit, remissionem impetrabit, quomodo idem Filius dixit: « Qui non comedit carnem meam, nec bibit sanguinem meum, non habet vitam æternam<sup>16</sup> »? Aut qui, quæso, poterit qui ignominia afficit Filium non blasphemare in Trinitatem? Qui vero in eam blasphemiam dicit, is haud dubie abnegat sanctum baptismum. Qui autem sanctum baptismum abnegat, is nimirum Spiritum sanctum exiit. Et quemadmodum in sole isto sensibili, si calori radiisve ejus contumeliam feceris, in totam naturam solis recurrit hujusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigestino sole Trinitatis et mysterii: contumelia unius personæ, blasphemia est in universam plenitudinem Deitatis. Quid igitur sibi vult dictum illud Domini ad Judæos: « Omne peccatum et blasphemia remittitur hominibus: qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro<sup>17</sup> »? Prudenter audiamus et ne seducamur. Duplicem esse Christum post inenarrabilem unionem, dico autem ex deitate et humanitate, sacræ nobis proclamant Scripturæ: « Verbum » enim « caro factum est<sup>18</sup> ». Deitate ergo Verbi ipse Christus Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam locutus est: « Spiritus, » inquit, « Deus est<sup>19</sup> ». Humanitatem vero suam, Filium hominis nominavit: sicut etiam alibi de sna carne loquitur: « Nunc glorificatus est filius hominis<sup>20</sup> ». Judæi igitur, qui semper in Deum offendunt, duplicis adversus Christum blasphemie rei sunt. Quorum alii in carnem impingunt, hoc est, in Filium hominis, eum prophetam, non Deum existimantes: quibus veniam dedit, id enim initium erat prædicationis, cum nondum capax erat mundus, ut Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est, quod Christus ait: « Qui dixerit Verbum contra Filium hominis, » hoc est in corpus ejus, « remittetur ei<sup>21</sup> ». Ausim enim dicere, ne ipsos quidem beatos ejus discipulos perfectam de ejus divinitate sententiam habuisse, donec Spiritus sanctus in die Pentecostes eos visitasset. Siquidem post resurrectionem ipsum videntes, alii quidem adoraverunt eum, alii vero hasitaverunt: nec tamen ob eam rem damnati sunt. Sunt alii qui in Spiritum sanctum impingunt,

Α νοίς (15), καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι, τοῖς εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ σάρκασιν βλασφημήσαν; Ἐπαγε τῆς ἀπορίας! Εἰ γὰρ ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Μωρῆ, ἐνοχὸς ἐστὶν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, εἰς ποίαν λοιπὸν, εἰπέ μοι, γέενναν γέεννης ἐκδηληθήσεται ὁ λέγων τὴν θεὸν αὐτοῦ κτίσμα, καὶ οὐχὶ Θεοῦ Υἱὸν, ἀλλὰ δοῦλον, καὶ ὑποουργὸν, καὶ μικρὸν; Καὶ εἰ, ὅστις εἶπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ, πᾶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι « Ὁ μὴ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; » Πῶς δὲ καὶ δύναται τις, ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν, μὴ βλασφημεῖν εἰς τὴν Τριάδα; Ὁ δὲ εἰς αὐτὴν βλασφημιῶν δηλονότι ἀπαρνεῖται τὸ ἅγιον βάπτισμα. Ὁ δὲ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἀπαρνούμενος δῆλον ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποδοῖται. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, ἐὰν τὴν θερμὴν ἢ τὴν ἀκτῖνα αὐτοῦ καθυβρίσῃς, εἰς ἄλλην τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀνατρέχει ἢ ὑβρίσῃ· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τριαδικίου τῆς ἁγίας Τριάδος φωτὸς καὶ μυστηρίου, τῆ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἀτιμία παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐστὶν ἢ βλασφημία. Τί οὖν ἐστὶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς Ἰουδαίους λεγόμενον, ὅτι « Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ὅς δ' ἂν εἶπῃ (16) λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἔσται αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι; » Νουθετικῶς ἀκούσωμεν, καὶ μὴ πλανηθῶμεν. Αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἄρραστον ἔνωσιν, φημι δὲ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, αἱ ἱεραὶ (17) ἡμῶν διαβόως Γραφαί: « Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Τὴν γοῦν τοῦ Λόγου θεότητα ὁ αὐτὸς Χριστὸς Πνεῦμα ἅγιον ὀνομάζει: καθὰ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρείτιν ἐλεγεν· ὅτι « Πνεῦμα ὁ Θεός· » τὴν δὲ ἀνθρωπότητα αὐτοῦ Υἱὸν ἀνθρώπου· καθὼς πάλιν ἀλλάγουσιν περὶ τῆς ἰδίας σαρκὸς αὐτοῦ φησι· « Νῦν ἰδοῦσάθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Εἰ (18) οὖν ἀεὶ τῷ Θεῷ προσκορούμενος Ἰουδαῖοι διετήν πρὸς Χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἐπέκτεινον. Οἱ μὲν τῆ σαρκὶ αὐτοῦ, ἦγον τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, προσκόπτοντες, προφήτην αὐτὸν, ἀλλ' οὐ θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἱς καὶ συγγνώμην ἔδωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὕτω ἦν χωρῶν ὁ κόσμος (19), θεὸν πιστεύειν, φαινόμενον ἀνθρώπων· διδὲ καὶ φησὶν ὁ Χριστὸς, ὅτι « Ὅς ἐάν εἶπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, » εἴτ' οὖν (20) τοῦ σώματος αὐτοῦ, « ἀφεθήσεται αὐτῷ. » Τολμῶ γὰρ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μακάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ τὸ τέλειον περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος εἶχον φρόνημα, ἕως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦς τῆ Πεντηκοστῆ ἐπεφοίτησεν. Ἐπει καὶ μετὰ τὴν ἀνίστασιν ἰδόντες αὐτὸν, οἱ μὲν προσκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν· ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου κατακρίθησαν. Οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ' οὖν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα βλασφημήσαντες, καὶ λέγοντες, ὅτι « Ἐν Βεζλζεθὸλ, τῷ ἄργοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ

<sup>15</sup> Matth. v. 22. <sup>16</sup> Joan. vi. 54. <sup>17</sup> Matth. xii. 31, 32. <sup>18</sup> Joan. i. 14. <sup>19</sup> Joan. iv. 24. <sup>20</sup> Joan. xii. 31. <sup>21</sup> Matth. xii. 32.

(15) Editio Commeliniana, Φωτεινοῦς, Basilien-sis, Augl., Vaticanus, Φωτῆνοῦς, Reliqui et editi Parisiens., Φωτεινοῦς, recte. Et ita legitur infra in *Questionibus ad Antiochum*.

(16) Basilien-sis, εἶπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφε-θήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἶπῃ, etc.

(17) Editi, καὶ αἱ ἱεραί, sed καὶ deest in Vaticano, Basil. et Anglicano.

(18) Forte, οἱ.

(19) Vaticanus et Anglicanus, οὕτω ἐχώρει ὁ κόσμος.

(20) Basil. hic et infra, εἴτουν.

δαίμονα· « τοῦτοις, φησίν, « οὐκ ἀπεθῆσεται οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. » Καὶ πάλιν σημειώσασθαι χρῆ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Χριστός· Τῷ βλασφημῆσαντι καὶ μετανοήσαντι (21) οὐκ ἀπεθῆσεται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' ὅν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι· ἐπειδὴ περ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ τῷ Θεῷ τοῖς γνησίοις (22) καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν. blasphemanti, id est in blasphemia perseveranti apud Deum. illis, qui vere ex animo, et ut par est,

A qui scilicet in Christi deitatem blasphemias dicunt, aiuntque: « In Beelzebule, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia ». De istis intelligendum est, quod ait: « Non remittetur, neque in præsentī sæculo, neque in futuro ». Quin et hoc observandum est, non dixisse Christum: blasphemanti et pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse: sed Quandoquidem nullum est peccatum irremissibile pœnitentiam agunt.

#### 50. Τί ἐστὶν Εὐαγγέλιον;

Τοῦ Θεοῦ Λόγου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία, πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων σαρκωθέντος, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας, τῆς ἀειπαρθένου (23).

#### 51. Περὶ ἀγγέλων.

Τί ἐστὶν ὄρος οὐραίων ἀγγέλων; Ἄγγελος γὰρ ζῶν λογικὸν, ἄβλον, ὑμολογικὸν, ἀθάνατον.

#### 52. Τί δὲ ἔργον τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ὑπάρχει;

Ἦμνος ἀληθτος, καὶ ἔρωσ ἀπαυστος τῆς μεγαλοκρεπείας τοῦ Θεοῦ· τάχα δὲ καὶ εὐχὴ ἔμμενος (24) ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν. Ἐπιπέθ' δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τάξεις καὶ στρατεύματα λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐνοεῖν τάξιν διδασκαλικήν, τάξιν ἐπιτροπικὴν, τάξιν τιμωρητικὴν, τάξιν ψυχῶν χριστικὴν, τάξιν ἐν ἀνθρώποις παραμυνητικὴν. Ὅτι περ δὲ καὶ τάξεις διαφορὰν ἐν ταῖς ἀνω δυνάμεσιν ἔγνωμεν, οὕτως καὶ στάσεις; καὶ γνώσεις. Οἱ μὲν θρόνοι, καὶ τὰ στρατῆρα, καὶ τὰ χερουσίμ, ἠμίσις παρὰ Θεοῦ μανθάνουσιν, ὡς πάντων ἀνώτερα καὶ Θεῷ πλησιάζοντα· ταῦτα δὲ διδάσκει τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ οὕτως ἐφεξῆς τὰ ἀνώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα. Τὸ δὲ κατώτερον τάγμα εἶναι οἱ ἄγγελοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντας διδάσκαλοι.

#### 53. Τί ἐστὶν ἄνθρωπος;

Ἀνθρώπος ἐστὶ ζῶν νοερὸν, αἰσθητικὸν θελοῦ, καὶ ζωῆς αἰωνίου δεκτικὸν, καὶ τῇ ταύτης στερήσει θνητὸν. Τοῦτον οὖν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατὰ τὴν γηγενῆ πλάσιν.

54. Ὅτι σύνθετος ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐχ ἀπλοῦς, οὐδὲ ἐξ ὁμοειδῶν μερῶν, ἀλλ' ἐξ ἀσωμάτου νοῦ, καὶ σώματος τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἦτοι ἐμψύχου.

Ὁς ἐδέξατο ὁ Παῦλος, σαρκὸς μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν (25) τῇ ψυχῇ προσνειμας, ὃ καὶ σάρκα προσέειπεν ἡμεῖς τῷ κατὰ τὴν θελήματι τῆν ἀνθρώπου σάρκα, ἣν καὶ στρατεύσασθαι ἔφη κατὰ τὸ πνεύματος· οὐ στρατεύεται δὲ τὸ μὴ κίνησιν ἔχον, μηδὲ θέλησιν ἔχον. Ταῦτα δὲ τὴν σάρκα, πρὸς τὸ πνεῦμα ἐστὶν.

99 Luc. xi. 15. 100 Matth. xii. 32.

(21) Sic Vatic., Basil. et Angl. Editi vero, μετανοοῦντι.

(22) Γνησίος, Anglican. Mox, Vaticanus pro Εὐαγγέλιον, habet, εὐαγγελισμός.

(23) Sic Basilicenses, Anglic. et Vatic. Editi vero, αἱ Παρθένου, divisivis vocibus. Paulo post, Vatic. et Anglic., οὐραίων ἀγγέλων. Reliqui, οὐραίων ἀγγέλων.

#### 50. Quid sint Evangelia?

Dei Verbi Domini Jesu Christi præsentia ad humani generis salutem incarnati, ex Spiritu sancto et Maria semper Virgine.

#### 21 51. De angelis.

Quæ est definitio substantiæ angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

#### 52. Quod opus celestium potestatum?

Hymnus perpetuus, et amor incessabilis erga majestatem Dei; fortasse etiam oratio continua pro nostra salute. Cæterum, quia ipsi ordines et milites denominantur, restat ut hic eos distinguamus, in ordinem docentium, curatorum, pœnitentium, eorumque, qui animabus gratificantur, et qui apud homines permanent. Et quemadmodum discrimen ordinis in supernis potestatibus novimus, ita quoque stationis et scientiæ. Throni scilicet, seraphim et cherubim, continuo et sine ullo medio a Deo condiscunt, utpote cæteris sublimiores et Deo propinquiores, et ab iis erudiuntur inferiores ordines, atque ita deinceps superiores docent inferiores. Infimus autem ordo sunt angeli, qui et hominum magistri sunt.

#### 53. Quid est homo?

Homo est animal intellectu præditum, et quod senit divinam neutem, vitæ æternæ capax, et hujus spoliatione mortale. Hujusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestrem formam.

54 Quod compositus sit homo, et non simplex, neque ex similibus partibus, sed ex incorporati mente, et corpore concupiscenti, sive animali.

Ut docuit Paulus, qui carnis concupiscentem vim animæ attribuit, quam et carnem appellavit, una cum ejus voluntate, hominis scilicet carnem, quam militare ait contra Spiritum: sed enim militare nequit, quod motu destituitur, et voluntatem propriam non habet. Hanc porro carnem adversus Spi-

Porro hæc habentur ad verbum in quæst. 30 ad Antiochum. Et similiter illa, et δὲ ἔργον τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ὑπάρχει, in tricesima prima quæstione ad Antiochum.

(24) Sic Basil. et Anglic. recte. Cæteri et editi, ἔμμενος.

(25) Basilicenses et Anglicanus, τῆς ψυχῆς.

ritum ait pugnare, non eam quidem immobilem, aut inanimalem. Naturalis enim affectionum motus ei insitus est, qui, cum caro nominatur, ut in Epistola ad Romanos manifestius interpretatus est, declarans motum, qui in carne est, confligere adversus mentem, et invicem oppugnari, ut rem nequaquam eandem atque mentem, sed prorsus ab ea diversam : Condelector enim, inquit, legi Dei, secundum interiorem hominem : video autem aliam legem in membris meis, bellantem contra legem mentis meae, et captivantem me<sup>24</sup>. » Hanc voluntatem, et animam proprie appellavit Paulus, distinguens eam a spiritu, cum dicit : « Deus sanctificet vos per omnia, et integer spiritus vester, et corpus et anima sine culpa in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur<sup>25</sup>. » His verbis spiritum, animam et corpus pro integro homine exponens, rogansque eum sanctificari, et sine culpa conservari. Ergo designavit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est mentem humanam. Animam deinde, vim concupiscendi, et corpus tabernaculum terre stre appellat : ut secundum hanc distinctionem tribus constet homo terrigena, intelligibili, concupiscibili, corporali. Voluntas porro sive anima, quae est vis concupiscibilis, unita est menti, et corpori humano. Invalescente igitur intelligendi vi, totus homo efficitur intellectualis, quamquam implicatus sit carnalibus concupiscentiis, secundum conspiciam dissensionem et pugnam ejus, quae in homine est, rationalis vis cum irrationali, non quidem dominante, sed dominium patiente. Ceterum principalis **22** dicitur mens, quatenus princeps est et dux corporis animalis. Homo igitur, secundum principatum mentis, particeps est deitatis, cum sit animal intellectuale : ideoque dicit : « Qui adhæret Domino, unus spiritus est<sup>26</sup>. »

διαμάχεσθαι, οὐ τὴν ἀκίνητον, οὐδὲ τὴν ἀψύχον. Φυσικὸν γὰρ ἐνέσπαρται ταύτῃ κίνημα παθητικὸν, μεθ' οὗ σὰρξ ὀνομάζεται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπισημειώτερον ἠρμηνεύσει, τὸ ἐν τῇ σαρκὶ διασαφές κίνημα, διαμαχόμενον πρὸς νοῦν καὶ ἀντιπάχον, ὡς οὐ ταῦτον ἔρηπου, ἀλλ' ἕτερον ἐν τῷ νόμῳ· « Συνήδομαι γὰρ, » φησί, « τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσι μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ ἀγχαλωτίζοντά με. » Τοῦτο δὲ τὸ θέλημα καὶ ψυχὴν ἰδίως ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν, χωρίζας ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ὅτε φησὶν· « Ὁ θεὸς ἀγίασεν ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν (26) Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθῆναι· » ἐν δὲ τούτῳ τὸ πνεῦμα, καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, τὸν ὁλοτελεῖ ἄνθρωπον ἐρμηνεύσας, καὶ ἐπιτεύξιμους αὐτὸν ἀγασθῆναι, καὶ ἀμέμπτως τηρηθῆναι. Ἡνεῦμα μὲν οὖν ἔδειξε τὸ ἀγιαζόμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος· ψυχὴν δὲ μετὰ τούτου τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ σῶμα σῆτηνός τὸ γῆινον· ὥστε κατὰ ταύτην τὴν διαίρεσιν τρία εἶναι τὸν ἄνθρωπον τὸν γηγενῆ· τὸ νοερόν, τὸ ἐπιθυμητικόν, τὸ σωματικόν. Τοῦτο (27) τὸ θέλημα, ἢ τὸ ἡ ψυχὴ, τὸ ἐπιθυμητικόν, ἦνεται τῷ νόμῳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῷ σωματι. Ἐπικρατοῦντος οὖν τοῦ νοεροῦ, τὸ ὅλον ἐστὶ νοερός ἄνθρωπος· καίτοιγε συμπλεγμένον ἔχον ἐν ταῖς σαρκιαῖς ἐπιθυμίαις, κατὰ τὴν πρόβλητον διαφορὰν καὶ μάχην λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου, τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατοῦντος, ἀλλὰ ἐπικρατουμένου. Ἡγεμονικὸν δὲ λέγεται, καθὼς ὁ νοῦς ἡγεγεται τοῦ ζωικοῦ σώματος. Ἄνθρωπος οὖν καθ' ἡγεμονίαν νοῦ (28) μετέσχε θεότητος, νοερόν ζῶον· διὰ τούτου λέγει· « Ὁ κολύμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμά ἐστιν. »

<sup>24</sup> Rom. vii, 22, 23. <sup>25</sup> I Thess. v. 23. <sup>26</sup> I Cor. vi, 17.

(26) In verbo, ἡμῶν, deficit codex Basilienensis. Moz. Anglic., ἐν δὲ τούτοις πνεῦμα, etc.  
(27) Τοῦτο, deest in Anglic.

(28) Vox, νοῦ, habetur in Anglicano, et in edit. Paris. In reliquis et in edit. Commel. desideratur.

## IN EPISTOLAM CATHOLICAM ADMONITIO.

*Hæc Epistola non habetur in antiquis Athanasii Operum collectionibus, ambiguisque an sit ea germanum Athanasii opus; nonnulla quippe sunt hic loquendi genera in veris Athanasii operibus non usitata, quamquam sexcentis sese illi obtulerit ea usurpandi occasio, v. g. σύμβολον τῆς πίστεως, stylus item remissior quam Athanasianus. In titulo etiam quædam occurrunt vobiscias signa: vox, ὁ συνεπίσκοποι, nusquam ab Athanasio usurpata, solet quippe ubique ille coepiscopus vocare συλλειτουργούς. Nomina item regionum pauciora, quam quæ Epistola Catholica quæ encyclica est, inseri soleant. Præterea solet Athanasius fusius et liquidius res gestas in epistolis suis enarrare, quam hic habeantur. Quapropter inter dubia opera eam ablegare visum est.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

S. P. N. ATHANASII

EPISTOLA CATHOLICA.

Τοῖς κατὰ τόπον ἀδελφοῖς ἀντιποιουμένοις πί-  
 στως καὶ σωτηρίας, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον,  
 καὶ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Φοινίκην, καὶ  
 Ἀραβίαν (29), ὀρθόδοξοῖς ἐπισκόποις, Ἀθανά-  
 σιος καὶ οἱ συνἐπισκοποὶ ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ὅσοι τὴν ἀσέβειαν συνοράτε τὴν ἐπινοηταμένην τῇ  
 εὐσεβείᾳ διὰ τὰ φανεράν κερσωνῶν (30), καὶ δι'  
 ὑποκρίσεων δολερῶν, καὶ διαστάσεων, καὶ θορύβων  
 ἀκρεπῶν, καὶ πληγῶν, καὶ τραυμάτων, καὶ φόνων,  
 ὑπέξελθεῖν, καθάπαρ ἀπὸ κλύδωνός τινας εἰς λιμένα,  
 καὶ σώζειν ἑαυτοὺς ὀφείλετε, μὴτε τῇ ἀσέβειᾳ συμ-  
 μιγνύμενοι τῶν ἀθετούντων τὴν μίαν καὶ (31) ἀληθῆ  
 θεότητα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ἀπάλλοτριούντων τὸν  
 Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ χωριζόν-  
 των, μὴτε ταῖς συγχύσεσιν αὐτῶν καὶ μαιφρονίαις  
 ἀναμιγνύμενοι. Οὕτω γὰρ καὶ (32) ἡμεῖς, ἔξουτους  
 βουλόμενοι σώζειν, καὶ τοὺς πεσομένους ἡμῖν, καὶ  
 ἐκ πλείονος ἤδη χρόνου τὴν προφανῆ ἀσέβειαν τοῦ  
 Ἀρείου διελέγγομεν καὶ τὴν ὑπόκρισιν τῶν ἐπι-  
 πλάστοις ῥήμασιν ὑπαγομένων τούτοις ἀσελεστέροισ·  
 χωριζόμεθα τε πάσης ἀταξίας αὐτῶν, πειθοῦντες ἐφ'  
 ὅς πράττουσιν, ὅτι τὸ ἔνομα τὸ ἀγαθὸν δυσφημεί-  
 σθαι ποιοῦσι, καὶ βουλόμενοι διατηρηθῆναι πως ἐν  
 ἡμῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμῶν τὸν τε τῆς πίστεως καὶ τῆς  
 ἐπιτακτικῆς ἀναστροφῆς νόμον. Ἐφ' ἃ καὶ ἡμεῖς πα-  
 ρακαλούμεν, ὅσοι τε ἤδη τὴν αὐτὴν ἔνοστασιν ἐνεστή-  
 σασθε, καὶ ὅσοι μηδέπω πρὸς τὸν ζῆλον τοῦτον ἐξ-  
 ἀνήστητε. Ἢ μὴδὲ συνήκατε καταλούμενον διὰ τῶν  
 τοιούτων (33) τὸν Χριστιανισμόν, καὶ σχήματι δολ-  
 ερῶ τὸν διάβολον καταπολεμοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν,  
 καὶ ὡσπερ νεῦν καταποντίζοντα; Εἰ δὲ καὶ γράφειν  
 ἡμῖν καὶ ἀνακρινούσθαι περὶ τῶν τοιούτων βούλεσθε,  
 χαίροντες δεξιόμεθα τὴν ὁμοθυμίαν καὶ σύμπνευσιν  
 ὑμῶν, ἀδελφοί, καὶ τὰς τῶν εὐχῶν κοινωνίας (34),  
 εἰ καὶ τῷ τόπῳ διεστέχκαμεν· γινωρίζοντες ὑμῖν, ὅτι,  
 εἰ καὶ πολλῶ ἤδη χρόνῳ τὰ τῆς παραφθορᾶς ταύτης  
 ἐπεπόλλεξε, ἀλλ' οὖν ἐτι (35) καὶ ἐν τοῖς πλείστοις  
 τῶν λαῶν διαμένει τὸ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἀγα-  
 θόν, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐπισκόπων· εἰ καὶ  
 βίᾳ κατέχουσιν τινες τὸν λαόν καὶ ἑτέροις ῥήμασιν

*A Omnibus ubique locorum fratribus, fidei salutisque  
 sectatoribus, episcopis orthodoxis in Aegypto,  
 Syria, Cilicia, Phoenice, Arabia, Athanasius et  
 coepiscopi, in Domino salutem.*

Quotquot impietatem conspiciatis attolentem se  
 adversus pietatem, vanis pulam adhibitis sermo-  
 nationibus, dolosa simulatione, dissidiis item, in-  
 decoris tumultibus, imo plagis, vulneribus, caedi-  
 bus; quasi a tempestate ad portum confugere salu-  
 temque vobis parare debetis: neque vos iis ad-  
 miscere qui unam, veramque sanctae Trinitatis ab-  
 negant deitatem, Filium a Patre abalienant, Spi-  
 ritumque separant a Filio, neque eorum tumultibus  
 caedibusque vos sociare. Ita enim nos qui salutem  
 curamus nostram, nec non eorum qui nobis ob-  
 temperant, apertam Arii impietatem jamdiu confu-  
 tavimus, itemque eorum simulationem qui confis-  
 cis sermonibus simpliciores seducunt: et a tur-  
 bulenta eorum societate nos segregamus: eorum-  
 que facinora ingemus, quod nempe id agant, ut  
 bonum nomen blasphemetur, atque peroptatum ut  
 cum apud nos, tum apud nostros, fidei modestaeque  
 disciplinae lex servetur. Ad eaque ipsa studia vos  
 cohortamur, quotquot ejusdemmodi institutum am-  
 plexi, quotquot item eodem studio nondum inflam-  
 mati estis. Annon intelligitis ejusmodi rebus abo-  
 leri Christianismum, ac dolosa specie diabolum op-  
 pugnare Ecclesiam, eamque veluti navem demer-  
 gere? Quod si nobis scribere ac super ea re com-  
 municare volueritis, vestram concordiam conspira-  
 tionemque, necnon mutuum orationum participatio-  
 nem, etsi loco dissiti, laeti suscipiemus. Indica-  
 nusque vobis, cisi jamdiu grassatur lues isthac,  
 apud maximam partem populorum necnon episcopo-  
 rum apostolicam servari fidem. Tametsi nonnulli sunt,  
 qui, cum vi, tum fallacibus verbis populum detinent:  
 plurimique episcoporum, partim metra virorum 23  
 in urbibus illustriorum, partim gloriae ambitu, quae  
 sentiunt occultant, quae nou sentiunt se sentire

(29) Hæc, καὶ Φοινίκην, καὶ Ἀραβίαν, desunt in Basil. secundo. Basiliensis primus, Ἀραβίαν. Mox hæc, Ἀθανάσιος καὶ οἱ συνἐπισκοποὶ, desunt in Basil. 2.

(30) Sic omnes mas. Interpres vetus legerat, καινονομῶν, verterat enim, novis prorsus vocabulis.

(31) In Basil. 1 et 2 et in Anglicano deest καὶ.

(32) In edit. Commel. καὶ deest. Et infra ante, ἐκ πλείονος, καὶ deest in Basiliensi 1

(33) Basiliensis primus, τοῦτων.

(34) In editione Commel. κοινίας, lapsu graphico, quem ut notaret Felc. posuit, Scr. κοινω-  
 νίας, mendose scilicet scripsit κοινωίας pro κοινωίας, quam lectionem videntur habuisse ejus  
 codices. Parisiensis vero editores Felc. ipsum se-  
 cuti, τῆ... κοινωίας, posuerunt.

(35) Sic Basil. 1 et 2 et Anglic. Edit. vero Com-  
 mel., οὖν ἐστι.

simulant. Qui si non essent iis affectibus præoccupati, veritatem sane paucis hisce verbis expositam agnoscerent: scilicet, Deus et Dei Filius non potest esse res a Deo facta, nec Spiritus sanctus rebus factis annumeratur. Dei, non vero creatura; adventum admittimus: neque in servi adventum credimus, divinique Spiritus gratiam admittimus: per quem et dii edificimur, et Dei templa reddimur. Hæc enim paucis licet declarata, Christiano cuique aperta sunt, cum accuratam ab initioque prædicatam veritatem conservent: in qua si uaneamus, æternam expectamus spem. Fidei itaque nostræ Symbolum est: Consubstantialis Trinitas; Deus verus ex Maria factus homo: qui his non astipulatur, ansthemia sit. Hæc enim præfert Nicænæ synodi rescriptum: Consubstantialis esse Patri Filium, et Spiritum sanctum Patri et Filio conglorificari. Deum verum Filium Dei incarnatum, et passum esse, resurrexisse, in caelos ascendisse, venturum esse iudicem vivorum et mortuorum: cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ταί· Ὁμοούσιον εἶναι· τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· καὶ τὸ Πνεῦμα, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ συνουσιώσασθαι· Θεὸν ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οὐσαρκωθῆναι, πεινωθῆναι, ἀναστῆναι, εἰς οὐρανούς ἀνακληθῆναι, ἔξειν κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (40). Ἄμην.

(36) Sic Basil. 2, rectius. Cæteri et editi, ἐπιφανιστάρας. Infra Basil. 1, προκατασχρημένοι. Anglic., προκατασχρημένοι.

(37) Hæc, καὶ οὐχι, usque ad, ὑπεδεξάμεθα sequens, desiderantur in editis, sed habentur in Basilienis primo et Anglicano.

ἀπατηλαί· καὶ ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν διὰ θεοῦ τῶν ἐν πόλεσιν ἐπιφανιστέρων (36), τὰ δὲ δι' ἀνομοσύνην ὁδῆς· καὶ ἃ μὲν φρονούσιν, ἀποκρύπτουσιν, ἃ δὲ μὴ φρονούσιν ὑποκρίνονται. Ἄς, εἰ γὰρ τοῦτοις τοῖς πάθεσι προκατασχρημένοι εἴσι, καὶ μόνον βηθεῖσαν τὴν ἀλήθειαν ἄλλοις βήμασιν, ἐπιγνώσκουσιν, ὅτι μήτε πόλιμα Θεοῦ Θεὸς καὶ Υἱὸς Θεοῦ εἶναι δύναται, μήτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιηματὶν ἐγκαταριθμεῖται. Θεοῦ τε ἐπιφανείαν ὑπεδεξάμεθα, καὶ οὐχι (37) κτισματος ἐπιδημίαν· οὐδὲ εἰς δούλου παρουσίαν πισπιτεύκαμεν, καὶ θεικοῦ Πνεύματος ὑπεδεξάμεθα, δι' οὗ καὶ θεοποιούμεθα, καὶ Θεοῦ νοσὶ καθιστάμεθα. Ταῦτα γὰρ καὶ οὕτω βραχέως λεγόμενα, παντὶ Χριστιανῷ κατάδηλα, ὡς τὴν ἀκριθεῖ (38) εἰς ἀρχῆς· κηρυχθεῖσαν ἀλήθειαν αὐσούσιν, ἐφ' ἣ ἔμμενόμεν· τὰς αἰωνίους ἐλπίδας ἐκδεχόμεθα. Σύμβολον οὖν τῆς πίστεως ἡμῶν ὁμοούσιος ἡ Τριάς, Θεὸς (39) ἀληθινός, ἐκ Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος. Ὁ δὲ μὴ συντεθῆμεν ἀνάθεμα ἔστω. Ταῦτα γὰρ καὶ τὸ τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ γράμμα βούλεται.

Ἡ ἔμμενόμεν· τὰς αἰωνίους ἐλπίδας ἐκδεχόμεθα. Σύμβολον οὖν τῆς πίστεως ἡμῶν ὁμοούσιος ἡ Τριάς, Θεὸς (39) ἀληθινός, ἐκ Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος. Ὁ δὲ μὴ συντεθῆμεν ἀνάθεμα ἔστω. Ταῦτα γὰρ καὶ τὸ τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ γράμμα βούλεται. Ὁ δὲ μὴ συντεθῆμεν ἀνάθεμα ἔστω. Ταῦτα γὰρ καὶ τὸ τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ γράμμα βούλεται.

(38) Sic edit. Paris. et Basil. 2. In edit. Conmel. et in reliquis mss.. ἀκριθεῖ deest. Paulo post, Anglic., καὶ τὰς αἰωνίους.

(39) Anglicanus, ὁ Θεός.

(40) Sic Basilienis secundus. In cæteris et in editis τῶν αἰώνων deest.

## ADMONTIO IN REFUTATIONEM HYPOCRISIS MELETHII, ETC.

in Nannii interpretatione titulus sic habet, Refutatio contra hypocrisin Meletii, Eusebii et Pauli Samosatensis; vitium quippe codicem Anglicanum secutus ille est: nimirum, lapsu cuiusdam scriptoris primo positum est, καὶ Εὐσέβιον, καὶ τὸν Σαμοσατᾶ, ut legitur in superioribus editis: hinc alius amanuensis, illum Samosatensem ratus esse Paulum hæresiarcham, temere inseruit, καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατᾶ, ut habetur in Anglicano codice. Ad legendum esse τῶν περὶ Μελέτιου καὶ Εὐσέβιον τῶν Σαμοσατᾶ, cum ex manuscriptis fere omnibus, tum ex recta historiae serie constat. Carpi enim hoc loco Meletii, Eusebii Samosatensis, cæterorumque Antiochiæ coactorum episcoporum epistolam ad Jovianum imperatorem anno 363 scriptam nulli ambiguum erit, eam epistolam apud Socratem inspicienti: cujus partem hic apponere visum est: Τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι συγκροτηθείσης τὴν πίστιν καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ κατέχομεν· ὅποτε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ ξένον τισιν ἄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαμεν, ἀσφαλούς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν ἐρημνείας, σμμαινύσας, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ δι' ἡμῶν κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ· οὕτε δὲ ὡς πάθος τινὸς περὶ τὴν ἀβήρητον γέννησιν ἐπινοουμένου, οὕτε κατὰ τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν λαμβάνεται τοῖς πατράσι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ, Ἐξ οὐκ ἔντος. ἡ Sanctæ synodi Nicææ coactæ fidem admittimus retinemusque. Si quidem nomen *consubstantialis* ibi admissum, quod insolens quibusdam visum est, cauta interpretatione a Patribus est explicatum; ita ut significet, ex Patris substantia Filium esse genitum, eumque substantia Patris esse similem: non quasi passio quædam in generatione illa ineffabili intelligitur, neque usu quodam Græci sermonis substantiæ nomen a Patribus usurpatur; sed ad subversionem illius dicti, *Ex non exstantibus. ἢ ἢ καὶ maxime verba, Catholica sane, ut nemo ens inficias, ad suspectum et præteritum sensum detorqueere nequidquam conatur scriptor iste. Quæ sane causa fuit ut a doctis viris Paulino tum Ecclesiæ Antiochenæ partem occupanti, aut cuidam ex sequacibus ejus ascribatur. Quod veri satis simile est, cum certum alius sit Pauliniano ideo a Meletii communione avulsos esse, quod ejus suspectam haberent fidem.*

II. Quisquis tamen sit hujus opusculi auctor, videtur non esse Athanasius; siquidem hanc ille doctrinam probat in libro De synodis, num. 41, ubi clare innuit vocem ὁμοουσιούτων (quam improprie hujus opusculi editor) pluri esse, nec tamen sufficere ad Christi generationem expræsumendam, quapropter addendam esse vocem



ὁμοίους, quæ cum in epistola Meletii, etc., diserte exprimitur, recte illa cum Athanasii doctrina consentit. His adde styli varietatem sane conspicuam; Athanasianus enim planus apertusque, hujus vero scriptoris intricatissimus est, ita ut, sub finem potissimum, vix sit intelligendus. Præter hæc, indignum Athanasio orthodoxas sententias, argutis atque cavillis impugnare, quod unum agit scriptor iste. Nec omnittendum, non reperiri hoc opusculum in antiquioribus Athanasii operum collectionibus, abesseque a Regio et Sgueriano codice, qui ambo omnia Athanasii opera iisdem adhibitis numeris complectuntur. Quare dubium saltem valdeque suspectum videtur. Antiquum tamen esse patet, atque paulo post missam a Meletio, Eusebio alisque ad Jovianum epistolam editum. Quare illud in annum circiter 364 conferimus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐπιγρῶς τῆς (41) ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιου, καὶ Εὐσεβίου τὸν Σαμοσατεύα κατὰ τοῦ Ὑμοουστίου.

## S. P. N. ATHANASII

*Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis. adversus Consubstantialitatem.*

Ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γέγονε, καὶ ἔστιν ἄ ὁ Θεὸς ὁ ἄνθρωπος· τὸ γὰρ ὁμοίον τι οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἐκείνῳ, ᾧ ὁμοιοῦται. Ὡς καὶ τὸ, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν (42) σαγήνη καὶ σπέρματι, καὶ οὐδὲν τούτων ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν· καὶ, ὁμοίος ἄνθρωπος οἰκοδοσοῦν ἡ μαθητευθεὶς τῇ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' οὐκ οἰκοδοσοῦν οὗτος· καὶ ἔταρα τοιαῦτα πολλά. Ὅμοια δὲ καὶ ἐν τοῖς σώματι, λύκος κύνι, ἀλλ' οὐ κύνων ἐστὶ (43)· καὶ κασσίτερος ἀργύρῳ, ἀλλ' οὐκ ἀργύρος· χαλκὸς χρυσῷ, ἀλλ' οὐ χρυσός· καὶ κόκκινον αἵματι, ἀλλ' οὐκ αἷμα· καὶ γόφος χιτῶν (44), ἀλλ' οὐ χιτῶν· καὶ ἄλλα διάφορα τοιαῦτα θεωρεῖται. Θεῷ οὖν οὐχ ὁμοίος ὁ Υἱὸς, Θεὸς ὢν, ἀλλ' ἐν καὶ τοῦτο· ὡς γέγραπται· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἴσμεν. Ἐ καὶ θεότητα ἠρμήνευσεν τὴν ἐνότητα· θεότητα δὲ οὐχ ὅταν τὸν θεοποιηθῶντων· ἀτε δὴ ἀντιθετὸς αὐτῇ πρὸς ἐκείνην, ὡς ἔχει τὸ λόγιον τοῦ Κυρίου· Θεὸς γὰρ ἔστιν, οὐχ ὁ ἄνθρωπος ὁ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενος (45)· καὶ Θεὸς ὀνομαζόμενος τῇ ὁμοίωσει, οὐ τῇ φύσει· ὁμοιωμένην ἔχων Θεῷ τὴν οὐσίαν· καὶ δὴ καὶ προκρίπτει ἐν τῇ ὁμοίωσει· καθ' ἣν ἦδη φύσιν (46), Ἐ τέκνα Θεοῦ ἴσμεν, ἢ καὶ Ἐάν φανερωθῆ, ὁμοιοὶ αὐτῷ ἐσομεθα. Ὅπου δὲ ἡ οὐσία ἡ αὐτῆ, οὐ προκρίπτει οὐσία εἰς τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲν

24 Homo ad similitudinem Dei factus est, nec tamen est homo, Deus : quod enim alicui simile est, nequaquam illud ipsum est, cui est simile. Ut, verbi causa, simile est regnum caelorum sagenæ et sementi, nec quidquam tamen horum est regnum caelorum : et qui doctus est in regno caelorum, similis est homini patrifamilias : at nequaquam patrifamilias ipse est, et alia hujusmodi multa. In corporibus item, lupus canis similis, non canis tamen est : stagnum argento, et nequaquam argentum est : æs auro, nec tamen est aurum : coccinum sanguini, sed non est sanguis : gypsus nivi, nec tamen nix est : et sic alia inter se diversa, sed tamen similia conspiciuntur. Deo itaque nequaquam similis est Filius, Deus cum sit, sed unum sunt, uti scriptum est : Ego et Pater unum sumus \*. Deitatemque unitatem interpretatur : Deitatem, inquam, non qualis est in iis qui dii effecti sunt, nimirum hanc illi opponit, ut Domini præfert eloquium ; Deus enim est, non ut homo, qui ad similitudinem Dei factus est, Deusque nominatur similitudine, non natura ; habet quippe essentiam Dei similem effectam, in qua similitudine profectum admittit : penes quam naturam, jam Filii Dei sumus \*\*, et : Si apparuerit, similes ei erimus \*\*.

\* Joan. x, 30. \*\* Rom. viii, 16. \*\* I Joan. iii, 2.

(41) Τῆς δεστ in Basil. 1 et in codice emilien- C tissimo cardinalis Ottoboni, quem sic notamus, Ottobon. Mox, edit. Commelin. Μελέτιου, mendose. Mox particula, καὶ, quæ legebatur in editis ante, τὸν Σαμοσατέα, deest in Ottobon., Basiliensi primo, secundo et Felck. 2, et recte quidem. Anglic., περὶ Μελέτιου καὶ Πατρῶν τὸν Σαμοσατέα, quam lectionem perperam secutus est Mannius, ut diximus in Monito. Ibidem, editi post Σαμοσατέα, habent, τὸν κηκοδόμῳ, quæ verba cum desint in Ottobon., Basiliensi 1, 2, Anglic. et Felckm. 2, omissa sunt. Mox iisdem, κατὰ τοῦ Ὑμοουστίου. Editi, περὶ τοῦ Ὑμοουστίου.

(42) Ottobon., Basiliensis 1, Anglican. et Felck. 2,

ὡς καὶ ὁμοίαν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, postremus habet, τῆν, ante βασιλείαν. Mox hæc, καὶ οὐδὲν τούτων ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, desunt in edit. Commelin. Felck. 2, ἀλλ' οὐδὲν τούτων.

(43) Ἐστὶ δεστ in Felck. 2. His similia vide in tract. de symodiis, num. 41. Vulgares eo tempore similitudines usurpat scriptor iste, ut et Athanasius.

(44) Basiliensis primus, καὶ φύρος, χιτῶν. Mox editi, καὶ ἄλλα διάφορα τοιαῦτα, sed διάφορα abest ab Ottob., Basiliens. 1, Anglic. et Felck. 2.

(45) Sic Ottobon. Basiliensis 1, Anglican. et Felck. 2. Editi, λεγόμενος.

(46) Sic omnes mss. præter Felck. 5. Editi, φησὶν, male.

Ubi porro eadem ipsa est substantia, ibi substantia non proficit, nec admittit majus, vel minus, sed hominis illud est: at Dominus idem semper ipse est, nec modo minor, modo major, utpote Deus: « Jesus, » inquit, « heri et hodie, ipse et in sæcula. » Qui igitur illud Filio admittit, quod sit Patri consubstantialis, simileque ipsum ait, Deum illum esse negat. Similiterque, qui consubstantiale definit, ut substantia simile, is alteram ejus substantiam inducit, Deoque similem factam. Non itaque ille consequenter ait eum esse ex substantia Patris, cum consubstantialem non sentiat; quemadmodum est homo qui ex hominis substantia gignitur. Quod si Filius ex Deo non est secundum substantiam, quemadmodum homo ex homine, sed similitudine quadam, ut statua homini est similis, et ut homo Deo; palam certe est eum qui sic sentiat, consubstantialem minime sentire: non vult quippe ille consubstantiale pro more et usu accipi, de una scilicet et eadem substantia, sed ut mala uti possit interpretatione, Græcam vocem præter consuetudinem usurpat *ὁμοούσιον*, nempe, quæ non pro alia re apud Græcos usuvenit, quam ad eandem naturam declarandam, quam credendum est esse in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Ille, inquam, una consubstantialitatem evertit, vocemque substantiæ spurie usurpat, dum eam cogitat esse opus, non vero fetum. Ideoque vocem *impassibilitate*, calidè adjicit; non ut passionis calumniam **25** dinoveat; quis enim Deum passibilem, vel dicere ausit? sed ut factum ex Deo dicat, nec genitum ex Deo processisse fateatur: quasi processio hujusmodi passioni sit obnoxia, quemadmodum dicere solent qui processionem ex substantia quasi passionem respiciunt: quam vero vocant ex substantia facturam, quasi passione liberam commendant. Quanquam factura ipsa, si humano more intelligatur, et motum habeat, et ex motu laborem: quæ sane ab opifice Deo aliena sunt. Attamen licet per hujusmodi explanationem, processionem Filii quasi generationem impassibilem intelligant, Spiritum sane a Patre et Filio alienum statuunt: quandoquidem non generationi similis ejus processio est, sed spirationi, nimirum ob participandi modum, quasi scilicet efflatu quodam ex ore procedente; ac recipientem se, sanctificante, quod de Spiritu dicitur. Atqui impossibile esset Trinitatis

<sup>1</sup> Hebr. και, 8.

(47) *Ὀυθων.*, ὄτος. Infra idem, Ἰησοῦς, φησί, Χριστὸς χθές.

(48) Felc. 2, *ὁμοούσιος*.

(49) Sic omnes mss. præter Felc. 5, qui habet eum editæ, περι μιάς. Paulo post, Anglican. διαβάλλη. Moz. ἐν, autē Ἑλλην. deest in Basil. 4, Anglie. et Felc. 2.

(50) Suspecta lectio. Anglicanus, ἦν δὲ λέγουσιν, ὡς ἐκ τῆς οὐσίας πρότερον (sic) ὡς ἀπαθὴ ἐκβάλλοντες, ὡς περ, etc. Paulo post, *Ὀυθων.*, κίνησιν ἔχουσιν.

(51) Anglicanus, ἔχμενης.

(52) Hæc referuntur in concilio Florentino, pag.

οὕτως (47), ὁ δὲ Κύριος; ὁ αὐτὸς; ἀεὶ· καὶ οὐ ποτὴ μὲν ἦταν, ποτὴ δὲ μέλλων, ὡς Θεός· Ἐπιστολῶν, φησὶν, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὁ τοῦτον ἀναρῶν, τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, λέγων δὲ ὁμοιον, ἀναρῶν τὸ εἶναι Θεόν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἐξηγουόμενος τὸ ὁμοούσιον, ὡς ὁμοιον τῇ οὐσίᾳ, ἐτέραν τὴν οὐσίαν λέγει, Θεῶν δὲ ὁμοιωμένην. Οὐ τοῦτον οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι προπύτωνος λέγει, μὴ φρονῶν ὁμοούσιον, ὡς ἀνθρώπος ἐκ τῆς ἀνθρώπου οὐσίας. Εἰ δὲ μὴ, ὡς ἀνθρώπος ἐξ ἀνθρώπου κατ' οὐσίαν, ἐκ Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὡς ἐν ὁμοιώματι, καθάπερ ἀνδρῶν ἀνθρώπου, ἢ ὡς ἀνθρώπος Θεῶ· ἕτερος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος ὁμοούσιον (48) μὲν λέγων, ὁμοούσιον δὲ οὐ φρονῶν· οὐ γὰρ κατὰ τὴν συνθήθειαν βούλεται τὸ ὁμοούσιον ἀκούεσθαι, ὅπερ ἐστὶν, ἐπὶ μιάς (49) καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀλλὰ παρὰ τὴν συνθήθειαν· καὶ ἵνα διαβάλλῃ ταύτην, Ἑλληνικῆν ῥῆσιν εἰρηκέναι, τὸ ὁμοούσιον ῥῆμα τοῦ ἐν Ἑλληνιστῶν ἐθους ἐπ' οὐδὲν ἑτέρῳ κείμενον, ἢ ἐπὶ τῇ τὴν αὐτὴν φύσιν παραστήσει· ὅπερ δεῖ πιστεῦσαι ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἄμα τε οὖν τὸ ὁμοούσιον οὕτως ἐκτρέπει, καὶ τὸ τῆς οὐσίας νόθος ὀνομάζει· οὐς ἐργον νόθον, οὐχ ὡς γέννημα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀπαθὴς προστίθεται πιθανῶς· οὐχ ἵνα πάθος ἀπέλη διαβολῆν· τίς γὰρ καὶ λέγει Θεοῦ πάθος; ἀλλ' ἵνα ποιητὴν ἐκ Θεοῦ λέγῃ, καὶ μὴ γεννητὸν ἐκ Θεοῦ προεληλυθότα· ὡς τῆς τοιαύτης προδοῦ παθητικῆς οὐσίας· καθὼ δὲ λέγειν εἰδῶσθαι οἱ τὴν μὲν ἐκ τῆς οὐσίας πρόδοτον ὡς πάθος ἐκβάλλοντες, ἦν δὲ λέγουσιν ἐκ τῆς οὐσίας ποιήσαν ὡς ἀπαθὴ συνιστώμενος. Ὡς περ (50) εἰ καὶ τῆς ποιήσεως, εἰ ἀνθρωπίνως λαμβάνοιτο, κίνησιν ἔχουσης, καὶ τὸν ἐκ τῆς κινήσεως κάματον· ἄπερ ἀλλότρια δημιουργοῦντος Θεοῦ· ὅμως γούν, ὡς γέννησιν ἀπαθὴ διὰ τοιαύτης ἐξηγησεως τὴν τοῦ Υἱοῦ νοούντες πρόδοτον, τὸ Πνεῦμα ἀλλοτριούσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· οἱ μὴ γεννηταί ἢ τοῦτο πρόδοτος, ἀλλὰ πνεύσει ὁμοιοῦται διὰ τὴν μετάληψιν, ὡς πνοῆς ἐκ στόματος ἐρχομένης (51) καὶ τὸν μεταλαμβάνοντα ἀγιαζούσης, καθὼ δὲ λέγεται πνεύματος (52). Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ Πνεῦμα δοξάζεσθαι, μὴ προσδικῶν ἐν ἐκ Θεοῦ δι' (53) Υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ Θεοῦ γεγονός, ὡς λέγουσιν. Οὐ γὰρ συνοδοξάζεται ποιήμα ποιητῆ, οὐδὲ δούλος (54) δεσπότη· οὐδὲ ἡ τῆς ἀλλοτρίας Θεοῦ οὐσίας μεθεξὶς ἀν εἰη Θεοῦ· Ἐν τούτῳ γὰρ, φησὶν ὁ Ἰωάννης (55), Ἐγενώσθημεν, ἐν ἐν ἡμῖν ἐστὶν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐβόωνεν ἡμῖν. »

413, nomine Athanasii.

(53) Ita legitur in concilio Florentino. Felc. porro loco variae lectionis, quam ex Basil. 1 et 2, et Anglie. notare volebat, eandem repositit que in editis habetur, scilicet, διὰ Ἰησοῦ. Quanquam videatur eum, δι' Υἱοῦ, legisse in hisdem codicibus, ut legit item Nannius. Ibidem Felc. secundus, γεγονώς, mendose.

(54) Felc. 2, δούλον.

(55) Ὁ Ἰωάννης, deest in Basiliensi primo et Felc. secundo. Moz Ὀυθων., ὃ δὲ βόωνεν ἡμῖν.

gloria Spiritum glorificari, si per processionem ex Deo per Filium non esset, sique res effecta a Deo esset, ut aiunt ipsi. Non enim res facta cum factore suo conglorificatur, neque servus cum domino : neque participatio substantiæ a Deo alienæ, participatio Dei fuerit. « In hoc enim cognoscimus, » ait Joannes, « quia in nobis est, ex Spiritu sancto quem dedit nobis. »

• I Joan. III, 24.

### IN EPISTOLAM DE INCARNATIONE DEI VERBI ADMONITIO.

*Epistolam de incarnatione Dei Verbi Athanasii non esse, eruditi complures suspicantur, quorum opinioni ut assentiamur, haud levibus sans movemur argumentis. Illo namque aeo scripta est, quo hæreticæ duæ esse in Christo personas aperte et summa vi contendebant, ut fertur num. 2, quod certe ad Athanasii ætatem nemo doctus referat, sed potius ad tempora Nestorianorum, quorum hic hæresis confutatur. Et sane quem locum Scripturæ hic legimus n. 4, Θεὸς ἐφανέρωθη ἐν σαρκί, etc., si eo ipso modo legisset Athanasius, vane usurpasset illum ad Filii divinitatem contra Arianos asserendam. Sed iis usque videtur exemplaribus qui habebant, ὁ ἐφανέρωθη ἐν σαρκί, etc., ut et Vulgata hodierna, in qua sic legitur : Quod manifestatum est in carne, etc., ubi illud, quod, præcedentem vocem, mysterium, respicit. Si Prior utique modo legisset Athanasius, tam insignem locum non prætermisurus erat, homo Scripturarum scientissimus. Demum si Athanasii esset, a Cyrillo vel a synodo Ephesina laudata fuisset : optior quippe ad Nestorianam confutandam hæresim, quam epistola ad Epictetum, frequentissime ab iisdem laudata. In hac enim, uti diximus, ipsa Nestorii hæresis impugnatur, ut etiam codicis Basiliensis scholiastes ad marginem adnotavit.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ (56).

### S. P. N. ATHANASII

DE INCARNATIONE DEI VERBI.

1. Ἐλύπει μὲν τὴν ἁγίαν σύνοδον Παύλου τοῦ Σαμοσατεύου ἢ καινοτομία, τὸ μέγα μυστήριον, τὸ κατὰ Χριστὸν, ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσα· λυπεῖ δὲ καὶ νῦν τοὺς ἀντεχομένους τῆς ἁγίας πίστεως ἢ περὶ τῶν αὐτῶν βλασφημιῶν (57) βλάπτουσα τοὺς πολλοὺς· μέλαινα τοὺς φλατωμένους περὶ τὴν σύνεσιν. Τὰ γὰρ μεγάλα, καὶ δυσκατάληπτα τῶν πραγμάτων, πίστει τῇ πρὸς τὸν (58) Θεὸν λαμβάνεται· ὅθεν εἰ περὶ τὴν γνῶσιν ἀδυνατοῦντες, ἀποπίπτουσιν, εἰ μὴ πεσοθέντες μῦθεν τῇ πίστει, καὶ τὰς περιεργούς ζητήσεις ἐκτρέψονται. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· « Ὁμολογοῦμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανέρωθη ἐν σαρκί, ἰδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὥρθη ἀγγέλοις, ἐκλήρωθη ἐν Ἰθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. »

2. Ἐπεὶ τοίνυν ἠκούσαμεν παρ' ὑμῶν (59) τινὰς ταράττεσθαι, καὶ ζητεῖν γράμματα παρ' ἡμῶν περὶ

1. Sacram olim synodum dolore afflicebat Inso-lens illa Pauli Samosatensis doctrina, qua magnum Christi mysterium subvertere conabatur : jam vero sanctæ fidei vindices summopere contristat illa, quæ iisdem usa blasphemis, quamplurimis noxia est : iis vero præcipue qui diminuto sunt intellectu. Res enim magnæ, et comprehensione difficiles sola in Deum fide perspicuntur : unde qui imbecilla sunt intelligentia, labuntur, nisi 26 in fide permanere suadeantur, et curiosas avertentur quæstiones. Quapropter beatus Paulus aiebat : « Manifeste magnum est pietatis sacramentum, Deus manifestatus est in carne, justificatus est in Spiritu, apparuit angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. »

2. Quandoquidem igitur audivimus nonnullos vestrum turbari, nostrasque litteras circa commu-

• I Tim. III, 16.

(56) Editi Latini addunt, contra Pautum Samosatensem, quæ verba cum nec in mss. nec in textu Græco edito legantur, aperte supposititia sunt. Nam alioquin patet eam non adversus Samosatensem, sed adversus hæreticos alios conscriptam esse.

(57) Anglic., βλασφημιῶν φλυαρία, sed. φλυαρία deest in editis, et in cæteris omnibus manuscriptis.

(58) Τόν, deest in Basiliensi.

(59) Basiliensis et Angl. habent, καί, ante, παρ' ὑμῶν.

nem et ab apostolis inductam fidem postulare, A  
scribimus paucorum esse illam sedulo disquirere :  
fidem autem retinere, omnium esse eorum qui Deo  
obsequentes sunt, qui et magnam studii sui laudem  
referunt. Qui enim quæ ultra vires suas sunt in-  
dagat, in periculo versatur : qui autem traditis in-  
hæret, extra periculum est. Suademus igitur vobis,  
quod et nobis ipsa suademus, ut traditam fidem  
vervetis, profanaque noxæ cujuslibet doctrinæ  
verba aversemini, omnesque hortemini, ut tanti  
mysterii inquisitionem exhorrescant : et confitean-  
tur, tum Dei in carne manifestationem, secundum  
traditionem apostolicam ; tum justitiam quam Do-  
minus habuit in Spiritu, id est, non humana mu-  
tatione, sed divina puritate. Impossibile enim est  
humanam naturam, puram et sine peccato exhi-  
beri, nisi Deus in carne esse credatur, qui justi-  
tiam peccati expertem in mundum induxerit, cu-  
jus participes effecti, vivemus et salvi erimus.  
Illum enim : « Non est justus in terra qui faciat bonum  
et non peccet », in commune de omnibus  
hominibus dictum est : unde, « De cælo venit, »  
inquit, « quod immaculatam justitiam ex se dat  
Verbum. » Et liquido dicit : « Nemo ascendit in  
cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis ».  
Et rursus : « Si videritis Filium hominis  
ascendentem ubi erat prius ». Et : « Ego sum  
panis, qui de cælo descendi, vivus, et qui dai vitam  
mundo ». Quibus suam ipsius deitatem aperte  
nos edocet, nec tamen aufert quod secundum car-  
nem assumpserat ; sed seipsum cum carne conjun-  
git : quandoquidem juxta Paulum in similitudinem  
hominum factus est, et habitum inventus est ut  
homo<sup>5</sup>. Homo autem una persona et unum animal  
est, ex spiritu et carne compositum (59) : ad cu-  
jus similitudinem intelligendum est Christum unam  
esse personam, et non duas, ut jam incredulitas  
magnitudine divinæ gratiæ destituta, et in genti-  
lium scandalum prolapsa, aperte et summa vi con-  
tendit. Cum enim non credat possibile esse Deum  
hominem fieri, juxta Joannis verba initio posita :  
« Verbum caro factum est », ideo dicit, hominem  
quidem eum esse ex Virgine genitum, et ex natura  
sua nihil divinum habere ; Deum vero in hunc  
ipsam descendisse. Porro qui hæc dicunt, sibi  
ipsi adversa proferunt, quasi Verbo contradicentes,  
dum aiunt, Filium hominis non e cælo descen-  
dentem, sed e terra surgentem, Deum e cælo de-  
scendentem in se recepisse.

3. Nos itaque decet divinis inhære verbis, nec

<sup>5</sup> Eccle. vii 21. <sup>6</sup> Joan. iii, 13. <sup>7</sup> Joan. vi, 65.

(59) In Symbolo : *Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, etc.*

(60) Αὐτῆς, deest in Seguer.

(61) Basil. Anglic. et Seguer., δὲ καὶ ὑμῖν. Paulo post, δέ, ante τὰς βεβήλους, deest in Anglie.

(61\*) Lex. σωθῶμεθα. Edit.

(62) Basiliensis et Anglie., ἐάν ὄν θεωρῆται.

(63) Seguer., Σαρῶς δὲ πού διὰ τῆς τούτων.

(64) Basiliensis, Anglie., Seguer., κατὰ Ἀπόστο-

τῆς κοινῆς καὶ ἐξ ἀποστόλων εἰσαχθεῖσας πίστει-  
γράφου, οὗ τὴν μὲν ἀκρίθειαν αὐτῆς (60) ἐπιζη-  
τεῖν ἄλλων ἐστὶ, τὴν δὲ πίστιν κατέχειν ἀπάντων τῶν  
ἀποφρόντων τῆς ἐπιθυμίας. Ὁ μὲν γὰρ ζητῶν τὰ  
ὑπὲρ αὐτὸν ἐπικίνδυνος· ὁ δὲ τοῖς παραδοθείσιν ἐμ-  
μένων ἀκίνδυνος. Παρανοούμεν δὲ ὑμῖν (61), ὅτι  
καὶ αὐτοὶ παρανοούμεν, τὴν παραδοθείσαν πίστιν  
φιλᾶται, ἐκτρέπεται δὲ τὰς βεβήλους καινοφω-  
νίας, καὶ τοῦτο πᾶσι παραγγυᾶν φρεσίζοι τὴν περὶ  
τοῦ τῆλικούτου μυστηρίου ζήτησιν· ὁμοιοῦν δὲ,  
ὅτι πεφανέρωται Θεὸς ἐν σαρκὶ κατὰ τὴν ἀποστολι-  
κὴν παράδοσιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἣν ἔσχεν ὁ Κύ-  
ριος ἐν Πνεύματι, τοῦτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τροπῇ,  
ἀλλὰ θεικῇ τῇ καθαρῶτε· ἀδύνατον γὰρ ἑτέρως  
τὸ καθαρὸν καὶ ἀναμάτητον ἐπ' ἀνθρωπίνης φύσεως  
παραδοθῆναι, εἰ μὴ Θεὸς ἐν σαρκὶ πιστεύοιτο εἶναι  
ὁ τὴν ἀναμάτητον δικαιοσύνην εἰς τὸν κόσμον εἰσαγα-  
γῶν. Ἡς μετέχοντες ζησόμεθα καὶ σωσόμεθα (61\*).  
Τὸ γὰρ, « Οὐκ ἐστὶ δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει τὸ  
ἀγαθόν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, » κοινὸν δέησι κατὰ  
πάντων ἀνθρώπων ἐστίν· ἔθεν, « Ἐξ οὐρανοῦ κατα-  
βέβηκε, » φησὶν, « ὁ τὴν ἄχραντον δικαιοσύνην παρ'  
αὐτοῦ θεωρούμενος Λόγος. » Καὶ λέγει σαφῶς· « Οὐ-  
δεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρα-  
νοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· » καὶ πάλιν·  
« Ἐάν θεωρῆται (62) τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαί-  
νοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον· » καὶ, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρ-  
τος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ ζῶν καὶ ζῶν διδοὺς  
τῷ κόσμῳ· » σαφῶς δὲ τούτων (63) ἐκδιδάσκων  
ἡμᾶς τὴν θεότητα τὴν αὐτοῦ, οὐκ ἀναίρων τὸ κατὰ  
σάρκα προσειληφέναι, ἀλλ' ἐνὸν αὐτὸν πρὸς τὴν  
σάρκα· ἐπειδὴ κατὰ Παῦλον (64) ἐν ὁμοιωματι ἀν-  
θρώπων γέγωνε, καὶ σχῆματι εὑρέθει ὡς ἀνθρώπος.  
Ὁ δὲ ἀνθρώπος ἐν πρόσωπον, καὶ ζῶν ἐν, ἀπὸ τοῦ  
πνεύματος καὶ σαρκὸς· κατὰ δὲ τὸ ὁμοίωμα αὐ-  
τοῦ (65) νοητὸν τὸν Χριστὸν εἶναι, καὶ οὗ δύο πρόσω-  
πα, ὅπερ ἡ νῦν ἀπιστία βιάζεται, σαφῶς ἀπολει-  
πομένη τοῦ μεγέθους τῆς θείας χάριτος, καὶ τῷ Ἐλ-  
ληνικῷ σκαυδάλῳ περιπίπτουσα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πι-  
στεύει δυνατόν εἶναι τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι  
κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φωνὴν Ἰωάννου, λέγοντος, οὗτι  
« Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » διὰ τοῦτο φησὶν (66) ἄν-  
θρωπον μὲν εἶναι ἐκ τῆς Παρθένου τεχθέντα, καὶ  
μὴ δὲν ἔχειν τῇ φύσει θεῖον· Θεὸν δὲ εἶς αὐτὸν κατα-  
θεθῆναι. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, αὐτὰ τὰ ἐναντία  
λέγουσιν, ὡς περ ἀντιλέγοντες τῷ Λόγῳ, οὗτι οὐχὶ κα-  
ταθεθῆκώς ἐξ οὐρανοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκ γῆς  
ἀναστὰς, ὑπεβέβηκε (67) τὸν ἐξ οὐρανοῦ Θεόν.

2. Ἡμᾶς οὖν καλῶς ἔχει τοῖς θεοῖς ἵσπεσθαι βή-

<sup>3</sup> Ibid. 51, 53. <sup>4</sup> Philipp. ii, 7. <sup>5</sup> Joan. i, 14.

λον. Editi, κατὰ Παῦλον.

(65) Seguer., αὐτῶν. Infra Gobler. et Fele. primum. ἀπολειπομένη. Mox Seguer., Anglie., Gobler. et Fele. 4, τῆς θείας χάριτος. Editi et ceteri manus. male, τῆς ἀληθείας χάριτος.

(66) Ita mss. Editi autem, ἐπὴν.

(67) Basiliens. et Seguer., ὑπεβέβη, quæ lectio non spernenda.

μασι, καὶ μὴ λεγισμῶν γυμνασίαις προδίδοναι τὰ ἄρθρα τῆς οὐσίας κεκρυμμένα. Ὅτι ἂν οὐκ ἴδωμεν ἑτερονοίαν (18) ἀνθρώπων λέγουσιν οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἑτερον δὲ τὸν Θεόν, μὴ παραδεχόμεθα. Εἰ γὰρ καὶ Θεὸν ἕνοικον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγοιεν, μὴ παραδεχόμεθα ἑνοικίαν δὲ ἐν ἡμῖν, καθὼς γέγραπται· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἔμπεριπατήσω. Ὁδὲν οὐκ διαφέρει ἡμῶν (69) κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ὡς· εἰ συμπροσκυνεῖς τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ ὁμοίως κατὰ τὴν ἐνοικήσιν, συμπροσκυνεῖς καὶ τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν ἑνοικῶντα ἐν αὐτοῖς. Καὶ πῶς οὐκ ἄπονον; Τὸ δὲ καὶ πρὸ ἁγίου Πνεύματος, τοῦτέστι πρὸ Θεοῦ, δοξασθῆναι ἀνθρώπου τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας. Ἡμεῖς οὖν τῷ Πνεύματι Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπου τῆς σαρκὸς τὸν Κύριον ἡμῶν εἶναι πεποιτεύομεν, καὶ χλευάζουσιν οἱ ἄπιστοι τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν, τῆς σαρκὸς εἶναι ταύτην, καὶ οὐ τῆς θεότητος. Φαῖνεν οὖν ἠνωθῆναι τῆς σαρκὸς τὸν Θεόν, καὶ κατὰ τοῦτε ἐκ γυναικὸς πελάσθαι, καὶ γεγενῆσθαι, ἕνα ὄντα, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἰδήλαξεν· Ἐξαιδέσθαι δὲ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον (70) ὑπὸ νόμον, ἕνα τοῦς ὑπὸ νόμον λέγοντας, καὶ τὸν Θεόν σταυρῶν χλευάζουσιν ὁμοίως Ἕλλησιν. Ἡμεῖς δὲ τῆς σαρκὸς ἕνεκεν τοῦτον φαινομεν, οὐ κεκρυμμένης τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ εἰς ἑτερον πρόσωπον διηρημένης· οὐ γὰρ ἑναντιοῦνται Κύριον τῆς δόξης ψῆλον ἀνθρώπων· Ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων φοβούμενοι λέγουσιν ἀνθρώπων (71) τὸν τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα φύσιν, καὶ μῆλλον οὐδὲν, Θεὸν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν ὁμολογούμενον εἶναι τὸν Κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον· καὶ τῷ σταυρῷ τροπαίῳ χρωόμεθα κατὰ τοῦ διαβόλου· καὶ ἡ σφραγὶς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ δύναμις ἐστὶν εἰς σωτηρίαν. Καὶ τῷ Χριστῷ συνεσταυρωθῆναι τοῦτο πνεῦμα ὑπὲρ νόμον καὶ τὴν ἐκ νόμου δικαιοσύνην, τοῦτο ἀγιάζει τὸν κόσμον. Καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζομεθα, οἱ δὲ θάνατον ἔχοντες οὐχ ἁμαρτίας ἦν ἐπιτίμιον, οὐδὲ ἴσοι τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδάμ· ἀλλὰ λυτῆριος τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ δὲ ταύτην θανάτου.

4. Σαφὲς τοίνυν τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων ἐκκέσθαι, καθάπερ βούλεσθε, ὅπερ καὶ παρὰ τὸν ἁγίον πνεῦμον παραδέδοται· περὶ μὲν τῆς θεότητος, ὅτι μία φύσις ἡ Τριάς, καὶ κατὰ τοῦτο μία οὐσία (72) καὶ αἱ νῦν σύνοδοι γράφουσιν ἀποστολικῶς· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ὁμοίως ἔστιν ὁμοίως ὡς τῶν ἀπάντων, πρὸς ὁμοίωσιν τῆς ἐκείνου κτίσεως τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς, εἰς

<sup>18</sup> Levit. xxvi, 12. <sup>19</sup> Galat. iv, 4, 5. <sup>20</sup> Psal. xxxiii, 40.

(68) Sic Seguer., Anglic., Gobler. et Fele. 1. Editi et ceteri, ἑτερον μόνον. In hunc locum ad marginem Basiliens. hæc leguntur, ὅτι ἀρχὴ τῆς Νεστορίου ἀίρετος ὁ Σαμοσατέως. Id est· Nestorii hæresis initium dedit Samosatensis. Et sane hic ipsissima Nestorii oppugnatur hæresis, ut nemo non videt. Infra Anglic., ἑνοικῶν δὲ ἐν ἡμῖν.

(69) Angl., ἡμῶν. Infra Seguer., καὶ τοῖς ἁγίοις δὲ τῶν.

(70) Ferómeror. Sic legitur in mss. omnibus, præter Felckmanni 1, in quibusdam antiquis Scri-

pturæ exemplaribus haberi γενόμενον, observavit Rob. Stephanus. Vulgata habet, factum, et textus Græcus vulgaris, γενόμενον.

(71) Λέγειν ἄνθρωπον. Deest in Gobleriano et Felckm. 1, nec lectum est a Nannio. Paulo post, φωνῆς, deest in Basiliensi.

(72) Οὐκ ἐστὶν in Anglicano. Paulo post, Seguer., ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου, recte, Gobler. et Fele. 1, ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου. Editi et ceteri, ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου.

A ratiociniorum disputationibus illa prodere, quæ nobis ita manifeste prædicata sunt. Cum itaque Samosatensis sequaces nobis dixerint, alterum hominem duntaxat, alterum Deum esse, ne illos admittamus. Imo etsi dixerint Deum in homine inhabitare, ne recipiamus eos: non inhabitat enim et in nobis, ut scriptum est: « Inhabitabo in illis et inambulabo ». Ergo ex illorum sententia in nullo a nobis Christus differt; ita ut si hominem cum Deo Verbo simul adores propter inhabitacionem, adora quoque sanctos propter eum qui in illis inhabitat. Quomodo illud absurdum non fuerit? Dicere autem, hominem ante Spiritum sanctum, id est ante Deum, glorificatum fuisse, extrema est impietas. Nos itaque Spiritu Deum et carne hominem, Dominum nostrum esse credimus, etiamsi increduli illi generationem ex muliere irrideant: quia carnis generatio illa est, non deitatis. Dicitur igitur Deum unitum esse carni, et eatenus ex muliere efformatum genitumque esse, ita ut sit unus, ut Apostolus docuit: « Misit Deus Filium suum factum ex muliere; factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret ». Divinam quoque crucem irridat haud secus quam gentiles. Nos autem ipsam nominamus carnis gratia, quæ nec a Deo segregata, nec in aliam personam divisa est: impossibile enim est Dominum gloriæ undum hominem esse: « Dominus, » autem, « virtutum ipsæ est Rex gloriæ », cum metuumus Dominum virtutum dicere hominem, eandem ac nos naturam nihilque majus habentem; Dominum gloriæ crucifixum, juxta apostolicam vocem, Deum esse confitemur: ac cruce, velut tropæo, adversus diabolum utimur: sigillumque nostrum est Christi virtus in saltem. Ac cum Christo crucifigi hoc salutare est, plusquam lex, et plusquam iustitia legis: hoc mundum sanctificat. Atque ideo in mortem ejus baptizamus, quia mors illius non erat pœna peccati, neque similis erat morti Adami; sed redemptio erat a peccato et a morte per peccatum inducta.

4. Aperte igitur apostolorum prædicatio exponatur, ut ipsi vultis, quæ a sanctis quoque Patribus tradita est: de deitate quidem, quod Trinitas unica sit natura: quæ sententia hujus temporis synodum esse substantiam apostolice scribunt. Verbum autem Dei, creator cum sit omnium, postquam ab initio hominem ad similitudinem suam creavit,

pturæ exemplaribus haberi γενόμενον, observavit Rob. Stephanus. Vulgata habet, factum, et textus Græcus vulgaris, γενόμενον.

(71) Λέγειν ἄνθρωπον. Deest in Gobleriano et Felckm. 1, nec lectum est a Nannio. Paulo post, φωνῆς, deest in Basiliensi.

(72) Οὐκ ἐστὶν in Anglicano. Paulo post, Seguer., ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου, recte, Gobler. et Fele. 1, ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου. Editi et ceteri, ὁμοίωσιν τὴν ἐκείνου.

ad similitudinem quoque suam illum restituit, si-  
militate factum operi suo, quia ex sancta et Deipara  
Maria Virgine carnem sumpsit, et homo factum est,  
manens tamen Deus, ut homines, etsi homines ma-  
neant, deos efficeret. Unaque persona est ante in-  
carnationem et post incarnationem, Deus carne in-  
comprehensibilis, in carnem indivisibilis, in pas-  
sionibus carnis impassibilis, qui mortem vicit et  
tertia die resurrexit : qui ascendit in caelum in  
gloria sibi naturali, et non per gratiam : qui pro-  
palam in sua deitate venturus est, corpore sancto  
suo, quod ex Maria sumpsit, effulgens gloria inef-  
fabili, quemadmodum sese in monte ex parte tan-  
tum ostendit, ut doceret se et ante et nunc eum-  
dem ipsum esse, nec in sequenti tempore Deum  
factum fuisse (ut jam contendit blasphemia) : se  
Item neque hominem esse desisse, neque carnem  
deposuisse. Etenim cum Unigenitus ille incipit esse  
Filius hominis, tum etiam angelos suos mittit, in-  
variabilis semper, et nullam mutationem in sua  
deitate passus, secundum carnem vero, nobis con-  
formatus, et nos sibi ipsi conformans.

(73) Felckmanni primus et edit. Comnel., ὁμογενής, mendose : alii omnes, ὁ Μονογενής. Infra,  
Basñ. solus, συσχηματισθείς.

### IN LIBRUM CONTRA SABELLIANOS MONITUM.

28 Tanta est affinitas hujus libri cum homilia 27 Basilii contra Sabellianos, Arium et Anomæos  
nuncupata, ut alterutrum opusculum ex altero expressum fuisse proptalam sit. Et sane iidem argumentis  
in utroque proceditur ad hæreticos confutandos, eadem ipsa usurpantur Scripturæ loca, una et æquali  
ordine posita. Neminemque putamus esse quin judicet, id artificio ejusdem Græculi scriptoris admissum  
fuisse qui alterutrum Patris librum verbis solum commutatis alteri ascripserit. Et quidem in hunc Atha-  
nasio attributum cadere videtur suspicio : nam præter styli diversitatem sane conspicuam, nequaquam  
memoria proditum est cum iis hæreticis pugnasse Athanasium, qui cum Sabellio, Patrem Filiumque unum  
esse personam, solo nomine distinctam affirmarent : quod tamen unum agitur in hoc opusculo. In Basilii  
vero homilia in Anomæos maxime ejus temporis hæreticos vertitur access, licet Sabellius quoque haud  
segniter impugnetur. Sed qui ex Basilio hoc opusculum Athanasii nomine expressit, ad fraudem ut pu-  
tamus contegendam Anomæorum nusquam meminit. Nec quis putaverit, Basilium totam virum eloquentiam  
et eruditionis, alienis, ut aiunt, sese pennis exornatum. Sane talis est homo, ut ne in suspicionem quidem  
furti plagiique veniat. Homiliam itaque 27 genuinum Basilii esse opus, hoc vero Athanasio ascriptum,  
spurium arbitramur : licet jamdiu inter Athanasiana compareat ; in antiquis enim collectionibus Athanasii  
operum habetur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Περὶ τῆς ἀθλίου ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος σὺν Θεῷ, καὶ πρὸς τοὺς Σαβελλιτιώτας.

S. P. N. ATHANASII

De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos.

1. Judaismus gentilitati contrarius est, neutra  
tamen religio pia, sed utraque extra veritatem  
consistit. Siquidem et Babylonii bellum gessere

1. Ιουδαϊσμός ἀντικείμενος πρὸς Ἑλληνισμὸν, καὶ  
οὐδέτερος εὐσεβής, ἀλλ' ἀμφότεροι τῆς ἀληθείας  
ἐκτός. Ἐπεὶ καὶ Βαβυλωνίως πεπολεμημένοι Αἴγυ-

επίσης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀσεβεῖς (74) ἀσέβειαν ἠγανατώσαν. Οὐ τοίνυν ἐξαρκαί τὸ πρὸς ἀσέβειαν ἀνθίστασθαι, εἰ μὴ δι' εὐσεβείας ἢ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἀνίστασθαι γίγνηται (75). Πολλὰ καὶ μεγάλα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶντων ἔχουσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ δίκαια λέγουσι κατηγοροῦντες αὐτῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ (76) τὸν κτίσαντα. Ἄλλ' οὐχ ὅτι εὐσεβείαν ἀλλάγουσι, διὰ τοῦτο εὐσεβεῖν ὁμολογηθήσονται, τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα σεβομένοις ἔγκαλοῦντες πολυθεότητα. Διόπερ ἐξεληλύθαμεν ἐξ Ἑλλήνων, καὶ ἀφωρισμένα, πρὸς τὸ μὴ ταῖς ἀκαθάρτους εἰδωλολατρείαις ἀναμίγνυσθαι· ἐξεληλύθαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων βλασφημίας, τὸν Ἰὼν ὁμολογήσαντες τοῦ Θεοῦ, καὶ φυγόντες τὴν ἑλθεῖν ἀφῆρσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τοῦ λέγοντος· Ὁς εἴ ἂν ἀφῆρσῆται με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀφῆρσῆται αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁμολογοῦμεν δὲ τὸν Ἰὼν ἐκ Πατρὸς, καὶ ἀπὸ μετὰ τοῦ Πατρὸς, πιστεύοντες αὐτῷ λέγοντι καὶ ἀπαγγελλομένῳ (77)· Ἐὰς ὅστις ὁμολογήσειεν ἐμὲ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ γὰρ αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

2. Τοῦτο ὁρῶντες τὸ παράδειγμα, καὶ νῦν ἀπὸ πλοῦτος ἠγαναθισμένοι τῶν Ἑλληνιστῶν ἐπ' ὀνόματι Χριστιανισμοῦ, τῶν ἔργων Θεοῦ τοιμάντων θεολογεῖν τε καὶ προσκυνεῖν. Χωρισζόμεθα δὲ καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων καὶ τὴν Χριστιανισμὸν ἐν Ἰουδαϊσμῷ παραφθειρόντων· οἱ, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ θεὸν ἀρνούμενοι, θεὸν ἕνα παραπλησίως Ἰουδαῖοις λέγουσιν· οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος· καὶ μόνος τῆ γῆ θεότητος, διὰ τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον Θεόν· ἀλλ' ὡς ἄγονον Ἰοῦ καὶ ἄκαρπον ζώντος Λόγου καὶ σοφίας ἀληθινῆς. Λόγον γὰρ οἶον τὸν ἐκ καρτίας ἀνθρώπου νομίζουσι τὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σοφίαν ὅμοιαν τὴν ἐν ψυχῇ· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν τῶν θεῶν ἅμα τῷ Λόγῳ φασίν· ὡς περ καὶ τὸν ἀνθρώπων ἕμα τῷ ἑαυτοῦ Λόγῳ ἀνθρώπων ἕνα, οὐδὲν πλέον Ἰουδαίων δοξάζοντες, τῶν οὐκ ἀποδειξαμένων τὸν εὐαγγελιστῆν τὸν εὐθύς (78) ἐξ ἀρχῆς βῶντα· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ Λόγος ὁ Θεὸς ἔχει μὴ γεγεννημένον (79) ἐξ αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν, εἰ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, πῶς ἂν εἴη πρὸς τὸν Θεόν ὁ Λόγος; καὶ πῶς ἂν εἴη Θεός; Οὐ γὰρ ὁ λόγος (80) τοῦ ἀνθρώπου ἀνθρώπος ὅτι πρὸς ἀνθρώπων, ἀπὸ μῆτε ζῶν ὅτι, μῆτε ὤρεσις, ἀλλὰ ζῶσις· καρδίας καὶ ὤρεσις κίνημα μόνον· καὶ λέγεται παρασχῆμα, καὶ οὐκ ἔστι, καὶ πολλάκις λαλούμενος (81) οὐδέποτε δια-

A contra *Ægyptios* : alique complures *Impii*, *impia* adversari sunt. Ideoque non sufficit impietati obistere, nisi pietatis causa illi obstat. In multis gravibusque rebus *Judæi* idololatrias arguere possunt, ipsique justa de causa crimini vertunt, quod creaturæ potius quam creatori serviant. Nec tamen eo quod impietatem arguant, hinc pie sentire agnoscentur, dum *Filium Dei*, per quem omnia facta sunt, negant : et dum eos, qui per ipsum, Patrem colunt, inductæ deorum multiplici-tatis insimulant. Quocirca ab ethnicis *adscissimus*, ab iisque segregati sumus, ne impuro idolorum cultui admisceremur : a *Judæorum* quoque blasphemia *adscissimus*, cum *Dei Filium* confessi sumus, atque effugimus perniciosam *abnegationem Domini* nostri dicentis : « Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo eum coram Patre meo, qui in cælis est ». Nos porro constitemus *Filium ex Patre* esse, ac semper esse cum Patre : atque illi credimus qui hoc ait et pollicetur : « Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est ».

2. Hoc exemplar cum intueamur, jam segregamur ab iis qui sub nomine Christianismi cum ethnicis sentiunt, audentque *Dei* officium, *Deum* dicere et adorare. Segregamur quoque a *Judaizantibus*, qui Christianismum in *Judaismo* depravant : qui cum, qui ex *Deo* est, *Deum* esse negant : Denique unum quemadmodum *Judæi* prædicant : qui non eo dicunt ipsam esse solum *Deum*, quod solus non genitus, et quod solus fons deitatis sit ; sed quod *Filium* non genuerit, nec *Verbum* vivens, veramque sapientiam produxerit. Nam *Verbum Dei* tale existimant, quale illud ex humano corde procedens : et sapientiam *Dei*, quale illam quæ in anima existit : quapropter *Deum* cum *Verbo* suo **29** personam unam esse dicunt, ut et hominem cum verbo suo hominem unum, nec plus quam *Judæi* sentiunt, qui evangelistam non recipiunt, ab ipso statim initio clamantem : « In principio erat *Verbum*, et *Verbum* erat apud *Deum*, et *Deus* erat *Verbum* ». Si enim *Deus Verbum* in corde habet, non a se revera genitum, ut *Deum* ex *Deo* : quomodo apud *Deum* *Verbum* existit? et qui fieri potest ut *Verbum* *Deus* fuerit? Non enim *verbum* hominis homo est apud hominem, cum nec vivat nec subsistat, sed vivi et subsistentis cordis motus tantum sit : quod mox ut pronuntiatum est, non amplius

74 *Matth.* x, 35. 75 *ibid.* 32. 76 *Joan.* i, 1.

(74) *Seguerianus*, πολλάκις ἀσέβεις.

(75) *Goblerianus* et *Seguerianus*, γίγνηται. *Basilienis*, γίνεται. *Editi* vero et cæteri *manuscripti*, γίγνεται.

(76) *Goblerianus* habet *πρὸς*, male.

(77) *Καὶ ἀπαγγελλομένῳ*. *Deest* in *Gobler.* et *Felckm.* 1. *Mox* omnes omnino *codices* habent, *ζωολογῆσαι* ἐν ἡμοῖς, sed male. *Mox* καὶ *deest* in *Basi-*

*liensi* et *Segueriano*.

(78) *Εὐθύς* habetur in *solis Basil.* et *Seguer.*

(79) *Gobler.* et *Seguer.* habent *γεγεννημένον*, *perperam*.

(80) *Λόγος*. *Deest* in *Segueriano*.

(81) *Omnes mss.* habent *καλούμενος*, præter *Seguer.* qui multo melius, *λαλούμενος* habet.

existit : ac licet pluries repetitum, nunquam permanet. De Verbo autem Dei jamdudum propheta prædicat his verbis : « In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo<sup>16</sup>. » Qua in re ipsi consonat evangelista, qui Verbum esse Deum confitetur, dum illum apparuisse annuntiat, advenisse narrat, et incarnatum fuisse prædicat, nec tamen Patrem in Verbi incarnatione complectitur ; ait enim : « Verbum caro factum est et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis<sup>17</sup>. » Unigenitum Verbum in mundo cernis manifestatum, inter homines habitare, gloriamque illi attribui, quasi Unigeniti a Patre : non quasi ipsum Verbum Pater sit, nec quasi Pater una cum Verbo sese manifestaverit, sicut homo una cum suo verbo apparet : neque potest apparere verbum, nisi in qui illud effatur, adsit et loquatur. Quibusnam igitur credemus? Hisne qui nobis prædicant Filium a Patre advenisse ; an his qui Patrem una cum Filio, unam personam esse dicunt? Si enim unica sit persona, quomodo illa quidem mittit, hæc vero mittitur et per carnem conspicitur? Nam, « Deum nemo vidit unquam ; unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit<sup>18</sup> », adveniens ipse sancta voce loquitur, ac seipsum conspiciendum præbet, atque illo modo Patris cognitionem indicat : « Qui vidit me, vidit et Patrem<sup>19</sup>. » nec se ipse Patrem dicit : quomodo enim id diceret, cum invisibilis ille sit? Sed se talem esse qualis est Pater : nam superius dixerat : « Si cognovissis me, et Patrem meum utique cognovissis<sup>20</sup>. » Quibus dualitatem personarum aperte nobis declarat ex deitate in nullo dissimili cognitam. Quapropter qui Filii conspectu dignus habetur, conspectu Patris minime privatur. Non enim genitor sibi dissimilem generavit, seu talem qualis ipse est. Si itaque unicam rem duntaxat existimas, cum revera due sint, Patrem et Filium ignoras. Quæ ergo tibi cum ecclesiastica doctrina communio superest? Ecqua ratione Domini voces excipias : « Ego, » inquit, « et Pater unum sumus<sup>21</sup>? » ac rursum de Patre edisserens : « Ab illo sum, » inquit, « et ille me misit<sup>22</sup> » : tertio item : « Ego rogabo, » inquit, « Patrem meum, et alium Paraclitum dabit vobis<sup>23</sup>. »

3. Cum igitur de seipso dicat, « Ego : » de Patre vero, « ille : » de Spiritu sancto autem,

<sup>16</sup> Psal. cxxviii, 89. <sup>17</sup> Joan. i, 14. <sup>18</sup> ibid. 18. <sup>19</sup> Joan. xiv, 9. <sup>20</sup> ibid. 7. <sup>21</sup> Joan. x, 30. <sup>22</sup> Joan. vii, 29. <sup>23</sup> Joan. xiv, 16.

(82) *Ἀέων*. Deest in Basiliensi et Seguer. Mox, Κύριε, in solo Seguer. habetur. quem sequimur, quia in Græco Scripturæ textu, Κύριε, legitur.

(83) Ita Seguer. et Gobl. Editi vero et cæteri mss., γὰρ ἔγω, σάρξ.

(84) Seguerianus, πιστεύσομεν.

(85) In edit. Paris. et Colon. legitur, ἀλλ' ἀντὶ ἡμῶν γενήσεται, sed cum nec in editione Commel. nec in aliquo mss. nec in Scriptura legatur, expunctum est.

ἀ μένει. Τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἔκωθεν ὁ φαινομένης ἐκκεκράται λέγειν (82) : « Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ ὄρατῳ » : καὶ σύμφωνος αὐτῷ ὁ Θεὸς εἶναι τὸν Λόγον ὁμοιωτῶν εὐαγγελιστῆς, φανερωθέντα τε αὐτὸν εὐαγγελίζεται, καὶ παραγενόμενον μνηστέον, καὶ σαρκωθέντα κινήσει, ὡς συμπεριλαμβανόντων τῆ τοῦ Λόγου σαρκίως τὴν Πάτέρα : « Ὁ Λόγος, γὰρ φησὶ, σάρξ (85) ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἔθεσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Μονογενὴ τὸν Λόγον ὄντα ὄρξῃ ἐν κόσμῳ φανερούμενον, ἐν ἀνθρώποις σκηνοῦντα, ὅξαν αὐτῷ κηρυσσόμενον, ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός : οὐχ ὡς Πατρός αὐτοῦ ὄντος, οὐδ' ὡς τοῦ Πατρός ἅμα τῷ Λόγῳ πεφροστος, ὡστερ ὁ ἀνθρώπος ἅμα τῷ ἑαυτοῦ φαίνεται λόγῳ, καὶ οὐκ ἐστὶ φανῆναι τὸν λόγον, εἰ μὴ καὶ ὁ λαλῶν αὐτὸν παρεῖη καὶ φθέγγοιτο. Γιῶν οὖν πιστεύομεν (84) ; Πότερον τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἡμῖν Υἱὸν παρὰ Πατρός ἐπιθεδημηκότα, ἢ τοῖς ἐν πρόσωπον ἅμα τῷ Λόγῳ τὸν Πάτέρα φάσκουσιν εἶναι ; Εἰ γὰρ ἐν πρόσωπον, πῶς τὸ μὲν ἀποπέλλεται, τὸ δὲ ἀποστέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκός ; « Θεὸς » γὰρ « οὐδὲς ἔώρακε πώποτε (85) ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, » καὶ παραγενοῦς αὐτοῦ φέγγεται τῆ ἀγία φωνῇ, παρέχων τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν, καὶ διὰ ταύτης (86) τῆν τοῦ Πατρός ἐπίγνωσιν ὑποκρίθμενος : « Ὁ ἑωρακίος ἐμε, ἔώρακε τὸν Πάτέρα, » οὐχ ἑαυτοῦ εἶναι τὸν Πάτέρα φάσκων, πῶς γὰρ, τὸν ἀάρατον ; ἀλλὰ τοῦτον οἶον τὸν Πάτέρα « προεῖρηται γὰρ » : Εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν Πάτέρα μου ἄν φέδετε (87), « τὴν διὰ τῶν προσώπων ἀντικρυς ἡμῖν ἐξηγούμενος, ἀπαρῶν ἡμῶν γινωσκόμενον θεότητι. Διόστερ ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ καταξιοῦμενος θεωρίας οὐκ ἀπετέρηται τῆς τοῦ Πατρός. Οὐ γὰρ ἄλλοθεν ὁ γεννήτωρ ἐγένετο, ἀλλὰ τοῦτον οἶος (88) αὐτός. Εἰ γοῦν ἐν τῷ μόνον εἶναι πράγμα νομίζεις, ὅσο ἐστὶ ἅμα κατὰ ἀλήθειαν, ἀγνοεῖς τὸν Πάτέρα καὶ τὸν Υἱόν. Τίς οὖν σοι πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐστὶ κοινωνία ; Πῶς δὲ τὰς τοῦ θεοπύτου δέξῃ φωνάς, « Ἐγὼ, φησὶ, καὶ ὁ Πατὴρ (89) ἐν ἑσμέν ; » Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πατρός διαλεγόμενος, « Παρ' αὐτοῦ εἰμι, » φησὶ, « κακίως ἐμὲ ἀπέστειλε ; » προστίθει δὲ καὶ τὸ τρίτον : « Ἐγὼ, » φησὶ, « παρακαλῶ τὸν Πάτέρα μου, καὶ ἄλλον Παρακλήτων δώσει ὑμῖν. »

Ἐταν οὖν περὶ μὲν ἑαυτοῦ λέγῃ τὸ, « Ἐγὼ, » περὶ δὲ τοῦ Πατρός, « Ἐκεῖνος, » περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος,

(86) Basil. et Seguer. habent, διὰ ταύτης. Editi et cæteri, διὰ ταῦτα.

(87) Gobl. et Felc. i habent, ἐγνώκατε ἄν, τὴν διὰ.

(88) Seguer., οἶον. Mox, εἰ γοῦν, deest in Basil., Seguer.

(89) Καὶ σὺ, Πάτερ. Sic omnes mss. Editi, καὶ ὁ Πατὴρ. Ibid. Seguer. et Basil., καὶ σὺ, Πάτερ, ἐν ἑσμέν : καὶ πάλιν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν : καὶ πάλιν.



« ἄλλος » πῶς οὐκ αποστασία σαφῆς ἀρνεῖσθαι τὰ τρία, καὶ μόνον εἶναι λέγειν τὸν φάσκοντα : « Οὐκ εἶμι μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν. » Χρῆται δὲ καὶ νομικῇ φωνῇ (90), καὶ διὰ ταύτης δύο περίττητον ὄντας αὐτὸν τε καὶ τὸν Πατέρα : « Ἐν τῷ νόμῳ, γὰρ φησι, τῷ ὑμᾶτερον γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν. » Ἐγὼ, » φησὶν, « εἶμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. » Ἴδοι γὰρ δύο πρόσωπα, καὶ εἰ μὴ λέγει; δύο εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, τοῦτο λέγων οὐδὲ τὴν μαρτυρίαν ἐξ συντάσεως ὁσαν ἀληθινήν. Τοῦτο γὰρ πιστοῦται τὴν μαρτυρίαν, τὸ μὴ ὄφ' ἐνὸς γίνεσθαι μόνου, ἀλλ' ὑπὸ δύο. Καὶ γὰρ μαρτυρήσκειν ὁ Πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων : « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός; » καὶ Υἱὸς Θεοῦ εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱός (91) μαρτυρεῖ, καὶ τῷ Πατρὶ διελέχεται σαφῶς ἐν ἀκοαῖς ἀνθρώπων λέγων : « Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. Ναὶ ὁ Πατὴρ : ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἐμπροσθέν σου. Πάντα μοι παρεδόθη ὅτι τοῦ Πατρὸς μου. » Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἀπολογούται ὁ τῆς Ἰουδαίου (92) ἀρνήσεως ὑπερβείας, ὅπερ τοῦ μὴ σαφῶς ἐλάττωσθαι τοῖς Εὐαγγελίοις ἀντιπράττοντας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ : καὶ οὕτως δύο ὑποστάσεις φαίνεσθαι, ἕνα τὸν Πατέρα Θεόν, ἕτερον δὲ τὸν Υἱὸν ἀνθρώπων; Θεῦ τῆς ἀσεβείας! Καὶ τί τοῦτο διαφέρει τῆς Σαμοσατέως ἀποστασίας; εἰπάτωσαν δὲ πῶς ἀνθρώπος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φηγγισθαὶ τοῖς μ. « Ὁ ἰσραηλῆς ἐμὲ, ἐπόσειε ἐν Πατέρα; » Πῶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ ταῦτα φηγγισμένον μαρτυρεῖ, ὅτι Πατέρα ἴδιον Ἐλεγε τὸν Θεόν ἑαυτὸν ποῦν τῷ Θεῷ; Οὐκ ἀνθρώπος ἴσως τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ ἐκ τοῦ (93) Θεοῦ Θεός ἴσα ἔξει πῶ γεννηθείς κατὰ τὴν φύσιν, ὡς καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, οὐ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ τὰ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐξηγουμένους (94) : « Ὁς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγῆν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Ἰσμεν καὶ ἀνθρωπίνως πολλάκις τὸν Σωτῆρα φηγγισμένον : ἀλλ' οὐχ ὅτι φησὶν : « Ἐγὼ εἶμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. » Οὐ γὰρ ἀνθρώπος; ὁ πεμφθείς εἰς τὸν κόσμον, ὁ λέγων : « Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθεν καὶ ἦκω; » ὁ λέγων : « Οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν (95) μὴ ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον; » ὁ λέγων : « Καταβίβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα (95') τῶ ἐμῶν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμφσαντός με. » Ἀλλ' εἰ θέλεις αὐτῷ

A « Alius; » nonne apertissima defectio et apostasia fuerit tres personas negare, ac dicere solum illum esse qui ait : « Non sum solus, quia qui me misit Pater, mecum est ». » Voce quoque legali utitur, ac per illam, se et Patrem duos esse declarat : « In lege » enim, inquit, « vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est : Ego sum, » inquit, « qui testimonium perhibeo de me ipso : 30 et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater ». » Etenim ecce duas personas, et si dicas duas revera non esse, dum hoc affirmas, non sinis testimonium constare, quod tamen verum est. Eo quippe testimonium illud confirmatur, quod non ab uno solo, sed a duobus perhibetur. Enimvero testificatus est Pater de celo his verbis : B « Hic est Filius meus dilectus » : et Filius Dei, unigenitum Dei Filium se esse testatur, et Patrem, aperte audientibus hominibus, his verbis allocutus est : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater : quia sic fait placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo ». » Sed quid ad hæc respondent Judæorum negationis administri : ne palam deprehendantur adversari Evangelii Domini nostri Jesu Christi; et ne sic duæ hypostases appareant, unum nempe Patrem, Deum, alterum vero Filium, hominem? o impietatem! Ecquid illud differt a Samosatensis defensione? Dicant quo pacto homo talia de seipso loqui audeat : « Qui vidit me vidit et Patrem ». » Aut cur evangelista ipsum ita locutum testatur : nempe quod Deum Patrem suum esse dixerit, æqualemque sese Deo fecerit? Non enim est homo Deo æqualis; sed Deus ex Deo, æqualis secundum naturam erit ei qui se generavit, ut et Paulus testatur, ubi non de incarnatione, sed de iis quæ incarnationem præcessere verba facit : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ». » Scimus autem Christum plerumque secundum humanitatem locutum fuisse : at non quando dixit : « Ego sum qui testimonium perhibeo de me, qui misit me, Pater ». » Non enim homo est qui missus est in mundum, et ait : « A Patre exivi et venio » : qui item dicit : « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam »; qui etiam dicit : « Descendi de celo, non ut faciam voluntatem

<sup>90</sup> Joan. viii, 16. <sup>91</sup> ibid. 17, 18. <sup>92</sup> Matth. iii, 17; xvii, 5. <sup>93</sup> Matth. xi, 25-27. <sup>94</sup> Joan. xiv, 9. <sup>95</sup> Philipp. ii, 6. <sup>95'</sup> Joan. viii, 18. <sup>96</sup> Joan. xvi, 28. <sup>97</sup> Joan. iii, 16.

(90) Basiliensis, ἔξ νομικῆ φωνῆ. Infra, τῷ ὑμᾶτερον, in Græco Scripturæ textu, et in Segueriano legitur, at in cæter. codd. et edit. non habetur.

(91) Seguer., Θεοῦ τε εἶναι μονογενῆς ὁ Υἱός. Moz Basil., διελέχεται. Editi vero et cæteri, διελέχεται.

(92) Itaque Seguer., recte. Editi vero, οἱ τῶν Ἰουδαίων. Infra omnes manuscriptorum, ἀντιπράττοντες

τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; καὶ οὕτως τὰς δύο. (93) Goltierianus et Felckman. 1, τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὁ ἐκ τοῦ, omissis mediis.

(94) Basil. et Seguer., φύσιν, ὡς καὶ ἕτερος μαθητῆς ὁ τῶν ἰδίων διδασκαλῶν μαρτυρεῖ Παῦλος, οὐ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγων.

(95) Seguer. habet, ἐκ' αὐτοῦ.

(95') Sic Basiliensis. Seguer. et Græcus Scripturæ

tem meam, sed voluntate ejus qui misit me <sup>22</sup>. » Sed si vis eum audire loquentem humanitus, et congruentem ad carnalem formam, quæ apparuit, et ad humanitatem, quam auditores ejus nudam et solam in eo existimabant, audi verba ejus : « Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. <sup>23</sup> » Quod scilicet neque fide dignus sit, neque talis existimetur homo, qui de seipso testimonium ferat : cum autem dicit : « Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni et quo vado <sup>24</sup>. » Quando Patreio et sese numerans, duos esse dicit gloriæ suæ testes, nequaquam humana loquitur, sed supra omnem humanam dignitatem : ecquid dico humanam? supra angelicam, supra principatus, supra potestates, supra dominationes. Qua enim ratione homo Deo annumerari possit? quæ inter eos affinitas, quæ communio? Sed cum dicit : « Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et deitas enim illa quæ in mundum advenit, humanitatem sibi adjunctam habet.

4. Sed ne ob carnis velamen Deum ignores, qui statim de seipso subjungit : « Nemo novit Filium, nisi Pater : neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite <sup>31</sup> jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde : et invenietis requiem animabus vestris, jugum enim meum suave est, et onus meum leve <sup>32</sup>. » Calumniam tuam exclusit Dominus : cum se ipse in humana quoque forma Deum declarat, a Patre solo cognosci, Patremque cognoscere : qui iis quos dignatur, sui et Patris cognitionem revelat : nosque vocat ad se, requiem apud se promittit, et ut jugum ejus portemus hortatur. Hæc cum ait, divinitatem detegit : eximiam suam majestatem, parva forma occultatam explicat : potestatem quæ supra cælos est terrene corpore velatum ostendit. Sed quid opus me sextentas Domini nostri Jesu Christi voces, quas secundum divinitatem protulit, recensere? quibus Inre et merito exploditur nova Samosatensis sententia, quæ Salvatorem merum hominem dicit : una autem exturbantur insane illorum nugæ, qui eum imitantur. Age, pauca testimonia referamus : quisnam est qui hæc dicit : « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum <sup>33</sup> » Non hominis verbum illud, sed Dei, ostendentis germanam suam ex Patre generationem, atque ideo Domini titulum non recusantis. Dominus enim est, ex solo Domino genitus, ut a Moyse dictum est :

<sup>22</sup> Joan. vi, 38. <sup>23</sup> Joan. v, 31. <sup>24</sup> Joan. viii, 14. vii, 21.

textus. Editi vero, et quidam manuscripti, τὸ θελήμα μου.

(96) Seguer. et Græcus Scripturæ textus, ἐάν.

(97) Ita Seguer. in editis, τὸ, deest.

(98) Ἄρατι τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. Hæc deest in editis et in quibusdam manuscriptis, sed habentur in Basil. et Segueriano.

ἄνθρωπινος ἀκούσαι, ἀρροζόντος τῆ ἑρωμένη κατὰ σάρκα μορφῆ, καὶ τῆ νομιζομένη ψιλῆ παρὰ τοῖς ἀκούσασιν ἀνθρωπότητι, ἀκουε λέγοντος αὐτοῦ· « Εἰ (96) ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθῆς οὐκ ἐστὶ » κατὰ τὸ μὴ ἀξιόπιστον εἶναι, μηδὲ νομιζομένῳ ἀνθρώπῳ ἐαυτῷ μαρτυροῦντα· ὅτε δὲ φησὶ· « Ἐάν τῶν μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθῆς ἐστίν, ὅτι οὐδα πῶθεν ἐρχομαι, καὶ ποῦ ὑπάγω. » Ὅτε, ἀριθμῶν τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν, δύο φησὶν εἶναι τοὺς περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μάρτυρας, οὐκ ἀνθρώπινα φθέγγεται, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἀνθρωπίνην ἀξίαν· καὶ τὴν λέγων ἀνθρωπίνην· ὑπὲρ ἀγγελικὴν, ὑπὲρ ἀρχαί, ὑπὲρ δυνάμεις, ὑπὲρ κυριότητας. Ποία γὰρ ἀνθρώπινα καὶ θεοῦ συναριθμοῦμαι; τίς ἐγγύτης, ἢ τίς κοινωνία; ἀλλὰ λέγων· « Ἐξομολογήματι σοι, Πάτερ, Κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς, ὁ ἀνθρώπος εἶναι σοι δοκεῖ, καλῶς· καὶ γὰρ ἔχει τὸ (97) ἀνθρώπινον ἀναμιγνύμενον ἡ παραγενομένη θεότης εἰς τὸν κόσμον. terræ <sup>24</sup>, » homo esse tibi videtur, recte quidem :

4. Ἄλλὰ μὴ διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἀγνοεῖ τὸν Θεόν, τὸν εὐθέως ἐπάγοντα περὶ ἑαυτοῦ, καὶ φάσκοντα· « Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τίς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὧν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι. Δεῦτε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατι τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς (98), καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι, καὶ ταπεινός τῆ καρδίας· καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἕλαφρόν ἐστιν. » Ἀπέκλεισθαι σοὶ τὴν συκοφαντίαν ὁ Κύριος· Θεὸν παραστήσας ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γινωσκόμενον μόνον (99), καὶ γινώσκοντα τὸν Πατέρα, καὶ τοῖς καταξιωμένοις ἀποκαλύπτοντα τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς, προσκαλεῖται ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν, ἀνάπαυσιν ἐπαγγελλόμενος παρὰ ἑαυτοῦ, καὶ ζυγὸν ἑαυτοῦ βαστάσαι παρακλιεόμενος. Ταῦτα λέγων ἀπαμεινύων τὴν θεότητα, ἐρμηνεύει τὸ κεκαλυμμένον διὰ τῆς μικρᾶς μορφῆς ὑπερβάλλον μέγεθος, τὴν ὑπερουράνιον ἐξουσίαν ἐπιδείκνυσαι γῆριν παραπειρασμένην σωματι. Καὶ τί μὲ δεῖ καταλέγειν μυρίας οὐσας θεϊκᾶς φωνὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; δι' ὃν ἐκβάλλεται μὲν εὐκρίτως ἡ τὸ Σωμωσάτωος καινοτομία περὶ τοῦ Σωτήρος, ὡς ὄντος ἀνθρώπου ψιλοῦ, συνεκβάλλεται δὲ καὶ ἡ τῶν μιμουμένων ἐκείνου ἀλόγιστος φλυαρία. Φέρε γὰρ, ἰν' ὀλίγων ἐπιμνησθῶμεν μαρτυριῶν, τίς ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων· « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μου (1), Κύριε, Κύριε, εἰσαλεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; » Οὐκ ἀνθρώπου (2) τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ Θεοῦ

<sup>31</sup> Matth. xi, 25. <sup>32</sup> Matth. x, 27-30. <sup>33</sup> Matth.

(99) Seguer. solus habet, μόνου.

(1) In editis et in quibusdam mss. deest μὲν. In Seguer. Coghler. et Felc. 1, legitur.

(2) In editis et in reliquis mss. legitur, οὐκ ἀνθρώπου γὰρ, sed cum γὰρ deest in Seguer. et alioqui superfluum videatur, expunctum est.

ἀκουόντες τὴν γῆσιαν ἀπὸ Πατρὸς γέννησιν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κυριολογίαν οὐκ ἀνομιμοῦμεν τὴν περὶ ἐκπο-  
 τῆς. Κύριος γὰρ ὁ ἐκ τοῦ μόνου γεγεννημένος Κυ-  
 ρίου, ὡς καὶ παρὰ Μωσῆ λέλεκται τό· « Ἐβρεξε Κύ-  
 ριος θεῖον, καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου (3). » Καὶ ἄλλοτε  
 πρὸς τοὺς ἀποστόλους φησὶν ὁ Σωτῆρ· « Φωνεῖτέ με  
 ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ·  
 » καὶ πάλιν, δεσπότην τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκ-  
 τὸν ἀποφαινεῖ, ὡς ἂν μονογενῆς Υἱός· « Εἰ τὴν  
 οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἐπεκάλεσαν, πόσω μᾶλλον  
 τοὺς οἰκιακούς αὐτοῦ. » Οὐκ οὖν εἰ μὴ θεός ὁ Κύ-  
 ριος (4) τῶν ὅλων Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἂν ἐκ τοῦ Θεοῦ  
 γεγεννημένος, ὅθλον ἀπαντε· εἰπὼν δέ, « Οὐ πᾶς ὁ  
 λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασι-  
 λεῖαν τῶν οὐρανῶν, » ἐπαφέρει καὶ τὴν Πατέρα σαφῶς  
 Πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. »

5. Ἐχεις οὖν Υἱόν, ἔχεις Πατέρα· μὴ φοβῶ τὴν  
 εὐδία· τῆ φύσει γὰρ οὐ διωρίζεται, οὐδ' ὁ τὰ δύο λέ-  
 γων ἀπ᾿ ἀλλοτριώσεως τοῦ γεννησαντος τοῦ γέννημα· οὐδὲ  
 ἐκ τῆν ἑτέρων (6) μαρίαν τῶν ἀρνησαμένων μέραν  
 εἶναι τὴν τῶν δύο θεότητα, διὰ τοῦτο καὶ δύο λέγειν  
 φρακτόν. Εἰς θεός, οὗ καὶ Πατὴρ εἰς· θεός δὲ καὶ  
 Υἱός. ταῦτόσητα ἔχων, ὡς Υἱός πρὸς Πατέρα· οὐκ  
 αὐτὸς ὢν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ἡνωμένος πρὸς τὸν Πατέρα  
 τῆ φύσει· δύο μὲν ἀριθμῶ, μία δὲ οὐσα (7) οὐσία  
 τελεία· δύο, οὐκ ἐκ δύο μερών. Τέλειος ὁ Υἱός ἔχει  
 παρὰ τῆς οὐσίας Πατρός, ἂν ἐξ ὅτου, χαρακτηρ τῆς πα-  
 τρικής· ὑποστάσεως, οὐ βῆμα ἀνυπόστατον, ἀλλὰ ζῶσα  
 δύναμις, καὶ τοῦ ζῆν αἰτία τοῖς πᾶσιν, οὐχ οἷα ἀν-  
 θρώπου δύναμις, δι' ἣν ἀνθρώπος ἐστὶ δυνατός· οὐ  
 γὰρ γέννημα ἀνθρώπου ἢ (8) υἱός, ἢ δύναμις αὐτοῦ·  
 Θεοῦ δὲ Υἱός ἢ δύναμις, ὥστε δυνατός μὲν ὁ Πατὴρ  
 τελείως, οὗ καὶ Πατὴρ δυνάμεως, δύναμις δὲ ὁ Υἱός τε-  
 λεία, οὗ γέννημα αὐτοῦ. Καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς ὁ  
 Υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡ τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἣς ὁ ἀνθρώπος  
 σοφός, ἀλλ' ἀπὸ σοφοῦ σοφία· περὶ (9) οὗ λέγεται·  
 « Μόνη σοφὴ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣ ἡ δόξα εἰς  
 τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. » Ἄλλ' οὐ γέννησεν ὁ Πατὴρ.  
 Πῶς οὖν Πατὴρ, καὶ τίνος; Εἰ δὲ ἐγέννησεν, ὁ ὢν  
 ἐστὶν ὁ γεγεννημένος. Κάτω, φησὶν, ὁμολογῶ γέννη-  
 σιν· γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος, οὗ καὶ λαλεῖται καὶ γι-  
 νόσκειται. Καὶ ποσῆς ὁ αὐτός, εἰπέ μοι, γεννηθήσε-  
 ται; ἢ πολλούς ἐρεῖε τοῦ Θεοῦ λόγους ἐκάστοτε γεν-  
 νωμένους; καὶ ποτὲ μὲν σωπῶντα φαντασθήτη τὸν  
 Θεόν, ποτὲ δὲ λαλοῦντα, καὶ μεταβαλλόμενον ἀπὸ σω-  
 πᾶσεως εἰς λαλήν, καὶ γινέσκειν ἀνομιμονίους, ἢ  
 κερδίζε κινουμένη; Οὐκ ἀνθρώπος ὁ θεός· ὑπέλαβες,  
 ἄνομη, οὗ ἐστὶν σοὶ ὁμοῖος ὁ θεός; Ὁ ἀνθρώπος, κἂν  
 ἐφ' ὀφθαλμούς ἀκούσης Θεοῦ, κἂν (10) τὰ ἄλλα μέλη τὰ

A « Pluit Dominus sulphur et ignem a Domino ». »  
 Et alibi apostolis Salvator ait : « Vos vocatis me  
 Magister, et Dominus : et bene dicitis : sum ete-  
 nim ». » Ac rursus se domus paternæ Dominum  
 declarat, utpote nigenitum Filium : « Si Domi-  
 num domus Beelzebub vocaverunt, quanto magis  
 domesticos ejus ». » Itaque quod Deus quidem, uni-  
 versorum Dominus sit Jesus Christus, quippe qui  
 ex Deo genitus sit, proplan civis est. Cum vers  
 ait : « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine,  
 intrabit in regnum celorum ». » hæc subjungit,  
 quibus Patrem nobis manifeste declarat : « Sed  
 qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis  
 est ». »

B 5. Habes igitur Filium, habes Patrem. Ne time  
 dualitatem, nulla quippe naturæ distinctio : nec qui  
 duo dicit, genitum a gignente abalienavit. Neque  
 ob aliam eorum insaniam, qui negant unam esse duo-  
 rum deitatem, ideo duos dicere vitandum est. Unus  
 est Deus, quia et Pater unus est : Deus quoque Fi-  
 lius et identitatem habet ad Patrem, utpote Filius,  
 cum tamen ipse Pater non sit, sed natura Patri sit  
 conjunctus : duo quidem numero, unica vero sub-  
 stantia perfecta : duo, nec ex duabus partibus. Per-  
 fectus Filius a perfecto Patre prodiit : existens ab  
 existente : figura paternæ substantiæ; non Ver-  
 bum subsistentia carens : sed vivens potestas, quæ  
 vitæ auctor est cunctis hominibus : non qualis ho-  
 minis potestas, propter quam homo potens est  
 C neque enim potestas hominis, proles aut filius ejus  
 est. Dei vero Filius, potestas ejus est : ita ut Patr  
 perfecto potens sit, quia Pater est potestatis : Fi-  
 lius vero perfecta potentia sit, quia proles ejus.  
 Sapientia quoque Patris est Filius, sed non qualis  
 sapientia hominis, per quam homo sapiens est; sed  
 a sapiente hæc sapientia est : de quo dicitur : « Soli  
 sapienti Deo, per Jesum Christum, cui gloria in sæ-  
 cula, amen ». » Verum, aiunt, non genuit Pater.  
 Quomodo igitur et cujusnam Pater fuerit? Siu au-  
 tem genuit, ergo qui est, is est qui genitus est. At  
 ego, dicet, generationem confiteor : gignitur enim  
 verbum, quando enuntiat et cognoscitur. Ac quoti-  
 es, dic mihi, id ipsum generabitur? 32 num multa  
 dices Dei Verba, diversis temporibus genita? an  
 D modo silentem Deum comminisceris, modo loquen-  
 tem, ac transeuntem a silentio ad loquelam, idquo  
 apertis labiis, aut commoto corde? Non est homo,

32 Genes. xix, 24. 33 Joan. xiii, 13. 34 Math. x, 25. 35 Math. vii, 21. 36 ibid. 22. 37 Rom. xvi, 27.

(5) Goblér. et Felc. 1. Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου. Max, in Seguer. tantum, post, Κυρίου, legitur, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

(6) Sic Seguer., Goblér. et Felc. 1. Editi vero, Θεός καὶ Κύριος. Max omnes mss., ὡς ἂν ἐκ τοῦ. Editi vero omnes, ὡς ἂν ἐκ τοῦ. Panlo post, editi, ὁ λέγων μου. Seguer., rectius, ὁ λέγων μοι.

(7) Ἡμῖν legitur in Gobl., Felc. 1, et Seg.; deest

PATROL. GR. XXVIII.

in editis.

(8) Basiliensis, ἐτέρων.

(9) Sic Basiliensis, Goblérianus, Seguer.; in editis et ceteris mss. οὐσα deest.

(10) H deest in Basiliensi.

(11) Ita Seguer. Editi vero, καὶ περὶ.

(12) K&w, omnes mss. Editi vero, καί.

Deus : existimasti, inique, quod Deus erit tibi similis ? Licet oculos Dei audieris, o homo, licet alia corporis membra, ne carnaliter illud intelligas : sed per corporalium similitudinem, incorporeum intellige. Etenim tibi dictum est : Spiritus est Deus ; sic et Verbum illud, non humanum est, nec quale tuum : Deus enim est, licet id tibi minime videatur : nec duo Dii sunt, sicut nec duo Patres : neque

6. Qui enim duo principia inducit, is duos Deos prædicat. Hæc est Marcionis impietas, qui Deum justum proprii Christi Patrem, et alterum Deum bonum proprii Christi Patrem affirmat. Rursus qui Deum non factum, alium vero Deum factum dicit, duos et ipse Deos admittit, propter substantiæ differentiam, quam blasphemando introducit. Ubi vero unicum est principium, ac unica ejus proles, ibi absolutissima ac naturalis imago, quis ex illo genita est : ibi et unus Deus ; ita ut perfecta in Patre deitas intelligatur, perfecta quoque in Filio paterna deitas existat. Cæteram quia ex parvo hoc exemplo (quod divina Scriptura protulit, cum imaginem Dei invisibilis Christum nuncupat) comprehendere vales quod dictum est ; hic iterum dissimilitudinem quæ in exemplo est fugiamus, nempe quod Dei imago, arte facta et alterius substantiæ sit : genitum autem et consubstantialem eam esse cõfiteamur. Attamen qui regis imaginem videt, regem videt ; et ait : Ecce, hic rex est, nec duos reges constituit, neque partem regis imaginem dicit, nec imagis regem. Sic igitur unus est Deus Pater, et una divinitas Patris et Filii. At, ut tu dicis, unus erit, compositus ex duabus partibus imperfectis. Sed ad hanc impietatem aures occludere, et animam abluere convenit : qui enim hæc committitur, nec Filium nec Patrem confitetur : nam neque Pater neque Filius imperfectus intelligi potest.

7. Atqui dictum est, ait : « Quia ego in Patre, et Pater in me est » : non est autem Pater Verbum in corde Filii : ergo nec Filius est Verbum in corde Patris ; sed est Verbum vivens a vivente Patre Deo, quod æterna generatione editum est, et absque initio Patri coexistit : ita ut Pater nunquam solus cogitandas sit. Semper enim Trinitas est Trinitas, nec unquam additamentum divinitatis accipit. Neque Filius cum prius non esset cum Patre, in posterum ei additur ; neque Filio Spiritus sanctus accedit. Quæ enim a quodam principio facta sunt, et opificia sunt, et subdita, et Trinitati nullo modo annumerantur. Nam, « cunctes, » inquit, « docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti » . Nullum autem princi-

σωματικά, μη σαρκοκῶς νοεῖ· ἀλλὰ δι' ὁμοιωτῆτος τῶν σωματικῶν ἐννοεῖ τὸ ἀπύματον. Καὶ γὰρ εἰρηται σοι· Πνεῦμα ὁ Θεός· οὕτω καὶ ὁ Λόγος οὐκ ἀνθρώπινος, οὐδὲ σῶς ὁ σῶς· Θεὸς γὰρ ἐστὶ, κἀν σοὶ δοκῆ, καὶ οὐκ εἶσι δύο Θεοί, διὰ μηδὲ δύο Πατέρες, μηδὲ ἑτερούσιος τοῦ γεννηθέντος ὁ γεγεννημένος.

6. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχὰς εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει Θεούς. Ἀὐτῇ Μαρκίωνος ἡ εὐσεβεία, Θεὸν λέγοντος ἑκατον ἰδίῳ Χριστῷ Πατέρα, καὶ Θεὸν ἕτερον ἀγαθὸν ἰδίῳ Χριστοῦ Πατέρα. Πάλιν ὁ Θεὸν ἀγέννητον εἶναι λέγων, ἄλλον δὲ Θεὸν (11) γεννητὸν, δύο καὶ αὐτὸς λέγει Θεούς, διὰ τὴν τῶν οὐσίᾳ διαφορὰν, ἢ βλασφημίας εἰσαγάγει. Ὅπου δὲ μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἔν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα, εἰκὼν ἀκριβεστάτη καὶ φυσικὴ· δίδει καὶ γεννητὴ ἐξ αὐτοῦ· εἰς Θεός, τελείας μὲν ἐν Πατρὶ τῆς θεότητος νοουμένης, τελείας δὲ καὶ ἐν Υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης. Ἐπει καὶ διὰ τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος, ἔπειρ ἡ θεία Γραφὴ δεδῶκεν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Χριστὸν ὀνομάσασα, δύναται καταλαθεῖν τὸ λεγόμενον· φύγωμεν πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀνόμοιον τὸ ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ τεχνίτην (12) καὶ ἑτερούσιον εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα, γεννητὴν δὲ καὶ ὁμοίῳσιν ὁμολογούμεν. Ὅμως εἴ οὖν (13) ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ὁρῶν τὸν βασιλεὺς ὁρᾷ, καὶ φησὶν· Ἰδοῦ, οὗτος ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐ δύο πεποίηκε βασιλεῖς, οὐδὲ μέρος τοῦ βασιλέως τὴν εἰκόνα, ἢ τῆς εἰκόνης τὸν βασιλεὺς. Οὕτω τοίνυν εἰς Θεός ὁ Πατὴρ, καὶ μία θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὡς δὲ σὺ λέγεις, εἰς ἔσται σύνθετος ἐκ δύο μερῶν ἀτελῶν. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἀσέβειαν ἀποκλείεται καλὸν τὰς ἀκοὰς, καὶ (14) ἀποπίπτουσαι τὴν ψυχὴν· οὐτε γὰρ Υἱὸν οὐτε Πατέρα ὁ τοῦτο φανταζόμενος ὁμολογεῖ· ἔπει μῆτε Πατέρα, μῆτε Υἱὸν ἀτελῆ νοεῖν ἐγγραφεῖ.

7. Ἄλλ' εἰρηται, φησὶν· « Ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοῦ· » οὐκ ἐστὶ δὲ Λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ· οὐ τοίνυν οὐδὲ ὁ (15) Υἱὸς Λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ Λόγος ζῶν ἀπὸ ζῶντος Πατρὸς Θεοῦ, ἀϊδίῳ γεννησίᾳ πεφηνῶς, ἀνάγκης τῷ Πατρὶ συνῶν· ὡς μεθίποτε μόνον ἰπποκρίσθαι τὸν Πατέρα. Ἀεὶ γὰρ Τριάς ἡ Τριάς, καὶ προσθήκη θεότητος οὐ λαμβάνει. Οὐδ' ὁ μὴ πρότερον ὢν σὺν τῷ Πατρὶ προστίθεται ὕστερον ὁ Υἱός, οὐδὲ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται. Τὰ γὰρ ἀπὸ τινος ἀρχῆς γεγεννημένα (16) καὶ ποιήματα ἐστὶ καὶ δοῦλα, καὶ τῇ Τριάδι συναρθεύεται οὐδαμῶς· « Πορευθέντες γὰρ, » φησὶ, « μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. » Ἀρχὴν δὲ οὐτε μιαν, οὐτε ἐξου-

<sup>11</sup> Joan. xiv, 10. <sup>12</sup> Matth. xviii, 19.

(11) Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεννητόν, male. Priores duo ibid. omittunt Θεόν. Basil. ibid. δύο μὲν αὐτός.

(12) Forte, τεχνίτην.

(13) Seguerianus, δ' οὖν.

(14) Kai deest in omnibus mss.

(15) Sic Seguerianus.. deest in editis.

(16) Sic Basil., Gobler., Seg. Ineditis, γεγεννημένα.

εταν, οὔτε δύναμιν συντηρήθησαν· ἀδίδω (17) γὰρ τὰ μὴ ἀδία συναριθμείσθαι ἀδύνατον, καὶ τῆ θεότητι τὰ μὴ μετέχοντα τῆς θεότητος οὐ συντάσσεται. Πῶς οὖν ἐν τῷ γεγεννημένος ὁ γεγεννημένος; καὶ πάλιν ὁ γεννητὸς ἐν τῷ γεννηματι; πῶς οὗτος; ἐν ἐκείνῳ, καὶ ἐκείνῳ ἐν τούτῳ; Ὅτι καὶ αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν οἷος καὶ ἐκείνῳ, καὶ ἐκείνῳ οἷος οὗτος. Οὕτω καὶ ἐν τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν (18), μὴδὲ ἀπεχουίνισθαι, μὴδὲ καθ' ἑαυτὸν εἶδος καὶ ζῆνον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν γῆν, ἀλλ' εἶναι θεόν, ὡπερ καὶ ὁ Πατὴρ. Ἐπεὶ καὶ εἰπόντος αὐτοῦ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, » ἤγανόκτων οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, « Ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, πᾶσις σεαυτὸν θεόν. » Καὶ ὁ σωτὴρ ἀπεκρίνατο (19) βεβαίῳν τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτῶν, ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δεδληκῶς ἐν τῷ φάσκειν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, » τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν θεόν γῆν ἔντα θεοῦ· « Εἰ ἐκείνους θεός εἶπε, πρὸς οὗς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή· ὃν ὁ Πατὴρ ἠγάπησεν, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὅμεις λέγετε, Ὅτι βλασφημία· ὅτι εἶπον, ὅτι γῆς θεοῦ εἶμι; εἰ οὐ ποῦ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποῦ, κἂν ἐμοὶ μὴ θέλητε (20) πιστεύειν, τοὺς ἔργα πιστεύετε· ἐν' εἰσῆτε, καὶ γινώσκητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Οὐκοῦν ἐν τῷ Πατρὶ τὸν γῆν εἶναι, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ γῆν, τοῦτό ἐστι καὶ οὐδὲν ἑαυτὸν, τὸν γῆν εἶναι θεοῦ (21) τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένον, θεόν ἔντα κατὰ τὴν φύσιν, ὡπερ ὁ Πατὴρ, καὶ δεκνύντα τὸ πατρῶον εἶδος ἐν ἑαυτῷ, καὶ δεκνύμενον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως.

8. Εἰς οὖν, καὶ εἰς, καὶ ἡ διὰς οὐ μεμέρισται τῆ φύσει, ἀνεκδιήσθη οὐσα τῆ τελειότητι, ὅλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατὴρ, ὡς Πατὴρ, ὅλον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ γῆς, ὡς γῆς. Ἐπειδὴ (22) ἐκ ἀμορφῶν ἐν εἶδος νοεῖται, ἀλακλῶρας ἐν ἀμορφότητι δεκνύμενον. Μηδέλις ἀρνησάσθω τὴν φανερωθεῖσαν ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν· « Ἦτις ἦν, » φησὶ, « πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερῶθη ἡμῖν. » Καὶ πρὸ τῆς φανερωσεως τοῦτο ἔδοξεν εἶναι, ἡνίκα κτανεφανερῶται. Γεγέννηται γὰρ ἀδίδως, καὶ ὑπάρχει μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς. Μηδέλις ἀρνούμενος τὰ τρία τὴν μονάδα εὐρίσκειν νομίζτω· ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι νοεῖτω τὸ ἐν, ἔχων τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτισματι, καὶ ἐν (23) ταῖς τρισὶν ἀγίαις σφραγῖσι, δι' ὧν εἰς σωτηρίαν ἀναγεγέννηται, μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Εἰς θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· » μεμνημένος τοῦ λέγοντος Πατρὸς· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ζωσφόρου ἐγέννησά σε, » τοῦ τε γῆν μαρτυροῦντος, ὅτι ἦν πρὸ τοῦ κόσμου παρὰ τῷ Πατρὶ, τὴν ἔδξαν ἔχων τὴν τῆς θεότητος· « Ἀδόξασθον μὲ γὰρ, » φησὶ,

A patum, neque potestatem, neque virtutem annumeravit, quod impossibile sit aeterna non aeternis annumerari: vel quae cum deitate nihil commune habent, cum deitate ordinari. Quomodo igitur in genitore genitus: aut rursus genitor in genito? qua ratione hic in illo, ille in isto? Quia et hic talis est qualis ille, et ille qualis hic. Atque ita fit ut duo illa unum sint; eo quod neque differant, neque separentur, neque sub alia specie, aut sub alia figura Filius intelligatur: sed Deus sit, quemadmodum et Pater. Cum enim illo dicente: « Ego et Pater unum sumus », « Quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum », respondit Salvator, quod illi dixerant confirmans, quasi nihil aliud ipse declarasset, dum dixit: « Ego et Pater unum sumus; » quam se quoque Deum esse, cum Filius Dei sit: « Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias: quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, et si mihi nolueritis credere, operibus credite: ut sciat, et cognoscatis, quia ego in Patre, et Pater in me ». Igitur in Patre Filium esse, et Patrem in Filio, hoc nihil aliud est, quam cum qui ex Deo genitus est Dei Filium esse: ac Deum secundum naturam, ut est Pater, atque in seipso paternam formam exhibere, ipsumque mutuo in paternam substantia exhiberi.

C 8. Unus igitur, et unus, et dualitas non divisa est natura sua, cum nullo indigeat ad suam integritatem. Universa quidem plenitudo divinitatis est Pater, quatenus Pater. Universa item plenitudo divinitatis est Filius, quatenus Filius. Quandoquidem per utrumque una forma intelligitur, quae integre in utroque exhibetur. Nemo vitam neget quae in mundo apparuit: « Quae erat, » inquit, « apud Patrem, et apparuit nobis ». Etiam antequam appareret id ipsum visa est esse, quod cum apparuit. Nam ab aeterno genitus est, et cum proprio Patre existit. Nemo tria esse negans, unitatem se invenire posse existimet: sed in Trinitate unum cogitet, cum fidei summam, tam in baptisate habeat, quam in tribus signaculis sanctis, per quae in salutem regeneratus est, memor Apostoli dicentis: « Unus Deus Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ». Memor sit quoque Patris dicentis: « Ex ntero ante luciferum genui te »: item Filii qui testatur se fuisse ante mundum apud Patrem, gloriamque divinitatis

<sup>17</sup> Joan. i, 30. <sup>18</sup> Ibid. 33. <sup>19</sup> Ibid. 36-38.

<sup>20</sup> I Joan. i, 2. <sup>21</sup> I Cor. viii, 6.

<sup>22</sup> Psal. cix, 3.

(17) Goblirian. et Felc. i, ἀδίδως.

(18) Goblirian. et Felc. i, τὸ μὴ διαλ.

(19) Sic Seguer. At in editis omissum ἀπεκρίνωτο, item illud ἐν τῷ φάσκειν, quae tamen ex contextu esse videntur. Commeliniani nihil annotant.

(20) Seguer., Goblir. et Felc. i, βλάσφ. Editi, βλάσφη. Mox haec, καὶ γινώσκητε, habentur in Goblir.

Felc. i, Seguer., sed desunt in editis et in quibusdam manuscriptis.

(21) Seguerianus, τὸ εἶναι θεοῦ.

(22) Sic Basil. et Seguer. Editi, ἐπέφ.

(23) Ev deest in editis, sed habetur in Basilienso. Mox Basil., Seguerianus, μεμνημένος τοῦ κήρυκος τῆς ἀληθείας Ἀποστόλου λέγοντος ἡμῖν.

habuisse : nam, « Glorifica me, » inquit, « Pater, A apud temetipsum, gloria quam habui, antequam mundus esset, apud te ». « Gloriam quidem quæ secundum hominem est postulat, eam vero quæ secundum Deum est, ante mundi creationem se habuisse testatur. Habuit autem gloriam cum esset et existeret : neque enim, qui non est, potest glorificari. Quod si erat, ergo genitus fuerat : non enim filius est, qui non sit genitus. Sed si genitus est, aiunt, extra genitorem existit, et ab eo divisus est : atqui oportet indivisum a Deo esse Verbum quod in Deo existit, et extra Deum non apparet. Quo enim in loco extra eum apparuerit, cum Deus omnia impleat, ut scriptum est : « Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus » ? »

9. Hujusmodi commentis, Filii generationem, B æternamque ejus a Patre processionem, ejusque cum Patre existentiam de medio tollere conantur : illam quoque sententiam evertere satagunt, nempe Patrem perfecte secundum se subsistere, ac Filium quoque secundum se perfecte subsistere. Discant igitur, se non intelligere, « neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant », dum Deum loco circumscribunt : Filiumque rursus alio in loco imaginantur, ac divisos illos esse, alium hic, alium illic, existimant : siquidem Filium apud se et extra Patrem genitum fuisse, et apparuisse consteantur. « Quis locus requietionis meæ? » ait Dominus per Prophetam ». « Cælum et cælum cæli, non sufficient tibi, » ait Salomon ad Deum ». Magno hoc argumento homines edocet Deus : nullum locum sui capacem esse. « Manus mea, » inquit, 34 « fecit hæc omnia ». « Non igitur opera opificem continent, qui et ante illa erat, ipsisque existentiam præbet, ac ipsa opificis potestate illa stabilit. Quapropter ait Paulus : « Ex quo omnia, et per quem omnia, et in quo omnia », et rursum : « In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus » ».

10. Aufer ergo mihi illud, in loco situm esse, cum de Deo, de Verbo, et de Spiritu sancto cogitaveris : aufer locales separationes, et ne suspicaris alibi Patrem esse, alibi que Filium emittere, cum gignit illum. Hujusmodi enim mendaces, imo potius impiæ ratiocinationes, tibi circa Filii substantiam offendiculo sunt. Una cum Filio autem, Spiritum quoque sanctum abnegas : dum a solo Patre omnia præoccupata existimas. Ne quærat loci magnitudinem tantam, ut quæ possit Dei magnitudinem capere. Non enim immensum in menso est : sed paulo quidem suo cælum metitur, ut per comparationem propheta explicat : manu autem sua aquam

9. Τοιαύταις φαντασίαις ἀνατρεῖν ἐπιχειροῦσι τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αἰθεῖον πρὸδον, καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πατρὸς ὑπαρξιν, καὶ τὸ τελείως μὴ ὑπερτάτως Πατέρα καθ' ἑαυτὸν, τελείως καὶ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν ὑπερτάτως. Μαθήτωσαν οὖν, οἱ μὴ νοοῦσι, « μῆτε δὲ λέγουσι, μῆτε περὶ ὧν διαβιβαιοῦνται, » τόπω Θεὸν περιγράφουσι, καὶ τὸν Υἱὸν αὐτὸν πάλιν ἐν ἑτέρῳ φανταζόμενοι τόπῳ, καὶ μεμερίσθαι, τὸν μὲν ἐκεῖ, τὸν δὲ ἐνθάδε νομιζόντες, ἐὰν γεγεννημένος (25) καὶ παρῆνός καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ὁμολογήσῃ. « Τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ; » φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου. « Ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, » Σολομὸν λέγει πρὸς τὸν Θεόν· τεκμηρίῳ μεγίστῳ πεῖθον τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός, οἱ μὲν δὲ αὐτοῦ τόπος δευτικῶς. « Ἥ γὰρ χεὶρ μου, » φησὶν (26), « ἐποίησε ταῦτα πάντα. » Οὐ τοῖνον περιέχει τὰ ποιήματα τὸν πεποιηκότα, ὅς καὶ πρὸ τούτων ἦν. καὶ τούτοις παρέχει τὸ εἶναι, καὶ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος ἐπιστηρίζεται. Διὸ φησι Παῦλος (27)· « Ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, » καὶ πάλιν· « Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. »

10. Ἄνελε δὲ μοι τὸν ἐν τόπῳ ἐστηριγμένον, ὅτε διανοῆ πρὸς Θεοῦ, καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀνελε τοπικούς χωρισμούς, καὶ μὴ ἀλλάξου τὸν Πατέρα ὄντα, ἀλλάξου (28) δὲ τὸν Υἱὸν ἐκπέμπειν ἐκ τοῦ γεννῆν ὑποπετεύσης. Οὗτοι γὰρ οἱ ψευδεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀθεοὶ λογισμοί, περὶ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ σε σκανδαλίζουσι. Συνεξήρτηται δὲ σοι μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τοῦ (29) ὅφ' ἐνὸς προκατέχουσι πάντα τοῦ Πατρὸς. Μὴ ζητεῖτε μέγεθος τόπου τοσοῦτον, ὅς δυνήσεται χωρῆσαι μέγεθος Θεοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ἀμέτρητον ἐπὶ τῷ μεμερημένῳ, ἀλλὰ σπιθαμῇ μὲν αὐτοῦ μετρεῖ τὸν οὐρανόν, ὡς ὁ προφήτης παραβολικῶς ἐρμηνεύει· μεμέτρηκε δὲ καὶ

22 Joan. xvii, 5. 23 Jerem. xliii, 24. 24 I Tim. i, 7. 25 Isa. lxvi, 1. 26 III Reg. viii, 27. 27 Isa. lxxvi, 2. 28 I Cor. viii, 6. 29 Act. xvii, 28.

(24) Seguer., ἔχειν. Paulo post idem, οὐ γὰρ ὁ μὲν. infra ipse, φασὶν, pro, φησὶν.

(25) Seguerianus, γεγεννημένος.

(26) Sic Seguerian. Editi vero, ἔφη.

(27) Basil. et Seguer. Διὸ φησὶν αὐτὸν πάλιν ὁ Παῦλος.

(28) Edit. Comuel, Basil. et Seg. ἀλλάξοις, cæteri, ἀλλάξου δὲ.

(29) Seguer., διὰ τὸ, recte ; alii cum editi, tum manuscripti, διὰ τοῦ. Mox editi et quidam manuscripti, κατέχουσι. Basilienis, παρακατέχουσι. Seg. rectius, προκατέχουσι. Statim Seg., ζήτητε, et post pauca, Basilienis, δὲ δυνήσεται, non male.

ὡς ὕδωρ ἐν χειρὶ, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν δρακί. Ἡ Ἀ  
 δ' οὕτως (30) ἐλάχιστα πάντα, ὡς ἡ προφητικὴ παρα-  
 βολὴ μετρίως ὑποδείκνυσαι, πῶς ἂν τῆ μικρᾷ καὶ ἐλα-  
 χίστῃ κτίσει συμπαρακτείνεσθαι δόξεν; Οὐ συμ-  
 παρκατείνεσθαι τοῖς πᾶσι πληρώσει τὰ πάντα ὁ  
 Θεός· σωματικῶν γὰρ τούτων, ὥσπερ εἰ τὸν ἄερα φαίη  
 κατεπληρωμέναι τις τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ· ἄλλ'  
 ὡς δύναμις συνέχει τὰ πάντα· δύναμις γὰρ ἀσώμα-  
 τος, ἀόρατος, οὐ κυκλοῦσα, οὐ κυκλομένη. Τὸ αὐτὸ  
 καὶ περὶ (31) τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-  
 ματος· διὰ γὰρ Υἱοῦ καὶ ἐν Πνεύματι τὰ πάντα ὁ  
 Θεός καὶ συνεστήσατο, καὶ συνέχων διαφυλάττει.  
 Ἀπειθεῖς τούτων καὶ ζητεῖν καὶ ἐνοεῖν ἐξ τοῦ (32) πο-  
 τε ἔστιν ὁ Θεός, ἢ ὁ Λόγος τίνα τόπον ἐληγεν, ἢ τὸ  
 Πνεῦμα τίνα οὐρανὸν ἐκλήρωσατο. Εἰ δὲ διὰ τούτων τὸν  
 Υἱὸν οὐκ εἶναι τις οὐδὲ γεγενῆσθαι (33) λέγοι, ὅτι  
 αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἀνεπινοήτος καὶ ἀνεύρητος, ὁ  
 τοιοῦτος οὐδὲ τὸν Πατέρα φαίη εἶναι καθάπαξ, οὐδ'  
 ὑπέρχων θεόν· ἐπεὶ μηδὲ τόπος τις εὐρίσκειται Θεοῦ.  
 « Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. »  
 Ἄφρονες ὡς ἀληθεῖς οἱ τοιοῦτοι, κενὰς παντασίας  
 ἐκταύρας παραλογιζόμενοι· νηπίων καὶ ναντάσων  
 ἀνοήτων τὰ βήματα, ὀφθαλμῶν λαμβάνεσθαι τὸ  
 ἀκρίματον καὶ τόπω περιλαμβάνεσθαι (34) βουλο-  
 μένων.

11. Δῶμεν δὲ αὐτοῖς βραχέως τινὰς εἰκόνας ἐκ  
 τῶν ἀνευρημένων ἀσωμάτων, τινῶν ἐπινοηθέντων  
 πραγμάτων, ἃ ἢ καδ' ἡμᾶς ὄντα, καὶ ἐπὶ τῆς κτί-  
 σεις φαίνεσθαι, εἰ πως ἐνηθεῖεν διὰ τούτων ἀναβαί-  
 νοντας ἐνοησαί πως τὸ ἀσώματον τοῦ Πατρὸς, καὶ  
 τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ μικροῖς φαν-  
 τάζεσθαι τόπους αὐτῶν, μηδὲ τοπικὰς διαιρέσεις τῆς  
 Τριᾶδος (35) ἐπινοεῖν. Ἀσώματος καὶ πνευματικῶς  
 ὢν ὁ νόμος, ἔστιν ἐν τῇ τοῦ νομομαθοῦς (36) δευ-  
 νοῖξ· ἐν τῇ αὐτῇ δὲ καὶ οἱ προφῆται, Εὐαγγέλια καὶ  
 ἀπόστολοι· καὶ εἰρήται περὶ τῶν νομικῶν καὶ προ-  
 φητικῶν λόγων· « Ἐχουσι Μωϋσῆα καὶ τοὺς προφή-  
 τας· » καὶ ὁ Σωτὴρ τὸν ἔχοντα παλαιὰ καὶ καινὰ  
 βήματα ἐπὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας δοικέναι φησὶν ἀν-  
 θρώπων οὐκ ἐκδοσότη, ὅστις προφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ  
 αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ. Ἐδέχετο δὲ ὁ Μωϋσῆς νοῦς  
 σοφίαν τε πᾶσαν Αἰγυπτιακὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ  
 δοδεῖταν αὐτῷ. Καὶ Δανιὴλ, σύνεπεν πᾶσαν τὴν Χαλ-  
 δαῖον ὑποδείξαντος (37), ἐχώρει καὶ τὰ ποικίλα τῆς  
 θαλάσσης σοφίας νοήματα, ἕπερ σημαίνει δὲ Ἱερζεχὶὴλ ὁ  
 Θεός· « Μη σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιὴλ; πᾶν κρύφτον  
 οὐχ ὑπέδειχθαι σοι. » Ἀναριθμητος δὲ ἡ τοῦ Σολο-  
 μῶνος (38) φρόνησις, καὶ τὸ χῆμα τῆς καρδίας αὐτοῦ,

30 Isa. xl. 12. 31 Psal. xiii. 1. 32 Luc. xvi. 29.

(30) Seg. solus, Eī δὲ οὕτως. Mox, Gobler., Felc. 1, Seg. ut in textu. Editi et quidam mss. ὡς ἡ προφητικὴ παραβολὴ μετρίως παραδείκνυσαι, minus recte.

(31) Nept deest in editis; ex Seguer. restitui-  
 mus.

(32) Sic Seguer., Gobl. Felc. 1; in editis, τόπου, perperam.

(33) Seguerianus, γεγενῆσθαι.

(34) Περιλαμβάνεσθαι deerat in editis et in quibusdam mss., sed ex Basil. restitutum est.

nensus est, ac totam terram pugillo 41. Quod si eadē ratione minima sunt omnia, ut prophetæ parabola satis indicat; qui modicæ, ac minimæ creaturarum universitati, Deum commetiri oportere putabitur? Non enim eo Deus omnia implevit, quod ad omnium spatia extendatur, nam illud corpori solum competit: ut si quis aerem, exempli causa, dicat totum implere spatium, quod coelum inter et terram intercedit; sed quasi vis quædam omnia continet: vis enim incorporea, invisibilis est, non circumdata, nec circumdata. Idipsum autem et de Filio, et de Spiritu sancto dicendum: per Filium enim, et in Spiritu sancto, Deus omnia et condidit, et continens conservat. Impium igitur querere, aut cogitare, ubi nam Deus sit: aut quænam locum obtineat Verbum: aut quam habitationem Spiritus sanctus sortitus sit. Quod si quis ideo Filium nec esse, nec genitum fuisse affirmet, quod locus pro ejus substantia nec excogitari, nec inveniri possit, is nec Patrem quidem unquam existitisse, nec ipsum Deum esse, dixerit: quandoquidem nec quisquam locus Dei capax invenitur. « Dixit insipienti in corde suo, Non est Deus 42. » Insipientes revera illi sunt, qui vanis commentis sese decipiunt: stolidi ac prorsus insani sunt, qui incorporeum oculo percipi, ac loco circumscribi volunt.

11. Demus igitur illis pusillas aliquot imagines, ex incorporeis sæpe occurrentibus, ac de quibusdam mentionem faciamus, quæ apud nos habeantur, et in rerum natura compareant: si quo modo earum opera emersi, incorporeum esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, intelligere valeant; nec ultra eorum loca comminiscantur, vel locales divisiones in Trinitate excogitent. Incorporalis et spiritualis cum sit lex, in legis periti mente existit: ibi quoque sunt prophetæ, Evangelia et apostoli: dictum quippe est de legalibus et prophetis verbis: « Habent Moysen et prophetas 43. » Et Salvator eum qui nova et vetera verba in mente sua continet, similem dicit homini patrifamilias qui profert de thesauro suo, nova et vetera. Suscepit quoque Moyses intellectus, cum sapientiam omnem Ægyptiacam, tum eam quæ sibi a Deo data fuerat. Et Daniel suscepta omni Chaldæorum sapientia, varia tamen divinæ sapientiæ sensa percipiebat, ut per Ezechielem indicat Deus: « Nunquid 35 sapientior es tu Daniele? omne secretum non ostensum est tibi 44. » Innumerabilis quoque fuit Salomonis sapientia, et latitudo cordis ejus

41 Ezech. xxviii. 3.

(35) Seg. solus, τῆς Τριᾶδος, alii vero omnes, τῆς Τριᾶδος.

(36) Editi, τῆς νομομαθοῦς, mendose. Seg., τῷ, recte.

(37) In editione Commel. deest, ὑποδείξαντος. In editione Paris. ejus loco legitur ἀποδείξαντος. At omnes mss. ὑποδείξαντος habent.

(38) In editis et quibusdam mss., καὶ τοῦ Σολ. Basil., Gobler., Seguer., ἡ τοῦ Σολ., recte. Mox post ἄμμος, Seguer. addit φησὶν.

sicut arena, quæ est juxta mare<sup>55</sup>. Dum hancigitur tantam sapientiarum multitudinem in una mente conspiciunt, in loco tamen illas non esse animadvertant. Quis enim homo tantæ magnitudinis fuerit, ut sit idoneus ad tot sapientias excipiendâs, si divisus in locis singulas speculationes habuerit? Cum igitur spiritualia quæ hic sunt, plurima licet sint, plurimis tamen locis non indigeant, sed in uno eodemque intellectu versentur; intelligamus ea quæ supra nos, ac secundum se incorporea sunt, Patrem nempe, Filium, et Spiritum sanctum, nec locis indigere, nec locis separari; nec quis ideo opinari audeat Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum non existere, quod singulis locis definiri et ascribi nequeat! Sed Pater quidem qui perfectam essentiam omnique defectu carentem habet, radix et fons est Filii ac Spiritus sancti: est autem Filius in plena divinitate, Verbum vivens, ac proles Patris quæ nullo indiget. Plenus existit ab æterno; nullum enim ævum intercedit. Formam autem unam eandemque ipsa præfert, cum Pater quidem in Filio conspiciatur, Filius vero in Spiritu sancto et intelligitur, et hominem sui participem habeat. « Nos enim, inquit, omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu<sup>56</sup>. »

12. Ne igitur quasi in corpore tria membra indivisa imaginemur. Impia enim est hæc cogitatio, alienaque ab incorporeis perfectis. Indivisum admittamus coexistentiam eorum, qui in se mutuo, absque ulla distantia coexistunt: et cum tres revera subsistant, unam formam intelligamus, quæ a Patre quidem incipit, in Filio resplendet, et per Spiritum sanctum manifestatur. Quapropter qui Spiritum ferunt, Christum quoque ferunt: nam, « Si quis, inquit, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum<sup>57</sup>, » etc. Et Joannes: « Ex hoc cognoscimus, quoniam in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis<sup>58</sup>. » Et Paulus quidem corpora nostra templum Spiritus sancti nominat, Christum autem in nobis esse dicit: Christo autem habitante in interiore nostro homine, ut scriptum est, Deus est qui in nobis inhabitat: nam, « Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis<sup>59</sup>. » Itaque divinitatem indivisibilem esse, ex divinis

ως ἄμμος, ἡ παρὰ τὴν θαλασσαν. Τὸ δὲ τοσούτων πλῆθος τῶν σοφῶν (59) περὶ μίαν ὁρῶντες διάνοιαν, ἐνθυμώσασθαι αὐτὰς οὐκ οὐσας ἐν τόπῳ. Πόσος γὰρ ἔν τῳ μεγέθει γενόμενος ἄνθρωπος, ἐξήρκειεν εἰς τὴν τοσούτων ὑποδοχὴν, εἰ τόποις μεμερισμένοις τῶν θεωρημάτων ἕκαστα εἶχεν; Ὅταν οὖν τὰ ἐνταῦθα πνευματικὰ μὴ θέηται πλείονων τόπων πλείονα ὄντα, ἀλλὰ περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν στρέφηται (40) νοῦν, ἐννοήσωμεν καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ καθ' ἑαυτὰ ὄντα ἀσώματα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ τόπων δέδεμνα, μηδὲ τόποις διαιρούμενα· καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἀνύπαρκτον ἢ τὸν Πατέρα τις, ἢ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποτιθεσθαι τοιμάτω· ὅτι μὴδὲ ἐστὶ τόπον ἀφορίζειν καὶ καταναμεῖν ἐκίστην. Ἄλλ' ἐστὶ μὲν ὁ Πατὴρ τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνελλιπέως, βίξα καὶ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἐστὶ δὲ ὁ Υἱὸς ἐν πλήρει τῇ θεότητι, ζῶν Λόγος, καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἀνευθέλης· πλήρης δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ὃ μέρος ἑτέρου, ἀλλ' ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ. Καὶ οὕτως ἡ Τριάς, ἀληθινῶς οὖσα, συνήπται μὲν ἀδιαστάτως. Τὸ γὰρ διορίζον οὐδὲν, οὐνεστι δὲ ἀδιῶς· αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεμπίπτει. Μορφήν δὲ προλαβὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, Πατὴρ μὲν ἐν Υἱῷ θεωρουμένου, Υἱοῦ δὲ ἐν Πνεύματι καὶ νοουμένου καὶ μετεχομένου ὑπὸ ἀνθρώπου, « Ἡμεῖς γάρ, » φησί, « πάντες ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν (41) αὐτὴν εἰκόνα μεταμορροῦμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος. »

12. Μὴ τοίνυν ὡς ἐντόμωτα ἀδιαίρετα μέρη φανταζώμεθα τρία. Ἀυσεβῆς γὰρ ὁ λογισμὸς, ἀλλότριος ἀσωμάτων τέλειον. Ἄβυστον δεχόμεθα συνουσίαν συνόντων ἀλλήλους (42) ἀδιαστάτως, καὶ τριῶν γε κατὰ ἀλήθειαν ὑπερσῶτων, ἐν τῷ εἶδος ἐνοούμεν. ἀρχόμενον (43) μὲν ἐκ Πατρὸς, λάμβανόν δὲ ἐν Υἱῷ, καὶ φανερούμενον διὰ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα φοροῦντας φοροῦσι Χριστόν· « Εἰ γὰρ τις, » φησί, « Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, » καὶ τὸ ἔζη. Καὶ ὁ Ἰωάννης· « Ἐκ τούτου γινώσκωμεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν. » Καὶ ναὶ μὲν ἅγιον Πνεύματος τὰ σώματα ἡμῶν ὁ Παῦλος ὀνομάζει, Χριστόν δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγει. Χριστοῦ δὲ οἰκοντος εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Θεὸς ἐστὶν ἐν ἡμῖν κατοικῶν· « Οὐκ οἴδατε, γὰρ, » φησί, « ὅτι ναὶ θεὸς ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Οὕτως μοι τὸ τῆς θεότητος ἀδιαίρετον εὐσεβῶς ἐκ τῶν θείων λόγων καταμάνθανε, ἐν τρισὶν ἐν εἶδος κατανοῶν, οὐχ ἐν ἐκ τριῶν πράγμα (44)

<sup>55</sup> III Reg. iv, 29. <sup>56</sup> II Cor. iii, 18. <sup>57</sup> Rom. viii, 9, 10. <sup>58</sup> I Joan. iv, 15. <sup>59</sup> I Cor. iii, 16.

(59) In editis perperam legitur σοφῶν, cum sit legendum σοφῶν, ut Seguer. habet.  
 (40) Seguerianus στρέφεται.  
 (41) Editi, εἰς τὴν, sed est deest in omnibus mss. et in Græco Scripturæ textu.  
 (42) Editi, ἀλλήλους, sed Basilienfis. Goblerian. Seguer., ἀλλήλους, multo melius.  
 (43) Editi, ἀρχόμενου, mendose. Seguer., ἀρχόμενον.  
 (44) Editi et quidam manuscripti habent Πνεύμα, Seguer., πρῶγμα, ultimum præferimus.



συντιθείς. Ἀχόριστα δὲ καὶ εἰς τὰ τῆς ἐνεργείας Ἀθεωρούμενα, ἀκούοντες τοῦ Ἀποστόλου μυσταγοῦντος καὶ φράσκοντος: « Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶν, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων (45) εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν ἡμῖν. » Καὶ καταλέξας τὰ χαρίσματα ἐπιφέρει: « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. » Ὅταν δὲ τὰ πάντα ἐνεργῆται (46) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἀχώριστον ὁρᾷ ἐνεργεῖν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

23. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο συμπλέξας τὸ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, βιάζομαι τὴν Τριάδα μονάδα ποιεῖν οἷδ' ἀνθρώπων ἐκ τριῶν ὑπονοῦν (47) σύνθετον, πνεύματος, ψυχῆς, σώματος, οὕτω καὶ Θεὸν, καθάπερ κἀκεῖνοι τοιμῶσιν, οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβοῦς ἐπινοίας προεμαίετο ὁ ἀχώριστον. Οὐδέ εἰ λέγοι (48) τις ὡς τὸν ἐνδιέθετον λόγον, ἢ τὸν ἐν φωνῇ τοῦ νοούντος καὶ λαλοῦντος ἀχώριστον, οὕτω τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὰ γὰρ τὸ συνθέτου μέρη, καὶ τὰ τοῦ κινουμένου κινήματα, πρὸς τὴν ἀσύθετον καὶ ἀναλλοίωτον φύσιν οὐδεμίαν ἔχει κοινωνίαν. Ἐπὶ καὶ πῶς ἀποστέλλει τὸ μέρος ἢ τὸ κίνημα αὐτοῦ ὁ Πατήρ, ἀποστέλλει τὸν Υἱόν; ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Υἱὸς ἐκπέμπει ἐν τὸν κόσμον; ἢ οὐκ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς; Διαμαρτύρεται πανταχοῦ, καὶ ἀποστέλλει (49) τὸ Πνεῦμα τὸ παράκλητον ἐπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀποστέλλει κατὰ τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλ' οἱ τὴν Τριάδα μονάδα ποιούντες νοθεύειν καὶ τὴν ἀποστολὴν, ὡσπερ τὴν γέννησιν, ἐπιχειροῦσιν. Εἰσω γὰρ ἔνθα φασὶ τὸ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἀγαπητὸν ἀνθρώπου ἐργάσασθαι (50), τότεστίν, αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν, οὕτως ἀπεστάλθαι τὸν ἀνθρώπον, οὐ Θεὸν παρὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ καὶ ἀπέσταλται, φασίν, ὁ Λόγος, μὲ διαιρούμενος, μὴδὲ χωριζόμενος, οὐ Λόγος ἐστίν; Ὅτι μὲν οὖν σάρκωσις τοῦ Λόγου κεκήρυκται, τίς ἀντιποι; τοῦ εὐαγγελιστοῦ βωόντος (51): « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » καὶ ὅτι καταβέβηκεν ἐξ οὐρανοῦ κεκραγόντος αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις (52); Καὶ μὴν οὐ οὐκ ἀνθρώπος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς Γαλάτας διευχρησάται. Ἄλλ' εἰ καὶ ἀνθρώπος ὁμῶνυμος ἡμῖν, δευτέρου ἀνθρώπος, καὶ οὐχ ὁσὸς ὁ πρότερος (53) γηγενής, καὶ ὁ μὲν ψυχῇ ζωᾶς, ὁ δὲ Πνεῦμα ζωοποιῶν.

verbis religiose discito, ac in tribus unam formam intelligas, neque tamen unam ex tribus rem componas. Indivisibiles autem esse personas etiam in operatione, ex Apostolo, his verbis hæc mysteria docente, audire licet: « Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus »<sup>45</sup>. Ac postquam gratias recensuit, subdit: « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult »<sup>46</sup>. Cum autem omnia agantur a Deo per Christum in Spiritu sancto, indivisam video operationem Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

23. Nec tamen ideo in unum illa verba complico, ex quo, et per quem, et in quo, ut Trinitatem nitar unitatem efficiere: neque hominem ex tribus compositum intelligens, spiritu nempe, anima, et corpore; sic et Deum existimo, ut illi facere audent: neque impie ejusmodi opinionis causa, indivisibilitatem propono. Nec si quis dixerit, internum verbum, aut verbum voce pronuntiatum, a cogitante et loquente inseparabile esse, ita quoque continue de Patris Filio et Spritu intelligendum. Nam compositi partes, et ejus, qui movetur, motus, cum natura non composita ac immutabili nihil commune habent. Etenim quomodo Pater, partem suam, aut motum suum mittit in mundum, dum Filium mittit? aut itidem dum Spiritum sanctum Filius emittit in mundum? An Filius a Patre missus non est? Hoc ille ubique testatur, ac Spiritum se missurum pollicetur, illumque juxta promissionem revera mittit. At qui Trinitatem unitatem edificant, missionem, ut et generationem, adolterare nituntur. Filium enim intra Patrem existentem, id est, ipsum unum et solum Deum sanctificationem hominis operari aiunt: atque eum qui ita missus est hominem, et non Deum de Deo fuisse. Quomodo enim, aiunt, missum fuerit Verbum, cum nec divisum, nec separatum sit ab eo cujus est Verbum? Quod quidem Verbi incarnationi predicata sit quis negarit, evangelista liquido clamante: « Verbum caro factum est »<sup>47</sup>; cum et ipse Salvator e celo se descendisse non semel, sed et pluries clamando affirmaverit? Et quidem quod non solum homo sit Dominus noster Jesus Christus, apostolus Paulus ad Galatas, confirmat: sed etsi homo sit nobis cognominis, secundus homo: at non qualis ille primus terreus, nam ille quidem est anima vivens, hic vero Spiritu vivificans.

<sup>45</sup> I Cor. xii, 4-6. <sup>46</sup> ibid. 11. <sup>47</sup> Joan. i, 14.

(45) Sic Basiliensis, Seguer. et Græcus Scripturæ textus. Editi, ἐνεργειῶν. Paulo post, Seguerianus, Goblirianus et Felc. i, καὶ καταλλάξας τὰ χαρίσματα.

(46) Goblirianus et Felc. i, ἐνεργεῖται.

(47) Basil., Goblcr., Seguer., ὑπονοῦν. Editi, ὑπονοῦν.

(48) Seguerianus, λέγει.

(49) Editi, ἐπιστέλλειν. Seguerian., ἀποστέλλειν, melius.

(50) Seguerianus, ἐργάσασθαι.

(51) Basiliensis, Seguerian., βωόντος σαφῶς.

(52) Sic Seguerian. At Goblirian., τοῦ Σωτῆρος πολλάκις, omissis interpositis. Editi, τοῦ Σωτῆρος οὐχ ἄπαξ. Καὶ μὴν.

(53) Gobl. et Felc. i, ὁ πρότερος. Ibid. Seguer. Goblcr. et Felc. i, ὁ γηγενής. Mox in iisdem, κα, post θεῖα, deest.

14. Hæc enim sunt divina et apostolica verba, et dogmata : quin et ipsa opera deitatis testimonium perhibent, quæ cum potestate cœlesti sunt : ut cum imperat elementis, ventos increpat, virtute sua mutila corpora restaurat, ac voluntate morbos sanat, samque potestatem proficitur, nec eam occultat : ac per eum mors aboletur, vita et incorruptio resplendet, corrupta hominum natura denuo creatur, mundus ejus præsentia renovatur, novaque creatura apparet, per Christi resurrectionem, dum transformatur quidem corpus humilitatis in conformatem corporis claritatis suæ<sup>14</sup> : ac universa creatura a servitute corruptionis liberatur, in libertatem gloriæ filiorum Dei<sup>15</sup>. Porro incarnatum Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum, non esse Patrem, neque, ut illi aiunt, solum Deum, omnes divinæ Scripturæ testantur, nec illum qui venit, Filium Dei prædicant, et de Patre semper edisserentem ostendunt, ac dicentem, se a Patre existisse, et ad Patrem redire. Nihilque opus est in afferendis testimoniis immorari, cum omnia, ut ita dicam, Evangelia, et apostolorum scripturæ ad hoc ipsum contendant.

15. Alias quoque illi nobis gentilium controversias excitant, Judæorum blasphemias assumunt, mysteriumque missionis et incarnationis Verbi irrident. Si enim mittitur et descendit, aiunt, non erit cum mittente, neque ei qui sursum manet cohererebit. Discant illud, sursum, et in altum, non corporaliter duntaxat audiendum, sed potius novi quidpiam intelligendum esse. Nam illud : « Excelsus super omnes gentes Dominus<sup>16</sup> » : « 37 et : « Exaltabo te, Domine<sup>17</sup> » ; et : « Laudabilis et superexaltatus in sæcula<sup>18</sup> » ; non in loco quodam, et in sublimi Dominum esse declarat : nec ab hominibus, vel ab aliis qui eum laudibus extollunt Deum exaltari designat ; sed magnificentiam invisibilis deitatis, altitudinem vocat. Et qui dicit : « Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum<sup>19</sup> » : non pro habitationis loco, cœlum Deo, hominibus terram assignat ; sed excellentiam Dei ejusque magnificentiam ostendit. Cum igitur majestas, et magnificentia, cœlestis appelletur, contra vero humilitas ejus terreno modo, ac super terram esse dicatur ; illic Verbi descensus reperitur, nempe transitus ille quo ex incorporea magnificentia ad corpoream vilitatem sese tradidit, cum is, propter suum erga humanum genus amorem, et propter salutarem erga universum providentiam, ad corpoream formam subeundam sese dederit. Ac secundum hoc missus intelligitur : quod ineffabili incorporei Patris consilio seipsum corpori tradide-

14. Ταῦτα γὰρ θεῖα τε καὶ ἀποστολικά βήματα τε καὶ δόγματα, καὶ τὰ ἔργα τῆ θεότητι μαρτυρεῖ μὲν ἐξουσίας οὐρανοῦ πραττόμενα, ὅτε καλεῖται μὲν στοιχειοῖς, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμει δὲ πηρώσει· ἀποκαθίστησι, καὶ θελήματι νόσου ἰδίαι, καὶ λέγει τὴν ἐξουσίαν, καὶ οὐκ ἀπαρκῶσται, καὶ καταργεῖται δι' αὐτοῦ θάνατος, φωτίζεται δὲ ζωὴ καὶ ἀβραβία, καὶ δημιουργεῖται δεύτερον ἢ φθαρείσα τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ κόσμος ἀνακαινύεται διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ κτίσις ἀναφαίνεται καινὴ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, μεταμορφουμένου μὲν τοῦ σώματος τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς συμμορφίαν τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ· τῆς δὲ κτίσεως ὅλης ἐλευθερουμένης ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ἐὼς ὁ σαρκωθεὶς Κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Πατὴρ οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἐκείναι φασὶν (54), ὁ μόνος θεὸς, ἅπασαι μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι Γραφαί, Ἰδὼν τοῦ Θεοῦ τὸν παραγεγονότα κηρύττουσαι, καὶ περὶ Πατρὸς ἀεὶ διαλεγόμενον ἐπιδεικνύουσαι, παρὰ Πατρὸς ἐληλυθέναι φάσκοντα (55), καὶ πρὸς Πατέρα ἀπίναί. Καὶ οὐδὲν δεῖ μὴ κύνειν παρατιθέμενον μαρτυρίας· πάντα γὰρ, ὡς εἶπεν, τὰ Εὐαγγέλια, καὶ αἱ τῶν ἀποστόλων γραφαί εἰς τοῦτο συνείκονται.

15. Ἄλλας τε Ἑλληνικὰς τῆμιν ἀντιλογίας κινῶσιν, καὶ τὰς ἐξ Ἰουδαίων βλασφημίας ἐπιφέρουσι, χλευάζοντες τὸ μυστήριον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Λόγου καὶ σαρκώσεως. Εἰ γὰρ ἀποστέλλεται, καὶ καταβαίνει, φασὶν, οὐκ ἔσται μετὰ (56) τοῦ ἀποστέλλοντος, οὐδὲ τῷ ἄνω μένοντι σύνοστι. Μαθήτευσαν δὲ τὸ ἄνω καὶ τὸ ἐν ὑψέι μὴ σωματικῶς ἀκούειν μόνον, ἀλλὰ δὲ τε καινότερον ἐνθυμεῖσθαισαν. Τὸ γὰρ, « Ὑψήλως ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος, » καὶ τὸ, « Ὑψώσω σε, Κύριε, » καὶ τὸ, « Αἰνετός καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας, » οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ καὶ μεταῦρῳ τὸν Κύριον ἔντα παραστήσιν, οὐδ' ὑπὸ ἀνθρώπων μεταμορφούμενον ὑπογράφει τὸν θεὸν, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν ὑμνούμενων αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς ἀοράτου θεότητος ὕψος καλεῖ. Καὶ ὁ λέγων· « Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, » οὐ τόπον οἰκήσεως ἀποκλήροῖ τῷ Κυρίῳ (57) τὸν οὐρανόν, ἀνθρώποις δὲ τὴν γῆν· ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιδεικνύσιν. Ὅταν οὖν τὸ μὲν σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς εὐσπύριον εἶναι λέγεται, τοῦτ' δὲ ἀντικειμένως τὸ ταπεινὸν γίνεσθαι τε καὶ ἐπὶ γῆς εἶναι λέγεται (58), καταβάσεις εὐρίσκειται τῷ Λόγῳ ἡ ἐκ τῆς ἀσωμάτου μεγαλοπρεπειᾶς εἰς τὸ σώματος εὐτέλης ἐπίδοσις, ἐπιθεωκῶτος ἑαυτὸν εἰς σωματικὴν μὲρμῶσιν διὰ φιλανθρώπιαν καὶ τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίῳν πρόνοιαν. Ἀπεσταλμένος τε κατὰ τοῦτο νοηθήσεται, ὅτι ἀβρήτην βουλήσει τοῦ ἀσωμάτου Πατρὸς σῶματι δέδω-

<sup>14</sup> Philipp. iii, 21. <sup>15</sup> Rom. viii, 21. <sup>16</sup> Psal. cxii, 4. <sup>17</sup> Psal. cxix, 1. <sup>18</sup> Dan. iii, 52. <sup>19</sup> Psal. cxiii, 16.

(54) Seguerianus, ὡς ἂν ἐκείνοι.

(55) Goblerianus, φάσκοντες. Paulo post in edit. Paris. sola mendose, ὡς εἶπεν.

(56) Μετὰ δεεστ in editis, sed habetur in Segue-

riann, et lectum est a Nannio.

(57) Seguer., Θεῶ.

(58) Seguerianus, λέγεται. Editi, λέγεται.

εν ἑαυτῶν. Μὴ τοίνυν αἰ σωματικὰ φωναί, τοῦτέστιν ἢ κατάβασίς τε καὶ ἀποστολή πρὸς ἄρνησιν τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ προαγεῖσθωσαν (59), ὅτι μὴ καταβαί-  
 νει τοπικῶς μηδὲ ἀποπέλλεται θεός· ἀλλ' ἀκούε-  
 τωσαν τοῦ Ἀποστόλου φράζοντος τὸ πρῶγμα, καὶ  
 ἅμα τῶν τοιούτων ὁμοιώσεων, ὅτε φησὶν· «Ὅς ἐν μορ-  
 φῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμῶν ἤγησάτο τὸ εἶναι ἴσα  
 θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν δούλου λαβὼν, ἐν  
 ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.» Τοῦτο ἦν τὸ καταβῆ-  
 ναι, τοῦτο τὸ ἀποσταλῆναι εἰς ἔνδομα ταπεινότερον τῆς  
 δόξης αὐτοῦ, ὑπόβασίς ἢ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμ-  
 φιασίς, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς ἐπιτελουμένη.  
 Εἰ δὲ τόπω καὶ σώματι ὁ Λόγος μὴ περιγράφεται,  
 οὐκ ἀποσπασθήσεται τοῦ σώματος Πατρὸς διὰ τὴν  
 πρὸς σῶμα ἀνάκρασιν· δίδεχται γὰρ αὐτὸν τὸ σῶμα  
 βουληθέντα, ὡς περὶκεῖ ἡ σαρκίνη φύσις θεὸν ὑπο-  
 θέσασθαι. Μένει δὲ οὐδὲν ἑλαττον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ  
 φύσεως, ἢ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως. Ὅποτε ἡ ἐξ οὐρα-  
 νοῦ κατάβασίς (60) οὐκ ἦν μετάβασίς ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲ  
 ἡ ἀποστολή χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ πέμποντος Πατρὸς.

<sup>79</sup> Philipp. II, 6, 7.

(59) Seguerianus, προαγεῖσθωσαν.

A rit. Ne igitur voces quæ de corpore feruntur, nec  
 descensus et missio, ad negandam ejus incarnatio-  
 nem proferantur, quia Deus locali modo nec de-  
 scendit, nec mittitur; sed audiant Apostolum illud  
 explicantem una cum hujusmodi similitudinibus,  
 cum ait: « Qui cum in forma Dei esset, non rapi-  
 nam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed se-  
 metipsum exinanivit, formam servi accipiens, in  
 similitudinem hominum factus<sup>79</sup>. » Hoc erat de-  
 scendere, hoc mitti, ut indumentum dignitate sua  
 humiliter assumeret. Illud est descendere, huma-  
 nam formam juxta Patris voluntatem induere. Quod  
 si loco et corpore Verbum non circumscribitur, non  
 avelletur ab incorporeo Patre, propter suam cum  
 corpore contemperationem: nam corpus volentem  
 B ipsum exceperit, quatenus idonea est carnalis natura  
 Deum suscipere. Manet nihilominus in sua ipsius  
 natura, quam ante incarnationem habuit. Ita ut de-  
 scensus ex cælo, non fuerit transmigratio ex cælo:  
 neque missio, a Patre mittente separatio.

(60) Κατάβασίς, deest in Gohler., Felc. 1, Seguer.

#### IN ORATIONEM SEQUEMTEM MONITUM.

*Jam pridem eruditorum fuit opinio, hunc librum nequaquam videri Athanasianum, licet antiqui cujusdam et eruditi viri opus esse palam sit. Ea de re libet Petavium audire Theologorum dogmatum de Trinitate libro IV, p. 315. Neque vero Athanasii videtur esse: quod ex stylo conjicimus, qui et diffusior est, et minus simplicitatis, affectionisque plus habet, quam qui Athanasii germanus est, cujus nativam elegantiam, ac sponte fluentem, nulla potest imitatio consequi. Tum ex eo quod Marcellum Ancyranum statim cum Paulo Samosateo, tanquam certum et confessum hæreticum conjungit; cum tamen de Marcello non tam sinistre judicavit Athanasius. His a Petavio sagaciter et erudite observatis, addimus, cum adversus hæreticos hic agatur, qui duas in Christo personas esse tuerentur, ea item de causa videri hoc opusculum Athanasio abjudicandum, qui in nullo operum suorum hujus hæreseos meminit. Neque putatur Athanasii ætate de duabus in Christo personis agitata questio. Attamen in antiquioribus exstat codicibus, videturque sæculo quinto editum, quo vigebat Nestoriana hæresis.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΤΙ ΕΙΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ (61).

S. P. N. ATHANASII

QUOD UNUS SIT CHRISTUS.

1. Ἐδει μὲν τοὺς ἀπαξ ἀποκηδήσαντας τῆς Ἑλληνι-  
 κῆς γλῶσσης, καὶ ἐπιγίνοντας τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀλη-  
 θεῶς τῶν ἀπάντων θεῶν, μηκέτι προσεῖναι τῇ κτίσει,

(61) Post ὁ Χριστός, Parisiens. edit. addunt  
 Ἀλόγος, id est, liber, quæ vox deest in ms. Catena in

38 1. stecebat eos qui semel a gentiliū errore  
 resilierant, ac unum vereque solum universorum  
 Deum agnoverant, non amplius creaturæ adjici,

Lucam, Ἐδει δὲ τοὺς ἀπαξ, quasi gravissimum quid-  
 piam fuerit, sed male.

nec creaturam pro Deo habere et colere, relicto Creatore, « qui est benedictus in saecula. Amen ».  
 Idem ii qui a Judaica incredulitate recesserant, quique Judaeos, ut amentes et ingratos damnarant, et in Dominum nostrum Jesum Christum crediderant, ac intellexerant, ejus divinitatem testimoniis undique comprobari, et ex potestate, signis, et divinis operibus, necnon ex auctoritate Dominica Deum dignosci; non debuerit per externam speciem eo dilabi, ut communem et nudum hominem eum existimarent; aut secundum visibilem formam, ejus invisibilem naturam definirent: aut propter corpus, et corporeas passiones, nudum hominem, ac ut unum ex nobis passibilem illum esse putarent. Haec enim fuere Judaeorum mala: haec illorum evertere fidem, ac Christi hostes ipsos esse comprobantur: haec ipsa jam nonnulli aemulantur, qui gentili et Judaico morbo laborant, nec admittunt, nec ullatenus credunt incarnatum fuisse Deum; sed humanis ratiociniis disputationibusque, ac Graeca philosophiae ope magna et incomprehensibilia agnoscere, imo comprehendere volunt: quomodo nempe gignitur incorporeum: qua ratione procedit, et ubinam est qui ubique est, omnia continet, et omnia implet. Atque per illud, quomodo, et qua ratione, in infidelitatem abiere, et generationis loco, facturam commentii sunt, ac vice processionis, creationem et transitum constituerunt.

2. Ita rursus de incarnatione quaerunt: quomodo incarnatur Deus, qua ratione corpus assumit, quo pacto cum parvo corpore coalescit qui contineri nequit: quomodo increatum creato jungitur, et in-circumscriptionem circumscripto: qui magnus ille, immensus, indivisus, pro parte quadam habeatur. Aut enim magnum in parvo contractum est loco, aut parvum praegrande factum est, partemve divinitatis, et non totum recepit, quod impium est proferre. Et ex illo, quomodo, qua ratione, quali consequentia, in infidelitatem hi quoque abiere, ac inhabitationem pro incarnatione constituere: pro unione et compositione, humanam agendi virtutem; ac pro una hypostasi Domini nostri Jesu Christi, duas hypostases et personas; et pro Trinitate quaternitatem indecore et impie sentiunt; indecore quidem, quia Deo hominem conjungunt, servum Domino annumerant, creatam personam cum increatis personis collocant; impie vero, quia unam hypostasim duas faciunt, quartam hypostasim peregrinam omnino et alienigenam, et omnium rationalium creaturarum ultimam, extremam et minimam, in Trinitatem inducunt. Quodsi deano accurate animadvertas,

\*\* Rom. 1, 25.

(62) In Catena in Lucam, ubi quaedam ex haec oratione descripta sunt, haec desunt, ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

(63) Seguerianus, συνένας.

(64) Καὶ τῆς κυριακῆς ἐπιστολάς, haec desunt in Catena.

(65) Τὰ Ἰουδαίων κακὰ· ταῦτα καὶ νῦν ζῆλ. Sic

ἂ μὲδ θεοποιῦν καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, « ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν (62). » Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαϊκῆς ἀναχωρήσαντας ἀπιστίας, καὶ καταγόνοντας ἐκείνων ὡς ἀφρόνων καὶ ἀχαρίστων, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ συνένας (63) αὐτὸν θεὸν μαρτυρούμενον πάντοθεν, καὶ ἐπιγνωσκόμενον ἐκ τῆς ἐξουσίας, καὶ ἐκ τῶν σημείων, καὶ θεϊκῶν ἔργων, καὶ τῆς Κυριακῆς ἐπιστολάς (64), μὴκέτι καταπίπτειν εἰς κοινὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐξουθεν βίωσις· μὴδὲ κατὰ τὸ ὁράμενον σχῆμα, καὶ τὴν ἄσρατον αὐτοῦ φύσιν ὀρθεῖν· μὴδὲ διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματικὰ πάθη, ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι νομίζειν, καὶ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς παθητῶν. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ Ἰουδαίων κακὰ. Ταῦτα τὴν πίστιν ἐκείνων ἀπειλεῖτο, καὶ θεομαχῶς ἀπέδειξε· ταῦτα καὶ νῦν (65) ζηλοῦσι τινες Ἕλληνας καὶ Ἰουδαϊκὴν νόσον νοσοῦντες, καὶ μὴ παραβεβήκομεν, μὴδὲ πιστεύοντες ἕως σωματοῦσθαι θεὸν, ἀλλὰ λογισμῶς ἄνθρωπίνως, καὶ φιλονεικῶν (66), καὶ φιλοσοφῶν Ἑλληνικῆ γίνονται, καὶ καταλαθεῖν μᾶλλον βουλευμένοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκατάληπτα, πῶς γεννᾶται τὸ ἀσώματον· πῶς δὲ καὶ πρόεισι, καὶ ποῦ ὁ (67) πανταχοῦ ὢν, καὶ πάντα περιέωκ, καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Καὶ ἐκ τοῦ πῶς, καὶ ὅπως, εἰς ἀπιστίαν ἐχώρησαν, καὶ ἀντὶ γεννήσεως ἐπλάσαντο ποιήσιν, καὶ ἀντὶ προόδου κτίσιν καὶ πάροδον κατεσκεύασαν.

2. Ὅθεν πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς σαρκώσεως (68)· πῶς σαρκούται θεός, πῶς σωματοῦται, πῶς συνιέθεται πρὸς σῶμα βραχὺ ὁ ἀχώρητος· πῶς δὲ ἐνοῦται τὸ ἀκτιστὸν τῷ κτιστῷ, καὶ τῷ περιγραφόμενῳ τὸ ἀπερίγραπτον· πῶς ἐν μέρει (69) ὁ μέγας ἐκείνος καὶ ἀμέτρητος, καὶ ἀμέριστος. Ἡ γὰρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεστάλη ἠέριον, ἢ τὸ μικρὸν γέγονε μέγα, ἢ μέρος τῆς θεότητος, καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέξατο, ὅπερ ἐστὶν ἀσέβες. Καὶ ἐχώρησαν ἐκ τοῦ πῶς, καὶ ποῦ τρώπῳ, καὶ ποῖα ἀκολουθῆσ, εἰς ἀπίστιαν καὶ ὄσους· καὶ ἐνοήκισιν ἀντὶ σαρκώσεως κατεσκεύασαν· καὶ ἀντὶ ἐνώσεως καὶ συνθέσεως ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην, καὶ ἀντὶ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα· καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τετράδα ἀπεριπῶς καὶ παρανόμως ἐρονήσαντες· ἀπεριπῶς μὲν, ὅτι θεῶ συνάπτουσιν ἄνθρωπων, καὶ δούλων συναριθμοῦσι ἀεσπότην, καὶ κτιστὸν πρόσωπον ἀκτίστοις προσώποις συντάττουσι· παρανόμως δὲ, ὅτι τὴν μιαν ὑπόστασιν δύο ποιοῦσιν, ἐπεισάγοντες τῇ Τριάδι τετάρτην ὑπόστασιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀλλόφυλον, καὶ πάντων τῶν λογικῶν κτισμάτων τὸ τελευταῖον, καὶ ἔσχατον, καὶ μικρόν. Ἐκὼν ἀρεθῶς πάλιν ἐνοήθησ, καὶ τῷ πράγματι

Catena omissis mediis.

(66) Καὶ φιλονεικῶς deest in Basiliensi et Seguer. et in Catena. Ibidem Basil., σοφία, pro φιλοσοφῶν.

(67) Seguerianus, πανταχῶ.

(68) Sic Seguerianus, et ita legit Nannius. Reliqua cum editis, tum manuscriptis, saxōs.

(69) Seguer., ἀπερίγραπτον; πῶς καὶ ἐν μέρει.

προσέχειν βλάβης, εὐρήσεις αὐτοὺς ἔξω τῆς ἀγίας  
 Τριάδος θάλλοντας τὸν Κύριον (70) ἡμῶν Ἰησοῦν  
 Χριστόν, ὡς δοῦλον, ὡς ἀνθρώπον ἀπροσκύνητον, τὸν  
 προσκυνεῖν τὸν προσκυνῶντα ἐμὲ μῆλλον, καὶ σέβοντα  
 μετὰ πάντων, καὶ ὑποτασσόμενον τῇ ἀγίᾳ Τριάδι,  
 ὡς Μάρκελλος καὶ ὁ Σαμοσατεύς Παῦλος παρεξη-  
 γοῦνται, τὸ θεῖον καὶ ἀποστολικὸν γράμμα εἰς τὴν  
 ἑβίαν αὐτῶν ἔκλοντες ἔνοιαν· « Ὅταν » γὰρ, φησί,  
 « ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, »  
 « τούτεστιν ὁ ἀναληθὴς ἀνθρώπος, » ὑποταγῆσθαι  
 τῷ ὑποτάσσοντι αὐτῷ τὰ πάντα (71), ἢ τῷ θεῷ,  
 φησίν, ὡς καὶ πρὸ τῆς σαρκίσεως, « ἐν πᾶσιν, » ἀσώ-  
 ματος ὢν, καὶ σῶμα μὴ ἔχων· καὶ ὁ ἀναληθὴς  
 ἀνθρώπος, μετὰ πάντων καὶ τοῖς πᾶσι συναριθμού-  
 μενος πρώτων, ὑποτασσόμενος καὶ λατρεύων θεῷ.  
 Σκοπήσατε, εἰς ὅσῃν κατέπεσον ἀφροσύνην οἱ εὐχρη-  
 στες, εἰς ὅσῃν μανίαν καὶ ἀπιστίαν, καὶ ἄπιστοιν τὰ  
 μὴ ὄντα, καὶ πλάττεσθαι, καὶ μυθολογεῖν.

et infaidelitatem abiere, ut excogitent et commiscantur  
 3. Οὐ μόνον ἐὰν τῆ πίστει προσελθὲν οὐκ ἤθελῃσαν,  
 ἀλλὰ καὶ ἀπάτας ἐξεύρω, καὶ κακούργια ἐμηχανή-  
 σαντο, ἐπλάσαντο μωρὰς καὶ ἀπαίδευτους ζητήσεις,  
 εἰς πλάνην πολλῶν καὶ ἀποστασίας παράνομον σκο-  
 πίζαντες (72). Εἰ γὰρ προσεδόκων τὸ μῆλλον, εἰ θεοῦ  
 ἐπιβήμεν καὶ χριστὸν ἐπίστευον, εἰ κελαιὸν ἐφοβοῦντο,  
 τῇ πίστει προσήρχοντο, εὐαγγελίους ἐπίθετον, καὶ  
 ἀποστόλους ἠκολούθουν μᾶλλον ἢ λογισμοῖς ἀνθρωπι-  
 νος. Χριστὸν γὰρ εὐθέως ἐκέρυξαν ἐξελεθόντες οἱ  
 ἀπόστολοι συμφώνως καὶ ἀκούσθους τὸν Υἱὸν τοῦ  
 θεοῦ. Τούτων τὸν ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα ἐκ σπέρμα-  
 τος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τὸν ὁμοιωθέντα ἀνθρώπου,  
 καὶ σαυρωθέντα ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπὶ Ποντίου Πιλά-  
 τος, αὐτὸν εἶπον (73) θεὸν, αὐτὸν ἀνθρώπον, αὐτὸν  
 εἶπον Υἱὸν θεοῦ, αὐτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου, αὐτὸν ἐξ οὐ-  
 ρανοῦ, αὐτὸν ἀπὸ γῆς, αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν παθητὸν,  
 οὐκ ἄλλον, οὐκ πρόσωπα δύο, οὐχ ὑποστάσεις, οὐ  
 προσκυνήσεις δύο. Τίς χρεῖα ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν;  
 Πιστεύειν συμφέρει, καὶ σέβειν, καὶ προσκυνεῖν  
 σωπῆ. Οἶδα αὐτὸν θεὸν ἀληθῶς ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ-  
 οῦσα αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἀνθρώ-  
 πον ἀπὸ γῆς παθητὸν. Οὐ ζητῶ, πῶς παθητὸς καὶ  
 ἀπαθῆς ὁ αὐτὸς, πῶς θεὸς καὶ πῶς ἀνθρώπος, ἢ αἷ  
 μί, τὸ πῶς περιεραζόμενος καὶ τὸν τέρπον ἀναζητῶν,  
 ἐκπέτω τοῦ προκειμένου ἡμῖν θαυτοῦ. Πιστεύειν γὰρ  
 πρώτων χρῆ, καὶ δοξάζειν, καὶ δεῦτερον ἄνωθεν τὴν  
 σύστασιν τούτων αἰτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτωθεν ταύτην  
 περιζεσθαι ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, ἀλλ' ἐξ ἀποκα-  
 λύψεως θείας καὶ οὐρανίου. « Μακάριος » γὰρ « εἰ,  
 Σίμων Βῆρ Ἰωνᾶ (74), ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπα-  
 κάλυξέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·  
 καὶ, « Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ οἰκο-  
 δομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατι-  
 σχύσουσιν αὐτήν. » Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἀσάλευτος

<sup>70</sup> I Cor. xv, 28. <sup>71</sup> Matth. xvi, 17.

(70) θάλλοντας τὸν Χριστόν, Catena.

(71) Catena, quae hic desinit, ἔκλοντες ἔνοιαν·  
 τότε καὶ ὁ Υἱὸς ὑποταγῆσθαι τῷ Πατρὶ.

(72) Basil., Gobl. et Segu., ἀποκρίναντες. Editi,

et huic negotio animum adhibere volueris, deprehen-  
 des ipsos extra sanctam Trinitatem Dominum nos-  
 trum 39 Jesum Christum exturbare, ut servum,  
 ut hominem, quem adorare nefas sit, cum sit ta-  
 men adorandus : ac ipsum potius adorantem, et  
 cum ceteris omnibus colentem, necnon subditum  
 sanctæ Trinitati esse putant ; ut Marcellus, et Pau-  
 lus Samosatensis, divinam et apostolicam Scriptu-  
 ram ad suam sententiam detorquentes, perperam  
 explicant : nam, « cum subjecta fuerint illi omnia, »  
 inquit, « tunc et ipse Filius, » id est homo assump-  
 tus, « subjectus erit ei, qui subiecit ei omnia, ut  
 sit Deus », inquit, ut ante incarnationem, « in omni-  
 bus, cum sit ipse incorporeus, et corpus non habeat,  
 homo autem assumptus ceteris omnibus annume-  
 ratus, subditus sit Deo, ipsumque colat. Perpendite,  
 quæso, in quantum amentiam delapsi sunt isti, qui  
 sibi ipsis sapientes videntur, in quantum veaniam  
 quæ nunquam fuisse, merasque fabulas enarrant.

3. Non solum autem fidei sese adungere nolue-  
 runt, sed et dolos adinvenerunt, fraudesque moliti  
 sunt : stultas et ignaras quæstiones commenti, eo  
 solum spectantes, ut multos in errorem, et in sceleratam  
 deflexionem inducerent. Si enim futura  
 expectarent, si Dei adventum et iudicium crede-  
 rent, si supplicium reformidarent, ad fidem sane  
 accederent, Evangeliiis obtemperarent, et apostolos  
 magis quam humana ratiocinia sequerentur. Christum  
 enim apostoli statim atque profecti sunt, voce  
 consona et conformiter prædicaverunt Filium Dei  
 esse. Hunc in Bethlehem natum ex semine David  
 secundum carnem, hominibus similem factum, ac  
 pro hominibus crucifixum sub Pontio Pilato, eum-  
 dem dixere Deum, et hominem ; Filium Dei et Filium  
 hominis ; ex cælo, et ex terra ; impassibilem  
 et passibilem ; non alium, non personas duas, nec  
 duas hypostases, nec duas adorationes. Quorsum  
 disceptationes et verborum pugnae ? Credere conveni-  
 nit, et una colere, atque adorare cum silentio.  
 Agnosco ipsum revera Deum ex cælo impassibilem :  
 agnosco ipsum ex semine David secundum carnem,  
 hominem de terra passibilem. Non quæro quomodo  
 idem passibilis et impassibilis sit : quomodo Deus  
 et homo ; ne illud, quomodo, curiosius investigan-  
 do, rationemque perquirendo, boni nobis propositi  
 iacturam faciam. Primum enim credere oportet ac  
 glorificare : secundo, ex cælo harum rerum consti-  
 tutionem petere, non autem ab imo illam ex carne  
 et sanguine desumere ; sed ex divina et cælesti  
 revelatione. Nam « Beatus es, Simon Barjona, quia  
 caro et sanguis non revelavit tibi : sed Pater meus  
 qui in cælis est » ; et : « Tu es Petrus, et super hanc  
 petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi

αποκρίναντες.

(73) Basil. hic et infra, εἶπα.

(74) Basiiliensis, Ἰωνᾶ. Alii et editi, Ἰωνᾶ.

non praevalerunt adversus eam<sup>75</sup>. » Fidelis sermo, et non vacillans promissio : invicta res est Ecclesia, etiamsi adsint portae inferi, quamvis cum infernus ipse, tum ii qui in ipso sunt principes mundi tenebrarum moveantur. Confide illi qui ait : « Confidite, ego vici mundum<sup>76</sup>, » et per passiones itidem vici : quandoquidem qui haec patiebatur Ecclesiae Dominus, potius vincebat, et crucifixus homines vivos faciebat, ac moriendo vivificabat. Vides audisque eundem una Deum et hominem. Si enim Deus tantum esset, quomodo passus, quomodo crucifixus, et mortuus fuisset? haec quippe a Deo aliena sunt. Et si homo duntaxat, quomodo per passionem vicisset, salutem et vitam attulisset? Haec supra homineo erat. Idem autem et patitur et servat, et per passionem vincit. Idem Deus, idem homo : ambo ut unum, utrumque ut solum.

4. Sed forte quispiam ex sapientioribus et generosis, in medium prodians, accuratusque inquisitor : Pars igitur, dixerit, Verbi corpus est, ac Filii hypostaseos complementum, ut unus sit Filius Dei ex utrisque constans, qui imperfectus ex se sit, et corpore ad suam perfectionem indigeat. Alioqui quomodo unus? aut quomodo una hypostasis et una persona? alioqui rursum, si una sit Verbi et carnis hypostasis, quomodo ipsa Filius Dei est? Caro igitur Deo consubstantialis erit, quod proferre impium est. Quod si hoc ita se habeat, neque Verbum Filius erit Deo consubstantialis, quod plane absurdum est : si quidem Verbum est perfectum, consubstantiale, propriamque apud se habet semper hypostasim, ac nullo indiget. Ceterum qui ita arguunt, suam sententiam aperte declarant, nempe duas esse Domini nostri Jesu Christi hypostasies : nos item calumniis impetunt, atque nulla non ratione satagunt sermones nostros ad aliquid absurdi detorquere, ut dicamus corpus, Verbi hypostaseos complementum, aut Deo consubstantiale esse, aut extraneum et alienum omnino a Filii hypostasi, quae tamen ipsorum verba sunt : nam aliam illi hypostasim inducunt, carnis, sive ut ipsi aiunt, assumpti hominis, et aliam assumptis Dei : aliam personam Filii Dei, et aliam personam Filii hominis, ex semine David secundum carnem. Ita ut neque Filius Dei sit Filius hominis, cum sit diversus a Davidis substantia : neque qui secundum carnem natus est, Filius sit Dei, cum sit alterius substantiae a Deo. Nos vero unum eundemque dicimus Deum, fratres, in hoc prophetis, apostolisque obtemperantes, ac potius evangelistarum credimus, quam gentili sapientiae animo adhibeamus, aut humanis conturbemur rationibus. Ac de propria salute decertantes, Deum

<sup>75</sup> Matth. xvi, 18. <sup>76</sup> Joan. xvi, 33.

(75) Haec, κἀν ἄλλου πύλας ἐπιγύνονται, in solo Segueriano habentur, in editis desunt.

(76) Basil., Seguer., ταύτης, et quidem recte. Editi, ταῦτα.

(77) Ita Seguer. Gobler. et Felc. i. In edit. δι δεστ.

ἢ ὑπόστασις, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀήττητος, κἀν ἄλλου πύλας ἐπιγύνονται (75), κἀν ὁ ἄδης αὐτὸς κινήθη, κἀν οἱ ἐν αὐτῷ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους. Θάρσει τῷ εἰρηκότῃ : « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, » καὶ τοῖς παθήμασιν ὁμοίως νενίκηκα<sup>76</sup> ἐπεὶ διὰ καὶ ὁ ταύτης (76) δεσπότης, παθὼν μάλλον ἔνικα, καὶ σταυρούμενος ἔσωζε, καὶ ἀποθνήσκων ἐζωοποίησε. Ὁρᾷς καὶ ἀκούεις τὸν αὐτὸν ἄμα θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ θεὸς μόνον ἦν, πῶς ἔπαυξε, πῶς ἐσταυρούτο, καὶ ἀπέθνησκεν; ἀλλότρια γὰρ ταῦτα θεοῦ. Καὶ εἰ ἄνθρωπος μόνον, πῶς διὰ πάθους ἔνικα, ἔσωζεν, ἐζωοποίησε; Ταῦθ' ὑπὲρ ἀνθρώπων ἦν. Ὁ δὲ αὐτῶς καὶ πάσει, καὶ σώσει, καὶ διὰ τοῦ πάθους ἔνικα. Ὁ αὐτῶς θεός, ὁ αὐτῶς ἄνθρωπος, τὸ συναμφοτέρον ἔν, ἐκάτερον ὡς μόνον.

4. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν σοφῶν καὶ γενναίων παρελθὼν ἐν μέσῳ ἀκριβῆς ζητητῆς· Μέρος οὖν τοῦ λόγου τὸ σῶμα, συμπληρωτικὸν τῆς τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεως, ἐν ἧ ἐστὶν ἡ ἴδιος τοῦ θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενος, καὶ ἀτελής ἂν καθ' ἑαυτὸν, καὶ τοῦ σώματος εἰς τελείωσιν προσδέμενος. Ἐπὶ πῶς εἰς, ἢ πῶς μία ὑπόστασις καὶ ἐν πρόσωπον; ἐπεὶ πάλιν, εἰ μία ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, πῶς δὲ (77) ἴδιος αὐτῆ τοῦ θεοῦ; Ὁμοούσιος ἄρα ἔσται καὶ ἡ σὰρξ τῷ θεῷ, ὅπερ ἐστὶν ἀπεῖδος. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ λόγος ἴδιος ἔσται ὁμοούσιος τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἀτόπον· ὁ λόγος γὰρ τέλειος καὶ ὁμοούσιος, καὶ ἴδιον καθ' ἑαυτὸν ἔχων ὑπόστασιν ἀεὶ, καὶ μηδένης προσδέμενος. Οἱ ταῦτα κατηγοροῦντες τὴν ἑαυτῶν γνώμην φανερὰν καθιστῶσιν, οὗτι δύο ὑποστάσεις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἡμᾶς συκοφαντοῦσι, καὶ πετρῶνται ἄμα πανταχόθεν εἰς ἐν ἀτόπον περιάγειν τοὺς ἡμετέρους λόγους, συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου τὸ σῶμα, ἢ ὁμοούσιον (78) τῷ θεῷ, ἢ ἕξενον καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ, ὅπερ αὐτοὶ λέγουσιν, ἀλλῶν ὑποστάσεων εἰσάγοντες τῆς σαρκὸς, ἥτοι τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ὡς αὐτοὶ φασί, καὶ ἀλλῶν τοῦ ἀναλαβόντος θεοῦ, ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ σπέρματος θεοῦ κατὰ σάρκα. Ὅστε μήτε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι ἴδιον ἀνθρώπου ἑτερούσιον ὄντα τοῦ θεοῦ· μήτε τὸν κατὰ σάρκα γεννηθέντα εἶναι ἴδιον τοῦ θεοῦ (79), ἑτερούσιον ὄντα τοῦ θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν λέγομεν θεόν, ἀδελφοί, προφήταις καὶ ἀποστόλοις πισθόμενοι, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες μάλλον ἢ σοφίᾳ Ἑλληνικῇ προσέχοντες, καὶ λογισμοῖς ἀνθρώπων ταρτατόμενοι, καὶ περὶ τῆς ἰδίας διακρινόμενοι σωτηρίας, θεὸν ἕνα ὁμολογοῦμεν τὸ συναμ-

(78) Basiliensis, ἢ καὶ ὁμοούσιον.

(79) Τοῦ δεστ in Segu. Mox. Basil., ὄντα τῷ θεῷ. Ibid. Seg. ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν. In editis, καὶ δεστ. Paulo post Seguer., καὶ ἀποστόλοις ἐπίδομαι, καὶ τῷ εὐαγγελιστῇ.

φότερον, μίαν ὑπόστασιν (80) καὶ ἐν πρόσωπον, οὐκ ἴνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται· ἀπεῖθε γάρ· ἐπειδὴ τελειὸν τὸ θεῖον, ἀνεπίδεκτον ἐλαττώσεως, ἀπλοῦν, καὶ μονοειδές, καὶ ἀσύμθετον, εἰς μέρη οὐ διαίρεται, τοῦτέστι, καθὼς θεὸς λόγος ἐστὶ καὶ μονοειδής, εἰς διαφοράν μελῶν καὶ πραγμάτων οὐ πίπτει, εἰς τε σῶμα καὶ ἀσώματος (81)· ὁ λόγος γάρ ἐστι τελειὸς καὶ διόλου ἀσώματος· ὁ γὰρ θεὸς γέγονε σαρκωθείς, οὐδὲ Υἱὸς Θεοῦ, ἀνθρώπινον σῶμα λαβὼν, οὐδὲ Κύριος τῆς δόξης, τὴν τοῦ δούλου μορφήν φορέσας· ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δούλος κατὰ τὴν μορφήν ὁ τῆ φωνῆς Κύριος. Οὐ τὸ σῶμα οὖν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως· ἀλλ' ὁ ἀληθὺς τελειὸς τὸ ἀτέλεις ἐτελείωσεν, ὁ ἀπροσέβη τῆ προδοιμῆν συνήθε καὶ συνηθὴ σαρκί, ὁ μηδὲν χρεῖαν ἔχων ἑαυτὸν ἔδωκε τῷ χρεῖαν ἔχοντι σώματι. Οὐδὲς γάρ τῶν εὐ φρονούντων, ἢ νῆρσιν ὄλιως καὶ νοεῖν δυναμένων (82), εἶποι ἂν, ὅτι, ὥσπερ ὁ λόγος τελειὸς ὢν καὶ ἐνυπόστατος, οὐ προσεβίβω σαρκός, ἵνα θεὸς τελειὸς γένηται, οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἐχρηζεν, ἵνα τελειὸς καὶ ἐνυπόστατος ἀνθρώπου γένηται· ἀλλ' οὐρανόθεν τοῦ Σωτῆρος ἐδεόμθη, οὐρανόθεν ἐλευθερωτοῦ, ἀραιρέται τῆς ἐπιγενομένης ἀμαρτίας, ἀνακαινούστος ἡμᾶς ἐκ τῆς κακώσεως, καὶ τὰ ταύτης (83) ἀραιρούστος δευῖα.

A unum, utrumque simul esse confitemur, unam hypostasin, et unam personam: non ut complementum hypostaseos corpus efficiatur, impium enim illud est: quandoquidem divinitas perfecta est, non capax imminutionis, simplex, singularis, non composita, in quam differentia membrorum non cadit neque rerum, neque corporis, et incorporei: nam Verbum perfectum et omnino incorporeum est. Neque enim Deus factus est, quando incarnatus est, neque Filius Dei, quando corpus humanum accepit: neque Dominus gloriae, quando servi formam gestavit: sed homo et filius hominis Filius Dei est, et servus secundum formam est, qui natura Dominus est. Non itaque corpus complementum factum est divinitus hypostaseos; sed qui vere perfectus est, imperfectum perfecit, et qui nullius indigebat, cum carne indigente junctus, et unicus est; qui nullo opus habebat, opus habenti corpori sese dedit. Nullus quippe hominum qui recte sentiant, aut qui denique sobrie agere, ac intelligere possint, dixerit: Ut Verbum, perfectum cum sit, et hypostasin habeat, carne non indigebat ut Deus perfectus fieret; sic neque corpus Verbo indigebat, ut perfectus, et in hypostasi homo fieret. Sed caelesti Salvatore indigebamus, caelesti liberatore, qui peccati abolitione ex nostris nosmiseris renovaret, calamitatesque inde profectas auferret.

5. Statim igitur ab ipsa nativitate, novitas apparuit, ac caelestis natura ejus qui genitus erat, per nativitatem ejus ostensa est: quippe qui non secundum antiqui hominis ex viro et muliere generationem, natus sit. Impossibile enim est absque viri opera mulierem gravidam esse, quia nascentium substantiam in ipsorum patribus Deus constituit, quemadmodum et Scriptura, **Levi 41** in patris sui Abraham lumbis fuisse narrat. Redemptor autem, non Adami esse assumens, sed ex Adamo formam accipiens, carnem dico cum anima humana, et factus homo visibiliter, novitatem in mundum invisibiliter introduxit: contra quam non mortis decretum, nec diaboli tyrannus praevalet, sed adest communio Verbi cum mortalibus et tyrannice oppressis; ingensque discrimen ob immortalitatem, libertatem, et a tyrannide exemptionem, rebus humanis illatum est. Ipsa Virgo **Maria** admirata est, quando ex se futurae Salvatoris nativitatis nuntium accepit. « Quomodo fiet mihi istud, » ait, « quoniam virum non cognosco? » Nuntiata autem illi est divina essentia ejus, qui ex ipsa sub carnali forma natus est. Eratque donum caeleste, germenque terrenum: pax terrae conciliatur, ac similitudo quadam ejus cum caelis erat,

5. Εὐθὺς οὖν ἀπὸ γενέσεως ἢ καινότης ἐδεικνυτο, καὶ τὸ οὐράνιον τοῦ γεγεννημένου διὰ τῆς γεννήσεως ἐξέφαινετο, οὐ κατὰ γέννησιν ἀνθρώπου παλαιοῦ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶχε τὴν γέννησιν. Καὶ γὰρ ἀσύμθετον ἄνευ ἀνδρὸς κησῆς γυναικα, ὅτι τῆν οὐσαν τῶν γεννωμένων ἐν τοῖς πατέρας κατετάλετο ὁ θεός· ὡς καὶ τὸν Λεὐί φησιν ἡ Γραφή ἐν τῇ ὁμοίᾳ τοῦ Πατρὸς εἶναι Ἀβραάμ. Ὁ δὲ Αὐρατῆς οὐ τοῦ Ἀδάμ τὸ εἶναι λαβὼν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀδάμ τὸ σχῆμα προλαβὼν, τὴν σάρκα λίγω τὴν μετὰ ψυχῆς ἀνθρωπίνης, καὶ γενομένου ἀνθρώπου κατὰ τὸ ὁρατὸν, εἰσῆγγαγεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καινότητα κατὰ τὸ ὄρατον· καθ' ἧς οὐχ ἔρος θανάτου, οὐ τυραννὴς διαβόλου, ἀλλὰ κοινωνία μετ' τοῦ λόγου πρὸς τοὺς θνητοὺς καὶ τυραννουμένους, διαφορά δὲ πολλὴ κατὰ τὸ ἀθάνατον, κατὰ τὸ ἐλευθεροῦν καὶ ἀτυραννήσων. Ἐθαύμαζε καὶ ἡ Παρθένος **Μαρία** (84) εὐαγγελισθείσα τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐξ αὐτῆς. « Πῶς γὰρ ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν, ἐπεὶ ἀνδρα οὐ γινώσκω; » Εὐαγγελισθῆ ἐπειθεῖαν οὐσαν τοῦ γεγενθέντος ἐξ αὐτῆς (85) ἐν μορφῶσιν σαρκίῃν. Καὶ ἦν οὐράνιον τὸ δῶρον, καὶ γήϊνον τὸ βλάστημα· ἦν εἰρηνοποιήσις τῆς γῆς, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ὁμοίωσις, κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων χαρὰν τῶν βρωτώνων· ἠ δόξα ἐν ὕψιστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνῃ

80 Luc. 1, 34.

(80) Μίαν φύσιν, Basil.  
 (81) Ita omnes manuscripti. Editi vero, et te σῶμα εἶη, εἴητε ἀσώματα, mendose.  
 (82) Basil., Gobler., Seguer., δυναμένων. Editi, δυναμένος.  
 (83) Sic Gobler., Felc. 1, Seguer. In reliquis τὰ ἐκ

ταύτης aeat ut in editis. Mox Goblerian., Felckn. 1, γεννήσεως.  
 (84) Seguerianus, Παρθένος Θεοτόκος.  
 (85) In editis mendose, ἐξ αὐτοῦ. Basil., Gobler., Seguer., ἐξ αὐτῆς.

at præ se ferebat angelorum gaudium dicentium : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus. » Gaudentes igitur in Christi nativitate, non humano gaudio, quale est gaudium hominum, in nativitate pueri cujuspiam, ubi et natalium celebratam agunt. Sed de Christi adventu gaudeamus, et de divinæ lucis illustratione : non quod captivitate consortem habeamus, sed Redemptorem, secundum Apostolum. Quid autem præterea hac in re adfuit? Unctio, qua scilicet divinior quam homines modo natus est, divinior item quam nos modo educatus est Christus. Forma itaque sua secundum carnem undis abluitur cum Judæis. Joannes baptizavit, fluvius Jordanis abluit divinum corpus : tunc Spiritus sancti in purum Christi corpus adventus fuit, a quo in nos purgatio transmeat per similitudinem; ut ipsam sequamur, impleamusque omnem justitiam, purgati in ipso Domino, cui gloria in sæcula. Amen.

\*\* Luc. II, 14.

(86) Seguerianus, οὐαν.

(87) Gobler., Felc. I., Seguer., χαίρομεν. Μοχ έχοντες deest in Segueriano.

ἀνθρώποις. » Χαίροντες οὖν ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει, οὐκ ἀνθρωπίνην χαρὴν χαίροντες, οἷον (86) ἐπὶ γεννωμένῳ παιδίῳ χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ γενεσίῳ ἐπιτελοῦσιν ἑορτήν· ἀλλ' ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ χαίρομεν (87), καὶ φωτὸς ἐπιλάμψει θεοῦ, οὐ κοινωνῶν έχοντες τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ λυτρωτὴν κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τί δὲ ἦν ἐπὶ τούτοις; Ἡ χρίσις, καθ' ἣν γεννωμένος θεϊότερον ἢ κατ' ἀνθρώπους, καὶ τραφεὶς θειοτέρως ἢ καθ' ἡμᾶς Χριστός. Τὸ μὲν οὖν σχῆμα κατὰ τὴν σάρκα ἐν ὕδατι βαπτίζεται μετὰ Ἰουδαίων. Καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, καὶ ποταμὸς Ἰορδάνης ὁ λοῦων σῶμα τὸ θεῖον, καὶ Πνεύματος Ἐροδὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ καθαρὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει κατ' ὁμοίωσιν ἡ καθαρισις (88), ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ πληροῦντες πᾶσαν δικαιοσύνην, καὶ καθαριζόμενοι ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (89).

(88) Basiliensis et Seguer., ἡ σάρκωσις.

(89) Hæc, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, desunt in Gobleriano et Felc. I., nec lecta sunt à Nannio.

## EN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO.

1. *Vetus error omnium (excepto Basiliensi) manuscriptorum est, ut hoc opusculum cum expositione illius dicti : Omnia mihi tradita sunt a Patre, sub uno eodemque titulo jungatur : hoc scilicet ordine, ut primo ponatur Tractatus, in illud : Omnia mihi tradita sunt, etc. Secundo, fragmentum ex libro de Nicænis decretis, p. 211, Τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς διδασκαλία : Hæc est vera doctrina, etc. sub eodem titulo, paucis tantum mutatis verbis. Tertio hic libellus de Sabbatis consequenter eademque pariter inscriptione. Eoque prorsus modo jacent in editis omnibus Latinis Athanasii ex Nancii versione. Quo autem casu res ita disparatæ, consequenter et sub eodem titulo positæ fuerint, quis augurari valeat ? Hæc opuscula sen fragmenta recte denum divisa fuerunt a Commelinianis editoribus, quos secuti ita sunt Parisienses, ut postquam tres illos tractatus in priore tomo divisim retulissent, ut res postulabat ; secundo iterum tomo, p. 64, fragmentum reposuerint : Hæc est enim vera doctrina, et consequenter hoc de Sabbatis opusculum. Primus porro tractatus, nempe in illud : Omnia mihi tradita sunt, etc., suis sese notis prodit esse Athanasianum. Vide primo tomo p. 81. Fragmentum vero : Hæc est enim vera doctrina, diximus ex libro de Nicænis decretis excerptum fuisse. Hunc vero tractatum quod spectat, an Athanasii sit necne, vix deprehendi potest, cum nulla usquam vel νοθεία vel γνησιότητος nota compareat : homilia namque speciem præfert, quo scribendi genere nihil edidit Athanasius, quod ad nos usque pervenerit : unde vix ex stylo aliquid decerni posse videtur.*

II. *Agitur hic de Sabbato, quod non otii, sed Dei cognoscendi causa datum defenditur, de Dominica item, de circumcisione et baptisate. Et sane quamdam dignitatis speciem præfert hoc opusculum, ut si non Athanasii sit, alicujus saltem pii doctique viri opus esse putetur. Monendum denique duximus, ad orationem quartam contra Arianos, tom. II, p. 496, in margine codicum Basil., Gobler. et Felckm. I, hæc legi : Τὰ περὶ σαββάτων καὶ περτομῆς ὡς ἔκειντο. Opusculum de Sabbatis et circumcisione, hic positum erat : quid causæ vero sit quod eo loci translatum fuerit, ne conjectare auidem licet ; cum de rebus illic longe disparibus agatur.*



ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΣΑΒΒΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΤΟΜΗΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΥ.

## S. P. N. ATHANASII

DE SABBATIS ET CIRCUMCISIONE, EX LIBRO EXODI.

1. « Καὶ φυλάττουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ Σάββατα, ἅ  
 ποιεῖν αὐτὰ εἰς τὰς γενεάς αὐτῶν. Διαθήκη αἰώνιος  
 ἐν ἡμοῖς καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν ἐν ἡμοῖς  
 αἰώνιον, ὅτι ἕξ ἡμέραις ἐποίησεν Κύριος τὸν οὐρα-  
 νὸν (90) καὶ τὴν γῆν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέ-  
 παυσε. » Ἰσημεῖόν ἐστι τοῦ εἰδέναι τὴν τῆς κτίσεως  
 ἡμέραν, καὶ τὸ ταύτης τέλος. Ἀκολούθου ἦν ἕως τὰ  
 τῆς κτίσεως ἐνεργεῖτο, ἐπὶ τῆς Ἰερουσαλήμ ἕως τότε  
 φυλάττουσιν τὰ Σάββατα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐτέρας γε-  
 νεᾶς καὶ τοῦ κτιζομένου λαοῦ, κατὰ τὸ λεγόμενον·  
 « Γραφήτω αὐτὴ εἰς γενεάν ἐτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτι-  
 ζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον· ἄναγκη μὴ κέτι τὸν  
 λαὸν τούτου τηρεῖν τὸ τῆς προτέρας κτίσεως τέλος,  
 ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας κτίσεως ζητεῖν. Τίς δὲ  
 ἔστιν, ἢ καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος; Ἐκτοσε γὰρ ἀρ-  
 χήν ἔσχεν ἡ καινὴ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ Παῦ-  
 λος (91)· « Ὅτε εἶ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. »  
 Τὴν μόνον προτέραν κτίσιν ποῦν ὁ Θεὸς κατέπαυσε·  
 διὰ τοῦτο καὶ τὸ Σάββατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ  
 ἐτήρουσιν οἱ τῆς γενεᾶς (92) ἐκεῖνης· ἢ δὲ δευτέρα  
 κτίσις τέλος οὐκ ἔχει· διὰ τοῦτο οὐδὲ κατέπαυσεν,  
 ἀλλ' ἕως ἄρτι ἐργάζεται. Ὅθεν οὐδὲ σαββατίζομεν  
 ἡμέραν ὡς ἐπὶ τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐπιζο-  
 μεν Σάββατα σαββάτων, ἃ οὐ τέλος λαμβάνει ἡ καινὴ  
 κτίσις, ἀλλὰ φανεροῦται καὶ διόλου ἐορτάζει. Διὰ γὰρ  
 τοῦτο ἐδόθη τὸ Σάββατον τῷ προτέρῳ λαῷ, ἵνα γινώ-  
 σκη καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως. Τῇ δὲ  
 καινῇ κτίσει οὐκ ἐνετίλητο φυλάττειν Σάββατον· ἵνα  
 τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν τῇ Κυριακῇ γινώσκη (93), ἀτελεύ-  
 τιστον δὲ ἐπίσταται τὴν ταύτης χάριν.

2. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, τούτῃσι τὴν Κυ-  
 ριακὴν ἐδήλωσεν, ἵνα τὸ τέλος τῆς παρελθούσης γινώ-  
 σκης. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος περὶ τῆς προτέρας γρά-  
 φων φησὶν· « Ὅσα δὲ ἦλθε τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου,  
 ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ· » καὶ πάλιν·  
 « Ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. » Οὐκοῦν ἡ μὲν πρώτη  
 πεπληρωται καὶ τετελειωται, οὐκ ἔλλοιπε ἢ ὡς οἱ

42 1. « Et custodient filii Israel Sabbata, et  
 celebrabunt illa in generationibus suis : pactum  
 sempiternum inter me et inter filios Israel, signum  
 est in me perpetuum : quia sex diebus fecit Domi-  
 nus caelum et terram, et septimo die cessavit \* . »  
 Signum est ut sciatur, dies creationis, ejusque finis.  
 Consentaneum erat, ut quandiu creaturae conde-  
 bantur, tandiu in Jerusalem Sabbata custodirentur.  
 Verum ubi venit generatio altera, et populus alius  
 qui creatus est, juxta dictum illud : « Scribatur  
 haec in generatione altera, et populus qui creabitur  
 laudabit Dominum \*\* : » non necesse ultra fuit, ut  
 hic populus prioris creationis finem observaret,  
 sed ut secundae creationis initium quaereret. Quod  
 autem illud initium est, nisi qua die Dominus re-  
 surrexit? ex hinc enim exordium novae creaturae  
 fuit, de qua dicit Paulus : « Si qua ergo in Christo  
 nova creatura \*\* . » Priorem igitur creationem cum  
 fecisset Deus, requievit : quare homines generatio-  
 nis illius Sabbatum observant die septima. Secun-  
 da autem creatio finem non habet, et ideo non  
 requievit, sed usque ad praesens tempus operatur.  
 Quapropter neque Sabbati diem celebramus, ut in  
 prima creatione ; sed speramus futura Sabbata  
 sabbatorum, in quibus finem non accipit nova  
 creatura, sed manifestatur, et perpetuo festum  
 celebrat. Ideo enim Sabbatum priori populo in-  
 junctum est, ut cognosceret finem et initium crea-  
 tionis. Novae autem creaturae non praecipit ut ses-  
 varet Sabbatum, ut initium quidem hujusce in Do-  
 minica die agnosceret, nossetque ipsius gratiam  
 finem non habituram.

2. Idcirco autem initium, id est, Dominicam  
 diem indicavit, ut praeteritae generationis finem cog-  
 nosceret. Apostolus ergo de priore scribens ait :  
 « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium  
 suum \*\* ; » et rursum : « In consummatione  
 saeculorum \* . » Prima igitur impleta est et consum-  
 mata, non alio quam eo tempore, de quo locuti

\* Exod. xxxi, 16, 17. \*\* Psal. ci, 19. \*\* II Cor. v, 17. \*\* Galat. iv, 4. \*\* Matth. xiii, 40.

(90) Te post οὐρανόν, legitur in editis, deest in Seg. Mox Reg. et Seg., τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ. In editis, ἡμέρα deest.

(91) Ita Regius et Seguer. ; Basil. εἶπε Παῦλος. Editi, εἶρη ὁ Παῦλος.

(92) Sic Regius codex et Seguer. Editi vero et caeteri, τῆς γενέσεως, male.

(93) Felic. secundus, Κυριακῇ ἡμέρᾳ. Paulo post, Regius et Seguer., τὴν ταύτης χάριν. Editi, τὴν ταύτην χάριν. Mox Regius, Seguerian. et Goblerian., τούτῃσι τὴν Κυριακῇ, Editi, τούτῃσι τὴν ἡμέραν. Paulo post Regius, Ὁ οὖν Ἀπόστολος. Mox Regius, Seguerian., Goblerian. φησὶν. Editi, εἶρη.

eunt propheta: « In novissimis diebus effundam de spiritu meo <sup>92</sup>. » Primis vero diebus fluem habentibus, alii adveniunt, ut ait Jeremias: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus <sup>93</sup>. » Desinente autem prima, consequenter alterius initium occurrit: quocirca post Sabbatum Dominus resurrexit. Non enim otii præcipue causa, hominibus Sabbatum Deus dedit, qui ait: « Via pigrorum spinis constricta <sup>94</sup>. » et qui in libro Numerorum jubet: « Die autem Sabbatorum, offeretis duos agnos anniculos immaculatos, et duas decimas similæ oleo consperce in sacrificium et libamen; et holocaustum Sabbatorum in Sabbatis, in holocaustum sempiternum <sup>95</sup>. » et rursus aliquanto superius: « Et imponetis super hostiam, thus purum et salem, et erunt in panes in recordationem, proposita Domino. Die Sabbatorum apponentur **43** coram Domino in perpetuum in conspectu filiorum Israel, fœdus sempiternum <sup>96</sup>. » Si enim cura illi esset de otiositate, non præcepisset Levitis proponere, offerre, mactare. Nam si otium sanctificandi, negotium certe contaminat: atqui Levitæ operando non contaminabantur: non ergo otium emundaverit. Alioqui cur soli Levitæ sanctificatione privantur, dum offerunt, mactant et proponunt in Sabbato? Tantum autem abest ut delinquant, ut etiam Deum, iis qui offerunt, propitium reddant.

3. Nequaquam igitur Sabbatum otium designat, sed tum cognitionem Conditoris, tum cessationem a figura bujus creationis: ut apud Ezechielem testatur Deus: « Sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me et eos, et scirent quia ego Dominus sanctificans eos <sup>97</sup>. » Cognitionis ergo et non otii causa datum est Sabbatum: ita ut sit cognitio magis necessaria quam otium. Ideoque Dominus sicut illis qui discipulis culpabant, quod spicas velarent: « Si sciretis quid est, Misericordiam volo et non sacrificium <sup>98</sup>. » Otiosos enim illos in Sabbato culpabat: quia quod proprium est Sabbati, hoc est, veritatis cognitionem, non haberent. Idcirco qui legem Sabbati susceperant circa Hiericho tuba canere jubentur septem diebus, in quibus septem Sabbatum incidit. Si igitur otii gratia datum Sabbatum

προφήταις ἔλεγον: « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῖω ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου. » Τέλος δὲ ἔχουσιν τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἄλλαι γίνονται, ὡς ὁ Ἱερεμίας φησὶν (94): « Ἰσθὶ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος. » Τέλος δὲ ἔχουσιν τῆς πρώτης, ἀκολουθεῖς ἑτέρας ἀρχῆς γέγονε: διὰ τοῦτο μετὰ τὸ Σάββατον ἀνέστη ὁ Κύριος: οὐ γὰρ προηγουμένως εἶνεκεν (95) τοῦ ἀργεῖν τοὺς ἀνθρώπους εἶδον τὸ Σάββατον ὁ Θεὸς ὁ λέγων: « Ὅλοι ἀργῶν ἰσχυρωμένοι ἀκάνθαις, » καὶ ὁ προστάτων ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς: « Καὶ τῆ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων προσάξτε δύο ἀμνοὺς ἑνιαυσίους ἀμώμους, καὶ δύο δεκάτα σιμιθάλου ἀναπηποιημένης ἐν ἐλαίῳ εἰς θυσίαν καὶ σπονδῆν, καὶ ὀλοκαύτωμα Σαββάτων ἐν τοῖς Σαββάτοις ἐπὶ τῆς ὀλοκαυτώσεως τῆς διὰ πάντας. » Καὶ πάλιν πρὸ ὄλων λέγει (96) ἐν τοῖς ἀνωτέρω: « Καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ τὸ θύμα λίβανον καθαρὸν καὶ ἄλας, καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους εἰς ἀνάμνησιν, προσέφερα τῷ Κυρίῳ. Τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων προτεθήσεται (97) ἔναντι Κυρίου διαπαντός ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, διαθήκην αἰώνιον. » Εἰ γὰρ ἐμελλεν αὐτῷ περὶ ἀργίας, οὐκ ἂν προτεθῆναι, καὶ προσάγειν, καὶ σφάζειν, ἐκλίπετο τὸς Λευίταις. Εἰ γὰρ ἡ ἀργία ἀγιάζει, δηλονότι ἡ ἐργασία μολύνει: ἀλλ' ὁ Λευίταις ἐργαζόμενοι οὐ μολύνονται (98): οὐκ ἄρα ἡ ἀργία καθαρίζεται. Ἡ δ' αὖ τί μόνον ὁ Λευίταις τὸ ἀγαθὸν στεριζοῦνται, προσάγοντες, καὶ σφάζοντες, καὶ προτεθῆντες (99) ἐν τῷ Σαββάτῳ; Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχονται τοῦ πλημμελεῖν, ὅσην καὶ ἰλάσκονται, ὑπὲρ τῶν προσφερόντων.

3. Οὐκ οὐκ ἀργίαν σημαίνει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ γνῶσιν μὲν τοῦ Ποιητοῦ, παύλαν δὲ τοῦ σχήματος τῆς κτίσεως ταύτης, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἱεζεκιήλ διαμαρτύρεται λέγων ὁ Θεός (1): « Καὶ τὰ Σάββατα μου ἔδωκα αὐτοῖς; τοῦ εἶναι εἰς σημείον ἐμὸν καὶ ἀνάμνησιν αὐτῶν τοῦ γνῶσαι αὐτοὺς, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτοὺς. » Γνώστως ἄρα καὶ οὐκ ἀργίας ἐνεκεν (2) εἶδον τὸ Σάββατον: ὡς εἶναι μᾶλλον τὴν γνῶσιν ἀναγκαιοτέραν τῆς ἀργίας. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγε τοῖς αἰτιωμένοις τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῷ εἶλεν στάχυας: « Εἰ ἐγνώκατε τί ἐστίν, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν. » Ἀργούντας γὰρ αὐτοὺς ἐν τῷ Σαββάτῳ ἤγιάτο, ὅτι τὸ ἴσον τοῦ Σαββάτου οὐκ ἔχετε (3), ὅπερ ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνῶσις. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τὴν Ἱεραχὴ κελύονται σαλπίζοντες οἱ τὸν νόμον τοῦ Σαββάτου λαβόντες ἐπὶ τῆμέρας (4), ἐν αἷς

<sup>92</sup> Joel II, 28. <sup>93</sup> Jer. IX, 25. <sup>94</sup> Prov. XV, sec. LXX. <sup>95</sup> Ezech. XX, 12. <sup>96</sup> Matth. XII, 7.

19. <sup>97</sup> Num. XXVIII, 9, 10. <sup>98</sup> Levit. XXIV, 7, 8.

(94) Ita Regius et Seg. Editi, Ἱερ. Mox δὲ, post τέλος, deest in editis, sed legitur in Regio et Seguer. (95) Reg., ἔνεκεν, Seguer. cum editis, εἶνεκεν. Infra in Gobler. et Felc. 1, ἡ προστάτων deest. Paulo post Regius., Basil. et Seguer., προσάξτε δύο ἀμνοὺς. Editi et alii manuscriptorum, προσέταξε δύο ἀμνοὺς. Ibidem. Basilienis. δύο δεκάτας ἑνιαυσίους. (96) Hæc. πρὸ ὄλων λέγει, desunt in Goblerian. et Felc. 1. Mox, Reg. et Seg., ἐπὶ τὸ θέλημα λίβανον. (97) Editi. Paris. sola, προτεθήσεται. Paulo post tres mss., ἐμελλεν, male. Ibidem Regius et Seguer., αὐτῷ περὶ ἀργίας. Ed. præperant, αὐτῷ περὶ ἀργίας. (98) Ita Regius, Basilienis. Seguer. Editi vero, οὐκ ἰ μολύνονται.

(99) Editi, προτεθῆντες. Regius, προτεθῆντες, Seg. et Gobler., προστεθῆντες. Basil., προστεθῆντες. Mox Basil., τοσοῦτον. Regius et Seguer., τοσοῦτον. Editi male, τοσαῦτα.

(1) Ita Regius, Basilienis. et Seguer. Editi vero, ἐν τῷ Ἱεζεκιήλ ἔφη τὰ Σάββατα. Mox Regius et Seguer. bis, ἀναμῆσον, una voce. Paulo post iidem et Basil. διότι ἐγὼ Κύριος.

(2) Ἐνεκεν deest in Gobler. et Felc. 1.

(3) Ita omnes mss. cum edit. Commel. Editi. autem Paris., οὐκ ἔχετε.

(4) Ita Regius et Seguer. Editi vero, ἐν ἐπὶ τῆμέρας. Mox iidem cum Basil., ἐν αἷς ἐπὶ. In editis, ἐπὶ deest. Infra, Regius, Seg. Basil. Gobler., διὰ τί

ἐπεὶ καὶ τὸ Σάββατον ἐμπέπτει. Εἰ τοίνυν ἕνεκα τοῦ ἀργεῖν ἐδόθη τὸ Σάββατον, διὰ τι ἐργάζεσθαι προστάττονται σαλπίζοντες; Ἄλλ' ἠπίσταντο, ὅτι σαλπίζοντες ἰσαββατίουν, οὐκ ἀργούντες, ἀλλὰ γινώσκοντες τὴν βοηθούσα αὐτοῖς Κύριον ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ περιτεταμένου δεκαήμερου ἀνάγκη γὰρ (5) ἔχει καὶ τῶ Σάββατῳ περιτέμνειν, καὶ ὅμως σαββατίζει, ἐργάζομενος μὲν, γινώσκων δὲ τὸν Θεόν. Ἀμέλει καὶ τὰς μὴ ἡμέρας τῶν Σαββάτων, ὅμως διὰ τὴν ἀρεσὴν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας χάριν, Σάββατα ὀνομάζειν εἰσθεν ὁ νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος τοῦ νόμου (6), ὡς ἐν τῷ Λευιτικῷ καὶ ἑλπίητε Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· Καὶ τῆ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου ἡμέρα ἐξίλασμοῦ κλητῆ (7) ἅγια ἔσται ὑμῖν· καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν καὶ προσέξετε ὀλοκωτώματα τῷ Κυρίῳ. Πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ· καὶ μετ' ἄλγος· Καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ, ἣτις ποιήσει ἔργον ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπολείπει ἡ ψυχὴ ἐκινήτη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε, νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. Σάββατα σαββάτων ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἀπὸ ἐνάτης τοῦ μηνός, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας, καὶ σαββατίσετε τὰ Σάββατα ὑμῶν. »

4. Οὐκοῦν οὐχ ἡ ἐβδόμη ἐστὶ τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ πέμπτη τῶν ἀμαρτιῶν, ὅτε τις (7) ἀπ' αὐτῶν καταλείπει. Οὐδὲ ἡ ἀργία ἐστὶ τὸ Σάββατον, ἀλλ' ἡ ἐξομολόγησις καὶ τὸ ταπεινῶν τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ ὀρισμῶδες, τῶ Σάββατῳ, εἶρηκεν, ἀλλ' ἀπλῶς τῆ δεκάτῃ, ἣν συμβαίνει ἀπαντῆν μὴ ἐν Σάββατῳ. Καὶ ὅμως τὴν ἀπαντῶσαν ἡμέραν διὰ τὴν ἐξίλασμον Σάββατον οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ Σάββατα σαββάτων ὀνομάζει. Εἰ δὲ ταύτην Σάββατον ὀνομάζει, ἐν δὲ Σάββατῳ ἐργάζεσθαι κελεύει· οὐκ ἄρα ἀργίας προηγουμένης ἐστὶ νόμος (8) τὸ Σάββατον, ἀλλὰ γνώσεως καὶ ἐξίλασμοῦ, καὶ ἀργίας ἀπὸ κακίας πάσης. Οὐ διὰ τὴν ἀργίαν οὖν τὸ Σάββατον δίδωκεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ γινώσκωσιν αὐτοῦς τὴν κατάστασιν τῆς κτίσεως. Ἐνεταίωτο γὰρ ὁ Θεὸς λέγων· Ἔνα γινώσκητε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ κατέπαυσεν Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν (9) ἀπὸ τῶν ἔργων, ἃν ἤρξατο ποιῆσαι. » Ἦθελε δὲ αὐτοῦ γινώσκοντας τὸ τέλος ταύτης ἀρχῆν ζητεῖν ἐτέρας. Τέλος μὲν οὖν τῆς προτέρας κτίσεως ἦν τὸ Σάββατον, ἀρχὴ δὲ τῆς δευτέρας, ἡ Κυριακὴ (10), ἐν ἣ τὴν παλαιὰν ἀνεπέωσατο καὶ ἀνικαίνισεν. Ὅσπερ οὖν ἐνεταίωτο φυλάττειν πρότερον τοῦ Σάββατου τὴν ἡμέραν, μνημὴν εἶσαν τοῦ τέλους τῶν προτέρων,

A est : cur tuba canendi opus illis præcipitur? Sed norat eos tuba canendo sabbatizare, non otiaudo, sed Deum optulatorem suum agnoscendo. Quod itidem de illo qui octavo die circumciditur dicendum : necesse quippe est etiam Sabbato circumcideri, et tamen qui hoc facit sabbatizat, licet operetur, quia etiam Deum cognoscit. Sane illi quoque dies qui Sabbata non sunt, tamen ob remissionem peccatorum, cognitionemque Dei Sabbata appellare lex ipsa solet, imo potius Dominus legis, qui in Levitico ait : « Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationis erit ebererrimus, sanctus erit vobis : et humiliabitis animas vestras, et offeretis holocausta Domino. Omne opus non facietis in hac ipsa die ». » Et post pauca : « Et erit omnis anima quæ fecerit opus in hac ipsa die, peribit anima illa de populo suo. Nihil ergo operis facietis : legitimum sempiternum in generationibus vestris. Sabbata sabbatorum erunt vobis, et humiliabitis animas vestras a noua mensis, a vespera ad vesperam, et sabbatizabitis Sabbata vestra ».

4. Itaque non septima dies Sabbatum est, sed remissio peccatorum, cum quis ea perpetrare cessaverit. Neque otium est Sabbatum, sed confessio et humiliatio animi. Non enim definite dixit, Sabbato; sed simpliciter, decima die, quæ occurrit etiam sepe extra Sabbatum. Et tamen illam ipsam diem, ob propitiationem, non simpliciter Sabbatum, sed Sabbata sabbatorum appellat. Quod si hanc Sabbatum appellat, et in Sabbato operari jubet; non ergo otii præcipue lex est Sabbati, sed cognitionis, propitiationis et cessationis ab omni malitia. Non otii igitur causa Sabbatum dedit; sed ut nosset cessationem a creatione. Præcepit enim Dominus dicens : « Ut sciatis, quod in hac die requievit Dominus Deus vester ab operibus quæ cooperat facere ». Volebat autem eos hujusce finis gnaros, alterius initium querere. Finitus igitur prioris creationis erat Sabbatum : secundæ autem initium, Dominica, in qua veterem renovavit. Sicut igitur priori ævo Sabbati diem servari jussit, in monumentum finis priorum; sic Dominicam veneramus in memoriam initii secundæ reparationis. Non enim aliam creavit, sed veterem renovavit, et quam facere cœperat ab-

» Levit. xiiii, 27-28. ' ibid. 30-32. ' Exod. xxii, 17.

ἐργάζ. Editi male, δίδωσι ἐργάζ. Ibidem, Gobler. et Felc. 1, προστάττοντες σαλπίζοντες. Ibidem, Regius et Seguer. ὅτι καὶ σαλπ.

(5) Sic Regius et Seg. In editis et cæteris, Ἀνάγκη γὰρ.

(6) Hæc, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος τοῦ νόμου, desunt in Gobler. et Felc. 1. Ibidem Regius et Seguer., quos sequimur, ὡς ἐν τῷ Λευιτικῷ καὶ ἐλάλησεν. Editi vero, ὡς ἐν τῷ Λευιτικῷ ἔρη· καὶ ἐλάλησεν. Gobler. et Felc. primus, ὡς ἐν τῷ Λευιτικῷ ἔρη (Felc. 1, φρσι) τῆ δεκάτῃ, omissis intermediis.

(7) Ita Regius et Seg. cum Græco Scripturæ textu.

Editi, ἡμέρα ἐξίλασμοῦ κλητῆ. Infra, Regius et Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Ibid. Gobler. et Felc. 1, hæc omittunt, καὶ μετ' ἄλγος. Paulo post, Regius et Seguer. ποιήσει, et sic O' Editi, ποιήση.

(7) Felckmauni primus, ὅτι τις. Infra, τό αὐτο ταπεινῶν legitur in solis Reg. et Seguer.

(8) Νόμος deest in Gobler. et Felc. 1.

(9) Regius et Seguer. ἡμῶν. Editi, ὑμῶν.

(10) In Goblerta. et Felc. 1, deest ἡ Κυριακῆ, et Infra in iisdem, τὴν Κυριακῆν.

solvit. Quamobrem sexta die opera perfecta sunt : A septima vero requieuit ab omnibus : in Evangelio autem Verbum quod advenit inquit : « Veni, ut perficiam opus ». \* Qui enim ab omnibus requiescit, significat quædam consummatione indigere, quæ ipse veniens absolvit : ait enim in Joannis Evangelio : « Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea; ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me ». \*  
 « Τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἕνα τελειώσω ἐμοῦ. »

5. Imperfectum enim esset opus, si Adamo peccante mortuus fuisset homo : perfectum autem factum est, ubi ipse vivificatus est. Quocirca creationem sex diebus factam cum renovasset, diem renovationi assignat : quam in psalmo Spiritus prænuntiat his verbis : « Hæc dies quam fecit Dominus ». \* Solis enim instar Deus exoritur, singulorumque illustrat animas : ideoque in salutari passione sol non apparuit, significans cum finem prioris creationis, tum alterius initium, quæ ex Salvatore oriebatur : quam ubi vidit propheta, dixit : « Ecce vir : Oriens nomen ejus ». \* Et iterum : « Vobis timentibus eum oriatur sol justitiam ». \* Non enim omnium est hæc dies, sed eorum qui mortui sunt peccato, et vivunt Domino. Ideo enim octavo die circumcidi lex jussit : et mandatum erat nunquam violandum, quo significabatur, post septimam diem omnium fore regenerationem. Nihil enim aliud circumcisio indicabat, quam nostram nos exuere nativitatem : eum enim qui sexto die mortuus est exiit, et renovatur Dominica : qua die antiquus ille exitus, per resurrectionem regeneratus est. Hoc enim Paulus quoque in Epistola ad Colossenses ait : « In quo et circumcisus estis circumcisio non manufacta, in expoliatione corporis carnis, in circumcisioe Christi : consepulti ei in baptismo, in infernum, in quo et resurrexistis ». \* Nam expoliationis per baptismum figura erat circumcisio, quam in illis membris fieri præcepit, quibus corpus generatur : ut qui circumcidebantur advertent, illud esse exuendæ vetustatis signum. Abraham enim cum credidisset, accepit circumcisionem, quæ signum erat regenerationis per baptismum. Quapropter veniente significato, signum cessavit : nam circumcisio quidem signum erat; lavacrum vero regenerationis, res est significata. Exuto

\* Joan. iv, 34. \* Joan, v, 36. \* Psal. cxvii, 24. \* Zacbar. vi, 12. \* Malach. iv, 2. \* Coloss. ii, 11, 12.

(11) Regius et Seguer. καὶ τῆ ἡμέρᾳ τῆ ἑβδόμῃ. Editi, καὶ τῆ ἑβδόμῃ. Mox, Gobler, et Felc. i, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Χριστός· Ἰησοῦ.

(12) Sic Regius, Seguer. et Gobl. Editi vero, Ἐφῆ γὰρ. Ibid. illud, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, deest in Gobl. et Felc. i. Ibid. hæc, τὰ ἔργα, desunt in editis, sed leguntur in Regio et Seguer. in quibus soils mox αὐτὰ repetitur. In isdem, ἐγὼ deest. Mox, γὰρ post μὲν deest in Gobler. et Felc. i.

(13) Αὐτῷ deest in Gobler. et Felc. i, ut et μὲν sequens.

(14) Ita Regius et Seguer. Editi et cæteri, ἔφη.

οὕτως τὴν Κυριακὴν τιμῶμεν, μνήμην οὖσαν ἀρχῆς δευτέρας ἀνακτίσεως. Οὐ γὰρ ἄλλην ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὰν ἀνεκάνισεν, καὶ ἦν ἤρθετο ποιεῖν ἐτελειώσε. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῇ ἔκτῃ τὰ γενόμενα συνετελέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ (11) κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων· ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ἐλθὼν ὁ Λόγος φησὶν· « Ἰησοῦν τελειώσαν τὸ ἔργον. » Ὁ γὰρ ἀπὸ πάντων καταπαύσας, σημαίνει τὴν δευτέραν τέλειος, ἀπερ ἐλθὼν ἐπετελείωσε. Φησὶ γὰρ (12) ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· αὐτὰ· αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ

5. Ἀτελεὲς μὲν γὰρ ἦν τὸ ἔργον, εἰ, ἀμαρτήσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἀπέθνησκον ὁ ἀνθρώπος· τέλειον δὲ γέγονε, ζωοποιηθέντος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο, τὴν ἐν ἑξ ἡμέραις κτίσιν ἀνακαίνισας, ἡμέραν τίθησι τῇ ἀνακαίνισει, ἣν διὰ τοῦ φαλοῦ προαναφώνει λέγον τὸ Πνεῦμα· « Αὕτη ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος. » Ἄνθ' ἡλίου γὰρ θεὸς ἀνατελεῖ, καταυγάζων· ἢ ἐκάστω ψυχῇ· διὰ τοῦτο καὶ ἐν αὐτῷ (13) τῷ σωτηριῷ πάθει οὐκ ἔφανε ἥλιος, σημαίνων τέλος μὲν τῆς προτέρας κτίσεως, ἀρχὴν δὲ ἐτέρας, τὴν ἐκ τοῦ Σωτήρος ἀνατελλούσαν· ἦν ἑωρακὸς ὁ προσφῆτης φησὶν (14)· « Ἰσοῦ ἀνήρ, Ἀνατολὴ ἔνομα αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Ὑμῖν ἐπὶ τοῖς φροσούμενοις αὐτὸν ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης. » Οὐ γὰρ πάντων ἡμέρα αὕτη, ἀλλὰ τῶν ἀποθανόντων τῇ ἀμαρτίᾳ, ζώντων δὲ τῷ Κυρίῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνεσθαι ἐκέλευσεν ὁ νόμος· καὶ ἀπαράβατος ἦν ἡ ἐντολὴ, σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγέννησιν πάντων. Ἡ γὰρ περιτομὴ οὐδὲν ἄλλο ἐδέξλου ἢ τὴν τῆς γενέσεως ἀπέκδοσιν· τὸν γὰρ τῇ ἔκτῃ ἀποθανόντα ἀπεκιδυσκόμεθα (15), καὶ ἀνακαινούμεθα τῇ Κυριακῇ, ὅτε ὁ παλαιὸς ἀπεκδοθεὶς, ἀνεγεννήθη τῇ ἀναστάσει. Τοῦτο γὰρ καὶ Ὁ Παῖλλός φησιν (16) ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς· « Ἐν ᾧ καὶ περιτεμῆθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ, ἐν τῇ ἀπεκδοσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συναφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι εἰς τὸν ᾄθῃν, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε. » Τῆς γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδόσεως τύπος ἦν ἡ περιτομὴ· ἦν (17) ἐν ἐκείναις τοῖς μέλεσιν ἐνεκείλατο γίνεσθαι, δι' ὧν καὶ γεννᾶται τὸ σῶμα, ἐν εἰδένῃ οἱ περιτεμνόμενοι, ὅτι ἀπεκδόσεως παλαιότητος ἐστὶ σημεῖον. Πιστεύουσιν γὰρ Ἀβραὰμ ἔλαβε τὴν περιτομὴν, σημεῖον οὖσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως. Διὰ τοῦτο ἐλθόντος τοῦ σηματομένου, πέπαυται τὸ σημεῖον. Ἡ μὲν γὰρ περιτομὴ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ (18) γὰρ λουτρὸν τῆς

Mox, Regius, Seguerian. et Gobler., ἔνομα αὐτοῦ. Editi., ἔνομα αὐτοῦ. Mox Felckm. i, πάντων ἡμερών.

(15) Ita Reg. et Seguerian. Editi vero male, ἀπεκδοσκόμια.

(16) Sic Regius et Seguerian. Editi vero, ἔφη.

(17) Ἐν, et infra, ὧν, desunt in Felc. primo. Mox, Regius et Seguer. εἰδέν. Editi vero, et cæteri, εἰδέν.

(18) Γε deest in editis, sed legitur in Regio et Seguer.

καλιγενεσας το σηματούμενον. Όλου γάρ του παλαιου απεικιδυσκομένου, περιττη ή διά του μέρους σμασια. Καλ ωστερ ή Κυριαχη άρχή της κτισεώς εστι, καλ παύει το Σάββατον· ούτως ή αύτή αναγεννησασα τον άνθρωπον έπαισε την περιτομήν. Άμφοτερα γάρ εν τή όγδή κατώφρωται, καλ ή άρχή της κτισεως, καλ ή αναγέννησις του άνθρώπου. Διά τουτο ή όγδή το Σάββατον ελυσε, καλ ού το Σάββατον την όγδήν. Έν μόν γάρ Σάββάτν περιετίμενο ο άνθρωπος· εν δε τω Σάββάτν ούκ ήργει ή (19) περιτομή. Η γάρ όγδή, άρχή ούσα της ανακτισεως, κατέπυσε την πρώτην.

6. Ηγούμαι δε καλ διά τουτο την περιτομήν δεδύσθαι. Του γάρ Άδάμ ακούσαντος· « Γη εϊ, καλ εις γην άπελεύση, » έθυσσε, καλ διεφείρετο το σώμα· δδεν μέρος τι του σώματος, καλ τουτο (20) το αιτιον της του σώματος γενεσεως προσετάχθησαν έκτινωσιν, προδιδασκόμενοι την του διου άπέκδυσιν, έν, ωστερ αποδύοντες το κατακριθέν, διασωθήναι δυναθώσι. Καλ ωστερ αι θυσαι σμαϊ ήσαν τών μελλόντων, ούτως καλ ή εκ μέρους περιτομή του διου ήν σιαά. Τουτο δε καλ εν τω Ίησού τω του Ναυή (21) φανερώς ο λόγος σημαίνει· του γάρ Ίησού κατά πρόσταξιν του Θεου περιτέμενοντος τον λαόν έν Γαλγαλις πέραν του Ιορδάνου, ειπε Κύριος τω Ίησού υιω Ναυή· « Έν τή σημερον (22) ήμέρα άφελον τον ονειδισμν Αιγύπτου άφ' όμών. Καλ έκάλεσα, φησιν, όνομα του τοπου εκείνου Γάλγαλα. » Ει γάρ ή περιτομή άφαιρεσις εστι της έν Αιγύπτω γενεσεως, δηλονότι ή άκροθυσια, Αιγυπτιαχης χείσεως καλ γενεσεως γρώρισμά εστι. Τουτο δε άφειλεν ο Θεός, ίνα μηκέτι ώς έν Αιγύπτω γεννηθέντες ώσιν, άλλή τή επαγγελιας, εις ήν εισηξεν αύτους ο Κύριος, τέκνα λογίζωνται. Τουτων δε ούτως ένων, φαίνεται καθόλου ή περιτομή δοσειτα (23), έν' άφαιρεθή ο ονειδισμός της γηνης γενεσεως από των Άβραμαίων, καλ μηκέτι υπαυδουσι ώμεν τω· « Γη εϊ, καλ εις γην άπελεύση. » Αφρηθή γάρ ο ονειδισμός του παρκατώματος. Τουτο δε έγένετο τότε εις τύπον του δια Χριστου βαπτίσματος. Τότε γάρ εκ μέρους έγένετο (24), ως έν σιαά, νύν δε, ωστερ ειπεν ο Άπόστολος, έλην την γηνην γένεσιν απεικιδυσκόμεθα, διά του λουτρού αναγεννώμενοι, ίνα μηκέτι κατά την πρώτην γένεσιν αποθνήσκωμεν, άλλά κατά την περιτομήν της άπέκδυσεως του σώματος, ήν διά του λουτρού απεικιδυσκόμεθα, ζήσωμεν. Ωστερ δε ειπεν ο Κύριος τω Ίησού· « Αφελον τον ονειδισμν Αιγύπτου έν τή σημερον ήμέρα άφ' όμών. » ούτως κολλή τών λεχθειν άνεκάρων των νύν (24') βαπτισμένων· Έν τή ήμέρα ταύτη άφελον τον ονειδισμν της γηνης γενεσεως, καλ τον ονειδισμν της του θανέτου φθοράς από σου, έν τή σημερον ήμέρα.

• Gen. III, 19. 10 Jos. v, 9. 11 Rom. vi, 4-7.

(19) Basil. ήκει. Mox, Reg. Gobl. et Felc. 1, κατέπυσε. Editi vero et cæteri, κατέπαυσε. Mox, Reg. Seguer. et Gobl., δεδύσθαι. Editi vero, βίδουσαι.

(20) Regius, τουτο.

(21) Gobler. et Felc. 1, καλ έν τω Ναυή.

(22) Gobl. εϊπεν Κύριος αύτω· Έν τή σημ. Infr., Reg. Seguer. Gobl. et Felc. 1, post έκάλεσα,

A enim toto vetere homine, superflua est illa quæ ex parte est significatio. Et sicut Dominica initium est creationis, et Sabbati finem facit : sic ea ipsa regenerato homine finem dedit circumcicioni. Utrumque enim octavo die perfectum fuit, et initium creationis et hominis regeneratio. Ideo octava dies Sabbatum dissolvit, non Sabbatum octavam diem. In Sabbato enim circumcidebatur homo, nec Sabbato cessabat circumcicio : nam octava quæ erat initium reparationis, priori finem attulit.

6. Arbitror autem hac de causa circumcicionem datam fuisse. Cum audisset Adam : « Terra es, et in terram reverteris », mortuus est, corpusque corruptum 45 est : unde partem quamdam corporis, eam nempe quæ causa illi est generationis, exsolvere jussi sunt : et jam antea didicerunt, totum corpus exundum esse, ut, ac si quod damnatum fuerat tradidissent, salutem consequi possent. Et sicut sacrificia umbræ futurorum erant, sic circumcicio alicujus partis, totius circumcidendi umbra erat. Hoc autem in Jesu Filio Nave clare commonstrat Scriptura : Jesu enim ex Dei jussu populum circumcidente in Galgalis, trans Jordanem, dixit Deus Jesu Filio Nave : « Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis. Et vocavi, inquit, nomen loci illius Galgala ». Si namque circumcicio generationem Ægyptiacam aufert : ergo præputium Ægyptiaci habitus ac generationis indicium est. Hoc autem abstulit Deus, ut non ultra quasi in Ægypto nati haberentur, sed promissionis, in quam illos induxit Dominus, filii existimarentur. Hæc cum ita se habeant, videtur prorsus circumcicio data fuisse, ut opprobrium terrene generationis ab Abrahamitis tolleretur, et non amplius obnoxii essemus huic maledicto : « Terra es, et in terram reverteris. » Ablatum est enim opprobrium delicti. Id autem tunc factum est in figuram baptismatis per Christum dati. Tunc enim ex parte res gerebatur quasi in umbra ; nunc autem, ut dixit Apostolus, totam terrenam generationem exuimus, per lavacrum regenerati, ut non amplius secundum priorem generationem moriamur, sed secundum circumcicionem, qua corpus exuitur, quam per lavacrum nos exuimus, vivamus 11. Ut autem dixit Dominus Jesu : « Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis ; » sic multo magis dici poterit unicuique eorum, qui nunc baptizantur : Hac die abstuli opprobrium terrene generationis, et opprobrium corruptionis mortis a to hoc ipso die.

habent φησ. κατι vere, φη. Mox, Gobler. et Felc. 1, Ει ούν ή περιτ.

(23) Sic Reg. et Seguer. Edit. Comm. δεδύσθαι, male. Hinc Parisienses, δεδύηαι, suo Marte correctere.

(24) Regius et Segner. έγένετο. Mox, εϊπεν δεστ in Gobleriano et Felc. primo.

(24') Nūν δεστ in Gobleriano et Felc. 1.

## IN HOMILIAM DE SEMENTE ADMONITIO.

*Homiliam de Semente subjungimus Homiliæ de Sabbato et Circumcisione, quod de re eadem ambe tractent, nempe de Sabbato, seu de ritu servandi Sabbati. Hæc posterior autem plures quam præcedens præfert dubitandi causas; non comparet enim in antiquis Athanasii operum collectionibus, nec nisi in codice Anglicano hactenus reperta fuit. Ad hæc nonnulla sunt hic loquendi genera, quæ minus peritam scriptorem arguant: haud semel enim legitur, χρῆσαι pro κρύπτει, in præsentī, et similia. Suntque alia multa quæ minus Athanasii stylum referunt: implicata scilicet periodi frequentes, maxime sub finem, nam secus initio, cum contra Athanasii sermo cum lenitate quadam æquabili ubique profuati, et multum abhorreat ob obscuris loquendi generibus. Porro, licet allatis de causis admodum suspecta nobis sit hæc Homilia, non indierita tamen, nec indigna quæ legatur. In ea quippe sat lepide arguitur vana Judæorum in servando Sabbato scrupulositas: multa quoque istic de oratione et elemosyna, aliisque piis operibus feruntur, quæ lectori nec injucunda nec inutilia fore arbitramur.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΑΒΒΑΤΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

HOMILIA DE SEMENTE.

1. In die Sabbati congregati sumus: non quod A  
Judaismi morbo laboremus: nunquam enim falsa Sabbata vel attigerimus; sed ad Sabbatum accessimus, Dominum Sabbati Jesum adoraturi. Olim certe priscis hominibus in pretio Sabbatum fuit: at Dominus diem Sabbati transtulit in Dominicam: neque nos auctoritate nostra Sabbatum vilipendimus; sed 46 propheta est, qui illud rejicit ac dicit: « Neomenias vestras et Sabbata odit anima mea ». »  
Quandiu enim ea agebantur, quæ lege data digna erant: aut quandiu non advenerat Magister, prælagogī leges vim obtinebant: at ubi Magister advēnit, desit pædagogus: et exorto sole, candela cessavit. Opportuna igitur nobis lectio de Sabbato consequenter habita est. Jamjam enim audivimus quomodo Jesus ibat per sata, et quomodo aridam manum sanaverit: atque operæ pretium videtur mihi, pauca in lectionem Evangelii disserere. Salvator noster per sata ibat, ipsūque discipuli sequebantur, et vellentēs apicis comedebant: tum Judæi increpabant illos, dicentes: « Non licet hoc facere in Sabbato ». » Ex qua lege, o Judæi? Ex quo Moysis decreto? Ex cujus prophætæ sententia? Ubi vitium est ali esurientem? Ubinam scriptum est, inanem ventrem non implendum esse? Sed qui esum in Sabbato vitio vertunt, cedem ipsi

11 Isa. 1, 13. 12 Matth. xii, 2.

(25) Anglicanus, νοουῶντος.

1. Ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου συνήχθημεν, οὐ νοουῶν-  
τες (25) Ἰουδαϊσμόν· οὐ γὰρ ἐπαπτώμεθα Σαββάτων  
ψευδῶν· παραγεγόμενα δὲ ἐν Σαββάτῳ, τὸν Κύ-  
ριον τοῦ Σαββάτου Ἰησοῦν προσκυνήσαντες. Πάλαι  
μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τὸ τίμιον Σάββατον·  
μετέθηκε δὲ ὁ Κύριος τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν εἰς  
Κυριακὴν· καὶ οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἀπ' αὐτῶν τοῦ  
Σαββάτου καταφρονήσαντες, ἀλλ' ὁ προφήτης ἐστὶν  
ὁ ἀποβαλὼν καὶ εἰπὼν· « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ  
τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » Μέχρι μὲν γὰρ  
ὅτε ἄξια ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας,  
ἡ μέχρις ὅτε (26) μὴ ἦν παραγεγόμενος ὁ διδάσκα-  
λος, ἐνήργει τὰ τοῦ παιδαγωγοῦ· ἐλθόντος δὲ τοῦ  
Διδασκάλου, καθηργήθη ὁ παιδαγωγὸς, καὶ ἤλιου  
ἀνατελειαντος, ὁ λύχνος ἐπαύσατο. Εὐκαιρὸς δὲ ἡμῖν  
B γέγονε καὶ ἡ ἀνάγκη, κατὰ ἀκολουθίαν, περὶ  
Σαββάτου. Ἠκούομεν γὰρ ἀρτίως, ὅπως ὁ Ἰησοῦς  
ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ὅπως τὴν χεῖρα  
τὴν ἑρῆαν ἐθεράπευσε· καὶ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν  
ὄλγα εἰς τὸ ἀνάγκωμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰπεῖν. Ὁ  
Σωτὴρ ἡμῶν ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ  
μαθηταὶ αὐτοῦ ἠκολούθουν, καὶ σάχνας ἐλλόντες,  
ἤσθιον· καὶ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων αὐτοῖς λέγοντες·  
« Οὐκ ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. » Κατὰ  
πολὺν νόμον, ὧ Ἰουδαῖοι; Κατὰ ποῖαν Μω-  
σεῖος νομοθεσίαν; Κατὰ ποῖαν προφήτου φράσιν;

(26) Edit. Paris. ὅτι· Edit. Commel. ὅτε, rectius.

Ποῦ κεκαλύπται τρέφεσθαι τὸν πεινῶντα; Ποῦ γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κνήν; Οἱ δὲ τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζοντες ἐν Σαββάτῳ, αὐτοὶ ποιοῦσι ἐν Σαββ. τῶν κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου εἰργάζονται· λέγει γὰρ ἡ Γραφή ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς ἡμέρας ἐν ἧ ὁ Θεὸς ἔπαθεν· « Ἦν δὲ ἡμέρα ἐκείνη μεγάλη τοῦ Σαββάτου. » Καὶ τὸν μὲν νομοθέτην ἀναγνώσαν ἐν Σαββάτῳ, τρέφεσθαι δὲ μαθητὰς ἐν Σαββάτῳ οὐ βούλονται. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσιν, ἠρώτα αὐτούς· Τι ἔξεστιν ποιῆσαι ἐν τῷ Σαββάτῳ; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; φυγῆν οὔσαι, ἢ ἀπολέσαι; τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζετε, τὸ δὲ φρονεῖσαι καταργάζεσθε; Ἀεὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν κύριον διὰ τὸν νόμον κατὰ τὸν νόμον οὐ τηροῦσι. Καὶ διαπορευομένων τῶν μαθητῶν, ἠγανάκτουν, ὅτι σπάσως ἐβλήθησαν τὰς χερσὶν, καὶ ἤσθιον. Οὐ σπῆθη ἀπέτεμνον, ἐπεὶ κατηγοροῦν ὡς ἔργου· οὐδὲ ἄλλοις ἐργαλείοις ἐχρήσαντο, ἵνα μὴ κατηγορηθῶσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, ἀλλ' ἐργαζομένων. Νυκτὶ δὲ τι μέμνησθε τῷ ὅπῃ τοῦ Θεοῦ δοθέντι εἰς σωτηρίαν; Εἰ γὰρ οὐ τὸ τοῦτο ὀνειδίζετε, ὅπως ὁ Θεὸς οὐκ ἀπηγόρευεν;

2. Διαπορεύετο τὸν οὐκ ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν σπορίμων· ὁ κόκκος τοῦ σίτου, διὰ τὸν σπορίμων, ὁ νοτίος κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς ἓνα τόπον, καὶ ἀναστὰς πολὺς εἰς τὴν οἰκουμένην· αὐτὸς γὰρ περὶ λαυτοῦ εἶπεν, ὅτι· « Ἐάν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου, πεσὼν εἰς τὴν γῆν, ἀποθάνη, αὐτὸς μόνος μένει· ἐάν δὲ ἀποθάνη, πολὺν καρπὸν φέρει. » Εἰπομεν αὐτὸ καὶ ἄλλως· Διαπορεύετο τὸν οὐκ Ἰησοῦς διὰ τῶν σπορίμων· αὐτὸς γὰρ ἐνίστοι μὴν κόκκος τοῦ σίτου καλεῖται διὰ τὸ θρησκευτικόν· ἄλλοτε δὲ σπορεύς ἐστι, κατὰ τὸ ἐρπύλλον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπεῖρον τοῦ σπειραί. » Σπειραί μὲν οὖν ὁ Ἰησοῦς θαυμάσιος· ἢ δὲ καρποφορὰ γίνεται πρὸς τὸ ὑπακοιμενόν· ὅπου μὲν γὰρ πετρώδης ἡ γῆ, εὐμαρῶς (27) ἐρηραίνεται τὸ σπέρμα οὐκ ἀδυναμῆ τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τῇ καχεξίᾳ τῆς γῆς· ὁ μὲν γὰρ σπῆρος ἐνεργῆς· ἄγονος δὲ ἡ γῆ βάθος μὴ κεκτημένη. Οὐκ ἀντεχούσης δὲ τῆς γῆς πρὸς ὑγρασίαν (28), πλεον ἢ ἀλλοκαλῶς ἀκτίνας προσβάλλουσαι, ἀναξηραίνονται τὸν σπόρον. Καὶ γίνεται τὸ αἴτιον οὐ παρὰ τὸ ἄγονον τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τὸ σαθρὸν τῆς γῆς. Πά-  
 Δ τὸ σπῆρος σπειρίζεται εἰς ἀκανθώδη γῆν· καὶ ὁ μὲν σπῆρος ἐνεργῆς· πνίγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἢ ἐνθὸν ἀποκειμένη ἐνέργεια οὐ συγχωρεταί καρποφορῆσαι διὰ τὴν ἐξωθεν ὀχλήσιν. Ἐάν δὲ ἀπολαύσῃ τῆς ἀγαθῆς, ποιεῖ πάλιν οὐχ ὅμοιον τὸν καρπὸν, ἀλλ' ἐν τριάκοντα, καὶ ἐξήκοντα, καὶ ἑκατὸν. Μονοκίτης μὲν ὁ σπῆρος, διάφορος δὲ ὁ καρπὸς· διάφορον δὲ αἰ γινώμει τῶν δεδασκομένων.

3. Ἐξῆλθε τὸν οὐκ σπεῖρον τοῦ σπειραί· καὶ τὰ μὲν δὲ λαυτοῦ παρών, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνήργησε. Καὶ ἔχεις ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γε-

A Ipso Sabbato in Dominum perpetrarunt (26): ait enim Scriptura in Evangelio de die qua passus Deus est: « Erat autem dies illa magna Sabbati ». Legislatorem ipsum Sabbato de medio tollunt, discipulosque in Sabbato alimenta sumere nolunt. Quare in janjam lectis, quaerit ab illis Saluator: Quidnam in Sabbato facere licet, bene an male? animam servare an perdere? alimenta sumere crimini datis, et caedes perpetratis? Semper enim Iudaei culicem percolant, et camelum deglutiunt: semper accurate decimant rutam et olus, et quae sunt in lege graviora non observant. Et pertransuentibus discipulis indignabantur, quod spicas manibus vellere et comederent. Non ferro secabant, quod illi sane ut opus criminati fuissent: neque aliis utebantur instrumentis, ne culpantur Iudaei, non quod alimenta sumerent, sed quod operarentur. Nunc autem quid culpatis quod a Deo in salutem datum est? Si enim Deus vesci non prohibuit in Sabbato, quid illud tu vituperas, quod non vetuit Deus?

Θεὸς οὐ τὸ τρέφεσθαι ἀπηγόρευεν ἐν Σαββάτῳ, τὶ

2. Transibat itaque Saluator per sata: granum frumenti, per segetes: spirituale illud granum frumenti, quod cecidit in unum locum, secundusque resurrexit in orbem terrarum: de se quippe ipse dicit: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; sin autem mortuum fuerit, multum fructum affert ». Rem alio tractemus modo. Transibat igitur Jesus per sata: ipse quippe aliquando granum frumenti, ob vim nutritivam: interdum seminator est, prout in Evangeliiis dicitur: « Ecce egressus est qui seminatus ad seminandum ». Spargit quidem Jesus largiter sementem, fructus autem copia fit pro ratione soli: nam ubi petrosa terra, facile exarescit semen; non quidem impotentia seminis, sed vitio terrae: cum semen viduum sit, terra autem sterilis, quia profunditatem non habet. Cum autem terra non retinet humorem, solares radii gravius illapsi exsiccat sementem. Quod quidem contingit non imbecillitate seminis, sed vitio soli. Rursum spargitur semen in spinosam terram: et semen quidem viduum est; sed a spinis suffocatur, nec permittitur vis illa interior fructificare, ob exteriorum illam molestiam. Quod si semen bonam nasciscatur terram, non parum reddit fructum, sed trigesimum, vel sexagesimum, vel centesimum. Ejusdem namque generis semen est, diversus autem fructus, diversaque eorum sententiae qui erudiuntur.

3. Exiit igitur qui seminatus seminare, et partim praesens per sese, partim per discipulos suos operatus est. Et habetur scriptum in Actibus apostolo-

<sup>14</sup> Joan. xix, 31. <sup>15</sup> Joan. xii, 24, 25. <sup>16</sup> Matth. xiii, 5.

(26\*) Nullibi dicitur diem qua crucifixus Dominus est, fuisse Sabbatum, sed praecedentem diem.

(27) Anglic. prima manu, εὐμαρῶς.

(28) Πρὸς, ante ὑγρασίαν, additum est secunda manu in Angl.

rum, post lapidatum Stephanum, sic, inquam, habet Scriptura : « Illi itaque dispersi » non imbecillitate **47** dissipati : nequaquam enim fide sejuncti sunt, sed dispersi. Seminantis quippe vi frumentum efficit, ad panem cœlestem, per vivificationem doctriam truncantes, operationes suas ubique disseminarunt. Cogitationum itaque sator Jesus unigenitus Filius Dei, transibat per sata, qui non seminum tantum est sator, sed etiam rerum sensu præditarum. Huic enim ab initio Pater dixit : « Producat terra herbam feni, seminans semen : eundem genus et similitudinem <sup>14</sup>. » Pater dixit, Filius perfecit : ille jussit, hic jussa complevit : atque ita ex Patre per Filium, perfectum fuit opus, unaque mundi creatio per Patrem et Filium absoluta est. Qui ergo cogitationes seminat, et qui res sensu præditas nutu paterno efficit, hic ipse per sata transibat. Ingentia certe in seminibus miracula. Videamusque in temporibus sementis, quæ ad seminum pertinent : et de terræ germinibus hierno tempore disseminamus : non quo physice de ejusmodi re disputemus, sed quo mirabilium factorum adoremus. Homines certe id agentes quod suæ facultatis est, junctis ad aratrum bobus terram sulcant, emolliuntque ejus superficiem, ut ne pluvix præterfluant, sed profundius penetrantes copiosum fructum germinent : semina vero in mollem terram projecta, duplici commodo gaudeant, primo profunditatis et mollietatis ; secundo, latebrarum, ne ab avibus absumantur. Et homo quidem quod suæ facultatis est agit ; sed nequaquam ab homine est fructificatio. Hominis quippe est seminare ; Dei autem incrementum dare. Atque Dei imperio nubes ex profundo marium aquas hauriunt, salsælineque in dulcedinem versa, effundunt quidem in superficiem terræ : tum unius prorsus generis decidentis pluvia, varia productus seminum genera : frumentum enim efficit, fabam, milium, zeam. Unumque est quod decedit ; multa quæ germinant : atque illa uniformitas pluviarum in multiplicem fructificationem abit ; ut ostendatur, non dexteritate seminantis, sed Dei operatione fructum prodire. Ac principio quidem sementis herba quædam velut assurgit, et plerumque contingit frumentum una cum zizaniis seminari : neque licet per foliorum similitudinem internoscere, quid frumentum, quid zizania sit. Cum autem in culmum semen assurgit, exaltaturque, ex spica deprehenditur, fructuosque indicat quid sit frumentum, quid zizania.

4. Intellexisti quod dictum est, jam mihi ad magis spiritualia progredere. Seminavit Jesus per apostolos verbum regni cœlorum per universam terram. Auris vero quæ predicationem exceperit, apud sese illam retinet : et eatenus certe germinationem foliorum edit, quod in Ecclesia se diligentem præbet. Convenimusque in eundem locum tam fructu largitores, quam zizania ; tam fidelis quam

<sup>14</sup> Act. viii, 4. <sup>15</sup> Gen. i, 10.

(29) ἄρα : 'Ἄλλ' ἔ μιν ἀνθ... ὄν ἀνθρώπου, deerant in Anglicano, sed addita sunt manu recentiore.

A γραμμένον, ὅτι μετὰ τὸ λιθοβολῆσθαι τὸν Στέφανον οὕτως λέγει ἡ Γραφή : « Οἱ μὲν οὖν διασπαρήντες, » οὐ δὲ ἀσθενεῖας σκορπιθεῖντες : οὐ γὰρ διεφθάρσαν τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρήντες. Τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ σπειραντος σποιοποιηθέντες εἰς ἄρτον ἐπαύραντων, κατὰ πᾶσαν διηλυθηθῆσαν ζωοφωρίας διδασκαλίαν, κατασπειραντες ἐνεργήματα. Ὁ τόνων τὰ νοήματα σπειρῶν Ἰησοῦς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διήρτητο διὰ τῶν σποριμῶν, οὐ μόνον δὲ τῶν σπόρων κατασπορίων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθητῶν. Πρὸς γὰρ τοῦτον ἔλεγεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Πατήρ : « Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπειρῶν ἐλεγον κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίαν. » Πατήρ ἔλεγον, Ἰῶς ἐπετέλει· ὁ μὲν ἐπέταττεν, ὁ δὲ εἰς πέρας ἤγαγε τὰ προσταττόμενα· καὶ οὕτως ἐκ Πατρὸς δὲ Υἱοῦ ἐν ἡν τελεσιουργήμα, μᾶς κοσμοποιίας διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τελεσιουργουμένης. Ὁ τόνων τὰ νοήματα κατασπειρῶν, καὶ τὰ αἰσθητὰ νεύματι Πατρὸς ἐργασάμενος, οὕτως διέβαινε διὰ τῶν σποριμῶν. Πολλὴ δὲ τις ἐστὶν ἡ τῶν σπόρων θαυματουργία. Καὶ ἴδωμεν ἐν καιροῖς σπόρων τὰ περὶ σπόρων ἐν χειμῆριος ὥρας τὰ περὶ τῆς βλάστης τῆς γῆς διαλεγόμενοι, οὐχ ἵνα φυσιολογησώμεθα τὰ ὀρώμενα, ἀλλ' ἵνα προσηκόντως τὸν θαυμαστοποιῶν. Ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὰ ἐφ' ἑαυτοῦ ἐργαζόμενοι, ζεύσασθαι βοῦς ἀροτήρας, ἀνατέμνουσι τὴν γῆν καὶ ἀπαλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἐν ὕελοι μὲν μὴ παραδράμωσι, ἀλλ' ἐμβαθύνουσι καρποφορίαν ἀποδιδώσιν· οἱ δὲ σπόροι ἐν ἀπόλτητι τῆς γῆς μίφντες, διττὴν ἔχουσι τὴν ἀπόλαυσιν· μίαν μὲν τοῦ βάθους καὶ τῆς ἀπαλώσεως, δευτέραν δὲ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ ὑπὸ ὀρνέων ἀναλίσκεσθαι. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀσπύρῳ ποιεῖ τὸ ἐαυτοῦ· οὐ μὴ ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου (29). Ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὸ σπείρειν· Θεοῦ δὲ τὸ αἰψῆσαι. Καὶ προσταγμάτων Θεοῦ νεφέλαι ἐκ θαλασσιῶν θυθῶν τὰ ἴδατα ἀνασπάσασαι, καὶ ἐξ ἀλμυρότητος εἰς γλυκύτητα μεταβαλοῦσαι, ἐπιχέουσι μὲν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· μονοειδῆς δὲ ὑετός, καταβάς, πολυειδῆς ἐργάζεται σπόρους. Καὶ σίτον μὲν ἐργάζεται, κύμαον δὲ καὶ κέληρον καὶ ἐλιωρον. Ἐν μὲν τὸ καταβάν, καὶ πολλὰ τὰ βλαστώμενα· καὶ τὸ μονοειδῆς τῶν ὑετῶν εἰς πολὺχον καρποφορίαν διασπείρεται· ἵνα δειχθῆ, μὴ τῆ τοῦ σπειραντος εὐμαρῆς, ἀλλὰ τῆ τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τὸ καρποφοροῦμενον. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ σπόρος χλόη τις ὡσπερ ἀναβαίνει, καὶ πολλάκις σίτου ζιζάνιον συνέσπαρται· ἡ δὲ ὁμοιότης τῶν φύλλων οὐ συγχωρεῖ φανταίαν, εἰ μὲν σίτος, εἰ δὲ ζιζάνιον. Ὅταν δὲ ὁ σπόρος εὐθιγενῆς γένηται, καὶ εἰς ὕψος γένηται, ὁ στάχυς διακρίνεται, καὶ ἡ καρποφορία δέκνεται τὸ ὑποκαίμενον, εἰ μὲν σίτος, εἰ δὲ ζιζάνιον.

4. Ἐνόησας τὸ λεγόμενον, ἔλθε μοι λοιπὸν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον. Ἐσπειρῶν ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν ἀποστόλων τὸν λόγον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης. Ἀκοῆ δεκταμένη τὸ κήρυγμα κατέχει παρ' ἑαυτῆ· καὶ τέως μὲν βλάστην φυλλώδους ἐργάζεται σπουδὴν περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ συναγόμεθα κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ οἱ οὐδοῦνται, καὶ τὰ ζιζάνια, ὁ πεπτός, καὶ ὁ ὑποκρίτης, ἵνα ἀλη-



θεότερον εἴπωμεν τὸ καταγγελλόμενον· οἱ δὲ γεωργοὶ τῆς Ἐκκλησίας. τὴν θύκαλλον τῶν λόγων τοῖς ἐσπαρμένους ἐπιβαλόντες, γεωργοῦμεν εἰς καρποφορίαν· ὅπου δὲ οὐδαμὸν τὸ ὑποκείμενον· ἢ γὰρ τῆς φυλλώδους ὁμοιότης ἀπατᾷ πολλὰκις τοὺς προεσιτώτας. Ὅταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς ἔργον προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν ἔργων παχυθῇ, τότε φαίνεται τίς μὲν ὁ πιστὸς, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής. Καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον παραγίνεταί· πολλὰκις εἰς πόλιν ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν Ἑλληνιστὶ, δεῖ, τὴν ἀκοήν θελογόμενος, σπουδαίει τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ τὴν λατρίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἀρπάσαι. Ἀνεχώρησεν ὁ εὐγλωττίας λαλῶν· ἀνεχώρησε καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ζήζάνιον· οὐ γὰρ ἔχει τὸ στυδῆς, τὸ πιστῶν. Ὁ δὲ πιστὸς, κἂν εὐγλωττίας λέγῃ τὰ λεγόμενα, σπουδαίει κατακοῦσθαι, κἂν Συριστὶ, κἂν Ῥωμαιστὶ, κἂν διαφόρῳ γλώττῃ. Οὐ γὰρ ζητεῖ λόγους, ἀλλ' ἔργα. «Ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐκ ἐν πειθῶς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως. » Τί τὸ ὄφελος, ἔάν Ἑλληνιστὶ λαλῶμεν, βαρβαρίζωμεν δὲ τῇ γλώττῃ; Τί τὸ ὄφελος, ἔάν ἐσούθητος μὲν ὁ λόγος, κακοσύνθητος δὲ ὁ τρόπος; Πολὺ κἀλλίον ἔστι μῆτε τὴν Ἑλληνικὴν εἰδέναι φωνήν, καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτῆσθαι. Εἰ μὴν γὰρ σοφιστοῦ διδασκαλεῖον ἦν ἡ Ἐκκλησία, εὐγλωττίας ἦν ὁ καιρὸς· ἐπειδὴ δὲ τρόπον ἀγῶν, καὶ καρποφορία τὸ προκείμενον, καὶ προσδοκία οὐρανῶν τὸ προσδοκώμενον, μὴ γλώττα ζητεῖσθαι, ἀλλ' ὁ τρόπος καρποῦσθαι. Πάλιν ἄλλοι νοσοῦσιν ἀνθρωποκεντρικὴν ἀνθρώπων, καὶ καιρὸν καθυποκρίνονται· κἂν μὲν ἐπίσημον πρόσωπον ἢ ἐκ πλατειῶν ἢ ἐξ ἀνθρώπων παραγίγηται, καὶ Χριστιανισμὸν ἐπαγγελλόμενον, τρέχουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα ἀνθρώπου δειξῶσι τὸ πρόσωπον. Ἐβῆθεν ὁ ἐπίσημος, συνεβῆθεν ὁ ὑποκριτής, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. Δι' ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀνθρώπου ἤρεσε, παρὰ Θεοῦ οὐδὲν ἔλαβεν· οὐ γὰρ ἐκεῖνον εἰδείξε τὴν διάνοιαν. Τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας τὰ ζιζάνια.

5. Ἄλλ' ἔχει τι θαυμασίον ὁ γεωργὸς τῆς Ἐκκλησίας λόγος· καὶ γὰρ ζιζάνια αἰτοποιεῖ, ἔάν θέλῃ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοπροαίρετος ἡ τῶν ἀνθρώπων κίνησις, καὶ αὐτεθούσιος ἡ γνώμη, ἐπὶ σοὶ κεῖται τὸ πρῶγμα· εἰ θέλεις ζιζάνια, εἰ ἀλόγων ζώων τροφή· εἰ θέλεις, μεταβάλλῃ καὶ γῆνη σῆτος. Εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων, λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. Ἡ ἀγριελίος, ἐπικεντριθεῖσα, καλλιέλαιος γίνεταί, καὶ ἄμικλος ἀργία, ἡμερωτάτης ἀμπελοῦ κλήμα διζήμεν, ἐπιλανθάνεταί μὲν τῶν τῆς βίβλης παλαιότητων, ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῶν παλαιῶν. Ἐπιλάθεται καὶ οὐ τῶν πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λεγόμενα· καὶ τοῦ ζιζανίου πάρος, τὸ δὲ στυδῆς ἀνάλαβε· ἵνα δυνήθῃς καὶ αὐτὸς εἶσω ἄλλωνος ἐκκλησιαστικῆς γεῖσθαι νοητῆς.

6. Ταῦτα δὲ πάντα ὑμῖν εἴρηται διὰ τὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ περὶ σπόρου διαλεγόμενον, διὰ τὸν κατασπείραντα ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῶν ψυχῶν λυτρωτὴν Ἰησοῦν, τὸν διαπορευόμενον διὰ τῶν σπορίων.

hypocrita, ut verius eloquamur quod prædicatur. Nos autem Ecclesie agricolæ verborum ligonem per sata immittimus, ut agrum colamus ad fructum ferendum; necdum tamen cognoscimus soli conditionem: foliorum quippe similitudo, præsidēs sæpe fallit. Verum ubi doctrina in opus procedit, laborumque fructus solidatur, tum apparet quis fidelis, quis hypocrita sit. Qua ratione in urbem pleurumque venit vir Græce docendi peritus, auresque demulcens, qui in Ecclesiam properat, non ut medicinam animæ, sed ut verborum elegantiam percipiat. Recedit ille facundus orator: recedit etiam ab Ecclesia zizanium; frumentum quippe sæpe fidem, non habet. Fidelis autem licet facunde loqui soleat, studiose auscultat, sive Syriace, sive Latine, aut alio quovis sermone quis utatur. Non querit enim verba, sed gesta: « Sermo enim noster et prædicatio nostra, non in persuasibiliibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis ». » Quæ utilitas, si Græce loquamur, et mento barbari simus? Quid prodest si compositus sermo, et mores sint incompositi? Multo præstantius est Græce quidem nescire, legemque Dei in corde possidere. Nam si Ecclesia sophistæ schola esset, consectanda foret eloquentia: at cum de morum pugna, et de fructus copia agatur, exspecteturque cælum; ne lingua requiratur, sed mores instituantur. Rursum aliqui laborant studio placendi hominibus, et ad tempus simulatione utuntur: quod si illustris persona vel ex plateis, vel ex hominum (turba) accesserit, et Christianismum profiteatur, currunt in Ecclesiam, ut homini illi vultum ostendant suum. Egreditur insignis ille, una exit hypocrita, recepta mercede sua: hominis causa venit, homini placuit, a Deo nihil accepit, nequaquam enim mentem suam illi exhibuit. Ejusmodi sunt Ecclesie zizania.

5. Sed quidpiam mirum habet Verbum Ecclesie agricola: nam zizania, siquidem ille voluerit, frumentum ferunt. Cum enim electione propria fiat hominum motus, et libera sit ejus sententia; in te res sita est: si vis esse zizania, brutorum animalium pabulum es: sin volueris mutari, frumentum fies. Si quæras hujusce rei exemplum, ex arboribus quesitum accipe. Oleaster insitus efficitur bona oliva, et vitis silvestris, sativæ vitis accepto palmito, obliviscitur vetustæ radicis suæ, accipitque novitatem recentis. Obliviscere et tu priorem, et accipe quod dicitur; omissisque zizaniis, frumentum accipe ut mereare intra aream ecclesiasticam spiritualesque recipi.

6. Hæc porro omnia dicta vobis sunt, occasione lectionis evangelicæ, qua de satis agitur, ob eum qui in animabus semineavit, Redemptorem animarum Jesum, transeuntem per sata. Ille autem de industria

» I Cor. II, 4.

Sabbato pertransibat, discipulos per sata ducens : A qui discipuli in prætereundo spicas vellebant , manibusque confricantes, comedebant , novam spicis aream, manus scilicet suas, efficientes. Judæi vero discipulos increpabant quod alimenta sumerent : adversus Magistrum indignabantur : « Vide quid faciant discipuli tui ? » Sese abalienantes a justitia, nequam quod dicebant : Socii nostrorum discipulorum ; sese quippe a magisterio expulerant ; sed, « Vide quid faciant discipuli tui : » res conspicuas ostendebant. Spectatori cordium res quæ sub aspectum cadunt demonstratis ? Nonne experimento plerumque diuicistis, eum ipsas cordium cogitationes perspectas habere ? Annon ille est qui ait : « Quid cogitatis mala in cordibus vestris ? » Qui cogitationes novit, an spicarum confricationes non novit ? ...

7. (50) Novus mortuus, inter mortuos liber. Si quidem cæteri mortui quasi vinculis constricti, per angustam abducebantur viam ; Jesus vero propter nos mortuus est, et descendit ad inferna inter mortuos : atque inter mortuos cum venisset, non modo liber, sed mortuorum liberator erat. Et ut ediscas ipsum mortuorum fuisse liberatorem, audi hæc Evangeliorum verba : « Et multa corpora sanctorum qui obdormierant resurrexere » . In monumento positus est, et multa monumenta aperta fuere. Erat itaque is inter mortuos liber, quem noti reliquerant : ait namque Evangelium, discipulos omnes, relicto eo, aufugisse » . Fugiant dum viveret : et eo crucifixo, pro ipso mortem subibant ; eo quod nihil in cruce remanserit , et post crucem, vitam resumperit ; sed ne mihi attendas soli, sed psalmo jamjam a me lecto. Ausculta dum legam, tu vide ex consequentibus resurrectionem : « Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Posuerunt me in lacu inferiori » , uti supra diximus. Et post hæc : « Ego vero oratione mea ad te, Domine » . Et 49 mane oratio mea præveniat » . Mortuusne orat : si non resurrexerit, inquam, orat ? Si quidem postquam sepulturam et resurrectionem euarrasset, tunc memoravit orationem quam ad Patrem habuit.

8. Nos igitur Dominicam celebramus propter resurrectionem : Judæi etiam nunc Sabbato adhærent, postquam Isaias dixit : « Et Sabbata vestra odit anima mea » . Nihil mihi commune cum Sabbato, quod Dominus odit. Non loquor de dierum circulis, sed de Judæorum usu. Dies enim nullos aversatur Deus : sed eos qui in ipsis diebus male agunt. Et jam quidem Sabbato in hærent : tuncque temporis etiam Salvatorem increpabant, dicentes : « Vide quid faciant discipuli tui, quod non licet in Sabbato facere » . Tum Salvator ad illos : Nonne

Ο μὲν οὖν διεπορεύετο ἐπίτηδες ἐν Σαββάτῳ, διάγων τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν σπορίμων καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἐτίλλον στάχυας, καὶ φύγοντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἥσθον, καὶνοτέραν ἄνωγειν τοῖς στάχυσι τὰς χεῖρας ἐργαζόμενοι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπιτίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀνακτοῦσιν : « Ἴδε, τί ποιοῦσι οἱ μαθηταὶ σου ; » Ἐαυτοὺς ἀπαλοτρομώσαντες τῆς ἀκαιοσύνης, οὐκ εἶπαν, Οἱ κοινωτοὶ τῶν μαθητῶν ἡμῶν ἑαυτοὺς γὰρ τῆς μαθήσεως ἐξήρσαν ἄλλ', « Ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταὶ σου. » Δεικνύουσι τὰ φαινόμενα. Τῷ γνώστῃ τῶν καρδιῶν δεικνύετε τὰ ὀρώμενα ; Οὐκ ἐλάβετε πολλὰς τὴν πείραν, ὅτι οὐδὲ καὶ τῶν καρδιῶν τὰς γνώσεις ; Οὐ λέγων : Ἐὶ διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς πονηρὰ ; ὁ διαλονιστοῦς εἰδώς, ἀσταχῶν ψυχμοῖς οὐκ οἶδε ; ...

7. Καινότερος νεκρὸς ἐλευθερὸς ἐν νεκροῖς. Οἱ μὲν ἄλλοι νεκροὶ, δεσμοῖς ὡσερ περιβαλλόμενοι, ἐν εἰρῇ τῇ δὲ ἀπὸ ἀπῆγοντο Ἰησοῦς δὲ γέγονε δι' ἡμᾶς νεκρὸς, καὶ κατῆλθεν εἰς τὰ καταχθόνια μεταξὺ τῶν νεκρῶν καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἔλιθον οὐ μόνον ἐλευθερὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτὴς. Καὶ ἴσα μάθης, ὅτι καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτὴς γέγονε, ἀκουε τῶν Εὐαγγελίων λεγόντων : « Καὶ πολλὰ σώματα τῶν κοιμηθέντων ἀγίων ἀνέστησεν. » Ἐν μνήματι ἐτέθη, καὶ πολλὰ νῆματα ἀνέχθησεν. Ἦν τοίνυν ὁ ἐν νεκροῖς ἐλευθερὸς, ὃν κατέλιπον καὶ γνώριμοι. Λέγει δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ, ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. Ἐτι ζῶντα φεύγουσι, καὶ σταυρωθέντος, ὑπεραποθνήσκουσιν : ἐπειδὴ δὲ μὴδὲν ἐναπέμεινεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σταυρὸν τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. Καὶ μὴ ἐμοὶ μόνον πρόσχε, ἀλλὰ τῷ ἐμοὶ ἀρτίως ἀναγκασθέντι ψαλμῷ. Πρόσχε τὸ λεγόμενον ἐγὼ ἀναγινώσκου, σὺ βλέπε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. « Ἐγενήθη ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀσθητός, ἐν νεκροῖς ἐλευθερὸς. Ἐθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, » καθὼς εἰρήκαμεν. Καὶ μετὰ ταῦτα : « Ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σέ, Κύριε, καὶ τῷ πρῶτῃ ἢ προσευχῇ μου προφθάσεις. » Ὁ νεκρὸς προσεύχεται : εἰ μὴ ἀνέστη, προσεύχεται ; Μετὰ γὰρ τὸ διεγῆσθαι τὴν ταφὴν καὶ τὴν νεκρότητα, τότε διηγῆσθαι τὴν προσευχὴν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα γενομένην.

8. Ἡμεῖς μὲν οὖν τιμῶμεν τὴν Κυριακὴν διὰ τὴν ἀνάστασιν Ἰουδαῖοι δὲ ἐτι καὶ νῦν ἐξέγονται τοῦ Σαββάτου, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἠσαΐαν : « Καὶ τὰ Σάββατα ὡμῶν μοσεὶ ἡ ψυχὴ μου. » Οὐδὲν μοι κοινὸν πρὸς τὸ Σάββατον, ὁ ὁ θεὸς ἐμίσησεν. Οὐ λέγω τοὺς κύκλους τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομιζόμενον Ἰουδαϊσμόν. Οὐ γὰρ τὰς ἡμέρας μοσεὶ ὁ θεὸς, ἀλλὰ τοὺς κακίους ἐν ταῖς ἡμέραις ἐργαζομένους. Καὶ νῦν μὲν ἐξέγονται τοῦ Σαββάτου, καὶ τότε ἐπέτιμον τῷ Σωτῆρι λέγοντες : « Ἴδε, τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταὶ σου, ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. » Ὁ Σωτῆρ πρὸς αὐ-

» Matth. xiv, 2.

» Matth. ix, 4.

» Matth. xxvii, 52.

» Matth. xxvi, 56.

» Psal. lxxviii, 6, 7.

» Psal. lxxviii, 14.

» Psal. lxxxviii, 14.

» Isa. i, 13.

» Matth. xii, 2.

(50) Hic textus deficit, et, ut videtur, hæc aliunde assuta sunt.

τοὺς· Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβὶδ; Ὁ ἐκ Δαβὶδ μνημονεύει τοῦ Δαβὶδ· ὃ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ Δαβὶδ κατὰ πνεῦμα· ὃ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ Δαβὶδ υἱός, κατὰ πνεῦμα δὲ τοῦ Δαβὶδ δεσπότης· ὃ ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἢ βάλδος ἢ θαυμασία, ἢ τὸ μὲν γένος Ἰουδαίων συντρέψουσα, τῶν δὲ ἔθνων τὸ γένος ὡς κοίμιον συνάγουσα. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὃ εἰρηκώς· Καὶ δὴ εἶπα ὑμᾶς ὑπὸ τὴν βάλδον μου· καὶ πάλιν ὃ περὶ τῆς βάλδου Ἰησοῦ λόγος· Ἐλεγε τοίνυν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Ἐὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε Δαβὶδ, ὅτε ἐπιφάνει αὐτός, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔφαγεν, ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν εἰ μὴ μόνος τοῖς ἱερεῦσιν; Ὁ μὲν αὖν σαρὰς ἀκράτης καὶ συνήθης τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τε καὶ ἀναγνωσμάτων οἶδε τὴν ἱστορίαν, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχει τῆς διηγήσεως· ἐπειδὴ δὲ πολλὸς ὁ νεωστὶ σαρῆυστος ἡμῶν λαός, ὃ τὴν ἐπιπλοῖον ἀκράσει τῶν θεῶν λογίων ἔχων, τὸ δὲ βάθος τῆς νοήσεως μὴ ἐνστερνισμένος, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ ἐπιδραμεῖν καὶ δεῖξαι τὴν ἱστορίαν, ἵνα γνῶμεν τίνος ἔκκειν ταύτης ἐμμεμνήσκειν ὁ Σωτήρ. Βασιλεὺς τις ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, Δαβὶδ, ποιμὴν τὰ πρῶτα, καὶ βασιλεὺς τὰ δεύτερα. Τὴν δὲ βασιλείαν οὐκ ἔλαβεν ἀρπάζας, ἀλλὰ τοῦ Σαουλ ἀμαρτήσας καὶ ἀποβαλομένου, ἐγρέθη Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ Σαουλῆ (31). Χρισθεὶς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν, οὐχ ἅμα ἤρπασε τὸ βασίλειον, ἀλλὰ χρόνους πολλοὺς δουλεύσας τῷ Σαουλ, ἔπειρον, ὅτε θεὸς ἠθέλησεν, ἐφήφατο τῆς βασιλείας. Ἐπεβουλεύετο οὖν ὑπὸ τοῦ Σαουλ, εὐεργετήσας τοῦτον· ἐπεβουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβσσαλὸμ, τοῦ εἰκόλου τέκνου.

9. Ταῦτα ἀληθῶς μὲν συνέθη τῷ Δαβὶδ· οὗτος δὲ τινὰ εἰκόνας εἶχε τῆς τοῦ Σωτήρος παρουσίας. Ἐδὲι γὰρ τὸν προπάτορα καὶ εἰκόνας ἔχει τοῦ ἀπογόνου. « Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ. » Τινὲς αἱ τῶν πραγμάτων ὁμοιώσεις οὐκ ἰσότητοι. Ὁμοιοσθῶ γὰρ ὃ δοῦλος τῷ δεσπότη· οὐ μὴν ἰσότημος γίνεται, πλὴν ἔχει τινὰς ὁμοιώσεις. Ὁ Δαβὶδ ποιμὴν, καὶ ποιμὴν ὁ Χριστὸς· Ἐγὼ εἰμι ὃ ποιμὴν ὃ καλός, ὃ ἔλεγεν. Ἄλλ' ὃ μὲν ποιμὴν θρεμμάτων, ὃ δὲ ποιμὴν ψυχῶν· ὁμοίως τε πραγμάτων, πολλὴ δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἀξιώματος. Ἐχρῖσε τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλεία Σαμουὴλ ὃ ἱερεὺς, ἑδάπτει καὶ τὸν Σωτήρα ὃ Ἰωάννης, ὃς ἱερεὺς ὄν καὶ αὐτός· ὁμοίως μὲν τῶν πραγμάτων, πολλὴ δὲ διαφορά τῶν ὑποκειμένων. Χρισθεὶς δὲ ὁ Δαβὶδ εἰς βασιλεία, οὐχ ἅμα ἤρπασε τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἤνεχτο πολλοὺς χρόνους δουλεύων τῷ Σαουλ· καὶ ὁ Σωτήρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ οὐ πρόσκαιρον ἔχων τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων βασιλεύων, ἐκ βασιλείας Θεοῦ γεννηθεὶς, ἤνεχτο· Ὁὐχ ἀρπαγμὸν ἤτήσατο τὸ εἶναι ἰσα Θεοῦ· ἀλλ' αὐτὸν ἐκένωσε, μορφήν δοῦλου λαβών, ἵνα τελέσῃ τὴν ὁικονομίαν. Ἐδῶκε τὸν Δαβὶδ Σαουλ, ἔδωκε τὸν

A hoc legis quod fecit David? Ex Davide oriundus ille Davidem memorat: qui ex Davide est secundum carnem, ante Davidem autem secundum spiritum: qui secundum carnem quidem Davidis filius; secundum spiritum autem Davidis Dominus: qui ex radice Jessæ germinavit. Virga mirabilis, quæ Judæorum genus conterit, gentium vero populum quasi gregem colligit. Ipse quippe est qui dixit: Ducam vos sub virga mea. Multaque mentio est de virga Jesu. Dixit igitur ad Judæos: « Noane legis quid fecerit David, quando esuriit ipse, et qui cum eo erant? quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis accepit et comedit, quod non licet facere nisi solis sacerdotibus? » Sapiens itaque auditor, peritusque ecclesiasticorum dogmatum et lectionum, historiam probe novit, nec eget explicatione. At quandoquidem multis nobis nuper confluit populus, qui nonnisi levem divinorum eloquiorum cognitionem auditu accepit, neque sententiarum profunditatem in mente apprehendit; operæ pretium mihi videtur, historiam cursim explanare: ut sciamus qua de causa illam memoravit Salvator. Inter priscos rex fuit, nomine David, prius pastor, postmodum rex. Non quod regnum invaserit, sed Saule ob peccatum suum abjecto, unctus est David a Samuele. Ad regnum inunctus non statim regnum occupavit; multis quippe annis Sauli servivit: ac demum cum Deo placuit, regnum adiit. Insidiis igitur appetebatur a Saule, cui beneficia contulerat, insidias item ab Absalom, proprio filio.

9. Hæc revera contigere Davidi: hic vero quædam præ se fert Christi adventus imagines. Par fuit enim proavum, pronepotis sui aliquas proferre similitudines. « Liber generationis Jesu Christi filii David. » Sed in altero rerum similitudines non æquales sunt. Esto similis servus Domino; non tamen par erit, licet habeat quasdam similitudines. Pastor David, pastor item Christus. « Ego sum, » inquit, « pastor bonus. » sed pastor ille pecudum, hic pastor animarum. Rerum quidem similitudo, sed magnum discrimen dignitatis. Unxit Davidem in regem sacerdos Samuel: baptizavit Davidem Joannes, utpote sacerdos et ipse. Similitudo quidem hic rerum est, sed magna differentia personarum. Unctus David in regem, non statim regnum occupavit: multis quippe annis sustinuit Sauli servire; Salvator quoque noster genitus rex ante sæcula, nec temporale possidens regnum, sed ante omnia sæcula rex ex rege Deo genitus, id sustinuit: « Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. »; ut absolveret œconomiam. Persecutus est Davidem Saul, persecutus est Christum Hero-

<sup>30</sup> Matth. xii, 5, 4. <sup>31</sup> Matth. i, 1. <sup>32</sup> Joan. x, 11. <sup>33</sup> Philipp. ii, 6, 7.

(31) Anglicanus, ὑπὸ τοῦ Σαουλ.

des. Sed neque Saul persequens, Davidi nocuit; A neque Herodes persequens, Christum laesit. Insurrexit in Davidem Absalom filius suus, insurrexit in Salvatorem Judas, ipse quoque filius: discipulos quippe Salvator nonnunquam filios vocabat, sic: « Ecce ego et filii mei quos dedit mihi Deus »; et iterum ad discipulos ait: « Filii 50 ». » Locum autem exitii Absalom. *Manus Absalom* \*\*, in hunc diem nuncupatur. Jam mihi, quorsu, perpende harumce rerum exactam imaginem. Non scriptum est, *Pes Absalom*, sed, *Manus Absalom*: non itidem Caput Absalom, licet capillis capitis perierit; sed *Manus Absalom*. Prior quippe fuit capite manus quæ tradidit, iuxta rerum imaginem; sed quasi egressa, per rerum nuncupationem, manu, Scriptura quod futurum erat, oblique significavit: *Manus Absalom*, et rerum imagines (32). Quot intercedunt similitudines Davidem inter et Salvatorem!

10. Hic igitur David a Samuele in regem unctus est oleo sensibili: aliter autem unctus est Salvator: quo modo et *quam ratione*, audi ex quadragesimo quarto Psalmo: « *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis* »; ne ex simili vocabulo, unctiois æqualitatem putares esse in iis verbis. Unctus est David, unctus est et Christus: sed ille ab homine, hic a Patre unctus est: estque unctio illa ineffabilis, resque illæ incomprehensibiles. Quare ait Psalmista: « *Oleo exultationis præ consortibus tuis*. » Consortes scilicet similitudinis, quin parem habeant unctioem. Ubique enim similitudinem retinet, et præstantiam rei conservat. David itaque unctus a Samuele, privatus mansit: Saul vero, transgressis Dei præceptis, impuro spiritu traditus est. Psallebat David, pastorem teneans citharam, in desertisque degens lucis, nevine quicum fabularetur præsentem. Citharam compingit, ex cujus pulsatione et concentu duo in primis consequelatur: hujusmodi sono locorum solitudinem mitigabat, nec in dissolutas cantiones delabebatur, sed psalmos canebat, quorum modulatio delectaretur, et pietate juvaretur. Et psallebat in desertis: « *Altitudines montium illius auri* »; addebat illud: « *Inter medium montium pertransibunt aquæ, et potabunt omnes bestię agri. Super eos volucres cœli habitabunt* ». » Psallebat de homine, his verbis: « *Omnia subjectisti sub pedibus ejus, oves et hoves universas* ». » Psallebat insuper mirabilia Dei opera. Porro cum torqueretur Saul ab impuro spiritu, indicavit illud quidam Sauli: quæ causa fuit ut arcesseret David. Et

Χριστὸν ἠρώδης. Ἄλλ' οὕτε ὁ Σαοὺλ διώκων τὸν Δαβίδ ἐβλάφη, οὕτε ἠρώδης διώκων τὸν Χριστὸν ἐβλάφη. Ἐπανέστη τῷ Δαβίδ Ἀβεσσαλώμ υἱὸς ὧν· ἐπανέστη τῷ Σωτῆρι Ἰούδας υἱὸς ὧν καὶ αὐτὸς ἄλλος· τοὺς γὰρ μαθητὰς οἶδεν ὁ Σωτῆρ ὀνομαζέμεν υἱούς, λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ἡ Θεὸς »· καὶ πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔειπε, « Τε κνία. » Ὁ τόπος τῆς ἀπωλείας τοῦ Ἀβεσσαλώμ *Χεῖρ Ἀβεσσαλώμ* μέχρι τὴν σήμερον καλεῖται. Καὶ βλέπει μοι τὴν ἀκρίθειαν τῆς εἰκόνης τῶν πραγμάτων. Οὐ γέγραπται, Πουὶς Ἀβεσσαλώμ, ἀλλὰ *Χεῖρ Ἀβεσσαλώμ*· οὐ γέγραπται Κεφαλὴ Ἀβεσσαλώμ, καίτοι ἀπὸ τριῶν κεφαλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ *Χεῖρ Ἀβεσσαλώμ*. Πρώτη γὰρ ἦν ἡ τῆς κεφαλῆς χεῖρ, ἡ προδοῦσα κατὰ τῆς εἰκόνης τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὡς ἐξελευθέρησθε διὰ τῆς ὀνομασίας τῶν πραγμάτων τῆς χειρὸς, πλαγίως ἐμήνησε τὸ ἐσόμενον ἡ Γραφὴ· *Χεῖρ Ἀβεσσαλώμ*, καὶ τῶν πραγμάτων εἰκόνας. Ὅσας ὁμοιότητας ἔχει ὁ Δαβίδ πρὸς τὸν Σωτῆρα!

10. Οὗτος τοίνυν ὁ Δαβίδ, χρισθεὶς εἰς βασιλείαν ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἐλαβὼ αἰσθητῶν· ἄλλως δὲ ὁ Σωτῆρ ἡμῶν ἐχρίσθη. Πᾶς καὶ τίνα τρέπον, ἀκουε τοῦ τεσσαρακοστοῦ τετάρτου Ψαλμοῦ λέγοντος: « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐσθίουτος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἐχρίσθη σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαον ἀγαλλιῶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· ἵνα μὴ τῇ ὀρισιότητι τῆς χρισίσεως ἰσοτιμίαν νομίσει εἶναι τῶν λεγομένων. Ἐχρίσθη Δαβίδ, ἐχρίσθη καὶ ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχρίσθη ὑπὸ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἐχρίσθη ἐκ Πατρὸς· καὶ ἡ χρισίς ἀνεκδιήγητος, καὶ ἀκατάληπτα τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ψαλμοῦδός: « Ἐλαῖον ἀγαλλιῶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Τῆς ὁμοιότητός εἰσι μετοχοί, οὐ μὴν ἰσοτιμίαν ἔχουσι τὴν χρίσιν· πανταχοῦ γὰρ καὶ τὴν ὁμοιότητα τηρεῖ, καὶ τὸ ὑπερέχον τῶν πραγμάτων φυλάττει. Ὁ τοίνυν Δαβίδ, χρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἔμενον ἐφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ Σαοὺλ, παραβῆς ἐντολῆς Θεοῦ, πνεύματι ἀκαθάρτων παρεδόθη. Ἐψάλλε δὲ ὁ Δαβίδ, καὶ κιβάρην εἶχε ποιμενικῆν, καὶ ἐν ἐρήμοις διάγων, καὶ οὐκ ἔχων τίσιν ἀνθρώπους διαλεχθῆναι· καὶ κιβάρην πηξάμενος, καὶ διὰ τοῦ ἀνακρούεσθαι τὰ μέλη δύο εἰργάζετο· παρεμυθεῖτο γὰρ καὶ διὰ τοῦ ἤγου τὸ τῶν τόπων ἔρημον, οὐ μὴν εἰς ἐκλυτὰ ἐξέπιπτε μέλη, ἀλλὰ ψαλμούς ᾄδεν, ἵνα τέρπη μὲν τὸ εἴησον, ὠφέλη δὲ τὸ εὐσεβεῖν. Καὶ ἐψάλλεν ἐν ταῖς ἐρήμοις λέγων, οὗ καὶ· Ἐψάλλε τῶν ὄρεων αὐτοῦ ἔστι· προσετίθη δὲ πάλιν· « Ἀνὰ μέσον τῶν ὄρεων διελεύσεται ὕδατα, καὶ ποτιοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσιν. » Ἐψάλλε τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγων· « Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἀπάσας. Ἐτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ θαυματουργήματα ἐψάλλε. Ὁδυνώμενος δὲ τοῦ Σαοὺλ

\*\* Isa. viii, 18. \*\* Joan. xiii, 35.

\*\* Psal. cii, 10. \*\* Psal. viii, 8.

\*\* II Reg.

xviii, 18.

\*\* Psal. xlii, 7, 8.

\*\* Psal. xciv, 4.

ὅπῳ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκαθάρτου, γίνεται τις μη-  
νοτης τῷ Σαουλ· καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ καλεῖται ὁ Δα-  
βὶδ. Καὶ ὁσάκις ἐπετίθετο αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ πονη-  
ρῶν, λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶδ, ἀνεκρούετο,  
φάλλων καὶ ὕμνους λέγων τῷ Θεῷ.

11. Μὴ γάρ μοι τῆς κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ τοῦ  
φάλλομένου· μὴ δὲ, ἀρπάξας τὰ ὄργανα, εἰς θεατρο-  
μανεῖς ἐμπέσης ἡθόνως, ἀλλὰ, μνημονεύσας τῶν φάλ-  
λων, τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέμνεε. Εἰς χεῖρας τοίνυν λαμ-  
βάνων τὴν κιθάραν ὁ Δαβὶδ, καὶ φάλλων τῷ Θεῷ, τὸν  
πνίγοντα δαίμονα ἀπήλαυεν. Ὁ μὲγάλῃς φάλλων  
ἐνὸς αἰῶνος! Τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνίγον ὁρατικῶς  
ἐπνίγητο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ Σαουλ. Ἐφθόνη δὲ τῷ Δα-  
βὶδ διὰ τοῦτον ἐπέθεσεν. Ἀλλόφυλοι ποτε ἐπέθετον  
πῶ γένει τῶν Ἑβραίων· καὶ τις Γολιάθ παμμεγέθης  
τὸ σῶμα, καὶ θρασυς ἦν ψυχῆν, καὶ φοβερὸς ὄφθη-  
ναι, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὠνειδίζε τὸν Ἰσραὴλ,  
καὶ ἦτοι εἰς μονομαχίαν ἔνα, ἀπίθια μὲν παμμεγέθῃ  
περικείμενος, ὄρου δὲ ἐξέλων, καὶ φοβερὰς κνημί-  
δας· καὶ οἱ βλέποντες ἔφυγον, καὶ ὁ Σαουλ ἰδεύλια.  
Ἦεν ἐπισκεψόμενος τοὺς ἀδελφοὺς ὁ Δαβὶδ, καὶ  
συμβάλλει εἰς μάχην, ὁ γυμνὸς τῷ ἐνόπῳ, ὁ ἀπειρο-  
πώλεμος τῷ πολυπολέμῳ, ὁ νέος τῷ ἀνδρὶ· καὶ πίν-  
των πτηξάντων, καὶ μηδὲν δολωμένου ἐπεξελευθῆναι,  
Δαβὶδ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον. Εἰδὼς δὲ ἐφάλλεν, ὅτι  
τοῦ Θεοῦ ὁ πόλεμος, καὶ ὅτι· «Ψευδὴς ἵππος εἰς σω-  
τήριαν, ἐν δὲ πλῆθι θυνόμενος αὐτοῦ οὐ σωθήσεται.»  
Ἦδὲ δὲ ἐφάλλεν· εἶχεν ἔπλον μύστιον τὴν πίστιν, καὶ  
περικεφαλαίαν περιέθετο σωτηρίου, καὶ ἀναλαβὼν  
βέβλον καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιελήσας, πλήξας  
τὸν ἀντίδικον, συντόμως κωτίμηκε. Παρατρέχοντες  
γὰρ τὰ ῥήματα· ἐπειδὴ οὐ τοῦτο νῦν ἔστι τὸ προκει-  
μενον. Ἐπίσεν ὁ Γολιάθ ὁ μέγας ὑπὸ τοῦ μικροῦ,  
καὶ ὁ ἔμπειρος ὑπὸ τοῦ ἀπειροῦ καὶ ἀφελεστεροῦ.  
Καὶ λαβὼν αὐτοῦ τὸ ξίφος, ἀπέκτεμεν αὐτοῦ τὴν κε-  
φαλὴν. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπηνέχθη ἐν Ἱερουσαλὴμ·  
τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ ἐτηρεῖτο παρὰ Ἀβιμελὴχ τῷ Ιερατῇ.  
Ἐλυτρώθη ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου. Ἐξῆλθον εἰς  
ὀπάντησιν γυναικες χορεύουσαι· θυμηδία γὰρ ἦν τὸ  
περικείμενον φόβος δὲ ἐλύθη, ὁ ἐχθρὸς ἐπίσεν, ὁ λαὸς  
ἐκφθῆναι χορεῖται, καὶ τύμπανα, καὶ ἀρμονία, καὶ εὐ-  
φροσύνη τὸ προκειμενον. Αἱ δὲ χορεύουσαι ἦδον, οὐ  
πρὸς ἀξίαν ἀγορεύσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι· Ἐλε-  
γον γὰρ· «Ἐπάταξεν ὁ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ  
Σαουλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ.» Καὶ τῷ νικησαντὶ ἔκυ-  
κταν τὰς χιλιάδας, καὶ οὐκ εἶπον, πόσαι χιλιάδες, οὐδὲ  
πόσαι μυριάδες. Δύναται δὲ καὶ μυριάδες ἀναλυθῆ-  
ναι εἰς χιλιάδας, καὶ χιλιάδες πολυπλασιασθῆναι εἰς  
μυριάδας. Ὁ Σαουλ, ἀκούσας, ἐπέληξεν τὴν διάνοιαν.  
Ἡ μὲγάλῃς ἀνία! Οὐκ εἶδε κἀν τὸ παρὸν, αἰδεσθῆ-  
ναι· τὴ βασιλικὴν ἀνθρώπῳ νικητῆ, ἐν μίᾳ ὥρᾳ εὐ-  
φημουμένῳ, ὁ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κρυπτόμε-  
νος· τῶν ἐχθρῶν ἑλυτρώθη, τὴ βασιλικὴν ἀνθρώπῳ  
ἐπακουμένῳ, ἔργα ἔδει ἐπαίνων ἔργασασμένῳ· Ἄλλὰ  
πρὸς ταῦτον ἔλαγεν· Ἐδωκαν τῷ Δαβὶδ τὰς μυριάδας,  
καὶ ἔμολ τὰς χιλιάδας. Καὶ ἦν ὑποδεδεμένος τὸν  
Δαβὶδ.

A quotiescunque irrueret in eum spiritus malus, ac-  
cepta David cithara pulsabat, psalmos hymnosque  
Deo decantans.

14. Ne mihi enim jam citharæ mentionem facias,  
sed ejus quod cithara canebatur: neve ex verbia  
captans occasionem ad theatralium voluptatum cu-  
pidinem delabare; sed memor psalmodum, in Ec-  
clesia remane. Cithara igitur manibus accepta Da-  
vid, psallens Deo, præfocantem demonem proul-  
sabat. O magnam psalmodum virtutem! Spiritus  
ille immundus qui præfocabat alium, invisibili et  
ipso modo præfocatur, et respirabat Saul: invi-  
dia tamen ille flagrabat in Davidem, hac de causa.  
B Allophyli aliquando invaserant gentem Hebræo-  
rum: tum Goliath quidam immani statura, animo  
feroce, visu terribilis, per quadraginta dies Israeli  
exprobat, et ad singulare certamen provocabat,  
prægrandi quidem operus clypeo, hastam attol-  
lens, horrendaque genens ocreas: quem qui vident  
fugebant, Saulque reformidabat. Venit frater  
invisurus David, atque manus conserit nudus cum  
armato, pugnae imperitus cum peritissimo, adble-  
scens cum viro. Omnibusque terrore percussis, ac  
nemine audente profire, David pugnam suscipit.  
C Et cum non inscius esset, psallebat: Domini est  
bellum: et, « Fallax equus ad salutem, in abundan-  
tia autem virtutis sue non salvabitur. » Sciebat quæ  
psalleret. maximum tenebat telum, nempe fidem, et  
51 gleam sibi salutis imposuerat: arreptaque  
virga et funda, circumvolvit lapidem, percussit  
adversarium, subitoque prostravit. Verba percur-  
rimus: id quippe non jam nobis propositum est.  
Prostratus est immanis ille Goliath a parvulo, pe-  
ritus ab imperito et simpliciore. Sumensque Da-  
vid illius gladium, caput ipsi præcidit. Caput vero  
deportatum est Hierosolymam, gladiusque ejus ser-  
vabatur apud Abimelechum sacerdotem. Tum li-  
beratus populus est ab adversario. Egressæ sunt  
in occursum ejus feminae choreas agentes: læta  
quippe admodum res illa erat, depositus metus,  
prostratus hostis, populus florente vultu erat:  
hinc choreæ, tympana, harmonia et omnium læ-  
tus animus. Porro choreas agentes illæ, canebant,  
non habita dignitatis ratione, sed gestarum rerum,  
dicebantque: « Percussit David in myriadibus suis,  
et Saul in millibus suis. » Victori etiam (Davidi)  
millia dcedere: neque dixere quot millia, vel quot  
myriadas. Possunt certe myriades resolvi in chi-  
liadas, et chiliades multiplicari in myriadas. Hic  
Saul auditis animo percussus est. O magnam stul-  
titiām! Nonne oportuit vel quodam rei presentis  
pudore teneri? Quid invides victori, una hora  
faustis vocibus celebrato, qui ad quadraginta dies  
latuisti? Ab hostibus ereptus, quid laudato viro  
invides, qui laudibus digna edidit facinora? Sed

60 I Reg. xvii, 4-51. 61 Psal. xxxii, 47. 62 I Reg. xviii, 7.

apud sese dicebat: Dederunt Davidi myriadas, mihi chiliadas. Atque ideo infensis oculis Davidem intuebatur.

12. Vide, quæso, annon pronepotes ejus fuerint A 12. Βλέπε εἰ μὴ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν, οἷς σήμερον ὁ Σαουλ ἐθεράπευσε τὴν δεξιὰν χειρὰ τὴν ἑρῆαν. Καὶ ἐξεληθόντες ἐκείνοι, οὐχ ἵνα δοξάσωσι τὸν Θεόν, ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπιβουλεύσασιν τῷ εὐεργετῇ. Λέγει γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπέθεσαν ἀνοίας, καὶ ἐξελεβήσαν, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσωσιν τῷ Ἰησοῦ; Ἀπόγονοι τοῦ διῶκοντος, καὶ ἀπόγονοι τοῦ μανιώδους, καὶ ἀπόγονοι τοῦ ἐπιβουλεύοντος τοῖς εὐεργεταῖς. Ὑπεβλέπετο τοίνυν ὁ Σαουλ τὸν Δαβὶδ, καὶ οὐκ ἔτι ἐβλεπεν αὐτὸν ὀρθοῖς ὀφθαλμοῖς. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ βάρκανοι, καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ σοὶ λέγει· Ὁι ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπεταισαν, ἢ μὴδὲν πλάγιον, μὴδὲ βάρκανον, ἢ ἑρωτος ἢ μανίας, ἢ τι (53) τοῦτον ἐχόμενοι. Βλέπε τὸν φίλον ὀρθῶς, μὴδὲν κεκρυμμένον, μὴδὲν ἰοβόλον. Ἄλλ' ὁ Σαουλ ὑπεβλέπετο τὸν Δαβὶδ. Καὶ βλέπε κατασκυφῆν ἰδὼν αὐτὸν τιμωμένον, βούλεται αὐτῷ θῶναι τὴν θυγατέρα ἐπιγαμβρίαν. Ὁ πείρασις βασκανίας! Ἐπιβουλεύει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαμβάνει· καὶ οὐ φεβεται θυγατρὸς, ἵνα τῷ τετιμημένῳ ἐπιβουλεύσῃ. Καὶ ἔπαθλον βούλεται ἐκατὸν ἀκροβυστίας ἀλλοφύλων. Ὑπόπτετε γὰρ, ὅτι, ἐὰν εἰς πόλεμον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἐκατὸν, συμπλακέντες τῷ ἐνί, ἀποκτενοῦσι τὸν ἕνα· καὶ οὕτως ἀταλλαγεῖθι. Καὶ γέγονεν ἄλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς ὡς ἐχθρὸς, ὁ δὲ θεὸς ὡς θεός. Ἀπέρχεται ὁ Δαβὶδ, καὶ νικᾷ μόνος ἐκατὸν. Ὁ δὲ Σαουλ ἰδὼν Θεὸν σύμμαχον τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲ οὕτως ἐδυσωπῆθη· μάλλον δὲ οὐ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ τοῦ εὐεργετοῦ ἐπίμεινεν ἐν τῇ βουλή. Καὶ τῷ υἱῷ Ἰωνάθαν ἠγανάκτησε, διὰ τὸ ἔχειν φίλα πρὸς τὸν Δαβὶδ, καὶ ἐπεχείρησε τὸν ἰδὼν υἱὸν ἀνελεῖν τῇ βασκανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπτῶν. Ἰδὼν δὲ ἐαυτὸν ἐπιβουλεῦμένον ὁ Δαβὶδ, κρύβεται ἕως τῆς τρίτης· καὶ ὁ Δαβὶδ οἶδε τὴν τρίτην, καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, καὶ οὕτως φεύγει ὁ κλητῆς· οὐκ ἀτονῶν ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος κατὰ τοῦ εὐεργετηθέντος ἐπαγαγεῖν ἕξφος· καὶ παραβῶς ἀπαξ τῷ Θεῷ τὸ κριτῆριον, καὶ φεύγων, ἔρχεται μετὰ τῶν οικειῶν πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερεῖα.

13. Hæc autem omnia recensens ad Abimelechum sacerdotem. A 13. Πάντα δὲ ταῦτα λέγομεν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ Σωτῆρος τὸ εἰρημένον· οὐκ ἀνέγνωτε ὁ ἱερεὺς Δαβὶδ, ὅτε ἐπίτασεν, ὡς ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν; Ἐρχεται τοίνυν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ τὸν ἱερεῖα, μετ' ὄλιγων ἔδοιπορῶν. Ἐξέπληθ' ὁ Ἀβιμέλεχ· καὶ, τί τοῦτο γέγονε, φησὶν, ὅτι μόνος ὁ στρατηλάτης ἔδεδυε, καὶ ὁ ἐπίστομος λιτοτέρων ποιεῖται τὴν ἔδοιπορίαν; Ὁ δὲ Δαβὶδ οὐ λέγει τὴν ἐπιβουλήν, ἀλλὰ σιωπᾷ τὸ πρᾶγμα καὶ φησὶν, ὅτι τοῖς παιδαρίοις ἐντέταται (54) ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ, Θεῷ πίστις. Σημείωσαι καὶ τοῦτα.

<sup>52</sup> Matth. xii, 14. <sup>53</sup> Psal. xvi, 2. <sup>54</sup> I Reg. xviii, 25. <sup>55</sup> I Reg. xxi, 6. <sup>56</sup> Matth. xii, 4.

(53) Τί non habetur in Commelin., nec in mss. sed a Parisiensibus additum fuit.

(54) Commel. habet ἐντέταται.

καὶ παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἡ πίστις· διὰ τὸν μέλλοντα εἶς αὐτοῦ γεννηθῆσθαι, τὸν λέγοντα· « Κατὰ τὴν πίστιν σου γεννηθήτω σοι. » Εἰκόνας καὶ ἐνταῦθα πραγματῶν καὶ ἐρασιτέτες. Αἰτεῖ ἄρτους ὁ Δαβὶδ παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ. Ὁ δὲ φησι πρὸς αὐτόν· Οὐκ εἰσὶν ἄρτοι ἀλλ' ἢ ἢ ἀπεριωμέναι ἐκ προσώπου Κυρίου. Πάλιν ἄλλου νόμου δεῖ ἡμᾶς μνημονεύσαι. Ὁ τοῦ Μωϋσέως νόμος ἔγραψεν ἐν ταῖς τελευταῖς τῆς λατρείας ταῖς γινόμεναις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, δώδεκα ἄρτους θερμούς περθέντας τεθῆναι ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὅπου δὲ θερμῆ, ἐκεῖ πῦρ. Λεγέτωσαν νῦν ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι πῶς τρυροῦσι τὸ Σάββατον, καὶ τὸ πῦρ ἄπειν παραυτοῦνται, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἄπτοιαι πῦρ, καὶ ἄρτους πέφαντες θερμούς παραυτοῦσαι· Μὴ γὰρ μόνος παραυτοῦ τὸ Σάββατον; Ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς τοὺς θερμούς πέπτοιων ἐν Σαββάτῳ, καὶ περιτομὴν διδάσκει ἐν Σαββάτῳ. Ὅπου δὲ περιτομῆ, ἐκεῖ καὶ σιδηρός, καὶ σπάγγος, καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ὅπου ἄρτοποιαι, ἐκεῖ καὶ κλιθῆνοι, ἐκεῖ καὶ φρυγάνων συγκομιδῆ, καὶ ὅλων ἔργων αὐτοῖς, τὸ τῆς ἀρτοποιίας. Τῷ μὲν οὖν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο μὴ ἐργάζεσθαι ἐν Σαββάτῳ· τοῖς δὲ ἱερεῦσιν οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖν καὶ πᾶσιν ἀφίεται τὸ ἐν Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντες βασιλεῖον ἱεράτευμα. Πάσαι μὲν οὖν τοῖς ἱερεῦσιν ἔφειτο· (35) ἐπιτοὴ καὶ ἡμεῖς γεγόνωμεν βασιλεῖον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἁγίων. Τοῦ νόμου γράψαντος· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου τοὺς δώδεκα ἄρτους τίθεσθαι ἐν τραπέζῃ· ἄρτων γὰρ ἀπεριωμένων ἐκείνων, ἐκ τῆς τραπέζης (36) ἦται ὁ Δαβὶδ τὴν τροφήν. Ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ εἶπε· « Εἰ διαπεφυλαγμένα τὰ παιδάρια, πλὴν ἀπὸ γυναικός. » Ἄλλο μοι λοιπόν, ἐν παρεκδόσει τοῦ λόγου, ἀσφαλίζου τὸ εἰρημένον, ὁ πιστός, καὶ νόμι μοι τὸ λεγόμενον καὶ τὴν ἀγγελίαν ἀναλαμβάνει σαρκός. Εἰ γὰρ ὁ Ἀβιμέλεχ τότε ταῦτα παρηγγεῖλε, πῶς οὐκ καὶ παραφυλακτέον; Καὶ οὕτως ἔλαβεν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἤσθηε τοὺς ἄρτους, καὶ ἐν Σαββάτῳ ἔσθηε.

14. Ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι κατεμάχοντο τῷ Σωτήρῃ, διὰ τὸ ἐν Σαββάτῳ τοὺς μαθητὰς τίλλειν στάχυας καὶ ἐσθίειν· διὰ τοῦτο εὐκαιρότατα ἐμνημόνευσε τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Σαββάτῳ γενομένης· ἵνα διέξῃ αὐτοῖς, ὅτι, εἰ πρὸς σωτήριον τροφήν ἔφειτο τῷ Δαβὶδ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐξάψασθαι ἄρτων ἐκ τῆς τραπέζης, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον καὶ τὸ στάχυας λαμβάνοντας, καὶ φάγοντας ἐσθίειν τοὺς μαθητὰς. Ὅθεν τοῦτο ἀνέγνωσε ὁ ἐπίσκοπος Δαβὶδ, ὅτι ἐπέβαινον αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰσηλθὲν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν; » Ἔχεις ἐξῆς συναειγμένην καὶ τὴν ἱστορίαν περὶ τῆς ξηρᾶς χειρὸς· ὅπου ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθὼν (δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραδραμῆν ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μὴ προσκορῆς γένηται ἢ ἀπράσιος) καὶ ἰδὼν τινα ἔχοντα ξηρὰν χεῖρα, καὶ γινώσκων ὅτι ἔτοιμοι εἰσὶν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατη-

dem 'esse: ob eum qui ex illo ortum ducturus erat, qui ait: « Fiat tibi secundum fidem tuam ». » Adsumt hic quoque rerum imagines similitudinibusque. Postulat panes David ab Abimelecho; respondet illi: Nulli sunt panes præter eos qui consecrati sunt ex conspectu Domini. Alterius hic demum legis mentio facienda est. Scripsit Moyses in lege de initiationibus sacri cultus die Sabbati faciendis, duodecim panes calidos coctos ponendos esse supra mensam. Ubi autem calefactio, ibi ignis. Dicant hic nobis Judæi, quare Sabbatum observant, quo ignem accendere recusant; cum sacerdotes ignem accenderent, coclosque panes calidos apponerent? Num ego solus transgredior Sabbatum? Ecce ipsi sacerdotes calidos panes apponunt, coquuntque Sabbato, et circumcidunt Sabbato? Ubi autem circumcisio, ibi ferrum, spongia, et cætera quæ ad rem pertinent. Ubi panis confectio, ibi fornaces, ibi sarmentorum commeatus; ac demum opus ab illis peragitur quo panes conficiant. Judæorum itaque populo vetitum erat, ne Sabbato opus facerent: sacerdotibus vero id prohibitum non erat. Quapropter nobis omnibusque permittitur in Sabbato operari, cum nos omnes simus regale sacerdotium. Olim igitur sacerdotibus permittebatur: nobis quoque quoniam sumus regale sacerdotium, gens sancta, idipsum permissum est. Scribente lege, in die Sabbati duodecim panes supra mensam ponendos esse, ex illis in mensa consecratis panibus postulabat David sibi alimentum. Respondit Abimelech: « Si pueri abstinerunt maxime a mulieribus ». » Jam tu mihi, qui fidelis es, ut paululum digrediamur, his ad cautelam utere verbis, et quod dicitur animadvertite, castimoniamque carnis assume. Si namque id tuuc præcepit Abimelech, cur non observandum? Sic David accepit, panesque comedit, ac fortassis in Sabbato accepit.

14. Cum itaque Judæi Salvatorem cœrgerent, quod discipuli ejus in Sabbato spicas vellere atque comederent, opportunissime ille historiam Sabbato gestam commemoravit, ut ostenderet ipsis, si Davidi et comitibus ejus concessum fuit ut pro salute panes ex sacra mensa in cibum attingerent, et conficerent ad comedendum. « Annon, inquit, legis quid fecerit David, cum esurieret ipse et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit? » Habes exinde adjunctam historiam de arida manu: quo pacto videlicet Salvator noster, ingressus in synagogam (nobis namque percurrenda historia est, ob ejus prolixitatem, ne nauseans pariat audientibus), et cum vidisset quemdam manum aridam habere: nossetque Judæos ad criminandum paratos esse,

<sup>40</sup> Math. ix, 29. <sup>41</sup> Levit. xxiv, 5. <sup>42</sup> I Reg. xxi, 4.

(35) Locus. ut videtur, inutilis.

(36) Anglicanus, ἐξῆς τραπέζης.

dixerit ad eum cujus arida manus erat : « Surge (et sta) in medio <sup>21</sup>. » Resurrectio resurgere jussit : « Surge et sta in medio. » Non quod ad poumpam curationem edere vellet : norat quippe pro temporis conditione dicere etiam : « Vide, nemini dixeris <sup>22</sup>. » Verum ubi id tempus postulat, eclat miraculum : contra ubi Sabbato miraculum edere par est, tunc apertissime operatur. Quere et volve Evangeliorum scripta, et me vere dicere deprehendes. Observabant in Sablato insigniora edita miracula : qui, quæso, aut quomodo ? « A sæculo **53** non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati <sup>23</sup>. » Hoc miraculum non alio quam Sabbati die edidit. Cum enim ex sputo humi dejecto lutum fecisset, linivit ejus oculos, mistque illum in Siloam : et rediit cæcus visu recepto. Qui vero cæcum cernerent videntem, ipsi non videbant. Illius quidem sensibiles oculorum pupillæ aperte sunt ; Judæorum vero non aperti sunt oculi ; imo apertis licet oculis, non videbant, Dominumque damnabant his verbis : « Non est hic homo ex Deo, quoniam Sabbatum non observat <sup>24</sup>. » O ingentem vesaniam ! Nam quale opus factum est ? Sputum ex labiis, digitisque duntaxat lutum : simplex uctio, non inatruementis medicis, sed manu a Deo facta. Quid quod actum est criminare ? Habes in Sabbato gestum miraculum. Abiit cæcus, et abiit visu recepto. Id in Sabbato (Christus) operabatur, ut fide dignus haberetur, cum in Sabbato doceret.

15. Aliud occurrit mihi miraculum. Hierosolymis erat probatica quedam piscina, quæ etiam nunc illic exstat : habebatur quinque porticus ; sed jam destructa sunt circumjecta ædificia. Jacobat illic paralyticus triginta octo jam annis æger. Diuturnus enim fuit morbus, ut ea saltem ratione, pudore Judæi adficerentur. Nam si brevi fuisset ægritudo, latuisset miraculum : jam vero multi anni sunt veri morbi testes, ut saltem hoc videntes, viderent. Salvator autem cum advenisset et præteriret, ait illi : « Vis sanus fieri <sup>25</sup> ? » et reliqua. Ac surgens ille quoque, tollit grabatum et ambulat. Erat autem Sabbatum. Verum Judæi non videbant miraculum Sabbato editum, sed grabatum ab eo gestari. Par fuisset cogitare illos : Tales medici hinc advenerunt, et nemo sanavit : pauper jacebat miser, nec aderat ei qui ipsum in piscinam dejiceret. Talis est hic miraculorum pòrator, anvarumque rerum auctor, qui tantam vim paralytico dederit, ut non modo surrexerit, sed et grabatum portaverit suum. Cæca res est malitia : ipsum morbo ereptum damnant, aiuntque illi : « Non licet tibi Sabbato gestare grabatum. » Respondit ille : « Qui me sanum fecit, ille mihi dixit <sup>26</sup>. » Dei opus est quod jussum est. Insueta res est paralyticum triginta et octo annorum sanitati resitui. Ex ejus ore id audivi : Tolle grabatum tuum. Si corpus illi. obedivit et sanum factum est, egonec illi ingratus ero, nec gestabo gra-

γορεύει, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ξηράν « Ἀνάστηθι εἰς τὸ μέσον. » Ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀναστήσαντος ἐκείνου· « Ἀνάστηθι, καὶ στήθι εἰς τὸ μέσον. » Οὐ κομπῶδη τὴν λατρεῖαν ἐργαζόμενος· οἶδε γὰρ εὐκαίρως λέγειν, « Ὅρα, μηδὲν ἐπέφη· » ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστιν εὐκαιρον, κρῖνει τὸ θαυματουργήμα· ὅτε δὲ δεῖ ἐν Σαββάτῳ θαυματουργῆσαι, τότε φανερώτατα ἐργάζεται. Ζήτησον τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γεγραμμένα, καὶ εὐρήσεις τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων. Ἐτήρουν ἐν Σαββάτῳ τὰ τῶν θαυματουργημάτων ἐπιδοξότερα· πῶς καὶ τὴν τρόπον ; « Ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. » Τοῦτο τὸ θαῖμα οὐκ ἐποίησεν ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν Σαββάτῳ. Πηλὸν γὰρ ποήσας διὰ τοῦ πύσσαι χαμαί, ἐπιχρίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπεμύσεν εἰς τὸν Σιλωάμ· καὶ ἦλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. Οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα οὐκ ἀνέβλεψαν. Κάκιστον μὲν ἠνεψήθησαν αἱ αἰσθηταὶ τῶν ὀμμάτων κῆραι, Ἰουδαίων δὲ οὐκ ἠνοήθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ἀλλ' ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνεωγμένους, οὐκ ἔβλεπον, καὶ κατέκριναν τὸν Κύριον λέγοντες, ὅτι· « Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ Σαββάτον οὐ τηρεῖ. » Ὡ πολλῆς ἀνοίας ! Ποῖον γὰρ ἔργον γέγονε ; Πύσσμα ἀπὸ χειλέων, ἀπὸ δακτύλων μόνον ὁ πηλὸς, περιχρίσασθαι λιτὸν, οὐκ ἐργαλειοῖς λατρικαῖς, ἀλλὰ χεῖρὶ θεοποίητο ἔργασαμένον. Τί μέμνη τὸ πραχθέν ; Ἐχεῖν ἐν Σαββάτῳ θαυματουργήμα, Ἀπήλθεν ὁ τυφλὸς, καὶ ἀπήλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. Καὶ ἐν Σαββάτῳ ἐποίησε, ἵνα ἀξιόπιστος γένηται, ἐν Σαββάτῳ διδάσκων.

15. Ἐχω καὶ ἄλλο θαυματουργήμα. Ἐν Ἱερουσαλήμοις προβατικὴ τις ἦν κολυμβήθρα, καὶ νῦν ἔστιν· πέντε στοδὸς εἶχε· νῦν γὰρ περιτρήθη τὰ περίε οικοδομήματα. Παραλυτικὸς δὲ ἔκειτο ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτώ ἔτεσιν ἀσθενῶν. Πολὺς γὰρ ὁ χρόνος γίνεται τῆς νόσου, ἵνα, κἀν οὕτως βλέποντες, δυσωπηθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ ὀλιγοχρόνιος ἦν ἡ νόσος, ἐλάθνανε τὸ θαῖμα· νῦν δὲ πολλὰ ἔτη ἐμαρτύρησε τῆ νόσου, ἵνα, κἀν οὕτω βλέποντες, ἀναδιέψωσιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ παραγενόμενος, καὶ παρῆγεν, λέγει ἐκείνῳ· « Θέλεις ὑγιὲς γενέσθαι ; » καὶ τὰ ἀκούσθαι. Καὶ ἐξεγρηθείς κάκιστος, ἀφρεῖ τὸν κράββατον, καὶ περιπατεῖ. Σαββάτον δὲ ἦν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὐκ ἔβλεπον τὸ θαυματουργήμα τὸ ἐν Σαββάτῳ γεγεννημένον, ἀλλὰ τὸν κράββατον βασταζόμενον, δὸν αὐτοῖς λογίσασθαι· Ἰατροὶ τοιοῦτοι παραγένοντο, οὐδεὶς ἐθεράπευσε· πένης ἔκειτο ὁ ἄθλιος, μηδὲ τὸν βλέποντα εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔχων. Τοιοῦτος ὁ θαυματοποιὸς καὶ κανόντερος ἐργαζόμενος, ὁ τοσαύτην δύναμιν τῷ παραλυτικῷ δοῖς, ὡς μὴ μόνον ἀναστήναι, ἀλλὰ καὶ βαστάσαι τὸν κράββατον. Τυφλὸν ἦ ποιηρα. Καὶ κρῖνοις τὸν σωθέντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· « Οὐκ ἐξέστὶ σοι ἄρα τὸν κράββατον ἐν Σαββάτῳ. » Ἀπεκρίνατο ἐκείνους· « Ὁ ποιησας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. » Θεοῦ τὸ ἔργον τὸ προσταχθέν. Ἀσύντηξός ἐστι καὶ τὸ παραλυτικὸν διὰ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτων θεραπευθῆναι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἤκουσα τοῦ· Βαστάσαι τὸν κράββατον. Εἰ τὸ σῶμα ἐπήκουσε καὶ ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἔσομαι,

<sup>21</sup> Luc. vi, 8. <sup>22</sup> Matth. viii, 4. <sup>23</sup> Joan. ix, 32. <sup>24</sup> Ibid., 16. <sup>25</sup> Joan. v, 7. <sup>26</sup> Joan. v, 10, 11.



εἰ μὴ βαστάσαι τὸν κρᾶθβατον; Πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐξήτουν αὐτὸν, ἵνα μάθωσι πῶς ἐθεράπευσεν, καὶ προσκυνήσαντες τὸν δόνα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιβουλεύσασιν. Γέγονε κακίαινον τρίτον τὸ νῦν ἀναγνωσθέν.

16. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, πονηρευομένων συναγωγῇ. Τί γὰρ πονηρότερον εὐεργετουμένων καὶ ἐπιβουλεύοντων; Ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἰουδαίων ἀνθρωπος ἦν χεῖρα ἔχων ξηράν. Σηρὸς ἦν τις τὴν χεῖρα, καὶ οἱ παρόντες ἤσκηον τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον τὸν τότε παρόντα· οὐδὲ ὑπόπτευσον τὸ θαυματουργημα τοῦ ἐργαζομένου. Ὁ δὲ Σωτήρ, πρὶν ποιῆσαι τὸ ἔργον, διὰ λόγων ἐγεώργει τὴν διάνοιαν. Εἰδὼς γὰρ τὸ πονηρὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ βάθος τὸ πικρῶν, πρῶτον αὐτοῖς; προκατηγόρει τοὺς λόγους, καὶ τὸ ἄγριον τῆς διανοίας ἡμερῶν ἐβούλετο, καὶ φησι πρὸς αὐτοῖς· Ἐξέστιν ἀγαθοποιῆσαι ἐν Σαββάτῳ, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σώσαι, ἢ ἀπολέσαι; Ἐἰ γὰρ εἶπεν αὐτοῖς; (37), ἔξεστιν ἐργάσασθαι; εὐθὺς ἐν ἑαυτῷ, Παρὰ τὸν νόμον λέγετε. Νυνὶ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, ὃ καὶ ὁ νόμος ἐβούλετο· ὃ γὰρ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθετήσας προετίθει, οἱ Πλὴν τούτου, δὲ ἐπὶ ψυχῇ ποιηθήσεται. Αὐτίκα ἐκείνην Σαββάτου πᾶση ἀνθρωπος εἰς βάρη, ἔξεστιν Ἰουδαίους ἀνασπάσαι· οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ βοῶν καὶ ἄνων. Οὕτω καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ συνεχίρει ὁ νόμος γίνεσθαι, καὶ ἐτρέφοντο Ἰουδαῖοι ἐν Σαββάτῳ. Ἡρώσθη τις νῦν αὐτοῖς οὐ τὸ ἀντιλεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐμολογούμενον· Ἐξεστιν ἀγαθοποιῆσαι; Ἀλλ' οὐδὲ λέγουσι, Ναί· οὐ γὰρ ἦσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως. Ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προετίθει τὸ ἀγαθόν. Πονηροὶ δὲ οὗτοι Ἰουδαῖοι, περὶ ἀγαθῶν οὐ συντίθενται, καὶ οὕτε ἀγαθοποιῆσαι ὠμολογούν, οὕτε κακοποιῆσαι εἰπεῖν ἠδύνατο· ἀναλογυόντων γὰρ ἦν τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ σιωπῶσιν. Ὅτε δὲ διὰ φλυαρίαν, πολλὰ φλυαροῦσιν· οἱ δὲ κατηγόρειαν, μεγάλα κραυγάζουσιν· Ὁ αἶρε, αἶρε, σταύρωσον. Ὅστος ὁ ἀνθρώπος τότε καὶ τότε ἐποίησεν. Ὅτι δεῖ ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σώσαι, ἢ ἀπολέσαι, οἱ μὲν σιωπῶσιν· ὁ δὲ, συλλυπούμενος τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ παρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, εἶπε τῶν ἀνθρώπων· Οἱ βλέποντες βλέπετε, οἱ ἀνήκοι, ὡς βούλονται πράττειν, πραττέτωσαν· οἱ σκληροκαρδιοὶ ἀπολιθοῦσθεσαν· ἀπαλυνέσθε δὲ σου ἡ δεξιὰ. Ἐγείραι, μὴ κέτι προσάειτε. Τὸ γὰρ, ἐγείραι, τὸ καθ' ἑξῆσθα ἐθήλου. Ὁ δὲ ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα εἰ ἐκαθέζετο, ἢ πάντως εἰς τὸ προσάειτε; Οὐ δίδωμι σοι ἀργύριον, ἵνα μὴ ἀναλώσῃς· ὕψιστον σου δίδωμι, μηδέποτε θάπανωμένην. Μηδὲ διὰ τὸ ξηρὰν ἔχειν τὴν χεῖρα προσάειτε, ἀλλ' ἀπολαθῶν αὐτὴν ὕγι, λοιπὸν καὶ ὡς ἐργαζόμενος, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου πτωχῶν. Ἐγείραι, καὶ στήθι εἰς τὸ μέσον· γενοῦ θέατρον τοῖς βλέπουσιν. Ἐν σοὶ ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἀγωνίζεται ὁ περὶ Σαββάτου. Στήθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα καὶ οἱ γεωλευστές τὰς ἰγνύας σῶσιν, ἐκείνην ἀκούσωσιν, ἐκείνην ἀρα ἴωσι. Στήθι εἰς τὸ μέσον, καὶ ἀληθῶς πρὸς τοὺς

batum? Rursum Judæi nequaquam sciscitabantur, ut ediscerent quo pacto curasset, et adorarent eum qui talia largitus esset; sed ut ipsi insidias pararent. Jam illud tertium est quod lectum fuit.

16. Ingressus est in Synagogam, quæ erat Synagoga malignantium. Quid uamque deterius quam beneficia accipere et insidiari? In Synagoga Judæorum homo erat cujus arida manus. Aridus quidam manu erat, et qui aderant, aridi mente: neque eum cernebant qui tum præsens erat: neque in mentem veniebat miraculum ejus qui talia operaretur. Porro Salvator antequam opus conficeret, verbis mentem excolebat. Compertam enim habens malignitatem animi, et profunditatem acerbam illam, demulcebat primo verbis: agrestem animum lenire studebat, atque illis: « Licetne Sabbato benefacere, an male: animum salvam facere, an perdere? » Nam si dixisset illis, Licetne operari? statim respondissent, Contra legem loqueris. Nunc autem id locutus est quod lex ipsa voluit: qui enim legem de Sabbato dederat, subjunxit: Præter id quod pro anima fiet. Mox enim ubi in Sabbato ceciderit homo in foveam, licitum Judæis est inde illum extrahere: nec tantum hominem, sed etiam bovem et asinum. Atque ita quæ ad salutem spectabant lex permisit, et 54 ipso Sabbato Judæi vescebantur. Quod si quis percontatus eos fuerit, non de quo disceptatur, sed de quo convenit inter omnes: Licetne benefacere? nequaquam respondent, Etiam: non sunt quippe bonæ voluntatis. Nam, « bonus homo de bono thesauro profert bonum », Mali porro cum sint Judæi, de bonis agendis non consentiunt, nec fatentur esse beneficiendum, neque possunt affirmare male factum oportere: impudenter enim dictum foret: sed silent. At cum nugandum est, magnas nugas effutunt: cum autem criminandum, magno clamore aiunt: « Tolle, tolle, crucifige », hic homo hæc et ejusmodi perpetravit: cum autem queritur, bene an male facere liceat, animum salvam facere, an perdere; illi quidem silent; Dominus vero corde mœrens ob cæcitate cordis eorum, ait homini illi: Qui vident videant, qui inobsequentes sunt, quod libuerit agant: qui duri sunt corde, lapidescant; verum mollescat dextera tua. Surge, ne amplius mendicatio: nam quod jusserit eum surgere, indicium est eum prius sedisse: qui autem aridam manum habebat, quare sedebat, nisi ut mendicaret? Non do tibi argentum ne absumas: sanitatem do tibi nunquam absumendam. Ne occasione aridæ manus mendica: sed es sana salvaque accepta, operare, extende tu pauperi manum tuam. Surge, et sta in medio: sis spectaculum videntibus. In te deinceps certamen de Sabbato agitur. Sta in medio, ut qui claudicant

Luc. vi, 9. Math. xii, 35. Joan. xix, 15.

(57) Anglic. Μη γὰρ εἶπεν. Infra, post vovt, hæc. δὲ εἶπεν αὐτοῖς... ὃ γὰρ περὶ. desunt in Angl., sed mane recentiore addita sunt.

populitibus, consistent, si tamen audiant, si videant. **A** Sta in medio, et loquere Judæis quæ jam dicta sunt : licet unne est id facere annon ? Tunc ait ad illum : Extende manum tuam, non te tango, ne Judæi criminentur, neve contingere idem putent esse atque operari, verbum tantum profero. Nequaquam sit Deus : Ne loquere in Sabbato. Si autem verbo opus efficiatur, admirationi sit qui locutus est. Extende manum tuam. Vide discrimen facti : Petrus in Speciosa porta paralyticum sanans, compressa illius dextera manu excitavit. Servus atrectando, extendit; Dominus jubendo extendit. Extende manum tuam. Do tibi virtutem, et efficaciam sanitatis. Verbo jussioneque mea in te constituo : Extende manum tuam. Dixit ille, iste fecit : arida manus sanitati restituta, mentisque Judæorum ariditas minime sanata fuit; sed egressi, ut modo lectum fuit, deliberabant quid facerent Jesu. Deliberas quid facturus sis : adora ut Deum, adora miraculorum auctorem, adora hominem, ea, quæ supra homines sunt, operantem. Non apposuit emplastra, non perfusionibus quibusdam brachium emollivit, non sexcenta remedium genera adhibuit. In medio stabat ille, reum omnes gestam videbant : non enim clam editum opus fuerat, ne quis diceret : Herbam adhibuit, emplastrum apposuit. Surge, sta in medio; ut ne ipsam rei veritatem calumnientur, ut nullus sit

**A** Ύουδαίους τὰ εἰρημμένα, οὐ ἐξεσι τοῦδε ποιῆσαι ἢ οὐ; Τότε λέγει πρὸς αὐτόν· Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου· οὐκ ἐγὼ ἄπτομαι, ἵνα μὴ Ύουδαῖοι κατηγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἀΐσθαι ἔργον εἶναι νομίσωσι, λόγῳ λαλῶ. Οὐκ εἶπεν ὁ Θεὸς, Μὴ λάλει ἐν Σαββάτῳ. Ἐὰν δὲ ὁ λόγος ἔργον γένηται, θαυμαζέσθω δὲ λαλήσας. Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου. Βλέπετε μοι διαφορὰν πράξεως· ὁ Πέτρος ἐν Ἰραίᾳ πύλῃ παραλυτικὸν οὐκίζων, πιάσας δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν. Ὁ δούλος κρατῶν ἐκτείνει· ὁ δεσπότης κελεύων ἐκτείνει. Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου· σοὶ δίδωμι τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας. Διὰ τῶν λόγων κελεύσας ἐνεβήθη· Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου. Ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ ἐποίησε. Καὶ ἡ μὲν χειρὰ χεῖρ ἀποκατεστάθη· τὸ δὲ ξηρὸν τῆς διανοίας τῶν Ύουδαίων οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐξηθόντες, κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνάγνωσμα, διελογίζοντο, τί ἂν ποίησαν τῷ Ἰησοῦ. Διαλογίζθη, τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς Θεὸν, προσκύνησον τὸν θαυματοποιὸν, προσκύνησον ἀνθρώπων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐργασάμενον. Οὐκ ἐμπλάστρους προσέθηκεν, οὐκ ἐμβρογαῖς τιαν ἠπάλλυνεν, οὐ μυρία φάρμακα ἱατρικὰ προσήνεγκεν. Εἰς τὸ μέσον ἦν ὁ ἐστὸς, πάντες ἔβλεπον τὸ γινόμενον· μὴ γὰρ κρύψιον ἦν τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Βοτάνην προσήνεγκεν, ἐμπλάστρον προσέθηκεν. Ἐγείραται, στήθε εἰς τὸ μέσον, ἐνα πάντως; μὴ κατηγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυνόφρητον γένηται τὸ πρᾶγμα. sycophantiae locus.

17. Egressi autem illi deliberabant quid facerent de Jesu : ut etiam hic in hac ipsa hora, stat quispian arida manu, cum eam pauperi non porrigit ad eleemosynam : is quantumvis corpore sanus, aridus est mente. Audi et tu hac ipsa hora salutaria hæc verba : Extende manum tuam, et ab hac die incipe eleemosynam pauperi erogare. Alio item modo id pertractemus. Multi incurii sunt in precando, tota die negotiis incumbunt humanis, vilipenduntque divinam precationum negotium. Hinc quoque dicat Salvator : Extende manum tuam, ut ait Apostolus : « Volo orare homines in omni loco, extolentes sanctas manus »<sup>1</sup>. Ceterum quia sermo noster satis processit, surgentes **55** nos ipsi extendamus manus, non solum in die, sed et in nocte : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum »<sup>2</sup>. Et extendamus manus sanctas abluti inter innocentes; ut invocato universorum Deo, ejus auxilio perfruamur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem Deo gloria cum Spiritu sancto, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

τῷ Θεῷ ἡ δόξα ὅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς

17. Ἐξελθόντες δὲ ἐκείνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ Ἰησοῦ· ὡς καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴνδε τὴν ὥραν, **C** ἔσθηκε τις ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, ὁ μὴ ἐκτείνων πτωχῷ ἐλεημοσύνην. Οὗτος κἂν ὑγιαῖνῃ τὸ σῶμα, ξηρὸς ἔσται τὴν διάνοιαν. Ἄκουσον καὶ σὺ κατὰ τὴνδε τὴν ὥραν τῶν σωτηρίων λόγων λεγόντων· Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου· καὶ ἀπὸ τοῦ σήμερον ἀρεταί ποιεῖν ἐλεημοσύνην πτωχῷ. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸ λάβωμεν. Πολλοὶ τινὲς εἰσι ἀμελεῖς εἰς προσευχάς, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἡμέραν ἀσχολοῦνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνης, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θείας ἐργασίας τῶν προσευχῶν. Καὶ πρὸς τοῦτον λεγέτω ὁ Σωτὴρ· Ἐκτείνον τὴν χεῖρά σου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· « Βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνθρωπος, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας. » Ἀντάρκως δὲ τῶν λόγων ἡμῶν προχωρησάντων, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς· ἐκτείνωμεν τὰς χεῖρας, καὶ μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ· « Ταῖς νυκτὶν ἐπάρατε τὰς χεῖρας; ὁμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον. » Καὶ διαπετάσωμεν χεῖρας ὁσίους, νυφάμενοι ἐν ἀδωσίαι· ἵνα, τὸν τῶν ὁλῶν Θεὸν ἐπικαλούμενοι, τῆς παρ' αὐτοῦ βοήθειας ἀπολαύσωμεν, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

<sup>1</sup> I Tim. II 8. <sup>2</sup> Psal. CXXIII, 2.

## ADMONITIO IN HOMILIAM SEQUENTEM.

*Hoc opusculum licet in antiquis codicibus legatur, nobis non videtur Athanasianum. Orationis certe genus minus elegans, explanationes Scripturarum minus aptæ, et nonnihil contorta, scriptorem sane præferunt longe Athanasio imparem. Quæ causa nobis fuit ut inter dubia Opera recenseremus.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ · ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΚΟΜΗΝ (38), ΕΥΡΗΕΤΕ ΠΑΘΩΝ ΔΕΔΕΜΕΝΟΝ.

## S. P. N. ATHANASII

IN ILLUD : PROPECTI IN PAGUM QUI EST E REGIONE, INVENIETIS PULLUM ALLIGATUM \*.

1. ΟΙ τὰ ἐπὶ γῆς φρονήσαντες, καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονήσαντες, καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μεγθήσαντες, οὗτοι πρὸ τῆς τῶν ἀγαθῶν εὐρέσεως ἐν ἀγνοίᾳ διετρίβον. Οἶμαι γὰρ καὶ τὸν σοφώτατον Σολομῶντα διὰ τοῦτο λέγειν (38), ὅτι « καίρῳ τοῦ ζητήσαι, καὶ καιρῷ τοῦ ἀπολέσαι. » Ἡμαρτες; ἡσύχασον. Εἰ γὰρ καὶ ποτε ἐν ἀγνοίᾳ διατρίβων, ἀπόλειπεν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ περιποίησιν, ἀλλὰ καιρῷ νέγῳ τοῦ ζητήσαι ἡμᾶς ταύτην, ὡς καὶ ἐν Εὐαγγ. ἰ. 40. διδάσκει ὁ Κύριος ἡμῶν λέγων (40)· « Ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε. » Καὶ πότε ἐξ αὐτῆν εὐρήσομεν ἢ νῦν, ὅτε παρὼν ὁ Κύριος εὐσεβῶν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν; ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· « Ἰδοὺ νῦν (41) καιρῷ εὐπρόσδεκτος· ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. » Καίρῳ οὖν ἠκολούθησε τοῦ ἀπολέσθαι τὴν ἐπισκοποῦσαν ἡμαρτίαν· καιρῷ ἐκάλισε τοῦ ζητήσαι τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν. Ἦαυτε γὰρ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους (42), καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεββαγμένους· ἦλθεν ὁ κηρύσσων ἀρετῶν τοῖς αἰχμαλωτοῖς, καὶ τοῖς τυφλοῖς ἀνάβλεψεν· « Τότε· γὰρ· « ἀλείψαι ὡς εὐαφροδὸς καὶ χαλκῷ, καὶ τραπὴ ἴσται γλώσσα μογιάλων (43). »

2. Καὶ ἄλλως δὲ ἐπιβάλλωμεν τῷ βῆτῳ· κινεῖ γὰρ ἡμᾶς πρὸς πόνον τὸ τοῦ Σολομῶντος λεξεῖδιον. Φησὶ γὰρ· « Καίρῳ τοῦ ζητήσαι, καὶ καιρῷ τοῦ ἀπολέσαι (44). » Ἐπειδὴ πολλῶν τῶν χρόνων πλανώμενον ἦν τὸ

1. Qui terrena sapere, et Dei mandata despectui habuere, atque in hac vita defessi sunt; hi ante inventionem boni in inscitia versabantur. Arbitror enim sapientissimum Salomonem ea de causa dicere : « Tempus querendi, et tempus perdendi \* ». Peccasti? desine. Si enim aliquando in ignorantia versatus, animam tuam in perniciem conjecisti; at venit tempus eamquirendi, ut in Evangelio Dominus noster docet his verbis : « Querite, et invenietis ». Quandonam autem inveniemus illam, nisi jam, ubi Dominus ipse præsens nos solvit a vinculis diaboli? quemadmodum beatus Apostolus his docet verbis : « Ecce nunc tempus acceptabile : ecce nunc dies salutis ». Tempus itaque venit tenebrosorum peccatum destruendi : vocat tempus ut queramus id quod erravit, ut solvamus a vinculis. Venit quippe qui solvit compeditos, qui erigit elisos \*\* ; venit qui annuntiat captivis dimissionem, cæcis visum. « Tunc » enim « saliet quasi cervus claudus, et expedita erit lingua balborum ». »

2. Alio item modo dictum illud pertractemus : Salomonis quippe sententia studium hac in re nostrum accendit. Ait enim : « Tempus querendi, et tempus perdendi ». Quia jamdudum errabundum erat

(38) Regins, ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου πορευθέντες. Mox, Reg. et Seg. κατέναντι. Cæteri et edidi, ἀπέναντι. Apud Matth. xxi, 2, legiunt, ἀπέναντι. Apud Luc. xix, 30, κατέναντι. Regius incipit : Οἱ τὰ ἐπέγεια.

(39) Regius et Felc. 1, διὰ τὸ λέγειν. Gobler. διὰ τοῦ λέγειν. Post, τοῦ ἀπολέσαι, Regius habet, τοῦ ἴσται. Paulo post, Regius, Gobler. et Felc. 1, τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.

(40) Regius et Seguer. ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησ. Χρ. ἐν Εὐαγγελίῳ διδάσκει λέγων. Angl. item habet, ἐν

Εὐαγγελίῳ, et cætera ut in textu. Mox, Reg. Gobl. et Felc. 1, εὐρήσετε. Πότε τούτῳ εὐρήσομεν. Hii 1. Se ucr. solus habet, εὐρήσομεν, recte.

(41) Nūn legitur in Regio solo. Infra idem solas, Ἰδοὺ νῦν ἠκολούθησε.

(42) Anglicanus, τοὺς πεπλανημένους. (43) Seguer. solus, μογιάλων. Alii, μογιάλων. Paulo post idem, ἡμᾶς εἰς πόνον.

(44) Regius, Ἐπειδὴ τῶ χρόνῳ. Angl. Ἐπειδὴ πρὸ πολλῶν τῶ χρόνῳ. Mox, Regius, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπων, καὶ ἀπολύμενον.

genus humanum, diabolique fraudibus perierat, venit tempus ejus perquirendi, vocandi ex captivitate, eximendi ex vinculis. Ex usu quippe nostro erat querere et ediscere, quod littera occidat, spiritus autem vivificet <sup>45</sup>. Hac igitur re confecta, tempus adfuit destruendi figuram et umbram in littera sitam. Nam ad usque tempus correctionis, hæc ingruebant: re autem perfectiore adveniente, tunc quod ex parte erat evacuatum est <sup>46</sup>. « Cum » enim « essem parvulus, loquebar ut parvulus: cum autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli <sup>47</sup>. » Sane ipse Salvator **56** ait: « Qui invenit animam suam perdet eam, et qui perderit animam suam propter me, inveniet illam <sup>48</sup>. » Id est, qui quæserit animam suam, et invenerit illam in peccatis, cito perdat illam, neque sinat eam in improbitate immorari: ut, capta opportunitate, cum eam rursus perquiret, inveniat in virtute. Si quis eum animam suam extra supplicium invenire cupiat, perdet illam in præsens tempus, ut Christum lucratur. Porro quid sit hic perdere, docet Salvator; nempe, non ut animam nostram in perniciem coniciamus, sed ut tempore martyrii ne parcamus fortunis, liberis, parentibus, corpori, neque ipsi anime; sed nos ipsi tradamus ad mortem usque; ut, quemadmodum supra dixi, inveniamus animam nostram in regno cælorum. Id enim docet Salvator: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus <sup>49</sup>. »

3. Si quis igitur voluerit animam suam invenire, perdet illam in hoc tempore. Malitiam ergo in nobis perditam oportet, ut querentes virtutem, inveniamus illam. Nam si quis ab ira non quieverit, quomodo ad mansuetudinem exercebitur? Si quis a se non eliminaverit fornicationem, quomodo continentiam profitebitur? Primum enim par est abjici omnem avaritiam et idololatriam, atque ita deinceps querere pauperitatem, pietatemque. « Quæsi » enim, inquit, « quem diligit anima mea: quæsi » et inveni illum, et introduxi eum in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ me concepit <sup>50</sup>. » Qui porro

<sup>45</sup> II Cor. III, 6. <sup>46</sup> I Cor. XIII, 10. <sup>47</sup> ibid. 11. <sup>48</sup> Math. X, 39. <sup>49</sup> ibid. 27. <sup>50</sup> Cant. III, 1, 4.

(45) Hæc, καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν, desunt in Gobler. et Felc. 1. Ibid. Anglic. Χρεῖα γὰρ νῦν ζητῶσαι.

(46) Regius, ἐπιφανέντος.

(47) Ita Reg. Segner. Gobl. Angl. Basil. qui tamen postremus habet cum editis, ἐφη. Ibid. hæc, καὶ ὁ ἀπολέσας... εὐρήσει αὐτήν, desunt in Regio, Gobl. et Felc. 1. Paulo post, Seg. καὶ εὐρὸν αὐτὴν ὡσαν ἐν ἁμαρτίαις, ταχύντω. Mox Seg. Gobl. Felc. 1, μὴ συγχωρῶν αὐτῇ. Ibid. omnes mss. ἵνα καρὸν λάβῃ, præter Felc. 2, qui cum editis habet ἵνα καρὸν λάβῃ. Mox, Reg. quem sequi visum est, εὐρη. Ed. vero et cæteri mss. εὐρήσει.

(48) Regius, τῆ ψυχῆ ἐαυτῶν. Paulo post, Basil. quem sequimur, μὴ φεισόμεθα κτημάτων, et ita legit Nannius. Regius, μὴ φεισόμεθα χρημάτων, μὴ κτημάτων, non male. Editi, μὴ φεισόμεθα μὴ κτημάτων.

(49) Regius, εὐρωμέν. Ibidem, Regius et Segner.

τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ διαβόλου πανουργίαις, καιρὸς γέγονε τοῦ ζητηθῆναι τοῦτο, καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν (45). Χρεῖα γὰρ ἦν ζητῆσαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Τοῦτου οὖν ἀνυσθέντος, καιρὸς γέγονε τοῦ ἀπολέσθαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιά. Μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως ἦσαν ἐπιπέμμενα· τὸ δὲ τελειοτέρου φανέντος (46), τὸ ἐκ μέρους καθήργηται. « Ὅτε » γὰρ « ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, καθήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. » Ἀμέλει (47) ὁ Σωτὴρ φησιν· « Ὁ εὐρὸν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπόλεσας αὐτὴν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐτήν. » Τουτέστιν, ὁ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὐρὸν αὐτὴν ἐν ἁμαρτίαις, ταχύντω τὸ ἀπολέσσαι αὐτήν, μὴ συγχωρῶν αὐτὴν ἐγγρομίζει ἐν κακίᾳ· ἵνα, καρὸν λαβὼν, ζητήσας αἰδῆς εὐρη αὐτὴν ἐν ἀρετῇ. Καὶ γὰρ εἰ τις βούλει εὐρεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκτὸς κολάσεως, ἀπολέσει αὐτὴν πρῶς τὸ παρὸν, ἵνα Χριστὸν κερθῶσθι. Τὸ δὲ ἀπολέσαι ἐν ταῦθα διδάσκει ὁ Σωτὴρ, οὐχ ἵνα ἀπόλειαν τῆ ψυχῆ ἡμῶν (48) περιποισώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐν καιρῷ μεροτυρίῳ μὴ φεισόμεθα κτημάτων, μὴ τέκνων, μὴ γονέων, μὴ σώματος, μηδὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ παραδόμεν ἑαυτούς μέχρι θανάτου, ἵν', ὡς προσίπον, εὐρήσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν (49) ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ διδάσκων εἶπεν· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου δεῖος. »

3. Εἰ τις οὖν βούλει εὐρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ. Χρὴ τοῦτον ἀπολέσθαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίαν, ἵνα, ζητήσαντες τὴν ἀρετὴν, εὐρωμῶμεν αὐτήν. Ἐάν γὰρ μὴ τις παύσῃται (50) ὀργῆς, πῶς πράττειτα μελετήσει; Ἐάν μὴ τις ἀπολέσῃ ἀπ' ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν, πῶς ἀποφροσύνην ἐπαγγέλλεται; Πρῶτον μὲν γὰρ ἀποβαλέσθαι προσήκει ἡμῖν πᾶσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδωλωστέριαν, καὶ (51) εἰθ' οὕτω ζητήσας ἀκτημοσύνην καὶ θεοσέδειαν. « Ἐζήτησα » γὰρ, φησὶν, « ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ εὐρὸν αὐτόν, καὶ εἰσῆγαγον αὐτόν (52) εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου, καὶ

D τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν. Basiliensis, τὴν ψυχὴν αὐτῶν. Mox, Regius, Segner. Basil. Anglic. διδάσκων ἐλεγεῖν. Editi vero, διδάσκει. Mox, post ἢ μητέρα, quidam mss. cum editis habent, ἢ τέκνα, quæ desunt in Basil. et Anglic. Ibid. post δεῖος, Regius adjicit, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν.

(50) Ita Reg. Segner. Gobler. et Felc. 1. Editi et alii, παύσεται. Anglic. solus, ἀπόσπαστα. Ibid. Basil. et Anglic. πῶς πράττειτα μελετήσει. Regius solus, πῶς πράττειτα μελετήσει. Cæteri ut in textu. Ibid. Basil. πολεμήσει ἀπ' ὅ. Paulo post, Regius, Πρῶτον γὰρ ἀπολέσθαι προσήκει ἐν ἡμῖν.

(51) Καὶ deest in Gobler. et Felc. 1. Max, Regius, καὶ εὐσέδειαν. Ἐξ. Ibidem, Regius et Segner. γὰρ φησιν. Editi vero, γὰρ ἐφη.

(52) Αὐτόν deest in Gobler. et Felc. 1. Infra, post ἐπιματινόμενος Regius habet, Κύριος τῶν δυνάμεων.

εις τὸ ταμίειον τῆς συλλαβούσης μ. Ὁυτος δὲ ἔστιν ὁ Χριστὸς ὁ σημαινόμενος, ὁ διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας καταλθὼν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ συλληφθεὶς, καὶ τεχθεὶς καὶ ἐν φάτῃ ἀνακλιθεὶς, ἕως οὗ σώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω γὰρ φειδόμενος ἡμῶν (53), ἀποστέλλει καὶ νῦν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς τὴν κατάναντι κώμην, εἰπόντες πρὸς αὐτούς· « Πορευθέντες (54) εἰς τὴν κατάναντι κώμην, εὐρήσατε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. » καὶ πορευθέντες οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὸ κελυσθὲν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύσας ἐὼν πῶλον. Μεγάλων δὲ ἔστιν ἀνδρῶν λύσαι τὸν πῶλον τούτων, ἀγαπητοῦ· μεγάλων δὲ, φημί (55), οὗ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ μεγάλων ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ δικαιοσύνῃ· μεγάλων ἐν φρονήσει τε καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ· ὅποιοι μαρτυροῦνται Μωσῆς γεγονέναι, ὡς θραὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει περὶ αὐτοῦ· « Πίστει (56) Μωσῆς μέγας γενόμενος, ἤρῃσαστο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ· » ἀλλὰ καὶ προκόπτων Ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο. Τῶν γὰρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λύσαι τὸν πῶλον τούτων. Καὶ (57) εἴθε κατὰ τῆς ἀμαρτίας δεσμῶν, ὡς καὶ ἡ Γραφή (58) μαρτυρεῖ, λέγουσα, ὅτι αἰσιρὰς τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτιῶν ἑκατοσφίγγεται. Εὐξόμεθα οὖν, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστελῇ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ὅπως ἡμᾶς λύσωσιν ἀφ' ὧν ἑκατοσφίγγεται ἡμῶν δεσμοί. Ὁ μὲν γὰρ ἡμῶν δίδεται φιλαργυρία, ὁ δὲ συμπόδεκται (59) πορνεία· καὶ ἄλλος μὲν (60) μὴ συνδέεται, ἕτερος δὲ κεκράτῃται ὑπὸ κενδοξίας· καὶ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἀρπάζει τὰ τοῦ πληρώτου καὶ τοῦ πένιτος, ἄλλος δὲ τόκον ἐπὶ τόκῳ λαμβάνει· καὶ τέλος πάντες ἡσθενησαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν (61), καὶ χρῆσθμεν τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἰάσεως· καὶ χρῆσθμεν αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστελῇ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. Οὕτω γὰρ φησι· (62) πρὸς τοὺς μαθητὰς· « Πορευθέντες εἰς τὴν κατάναντι κώμην, εὐρήσατε πῶλον δεδεμένον· λύσαντες αὐτὸν, ἀγάγετέ μοι. » Κώμην τὴν κατάναντι θραὶ ἀκούετε, ἐπὶ περιγίοντον τόπον ὑπολάμβαν· ἡ γὰρ πόλις ἔστιν

his indicatur, Christus est : qui ob peccata vestra de caelo descendit, conceptus, natus et in praesepio reclinatus est. donec genus humanum liberaret. Cum tantam enim nostrae salutis curam gerat, iam discipulos mittit in pagum ex adverso situm, sicut illis : « Profecti in pagum e regione situm, invenietis pullum alligatum ; solventes adducite mihi : » et profecti apostoli, prout jussum sibi fuerat a Domino, pullum solvunt. Magnorum sane virorum est, pullum istum solvere, dilecti ; magnum, inquam, non statura corporali ; sed fide, charitate et justitia : magnum prudentia, fortitudine, et virtute : qualis fuisse Moses declaratur, cum Apostolus de illo inquit : « Fide Moyses grandis factus, negavit se dici filium filiae Pharaonis : » quia et proficiens Isaac, magnus effectus est. Ad eos enim qui hoc modo magni sunt, attinet solvere pullum istum. Atque utinam ego tantus essem, ut pullum hunc vinculis solvere possem ! Nam quisque nostrum peccati vinculis alligatur, ut Scriptura testatur, aens, peccatorum suorum catenis quaque constringitur. Oremus itaque, ut ad nos quoque mittat Jesus discipulos suos : qui nos a vinculis solvant ; quibus unusquisque nostrum constringitur. Nam avaritia ille devinctur, hic fornicatione complicatur, ebrietate hic, ille vana gloria tenetur : est qui injuria afficit, est qui bona proximi pauperisque diripiat, alius, qui usuram supra 57 usuram accipiat. Demum omnes infirmamur in injustitiis nostris, egemusque Salvatoris medela : egemus, inquam, ut ad nos mittat discipulos suos, nosque absolvant illi ex vinculis diaboli. Sic enim ait ad discipulos : « Profecti in pagum ex adverso situm, invenietis pullum alligatum : solventes eum, adducite mihi : » Pagum ex adverso situm cum audis, terrestrem locum intellige : civitas quippe illa caelestis est, ut scribit beatus Apostolus : « Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus : » cujus opifex et conditor est Deus : » Hursum ipse : « Non enim accessistis ad tractabilem montem, et obtectum igne ; sed accessistis ad

79 Matth. xxi, 2. 78 Hebr. xi, 24. 77 Matth.

xxi, 2. 78 Hebr. xxi, 14. 79 Hebr. xi, 10.

(53) Basiliensis, οὕτως γὰρ φειδόμενος.

(54) Sic Regius, Seguer. Basil. Anglic. In editis vero, πορευθέντες εὐρήσατε. Paulo post, Reg. et Seguer. καὶ πορευόνται οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ λύσωσιν τὸν πῶλον κατὰ τὰ κελυσθέντα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, μεγάλων, etc. Anglic. καὶ πορευόνται οἱ ἀπόστολοι κατὰ κελυσθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, λύσας. Caeteri ut in textu cum prius editis.

(55) Haec, μεγάλων δὲ, φημί, absunt a Gobler. et Felc. 1. Ibid. editi cum quibusdam mss. ἀλλ' οὐ τὴν σωματ., sed in tribus mss. ἀλλ' deest, recte. Mox, Regius, Seguer. Basil. Anglic. ἀλλὰ μεγάλων ἐν. Editi et caeteri, μεγάλων ἀλλ' ἐν. Mox, μεγάλων sequens deest in Gobler. et Felc. 1.

(56) Ita Regius, Seguer. Anglic. Basil. Caeteri cum editis, ὡς αὐτὸς ἔφη, πῆται, etc.

(57) Καὶ deest in Gobler. et Felc. 1. Mox, Regius, με τῶν παρόντων λύσαι. Ibidem, Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τοὺς δεσμούς. Caeteri vero cum editis, τῶν δεσμῶν.

(58) Ita Regius, Seguer. Basil. Anglic. Editi

vero, ὡς ἔφη ἡ Γραφή, ὅτι. Mox, Regius, ἀμαρτιῶν. Tres postremi quos sequimur, ἀμαρτιῶν. Editi vero, ἡμαρτημένων. Mox, ἡμᾶς deest in Gobler. et Felc. 1.

(59) Ita Regius, Seguer. Basil. Anglic. Editi autem, Καὶ γὰρ ὁ μὲν δίδεται φιλαργυρία, ὁ δὲ πῶδεκεται.

(60) Sic Reg. Seguer. Basil. Anglic. In duobus postremis autem, μὲν, et paulo post, δὲ, desunt. Editi, καὶ ἄλλος μὴ συνδέεται, ἕτερος κρατεῖται κενδοξίας. Mox subsequencia ex Regio et Seguer. restituiimus, in editis et in caeteris mss. mire confusis.

(61) Reg. Segner. Basil. ἀδικίας ἑαυτῶν. Mox, Seguer. et Angl. παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Editi et caeteri, παρὰ τοῦ Σωτῆρος, minus recte.

(62) Ita Regius, Seguer. et Gobler. Editi et caeteri, γὰρ ἔφη. Mox, Reg. et Seguer. Πορεύσατε... καὶ εὐρή... Ibid. Anglic. ἀπέναντι. Paulo post, Regius et Seguer. κώμην δὲ τὴν.

Sion montem, et ad civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, et multorum millium angelorum frequentiam <sup>65</sup>. »

γὰρ ὁ Θεός. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν (64) · « Οὐ μένω πυρὶ, ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών θρεῖ, καὶ πόλει ἀγγέλων πανηγύρει. »

4. Tales fuere sancti omnes, et quotquot secundum Paulum incedentes, eodem contendunt. Audiruntur eundem : « Si enim ipsius meminissent de qua exierunt, haberent utique occasionem reverendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem <sup>66</sup>. » Hujusmodi erant sancti apostoli et discipuli Domini, qui cum Petro dicebant : « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te <sup>67</sup>. » Mittuntur itaque solum supra dictum pullum. Nam Salvatoris nostri adventus et humanitas revocavit nos ex pago e regione posito ad caelestem ipsius urbem supernam Jerusalem. Arbitror enim nos ob Adami inobsequentiam pulsos esse ex paradiso, et in adversum pagum, quasi in coloniam, deductos : « Ejecit enim, inquit, Deus Adam, et habitare fecit eum e regione paradisi voluptatis <sup>68</sup>. » Sic igitur in adversum pagum mittuntur a Jesu discipuli soluti pullum. Et vide, quæso, num forte ob eum qui ejectus fuerat e paradiso, atque e regione constitutus, mittantur discipuli a Jesu in adversum pagum soluti pullum. Ea enim de causa venit Salvator, relictis nonaginta novem ovibus quæ non erraverant, ut profectus eam perquireret quæ erraverat : qua inventa lætatur de ipsa, congaudentque angeli de uno peccatore penitente. Quærendum porro, an soli ad pulli ministerium missi sint discipuli in vicinam ex adverso positam. Scio enim, ante apostolos, invisibiles potestates Jesu inseruisse. Fortassis enim ipsas potestates, quasi discipulos suos, misit Dominus una cum Petro, ad pagum e regione positum, ut pullum solverent. Audi namque quid de Domino evangelista dicat : « Et ecce, inquit, angeli venientes ministrabant ei <sup>69</sup>. » De humanitate autem clamat David : « Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducavit homo <sup>70</sup>. » Nemo itaque degens in corpore, et in hanc vitam pertractus, arbitretur se intra civitatem esse. Non potest quippe is qui sapit carnalia, in ista magna civitate reperiri, sed hujusmodi homo in pago adhuc versatur. Sensus quippe carnis ininicitia est in Deum. Scire igitur oportet, eum qui in pago

ἔπουρανία (63), ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει · « Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν, ἧς τεκνίτης καὶ δημιουργὸς γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένοι θρεῖ καὶ κεκαλυμμένοι Θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλήμ ἔπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν

4. Τοιοῦτοι δὲ (65) ἦσαν πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ δοσοὶ κατὰ τὸν Παῦλον πορευόμενοι ταύτης ὁρέγονται. Ἄκουε πάλιν αὐτόν · « Εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀρ' ἦς ἐξέβησαν, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. Νῦν δὲ κρείττους ὁρέγονται, τοιούτοις ἔπουρανίῳ. » Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, οἵτινες (66) μετὰ τοῦ Πέτρου ἔλεγον · « Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησαμέν σοι. » Ἀποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν προειρημένον (67) πῦλον. Ἦ γὰρ τὸ Σωτήριος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκαλέσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἔπουρανίον αὐτοῦ πόλιν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Οἶμαι γὰρ, ὅτι διὰ τὴν γενομένην τοῦ Ἀδάμ παρακοὴν ἐξεβλήθημεν ἀπὸ (68) τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς κώμην τὴν κατέναντι ἀπρωκισθῆμεν · « Ἐξέβαλε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, καὶ κατώπιον αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς. » Καὶ ὧδε οὖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λύσαι τὸν πῦλον. Καὶ ὅρα μήποτε διὰ τὸν ἐκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδείσου οἱ μαθητὰὶ ἀποστέλλονται εἰς τὴν κατέναντι κώμην ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λύσαι τὸν πῦλον. Διὰ γὰρ τοῦτο (69) ἐκλήθειν ὁ Σωτὴρ, καταλιπὼν τὰ ἐνεχόμενα ἐνθάδε πρὸβατα, καὶ μὴ πεπλανημένα, ὅπως πορευθεὶς ζητήσῃ τὸ πεπλανημένον · καὶ εὐρῶν, χαίρει ἐπ' αὐτῷ, συγκαίρουσι δὲ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ ἐν ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντι. Ζητήτεον δὲ εἰ μόνου τῆς τοῦ πύλου διακονίας ἔνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Οἶδα γὰρ, ὅτι πρὸ πάντων ἀποστόλων ἀόρατοι δυνάμεις διεκόνουν τῷ Ἰησοῦ. Ἰσως γὰρ καὶ αὐτὰς τὰς δυνάμεις μαθητευομένας αὐτῷ ὁ Κύριος ἀπέστειλεν ἅμα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λύσαι τὸν πῦλον. Ἄκουε γὰρ (70) τοῦ εὐαγγελιστοῦ περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος · « Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἄγγελοι ἐλθόντες διεκόνουν αὐτῷ. » Περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος βοᾷ Δαβὶδ λέγων · « Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐταῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἐφαγεν ἄνθρωπος. » Μηδεὶς οὖν ἐν σώματι διεκρίβων, καὶ εἰς τὸν βίον τούτον περισπώμενος, νομίζτω, ὅτι ἐνδοῦ ἐστὶ πύλου. Οὐ δύναται γὰρ ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει εὐρε-

<sup>65</sup> Hebr. xii, 18, 22. <sup>66</sup> Hebr. xi, 15 16. <sup>67</sup> Matth. xix, 27. <sup>68</sup> Genes. iii, 23, 24. <sup>69</sup> Matth. iv, 11. <sup>70</sup> Psal. lxxvii, 25.

(65) Basiliensis, ἔπουρανίῳ. Anglic. ἔπουρανίος. Paulo post, Regius, Seguer. Basil. « ὡσαύτοι λέγων » Οὐ γὰρ.

(64) Seguer. Gobler. Reg. φησιν. Editi, ἔφη.

(65) Δὲ deest. Mox, Reg. solus, κατὰ τὸν Παῦλον πολιτευόμενοι. Mox, Reg. Seguer. Anglic. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος. Mox, Reg. quem sequimur, ἐξέβησαν. Cæteri vero et editi. ἐξεβλήθησαν.

(66) Ita Regius, Seguer. Anglic. Editi vero, οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι, οἵτινες, omisiss mediis.

(67) Προειρημένον. deest in Gobler. et Felc. 1,

cujus loco Regius habet, μνημονουθέντα.

(68) Ἀπὸ deest in Seguer Gobler. et Felc. 1, cuius loco Regius et Anglic. habent, ἐκ τοῦ παραδείσου.

(69) Sic Reg. Seguer. Anglic. Editi, ἀποστέλλονται. Διὰ τοῦτο, omisiss mediis bene multis. Ibid. Reg. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπέδημνον. Infra, Basil. et Anglic. ζητήσῃ τὸ πλανώμενον.

(70) Γὰρ deest in Gobler. et Felc. 1. Ibid. 4, mss. περὶ τοῦ Κυρίου. Cæteri cum editis, περὶ τοῦτο. Ibidem omnes pene mss. φησὶν. Editi, ἔφη.

θῆναι, ἀλλ' ἐν κώμῃ ἐτι διατριβεί ο τοῦτος. Τὸ γὰρ Ἀ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα (71) εἰς θεὸν ἐστιν. Εἶδέναι οὖν δεῖ, ὅτι ο κώμην οὐκὼν οὐ πολιτεύεται τῇ ψυχῇ, οὐ στρατηγεῖ τῇ γνώμῃ, οὐκ ἀρχει ἐαυτοῦ· πῶλεως γὰρ μεγάλῃς ὄσια ταῦτα. Ὅτε γὰρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύεται, καὶ σωφροσύνην στρατηγήσῃ, καὶ σοφίαν βουλευσάται, καὶ ἐγκρατείας ἀρετῆ, τότε τῶν ἀγίων μιμητῆς γενήσεται. Οἱ γὰρ ἅγιοι οὐκ ἔχουσιν ὄδε μένουσαν πόλιν, ἀλλ', ὡς προείπον, τὴν μέλλουσιν ἐπιζητοῦσιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Ἄκουε γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Ἐπὶ τῆς γῆς περιπατοῦντες, ἐν οὐρανοῖς τὸ πῶλευμα ἔχουμεν· καὶ, Ἐμὴν δὲ τὸ πῶλευμα ἐν οὐρανῷ ὑπαρχέτω, ἠ ἀγαπητοί. Σημαίνει γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος διὰ τοῦ, Ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, ἐτὴν προκοπὴν τὴν νευσηομένην (72) τοῖς μετὰ τὰ ἄθεδδε ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι μέλλουσιν.

5. Πορευθέντες οὖν οἱ μαθηταί, ἔβασαν τὸν πῶλον· Β μαθητῶν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον, καὶ μαθητῶν δυναμένων (73) ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα. Πολλοὶ γὰρ ἁλοκῶντες εἰνοὶ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, οὐκ ὄπισ τὰ ὄπ' αὐτοῦ λεγόμενα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλεύουσι τῷ διδασκάλῳ, ὡς ο τρισάθλιος καὶ (74) προδότης Ἰουδας. Πηλίκος δὲ ἐστιν ο πῶλος οὗτος, ἀγαπητοί, ὡς μὴ ἕνα κύριον ἔχειν, ἀλλὰ πολλούς (75); Εἶπον γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς οἱ κύριοι τοῦ πῶλου· Τί λύετε τὸν πῶλον; Ἄρα εἰ ἦν αἰσθητὸς ὁ πῶλος οὗτος, οὐκ ἤρκει ἕνα κύριον αὐτῷ παρακαθεζέσθαι; ὦν δὲ πολλοὶ αὐτοῦ εἰσι κύριοι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Εἶπον γὰρ, φησὶν, οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς· Τί λύετε τὸν πῶλον; Ἰσως γὰρ ἐροῦσι πρὸς αὐτούς· Οὐκ ὄρατε, πῶσαι αὐτῷ παρακαθεζόμεθα; πῶς δεδεμένοι ἐστί; C πῶς ἐτρήκαμεν αὐτὸν ἐκδοτον; τί ἀποσπάτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; Τί λύετε τὴν προσδοκίαν ἡμῶν; Ἐτι οὗτος ἡμῖν ὑπολείπειται, καὶ τοῦτου ἡμῶς ἀποστήσῃ (76) βούλεσθε; Ἐὰν οὗτος λυθῇ ἀπὸ τῶν δεσμών, ἡμεῖς ἀντ' αὐτοῦ δεσμευόμεθα. Ἐροδοῶτον τοιγαροῦν οἱ ἀλιτῆριοι (77) δαίμονες, ὁρῶντες λυόμενον τὸν πῶλον· ἐταράσσοντο ἐν ἑαυταῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἵτινες ἠχηματώτευσαν ἡμᾶς. Ἄλλ' ὅτε ἐπεδῆμυεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἐπιγνώσαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγοντος· καὶ τοῦτου ἡμῶς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄρεων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες· Ἐ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, D Ἐφοβήθησαν μὴ οὗτος ἐστὶν ὁ τὸ σκότος καταλάμπων· ἤκουσαν γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐ Γαλι-

habitat, non recto vitæ instituto, non mente duce uti, non sibi imperare : hæc enim magnæ civitatæ sunt propria. Nam ubi quis in virtute degit, ex prudentiæ ductu agit, sapienter consulit, temperanter imperat, tunc sanctorum est imitator. Sancti quippe non habent hic manentem civitatem : sed, uti supra dixi, futuram requirunt, cujus opifex et conditor Deus est. Audi enim Apostolum : « In terra ambulantes conversationem in cœlis habeamus ; » et, « Nostra conversatio in cœlis sit \*\* », » 58 dilecti. Significat enim Apostolus his verbis, « In terra ambulantes, » profectum lucrumque futurum iis qui post hanc vitam in cœlis habitaturi sunt.

5. Profecti igitur discipuli, pullum solverunt ; discipulorum quippe opus est, hunc solvere pullum ; imo discipulorum qui ea prestare possunt quæ a magistro jubentur. Multi namque qui videntur discipuli esse Jesu, non modo ea non faciunt quæ ab ipso jubentur ; sed etiam magistro insidias parant, ut improbissimus et traditor Judas. Quantum porro est iste pullus, dilecti, qui non unum dominum, sed multos habet ? Dixere namque ad discipulos pulli domini : Quare solvitis pullum ? Si sensibilis pullus esset, annon sufficeret ei unum assidere dominum ? jam vero juxta Evangelium, multi ejus domini sunt. Dixerunt enim, ait, domini ejus, discipulis : « Cur solvitis pullum ? » Et fortassis aiunt illis : Nonne videtis quot ipsi assideamus ? quemadmodum ligatus sit ? quomodo teneamus illum mancipatum ? Cur abstrahitis a nobis stram operam ? Quid solvitis nostram expectationem ? Hic etiamnum nobis superest, et nos illo privare vultis ? Si ipse solvitur a vinculis, nos ejus loco vinciemur. Terrebantur itaque scelesti dæmones, pullum cernentes solum : conturbabantur in sese adversariæ potestates, quæ nos in captivitatem redegerant. At quando advenit Dominus noster Jesus Christus, ejusque præsentiam agnovere, reformidabant, cum audissent eum hæc discipulis loquentem : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ». Pertimescebant his auditis : « Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». Metuebant ne ille esset qui tenebras illustraret : audierant enim prophetam dicentem : « Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem ma-

\*\* Philipp. iii, 20. \*\* Luc. xix, 35. \*\* Luc. x, 19. \*\* Matth. xxviii, 49.

(71) Basiliensis, ἐχθρός.

(72) Tres mss. γινόμενῳ.

(73) Goll. et Felc. 1, ἔβασαν τὸν πῶλον καὶ μαθητῶν δυναμένων.

(74) Hæc, τρισάθλιος καί, desunt in Goblirian. et Felc. 1.

(75) Sic tres mss. Alii vero cum editis, ἀλλ' ὡς πῶλος.

(76) Basiliensis, ἀποστήνας.

(77) In Goll. et Felc. 1, ἀλιτῆριοι dæst. Mon, Seguer. ἐν ἑαυταῖς, rectius quam editi, qui habent, ἐν ἑαυτοῖς.

(78) Regius solus sic totum hunc locum habet, ἀκούσαντες· Ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος ἐξώτερον. τὸ ἤτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες· Ἰδοὺ εἶδωκα, etc.

gnam \*\*. » Omnes itaque circa pullum hiabant, omnes circa ipsum sedebant, nemo ab illo abscedit. Talis iste pullus est, ut omnes ejus domini custodiant illum. Si sensibilis esset, num domini assident illi? Num asellus sensibilis multorum dominorum est possessio? num omnes ejus domini assident ipsi, ita ut nullus aegotia obeat, nullus in foro ambulet, nihil aliud operis habeant, sed una omnes circa ipsum occupentur? Num asellus sensibilis in bivio alligatur, diversorio praesepioque caret, in agrum non procedit? sed sensibilis pullus in bivio alligatur, omnesque domini ejus assident ipsi, observantque illum. Haec cum dico, historiam non aufero : nequaquam enim litteram ob spiritum auferimus ; sed spiritus vim servamus per litteram.

γων οὐκ ἀναίρω τὴν ἱστορίαν· οὐ γὰρ ἀναίρωμεν πνεύματος δύναμιν διὰ τοῦ γράμματος.

6. Revera sensibili asello insedit Dominus, Bethania Jerosolymam profectus : ita enim probetavit Zacharias : « Dicitte filiae Sion : Ecce Rex tuus venit tibi mansuctus, sedens super asinum et pullum filium subjugalis \*\*. » Salva igitur historiae fides, perscrutator ea quae in illa defossa sunt : perquirimus repositum nobis thesaurum , perquirimus spiritus vim. Non enim nudae historiae attendimus ; Judaeorum est ejusmodi stultitia. Certe Dominus noster Jesus Christus eorum coarguens amentiam , ait : « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis habere vitam aeternam \*\*. » Sed Judaei nudae litterae adhaerentes, fame consumpti sunt. Gnari itaque nos, 59 fratres, litteram occidere, spiritum autem vivificare ; non modo historiam Scripturarum sequamur, neque, ut Judaei, nudae litterae adhaerescamus, sed, ut scriptum est, scrutemur Scripturas, ut ita eorum de Jesu Christo testimonia animo colligere valeamus. Ridebunt sane Graeci, objectantes nobis, Deum Christianorum, qui Christus nuncupatur, asello insedissee. Sed nos neque in dubio versamur, neque negamus ejus in carne adventum. Ideo enim corporaliter peregrinatus est, ut id quod perierat perquirendo reperiret, et quod errabat reduceret. Ita enim per prophetam denuntiavit : « Revertimini, filii revertentes, et ego sanabo contritiones vestras \*\*. » Non abs re igitur haec significantur in divinis Scripturis, dilecti. Magnus hic pullus est qui alibi, « Filius junior i vocatur. Nam pullus, juvenis est asinus. Nos itaque, id est humana natura,

λαῖζ τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει ἀλλε φῶς μέγα. » Πάντες οὖν περὶ τοῦ πύλου κεχθῆσαι, πάντες περὶ αὐτὸν καθήνται, οὐδὲς αὐτοῦ ἀφίσταται. Τοιοῦτός ἐστιν οὗτος ὁ πύλος, ὡς πάντας τοὺς κυρίου αὐτοῦ τηρεῖν αὐτόν. Ἄρα, εἰ ἦν αἰσθητὸς οὗτος, οἱ κύριοι αὐτοῦ παρεκαθίζοντο αὐτῷ ; καὶ ἄνθρωπον αἰσθητὸν πολλῶν κυρίων γίνεται κτήμα ; καὶ πάντες οἱ κεκτημένοι παρεκαθίζονται αὐτῷ ; οὐδὲς αὐτῶν πραγματεύεται, οὐδὲς αὐτῶν ἐν ἀγορᾷ βαδίζει (79), ἄλλο ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες αὐτῶν ἑμοῦ περὶ αὐτὸ ἠσχολῶνται ; Ἡ ἄνθρωπον αἰσθητὸν ἐπὶ ἀμφόδου δέεται, Ἐπαυλὸν οὐκ ἔχει, φάτην οὐκ ἔχει, εἰς ἀγρὸν (80) οὐ κατέρχεται ; ἀλλὰ πῶλος αἰσθητὸς ἐπὶ ἀμφόδου δέεται, καὶ πάντες οἱ κύριοι αὐτοῦ αὐτῷ παρεκαθίζονται, τηρῶντες αὐτόν. Ταῦτα λέει τὸ γράμμα διὰ τὸ πνεῦμα· ἀλλὰ σώζομεν τὴν τοῦ

6. Ἀληθῶς ἐπὶ ὄναριον αἰσθητοῦ ὁ Κύριος ἐκάθισεν (81) ἐρχόμενος ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱερουσόλυμα· οὕτω γὰρ Ζαχαρίας προφητεύει λέγων· « Εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου (82) ἔρχεται σοι πρᾶς, ἐπιθεθῆκός ἐστι ἕνθα καὶ πῶλον ὑδῶ ὑποζυγίου. » Τῆς οὖν ἱστορίας ἀληθεύσεως, ζητῶ τὰ ἐν αὐτῇ καταχωσθέντα πράγματα· ζητοῦμεν τὸν ἐναποκειμένον (83) ἡμῖν θησαυρὸν, ζητοῦμεν τοῦ πνεύματος τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ ψιλὴ ἱστορία προσέχομεν· Ἰουδαίων γὰρ ἡ τοιαύτη ἀπίστεια. Ἄμφια καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διελέγχων αὐτῶν τὴν ἀνίαν, φησὶν· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. » Ἀλλὰ Ἰουδαῖοι (84) ψιλῶ τῷ γράμματι προσέχοντες ἐλιμοκονήθησαν. Εἰδότες οὖν ἡμεῖς, ἀδελφοί, ὅτι τὸ μὴ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, οὐ μόνον τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γραφῶν ἐξακολουθήσωμεν (85), οὐδὲ ὡς Ἰουδαῖοι ψιλῶ τῷ γράμματι προσέχομεν, ἀλλ', ὡς γέγραπται, ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς ὀφειλομένοι, ἴν' οὕτω τὴν ἐκ τούτων μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. Γελοῦσοι γὰρ καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλούμενος Χριστὸς εἰς ὄναριον ἐκάθισε (86). Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν (87). Διὰ γὰρ τοῦτο σωματικῶς ἐπέδημησεν, ἵνα τὸ ἀπολλωδὸς ζητήσας εὕρη, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψῃ. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ προφῆτου βοᾶ λέγων· « Ἐπιστρέψατε, καὶ οἱ ἐπιστρέφοντες, κατ' ὄψιν ἴδομαι τὰ σωτήριμα ὑμῶν. » Πράγματα οὖν ἐστὶ τὰ σημαίνόμενα

\*\* Isa. ix, 1, 2. \*\* Zach. ix, 9. \*\* Joan. v, 39. \*\* Jer iii, 22.

(79) Anglicanus, ἐν ἀγορᾷ διατρέθει. Mox, Anglicanus, πάντες αὐτῶν περὶ αὐτοῦ ἦσχ. Regius, πάντες ἑμοῦ ὄναριον παρεκαθίζονται. Mox, Basilicnsia, ἐπὶ ἀμφόδου δέεται.  
 (80) Regius, εἰς ἀγρὸν. Editi, εἰς ἀγορᾶν. Mox, Basil. ἐπὶ ἀμφόδου δέεται. Anglic. ἐπὶ αὐρόδου ἐκδέεται.  
 (81) Seg. et Basil. ἐπεκάθισεν. Angl. ἐκάθησεν. Idem mox, οὕτω καὶ Zay.  
 (82) Σου δεest in Goblerian. et Felc. 1. Ibidem, ἀπιθεθῆκός ἀbest a Basiliensi et Anglicano.  
 (83) Ita maxima pars mss. Editi, ἀποκειμένον.  
 (84) Sic Regius, Gobler. et Felc. 1. Editi vero,

D ἀλλὰ Ἰουδαῖοι μὲν. Mox, προσέχοντες δεest in Basiliensi et Anglic.  
 (85) Regius, ἐξακολουθοῦμεν. Seguer. et Gobler. ἐξακολουθήσωμεν. Paulo post, Regius, Seguer. Basil. Angl. ἐρευνᾶν, recte. Editi vero et caeteri, ἐρευνῶντες. Paulo post, Goblerian. ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ.  
 (86) Angl. ἐκάθισε. Regius, ἐκαθέστη. Mox in editis et in quibusdam mss. legitur, καὶ ἡμεῖς μὲν, sed μὲν δεest in Basiliensi et Anglicano.  
 (87) Basiliensis et Angl. τὴν ἰσοακρον παρουσίαν. Infra Goblerian. διὰ τοῦ προφήτου φησὶν· Ἐπιστρέψατε.



ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, ἀγαπητοί. Μέγας ἐστὶν οὗτος ὁ πῦλος, ὃς (88) καὶ ἀλλαχού λέγεται ἡ υἷος νεώτερος. Καὶ γὰρ ὁ πῦλος, ἄλλος ἐστὶ νέος. Ἡμεῖς οὖν ἔσμεν ὁ πῦλος, τοῦτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. Ὅτινα ἀνθρώπων οἱ αἰχμαλωτεύσαντες πρὸ τούτου κύριοι αὐτῶν (89) ἔδωκαν δεσμοὺς ἀλύτους, καὶ ἕκαστος αὐτῶν δεσμῶς ἐπὶ δεσμῶν κατέδησαν, καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἠσφαλίσαντο, ὡς οἶμαι, ὅτι καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κατέδησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ διαβῆναι ἐπὶ τὰ βελτία. Ἄλλ' ὁ φιλόθεος τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ διὰ τοῦτο ἐπιδημήσας (90), καλεῖται τοὺς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· Ἐπορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὐρήσατε πῦλον δεδεμένον· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. »

7. Πολλὰ οὖν παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Κύριος, ἀγαπητοί· οὐ γὰρ μόνον τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας ἔλυσε, ἀλλὰ καὶ ἔξωσεν ἡμῖν ἔδωκε τὸν πατεῖν ἐπάνω ἔργων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦν γὰρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους (91) τοῦτου, λαβόντες ἡμᾶς αἰχμαλωτούς, καὶ δέσαντες ἡμᾶς δεσμοῖς ἀλύτοις, προέπειν οὐκ ἐπέτρεπον, οὐδὲ συνεχώρουν βαδίζειν τῇ ἐδῶ τῇ ἀγαθῇ· καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμῶν ἀφίσταντο (92), ἀλλὰ καὶ δεδεμένους ἡμᾶς ἐσχράτεις, πάλιν περιεκάθησαν, ὡμοί τινας ὄντας καὶ ἄγριοι δεσπόται. Ἄλλ' ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιδημήσας (93) κηρύσσει αἰχμαλωτούς ἀρεσιν, καὶ τυφλοὺς ἀνάβλεψιν. Ἄμειβε ἀποπέμψαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσαι τὸν πῦλον. Εἶτα λύσαι αὐτὸν, καὶ φάτιν ἐκδομοῖ αὐτῷ, καὶ νομῆν ἐτοιμάζει. Τοῦτο (94) γὰρ ὁ Προφήτης βουλόμενος εἰπεῖν, φησὶ· ὁ Κύριος καταμαρτυρεῖ με, καὶ οὐδὲν με ὑπερβῆσαι, εἰς τόπον χλοῆς, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν. Ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσω· ἐξέθρεψέ με (95), τὴν ψυχὴν μου ἐπέτρεψε· καὶ πάλιν· Ὁ ἔξανκατέλιον χόρτον τοὺς κτήνησι, καὶ χλόην τῇ βουλαῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐστραφέντες οὖν λοιποὶ (96) εὐκαιοθητέροι γενόμεθα, καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὸν εὐεργέτην, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένα ἡμῖν ἀγαθὰ προθύμως δεξιόμεθα. Οὕτως γὰρ εὐχαριστοῦντες δυνάμεθα λέγειν σὺν τῷ Δαβὶδ· Ἐτόλμασα· ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἔξεναντίας τῶν θλιβόντων με. Ἐτοῦτον γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ἄλλος τὸν κυρίον αὐτοῦ. Καὶ τὰχα διὰ τοῦτον τὸν πῦλον ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ φάτιν ἀνακαλίνεται. Ἄρα γὰρ τόπον οὐκ εἶχεν ὁ Ἰωσήφ, ἀνὴρ εὐγενὴς ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ γένους βασιλικοῦ καταγράφων, υἱὸς Δαβὶδ χρηματίζων; Καὶ τόπον οὐκ εἶχεν εἰ μὴ τὸ κατέλιμα; Ἄλλος οὐχ ὑπῆρχε τόπος; Ἡ δὲ δλονότι πράγματα θεὰ ἦν τὰ οικονομού-

A pullus sumus. Hominem quippe, domini ejus, qui prius in captivitate illum redegerat, insolubilibus vinculis constrinxerat, quorum singuli vincula vinculis adjecerant, atque magna illum sollicitudine observabant, ita ut etiam (arbitror) pedes ejus alligerant, nec sincerem eum ad meliora progredi. Sed Filius Dei hominum amantissimus, qui illius causa peregrinatus est, discipulis suis præcipit hisce verbis : « Profecti in pagum e regione situm, invenietis pullum alligatum, solventes adducite mihi ». »

7. Multa itaque nobis bona præstitit Dominus, dilecti : non modo quippe solvit vincula peccatorum nostrorum; sed etiam potestatem nobis dedit calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici. Erat enim diabolus et principes mundi tenebrarum hartum, qui nos captivos fecerat, colligarantque insolubilibus vinculis, nec sinebant procedere aut in via bona progredi. Neque tamen a nobis hoc in statu positus abscedebant; verum in vinculis nos detinentes circa nos sedebant, crudeles sane et efferati domini. Sed Dominus et Salvator noster Jesus Christus peregrinatus est ut predicaret captivis dimissionem, et caecis visus restitutionem. Reverta discipulos suos mittit, qui pullum solvant. Dehinc soluto illo, praesepe aedificat, et pabulum parat. Hoc cum Propheta declarare vellet, ait : « Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit. Super aquam refectioem educavit me, animam meam convertit »; et rursum : « Qui producit juvenentis fenum, et herbam servituti hominum ». Conversi igitur deinceps sensibilibus reddamur, et agnoscamus benefactorem, et bona quibus ab ipso donamur alacriter accipiamus. Ita enim gratias agentes possumus cum Davide dicere : « Paraati in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me ». Tale quippe est illud : « Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui ». Et refortiss ab istum pullum Dominus in praesepe reclinator. Annon Joseph locum habuerit, vir ille nobilis, et ex regia stirpe orinndus, qui filius David nuncupatur? An locum alium non habuit, quam diversorium? nullusne alius fuit locus? Nimium vere divina hic negotia geruntur. Sane jam iterum adversarios 60 noster diabolus, cernens res, hano

88 Matt. xxi, 2. 89 Psal. cxli, 2-3. 90 Psal. ciii, 14. 91 Psal. cxii, 5. 92 Isa. i, 3. 93 Matt. i, 20.

(88) Ita Regius et Seguer. recte. Edisi, ὡς Paulo post ante ἡμᾶς legitur καὶ in editis, sed abest a Regio, et superfluum est. Ibid. Reg. et Anglic. ὁ πῦλος, καὶ ἂν λέγωμεν ἡμῖς, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ, ὄντινα ἀνθρώπων. Gohler. et Felc. 1, quos sequimur, ut in textu. Editi vero, ὁ πῦλος, τοῦτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. Ἐὰν δὲ λέγωμεν ἡμῖς, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ ὄντινα, etc. Regius, Ἐὰν δὲ λέγω.

(89) Κύριοι αὐτοῦ. Editi, αὐτοῦ, minus recte. Ibidem, Basiliensis, ἐπέτρεψαν. Mox, Regius, ἐσμεν ἡμεῖς δεσμοὶ. Anglic. δεσμῶν ἐπὶ δεσμῶν.

(90) Basiliensis, ἐπιδημήσας.

(91) Haec, τοῦ σκότους, desunt in Basiliensis.

(92) Regius, ἡμῶν ἀφίσταντο. Editi vero, ἡμῶν ἐπέτρεψαντο.

(93) Regius, ἐπιδημήσας. Basiliensis, ἐπέτρεψε.

(94) Ita Regius. Editi vero, οὕτως.

(95) Me deest in Basil. et Anglic. Mox, Reg. solus, ἐπέτρεψε.

(96) Λοιπὸν deest in Gohler. et Felc. 1.

gestas in gratiam humani generis, de more invidet A  
 ipsi : ratus enim e vulgo aliquem esse dominum, Herodem adornat, qui natum verum Regem per-  
 vestigaret, ut ipsum perderet. Proprium quippe  
 scelestissimi et nefarii illius est perdere et occi-  
 dere : Jesu vero proprium est servare atque tueri ;  
 suas quippe miseratur creaturas, siquidem omnia  
 per ipsum facta sunt. Queramus igitur verum Re-  
 gem Dominum nostrum Jesum Christum : nosque  
 ipsos examinemus, num soluta sint vincula nostra.  
 Quod si soluta sunt, in melius proficiamus : si non-  
 dum soluta sunt vincula tua, trade teipsum disci-  
 pulis Jesu. Adsunt enim qui nos solvant, accepta  
 ea a Salvatore potestate : « Quodcumque ligaveritis  
 super terram erit ligatum et in caelis, et quodcum-  
 que solveritis super terram erit solutum et in cœlis B  
 » : et : « Quorum remisistis peccata remittuntur  
 eis ». Beati igitur « quorum remissæ sunt iniqui-  
 tates et quorum tecta sunt peccata ». »

8. Dixerunt igitur domini pulli illius ad discipu-  
 los : « Cur solvitis pullum ? » Responderunt illi :  
 « Quia Dominus illo opus habet ». » Vides sapientem  
 discipulorum responsonem : audientes enim falsi  
 domini istius pulli, quod verus Dominus eo opus  
 haberet, nihil secundo reponunt ; sed terga dantes,  
 nihil ultra repugnare audent. Statim itaque festi-  
 nant ad principem suum diabolum, cui quæ gesta  
 essent renuntiant. Atque hic mihi, queso, vide C  
 consilium et deliberationem adversus Dominum.  
 Coguntur ibi universæ adversariæ potestates, effi-  
 citurque ecclesiæ malignantium, ut impleretur quod  
 dictum est per Prophetam : « Astiterunt reges terræ,  
 et principes conveuerunt in unum, adversus Domi-  
 num et adversus Christum ejus ». » Dicunt enim ad  
 diabolum nefarii dæmones : Quid facimus ? pullus  
 solutus est, abiit ad Dominum suum ; non jam sub  
 manu tua est, nec ultra illi dominaris. Cogitabat  
 deinde miser diabolus, quid contra Jesum molire-  
 tur. Tunc convenerunt scribæ et Pharisei in aul-  
 iam Caipæ, et consilium inierunt adversus Jesum,  
 quomodo eum perderent. Ignorabant enim miseri,  
 ejus mortem immortalitatem nobis largituram :  
 ejusque descensum, ascensum nobis in cœlum concili-  
 ariæ. Resurrexit enim Dominus tertia die a mor-  
 tuis, spoliato inferno, calcato inimico, soluta morte,  
 fractis peccatorum, quibus tenebamur, viuculis :

μενα. Ἀμέλει καὶ τότε πάλιν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διά-  
 βολος, ἔρων τὰ κατορθώματα τῶν ἀνθρώπων γέ-  
 νει, συνήθως ἐβρόνθησε. Νομίσας γὰρ ἕνα τῶν πάν-  
 των εἶναι τὸν Κύριον, παρασκευάζει τὸν Ἡρώδην  
 ζητῆσαι τὴν τεχθέντα ἀληθινὴν Βασιλέα, ὅπως αὐτὸν  
 ἀπολέσῃ. Ἴδιον γὰρ ἐστὶ τοῦ παμμάρου τούτου καὶ  
 παγκόσμιου ἀπολλύειν καὶ ἀποκτείνειν· τοῦ δὲ Ἰησοῦ  
 Θεοῦ ἐστὶ τὸ σώζειν καὶ περιποιεῖσθαι· καὶ γὰρ φεί-  
 δεται τῶν αὐτοῦ πεισμάτων, ἐπιπέδη καὶ πάντα δι'  
 αὐτοῦ ἐγένετο. Ἐπιζητήσωμεν τοιγαροῦν τὸν ἀλη-  
 θινὸν Βασιλέα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν  
 ἐξετάσωμεν ἑαυτούς, εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοί·  
 Καὶ εἰ λελυμένοι εἰσὶ, προκίβωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον·  
 εἰ δὲ μήπω λέλυνται σου οἱ δεσμοί, ἐπίθου ἑαυτὸν  
 τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ. Πάρεται γὰρ οἱ λύοντες  
 ἡμᾶς, ἐξουσίαν ταύτην ἐληφότες παρὰ τοῦ Σωτῆρος.  
 « Ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶ δεδεμένος ἐν  
 τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶ,  
 λελυμένος ἐν τοῖς οὐρανοῖς· » καὶ πάλιν (97)· « Ἐάν-  
 τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφένται αὐτοῖς. Μα-  
 κάριοι· τοιγαροῦν, « ὧν ἀρέθησαν αἱ ἁμαρτίαι  
 καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀνομίαι. »

8. Εἶπον οὖν οἱ κύριοι τοῦ πάλου πρὸς τοὺς μαθη-  
 τὰς· « Τί λύετε τὸν πῦλον; » Οἱ δὲ ἀποκριθέντες  
 (98) εἶπον· « Ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. »  
 Ὁρᾷ τῶν μαθητῶν τὴν σοφὴν ἀπάντησιν· ἀκούσαν-  
 τες γὰρ οἱ ψευδεῖς κύριοι τοῦ πάλου, οὗτοι δὲ οὐκ  
 ἀληθῆς Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει, δεύτερον οὐκ  
 ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ νῦνα διδάσαν, οὐκ εἰ ἀντιλέγειν  
 τολμῶσιν (99). Εὐθύς οὖν σπεύδουσι πρὸς τὸν ἀρ-  
 χοντα αὐτῶν τὸν διάβολον, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὰ  
 συμβεβηκότα. Καὶ ὅρα ἐκεῖ συμβουλίαν καὶ σκέψιν C  
 κατὰ τοῦ Κυρίου. Συνάγεται ἐκεῖ πᾶσα ἡ ἀντικει-  
 μένη δύναμις, καὶ γίνεται ἐκκλησία πονηρευομένων·  
 ὅπως πληρωθῆ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου (1)  
 λέγοντος· « Πάρετησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ  
 ἀρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου  
 καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Λέγουσι γὰρ (2)  
 πρὸς τὸν διάβολον οἱ ἀλιτῆριοι δαίμονες· Τί ποιοῦμεν;  
 ὁ πῦλος λέλυνται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ. Οὐκ  
 εἶτι σου ἐστὶν ὑποχέριος· οὐκέτι αὐτοῦ κυριεύεις (3).  
 Διελογίζετο λοιπὸν ὁ δειλαῖος διάβολος, τί ποιήσει τῷ  
 Ἰησοῦ. Τότε συνάγονται οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-  
 σαιοὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συν-  
 εβουλεύσαντο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσω-  
 σιν. Ἠγώνησαν γὰρ οἱ ἄθλιοι, οὗτοι δὲ τούτου θάνατος  
 ἀθανάσιον ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ κατάδρασις  
 τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνοδὸν ἡμῖν προεξένησεν. Ἀνέστη  
 γὰρ ὁ Κύριος τρίτημος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας

99 Matth. xvi, 19; xviii, 18. 1 Joan. xx, 23. 2 Psal. xxxi, 4. 3 Luc. xix, 33, 34. 4 Psal. ii, 9.

(97) Πάλιν deest in Gobler. et Felc. 1. Ibid. Ang-  
 licæ. ἄν τιτων. Ibid. τοιγαροῦν deest in Gobler. et  
 Felc. 1. Mox, Reg. ὧν ἀρένται αἱ.

(98) Ἀποκριθέντες deest in Anglicæ. Gobler. et  
 Felc. 1. et mox in isidem, Egei.

(99) Regius, εἰδωτὴν οὐκέτι πρὸς τὰ λεγόμενα  
 ἀποκρινόμενοι. Paulo post idem, ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ  
 τὰ. Mox idem, ἐκεῖ θύροβον καὶ σκέψιν, καὶ συμβού-  
 λισιν.

(1) Ita maxima pars mss. Alii vero cum editis,  
 ὑπὸ τοῦ προφήτου.

(2) Γάρ, et paulo post ἀλιτῆριοι, desunt in Gobler.  
 et Felc. 1. Paulo post, Anglicæ. λέλυται· ἀγεται· πρὸς  
 τὸν.

(3) Ita Reg. Basil. Angl. Editi vero, κυριεύεις.  
 Mox, δειλαῖος, et infra, λεγομένου, desunt in Go-  
 blier. et Felc. 1.

τὸν ἄδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τὸν θάνατον λύ-  
 σης τῆς κατηγόρησιν ἡμᾶς ἀμαρτίας τὰ δεσμὰ (4)  
 διαβρόχας, τοὺς πεπεδημένους ἐλευθέρωσας, λέγων·  
 Ἐγείρασθε, ἀγαμέμνεν ἐπισηθῶν. Ἐλευθέρωθέντες οὖν  
 ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ἐπισηθῶν ἐαυτῶν τὸν  
 εὐεργέτην, δοξάζωμεν τὸν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ  
 ἄγιον Πνεῦμα (5)· μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν. Οὐ-  
 τως γὰρ πολιτευόμενοι βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν ἐν  
 Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα  
 καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A vinclosque liberavit dicens : Surgite, hinc profici-  
 scamur. Liberati ergo a servitute diaboli, nostrum  
 agnoscamus benefactorem : glorificemus Patrem, et  
 Filium, et Spiritum sanctum : unam Deitatem con-  
 fiteamur. Sic enim vitam instituentes, regnum cœ-  
 lorum possidebimus in Christo Jesu Domino nostro,  
 cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

(4) Ita omnes mss. Editi vero, τὰ δεσμάτα, male.  
 Ibid. Regius, διαβρόχας. Καὶ οὕτω γοῦν καὶ τοὺς  
 ἄλλους ἤγειρε λέγων. Mox, in Gobler. et Fele. 1,

οὖν deest. Ibidem. Regius et Sequer. ἀπὸ τῆς δουλ.  
 (5) Regius, Gobler. et Felc. primus, Πατέρα σύν-  
 Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦματι.

61 IN HOMILIAM DE PASSIONE ET CRUCE DOMINI ADMONITIO.

*Dubitarunt jamdiu viri eruditissimi sitne Athanasii hæc homilia, eo maxime permoti, quod hic omne  
 juramenti genus prohibeatur : cum tamen Athanasius, nedum omnino vetandum putarit, juramento non  
 cernit utatur in Apologia ad Constantium. Auget suspicionem styli genus humile, demissumque, et ab Atha-  
 nasii evangelij remotissimum. Ad hæc explanationes Scripturarum distortæ parumque ad rem pertinentes,  
 et, ut nemo non fateatur, tanto doctore indignæ. Et sane sapissime φλωραῖ scriptor iste, argumentum sub-  
 inde mutat. Ne multis, nihil hic advertimus Athanasianum. Quare animus fuerat eam inter spuria able-  
 gæra : quia tamen in antiquioribus codicibus, et in Athanasianis collectionibus reperitur, eo nomine inter  
 dubia eam recensemus.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

IN PASSIONEM ET CRUCEM DOMINI.

1. « Καὶ ἐβλήθη εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅ  
 ἐστὶ Κρανίου τόπος λεγόμενος, ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον  
 πιεῖν μετὰ χολῆς μεμιγμένον. Καὶ γευσάμενος, οὐκ  
 ἤθελε πιεῖν. Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διμερίσαντο  
 τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες (6) κλῆρον· ἵνα πη-  
 ρωθῆ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Προφήτου· Διμερίσαντο τὰ  
 ἱμάτια μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβα-  
 λον κλῆρον. Καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ. » Καὶ  
 εἰς τὰ ἔξης (7).

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ῥητὸν εὐαγγελικὸν ἐστὶ· σαφη-  
 ναίως δὲ τοῦτου χάριν καλὸν πρὸς τοὺς ἁγίους κατα-  
 φυγεῖν, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τοῦτου διάνοιαν ἐκλα-  
 θεῖν. Ἐκείνους γὰρ μᾶλλον ἢ ἡμᾶς τοῖς εὐαγγελίοις  
 συνίστασθαι προσήκει. Καὶ ἵνα μὴ περιερχόμενοι τοὺς  
 πέντας ἐπιδραβύωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος ὁ  
 Ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίαν γενέσθαι C  
 διδάσκαλος. Γράφει γὰρ τοῖς Ἑβραίοις αὐτὸς ὁ μα-

1. « Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod  
 est Calvariae locus : dederuntque ei vinum bibere  
 cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere.  
 Postquam autem crucifixerunt eum, dividerunt ve-  
 stimenta ejus, sortem mittentes : ut impletur  
 quod dictum est per Prophetam \* : Diviserunt sibi  
 vestimenta mea, et super vestem meam miserunt  
 sortem. Et sedentes servabant eum ibi \* . » Et in se-  
 quentia.

Quod jamjam lectum est, evangelicum est di-  
 ctum ; clarioris autem explanationis causa, operæ  
 pretium erit, ad sanctos confugere, atque ab illis  
 ejus intelligentiam mutuari. Illos enim plus quam  
 nos Evangeliorum peritos existimare convenit. Ve-  
 rum ne in singulis eorum percurrendis diutius im-  
 moremur, unus satis sit Apostolus, qui nos plene  
 hac in re erudiat. Ad Hebræos enim scribit beatus

\* Psal. xxi, 19. \* Mauh. xxvii, 33-36.

(6) Anglicanus et Felc. 3, βαλόντες.

(7) Ita omnes manuscripti, excepto Felc. 3. Regius ibidem, καὶ εἰς τὰ ἔξης περὶ τοῦ πάθους.

ipse Paulus, impossibile esse mentiri Deum, eumque maxime veracem esse, neque mentiri<sup>7</sup>. Nam opificiorum quidem naturæ id proprium est, ut convertantur et variis mutationibus moveantur; quippe cum non essent aliquando, conditoris sui gratia et humanitate id accipere ut per mutationem existerent: quemadmodum ait idem Paulus: « Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt<sup>8</sup>. » Deus contra, qui per Verbum, omnium conditor est et vere existit, immutabilem habet cum Verbo suo naturam. Atque illud per prophetam docet his verbis: « Videte, videte, quoniam ego sum, et non mutor<sup>9</sup>. » Quare de hominibus quidem in Psalmis canitur: « Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax<sup>10</sup>. » de Deo autem testatur Moses in lege: « Deus fidelis et verax<sup>11</sup>. »

2. Vir igitur ille Christum gerens, quasi ex nrisque eruditus, Dei et ipse cum creaturis discrimen exponens, ita scribit: « Sit vero Deus verax, omnis autem homo mendax<sup>12</sup>. » Verus porro est Deus; non quia non mentitur: nihil quippe ipsi adversatur; neque quia, quemadmodum homo, alteri veritatem testificatur: nulli enim obnoxius est; sed quod ipsam veritatem genuerit, Paterque sit Domini, qui ait: « Ego sum veritas<sup>13</sup>. » veritati porro nunquam mendacium amicum fuerit. Unde veritatem quidem, juxta Psalmistam<sup>14</sup>, requirit Dominus, mendacium vero abs se rejicit, alienumque sibi facit, his verbis: « Filii alieni mentij sunt mihi<sup>15</sup>. » Mentij quippe sunt Judæi contra Salvatorem, et cum se legem 62 servare profiterentur, nequamquam vere dixere; sed in jure cum illo egere qui eam dederat, cum pro data gratia mortem Domino machinabantur. Merito igitur rejecti sunt, et quam Domino mortem mendacis suis induxerunt, eandem sibi ipsi attraxere: quemadmodum Ananias et Sapphira in Actibus apostolorum: qui cum vota Deo fecissent, ex votis suis detraxere: quæ res cum lateret aliis, ipsos veritatis minister Petrus his verbis repulit: « Non mentitus es hominibus, sed Deo<sup>16</sup>. » Quia in re magnum fuit miraculum: ubi quod solus norat Petrus, id Ananias morte omnibus palam fecit; ita ut nemo non vereretur, nullus Sapphiræ exemplum non metueret.

3. Scire etenim neque ignorare debemus, ea quæ Deo pollicemur, non ad nos ultra, sed ad Deum pertinere. Quod si quid inde detrahamus, nequamquam nostra sumimus; sed quæ Dei sunt quasi expilamus. Promissio porro non ad pecunias solum,

<sup>7</sup> Hebr. vi, 18. <sup>8</sup> Rom. iv, 17. <sup>9</sup> Malach. iii, 6. <sup>10</sup> Joan. xiv, 6. <sup>11</sup> Psal. xxx, 24. <sup>12</sup> Psal. xvii, 46. <sup>13</sup> Act. v, 4.

(8) Ita Regins, Basilienis et Anglic. recte. Editi, γεννητων.

(9) In Felc. 3. μέν, deest. Ibidem, Anglicanus et Basil. τὸν ψαλμῶδὸν ἐκζητεῖ ὁ Κύριος. Editi, τὸν ψαλμῶδὸν (Commuel. ψαλμῶδὸν) ἐκζητῶν ὁ Κύριος. Moz,

A χάριος Παῦλος, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι ψεύσασθαι τὸν Θεόν· καὶ ἀληθεῖαι μάλιστα λέγων, καὶ οὐ ψεύδεται. Τῶν μὲν γὰρ γεννητῶν (8) ἡ φύσις ἴδιον ἔχει τὸ τρεπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς· ἐπειδὴ περ καὶ μὴ ὄντα ποτὲ μεταβολῆν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῆ τοῦ πεποιηκότος χάριτι καὶ φιλανθρωπία· καθὼς καὶ πάλιν ὁ Παῦλος φησιν· « Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. » Θεὸς δὲ, ὁ πάντων διὰ τοῦ Λόγου ποιητῆς τυγχάνων, ὄντως ἄν, ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ Λόγῳ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προσήτου διδάσκει, λέγων· « Ἰδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔλλοιμαι. » Διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν Ψαλμοῖς φέεται· « Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· » περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ μαρτυρεῖ, ὅτι « ὁ Θεὸς πιστὸς ἐστὶ καὶ ἀληθεύς. »

B 2. Ὁ γοῦν χριστοφόρος ἀνήρ, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιθευθεὶς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γενητὰ διαφορὰν ἐξηγούμενος, γράφει· « Γενέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. » Ἀληθής δὲ ἐστὶν ὁ Θεός, οὐχ ὡς μὴ ψευδόμενος· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἐναντίον αὐτοῦ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἑτέρῳ μαρτυρῶν τὸ ἀληθές· οὐδὲν γὰρ ὑπεύθυνός ἐστιν· ἀλλ' ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν γεννῶν, καὶ Πατὴρ ὑπέρχων τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· » ἀληθείας δὲ φίλον τὸ ψεύδος οὐκ ἂν ποτὲ γένοιτο. Ὅθεν ἀληθείας μὲν (9) κατὰ τὸν ψαλμῶδὸν ἐκζητεῖ ὁ Κύριος, τὸ δὲ ψεύδος ἀπ' ἑαυτοῦ ἔρπτε, καὶ ἀλλότριον ποιεῖ, λέγων· « Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι. » Ἐψεύσαντο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτήρος, καὶ τὸν νόμον ἐπαγγελλόμενοι φυλάττειν, οὐκ ἠλήθευσαν, ἀλλὰ παρηγόμενοι κατὰ τοῦ δεδικωτός αὐτῶν, θάνατον ἀντὶ χάριτος μηχανόμενοι τῷ Κυρίῳ. Ἀπεβλήθησαν οὖν εἰκότως· καὶ ἂν, ψευδόμενοι, κατὰ τοῦ Κυρίου θάνατον ἐπιτήγαγον, τοῦτον αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀληθῶς ἐπεσπάσαντο· ὡς καὶ Ἀνανίας καὶ Σαπφείρα ἐν ταῖς Πράξεσι τὸν ἀποστόλων ὀφειντες, ἐπαγγελλῶν τῷ Θεῷ δεδικωότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ἐνοσφίσαντο· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐλάνθανον· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας διάκονος Πέτρος τούτους ἀποθώπειται, λέγων· « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Ἐν οἷς καὶ μέγιστον θαῦμα γέγονεν· ὅπερ γὰρ μόνος ἠπίστατο Πέτρος, τοῦτο τῷ θανάτῳ τῷ περὶ τὸν Ἀνανίαν πᾶσιν ἐφανέρωσεν· ὥστε τοὺς πάντας εἰς εὐλάβειαν ἔλθειν, καὶ τὸ παράδειγμα D Σαπφείρας φοβηθῆναι.

3. Δεῖ γὰρ εἰδέναι καὶ μὴ ἄγνοειν (10), ὅτι ἡ ἐπαγγελίᾳ Θεῷ, οὐκ ἐστὶ λοιπὸν ἐστὶν ἡμῶν, ἀλλὰ Θεῷ διαφέρει. Καὶ ἐὰν ἀποσπῶμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἐσμεν λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ ἱεροσουλῶντες. Ἡ δὲ ἐπαγγελία οὐ μέχρι

<sup>14</sup> Psal. cxv, 11. <sup>15</sup> Deut. xxxii, 4. <sup>16</sup> Rom. iii, 4.

Anglicanus solus, quem sequimur, τὸ δὲ ψεύδος, in cæteris, δὲ deest.

(10) Hæc, καὶ μὴ ἄγνοειν, desunt in Felc. 3. Intra Regius et Anglic. ἐὰν ὑποσπῶμεν.

χρημάτων (11) μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου καὶ ἁ  
προαιρέσεως αὐτῆς φθάνει. Οὐδέ γὰρ εἴ τις ἐστὶ  
πένθος χρημάτων, οὗτος καὶ προαιρέσεως. Ἄμειλι  
τὸ μέγα πένθος καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν οὐκ ἐπὶ  
χρημασίᾳ ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐπὶ προαιρέσει  
τελεῖται, καὶ τῆ κατὰ θεὸν πίστει. Πάντες γοῦν ἐπηγ-  
γελάμεθα, καὶ πάντες ἐσμέν ἐπαγγελλόμενοι χρεώ-  
σται· ὥστε ἀνάγκη ἀποδοῦναι τὴν μὲν παρθένον,  
τὴν παρθενίαν ὄπισθεν καὶ ἐπαγγελάται· τὴν δὲ  
ἐγκρατῆ, τὴν ἐγκράτειαν· τοὺς δὲ ἐν γάμῳ, τὴν σω-  
φροσύνην, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τι-  
μὴν· καὶ τέλος πάντας τὴν εἰς θεὸν πίστιν καὶ εὐλό-  
θειαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν· ἵνα μὴ ὡς  
ἀργώμενος ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τῶν περὶ Ἀνα-  
νίαν (12) καὶ Σάπφειραν καταλάβῃ. Τοῦτου γὰρ  
χάριν καὶ ὁ ἀποστολικὸς προσαφίεται λόγος· ὅτι  
« Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφείλας, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον·  
τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. Μηδὲν ἄλλῃ ὀφείλατε,  
εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. » Τοῦτο πεποιθήκειν αὐ-  
τὸς· τὰ ταῦτα κηρύττων. Ὁσπερ (13) οὖν παρῆ-  
σάσκει γράφων· « Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἡγωνίσασθε·  
τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν  
ἀποκείται μοι ὁ τίς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀπο-  
θώσω μοι ὁ δίκαιος κριτής. » Μὴ φευδόμενος γὰρ  
ἔφ' οὗς ἐπαγγελάτο, ἀλλὰ καὶ τηρήσας τὴν πρὸς  
ἐπαγγελλαν παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

4. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἡμῖν συμβουλεύει λέγων·  
« Μὴ φευδέσθε εἰς ἀλλήλους » καὶ πάλιν· « Πᾶν  
φεῦδος ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν (14) μὴ ἐκπορεύσῃ. »  
Θελεῖ γὰρ ἡμᾶς μιμητὰς ἐαυτοῦ γενέσθαι γράφων·  
« Ἀληθεῖαν λέγω, οὐ φεύδομαι. » Ἐπειδὴ καὶ εὐαγ-  
γελικὸν ἐστὶ τοῦ Κυρίου ρητὸν εἶναι ἡμῶν τὸ Ναί,  
καὶ, καὶ τὸ Οὐ, οὐ. Μέχρις τούτου οὐ ἐν Χριστῷ βε-  
βαιούτων ἐαυτῶν τοὺς λόγους, καὶ μὴ, περαιτέρω  
βαίνοντες, εἰς ὄρκους καταφειγόμενοι· ὥστε καὶ  
φθαρτῶν χάριν χρημάτων ὀμνῶναι τὸν θεόν, μάλιστα  
Μωσέως νομοθετούντος· « Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου  
τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ μάταιον. » Εἰ γὰρ ὄρκος ἄξιός τι-  
γῶναι τις ὀνομάσαι τὸν θεόν, ἀξιόπιστός ἐστι καὶ  
χωρὶς ὄρκου πιστευθῆναι· ὁ γὰρ πρὸς τὸ μείζον  
ἱκανὸς γενόμενος πολλῶ πλείον πρὸς τὸ ἕλαττον γέ-  
νωσι· ἂν ἱκανός. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἀξιόπιστος χωρὶς  
ὄρκου πιστευθῆναι, οὐκ ἐστὶν ἄρα ἄξιός οὐδὲ (15)  
ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, οὐκ ἐστὶ πιστὸς ἐν λό-  
γῳ. Πῶς γὰρ ὄρκος τούτῳ μαρτυρήσει ὁ θεὸς ὀμνί-  
σων, μὴ ἔχοντι πίστιν, εἰς ἣν ὁ Κύριος ἐπιδίδεται;  
« Ἡ δὲ Σοφία τοῦτου μάρτυς ἐστὶν ἡ λέγουσα· » Ἄγνος  
γὰρ Πνεῦμα (16) παιδείας φευξεται ὄδον, καὶ ἀ-  
ναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνίτων, καὶ οὐ κατο-

sed etiam ad verba, ad propositumque pertingit.  
Non enim quisquis divitiis, in proposito pauper est  
Certe vere magnum illud, divinumque mysterium  
nostrum, non in pecuniis habet promissionem, sed  
in perfecto proposito et fide erga Deum. Omnes sane  
promittimus, omnes voti debitores sumus; ita ut  
necessum sit servare virginem virginitatem, qua-  
lem promisit; continentem, continentiam; conju-  
gatos, pudicitiam, mutuum amorem, honoremque:  
demum omnes fidem et reverentiam erga Deum, jus-  
titiā et fortitudinem; ne nos utpote ingratos per-  
fidiosque, Ananias et Sapphirae exemplum apprehen-  
dat. Huius enim rei praecavendae gratia apostolicus  
firmatur sermo: « Reddite omnibus debita: cui  
vectigal, vectigal; cui timorem, timorem cui hono-  
rem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi  
ut vos mutuo diligatis ». Hoc praestitit ipse qui  
ista praedicavit. Atque ideo haec fidenter de sese  
praedicat: « Bonum certamen certavi, cursum con-  
summavi, fidem servavi: in reliquo reposita est  
mihi corona iustitiae, quam reddet mihi justus ju-  
dex ». Non enim mendax in promissis, sed ser-  
vans ea quae Deo pollicitus erat, a vero et ipse Deo  
obtinuit non caducam promissionem.

τὸν θεὸν ὑπόσχεσιν, ἔσχε καὶ αὐτὸς ἀδάπτων τῆς

4. Atque hinc est quod nobis suadet: « Ne men-  
tiamini invicem ». Et rursus: « Omne menda-  
cium ex ore vestro non procedat ». Vult enim  
nos sui imitatores esse cum ait: « Veritatem dico,  
non mentior ». Maxime cum illud sit evangelicum  
Domini dictum, ut sit nostrum, Ita, ita; Non, non.  
Hucusque qui vere Christi sunt firmes sermones  
avos, nec ultra progressi ad iuramenta proceda-  
mus; ut pecuniarum corruptibilitatem causa, Deo in  
testem adhibito iurem, cum maxime jubeat Moy-  
ses: « Non accipies nomen Domini Dei tui frustra ». Nam  
si quis plane dignus est qui Deum nomet,  
is etiam cetera iuramentum fide dignus est. Qui  
enim ad majora iuramentum fuerit, multo magis ad  
minora idoneus erit. Quod si fide dignus non est  
absque iuramento; non est ergo dignus qui nomen  
Domini pronuntiet, nec est in verbis suis fide di-  
gnus. Quomodo enim juranti testis aderit Deus, si  
fidem non habet, in quam Deus respicit? Testis est  
ejus Sapiaentia, quae ait: « Spiritus enim sanctus  
disciplinae effugiet dolum, et auferet se a cogitatio-  
nibus quae sunt sine intellectu: nec habitabit in  
corpore subdito peccatis ». Quare Dominus noster

<sup>17</sup> Rom. xiii, 7, 8. <sup>18</sup> II Tim. iv, 7, 8. <sup>19</sup> Coloss. iii, 9. <sup>20</sup> Ephes. iv, 29. <sup>21</sup> I Tim. ii, 7. <sup>22</sup> Exod. xi, 7. <sup>23</sup> Sap. i, 4, 5.

(11) Reg. οὐκ ἄκρι χρημάτων. Felc. 3, οὐ μέχρι  
βημάτων. Paulo post, haec, αὐτῆς φθάνει, οὗτος καὶ  
προαιρέσεως, desunt in Felc. 3.

(12) Ita Regius et Auglic. Editi vero, τὸ περὶ Ἀν.  
(13) Basiliensis, ὁ τοῦτο κηρύττων. Ὁσπερ.

(14) Ita Reg. et Anglic. Editi vero, ἡμῶν. Mox in  
Felc. 3, ἡμᾶς desideratur. Mox, Basil. et Anglic.  
γενέσθαι λέγων. Paulo post editi, ἐστὶ τὸ τοῦ Κυρίου,

sed tō deest in Regio.

(15) Οὐδέ deest in Basil. et Anglic. Mox, haec,  
οὐκ ἐστὶ πιστὸς ἐν λόγῳ, punctis annotata sunt in  
Reg. quasi delenda.

(16) In Regio, secunda manu scribitur, σοφίας.  
Infra, Regius et Anglicanus, κατάχρησ, cum ac-  
centu in antepenultima. Ibidem, Regius et Felc. 3,  
ἐμαρτίας.

Jesus Christus ab invocantibus se, primo fidem postulat, sicut cæco ait : « Credis quod hoc possim tibi facere<sup>17</sup> »? 63 lunatico autem ait : « Si credas, fiet. » Id autem Salvator postulat, non quod aliorum egest ministerio : ipse quippe fidei Dominus et supplicator est; sed ne videatur personis gratificari, et quod creditibus annuat : neve si citra fidem beneficia recipiant, infidelitate ipsa amittant. Vult enim quam largitur gratiam, permanere, et cum sanat, nunquam amitti curationem. Cavere jussit igitur paralyticum his verbis : « Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne tibi quid deterius contingat<sup>18</sup>. » Ac veluti si quis medicus ad aegrotos ingressus, sciscitavit primum fuerit, an velint curari; ne curante sese, illisque nolentibus, inutilis fiat curatio, adversantibus aegrotis medici arti; ita quoque Dominus ex sanandis percontatus est, et creditibus gratificatus est, ut per fidem gratiam obtinere possent. Indicium enim propositi animæ, fides est.

εὖτω καὶ ὁ Κύριος τῶν θεραπευομένων ἐπιθυνοῦντο, τὴν χάριν καταχεῖν δυνήσων. Ἐνδρίσμα γὰρ τῆς ψυχῆς τῆς προαιρέσεως ἡ πίστις ἐστίν.

5. Quid itaque Deum testem advocat, qui vera fidem non habent? Spiritus in Psalmis testatur : « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate<sup>19</sup>, » per quam solum Deus potest invocari. Quid itaque est quod in Deum jurent, qui ne in parvis quidem rebus fidem habent? cum aliqui juramentum veritatis sit testis, non index negotiorum. Jurant enim homines non quo res significant, sed quo veritatem affirmant, et ut sese non mentiri testificentur. Si itaque juranti inest fides atque veritas, quid opus juramento? Quod si fides et veritas juranti adsit, cur tantam admittimus impietatem, ut humanarum mortaliumque rerum causa, Deum, qui supra homines est, testem advocemus? Nam si nefas est terrenum regem ad exteriora tribunalia testem advocare, utpote qui et accusatoribus et iudicibus sit præstantior, cur non factum ad res factas advocamus, Deumque ab hominibus despectui haberi curamus? Apage! Id omnem superat iniquitatem audaciamque. Quid igitur agendum? Nihil aliud sone, quam ut sit nostrum, Ita, ita; Non, non : et nullo modo mentiamur. Nam si ita veraces simus, veracem hac in re Deum imitari videbimus.

6. Aliquis fortassis erit, qui hisce verosimiliter sic contradicat : Si jurandum velitum hominibus est, et si abstinendo a juramento quis Deum imitatur; quid est quod Deus in divinis Scripturis jurare dicatur? Nam Abrahamo juravit, ut testifi-

κῆσει ἐν σώματι καταχρῆσθαι ἀμαρτίας. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν πιστὴν ἀπαίτει πρῶτον, ὡς ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ λέγων : « Πιστεύεις, ὅτι δύναμαί σοι (17) τοῦτο ποιῶσαι; » καὶ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου δὲ ψοῦν, ὅτι « Ἐν πίστει, γίνεται. » Ἀπαίτει δὲ τοῦτο ὁ Σωτῆρ, οὐκ ἐπειδὴ περ ἐχρησθε τῆς παρ' ἐτέρων συνεργίας· αὐτοὶ γὰρ καὶ τῆς πίστεως Κύριος καὶ χορηγὸς ἐστίν· ἀλλ' ἵνα μὴ ὡς προσώποις χαρίζομενος φανῆ, ἀλλ' ὅτι τοὺς πιστεύουσιν ἐπινοεῖ· καὶ ἵνα μὴ χωρὶς πίστεως δέξωνται τὰς ἐνεργείας, καὶ τῆ ἀπιστία ταύτας ἀπολέσωσι. Θέλει γὰρ χαρίζομενος παραμένειν τὴν χάριν, καὶ θεραπεῖων ἀδιάπτωτον εἶναι τὴν θεραπείαν. Ἐπαλιζέτω γοῦν τὸν παραλυτικὸν (18) λέγων : « Ἴδε, ὕγιης γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοι τι γένηται. » Καὶ ὡς περ ἀντις λατρῆς εἰσὶν πρὸς τοὺς κἀμόντας, πυνθάνονται πρῶτον εἰ βούλοιντο θεραπεύεσθαι, ἵνα μὴ αὐτοῦ φρονιζόντος, κἀκείνων μὴ βουλομένων τὴν κἀμόντων πρὸς τὴν τοῦ λατροῦ τέχνην· καὶ τοὺς πιστεύουσιν ἐχαρίζετο, ἵνα τῇ πίστει καὶ

5. Τί τοίνυν τὸν Θεὸν καλοῦσι μαρτυρα οἱ μὴ πιστὴν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντες; Τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ ἐν Ψαλμοῖς : « Ἐγγύς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. » δι' ἧς μόνῃς ἐπικαλεσθεῖσθα δύναται ὁ Θεός. Ὅστε τί ὁμνύουσι Θεὸν οἱ μὲν ἐν τοῖς μικροῖς πιστὴν ἔχοντες; ἄλλως τε καὶ ὁ ὄρκος ἀληθείας ἐστὶ μάρτυς, καὶ οὐ τῶν χρημάτων σημαντικός. Ὅμνύουσι γὰρ οἱ ἄνθρωποι, οὐχ ἵνα τὰ πράγματα σημανσωσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀλήθειαν πιστώσωσιν, καὶ ὅτι λέγοντες οὐ ψεύδονται. Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τῷ ὁμνύοντι πίστις καὶ ἀλήθεια, τίς ἡ χρεῖα τοῦ ὄρκου; Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἐν αὐτῷ πίστις, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦμεν, ὥστε δι' ἀνθρώπινα καὶ θνητὰ τὸν ὑπερῶν ἄνθρωπον Θεὸν καλεῖν μάρτυρα; Εἰ γὰρ τὸν βασιλεία τὸν ἐπὶ γῆς εἰς τὰ ἔξω δικαστήρια καλεῖν μάρτυρα οὐ θέμις, ὡς κρεῖττονα καὶ τὸν ἐγκαλοῦντων (19) καὶ τῶν δικάζοντων, τί τὸν ἀγέννητον εἰς τὰ γενητὰ καλοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ποιοῦμεν καταφρονεῖσθαι; Ἀπαγε! Τοῦτο πᾶσαν ὑπερβάλλει παρανομίαν καὶ τόλμαν. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Οὐδὲν πλὴν ἢ εἶναι ἡμῶν τὸ Ναί, ναί, καὶ τὸ Οὐ, οὐ· καὶ καθόλου μὴ ψεύδεσθαι. Οὕτως γὰρ ἡμεῖς (20) ἀληθεύοντες, δόξαμεν καὶ ἐν τούτῳ μιμεσθαί τὸν ἀληθῆ Θεόν.

6. Ἴσως δὲ τις ἐπὶ τούτοις εὐλόγως ἀντιθῆσει λέγων· Εἰ ὁ ὄρκος ἀπὸ ἀνθρώπων κεκώλυται, καὶ ἐν τῷ μὴ ὁμνύοντι τις μιμεῖται τὸ θεῖον, πῶς αὐτὸς ὁ Θεός ὁμνύοντι λέγεται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς; Καὶ γὰρ καὶ τῷ Ἀβραάμ ὡμοσεν, ὡς περ καὶ Μωσῆς μαρτυ-

<sup>17</sup> Math. ix, 28. <sup>18</sup> Joan. v, 14. <sup>19</sup> Psal. cxliv, 18.

(17) Sot, et mox, δέ, desunt in Basilienſi et Felc. 3. Inferius, Anglicanus, παρ' ἐτέρω.

(18) In Regio post παραλυτικόν, ad marginem additur, θεραπευθέντα.

(19) Regius, καλοῦντων. Mox, ἀγέννητον, sic edit. Commel. et omnes mss. præter Basil. qui cum edit.

Parisienſ. habet ἀγέννητον, minus recte. Paulo post, e regione vocis καταφρονεῖσθαι, ad marginem Regii legitur, γράφεται, καὶ κρίνεται.

(20) Ἡμεῖς deest in Anglie. Mox, Felc. 3, δόξαμεν.

ρεῖ, καὶ ἐν Ἑβραίοις δὲ γέγραπται· «Ὀμοσε Κύριος, ἄκουσεν ὁ Θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ ἐπὶ τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν εὐαγγέλιον· ἡ δὲ ἀλήθεια (21) γὰρ ἦ ταῦτα μάχεσθαι τοῖς προλήθευσιν, ἢ ἐκ τούτων ἐπιτρέψασθαι τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἔρκους. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· μὴ ταῦτα τις (22) νομίζετω. Θεὸς γὰρ κατ' οὐδενὸς ὁμνύει. Πῶς γὰρ, αὐτὸς Κύριος καὶ ποιητὴς τῶν ἀπέναντων ὑπάρχων; Ἄλλ' εἰ χρὴ τάληθῆ λέγειν, ὁ λόγος ἔρκος αὐτοῦ ἐστὶ, πληροφόρον τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἐκάστω παρέχων, οὗ ἐπιγγελλάτο καὶ λαλεῖ, πάντως καὶ γενήσεται. Οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπος ὁμνύει Θεός, ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος αὐτοῦ ἀντὶ ἔρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται. Ἀνθρώπος δὲ λαλῶν ὁμνύων λέγεται, καὶ τοῦτο ἀνθρωπικώτερον λαλοῦντων τῶν ἀγίων· ἴνα ἀπ' ὧν αὐτοὶ λέγοντες ἀξιοῦσιν, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ πιστεύσῃσι τῷ λαλοῦντι Θεῷ. Ὡς γὰρ ἀνθρώπων τὸν λόγον ἔρκος βεβαίω, οὕτως ἂν λαλεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ ἔρκου λογίζεσθω διὰ τὸ βεβαίον καὶ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λεγομένῳ καὶ αὐτὸς ὁ γεγραμμένος ἔρκος· «Ὀμοσε ὁ Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήσεται, ὡς τοῦ ἀμεταμελήτου καὶ πάντως ἐσόμενου κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἔρκου τυγχάνοντος. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει σημαίνει λέγων· «Κατ' ἐμαυτοῦ ὥμοσα.» Τοῦτο δὲ οὐκ ἔρκος ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τινος ὥμοσεν, ὅπερ ἴδιόν ἐστιν ἔρκου· ἀλλὰ κατ' ἐαυτοῦ, ὅπερ τὴν τοῦ ἔρκου ὑπόνοιαν ἰσχυρίζει, καὶ ἐν ᾧ σημαίνει τὸ λέσασθαι τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ χρῆναι πάντως πιστεύσαι τὸν ἀκούοντα. Ἔστω δὲ καὶ ὁ ὁμνυὼς μάρτυς τῶν λεγομένων, ἀναμνηστικῶν τὸν Θεόν, φάλλον κατ' ἄλλων· «Ποῦ εἶσι τὰ ἐλεῖ σου τὰ ἀργαία, Κύριε (23), ὁ ὥμοσας τῷ Δαβὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου;» Οὐ γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας ὁμνύει Θεός· ἀλλ' ἄπερ ἀληθεύων λαλεῖ ὡς ἔρκος· ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πίστιν. Οὕτως οὖν Θεὸς κατὰ τοῖς ἀνθρώποις ὁμνύει, οὕτως ἡμᾶς ἐκ τούτων εἰς ἔρκους ἐπιτρέψασθαι (24) χρὴ· ἀλλὰ ταῦτα λέγομεν καὶ πράττομεν, ὡς μὴ ἔρκου δεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' ἀπ' ἐαυτῶν ἔχειν τὰ λεγόμενα τῆς ἀληθείας τὴν μαρτυρίαν. Ἐν τούτῳ γὰρ ὄντως μιμησόμεθα τὸ Θεῖον.

ergant juramento nostro; sed dicta nostra ex sese veritatis testimonium habeant. Hæc enim in re pæne Deum imitabimur.

7. Ἄλλ' ἴσως καὶ τὸ κατὰ τοὺς Νινευίτας ἐν τῇ ἐπιτροπῇ οὕτως· Εἰ ὁ λόγος ἔρκος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὗ κατὰ τὴν ἀληθείαν καὶ οὐ ψεύδεται, πῶς εἰρηκώς· «Ἐν τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ (25) καταστραφήσεται, ὡς πληθύνει τὸν λόγον; δόξει γὰρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πρῶτα. Ἄλλ' οὐ ψεύδεται ὁ Θεός· μὴ γένοιτο· οὐδὲ ὁ λόγος ἀπλήρωτος ἐμεινεν αὐτοῦ. Τῆς γὰρ φιλανθρωπίας τὴν ὀργὴν ἡμῶν, καὶ τῆς

atur Moyses<sup>27</sup>, et in Hymnis scriptum est : « Juravit Dominus, et non poenitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech<sup>28</sup>. » Videntur enim ista aut cum superioribus pugnare, aut isthinc homines ad juramenta assueti. Sed non ita se res habet : ne quisquam ita existimet. Deus enim pro nemine jurat. Qui id fieri potest, cum sit Dominus et conditor omnium? Sed si vero dicatur, verbum est juramentum illius, quod audientes certiores facit, omnibus fidem præbens, ea quæ promittit et loquitur, prorsus futura esse. Non enim velut homo jurat Deus, sed nobis ejus verbum pro juramento est ad veritatem. Cum autem loquitur hominibus, jurare dicitur : qua in re humano more loquentur sancti, ut ex quibus ipsi dum loquuntur, fidem postulant, ex iisdem loquenti Deo credant. Ut namque hominum sermonem firmat juramentum ; ita quæ loquitur Deus pro juramento habenda sunt, ob firmitatem immutabilitatemque consilii ejus. Testatur id quod dictum est, ipsum in Scriptura traditum juramentum : « Juravit enim Dominus, et non poenitebit<sup>29</sup> eum, » quod nimirum juramentum illud sine poenitentia sit, et prorsus futurum secundum promissionem. Hoc ipse Deus in Genesi indicat his verbis : « Per memetipsum juravi<sup>30</sup>. » Illud autem nequaquam juramentum est. Neque enim per alium juravit, quod proprium est juramenti ; sed per seipsum, quod juramenti suspicionem removel, et quo significat promissionis firmitatem, et indicat, eum qui audierit plane credere debere. Testis sit eorum quæ diximus Psalmista, qui Deo inter psallendum memoriam revocat promissorum his verbis : « Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti Davidi in veritate tua<sup>31</sup>? » Nequaquam per veritatem jurat Deus : sed quæ ille veraciter loquitur, pro juramento sunt hominibus ad fidem. Deus itaque non velut homines jurat, neque hinc nobis juramento assuescendum : sed tales nos loquendo agendoque exhibeamus, ut auditores non

7. At fortassis quispiam de rebus apud Ninivitas gestis ita percontetur : Si sermo Dei juramentum est, quod veraciter loquatur et non mentiatur, quare cum dixisset : « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur<sup>32</sup>, » sermonem non implevit? Videntur enim isthæc pugnare cum præcedentibus. At non mentitur Deus, absit! neque verbum ejus unquam completum non est. Suo enim erga homines amore

<sup>27</sup> Gen. XIII, 16. <sup>28</sup> Psal. CIX, 4. <sup>29</sup> Gen. XXII, 16. <sup>30</sup> Psal. LXXVIII, 50. <sup>31</sup> Jon. III, 4.

(21) Alii, δόξη, alii, ὄξει habent. Mox, Regius, Anglicanus, Felc. 3, Basiliensis, ἢ ἐκ τούτων ἐπιτρέψασθαι, in postremo tamen, secunda manu, ἐπιτρέψασθαι, ut habetur in editis; dubia lectio.

(22) Sic Regius et Felc. 3. Editi vero et cæteri manuscripti, μὴ ταῦτα γὰρ τις. Ibidem Felc. 3. κομίζετω, pro νομίζετω.

(23) Κύριε, est in solo Anglicano, Mox, hæc, οὐ

γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας, habentur in Anglicano et in Regio secunda manu, desideranturque iu cæteris et in editis.

(24) Ita Regius, Basil. Anglic. et Felc. 3. Editi vero, ἐπιτρέψασθαι.

(25) Regius, Νινευί, et sic inferius. Mox Ang. δόξη.

iram mitigavit, magisque ad penitentiam Ninivitarum respexit, quam ad præcedens peccatum. Neque tale Dei verbum erat, quasi post triduum subvertenda esset Ninive: sed tribus, aiebat, vos diebus sustinebo, ut dilatione tridua, facultas esset penitendi, aut subsequenter postea iram eligendi. Quid namque ait propheta? « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur. » Non ait: Post triduum subvertetur; si enim ita dixisset, ita omnino factum fuisset: sed, « Adhuc tres dies, et subvertetur: ut cum diceret, « adhuc, » tolerantiam Dei intelligeremus; in subversione autem, iram quæ post tolerantiam futura erat, nisi respicerent. Nisi enim ita se res babuisset, et si non, ut homines penitentiam agerent, ad tres distulit dies, quid Deum cohibebat, quin statim Niniven destrueret? An imbecillitas? Apage! id ne in mentem quidem nostram veniat, Dominus enim virtutum, et fortis et potens est Deus. An ignorantia istarum rerum in causa fuit? nec quidquam ejusmodi dicatur: novit enim omnia antequam fiant<sup>22</sup>. Quid itaque cogitandum restat, nisi longanimitatem et benignitatem Domini? quam cum nosset propheta, primo, missus a fugit, secundo, pro defensione dixit: « O Domine, nonne hæc sunt verba mea, cum adhuc essem in terra mea? Propterea præoccupavi ut fugerem in Tharsis, quia sciebam, quod tu sis clemens et misericors, patiens et multæ misionis, et ignoscens super malitias<sup>23</sup>. » Fugit vero Jonas, non quod repugnaret Deo; dolebatque, non quod lætaretur de Ninivitarum exitu; sed id agebat, quod Ninivitarum sollicitudinem gereret. Metuebat enim ne incertum ejus sermonem existimarent, atque ita deinceps inciperent prophetis non credere, sed fide carere videretur propheticus sermo. Ideo videlicet contristabatur, ut a Domino convinceretur, atque sic omnibus Ninivitis palam fieret, non quod mentiretur propheta; sed ob Dei benignitatem, 65 verbum Ninivitis fuisse concessam. Norat enim in verbo, « adhuc, » Dei longanimitatem significari. Et hic mos est divinæ Scripturæ; ut cum suam longanimitatem Deus indicare voluerit, per vocem, « adhuc, » eam declaret; ut cum per Isaiam dicit: « Quid adhuc faciam vineæ meæ, et non feci<sup>24</sup>? » per Jeremiam vero: « Ideo adhuc contendam vobiscum in judicio, dicit Dominus<sup>25</sup>. » Verbo autem,

<sup>22</sup> Dan. xiii, 42. <sup>23</sup> Jon. iv, 2. <sup>24</sup> Isa. v, 4. <sup>25</sup> Jerem. ii, 9.

(26) Basiliensis et Anglic. ἐβίβη. Paulo post, Rrg. prima manu, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέχομαι, secunda vero, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφῆται τὴν Νινευὶ: ἀλλ' οἷ τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέχομαι, vulgata jam olim LXX lectio, ἔτι τρεῖς ἡμέρας, pro τσσαράκοντα, ad hæc usque tempora in Græcis Bibliis permansit. Justinus ait suo tempore in aliis exemplaribus lectum fuisse, τσσαράκοντα τρεῖς, in aliis vero, τρεῖς. *Dialog. contra Tryphonem* pag. 354. Vide idem Theodoret. in *Jonæ* cap. iii, v. 4.

(27) Regius, Anglicanus et Felc. 3, κατακαφῆται. *Ibid.* duo postremi, ὡ γὰρ ἐγγόθει.

A μετανοῶν τῶν Νινευιτῶν μᾶλλον ἐπέβλεψεν (26) ἢ τῇ πρὸ ταύτης ἀμαρτίᾳ. Καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως ἦν, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατακαφῆται τὴν Νινευὶ· ἀλλ' οἷ τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέχομαι· ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἐξουσίαν ἔγωσι μετανοῆσαι, ἢ τὴν μετὰ ταῦτα ὄργην ἐκλέξασθαι. Τί γὰρ φησὶ ὁ προφήτης; « Ἐτι τρεῖς ἡμέρας, καὶ Νινευὶ καταστραφῆσεται. » Οὐκ εἶπε· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφῆσεται (27)· εἰ γὰρ ἂν, ἐγγενοίαι πάντως· ἀλλ' « Ἐτι τρεῖς ἡμέρας, καὶ καταστραφῆσεται· ἐν' ἐν μὲν τῷ, « εἰ, » λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐνοοῦμεν τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ κατακαφῇ τὴν μετὰ τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ μετανοήσαιεν, γενησομένην ὄργην (28). Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέθετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν Θεὸν ἐκόλουε καὶ παραυτὰ τὴν Νινευὶ ἀπολέσει; Ἄσθένεια; B « Ἄπαγε! μὴδὲ εἰς τὸν ποτε τοῦτο τὸν ἡμέτερον ἔλθοι. Κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων καὶ ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς ἐστὶν ὁ Θεός. Ἄλλ' ἀγνοία τῶν πράξεων ἐκείνων; μὴδὲ τοῦτο λεγέσθω· οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Τί οὖν ὑπολαμβάνει νοεῖν ἢ μακροθυμίαν καὶ φιλοanthρωπῆαν τοῦ Δεσπότου; ἢ καὶ ὁ προφήτης ἐπιστάμενος, ἐφευγε μὲν ἀποσταλλόμενος τὸ πρῶτον, τὸ δεῦτερον δὲ ἀπολογούμενός φησιν; « Ὁ Κύριε, οὐχ οὕτως ὁ λόγος μου, ἔτι θυγος μὲν ἐν τῇ γῆ μου; εἰ τὸ τοῦτο προέφρασα τοῦ φρυγῆντι; Θαρσεῖ, διότι ἐγνων, οἷ σὺ ἐλεῆμων καὶ οἰκτιρῶν, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῦν ἐπὶ ταῖς κακίαις. » Ἐφυγε δὲ Ἰωνᾶς, οὐχ ὡς ἀντιλέγων τῷ Θεῷ· καὶ ἐλυπέτο, οὐχ ὡς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Νινευιτῶν χαίρων· ἀλλὰ τοῦτο ἐποίησε διὰ τὴν Νινευιτῶν κηδεμονίαν. Ἐφοβέτο γὰρ μὴ ἀδέχαιος παρ' αὐτοὺς νομισθῆ, καὶ λοιπὸν ἀρξῶνται (29) μηκέτι προσφῆταισι πιστεύουσιν, ἀλλὰ ἀπιστοὺς παρ' αὐτοὺς ὁ προφητικὸς λόγος γένηται. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῆθιμῆσεν, ἵνα ἐλεγχοθῆ παρὰ τοῦ Δεσπότου, καὶ φανερῶν τοῖς Νινευιταῖς ἐκεῖ πᾶσι γένηται, οἷ σὺ διὰ τὸ ψεύσασθαι τὸν προφήτην (30), ἀλλὰ διὰ φιλοanthρωπῆαν τοῦ Θεοῦ συγκυχόρηται τοῖς Νινευιταῖς. Ἥθει γὰρ ἐν τῇ « εἰ, » λέξει σημασιωμένην μακροθυμίαν (31). Καὶ τοῦτο τῆς θείας Γραφῆς ἐστὶ τὸ ἔθος. Ὅταν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ Θεός, διὰ τῆς λέξεως τῆς, « εἰ, » ταύτην ἀπαγγέλλει· ὡς ἐάν λέγῃ διὰ μὲν τοῦ Ἰσάου· « Τί εἰσι ποίησω τῷ ἀμπιλωῖ μου, καὶ οὐκ ἐποίησα (32); » διὰ δὲ τοῦ Ἰερεμίου· « Διὰ τοῦτο εἰ κριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος. » Ἐν δὲ τῷ λέγειν, « εἰ, » δείκνυσσι τὴν ἑαυ-

(28) Regius, γιγνομένην. Angl. et Felc. 3, γινομένην.

(29) Anglicanus, ἀρῶνται.

(30) Felckman. 3, τὴν προφητείαν.

(31) Felc. 3, δι' ἡ γὰρ... μακροθυμίαν εἰδέναι. Paulo post idem, ἐθέλει ὁ Θεός. Mox, τῆς, ante, εἰ, deest in Basiliens. et Anglican.

(32) Hæc, καὶ οὐκ ἐποίησα, desunt in Basil. Paulo post, Regius, Anglie, et Felc. 3, Ἐν δὲ τῷ λέγειν. Edii et cæteri, Ἐν δὲ τῷ οὐν λέγειν. Paulo post, Reg. et Angl. Χεττιέμ. Mox, Reg. Anglie, et Felc. 3, Εἰ μὴ μακροθυμίην, omisso τοῦνυ.



τῷ ἀγαθότητι καὶ ἀνοχῇ. Λέγει γάρ· « Διελευθεύετε ἅπαντας, καὶ ἐλευθεύετε καὶ ἐστέ. » Εἰ τόνων μὴ μακροθυμεῖν ἤθελεν, οὐδὲ παραινέσεις αὐτοῖς ἐδίδου· ὥστε διαλεθεῖν, καὶ διαλεθόντας μαθεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων τῆν πρὸς τὸ καλὸν σύγκρισιν. Ἄμειλι ἐπὶν μακρὸν μακροθυμίαν, ἀλλ' ὄργην ἢ πρᾶξις ἐκάστου προσκαλεῖται (33), λοιπὸν ἀποφαινεῖται λέγων· « Οὐκ εἶμι ἀνοίσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. » Διὰ δὲ τοῦ ὕδατος, οὐκ εἶμι, ἢ ῥήματος σηματονομένου, δεικνύσκει φανερώς τὴν περὶ τῶν Νινευιτῶν δηλουμένην διὰ τοῦ (34), « ἔτι, » μακροθυμίαν, καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Ἀβουάνων γὰρ ἦν μὴ ἀληθεύσαι τὸν Θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενοι. Διὰ τοῦτο τῷ Ἀβραάμ ἐπαγγελιάμενος, οὐκ ἐψέυσατο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐχαίρειτο· καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ Ιεροσολῶν Μωσῆος. Καὶ τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐπιπροσφῆρει τῇ ὑπόσχεσιν, καὶ πατέρα τοῦτον ἐποίησε τῶν εἰς λαῶν· τῷ δὲ Ἰακώβ ἐπαγγελιάμενος δέδεικνυεν τὸν Ἰωσήφ. Καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωσῆϊ ἐδίδου τῶν λεγομένων τῆν πιστινὰ ἐκ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραῶ (35)· τῷ δὲ Δαβὶδ ἐπαγγελιάμενος, ἀπειδίδου τὴν ὑπόσχεσιν διὰ Σολομῶντος· λέγων δὲ τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν.

8. Καὶ τί μοι χρεῖα πολλῶν; Οὐδὲν ἔστιν, ὃ λέγει ὁ Θεός, καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μένει. Κἂν παρατίκαται ὀλιγορῆ ζῆτων τὸν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τῆν ἀπόδοσιν ἢ ὑπόσχεσις ἔχει, καὶ τῷ χρόνῳ πάντως ἢ ἐπαγγελία πληροῦται. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τὰ πρὸ πολλῶν εἰρημνία χρόνων νῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁρῶμεν πληρούμενα. Ἡσαΐας μὲν γὰρ προεφῆτευσεν ἐξ ἀπειρογάμου γυναίκος τεχθήσασθαι τὸν Ἐμμανουὴλ· αὐτὸς δὲ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου γεννηθεὶς καὶ Θεὸς φαινόμενος, ἐπλήρωτον προφῆται τὸν λόγον. Καὶ ὁ μὲν Μιχαὴας προσηγγεῖται καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλει ὁ Χριστὸς γεννησάσθαι· αὐτὸς δὲ Κύριος, ἐν Βηθλεὲμ ἐπὶ φάτης ἀνακειμένος, ἐδεικνυεν τὸν προφῆτην ἀληθῆ (36). Καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας εὐηγγελίζετο τῇ Ἱερουσαλὴμ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Σωτῆρος· αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος, ἀποστέλλων ἐπὶ τὸν θῶνον (37) καὶ εἰσερχόμενος, ἐπ' αὐτοῦ τὴν προφητείαν ἀνεπέληρου. Καὶ ὅπως, ἵνα μὴ τὸ καθέκαστον ὀνομαζῶ τῶν γεγραμμένων, αὐτὸς πληρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν γέγονεν. Ἄ γὰρ δὲ αὐτῶν προσηγγεῖται, ταῦτα παρὸν αὐτὸς ἐτελεστο πληρῶν καὶ λέγων· « Αὐτὸς ὁ λαλῶν παρῆμι. » Ἰδοὺ οὖν καὶ νῦν (38) τὰ πάλαι ἀναφωνούμενα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, ὅρι πάλιν πληροῦται διὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν τὸλμης. Ἄ γὰρ προσήμηνε παθεῖν αὐτὸν, ταῦτα ὅτι οἱ δῆμοι Ἰουδαίων ἐνεργούσι, διαμεριζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ Σωτῆρος, καὶ ποτίζοντας αὐτὸν ὕδατος μετὰ χολῆς. Ταῦτα γὰρ, ὡς φησὶν, « ἐγί-

adhuc, » suam ostendit bonitatem et tolerantiam. At enim : « Peragrate insulas Chetim, et in Cedar mittite, et videte ». Nisi itaque longanimiter agere vellet, monita non daret illis, ut peragrande ediscerent ex contrariis boni comparisonem discernenque. Certe ubi jam non ulterius longanimitatem, sed iram singulorum opera provocant, demum sententiam profert his verbis : « Non ultra feram peccata vestra. » Illo autem verbo, « non ultra, » palam significat, suam erga Ninivitas longanimitatem, voce, « adhuc, » declaratam : necnon verum sui veritatem. Impossibile quippe erat, non vere dicere Deum dum quidpiam diceret, aut solum dum quidpiam vellet. Quare cum Abrahamo pollicitus esset, nequaquam mentitus est, sed filium donavit illi, populumque eduxit ex Ægypto per oraculorum annuntiatorem Moysen. Isaco etiam certam promissionem deuntiavit, duorumque populorum patrem effecit illum : Jacobo, uti promiserat, Josephum exhibuit : Moysi fidelissimo verborum suorum fidem dedit, per ea quæ Pharaoni contigere : Davidi cum pollicitus esset, promissionem implevit per Salomonem : loquitur autem de templi ex-

8. Ecquid mihi multis opus? Nihil eorum quæ pollicetur Deus infectum manet. Etiam si quis statim animo deficiat, dum ejus inquit verba : at tempore suo promissionem res consequitur, atque tandem pollicitatio impletur. Ecce enim res jam olim a Domino denuntiatas et jamdiu declaratas, nunc in Evangeliiis completas videmus. Propheta vit Isaias, ex nuptiarum experte muliere nasciturum Emmanuelem : ipseque Deus apprens ex Maria Virgine genitus, propheta sermonem complevit. Michæas ipsum locum ante designarat, in quo nasciturus Christus esset : ipseque Dominus Bethlehem in præsepe repositus, prophetam vere dixisse declaravit. Zacharias Jerosolymam ingressum Salvatoris prænuntiavit : ipse Dominus asinum quersitum mittens, atque illo vectus ingrediena, prophetiam implevit. In summa, ne singula quæ scripta sunt recenseam, ipse plenitudo legis et prophetarum effectus est. Nam quæ per eos prænuntiavit, ea præsens ipse complebat, aiebatque : « Ego ipse qui loquor, adsum ». En itaque quæ olim de Salvatore in Psalmis predicata sunt, hæc jam militum ausu complentur. Quæ enim passurum ipsum prænuntiavit, hæc jam Judæorum populi perficiunt, dividentes vestimenta Salvatoris, et potantes eum aceto atque felle. « Hæc enim, inquit, facta sunt, ut impleverunt Scripturæ » : quarum altera dicit : « Diviserunt sibi vestimenta mea, et

<sup>33</sup> Jerem. II, 10. <sup>34</sup> Isa. LI, 6. <sup>35</sup> Matth. XXVII, 35.

(33) Basiliensis et Anglic. προσκαλεῖται.

(34) In editis et quibusdam mss. post ὀλοουμένην, legitur. διὰ τοῦ ἐπι, in Neg. Anglic. et Felc. 3, non habetur.

(35) Regius, Basil. Anglic. Φαραῶ.

(36) Felc. 3, τὴν προφητείαν ἀληθῆ.

(37) Basiliensis, ἐπὶ τὴν θῶνον. Ibidem. Regius et Felc. 3, ἐπ' αὐτοῦ. Editi, ἐπ' αὐτοῦ. Anglicanus, ἐκ τοῦ. Ibidem Felc. 3, ἐπὶ τῶν.

(38) Regius, Anglic. et Felc. 3, Ἰδοὺ καὶ νῦν. Editi et ceteri, Ἰδοὺ οὖν καὶ νῦν. Ibid. τὰ, abest a Basil.

super vestem meam miserunt sortem<sup>39</sup>; » altera vero : « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto<sup>40</sup>. »

9. Multi qui Evangelia legunt, audientes illud : « Ut impleretur quod scriptum est, » arbitrati sunt, ea quæ gesta sunt, nulla alia de causa fieri, quam ut Scripturæ implerentur : atque exinde æstimarunt, eos qui ista facerent, non modo inculpato esse ; sed potius laude dignos, **66** quod non peccando, sed Scripturis ministrando, talia perpetrarent : neque enim vera fuisse prophetarum verba, nisi acta sua subsequuta fuissent. Quod illi maxime opinati sunt ex his Evangelii secundum Joannem dictis, ubi cum Judæorum enarrat incredulitatem, ex Isaïæ prophetia sic ait : « Cum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt : ut sermo Isaïæ prophætæ impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est<sup>41</sup>? » Si enim ideo non crediderunt Judæi, ut Isaïæ sermo impleretur ; non illi incredulitatis suæ causa sunt, sed qui ista dixerat, unde factum est<sup>42</sup> : hæc compleverunt. Tolle, inquit, prophætæ verbum, et plane futurum est ut illi credant. Sed hæc ejusmodique sententia a veritate multum aberrat : nam neque propheta in causa illis est, neque Judæi culpa incredulitatis sunt liberi. Sed propheta, prospiciens quæ facturi essent, ea prænuñtiavit : ipsi vero deinde, ea perpetrantes, oclclaraverunt verum fuisse prophætæ sermonem : nec quasi propheticus sermonibus ministrarent, hæc contra Christum sunt ausi ; sed sua sponte, suoque proposito ea facinora admisere : ita ut nequaquam illis in causa fuerit propheta, sed sua ipsorum voluntas ; imo ipsi potius prophætæ in causa fuerunt, ut talia de ipsis prænuñtiaret. Nam prophætæ quidem proprium est futura videre, neque hallucinari : operum autem quisque suorum voluntatem causam habet. Et quemadmodum nos, ea quæ in conspectu sunt videntes, nequaquam fallimur, neque nos alio modo videmus quam sicut sunt, neque alio modo sunt, quam nos videmus ; sed ut sicut videmus, et ut videmus sunt ; eo quoque modo prophætæ futura tanquam præsentia videbant : necessariumque erat ut fierent ea quæ ipsi viderent, et vicissim, ut viderent ipsi quæ futura essent. Et rursum, quemadmodum quæ oculis videmus, necesse prorsus est ut existant, nam quæ sunt videmus, neque alio possunt esse modo quam nos videamus ; sic et quæ prophætæ prospiciebant, necesse

ναι, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί· » ἢ μὲν λέγουσα· « Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήθρον· » ἢ δὲ πάλιν· « Ἐδωκαν εἰς τὸ βρώμα μου (39) χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. »

9. Πολλοὶ τοὺς Ἐβραγγελίους ἐντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τὸ, « Ἴνα πληρωθῶν τὸ γεγραμμένον, » ἐνόμισαν τὰ γινόμενα δι' οὐδὲν ἕτερον γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῆ τὰ γεγραμμένα· καὶ ἐκ τούτων ψήθησαν μὴ μόνον ἀνατίους εἶναι τοὺς πράττοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀτίους ἔπαινον, ὅτι οὐχ ὡς ἀμαρτάνοντες, ἀλλ' ὡς διακονοῦντες τοῖς γεγραμμένοις ἐνεργοῦσι· μὴ γὰρ ἂν ἀληθεῖς γεγενῆσθαι τῶν προφητῶν τοὺς λόγους, εἰ μὴ τούτων ἦσαν αἱ πράξεις. Μάλιστα δὲ (40-41) ταῦτα ὕπελαβον ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ῥητῶν κινηθέντες, ἔθα, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν διηγούμενος, κατὰ τὴν Ἰσαίου προφητείαν φησὶ· « Τσαταῖα δὲ αὐτοῦ σήμετι πεποιχέντος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν· ἵνα ὁ λόγος Ἰσαίου τοῦ προφήτου (42) πληρωθῆ, ὃν εἶπε· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίν ἀπεκαλύθη; » Εἰ γὰρ, ἵνα ὁ λόγος Ἰσαίου πληρωθῆ, οὐκ ἐπίστευον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ αὐτοὶ τῆς ἀπιστίας αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ταῦτα εἰρηκώς, δι' ἃν καὶ ταῦτα πεπλήρωται. Ἄρον γὰρ, φήσους, τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως ἐκεῖνοι πιστεύουσιν. Ἄλλὰ ταῦτα καὶ ἡ κοινὴ κρίσις πολλῆς ἀληθείας ἀποδίδει (43)· οὕτε γὰρ ὁ προφήτης αἴτιος τούτους, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἀπιστίας ἑαυτῶν ἀνατίοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν προφήτης, προβλέπων ἃ μέλλουσα πράττειν, ἀπηγγείλει· αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα πράττοντες, εἰδείκνον τοῦ προφήτου τὸν λόγον ἀληθῆ· καὶ οὐχ ὡς διακονοῦντες τοῖς προφητικαῖς (44), ἐτόλμων κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει θέλοντες ἔπραττον τὰ πράγματα· ὥστε τὸν μὲν (45) προφήτην μὴ αἴτιον αὐτῶν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει αὐτῶν· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον αἴτιους γεγενῆσθαι τῷ προφήτῃ τοῦ ταῦτα αὐτῶν περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Τοῦ μὲν γὰρ προφήτου ἰδῶν ἔστιν ὄρεῖν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ σφάλλεσθαι· τῶν δὲ πράξουσιν ἕκαστος τὴν ἰδίαν προαίρεσιν αἴτιαν ἔχει. Καὶ ὡστερ ἡμεῖς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὄροντες, οὐ συναλλόμεθα βλέποντες, οὐδὲ ἄλλως μὲν βλέπομεν, ἄλλως δὲ γίνεσθαι· ἀλλ' ὡς γίνεσθαι, βλέπομεν, καὶ ὡς βλέπομεν, γίνεσθαι· οὕτω καὶ οἱ προφήται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἔβλεπον· καὶ ἃ ἔβλεπον, εἶδει γενέσθαι (46), καὶ τὰ γινόμενα πάντως ὄρεῖν εἶδει. Καὶ πάλιν, ὡστερ ἡμεῖς ἃ βλέπομεν ἐν ὀφθαλμοῖς, ἀνάγκη πάντως εἶναι, τὰ γὰρ ὅσα βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι ἢ ὡς ὄρομεν· οὕτω καὶ οἱ προφήται, ἃ προέβλεπον, εἶδει πάντως εἶναι, καὶ μὴ ἄλλως γίνεσθαι ἢ ὡς προεώρασαν.

<sup>39</sup> Psal. xxi, 19. <sup>40</sup> Psal. lxxvii, 22. <sup>41</sup> Isa. lxxx, 1; Joan. xii, 37, 38.

(39) Mou, abest a Basil. et Anglic. Paulo post, Anglican. Πολλοὶ γὰρ τοῖς Ἐβραγγέλιους.

(40-41) Basiliensis, μᾶλλον δέ.

(42) Τοῦ προφήτου, deest in Basiliensi et Anglicano.

(43) Felc. 3, solus, ἀποδῆ. Paulo post, ταυτῶν,

abest ab eodem

(44) Felc. 3, τοῖς προφήταις.

(45) Μὲν, abest a Felc. 3.

(46) Felc. 5, ἔβλεπον δὲ γενέσθαι. In eodem infra ἐν ante ὀφθαλμοῖς, deest.

Ἐταίει τὰ γενησόμενα (47-48) μὴ προέβλεπον, οὐκ εἶπε ἂν ἦσαν προφήται. Καὶ καθόλου διὰ τοῦτο εἰδέναι δεῖ, ὅτι οἱ προφῆται οὐ μόνον εἰσὶ διδασκαλοὶ, ἵνα μόνον (49), ἀ προτάττουσι, γίνηται, ἀλλὰ τῶν μελλόντων εἰσὶ προσημάντορες. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ λέγουσι, ἀλλὰ τοῦτο καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅτι γίνεσθαι μέλλει, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη μὴ ψεύδεσθαι τοὺς προφῆτας, ὥρως γὰρ ἀληθῶς. Εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν (50) μὴ προαπήγγελλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν ἡ προαίρεσις, ὥστε πράττειν ταῦτα. Καὶ ὡς οἱ ἄγιοι οὐκ ἀναγκαστικοὶ τῶν γινομένων εἰσὶν· ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν πραττόντων προδιέποντες σημαίνουσι. Καὶ ὡς περ οἱ ἀνεπιστεύζοντες ἔλεγον· Ἄρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως (51) οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύουσιν· οὕτως φαίην ἂν καὶ γὰρ· Ἄρον τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων, καὶ πάντως οὐ προεφῆτε ἂν περὶ αὐτῶν ὁ Ἰσαίας τοιαῦτα.

10. Ἐν τούτῳ ὁ Ἰωάννης λέγει· « Οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος Ἰσαίου, » μὴ τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου τὴν ἀπίαν ὄψιν τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων. Ἄ γὰρ οὗτοι νῦν ἔπραττον, ταῦτα προέβλεπον ὁ προφήτης ἐκ πολλοῦ· καὶ ἔδει τοῦτον μὴ ψεύσεσθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, ὅτι τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς. Ἰνα γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀληθῆς τοῖς μετὰ ταῦτα φανῆ, ἠλέγχθησαν ἀπιστοὶ καὶ κρυπτόμενοι. Ἦσαν μὲν γὰρ τῇ προαίρεσει φαῦλοι· ἐπειδὴ δι' ἔκρυπτον αὐτῶν τὴν ἀπίαν, ὁ λόγος ἔλεγχος γέγονεν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐπίστευον, ὅτι ἤλεγχεν αὐτοὺς ὁ λόγος κρυπτόμενους; Καὶ ἐὰν λέγῃ πάλιν· Οὐκ ἔδυναντο πιστεῦν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι γέγραπται τὰ κατ' αὐτῶν· μὴ τὸ ἄδύνατον τῇ προαίρεσει τῶν (52) πραττόντων ὄψιν. Ἐδύναντο γὰρ καὶ μεταβάλλεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἄδύνατον τὸ μὴ ψεύσεσθαι τὸν προφήτην. Ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς ἔώρακε, διὰ τοῦτο ἄδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. Οὐ γὰρ ἄλλως ἔώρακεν, ἢ ὡς γέγονε, καὶ ἐφάνησαν ἀπιστοί. Οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὴν Παρθένον πεπλήρωται θαῦμα, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην (53) ἀπέδη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προσημασμένα πεπλήρωται. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ γέγραπται, διὰ τοῦτο καὶ ἀπέβαινον, ἀλλ' ὅτι ἐγένετο πάντως, διὰ τοῦτο καὶ προελέθη. Οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὸν μερσιμὸν νῦν τῶν ἱματιῶν γέγονε· καὶ ὡς γέγονε, οὕτως καὶ προεῴρατο· καὶ ὡς προσημασθῆ καὶ προαπηγγέλη (54), οὕτως καὶ πεπλήρωται καὶ πεπρακται. Γέγραπται δὲ οὕτω· Ἐσταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλήρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον. Ὁ Ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἀπολύστερον τὸν μερσιμὸν γεγενῆσθαι φησι· ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν

A prorsus erat ut fierent, neque alio modo quam ipsi praevidissent. Siquidem nisi futura praevidissent, nequaquam prophetae fuissent. Et sciendum prorsus est, prophetas non legum esse magistros; ut ea solum quae illi jubent, perficiantur; sed futurorum esse praenuntiatores. Non enim quia dicunt, res eveniunt, sed quia eventurae erant, dicunt illi praenuntiant, necessumque est non mentiri prophetas, cum vere res ut sunt videant. Si namque prophetae non praenuntiassent, nihilominus Judaeorum fuisset propositum talia perpetrandi. Atque in summa sancti, nequaquam verbis suis necessitatem inducunt, ut res eveniant; sed cum praevident eorum propositum qui acturi sunt, id significant. At sicut objecere illi refragatores: Tolle prophetae sermonem, et plane credent Judaei; ita dixerim ego: Tolle Judaeorum acta, et nequaquam talia de illis propheta verit Isaias.

10. Si itaque dixerit Joannes: « Non crediderunt in illum Judaei, ut impleteretur sermo Isaiae; » ne prophetae sermoni imputes eorum incredulitatem, sed ipsorum Judaeorum facinori. Nam quae jam illi perpetrabant, haec jamdiu praeviderat propheta: necesseque fuit illum non mentiri, ut palam foret, eum illa vere praevidisse quae jam gesta sunt. Ut namque sermo illius verus apud posteros videretur, deprehensi sunt increduli, etiam si latere currant.

67 Erant enim illi proposito suo improbi; cum adfuit qui eos coargueret. Ideone igitur non crediderunt, quod sermo iste latere volentes illos coarguerit? Quod si rursus dicat quispiam: Non poterant Judaei credere, quia haec do illis scripta erant; impossibilitatem, agentium voluntati ne tribueris. Poterant enim mutare sententiam, sed impossibile erat mentiri prophetam. Cum enim revera vidisset, fieri nequibat ut hallucinaretur. Non alio enim modo rem vidit, quam quo gesta est: atque illi increduli deprehensi sunt. Eadem ratione illud in Virgine miraculum impletum est, et quod a Joanne narratur, hodie contigit: omnia item quaecunque scripta sunt impleta fuere. Non enim ideo evenere quia scripta sunt; sed quia evenere, ideo praenuntiata fuerant. Sic jam de vestimentorum divisione actum est: et, prout actum est, ita praevium fuerat: et ut prius significatum praenuntiatumque fuit, ita completum gestumque est. Scriptum autem est ita: « Postquam autem crucifixum eum, dividerunt vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleteretur quod dictum est per prophetam: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. » Matthaeus certe cum reliquis evangelistis simplicius factam divisionem ait:

τεως, deest in Regio, Anglicano et Felc. 3. Paulo post, Regius et Anglicanus, λέγει, οὐκ.

(52) Basiliensis, secunda manu, τῇ πορβῆσει τῶν.

(53) Ita Regius et Felc. 3. In editis vero legitur, τῶν, ante Ἰωάννην. Infra, Basil. et Felc. 3, Οὐ γὰρ ἐπειδὴ.

(54) Regius, Anglic. et Felc. 3, προαπηγγέλη.

(47-48) Regius, et τὰ γινόμενα. Anglie. et τὰ γενόμενα.

(49) Sic Regius secunda manu, quem sequimur. Editi, Ina μὴ μόνον. Mox, Anglicanus, σημάτωρες.

(50) In haec verba ad Basil. notatur in marginibus, λείπει τι, licet lacuna nulla compareat.

(51) Basiliensis, πάντες. Infra, ἂν, post, προεφῆ-

Joannes vero, modum divisionis, causamque missæ sortis declarat his verbis : « Milites igitur cuth crucifixissent Jesum, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem. Tunicam vero, quia erat inconsutilis desuper contexta per totum, dixerunt ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cñjus erit : ut impleretur Scriptura : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem <sup>55</sup>. »

11. Fortassis jam quispiam erit qui his auditis erubescat : fortassis quidam erit, qui Dominum cernens illusum, abductum, cæsum, pudore afficiatur : fortassis jam aliquis videns Dominum, Salvatorem et regem universi, a Pilato judicatum, et crucifixum a Judæis, pudore afficiatur, oculosque demittat. Nam neque sol tulit hoc spectaculum, sed obscuratus totus est, ut aliorum oculos averteret : nec curavit ultra præceptum illuminandi homines ; sed tum prævaricari ausus est, cum videret Dominum, qui sibi hoc mandatum dedidisset, ab hominibus cruciari. Sed si causam ediscamus cur ita cruciatus sit, non ultra erubescemus, sed mirabimur bonitatem humanitatemque illius ; glorificabimur et ipsi, quemadmodum Paulus, in cruce : quia non ipse Dominus propter sese, sed nos in ipso patiebamur. Pernagnum quippe erat hominum peccatum, hujusmodique malum, totum orbem præoccuparat : quod magnum quidem jamdiu erat, paulatim vero auctum, ac hominibus intolerandum evaserat. Siquidem mortis regnum in omnes inva-  
luerat. Dominus autem noster immortalis et incorruptibilis est : atque ut immortalis et incorruptibilis, ita bonus humanusque. Boni namque Patris bonum Verbum exsistit : quare non tulit ut opificium suum periret : neque sustinuit, ut operum suorum alter esset Dominus : sed intolerandum videns malitiam, mortalemque genus non valere morti obistere, neque posse penam suorum malorum persolvere : nam malitia excessus omne supplicium superabat ; videns item Patris sui bonitatem, suamque potentiam <sup>68</sup> et virtutem : « Christus eum Dei virtus et Dei sapientia <sup>62</sup> ; » commotus fuit suo erga homines amore, miseratusque nostram infirmitatem, eandem induit. Ipse enim, ut ait propheta, infirmitates nostras tulit, et morbos gestavit <sup>64</sup>. Miseratus item nostram mortalitatem, eadem amictus est. Ait enim Paulus : « Humiliavit semet-

α ποιότητα τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγεννημένου κλήρου διεγχεῖται λέγων οὕτως : « Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστην στρατιωτῶν μέρος. Τὸν δὲ χιτῶνα, ἐπεὶ ἦν ἄρραφος (55) ἐκ τῶν ἄνω ὑφαντῶς διόλου, εἶπον πρὸς ἀλλήλους : Μὴ σχίζωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάθωμεν περὶ αὐτοῦ, τίως ἔσται ἡ ἱνα ἢ Γραφῆ πληρωθῆ. Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον. »

11. Ἰσως τις τούτων ἀκούων ἐρυθριᾷ· ἴσως τις ὁρῶν τὸν Κύριον παιζόμενον, καὶ ἀπαγόμενον, καὶ τυπτόμενον, αἰσχύνεται· ἴσως γὰρ τις ὁρῶν τὸν Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ βασιλεῖα τοῦ παντὸς κρινόμενον ὑπὸ Πιλάτου, καὶ σταυρούμενον ὑπὸ Ἰουδαίων, δυσωπεῖται, καὶ κάτω τὸν ὀφθαλμὸν ἔχει. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἥλιος (56) ἤνεγκε τὴν θέαν ἰδεῖν, ἀλλ' ἐκκώλυτο ὅλος, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλων ὀφθαλμοὺς ἀποστρέψῃ (57)· καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν ἔτι τῆς ἐντολῆς τοῦ φαίνειν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ παραβαίνειν ἐπέβλεμα λοιπόν, ὁρῶν τὸν ἐντεταλμένον αὐτῷ Δεσπότην ὑπὸ ἀνθρώπων πάσχοντα. Ἄλλ' ἐάν τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διὰ τί πέποθεν ἔωμεν, οὐκέτι ἐρυθριῶμεν, ἀλλὰ θαυμάζομεν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπικὴν αὐτοῦ· καὶ (58) καυχήσομεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς ὁ Παῦλος, ἐν τῷ σταυρῷ· ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ Κύριος δὲ ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ἐκείνῳ πάσχοντες ἦμεν. Τῶν μὲν γὰρ (59) ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία πολλή τις ἦν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προκαταίληψε τοῦτο τὸ κακὸν, μέγα μὲν (60) τυγχάνον καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὀλίγον δὲ καὶ ἀξιάνομιμον, καὶ ἀφόρητον γινόμενον τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντας καὶ κατὰ πάντων ἴσχυε βασιλεῦεν (61). Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ ἀσθαρτὸς ἔστι· καὶ ὡς περ ἀθάνατος καὶ ἀσθαρτος, οὕτως ἀγαθὸς καὶ φιλανθρωπος. Ἀγαθὸς γὰρ Πατὴρ ἀγαθὸς ὁ λόγος ὑπάρχει· διὸ οὐ παρεῖθεν ἀπολέσθαι τὸ γενόμενον (62), οὐδ' ὑπέμεινε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἄλλον γενέσθαι Κύριον· ἀλλ' ὁρῶν τὸ μὲν τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γένος οὐκ ἱκανὸν ἀντιστήναι πρὸς τὸν θάνατον, οἶδὲ τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδοῦναι· ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἰκανότητα καὶ (63) δύναμιν· « Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· » κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτιραὸς τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐνεδύσατο ταύτην. Αὐτὸς γὰρ, ὡς ὁ προφήτης ψησὶ, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους

<sup>55</sup> Joan. xix, 23, 24. <sup>56</sup> I Cor. i, 24. <sup>57</sup> Isa. lxi, 4.

(55) Regius et Anglicanus, δραφος. Mox, Regius, εἴρων. Mox, αὐτόν, abest ab Anglicano.

(56) Basil. et Anglic. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἥλιος.

(57) Sic Regius, atque ita legi Nannins. Editi et alii, τοὺς ἄλλους ὄφθ.

(58) Kat, deest in Felc. 3. Ibid ἐξ, abest a Basil.

(59) Τῶν μὲν γὰρ. Hæc et sequentia quadam reperiantur adhuc semel in Basiliani, Anglicano et Lat. edit. ut et in codice n. nostro sub titulo, De passione. Fragmentum igitur repetitum, per Basilensem secundum et Anglicanum secundum, signari

intelligi. Hæc Felckm. quibus adjicimus, hoc fragmentum haberi in editione Basilienis anni 1556, pag. 579, et sic inchoari : *Hominum certe peccata.*

(60) Μέν, deest in Basiliani et Anglicano.

(61) Regius, ἴσχυε βασιλείων. Felc. 2, ἴσχυσε βασιλεύων.

(62) Regius secunda manu, τὸ γένος ἡμῶν. Mox, Felc. 2, τῶν ἑαυτοῦ ποιημάτων.

(63) Anglic. 2, τὴν ἐφ' ἐκείνῳ δύναμιν καὶ ἰκανότητα.

ἰδούσασθε (64). Καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, περι-  
εβάλετο τοῦτο. Λέγει γὰρ ὁ Παῦλος· « Ἐπαπέμωσεν  
ἐαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Ἰδὼν  
δὲ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀπόθεσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας  
ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτην αὐτός· « Χριστὸς γὰρ  
γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Καὶ οὕτω ἦν τὰ ἀνθρώ-  
πινα περιβαλλόμενος καὶ ἀμαρτωλόμενος, δι' αὐτοῦ τὰ  
ἡμῶν προσήγαγε τῷ Πατρὶ, ἴνα, ὡς (65) αὐτὸς  
πάσχων, ἀδελφὴ τὸν ἀνθρώπον πάσχοντα κατασκευ-  
άσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλους ἀντικαταλλάξῃται. Κατα-  
βέβηκε γὰρ, ἴνα ἡμῶν τὴν ἄνοιον κατασκευάσῃ· καὶ  
παταράται γενέσεως, ἴνα ἡμεῖς δι' αὐτοῦ τῷ ἁγνε-  
νῆτι (66) φιλιώσωμεν. Ἠσθίνασε δι' ἡμῶν, ἴνα  
ἡμεῖς ἐγερθώμεν ἐν δυνάμει, καὶ ἐπιτωμεν, ὡς ὁ  
Παῦλος· « Πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Ἰησοῦ  
Χριστῷ. » Ἐλάβε σῶμα φθαρτὸν, ἴνα τὸ φθαρτὸν  
ἐκείνηται τῆς ἀφθαρσίας· ἐνεδύσατο τὸ θνητὸν, ἴνα  
τὸ θνητὸν ἐνδύσῃται τὴν ἀθανάσιαν. Καὶ τέλος γέ-  
γονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἴνα ἡμεῖς, οἱ ὡς ἀνθρώ-  
ποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν  
θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα. Θάνατος γὰρ ἡμῶν  
οὐκ (67) κατακυριεύει, καὶ ὁ ἀποστολικὸς δὲ κηρύττει  
λόγος· διὰ τοῦτο καὶ σταυροῦται, ἴνα τὴν κατάραν ἐξ-  
αγοράσῃ, καὶ ἡμεῖς τὴν εὐλογίαν κληρονομήσωμεν. Πά-  
σχων γὰρ αὐτός, ἐδέξατο μὲν οὐδ' ἕως, ἐχαρίζετο (68)  
δὲ μέλλον· καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἔμενε νεκρὸς, ἀλλὰ  
μέλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίησε· καὶ σφαγιαζόμε-  
νος δὲ οὐκ ἀπέλυτο (69), ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς  
πάντας ἀπὸ τῶν ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἔμενε ἀπαθής.

12. Πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, εἰ τις ἔρειτο, ἀκούεται.  
Διὸ πραγμάτων ἐν τούτῳ (70) γέγονε σύνοδος·  
πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα  
σφαιρῶν οὐκ ἔχόντων. Θνητὸν γὰρ ἀθανάτην συν-  
επέλαβον, καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτην λόγῳ (71)  
συνεληλύθει. Καὶ τὸ μὲν θνητὸν οὐκ ἐβλαπτε τὸ  
ἀθάνατον· ἀπαθὴς γὰρ ἦν· ἀλλ' ἔμενε μέλλον ἀπαθὴς  
καὶ αὐτὸ τῆ τοῦ θανάτου ἐπικρατεῖα· τὰ γὰρ κρα-  
τούνητα τῶν κρατούμενων ἀεὶ κύρια τυγχάνει. Διὰ  
τούτων αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον λόγον, καὶ ὁ θάνα-  
τος ἐξηφανίζετο (72) παραδόξως ἐν αὐτῷ, ὡς ἀπὸ  
πυρὸς ἀφανίζεται καλὰ μὴ. Ὁ δὲ λόγος, ἀφθαρτος  
ἔων, ὠφέλει μέλλον τὸ φθαρτὸν συνῶν αὐτῷ· τὸ γὰρ  
σκότος ὑπὸ τοῦ φωτός καταυγάζεται, καὶ τὸ ἔλαττον  
ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ  
πάνθ ὁμηλὴν ἐκδιδύσκειται, οὐδ' ἡμεῖς ἐν τῷ Ἄδῃ  
ἐκνέουσάμεθα, δερματίνους χιτῶνας, ἴνα ἀντὶ τούτων  
τῶν Χριστὸν ἐνδύσασθαί δυνηθῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ  
ἔρματα μερίζεσθαί ὁπομένει, ἴνα ἡμεῖς τὸν ἐκ Πατρὸς  
ἀμείριστον ἔχωμεν λόγον· « Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ Πατήρ, »

ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis 44. »  
Cum videret item nos non ad solutionem supplicii  
sufficere, suscepit illum : « Christus enim factus  
est pro nobis maledictum 45. » Atque sic humanis  
circumamictus indutusque, per sese quæ nostra  
erant Patri obtulit ; ut quasi ipse pateretur, homi-  
nem patientem illatus redderet, et parva magnis  
commutaret. Descendit enim, ut nobis ascensum  
præpararet : nativitatem expertus est, ut nos per  
eum ingenito amici essemus : infirmatus propter  
nos est, ut nos excitaremur in virtute, et dicere-  
mus, quemadmodum Paulus : « Omnia possum in  
eo qui me confortat Jesu Christo 47. » Sumpsit  
corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incor-  
ruptionem : induit mortale, ut mortale indueret  
immortalitatem. Demum factus est homo et mor-  
tuus est, ut nos, qui utpote homines moriebamur,  
deificaremur, neque mortis regnum ultra sustine-  
remus. Mors enim nobis non dominatur, ut apostoli-  
cus sermo prædicat, propterea crucifixus est, ut  
maledictum redimeret, et nos benedictionem hære-  
ditate acciperemus. Ipse namque cum pateretur,  
nullatenus lædebatur ; imo potius dona largieba-  
tur : et moriens, mortuus non remansit, sed potius  
mortuos vivificabat : nec immolatus perit, sed im-  
molationis suæ sanguine omnes prorsus liberavit,  
ipseque mansit impatiibilis.

12. Quomodo autem id factum sit si quis quærat,  
audiat. Duarum in eo rerum concursus fuit ; rerum,  
inquam, non æqualium, sed quæ nullo modo com-  
parari possent. Mortale quippe immortalis compli-  
cabatur, et corruptibile corpus incorruptibili Verbo  
cohesit. Neque tamen id, quod mortale erat, læsit  
illud quod immortale : impassibile quippe erat :  
mortique victa, magis impassibile remansit : nam  
ea quæ vincunt, victis semper dominantur. Itaque  
ob conjunctum immortale Verbum, mors in ipso  
admirabilis quodam modo, quasi stipula a facie  
ignis evanescebat. Verbum porro cum incorrupti-  
bile esset, sua conjunctione id quod corruptibile  
erat adjuvabat : tenebræ enim a lumine illustrantur,  
et quod minus est, a majore benedicitur. Quapro-  
pter jam a sacrificibus exiit pelliceæ vestes, qui-  
bus in Adamo induti sumus, ut eorum loco Chri-  
stum induere possimus. Eadem item de causa,  
vestimenta sua dividi patitur, ut nos Verbum indivi-  
sibile ex Patre procedens habeamus : nam, « Ego

44 Philipp. ii, 8. 45 Galat. iii, 13. 47 Philipp. iv, 13.

(64) Ita maxima pars mss. Editi vero, ἰδούσασθε.

(65) In Felc. 2, et Anglic. 2, ὡς, deest. Mox, ἀν-  
θρώπων, abest a Basil. 1. Ibidem, πάσχοντα, abest  
ab Anglic. 2. Ibidem, Felc. 2, κατασκευάσῃ καὶ πα-  
ταράται, multis omissione, δι' ὁμοιοτέλειαν. Mox,  
Anglic. 2, ἀναλλάξῃται.

(66) Regius et Anglic. 1, 2, γεννῆσι.

(67) Felc. 2, ἡμῶν καὶ αὐτοῦ οὐ. Mox in codem  
et in Anglicano 2, δέ, deest.

(68) Οὐδὲν ἐχαρίζετο. Regius et Basil. 1.

(69) Anglic. 2, ἀπόλυτο. Regius, ἀπόλλυτο.  
Editi, ἀπόλυτο. Infra Basil. Πῶς δὲ τοῦτο γένοιτο.

(70) Regius, Anglic. secundus et Felc. 2, ἐν ταύτῳ.  
Editi, ἐν τούτῳ. Ibidem, Anglicanus et Felckman. 2,  
γεγονέναι σύνοδον.

(71) Anglicanus 2, ἀθανάτῳ λόγῳ συν.

(72) Anglicanus 2, et Felc. 2, ἡφανίζετο. Mox,  
παραδόξως, deest in Felc. 3.

Inquit, et Pater unum sumus <sup>44</sup>. » Quomobrem in vestem sortem mittunt, quod ille patienter negligit, ut sors et hæreditas nostra sit Christus, ut ait Psalmista : « Dominus pars hereditatis mee et calicis mei <sup>45</sup>. » Quare non alibi patitur, non alio loco cruci affigitur, quam in Calvarie loco, quem Hebræorum magistri aiunt fuisse Adami sepulcrum : ibi namque illum post maledictionem sepulcrum fuisse asseverant. Quod si ita se res habet, miror ejus loci proprietatem. Oportuit enim Christum, cum primum Adamum renovare vellet, in eo pati loco, ut ejus abolito peccato, ab universo illud hominum genere auferret; et cum audivisset Adam : « Terra es, et in terram revertaris <sup>46</sup>, » ideo illic **69** reponeretur, ut ibidem Adamum inveniens, maledictum solveret, et loco illius : « Terra es, et in terram revertaris; » jam diceret : « Exsurge, qui dormis, et excitate ex mortuis, et illuminabit te Christus : » et rursum : « Surge, et veni, sequere me; » ut non ulterius in terra reponaris, sed in cælo ascendas. Necessè quippe est, excitato Salvatore, excitari cum illo Adamum, omnesque ex Adamo oriandos. Atque ut, mortuo Adamo, nos quoque per eum mortui manebamus; ita excitato corpore Dominico, necesse demum est omnes cum illo resurgere. Hæc Pauli sententia est: hæc enim scribit ad Corinthios : « Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur <sup>47</sup>. »

43. Quod autem modo illum in crucem egerint, operæ pretium erit ut ex iis quæ scripta sunt videamus, neque enim ea nobis inutilia fuerint : neque simpliciter modo in Evangeliiis scriptum est. Postquam judicatus esset Dominus; judicatus quippe est, et ante præsidem stetit. Ne quis eam rem esse pudori arbitretur : nostrum quippe causa id ille passus est, ut ne si quis ille insidias passus sit silentio prætermissum esset, lateret Judæorum conspectio; sed ut ex judicio manifesta foret insidiantium calumnia. Si enim judicatus non fuisset Salvator, sub dubia incertaque suspitione latuisset Judæorum adversus eum invidia; cum autem judicatus sit, id nemini latere potest. Et quidem Pilatus ipse Salvatoris innocentiam puritatemque testatus est, Judæorumque insidias aperuit. « Sciebat enim, » inquit, « quod per invidiam tradidissent illum <sup>48</sup>. » Nec cognovisset Pilatus Judæorum invidiam, nisi Salvator ad judicium stitisset. Rem magnam mirabilemque Salvator præstitit, qui ta-

ψησιν, « ἐν ἔσμεν. » διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτῶνα, καὶ τοῦτο πάσχιον παρορῆ (73), ἵνα ἡμῶν κληρὸς ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς καὶ ὁ ψαλμῶδῃς φησι : « Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. » Ὅθεν οὐδὲ ἀλλαχού πάσχει, οὐδὲ εἰς ἄλλον τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸν Κρανίου τόπον, ὃν Ἑβραῖοι οὐ διδάσκαλοι φασὶ τοῦ Ἀδάμ εἶναι τάφον. Ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν μετὰ τῆν καταράν τελέφθαι διαθεβαιοῦνται. Ὅπερ εἰ οὕτως ἔχει, θαυμάζω τοῦ τόπου τὴν οικειότητα (74). Ἐδεῖ γὰρ τὸν Κύριον, ἀνανεύσαι ὀλοοντα τὸν πρῶτον Ἀδάμ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ παθεῖν, ἵνα, ἐκείνου λύων τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ παντὸς αὐτῆν ἄρῃ τοῦ γένους : καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν ὁ Ἀδάμ : « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τεθεῖται, ἵνα τὸν Ἀδάμ εὐρύον ἐκεῖ, λύσῃ μὲν τὴν καταράν, ἀντὶ δὲ τοῦ : « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » λοιπὸν εἴπῃ : « Ἐγειραι (75), ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστὸς : » καὶ πάλιν : « Ἀνάστα, καὶ δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι, » ἵνα μηκέτι τεθῆς ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ἀνέλθῃς. Ἀνάγκη γὰρ, ἔγειρομένου τοῦ Σωτῆρος, συναγεῖρεσθαι τοῦτον καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδάμ γενομένους (76). Καὶ ὥσπερ, ἀποθήσκοντες τοῦ Ἀδάμ, ἐμνομεν καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτὸν νεκροί, οὕτως ἔγειρομένου τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συναγεῖρεσθαι αὐτῷ (77). Αὐτῆ τοῦ Παύλου ἡ διάνοια τυγχάνει : γράφει γὰρ Κορινθίους λέγων : « Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθήσκουσιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται (78). »

43. Πῶς δὲ ἔγρονεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν τὰ γεγραμμένα : πάντα (79) γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἀνομφεῖ, οὐδὲ ἀπλῶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται. Μετὰ τὸ κριθῆναι τὸν Κύριον : ἐκρίθη γὰρ, καὶ ἐμπροσθεν ἐστάθη τοῦ ἡγεμόνος. Καὶ μὴ τις ἀισχυνέσθω ταῦτα (80) : ὑπέμεινε γὰρ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, ἵνα μὲ, κατὰ τὸ σιωπῶμενον ἐνεδρεῦθέντος (81) αὐτοῦ, κριθῆται τῶν Ἰουδαίων ἡ ἐπιβουλὴ : ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ κρίσεως φανερὰ τῶν ἐπιβουλευσάντων ἡ συγκοφαντεία γένηται. Μὴ κριθέντος γὰρ τοῦ Σωτῆρος, ἀδελὸς ὀνειπότο (82) τῶν Ἰουδαίων ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος : κριθέντος δὲ αὐτοῦ, λοιπὸν οὐδένα λαθεῖν οὕτως ἠδυνήθη. Καὶ Πιλάτος μὲν αὐτὸς, τῷ μὲν Σωτῆρι ἐμαρτύρει τὸ ἀνακτῖον καὶ καθαρόν : τῶν δὲ Ἰουδαίων τὴν ἐπιβουλήν ἐξήγγεν. « Ἥδει γὰρ, » φησὶν, « ὅτι διὰ φθόνου παρέδωκαν αὐτόν. » Οὐκ ἄν δὲ (83) Πιλάτος ἔργω τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, εἰ μὴ ἐστάθη κρινόμενος ὁ Σωτῆρ. Μέγα πρᾶγμα καὶ παράδοξον ἀληθῶς πεποιθικεν ὁ Σωτῆρ : σιωπῶν ἐνήργη, καὶ μὴ ἀπολογούμενος ἔποιε τὸν δικαστῆν ὁμολογεῖν τὴν

<sup>44</sup> Joan. x, 30. <sup>45</sup> Psal. xv, 5. <sup>46</sup> Genes. iii, 19.

<sup>47</sup> I Cor. xv, 22. <sup>48</sup> Math. xxvii, 18.

(73) Anglic. 2, et Felc. 2, περιορῆ.

(74) Felc. 2, τοῦ πάθους τὴν οἰκ.

(75) Sic omnes fere mss. Editi vero, ἔγειρε. Infra, μοί, post ἀκολουθεῖ, deest in omnibus mss. præter Reg.

(76) Felc. 2, γενομένους, ἐμνομεν.

(77) Αὐτῷ, deest in Felc. 2.

(78) Ζωοποιηθήσονται. In hoc verbum desinit fragmentum.

(79) Sic Regius, et Anglic. Editi vero, πάντα.

(80) Regius solus, καὶ μὴ τις ἀναγινώσκων αἰσχ.

(81) Sic Regius et Basil.; editi vero ἐνεδρεῦθέντος, minus recte.

(82) Basilienensis et Anglic. ἔπιπότο. Ad marginem Basil. ἀδελὸς ἄν τῶν Ἰουδ. Infra, in Felc. 3, μὲν utrumque deest.

(83) Δέ, deest in Regio, Anglic. et Felc. 2.

αυσευην, και οτι μλλον τοις δολοις η τῷ δικαίῳ A  
 κίπαιται. Ἀπολογουμένου μὲν (84) γάρ, ἦν ὑπονοῦσαι  
 εἶλλον τοῦ θανάτου· σωπαίντος δὲ, τὸ στεφρὸν και  
 τὴν ἀνδρῆαν θαυμάσαι. Καὶ τὸ οὕτως δὲ τὸν Πιλά-  
 τον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον, η̄ πιστεῦσαι τὸν  
 κρινόμενον εἶναι θεόν. Ἀμίαι, κρινόμενος ὑπὸ Πι-  
 λίτου, ἐχρημάτιζε τῆ τούτου γυναίκα· ἵνα τῆ μὲν  
 σωτῆ τῆν ἀνδρῆαν (85) καταπληγῆ· τῷ δὲ χρημα-  
 τισμῷ γνώσκῃ, οτι οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεὸν κρίνει.  
 Ἐροθήθη οὖν ὁ κρίνων τὸν κρινόμενον, και μλλον  
 εὐτὸς ἐκρίνετο τῷ φόβῳ τοῦ κρινόμενου η̄ κρίνων  
 αὐτὸς κατέπληττε τὸν Κύριον. Διὸ και ἐνέφατο τὰς  
 χεῖρας λέγων· « Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τού-  
 του· » et και ὑστερον, κινήθει (86) τῆ τῶν Ἰουδαίων  
 φόβῳ συνειραμεν αὐτοῖς ἐπιβουλεύουσιν· ὥστε και  
 εἰς σταυρὸν αὐτὸν παραδοῦναι. Παραδίδοται τοίνυν B  
 ὁ Σωτῆρ, και παραδοθεὶς, οὐ κατέπληττε (87) τὸν  
 θάνατον, ἀλλὰ και μλλον ἀπεύουσατο πρὸς αὐτόν,  
 και ἔλωκα φεύγοντα τὸν θεν. Οὐ γὰρ ὡς ἀποθνή-  
 σκων ἦν ὁ Κύριος, ἀλλ' ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο  
 ἔλωκεν.

14. Ἔθα δὲ ὁ δολοὺς διάβολος, θεωρήσας τὸ  
 κατὰ Πιλάτον (88) θαῦμα, οτι μλλον ὁ κρίνων η̄  
 κρινόμενος κατέπληττεν· ὅρων δὲ και τὴν μετὰ πε-  
 σωθῆσεως αὐτοῦ νῦν ἀπέουσαι, πάντα πειράζειν  
 ἐπιβουάζε, βουλόμενος γνῶναι, ὁ πρότερον οὐκ ἔδυ-  
 ῖθη, πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ θρει, μαθεῖν, εἰ οὕτως  
 ἔστιν ὁ Γίης τοῦ Θεοῦ. Τότε καταιχυθεὶς, ἔτρηει  
 τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν· νομίζων, οτι ἐν τῷ πάντας C  
 καταδεδοῦλκεται, δύνασθαι και ἐν τῷ θανάτῳ τούτου  
 κειράσθαι. Γέγραπται γὰρ παρὰ τὸν Λουκᾶ, οτι συν-  
 τιλίσεως πάντα πειρασθῶν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐ-  
 τοῦ ἄχρη καιροῦ. Οὗτος δὲ ἔστιν ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, ἐν  
 τῷ και αὐτοῦ ὁ πολέμιος ἐγίνωσκειν ἑαυτὸν καταπα-  
 τήσασθαι ὑπὸ πάντων, εἰ και τούτου διαπέσει·  
 μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ περιλείπετο λοιπὸν τὸ ἄθλον,  
 πάντων γυμνωθέντι. Διὸ και πάντα ποιεὶ τοῦ μαθεῖν  
 ἕκαστη, εἰ οὕτως ἔστιν ὁ Σωτῆρ· και τοῦτο ἐποίησε,  
 ἵνα, ἔάν θναῖς περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μηδὲ τολμήσῃ  
 προσελθεῖν, εἰδὼς τὴν ἀπρῶστον και θειαν αὐτοῦ  
 δύναμιν. Ὁ δὲ Κύριος, θεωρῶν αὐτοῦ τὴν πανουργί-  
 αν, οτι οὐ τιμῆ τῆ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τῆς τῶν  
 ἀνθρώπων χάριν δουλείας ἐθήρευε τοῦτο, ἵνα τυραν-  
 νεύῃ κατὰ πάντων, ὑπέκρυπτε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα,  
 και ὡς ἀνθρώπος ἐπολιτεύετο· ἵνα, ὡς θεῷ μὴ  
 προσελθῶν, ἀπαθῆς ἀπέλιθῃ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου κατα-  
 τερροήσας, προσέλιθῃ, και λοιπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων  
 ἀρξῆται καταπαύεσθαι. Καὶ ὡσαυτ ἄν τις, τὸν ἀν-  
 τίπαλον αὐτοῦ θεωρῶν καταπατήσονται, και διὰ  
 τοῦτο ἀποφεύγοντα λοιπὸν, ἀσθένειαν σχηματίζουσι

cendo, nec respondendo, eo iudicem compulsi, et  
 conspationem declararet, et fateretur sese turbis  
 magis quam iustitia obtemperasse. Qui si Pilato  
 respondisset, suspicio fuisset eum formidine mortis  
 corripi; cum tacuerit autem, admirabilis prorsus  
 ejus constantia et fortitudo. Quod autem ita eum  
 Pilatus defenderet, nihil aliud id erat quam quod  
 crederet eum qui in iudicio stabat esse Deum. Et  
 sane cum a Pilato judicaretur, ejus uxori oraculum  
 edidit: ut silentio quidem, ejus fortitudinem stuperet;  
 oraculo autem agnosceret, se non hominem,  
 sed Deum judicare. Timuit igitur iudex reum, imo  
 magis ipse iudicati terrore iudicabatur, quam ipse  
 iudicans Dominum perterreret. Quare manus ab-  
 luit, atque: « Innocens ego sum ab hoc sanguine  
 »: etsi postea Judæorum gratia permotus, ipsis  
 sese insidiantibus adjecit: ita ut ad crucem  
 illum traderet. Traditur ergo Saluator, atque tra-  
 ditus mortem non perhorruit; imo potius sese  
 nudavit cum illa congressurus, ac fugientem per-  
 secutus est serpentem. Non enim quasi moriens  
 sese habuit Dominus; imo potius quasi mortem ad  
 idipsum persequens.

14. Porro hic infelix diabolus, conspecto hoc in  
 Pilato miraculo, quod ipse Iudex plus expavesceret  
 quam iudicatus, animadversaque Domini in sese  
 exuendo fiducia, nihil non tentatum reliquit, ut  
 nosset id quod prius nosse non potuit, ubi illum in  
 monte tentavit, ut edisceret, an hic esset Filius  
 Dei. Tunc pudesfactus, mortis tempus observabat,  
 ratus se in qua re sibi omnes subegerat, morte sci-  
 licet, in eadem se posse huic etiam tentare. Scri-  
 ptum quippe est apud Lucam, diabolum cum com-  
 plessset omnem tentationem, ab eo ad tempus  
 abscessisse. Hoc autem ipsum tempus 70 est  
 quo sese adversarius norat ab omnibus conculcan-  
 dum esse, si jam excideret: nullum enim illi aliud,  
 omnibus destituto, supererat certamen. Quare nihil  
 non agebat, ut edisceret an hic Saluator esset:  
 quod ideo ille agebat, ut si reversa edisceret quis  
 esset, accedere non auderet, gnarus inaccessæ  
 illius ac divinæ potestatis. Dominus autem videns  
 ejus vfratium, sciensque illum non honoris causa,  
 sed ut homines in servitute reineret illud observa-  
 vare, quo in omnes tyrannidem exerceat, suam  
 ipsius deitatem occultavit, et ut homo sese gessit:  
 ne ille se ut Deum attingere non susus, abiret  
 illæsus: sed contra cum homine quem despiceret,  
 congressus, ab hominibus deinceps inciperet illudi.  
 Et quemadmodum si quis cernens adversarium  
 suum perterritum aufugere, exinde infirmitatem  
 simulaverit, qua eum ad pugnam pertrahat: tun-

84 Math. xxvii, 24. 85 Luc. iv, 13.

(84) Mv, abest ab Anglicano.

(85) Regius, ἀνδρῆαν, ad hanc vocem variant fere  
 semper codices: alique, ἀνδρῆαν, alii, ἀνδρῆαν, ha-  
 bent.

(86) Basil. alia manu, νικήθεις.

(87) Ita Regius et Basiliensis. Anglic. vero, κατέ-

πησε. Editi κατέπλησε.

(88) Regius, τὸ κατὰ Πιλάτον (et sic semper  
 Πιλάτος habet hic codex cum circumflexo) γυνώμι-  
 νον θαῦμα. Mox, Regius, Basil. Anglic. κατέπληττεν.  
 Editi vero, κατέπληττεν.

que ille qui fugit ad simulatam respiciens infirmitatem, cum confidentia accesserit, et generosus ille athleta qui infirmitate illa provocarat, sua virtute superaverit; ita et Dominus, humana provocans infirmitate, sua virtute vires homini addidit contra inimicum. Quare imminente morte, cepit pavere et anxius esse, rogabatque ut transiret calix ille, atque clamabat: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma »; et adversarius noster ad ipsum ut hominem accedeat, divinam experiretur virtutem.

15. His igitur adductus miser ille, illusus est, atque ad Dominum accessit. Hinc conspecta ejus fortitudine, exhorruit: visa deinde corporis ejus infirmitate, audaciam resumpsit: ac deinde videre erat diabolum quidem cum toto suo exercitu, cum principibus, cum potestatibus suis fugere; Dominum vero, humanis armis diabolicam turvam insequi. Non multo quippe hinc temporis spatio, inimicum omnibus spoliavit, quod demum pudore affectus per sese omnia movit contra Dominum; Judæos scilicet ut conspirationem struerent, Pilatum ut damnaret, milites ut ipsi illuderent, ignarus se ea omnia adversum sese moliri. Nam caeca res est malitia, et improvida res est improbitas, ut quæ non intelligeret se suas contra se manus acere. Quemadmodum enim si quis serpentem manu sua apprehenderit, et voluerit alteri projicere, ipseque mordeatur: aut igne manu correpto velit inimico nocere, ignoretque sese comburi; ita malitia adversus eos dimicat, qui illa utuntur, magisque illos kedit quibus inest, quam eos adversum quos eam immittunt. Sic Pharaon capere dum vellet, captus est, et exorsus persequi, persecutionem passus est, et dum necem aliis moliretur, submersus est. Ita et Goliath, quibus gloriabatur, iis detruncatus est, et spoliare parans, spoliatus est. Idipsum misero evenit diabolo, qui dum tentare vellet, in malum incidit: dum milites commovere cuperet, magis ipse in carnificibus commotus, omnia contra sese agebat. Nam etiam tum cum spoliaretur, latebat hominibus victoria; quam ipse infelix, invitus licet, in lucem protulit: cum enim exereretur Dominus, tropæumque adversa diabolum invisibiliter erigeretur; ut palam id fieret, statim induerunt illum, ut Joannes ait, purpura; ut Matthæus et Marcus, chlamyde cocinea, capiti ejus coronam ex spinis imposuerunt, arundinem in manum tradiderunt, et cum ita producerent, genua flectebant ante illum.

16. Miraculum novum et incredibile magnæ

Matth. xvi, 41.

(89) Τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἐνίσχυσε, Felc. 3 omisais multis.

(90) Regius et Felc. 3, παρ' αὐτὰ τοῦ θανάτου. Mox codices alii, ἀδρμονεῖ, alii, ἀδρμονεῖν.

(91) In voce ἀρξ, deficit Felc. 3.

A πρὸς τὴν ἐκείνου πρόσκλησιν· εἶτα ἐκείνος ὁ φαύλων, πρὸς τὴν σχηματισθεῖσαν ἀσθενείαν ἀποδιδόντων, θαρρήσας προσέβη, καὶ ὁ γενναῖος παλαιστής τῇ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ αὐτοῦ δυνάμει νικήσει (89)· ὅτω καὶ ὁ Κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἐνίσχυσε τὸν ἀνθρωπον κατὰ τοῦ ἔχθρου. Διὰ τοῦτο παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου (90) καὶ ἀδρμονεῖ, καὶ περιλυτός ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἐδέετο παρελθεῖν ἐκεῖνο τὸ πτόηριον, καὶ εἶδᾶ· « Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ (91) ἀσθενής· » ἵνα ὁ ἀντίδικος ἡμῶν, ὡς ἀνθρώπῳ προσελθὼν, πειραθῇ θείας δυνάμεως.

15. Τούτοις γοῶν ὑπαχθὲς ὁ δούλος, ἐπαίθη καὶ προσῆλθε τῷ Κυρίῳ, Σίτα, θεωρῶν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, κατέπτησε· θεωρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθενείαν, πάλιν ἐτόλμα· καὶ λοιπὸν ἦν ἰδεῖν τὸν μὲν διάβολον σὺν ὅλῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ, καὶ ταῖς ὄρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις αὐτοῦ φεύγοντα· τὸν δὲ Κύριον ἀνθρωπίνως ἐπλεῖς διακοντα τὴν διαβολικὴν φάλαγγα. Οὐ γὰρ πολλὸ γέγονε τὸ διάστημα, καὶ πάντων ἐσκέλευσε τὸν ἔχθρὸν· ὅτε κατασχυνοθείς λοιπὸν ἐ' αὐτοῦ ἐκίνε πάντα κατὰ τοῦ Κυρίου· Ἰουδαίους μὲν, ἵνα συσκευάσωνται, Πιλάτον δὲ ἵνα κατακρίνη· τοὺς δὲ στρατιώτας, ἵνα παύσῃ κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἤγγει καθ' αὐτοῦ ποῦν· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀπορόρατον ἡ πονηρία· καθ' ἑαυτῆς τὰς χεῖρας ἀκονῶσα ἤγγει. Οἷον γὰρ εἰ τις θρωεὶ τῇ χειρὶ ἐπιλάθεται, καὶ θέλων καὶ ἐτέρῳ βῆσαι, πάντως αὐτὸς ἐδάθη· ἢ καὶ πῦρ τῇ χειρὶ κρατῶν, καὶ θέλων τὸν ἔχθρὸν ἀδικῆσαι, οὐκ ὀδῶν, ὅτι πάντως αὐτὸς κατακρίεται· οὕτως ἡ κακία κατὰ τῶν χρωμένων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μάλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέγοντας ἢ πρὸς οὓς ἀν αὐτὴν ἀποστελεῖαι θέλωσιν (92). Οὕτως ὁ Φαραὼ, θέλων καταλαθεῖν, κατελήθη· καὶ ἀρξάμενος δῶκεν, κατεδύθη· καὶ ἀποκτείνεται θελήσας, κατεποντίθη. Οὕτως ὁ Γολιάθ, ἐν οἷς ἐπῆρτο, ἐν τούτοις ἀπέτμηθη, καὶ σκευεύσας θέλων, εὐθέως (94) μὲν ἐνέδυσαν αὐτὸν, ὡς μὲν Ἰωάννης λέγει, πορρῦραν, ὡς δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος, γλαμῦδα κοκκινίαν, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κλάμαρον ἐπὶ χεῖρα ἐδίδωσαν· καὶ ὅτω προσάγοντας (95), ἐγονυπέτουν αὐτῷ.

16. Θαῦμα καινὸν καὶ παρδόξον, καὶ νίκης ἀλη-

(92) Anglic. et Basil. secunda manu, θελήσων.

(93) Ita Regius. Editi vero, ἦν ἐν τοῖς.

(94) Anglicanus. Εὐθέως γάρ.

(95) Regius, προσάγοντας. Mox idem cum Angl. ἐγονυπέτουν αὐτῷ.



ὡς μεγάλης γνώρισμα ! ἢν γὰρ ὡς ἀνθρώπων ἐκρί-  
ναν, τοῦτον ἀποθνῆσκοντα λοιπὸν ὡς Θεὸν προσεκύ-  
νον· καὶ ἢν ἐξουθενῶν ἕως εὐτελεῖ, τοῦτον-ὀμολόγουν  
βασίλει· καὶ ἀφ' οὗ τὰ τυχεῖα ἰμάτια ἦραν, τοῦτω  
πορφύραν περιετίθουν· καὶ ἢν οὐκ εἰδότες ὕβριζον,  
τοῦτον προφήτην καὶ ἀκοντες προσηγύρευον· καὶ ἢν  
ἐπιαιζον τυπτοντες, τοῦτω τὰ νικητήρια ἀπεδίδουν,  
τὴν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον,  
καὶ τὸν κάλαμον. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ὑβρίζοντες ἔπιθουν  
ταῦτα, ἀλλ' ἤγινον, ὅτι καὶ ἀκοντες ἐσκυλεύοντο ὑπ'  
αὐτοῦ (96). Ἐπειδὴ γὰρ τῇ ἀμαρτίᾳ παρονοκτόνητο  
ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ πλεον ὕδατον αἵμασιν  
ἦν βεθαμμένη, εἰς ἀρχῆς μὲν χάνασα καὶ δεξαμένη  
τοῦ θεαλοῦ Ἄβελ τὸ αἷμα, ὕστερον δὲ λοιπὸν αἵματα  
ἐφ' αἵμασι μισθόντων τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ γε-  
γραμμένον· « Ἀρὰ καὶ ψεύδος, καὶ κλοπή, καὶ μοι-  
χία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι  
μισθούται. » Καὶ ἦν διὰ τοῦτο καὶ κατηραμένη ἡ γῆ,  
λέγοντος τοῦ Θεοῦ· « Καὶ νῦν ἐπικατάρατος ἡ γῆ,  
ἣ ἔχων τὸ στόμα αὐτῆς δεξασθαι τὸ αἷμα Ἄβελ τοῦ  
ἀδελφοῦ σου. » Ἦν δὲ καὶ πρότερον διὰ τὴν παρά-  
θεσιν τοῦ Ἄδὰμ καταρασάμενος αὐτὴν ὁ ἀεσπότης  
λέγων· « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν  
λύπαις φυτῆ αὐτὴ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις (97) τῆς  
ζωῆς σου. » Καὶ ὅπως ἦν αἵμάτων πάντα μεστά, καὶ  
ἀκανθα πανταχοῦ ἐφύοντο διὰ τὴν κατάραν. Καὶ  
τοῦτων ἔχων τὸ χειρόγραφον, ἐπῆρτο κατὰ πάντων  
ὁ ἔχθρος, καὶ ἐτυράνηεν ὡς ὑποχειρίους πάντας  
τοῦτου. Τοῦτου ἔνεκεν σκυλεύσας αὐτὸν ἀπάντων (98)  
ὁ Κύριος, λοιπὸν ἀπαγόμενος εἰς τὸν θάνατον, περι-  
έκειτο ταῦτα· ἵνα δείξῃ τοῦ θανάτου τὸ κατόρθωμα,  
ὅτι οὐκ ἀπίως, ἀλλ' ὑπερ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γέγονε.  
Καὶ τὰ μὲν αἵματα ἐν τῇ κοκκίνη χλαμύδι εἶχε. τὰς  
δὲ ἀκάνθας ἐν τῷ στέφανῳ, τὸ δὲ χειρόγραφον ἐν τῷ  
κάλαμῳ, ἐν ᾧ καὶ παλαιαὶ κατέγραψεν ἡμῶν ὁ διάβο-  
λος· ἵνα σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ταῖτα λοιπὸν ἐξαφανίσῃ,  
καὶ τὴν κρίσιν ἀπὸ τούτων καθάρῃ· καὶ ἀντὶ μὲν  
τῶν ἀκανθῶν τὸ ἔλλοιν τῆς ζωῆς χαρίζεται· ἀντὶ δὲ  
τῶν τῆς ἀμαρτίας αἱμάτων τῷ ἴδιῳ αἵματι τὴν γῆν  
καὶ τοὺς πάντας καθάρσῃ· καὶ ἀντὶ τῆς κατάρας μα-  
καρίσῃ λοιπὸν τοὺς ἐν τῇ γῇ, λέγων· « Μακάριοι οἱ  
πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Διὰ  
τοῦτο γὰρ, τὰ ἡμῶν αἵματα βαστάζας, τὸ ἴδιον εἰς  
αὐτὴν ἐξεκένωσεν, ἀφ' οὗ καὶ ἀντὶ ἀκανθῶν ἀγαθὰ  
καὶ ζωὴ πέφυκεν εἰς αὐτὴν (99)· εἰς ἣν ἀποβλέπων  
ὁ ἅγιος Δαβὶδ φησὶ· « Πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ  
Κυρίου ἐν γῇ ζώντων. »

A que victoriæ plane argumentum ! quem enim  
ut hominem condemnaverant, hunc exinde  
morientem ut Deum adorabant : et quem  
aspernabantur, quasi nullius pretii hominem,  
hunc Regem confitebantur ; a quo vilia ab-  
stulerant 71 vestimenta, eum purpura circumda-  
bant ; quem ignari contumeliis afficiebant, eum pro-  
phetam licet inviti appellabant : quem cum ludi-  
brio cædebant, ei victoriæ indicia tradebant, chla-  
nydem coccineam, coronam de spinis, et arundi-  
nem. Nam licet ea per contumeliam agerent : at  
ignorabant se etiam invitos ab ipso spoliari. Cum  
enim peccato terra a diabolo cruentata, et san-  
guine plusquam aquis imbuta esset, quod ab ini-  
tio sanguinem Abelis hiatu suo recepisset, ac  
D deinceps homines sanguinem sanguini adderent  
admiscerentque, ut scriptum est : « Maledictum et  
mendacium et furtum, et adulterium effusa sunt  
super terram, et sanguinem sanguini admiscunt \*\*. »  
Eratque ea de causa maledicta terra, dicente Deo :  
« Et nunc, maledicta terra, quæ aperuit os suum,  
ut exciperet sanguinem Abelis fratris tui ». Cui  
jam antea Dominus ob pravaricationem Adami  
maledixerat, his verbis : « Maledicta terra in ope-  
ribus tuis : in ærumnis comedies illam omnibus  
diebus vitæ tuæ ». Prorsusque erant omnia san-  
guine plena, et propter maledictum undique spinæ  
exoriebantur. Et hoc chirographum nactus inimi-  
cus noster, in omnes insurgens, in omnesque ut  
sibi subditos tyrannidem exercebat. Ideo Dominus  
cum eum omnibus spoliasset, demum ad mortem  
abductus, iis induebatur, ut palam faceret, mortis  
victoriam, non temere, sed pro salute nostra par-  
tam esse. Gestabatque in chlamyde coccinea san-  
guinem, spinas in corona, chirographum vero in  
arundine, in quo jam olim scripserat contra nos  
diabolus ; ut una cum morte, hæc etiam demum  
aboleret ; creaturasque iis perpurgaret : et pro  
spinis quidem lignum vitæ largiretur : pro peccati  
sanguine, proprio sanguine terram et universos  
emundaret : pro maledicto, omnes demum terræ  
incolas beatos diceret, his verbis : « Beati mites,  
quoniam ipsi possidebunt terram ». Idcirco enim  
nostrum ferens sanguinem, proprium sanguinem  
D super eam effudit ; ex quo factum est ut pro spi-  
nis, bona multa et vita in illa germinaret : in  
quam David respiciens ait : « Credo videre bona  
Domini in terra viventium \*\* . »

17. Καὶ ἄλλως δὲ τὸν στέφανον τῶν ἀκανθῶν ἐφέ-  
ραε, ἵνα τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐξαφανίσῃ τοῦ βίου.  
Ἐπαύρησε γὰρ ὁ θεὸς καὶ ἔκων τὰς μερίμνας ἡμῶν  
ἐκ' αὐτὸν οὐκ εἰδώς, ὅτι, ταύτας βαστάζων ὁ Κύριος,

\*\* Ue. iv, 2. \*\* Genes. iv, 11. \*\* Genes. iii, 17-19. \*\* Math. v, 4. \*\* Psal. xxvi, 13.

(96) Regius, ἐσκυλεύοντες τοῦτων, et secunda manu, τούτου.

(97) Regius et Anglie, αὐτὴν πάσαις ταῖς ἡμέραις.

(98) Regius, αὐτὸν ἀπὸ τούτων.

(99) Ita omnes manuscripti et edit. Commelin. Edit. vero Paris. εἰς αὐτὴν. Mox, Δαβὶδ, abest a Regio et Anglicano. Mox in postremo, Κυρίου, deest : et paulo post in eodem, τῶν ἀκανθῶν, deest.

gestantem, nos in illius perniciem, sollicitudinibus vacuos redditurum; ita ut verbi sementem a spinis purgatam habeamus; in oratione vero mentem curis minime abstractam. Ipse enim pro nobis dolet sollicitus fuit, ut nos doloribus vacaremus. Ideoque rursum arundinem ex eis accepit Dominus, ipseque diabolus eam Domino tradidit, ignarus esse contra se gladium acueri. Dicitur enim arundo, serpentibus occidendis apta, frangique illos arundine potius quam instrumento alio. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth, ut ait Isaias, persecueretur fugientem draconem, serpentem, magnum diabolus: ideo quod illi exitiale erat ab eis accepit Dominus; ut propriis sibi rebus debilitato diabolo, rebus Domini homines fortiores redderent. Quale David in Goliath designavit, qui accepto inimici gladio, eo ipso caput inimici praecidit<sup>61</sup>. Id ipsum jam Salvator praestitit, accepta ab ipsis arundine, ut non modo nos a serpentis fallacia liberaret; sed etiam ipsam serpentem arundine occideret, mortuumque exhiberet. Ita igitur illusus sceleratus ille, videns se ab his excidisse rebus, quibus adversum nos **72** efferebatur: vidensque se a terra exturbatum, terramque a sanguine et spinis emundari: seseque videns amisisse chirographum et calamum, in quo adversum nos scripserat, rursum non audenda audent, seque ipsam magis ea re percutit. Cum enim audisset improbus ille Dominum dicentem: « Spiritus promptus est, caro autem infirma<sup>62</sup>, » ratus Verbum una cum corpore infirmari, nec corpus, Verbi virtute corroborari, rursum nefaria aggreditur, carnificesque contra Salvatorem concitavit, ipse vero spinis adhesit, in iisque volutatus, rem passus est sibi contrariam. Dom illas enim teneret amisit ipsas, quas putabat amissas resumere tandem posse: at non prius illas recipere valuit, quam Salvator maledictionem nostram in ipsis sitam elevasset. Maledictionem quippe illam cum gestasset Dominus; tum demum recepit ille spinas et chlamydem: quae nullam tum adversus nos vim haberent, sed potius improbitatem eorum arguerent. Jam enim ipse diabolus in spinis, quasi in stimulis contra calcitrat. Ipsi quoque de coccinea chlamyde dicitur: Quomodo vestimentum sanguine cospersum mundum non est; ita neque tu mundus eris, quia terram meam perdidisti, populumque meum occidisti.

18. Quomobrem jam carnifices concilians in Salvatore, calcitravit in spinis quasi in stimulis, potius ipse percussus, quam percuteret. Quos enim ipse commovit in Salvatore, iidem adversus ipsum arma sumebant. Accepta quippe a Salvatore arundine, rati se illum percutere, caecutiebant, atque

Α τοὺς πάντας ἀμερίμους κατ' ἐκείνου (1) κατασκευάσει· ὥστε τὸν μὲν σπόρον τοῦ λόγου ἐλευθέρων ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς ἐξοχαῖς τὸ ἀπερπάσαστον. Αὐτὸς γὰρ περὶ ἡμῶν ὠδυνᾶτο καὶ ἡμερίμνα, ἵνα ἡμεῖς ἀνιδῶνι γενόμεθα. Διὰ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸν κάλαμον ἐλάβανε παρ' αὐτῶν ὁ Κύριος, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐπέβηλον τοῦτον τῷ Κυρίῳ, οὐκ εἰδὼς, ὅτι καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἔξρος ἀκονᾷ. Λέγεται γὰρ ὁ κάλαμος ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν θρῶων, καὶ τοῦτ' ἄλλο μᾶλλον ἢ ἑτέρω καταρᾶσσισθαι αὐτοῦς. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ Κύριος Σαβαὼθ, ὡς Ἰσαίας λέγει, ἐδίωκε τὸν φεύγοντα δράκοντα, τὸν θρῶιν, τὸν μέγαν διάβολον· τοῦτου ἕνεκεν αὐτοῦ τὸ ἀναιρετικὸν ἐλάβανε παρ' αὐτῶν ὁ Κύριος, ἵνα, τοῖς ἰλλοῖς ἐξασθενήσαντος τοῦ διαβόλου, τοῖς τοῦ Κυρίου ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Οἷον δὲ τι πεποίηκεν ὁ Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, λαβὼν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ἔξρος, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ τεμών. Τοῦτο νῦν καὶ ὁ Σωτὴρ πεποίηκε, λαβὼν τὸν κάλαμον παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ θρῶως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν θρῶιν ἀνέλην τῷ κάλαμῳ, καὶ διέψῃ νεκρὸν. Οὕτω δὲ οὖν παρηθείς ὁ ἄθλιος, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκπεσόντα τούτων, ἐν οἷς ἐπήρητο καθ' ἡμῶν· ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἐκβληθέντα ἐκ (2) τῆς γῆς, καὶ τὴν γῆν καθαραζομένην ἀπὸ τῶν αἰμάτων καὶ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἀποπέσαντα τὸ χειρῶγραφον καὶ τὸν κάλαμον, ἐν ᾧ κατέγραψεν ἡμῶν, τολμᾷ πάλιν ἀτάλμητα, κλειόν ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτῳ πλῆξται. Ἀκούσας γὰρ ὁ ποιητὴς λέγοντος τοῦ Κυρίου· « Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἢ δὲ ἀπρὸς ἀσθενείας, » νομίμας, ὅτι ὁ Λόγος συνησθέει τῷ σώματι, καὶ οὐ μᾶλλον τῇ ἐνδύματι τοῦ Λόγου συνισχύετο (3) καὶ τὸ σῶμα, πάλιν ἐπιχειρεῖ παράνομα· καὶ τοὺς μὲν δημίους παροξύνει κατὰ τὸν Σωτῆρος, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν ἐφχετο, καὶ περὶ αὐτὰς ἐκυλλετο, πρῆγμα πάσῳων ἐναντίον. Ἐχῶν γὰρ αὐτὰς ἀπέλασε, καὶ ψήθη μὴ ἔχων δύνασθαι λαθεῖν αὐτάς· ἀλλ' οὐ πρότερον εἰληφεν, εἰ μὴ τὴν καθ' ἡμῶν ἐν αὐταῖς κειμένην κατάραν ἐκούρισεν ὁ Σωτῆρ. Βαστάσαντος (4) γὰρ τοῦ Κυρίου ταύτην, πάλιν ἔλαβε τὰς ἀκάνθους καὶ τὴν χλαμύδα· οὐκ ἔτι μὲν ἰσχύοντα καθ' ἡμῶν, ἐκείνων δὲ τὴν ποιητῆραν ἐλέγχοντα. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐν μὲν ταῖς ἀκάνθαις ὡς ἐν κέντροις ἐστὶ λακτίζων καθ' ἡμῶν. Λέγεται δὲ αὐτῷ περὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδος· ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἐστι καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἐση καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας.

18. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν, κινῶν τοὺς δημίους κατὰ τὸν Σωτῆρος, ἐλάκτιζεν ὡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάνθαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήρτετο ἢ ἐπλήρτεεν. Οὐδὲ γὰρ ἐκίνει κατὰ τοῦ Σωτῆρος, οὕτω κατ' αὐτοῦ ὠπλίζοντο. Λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ νομίμας αὐτὸν τύπτειν, ἐτύφλωτον, τὸν

<sup>61</sup> I Reg. xvii, 51. <sup>62</sup> Matth. xxvi, 41.

(1) Κατ' ἐκείνου, deest in Anglic. cujus loco Regius habet, κατ' αὐτοῦ. Ibidem, Regius solus, κατασκευάσει. Editi vero et caeteri manuscripti, κατασκευάζει.

(2) Ex. deest in Regio.

(3) Regius et Anglicanus, συνισχύει.

(4) Quidam manuscriptori, βαστάξαντος.

κινήσαντα αὐτοὺς διάβολον κώπτοντες ἐν ταῖς ἀκάν-  
θαις. Καὶ ὡσπερ τὰ ἔθνη, ἀναθάντα κατὰ τῆς Ἱε-  
ρουσαλήμ, ἔκοπτον ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλίᾳ Ἰωσαφάτ,  
καὶ ὡς οἱ δίκωντες τὸν Ἰσραὴλ, ἐλθόντες παρὰ τὰς  
ἔχθρας, ἀλλήλους συνεπλέκοντο, καὶ ἀλλήλους κατα-  
λάμβανον· οὕτως καὶ νῦν οἱ δίκωντες τὸν Κύριον,  
ἀλλήλους ἔκοπτον ἀγνοήσαντες, βλάπτοντες μὲν αὐτὸν  
(5) οὐδὲν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικούντες. Ὅσπερ γὰρ  
ἐάν πέτραν τῇ χειρὶ κόπτεται θάλοισι, τὴν μὲν πέ-  
τραν οὐ τέμνει, τὴν δὲ χεῖρα τραυματίζει· τοῦτον τὸν  
τρόπον καὶ οἱ κατὰ τοῦ Κυρίου πράττοντες, ὡς κατὰ  
ἀφθάρτου ἐπιμῶντες, διεφθείροντο, καὶ ὡς κατὰ ἀθα-  
νάτου χειριρούνης, αὐτοὶ μᾶλλον ἀπέθνησκον. Καὶ  
τὸ γὰρ χειρίσθη, οἷα δὲ τὸν αὐτοῦ μελῶν ἐπάσχεν (6)·  
ὁ μάλιστα γέγονε τῷ πανούργῳ πρὸς τελείαν αἰσχύ-  
νην. Ὅπως μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληττόμενος,  
ἤδυνάτο καυχῆσθαι· ὅτι δὲ ὡς ὢν ἐβουλεύετο, ὑπὸ  
τούτων κώπεται, τοῦτο πᾶσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν.  
Ἄλλ' οὐκ ἐκείνων ἡ πληγὴ τὸν θρῆν ἀναίρει· οὐ γὰρ  
τοσοῦτον ἤδυνάτο ἀνθρώποι καὶ θεμιοὶ ὄντες· ἀλλ'  
ἐλύπει μὲν αὐτὸν ἡ ὕβρις ἡ παρὰ τῶν Ἰουδαίων  
αὐτῷ γινόμενη (7)· τραυματίσκει δὲ οὐχ ἡ παρὰ τού-  
των γινόμενη πληγὴ, ἀλλ' ὁ Κύριος (8) ὁ ἀντι-  
κρούων τῇ τούτων πληγῇ, καὶ ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ  
Σωτῆρος γινόμενη δύναμις τῷ καλῶμυ. Καὶ ἐν  
τούτῳ γὰρ ὁ Κύριος σχηματισόμενος, καὶ τὰ ἀνθρώ-  
πινα προβαλλόμενος, ἐδέχετο τὸν θρῆν ἐν ταῖς ἀκάν-  
θαις, καὶ ὡς ἄνθρωπος τυπτόμενος, συνεχίρει τύπτεται  
τὸν θρῆν τοῖς θεμοῖς· ἵνα ὁ ποτὶ καυχασόμενος ἴ-  
ναι θεός, καὶ καυχησόμενος ὡς τὸν Κύριον πειράσας,  
ὑπὸ θεμίων τυπτόμενος, τελείαν τὴν αἰσχύνην ἀπ-  
ενέγκηται.

19. Ἀπέβαινε δὲ αὐτῷ ταῦτα καὶ παρὰ γνώμην,  
ὡν ἰδούλετο. Ἐνεργῶν γὰρ ἐν ταῖς καταβολαῖσι  
τοῦ Σωτῆρος, ἠγνόει τὸν σιωπῆν ἀντεικασαμένον καθ'  
ἑαυτοῦ· παροξύνων Πιλάτον, οὐκ ἤδει κατα-  
σκαυάζων ἀντὶ δειλίας τὴν ἀφοβίαν κινῶν τύπτεσθαι  
τὸν Κύριον, ἐπλανήτο δεικνυμένης ἀνεξικακίας.  
Καὶ τέλος ἔμπαροῦνεν κατὰ τοῦ Σωτῆρος, οὐκ  
ἐβίασεν ἀρετὴν κατὰ κακίας καθολικῶν· πάση γὰρ  
κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χεῖρες ὁ ἐχθρός· καὶ εἰ τι κακόν  
ἔστι, τοῦτο διαβολικόν ἐστὶν ὄπλον· ἡ γὰρ δειλία θυ-  
λάτου, ἢ δὲ τὸ ἀμόνασθαι πάντως, ἀμαρτάνειν πέ-  
θει. Ὅθεν ὁ Κύριος ὑπέμεινε πάντα· ἵνα ἐν μὲν τῇ  
δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν, τῇ δὲ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν,  
τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ἐπὶ πᾶσιν (9) ἀρετὴν  
κατὰ τῆς κακίας ἀντικεισθῆαι διδάξῃ. Καὶ πρῶτον μὲν  
ἐδίδαξε τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα στρέφειν καὶ  
τὴν ἄλλην· καί· « Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνον-  
των τὸ σῶμα· καί· « Ἀπὸ τῶν ἀφρονῶν τὰ σὰ μὴ  
ἀπαταί· » καί· « Εὐλογεῖτε τοὺς δίκωντας. » Ἴνα  
δὲ μὴ ἀδύνατος ἡ ἐντολὴ νομοθετῆ παρὰ τισι, διὰ τοῦ-

A ipsum se concitantem diabolum in spinis cade-  
bant. Ac veluti quæzæ quæ contra Jerusalem ascen-  
derant, se mutuo cædentes in valle Josaphat, et  
qui persequebantur Israellem, ad oras progressi,  
in se mutuo ignari congregiebantur, sese mutuo  
cæpiebant; sic jam qui Dominum persequebantur,  
se ignari cædebant, nihil ipsum, sed sese potius  
lædentes. Quemadmodum enim si quis manu pe-  
tram percutere velit, petram quidem non scindit,  
sed manum vulnerat, eodem modo qui contra Do-  
minum agebant, utpote contra incorruptibilem  
ausi, in perniciem ibant: et qui contra immorta-  
lem certare audebant, mortem: ipsi sibi conscivere.  
Quodque pessimum erat, a suis ipse membris læ-  
debat: quod versutissimo illi summo pudori  
fuit. Nam si a Domino vapulasset, poterat vel  
quodammodo gloriari: cum autem ab iis quos in  
servitutum redegerat, percitatur, hoc omne de-  
decus transcendit. Attamen non eorum ictu ser-  
pens occiditur: neque tantum potuere illi homines  
carnificesque. Sed meritori erat contumelia a Ju-  
dæis sibi illata: vulneravit tamen illum non eorum  
percussio; sed Dominus qui illorum percussione  
propulsabat, necnon ea virtus quæ ex manu Salva-  
toris in arundinem permeavit. Nam in hoc quoque  
humana præferens Dominus objiciensque, serpen-  
tem in spinis excepit, et quasi homo verberatus,  
serpentem concessit a carnificibus verberari: ut  
qui se olim Deum esse gloriabatur, et sese jacti-  
labat quod Dominum tentasset, a carnificibus va-  
pulus summum inde dedecus auferret.

19. Hæc porro ipsi præter sententiam et volun-  
tatem obligere. Nam dum turbam moveret ad cla-  
mandum contra Salvatorem, ignorabat se silen-  
tium sibi noxium inducere: dum Pilatum concita-  
ret, nesciebat se pro formidie constantiam  
animique firmitatem efficere: dum incitaret ad  
verberandum Salvatorem, multum a scopo aberraba-  
t, cum hinc ejus clementia tolerantique palam  
73 fieret. Denum dum in Salvatorem debacchare-  
tur non advertebat, virtutem se contra improbita-  
tem armis instruere: inimicus namque omni gaudet  
inalitia et improbitate. Si quid enim malum re-  
periat, illud diabolicum est telum: nam aut for-  
midine mortis, aut defensionis causa peccatum  
suadet. Quare Dominus omnia sustinuit; ut in for-  
midine fortitudinem; in contumelia tolerantiam;  
in ira mansuetudinem; demum in omnibus virtu-  
tum vitio opponendo doceret. Ac primum quidem  
doceret percipienti maxillam offendendam esse  
aliam: et, « Ne timeat ab iis qui occidunt cor-

(5) Αὐτόν, deest in Anglic.

(6) Regius, διὰ τὸν αὐτοῦ μελῶν ἐπάσχον. Editi vero, διὰ τῶν αὐτοῦ μελῶν ἐπάσχον.

(7) Regius secunda manu, ἡ παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῷ γιν-.

(8) Ita Regius quem sequimur. Editi vero, ἡ παρὰ

τούτων πληγῇ, ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ Σωτῆρος. Paulo post, Regius et Anglicanus quos sequimur, καὶ ἐν τούτῳ γάρ. Editi, καὶ ἐν τούτῳ καί.

(9) Regius, καὶ ἐπὶ πᾶσιν. Editi, καὶ ἐπὶ πᾶσιν. Mox, Regius, πρότερον μὲν ἐδίδ-.

pus \*\* : » et, « Ab eo qui tua auferat, ne repetas \*\* : » A et, « Benedicite persequentibus vos \*\* . » Ne vero quibusdam impossibile videretur præceptum, ideo per sese omnia exhibuit Dominus : atque ex iis quæ passus est, suscit omnibus qui contumelia afficerentur, ne vicissim inferrent contumeliam : verberatis, ne verberarent ; illis, ne irascerentur ; neve ab eo qui nostra auferat, repetamus illa, et in summa ne mortem expavescamus ; imo ipsam spe futurorum contemnamus. Eo enim modo, facilius est victoria de diabolo deque omni peccato, quam si nos ipsi vindicemus. Vindicant enim, et injuria injuriam, contumelia contumeliam propulsantes, augemus alimisque contra nos ipsos malitiam, nec magis inimicos quam nos ipsos lædimus, ob condemnationem scilicet et judicium futurum de iis qui malitia utuntur. Cum autem læsi injuriam, ut Dominus, sustinemus, et conviciantibus patientiam opponimus, militantibus fortitudinem, morti spem immortalitatis ; in his prorsus cruciamus inimicum : ipseque ejusmodi panoplia decidit, qua nos instruens Paulus ait : « Induite igitur armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli \*\* . » Hæc enim patiente Salvatore, cvenit illud : « Videbam Satanam quasi fulgur de celo cadentem \*\* . »

20. Statim igitur postquam in his sese strenue gessisset Dominus, cecidissetque inimicus, imposuerunt illi crucem : signum victoriae, vel invitæ, adversum seipso revera præbentes. Quamdiu enim staret inimicus, habebant cornifices lignum ; cum autem lapsus fractusque est, tunc tropæum suscepit Dominus, et sibi bajulavit. Decebat quippe victorem de diabolo triumphantem, deferre per sese tropæum, nec alii concedere deferendum. Accepit autem ab ipsis cum tropæo vestimenta sua, proficiscens ad mortem ; ut ea ipsa in morte exueret. Ideo rursum exutus, concitavit illos ut se adducerent. Dum abduceretur autem, secundum Joannem, crucem ipse suam bajulavit, secundum alios vero evangelistas, Simon vir Cyrenæus crucem tulit : quod contrarium non est Joanni : neque enim Joannes aliis evangelistis contraria scribit, sed utrumque factum est : nam sibi Dominus crucem bajulavit, et rursus postea Simon homo tulit illam. Irimum itaque quasi diaboli tropæum gestabat, libenterque sibi crucem bajulavit : non enim coactus mortem adiit. Ac rursus tulit illam Simon homo, at omnibus notum esset, non sua Dominum, sed hominum morte mori. His ita gestis, festinus ad locum venit, quo ipsum in crucem ascendere par

το (10) δι' εαυτοῦ τὰ πάντα ἐπέδειξε ὁ Κύριος, καὶ ἀπ' ὧν ἔπασεν, ἔπεισε πάντας ὑβριζομένους, μὴ ἀνυβρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτύπειν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ ἡμῶν μὴ ἀπατεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβείσθαι τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῆ ἐλπίδι τῶν μελλόντων. Οὕτω γὰρ μᾶλλον εὐχερῆς ἢ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης ἀμαρτίας νίκη γίνεται, ἢ ὅταν ἀμυνόμεθα. Ἀμυνόμενοι μὲν γὰρ καὶ ἀνταδικούντες τοὺς ἀνταδικούντας (11), καὶ ὑβρίζοντες τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ αὐξάνομεν καὶ τρέφομεν καθ' εαυτῶν τὴν κακίαν, οὐ μᾶλλον τοὺς ἔχθρους, ἀλλ' εαυτοὺς ἀδικούντες τῆ διὰ τὴν κακίαν καταδικη καὶ κρίσει μενούσῃ τοὺς ταύτῃ χρησασμένους· ἔταν δὲ, ὡς ὁ Κύριος, ὑπομένομεν ἀδικούμενοι, καὶ τοὺς λοιδοροῦσι τὴν ἀνεγκλίαν ἀντιτιθώμεν (12), τοὺς δὲ ἀπειλοῦσι τὴν ἀνδρείαν, τῷ δὲ θανάτῳ τὴν ἐλπίδα τῆς θανάσιος· πάντως ἐν τούτοις λυτούμεν τὸν ἔχθρον· ἀκακίους ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει, ἐν ἧ καὶ ὁ Παῦλος ἡμᾶς καθοπλίζων ἠψεν· « Ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἰσχυθῆτε πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ διαβόλου στήναι· ὁὕτω γὰρ καὶ τοῦ Σαυτοῦ ὅποιοιμαντος, γέγονε τό· « Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν πέπτοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπῆν. »

20. Εὐθέως γοῦν μετὰ τὸ τούτοις ἀνδραγαθήσαι (13) τὸν Κύριον, καὶ πεσεῖν τὸν ἔχθρον, ἐπέθηκεν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, γινώρισμα τῆς νίκης ἀληθῆς καὶ ἀκοντες καθ' εαυτῶν παρέχοντες. Ἔως μὲν γὰρ εἰσότης ὁ ἔχθρος, εἶχον οἱ ἴδιοι τὸ ξύλον· ὅτε δὲ πέπτωκε καὶ κατεββάθη, τότε τρώπιον εἶδεν ὁ Κύριος, καὶ εαυτῷ ἐβάστασεν (14). Ἔσει γὰρ τὸν νικητὴν θριαμβεύοντα κατὰ τοῦ διαβόλου, μὴ ἄλλω συγχωρεῖν, ἀλλ' εαυτῷ βαστάζειν τὸ τρώπιον. Ἐλάμβανε δὲ σὺν τῷ τρώπιῳ καὶ τὰ ἱμάτια παρ' αὐτῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα καὶ ταῦτα σὺν τῷ θανάτῳ ἀπεκδέσσηται. Διὰ τοῦτο, πάλιν ἐκδυσόμενος, κατέσπευθε τοὺς ἀπάγοντας ἄγειν αὐτόν. Ὡς δὲ ἀπήγετο, κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην, εαυτῷ τὸν σταυρὸν ἐβάσταζε, κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστάς, Σίμων ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ Κυρήνης ἔφερε τὸν σταυρὸν. Ἔστι δὲ οὐκ ἐναντίον τῷ Ἰωάννῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐναντίον (15) τοῖς ἄλλοις γράφει, ἀλλ' ἀμφοτέρω γέγονεν ἐπὶ τούτου· καὶ γὰρ καὶ εαυτῷ ὁ Κύριος τὸν σταυρὸν ἐβάσταζε, καὶ πάλιν Σίμων ὁ ἄνθρωπος ἔφερεν αὐτόν. Ὡς μὲν οὖν κατὰ τοῦ διαβόλου τρώπιον ἐβάσταζε πρῶτον, ἐκουσίως δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν εαυτῷ· καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαζόμενος ἤρξατο ἐπὶ τὸν θάνατον (16). Καὶ πάλιν δὲ ἐβάσταζεν αὐτὸν Σίμων ὁ ἄνθρωπος, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι οὐ τὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀν-

\*\* Matth. x, 28. \*\* Luc. vi, 30. \*\* Matth. v, 44. \*\* Ephes. vi, 11. \*\* Luc. x, 18.

(10) Διὰ τοῦτο, deest in Regio. Mox, Regius, ἐπέδεικνυτο, Anglic. ἐπέδεικνυεν. Editi, ἐπέδειξε.  
 (11) Basilienis, ἀνταδικούντες τῆ διὰ τὴν κακίαν omisiss multis, δι' ὁμοιοτέλετον. Ibidem, Regius et Angl. τοὺς ἀντιδικούντας.  
 (12) Anglicanus, ἀντιθώμεν.  
 (13) Regius et Angl. ἀνδραγαθήσασθαι.  
 (14) Alii, ἐβάστασεν, alii, ἐβάσταζεν habent, et sic infra.  
 (15) Regius, ἐναντία.  
 (16) Anglican. ἐκουσίως καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν· εαυτῷ γὰρ καὶ οὐκ ἀναγκ-. Regius, πρῶτον, οἷς δὲ καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν εαυτῷ. Ἐαυτῷ γὰρ καὶ οὐκ.

ὄρασαν ἀποθνήσκει θάνατον ὁ Κύριος. Τούτων δὲ ἄ  
 οὕτως γενομένων, ἔρχεται σπαύδων ἐπὶ τὸν τόπον,  
 ἔνθα καὶ ἀναβαίνει· αὐτὸ ἐπὶ τὴν σταυρὸν ἔδει, ἵνα  
 τὸ καθ' ἡμῶν χειρὸν ἔραρον, ἵνα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔρε,  
 προσλήσῃ τῷ σταυρῷ, καὶ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρ-  
 χὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐν παρήρῃα δειγματισμῷ τού-  
 τος ἐν τῷ ὕμῳ θριαμβεύων κατ' αὐτῶν, καὶ δεσικύων  
 τὸν ἐκασκασθέντα ἐκ τοῦ λόντος ἄνθρωπον, καὶ λοι-  
 πὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι βαίνων καὶ καθαρῶν τὴν γῆν  
 ἀρσικται. Μέλλων δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμά-  
 τια. Ἔδει γὰρ αὐτὸν, εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν  
 παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τοὺς χιτῶνας, οὗς ἔλαβεν  
 ὁ Ἄδμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. Ὅτε γὰρ  
 ἤμαρτε, καὶ λοιπὸν ἤμελλον ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους  
 χιτῶνας, ἐκ νεκρῶν ζώων γενομένους, σύμ-  
 βολων ὄντας τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτοῦ  
 προσγενομένης.

21. Ἄλλ' ὁ Κύριος, ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναβε-  
 ξάμενος, ἐνεδύσατο ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσθαι, καὶ  
 ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφθορῶν  
 ἐνεδύσατο δὲ μετὰ τούτων καὶ χιτῶνα ἀφθορῶν ἐκ τῶν  
 ἁγίων ὕφαντον δι' ἅλου γενομένον· ἵνα καὶ ἐκ τού-  
 των (17) πιστεῦσαι δυναθῶσαν ὁ Ἰουδαῖοι, τίς ἐστι  
 καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα· οὗτοι οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ'  
 ἁγίων ἐρχόμενος ἦν ὁ Λόγος, καὶ οὗτοι οὐ μεριστῶς,  
 ἀλλ' ἀμεριστῶς ἐστιν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς, καὶ, οὗτοι,  
 γενομένους ἄνθρωπος, οὐκ ἐβραμμένον εἶχε τὸ σῶμα  
 εἰς ἀνδρῶς καὶ γυναικῶς, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνου,  
 ὕφασμένον τῇ τοῦ Πνεύματος τέχνῃ. Ὅθεν ὁ δῆμιος  
 τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζονται ἱμάτια, μεριστὰ γὰρ ἦν,  
 καὶ εἰς τέσσαρα διαμερίζονται· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἁμαρ-  
 τίας (18) τῆς τετραμερῶς οἰκουμένης κατὰ ἀνατο-  
 λῆν, καὶ δύσιν, καὶ ἀρκτον, καὶ μετρηβρίαν, ἐφόρει  
 ταῦτα· ἅπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνεδυσμένον αὐτὸν  
 εἶπεν· « Ἴδε ὁ ἀμυδὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἶρων τὴν ἁμαρ-  
 τίαν τοῦ κόσμου. » Τὸν χιτῶνα (19) μόνον οὐκ ἤβυ-  
 νήθησαν σχίσαι φόβῳ τοῦ δι' αὐτοῦ γνωριζομένου ση-  
 μείου. Καὶ τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ κρεμαμέ-  
 νου Σωτῆρος τὸ ἔργον. Καὶ γὰρ κρεμαμένος, ὡς ἄν-  
 θρωπος, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐδίωκε, τὸν δὲ διάβολον κατ-  
 ἐλάμβανε, τοὺς δὲ δημίους ἐφόρει, μὴ σχίσαι τὸν  
 χιτῶνα· ἵνα, τούτου μένοντος, μὲν καὶ ὁ κατὰ Ἰου-  
 δαίων ἕλεγχος, ὁ μετ' οὐ πολλῷ γενομένος, οὗτοι τὸ μὲν  
 καταπέτασμα ἐσχίσθη, ὁ δὲ χιτῶν τοῦ Σωτῆρος οὐδὲ  
 ὁπὸ δημίον διηρέθη, ἀλλ' ἔμεινεν ὁλόκληρος. Μένει  
 γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ παντὸς ὁλόκληρον, τῶν οὐκ  
 διαουμένων. Πλὴν οὗτοι ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια  
 ἐσπυλε πρὸς τὸν θάνατον, τότε (20) πάλιν ὁ διάβο-  
 λος, ἰδὼν τὴν προθυμίαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ αὐτὸν  
 εἰς ἄρανον πεσόντα, καὶ τῆς γῆς ἐκβληθέντα, οὐκ  
 εἶχεν ὁ τι πράξει· πάντα γὰρ ἦν αὐτῷ δουρῶτος καὶ  
 ἀπορίας μεστὰ. Καὶ μένει μὲν οὐκ ἠδύνατο, φεύγει  
 δὲ πάλιν ἐφοβέτο. Πλὴν οὗτοι ἐνθυμηθεὶς, οὗτοι τοὺς ἀπο-  
 θνήσκοντας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀποθνήσκαι δὲ κατὰ τὸ  
 γεγραμμένον· « Ἦν εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευσῇ » φοβη-  
 θεὶς ἐπὶ γῆς μέλαινα, μὴ ἐκεῖ καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς

erat, ut chirographum contra nos scriptum, quod  
 ab inimicis abstulerat affigeret cruci, atque exutus  
 principatibus et potestatibus, cum fiducia illos in  
 cruce traduceret, de illis triumpharet, ostenderet-  
 que ereptum ex leone hominem : ac demum pro-  
 prio sanguine terram aspergeret, emundaret, atque  
 74. expiaret. Id cum facturus esset exiit vestimen-  
 ta. Decebat enim eum, cum hominem introduceret  
 in paradysum, tunicas exuere, quas accepit Adam  
 cum ex paradiso exturbaretur. Cum enim ille pec-  
 casset, ac demum moriturus esset, accepit pellic-  
 ceas vestes, ex mortuis animalibus factas, symbo-  
 lum mortis ob peccatum sibi inductae.

21. Sed Dominus, qui propter nos omnia nostra  
 suscepit, illa induit, ut post exueret, et horum lo-  
 co nos indueret vitam et incorruptione : induit etiam  
 cum his vestem inconsultum desuper contextam  
 per totum ; ut saltem ex istis possent Judaei credere,  
 quis et unde esset qui haec indueret : non ex terra  
 scilicet, sed desuper advenisse Verbum, neque divisi-  
 bile sed indivisibile Patris Verbum esse, ipsumque  
 factum hominem, non consutum corpus ex viro et  
 muliere habuisse, sed ex sola Virgine arte Spiritus  
 contextum. Unde milites alia quidem vestimenta di-  
 vidunt, quae divisibilia erant, et in quatuor dividunt  
 partes : quia pro peccato orbis in quatuor partes  
 divisi in orientem scilicet, occidentem, aequilonem  
 et meridiem, illa gestabat : quibus indutum illum  
 conspicatus Joannes, ait : « Ecce Agnus Dei qui  
 tollit peccatum mundi ». Solam tunicam scindere  
 non potuerunt, terrore signi per eam exhibiti. Era-  
 que illud non ipsorum, sed suspensi Salvatoris opus.  
 Nam suspensus, ut homo, principatus persequaba-  
 tur, diabolum comprehendebat, carnifices pertere-  
 rebat, ne scinderent tunicam : ut manente illa, ma-  
 neret Judaeorum convictio, quae non multo post  
 accidit, cum scisso velo, tunica Salvatoris divisa  
 non est a carnificibus ; sed integra permansit. Ma-  
 nere enim Evangelium semper integrum, divisum  
 umbris. Ceterum cum exutus vestimentis propere-  
 raret ad mortem, rursus diabolus, videns Salvo-  
 ris alacritatem, seque ex caelo delapsum, ex terra-  
 que exturbatum : quid ageret non habuit : omnia  
 quippe ipsi erant tumultu et anxietate plena. Ma-  
 nere non poterat, fugere exhorrescebat : memor ta-  
 men eos qui morerentur, in terra mori oportere,  
 quemadmodum scriptum est : « Terra es, et in  
 terram revertaris », non ausus in terra manere  
 ne ibi comprehenderetur, demum per aerem volita-  
 vit ; ut saltem ita, Dominico corpore in terra posi-  
 to, liberum sibi aerem retineret. Sed Dominus haec  
 in re humano generi amanter consulens noc in

\* Joan. i, 29. \*\* Genes. iii, 19.

(17) Regius, ἐκ τούτου.

(18) Anglic. ἱμάτια. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἀμ-  
 pulis omisiss. Regius ibidem, Ἐπειδὴ γὰρ, item

habet.

(19) Regius, τὸν δὲ χιτῶνα.

(20) Regius et Anglic. ἔτε. Editio vero, τότε πάλιν.

terra mortuus est, sed per crucem in aerem con-  
scendit, ibi quoque serpentem persequens; ut etiam  
inde principem potestatis aeris deturbaret, et spiri-  
tualia nequitia dejiceret<sup>19</sup>, ac ne sic quidem terram  
absque remedio reliquit. Nam in cruce suspensus,  
aerem purgavit manuum expansione: terram autem  
redemit, sanguine et aqua lateris sui ablundo  
ipsam.

τὸν σταυρῶν, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἐκτάσει· τῶν  
ὑδάτι τῆς πλευρᾶς ἀποπλύνων αὐτήν.

22. Quid igitur inimico talia patienti restabat agen-  
dum? Ex caelo deciderat, ex terra deturbatus, ex  
aere depulsus erat: ad haec summus pudor aderat,  
quod multa pollicitus, nihil efficeret. Omni ergo ex  
partesuperatus, ac undique consilii inops, statuit saltem  
infernum sibi servare: hic enim solus ipsi super-  
erat locus. Quare metuens ne Dominus eo descendens,  
inde etiam se expelleret, omnesque sibi subditos li-  
beraret, omnia miscuit, omnia commovit, omnes in  
auxilium vocavit, Judaeos iterum concitavit ut Domi-  
num probris et contumeliis afficerent, irriterentque:  
ac demum quidquid sibi telorum supererat, id inani-  
sit in Dominum, tentans si quo modo illum peccatis  
obnoxio, hac saltem ratione superaret. Judaei

75 igitur Dominum irridebant dicentes: « Si Filius  
Dei es, descende de cruce<sup>21</sup>. » At Salvator, qui  
revera Filius Dei erat, non fugiendo mortem, sed  
expectando, atque ita calcando ipsam, voluit di-  
gnosci, se Filium esse Dei, atque veram vitam. Po-  
nerat enim ex cruce descendere, qui alios suscita-  
rat mortuos; sed descensio illa mortis fuga visa  
esset: contra si in cruce permaneret, nihil id aliud  
indicabat, quam, eum qui permaneret esse vitam.  
Quamobrem multa diabolo cura fuit, ut Domini  
hiscē opprobriis afficeretur, volebatque ipsum de-  
scendere de cruce, neque inter mortuos versari;  
ut sic illatus abiret, mortuorumque dominium re-  
tineret. Metuebat enim, ne, quemadmodum scriptum  
est, ascendens in crucis sublime, captivam duce-  
ret captivitatem, et acciperet dona hominibus<sup>22</sup>.  
Suspiciatus enim est, ne hic esset de quo haec scri-  
pta erant. Unde versipellis ille rursus Phariseos  
commovit, ac demum eo usque deduxit illos, ut se  
creditorios pollicerentur, si solum descenderet de  
cruce. Omnia porro movebat, omnia praeter animi  
sententiam promittebat, modo id efficeret, ne mo-  
reretur, neve descenderet in infernum. Denuo igitur  
Phariseis auctor fuit ut dicerent: « Alios sal-  
vos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si  
Rex Israel est, descendeat nunc de cruce, et crede-  
mus ei<sup>23</sup>. » Minime autem credere volebat Phariseos  
magister ille impietatis draco; sed optabat Domi-

τὸν ἀέρα ἐπέτατο· τάχα κἀν οὐτῶς, τοῦ κυριακοῦ (21)  
σώματος ἐπὶ γῆς θεθέντος, ἐλευθερον ἔχη τὸν ἀέρα.  
Ἄλλ' ὁ Κύριος, κἀν τούτῳ φιλιανθρωπισυμένως, οὐκ  
εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη διὰ τοῦ  
σταυροῦ, δικάων κἀκεῖ τὸν βρῖν· ἵνα κἀκεῖθεν, καὶ τὰ  
πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλη, οὐκ ἀφελς οὐδὲ  
οὕτως τὴν γῆν ἀθεράπευτον. Καὶ γὰρ κρεμάνμενος ἐπὶ  
χειρῶν, τὴν δὲ γῆν ἐλυτροῦστο, τῷ αἵματι καὶ τῷ

22. Τι λοιπὸν εἶποι ποιῶν παθόντα ταῦτα τὸν ἐχ-  
θρὸν; Ἐξ οὐρανοῦ ἐπεπέταται, ἀπὸ γῆς ἐξεβλήθη (22),  
τοῦ ἀέρος ἐκδιώθη· καὶ πρὸς τοῦτους ἤρχόντο μεγάλα  
ἐπαγγελιάμενος, καὶ μηδὲν ἐνεργῶν. Πανταχῶθεν οὖν  
ἤττηθεῖς, καὶ (23) πανταχῶθεν ἀπορηθεῖς, ἔγνω κἀν  
τὸν βῆθιν φυλάξαι· τοῦτο γὰρ εἶτι τὸ χωρίον οὐκαλεῖται  
τούτῳ. Διὰ καὶ φοβούμενος, μὴ ἐκεῖ καταβῆν ὁ Κύριος,  
ἐκαίθεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντα τοὺς ὑποχειρίους  
ἐλευθερώσῃ, πάντα ἐκύκα καὶ συνεκίνησε, πάντα εἰς  
βοήθειαν καλῶν, καὶ παρώξυνε πάλιν τοὺς Ἰουδαίους  
ὀνειδίξαι τὸν Κύριον, καὶ ὀβριζέειν καὶ γελᾶν ἄλλως κατ'  
αὐτοῦ· καὶ ὄλωσ' εἰ τι περιελεῖται ναποπλίας αὐτῷ,  
τούτο ἤφειε κατὰ τοῦ Κυρίου· τάχα κἀν (24) οὕτως  
αὐτὸν ὑπερέυθυνον ἀμαρτία ὄντα κρατήσῃ. Οἱ μὲν γὰρ  
Ἰουδαῖοι ἐγχεύαζον τὸν Κύριον λέγοντες· « Εἰ Υἱὸς  
εἶ τοῦ Θεοῦ, καταβῆθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· » ἢ δὲ Σω-  
τήρ, ὁ τῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, οὐκ ἀπὸ τοῦ φεύγειν  
τὸν θάνατον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μείνειν αὐτόν, καὶ μένοντα  
πατήσῃαι τὸν θάνατον, ἤθελε γνωσθῆναι Υἱὸς Θεοῦ (25),  
καὶ ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ. Ἦδύνατο μὲν γὰρ καὶ  
καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγεί-  
ρας νεκροῦς· ἀλλ' ἡ κατάστασις φυγῆν ἔδεικνυε τοῦ  
θανάτου· τὸ δὲ περιμείναι οὐδὲν ἕτερον ἐγνώριζεν,  
ἢ τὸν περιμεινοντα εἶναι ζωὴν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ  
λίαν ἐμελεῖ τῷ διαβόλῳ ὀνειδίξασθαι τὸν Κύριον ἐν  
τούτοις, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆ-  
ναι· καὶ μὴ γενέσθαι ἐν νεκροῖς, ἵνα κἀν οὕτως ἀπα-  
θῆς ἀπέλθῃ, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. Ἐφοβεῖτο  
γὰρ μὴ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀναβάς εἰς ὕψος τοῦ  
σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάθῃ  
δόματα ἐν ἀνθρώποις. Ὑπόπτευσεν γὰρ μὴ οὕτως εἶσι  
περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα. Ὅθεν πάλιν ἐκίνησε τοὺς  
Φαρισαίους ὁ πνευρῶγος, καὶ λοιπὸν κατὰ περισσό-  
ν ἐποίησε (26) αὐτούς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν, εἰ  
καταβῆν μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Πάντα δὲ ἐκίνησε,  
καὶ παρὰ γνώμην ἐπαγγέλλετο, μόνον ἵνα μὴ γένῃ-  
ται νεκρὸς, καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν βῆθιν. Ἐποίησε γούν  
πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους· « Ἄλλοις ἔσωσεν,  
ἐαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστὶ,  
καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν  
αὐτῷ. » Οὐ πιστεύειν δὲ ἤθελε τοὺς Φαρισαίους ὁ τῆς  
ἀπιστίας διδάσκαλος δράκων· ἀλλὰ φεύγειν ἤθελε

<sup>19</sup> Ephes. vi, 12. <sup>21</sup> Matth. xxvii, 40. <sup>22</sup> Psal. lxxvii, 19. <sup>23</sup> Matth. xxvii, 42.

(21) Angl. μείναι, μὴ οὕτως τοῦ κυριακοῦ, omis-  
is multis, Mox, ἵνα ante τάχα κἀν οὕτως, legitur  
in editis, deest in Regio, probe.

(22) Regius, ἐκδιώχθη.

(23) Καὶ, deest in Anglicano.

(24) Ita Reg. et Angl. Ed. vero, εἰ τάχα κἀν. Mox,

ὄντα, post ἀμαρτία, deest in iisdem. Ibid. Reg.  
ἀμαρτίας. Basil. ἀμαρτίας.

(25) Ita Regius, secunda manu. In editis, Θεοῦ,  
deest.

(26) Regius, ἐποίησε γάρ.

τὸν Κύριον τὸν θάνατον. Οὐδὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ ζή-  
ναι ἐαυτὸν σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτη-  
ρίαν γένηται. Εἰ γὰρ ἔλας ἐγγίγνωσκεν (27) σῶσαντα  
αὐτὸν τοῖς ἄλλοις, οὐκ ἦν ἀμφίβολον, τὸν τοῖς ἄλ-  
λοις δευκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι Σωτῆρα καὶ  
ζωῆν.

23. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐνείδεζον, ἵνα μὴ τοῖς  
ἄλλοις σωτηρία γένηται. Ἦθει γὰρ ὁ περίεργος, ὅτι  
οὐκ ἀποθήσκει ὁ Κύριος, ἀλλ' ὁ τούτου θάνατος σω-  
τηρία καὶ ζωὴ τοῖς πᾶσι γινήσεται. Διὰ τοῦτο ἤθελεν  
αὐτὸν καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἵπποι τοὺς  
Φαρισαίου ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν· τόχα κἀν τῇ  
ἐπαγγελίᾳ τῆς πίστεως περιγένηται, ὡς ἤθελεν. Ὁ  
δὲ Κύριος, ὁ τῷ ὄντι Σωτῆρ, ὁ μὴ τὸ ἔαυτοῦ, ἀλλὰ  
τὰ ἡμῶν ζῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ  
τοῦ λυτρώσασθαι τὴν χεῖρα ἤθελε γνωσθῆναι Σωτῆρ.  
Οὐδὲ γὰρ ἰατρός ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑγιαίνειν γνωσθῆσεται  
ἰατρός, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐνδείξηται τὴν τέ-  
χνην· καὶ ὁ ἥλιος οὐκ ἔαν εἰς ἑαυτὸν συστέλλῃ τὰς  
ἀκτίνας, γνωσθῆσεται φῶς, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένη  
ταύτας ἐπακτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἐν αὐταῖς κατα-  
λέμῃ. Οὕτως καὶ ὁ Κύριος οὐχ ἑαυτὸν ἔσωσε· σω-  
τηρίας γὰρ χρεῖαν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς ὢν Σωτῆρ· ἀλλ'  
ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων εὐεργεσίας ἤθελε γνωσθῆναι πᾶσι  
Σωτῆρ. Ἄλλ' οὐδὲ καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ  
ἤθελε γνωσθῆναι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐ-  
τὸν. Πλείονα γὰρ μέλλον ὁ θάνατος ὁ τοῦ Σωτῆρος  
πίστιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρετ ἢ ἀπὸ  
τοῦ σταυροῦ κατάβασις. Ἀμέλει κρεμμάμενον αὐτοῦ  
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔτι (28), τὰ μὲν μνήματα ἠνοίγοντο,  
καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς κείμενοι ἐσώζοντο· ὁ δὲ κρεμμάμενος  
λησθῆ ἐπίστευεν εἰς αὐτόν· ἵνα δεῖξῃ, ὅτι τῷ ὄντι  
Σωτῆρ ἔστι· καὶ ἀποθανόν, τῇ πίστει καρποφορεῖ.  
Ἐπὶ τούτοις ἐξίστατο λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάβολος, καὶ  
πᾶσα τούτου εὐκότως (29) ἀπορία κατεῖχεν· ἑώρα  
γὰρ αὐτὸν ἀπολώσαντα, καὶ τὸν λησθῆ ἐν τῷ σταυρῷ,  
καὶ ὃν ἐπίκειε πάλαι ληστέσιον, ἑώρα τούτον πιστεύ-  
σαντα· καὶ ὃν παρώξυνε βλασφημίᾳ, τούτον ἑώρα  
προσκυνοῦντα τὸν Κύριον, καὶ ἐπιπλήττοντα καὶ τῷ  
ἄλλῳ λησθῆ. μέλλον δὲ τῷ ἐν τῷ λησθῆ διαβόλῳ.  
Ἐτρέχετο δὲ πάλιν, ὅτι ὃν ὡς λησθῆν ἀπέκτεινε,  
τούτον πάλιν μεταφερόμενον ἑώρα ἐν τῷ παραδείσῳ.

24. Ὅρων δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πανοκλίαν βε-  
φαίσαν, καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἀμυντήριον πεμφθὲν παρ' αὐ-  
τοῦ, ὃ μὴ τυχώσεν ὁ Κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμέ-  
νον· Τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ βομφαλαὶ εἰς τέλος, καὶ  
πᾶσις καθέλας, ὃ διὰ τοῦτο ἐταράσσεται (30), καὶ  
ἀπορία, πεπείρακα λοιπὸν δοῦναι τῷ Σωτῆρι  
καὶν ἔξος μετὰ χολῆς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ  
κατασκευάζων ἤγνευε. Τὸ γὰρ πικρὸν τῆς ὀργῆς, τὸ  
διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ νόμου γενόμενον, ἐν τῷ πάν-  
τας καταβῆναι, ἀπεδίδου τῷ Σωτῆρι· καὶ λαμβάνων  
ἑκείνος ἀνῆλπισε καὶ ἐξέκινου, ἵνα ἀντὶ μὲν τοῦ ἔξους

num vitare mortem. Neque volebat ediscere, an  
posset ipse sese saluum facere; sed metuebat ne  
aliis salus efficeretur. Nam si semel cognovisset,  
alios ipsum posse salvos facere, nihil dubium erat,  
eum qui aliis salutem impertiret, esse Salvatorem  
atque vitam.

23. Ea igitur de causa conviciabatur illi, ne aliis  
salus fieret. Noverat enim ille versutus, non mori  
quidem Dominum; sed ejus mortem, vitam salu-  
temque omnibus fore. Quamobrem volebat illum  
ex cruce descendere, eoque deduxit Pharisæos ut  
se credituros pollicerentur; ut ea saltem promissio-  
ne quæ volebat consequeretur. Dominus autem re-  
vera Saluator, qui non sua, sed nostra quæreret;  
non ex eo quod sese saluum faceret, sed ex eo quod  
creaturas redimeret, volebat Saluator agnosci. Non  
enim medicus, quod sanus ipse sit, medicus agno-  
scetur; nisi circa ægrotos suam exhibeat artem:  
et sol non si in se radios contrahat, pro lumine  
agnoscetur, nisi per orbem illos diffundat, lique  
tenebras illustret. Ita quoque Dominus non sese  
salvum fecit: nam salute non egebat qui Saluator  
esset: sed per beneficia aliis collata volebat ab om-  
nibus Saluator agnosci. Sed nec ex cruce descen-  
dendo, voluit nosci Filius Dei, sed in ea manendo.  
Majorem enim fidem salutemque mors Salvatoris  
affert hominibus, quam attulisset descensus de  
cruce. Certe pendente adhuc in cruce Domino, mo-  
numenta aperiebantur, quique in iis jacebant salvi  
efficiebantur: latro autem suspensus in ipsum cre-  
didit; ut palam faceret se revera Salvatorem esse:  
atque moricis fidei fructum multiplicabat. Ad hæc  
sane obstupuit diabolus, sumtuque anxietate, nec  
immerito, correptus fuit, dum cerneret se in per-  
niciem ire, latronem vero in cruce, cui oliu fustum  
suaserat, credere: quemque ad blasphemandum  
concitarat, vidit adorare Dominum, alterumque  
latronem increpare, imo potius in latrone diaho-  
lum. Exeruciabatur iterum, quod quem, ut lat-  
ronem occiderat, eundem videret in paradysum  
transferri.

24. Videns autem omnia sua arma dejecta, ruli-  
tumque a se immissum fuisse teli genus, quod non  
esset a Domino contractum, quemadmodum  
scriptum est: « Inimici defecerunt framæ in finem,  
et civitates destruxisti<sup>29</sup>; » ideo conturbatus et an-  
xius, Salvatorem demum tentavit potare felle et  
aceto: sed ignorabat idipsum in sese moliri. Ire  
quippe acerbiterat ex transgressione legis obor-  
tam, in qua detinebat universos, Salvatori tradi-  
dit: quam ille acceptam assumpsit et evacuavit,  
ut pro aceto, quod miscuit sapientia vinum nobis

<sup>29</sup> Psal. ix, 7.

(27) Regius, ἐγγίγνωσκε, secunda manu. Editi et  
alii, ἐγγίγνωσκον. Infra in Regio post σωτηρίας,  
secunda manu ad marginem additur, καὶ ζωῆν.

(28) Ἐτι, deest in Anglicano.

(29) Εὐκότως, deest in Anglice. Mox, Regius, ἑώρα  
γὰρ αὐτόν. Editi vero, ἑώρα γὰρ αὐτὸν.

(30) Anglicanus, διὰ τοῦτο δὲ ἐταρ.

potandum daret : pro felle, eloquia melle et favo dulciora nobis impertiret : et pro eo quod nostra gustasset, nobis diceret : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus<sup>76</sup>. » Ut autem eo excidit, atque spoliatus est, pudefactus demum, incidit in aliquam suspicionem, dum talia cerneret, se scilicet non contra hominem, sed contra Deum pugnare. Videbat enim quibus in rebus omnes capere tentaret, in iisdem se pudore affici, magisque labi, quam dejicere alios : demumque secedere tentavit, ac fugiendo terga dare. Dum enim cum suspensum cerneret mortem nibilominus persequi, timuit ne hic esset de quo scriptum est : Exaltabitur Dominus, ut misereatur nostri. Quæ causa erat, ut omnia relinqueret et fugere pararet, invidens iis quos miseratus ille esset. Sed Dominus vere Salvator, nolens cum illesum abire, nec imperfectum opus deserere, neque eos, qui in inferno erant, inimico dedititios relinqueret, magno mirabilique stratagemate usus est. Cum enim audacem illum perculsum, trementem et formidantem cerneret, rursus se decidere simulat, ut accedentem inimicum, omnino subigeret. Draco enim volebat mori Dominum, aut pendere in ligno, sed optabat ut Dominus descenderet de cruce, et non moreretur; aut si non descenderet, ut maneret in cruce quidem, sed non moreretur. Metuebat enim, ne id fieret quod scriptum est : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, et predicare captivis remissionem, et cæcis visum restitutionem<sup>77</sup>. » Quamobrem metuebat, ne hic ille esset unctus et missus, ac ne demum omnibus libertas foret.

25. Omnibus itaque nudatus, optabat inferni saltem imperium tenere. Alia siquidem ei formido erat, num is esset qui tenebras illustraret, de quo scriptum est : « Galilæa gentium, populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam<sup>78</sup>. » Illum enim audierat ita loquentem : « Ego sum lux<sup>79</sup>. » Unde metuebat ne moreretur, et ipse ex omnibus exturbaretur. Dominus porro cum illum fugam parare cerneret, ne elaberetur inimicus, voces emittit humanas, voces que infirmitatis, aïens : « Elohi, Elohi, lema sabachthani, id est Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti<sup>80</sup>? » Quod ideo fecit, ut diabolus, quem ut Deum reformidarat, hunc ratus jam hominem esse infirmum, fugam cohiberet. His adductus vocibus sceleratissimus ille, ad eum denuo ut hominem accedens confractus est. Judæis enim auctor fuerat, ut ad necem eum postulerent : resque illi præter spem accidit : non in alia quippe parte quam in latere confossum est, unde sanguis et aqua manavit ; ut quoniam prius per mulierem ex latere fornatam, venerat deceptio ; ita per latua secundi Adami redenptio et emundatio

A ὃν ἐκέρασαν ὄϊνον ἢ σοφία ποίησις ἡμᾶς· ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς τὰ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον λόγια χαρίζεται ἡμῖν· καὶ ἀνθ' ὧν αὐτοὺς ἐγεύσατο τὰ ἡμῶν, εἴη καὶ ἡμῶν· Ἐγούσαθε, καὶ ἴσατε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος. » Ὡς δὲ καὶ τούτου ἐξέπεσε καὶ ἐσκυλεύθη, καταισχυνθείς λοιπὸν, ὑπόψια αὐτὸν τις εἶχεν, ὁρῶν τὰ τρικαῦτα, ὅτι οὐ πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρὸς θεὸν ἀντιμάχεται. Ἐώρα γὰρ ἐν οἷς τοὺς πάντα ἐθήρευεν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καταισχυνόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα ἢ καταβάλλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειρᾶτο παραχωρεῖν, καὶ νῦτα δίδοιαι τῇ φυγῇ. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν κρεμάμενον, καὶ διώκοντα τὸν θάνατον, ἐφοβήθη μὴ οὕτως εἶσι, περὶ οὗ γέγραπται· Ὑψωθήσεται Κύριος τοῦ ἐλεῆσθαι ἡμᾶς. Καὶ διὰ τούτου μᾶλλον ἐζήτη πάντα καταλείπειν, καὶ φυγεῖν, φθόνων τοὺς ἐλεηθσομένους παρ' αὐτοῦ· Ἄλλ' ὁ Κύριος, ὁ τῷ ὄντι σωτήρ, οὐ θέλων αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπαθῆ, οὐδὲ ἀτέλες τὸ ἔργον καταλεῖψαι, οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ ᾄδῃ ἐκδότους ἀφίνειαι τῷ ἐχθρῷ, ἐστρατήγησε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον. Ὁρῶν γὰρ αὐτὸν καταπίπτοντα (31), καὶ τρέμοντα, καὶ δειλιῶντα τὸν θρασύν, πάλιν ὡς ὑποκίπτοντα σχηματίζεται, ἵνα προσελθόντα τὸν ἐχθρὸν τέλειον χειρώσεται. Ὁ μὲν γὰρ δράκων οὐκ ἤθελεν ἀπονήσκειν τὸν Κύριον, οὐδὲ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου (32)· καὶ ἤθελε μὲν καταθῆναι τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μὴ ἀποσπεῖν· εἰ δὲ μὴ κατέβαινε, κἂν μείνει αὐτὸν ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποσπεῖν. Ἐφοβήτο γὰρ μὴ τὸ γεγραμμένον γίνηται· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἴνεκεν ἐχρᾶτό με, εὐαγγελισσάσαις πτωχοὺς ἀπέσταλά με, καὶ κηρύξαις αἰχμαλωτοῖς ἄφασιν, τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. » Καὶ διὰ τούτου ἐφοβήθη, μὴ οὕτως ἐστὶν ἐχρῶσθαι καὶ ἀποσταλεῖς, καὶ λοιπὸν τῶν ἀπάντων ἐλευθερία γένηται.

25. Γυμνωθείς οὖν ἀπὸ τοῦ παντός, ἤθετο κἂν τοῦ θεοῦ κρατεῖν. Πάλιν γὰρ ἐφοβήτο, μὴ οὕτως ἐστὶν ἐ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· « Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. » Καὶ γὰρ καὶ ἤκουον αὐτοῦ λέγοντος· « Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς. » Ὅθεν ἔδειλα μὴ ἀποβάνη, καὶ πάντων ἐκβλήθη. Ὁ δὲ Κύριος, ὁρῶν αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται καὶ φυγὰς ἀπέθῃ ὁ ἐχθρὸς, φωνὰς ἀφῆεν ἀνθρωπίνης, καὶ φωνὰς ἀσθενείας λέγων· « Ἐλωὶ, Ἐλωὶ, λημὰ σαβαχθανὶ<sup>81</sup>· τούτῳστι, ὁ θεὸς μου, θεὸς μου, ἵνα τί με ἐγκατέλειπες ; » Καὶ τούτο ἐποίησε, ἵνα ὁ διάβολος, ὃν κατεπλάγη θεὸν, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον ἀσθενῆ νομίσας, μὴ φυγὰς ἀπέλοι. Ταῦταις γοῦν ταῖς φωναῖς ὑπαχθεὶς ὁ πάγκακος, πάλιν ὡς ἄνθρωπος προσήλθε καὶ κατεβράβη. Ἐπαίει γὰρ τοὺς Ἰουδαίους εἰς σφαγὴν αὐτὸν ἀπέστασαι, καὶ γέγονον ὅπερ οὐ προσέδοκῃσεν· ἐσφάγη γὰρ οὐκ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλ' εἰς τὴν πλευρὰν, ἀφ' ἧς ἔβρυσεν ὕδωρ καὶ αἷμα· ἵνα, ἐπειθ' πρότερον διὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθείσης γυναικὸς ἦλθεν ἀπάτη, οὕτως διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ δευτέρου Ἀδάμ λύτρον καὶ καθάρσιν τῆς προτέρας

<sup>76</sup> Psal. XXXIII, 9. <sup>77</sup> Isa. LXI, 1. <sup>78</sup> Isa. IX, 1, 2. <sup>79</sup> Joan. VIII, 12. <sup>80</sup> Marc. XV, 34.

(31) Regius et Anglicanus, καταπίπτοντα.

(32) Regius et Anglicanus, ἐπὶ ξύλου.



γίνεται· λύτρον μὲν διὰ τοῦ αἵματος, καθάρσιον δὲ διὰ τοῦ ὕδατος. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γρόμην ἀπέθανε τῷ διαβόλῳ· καὶ γὰρ ἐν ἐποχῆ το γενέσθαι θάνατον, τοῦτον (35) ἀπέθανε ὁ Κύριος, κακίαις ἐσκέυετα· καὶ νομίμας κρατεῖν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἐδείχθη νεκρός· καὶ καυχησάμενος ἄνθρωπον ἐνεδρεῖεν, πεποηκὸς γνωσθῆναι Θεόν. Ἄμα γὰρ ἀπέθανεν, ἡ μὲν κτίσις ἀνήλιος γέγονε, τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐβράβη, ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσπλάσθησαν, οἱ στρατιῶται, σὺν τοῖς πυλωροῖς τοῦ ἔθου κατέπηξαν. Ἄφ' ὧν ἦν ἰδεῖν μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθῶς ἐν σώματι, ὡς καὶ οἱ θεωροῦντες ἔλεγον· « Ἀληθῶς οὗτός ἐστι Θεοῦ Υἱός. » Καὶ γὰρ πολλὰ μνημεῖα ἠνεψήχησαν, καὶ ἠγέρθησαν τούτων οἱ νεκροί.

26. Τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία· νομίμας γὰρ ἀποκτείνειν ἕνα, τῶν πάντων ἐστέρηται· καὶ νομίμας εἰς βῆθιν καταφέρειν, ἐκείδηλθαι τοῦ ἔθου. Καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖα φύσεως τέθηκον ὁ Σωτῆρ, ἀλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν ἰδίῳ, ἕνα καταργήσῃ τοῦτον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ πολλὸ γοῦν εἴση, καὶ τὰς ὀδύνας ἔλυσε τοῦ ἔθου, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἤγειρε λέγων· « Ἐγείρεσθε, ἔστωμεν ἐντεῦθεν. » αὐτὸς δὲ ἐξανέστη καὶ κατέζησε (34) τοῦ θανάτου, χλευῖν αὐτοῦ τὴν τόλμαν ἠγροσάμενος· ὡς καὶ ἐν ὕμνοις προκτεφωρεῖτο. λέγοντος τοῦ Πνεύματος· « Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγυλάσεται αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηρεῖ αὐτούς. » Κλευάσεται γὰρ ἀληθῶς οὕτω παχθεῖς, καὶ παρὰ γρόμην αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀποδάντων. Διὴν γὰρ τοῦ ζωφύτου τοῦ καλουμένου (35) σφηκός, προσβάλλοντας πέτρας, καὶ τῇ προσβολῇ μὴ βλάπτοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος· οὕτω καὶ ὁ θάνατος ἐσπλάη πολλῷ (36), προσβάλων τῇ ζωῇ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἔθυνθη κρατῆσαι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ κέντρον ἀπόλεσον· ὥστε καὶ οὐς πρότερον ἐφόβει τὸ κέντρον (37), νῦν αὐτοῦ κατακερτομεῖν, καὶ λέγειν· « Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, βῆθι, τὸ νίκος; » καὶ πάλιν· « Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. » καὶ πάλιν· « Ἄρειλεν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντός προσώπου. »

27. Εἶτα ἐκδηλθεῖς ὁ ἔθλος ἀπὸ τοῦ ἔθου, καθήμενος παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας, τοὺς πισθημένους, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀνδρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζώντας· τοὺς δὲ ἀχιμλώτους ἀρειμένους, καὶ τοὺς μὲν ἀγίους προσιπαντῶντας τοὺς περὶ τὸν Ἀδραμ, καὶ ἀνακουρούμενος πάντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Προέφθασαν ἀρχοντες ἐχθόμενα φιλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. » τοὺς ἐλυθερομένους χαίροντας καὶ λέγοντας· « Ἐν

A prioris efficeretur: redemptio per sanguinem, emundatio per aquam. Hoc autem nequaquam ex sententia diabolo obtigit, cum ea morte, qua meluebat, obierit Dominus, atque ille omnibus exspoliatus est: ratusque se Christum in morte tenere, ipse potius mortuus esse deprehensus est: atque gloriatus quod homini insidiatus esset, id effecit, ut Deus agnosceretur. Nam statim atque mortuus est, rerum uatura sole destituta fuit, velum templi scissum est; terra tremuit et petrae scissae sunt, 77 milites, cum inferni janitoribus terrore percussi sunt. Ex quibus videre erat non ultra hominem, sed vere Deum in corpore, ut aiebant ipsi spectatores: « Vere hic est Filius Dei ». Nam multa monumenta aperta sunt, et qui in illis mortui jacebant resurrexere.

26. Vere caeca res est malitia, dum speraret enim se unum occisurum, omnibus privatus est: ratusque se illum ad inferna dejecturum, ipse ab inferno pulsus est. Atque nulli non palam fuit, non infirmitate carnis obuisse Salvatorem, sed mortem ad necem persecutum esse, ut, abolita illa, liberaret omnes quotquot metu mortis per totam vitam obuoxii erant servituti. Non diu itaque vitae dolores solvit inferni et alios excitavit dicens: « Surgite, hinc abeamus ». Ipse autem resurrexit, et ad vitam rediit ex morte, illiusque audaciam ludibrio habuit: ut in hymnis praenuntiatum fuit, Spiritu dicente: « Qui habitat in caelis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos ». Vere quippe irridetur, ita ludibrio habitus, rebusque illi praeter animi sententiam accidentibus. Instar enim cujusdam animalculi, cui nomen vespa, quod cum petra congressum, nibilique illa impetu suo laesa, amittit ipsum potius aculeum; ita et mors congreddens cum vita, quae est Christus, multum frustrata est: non enim potuit cum morte detinere, sed potius aculeum perdidit; ita ut qui olim aculeum reformidabant, jam irrideant illum dicendo: « Ubi est, mors, aculeus tuus? ubi, inferne, victoria tua? » Et rursus: « Deglutivit mors et praevalluit »: iterumque: « Abstulit Deus omneum lacrynam ab omni vultu ». »

D 27. Dehinc exturbatus ex inferno miser, sedens ad ostia, vincitos omnes conspexit Salvatoris fortitudine educi, mortuos resurgere, captivos dimitti liberos: sanctos qui cum Abrahamo erant obviam venire, omnesque tympana pulsare, quemadmodum scriptum est: « Praevenerunt principes conjuncti psallentibus in medio juvenularum tympanistriarum »: « Gaudere omnes qui libertate donati fuerant, ac dicere: « In convertendo Dominus

77 Matth. xxvii, 54. 77 Matth. xxvi, 46. 77 Psal. ii, 4. 77 I Cor. xv, 55. 77 Isa. xiv, 8. 77 Apoc. vii, 77 Psal. lxxvii, 26.

(33) Τοῦτον, deest in Regio.

(34) Edit. Commel. et Manuscripti omnes, κατέζησε, praeter Anglican. qui cum edit. Paris. habet, κατέβησε. Ibidem in Anglic. τοῦ θανάτου, deest.

(35) Τοῦ καλουμένου, deest in Anglicano.

(36) Πολύ, abest ab Anglicano.

(37) Regius, τῷ κέντρῳ.

captivitate[m] Sion, facti sumus sicut consolati, A  
 Tunc repletus est gaudio os nostrum et lingua  
 nostra exultatione<sup>37</sup>. » Ipsi quoque angeli, et  
 omnis exercitus angelorum, hymnos canebant, ac  
 dicebant : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax,  
 in hominibus bona voluntas<sup>38</sup> : » occurrebantque  
 relemptis juvenulis animabus. Tum animæ con-  
 currebant cum angelis, ascendebantque patriar-  
 chæ, omnia undique una personabant cum lætitiis  
 et psalmis, ob reportatam de morte victoriam. Ac  
 quemadmodum Davidi, cum prostratus jaceret Go-  
 liath, occurrebant puellarum chori cum tympanis,  
 aiebantque : « Percussit David in decem millibus  
 suis<sup>39</sup> ; » ita simile quid factum est in morte Sal-  
 vatoris. Resurgente namque illo, omnes occurre-  
 bant cum choris, hymnis et tympanis, mutuo di-  
 centes : « Venite, exultemus Domino, jubilemus  
 Deo Jacob<sup>40</sup>. » Alii choreas agebant, hæc dicentes :  
 « Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem,  
 dedit dona hominibus<sup>41</sup>. » Alii quidam ad specta-  
 culum omnes vocabant, his verbis : « Jubilate Deo,  
 omnis terra, psallite nomini ejus<sup>42</sup> : » ac rursum :  
 « Venite et videte opera Domini, terribilis in con-  
 siliis super filios hominum : auferens bella naque  
 ad extremum terræ<sup>43</sup>. » Non enim ultra inimicitias  
 et bellum; sed omnia in pace erant, hoste pro-  
 strato atque mortuo, ac eo qui olim tyrannidem  
 exercebat manibus pedibusque ligato. Alii rur-  
 sum quibus nota erat diaboli audacia, necnon in-  
 gentes insidiæ, jamque ipsum cernentes mortuum,  
 78 cum admiratione dicebant : « Quomodo ceci-  
 dit ex cælo, Lucifer, qui mane oriebatur<sup>44</sup> ? » et,  
 C « Quomodo contritus confractusque est omnis mal-  
 leus universæ terræ<sup>45</sup> ? » cum admiratione nam-  
 que, magno erant omnes stupore correpti. Mira-  
 bantur enim magnum cernentes tyrannum, dere-  
 pente prostratum mortuumque : stupebant vero  
 lapsus causam ignorantes, maxime quia non crede-  
 bant in morte mortem aboleri, nec tantum in cruce  
 serpentem confringi. Unde rursum mirabantur di-  
 centes : « Quomodo capta est Babylon<sup>46</sup> ? » Ad hæc  
 enim jam videbant expoliatum infernum.

28. Hæc dum cerneret, hæc dum audiret miser  
 ille, furere, excrucitari, lacrymari. Dum quippe se  
 expoliatum videret, sese dolore macerabat; contra  
 cernens alios a se olim in luctu lacrymisque det-  
 tentos, jam in Domino psallere, se ipse disrum-  
 pebat : videns se irrideri, ac ludibrio haberi acriter  
 sese discernebat, ac consilii inops, solum den-  
 tibus stridebat, ut testatur qui illum respiciebat  
 Psalmista, his verbis : « Observabit peccator ju-

τῷ ἐπιστρέφει Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, ἐγενή-  
 θημεν ὡσεὶ (38) παρακλιθήμενοι. Τότε ἐπλήσθη χα-  
 ρὰς τὸ στόμα ἡμῶν καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιά-  
 σεις. » Καὶ ἄγγελοι γὰρ, καὶ πάντα ἡ στρατιὰ τῶν  
 ἀγγέλων ὕμνουντες ἦσαν (39) καὶ λέγοντες, « Δόξα  
 ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις  
 εὐδοκία : » καὶ ἀπήντων ταῖς λυτρουμέναις νεάνισ-  
 ψαῖς. Καὶ αἱ ψυχαὶ συντρέγουσαι (40) τοῖς ἀγγέ-  
 λοις, καὶ οἱ πατριάρχαι ἀνέρχοντο, καὶ πάντα παν-  
 ταχῶθεν συνήχει μετ' εὐφροσύνης καὶ ψαλμῶν, ἐπὶ  
 τῇ γενομένῃ κατὰ τοῦ θανάτου νίκῃ. Καὶ ὡσερ ἐπὶ  
 τοῦ Δαβὶδ, πεπτωκὸς τοῦ Γολιάθ, αἱ χοροῦσαι  
 μετὰ τυμπάνων ἀπήντων καὶ ἔλεγον : « Ἐπάταξ  
 Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ  
 ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτήρος. Ἀναστάντος γὰρ αὐ-  
 τοῦ, πάντες προσηύχων μετὰ χορῶν, καὶ ὠδῶν,  
 καὶ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις : « Δεῦτε, ἀγαλ-  
 λιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάζωμεν (41) τῷ Θεῷ Ἰα-  
 κώβ. » Ἄλλοι δὲ ἐχγόρευον, λέγοντες : « Ἀνθήεις  
 ὕψος, ἠχμαλῶτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε ὄματα ἐν  
 ἀνθρώποις. » Ἥδη δὲ τινες καὶ πάντας εἰς θάνατον  
 προσεκλιούτω λέγοντες : « Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ πᾶσα  
 ἡ γῆ, φάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ : » καὶ πάλιν,  
 « Δεῦτε, καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου· φοβερὸς (42)  
 ἐν βουλαῖς ὅπερ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἀντα-  
 ναίων τὸν πόλεμον ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. » Οὐκ ἐτι  
 γὰρ ἔχθη καὶ πόλεμος, ἀλλὰ πάντα εἰρηνεύει, κει-  
 μένου τοῦ πολεμοῦ νεκροῦ, καὶ τοῦ ποτε τυραν-  
 νεύοντος δεδεμένου τὰς χεῖρας καὶ τοῖς πόδας. Ἄλ-  
 λοι δὲ πάλιν, γινώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θρασυ-  
 τητά, καὶ τοὺς μεγάλους λόχους, καὶ νῦν αὐτὸν  
 ὀρώντες νεκρὸν, θαυμάζοντες ἔλεγον : « Πῶς ἐξ-  
 ἔπισεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐσωφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλ-  
 λων ; » Καὶ, « Πῶς συνετρέθη καὶ συνεθλάσθη πᾶσα  
 ἡ σφύρα πάσης τῆς γῆς ; » μετὰ γὰρ τοῦ θαύματος  
 καὶ ἀπορίας πάντας καταίχων. Ἐθαύμαζον μὲν γὰρ  
 τὸν μέγαν τυραννον ὀρώντες οὕτωσ' ἐξαίφνης κει-  
 μένον νεκρὸν ἢ ἴππονον δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως,  
 καὶ μάλιστα οὗτι οὐκ ἐπίστευον ἐν θανάτῳ τὸν θάνατον  
 καταργεῖσθαι οὐδὲ ἐν σταυρῷ τὸν τληκίοντον  
 ὄψιν καταράσσεσθαι. Ὅθεν πάλιν ἐθαύμαζον καὶ  
 ἔλεγον : « Πῶς ἐτάλακε Βαβυλῶν ; » Ἐβλεπον γὰρ  
 λοιπὸν καὶ τὸν ἄσπρον σκυλευθέντα.

28. Ταῦτα δὲ ὀρών ὁ ἄθλιος καὶ τούτων ἀκούων,  
 ἐμαίνετο λοιπὸν καὶ ἐτρέχετο, ὀδύρμενος. Καὶ γὰρ  
 ὀρών ἑαυτὸν σκυλευόμενον κατέκοπτεν ἑαυτόν. Ὅρων  
 δὲ καὶ τοὺς ποτε κλαίοντας ὑπ' αὐτόν, νῦν φάλλον-  
 τας ἐν Κυρίῳ, ἐδιέβησεν ἑαυτόν· ὀρων δὲ καὶ τὴν  
 χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐσπάρτε δεινῶς ἑαυτόν,  
 καὶ ἀπορών (43) ὅτι πράξει, μόνον ἐτριξε τοὺς ὀδόν-  
 τας, ὡς ὁ τούτων ἐωρακὸς Παλαμῆδος μαρτυρεῖ λέ-  
 γων : Παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιον,

<sup>37</sup> Psal. cxxv, 1, 2. <sup>38</sup> Luc. II, 14. <sup>39</sup> I Reg. xviii, 7. <sup>40</sup> Psal. xciv, 1. <sup>41</sup> Psal. lxxviii, 19.  
<sup>42</sup> Psal. lxxv, 1. <sup>43</sup> Psal. xlv, 9, 10. <sup>44</sup> Isa. xiv, 12. <sup>45</sup> Jerem. I, 23. <sup>46</sup> Jerem. xl, 23.

(38) Regius, ὡς.

(39) Ἦσαν, deest in Regio.

(40) Regius, secunda manu, συνέτρεχον.

(41) Anglicanus, ἀλαλαξώμεθα.

(42) Ita Regius et Anglicanus. Editi vero post  
 Κυρίου, habent, τοῦ Θεοῦ.

(43) Basil. ὅτι πρόξει· ἐτριξε τοὺς ὀδόν-  
 τας.

καὶ βρῦξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς ἔδοντας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κύριος ἐχρημάζεται αὐτὸν· καὶ πάλιν· « Ἀμαρτωλὸς ἔβηται, καὶ ὀργισθῆσεται· τοὺς ἔδοντας αὐτοῦ βρῦξει καὶ ταχῆσται. » Ἐτίριξε δὲ μετὰμειλίμενος, ἔτι κἂν ὄλος τετόλημκε κατὰ τοῦ Σωτῆρος· (44) εὐδὸς ἑαυτὸν πρὸς τοῦτον τολμῶντα κατὰ τὸν δικαίον, καὶ μηδὲν τοιοῦτον πεποιθότα. Καὶ γὰρ ἐπιβουλεύσας τῷ Ἀδελ, καὶ τοὺς πατριάρχας· θλίψας, ἐπιβουλεύσας δὲ καὶ τῷ Ἰσααί, καὶ τὸν Ἱερεμίαν ὑβρίσας, καὶ τὸν Ἰωβ πειράσας· πάλιν ἰσχυε (45), καὶ ἰθασιλεύειν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσῶως. Ἄρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ Κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν γενόμενον Ἴρον, καὶ ἐκδηθῆντα τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον. Ἐργον γὰρ τοῦ Σωτῆρος γέρονος καὶ μόνον (46) αὐτοῦ τοῦ θανάτου καταπαίξας, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθεῖναι· ἵνα μὴ μόνον ἡμεῖς τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν δουλώσαντα ἡμᾶς καταργήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύσας ἀπατήσῃ ἡμᾶς, καὶ εἰς ἀργὸν αὐτοῦ τὸ κατορθώμα γένηται. Ὅθεν αὐτὸς, καταπαίξας τοῦ θανάτου, λοιπὸν ἕκαστον καὶ ἡμῖν αὐτὸν εἰς τὸ πατεῖσθαι διδῶσι λέγων· « Ἰδοὺ δέδοκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ἔργων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἰχθυοῦ· » καὶ πάλιν· « Καταπατήσῃ λέοντα καὶ ἔρανοντα. » Πάλαι μὲν γὰρ ὁ ὄρις ἠπάτησε τὴν Ἐβαν, καὶ τῷ φθόνῳ τοῦτο ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· ἄρτι δὲ πατεῖται, καὶ θέλων ἀπατῆν, ἀκούει· « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. » Καὶ πάλαι μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος ὡς λέων περιπατεῖ, κερῶν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν· ἄρτι δὲ καταπατεῖται, σὺν τῷ ἔρανοντι, καὶ λοιπὸν ὁ θεὸς ἐν τάχει συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Καὶ τοσοῦτον καταπροφνεῖται καὶ παλεῖται, ὡς καὶ ἐπὶ τρώγλην ἀσπίδων, ἐκβάλλοντά τινα τὴν χεῖρα, μὴ φοβεῖσθαι. Ταῦτα γὰρ Ἰσαίας προεφῆτευσεν· καὶ ἔστιν ὁ λόγος ἀληθής.

29. Παῖδια γούν τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀπατώσαν ἔθνην ἄρτι γλευδῶσαι· καὶ μήπω νομίμης ἡλικίας ἐπιδάντες, τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον περιζώνονται (47) σωφροσύνην· καὶ παρθένοι μένοσες, τῷ λόγῳ πατούσι τῆς οὐρούδος ἔθνης τῆς ἀπάτας, μὴ φοβούμενοι ταύτης τὰ θανατηφόρα δῆγματα. Ἦδη δὲ τινες καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ διαβόλου πατοῦντες, οὐκ ἔδειξαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἠλλαξαν τοῦ θανάτου, μάρτυρες γενόμενοι τοῦ Λόγου διὰ τοῦτο γὰρ ἀπέθανεν ὁ Κύριος. Πολλοὶ δὲ τὰ ἐπὶ γῆς καταλιπόντες, ἐλευθέρῳ τῷ βασιλείῳ τὸν ἀέρα διαβαίνουσι, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται· οὐκέτι φοβούμενοι τὸν ἔρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήττοντες καὶ λέγοντες, εἰ θέλοι κωλύειν· « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· » ἔτι Κύριον τὸν Θεὸν μου σπεύδω προσκυνῆσαι· διὰ τοῦτο γὰρ ἐσταυρώθη εἰς τὸν ἀέρα ὁ Σωτῆρ. Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ παραδείσου, ἡ πάλαι

stum, et stridebit super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eum. » Ac rursum : « Peccator videbit, et irascetur ; dentibus suis fremet et tabescent. » Stridebat vero, quod doleat se unquam cum Salvatore congrredi ausum esse ; sciebat autem se antea justos aggredi ausum, nihil ejusmodi passum fuisse. Nam etsi Abeli insidiatius fuisset, patriarchas afflixisset, Isaiæ parasset insidias, Hieremias contumeliam fecisset, Jobum tentasset ; mors tamen invalescebat, regnabatque ab Adamo usque ad Moysen. Jam vero simili audacia adversus Dominum usus, se plane Irum factum, undequaque pulsum, ab omnibus conculcatum animadvertabat. Salvatoris quippe opus fuit, non ipsi tantum morti illudere, sed etiam nos eidem superiores constituere, ut non solum nos a servitute liberaret, sed etiam eum qui nos in servitutem redegerat opprimeret, ne rursus invalescens nos deciperet, neve sua victoria incassum abiret. Quapropter ipse cum illisset morti, nobis item eam calcandam tradit dicens : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et supra omnem virtutem inimici. » Ac rursum : « Conculcabis leonem et draconem. » Olim namque serpens Evam deceptit, ejusque invidia mors intravit in mundum : jam vero conculcatur et volens decipere audit : « Vade retro me, Satana. » Olim adversarius noster diabolus, quasi leo circumcumbat, sitiens animam nostram : jam vero conculcatur cum dracone, ac demum brevi Deus conteret Satanam sub pedibus nostris. Tantumque despicitur, tantum illuditur, ut ne quispiam reformidet ad foramen aspidum admovere manum. Hæc enim Isaias prophetavit, cujus verus est sermo.

29. Pueri ergo voluptatem, quæ ipsos olim senes decipiebat, jam irridit : necdum ad legitimam progressi ætatem continentia, quæ legem superat, lumbos præcingunt : manendoque virgines, serpentinæ voluptatis fallacias verbo calcant, nihil ejus letiferos morsus veriti. Jam vero quidam, ipsum diaboli stimulum calcantes, mortem non exhorruere ; sed morte vitam suam commutarunt. Verbi martyres effecti : ideo enim mortuus Dominus est. Multi vero terrenis derelictis rebus, libero gressu aerem peragrant et in cælo vitam degunt : nihil ultra veriti principem aeris, imo potius, si prohibere volerit, increpantes ac dicentes : « Vade retro me, Satana, » quoniam Dominum Deum meum festino adorare ; ideo namque Salvator in aere crucifixus est. Via autem paradisi, olim per peccatum clausa, jam volentibus patet, ut ait Pau-

<sup>44</sup> Psal. cxxvi, 12, 15. <sup>45</sup> Psal. cxl, 10. <sup>46</sup> Luc. x, 19. <sup>47</sup> Psal. xc, 13. <sup>1</sup> Marc. viii, 33.

<sup>1</sup> Isa. xi, 8.

(44) Regius, ἔδει ἑαυτὸν.  
(45) Basiliensis, ἰσχυρῶς. Infra, Ἰρος, sic mendici vocabantur, ex illo Homeri mendico cui nomen, Ἰρος, Odys. 5.

(46) Regius, αὐτὸν.

(47) Regius, εὐφροσύνην· καὶ παρθένοι μένουσι, τῷ λόγῳ πατούσες.

ius, qui eo loci raptus est, et ad 79 <sup>α</sup>caelos ascendit. Ideo Dominus illiusi serpenti: cessavitque infernus, non ultra imperante morte, sed resuscitatis omnibus. Diabolus autem non jam inde in nos insurgit: cecidit enim, atque prostratus, in pectus plane et in ventrem suum provolutus: ea enim de causa surrexit Dominus. Et homines quidem didicerunt spernari divitias corporales, et ditescunt verbo et scientia: draco autem qui se divitem esse gloriabatur, denudatus est, jamque nudus, Irus et pauper est, ab hominibus exspoliatus. Nam qui olim medius inter cherubinos versabatur, omnique lapide pretioso indutus erat, sardio, jaspide et achate, jam decum in papyro, arundine et silice dormit, ut in Job de illo narratur<sup>4</sup>. Ideo enim Dominus pauper fuit, ut nos ejus inopia ditesceremus<sup>5</sup>, diabolusque nudatus est. Quodque mirabile, magnamque contigit in rerum natura, homines ad mortem properant optantes adventum Domini; miser autem diabolus, qui olim mortis imperium habuit, jam metuit eum qui venturus est, judiciumque reformidat: novit enim sibi paratum ignem et angelis suis. Ideo enim Dominus meus judicatus est, ut nos a judicio liberaret, illumque condemnaret. <sup>α</sup>α. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡτομασεῖον αὐτῷ πῦρ, καὶ τοὺς Κύριος, ἕνα ἡμᾶς ἀπὸ (49) τῆς κρίσεως ἐλευθερώσῃ.

30. Cæterum de divina cognitione in omnes ubique disseminata quid est quod loquamur, cum res gestæ ex se fidem habeant? Nulla enim præterit dies, qua quidam homines idola non deserant propriasque ac paternas leges non abneqent, ut ad Deum confugiant, ac Christi leges accipere postulent, incredibili miraculo in eum credentes. Nam qui hactenus idololatræ fuere, atque Christum ut hominem calumniati sunt, cum deinceps, idolis abnegatis, Deum agnoscent: et quos in idolis demones reformidabant, ipsos, agnito Domino, demum deserunt, atque ex aliis pellunt: quam item, idololatræ dum essent, voluptatem metuebant, cam in Christo despiciunt: peccatumque a quo pridem superabantur, jam signo crucis vincunt ludibrioque habent. Et sane virginitatem quam olim esse non credebant, quod non posse putarent virtutem hujusmodi in hominibus reperiri; in Salvatorem postea credentes ex Virgine natum, non modo existere credunt, imo vero ipsi eandem colunt, quod tamen ethnici qui adhuc in idololatria permanent, credere nolunt. Ad hæc, omnia jam beneficia cessavere, omnis magia abolita, universa Græcorum infatuata sapientia est. In divinis quippe, non verbis, sed factis est opus: neque pronuntiatio lingue, sed animæ affectus predest. Græci igitur verbis non percipiunt ea quæ fide Christiani exhibent: et quæ verbis magi efficiunt, hæc, silentibus

<sup>4</sup> Job viii, 17. <sup>5</sup> II Cor. viii, 9.

(48) Regius, τῇ ἐκείνου πτωχεύει.

(49) Ἀπὸ δεστ in Basiliceni et Anglicano.

(50) Anglicanus, τούτους.

δι' ἀμαρτίας κλεισθεῖσα, ἄρτι τοὺς βουλομένους ἀνέμω- γεν, ὡς Παῦλος μαρτυρεῖ, ἀρπαζόμενος ἐκεῖ, καὶ ἀπεργόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπαυ- ξεν ὁ Κύριος τὸν ἔριν. Καὶ ὁ μὲν ἄδης καθήργηται, οὐκέτι τοῦ θανάτου κρατούντος, ἀλλὰ πάντων ἐγερο- μένων ὁ δὲ διάβολος οὐκ ἐτι ἐξανίσταται καθ' ἡμῶν πέπτωκε γὰρ, καὶ περὶν ἀληθείας ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύεται: διὰ τοῦτο γὰρ ἀνίστη ὁ Κύριος. Καὶ εἰ μὲν ἄνθρωποι μεμαθήκασι καταφρονεῖν σωματικῶς πλοῦτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει: ὁ δὲ κενυόμενος εἶναι πλούσιος ἐράκων γε- γύμνωται, καὶ νῦν γυμνὸς Ἰρος καὶ πένης ἐστὶ, κατεσκυλευμένος ὑπὸ πάντων. Καὶ γὰρ πάλαι τῶν χειροῦθιμ ἀνὰ μέσον ὄν, καὶ πάντα λίθων χρηστῶν ἐνδεδυμένος, τὸν σάρδιον, τὸν ἰασπιν, τὸν ἀχάτην, ἄρτι λοιπὸν ἐπὶ πάπυρον, καὶ κάλαμον, καὶ χάλικα κοιμάται, ὡς ἐν τῷ ἰὸδ περὶ αὐτοῦ λέγεται. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Κύριος ἐπιτύχουσιν, ἕνα ἡμεῖς τῇ πτω- χείᾳ (48) αὐτοῦ πλουτήσωμεν, καὶ ὁ διάβολος ἐγυ- μνωθῆ. Καὶ τὸ παράδοξον καὶ μέγα γενόμενον ἐν τῇ κρίσει· ἄνθρωποι μὲν γὰρ σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν εὐχόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτήρος· ὁ δὲ δεδαιώς διάβολος, ὁ πάλαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἔχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπτέ- σσει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκρήθη μοι ὁ

30. Περὶ γὰρ τῆς γενομένης εἰς πάντας πανταχοῦ θεογνωσίας τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γιγνομένων ἀπ' αὐτῶν ἐλόγτων τῆν πίστιν; Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἡμέραν παρελθεῖν, ἐν ἧ ὅτε τὰ μὲν εἰδωλα οὐ καταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ πατρικοὺς ἀρνοῦνται νόμους, πρὸς δὲ Θεὸν καταφεύγουσι, καὶ τοὺς Χριστοῦ λαμβάνειν νόμους ἀξιοῦσι, παραδόξως θαύματα πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Ἐτι γὰρ εἰδωλολατρῶντες καὶ ὡς ἄνθρωπον διαβάλλοντες τὸν Χριστόν, τοῦτον ὑπε- ρρον Θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἰδωλα· καὶ οὗς ἐφοβόντο δαίμονας ἐν τοῖς εἰδωλοῖς, αὐτούς (50) τὸν Κύριον ἐπιγινόντες λοιπὸν καταλείπουσι, καὶ ἀπὸ ἄλλων διώκουσι· καὶ ἦν εἰδωλολατρῶντες ἴδοντες ἐφο- βόντο, αὐτοὺς ἐν Χριστῷ καταφρονέουσι, καὶ τὴν τότε νικῶσαν αὐτοῦ ἀμαρτίαν ἄρτι τῷ σιμεῖρ τοῦ σταυροῦ νικῶντες παίζουσι. Καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὄλιγς τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀθάνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις ταύτην εὐρέσκεσθαι τὴν ἀρετὴν, πιστεύσαντες τῷ ἐκ Παρθένου Σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταύτην πολιτευόμενοι, ἀπιστοῦνται παρὰ τοῖς ἔτι Ἰθνησιν εἰδωλολάτραις. Ἐπὶ τούτοις εἰς ἕρρητος πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα δὲ μαγεία καθήργηται, καὶ πᾶσα τῶν Ἑλλήνων μεμύρωται σοφία. Ἐν γὰρ τοῖς θεοῖς (51), οὐ λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶ χρεία· καὶ οὐχ ἡ προφορὰ τῆς γλώττης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς διάθεσις ὠφελεῖ. Οἱ γοῦν Ἕλληνες οὐ καταλαμβάνουσι λόγους ταῦτα, ἃ τῇ πίστει Χριστιανοὶ ἐπιδείκνυνται· καὶ ἃ ἐνεργοῦσι λόγους οἱ μάγοι, ταῦτα (52), αἰσιπῶν-

(51) Anglicanus, τοῖς θεοῖς.

(52) In Anglicano hæc, ταῦτα... περὶ θάνασις, desunt. Ibidem, Regius, καταργεῖται.

των ἡμῶν, τῆ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καταργεῖται· καὶ ἂ ἀμφιβάλλουσι περὶ ἀθανασίας, ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ οὐ λόγος, ἀλλ' ἔργος ἐπιδεικνύνται· καὶ περὶ ἧς στατάζουσι παρθενίας οἱ μάγοι (53), καὶ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, ταύτην ἐν Χριστῷ καὶ γυναῖκες ἐπιδεικνύνται· καὶ ὅς εὐχονται δαίμοσιν· ὡς θεοὶ, τοῦτους καὶ παῖδα ἐν Χριστῷ διώκουσι. Καὶ ὁμοίως ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ ὡς θεὸς ἐστὶν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἀνεξίτητος γενόμενος, πᾶσι δὲ, ὡς οὖν ἴλεον περιπολῶν, τὸν οὐράνιον ἐπιδεικνύμενος βίον.

31. Ἰδοὺ ἐν τούτῳ τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα· ἰδοὺ ταῦτα πεποίηκεν ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος. Οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων καὶ θεῖα χάρισμα. Αὐτοῦ γοῦν ἐστὶ τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατόρθωματα. Κἂν γὰρ Παῦλος λαλήσῃ, ἀλλὰ Χριστὸς ἐστὶν ἐν (54) αὐτῷ λαλῶν· κἂν μεγάλη καὶ θαυμαστά ποιῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ταῦτα ἐνεργούσα· καὶ ἐὰν εἰς πάντας ἐφθασεν ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καταβάτης μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Τούτου γὰρ γέγραπται, ὁ οἰκουμένην ἡμεῖς ἀπὸ πάλαι, ἄρτι δὲ πληροῦμενον ὄρωσι· γέγραπται γάρ, ὅτι· Ἐσοῦναι πάντες διδάκτοι Θεοῦ, \* καθάπερ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· Ἐξοὺς ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος· καὶ ἐπαίρει λέγων· Ἐκαὶ οὐ μὴ διδάξῃ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος (55) τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ λέγων· Ἰγνώθῃ τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσι με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι Δεῖξαι ἔσομαι ταῖς ἀδικίας αὐτῶν. Ὅτις γὰρ ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς εἰδώλοις κατανύττων, εἰ μὴ ὁ Κύριος, καὶ τίς ὁ ἀνάγων (56) αὐτοὺς ἐκείθεν ἐπὶ δουλεύοντας εἰδώλοις, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὁ λέγων· Ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἔλκυσω πρὸς ἑμαυτόν· Ὅτι γὰρ παράδοξόν ἐστι τοῦτο, ὅτι, ἐπὶ (57) δουλεύοντων αὐτῶν εἰδώλοις, διανοίγεται τούτων ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς ὡς τὸ νοεῖν, ὅτι οὐδὲ μὴ ἐνώμιζον πάλαι θεοῖς, ξύλα καὶ λίθους εἶναι· ὅν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τούτων οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεῶν ἐπιγινώσκων (58). Νοῦ δὲ διδάσκαλος οὐκ ἀνθρώπος ἐστὶν, ἀλλ' ὁ τὸν νοῦν μόνος ὄρων Θεός. Μακάριε ἀληθῶς καὶ ζωστικῆ σταυρῆ τοῦ Σωτῆρος· τὸν μὲν θάνατον ἐθριάμβουσε, τὸν δὲ τούτων κατέχοντα διάβολον ἀνεῖλε. Θεεῖ Λόγε, καὶ ἀληθῶς σοφία τοῦ Πατρὸς· σὺ καὶ τοῦ πανούργου τὸ πρόσωπον ἐδειξες, καὶ τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ ἐγύμνωσας· ὥστε καὶ ἡμᾶς λέγειν· Ὁ γὰρ αὐτοῦ τὰ σῆματ' ἀγνοοῦμεν. \* Φιλᾶνθρωπε καὶ ἀγαθὸ Δέσποτα· σὺ καὶ αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ἐλυτρώσω, καὶ δουλεύοντας τῆς ἀμαρτίας, διὰ τοῦ θανάτου ἰδίου, Κύριε, ἠλευθέρωσας. Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι ἠλευθερωθῆμεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Εἰρηνοποιεῖ ἀληθῶς (59) γιὰ τοῦ Θεοῦ· σὺ καὶ τὴν υἰοθεσίαν ἡμῶν ἀποδόξωσας, καὶ ἀποκαταλλά-

A nobis, signo crucis evanescent : item quæ de immortalitate in dubium vocant, hæc martyres Christi, non verbis, sed operibus exhibent : et de qua virginitate magi et Græci philosophi dubitant, hæc in Christo mulieres colunt : et quibus dæmonibus, ut diis illi supplicat, eos pueruli in Christo persecuntur. Denum vir qui Christum gestat, quasi Deus est in terra, erga homines quidem patiens et mansuetus : et, ac si cum sole circum omnia gyret, omnibus cœlestem exhibet vitam.

31. En tibi unum ex præclaris crucis facinoribus : hæc mors effecit Salvatoris. Nequaquam enim hominis est opus, sed Dei. Atque ideo ut homo passus est, ut hominibus quæ supra hominem et divina sunt, largiretur. Illius ergo sunt præclara gesta, quæ apud homines jam emicant. Nam si Paulus loquatur, Christus in ipso loquitur : si magna et mirabilia perpetraverit, Christi gratia est quæ talia operatur : et si in omnes permeavit Dei cognitio, non hominum est : Erunt omnes docibiles Dei \* ; ut ait Hieremias propheta : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus ; » ac deinde subinfert : « Non docebit quisque proximum suum, et quisque fratrem suum, dicentes : Cognosce Dominum, quia omnes me cognoscent, a parvo usque ad magnum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum †. » Quis enim est qui ipso idola colentes ad penitentiam movet, nisi Dominus? Et quis eos ex idolorum servitute educit, nisi ipse Christus, qui ait : « Cum exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum ‡? » Nam id certe summopere mirandum, quod dum idola colunt, eorum mens aperitur, ut intelligant, quos olim deos arbiabantur, ligna et lapides esse : quem vero crucifixum irridebant, eum non hominem, sed Deum agnoscant. Mentis autem magister non homo est, sed qui mentem solus videt Deus. Beata vere et vivifica crux Salvatoris, quæ de morte triumphasti, et cum qui in sua potestate mortem tenebat, diabolum nempe, sustulisti. O divinum Verbum et vere sapientia Patris, tu versuti illius faciem ostendisti, et plicas pectoris illius nudasti, ita ut et nos dicamus : « Nun enim ejus cogitationes ignoramus §. » Hominum amator ac bone Dumine, tu nos captivos redemisti, peccato servientes, per propriam mortem, Domine, liberaisti. Scimus enim nos a peccato fuisse liberatos. O vere pacis conciliator Fili Dei, tu adoptionem filiorum dedisti nobis, reconciliatisque nobis Patri

\* Isa. liv, 13 ; Joan. vi, 45. † Jerem. xxi, 31, 54. ‡ Joan. xii, 32. § II Cor. ii, 11.

(53) Regius, οἱ μεγάλοι, male.

(54) In Anglicano, in deest.

(55) Ita Regius. In editis vero, hæc, τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος, desunt.

(56) Regius, καὶ τίς ὁ ἀγών.

(57) Ἐπὶ deest in Anglie. Mox idem, ὁ νοῦς, ὡς

τὸ νοεῖν, οὐδὲ μὲν. Ibidem. Edit. Paris., ὡς τὸ νοεῖν. Regius, ὥστε νοεῖν. Edit. Commel. vero cum aliis mss., εἰς τὸ νοεῖν.

(58) Regius prima manu et Anglie., ἐπιγινώσκουσι.

(59) Ἀληθῶς abest ab Anglicano.

tu, inimicitiam in carne destruxisti. Ditissime Sal-  
vator et vere rex, tu namque pauper fuisti, ut nos  
tua paupertate disceremus; tu nobis regnum cœ-  
lorum largitus es. Creator et opifex omnium, Verbum  
Patris, tu nos iterum creasti, tuque sumus opifi-  
cia, conditi ad bona opera. Vere lux et splendor  
Patris, tu quippe nos in tenebris illustrasti, non  
videntes nos ad lucem adduxisti. Forma atque  
imago vera Patris, tu nos perditos formasti, et  
imaginem Dei iterum reddidisti. Deus Verbum et  
vere vita, tu mortuos vivificasti nos, corruptos re-  
novavisti, induens incorruptione. Vere virtus, bra-  
chium et dextera Patris, tu dolores mortis solvisti,  
portas aëreas et vectes ferreos confregisti, quem-  
admodum ait Scriptura. Tu draconem serpentem  
diabolum, homo circumegisti humano, in tropæo  
crucis. Per te tuamque divinam virtutem, omnes  
eum calcant, omnes ei illudunt. Te enim ei pri-  
mum illudent, initium creaturæ Domini incepit  
esse, condite ad ei illudendum. Te illum prosternente,  
res mirabilis visa omnibus est, ut dicerent:  
« Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui mane  
orientabatur? » Te accipiente ab illo chirographum  
adversum nos evanctum, affigenteque illud cruci,  
ludibrio illum habent universi, dicentes: « Quo-  
modo cessavit exactor, quievit accelerator? con-  
trivit Deus jugum peccatorum. Jam enim ei substernitur  
putredo, et operimentum ejus efficitur vermis ».  
Nec est ultra qui draconem reformidet;  
sed te, et per te Patrem adorant.

ἐπιφέρει ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν. Λοιπὸν γὰρ  
μα (64) αὐτοῦ γίνεται σκώληξ, καὶ πάντ' ὑκίει τὸν  
προσκυνοῦσιν.

32. Sic resurgens Dominus, statim morti illisit,  
nosque ab ea liberavit. Judei autem ne ista qui-  
dem videntes pudore sunt affecti, ignorantibus se  
ista contra Salvatorem ausos, adversum sese ea  
ipsa moliri. Non videbant quippe se Dominum  
tradendo, traditionem Jerusalem provocare, dicente  
Hieremia propheta: « Traditioem tradetur Jeru-  
salem in manus Nabuchodonosor regis Babylonis ».  
Neque advertabant nolentes Domino servire, sese  
diabolo in servos subicere, ipsique ministrare ad  
insidias adversum Christum. Ignorabant enim se  
Barabbam postulando, atque Dominum occidendo,  
Barabbæ vitam acturos esse, omneque seditiois  
cædisque genus apud se augendum fore, atque re-  
pudiare se lucem et veritatem, et quidquid est Do-  
minus, ut ait Isaias: « Ecce dominator Dominus  
Sabaoth, auferet a Judæa, et a Jerusalem, validum  
et validam, robur panis et robur aquæ, gigantem  
et fortem, principem et bellatorem, et judicem et  
prophetam et ariolum et senem, quinquagenarium

Isa. xiv, 12. 10 ibid., 4, 5, 11. 11 Jerem. xxxii, 4.

(60) Regius, ἀπολλομένους.

(61) Τὸν δράκοντα deest in Anglicano.

(62) Regius, καταβάλλοντες.

(63) Regius, κερτομοῦσι.

ἄξας ἡμᾶς τῷ σαυτοῦ Πατρὶ, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ  
κατήργησας. Πλούσιε Σωτὴρ καὶ ἀληθῶς βασιλεὺς·  
οὐ γὰρ ἐπιτώχευσας, ἵνα τῇ σῆ πτωχεύῃ πλουτησά-  
μεν· οὐ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τῶν οὐρανῶν ἐχα-  
ρίσω, κτίστας καὶ δημιουργοὺς τῶν πάντων. Λόγε τοῦ  
Πατρὸς· οὐ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτιστας, καὶ σου ποιή-  
ματὰ ἐσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Φῶς ἀλη-  
θῶς καὶ ἀπαύσασμα τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἐν  
σκότει καταλαμψας, καὶ μὴ βλέποντας ἡμᾶς εἰς φῶς  
ἤγαγες. Μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντως τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ  
ἡμᾶς ἀπολλομένους (60) ἐμύρρωσας, καὶ πάλιν ἐχα-  
ρίσω τὸ κατ' εἰκόνα. Θεὸς Λόγε καὶ ἀληθῶς ζωὴ· οὐ  
γὰρ ἀποθανόντας ἐζωοποίησας, καὶ φθαρέντας ἀνε-  
καίνισας, ἐνούσας τὴν ἀφθαρσίαν. Δύναμις ἀληθῶς,  
καὶ βραχίον, καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ καὶ τὰς  
ὠδίνους ἔλυσας τοῦ θανάτου, θύρας χαλκᾶς καὶ μοχλοῦς  
σκληροῦς κατέαξας, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει. Σὺ καὶ τὸν  
δράκοντα (61), τὸν ὄφιν, τὸν διάβολον, ἐν ἀνθρωπίνῳ  
ἀγκίτρῳ περιήγαγες ἐν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ.  
Διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θεῖαν ἀνδραγαθίαν πάντες μὲν  
αὐτὸν πατοῦσι, πάντες δὲ αὐτοῦ καταπαύονται. Σοὺ  
γὰρ πρώτου παίξαντος εἰς αὐτὸν, γέγονε λοιπὸν ἀρχὴ  
πλάσματος Κυρίου, πεποιημένου εἰς τὸ καταπαύε-  
σθαι. Καὶ σοῦ τοῦτον καταβάλλοντος (62), γέγονε πᾶσι  
θαῦμα, ὥστε καὶ λέγουν· « Πῶς ἐξέπεσον ἐκ τοῦ οὐρα-  
νοῦ ὁ Ἐωστρόρος, ὁ πρῶτὸς ἀνατέλλων; » Καὶ σοὺ λαβόν-  
τος παρ' αὐτοῦ τὸ κατ' ἡμῶν χειρὸν γραφον, καὶ προσ-  
ηλώσαντος αὐτὸ τῷ σταυρῷ, πάντες κατ' αὐτοῦ κα-  
τακρητομοῦσι (63) λέγοντες· « Πῶς ἀναπέπαιται ὁ  
ἀπαύτων; καὶ ἀναπέπαιται ὁ ἐπισκοπαστῆς; συν-  
ὕποκάτω αὐτοῦ στρώνονται σήφεις, καὶ τὸ κατακάλυμα  
δράκοντα φοροῦνται, ἀλλὰ σὲ, καὶ διὰ σοῦ τὸν Πατέρα

32. Ὅταν μὲν οὖν ὁ Κύριος ἐξαναστᾶς, ταχέως κατέ-  
παιξε τοῦ θανάτου, καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπ' αὐ-  
τοῦ. Ἰουδαῖοι δὲ, οὐδὲ ταῦτα βλέποντες, ἤσυχνοντο,  
ἀλλὰ καὶ ἠγνόουν τοιμῶντες κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι  
καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν ταῦτα. Οὐκ ἔβλεπον γὰρ  
παραδιδόντες τὸν Κύριον, ὅτι τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ  
παραδῶσιν προκαλοῦνται, λέγοντος τοῦ προφήτου Ἱε-  
ρεμίου· « Παραδιδόμενη παραδοθήσεται Ἱερουσαλὴμ  
εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλωνῶν. »  
Καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι, μὴ θέλοντες δουλεῦν τῷ Κυ-  
ρίῳ, ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ δούλους, καὶ  
ὕπρητον αὐτῷ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβου-  
λήν. Ἦγνόουν γὰρ τὸν Βαραββᾶν αἰτούμενοι, καὶ τὸν  
Κύριον ἀποκτείνοντες, ὅτι τὸν μὲν βίον βιώνονται τοῦ  
Βαραββᾶ, καὶ πᾶσα σπάσις καὶ φόνος παρ' αὐτοῖς  
αὐξήσει· ἀποβαλοῦσι δὲ ἀπ' ἑαυτῶν τὸ φῶς καὶ τὴν  
ἀλήθειαν, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ Ἠσαίας  
λέγει· « Ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ, ἀφελεῖ  
ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ  
ἰσχύουσαν, ἰσχύν ἄρτου καὶ ἰσχύν ὕδατος, γίγαντας

(64) Basiliensis, κάλυμμα. Regius, κατάλυμμα.  
Eliiti, κατάλυμα, sed legendum cum O, κατακά-  
λυμμα.

καὶ ἰαχίοντα, καὶ ἀρχοντα πολέμοσθην, καὶ δικασθὴν, καὶ προφήτην, καὶ στοχασθὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμαστῶν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροαθὴν. Καὶ ἐπιστῶν ναυσίκοις ἀρχόντων αὐτῶν, καὶ ἐμπαικτικῶν κυριεύσουσιν αὐτῶν. Ἐνέπαιζον γὰρ οἱ ὄβλοι τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔβλεπον, ὅτι ἐν προφητικῶν κατ' αὐτῶν ἐπληροῦτο βρῆτον τὸ λέγον· Ἐμπαικτικῶν κυριεύσουσιν αὐτῶν. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παράδοξον τοῦ Σωτήρος, ὅτι σταυρούμενος ἔπαυσε μὲν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, κατέπαυξε δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ Ἰουδαίαν ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα. Ὅτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφῆρηται ἀπ' αὐτῶν, γέγραπται ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ οὕτως· Ὁ Λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἱερεμίαν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν Ἰουδα. Ἐἶτα ἐπαφέρει λέγων· Ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίων καὶ φωνὴν νύμφης, ὁσμήν μύρου καὶ φῶς λύχου. Ἀμέλει παρείδουσιν τοῖς ἔθνεσι τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἔβρισαν, ἀλλ' ἐτύφλωτον, ὅτι αὐτοὶ οὐ μετὰ πολλὴν μανθάνονται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰσελεύσονται κατ' αὐτῶν τὰ ἔθνη, καθάπερ γέγραπται· Ὁ Θεός, ἐπιφύλασσε τὸν Κύριον εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίανον τὸν ναβὸν τὸν ἄγιόν σου, ἔθεντο Ἱερουσαλήμ εἰς ὄπισθον φυλάκισον. Ἀρνούμενοι τὸν Κύριον ἔχουν βασιλεῖα, ἠγρόνους στερισκόμενοι τῆς Δαυιδικῆς (63) τιμῆς. Διὲν γὰρ ἀπέκλιτο τοῦ Δαυὶδ ἡ βασιλεία, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτήρος ἔβρισαν αὐτὴν, ἐπὶ μάρτυρι τῷ Ἰακώβ λέγοντι· Οὐκ ἐκλήθει ἀρχὼν ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἠγοῦμενος ἐκ τῶν μετῶν αὐτοῦ, ἕως ἀν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνων. Καὶ γυμνοῦντες δὲ τὸν Κύριον, καὶ τύποντες αὐτὸν, οὐκ ἔβρισαν ἐκιδουσκόμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ κοπιτὸν καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντες· λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος· Ἀφελούμαι τὰ ἱμάτια μου καὶ τὰ ὄβνια, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς· καὶ πάλιν· Ἐνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνησεί, πορεύσεται ἀνυπόδητος, καὶ γυμνῆ· ποιήσεται κοπιτὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων. Καὶ ποιοῦντες ἐπιβλήθησαν γλαμῶδα κοκκίην, οὐκ ἔβλεπον καθ' ἑαυτῶν τὴν κατηγορίαν τοῦ Πνεύματος πληροῦντες, ὅτι· Αἱ χεῖρες ὁμῶν αἵματος πληρεῖς. Χαίροντες (66) δὲ καὶ ἐπὶ τῷ περικεῖσθαι ἀκάνθας τὸν Σωτήρα, ἐτύφλωτον, καθ' ἑαυτῶν αὐτὰς περιτιθέντες. Γέγραπται γάρ· Ἐκοιτήθη, λυπήθη, αἰ πεποθίαι, ἐκδύσασθε, γυμναὶ γένεσθε, περιδύσασθε τὰς σφύρας, καὶ ἐπὶ τῶν μαθῶν κόπτεσθε ἀπὸ ἀγροῦ ἐπιθυμῆματος, καὶ ἀπὸ ἀμπελοῦ γενήματος. Ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἀκάνθα, καὶ χόρτος ἀναθήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας εὐφροσύνη ἀρθήσεται. Ἐχλεύσα-

A et admirabilem consiliarium, et sapientem architectum et prudentem auscultatorem. Et constituam adolescentes principes eorum, et illusores eis dominabuntur<sup>11</sup>. Illudebant enim miseri Domino, neque advertebant propheticum adversum se sermonem impleri qui ait : Illusores eorum dominabuntur. Hoc enim est in Salvatore mirandum, quod cruci affixus pro humano quidem genere pateretur, morti vero illuderet, et in Judæorum malum impleretur quæ scripta essent. Quod autem lux ab illis ablata sit, scriptum est in Jeremia his verbis : Verbum quod factum est super Jeremiam in omnem populum Juda<sup>12</sup>. Postea hæc adjicit : Auferam ab illis vocem lætitiæ et vocem gaudii, vocem sponsi et vocem sponsæ, odorem unguenti et lumen lucernæ<sup>13</sup>. Revera tradidere Dominum gentibus aut cæcitate ignorabant se laud diu postea in gentibus polliendos esse, et in suam hæreditatem gentes contra se ingressuras esse, quemadmodum scriptum est : Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam<sup>14</sup>. Dum negarent se Dominum regem habere, ignorabant privari se Davidico bonore : siquidem illi repositum erat Davidis regnum, quod usque ad Salvatoris adventum perduravit, teste Jacobo : Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat ille cui repositum est, et ipse est expectatio gentium<sup>15</sup>. Et nudantes Dominum, atque verberantes, nesciebant se ab illo nudari, et planctum sibimultipis concitare : ait quippe ipse Dominus : Auferam vestimenta mea, et linteamina, ut ne turpitudinem ejus operiant<sup>16</sup> ; et rursus : Propterea plangent et lugebit, incedet discalceata et nuda : faciet planctum veluti draconum, et luctum veluti filiarum sirenum<sup>17</sup>. Et curantes ut imponeretur ei chlamys cocinea, non viderunt se adversum se implere illam Spiritus sancti accusationem : Manus vestræ sanguino sunt plene<sup>18</sup>. Gaudentes autem quod Salvator spinis circumdaretur, cæcitatebant, non videntes se illas contra se circumponere : scriptum est enim : Obstupescite, lugeite, quæ in fiducia fuistis, exuite vos, nudæ estote, circumcingite lumbos, et super ubera planctum facite ab agro desiderii, et a vinea germinationis. Terra populi mei spina, et fenum ascendet, et ex omni domo lætitia aufertur<sup>19</sup>. Dominum irridebant, ut Filium Dei (sese dicentem), neque videbant se adoptionem abjicere, ut ipse testatur his verbis : Filios gene-

<sup>11</sup> Isa. III, 3, 4-8. <sup>12</sup> Jerem. XLV, 4. <sup>13</sup> ibid. 10. <sup>14</sup> Psal. LXXVIII, 1. <sup>15</sup> Genes. XLIX, 10. <sup>16</sup> Osee 11, 9. <sup>17</sup> Mich. 1, 8. <sup>18</sup> Isa. 1, 15. <sup>19</sup> Isa. LXXII, 11, 12.

(65) Regius et edit. Commel., Δαυιτικῶς. Edit. vero Paris. et alii, Δαυιτικῆς. Porro, ait Fele., est in codice quodam Biblioth. Archipalat. codex ms., qui inter alia continet quoque, ἔφανον ἐκ τοῦ χρυσοκρηβαλοῦ (sic inscribitur absque collectoris nomine in particulam quamdam primi C. Lucæ. Qui cetero in illa verba : Et erat in diebus Herodis regis

Juda, hunc locum sic citat : Ἀθανασίου εἰς τὸν σταυρόν. Ἡ ἀπόκειται ἡ Δαυιδικῆ βασιλεία, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἔβρισαν αὐτὴν, ἐπὶ μάρτυρι τῷ Ἰακώβ, λέγοντι· Οὐκ ἐκλήθει (sic) ἀρχὼν ἐξ Ἰουδα, καὶ τὰ ἔξῃς. Hac ibi.

(66) Regius, χαίροντες.

ravi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me <sup>81</sup>. » Et : « Ecce relinquatur vobis domus vestra <sup>82</sup>. » Potabant eum aceto et felle, sed hac in re quoque valde cæci. Nam Deus vineam ex Ægypto transtulerat, et plantaverat illam, et expectavit ex illa esse percepturum fructum, uvam et vinum : illi autem insipientes pro vino acetum, pro uva fel reddidere : argumentum sane Sodomiticae suæ improbitatis exhibentes ; **82** illorum enim uva fel est, ut in Deuteronomio scriptum est <sup>83</sup>. Ideo namque Dominus et Salvator noster, cum sciret ejusmodi fructum ab illis proventurum, prædixit illis parabolam vitis, et quod ab illis auferendum esset regnum celorum, tradendumque genti facienti fructus ejus. Ad hæc, divisere carnificibus vestimenta, ignari divisionis dispersionisque futuræ sibi inter gentes : ait enim propheta <sup>84</sup>. « Ecce venient dies Domini, et dividentur spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, et capietur civitas, et diripientur domus, et mulieres violabuntur <sup>85</sup>. » Et rursus : « Nunc comedet rubigo sortes eorum <sup>86</sup>. » Et ut Micheas ait : « In illa die suumet super vos parabola, et ploratus cum cantico, his verbis : Ærumna ærumnosa facta est portio populi mei, funiculo dimensum sunt illam, nec erat qui impediret eum ne averteretur : agros vestros dimensum sunt <sup>87</sup>. » Et ut compendio dicam, adversus Dominum ausi, suam ipsi contra sese provocabant diem, quam prædixit propheta : « Dies enim judicii Domini, retributionis judicii Sion. Et convertentur valles in picem, et terra ejus in sulphur. Eritque terra eorum quasi pix ardens nocte et die, et non exstinguetur in sempiternum, ascendetque fumus ejus sursum. Hæc in generationem desolabitur, et habitabunt in ea volucres et erinacei, et ibides et corvi. Et inducetur in eam funiculus geometriæ eremi, et onocentauri habitabunt in ea. Principes ejus non erunt ; reges et magnates ejus erunt in perniciem. Et pullulabunt in civitatibus ejus ligna spinea, et in præsidii ejus. Et erit stabulum sirenum, et tugurium struthionum, et occurrent demonia onocentauris, et clamabunt alter ad alterum. Ibi requiescent onocentauri : invenerunt enim sibi requiem. Ibi nidum fecit erinaceus, et servavit terra campos suos cum securitate <sup>88</sup>. »

**81** Ita est etiam Epaulis σειρήνων και αὐτὴ στρουθῶν, και βοήσουσιν ἕτερος τῶν ἕτερον. Ἐκεῖ ἀναπαύονται ὄνοκένταυροι : εἶρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. Ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχίνος, και ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ πεδία αὐτῆς μετὰ ἀσφαλείας.

**82** Isa. i, 2. **83** Matth. xiiii, 38. **84** Deut. xxxii, 12. **85** Zachar. xiv, 4, 2. **86** Osee v, 7. **87** Mich. ii, 4, 5. **88** Isa. xxxiv, 8-15.

**A** ζον τὸν Κύριον, ὡς Υἱὸν Θεοῦ, και οὐκ ἔβλεπον ἀποβαλλόμενοι τὴν υἰοθεσίαν (67), ὡς αὐτὸς διαμαρτυρεται λέγων· « Υἱοὺς ἐγέννησα και ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ μὴ ἤθετόσαν· » και, « Ἰδοὺ ἀρίστειται ὕμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. » Ἐπότιζον αὐτὸν ἕξος και γολῆν, ἀλλὰ τὸ δούτο σφόδρα τυφλὸν κατ' αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἔδωκεν εἰς Αἰγύπτου μετῆρε, και κατεφύτευσεν αὐτήν, και περιέμενε τοῦ λαθεῖν παρ' αὐτῶν τὸν καρπὸν, σταφυλὴν και οἶνον· εἰ δὲ ἄφρονες, ἀντὶ οἴνου ἕξος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς γολῆν ἐπέβουον, γνώρισμα τῆς κατὰ Σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἐμφανίοντες· και γὰρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ γολῆ ἔστι, κατὰ τὰ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γεγραμμένα. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Κύριος και Σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὸς τὸν παρ' αὐτῶν ἐσόμενον τοιοῦτον καρπὸν, προέλεγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπέλου. **B** vos, και ὅτι ἀρθήσεται ἀπ' ὑμῶν (68) ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, και δοθήσεται ἔθνεσιν ποιοῦναι τούς καρποὺς αὐτῆς. Πρὸς τοῦτους διήρουν τὰ ἱμάτια τοῖς δημίαις, οὐκ ὀρώντες τὸν κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν γιγνώμενον μερισμὸν (69)· φοση γὰρ ὁ προφήτης· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται· τοῦ Κυρίου, και διαμερισθήσεται τὰ σκῦλα σου ἐν σοφί. Καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς Ἱερουσαλήμ (70), και ἀλώσεται ἡ πόλις, και διασπαγγήσονται αἱ οἰκίαι, και αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται· » και πάλιν· « Νῦν καταφάσκει ἡ ἐρουσίθη (71) τοὺς κλήρους αὐτῶν· » και καθὼς ὁ Μιχαίας φησὶ· « Τῆς ἡμέρας ἐκείνης λησθήσεται ἐφ' ὑμῶν παραβολή, και θρηνηθήσεται θρήνος ἐμμελε (72) λέγων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπώρησε μερὶς λαοῦ μου, κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέφαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διαμετρήθησαν. » **C** και συνελθόντες φράσαι, τομῆσαντες κατὰ τοῦ Κυρίου, καθ' ἑαυτῶν τὴν ἡμέραν προσεκαλέσαντο, ἦν προέλεγε και ὁ προφήτης· « Ἡμέρα γὰρ κρίσεως Κυρίου, ἀναπαύσεως κρίσεως Σιών. Καὶ στραφθήσονται αἱ φάραγγες εἰς πῖσαν, και ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον. Καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πῖσα καιομένη νυκτός και ἡμέρας, και ὅ σθεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, και ἀναθήσεται ὁ καρπὸς αὐτῆς ἄνω. Αὕτη (73) εἰς γενεὴν ἐρημωθήσεται, και κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ὄρνεα και ἐχίνος, και ἴβεις, και κόρακες. Καὶ ἐπιβληθήσεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, και ὄνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ. Οἱ ἄφρονες αὐτῆς οὐκ ἔσονται· και οἱ βασιλεῖς και οἱ μεγιστάνες αὐτῆς ἔσονται εἰς ἀπίλειαν. Καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάνθια ξύλα, και εἰς τὰ θυρώματα **D**

**81** Isa. i, 2. **82** Matth. xiiii, 38. **83** Deut. xxxii, 12. **84** Zachar. xiv, 4, 2. **85** Osee v, 7. **86** Mich. ii, 4, 5. **87** Isa. xxxiv, 8-15.

(67) Reg. u. s. τῆς υἰοθεσίας.

(68) Ita Regius. Editi vero. ἀφ' ὑμῶν.

(69) Regius codex et Anglic. γιγνώμενον διαμερισμὸν. Editi vero, γιγνώμενον μερισμὸν.

(70) Regius, ἐπὶ Ἱερουσαλήμ.

(71) Ita Regius et Anglic. Editi vero ἐρουσίθη.

(72) Ἐμμελε, mendose pro ἐν μέλετι.

(73) Αὕτη deest in Anglicano,



κρίθησαν θελῆσαντες κρῖναι τὸν Κύριον. Καί μοι A  
 παραβῆναι ὁ βουλόμενος γενέσθω δικαστής, οὐκ ἐξ (74)  
 ἀφανῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν  
 ἀλήθειαν ἀναλογιζόμενος. Καὶ σκοπεῖται, τίς μὲν ὁ  
 τοῦ Κυριακοῦ θάνατος καρπός, τί δὲ τῆς ἐπιβουλῆς  
 τῶν Ἰουδαίων τὸ κέρδος. Ὁ μὲν γὰρ θάνατος τοῦ  
 Σωτῆρος τὴν οἰκουμένην ἠλευθέρωσε, καὶ τὰ ἔθνη  
 τὸν Θεὸν ἐδόξασεν· ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων θυμὸς σὺν  
 αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἀπόλωσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ  
 τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς ἐτύφλωσε. Καὶ ὁ μὲν θάνατος  
 τοῦ Κυρίου τοὺς νεκροὺς ἐξωσποίησεν, ἡ δὲ τῶν Ἰου-  
 δαίων ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς αὐτοῦς τοὺς Ἰουδαίους  
 ἐστέρησε, καὶ νῦν εἰσι χωρὶς τοῦ Κυρίου (75). Καὶ ὁ  
 μὲν σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν  
 ἔρημον οὖσαν κατέκτισεν· Ἰουδαίους δὲ τῇ κακίᾳ ἐαυ-  
 τῶν καὶ τῆς οἰκουμένης ἐαυτοὺς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν B  
 εἰσι οὐκ ἔχοντες πόλιν. Καὶ πάλιν ὁ μὲν θάνατος τοῦ  
 Σωτῆρος τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνέδειξεν· Ἰου-  
 δαίους δὲ τῷ θυμῷ καὶ τοῖς βασιλείαις αὐτῶν ἀπόλωσαν,  
 καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατέβαλον. Πρὸς τοῦτοις ὁ σταυ-  
 ρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλιος συνέηε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ  
 μισήτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· Ἰουδαίους δὲ ἐπι-  
 βουλευόντες ἐκέρθαναν τὴν μετὰ δαιμόνων κατοικίαν.  
 Καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐκούφισε τὴν  
 τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀλογίαν· Ἰουδαίους  
 δὲ ἠλογίσθησαν τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων,  
 καὶ ἔχινων, καὶ στρουθῶν (76) τοῖς τρόποις συνανα-  
 στρέφονται, ἀλλόκοτον ἔχοντες καὶ οὐτως τὸν τρόπον,  
 ὡς ὄνοκταυροι. Καὶ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία  
 παρ' αὐτοὺς ἐστὶν ἀντὶ δὲ πράξιτος, ἡ θυμὸς αὐτοῖς  
 κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ θρεοῦς. Ἐ καὶ ὁλος οὐδὲν ἐστὶ C  
 παρ' αὐτοῖς, ὃ μὴ θάνατος αὐτοῖς καταργάζεται (77).  
 Ἄρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ θανάτῳ προσκείμεθα, καὶ ἀφιέ-  
 ναι τῶν Φαρισαίων τὸ συνέριον; Ἄρ' οὖν οὐκ ἄξιον  
 τῷ σταυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν ἢ τὴν Ἰουδαίαν καὶ  
 τοῦ κομποῦ κερδᾶσαι φιλίαν; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ  
 μακάριος Παῦλος γέγραφε· Ἐ τὰ πάντα ἤγημαι  
 ζημίαν, ἵνα κερδᾶσω Χριστόν· διὰ τοῦτο καύχημα  
 ἡγείται τὸν σταυρὸν, λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο  
 καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν  
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ  
 κόσμῳ. Ἐ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐὗς  
 ἂν μὴ (78) ἄρη τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ  
 μοι, οὐκ ἐστὶ μοι ἄγιος, οὐδὲ δυνατόν μοι μαθητῆς  
 εἶναι. »

34. Ἄλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἐστὶ χρεία, D  
 μήποτε κατὰ τοὺς Ἰουδαίους αἰρωμεν τὸν σταυρὸν,  
 καὶ μὴ κατὰ τὸν Παῦλον. Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος ὡς  
 τρόποιον τῆς ἁμαρτίας ἐφόρει τὸν σταυρὸν· οἱ δὲ  
 Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ τῶν Κύριον ἀνελεῖν. Διὰ τοῦτο ἀσφα-  
 λίσσεται ἡρή καὶ νήποτε, κατηγοροῦντες  
 Ἰουδαίους, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς κατὰ τοῦ Κυρίου πράτ-  
 τωμεν. Πολλοὶ γὰρ προσκυνούντες τὸν Κύριον, καὶ

in his damnati sunt, dum vellent condemnare  
 Dominum. Quisquis transierit, sit, si velit, iudex,  
 nec ex rebus occultis obscurisque, sed ex gestis  
 veritatem colligat. Consideretque, qui sit Domi-  
 nicæ mortis fructus : quod Judaicarum insidia-  
 rum emolumentum. Siquidem mors Salvatoris  
 orbem terrarum liberavit, ita ut gentes Deum  
 glorificent : Judæorum vero furor civitatem cum  
 ipsis Judæis perdidit, et in Dei cognitione ipsos  
 excecavit. Mors Domini mortuos vivificavit :  
 Judæorum insidiæ Judæos ipsos vita privarunt,  
 et jam absque Domino sunt. Crux Salvatoris  
 Ecclesiam gentium, dum deserta esset, habitato-  
 ribus frequentavit ; Judæi vero improbitate sua  
 orbe terrarum sese excluderunt, nec jam civita-  
 tem ullam habent. Ac rursus, mors Salvatoris,  
 regnum cælorum exhibuit : Judæi contra furore  
 suo, reges suos perdidit, et magnates amiserunt.  
 Ad hæc, crux Domini angelos cum homini-  
 bus sociavit, et conciliatrix ipsa fuit putua  
 illorum amicitie : et Judæi insidiis suis, demo-  
 num contubernium lucrati sunt. Mors Christi alle-  
 vavit hominum peccandi insipientiam : Judæi vero  
 præ furore insipientes facti sunt, jamque cum si-  
 renis, erinaceis et struthionibus moribus conver-  
 santur, moribus absurdi perinde atque onocen-  
 tauri. Pro lege enim apud illos injustitia obtinet :  
 Pro mansuetudine, Ἐ Furor illis secundum simi-  
 litudinem serpentis ». In summa, nihil apud  
 illos 83 quod non ipsis mortem inferat. Annon  
 mortis Domini adhærere convenit, ac dimittere  
 consensum Pharisæorum? Annon præstat crucem  
 potius adorare, quam Judæorum et mundi amicitiam  
 nobis conciliare? Ideo namque scripsit beatus  
 Paulus : Ἐ Omnia arbitratus sum detrimenta, ut  
 Christum lucrificarem » : quare gloriam sibi  
 crucem arbitratur, aens : Ἐ Mihi autem absit  
 gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,  
 per quem mihi mundus crucifixus est, et ego  
 mundo ». Quamobrem ipse Dominus ait :  
 Ἐ Quicumque non tulerit crucem suam et secutus  
 me fuerit, non est me dignus, nec potest meus  
 esse discipulus ».

35. Sed hic multa cautione est opus, ne sicut  
 Judæi tollamus crucem, non sicut Paulus. Paulus  
 namque ut tropæum peccati gestabat crucem ;  
 Judæi vero ut Dominum occiderent. Quapropter  
 caute ac sobrie agendum, ne, dum incusamus Ju-  
 dæos, paria cum illis contra Dominum faciamus.  
 Multi siquidem adorantes Dominum, nec sicut  
 dignum jillo est vitam agentes, non advertunt se

77 Psal. LVII, 5. 78 Philipp. III, 8. 79 Galat. VI, 14. 80 Matth. X, 38 ; Luc. XIV, 27.

(74) Ἐξ deest in Anglicano.

(75) Anglican. Basil.ens. et Reg., prima manu, χωρὶς τοῦ νεκροῦ. Regius, secunda manu, χωρὶς τοῦ Κυρίου νεκροῦ. Editi, χωρὶς τοῦ Κυρίου.

(76) Basiliensis, στρουθῶν.

(77) Regius, κατ' αὐτῶν ἐργάζεται.

(78) Regius et Basiliensis, Ὁς ἐάν μὴ.

reos effici mortis Salvatoris : nam, « Quicumque manducaverit panem, et liberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini »<sup>21</sup>, « testatur Apostolus. Eadem ratione, « Qui odit fratrem suum, non diligit Dominum; » sed perinde atque Judæi illum odio habet. Qui autem pauperem nihili facit, is Dominum, ut Judæi, contumelia afficit. Hoc Salomon ait : « Qui despicit pauperem, exprobrat faciori ejus »<sup>22</sup>. « Qui negligit pauperem esurientem, sitientem et nudum, similis est Judæis qui Dominum excurunt, et potaverunt aceto et felle. Et qui munera super innocentes acceperit, nihil differt ab eo qui Dominum vendidit, Juda : ipse enim quoque justitiam, quæ est Dominus, vendit, ut ille Christum vendidit. Et qui non judicat pupillo, nec viduæ jus suum reddit, is est similis insidiatoribus et calumniatoribus Domini. Demum, quæ quis in proximum operatur, ea reputantur facta in Dominum, qui propter nos descendit, et pro nobis mortuus est. Ita namque ait ipse Dominus in Evangeliiis : « In quantum uni ex pusillis istis fecistis, mihi fecistis »<sup>23</sup>. Rursus hoc necessarie sciendum observandumque est. Qui fornicator, suam ipse animam perdit, contumeliæque afficit, ut Judæi templum et corpus Domini. Qui vero, « templum Domini violaverit, disperdet illum Deus »<sup>24</sup>, « ut Paulus scribit. Et qui sub regno peccati degit, nihil differt a Judæis abuegantibus dicentibusque se, non Dominum, sed Cæsarem regem habere. Nec Ignorandum est, eum qui voluptatibus subjicitur, iisque multum delectatur, ipsum, inquam, ut Judæos, Barabbam postulare, et Dominum occidere. Ita namque Judæi, improbos Barabbæ mores diligentes, demum virtutem sunt persecuti. Sciendum item, eum qui in fide firmus non est, similem iis esse qui increduli aiebant : « Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credemus ei »<sup>25</sup>. Nam hæc illi per incredulitatem dicebant. Quid igitur in hisce agendum? Nihil aliud quam credere Christo, et secundum illum vitam instituire, quemadmodum et Paulus ait : « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi »<sup>26</sup>, « et Judæorum aversari amicitiam, incredulitatem, subsannationes, fabulas, genealogias interminatas, quæ potius quæstiones afferunt, quam ædificationem Dei in fide; adhaerere autem cruci, et ut illa dignum est vitam instituire : atque eadem quas Paulus voces proferre : « Mihi autem abs gloriori, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi »<sup>27</sup>. Nam si ita vitam agamus, credamusque in Dominum, cognoscemus ejus in celos assumptionem, ejusque ad dexteram majestatis sessionem; videbimusque angelorum

ἀναξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι, ἀγνοοῦσιν ὑπεύθυνος γινόμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτήρος : « Ὅς » γὰρ ἐν ἐσθήτῃ τὸν ἄρτον, καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἐνοχὸς ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, » ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖται. Οὕτως ἔστι καὶ ὁ μισὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, ἀλλ' ὡς περ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ αὐτὸς οὕτως (79) ἔμισαι τοῦτον. Ὁ δὲ τὸν πένθητα ἐξουθενῶν ἀτιμάζει καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν Κύριον τοῦτο λέγει Σαλομών : « Ὁ ἐξουθενῶν τὸν πένθητα, ἀτιμάζει τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Ὁ παρορῶν πένθητα πεινώντα καὶ διψῶντα καὶ γυμνὸν, θμιόξ ἐστι τοῖς Ἰουδαῖοις, τοῖς καὶ τὸν Κύριον ἐκδιῶσαι, καὶ ποταζοσιν αὐτὸν ἕξος καὶ γολῆν. Καὶ ὁ λαμβάνων δῶρα ἐπ' ἀδίκως οὐκ ἐστὶν ἄλλος τοῦ πωλῆσαντος τὸν Κύριον, ὡς ὁ Ἰουδαῖος : καὶ αὐτὸς γὰρ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος, πωλεῖ, ὡς ἐκεῖνος τὸν Χριστόν. Καὶ ὁ μὴ κρινῶν ὀφρανήν, καὶ τὸ δίκαιον ἀποδιδοῦς τῇ χήρᾳ, ὁ αὐτὸς ἐστὶ τοῖς ἐπιβουλεύσασιν τῷ Κυρίῳ καὶ συκοφαντήσασιν αὐτόν. Καὶ τέλος, ὅποια ἄν τις εἰς τὸν πλησίον ἐργάσθῃται, ταῦτα εἰς τὸν Κύριον λογίζονται, τὸν δὲ ἡμᾶς καταλιπόντα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθάνοντα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Ἐυαγγελίοις λέγει : « Ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐν τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποίησατε. » Καὶ πάλιν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἶδέναι καὶ τηρεῖν : « Ὁ πορνεύων τὴν μὲν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολλύει, ὑβρίζει δὲ καὶ αὐτὸς, ὡς Ἰουδαῖοι, τὸν ναὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου (80). » Ὁ γὰρ ἐ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρῶν, φθίρεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς Παῦλος γράφει. Καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας βασιλευόμενος οὐδὲν ἀποδέει τῶν ἀγνοουμένων Ἰουδαίων, καὶ λεγόντων μὴ ἔχειν βασιλέα τὸν Κύριον, ἀλλὰ Καίσαρα. Μὴ ἀγνοεῖται δὲ ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἔθνων, καὶ μᾶλλον αὐταῖς τερπόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν Βαραββᾶν αἰτεῖται, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείνει. Οὕτω γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν φαῦλον τρόπον ἀγαπήσαντες τὸν τοῦ Βαραββᾶ, λοιπὸν τὴν ἀρετὴν ἀπεδιώξαν. Γνωσκέτω δὲ καὶ ὁ μὴ τῆ πίστις ἰσχυρὸς, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν, ὡς οἱ ἀπιστοῦντες καὶ λέγοντες : « Εἰ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. » Καὶ γὰρ κάκεινοι ἀπιστοῦντες ἐφθέγγοντο ταῦτα (81). Τί οὖν ἐπὶ τούτοις χρὴ ποιεῖν; Οὐδὲν ἕτερον ἢ πιστεῦεν τῷ Χριστῷ, καὶ κατ' αὐτὸν πολιτεῦσθαι, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει : « Μιμηταί μοι γένηθε, καθὼς καὶ τῷ Χριστῷ, » καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων ἐκτρέψασθαι φίλων, καὶ ἀπιστίαν, καὶ χλεύην, καὶ μῦθους, καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, αἰτινας ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει ἔχεισθαι δὲ τοῦ σταυροῦ καὶ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεῦσθαι, καὶ λέγειν τὰς αὐτὰς τῷ Παύλῳ φωνάς : « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένητο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Οὕτω γὰρ πολιτευσόμενοι καὶ

<sup>21</sup> I Cor. xi, 27.<sup>22</sup> Prov. xiv, 31.<sup>23</sup> Matth. xxv, 40.<sup>24</sup> I Cor. iii, 17.<sup>25</sup> Matth. xxvii, 42.<sup>26</sup> I Cor. iv, 16.<sup>27</sup> Galat. vi, 14.

(79) Anglicanus, καὶ αὐτὸς οὕτως.

(80) Anglicanus, τοῦ Ἰησοῦ. Infra in codice Re-

gio, ὡς οὐκ ἴσταν ante Παῦλος γράφει.

(81) Regius, τοιαῦτα.

πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον, γνωσόμεθα τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλειότητος κάθισιν, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑποταγὴν ἐβόησα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν ἢ ἀγγελίαν μὴ προσμαίνουσαν, ἔγχοι δὲ ὑμῶσι πάντες δὲ ὁρῶντες ἀγαλλιῶνται, καὶ χαίρουσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δὲ' οὐ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ATHANASIIUS EISE TO PACHOS (81\*).

« Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως. » Ἄρει δὲ τολμήσας κατὰ τὸ Κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐκδηθέντα τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον (82), καὶ συντριβόμενον ὑπὸ τοῦ πόδα εἰς ἡμῶν· τὸ γὰρ μὲγα καὶ παράδοξον, εἶ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου τοῦ Κυρίου, (αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λόγος) ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σῶματα τῶν προκειομένων ἀνέστη· καὶ οὐδαίς, ὡσπερ νῦν Ἄρειανὸς τολμᾷσι, διελογίστατο εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πειθεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον εἶναι ὁ Λόγος κτίσμα ἐστίν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ οὐδὲν ἤττον ἐγίνωσκον, εἶτε ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐβόηγετο· οὐ γὰρ κτίσμα ἢ κτίσις προσκυνεῖ· οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα, παρηγεῖτο τὸν Κύριον ἐαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐαυτῆς δημιουργὸν ἔβλεπεν ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ ἐκαμπεῖ καὶ κίμψαι, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται εἶναι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· οὐ γὰρ ἀδόξαν ἤνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῆ δεδόξαται παρ' αὐτοῦ· οὐδὲ ἐπειθὶ δούλου μορφῆν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Υἱὸς, κλατῶθη τῆς θεότητος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἑλευθερωτῆς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως γέγονεν· ὅς καὶ σταυρούμενος, ἐμαρτυρεῖτο Δεσπότης τῆς κτίσεως· συστειβαντος μὲν ἥλιου τὰς ἀκτίνας, καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, τῶν δὲ πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν ἡμιῶν ἐπιγινόντων, εἶτε ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἐστίν ὁ σταυρωθεὶς· οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ· ἐν ᾧ τυγχάνων καὶ ὅτε ἐσταυρούτο, ἤγειρε νεκρούς· ὅτε καὶ ὁ ἥλιος ἀνανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τὰς κατὰ τὸ κοινὸν πάντων Δεσπότης γενομένης σωματικῆς ὕβρεις, ἃς ἐκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπαστρέφῃ· καὶ τὰς ἀκτίνας συστειῶσας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον εἰδείξεν.

(81\*) Ita diserite cod. Vat. 1614. — Jam vero in fœneta S. Athanasii editione t. II, p. 61 seq., sermo habetur *De passione Domini*, quem cum ego cum hac et aliis de passione partibus in codice nostro a Niceta elogario positus conferrem, deprehendi sermonem illum mutilum esse, partesque aliquot codicis cum editione congruere, partes tamen alias modo novas esse, modo satis diversas.

A subjectionem, ejusque secundum adventum cum gloria futurum : 82 quem angeli prænantiam, sancti decantant : omnes autem qui vident, exultant, et gaudent in Christo Jesu, per quem Patri gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ATHANASII DE PASSIONE DOMINI.

(Mat, Bibliotheca nova Patrum, II, 578.)

« Regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen. » Nunc vero facinus ausa adversus Dominum, videt se omni ope dejectam, conculcatam ab omnibus, pedibusque nostris protiriam. Sed quod magnum est et inexpectatum, ipso in cruce penitente Domino (hujus enim corpus erat, in eoque Verbum exsistebat) sole obtenebrato, terra tremente, petris scissis, velo templi diviso, multisque præmortuorum corporibus ad vitam revocatis, nemo tamen ambigebat, ut nunc audacter faciant Ariani, an incarnato Verbo esset credendum : sed hominem cernentes, agnovērunt eum Creatorem suum : et humanam vocem audientes, non tamen ob humanitatem aiebant Verbum esse creaturam : sed vehementius imo metuebant : neque eum scelus agnoscebant, quam si de templo sancto oracula emitteret. Non enim rem creatam creatura adorat ; neque item carnis causa renuebat Dominum suum venerari, sed Creatorem suum in corpore spectabat : atque in nomine Jesu Christi omne genu tum flectebatur ac porro flectetur, et omnis lingua confitebitur, quod Dominus est Jesus Christus. Etenim caro in glorium Verbum non effecit ; absit ; sed ipsa magis a Verbo glorificata fuit. Nec quia servi formam accepit, qui in forma Dei erat Filius, ideo divinitate deminutus fuit ; imo vero ipse liberator universæ carnis omnisque creaturæ evasit : quem etiam crucifixum testabantur Dominum esse creaturam rerum, sol radios suos contrahens, terra concussa, petra scissæ, caruifices agnoscentes vere Dei Filium esse quem crucifixærant. Quippe haud alicujus hominis corpus erat quod spectabatur, sed Dei ; in quo deitas existens, cum etiam cum crucifigebatur, mortuus suscitabatur. Quo tempore sol indignatus faciem avertit, minime videre sustinet illatas communi omnium Domino corporales injurias, quas hic sponte pro nobis toleravit. Itaque radiis contractis, diem illum sine sole præstitit.

Omissis itaque partibus omnino editis, hæc tamen præclara additamenta in lucem proferenda putavi. Nihil moror alterum de die Parasceves sermonem, qui in eodem Athanasii tomo, p. 385, legitur, qui neque Athanasii nomine dignus est, neque ad excerpta nostra pertinet.

(82) Hactenus ed. cit. p. 78 C. Sequitur deinde nova hæc pars. Id.

## IN LIBRUM DE VIRGINITATE MONITUM.

1. *Haud abs re dubitavit Erasmus, sitne Athanasii hic liber, cujus sane stylus simplex et incultus, Athanasiano longe inferior videtur. Post Erasmus vero Scultetus hujusmodi ea de re tulit judicium: De virginitate, inquit, sive de meditatione liber, si Athanasii est, nire dejecit stylum, inquit Erasmus. Ego vero et gravitatem theologiam abjecisse Athanasium dixerim, si istas pueriles præceptiones virgini præscripsit. Certe commune nihil habent cum germanis Patris celeberrimis scriptis. Sed obstupescas plane si advertas, cujusmodi sint istæ pueriles præceptiones. Hortatur virgines, subdit Scultetus, ad contemptum pecuniæ, jejuniû, sobriam vitam, castitatem, preces, conversationem sanctam, elemosynam, meditationes sanctas, recitationem Psalmorum et alia id genus. Præscribit et certas horas lectioni, synaxi, deprecationi, hymnis. Testificatur, illum in tertio ordine angelorum inventum iri, qui præcepta hæc servaverit. De salute sua neminem ante obitum certum esse posse docet. En tibi, Sculteti judicio, pueriles præceptiones, quæ tamen alia non sunt quam eæ quas Dominus in Evangelio, D. Paulus in Epistolis suis tradidit. Unde præceptiones istas arbitramur esse pii cujusdam, rerumque ecclesiasticarum periti viri: Athanasii tamen esse vix crediderimus, cum ob diversum orationis genus, tum quia in antiquis collectionibus Athanasianis non reperitur.*

II. *Cæterum palam est diversum esse hunc librum, a sermonibus consolatoriis ad virginem laudatis a Theodoro, lib. II Hist. Eccl., c. 4, de quibus alias. Nulla quippe hic mentio persecutionis, cujus causa illos edidit Athanasius. Porro hoc in opusculo memorantur hymnus Gloria in excelsis, cantus Alleluia, versiculus Gloria Patri, etc. Et nunc et semper, etc., et alia id genus, quæ fortassis sequioris quam Athanasiani ævi videbuntur. Sed de his fuse in Præfatione generali.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ, ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ.

S. P. N. ATHANASII

DE VIRGINITATE, SIVE DE ASCESI.

1. Exordium sermonis salutis ad virginem. Primum omnium crede in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilium et invisibilium conditorem. Et in unigenitum ejus Filium Jesum Christum, qui est substantia Patris, Patrique per omnia potentia æqualis, qui ante secula fuit. Et in Spiritum sanctum, qui est in Patre et in Filio, quique a Patre mittitur, et per Filium datur. Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres hypostases, deitas una, una potestas, unum baptismum. Ipse enim Deus noster, Pater omnium, intra sex dies fecit cælum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt. Ipse namque cælum sole, et luna, et sideribus pulcherrimis exornavit, et terram decenter fundavit super aquas, et ornavit eam plantis omnique genere lignorum. Jussu ejus erumpunt fluvii melliflui, et fontes perennes, et injunctæ terræ, et produxit carnem, et creavit omnes bestias terræ secundum genus suum, et volucra cæli secundum

1. Ἀρχὴ λόγου σωτηρίας πρὸς τὴν παρθένον. Πρῶτον πάντων πίστευσον εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ποιητὴν καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὄντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, κατὰ πάντα ἰσοδύναμον τῷ Πατρὶ, τὸν πρὸ αἰώνων ὄντα· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα (82\*) τὸ ἅγιον, τὸ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὄν, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστελλόμενον, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον. Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης, μία δύναμις, ἐν βάπτισμα. Αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Πατὴρ τῶν ὁλῶν ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Αὐτὸς γὰρ διεκόσμησεν τὸν οὐρανὸν (83) ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς παγκάλους, καὶ τὴν γῆν εὐπρεπῶς ἐθεμελίωσεν ἐπάνω τῶν ὕδατων, διακοσμήσας αὐτὴν ἐν φυτοῖς καὶ ξύλοις παντοδαποῖς. Καὶ τῇ κελύσει αὐτοῦ ἐκπορεύονται ποταμοὶ μελιθρύτοι, καὶ πηγαὶ ἀνάσσει, καὶ προσέταξε τῇ γῆ, καὶ ἐπήγαγε σάρκα (84), καὶ ἐποίησε πάντα τὰ θηρία

(82\*) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα. Hæc ex Athanasio citantur tom. VII. Concil. Epist. Adriani ad Carolum M. pag. 916.

(83) Ita Anglicanus. Editi vero, καὶ τὸν οὐρανόν.

(84) Felc. 2, καὶ ἐποίησε σάρκα. Paulo post, hæc, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος, desunt in Basiliensi.

τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ περὶ τὸ οὐρανὸν κατὰ ἔθνος. Ἐκείλους τοὺς ὕδασι, καὶ ἐξήγαγον ἰχθύδας, καὶ ἐποίησε τὰ κτήνη τὰ μεγάλα. Ὑστερον δὲ πάντων ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα παρέδωκεν αὐτῷ εἰς ἰσχυρίαν. Εἶπε γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Υἱῷ αὐτοῦ· Ἰοιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἐπίλασε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, λαβὼν χοῖν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. Ἐβαλε δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἀδάμ ἑκτασίαν, καὶ ὑπνωσε, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπλήρωσε σὰρκα ἀπ' αὐτῆς, καὶ ὠκοδόμησε τὴν πλευρὰν, ἣν ἔλαβε, εἰς γυναῖκα, καὶ ἦγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ Ἀυτῆ νῦν σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου. Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη. Ἄντι τούτου καταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται εἰ δύο εἰς σὰρκα μίαν. »

2. Ἄκουε, δούλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντες, ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, καὶ ἠνωτίζονται τὰ ῥήματα τοῦ (85) στόματός μου· καὶ καταδείξασθαι τὰ ὡτὰ σοῦ θεοπειστούς λόγους. Ἐ τὸ μυστήριον γὰρ τοῦτο, φησὶ, μέγα ἐστὶ, » καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι πλὴς (86) ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ, ἐν σῶμά εἰσιν ἀμειψτέροι. Ὅτω πάλιν πᾶς ἄνθρωπος ἡ γυνὴ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐστὶ. Εἰ γὰρ εἰ τῷ κόσμῳ συναπτόμενοι καταλιμπάνουσι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ συνάπτονται φαρτοῖς ἀνθρώποις (87). πῶς μᾶλλον ἡ παρθένος ἑγκρατευομένη ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ γήινα πάντα, καὶ τῷ Κυρίῳ μόνῳ κολληθῆναι; Μαρτυρεῖ δὲ μοι τῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Ἡ γυνὴ ἡ ἀγαμὸς μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἢ αἰ ἅγια τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἄρξεται τῷ ἀνδρὶ (88), καὶ μεμερίσεται. Ὅτου οὖν λέγω, ὅτι πᾶσα παρθένος, ἡ χήρα ἑγκρατευομένη, ἐάν ἐξηφροντιῆ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αὐτὴ ἡ φροντίς ἀνθρώπου ἐστὶν κἂν κτήματα, κἂν ὑπάρχοντα ἔχη, αὐτὴ ἡ μέριμνα μολύνει αὐτῆς τὴν διάνοιαν. Ὅσπερ γὰρ διὰ τοῦ ἀνδρός τὸ σῶμα μολύνεται, οὕτως καὶ αἱ σχέσεις αἱ κοσμικαὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τῆς ἑγκρατευομένης μαινοῦσι, καὶ οὐκ ἐστὶν ἅγια τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ φροντίζουσα τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, νυμφίος αὐτῆς ὁ Χριστὸς ἐστὶν. Ἡ γὰρ ἀρμολογούμενη ἀνδρὶ φαρτῶν τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ποιεῖ· οὕτως γὰρ εἰρηται, ὅτι Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. Ἐ καὶ πάλιν· Ὅσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Κυρίῳ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί. Ἐ ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν κοσμικῶν, ἐάν θέλωμεν, καὶ τὰ ἄνω νοσοῦμεν. Ἡ δὲ συναπτόμεν τῷ ἑπουρανίῳ νυμφίῳ, τὸ θέλημα τοῦ νυμφίου αὐτῆς κατεργάζεται.

3. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, τὸν κολ-

A genus suum. Præcepit aquis, et produxerunt pisces, et condidit immanes balenas. Postremo omnium fecit hominem, et omnia ei ad ministerium donavit. Dixit enim Dominus Deus Filio suo : « Faciam hominem ad imaginem et similitudinem nostram : et formavit Deus hominem, sumens limum de terra, et posuit eum in paradiso voluptatis. Immisit autem Deus in Adam stuporem et consopivit eum, et sumpsit unam ex costis ejus, et carnem pro ea substituit, et ædificavit costam, quam sumpserat, in mulierem, eamque ad Adam perduxit, et dixit Adam : Hæc caro nunc ex carne mea, et os ex ossibus meis. Ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro suo sumpta est. Propter hoc relinquetur homo patrem suum et matrem suam, et conjungetur uxori suæ, eruntque duo in carne una ».

2. Audi, ancilla Christi, et quicumque salutem querunt, et auscultant verba oris mei : et accipient aures tuæ a Deo inspiratos sermones. « Hoc enim mysterium, » inquit divus Paulus, « magnum est », eo quod omnis, qui agglutinatur uxori, ambo unum corpus sint. Ita quoque omnis vir sive mulier agglutinatus Domino, unus spiritus est. Si enim qui mundo copulantur, relinquunt patrem et matrem, et mortalibus hominibus copulantur ; quanto magis virgo continens relinquere debet terrestria omnia, et Domino soli agglutinari? Hujus mei dicti testis est ipse Apostolus, ita loquens : « Mulier inuupta sollicita est eorum, quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Nupta vero sollicita est eorum, quæ sunt mundi, quomodo placeat viro, et divisa est ». Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in hoc mundo, ejus rei cura illi pro marito est : sive possessiones, sive alias substantias possideat, ipsa sollicitudo contaminat ejus animam. Ut enim per virum corpus contaminatur, ita quoque habitus mundani, et animam et corpus continentis conspurcant, neque jam est sancta corpore et spiritu. Quæ autem curat opus Domini, hujus sponsus est Christus. Ea enim, quæ coaptatur viro corruptibili, voluntatem viri sui facit, ita enim scriptum est : « Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir » : ac rursum : « Quemadmodum Ecclesia subjicitur Domino, ita quoque mulieres viris suis in omnibus ». Exemplo namque mundanarum rerum, si ita velimus, cælestia intellexerimus. Quæ autem conjungitur cælesti sponso, voluntatem sui sponsi facit.

3. Ea autem est voluntas Christi, ut is qui ipsi

<sup>85</sup> Genes. 1, 26 ; 11, 7, 8, 21-24. <sup>86</sup> Ephes. v, 52.

(85) Basilienensis, Anglicanus et Felc. 2, τὰ ῥήματα μου. Editi vero, τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου.

(86) Πλὴς deest in Basilienisi.

<sup>87</sup> I Cor. vii, 34. <sup>88</sup> Ibid. 4. <sup>89</sup> Ephes. v, 24.

(87) Anglicanus, θνητοὺς ἀνθρώπους.

(88) Sic Basilienensis. Editi vero, τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

conglutinat est, nihil secum omnino hujus sæculi ferat, nihil terrestria curet; sed solum ut crucem ejus, qui pro se crucifixus est, bajulare velit: curamque ac sollicitudinem gerat, die ac nocte, ut perpetuis hymnis, et glorificationibus eum celebret, illuminatum habeat mentis oculum, sciat illius voluntatem et ei obsequatur, cor simplex possideat, et mentem puram. Misericors sit, ut quemadmodum ipse miserat et misericors est, ita et nos quoque eum sequamur. Mansuetus et quietus atque patiens sit, nulli malum pro malo reddens, multas contumelias sustinens, quemadmodum ipse a Judæis contumeliis affectus, eas sustinuit. Verbera et cruciatus ferat: nam et ipse quoque hæc passus est: alapa enim a ministro pontificis cæsus, nihil contra fecit, sed tantum dixit: « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? » Nonne potuit, qui terræ imperavit, ut Dathan et Abiron vivos deglutiret, rursum imperare, ut eum, qui manum extendit, ut cæderet suum conditorem, vivum deglutiret? Sed sustinuit, nobis relinquens exemplum, ut nos per ejus vestigia incedamus<sup>89</sup>. Tu autem homo non sustines ab ejusdem naturæ homine contumeliis affici. Imitare Dominum tuum. Si enim ille, cum Deus esset, toleravit propter te ab homine peccatore colaphis cædi; tu scilicet indignaris, quod homo similis tibi convicium dicit, et paras ultionem? Proh immensam animi stoliditatem, et stultitiam magnam! Ideo nobis pœna destinata est, et ignem ipsi nobis accendimus, quod cum rationales simus, irrationalibus bestiis nos<sup>90</sup> similes reddamus. In multa humilitate in hunc mundum venit: et opulentum cum esset, egenus factus est propter nos, et nos illius egestate ditesceremus. Et Deus cum esset, homo factus est propter nos, et natus est ex Deipara Maria, ut nos liberaret a potentia diaboli.

4. Quapropter qui salvus esse cupit, faciat se stultum in hoc mundo, ut a Domino audiat sapiens. Ab hominibus contra, ii, qui in dando et accipiendo, in emendo, vendendo, negotiisque gerendis, in fraudando, fenerando versuti sunt, et ex uno obolo duos facere norunt, prudentes appellari solent. Sed Deus hos ipsos, stultos, imprudentes, et peccatores vocat. Audi enim, inquit, quid Deus per prophetam Jeremiam dicat: « Populus iste filii sunt prudentes ad malefaciendum, cæterum benefacere non noverunt<sup>91</sup>. » Beatusque Paulus ait: « Sipientia mundi hujus, stultitia est apud Deum, et qui vult sapiens esse, fiat stultus, ut sapiens efficiatur<sup>92</sup>. » Item rursus ait: « Fratres, ne pueri sitis animo, sed

λόμενον αὐτῷ μηδὲν ἕως ἐπιφέρεισθαι (89) τοῦ αἰώνου τούτου, μηδὲ τῶν γῆινων φροντίζειν· ἀλλὰ μόνον τὸν σταυρὸν τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτοῦ βαστάζειν αὐτὸν, καὶ ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἀκαταπαύστως (90) ὕμνους καὶ δοξολογίας ὕμνειν αὐτὸν, περρωτισμένον ἔχειν τὸ ἕμμα τῆς δικαιοσύνης, εἶδέναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ποιεῖν αὐτὸ, ἀπλῆν ἔχειν τὴν καρδίαν, καθαρὴν τὴν νοῦν. Ἐλεῆμονα εἶναι, ἴνα, καθὼς αὐτὸς οὐκ ἐκτεμνέται καὶ ἐλεῆμονα ἔσται, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθῶμεν αὐτῷ. Πρῶτον καὶ ἡσύχον εἶναι, ἀνεξίκακον, μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδοντα, ὕβριον πολλῶν ἀνεχόμενον, καθῶ; καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὕβρισθη, καὶ ὑπέμεινε. Πληγὰς καὶ βασάνους ὑποφέρειν· καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα ἐπαθε· βαπτισθεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ δούλου τοῦ

Β ἀρχιερέως, οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ μόνον εἶπεν· « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με ἐρίεις; » οὐκ ἴδυνάτο ὁ κελεύσας τῆ γῆ, ἵνα τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβιρὸν ζώντας καταπίη, καὶ τοῦτον τὸν ἐκτείναντα τὴν χεῖρα καὶ τύφανα τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν ζῶντα καταπίειν; Ἄλλ' ὑπέμεινε, ἡμῖν ὑπομιμῶν ὑπογραμμὴν, ἵν' ἡμεῖς τοὺς ἐκείνου ἔχοντες ἐπακολουθῶμεν. Σὺ δὲ, ἄνθρωπε, οὐ βαστάζεις ὑπὸ τοῦ ὁμογενοῦς σου ἀνθρώπου ὕβρισθῆναι. Μίμησά: τὸν δεσπότην σου. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος θεὸς ὢν ἐβάσταζε διὰ σὸ ὑπὸ ἀνθρώπου ἀμαρτωλοῦ βαπτισθῆναι, σὺ ἀνανακτεῖς, ὅτι ὁμοῖος σου ἀνθρώπος ἐλαδέρησέ σε, καὶ ζητεῖς ἀνταποδοῦναι αὐτῷ; ἢ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης μεγάλῃς! διὰ τοῦτο καὶ κλάσας ἡμῖν ἡτοίμασται, καὶ ἑαυτοῖς τὸ πῦρ ἐξάπτομεν· ὅτι καὶ λογικοὶ ἔντες, τὰς ἀλόγους ζῴους ἑαυτοὺς εἰκάζομεν. Ταπεινωσσοσύνη πολλῆ ἐκ τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πλοῦσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῆ ἐκείνου πτωχεῖα πλουτήσωμεν. Καὶ θεὸς ὢν γέγονε ἀνθρώπος δι' ἡμᾶς, καὶ ἐγενήθη ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἵνα ἡλευθερώη ἡμᾶς ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου.

4. Ὁθεν ὁ σωθῆναι θέλων ποιεῖ ἑαυτὸν μωρὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα παρὰ τῷ θεῷ ἀκούσῃ σοφός. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τοὺς εἰδότες δοῦναι, καὶ λαβεῖν καὶ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν, πραγματεύεσθαι, καὶ ἀφυστερεῖν τὰ τοῦ πηλοῦ, καὶ πλεονεκτεῖν, καὶ δανείζειν, καὶ τὸν ἕνα ὀβολὸν ποιεῖν δύο, τούτους φρονίμους ἀποκαλοῦσιν· ὁ δὲ θεὸς μωροὺς καὶ ἀσύνετους, καὶ ἀμαρτωλοὺς τοὺς τοιοῦτους καλεῖ. Ἄκουε γὰρ, φησὶ, εἰ αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἰρηκεν· « Ὁ λαὸς οὗτος υἱοὶ ἀφρονεῖς εἰσι (91) τοῦ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν. » Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· « Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τοῦτου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἔσται, καὶ ὁ θέλων σοφός γενέσθαι μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. » Καὶ πάλ-

<sup>89</sup> Joan. xviii, 25. <sup>90</sup> I Petr. ii, 21. <sup>91</sup> Jerem. iv, 22. <sup>92</sup> I Cor. iii, 18, 19.

(89) Felic. secundus, περιφέρεισθαι. Mox, Anglicanus, μηδὲ τὸ γῆινων. Panlu post, edili., ὑπὲρ αὐτοῦ βουλήσεται βασιτ. Sed βουλήσεται abest ab Anglicano et Felic. 3.

(90) Basilienensis, ἀκαταπαύστως.

(91) Eloi deest in Anglic. Ibid. mss. ut in textu.

Editi vero, τὸ δὲ ἔγνωσαν καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγ. Ibidem, Basil., οὐκ ἔγνωσαν. Hic autem locus hic mutilus affertur etiam quoad ad sententiam spectat, nam sic habentur, Jerem. iv, 21, υἱοὶ ἀφρονεῖς εἰσι, καὶ οὐ συνετοί, σοφοὶ εἰσι τοῦ, etc.

λιν ὁ αὐτὸς λέγει· « Ἀσελοῦ, μὴ πλῆθα γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιᾶσθε. » Ὁ γὰρ θεὸς εἰς τὰ γένη θέλει μωροὺς εἶναι, εἰς τὰ ἑπουράνια φρονιμοῦς. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάδικος φρονιμὸς ἐστὶ τῇ κακίᾳ, καὶ ἡμᾶς δεῖ αὐτῷ φρονιμὸς ἐπέρχεσθαι (92), πρὸς τὸ νικῆσαι αὐτοῦ τὰς κακοτήτας ἐπιβολὰς. Λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ δράκοντες, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. » Ὁ δὲ καλούμενος παρ' αὐτῷ φρόνιμος, οὕτως ἐστὶν ὁ σαρξίζομενος πειθῆσαι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάττειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

5. Μέγα φάρμακόν ἐστι σωτηρίας ἡ ταπεινοφροσύνη· ὁ γὰρ Σατανᾶς οὐχ ἕνεκεν πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κλοπῆς κατηνέχθη ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἡ ὑπερηφάνια αὐτὸν κατέβαλεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς ἀβύσσου. Οὕτω γὰρ εἶρηκεν· « Ἀναθήσομαι, καὶ θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ· » καὶ διὰ τούτων τὸν λόγον κατεβλήθη, καὶ ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτοῦ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ἡ οὖν ὑπερηφάνια ἐν τῷ διαβόλῳ ἐστίν· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ἐν τῷ Χριστῷ· αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος λέγει, ὅτι· « Ὁ θέλων ἐν ἡμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων δοῦλος. » Ὁ γὰρ θεὸς τῶν ταπεινῶν ἐστὶν (93).

6. Ἀγαπήσωμεν σφόδρα τὴν νηστείαν· μέγα γὰρ φυλακτήριόν ἐστιν ἡ νηστεία, καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ ἡ ἐλεημοσύνη· ἐκ θανάτου γὰρ βρῶνται τὸν ἀνθρώπων. Ὅπως γὰρ διὰ βρώματος καὶ παρακοῆς ἐξεβλήθη ὁ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου, οὕτω πάλιν διὰ νηστείας καὶ ὑπακοῆς ὁ θέλων εἰσέρχεται εἰς τὸν παράδεισον. Ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ κόσμησον τὸ σῶμά σου (94), ὡ παρθένα, καὶ ἀρέσεις τῷ ἑπουρανίῳ νυμφίῳ· αἱ γὰρ τῷ κόσμῳ συναπιέμεναι, καὶ μύροις, καὶ θυμιάματι, καὶ εὐωδίαις, καὶ ἐν ἱματίοις ποικιλείσιν, καὶ χρυσοῦ καλλωπιζέσθαι τὰ σώματα ἑαυτῶν πρὸς τὸ ἀρέσαι τοῖς ἀνθρώποις, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐδὲν τούτων χρῆζει παρὰ σοῦ, εἰ μὴ μόνον καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα ἀμόλυτον, ὑπωπιαζόμενον ὑπὸ νηστείας. Ἐξ ἡρώτωνται τινες καὶ λέγουσι σοι, ὅτι μὴ νήστευε πυκνά· εἰ δὲ μὴ γε, ἀσθενεστέρα γενήσῃ· οὐ πιστεύσης αὐτοῖς, οὐδ' οὐ μὴ ὑπακούσης αὐτῶν (95)· ὁ γὰρ ἐχθρὸς αὐτοῖς ὑποβάλλει. Μνήσθητι τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ οἱ τρεῖς παῖδες καὶ Δανιὴλ ἠμυαλωτεύθησαν ὑπὸ Ναβουχοδονόσου βασιλέως Βαβυλώνας. καὶ ἄλλα παιδιάρια μετ' αὐτῶν, καὶ ἔταξαν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἰσθίειν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, καὶ πίνειν ἀπὸ τοῦ οἴνου αὐτοῦ· Δανιὴλ δὲ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, αὐτοὺς οὐ θύλαξαν (96) ἀλισθηῖν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ λέγουσι τῷ εὐνοῦχῳ τῷ παραλαβόντι αὐτοὺς· « Ἄδς ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς, καὶ φαγόμεθα. » Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ εὐνοῦχος· Φοβοῦμαι ἐγὼ τὸν βασιλέα τὸν ἐκτάξαντα τὴν βρώσιν ὑμῶν καὶ τὴν πόσιν, μήποτε θρῆσθαι τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυ-

A malitia parvuli sitiis<sup>92</sup>. » Deus enim ad terrestria nos stultos esse vult, et ad caelestia prudentes. Nam et adversarius noster diabolus prudens est in malitia, et nos oportet adversus eum prudenter incedere, ut viucamus illius versutas insidias. Dicit enim Salvator in Evangeliiis : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae<sup>93</sup>. » Qui autem ab eo prudens vocatur, is est qui sapienter agit ad faciendam voluntatem Dei, et ad servanda praecepta ejus.

B Ingens remedium est ad salutem animi humilitas : siquidem Satanas non ob scortationem, aut adulterium, aut furtum dejectus est ex caelis, sed superbia illum inde praecipitavit ad inferiores abissi partes, cujus haec verba fuere : « Ascendam, et ponam thronum meum e regione Dei, et ero similis Altissimo<sup>94</sup>. » Et ob haec verba dejectus est, ignisque aeternus illius haereditas et portio fuit. Superbia itaque in diabolo est, humilitas contra in Christo : ipse namque Dominus ait : « Si quis inter vos cupiat fieri magnus, sit omnium minister<sup>95</sup>. » Deus enim humilitum est.

C 6. Anemus valde jejuniun ; magnun enim munimentum est jejuniun, oratio item, et elemosyna ; ex morte quippe hominem liberant. Ut enim ob esum et inobedientiam exturbatus est Adam ex paradiso, ita rursun per jejuniun et obedientiam in paradisu, qui volet, ingrediatur. In hac virtute cultum corporis tui, et ornamenta quaere, o virgo, et placebis caelesti sponso. Nam quae mundo sociantur, et unguentis, aromatibus et bonis odoribus, et amictu pretioso, et auro venustant sua corpora, ut placeant hominibus : Deo placere non possunt. Christus autem nihil horum a te requirit, nisi solum cor mundum et corpus incontaminatum, jejuniuque maceratum. Quod si accedant aliqui et dicant tibi, Ne frequenter jejunet, ne imbecillior fias ; nec illis credas, nec auscultes : istos enim inimicus submittit. Reminiscere ejus, quod scriptum est, cum Daniel et tres pueri capti essent a rege Babylonis Nabuchodonosore, et alii pueri una cum illis : jussissetque rex, ut de sua mensa comederent, et de suo vino biberent, Daniele et tres pderos noluisse contaminari ex mensa regia, et ad eunuchum dixisse qui eos curabat : « Da nobis de leguminibus terrae, et vescemur eis<sup>96</sup>. » Quibus respondit eunuchus : Timeo ego regem, qui hunc cibum<sup>97</sup> vobis et potum imperavit dari, ne facies vestrae regi praeceteris pueris, qui regia mensa aluntur, appareant squalidiores, et puniat me. Cul responderunt : Experire id in servis tuis plus minus decem diebus, et da nobis postulatun. Et de-

<sup>92</sup> 1 Cor. xiv, 20. <sup>93</sup> Matth. x, 16. <sup>94</sup> Isa. xiv, 14. <sup>95</sup> Matth. xx, 26. <sup>96</sup> Jan. i, 12.

(92) Felekman. 2. ἐργασθαι.

(93) Γὰρ ἀπὸ αἱ Βασιηενσι καὶ Anglicano.

(94) Σου δεσθ ἐν Anglicano.

(95) Felekman. 2. αὐτοῦς.

(96) Anglicanus. θύλαζον. Forte, ἀλισθηθήνα.

dit eis legumina ad cibum, et aquam ad potum, et introduxit eos ad regem, et visæ sunt species illorum exiniis super eos, qui ex regia mensa vescabantur.

Α θρωπά ένώπιον του βασιλέως παρά πάντα τὰ παιδάρια τὰ έθθθθνα έκ τής τραπέζης του βασιλέως, κατὰ δικάση με. Είπον δε αύτῶ· Πείρασον τους δούλους σου ήμέρας ώσει δέξα, καλ ώς ήμίν. Καί έδωκεν αύτοις όσπρια φαγείν, καλ ύδωρ πειν· καλ εισήγαγεν αύτους ένώπιον του βασιλέως, καλ ώφθησαν αι ιδέαι αυτών έκλεκτα παρά τὰ παιδάρια τὰ έθθθθνα την τράπεζαν του βασιλέως.

7. Vides quid faciat jejunium, morbos sanat, fluxiones corporis exsiccet, demones fugat, malas cogitationes expellit, mentem nitidiorum, cor purgatum, corpus sanctificatum efficit, et ad thronum Dei hominem sistit. Sed ne putes ista temere dici : habes ejus rei testimonium in Evangeliiis, ab ipso Salvatore prolatum : « Sciscitati sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine, declara nobis quoniam pato immundi spiritus fugantur. » Quibus respondit Dominus : « Hoc genus non ejicitur, nisi orationibus et jejuniis<sup>22</sup>. » Quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, si ei in mentem venerit, atque usus fuerit hoc remedio, id est jejunio, statim spiritus malus angustiatum secedit, veritus jejunium. Multum enim demones delectantur crapula, ebrietate et otio corporis. Magna virtus jejunium, et præclara per illud eduntur facinora. Alioquin unde homines tantas virtutes operantur et signa edunt, eorumque opera infirmis sanitatem Dominus tribuit, nisi plane ob ascetin, humilitatem et probum vite institutum? jejunium enim angelorum est vita, quo qui utitur angelici ordinis censendus est. Neque arbitrere, dilecte, ea simpliciter in re consistere jejunium. Non enim qui a cibis solum abstinet, is recte agit, sed ejus qui abstinet ab omni opere malo, jejunium acceptum habebitur. Nam si jejunes, nec observes os tuum ne loquatur malum, nec caveas tibi ab iracundia, mendacio, perjurio : si quid mali contra proximum tuum loquere; si, inquam, ex jejunantis ore, horum quidpiam proficiat, nihil hinc utilitatis percipit, sed totum laborem suum perdit. Tu itaque, Christi famula, et quotquot salutem consequi cupiunt, si jejunaveris, purifica temetipsam ab omni pecunie amore, quia qui pecuniam amat, non potest Deum diligere. « Radix enim omnium malorum est avaritia<sup>23</sup>. »

8. Ambitionem et arrogantiam summopere fugias. Si tibi cogitatio suggerat, te ob profectum in virtute magnam præclaramque esse, ne credas ei. Inimicus enim est, qui te impedit, et ambitionem subjicit. Ne itaque eam admittas cogitationem, quæ laudes repræsentet tuas. Quod si tibi sese talis offerat cogitatio : Noli tam graves subire labores, cum alias possis salutem consequi ; ne illi obsequare. Inimicus namque est, qui tibi mollietiam, se-

Α θρωπά ένώπιον του βασιλέως παρά πάντα τὰ παιδάρια τὰ έθθθθνα έκ τής τραπέζης του βασιλέως, κατὰ δικάση με. Είπον δε αύτῶ· Πείρασον τους δούλους σου ήμέρας ώσει δέξα, καλ ώς ήμίν. Καί έδωκεν αύτοις όσπρια φαγείν, καλ ύδωρ πειν· καλ εισήγαγεν αύτους ένώπιον του βασιλέως, καλ ώφθησαν αι ιδέαι αυτών έκλεκτα παρά τὰ παιδάρια τὰ έθθθθνα την τράπεζαν του βασιλέως.

7. Όρξς τί ποιεί ή νηστεία, καλ νόσους θεραπεύει, καλ βρώματα [σωματικά] ηθραίνει, καλ δαιμονας εκβάλλει, καλ λογισμούς πονηρούς αποδιώκει, καλ τόν νούν λαμπρότερον ποιεί, καλ καρδίαν καθαράν, καλ σώμα ήγιασμένον, καλ τῶ θρόνω του Θεού παρίστανι τόν άνθρωπον. Καί ίνα μη νομίσης ότι ταύτα άπλως λέγονται, έχεις μαρτυρίαν (97) εν τῶς Εύαγγελίοις παρά του Σωτήρος ειρημένου· « Ηρώτησαν αυτών οι μαθηται αυτού, λέγοντες· Κύρια, δείξον ήμίν ποιῶ τρόπον (98) τὰ ακαθάρτα πνεύματα φυγαδεύονται. » Είπε δε ο Κύριος· « Τουτο το γένος ούκ εκβάλλεται ει μη εν προσευχαις καλ νηστειας. » Ηδς ούν υπό πνεύματος ακαθάρτου οχλούμενος, έν νοήση, καλ χρήσται τῶ φαρμάκω τούτω, καλ ηθ τῆ νηστεία, εύθός τὸ πνεύμα τὸ πονηρόν στενοχωρούμενον αναχωρεί, φοβούμενον την νηστείαν. Πάνυ γάρ τέρπονται οι δαιμονες τῆ κραταιάη, καλ τῆ μέθη (99), καλ τῆ αναπαύσει του σώματος. Μεγάλη δύναμις νηστεία, καλ μεγάλη κατορθώματα γίνεται δι' αυτής. Έπει πῶθεν καλ οι άνθρωποι μεγάλας δυνάμεις επιτελοῦσι, καλ σημεία δι' αυτών γίνεται, καλ λάμπρα τοις κάμνοσι δι' αυτών θεωρεῖται ο Θεός, ει μη πάντως δι' άσκήσεως καλ ταπεινοφροσύνης, καλ πολιτείας αγαθῆς ; νηστεία γάρ άγγελων βίος έστι, καλ ο χρώμενος αυτή άγγελικῆν τάξιν έχει. Καλ μη νομίσης, αγαπητέ, ότι ούτως άπλως έστι η νηστεία· ού γάρ ο νηστεύων από βρωμάτων μόνον (1), εκείνος κατορθώσεν· άλλ' ο απεχόμενος από παντός πονηρού πράγματος, τούτω λογίζεται ή νηστεία. Έάν γάρ νηστεύσης, καλ μη τήρησης τὸ στόμα σου λαλήσαι λόγον πονηρόν, η δούλοῦσαν, η ψεύδος, η έπισοκίαν, η καταλάλησης κατά του πληστον σου, έν ταύτα εξέληθ, εκ του στόματος του νηστεύοντος, οὔθεν ώφέλησεν· άλλὰ καλ όλον τόν κόπον αυτού άπόλεσε. Σύ ούν, δουλή του Χριστου, καλ πάντες, όσα θέλουσι σωθῆναι, έν νηστεύσης, άγισσον σεαυτην από πάσης φιλαργυρίας· ότι ο αγαπῶν άργύριον ού δύναται τόν Θεον αγαπῆν. « Τίς γάρ πάντων κακῶν έστιν η φιλαργυρία. »

8. Την κενοδοξίαν καλ άλαζονείαν ισχυρώς φεύγε. Έάν υποβάλλη σοι ο λογισμός, ότι μεγάλη γέγονας καλ καλή, προθεηκνία τῆ άρετῆ, μη πιστεύσης αύτῶ· ο έχθρός γάρ έστιν ο έμποδίζων καλ κενοδοξίαν υποβάλλων. Ούκ άνέξη ούν του λογισμου έπαινούσός σε. Έάν δε υποβάλλη σοι ο λογισμός λέγων, ότι, Μη θέλε κοπιῶν οὔτω δυσκόλως, δύνασαι σωθῆναι· ούκ άκούσεις αυτού· ο έχθρός γάρ έστιν ο υποβάλλων γαύνωσιν καλ έλιγωρίαν, ίνα σε κατα-

<sup>22</sup> Matth. xvii, 18-20. <sup>23</sup> I Tim. vi, 10.

(97) Felckm. 2, έχεις γάρ μαρτ.

(98) Sic Basil. et Anglic. Editi. εν ποιῶ τρόπω.

(99) Καλ τῆ μέθη abest ab Anglicano (I Felck. 2.

(1) In Basil. deest μόνον. Anglic. habet μόνον. Editi, μόνος.



βάλη ἀπὸ τῆς ἐναρέτου σου πολιτείας. Πολλὰ γάρ ἐστι μηχανήματα ἐκ τοῦ ἐχθροῦ γινόμενα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ὑποβάλλει γὰρ τοῖς ἀνθρώποις, ἀρχεται καὶ ἐκπαίνει λόγους, πρὸς τὸ ὑφωθῆναι τὴν καρδίαν αὐτῶν. Σὺ δὲ μὴ καταδέξῃς ἔταιπον ἀνθρώπων. Ἐάν δέ τις σου εἴπῃ, Μακαρία εἶ (2)· λέγε αὐτῷ· Ἐάν ἐξέλθω ἐκ τοῦ σώματος τούτου καλῶς τελειώσασα, τότε μακαρισθῶμαι. Ἄρτι γὰρ οὐ πιστεύω ἑμαυτῇ, ὅτι μακαρία εἰμι (3). Οἱ γὰρ ἀνθρώποι, ὡς ἀνεμὸς, οὕτω μεταβαλλόμεθα. Πολλὰκις δὲ ὑποβάλλει σοι ἐξουθενεῖν τοὺς ἐσθιόντας· μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ· ἄλλοτριος γὰρ ἐστὶ· πάντων γὰρ ἐλαχιστοτέραν σεαυτὴν (4) λογίζου, ἵνα πολλὴς προάξῃς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παρὰ Θεῷ ὑφωθῆθῃ. Ὑποβάλλει δὲ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἀσκησιν μεγάλην, ἵνα τὸ σῶμα ἀσθενὲς καὶ ἀρχήσῃ σου ποιήσῃ. Σοῦ οὖν ἦ νηστεία μέτρον ἐγένετο. Νηστεύσων οὖν (5) ἔλον τὸν ἐναισθὺν χωρὶς πάσης ἀνάγκης· ὧρα δὲ ἐνάτη τῆς ἡμέρας, ἐν ἤμῳ καὶ προσευχαῖς διατελέσασα, μετελάμβανε τῶν ἄρτων σου ἐν λαχάνῳ ἀναπεποιημένῳ ἑλαίῳ. Πάντα ἀγὰρ ὅσα ἄψυχα.

9. Σὺ δὲ, ὡ παρθένε, μηδεὶς καταμανθάνειω τὴν ἀσκησίν σου, μηδὲ αὐτῶν ἰδίων σου συγγενῶν· ἀλλ' εἰ τὰ ποιεῖς, ἐν κρητῷ ποιεῖ· καὶ ὁ Πατήρ σου ὁ οὐράνιος, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρητῷ, ἀποδοίσει σοι ἐν τῷ φανερῷ (6). Ἐάν δὲ φανερώσῃς σου τὸν βίον, κινουσία σοι τίκεται, καὶ ζημιοῖ· ἐάν δὲ εὐρῆς ψυχῇ ἁμοσύμφωνον ποιούσῃς τῷ Θεῷ, ὡς καὶ σύ, ταύτη μόνῃ ἀποκαλύψῃς ἐν κρητῷ· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κινουσία. Ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχὴ· πολλὸν μισθὸν λήψῃ, ἐάν σωθῇ διὰ σοῦ ψυχῇ. Τοῖς ἔχουσι πῶθον ἀκούειν λάλει τὰ συμφέροντα. Ἐάν δὲ ἀκούῃς καὶ μὴ ποιῇ, μηδὲν λάλει. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος· « Μὴ ὄντες τὰ ἅγια τοῖς κούσι· μηδὲ βάλλετε (7) τοὺς μαργαρίτας ὁμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Κύνας γὰρ καὶ χοίρους ἀποκαλεῖ ὁ Χριστὸς (8) τοὺς ἐν ἀτίμῳ βίῳ διάγοντας· μαργαρίται γὰρ τίμιοι εἰσιν οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, τοῖς ἁγίοις μόνους δεδομένοι. agunt vitam. Margaritæ quippe pretiosæ sunt, Dei

10. Ὡ μακαρία ψυχὴ ἡ ἀκούσασα τούτους τοὺς λόγους τοὺς γεγραμμένους ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, καὶ ποιῶσα! Μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ (9), ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὐρεθήσεται. Ἐάν οὖν προσερχῆθῃ, ἢ ψάλλῃ, ἢ ἀναγινώσκῃ (10), κατ' ἴδιον κἀθούσῃ· μηδεὶς ἀκούτω, εἰ μὴ σὺ μόνῃ. Καὶ ἐάν ἔχῃς ἐμοφύχους μίαν ἢ δύο παρθένας· λέγει γὰρ ὁ Χριστός· « Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι μου (11), ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν » ἀπό-

\*\* Matth. vii, 6. \*\* Matth. xviii, 20.

(2) Basiliensis et Anglicanus, Μακάριος εἶ. Paulo post, Anglic., τελειώσασα.

(3) Basil. et Anglic., Μακάριος. Paulo post, Anglic., εἰ δὲ πολλὰκις ὤν.

(4) Basiliensis et Anglic., ἐλαχιστότερον σεαυτὸν.

(5) Oñ deest in Basil. et Anglic.

(6) In Anglic. et Felc. 2, deest illud, ἐν τῷ φανερῷ.

agnitiemque ejusmodi subjicit, ut te a probo tuo vitæ instituto dejiciat. Multa quippe sunt ejus machiuamenta adversus Dei servos. Submittit enim hominibus cogitationes : incipit laudare, ut corda eorum extollat. Tu vero ne hominum laudes admittas. Quod si quis tibi dixerit : Beata es ; responde illi : Quando vita probe peracta ex hoc corpore excessero, tunc beata prædicabor. Jam enim non credam me beatam esse. Homines quippe quasi ventus ; ita mutantur. Plerumque suadet tibi, ut eos qui comedunt despicias : sed ne credas ei, alieus quippe est ; quin potius te omnium mliuam reputato, ut multos premitas in regnum cœlorum, et a Deo exalteris. Si suadet tibi inimicus ingentem ascenin seu exercitationem, ut corpus tuum infirmum et 88 inutile efficiat : tuum jejunium modum habeat. Jejunia itaque totum annum nisi aliud postulet necessitas ; hora autem nona in hymnis et orationibus transacta, sume panes tuos cum oleribus oleo conditis. Omnia pura sunt quæcunque inanimata.

9. Tu autem, o virgo, id age, ut nemo tuam norit ascenin, ne ex cognatis quidem tuis : sed si quid agis, in occulto age : et Pater tuus cœlestis qui videt in occulto, reddet tibi in publico. Quod si vitam tuam manifestaveris, hinc tibi nascetur inanis gloriæ cupiditas, atque detrimentum senties. Si vero animam repereris tibi consentientem, atque Deo eadem ratione servientem, huic soli secreta tua revelato : hac enim in re non est inanis gloria. Locuta namque es ut salva fieret anima : magnam mercedem recipies, si per te anima salutem consequatur. Quibus inest audiendi desiderium loquere quæ sint utilia. Quod si ille audierit et audita non exsequatur, ne loquere ultra. Ait enim Dominus : « Ne date sancta canibus, neque projicite margaritas vestras ante porcos ». Canes namque et porcos vocat Dominus eos, qui turpem verba, quæ iis tantum qui digni sunt tribuuntur.

10. O beata anima quæ sermones audierit hoc in libro scriptos, atque exsecuta eos fuerit. Testificor omni homini, qui audierit hæc verba et fecerit ea, quod nomen ejus scribendum sit in libro vitæ, et quod ipse in tertio angelorum ordine sit collocandus. Si igitur ores aut psallas, legasve, seorsum sede : nemo audiat nisi tu sola. Et si habeas concordem unam aut alteram virginem, ait enim Christus : « Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum » ; abjice muliebrem sensum, ac fiduciam virileque

(7) Anglicanus, βάλλετε.

(8) Anglicanus, ὁ Θεός.

(9) Ἀνθρώπῳ abest ab Anglic. et Felc. 2.

(10) Sic Basil. et Anglic. Editi vero, ἢ ψάλλεις, ἢ ἀναγινώσκεις. Mox, Basil. et Anglic., ἔχῃς. Editi, ἔχεις.

(11) Basil., ὀνηγμένοι διὰ τὸ ὄνομά μου.

robur assume. Nam in regno cœlorum non est masculus neque femina, sed quæcunque mulieres Domino placuerunt, virorum ordinem accipiunt. Juvenilia ornamenta obliviscere, ut bonæ viduæ pretium accipias. Ait enim beatus Paulus: « Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Quæ vere vidua est et desolata, in Deo sperat, et permanet in observationibus et orationibus nocte et die. Quæ autem in deliciis est, mortua est. Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor: si hospites exceperit, si liberos educaverit, si pedes sanctorum laverit, si afflictis opem tulerit, si omne bonum opus prosecuta fuerit. Juniores viduæ recusa: cum enim lascivierint adversus Christum, tunc nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt \* ».

11. Tu autem si non facias tibi juveniles habitus, non audies junior, sed ætate grandior, honoreque tibi erit quasi ætate majori. Materia vestimentorum tuorum, ne sit magni pretii. Ependytes tuus niger neque tinctus, sed nativi coloris, aut onychinus. Maforium sine sîmbriis ejusdem coloris: manicæ lanæ, brachia usque ad digitos obtegentes: capilli capitis circumtonsi, et vitta lanæ caput astringens, cucullula et superhumeralia sine sîmbriis. Si viro occurras, facies velata demissaque esto, neque homini vultum attollas, sed duntaxat Deo tuo. Cum ad orandum steteris, sint pedes tui calceos operiti. Ejusmodi enim vestimentis genus, sanctitatem præfert. Ne exuaris ad usque nuditatem: nocte dieque vestis legat carnem tuam. Nonquam te alia femina nudam videat 89 nisi in summa necessitate; neque te ipsa consideres, nudo corpore. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum et templum Dei est. Non debet igitur templum Dei ab ullo regei. Non ibis ad balneum, si quidem sana sis, nisi in summa necessitate; neque immergas totum corpus tuum in aquam, quia sancta es Domino Deo. Non contamines carnem tuam ulla re mundana, sed faciem tantum tuam lava, et manus pedesque. Cum laveris faciem tuam, ne lavato ambabus manibus, neque expoliveris genas vultus tui, ne berbam, ne nitrum, aut quid simile adhibueris: nam quæ mundanæ sunt talia faciunt; sed aqua munda laveris.

μη βάλης πᾶν, οὐδὲ νῆτρον, οὐδὲ τὰ ἕματα τούτους ὀαρῶ νήψῃ.

12. Ne pretioso unguento corpus tuum unxeris, neve aromatibus magni pretii vestes aspergas tuas. Quod si corpus tuum imbecillius evaserit, vino modico utere ob stomachum \*\*. Si vero, quod absit! in malum incidas; teipsam cura, nec des homini-

\* I Tim. v, 3-8. \*\* I Tim. v, 23.

(12) Hæc, λέγει γὰρ ὁ... τὰς ἑντας χήρας, δεστυν in Felc. 2.

(13) Basil. et Augl., ἰδιώχρους. Editi et alii, ἰδιώχρους. Moz., Basil. et Angl., χρώας. Editi et alii,

Α θου τὸ γυναικεῖον φρόνημα, καὶ λάβε θάρσος καὶ ἀνδρεία. Ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅς ἐστιν ἀβρὴν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἀρεστῆσαι γυναίκες ἀνδρῶν εἰσὶν λαμβάνουσαι. Ἐπιλάβου τὰ νεωτερικὰ σχήματα, ἵνα λάβῃς τιμὴν τῆς καλῆς χήρας. Λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Παῦλος (12): « Τίμα χήρας, τὰς δευτως χήρας. Ἡ δὲ δευτὴς χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπιεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἡ δὲ σπαταλώσα πῶθενκα. Χήρα καταλεγέτω μὴ ἑατὸν ἐτῶν ἐξήκοντα, γεγονυῖα ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή· εἰ ἐξενόβησεν, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίους πόδας ἐνίψεν, εἰ θλιβομένης ἐπήρασεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπικουλήσῃ. Νεώτερας δὲ χήρας παραίτου· ὅταν γὰρ κατατρηθῆσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμῆν θέλουσι, »

B ἔχουσαι κρέμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. »

11. Σὺ δὲ, εἰ μὲν οὐ ποιεῖς τὰ νεωτερικὰ σχήματα, οὐκ ἀκούεις νεωτέρα, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτερα ἀποκαλεῖ, καὶ τιμὴν ἔχεις, ὡς πρεσβύτερα. Ἡ ὑπόστασις τῶν ἱματίων σου μὴ ἦτω πολυτιμὸς· ὁ ἐπενδύτης σου μέλας, οὐ βεβαμμένος ἐν βαφῇ, ἀλλ' αὐτοῦτης ἰδιώχρους (13), ἢ ὄνυξῶν· καὶ τὸ μαφόριον ἀκροστον, ὡσαύτως τῆς αὐτῆς χρώας· καὶ χειρῖθια ἐρεᾷ περικαλύπτουσα τοὺς βραχίονας ἕως τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν, τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς περιεκομμέναις, καὶ κεφαλοδέσμιον ἐρεῖον περισφίγγον τὴν κεφαλὴν, καὶ κοικοῦλιον, καὶ ἐπίσωμον ἀκροστον. Ἐὰν δὲ συναντῆς ἀνθρώπῳ, τὸ πρόσωπον κατακεκαλυμμένον ἔστω, κάτω νεῦον, καὶ οὐκ ἐπάρῃς ἀνθρώπῳ τὸ πρόσωπον σου, εἰ μὴ μόνον τῷ Θεῷ σου. Ὅταν στήῃς εἰς προσευχὴν, τοῖς πόδας σου περιεκαλυμμένους ἔχε ἐν ὑπόδημασιν. Αὐτὸς γὰρ ὁ στολισμὸς ἱεροπρεπῆς ἐστίν. Οὐκ ἐκδύση γυμνῇ· νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας τὸ ἱμάτιόν σου ἔστω καλύπτον τὴν σάρκα σου. Οὐ μὴ ἴῃ ἄλλη γυνὴ τὸ σῶμά σου γυμνὸν ἀνευ πάσης ἀνάγκης· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ καταποθήσις ἀποκεκαλυμμένη τῷ σώματι. Ἐξ ὅτου γὰρ ἐτάξω τῷ Θεῷ ἐγκρατεῦσθαι, τὸ σῶμά σου ἡγιασμένον ἐστίν, καὶ ναὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (14). Οὐ χρὴ οὖν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεσθαι ὑπὸ τινοσ. Οὐ πορεύση εἰς βαλανεῖον ὑγιαίνουσα ἀνευ πάσης ἀνάγκης, οὐ μὴ βάψῃς ὄλον τὸ σῶμά σου εἰς ὕδωρ, ὅτι ἄγχα εἰ Κυρίῳ τῷ Θεῷ· καὶ οὐ μανίης τὴν σάρκα σου ἐν οὐδενί κοσμηῶν, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ὅταν νήψῃς τὸ πρόσωπόν σου, οὐ νήψῃ ταῖς δύο χερσίν, οὐδὲ ἐκτερήῃ (15) τὰ μῆλα τῆς ὄψεώς σου, οὐδὲ αἱ κοσμητικαὶ γὰρ ταῦτα ποιούσιν· ἀλλ' ἐν ὕδατι κα-

12. Οὐκ ἐπιχρίση τὸ σῶμά σου μύρῳ πολυτελεῖ, οὐδὲ ἐπιβαλεῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια σου ἀρώματα πολυτιμα. Ἐὰν δὲ τὸ σῶμά σου ἀσθενέστερον γένηται, χρῆσαι ὀνυξ ὀλίγῃ διὰ τὸν στόμαχον. Ἐὰν δὲ, ὁ μὴ γένοιτο! εἰς κάκωσιν ἐμπετῆς, σεαυτῆς ἐπιμέλου, μὴ

χρώας.

(14) Basilienis, καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ.

(15) Ita Anglic. Editi vero, οὐδὲ μὴ ἐκτερ.

ὡς τύπον τῆς ἀνθρώποις λέγειν, ὅτι ἐκ τῆς ἀσκή-  
σεως αὐτῆς συνέβη αὐτῇ ἡ κάκιστος. Ἄλλὰ πρὶν ἢ  
τοιαῦτα εἰπεῖν σοι, σὺ σεαυτῆς φροντίζον, ἕως ἂν ταχῶς  
ἀναστῆς, καὶ πάλιν τὸν κανόνα σου ἐλαύσης. Ὅλον  
τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου ἐν νηστείαις, καὶ προσευ-  
χαῖς, καὶ ἐλεημοσύναις διατέλει. Μακάριος ὁ ἀκούων  
ταῦτα καὶ ποιῶν αὐτά. Νυκτὸς καὶ ἡμέρας μὴ  
ἀποστῆτω ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ στόματός σου.  
Ἦσθ δὲ τὸ ἔργον σου διὰ παντὸς μελέτη τῶν θείων  
Γραφῶν. Τακτικῶς ἔχε, καὶ τοὺς ψαλμοὺς μάνθανε.  
Ἀντιέλλων ὁ ἕλιος βλέπω τὸ βιβλίον ἐν ταῖς χερσὶ  
σου, καὶ μετὰ τρίτην ὥραν συνάξεις ἐπιτέλει, ὅτι  
ταύτη τῇ ὥρᾳ ἐπάγει τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ. Ἐκτῆ (16)  
ὥρᾳ ὁμοίως ἐπιτέλει σου τὰς προσευχάς· μετὰ ψαλ-  
μῶν, καὶ κλαυθμῶν, καὶ δεήσεων· ὅτι αὐτῇ τῇ ὥρᾳ  
ἐκρεμάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἐνάτη  
ὥρᾳ πάλιν (17) ἐν ὁμοίᾳ καὶ δοξολογίας, μετὰ  
δακρῶν ἐξομολογούμεν τὰ παραπτώματά σου, τὸν  
θεὸν ἰκίεσαι, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ Κύριος κρε-  
μάμενος ἐπὶ σταυροῦ ἀπέδωκε (18) τὸ πνεῦμα. Καὶ  
μετὰ τὴν σύναξιν τῆς ἐνάτης ἐσθίτε τὸν ἄρτον σου,  
εὐχαριστήσασα τῷ Θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου οὕτως·  
Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεό-  
τῆτος ἡμῶν (19), ὁ ἐδίδου τροφήν πάσῃ σαρκί·  
πλήρωσον καρδίαν καὶ εὐφροσύνην τῆς καρδίας ἡμῶν,  
ἵνα πάντοτε πλάσῃ ἀντάρξαιεν ἔχοντες περισσεύω-  
μεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-  
ρίῳ ἡμῶν, μετ' οὗ σου πρότερον ἔδξα, κράτος, τιμὴ καὶ  
αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

13. Καὶ ὅταν καθέσθης ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ  
ἔρχῃ κλάσαι τὸν ἄρτον, σφραγίσασα αὐτὸν τρίτον τὸ  
σημεῖον τοῦ σταυροῦ, οὕτως εὐχαριστοῦσα λέγε·  
Εὐχαριστοῦμέν σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ (21) τῆς  
ἀγίας ἀναστάσεώς σου· διὰ γὰρ Ἰησοῦ τοῦ Πατρὸς  
σου ἐγνωρίσας ἡμῖν αὐτὴν· καὶ καθὼς ὁ ἄρτος οὗ-  
τος διεσκορπισμένος ὑπέβηεν ὁ ἐπάγων ταύτης τῆς  
τραπέζης (22), καὶ συναχθεὶς ἐγένετο ἐν· οὕτως  
ἐπισυναχθήτω σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων  
τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν σου, ὅτι σου ἐστὶν ἡ δύ-  
ναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων,  
ἀμήν (23). Καὶ ταύτην μὲν τὴν εὐχὴν (24) ἐν τῷ  
κίθιν τὸν ἄρτον, καὶ θέλειν ἐσθίειν, ὁρφαίως λέγειν·

66 Psal. cxxxv, 25. 66 II Cor. ix, 8.

(16) Sic Basil. et Anglic. recte. Editi vero, τῷ  
ξύλῳ τοῦ σταυροῦ Ἰησοῦς ἡ πάντων ζωῆ. Ἐκτῆ.

(17) Sic Basil. et Angl. recte. Editi vero, Ἐν  
αὐτῇ ὥρᾳ δὲ πάλιν.

(18) Felc. 2, παρέδωκε.

(19) Anglic. ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου.

Infra idem cum Basil. τὴν καρδίαν μου, ἵνα. Haec  
porro benedictio habetur ad calcem Constitutionum  
Apost.

(20) Basil. et Angl. μετ' οὗ σου ἔδξα, κράτος, τιμὴ  
σὺν ἀγίῳ Πνεύματι.

(21) Sic videtur aliquid desiderari.

(22) Anglic. ὑπάγει ἐπάνω τῆς τραπέζης.

(23) In Felc. 2, talis est gratiarum actio, εὐχαρι-  
στοῦμέν σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ἀγίας καὶ ἐνδόξου  
σερκώσεως τοῦ Υἱοῦ σου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν,  
ἣν ἡμεῖς κατὰ τὴν θέαν ἐκείνου ἐπαγγελίαν καθ'  
ἔμπροσθεν τῆς ὑψιφανόμεθα, εἰς τοιοῦτὸν τὸν ἄρ-

A bus locum dicendi, tibi ex ascendi seu exercitatione  
eam agritudinem accidisse. Sed priusquam te ali-  
quid imoneat tute curam habeto tui, donec brevi  
surgas, et assuetam regulam trahas. Per omne tem-  
pus vitæ tuæ in jejuniis, orationibus et elemosynis  
persevera. Beatus qui hæc audit et perficit. Nocte  
dieque ne recedat verbum Dei ex ore tuo. Sit au-  
tem opus tuum omni tempore meditatio divinarum  
Scripturarum. Psalterium habeto et psalmos edice.  
Sol oriens lilihum videat in manibus tuis : et  
post tertiam horam synaxes confice, quia ea ipsa  
hora compactum est lignum crucis. Sexta hora si-  
militer tuas absolve orationes cum psalmis, fletu  
et obsecratione, quia ea ipsa hora Filius Dei in  
cruce suspensus est. Nona iterum hora in hymnis  
et laudibus cum lacrymis confitens peccata tua,  
Deum obsecra, quia ea ipsa hora Dominus pen-  
dens in cruce tradidit spiritum. Et post synaxin  
horæ nonæ, comede panem tuum gratias Deo agens  
in mensa tua, his verbis : Benedictus Deus, qui  
miseratur nos, et alit nos a juventute nostra :  
« qui dat escam omni carni ». Imple gaudio et  
lætitia corda nostra, ut in omnibus omnem suffi-  
cientiam habentes, abundemus in omne opus bo-  
num, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo  
te decet gloria, imperium, honor et adoratio, cum  
sancto Spiritu, in sæcula sæculorum, amen.

15. Porro cum in mensa sederis, cœperisque  
frangere panem, ipso ter consignato signo crucis,  
ita gratias age : Gratias tibi agimus, Pater noster,  
de sancta resurrectione tua, quam per Jesum Fi-  
lium tuum nobis manifestasti ; et sicut hic, qui su-  
pra mensam est, panis, dispersus olim, et coactus,  
factus est unum ; sic congregatur Ecclesia tua a fi-  
nibus terræ in regnum tuum, quia tu es virtus et  
gloria in sæcula sæculorum, amen. Quam quidem  
orationem in frangendo panem comestura dicere  
debes : cum autem eum in mensa repones, mox  
sessura, orationem, « Pater noster, » integram re-  
cita : suprascriptam vero orationem, « Benedictus

τον μεταβάλλων αὐτὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τῇ  
αὐτοῦ χρηστότητι· καὶ ὅτι δι' ἐκείνου σε ἐγνωμέν τὸν  
ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἡμῶν, καὶ τὸ πανάγιον  
Πνεῦμά σου, τὸ φωτίζον ἡμᾶς καὶ παρρηγοῦν (sic)  
καὶ πρὸς τὴν σὴν ὁδήγησεν (sic) ἐπίγνωσιν. Ὅθεν πα-  
ράκαλούμεν σε, ἀρμόδιον τούτων γενέσθαι καὶ εὐφραν-  
τικὸν τῇ ἡμετέρᾳ οὐσίᾳ τοῦ σώματος, καὶ μηδέποτε  
αὐτὸν ὑπερτιμώμενον διὰ τὴν ἡμῶν ἀναξίτητα· ἀλλὰ  
κακείνον τὸν νοούμενον τὸν ζωοποιὸν καὶ πανάγιον τοῦ  
μονογενοῦς σου Υἱοῦ σαρκωφόρον ἄρτον ἀξίως μετα-  
λαμβάνειν ἡμᾶς ἀξίωσον διὰ τὴν σὴν ἀγαθότητα,  
et postea hæc sequuntur, καὶ ταύτην μὲν τὴν εὐ-  
χὴν, etc.

(24) Hæc, καὶ ταύτην μὲν τὴν εὐχὴν, cum nullis  
lineis intermediis, usque ad, ἐκ τῆς τραπέζης λέγο-  
μεν, inclusive, desunt in Basiliensi et Anglic. qui  
postremus mox habet, συμπάρῳσι. Editi, συμπλώσι.

Deus, » pransi ac surgentes a mensa dicimus. Quod si adsint tecum duæ vel 90 tres virgines, gratias agant super panem, et una tecum orient. Quod si adsit catechumena in mensa, ne oret cum fidelibus, neque cum illa sedas ut panem comedas. Neque sedebis item ut comedas cibum tuum cum mulieribus negligentioribus et facietis, absque necessitate. Tu enim sancta es Domino Deo tuo, et cibus tuus atque potus sanctificatus est; nam orationibus sanctisque verbis sanctificatur. Virgines piæ et religiosæ tecum comedant. Non cœnabis cum feminis superbis, neque habebis mulierem arrogantem tibi familiarem. Ait enim divina Scriptura: « Qui tangit picem inquinabitur, et qui communicat cum superbo, similis erit ei ». » Sedente tecum in mensa femina divite, si videris pauperem mulierem, voca eam ad cibum, neque pudore ob præsentem divitem retinearis. Ne ames hominum gloriam, plus quam gloriam Dei. Deus enim egenorum et despectorum Deus est.

μετὰ σοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἂν ᾖθς γυναῖκα πεινηρῶν, καλέσεις αὐτὴν εἰς τὸ φαγεῖν, καὶ οὐκ ἀσχυνθήσῃς εἰς τὴν πλουσίαν. Μὴ ἀπατήσῃς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν δόξαν (27) τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ Θεὸς τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐξουθενωμένων ἐστίν.

14. Beata anima quæ ista servavit. Non est bonum juvenculam cum juvencula versari: alioquin nihil boni faciunt, altera enim alteri non obsequitur, altera alteram contemnit. Sed bonum est juvenculam subesse anuli. Siquidem annus non consentit voluntati juvenculæ. Væ virgini, quæ non subest regulæ: est enim quasi navicula sine gubernatore. Contractæ vix quæ gubernaculis, nec duces habens, ultro citroque jactatur a fluctibus, donec in petram offendens, derepente pereat. Ita est omnis virgo quæ non habet quem vereatur. Beata virgo quæ est sub regula: erit namque quasi vitis in paradiso fructifera, ad quam veniens agricola putat palmites ejus, eam irrigat, malasque circum herbas evellit. Illa vero dum habet qui se excolat, fructum suum pretiosum reddit in tempore opportuno. Hæc custodi, et glorificationes illas in mensa servato, eritque cibus potusque tuus sanctificatus. Cum itaque a mensa surrexeris, rursus gratias agendo, ter dicite: « Misericors et miserator Dominus, escam dedit timeentibus se ». Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto. Et nunc et semper et in sæcula. » Et post gloriam Deo datam, orationem his comple verbis: Deus omnipotens, et Dominus noster Jesus Christus, quod est nomen super omne nomen, gratias agimus tibi et laudamus te, quia dignatus es nos bonorum tuorum participes fieri, et escarum carnalium. Rogamus et obsecramus te, Domine, ut

ἐν δὲ τῷ θείνῳ τούτων ἐν τῇ τραπέζῃ, καὶ καθισθῆναι βούλει. τὸ, « Ἡάτερ ἡμῶν, » λέγε ἐλόκληρον· τὴν δὲ προεγεγραμμένην εὐχὴν, τὸ, « Εὐλόγητός ὁ Θεὸς, » ἀρετῆσαντες καὶ ἔχειροβήμεοι ἐκ τῆς τραπέζης; λέγομεν. Ἐὰν δὲ συμπάρῃσι μετὰ σοῦ δύο παρθένοι ἢ τρεῖς, εὐχαριστήσωσαν ἐπὶ τὸν προκείμενον ἄρτον, καὶ συνευχέσωσαν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῇ κατχομένη ἐν τῇ τραπέζῃ, μὴ συνευχέσθω μετὰ τῶν πιστῶν, οὐδὲ μὴ καθίσῃς (25) φαγεῖν τὸν ψωμὸν σου μετ' αὐτῆς, οὐδὲ πάλιν καθίσαις φαγεῖν τὸν ψωμὸν σου μετὰ γυναικῶν ἀμελεστέρων καὶ γελουαστῶν ἄνευ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἅγια εἰ Κυριῷ τῷ Θεῷ σου, καὶ τὸ βρώμια σου καὶ τὸ πόμα σου ἡγιασμένοι ἐστί· διὰ γὰρ τὸν προσευχὴν καὶ τῶν ἁγίων ῥημάτων ἀγιάζεται (26). Παρθένου εὐλαβεῖς καὶ θεοσεβεῖς συμπαροῦνται σοι· οὐ συνδειπήσεις μετὰ γυναικῶν ὑπερηφάνων, οὐδ' οὐ μὴ κτήσῃ φίλην γυναικα ἀλάστονα. Λέγει γὰρ ἡ θεία Γραφή· « Ὁ ἀπόδομος πίστης μολυνθήσεται, καὶ ὁ κοινοῦν ὑπερηφάνῳ ὁμοιωθήσεται αὐτῷ. » Καθεζομένης πλουσίας

14. Μακαρία ψυχή η φυλάσσοσα ταῦτα. Οὐκ ἀγαθὸν νεωτέραν συναναστρέφεσθαι μετὰ (28) νεωτέρας· εἰ δὲ μὴ γε, οὐδὲν καλὸν πράττουσι· μία γὰρ τῆς μᾶς παρακοῦς, καὶ μία τῆς μᾶς καταπρονεῖ. Ἀλλὰ νεωτέραν ὑπὸ πρεσβυτεῖα εἶναι ἀγαθόν. Ἡ γὰρ πρεσβυτεῖα οὐ συγκαταβαίνει τοῖς θελήμασι τῆς νεωτέρας. Οὐαὶ παρθένῳ τῇ μὴ ὄσῃ ὑπὸ κανὼνα· ἐστὶ γὰρ ὡς πλοῖον τὸν κυβερνῶντα μὴ ἔχον. Κεκλιασμένον γὰρ τῶν αὐχένων, μὴ ἔχον τὸν ὀδηγόν, βίπτεται ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆδε κάκιστε (29), ἕως προσκρούσει πρὸς πέτραν, καὶ εὐθὺς ἀπόλλυται. Οὕτως ἐστὶ πᾶσα παρθένος ἡ ἔχουσα ἄν φοβεῖται. Μακαρία παρθένος ἡ ὄσα ὑπὸ κανὼνα· ἐστὶ γὰρ ὡς ἀμπέλος ἐν παραδείσῳ καρποφόρος· καὶ ἰθὺς ὁ γεωργὸς αὐτῆς, διακαθαίρει τὰ κλήματα αὐτῆς καὶ ποτίζει, καὶ κνίζει τὰς σαμπῆς βοτάνας τὰς κύκλω αὐτῆς. Ἐκείνη δὲ, ἔχουσα τὸν ποιοῦντα, ἀποβίβωσσε τίμιον τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Φύλασσε δὲ, καὶ ποιεῖ καὶ τὰς ἐδοξολογίας τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἐστὶ σοὶ τὸ βρώμια καὶ τὸ πόμα ἡγιασμένοι. Ὅταν οὖν ἀναστῇς ἀπὸ τῆς τραπέζης (30), πάλιν εὐχαριστοῦσα λέγῃς ἐπὶ τρεῖς· « Ἐλεῆμων καὶ οὐκ ἐκτῆρμον ὁ Κύριος, τροφὴν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Δόξα Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (31). » Καὶ μετὰ τὴν δοξολογίαν πάλιν τὴν εὐχὴν πλήρωσον, λέγουσα οὕτως· Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ δοῦμα τὸ ὑπὲρ πᾶν δοῦμα, εὐχα-

<sup>24</sup> Eccli. xiii, 4. <sup>25</sup> Psal. cx, 4.

(25) Anglicanus, καθίσαις. Editi vero, καθισσεις. Ibidem, Anglicanus, φαγεῖν τὸν ἄρτον σου. Ibid. hæc μετ' αὐτῆς... ψωμὸν σου, desunt in Felc. 2.

(26) Editi, ῥημάτων τῶν ὑπὸ σοῦ ἀδομένων; sequimur Basil. et Anglie.

(27) Felc. 2, ὑπὲρ τῆς δόξης.

(28) Metz, deest in Felc. 2.

(29) Felc. 2, ὡς κάκιστε. Mox idem, καὶ ἀπολοσθῆ.

(30) Anglicanus, ἐκ τῆς τραπέζης.

(31) Hæc, καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, desunt in Basiliensi et Anglicano.

ριστώμεν καὶ αἰνοῦμεν σε (32), ὅτι κατηξίωσας ἡμῖν μεταλαβεῖν τῶν ἀγαθῶν τῶν σῶν, τῶν σαρκικῶν τροφῶν. Διότι καὶ παρακαλοῦμεν σε, Κύριε, ἵνα καὶ τὰς ἰπουρανίους τροφὰς ἡμῖν δωρήσῃ. Καὶ ὅς ἡμῖν τρέψῃ καὶ φρεῖσθαι τὸ φρικτὸν καὶ έντιμον ἔνομά σου, καὶ μὴ παρακοίειν τῶν ἐντολῶν σου· τὸν νόμον σου, καὶ τὰ δικαιοματὰ σου ἑγκαταῶν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· ἄγιστον δὲ ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ἡγαπημένου Παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι κρείσσει (33) δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

13. Εἰσὶ γὰρ πλεόντες τῶν κοσμικῶν, οἵτινες εἰσι ἀνόητοι, καὶ ὡς τὰ ἄλογα ζῶα τρεφόμενοι. Ἄνιστάμενοι πρωὶ καὶ ζητούντες τίνα πλεονεκτήσουσι, τίνα καταδυναστεύσουσι, ἵνα ἐμπλήρῳσιν τὴν αἰσχρὰν αὐτῶν γαστέρα. Οὗτοι οὐκ οἶδασί τὸν Θεὸν δοξάζειν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐπὶ τούτων εἶπεν ὁ θεοπρόκτιστος Παῦλος· Ὅσοι εἰσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχρῇ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Ὅσοι χεῖρονες καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν εἰσι· τὰ γὰρ κτήνη καὶ τὰ θηρία οἶδασί τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς Θεὸν, καὶ εὐλογοῦνται αὐτὸν· οἱ δὲ ἄνθρωποι, οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ πλασθέντες, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ φοροῦντες, οὐκ οἶδασί τὸν ποιήσαντα αὐτούς· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν αὐτὸν μὲν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τοὺς δὲ ἔργους ἀρνοῦνται αὐτόν· ὅσοι πιστεύουσιν, ὅτι ἐστὶ Θεὸς, καλῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσιν, καὶ φρίττουσιν· ἀλλ' (34) ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ὁμολογεῖν, ὅτι ἐνὶ Θεῷ, τοὺς δὲ ἔργους αὐτοῦ τοὺς πονηροὺς ἀρνεῖται αὐτόν; Πῶς ὁμολογεῖ δεσπότην ἔχειν, μὴ δουλεύων αὐτῷ; διὰ τοῦτο γὰρ ἀκούει τὸ Κυρίου αὐτοῦ. Καὶ οἱ δοῦλοι οἶδασί τοὺς ἀγοράσαντας αὐτούς, καὶ τιμῶσιν αὐτούς, καὶ ἡμεῖς ἀρελομεν τιμᾶν αὐτόν, οὐ λόγῳ μόνον (35), ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. Αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ ἐμαρτύρησε λέγων· Ὁ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς (36)· καὶ πάλιν· Ὁ μὴ λήψῃ τὸ ἔνομα Κυρίου Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. Καὶ πάλιν προσέειπεν ἡμῖν λέγων· Ἄποστηθε ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ἔνομα Κυρίου. Θέλειε δὲ γνῶναι, ὅτι τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη οἶδασί τὸν Θεόν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐτόν; ἀκουε τοῦ ἁγίου Πνεύματος προστάτοντος αὐτοῖς ἐν ἡμῖν· εὐλογεῖτε, τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη, τὸν Κύριον. Ἐἰ μὴ ἠὲλόγουν, οὐκ ἂν αὐτοὺς προσέταττεν. Ὅσα αὐτὰ δὲ μόνον εὐλογοῦσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα αὐτῶν ἀκαταπαύστως ὁμολογεῖ.

16. Καὶ σὺ οὖν, δούλη τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἐγέρῃ, εἴτε καθέξῃ, εἴτε ἔργον τι ποιῆς, εἴτε ἐσθῆρας, εἴτε ἐπὶ τῆς κοί-

A caelestes cibos dones nobis. Et da nobis tremere et timere terribile et honorabile nomen tuum, et non transgredi mandata tua : legem tuam et justificationes tuas insere cordibus nostris. Sanctifica autem spiritum, animam et corpus nostrum, per dilectum Filium tuum Jesum Christum Dominum nostrum, cum quo te decet gloria, imperium, honor et adoratio in saecula saeculorum, amen.

15. Sunt enim ex mundanis complures, qui amentes, velut hruta animantia pabulum sumunt. Qui mane surgentes, quaerunt quem defraudent, quem opprimant, ut foedum ventrem suum impleant. Isti Deum in mensa glorificare non norunt. De istis ait divinus Paulus : « Hi sunt inimici crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio iu caelis est ». Hi feris et jumentis deteriores sunt : nam jumenta et ferae norunt conditorem suum Deum, et benedicunt illi ; homines contra, ejus manu formati, et imaginem ipsius ferentes, non noverunt conditorem suum : sed ore quidem illum confitentur, operibus autem negant : « Tu credis quoniam Deus est, bene facis, et daemones credunt et contremiscunt : sed fides sine operibus mortua est ». Quid enim prodest homini coufiteri Deum esse, si malis cum operibus abnegat? Quomodo se confitetur Dominum habere, si ei non serviat? ideo enim audit Dominum suum. Et servi quidem norunt emptores suos, et honorant illos : nosque itidem debemus illum honorare, non tantum verbo, sed etiam opere. Ipse namque Dominus noster Jesus Christus testificatus est in Evangelio : « Non omnis qui dicit mihi, Domine, intrabit in regnum caelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui est in caelis » ; et rursum : « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum ». Iterumque praecipit nobis dicens : « Descendat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini ». Vis nosse bestias et jumenta cognoscere Deum, eique benedicere? audi Spiritum sanctum praecipientem illis in bymnis : « Benedicite, bestiae et omnia pecora, Domino ». Nisi benedicerent, nequaquam id praecipisset cis. Nec ipsa tantum benedicunt Deum; sed et omnis creatura quae apparet et oculis percipitur, utraque non cessant confiteri.

16. Tu itaque, ancilla Dei, sive surgis, sive sedes, sive quid operis facis, sive comedis, sive le-

<sup>32</sup> Philipp. iii, 18-20. <sup>33</sup> Jac. ii, 19, 20. <sup>34</sup> Math. vii, 21. <sup>35</sup> Exod. xx, 7. <sup>36</sup> II Tim. ii, 19. <sup>37</sup> Dan. iii, 81.

(32) Haec, καὶ αἰνοῦμεν, desunt in Anglicano et Felc. 2. Mox in postremo, haec, τῶν ἀγαθῶν τῶν σῶν, desunt.

(33) Πρὸς τι, et mox, προσκύνησις, desunt in Basil. et Anglic.

(34) Ἄλλ' deest in Anglicano.

(35) Felc. 2, μόνον.

(36) Haec, ἀλλ' ὁ ποιῶν... τοῦ ἐν οὐρανοῖς, desunt in Basiliensi et Anglicano.

ctum petis ut somnum capias, sive e lecto surgis, A ne abstat hymnus Dei a labiis tuis. Beatæ aures quæ excipiunt hos sermones. Si ingrediaris hora duodecima, majorem longioremque facies synaxin cum sociis tuis virginibus. Sin nulla adest socia, sola id exsequere, Deo præsentate et audiente. Bonum est lacrymas effundere in conspectu Dei. Recordare horæ duodecimæ, qua Dominus noster descendit in infernum, quem ut vidit infernus exhorruit, et percussus ait : Quis est hic, qui in potestate et magna virtute descendit ? Quis est hic, qui portas inferni aëreas contrivit, et vectes adamantinos confregit \* ? Quis est hic, qui descendit de cælis, et crucifixus est, nec a me, quæ mors sum, dominus est ? Quis est hic, qui vincula solvit eorum qui a me captivi detinebantur ? Quis est hic, qui sua morte me mortem destruit ?

17. Ideo ea ipsa hora attentiores esse debemus, et cum lacrymis nocte invocare Dominum. Magna quippe virtus est lacrymarum, et præclara res est : magna enim peccata, magnæ iniquitates lacrymis delentur. Pro teste mihi est sanctum Evangelium. Cum enim Salvator traditus esset Judæis, Petrus ter illum cum juramento negavit, priusquam gallus cantaret ; Dominus autem conversus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini, quod dixerat sibi : « Priusquam gallus cantet, ter me negabis, — et egressus foras, slevit amare \* ». Vides quod in lacrymis sit remedium : perspectum habes qualem deleverit iniquitatem. Quid enim hoc malo deterius, quo ter juramento adhibito, dominum suum negavit ? et tamen tantum flagitium lacrymis extersit. Vides quanta sit vis lacrymarum : hæc enim ad commotionem nostram scripta sunt, ut nos hæc imitati, vitam possideamus æternam. Non multi sunt, qui lacrymarum gratiam habeant, sed quotquot mentem sursum erectam habent, quotquot terrena obliviscuntur, quotquot carnis curam non habent, qui ignorant prorsus an sit mundus, qui membra sua mortificaverunt, quæ sunt super terram, bis solis datur luctus lacrymarum. Nam cum mente sint pura et perspicace mentis oculo, dum in terra degunt, vident inferni supplicia, et æternos cruciatus, quibus 92 torquentur peccatores ; necnon æternam ignem, tenebras exteriores, fletum et stridorem dentium. Vident quoque dona cælestia, quæ largitus Deus est sanctis viris, glorias, coronas, stolas sanctas, regia indumenta, lucidas cellas, incarrabiles delicias, vitam æternam. Ecquid ultra non dixerim ? Quod omnium mirabilissimum est, qui pura est mente, ipsum Deum interioribus oculis perspicit. Quomodo igitur flere, lugere

\* Psal. cvi, 16. \* Matth. xxvi, 34, 74.

(37) Anglicanus, καὶ μακροτέρην.

(38) Ὁ ᾄδης deest in Basilicensi et Anglicano.

(39) Felc. 2. παρακαλεῖν τὸν Θεὸν μεγάλ.

(40) Αὐτὸν deest in Felc. 2.

(41) Sic omnes fere manuscripti cum editione

της σου ἐρχῆ πρὸς ὕπνον, εἴτε ἀσταμένη, μὴ ἀποστή-  
τω ὁ ὕμνος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν χειρῶν σου. Μακάρια τὰ  
ὄτα τὰ δεχόμενα τοὺς λόγους τούτους. Ἐὰν δὲ εισέλ-  
θῃς τῇ δωδεκάτῃ ὥρᾳ, μακροτέρην καὶ πικυωτέραν (37)  
ἐπιτελέσεις τὴν σύναξιν μετὰ τῶν ὁμοψύχων σου παρ-  
θένων. Ἐἴν δὲ μὴ ἔχῃς ὁμόψυχον, μόνη ἐπιτελεῖς, τοῦ  
Θεοῦ συνόντος καὶ ἀκούοντος. Καλὸν τὸ ἐκχεῖν δά-  
κρυον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μνημόνευε τὴν δωδεκάτην  
ὥραν, ὅτι ἐν αὐτῇ καταβέβηκεν ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς  
τὸν ᾄδην· καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ ᾄδης (38) ἐφρίξε, καὶ  
ἐξέστη λέγων· Τίς ἐστὶν οὗτος, ὃ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ με-  
γάλῃ δυνάμει καταβῆθην ; Τίς οὗτος, ὃ τὰς πύλας τοῦ  
ᾄδου τὰς χαλκᾶς συντρίβων, καὶ τοὺς μοχλοὺς τοῦ  
ἀδαμαντίνου συνθλάσας ; Τίς οὗτος, ὃ ἐξ οὐρανῶν κατε-  
λθὼν καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ὑπ' ἐμοῦ τὸ θάνατον μὴ  
κρατούμενος ; Τίς οὗτος, ὃ λύων τὰ δεσμὰ τῶν ὑπ'  
ἐμοῦ κρατούμενων ; Τίς οὗτος, ὃ τῶ ἰδίῳ θανάτῳ ἐμὲ  
τὸν θάνατον καταλύων ;

17. Διὰ τοῦτο ὁρμηλοὶν ἑαυτοῖς προσέχειν ἐν τῇ  
ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐν δάκρυον ἐν νυκτὶ παρακαλεῖν τὸν  
Κύριον. Μεγάλῃ (39) γὰρ ἀρετῇ ἐστὶ τὸ δάκρυον, καὶ  
μέγα κατόρθωμα, καὶ μεγάλα ἁμαρτία καὶ ἀνομία  
διὰ δακρύων ἀπαλείφονται. Μαρτυρεῖ δὲ μοι τὸ ἔργον  
Εὐαγγέλιον. Ὅτε γὰρ ὁ Σωτὴρ παρεδόθη τοῖς Ἰου-  
δαίοις, ὁ Πέτρος μεθ' ὅρκου τρίτον αὐτὸν ἠρνήσατο (40),  
πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι. Ὁ δὲ Κύριος στραφεὶς ἐν-  
έβλεψε τῷ Πέτρῳ, καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥή-  
ματος τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ· « Πρὶν ἀλέκτορα  
φωνῆσαι, ἀπαρῆξ με τρίς· καὶ ἐξελεύθῃς ἔξω, ἔκλαυ-  
σε πικρῶς. » Ὅρᾳς τὸ φάρμακον τῶν δακρύων· ἐθεά-  
σω οἶαν ἀνομίαν ἐξήλειψε. Τί γὰρ χεῖρον τοῦ κακοῦ  
τούτου, ὅτι τρίτον μεθ' ὅρκου τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην  
ἠρνήσατο ; καὶ τὴν τρικαυτήν ἀνομίαν διὰ δακρύων  
ἐξήλειψεν. Ὅρᾳς ἡλίγκην δύναμιν ἔχουσι τὰ δάκρυα·  
ἐκεῖνα γὰρ ἐγράφθαι εἰς τὴν ἡμετέραν νοουθεσίαν, ἵνα  
ἡμεῖς ἐκείνους ἱπακοουθῆσαντες, ζῶν αἰώνιον κλη-  
ρονομήσωμεν. Οὐχ οἱ πολλοὶ ἔχουσι τὸ χάρισμα τῶν  
δακρύων, ἀλλ' ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσι ἄνω, ὅσοι τῶν  
γῆινων ἐπιλανθάνονται, ὅσοι τῆς σαρκὸς πρόβηκαν οὐ  
ποιοῦσιν, οἵτινες οὐκ ἐπίστανται ἐλπί, εἰ εἴη κόσμος,  
οἵτινες ἐνέκρωσαν τὰ μέλη, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τούτους  
μόνοις δίδοσι πένθος δακρύων. Καθαρὸν γὰρ ἔχοντες  
τὸν νοῦν, καὶ δεῦρορον τὸ βλέμμα τῆς διανοίας, ἔτι  
δυνεὶ ἐπὶ τῆς γῆς, βλέπουσι τὰς κολάσεις τὰς ἐν τῷ  
ᾄδῃ, καὶ τὰς βασάνους τὰς αἰωνίους, ἐν αἷς οἱ ἁμαρ-  
τωλοὶ κολάζονται, καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ  
σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ τὸν βρυ-  
γμὸν (41) τῶν ὀδόντων. Βλέπουσι δὲ καὶ τὰ ἐπουρά-  
νια χαρίσματα, ἃ ἐχαρῶσάντο ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις, καὶ  
τὰς δόξας, καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὰς στολὰς τὰς  
ἁγίας, καὶ τὰ βασιλεῖα ἐνδύματα, καὶ τὰ φωτεινὰ  
ταμίαια, καὶ τὰς τρυφὰς τὰς ἀνεκδιήγητους, καὶ τὴν  
ζῶην τὴν αἰώνιον. Καὶ τί ἐστὶ οὐ λέγω (42) ; Καὶ τὸ

Commel. edit. Paris. cum Anglicano, ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμός. Mox Basilicensi, οὐράνια.

(42) Felc. 2. Καὶ τί ἐστὶ λέγω. Editi vero et alii, καὶ τί ἐστὶ οὐ λέγω.

μεζιον πάντων θαύμα, ὅτι ὁ ἔχων καθαρὸν τὸν νοῦν καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν ἐν τοῖς ἔνδοσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾷ. Πῶς οὖν οὐ θέλει κλαῦσαι καὶ πενθεῖναι, ὁ ταῦτα βλέπων; Κλαίει μὲν γὰρ καὶ ὀδύρεται, ὅπως ῥυσθῆ ἀπὸ τῶν δεινῶν καλᾶσεων· καὶ πάλιν κλαίει καὶ ἀξιοῖ ὄν.

18. Διὰ τοῦτο ἐμίσησαν οἱ ἄγιοι τὸν κόσμον τοῦτον, εὐχόμενοι ὅπως ἀγαθὰ μέλλουσι κληρονομήσαι (43). Ὡστε οὖν ὁ ἔχων ἀνάπαυσιν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν μὴ ἐλπίζειτω λαβεῖν. Ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν οὐκ ἐστὶ τῶν ἀναπαυομένων ἐνθάδε, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐστὶ τῶν ἐν θλίψει πολλῇ καὶ στενωγοῖσι διαζήσαντων τὸν βίον (44) τοῦτον. Οὐ γὰρ ἔλαβον εὐχόμενοι οἱ λαθόντες, ἀλλὰ μετὰ μεγάλων μόχθων καὶ γενναίων ἰδρώτων αὐτῆν ἐκτήσαντο οἱ καταξυθινότες. Οὐ μέλει αὐτοῖς, ὅσον ἔαν κοπιᾶσιν ὧδε. Εἰσελθόντες γὰρ ἐκεῖ, ἐπιλανθάνονται τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὅσα ἔπαθον ἐν τῷ ματαίῳ κόσμῳ τοῦτῳ, ἀπὸ τῆς πολλῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἀναπαύσεως τῆς δεδομένης αὐτοῖς. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἰδοὺ δύο ὄδοι παρετίθησαν ἐνώπιόν σου, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· ὅπου ἔαν θέλῃς πορεύου. Καὶ ἰδοὺ πῦρ καὶ ὕδωρ· ὅπου ἔαν θέλῃς ἐκτείνου τὴν χειρὰ σου· ἐπὶ σοὶ ἐστὶν, ἔαν θέλῃς κτήσασθαι τὴν ζωὴν, καὶ ἐπὶ σοὶ ἐστὶν, ἔαν θέλῃς κτήσασθαι τὸν θάνατον. Ὁ οὖν θάνατός ἐστιν ὁ κόσμος· ἡ δὲ ζωὴ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· μακρὰν οὖν ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, καθ' ὅσον ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς. Ἐάν οὖν πορεύῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ θανάτῳ πορεύῃ καὶ ἐκτός τοῦ θεοῦ γίνῃ, κατὰ τὴν θέσιν Γραφῆν. Ἐάν δὲ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ (45) πορεύῃ, ἐν τῇ ζωῇ πεπόρευσαι, καὶ οὐ μὴ ἄζηταί σου θάνατος. Οὐκ ἐστὶ γὰρ παρὰ τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλὰ μεταθέσις. Μετατίθεται γὰρ ὁ δικαῖος ἀπὸ τοῦ κόσμου τοῦτου εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν· καὶ ὡσπερ τις ἀπὸ φυλακῆς ἐξέλθῃ, εὖτω καὶ οἱ ἄγιοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ μοχθηροῦ βίου τούτου εἰς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἡτοίμασμένα αὐτοῖς; « Ἀ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε (46), καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. » Οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ καὶ ὧδε κακῶς μοχθοῦσι, καὶ ἐκεῖ πάλιν τὸ πῦρ αὐτοῦς ἀναμένει. Καὶ τοῖς τοῦτουσδε δεπῶς δεῖ κλαῦσαι (47), ὅτι καὶ ὧδε ἐν στενωγοῖσι εἶσι, καὶ ἐκεῖ τὴν εὐρυχωρίαν οὐκ ἀπολαμβάνουσι. Διὰ τοῦτο εἰρηκὴν ἡ θεία Γραφή· « Ὅπου ἔαν στραφῆ ὁ ἀσεθής, ἀφανίζεται. » Στενά γὰρ (48) αὐτῷ πάντοθεν· καὶ ἐκεῖ ὀδύνας, καὶ ὧδε θλίψεις. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἄνθρωπος ὁ μὴ κοπιῶν ἐν τῷ μοχθηρῷ βίῳ τοῦτῳ· καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος, καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ὁ δικαῖος, πάντες ὁμοίως κοπιῶσι, καὶ ἐν συνάντημα τοῖς πᾶσι συμμοχθοῦσι.

19. Ἐκεῖ δὲ οὐκ ἐστὶν οὕτως, ἀλλὰ ἕλλη καὶ ἕλλη (49) τάξις. Ἄλλος γὰρ ὁ κόπος τοῦ δικαίου ἐν τῷ κόσμῳ

A non velit, qui ista videat? Flet enim atque lamentatur, ut a gravibus suppliciis eripatur: rursus flet et obsecrat, ut dignus fiat caelestium ejusmodi bonorum.

δεόμενος, ὅπως ἀξιοθῆ τῶν ἐπουρανίων ἐκεῖνων ἀγα-

18. Ideo hunc mundum oderant sancti, gnari qualia bona possessuri essent. Itaque quisquis in hoc mundo requiem habet, ne speret se requiem accepturum aeternam. Nam regnum caelorum eorum uou est qui requiem hic habent, sed eorum qui in aerumnis et angustiis multis hanc degerint vitam. Illud enim regnum non gratis datur, sed magno labore, maximis sudoribus ipsam adepti sunt, qui eo digni sunt habiti. Non curant quantumcumque hic laboraverint. Eo enim ingressi, laborum dolorumque mox obliviscuntur quantumcumque sint, perpressi in hoc vano mundo, ob magnam et inenarrabilem sibi datam requiem. Quid ais, homo? Ecce, binae viae tibi sunt propositae, vita et mors: qua volueris, incede. Ecce ignem et aquam, quocunque volueris extendere manum tuam. Penes te est, si lubeat, vitam possidere; penes te est, si placuerit mortem adipisci. Mors itaque hic mundus est: vita vero est justitia. Quamobrem tanto intervallo mundus distat a justitia, quanto mors a vita. Si igitur ambulas in mundo, in morte ambulas, et extra Deum es, secundum divinam Scripturam: quod si in justitia ambulas, in vita ambulas, et nequam te attinget mors. Apud justos enim non est mors, sed translatio. Transfertur enim justus ex hoc mundo in requiem aeternam. Et quasi quis ex carcere evadat, sic sancti ex hac misera vita procedunt ad bona sibi parata: « Quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae preparavit Deus diligentibus se ». Peccatores autem hic misere laborant, et illic rursus ignis ipsos exspectat. Qui duplici de causa flere debent, quia hic in angusto sunt, nec tamen ibi libertatem adipiscuntur. Quare ait divina Scriptura: « Quam se cunque in partem convertat impius, subruitur ». Angustiae enim illi sunt undique: illic dolores, hic aerumnae. Nullus quippe homo est, quin laboret in hac misera vita, pauper et dives, servus et liber, peccator et justus. Omnes pariter laborant, unusque casus omnibus obveniet, sive peccatori sive justo, in hoc scilicet mundo.

19. At ibi non ita se res habet, sed alius atque alius ordo. Alius quippe est labor justii in hoc mun-

1 Cor. II, 9. 11 Prov. XII, 7.

(43) Anglicanus, κληρονομεῖν.

(44) Anglicanus, διαζήσαντων τὸν βίον. Mox, οἱ λαθόντες deest in Basiliensi et Anglicano. Ibidem. Anglic. et Felc. 2, μεγάλο μόχθου. Paulo post, οἱ καταξυθινότες deest in Felc. 2.

(15) Anglic., ἐάν τῇ δικ. Felc. 2, ἐάν δὲ τῇ δικ.

(46) Sic Basil. Editi vero, εἶδε. Infra idem, καὶ οἱ ἁμαρτωλοί.

(47) Anglicanus, κλατεν.

(48) Felc. 2, Στενά γάρ. Infra, τοῦτῳ post βίῳ drest in Basil.

(49) Hæc, καὶ ἕλλη, desunt in Felc. 2.

do, et alius peccatoris. Nam justus laborat, non quo ventrem impleat : nullam quippe carnis sollicitudinem habet, neque cogitat se carnem gestare ; sed nocte dieque laborat Deum quaerendo, somnum plerumque modicum capit, pane et aqua non saturatur : in desertis errat locis, corpus suum multis afflicto ærumnis, donec immarcescibilem coronam accipiat, quæ ipsi reposita est. Contra peccator laboribus et ærumnis premitur, non propter justitiam, sed propter hanc miseram carnem, ob turpem mulierem, aliis atque aliis calamitatibus affligitur, nec præsentibus contentus, in miseria atque invidia degit. Sed nihil eorum perspectum habent amentes : excæcavit enim illos materia, et multæ mundi hujus curæ : errantque donec in eos immitatur miles ille violentus, qui nec personam verebitur, nec munera accipiet. Animæ quippe illorum vi abducentur ab angelis immitibus, suamque a Deo sententiam accipient. Vani enim cum sint, in vanum laboraverunt in hoc mundo : terrena sunt operati, quocirca et ipsi in perditionem abierunt. Non enim memores fuit Dei dum in terra essent : neque curæ illis fuit ut Dei timorem præ oculis haberent : quare nec illos curat Deus. Justus enim est Deus, et justum judicium ejus <sup>75</sup>. Nam cum venerit judicaturus mundum, tunc reddet unicuique juxta opera sua. Beatus cor quod hæc suscipit.

20. Media nocte excitaberis, et hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Ea enim ipsa hora resurrexit Dominus noster ex mortuis, et Patrem suum hymnis celebravit : quare injunctum nobis est ut ea ipsa hora hymnos Deo dicamus. Surgens porro die primo hunc versum : « Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ <sup>76</sup> ; » et precare, incipique recitare quinquagesimum psalmum donec absolvas. Hæc sint constituta tibi per singulos dies. Tot psalmos recita, quot poteris stando recitare : atque per psalmos singulos oratio et genuflexio persolvatur, confitendo cum lacrymis Domino peccata tua, et rogando ut tibi dimittantur : post ternos psalmos dices, Alleluia. Quod si tecum fuerint virgines, ipsæ quoque psallant, et alia post aliam orationem absolvide. Matutina hora, hunc dicite psalmum : « Deus Deus meus, ad te luce vigilo. Sitivit in te anima mea <sup>77</sup>. » Sub diluculum vero : « Benedicite, omnia opera Domini, Domino <sup>78</sup>. » — « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te <sup>79</sup>, » etc.

21. Charitatem autem, quæ omnium maxima est, custodiamus. Nam, « Diliges, » ait, « Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota virtute tua, et ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teip-

<sup>75</sup> Psal. cxviii, 157. <sup>76</sup> ibid. 62. <sup>77</sup> Psal. lxxi, 9.

(50) Basilienensis et Anglic., ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ τὰ ἕξῃς.

αὐτοῦ, καὶ ἄλλος ὁ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Ὁ μὲν γὰρ δίκαιος κοπιᾷ, οὐχ ἵνα πλήσῃ γαστέρα· οὐδὲ γὰρ ὅπως τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιεῖται, οὐδὲ λογίζεται, ὅτι σάρκα φορεῖ· ἀλλὰ κοπιᾷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζητῶν τὸν Θεόν, πολλὰ τοῦ ὕπνου μὴ χορταζόμενος, ἀρτου καὶ ὕδατος μὴ ἐμπιπλῶν τὴν ψυχὴν, ἐπὶ ἐρήμοις πλανώμενος. ὑποπιάζων τὸ σῶμα ἐν κακοκαθελῆ πολλῇ, ἕως οὐ ἀπολάβῃ τὸν ἀμαρτάντων στέφανον τὸν ἀποκειμένον αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς κοπιᾷ καὶ μοχλεῖ οὐχ ἕνεκεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ταλαιπωροῦ σαρκὸς ταύτης, ἕνεκεν τῆς αἰσχροῦς γυναίκος, ἄλλως καὶ ἄλλως μοχθῶν, μὴ ἀρκοῦμενος τοῖς παρούσιν, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διατρέβων. Ἄλλα τούτων οὐδὲν ἐπίσταται οἱ ἄφρονες· ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς ἡ ὕλη καὶ αἱ πολλαὶ φροντίδες τοῦ κόσμου, καὶ πλανῶνται, ἕως ἀποσταθῆ ἔπ' αὐτοὺς ὁ ἀπίστομος στρατιώτης, ὅστις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδ' οὐ μὴ λάβῃ ὄψρα. Ἀγχοθῶνται γὰρ αἱ ψυχὰς αὐτῶν μετὰ βίας ὑπὸ ἀγγέλων ἀνελετημένων, καὶ λήθονται τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Κενοὶ γὰρ ὄντες, εἰς κενὰ καὶ ἐμόχθησαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὰ τῆς γῆς εἰργάσαντες· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπόλειαν ἐχώρησαν. Οὐ γὰρ ἐμνήσθησαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὄντες, οὐδ' ἐμύλησαν αὐτοὺς μνησθῆναι τοῦ φέβου τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτῷ κείνῳ περὶ αὐτῶν. Δίκαιος γὰρ ὁ Θεός, καὶ δίκαια ἡ κρίσις αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ἔλθῃ κρίνει τὸν κόσμον, τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μακαρία ἡ καρδία ἡ δεχομένη ταῦτα.

20. Μεσονύκτιον ἐγερθήσῃ, καὶ ὕμνησις Κύριον τὸν Θεόν σου. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ὄρᾳ ἀνέστη ὁ Κύριος ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕμνησε τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο αὐτῇ τῇ ὄρᾳ προσετέθη ἡμῖν ὕμνειν τὸν Θεόν. Ἀνισταμένη δὲ πρῶτον τούτων τὸν στίχον εἰπέ· « Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· » καὶ εὐξάει, καὶ ἄρξαι λέγειν τὸν πενήκοστον ὄλον ψαλμὸν, ἕως ἂν τελέσῃς. Καὶ ταῦτα ἔστρωσάν σοι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τεταγμένα. Τσοῦτους δὲ ψαλμοὺς εἰπέ, ὅσους δύνῃ στίχουσα εἰπεῖν· καὶ κατὰ ψαλμὸν εὐχὴ καὶ γουνακίσια ἐπιτελεῖσθω, μετὰ δακρύων ἐξαγορεύουσα τῷ Κυρίῳ τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ ἀξέουσα ἵνα ἀφεθῶσί σοι. Μετὰ δὲ τρεῖς ψαλμοὺς λέγε τὸ, Ἄλληλουία. Ἐάν δὲ καὶ παρῆνοι εἰσὶ μετὰ σοῦ, καὶ αὐταὶ ψαλλέτωσαν, καὶ μία παρὰ μίαν τὴν εὐχὴν ἐπιτελεῖται. Πρὸς ἄρθρον δὲ τὸν ψαλμὸν τούτον λέγετε· « Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω. Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου· διαφραύμα δέ· » εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς (50) εὐφρανί, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, » καὶ τὰ ἕξῃς.

21. Τὴν δὲ ἀγάπην φυλάξωμεν, τὴν πάντων μέγιστον. « Ἀγαπήσεις, » γὰρ, φησὶ, « Κύριον τὸν Θεόν σου (51) ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλη-

<sup>76</sup> Dan. iii, 57. <sup>77</sup> Luc. ii, 44; Cant. Eccl.

(51) Anglicanus, Ἀγαπήσῃς· Κύριον τὸν Θεόν.



σίων σου, ὡς ἑαυτὸν. Ἐν ταύταις ταῖς δυνάμει ἀποστολῆς ὁ νόμος καὶ οὐ προσηῖται κριμένανται. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἡγάπηται τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς λυτρωσθῶμεν ἀπὸ πάσης ἀνομίας. Εἰ οὖν αὐτὸς ὁ Κύριος ἀπέθωνεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομένον ὑπὲρ ἀλλήλων τὰς ψυχὰς ἡμῶν θείναι. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην τὸν Θεὸν ἔχει. Αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν· Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμὸι μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις (52). Ὅσον γὰρ ἐὰν κοπιᾷ ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἔχη τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, εἰς μάτην κοπιᾷσιν. Οὕτω δὲ δεῖξτε τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. Οὐ κρατήσεις κακίαν τινὸς εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ δὲ μὴ γε, οὐκ ἀνέρεται ἡ ἐσχθία σου καθαρὰ πρὸς τὸν Θεόν (53). Οὐκ ἐπιδοῦνται γὰρ ὁ ἴλιος ἐπὶ τῷ παρορθομῶ ἡμῶν. Πραῖτητα ἔχει, ὑπομονὴν ἔχει, μακροθυμίαν, νηπιότητα. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ γέννησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. »

22. Οὐ μὴ λυπηθῆση χαλεποῦ τινος συμβαινόντος σοι, οὕτε ἐπὶ ζημίᾳ λυπηθῆση (54), οὕτε ἐπὶ ὕβρει· Ἡ λύπη γὰρ τοῦ κόσμου τούτου θάνατον καταργάζεται. Ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν σου μόνον λυπηθῆση, ὑπὲρ ἄλλου δὲ πράγματος μικροῦ οὐ λυπηθῆση. Μὴ ὀφύσῃς τὴν φωνὴν σου ὀργισμένῃ πρὸς τινα· δούλων γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι. Οὐκ ἐξελεύσεται κατάρα ἐκ τοῦ στόματός σου, οὐχ ὕβρις, οὐ κακολογία. Τὸ στόμα σου γὰρ ἠγιασμένον ἐστίν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ ὁδοῳλογαῖς τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἐστὶ καλὸν τὸ προφάρεσθαι σε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης. Τὴν ἡσυχίαν ἀγάπα ὅσον δύνασαι· τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιλήθη, μηδὲ ἀπαλειψθῆτωσαν ἐκ τῆς καρδίας σου. Ἐὰν ἅγιος ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου, οὕτως αὐτὸν πρόσδεξαι, ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· λέγει γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· Ὁ εὐχόμενος ὑμᾶς ἐπεὶ δεῖξεται. Ἐὰν εἰσελθῇ ἀνὴρ δίκαιος εἰς τὸν οἶκόν σου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἀπαντήσεις αὐτῷ, καὶ προσκυνήσεις ἐνώπιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν. Οὐ γὰρ αὐτὸν προσκυνήσεις, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν ἀποστειλαντα αὐτόν. Λήψῃ δὲ ὕδωρ, καὶ νίψει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ μετὰ πάσης εὐλαβείας ἀκούσεις τῶν λόγων αὐτοῦ. Οὐ μὴ θαρβήσῃς ἐπὶ τῇ σωφροσύνῃ σου. Ἴνα μὴ πέσης· ἀλλὰ φοβοῦ· ἐφ' ὅσον γὰρ φοβῆ, οὐδέποτε πίπτεις. Συμφέρει τῇ ἐγκρατεῖ σου μὴ καταμάνας τὸν ἑαυτοῦ ἄρτον ἐσθίειν. Ἐὰν καθίσῃς μετὰ παρθένων ἐπὶ τραπέζης, πᾶν τὸ παραθύμιον ἐσθίει μετ' αὐτῶν. Ἐὰν γὰρ μὴ φάγῃς, εὐρίσκῃς ὡς κατακρίνουσα αὐτάς. Οὐκ ἀναγγελεῖς τὴν ἀπικνησίαν σου. Ἐὰν δὲ καὶ οἶνον πίνωσι, καὶ οὐ πίν-

sum. In his duobus mandatis tota lex pendet et propheta 78. » Deus charitas est, et ipse prior dilexit hominem, ac se ipse tradidit pro nobis, ut nos liberaret ab omni iniquitate. Si igitur ipse Dominus pro nobis mortuus est, et ipsi pro aliis debemus animas nostras ponere. Deus charitas est, et qui habet charitatem, Deum habet. Ipse namque dixit : « In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem 79. » Quantumcumque enim laboraverit homo, si dilectionem non habeat erga proximum, frustra laboraverit. Ita ostendas dilectionem erga proximum, non verbo tantum, sed etiam opere. Non retinebis offensam alicujus in corde tuo, alioquin precatio tua ad Deum pura non ascendet. « Non occidet enim sol super iracundiam vestram 80. » Mansuetudinem, patientiam, tolerantiam et simplicitatem infantie retine. Ait quippe Dominus : « Nisi convertamini, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum 81. »

22. Ne contristere si quid adversum accidat tibi, neque de accepto damno vel contumelia doleas : « Tristitia enim hujus mundi, mortem operatur 82. » De tuis solum peccatis doleas : de alia re parvi momenti non contristere. Ne attollas vocem in aliquem præ iracundia : ancillam quippe Domini non decet disceptare. Non exhibet de ore tuo maledictum, non contumelia, non obtreectatio. Os enim tuum sanctificatum est hymnis et laudibus Dei. Par non est 94 prodire te absque magna necessitate. Quietem ama quantum potes. Servorum Dei ne obliviscere, neque delcantur illi ex corde tuo. Si vir sanctus venerit in domum tuam, ita excipito illum, quasi Filium Dei : ait enim Dominus noster Jesus Christus : « Qui vos suscipit, me suscipit 83. » Si ingressus fuerit vir justus in domum tuam, cum timore et tremore occurreris ipsi, et procides humi ad pedes ejus adorans (55). Non enim illum adorabis, sed Deum qui misit ipsum. Aqua accepta, lavabis pedes ejus, et cum omni reverentia verba illius audies. Non confidas in tua castitate, ne cadas ; sed time : quanto tempore timelibus non peccabis. Expedit continentem seorsum panem suum comedere. Si sederis ad mensam cum virginibus, de cibis omnibus propositis comedes cum illis. Nam si non comederis, videbere illas improbare. Non declarabis ascenin seu exercitationem tuam. Si vinum non bibas et bibant ipsæ, parum bibito earum gratia. Quod si adsint magna anus, et largius te libere cogant, ne audias illas, sed dic illis : Vos in acesci

78 Matth. xiii, 57, 40. 79 Joan. xiii, 35. 80 Ephes. iv, 26. 81 Matth. xviii, 3. 82 II Cor. vii, 10. 83 Marc. ix, 36

(52) Basiliensis et Anglic., ἐὰν ἀγαπήτε ἀλλήλους.  
(53) In Basil. et Anglic. hæc πρὸς τὸν Θεόν, desunt.

(54) Sic omnes mss. in editis vero, λυπηθῆση desunt.

(55) In hæc verba notat Felc. Quod hic mentio

est domus moniali propria, videtur id innuere auctorem loqui de genere monacharum quæ non in cœnobis, sed domi sue vivunt : observantes tamen regulam claustralem in victu et amictu. Quod genus frequens videas in Walachia, Russia et cæteris Orientalibus provinciis.

sen exercitatione multa juventutem vestram trans-  
egistis : at ego ne ad primum quidem vestrum gradum  
perveni. Porro de hospitalitate et elemosynis,  
non opus est ut admonearis. Id enim tu sponte tua  
facies.

Ἡεὶ δὲ τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης οὐ  
στῆς.

23. In ecclesia tace, nec quidquam loquere ; sed  
attende solum lectioni. Si tibi in mentem venerit  
aliquid opus peragere, ne temere id agas, ne illud  
tibi inimicus ; sed cum consilio majorum omnia  
exsequare. Cum psalles aut orabis, ne sinito pere-  
grinas cogitationes cor subire tuum. Rogo te, dilec-  
ta, ut attendas audiasque praecepta hoc in libro  
scripta. Nec solum oculis exterioribus quae scripta  
sunt percipias, sed etiam interioribus. Singulisque  
praecipit animum adhibe, et illa exsequere. Si enim  
ista servaveris, regio thalamo digna habebis. Ne  
diveris in corde tuo : Quonam modo haec praestare  
potero ? Ne timore corripiaris in cogitatione tua ;  
sed si cum omni alacritate ea custodieris, Deum ha-  
bebis adiutorem. Nam timentibus Deum Dei praec-  
epta non sunt difficilia. Nulla hora deficiat oleum  
in lampade tua, ne veniens sponsus, eam exstinctam  
inveniat. Ignoras enim qua hora venturus sit, pri-  
mone homo an mane. Parata igitur esto, ut cum  
venerit, una cum prudentibus obviam ipsi venias,  
habens oleum in lampade tua, hoc est, bona opera  
tua. Singulis horis memento exitus tui : quotidie  
mortem ante oculos habeto : recordare apud quem  
te sisti oportet.

μόνευε τῆς ἐξόδου σου ἕχε καθ' ἡμέραν πρὸ  
παρστῆναι.

24. Grave quiddam est acesis, difficilis continen-  
tia ; sed nihil dulcius caelesti sponso. Illic parum  
laboramus, et illic vitam aeternam consequemur ;  
ait enim beatus Paulus : « Non sunt condignae pas-  
siones hujus temporis ad futuram gloriam quae re-  
velabitur in nobis ». Bonum est fugere turbam,  
et seorsum secedere. Magna virtus continentia,  
magna gloria castitas, magna encomia virginitatis.  
O virginitas, inmensae divitiae ! o virginitas, corona  
inmarcescibilis ! o virginitas, templum Dei et Spi-  
ritus sancti habitaculum ! o virginitas, margarita  
pretiosa, multis latens, a paucis inventa ! o conti-  
nentia, Dei amica, et a sanctis celebrata ! o conti-  
nentia, multis odiosa, iis qui te digni sunt agnita !  
o continentia, quae effugit mortem et infernum, et  
ab immortalitate possideris ! o continentia, gau-  
dium prophetarum, et apostolorum gloriatio !  
o continentia, angelorum vita, et sanctorum homi-  
num corona ! Beatus est qui te tenet, beatus qui

<sup>10</sup> Rom. viii, 18.

(56) In Felc. 2 ὁμῶν deest. Ibid. Basil., Περὶ  
γὰρ τῆς φιλ.

(57) Ἢ deest in Felc. 2.

(58) Ἐν deest in Basil. Mox idem, φυλάξῃς αὐτά.  
Anglicanus, φυλάξῃς αὐτάς. Editi, φυλάξῃ αὐτάς.

Α νης, δι' αὐτάς τις ὀλίγον. Ἐάν ἐέ εἰσι μεγάλα  
πρεσβυτέρους, καὶ ἀναγκάζωσι σε πλείν περιεῖν, μὴ  
ἀκούσῃς αὐτῶν, ἀλλὰ λέγε αὐταῖς Ἐγμεις κατατρί-  
ψατε τὴν νεότητα ὑμῶν ἐν ἀσκήσει πολλῇ ἕγω δὲ  
ὡσπου ἐψθασα οὐδὲ εἰς πρῶτον βαθμῶν ὑμῶν (56).  
χρεῖαν ἔχετε, νοουθετεῖσθαι. Ἀπὸ εσαυτῆς γὰρ ποιή-

25. Ἐν ἐκκλησίᾳ σιώπα, καὶ μὴδὲν λέγει, ἀλλὰ  
τὴ ἀναγνώσει μόνον πρόσεχε. Ἐάν ἐπαναθῆ εἰς τὴν  
καρδίαν σου λογισμὸς, ἵνα ποιήσῃς πρῆγμα τι, μὴ  
προσεύχῃς αὐτὸ ποιεῖν, ἵνα μὴ ἐμπαίξῃ σε ὁ ἔχθρος ἔ-  
ἀλλὰ μετὰ βουλής τῶν μετῴστερων σου πάντα ποιεῖ.  
Ἐάν ἐπιθυμῇ, ἢ (57) ὅταν προσεύχῃ, μὴ ἄπει ξένους  
λογισμοὺς εἰσάγει εἰς τὴν καρδίαν σου. Παρακαλεῖ  
σε, ἀγαπητῆ, πρόσεχε καὶ ἀκούε τῶν ἐντολῶν τού-  
των τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Καὶ μὴ  
μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς φαινομένοις κατανοεῖ τὰ  
γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐνδοθεν. Καὶ πρόσεχε  
μὴ ἐκάστη ἐντολῆ, καὶ ποιεῖ αὐτάς. Ἐάν γὰρ φυ-  
λάξῃς ταῦτα, καταξιώσῃς τοῦ νομῶντος τοῦ βασι-  
λικοῦ. Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι, Πῶς δύναμαι  
ποιῆσαι ταῦτα ; Μὴ δεῖλαιαν λάθῃ ὁ λογισμὸς σου ἄ-  
λλ' ἂν (58) μετὰ πίστεως προθυμίας φυλάξῃς αὐτά,  
εὐρήσεις σύμμαχον τὸν Θεόν. Τοῖς φοβουμένοις γὰρ  
τὸν Θεὸν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ βαρύνται ὡς εἰσὶ. Πάση  
ᾠρα μὴ κενώσῃς ἑλαίον τῆ λαμπάδι σου, μὴ ποτα  
ἔλθῃ ὁ νομῶντος, καὶ εὐρή αὐτὴν σεθεθεῖσσαν. Οὐκ εἴ-  
δας γὰρ πότε ἔρχεται, ἢ πρωτοπνιων, ἢ πρωτ. Γε-  
νοῦ ὡν εἶπας ἕνα, ὅταν ἔλθῃ, μετὰ τῶν φρονιμῶν  
ἀπαντήσῃς αὐτῷ, ἔχουσα τὸ ἑλαίον ἐν τῇ λαμπάδι  
σου, τοῦτέστι τὰ ἔργα σου τὰ καλά. Πᾶσαν ᾠραν μνη-

24. Βαρύ ἐστιν ἀσκήσις, καὶ δυσβάστακτον ἐγκρά-  
τεια ἄλλ' οὐδὲν ἐστι γλυκύτερον τοῦ ἐπουρανίου  
νομῶντος. Ὡς κἀνομῶν ὀλίγον, ἐκεῖ δὲ τὴν αἰῶ-  
νον (59) ζῆθι ἀποληξόμεθα ἕγει γὰρ ὁ ἅγιος  
Παῦλος ἕ Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ  
πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμέρας.  
Καλὸν ἀποφεύγειν (60) τὸν ἔχλον καὶ ἀναχωρεῖν  
καταμόνας. Μεγάλῃ ἀρετῇ ἐγκράτεια, μέγα καύχημά  
ἐστὶν ἀγνεία, μεγάλη ἐγκώμια τῆς παρθενίας. Ἡ  
παρθενία, πλουτοῦ ἀκατάληπτος ! ὡ παρθενία, στέ-  
φανος ἀμαρταντικός ! ὡ παρθενία, ναὸς Θεοῦ, καὶ  
ἅγιος Πνεῦματος οἰκητήριον ! ὡ παρθενία, μαργα-  
ρίτα τιμῆς παρὰ πολλοῖς ἀφανῆς, ὀλίγοις δὲ μόνους  
εὐρισκόμενης ! Ἡ ἐγκράτεια φίλη Θεοῦ, καὶ παρὰ  
ἄλλοις ἐγκωμιαζομένη ! Ἡ ἐγκράτεια παρὰ πολλοῖς  
μισουμένη, τοῖς δὲ ἀξίῃσι σου γνωριζομένη ! Ἡ ἐγκρά-  
τεια, θάνατος καὶ βῆθρ ἀποφεύγουσα, καὶ ὑπὸ θθα-  
νασίας κατεχομένη ! Ἡ ἐγκράτεια, χαρὰ προσφρῶν,  
καὶ ἀποστόλων καύχημα ! Ἡ ἐγκράτεια, ἀγγέλιον βίος,

Ibidem haec, εὐρήσεις σύμμαχον τὸν Θεόν, desunt in  
Basilienſi et Anglic. Mox γὰρ deest in omnibus  
editis, habetur in omnibus mss.

(59) Basilienſis, αἰώνιον.

(60) Basilienſis, ἀποφεύγειν.

καὶ ἁγίων ἀνθρώπων στέφανος! Μακάριος ὁ κα-  
 ἶχον σε, μακάριος ὁ προσκαρτερῶν σου τῇ ὑπομονῇ·  
 ἔτι, ὀλίγον κοπιᾶσας, πολὺ χαρῆσεται ἐν σοί. Μακά-  
 ριος ὁ νηστεύσας ὅλον τὸν χρόνον τούτων, ὅτι ἐν  
 τῇ βῆσῃ Ἱερουσαλήμ κατοικήσει, καὶ μετὰ ἀγγέλων  
 χορεύσει (61), καὶ μετὰ ἁγίων προφητῶν καὶ ἀπο-  
 στῶλων ἀναπαύσεται.

25. Ταῦτα ἔγραψά σοι, ἀγαπητῆ ἀδελφῆ, χορεύτρια  
 Χριστοῦ, πρὸς στηριγμὸν καὶ ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς  
 σου. Μὴ ἐκκλίνῃς οὖν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων δεξιὰ ἢ  
 ἀριστερά. Ὅς γὰρ ἔβλῃ ἀκούσῃ τοὺς λόγους τούτους,  
 καὶ καταφρονήσῃ, κρῖμα μέγα αὐτῷ ἔστι. Σὺ δὲ,  
 τιμωμένη ἀδελφῆ ἢ κτωμένη τῷ βιβλίῳ τούτῳ (62),  
 δόξῃ σοι ὁ Θεὸς ταῦτα φυλάττειν, ἐν τούτοις ἀνα-  
 στρέφεται. περὶ ταύτης τὴν διδασίαν, καθαρὸν τὸν  
 νοῦν, περὶ ταύτης τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας,  
 ἵνα λάβῃς τὸν ἀμάρτανον στέφανον, ὃν ἠτοίμασεν ὁ  
 Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σω-  
 τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας  
 τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

(61) Anglicanus, κατοικήσας, μετὰ ἀγγέλων χορ.

A perdurat in tui tolerantia, quia post modicum labo-  
 rem, multum in te gaudebit. Beatus qui jejunaverit  
 universo hoc tempore, quia in caelesti Jerusalem  
 habitabit, cum angelis choreasaget, cum prophetis  
 et apostolis requiescet.

25. Hæc tibi scripsi, soror dilecta, quæ cum  
 Christo choreas agis, ad fulcimentum et utilitatem  
 animæ tuæ. Ne declines igitur a sermonibus istis  
 ad dexteram vel ad sinistram. Quisquis enim au-  
 dierit sermones istos, et despexerit, ingens illi  
 erit damnatio. Tu autem, soror honoratissima,  
 quæ hunc librum possides, faxit Deus ut hæc ob-  
 serves, in hisque verseris, illustrata mente, puro  
 corde, illuminatis mentis oculis, ut accipias im-  
 marcescibilem coronam, quam præparavit Deus  
 diligentibus se, per Dominum et Salvatorem no-  
 strum Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæ-  
 culorum. Amen.

(62) Hæc, τὸ βιβλίον τούτου, desunt in Basilienis.

#### IN SYNOPSIS SCRIPTURÆ SACRÆ ADMONITIO.

I. De hoc libro variæ sunt eruditorum sententiæ. Alii namque verum germanumque Athanasii esse fetum  
 autumant. alii, nec injuria, ejus γνησιότητα in suspicionem vocant. Ex iis vero qui Athanasio hoc operis  
 adjudicant, sunt qui arbitrentur Synopsis hanc Scripturæ sacræ esse illa πυκτία τῶν βιβλίων Γραφῶν,  
 quæ Constantis Augusti rogatu se adornasse, et ad ipsum imperatorem transmississe testatur Athanasius in  
 Apologia ad Constantium, num. 4. Nos secens existimamus; πυκτία quippe illa τῶν βιβλίων Γραφῶν, nihil  
 esse aliud arbitramur, quam ipsam sacram Scripturam, quæ ad faciliorem legentis usum, in plura volu-  
 mina componeretur; πυκτία quippe significant volumina. Sic Gregor. Nazianz. epist. ad Philagrium,  
 pag. 827, πυκτίον Δημοσθενικόν vocat, volumen operum Demosthenis, et epis.: ad Theodorum Tyansensem,  
 p. 843, πυκτίον τῆς Ἀριγένης Φιλοκαλίας, vocat librum seu volumen Origenis Philocaliæ. Insignis exstat  
 locus apud eundem, epist. ad Adamantium, p. 896, Ἰδοὺ σοι τὰ πυκτία παρ' ἡμῶν, ἅπερ ζητεῖς, ὅσα τοὺς  
 σῆμα; διέφυγε, καὶ τὸν κατῶν, ὑπὲρ ὃ κατέκειτο. En libros esse a nobis habes, quos postulas, eos inquam  
 omnes, qui tineas effugerunt, fumumque supra quem sili erant. Hinc manifestum est πυκτία τῶν βιβλίων  
 Γραφῶν, esse, non aliquid in Scripturam compositum, sed libros seu volumina Scripturarum ipsarum, quæ  
 Athanasius transmisit ad Constantem imperatorem. Plura poscimus proferre hujus rei asserendæ causa, sed  
 hæc erunt, ni fallor, satis.

II. Licet porro Synopsis isthæc sit accurati cujusdam, et Scripturarum peritissimi scriptoris, nobis videtur  
 non esse Athanasii. Primo namque a nemine antiquorum memoratur opus simile ab Athanasio adornatum  
 fuisse. At certe vix potuit ab Hieronymo aliisque Patribus, iis maxime qui Scripturas explanarunt, et a  
 Photio ipso, tam insigne opus Athanasianum prætermitti. 2º In nullis Athanasianis collectionibus comparet,  
 sed ex uno tantum manuscripto Græce prodit. 3º In enumerandis libris quibus in Ecclesia contradicitur,  
 waltum discrepat scriptor iste ab Athanasio; nam librum Pastoris nusquam memorat, quem tamen Athana-  
 sius in Epistola festali numerat inter illos qui in Ecclesia leguntur, alibi que vocat librum Pastoris, utilis-  
 simum. Multi item libri inter eos quibus contradicitur in finem hujus Synopseos recensentur, quorum ne  
 verbum quidem in memorata Festali Epistola. Ad hæc in Apocryphis Novi Testamenti numerantur in Sy-  
 nopsi Κλημენტία, seu Homiliæ Clementinæ, quarum mentionem primo reperimus diu post Athanasii ævum  
 apud Nicephorum patriarcham. Sunt enim illæ opus diversum a Recognitionibus, quarum Origenes, Rufinus et  
 alii meminere, licet ejusdem sint argumenti, et, ut videtur, postea confictæ. 4º Quæ de variis Scripturæ  
 sacræ versionibus postremo loco dicuntur, ex Epiphanio De mensuris expressa sunt, ut nemo non videt, et  
 ibidem nos advertimus. Responderi forsitan posset, hæc postrema adjecticia esse. Sed id gratis omnino dici-  
 tur, cum consequenter ponantur in codice unde Synopsis isthæc prodit: et alioquin tanta ubique appareat  
 hujus scriptoris diligentia, ut nihil omnino omittendum censuerit; quare et quæ de versionibus leguntur, et  
 quæ postea de amissis libris in Scriptura veteri memoratis tractantur, unius ejusdem Synopseos scriptoris  
 esse arbitramur. 5º Licet in simplici recensione eorum quæ in Scripturis sacris continentur, qualis est ista  
 Synopsis, vix styli genus et ratio deprehendi queat, quisquis tamen Athanasianæ orationi assuetus erit, non

uno loco diversa loquendi genera animadvertet. In Athanasio enim τὸ δριμύ ubique comparet, ut ait Photius, hic vero scriptor multitudine verborum epithetorumque superfluit. Exempli causa, post factam priorem librorum Scripturæ enumerationem, quibusdam præmissis ita habet : 'Ἐπεὶ τοι γὰρ ὕστερον κατὰ τῆν ἐκείνων ἀκολουθίαν καὶ συμφωνίαν ἄλλα μυρία καὶ ἀναρίθμητα βιβλία ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς μεγάλων καὶ σωφράτων θεοφρόνων Πατέρων, εἰς μαρτυρίαν τῶν προλαβόντων καὶ διαφύοισιν. Quæ sane et multa his similia quivis emunctæ naris homo non Athanasii, sed alterius cujusdam scriptoris Athanasio ætate inferioris esse censuerit. Nam Græci sequioris ævi epithetis et verborum multitudine gaudebant. Insuper nonnullæ voces hic exstant quas nominis post Athanasii ætatem usitatas reperimus, quale est, illud in cap. de libro Judicum, ποσοῦνται pro numerantur, et alibi, συμποσοῦσθαι. Cyrill. Alex. ποσοῦσθαι μαρτοῖ, nec antea vocem illam me reperisse meminī : in Logarica item Alexii Comneni a nobis edita legitimus συμποσοῦντων, eadem sententia : quod conjecturæ tantum loco ponimus. Hæc in causa nobis fuere, ut Synopsis

96 Scripturæ sacræ inter dubia et suspecta opera recensereamus. Mittimus alia quædam argumenta, a nonnullis allata, ut Synopsis Athanasio abjudicaret, quæ minoris momenti esse arbitramur.

III. Theodorus porro Balsamon ad canonem 27 synod. Carthag., p. 636, memorat canonice Athanasii et Amphiloehii, indicatque ibi veros et canonicos contineri Scripturæ libros. Κανονικά vero ista autumant nonnulli esse hæc Scripturæ synopsis : sed nusquam reperimus hunc librum, canonicum seu κανονικά, appellari ; κανονικά igitur Athanasii et Amphiloehii, sunt epistolæ seu alia opuscula eorundem Patrum, quæ in collectionibus canonum Græcis locum habent, et vocantur illis ut plurimum epistolæ canonice : ejusmodi sunt tres epistolæ Athanasii quæ ex canonum collectione desumptæ sunt et ad colcem primi tomi a nobis repositæ, in quarum secunda, cui titulus, Epistola festalis, habetur catalogus librorum Scripturæ, ad quem hic haud dubie respicit Theodorus Balsamon, in iisdemque collectionibus Canonum ms. exstat carmen Amphiloehii, in quo recensentur canonici Scripturæ libri, quo spectat idem Theod. Balsamon. Cæterum tres epistolæ illæ Athanasii, pariterque carmen Amphiloehii, causa sunt in postrema Collectione canonum Anglicana, secundo tomo inter Epistolæ canonicas.

IV. Eximia sane est hæc Synopsis, cujuscuque tandem sit auctoris, et tanta cura, sagacitate, eruditione elaborata, ut nihil supra. Non modo quippe singuli Scripturæ libri accuratissime in ea recensentur et in epitomen aptissime rediguntur ; sed multa disquiruntur quæ spectant chronologiam, librorum Scripturæ auctores, nominis singulorum librorum rationem et causam, variarum versionum historiam paucis comprehensam. Demum nihil pene retro reliquissæ videtur scriptor iste, quod vir Græce solum eruditus præstare possit. Multæ porro mendæ in nominibus maxime propriis, uti solitum est, irreperant, quas quoad licuit emendavimus : et ad finem non pauca quæ Latine tantum causa erant in prius editis, ex manuscriptis desumpta Græce edidimus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ.

## S. P. N. ATHANASII

BREVIS DIVINÆ SCRIPTURÆ VETERIS AC NOVI TESTAMENTI SYNOPSIS, ID EST COMPENDIUM.

1. Omnis nostrum Christianorum Scriptura, divinitus inspirata est, librosque habet non indefinitos, sed definitos, ac certo canone comprehensos. Et Veteris quidem Testamenti hi sunt :

Genesis, cujus initium est : « In principio fecit Deus cœlum et terram. »

Exodus, cujus initium est : « Hæc sunt nomina filiorum Israel, qui in Ægyptum ingressi sunt. »

Leviticus, cujus principium est : « Et vocavit Dominus Moysen, et locutus est illi in tabernaculo testimonii. »

Numeri, cujus initium est : « Et locutus est Dominus ad Moysen, in solitudine Sina, in tabernaculo testimonii. »

1. Πᾶσα Γραφὴ ἡμῶν Χριστιανῶν, θεόπνευστός ἐστιν. Οὐκ ἀόριστα δὲ, ἀλλὰ μέλλον ὠρισμένα καὶ κεκανονισμένα ἔχει τὰ βιβλία. Καὶ ἐστὶ τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα :

Γένεσις, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. »

Ἐξοδός, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῶν εἰσπορευομένων εἰς Αἴγυπτον. »

Λευϊτικόν, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Καὶ ἐκάλεσε Μωϋσῆν, καὶ ἐλάλησε Κύριος αὐτῷ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου. »

Ἀριθμοί, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Σινᾶ ἐν τῇ οὐκρινῇ τοῦ μαρτυρίου. »

Δευτερονόμιον, οὗ ἡ ἀρχή· « Οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ἄκουσε Μωϋσῆς παντὶ Ἰσραὴλ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἐν τῇ ἐρήμῳ, πρὸς δυσμαίε, πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. »

Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, οὗ ἡ ἀρχή· « (63) Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευταίαν βουλήν Κυρίου, εἶπε Κύριος τῷ Ἰησοῦ, υἱῷ Ναυῆ, λευτοργῷ Μωϋσῆ, λέγων. »

Κριταί, οὗ ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευταίαν Ἰησοῦ, καὶ ἐπηρώτησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ (64) ἐν Κυρίῳ λέγοντες· Τίς ἀναβήσεται πρὸς τοὺς Χαναναίους ἀφ'ηγουμένους; »

Ρούθ, οὗ ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κρίνειν τοὺς κριτάς, ἐγένετο λιμός ἐν τῇ γῆ. »

Βασιλειῶν πρώτη καὶ δεύτερα, εἰς ἐν ἀριθμούμεναι βιβλίον. Καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ἀνθρώπος ἐξ Ἀρμαθαίμ Σιφά, ἐξ ὄρους Ἐφραΐμ, καὶ ὄνομα αὐτοῦ Ἐλκανά, υἱὸς Ἰερεμὴλ, (65) υἱοῦ Ἡλὶ. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἀρχή· « Ἐγένετο μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Σαούλ, καὶ Δαβὶδ ἀνέστρεψε τύπτων τὸν Ἀμαλήκ. »

Βασιλειῶν τρίτη καὶ τετάρτη, εἰς ἐν πάλιν ἀριθμούμενα βιβλίον. Καὶ τῆς μὲν τρίτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ προσβύτερος, προσεθετικῶς ἡμέραι· καὶ περιέβαλλον αὐτὸν ἱματίαις, καὶ οὐκ ἐθερμίνετο. »

Τῆς δὲ τετάρτης ἡ ἀρχή· « Καὶ ἠθέτησε Μωάβ ἐν Ἰσραὴλ, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀχαάβ. »

Παραλιπομένων πρώτη καὶ δεύτερον, εἰς ἐν ἀριθμούμενα βιβλίον. Καὶ ἔστι τοῦ μὲν πρώτου ἡ ἀρχή· « Ἀδάμ, Σέθ, Ἐνὼς, Καϊνὰν, Μαλελεὴλ, Ἰαρέδ, Ἐνώχ, Μιθουάλα, Λάμεχ, Νώε. »

Τοῦ δὲ δευτέρου ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐνίσχυσε Σαλομών υἱὸς Δαβὶδ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐμείγαλυνεν αὐτὸν εἰς ὕψος. »

Ἐσδρας πρῶτος καὶ δεύτερος, εἰς ἐν ἀριθμούμενοι βιβλίον. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἀρχή· « (66) Καὶ ἤγαγεν Ἰωσίας τὸ Πάσχα ἐν Ἱερουσαλὴμ τῷ Κυρίῳ ἐαυτοῦ τῇ τεσσαρσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου. »

Τοῦ δὲ δευτέρου ἡ ἀρχή· « Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Κυρίου τοῦ βασιλέως Περσῶν, τοῦ τελευτήσαντος λόγον ἀπὸ στόματος Ἱερεμίου, ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Κυρίου τοῦ βασιλέως Περσῶν. »

Ψαλτήριον Δαβιτικὸν, ἔχον ψαλμοὺς ρνα' οὗ ἡ ἀρχή, ἤγουν ὁ πρῶτος ψαλμὸς· « Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν. »

Παροιμίαι Σολομώντος (67), οὗ ἡ ἀρχή· « Παροιμίαι Σολομώντος υἱοῦ Δαβὶδ, ὃς ἐδασκεύεσεν ἐν Ἰσραὴλ, γυνῶνα σοφίαν καὶ παιδείαν. »

Ἐκκλησιαστής τοῦ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή· « Ῥήματα

(63) Initium Josue sic habet: Καὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τελευταίαν Μωϋσῆ, εἶπε Κύριος τῷ Ἰησοῦ, υἱῷ Ναυῆ, τῷ ὑποουργῷ Μωϋσῆ, λέγων.

(64) In Græco Scripturæ textu legitur, διὰ τοῦ Κυρίου.

(65) Græcus Scripturæ textus, υἱοῦ Ἡλιοῦ. In Græco Scripturæ textu legitur semper, Δαβὶδ cum υ.

(66) Qui dicitur Esdræ primus in Græcis exem-

Deuteronomium, cujus initium est: « Isti sunt sermones, quos locutus est Moyses ad omnem Israellem trans Jordanem, in solitudine ad occasum, prope mare Rubrum. »

Jesus filius Nave, cujus initium est: « Et factum est post mortem servi Domini, dixit Dominus ad Jesu, filium Nave, famulum Moysis. »

Judices, cujus initium est: « Et factum est post mortem Jesu, et interrogarunt filii Israel Dominum, dicentes: Quis ascendet dux adversus Chanaanos? »

Ruth, cujus initium est: « Et factum est, cum judicaretur judices, facta est fames in terra. »

Regum, primus et secundus, in unum computantur librum, et primi quidem initium est: « Et homo erat ex Armathaim Siphæ, de monte Ephraim, et nomen illi Elcana, filius Jeremeel, filii Heli. »

Secundi vero initium est: « Et factum est post mortem Saulis, David percusso Amalec reversus est. »

Regum tertius et quartus, et ipsi pro uno connumerantur libro. Et tertii quidem initium est: « Et rex David senior, ætate jam grandis erat. Et operiebant eum vestibus, nec tamen calefiebat. »

Quarti vero principium est: « Et prævaricatus est Moab adversus Israellem, post mortem Achab. »

Paralipomenon primus et secundus, pro uno 97 libro computantur: Et primi quidem initium est: « Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalcel, Jared, Enoch, Mathusala, Lamech, Noc. »

Secundi vero initium: « Et confirmatus est Salomon filius Davidis in regno suo. Et Dominus Deus ipse cum ipso, et magnificavit eum ad sublime usque. »

Esdras primus et secundus uno comprehenduntur volumine. Et primi quidem initium est: « Et obtulit Josias Pascha in Jerusalem Domino suo, quarta decima die mensis primi. »

Secundi vero: « Et in primo anno Cyri regis Persarum, ut adimpleretur sermo, qui ab ore Jeremie processerat, excitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. »

Psalterium Davidicum, habens psalmos cxi. Cujus initium est: « Beatus vir qui non ambulavit in consilio impiorum. »

Parabolæ Salomonis, cujus principium est: « Parabolæ Salomonis, filii Davidis: qui regnavit in Israel, ad cognoscendam sapientiam et disciplinam. »

Ecclesiastes ejusdem, cujus initium est: « Verba

pluribus hic tertius est in Bibliis nostris, et jam inter apocrypha computatur. Inchoaturque a xxxiv capite Paralipomenon, nec legitur in Hebraico. Qui autem secundus hic dicitur, primus est in Hebraico textu.

(67) In Græcis Scripturæ exemplaribus legitur, Σολομών, hic et inferius.

Ecclesiastæ, filii Davidis regis Israel in Jerusalem. A Vanitas vanitatum et omnia vanitas. »

Canticum canticorum, ejusdem, cujus principium est : « Canticum canticorum, quod est Salomoni. Osculetur me oculis oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino. »

Job, cujus principium est : « Homo quidam erat in regione Ausitide, nomine Job. Et erat homo ille inculpatus et religiosus. »

Duod. cim Prophetæ, uno volumine comprehensi. Sunt autem isti, Osee primus, cujus initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Osee filium Beneri, in diebus Ozie et Joatham et Achaz, et Ezechie, regum Juda, et in diebus Jeroboam, filii Joas, regis Israel. Principium sermonis Domini in Osee. »

Deinde Amos, cujus principium est : « Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim, ex Thecua, quos vidit super Jerusalem in diebus Ozie regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas, regis Israel, biennio ante terræ motum. »

Michæas, cujus principium est : « Et factus est sermo Domini ad Michæam Morathitem, in diebus Joatham et Achaz et Ezechie regum Juda, quem vidit super Samariam et Jerusalem. »

Joel, cujus initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Jochem, filium Bathuel. Audite hæc omnia, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ. »

Abdias, cujus principium est : « Visio Abdias : Hæc dicit Dominus Deus ad Idumæam. »

Jonas, cujus initium est : « Et factus est sermo Domini ad Jonam filium Amathi, dicens : Surge et vade in Niniven civitatem magnam. »

Nahum, cujus initium est : « Assumptio Ninive, liber visionis Nahum Elcesæi. »

Ambacum, cujus initium est : « Assumptio, quam vidit Ambacum propheta. »

Sophonias, cujus initium est : « Sermo Domini, qui factus est ad Sophoniam filium Chus, filii Godolie, filii Amorie, filii Ezechie, in diebus Josie, filii Amos, regis Juda. »

Aggeus, cujus initium est : « In anno secundo Darii regis, mense sexto, die prima mensis, factus est sermo Domini in manu Aggæi prophetæ dicens. »

Zacharias, cujus initium est : « In octavo mense, anno secundo Darii, factus est sermo Domini ad Zachariam, filium Barachie, filii Addo, prophetam, dicens. »

98 Malachias, cujus initium est : « Assumptio sermonis Domini ad Israel in manu angeli ejus. »

Hi sunt duodecim prophetæ uno volumine comprehensi. Sequuntur reliqui quatuor, quorum cuique proprium annumeratur volumen. Et hi sunt : Isaias, cujus initium est : « Visio, quam vidit

(68) Græcæ Scripturæ Ι-κτις, Αυσίτιδα.

(69) In Græco Scripturæ textu legitur, Όθιού.

(70) Græc. Script. Νινευή, et sic inferius. Mox,

Ἐκκλησιαστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, βασιλέως Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ. Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης. »

Ἄσμα ἁσμάτων τοῦ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή · Ἄσμα ἁσμάτων, ὃ ἐστὶ τῷ Σολομῶν. Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἀγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἶνον. »

Ἰὼβ, οὗ ἡ ἀρχή · Ἄνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ Αὐσσίτι (68), ᾧ ὄνομα Ἰὼβ, καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἄμωτος καὶ θεοσεβής. »

Προφῆται δώδεκα, εἰς ἐν ἀριθμούμενοι βιβλίον. Εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ἰσάη πρῶτος, οὗ ἡ ἀρχή · Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰσάη, τὸν τῷ Βεθρὶ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωαθὰμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκιίου βασιλέων Ἰουδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωᾶς, βασιλέως Ἰσραὴλ. Ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ἰσάη. »

Ἐἶτα Ἀμὼς, οὗ ἡ ἀρχή · Λόγος Ἀμὼς, ὃς ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεῖμ, ἐκ Θεκουῆ. οὗς εἶδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰουδα καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωᾶς, βασιλέως Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. »

Μιχαίας, οὗ ἡ ἀρχή · Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Μιχαῖαν τὸν τοῦ Μισραὶλ ἐν ἡμέραις Ἰωαθὰμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκιίου βασιλέων Ἰουδα, ὑπὲρ ὧν εἶδε πρὸς Σαμαρείας καὶ Ἱερουσαλήμ. »

Ἰωὴλ, οὗ ἡ ἀρχή · Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαθουῆλ. Ἀκούσατε δὴ ταῦτα πάντα ὁ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωπίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. »

Ἀβδίου (69), οὗ ἡ ἀρχή · Ὁρασις Ἀβδίου· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ. »

Ἰωνᾶς, οὗ ἡ ἀρχή · Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθὶ, λέγων · Ἀνάστηθι καὶ πορεύθητι εἰς Νινεὺν (70) τὴν πόλιν τὴν μεγάλην. »

Ναούμ, οὗ ἡ ἀρχή · Ἀἴμαμα Νινεὺν. Βίβλος ὀράσεως Ναούμ τοῦ ἐν Ἐλκασαί. »

Ἀμβακούμ, οὗ ἡ ἀρχή · Τὸ λῆμμα ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης. »

Σοφονίας, οὗ ἡ ἀρχή · Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν τὸν τοῦ Χούς (71), υἱὸν Γοδολίου τοῦ Ἀμορίου τοῦ Ἐζεκιίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμὼς βασιλέως Ἰουδα. »

Ἀγγαίου, οὗ ἡ ἀρχή · Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μὲν τοῦ μηνὸς, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου προφήτου λέγων. »

Ζαχαρίας, οὗ ἡ ἀρχή · Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐπὶ Ζαχαρίαν, τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδὸν τὸν προσφῆτην, λέγων. »

Μαλαχίας, οὗ ἡ ἀρχή · Ἀἴμαμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. »

Οὗτοι μὲν οὖν οἱ δώδεκα εἰς ἐν βιβλίον. Ἐξῆς δὲ ἕτεροι τέσσαρες, πρὸς ἐν ἕκαστος βιβλίον, οὗτοι ·

Ἡσαίας, οὗ ἡ ἀρχή · Ὁρασις, ἣν εἶδεν Ἡσαίας

ὁ τοῦ Ἐλκασαίου.

(71) Græcæ Scripturæ text. Χουσί. Infra in Græco Scripturæ textu legitur, υἱὸς Ἀμὼς.

υἱὸς Ἀμώς, ἦν εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ τῆς Ἀ  
Ἰερουσαλήμ ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ  
Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκιου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας.  
Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίσθου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλά  
λησεν. »

Ἰερεμίας, οὗ ἡ ἀρχὴ · Ἐτὸ βῆμα τοῦ Θεοῦ, δ' ἐγέ  
νωτο ἐπὶ Ἰερεμίαν τὸν τοῦ Χελκίου, ὃς ἦν ἐκ τῶν  
ιερέων. »

Ἐζεκιήλ (72), οὗ ἡ ἀρχὴ · Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ  
τριακοστῷ ἔτει ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, καὶ ἐγὼ ἤμην  
ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωτίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ,  
καὶ ἠνοήθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδον ὄρασεις Θεοῦ. »

Δανιήλ, οὗ ἡ ἀρχὴ · (73) Καὶ ἦν ἀνὴρ οἰκῶν ἐν  
Βαβυλῶνι, καὶ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωακείμ, καὶ ἔλαβε  
γυναῖκα ἣ ὄνομα Σουσάννα, θυγατὴρ Χελκίου, καλῆ  
σφόδρα καὶ φοβουμένη τὸν Κύριον. »

2. Ὅμοια τὰ κανονιζόμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης  
βιβλία εἰσὶ δύο, ἰσάριθμα τοῖς γράμμασι τῶν  
Ἑβραίων. Τοσαῦτα γὰρ εἰσι παρ' αὐτοῖς τὰ στοιχεῖα.

Ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία τῆς αὐ  
τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οὗ κανονιζόμενα μὲν, ἀνα  
γνωσκόμενα δὲ μόνον τοῖς κατηγουμένοις ταῦτα ·

Σοφία Σολομῶνος, οὗ ἡ ἀρχὴ · Ἀγαπήσατε δι  
καιοσύνην, οἱ κρινόμενοι τὴν γῆν. »

Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ, οὗ ἡ ἀρχὴ · Πᾶσα σο  
φία Κυρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔστιν ἐκ τῶν αἰώνων. »

Ἐσθήρ, οὗ ἡ ἀρχὴ · Ἐτους δευτέρου (74), βα  
σιλευσάντος Ἀρταξέρξου τοῦ μεγάλου, τῇ μετ' αὐτοῦ Νει  
σῶν ἐνόησεν εἶδε Μαρδοχάου ὁ τοῦ Ἰαίρου τοῦ  
Σαμαί τοῦ Κισαίου, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν. »

Ἰουδῆθ, οὗ ἀρχὴ · Ἐτους δωδεκάτου τῆς βασι  
λείας Ναβοχοδονόσουρ, ὃς ἐβασίλευσεν Ἀσσυρίων  
ἐν Νινευί, τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ, ἐν ταῖς ἡμέραις  
Ἀρφαξάδ, ὃς ἐβασίλευσε Μήδων ἐν Ἐκβατάνοις. »

Τωβίτ, οὗ ἡ ἀρχὴ · Βιβλίου λόγων Τωβίτ, τοῦ  
Τωβιήλ, τοῦ Ἀνανιήλ, τοῦ Ἀδοιήλ, τοῦ Γαθαήλ, ἐκ  
τοῦ σπέρματος Ἀσιήλ (75), ἐκ τῆς φυλῆς Νεφθαλεμ,  
ὃς ἠχμαλωτεύθη ἐν ἡμέραις Ἐννεμεσάρου τοῦ βασι  
λέως Ἀσσυρίων. »

Τοσαῦτα καὶ τὰ μὴ κανονιζόμενα. Τινὲς μόνον τῶν  
παιδῶν εἰρήκασιν κανονίζεσθαι παρ' Ἑβραίοις καὶ  
ἐν Ἐσθήρ · καὶ τὴν μὲν Ρούθ, μετὰ τῶν Κριτῶν  
ἐνομιμένην, εἰς ἐν βιβλίον ἀριθμισθαι · τὴν δὲ  
Ἐσθήρ εἰς ἕτερον ἐν · καὶ οὕτως πάλιν εἰς εἴκοσι δύο  
συμμελετρῶσθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν κανονιζομένων παρ'  
αὐτοῖς βιβλίων.

3. Καὶ τὰ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία, τὰ  
τε κανονιζόμενα καὶ τὰ μὴ κανονιζόμενα, τοιαῦτα  
καὶ τοσαῦτα.

Τὰ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πάλιν ὠρισμένα τε  
καὶ κκανονισμένα βιβλία, ταῦτα ·

Κατὰ Ματθαίου, οὗ ἡ ἀρχὴ · Βιβλίου γενέσεως Ἰη  
σοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Ἀβραάμ. »

(72) In Græco Scripturæ textu, Ἰεζεκιήλ. Mox  
in Græco Scripturæ textu legitur, τετάρτῳ μηνί,  
πμπτῇ τοῦ μηνός.

(73) Nec in Græcis, nec in Latinis exemplaribus  
prophetia Danielis jam incipit a Susannæ historia,

Isaias filius Amos, quam vidit adversus Judæam,  
et adversus Jerusalem, in regno Ozia, et Jsa  
tham, et Achaz, et Ezechia, qui regnarunt in Ju  
dæa. Audi, cælum. et auribus percipe, terra, quo  
niam Dominus locutus est. »

Jeremias, cujus initium est : « Verbum Dei,  
quod factum est ad Jeremiam filium Chelkia, qui  
erat ex sacerdotibus. »

Ezechiel, cujus principium est : « Et factum est  
in anno tricesimo, mense quarto, et ego eram in  
medio captivitatis ad flumen Chobar, et aperti sunt  
cæli : et vidi visiones Dei. »

Daniel, cujus exordium est : « Et erat vir habi  
tans in Babylone, et nomen illi Joakim, et accepit  
uxorem, nomine Susannam filiam Chelkia, pul  
chram valde, ac timentem Dominum. »

2. Sunt itaque canonici Veteris Testamenti libri  
numero viginti duo, litteris Hebraicis numero pa  
res. Totidem enim apud illos sunt elementa.

Præter istos autem sunt adhuc alii ejusdem Vete  
ris Testamenti libri non canonici, qui catechu  
menis tantum leguntur. Scilicet.

Sapientia Salomonis, cujus exordium est : « Di  
ligite justitiam, qui judicatis terram. »

Sapientia Jesu filii Sirach, cujus initium est :  
« Omnis sapientia a Domino est, et cum ipso est  
in sæculum. »

Esther, cujus initium est : « Anno secundo, re  
gnante Artaxerxe Magno, una die mensis Nisan,  
somnia vidit Mardocheus, filius Jairi, filii Se  
mei, filii Kisai, ex tribu Benjamin. »

Judith, cujus principium est : « Anno duodecimo  
regni Nabuchodonosor, qui in Assyria regnavit, in  
Ninive civitate magna, in diebus Arphaxad, quæ  
Medorum rex fuit in Ecbataniis. »

Tobit, cujus exordium est : « Liber sermonum  
Tobit, filii Tobiel, filii Ananiel, filii Aduel, filii  
Gabael, ex seniore Asiel de tribu Nephthaim :  
qui in captivitate adductus fuit in diebus Enne  
mesari regis Assyriorum. »

Tot sunt libri Veteris Testamenti. non canonici.  
Quidam vero ex veteribus, apud Hebræos pro cano  
nicis reputari dixerunt, librum Esther, et histo  
riam Ruth cum historiis Judicum uno libro com  
prehendi et annumerari : Esther vero pro alio libro  
computari : atque ita rursus numerum viginti duo  
canonicorum librorum, apud illos compleri volunt.  
3. Et tot quidem sunt et ejusmodi cum in cano  
ne, tum extra canonem, Veteris Testamenti libri.

Novi vero, determinati et canonici sunt isti :

Secundum Matthæum, cujus initium est : « Liber  
generationis Jesu Christi, filii Abraham. »

in Græco Script. jam legitur, Σουσάννα.

(74) Hæc non habentur in Hebraico textu. In Vul  
gata autem leguntur, cap. 11.

(75) In Græco Scripturæ textu legitur, Ἀσιήλ.

Secundum Marcum, cujus initium est : « Princi- A  
pium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei : sicut scri-  
ptum est in Isaia propheta : Ecce ego mitto an-  
gelum meum ante faciem tuam, qui preparabit  
viam tuam. »

Secundum Lucam, cujus initium est : « Quoniam  
multi conati sunt contextere narrationem de iis re-  
bus, quæ certissimæ sunt inter nos fidei. »

Secundum Joannem, cujus principium est : « In  
principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,  
et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud  
Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso  
factum est nihil quod factum est. »

99 Acta apostolorum, quorum principium est :  
« Primum quidem sermonem feci de omnibus, o  
Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere. »

Catholica Epistula diversorum apostolorum, om-  
nes numero septem, uno comprehensæ volumine.

Jacobi una cujus principium est : « Jacobus Dei ac  
Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribu-  
bus quæ sunt in dispersione, salutem. »

Petri duæ, et prioris quidem initium est : « Petrus  
apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis  
Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ, se-  
cundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem  
Spiritus, in obedientiam et aspersionem sanguinis  
Jesu Christi, gratia vobis et pax multiplicetur. »

Posterioris vero initium : « Simeon Petrus et  
apostolus Jesu Christi, his qui cosequalem fidem  
nobiscum sortiti sunt, in justitia Domini nostri Jesu  
Christi. »

Joannis tres, et primæ quidem initium est :  
« Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidi-  
mus oculis nostris, et manus nostræ contractave-  
runt, de verbo vitæ. »

Secundæ vero initium : « Senior Electæ dominæ,  
et filiis ipsius, quos ego diligo in veritate. »

Tertiæ exordium : « Senior Gaio dilecto, quem  
ego diligo in veritate. »

Judæ una, cujus initium est : « Judas Jesu Chri-  
sti servus, frater vero Jacobi, dilectis in Deo Pa-  
tre, et Jesu Christo servatis, vocatis. »

Pauli apostoli epistolæ quatuordecim, in unum  
volumen enumeratæ.

Prima, ad Romanos, cujus principium est : « Pau-  
lus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segre-  
gatus in Evangelium Dei. »

Ad Corinthios duæ, prioris initium est : « Pau-  
lus vocatus Apostolus Jesu Christi, per voluntatem  
Dei, et Sosthenes frater, Ecclesiæ Dei, quæ est  
Corinthi. »

Secundæ principium est : « Paulus apostolus  
Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus fra-  
ter, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi. »

Quarta, ad Galatas, cujus principium est :  
« Paulus apostolus non ab hominibus, neque per

Κατὰ Μάρκον, ὃς ἔ ἀρχῆ : « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου  
Ἰησοῦ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καθὼς γέγραπται  
ἐν τῷ Ἠσαΐα τῷ προφήτῃ· Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν  
ἀγγέλόν μου πρὸς πρόσωπόν σου, ὃς κατασκευάσει τὴν  
ὁδὸν σου. »

Κατὰ Λουκᾶν, ὃς ἔ ἀρχῆ : « Ἐπειδὴ περ πολλοὶ  
ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διηγήσασιν περὶ τῶν πεπλη-  
ρορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων. »

Κατὰ Ἰωάννην, ὃς ἔ ἀρχῆ : « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λό-  
γος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λό-  
γος. Ὅστος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ  
ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν, ὃ γέγονεν. »

Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ὃς ἔ ἀρχῆ : « Τὸν μὲν  
πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ὃ Θεόφιλε,  
ὧν ἤρξατο Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. »

Καθολικαὶ Ἐπιστολαὶ διαφόρων ἀποστόλων, αἱ πᾶ-  
σαι ἐπιτά, εἰς ἐν ἀριθμοῦμαι βιβλίον.

Ἰακώβου μία, ἧς ἔ ἀρχῆ : « Ἰακώβος Θεοῦ καὶ  
Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς  
ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν. »

Πέτρος δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἔ ἀρχῆ : « Πέτρος  
ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις  
διασπορᾷς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας,  
καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόβωσιν Θεοῦ Πατρὸς, ἐν ἀγια-  
σμῷ Πνεύματος, εἰς ὑπακοήν καὶ ραντισμὸν αἵματος  
Ἰησοῦ Χριστοῦ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθεῖ. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἔ ἀρχῆ : « Συμεὼν Πέτρος καὶ ἀπό-  
στολος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς ἰσχυτοῖς ἡμῖν λαχοῖσι πί-  
στιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-  
στοῦ. »

Ἰωάννου τρεῖς· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἔ ἀρχῆ : « Ὁ  
ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηράμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλ-  
μοῖς, ἡμῶν, καὶ αἰετὲς ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ  
τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἔ ἀρχῆ : « Ὁ πρεσβύτερος ἐκλε-  
κτῆ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ  
ἐν ἀληθείᾳ. »

Τῆς δὲ τρίτης ἔ ἀρχῆ : « Ὁ πρεσβύτερος Γαῖω τῷ  
ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. »

Ἰούδας μία, ἧς ἔ ἀρχῆ : « Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ  
δούλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡγα-  
πημένοις, καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς. »

Παύλου ἀποστόλου ἐπιστολαὶ ἑπτὰ, εἰς ἐν ἀριθμοῦ-  
μαι βιβλίον.

(76) Ἐν πρώτῃ, ἣ πρὸς Ῥωμαίους, ἧς ἔ ἀρχῆ :  
« Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος,  
ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. »

Πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἔ ἀρ-  
χῆ : « Παῦλος κλητὸς Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ  
θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός, τῇ Ἐκ-  
κλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῆ ὄσῃ ἐν Κορίνθῳ. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἔ ἀρχῆ : « Παῦλος ἀπόστολος Ἰη-  
σοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ  
ἀδελφός, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῆ ὄσῃ ἐν Κορίνθῳ. »

Τετάρτῃ πρὸς Γαλάτας, ἧς ἔ ἀρχῆ : « Παῦλος  
ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,



ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. »

A homines; sed per Jesum Christum et Deum Patrem. »

Πέμπτη πρὸς Ἐφεσούς, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς ὄσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Quinta, ad Ephesios, cujus initium est: « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu. »

Ἐκτη πρὸς Φιλιππησίους, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος καὶ Τιμόθεος, δούλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις τοῖς ὄσιν ἐν Φιλιππίοις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις. »

Sexta, ad Philippenses, cujus exordium est: « Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis. »

Ἐβδομη πρὸς Κολασσαεῖς, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος, ὁ ἀδελφός, τοῖς ἐν Κολασσαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ. »

Septima, ad Colossenses, cujus exordium est: « Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. »

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος καὶ Σιλουανός καὶ Τιμόθεος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικῶν, ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. »

B Ad Thessalonicenses dux, primæ initium est: « Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος καὶ Σιλουανός καὶ Τιμόθεος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικῶν, ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. »

Secundæ initium: « Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. »

Δεκάτη ἡ πρὸς Ἑβραίους, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. »

Decima, ad Hebræos, cujus exordium est: « Multifariam et multis modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novissime extremis diebus locutus est nobis in Filio. »

Πρὸς Τιμόθεον δύο· καὶ τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμόθεε γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. »

Ad Timotheum duæ, primæ initium est: « Paulus apostolus Jesu Christi, secundum præceptum Dei Salvatoris nostri et Christi Jesu, qui est spes nostra, Timotheo germano filio in fide. »

Τῆς δὲ δευτέρας ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Τιμόθεε ἀγαπητῷ τέκνῳ. »

C Secundæ vero initium est: « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, juxta promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, Timotheo dilecto filio. »

Τρισακδεκάτη, ἡ πρὸς Τίτον, ἧς ἀρχὴ· « Παῦλος δούλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγρυσιν ἀληθείας, τῆς κατ' εὐσέβειαν ἐν ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου. »

Tertia decima, ad Titum, cujus initium est: « Paulus servus Dei, apostolus vero Jesu Christi, secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis ejus, quæ est secundum pietatem in spe vitæ æternæ. »

Τεσσαρακδεκάτη, ἡ πρὸς Φιλήμονα, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν. »

Quarta decima, ad Philemonem, cujus initium est: « Paulus vincetus Jesu Christi et Timotheus frater Philemoni dilecto et adjutori nostro. »

Ἐπὶ τούτοις ἐστὶ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ θεολόγου, δευθεῖσα ὡς ἐκεῖνο καὶ ἐγχριθεῖσα ὑπὸ πάλαι ἁγίων καὶ πνευματοφόρων Πατέρων, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἦν ἴδωκεν αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰλεῖν τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει, καὶ ἐσήμανεν, ἀποστασίας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ. »

D Est præterea et Apocalypsis Joannis theologi, a priscis sanctis, et Spiritum Dei gestantibus Patribus, velut quæ illius sit, accepta et approbata, cujus principium est: « Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus, ut ostendat servis suis quæ oporteat fieri cito, et significavit mittens per angelum suum servo suo Joanni. »

4. Ταῦτα καὶ τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης βιβλία τὰ γε κανονιζόμενα, καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν ὀνομαζόμενα ἢ ἀγκυραὶ ἢ ἀγκυρᾶτα· ὡς παρ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, τῶν καὶ συγγενομένων ἐκεῖνῳ καὶ ὑπ' αὐτοῦ μαθητευθέντων, γραφέντα καὶ ἐκτεθέντα. Ἐπεὶ τοί γε ὑστερον κατὰ τὴν ἐκείνων ἀκολουθίαν καὶ συμφωνίαν ἄλλα μυρία καὶ ἀναρίθμητα βιβλία ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιρὸς μεγάλων καὶ σοφωτάτων θεοφόρων Πατέρων εἰς μαρτυρίαν τῶν προλαβόντων καὶ ἀπαράτιτων· περὶ ὧν οὐ τῶν λόγος, ὡς παμπόλλων καὶ ἀορίστων, καὶ ἅμα

4. Hi sunt et tot Novi Testamenti libri canonici, et fidei nostræ veluti primitiæ quædam, vel anchoræ et sustentacula, utpote ab ipsis apostolis Christi, qui et cum illo conversati, et ab eo edocti sunt, conscripti et editi. Quanquam postea ad istorum normam et consonantiam, et alii innumeri sunt a magis, sapientissimis, deiferis Patribus, temporum successu, ad præmissorum testimonium et illustrationem elaborati: de quibus nunc nobis non est sermo, cum sint admodum multi et infiniti, simulque omnes ejusdem normæ, veteres illos subse-

quantur, eademque exponant, atque declarent. A πάντων τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας τοῖς παλαιῖς τούτοις ἐχομένων, καὶ τὰ αὐτὰ ἐξηγουμένων καὶ αὐτῶν καὶ διασαφούντων.

In istis itaque; sicut dictum est, comprehensi sunt omnes cum Veteris, tum Novi Testamenti libri, quos paucis, quod ad numerum tantum attinet, jam perstrinximus: deinceps vero de iisdem libris fusius nobis agendum est; a quo scilicet singuli conscripti sint, et unde quisque habeat quod sortitus est nomen: quidque in se continet, summam et compendiose, juxta præmissum ordinem, singulis ex nomine descriptis, exponendum est.

#### Liber I. Genesis.

5. Liber hic Genesios, Moysis est, qui ea, quæ in illo continentur, ex jussu Domini locutus est et scripsit. Vocatur autem hoc nomine, quod et universorum, cæli pariter ac terræ, hominumque et omnium eorum quæ videntur generationem, et ipsam paradisi plantationem complectatur. Enarrat autem, quod primo die facta sit lux: altero firmamentum, quod Deus cælum vocavit: tertio, quod congregatæ sint aquæ, visaque arida, et collectiones aquarum vocaverit maria, aridam vero, terram: terraque germinaverit herbas feni, et omne lignum: quarto, quod processerit sol et luna, et universus astrorum chorus: quinto, quod facta sit volucrum, piscium, et cetorum quæ in aquis sunt, generatio: sexto, quod facta sint quadrupedia, et bestiæ, et serpentes, et iumenta, homoque ad imaginem et similitudinem Dei formatus: septimo vero, quod Deus ab operibus suis requieverit, dieique septimo benedixerit. Deinde et hoc libro commemoratur transgressio Adæ, illiusque a paradiso ejectio, Abelis per fratrem Cain facta cædes, translatio Enoch, fabricatio arce, diluvium, temporibus Noe factum, structura turris, divisio linguarum, dispersio nationum, et egressus Abrahæ ex Chaldaea. Continet autem hic liber et Sodomitum subversionem, et legem de circumcissione latam, jusjurandum promissionis Dei Abrahæ factæ, generationem Isaac et Jacob, et eorum qui ex illo sunt patriarcharum, et quod Abraham vixerit annos centum octoginta (77): Ismael vero ex Agar, annos natus 137 mortuus sit. Præterea quomodo Joseph a fratribus sit venditus et adductus in Ægyptum, calumniamque a domina sua passus, et in carcerem conjectus, et tandem totius Ægypti principis constitutus. Istis subjungitur descensus Jacob 101 in Ægyptum cum filiis suis, numero 75, et quomodo illic constitutus Jacob, benedictionemque Patriarchis filiis suis impartitur. mortuus sit annos natus 147, corpusque illius translatum ac sepultum in terræ Chanaan. Et quod Joseph post famem Ægypti, annos vixerit 66, mortuusque sit anno ætatis suæ 110, posteaquam de ossibus suis mandaverat, ut et ipsa in monumentum patrum transferrentur.

(77) Vixit tantum 175 annos.

Ἡ δὲ ὄν εἰρηται ἐν τούτοις πάντα, τὰ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης βιβλία. Πᾶν ὅσον πρὸς ἀριθμὸν μόνον οὕτως τέως στενῶς προσηγγέλται. Τὸ δὲ ἐντελευτῶν διαληπτῶν πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν βιβλίων πλατύτερον, παρὰ τίνος τε συνεργᾶν ἕκαστον τούτων, καὶ πόθεν, ἦν ἔλαχεν, ὀνομασίαν ἔχει, καὶ τί περιέχει, κεφαλαιωδῶς καὶ συνοπτικῶς, κατὰ τὴν προικειθεῖσαν τάξιν τοῦ καθ' ἐν βιβλίῳ διαγραφόμενου μετὰ τῆς οἰκίας ὀνομασίας.

#### Βιβλίον α'. Γένεσις.

5. Τὸ μὲν βιβλίον τοῦτο τῆς Γενέσεως Μωϋσῆς ἐστὶν ὁ λαλήσας καὶ γράψας ἐκ προστάγματος Κυρίου. Καλεῖται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ καὶ τὴν γένεσιν πάντων περιέχει, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν φανερῶν οὐρανῶν ὅλων, καὶ αὐτῆν τὴν τοῦ παραδείσου φυτεῖαν. Ἐξηγεῖται δὲ, ὅτι τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ γέγονε τὸ φῶς: τῇ δὲ δευτέρᾳ τὸ στέρεωμα, ὅπερ ἐκάλεσεν οὐρανὸν ὁ Θεός: τῇ τρίτῃ συνηχθῆ τὰ ὕδατα, καὶ ὄψθη ἡ γῆ: καὶ τὰ μὲν συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσης, τὴν δὲ ξηρὴν ἐκάλεσε γῆν· καὶ ἐβλάστησεν ἡ γῆ βοτάνην χρίτου, καὶ πᾶν ξύλον· τῇ τετάρτῃ προήλθεν ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀστέρων χορὸς: τῇ πέμπτῃ πετεινῶν καὶ ἰχθύων καὶ κτηνῶν τῶν ἐν τοῖς ὕδασι γένεσις: τῇ ἕκτῃ τετραπόδων καὶ θηρίων καὶ ἔρπετων καὶ κτηνῶν, καὶ πλάσις ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν: τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ πύλιγγεν αὐτὴν. Ἔστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀδὰμ παράθεσις, καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείσου ἐξόδοσις, ἡ τε τοῦ Ἀβελ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κάιν ἀνάθεσις, καὶ ἡ τοῦ Ἐνὸχ μεταθήσις, καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς κιβωτοῦ, καὶ ὁ ἐπὶ Νῶε γενόμενος κατακλισμός, ἡ τε πυργοποιία, καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν, καὶ ἡ διασπορὰ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ ἀπὸ Χαλδαίων ἐξοδος τοῦ Ἀβραάμ. Περιέχει δὲ καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Σοδόμων, καὶ τὴν περὶ τῆς περιτομῆς νομοθεσίαν, καὶ τὸν ὄρκον τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, τὴν τε γέννησιν τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ πατριαρχῶν· καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἀβραάμ ἐζησεν ἔτη ρπ', ὁ δὲ Ἰσαὰκ, ὁ ἐκ τῆς Ἰσὴφ γεννηθεὶς, ἀπέθανεν ρζ' ἐτῶν· πῶς τε Ἰσὴφ ἐπρόθη παρὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς Ἀίγυπτον, καὶ οὐκοφανθηθεὶς παρὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ, ἐβλήθη εἰς τὸ ἐσσωτήριον, καὶ ὕστερον ἄρχων πάσης Αἰγύπτου κατεστάθη: καὶ ἔζησεν τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθοδον τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν ἀριθμῷ σς'. καὶ ὅτι ἐκεῖ γενόμενος ὁ Ἰακώβ, καὶ εὐλόγησας τοὺς πατριάρχας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, ἐτελεύτησεν ἐτῶν ρμζ', καὶ μετηνήχθη τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Χαναάν. Καὶ Ἰωσήφ δὲ μετὰ τὸν γενόμενον λιμὸν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπέζησεν ἔτη ες', ἐτελεύτησεν ἐτῶν ρε', ἐντεταλάμενος πρότερον περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτὰ μετενεχθῆ εἰς τὸ μνήμα τῶν πατέρων.

## Βιβλίον β', Ἐξόδος.

## A

## Liber II, Exodus.

6. Καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου ὁ προφῆτης Μωϋσῆς συνεγράφητο. Καλεῖται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ καὶ τὴν Ἐξόδον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ περιέχει τὴν ἀπ' Αἰγύπτου, τὴν γενομένην μετὰ μὲν ἔτη υ' τῆς ἐπαγγελίας τῆς εἰρημνῆς τῷ Ἀβραάμ, μετὰ δὲ ἔτη α' τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παροικίας (τοσαῦτα γὰρ περιώκηται ἐκτὶ), καὶ μετὰ τὴν δεκάπληγον τὴν κατὰ τοῦ Φαραῶ τοῦ τυράννου τῆς Αἰγύπτου. Δέκα γὰρ πληγὰς ἐπέγραψεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτοὺς ταύτας· πρώτην, ποταμῶν εἰς αἷμα μετέβαλε· δευτέραν, βατράχους ἐν πάσῃ Αἰγύπτῳ ἐπέγαγε· τρίτην, σκνίφας· τετάρτην, κυνώμιαν πέμπτην, θάνατον κτηνῶν· ἕκτην, ἕλκη, φλυκταίας ἀναλεύσας ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη· ἑβδόμη, χάλιασαν καὶ πῦρ φλογίζον· ὄγδον, ἀκρόα· ἐνάτην, σκότος ἐν πάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ ἐπὶ διαστήματα τριῶν ἡμερῶν χωρὶς τῆς γῆς υἱῶν Ἰσραὴλ· δεκάτην, θάνατον πάντων τῶν πρωτοτόκων Αἰγύπτου ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. Καὶ ἐπεὶ ἐξεληθόντα τὸν λαὸν καταδεδωκεν ὁ Φαραῶ, οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Ἰσραὴλ ἐξῆρθε τῷ ποτῷ διέβη τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διατρεθείσας ἐνθεν καὶ ἔθεν· οἱ δὲ Αἰγύπτιοι οἱ διώκοντες τὸν λαὸν σὺν αὐτῷ τῷ Φαραῶ καταποντισθῆσαν ἐν αὐτῇ τῇ θαλάσῃ. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ περιέχεται καὶ πῶς οἱ μέγιστοι τῶν Αἰγυπτίων, Ἰαννῆς καὶ Μαμθῆς, κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀντέστησαν τῷ Μωϋσῇ. Ὑστερον δὲ, ἀλαχυνθέντες, ἀνεχώρησαν καὶ ἡ περὶ τοῦ Πάστρα νομοθεσία, ἣ τε τοῦ μικροῦ ὕδατος εἰς γλαυκὴ μεταβολή, καὶ τῆς ὄρνυγματρίας ὄσις, καὶ ἡ ἐξ οὐρανοῦ χορηγία τοῦ μάννα, καὶ τὸ ἐκ πέτρας ἀναδοθὲν αὐτοῖς ὕδωρ, ἣν καὶ ἐπωνόμασε Μωϋσῆς πειρασμῶν καὶ λοιδορησάν ὅτι καὶ ἀρχὴν ἔσχεν ἡ τοῦ σαββάτου παρατήρησις, ἣ τε ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾷ θεοδὲν νομοθεσία γενομένη διὰ Μωϋσεῶς ἐν δύο ἐλαφί λίθιναίς, καὶ ἡ τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ ἐνδύματος, τῷ τε ἀρχιερεὶ καὶ τῶν ἱερῶν κατασκευῇ, ἐνταῦθα σημαίνεται. Οἱ μὲν οὖν ἐργασάμενοι πάντα εἰσὶ Βεσελεὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Λιάβ (78) ἐκ φυλῆς Δάν. Τὸ δὲ ἀναλωθὲν εἰς τὰ ἔργα ἐστὶ χρυσοῦ μὲν τάλαντα κθ', καὶ σίκλοι ψ'· ἀργύρου δὲ τάλαντα ρ' (καὶ σίκλοι αψοε' (79)· χαλκοῦ τάλαντα σ', καὶ σίκλοι βψ'. Περιέχει δὲ τοῦτο τὸ βιβλίον τὴν τε παράθεσιν τοῦ λαοῦ, ὅτε ἐμοσχοποίησε κάτω τοῦ ὄρους, καὶ πῶς ἐτιρώθη ὁ Ἀμαλὴκ τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν Μωϋσεῶς, καὶ λοιπὸν νόμιμα καὶ δικαίωματα, καὶ ἄλλοι αὐτῶν τὰς ἐν πλαξὶ δέκα ἐντολὰς ταύτας· πρώτην, Ὁ γὼ εἰμὶ Κύριος· ὁ Θεὸς σου· δευτέραν, Ὁ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν, οὐδὲ παντὸς ὁμοιωμα· τρίτην, Ὁ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· τετάρτην, Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων· πέμπτην, Τίμα τὸν Πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· ἕκτην, Ὁ φονεύσεις· ἑβδόμη, Ὁ μοιχεύσεις· ὄγδον, Ὁ κλέψεις· ἐνάτην, Ὁ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ· δεκάτην, Ὁκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδ' ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν. Ἡ δὲ σκηνῆ, τε-

B

C

D

6. Et hunc Exodi librum Moyses, de quo jam meminimus, conscripsit. Vocatur autem hoc nomine, quia Exodum seu egressionem filiorum Israel ex Ægypto continet, quo contigit post promissionem Abraham factam anno quadragesimo tricesimo, post incolatum vero in Ægypto ducesimo quintodecimo (tot enim annos in illa exsularunt), et post decem plagas Pharaoni Ægypti tyranno illatas. Nam decem hasce plagas contra illum Dominus induxit: primam, qua fluminis undam mutavit in sanguinem; alteram, qua ranas in tota Ægypto produxit; tertiam, qua sciniphes; quartam, qua muscam caninam; quintam, qua mortem jumentorum; sextam, qua ulcera turgentia et urentia hominibus et jumentis immisit; septimam, qua grandinem et ignem flammantem dejecit; octavam, qua locustam; nonam, qua triduanas universæ Ægypto tenebras, dempta terra filiorum Israel, intulit; decimam, qua omnes Ægypti primogenitos ab homine usque ad jumenta occidit. Deinde commemoratur, quomodo egressum populum persecutus sit Pharaon, et Israel quidem sicco pede mare Rubrum hac atque illac divisum transierit: Ægyptii vero, populum insectati, cum Pharaone in ipso mari submersi sint. Comprehenditur et hoc libro, quomodo Jannes ac Mambres Ægyptiorum magi principio quidem Moysi resisterint, tandem vero pudefacti discesserint. Præterea enarratur Paschatis lex, aquæ acerbitas in dulcedinem mutata, coturni cum data copia e cælo, suppeditatum manna, data ipsi aqua e petra, quam et tentationem et jurgium Moyses appellavit. Tunc et Sabbati observantia initium sumpsit, et legislatio divinitus in monte Sina per Mosem in duabus tabulis lapideis facta est. Et de tabernaculo deque indumento, cum summi pontificis, tum reliquorum sacerdotum parandis, in hoc libro significatur. Rerum autem omnium artifices fuere, Beseleel ex tribu Juda, et Liab ex tribu Dan. Operum vero sumptus, auri talenta viginti novem, et sicli septingenti: argenti vero talenta centum (et sicli 1775), æris autem septuaginta talenta, et sicli bis mille quingenti. Continet hic liber et transgressionem populi, qua vitulum sub monte conflavit. Et quomodo Amalec per extensionem manuum Mosis percussus sit, necnon deinceps leges et justificationes, et ante istas decem præcepta tabulis inscripta, quorum primum est: Ego sum Dominus Deus tuus; alterum, Non facies tibi ipsi simulacrum, neque ullius rei similitudinem; tertium, Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; quartum, Recordare diei Sabbatorum. quintum, Honora patrem tuum, et matrem tuam; sextum, Non occides; septimum, Non mœchaberis; octavum, Non furaberis; nonum, Non dices contra proximum tuum falsum testimonium; decimum,

(78) Legitur, Ἐλιᾶβ, Exod. xxxi, 6.

(79) Siclorum argenti summam ex LXX, supplevimus Exod. xxxix.

Non concupiscas uxorem proximi tui, neque quidquam eorum, quæ sunt proximi tui. Tabernaculum autem anno secundo post egressum Ægypti, neomenia primi mensis perfectum est. Et in istis terminatur Exodi liber.

### 102 Liber III, Leviticus.

7. Et hic liber Leviticus a Moyse conscriptus est. Id autem nominis ob eam causam accepit, quod peculiariter universam Levitici muneris formam contineat, et quo pacto ex tribu Levi in sacerdotes electi sint et uncti Aaron et filii illius : et quidquid discriminis est inter sacrificia et oblationes : et qualis sit universus tabernaculi cultus : qualis item sit Levitici ac sacerdotalis muneris functio. Deinde et cujusque sacrificii legem exponit, cum ejus, quod salutis gratia, tum ejus quod pro delicto, sive spontaneo, sive involuntario sit offerendum ; et quomodo oblata singula dividenda sint et referenda. Enarratur item in hoc libro, quæ sit summi sacerdotis et aliorum sacerdotum unctio : ad hæc, judicium et cognitio indiciorum quibus tam hominum, quam instrumentorum, parietumque domorum lepra deprehendi possit : et qui sit eorum expiandorum ritus. Præterea quæ sit lex ac distinctio connubiorum legitimorum, et quæ pro illegitimis sint habenda. Item quid discriminis sit inter munda et immunda animalia, volucres ac pisces quoque ; videlicet, quibusnam ex istis vesci possint Hebræi, quibusnam vero abstinere debeant. Declarat etiam qui sit tubarum dies in neomenia mensis septimi, et magni jejunii præceptum, quod eodem septimo mense, decima mensis custodiendum sit, quam Sabbatum sabbatorum, et peccati remissionem vocat. Festum autem Tabernaculorum decima quinta mensis ejusdem celebrandum ponit. Agit quoque de festis, et quæ in illis offerenda sint præcipit : item de manumittendis Hebræis, qui in servitutem venundati sint, de debitorum remissione, de quiete septimo quoque anno terræ concedenda. Ad hæc de legalibus, præceptis ac testimoniis admonet, simulque servantibus illa bona pollicetur, transgredientibus vero gravissima mala minatur. Inter citos vero mundos et immundos ad hunc modum discernit : In jumentis istiusmodi munda esse dicit : videlicet, quæ ungulam dividunt, et geminas ungulas habent, ac ruminantem regerunt. Qualia sunt, vitulus, ovis, capra, cervus, caprea, oryx, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, et quæ sunt hujusmodi. Si vero cuiquam horum aliquid defuerit, pro immundo habendum decernit ; ut sunt camelus, lepus et chærogrillus. Nam ista animalia ruminant quidem, ungulam vero non findunt : et sus quoque : etenim et ipse quidem ungulas habet ac dividit, sed non ruminat. De volatilibus vero, quæ edi vetat, hæc sunt : Aquila, gryphes, halietus, vultur, milvius, et his similia : et ceterum item et quæ illi similia, passer, et noctua, et larus, et similia, accipiter et quæ illi consimilia sunt, nycticorax, cataractes, ibis,

λειωθείσα, ἐστάθη τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἑξῆδος αὐτῶν νεομηνίας τοῦ πρώτου μηνός. Καὶ ἐν ταύταις συμπεραίνεται τὸ τῆς ἑξῆδος βιβλίον.

### Βιβλίον γ', Λευιτικόν.

7. Καὶ τοῦτο τὸ Λευιτικὸν βιβλίον παρὰ τοῦ προδρλωθέντος Μωϋσέως συνεγράφη. Ὑπομνήσεται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ καὶ ἰδικῶς πᾶσαν τῆς Λευιτικῆς λειτουργίας τὴν δευτύπωσιν περιέχει, καὶ πῶς ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐκλέγονται ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ, καὶ χροῦνται εἰς ἱερέας· πᾶσαν τε τὴν διαφορὰν τῶν θυπιῶν καὶ τῶν προσφορῶν, καὶ τὴν ποιότητα πάσης τῆς ἐν τῷ ἱερῷ λατρίας, καὶ τῆς Λευιτικῆς ; καὶ ἱερατικῆς λειτουργίας· καὶ τὸν νόμον δὲ ἐκάστης ὁμοίας· περὶ τε τοῦ σωτηρίου καὶ τοῦ ἔκαστου καὶ ἀκούσιου πληγμειλήματος, καὶ πῶς ἔκαστον τῶν προσφορομένων διαρίζεται καὶ ἀναφέρεσθαι ὀφείλει, ἐξηγεῖται. Διελήπεται δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ ἡ χρεῖς ἀρχιερέως καὶ τῶν ἱερέων, καὶ ἡ διακρίσις καὶ γνώσις σημείων περὶ λέπρας ἀνθρώπων καὶ ἱματίων, καὶ τοίχων οἰκίας, καὶ ὁ νόμος ὁ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν νόμος τε καὶ διαστολὴ περὶ νομίμων γάμων, καὶ τίνες εἶσι παράνομοι· καὶ πάλιν διαστολὴ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων κτηνῶν τε καὶ πετεινῶν καὶ ἰχθύων ἐρηλοῦται· τίνοι μὲν ἐκ τούτων ἀπογεύεσθαι ὀφείλουσιν οἱ Ἑβραῖοι, τίνοι δὲ ἀπέχεσθαι. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν τῶν σαβίγγων τῆ νεομηνίας τοῦ ἑξῆδου μηνός θεοῦ, τὸ δὲ παράγγελμα τῆς μεγάλης νηστείας αὐτῷ ἑξῆδῳ μηνί, δεκάτῃ τοῦ μηνός ποιῆσαι ταύτην, ἦντινα σαββάτα σαββάτων, καὶ ἄφεσιν ἀμαρτίας καλεῖ. Περιέχει τὴν δὲ Σκηνοπηγίαν τῆς ἐ' τοῦ αὐτοῦ μηνός. Καὶ περὶ ἑορτῶν δὲ, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ὀφειζόντων προσφέρεισθαι· καὶ περὶ ἀφέσεως τῶν πηρασσομένων Ἑβραίων, καὶ χρεῶν ἀποκοπῆς, καὶ ἀναπίστεως πῆς γῆς, κατὰ ἐπτά ἔτη ὀφειλούσης γενέσθαι, ἐξηγεῖται. Πάλιν τε ὑπόμνησιν νομίμων καὶ προσταγμάτων, καὶ μαρτυρίων· περιέχει καὶ ἐπαγγελίας μὲν τοῖς φυλάσσουσιν αὐτὰ, ἀπειλὰς δὲ τοῖς παραβαίνουσιν δεινότητος. Τῆν δὲ διαστολὴν καὶ τὴν αἰτίαν τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων οὕτω ποιῆται. Τὰ μὲν ἀπὸ τῶν κτηνῶν καθαρὰ τοιαῦτα λέγει· τὰ δὲ κτηνοῦντα ὀπίην, καὶ ὄνυχιστῆρας ὄνυχίζοντα δύο χηλῶν, καὶ ἀνάγοντα ἰσθμῶν οἶα ἐστὶ, μύσχος, πρῆβαν, αἰξί, ἑλαφος, θορκῆς, ὄρεξ, βοδάλος, πύγαρος, τραγέλαφος, καμυλοπάρβαλις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰ δὲ τιν ἐκ τούτων τι ἐνέλειπε, τοῦτο ἀκάθαρτον ἦν· οἶα εἶσι, κάμηλος, καὶ βαρῆπος, καὶ χοιρογρύλλος· ταῦτα γὰρ μηρυκάται μὲν, οὐ δὲ κτηνοῦντα ὀπίην· καὶ ὁ ὕς· καὶ οὗτος γὰρ κτηνοῦντα μὲν καὶ ὄνυχίζει, οὐ μηρυκάται δὲ. Ἀπὸ δὲ τῶν πετεινῶν πάλιν, ἃ κλεῖται μὴ ἐσθῆναι, ταῦτα ἐστὶν ὁ ἀετός, ὁ γρυψ, ὁ ἀλιετός, ὁ γιψ, ὁ ἰκτινός, καὶ τὰ τοῦτους ὄμοια· καὶ κόραξ, καὶ τὰ ὄμοια τούτου, καὶ σφουρδός, καὶ γλαῦς, καὶ λάρνος, καὶ τὰ ὄμοια αὐτοῖς, καὶ ἱέραξ, καὶ τὰ τούτου ὄμοια, καὶ νυκτικόραξ, καὶ καταράκτης, καὶ ἱβίς, καὶ πορφυρίων, καὶ πελεκάν, καὶ κύκνος, καὶ ἐρωδός, καὶ χαρὰβός, καὶ τὰ ὄμοια αὐτοῖς, καὶ ἐπόψ, καὶ

νυκτερίς. Τῶν δὲ ἔρπετων πετεινῶν ἀκάθαρτα πάντα λέγει εἶναι τὰ πορευόμενα ἐπὶ τεσσάρων, ἐχόντων δὲ ἀνώτερον τῶν ποδῶν σκέλη, ὥστε ἐν αὐτοῖς πηδῆν ἀπὸ τῆς γῆς· οἳ ἐστίν, ὁ βροῦχος, ὁ ἀτταγᾶς, ἡ ἀκρίς, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς, καὶ ὁ ὀμοιόμαχος. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ὕδασι, ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ τοῖς ποταμοῖς, καὶ χειμάρροις γεννόμενα, ταῦτα λέγει εἶναι καθάρτα, ὅσα ἔχει περὶ γὰ καὶ λέπιδας· οἳ ἐστὶν τριγλα, σκάρος, γλαυκός, κεστρεύς, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς. Τὰ δὲ λεπίσματα ἐν τῷ τούτων ἀκάθαρτα, ἢ καὶ ὠ βρωτεῖα· οἳ ἐστὶ σπηλαί· περὶ γὰρ μὲν γὰρ ἔχει, οὐκ ἔχει δὲ λέπιδας. Τῶν δὲ ἔρπετων, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀκάθαρτα ταῦτα λέγει· τὴν γαλῆν, τὸν χερσαῖον κροκόδειλον, τὴν μυγαλῆν, τὸν χαμαιλέοντα, τὸν ἀσπιδόβητην, τὴν σαύραν, καὶ τὸν ἀσπίδακα. Περὶ γὰρ τοῦ θρωεὺς καὶ τῶν ὀμοίων αὐτῷ, περιττὸν ἔστι μνημονεύσαι· φανερῶς μὲν γὰρ φησὶ ταῦτα πᾶσι βδελυκτὰ εἶναι καὶ μισητὰ· ὅμως δὲ καὶ ἐμνημόνευσεν ἐν τῷ δευτερονόμιῳ περὶ αὐτῶν.

### Βιβλίον δ', Ἀριθμοί.

8. Τοῦ αὐτοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον, τῶν Ἀριθμῶν συγγραφή. Λέγεται δὲ οὕτω τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ὁ ἀριθμὸς ἐν τούτῳ παρίσχηται, ἐκάστης φυλῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκ προστάγματος Κυρίου μετρηθεῖσας. Ἡριθμήθη δὲ ὁ λαὸς ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, πᾶς ἀνὴρ ἐκπορευόμενος εἰς πόλεμον, χωρὶς τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ· αὕτη γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἐμετρήθη· καὶ εὐρέθη ὁ ἀριθμὸς τῶν μετρηθέντων χιλιάδες ἑξακόσαιοι καὶ, τρισχίλιοι πεντακόσιοι πενήκοντα. Οἱ δὲ ἀριθμοῦντες ἦσαν τὸν μὲν λαὸν Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκάστης φυλῆς ἀρχοὺν. Καὶ ἐστὶ τῶν τε ἀρχόντων τὰ ὀνόματα ταῦτα, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος·

(80) Τῶν Ῥουβὶμ Ἐλισούρ, υἱὸς Σεθιούρ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μζ' καὶ πεντακόσιοι.

Τῶν Συμεὼν Σαλαμιήλ, υἱὸς Σουρισαδάι· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες οδ' καὶ ἑξακόσιοι (81).

Τῶν Ἰσάχαρ Ναθαναήλ, υἱὸς Σωγάρ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νδ' καὶ τετρακόσιοι.

Τῶν Ζαβουλὼν Ἐλιὰβ, υἱὸς Χελών· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νζ' τετρακόσιοι.

Τῶν υἱῶν Ἰωσήφ, τῶν Ἐφραϊμ, Ἐλισαμά υἱὸς Ἐμοὸδ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μθ' καὶ πεντακόσιοι (82).

Τῶν Μανασσὴ Γαμαλιήλ, υἱὸς Φαδασσοῦρ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες λθ' καὶ τετρακόσιοι (83).

Τῶν Βενιαμὴν Ἀβιδά, υἱὸς Γεδεὼν (84)· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες λε' καὶ τετρακόσιοι.

(80) Sic tribus Juda omititur, cæteræque tribus suo habentur ordine quam lib. Num. cap. ii.

(81) Num. ii 13, 53530 habentur.

A porphyrio, pelicanus, cygnus, erodius et charadrius, cum similibus aliis, et upupa, et vespertilio. De volatilibus repentibus, quæ quatuor pedibus gradiuntur, omnia dicit esse immunda. Contra vero quæ crura pedibus sublimiora habent, ita ut illis in terra saliant, qualia sunt bruchus, attago, locusta, et quæ his sunt similia, et lacerta. In aquis vero sive in mari, sive fluminibus ac torrentibus nata, munda habenda, quæcunque pennulas et squamas habent; ut trigla, scarus, glaucus, cestreus et quæ his sunt similia. Quæ vero aliquo horum carent, immunda nec edenda esse dicit, videlicet sepias, quæ pennulas quidem habent, squamas vero non habent. Ex illis autem, quæ supra terram repunt, immunda esse definit ista, mustellam, crocodilum terrestrem, mygalen, chamæleonta, stellionem, sauram et talpam. De serpentibus, 103 et quæ illis similia sunt, superfluum esset adnoscere: hoc namque animantium genus manifesto dicit omnibus abominandum ac detestandum. Attamen in Deuteronomio illorum meminit.

### Liber IV, Numeri.

8. Ejusdem Moysis est et hic Numerorum liber. Vocatur autem hoc nomine, quia in eo totius populi numerus continetur, recensita jussu Domini unaquaque Judæorum tribu. Numeratus est vero populus a vicesimo anno et supra, quisque vir bello aptus, absque tribu Levi: illa namque separatim numerata est. Et inventus est numerus eorum, qui recensiti sunt, sexcenta tria millia quingenti, et quinquaginta. Qui vero populum numeraverunt, erant Moyses et Aaron, et cum illis cujusque tribus princeps. Et nomina principum erant ista, et hic illorum numerus.

De filiis Juda, Naasson filius Aminadab; quorum numerus erat septuaginta quatuor millia sexcenti.

De filiis Ruben, Elisur filius Sedur; quorum numerus erat quadraginta sex millia quingenti.

De filiis Simeon, Salamiel filius Surisadai; quorum numerus erat septuaginta quatuor millia sexcenti.

De filiis Isachar, Nathanael filius Sogar; quorum numerus erat quinquaginta quatuor millia quadringenti.

De filiis Zabulon, Eliab filius Chelon; quorum numerus erat quinquaginta septem millia quadringenti.

De filiis Joseph, de tribu Ephraim, Elisama filius Emud; quorum numerus erat quadraginta duo millia quingenti.

De filiis Manasse, Gamaliel filius Phadassur; quorum numerus erat triginta duo millia trecenti.

De filiis Benjamin, Abida filius Gedcon; quorum numerus erat triginta quinque millia quadringenti.

(82) Num. ii, 19, legitur, τεσσαράκοντα, solum.

(83) Num. ii, 21, διακόσιοι.

(84) Num. ii, 22, Ἀβιδὴν υἱὸς Γαδωνί.

De filiis Dan, Achiezer filius Amisadai; quorum numerus erat sexaginta duo millia septingenti.

De filiis Aser, Phageel filius Echran, quorum numerus erat quadraginta et unum millia quingenti.

De filiis Gad, Elisaph filius Raguel; quorum numerus erat quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta.

De filiis Nephtholim, Achire filius Anan, quorum numerus erat quinquaginta tria millia quadringenti.

Iste est populi bellici numerus, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta.

Tribum vero Levi, Moyses et Aaron, secundum vocem Domini, separatim soli recensuerunt, a mense uno et supra, eratque numerus illorum viginti duo millia.

Masculus autem primogenitus omnium aliarum tribuum solus Moyses numeravit, et inventus illorum numerus est viginti duo millia ducenti septuaginta tres. Horumque primogenitorum loco assignati sunt Deo Levitæ. Totidem enim et illi erant. Et jubentur et isti sanctificari per Moysen et deputantur per Aaronem, in loco populi, operarentur opera Domini, et portarent vasa tabernaculi, servirentque ipsi Aaroni et filiis ejus. Comprehenditur item hoc libro et dispositio, juxta quam populus proficisci jubebatur, et tabernaculi erectio, præceptum de tubis, ut iis convocaretur populus. Hoc item libro narratur dedicatio altaris, et quomodo tabernaculum uuxerit, ipsumque et quæcumque in illo erant, sanctificaverit; quo ordine offerendum fuerit in dedicatione altaris; quo tempore ministrarent Levitæ; quod ab ætatis auno vicesimo quinto principium illis esset ministrandi; quinquagesimo vero finem ministrandi facerent, sed ita ut postea tabernaculi tantum custodiam haberent.

**104** Scriptum quoque est de aqua convictionis quæ maledicta erat: de lege votariorum, quomodo vino abstinere, nec caput tondere debeant. Item quomodo murmuranti propter carnis cupiditatem populo, coturnices Deus, deinde et sitiendi, iterumque murmuranti, aquam ex petra dederit, quam Moses aquam contradictionis vocavit. Misit et exploratores ex unaquaque tribu unum, inter quos erant Jesus Nave et Chaleb Jephone. Hic et synagoga Core contra Mosem insurrexit, vivique intra terram cum Dathan et Abiron absorpti sunt: tum Maria soror Aaronis lepra percussa est, virgaque Aaronis germinavit nucem. Postea mortuus est Aaron in monte Hor, cui successit Eleazar filius ejus. Hoc libro et historia Balaam et asinæ ipsius humana voce locutæ scribitur: et quomodo rex quidem Moabitum Balac, confusus sit: populo autem per consilium Balaam polluto, Phinees mulierem Madianitidem cum Zambre Israelita, ex tribu

Τῶν δὲ ἀν' Ἀχιζερ, υἱὸς Ἀμισαδαὶ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες ἑξήκοντα καὶ ἑπτακόσιοι.

Τῶν δὲ ἀσθρ Φαγεθλ, υἱὸς Ἐχράν· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μία καὶ πεντακόσιοι.

Τῶν δὲ Ἐλισάφ, υἱὸς Ραγουήλ· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες μία καὶ ἑξακόσιοι πεντήκοντα.

Τῶν Νεφθαλεὶμ Ἀχιρεθ, υἱὸς Ἀναν· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες νηὶ καὶ τετρακόσιοι.

Ὅστις ὁ ἀριθμὸς τοῦ πολεμιστοῦ λαοῦ, χιλιάδες ἑξακόσιοι καὶ τρισχιλιοὶ πεντακόσιοι πεντήκοντα.

Τὴν δὲ φυλὴν Λευὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐριθμήσαν διὰ φωνῆς Κυρίου μόνου Μωϋσῆς καὶ Ἀαρῶν ἀπὸ μηριαίου καὶ ἐπάνω· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες εἴκοσι καὶ δύο.

Ἠριθμήθη δὲ καὶ τὰ ἀρσενικά πρῶτότοκα πατρῶν τῶν ἄλλων φυλῶν Μωϋσῆς μόνος, καὶ εὐρέθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες κβ' καὶ διακόσιοι ἑβδομηκοντα τρεῖς. Καὶ ἀντὶ τῶν πρῶτότόκων τούτων ἐλογίσθησαν οἱ Λευῖται τῷ Θεῷ· τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν καὶ οἱ Λευῖται. Καὶ κληθῆναι καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἀφαιρηθῆναι διὰ Μωϋσέως, καὶ ἀπορίζονται λοιπὸν διὰ Ἀαρῶν ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα Κυρίου ἀντὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀφαιρεῖν τὰ σκευὴ τῆς σκηνῆς, καὶ λειτουργεῖν Ἀαρῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ καὶ ἡ διατύπωσις τῆς ὀδοπορίας τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς σκηνῆς, καὶ ἡ πρόσταξις ἡ περὶ σαλπύγγων, εἰς τὸ ἐν αὐταῖς ἀνακαλεῖσθαι τὸν λαόν. Ὅδε σημαίνεται καὶ ὁ ἐγκαινισμὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πῶς ἔχρισε τὴν σκηνὴν, καὶ ἠγάσεν αὐτὴν τε καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ· ἡ τε διάταξις τῶν προσφορῶν τῶν εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὅρος τῶν χρόνων τῆς λειτουργίας τῶν Λευιτῶν· ὥστε ἀπὸ μὲν εἴκοσι καὶ πάντες ἐτῶν ἀρχεσθαι αὐτοὺς λειτουργεῖν· πενήκοντα δὲ ἐτῶν γενομένους, ἀφιστασθαι μὲν τῆς λειτουργίας, φυλάσσειν δὲ μόνον τὴν σκηνὴν.

Ἐγράφεται δὲ καὶ περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ, τοῦ ἐπεκαταρωμένου· καὶ ὁ νόμος ὁ περὶ τῶν εὐχομένων ἀπέχεσθαι ὄνου, καὶ μὴ κείρεσθαι τὴν κεφαλὴν· καὶ οἱ γογγύσαντι πάλαι διὰ κρέας τῷ λαῷ δίδωκεν ὀρυγομήτραν ὁ Θεὸς, καὶ διεψώνη δὲ καὶ πάλιν γογγύσαντι τῷ λαῷ δίδωκεν ἐκ πέτρας ὕδωρ, ἣν ἐκάλεισε Μωϋσῆς ὕδωρ ἀντιλογίας. Ἀπετίθει τε κατασκοπούς ἕνα κατὰ φυλὴν, ἐν οἷς καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, καὶ Χάλεβ τὸν τοῦ Ἰερουφ. Ὅδε καὶ ἡ συναγωγὴ Κορε ἐπανεστὴ κατὰ Μωϋσέως καὶ ζῶντες κατεπόθησαν εἰς τὴν γῆν μετὰ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν ὅτε καὶ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Ἀαρῶν ἐλεπήθη· καὶ ἡ βλάβος Ἀαρῶν ἐβλάσθη καρῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀπονόησκει Ἀαρῶν ἐν τῷ ὄρει Ὄρ, καὶ διαδέχεται αὐτὸν Ἐλεάζαρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Ὅδε καὶ ὁ Βαλαμ καὶ ἡ λαλήσασα αὐτοῦ ἄνοδος ἀνθρωπίνῃ φωνῇ ἱστορεῖται· καὶ οἱ δὲ μὲν Βαλαμ βασιλεὺς Μωῦθ κατ' ἐχρήθη· τοῦ δὲ λαοῦ βασιλευσθῆντος ἐξ ὑποβολῆς τοῦ Βαλαμ, ὁ Φινεὴς ἀνέτρωσε τὴν Μαδιαντίνην καὶ

τὸν Ἰσραηλίτην Ζαμβορὴ ἐκ φυλῆς Συμεὼν διὰ τὰς Α  
 κωνείας, καὶ οὕτω πέπαιται ἡ ὄργη. Καταλαλήσας  
 δὲ ὁ λαὸς πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ Μωϋσέως, ἴδόνκοντο  
 ὑπὸ ὄψεων, καὶ ὑστερον ἀξιώσαντων αὐτῶν, προσ-  
 ἔταξαν ὁ Θεὸς γνώσθαι ἔσθιν χαλκοῦν, καὶ κρεμασθῆ-  
 ναι αὐτῶν· ἵνα ὁ θεγχεὶς βλέπων αὐτὸν ζήσῃ. Ὅδε  
 καλεῖται ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆϊ καὶ Ἐλεάζαρ τῷ ἱερεὶ με-  
 τέρῃσαι πάλιν τὸν λαὸν ἀπὸ εἰκασατοῦς καὶ ἐπάνω,  
 καὶ εὐρέθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν χιλιάδες ἑξακόσται  
 καὶ χίλιοι ἑπτακόσιοι τριάκοντα. Καὶ οἱ Λευ-  
 ῖται δὲ πάλιν καθ' ἑαυτοὺς ἠριθμήθησαν, καὶ εὐ-  
 ρέθησαν χιλιάδες κγ'. Ἡ μὲν οὖν ἐπίσκεψις αὕτη  
 γέγονε ἐν Ἀραβίῳ Μωαβ, ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου κατὰ  
 Ἰεριχώ. Ἐν τούτοις δὲ οὐδὲς ἦν τῶν πρότερον  
 ἐπισκαμμένων· ὅτι ἀπέθανον, πλὴν Χαλλὲ καὶ Τη-  
 σοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ.

Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ ἔγραψε Μωϋσῆς διὰ ῥημά-  
 των Κυρίου ἀπάσαις αὐτῶν καὶ τοὺς σταθμοὺς αὐ-  
 τῶν, ἐν οἷς ἐδαύοντες ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου κατέλουν  
 ἀναπαυόμενοι. Καὶ εἰσὶν οὗτοι· Ἀπὸ Ῥαμεσσή τῆς  
 Αἰγύπτου ἐξῆλθον τῷ πρώτῳ μηνὶ ἑπαύριον τοῦ  
 Πάσχα, καὶ ἦλθον εἰς Σοχὼθ, ἀπὸ Σοχὼθ εἰς Βουθάν,  
 ἀπὸ Βουθάν εἰς Βεαλεπερών, ἀπέναντι Μαγδόλου·  
 ἀπὸ Βεαλεπερών διέθραν μέσον τῆς θαλάσσης·  
 ἐπὶ θαλάσσης εἰς Πικρίας, καὶ ἀπὸ Πικριῶν εἰς  
 Ἐλιμ (85), ὅπου οἱ Φοίνικες· καὶ ἀπὸ Ἐλιμ εἰς  
 Σειρ (86) τὴν Ἐρημον· ἀπὸ τῆς ἔρημου Σειρ εἰς  
 Ῥάφακα· ἀπὸ Ῥάφακα εἰς Ἐλιμ (87), καὶ ἀπὸ  
 Ἐλιμ εἰς Ῥαφιδίμ· ἀπὸ Ῥαφιδίμ εἰς Σινὰ τὴν  
 Ἐρημον· ἀπὸ ἔρημου Σινὰ εἰς Μνήματα τῆς ἐπιθυ-  
 μίας· ἀπὸ Μνήματων τῆς ἐπιθυμίας εἰς Ἀσιρώθ (88)  
 ἀπὸ Ἀσιρώθ εἰς Ῥαθαμά· ἀπὸ Ῥαθαμά εἰς Ῥε-  
 μῶν Φαρές· καὶ ἀπὸ Ῥεμῶν Φαρές εἰς Λεμῶνα (89)  
 ἀπὸ Λεμῶνα εἰς Δεσοάν· ἀπὸ Δεσοάν εἰς Μακελλάθ·  
 ἀπὸ Μακελλάθ εἰς Σαφάρ· ἀπὸ Σαφάρ εἰς Χαραδάθ·  
 ἀπὸ Χαραδάθ εἰς Μακκλώθ· ἀπὸ Μακκλώθ εἰς Κα-  
 ταθ· ἀπὸ Καταθ εἰς Ταράθ· ἀπὸ Ταράθ εἰς Ματ-  
 τεκὰ· ἀπὸ Ματτεκὰ εἰς Σελμῶνα· ἀπὸ Σελμῶνος εἰς  
 Μασουρώθ· ἀπὸ Μασουρώθ εἰς Βάναια· καὶ ἀπὸ Βά-  
 ναια εἰς τὸ ἕρος Γαδγὰδ· καὶ ἀπὸ ἕρους Γαδγὰδ  
 εἰς Ἐταθαθ· καὶ ἀπὸ Ἐταθαθ εἰς Σεβρώνα (90)  
 καὶ ἀπὸ Σεβρώνα εἰς Γεσιωνγαβέρ· καὶ ἀπὸ Γε-  
 σιωνγαβέρ εἰς τὴν Ἐρημον Σειν· καὶ ἀπὸ ἔρημου  
 Σειν εἰς τὴν Ἐρημον Φαράν· αὕτη ἐστὶ Κάδες· ἐκεῖ  
 ἀπέθανεν Μαρίας ἐν Κάδῃ· ἀπὸ Κάδης εἰς Ὅρ τὸ  
 ἕρος πληθύνον γῆς Ἐδῶμ, εἰς ὁ ἀναβάς Ἀαρὼν ὁ ἀρχ-  
 ιερεὺς ἀπέθανε διὰ προσταγμάτων Κυρίου ἐν τῷ  
 τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν  
 τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, μὲν τοῦ μηνός, ἑτῶν ρκγ'· ἀπὸ  
 Ὅρ τοῦ ἕρους εἰς Σελμῶνα· καὶ ἀπὸ Σελμῶνος εἰς  
 Φεινῶ· καὶ ἀπὸ Φεινῶ εἰς Σωδὸθ (91)· καὶ ἀπὸ Σω-  
 δὸθ ἐν Γαλ, ἐν τῷ πέραν ἐπὶ τῶν ὄρων Μωαβ· ἀπὸ Γαλ  
 εἰς Δαιβωνγὰδ· ἀπὸ Δαιβωνγὰδ εἰς Γελμωνδαίλα-  
 θέμ (92)· καὶ ἀπὸ Γελμωνδαίλαθέμ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ

Simeon propter scortationem confoderit, atque  
 ea ratione iram Dei sedaverit. Ad hæc posteaquam  
 contra Deum et Moysen locutus esset populus, ser-  
 pentum morsibus cruciabatur: at demum roganti-  
 bus illis, serpentem æneum fieri jussit Deus ac  
 suspendi, quo viso viveret, qui a serpentibus esset  
 vulneratus. Præcepit etiam hoc libro Deus Moysi  
 et Eleazaro sacerdoti, denuo recensere populum, a  
 vicesimo anno et supra, cujus tum inventus est nu-  
 merus, sexcenta millia mille septingenti triginta.  
 Et Levitæ quoque iterum separatim numerati sunt,  
 et inventus est illorum numerus viginti tria millia.  
 Recensiti sunt autem in Araboth Moab, ad Jorda-  
 nem contra Jericho. In istis autem nemo eorum  
 erat, qui antea numerati fuerant. Mortui quippe  
 erant, præter Chaleb et Jesus Nave.

Complexus est hoc quoque volumine Moyses  
 juxta Domini verba, profectiones et mansiones  
 Israelis, quibus ex Ægypto profecti subinde quieve-  
 rant. Et sunt istæ: Ramesse, Ægypti primo mense  
 postridie Paschatis profecti, venerunt in Sochoth;  
 de Sochoth in Buthan; de Buthan in Beelsephon,  
 contra Magdolon; de Beelsephon per mare transie-  
 runt; de mari in Amaritudines; de Amaritudini-  
 bus ad Elim, ubi erant palmæ; de Elim in deser-  
 tum Seir; e deserto Seir in Raphaca; de Raphaca  
 in Elim; de Elim in Raphidim; de Raphidim in  
 solitudinem Sina; de solitudine Sina ad Sepulcra  
 concupiscentiæ; de Sepulcris concupiscentiæ in Asi-  
 roth; de Asiroth in Rathama; de Rathama in Rem-  
 mon Phares; de Remmon Phares in Lemona; de  
 Lemona in Dessan; de Dessan in Macellath; de  
 Macellath in Saphar; de Saphar in Charadath;  
 de Charadath in Maceloth; de Maceloth in Cata-  
 th; de Cataath in Tarath; de Tarath in  
 Matteca; de Matteca in Selmona; de Selmona in  
 Masuroth; de Masuroth in Banæa; de Banæa ad  
 montem Gadgad; de monte Gadgad in Etabatha;  
 de Etabatha in Sebrona; de Sebrona in Gesiongab-  
 er; de Gesiongaber in solitudinem Sin; e solitu-  
 dine Sin in solitudinem Pharan, quæ est Cades:  
 ibi mortua est Maria. E Cades ad montem Hor,  
 prope terram Edom, quo consensu Aaron summus  
 sacerdos jussu Domini mortuus est, anno egressio-  
 nis filiorum Israel quadragesimo, mense quinto,  
 prima mensis: cum vixisset annos centum viginti  
 tres. De monte Hor ad Selmona; de Selmona in  
 Phino; de Phino in Soboth; de Soboth in Gæ, in  
 ulteriori 105 parte ad terminos Moab; de Gæ in  
 Dæbongad; a Dæbongad ad Gelmondeblathem; de  
 Gelmondeblathem ad montes Abarim e regione  
 Abau; de montibus Abarim ad occidentem Moab,  
 prope Jordanem juxta Jericho, ubi castrametati  
 sunt. Mansiones sunt quadraginta tres.

(85) Ο', Αλιμ.

(86) Ο', Σιν.

(87) Ο', Αιλιούς.

(88) Ο', Ἀσιρώθ.

(89) Ο', Λεμῶνα.

(90) Ο', Λεβωνά. Ibidem, ο' Ῥεσοάν, pro Δεσοάν,

ex proclivi mutatione, τοῦ η in τ.

(90) Ο', εἰς Ἐβρωνά, ex repetitō, σ, Σεβρωνά.

(91) Ο', Ὀδῶμ, ex repetitō σ præpositionis, εἰς, factum est, Σωδὸθ.

(92) Ο', Δεβωνγὰβερ.

Ἄβαριμ ἀπέναντι Ἀβαῦ (95) ἀπὸ ὁρέων Ἄβαριμ εἰς δυσμὰς Μωῦθ, παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ Ἱερριχὸν, καὶ παρενέβαλον παρὰ Ἰερριχὸν. Οἱ μὲν σταβμοί μγ'.

Hic vero tandem trans Jordanem fusis ac devictis gentibus Moyses, ac occisis Sehon rege Amorrhæorum, et Og rege Basan, qui ex gigantibus erat, eas regiones Rubenitis, Gadiis et dimidiaz tribui Manasse dari jubetur, disponique ut Levitis filii Israel de possessionis suæ sortibus darent civitates ad habitandum, et civitatum suburbia: deinde et civitates refugii, tres trans Jordanem, et tres in terra Chanaan, quæ ad hoc positæ essent, ut ad eas fugeret, si quispiam hominem contra animi sui sententiam occidisset, ne præcipitanter ab occisi cognato deprehensus interimeretur, donec judicio coram Synagoga sisti posset. Jubetur hoc libro populus fimbrias in palliis facere, et fimbrias adnectere vitas hyacinthinas, ut illis conspectis mandatorum Dei ne obliviscerentur. Hic accipiunt et filiz Salpaad sortem patris sui, et illam occasione mandatum Domini datur, et lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum consobrinis inita conjugia. Moyses vero terram promissionis vidit de monte Abarim, hoc est Abau: audivique a Deo, quod illam ingressurus non esset, propter exacerbationem ad aquam contradictionis factam. Mortuus est autem Aaron annorum centum viginti trium, anno post exitum Ægypti quadragesimo, mense quinto. Qui autem ad explorandam terram missi sunt, quisque de sua tribu, juxta mandatum Domini desumpti sunt: horum nomina sunt ista: De tribu Ruben, Salamiel filius Zaechur; de tribu Simeon, Saphat filius Suri; de tribu Juda, Chaleb filius Jerphone; de tribu Isachar, Itaal filius Joseph; de tribu Ephraim, Nausas filius Nave; de tribu Benjamin, Phaltin filius Rappu; de tribu Zabulon, Gadiel filius Sudi; de tribu Joseph, filiorum Mannasses, Gaddi filius Sussi; de tribu Dan, Amies filius Gamæ; de tribu Aser, Sathur filius Michael; de tribu Nephtholim, Nabi filius Nabi; de tribu Gad, Gaddiduel filius Maehi. Locus vero, unde missi sunt, est Pharan et Cades Barne. Tunc Nause filium Nave Moyses Jesum nominavit. Tempus autem, quo missi sunt, erat veris medium, in quo jam præmaturi botri erant; et dies, quibus terram explorarunt, fuerunt quadraginta.

Ἐν ᾧ πρόδρομοι σταφυλῆς εἰσιν· ὁ δὲ χρόνος, ὃν ἐποίησαν κατασκοποῦντες, ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις γέγονεν.

#### Liber V, Deuteronomium.

9. Et nunc librum Moyses conscripsit, et quæ in illo sunt locutus est. Vocatur autem hoc nomen, quod post acceptam in tabulis scriptam legem, veluti secundam legem, hosce libri præsentis sermones, ex præcepto Domini Moyses Israeli locutus sit. Nam posteaquam Moyses quæ hoc libro continentur locutus esset, ad hunc modum in isto Deuteronomio ea conscripta sunt: Hæc sunt verba

(93) Ὁ, Ναβαῦ.

(94) Ὁ, Σαμουὴλ.

(95) Ὁ, Ἀστῆ. Μοx Ὁ, Φαλι.

(96) Ὁ, Ἀμιήλ.

(97) Ὁ, Σαβί· τῆς φυλῆς Γὰδ Γουδῆλ.

#### Βιβλίον ε', Δευτερονόμιον.

9. Καὶ τοῦτο βιβλίον Μωϋσῆς ἐλάλησε καὶ ἔγραψε. Καλεῖται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ μετὰ τὰ γεγραμμένα ἐν ταῖς πλεῖ, δευτερον ὡς περὶ νόμον τοῦ λόγου τοῦ βιβλίου τούτου ἐλάλησε Μωϋσῆς τῷ Ἰσραὴλ ἐκ προστάγματος Κυρίου. Μετὰ γὰρ τὸ λαλῆσαι Μωϋσῆς τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, γέγραπται οὕτως ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ Δευτερονόμιῳ· Ὅστι οἱ λόγοι τῆς διαθήκης, ὅσα ἐνετελιετο Κύριος Μωϋσῆ στήξει ταῖς



υιοῖς Ἰσραὴλ ἐν γῆ Μωάβ, πλην τῆς διαθήκης, ἧς A  
 δεέσθε αὐτοὺς ἐν Χωρῆβ. Ἔτι δὲ τούτου γὰρ αἱ μὲν  
 πλάξεις ἐν Χωρῆβ εἰρήναι, καὶ ἐν μέσῳ τῆς κίβω-  
 τοῦ ἐτέθησαν· τὸ δὲ βιβλίον τοῦ ἐνετάλατο Μωϋ-  
 σῆς τοὺς ἱερῆσαι τοὺς ἀφροῦσι τὴν κίβωτον θεῖναι ἐκ  
 πλαγίων τῆς κίβωτου εἰς μαρτύριον· ὅπερ καὶ κατὰ  
 ἑπτὰ ἔτη ἐνετάλατο ἀναγιγνώσκουσαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς  
 ἀφίσσεως, ὅτε καὶ ἡ Σκηνοποιία ἐγένετο. Αὕτη μὲν  
 πρώτη αἰτία τῆς ὀνομασίας τοῦ βιβλίου· δευτέρα δὲ  
 πάλιν ἑτέρα, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ δευτέρῳ, καὶ δευτέ-  
 ρῃσι πάντα τὰ προειρημένα ἐν τῇ Ἐξόδῳ καὶ τῷ  
 Λευιτικῷ, καὶ τοῖς Ἀριθμοῖς, νόμμά τε καὶ δικαιο-  
 ματα καὶ προσταγμάτων· καὶ ὑπομνήσκουσαι πάλιν  
 ἐν ταῖς λαβῶν, ἵνα φυλάξῃ αὐτά. Καὶ ἐπιναλαμβάνει δὲ ἐν  
 αὐτῷ τὴν τε ἀπ' Αἰγύπτου ἔξοδον, καὶ πάσας τὰς γε-  
 γενιμένας αὐτοῖς εὐεργασίας, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ B  
 τέρατα· ἵνα μὴ ἐπιλάβουσαι τοῦ ποιήσαντος αὐτὰς  
 θεοῦ. Ὅρῳται δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εὐλογίας τοῖς  
 φυλάσσουσιν τὸν νόμον, καὶ τῆς κατάρτας τοῖς παρα-  
 δαίνουσιν· ἵνα ἡ μὲν εὐλογία λέγεται ἐν τῷ βρεῖ τῷ  
 Γαριζελὸν διὰ τούτων· διὰ Συμεὼν, Λευὶ, Ἰούδα, Ἰσα-  
 χάρ, Ἰωσὴφ, καὶ Βενιαμὴν· ἡ δὲ κατάρτα ἐν τῷ βρεῖ  
 Γαβὴλ ἀπὸ Ῥουβὶμ, Γὰδ, Ἀσέρ, Ζαβουλὸν, Δάν, καὶ  
 Νεφθαλαίμ. Πρὸς ὀπίσθιον δὲ καὶ τὴν διὰ παν-  
 τῶν μελέτην, ἔγραψεν ἐκ προσταγμάτων Κυρίου τὴν  
 μεγάλην ὄψιν· ἵνα, ταύτην ἐκμαθόντες ἀεὶ τε με-  
 λειτῶντας αὐτῇ, μὴ ἐπιλάβουσαι τοῦ θεοῦ. Εὐλογη-  
 σαι τε ἐκάστην φυλὴν καὶ γράψαι τὴν εὐλογίαν,  
 καὶ ἐπιθεῖν τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ  
 Ναυῆ, εἰς τὸ δεῖξασθαι αὐτὸν κατὰ προσταγμάτων θεοῦ,  
 ἀνέσει λοιπὸν εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβαρεῖμ, τούτεστιν C  
 Ἀβαρὶμ, καὶ ἐτελευτήσεν ἐκεῖ διὰ ῥήματος Κυρίου  
 ἐκ τῶν ρκ', μὴ ἀμαυρωθέντων αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν,  
 ἧ τοῦ προσώπου αὐτοῦ φθαρέντος· καὶ οὐκ οἶδεν οὐ-  
 δεῖς τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.

### Βιβλίον ζ', Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ.

10. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν βιβλία μέχρι τοῦ Ἑσδρα, οὐ  
 πάντα ἐκείνων εἶσι συγγραφαί, ὧν καὶ τὰς ἐπιγρα-  
 φὰς φέρουσι, καὶ περὶ ὧν διαλαμβάνονται. Λόγος δὲ  
 φέρεται, παρὰ τῶν κατὰ τοὺς ἐκάστους καιροὺς προ-  
 φητῶν συγγεγράφαι αὐτά. Περὶ γοῦν τῶν ἐπιγρα-  
 φῶν αὐτῶν τέως διαληπτέον. Τὸ παρὸν τολύμν βιβλίον  
 ἐπιγράφεται Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ· ἐπειδὴ αὐτὸς  
 Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, διαβεβήμενος Μωϋσῆν, ἐστρα-  
 τήγησε τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἱστορίαν καὶ τὰς  
 πράξεις αὐτοῦ περιέχει. Ἔστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ,  
 πῶς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ τὸ μὲν ἀνωθεν ἐκ τῆς  
 πηγῆς ἔστη βέσμα, τὸ δὲ ῥέειν ἐξεκκενῶθη, καὶ ξηρῷ  
 τῷ ποδὶ διέβησαν αὐτὸν· καὶ ὅτι ἐν Γαλιλαίᾳ περι-  
 ἔτεμε τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ γεννηθέντας πάντας ἐν πε-  
 τρήναις μαχαίραις, καὶ ἐκάλεσε τὸν τόπον Γαλιλά-  
 κη ὅτι, παράσταντος τοῦ λαοῦ, καὶ φαγόντος ἀπὸ τῶν  
 καρπῶν τῆς γῆς, ἐξέλιπε λοιπὸν τὸ μάννα· καὶ τῆς  
 μὲν ἱερικῶς αὐτόματα τὰ τεῖχη πέπτωκεν· ἡ δὲ  
 Ῥαβὴ ἡ πόρνη ἐσώθη, φυλάξασα τοὺς κατασκόπους·  
 καὶ ὅτι ὁ ἥλιος ἐν τῷ μεσουρανήματι ὧν, ἐξεφανέμενος  
 Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, ἔστη κατὰ Γαβαὼν ἡμέ-  
 ρας ὀλοκλήρου διάστημα, ἕως τροπώσεται τοὺς ἐχ-

A foederis, quæ Dominus Moysi præcepit proponere  
 filiis Israel in terra Moab, præter foedus quod pre-  
 cepit cum eis in Horeb. Quapropter et tabule qui-  
 dem in Horeb recitatae, et in medio arcæ collocatae  
 sunt: hunc vero liberum sacerdotibus Moyses, ar-  
 cam portantibus, ad latera arcæ in testimonium  
 ponere jussit, et septimo quoque anno in die remis-  
 sionis, quando et festum Tabernaculorum celebra-  
 batur, legi præcepit. Hæc prima quidem est ratio,  
 ob quam hic liber Deuteronomium vocatus est.  
 Altera vero est, quod in ipso, quidquid ante 106  
 dictum fuerat, sive in Exodo, sive in Levitico, sive  
 in Numeris; omnia legitima, justificationes et præ-  
 cepta, repetit et declarat, et populum iterum ad-  
 monet, ut ea custodiat. Resumit etiam isthæc exitum  
 populi ex Ægypto, et cuncta illis præstita bene-  
 ficia, signa quoque et portenta, ne Dei, qui illa  
 patraverat, obliviscerentur. Decernit etiam benedi-  
 ctionem iis, qui legem custodiunt, maledictionem  
 vero iis, qui illam transgrediuntur, et benedictio-  
 nem in monte Garizin promulgari mandat per Si-  
 meon, Levi, Juda, Isachar, Joseph et Benjamin:  
 maledictionem vero in monte Gæbal, per Ruben,  
 Gad, Aser, Zabulou, Dan et Nephthalim. Ad re-  
 cordationem vero et jugem meditationem, prolixam  
 Odam ex jussu Domini conscripsit, ut illam per-  
 discentes ac semper meditantes, ne Dei oblivisce-  
 rentur. Postquam vero singulis tribubus benedixit,  
 benedictionemque illarum litteris mandavit, ac man-  
 us suas super Jesum Nave, ut sibi secundum  
 mandatum Dei succederet, posuit; in montem  
 Abarim, qui est Abau, descendit: ibique juxta  
 verbum Domini mortuus est, annorum centum vin-  
 ginti, cum necdum oculi ipsis caligassent, nec  
 facies ejus quidquam tabis sensisset. Nemo autem  
 sepulcrum illius novit in hodiernum usque diem.

### Liber VI, Jesus filius Nave.

10. Qui deinceps ad Esdram usque sequuntur li-  
 bri, non prorsus ab illis sunt conscripti, quorum  
 inscriptiones præferunt, et de quibus tractant. Fe-  
 runtur autem a prophetis, qui singulis temporibus  
 vixerunt, esse scripti. Disserendum itaque est de  
 illorum inscriptionibus. Præsens liber inscriptio-  
 nem habet Jesus Nave: propterea quod ipse Jesus  
 D Nave Moysis successor, populique dux fuit, cujus  
 hoc libro historia et res gestæ continentur. Enarrat  
 hic quomodo Jordani fluvii pars superior ex  
 parte fontis defluens immota steterit, inferior vero  
 decurrens evacuata sit, et populus sicco pede  
 transierit; et quomodo in Galgalis omnes in solitu-  
 dine natos cultris saxeis circumciderit, locumque  
 illum Galgal vocaverit; quod cum primum populus  
 Jordane transmisso de terræ illius frugibus edisset,  
 manna deinceps desierit; quod urbis Jericho mœ-  
 nia ultro corruerint; Raab meretrix propter hospi-  
 tio susceptos et occultatos exploratores servata  
 sit; sol in medio cœli decursu juxta Gabaonem,  
 orante Jesu Nave, intercegit diei spatio, donec ille  
 hostes devicisset, steterit. Postquam vero Amor-

rhæos et omnes illorum reges expugnasset, omnem eam terram novem tribubus cum dimidia Manasse distribuisset, et populum annos xxvi gubernasset, mortuus est annorum cx. Qui vero terram populo diviserunt, erant Eleazarus sacerdos, et ipse Jesus Nave, ac de unaquaque tribu vir unus. De tribu Juda, Chaleb; de tribu Simeon, Salumiel; de tribu Benjamin, Eldad; de tribu Dan, Baccheir; de tribu Manasse, Aniel; de tribu Ephraim, Camuel; de tribu Zabulon, Elisaphan; de tribu Isachar, Phitiel; de tribu Aser, Achior; de tribu Nephtholim, Phathael. Reges autem illius terræ, quos Moyses et filii Israel trans Jordanem ab ortu solis, et valle Arnon usque ad montem Hermon, omni terra Arhaba ab Oriente subjugata percurserunt, hos fuisse dicit: Sehon regem Amorrhæorum, qui in Esebon habitavit ac regnavit; et Og regem Basan, qui ex gigantibus adhuc supererat, et habitavit in Astaroth, et in Edraim, regnavitque a monte Hermon, usque ad terminos Gergesi, et dimidium Galaad. His occisis, dedit Moyses ipsorum terram Rubenitis, Gaditis, ac dimidia tribu Manasse. 107 Reges vero Amorrhæorum, quos sustulere Jesus Nave cum filiis Israel, postquam Jordanem transiissent juxta mare in planitie Libani, usque ad montem Chelca, ascenditibus in Scir: quorum terram Jesus reliquis tribubus, juxta cujusque sortem possidendam dedit, hos esse dicit: Chetæum, Amorrhæum, Chananæum, Perezæum, Evæum, Jebusæum, regem Jericho, regem Hai, quæ contermina est Bethel, regem Jerusalem, regem Chebron, regem Jerimuth, regem Lachis, regem Elam, regem Gazer, regem Dahir, regem Gise, regem Aermath, regem Ærath, regem Arath, regem Lohna, regem Odolam, regem Elat, regem Athaphuth, regem Opher, regem Ophec Arothæ, regem Asom, regem Somoon, regem Manbroth, regem Ziph, regem Cades, regem Zaac, regem Manedoth, regem Jocom (montis Carmeli, regem Eddor in Phenedaor, regem Gid Galizæ, regem Thersa. Ispanedōb, βασιλέα Ίωκὺμ τοῦ Χαρμὲλ (2), βασιλέα βασιλέα Θερσά.

#### Liber VII, Judices.

11. Vocatur hic liber Judicum, quia post mortem Jesu Nave populum suum Deus a relictis Chananæorum gentibus pressum, per judices liberavit: quorum hoc volumine singulorum factæ et vitæ tempus continentur. Sunt autem isti. Primus Gothoniel: hic occidit Chusarsathaim regem (98) Syriæ fluviorum, qui populum Israel afflixerat annos quadraginta. Post hunc Avod ambidexter. Hic Æglom regem Moahitarum gladio ancipiti palmæ longitudinem habente interemit, a quo fuerat afflictus Israel annos decem et octo: et ipse gubernavit Israeleum

(98) Id est Mesopotamias.

(99) Ita O. Editi vero, καὶ ἐγένετο Δρασίμ, male.

(1) O', βασιλέα Ἐρμάθ, βασιλέα Ἀδέρ, βασιλέα Ἀσενά.

(1') O', Ὀρὶκ τῆς Ἀρούκ

A θρούς. Καταπολεμήσας δὲ τοὺς Ἀμορραίους καὶ πάντας τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, καὶ μερίσας ταῖς ἑνέα φυλαῖς, καὶ τῷ ἡμίσει φυλῆς Μανασσῆ τὴν γῆν πᾶσαν, ἤρξε μὲν τοῦ λαοῦ, ἔτη κς', ἐτελεύτησε δὲ ἐτῶν ρε'. Οἱ δὲ διελόντες τὴν γῆν τῷ λαῷ ἦσαν Ἐλαζάρ ο ἱερεὺς, καὶ αὐτὸς Ἰησοῦς ο τοῦ Ναυῆ, καὶ κατὰ φυλὴν εἰς· φυλῆς Ἰούδα Χαλέβ· τῆς Συμεὼν Σαλαμιήλ· τῆς Βενιαμὴν Ἐλδὰδ· τῆς Δάν Βακχεῖρ· τῆς Μανασσῆ Ἀνιήλ· τῆς Ἐφραῖμ Καμουήλ· τῆς Ζαβουλὼν Ἐλισάφαν· τῆς Ἰσάχαρ Φειτιήλ· τῆς Ἀσέρ Ἀχιὸρ· τῆς Νεφθαλεμ Φαθαήλ. Καὶ τοὺς μὲν βασιλεῖς τῆς γῆς, οὓς ἐπάταξαν Μωϋσῆς καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἀπ' ἡλίου ἀνατολῶν, ἀπὸ φάραγγος Ἀρνὼν ἕως τοῦ ὄρους Ἀερμίων, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἀρῆβα ἀπὸ ἀνατολῶν, τοὺτους εἶναι λέγει· Σχὼν βασιλεὺς τῶν Ἀμορραίων, ὃς κατέκειτο ἐν Ἐσεβὼν κυριεύων· καὶ Ὀγ βασιλεὺς τῆς Βάσαν, ὃς ὑπέκειντο ἐκ τῶν γιγάντων, ὃς κατέκειτο ἐν Ἀσταρόθ, καὶ ἐν Ἐδραῖμ (99), ἄρχων ἀπὸ ὄρους Ἀερμίων ἕως ὀρίων Γέργεσι καὶ τὸ ἤμισυ Γαλαὰδ. Τοῦτων ἀνατροθέντων, δέδωκε Μωϋσῆς τὴν γῆν αὐτῶν τῷ Τροβίμ, καὶ τῷ Γαδ, καὶ τῷ ἡμίσει φυλῆς Μανασσῆ. Τοὺς δὲ βασιλεῖς πάλιν τῶν Ἀμορραίων, οὓς ἀνέλειεν Ἰησοῦς ο τοῦ Ναυῆ καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ μετὰ τὸ περᾶσαι τὸν Ἰορδάνην παρὰ θάλασσαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Λιβάνου ἕως τοῦ ὄρους Χελκὰ, ἀναβαινόντων εἰς Σκερ, τοὺτους εἶναι λέγει, ὧν καὶ τὴν γῆν δέδωκεν Ἰησοῦς ταῖς ὑπολοίποις φυλαῖς εἰς κληρονομίαν κατὰ κλῆρον αὐτῶν· τὸν Χεταίων, καὶ τὸν Ἀμορραίων, καὶ τὸν Καναναίων, καὶ τὸν Φερεζαίων, καὶ τὸν Εὐαίων, καὶ τὸν Θεουσαίων, καὶ τὸν βασιλεὺς Ἰεργύ, καὶ τὸν βασιλεὺς τῆς Γαί, ἣ ἐστὶ πλησίον Βαιθήλ, βασιλεὺς Ἰερουσαλήμ, βασιλεὺς Ἰεθρόν, βασιλεὺς Ἰερμοῦθ, βασιλεὺς Λαχεῖς, βασιλεὺς Ἑλλάμ, βασιλεὺς Γαζέρ, βασιλεὺς Δαβείρ, βασιλεὺς Γισθ, βασιλεὺς Ἀερμάθ, βασιλεὺς Αἰρήθ, βασιλεὺς Ἀρῶθ (1). βασιλεὺς Λοθνὰ, βασιλεὺς Ὀδολλάμ, βασιλεὺς Ἡκὰτ, βασιλεὺς Ἀθαρσὺθ, βασιλεὺς Ὀφέρ, βασιλεὺς Ὀφικ τῆς Ἀρῶθ (1'), βασιλεὺς Ἀσὼμ, βασιλεὺς Σομοὼν, βασιλεὺς Μιμβέρθ, βασιλεὺς Ζεῖρ, βασιλεὺς Κάθης, βασιλεὺς Ζακὰ, βασιλεὺς Ἐδδὼρ τοῦ Φενεδαὼρ, βασιλεὺς Γεῖθ τῆς Γαλιλαίας,

#### Βιβ. Μορ ζ, Κριταί.

11. Καλεῖται τὸ βιβλίον Κριταί, ἑπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον Ἰησοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ, διὰ τῶν κριτῶν ἔσωζεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν θλιβόμενον ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, τῶν περιελατθέντων Καναναίων· καὶ τοῦτων τῶν κριτῶν ἑκάστου καὶ τὰς πράξεις καὶ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἢ βίβλος αὐτῆ περιέχει. Γεγονᾶσι δὲ κριταὶ οὗτοι· πρῶτος Γοθονιήλ· αὐτὸς ἀνέλε τὸν Κουσαρσαθαίμ, βασιλεὺς Συρίας ποταμῶν, θλίψαντα τὸν λαὸν ἔτη μ' (5)· μετὰ τοῦτον Αἰὼδ, ἀμφοτεροβόλιος· αὐτὸς ἀνέλε τὸν Αἰγλὼμ βασιλεὺς Μωδῆ, ἐν μαχαίρᾳ διετόμω, ἔρακθς ἐχούση τὸ μήκος, θλίψαντα τὸν λαὸν

(2) O'. Συμοὼν, βασιλεὺς Μιμβέρθ, βασιλεὺς Κάθης, βασιλεὺς Ζαχὰκ, βασιλεὺς Μαρεδῶθ, βασιλεὺς Ἰεκὺμ τοῦ Χερμὲλ, βασιλεὺς Ὀδολλάμ τοῦ Φενεδαὼρ, βασιλεὺς Γεῖ τῆς, etc.

(3) O', Ἐτὴ ὀκτώ. Μορ, O', Ἀδὺ.

Ἐτη γη'· καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἔτη π'· μετὰ Ἀ  
 τούτων Ταμεγάρ (5), υἱὸς Δινὰχ· οὗτος ἐπάταξεν  
 ἑξακοσίους τῶν ἀλλοφύλων ἐν τῷ ἀροτριᾷ τοῦ τῶν  
 βοῶν· καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν λαὸν ἔτος α'. Μετ' αὐτὸν  
 Βαράχ, υἱὸς Ἀβινέχ (6). Οὗτος ἐπολέμησεν Ἰαθὶν  
 καὶ τὸν Σισάρα, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἔτη κ'. Τὸν  
 μὲν οὖν Σισάρα ἀπέκτεινε Ἰαθὴ, γυνὴ Χαθέρ τοῦ  
 Κιναίου ἐν πασσάλῳ· αὐτὸς δὲ ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ  
 ἔτη μ'. Μετ' αὐτὸν Γεδεών· αὐτὸς ἔστιν Ἰεροβαὰλ.  
 Αὐτὸς ἐπάταξε Μαδιὰν, καὶ τὸν Ὀρήβ, καὶ Ζεβεὶ,  
 καὶ Σαλμὰν τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, τὸν τε πύργον  
 Φανουὴλ κατέστρεψε, καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἠλό-  
 γησεν ἐν ταῖς ἀκάνθαις, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ ἔτη ζ'.  
 Αὐτὸς δὲ ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἔτη η'. Μετὰ τούτων  
 Ἀβιμελὴχ, υἱὸς Γεδεών ἐκ παλλακῆς· οὗτος ἀπέκτεινε  
 τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ὁ  
 ἄνδρας ἐπὶ λίθον ἕνα. Ἐφυγε δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν Ἰω-  
 ἄθαμ. Ἀλλὰ καὶ Ἀβιμελὴχ γέγονε μετὰ τῶν αὐτῶν  
 συνελθόντων ὡς πῦρ ἀπὸ ῥάμνου· πολλοὺς τε ἀπο-  
 κταίνας, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς βεβήσας γυναικὸς ἀπὸ  
 τοῦ τεύχεος ἐπ' αὐτὸν κλάσμα μύλου. Καὶ αὐτὸς δὲ  
 ἤρξεν ἔτη θρία. Μετ' αὐτὸν Θωλὰ υἱὸς Φούα, υἱὸς  
 πατρὸς Διζίου Ἀβιμελὴχ. Καὶ αὐτὸς ἤρξεν ἔτη κγ'.  
 Μετ' αὐτὸν Ἰαθέρ ὁ Γαλααδίτης ἔτη κδ'. Μετ' αὐτὸν  
 Ἰερθάς ὁ Γαλααδίτης· οὗτος ἀπέκτεινε τοὺς Ἀμα-  
 νίτας καὶ τοὺς Φυλιστιεῖμ, θλίψαντας τὸν Ἰσραὴλ  
 ἔτη ιγ'. Εὐξάμενος δὲ ἐν τῷ πολέμῳ τὴν ἀπαντῶντα  
 πρῶτον μετὰ τὴν νίκην ἀναφέρειν εἰς θυσίαν, ἀπαν-  
 τήσασαν τὴν θυγατέρα, ἤξλωσεν πρότερον συγχωρη-  
 θῆναι αὐτῇ διμῆνον κλαυθῶν τὰ παρθένια αὐτῆς· οὐ-  
 τὴν αὐτὴν ἀνεγεινῶν ὁ πατὴρ εἰς θυσίαν, ἔκρινε τὸν  
 λαὸν ἔτη ιε'. Μετ' αὐτὸν Ἀβασὶν ἀπὸ Βηθλεὲμ ἔτη  
 ἐπτά. Μετ' αὐτὸν Ἀπιὸν Ζαβουλωνίτης ἔτη ς'. Μετ'  
 αὐτὸν Λαβδών (7), ὁ Φαραθωνίτης ἔτη η'. Μετ' αὐτὸν  
 Σαμμεὼν ἀπὸ Δάν· οὗτος ἐπάταξε τοὺς Φυλιστιεῖμ  
 ἐν σαγόνῃ θου, καὶ ἄλλοτε βέβηκ, καὶ αὐτὸς ἀλώ-  
 παξί, καὶ ὕστερον συμπύλαται τοῦ οἴκου, θλίψαντας  
 τὸν Ἰσραὴλ ἔτη μ'. Καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ  
 ἔτη κ'. Ποσοῦνται οὖν οἱ πάντες κρατὰ εἰς ιγ'· τὰ  
 δὲ ἔτη αὐτῶν υ'α'.

#### Βιβλίον η', Ρουθ.

12. Οὕτω λέγεται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ  
 τῆς Ρουθ ἱστορίαν μόνην περιέχει. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ  
 Ρουθ τὸ μὲν γένος Μωαβίτης, καὶ ἐν σωφροσύνῃ  
 διαπρέψασα. Ἀποταξαμένη δὲ τῇ συγγενεῖα καὶ τῇ  
 πατρικῇ δεισδαμονίᾳ, μετέβαλεν εἰς θεοσεβίαν, καὶ  
 μετέλλθεν εὐθὺς εἰς Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἔκει τε  
 ἐζεύχθη τῷ Βοὸζ ἐκ φυλῆς Ἰούδα τυγχάνοντι, καὶ  
 λοιπὸν ἐξ αὐτῆς γενεαλογεῖται ὁ Δαβὶδ οὗτος· Βοὸζ  
 ἐκ τῆς Ρουθ γεννᾷ τὸν Ὀβὲδ· Ὀβὲδ δὲ τὸν Ἰσσαὶ,  
 Ἰσσαὶ δὲ τὸν Δαβὶδ.

#### Βιβλίον θ', Βασιλείαι πρώτη καὶ δευτέρα.

13. Βασιλείαι ὀνομάζονται τὰ βιβλία, ἐπειδὴ καὶ  
 τὰς πράξεις τῶν γενομένων βασιλέων ἐν ταῖς Ἰουδα  
 καὶ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν περιέχει. Διελη-

(5) Ο', Σαμμεγάρ. Non legitur in Scriptura quod  
 judicaverit Israellem anno uno, ut hic fertur.

(6) Ο', Ἀβινέμ.

annos octoginta. Postea Tamegar filius Dinacli,  
 qui sexcentos de Philistiim vomere percussit, an-  
 numque unum, populum judicavit. Hunc excepit  
 Barach filius Abineem : hic expugnavit Jabin et Si-  
 saram, qui Israellem annos viginti afflixerunt. Sisa-  
 ram autem Jael, uxor Phaniel subvertit, principesque  
 illorum ac turrim Phaniel subvertit, principesque  
 illorum cum spinis triturravit ac contrivit a quibus  
 afflictus fuerat Israel annos septem. Judicavit autem  
 ipse Israellem annos quadraginta. Post illum Abi-  
 melech, filius Gedoonis ex concubina, qui fratres  
 suos ex liberis natos, septuaginta viros, super lapide  
 unum occidit. Fuga autem unus ex illis, Joatham  
 elapsus est. Ipse vero Abimelech, etiam illis, qui  
 cum ipso conspiraverant, factus est instar ignis et  
 rhamno. Postquam autem multos occidit, mortu-  
 us est et ipse, molæ fragmine de muro per mu-  
 lierem dimisso prostratus, imperinmq; tenuit  
 annos tres. Deinde Thola filius Phua, patri Abi-  
 melech, qui imperavit annos 23. Hunc excepti Jair  
 Galaadites, qui judicavit annos 22. Postea Jephie  
 Galaadites. Iste percussit Ammonitas et Philistæos,  
 qui Israellem affligerant annos decem et octo. Cum  
 autem in bello votum fecisset, oblatum se in sa-  
 crificium, quidquid post victoriam domum rever-  
 tenti primum occurreret, filiam in occursum pro-  
 gressam, impetrato primum ad legeudam virginita-  
 tem bimestri spatio, immolandam obtulit. Judicavit  
 autem populum annos sex. Postea Abassan Be-  
 thleemita, judicavit annos septem. Deinde Ailon  
 Zabulonites annos decem. Post illum Labdon Pha-  
 rathonites 108 annos octo. Postea Samson, de  
 stirpe Dan. Hic in mandibula asini, interdum et  
 virga, aliquando etiam immisissis vulpibus, et novis-  
 sime per ruinam domus, Philistæos percussit, a  
 quibus Israel afflictus fuerat annos 40. Judicavit  
 autem Israellem annos 20. Fuerunt itaque judices  
 Israelis numero 15, anni vero illorum fuerunt 411.

#### Liber VIII, Ruth.

12. Ita vocatur hic liber, quod historiam Ruth  
 tantum spectat. Est autem Ruth genere Moa-  
 bitis, castitate vero clara. Relicta cognatione pa-  
 tris, et conjugio, ad verum Dei cultum con-  
 versa, Bethlehem Judææ cum socru sua subito  
 concessit, ubi et Booz ex tribu Juda, matrimonio  
 conjuncta est, ex qua postea David origo sic con-  
 textitur : Booz ex Ruth genuit filium Obed : Obed  
 vero genuit Jesse : Jesse Davidem.

#### Liber IX, Regnorum primus et secundus.

13. Regnorum nominantur hi libri, quia Regum  
 cum Juda tum Israel facta et annos continent. Enar-  
 rantur autem primo libro ista : Mors Eli sacerdotis

(7) Ο', Ἀβδών, sed cum hanc vocem precedat,  
 Ἰσραὴλ, ex repetita postrema littera factum est  
 Λαβδών.

ac filiorum ipsius. Orius Samuel's, et quomodo populus, haecenus a Deo gubernatus, qui singulis temporibus liberatorem ipsis excitaverat, regem sibi secundum morem gentium petierit a Samuele, qui Saulem illis de tribu Benjamin dederit, et ex illo deinceps et in Israel reges esse ceperint. Continetur etiam hoc volumine, quomodo, ubi mandatum Dei transgressus esset Saul, ablatum sit a stirpe ipsius regnum, et David in ipsius locum unctus sit, atque in hujus stirpem translatum regnum, Praeterea commemoratur: quod per Davidem Goliath minutissimos occisus sit lapillo: Saul vero, postquam tripudiantes mulieres David decem milia, et sibi mille de lerant, invidia percitus Davidem persecutus est, David tamen servatus, et Saul tandem bello arctatus, consultis pythonissis, interemptus occuberit. Et hac re terminatur primus Regnorum liber.

14. In secundo autem libro, Sauli David in regnum succedit. Memphiboseh autem filius Saulis initio regnare eum vellet, contendebat: tandem vero universae tribus Davidi junguntur. Cunctos hostes bello superat David, Bersabee uxorem Uriae sibi sumit. Abesalom patrem suum Davidem persecutus est: paulo post in bello occiditur Abesalom. David numerato populo iram in se divinam provocat, quae postea plaenato Deo cessat. Et hic secundus Regnorum liber, senio confecto Davide, finitur. Habuit autem sub se David quosdam viros fortes, magnos ac multos, quorum minores centuriones, majores vero chiliarchas constituit. Habentur quorundam ipsorum nomina et res gestae. Sebochæ Astotheus, qui Seph filium Rapha ex gigantibus nati percussit. Eleanam filius Ariorgi Bethleemites; hic percussit Goliath Chetæum, cujus hastæ lignum instar liciatorii textentium erat: fuit autem et ipse filius Rapha. Jonathan filius Semesi fratris David; iste percussit virum quemdam de Ramedon, qui Israeli conviciatus fuerat, et senos digitus in manibus ac totidem habebat in pedibus, et ipse filius Rapha, ex gigantibus nati. Adinon Asonæus; hic frameam suam adversus octingentos milites simul congregatos eduxit; Jessabada, filius Achamane; et iste ensem suum contra trecentos vulneratos uno tempore eduxit; Eleanam filius Sose; hic cum essent congregati Philisthiim, solus in eos irrui, atque tantam illorum stragem edidit, ut manus ipsius hasta agglutinaretur, et populus post ipsius tergum cæsus 109 spoliahat. Mara filius Asa Saruchæus; iste irruentibus Philistæis ac partem agri lente referant depopulari volentibus, fugiente populo, solus obstitit, et Philistæos persecutus, agri partem servavit. Eleazar filius Dodetharehoni; iste, tempore messis hordeaceæ, cum irrumperent Philisthæi, et populus fugeret, solus restitit, et Philisthæos per-

A πται δὲ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν ταῦτα· θάνατος μὲν Ἰσὴλ τοῦ ἱερέως καὶ τῶν υἰῶν αὐτοῦ· γένεσις δὲ τοῦ Σαμουὴλ· πῶς τε ὁ λαὸς, τὸ πρότερον ἀρχόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐγείροντες αὐτοὺς κατὰ καιρὸν τὸν βοηθῶν, ὅμως ἤτησε παρὰ τοῦ Σαμουὴλ, κατὰ τὸ εἶδος τῶν ἐθνῶν, βασιλεῖα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν Σαουλ, ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν· καὶ γέγονε λοιπὸν ἐξ ἀκείνου καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἀρχὴ βασιλείας. Περιέρχεται δὲ ἐνταῦθα, πῶς ὁ μὲν Σαουλ παρῆθη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπήρθετ' ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ ἡ βασιλεία· ὁ δὲ Δαβὶδ ἀντ' αὐτοῦ ἐχρήσθη, καὶ μετηγήθη εἰς τὸ γένος αὐτοῦ ἡ βασιλεία. Καὶ τὸ μὲν Γολιάθ ἀπέκτετο ὁ Δαβὶδ λιθαρίῳ μικροτάτῳ· ἐπειθεὶ δὲ αὐτὸν χερσεύουσαι, τὰς μυριάδας δέδωκεν τῷ Δαβὶδ, τὰς δὲ χιλιάδας τῷ Σαουλ, φθοῦντας ὁ Σαουλ, δέδωκε τὸν Δαβὶδ· καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ διεσώθη, ὁ δὲ Σαουλ πολεμοῦμενος ἐξήγητην ἐγγαστριμύθους, καὶ τῇ ἐπαύριον ἀναιρεθεὶς ἀπέθανε. Καὶ ἐν τούτῳ συμπληροῦνται ἡ πρώτη βίβλος τῶν Βασιλειῶν.

14. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πάλιν Δαβὶδ διεδέξατο τὴν βασιλείαν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ υἱὸς Σαουλ Μεμφυβοσέθ (8) ἐφιλονεικεῖ, θέλων βασιλεύειν· ὕστερον δὲ πάντες προσετέθησαν τῷ Δαβὶδ. Πάντας δὲ τοὺς πολέμους προεγίνετο Δαβὶδ. Τῆν μὲν τοῦ Οὐρίου γυναῖκα τὴν Βηρσαβέε ἐλαβεν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀβεσαλώμ δέδωκεν αὐτὸν, καὶ μετ' οὐ πολὺ συστάτος πολέμου, ἀνῆρθεὶ ὁ Ἀβεσαλώμ. Εἶτα τὸν λαὸν ἀρμυρήσας, κεκίνησεν ἔργῳ θείαν κατ' ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, παρακληθέντος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐργὴ ἐπέσθη. Καὶ εἰς τούτῳ λήγει καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Βασιλειῶν, γηράσαστος τοῦ Δαβὶδ. Δυνατοὺς δὲ ὕψ' ἑαυτὸν ἔσχεν ὁ Δαβὶδ, μεγάλους μὲν καὶ πολλούς, ὥστε τὸν μὲν μικρότερον αὐτῶν πρὸς ἐκατὸν ποιεῖν, τὸν δὲ μέγαν αὐτῶν πρὸς χιλίους. Ἔστι δὲ τινων αὐτῶν τὰ ὀνόματα καὶ ἡ πράξις· Σεβοχὰὶ ὁ Ἀστωθὶ (9)· οὗτος ἐπάταξεν τὸν Σερ, τὸν τοῦ Ῥαφὰ, τοῦ ἀπογόνου τῶν γιγάντων. Ἐλεανὴν, υἱὸς Ἀριμωγὶ ὁ Βηθλεεμίτης· οὗτος ἐπάταξε Γολιάθ τὸν Χεταῖον, οὗ ἦν τὸ ἕλκον τοῦ δόρατος, ὡς ἀντίον ὑφαινούμενος. Ἦν δὲ καὶ οὗτος υἱὸς τοῦ Ῥαφὰ. Ἰωνάθαν υἱὸς Σεμεσί, ἀδελφοῦ Δαβὶδ· οὗτος ἐπάταξεν οὐνεκείσαστα τῷ Ἰσραὴλ· ἄνδρα ἐκ Ῥαμεδῶν, ἔχοντα ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοὺς ποσὶν ἀνά δακτύλους ἑξ, υἱὸν ἕντα καὶ αὐτὸν τοῦ Ῥαφὰ, τοῦ ἀπογόνου τῶν γιγάντων. Ἀδινὸν δὲ Ἀσωναῖος· οὗτος ἐσπάτο τὴν βορμαίαν αὐτοῦ ἐπὶ ὀκτακοσίους στρατιώτας ἐισάπαξ. Ἰεσσαβὰδ υἱὸς Ἄγαμνη· καὶ οὗτος ἐσπάτο τὴν βορμαίαν αὐτοῦ ἐπὶ τριακοσίους τραυματίας ἐν καιρῷ ἐνί. Ἐλεανὰν υἱὸς Σωσῆ· οὗτος, συναχθέντων τῶν ἀλλοφύλων, μόνος ἤλατο ἐπ' αὐτοὺς, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀνήρκει, ὥστε τὸ ἔδρυ ἐμπαγήναι τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ λαὸς ὀπίσω αὐτοῦ ἐπέκυλευε. Μαρά υἱὸς Ἀσά, ὁ Σαρουγαῖος· οὗτος ἐπέλιθοντων τῶν ἀλλοφύλων, καὶ βουλομένων ἀρπάσαι τὴν μερίδα τοῦ ἀγροῦ, πλήρη ὄσων φακῶν, τοῦ τε λαοῦ φυγόντος, μόνος ἔστη· καὶ τοὺς μὲν ἀλλοφύλους ἐδίωξε, τὸν δὲ μερίδα τοῦ ἀγροῦ ἐγύλασεν.

(8) In O, legitur, Ἰεβοσέθ.

(9) Hæc nomina multum variant in II Reg. xliii,

et in I Paralip. xxvii.

Ἐλάτῃρ, υἱὸς Δωδεκαρχωνί· καὶ οὗτος, μετὰ τὸν οὐρανὸν κρηθῶν, καὶ ἐπελθόντων τῶν ἀλλοφύλων, τοῦ τε λαοῦ φυγόντος, μόνος ἐστηλώθη· καὶ τοὺς μὲν ἀλλοφύλους ἰδούσας, τὴν δὲ κρηθὴν ἔσωσε. Τρεῖς δὲ δυνατοὶ ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἦσαν μετὰ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τῶν ἀλλοφύλων κυκλωσάντων τὴν Βηθλεὲμ, τοῦ δὲ Δαβὶδ ἐπιθυμήσαντος πιεῖν ἐκ τοῦ λάκκου τοῦ ἐν Βηθλεὲμ, εἰδόντες οἱ τρεῖς, καὶ διαβρόθήσαντες τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων, ὕδρευσαντο ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ ἤνεγκαν ὕδωρ τῷ Δαβίδ. Θαυμάσας δὲ ὁ Δαβὶδ τὴν δύναμιν αὐτῶν, τὸ μὲν ὕδωρ ἐδέξατο, πιεῖν δὲ οὐκ ἐθέλησεν· ἀλλ' ἔσπεισεν αὐτὸ τῷ Κυρίῳ λέγων· « Ἰατὸς μοι, Κύριε, τοῦτο ποιῆσαι· εἰ αἶμα τῶν ἀνθρώπων τῶν πορευθέντων παρὰ ψυχᾶς αὐτῶν ποίμαι· » Βανείας, υἱὸς Ἰωβὰβ, πολλὰ μὲν ἐποίησεν ἔργα δυνατὰ· ἐπάταξεν δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἀριθλ τοῦ Μωάβ, καὶ καταβᾶς ἐν ἡμέρᾳ χιθὼς εἰς λάκκον, ἐπάταξεν τὸν λέοντα. Οὗτος ἐπάταξεν καὶ ἄνθρωπον δυνατὸν Αἰγύπτου πεντάπτερον ὄντα, καὶ ἔχοντα ὄδρον ὡς ἔξιλον διαβάθρας· ἀρπάσας γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὸ ὄδρον μετ' αὐτοῦ τοῦτον ἀπέκτεινεν. Ἀβισὰ ἀδελφὸς Ἰωάβ, υἱὸς Σαρβιζᾶς τῆς ἀδελφῆς Δαβίδ. Ἄρχων μὲν ἦν καὶ οὗτος ἐν τοῖς προσηρμένους τρισίν· αὐτοὺς δὲ ἐπάταξεν τραυματίας τριάκοντα ὄρατι ἐν καρπῷ τινι, καὶ ἔτραγεν εὖς ὄρατος ἐν τοῖς ὄραισι. Καὶ πάλιν αὐτὸς ἐπάταξεν καὶ ἐθανάτωσεν τὸν Ἑσβιὴν, θέλοντα ἀναρῆσαι τὸν Δαβίδ. Ἦν δὲ ὁ Ἑσβιὴν ἐκγονὸς τοῦ Ραφᾶ· ὄδρον δὲ εἶχε σταθμοῦ ἑξακτῶν χιλιῶν τριάκοντα σίκλων, καὶ περιζωμένος ἦν κορύνῃ. Οὗτοι μὲν οὖν μεγάλοι καὶ δυνατοὶ ἦσαν· τοῖς δὲ πολεμιστῶς πάντας εἶχε Δαβὶδ μυριάδας τριάκοντα τέσσαρας καὶ διακοσίας.

*Βιβλίον ε', Βασιλείαι τρίτη καὶ τετάρτη.*

15. Ἐν μὲν οὖν τῇ τρίτῃ πάλιν περιέχεται, ὅτι, γηράσαντος τοῦ Δαβίδ, ἐπαίρει αὐτὸν Ἀδωνίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ χωρὶς τοῦ πατρὸς ἀναγορεύει αὐτὸν βασιλεῖα. Καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ Δαβίδ, ἀποστέλλει Ναθάν τὸν προφήτην, καὶ Σαδὸκ τὸν ἱερέα, καὶ Βανείαν υἱὸν Ἰωβὰβ, καὶ ἐντέλλεται αὐτοῖς, καὶ χροῦσαι τὸν Σαλομῶνα εἰς βασιλεῖα ἐπὶ ζώντος τοῦ Δαβίδ. Ὁ μὲν οὖν Ἀδωνίας εὐθύς καταλίεται· ὁ δὲ Σαλομῶν, διαδεξάμενος, οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου καὶ τὸ τεῖχος Ἱερουσαλὴμ ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν. Ἦσαν δὲ αὐτῷ ἀπὸ τῶν προσηλύτων ἀφροντες μὲν ἄρσιν ἑβδομήκοντα χιλιάδες· λατόμοι δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν προσηλύτων μυριάδες ἑκκτῶ. Ἐπιστατοῦντας δὲ τοῖς ἔργοις εἶχε τρισχιλίους (10) εἰκοσι. Καὶ εἰς μὲν τὴν τροφὴν αὐτῶν καὶ τὰ δέοντα δώδεκα ἦσαν οἱ χορηγοῦντες ἑκατὸν μῆνα. Καὶ ἦν τὸ κατ' ἡμέραν αὐτῶν τοῦτο· ἅ κόροι σεμιδάλευς, ε' κόροι ἀλεύρου κεκουπανισμένοι, μῆζοι ἐκλεκτοὶ δέκα, βόες δὲ νομάδες εἰκοσι, πρόβατα ρ', ἐκτὸς ἐλάφων καὶ δορκάδων, καὶ ὀρνίθων ἐκλεκτῶν σσευτῶν. Ἀγέλην δὲ εἶχε θηλειῶν μὲν ἑπτακτῶν τοιαύτων μυριάδας τέσσαρας, ἑπτακτῶν δὲ εἰς ἄρματα χιλιάδας ιβ'. Πλοῦτον δὲ εἶχε πολὺν· ἐν γὰρ τῷ ἐνὶ ἐνιαυτῷ τοῦ κομισθέντος αὐτῷ χρυσοῦ ἦν ὁ σταθμὸς· τάλαντα χξς', χωρὶς τῶν σφῶν τῶν ἰποπεταγμένων. Καὶ ἡ βασίλισσα δὲ Σαβὰ ἔλθοῦσα πρὸς αὐτόν, δέδωκεν αὐτῷ χρυσοῦ τάλαντα ρκ', καὶ

11 Reg. xxiii. 17.

(10) Ο', ἑξακοσίας.

A secutus, bordeum delendit ac servavit. Tres vero fortes ex triginta erant cum Davide. Et cum Philisthæi Bethlehem obsidione cinxissent, atque ex cisterna Bethlehem hibernæ cuperet David, hi tres castra Philistinorum perruperunt, haustamque ex cisterna aquam Davidi attulerunt. Admiratus David ipsorum virtutem aquam quidem accepit, bibere vero noluit, sed libavit eam Domino, dicens: « Propitius sit mihi Dominus, ne hoc faciam. An sanguinem istorum hominum, qui cum animalium suarum periculo profecti sunt bibam? » Baneas filius Jodæ, qui multa fortia facta designavit, et filius Ariel Moah percussit, et cum in die nivis ad cisternam descendisset, leonem percussit. Illic et fortem quemdam virum Ægyptium quinque cubitorum staturam habentem, et hastam instar scalæ neuticæ gestantem, percussit: hastam enim illi ademit, ac illa eum occidit. Abisa frater Joab filius Sarvize sororis Davidis, princeps erat et iste inter tres, de quibus dictum est. Percussit autem tempore quodam triginta vulneratos laqueis suis, et capreae instar currebat in montibus: et præterea percussit et occidit Esbien, qui Davidem occidere volebat. Erat autem Esbien de genere Raphæ, et hasta ipsius trecentos aeris siclos ponderabat, et clavam gestabat. Itaque isti erant magni et potentiores. Bellatorum autem in universum habuit David myriadas triginta quatuor et ducentos.

καὶ δυνατοὶ ἦσαν· τοῖς δὲ πολεμιστῶς πάντας εἶχε

*Liber X, Regnorum tertius ac quartus.*

15. In tertio Regnorum continetur ista: Adonias, senio jam gravato Davide patre, seipsum extollit, et sine patris conscientia regem se declarat. Quo cognito David, mittit Nathan prophetam et Sadoch sacerdotem, ac Baneam filium Jodæ: præcipitque eis, ut Salomonem ungant in regem, quod et faciunt, adhuc vivente Davide. Adonias itaque res confestim pessumdantur. Salomon vero, cum successisset patri, septennio domum Domini, et muros Jerusalem ædificavit. Erant autem illi septuaginta millia proselytorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum, item proselytorum. Qui autem operibus præerant, numero erant ter mille viginti. Alimonia vero illorum singulis mensibus duodecim viri ministrabant. Impendebantur autem singulis diebus cori similaginis triginta, farinæ contusæ cori sexaginta, vituli selecti decem, boves pasculi viginti, oves centum, exceptis cervis et capreis, atque altilibus saginatis. Gregem vero habuit equarum, quæ feturæ gratia aliebat, quadraginta millia, equorum vero currulium duodecim millia. Divitias illius erant multæ. Singulis enim annis afferbantur illi auri talenta sexcenta sexaginta sex, absque tributis, quæ pendebantur a subditis. Sed et regina Saba, cum ad ipsum venisset, dedit ei auri talenta centum viginti, lapides pre-

tosios, et aromata infinita. Post mortem Salomonis in regnum successit Roboam filius ejus : sub quo scissum est regnum, ita ut decem tribus Samariam abscesserint, duæ vero reliquæ in Jerusalem manserint ; Juda videlicet et Benjamin. Complectitur itaque tertius hic liber res gestas et annos regum istorum : Salomonis, qui simul omnium tribuum rex erat. Postquam autem divisum est regnum, ut diximus, in Judæa duarum tribuum principatum gesserunt Roboam, Abia, Asa et Josaphat : decem vero reliquarum in Samaria, Jeroboam, **110** Nathath, Baasa, Elan, Zambre et Achaab. Tractat et de prophetis, videlicet istis : de Nathan, Gad et Achia Selouita, necnon de eo qui contra altare Samaritæ clamavit ; de Elia et Eliseo , et eo, qui (regi) Achaab prophetavit de filio Ader, et illius percussore, qui et Achaab reprehendit ; quod filii prophetarum seorsum vitam ducerent. Habetur etiam hoc libro, quomodo prophetaverit Elias, et non pluerit per tres annos, et corvi propter verbum Domini mane panes, vesperi carnes ipsi detulerint. Effecit etiam in Sarephta Sidoniæ per verbum Domini, ut hydria farinæ viduæ non defecerit, et oleario vasculo nihil decederit. Præterea et filium ejus mortuum orando vitæ restituit, et prophetas Baal occidi curavit, quorum numerus erat quadringenti quinquaginta. Jordanem quoque melote percussit, undaque illius utrinquæ divisa, pedes fluvium transivit. Terminatur autem tertius hic liber morte Achaab regis Israel, et morte Josaphat regis Juda, desinens in principium regni Ochoziæ filii Achaab, et in principium regni Joram filii Josaphat regis Juda.

#### Liber IV, Regnorum.

16. In quarto libro enarratur, quomodo duo duces quinquagenarii regis Ochoziæ igne cœlitus per verbum Eliæ prophetæ consumpti, et Elias tandem sublatus sit, spiritusque Eliæ Eliseo requieverit, ita ut essent ei duplicia in spiritu. Quomodo Eliseus Sunamitidis filium mortuum precando excitaverit, et Neæman Syrum a lepra mundaverit, vascula uxoris prophetæ mortui in verbo Domini oleo repleverit : item quod super ossa ipsius mortui cujusdam accincti hominis cadaver conjectum, mox atque prophætæ ossa tetigerat, revixerit : quod cum melote Eliæ Jordanem percussit, diremptaque hac atque illac unda, pedibus et ipse fluvium transiverit. Continetur etiam isto volumine, quomodo Senacherim et Rapsakes post multas blasphemias profligati sunt, deque exercitu ipsorum una nocte occisa sunt centum octoginta quinque virorum millia : et quomodo Josias rex universa simulacra sustulerit, lucos succiderit, et Pascha, sicut scriptum est, rite servaverit. Habet hic liber Regum quoque gesta et annos eorum, qui in Judæa regnarunt, Joram Ochoziæ, Joas, Amasæ, Osia, Joatham, Achaz, Ezechia, Manasse, Amos, Josia, Joa-

Α ἴθων τίμιον, καὶ ἡδύσματα ἀμύθητα. Μετὰ δὲ θάνατον Σαλομῶνος, διεβέβητο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ῥοβοὰμ τὴν βασιλείαν· καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐσχίσθη ἡ ἀρχὴ· καὶ ἕκαστα μὲν φυλάτῃ ἀπὸ τῶν εἰς Σαμάρειαν· δύο δὲ ἔμειναν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἡ Ἰουδα καὶ ἡ Βενιαμὴν. Εἰσὶν οὖν τὰ ἐμπεριεχόμενα τούτων τῶ τρίτῳ βιβλίῳ πράξεις καὶ ἑτη βασιλείων τούτων· Σαλομῶνος βασιλείων πάντων ὁμοῦ. Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς βασιλείας, ὡς εἰρηται, τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ βασιλέων τῶν δύο φυλῶν, Ῥοβοὰμ, Ἀθίου, Ἀσά, καὶ Ἰωσαφάθ· τῶν δὲ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλέων τῶν δέκα φυλῶν, Ἰεροβοὰμ, Ναβὰθ, Βασαῖ, Ἠλάν, Ζαμβροῦ, καὶ Ἀχαάβ. Καὶ περὶ προφητῶν δὲ διαλαμβάνει τούτων· Ναθάν, καὶ Γαδ, καὶ Ἀχιά τὸ Σηλωνίτην, καὶ τοῦ ἐπικαλεσαμένου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς Σαμαρείας· καὶ περὶ Ἠλίου καὶ Ἐλισσαίου, καὶ τοῦ προφητεῦσαντος ἐπὶ Ἀχαάβ περὶ τοῦ υἱοῦ Ἀδερ, καὶ τοῦ πατάξαντος αὐτὸν, καὶ ἐλέγξαντος τὸν Ἀχαάβ· καὶ οὗ ἦσαν οὖν τῶν προφητῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀναχωροῦντες. Ἔστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ, πῶς Ἠλίας προσφῆταιτος, καὶ οὐκ ἔβραξεν ἑπτὰ ἑτη τρία, καὶ οἱ κίρακες ἔφερον αὐτῷ δὲ βῆματα Κυρίου πρῶτως μὲν ἄρτους, δευτέρως δὲ κρέα. Ἐν τε τῇ Σαρεφθᾷ τῆς Σιδωνίας παποίηκε δὲ βῆματα Κυρίου μὴ ἐκλείπειν τῆς χήρας τὴν ὑδρίαν τοῦ ἀλευροῦ, καὶ τὸν καμφάνην τοῦ ἐλαίου μὴ ἐλαττονηθῆναι. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν αὐτῆς ἀποθανόντα ἤγειρεν εὐζήμενος· τοὺς δὲ προφῆτας τοῦ Βαάλ ἐποίησεν ἀναιρεθῆναι, ὄντας τὸν ἀριμὸν υἱόν. Καὶ τῇ μηλωτῇ δὲ ἐπάταξε τὸν Ἰορδάνην, καὶ διτρεθῆν ἐνθα καὶ ἐνθα τὸ ὕδωρ, καθ' ἑξῆς τῷ ποδὶ τῶν ποταμῶν. Ἀγγει δὲ ἡ βίβλος αὐτῆ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀχαάβ βασιλέως Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὸν θάνατον Ἰωσαφάτ βασιλέως Ἰουδα, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν βασιλείας Ὀχοζίου υἱοῦ Ἀχαάβ, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν Ἰωρὰμ υἱοῦ Ἰωσαφάτ βασιλέως Ἰουδα.

#### Βίβλος δ', Βασιλείων.

16. Ἐν δὲ τῇ τετάρτῳ βιβλίῳ ἐστὶ, πῶς οἱ δύο πενηκόνταρχοι τοῦ Ὀχοζίου περὶ ἀνηλώθησαν διὰ βῆματα Ἠλίου τοῦ προφήτου, καὶ οὗ ἀνεληφθῆ Ἠλίας, καὶ ἐπανεπαύσατο ἐπὶ Ἐλισσαίῳ τὸ πνεῦμα Ἠλίου, καὶ γέγονεν αὐτῷ διπλᾶ ἐν πνεύματι· καὶ πῶς ὁ Ἠλισσαίος τὸν μὲν υἱὸν τῆς Σουναμίτιδος ἀποθανόντα ἤγειρεν εὐζήμενος, τὸν δὲ Νεαμάν τὸν Σύρον ἐκαθάρισεν ἀπὸ τῆς λέπρας, τῆς τε γυναικὸς τοῦ προφήτου πεπλήρωκε τὰ ἀγγεῖα ἐλαίου ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ ἐπὶ τὰ ὄσθα δὲ αὐτοῦ μετὰ θάνατον ἐβρίβη νεκρὸς μονόζωνος, καὶ ὡς ἦλθαι τῶν ὀστέων τοῦ προφήτου, ἀνέζησε· καὶ τῇ μηλωτῇ Ἠλίου ἐπάταξε τὸν Ἰορδάνην, καὶ διτρεθῆ ἐνθεν καὶ ἐνθεν τὸ ὕδωρ, καὶ διέθη πετῆ καὶ αὐτός. Ἔστι δὲ ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ πῶς ὁ μὲν Συναρχελεμ καὶ Παφάτζης, πολλὰ βλασφημησάντες, ἐδωλύθησαν καὶ χιλιάδες ἀνθρώπων αὐτῶν ροῦ' ἐν μιᾷ γυκτὶ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωσίας καθέειλε πάντα τὰ εἰδωλα, καὶ τὰ εἰση ἐξέκοψε, καὶ πεποίηκε τὸ Πάσχα, ὡς γέγραπται νομίμως. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος καὶ πράξεις βασιλέων καὶ ἑτη τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ Ἰωρὰμ, καὶ Ὀχοζίου καὶ Ἰωδᾶ καὶ Ἀμεσσία, καὶ Ὀζίου, καὶ Ἰωθάν, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκίου, καὶ Μανασσῆ, καὶ Ἀμώς, καὶ Ἰωσία, καὶ

Ἰωαχάζ, καὶ Ἐλιακίμ, καὶ Ἰωακείμ, καὶ Ματθανάν, ἅμα καὶ Σεδεκία· τῶν δὲ ἐν Σαμαρείᾳ Ὀχοζίου, καὶ Ἰωράμ, καὶ Ἰού, καὶ Ἰωαχάζ, καὶ Ἰωάζ, καὶ Ἰεροβοάμ, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Σελούμ, καὶ Μαναήμ, καὶ Φακισίου, καὶ Φακί, καὶ Ὀσρέ· καὶ περὶ προφητῶν, Ἠλία, καὶ Ἐλισσαί, καὶ Ἰσάου, καὶ Ἰερμίου, καὶ οἱ ἡ μὴν βασιλεῖα Σαμαρείας πέπαυται ἐπὶ Ὀσρέ, ὑπὲρ ἧλδ τῶ καὶ σφάξαν τὸν Φακί υἱὸν Ῥομελίου· ἡ δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλεῖα πέπαυται ἐπὶ Σεδεκίᾳ. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἀπήχθη εἰς Βαβυλῶνα, καὶ ἀφαιρεθέντων αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς μύλωνα ἐβλήθη ἐτη κς'. Μετὰ ταῦτα, ὤφωσαν αὐτὸν τὸν Ἰωακείμ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ ἔδωκε αὐτῶν τὸν θρόνον ἐπάνω τῶν ἰκεί βασιλῶν, καὶ συνήσθητε καὶ συνέπιπε μετ' αὐτοῦ ἕως ἡμέρας ζωῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τοῦτος λέγει τὸ βιβλίον, αἰχμαλωτισθέντος τοῦ λαοῦ, καὶ τῆς πόλεως πάσης ἀλώσεως.

(11) Ἐπιτομὴ πρόξενον τῶν βασιλέων τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἰσραήλ.

17. Ἀρχῆθεν οὖν πάλιν ἀναληπτῶν τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐπιτομὴν ἐκθετόν τῶν πάντων βασιλέων, καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν τῆς Σαμαρείας, καὶ τῶν ὀνόματι καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ τῆς ἐκάστου βασιλείας ἐτη· καὶ πρῶτον περὶ τῶν βασιλέων Ἱερουσαλὴμ. Μετὰ δὲ τὸ ἀπαλίσθη ἐν Σαουλ, βασιλεύσαντος ἐτη μ', Δαβὶδ βασιλεύει ἐπὶ πάντα τὸν Ἰσραήλ, καὶ αὐτὸς ἐτη μ'· οὗτος ἐν μὴν Χεθρών ἐτη ζ', ἐν δὲ παντὶ Ἰσραήλ καὶ Ἰούδα ἐτη λγ'· καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖ ἐν τελείᾳ καρδίᾳ. Ἐπὶ τούτου ἦσαν προφῆται Σαμουὴλ, Ναθάν, Γάδ. Σαλομών ὁ υἱὸς Δαβὶδ ἐβασίλευσεν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν ἐτη μ' καὶ αὐτὸς· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ἦσαν προφῆται Ναθάν καὶ Γάδ. Ῥοβοάμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐβασίλευσεν ἐτη ιζ'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Ἐπὶ τούτου ἐλογίσθη ἡ βασιλεία, καὶ ἔμεναν μετ' αὐτοῦ μὲν ἐν Ἱερουσαλὴμ φυλαὶ δύο, καὶ Ἰούδα καὶ ἡ Βενιαμίν· ἐν δὲ τῇ Σαμαρείᾳ φυλαὶ ἕξκα. Ἐπὶ τούτου ἦσαν προφῆται Ἀχίας ὁ Σηλωνίτης, καὶ Σαμαίας, καὶ Ἀδδῶ. Ἀδδῶ υἱὸς αὐτοῦ ἐτη τριβ. Καὶ οὐκ ἦν ἡ καρδία αὐτοῦ τελεία, ὡς Δαβὶδ, ἀλλὰ ἐπορεύθη ἐν ταῖς ἀμαρτίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἀδδῶ ὁ προφήτης. Ἀσσά υἱὸς αὐτοῦ ἐτη μα'· καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖ· ἀλλ' ἔτι ἦν τὰ ὑψηλά· ἐπὶ τούτου ἦσαν προφῆται Ἀζαρίας υἱὸς Βάθ, καὶ Ἀναμῆ. Ἰωσαφάτ υἱὸς αὐτοῦ ἐτη κς'· καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖ· ἀλλὰ τὰ ὑψηλά ἐτι ὑπῆρχε. Καὶ μετὰ ταῦτα μέμψεν ἔσχεν ἀνομίας, οἱ ἐφύλασσε τῶ Ὀχοζίᾳ βασιλεῖ Ἰσραήλ, καὶ ἐκονήσαντες αὐτῶ εἰς πλοίων πραγματείας. Ἐπὶ τούτου ἦσαν προφῆται Ἠλίας, Ἐλισσαί, Μιχαίας, καὶ Ἰού ὁ τοῦ Ἀναμῆ, καὶ Ὀζιήλ ὁ τοῦ Ζαχαρίου, καὶ Ἐλιαδ ὁ τοῦ Ἰωδᾶ ἀπὸ Μαρίας. Ἰωράμ υἱὸς αὐτοῦ ἐτη η'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Εἶχε γὰρ γυναῖκα θυγατέρα Ἀχαάβ. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦσαν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαίος. Ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτος σ'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρόν. Μετ' αὐτὸν Γοθολία ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐτη ἑπτὰ. Ἰωάκ υἱὸς Ὀχοζίου ἐτη μ'. Οὗτος ἐφόνευσεν Ζαχαρίαν, καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖ ἕως Ἰωάκ ὁ συνενθὸς εἶη, καὶ ἐφύλασσε αὐτόν. Τούτων ἀπέκτειναν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἐν

A chaz, Eliakim, Joakim et Matthanan, qui et Sedekias dicebatur. Eorum vero, qui in Samaria: Ochozias, Joram, Jehu, Joachaz, Joas, Jeroboam, Zacharias, Sellum, Manaem, Phakessias. Phakes, Osee: et de prophetis, Elia, Elisco, Isaiā et Jeremia. Præterea quomodo regnum Samariæ desierit, ut Osee filio Hela, qui Phakee filium Romelie occidit, regnum vero Jerosolymitanum sub Sedekia cessavit. Nam et ipse in Babylonem abductus, et effossis oculis in pistrinum annos viginti sex abjectus est. Postea vero rex Babylonis regem Joakim exaltavit, thronumque illius supra cunctos qui illic erant reges extulit et cum eo edit et bibit omnibus diebus vite ipsius. In hisque desinit liber iste, in servitutem abducto jam populo, et tota urbe capta.

Epitome gestorum regum Judæ et Israel.

17. Ab initio repetenda nobis hæc sunt, et per epitomen exponenda omnium regum cum Judææ, cum Samariæ nomina, res gestæ et regni cujusque anni. Et primum de regibus Jerusalem. Post interitum Saulis qui annos regnaverat quadraginta, regnavit David super universum Israelem, et ipse annos quadraginta; In Chebron, septem deinde super omnem Israelem et Judam triginta tres, et fecit quod rectum erat, corde perfecto; sub hoc erant prophætæ: Samuel, Nathan, Gad. Salomon filius David, et ipse super omnem populum regnavit annos quadraginta, et fecit quod malum erat. Sub isto erant prophætæ, Nathau et Gad. Roboam filius Salomonis regnavit annos septemdecim, et fecit quod malum erat; sub hoc scissum est regnum, et manserunt cum ipso in Jerusalem tribus dæc, Juda et Benjamin; in Samaria vero reliquæ duæ. Hujus tempore erant prophætæ Achias Selonites, et Samæas, et Addo. Abias filius ejus regnavit annos tres. Cor hujus non erat perfectum, sicut Davidis, sed ambulavit in peccatis patris sui; sub hoc vixit Addo propheta. Assa filius ejus regnavit annos quadraginta et unum, et fecit quod rectum erat, verumtamen adhuc erant excelsa; sub isto prophætæ erant Azarias filius Oded, et Anami. Josaphat filius ejus regnavit annos viginti quinque, et fecit quod rectum erat, attamen adhuc erant excelsa. Postea oburgatus eo nomine fuit, quod amicitiam junxerat cum Ochozia rege Israel, et in nautica negotiatione socius illi fuerat. Hujus tempore erant prophætæ Elias, Elisæe, Michæas, Hiu filius Anami, Oziel filius Zachariæ, et Eliada Odias de Marisa. Joram filius Josaphat regnavit annos octo, et fecit quod malum erat. H. buit enim uxorem filiam Achaab: hujus ævo erat prophætæ Elias et Elisuse. Ochozias filius ejus regnavit annum unum, et fecit quod malum erat. Post hunc regnavit mater ipsius Gotholia annos septem. Joas filius Ochoziæ regnavit annos quadraginta. Iste occidit Zachariam, et donec Jodæ vir prudens viveret,

(11) Titulus adjectus fuit ab editoribus Parisiensibus.

a quo instituebatur, fecit quod rectum erat. Hunc A interfecerunt ipsius servi in domo Maeloth; huius tempore prophetavit Azarias filius Jodæ. Amesias filius ejus regnavit annos viginti novem, et fecit initio regni quod rectum erat, sed non sicut David: nam adhuc populus immolabat in excelsis, et lucos non excidit: sub hoc prophetarunt prophetae quidam, quorum tamen nomina scripta non sunt. Postquam vero eos qui in Seir habitabant percussit, in superbiâ elatus est, idola habitantium in Seir coluit, et in manus hostium traditus, percussus est, Azarias, qui et Ozias, annos quinquaginta duo; et primum quod rectum erat fecit, sicut et pater ipsius, excelsa tamen non abstulit. Cum autem prospere rem ageret, elatus est animo, voluitque per seipsum adolere in templo, quod solis sacerdotibus licebat. Quapropter et lepra percussus est, postquam audisset: « Non tuum est, Ozia, adolere Domino, sed sacerdotum filiorum Aaron, qui sanctificati sunt<sup>42</sup>: » sub hoc prophetavit Isaias. Jonathan filius ejus annos sedecim, et fecit quod rectum erat, quemadmodum pater ejus, verumtamen excelsa non est demolitus, et sub hoc erat Isaias. Achaz filius ejus regnavit annos sedecim, et fecit quod malum erat; in diebus ejus erant prophetae Isaias et Oded. Ezechias filius ejus annos viginti novem, et fecit quod rectum erat, sicut David perfecte; iste abstulit serpentem æneum, quem suspenderat Moyses; sub hoc quoque erat Isaias. Isto regnante Sennacherim et Rapsakes Assyrii Dominum blasphemarunt, qui quidem postea percussi sunt, tum autem una nocte cæsi sunt ab angelo 185,000. Ezechias vero cum ægrotaret, et jam moriturus esset, ad prorogationem vite annos 15 accepit. Manasses filius Ezechias, annos 55, et malum fecit. Quæ namque Ezechias pater ejus demolitus fuerat, ipse restituit; alter Jeroboam factus Judæ, ita ut huius causa idem acciderit Jerusalem, quod 112 Samariæ. De illo namque dictum est: « Qui peccare fecit Judam<sup>47</sup>. » Quare et in Babylonem captivus adductus est. In captivitate tamen constitutus, ut in Paralipomenis scriptum est, penitentiam egit: quæ causa fuit ut illum Deus in Jerusalem reduxerit, ubi et regnum recuperavit. Postquam vero penitentiam egisset, et populum, ut Deo serviret, docuisset, tandem mortuus est. In civitate tamen David non est sepultus, sed in horto suo, in horto Hoza. Amos filius ejus regnavit annos duos, et fecit quod malum erat, sicut pater ejus Manasses et occiderunt illum pueri ipsius, sepultusque est in horto Hoza, in quo sepultus est et pater ipsius. Josias filius ejus regnavit annos 31. Hunc populus regem creavit, cum annos octo natus esset, et fecit quod rectum erat, ambulavitque in omni via David, nec declinavit ad dexteram, vel ad sinistram. Et enim lucos succidit, et omnia simulacra sustulit, cum annorum esset sedecim; legem vero Dei quesivit, et cum negle-

δικη Μαελώθ. Ἐπὶ τούτου ἐπροφῆτευσεν Ἀζαρίας [Ζαχαρίας] υἱὸς Ἰωδαΐ. Ἀμεσίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κβ' καὶ ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸ εὐθεῖς. ἀλλ' οὐκ ὡς Δαβὶδ· ἔτι γὰρ ὁ λαὸς θύσασκεν ἐν τοῖς ὕψηλοις, καὶ τὰ ἄλλα οὐκ ἐξῆρε. Καὶ ἐπὶ τούτου ἐπροφῆτευσαν προφῆται· ἀλλ' οὐκ ἐγράφθησαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα μέντοι, Ἀμεσίας, πατὴρ αὐτοῦ ἐν Σειρ, ἐπέθρη, καὶ ἐλάτρευσε τοὺς εἰδώλους τῶν Σειρ, καὶ ἐπατάχθη παραδοθεὶς τοῖς ἐχθροῖς. Ἀζαρίας, αὐτὸς ἔστιν Ὀζίας, ἔτη νβ' καὶ ἐποίησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸ εὐθεῖς, ὡς ὁ Πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὕψηλά οὐκ ἐξῆρεν. Εὐδοκίμως δὲ ἐπέθρη, καὶ θήλησεν ἑαυτῷ θυμιάται ἐν τῷ ναῷ, ὅπερ μόνους τοὺς ἱερεῖς οὐκ ἐξεσι. Διὸ καὶ ἐλεπρόθη, ἀκούσας· « Οὐ σοὶ, Ὀζία, θυμιάσαι τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρὼν, τοῖς ἡγιασμένοις. » Ἐπὶ τούτου προεφῆτευσαν Ἰσαίας. Ἰωθάμ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ις' καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖς, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὕψηλά οὐκ ἐξῆρε. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἰσαίας. Ἀχάζ, υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ις' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἰσαίας καὶ Ὀδὲδ προφῆται. Ἐζεκίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κβ' καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖς, ὡς Δαβὶδ τελείως. Οὗτος καθείλε τὸν θριν τὸν χαλκοῦν, ἐν ἐκρήμασι Μουσῆς. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἰσαίας. Ἐπὶ τούτου Σεναχηρείμ καὶ Ραψάκης, οἱ Ἀσσύριοι, βλασφημοῦντες, ἐπατάχθησαν μὲν αὐτοῖ μετὰ ταῦτα, ἐν μίῃ δὲ νυκτὶ χιλιάδες ῥεῖ. Ἐξελθὼν ἀγγελος ἀνέλε. Νοστήσας δὲ Ἐζεκίας, καὶ μέλλων ἀποθῆσκαι, ἔλαβε προσθήκην ἔτη ιε'. Μανασσῆς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη νε' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Οἱ γὰρ κατασκαφῆν Ἐζεκίας, ταῦτα οὗτος ἀνήγειρε· καὶ γέγονεν ἄλλος ἱεροδοκὸς τῷ Ἰούδα, ὥστε καὶ δι' αὐτὸν παθεῖν τὴν Ἰερουσαλήμ, ὡς τὴν Σαμάρειαν. Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ ἐλάχθη· « Ὁς ἐξῆμαρτε τὴν Ἰουδα·» διὸ καὶ αἰχμαλώτους ἀπήχθη εἰς Βαβυλῶνα. Ἄλλ' ἐν τῇ αἰχμαλωσίῃ, ὡς ἐν ταῖς Παραλιπομέναις γέγραπται, μετανοήσαντα αὐτὸν ἐπέστρεψεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ πάλιν ἀντελάβετο τῆς βασιλείας· μετανοῶν τε καὶ διδάσκων τὸν λαὸν δουλεύειν τῷ Θεῷ τελευτήσων. Οὐκ ἐτάχθη δὲ ἐν πόλει Δαβὶδ· ἀλλ' ἐν τῷ κήπῳ αὐτοῦ, ἐν κήπῳ Ὀζά. Ἀμῶς δ' υἱὸς αὐτοῦ ἔβασίλευσεν ἔτη β'. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μανασσῆς· καὶ ἀνέilon αὐτὸν οἱ παῖδες αὐτοῦ, καὶ ἐτάχθη ἐν τῷ κήπῳ Ὀζά, ἐνθα καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἰωσίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη λδ'. Τούτου ὁ λαὸς ἤγειρε βασιλέα, ἐτῶν ὄντα ὀκτώ· καὶ ἐποίησε τὸ εὐθεῖς ἐν πάσῃ ὁδῷ Δαβὶδ, καὶ οὐκ ἀπέστη δεξιῆ, οὐδὲ ἀριστερῆ. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἐξέκοψε, καὶ τὰ εἰδωλα πάντα καθείλε, γενόμενος ἐτῶν ις'· τὸν τε νόμον ζητήσας, καὶ εὐρών ἀμειψθέντα, ἀναγνωσθῆναι πεποίηκε. Καὶ τὸ Πάτχα ἐκήρυξε, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν, ὡς γέγραπται. Τούτου δὲ ἀνέλε Φαραὼ Νεχάω ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, φιλονικησάντα πρὸς αὐτόν. Ἐπὶ τούτου ἱερεῖας καὶ Σοφονίας ἦσαν οἱ προφῆται, καὶ Ἰωθάμ ἡ προφῆτις, γυνὴ Σαλλῆ. Ἰωθάμ υἱὸς αὐτοῦ μῆνας τρεῖς· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ μετέστησεν αὐτὸν Φαραὼ Νεχάω. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἰερε-

<sup>42</sup> II Paral. xxvi, 19. <sup>47</sup> II Paral. xxxix, 9.



μίας. Ἐλισαίμ ἕτερος υἱὸς Ἰωακίμ, ὃς καὶ μετωνομάσθη Ἰωακίμ, ἔτη ια' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἰωακίμ δ' καὶ Ἰερονίας υἱὸς αὐτοῦ μῆνας γ' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἀπέχθη εἰς Βαβυλῶνα. Μανθανὴν υἱὸς αὐτοῦ. Τοῦτον Ναβουχοδονόσωρ ἐποίησε βασιλεὺς, καὶ μετωνόμασε αὐτὸν Σεδεκίαν. Καὶ ἐβασίλευσεν ἔτη ια' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦν Ἰερεμίας. Ἔως τούτου ἡ βασιλεία τοῦ τοῦτο ἐκράτει, καὶ κατελύθη, ὡσπερ καὶ τῆς Σαμαρείας· καὶ γὰρ καὶ ἡ πόλις ἐδάμ, καὶ πάντες ἀπέχθησαν ἀγχιμάτωι εἰς Βαβυλῶνα μετὰ τῶν πενηνθῶν.

que est in Babylonem. Manthanan filius ejus. Hunc Nabuchodonosor constituit regem, Sedekiamque mutato nomine vocavit; regnavit annos 11, et fecit quod malum erat. Sub isto quoque erat Jeremias.

Ἦμοι οἱ γεγονότες βασιλεῖς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ μέχρι τῆς εἰς Βαβυλῶνα ἀχμαλωσίας ἐκκοι καὶ εἰς, ἀνευ δηλονότι τῆς Γοθολίας, βασιλευσάσης καὶ αὐτῆς, ὡς εἴρηται, μετὰ τελευτῆν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ὀχοζίου ἔτη ἐπτά.

#### Βασιλεῖς Ἰσραήλ.

18. Ἐξῆς δὲ βητέον καὶ περὶ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ γενομένων βασιλείων τοῦ Ἰσραήλ· πῶς τε ἐκαλεῖτο ἕκαστος τούτων, καὶ πόσα ἐβασίλευσεν ἔτη, καὶ ὅπως ἐβίωσεν.

Πρῶτος Ἰεροβοὰμ υἱὸς Ναβὰθ ἐβασίλευσεν ἐν Σαμαρείᾳ, σχισθεύσης τῆς βασιλείας, ἀναβάντων ἀπ' Αἰγύπτου. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ὡς οὐδεὶς ἕτερος. Θεοῦμένου γὰρ μὴ καταλυθῆ, ἐποίησε δαμάλεις χρυσοῦς δύο, καὶ ἠπάτησε τὸν λαὸν λέγων· «Ὅυτοι οἱ εἶσι εἰσι οἱ ἀναγαγόντες ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου.» Ἐπλάσται δὲ καὶ ἱερέας αὐταῖς, καὶ οὕτως αὐτὸς ἐξήμαρτε ἐν Ἰσραήλ. Αὐτῷ γὰρ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν κατακυλώθησαν. Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη κδ'. Ἐπὶ τούτου ἦν προφήτης Ἀχιά δ' Ἰηλυνίτης, καὶ ὁ ἐπικαλεσάμενος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κατ' αὐτοῦ.

Ναβὰθ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐβασίλευσε. Βαασὰ δ' ἄλλου γένους ἔτη κδ' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἠλά υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐβασίλευσε. Ζαμβρη (12) ἐτέρου γένους ἔτη ιβ' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἀχαάβ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κβ' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν πλέον τῶν ἄλλων. Ἐπὶ τούτου προφηταὶ ἦσαν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ Μιχαῖας, καὶ ὁ προφητεύσας τῷ Ἀχαάβ περὶ τῆς Συρίας καὶ τοῦ υἱοῦ Ἀδερ, καὶ ὁ πταίνας αὐτὸν τραύματι, καὶ ἐλέγξας τὸν Ἀχαάβ, καὶ πολλοὶ καθ' ἑαυτοὺς υἱοὶ τῶν προφητῶν. Ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ ἐπὶ τούτου ἦσαν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος. Αὐτοῦ γὰρ τοὺς πνευματικῶν ἐπάταξεν ἐν κυρίῳ Ἠλίας ἐν βήματι κυρίου. Ἰωαρὰμ, υἱὸς ἕτερος Ἀχαάβ, ἔτη ιβ' καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ οὐκ ἔτι τοῦ γένους αὐτοῦ ἐβασίλευσε. Καὶ ὁ μὲν Ἠλίας ἐπὶ τούτου ἀνέληφθη

A ctam invenisset, legi curavit, ac Pascha prædicavit celebravitque, sicut scriptum est. Hunc occidit Pharao Nechao ad Euphratem, cum contentio inter eos orta esset. Hujus tempore fuerunt prophetae Jeremias, Sopbonias et Oida prophetissa, uxor Selle. Joakaz filius ejus regnavit menses tres, et fecit quod malum erat, restituitque illum Pharao Nechao: sub hoc quoque vixit Jeremias. Eliakim alter filius Josiaz, qui et Joakim mutato nomine dictus est, regnavit annos 11, et fecit quod malum erat. Joakim, qui et Jechonias filius ejus, regnavit menses tres, et fecit quod malum erat, translatusque Nabuchodonosor constituit regem, Sedekiamque mutato nomine vocavit. Sub isto quoque erat Jeremias.

B Reges itaque in Jerusalem a Davide usque ad captivitatem Babylonicam fuerunt viginti unus: præter Gotholiam, quæ et ipsa sicut dictum est, post Ochoziaz filii mortem septem annos regnavit.

#### Reges Israel.

18. Consequenter et de regibus Israel, qui in Samaria regnarunt, dicendum est: nempe, quo quisque vocatus sit nomine, quot annos regnaverit, et quomodo vixerit.

Jeroboam filius Nabath, cum rediisset ex Ægypto, diviso regno primus regnavit in Samaria. Ita autem quod malum erat fecit, ut similis illi non fuerit. Veritus enim ne regnum ejus dissolveretur; duos aureos vitulos fecit, et populum seduxit, dicens: «Hi sunt dii qui eduxerunt nos ex Ægypto». Instituit etiam ipsius sacerdotas, atque ita peccare fecit Israelæ. Ipsum enim omnes postea reges imitati sunt; regnavit autem annos 24, sub hoc erat propheta Achia Selonita, et qui contra ipsum super altare vociferatus est.

Nabath filius ejus regnavit annos duos, et fecit quod malum erat. Nec amplius post illum de genere ipsius quisquam regnavit. Baasa de alia stirpe, regnavit annos 24, et fecit quod malum erat. Ela filius ejus annos 2, et fecit quod malum erat, nec de ejus stirpe postea quisquam regnavit. Zambro alterius generis regnavit annos 12, et fecit quod malum erat. Achaab filius ejus regnavit annos 22, et, plusquam cæteri, fecit quod malum erat: sub hoc prophetae erant Elias, Eliseus, Michæas, et qui regi Achaab de Syria et filio Ader propheta vit, qui proprio jussu percussus ac vulneratus, regem Achaab redarguit. Et præterea seorsum habitantes multi prophetarum filii. 113 Ochozias filius ejus, regnavit annos duos, et fecit quod malum erat. Hujus quoque tempore erant Elias et Eliseus: quinquagenarios enim alius igne percussit Elias in verbo Domini. Joram, alter filius Achaab,

<sup>12</sup> III Reg. xii, 28.

(12) In libro III Reg. dicitur Zambri regnasse septem tantum dies, et post eum Amai pater Achaab sædecium annos.

regnavit annos duodecim, et fecit quod malum erat. Post hunc nemo amplius de hac stirpe regnavit : sub isto assumptus est Elias. Eliseus vero perduravit usque ad Jeroboam filium Joas regem Israel. Erant autem sub istis etiam filii prophetarum. Jehu de alia stirpe filius Nemesse, regnavit annos viginti octo. Hic genus Achaab sustulit, et prophetas Baal per insidias occidit, statuamque illius contrivit. Et cum in hisce fecisset quod rectum erat, promissionem accepit quod ipsius filii ad quartam usque generationem sessuri essent super thronum toto corde : neque enim a peccatis Jeroboam abstinuit,

Joachaz filius ejus, regnavit annos 17 ; fecitque quod malum erat. Joas filius ejus regnavit annos selexim, et fecit quod malum erat. Jerusalem expugnata, aurum et vasa abstulit. Jeroboam filius ejus regnavit annos 41, et fecit quod malum erat. Zacharias filius Jeroboam regnavit menses sex, et operatus est malum. Hactenus genus Jehu in quartam generationem duravit. Sellum ex alia progenie filius Jabis, regnavit dies triginta, et fecit quod malum erat. Manaem ex alio genere filius Gadde, regnavit annos 20, et fecit quod malum erat. Phakeias, filius Manaem, regnavit annos 10, et fecit quod malum erat. Sub hoc quoque erant Isaias et Osee prophete. Osee aliunde natus filius Ela, regnavit annos 9. Iste occidit regem Phakee, et fecit quod malum erat, verumtamen non sicut qui

ante ipsum regurunt. In isto Osee finitum est regnum Samariae. Tunc enim cessavit ac perit Samaria, quam deinceps Assyrii inhabitaverunt, ex quibus orti sunt haeretici Samaritae, qui et Sadducei vocantur.

Collecta itaque eorum tempora, qui Jerosolymis a Davide usque ad Sedekiam regnaverunt, annos constituunt quadringentos. Reges universi fuerunt viginti unus, dempta Gotholia, et cuncti ejusdem stirpis Davidis videlicet, ut ab initio ad finem usque filia a patre regnum haereditario jure accepit. Ex his autem novem quod rectum, duodecim vero quod malum erat, operati sunt, dempta Gotholia.

Eorum vero tempora, qui in Samaria a Jeroboam usque ad Osee regnarunt, anni sunt ducenti sexaginta : reges autem universi decem et octo ex diversis stirpibus. Horum octo regnum invaserunt : omnes vero quod malum erat fecerunt, juxta peccatum Jeroboam.

#### Liber XI, Paralipomenon I et II.

19. Hoc nomine vocantur isti libri, quod multa in libris Regnorum praetermissa in ipsis contineantur. Habetur autem in primo libro omnium tribuum genealogia ab Adam usque ad reges secundum tribus, et populos, et familias, et domos. In secundo vero exponuntur gesta regum.

A ὁ δὲ Ἐλισσαῖος διέμεινε ἕως Ἱεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωᾶσ, βασιλέως Ἰσραὴλ. Ἦσαν δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ υἱοὶ τῶν προφητῶν. Ἰού ἐτέρου γένους, υἱὸς Ναμμεσσῆ, ἔτη κη'. Οὗτος ἀνέλε το γένος Ἀχαάβ, καὶ τοὺς προφήτας τοῦ Βαάλ ἐν περιουσίᾳ, καὶ τὴν στήλην αὐτοῦ συνέτριψε. Καὶ ἐν τούτῳ ποιήσας τὸ εὐθεῖ, ἔσχεν ἐπαγγελίαν, ὅτι, Ἰγὼι τέταρτοι καθίσονται οὗ ἐπὶ θρόνου Ἰσραὴλ. Πλὴν οὐκ ἐφύλαξεν ἐν ὄλῃ καρδίᾳ τὸν νόμον οὐκ ἀπέστη γὰρ τῶν ἀμαρτιῶν Ἱεροβοάμ διὰ τὰς θαυμάσιαις.

Israel. Verumtamen legem Domini non servavit

Ἰοᾶζ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιζ'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἰωᾶς υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ις'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Καὶ ἐπολέμει τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔλαβε τὸ χρυσίον καὶ τὰ σκεύη. Ἱεροβοάμ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη μα'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ζαχαρίας υἱὸς αὐτοῦ μῆνας εἴξ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἔως τούτου τὸ γένος Ἰού γεγονόσιν υἱοὶ τέταρτοι. Σελλόουμ ἐτέρου γένους υἱὸς Ἰαβίς ἡμέρας λ'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Μαναήμ ἄλλου γένους υἱὸς Γαδδῆ, ἔτη κ'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Φακειάς υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ε'· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν. Ἐπὶ τούτου Ἰσαιας καὶ Ὀσηῆ ἦσαν προφητεύοντες. Φακειά ἄλλου γένους, υἱὸς Ρομμίλου, ἔτη κ'. Οὗτος ἔσφαξε τὴν Φακειάν, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, καὶ ἐπὶ τούτου ἦσαν Ἰσάκας καὶ Ὀσηῆ οἱ προφῆται. Ὀσηῆ ἐτέρου γένους, υἱὸς Ἡδᾶ, ἔτη θ'. Οὗτος ἔσφαξε τὸν Φακειά, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν, πλὴν οὐχ ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ.

Ἔως τούτου τοῦ Ὀσηῆ κατέληξε καὶ ἡ βασιλεία Σαμαρείας. Ἐκτοτε γὰρ πέπαιται, καὶ ἀπόλωτο Σαμαρεία, καὶ λοιπὸν Ἀσσύριοι κατέφυκον ἐν αὐτῇ, ἐξ ὧν οἱ αἱρετικοὶ Σαμαρείταις γέγονασιν, καλούμενοι καὶ Σαδδουκαῖοι [I. Κουβαῖοι].

Συνάγονται οὖν οἱ χρόνοι τῶν μὲν Ἱερουσαλήμ βασιλευσάντων ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ μέχρι τοῦ Σεδεκία, καὶ αὐτοῦ, τὰ πάντα ἔτη υ', βασιλεῖς τε οἱ πάντες κα' ὄλου τῆς Γοθολίας, καὶ γένους ἅπαντες ἐνὸς τοῦ Δαβὶδ, παῖς παρὰ πατέρος κατὰ διαδοχὴν, ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν βασιλείαν κληρούμενοι. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν οἱ μὲν ποιήσαντες τὸ εὐθεῖ εἰσὶν θ', οἱ δὲ ποιήσαντες τὸ πονηρὸν εβ' χωρὶς τῆς Γοθολίας.

Τῶν δὲ ἐν Σαμαρείᾳ πάλιν βασιλευσάντων ἀπὸ Ἱεροβοάμ καὶ μέχρι Ὀσηῆ τὰ πάντα ἔτη σξ'· καὶ βασιλεῖς μὲν οἱ πάντες ιη', ἐκ διαφόρων δὲ γενῶν. Καὶ τούτων ὅστω ἐπὶ τὸ ἀρχεῖν ἀναθεθεγκότες· καὶ πάντες ἐποίησαν τὸ πονηρὸν, κατὰ τὴν ἀμαρτίαν Ἱεροβοάμ.

#### Βιβλίον ια', Παραλιπόμενα α' καὶ β'.

19. Ὅστω καλεῖται τὰ βιβλία ταῦτα, ἐπειδὴ παραλειφθέντα πολλὰ ἐν ταῖς Βασιλείαις περιέχεται ἐν τούτοις. Ἔστι δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ γενεαλογία πασῶν τῶν φυλῶν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῶν βασιλέων κατὰ φυλάς, καὶ κατὰ δήμους, καὶ κατὰ πατριὰς, καὶ κατ' οἶκον ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διαλαμβάνονται πράξεις τῶν βασιλέων.

Εἴρηται μὲν οὖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι οἱ συγγραψάμενοι τὰς τε πράξεις καὶ τοὺς χρόνους τῶν βασιλέων εἰσὶν οἱ κατὰ καιροὺς ὄντες προφήται· ὅπερ δὲ τοῦ γινώσκων ἐν μέρει αὐτοῖς, ἰσημειωσάμεθα ταῦτα ἐκ τῶν Παραλιπομένων· τὰ περὶ τοῦ Δαβὶδ ἔγραψε Σαμουὴλ, καὶ Ναθάν, καὶ Γάδ, οἱ προφῆται· τὰ περὶ Σολομῶντος, Ναθάν καὶ Ἀχιά, οἱ προφῆται· τὰ περὶ Ἰεροβόμ, Σαμαίας καὶ Ἀδδῶ, οἱ προφῆται· τὰ περὶ Ἀβιά, Ἀδδῶ δὲ προφήτης· τὰ περὶ Ἀσά ἐν τῷ βιβλίῳ Ἀθῶν περὶ τῶν Βασιλέων Ἰούδα· τὰ περὶ Ἰωσαφάτ, Ἰησοῦ δὲ προφήτης, οὗ τοῦ Ἀναμῆ, δε καταέγραψε βιβλίον Ἀθῶν Βασιλέων Ἰούδα· τὰ περὶ Ἰωάσ ἐπὶ τῆν γραφῆν τῶν Βασιλέων· τὰ περὶ Ἀμεσία ἐπὶ βιβλίον Βασιλέων Ἰούδα καὶ Ἰσραήλ· τὰ περὶ Ὑζίου, Ἰεσίας δὲ προφήτης· τὰ περὶ Ἰωθάμ ἐπὶ βιβλίον τῶν Βασιλέων Ἰούδα καὶ Ἰσραήλ· τὰ περὶ Ἀχάζ ἐπὶ βιβλίον Βασιλέων Ἰούδα καὶ Ἰσραήλ· τὰ περὶ Ἐζεκίου, Ἠσασίας υἱὸς Ἀμίου δὲ προφήτης· τὰ περὶ Μαωσῆ ἐπὶ Ἀθῶν τῶν ὀρώντων· τὰ περὶ Ἰωσίου ἐπὶ βιβλίον Βασιλέων Ἰούδα· τὰ περὶ Ἰωακίμ ἐπὶ βιβλίον Βασιλέων Ἰούδα καὶ Ἰσραήλ.

*Βιβλίον 1<sup>ον</sup>, Ἐσδρας α' καὶ β'.*

20. Ταῦτα τὰ δύο βιβλία παρ' αὐτοῦ εἰκίνον συγγραφήσαν, οὗ καὶ τῆν ἐπιγραφὴν ἐπιπέρονται. Ὄνομα γὰρ Ἐσδρας, ἑρμῆς ὢν καὶ ἀναγνωστής, ἐξηγῆται τῆν ἐπιδοδὸν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, τῆν ἀπὸ Περσῶν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ γενομένην. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διαλαμβάνει, ὅπως γέγονεν τὰ τῆς ἐπανόδου ἐν χειρὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, καὶ Ἐσδρα, καὶ Ζοροβάβελ, καὶ Νεεμίας εὐνοῦχου Ἰουδαίου. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπανόδου αὐτῆ· Τρεῖς στρατιῶται φυλάσσοντες τὸν βασιλέα, ὧν εἰς τὴν δὲ Ζοροβάβελ, ἤρισαν ἐν προβλήματι, τεθείσας ἐπαγγελίας αὐτῆσαν τὸν νεώτητα, ὅπερ ἂν ἐθέλησθ παρὰ τοῦ βασιλέως. Τοῦ τούτων ἑνὸς εἰπόντος κίψην τὸν οἶνον, τοῦ δὲ ἐτέρου εἰρηκότος κίψην τὸν βασιλέα, οὗ Ζοροβάβελ διετείνετο κίψην τὰς γυναῖκας, καὶ ὅπερ πάντα τῆν ἀλήθειαν. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα εἰρηκῶς νενίκηκε, καὶ ἤκουσεν αὐτῆσασθαι δὲ βούλεται, ἤξιωσεν αὐτὸς ἀρεθῆσαι τῆν αἰχμαλωσίαν, καὶ οὐκοδομηθῆσαι τῆν Ἱερουσαλήμ. Καὶ γέγονεν ὡς ἠξίωσεν καὶ ἀφελθῆ τῆ αἰχμαλωσία. Τότε γὰρ ἐπιδηρώθη καὶ τὰ ἐξήκοντα ἔτη τῆς ἔρηξις. Εἰσὶ δὲ οἱ ἀναθάνας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπὸ Ἰούδα καὶ Βενιαμῖν, καὶ οἱ Λευῖται πάντες ὁμοῦ τὸν ἀριθμὸν μυριάδας τέσσαρες καὶ διαξίλοι καὶ τριακῆσιοι καὶ ἐξήκοντα· παῖδες δὲ αὐτῶν καὶ παιδίσκαι, ζῆδ' οἱ ἄθοντες σμε' κάμηλοι υἱέ' ἑνοὶ ζῆχ'. Καὶ οἱ μὲν οὐκοδομοῦντες ἦσαν Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς οὗ τοῦ Ἰωσεδέκ, καὶ Νεεμίας· οὗ δὲ Ἐσδρας, εὐφρῆς ὢν ἐν τῷ νόμῳ, αὐτὸς προεκβόμει τὸν νόμον καὶ ἀνέγνω, καὶ διετύπως πάντα τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν, καὶ τοὺς Λευῖτας αὐτὸς ἔδειξεν ἐκ τοῦ νόμου, καὶ ἐποίησεν ἐκκληθῆσαι τὰς ἀλλογενεῖς γυναῖκας ἀπὸ τῶν λαθόντων αὐτὰς ἐν καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐξέκαλον γὰρ πάντας καὶ ἐκαθαρίσθσαν, καὶ ἐποίησαν τὸ Πάσχα νομίμως, καὶ γέγραπται, καὶ τῆν νηστειάν.

(15) Qui primus Esdræ hic dicitur, est in Vulgata tertius, et ad calcem Bibliorum positus extra canonicos.

*PATROL. GR. XXVIII.*

A Supra quidem dictum est, quod qui regum facta et tempora conscripserunt, prophete fuerint, qui singulis temporibus vixerunt. Ut autem speciatim quid quisque scripserit, cognoscatur, ex Paralipomenis ista annotavimus: Davidis historia scripserunt Samuel, Nathan et Gad prophete; Salomonis, Nathan et Achia prophete; Jeroboam, Samzeas et Addo prophete; Abise, 114 Ad. 10 propheta. Asa facta habentur in libro *Sermonum de regibus Juda*. Josaphat, Jchu propheta, filius Aname, qui librum *Sermonum de regibus Juda* scripsit. Quæ Joas gessit, relata sunt in scripturam Regnorum; quæ Amasias, in libro sunt regum Juda et Israel; quæ Ozias, scripsit Isaias propheta; quæ Joatham, sunt in libro Regum et Juda et Israel; quæ Achaz, in libro B habentur Regum Juda et Israel; quæ Ezekias fecit, scripsit Isaias propheta filius Amos; quæ Manasse, relata sunt in sermonem videntium; quæ Josias, in libro sunt Regum Juda; quæ Joakim, in libro habentur Regum Juda et Israel.

*Liber XII, Esdræ primus et secundus (15).*

20. Hi duo libri ab eo conscripti sunt, cujus et inscriptionem præferunt. Esdras enim iste sacerdos et lector cum esset, reditum filiorum Israel ex Perside ad Jerusalem, enarravit. In primo libro tradit, quomodo cura reditus fuerit in manu Jesu filii Josedec, et Esdræ, et Zorobabel, et Neemia eunuchi Judæi. Cæcio vero reditus hæc fuit: Tres milites regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa quæstionem quamdam contendebant, facta promissione, ut qui vinceret, a rege quidquid vellet peteret. Cum primus dixisset fortius esse vinum, alter fortiozem esse regem, Zorobabel contendit fortiores esse mulieres, veritatemque super omnia excellere. Hæc quia locutus Zorobabel, victor evasit: cum jussus esset petere quod vellet, petiit, ut captivitas solveretur, et Jerusalem ædificaretur. Atque ita ut petiit, factum est: dimissaque est captivitas. Tunc enim temporis adimpleti erant sexaginta iræ anni. Qui vero Hierosolymam et captivitate ascenderunt de tribubus Juda et Benjamin, cum Levitis, in universonum numero fuerunt quadraginta duo millia trecenti et sexaginta. Servi vero illorum et ancillæ, septem millia trecenti triginta quatuor. Cantores ducenti quadraginta quinque. Camell quadringenti triginta quinque. Asini sex millia septingenti viginti. Edificatores autem erant Zorobabel et Jesus filius Josedec et Neemias. Esdras vero, cum esset dexter in cognitione legis, legem protulit atque legit, constituitque cuncta ad templum pertinentia, et Levitas quoque ipse ex lege designabat. Præterea et alienigenas uxores abjici curavit ab illis, qui eas tempore captivitatis duxerant. Abjecerunt enim illas omnes, et mundati sunt, et Pascha, sicut scriptum est, et jejuniun legitime servaverunt.

11

Secundo autem libro eadem quidem de re ditu Babylone ait, præter problemata. Plura vero de Naemia eunucho exponit, quomodo et ipse templi adificationem petiverit. Et quomodo Esdras quidem lectoris fungeretur officio, Jesus vero et Banæas et Abias populum erudirent. Quod Esdras scientiam Domini legendo explicuerit, populus, per lectionem illius, quæ faciendæ erant intellexerit, et Pascha celebraverit. Servarunt etiam jejuniū mense septimo, et festum Tabernaculorum, sicut scriptum est. « Non fecerant, inquit, ad hunc modum a diebus Jesu filii Nave. » Esdras vero cum vidisset mulieres Azotias Hebræis conjugio junctas : lugens ac plorans, effecit, ut omnes promitterent se legem Dei servaturos, et eiecit mulieres illas, tanquam illicito conjugio junctas, et juravit universi se legem servaturos. Atque ita sanctificati et mundati exhilarati sunt, et abiit quisque in domum suam. Narratur autem et hoc de Esdra, quod cum libri per incuriam populi ac diuturnam captivitatem perissent, ipse illos, cum vir esset honesti studiosus, industrius, et lector, apud se omnes custodiverit, **115** et tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita Biblia servaverit.

#### Liber XIII, Psalterium Davidis.

21. Tametsi hic Psalmorum liber solius habet Davidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt psalmi ; scilicet Asaph, Idithum, filiorum Core, Aggæi, Zachariæ, et Æmam Israeliti. Sunt etiam nonnulli, qui una ab omnibus sunt dicti, quotquot videlicet « Alleluia » habent. Itaque Esdras omnes hosce psalmos a quibuscunque dictos nno complexus est libro, qui quidem quasi communes sint psalmi omnes quos continet, Psalmorum liber vocatur ; soli vero Davidi inscribitur, quia ille primus spiritum psallendi a Deo accepit, primusque psalmos composuit et scripsit, et predictos psalmistas ipse ex sacerdotibus selegit ac instituit, stationemque locorum illis, et ordinem melodix, ac tempus psallendi matutinum et vespertinum determinavit : et ita ordinavit ut alii aperto, alii clauso templo, alii a dextris, alii a sinistris starent : atque ita quidam Deo psallerent, laudemque ac hymnum voce canerent ; quidam vero confessionem ac laudem pulsarent, illi in citharis, citharis, nablis ac cymbalis, isti tubis in exaltando personarent. Sacerdotes igitur qui arcam Dei sub Davide portabant, erant numero mille et duo : nempe, ex filiis Caath, Uriel princeps et fratres ejus centum et decem ; ex filiis Merari, Ase princeps et fratres ejus 250 ; ex filiis Gedeon, Joel princeps et fratres ejus 150 ; ex filiis Elisabab, Samæas princeps et fratres ejus 200 ; ex filiis Chebron, Ener princeps et fratres ejus 80 ; ex filiis Eziel, Aminadam princeps et fratres ejus 112. Psaltes vero selecti ex ipsis erant, de quibus supra dictum est. Hi ad hunc modum instituti erant : Asaph et Ætham filii Core cymbalis æneis personabant, ut ab omnibus audirentur ; Zacharias vero

Α Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ λόγῳ τὰ αὐτὰ μὲν πάλιν λέγει περὶ τῆς ἑπανόδου, χωρὶς τῶν προβλημάτων τὰ πλεῖστα δὲ ἐξηγεῖται περὶ Νεεμίου τοῦ εὐνοῦχου, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤξιωσε περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἱεροῦ, καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἑσδρας ἀνεγίνωσκεν ὡς ἱησοῦς δὲ καὶ Βαναίας καὶ Ἀβίας ἦσαν συντείνοντες τὸν λαόν. Καὶ ὁ μὲν Ἑσδρας ἀναγινώσκων εἰπέσται ἐπιστήμη Κυρίου· ὁ δὲ λαὸς συνῆκεν ἐν τῇ ἀναγνώσει, καὶ ἐποίησε τὸ Πάσχα. Καὶ τῷ ἑβδόμῳ μνην ἐποίησαν τὴν νηστειάν, καὶ τὴν Σακροπηγίαν, ὡς γέγραπται· « Ὅτι, » φησὶν, « οὐκ ἐποίησαν οὕτως ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ. » Ἑσδρας δὲ, ἐπαρωχίως ἐπιμνησθεὶς γυναικας Ἀσωτίους τοῦς Ἑβραίους, πειθήσας καὶ κλαίσας, ἐποίησε πάντας ἐπαγγελιασθαι φυλάττειν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐξέβαλε τὰς γυναίκας ὡς παράνομον Β γάμον· καὶ ὤμοσαν πάντες φυλάξειν τὸν νόμον. Καὶ οὕτως ἁγιασθέντες καὶ καθαρισθέντες, ἠψήροῦνθησαν, καὶ ἀπήλθεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον ἑαυτοῦ. Ἰστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἑσδρα, ὅτι, ἀπολομένων τῶν βιβλίων ἐξ ἁμελείας τῶν λαῶν, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνον αἰμαλωσίαν, αὐτὸς Ἑσδρας, φιλόκαλος ὢν καὶ εὐφυῆς, καὶ ἀναγνώστης, ἐψύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδόσασκε, καὶ οὕτως διασωσέται τὰ βιβλία.

#### B *Blelor 17, Ψαλτήριον Δαβὶδ.*

21. Et καὶ τοῦ Δαβὶδ ἐπιγραφὴν ἔχει μόνου τοῦτο τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἄλλων εἰσὶν ἐν τούτῳ ψαλμῷ, τοῦ τε Ἀσάφ ὀηλονότι, καὶ τῶν Ἰδοῦμ, καὶ τῶν υἱῶν Κορέ, καὶ Ἀγγαίου, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Ἀμάν τοῦ Ἰσραηλίτου. Εἰσὶ δὲ καὶ κοινῶς παρὰ πάντων ὀμοῦ εἰρημίνοι τιναί, ὅσοι δηλαδὴ ἔχουσι τὸ « Ἀλληλούια. » Ὅ γούν Ἑσδρας, συναγαγὼν τούτους πάντας τοὺς παρ' ἑκάστου εἰρημίνοὺς ψαλμῶν, εἰς μίαν συνέθεκε βιβλίον· καὶ ὡς μὲν κοινῶν ὄντων πάντων τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων, βίβλος καλεῖται Ψαλμῶν· ἐπιγράφεται δὲ μόνον τὸν Δαβὶδ, ἐπειδὴ αὐτὸς πρώτος λαβὼν τὸ πνεῦμα τοῦ ψάλλειν παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρώτως τε συνέθεκε καὶ ἔγραψε ψαλμῶν· τοὺς τε προλεχθέντας λοιποὺς ψαλμῶν, αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐκλεχθεῖσας διέτυπωσε, καὶ τὴν τε στάσιν αὐτοῦ τῶν τόπων, καὶ τὴν τάξιν τῆς μεμβρίας, καὶ τὸν καιρὸν τὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑσπερινὸν ὥρισε καὶ ἐδέταξεν· ὥστε τοὺς μὲν ἀνογομένους τοῦ ἱεροῦ, τοὺς δὲ κλειομένους, καὶ τοὺς μὲν ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἐξ ἀριστερῶν ἱστάναι· καὶ οὕτως, τοὺς μὲν ψάλλειν, καὶ αἰνεῖν, καὶ ᾄδειν, καὶ ὑμενεῖν τὸν Θεόν· τοὺς δὲ ἀνακρούειν ἐξομολογήσιν καὶ αἶνον· καὶ τοὺς μὲν ἀποφθέγγεσθαι ἐν κινύρας καὶ νάβλαις, καὶ ἐν κυμβάλαις· τοὺς δὲ εἰς τὸ ὕψους ἐν σάλπιγγιν. Οἱ μὲν σὺν ἱερεῖς, οἱ ἀναφέροντες τὴν κιβωτὸν ἐπὶ τὸ Δαβὶδ, ἦσαν χίλιοι καὶ δύο, οὕτως· υἱῶν Καθὸ Ὀυρέηλ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ρι' υἱῶν Μεραρὶ Ἀσὸ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, σν' υἱῶν Γεδεὼν Ἰουθὴλ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ρν' τῶν υἱῶν Ἐλισάφαρ Σαμαίας ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, σ' τῶν υἱῶν Ξεθρὸν Ἐνθρ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ π' τῶν υἱῶν Ἐζιήλ, Ἀμιναδάμ ὁ ἄρχων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ρβθ' οἱ δὲ ψαλμῶν ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἐκλεχθέντες οἱ προεξημίνοι, καὶ ἦσαν οὕτω τυπωθέντες· ὁ μὲν Ἀσάφ καὶ Αἰθὰμ υἱοὶ Κορέ ἐν

κυμβάλους χαλκοῖς ἀναφωνοῦντες εἰς τὸ ἀκουσθῆναι Ἄ et Oziel Samiramoth, Eloni, Eliab, Masæas, Banaæas, Idithum, in nablis et psalterio; Mattheæas, et Emphanæas, et Macææ, et Abdedom, et Heil, et Ozias filius Amani, in cinyris et citharis. Masse vero et Aggæus et Zacharias, et Bane, et Eliezer (14), sacerdotes, tubis clangebant. Et reliquos psalmos, quos isti quoque Spiritu sancto moti conscripserant, Esdras Davidis psalmis conjunxit, et ex omnibus ita coadunatis unum hunc Psalmodum librum, ut dictum est, constituit. Est autem inter psalmos dilucida ad hunc modum ponenda distinctio. Sunt enim proprie Davidis, quotquot istam habent inscriptionem, « Davidis. » Videlicet isti: 25, 26, 27, 36, 151. Qui vero ab aliis compositi, Davidi inscribuntur, sunt quotquot inscriptionem hanc, « Davidi, » similiter habent, qui quidem sunt isti: 5, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 85, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 107, 108, 109, 138, 137, 138, 139, 140, 143, 144. Eorum vero, qui hanc inscriptionem, « Davidi, » habent, alii inscribuntur, « In finem; » alii tantum, « Psalmus. » Qui autem inscribuntur, « In finem Psalmus Davidi, » sunt isti: 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 29, 30, 39, 40, 50, 64, 67, 108, 138, 139. Qui inscribuntur tantum « Davidi, » absque illa particula, « In finem, » hi sunt: 3, 7, 14, 22, 24, 28, 37, 42, 62, 93, 97, 98, 107, 140, 142. Rursus eorum qui inscribuntur, « In finem Psalmus Davidi, » hæc est subdivisio: Alii **116** inscriptionem habent, « Psalmus cantici, » scilicet, 4, 64; alii tantum, « Psalmus, » videlicet, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 30, 39, 40, 50, 63, 108, 138, 139; qui vero inscriptus est, « In hymnis, » psalmus est, 6; qui vero inscribitur, « Psalmi cantici, » 29, 63. Sunt et alii, qui inscriptionem quidem habent, « In finem Davidi; » Psalmi tamen inscriptionem non habent, sed aliam, et sunt isti, 17, 35, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 68, 69. Horum qui differentem habent inscriptionem, alius inscribitur, « Verba cantici, » ut 17; alii, « Davidi » tantum, ut 35, 68, 69; alii, « Intellectus, » ut 51, 52; alii, « In hymnis intellectus, » ut 55, 54. Nonnulli, « In tituli inscriptionem » habent, ut 55, 56, 57, 58, 59. Est qui « In hymnis » inscribitur, ut 60. Eorum vero, qui, « Psalmus Davidi, » absque illo, « In finem » inscribuntur, est canticum psalmi 107, tantum. Porro qui nec, « In finem, » nec, « Psalmus, » sed simpliciter, « Davidi » inscribuntur, sunt: 15, 16, 31, 32, 70, 85, 90, 92, 94, 95, 96, 100, 102, 103, 136, 137, 141, 143, 144; et ex his iterum alius, « Canticum, » inscribitur, ut 95; alius, « Tituli inscriptio, » ut 15; alii, « Oratio, » ut 16, 82; alii, « Intellectus, » ut 31, 100, 141; hic, « Filiorum Aminadam, » ut 70; illi, « Laus cantici, »

(14) Hæc nomina diverse leguntur I Paral. xvi, 5.



ρε, ρς, ρι, ρια, ρβ, ργ, ρδ, ρε, ρς, ρι, ριγ, A 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 75, 76, 79, 80, 85, 84, 108, 138, 139. Qui Davidis tantum sunt proprii, hi sunt: 25, 26, 27, 36 et 151. Post universam hanc divisionem, deinceps necessarium est separatim etiam quorundam psalorum inscriptiones cognoscere. Primus quidem et secundus inscriptione carent; tertius vero inscriptus est: « Quando a facie Absalom filii sui aufugit; 142, Quando filius ipsum persecutus est; 5, Pro ea quæ hereditatem accipit; 6 et 11, Pro octava; 7, Super sermonibus Chusi filii Jemeni; 8, 80 et 83, Pro torcularibus; 9, Pro absconditis filii; 45, Pro absconditis; 15, In tituli inscriptionem; 16 et 85, Oratio; 17, Quando eripuit eum Dominus et manu omnium inimicorum ipsius; 21, Pro susceptione matutina; 23, Prima Sabbatorum; 26, Antequam ungeretur; 28, Exitus tabernaculi; 29, In dedicatione domus; 53, Exstasis; 31, Intellectus; 33, Quando mutavit faciem suam ante Abimelech; 35, Servo Domini Davidi; 37, Ad rememorationem diei Sabbati; 44, Pro commutandis, ad intellectum filii Core Canticum super dilecto; 68, Pro commutandis; 79, Pro commutandis testimonium super Assyrio; 50, Cum venisset ad eum Nathan propheta, postquam esset ad Bersabee ingressus; 51, Cum venisset Doec Idumæus ad Saulem, nuntiassetque illi ac dixisset: Venit David ad domum Abimelech; 52, Super Maelech; 53, Cum venissent ad Saulem Ziphæi, illique dixissent, Annon est absconditus apud nos David? 55, Cum tenuissent eum Philistæi in Geth; 56, Cum ante faciem Saulis in speluncam fugisset; 58, Cum misisset Saul, qui domum ejus observaret, ut eum occideret; 59, Cum incendisset Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et reversus Joab percussisset in valle Salinarum duodecim millia; 62, Cum esset in solitudine Idumææ; 65, Resurrectionis; 69, Ad rememorationem, quod me servaverit Dominus; 70, Filiorum Adæ, priorum captivorum; 71, In Salomonem; 75, In Assyrium; 87, Super Maelech, ad respondendum; 91, Pro die Sabbati; 23, Prima Sabbatorum; 92, In diem ante Sabbatum, quando habitata est terra; 93, In quarta Sabbati; 95, Cum domus ædificaretur post captivitatem; 96, Quando constituta est ejus terra; 99, Ad confessionem; 101, Precatio pauperi cum in angustiis esset, et orationem suam ante Dominum efunderet; 141, Precatio cum esset in spelunca; 143, Contra Goliath; 151, Psalmus hic peculiariter Davidi, et extra numerum reliquorum, quando singulari certamine cum Goliath congressus est. »

« καὶ ἔχουσιν, καὶ ἐπὶ τὸ τέλος, ὡς εἰσὶν οὗτοι: δ, ε, ς, γ, θ, ε, ι, ια, ιβ, ιγ, ιδ, ιε, ις, ιη, ιθ, κ, ια, ιβ, ιγ, λ, λδ, λε, λς, μ, μα, μβ, μγ, μδ, με, μς, μν, ν, να, νβ, νγ, νδ, νε, νς, νζ, νη, νθ, ξ, ξα, ξγ, ξδ, ξε, ξς, ξζ, ξη, ξθ, οδ, οε, ος, οθ, π, πγ, πδ, ργ, ρδ, ρε, ρς. Του Δαβὶδ μόνου ἴδιου αὐτοῦ, κε, κς, κζ, λς, καὶ ρνα. Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν πάσαν ταύτην, ἀνακαίον λοιπὸν καὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἰδικῶς, τὰς ἐπὶ τινῶν ψαλμῶν κειμένας, εἰδέναι. Ὁ μὲν α, καὶ β, ἀνεπίγραφοί εἰσιν: ὁ δὲ τρίτος, α Ὅποτε ἀπεδιδράσκων ἀπὸ προσώπου Ἀδασαλὸμ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὁ ρμα, Ὅτε ὁ υἱὸς αὐτὸν καταδιώκει ὁ ε, Ὅποτε τῆς ἀληθινομοῦσης ὁ ς, καὶ ια. Ὅποτε τῆς ὀδοῦς ὁ ζ, Ὅποτε τῶν λόγων Κουαὶ υἱοῦ Ἰεμενῆ ὁ η, π, πγ, Ὅποτε τῶν ληγῶν ὁ θ, Ὅποτε τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ ὁ μα, Ὅποτε τῶν κρυφίων ὁ ιε, Εἰς σπηλογραφίαν οἱ ς, πε, Προσευχὴ ὁ ις, Ὅτε ἐβρῆσται αὐτὸν Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὁ κα, Ὅποτε τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς ὁ κγ, Τῆς μιᾶς Σαββάτου ὁ κς, Πρὸ τοῦ χρισθῆναι ὁ κη, Ἐξομολογησάμενος ὁ κθ, Ὅτε ἔγκαισιμου τοῦ οἴκου ὁ λ, Ἐκτάσεως ὁ λα, Συνέσεως ὁ λγ, Ὅποτε ἔλθουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐναντίον Ἀβιμελεχ ὁ λε, Τῶ ὄντι Κυρίου τῷ Δαβὶδ ὁ λς, Εἰς ἀνάμνησιν περὶ Σαββάτου ὁ μδ, Ὅποτε τῶν ἀλλοιωθησομένων τοῖς υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν Ἰσθὲ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ ὁ ξη, Ὅποτε τῶν ἀλλοιωθησομένων ὁ οθ, Ὅποτε τῶν ἀλλοιωθησομένων μαρτύριον ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου ὁ ν, Ἐν τῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Ναθάν τὸν προφήτην, ἦντα εἰσῆλθε πρὸς Βερασαῖ ὁ να, Ἐν τῷ ἐλθεῖν Δαυὶδ τὸν Ἰουδαίου, καὶ ἀναγγεῖλαι τῷ Σαουλ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, Ἦλθε Δαβὶδ εἰς τὸν οἶκον Ἀβιμελεχ ὁ νβ, Ὅποτε τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Ζιφθαίων καὶ εἰπεῖν τῷ Σαουλ, Οὐ Δαβὶδ κέκρυπται παρὶ ἐμῖν; ὁ νε, Ὅποτε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλόφρονες ἐν Γέθ ὁ νς, Ἐν τῷ αὐτὸν ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Σαουλ εἰς τὸ σπήλαιον ὁ νη, Ὅποτε ἀπέστειλε Σαουλ καὶ ἐβλάστη τὸν οἶκον αὐτοῦ, τοῦ θανατώσαι αὐτόν ὁ νθ, Ὅποτε ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωδάλ, καὶ ἀπέστρεφεν Ἰαβὲλ, καὶ ἐπάταξε ἐν τῇ φάραγγι τῶν Ἀδων ἰβ χιλιάδας ὁ εθ, Ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐρημίᾳ τῆς Ἰουδαίας ὁ ες, Ἀναστάσεως ὁ εθ, Εἰς ἀνάμνησιν, εἰς τὸ σῶσαι με Κύριον ὁ σ, Τῶν υἱῶν Ἀδὰμ [ Ἰωνάδδ ] τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων ὁ σα, Εἰς Σολομῶνα ὁ σε, Πρὸς τὸν Ἀσσύριον ὁ πγ, Ὅποτε Μαελλὸς τοῦ ἀποκριθῆναι ὁ εα, Εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ὁ κγ, Τῆς μιᾶς τῶν Σαββάτων ὁ ιβ, Εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ προσάββάτου, ὅτε καθύκειται ἡ γῆ ὁ ιγ, Τετράδις Σαββάτων ὁ ιε, Ὅτε οἶκος ψυχοδομεῖτο πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ ις, Ὅτε ἡ γῆ αὐτοῦ καθίστατο ὁ ιθ, Πρὸς ἐξομολόγησιν ὁ ρα, Προσευχὴ τῷ πτωχῷ δταν ἀκριβοῦσα, καὶ ἐνώπιον Κυρίου ἐκχέη τὴν δέησιν αὐτοῦ ὁ ρμα, Ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ προσευχῆ ὁ ρμγ, Πρὸς τὸν Γολιάθ ὁ ρνα, Ἰδιόγραφος οὗτος ὁ ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἐξῶθεν τοῦ ἀριθμοῦ. Ἐτε ἰσχυρομῆχης τὸν Γολιάθ. »

Ἀναλύπτεον καὶ περὶ τοῦ διττοῦ ἔλλωματος, ἐν ποίει;

De diapsalmate quoque tractandum est, in qui-

bus psalmis illud et quoties in unoquoque inveniatur; A  
in secundo psalmo, semel; in tertio, bis; in quarto,  
bis; in septimo, semel; in nono, canticum diapsalma-  
tis; in 23, semel; in 31, bis; in 35, semel; in 38, bis;  
in 43, semel; in 45, bis; in 46, semel; in 47, se-  
mel; in 48, bis; in 51, bis; in 53, semel; in 54,  
bis; in 56, bis; in 58, bis; in 59, semel; in 60,  
semel; in 61, bis; in 65, ter; in 66, bis; in 67,  
quater; in 74, semel; in 75, bis; in 76, ter; in 80,  
semel; in 81, semel; in 82, semel; in 83, semel;  
in 84, semel; in 86, bis; in 88, quinques; in 93,  
semel; in 139, ter; in 142. **118** semel. Demum  
quotquot per « Alleluia » inscribuntur, et qui gra-  
dium snnt. diaplema non habent.  
ἐν τῷ πγ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ πδ', ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ  
ἀπαξ ἔχει· ἐν τῷ ρθ', τρίς ἔχει· ἐν τῷ ρβ', ἀπαξ ἔχει. Καθόλου δὲ ὅσοι ἔχουσιν ἐπιγραφὴν « Ἀλληλουία,  
καὶ οἱ ἀναβαθμοὶ, οὐκ ἔχουσι διάπλεμα.

#### Liber XIV, Proverbia Salomonis.

22. Salomon filius Davidis, cum regnum patris  
suis suscepisset, a Deo petit, ut sapientiam acciperet  
magis quam divitias, et hostium ultionem. Hanc  
cum accepisset, et prae omnibus mortalibus, qui  
ante et post ipsum fuerunt, sapiens esset: ac cum  
in omnibus dictis factisque suis admirationi esset,  
tria millia parabolarum, et quinque millia cantica  
prolocutus est: disputavitque de omnibus, tam de  
iis quae ex terra proveniunt, quam de omni gene-  
ris animantibus. Scripsit libros in canonem re-  
ceptos tres: hunc videlicet, qui Proverbia dicitur,  
Ecclesiasten, et Canticum canticorum, et alium  
praeter istos, in canonem non receptum, sicut ante  
dictum est, qui Sapientia Salomonis dicitur. Prae-  
sente autem libro Proverbia inscripsit, quod  
Proverbia sint verba sapientium, velut aenigmata,  
quae quidem aliud ex se exhibent, aliud vero per  
suspectionem indicant. Horum autem species sunt,  
Proverbia. Ad hunc etenim modum discipuli Domi-  
ni in Evangelio secundum Joannem loquuntur,  
quando Domino, cum aucta multa obscura senten-  
tia locutus esset, tandem dicunt ei: « Ecce nunc  
palam loqueris, et proverbium nullum dicis », ut  
intelligas Proverbia non aperto, sed obscuro sensu  
dici. Quoniam igitur tales plerumque sunt in hoc  
libro sententiae, ideo Paroemia seu Proverbia, in-  
scriptus hic liber est. Est autem inde dicta Paro-  
mia, quod per vias, tales sententiae conscribi solite  
essent, ad correctionem et doctrinam eorum, qui  
iter instituerent. Per vias autem scribebantur, pro-  
pterea quod non omnes, veritatis sermones capie-  
bant: ut vel in transeundo et talia conspiciendo  
quae scripta essent, exquirent, atque ita erudi-

<sup>22</sup> Joan. xvi, 29.

(17) His consonant haec Basilii homilia 12. In cap-  
itulum Proverbiorum pag. 454: Τὸ τῶν Παροιμιῶν ἐπὶ  
τῶν δημοδοσιῶν παρὰ τοὺς ἔξωθεν τέτακται, καὶ  
ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλὰ.  
ὁμιος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται. Ὅθεν καὶ  
τὴν παροιμίαν ὀρίζονται: Ῥῆμα παρόδιον, τετραμμέ-  
νον ἐν τῇ χῆρῃσι τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὠρίγων ἐπὶ

#### B Βιβλίον ιδ', Παροιμίαι Σολομώντος.

22. Salomōn υἱὸς Δαβὶδ, διαβεβήμενος τὴν βασι-  
λειαν τοῦ πατρὸς, ἤθετο τῷ θεῷ λαθεῖν σοφίαν ὑπὲρ  
πλοῦτον, καὶ ὑπὲρ ἄμυναν ἐχθρῶν. Λαθὼν τούτων  
καὶ γενόμενος σοφὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ  
καὶ μετ' αὐτὸν ἀνθρώπους, θαυμασθεὶς τε ἐπὶ πάντι-  
οις ἐποίησε καὶ εἰλεγε, τριχιχίλια μὲν παραβολὰς  
καὶ πενταχιχιλίους ὁδὰς ἐλάλησε· καὶ ἐπιστολόγησας  
περὶ πάντων τῶν τε ἐκ γῆς φρονημάτων καὶ ὄλων τῶν  
ζώων. Συνέγραψε δὲ βιβλία, κανονίζόμενα μὲν τρία·  
ἔχουν τούτῳ τε τὸ καλούμενον Παροιμίαι, καὶ τὸν  
Ἐκκλησιαστήν, καὶ τὸ Ἄσμα τῶν ἄσματων· καὶ ἕτε-  
ρον δὲ ἐκτὸς τούτων, μὴ κανονιζόμενον, ὡς προει-  
ρηται, ὅπερ ὀνομάζεται Σοφία Σολομώντος. Παροι-  
μίας δὲ ἐπέγραψε τὸ παρὸν βιβλίον, ἐπειδὴ παροιμιαί  
εἰσὶ λόγοι σοφῶν, ὡς αἰνίγματα, ἅτινα ἕτερον μὲν τι·  
αὐτῶθεν δηλοῦντὰ ἐστίν, ἕτερον δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγ-  
γέλλουσι. Τῶν δὲ τούτων ἐλοῦς τὸ εἶναι αἰ Παροιμίαι.  
Ὅτω γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν ἐν  
τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ὅτε, τοῦ Χριστοῦ  
πολλὰ εἰρηκότος πρότερον ἐν κεκρυμμένη διανοίᾳ,  
ὑστερόν φασιν αὐτῷ: « Τὸ νῦν παρῆρησιὰ λαλεῖς,  
καὶ παροιμίαν οὐδὲ μίαν λέγεις: » ὡς τῶν παροι-  
μιῶν μὴ ἐκ φανεροῦ, ἀλλὰ κεκρυμμένως λεγομένων.  
Ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ πλείστοι λόγοι τούτου  
εἰσι, διὰ τούτο Παροιμίας ἔγραψε τὸ βιβλίον. Ὀνο-  
μάσθη δὲ Παροιμία, ἐπειδὴ παρὰ τὰς ὁδοὺς ἐγρέ-  
φοντο οἱ τοιοῦτοι λόγοι πρὸς διόρθωσιν καὶ διδασκα-  
λίαν τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς διαπορευομένων. Παρὰ τὰς  
ὁδοὺς δὲ ἐγράψοντο, ἐπεὶ μὴ πάντες ἐγίγνωσκον τοὺς  
τῆς ἀληθείας λόγους: ἵνα κἂν διερχόμενοι καὶ βλέ-  
ποντες διερευνώσιν τὰ τετραμμένα, καὶ οὕτως παι-  
δεύωνται οἱ ἄνθρωποι. Τινὲς γοῦν ὀρίζονται αὐτάς·  
οὕτως (17)· ῥῆμα παρόδιον ἀπὸ τινος ἑκὸς εἰς πολλὰ

πλείονα ὅμοια μεταλγῶσθῆναι δυνάμενον. Id est: Pa-  
roemiarum nomen, inter vulgares sermones ab exoti-  
cis recensetur, et inter ea quae, ut plurimum, per vias  
dicuntur: ὁμοιος enim apud illos, via dicitur. Unde  
paroeniam definiunt: Dictum in via prolatum, usu  
multorum tritum, quod a paucis ad plura similia  
transferri potest.



μιτλαβαμένον. Ἔστιν οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ γινώσκεις σοφίας καὶ παιδείας, νόησις λόγων φρονήσεως, στροφῶν λόγων, δικαιοσύνης ἀληθοῦς νόησις, κρήματα κατευθύνειν, καὶ ἐπαγγελία τοῦ γινώσκειν ἐν τούτων παραβολῶν, ῥήσεις σοφῶν, αἰνίγματα, σκοτεινοὺς λόγους. Καὶ εἰσὶ γινώσκεις σοφίας καὶ παιδείας ἐπειδὴ καὶ Ἕλληνας μὴ σοφίαν ἔχον ἐπαγγέλλονται, αἰρετικοὶ δὲ νομίζουσι παιδείαν ἔχειν. Διὰ τοῦτο οὗτος τὴν ἀληθῆ σοφίαν καὶ παιδείαν διδάσκει, ἵνα μὴ τῇ ἑμονολίᾳ τῆς σοφίας εἰς τὰ σοφίσματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αἰρετικῶν τις ἐμπέσῃ. Καὶ γὰρ Ἕλληνας μὴ οὐλομένους εἶναι, καὶ εὐφροσύνης εἶναι σοφοί, ἐμωράθησαν. Ἀἰρετικοὶ δὲ, παιδευόμενοι νομίζουσι, ἕξοστράφησαν, καὶ ἀμαρτάνουσιν, ὄντες αὐτοκατάκριτοι. Τῶν δὲ θεῶν λόγων ὁ ἀκούσας σοφός, σοφώτερος ἔσται. Τῶν γὰρ νομιμῶν τοῦ Θεοῦ ἀκούσας, καὶ ταῦτα φυλάξας, ἐπί τε τῆ παιδείᾳ Κυρίου μὴ ἀλιγυρήσας, μὴδὲ ἐκλυθεὶς ἐπ' αὐτῇ, υἱὸς σοφῶς γενήσεται, καὶ πεπαιδευμένος γινόμενος, ταχέως καὶ τὴν περὶ Θεοῦ γινώσκων βέλτεται. Ταύτην γὰρ οἱ σοφοὶ παιδεύονται. Νόησις δὲ λόγων φρονήσεως ἢ περὶ τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ δεδασκαλία. Ἐπὶ γὰρ Ἑλλήνων οἱ μὴ σῶμα τὸν Θεὸν εἶπον· οἱ δὲ καὶ εἰδύλοισι ἀντὸς ὁμοίωσαν. Αἰρετικοὶ δὲ, καὶ αὐτοὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ παρεφρόνησαν. Διὰ τοῦτο οὗτος τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ γινώσκων ἐξηγεῖται, τὸ μὴ ἀνέκφραστον αὐτοῦ· Ἐδέξα Θεοῦ κρύπτει λόγον. Ὅτι δὲ προνοητικὸν αὐτοῦ φησιν· Ἐν παντὶ τόπῳ ὀφθαλμοὶ Κυρίου σκοποῦσιν κακοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς· καὶ πάλιν· Ἰησοῦς καὶ πτωχὸς συνήνησαν ἀλλήλους· ἀμφοτέρους δὲ ἐποίησεν ὁ Κύριος· καὶ, Ἐδανείσθη καὶ χρεωφειλέτου ἀλλήλους συνελθόντων, ἱπισκοπήν ποιεῖται ὁ Κύριος ἀμφοτέρων· καὶ, Ἐνώπιον γὰρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶν· εἰς δὲ πάσας τροχιάς αὐτοῦ σκοποῦται. Καὶ τὸ μὴ κρητικὸν αὐτοῦ φησιν· Ἐσοῖα ἀσεβῶν βδέλυγμα Κυρίου· εὐλαὶ δὲ κατευθύνονται, δεκταὶ παρ' αὐτῶν· καὶ πάλιν· Ἐοικὸς ὑβριστῶν κατασπῆξὶ Κύριος, ἔστησε δὲ ὄρον χήρας. Ὅτι δὲ δημιουργικὸν αὐτοῦ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου καὶ σοφίας πάντα ποιεῖ· ὁ μάλιστα καὶ χαρακτηρίζει τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ὅτι Υἱοῦ Πατρὸς ἐστίν, λέγει γοῦν· Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ὁ Κύριος ἐποίησε χώρας, καὶ αἰοικήτους, καὶ ἄκρα οἰκωμένα τῆς ὕψους οὐρανῶν. Ἦνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπάρημην αὐτῷ, καὶ ὅτε ἀφώριζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, ἦνίκα ἰσχυρὰ ἐποίησε τὰ ἄνω νεφρῶν, ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμυζουσα. Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρα, καὶ ἡμέραν δὲ εὐφραίνωμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ. Ἐστροφῶν λόγων εἰρηναί· ἐπειδὴ στέρφων τις αὐτοῦς τῆ θηλοῖα, ἀνοίγει καὶ εὐρῖσκει τὸν ἐν αὐτοῖς ἐγκαταμένον νοῦν· οἳ εἰσι· Ἐπισῶθη ἀπὸ τοῦ καύματος υἱὸς νοήμων, ἀνεμύφθορος· δὲ γίνεται ἐν ἀμνητῶν υἱὸς παράνομος· καὶ πάλιν· Ἐπιεμῶν τῶν ἐν τῷ πείθῳ χλωρῶν, καὶ κερεῖς πόναν, καὶ συνάγαγε χέρτων θρενόν, ἵνα ἔχῃς πρόβδτα εἰς ἱματισμόν·

rentur homines. Parcm:as itaque ad hunc modum nonnulli definiunt, dictum parodum (seu in via positum), ab uno quodam ad multa translatum. In hoc igitur libro scientia sapientiae et disciplina, intellectus sermonum prudentiae, strophae verborum, iustitiae verae intellectus, ad dirigendum iudicia, et pollicitatio cognoscendarum ex istis parabolarum, dictorum sapientium, ænigmatum, et obscurorum sermonum. Et sunt scientie sapientiam ac disciplinam tradentes. Cum et Græci sapientiam se habere polliceantur: ideo hic veram sapientiam ac disciplinam docet, ne specie ac similitudine sapientie quaquam in sophismata Græcorum et hæreticorum incidat. Græci namque putantes se aliquos esse, et dicentes se sapientes esse stulti facti sunt \*; hæretici vero eruditus esse, se rati, aversi sunt, et peccant proprio iudicio condemnati \*\*. Sapiens vero si divina eloquia audierit, sapientior erit. Etenim si legitima Dei audierit et custodierit, et in disciplina Domini negligens non fuerit, nec in ea defecerit, filius sapiens evadet, et eruditus factus cognitionem Dei confestim accipiet. Hac enim sapientes instituuntur. Sermonem vero prudentum intellectus, doctrina est de solo vero Deo. Græcorum namque alii corpus esse dixerunt Deum, alii simulacris etiam ipsum asimillarunt. Hæretici vero et ipsi in veri cognitione desuperunt. Propterea hic de vera cognitione Dei hæc enarrat. Quod quidem ineffabilis scilicet: Gloria Dei abscondit verbum \*\*. De providentia vero illius sic loquitur: In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos \*\*. Et iterum: Dives et pauper alter alteri occurrerunt, utrosque vero fecit Dominus \*\*. Et: Dum conveniunt fanerato ac debitor, utrosque speculatur Dominus \*\*. Et: Sunt enim in conspectu oculorum Dei viae viri, et omnes orbitas ejus speculatur \*\*. Judicium quoque ejus commemorat, dicens: Sacrificia impiorum, abominaciones sunt Domini: vota autem recte ambulantium, accepta sunt apud eum \*\*. Et iterum: Domos conviciatorum dissipat Dominus, firmat autem terminum viduæ \*\*. Opificium vero illius non simpliciter, sed eo quod per Verbum, ac sapientiam suam cuncta faciat: qui potissimus veri Dei character est, quod sit Filius Patris. At igitur: Sapientia Deus fundavit terram \*\*. Et iterum: Dominus fecit regiones et deserta, et summitates habitatas ejus quæ sub celo est. Quando preparabat cælum, aderam ipsi: quando separabat thronum suum supra ventos, quando validas faciebat desuper nubes, cum eo eram cuncta componens. Ego eram in qua lætabatur, singulis diebus lætabar in conspectu illius \*. Strophæ quoque verborum insunt isti libro: nam si quis ea mente verset, re-

\*\* Rom. i, 12. \* Tit. iii, 11. \*\* Prov. xxv, 2. 15. \*\* Prov. v, 21. \* Prov. xv, 8. \*\* ibid. 25.

\*\* Prov. xv, 3. \*\* Prov. xxxi, 2. \*\* Prov. xlvii, 12. \* Prov. iii, 19. \* ibid. 20-31.

serabit ac inveniet sententiam in ipsis sitam. Qualia sunt hæc : « Incolumis evasit ab aestu filius intelligens, corruptipitur autem a vento in messe filius iniquus ». » Et iterum : « Sollicite cura quæ in agro sunt viridia, et herbas demetes, ac fenum montanum collige, ut oves habeas ad vestiam ». » Et rursus : « Si conviva sederis ad cenam in mensa magnatum, mente intelligas quæ apponuntur tibi ». » Et alia consimilia. Veræ justitiæ dictus est intellectus : quoniam differenter quidam justitiæ vocabulum accipiunt, aliis dicentibus justitiam esse, si reddat quis quod custodiendum accepit : aliis vero, si malum reddatur pro malo, et bonum pro bono. Hujusmodi autem definitiones exactæ ac justæ non sunt. Ne dixeris enim, Quo ille erga me usus est modo, eodem utar ego, poenas de illo sumam, pro injuria qua me affectit. Quamobrem hic, quæ vera sit justitia, docet : eam videlicet veram esse justitiam, si unicuique quod suum est reddatur. « Cum primis honora, inquit, Dominum de justis tuis laboribus, et primitias illi da, de tuis justitiæ fructibus ». » Deinde : « Honora regem, et parentibus debitum exhibe officium, omnibus vero, quod æquum est ». » Et hic quidem unus est typus. Alter vero est ut animus suum quisque justificet, æquabilitatem custodiendo, ita ut nunquam in contrariam inæquabilitatem declinet : sed rationi obtemperet : Ne malo consilio quo juventutis doctrina repudiatur, capiaris : sed cum consilio omnia facias, et cogitationes tuæ sint judicia, ita ut seipsum quisque judicet, et omne desiderium probum habeat : omne quippe justorum desiderium bonum est, et concupiscentia justæ accepta est. Quod autem iracundiam spectat : « Ne sis amicus, inquit, viro furioso, et amico iracundo ne cohabitares. Omnem enim iram suam emittit insipiens : sapiens vero illam ex parte recondit ». » Qui seipsum ad hunc componit modum, et singulas cujusque partis animæ actiones sanas et inuocuas custodit, is demum veram agnoscitur est justitiam. Judicia vero dirigere potissimum quidem est, juste secundum legem Dei judicare, ut ait : « Aperi os tuum verbo Dei, et sane de omnibus judica. Pauperem vero et imbecillum dijudica. Qui namque dicit de impio : Justus est ; execrabilis est populus, et odiosus inter gentes. Personam enim in judicio revereri bonum non est ». » Hoc quidem palam et aperte dicendum est : deinde, ut quod judicium in alios quispiam profert, id ipsum in sese dirigat, seque ipse examinet : corripiatque, si excesserit ira : cohibeat, si vehementer fuerit concupiscentia : excitet, si dormierit vis ratiocinii : « Quousque, aiens, piger, jaces ? » Ita enim se juste gerens, accusatorque sui factus, roctum judicium **120** proferre discet, nec audiet ab alio : « Qui alium doces, teipsum non doces ? Qui ais, Non mœchaberis, mœcharis » ; Quem-

καὶ πάλιν · « Ἐὰν καθίσθης δεσπεύειν ἐπὶ τραπέζης δυναστῶν, νοητῶς νόει τὰ παρατιθέμενά σοι. » Καὶ τὰ ὅμοια τοῖσι δικαιούσης ἀληθοῦς νόησι εἰρηται · ἐπειδὴ τινες διαφόρους ἐξελεῖψασιν τὸ δίκαιον, τὸν μὲν λεγόντων, δίκαιον ἐστὶ τὸ ἀποδοῦναι ἄνευ ἑλαβῆ τας φυλάξαι · τῶν δὲ, τὸ δίδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ ἀγαθὸν ἀντὶ ἀγαθοῦ. Συμβαίνει δὲ μὴ ἀκριβεῖς εἶναι τοὺς τοιοῦτους ὄρους. Μὴ εἴπης γὰρ, « Ὅν τρόπον ἐχρήσατό μοι, χρῆσομαι αὐτῷ, τίσομαι δὲ αὐτὸν ἅ με ἤδουκας. Διὰ τοῦτο οὕτως τὴν ἀληθῆ δικαιούσιν διδάσκει, οἱ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀληθῶς δίκαιον, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ τὸ ἴδιον. Προηγουμένως μὲν τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ τῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάργου αὐτῷ ἀπὸ τῶν καρπῶν δικαιούσης. » Ἐπειτα · « Τίμα βασιλέα, καὶ τοὺς μὲν γονεῦσι τὸ καθήκον ἀποδοῦ, τοῖς δὲ πᾶσι τὸ ἴσον. » Καὶ οὗτος μὲν εἰς τύπος · δεῦτερος δὲ δικαιοῦν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, τὴν ἰσότητά φυλάττειν, ὥστε μὴ κλίνας εἰς ἀνοστήτα · ἀλλὰ τῷ μὲν λογικῷ · Μὴ σε καταλάβῃ βουλὴ κακῆ, ἡ ἀπολείπουσα διδασκαλίαν νεότητος, ἀλλὰ μετὰ βουλῆς πάντα πᾶσι, καὶ οἱ λογισμοὶ σου ἔστωσαν κρίματα · ὥστε κρίνειν ἑαυτὸν ἕκαστος, καὶ τὴν μὲν ἐπιθυμίαν πᾶσαν ἔχειν ἀγαθῆν · ἐπιθυμία γὰρ δικαίων πᾶσα ἀγαθῆ, καὶ ἐπιθυμία δικαίου δεκτῆ. Κατὰ δὲ τὸ θυμικόν · « Μὴ ἴσθι ἑταῖρος ἀνδρὶ θυμώδει, φίλων δὲ ὀργίλων μὴ συναυλίζου. Ὅλον γὰρ τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἐκπέρει ἀφρων ὁ δὲ σοφὸς ταμιεύεται κατὰ μέρος. » Οὕτω δὲ ἑαυτὸν ρυθμιζὼν ἀνθρώπος, καὶ τὴν ἰδίαν ἑκάστου μέρους τῆς ψυχῆς πράξιν ὀγῆ καὶ ἀσινῆ φυλάττων, ἐστὶ γινώσκων τὴν ἀληθῆ δικαιούσιν. Κρίματα δὲ κατευθύνει ἐστὶ προηγουμένως μὲν κρίνειν δικαίως κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ὡς φησὶ · « Ἄνοιγε σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ, καὶ κρίνε πᾶνας ὑγιῶς. Διάκρινε δὲ πνιγὰ καὶ ἀσθενῆ. Ὁ γὰρ εἰπὼν τὸν ἀσεβῆ, Δικαίως ἐστίν, ἐπικατάρατος λαοῦ, καὶ μοιχθὲς εἰς ἔθνη. Αἰδέσθαι γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν. Τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ ῥητέον · ἔπειτα δὲ ἴνα ὅπερ ἐτέρους κρίνει τις, τοῦτο καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ κρίμα κατευθύνῃ, καὶ ἑαυτοῦ δοκιμάσῃ, ἐπιτεμῶν μὲν ἑαυτῷ, ἐὰν πλεονεκτῇ ὁ θυμὸς · ἐπέχων δὲ, ἐὰν περισσεύῃ ἡ ἐπιθυμία · διαγείρων δὲ, ἐὰν ἀφροντοὶ τὸ λογιστικόν, λέγων · « Ἔως ποῦτε, ὀκνηρὲ, κατακέσαι ; » Ὅτω γὰρ ἑαυτὸν δικαίως ἄγων, καὶ καθήγορος ἑαυτοῦ γινόμενος, κρίμα κατευθύνειν μαθησεται, καὶ οὐκ ἀκούσεται παρ' ἐτέρου · Ὁ διδάσκων ἑτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει ; Ὁ λέγων, Μὴ μοιχεύσῃς, μοιχεύεις ; ὡςπερ γὰρ ὁ δέουσαν καὶ κατευθύνων τὴν ὁδὸν, σβᾶνει εἰς τὸ τέλος · οὕτως ὁ κατευθύνων κρίματα δικαίως γνωσθήσεται καὶ σοφός. Παραβολαὶ δὲ λέγονται λόγοι, ὡςπερ εἰκόνας τῶν λεγομένων. Ἐξ αὐτῶν γὰρ εἰδὰ τὴν ὁμοιότητα τὸ λεγόμενον καταλαμβάνεται. Ὅτω γὰρ ὁ Κύριος ἔλεγεν, ὡς ὁ Μάρκος φησὶ · « Τινὲς ὁμοίως τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ; ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλλωμαι αὐτῇ ; ὡς τῶν κατὰ ὁμοίωσιν λεγομένων παραβολῆς ὅσας. Καὶ γὰρ λέγων · Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὡςπερ ὁ ἐπέφερε »

<sup>1</sup> Prov. x, 5. <sup>2</sup> Prov. xxvii, 25. <sup>3</sup> Prov. xxiii, 1. <sup>4</sup> Prov. iii, 9. <sup>5</sup> Prov. xiv, 21. <sup>6</sup> Prov. xii, 24. <sup>7</sup> Prov. xxiv, 25-25. <sup>8</sup> Prov. vi, 9. <sup>9</sup> Rom. ii, 21, 22.

« διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ. » Εἰσὶν οὖν τοιαῦται αἱ παραβολαί· « Ὡσπερ ἔξοδος χινοῦ ἐν ἀμῆνῃ κατακαυμα ὠφέλει, οὕτως ἄγγελος πιστὸς τοῖς ἀποσταλταῖς αὐτῶν· » καὶ πάλιν· « Ὡσπερ ἀνεμοὶ καὶ νέφη καὶ ὕετο, οὕτως οἱ καυχώμενοι ἐπὶ δόξαι ψευδεῖ· » καὶ τὰ ὅμοια τοῦτοις. Ῥήσεις δὲ σοφῶν εἰσι λόγοι οὐ σεσοφισμένοι, οὐδὲ ἐν τῷ πιθανῷ ἀπατώντες, ἀλλὰ ἠκριβωμένοι· οὐχ ὡς κατὰ πρόσταξιν δὲ λεγόμενοι, ἀλλ' ὡς παρ' αὐτῶν γνωσθέντες, καὶ ὡς ἀποφάσεις αὐτῶν προσφερόμενοι. Ὅσοι εἰσι· « Καρδίας εὐφραινομένης, πρόσωπον θάλλει· ἐν δὲ λύπαις οὖσης, σκυθρωπάζει· » καὶ, « Καρδία ὀρθή ζητεῖ εὐσθεῖν· στόμα δὲ ἀπαυδέυτων γινώσκει κακία· » καὶ, « Μῖσος ἐγγεῖται νεῖκος· πάντας δὲ τοὺς μὴ φιλονεύοντας καλύπτει φίλα· » καὶ, « Ὅς καταφρονεῖ πρῶτῳ, καταφρονισθησάμενός αὐτό· » δὲ φοβούμενος ἐνόησεν, οὗτος ὕψιαινε. » Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀνθρώπων οἱ λόγοι κατὰ πλεῖστον ἀμφίβολοι τυγχάνουσιν ὄντες· οἱ δὲ τῶν σοφῶν, ὅσοι εἰσιν οὗτοι, ἀληθεῖς εἰσι, καὶ πανταχῶθεν ἠκριβούνται, ὥστε μὴδὲ ἀντιλέγεσθαι αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ψυχῆς κινήματα προπαγγέλλουσιν· ἐν ἑκάστῳ, γινώσκων τὰς ἀρχὰς τῶν κακῶν, φυλάττειται, οἷά ἐστι τὰ προσηρμένα· « Μῖσος ἐγγεῖται νεῖκος· πάντας δὲ τοὺς μὴ φιλονεύοντας καλύπτει φίλα. » Ὅ γὰρ φίλιος ἀπὸ μίσους ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης κακίας, καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι ἀγαπῆν τὸν φιλονεύοντα. Πάλιν δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μὴ φιλονεύων γινώσκμα ἀγάπης ἔχει· καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι φιλονεύον τὸν ἀγαπῶντα, ὡς πάλιν τό· « Ἐν ἐπιθυμίαις ἐστὶ πᾶς ἀεργός, καὶ δέξυθμος πρῶσσει μετὰ ἀβουλίας. » Τοῦ γὰρ ἀεργοῦ ἐσημάνει τὴν ψυχὴν ἐν πάσαις ἐπιθυμίαις βεβουθισθαι, καὶ τὸν δέξυθμον μὴδὲ μίαν ἔχοντα βουλήν ὀρθὴν ἐδήλωσε. Καὶ ὅπως οὗτοι τὰ ἤθικα μέλλον ἀπαγγέλλουσι, τὴν ἀρχὴν τῆς πράξεως ὅθεν συνίσταται, λέγοντες, ὅτι τῆς μὴ φιλονεύκας προηγείται μίσος· τοῦ δὲ μὴ φιλονεύειν προηγείται ἀγάπη· καὶ τῆς μὴ ἀεργίας προηγείται ἡδονὴ κακῆ· τοῦ δὲ δέξυθμου προηγείται ἀβουλία· καὶ τοῦ μὴ ἐξουθενημένου ἀρχὴ ἐστὶ τὸ καταφρονεῖν αὐτὸν τοῦ ἄμου· τῆς δὲ ὕψιαις προηγείται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ τῆς μὴ ἀπολείας τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀρχὴ τὸ ἀφύλακτον ἔχειν τὸ στόμα· τοῦ δὲ πτωχεύειν τινα προηγείται ἡ προπέτεια. Ὅπως δὲ ἐκείτην ῥῆσιν ἀναλύων, εὐρήσεις εἰρημένην καὶ γεγραμμένην ὑπὲρ τοῦ τοῖς ἀκούοντα καὶ μανθάνοντα τὰς ἀρχὰς τῶν κακῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν, φεύγειν μὲν τὰ φαῖλα, πράττειν δὲ τὰ ἀγαθὰ. Αἰνύματα δὲ καὶ σκοτεινοὶ λόγοι, οἵτινες ἀσφαλεῖς μὲν οὕτως εἰσιν, ὥστε ἀνίψιν τὸν ἐντυγχάνοντα τῷ μὴδὲν ἐμφανίειν, μὴδὲ τινα ὑπόνοιαν παρεῖχιν· ἐρευνώμενοι δὲ ὅμως δεκνύουσι τὸν ἐν αὐταῖς νοῦν. Ὅσοι εἰσι· « Τῇ βέλῃ τρεῖς θυναιτέρες

A admodum enim qui iter facit, si recta gradiatur via, ad finem viæ pervenit; sic, qui recta profert Judicia, justus agnosceatur et sapiens. Parabolæ autem dicuntur sermones, quasi imagines eorum quæ dicuntur. Ex ipsis enim per similitudinem, quod dicitur, intelligitur. Ita namque Dominus, ut ait Marcus, dixit: « Cui assimilabo regnum Dei? aut qua parabola adumbrabo illud? » Ut nimirum parabola sit de rebus per similitudinem dicti. Cum dixisset enim: « Simile est regnum Dei: » deinde intulit: « Ideo in parabolis loquor illis <sup>14</sup>. » Hujusmodi itaque sunt parabolæ: « Sicut emissio nivis in messe allevat æstum, sic nuntius fidelis lis qui miserunt illum <sup>15</sup>. » Et rursum: « Sicut venti et nubes et pluvie, sic qui gloriantur in domo mendaci <sup>16</sup>, » et his similia. Dicta porro sapientium sunt, non sophismata verborum, neque sermones probabililitatis specie decipientes, sed veri et accurati: non quasi cujusdam jussione habiti, sed per se noti, et quasi sententiæ eorum prolati. Quales sunt: « Corde lætante, floret vultus: cum autem in tristitia est, depremitur <sup>17</sup>. » Et: « Cor rectum quærit sensum; os autem indisciplinatorum, cognosceat mala <sup>18</sup>. » Et: « Odium excitat contentionem: omnes autem eos qui contentiosi non sunt contegit amicitia <sup>19</sup>. » Et: « Qui negotium contemnit, contemnetur ab ipso; qui vero mandatum varetur, ille saus est <sup>20</sup>. » Aliorum namque hominum sermones, ut plurimum ambigui sunt; sapientium vero, quales sunt isti, veri sunt et omni ex parte accurati, ita ut minime ipsis contradicatur. Et alii quidem homines ex fine operis rem declarant, quale est: Iniquus res est mala, et moschus pravum quid est, quod cuivis manifestum est. Sapientes autem initium operum prædicant; et quasi symbola animi motuum prænuntiant; ut quisque, agnitis malorum principiiis, sibi caveat, qualia sunt superius dicta: « Odium suscitât contentionem, omnes autem qui non contendunt, contegit amicitia <sup>21</sup>. » Contentiosus enim ex odio malitiæ hujus principium habet, nec quisquam dixerit contentiosum se diligere. Contra, qui contentiosus non est, dilectionis indicium habet: nec contentiosum quisquam dixerit cum qui diligit, D et rursum dicitur: « In concupiscentiis est omnis otiosus, et iracundus absque consilio agit <sup>22</sup>. » Nam otiosi animam significat in omnibus concupiscentiis esse demersam; et iracundum, nullum rectum habere consilium ostendit. Hi itaque plane mores declarant, et actionis principium ualde ordiatur, dum aiunt, odium præcedere rixas: charitatem esse principium et causam qua vitantur contentiones: otio præire pravam voluptatem, iracundo præire consilii inopiam: et causam quare quis despiciatur, esse contemptum legis: quod sanitatem præcedat timor Dei: item quod principium

<sup>14</sup> Marc. iv, 30. <sup>15</sup> Math. xiii, 35. <sup>16</sup> Prov. xv, 13. <sup>17</sup> ibid. 14. <sup>18</sup> Prov. xv, 43. <sup>19</sup> ibid. 14. <sup>20</sup> Prov. x, 12. <sup>21</sup> ibid. 15. <sup>22</sup> ibid. 12. <sup>23</sup> Prov. xiv, 17.

perditionis animæ sit, non custodire os suum, **A** ἢσαν ἀγαπήσει ἀγαπώμεναι· καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ, καὶ ἡ τετάρτη οὐκ ἠρκέσθη εἰπεῖν, Ἰκανόν. Ἄδης, καὶ ἔρωσ γυναικός, καὶ τάρταρος, καὶ γῆ οὐκ ἐμπροσθαμένη ὕδατος, καὶ ὕδωρ, καὶ πῦρ, οὐ μὴ εἰπωσιν, Ἄρκει· καὶ πάλιν· Ἐτρία δὲ ἔστιν ἀδύνατά μοι νοῦσαι, καὶ τὸ τέταρτον οὐκ ἐπιγινώσκω· Ἐχνη αὐτοῦ πετομένου, καὶ ὀδοῦσ ἑρεως ἐπὶ πέτρας, καὶ τριβούσ νῆδς ποτισσοῦσας, καὶ ὕδωσ ἀνθρώδ ἐν νεότητι, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἔστιν αἰνίγματα· Ἐτερα γάρ τινα δηλοῖ, καὶ ἑτέρων ἔνοιαν παρίστανει· καὶ ἀσαφῆ μὲν ἔστι, κεκρυμμένον δὲ ἔχει τὸν νοῦν

et hæ tres, et quarta non dicitur, Satis est. Infernus, et amor mulieris, et tartarus, et terra quæ non saturatur aqua, et aqua, et ignis, nunquam dicunt, Satis est. » Et iterum : « Tria sunt, quæ intellectu mihi sunt impossibilia, et quartum non cognosco ; vestigia aquilæ volantis, et vias reptantis supra petram, et vias navis in mari euntis, et vias **121** viri in adolescentia \*\*, » et quæcunque ejusmodi sunt ænigmata : alia namque statim indicant, aliam tamen sententiam exhibent : et obscura quidem sunt, absconditum vero sensum habent.

*Liber XV, Ecclesiastes.*

23. Et hunc librum scripsit Salomon, ut supra dictum est. Dicitur autem Ecclesiastes, quoniam ita hunc nominavit auctor ipse, qui scripsit in principio ipsius dicens : « Verba Ecclesiastæ filii Davidis regis Israel in Jerusalem : Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes. » Variis vero nominibus vocatus est Salomon : Sapiens, quia sapientiæ particeps fuit ; Prudens, eo quod veritatis in ipso fuit prudentia ; Doctus, quoniam veram a Domino doctrinam habuit. Ecclesiastes vero vocatus est, quia ad populum ipse concionatus, et quæ spiritus suus locutus est. In hoc autem libro de naturali theoria philosophatur. Quoniam enim Ægyptii de illa suas jam habebant imaginationes, et Græci hisce de rebus fabulaturi erant : ob eam ipse causam impulsu Spiritus sancti eos, qui de istis inquirere conabantur, compescit, dicens : « Non poterit homo invenire opus, quod sub sole factum est : quamvis quærendo fatigetur, non inveniet \*\* . » Damnat etiam Ægyptiorum religionem circa divinationem ex hominis nativitate, dicens : « Qui observat ventum non seret, et qui aspicit ad nubes non metet, in quibus agnoscere non potest, quæ sit via spiritus. Sicut ossa in ventre uterum gestantis, ita non cognoscet opera Dei, quæcunque faciet universa \*\* . » Deinde et de singulorum theoria tractans, fatetur, quod de talibus vane quæretur, et quod ejusmodi nihil pariant aliud, quam laborem. Non enim ex illorum cognitione, sed ex vita et actibus sapiens et justus quivis comprobatur. Dicit namque : « Et enim quæcunque scire se dixerit sapiens, ea non poterit invenire. Quoniam totum hoc tradidi cordi meo, et totum hoc vidit anima mea, quod justus et sapiens, et opera eorum sunt in manu Dei \*\* . » Recte igitur talium rerum inquisitionem prætergressus, et in contemplanda mortalium politia constitutus, cum multis et varios videret hominum casus, concludit, quod providentia administrantur omnia, dicens : « Cursus non est velocium, nec

**B** *Βιβλίον ιϛ', Ἐκκλησιαστήδ.*

23. Καὶ τοῦτο Σολομὸν ἐγραφε τὸ βιβλίον, καθάπερ προεῖρηται. Λέγεται δὲ Ἐκκλησιαστήδ, ἐπειδὴ οὕτως ὠνόμασεν αὐτὸς ὡ γράφας, εἰπὼν ἐν ἀρχῇ· « Ῥήματα Ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ βασιλεῦδ Ἰσραὴλ ἐν Ἱερουσαλὴμ· Ματαιότηδ ματαιότητων, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστήδ. » Ποικίλωδ δ' ἀν ἐκλήθη ὁ Σολομὸν σοφὸδ μὲν, ὅτι σοφίαδ μετέσχε· φρόνιμοδ δὲ, ὅτι φρόνιμοδ ἀληθείασ ἦν ἐν αὐτῷ· πεπαιδευμένοδ δὲ, ὅτι τὴν ἀληθινήν παιδείαν παρὰ Κυρίου εἶχεν. Ἐκλήθη οὖν Ἐκκλησιαστήδ, ὅτι αὐτὸδ ἐξεκλήσασθε τοὺδ λαοὺδ, καὶ ἐλάλει τὰ τοῦ πνεύματοδ. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ βιβλίῳ περὶ τῆδ φυσικῆδ θεωρίαδ φιλοσοφῶν φαίνεται. Ἐπειδὴ γάρ Αἰγύπτιοι μὲν ἐραντάζοντο, Ἕλληνεδ δὲ ἐμελλον περὶ τοῦτων μυθολογεῖν· διὰ τοῦτο οὕτω, Πνεύματι ἁγίῳ κινωμένοδ, παύει μὲν τοὺδ ἐπιχειροῦντα περὶ τοῦτων ζητεῖν, φάσκων· « Οὐ δύνησεται ἄνθρωποδ τοῦ εὑρεῖν τὸ ποίημα τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ὅσα ἀν μοχθήσῃ ἄνθρωποδ τοῦ ζητήσαι, καὶ οὐχ εὑρήσει· » διαβάλλει δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτίων περὶ γενεθλιαλογίαδ νόησιν, λέγων· « Τηρῶν ἀνεμον οὐ σπερεῖ, καὶ βλέπων ἐν ταῖδ νεφθαίωδ οὐ θερλεῖ, ἐν-εῖδ οὐκ ἔστι γινώσκων, τί ἡ ὁδὸδ τοῦ πνεύματοδ. Ὡδ ὁσάδ ἐν γαστρὶ κνοφοροῦσθε, οὕτωδ οὐ γινώσῃ τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ, ὅσα ποιήσει τὰ σύμπαντα. » Εἶτα καὶ περὶ τὴν θεωρίαν ἐκάστων γιγνόμενοδ συνεῖδεν, ὅτι μάλιστα ἐστὶ περὶ τοῦτων ζητεῖν, καὶ μόνον τὰ τοιαῦτα μόχθῳ γενεῖθ. Ὁ γάρ ἀπὸ τοῦ γινώσκων τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πρακτικοῦ βίωδ ὁ σοφὸδ καὶ δικαιοδ συνίσταται. Λέγει γάρ· « Καὶ γε ὅσα ἐὰν εἴῃ σοφὸδ τοῦ γινώγει, οὐ δύνησεται τοῦ εὑρεῖν. Ὅτι σύμπαν τοῦτο ἔδωκα εἰδ καρδίαν μου, καὶ ψυχῇ μου σύμπαν εἶδα τοῦτο, ὡδ ἡ δικαιοῖ καὶ οἱ σοφοὶ καὶ αἱ ἐργασίαι αὐτῶν ἐν χειρὶ Θεοῦ. » Ἐκτότωδ τοίνυν περὶ τῶν τοιοῦτων ζητησῶν διαβάδ, καὶ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην πολιτείαν καταγιγνόμενοδ, ὀρῶν τε πολλὰ καὶ ποικίλα τὰ τῶν ἀνθρώπων συμπτώματα, συνίστασιν, ὅτι προνοεῖ τὰ πάντα διοικεῖται, λέγων· « Οὐ τοὺδ κούφοιδ ὁ ἔρῳμοδ, καὶ οὐ τοὺδ συνετοὺδ [δυνατοὺδ] ὁ πόλεμοδ, καὶ γε οὐ τῷ σοφῷ

\*\* Prov. xxx, 15, 16. \*\* ibid. 18, 19. \*\* Eccle. viii, 17. \*\* Eccle. xi, 4, 5. \*\* Eccle. viii, 17.

ὁ ἀρετῶν, καὶ γε οὐ τοῖς συντοκῶς ὁ πλοῦτος, καὶ γε οὐ τοῖς γινώσκουσιν ἢ χάρις· ὅτι καιρὸς καὶ ἀπάντημα συναντήσεται τοῖς πλῆσι αὐτοῖς. Ἐν παντὶ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς τοῦ ἀγροῦ εἰργασμένου. Καὶ γὰρ οὐδεὶς κύριος φησὶν ἐν τοῖτοῖς τῆς λαοῦ βουλῆς. Ὅτι τίς ἀνθρώπος, ὅς ἐπαλεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς τὰ ὅσα ἐποίησεν αὐτῆν; καὶ οἱ οὐδὲν πλὴν ἀνθρώπος ἐν τῷ βίῳ τοῦτω ἐξουσιάζουσιν, ἢ τοῦ ποιεῖν πονηρὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ ἐτοιμάζειν εἰς τὴν ἐξοδὸν τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ φάγεται καὶ πίεται, τοῦτο δόγμα Θεοῦ ἐστίν. Ὅθεν εἴτε ζήτησις ἐστὶ περὶ τοῦ, πῶς γένηται τὰ φαινόμενα, εἴτε κτήσις ἐστὶ χρημάτων, εἴτε τροφῆ περιουσίας, πάντα ταῦτα ματαιότης ματαιότητων ἐστὶ, καὶ πλὴν οὐδὲν ἢ περιουσία βουλῆς καὶ προαιρέσεως ἐπιχρήσεις. » Ἐν δὲ τῷ λέγειν ταῦτα ματαιότητα, ἐμφανεῖται τῶν μελλόντων τὸ αἰώνιον. Αὐτὸ καὶ πάντα ὑπερβᾶς, παραινεῖ τῶν αἰώνιων μνημονεύειν, καὶ εἰδέναι τέλος ζωοῦσαι τοῦ κόσμου τούτου, ἐν τῷ λέγειν, ἀργεῖν τὰς ἀληθούσας, « ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἀν σαλευθῶσι φύλακες τῆς οἰκίας, καὶ διαστραφῶσιν ἄνδρες τῆς δυνάμεως, καὶ ἤρτησαν αἱ ἀλήθειαι. » Καὶ τὰ μετὰ τὸ τέλος δὲ ἐξηγείται· « Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ὁ Θεὸς ἔξει ἐν κρίσει ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐν ἀγαθῶν, καὶ ἐν πονηρῶν. » Ἐκ δὲ τούτων δείκνυσιν, ὅτι ἄπερ εἶπε, « Ματαιότης ματαιότητων, » οὐ τὴν κτίσιν διαβάλλων εἶρη, ἀλλ' ὅτι, τὰ αἰώνια θεωροῦν, εἶπε τὴν τῶν προκαταρῶν ἐπιθυμίαν εἶναι ματαιότητα. Καὶ κρίσιν δὲ διαδοσάμεν, σημαίνει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ τῶν πράξεων ἀνταπόδοσιν. Ἐπειτα λέγων, « Ἡρτήσαν αἱ ἀλήθειαι, » δείκνυσιν πάλιν μὴ εἶναι ματαίαν αὐτῆν τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ μέλλον διδάσκαλον πᾶσιν αὐτῆν οὖσαν εἰς εὐσθεῖαν. Ἢ γὰρ τὰς εἰς αὐτῆς καὶ ἡ διακόσμησις διηγήσις ἐστὶ περὶ τοῦ πεποιηκότος καὶ κτισάντος αὐτῆν, ἐν ἣ καὶ ὁ προφήτης καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ, καὶ οἱ διδάσκαλοι εἶπον, ὡς περ ἀλήθους ἐκάστω τροφῆν διὰ τῆς διδασκαλίας τῆν εἰς εὐσθεῖαν ἰγνώσιν· οἵτινες ἀλήθους ἀργήσουσι λοιπὸν ἐν τῇ συντελείᾳ. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ὡς ἀλήθους διδάξουσιν αὐτοί, ἀλλ' ἐκ τῶν πράξεων ἐκάστω ἢ κρίσις γίνεται.

*Βιβλίον ις', Ἄσμα ψαμάτων.*

24. Τοῦ Σολομῶντος ἐστὶ καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον συγγραφή, καθὰ προεδόχλωται. Ὅλον δὲ αὐτῷ γέγραπται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μυστικῶς μετὰ ἀλληγορίας αἰνιγματώδους. Οὐ γὰρ ἐν τῷ προφανεί, ἀλλ' ἐν ἀπορρήτῳ κέκρυπται τῶν ἐν αὐτῷ δογμάτων ὁ νοῦς. Ἐρευνώμενος δὲ εὐρίσκειται, ὅτι μετὰ ἀλληγορίας ἐντυγχάνειν ὅλην τοῦτω προσήκει τοῖς συντοκῶς· ἵνα μὴ δι' ἀγνοίαν τῶν ἀμαθῶν εἰς ἀτιμίαν ἐμπέσῃ τὰ εἰρημένα. Ἄσμα δὲ ψαμάτων διὰ τοῦτο καλεῖται, ἐπειδὴ μετὰ μὲν τὰ ἄλλα ἄσματα τοῦτο, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐστὶ ἄλλο προσδοκῆν ἔστιν· ἄλλο δὲ λέγω οὐ βιβλίον, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ βιβλίου σημαίνωμενον. Ὅ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστι· Πίστα ἢ θεία Γραφή περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς καθόδου τοῦ Λόγου καὶ ἐσαρχοῦ παρουσίας αὐτοῦ προφητεύει. Τοῦτο γὰρ τὸ βιβλίον

bellum prudentium, nec sapientis panis, nec prudentium opulentia, nec cognoscentium gratia : quoniam tempus et occasio simul omnibus istis occurrent <sup>24</sup>. In omnibus enim est, rex agri culti. Neque enim quisquam in istis consilii sui dominus est. Quis est enim homo, qui possit ire retro coasillium, quaequunque fecerunt ipsam? Et quod nihil potestatis amplius in hac vita habeat homo, quam facienda bonum et malum, et praeparandi opera sua ad exitum. Nam et quod edit et bibit, hoc donum Dei est. Unde sive quaeratur, quomodo facta sint, quae videntur, sive adsint pecuniae, sive voluptas abundantiae : omnia haec vanitas vanitatum, et nihil amplius quam superfluitas consilii et voluntatis conatus <sup>25</sup>. » Cum sit autem, haec esse vanitatem, futurorum aeternitatem significat. Quapropter et universa transcendens, hortatur ut aeternorum memoriam servemus, et sciamus futurum aliquando, ut mundus hic finiatur, cum dicit, fore ut molentes cessent, « in die qua commovebuntur custodes domus et nutabunt viri potentes, et molentes cessaverunt <sup>26</sup>. » Et quae finem mundi subsequuntur exponit, dicens : « Quoniam cuncta, quae sunt, ducet Deus in iudicium; in omni errato, sive bonum, sive malum <sup>27</sup>. » His ostendit quod illud : « Vanitas vanitatum, » non ad hoc dixerit, ut creaturam criminaretur; sed quod aeterna contemplatus, rerum temporalium desiderium admoerit esse vanitatem. Et ubi iudicium futurum esse docet, innuit fore resurrectionem mortuorum, et actorum retributionem. Deinde cum dicit : « Cessaverunt molentes, » **122** ostendit non vanam esse ipsam creaturam, sed potius omnibus esse pietatis magistram. Siquidem ipsius ordo et ornatus, de factore ipso ac creatore praedicatio est : in qua sunt et prophetae et evangelistae, et doctores, tanquam molentes unicuique alimoniam, per doctrinam, videlicet pietatis scientiam : qui molentes tandem in consummatione otiantur. Tum enim non docebunt amplius, instar molentium, sed quisque secundum acta iudicabitur.

*Liber XVI, Canticum canticorum.*

24. Hic quoque liber Salomonis est opus, ut superius declaratum est. Totumque ab initio usque ad finem mystice et cum allegoria enigmatica conscripsit. Sententia quippe dogmatum ejus, non aperta, sed occulta est. Atamen si accurate perquiratur, invenitur. Quapropter expedit, ut qui prudentes sunt, in toto hoc libro allegorice versentur, ne propter imperitorum ignorantiam, quae hic dicuntur, contemptui habeantur. Canticum autem canticorum ideo vocatur, quod post alia cantica subsequatur, et quod non aliud postea Canticum sit expectandum : aliud autem dico, non librum; sed quod in libro significatur. Quod dico taie est : Omnis divina Scriptura, de Verbi descensu ad nos, et de adventu ejus in carne prophetiam habet. Hæc

<sup>24</sup> Ferle. ix, 11. <sup>25</sup> Eccle. v, 9, 10, 16-18. <sup>26</sup> Eccle. xii, 3. <sup>27</sup> ibid. 14.

namque voluntas Dei est; prophetis et universæ A  
divinæ Scripturæ, illud potissimum erat annun-  
tandum. Huic autem divinæ narrationi, consequen-  
ter addidit sermones de gentibus Babylonis, Da-  
masci, Moab, aliorumque. Atque in singulis Scrip-  
turis peccantes increpant, peccatores hortantur  
ad pœnitentiam, comminantes futurum ignis judi-  
cium. Aliæ igitur Scripturæ prænuntiant, ut Moyses  
cum ait: « Propbetam vobis excitabit Dominus  
Deus noster ex fratribus nostris, sicut me <sup>20</sup>. »  
Isaias vero: « Ecce Virgo in utero habebit et pa-  
riet filium <sup>21</sup>. » Micbaas autem: « Erit in novissi-  
mis diebus illustris mons Domini <sup>22</sup>. » Et aliis alio  
modo, secundum Spiritus gratiam, prædicat. His  
autem omnibus loquentibus, expectabatur aduc-  
qui prænuntiatus fuit Dominus. Quapropter multi  
eum prænuntiant: et donec venit, prophetantes  
non cessavere. Et hæc omnia sunt cantica. Canti-  
cum vero canticorum, neque prophetandi, neque  
prænuntiandi modo scriptum est: sed quem alii  
prænuntiant, eum quasi jam venerit, et jam  
carnem assumpserit, ostendit. Quare quasi in con-  
jugio Verbi et carnis, epithalamum canit Can-  
ticum canticorum. Et alia quidem Scripturæ de  
Salvatore loquuntur, et interea alia quædam  
annuntiant: hic vero liber conjugium tantum  
Verbi et carnis canit. Quamobrem in aliis qui-  
dem Scripturis, quia alia quædam significantur,  
indignationis et iræ sermones ac formidabiles minæ  
insunt: præsens vero liber, quoniam nihil aliud,  
quam Verbi præsentiam significat, jucunditatis  
tantum, gaudii ac lætitiæ sermones habet. Sponso  
siquidem præsentem, omnes lætari convenit, nec cui-  
quam lugendum est: sicut et ipse Dominus dixit.  
Etenim ipse præsens infirmitates nostras portavit,  
et cœstias vertit in gaudium. Quemadmodum  
igitur post Salvatoris dispensationem, nullum am-  
plius prophetam expectamus, ita post illa, quæ in  
hoc canticorum Cantico significata sunt, non est  
aliud, quod recentius aliquid significet, expectan-  
dum. Etenim quæ in hoc Cantico significantur,  
eadem et in prophetis et aliis Scripturis per inter-  
vallum dicta deprehenduntur. Rursus quemadmodum  
Agnus Dei Joannes ostendit, atque ad Joannem us-  
que lex est et propheta: ita quæ in Cantico can-  
ticorum 123 significantur, finis sunt omnium eor-  
um, quæ in universa Scriptura significantur. Quid  
enim aliud post Christi adventum expectandum  
est, quam judicium et retributio? Propterea Cata-  
phyges prophetas post Dominum introducentes  
falluntur, atque ideo tanquam hæretici condemnati  
sunt. Canticum igitur est canticorum: quia nihil  
aliud post ea, quæ hic canuntur, expectandum est.  
Et sicut in lege, Sancta erant, et post Sancta, San-  
cta sanctorum, post Sancta vero sanctorum, nul-  
lus alius interior locus habebatur; ita post Can-  
tica, Canticum est canticorum, post Canticum

του Θεοῦ ἐστὶ· τὰς τε προφητὰς καὶ πάσῃ τῇ θεῖα  
Γραφῇ τοῦτο προηγουμένου ἦν ἀπαγγέλλειν. Παρα-  
κολουθήματα δὲ τῷ θεῷ διηγήματα τοῦτω ποιούνται  
λόγους περὶ τῶν ἐθνῶν Βαβυλωνίου, τῆς Δαμασκίου,  
Μωὰβ, καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ ἐπ' ἐκείτης Γραφῆς τὰς  
μὲν ἀμαρτάνουσι ἐπιτιμῶσι· τοὺς δὲ προληφθέντας  
προτρέπονται μετανοεῖν, ἀπειλοῦσθαι τὴν μέλλουσαν  
τοῦ πυρὸς κρίσιν. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι Γραφαὶ προλέ-  
γουσιν, ὅσον Μωσῆς μὲν· « Προφήτην ὑμῖν ἀναστή-  
σει, » λέγων, « Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν  
ἡμῶν, ὡς ἐμέ· » Ἡσαΐας δὲ· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν  
γατρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· » ὁ δὲ Μιχαίας· « Ἐν  
ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς ἔσται τὸ ὄρος Κυ-  
ρίου· » καὶ ἄλλοι ἄλλως προλέγει, κατὰ τὴν τοῦ  
Πνεύματος χάριν. Τοῦτων δὲ πάντων λεγόντων προ-  
B εδοκῆτο ὁ ἀπαγγελλόμενος Κύριος. Διὰ τοῦτο καὶ πο-  
λοὶ ἀπήγγελλον· καὶ ἕως ἤρθε, οὐκ ἐπαύοντο ἐπὶ  
προφητεύοντες. Καὶ ἐστὶ ταῦτα πάντα ἄσματα. Τὸ  
δὲ ἄσμα τῶν ἁσμάτων οὐχ ὡς προφητεῖόν ἐστιν,  
οὐδὲ ὡς προσημαῖνον· ἀλλὰ ὅν ἄλλοι προπηγγελ-  
λον, τοῦτον ὡς ἤδη ἐλθόντα δεῖκνυσι, καὶ ἤδη ἀνα-  
λαβόντα τὴν σάρκα· διὸ καὶ ὡς ἐπὶ συζυγίᾳ τοῦ Λό-  
γου καὶ τῆς σαρκὸς ἐπιθαλάμιον φθεῖ τὸ ἄσμα τῶν  
ἁσμάτων. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι Γραφαὶ λέγουσι περὶ τοῦ  
Σωτῆρος, μεταξύ δὲ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν ἀπαγγέ-  
λουσι· τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο μόνον τὴν τοῦ Λόγου πρὸς  
τὸ σῶμα συζυγίαν φθεῖ. Διὸ καὶ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις  
Γραφαῖς διὰ τὰ μεταξύ δηλοῦμενα εἰσι καὶ θυμοῦ  
καὶ ὀργῆς λόγοι, καὶ φόβου ἀπειλαί· ἡ δὲ βιβλίος  
αὕτη, ἐπειδὴ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν παρουσίαν μόνην  
C τοῦ Λόγου σημαίνει, θυμῶδώς καὶ χαρῶδώς, καὶ εὐ-  
φροσύνης μόνως ἔχει λόγους. Νυμφίου γὰρ παρόντος,  
πάντας χαίρειν προσήκει, καὶ μηδένα πενθόντος,  
πάντας αὐτὸς εἰρκεν. Αὐτὸς γὰρ παρὸν τὰς ἀσπι-  
νεῖας ἡμῶν ἐδάσασσε, καὶ τὰς λύπας Ἐστροφῆν εἰς  
χαρὰν. Ὅσπερ οὖν μετὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν τοῦ Σω-  
τῆρος οὐκ ἐτι προφήτην προσδοκίωμεν, οὕτως μετὰ  
τὰ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἁσμάτων σημαίνοντα οὐκ  
ἐστιν ἄλλο τι καινότερον προσδοκῆν σημαίνονμεν.  
Καὶ γὰρ τὰ ἐν τῷ ἄσματι σημαίνοντα, ταῦτα καὶ ἐν  
τοῖς προφήταις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις Γραφαῖς ἐκ δια-  
στημάτων λεγόμενα εὐρσκειται. Πάλιν τε ὡσπερ δε-  
κνύοντος τοῦ Ἰωάννου τὸν Ἀμνὸν, ἕως Ἰωάννου ὁ νόμος  
καὶ οἱ προφῆται εἰσίν· οὕτως τὰ ἐν τῷ ἄσματι τῶν  
ἁσμάτων σημαίνοντα τέλος ἐστὶ πάντων ἐν πάσῃ τῇ  
D θεῖᾳ Γραφῇ σημαίνοντα. Τί γὰρ ἄλλο μετὰ τὴν τοῦ  
Χριστοῦ παρουσίαν προσδοκῆν δεῖ ἢ κρίσιν καὶ ἀν-  
ταπόδωσιν; Καὶ διὰ τοῦτο οἱ κατὰ θύρας παρεια-  
γόντες προφήτας μετὰ τὸν Κύριον, σφάλλονται, καὶ  
ὡς αἰρετικοὶ κατεκρίθησαν. Ἄσμα οὖν ἁσμάτων, διὸ  
τὸ μετὰ τὰ ἐκ τούτου μηδὲν ἕτερον προσδοκῆν. Καὶ  
ὡσπερ κατὰ τὸν νόμον Ἅγια ἦν, καὶ μετὰ τὰ Ἅγια  
Ἄγια ἄγιον, μετὰ δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων οὐκ ἐτι ἦν  
ἐσώτερος τόπος· οὕτως μετὰ τὰ ἄσματα τὸ ἄσμα τῶν  
ἁσμάτων, μετὰ δὲ τὸ ἄσμα τῶν ἁσμάτων οὐκ ἐτι  
προσδοκῆν ἐστὶν ἐσωτέραν καὶ καινότεραν ἐπάγγε-  
λλαν. Ἄπαξ γὰρ ὁ Λόγος ἐγένετο σῶμα, καὶ τετελείωκε  
τὸ ἔργον. Ἐστὶ δὲ ὅλον τὸ βιβλίον τοῦτο διαλόγῳ

<sup>20</sup> Deut. xviii, 15. <sup>21</sup> Isa. vii, 14. <sup>22</sup> Mich. :v, 1.

τῶρες τοῦ παλαιοῦ πρὸς τὸν Λόγον, καὶ καθόλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὸν Λόγον, καὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἑκκλησίας πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ Λόγου πάλιν πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος· εἶτα τῶν ἔθνῶν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ περὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν καὶ περὶ αὐτῆς διάλογος· εἶτα καὶ τῶν διακονούντων ἀγγέλων πρὸς τοὺς κληθέντας ἀνθρώπους τὸ κήρυγμα. Τοῦ μὲν οὖν παλαιοῦ λαοῦ ἀξιούντος αὐτὴν κατελθεῖν καὶ συναρθῆναι τῇ σαρκὶ ταῦτα· « Φιλιγτάς με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνων. » Καὶ πάλιν διὰ τούτων προτρέπεται· « Νέα πρὸς παλαιὰ ἐτήρησά σοι, ἰδεληφίδε μου. » Καὶ κοινῇ δὲ πάντων πρὸς τὸν Λόγον, ἴσα τὸ ἡμῶν ἀναλάβῃ σῶμα· « Τίς ὄρη σε, ἀδελφίδε μου, θηλάζοντα μαστοὺς μητρὸς μου; εὐροῦσά σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ οὐκ ἐξουδενήσουσί με. Περπατήσῃ με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνων. » Καὶ πάλιν διὰ τούτων προτρέπεται· « Νέα πρὸς παλαιὰ ἐτήρησά σοι, ἰδεληφίδε μου. » Καὶ κοινῇ δὲ πάντων πρὸς τὸν Λόγον, ἴσα τὸ ἡμῶν ἀναλάβῃ σῶμα· « Τίς ὄρη σε, ἀδελφίδε μου, θηλάζοντα μαστοὺς μητρὸς μου; εὐροῦσά σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ οὐκ ἐξουδενήσουσί με. Περπατήσῃ με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνων. » Καὶ πάλιν διὰ τούτων προτρέπεται· « Νέα πρὸς παλαιὰ ἐτήρησά σοι, ἰδεληφίδε μου. » Καὶ κοινῇ δὲ πάντων πρὸς τὸν Λόγον, ἴσα τὸ ἡμῶν ἀναλάβῃ σῶμα· « Τίς ὄρη σε, ἀδελφίδε μου, θηλάζοντα μαστοὺς μητρὸς μου; εὐροῦσά σε ἔξω, φιλήσω σε, καὶ οὐκ ἐξουδενήσουσί με. Περπατήσῃ με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἀγαθοὶ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἴνων. »

Ἐκ γὰρ μόνης Παρθένου, ὡς πλάστῃς, ταυτῶν ἐλαβε τὸ σῶμα, πλὴν ὅτι ἐξ ἀνθρώπου· ἀνθρώπος γὰρ ἡ Θεοτοκος Μαρία. Καὶ τοῦ Λόγου δὲ πρὸς τοὺς ἀξιόσπουτος, ἀναλαμβάνοντος ἤδη τὴν σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου, ταῦτα· « Εἰσῆλθον εἰς κήπὸν μου, ἀδελφὴ μου, νύμφη, ἐτρέψῃσα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου, ἔπραγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου, ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. » Εἰς γὰρ τὸν Ἰδιον κήπον εἰσελθόν, τὴν κτίσιν, ἐλαθεν ταυτῶν ἐκ τῆς Παρθένου τὸ σῶμα, καὶ γέγονεν ἀνθρώπος. Θνητὸν μὲν ἦν τὸ σῶμα, ἀλλὰ μετὰ εὐδοκίας τοῦ παναγίου Λόγου συνηπτο. Καὶ εἰ γάλα, ὡς ἀνθρώπος, ἤφειλε τὸ σῶμα φαγεῖν, ἀλλὰ μετεδίδου αὐτῷ καὶ οἶνον τῆς αὐτοῦ ταλαιότητος. Καὶ γὰρ ὡς περ ἤσθιε γάλα, οὕτως ἐν αὐτῷ τὰ τῆς θεότητος ἔποιε ἔργα. Εἶτα ὁ Λόγος λοιπὸν ἐνδοσάμενος τὸ σῶμα προσκαλεῖται τὸν παλαιὸν λαόν, ὡς πρῶτον πιστευθέντα τὰ λόγια, διὰ τούτων· « Ἀνάστα, ἔλθε πλησίόν μου, καλὴ μου, περιστέρη μου· ὅτι Ἰδοὺ ὁ χειρῶν παρήλθεν, ὁ ὕπερ ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ταυτῶν. Τὰ ἄνθη ὤρθη ἐν τῇ γῆ, καίρος τῆς τομῆς ἐβράκε, φωνὴ τοῦ τρυγῆτος ἤκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν, ἡ σικκὴ ἐξήνεγκεν ὀλίθους αὐτῆς, αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κρηρῶσιν. » Ὡς γὰρ λαβόντος τοῦ πρώτου λαοῦ ἕως καιροῦ τὴν σκιάν τὴν ἐν νόμῳ, διδάσκει, καὶ ὡς εἶδῃτα τὴν φωνὴν τοῦ τρυγῆτος, ὑπομνησθε. Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Λόγος τὴν Ἱερουσαλήμ, προσκαλεῖται λοιπὸν καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν διὰ τούτων· (εἰς γὰρ ἐστὶ Κύριος; καὶ Ἰουδαίων καὶ ἔθνῶν)· « Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη. Ἀπὸ Λιβάνου ἐλευσθ, καὶ διελύσθ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, ἀπὸ κεφαλῆς Σανειρ καὶ Ἀερμών, ἀπὸ μνηρῶν λεόντων, ἀπὸ ὄρειν παρδάλων. » Ἀπὸ γὰρ εἰδωλοκρατίας καὶ θηριώδους τρόπου προσκαλεῖται ταύτην εἰς τὴν πίστιν. Κληθεῖσα τοίνυν ἐξ ἔθνῶν καὶ ἤδη καταναγείσα, λέγει πρὸς τὸν Λόγον ταῦτα· « Ἀπάγγελόν μοι, ὅν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ποῦ ποικαίνεις, ποῦ κοκκαῖεις ἐν μεσημβρίᾳ μήποτε γένωμαι ὡς περιβαλλομένη ἐπ' ἀγέλας ἐταί-

A vero canticorum, non est interior aliqua et recentior expectanda promissio. Semel enim Verbum caro factum est, opusque consummavit. Est autem totus hic liber plenus dialogorum veteris populi ad Verbum, et summam humani generis ad Verbum, et Ecclesiae ex gentibus coactae ad idem, et rursus Verbi ad eamdem, et ad genus humanum. Deinde gentium ad Jerusalem, et Jerusalem, de Ecclesia ex gentibus coacta et de seipsa, dialogus. Postea et ministrantium angelorum ad homines vocatos praedicatio. Veteris itaque populi precantis ipsam (Verbum) ut descenderet, et carni conjungeretur, haec sunt : « Osculetur me oculis oris sui ; quoniam meliora sunt ubera tua vivo » . Et iterum hortatur his verbis : « Nova et vetera servavi tibi, dilecte mi » . In communi vero omnium vox est ad Verbum, ut carnem nostram assumat : « Quis det te, consobrine mi, sugentem ubera matris meae? inveniam te foris, osculabor te, nec contemnem te. Apprehendam te, ducam te in domum matris meae, et in cubiculum ejus qui me concepit » . Praecati sunt enim, ut carnem assumeret non aliunde, sed ex ea ipsa matrice, ex qua nati sumus, licet non eodem, quos nos, modo, nempe ex viro et muliere. Corpus enim sibi, utpote Creator, ex sola Virgine assumpsit : attamen ex homine : homo enim fuit genitrix Dei Maria. Verbi vero, ex Virgine jam carnem assumtis, ad precantes se, sunt ista : « Ingressus sum in hortum meum, soror mea sponsa, vindemiavi myrrham meam cum aromatibus meis, comedi panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo » . In proprium enim hortum, creaturam videlicet, ingressus, carnem sibi ex Virgine assumpsit, et homo factus est. Mortale quidem corpus erat, verum cum suavi odore sanctissimi Verbi conjunctum. Et licet ut homo lactis cibum corpori suo admiserit, tamen et vinum illi perfectionis suae impertit. Etenim quemadmodum lac comedit, ita et divinitatis opera in ipso perficit. Deinde Verbum, carnem indutum, veterem populum, ut cui primum oracula Dei concredita fuerant, ad se vocat, his verbis : « Surge, accede ad me, amica mea, formosa mea, columba mea, quoniam ecce hiems transiit, imber abiit, acc profectus est sibi. Flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit, vox turritis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineae nostrae florent » . Ita enim docet, quasi primus populus umbram quae in lege est, ad tempus acceperit : et quasi vocem turris agnoscentem admonet. Postquam autem Jerusalem advocavit, advocat deinceps et eos, qui sunt ex gentibus (unus est enim et Judaeorum et gentium Dominus), his verbis : « Veni de Libano, sponsa. De Libano venias, et transeas ab initio fidei. De vertice Sanir et Aermom, de cubilihus leonum, de montibus pardorum » . Hanc enim ab idololatria moribusque feris ad fidem

<sup>25</sup> Cant. i, 4. <sup>26</sup> Cant. vii, 13. <sup>27</sup> Cant. viii, 1, 2.

<sup>28</sup> Supplie, λαοῦ.

<sup>29</sup> Cant. v, 1. <sup>30</sup> Cant. ii, 10-13. <sup>31</sup> Cant. iy, 8.

vocat. Illa igitur ex gentibus vocata et jam compuncta, Verbo ad hunc modum loquitur : « Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne fiam tanquam oberrans inter greges sodalium tuorum »<sup>35</sup>. » Etenim cum experimento didicisset, quam prona esset ad varias mutationes, rogabat ut confirmaretur et corroboraretur; ne idipsum postea sibi accideret. Exoratumque Verbum, **124** docet illam his verbis : « Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere ad vestigia gregum, et pascas hœdos tuos juxta tabernacula pastorum »<sup>36</sup>. » Nemo quippe Deum cognoscere potest, nisi primum cognoscat seipsum. Nam pietas erga Deum, est principium sensus : sensus vero est, non externus ille, sed intellectus animæ cum fide conjunctus. Jerusalem videns gentium vocationem factam in præputio fidei, cum admiratione ait : « Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit sicut chori castrorum »<sup>37</sup>? Non enim ex una gente, sed ex omnibus venerunt, relictis propriis castris, confractisque gladiis, deinceps quæ pacis sunt sapientes. Ecclesia vero ex gentibus, videns Jerusalem, quasi se arguentem, sese defendit, dicens non inanimata fuisse vocationem suam : « Nigra sum et formosa, sicut Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia obtulit est me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me : posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi »<sup>38</sup>. » Nigra sum, sed sub ipso sole sum. Licet enim cum præputio sim, at idolis renuntiavi, et egressa sum e domo matris meæ, sicut et Abraham : ejusdem enim sum fidei. Quamobrem rogo, « Introduce me in cellam vinariam, ordinate iu me charitatem, servate me unguentis, stipate me malis, quia dilectione vulnerata sum »<sup>39</sup>. » Nolite præputium attendere, sed in charitate suscipe me, o lex et propheta. Etiamsi feritate putida sim, sed tu me institue, et suavi tuo odore confirma; nam dilectione vulnerata sum. Ideo, « Adjuro vos, sicut Jerusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri, ne evigiletis et excitatis dilectionem, donec ipsa velit »<sup>40</sup>. » Adjuro vos, o Patres, non per potentias, id enim non licet; sed in virtutibus paradisi, ut in illum respicientes, sicut Adamum, ita et me suscipiatis. Nam et ibi non erat circumcisio. Nunc Adæ conditio renovatur. Verbum vero, gentium fide conspicta et probata, dicit, « Pulchra es, amica mea, sicut beneplacitum, et formosa sicut Jerusalem, terribilis sicut castrorum acies ordinata »<sup>41</sup>. » Oportet enim eos, qui ex gentibus sunt, non esse dissimiles Hierosolymæ, ut fiat unus populus. Hoc autem fit, quando simul et legem honoramus, et in Christum credimus. Est enim unus Deus, et legis et Evangeliorum. Et qui Jerusalem assimilatus non fuerit, non efficitur Verbi amicus. Jerusalem fidem filiorum videns, et Verbi humanitatem, dicit : « Descendi in hortum

<sup>35</sup> Cant. 1, 6. <sup>36</sup> ibid. 7. <sup>37</sup> Cant. vii, 1. <sup>38</sup> Cant. vi, 5.

ρων σου. » Πείραν γὰρ ἔχουσα τῆς εἰς πολλὰ μεταβολῆς, ἤξιον στηριχθῆναι λοιπὸν καὶ βεβαιωθῆναι· μήποτε πάθῃ πάλιν τὸ αὐτό. Παρακληθεὶς ὁ Λόγος, διδάσκει λοιπὸν αὐτὴν διὰ τούτων· « Ἐάν μὴ γινῆς καυτήν, ἡ καλὴ ἐν γυναικί, ἐξέλθε ἐν πτέραισι τῶν ποιμνίων, καὶ ποιμαίνε τὰς ἐρίφους σου ἐπὶ σκηνώμασι τῶν ποιμνίων. » Οὐ δύναται γὰρ τις γυνὴνα θεοῦ, μὴ πρότερον γνοῦς αὐτοῦν. Εὐσέβεια γὰρ εἰς θεὸν ἀρχὴ αἰσθήσεως· αἰσθήσις δὲ οὐχ ἡ ἐξωθεν, ἀλλ' ἡ κατὰ ψυχὴν διάνοια μετὰ πίστεως. Ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁρῶσα τὴν κλῆσιν τῶν ἔθνων γινομένην ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως, θαυμάζουσα λέγει· « Τί ἐβόησθε ἐν τῇ Σουναμίτιδι, ἡ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; » Οὐ γὰρ ἐξ ἔθνος, ἀλλ' ἐκ παντὸς ἔθνους ἤρξαντο, ἀφέντες τὰς ἰδίας παρεμβολάς, καὶ συντρέψαντες τὰς μαχαίρας, καὶ λοιπὸν εἰρηνικῶς φρονούντες. Ἡ ἐξ ἔθνων ὁρῶσα τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς περ μεμφομένην, ἀπολογεῖται περὶ αὐτῆς· οὐ μὴ ἀρχὴ αὐτῆς ἐστὶν ἡ κλήσις· « Μελαινὰ εἰμι καὶ καλὴ, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ὡς σκηνώματα Κηδάρ, ὡς δέρβρεις Σαλομών. Μὴ βλάβηται με, ὅτι ἐγὼ μεμλανωμένη εἰμι, ὅτι παρεβλάψα με ὁ ἥλιος. Ἰδοὺ μητρός μου ἐμαίλιναντο ἐν ἐμοί· ἔθενό με φυλάκισαν ἐν ἀμπελώσιν. Ἀμπελῶνα ἐμὸν οἶκα ἐφύλαξα. » Μελαινὰ εἰμι· ἀλλ' ὅπ' αὐτὸν τὴν ἡλιὸν εἰμι. Εἰ γὰρ καὶ ἀκροβυστός εἰμι, φωνῶν, ἀλλ' ἀπεταξάμην εἰδωλούς, καὶ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ οἴκου τῆς μητρός μου, ὡς περ καὶ ὁ Ἀβραάμ· ἐκίνησεν γὰρ εἰμι τῆς πίστεως. Καὶ διὰ τοῦτο ἀξίω, « Εἰσαγάγε με εἰς οἶκον τοῦ οἴνου, τάχατι ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην, τηρήσατέ με ἐν μύροις, στοιβάσατέ με ἐν μέλιος· ὅτι τερωμένη ἀπάτης ἐγώ. » Μὴ τῇ ἀκροβυστίᾳ προσέχητε, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ προσλάβθη με, ὡς νόμο καὶ προσήτα. Καὶ εἰ δυσώδης εἰμι τῇ ἀγρότητι, ἀλλά σὺ με παύσεις, καὶ εὐωδία σου στήριξον· τέτρωμαι γὰρ τῇ ἀγάπῃ. Καὶ διὰ τοῦτο, « Ἄρξια ὡμὰς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμει καὶ ταῖς ἰσχυρίαι τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ἐγίρητε, καὶ ἐξεγίρητε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θελήσῃ. Ὅραξίω ὡμὰς, ὡ πατέρες, οὐ κατὰ τῶν δυνάμεων, οἶκα ἔξεσσι γὰρ, ἀλλ' ἐν δυνάμει τοῦ παραδείσου, πρὸ, εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, ὡς τὸν Ἄδμ, οὕτως με προσέβλησθε. Καὶ γὰρ κάκει οὐκ ἦν περιτομῆ· ἄρτι δὲ τὰ τοῦ Ἄδμ ἀνακαινίζεσται. Ὁ Λόγος ὁρῶν τὴν πίσυν τῶν ἔθνων, καὶ ἀποδεχόμενος λέγει· « Καλὴ, ἡ πλησίον μου, ὡς εἰδοκία, ὡραία ὡς Ἱερουσαλήμ, θάμνος ὡς τεταγμένοι. » Οὐ γὰρ ἄλλως, ἢ ὡς τὴν Ἱερουσαλήμ δεῖ εἶναι τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνων, ἵνα εἰς λαὸς γένηται. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν μετὰ τοῦ τιμῆν τὸν νόμον πιστευόμενον τῶν Χριστῶν. Εἰς γὰρ ὁ θεὸς τοῦ νόμου καὶ τῶν Εὐαγγελίων. Καὶ ὁ μὴ ὡς Ἱερουσαλήμ γενόμενος οὐ γίνεται πλησίον τοῦ Λόγου. Ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁρῶσα τῶν τέκνων τὴν πίσυν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου φιλανθρωπίαν, λέγει· « Εἰς κήπον καρίας κατέβην ἰδεῖν ἐν γεννηματι τοῦ χειμάρφου, εἰ ἠθῆσαν αἱ ροαὶ· ἐκεῖ ὄσω τοὺς μαστοὺς μου. Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου, ἔθετό με ἄρματα Ἀμναδάδ. » Εἰς γὰρ τὸν κήπον τῆς καρίας, τοῦτ' ἐστὶν εἰς τὰς Γραφὰς, ἐγενόμενη, αἵτινες ὡς καρία εἰσιν, ἐξωθεν μὴ σπλη-

<sup>39</sup> Cant. 1, 4, 5. <sup>40</sup> Cant. ii, 4, 5. <sup>41</sup> ibid. 7.



ρα, ἔσθθεν δὲ πνευματικά. Εἶδον, ὅτι ζευχθῆναι με δεῖ ὡς ἐν ἄρματι τῇ ἐξ ἔθνων κλήσει. Ζευχθέντων τῶν μωσθεῖων τῶν λαῶν, λοιπὸν πανταχοῦ τὸ κηρυγμα ἀποστόλη, καὶ τούτου γίνονται διάκονοι οἱ ἀγγελιοὶ, λέγοντες· « Ἐξελθετε καὶ ἴδετε ἐν τῷ Σαλομών ἐν τῷ στεφάνῳ, ὃ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. » Ὁ γὰρ ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς κακίας βέβαια καὶ τὴν τοῦ Λόγου πρὸς τὸ σῶμα ἀπρεπτον ἔνωσιν. Ὅτε γὰρ γέγονε νύμφευσίς τοῦ Λόγου πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς τοῦ σώματος ἐνώσεως, τότε καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην πεποιθεῖ, δι' ἣν εὐφροσύνης πάντα πεπλήρωκε. Τοιαῦτα ἐν τῷ Ἄσματι τῶν φρασεῶν τῶν τῶν διαλόγων ἐστίν· ἐξ ὧν ἀφορμὴν τῶν λαῶν, δύνανται ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τὰ ὅμοια τοῖς ἑμοῖσι συνάπτειν κατὰ τὸν νοῦν.

Hujusmodi sunt dialogi, in Cantico canticorum, libelli lectione, similia similibus adaptare secundum

*Βιβλίον ιζ', Γωδ.*

25. Ἦὸς ἐπιγέγραπται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ τὴν κατ' αὐτὸν ἱστορίαν περιέχει, πῶς τὴν πέπονθε, πειρασθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ νικῆσας καὶ ὑπομεινὰς εὐσεβῶς τὰς ἐπινευχθείσας αὐτῷ πληγὰς, διὰ τὰς πάλιν πάντα ἀπέλαθε, καὶ γέγονεν ἐνδοξότερος ὑπὲρ δ' ἦν, καὶ ἔσχε πάλιν τέκνα δέκα. Πέπονθε δὲ ἐτῶν ἑν ὅσ, ὡς εἶναι πάντα τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ οἱ. Μιστὰ γὰρ τὰς πληγὰς· ἐξῆσεν ἑτέρα ἔτη ρο'. Γέγονε δὲ Ἦὸς πρὸ Μωσθεῶν· ἀπὸ γὰρ Ἀβραάμ πέμπτος ἦν, ἔκγονος τοῦ Ἠσαῦ. Διὰ τὴν γενομένην κατ' αὐτοῦ πληγὴν ἦλθον τρεῖς αὐτοῦ φίλοι παρακαλεῖσαι αὐτόν, Ἐλιφάζ ὁ Θαιμανῶν βασιλεὺς, Βαλδὰδ ὁ Σαυχαῖων τύραννος, Σοφάρ ὁ Μιναιῶν βασιλεὺς. Καὶ φιλονηθεῖς μὲν καὶ ἀνελεημόνως αὐτοῦ ἐλάλησαν αὐτῷ, ἐναλλόμενοι κατ' αὐτοῦ· ὥστε καὶ ἁμαρτιαν αὐτοῖς ἐκ τούτου λογισθῆναι. Ὁ δὲ Ἦὸς παρεκάλεσεν ὑπὲρ αὐτῶν τὸν Θεόν, καὶ συγχωρήθη αὐτοῖς. Εἰσὶν οὖν τοῦ μὲν Ἦὸς διαλόγοι πρὸς τοὺς φίλους ἐννέα· τοῦ δὲ Ἐλιφάζ πρὸς αὐτὸν τρεῖς, τοῦ δὲ Σοφάρ πρὸς αὐτὸν δύο, καὶ τοῦ Βαλδὰδ τρεῖς. Ἔστι δὲ καὶ τοῦ Ἐλιοῦς τοῦ Βαραχὴλ, τοῦ Βουζίτου, α'. Καὶ λοιπὸν ὁ Κύριος χρηματίζει τῷ Ἦὸς διὰ λαλαπος καὶ κερῶν. Ἀποκρίνεται δὲ καὶ Ἦὸς τῷ Κυρίῳ διὰ λόγων δευτέρων.

*Βιβλίον ιη', Οἱ ιθ' προφήται. Ὀσηέ, α'.*

26. Γεγόνασι μὲν καὶ πρὸ τούτου προφῆται· ἐπὶ μὲν τοῦ Δαβὶδ, Σαμουὴλ, καὶ Ναθάν, καὶ Γάδ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ῥοβοᾶμ καὶ Ἀβιά καὶ Ἀσά, Ἀχίας ὁ Σηλωνίτης, καὶ Σαμαίας, καὶ Ἀδδῶ, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Ἀνεμῆ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωσαφάτ καὶ τοῦ Ἀχαάβ Ἠλίας καὶ Ἐλισαῖος, καὶ ὁ προφητεύσας τῷ Ἀχαάβ περὶ τῆς Συρίας καὶ ὁ πατάξας αὐτὸν τραύματι, καὶ ἐλέγξας τὸν Ἀχαάβ, καὶ τοῦ ὁ Ἀμῆ, καὶ Ὁζιήλ, καὶ Ἐλιδά. Ἄλλ' οὐ φέρεται τούτων ἰδία συγγράμματα, ἐ μὴ μόνον οἱ λόγοι αὐτῶν ἐν ταῖς βασιλείαις καὶ ταῖς Παραλειπομένοις. Ἐν δὲ τοῖς συγγράμμασιν, ὧν καὶ τὰ συγγράμματα φέρεται, πρώτοι γεγόνασιν

A nucum, ut viderem germina torrentis : num floruerint mala punica : ibi dabo ubera mea. Non cognovit anima mea, posuit me curras Aminadab 41. In hortum enim nucum, hoc est, in Scripturas veni, quæ instar nucum sunt, foris duræ, intus spirituales. Vidi, quod iungenda sum, velut in curru, gentium vocationi. Coniunctis igitur utrisque populis, in orbem terrarum emissa est prædicatio, et hujus ministri sunt angeli, dicentes : « Egreddimini, et videte Salomonem in corona, quæ coronavit ipsum mater ejus, in die desponsationis ejus, et in die lætitiæ cordis ejus 42. » Qui namque e malitia egreditur, immutabilem Verbi et carnis unitatem videbit. Quando enim Verbi nobiscum, per corporis unionem, facta est desponsatio, tunc et de morte victo-

B riam retulit, propter quam et omnia lætitia adimplevit, ex quibus occasione sumpta poterit quis in ipsa sententiam.

**125 Liber XVII, Job.**

25. Job inscriptus est hic liber, quoniam historiam illius complectitur : nempe quid perpressus sit, tentatus a diabolo, et quomodo vicerit, ac illatas plagas pie toleraverit : rursus omnia duplicata receperit, illustriorque, quam fuerat antea, factus, iterum decem liberos susceperit. Passus est autem, cum annos septuaginta natus esset, ita ut omnes ipsius anni fuerint 240. Post acceptas enim plagas annos adhuc vixit 170. Vixit autem Job ante Moysem : erat enim quintus ab Abraham ex posteris Esau. Venerunt ad eum consolandi gratia, propter plagam quam ferebat, tres amici ejus, Eliphaz Thæmanorum rex, Baldad Sauchæorum tyrannus, et Sophar rex Minæorum. Locutique sunt illi contentiosius et sine commiseratione, insultantes afflictio, quod in peccatum illis est imputatum. Job vero Deum pro illis precatus est; et condonatum est eis peccatum. Sunt autem dialogi Job, quos cum amicis habuit, novem : Eliphaz vero ad Job tres; Sophar duo, et Baldad tres. Et Elius quoque filii Barachiel, Buziti, unus est dialogus. Tandem vero Dominus illum per turbinem ac nubes appellavit; et Job Domino secundo cum illo locutus respondit.

D *Liber XVIII, Duodecim propheta. Osee, primus.*

26. Etiam ante hunc prophetæ. Næm tempore Davidis fuerunt Samuel, Nathan et Gad. Roboam, Abia et Asa regnantibus, Achias Silonites, Sameas, Addo, Azarias et Anemi. Sub Josaphat et Achab, Elias et Elisæus, et qui prophetavit regi Achab de Syria, et qui seipsum vulnerari fecit, et regem Achaah corripuit, et Jehu filius Ame et Oziel et Eliada. Verum nulla habentur istorum scripta, nisi tantum quæ in Regnorum historiis et libris Paralipomenon dixisse leguntur. Inter eos vero qui scripserunt, quorum et scripta circumferuntur, primi fuerunt Osee et Isaias. Sub iisdem enim

41 Cant. vi, 10, 11. 42 Cant. iii, 11.

regibus, Ozia, Joatham, Achaz et Ezechia regum Judae; et Jeroboam filii Joas regis Israelis prophetarunt. Factum est autem verbum (Domini) ad Osee, et prophetavit contra sacerdotes et Israellem, contra domum regis, et de interiori Samaritae. Postquam vero illos coarguit et in incredulitate conclusit, significat Ecclesiam ex gentibus, per mulierem meretricem quam accepit, acceptamque respiscere fecit, et ad se adduxit. Prophetat etiam de Salvatoris adventu.

*Amos, secundus.*

27. Et hic, quod ad prophetandi principium attinet, eodem quo Osee et Isaias vixit tempore: fuit enim sub Ozia rege Juda, et in diebus Jeroboam, filii Joas, regis Israel, biennio ante terrae motum. Vidit autem quaedam, et prophetavit contra Jerusalem et contra Israellem Samaritae, et contra gentes Damasci, Gazae, Ascalonis, Azoti, Accaronis, Tyri, Idumaeae, Thaman, filiorum Ammon et Moab. Arguit omnes et in incredulitate conclusit. Porro Amasia sacerdote Bethel, apud regem Jeroboam, ipsum accusante, quasi contra ipsum et contra Samaritiam et contra populum loqueretur: non tamen ideo cessavit ille, sed confidenter oracula Dei denuntiabat. Prophetavit etiam de Salvatoris adventu.

**126** *Michaeas, tertius.*

28. Iste secundus quidem ex praedictis fuit: nam post Oziae tempus prophetavit. Verum eodem quo illi tempore vixit: nam et ipse sub Joatham et Achaz et Ezechia prophetare coepit. Factum est autem ad eum verbum Domini, et prophetavit contra Jerusalem, et Samaritiam, et contra prophetas populi seductores, et contra Achaab. Praenuntiavit etiam adventum Salvatoris, dicens: « Erit in novissimis diebus illustis mons Domini ».

*Joel filius Bathuel, quartus.*

29. Ad hunc quoque factum est verbum Domini, et prophetat senioribus, et omnibus habitatoribus terrae, de captivitate terrae, et eorum qui in illa erant. Prophetat etiam de gratia Spiritus sancti, et ea, quae per Salvatorem in omnes futura erat. Praedicit item de jejuniis et poenitentia, deque Salvatoris adventu, et de signis quae in cruce futura erant.

*Abdias, quintus.*

30. Visionem iste annuntiat contra Idumaeam, et finem ejus, et contra gentes, quae Israeli insultarant. Praedicit enim futurum, ut domus Esau a Jacob deleatur.

*Jonas, sextus.*

31. Ad hunc factum est verbum Domini, ut abiret in Niniven, ibique praedicaret: « Adhuc tres

<sup>aa</sup> Mich. iv, 1.

<sup>a</sup> Loge ἐπὶ τοῦ;

A οἱ τοὶ, Ὡσὲ, καὶ Ἡσαΐα. Ἐπὶ γὰρ τῶν αὐτῶν βασιλέων, τοῦ τε Ἰούδα, Ὀζίας, καὶ Ἰωαθάμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου βασιλέως Ἰούδα· καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ἰωάζ, βασιλέως Ἰσραὴλ προεφθέουσιν. Ἐγένετο δὲ λόγος πρὸς τὸν Ὡσὲ, καὶ προφητεύει οὗτος· τοὺς ἱερέας, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ περὶ τῆς ἀπωλείας τῆς Σαμαρείας. Καὶ ἐλέγξας καὶ συγκλίνας αὐτοὺς εἰς ἀπειθειαν, σημαίνει τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν, δι' ἧς αὐτὸς ἔλαβε πόρνης γυναικὸς, ἣν καὶ λαβὼν ἐσωφρόνισεν, ἀνάγων αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν. Προφητεύει δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας.

*Ἀμώς, β'.*

27. Καὶ οὗτος συνεχρόνισε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ὡσὲ καὶ τῆς Ἡσαΐα· ἐπὶ γὰρ Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα καὶ ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ τοῦ Ἰωάζ, βασιλέως Ἰσραὴλ, γέγονε πρὸ δύο ἐτῶν τὸ σεισμόν. Λόγους δὲ εἶδε, καὶ προφητεύει κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τῆς Σαμαρείας, καὶ κατὰ τῶν ἐθνῶν Δαμασκού, Γάζης, Ἀσκαλωνος, Ἀζότου, Ἀκκάρων, Τύρου, Ἰδουμαίας, Θαιμάν, υἱῶν Ἀμμὼν καὶ Μωάβ. Καὶ οὗτος ἐλέγχει καὶ συγκλείει πάντας εἰς ἀπειθειαν. Ἀλλὰ καὶ Ἀμασίου τοῦ ἱερέως Βαβὴλ, διαβάλλοντος αὐτὸν τῷ βασιλεὶ Ἰεροβοάμ, ὡς λέγοντα κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ, αὐτὸς οὐδὲν ἔφρον οὐκ ἐπαύσατο παρρησιαζόμενος, καὶ λέγων τὰ λόγια, καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος.

*Μιχαίας, γ'.*

28. Οὗτος δεύτερος μὲν τῶν προειρημένων γέγονεν· ὅτι μετὰ Ὀζιαν προεφθέουσε· συνεχρόνισε δὲ αὐτοῖς, ἐπὶ καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ἰωαθάμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου, ἤρξατο προφητεύειν. Ἐγένετο δὲ λόγος πρὸς αὐτὸν τοῦ Κυρίου, καὶ προφητεύει ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ Σαμαρείαν, καὶ ἐπὶ τοὺς προφῆτας τοὺς πλανώντας τὴν λαὸν, καὶ κατὰ τὸν Ἀχαάβ. Προσημαίνει δὲ καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, λέγων· « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἱμῶν ἐσται τὸ ὄρος Κυρίου. »

*Ἰωὴλ ὁ τοῦ Βαθουήλ, δ'.*

29. Λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς τούτον, καὶ προφητεύει τοῖς πρεσβυτέροις καὶ πᾶσι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Προφητεύει δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσίας, καὶ τῆς εἰς πάντας γενησομένης ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Κηρύττει δὲ καὶ περὶ νηστείας καὶ μετανοίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γενομένων σημείων.

*Ἀβδίου, ε'.*

30. Ὅρασιν ἀπαγγέλλει οὗτος κατὰ τῆς Ἰδουμαίας καὶ τοῦ τέλους αὐτῆς, καὶ κατὰ τῶν ἐθνῶν τῶν ἐμπαρονησάντων τῷ Ἰσραὴλ. Ἀναλωθήσονται γὰρ τὸν οἶκον Ἡσαῦ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ προσημαίνει.

*Ἰωνᾶς, ς'.*

31. Λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Νινευί, καὶ κηρύξει ἐν αὐτῇ, ὅτι « Ἐτι τρεῖς ἡμέραι

καταστραφῆσεται Νινευί. ἰ Ἀλλ' Ἰωνᾶς, φεύ-  
γων τὸ κήρυγμα, ἀνέβη εἰς πλοῖον, χειμῶνός τε  
γενομένου, ἐξεβλήθη, καὶ κατεπόθη ὑπὸ κήτους θα-  
λασσίου. Ἔστα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξέβαλε τὸ κήτος  
τὸν Ἰωνᾶν ζῶντα. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου λόγος Κυρίου  
ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀπαλθὼν ἐκέρυεν εἰς τὴν  
Νινευί. Ἐκείνοι τε, ἀκούσαντες, μετενόησαν, καὶ  
παρηγάγαε Κύριος τὴν ὄρην ἀπ' αὐτῶν. Τῆς μέντοι  
παρουσίας τοῦ Σωτῆρος σημεῖον αὐτὸς ἐξ ἔργων ἐγένε-  
το, καταποθεὶς ὑπὸ τοῦ κήτους, καὶ μετὰ τρεῖς  
ἡμέρας αἴως πάλιν ἐκδοθεὶς.

*Ναούμ ὁ τοῦ Ἐλεκαίου, ζ'.*

32. Ἀἴμμα περὶ τῆς ἀπωλείας Νινευί, βιβλίον  
ὁράσεως προφητεῖς ὁ τοιοῦτος· καὶ κηρύττει μὲν  
καὶ περὶ ἑορτῆς· προσημαίνει δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τοῦ  
Σωτῆρος. Καὶ τὰ λοιπὰ πάντα κατὰ τῆς Νινευί καὶ  
τοῦ τέλους αὐτῆς καὶ τῶν ἔθρων τοῦ Ἰσραὴλ ἀπαγ-  
γέλλει.

*Ἀμβακούμ, η'.*

33. Ἀἴμμα καὶ αὐτὸς εἶδε, καὶ προφητεῖς, δούμι-  
νος μὲν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ· προ-  
σημαίνει δὲ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος. Λέγει  
δὲ καὶ προφητεῖς κατὰ τῶν καταφρονητῶν. Ἔστα  
μεταῦθ' ἔστι προσευχὴ τοῦ προφήτου μετ' ὀδῆς, καὶ  
τρία διαψάλματα ἔστιν ἐν τῇ λεγομένῃ ὀδῇ, ἄδοντος  
αὐτοῦ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς κατὰ  
τοῦ θανάτου νίκης.

*Σοφορίας ὁ τοῦ Χουσί, θ'.*

34. Οὗτος καὶ Ἱερεμίας συνεχρόνησαν ἀλλήλους.  
Ἀμφότεροι γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα  
ἔπροφήτευσαν. Λόγος δὲ Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν,  
καὶ προφητεῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ παντὶ Ἰούδᾳ·  
καὶ πρὸς αὐτὸν περὶ ἡμέρας ἐσομένης, ὥστε ἐκερθῆναι  
πάντα τὰ εἰδωλα, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ πολλὸν θρῆνον,  
καὶ κοπιᾶν γίνεσθαι. Προφητεῖς δὲ καὶ περὶ τοῦ  
Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἣν δ' ἡμᾶς ποιεῖ.  
Προφητεῖς δὲ καὶ κατὰ Γάζης, καὶ Ἀσκάλωνος,  
καὶ Ἀζώτου, καὶ τῆς Ἀκκαρῆς, καὶ κατὰ Μωᾶδ,  
καὶ Ἀμμὼν, καὶ κατὰ Δαμασκοῦ, καὶ κατὰ Νινευί,  
καὶ κατὰ τῶν Αἰθιοπίων.

*Ἄγγαϊος, ι'.*

35. Οὗτος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν τῇ ἐπανόδῳ  
προφητεῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἐπὶ Δαρείου βασιλέως  
Περσῶν, β' ἔτους αὐτοῦ, τῷ ἕκτῳ μηνί, λόγος Κυ-  
ρίου ἐγένετο ἐν χειρὶ αὐτοῦ, καὶ προφητεῖς τῷ Ζο-  
ροβὰβέλ, καὶ τῷ Ἰησοῦ τῷ Ἰωσεδεκ, καὶ τῷ λαῷ,  
περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἱερουσαλήμ. Προφητεῖς δὲ  
καὶ περὶ τῆς παρελεύσεως τῶν οἰκίων, καὶ περὶ τῆς  
κλήσεως τῶν ἐθνῶν.

*Ζαχαρίας υἱὸς Ἀδδῶ, ια'.*

36. Καὶ οὗτος τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου προφη-  
τεῖς· ἀλλὰ τῷ ὀγδόῳ μηνί λόγος Κυρίου ἐγένετο  
πρὸς αὐτὸν καὶ ἄγγελος Κυρίου ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ  
προφητεῖς πρὸς τοὺς πατέρας καὶ τὴν Ἱερουσα-  
λήμ. Πολλὰς δὲ καὶ ποικίλας ὁράσεις βλέπει, καὶ

dies et Ninive subvertetur. Sed Jonas prædi-  
cationem hanc fugiens, navem conscendit, ex qua  
postea, oborta tempestate ejectus, et a ceto marino  
devoratus est. Post tres autem dies ejectus cetus Jo-  
nam viventem. Atque ita secundo factum est ad  
eum verbum Domini, et abiit et prædicavit in Ni-  
nive. Illi, audita hac prædicatione, poenitentiam  
egerunt, et amovit ab illis Dominus iram suam.  
Adventus Domini signum ipse ex rebus ipsis fa-  
ctus est, devoratus a ceto, et post triduum salvus  
restitutus.

*Nahum Elcesæi, septimus.*

32. Onus de perditione Ninive, librum visionis  
prophetat iste: et prædicat quidem de festo: ve-  
rum simul in ipsa de Salvatore prænuntiat. Et reli-  
qua omnia contra Niniven sunt, et finem ipsius et  
inimicorum Israelis denuntiat.

*Ambacum, octavus.*

33. Onus et hic vidit et prophetat, de captivitate  
quidem Jerosolymæ precatus, de adventu item Sal-  
vatoris prænuntiat. Invehitur autem et prophetat  
contra contemptores. Deinde habetur precatio pro-  
phetæ cum cantico, in quo tria sunt diapsalmata,  
canente propheta de adventu Salvatoris, et de victo-  
ria de morte reportanda.

*Sophonias filius Chusi, nonus.*

34. Hic et Hieremias contemporanei fuerunt. Nam  
uterque sub Josia rege Juda prophetavit. Factum  
est autem ad eum verbum Domini, et prophetavit  
in Jerusalem, et omni Juda: prædixitque diem, in  
quo tollenda essent omnia idola, et nemora, futu-  
rusque esset fletus multus ac 127 planctus. Pro-  
phetat autem et de Salvatore, et de resurrectione,  
qua nostri gratia resurrexit. Deinde prophetat et  
contra Gazam, et Ascalonem, et Azotum, et Acca-  
ronem, et contra Moab, et Ammon, et Damascum, et  
Niniven, et Æthiopas.

*Aggæus, decimus.*

35. Hic post captivitatem solutum in reditu  
prophetavit Jerosolymis, sub Dario rege Persarum,  
anno regni illius secundo, mense sexto, factum est  
in manu ejus verbum Domini, et prophetavit Zo-  
robabelli, Jesu, et Josedec ac populo, de ædifi-  
canda Hierosolyma. Prophetavit etiam de dereli-  
ctione domesticorum, et de vocatione gentium.

*Zacharias filius Addo, undecimus.*

36. Et hic in secundo anno Darii propheta-  
vit: at in mense octavo factum est ad eum verbum  
Domini, et locutus est illi angelus Domini, et pro-  
phetavit ad patres et ad Jerusalem. Multas autem  
ac varias visiones vidit et de Salvatore multis pro-

<sup>66</sup> Joh. III, 4.

phetavit, significavitque quod super asino et pullo subjugalis venturus esset.

*Malachias, duodecimus.*

37. Hic quoque post captivitatem sub Dario fuit. Onus autem verbi Domini in manu angeli ejus, et prophetat contra Israel. Exprobrat autem Israeli transgressiones ejus, accusat illum neglectarum decimarum, et omissæ communicationis cum pauperibus. Prophetat etiam de die judicii, et de splendore Salvatoris, Eliamque ante adventum Salvatoris mittendum prænuntiat.

*Liber XIX, Isaias filius Amos.*

38. Hic et Osee, sicut supra diximus, eodem tempore vixerunt. Nam et iste sub Ozia, et Joatham, et Achaz, et Ezechia regibus Juda fuit. Accepta autem visione prophetavit contra Judæam et Jerusalem. Et factum est ad eum verbum Domini. Et maxima pars prophetiæ ejus, evangelium est de adventu Verbi Dei in carnem, et de passionibus, quas nostri gratia suscepit. Prophetat etiam circa gentes, videlicet contra Babylonem, in Philistæos, et contra Damascum. Visionem Ægypti, visionem Idumææ, visionem phalangis Sion, visionem Tyri, visionem quadrupedum in solitudine. Enarrat etiam egressum Senacherim, arrogantiam Rapsacis, et utriusque casum ac perditionem. Præterea dicit Ezechiam, cum in morbum incidisset, et moriturus esset, oratione sua annorum quindecim vite accessionem impetrasse. Prophetat etiam eunucis et genibus, et in fine de die judicii.

*Liber XX, Hieremias filius Helciz de sacerdotibus.*

39. Hic et Sophonias, quemadmodum supra diximus, contemporanei fuerunt. Pervenit autem Hieremias usque ad tempus Joakim, et undecimum annum Sedeciz regis Judæ, et usque ad captivitatem populi. Verbum vero Dei factum est ad eum, ubi sermo Domini ad ipsum factus est. Est autem sæpenuero ad eum factus. Et multis reprehendit injustitias Hierusalem. Prophetavit in Hierusalem, de futura siccitate, et contra gentes Acilem, et de adventu regis Babylonii ad excidendam terram Ægypti, et adversus 128 Babylonem. Est etiam in hoc libro verbum, quod Dominus Hieremiæ mandavit, ut diceret Sarazæ filio Nerizæ, et Idumææ, et filiis Ammon, et Cedar reginæ Aulæ, quam percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, et Damasco, et Moab, et in Jerusalem et Judam, et domum Achabin, et de filiis Adab, et Judæis habitantibus in terra Ægypti, et sedentibus in Magdolo, et in Taphnis, et in terra Pathuræ: et ad Baruch, cum sermones istos in librum ex ore Hieremiæ conscriberet. Continet etiam hic liber, circa finem, quomodo Judæi insidias struxerint prophetæ, et in lacum cæni cum abjecerint: Abdermelech vero Æthiops illum eduxerit.

προφητεύει περὶ τοῦ Σωτῆρος διὰ πολλῶν, καὶ σημαίνει αὐτὸν ἐξέρχασθαι ἐπὶ θνον καὶ πῦλον ὑποζυγίου.

*Μαλαχίας, ιβ'.*

37. Καὶ οὗτος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γέγονεν ἐπὶ Δαρείου. Αἰήματα δὲ λόγου Κυρίου ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, καὶ προφητεύει ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Ὀνειδίζει δὲ τὸν Ἰσραήλ ἐπὶ ταῖς παραβάσει, καὶ μέμεται ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ τῶν δεκάτων, καὶ τῆς πρὸς τοὺς πτωχοῦς κοινωνίας. Προφητεύει δὲ περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιλάμψεως, καὶ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἀποστέλλεσθαι τὸν Ἠλίαν σημαίνει.

*Βιβλίον ιθ'. Ἐσαίας υἱὸς Ἀμώς.*

38. Οὗτος καὶ Ὠσέ, καθὰ προείπομεν, συνεχρόνισαν ἀλλήλοις. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἐπὶ Ὀζίου, καὶ Ἰωθάμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκίου, βασιλείων Ἰούδα, γέγονεν. Ὑρασαν δὲ ἑωρακώς, προφητεύει κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ. Καὶ λόγος δὲ Κυρίου πρὸς αὐτὸν γέγονε. Καὶ τὸ πλεῖστον τῆς προφητείας αὐτοῦ ἐστὶν εὐαγγέλιον περὶ τῆς ἐνοάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡν ἀνεδέξατο δι' ἡμᾶς παθῶν. Προφητεύει δὲ καὶ ἐπὶ ἔθνη ταῦτα, κατὰ Βαβυλῶνος, ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους, κατὰ Δαμασκού ὄρασαν Αἰγύπτου, δράμα τῆς Ἰουμαίας, δράμα τῆς φάλαγγος Σιών, δράμα Τύρου, ὄρασαν τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἔρημῳ. Διηγῆται δὲ καὶ τὴν ἐξοδὸν Σαναχρειμ, καὶ Ῥαφάκου τὴν ἀλαζονίαν, τὴν τε πτώσιν καὶ ἀπόλειαν αὐτῶν. Καὶ οἷ νοστήσας Ἐζεκιᾶς, καὶ μέλλων ἀποθνήσκειν, εὐεξάμενος, προσέθηκεν ἔσχε ζωῆς ἐτῶν ιε'. Προφητεύει δὲ καὶ εὐνοῦχος, καὶ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν τῷ τέλει περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως.

*Βιβλίον κ'. Ἱερεμίας ὁ Χελκίου ἐκ τῶν ἱερῶν.*

39. Οὗτος πάλιν καὶ Σοφονίας, καθὰ προείπομεν, συνεχρόνισαν ἀλλήλοις. Παρέμεινε δὲ Ἱερεμίας ἕως Ἰωακείμ, καὶ ἕως ἐνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου βασιλέως Ἰούδα, ἕως τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ. Ῥῆμα δὲ Θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτόν, ὃς ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς αὐτόν. Καὶ πολλάκις δὲ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς αὐτόν, καὶ ἐλέγχει τὰς ἀδικίας τῆς Ἱερουσαλήμ διὰ πολλῶν. Προφητεύει δὲ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ περὶ τῆς ἀβροχίας, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη Ἀιγύπτου, καὶ τοῦ ἐλθεῖν βασιλεὺς Βαβυλῶνος τοῦ ἐκκόψει τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ ἐπὶ Βαβυλῶνα. Καὶ ὁ λόγος ἐν ἐνετετατο Κύριος τῷ Ἱερεμίᾳ εἰπεῖν τῷ Σαραίῳ υἱῷ Νηριού, καὶ τῇ Ἰουμαίᾳ, καὶ τοῖς υἱοῖς Ἀμμών, καὶ τῇ Κηδάρ βασιλείᾳ τῆς Αὐλῆς, ἣν ἐπάταξε Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ τῇ Δαμασκῷ, καὶ τῇ Μυαδ, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ καὶ Ἰούδα, καὶ εἰς οἶκον Ἀγαθίν, περὶ τῶν υἱῶν Ἀδὰδ, τοῖς τε Ἰουδαίοις τοῖς κατοικοῦσιν ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ τοῖς καθήμενοις ἐν Μαγδωλῷ, καὶ ἐν Τάφναις, καὶ ἐν γῇ Παθούρης: πρὸς τε τὸν Βαρούχ, ὅτι ἔγραψε τοὺς λόγους τοῦτους ἐν τῷ βιβλίῳ ἀπὸ στόματος Ἱερεμίου. Περιέχει δὲ τὸ βιβλίον ἐπὶ τέλους, οἷ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπιβουλεύοντες τῷ προφήτῃ, ἔβραψαν αὐτόν εἰς λάκκον βορβόρου, καὶ Ἀβδμελέχ Αἰθίοψ ἀνήγαγεν αὐτόν.

Βαρούχ δὲ ἐπιγράφηε τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ οὗτος, ἅ Baruch, librum inscripsit, quia ille cum sermones istos ex ore Hieremie scripsisset iis qui in Babylone captivi erant, legit, ut consolaretur illos, et spem in Deum annuntiaret.

Θρήνοι ἐπιγράφηε τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ τούτους τοὺς λόγους ἐθρήνησεν Ἱερεμίας περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτε ἐβίω καὶ ἤχμαλωτίσθη ὁ λαός.

Ἐπιστολὴ Ἱερεμίου καλεῖται, ἐπειδὴ ταύτην ἔγραψεν Ἱερεμίας τοῖς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, κατὰ τῶν εἰδῶλων ἀσφαλιζόμενος αὐτοὺς, ἵνα μὴ βλέποντες αὐτὰ συναπαχθῶσι τοῖς σεβομένοις ταῦτα.

*Bιβλίον κατ' Ἐζεκίηλ υἱὸς Βουζὶ Ἰερῶς.*

40. Οὗτος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γέγονεν μετὰ Ἱερεμίου, καὶ τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας Ἰουδαίμῃ ἤρξαστο προφητεύειν. Λόγος δὲ Κυρίου ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, καὶ χεῖρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ' αὐτόν. Καὶ ὅρασιν μὲν ἐξ ἀρχῆς ζώου τετραπροσώπου θαυμαστήν, καὶ ἐκπληκτικωτάτην, καὶ δυσερμήνευτον ὄραμα· προφητεύει δὲ ἐπὶ τοῖς προφήταις τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ περὶ τοῦ ξύλου τῆς ἀμπέλου, καὶ διήγημα περὶ τοῦ ἀστού, καὶ διαμαρτύρεται τῇ Ἱερουσαλὴμ τὰς ἀνομιὰς καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς, περὶ τῆς παραβολῆς, ἧς Ἐλεγον· « Οἱ πατέρες ἔφαγον βίφακα, καὶ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐμωδίασαν (19). » Καὶ τοῖς υἱοῖς Ἀμμών, καὶ περὶ τῆς Ὀολῆς, καὶ τῆς Ὀλιβάς, καὶ ἐπὶ Σούρ θρήνων, καὶ ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ περὶ τῆς ἡμέρας Κυρίου, καὶ τῷ Φαραῷ βασιλεῖ Αἰγύπτου, καὶ θρήνων ἐπὶ Φαραῷ καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ ὄρος Σηεῖρ, καὶ περὶ τῶν ὀστέων τῶν ἀναζησάντων, καὶ ἐπὶ Γῶγ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Μαγάγ. Τῷ τῆ ἀρχῆνι Τύρου, καὶ θρήνων κατ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῖς ποιμένας τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ τὸ τελευταῖον τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ διαγράφων, προφητεύει.

*Bιβλίον κατ' Ἀνανίη.*

41. Καὶ οὗτος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γέγονεν ἕως τοῦ βασιλέως Κύρου Πέρσου. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Σουσάνων κρίνει αὐτὸς, καὶ κατακρίνει τοὺς πρεσβυτέρους, ὡς συκοφάντας· τὰ δὲ τοῦ βασιλέως ἐνύπνια αὐτὸς ἀπαγγέλλει τε καὶ ἐρμηνεύει. Βλέπει δὲ καὶ ὁράσεις τελείας περὶ μὲν τῶν βασιλείων δύο, περὶ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, καὶ καταπαύσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς τοῦ ἀντιχριστοῦ παρουσίας, δύο. Δηγήσεται δὲ περὶ τοῦ μαρτυρίου Σεδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγιά, καὶ περὶ τοῦ ὕμνου αὐτῶν· καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν διεσώθησαν, οἱ δὲ ὑποκαίοντες κατεπλήχθησαν, καὶ μετέγωγ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἐν αὐτῶς εἰς δολήθη εἰς τὸν λάκκον τῶν λέοντων· καὶ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τῶν Βαβυλωνίων προσεχγμένων Δαρείῳ τῷ βασιλεῖ μόνος αὐτὸς θεῶν προσήχετο· τὸ δὲ δεύτερον, διότι τὸν Βηλ κατέστρεψε, καὶ τὸν ὄρακοντα ἀνελεν ἐπὶ Κύρου τοῦ βασιλέως· καὶ αὐτὸς μὲν διεσώθη, καὶ ἀπὸ τῶν λέοντων ἀνήλθεν ἐκ τοῦ λάκκου· εἰ δὲ ἐπιβολεύσαντες αὐτῷ ἐβλήθησαν εἰς τὸν αὐτῶν.

(19) Isidorus Pel. l. iv. epist. 44, legit pluries, ἐμωδίασαν· Hierem. xxxi, 29, legitur ἡμωδίασαν;

Baruch, librum inscripsit, quia ille cum sermones istos ex ore Hieremie scripsisset iis qui in Babylone captivi erant, legit, ut consolaretur illos, et spem in Deum annuntiaret.

Lamentationes librum inscripsit, quia istis sermonibus de Jerusalem lamentatus est Hieremias, quando capta est, et populus in captivitatem abductus.

Epistola Hieremie, sic dicta est, quod hanc Hieremias scripsit in captivitate, ut contra idola cautos redderet, ne, conspectis illis, ad cultum ipsorum cum idololatris abducerentur.

*Liber XXI, Ezechiel filius Buzi sacerdos.*

40. Hic post Hieremiam in captivitate fuit, et quinto anno captivitatis Joakim prophetae cepit. Factus est autem sermo Domini ad eum, et super eum fuit manus Domini, et visionem ab initio vidit animantis quatuor facierum, admirabilem, supra modum stupendam et interpretatu difficilem. Prophetavit contra prophetas Israelis, de ligno vitis, et enarratio de aquila, et contestatus est Hierusalem de iniquitatibus et peccatis ipsis, et de parabola, quam in ore habebant, nempe, « Patres comederunt uvam immaturam, et dentes filiorum obstupuerunt. » Et filiis Ammon, et de Oola et Oliba, et lamentationes in Sur, et contra Sidona, et de die Domini, Pharaoni regi Ægypti, et lamentationem in Pharaonem et Ægyptum, et in montem Seir, et de ossibus eorum, qui ad vitam redituri sint, et in Gog, ac terram Magog. Item principi Tyri, et lamentationem contra ipsum: et filiis populi ejus: et contra pastores Israelis. Postremo edificationem templi et Jerusalem describit ac prophetat.

*Liber XXII, Daniel*

41. Et iste in captivitate fuit usque ad regem Cyrum Persam. Causam Snsannæ ipse judicavit, et seniores tanquam sycofantas condemnavit. Deinde somnia regis patefecit et interpretatus est. Visiones quoque perfectas vidit, de regnis duas, et de adventu Salvatoris et cessatione Jerusalem, adventuque Antichristi duas. Narrat etiam de martyrio Sedrach, Misach et Abdenago, deque illorum hymno: et quod ipsi quidem servati (in igne), qui succenderant vero a flamma consumpti sint, et quod regem tacti pœnituerit. Ad hæc, quomodo ipse his sit in lacum leonum abjectus: primum, quod cum Babylonii regem Darium orarent, ipse solus Deum orasset. Secundo, quod sub Cyro rege Bel destruxisset, et draconem interemisisset: et quomodo ipse servatus a leonibus, et e lacu subductus, insidiatores vero ipsius in eundem lacum leonum dejecti confestim ab ipsis devorati sint.

λάκκον τῶν λέοντων, καὶ εὐθὺς κατεβύθησαν ἐπ'

**129** Finis librorum canonicorum Veteris Testamenti, numero viginti duo, ad numerum litterarum Hebræarum computati. Totidem namque apud eos sunt litterarum elementa, sicut diximus. Similiter de aliis Veteris Testamenti libris dicendum est, qui in canone quidem non sunt, sed leguntur tantum, sicut supra dictum est.

*Liber Esther.*

42. Sic vocatur hic liber, quia historiam Estheris complectitur, quomodo per illam Deus universam Judæorum gentem jamjam perituram servaverit, et Aman, qui in ista machinabatur, percussit. Gesta sunt autem ista in Suis, hoc modo. Artaxerxes rex, repudiata uxore sua, aliam in regno suo, quæ omnium esset pulcherrima et formosissima, quam in uxorem acciperet, quæsit. Et inventa est Esther natione Judæa. Illi cognatus erat nomine Mardochæus, et ipse ex captivitate, quæ sub Sedecia facta fuerat, in eadem regione. Rex autem cum magi faceret aulicorum suorum quemdam nomine Aman, jusserat illum ab omnibus adorari. Sed cum Mardochæus, ob Dei sui cultum, non adoraret illum, rem indigne tulit Aman, et cum cognovisset quod Judæus esset, regi Artaxerxi persuasit ut scripto juberet universos in regno suo Judæos uno die mensis duodecimi penitus ac funditus deleri. Re comperta, Mardochæus iuxit et jejunavit, atque ante Esther provolutus, ut ipsa opem ferret, precatus est. Esther itaque, præmissis jejuniis et precationibus ad Deum, regali se mundo ornavit, nec vocata (erat autem illicitum non vocatis adire regem) extra temporis opportunitatem ad regem ingressa est, sperans precationem opportunitatis loco futuram: cum insolentiam facti admiratus esset Rex, illa in terram præ metu collapsa est. At regis iracundiam Deus in suavem affectum et mansuetudinem immutavit, ita ut e solio surgens conjugem prostratum erigeret, et metum ponere hortaretur, imo optionem daret petendi quidquid vellet. Illa, ut rex cum Aman ad convivium suum venire dignaretur, non semel, sed secundo quoque petit. Aman præ gaudio effusus ac gestiens, quod dignus haberetur a regina vocari ad convivium, adhuc amplius adversus Mardochæum erigebatur: curavitque lignum sublime excidi, volens in eo sequente die suspendere Mardochæum. Rex vero, bona quadam providentia, noctem illam duxit insomnem, et cum dormire nequiret, jussit sibi commentarios actorum suorum legi. Cumque legerentur, ventum est ad eum locum, in quo scriptum erat beneficium regi a Mardochæo collatum. Duos enim eunuchos regi insidiantes, regi proderat, et convicerat. Hic rex ob Mardochæi odium grato affectus animo, quærebat quonam illum honore pro hoc beneficio donaret. Cum autem mane ad se ingrederetur Aman, quærit ab illo rex, quonam et quali honore dignus sit, qui regem beneficium affecisset. Ad hoc Aman, cum se arbitraretur eum esse de quo rex quærebat, dignum esse dixit qui

A Τῶος τῶν κανονιζομένων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς εἰκοσι καὶ δύο συμποσσομέναι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρ' Ἑβραίων γραμμάτων. Τοσαῦτα γὰρ ἐστὶ παρ' αὐτοῖς τὰ στοιχεῖα, ὡς προειπομεν. Ἐγγεῖον δὲ ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἑτέρων τῆς Παλαιᾶς βίβλων, τῶν μὴ κανονιζομένων μὲν, ἀναγνωσκομένων δὲ μόνον, ὡς προεδόχεται.

*Βιβλίον Ἐσθῆρ.*

42. Οὗτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ τῆς Ἐσθῆρ ἱστορίαν περιέχει, πῶς ὁ Θεὸς δι' αὐτῆς, μέλλοντας ἀπόλλυσθαι παγγενεὶ τοὺς Ἰουδαίους, αὐτοὺς μὲν δέσους, τὸν δὲ Ἀμάν, τὸν θελήσαντα ἐπιβουλεύσαι, ἐπάταξεν. Ἡ δὲ ἱστορία γέγονεν ἐν Σούσοις, καὶ ἐστὶν αὕτη. Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς, ἐκβαλὼν τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ἐζήτησεν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ τὴν πάντων καλλιστεύουσαν καὶ ὠραιότεραν λαβὴν ἐαυτῷ γυναῖκα. Καὶ εὗρεθῆν ἡ Ἐσθῆρ, τὸ γένος Ἰουδαία τυγγάνουσα. Ἦν δὲ καὶ Μαρδοχαῖος συγγενὴς αὐτῆς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς γενομένης ἐπὶ Σεδεκίου ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ. Ὁ οὖν βασιλεὺς, μέγα ποιήσας τινὰ τῶν ταυτοῦ, λεγόμενος Ἀμάν, ἐκέλευσε πάντας αὐτὸν προσκυνεῖν. Ἀλλὰ τοῦ Μαρδοχαίου διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν μὴ προσκυνούτος αὐτὸν, ὠργίσθη ὁ Ἀμάν· καὶ μαθὼν, ὅτι Ἰουδαίος ἐστὶ, πέθει τὸν βασιλεῖα Ἀρταξέρξη, καὶ γράφει, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ Ἰουδαίους ἐλοφθίζους ἀπολέσαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῷ ἴφ' μηνί. Τοῦτο τοίνυν μαθὼν ὁ Μαρδοχαῖος, ἐπέθηκε, καὶ νηστεύων προσέπεσε τῇ Ἐσθῆρ, ἀζιών παρ' αὐτῆς βοήθειαν γενέσθαι. Ἡ τοίνυν Ἐσθῆρ, νηστεύσασα, καὶ εὐχαρμένη τῷ Θεῷ, ἐκόσμησεν ἑαυτὴν τῷ βασιλικῷ κόσμῳ, καὶ μὴ κληθεῖσα (οὐκ ἦν γὰρ ἐξὸν εἰσελθεῖν ἀκλητῇ), ὁμῶς εἰσῆλθε παρὰ τὸν καιρὸν πρὸς τὸν βασιλεῖα, ἀντὶ τοῦ καιροῦ θαρβύουσα τῇ εὐχῇ· εἶτα τοῦ βασιλέως θαυμάζοντος τὸ ξένον, ἔπεσον ἐκείνη ἀπὸ τοῦ φόβου. Ὁ δὲ Θεὸς μετέβαλε τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως εἰς διάθεσιν καὶ πρῶτητα, καὶ ἀναστὰς ἐβάστασε τὴν γυναῖκα, καὶ παρεκάλει αὐτὴν μὴ φοβέσθαι· ἀλλὰ καὶ ἤξισεν αὐτὴν ἀτήσασθαι, εἰ τι βούλοιο. Ἡ δὲ ἐπὶ δεῖπνον ἤξισεν εἶθαι αὐτὸν τὰ τὸν βασιλεῖα καὶ τὸν Ἀμάν, οὐκ ἔπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον. Ὁ μὲν οὖν Ἀμάν, διαχυθεὶς, καὶ γυνωθεὶς, ὡς ἀξιωθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλευσῆς κληθῆναι, εἰτι μάλλον ἐπήρετο κατὰ τοῦ Μαρδοχαίου, καὶ ποιήσας κοπήναι ἐξύλον μέγα, ἐβούλοτο τὸν Μαρδοχαῖον εἰς αὐτὸ ἐπὶ ἐξηγήμῃ κρεμάσαι· ὁ δὲ βασιλεὺς, κατὰ τινα πρόνοιαν ἀγάθην ἀγρυπνήσας ἐκείνην τὴν νύκτα, καὶ μὴ δυνάμενος ὑπνώσαι, ἐκέλευσεν ἀναγινώσκεισθαι αὐτῷ τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰ ὑπομνήματα. Καὶ ἀναγινωσκομένων αὐτῶν, εὔρε πρῶτον ἄγαθον εἰς αὐτὸν γενομένην ὑπὸ τοῦ Μαρδοχαίου. Δύο γὰρ εὐνοήτους, μέλλοντας ἐπιβουλεύειν τῷ βασιλεῖ, προσήγγειλεν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἠλεγξεν. Ὁ τοίνυν βασιλεὺς, ἀποδοξάμενος τὴν προαίρεσιν τοῦ Μαρδοχαίου, ἐζήτησε τιμὴν ἀξίαν παρασχεῖν τῷ τοιοῦτω. Ὡς δὲ εἰσῆλθε πρῶτος πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀμάν, ἐπυθνάμενος ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ, ὅποιας καὶ πηλίκης τιμῆς ἀξίος ἐστίν, ὁ βασιλεῖα εὐεργετήσας. Ὁ δὲ Ἀμάν, νομίζων περὶ αὐτοῦ πυθνάσθαι τὸν βασιλεῖα, εἶπεν, ἀξίον εἶναι τὴν

τουτουτον δευτερον βασιλεα καλεσθαι. Ο μιν ουν βασιλευς κελευει τον Μαρδοχαϊον της τοιαυτης τιμης αξιωσθηναι, και τον 'Αμαν εμπροσθεν αυτου περιπατειν. Η δε 'Εσθηρ, προφασιν ειρουσας, ηξιωσε περι των 'Ιουδαιων. Εστα του βασιλευς λυπηθεις επι τη παρανομη προστάγματι τη κατά των 'Ιουδαιων, και οργισθεις κατά του 'Αμαν, αυτος δ' 'Αμαν παρεκάλει την 'Εσθηρ, άπονης του βασιλευς, επικυπτων και προσκυνων τα γονατα αυτης. Ο δε βασιλευς, εισελθων, και ευραχιως τον 'Αμαν άποτμονον των γονατων της βασιλευσης, υπονοησας αλαχρως αυτον τουτο ποιειν, εκελευσε τον μιν 'Αμαν εις το ξυλον, υπερ ην ετοιμασας τη Μαρδοχαϊα, κρεμασθηναι· γραφει δε άνεσιν μιν εχειν παντας τους 'Ιουδαιους, τους δε εχθρους αυτων αναρεθηναι παρ' αυτων. Και οι μιν αναρεθεις παρα των 'Ιουδαιων εισι μύριοι πενταχιχλιοι· γεγυνο δε εορτη δια τουτο αυτοις, τη ιδ' και ιε' εν τη μηνι τη ιβ', οστις καλεται 'Αδερ. 'Ονομαζεται δε η ημέρα αυτη τη ιδία διαλεκτω αυτων Φορορε. Δια τουτου κατά την ημεραν ταυτην καιουσι οι 'Ιουδαιοι τον 'Αμαν, και εορτάζουσι, μηνι μσονον οσαν σωτηριας αυτων.

#### Βιβλιον 'Ιουδιθ.

45. Αλεγεται το βιβλιον ουτως, επειδη και την περι της 'Ιουδιθ ιστοριαν περιχει· πως ο θεος πολεμουμνους και πολιορκουμνους υπό του 'Ολοφέρνηου της υιους 'Ισραηλ δε' εκεινης εσωσε μιν του λαουδ, τον δε 'Ολοφέρνην επάταξεν. Η δε ιστορια αυτη. Ναβουχοδονσορ ο βασιλευς των 'Ασσυριων, πολεμον εχων προς 'Αρραξιδ βασιλεα 'Ηθδων, ηησε συμμαχίαν παρ των εθνων παντων εως Αιγυπτου. Μη δεδωκωτων δε αυτω, άλλα ανεπιρηκωτων παντων, μετά το νικησαι και περιγενεσθαι του 'Αρραξιδ, εθετο κατά των μη δεδωκωτων πολεμον, και άπεστειλε τον 'Ολοφέρνην μετ δυνάμεως πολλης κατ' αυτων. Τά μιν ουν άλλα πάντα εθνη ελαβε, και τα εθωλα αυτων συνετραφεν· οι δε υιοι 'Ισραηλ ησφαλισαντο εαυτους, και ούχ όπηκουσαν τω 'Ολοφέρνην, ουτε εφοβήθησαν αυτου την απειλήν. Ο τοιουν ιερευσ 'Ιωακειμ εγραφε τοις εν Βετυλοφ φράσαι την οδον 'Ολοφέρνηου, επειδη εκειθεν ην αυτου η οδός. Και εφραφεν. Και ο μιν 'Ολοφέρνης παρετάσσετο εις πολεμον· 'Αχιωρ δε ο ηγούμενος των υιων 'Αμμων συνεβούλευσε τω 'Ολοφέρνην μη πολεμειν τω εθνη των 'Εβραιων, δια το υπερσπισειν αυτων τον θεόν. Και οργισθεις ο 'Ολοφέρνης άπέστειλεν αυτον εις Βετυλοφ, άπειλησας άναιρησαι αυτον, ει περιγένοιτο των 'Εβραιων. Ο μιν ουν 'Αχιωρ ην εν τη Βετυλοφ άναπαυόμενος· ο δε 'Ολοφέρνης επολορκει την πόλιν, προκαταλών τα εθωλα· 'Ηδη δε του λαου εκλυθέντος δια το δίψος, και μελλόντων εκδουσαι την πόλιν των άρχόντων, η 'Ιουδιθ, άποβαλουσα τα της χερσευσεως ιμάτια (επειθι γαρ τον άνδρα, και δε' οσω εμενεν νηστειουσα), εκόσμησεν εαυτην ως νύμφην· και πολλά παρακαλάσασα τους άρχοντας, ωστε μη εκδουσαι την πόλιν εχρης ημερων ε', εηλθεν αυτη προς τον 'Ολοφέρνην, και τη σοφία αυτης άπατήσασα αυτον, τη

A alter rex vocaretur. Rex igitur Mardocheum illo honore celebrari, et Aman ante illum procedere jussit. Esther vero opportunitatem nacta pro Judæis oravit. Deinde cum rex mærore affectus, propter indignum contra Judæos edictum, et adversus Aman ira commotus esset, ipse Aman, rege absente, reginæ supplicavit, ad genua illius procumbens atque adorans. Rex cum regressus videret. Aman genua reginæ contingere, suspicatus quod turpitudinis causa id faceret, jussit Aman in ligno, quod Mardocheus pæraerat, suspendi : scripsit autem ut Judæi 130 quidem omnes incolumitate fruerentur, hostes vero eorum ab ipsis interimerentur. Numerus autem eorum, qui a Judæis occisi sunt, fuit quindecim millium : ideoque festi illis fuere dies quartus decimus, et quintus decimus mensis duodecimi, qui vocatur Ader. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phrure (20). Quapropter et Judæi in illa Aman comburunt, et festum diem agunt salutis ipsorum memorialem.

#### Liber Judith.

45. Hoc nomine vocatur iste liber, quia historiam Judith continet, quomodo scilicet Deus filios Israel ab Holopherne impugnatos et obsessos, ejus opera liberaverit, Holophernemque percussit. Est autem historia talis. Nabuchodonosor Assyriorum rex, cum bellum gereret adversus Arphaxad regem Medorum, ab omnibus gentibus ad Ægyptum usque auxilia petierat. Cum vero nemo auxilium misisset, sed renuissent omnes, posteaquam victoriam esset assecutus, et Arphaxad bello superasset, bellum intulit iis, qui nihil auxilii miserant, misitque Holophernem adversum eos cum magno exercitu. Hic alias quidem gentes omnes bello cepit, et idola ipsarum confregit. Israelitæ vero sese communiarunt, nec Holopherni obsecuti, neque minis illius perterriti sunt. Scripsit itaque sacerdos Joskim civibus Bethulyæ, ut viam Holopherni obstruerent, isthac enim iter facturus erat. Illi autem viam obstruxerunt. Holophernes igitur aciem instruxit ad pugnam. Achior vero princeps Ammonitarum consilium dedit Holopherni, ne genti Hebræorum bellum inferret, quod illi a Deo protegerentur. Ille indignatus misit eum Bethuliam, interitum illi comminatus, si quando Hebræos vinceret. Achior itaque Bethulyæ quiescebat : Holophernes vero civitatem obsidebat, et jam aquas illius occupaverat. Cum siti jam periclitaretur populus, et principes civitatem tradituri essent, Judith, depositis viduitatis vestibus (maritum enim mortuum lugebat, et quotidie jejunabat), seipsam inostium sponsæ ornavit, et multis adhortata primores civitatis, ne civitatem, adusque quinque dies hosti traderent, ad Holophernem egressa est, et cum sua illum sapientia decipisset, tertia post die, ignorantibus hoc illius mi-

(20) In festo Phurim Aman comburitur a Judæis. Vide in Cod. Theodosiano leg. 18, de Judæis.

litibus, eum capite truncavit. Quo facto fugerunt Assyrii : Israelitæ vero undequaque concurrentes Assyrios trucidarunt. Atque ita liberati sunt, hostiumque spoliis direptis, Judith quæcumque Holophernis fuerant tradiderunt. Ipsa vero Judith Jerusalem profecta omnia obtulit Domino, indeque domum reversa, idem pietatis exercitium retinuit, et ad uortem usque victu permansit : nemo enim illi nuptias persuadere potuit. Mortuus est autem, postquam in viduitate honeste vixisset, ætatis anno centesimo quinto.

*Liber Tobit.*

44. Hoc nomine vocatur hic liber, quia historiam Tobit continet. Erat autem hic de tribu Nephthalim, in captivitateque adductus debebat in civitate Ninive, misericors et religiosus. Et cum in captivitate esset, communem panem ex gentibus non comedit, sed seipsum custodivit. Erat autem annoæ præfectus apud regem Enemesarum, et deposuit apud Gamaelum in Media decem talenta. Isti Tobitæ studium erat sepeliendi mortuos ex Judæis. Hujus gratia delatus ad regem Achirelem, fuga sibi consulit. Regressusque e fuga, cum mortuum aliquem sepelisset, extra muros obdormivit, et cum pro more suo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, nec ultra videbat. **131** Erat autem Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, nomine Sara. Hanc dæmon Asmodæus non permittebat ut quisquam uxorem haberet. Occiderat enim jam septem, qui illam sponsam acciperant. Propter banc causam cum vehementer contristata esset, oravit, misitque illi Deus auxiliatorem Raphaelem archangelum. Tobit igitur cum filio suo Tobitæ mandasset, ne sibi aliunde uxorem, quam ex tribu et cognatione sua sumeret, decem illi talentorum chirographum dedit, præcepitque, ut abiiret, et peteret ea. Filius autem, cum nec viam nosset, nec hominem ad quem erst proficiscendum, egressus est ut via sibi socium quæreret, et Dei providentia incidit in Raphaelem, qui hominis instar foris stabat, pretioque illum conduxit, eo quod se via hujus gnarum esse diceret. Comitatus itaque illum est Angelus in specie hominis, qui Azarias diceretur. Cum autem ad Tigridem usque fluvium pervenissent, volebat Tobias in illo lavandi gratia descendere, et mox piscis quidam ingens insiluit in puerum. Angelus vero jussit illi, ut piscem hunc apprehenderet et in frusta secaret, et illius hepar, cor et bilem desumeret et servaret. Rogante postea puero, in quem illa usum forent; respondit : Hepar et cor incensa dæmonem fugant : bilis vero oculorum albuginem repurgabit. Hujus ope et consilio Tobias filium Raguelis Saram uxorem duxit, cum illo sufflito dæmonem fugasset, qui in superioribus Ægypti partibus ab Angelo ligatus est. Dum autem cum uxore maneret Tobias, Azariam tanquam hominem in Mediam misit : cumque per illum decem talenta recepisset, ad patrem una cum illo et uxore sua reversus est. Reversus

A τρίτη ημέρα ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν, ἀγνούτων τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ. Καὶ οὕτως λοιπὸν οἱ μὲν Ἀσσύριοι ἔφυγον, οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ πανταχόθεν συνδραμόντες, κατέκτανον τοὺς Ἀσσυρίους. Οὕτως δὲ σωθέντες, καὶ σκυλεύσαντες τοὺς πολεμίους, δεδώκασι τῇ Ἰουδίᾳ πάντα τὰ τοῦ Ὀλοφέρνηου. Αὐτὴ δὲ ἡ Ἰουδίς, ἀπελθοῦσα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀνέθηκε πάντα τὴν Κυρίῳ, καὶ ὑποστρέψασα εἰς τὸν οἶκον ἑαυτῆς, τὴν αὐτὴν εἶχεν ἀσκησιν, καὶ διεμεινεν ἕως θανάτου χήρα, μηδὲν ἐκ αὐτῆν ἰσχύσαντος πείσαι εἰς γάμον, καὶ ἀπέθανε, ζήσασα καλῶς ἐν τῇ χηρείᾳ, ἔτων ρε'.

*Βιβλίον Τοβίτ.*

44. Ὀνομάζεται οὕτως τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τοῦ Τοβίτ ἱστορίαν περιέχει. Ἦν δὲ οὗτος ἀπὸ μὲν φυλῆς Νεφθαλεμῆ· γέγονε δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἦν ἐν τῇ Νινευί, ἐλεημένος καὶ θεοσεβής. Καὶ γὰρ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γενόμενος, οὐκ ἔσθιε κοινὸν ἄρτον ἀπὸ τῶν ἔθνων, ἀλλὰ ἑαυτὸν συνετήρει. Ἦν δὲ καὶ προαγοραστὴς τοῦ βασιλέως Ἐνεμεσάρου, καὶ παρέθετο ἐν τῇ Μηδαίᾳ Γαμαθλήμ τάλαντα δέκα. Οὗτος ὁ Τοβίτ σπουδῆν εἶχε θάπτειν τοὺς ἀποθνήσκοντας τῶν Ἰουδαίων. Διακληθείς δὲ τῷ βασιλεὶ Ἀχιρὴλ, ἔφυγε, καὶ ἐπανεβίβη ἐκ θάλασσης τινὰ τὴν ἀποθανόντων, ἐκοιμήθη ἔξω τοῦ τεύχους, καὶ, ὡς εἴθεον, ἐν τῷ κοιμηθῆσαι ἀνεφγμένους ἔχον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, λευκώματα ἔσχε, καὶ οὐκ ἔτι ἔβλεπεν. Ἦν δὲ καὶ ἐν Ἐκβατανίσι θυγάτηρ τοῦ Ραγουθὴ συγγενοῦς αὐτοῦ, Σάρρα ὀνόματι. Ταύτην γαμηθῆναι οὐκ ἐπέτρεπε τὸ δαίμων ὁ Ἀσμοδαῖος. Ἐπεὶ γοῦν ἐξῆς λαβόντας αὐτὴν ἀπέκτεινε· καὶ πᾶν λυπηθεὶσα ἡ παῖς, ἤρξατο, καὶ ἀπέστειλεν αὐτῇ βοηθὸν ὁ θεός, τὸν ἀρχάγγελον Ραφαήλ. Ὁ τοίνυν Τοβίτ, παραγγέλλας τῷ υἱῷ αὐτοῦ Τοβίτῳ, μὴ λαβεῖν ἄλλοθεν γυναῖκα εἰ μὴ ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ γένους, δίδωσιν αὐτῷ τὸ χειρόγραφον τῶν δέκα τάλαντων, καὶ ἐνελλεῖται αὐτῷ ἀπελθεῖν καὶ ἀπειτῆσαι. Ἀγνοῶν δὲ ὁ παῖς τὴν ὁδὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐξέρχεται ζητήσαι συνοδοιπόρον, καὶ θεοῦ προνοία εὐρίσκει τὸν Ραφαήλ, ὡς ἄνθρωπον ἐστῶτα ἔξω, καὶ μισοῦτα αὐτὸν λέγοντα εἰδέναι τὴν ὁδόν. Καὶ συνοδεῖται αὐτῷ ὁ ἄγγελος, ὡς ἄνθρωπος, ἰερόμενος Ἀζαρίας. Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς τὸν ἑβραῖον ποταμὸν, ἠθέλησεν ὁ παῖς εἰς αὐτὸν καταθῆναι καὶ λούσασθαι, καὶ εὐθὺς ἰχθύς ἐπεπήδησε τῷ παιδαρίῳ μέγας. Ὁ δὲ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ ἐπιλαβίσθαι τοῦ ἰχθύος, καὶ τεμεῖν αὐτὸν, καὶ λαβεῖν τὸ ἦπαρ, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν χολήν, καὶ ταῦτα τηρεῖν. Ἐτα πυνθανομένου τοῦ παῖδος, εἰς τί χρῆσιμα ταῦτα; ἐκείνος ἔφη· Τὸ ἦπαρ καὶ ἡ καρδία, θυμώμενα, ὡῶζει τὸν δαίμονα· ἡ δὲ χολὴ καθαρῶσαι τὰ λευκώματα. Ὁ μόνον παῖς [τοῦτου] συμβουλίᾳ καὶ συνεργίᾳ λαμβάνει τὴν τοῦ Ραγουθὴ θυγατέρα τὴν Σάρραν γυναῖκα, ἐωχθέντος τοῦ δαιμονίου ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ θεθέντος εἰς τὰ ἄνωτερα μέρη Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου. Μείνας δὲ μετὰ τῆς γυναίκος ὁ Τοβίτ, ἀποστέλλει τὸν Ἀζαρίαν, ὡς ἄνθρωπον ὄντα, εἰς τὴν Μηδαίαν, καὶ ἀπειτῆσας ἐκείνους τὰ δέκα τάλαντα, ὑποστρέφει μετὰ τῆς γυναίκος καὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα. Ὑποστρέφας δὲ ὁ παῖς, ἐννοεῖ



τῆ χοῆ τοῦ ἰχθύος τοὺς σφῦλαίους τοῦ πατρὸς, καὶ ἀποπιπύουσαν αἱ λεπίδες, καὶ εὐθύς ἔβλεψεν. Ὅτε μὲν οὖν ἐτυρλώθη ὁ Τωβίτ, ἦν ἐτῶν νη΄ ὅτε δὲ ἀνέβλεψεν ἦν ἐτῶν ἑξ΄. Καὶ λοιπὸν βλέψαντος αὐτοῦ, ἐφάνερωσαν ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ παρὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ἀπιστάλη εἰς βοήθειαν αὐτῶν τε καὶ τῆς Σάρρας. Γηράσας δὲ ὁ Τωβίτ, παρηγγεῖλε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Τωβίτ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Μηδίαν, εἰς τὴν ἰσομένην καταστροφήν τῆς Νινευὶ κατὰ τὸ ῥῆμα Ἰωνῆ τοῦ προφήτου. Καὶ ἐκλιπὼν, ἀπέθανεν ἐτῶν ρη΄. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Τωβίας ἀπελθὼν εἰς τὴν Μηδίαν, καὶ θάψας τοὺς πενθεροὺς ἑαυτοῦ, καὶ ἀκούσας περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευὶ, ἀπέθανεν ἐτῶν ρζ΄.

#### Βιβλίον Σοφίας Σολομώντος.

43. Σοφία Σολομώντος καλεῖται τὸ βιβλίον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο, φασί, Σολομών ἐστιν ὁ γράψας. Ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ διδασκαλία δικαιοσύνης, καὶ τὸ γνωρίζειν τοὺς τε φαύλους ἀνδρας καὶ τοὺς σπουδαίους, καὶ προφητεία περὶ Χριστοῦ· καὶ ὅτι πολλῶν πόνων καὶ πόνων κατορθοῦνται σοφία· ἔτι δὲ καὶ φυσιολογία μερικῆ· καὶ κατὰ εἰδῶλων, καὶ τῶν αὐτὰ γλυφόντων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔλπιζόντων, καὶ λατρευόντων, καὶ ἕμους σὺν ἐξομολογήσει τῶν γεγενημένων τοῖς Ἰσραηλιταῖς θαυμασίων ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν οὖν παριοχὴ τοῦ βιβλίου τοιοῦτον ἔχει ἐν τρόπῳ· ἡ δὲ ἀνακεφαλαιώσις ἐστὶν ἐν τούτοις. Ἐν προομίῳ μὲν προτροπὴ δικαίου εἰς θεοσέβειαν, καὶ ἐλεγχοὶ ἀσεβοῦς βλασφημίου. « Μὴ ζῆλος γὰρ, φησὶ, τοὺς ἀντιχριστοῦς, ὅτινές εἰσι θάνατος· πόθεν οἱ ἀσεβεῖς περὶ τῷ σταυρῶσι τὸν Κύριον τῆς δόξης ἦλθον, τὸν αἰῶνα τούτου προκρίναντες· ὅτι καὶ τοὺς ἀποστόλους εἰδώςιν καὶ ἀπέκτειναν· ὅτι τινὲς ἔσονται οἱ ἐξουθενοῦντες τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τινες οἱ ὑποταγέντες αὐτῷ· ὅτι οὐδὲ πλήθους ἀσεβούντων εἰς Χριστὸν φέρεται ὁ Θεός. Ἐνδὲ γὰρ δικαίως πιστεύοντος Χριστῷ μέλει τῷ Θεῷ, κἂν νέος ἀποθάνῃ. Ἐγγράς γὰρ τίμιον οὐ τὸ πολυχρόνιον. » Εἰ καὶ ἀσεβῆς τὴν τελευταίην τοῦ πιστεύοντος Χριστῷ ἐξουθενώσιν, ἀλλ' ἐπιλέγονται ἀπὸ Χριστοῦ. Οἱ ἀσεβεῖς ἀτίμη πτώματα παραδοθήσονται, καὶ μεγάλη κρίσις καταβληθήσονται οἱ διώκται τῶν τοῦ Χριστοῦ δοῦλων ἐν τῇ κρίσει, ἰδόντες τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ ἑαυτοὺς εἰς κόλασιν. Ὅτι κλοῦτος μετὰ ἀλαζονείας συμβέβληται ἡμῖν. Τίς ὀργὴ τῶν ἀσεβούντων εἰς Χριστόν. Προτροπὴ τοῖς ἄρχουσιν τοῦ Ἰσραὴλ, ὥστε πιστεύειν Χριστῷ, μᾶλλον δὲ παράθεσις τοῖς ἄρχουσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, πῶς ἄρχουν δεῖ ἀποστραφέντες ἐκείνου. Τίς ἡ σοφία, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς ὁ Λόγος ἀπὸ γένου, καὶ ἐσχημασεν ἐν ἡμῖν. Ὅτι καὶ ὁ ὁμοιωθῆς ἡμῖν, ὡς ἄνθρωπος, ἐκ κελύσεως Θεοῦ καταβέβηται. Περὶ Χριστοῦ, τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ὅτι πάντων τὴν γνῶσιν ἐξ αὐτῆς ἔσχον. Ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ λόγοι ἡμῶν. Τίς ἡ σοφία, καὶ πῶς εἰς ἀνθρώπους ἦλθε· μία γὰρ οὖσα πάντα δύναται, καὶ μένουσα ἐν αὐτῇ, τὰ πάντα κινεῖται. Ἐτῆν

A vero puer, oculos patris felle piscis oblinuit, quo facto, deciderunt ab illis squamae, et mox visum recepit senex. Tobit porro cum excæcatus esset, annorum erat LVIII; cum vero visum reciperet LXVI. Tum demum cum Tobit videret, Angelus sese manifestavit, quod non homo esset, sed a Deo missus, ut ipsi et Saræ opem ferret. Ubi vero senex factus esset Tobit, filio suo Tobiae mandavit, ut in Mediam abiret, quod futurum esset ut Ninive secundum verbum Jonæ Prophetæ subverteretur. Et deficiens mortuus est annorum CLVIII. Filius vero ejus Tobias in Mediam migravit, ubi tandem sepultus socero ac socru, et de Ninive subversione percepta fama, mortuus est annorum CVII.

#### Liber Sapientie Salomonis.

B 45. Sapientia Salomonis vocatur hic liber. Nam et hunc a Salomone scriptum esse dicunt. Continet autem et doctrinam justitiæ, et qua ratione cognoscendi sunt cum improbi, tum probi viri: ad hæc et prophetiam de Christo. Docet etiam quomodo multo opus sit labore et desiderio ad comparandam sapientiam. Habetur quoque hic de nonnullis naturæ partibus disputatio. Item contra idola et illorum sculptores, contra eos, qui spem in illis ponunt, et ea adorant ac colunt. Præterea et hymnus adjuncta confessione mirabilium operationum, qua Israelitis coram ipsorum inimicis a Deo factæ sunt. Igitur ipsa quidem libri hujus complexio hunc in modum habet: recapitulatio vero in istis est. In proximis adhortatio justis est ad cultum Dei, et reprehensio impii blasphemi. « Ne æmuleris, » inquit, « Antichristos, qui sunt ipsa mors. » Unde factum sit, quod impii eo devenierint, ut Dominum gloriæ crucifigerent, dum præsens sæculum illi anteferrent; quod ipsi Apostolos persecuti sint et occiderint; quod futuri sint quidam, qui legem Domini contemnunt, quidam vero alii, qui illi sint obtemperaturi; et quod Deus ne multitudini quidem eorum, qui impie in Christum agunt, sit parsurus. Etenim unius justis, Christo credentibus, cura est **132** Deo, etiamsi in adolescentia moriatur. « Sænectus quippe venerabilis est, non diuturna. » Et si impius mortem ejus, qui Christo credit, contemnit, a Christo tamen tales eliguntur. Impii ignominiosæ ruinæ tradentur, et grandi cundematione prosternerentur in judicii die, qui servos Christi persequantur, videntes gloriam Christi et suorum, se vero ad supplicium rapi. Quod divitiæ nobis cum arrogantia contingant. Quæ sit ira Dei super eos, qui impie in Christum delinquant. Adhortatio ad principes Israelis, ut Christo credant, imo potius denuntiatio principibus catholicæ Ecclesie, quomodo regere debeant post illius abscessum. Quæ sit sapientia, nempe Filius Dei? Et quomodo Verbum sit caro factum, inque nobis habitaverit. Quoniam et ego, inquit, eadem vobiscum passus sum, homo existens, et jussu Dei disciplinæ subditus. De Chri-

<sup>99</sup> Sap. IV, 8.

ato sapientiam Dei habente. Omnium, inquit, ex illa cognitionem habeo. In manu enim illius et nos sumus et sermones nostri. Quae sit sapientia, et quomodo illa ad homines venerit. Cum enim unica sit, omnia potest, et cum in se ipsa maneat, omnia tamen innovat. « Quoniam, » inquit, « ab adolescentia sapientiam adamavi, omnia bona ex illa accepi », « carnalia et spiritualia. Cognita enim magnitudine sapientiae, postulavi a Domino, ut daretur mihi Spiritus sanctus, qui me de illa illuminaret, et missus est, ut mecum laboraret. Cogitationes namque mortalium timidae sunt. De operibus sapientiae. Quomodo primum hominem custodiverit, e quantis malis Deus credentes sibi servet, et quanta illis bona praestet, ut videre et in Noe Abraham, Lot, Jacob, Joseph, Israelitis, quos e manu Aegyptiorum per Moysen liberavit, et aqua ex praerupta petra potavit. Quomodo septem gentibus vespas miserit. Et lenitate usus etiam illis iustea poenitentiae locum dederit, per ista populum instruens, ut benignus esset et humanus. Contra elementorum, vanarum, sciniphorum, murium, locustarum, vesparum, serpentum, imaginum ex auro, argento, lapidibus, aut ligno fabricatarum, adoratores. Quod per lignum salus sit credentibus. De sculptoribus vel pictoribus idolorum, deque omnibus idololatriae malis. De impia religione, et quot illi insint mala. De figulo et fictilibus idolis. De omnibus idolis, quae a gentibus contoluntur, inimicissimarum bestiarum, serpentum, catorum et similium. Quod Israeli Deus beneficium contulerit, pro ranis coturnices mittens. Quod contra morsum serpentum, per aeneum serpentem in cruce suspensum salus populo facta sit, inimici vero ipsorum per locustas et mures occisi. Quod populum angelorum cibo aluerit, quamcumque voluptatem habente, et ad quemcumque gustum apposito. Quod grandinem cum igne ad corruptendas fruges in Aegyptios miserit. Quod palpabiles tenebras in Aegyptios demiserit, et quae in ea re inerant mala : sanctis vero suis lucem in Aegypto, et columnam ignis in solitudine, et quod propter occisos Israelitarum infantes, Aegyptiorum primogenitos mors, et submersio (ipsos Aegyptios) sustulerit : et pro morte primogenitorum, salus Israeli per sanguinem agni concessa sit. Et pro morte justorum in solitudine, Aaron Dominum precibus et incenso placarit : pro morte vero Aegyptiorum in mari Rubro, fuerit ira Dei absque misericordia, et iter populi insolens. Quod propter Aegyptii, quemadmodum et Sodomitae. Quod elementa pro arbitrio parata, sicut chordae citharae citharam Sapientiae Salomonis, quam Panareton vocant.

### 133 Liber Sapientiae Jesu filii Sirach.

46. Hic Jesus filius quidem fuit Sirach : nepos

<sup>21</sup> Sap. vii, 11.

(21) Παναρέτου. Sic item vocatur hic liber ab Epiaph. De mensura, p. 162, et ab aliis. At Clemens Rom. epist. 1 ad Cor. et Clemens Alex. et alii, παν-

αριαν, » φησιν, « ἐκ νεότητος φιλήσας, πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐξ αὐτῆς ἔσχον, » σαρκικά καὶ πνευματικά. Ὅτι, τὸ μέγεθος τῆς σοφίας ἐργουκίως, ἐπέτυχον τῷ Κυρίῳ, ὥστε μοι δοθῆναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ φωτίζον με περὶ αὐτῆς, καὶ ἐπιμύθη, ἵνα συγκοπίσῃ μοι. Λογισμὸς γὰρ θνητῶν δεῖλοι. Περὶ τῶν ἔργων τῆς σοφίας. Πῶς τὸν πρωτόπλαστον διεφύλαξεν, ἐξ ὧν κακῶν σώζει τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ δὲ θεῷ, καὶ ἅτα ἀγαθὰ παρέχει· οἶον τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἀδὰμ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσήφ, τοὺς Ἰσραηλίτας, οὓς ἐκ χειρὸς τῶν Αἰγυπτίων ἐρρύσαστο διὰ Μωυσέως, καὶ ἐκ πέτρας ἀπέστειλε ἐδόθη αὐτοῖς ὕδωρ. Ὡς τοῖς ὁ ἔθνεσιν ἀπέστειλε σφήκα. Μακροθυμία δὲ χρωόμενος, καὶ τοῦτοις ἐδίδου ἔσπον μετανοίας, παιδείων διὰ τούτων τὸν λαὸν εἶναι φιλόδηρωτον. Κατὰ στοιχειολογίαν, βατράχων, σκίφων, μύων, ἀκρίδων, σφηκῶν, ὄφειων, καὶ ἐιδωλοκατῶν, ἐκ χρυσοῦν, καὶ ἀργύρου, ἢ λίθων, ἢ ξυλίνων εἰδώλων κατασκευασμένων. Ὅτι ἔστι καὶ σωτηρία διὰ ζύλου τοῖς πιστεύουσι. Τὰ περὶ τῶν εἰδωλοποιῶν ἢ ζωγραφούντων εἰδωλα. Περὶ πάντων τῶν κακῶν τῶν ἐν εἰδωλοκατεργείᾳ. Περὶ ἀσεβοῦς θρησκείας, καὶ ὅσα ἐν αὐτῇ κακὰ. Περὶ τοῦ κεραμέως, καὶ τῶν κεραμικῶν εἰδώλων τῆς τῶν ἐθνῶν λατρείας. Περὶ τῶν ἐχθίστων ζώων, ὄφειων, αἰδούρων, καὶ τῶν ὀμοίων. Ὅτι εὐηργετήσεν δὲ θεῷ τὸν Ἰσραὴλ ἀντὶ βατράχων ὀργυρομήτρων. Ὅτι καὶ ἐπὶ θήγματος ὄφειων σωτηρία τοῦ λαοῦ δι' ὄφειων χαλκοῦ ἑσταυρωμένου τοῖς δὲ ἐχθροῖς αὐτῶν δι' ἀκρίδων καὶ μύων ἀπέκτεινεν. Ὅτι ἀγγέλιον τροφῆν ἐφόμισε τὸν λαὸν πρὸς πᾶσαν ἡβονὴν ἰσχύουσαν, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀριονίαν γέισιν. Ὅτι χάλαζαν Αἰγυπτίους μετὰ πυρὸς ἐπέμψεν πρὸς διαφθοράν γεννημάτων. Ὅτι τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπέμψεν ψηλαφῆτὴν σκότος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κακὰ· τοῖς δὲ δούλοις αὐτοῦ φῶς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ στήλην πυρὸς. Καὶ ἀντὶ μὲν θανάτου νεκρίων Ἰσραὴλ τῶν Αἰγυπτίων πρωτοπλαστοῦ θανάτου καὶ καταποντισμαῖ· ἀντὶ δὲ θανάτου πρωτοπλαστοῦ, σωτηρία Ἰσραὴλ δι' αἵματος προβάτου. Καὶ ἐπὶ μὲν θανάτῳ δικαίων ἐρήμῳ Ἀαρόν ἐξήλασαστο, Κυρίῳ προσευξάμενος, καὶ θυμιάσας· ἐπὶ δὲ θανάτῳ Αἰγυπτίων ἐν Ἐρυθρῇ θαλάσῃ ἀνελετήμων θυμιάσας· τοῦ δὲ λαοῦ παράδοξος ἰδοιοπορία. Ὅτι διὰ μισοξενίαν ἔπαθεν ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς καὶ οἱ Σοδομίται. Ὅτι τὰ στοιχεῖα ὑπέκειται τῇ θεῷ κρίσει Χριστοῦ, πρὸς δὲ βούλητα Δουληζόμενα, ὡς χορβαὶ καθάρως τῷ καθαρίζοντι· ἐν οἷς καὶ ἡ πᾶσα δύναμις τῆς σοφίας Σολομώντος τῆς λεγομένης (21) Παναρέτου.

inhumanitatem erga advenas mala ista passi sunt divino Christi iudicio subsint, ad illius imperium pulsanti. In his comprehenditur omnis virtus

### Βιβλίον Σοφίας Ἰησοῦ υἱοῦ Σιραχ.

46. Ἰησοῦς οὗτος Σιραχ μὲν ἦν υἱός, ἔγγονος δὲ

ἀρετον σοφίαν vocant librum Proverbiorum. Alii ita vocant Sapientiam Siracidis, et quidem vulgatus.

Ἰησοῦ ὁμωνύμως αὐτῷ. Οὗτος οὖν ἐν χρόνους γέγονε  
 καίτω μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀνάκλησιν, καὶ  
 μετὰ τοὺς προφήτας ἅπαντας. Ὁ οὖν πάππος αὐτοῦ  
 Ἰησοῦς, καθὰ αὐτὸς μαρτυρεῖ, φιλόπονος τὸ γέγονεν  
 ὁ ἀνήρ καὶ φρονιμώτατος, ὅς οὐ μόνον τὰ ἐτέρων  
 πρὸ αὐτοῦ συνετῶν ἀνδρῶν ἀποφθέγματα συνήγαγεν,  
 ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βιάτινα ἀπερφέγγετο, πολλῆς σο-  
 φίας καὶ συνείσεως γέμοντα. Ἐπεὶ οὖν τὴν βίβλον  
 ταύτην ὁ ἄ' Ἰησοῦς (22) καταλείπων ἐξ ἀνθρώπων  
 ὄρητο, Σηράχ ὁ υἱὸς μετ' αὐτὸν λαβὼν, πάλιν τῷ οἰ-  
 κείῳ παιδί καταλείπει Ἰησοῦ. Ὅς δὲ ταύτης λαβόμε-  
 νοι, εἰς ἐν ἅπασιον ἐναρμόνιον σύνταγμα ποιησάμε-  
 νοις, Σοφίαν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ, καὶ τῷ τοῦ Πατρὸς,  
 καὶ τῷ τοῦ πάππου ὀνόματι ἐπικέκληκεν, ἐξ αὐτοῦ  
 τοῦ τῆς σοφίας ὀνόματος ἀγαπητῶς μάλλον ἔχειν τὸν  
 ἀκροατὴν πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς βίβλου μελέτην ἐπι-  
 σπώμενος. Λόγους οὖν φρονήσεως, ἀνιγμένα τε καὶ  
 παραβολὰς περιέχει, καὶ μερικὰς τινὰς παλαιὰς θεο-  
 φιλικὰς ἱστορίας, περὶ τῶν ἀνδρῶν εὐαρεστογράτων τῷ  
 θεῷ, καὶ εὐχὴν καὶ ὕμνον αὐτῶν. Ἐτι δὲ ὧν ὁ θεὸς  
 εὐαρεστῶν ἤξιωσε τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ὧν ἐπληρε-  
 σάκευ τοὺς ἔχθρους αὐτῶν. Ὅπαδὸς τοίνυν τοῦ Σο-  
 λωμῶντος οὗτος ὁ Ἰησοῦς γενοῖσιν, οὐδὲν ἤττον ἐκεί-  
 νου περὶ τὴν σοφίαν καὶ παιδείαν ἠρώτησεν, πολυ-  
 μαθῆς ἀληθῶς καὶ ὧν καὶ καλούμενος. Ἄλλὰ περι-  
 στήν μιν, ὡς ἂν τις εἴποι, ταύτην ἔχει τὸ βιβλίον.  
 Τὴν δὲ ἀνακαθαλίαν ἰστέον οὕτως. Ἐν προοίμιον  
 μιν περὶ πάσης σοφίας Κυρίου διηγείται. Ἐπειτα  
 περὶ θυμοῦ, καὶ φόβου, καὶ ἀφοβίας· περὶ ἐπιστή-  
 μης σοφίας· περὶ θεοφοβίας, περὶ τοῦ θεῖν χωρὶς  
 ὑποκρίσεως προσεῖναι θεῷ· περὶ πειρασμῶν καὶ  
 ὀσμωμῆς· περὶ διλλίας καὶ ἐκλύσεως· περὶ ἀγάπης  
 Κυρίου· περὶ τιμῆς τῆς εἰς τοὺς γονεῖς· περὶ πρῶ-  
 τῆτος καὶ ἐπεισείας ταπεινοῦ· περὶ προσητοῦ καὶ  
 ἀνοσιπτάτου ζητήσεως τῶν μὴ προσεταγμένων·  
 περὶ σκληροκαρδίτου καὶ ὑπερηφάνου, περὶ συνετοῦ  
 καὶ εὐμαθοῦς (23), καὶ ἐλεημονοῦ καὶ ὀρρανοῦ προ-  
 στάτου· πρὸς φίλον ὑποτακτικῶν καὶ ἐπεικῆ· περὶ  
 ἀνυπόκεισεως υἱῶν τῆς σοφίας· περὶ ἀνοσιπτάσεως πονη-  
 ρῶν· καὶ περὶ αἰσχρόνως βλαβεράς καὶ ἐπωφελοῦς·  
 μὴ πρὸ τῶν ἔργων τοὺς λόγους, μηδὲ ἐβελοδιόσκα-  
 λος γίνου. Περὶ τοῦ μὴ εἶν δεδῶσθαι πόθῳ χρημά-  
 των, μηδὲ οἰεσθαι ἀτιμωρητὴ ἀμαρτάνειν, κἂν παρ-  
 ασεῖται μὴ δῶμεν τὴν τιμωρίαν· μακροθύμιος γὰρ  
 ἐστὶν ὁ θεός· εἶν τε ἐξυλάσσεσθαι αὐτὸν, καὶ μὴ  
 πορευθῆναι ἐν ἐπιθυμίᾳ καρδίας. Περὶ τοῦ μὴ περι-  
 φρεσθαι παντὶ ἀνέμῳ, καὶ περὶ φλυαρίας καὶ ὑπερ-  
 ηφανίας· περὶ φιληθῆναι· δοκιμασία πιστοῦ καὶ  
 ἀπίστου· περὶ παιδείας Κυρίου, ὅτι ἀπὸ νεότητος ἕως  
 γῆρας ἐπιθυμεῖν αὐτὴν εἶν· περὶ ἀκροάσεως ἀνω-  
 φλοῦς· περὶ τοῦ μὴ προδιδόναι φίλον, μηδὲ ἀστο-  
 χεῖν γυναῖκας σοφῆς· περὶ οἰκετῶν, περὶ κτημάτων·  
 περὶ τέκνων· περὶ γυναικῶν· περὶ τοῦ μὴ κακο-  
 ποιεῖν, ἢ φιλαργεῖν, ἢ καταφρονεῖν ἀμαρτάνειν. Περὶ  
 τοῦ μὴ φεύθεσθαι ἀδελφῷ, μηδὲ φλυαρεῖν ἐπὶ πρε-  
 σβυτέρων, μηδὲ δευτερώσαι λόγον· περὶ δόξης πα-

A autem Jesu sibi cognominis. Hic itaque in tempo-  
 ribus vixit quæ subsecuta sunt captivitatem, redi-  
 tum et propheta omnes. Avus ergo hujus Jesus,  
 quemadmodum et ipse testatur, vir fuit industrius  
 et prudentissimus, et non solum superiorum ante se  
 sapientum aphorhægmatà collegit, sed et propria  
 quedam de suo adiecit, multa sapientia et pruden-  
 tia referta. Cum igitur hunc librum prior Jesus e  
 vivis discipulis post se reliquisset, Sirach filius  
 ejus acceptum, Jesu filio suo reliquit. Is postea  
 scripta illa in unum eumque per omnia continuum  
 ordinem digesta, sub suo patris et avi nomine Sa-  
 pientiam vocavit, ut ipso Sapientie nomine audi-  
 torem alliceret, et ad meditationem libri hujus  
 amanter suscipiendam provocaret. Continet autem  
 B hic liber sermones prudentiæ, ænigmata et para-  
 bolas, ad hæc et pias quædam veterum historiarum  
 de viris Deo acceptis, et simul illorum preces et  
 hymnum. Præterea de beneficiis, quibus populum  
 suum Dens dignatus est, et de malis, quibus hostes  
 ipsorum affecti. Hic itaque Jesus, cum esset Salo-  
 monis sectator, haud minus illo in illustranda sa-  
 pientia et pietatis disciplina strenuè se gessit,  
 vere multiscius existens et ita dictus. Hanc quidem  
 complexionem, ut ita dicam, habet iste liber: re-  
 capitulatio vero ad hunc modum cognoscenda est.  
 In præmio de omni Sapientia Domini disserit;  
 deinde de ira, de metu (24), deque animo imperter-  
 rito; de scientia sapientiæ: de timore Dei, quod  
 oporteat absque hypocrisis accedere ad Deum; de  
 C tentationibus et patientia; de timiditate et animo  
 defecto; de dilectione Domini; de honorandis pa-  
 rentibus; de mansuetudine et æquitate animi hu-  
 milis; de proterva et temeraria perquisitione re-  
 rum, quæ præceptæ non snt; de præfracto ac su-  
 perbo; de intelligente et docto; de misericorde et  
 pupillorum patrono, ad amicam obtemperantem et  
 modestum; de exaltatione filiorum sapientiæ; de  
 contumacia improborum; de pudore tam noxio,  
 quam utili; de eo quod verba non debeant operibus  
 præponi, nec quisquam debeat sua sponte docendi  
 officium usurpare. Quod nemo debeat desiderio  
 pecuniarum irretiri, nec putare quod impune delin-  
 quat, etiamsi non statim pœnas damus. Est enim  
 D Deus longanimis; quod curandum nobis, ut placeat,  
 ne in concupiscentia cordis progrediamur. Quod  
 non debeamus quovis vento circumferri; de nu-  
 gacitate et arrogantia; de voluptuario; probatio  
 fidi et infidi; de disciplina Domini, quod illa ab  
 adolescentia ad senectutem usque desideranda sit;  
 de auditu inutili, quod amicus prodi non debeat,  
 neque declinandum sit a muliere sapiente; de do-  
 mesticis, de possessionibus, de liberis, de uxori-  
 bus. Quod nemini malum facere debeamus, nec  
 dominatum ambire, neque contemnere si peccemus.  
 Quod nec debemus mentiri fratri, neque au-

(24) Editi, υἱός, male. Musculus legerat, Ἰησοῦς.  
 (25) Sic Commel.

(24) Musculus habet, Deinde de timore Domini,  
 de ira, de metu, etc.

gari coram senioribus, nec iterare sermonem; de gloria patris et matris; de reverentia ac metu Dei; de honorandis sacerdotibus, et de curandis afflictis. Quod cujusque rei finem prius oporteat prospicere, quam actionem ordiri; quod cujusque sermonis, aut negotii postremi eventus prospiciendi sint. Quod vetustorum sapientum dissertationes continendæ non sint. Unde oriatur scortatio; veterem amicum non esse deserendum, eo quod similis sit vino novæ novus amicus: de artifice sapiente, doctore selecto, et rege indisciplina. Quod morbum diuturnum expetat medicus: 134 de semine honorabili et infido; de famulo sapiente et principe opulento. Quod modica cum sit inter volucres apicula, fructus tamen illius prius obtineat inter dulcia. Quod absque judicio et re nondum explorata non sit querendum. Quod non oporteat esse curiosum, sed justum, eo quod Deus est qui dicit. Quod nihil ex humanis bonis ita constans putari debeat. Quod non sit familiariter cum quovis homine agendum, sed cum piis tantum et justis. Quod mali cavendi sint; quod nihil sit habendum commercii cum superbis, propter iniquitatem, quæ ex illorum conversatione oritur; quod a multis colendus sit proximus et quod unumquodque animal diligat sibi simile. Quemadmodum enim nulla communio est lupo cum agno, neque hyenæ pax est cum cane, ita neque peccatori cum pio; de parcis qui nihil largiuntur aliis. Et quod nihil habeat contrarii, tam in divitiis, quam paupertate, justum et pius esse; beatum reputari eum, qui ad mortem usque sapienter ac prudenter vivat, non qui dives sit in hoc mundo. De libero arbitrio: quod de apostasia non sit ratio exigenda a Domiuo, eo quod omnia tibi apposuerit. Quod melius sit carere liberis, quam liberos habere malos. Quod uihil Deo lateat; de cognitione et judicio Dei; et quod non putandum sit iniquos posse a Deo abscondi, aut judicium ejus effugere. De creatis rebus. De formatione hominis, qua honoratus est; de latine legis; de eleemosyna et pœnitentia; de modesta responsione. Non esse vituperandum bonum opus, neque donum molesto sermone: quod qui principatum concupiscit, petulans sit, et in omnibus rebus præparatus. Non esse diffundendum luxu, et a quibus abstinendum sit: de custodia mysteriorum. De stulto, de sapientia per parabolas: de vita, de principio; de sapientibus et stultis, de filia audaci; de inconsiderantia stulti; de mente dura, et in quibus dissolvatur amicitia. Non esse peccatoribus inconsiderate loquendum: de disciplina. Non esse postulandum juramentum: de custodia animæ et corporis: de homine scortatore. De muliere mala et adultera. Prophetia de Jesu Christo, qui est sapientia Dei et Filius, fluviis comparatus. De additione disciplinæ, de decem beatitudinibus, de infrenda plaga et ultione, de mercatoris delicto, de

τρῆς, ἡ μητὲρ, καὶ περὶ τῆς κατὰ θεὸν εὐλαβείας, καὶ τῆς εἰς ἱερεῖς τιμῆς, καὶ τῆς εἰς κακούμενους ἐπισκέψεως. Ὅτι ἐκάστου πράγματος τὸ τέλος δεῖ προσεῖν, καὶ οὕτως ἀρχεσθαι: ἐκάστου λόγου, ἢ πράξεως σκοπεῖν τὰ ἔσχατα. Καὶ περὶ τοῦ μὴ παρορῆν διήγημα γερόντων σοφῶν. Ἐξ ὧν γίνεται πορνεῖα· περὶ τοῦ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν φίλον ἀρχαῖον· ὁ γὰρ νέος οἶνος φίλον νέον συγκρίνεται· περὶ τεχνίτου σοφοῦ, καὶ κριτοῦ διδασκάλου, καὶ βασιλείως ἀπαιδευτοῦ. Ὅτι μακρὸν ἀβήρωστημα σκοπεῖ (25) λατρός· περὶ σπέρματος ἐνέμου καὶ ἀπίστου· περὶ οὐκ ἐκείτου σοφοῦ, καὶ ἀργοντος πλουτοῦ. Ὅτι μικρὸν ἐν πετεινοῖς ἡ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς. Περὶ τοῦ μὴ ἀκρίτους, μηδὲ ἀνεξετάστους μέμφεσθαι, μηδὲ εἶναι πολυπράγμονα, ἀλλὰ δίκαιον, ὅτι θεὸς ὁ κλονίζων. Ὅτι μὴδὲν τῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀμετάκλητον (26) ἡγεῖσθαι. Περὶ τοῦ μὴ γησιάζειν παντὶ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ εἰσεθεῖαι καὶ δικαίοις· καὶ περὶ τοῦ φυλάττεσθαι τοὺς ποηροῦς. Περὶ τοῦ μὴ κοινωνεῖν ὑπερφθάνους διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ μολυσμὸν, καὶ τὴν συντριβὴν, καὶ περὶ τῆς τοῦ πληστοῦν θεραπείας παρὰ πολλῶν· καὶ τοῦ πᾶν ζῶον ἀγαπῆ τὸ ἔμοιον. Πᾶσι γὰρ οὐ κοινωνεῖ λύκος ἀμνῷ, οὔτε εἰρηνεύει ὕατα πρὸς κύνα· οὕτως ἀμαρτωλὸς πρὸς εὐσεβῆ. Περὶ μικρολόγων τῶν μὴ μεταδιδόντων ἑτέροις, καὶ ὅτι ἐν πλοῦτι καὶ πτωχεῖα δικαιοῦν εἶναι καὶ δούον, μὴ τοῦναντίον. Μακάριον ἡγεῖσθαι τὸν σοφὸν καὶ συνείσει συζῶντα μέχρι τελευτῆς, οὐ τὸν πλούσιον ἐν κόσμῳ. Περὶ αὐτέσθουσι, ὅτι περὶ ἀποστασίας πᾶσι αἰτιῶ τὸν Κύριον· πάντα γὰρ σοι παρεθέτο. Ὅτι κρείσσον ἀπαιδα εἶναι ἢ ποιεῖν τέκνα ἔχειν. Ὅτι οὐδὲν λαυθάνει θεόν. Περὶ φαρμάσεως θεοῦ καὶ κρίσεως, καὶ μὴ νόμιζε τὸν θεὸν κρῖντεσθαι ἀνόμους ἢ ἐκφεύγειν αὐτοῦ τὴν κρίσιν. Περὶ τῶν κτισμάτων. Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, ἧς ἐτιμήθη. Περὶ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· περὶ ἐλεημοσύνης καὶ μετανοίας· περὶ ἐπιεικούς ἀποκρίσεως· περὶ τοῦ μὴ μωμείσθαι ἐν ἀγαθῶν ἔργῳ, μηδὲ δόμα ἐν λυπηρῷ λόγῳ· ὥστε τὸν ἐπιθυμοῦντα ἀρχῆς προπετεύεσθαι, καὶ ἐν πᾶσι προτοιμάζεσθαι. Περὶ τοῦ μὴ ἀουτεῖσθαι, καὶ ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι. Περὶ φυλακῆς μυστηρίων, καὶ περὶ ἀφρονος, περὶ σοφίας τῆς διὰ παραβολῶν, καὶ περὶ βίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ σοφῶν, καὶ μωρῶν. Περὶ θυγατρὸς θρασείας· καὶ περὶ ἀπροσεξίας μωροῦ, καὶ περὶ διανοίας στεφῆδ, καὶ ἐν τίσι διαλύεται φίλα καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀπροφυλάκτως φθέγγεσθαι τοῖς ἀμαρτήσοι. Περὶ πενθείας, καὶ τοῦ μὴ αἰτεῖσθαι ἄρκον· περὶ φυλακῆς ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ περὶ ἀνθρώπου πόνου. Περὶ πορνείας γυναικός, καὶ μοιχαλίδος. Προφῆταια περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστι σοφία καὶ Ἰϋδός, παρεκασθεὶς ποταμὸς. Περὶ προσθηκῆς παιδείας· περὶ τῶν δέκα μακαρισμῶν· περὶ πλιγγῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐκδικήσεως· περὶ πλημμελείας ἐμποροῦ· περὶ τῶν ἀποκαλυπτῶντων μυστηρίων λόγων. Περὶ ἀνθρώπου θυμώδους· περὶ γλωσσώδους ἀνδρός· περὶ τοῦ δανίζειν τῷ πληστον, καὶ τόκους μὴ λαμβάνειν, ἀλλὰ κτ

(25) In Græco Scripturæ textu, legitur σκώπτει.

(26) ἢ Ἀμετάκλητον.

χρῆν αὐτῷ δεομένην· περὶ ἐγγυήσεως τοῦ πλησίον, καὶ περὶ ζωῆς· περὶ τοῦ μὴ (27) ἐπιστροφῆ παυθεῖν τέκνα, περὶ ὑγείας σώματος, καὶ βρωσίσεως, καὶ ψυχῆς· περὶ διδασκαλίας χρημάτων, μεγιστάνων, καὶ ἔγγυμένων, (28) υἱῷ καὶ γυναικί, ἀδελφῷ καὶ φίλῳ· περὶ οἰκείου κακούργου. Περὶ ἐνυπνίων ἀσυνέτων· περὶ πλάνης καὶ πολυπειρίας, καὶ περὶ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Περὶ θυσιῶν, καὶ προσφορῶν, τῶν ἐξ ἀδικίας, τῶν τε ἐκ δικαιοσύνης προσφορῶν· περὶ θυσιῶν τῶν ἐκ φιλαργυρίας. Ὅτι τρυφῆς καὶ πλοῦτου δεῖ καταφρονεῖν. Περὶ λαϊμάτων καὶ βασιλείων, καὶ ἀπλήστων, καὶ ἀτάκτων· μὴ μεθύσκεσθαι οἶνον, ἀλλ' αὐτάρκως χρῆσθαι. Περὶ ἐπαυρομένου ἐπιεικοῦς, καὶ περὶ λαλιᾶς πρὸς δυνάμειον, καὶ περὶ λαλιᾶς νεανίσκου. Περὶ ἐκδοχῆς παιδείας νόμου, καὶ κρίματα καὶ δικαιοῦματα, καὶ πιστεύειν νόμῳ. Περὶ διαθήκης Θεοῦ κατὰ γενεάν, καὶ ὅτι ἡ μὲν κατασκευή τῆς φύσεως τοῖς ἀνθρώποις μία· τὸ δὲ τῆς προαιρέσεως διάφορον, ἀφ' ἧς τοὺς μὲν εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ὑπὸ κατάραν ἐποίησε. Περὶ λαοῦ ἐκλελεγμένου, καὶ ὅτι ἀπάναν τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κκεῖν, καὶ ἀπάναν τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἀμαρτωλός. Τίσι δεῖ κοινωνεῖν· ὅποیان δεῖ γυναῖκα λαβεῖν· ὅπολιος δεῖ φίλιος εἶναι· τίσι δεῖ συμβούλιος χρῆσθαι, τίνας διδασκαλίας ὀρίζει· περὶ τοῦ εἰδέναι τὸ συμφέρον ἑαστων. Περὶ τοῦ τιμᾶν τοὺς ἱατροῦς. Πῶς ἐπιβεβεῖν δὲ πενθεῖν. Περὶ γραμματέως καὶ σοφοῦ γιωργου· καὶ περὶ ἀγρυπνίας τέκτονος, καὶ χαλκῆως, καὶ κεραμῆως. Περὶ φυλακῆς ψυχῆς ἀνθρώπου, καὶ τῆς παραμενοῦσης σοφίας, καὶ ὅσον τυγχάνει. Περὶ προγνώσεως Θεοῦ καὶ κτίσεως κόσμου. Ὅτι ἡ κτίσις τοῖς εὐσεβέσιν εἰς εὐλογίαν τρέπεται· τοῖς δὲ ἀνόμοις εἰς κατάραν. Ὅτι ἀσχολία μεγάλη ἔκτισται παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ ζυγὸς βαρὺς ἐπὶ υἱοῦ Ἀδάμ. Ὅτι πάντα ὅσα ἀπὸ γῆς εἰς γῆν ἀναστρέφει, καὶ ὅσα ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰς θάλασσαν. Περὶ συγκρίσεως ἀγαθῶν, καὶ τίνα τὰ σαρκικὰ ἀγαθὰ τὰ ἤττονα. Περὶ τοῦ εἶναι τὰ ἔντα ἀγαθὰ τὰ μεῖζονα καὶ πνευματικὰ. Περὶ ζωῆς ἀπατῆ (29). Περὶ θανάτου μικροῦ πλοῦτου· περὶ θανάτου καλοῦ πτωχοῦ. Περὶ τοῦ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸ ἀποθανεῖν. Περὶ τοῦ ἐπινοεῖσθαι μὴ ζῆν, ἀλλὰ φρονεῖσθαι ἐνόματος ἀγαθοῦ. Περὶ παιδείας εἰρημικῆς. Ἄφ' ὧν ἐντροπόμενος ἀλογεῖσθαι δεῖ· περὶ ὧν οὐ δεῖ ἀλογεῖσθαι. Ὅτι δεῖ περὶ θυγατρὸς παρθένου πάντοτε μεριμνᾶν· περὶ τοῦ μὴ συνεδρεῖν ἐν μέσῳ γυναικῶν διὰ πορνείαν. Περὶ δημιουργίας Κυρίου. Περὶ ἡλίου, ὅτι σκεῖος θαυμαστῶν καὶ ἔργον Κυρίου. Περὶ σελήνης καὶ ἀστρων, καὶ τόξου, καὶ χιτώνων, καὶ ἀστραπῶν. Περὶ νεφῶν, καὶ χαλάζης. Περὶ σεισμῶν καὶ βροντῆς. Περὶ ἕτεοῦ, καὶ πάχνης, καὶ ὀμίχλης. Περὶ ὀρέσου ἀπὸ καύσιων, καὶ περὶ ἀθύσου ξηρᾶς. Περὶ Ἰορδάνου καὶ θαλάσσης. Περὶ κανὸς ζωῆς καὶ κτήνησ. Περὶ μεγαλοδόξου κτίσεως Κυρίου. Περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Ἐπίλογος περὶ Ἐνώχ καὶ Νῶε. Ἐπίλογος περὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ ὧν ἐκπεράσθησαν. Ἐπίλογος περὶ Ἰακώβ, καὶ

A iis qui rem secretam revelant, de homine iracundo, de viro loquaci, de sanore a proximo sumpto, et quod usura non accipienda, sed mutuo dandum sit egentibus, de fideiussione proximi; de vita, quod liberi castigationibus sint instituendi, de sanitate corporis; de cibo, et anima; doctrina de divitiis; de magnatibus et ducibus; quæ filio, uxori, fratri et amico præstanda sint; de servo facinoroso; de somniis insipientibus; de seductione et multa experientia; de timentibus Dominum; de sacrificiis et oblationibus, cum ex injustitia, tum ex justitia factis; de sacrificiis ex avaritia; contemnendas esse delicias et divitias; de helluonibus, et invidiis, et insatiabilibus, et inordinate viventibus. Non esse inebriandum vino, sed quod satis sit bibendum; de exaltato homine moderato; de loquacitate seniorum, et loquacitate adolescentuli; de suscipienda disciplina legis, et de iudiciis et justificationibus; credendum esse legi; de testamento Dei secundum generationem; et quod hominibus naturæ constitutio eadem sit, voluntatis vero diversa: unde benedictionem quidam participes, maledictionem vero nonnulli subjecti sunt: de populo electo: et quod bono contrarium sit malum, et pio peccator: quibus sit communicandum: qualis sit dudenda uxor: quales habendi amici: quibus utendum consiliariis: quos doctores assignet: cuique sciendum esse quid **135** conducatur; de honorandis medicis; quomodo lugendum sit super mortuo. De scriba et agricola sapiente. De vigiliis architecti, sive ærarii, sive filii; de custodienda hominis anima, et de sapientia permanente, et quanti illa sit pretii. De præscientia Dei et creatione mundi. Quod creatura piis in benedictionem, iniquis vero in maledictionem vertatur. Quod occupatio magna cuivis homini sit creata, et jugum grave impositum filiis Adæ. Quod quidquid ex terra est, ad terram revertatur, et quidquid ex aqua, ad mare defuat. De collatione bonorum, et quæ carnalia bona minoris sint momenti. Quæ bona majora sint et spiritualia. De repetenda vitæ ratione. De morte homini diviti acerba. De bona morte pauperis. De non timenda morte. Quod non sit cum probro vivendum, sed ratio habenda nominis boui. De disciplina pacis; quod nunquam ponenda cura filia virginis: quod sedendum non sit in medio mulierum propter scortationem. De officio Domini. De sole, quod vas admirabile sit et opus Domini. De luna et astris; de arcu, nivibus, fulguribus, nebula, grandine, terræmotibus, tonitru, pluvia, pruina, caligine, de rore æstivali, de abisso terræ. De Jordane et mari. De omni vivente et pecude. De magnifica creatione Domini; de beneficiis ejus. Epilogus de Enoch et Noe. Epilogus de Abraham et Isaac, et illorum tentationibus. Epilogus de Jacob et Moysæ, et quæ

(27) Particulam με, hic superflue arbitramur.  
(28) Locus inutilis.

(29) Videtur legendum, ἀπατῆς

ille mirabilia perpetravit. Epilogus de Aarone et A ipsius ministerio et sacerdote. Epilogus de Dathan, Abiron et Core. De primitiis primogenitorum, quæ ad Aaronem pertinet. Epilogus de Phinees filio Elcazari, quod tertius post Aaronem celebris fuerit. Quod Davidi Dominus testamentum regni disposuerit : quod Jesus Nave successor Moysis inter prophetas fuerit : quomodo in diebus Moysis Jesus Nave et Chaleb filius Jephone fecerint misericordiam, et ex duodecim servati sint : de Samuele, qui post Jesum inter prophetas judicavit populum. De Nathan propheta, encomium in Davidem Regem. Quod Salomon sapiens quidem fuerit, tandem vero mulierum amator evaserit, post iram penitentia misericordiam adeptus sit. De Jerobnam et Roboam schismaticis auctoribus. De propheta B Elia, ignis mala consumens. De Elisæo propheta et discipulo Eliæ, ejus etiam spiritu repletus est : de captivitate regum Juda. Quod humilis fuerit Ezechias, et amicus Isaia, et occisor Rasacis : quod liberarit Dominus Israellem per manum Isaia, percussis castris Assyriorum. Quod Josias rex fuerit amicus Jeremiæ. De propheta Ezechiele, quod in captivitate Babylonica fuerit. De ossibus duodecim prophetarum. Quod Zorobabel et Jesus filius Josedec domum Domini ædificaverint. Quomodo Neemias muros Jerosolymæ collapsos exerxit. De Enoch, qui inter inclytos connumeratur : quod Joseph cum inclytis fuerit, et populum confortaverit : quod Sem et Seth celebres inter homines fuerint : quod Simon filius Onia celeberrimus in summo sacerdotio fuerit : quod in omnibus istis laudandus sit Deus magnificus. Contra Samaritanos, qui Judaismum, et contra Judæos, qui Christum reprobaverunt : de Epilogo totius libri. De oratione Jesu, filii Sirach, nepotis Jesu.

### 136 DE LIBRIS NOVI TESTAMENTI JAM DICERE INCIPIENDUM.

#### Liber I. Evangelium secundum Matthæum.

47. Hoc nomine vocatur hic liber quod ipse Matthæus discipulus Domini Evangelium hoc conscripserit. Narrat autem ab initio generationem Salvatoris secundum carnem, ex semine Davidis. Quapropter et ab illo genealogiam ad Christum usque quadraginta duabus generationibus deducit. Continet etiam baptisma Joannis et tentationes quas in monte Christus a diabolo sustinuit, et signa et prodigia magna a Salvatore facta, discipulorum electionem, mysterii traditionem. Quomodo tandem traditus sit Pilato, crucifixus corpore, corpusque ipsius positum in monumento : quod milites vestes ejus dividerint, ipse vero cum intra triduum resurrexisset, discipulis præcepit, ut docerent omnes gentes, et baptizarent eos, pollicitus illis, quod futurus esset cum illis cunctis diebus, usque ad consummationem sæculi. Signa

A Μωϋσῆως, καὶ ὡν ἰθαυματούργει. Ἐπιλογος περὶ Ἀαρῶν, καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, καὶ τῆς ιερατείας. Ἐπιλογος περὶ Δαθάν, καὶ Ἀβειρόν, καὶ Κορέ. Περὶ τῶν ἀπαρχῶν τῶν πρωτογεννημάτων μερβός Ἀαρῶν. Ἐπιλογος, ὅτι Φινεὲς υἱὸς Ἐλεάζαρ τρίτος μετὰ Ἀαρῶν ἔνδοξος. Ὅτι τῷ Δαβὶδ διέθετο Κύριος διαθήκην βασιλείας. Ὅτι Ἰησοῦς Ναυὴ διάδοχος Μωϋσέως γίνεται ἐν προφήταις. Ὡς ἐν ἡμέραις Μωϋσέως Ἰησοῦς Ναυὴ καὶ Χάλεβ ὁ τοῦ Ἰερωνῆ, ἐποίησαν ἔλεος, καὶ οἱ ἰβ' (30) διεσώθησαν. Τὰ περὶ Σαμουὴλ, ὅς μετὰ Ἰησοῦν ἔκρινε τὸν λαὸν ἐν προφήταις. Τὰ περὶ Ναθάν τοῦ προφήτου, καὶ ἐγκώμιον εἰς Δαβὶδ τὸν βασιλεῦ. Ὡς Σολομῶν ἦν σοφός, ἀλλὰ φιλογύναιος ὑπερον γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ἐργὴν ἠλεήθη μετανοήσας. Τὰ περὶ Ἰεροβοάμ καὶ Ροβοάμ τῶν σχισματοποιῶν. Τὰ περὶ Ἥλιου τοῦ προφήτου, τὸ πῦρ τὸ καλὸν τὰ κακὰ. Τὰ περὶ Ἐλισσαῖ τοῦ προφήτου, καὶ μαθητοῦ Ἥλιου, ὅς ἐνεπλήσθη τῶν πνεύματος αὐτοῦ. Τὰ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν βασιλέων Ἰούδα. Ὡς ἦν Ἰεζεκίας ταπεινόμενος, καὶ τοῦ Ἰσαίου φίλος, καὶ τοῦ Ραμφάκη ἀνακρίτης. Ὡς ἐλυτρώσατο Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ Ἰσαίου, πατάξας τὴν παρεμβολὴν τῶν Ἀσσυρίων. Ὡς Ἰωσίας ὁ βασιλεὺς ὑπήρχε φίλος Ἰερεμίου. Περὶ Ἐζεκιὴλ τοῦ προφήτου, ὅτι ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἦν Βαβυλωνίος. Περὶ τῶν ὀστέων τῶν ἰβ' προφητῶν. Ὡς Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσαῆκ ἐκδοκίμησαν τὸν οἶκον Κυρίου. Ὡς Νεεμίας ἀνήγειρε τὰ τείχη Ἱερουσαλὴμ τὰ πεπτωκῶτα. Τὰ περὶ Ἐνώχ, ὅς ἔστιν ἐν τοῖς ἐνδόξοις καὶ στήριγμα λαοῦ. Ὅτι Σὴμ καὶ Ἐθ' ἔνδοξοι ἐν ἀνθρώποις. Ὅτι Σίμων Ὀνίου υἱὸς ἔνδοξοτατος ἐν ἀρχιερωσύῃ. Ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖσιν εὐλογεῖν δεῖ τὸν Θεὸν μεγαλοῦργόν. Κατὰ Σαμαρειτῶν, ἀβητησάντων τὸν Ἰουδαϊσμόν, καὶ κατὰ Ἰουδαίων ἀβητησάντων τὸν Χριστόν. Περὶ τοῦ ἐπιλόγου τῆς βιβλίου πάσης. Περὶ τῆς προσευχῆς Ἰησοῦ υἱοῦ Σητράχ, ἐγγόνου Ἰησοῦ.

### APKTEON EΞ KAI TON THE KAINHE DIA-ΘHKHE BIBAIQN.

#### Βιβλίον Α'. Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

47. Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς Ματθαῖος ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου συνέγραψε τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο. Διηγεῖται δὲ ἐξ ἀρχῆς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ. Διὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν γενεολογίαν κατὰ εὐσ τοῦ Χριστοῦ, γενεὰς μβ'. Περιεῖχει δὲ καὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, καὶ τοὺς ἐν τῷ θρεῖ παρὰ τοῦ διαβόλου πειρασμούς, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα γενόμενα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, τὴν τε τῶν μαθητῶν ἐκλογὴν, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου παράδοσιν· καὶ τέλος ὅτι παρεδόθη Πιλάτῳ, καὶ ἐσταυρώθη τῷ σώματι, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐτέθη ἐν τῷ μνημείῳ· καὶ οἱ μὲν στρατώται διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ, ἐν τριτημῆρῳ ἀναστὰς, ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς μαθητεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βαπτίζειν αὐτούς, ἐπαγγελιάμενος εἶναι μετ' αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος. Εἰσὶ δὲ ἄλλα

ιζηγείται Ματθαῖος γεγονέναι σημεῖα παρὰ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα. Ὁ λεπρὸς ἐκαθαρίσθη· ὁ παῖς ἐκατοντάροχος μὴ παρὼν ἴσθη, μόνον ἐπίπτοντος αὐτοῦ· ἡ πενθερὰ Πέτρου πυρεσσούσα ἰσθη· ὀφθαλμοὶ κακῶς ἔχοντες· καὶ τὰ μὴ πνεύματα ἐξέβαλε λόγῳ, τοὺς δὲ ἄλλους πάλιν ἐθεράπευσεν οὕτως. Γενεαλογεῖται Χριστὸς· εὐαγγελίζεται Ἰωσήφ· προσκυνοῦσι μάγοι· κατερχεται εἰς Αἴγυπτον ὁ Χριστὸς· ἀναίρει τὰ παιδία Ἡρώδης, καὶ τελευτᾷ. Ἀνελθὼν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου κατοικεῖ εἰς Ναζαρεθὸν ὁ Χριστὸς. Ἔρχεται Ἰωάννης βαπτίζων, ἀποστρέφεται τοὺς Σαδδουκαίους καὶ τοὺς Φαρισαίους. Βαπτίζεται ὁ Χριστὸς, καὶ κηρᾶζεται ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Εἶτα ἦλθεν εἰς Καπερναοὺμ, παραδοθέντος τοῦ Ἰωάννου. Καλεῖ τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον. Θεραπεύει πολλοὺς, κάθηται εἰς τὸ ὄρος, καὶ λέγει τοὺς μακαρισμοὺς, καὶ ἐπάγει· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας, » καὶ, « ὕμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Παραίει αὐτοὺς περὶ βίου. Εἶτα ἐπιταίνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς, ἔνθα καὶ περὶ τοῦ δεξιῦ ὀφθαλμοῦ λέγει, καὶ περὶ κενοδοξίας, καὶ περὶ φιλοχρηματίας, καὶ τοῦ μὴ μεριμᾶν περὶ τροφῆς, καὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον. Εἶτά φησι· « Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Προτροπὴ περὶ τοῦ αἰτεῖσθαι· παραβολὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ· περὶ τῆς σενεῖς ὁδοῦ, καὶ περὶ ψευδοπροφητῶν, καὶ τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς. Ἐνθα ἡ παραβολὴ τῆς ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομηθείσης οἰκίας. Κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἔρους, καὶ θεραπεύει τὸν λεπρῶν, καὶ τὸν τὸν ἐκατοντάροχον, καὶ τὴν πενθερὰν Πέτρου, καὶ ἄλλους πολλοὺς. Ὁ γραμματεὺς κωλύεται ἀκολουθεῖσαι, καὶ ὁ μαθητὴς ἀναγκάζεται. Παύει τὸν χειμῶνα τῆς θαλάσσης. Οἱ δαίμονες εἰς τοὺς χοίρους ἐπιπίπτουσιν. Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Ἰβάν πλῆν· θεραπεύει τὸν παραλυτικόν· καλεῖ τὸν Ματθαῖον. Ἐγκαλοῦσιν οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι μετὰ τελευτῆς ἐσθίει, καὶ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, ὅτι οὐ νηστεύουσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Παραγίνεται ὁ ἄρχων διὰ τὸ θυγάτριον, καὶ ἀνίστησι τὴν κόρη· καὶ μεταξὺ ἡ αἰμοφόρουσα ἴσται. Δύο τυφλοὶ θεραπεύονται, καὶ κωφὸς δαιμονιζόμενος. Περιάγει τὰς κόμιας ὁ Ἰησοῦς. Ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς κηρᾶζει, καὶ πολλὰ αὐτοὺς διαλέγεται. Ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν δύο τῶν μαθητῶν Ἰωάννης, ἐγκωμιάζεται. Ἐγκαλεῖ τοὺς ὄχλους περὶ Ἰωάννου ὁ Χριστὸς. Ονειδίζει τὰς πόλεις. Ἐξομολογεῖται τῷ Πατρὶ. Καλεῖ τοὺς πεφορτισμένους. Διαβαίνει διὰ τῶν σπορίμων. Θεραπεύει τὸν τὴν ξηρὰν ἔχοντα χεῖρα. Καὶ βουλεύονται Ἰουδαῖοι ἀνελθὼν αὐτόν. Ἀναχωρήσαντι ἐκείθεν, ἀκολουθεῖ ὁ ὄχλος, καὶ θεραπεύεται. Ὁμοίως καὶ ὁ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός. Τότε λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι· « Ἐν Βεελζεβοῦλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Εἶτα σημεῖον αὐτοῦσιν· ὁ δὲ ἔδωκε τὸ ἰσθῆ. Προεῖπεν, ὅτι Νινευῖται κατακρινοῦσιν αὐτούς. Τότε ἔγει· « Ὅταν ἐξέλθῃ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ζητούν ἀνάπαυσιν. » Εἶτα ἡ μήτηρ ζητεῖ λαλῆσαι αὐτόν. Ἐμβᾶς εἰς τὸ πλοῖον λέγει τὴν παραβολήν

A vero, quæ a Christo facta Mattheus narrat, sunt ista. Leprosus mundatus est. Puer Centurionis etiam absens, jubente tantum Christo, curatus est. Socrus Petri febricitans sanata est. Vespere facto obtulerunt ei demoniacos et male habentes, et spiritus eiecit verbo, alios quodque curavit hoc modo. Christi generatio describitur (cap. i) : bonum nuntium accepit Joseph : Magi adorant (cap. ii) : descendit Christus in Ægyptum : Infans occidit Herodes et moritur. Christus ex Ægypto reversus habitat Nazareth. Venit Joannes baptizans (cap. iii) : aversatur Sadduceus, et Phariseus. Baptizatur Christus, et tentatur a Satana (cap. iv) : postea cum traditus esset Joannes, venit Capernaum. Vocat Petrum et Jacobum cum B fratre. Curat multos, sedet in monte (cap. v), et loquitur de beatitudinibus, ac subdit : « Vos estis sal, » et : « Vos estis lux mundi » ; hortatur eos de vitæ institutione. Deinde præcepta legis intendit, ubi et de dextero oculo dicit, et de studio inanis gloriæ (cap. vi), et de amore pecuniæ, quodque ponenda sit alimonia sollicitudo, nec esse nobis judicandum proximum (cap. vii). Deinde ait : « Ne projiciatis margaritas ante porcos » ; Exhortatio ad petendum : eadem de re parabola : de via angusta : de pseudoprophetis : de custodientibus præcepta. Hinc parabola domus supra petram ædificatæ. Descendit de monte (cap. viii), et curat leprosum, et puerum Centurionis, ac socrum Petri, et multos alios. Scriba prohibetur ne sequatur, et discipulus ad sequendum adigitur. Tempestatem maris sedat. Dæmones invadunt porcos. Venit Jesus in suam civitatem (cap. ix). Curat paralyticum : vocat Mattheum : accusant eum Pharisei, quod cum Publicanis manducet : et discipuli Joannis, quod discipuli ejus non jejunent. Accedit ad eum princeps Synagoge propter filiolum, et ipse puellam mortuam excitat : interea sanatur hæmorrhousa. Curatur duo cæci, et mutus demoniacus. Vicus circuitus Jesus. Mittit discipulos prædicatum (cap. x), et de multis ad eos disserit. Mittit ad eum Joannes duos ex discipulis suis, qui et laudatur (cap. xi). Expositulat Christus cum turbis de Joanne. Exprobrat civitatibus. Confitetur Patri. D Vocat ad se oneratos. Iter facit per sata (cap. xii). Curat eum qui manum aridam habebat. Judæi de occidendo eo consultant. Secedentem inde turba sequitur et curatur. Similiter et demoniacus cæcus et mutus. Tunc Judæi dicunt : « In Beelzebub eiecit dæmonia » ; Deinde signum petunt, ipse vero signum Jonæ dedit. Prædicit illis quod a Ninivitis sicut condemnandi. Tunc dicit : « Quando spiritus immundus exierit requiem querens » ; Deinde Mater querit illi loqui. Navem ingressus parabolam dicit 137 de seminatis (cap. xiii), et causam, propter quam in parabolis loquitur. Parabolam istam exposuit, et addit alias, de thesauro, de margarita, de

<sup>11</sup> Matth. v, 13, 14. <sup>12</sup> Matth. vii, 6. <sup>13</sup> Matth. xii, 24. <sup>14</sup> Matth. xii, 23.

agro, de sinapi, de fermento. Parabolam de agro A  
exponit in domo, et addit aliam de sagena. Beatos  
pronuntiat discipulos, conferens eos viro patrifam-  
ilias. Venit in patriam, quando et offenduntur Ju-  
dæi. Tunc dicit : « Propheta non est sine honore,  
nisi in patria sua <sup>66</sup>. » Auditis quæ cum Joanne  
ab Herode gesta fuerant, secedit in desertum lo-  
cum, ubi et quinque. millia hominum pascit (cap.  
xiv). Discipulos mittit navigio. Revertitur in mon-  
tem orandi gratia. Advenit ad discipulos noctu na-  
vigantes. Petrum apprehendit super aquas. Venit  
Genesaret. Curantur multi. Accusant eum Phari-  
sæi de (neglectis) purgationibus (cap. xv) : os eis  
obturat et docet turbas de ratione ciborum. Inter-  
rogat eum Petrus de iis quæ dixerat, et ea ipsa  
Christus manifestus exponit. Venit Tyrum, et mul-  
ier Chauanæ ad eum accedit. Inde in montem  
juxta mare, et curat multos. Cibat quatuor millia  
v. rorum. Venit Magdala. Querunt signum Judæi  
(cap. xvi). Ipse vero relictis illis transfretavit. Pa-  
nes discipuli per oblivionem non sumperant. Lo-  
quitur illis de fermento Pharisæorum. Egreditur  
Casaream. Interrogat discipulos de seipso : confi-  
tetur eum Petrus. Tunc de passione sua prædicit,  
et Petrum increpat, jubetque crucem tollere, si quis  
velit se sequi. Loquitur et de secundo suo adventu.  
Ascendit in montem, ubi et transfiguratus est (cap.  
xvii). Ubi descenderat, discipuli interrogant et di-  
scunt de Elia. Adducitur illi lunaticus et curatur.  
Exprobrat discipulis. In Galilæa illis de passione  
sua loquitur. Accedunt ad eum Capernaum qui di-  
drachma accipiebant. Percontantur discipuli, « Quis  
major (cap. xviii)? » Tunc advocato ad se parvulo  
dicit : « Quicumque scandalizaverit unum ex par-  
vulis istis <sup>67</sup>, » etc. Et : « Si oculus tuus, et manus  
tua scandalizat te <sup>68</sup>. » Et : « Ne contemnatis unum  
ex parvulis istis <sup>69</sup>. » Subjicitur parabola centum  
ovium, et illud : « Si peccaverit in te frater tuus,  
corripue eum <sup>70</sup>. » Item : « Si duo ex vobis con-  
senserint, quodcumque petierint, accipient <sup>71</sup>. » Petrus  
post ista dicit : « Quoties peccabit in me frater  
meus <sup>72</sup>. » Parabola ejus, qui decem millia talen-  
torum debebat. Venit in Judæam (cap. xix). Curat  
multos. Exponit causam divitiū. Loquitur de ge-  
neribus eunuchorum. Benedicit parvulis. Accedit  
ad eum dives. Interrogat discipuli : « Quis salvari  
potest <sup>73</sup>? » Tunc dicit illis : « Sedebitis super se-  
des duodecim. Et qui reliquerit domum, » et quæ  
sequuntur. Subditur parabola operariorum (cap.  
xx). Ascendens Jerosolymam loquitur discipulis de  
morte sua. Uxor Zebedæi petit primatum filiis suis.  
Zelo moventur apostoli, et erudiuntur. Curantur  
duo cæci e Jericho. Subjungitur historia de asina  
(cap. xxi). Ingreditur in templum : ejicit vendentes,  
curat accedentes ægros. Deinde pueri hymnum can-  
cinnunt. Egreditur Bethaniam, et cum regrederetur

λῆν τοῦ σπείροντος, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐν πα-  
ραβολαῖς λέγει. Ἐπιλύει τὴν παραβολὴν ταύτην,  
καὶ προστίθεται τὴν τοῦ θησαυροῦ, τὴν τοῦ μαργα-  
ρίτου, τὴν τοῦ ἀγροῦ, τὴν τοῦ σινάπεως, καὶ τὴν τῆς  
ζύμης. Ἐπιλύει τὴν τοῦ ἀγροῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, προστί-  
θεται τὴν τῆς σαγήνης. Μακαρίζει τοὺς μαθητὰς,  
παραβάλλων αὐτοῖς ἀνδρὶ οἰκοδοσῆτη. Ἔρχεται εἰς  
τὴν πατρίδα, ὅτε καὶ σκανδαλίζονται οἱ Ἰουδαῖοι.  
Τότε λέγει : « Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν  
τῇ πατρίδι αὐτοῦ. » Καὶ ἀκούσας τὰ κατὰ τὸν Ἡρώ-  
δην καὶ Ἰωάννην, ἀναχωρεῖ εἰς Ἐρημον, καὶ τρέφει  
τοὺς πεντακισχιλίους. Πέμπει τοὺς μαθητὰς εἰς  
πλοῖον. Ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος εὐζαθαί. Ἐφίσταται  
αὐτοῖς νυκτὸς πλέουσι· λέγεται τὸν Πέτρον ἐπὶ τῶν  
ὕδατων. Ἔρχεται εἰς Γεννησαρέτ. Θεραπεύονται  
πολλοί. Ἐγκαλοῦσι Φαρισαῖοι περὶ καθαρῶν ἐπι-  
στομιζέει τούτους, καὶ διδάσκει τοὺς ἄλλους περὶ βρω-  
μάτων. Ἐρωτᾷ Πέτρος περὶ τῶν ἐρημημῶν, καὶ  
σαφέστερον ἐπεξέγγραται ὁ Χριστὸς. Ἦθθεν εἰς Τύρον,  
καὶ προσέρχεται ἡ Χανααναί. Ἐκίθειν εἰς τὸ ὄρος  
τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ θεραπεύει πολλοὺς. Τρέ-  
φει τοὺς τετρακισχιλίους ἀνδρας. Ἦθθεν εἰς Μαγδαλά.  
Ἐρωτᾷ σμῆμιον οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ δὲ καταλείπων  
ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν. Οἱ μαθητὰ ἐπελάθοντο ἄρτους  
λαθεῖν· λέγει αὐτοῖς περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.  
Ἐξέγγραται εἰς Καισάρειαν. Ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὰς  
περὶ ἑαυτοῦ· ὁμολογεῖ αὐτὸν ὁ Πέτρος. Τότε προ-  
λέγει περὶ τοῦ πάθους, καὶ ἐπιτιμᾷ Πέτρον, καὶ  
κελεύει τὸν βουλόμενον ἀκολουθεῖν ἄραι τὸν σταυρὸν.  
Λέγει καὶ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ. Ἄνει-  
σιν εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα καὶ μετεμορφώθη. Κατιόνα  
αὐτὸν ἐρωτῶσι περὶ Ἴηλου καὶ μαρδάνουσι. Προ-  
άγεται ὁ σεληνιαζόμενος, καὶ θεραπεύεται. Ὀνειδίζει  
τοὺς μαθητὰς. Λέγει αὐτοῖς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ περὶ τοῦ  
πάθους. Προσέρχονται ἐν Καπερναοῦ οἱ τὸ δίδραχμα  
λαμβάνοντες. Ἐρωτῶσιν οἱ μαθητὰι, τίς μείζων;  
Τότε καλέσας παῖδόν λέγει : « Ὅς ἐάν σκανδαλίω  
ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. » Καὶ, « Εἰ ὀφθαλμὸς σου,  
καὶ ἡ χεὶρ σου σκανδαλίζει σε· » καὶ τὸ, « Μὴ κατα-  
φρονήσῃτε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων. » Εἶτα ἡ παρα-  
βολὴ τῶν ἑκατὸν προβάτων, καὶ τὸ : « Ἐάν ἀμάρτη  
εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, εὐαγγίζον σὺντόν· » καὶ τὸ : « Ἐάν  
ἄνθρωπος συμφωνήσῃσιν ἐξ ὑμῶν, ὃ ἐάν ἀτήσῃσται, λή-  
φονται. » Εἶτα φωνεῖ ὁ Πέτρος : « Ποσάκις ἀμαρτή-  
σει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου; » Παραβολὴ τοῦ τὰ μύριζ  
ὀφειλοντος τάλαντα. Ἦθθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἐθε-  
ράπτουσε πολλοὺς. Ἐπίλυσε τὸ τὸ ἀποστασίον. Περὶ  
τὸ πρῶτον εὐνοχισμοῦ διαλέγεται. Εὐλογεῖ τὰ παῖδια.  
Προσέρχεται ὁ πλοῖσιος. Ἐρωτῶσιν οἱ μαθητὰι,  
« Τίς δύναται σωθῆναι; » Τότε λέγει : « Ἐπὶ δώδεκα  
θρόνους καθήσεται, » καὶ, « Ὅς ἀφήκεν οὐκίας, » καὶ τὰ  
ἐξῆς. Εἶτα παραβολὴ τῶν ἐργατῶν. Καὶ ἀναβαίνων  
εἰς Ἱερουσόλυμα, εἶπε τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ θανάτου  
αὐτοῦ. Ἡ γυνὴ Ζεβεδαιοῦ ἀξίω ὑπὲρ τῶν υἱῶν  
πρωτεῖων. Ὁ ἀπόστολος ζηλοῦσι, καὶ παιδεύονται.  
Θεραπεύονται οἱ δύο τυφλοὶ ἐξ Ἱερουζουθός. Εἶτα τὰ

<sup>66</sup> Math. xiii, 57. <sup>67</sup> Math. xviii, 6. <sup>68</sup> ibid. 8. <sup>69</sup> ibid. 10. <sup>70</sup> Matth. xviii, 15. <sup>71</sup> ibid. 19.  
<sup>72</sup> ibid. 21. <sup>73</sup> Matth. xix, 25, 28.



κατὰ τὸν θῶνον. Εἰσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν, ἐκβάλλει τοὺς πωλοῦντας, θεραπεύει τοὺς προσελθόντας. Εἶτα τὰ παιδία ὀμνᾷ. Ἐξέρχεται εἰς Βηθανίαν, καὶ ἐπανερχόμενος εἰς Ἱερουσόλυμα, ζηρᾷ τὴν συκῆν, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Ἐάν τῷ θρι τοῦ τῶν ἐπιπτε, Βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται, καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰτήσεται πιστεύοντες, λήψασθε. Ἐρωτῶσιν οἱ ἱερεῖς· Ἐν ποταφῆ ἵσχυοῦ ταῦτα ποιεῖς; Ἄνθρωποι περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου. Λέγει αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τὴν τῶν δύο υἱῶν, εἶτα τὰ τοῦ ἀμπέλους καὶ τῶν πονηρῶν ἐργατῶν· εἶτα τὰ τοῦ γάμου, καὶ τῶν φαύλων κλητῶρων (50'). Τότε ἦλθεν οἱ Ἰουδαῖοι παγιδεύσαι αὐτὸν ἐν λόγῳ. Καὶ εἰ τὸ νόμισμα. Ἐρωτῶσιν οἱ Σαδδουκαῖοι περὶ τῆς γαμήσεως τοῖς ἐπὶ τὰ ἀδελφοῖς· εἶτα ὁ νομικός· Ποία ἐντολὴ πρώτη; Εἶτα ἔρωτᾷ αὐτοὺς Ἰησοῦς· Ἐὰν ὄμναι δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἐὰν δὲ ἐπιστομίσθησαν, διαλέγεται τοῖς ἔθλοις περὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, ταναφύων αὐτοῦς. Εἶτα ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀνέρχεται εἰς τὸν ελαιῶνα, καὶ διαλέγεται τοῖς μαθηταῖς περὶ μελλόντων. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ κατασταθέντος δούλου ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ ἡ τῶν δέκα περὶ θῶνον, καὶ ἡ τῶν πέντε τάλαντων, καὶ ἡ τῶν ἐρίφων, καὶ ἡ τῶν προβάτων. Συνάγονται οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς πᾶσαι αὐτῶν. Ὁ δὲ ἦλθεν εἰς Σίμωνος οἰκίαν εἰς Βηθανίαν, ἐνθα ἡ τὸ ἀλάστρον [ἔχουσα] ἔρχεται. Συντίθειται ὁ Ἰούδας τοῖς Ἰουδαίοις. Ἀποστῆλονται οἱ Μαθηταὶ ἐτοιμασάμενοι τὸ Πάσχα. Ἐλέγχει τὸν Ἰούδα ὁ Χριστός. Παραδέδωκε τὸ μυστήριον, ἐνθα λέγει· Ὁ μὴ πῶς ἐκ τῆς ἀμπέλου ταύτης. Ἐξέρχεται εἰς τὸν ελαιῶνα. Προλέγει, ὅτι σκανδαλισθήσονται οἱ μαθηταί. Ἄρεις τοὺς μαθητὰς εἰς Γεθσημανῆ, καὶ προσευχόμενος τρίτον, λέγει· Ἄγγυμην ἐνεαυθεν. Ἦλθεν ὁ Ἰούδας μετὰ τὸ ἔθλον, καὶ κόπτει ὁ Πέτρος τὸ ἔθλον τοῦ Πιλάτου συμβουλευεῖ αὐτῷ ἀποστῆναι τοῦ Ἰησοῦ. Εἶτα σταυροῦται. Εἰσθήκεισαν αἱ περὶ Μαρίαν θεωροῦσαι μακρόθεν τὰ γινόμενα. Λαμβάνει τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰωσήφ. Αἰτοῦσι τὴν κουστωδιαν οἱ Ἰουδαῖοι. Αἱ περὶ Μαρίαν ἦλθεν ἐσπέρας εἰς τὸν τάφον, καὶ σεισμὸς ἐγένετο. Ἦκουσαν παρὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐπὶ ἀνάστη. Πάμπονται ὅπῃ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς. Ἦκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ ἔδωκαν χρέματα τοῖς φύλαξιν, ἵνα φυλάσσονται. Ἦλθεν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸν βαπτίσμα.

*Βιβλίον β', Κατὰ Μάρκον Ἐβανγγέλιον*

48. Ἰωάννης βαπτίζει τοὺς Ἰουδαίους. Ἐρχεται ἀπὸ Ναζαρεθ ὁ Χριστός, ἐβαπτίσθη, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι. Εἶτα εἰς τὴν Γαλιλαίαν, παραδόντων Ἰωάννου, καὶ καλεῖ τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον. Εἰσέρχεται εἰς Καπερναοῦμ, διδάσκει,

Jerusalem arefacit ficum, dicitque discipulis : « Etsi monti isti dixeritis, projice te in mare, fiet, et quidquid credentes petieritis, accipietis ». Interrogat eum sacerdos, dicentes : « In qua potestate ista facis ? » Et ipse vicissim eos interrogat de baptismo Joannis. Dicit illis parabolam de duobus filiis (cap. xxi); deinde de vinea et malis operariis, de nuptiis et de reprobis vocatis. Tunc accedunt ad eum Judaei ut illaqueent eum in sermone, et de numismate sciscitantur. Interrogant Sadducei de muliere septem fratribus nupta. Tum legis peritus, de primo legis mandato. Deinde eos interrogat : « Quid vobis videtur de Christo ? » (Cap. xxi, xlii.) His ubi obdurasset, loquitur turbis de Scribis et Phariseis (cap. xxiii), miseris dicens eos. Postea egressus ex templo ascendit in montem Olivarum, atque ibi de rebus futuris ad discipulos disserit (cap. xxiv). Deinde parabolam subjicit de servo supra domum constituto (cap. xxv), deque decem virginibus, de 138 quinque talentis et de haedis ac ovibus. Congregantur principes Sacerdotum et Scribae, consultantes quomodo caperent eum (cap. xxvi). Ipse vero Bethaniam venit in domum Simonis, ubi ad eum accedit, quae alabastrum habebat. Paciscitur Judas cum Judaeis. Mittuntur discipuli ad paradum Pascha. Convincit Judam Christum. Tradit mysterium : postea dicit : « Non bibam amplius ex hac vite ». Egreditur in montem Olivarum. Praedicit offendiculum passuros discipulos. Relinquit discipulos in Gethsemane, et, postquam tertio orasset, « Eamus hinc ». Venit Judas cum turba : Petrus amputat auriculam servuli. Ducunt Jesum ad Caipham. Judicant eum et condemnant, et irrident. Strangulat se Judas. Judicatur Christus. Pilato consulit uxor ejus, ut abstinere a Jesu : postea crucifigitur. Stant mulieres, quae cum Maria erant, spectantes a longe, quae fierent. Corpus Domini accipit Joseph. Petunt custodiam Judaei. Mulieres, quae cum Maria erant, vespere veniunt ad sepulcrum (cap. xxviii), et sit terrae motus, audiuntque ab angelo, quod resurrexerit. Mittuntur a Christo ad discipulos. Audiunt Judaei de terrae motu et resurrectione, dantque pecuniam custodibus, ut mentiantur. Veniunt discipuli ad Jesum in Galileam. Tradit illis baptismum.

Ἰησοῦν ἕως τὴν Γαλιλαίαν. Παραδέδωκεν αὐτοῖς τὸ

*Libri II, Evangelium secundum Marcum.*

48. Joannes baptizat Judaeos (cap. 1). Christus venit a Nazareth, baptizatur, et abit in desertum, ut tentetur. Postea vero, tradito Joanne, venit in Galileam, et vocat Petrum cum fratre, Jacobum item cum fratre. Ingreditur Capernaum (cap. 1),

48. Matth. xxi, 23. 49. ibid. 23. 50. Matth. xxvi, 29. 51. ibid. 46.

(50') f. κλητῶν.

docet, curat ibi dæmoniaco, post hunc etiam so-  
 crum Petri, et multos alios vesperi sanat. Egreditur  
 in solitudinem. Circuit Galilæam. Curat leprosum.  
 Venit Capernaum (cap. 11). Sanat paralyticum, do-  
 cet turbam. Vocat Levi filium Alphaei, manducat  
 cum publicanis. Accusant eum hoc nomine Phari-  
 sæi. Querunt de jejuniis discipuli Joannis : ipse  
 vero discipulos defendit. Transit per sata. Curat  
 eum qui manum habebat aridam (cap. 11). Secedit  
 ad mare. Sequitur eum multitudo magna. Constat-  
 entur dæmones. Advocat ad se duodecim discipulos,  
 ut mittat eos prædicatum. Tunc Judæi dicunt : « In  
 Beelzebul ejicit dæmonia ». Venit ad eum Mater  
 ejus. Ingressus navim (cap. 14), parabolam dicit de  
 seminante, item de agro, et de sinapi. Tempestate  
 jactantur discipuli in mari. Increpat mare Christus.  
 Curatur dæmoniaco in terra Gergeschorum (cap.  
 5). Porci in mare præcipites dantur. Transfretat, et  
 Jairus pro filia orat. Sanatur hæmorrhousa. Venit  
 in patriam (cap. vi), scandalizantur super ipso. Hæc  
 dicit : « Non est propheta absque honore, nisi in  
 patria sua ». Mittit discipulos binos ac binos,  
 præter illis mandat. Subjicitur historia eorum,  
 quæ ab Herode acta sunt cum Joanne. Redeunt ad  
 Christum discipuli. Alit turbas. Advenit ad disci-  
 pulos tempestate jactatos. Venit Gennesaret et cu-  
 rat multos. Disputat de manibus illotis (cap. vii).  
 Venit Tyrum. Sanat filiam Syrophœnissæ, item  
 surdum et impeditæ linguæ. Alit turbam (cap. viii).  
 Signum petunt Judæi, ad ille nullum dat. Loqui-  
 tur discipulis de fermento Pharisæorum, et increpat  
 eos. Curat cæcum Bethsaida. Interrogat discipulos  
 de seipso : Petrus confitetur, et increpatur pas-  
 sionis causa. Hic dicit Christus : « Si quis vult venire  
 post me ». Transfiguratur in monte (cap. ix), lo-  
 quitur de Elia. Adducitur ad eum lunaticus et cu-  
 rat. Prædicat discipulis mortem ac resurrectionem  
 suam, et increpat eos, quod de primatu in via dis-  
 putaverant. Hic dicit : « Qui non est mecum, con-  
 tra me est » de eo, qui dæmonia ejiciebat in  
 139 ipsius nomine. Post hæc dicit : « Qui scanda-  
 lizaverunt unum ex pusillis ». Et illud : « Vermis  
 eorum non morietur, neque ignis exstinguetur ». Edisserit  
 de divortio (cap. x). Parvulus benedicit. Dives  
 quidam interrogat, quid faciat ut vivat : huic  
 respondet. Ascendens Jerosolymam de pas-  
 sione sua prædicat. Filii Zebedæi sedere petunt a  
 dexteris ejus. Edisserit de animi humilitate. Visum  
 recipit Bartimæus. Deinde de pullo asinæ (cap. xi),  
 ingreditur in templum, et vespere exit in Betha-  
 niam. Deinde de ficu. Ejicit ex templo vendentes.  
 Vespere egreditur de civitate. Admiratur Petrus,  
 arefactam esse ficum. Adhortatur discipulos Jesus,  
 ut credant. Jubet ut peccata proximo remittantur.  
 Regreditur in civitatem. Interrogant eum Judæi, in  
 qua potestate hæc faciat : ipse vicissim eos inter-  
 rogat de baptismo Joannis. Parabolam dixit de vi-

A θεραπεύει τὸν δαιμονιζόμενον ἐκεῖ, εἶτα τὴν πενθε-  
 ρὴν Πέτρου, καὶ πολλοὺς ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ἰάται, ἐξέλθων  
 εἰς τὴν ἔρημον, περιέρχεται τὴν Γαλιλαίαν. Θεραπεύει  
 τὸν λεπρὸν. Ἔρχεται εἰς Καπερναοὺμ. Ἰάται τὸν  
 παραλυτικὸν· διδάσκει τὸν ὄχλον. Καλεῖ τὸν Λευὴ  
 τὸν Ἀλφαίου. Ἐσθίει μετὰ τῶν τελωνῶν. Ἐγκαλοῦ-  
 σιν οἱ Φαρισαῖοι ὑπὲρ τούτου. Οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου  
 ὑπὲρ τῆς νηστίας αἰτιῶνται· ὁ δὲ ἀπολογεῖται. Δι-  
 έρχεται διὰ τῶν σπορίμων. Θεραπεύει τὸν τὴν ξηρὰν  
 χεῖρα ἔχοντα. Ἀναχωρεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀκολου-  
 θεῖ αὐτῷ πλῆθος πολὺ. Ὁμολογοῦσιν οἱ δαίμονες. Προ-  
 καλεῖται τοὺς δώδεκα, ἕνα ἀποστείλῃ αὐτούς. Τότε  
 λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι· « Ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ  
 δαιμόνια. » Ἔρχεται ἡ μήτηρ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν.  
 Β Ἐμβαλεῖν εἰς τὸ πλοῖον. Λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ  
 σπειρόντος, τὴν τοῦ ἀγροῦ, τὴν τοῦ ἀνάπτους. Κει-  
 μάζονται ἐν τῇ θαλάσῃ οἱ μαθηταί. Ἐπιτιμᾷ τῇ  
 θαλάσῃ ὁ Χριστὸς· θεραπεύεται ὁ δαιμονιῶν ἐν τῇ  
 χώρα τῶν Γεργεσσηῶν. Οἱ χοῖροι πνίγονται. Ἦθθεν  
 εἰς τὸ πέραν, καὶ Ἰάειρος ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς ἀεῖοι.  
 Εἶτα ἡ αἰμορροῦσα ἰάται. Ἦθθεν εἰς τὴν πατρίδα,  
 σκανδαλίζονται ἐπ' αὐτῷ. Ἐνταῦθα λέγει· « Οὐκ  
 ἔστι προφήτης ἐν οἴκῳ, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. »  
 Πίμπει τοὺς μαθητὰς ἀνά δύο, ἐντεταμένους πολλὰ.  
 Εἶτα τὰ κατὰ Ἡρώδη καὶ Ἰωάννου. Ἐπανήλθον οἱ  
 μαθηταὶ πρὸς αὐτόν. Τρέφει τοὺς ὄχλους. Ἐρίστανται  
 χειμαζόμενοι τοῖς μαθηταῖς. Ἦθθεν εἰς Γεννησαρὲν,  
 καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς. Περὶ ἀνίπτων χειρῶν διαλέ-  
 γεται. Ἦθθεν εἰς Τύρον. Ἰάται τὴν θυγατέρα τῆς  
 Συροφονικισσῆς, εἶτα τὸν κυρὸν καὶ μογιλάον.  
 Τρέφει τὸν ὄχλον. Σημεῖον αἰτοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ  
 οὐ δίδωσι. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων λέγει, καὶ  
 ἐπιτιμᾷ τοῖς μαθηταῖς. Θεραπεύει τὸν τυφλὸν εἰς  
 Βηθσαϊδὰ. Ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὰς περὶ ἑαυτοῦ. Πέτρος  
 ὁμολογεῖ· καὶ διὰ τὸ πάθος ἐπιτιμᾶται. Ἐνταῦθα  
 λέγει· « Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν. » Μεταμορ-  
 φοῦται ἐν τῷ ὄρει, λέγει περὶ τοῦ Ἥλου. Προσάγε-  
 ται σεληνιζόμενος, καὶ θεραπεύεται. Προλέγει τοῖς  
 μαθηταῖς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστά-  
 σεως, καὶ ἐλέγχει αὐτούς περὶ πικρῶν δια-  
 λεχθέντας ἐν τῇ ὁδῷ. Ἐνταῦθα λέγει· « Ὁ μὴ ὀνμετ'  
 ἐμοῦ κατ' ἐμὸν ἔστι, » περὶ τοῦ ἐκβάλλοντος δαιμόνια  
 ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Εἶτα φησὶν· « Ὅς ἐάν σκανδαλλῶ  
 ἕνα τῶν μικρῶν· » καὶ τὸ· « Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ  
 τελευτήσει, οὐδὲ τὸ πῦρ σβέννυνται. » Περὶ ἀποστα-  
 σίου διαλέγεται. Τὰ παῖδια εὐλογεῖ. Ἐρωτᾷ ὁ πλοῦ-  
 σιος, τί ποιήσας ζήσεται· ἀποκρίνεται πρὸς αὐτόν.  
 Ἀναβαδίνων εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγει περὶ τοῦ πάθους.  
 Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου ἀεῖουσιν ὑπὲρ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέ-  
 δρας. Διαλέγεται περὶ ταπεινοφροσύνης. Ἀναδέεται  
 Βαρτιμαῖος. Εἶτα τὰ κατὰ τὸν πλοῖον, καὶ εἰσῆλθον  
 εἰς τὸ ἱερὸν, ὄψιμας ὀσσης· ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν. Εἶτα  
 ἐπὶ τὴν συκὴν. Ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦν-  
 τας. Ἐξῆλθεν ἑσπέρας ἐκ τῆς πόλεως. Ὁ Πέτρος  
 θαυμάζει διὰ τὴν συκὴν. Προσρέπεται τοῖς μαθητὰς  
 ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ πιστεῖν. Κελεύει συγχωρεῖν τῷ  
 πλησίον τὰ ἀμαρτήματα. Ἐπανέρχεται εἰς τὴν πλίν.

66 Marc. 11, 22. 67 Marc. vi, 4. 70 Marc. viii, 34. 71 Marc. ix, 39. 72 ibid., 41. 73 ibid. 47.

Ἐρωτῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐν ποῖα ἔξουσία ταῦτα ποιεῖ. Ἐρωτᾷ αὐτοὺς περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου. Λέγει τὰ κατὰ τὸν ἀμπελῶνα καὶ τοὺς πονηροὺς γεωργούς. Ἔπειτα περὶ τοῦ κήνου· ἔπειτα περὶ τῶν ἐπιτῶν ἀδελφῶν. Ἐρωτᾷ ὁ γραμματεὺς, ποῖα ἐντολὴ πρώτη καὶ μαθὼν ἀποδέχεται. Ἐρωτᾷ ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ. Ἔπειτα κατὰ τῶν Φαρισαίων διαλέγεται, καὶ περὶ τῶν δύο θηριαρίων τῆς χήρας. Ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, λέγει περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ. Ἐρωτῶσιν οἱ μαθηταὶ περὶ τοῦ χρόνου, καὶ πολλὰ αὐτοῖς προλέγει. Ἦλθεν εἰς Βηθανίαν πρὸς Σίμωνα τὸν λεπρὸν. ἔκει τὸ μύρον ἐκχέεται. Συνιθεται ὁ Ἰουδαῖος τοῖς Ἰουδαίοις. Πέμπονται ἐτοιμασοὶ τὸ πάσχα οἱ μαθηταί. Ἐλέγεται τὸν Ἰούδα. Παραδίδοται τὰ μυστήρια. Ἐξέρχεται εἰς τὸν ἑλαιῶνα. Προλέγει τοῖς μαθηταῖς, ὅτι σκανδαλισθήσονται, καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι ἀρνήσεται. Προσεύχεται τῷ Πατρὶ· ἔπειτα συλλαμβάνεται. Τέμνει Πέτρος τὸ ὠτίον τοῦ δούλου. Φεύγει ὁ νεανίσκος γυμνός. Ἄγεται πρὸς Καϊάφραν ὁ Ἰησοῦς. Καταμαρτυροῦσιν αὐτοῦ. Ὁμολογεῖ ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Ἀρνεῖται Πέτρος. Ἄγεται πρὸς Πιλάτον ὁ Ἰησοῦς· σταυροῦται. Ἦν ἐκεῖ Μαρία ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Σαλώμη. Λαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἦλθον αἱ γυναῖκες μετὰ τὸ Σάββατον, ἀρώματα φέρονσαι. Εἶδον τὸν ἄγγελον ἐν τῷ μνημαίῳ, καὶ ἐφοβήθησαν. Ἀναστὰς ὁ Χριστὸς ὤφθη Μαρίῳ, ἀπ' ἧς τὰ ἐπιτῶν δαίμονια ἐξέβηκεν. Ἐκείνη εἶπε τοῖς μαθηταῖς· οἱ δὲ ἠπίστησαν. Ἐπειτα ὤφθη τοῖς δούλοι ἐν τῇ ὁδῷ, ἔπειτα τοῖς ἰσ'· καὶ ἐνεθέσθη τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν, καὶ βαπτίζειν, καὶ σημεῖα ποιεῖν. Ἔπειτα ἀνελήφθη.

#### Biblicor γ', κατὰ Λουκᾶν.

49. Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν Ἰωάννου, καὶ τοῦ Χριστοῦ· τὰ κατὰ τὸν Συμεῶν. Ἄννα ἀνομολογεῖται πρὸς Κυρίῳ. Ἀπομένει ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ οἱ γονεῖς ἡγνῶσιν. Βαπτίζει ὁ Ἰωάννης, βαπτίζεται καὶ ὁ Χριστὸς, ὃν ἐτῶν Ἱ. Γενεαλογεῖται. Ἄγεται εἰς τὴν ἔρημον. Ἐρχεται εἰς Ναζαρέτ· ἀναγινώσκει ἐν τῇ συναγωγῇ. Εἶπε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους περὶ τῆς χήρας τῆς Ἥλιου, καὶ Νεμάν τοῦ λεπροῦ, καὶ ἦθελον αὐτὸν κρημνίσαι. Ἦλθεν εἰς Καπερναοῦμ. Ἐθεράπευσε τὸν δαιμονιῶνα, καὶ τὴν πνευθερὰν Πέτρον, καὶ ἄλλους πολλούς. Ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον. Ἦλθεν εἰς Γεννησαρέτ, ἐπέθη τοῦ πλοίου Πέτρον, ἔνθα καὶ τὸ δίκτυον διεβήγγυτο. Ἐφοβήθη Σίμων. Ἐθεράπευσε τὸν λεπρὸν, ἔπειτα τὸν παραλυτικόν. Καλεῖ τὸν Λευί, ἐσθίει παρ' αὐτῷ· καὶ ἐγκαλεῖται ὑπὸ τῶν Φαρισαίων περὶ τούτου, καὶ ὅτι οἱ νηστεύουσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Πορεύεται ἐν Σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ διὰ τῶν σπορίμων. Θεραπεύει ἐν ἑτέρῳ Σαββάτῳ τὴν τμηρὰν χεῖρα. Ἐκλέγεται τοὺς ἰσ'. Λέγει τοῖς μακαρισμούς. Τυλιανίζει τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς γελοῦνας. Παραίνει περὶ ἀγάπης, περὶ τοῦ μὴ ἀμνησθεῖν τὸν πλησίον. Περὶ φιλανθρωπίας. Περὶ τοῦ μὴ κρινεῖν, καὶ μεταιδόνας. Λέγει δὲ καὶ παραβολὴν, τὴν περὶ τοῦ δένδρου, καὶ περὶ τοῦ φυλάσσοντος τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὅτι ὁμοίος ἐστὶ τῇ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκίᾳ. Ἐρχεται εἰς Καπερναοῦμ. Πρόσεισιν ὁ ἐκάνταρχος ὑπὲρ τοῦ δούλου. Ἔπειτα ὁ υἱὸς τῆς χήρας

PATROL. GR. XXVIII.

nea, et de malis agricolis (cap. xi). Postea de censu : de septem fratribus. Questionem movet scriba, quod sit primum legis mandatum, ac responsum datam probat. Christus interrogat de seipso. Postea disputat contra Pharisæos, et de duobus denariis viduæ. Egressus e templo subversionem illius prædicit (cap. xiii). Discipuli de tempore interrogant, et prædicit illis multa. Venit Bethaniam ad Simonem leprosum (cap. xiv). Istic effunditur unguentum. Paciscitur Judas cum Judæis. Mittuntur discipuli ad parandum pascha. Convincit Judam. Tradit mysteria. Egreditur ad montem Olivarum. Discipulis prædicit, quod scandalum passuri essent, et Petro, quod negaturus sit. Precatur Patrem : deinde capitur. Petrus abscondit auriculam servi. Adolescens nudus aufugit. Ducitur Jesus ad Caipbam. Testimonium affertur contra illum. Constat se esse Filium Dei. Negat Petrus. Ducitur ad Pilatum Jesus (cap. xv) : crucifigitur. Erat ibi Maria Jacobi minoris, et Magdalena, et Salome. Joseph accipit corpus Jesu. Venerunt mulieres post Sabbatum, aromata ferentes (cap. xvi). Vident angelum in monumento, et pertimescunt. Post resurrectionem Christus apparuit Marie, ex qua septem demonia ejecerat. Ipsa rem dixit ad discipulos, illi vero non crediderunt. Postea apparuit duobus in via, deinde et undecim, quibus etiam incredulitatem exprobravit. Et misit eos prædicatum et baptizatum, et potestatem dedit faciendorum signorum. Postea assumptus est.

#### Liber III, Evangelium secundum Lucam

49. Historiam nativitatis Joannis scribit (cap. i), deinde et Christi : de Simeone (cap. ii). Anna confitetur Domino. Jesus in templo manet, inscis parentibus. Joannes baptizat (cap. iii) : baptizatur et Christus, cum annorum esset triginta. Genealogia ejus. Ducitur in solitudinem (cap. iv). Venit Nazareth : legit in Synagoga. Dicit ad Judæam de vidua, (ad quam divertit) Elias, et de Neemas leproso, et volunt eum præcipitem dare. Venit Capernaum. Curat demonio laborantem, et socrum Petri, aliosque multos. Egreditur in solitudinem. Venit in terram Gennesaret (cap. v), ascendit naviculum Petri, ubi et rete scindebatur. Pertimescit Simon. Curat leprosum, deinde paralyticum. Vocat Levi, apud quem et manducatur : culpatur a Pharisæis ob eam causam, et quod discipuli ipsius non jejunarent. Ambulat in Sabbato secundo-primo per sata (cap. vi). Altero Sabbato curat eum, qui manum habebat aridam. Ellegit duodecim. Recenset beatitudines. Deplorat divites et ridentes. Adhortatur ad dilectionem. De non ulciscendo proximum. De humanitate. Non esse nobis judicandum : esse impertitendum. Parabolas dicit de arbore, et de eo qui sermones suos custodiat, quod is similis sit domui fundatæ supra petram. Venit Capernaum (cap. vii). Accedit ad eum centurio orans pro servo suo. Hinc excitatur filius viduæ. Mittit ad eum Joannes dia-

cupulos suos. **140** Accusat turbam Jesus de Joanne. Comparat eam generationem pueris inter se acclamantibus. Ingredditur domum Pharisæi. Et ecce mulier peccatrix alabastrum effundit. Reprehendit hoc factum Pharisæus. Parabolam ad eum dicit Jesus de duobus debitoribus. Deinde circuit per civitates et viros (cap. viii). Sequuntur eum mulieres, quas curaverat. Parabolam dicit de seminante. Venit ad eum mater ejus. Navigant cum eo discipuli : oritur tempestas. Veniunt Gadira. Legio irruit in porcos. Deinde Jairus orat pro filia. Sanatur hæmorrhousa. Excitat mortuam puellam. Mittit duodecim discipulos (cap. ix). Audit de eo Herodes. Secedit in solitudinem Jesus. Alit turbas. Interrogat, dicens : « Quem me esse dicunt homines ? » Petrus confitetur. Mandat illis silentium. Passionem ac resurrectionem suam prædicit. Ait : « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum ». Transfiguratur. Descendit de monte. Curat lunaticum. Loquitur de passione. Querunt discipuli, quis major sit. Jesus vero docet eos. Deinde dicit : « Qui non est contra vos, pro vobis est », quod de eo dicit, qui in nomine suo dæmonia ejiciebat, et se non sequebatur. Volentem ingredi in civitatem Samaritanorum, non receperunt eum : hinc discipuli volunt ignem cœlitus deponere super eos : Jesus vero corripuit eos. Quidam illum sequi volens, prohibetur. Alius vero admonitus ut sequatur, abnuat. Tunc dicit : « Nemo mittit manum suam ad aratrum, et post tergum convertitur ». Designat septuaginta discipulos (cap. x), emittit eos binos ac binos, hortatus ne quidquam secum deferrent. Exprobrat civitatibus. Exinde dicit : « Qui vos audit, me audit », Item : « Videbam Satanam decidentem sicut fulgur » : et dat discipulis potestatem contra Satanam, et admonet ne eo nomine gauderent. Deinde confitetur Patri, et dicit discipulis : « Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Multi enim prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis ». Tentat eum legisperitus, et parabola dicitur de eo qui descenderat in Jericho. Martha accusat sororem suam. Orare docet discipulos (cap. xi), et parabolam dicit de eo qui ab amico in lecto jam decumbente panes petit. Curat inutum dæmoniacum. Tunc dicit : « In Beelzebub curat ». Deinde dicit : « Cum spiritus inmundus egressus est, perambulat loca inaquosa ». Deinde mulier quædam ait : « Beatus venter », et cætera. Futurum minatur, ut ista generatio condemnetur a Ninivitis, et dicit : « Nemo, lucernam accendens, sub medio ponit ». Ingredditur ad Pharisæum prandendi gratia. Ille vero eum accusat, quod lotus non esset. Ad hunc dicit : « Vos mundatis quod extra poculum est », et cætera. Et deplorat eos, similiter et legisperitus (cap. xii). Deinde dicit : « Nihil est occultum », et cætera. Item : « Ne timeatis eos qui corpus occi-

ἀνίσταται. Πέμπει Ἰωάννης τοὺς μαθητὰς πρὸς αὐτόν. Ἐγκαλεῖ τῷ ἔχλῳ ὁ Ἰησοῦς περὶ Ἰωάννου. Περιερχά-  
ζει τὴν γενεὴν παιδῶν τοῖς προσφωνοῦσιν. Ἐρχεται  
εἰς οἰκίαν Φαρισαίου, καὶ ἰδοὺ ἡ γυνὴ ἡ ἀμαρτωλὸς  
τὸ ἀλάστρον ἐκφέρει. Αἰτιάται ὁ Φαρισαῖος τὸ γεγ-  
νός. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς τὴν παραβολὴν τῶν  
δύο χρονοφειτῶν. Εἶτα διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώ-  
μην, καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ γυναῖκες αἱ θεραπευθει-  
σαι. Λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ σπιρίαντος. Ἦθλθεν ἡ  
μήτηρ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν. Πλῆθυσιν οἱ μαθηταὶ μετ'  
αὐτοῦ, χειμαζόμενοι, ἔρχονται εἰς Γάδρα, καὶ ὁ λε-  
γεὸν εἰς τοὺς χοίρους ἐμπίπτει. Εἶτα Ἰάειρος ὑπὲρ  
τῆς θυγατρὸς αἰτεῖ, καὶ ἡ ἀιμορροῦσα ἴσται. Ἀν-  
ίστησι τὴν κόρη. Ἀποπέλλει τοὺς δώδεκα μαθητὰς.  
Ἀκούει Ἡρώδης πρὸς αὐτόν. Ἀναχωρεῖ εἰς ἔρημον  
ὁ Ἰησοῦς. Τρέφει τοὺς ὄχλους. Ἐρωτᾷ : « Τίνα με  
λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι ; » Ὁμολογεῖ Πέτρος. Παρα-  
γέλλει σιωπᾶν. Προλέγει περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς  
ἀναστάσεως. Λέγει : « Εἰ τίς θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν,  
ἀρνησάσθω ἑαυτόν. » Μεταμορφούται. Κάτεστιν ἀπὸ  
τοῦ θρώου. Θεραπεύει τὸν σεληνιαζόμενον. Λέγει περὶ  
τοῦ πάθους. Ἐξήρουν οἱ μαθηταί, τίς ἂν εἴη μέγιστος·  
ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐδίδασκεν αὐτούς. Εἰτά φησιν : « Ὅς  
οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἔστιν, » περὶ τοῦ  
ἐκβάλλοντος τὰ δαιμόνια ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ οὐκ  
ἀκολουθοῦντος αὐτῷ. Βουλομένου ἐπελθεῖν εἰς τὴν πό-  
λιν τῶν Σαμαρειτῶν οὐκ ἐδέξατο (30'). Εἶτα οἱ μαθηταὶ  
πῦρ φηλοῦν κατενεγκάαι ἐπ' αὐτούς· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπι-  
τίμησεν αὐτοὺς. Βουλομένους τις ἀκολουθῆσαι αὐτῷ  
κολύεσθαι. Ἐπερὸς δὲ παρακαλεῖται, καὶ ἀναστέται.  
C Τότε λέγει : « Οὐδεὶς ἐπιβάλλει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ'  
ἄστρον, καὶ στρέφεται εἰς τὰ ὀπίσω. » Ἀνέδειξεν  
ἐδόξηκοντα μαθητὰς, καὶ πέμπει αὐτούς ἀνὰ δύο,  
παραίνεσας μηδὲν βρατάσαι. Ὁνειδίζει τοῖς πόλεσι.  
Τότε λέγει : « Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. » Εἰτά  
φησιν : « Ἐθώρουν τὸν Σατανᾶν πεσόντα, ὡς ἄστρα-  
πῆν. » καὶ εἶδωσι τοὺς μαθηταῖς ἔξουσιαν κατ' αὐτόν,  
καὶ παραινέει μὴ χαίρειν ἐν τούτῳ. Εἶτα ἐξομολογεῖ-  
ται τῷ Πατρὶ, καὶ φησι τοῖς μαθηταῖς : « Μακάριοι  
οἱ ὀφθαλμοί, οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. Πολλοὶ γὰρ προ-  
φήται ἐπιβύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε. » Ὁ νομικός περ-  
ράζει, καὶ ἡ παραβολὴ λέγειται τοῖς εἰς Ἱερικὸν κατα-  
βαίνοντος. Μάρθα ἐγκαλεῖ ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς. Διδά-  
σκει εὐχεσθαι τοὺς μαθητὰς, καὶ λέγει τὴν παραβο-  
λὴν τοῦ αἰτούντος ἄρτους τὸν φίλον τὸν ἐν τῇ κλίνῃ  
D ὄντα. Θεραπεύει τὸν κωφὸν τὸν δαιμονιζόμενον. Τότε  
λέγουσιν, ὅτι : « Ἐν Βεελζεβοῦλ θεραπεύει. » Εἶτα  
λέγει : « Ὅταν ἐξέλθῃ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, πορεύ-  
εται δι' ἀνθρώπων τόπων. » Εἶτα γυνὴ τίς φησι : « Μα-  
καρία ἡ κοιλία, » καὶ τὰ ἐξῆς. Κατακριθῆσθαι  
προλέγει τοὺς τότε ὑπὸ Νινευῆ, καὶ φησι : « Οὐδεὶς,  
λύχνον ἄψας, ὑπὸ τὸν μῆδρον τίθεισιν. » Εἰσῆλθεν ἀρι-  
στήσι πρὸς Φαρισαίον. Ὁ δὲ ἐγκαλεῖ, ὅτι οὐκ ἔβα-  
πτίσασα. Τότε λέγει πρὸς αὐτόν : « Ὑμεῖς τὸ ἔξωθεν  
τοῦ ποτηρίου καθαρίζετε. » Καὶ ταναρίζει αὐτοὺς καὶ  
τοὺς νομικοὺς. Εἶτα λέγει : « Οὐδὲν ἔστι κρυπτόν »

<sup>14</sup> Luc. ix, 18. <sup>15</sup> ibid. 23. <sup>16</sup> ibid. 30. <sup>17</sup> ibid. 62. <sup>18</sup> Luc. x, 16. <sup>19</sup> ibid. 18. <sup>20</sup> Luc. x, 25, 24.  
<sup>21</sup> Luc. xi, 15. <sup>22</sup> ibid. 24. <sup>23</sup> ibid. 27. <sup>24</sup> ibid. 55. <sup>25</sup> ibid. 59. <sup>26</sup> Luc. xi, 9.

(30') Ἐδέξατο.

καὶ τὸ, « Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα » καὶ τὸ, « Οὐκί πάντε στρουθία » καὶ, « Ὅς ἂν βλασφημῆσθε εἰς τὸ Πνεῦμα. » Προσέρχεται τις μετρίσασθαι τὸν κλῆρον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Εἶτα ὁ λογιζόμενος πλοῦσιος· περὶ τῶν ἀποθηκῶν. Παραίνει μὴ μεριμνῆν περὶ τροφῆς. Περὶ ἐλεημοσύνης λέγει, καὶ τοῦ δεσποῦ τοῦ διακονούντος τοῖς δούλοις αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ πιστοῦ δούλου, καὶ περὶ τοῦ αἰδέου ἐδ θελημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιοῦντος. Καὶ, « Πῦρ ἦλθον, » φησι, « βαλεῖν. » Ἐλεγε δὲ καὶ περὶ τῶν τῶ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ δοκιμαζόντων. Καὶ τὸ· « Ἐὰν υπάγῃς μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα. » Εἶτα τοὺς ὑπὸ Πλάτου ἀναιρεθέντας Γαλιλαίους, καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ πύργου καταχρησθέντας. Εἶτα ἡ παραβολὴ τῆς ἀκάθου συκῆς. Τῆν ὑπὸ τοῦ δαίμονος συγκύπτουσαν θεραπεύει ἐν Σαββάτῳ· καὶ ἐγκαλοῦσιν Ἰουδαῖοι· ὁ δὲ ἐπιτομίζει αὐτούς. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ σιναπίου, καὶ τῆς ζύμης. Εἶτα ἠρωτήθη· « εἰ ἄλλοι οἱ σωζόμενοι. Παραίνει εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς θύρας, καὶ ἐπάγει· « Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἀστυῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται. » Εἶτα λέγουσιν αὐτῷ· « Ἐξέλιθε, ὅτι Ἡρώδης βούλεται σε ἀνελεῖν. » Καὶ φησι· « Πορευθέντας εἰπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ. » Εἶτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ φησι· « Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου. » Θεραπεύει τὸν ὄρωτικὸν ἐν οἴκῳ Φαρισαίου. Περὶ πρωτοκλισίας διαλέγεται, καὶ τίνας δεῖ καλεῖν ἐπ' ἄριστον. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ δεικνύου, καὶ τῶν καταρτισμένων ἐλθεῖν. Παραίνει πάντων τῶν οικειῶν καταρτισμένων, καὶ αὐτῷ ἀκολουθεῖν. Ἡ τῆς παραβολῆς τοῦ τῶν πύργων οἰκοδομούντος, καὶ τοῦ παρασκευαζομένου εἰς πόλεμον. Εἶτά φησι· « Καὶνὸν τὸ ἄλας. » Γογγύζουσιν οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι τελώνας προσλαμβάνετε. Λέγει παραβολὴν πρὸς αὐτούς, τὴν τοῦ ἀπολωλέτος προβάτου, τὴν τῆς δραχμῆς, καὶ τὴν τοῦ ἀσώτου παιδὸς· περὶ τοῦ ἐκληθέντος οἰκονομοῦ· περὶ φιλαργυρίας· περὶ ὑπερφηφίας, καὶ ὅτι δεῖ πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῆναι· περὶ τοῦ ἀπολύοντος τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· περὶ τοῦ Ααζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. Περὶ τοῦ συγχωρεῖν τῷ πλησίον τὰ ἁμαρτίματα. Καὶ· « Τίς ἔχων δούλον, » φησι, « ἀροτριῶντα, οὐκ εἰσελθόντι ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἐπιτάττει; » Εἶτα οἱ ἔτεκα λεπροί. Περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ προλέγει. Περὶ τοῦ πάντοτε προσερχεσθαι. Εἶπε τὴν τῆς χήρας παραβολὴν, καὶ τὴν τοῦ ἀδίκου ἀρχοντος. Τότε λέγει· « Ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν Ἰθὼν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; » Ἡ παραβολὴ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου. Εἶτα προσκαλεῖται τὰ παιδία. Προσέρχεται ὁ πλοῦσιος ἐρωτῶν, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνου κληρονομήσει. Περὶ τοῦ πάθους λέγει τοῖς μαθηταῖς· οἱ δὲ οὐ συνῆκαν. Ὁ τυφλὸς θεραπεύεται, ὁ ἐγγύς Ἰερικίου. Τὰ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν. Ἡ παραβολὴ τοῦ βουληθέντος ἀγοράσαι βασιλείαν. Τὰ κατὰ τὸν πῦλον. Περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως προλέγει. Ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας. Τότε λέγουσιν· « Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; » Ἐρωτᾷ αὐτούς περὶ τοῦ βαπτίσματος

A dunt<sup>77</sup>. » Et illud : « Nunquid quinque passeress<sup>78</sup>, » et cætera. Et : « Quicumque blasphemaverit in Spiritum<sup>79</sup>. » Accedit ad eum quispiam, ut cum fratre hereditatem divideret. Deinde, qui putabatur dives : de illius horreis. Hortatur, ne solliciti simus de alimonia. De elemosyna dicit, et de hero servis suis ministrante : de servo fidei : de eo qui voluntatem Domini sui novit quidem, sed non facit. Et, « Ignem, » inquit, « veni mittere<sup>80</sup>. » Ait etiam de illis qui faciem cæli probare sciebant. Et illud : « Cum vadis cum adversario tuo ad magistratum<sup>81</sup>. » Deinde de Galilæis a Pilato occisis (cap. xiii), et de illis, qui prolapsi turris obruti fuerant. Deinde parabolum dicit de sicu sterili. Mulierem a dæmone incurvatam curat in Sabbato : factum hoc accusant Judæi : ipse vero os obturat eis. Parabolum dicit de sinapi, et de fermento. Interrogatur an pauci sint qui salventur. Hortatur ad ingrediendum pro angustam portam, et subdit : « Veniat ab oriente et ab occidente, et recumbent<sup>82</sup>. » Deinde dicunt ei : « Exi, nsm Herodes vult te occidere<sup>83</sup>. » Respondet : « Ne ac dicite vulpi isti<sup>84</sup>, » et cætera. Post ad Jerusalem 141 dicit : « Quoties volui congregare filios tuos<sup>85</sup>, » etc. Curat hydropticum in domo Pharisæi (cap. xiv). Dissertit de primo accubitu, et qui vocandi sint ad convivia. Deinde parabolum dicit de cœna et invitatis ad eam venire detrectantibus. Hortatur ut, relictis domesticis omnibus, se sequamur. Parabolum addit de eo qui turrim ædificat, et de eo qui ad bellum instruitur. Hinc ait : « Bonum est sal<sup>86</sup>. » Murmurant Pharisæi (cap. xv), quod publicanos susceperet. Parabolum ad eos dicit de ove perditâ, et de drachma, deque filio prodigo : de œconomo ejecto (cap. xvi) : de avaritia, de superbia, et quod adimpleri oporteat quæcunque in lege sunt : de dimittente uxorem suam : de Lazaro ac divite. Quod remittenda sint proximo, quæ in nos deliquit (cap. xvii). Et : « Quis, » inquit, « servum habet arantem, an ex agro revertenti non præcipit<sup>87</sup>? » etc. Deinde de decem leprosis. De adventu suo prædicit. Quod semper sit orandum. Parabolum dicit de vidua (cap. xviii), et aliam de iudice iniquo. Deinde : « Num, » inquit, « fidem inveniet in terra Filius hominis, cum venerit<sup>88</sup>? » Parabola de Pharisæo et publicano. Advocat ad se parvulos. Accedit ad eum dives quidam rogans quid faciat, ut vitam æternam possideat : de passione sua prædicit discipulis : ipsi vero non intellegebant. Cæcus curatus prope Jericho : de Zachæo (cap. xix). Parabolum dicit de eo, qui sibi ipsi volebat acquirere regnum. De pullo asinæ. Urbis excidium prædicit. Vendentes eicit de templo. Tunc dicunt illi (cap. xx) : « In qua potestate hæc facis<sup>89</sup>? » Interrogat illos de baptismo Joannis. Subjicitur parabola de vinea, et improbis agricolis : de censu, et de muliere quæ septem fratri-

<sup>77</sup> Luc. xii, 4. <sup>78</sup> ibid. 6. <sup>79</sup> ibid. 10. <sup>80</sup> ibid. 49. <sup>81</sup> ibid. 34. <sup>82</sup> Luc. xiv, 34. <sup>83</sup> Luc. xvii, 7.

<sup>84</sup> ibid. 58. <sup>85</sup> Luc. xiii, 29. <sup>86</sup> ibid. 31. <sup>87</sup> ibid. 13. <sup>88</sup> Luc. xviii, 8. <sup>89</sup> Luc. xi, 2.

bus nupta fuit. Deinde interrogat eos de seipso, quomodo dicant, ipsum esse filium Davidis : ediserit de primo consensu. Vidua denaria duo mittit (in gazophylacium [cap. xxi]). De subversione templi prædicit, et malis futuris. Judas paciscitur cum Judæis. Discipulos mittit ad paradum pascha (cap. xxii). Convincitur Judas post institutum mysterium. Contendunt inter se discipuli de primatu. Ad Simonem deinde dicit : « Ecce Satanas petiit vos », & prædicitque illi negationem futuram, et jubet discipulis ut tollant secum crumenam. Capitur postea. Negat eum Petrus. Cæditur a Judæis Jesus. Interrogatur, num ipse sit Christus, et respondet. Ducitur ad Pilatum (cap. xxiii), et mittitur ad Herodem, illinc rursus ad Pilatum. Traditur ut crucifigatur, sequitur turba : ad mulieres de malis futuris disserit. Crucifigitur. Corpus ejus Joseph sepelit. Deferunt mulieres aromata ad sepulcrum (cap. xxiv), sed neminem inveniunt. Dicunt a duobus angelis, quod resurrexerit. Nuntiant hoc discipulis. Illi non credunt. Petrus ad monumentum currit et (ut mulieres dixerant) invenit. Apparet Christus duobus iter facientibus. Illi reversi audiunt Dominum apparuisse Simoni. Mox stetit derespente in medio eorum : stupefunt discipuli : ostendit eis cicatricēs, et comedit coram eis. Eductis autem illis Bethaniam, assumptus est. Tύπος, καὶ ἔφην (31) ἐνώπιον αὐτῶν. Ἐξαγαγὼν δὲ

*Liber IV, Evangelium secundum Joannem.*

50. Joannes Christum dicit Deum esse (cap. i). Narrat de Baptista : tum de Christo, et de Incarnatione. Ad se missis respondet Baptista. Insequente die testatur de Jesu, quod Spiritus descenderit super eum. Sequentē diē interm die testimonium perhibet de Jesu. Sese illi adjungit Andreas. Petrum adducit Andreas ad Christum. Postero die vocat Philippum Andreas ad eum. Postero die egresus in Galilæam Jesus, vocat Philippum : hic **142** ducit Nathanael ad eum. Testimonium huic dat Jesus. Nuptiæ fiunt in Cana (cap. ii). Postea venit Capernaum. Ascendit Jerosolymam in festo Paschatis : ejicit e templo vendentes columbas. Multi credunt in eum. Tum de Nicodemo (cap. iii). Post venit in Judæam et baptizabant ipsius discipuli. Nuntiatum est hoc Joanni. Audiens Jesus id notum factum esse Pbarisæis, descendit in Galilæam per Samariam (cap. iv). Subsequuntur ea, quæ cum muliere Samaritana facta sunt. Credunt Samaritani. Venit Jesus in Cana et accedit ad eum regulus, filii gratia. Redit Jerosolymam (cap. v). Sanat eum in Sabbato qui annis triginta octo paralyticus fuerat. Querunt eum Judæi occidere. Dicit eis quod a Deo missus sit. Transfretat e regione Tiberiadis (cap. vi) : erat autem Pascha. Volunt cum erare regem, et secedit in montem. Di-

<sup>1</sup> Luc. xxii, 31.

(31) Ἐφαγεν.

Ἰωάννου. Εἶτα ἡ παραβολὴ τοῦ ἀμπελονοῦ, καὶ τῶν πονηρῶν γεωργῶν. Τὰ περὶ τοῦ κήνου, καὶ τῆς γαμβρίσης τοῦ ζ' ἀδελφοῦ. Εἶτα ἔρωτᾷ αὐτοὺς περὶ αὐτοῦ, πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαυὶδ εἶναι· καὶ περὶ πρωτοκαθεδρίας διαλέγεται. Βάλλει ἡ χῆρα δύο θηνάρια. Περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ. περὶ τῶν μελλόντων προλέγει κακίαν. Συντίθεται Ἰούδας μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Πέμπει τοὺς μαθητὰς ἐτοιμάσαι τὸ πάσχα. Ἐλέγχεται Ἰούδας μετὰ τὸ μυστήριον. Φιλονεικία τῶν μαθητῶν περὶ πρωτείας. Εἶτα πρὸς τὸν Σίμωνά φησι : Ἰδοὺ ὁ Σατανᾶ· ἐξῆγησατο ὑμᾶς· καὶ προλέγει αὐτὸν τὴν ἄρνησιν, καὶ παρακαλεῖται τοὺς μαθητὰς βαστάζειν βαλάντιον. Εἶτα συλλαμβάνεται. Ἀρνεῖται Πέτρος. Τύπεται ὁ Ἰησοῦς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἐρωτᾷται, εἰ αὐτὸς εἰη ὁ Χριστός, καὶ ἀποκρίνεται. Ἀγεται πρὸς τὸν Πιλάτον, καὶ πέμπεται πρὸς τὸν Ἡρώδην. Εἶτα πρὸς τὸν Πιλάτον δέχεται. Παραδίδοται σταυρωθῆναι· ἀκολουθεῖ ὄχλος· πρὸς τὰς γυναῖκας διαλέγεται περὶ τῶν μελλόντων κακῶν. Σταυροῦται. Θάπτει Ἰωσήφ τὸ σῶμα. Φέρουσιν αἱ γυναῖκες ἀρώματα εἰς τὸν τάφον, καὶ οὐκ εὑρον οὐδέν. Μανθάνουσι παρὰ τῶν δύο ἀγγέλων, ὅτι ἀνέστη. Ἀπαγγέλλουσι τοὺς μαθηταῖς. Οἱ δὲ ἥπιστουν. Ἐβραμε Πέτρος εἰς τὸ μνημαῖον, καὶ εὑρον οὕτως. Τότε φαίνεται τοῖς δύο ὁδοποροῦσιν. Ὑποστρέψαντες οὗτοι, ἤκουσαν, ὅτι ὤρθη Σίμωνι. Εἶτα ἔση ἀδρόως ἐν μέσῳ αὐτῶν· οἱ δὲ ἐποτήθησαν. Ἐδαίξεν αὐτοὺς τοὺς αὐτοὺς εἰς Βηθανίαν, ἀνελθῆναι.

*Et liber 5<sup>us</sup>, κατὰ Ἰωάννην.*

50. Θεολογεῖ ὁ Ἰωάννης τὸν Χριστὸν. Λέγει περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ· εἶτα περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ἀποκρίνεται ὁ Βαπτιστὴς πρὸς τοὺς ἀποσταλέντας πρὸς αὐτόν. Τῇ ἐπαύριον μαρτυρεῖ τῷ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν Πνεύμῳ κατέβη ἐπ' αὐτόν. Τῇ ἐπαύριον πάλιν μαρτυρεῖ τῷ Ἰησοῦ. Καὶ κολλῶνται αὐτῷ οἱ περὶ Ἀνδρέαν. Ἀγεί τὸν Πέτρον ὁ Ἀνδρέας πρὸς αὐτόν. Τῇ ἐπαύριον καλεῖ τὸν Φίλιππον ὁ Ἀνδρέας πρὸς αὐτόν. Τῇ ἐπαύριον καλεῖ τὸν Φίλιππον ὁ Ἰησοῦς, ἐξεληθὼν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Οὗτος ἀγεί τὸν Ναθαναὴλ πρὸς αὐτόν. Μαρτυρεῖ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Ὁ γάμος ἐν Κανᾷ γίνεται. Εἶτα ἔρχεται εἰς Καπερναοῦμ. Ἀναβαίνει εἰς Ἱερουσόλυμα ἐν τῷ Πάσχα· ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας τὰς περιστεράς. Πολλοὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Εἶτα τὰ κατὰ Νικόδημον. Εἶτα ἔρχεται εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἐδάπτει οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἀπαγγέλλει τῷ Ἰωάννῃ. Ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἔμαθον οἱ Φαρισαῖοι, κατέβη εἰς τὴν Γαλιλαίαν διὰ τῆς Σαμαρείας. Εἶτα τὰ κατὰ τὴν Σαμαρείαν. Πιστεύουσιν οἱ Σαμαρῖται. Ἐρχεται εἰς Κανᾷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὁ βασιλεὺς προσέρχεται ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ. Ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τὸν ἐν λη' ἔκειτο παραλελυμένον ἴδαι ἐν Σαββάτῳ. Ἐξήστου αὐτὸν ὁ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν. Λέγει αὐτοῖς ὅτι παρὰ Θεοῦ ἐπέμφθη. Ἀπῆλθε πέραν τῆς Τιβεριάδος· ἦν δὲ ἐν Πάσχα. Τρέφει τοὺς ὄχλους. Ἠολόγησαν αὐτὸν ποιῆσαι βασι-

λέα, καὶ ἀναχωρεῖ εἰς τὸ ὄρος. Ἐπλευσαν οἱ μαθη-  
 ται εἰς Καπερναοῦμ. Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ, ἦλθεν  
 καὶ ὁ ὄχλος. Τότε αὐτοὶ περὶ τῶν μουσתרῶν διαλέ-  
 γεται. Καὶ μὴ ἐνέγκαντες τὸν λόγον, ἀπῆλθον εἰς τὰ  
 ὄπισθεν. Λέγει τοῖς δώδεκα· «Μὴ καὶ ὁμοίως θέλετε  
 ὑπάγειν;» Τότε λέγει Πέτρος· «Ῥήματα ζωῆς αἰ-  
 ωνίου ἔχετε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;» Ἐκσηνομηρίας  
 οὖτως, προτρέπονται αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ ἀνελεῖν ἐν τῷ  
 ἱερῷ. Ὁ δὲ ὑστερον ἀνῆλθε, καὶ ἐξήρουν αὐτὸν οἱ  
 Ἰουδαῖοι, καὶ ἠγανάκτουσαν, ὅτι ἐν Σαββάτῳ τυφλὸν ἴ-  
 ασαντο. Διαλέγεται περὶ τοῦ Παρακλήτου· καὶ εἰ μὲν  
 ἐπίστευσαν, οἱ δὲ ἠπίστουν. Ἐγκαλοῦνται ὑπερηταί  
 ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, ὅτι οὐκ ἐπίασαν αὐτόν. Διαλέγ-  
 εται αὐτοὺς ὁ Νικόδημος, καὶ ἐπιστομίζουσιν αὐτόν.  
 Πάλιν ὁ Ἰησοῦς διαλέγεται αὐτοῖς· καὶ ἐπιερῶντο  
 ἀνατρέπειν αὐτοῦ τὰ ῥήματα· Ἐνταῦθα τὰ περὶ τῆς  
 κατηγορηθείσης ἐπὶ μοιχείᾳ. Πάλιν λέγει αὐτοῖς·  
 «Ἐγὼ ὑπάγω, ὅπου ἡμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν.» Οἱ  
 δὲ ἐνόμουν, ὅτι ἀναρεῖ λαυτὸν. Εἶτα προλέγει τὸν  
 τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ εἰς  
 αὐτόν. Τότε λέγει αὐτοῖς· «Ἐάν μενίχη ἐν τῷ λόγῳ  
 μου, ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς, καὶ ἕτερα πολλά.  
 Λέγουσιν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· «Σαμαριτικῆς εἶ, καὶ δαι-  
 μόνιον ἔχεις.» Πάλιν ὁ Ἰησοῦς πολλὰ αὐτοὺς διαλέ-  
 γεται, ἐν εἰς ἐπήγχαγε· «Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ  
 εἰμι.» Τότε ἠθέλησαν λιθάσαι αὐτόν· ὁ δὲ ἐξελθὼν  
 ἀπ' αὐτῶν, ἐθεράπευσε τὸν τυφλὸν πληρῶ. Εἶτα διαλέ-  
 γεται περὶ τῶν κροβάτων καὶ τοῦ ποιμένος, τοῦ δὲ  
 τῆς θύρας εἰσερχομένου εἰς τὴν αὐλήν· καὶ σχίσμα  
 ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. Τοῖς Ἐγγαζινοῖς περιπέται  
 ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ στοῦ Σολομῶνος. Ἐρωτῶσιν αὐτόν  
 οἱ Ἰουδαῖοι, εἰ αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός. Ὡς δὲ εἶπεν,  
 ἰδὲσασαν λίθους βαλεῖν ἐπ' αὐτόν. Ὡς δὲ ἠρώτα αὐ-  
 τοὺς τὴν αἰτίαν, ἦλθον πᾶσαι αὐτόν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν.  
 Ἀπῆλθεν, ὅπου ἰδῆπτιζεν Ἰωάννης. Πέμπουσιν ἐκ  
 Βηθανίας αἱ περὶ Μάρθαν ὑπὲρ τοῦ Λαζάρου. Καὶ βου-  
 λόμενος εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰλεῖν, ἐκώλουν οἱ μαθηταί.  
 Ἦλθεν εἰς Βηθανίαν· ἀνέστησε τὸν Λαζάρου. Πάλιν  
 ἰβουλεύοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν τὸν Ἰησοῦν. Εἶτα  
 Κατάρτα προφητεύει. Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Ἐρη-  
 μὸν Ἐρρατῆ. Εἶτα οἱ Ἰουδαῖοι ἀμφέβαλον, εἰ ἔρχεται  
 εἰς τὴν ἑορτήν. Καὶ πρὸ ἐξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν  
 εἰς Βηθανίαν. Τότε δειπνοῦντα αὐτόν ἤλειψεν ἡ Μαρία,  
 καὶ ἀγανάκτει Ἰούδας. Ἐπιστομίζει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς.  
 Ἦλθον πρὸς αὐτόν ἐκεῖ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὑψήνησαν αὐτῷ  
 ἐχθροὶ μετὰ βαλῶν ἐρχομένου εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ  
 δορυμένῳ εἰς ὄναριον. Τότε ζητοῦσιν οἱ Ἕλληνας ἰδεῖν  
 αὐτόν. Τότε λέγει τὴν παραβολὴν τοῦ κόκκου τοῦ σίτου  
 καὶ περὶ τῶν φοβομένων τὸν θάνατον. Εἶτα ἐπάγει·  
 «Πάτερ, θέλωσον σου τὸν Υἱόν» καὶ φωνῆ ἐγένετο ἐκ  
 τοῦ οὐρανοῦ. Ἐνόμισαν ὁ ὄχλος βροντῆν γεγενῆσθαι.  
 Εἶτα προλέγει αὐτοῖς τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, καὶ  
 προτρέπει πρὸς τὸ πιστεῦσαι· οἱ δὲ ἠπίστουν, «Ἦνα,»  
 φησὶν, «ὁ λόγος ἠσαυτοῦ πληρωθῆ.» Νίπτει τοὺς  
 πόδητας· ἐλέγχει τὸν Ἰούδαν· καὶ λαβὼν ἐκείνος τὸ  
 φάσμα ἐξῆλθεν ἐν νυκτὶ. Εἶτα διαλέγεται τοῖς μαθη-  
 ταῖς ὁ Ἰησοῦς. Ἐντέλλεται αὐτοῖς περὶ ἀγάτης.

A scipuli navigant Capernaum. Hoc et Jesus venit,  
 et turbæ quoque eo concessere. Tunc edisserit illis  
 de mysteriis. Illi vero non ferentes quæ diceban-  
 tur, retro cedunt. Dicit duodecim (apostolis) : « An  
 et vos vultis abire? » Tunc Petrus respondet :  
 « Verba vitæ æternæ habes, ad quem abibimus? »  
 Cum esset festum Tabernaculorum, hortatur eum  
 fratres, ut ascendat in templum (cap. vii). Ipse  
 vero tandem ascendit, et quæerunt eum Judæi, at-  
 que indignantur quod in Sabbato cæcum curave-  
 rit. Disserit de Paraceto, et alii credunt, alii non  
 credunt. Reprehenduntur ministri a principibus  
 sacerdotum, quod non cepissent eum. Disputat  
 cum eis Nicodemus : illi vero os ipsi obturant.  
 Jesus rursus disputat cum eis : ipsi contra verba  
 ejus confutare conantur. Subjicitur de muliere su-  
 per adulterio accusata (cap. viii). Iterum ad eos  
 loquitur, dicens : « Ego vado, quo vos non po-  
 testis venire ». Ipsi vero putabant, quod seipsum  
 vellet interficere. Deinde modum mortis suæ  
 prædicat, et multi in eum credunt. Tunc dicit illis :  
 « Si manseritis in sermone meo, veritas liberabit  
 vos », et alia multa. Dicunt ad eum Judæi : « Sa-  
 maritanus es, et dæmonium habes ». Vicissim  
 Jesus multa ad eos edisserit, inter quæ et hoc dicit :  
 « Antequam Abraham fieret, ego sum ». Tuoc  
 cum lapidare volebant : ipse vero disgressus ab  
 illis, curavit cæcum luto (cap. ix). Postea edisse-  
 rit de ovibus et pastore per januam in ovile ingre-  
 diente (cap. x) : et schisma oritur inter Judæos.  
 In festo Dedicacionis ambulabat Jesus in porticu  
 Salomonis. Interrogant eum Judæi, an ipse sit  
 Christus. Ubi vero hunc se esse dicit, tollunt la-  
 pides, ut jactant in eum ; et autem rogat hujus fa-  
 cinoris causam, veniunt ad capiendum eum, sed  
 non potuerunt. Abit in eum locum, ubi baptizave-  
 rat Joannes. Mittunt ad eum ex Bethania Martha  
 et soror ejus propter Lazarum (cap. xi). Volentem  
 ire in Judæam prohibent discipuli. Venit Betha-  
 niam : excitat Lazarum. Iterum de occidendo Jesu  
 consultant Judæi. Tum Caiphas propheta. Secedit  
 Jesus in solitudinem Ephraim. Deinde Judæi  
 inter se disceptant, num venturus sit ad diem  
 festum. Ante sex dies Paschæ venit Bethaniam  
 (cap. xii). Hic cenantem unxit Maria : quam rein-  
 indigne fert Judas. Hunc compescit Jesus. Isthuc  
 veniunt Judæi ad eum. Occurrit illi turbæ cum  
 ramis palmarum, cum petret Jerosolyma, et sede-  
 ret super asello. Tunc petunt Græci videre eum.  
 Parabolam dicit de grano frumenti, et de illis, qui  
 mortem metunt. Subdit : « Pater, glorifica Fi-  
 lium tuum », et vox facta est de cælo. Turba  
 patat tonitru insonuisse. De modo mortis suæ  
 prædicat illis, et hortatur ad credendum : illi  
 vero non credunt, « ut sermo », inquit, « Isaie  
 impletur ». Lavat discipulos (cap. xiii) : arguit  
 Judam : ille, accepta buccella, noctu egreditur.

• Joan. vi, 68. • ibid. 69. • Joan. viii, 21. • ibid. 32. • ibid. 48. • ibid. 58. • Joan. xvii, 1.

• Joan. xii, 38.

Exiinde discipulos Jesus alloquitur. Præcipit illis dilectionem. Petro futuram negationem prædicit. Philippus petit videre Patrem (cap. xiv). Prædicit eis de Paracleto : de multis **143** aliis loquitur (cap. xv), et accusat Judæos. Discipulis prædicit futuram tribulationem (cap. xvi), deinde iterum jucunda, et rursus tristitia. Patrem alloquitur (cap. xvii). Deinde venit in hortum et capitur (cap. xviii). Petrus amputat auriculam servi. Ducunt Jesum ad Annam. Discipulus aliquis Petrum introducit in aulam. Minister Jesum cædit : dicit ad hunc : « Si male locutus sum <sup>10</sup>, » etc. Mittunt eum ad Caipham. Petrus negat. Ducitur Jesus ad Pilatum. Crucifigitur (cap. xix). Titulum imponunt. Stant juxta crucem mater, et soror matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Tunc matrem commendat Joanni. Corpus ejus sepelit Joseph. Nicodemus offert aloes et myrrhæ libras centum. Venit Maria Magdalene (cap. xx), videt sepulcrum vacuum. Vocat Petrum et Joannem. Hi abeunt visum, et iterum secedunt. Maria videt angelos, et postea Jesum ipsum, qui et ei loquitur. Postea advenit ad discipulos, cum fores essent clausæ, et dat illis Spiritum sanctum. Deinde loquitur Thomæ, qui non crediderat. Rursus apparet discipulis ad mare Tiberiadis, ubi et multitudinem piscium ceperunt, et comedit cum eis (cap. xxi). Petro mandat ut oves suas pascat, prædicitque mortem qua moriturus erat, ac jubet ut se sequatur.

*Liber V, Acta apostolorum.*

**51.** Hoc nomine vocatur hic liber, quod apostolorum simul acta contineat. Qui vero illa enarrat, Lucas est evangelista, qui et librum hunc conscripsit. Est enim una cum apostolis peregrinatus, et maxime cum Paulo, et quæ exacte cognovit, litteris mandavit. Narrat autem hoc libro, quomodo, angelis suscipientibus, Dominus assumptus sit : effusionem Spiritus sancti in die Pentecostes super apostolos et omnes, qui tum præsentés erant, factam : ordinationem Matthiæ in locum Judæ proditoris, et designationem septem diaconorum, ac Pauli electionem, et quæcumque ille passus est, et quomodo tandem Romam profectus sit. Duodecim autem apostolorum nomina sunt ista : primus Simon, qui vocatur Petrus : deinde Jacobus filius Zebedæi, et Johannes frater ejus, Andreas frater Petri, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Jacobus filius Alphaei, Simon Zilotes, Judas Jacobi, qui et Thaddæus dicitur, et Judas Iscariotes, qui prodidit Dominum. Sed postquam Dominum prodidisset ac perisset, in ejus locum constitutus est ab apostolis Matthias, et connumeratus cum undecim reliquis, duodecimus. Postea vocatus est et Paulus, vas electionis, missusque et ipse cum Barnaba ad prædicandum Evangelium Domini gentibus ubique. Septem autem diaconorum ab apostolis constitutorum hæc sunt nomina : Stephanus, Phi-

<sup>10</sup> Joan. xviii, 23.

(52) Ακτρας

Α Προλέγει τῷ Πέτρῳ τὴν ἄρνησιν. Φίλιππος ἀξίῳ ἰδεῖν τὸν Πατέρα. Περὶ τοῦ Παρακλήτου αὐτοῖς προλέγει. Ἔτερα πολλὰ διαλέγεται, καὶ κατηγορεῖ τῶν Ἰουδαίων. Θλίψιν προλέγει τοῖς μαθηταῖς, εἶτα πάλιν χερσὶν, καὶ πάλιν λυπηρὰ. Πρὸς τὸν Πατέρα διαλέγεται. Εἶτα ἔρχεται εἰς τὸν κήπον, καὶ συλλαμβάνεται. Κόπτει Πέτρος τὸ ὠτίον τοῦ δούλου. Ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἄνναν. Εἰσάγει ὁ μαθητὴς τὸν Πέτρον εἰς τὴν αὐλήν. Τύπτει τὸν Ἰησοῦν ὁ ὑπηρέτης· λέγει αὐτῷ· « Εἰ κακῶς ῥάλλησα, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀποστέλλουσι αὐτὸν πρὸς Καϊάφαν. Ἀρνείται Πέτρος. Ἄγεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς Πιλάτον. Σταυροῦνται, καὶ τὸν τίτλον ἐπιτιθέασιν. Εἰσθηκασαν παρὰ τῷ σταυρῷ ἡ μήτηρ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρία, ἡ τοῦ Κλεοπά, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ. Τότε παρατίθεται τῇ μητέρᾳ τῷ Ἰωάννῃ. Θάπτει τὸ σῶμα Ἰωσήφ. Νικόδημος φέρει ἀλόης καὶ σμύρνης λίτρα (52) ἑκατόν. Ἦϊθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, βλέπει τὸν τάφον κενόν· καλεῖ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην. Οἱ δὲ ἀπήλθον, καὶ πάλιν ἀνεχώρησαν. Ἐλέπει τοὺς ἀγγέλους ἡ Μαρία, εἶτα τὸν Ἰησοῦν, καὶ διαλέγεται αὐτῇ. Εἶτα ἐπίσθη τοῖς μαθηταῖς κεκλισμένων τῶν θυρῶν, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον. Εἶτα τῷ Θωμᾷ διαλέγεται ἀπιστήσαντι. Εἶτα πάλιν ὤρθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος· οἱ δὲ ἤλυσαν πλῆθος ἰχθύων, καὶ ἔφαγε μετ' αὐτῶν. Εἶτα ἐπιτίθεται τῷ Πέτρῳ ποιμαίνειν τὰ πρόβατα, καὶ προλέγει αὐτῷ, ποιῆν θανάτῳ ἀποθανεῖται, καὶ κελεύει ἀκολουθεῖν αὐτῷ.

*C Βιβλὸς ε', Πράξεις τῶν ἀποστόλων.*

**51.** Οὗτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ τὰς πράξεις ὁμοῦ τῶν ἀποστόλων περιέχει. Ὁ δὲ διηγουμένος ταύτας ἐστὶ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής, ὁ καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον συγγράψων. Συναπεδήμει γὰρ τοῖς τε ἄλλοις ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τῷ Παύλῳ, καὶ εἰδὼς ἀκριβῶς, γράφει. Διηγείται δὲ ἐν αὐτῷ πῶς, ἀγγέλων ὑπολαβόντων, ἀνελήθη ὁ Κύριος, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔκχυσιν γενομένην ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἐπὶ τε τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι τοὺς τότε παρόντας· τὴν τε κατάστασιν τοῦ Ματθίου ἀντὶ Ἰούδα τοῦ προδότου, καὶ τὴν προχείρησιν τῶν ἑπτὰ διακόνων, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Παύλου, καὶ ὅσα ἐπαθε, καὶ τέλος τὴν εἰς Ῥώμην ἀποδημίαν αὐτοῦ. Τῶν μὲν ὄντων δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, εἶτα Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδάου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφεὸς αὐτοῦ, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφεὸς Πέτρον, καὶ Φίλιππος, καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος, Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου, Σίμων ὁ ζηλιτὴς, Ἰούδας Ἰακώβου, ὁ καὶ Θαδδαῖος, καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώτης ὁ καὶ παραδούς τὸν Κύριον. Ἄλλὰ τοῦ Ἰούδα τούτου, προδότου γενομένου, καὶ ἀπολομένου, κατεστάθη εἰς τὸν ἐκεῖνου τόπον ὕπὸ τῶν ἀποστόλων Ματθίας, καὶ συγκατηριθμήθη τοῖς ἑνδεκά δωδέκατος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκλήθη ὁ οὐκ ἰσχυρὸς, σκευὸς ἐκλογῆς, καὶ ἀπεστάλη καὶ αὐτὸς μετὰ Βαρνάβα εὐαγγελισθεῖν τὸν Κύριον τοῖς ἔθνεσι πανταχοῦ. Ἔτι δὲ καὶ τῶν κατασταθέντων παρὰ τῶν



ἀποστόλων ἐπὶ διακόνων τὰ ὄνόματα ταῦτα· Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικόλαος, Τίμων, Παρμενάς, καὶ Νικόλαος. Τούτων οὖν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διακόνων τὰς πράξεις διηγεῖται ὁ Λουκάς, καὶ σημεῖα παρ' αὐτῶν γεγονότα, ἄπ' εἰς ταῦτα· Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἐθεράπευσαν ἐν τῷ ὄνοματι Κυρίου τὸν ἐκ γενετῆς χεῖλον, τὸν ἐν τῇ Ἠραΐζ πύλῃ καθήμενον. Πέτρος Ἀνανίαν καὶ Σαπφειραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἤλεγξε, νοσηρισμένους ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου, καὶ τῆς ἐπαγγελίας τῆς εἰς τὸν Θεὸν, καὶ γεγῆσθαι παραχρήμα νεκροί. Πέτρος ἐν Ἰόππῃ ἐὼν ἀποθανοῦσαν Δορκάδα εὐξάμενος ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Πέτρος τὸ ἐξ οὐρανοῦ σκεῦος καθήμενον κλῆρας παντός ζωῶν ἕωραξεν. Πέτρος ἡ σκιά ἐρχομένη ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας ἐθεράπευεν αὐτούς. Πέτρος τρωσόμενος καὶ δεδεμένος ἐν τῇ φυλακῇ ὑπὸ ἀγγέλου ἀπελύθη, μὴ εἰδῶτων τῶν στρατιωτῶν. Καὶ ὁ Ἡρώδης σκωληκώδρωτος ἐξέψυξε. Στέφανος ἐποίησε τέρατα καὶ σημεῖα. Φίλιππος τὸν εὐνούχον ἐπέστεισεν ἀναγινώσκοντα τὸν Ἰσαΐαν, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. Ὁ αὐτὸς Φίλιππος ἐν Σαμαρεία πολλά πνεύματα ἐξέβαλε, καὶ χωλοὶ καὶ παραλελυμένοι ἐθεράπευσαν ὑπ' αὐτοῦ. Παῦλος, ἐγγίζων τῇ Δαμασκῷ, εἶδεν ὄπτασιν, καὶ εὐθὺς γέγονεν εὐαγγελιστής. Παῦλος ἐν Λύστροις Αἰνέαν, χεῖλον ἐκ γενετῆς ἦντα, ἐθεράπευσεν ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου. Παῦλος ἀπὸ ὄπτασις εἰς Μακεδονίαν ἐκλήθη. Παῦλος τὴν γυναῖκα τὴν ἔχουσαν πνεῦμα Πύθουος ἐχαθάρισε. Παῦλος καὶ Σίλας ἐν Φιλίπποις εἰς φυλακὴν ἐβλήθησαν, καὶ θραλασμένους εἶχον τοὺς πόδας ἐν τῷ ξύλῳ. Ἐν δὲ τῷ μεσονυκτίῳ σεισμός γέγονε, καὶ κλύνται αὐτῶν τὰ δεσμά. Ἀπὸ τοῦ χρωτοῦ Παύλου ἀπέφερον σουδαρία ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας καὶ δαιμονιώντας, καὶ ἔθεραπέυοντο. Παῦλος ἐν Τρωάδι πεισὸντα Εὐτύχον ἀπὸ τῆς θυριδος καὶ ἀποθανόντα ἤγειρε λέγων· Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἔστιν. Παῦλος ἐπέτιμησεν ἐν Κύπρῳ τῷ μάγῳ Ἐλμῳ, καὶ ἐγένετο τυφλός. Παῦλος, πλέων ἐν Ῥώμῃ, ἐχειμάσθη αὐτὸς τε καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐπὶ νυχθήμερα ἰδ'. Πάντων τε προσδοκούντων ἀποθανεῖν, ἐπιστάς ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι· Διὰ σὲ κεχάρισται τούτους τὸ ζῆν, καὶ ἐσώθησαν. Ἐξελθόντα τὸν Παῦλον ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔγεινα Ἰδακί, καὶ οἱ μὲν πάντες ἐνόμισον αὐτὸν γίνεσθαι νεκρόν· ὡς δὲ ἀπαθὲς διέμεινεν, ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι θεόν. Τὸν πατέρα Πουπλίου ἐν τῇ νήσῳ βουσπερία συνεχόμενον χειροθετήσα· ἰάσατο ὁ Παῦλος, καὶ ἄλλους πολλούς ἀσθενούντας ἐν τῇ νήσῳ ἰεράπευσεν.

*Βιβλίον ζ'. Ἐπιστολὰ καὶ καθολικὰ ἐπὶ τούτων πρῶτη Ἰακώβου.*

52. Ἀπ' αὐτῶν τῶν γραφάντων καὶ αὐταὶ προσγοροῦνται. Αὐτὸς γὰρ Ἰακώβος ταύτην γράφει τοὺς ἀπὸ τῶν δώδεκα φυλῶν διασπαρείσι, καὶ πιστεύσαν ἐἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει δὲ διδασκαλικὴν τὴν Ἐπιστολήν, διδάσκων περὶ διαφορῶν παρασφῶν, ποίος μὲν ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ, ποίος δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας καρδίας τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὅτι οὐ

Philippus, Prochorus, Nicaeas, Timon, Parmenas et Nicotaeus. Horum itaque apostolorum et diaconorum acta enarrat Lucas, et quae ab illis edita sunt signa, quae ista sunt: Petrus et Joannes claudum ex nativitate, in porta Speciosa sedentem, in nomine Domini curavit. Petrus Ananiam et Saphiram uxorem ejus coarguit, quod suffurati fuissent de pretio agri, et de promissione Deo facta defraudassent, quam ob causam et e vestigio mortui sunt. Petrus Loppe Dorcada vita defunctam precibus suis e mortuis excitavit. Petrus vas plenum omnis generis animantibus caelitus demissum vidit. Umbra Petri agrotos quos contingebat, sanabat. Petrus cum in carcere ligatus servaretur, per angelum, insciis militibus, 144 solutus est. Et Herodes vermium esca factus, exspiravit. Stephanus prodigia fecit et signa. Philippus ad eunuchum, Isaiae prophetiam legentem, accessit, et baptizavit illum. Idem Philippus multos malos spiritus in Samaria ejecit, et claudi ad ihm e paralytici curati sunt. Paulus cum aproinquaret Damasco, visionem vidit, et mox Evangelii praeco factus est. Paulus cum esset Lystris Aeneam, a nativitate claudum, in nomine Domini curavit. Paulus per visionem in Macedonia vocatus est. Paulus mulierem habentem spiritum Pythonis purgavit. Paulus et Silas Philippis in custodiam conjecti, et pedes eorum ligno constricti sunt. In medio autem noctis terra motus actus est, et soluta sunt eorum vincula. A corpore Pauli sudaria, agrotis ac demoniacis imposita, curationem asserbant. Paulus Troade Eutychem e fenestra prolapsam ac mortuum excitavit, dicens: « Anima ejus in ipso est ». Paulus in Cypro magum Elymam increpavit, qui et caecus effectus est. Paulus cum Romam navigaret, tempestate agitato est ipse, et quotquot cum illo in navi erant, noctes ac dies quatuordecim. Et cum universi mortem expectarent, astitit Paulo Dominus, dicens: « Propter te largitus sum istis, ut vivant », atque servati sunt. Paulum cum e navi egressus esset, vipera momordit, existimabantque omnes quod moriturus esset: cum vero illisus permaneret, arbitrati sunt deum esse quemdam. Patrem Publii in insula dysenteria laborantem, inpositis manibus, sanitati restituit Paulus, et alios multos in eadem insula agrotos curavit.

*Liber VI, Epistolae catholicae septem, quarum prima est Jacobi.*

52. Ab auctoribus suis et ipsae nomina sortita sunt. Hanc enim Jacobus ad dispersos ex duodecim tribubus, in Dominum nostrum Jesum Christum credentes, scripsit. Scripsit autem Epistolam docendi causa, docens scilicet de tentationum discrimine, quatenam a Deo, quae vero ex proprio ejusque mortalium cordo sint. Et quod non verbis tam

tum, sed et ipso opere ostendenda sit fides : quodque nou audiores legis, sed factores justificentur. Præcipit etiam de divitiis, ne illi pauperibus in Ecclesiis præferantur, sed magis increpentur, tanquam superbi. Tandem injuria affectos consolatus, et ad tolerantiam usque ad judicis adventum servandam adhortatus, ubi de patientia ex iis, quæ Job acciderunt, admonet, præcipit ut presbyteri vocentur ad ægrotos ; studeaturque quomodo errantes ad veritatem convertantur, eo quod merces hujus operis apud Dominum remissio sit peccatorum : atque ita terminat Epistolam.

### Secunda, Petri.

53. Et hæc quoque ab eo denominata est, a quo est scripta. Petrus ipse enim docendi gratia Epistolam hanc Judæis ad Christianismum conversis, in dispersione constitutis, scripsit. Eos enim qui ex Judæis multi crederant, confirmat. Et primum quidem exponit ac declarat, quod fides in Christum a prophetis prænuntiata, et per eosdem significata sit redemptio, quæ est per sanguinem ejus, et quod ipsis ac gentibus omnia sint per Evangelium annuntiata, in quæ angeli quoque prospicere desiderant. Deinde postquam suscit ut digue convertentur eo, qui ipsos vocavit, admonet ut regem honorent, et mulieribus simul ac viris concordiam præcipit. Et ubi ad mores honestos paucis adhortatus est, significat illis, quod et iuferis facta sit a Domino prædicationis salutis et resurrectionis, 145 et ut i qui antea mortui sunt, resurgant, et judicentur quidem iu corpore, in gratia vero resurrectionis persistent ; et quod finis omnium appropinquerit, omnesque parati esse debent ad dandam judici rationem. Atque ita claudit

### Tertia, et ipsa Petri.

54. Pari modo et ista ab eodem conscripta, ejusdem nomen præfert. Nam idem Petrus et hanc ad eos scripsit, qui jam crederant. Est autem hæc Epistola, commemoratio priorum. Cum nosset enim cito futuram corporis sui resolutionem, mature omnes admonuit de doctrina, qua pridem fuerant instituti. Et primum quidem de fide disserit, et ostendit, quod a prophetis illa sit annuntiata, et quod prophetiæ de Salvatore non sint humanae, sed a Deo prænuntiatae. Deinde denuntiat illis, ne seductoribus attendant, illorum perditionem futuram prædicens, quemadmodum et angelis transgressoribus contigit. Significat autem in hac Epistola futuros dies, quibus illi quosdam passim circuibunt, et conabuntur aliquos seducere, dicentes, quod inaniter a nobis prædicetur adventus Salvatoris futurus, eo quod is cum semper prædicetur, nondum venerit. Ab his igitur maxime abstinere præcipit, docens, ne moræ causa animum despondeamus : omne namque tempus nihil esse in conspectu Domini, cum una dies sit instar mille annorum, et

λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργον δεκνύνααι δεῖ τὴν πίστιν καὶ οὐχ οἱ ἀκριβοῦται τοῦ νόμου, ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ δικαιοσύνηται. Περὶ τῶν πλουσίων παραγγέλλει, ἵνα μὴ προκρίνωται τὸν πτωχῶν οἱ πλούσιοι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπιπλήττωσιν, ὡς ὑπερήφανοι. Καὶ τέλος παραμυθισάμενος τοὺς ἀδικοῦμένους, καὶ προτρέψάμενος αὐτοὺς μακροθυμεῖν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου, καὶ διδάσκει περὶ ὑπομονῆς ἐκ τῶν τοῦ Ἰούδα χρηστῶν, παραγγέλλει προσκαλεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας, καὶ σπουδαίως ἐπιστρέφειν τοὺς πλανηθέντας ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· εἶναι γὰρ τοῦτο μισθὸν παρὰ τοῦ κυρίου ἀρεσῶν ἀμαρτιῶν. Καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

### Δευτέρα, Πέτρου.

53. Καὶ αὕτη τοῦ γεγραφέως ἐπιφέρεται τὴν κλήσιν· αὐτὸς γὰρ Πέτρος τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ οὖσιν Ἰουδαίους, καὶ γενομένους Χριστιανούς, γράφει τὴν ἐπιστολήν διδασκαλικήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων ἐπίστευσαν, ἐπιστρέφει αὐτούς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηγεῖται καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἀπὸ τῶν προφητῶν κατηγγέλη, καὶ δι' αὐτῶν ἐμηνύθη ἡ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λύτρωσις· καὶ ὅτι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν εὐηγγελίσθη τὰ πάντα, εἰς ἃ ἀγγελοὶ ἐπιθυμοῦσι παρακύβει. Εἶτα, συμβουλευσὰς ἀξίως τοῦ καλοῦσαντος ἀναστρέφεται, προφέρει καὶ βασιλεῖα τιμῆ· γυναιξὶ τε καὶ ἀνδράσιν ὁμοφροσύνην παραγγέλλει. Καὶ εἰς τὰ ἥθη παραινέσας ὀλίγα, σημαίνει, ὅτι καὶ εἰς τὸν ἕθην γέγονε παρὰ τοῦ κυρίου τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως, ἵνα καὶ οἱ ἀποθάνοντες ἀναστῶσι, καὶ κριθῶσι μὲν ἐν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι τῆς ἀναστάσεως διαμένωσι· καὶ ὅτι τὸ τέλος πάντων λοιπῶν ἤγγισται, καὶ ὀφείλουσι πάντες ἑτοιμοὶ γίνεσθαι, ὡς λόγον ἀποδόντες τῷ κυρίῳ. Καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

### Τριτη, πάλιν καὶ αὕτη Πέτρου.

54. Ὁμοίως καὶ αὕτη παρὰ τοῦ αὐτοῦ γραφεῖσα τὴν τοῦτου ἔχει ὀνομασίαν. Αὐτὸς γὰρ Πέτρος καὶ ταύτην ἐπιστέλλει τοῖς ἥδη πιστεύουσιν. Ἔστι δὲ ἡ Ἐπιστολὴ ὑπόμνησις τῶν πρώτων. Εἰδὼς γὰρ ταχεῖαν αὐτοῦ ἔσεσθαι τὴν ἀνάληψιν τοῦ σώματος, ἐσπουδάζει πάντας ὑπομνήσαι περὶ ὧν κατηχθήσαν τὴν διδασκαλίαν. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς πίστεως ἐξηγεῖται, καὶ δεικνύσιν ἀπὸ τῶν προφητῶν αὐτὴν εὐηγγελίσθαι· καὶ ὅτι αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ τοῦ σωτήρος οὐκ εἰσὶν ἀνθρώπιναί, ἀλλὰ παρὰ θεοῦ ἐλαλήθησαν. Ἐπειτα παραγγέλλει μὴ προσεχειν τοῖς ἀπαύσι, λέγων ἔσεσθαι αὐτῶν ἀπόλειαν, ὡσπερ καὶ τῶν παραβάτων ἀγγέλων γέγονε. Προμηνεῖ δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ἡμέρας ἔσεσθαι, ἐν αἷς ἐμπαθεῖται περιπατήσομαι, καὶ ὀλιγοῦσιν ἐπατήσῃν τινας, λέγωντας μάτην λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ σωτήρος, διὰ τὸ οὐ λέγεσθαι, καὶ μὴ μὴ παραγενέσθαι. Ἀπὸ τούτων οὖν καὶ μάλιστα ἀπέχεσθαι παραγγέλλει, διδάσκων, μὴ ὀλιγοῦσιν ἐν τοῖς χρόνοις. Πάντα γὰρ τὸν χρόνον μηδὲν εἶναι ἐνώπιον κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν μίαν ἡμέραν ὡς χίλια ἔτη εἶναι, καὶ τὰ χίλια ἔτη ὡς ἡμέραν μίαν. Ἔσεσθαι δὲ

ταχέως τὴν ἡμέραν Κυρίου διαβεβαιούται, καὶ ἀποδείκνυσαι, καὶ ἐντέλλεται ἑτοίμους εἶναι πάντας εἰς αὐτὴν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, καὶ ἀγαπᾶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου γραφέντα, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβάλλουσιν αὐτὰ διὰ τὸ καὶ πάσας τὰς θείας Γραφὰς διαβάλλειν αὐτούς. Ὑπομνήσας οὖν καὶ διδάξας πάντας προειδέναι τὰ πράγματα, παραινεῖ μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκοποῦ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως τελειοτὴν τὴν Ἐπιστολήν.

*Τετάρτη, Ἰωάννου.*

55. Οὕτως καὶ αὕτη καλεῖται, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ ταύτην ἐπιτέλλεται, ὑπομνήσων τοὺς ἤδη πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὡσπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οὕτως καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ Λόγου, ἀποδεικνύς αὐτὸν ἅλ' εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ἑδάκακον τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ οὕτως γινώσκων τὸν Λόγον ἀπαύγαμα ἐξ αὐτοῦ εἶναι. Θεολογῶν δὲ, ἐξηγεῖται μὴ νεώτερον εἶναι τὸ κατ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅλ' τυγχάνειν αὐτοῦ, νῦν δὲ περᾶνερωσθαί ἐν τῷ Κυρίῳ, ὅστις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος, καὶ Θεὸς ἀληθινός. Καὶ τὸ αἴτιον δὲ τῆς τοῦ Λόγου παρουσίας καὶ ἐπιφανείας αὐτοῦ εἴθνην εἶναι λέγων τοῦτο, ἐπὶ τὸ καταλύσει τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερωθήσων τοῦ θανάτου, καὶ γινώσκων ἡμᾶς τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει γοῦν πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παῖδια, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβολικὴ ἐνέργεια λοιπὸν νενίκηται, καταργηθέντος τοῦ θανάτου. Εἶτα λοιπὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, θέλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. Ἐξηγεῖται οὖν ἐπὶ διαφορὰς φόβου καὶ ἀγάπης, καὶ τέκνων Θεοῦ καὶ τέκνων διαβόλου, καὶ περὶ ἁμαρτίας θανατικῆς, καὶ μὴ θανατικῆς, καὶ διαφορὰς πνευματικῶν. Καὶ λοιπὸν διαρεῖ, ποῖον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, ποῖον δὲ τῆς πλάνης, καὶ πότε μὲν γινωσκόμεθα τέκνα Θεοῦ, πότε δὲ διαβόλου· καὶ περὶ ποίας ἁμαρτίας ὀφειλομένον εὐχεσθαι· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον οὐκ ἐστὶν ἄξιός τῆς κλήσεως, οὐδὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν ἐνότητα δὲ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσαι· καὶ ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Διακρίνει δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ, λέγων καὶ τὸ ἴδιον τοῦ Ἀντιχριστοῦ· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ λέγειν μὴ εἶναι τὸν Ἰησοῦν αὐτὸν τὸν Χριστόν, ἵνα, ὡς μὴ ὄντος ἐκείνου, ἑαυτὸν εἴη εἶναι ὁ ψεύστης. Παραινεῖ δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς μὴ ἀθμύειν τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν, ὅτι τὸ μίσος τοῦ κόσμου δείκνυσαι τοὺς πιστεύσαντας μεταθεθῆκεναι ἀπ' αὐτοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανίου πολιτείας. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς πάλιν ὑπομνήσκει λέγων, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ, καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ ἵνα τούτῃ δουλεύωμεν, καὶ φυλάττωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

*Πέμπτη, πάλιν καὶ αὕτη Ἰωάννου.*

56. Ταύτην ὡς πρεσβύτερος γράφει κυρία καὶ τοῖς

A mille anni instar unius diei. Affirmat simul et declarat, cito futurum Domini diem, præcipitque omnibus, ut ad illius adventum parati sint in bonis operibus, et amplectantur quæ ab apostolo Paulo scripta sunt, nec aures accommodent his, qui ea calumniantur; cum iidem et universas divinas Scripturas calumniantur. Postquam igitur omnes admonuit ac docuit, ut ista futura scient, hortatur ne quisquam a fidelis scopo aberraret, atque ita finit Epistolam.

*Quarta, Joannis.*

55. Hoc nomine vocatur et ista, quod ipse Joannes evangelista eam conscripserit, ut commonefaceret eos qui jam in Dominum crederant. Et primum quidem perinde atque in Evangelio, ita et in hac Epistola, de Verbi divinitate loquitur, ostendens illud in Deo semper esse, ac docens Patrem esse lucem, ut ita cognoscamus Verbum esse splendorem ex luce. Disserens autem de divinitate Verbi, exponit nostrum mysterium non esse novum, sed esse sempiternum ab initio: nunc vero manifestatum in Domino, qui vita est sempiterna et verus Deus. Causam etiam ob quam Verbum ad nos venit et apparuerit, ponit; hanc videlicet, ut opera diaboli dissolveret, ac nos a morte liberaret efficeretque ut Patrem agnosceremus, et Filium Dominum nostrum Jesum Christum. Scribit igitur ad omnem ætatem, ad pueros, ad adolescentes, ad senes, quod Deus innoverit, diabolica operatio deinceps, deleta morte, devicta sit. Quod reliquum est per totam Epistolam, dilectionem docet, volens, ut nos mutuo diligamus: propterea quod et Christus dilexit nos. Disserit itaque de differentia timoris et dilectionis, filiorum Dei et filiorum diaboli, de peccato mortali, et non mortali, de differentia spirituum. Discernit demum, quisnam spiritus ex Deo, quis vero seductionis sit, et quando cognoscamur filii Dei, quando vero diaboli. Item pro quo peccato orare debeamus. Et quod vocatione indignus sit, nec Christi esse dici possit, qui proximum non diligit. Unitatem etiam Filii cum Patre ostendit, et quod qui Filium negat, nec Patrem habeat. Discernit quoque in hac Epistola, quodnam sit proprium Antichristi, nempe hoc, si **146** dicat Jesum non esse Christum, ita ut quasi ille non sit, seipsum mendax ille dicat esse Christum. Hortatur autem per totam Epistolam eos qui Domino credunt, ut ne animo sint abjecto, si odio habeantur in hoc mundo; sed magis gaudeant, quod odium mundi hujus declarat credentes migrasse ex hoc mundo, et posthac conversari in caelis. Et in calce Epistolæ iterum admonet Filium Dei esse vitam æternam ac verum Deum, et ut illi serviamus, nosque ipsos ab idolis custodiamus.

*Quinta, et ipsa Joannis.*

56. Hanc quasi senior dominæ scribit et liberat

ejus. Est autem argumentum Epistolæ talē : Cum videret liberos hujus recte in fide couersari, multos autem seductores circumire, qui dicerent adventum Christi in carne non esse factum, Epistolam hanc scribit. Et principio quidem laudat liberos ejus, quod bene procederent. Deinde docet fidei nostræ mysterium non esse recens. Hortatur iterum ad dilectionem, et ut maneat in doctrina quæ ipsis erat tradita. Deinreps docet eos, anti-christum esse, qui Christum in carne non venisse dicat. Denuntiat autem illis, ne eos, qui hujusmodi sunt, in domum suam quisquam recipiat, neque salutem illis dicat, atque ita terminat Epistolam.

*Sexta, et ipsa Joannis.*

57. Hæc quoque Joannis est, ut et inscriptio habet. Missa est autem ad Galium. Et primum quidem laudat eum propter testimonium hospitalitatis, quod habebat ab omnibus, hortaturque eum, ut in proposito persistat, ac fratres deducat ac recipiat. Rursum laudat ejus propositum. Accusat autem Diotrophem, quod is non solum nihil præberet pauperibus, sed etiam alios prohiberet, ac multa nugaretur. Tales autem alienos esse dicit a veritate, neque cognoscere Deum. Demetrium vero commendat, optimum illi testimonium impendens.

*Septima, Judæ.*

58. Hanc, quemadmodum fert inscriptio, Judas Epistolam scripsit iis qui jam crederant. Est autem argumentum ejus tale : Cum quidam fraudulenter ingressi docerent, indifferens esse peccatum, etiam eorum qui Dominum negant, necesse habuit ut scriberet, et cautos redderet fratres. Et initio quidem hortatur eos ut certent, atque in tradita sibi fide maneat. Deinde repudiat tales tanquam seductores, et denuntiat ne prorsus ullam cum ipsis communionem haberent, scientes non esse satis quod vocati simus, nisi etiam digne ambulemus vocatione. Siquidem et priorem populum Dominus ex Ægypto eductum, cum in fide videret non persistere, perdidit : et angelis ordinem suum non custodiens, non pepererit. Oportere igitur ab hujusmodi hominibus secedere. Et Michaelē namque archangelum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaque perditionem istorum sicut Sodomorum futuram. Post hæc adhortatus ab bonis mores, et fidei stabilitatem a Domino apprecatus, claudit Epistolam.

*Liber VII, Quatuordecim Epistolæ Pauli, quarum prima est ad Romanos.*

59. Pauli vocantur Epistolæ, propterea quod eas ille scripsit, et per has cum eos, quos viderat ac docuerat, admonet ac corrigit, tum quos non viderat, instruere conatur ac docere, quemadmodum a legentibus edisci potest. Hanc autem ad Romanos Corintho scripsit, cum Romanos nondum quidem vidisset, audisset vero de illis, cupereque videre eos. Et initio quidem laudat eorum fidem, quam videbat ubique annuntiari. Deinde

τέκνοις αὐτῆς. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς Ὅρων τὰ τέκνα ταύτης καλῶς ἀναστρεφόμενα ἐν τῇ πίστει, καὶ πολλοὺς πλάνους περιερχομένους, καὶ λέγοντας μὴ εἶναι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκί, γράφει τὴν Ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῆς τὰ τέκνα καλῶς περπατοῦντα· εἶτα, διδάσκων μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, παραινεῖ πάλιν περὶ ἀγάπης, καὶ ἵνα μείνωσιν ἐν τῇ διδαχῇ τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς. Καὶ λοιπὸν διδάσκει ἀντίχριστον εἶναι τὸν λέγοντα μὴ ἐν σαρκί ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν. Παραγγέλλει δὲ, ὥστε μὴ εἰσεσθαι τοὺς τοιοῦτους τινὰ εἰς οἰκίαν, μηδὲ λέγειν αὐτοῖς χαίρειν, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

*Ἐκτη, πάλιν καὶ αὐτῆ Ἰωάννου.*

57. Καὶ αὕτη Ἰωάννου μὲν ἐστὶ, καθὼς καὶ ἐπιγράφεται. Ἐπίσταλται δὲ πρὸς Γάτιον. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτὸν μαρτυρούμενον ὑπὸ πάντων ἐπὶ φιλοφενίᾳ, καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθείσει προσμένειν, καὶ προσέμειναι καὶ δεξιούσθαι τοὺς ἀδελφοὺς. Πάλιν δὲ αὐτόν μὲν τὴν προθεσίαν ἀποδέχεται· ἀπειθεῖται δὲ διατρέφῃ, ὡς μήτε αὐτὸν παρέχοντα ταῖς πτωγαῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα. Τοὺς δὲ τοιοῦτους λέγει ἄλλοτριους εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μηδὲ εἰδέναι τὸν Θεόν. Δημήτριον δὲ συνίστησι μαρτυρῶν αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

*Ἐβδομή, Ἰουδα.*

58. Ταύτην, καθὼς καὶ ἐπιγράφεται, Ἰουδα γράφει τὴν Ἐπιστολήν τοῖς ἔθις πιστεύουσιν. Ἡ δὲ πρόφασις αὐτῆ· Παρσιελθόντων τινῶν καὶ διδασκόντων ἀδιάφορον εἶναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀρνούμενων τὸν Κύριον, ἀνάγκην ἔσχε γράψαι, καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφοὺς. Καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐμμένειν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει· ἔπειτα ἀποκηρύττει τοὺς τοιοῦτους ὡς πλάνους, καὶ παραγγέλλει μηδεμίαν αὐτοῖς εἶναι κοινωνίαν παρὰ τοὺς τοιοῦτους, εἰθόσας, εἴτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον, ἐὰν μὴ καὶ ἀρίως περπατήσωμεν τῆς κλήσεως. Καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγαγὼν ὁ Κύριος, καὶ μὴ ἐμμένοντα τῇ πίστει· εὐρακῶς, ἀπόλεσε· καὶ ἀγγέλιον δὲ μὴ τηρησάντων τὴν ἰδίαν τάξιν οὐκ ἐφέισατο. Δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιοῦτων ἀναχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος οὐκ ὑπήνεκε βλασφημίαν τοῦ διαβόλου. Ἔσθαι γοῦν τὴν ἀπόλειαν αὐτῶν ὡς Σοδὸμων διδάσκει. Εἶτα παραινεῖ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ὑπευξάμενος αὐτοῖς βεβαίωτητά τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

*Βιβλίον Ε', Ἐπιστολαὶ Παύλου εἰς τοὺς πρῶτην καὶ πρὸς Ῥωμαίους.*

59. Οὕτω καλοῦνται, ἐπειδὴ αὐτὸς Παῦλος ἴδιαι ταύτας ἐπιστέλλων, καὶ διὰ τούτων, οὐς μὲν ἔθνη εὐρακῶς καὶ εἰδίδαξεν, ὑπομιμνήσκει καὶ ἐπιδιαρροῦται· οὐς δὲ μὴ εὐρακῶς, σπουδάζει καθηγεῖν καὶ διδάσκειν, ὡς ἔστιν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐντυχανόντων καταμαθεῖν. Ταύτην δὲ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστέλλει ἀπὸ Κορίνθου, μήπω μὲν εὐρακῶς Ῥωμαίους, ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιποθῶν αὐτοῖς ἰδεῖν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν, καταγγελομένην

φρῶν πανταχοῦ· Ἐπειτα σημαίνει πολλάκις ἑαυτὸν προθέμενον εἰσθῆν διὰ τὸν εἰς αὐτοὺς πόθον, καὶ τῶς μὴ δεδυνῆσθαι. Καὶ λοιπὸν διδασκαλικῶς τὴν Ἐπιστολὴν ποιεῖται περὶ κλήσεως ἔθνων, καὶ διὰ τὴν περιτομὴν ἕως καιροῦ ἦν, καὶ νῦν πέπαιται· καὶ ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ λήλυται τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἡ σκία τοῦ νόμου παρήλαε. Τὴν μὲν οὖν κλήσιν τῶν ἔθνων ἀπολοῦσθαι γεγενησάμενος κατασκευάζει οὕτως, ἀποδεικνύσας πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφροτι εἶναι τὸν νόμον, καὶ πάντας ἀποδέχτω τῇ φύσει καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κτισῆως δύνασθαι γινώσκων τὸν Θεόν. Διὸ καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον Ἑλληνας, ὡς τοῦ μὲν Θεοῦ φανερώσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κόσμου τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνώσιν, καὶ τῆς διόλου δυνάμεως αὐτοῦ, ἡτὶς ἔστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιήθηεν· ἐκείνους δὲ μὴ ἔγνωσάναι μᾶλλον ἐκ τῶν κτισμάτων εἶναι Θεὸν τὸν τοῦτον δημιουργόν· ἀλλὰ τοῖναντίον αὐτὰ τὰ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσει μᾶλλον ἢ τῷ κτίστῃ λατρεύσαντας. Αἰτιᾶται δὲ καὶ Ἰουδαίους, ὡς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμώσαντας. Καὶ οὕτως ἀμφοτέρω τὰ μέρη Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας ἐλέγχει, καὶ συγκαλεῖ ἐπὶ παρανομίᾳ· ἵνα δείξῃ, ὅτι ἴσοι γινόμενοι οἱ πάντες, ὡς ὑπέσθοντο· ἐπίσης, καὶ τοῦ Ἀνυπομένου βέβαιος. Τῆς δὲ χάριτος καὶ λυτρώσεως ἐπίσης καὶ τοῖς Ἰουδαίοις γενομένης καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰκότως καὶ ἡ κλήσις γέγονε τῶν ἔθνων· τῆς δὲ κλήσεως τῶν ἔθνων γενομένης, ἐξ ἀνάγκης πέπαιται ἡ περιτομὴ καὶ ἡ ἐν τῷ νόμῳ σκία. Ὁ γὰρ Ἀβραάμ, φησὶν, οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς περιτομῆς δικαιοθεῖς, μετωνομάσθη μὲν Ἀβραάμ, ὅτι πατὴρ πολλῶν ἔθνων ἐμείλεν εἶναι, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ πίστιν· Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ δικαιοθῆναι, καὶ τὴν περιτομὴν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα σημεῖον ἦ τοῖς κατὰ σάρκα γενομένοις ἐξ αὐτοῦ παύσασθαι τότε περιτομῆν, ὅταν τὰ ἔθνη γένηται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀρχαίμενα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ἣ ἐδικαιώθη, ὅτε ἦν ἐν ἀκροβυστίᾳ. Τούτων γὰρ χάριν καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ Ἀβράμ, Ἀβραάμ. Ἀνάγκη δὲ, εἰσθόντων τῶν σηματομενῶν, παύσασθαι τὸ σημαίνειν. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἔθνη ἀναγκάζουσι περιτέμνεσθαι, παύεσθαι καὶ τὸ νομα τῷ Ἀβραάμ, καὶ καλεῖσθαι Ἀβράμ· εἰ δὲ Ἀβραάμ παρὰ τοῦ Θεοῦ μετωνομάσθη, οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τὰ ἔθνη· ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς εἶναι τοὺς κατὰ σάρκα Ἰουδαίους, ἵνα ἦ τὸ νομα βέβαιον, καὶ πατὴρ πολλῶν ἔθνων καληῖται. Καὶ γὰρ οὗ χρεῖον ἔχει λοιπὸν τῆς περιτέμνεσθαι, ἀρκούμενος τῇ πίστει τοῦ Ἀβραάμ· ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀλλῆς τῆς ἐν τῷ νόμῳ σκιάς. Οὐ γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλ' ἐκ πίστεως δικαιοῦται τις, καθάπερ καὶ Ἀβραάμ. Ταῦτα οὕτως κατασκευάσας, ἀποδεικνύσει πάλιν, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ λυθῇ ἡ ἀρχαία ἀμαρτία, ἡ διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰς ἀπαντας γενομένη. Δι' ἄλλον δὲ ταύτην μὴ δύνασθαι ἐξαλειφθῆναι φησὶν, ἡ διὰ τοῦ Υἱοῦ, δι' οὗ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ κατὰρα γέγονεν. Οὐ γὰρ δυνατόν ἦν ἄλλον ἄλλα. το παραπτωμα. Εἶτα γράφει, ὅτι ἄλλως οὗτο οὐ μὴ γένη-

A significat saepenumero propositum sibi fuisse veniendi ad eos, propter desiderium, quod erga eos affectus erat, hactenus vero non licuisse. Deinceps docendi modo Epistolam prosequitur, de vocatione gentium et quod circumcisio usque ad quoddam tempus fuerit, jam vero cessaverit. Quod per Christum solum sit delictum Adæ: quod umbra legis transierit. Vocationem itaque gentium consequenter recto ordine factam esse ad hunc modum probat, postquam ostendit universis hominibus insitam esse legem, et quosvis citra doctrinam (legis) naturali judicio ex ipsa rerum conditione Deum cognoscere posse. Quapropter et merito gentes priore loco accusat, quod cum ipsis cognitionem sui Deus ex operibus mundi patefecerit, et simul sempiternam potentiam suam, quæ Verbum ipsius est, in quo et per quod omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognoverunt ex creaturis, Deum esse talium opificem; sed contra, operibus illius divinitatem ascribentes, creaturas potius adorarunt, quam Creatorem. Accusat autem et Judæos, ut qui legem non servarent, imo per transgressionem legis Deum potius dedecore afficerent. Atque ita utramque partem, tam Judæos, quam gentes arguit, et sub iniquitate transgressionis concludit, ut ostendat omnes pares esse factos, utpote ex æquo reos, et Redemptoris ergentes. Porro quandoquidem gratia et misio æqualiter contigit et Judæis et gentibus, jure æ merito gentium facta vocatio est: vocatione vero gentium facta, necessario cessasse circumcisionem et legis umbram. Nam Abraham, inquit, non in circumcissione, sed ante circumcisionem justificatus, mutato nomine Abraham dictus est, quoniam futurus erat pater multarum gentium, secundum fidem, quæ erat in præputio. Circumcisionem autem, postquam justificatus erat, accepit in carne, ut signum esset iis qui ex ipso secundum carnem nascituri erant, quod desitura tunc esset circumcisio, quando gentes flecterent filii Abrahæ, inciperentque vivere secundum fidem Abrahæ, in qua ille, cum adhuc esset in præputio, justificatus est. Etenim horum gratia cum antea dictus esset Abram, vocatus est Abraham. Erat autem necessarium ut, venientibus rebus significatis, desineret signum. Quapropter si qui cogunt gentes circumcidi, iidem tollant et nomen Abraham, et vocent eum Abram. Si vero Abram vocatus est a Deo, non oportet gentes circumcidi: imo ne Judæi quidem secundum carnem amplius circumcidendi sunt, ut firmum sit nomen (Abrahæ) voceturque pater multarum gentium. Nulli enim post hoc opus est, ut circumcidatur, cum sufficiat fides Abrahæ: nec opus est ulla legis umbra. Non enim justificatur quisquam ex talibus, sed ex fide, quemadmodum et Abraham. Postquam ista ad hunc modum probavit, iterum ostendit, quod nec Israeliti, nec gentibus alia possit ratione redemptio et gratia obtinere, nisi vetustum illud peccatum, quod per Adam in omnes mortales pervenit, solvatur. Deleri au-

tem per alium non posse, nisi per Filium Dei, per quem et ab initio maledictio facta sit. Neque enim possibile erat, ut alius delictum hoc solveret. Deinde scribit, quod nullo alio pacto id fieri potuit, quam ut corpore assumpto Filius Dei fieret homo : ut corpus hoc, inquam, quod passionibus nobis simile esset, pro omnibus offerret, et omnes a morte liberaret. Et quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum ingressum est, ita et per unum hominem ad omnes mortales **148** gratia perveniret. Deinceps vero, tanquam bonus oeconomus, Judæos consolatur, quod legis transgressores futuri non sint, si in Christum credant : iis vero, qui ex gentibus crederant, edicit, ne contra Israel emigrant, sed agnoscant se, veluti hortatorios sermones pro moribus instituendis tradit,

*Secunda, ad Corinthios.*

**60.** Hanc ad Corinthios scripsit ipse Paulus, ex Epheso Asia, tametsi eos jam viderat et docuerat, ut nihilominus eos admoneret. Occasio autem Epistolæ hæc est : Corinthii, per contentionem congregati, sententiis inter se dissidebant, et denique erant inter eos schismata, quorum vitio fiebat, ut negligerent eum, qui novercam suam in uxorem sibi sumpserat. Alii volebant uxores suas, continentie obtentu, relinquere. Quidam in templis idolorum edebant, quasi indifferentia essent idolothyta. Erant qui reliquos contemnerent, eos vero, qui linguis loquebantur, suspicerent. Postremo et in mysterio resurrectionis quidam seducti erant, ita ut dicerent, futurum non esse, ut hæc nostra caro resurgat. Cum hæc omnia Corinthi moverentur, scribit populi Apostolo, qui et ad omnia describit. Et primum quidem, testimonium illis dat prudentiæ et scientiæ, non autem laudat eos schismata facientes, sed suadet, ut virtutem putent non in sermone esse, sed in opere et potestate. Deinde postquam increpuit eum, qui novercam duxisset, adhortatusque ne litibus inter se contenderent, deinceps ad ea respondet, de quibus illi scripserant. De nuptiis docet, infractum esse debere conjugium, et precum gratia ad tempus ab illo vacari posse. Quoniam veru continentiam diligebant, de virginitate scribit, quod necessaria non sit, sed eujusque arbitrio permittenda. Subdit de idolothytis, ne abutantur scientia, sed conversentur in dilectione. Prohibet igitur convivia, quæ in templis idolorum fierent, ne pusilli scandalizarentur. Postea de donis spiritualibus scribit, ne charismatum gratia discrimen inter se statuunt, neve præferant eum, qui cbarisma aliquid habet, ei, qui alio donatus est : nam omnia ejusdem esse Spiritus dicit. Deinde et de resurrectione docet, quod scilicet caro resurrectura sit, mortua quidem corruptibilis, excitanda vero incorrupta secundum gratiam Christi. Resurrectionem vero ex eo astruit, quod Christus excitatus est. In calce hortatur de moribus instituendis. et de collecta ad subsidium sanctorum faciendâ præcipit, atque ita absolvit

Epistolam. **A** ται, εἰ μὴ σωματωδῆς ὁ γῆς τοῦ Θεοῦ γένηται ἀνθρώπος, ἵνα, τοῦτο, φημι δὲ, τὸ ἑμοσπαθῆς ἡμῖν ὅμοια προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἑλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ὡς περ δὲ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ χάρις γένηται. Καὶ λοιπὸν, ὡς καλῶς εἰκονόμος, τοὺς μὲν Ἰουδαίους παραμυθίζται, ὅτι Ἰὸ παραβάται γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐάν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσητε· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἔθνῶν παρεγγυῶ μὴ ἐπαίρασθαι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκαι, ὅτι, ὡς κλάδοι ἐπὶ τῆν βῆζαν, οὕτως ἐπ' ἐκεῖνους ἐνεκενερίσθησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα παρανετικὸς λόγους εἰς τὰ ἦθη διδάξας, τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

ramos radici, ita Judæis insertos. His absolutis, ita Epistolam finit.

*Δευτέρα, πρὸς Κορινθίους.*

**60.** Ταύτην ἐπιστέλλει ὁ αὐτὸς Παῦλος πρὸς Κορινθίους ἀπὸ Ἐφίσου τῆς Ἀσίας. ἑωρακίως μὲν αὐτοὺς ἦδ᾽ καὶ διδάξας, ὑπομνήσκων δὲ ὁμοῦ διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Κορινθίον, ἐκ φιλονεικίας συναγόμενοι, ἐσχίζοντο ταῖς γνώμας, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα καὶ θύων σχισμάτων, παρεβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητρικὴν εἰς γυναῖκα. Ἄλλοι δὲ ἠθέλου καταλιμπάνειν τὰ γυναῖκας προφάσει τῆς ἐγκρατείας. Τινὲς δὲ καὶ ἐν εἰδωλοῖσι ἦσαν ὡς ἀδιαφόροι θύων τῶν εἰδωλοθύτων. Ἄλλοι δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἐξουθενούον, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθαύμαζον. Καὶ τέλος ἠπάτηντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀναστάσεως μυστηρίων, λέγοντες μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. Τούτων πάντων ἐν Κορινθῶ κινουμένων, γράφουσι οἱ λαοὶ τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει. Καὶ πρώτων μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει· οὐκ ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡγεῖσθαι· ἔπειτα, ἐπιτιμῆσας τῷ τὴν μητρικὴν λαβόντι, καὶ καταιρέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται. Περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων, ἀρρήκτων εἶναι τὴν συζύγιαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνον σχολάζειν διὰ τὴν εὐχὴν· διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν, γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι μὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ πειθοῦ τοῦτο γινέσθω. Ἔπειτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολιτεύονται. Κωλύει οὖν τὴ ἐν εἰδωλοῦ συμπίσι, ἵνα μὴ σκανδαλίζονται οἱ μικροί. Ἔπειτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει· ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μηδὲ προκρίωνται τὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τὸδε τοῦ ἔχοντος τὸδε· πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος εἶναι λέγει. Καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει· ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτῇ, χειρομένη δὲ ἀφθαρτῶ κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν. Τὴν δὲ ἀνάστασιν ἀπὸ τοῦ ἐγγεγέρθαι τὸν Χριστὸν συνίστηται. Καὶ εἰς τὸ τέλος παρανετικὸς λόγους εἰς τὰ ἦθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτω τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

Epistolam.

## Τρίτη, πάλιν καὶ αὐτὴ πρὸς Κορινθίους.

A

## Tertia, iterum ad Corinthios.

61. Καὶ ταύτην πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς Δεξιόμοι Κορινθίους τὴν Ἐπιστολὴν τὴν προτέραν, κατενόησαν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μητρικὴν, καὶ ἐλυπήθησαν ἐξ, ὡς παρδόντες τοιοῦτον ἁμαρτήμα· εἶτα ὑφηγῶντο παρὰ τινων τῶν καὶ τὰς προφάσεις τῶν σχισμάτων ποιούντων, ὥστε παρακαθῆσθαι ἐπὶ γράμματι τοῦ νόμου, καὶ ἀδιόφορον ἡγεῖσθαι τὴν παρὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ μᾶλλον προσεῖχον τοῖς ἐν προσώπῳ καυχωμένοις. Ἦσαν δὲ καὶ περὶ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους φροντίζου-  
 τες καλῶς. Πρὸς ταῦτα οὖν ἀντιγράφει ὁ Ἀπόστολος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτοὺς, ἐκβαλόντας τὸν παρανομῆσαντα· ἔπειτα δεξιόμοισιν αὐτοῖς συγκατανύει, καὶ μετανοήσαντα ἐκείνους κλεῖσι δεχθῆναι. Ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκει περὶ τοῦ νόμου, διακρίων τὸ γράμμα, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ δεῖ λαμβάνειν τὸ γράμμα μόνον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τὸ γράμματι τὴν διάνοιαν ἐρευνᾶν· οὐ γὰρ μόνον ῥητὰ ἐστὶν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ῥητοῖς ἐστὶ καὶ ὁ νοῦς τοῦ πνεύματος· ἔπειτα, ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἔλθοντος, καινὴ κτίσις γέγονε, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὸ παλαιὸν ζῆν, ἀλλ' ὡς ἐν καινῇ κτίσει ἐν πάντιν ἀνανεῶσθαι καὶ ἀργὴν εἶναι λοιπὸν τὴν περιτομὴν. Ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς διακονίας, καὶ προτρέπεται μᾶλλον αὐ-  
 τοὺς κλονάζειν. Εἶτα αἰτιώμενος τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καταλέγει πάντα, ἕκαστ' ἐπένοθε διὰ τὸν Κύριον, καὶ τὰς ὁπασίας δὲ διηγείται, ὡς περὶ ἰώρακιν, εἰς τὸ τὸν Παράδεισον καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγεῖς. Εἶτα παραγγέλλας μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐν εὐχαριστίᾳ τελειῶ τὴν Ἐπιστολὴν.

## Τετάρτη, πρὸς Γαλάτας.

62. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης, ἑωρακῶς αὐ-  
 τοὺς ἦδη καὶ διδάξας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς Διαβαθίντες καλῶς οἱ Γαλάται παρὰ τοῦ Ἀπο-  
 στόλου, καὶ πιστεύσαντες γνησίως εἰς τὸν Χριστόν, ἀποδημήσαντος αὐτοῦ, ὑφηγῶντο παρὰ τινων, ὥστε περιτέμνεσθαι. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ Ἀπό-  
 στολος, γράφει πρὸς αὐτοὺς. Καὶ πρῶτον μὲν μαρ-  
 τωρῶν αὐτοῖς περὶ ἧς εἶχον πίστewς, καὶ γνησίας ἐν  
 Χριστῷ διαθέσεις, μέμφεται ὡς ἀνοήτως πράξαν-  
 τας, καὶ μεταβαλομένους αὐτοὺς· ἔπειτα δὲ διαλαμ-  
 βάνει περὶ τοῦ νόμου, καὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ  
 πίστεως· καὶ ἀποδείκνυσιν εἰ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν  
 γυναικῶν Ἀβραάμ, ἀλληγορήσας αὐτάς, μέχρι και-  
 ροῦ δεῖσθαι τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν περιτομὴν, καὶ ἀρ-  
 γεῖν λοιπὸν αὐτὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Καὶ οὕ-  
 τως ἀποδείξας, παραγγέλλει λοιπὸν αὐτοῖς μηκέτι  
 προσεῖχιν τοῖς ἀπατήσοσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχειν τῆς  
 ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ  
 χάρις καταργεῖ τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν. Καὶ οὕτω  
 πάλιν εἰς τὰ ἦδη παραινέσας καὶ διδάξας, τελειῶ  
 τὴν Ἐπιστολὴν.

## Πέμπτη, πρὸς Ἐφεσίους.

63. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης, οὕτω μὲν ἀ-  
 τοὺς ἑωρακῶς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρό-

61. Ad eosdem et hanc mittit e Macedonia. Est autem illius occasio talis : Priore accepta Epistola Corinthiis, compuncti super peccato ejus qui nocentiam suam duxerat, contristatique fuerant, quod tale peccatum neglexissent : deinde seducti fuerant ab illis, qui schismatum occasionem dederant, ita ut litteræ legis servandæ student, et gratiam Christi indifferentem judicarent, atque iis, qui in faciem sese jactabant, plus attenderent. De collecta vero in usus sanctorum faciendi, probe enu-  
 rant. Ad ista igitur rescribit Apostolus. Et primum quidem laudat ipsos, quod eiecissent eum qui deliquerat : deinde petentibus ipsis annuit et respicientem illum recipi jubet. Docet etiam hæc Epistola de lege, discriminans illic litteram, et ostendens, non esse litteram legis solam accipiendam, sed in littera sententiam eruendam : non enim verba tantum sunt lex, sed in 149 verbis est sensus spiritus. Deinde, quod veniente Christo nova creatura facta sit, nec oporteat secundum vetustatem vivere, sed in omnibus, velut in nova creatura, renovari et superfluum deinceps esse circum-  
 cisionem. Laudat eos etiam ministerii gratia, et adhortatur, ut ea in re abundant. Postea reprehendit eos, qui in faciem gloriabantur, ac recenset quæcumque passus erat propter Dominum, et vi-  
 siones, quas viderat, exponit, et quomodo in Paradisum ad tertium cælum raptus sit. Tandem postquam illis denuntiavit ne peccent, sed si qui peccarint, respiciant, cum gratia in actione ter-  
 minat Epistolam.

## Quarta, ad Galatas.

62. Hanc misit Roma, cum jam vidisset Galatas ac docuisset. Est autem ea epistole occasio : Galatæ postquam recte fuissent instituti ab Apostolo, et sincere in Christum ereditissent, cum Apostolus profectus fuisset, seducti fuerant a quibusdam, ita ut circumciderentur. Hæc cum didicisset Aposto-  
 lus, scribit ad eos : et initio quidem testimonium illis dicit fidei, quam habuerant, et sinceri erga Christum animi : mox vero ideo reprehendit, quod stulte egissent ac mutati fuissent. Consequenter dis-  
 putat de lege, et de fide quæ secundum Abraham est, ac ostendit cum ex lege, tum ex uxoribus Abraham, allegorice usurpatis, ad tempus usque datam esse umbram et circumcisionem, adventu vero Christi hæc fuisse abrogata. Hæc ubi ostendit, suadet illis, ne posthac amplius seductoribus aurem præbeant, sed magis fidei, quæ in Christo est, adhæreant cognoscentque per gratiam, quæ in Christo est, abolitam esse carnis circumcisionem. Postremo adhortatus ad bonos mores, claudit Epi-  
 stolam.

## Quinta, ad Ephesios.

63. Misit et istam Roma, cum nondum eos vi-  
 disset, audisset autem de illis. Occasio autem Epi-

atolæ hæc est : Ephesii, cum credidissent in Dominum nostrum Jesum Christum, genuinam habebant in ipsum fidem, et erga omnes sanctos dilectionem, cupiebantque a Paulo confirmari. Hoc ubi cognovisset, scribit ad eos hanc Epistolam velut instituendi gratia. Et principio ostendit mysterium nostrum non esse recens, sed ab initio et ante mundi creationem beneplacitum Deo fuisse, ut Christus pro nobis pateretur, nosque salutem consequeremur. Deinde disserit de vocatione gentium, ut ostenderet eos merito credidisse, declaratque vocationem nostram non per hominem aliquem esse factam, sed per Christum, qui Filius Dei est, ut etiam ex eo discerent, hominis se cultores non esse factos, ubi in Christum crediderunt, sed veros cultores Dei. Significat se quoque hujus gratia missum fuisse, ut prædicaret Evangelium, et quod curam ipsorum habeat. Postea, adhortatorius sermones viris ac mulieribus, patribus et liberis, dominis ac servis in hac Epistola ponit : atque universos omnino contra diabolum et dæmones ejus instruit, dicens adversum illos nobis esse luctam. Et ubi tanquam honus athletarum præceptor omnes contra diabolicas operationes verbis suis inunxit, Epistolam claudit.

*Sexta, ad Philippenses.*

64. Hanc quoque Roma misit, cum jam (Philippenses) vidisset ac docuisset. Argumentum Epistolæ hoc est : Cum Philippenses subsidii ministerium Paulo **150** misissent, et nonnulli circumirent, qui simplicium aures obtentu umbræ legis et circumcisionis corrumpere, ac dicerent sine illa non posse quemquam justificari, Apostolus re cognita Philippensibus scribit. Et primum quidem laudat eorum fidem, et significat, quod memoriam ipsorum habeat. Deinde enarrat, quomodo Romæ doctrinæ suæ rationem redderit, et quomodo nonnulli molestiam intulerint, dum in vinculis esset, invidiam ipsi excitantes. Postea adhortatur eos, ut se mutuo diligant : exposita Salvatoris benignitate, qui cum Deus esset, homo nostri gratia factus est. Postea de circumcissione ac veteri lege disputans, inutilem esse deinceps circumcisionem ostendit, sumpto de se exemplo, cum dicit : « Hæc omnia propter Christum damnatum esse judico ». Quapropter eos quoque, qui circumcisionem adhuc docebant, ac Philippenses seducere volebant, reprehendit, inimicosque Christi esse dicit. Laudat autem Philippenses propter communicationis, quod sibi impenderant, beneficium, et ubi ad honos mores rursus adhortatus est, terminat Epistolam.

*Septima, ad Colossenses.*

65. Hanc quoque Roma misit, cum Colossenses nondum vidisset quidem, audissetque tantum de illis. Occasio autem Epistolæ hæc est : Colossenses Græcis sophismatibus seducere tentabant quidam contra fidem Christi loquentes : nec non circa legales cibos, et circumcisionem. Hoc ubi didicisset

<sup>14</sup> Philipp. iii, 7.

A φασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη : Ἐφέσιοι, πιστεύσαντες εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, γνησίαν εἶχον εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους τὴν ἀγάπην, καὶ ἐβούλοντο παρὰ τοῦ Παύλου βεβαιωθῆναι. Μαθῶν τούτων ὁ Ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτοὺς ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν, ὡς περ κατηχητικὴν. Καὶ πρότερον μὲν δεικνύσι καὶ ἕτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς καὶ καταβολῆς κόσμου εἶναι ταύτην εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, καὶ ἡμᾶς σωθῆναι· ἔπειτα περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν διαλέγεται, ἵνα εἰδείη ἀξίως αὐτοὺς πισπευκεῖναι· καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ κλήσις ἡμῶν γέγονεν οὐ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Χριστοῦ, ὃς ἔστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπολάτραι γέγονασι, πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ ἀληθινῶι θεοσεβεῖς. Σημαίνει δὲ καὶ ταυτὸν διὰ τούτου ἀπεστάλθαι κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι περὶ αὐτῶν ἐφρόντιζεν. Ἔπειτα παραινεντικὸς λόγους ἀνδράσι καὶ γυναῖξι, πατράσι καὶ τέκνοις, κυρίοις καὶ δούλοις τίθησιν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ, καὶ καθόλου πάντας παρασκευάζει κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, λέγων πρὸς ἐκείνους εἶναι ἡμῖν τὴν πόλιν. Καὶ ὡς περ ἀγαθὸς ἀλεπίτης, ἀλείφας τοὺς λόγους πάντας κατὰ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, οὕτω τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν.

*Ἐκτὴ, πρὸς Φιλιππησίους.*

64. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, ἐσωκῶς αὐτοὺς ἅμα καὶ διδάξας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Περὶ πάντων Φιλιππησίων διακόνων τῷ Παύλῳ, καὶ τινων περιεργουμένων, καὶ διαφειρόντων τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκεραλῶν προφάσει τῆς σκιάς τοῦ νόμου καὶ τῆς περιτομῆς, καὶ λεγόντων χωρὶς ταύτης μὴ δύνασθαι δικαιωθῆναι, μαθῶν ὁ Ἀπόστολος γράφει Φιλιππησίους. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῶν τὴν πίστιν, καὶ σημαίνει μνημονεῖν αὐτῶν· ἔπειτα διηγείται ὡς ἀπελογήσατο ἐν Ῥώμῃ, καὶ ὅτι τινὲς αὐτῷ βαρεῖς γέγονασιν ἐν ταῖς ἐισοδαῖς, ἐθῶνον αὐτῷ κινούντες. Ἔπειτα αὐτοὺς προτρέπεται ἀλλήλους ἀγαπᾶν. ἐξηγουμένους τὴν τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίαν, ὅτι θεὸς ἂν ἐνηνθρώπησε δι' ἡμᾶς. Ἔπειτα περὶ τῆς περιτομῆς καὶ τοῦ παλαιῦ νόμου διαλαθὼν ἀποδεικνύει ἀργῶν γεγενῆσθαι λοιπὴν τὴν περιτομὴν, λαμβάνων ἀπ' ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα, καὶ λέγων, ὅτι « Ταῦτα πάντα ἡγοῦμαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. » Διὰ καὶ τοὺς μὲν διδάσκοντας εἶπε περιτομῆν, καὶ θελοντας αὐτοὺς ἀπατήσαι, μίμνεται, καὶ λέγει ἐχθροὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Ἀποδέχεται δὲ Φιλιππησίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τῆς κοινωνίας ἔδωκεν· καὶ προτρέψάμενος πάλιν εἰς τὰ ῥῆθ' αὐτοῦ, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν.

*Ἐβδόμη, πρὸς Κολασσαίους.*

65. Ταύτην ἀποστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, οὐχ ἐσωκῶς μὲν αὐτοὺς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Τοῖς Κολασσαίσις ἔπειρόντο τινες ἀπατήσαι σοφισμασιν Ἑλληνικοῖς κατὰ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως, καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ βρωμάτων, καὶ τῆς περιτομῆς. Ταῦτα τούτων



μαθὼν ὁ Ἀπόστολος, γράφει τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῖς αὐτῶν, ὡσερ κατηχητικὴν. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστοῦν τῷ Θεῷ, σημαίνει ἀπὸ τοῦ σκότους αὐτοῦ μεταθεθῆναι εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν ἐπίστευσαν, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ Λόγος, εἰς ὃ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ὅτι ἔσπερον αὐτὸν ἠμωσσοῦργὸν ἔστα γενέσθαι καὶ πρωτότοκον τῆς κτίσεως καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα τὰ ἀμφοτέρωθεν συνάξῃ, καὶ ζωοποιήσῃ τὰ πάντα. Προτρέπει τε αὐτοὺς ἐμμένειν τῇ πίστει, σημαίνων, ὅτι αὐτὸς Παῦλος διάκονός ἐστι τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ κατηχήθησαν· εἶτα δὲ καὶ περὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βρωμάτων διαλαμβάνει, καὶ περὶ ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν, ἃ ἐξηγεῖται, καὶ ἀποδείκνυσιν ἡρηγμένα λαοὺς πάντα τὰ παλαιὰ καὶ τὴν παροῦσιν· συμβουλεύει τε αὐτοὺς μὴ πλανᾶσθαι ἀπὸ τῶν σοφισμῶν, καὶ πλανᾶν αὐτοὺς θελώντων. Καὶ λοιπὸν παραίνεσας κἀνταῦθα γονεῦσι καὶ τέκνοις, καὶ ἀνδράσι, καὶ γυναίξι, δούλοις καὶ κυρίοις, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τὰ ἕθνη συμβουλεύσας, τελειοτὴν Ἐπιστολὴν. Παραγγέλλει μὲντοι αὐτοὺς, ἵνα, ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' αὐτοῖς ἡ Ἐπιστολὴ, ποιῶσι καὶ ἐν τῇ Λαοδικείῳ Ἐκκλησίᾳ εὐτὴν ἀναγνωσθῆναι· καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας πάλιν καὶ αὐτοὺς ἀναγνῶναι

*Ἦγδὲ, πρὸς Θεσσαλονικεῖς.*

66. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἑωρακῶς πρότερον αὐτοὺς, καὶ διατρέψας παρ' αὐτοῖς. Ἢ δὲ πληροφοσίαι τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Ὁ Ἀπόστολος πολλὰς θλίψεις παθὼν ἐν Βερέοις, καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐν Κορίνθῳ, γίνωσκων τε ὅσα πέπονθε καὶ ἐν Θεσσαλονικίᾳ, φοβούμενος, μὴ ἀκούσαντες Θεσσαλονικεῖς, ἃ πέπονθεν ἐν ταῖς προσηρμέναις πόλεσι, πειρασθῶσιν ὑπὸ τοῦ πειράζοντος, καὶ σκανδαλισθῶσι· μαθὼν δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθησκουσι κατὰ δυνάμει ἐγίνοντο, ἀποστέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, ὥστε μὴ σαλευσθαι διὰ τὰς θλίψεις· ὑπομνήσκει γὰρ αὐτοὺς, ὡς καὶ ἐν τῇ κατηχῆσει διδαχθέντας ὑπομένειν τὰς θλίψεις, καὶ μὴ ἐν ἔξῃ αὐτοὺς πεπονηθῆναι ὑπὸ Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Χριστὸν ἀποκτείναντων. Χριστιανῶν γὰρ ἴσων τὸ θλιβεσθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ελεγε. Πολλὰ δὲ παραίνεσας αὐτοὺς οὕτως ἀνατρέφεισθαι, ὡς παραλαβόντες αὐτὸν, γράφει καὶ περὶ τῶν τελευτούντων, παραμυθούμενος αὐτοὺς καὶ διδάσκων, μὴ βαρέως φέρειν. Οὐ γὰρ εἶναι τὸν θάνατον ἀπολείπειν, ἀλλ' ὅθεν ἀναστήσεως. Ἔπειτα καὶ περὶ τῶν χρόνων αὐτοῦς ἐλοῦσκει, ἵν', ἄβηλον τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, ἀεὶ ἔτοιμοι γίνωνται, καὶ μηδὲν προσέχωσιν ἐπαγγελλόμενοι περὶ αὐτῆς. Ἔσθαι γὰρ φησι τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε τοὺς περιλειπομένους, καὶ εὐρισκομένους ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μὴ φθάσειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους. Ἄρα γὰρ γίνεσθαι τὴν πάντων ἀλλαγὴν διδάσκει. Πρὸς τοὺτας, προσέειπεν αὐτοὺς βελτιοῦσθαι ἐν τοῖς ἥθεσι, παραίνει δὲ αὐτοὺς καὶ χαίρειν τῇ ἐλπίδι, καὶ προσέχεται, καὶ εὐχαριστεῖν δὲ τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐτοὺς ἀναγνῶναι τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ οὕτως αὐτὴν τελειοῦ.

Apostolus, hanc illis Epistolam instruendi modo scribit. Et principio gratias agens Deo, significat eos et tenebris ad veritatis lucem esse translatos, et quod Christus, in quem crederant, imago Dei sit, et Verbum per quod omnia facta sunt, et quod decerit eum, qui rerum est opifex, primogenitum fieri creaturæ, et primogenitum ex mortuis; ut utraque conjungeret, et omnia vivificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistent, significans eis se Paulum esse ministrum Evangelii, in quo instructi jam erant. Deinde de lege, et de cibus in lege memoratis disputat, de diebus etiam et annis exponit, et deinceps vetera omnia, circumcissionem quoque, abolita esse declarat. Auctor est etiam, ne decipi se sinant a sophistis, iisque qui se subornare vellent. Tandem hortatus parentes, liberos, viros, mulieres, servos et dominos, et alia quæ bonos mores concernunt locutus, Epistolam finit. Denuntiat etiam illis, ut posteaquam apud illos lecta fuerit Epistola, curent, ut et in Ecclesia Laodicensi legatur, et ut vicissim eam legant, quæ Laodicensibus scripta est.

*Octava, ad Thessalonicenses.*

66. Hanc mittit Athenis, cum eos jam antea vidisset, et cum ipsis conversatus esset. Occasio vero epistolæ hæc est: Cum multas afflictiones Berrhææ perpassus esset Apostolus, Phiippii quoque Macedoniae et Corinthii, sciretque, quæ passus fuerat Thessalonicæ, veritus, ne Thessalonicenses, auditis quæ passus erat in prædictis civitatibus, tentarentur a tentatore et scandalizarentur, presertim cum intellexisset eos mortuorum gratia multum lugere, misit ad eos Timotheum cum hac Epistola. Et primum confirmat eos in fide, ne propter afflictiones concutiantur. Commonefacit enim eos, quomodo et in prima institutione didicerant, ferendas esse tribulationes, et quod insolens non sit, quod passi essent a Judæis, qui etiam Christum occiderunt. Esse enim proprium Christianorum affligi in hac vita. Hortatus autem eos multis, ut ita conversarentur sicuti ab ipso acceperant, de mortuis etiam scribit, consolans eos ac docens, ne moleste ferant. Mortem enim non esse perditionem, sed viam resurrectionis. Deinde et de temporibus eos edocet, ut diem Domini occultum esse scientes, semper parati sint, nec quemquam attendant de illo nuntiantem: futurum enim ita illis adventum, ut qui residui invenientur in eo die, non sint præventuri eos, qui ex mortuis excitabuntur, eo quod simul ac subito omnium sit futura mutatio. Denique ubi admonuit eos, ut meliores moribus evadant, hortatur etiam, ut semper in spe gaudeant, et precationi insistant, ac perpetuo gratias agant Domino. Tandem adiurat eos, ut Epistolam hanc fratribus omnibus legant, atque illam finit.

## Nona, item ad Thessalonicenses.

67. Hanc Roma mittit. Occasio autem ejus talis est : Thessalonicæ quidam otiosi et inordinate viventes circumibant, ac fratres seducebant : quasi jam tum adventus Domini instaret. Seducebant autem auditores quasi Apostolo id manifestante, et ab ipso Spiritu sancto audissent. Quod ubi cognovit Apostolus, hanc ad eos Epistolam scripsit. Et primum quidem crescentem eorum fidem laudat, et gloriatur in ipsis, quod afflictiones fortiter tolerabant propter Christum : consolatur eos etiam, quod futura sit a Deo ultio eorum, a quibus immerito affligebantur. Deinde vero et de adventu Salvatoris eos edocet, ne eniquam credant, neve turbentur, sive per Spiritum, sive tanquam ipse ea de re scriperit : nec ullo modo putent, eam jam instare, aut futuram esse, priusquam defectio veniat, et post hanc Antichristus, filius ille perditionis, cujus adventum in signis ac prodigiis mendacibus secundum operationem Satanæ futurum esse significat. Postea adhortatur eos, ut fortiter persistent, et traditiones, quas a se didicerunt, servent, denuntiat illis ne quam cum his, qui inordinate vivebant, communionem habeant, sed magis repudient eos. Declarat enim hujusmodi curiosos esse et erroneos. Prorsus autem præcipit eis, ut si quis sermonibus suis inmorigerus sit, hunc e synagoga ejiciant. Cæterum pacem illis appetat, sicut Epistolam, salutatione propria manu scripta, quod cujusque Epistolæ sæpe signum esse indicat.

## Decima, ad Hebræos.

68. Hanc mittit ex Italia. Occasio autem Epistolæ talis est : Quoniam Judæi legi et univ. illius incubant, ob eam causam Paulus apostolus, doctor gentium factus et ad gentes missus, ut Evangelium illis prædicaret, cum omnibus gentibus scripsisset, jam deinceps omnibus etiam Hebræis, qui ex circumcissione crederant, Epistolam hanc scribit declarationibus et probationibus instructam, de Christi adventu, et quod legis umbra deserit. Et principio declarat prophetas ideo esse missos, ut de Salvatore prænunderent, et ut post illos ipse Salvator veniret : servos esse prophetas, et nuntios adventus ipsius. Ipsum vero Christum Filium esse Dei, per quem omnia facta sint. Et quod hunc Filium incarnari hominemque fieri oportuerit, ut per corporis sui immolationem mortem aboleret : neque enim per sanguinem vituli aut hirci, sed per sanguinem Christi fore mortalibus salutem. Ostendit etiam, quod lex neminem perfectum reddiderit, sed umbram habuerit futurorum **152** bonorum, et quod populus requiem per illam non invenit, sed communis nobis omnibus relinquatur quietis dies. Item declarat sacerdotale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum esse, cujus typus fuit Melchisedec, non ex Levi ortus : et quod patres sive sint,

## A Ἐνάτη, πάλιν καὶ αὐτὴ πρὸς Θεσσαλονικεῖς.

67. Ταύτην ἀποστέλλει ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρό-  
 ρασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆ· Τινὲς ἐν Θεσσαλονικῇ  
 ἀργροὶ καὶ ἄκατοι περιεργόμενοι τοὺς ἀδελφούς  
 ὑψήρατων, ὡς εἶδη τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου  
 ἐνστάσης. Ἦπίτων δὲ τοὺς ἀκούοντας, ὡς τοῦ Ἀπο-  
 στόλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἀκού-  
 σαντες. Ταῦτα τούτων μαθὼν ὁ Ἀπόστολος γράφει  
 τὴν Ἐπιστολὴν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν  
 πίστιν αὐτῶν αὐξάνουσαν, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκαυ-  
 χᾶτο, τὰς ὀλιγὰς γενναίως ὑποφέρουσι διὰ τὸν Χρι-  
 στὸν· καὶ παραμυθίζεται ἐπὶ αὐτοὺς, ὡς ἐσομένης  
 ἐκδικίας παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐπει-  
 τὰ δὲ καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος διδάσκει,  
 μηδὲν αὐτοὺς πείθεσθαι, μηδὲ θροεῖσθαι, μῆτε διὰ  
 Πνεύματος, μῆτε ἐς αὐτοῦ γράζαντος, μῆτε ὅλων  
 νομίζειν εἶδη παρῆναι αὐτὴν, μηδὲ πρότερον ἔσθαι  
 ταύτην, ἢν μὴ ἡ ἀποστασία πρότερον ἔλθῃ, καὶ  
 μετ' αὐτὴν ὁ Ἀντίχριστος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, οὗ  
 τὴν παρουσίαν ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους κατ'  
 ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἔσθαι σημαίνει. Ἐπὶ παραι-  
 νέσας αὐτοὺς στήκει γενναίως, καὶ κρατεῖν τὰς  
 παραβάσεις, ὡς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ, παραγγέ-  
 λει μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχειν μετὰ τῶν ἀτάκτων,  
 ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλειν αὐτούς. Εἶναι γὰρ καὶ περιέρ-  
 γους καὶ πλάτους ἐδύλωσε τοὺς τοιοῦτους. Καὶ καθ-  
 ὅλου δὲ παρηγγεῖλε τὸν μη ὑπακούοντα τοῖς λόγοις  
 αὐτοῦ, τοῦτον ἀποσυνάγων γίνεσθαι. Καὶ λοιπὸν  
 ὑπευξάμενος αὐτοὺς εἰρήνην, τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν  
 τὴν ἀσπασμὸν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ γράψας, ἕπερ σημείων  
 εἶναι πάσης Ἐπιστολῆς οἰκείας ἐδύλωκεν.

## Δεκάτη, πρὸς Ἑβραίους.

68. Ταύτην ἀποστέλλει ἀπὸ Ἰταλίας. Ἡ δὲ πρό-  
 ρασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆ· Ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι ἐν-  
 ἴσταντο ἐν τῷ νόμῳ καὶ ταῖς σιαφαῖς, διὰ τοῦτο ὁ  
 ἀπόστολος Παῦλος, διδάσκαλος ἰθύνων γενόμενος, καὶ  
 εἰς τὰ ἔθνη ἀποσταλεῖς κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον,  
 γράψας τε πᾶσι τοῖς Ἑβραίοις, γράφει λοιπὸν καὶ πᾶσι  
 τοῖς ἐκ περιτομῆς πιστεύουσι Ἑβραίοις ἀποδεικτι-  
 κὴν ταύτην Ἐπιστολὴν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρου-  
 σίας, καὶ τοῦ πεπαῦσθαι τὴν σκιάν τοῦ νόμου. Καὶ  
 πρῶτον μὲν ἀποδείκνυσι τοὺς προφήτας διὰ τοῦτο  
 ἀπεστάλθαι, ἵνα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀπαγγέλωσι, καὶ  
 μετ' αὐτοὺς αὐτὸς ἔλθῃ· δοῦλος τε εἶναι τοῦ προ-  
 φῆτα, καὶ μνηστὰς τῆς αὐτοῦ παρουσίας· αὐτὸν  
 δὲ τὸν Χριστὸν Ἰὺν εἶναι τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καὶ πάντα  
 γέγονε· καὶ ὅτι τοῦτον τὸν Ἰὺν ἔδει ἀνθρώπων  
 γενέσθαι σαρκωθέντα, ἵνα διὰ τῆς τοῦ σώματος  
 αὐτοῦ θυσίας καταργήσῃ τὸν θάνατον· οὐ γὰρ δι'  
 αἵματος μόσχου ἢ τράγου, ἀλλὰ δι' αἵματος τοῦ  
 Χριστοῦ ἔσθαι τὴν σωτηρίαν τοὺς ἀνθρώπους.  
 Ἀποδείκνυσι δὲ, ὅτι ὁ νόμος οὐδένα ἐτελειώσεν, ἀλλὰ  
 σκιάν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐ κατέ-  
 παυσεν ὁ λαὸς, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν ἀπολείπεται  
 ἡ ἡμέρα τῆς καταπαύσεως. Πάλιν δὲ ἀποδείκνυσι,  
 ὅτι ἡ ἀρχιερατικὴ λειτουργία μετέβη ἀπὸ Ἀαρὼν εἰς  
 τὸν Χριστὸν, οὗ τύπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, οὐκ ὢν ἐκ  
 τοῦ Λευὶ· πιστεῖ τε δοξικαῖσθαι τοὺς πατέρας

σημαίνει, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων τοῦ νόμου. Εἶτα πάλιν εἰς τὰ ἕθη προτρεψάμενος καὶ τούτους, καὶ ἀποβεξάμενος αὐτῶν τὴν διὰ τὸν Χριστὸν ὑπομονήν, καὶ ταῖσας τιμῶν τοὺς πρεσβυτέρους, τελειοὶ τὴν ἐπιστολήν.

*Ἐνδεκάτη, πρὸς Τιμόθεον.*

69. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ἐν τῇ Ἐφέσῳ τινας Ἰουδαϊζόντας ἐπεχείρουν ἑτεροδιδασκαλεῖν, καὶ ἀπατῆν τοὺς ἀκεραίους προφάσις τοῦ νόμου. Τοῦτο οὖν μαβίων ὁ Ἀπόστολος, προτρέπει τὸν Τιμόθεον ἵκει προσημίνας πρὸς διδάσκειν αὐτῶν· γράφει τε αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν ταύτην. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπομνήσκει τούτων, εἰδὸτα τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, διδάσκων αὐτὸν περὶ τοῦ νόμου, κωλύειν τοὺς παρὰ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν λαλοῦντας, ἐπιτιμῆν τε αὐτούς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον, ναυαγήσαντας περὶ τὴν πίστιν, παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. Ταῦτα ὑπομνήσας, λοιπὸν διατάττει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικῶς περὶ προσευχῆς, πῶς, καὶ πῶς καὶ πῶς τῶν μὲν δεξιὰ προσεχέσθαι· περὶ τοῦ σιγῆν ἐν ἐκκλησίαις τὰς γυναῖκας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν ἢ διδάσκειν αὐτάς· περὶ καταστάσεως ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἱερακῶν, πῶς καὶ ὁμοίως εἶναι δεῖ τοὺς καθιστάμενους· περὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γρηῶν, ἀπὸ πόσων ἑτῶν χρὴ ταύτας καταλέγεσθαι, καὶ ὁμοίως αὐτάς εἶναι δεῖ, καὶ πῶς αὐταῖς δεῖ προσέχειν· περὶ τοῦ σωφρονεῖν τὰς νεωτέρας, καὶ γαμῖν μᾶλλον, καὶ μὴ αἰσχρῶς ζῆν· περὶ τοῦ παραγγέλλειν τοῖς πλουσίοις μὴ ὑψηλά φρονεῖν, μὴδὲ ἐλπίειν ἐπὶ τῷ πλούτῳ. Περὶ τούτων διαταξάμενος, προτρέπειται αὐτὸν ταῦτα διδάσκειν, καὶ μηκέτι μὲν ὑδροποτεῖν· προσέχειν δὲ ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, εἰδὸτα ἔσθαι καιροῦς, ἐν οἷς ἀποτίσσονται τινες τῆς πίστεως. Διαβάξας δὲ καθαρὰ εἶναι καὶ τὰ βρώματα, καὶ παραγγελίας αὐτῷ ἐκτρέψασθαι τὰς ἐμφυλονεϊκῶς ζητήσεις ὡς βεβήλους, ἐφ' αἷς καὶ τινες καυχώμενοι παρῆσαν τὴν πίστιν, τελειοὶ τὴν ἐπιστολήν.

*Δωδεκάτη, καὶ αὕτη πάλιν πρὸς Τιμόθεον.*

70. Ταύτην ἐπιστέλλει πάλιν πρὸς Τιμόθεον ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρόφασις καὶ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἔστιν οὕτως· Τῶν συναποδημησάντων τῷ Παύλῳ καταλείψαντων αὐτὸν, βουλόμενος ὁ Ἀπόστολος τὸν Τιμόθεον εἰσεῖν πρὸς αὐτὸν, γράφει τὴν ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν δηλοῖ ἑαυτὸν μνημονεύειν αὐτοῦ τε τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως· ἔπειτα δὲ, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἀσίας, ὧν ἔστι Φύγελλος καὶ Ἐρμῆνης, ἀπεισάρθρωσαν αὐτὸν, ὄροντες αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις. Τὸν Ὀνησιφόρον δὲ ἀπέδειξτο, ἐλθόντα εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ προσμαίναντα αὐτῷ. Παραγγίλλει δὲ αὐτῷ παραιτεῖσθαι τὰς μωρὰς ζητήσεις, διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν γεννάσθαι μάχας. Καὶ γὰρ Ὑμέναιος καὶ Φιλητῆς, οὕτως ἐκτραπέντες, παρέβησαν τὴν ἀθήβαιαν, λέγοντες· ἀνάστασιν ἤρῃ γεγονέναι. καὶ τινὰς ἀνατρέπουσι. Μᾶλλον οὖν παραινῶ τούτῳ προσέχειν ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ εἰδέναι μὲν, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φιλήδονοι

PATR. GR. XXVIII.

A non ex operibus legis, justificati. Tandem ubi et istos ad morum institutionem adhortatus est, ac tolerantiam eorum propter Christum laudavit, suasiq; ut presbyteros honore afficiant, absolvit Epistolam.

*Undecima, ad Timotheum.*

69. Hanc Epistolam misit e Macedonia, cujus hæc est occasio. Ephesi quidam Judaizantes alienam conabantur iuvchere doctrinam, et simpliciores prætextu legis seducere. Hoc cum comperisset Apostolus, admonuit Timotheum, ut illic hæreret, quo eos corrigeret. Scribit autem illi Epistolam hæc: et primum commonefacit eum, quæ in Christo est, gnarum, de lege docens, ut cohibeat eos, qui præter rectam doctrinam loquebantur, illosque increpet. Nam et ipse Apostolus Hymenæum et Alexandrum, naufragium circa fidem passos, Satanæ jam traderat, ut discerent non blasphemare. Ubi de istis admonuit, canones illi ecclesiasticos deinceps prescribit de oratione, quomodo, et ubi, et pro quibus sit orandum. Quod mulieres in Ecclesiis tacere debeant, et magis discere, quam docere. De constitutione episcoporum, presbyterorum et diaconorum; quomodo se gerere et quales esse debeant, qui constituuntur. De viduis in Ecclesia, qua illæ ætate eligi, et quales esse debeant, ac quomodo illarum cura habenda sit. Juniores ad castitatem instituendas esse, ut nubant potius quam turpiter vivant; divitibus denunciandum esse ne superbiant, neve spem collocent in divitiis suis. Postquam de istis præcepit, hortatur eum, ut hæc doceat, et ut aquam ulira non bibat, sed sibi ipsi et doctrinæ attendat, quod sciat fore tempora, quibus nonnulli a fide defecturi sint. Ubi etiam escas mundas esse docuit, ac præcepit, ut contentiosas et profanas quæstiones aversetur, in quibus quidam gloriantes fidem transgressi jam erant, sicut Epistolam.

*Duodecima, item ad Timotheum.*

70. Hanc item ad Timotheum Roma misit. Occasio ejus talis est. Cum vellet Apostolus, postquam desertus erat ab iis, qui protectionis socii fuerant, ad se venire Timotheum, hanc scripsit Epistolam. Et initio significat se memorem esse, cum pietatis ejus, tum fidei majorum ipsius. Deinde quod, qui ex Asia erant, ex quorum numero erant Phygellus et Hermogenes, aversati se sint, in catenis constitutum videntes. Onesiphorum vero laudat, quod is Romam venerit, et apud se manserit. Præcipit autem, ut stultas quæstiones aversetur, quod hinc pugna oboriantur. Nam hoc pacto Hymenæum et Phil. tum deflexos, transgressos esse veritatem, dicentes, resurrectionem jam esse factam; et nonnullos subvertere. Hoc itaque magis illum hortatur, ut sibi ipsi attendat et doctrinæ, sciatque futuros posterioribus temporibus homines, voluptatum magis quam Dei amantes, et

14

ut, ista praevidens, populum credentem communiat, ne quis ex illo seduceatur. Postquam autem ad moram institutionem et doctrinae severitatem multis illum adhortatus est, ac significavit tempus resolutionis suae jam imminere, ut pro Christo immoletur, praecipit ei, **153** ut ad se cito veniat, afferens secum penulam suam et libros. Hortatur etiam, ut Alexandrum aeriarium caveat, ut qui se multis malis affecerit, atque ita claudit Epistolam.

*Decima tertia, ad Titum.*

**71.** Hanc misit Nicopoli: nam ibi hibernavit. Est autem Epistola occasio lais. In Creta reliquerat Titum, ut clericos per civitates constitueret. Cum autem illic multi legis praetextu, populum credentem subducere conarentur, id ubi cognovit Apostolus, Epistolam scripsit. Et principio gratiis actis Deo propter ipsius pietatem, indicat fidem in Christum non esse recentem, sed a saeculo preparatam et a Deo promissam. Deinde de constituendis clericis docet, quomodo illi conversari et quales esse debeant. Praecipit etiam illi, ut increpet eos, qui sanae fidei contradicerent, maxime eos, qui erant ex circumcissione: sciatque Cretenses esse otiosos, et opus habere increpatione. Et postquam docuit cernis generis escas esse mundas mundis, et quales esse debeant anus, quarum est officium castigare adolescentulas, admonet, quomodo servi dominis suis subijci debeant. Denique ubi admonuit, quod gratia Salvatoris non ex operibus nos justificaverit, sed ex divina benignitate, denuntiatque, ut legales pugnas, tanquam impudentes aversetur, significat illi, ut cum ad se miserit Artemam, ad se veniat. Praecipit etiam, ut auditores suos bonis operibus praesse doceat, atque ita terminat Epistolam.

*Decima quarta, ad Philemonem.*

**72.** Hanc Roma mittit. Occasio autem ejus haec est: Onesimus servus Philemonis auferat, et ad Paulum venerat, atque ab illo in fide instructus, illi utilis ad ministerium erat. De hoc itaque scribit Philemoni, illique commendat Onesimum, ut sincere erga eum afficiatur, nec amplius eum habeat ut servum, sed ut fratrem. Hortatur illum etiam ut hospitium sibi paret, ut ubi venerit, manendi locum inveniat: et sic finit Epistolam.

*Libri octavi. Apocalypsis Joannis.*

**73.** Hoc nomine vocatur hic liber, quia hanc revelationem ipse Joannes evangelista et theologus in Patmo insula dicta, Dominico die vidit, jussusque conscripsit, ut ad septem Ecclesias mitteret, videlicet istas: Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Thyatiram, Sardes, Philadelphiam et Laodiceam. Quae vero in hac visione vidit, multa sunt ac varia. Ac demum perditionem etiam Antichristi cum diabolo vidit. Jubetur autem primum scribere sin-

Α μίλλον ἢ φιλόσοφον· προβλέποντα δὲ ταῦτα, ἀσφαλίζεσθαι τοὺς λαοὺς, μὴ τις ἐξ αὐτῶν ἀπατήσῃ. Καὶ εἰς τὴν κῆρὸν δὲ καὶ εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρίβειαν πολλὰ προτρέψαμενος αὐτόν, καὶ σημάνας τὸν καιρὸν λοιπὸν τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ ἐνεσθάναι, καὶ μέλλειν σπίνδεσθαι καὶ μαρτυρεῖν, ἐνετείλατο αὐτῷ ἰλθεῖν πρὸς αὐτὸν ταχέως, κομιθῆναι τὸν φερόντην καὶ τὰ βιβλία. Παρήγγασε δὲ αὐτῷ Ἀλέξανδρον τὸν χαλκικὸν φυλάττεσθαι, ὡς πολλὰ κακὰ ἐνετειζόμενον αὐτῷ· καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

*Τροσκεικεατή, πρὸς Τίτον.*

**71.** Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Νικοπόλεως· ἐκεῖ γὰρ παρεχόμενος. Ἡ δὲ πρόβλεψις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆ· Εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἀπέλιπε τὸν Τίτον, ἵνα καταστήσῃ κατὰ πόλεις κληρικούς· πολλῶν δὲ θντων ἐκεῖ τῶν ἐπιχειροῦντων προφάσις τοῦ νόμου ἀπατῆν τοὺς λαοὺς, μαθὼν δ' Ἀπόστολος, γράφει. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ θεῷ διὰ τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, σημαίνει τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλ' ἐξ αἰῶνος ἠτομάσθαι, καὶ ἐπηγγέλλαι παρὰ τοῦ θεοῦ ταύτην· ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κληρικῶν. Καὶ τοῦτον διδάσκει, πῶς, καὶ ὅποιους αὐτοὺς εἶναι δεῖ. Καὶ ἐπιτεμῆν δὲ ἐντέλλεται αὐτῷ τοὺς ἀντιλέγουσι τῇ ὑγιαίνουσῃ πίστει· μέλιστα τοὺς ἕκ περιτομῆς, εἰδέναι τε τὸς Κρήτας, οὗτοι ἄργοι εἰσι, καὶ χρῆξουσιν ἐπιτεμίας. Διδάσκει τε πάντα τὰ βρώματα καθαρὰ εἶναι τοὺς καθαρῶς, καὶ ὅποιος εἶναι δεῖ τὰς προσβυτίδας, τὰς ὀρελιούσας σφωρνεῖν τὰς νέας, παραινεί πῶς δεῖ τοὺς δούλους τοὺς ἰδίους δεσπότης ὑποτάσσεσθαι. Καὶ τέλος, ὑπομνήσας οὗτις ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις οὐκ ἐξ ἔργων ἡμᾶς εἰδικαίωσεν, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φιλοανθρωπίᾳ, καὶ παραγγέλλει τὰς νομικὰς μάχας ἐκτρέπεσθαι, ὡς ἀνακαυχόντους οὖσας, ὅλοι αὐτῷ, μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν Ἀρτεμῖαν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτόν. Ἐνετείλατο τε αὐτῷ, ὅστε διδάσκειν, καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προβιάσθαι· καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

*Τεσσαρσεκαδεκατή, πρὸς Φιλιμόνα.*

**72.** Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆ· Ὀνήσιμος ὁ οἰκέτης Φιλήμονος ἔφυγε, καὶ προσέθηκε τῷ Παύλῳ, καὶ κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χριστιανός εἰς διακονίαν. Περὶ τούτου τοίνυν γράφει Φιλήμονι παρατιθέμενος αὐτῷ τὸν Ὀνήσιμον, ἵνα προσέχη αὐτῷ γνησίως, καὶ μηκέτι ἐχθρὸν αὐτὸν ὡς δούλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Προτρέψατο δὲ αὐτόν, καὶ ξενίον αὐτῷ ἐτοιμάσαι, ἵνα, ἐὰν ἔλθῃ, εὖρη τοῦ μείνη· καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

*Βιβλίον ἢ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου.*

**73.** Οὕτω καλεῖται τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ ταύτην τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῶς Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ θεολόγος ἔωρακεν ἐν τῇ Πάτμῳ καλουμένῃ νήσῳ, ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, καὶ κελουσθεῖς ἔγραψεν αὐτὴν, ὡς τις πέμψαι εἰς τὰς ἐπίτ' Ἐκκλησίας ταύτας, εἰς Ἐφεσον, εἰς Σμύρναν, εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς Θυάτειραν, εἰς Σάρδεϊς, εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδικείαν. Ἄ δὲ εἰσιν ἐν τῇ ἑκαστῇ, πολλὰ εἰσι καὶ διάφορα. Καὶ τέλος τὴν τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἀπώλειαν μετὰ τοῦ διαβόλου ἔωρακε. Καλεῖσθαι δὲ πρῶτον γράφει ἐκάστη

ἀγγέλων τῶν προειρημένων Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰς ἐκάστον πρῆξεις. Πολλὰς μὲν οὖν ἑώρακε καὶ παραδόξους ὄπτασις, εἶδε δὲ ἐπὶ λαυρίας χρυσοῦ, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁμοιον Υἱῷ ἀνθρώπου· καὶ ἑρμηνεύθησαν αὐτῷ, ὅτι αἱ λαυρίαὶ εἰσὶν αἱ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας· ὁ δὲ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ Κύριός. Εἶδε καὶ θύραν ἀνευρημένην ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν θρόνῳ καθήμενον τὸν Κύριον, καὶ πρεσβυτέρους καθήμενους ἐπὶ θρόνων, καὶ προσκυνούοντας τὸν Κύριον. Ἐώρακε καὶ σφραγίδας λυομένας, καὶ λυομένης ἐκάστης, ὄπτασις τις ἐγένετο. Εἶτα ἑώρακεν ἐπὶ ἀγγέλους ἔχοντας ἐπὶ σάλλιγγας, καὶ ἐκάστου σαλπίζοντας, ἐγένετο σημῖον τοῦ ὅθ' ἐβδόμου σαλπίζοντας, ἤκουσε λεγόντων, ὅτι· Ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου ἐγένετο τοῦ Κυρίου. » Καὶ ἑώρακε τὴν κιβωτὴν τῆς Διαθήκης ἐν οὐρανῷ. Εἶτα ἑώρακε γυναῖκα ὄδινουσαν, καὶ δράκοντα πύρρος διώκοντα αὐτήν. Ἡ μὲν οὖν γυνὴ ἐσώθη εἰς τὴν ἔρημον· ὁ δὲ δράκων ἐβλήθη εἰς τὸ πῦρ. Εἶτα ἑώρακε θηρίον ἔχον κέρατα ὄκτα, καὶ κεφαλὰς ἐπὶ τὰ, καὶ τὸ διδῶμα αὐτοῦ βλασφημίας γέμον· τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἐβήλωσεν, ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ χξϛ'. Ἦκουσε καὶ παρθέτων ἄδόντων, καὶ ἀκολουθούντων τῷ Ἄρην, καὶ εἶδεν ἄγγελον πετόμενον ἐν μεσουρανήματι, καὶ ἄλλον ἀκολουθούοντα, καὶ ἄλλον, καὶ νεφέλην λευκὴν, καὶ ἐπ' αὐτῆς καθήμενον ὁμοιον Υἱῷ ἀνθρώπου, ἔχοντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὄρειον θρόνον. Εἶτα ἑώρακεν ἀγγέλους ἐπὶ τὰ, ἔχοντας πληγὰς ἐπὶ τὰς ἐσχάτας, καὶ φιάλας χρυσοῦ γεμούσας ἐκ τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶτα ἀνηνέχθη τῷ πνεύματι εἰς ἔρημον, καὶ ἑώρακε γυναῖκα καθήμενην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, ἔχον κεφαλὰς ἐπὶ τὰ· καὶ ἐσήμανεν ἀπὸ ταύτης ἔσεσθαι τὸν Ἀντίχριστον. Εἶτα ἑώρακε τὸν οὐρανὸν ἀνευρημένον, καὶ ἔριππον λευκὸν, καὶ ἐκαλεῖτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Εἶτα ἑώρακε τὸ θηρίον καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, θέλοντας ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τοῦ καθήμενου ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ λευκοῦ. Καὶ ἐπέστη τὸ θηρίον, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ψευδοπροφήτης, ὅστις ἦν ὁ Ἀντίχριστος, καὶ εἶδε βαλλομένους αὐτοὺς εἰς τὴν λίμνην τοῦ πύρρος. Εἶτα ἑώρακε καταβαλόντα ἄγγελον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ βάλλοντα τὸν Σατανᾶν καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα αὐτοῦ εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ κλείοντα ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μηκέτι πληνῆσθαι τὰ θνητὰ ζωῶν γίνωνται. Εἶτα ἑώρακε τοὺς μάρτυρας ἐν δόξῃ βασιλεύοντας ἐν Χριστῷ. Εἶτα ἑώρακεν, ὅτι μετὰ γίλια ἔτη λυθῆσεται ὁ Σατανᾶς, καὶ βληθήσεται εἰς τὴν λίμνην τοῦ πύρρος μετὰ τοῦ Ἀντίχριστου εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Εἶτα ἑώρακεν οὐρανὸν καινόν, καὶ γῆν, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ καινὴν, καὶ ἑώρακε ποταμὸν ὕδατος ζωῆς, καὶ τοὺς δοῦλους τοῦ Θεοῦ θεωρούοντας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἔχοντας ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ταῦτα ἑώρακός Ἰωάννης ἔπος. Θέλων προσκυνῆσαι τῷ ἀγγέλῳ δεικνύοντι αὐτῷ ταῦτα πάντα. Καὶ ἐκώλυσεν αὐτὸν ὁ ἄγγελος λέγων· « Μὴ ἐμοὶ προσκύνῃς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ· ἐγὼ γὰρ σύνδουλός σου εἰμι. » Βλέπων δὲ ταῦτα, ἤκουσε παρὰ τοῦ Κυρίου

A gulis prædictarum Ecclesiarum angelis secundum cujusque actiones. Multas itaque et admirabiles visiones vidit, ut septem candelabra aurea, et in medio illorum similem Filio hominis; et interpretationem accepit, candelabra illa esse septem Ecclesias, et eum, qui in medio erat, esse Dominum. Januam item vidit apertam in caelo, et Dominum in throno sedentem, et viginti quatuor seniores, sedentes super thronos et adorantes Dominum. Vidit etiam septem sigilla aperiri, et unoquoque aperto, visio quaedam apparebat. Vidit deinde septem angelos habentes septem tubas, et unoquoque clangente audivit, qui dicerent: *Regnum mundi, Domini factum* <sup>14</sup>. Et arcam testamenti vidit in caelo. Deinde mulierem parturientem vidit et draconem ignitum, qui illam persequeretur. Mulier quidem servata est in solitudine, draco **154** vero abjectus in ignem. Postea bestiam vidit habentem cornua decem, et capita septem, et diadema ejus blasphemiam plenum erat. Nomen vero ejus non patefecit, sed numerum nominis ejus, nempe sexcenti sexaginta sex. Et virgines audivit canentes, et Agnum sequentes. Vidit etiam angelum per medium caeli volantem, et sequentem alterum, aliumque postea; deinde et nubem candidam vidit, et insidentem illi similem Filio hominis, in capite coronam auream habentem, et in manu sua falcem acutam. Deinde septem angelos vidit, habentes plagas septem novissimas, et phialas aurcas plenas iræ Dei. Post hæc abiens est spiritu in solitudine, et vidit mulierem sedentem super bestiam coccineam, habentem capita septem: et indicatum est ei ex hac futurum esse Antichristum. Vidit etiam caelum apertum, et equitem album, et erat nomen ejus, Verbum Dei. Deinde vidit bestiam, ac reges terræ, bellum facere volentes cum eo qui scdebat super equum album. Et apprehensa est bestia, et cum ipsa pseudopropheta, qui est Antichristus, et vidit eos abjcti in stagnum ignis. Post ista vidit angelum descendentem de caelo, et abjcientem Satanam cum his, qui characterem ipsius habebant, in abyssum, et clauderent desuper ipsum, ne posthac amplius seduceret gentes, donec consumpti sint mille anni. Martyres deinde vidit cum gloria in Christo regnantes.

D Vidit item quod Satanas post mille annos solvendum sit, et abjciendum in stagnum ignis, cum Antichristo, in sæcula sæculorum. Post hæc vidit caelum novum, terram novam ac Jerusalem novam, et fluvium aquæ vivæ, ac servos Dei contempnantes faciem ejus, et habentes nomen ejus in frontibus suis. Cum hæc vidisset Joannes, procidit, volens adorare angelum, qui sibi hæc omnia ostenderat. At angelus prohibuit illum, dicens: *Non me, sed Deum adora; ego enim conservus tuus sum* <sup>15</sup>. Cum autem ista videret, audivit a Domino nostro Jesu Christo, quod ipse sit qui est, et idem ipse sit

<sup>14</sup> Apoc. xi, 15. <sup>15</sup> Apoc. xix, 10.

Verbum Dei, quod posterioribus temporibus propter nos incarnatum est: homo, inquam, perfectus factus est, et Filius hominis vocatus est.

*Sunt item alii quidam libri varii, præter prædictos, utriusque cum Veteris, tum Novi Testamenti; quorum aliis contradicitur, alii apocryphi vocantur.*

74. De libris Veteris Testamenti, quibus contradicitur, jam antea diximus, ut sunt, Sapientia Salomonis, Sapientia Jesu filii Syrach, Esther, Judith et Tobias. Istis etiam connumerantur Machabæorum libri quatuor, Ptolemaici, Psalmi, et Canticum Salomonis, Susannæ historia. Hi ex Veteri Testamento sunt, quibus contradicitur.

*Apocryphi ex Veteri Testamento sunt isti.*

75. Enoch, Patriarchæ, Oratio Joseph, Testamentum Moysis, Assumptio Moysis, Abraham, Eldad et Modad, Eliæ prophætæ, Sophoniæ prophætæ, Zachariæ, Patris Joannis, Baruch, Ambarum, Ezechiel et Daniel falso inscripti.

*Novi autem Testamenti, quibus contradicitur, hi sunt.*

76. Itinera Petri, Itinera Joannis, Itinera Thomæ, Evangelium secundum Thomam, Doctrina apostolorum, Clementina. Ex his veriora quædam et a Deo inspirata, versa et electa sunt, et ea sunt quæ leguntur.

**155** Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, perverse tamen scripti, nothi ac reprobi. Et nullus istorum, maxime apocryphorum, approbatus aut utilis est, præsertim Novi Testamenti: sed omnes, iis exceptis de quibus actum est superius, qui et a priscis sapientibus ac Patribus approbati sunt, digni sunt qui abscondantur magis, quam qui legantur: etiam alii, et qui inter illos Evangelia quoque vocantur, præter quatuor illa quæ tradita nobis sunt. Nam quatuor nobis Evangelia sacrosanctæ et catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ canones sanxerunt. Secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem, juxta prophetiam visionis, quam Ezechiel propheta de quatuor cherubim vidit. Quatuor enim cherubim propheta ille vidit: unum similem homini, id est, Evangelium secundum Matthæum; alium, similem vitulo, quo significatur Evangelium secundum Marcum; tertium, similem leoni, id est, Evangelium secundum Lucam; quartum, similem aquilæ, id est, Evangelium secundum Joannem. Præter quatuor ista nullum est aliud Evangelium.

Evangelium secundum Matthæum, ab ipso Matthæo, Hebraico dialecto conscriptum est, et editum Jerosolymis, interpretatumque est a Jacobo fratre Domini secundum carnem, qui et primus

(53) Quæ hic ἀντιλεγόμενα dicuntur, apud Nicephorum vocantur apocrypha, et, ut putatur, rectius. Porro apud eundem adjiciuntur Ignatii et Polycarpi

ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὁ ὢν ἐστίν, καὶ αὐτὸς ἐστίν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅστις ὑστερον δι' ἡμᾶς σαρκωθείς λέγω δὴ τέλειος γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἐκλήθη Ἰῆς ἀνθρώπου.

*Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα βιβλία διάφορα πρὸς τὰ προλεγομένα ἐκατέρωθεν Διαθήκης, τῆς Παλαιᾶς Ἑβραϊκῆς καὶ Νέας· τὰ μὲν ἀντιλεγόμενα, τὰ δὲ ἀπόκρυφα.*

74. Τὰ μὲν οὖν ἀντιλεγόμενα τῆς Παλαιᾶς προειπομένω μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐστὶ Σοφία Σολομῶντος, καὶ Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Συράχ, καὶ Ἑσθήρ, καὶ Ἰουδῆ, καὶ Τωβίτ· σὺν ἐκαίνοις δὲ καὶ τὰ αὐτὰ ἡριθμηγὰτ· Μακκαβαϊκὰ βιβλία δ'. Πτολεμαϊκὰ, Ψαλμοὶ καὶ Ῥῆθ Σολομῶντος, Σωάννα. Ταῦτα τὰ ἀντιλεγόμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

**B** *Τὰ δὲ ἀπόκρυφα ἅπαντα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα.*

75. Ἐνὸχ, Πατριάρχαι, Προσευχὴ Ἰωσήφ, Διαθήκη Μωϋσέως, Ἀνάληψις Μωϋσέως, Ἀβραάμ, Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ, Ἠλίου προφήτου, Σοφονίου προφήτου, Ζαχαρίου πατρὸς Ἰωάννου, Βαρούχ, Ἀμβάρουμ, Ἐζεχιήλ, καὶ Δανιήλ ψευδοπιγγραφα.

*Τῆς Νέας ἁπάντων Διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα (53).*

76. Περίοδοι Πέτρου, Περίοδοι Ἰωάννου, Περίοδοι Θωμᾶ, Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶ, Διάκη ἀποστόλων, Κλημῆντια, ἔξ ὧν μεταφράσθησαν ἐκλεγμένα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεώπνευστα. Ταῦτα τὰ ἀναγνωσκόμενα.

**C** Ταῦτα πάντα ἐξετέθησαν μὲν ὅσον πρὸς εἰδῆσιν, παραγεγραμμένα δὲ εἰσι πάντως καὶ νόθα, καὶ ἀπόβλητα. Καὶ οὐδὲν τοῦτων, τῶν ἀποκρύφων μέγιστα, ἔγκριτον ἢ ἐπωφελεῖς, ἐξαιρέτως τῆς Νέας Διαθήκης· ἀλλὰ πάντα διγα τῶν ἀνωτέρω διαληφθέντων, καὶ ἔγκριθέντων παρὰ τοῖς παλαιοῖς σοφοῖς καὶ πατέραςιν, ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώσεως ὡς ἀληθῶς ἀξια· τὰ τε ἄλλα, καὶ αὐτὰ τὰ καλούμενα ἐν αὐτοῖς Εὐαγγέλια, ἐκτὸς τῶν παραδοθέντων ἡμῖν τεσσάρων τοῦτων. Εὐαγγέλια γὰρ τέσσαρα ἐθέσπισαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ κανόνες τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, κατὰ τὴν προφητείαν τῆς ὀπτασίας, ἧς ἐθεάσατο Ἰεζεκιήλ ὁ προφήτης περὶ τῶν τεσσάρων χειρουβίμ. Τέσσαρα γὰρ εἶδε χειρουβίμ οὗτος ὁ προφήτης· τὸ ἐν ὁμοίον ἀνθρώπου, τούτεστι τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον· τὸ δευτέρον ὁμοίον μόσχου, τούτεστι τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον· τὸ ἄλλο ὁμοίον λέοντι, τούτεστι τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον· τὸ δὲ τέταρτον ὁμοίον ἀετῶ, τούτεστι τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Παρὰ δὲ ταῦτα τὰ τέσσαρα ἕτερον Εὐαγγέλιον οὐδὲν.

Τὸ μὲν οὖν κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἔγραψεν ὁ αὐτοῦ τοῦ Ματθαίου τῆ Ἑβραϊκῆ διαλέκτῳ, καὶ ἐξέβδθη ἐν Ἱερουσαλήμ, ἡμυνηυῆθ δὲ ὑπὸ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου τοῦ κατὰ σάρκα, ὃς καὶ πρῶ-

επιστολῆς quæ fortassis lapsu graphico, hic sunt omisissæ.

τος χειροτονήθη ἐπίσκοπος ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν Ἱερουσόλοις.

Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ὑπηγορεύθη μὲν ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ἐν Ῥώμῃ (54), ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μακαρίου ἀποστόλου, καὶ ἐκνήρυχθη ὡς αὐτοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Πενταπόλει, καὶ Λιβύῃ.

Τὸ δὲ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ὑπηγορεύθη μὲν ὑπὸ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, συνεγράφη δὲ καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Λουκᾶ τοῦ μακαρίου ἀποστόλου καὶ ἱατροῦ ὡσπερ καὶ πράξεις τῶν ἀποστόλων ὑπηγόρευσε μὲν ὁμοίως Πέτρος ὁ ἀπόστολος, συνεγράφητο δὲ ὁ αὐτὸς Λουκᾶς.

Τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὑπηγορεύθη τε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου καὶ ἡγαπημένου, ὄντος ἐξορίστου ἐν Πάτμῳ τῆ νήσω, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Ἐφέσῳ, διὰ Γαίου τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ ξενοδόχου τῶν ἀποστόλων, περὶ οὗ καὶ Παῦλος Ῥωμαίοις γράφων φησὶ· « Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος μου καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας (35). »

*Ποῖα καὶ πόσαι παραδόσεις εἰσι τῆς θείας Γραφῆς, εἴτε οὖν ἀπὸ Ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικόν (36) ἑρμηνεῖαι, καὶ τίνας οἱ ταύτης ἑρμηνεύσαντες, καὶ πότε.*

77. Πρώτη ἐστὶν ἡ τῶν ὀσ' ἑρμηνευτῶν. Οὗτοι, Ἑβραῖοι ὄντες (37), ἐξελέγησαν ἀπὸ ἐκάστης φυλῆς ἐξ, καὶ ἠρμηνεύσαν τὴν θείαν Γραφὴν ἐπὶ Πτολεμαίου βασιλέως (38) τοῦ Φιλαδέφου πρὸ διακοσίων τριάκοντα ἑναυτίων τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δευτέρα ἐστὶν ἡ τοῦ Ἀκύλα. Οὗτος ἀπὸ Σινώπης τοῦ Πόντου ὑπάρχων, καὶ Ἕλλην ὢν, ἐβαπτίσθη ἐν Ἱερουσόλοις (39). Καὶ πάλιν τὸν Χριστιανισμὸν ἀνείστησας, καὶ τοὺς Ἰουδαίους προσδραμῶν, ἠρμηνεύσε τὴν θείαν Γραφὴν διαστραμμένῳ λογισμῷ ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως τοῦ λεπτωθέντος μετὰ τ' ἔτη τῆς τῶν ὀβ' ἑρμηνείας.

Τρίτη ἑρμηνεία ἐστὶν ἡ τοῦ Συμμάχου. Οὗτος Σαμαριτῆς ὢν, καὶ μὴ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου λαοῦ, ὡς φιλαρχίαν νοσῶν, τοὺς Ἰουδαίους προστρέχει (40),

<sup>16</sup> Rom. xvi, 28.

(34) Quod ait (scriptor iste) Marcum Romæ suum scripsisse Evangelium, Papias confirmat apud Eusebium l. iii *Historiæ*, cap. 14. Nec non Clemens Alex. apud eundem. Chrysost. vere Homil. in *Matth.* scripsisse in Ægypto existimavit.

(35) In quibusdam exemplaribus legitur, καὶ ὅλη Ἐκκλησία.

(36) In codice Regio 278, quæ est catena in Psalmos. post excerptum ex Eriphanio, hæc leguntur ad finem usque, videnturque epitome ex Eriph. *De menanis*, p. 169, et nonimius. Tit. in Reg. Αὶ ἐκλογαὶ τῆς ἑρμῆς Γραφῆς ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικόν.

(37) Sic incipit Reg. α' ἡ τῶν ὀβ'. Οὗτοι Ἑβραῖοι.

(38) Βασιλέως δεσφ in Reg. Mox idem, πρὸ τ' ἑναυτίων τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, id est, trecentis et uno annis ante Christi nativitatem. Sed male; non enim tantum temporis effluxerat, a Ptolemæo Philadelpho ad Christum.

(39) Reg. ὑπάρχων Ἕλλην ἐβαπτίσθη ἐν Ἱερουσόλοις. Εἶτα τὸν χ. Paulo post heg. sic habet... συν-

A Hierosolymorum episcopus constitutus est a sanctorum apostolis.

Evangelium secundum Marcum, Romæ quidem ab apostolo Petro dictatum est, editum vero a Marco beato apostolo, et ab ipso Alexandriae postea, et in Ægypto, et in Pentapoli, et in Libya prædicatum.

Evangelium secundum Lucam, dictatum quidem est ab apostolo Paulo: conscriptum vero et editum a Luca beato apostolo ac medico. Quomadmodum et apostolorum Acta, dictavit apostolus Petrus, idem vero Lucas litteris mandavit.

Evangelium vero secundum Joannem, dictatum est ab Joanne apostolo et dilecto, cum exsul esset in Patmo insula, et postea ab eodem Ephesi editum, per Gaium dilectum, apostolorum hospitem, de quo et Paulus Romanis scribens dicit: « Salutatur vos Gaius hospes meus et totius Ecclesiæ <sup>16</sup>. »

*Quænam et quot sint divinæ Scripturæ versiones, seu interpretationes ex Hebræo in Græcum sermonem, ac quinam et quando illam sunt interpretati.*

77. Prima versio est, LXXII Interpretum. Hi cum Hebræi essent, electi sunt ex unaquaque tribu sex viri, et divinam Scripturam sub Ptolemæo Philadelpho rege, interpretati sunt, ducentis triginta annis ante nativitatem secundum carnem, Domini nostri Jesu Christi.

Altera est Aquilæ, qui cum Sinope Põnti oriundus, et Græcus esset, Hierosolymis baptizatus est. Postea vero, reprobatò Christianismo, Judæcis sese conjunxit, et sacram Scripturam perversa ratione, sub Hadriano imperatore, tabe corporis laborante, trecentis triginta post LXXII versionem annis, interpretatus est.

<sup>156</sup> Tertia interpretatio est Symmachii. Hic cum Samaritanus esset, nec populo suo acceptus quod principatum afflaret, ad Judæos sese recepit, ac

δραμῶν ἠρμηνεύσε τὴν θείαν Γραφὴν ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ λεπτωθέντος μετὰ ἔτη λ' καὶ υ' τῆς τῶν ὀβ' ἑρμηνείας. Οὗχ ὀρθῶς δὲ λογισμῷ τὴν ἑρμηνείαν ἐξέθετο, ἀλλὰ τοὺς Χριστιανούς ἀντιπαθῶν. Pro τοῦ λεπτωθέντος, ut legitur in editis omnibus, Jos. Scaliger putavit legendum, λεπτωθέντος, cui favet Regius codex. Sed nusquam traditur Hadrianum lepra laborasse: omnesque historici aiunt tale confectum interitus, quo ferri videtur vox singularis λεπτωθέντα. Eriph. p. 170, habet λωθηθεὶς τὸ σῶμα.

(40) Reg. ἦν. Μὴ τιμωμένος δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου λαοῦ, φιλαρχίας ἔρωτε προστρέχει τοὺς Ἰουδαίους, καὶ δεινὰ τερν περιτέμνεται. Καὶ πρὸς ἀντιπάθιαν καὶ αὐτῆς, τῶν Σαμαριτανῶν ἠρμηνεύσε τὴν θείαν Γραφὴν, Σουήρου τινεκαῦτα βασιλεύοντος, etc. Porro quod hic dicitur sub Severo versionem a Symmacho editam fuisse, nequaquam referendum ad Severi, qui Pertinacii successit, tempora; sed ad Lucii Veri imperium qui corrupte ab Eriphanio Σευήρου laud semel vocatur. Nec desunt inter Latinos qui Lucina Verum, Severum corrupte nuncuparunt. Nam, si Se-

secundo circumciscus est. Et ut Samaritanos sub-  
verteret, verit et ipse divinam Scripturam sub Se-  
vero imperatore, annis post versionem Aquilæ  
quingquaginta sex.

Quarta Theodotionis Ephesii est. Hic cum pri-  
mum hæresim Marcionis Pontici sequeretur, postea  
sectatoribus hæresis illius succensens, et ipse sa-  
eram Scripturam, sub Commodo imperatore, eo  
ipso tempore, ad subversionem prædictæ hæresis  
interpretatus est.

Quinta interpretatio ea est quæ abscondita in  
doliis inventa est, sub Antonino imperatore, Cara-  
calla dicto, in Jericho, a quodam ex illis, qui Illero-  
solyms litterati erant.

Sexta et ipsa in doliis latens inventa est, sub  
Alexandro Mammææ filio, Nicopoli ad Actium: a  
quodam Origenis familiari.

Septima et postrema interpretatio, sancti Lu-  
ciani, magni ascetæ et martyris est, qui et ipse  
cum in prædictas versiones et Hebraicos libros  
incidisset, et diligenter, quæ vel veritati deerant,  
vel superflua erant, inspexisset, ac suis quibusque  
Scripturarum locis correxisset, versionem hanc  
Christianis fratribus edidit; et post ipsius certa-  
men et martyrium, quod sub Diocletiano et Maxi-  
miano tyrannus sustinuit, liber ipsius manu scri-  
ptus, repertus est Nicomediæ, sub Constantino  
Magno imperatore, apud Judæos, in pariete turrito  
calce circumlito, in quo custodiæ gratia positus  
fuerat.

*Quinam libri in Scripturis memorati sunt, ut qui  
temporis exstarent, sed jam non reperiun-  
tur.*

78. Libros Nathan, Addo, Achiz Silonitæ, Semei  
et Jebu, exstare scriptum est in libro Regum. Pro-  
pæte autem hi sunt qui prophetias suis conscri-  
psere, quæ jam non reperiuntur.

Ter mille psalmi Davidis in Paralipomenis, esse  
dicuntur: e quibus novem quingquaginta duntaxat  
ab amicis Ezechie regis selecti, reliqui autem  
absconditi fuere. Quinque millia Proverbiorum

veri temporibus edita fuit versio Symmachi, poste-  
rior haud dubio erit Theodotionis Versio, quæ  
sub Commodo adornata fuit. Hæc fusiis Petavii  
in notis ad Epiphanium, p. 398.

(41) Reg. καὶ τοὺς συναρέτας μηνύων. In prius  
editis κεχρηται male, μηνύων. Reg. ibidem subse-  
quitur, ἐκδόσιν ἴδων ἐποίησάτο τῆς Γραφῆς, Κομῶδου  
τῆν Ῥωμαίων βασιλείαν ἰθύνοντος. Quæ sequuntur  
in Reg. omnino ab his discrepant, quod ad verba  
attinet, quare ea solum adnotabimus, quæ diversam  
preferunt sententiam.

(42) Reg. τῆ κατὰ τὸν Ἄκτιον διακρίσιν. Editi  
male, τῆ πρὸς ἀρκτίος. Epiphanius, τῆ πρὸς Ἄκτιν.

(43) Hæc non habentur apud Epiphanium, quia  
eis solum editiones ille commemorat, quæ in Hexa-  
plis Origenis locum habuerunt.

(44) Hæc habentur in mss. Reg. 228. Græcæ fol. 4,  
verso, et edita sunt a Cotelerio in notis ad Patres

A καὶ ἐκ δευτέρου περιτέμνεται. Καὶ πρὸς διαστροφήν  
τῶν Σαμαρειτῶν ἐρμηνεύει καὶ αὐτὸς τὴν θείαν Γρα-  
φὴν ὑπὸ Σεβήρου τοῦ βασιλέως μετὰ νε' ἔτη τῆς τοῦ  
Ἄκυλα ἐρμηνείας.

Τετάρτη ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος τοῦ Ἐφεσίου.  
Οὗτος, τῆς αἰρέσεως Μαρκίου τοῦ Ποντικῶ ὄν,  
μηγῶν τοὺς τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ (41), ἤρμηνευσε καὶ  
αὐτὸς ἐπὶ Κομῶδου τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ,  
πρὸς διαστροφήν τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως.

Πέμπτη ἐρμηνεία ἐστὶν ἡ ἐν πῆθις εὐρεθίσα κα-  
κρομένη ἐπὶ Ἀντωνίνου βασιλέως τοῦ Καρακάλλα  
ἐν Ἱερῶν παρὰ τινος τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ σπου-  
δαίων.

Ἐκτη ἐρμηνεία ἐστὶν ἡ ἐν πῆθις εὐρεθίσα καὶ  
αὐτὴ κακρομένη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας πα-  
θὸς ἐν Νικοπόλει τῆ πρὸς Ἄκτιον (42) ὑπὸ τινος τῶν  
Ἱριγίνους γνωρίμων.

Ἐβδόμη πάλιν καὶ τελευταία ἐρμηνεία ἡ τοῦ ἁγίου  
Λουκιανῶ τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ μάρτυρος, ὅστις  
καὶ αὐτὸς ταῖς προγεγραμμέναις ἐκδόσεσι, καὶ τοῖς  
Ἑβραϊκοῖς ἐντυγῶν, καὶ ἔποιευσας μετὰ ἀκριβεῖας  
τὰ λείποντα, ἡ καὶ περιττὰ τῆς ἀληθείας ἤμματα,  
καὶ διορθωσάμενος ἐν τοῖς οἰκείοις τῶν Γραφῶν τό-  
ποις, ἐξέδοτο τοῖς Χριστιανῶς ἀδελφοῖς· ἦτις δὴ καὶ  
ἐρμηνεία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ  
ἁγίου Λουκιανῶ, τὴν γενομένην ἐπὶ Διοκλητιανῶ  
καὶ Μαξιμιανῶ τῶν τυράννων, ἔχουσα τὸ ἰδιόχρονον  
αὐτοῦ τῆς ἐκδόσεως βιβλίον, εὐρέθη ἐν Νικομηδείᾳ  
ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ μεγάλου παρὰ Του-  
δαίως ἐν τοῖσιν πυργίσκῳ περικεχρισμένῳ κονιάματι  
εἰς διαφύλαξιν (43).

*Τίνα ἐστὶ τὰ μνημονεύμενα ἐν ταῖς γραφαῖς βί-  
βλια ὡς ἔντα, οὐχ εὐρεσκόμενα δὲ (44).*

78. Nathán καὶ Ἀδδῶ, καὶ Ἄχια τοῦ Σιλωνίτου,  
καὶ Σεμει, καὶ Ἰηοῦ, ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Βασιλείων  
γέγραπται εἶναι βιβλία· προσφῆται δὲ οὗτοι εἰσιν,  
οἱ γεγράμμαι περὶ ὧν προφήτευσαν· ὁ οὐχ εὐ-  
ρίσκειται.

Ἐπιπλοὶ τρεπλῶν λέγονται ἐν Παραλειπομέ-  
ναις (45) εἶναι τοῦ Δαβὶδ, μόνους δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς  
ρν' ὑπὸ τῶν φιλῶν Ἐζέχου τοῦ βασιλέως ἐξελέ-  
χθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἀποκεκρύφθαι. Πεντακισχίλιαι

D primi sæculi p. 339, eorumdem exemplar sua manu  
ex Baroniano codice descriptum nobis transmisit  
vir clarissimus Jacobus Mill. principalis collegii  
Sancti Edmundi Oxoniensis, qui non pauca alia  
nobis perhumaniter officia contulit, confertque in  
dies, rogantibus. In prius editis nonnisi Latine le-  
gebantur. Porro in manuscripto Reg. sub hoc titulo  
habetur: Ἰωσήφου ἐκ τοῦ ὁπομνηστικῶ κειρ. ρνγ'.  
Ex Josephi Commentario caput 158. Exstat autem  
Josephi hujus viri Christiani ὁπομνηστικῶν, pluri-  
bus constans quæstionibus in Bibliotheca Cantabri-  
giensi, citaturque a Patritio Junio in Notis ad Epi-  
stolam Clementis. Cæterum, ut existimamus, et  
Josepho hæc mutuatus est Scriptor hujusce operis,  
ut superiora ex Epiphanio. In Baroc. sic legitur ti-  
tulus. Τίνα ἐστὶ τὰ μνημονεύμενα ἐν ταῖς γραφαῖς  
βιβλία, οὐχ εὐρεσκόμενα.

(45) Baroc. ἐν Παραλειπομέναις.



παροιμίας ὑπὸ Σολομῶντος ἐκδεδοσθαι. φησὶν ἡ τῶν Ἀ  
 Παραλειπομένων Γραφή (46)· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ νῦν ἢ  
 μὲν αἱ ἐκκλησιαζόμεναι. Τὸ Ἄσμα ἐξ ἁμάτων  
 πλειόνων τῶ μυστικῶν ἐξελέχθη ἐπιγεγραπται. Ἰώ-  
 σηπος δὲ ἱστορεῖ δύο βιβλία προφητείας τῶν προφη-  
 τῶν (47) Ἰεζακιῆ γεγραμῆσαι· ἐν δὲ μόνον ἐπιγινώ-  
 σκομεν εὐρίσκεισθαι.

(46) Βαροκ. ἐκδεδοσθαι ἡ τῶν Παραλειπομένων λέ-  
 γει Γραφή.  
 (47) Βαροκ. Ἰώσηπος δὲ ἱστορεῖ δύο βιβλία τῶν

edita a Salomone tradit Paralipomenorum Scriptu-  
 ra : sed nulla jam exstant quam ea quæ recipit  
 Ecclesia. Canticum mysticum, ex compluribus  
 canticis selectum esse ipsa fert inscriptio. Josephus  
 vero tradit Ezechielem prophetam duos prophetiæ  
 libros conscripsisse : scimus autem unum dumtaxat  
 reperiri. (Itaque hæc omnia per impiorum Ju-  
 dæorum amentiam et incuriam interiisse, mani-  
 festum est.)

προφητῶν, τῶν προφ. Præstat Regii lectio, Porro  
 quæ uncinis includuntur Latina, nusquam Græce  
 reperimus, sed ex prius editis huc transtulimus.

## ADMONITIO IN DISPUTATIONEM CONTRA ARIUM.

**157 I.** *Præmissis iis operibus quæ nostro doctorumque judicio aperta νοθείας vel γνησιότητος non habent in-  
 dicia, ea jam editus, quæ falso Athanasii præferre nomen liquidius comprobatur. Primum in editis occurrit  
 disputatio contra Arium in concilio Nicæno. Opus jam pridem a viris doctis Athanasio abjudicatum. Libet  
 autem hic apponere, quæ ad calcem editionis Commelinianæ a Petro Felckmanno adnotata sunt in variis  
 lection. p. 21. Inscriptio, inquit, hujus disputationis in codice Augustano est : Διάλεκτις ἐν τῇ κατὰ Νί-  
 καταν συνόδῳ πρὸς Ἀρειανόν. Sequentia vero desunt, ut et iu Basil. et Anglic. codd. Et præterea eadem  
 etiam in tempore fallunt. Nam quod dicitur, Nicænam synodum habitam anno Christi 310, id verum esse  
 nec potest : siquidem ea, coss. Juliano et Paulino, sive cæpta, sive finita est, ut patet ex Socrate lib.  
 Hist., cap. 13, Græc. Reg. edit. et ipsis Actis Nicænis nuper Luticiæ editis, et Alphonso Pisanio libro  
 secundo et tertio De synodo Nicæna.*

At illi coss. fuerunt circa annum 20 imperii Constantini Mag. hoc est, (variant enim auctores) inter  
 annum Christi 325 et 329. Quare fieri non potest, ut is annus decimus fuerit supra trecentessimum.  
 Præterea nec id quod dicitur, Alexandrum egisse jam tum episcopum Byzantii, quomodo verum esse  
 vixit, video : cum, ut patet ex historiis et ipsis Actorum Nicæno. um subscriptionibus, Alexander pres-  
 byter et legatus fuerit Metrophanis episcopi Constantinopolitani. Videatur de hac re Alphonso Pisanus  
 de concilio Nicæno pag. 71, 72, 323 et 329, et Acta Nicæna, part. II.

Equidem non dubito Athanasium nostrum varios conflictus habuisse cum Ario in synodo Nicæna,  
 quando Cyrillus Alexandrinus alicui (48) refert eum in Nicæna synodo omnibus admirationi fuisse, et  
 Alexandro episcopo quasi viæ ducem ad omnia : imo editus est jam pridem a M. Crusio Catalogus Bi-  
 bliothecarum apud diversos Græcos Constantinopoli degentes, in quo refert, apud Illustriss. principem  
 Jacobum Marmoretam, haberi orationes dialecticas Athanasii episcopi Alexandrini, quibus disputavit  
 Nicæna in prima œcumenica synodo contra Arium coram imp. Constantino Magno. Verum an hæc, de  
 qua hic, disputatio, aut de illarum numero, aut omnino Athanasii sit, video doctos non immerito du-  
 bitare. Quidquid sit nostri codices omnes magno consensu tribuunt eam Athanasio.

**II.** *Hæc Felckmannus, qui prius editorum titulum respicit, ubi sic legebatur : Διάλεκτος ἐν τῇ κατὰ Νί-  
 καταν συνόδῳ πρὸς Ἀρειον ἐν ἑταί τῆς θείας σαρκώσεως τ' ἐν ἡμέραις τοῦ εὐτεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου,  
 καὶ τοῦ μακαρίου Πάππα Σιδήστρου, καὶ ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξάνδρου. Quod autem habet ille de Dia-  
 logis Athanasio attributis, fusc a nobis alias pertractatum est. Hunc vero quod spectat Dialogum, constat  
 primo esse supposititium : tum ex styli genere, quod ab Athanasiano, mirum quam abhorreat ; tum ex argu-  
 mentis plerumque invalidis, ne umbram quidem Athanasianæ ἐνεργείας referentibus. Quare nec in antiquis  
 Athanasii operum collectionibus comparat, nec ab antiquorum aliquo laudatur, quod sciamus quidem. Nec  
 ideo quidquam in adversum dubii nascitur, quod, ut ait Felckmannus, omnes codices illum Athanasio tri-  
 buant. Nam ubi semel ab auctore, Athanasii nomen accepit, hinc consequitur, ut a librariis deinceps omni-  
 bus autographo hærentibus, Athanasii nomen præpositum fuerit.*

**III.** *Porro male jacet in titulo : Dialogus in concilio Nicæno cum Ario habitus : palam quippe est vel ex  
 ipso operis initio, non in concilio admissam dici disputationem, sed in diversorio quodam : neque cum Ario  
 hic colloquium habetur, sed cum Ario sequace. Quæ vero sequuntur in prius editis, de tempore Nicænae sy-  
 nodi, etc., in maximis codicum parte non comparent, ideoque illa expungere visum est.*

(48) Cyrill. tom. V, part. II, Epist. 4 ad monach. Ægyptics, p. 4.

## 158 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΔΑΧΟΓΟΣ ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΝΙΚΑΙΑΝ ΣΥΝΟΔΩ ΠΡΟΣ ἈΡΕΙΟΝ (49).

## S. P. N. ATHANASII

DISPUTATIO HABITA IN CONCILIO NICÆNO CONTRA ARIUM.

1. Dei providentia, charissimis fratribus comitatus, properabam ad desideratos mihi Dei servos. Cum autem propter corporis infirmitatem lente incederem, una cum illis Dei servis, interrogavit me quidam ex via conitibus de hac Domini sententia; « Pater meus qui misit me, major me est »<sup>17</sup>. Hæc sciscitanti sic respondi: « Istam questionem modo intermitte, fratrum dulcissime: postquam autem, Deo permittente, domum renigraverimus hac de re disseveremus, quam accuratissime. » Hæc ubi dixeram, in corde meo subito orobitur pietatis instinctus, sicque mecum loquebar: haud sine causa beatus Paulus Timotheo suo discipulo hæc scripsit: « Exerce teipsum ad pietatem »<sup>18</sup>. Vere enim pietas erga Numen divinus thesaurus est bonis refertus, quæ nec loqui nec conjectare possumus. Mecum item reputabam, magnificum quiddam et augustum esse pietatem, quæ se aduentem possit salvum facere. Venit quoque mihi in mentem parabola illa Domini ræi Jesu Christi, quæ significatur beatam pietatem magnam aliquid esse, et omni immortalium divitarum genere abundare, raroque inter homines reperiri, nisi vix pauci e multis, quimente veritatis studiosa, incorruptam ejus pulchritudinem consequantur. Nec vero illi virtute sua amabilem ejus conspectum adepti sunt, sed suo in Deum amore, crebrisque precibus donum illud a Deo obtinere, ut æternum gaudium in sinum recipiant, qui eximiam illius dignitatem contemplantur.

τὴν ἐπέροστον ταύτης ἔψιν· ἀλλὰ τὴν πρὸς Θεὸν φιλίαν στείλασθαι, συχνὰς λιταῖς χρησάμενοι, εὐχόμενοι τούτου παρὰ τοῦ Θεοῦ δῶρον, ὅπως αἰδίον χαρὰν ἐνστερνίσανται οἱ κατοπιριζόμενοι τῷ ὀρατότατον (56) ταύτης ἀξίωμα.

2. Ait Dominus: « Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, gaudet, deinde abit, et vendit omnia quæ ha-

<sup>17</sup> Joan. xiv, 28; xii, 49. <sup>18</sup> I Tim. iv, 7.

(49) Sic Regius codex, Augustanus vero, διὰ λέξεις ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ πρὸς Ἀρειανόν. *Disputatio habita in concilio Nicæno adversus Ariamum*. Basilium et Anglic. : Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας διὰ λέξεις ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ, etc. Sic item Felc. 2 et editi, sed perperam addunt, ἐν ἔτει τῆς θείας σαρκώσεως τ', ἐνημέραις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ μακαρίου πατρὸς Σιλβέστρου, καὶ ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξάνδρου. Anno divine Incarnationis trecentesimo decimo, tempore pii imperatoris Constantini, et beati vapore Silvestri, et episcopi Byzantii Alexandri.

A 1. Τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ἀπήειν προσεληλυθὸς σὺν τοῖς φιλότατοις μου ἀδελφοῖς πρὸς τοὺς ἔμοι ποθούμενους τοῦ Θεοῦ δούλους (50). Ἦρέμα δὲ πως βαδίζοντα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθενείαν ἅμα τοῖς περιετρημένοις τοῦ Θεοῦ δούλοις, ἤρατό (51) μὲ τις τῶν συμπορευομένων μοι ἀνδρῶν περὶ τοῦ Κυριακοῦ βήτου τοῦ φάσκοντος· « Ὁ Πατὴρ μου ὁ πέμψας με μεζῶν μου ἐστίν. » Κἀγὼ φημι πρὸς τὴν ψῆσιν, ἣν προσεγγόχην· « Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπίσχευε τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, γλυκύτατε ἀδελφῶν· ἐπάν δὲ (52), Θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἐν τοῖς οικείοις ἐπαναξεύξομαι, τὴν ἐξέτασιν τοῦ κεφαλαίου ἀσφαλτοτάτην ποιήσομεθα. Κἀμοῦ τούτου εἰρηκότος, ἀφνιδίως τις κατοχὴ τῆς εὐσεβείας γίνεται ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἔλεγον δὲ ἐν ἑμαυτῷ· Ὁὐκ ἀσκόπως ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστελλῶν τῷ ἐαυτοῦ μαθητῇ Τιμοθέῳ ἔγραψε· « Γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. » Ἀληθῶς γὰρ θεὸς θησαυρὸς (53) ἀβήρητων καὶ ἀνεκτάστων ἀγαθῶν πεπληρωμένη τυγχάνει ἡ εἰς τὸ Κύριον εὐσέβεια. Ἐλεγον δὲ ἐν ἑμαυτῷ κατὰ θάνατον, ὅτι μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβόρος (54) ἐστὶν ἡ εὐσέβεια, καὶ δυναμένη σώσαι τὸν προσπελάσαντα τῇ ἐαυτῆς εὐπρεπειᾷ.

B Ὑπεισθε δὲ με καὶ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ παραβολὴ περὶ τῆς μακαρίας εὐσεβείας, ὡς μεγίστη τις καὶ πάντων ἀμβροσίων (55) πλοῦτων πεπληρωμένη τυγχάνει, καὶ σπανίως εὐρίσκειται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ἅρα ἀπὸ τῶν πολλῶν ὀλίγα μόλις φιλαλήθῃ γινώμη κατατύχῃσι τοῦ ἀφάρτου κάλλους αὐτῆς. Καὶ οὗτοι δὲ οὐκ ἴδια δυνάμει κατελήφασιν

C 2. Θεστὸν ὁ Κύριος· « Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὗρὼν ἄνθρωπος ἐχάρη, εἶτα ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα (57),

(50) Anglic. φίλους, et secunda manu δούλους.

(51) August. ἔρατο. Mox in Anglic. μὲ δεστ.

(52) Δὲ δεστ in Aug. Mox Angl. ἐπαναξεύξαντες ἐχομεθα τὴν. Aug. ἐπαναξεύξομεν.

(53) In Aug. θεὸς θησαυρὸς δεστ.

(54) Aug. Ἐλεγον δὲ ἐν ἐαυτῷ, μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπίβ.

(55) Edit. Comm. ἀμβροσίων. Ibid. πλοῦτων, δεστ in Reg.

(56) Anglic. Aug. et Felc. 2, ὀραίων. Paulo post,

Aug. Θεστὸν γὰρ ὁ Κύριος.

(57) Πάντα δεστ in August.

δσα έχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. » Εἶτα ἄλλοτε ἐστὺς ἐν τῇ καρδίᾳ μου, προσευχάμενος μοι προσηύχων, καὶ φησὶν· Ἄνθρωπε, εἰ καὶ πολλὰ σου εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι, κράτει ἰσχυρῶς (58) τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν. Διὰ γὰρ ταύτην, καὶ ἡ ἀρεσις τῶν ἁμαρτιῶν παρὰ Θεοῦ δίδεται, καὶ θάνατος νικᾶται, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἄνθρωπος εἰσελάσει ἄριστα δυνάσεται. Πρὸς δὲ τοῦτοις εἰς ὑπόμνησιν εἰληφα καὶ τὸ, « Οἶδεν ὁ Θεὸς εὐσεβεῖς ῥύσθαι, ἀνόμους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους αἰωνίῳ πυρὶ. » Καὶ γὰρ ὁ ἄνομος οὗτος τυγχάνει καὶ ἀσεβῆς· ἐκ δὲ τῆς ἀσεβείας ἁμαρτία γίνεται. Μητέρα οὖν πάντων τῶν κακῶν ἡ ἀσέβεια, τῆσδε δὲ ψεκτῶν ἀπάντων ἡ ἀνοια τυγχάνει. Μακάριος οὖν ὁ τῆς εὐσεβείας υἱός, ὅτι οὗτος υἱὸς Χριστοῦ κληθήσεται.

3. Ἀδρόν δὲ ἐπέστημεν τῷ τόπῳ ἐνθα ἤμεν τὴν ὁμῆν πεποιτημένοι, καὶ περιτυγχάνοντες τοῖς γησιόσις, ἀσμένως διετελούμεν ἅπαντες ἡμεῖς τε, ὅτι ἡκυθόμεν τοὺς ἁγίους θεάσασθαι, ἐκεῖνοι δὲ, ὅτι ἀδελφούς ἐώρακασι. Κοινωνοῦντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ πολὺ τῶν ἀνηκόντων τῇ σεβασμιωτάτῃ θρησκείᾳ μετὰ πολλῆς εὐταξίας καὶ φειδῶς, αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς βίτης τοῦ χριστομάχου Ἀρείου θηρίον ἀνθρώπομορφον εἰσεπέδησε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς βραχὺ ἔπαρσασθήμενος τῶν εὐσεβείας ῥημάτων, μὴ θυνάμενος φέρειν, ἔειπε τοιαῦτα· « Διδάξατέ με τὴν ὑμετέρων δόξαν, ἢ διδάξω ὑμᾶς τὸ ἐμὸν φρόνημα. » Ἐγὼ δὲ ἀπεκρινόμενος πρὸς αὐτόν· « Μὴ πάντας προσκαλοῦεις ζήτησιν· μεγάλοι γὰρ εἰσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ βούλει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς μὲ τὸν συμκράτατον μόνον συνεξέσασαι, ἤδιστα ἐγὼ σοι τοῦτο παρέξω περὶ τοῦ ζητήματος. Προσάγαγε πρώτους τὴν πρῶτασιν· μόνον φιλαλήθως ποιήσωμεν τὴν συνεξέτασιν, καὶ μὴ φιλονεικώτερον πρὸς τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ πλεῖστον θεόπνευστα βήματα διατεθώμεν. »

4. ἈΡΕΙΟΣ εἶπεν· Ἐμὸν δοκεῖ προηγουμένως ὀρθῶσθαι ὅφ' ἑκατέρων ἐμοῦ τε καὶ σοῦ εἰς τὰ ζητούμενα, ἑκαστὸν τε ἡμῶν ἐκβεβαίαι, ἃ φρονεῖ περὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐν ἐπιτομῇ, ὅπως κατὰ σκοπὸν πέμπωμεν τοὺς λόγους, καὶ μὴ εἰς κινδὸν ποιησώμεθα ἄμικλλαν λόγων, φανερά τε ἢ ἢ ἐπικρατούσα δόξα ὁμοίως τε καὶ ἡ καθαιρουμένη. Περὶ γὰρ πίστewς βουλομαι ζητῆσαι πρὸς σέ, ἐπειδὴ μάλιστα ἀπίχθω ὀρθῶς μὴ ὁμιλοῦμεν ὁμῶν περὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστewς καὶ εὐσεβείας.

5. ἈΘΑΝΑΣΙΟΣ εἶπεν (59)· Θεοπεπῶς πάντα σοι εὐρέπιστα· ἐγὼ δὲ ὁ φρονῶ, φημὶ ἐν ἐπιτομῇ πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, αἰεὶ ὄντα Θεὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Θεὸν (60) Λόγον, τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι συνπαρχει τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ ὅτι ἴσος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τυγχάνει, καὶ ὅτι ἰσότημὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ πάρασιν πανταχοῦ τῇ θεότητι

<sup>58</sup> Math. xiii, 41.

(58) Reg. κρατεῖ εὐσεβῶς. Mox Basil. et Reg. καὶ παρὰ Θεοῦ. Mox Reg. καὶ βασιλείαν. Mox, ἄριστα, deest in August.

bet, et emit agrum illum <sup>59</sup>. » Deinde quasi stans ipse in corde meo, sic me leviter alloquebatur : Homo, et si multa sint peccata tua, constanter retine sinceram in Numen pietatem. Ob hanc enim Deus peccata condonat, mors vincitur, optimeque poterit homo in regnum caelorum pervenire. Præterea, illud quoque commemini : « Novit Deus pius liberare, iniuciosos vero servare in diem iudicii, æterno igne puniendos. » Nam qui iniucus est, idem est et impius : ex impietate vero nascitur peccatum. Itaque mater omnium malorum est impietas, nutrix autem vituperabilium omnium est amentia. Quapropter beatus pietatis filius, quia hic filius Christi vocabitur

3. Interim vero ad locum, quo tendebamus, sine mora devenimus, ibique germanos nacti, multo <sup>159</sup> omnes gaudio perfruebamur, nos quod digni habiti fuisset, qui sanctos videremus, illi quod fratres conspicerem. Cum autem inter nos colloqueremur, nec pauca, quæ veneranda admodum religioni congruerent, multo cum ordine et modestia dice-reus, ecce subito ex radice Arii Christo infensi, bellua humanam mentia speciem in nos insillit, cumque aliquantis per pietatis verba audisset, eorum impatiens, ita cœpit loqui : « Aut me vestram docete sententiam, aut ego quid sentiam vos docebo. » Cui ego : « Ne omnes ad disputandum provoca ; magni enim sunt in domo Dei. Sin autem in præsentia mecum tantum, qui minime sum velis disputare, ad id me tibi libentissime offero. Profer primus propositionem : sed ita nos geramus, ut solo veri amore disseramus, nec divinis verbis, quæ a nobis nutuo afferenda sunt, pertinaciter repugnemus. »

4. ARIUS dixit : Mihi in primis necessarium videtur, ut uterque nostrum, id de quo nobis agendum est, definiamus, breviterque exponamus, quæ nostra sit utriusque opinio de Deo, de Christo, et de Spiritu sancto : ut scopus sit aliquis nostris sermonibus, nec inaniter verbis digladiemur, pateatque quemam vicerit sententia, et quemam eversa fuerit. Tecum enim lubet de fide disceptare, maxime cum audiverim vos non recte de vera in Deum fide et pietate disserere.

5. ATHANASIUS respondit : Omnia, ut Deum decet, optime digessimus : ego vero quæ mea sit sententia, paucis dicam. Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, qui semper sit Deus Pater. Et in Deum Verbum Unigenitum Dei Filium, eumque, simul cum proprio Patre existere, Filium item esse ex substantia Dei et Patris, Filium Patri æqualem esse, Filium ejusdem ac Deum esse dignitatis, ipsamque una cum Patre presentem ubi-

(59) Regius hic et deinceps omittit εἶπεν.

(60) Regius omittit Θεόν.

que esse divinitate, omniaque complecti sua substantia, nec ab ulla re contineri Filium Dei, sicuti nec Patrem ejus. Et in Spiritum sanctum, quem credo esse Patris substantie, simulque æternum cum Patre et Filio. Verbum dico in carne advenisse.

6. Ar. Credo et ego in unum Deum æternum, et Filium ejus quem ante sæcula creavit Deus, et Filium fecit. Qui Filius cum omnia quæcunque habet, non haberet, ea a Deo accepit: quod non sit item Filius Patri æqualis, nec ejusdem ac ille dignitatis, sed ut res facta, gloria et virtute Deo sit inferior. Et in Spiritum sanctum, qui a Filio factus est. En qua ego sentio.

7. Ath. Jam cum omni arte ordine disputationem. Video enim te magnis malis detineri: quam tu nos, ipse aggressus reos esse velles, quasi non recte de Patre, et Filio, et Spiritu sancto sentiremus. Ar. Quomodo dicis Deum semper Patrem, qui cum solus esset Deus, sua voluntate creavit Filium suum, quemadmodum scriptum est?

Ath. Ubinam scriptum est solum esse Patrem? Ar. Apud Paulum apostolum ita scribentem: « Nobis vero unus Deus ex quo omnia ». Ath. Lege quæ sequuntur Apostoli verba: ait enim, « Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. » Ar. Vides Filium ministrum, non autem per se opificem esse, ut ipse de se ait: « Nisi quid viderit Patrem facientem: quæ enim Pater facit, hæc et Filius facit ». Attende quomodo minister non autem creator sit Filius. Ath. 160 Vide: noli cum veritate pugnare. Nam quod putas a Paulo de Deo Patre esse dictum, idem de Filio ab ipso dici reperies. Hæc sunt enim ejus verba: « Et ipse posuit in Ecclesia, primum apostolos, deinde prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et magistros, ad perfectionem populorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: ut jam non simus parvuli, nec fluctuantes circumferamur omni vento doctrinæ, in alea hominum, in astutia ad inducendum in errorem: sed veritatem sectantes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus: ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem commensuram submistrationis », etc. Vides eandem vocem de Patre et Filio communiter dici, quam tu de solo Patre intellexisti?

συμπαρολογούμενον και συμβιβαζόμενον διὰ πάσης αἰώνων κοινῶς κατηγορεῖται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ οὐ μονομερῶς περὶ Πατρὸς ἐξελίξας;

10 I Cor. vii, 6. 11 Joan. v, 19. 12 Eph. iv, 41-16.

(61) Reg. et Aug. τῆς τοῦ Πατρὸς. Cæteri et editi τοῦ omitunt.

(62) Sic Reg. At alii et editi, ἔκτισεν ὡς Θεὸς.

(63) Aug. ἀλλὰ πολὺ λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τε καὶ δυνάμεως, ὡς ποίημα. Ed. vero, ἀλλ', ἀπολείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ὡς ποίημα, λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως.

Α τι, καὶ ὅτι πάντα περιέχει τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ περιέχεται ὑπὸ οὐδενὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι τῆς τοῦ Πατρὸς (61) ἐστὶν οὐσίας, καὶ συναΐθιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τυχάνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὸν Λόγον φησὶ ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι.

6. Ἄρ. εἶπεν· Πιστεύω κἀγὼ εἰς ἕνα Θεὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ὃν πρὸ τῶν αἰώνων ἔκτισεν ὁ Θεός (62), καὶ Υἱὸν ἐποίησε. Καὶ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Υἱός, μὴ ἔχων ἑλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι οὐκ ἴσως ἐστὶν ὁ Υἱός, οὐδὲ ἰσοτιμος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ πολὺ λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ὡς ποίημα (63), λείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι. Ἰδοὺ κἀγὼ ταῦτα φρονῶ.

7. Ἄθ. εἶπεν· Λοιπὸν μετὰ πάσης ἐπιστημῆς, ἀρχὴ τῆς ζητήσεως (64) ὄρω γὰρ σε ἐν μεγάλοις κακοῖς ἐνεχόμενον, εἰ καὶ τὰ μέγιστα (65) οὐ παρελθὼν ὑπὸ αἰτίαν ἡμᾶς ἐποίησας, ὡς μὴ ὀρθῶς φρονούντων ἡμῶν περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεῦματος. Ἄρ. εἶπεν· Πῶς φησὶ τὸν Θεὸν αἰὲν Πατέρα, ἔξ ἁμῶν Θεὸς ὢν (66), βίβη βουλῆσαι ἔκτισεν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. Ἄθ. εἶπεν· Ποῦ γέγραπται, ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ Πατὴρ; Ἄρ. εἶπεν· Παρὰ Παῦλον τῷ ἀποστόλῳ· φησὶ γάρ· « Ἡμεῖς ἐκ εἰς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. » Ἄθαν. εἶπεν· Τὰ ἐπιόμενα ἀνάγκη τοῦ Ἀποστόλου βῆται, εἴη γάρ· « Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὃς οὐ τὰ πάντα. » Ἄρειος εἶπεν· Ὁρᾶς, οὐ ὑπουργός ἐστι, καὶ οὐκ αὐτοῦργός ὁ Υἱὸς καθὼς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔλεξεν·

« Ἐκ μὲ τί βλέπῃ; τὸν Πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἔν ὁ Πατὴρ ποιεῖ (67), ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ. » Πρόσθε· πῶς ὑπουργός καὶ οὐ δημιουργός ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἄθ. εἶπεν· Ὅρα· μὴ μάχου πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι γὰρ τοῦ Παύλου βῆται δουκίς κρατεῖν περὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εὐρήσκει παρ' αὐτῷ τῷ Ἀποστόλῳ λεγόμενον· φησὶ γάρ· « Καὶ αὐτὸς ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καθαρισμὸν τῶν λαῶν, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι κατανήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἁπλὴν τέλει, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νηποῖαι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβέτῃ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ (68) πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός· ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα ἀρῆς τῆς ἐπιχορηγίας, » καὶ τὰ ἔξης. Ὁρᾶς, οὐ ἡ

μονομερῶς περὶ Πατρὸς ἐξελίξας;

(64) Reg. et Aug. συζητήσεως.

(65) Aug. ἐν μεγάλοις ἐνεχόμενον εἰ καὶ μέγιστα.

(66) Aug. ὡς μόνος πατήρ.

(67) Reg. et Anglie. ποιεῖ. Editi et alii ποιεῖ.

(68) Reg. ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων πανουργίᾳ.

8. *Ar.* εἶπεν· Καλῶς ἐμνημόνευσας περὶ τούτου ἄν τῃ περικοπήν τοῦ Ἀποστόλου· ἄλλ' ἐγὼ ἀξιόπιστότερον ἤγομαι τυγχάνειν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ τὸ προειρημένον Κυριακὸν ὑπ' ἐμοῦ λόγον. Ἐφη γὰρ ὁ Κύριος, μὴ δύνασθαι ἀφ' ἐαυτοῦ ποιεῖν οὐδὲν, ἐάν μὴ τι βλάψῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Ἄθ. εἶπεν· Τί ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ; Ἄρ. εἶπεν· Οὐρανὸν, γῆν, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καθὼς γέγραπται. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν λοιπὸν ἔστιν ἀποδειχθῆναι (69) παρὰ σοῦ, τοίους οὐρανούς, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν πρώτῃς, εἴθ' οὕτως ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ἑωρακίως ἐποίησεν ὁμοίως τῷ Πατρὶ αὐτοῦ. Ἄρ. εἶπεν· Ἀθέμιτον ἤγομαι τυγχάνειν τὸ εἶπεν, πρώτον κόσμον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδημιουργῆσθαι, ἔτερον δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, δεύτερον μὴ δυναμένου ἀποδειχθῆναι, καταδῆλον ὄντος τοῦ πράγματος παρὰ πάντων, ὅτι εἰς τυγχάνει ὁ ἐρώμενος κόσμος. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ἀφ' ἐαυτοῦ δημιουργεῖ ὁ Υἱὸς τὸ πᾶν. Ἄρ. εἶπεν· Παρκαλῶ, ἐπέμοι, πῶς ἀφ' ἐαυτοῦ; Οὐκ ἔστι δὲ ὃς λέγει τούτο. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ σοφὸς τὴν βουλήν αὐτοῦ πῶς εὐρίσκει; Ἄρ. εἶπεν· Ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. Ἄθ. εἶπεν· Χριστὸς εἶ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία τυγχάνει κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ ἡ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Ὁμολογουμένως Χριστὸς θεοῦ (70) δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. Ἄθ. εἶπεν· Ἡ σοφία οὐ μὴ ἀλλάγηθεν σοφίζεσθαι; Ἄρ. εἶπεν· Μὴ γένοιτο! Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ἀφ' ἐαυτῆς πάντα ὡς σοφία πράττει; Ἄρ. εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Οὐκοῦν ὁ Πατὴρ οὐδὲν ἐδημιούργησεν; Ἄθ. εἶπεν· Ἄκουε, καὶ μὴ προπετῶς λάλει (71), ἀ μὴ θέμις μῆτε λέγειν, μῆτε ἀκούειν, ὡς μὴ δυναμένου τοῦδε μετατρέφει τὰ τοιαῦτα. Πλὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁδὸς μοι λόγον περὶ οὗ ἐπερωτῶ. Ὁ δυνατὸς πῶς αὐτουργεῖ; Ἄρ. εἶπεν· Ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ τὸ πᾶν πράττει. Ἄθ. εἶπεν· Χριστὸς δὲ ἀραρῶς θεοῦ δύναμις κοῦν Χριστοῦ δυνάμεις ὄντος τοῦ Θεοῦ (72), ἄπειρ ποιεῖ ὁ Πατὴρ.

9. Ἄρ. εἶπεν· Πῶς ἄπειρ δημιουργεῖ ὁ Χριστὸς, ταῦτα δημιουργεῖ ὁ Θεός; Ἄθ. εἶπεν· Ἦ δύναμις ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ κεχώρισται; Ἄρ. εἶπεν· Μὴ γένοιτο! Τίς γὰρ ποτε ἑώρακεν ἀγωνιστὴν πᾶν ἰδίως ἀνδρὶ ὄρμενον, καταμύνας δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; Εἰ γὰρ ἦν τούτο, ἐπ' ἀμφοτέρους ἂν ἐκομισθῆ τὰ βραβεῖα, ἦτοι οἱ στέφανος (73). Ἄθ. εἶπεν· Ὁρθῶς φησὶς. Εἰ οὐν ἐπ' ἀνθρώπου τούτου ἔδωκας, μῆτε δύναμιν κεχωρισμένως τι πράττειν, μῆτε μὴν τὸ σῶμα ἑτέρως ἐνεργεῖν τι, οὕτως ὁ Χριστὸς, δύναμις ὢν πατρική, ἀχωρίστως πάντα, ἀ πράττει ὁ Πατὴρ, πράττει ταῦτα καὶ αὐτὸς (74). Ἄρ. εἶπεν· Ἔστω οὕτω, τὸ ἀχωρίστως δημιουργεῖν τὸν Υἱὸν σὺν τῷ Θεῷ τὸ πᾶν μῆτι δυνατόν καὶ

8. *Ar.* Recte integrum Apostoli locum ac de re protulisti: verum quæ ego commemoravi Domini verba magis digna fide autumo esse quam quæ habet Apostolus. Siquidem ait Dominus nihil se a seipso posse facere, nisi quid facientem viderit Patrem<sup>69</sup>. *Ath.* Quid fecit Deus in principio? *Ar.* Cælum, terram, mare, et omnia quæ in illis continentur, uti scriptum est. *Ath.* Superest igitur ut ostendas quosnam cælos, quamve terram, mare et quæ his continentur, primum fecerit Deus, quam deinde videns Filius, similiter ut Pater fecerit. *Ar.* Nefas dictu puto esse, primum mundum a Deo fuisse conditum, alterum autem a Filio, cum alter mundus demonstrari non possit, quippe cum perspicuum sit omnibus unum hunc mundum spectabilem esse. *Ath.* Igitur Filius a se ipso universum creat? *Ar.* Quæso te, quomodo a seipso? Nemo sane id dixerit. *Ath.* Sapiens ubinam suum invenit consilium? *Ar.* In sapientia sua. *Ath.* Annon Christus Dei virtus et sapientia est, ut docet beatus Paulus<sup>70</sup>? *Ain*, an negas? *Ar.* Sine controversia Christus Dei virtus et Dei sapientia est. *Ath.* Num ergo sapientia aliunde efficitur sapiens? *Ar.* Alsiit. *Ath.* Igitur a seipsa omnia, ut sapientia, agit. *Ar.* Ita se res habet. Num igitur nihil creat Pater? *Ath.* Audi, nec temere loquere quæ nec dicere fas est, nec audire, quasi nemo possit ista tua evertere. Verumtamen jam mihi responde ad id quod te interrogo. Is qui potens est, quomodo ipse per se agit? *Ar.* Omnia virtute sua efficit. *Ath.* Annon vero Christus convenienter Dei virtus existit? *Ar.* Nemo non fateatur. *Ath.* Itaque cum Christus sit Dei virtus, quæ virtus, id est Christus, efficit, eadem efficit Pater.

ὕπαρχει; Ἄρ. εἶπεν· Ὁμολόγηται. Ἄθ. εἶπεν· Οὐ δημιουργεῖ ἡ δύναμις, τοῦτέστι ὁ Χριστὸς, ταῦτα  
9. *Ar.* Qui fit ut quæ Christus efficit, ea Deus efficiat? *Ath.* An virtus sive potentia distinguatur ab eo qui potens est? *Ar.* Alsiit. *Equis enim vidit unquam athletam in luctatione seorsim fortiter se gerentem, et seorsim ejusdem virtutem? Nam si ita esset, ad utrumque certe præmia sive coronas deferre oporteret. Ath.* Recte dicis. Quapropter si id in homine agnoscis, nempe, nec ejus virtutem separatim quid efficere, nec corpus aliud quid agere: profecto Christus, qui paterna est virtus, omnia, quæ Pater efficit, ipse quoque absque ulla disjunctione efficit. *Ar.* dixit, Esto: Filius absque ulla disjunctione universum efficiat simul cum Deo: at

<sup>69</sup> Joan. v, 19. <sup>70</sup> I Cor. i, 24.

(69) Angl. Οὐκοῦν περιλείπεται λοιπὸν ἀποδειχθῆναι.  
(70) Ita Regius. Alii autem et editi omittunt vocem θεοῦ.

(71) Reg. φθόγγου, et paulo post idem, μετατρέφεται.

(72) Ita reg. In aliis et editis. τοῦ deest. Mox

Aug. ἡ δύναμις αὐτοῦ, τοῦτέστι τοῦ Χριστοῦ.

(73) Ita Regius. Alii vero. ἦτοι καὶ στέφανος. Mox August., ἐπ' ἀνθρώπου τούτου ἔδωκας.

(74) Ita Reg. Editi vero omittunt κατὰ. Paulo post Regius, δημιουργεῖν τὸν Θεὸν συναϊδίως καὶ σὺν τῷ Υἱῷ, Aug. τὸν Θεὸν σὺν τῷ Υἱῷ.

**161** nunquid Deo possit æqualis esse, cum ipse A  
 Salvatore audieris hæc dicentem : « Pater meus, qui misit me, major me est? » *Ath.* Interrogabo te: tu vero mihi responde : Num Saluator meus sibi contraria loquitur? *Ar.* Absit : ubique enim sibi ipsi consonat Filius Dei. *Ath.* Quomodo ergo Dominus alibi ait, « Ego et Pater unum sumus? » *Ar.* An Sabellius es? *Ath.* Cur sim Sabellius? *Ar.* Quia Patrem et Filium unum esse dixisti. *Ath.* Ne me calumnieris. Nec enim dixi Patrem et Filium unum esse, sed Dominum dixisse : « Ego et Pater unum sumus. » *Ar.* Atqui hæc ipsa est Sabellii hæresis. *Ath.* Num igitur Dominus qui ait : « Ego et Pater unum sumus, » Sabellius erat. An non omnes Christiani Jesum Filium Dei esse novimus? Tu vero ipsum dicis Sabellium esse et hæresis magistrum? *Ar.* Absit a me ut ita sentiam, sed Saluator de sua cum Patre concordia illa intellexit verba : « Ego et Pater unum sumus. » *Ath.* Cujus causa hæc dixit Dominus, quidve his volebat indicare? suamne, ut putas, cum Patre concordiam, an potius divinitatem, ut recta ratio probat? si concordiam, ut existimas, igitur testes contra Patrem subornabat, ne videlicet a Patre abdicaretur. Quod si verum est; Filius ergo Patrem accusat, quod ingratum se præberit, nec pacta concordie servavit. Quod si ita esse velis, intellige, queso, quo te hujusmodi abducat sententia.

**10.** *Ar.* Verum quid nos vis dicere, num quod Pater et Filius unum sit? *Ath.* Dominus Jesus non ait : « Ego et Pater unum sum, sed unum sumus : » bisque verbis, « unum sumus, » perfectam indicavit dualitatem; et dictione, « unum, » substantiam significavit. Quæ quia non intellexisti, in absurda idcirco incidisti. *Ar.* An non Dominus dixit : « Pater qui misit me, major me est? » *Ath.* At non Saluator dixit : « Ego et Pater unum sumus; » et rursus : « Qui vidit me, vidit Patrem? » Imo Apostolus quoque Filii et Patris æqualitatem disertè his verbis declarat : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit : » *Viden' Filium proprio Patri æqualem esse, non autem minorem?* *Ar.* Magna mihi videtur Scripturarum de re præsentì dissensio. *Ath.* Absit ut homo divinos Deique afflatu scriptos libros audeat calumniari, quasi scilicet non inter se in his omnibus consentiant. Certè omnes Scripturæ, instar æquæ libræ, valde secum consentiunt. *Ar.* Qui fieri potest ut consentiant? Saluator ait : « Pater qui misit me, major me est : » idem rursus ait : « Ego et Pater

ισος είναι τῷ Θεῷ, καθὼς οὐ ἤκουσας τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· « Ὁ Πατὴρ μου, ὁ πέμψας με, μεῖζων μου ἐστίν; » Ἄθ. εἶπεν· Ἐρωτήσω σε· οὐ δὲ ἀποκρίθητί μοι· Ἄθ. Σωτῆρ μου μὴ ἐναντία ἐβθέγγατο ἐαυτῷ (75); Ἄρ. εἶπεν· Μὴ γένοιτο! πανταχοῦ γὰρ σύμφωνος ἐαυτῷ τυγχάνει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἄθ. εἶπεν· Πῶς οὐν Κύριος ἐν ἄλλῃ τόπῳ φάσκει, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν; » Ἄρ. εἶπεν· Ἐν Σεβέλλιος εἶ. Ἄθ. εἶπεν· Διὰ τί εἰμι Σεβέλλιος; Ἄρ. εἶπεν· Ἐπειδὴ εἶπας, Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἐστίν. Ἄθ. εἶπεν· Μὴ καταφύδου μου· οὐ γὰρ οὕτω φημί, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἐστίν, ἀλλ' ὅτι ὁ Κύριος ἔφη· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν. » Ἄρ. εἶπεν (76)· Ἄσχη ἢ αἰρεῖσι Σεβέλλιος ἐστίν. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκ οὐδὲν ὁ Κύριος ὁ εἰρηκός, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν, » Β Σεβέλλιος ἦν; Οὐ πάντες οἱ Χριστιανοὶ Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἴδαμεν; οὐ δὲ Σεβέλλιον καὶ διδάσκαλον αἰρέσεως αὐτὸν φησὶ; Ἄρ. εἶπε· Μὴ γένοιτο μοι τοῦτο φρονήσαι! ὁ γὰρ Σωτῆρ εἶπε περὶ συμφωνίας, ὅτι « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν. » Ἄθ. εἶπεν· Ἐνεκεν τίνος ἔλαξε τοιαῦτα ὁ Κύριος; τί θέλων παραστήσει; τὴν συμφωνίαν κατὰ σέ, ἢ τὴνθεύτητα κατὰ τὸν ὄρθριν λόγον; Εἰ μὴ γὰρ τὴν συμφωνίαν κατὰ σέ, ἄρα μάρτυρας (77) καπεποιούσας κατὰ τοῦ Πατρὸς, μὴ ἄρα ἀθέτησις αὐτῷ γένηται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ὁ Υἱὸς κατηγορεῖ τοῦ Πατρὸς κατὰ σέ, ὡς ἀγνώμονος, καὶ μὴ μόνουτος ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς συμφωνίας τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχει, λοιπὸν νόησον ποῦ σε ἀπάγει τὸ σὸν φρόνημα.

**10.** Ἄρ. εἶπεν· Ἄλλὰ τί ὀθείεις ἵνα ἐπιμωμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἐστίν; Ἄθ. εἶπεν· Ὁ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ εἶπεν, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰμι· » ἀλλ' ἔφησεν, « ἐν ἔσμεν, » καὶ τὴν δὲ διὰ τελείαν παρέστησεν ἐν τῷ λέξει, « ἐν ἔσμεν. » Τὸ δὲ, « ἐν, » τὸ τῆς οὐσίας ἐσημάνει· οὐ δὲ, μὴ νοήσας, εἰς ἀποπίαν ἐχώρησας. Ἄρ. εἶπεν· Ὁ Κύριος οὐκ εἶπεν· « Ὁ Πατὴρ, ὁ πέμψας με, μεῖζων μου ἐστίν; » Ἄθ. εἶπεν· Σωτῆρ οὐκ εἶπεν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν, » καὶ ἄλλιν· « Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα; » Ἄλλὰ μὴν καὶ ὁ Ἀπίστολος τὴν ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ, ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἐκαστοῦ Πατέρα, σαφῶς ἐδήλωσε, λέγων· « Ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήρατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν (78). » Ὅρῳ, ὅτι ἴσος ἐστίν ὁ Υἱὸς τοῦ ἰδίου Πατρὸς, καὶ οὐ μικρότερος; Ἄρ. εἶπεν· Ἀσυμφωνία πολλὰ μοι καταφαίνεται τῶν Γραφῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἄθ. εἶπεν· Μὴ γένοιτο ἵνα ἀνθρωπος κατεῖπη τῶν θεῶν καὶ θεοποιησάτων Γραφῶν, ὡς οὐ μετὰ συμφωνίας ταῦτα πάντα φεβγομένον! Ζυγὸς γὰρ ὡςπερ εἰκατος, οὕτω συμφωνοῦσι πρὸς ταυτάς πᾶσαι αἱ Γραφαί. Ἄρ. εἶπεν· Πῶς συμφωνοῦσιν; Ὁ Σωτῆρ ἔφη· « Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με, μεῖζων μου

\*\* Joan. x, 30. \*\* Joan. xiv, 9. \*\* Philipp. 11, 7.

(75) Ἐαυτῷ δεest in Aug. Mox idem, Μὴ γένοιτο. παρ' αὐτοῦ γὰρ.

(76) Ἄρειος εἶπεν δεest in Aug. In Felc. vero 2, et hæc et sequentia usque ad ἔσμεν.

(77) Augustanus, τὴν συμφωνίαν κατὰ σέ, ἄρα μάρτυρας, ommissis intermediis δὲ ὁμοσελεύτων.

(78) Aug. ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών.

ἔστι· ἢ ἄλλιν ὁ αὐτὸς λέγει· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑμῶν· καὶ ἑτέρως· ἢ ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα· ἢ δι' οὐ σημαίνει τὴν ἀπαράλλακτον αὐτοῦ ἰδέαν, ἣν ἔχει πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα· ὡς καὶ ὁ Παῦλος φησι ἰσον τὸν Υἱὸν (79) τοῦ ἰδίου Πατρὸς τυγχάνειν. Ἄθ. εἶπεν· Ἄνθρωπε, ἄκουε καὶ σῦνός, οὐκ ἀπίστευκα ἐκίνο τὸ κεφάλαιον, τὸ φάσκων (80)· ἢ ὁ Πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μεῖζον μου ἐστίν· ἢ τὸν λοιπὸν κεραλαίων. Ἄρ. εἶπεν· Ἐάν τοῦτο ἀποδείξη, ὅπερ ἀνεχώρητόν ἐστι, τάχα καὶ με ποιήσεις τῷ σὺ φρονήματι ἐπακολούθησαι.

11. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Θεὸς ἐστίν, ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Θεὸς κτισθὲς ὑπὸ Θεοῦ. Ἄθ. εἶπεν· Ἄθ· ὅλας, ἀποκριθῆτι μοι περὶ οὗ ἐρωτώ. Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς πάντα ἐποίησεν, καὶ (81), ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Προκαθόδοιαι, οὐκ πάντα ἐποίησεν, ὡς δύναμις καὶ σοφία τυγχάνουν Θεοῦ. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν πάντα περιέχει τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα, ἤτοι ὁρατὰ ἤτοι (82) ἀόρατα ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός. Ἄρ. εἶπεν· Οὐτως ἔχει. Ἄθ. εἶπεν· Πανταχοῦ οὐν πάρεστι τῇ οὐσίᾳ τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ. Ἐάν εἴπῃς, οὐκ πάρεστι πανταχοῦ, ἔρα μεῖζονα ἐρεῖς τὰ γενόμενα τοῦ δημιουργοῦ. Ἄρ. εἶπεν· Πάρεστι πανταχοῦ. Ἄθ. εἶπεν· Εἰ οὐν παρὸν τυγχάνει πανταχοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πῶς λέγεται τὸ, ἢ Ὁ Πατήρ μου ὁ πέμψας με, μεῖζον μου ἐστίν, ἢ ἀπόδος μοι τὸν λόγον. Ἄρ. εἶπεν· Ἀπορῶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἀξίω, φράσον μοι, τίνα λόγον εἶπεν ὁ Σωτὴρ μεῖζονα αὐτοῦ τὸν Πατέρα; Ἄθ. εἶπεν· Ἐάν μὴ πρότερόν μοι εἴπῃς, ὁ ἔπαρωτό, οὐ μὴ σοι εἶπω, ὅπερ θέλεις. Ἄρ. εἶπεν· Λέγε, ὁ βούλει. Ἄθ. εἶπεν· Οἱ ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, ἢ ἄνθρωποι; Ἄρ. εἶπεν· Ἄνθρωποι ἐν σώματι τυγχάνουσι, ἄγγελοι δὲ πνεύματα ὄντες, ἀσώματοι εἰσι. Ἄθ. εἶπεν· Τίνες οὐν κοπιῶσιν, ἄνθρωποι, ἢ ἄγγελοι; Ἄρ. εἶπεν· Ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, πρὸς τὸ διακονοῦντας αὐτῷ χαϊμάτω πέραν μὴ λαβεῖν· ἀνθρώπων δὲ τῷ κἀμίνῳ ἰδίῳ, διὰ τὴν τοῦ σώματος βαρεῖαν ὄλην. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ οὐν Κύριος πῶς ἐκοπίασεν; γέγραπται γάρ, ἢ Ἰησοῦς δὲ κεκοπιᾷ ἐκ τῆς ὀδοπορίας, ἐκαθέζετο. Ἄρ. εἶπεν· Συνήγαγός με, ὡς ἠθέλησας ἐκ τοῦ παραδείγματος τὸν ἄγγελόν καὶ τὸν ἀνθρώπον, οὐχ ὡς Θεὸς Λόγος ἐκοπίασεν, ἀλλ' ἵνα φανῇ, οὐκ ὡς σάρκα, ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ Λόγος καὶ Θεός, ταύτην ἀνέλαβε· διὰ τοῦτο τῆ σαρκὶ συνεχώρησεν πάσχειν τὰ ἴδια, ἵνα φανῇ ὅτι σὰρξ ἐστίν.

12. Ἄθ. εἶπεν· Μέμνησο, οὐκ προωμολόγηται, οὐκ πανταχοῦ πάρεστι ὁ Λόγος καὶ Θεός. Ἄρ. εἶπεν· Ἀραρότος. Ἄρ. εἶπεν· Εἰ οὐν πανταχοῦ πάρεστι (83), τίνος ἕνεκεν ἐφασκεῖν, ἢ Ὁ Πατήρ μου ὁ πέμψας με, μεῖζον μου ἐστίν; Ἄρ. εἶπεν· Παρακαλῶ σε, μὴ ὀκνήσης ἀπικαλύψαι τὸ πάλυμμα ἀπὸ τοῦ γρῶματός ἐν τάχει. Λίαν γὰρ ἀνωμαί. Ἄθ. εἶπεν·

<sup>79</sup> Joan. iv, 6.

(79) Sic Reg. Angl. et Basil. secunda manu. Editi vero cum aliis. μη ἰσον τὸν Υἱὸν. At Aug. sic habet. ἰσος οὐν ὁ Υἱὸς τοῦ ἰδίου Πατρὸς τυγχάνει.

(80) Ita omn. fere mss.; in editis autem, τὸ φάσκων deest.

unum sumus : » et : « Qui vidit me, vidit Patrem : » quibus verbis simillimam nullaque varietate diversam sui et Patris speciem designat : quemadmodum et Paulus scribit Filium proprii Patri æqualem esse. Ath. Audi, homo, et intellige illud capitulum : « Pater meus, qui misit me, major me est, » ab aliis minime differre capitulis. Ar. Si id ostenderit, quod sane fieri non potest, forte et me in tuam sententiam ire compelles.

11. Ath. Dei Filius Densne est, vel non? Ar. Deus est creatus a Deo. Ath. Prout vis responde mihi ad id quod a te sciscitor. Dei Filius fecitne omnia, an non? Ar. Jam supra concessum est omnia eum fecisse, quippe qui sit Dei virtus et sapientia. Ath. Omnia igitur Dei Filius continet, quas ab ipso sunt facta, sive visibilia, sive invisibilia. Ar. Ita est. Ath. Ubique ergo adest natura sum majestatis. Nam si dicas non ubique adesse : igitur res factas fateberis 162 Creatore majore esse. Ar. Adest ubique. Ath. Si igitur præsens ubique est Dei Verbum : quomodo illud intelligis : « Pater meus qui misit me, major me est? » Da mihi rationem. Ar. Hic hæreo : sed oro, expone mihi qua ratione Salvator dixerit majorem se Patrem esse. Ath. Nisi mihi prius dixeris, quod a te postulo : nec ego quod vis tibi sum dicturus. Ar. Dic quod vis. Ath. Angeline incorporei sunt, an homines? Ar. Homines sunt in corpore : angeli vero cum sint spiritus, incorporei sunt. Ath. Quinam igitur fatigantur : hominesne, an angeli? Ar. Dixit, angeli incorporei sunt, ut cum illi ministrant, nullum lassitudinis experimentum percipiunt. At homini proprium est fatigari, propter gravem neque corporis molem. Ath. Quomodo ergo fatigatus est Dominus? Scriptum enim est : « Jesus vero fatigatus ex itinere, sedebat ». Ar. Uti voluisti, eo me, angelorum hominumque exemplo, adduxisti, ut fateatur Verbum non ut Deum fatigatum esse. Scilicet ut appareret carnem hanc, quam prius Verbum et Deus non habebat, assumpsisse; idcirco carni quam sibi erant propria pati permisit, ut carnem esso evidens esset.

12. Ath. Memor sis concessum antea esse Verbum et Deum ubique esse. Ar. Recte admodum. Ath. Si igitur ubique præsens est, cujus causa ait, « Pater meus qui misit me major me est? » Ar. Obsecro te, ne graveris velum a littera quam cito detrahere. Valde enim angor animo. Ath. Quis fatigatus est, homone, an Deus Verbum? Ar. Homo. Ath. Tuum igitur jam est intelligere. Ar. Percipio quid tuo hoc responso intelligas, nempe, cum Deus

(81) Nat abest ab August.

(82) Aug. εἶπε ὁρατὰ, εἶπε.

(83) Ita Reg. In editis vero et in aliis, πάρεστιν deest.

Verbum ubique adsit, clarum esse ipsum propter A  
carnem dixisse : « Pater meus qui misit me , ma-  
jor me est. » Hæc enim gradiebatur et fatigabatur,  
et a loco in locum migrabat. Certe id se recte ha-  
bet.

τῆρ μου, ὁ πέμφας με, μείζων μου ἐστίν, ὡς τὴν βασιλεύσαν καὶ κοπιώσαν, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἑτε-  
ρον πορευομένην. Ἀληθῶς ὀρθῶς ἔχει τοῦτο.

13. Ath. Jam in mentem revoca quod dixisti,  
Deum Verbum creatum esse. Unde vis sumamus  
initium? Ego vero non audeo tam fidenter loqui  
contra æternam ejus Filii divinitatem. Ar. Ego qui-  
dem id ex Scripturis probō : tu vero undenam ha-  
bes Filium æternum esse? Ath. Ego ex libris divino  
asmatu scriptis didici æternum esse Dei Filium. Ar.  
Quænam Scripturæ docent æternum esse Filium? B  
Ath. Celeberrimus Paulus in mediū prodians,  
veritatem suo testimonio confirmabit. « Invisibilia  
enim ipsis, inquit, ex creatione mundi, per res  
factas intellecta conspiciuntur, sempiternaque ejus  
virtus, et divinitas : ut sint ipsi inexcusabiles, quia  
cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorifica-  
verunt, aut gratias egerunt ». Ar. Hæc de Patre  
dicit Scriptura. Ath. Nonne beatus Paulus eos ar-  
guit, qui Deum Dei Filium per corpus apparentem  
non cognoverant, nec sempiternam ejus divinita-  
tem, qui universum adornavit? Siquidem ex ma-  
gnitudine et pulchritudine rerum creatarum, con-  
venienter cognosci, cum gratiarum actione debet  
Creator ». Manifestum est autem omnia quæ facta  
sunt per Verbum facta esse, nihilque sine illo esse  
factum. Quapropter deberes tu quoque ex præclara  
elementorum coagmentatione Creatorem convenien-  
ter intelligere, teque tui ipsis non ignarum esse,  
percipereque mundum æterni Dei opus esse, nec  
potuisse creatam naturam tantum produ-  
cere.

14. Ar. Esto, sit æternus Filius : sed ab æterni-  
tate creatus, æternitatem obtinet. Ath. Si æternus  
est Filius, non est res creata : quod si res creata,  
non est æternus. Ar. Num hæc ego ex propria lo-  
quor auctoritate? Filius ipse ait se a Deo primum  
omnium creatum esse. Ath. Tibine soli an etiam  
aliis revelatum est hoc 163 Filii Dei mysterium?  
Ar. Non omnium est fides ». Verumtamen non  
mihi soli, sed etiam aliis cognita est hæc fides. Ath.  
Undenam volis ea revelata est? Ex Deo, an ex  
hominibus? Ar. Ex Deo. Ath. Tunc ipse auditor  
fuitis, an alii tibi narraverunt? Ar. Non mihi nar-  
raverunt, sed multi sancti, in Spiritu Dei loquentes,  
Filium creatum esse affirmarunt. Ath. Quinam  
sunt isti? An et nos nosse non possumus? Ar. Tute  
ipse nosti et prophetas et apostolos multis in locis  
dixisse Christum rem creatam esse. Ath. Te paulo  
ante dicentem audivi id a Filio dictum esse, jam

Τίς ἐστὶν ὁ κεκοιτηκός, ἄνθρωπος, ἢ ὁ Θεὸς Λόγος ;  
Ἄρ. εἶπεν Ἄνθρωπος. Ἄθ. εἶπεν Οὐκοῦν σὸν ἐστὶ  
τὸ νοῆσαι λοιπὸν. Ἄρ. εἶπεν Κατελαβόμενον σου τὸν  
νοῦν ἐν τῷ λόγῳ τοῦτο, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγος πανταχοῦ  
παρόντος, δὴλον ὅτι διὰ τὴν σάρκα εἶπεν, « Ὁ Πα-

13. Ἄθ. εἶπεν Λοιπὸν λάβε μοι ἐν νῷ τὸ βῆτόν,  
ἐπερ ἔφης, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἐκτίσθη. Πόθεν λάβωμεν  
τὴν ἀρχήν; Οὐ τοιμῶ οὕτως ἀφ' οὐδὲς φέγγεσθαι κατὰ  
τῆς αἰδέου θεότητος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ (84). Ἄρ. εἶπεν  
Ἐγὼ μὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τοῦτο λέγω· σὺ δὲ πῶθεν  
αἰδέου λέγεις τὸν Υἱόν; Ἄθ. εἶπεν Ἀπὸ τῶν θεο-  
πνευστῶν Γραφῶν ἔμαθον, ὅτι αἰδέου ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ  
Θεοῦ. Ἄρ. εἶπεν Ποῖαί εἰσιν αἱ Γραφαί, αἱ φάσκου-  
σαι αἰδέου τὸν Υἱόν; Ἄθ. εἶπεν Ἐαὐθὺν ὁ ἀοσιμὸς  
Παῦλος μαρτυρεῖται τῇ ἀληθείᾳ· « Τὰ γὰρ ἀόρατα  
αὐτοῦ, φησὶν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι  
νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδέου αὐτοῦ δύναμις καὶ  
θεότης (85), εἰς τὸ εἶναι αὐτοῖς ἀναπολόγητος, διότι  
γινώσκτες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδέξασαν, ἢ ἠγχαρί-  
στησαν. » Ἄρ. εἶπεν Περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει  
τοῦτο ἡ Γραφή. Ἄθ. εἶπεν Οὐκοῦν ὁ μακάριος  
ἀπόστολος Παῦλος αἰτιᾶται τοὺς τὸ διὰ σώματος  
ἐπιφανέντας Θεὸν Υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐπιγνωσκῆτας αἰδέου  
θεότητα αὐτοῦ, τοῦ τὸ πᾶν διακοσμήσαντος; ἐκ γὰρ  
μεγέθους καὶ καλλοσύνης κτισμάτων ἀναλόγως δεῖ τὸν  
δημιουργὸν γνωρισθέντα εὐχαριστηθῆναι. Φανερὸν δὲ  
ἐστὶν (86) ὅτι πάντα διὰ τοῦ Λόγου τὰ γεγεννημένα  
γένεον, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἐν ἑαυτῷ οὐκ  
καὶ ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἐναρέτου συμπηξέως  
ἀναλογισθῆναι τὸν δημιουργὸν ἀναλόγως, καὶ αὐτοῦ  
ἐπιγνώμονα γενέσθαι, ὅτι αἰδέου Θεοῦ τυγχάνει ἔργον  
ὁ κόσμος, οὐ καστῆς δὲ φύσεως, μὴ δυναμένης ἐπαρ-  
κέσαι τοιαῦτα ὄρῃν.

14. Ἄρ. εἶπεν Ἔστω αἰδέου ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ καὶ  
αἰδέου κτισθεὶς ἔχει τὸ αἰδέου. Ἄθ. εἶπεν Εἰ αἰδέου  
ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἦν κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα τυγ-  
χάνει, οὐκ ἦν αἰδέου. Ἄρ. εἶπεν Μὴ γὰρ ἐγὼ εἶ  
οικείας αἰθενείας (87) ταῦτα φημι· ὁ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι  
πρῶτον πάντων ἐκτίσεν αὐτὸν ὁ Θεός. Ἄθ. εἶπεν  
Τοῦτο σοὶ μόνῳ ἀπεκαλύφθη, ἢ καὶ ἄλλοις τὸ περὶ  
τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ μυστήριον; Ἄρ. εἶπεν· Οὐ πάντων  
ἢ πίστες· πλὴν οὐκ ἔμολ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολ-  
λοῖς ἐγνωρίσθη ἢ πίστεις αὐτῆ. Ἄθ. εἶπεν Πόθεν ἔμην  
ἀπεκαλύφθη, ἐκ Θεοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Ἄρ. εἶπεν  
Ἐκ Θεοῦ. Ἄθ. εἶπεν Ἐν αὐτῆκοος γέγονας, ἢ ἄλλοι  
σοὶ ὑφηγήσαντο περὶ τούτου; Ἄρ. εἶπεν Οὐκ ἔμολ  
ὑφηγήσαντο, ἀλλὰ πολλοὶ ἄγιοι, ἐν Πνεύματι Θεοῦ  
λαλοῦντες, ἔφησαν ὅτι ἐκτίσθη ὁ Υἱός. Ἄθ. εἶπε  
Τίνες εἰσὶν οὗτοι; Οὐ δύναμθα γινῶνα καὶ ἡμεῖς;  
Ἄρ. εἶπεν Ὡσθα καὶ αὐτῆς, ὅτι καὶ ὁ προσφῆται,  
καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐλάλησαν πολλαχοῦ (88) τὸν Υἱὸν κτί-

» Rom. 1, 20. » Sap. xiii, 5. » II Thess. iii, 2.

(84) Aug. τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(85) Καὶ θεότης δὲσται ἐν Aug.

(86) Aug. φανερὸν οὖν ἐστίν.

(87) R. g. et Aug. εἰ ἰδίας αἰθ.

(88) R. g. G. hier. et Aug. πανταχοῦ.



εμα είναι. Ἄθ. εἶπεν· Ἦκουσά σου λέγοντος πρὸ βρα-  
 χείας ὥρας, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶπεν. Ἄρτι μετέθης εἰς τοὺς  
 προφήτας καὶ ἀποστόλους. Πᾶν ὑφήγηται ποῖος προ-  
 φητῆς ἔλεγε τοιαῦτα περὶ τούτου; Ἄρ. εἶπε· Καὶ νῦν  
 φημι τὸν Υἱὸν λέγειν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ  
 ἀποστόλων ὡσπερ καὶ διὰ τοῦ Σολομῶν εἶφη (89)·  
 «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.»  
 «Ὁρᾷς, ὅτι πρὸ πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τὰ  
 εἶ' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι ἔργα. (90) Ἄθ. εἶπεν·  
 Οὐκοῦν ἢ τῶν κτισμάτων πρόφασις αἰτία γέγονε τοῦ  
 κτισθῆναι τὸν Υἱὸν κατὰ σέ. Ἄρ. εἶπεν· Οὕτως ἔχει.  
 Ἄθ. εἶπεν· Ἄρα οὖν τοῦ Θεοῦ ἐντιμότερα τὰ κτιζό-  
 μενα παρ' αὐτοῦ; Πῶς χωρεῖ; Εἰ γὰρ ἐκείνος διὰ  
 ταῦτα γέγονε, καὶ οὐκ ἐκεῖνα διὰ τούτου, κατὰ σέ,  
 ἀραρότως ἐντιμότερα ταῦτα ἐκάλουν· ἀλλὰ μὴ γέ-  
 νοιτο οὕτως ἡμῶς φρονήσαι; Διὰ γὰρ τὸν Υἱὸν τὰ πάν-  
 τα, καθὼς ἔγραπται· «Ἐπρεπε γὰρ,» φησὶν ὁ Ἀπό-  
 στολος, «εἰ ἂν τὰ πάντα καὶ εἰ' οὐ τὰ πάντα, πολλοὺς  
 αὐτοῦ εἰς ὄξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας  
 αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειώσαι.»

15. Ἄρ. εἶπε· Σύγγνωθί μοι εἰρηκῶτι, ὅτι διὰ τὰ  
 ἔργα ἐκτίσθη ὁ Υἱὸς, πλην ὅτι ἐκτίσθη πρὸ πάντων.  
 Ἄθ. εἶπε· Τίς ἐκτίσθη (91) πρὸ πάντων τῶν δημιουργ-  
 ῶνμάτων; Ἄρ. εἶπεν· Ὁ Υἱὸς, διὰ τοῦτο καὶ πρωτό-  
 τοκος ἀναγέγραπται. Ἄθ. εἶπεν· Ἰεῖ τις τὸν (92) Σατα-  
 νᾶν προσκυνεῖ, καλῶς ἢ κακῶς πράττει; Ἄρ. εἶπεν·  
 «Ἀσεθεὶς καὶ ἄθεος, καὶ μηδὲ τὰς κοινὰς φρένας σέ-  
 ζον τυγχάνει ὁ τοιοῦτος, ἐν οὐκ ἄξιον καλεῖν ἄνθρω-  
 πον, ἀλλ' ἀπάνθρωπον. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ Θεὸς τῷ Ἰὼβ  
 χροματίζων, οὕτως εἶφη περὶ τοῦ Σατανᾶ, τούτστιν·  
 «Ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου πεπονημένη (93) ἐμαλζέ-  
 σθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων μου.» Σὺ οὖν τὸ πρῶτον πό-  
 τημα προσκυνῶν, τὸν Σατανᾶν προσκυνεῖς, καθὼς παρ-  
 ἔστησεν ὁ λόγος. Ἐὰν δὲ σεβίσασθαι θελήσεις, ὅτι  
 τοῦ Υἱοῦ πρότερον ποιητὰ ἔστιν ὁ Σατανᾶς, ἄρα  
 πρεσβύτερον αὐτὸν φῆς (94) τοῦ ἁγίου Πνεύματος;  
 οὕτω γὰρ ὤρισω, τὸν μὲν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκτί-  
 σθαι· τὸ δὲ Πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι διεθε-  
 σάωσω. Ἄρ. εἶπεν· Ἡ ἀλήθειά με περιγράφει,  
 καὶ σὺ σύ. Πλὴν ἐπειδὴ συνήγαγές με ἐν τούτῳ, κἀγὼ  
 σε περικλείσω ἐν ταῖς πολλαῖς μαρτυρίαις, ταῖς φα-  
 σκουσίαις ὅτι κτίσμα ἔστιν ὁ Υἱὸς. Ἄθ. εἶπε· Πρό-  
 φερε ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὰ ἀποτεθησαυρισμένα ὑπὸ τοῦ  
 πατρὸς σου. Ἄρ. εἶπεν· Ἐμὲς πατὴρ ἔστιν, ὃν προσ-  
 κύνω θεόν· πλὴν σὺ ἀποκρίθητί μοι περὶ τοῦ, «Κύ-  
 ριος ἔκτισέ με,» τοῦ Κυρίου ὀμολογήσαντος ἑαυτὸν ἐκ-  
 τίσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς. Ἄθ. εἶπε· Τὸ βῆρὸν  
 ἔλλην δύναμι ἔχει πνευματικὴν ἔνδοσ, καὶ θεῖον θη-  
 σαυρὸν ἐναποθετημένον κέκτῃται. Ἄρ. εἶπεν· Οὐκ  
 ἐστὶ τοῦ βῆρτος μόνον Ἰσραὴμ τὴν φωνὴν τοῦ Σολομῶ-  
 νος· οὐ γὰρ ἀσύνετός εἰμι, ἀλλὰ συνήμι, ὅτι πνευ-  
 ματικὴν νόημα θεωρεῖται ἀπὸ τῶν ἐπιστημόνων. Ὅθεν

transis ad prophetas et apostolos. Verum dic, ama-  
 bo, quis propheta ea de illo dixerit. Ar. Atquimodo  
 etiam aio id ipsum per sanctos prophetas et apo-  
 stolos Filium dicere, quemadmodum per Salomone-  
 nem ait : « Dominus creavit me initium viarum  
 suarum in opera sua »<sup>89</sup>. Vides Deum ante res  
 omnes eum creasse, propter opera scilicet quæ per  
 eum efficienda erant. Ath. Igitur, si credendum tibi  
 est, res creatæ causa fuere cur creatus est Filius.  
 Ar. Ita est. Ath. Ergo res a Deo creatæ, ipso sunt  
 pretiosiores? Qui id fieri possit? Namque si ille  
 propter ipsas factus sit, non vero ipsæ propter il-  
 lum, ut putas, profecto ipsæ illæ sunt pretiosiores?  
 Verum absit ut nos ita sentiamus! Namque omnia  
 propter Filium, uti scriptum est : « Decebat enim, »  
 inquit Apostolus <sup>90</sup>, « eum propter quem omnia, et  
 per quem omnia, qui multos filios in gloriam ad-  
 duxerat, auctorem salutis eorum passiones con-  
 summare. »

15. Ar. Ignosce mihi, qui dixerim Filium propter  
 opera creatum fuisse. Verumtamen ante omnia creatus  
 est. Ath. Quis ante omnia opera creatus est?  
 Ar. Filius : quam ob causam primogenitus esse  
 scribitur. Ath. Si quis Satanam adoret, rectene  
 an male agit? Ar. Impius censendus ille est et  
 atheus, nec communes sensus habere, qui nec di-  
 gnus sit homo appellari, sed inhumans. Ath.  
 Deus Job respondens ita de Satana locutus est :  
 « Ipse est principium figmenti Domini, factus ut il-  
 luderetur ab angelis meis »<sup>91</sup>. Tu igitur primam  
 rem factam adorans, Satanam adoras, ut ostendi-  
 mus. Quod si velis contendere Filio prius factum  
 esse Satanam : eum ergo sancto Spiritu seniore  
 facis? Sic enim statisti, Filium quidem a Deo crea-  
 tum esse; Spiritum vero a Filio esse factum asse-  
 verasti. Ar. Me veritas circumscibit, non tu. Ve-  
 rumtamen quandoquidem ne ad hoc adduxisti : te  
 vicissim ego multis circumcludam auctoritatibus,  
 quibus Christum rem creatam esse asserit. Ath.  
 Profer e thesauro quæ a patre tuo sunt recondita.  
 Ar. Meus pater est, quem adoro Deum. Sed enim  
 quid respondendum habes ad hæc verba : « Domi-  
 nus creavit me, » cum Dominus ipse fateatur se a  
 Patre suo creatum esse? Ath. Verba illa vim aliam  
 spiritalē intus habent, divinamque in se-recon-  
 dunt thesaurum. Ar. Nec ego ad sola verba in hæc  
 Salomonis voce attendo : nec enim expers sum in-  
 telligentia, sed intelligo spiritalē sensum a peritis  
 hic perspicui. Quocirca nec ipse sum initiationis ex-  
 pers, sed verba quidem hæc esse dico : « Dominus  
 creavit me : » vim autem his abditam majorem

<sup>89</sup> Prov. viii, 22. <sup>90</sup> Hebr. ii, 10. <sup>91</sup> Job xlvii, 10.

(89) Ita Reg. Bas. et Felc. 2. At Angl. et Aug. Salomῶν, Edit. Comm. Salomῶν, Paris. Salomῶν-  
 τος.

(90) Hæc quæstio cum Responsione Arii, abest ab Augustano.

(91) Angl. Τίς οὖν ἐκτίσθη.

(92) Aug. Ἐὰν τις τόν.

(93) Aug. πεπονημένου. Reg. πεπονημένου.

(94) Sic omnes fere mss. cum edit. Comm., sed Aug. et edit. Paris. ποιῆς pro φῆς. Mox Aug. οὕτω γὰρ ὤρισω.

percipio, quam tu cum non intelligas, ignorantia A constrictus, erras. Mali autem viri proprium est praestantioribus invidere. Ath. Quod igitur sentis, declara mihi absque invidia, quod quidem tibi praclarum videtur esse.

164 16. Ar. Nempe haec verba : « Dominus creavit me, » sic accipio, ac si diceretur, « genuit me. » Ath. Si igitur genitus est Filius, non est certe creatus : aut si creatus est, non est genitus. Ar. Tu minime intelligis vim hujusce vocis. Ath. Ne me, oro, graveris perferre, donec intelligam. Ar. Ne passio aliqua intelligeretur, ait : « Creavit me Dominus (95) » quapropter in Deo idem est creare ac gignere. Ath. Si igitur creare et gignere, idem in Deo B est : omnes sane res creatæ, genitæ et fetus Dei erunt. Quo! si verum est, ergo Dominus frater est, secundum te, omnium quæ per ipsum facta sunt. Quomodo igitur Unigenitus Dei est? Ar. Vox unigeniti de re præcipua, excellenti et maxima dicitur. Ath. Annon cælum tibi maximum videtur? Ar. Admodum. Ath. Igitur Filius est secundum te. Terra vero et mare filie dicende erunt secundum te. Ar. Absit! unum solum Filium fecit Deus. Ath. An videntur tibi omnia ejusdem generationis decreto unigenita esse necne? Ar. Sane quidem. Ath. Igitur si factus est, ut res aliæ create, quomodo Dei est Filius? Ar. Obsecro te : quomodo tu ipse intelligis hæc verba : « Dominus creavit me? »

17. Ath. Crede mihi : tibi non respondissem; sed in gratiam auditorum respondere non reuo. Salomon cum justus et sapientia plenus esset, dignus habitus est, qui parabola præsignificaret creationem templi, hoc est, corporis Domini Jesu, quemadmodum Dominus ipse ad Judæos dixit : « Solve templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud : hoc autem dicebat de templo corporis sui, » ut ait Joannes 21. Verum etiam apertius his de rebus ita locutus est Salomon : « Sapientia ædificavit sibi domum, et erexit columnas septem. Immolavit victimas suas. Miscuit in cratere vinum suum, et paravit mensam suam. Misit servos suos, alta voce invitans ad craterem, et dicens : « Quisquis est insipiens, declinat ad me. » His item qui intelligentia indigent, ait : « Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod misui vobis : relinquit insipientiam, ut vivatis 22. » Scilicet sapientia, Dei Verbum est, quod Verbum cum esset dives, ineffabilis sua et Patris benignitate pauper est effectum, ut nos illius paupertate ditaremur : qui item cum in forma Dei esset, in forma servi factus est : et

22 Joan. II, 49. 22 Prov. IX, 1-6.

(95) Aug. μή νομίσαζ.

(96) Ita Regius. Basil. vero ἐγέννησέ με μετά. Editi, ἐγέννησε μετά.

(97) Ita Reg. Cæteri autem et editio Comm. τὸ γεννᾶν. Mox ἰστί, deest in Aug.

(98) Τὸ μονογενὲς τάττεται deest in Aug.

καὶ γὰρ οὐκ ἄμοιρος ὢν τῆς μυσσεως, οὕτω φημι, το μὲν, « Κύριος ἔκτισέ με » κατὰ τὸ ῥῆτον, τῆ δὲ ἐν αὐτῷ δυνάμιν, μιστῆσαν ἰστί φησιν, φησὶν οὐ μὴ νοήσας (95), ἀγνοῖα κατεχόμενος, πλανᾶσαι, ἀνόρη δὲ κακοῦ ἰδίου τὸ εἰθεῖν τοῖς κρητῆσι. Ἄθ. εἶπεν : « Ἄ οὖν φρονεῖς, φράσον κάμολ ἀφθόνως, ὅπερ δοκί σοι καλὸν φαίνεται. »

16. Ἄρ. εἶπε : Τὸ γὰρ, « Κύριος ἔκτισέ με, » ἐπὶ τοῦ, ἐγέννησέ με, καταλαμβάνω (96). Ἄθ. εἶπεν : Εἰ οὖν ἐγεννήθη ὁ Υἱὸς, δηλαδὴ οὐκ ἔκτισθη : εἰ δὲ ἔκτισθη, οὐκ ἐγεννήθη. Ἄρ. εἶπε : Σὺ δὲ νοεῖς τὴν δυνάμιν ταύτην. Ἄθ. εἶπε : Μὴ ἐκνήσης ἀνεχέσθαι μου, ἕως νοήσω, παρακαλῶ. Ἄρ. εἶπεν : Ἦνα μὴ πάθο; νοηθεῖς, εἶπεν, « Ἐκτισέ με Κύριος : » ἐπὶ θεοῦ οὖν τὸ κτίειν τῷ γεννᾶν (97) ταῦτόν ἐστιν. Ἄθ. εἶπεν : Εἰ οὖν ἐπὶ θεοῦ τὸ κτίειν καὶ γεννᾶν ταῦτόν ἐστιν, οὐκοῦν πάντα τὰ κτίσματα γεννήματα τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄρα πάντων ἀδελφός τυγχάνει ὁ Κύριος, κατὰ σὲ, τῶν δι' αὐτοῦ γεννηθέντων. Ποῦ οὖν ὁ Μονογενὴς τοῦ θεοῦ; Ἄρ. εἶπε : Τὸ μονογενὲς τάττεται (98) ἐπὶ ἐξαιρέτων καὶ ἐξοχημάτων καὶ μεγίστων πράγματι. Ἄθ. εἶπεν : Οὐ δοκί σοι μέγιστος εἶναι ὁ οὐρανός; Ἄρ. εἶπε : Καὶ πᾶς. Ἄθ. εἶπεν : Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς ἐστὶ κατὰ σὲ, καὶ ἡ γῆ δὲ καὶ ἡ θάλασσα θυγατέρες κατὰ σὲ. Ἄρ. εἶπε : Μὴ γένοιο! Ἦνα ἐποιήσῃς ὁ θεὸς Υἱὸν μόνον. Ἄθ. εἶπε : Δοκί σοι πάντα τῶν αὐτῷ ὄρω τῆς γενήσεως μονογενῆ τυγχάνειν (99), καὶ ἡ σὺ; Ἄρ. εἶπεν : Οὕτως ἔχει. Ἄθ. εἶπεν : Οὐκοῦν εἰ ἐποιήθη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα ὁ Υἱὸς, πῶς Υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ; Ἄρ. εἶπε : Παρακαλῶ σε, σὺ πῶς νοεῖς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με; »

17. Ἄθ. εἶπε : Ἠπέπεσο· οὐκ ἂν σοι ἀπεκρινάμην· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀκροωμένους κερῶ. Σολομὼν, δικαίος ὢν, καὶ σοφίας πληρωθεὶς, ἐκτίθει ἐν παραβολῇ προσημᾶναι τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ, τουτέστι τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ τοῖς Ἰουδαίοις : « Λύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς φησὶν ὁ Ἰωάννης : Ἀλλὰ μὴν καὶ Σολομὼν παρρησιώτερον (1) ἔφη περὶ αὐτῶν τούτων διαλαθὼν οὕτως : « Ἡ σοφία ἐκδομήσεν ἐαυτῆ οἶκον, καὶ ὑπῆρθεος στύλους ἐπίτα. Ἐσφαξε τὰ ἐαυτῆς θύματα, καὶ ἐκίρασεν εἰς κρητῆρα τὸν ἐαυτῆς οἶνον, καὶ ἠτωμάσατο τὴν ἐαυτῆς τράπεζαν· ἀπέστειλε τοὺς ἐαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κρηρῆματος ἐπὶ κρητῆρα, λέγουσα : « Ὅς ἐστὶν ἄφρον, ἐκκλινάτω πρὸς με, » καὶ τοῖς ἐνόεσι φρονεῖν εἶπε : « Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκράκα ὑμῖν· ἀπολείπετε (2) ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε. » Ἀραρῶτως ἡ σοφία θεοῦ λόγος τυγχάνει, ὃ διὰ τὴν ἄρῆστον αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ φιλανθρωπῆσαν πτωχούσας πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῆ ἐκείνου

(99) Sic Aug. Edit. vero Comm. ὄρω μονογενῆ. Reg. ὄρω τῆς γενήσεως μονογ.—εἰ sequens abest ab Aug. Mox Reg. πῶς Υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ, et sic legit Nannius. Cæteri et editi, τίνος Υἱὸς, etc.

(1) Anglie. παρρησιάζετο.

(2) Aug. ἀπολείπετε.

πρωχέει πλουτήσωμεν, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐν Α μορφῇ δούλου γέγονεν, ἰσος δὲ ὢν (5) τοῦ ἰσίου Πατρὸς, ὡς δούλος καὶ σύνδουλος συνανεστράφη ἡμῖν, τέλειος ὢν ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι. Οὗτος οὖν ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, σοφία καὶ δύναμις πατρική ὑπάρχων, ἀάματος ὢν, ὡς περὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ αὐτοῦ, ἐκ τῆν ἡμετέραν σωτηρίαν ἠκολούμησε τὸ σῶμα ἐν τῇ γαστρὶ Μαρίας τῆς Θεοτόκου, ἀνευ κωνωνίας ἀνδρός, καὶ γέγονεν, ὡς ἔργον, ἀνθρώπος, καὶ λαυτὸν ἐποίησεν ὑπόδειγμα πάσης ἀρετῆς· ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐξακολουθεῖν ὡς ἐκ τριβῆς ἔχουσι θείας ἐκτύπωμα (4), πρὸς ὃ ὁμοιοῦμενοι, γίνονται θείας φύσεως κοινωνοὶ, ὡς φησι τὸ Ἐκείνος τῆς ἐκλογῆς· «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ (5).» Μετὰ οὖν τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀποστείλεν ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, τοὺς ἀποστόλους B πρὸς πάντας τοὺς ἄγγελους, τοὺς ἀσυνίτους ἐθνικούς, τοὺς μὴ εἰδότας τὸν Θεόν, προσηθεϊκῶς τράπεζαν (6), τοῦτέστι τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἄρτον ὀρθρίων καὶ ἄρβαρον, καὶ πᾶσι ζυθῶν χαρίζομενον τοὺς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ, τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, εἰόντες ἐν εὐφραυνόντα καρδίαν, καὶ νῆψιν ἐμποιοῦντα ἐν τῇ ἐκάστου ψυχῇ τῶν ἀπογουμένων ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρατῆρα κερύσσας τὸ ἐκ τοῦ αἵμα, καλέσας τοὺς κλητοὺς τε καὶ ἐκλεκτοὺς ἐκ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, πᾶσαν μὲν ἀπροσούνη ἀπολιμπάνοντας (7), βασιλείας δὲ οὐρανῶν πολιτίας ἀναδεικνυμένους, τοὺς ὑπακούοντας τῆς φωνῆς αὐτοῦ

48. Ἄρ. εἶπεν· Ἐπειδὴ εἰς τὸ σῶμα συνήγαγες τὸ ἐ Κύριος ἐκτίσε μέ, » καλῶς, καὶ ὡς συντίθεμαι σοὶ ἐκ τῆς ἐγγράφου μαρτυρίας. Λοιπὸν καὶ σὺ ὀρθοπέδησον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ ἄλλως (8) ποιεῖ. Ἄθ. εἶπε· Τί θέλεις ποιῆσαι; Ὅπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ φίλον, καὶ ὡς συντίθεμαι. Ἄρ. εἶπε· Μαρτυρίαν σοὶ παρέδωκ, ἣν οὐ δύνηται ἀλληγοῦναι (9)· φανερὰ γάρ ἐστιν, ὅτι περὶ οὐσιώσεως τοῦ Λόγου φάσκει, ὡς ἐποίηθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Ἄθ. εἶπεν· Ἐάν μοι ὄψος ἐκ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν μαρτυρίαν (10) περὶ ὧν διαβεβαιῶσαι, οὐκ ἀμνημονῶ· μόνον πρόσχημα, μὴ ἐγγράφατα ἄρει ἡμεῖς πρὸς τὸ ἡμέτερον βούλημα, καὶ οὐκ ἀνέχομαι τὰ ὄφ' ὑμῶν (11) λεγόμενα. Ἄρ. εἶπε· Μὴ καταλίγεις ἡμῶν ὡς μὴ φοβοῦμενον τὸν Θεόν. Ἀποστόλου ἐστὶ φωνὴ, ἣν εἶπον προσφέρειν (12). Ἄθ. εἶπε· Ἀέξον ἐξ αὐτῆς. Ἄρ. εἶπεν· Ὅ ἐπιφανέστατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, διαμαρτυρούμενος περὶ τοῦ προκειμένου τῷ Ἰσραὴλ, οὕτως ἔφη· «Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν.» Μήτεγε ἡμεῖς διεχαράξαμεν τὴν φωνὴν ταύτην; Ἄθ.

<sup>48</sup> 1 Cor. xi, 1. <sup>49</sup> Act. ii, 36.

(3) Anglie. ἐν μορφῇ ἀνθρώπου. Ibid. Reg. Angl. et Aug. καὶ ἰσος ὢν. Editi et reliqui eod. ἰσος δὲ ὢν.

(4) August. ὑπόδειγμα.

(5) Ἰησοῦ abest a Regio et ab Anglie.

(6) Aug. προσηθεϊκῶς (sic). Infra, idem ὁμοιος Mox, αὐτοῦ post παντῶν deest in Angl.

(7) Ita Regius et Augustanus. Editi et alii, ἀπολιμπάνουσι. Mox Reg., ἀναδεικνυμένους. Editi, ἀναδεικνύσι. Basil. ἀναδεικνύουσι.

(8) Aug. μὴ ὄψος.

(9) Aug. ἀνταρῆσαι. Paulo post, idem, ὡς ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Πατρὸς.

(10) Aug. μαρτυρία. Ibid. Reg. διαβεβαιῶσαι. Ibid. Aug. οὐκ ἀμνημονῶν. Mox idem, ἐγγράφατα, et, ἡμέτερον.

(11) Sic omnes mss. Editi vero, ἡμῶν.

(12) Reg. et Aug. προσφέρειν. Cl. vero et alii, προσφέρειν.

Te conclusum vides, et ad injurias te vertis. Quin potius, si vales, ad hæc responde, vel sponte ad veritatem profuge. *Ath.* Perlege integrum capitulum. *Ar.* « Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit. » *Ath.* Noli Scripturæ verba mutilare. Enimvero si corpus manet, ut primo formatum est, formosum certe est : at si per partes disciatur, avellaturque manus, pes vel digitus, informe redditur. Quocirca recita Scripturæ verba quæ sequuntur. *Ar.* Hæc sunt : « Jesum quem vos crucifixistis. » δάκτυλον, ἀγχιμον δείκνυται. Εἶπον οὖν καὶ τὰ ἐπόμενα τῶν Γραφῶν (15). « *Ar.* εἶπε· Τουτέστι, ἢ Τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. »

19. *Ath.* Quis est qui crucifixus est, Verbumne Deus, an corpus quod Verbum Deus ex Maria virgine accepit? *Ar.* Num tu Verbum non fateris fuisse crucifixum? *Ath.* Ego Deum Verbum confiteor hominem factum, carne esse crucifixum. *Ar.* Quid est, carne? nonne Verbum passum est? *Ath.* Tu autem quid sentias primum fateri. *Ar.* Eliausi tu non dicas, ego affirmo Verbum una cum carne clavis fuisse affixum et passum esse. *Ath.* Parabola tibi demonstrandum est, utrum Verbum et Deus passus sit. *Ar.* Dic quod lubet. *Ath.* Vidisti nunquam quempiam cruci affixum? *Ar.* Ita sane. *Ath.* Num ergo quandiu corpus clavis in cruce detinetur, anima simul detinetur, nec a corpore potest recedere? *Ar.* Recedit cum anima sit spiritus. *Ath.* Si recedit, clarum est eam in cruce non detineri, id est, in ligno et clavis, quod quidem verum est. Nam corpore in cruce detento, anima, quæ libera esse nec detineri potest, corpore relicto, discedit ad suum locum. *Ar.* Id ita se habet. *Ath.* Quod si ergo in condemnato homine concedis animam nihil pati presentis corporis supplicio; quomodo ais Verbum et Deum simul cum corpore fuisse clavis affixum? *Ar.* Demus ergo 166 Deum Verbum non passum esse una cum corpore. *Ath.* Igitur apostolus Petrus cautissime locutus est, neminem volens præ ignorantia perire. Cum eum filii Israel Christum arbitrarentur hominem esse nobis similem, suo ille testimonio declaravit, illum electum Dei esse, hæcque erant quæ aiebat : Quamvis vos, ut hominem, justum suspendistis, ne ignoretis quia Deus hunc Christum et Dominum fecit. *Ar.* En igitur, Christus et Dominus a Deo factus est. *Ath.* Deus Verbum, Dei Filius, eratne Dominus non passionem, an non? *Ar.* Certe Dominus erat. *Ath.* Atqui Petrus ait eum, quem Judæi crucifixerunt, factum fuisse Dominum. *Ar.* Quid sibi vult quod ais, crucifixerunt Christum et Dominum factum? Cupio nosse quid dicas.

(15) Reg. et Basil. ἀλλ' ἐπεχαράξατε. Editi aliique, ἀλλὰ παρεχάραξατε. Ibid. Aug. ὁ θεωρησας περιγραφόμενον αὐτόν, καὶ εἰς ὑβρεις ἐτρέπται.

(14) Ἀσφαλῶς οὖν δεεὶ in Aug.

(15) Aug. τῆς Γραφῆς. Ibid. Ἀθανάσιος εἶπεν et Ἄρειος εἶπεν abest ab eodem. Mox idem, τίς οὖν ἐστίν. Ibid. Aug. ὁ Λόγος ὁ Θεός. Alii cum edit.

εἶπεν· Οὐχ ὑμεῖς ἐχαράξατε αὐτήν, ἀλλὰ παρεχαράξατε (15). « *Ar.* εἶπεν· Ἐθεωρησας περιγραφόμενον σαυτὸν, καὶ εἰς ὑβρεις ἐτρέπται. Μάλλον δέ, εἰ δύνασαι, λέγε πρὸς ταῦτα, ἢ αὐτομάλιστον πρὸς τὴν ἀληθειαν. » *Ar.* εἶπεν· Ἀνάγνωθι τὸ κεφάλαιον διον. « *Ar.* εἶπεν· Ἐσφαλῶς οὖν (14) γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεός. » *Ar.* εἶπε· Μὴ ἀκρωτηριαζέτε τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἡσὰρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπλάσθη, ἐὰν μείνη, εὐμορφον τυγχάνει· ἐὰν δὲ παρὰ μέρος γένηται, τουτέστι χεῖρα, ἢ πόδα, ἢ

19. « *Ar.* εἶπε· Τίς ἐστίν ὁ σταυρωθεὶς, ὁ Λόγος Θεός, ἢ τὸ σῶμα ὅπερ ὁ Λόγος Θεός ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου ἔλαβεν; » *Ar.* εἶπε· Σὺ τὸν Λόγον οὐκ ὁμολογεῖς ἐσταυρώσθαι; *Ar.* εἶπεν· Ἐγὼ τὸν Θεὸν Λόγον ὁμολογῶ, ἀνθρώπων γενόμενον, ἐσταυρώσθαι σαρκί. « *Ar.* εἶπε· Τί ἐστὶ σαρκί; οὐχ ὁ Λόγος ἐπαθεν; » *Ar.* εἶπε· Σὺ τί φρονεῖς ὁμολογήσων ἐν πρώτοις. « *Ar.* εἶπε· Κἂν μὴ σὺ λέγῃς, ἐγὼ φημι, ὁ Λόγος συγκαθηλώθη, καὶ συνέπαθε τῇ σαρκί. » *Ar.* εἶπε· Διὰ παραβολῆς χρὴ παραστῆσαι τὴν ἀπόδειξιν, εἰ πέποθεν ὁ Λόγος καὶ Θεός. « *Ar.* εἶπε· Λέγε ὁ βούλει. » *Ar.* εἶπε· Σταυρῷ προσηλωμένον ἰδεάσω ποτέ; « *Ar.* εἶπε· Ναί. » *Ar.* εἶπεν· Ἄρα εὖς ὅτε τὸ σῶμα (16) κεκράτηον ὑπὸ τῶν ἤλων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ κατελίχτο μὴ δυναμένη ἀναχωρεῖσαι ἀπὸ τοῦ σώματος; « *Ar.* εἶπεν· Ἀναχωρεῖ, ἐπειδὴ πνεῦμα τυγχάνει ἡ ψυχῆ. » *Ar.* εἶπεν· Εἰ ἀναχωρεῖ, ὅλῳ ἐστίν, ὅτι οὐ κρατεῖται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦ ἐστίν ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τῶν ἤλων, καὶ οὕτως ἔχει. Τοῦ γὰρ σώματος κατεχομένου, ἡ ψυχὴ τὸ ἐλευθερον ἔχουσα καὶ τὸ ἀκράτητον, καταλείψασα τὸ σῶμα, πορεύεται εἰς τὸν ταυτῆς τόπον. « *Ar.* εἶπεν· Οὕτως ἐστὶ καὶ τοῦτο. » *Ar.* εἶπεν· Εἰ οὖν ἐπὶ ἀνθρώπου καταδίκου ἔδωκας μὴ πάσχειν τὴν ψυχὴν ἐν τῇ παρούσῃ σωματικῇ καταδίκῃ, πῶς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν ἐφηρς συμπεπιχθῆαι τῷ σώματι; « *Ar.* εἶπε· Δεδόσθω μὴ συμπεπονημένοι τὸν Θεὸν Λόγον τῷ σώματι. » *Ar.* εἶπεν· Οὐκοῦν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἠσφαλίσατο τὸν λόγον, μὴ βουλόμενός τις ἀπὸ ἀγνοίας ἀπολείσθαι. Νομιζόντων γὰρ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀνθρώπων εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς Χριστὸν, ἐσημανε διὰ τῆς μαρτυρίας, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ· καὶ φησιν· Εἰ καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνθρώπων ἐκρεμάσατε (17) τὸν δίκαιον, μὴ ἀγνοήσατε, ὅτι τοῦτον Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν ὁ Θεός. « *Ar.* εἶπεν· Ἦθεὺς οὖν, Χριστὸς καὶ Κύριος γέγονεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » *Ar.* εἶπεν· Ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, πρὸ τοῦ πάθους (18) Κύριος ἦν, καὶ ἡ οὐ; « *Ar.* εἶπε· Ναί, Κύριος ἦν. » *Ar.* εἶπεν· Ὁ Πέτρος ἐφη, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι

Comm. ὁ Λόγος Θεός.

(16) Aug. Οὐκοῦν εὖς ὅτου τὸ σῶμα. Reg. Οὐκοῦν εὖς ὅτε τὸ σῶμα. Mox Aug. ὑπὸ τοῦ σταυροῦ.

(17) Aug. ἐσταυρώσατε. Ibid. Angl. μὴ ἀγνοήσατε. C.rieri et editio Comm. μὴ ἀγνοήσατε.

(18) Rom. et Basil. ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παρθεῖς.

ἑσταύρωσαν, γεγενῆσθαι Κύριον. Ἄρ. εἶπε· Τί ἐστὶ τὸ, Ἐσταύρωσαν Χριστὸν καὶ Κύριον γεγενῆσθαι (19); ἠθέλον γυνῶνα τί λέγεις.

20. Ἄθαρ. εἶπαν· Ὁ Θεὸς Λόγος Κύριός ἐστι τῶν ἀπάντων ἀεὶ Κύριος ὢν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὑπὸ ἀμαρτίας βεβασιλευμένης σαρκὸς ἔλαβε τὴν σάρκα, καθὼς γέγραπται· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· σάρκα δὲ φημι ἄνθρωπον τέλειον, οἷοι (20) καὶ ἡμεῖς τυγχάνομεν, κατὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀνθρώπους μόνον· αὐτὸς γὰρ ἄνευ ἀμαρτίας γέγονεν ἄνθρωπος· τούτων οὖν Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησε, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπον, ὑποτάξας αὐτῷ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἀγγέλους, καὶ πάντων ἀπλῶς ὑποταγέντων γέγονε Χριστὸς καὶ Κύριος (21)· Χριστὸς μὲν διὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δεικνύμενος, ἐπ' αὐτῷ γενομένην ὀρθάνοον ἐγγυσιν· Κύριος δὲ διὰ τὸ κατὰ πάντων εὐληθέμενος τὸ κύριος (22). Ἄρ. εἶπεν· Ἰδὼς ὧν Ἰησοῦ καὶ Κυρίου ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ Θεός, καὶ ἰδὼς ἄνθρωπος; Ἄθ. εἶπε· Μὴ γένοιτο! Ἄρ. εἶπεν· Εἰπέ οὖν, πῶς. Ἐφῆς γὰρ Κύριον τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριον, τούτῳ τὸν ἄνθρωπον. Ἐγὼ δὲ νομίζω, οὗτοι δύο Κύριοι εἰσιν. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκ εἰσὶ δύο· μὴ γένοιτο! Εἷς γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, ὁ γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ ἐπίγειος βασιλεὺς, ἐπέμοι, ἰδὼς ὁ ἄνθρωπος βασιλεύει, καὶ ἰδὼς ἡ πορφυρῆ, καὶ ἡ θύβ; Ἄρ. εἶπεν· Πῶς ἐγγυρεῖ, ἡ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸς βασιλεύει (23), ἡ τὴν πορφυρῆ ἰδὼς ἀρξαι; Πλὴν ἔγνω τί θέλεις παραστήσαι ἐκ τοῦ παραδείγματος. Ἄθ. εἶπεν· Εἰ οὖν ἀνεγγύρητον δύο βασιλεῖς φῆσαι ἐπὶ βασιλεύει ἐνός, λέγω δὲ ἀνθρώπου καὶ πορφυρᾶς, πῶς ἐγγυρεῖ ἰδὼς μὲν τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ κυριότητα φάσκειν, κεχωρισμένην δὲ τὴν δεικνύμενον ἐνδομα γεγονουσίας, ἁγίας καὶ τιμίας σαρκὸς, ἀρχὴν καταγγέλλειν, ἥτις ἐστὶν ἐνδομα τοῦ βασιλεύει Λόγου Θεοῦ γεγεννημένη; Ἄλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τὴν ἐνόητα τῆς κυριότητος, ἦν ἔχει ὁ Κυριακὸς ἄνθρωπος σὺν τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἀκραίφωσάτα ἐσθίμανε, τῷ φῆσαι αὐτόν (24)· Ὁν οὐ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Ὁρξαι, οὗτοι καὶ Θεὸν ἐπὶ πάντων ὀδε τὸν ἐκ σπέρματος; Δαβὶδ, ὁ Ἀπόστολος;

21. Ἄρ. εἶπεν· Οὐ φοβῆ ἐπὶ πάντων Θεὸν λέγειν τὸν ἄνθρωπον; Ἄθ. εἶπε· Παῦλος οὐκ ἐφοβήθη, ὅτε ἐγὼ φοβοῦμαι, οὗτοι βλεπῶ ἐκ μέρους τὴν τοῦ Θεοῦ οικονομίαν. Ἄρ. εἶπε· Ποιαν οικονομίαν; Ἄθ. εἶπε· Περὶ τῆς τοῦ πάντων (25) Θεοῦ ἐνανθρωπήσεως. Ἄρ. εἶπε· Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου κατὰ ὁμολογίῳ· περὶ δὲ τοῦ εἶναι ἐπὶ πάντων Θεὸν τὸν σταυρωθέντα φοβοῦμαι λέγειν. Ἄθ. εἶπεν· Ἄκουε, καὶ περισσώτερον θαύμαζε, οὗτοι καὶ Θεὸν ἐπὶ πάντων

22. Joan. 1, 14. 23. Rom. ix, 5.

(19) Sic Reg. At in aliis et editis καὶ deest. Paulo post Regium. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας. Augustinus. Ἐπειδὴ ἀπὸ ἀμαρτίας. Infra Reg. et Basil. καθὼς γέγραπται.

(20) Sic Reg. At alii et editi, ὄν.

(21) Sic Reg. In aliis et editis, καὶ deest.

20. Ath. Deus Verbum Dominus est omnium, cum sit semper Dominus. Postquam autem, ex carne peccati imperio subjecta, carnem assumpsit, quemadmodum scriptum est: « Verbum caro factum est »: (carnem autem intelligo perfectum hominem quales nos sumus, quatenus non homines tantum sumus: ipse enim absque peccato factus est homo) hunc igitur Christum et Dominum Deus fecit, hominem semine David prognatum, subjectis ei principatibus, potestatibus, dominationibus, hominibus, angelisque, unde omnium ipsi subjectorum factus est Christus et Dominus: Christus, inquam, propter sancti Spiritus factam in ipsam de celo, instar olei, effusionem; Dominus autem, propter rerum omnium quem accepit dominatum. Ar. Seorsum igitur Filius et Dominus est Verbum et Deus, et seorsum homo? Ath. Absit! Ar. Dic igitur quam ratione. Dixisti enim Dominum Deum Verbum, et templum ejus, nempe hominem, similiter Dominum. Ego vero censeo esse Dominos. Ath. Non sunt duo: absit! Unus enim est Dei Filius, homo propter nos factus. Num enim terrenus imperator, dic mihi, seorsum homo imperat, et seorsum purpura, necne? Ar. Qui fieri queat ut vel homo absque purpura imperet, vel seorsum regnet purpura? Nec tamen me fugit quid hujusmodi exemplo velis indicare. Ath. Si igitur fieri non potest, ut duo imperatores (hominem scilicet intelligo et purpura) de uno imperatore dicantur: cur, queso, seorsum Verbi et Dei agnoscerem dominatum, carnisque sanctae et pretiosae imperium distinguemus, quae, instar purpurae, indumentum facta est; quippe quae imperatoris Verbi Dei facta sit indumentum? Sed et apostolus Paulus disertissime unitatem dominatum, quem Dominicus homo cum Deo Verbo obtinet, his declarat verbis: « Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus in saecula, Amen ». Videsne Apostolum eum agnoscere Deum, qui est super omnia, qui ex semine sit David?

21. Ar. dixit: Nihil vereris Deum qui est super omnia, hominem dicere? Ath. Paulus non est veritus, nec ego vereor, quippe qui ex parte videam Dei economiam sive dispensationem. Ar. Quam dispensationem? Ath. Loquor de Dei, qui est super omnia, incarnatione. Ar. Confiteor quoque ipse Verbi incarnationem: sed Deum, qui est super omnia, crucifixum dicere non audeo. Ath. Audi, eoque magis admirare, quod Deum, qui est super

(22) Basil. et Angl. κύριος.

(23) Reg. ἐκ τῆς πορφυρῆς βασιλεύειν. Μοχ idem et Basilienensis, Εἰ οὖν ἀνεγγύρητον.

(24) Aug. ἐν τῷ πῆσαι.

(25) Sic Aug. Editi vero et alii, περὶ τῆς ἐπὶ πάντων.

omnia, confiteor, nec alium posse adversus illum A  
 estimari, qui Deus cum semper sit, homo pro  
 nobis est factus et crucifixus. *Ar.* Ubiam recentius  
 istud scriptum est? **167** *Ath.* Apud Jeremiam  
 prophetam, cujus hæc sunt verba: « Ille est  
 Deus noster, et non aestimabitur alius adversus  
 eum. Adinvenit omnem viam disciplinae, et tradidit  
 illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post  
 hæc in terris visus est, et cum hominibus con-  
 versatus est ». Isne igitur, qui visus est, Deus erat  
 et est, adversus quem non alius aestimabitur Deus,  
 an non? *Ar.* Ut ait propheta, ipse est Deus. Nec  
 enim fas est dicere Patrem ipsum visum esse, fac-  
 tumque hominem, cum hominibus versatum esse,  
 cum res sit manifesta Deum Verbum hominem esse  
 factum. *Ath.* Igitur unus Filius, qui ante omnia sæ-  
 cula una cum Patre existebat, Deusque erat invisibili-  
 B  
 s, factus est homo visibilis. *Ar.* Unum esse Filium  
 Dei concessum est quidem: at certe non simul  
 cum Patre infinite existit. *Ath.* An non sapientia  
 et virtus simul cum Patre et Spiritu sancto existi-  
 tit? *Ar.* Ita est. *Ath.* Unus ergo est invisibilis Fi-  
 lius Dei, qui idem et visus est; incorporeus, qui  
 et corpus assumpsit; immortalis, qui et carne  
 mortem est expertus; intactus idem et tactus. *Ar.*  
 His quæ dixisti assentior. *Ath.* Ille igitur et Domi-  
 nus et Deus est oh carum cum Verbo conjunctam:  
 nec separate aut dominationes dicuntur, at Dei  
 Filius Jesus Christus, Verbum et Deus, unus est.

**22.** *Ar.* Recte admodum mihi se habere videtur hæc  
 de incarnatione definitio: verumtamen Filius mi-  
 nime est verus Deus, qualis est Pater. *Ath.* Unde  
 hoc acceptum attulisti nobis? *Ar.* Nunquamne legi-  
 sti Evangelium, ubi Dominus ita Patrem alloquitur:  
 « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum  
 verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum »  
 Vides solum verum Deum dixisse Patrem, utpote  
 cum ipse non sit verus Deus? *Ath.* Id conjuncto est,  
 verba quæ ante sunt posita et quæ sequuntur nullo  
 modo dividens. Profecto qui recte sentiunt, illam  
 agnoscunt conjunctionem in voce Dominica. Ni-  
 hilominus æquo animo audias quæ sum dicturus.  
 Si quis alicui ita de Constantino præciperet: Certo  
 agnosce solum Augustum et dominum terræ et mar-  
 ris imperatorem Constantinum et Constantium fi-  
 lium ejus, num is filium cum patre confiteretur, an  
 non? *Ar.* Non leve est periculum dicere Constans-  
 tium non imperare cum Constantino patre suo, eo  
 quod una cum ipso numeretur. *Ath.* An ergo gra-  
 vissimum periculum cernis impendere, si de Con-  
 stantino et Constantio ita ausis loqui, nihil autem  
 times qui talia de Jesu Christo et ejus Patre loque-

δμολογῶ, καὶ μὴ δυνάμενον ἕτερον λογισθῆναι τὸν  
 πρὸς τὸν γενόμενον ἄνθρωπον καὶ σταυρωθέντα δι'  
 ἡμᾶς Θεὸν ἀλλ' ὄντα. Ἄρ. εἶπε· Ποῦ γέγραπται τούτο  
 τὸ καινότερον; Ἄθ. εἶπε· Παρὰ Ἱερεμὶ τῶν προ-  
 φητῶν· φησὶ γάρ· « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ λογισθή-  
 σεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξέυρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστή-  
 μης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ  
 Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Παῖδ' ταῦτα ἐπὶ  
 τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη. »  
 Ὁ οὖν ὁρθεῖς; (26) οὗτος ἦν Θεὸς, καὶ ἔστιν, ὃ οὐ  
 προσλογισθῆται ἕτερος Θεὸς, ναὶ ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπε·  
 Καθὼς ὁ προφήτης λέγει, αὐτὸς ἔστιν ὁ Θεός. Ἀθέ-  
 μιστον γάρ ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα λέγειν, ὅτι ὤφθη, ἢ  
 ὅτι ἄνθρωπος γεγενηὸς συνεπιτετεύσατο τοῖς ἀνθρώ-  
 ποις, φανερῶ ὄντος τοῦ πράγματος, ὅτι ὁ Λόγος  
 Θεὸς ἐνηθρώπησεν. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν εἰς ὁ Υἱὸς  
 ὁ πρὸ πάντων αἰώνων συνυπάρχων τῷ Πατρὶ αὐτοῦ,  
 Θεὸς ὢν ἀάρατος, ἄθροπος, γέγονεν ὁρατός. Ἄρ.  
 εἶπεν· Ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὠμολογῶνται·  
 οὐ συνυπάρχει δὲ τῷ Πατρὶ ἀπεράντως. Ἄθ. εἶπεν·  
 Ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις συνυπάρχει τῷ Πατρὶ καὶ τῷ  
 Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Ἄρ. εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Ἄθ.  
 εἶπεν· Εἰς οὖν ὢν ὁ ἀάρατος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ καὶ  
 ὁραθεῖς, ἀάρατος καὶ σῶμα λαβὼν, ἀθάνατος καὶ  
 θανάτου πέραν λαβὼν σαρκὶ, ὁ ἀψήλατος καὶ ψή-  
 λατος. Ἄρ. εἶπε· Σύμφημι ἅπερ εἶπας. Ἄθ. εἶ-  
 πεν· Οὗτος οὖν ὢν ὁ Κύριος (27) καὶ Θεός, διὰ τὸ  
 συναρθῆναι τὴν σάρκα τῷ Λόγῳ· καὶ οὐ διεξημέ-  
 νως, καὶ κυριότητες μὲν λέγονται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ  
 Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος καὶ Θεός, εἰς τυγ-  
 χάνει.

**22.** Ἄρ. εἶπε· Δοκεῖ μοι πως ὁρθότατα καταφαί-  
 νεσθαι ὁ περὶ τῆς σαρκώσεως ἄρος· μένοιγε οὐκ  
 ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ Υἱὸς, ὡσπερ ὁ Πατήρ. Ἄθ.  
 εἶπε· Πόθεν τούτο εὐληφῶς ἐκόμισα; ἡμῖν; Ἄρ. εἶ-  
 πεν· Οὐδέποτε ἀνέγνως τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς φησὶν ὁ  
 Κύριος πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα· « Ἐπι εἰσὶν ἡ  
 αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν  
 Θεόν, καὶ ἐν ἀπέσταιλας Ἰησοῦν Χριστόν; » Ὁρθῶς,  
 ὅτι μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἔφη τὸν Πατέρα, ὡς αὐτοῦ  
 μὴ ὄντος ἀληθινοῦ Θεοῦ; Ἄθ. εἶπε· Τούτο σύνδεσμος  
 ἐστι, τῶν προειρημένων ῥημάτων καὶ τῶν ἐπιχθέν-  
 των οὐ διαίρειν ἐμποίων. Ἀραρῶς δὲ παρὰ τοῖς  
 εὐφρονοῦσιν ὠμολογῆται (28) σύνδεσμος τὸ ἐπὶ τῆς  
 Κυριακῆς φωνῆς. Πλὴν ἄκουε μετὰ μακροθυμίας ὁ  
 φημι. Εἰ τις τῶ πλησίων ἐντέλλεται περὶ Κωνσταν-  
 τίνου λέγων· Ἀσφαλῶς γίνωσκε τὸν μόνον Λόγον  
 στον καὶ αὐτοκράτορα γῆς καὶ θαλάσσης βασιλεῦ-  
 Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίνου τὸν υἱὸν αὐτοῦ, συν-  
 ωμολόγησε τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ναὶ ἢ οὐ; Ἄρ. εἶ-  
 πεν· Ὁ μικρὸς κίνδυνος τὸ εἰπεῖν, ὅτι οὐ συμβασι-  
 λεύει Κωνσταντῖος Κωνσταντίνῳ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἐκ  
 τοῦ ὑπαρμηθῆναι αὐτῷ (29). Ἄθ. εἶπεν· Ἐπὶ μὲν  
 Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου κίνδυνον μέγιστον.

<sup>66</sup> Baruch III, 36-38. <sup>67</sup> Joan. XVII, 5.

(26) Hæc Ὁ οὖν ὁρθεῖς, desunt in Ang.  
 (27) Ita Reg. Edit. vero Comm., Οὗτος Κύριος.  
 Edit. Paris. cum aliis miss. Οὗτος ὁν Κύριος.

(28) Ang., ὠμολογῆται.  
 (29) Reg., αὐτόν.

ὄφρα, ἐπὶ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ  
 οὐ φωνῆ τοιαύτα φεγγόμενος ; Δεῖ οὖν τοιαύτην ἔχειν  
 εὐσέβειαν εἰς τὸν Κύριον, οἷαν καὶ εἰς Κωνσταντῖνον  
 βηθέντα. Οὐκ ἀφῆρησας ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κων-  
 σταντίου, τουτέστιν αὐτὸν Ἀδωγουστον, καὶ πάντα ὅσα  
 εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ προσέβηθῃ, οὐκ ἄλλοθεν τὴν  
 ἐνότητά τῆς ἀξίας ἐπιγνοῦς ἢ δὲ αὐτοῦ. Ἄρ. εἶπεν·  
 Ἐκκόλινα; ἀπὸ τῶν συλλογισμῶν, Ἐγγραφὸν μοι δὲ;  
 ἀπόδειξιν, εἰ ἀληθινὸς Θεὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς, ὡς περὶ κἀγώ  
 σοι φωνῆν παρεθέμην εὐαγγελικὴν. Ἄρ. εἶπεν· Ἄ-  
 κουε καὶ περὶ τούτου Ἐγγραφὸν τὴν ἀπόδειξιν, καὶ  
 μὴ κλωνῶ. Ἰωάννης δὲ ἀπόστολος οὕτως ἔφη· « Καὶ  
 οὐκ αἰσταν, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἔκει, καὶ ἔδεικνεν ἑμὴν  
 δεῖξαι, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καὶ  
 ἔμην ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐ-  
 τὸς ἔστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. »  
 Ὁρᾷς, ὅτι αὐτὰ αἰ φωνᾷ φέρονται περὶ τοῦ Υἱοῦ  
 καὶ Πατρὸς, θεολογοῦσαι ἴσον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί.  
 Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἔφη· « Αὐτὴ ἐστὶν ἡ  
 αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν  
 Θεόν, » καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν· « Οὐτὸς  
 ἔστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. » Τὸ οὖν,  
 « Καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν, » σύνδεσμος  
 τυγχάνει, ἀνατὸ τοῦ λέγειν, « Ἐκ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ  
 καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν, » ἵνα γινώσκωσι  
 τὸν Υἱὸν ἀληθινὸν Θεόν, ὡς περὶ καὶ σὲ τὸν Πατέρα·  
 καθάπερ καὶ ἐν ἄλλῃ τόπῳ εἶπεν ὁ Κύριος· « Ἐγὼ  
 ποτε.

25. Ἄρ. εἶπεν· Ὁμολογῶ κἀγώ (50), ὅτι ἀληθινὸς  
 Θεὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· μὴ γε δύνασαι φάναι,  
 ἅμα Θεὸς, ἅμα Υἱὸς; Ἄρ. εἶπε· Τί λέγεις ἅμα Θεὸς,  
 ἅμα Υἱὸς; Ὅτι ὁ Υἱὸς ἅμα Υἱὸς Θεοῦ ἔστι; Ναί.  
 Ὁ γὰρ Θεοῦ Λόγος (51) Θεὸς τυγχάνει, Υἱὸς τοῦ Πα-  
 τρός ὄν. Ἄρ. εἶπεν· Ὁ γὰρ οὕτως φημί, ἀλλ' ὅτι μὴ  
 δύνασαι φῆσαι (52), ἅμα Θεὸς Πατρί, ἅμα Υἱὸς σὺν  
 Πατρί. Ἄρ. εἶπε· Διὰ τί οὐ δύναμαι τοῦτο εἶπαι;  
 Ἄρ. εἶπεν· Ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ ἀγέννητος τυγχάνει,  
 ὁ δὲ Υἱὸς γεννητός ἐστιν. Ἄρ. εἶπεν· Ἡ ἀγέννητος  
 φωνὴ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ μόνου τάττεται, ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων  
 τινῶν; Ἄρ. εἶπεν· Ἄλλο τι μὴ γένοιτο φῆσαι ἀγέν-  
 νητον· ὃ γὰρ ἀγέννητον, τοῦτο καὶ ἀναρχον τυγχά-  
 νει. Ἄρ. εἶπεν· Ἡ φωνὴ, ἢ ἀγέννητος, οὐσία ἐστίν,  
 ἢ οὐσίας σημαντικὴ; Ἄρ. εἶπεν· Οὐσία τυγχάνει.  
 Ἄρ. εἶπεν· Ψεύδῃ οὐκ ἐστὶν οὐσία, ἀλλ' οὐσίας ση-  
 μαντικὴ. Ἄρ. εἶπε· Τί σημαίνειν θέλεις (53); Ἄρ.  
 εἶπεν· Ὅτι οὐ γέγονεν, οὕτως μὴν ἐγεννήθη ὁ τῷ  
 Θεοῦ οὐσία· ὅθεν προσρόπως λέγομεν ἀγέννητον ἢ  
 οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Εἶτα εἶπέ μοι· Ἀδὰμ ἐγεννήθη,  
 καὶ ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐπλάσθη.  
 Ἄρ. εἶπε· Περὶ τοῦ ἐγεννήθη ἐπιπρώτιστα, οὐ περὶ  
 τοῦ ἐπλάσθη (54). Ἄρ. εἶπεν· Οὐκ ἐγεννήθη. Ἄρ.  
 εἶπεν· Οὐκοῦν ἔστι ἀναρχος κατὰ σέ. Ἄλλὰ καὶ ἡ  
 Ἐσα οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐδημιουργήθη. Τί ἐξ φῆς καὶ

A ris? Eamdem adversus Dominum exhibere debes  
 pietatem, ac in memoratum Constantinum. Non  
 abstulisti ab ejus filio Constantio Augusti majesta-  
 tem, nec alia omnia quæ de patre ejus antea sunt  
 dicta: nec aliunde dignitatis unitas tibi nota fuit,  
 quam per ipsum. Ar. Omissis syllogismis, proba  
 mihi Scripture auctoritate Filium verum esse  
 Deum, quemadmodum ego tibi vocem evangeli-  
 cam proposui. Ath. Audi itaque Scripture hæc de  
 re verba, nec erra. Joannes apostolus hæc ait: « Et  
 scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sen-  
 suum, ut cognoscamus verum Deum: et sumus in  
 vero Filio ejus Jesu Christo. Ille est verus Deus et  
 vita æterna »<sup>50</sup>. » Vides easdem voces de Patre et  
 Filio proferri, Filiumque æque ac Patrem Deum  
 dicere? Nam quemadmodum de Patre ait: « Ille  
 est vita æterna, ut cognoscant te solum verum  
 Deum: » ita et ibi de Filio dicit: « Ille est verus Deus  
 et vita æterna. » Hæc igitur verba: « Et quem mi-  
 sisti Jesum Christum, » conjunctio est, quæ idem  
 significat atque hujusmodi verba: « Te solum verum  
 Deum et quem misisti Jesum Christum, » id est, ut  
 cognoscant Filium tuum verum 168 Deum,  
 quemadmodum et te Patrem. Sicut et alibi ait Do-  
 minus, « Ego sum veritas »<sup>51</sup>. » Veritas autem nun-  
 quam possit esse mendacium.

εἶμα ἢ ἀλήθεια. » Ἀλήθεια δὲ οὐκ ἂν ψεῦδος ἐγενετό

25. Ar. Confiteor et ego Filium Dei verum esse  
 Deum. num vero dicere potes, simul Deus, simul  
 Filius? Ath. Quid dicis, simul Deus, simul Filius?  
 Num quod Filius simul sit Filius Dei? Ita est. Nam  
 Deus Verbum Deus est, cum sit Patris Filius.  
 Ar. Non hæc dico, sed, quod ipse dicere ne-  
 queas, simul Deus Pater, simul Filius cum Patre.  
 Ath. Cur id dicere nequeam? Ar. Quia Deus Pa-  
 ter ingenuus est, Filius vero est genitus. Ath. Hæc  
 vox, ingenuus, de solone Deo usurpatur, an etiam  
 de aliis quibusdam? Ar. Nihil certe aliud fas est  
 dicere ingenuum. Nam quod ingenuum est, idem  
 et principii est expers. Ath. Vox, ingenuus, sub-  
 stantia est, an substantiam significans? Ar. Sub-  
 stantia est. Ath. Falsa dicis: non est substantia,  
 sed substantiam significans. Ar. Quid intelligis?  
 D Ath. Inelligo nec factam nec genitam esse Dei  
 substantiam: unde convenienter Dei substantiam  
 dicimus ingenuam. Deinde responde mihi: Ge-  
 nitusne est Adam, an non? Ar. Non est genitus, sed  
 formatus. Ath. Interrogavi utrum esset genitus, non  
 utrum esset formatus. Ar. Non est genitus. Ath.  
 Erit igitur principii expers secundum te. Eam item  
 non est genita, sed creata. Quid vero dicis de eo  
 qui nondum genitus est, genitum esse an ingeni-

<sup>50</sup> I Joan. v, 20. <sup>51</sup> Joan. xiv, 6.

(50) Κἀγὼ δεῖσθαι in Aug.

(51) Reg. et Anglic. Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος.

(52) Anglic. δύνασθαι: infra idem semper habet, ἐγέννητος.

(53) Angl., θέλη. Paulo post idem, ἐγεννήθη, et in-  
 fra, γεννητόν semper.

(54) Reg. et Aug., ἐπλάσθη. Alii cum editis,  
 ἐκτίσθη.

tu? Ar. Recte se habet vox *ingenitus*. Erit igitur A pater quidem *ingenitus*, Filius vero *genitus*. *Ath.* Quid inde vis concludere? Ar. *Genitus*ne est Filius, an non? *Ath.* *Genitus* est. Ar. Vides eum non fuisse antequam esset *genitus*: nam si fuisse ais, erit secundum te *ingenitus*. Quod si ita est, Filius non erit *genitus*. *Ath.* Deus simulne Pater est, an non? Ar. *Potentia* quidem semper est Pater, actu vero non semper.

24. *Ath.* An mundus potentia erat infinite apud Deum, vel non? Ar. Ita est. *Ath.* Igitur quemadmodum mundum Deus voluntate est fabricatus, sic et Filium secundum te fabricatus est. Ar. Non sicut mundum: nam memini quae prius demonstrata sunt. At dico Filium voluntate habuisse ante saecula: exiguum vero Filii generandi statuo intervallum, ut sit *genitus*. *Ath.* Rectane res est Deum Patrem esse, an vituperatione digna? Ar. Absit ut Deo asfingatur aliquid vituperatione dignum! sed recta omnino res est Deum esse Patrem. *Ath.* Igitur ex tua sententia Deus a deterioribus in meliora profecit. Nam si cum Pater non esset, factus est postea Pater, ergo a minoribus ad maxima est conversus. Quod si dicas ipsum, antequam Pater fieret, honoratiorem fuisse, ergo ab honoratioribus ad deteriora devenit: quae si vera sunt, qua ratione dicere poterimus Numen esse immutabile, ex se perfectum, nec in melius proficiens, nec a deterioribus ad optima lesnens? Rerum siquidem corruptioni obnoxiarum proprium est mutari, modoque a melioribus ad deteriora converti, modo ab inferioribus ad majora. Ar. Nec oculi ictum vis concedere, quo non fuit Filius antequam esset *genitus*? *Ath.* Quod non est, concedere non possum. Ar. Quare? *Ath.* Quia scriptum est: « Non erit in te Deus recens ». Si enim minimum concesserim temporis intervallum quo non fuerit, certe recens erit quem ego confiteor. Absit vero ut ita sentiat Christianus homo, et contraria divinis Scripturis confiteatur! Ar. Quid contrarium, si Filium ictu oculi fuisse dicamus, antequam gigneretur, ne scilicet eum *ingenitum* esse intelligamus? *Ath.* Id mihi valde videtur contrarium esse divinarum Scripturarum pietati, quae ubique testantur 169 Filium semper fuisse, nullumque unquam fuisse tempus, cum non esset. An non tibi videtur, si id dicamus, contraria nos sentire Scripturis divinitus inspiratis?

25. Ar. Profer testimonium. *Ath.* Joannem aud' dicentem, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum ». Quis sanctorum prophetarum vel apostolorum talia unquam dixit, qualia

περὶ τοῦ μηδέου γεννηθέντος, γεννητὸν ἢ ἀγέννητον; Ἄρ. εἶπεν· Ὁρθῶς ἔχει τὴν ἀγέννητος φωνήν. Ἐστὶν οὖν ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητός. Ἄθ. εἶπε· Τί οὖν θέλεις συναγαγεῖν ἐκ τούτου; Ἄρ. εἶπεν· Ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ἡ οὐ; Ἄθ. εἶπεν· Ἐγεννήθη. Ἄρ. εἶπεν· Ὁρθῶς, ὅτι, πρὶν ἢ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· εἰ δὲ ἦν, ἀγέννητος ἔσται κατὰ σέ. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐκ ἔσται γεννητός ὁ Υἱός. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ θεὸς ἅμα Πατὴρ ἔστι, καὶ ἡ οὐ; Ἄρ. εἶπε· Δυνάμει μὲν αἰὶ Πατὴρ, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ αἰὶ.

24. Ἄθ. εἶπεν· Δυνάμει ἦν ὁ κόσμος παρὰ Θεῷ ἀπεράντως, καὶ ἡ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ὡσπερ βουλήσει τὸν κόσμον ἐτεκτήνατο ὁ θεός, οὕτως καὶ τὸν Υἱὸν ἐτεκτήνατο κατὰ σέ. Ἄρ. εἶπεν· Ὁμοῦ ὡς τὸν κόσμον· μέμνημαι γὰρ τῶν προαποδοδετημένων (35). Ἄλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων φημι βουλήσει λαχρῆναι τὸν Υἱόν· βραχὺ δὲ δίδωμι διάστημα τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, ἵνα ἢ γεννητός. Ἄθ. εἶπε· Τὸ Πατέρα εἶναι τὸν θεὸν καλὸν τυγχάνει, ἢ ψόγος αὐτῷ ἔσται; Ἄρ. εἶπε· Μὴ γένοιτο ψόγον προσάξει (36) τῷ Θεῷ! ἀλλὰ πάνυ γε καλὸν τὸ εἶναι τὸν θεὸν Πατέρα. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκοῦν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα προέκοθεν ὁ θεός κατὰ σέ. Εἰ γὰρ, μὴ ὢν Πατὴρ, γέγονεν αὖθις Πατὴρ, ἄρα ἐτραπή ἀπὸ τῶν ἡττώων ἐπὶ τὰ μέγιστα. Εἰ δὲ ἐρείς πρότερον, πρὸ τοῦ Πατέρα αὐτὸν γενέσθαι, τιμωτέρων εἶναι αὐτὸν, ἄρα ἀπὸ τῶν τιμωτέρων ἐπὶ τὰ χειρόνα ἐφθάσε. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς ἐροῦμεν ἀτρεπτον τὸ θεῖον, αὐτοτελές, μήτε προκίπτον ἐπὶ τὰ κρείττονα, μήτε μὴν λήγον εἰς χειρόνα ἀπὸ τῶν ἀρίστων; Θεαρτῶν γὰρ ἴσον τὸ τρέπεσθαι, πῆ μὴ ἀπὸ τῶν βελτιώων ἐπὶ τὰ χειρόνα, πῆ δὲ ἀπὸ τῶν ἡττώων ἐπὶ τὰ ἐντιμωτέρα. Ἄρ. εἶπε· Τίτην ὀφθαλμοῦ οὐ θέλεις δοῦναι, ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι τὸν Υἱόν; Ἄθ. εἶπε· Τὸ μὴ ἐν οὐ δίδωμι. Ἄρ. εἶπε· Διὰ τί; Ἄθ. εἶπεν· Ὅτι γέγραπται· Οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεός πρόσφατος. Βραχὺ δὲ ἐάν δω, ὅτι ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν, ἔσται πρόσφατος ὁ παρ' ἐμοῦ ὁμολογούμενος· ὅπερ μὴ γένοιτο οὕτως φρονήσαι ἀνθρώπων Χριστιανῶν, ὁμολογούντα ἐναντία ταῖς θείαις Γραφαῖς! Ἄρ. εἶπε· Ποία ἐναντιότης, ἐάν εἰπωμεν ὀφθαλμοῦ βίτην πρὸ τοῦ γεννηθῆναι μὴ εἶναι, ἵνα μὴ ἀγέννητον νοήσωμεν; Ἄθ. εἶπε· Παλλῆ μοι ἐναντιότης δείκνυται πρὸς τὴν τῶν θεῶν Γραφῶν εὐσέβειαν, πανταχοῦ μαρτυρουσῶν, ὅτι Υἱὸς αἰὶ ἦν, καὶ οὐδέποτε ἦν καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν. Ἡ οὐ δοκῆσαι, ἐάν (37) εἰπωμεν, ἐναντία φρονεῖν ταῖς θεοκνεύτοις Γραφαῖς;

25. Ἄρ. εἶπε· Δός μοι τὰς μαρτυρίας. Ἄθ. εἶπε· Ἄκουε Ἰωάννου λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεός ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. Ὅτις ἐλεγε τοιάδε τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, οἷα καὶ σὺ;

169 Psal. lxxx, 10. 170 Joan. i, 1, 2.

(35) Edit. Comm. cum quibusdam manuscriptis, προαποδοδετημένων. Edit. Paris. cum aliis, προαποδοδετημένων.

(36) Aug. προσάξει.

(37) Aug. εἰ εδοκῆσε: ἐάν. Mox idem, ταῖς θείαις Γραφαῖς.



Γίτι μοι, εἰ δυνατόν καὶ εἰς ἔνοιαν λαβεῖν, ὅτι ὁ Ἄλογος Θεός, ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν; Ἐἰ δὲ τοῦτο οὕτως νοσηθεῖ, ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε Ἄλογος ἦν ὁ Θεός Πατήρ. Ἄρ. εἶπε· Προφορικῶν ὅν φης τὸν Υἱὸν Ἄλγον; Ἄθ. εἶπε· Μὴ γένοιτο! Τὸν γὰρ Ἄλγον ἐγὼ φημι ἔνουσιον, καὶ οὐ βῆμα διαλυόμενον, οὕτε μὴ προεληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν Πατέρα ἀναλυθότα κατὰ Σαβέλλιον· ἀλλὰ γεννηθέντα ἀβήρητος, συνυπάρχειν φημι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴν ἀνευ λόγου ἐνοῦσαι, οὕτως οὐδὲ Θεὸν τὸν Πατέρα ἀνευ Υἱοῦ πιστεύσαι (38). Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἀναρχὸς ἐστίν, οὕτως καὶ ὁ Ἄλογος καὶ ὁ Θεός Υἱὸς Θεοῦ (39). Ἄρ. εἶπε· Πῶς ἀναρχὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, ὃς ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ τὴν ἡμέραν τῆς συντελεσείας; Ἄθ. εἶπε· Ἀέ μοι, ἀνθρώπε, ὅπερ ἐπερωτῶ· Ἀρχιτέκτων, λαβὼν κλίμαον, μέτρα τίθεισιν· εἶτα διαγράφει ἀνώγεα καὶ κατώγεα, διωροσά φημι καὶ τριωροσά (40). Ἐκν εὐθείη περὶ τὴν πρώτην ὄροφην, γινώσκει, ὅτι περὶ τὴν δευτέραν ἀσχελεῖσθαι δεῖ· ἐπὶ δὲ τὴν δευτέραν στήλην συντελεσθῆναι, ὅτι ἐγγύς ἐστι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κτίματος. Ἦνθα δ' ἂν προσοιδασθῆται (41) γένηται τὴν τρίτην ὄροφην, ὡς περὶ τοῦ ἡ τριῶν ὅδμων, ἀσφαλῶς ἐπίσταται, ὅτι ἤγγικε τὸ συμπέρασμα τῆς οἰκοδομῆς. Ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ ἡ οὐ; Ἄρ. εἶπε· Σύμφημι ταῦθ' οὕτως ἔχειν (42). Ἄθ. εἶπε· Οὐδαμῶς ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, καὶ συναρμύσας τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὁ προσκομῶν καὶ οἰκονομῶν τὸν κόσμον ἕως ἄρτι, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφη· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι, » οὐ γινώσκει πότε περατοῖ ὅπερ αὐτὸς δημιουργεῖ; Ἐπὶ μὴ δοκίμασον, φημι· πορευθεὶς ἐπερώτησον περὶ συμπληρώσεως τοῦ μὴνός ἀνδρα ἀπερον, ὃς οὐκ ἐπίσταται, ὅτι τριάντα ἡμερῶν ὁ μὴν τυγχάνει, εἰ ὀδῶσι (43) σοὶ ἀποκρίσιν περὶ οὐ πυνθάνη. Ἐκν δὲ παραγάγης τὴν περὶ τῶν ἔχοντι τὴν γνώσιν, εὐθέως ἔρει σοι, ἔάν μὴν ἡ πέντε καὶ δεκάτην ἔχων ὁ μὴν, ὅτι μέσος ἐστίν· ἔάν δὲ περὶ εικοστὴν ἑβδόμην, λέξει σοι, ὅτι περὶ συμπληρώσιν τυγχάνει ὁ μὴν. Ὁ αὐτὸς δὲ ὄρος καὶ περὶ σελήνης, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ· ἔάν (44) ἐπερωτήσης ἐπιστήμονα ἀνδρα, ὅτι πότε συμπληροῦται, κατὰ τὴν σίνεσιν τὴν προσούσαν αὐτῷ δοκιμάσας, ὅτι ἐνδέκατος μὴν πεπλήρωται, καὶ ἔρφατο ὁ δωδέκατος, ἔρει σοι, ὅτι περὶ τὸ συντελεσθῆναι ἔχει.

ipse ais? Dic mihi, num vel in cogitationem quam veniro possit, quod fuerit aliquando tempus, cum Verbum Deus non esset? Nam si id possit cogitari, fuit ergo tempus cum sine Verbo sive ratione esset Deus Pater. Ar. Filium igitur dicis Verbum esse prolatium? Ath. Absit! Verbum enim ego confiteor substantiale, non autem verbum dissolubile, neque ex Deo progrediens, rursusque ad Patrem regrediens, juxta Sabellium. Sed Filium dico modo ineffabili genitum, simul cum Patre existere. Ut enim anima sine mente concipi non potest, sic nec Deus sine Filio Pater potest credi. Nam quemadmodum Pater expers est principii, ita et Verbum et Deus Filius Dei. Ar. Qui possit Filius expers esse principii, qui diem consummationis se ignorare fatetur? Ath. Responde mihi, o homo, ad id quod te interrogo: Architectus accepto calamo locum edificandum dimittitur; superiora deinde et inferiora describit, cubicula secundæ scilicet, et tertie contignationis. Hic certe, cum primam attigit contignationem, novit sibi secundam adificandam esse; qua perfecta, intelligit opus prope esse absolutum. Cum vero tertia contignatio constructa fuerit, profecto quemadmodum ante secundam vel tertiam ædem, sic etiam certo scit imminere ædificii absolutionem. Itane, quæso, se res habet, an non? Ar. Consentio ista sic se habere. Ath. Igitur Dei Filius, qui omnia cum non essent, fecit ut essent, qui istud composuit elementum qui hactenus mundum providentia regit, quemadmodum ipse ait Dominus, « Pater meus usque modo operatur, et ego operor », non novit quando ad exitum perducet quod ipse construit? Rem, oro, experire. Vade, et de fine mensis imperitum hominem interroga, qui nesciat mensem triginta dierum esse, videque au tibi interroganti responsurus sit. At si eruditum interrogas hominem, statim dicit tibi, si decimus quintus dies est, dimidium esse mensem; si autem sit dies vicessimus septimus vel circiter, respondebit tibi finem mensis imminere. Eadem porro ratio est, sive de luna sive de anno agatur. Si enim peritum hominem interrogaveris, quandonam finietur, ille pro sua intelligentia perspicuens undecimum mensem completum esse, incepisseque duodecimum, respondebit circa finem esse.

26. Ἄρ. εἶπε· Οὕτως ἔχει τὸ εἰρημένον. Ἄθ. εἶπε· Εἰ οὖν ἀρχιτέκτων ἐπίσταται, πότε συντελεῖ τὴν οἰκοδομήν, καὶ ὁ ἐπιστήμων ἀνὴρ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πότε συντελεῖται ὁ μὴν, ἐκ δὲ τῆς ἐμπειρίας τοῦ κυκλικοῦ ὁδοῦ, πότε μὲν (45) πληροῦται ἡ σελήνη,

26. Ar. Ita est, ut dicis. Ath. Itaque si novit architectus quandonam ædificium sit perfecturus; si peritus homo ex numero intelligit quandonam absolvetur mensis, et ex cursu cyclici notitia quandonam plena est luna vel decrecere desinit.

Joan. v. 17.

(38) Aug. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι Χριστιανὸν τοῦ ἐνοῦσαι τὸν Υἱὸν ἀνευ Πατρὸς οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀνευ Υἱοῦ. οὕτως καὶ ἐν ἀρχῇ Υἱὸς Θεοῦ.  
 (39) Aug. οὕτως καὶ ἐν ἀρχῇ Υἱὸς Θεοῦ.  
 (40) Reg. ἀνώγειον καὶ κατώγειον, διωροσά φημι καὶ τριωροσά.  
 (41) Sic Regius. Basil. Anghcan. et Felc. 2. Editi vero, προσοιδασθῆναι. August., προσοιδασθῆναι, et

in margine ἴσως προτομοασθῆναι.  
 (42) Aug. ἔχει. Ibid. Aug. ὁ οὖν Υἱός. Reg. Υἱὸς οὖν.  
 (43) Aug. ἡ ὀδῶσι.  
 (44) Ita Reg. probe. Editi vero et alii, ἔάν δέ. lb. Aug. ἐρωτήσας.  
 (45) Sic Reg. et Aug. Alii cum edidiis, μὲν οὖν.

quo item tempore annus perficitur : an non nobis dicendum omnino est Dominum Jesum, qui mundi est opifex, venturusque est ad ipsum consummandum, diem ipsam cognoscere? Namque si ignorasset, quomodo interrogatus de fine hujus sæculi, secundoque suo adventu, vera potuisset respondere? Proprium enim illorum est vera narrare, qui certam habent cognitionem eorum que hic sunt et fiunt. Interrogatus proinde Salvator, **170** veritatem quam noverat indicavit. Sciscitantibus enim discipulis quod signum adventus Domini Jesu, et consummationis hujus sæculi, his verbis respondit : « Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus; et multos seducunt. Audituri enim estis prælia et opinionibus præliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem et regnum in regnum : et erunt pestilentie, et famines, et terræ motus per loca. Hæc autem omnia, initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationes, et occident vos : et eritis odio omnibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophete surgent, et seducent multos. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigerescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et prædicabitur Evangelium regni in universo mundo, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis ». » Et paulo post ait : « Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non ferret salva omnis caro. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic : nolite credere ». » Et aliis interjectis : « Sicut enim fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Ubiunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cæli cadent, et virtutes cælorum commovebuntur : et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo ». » Et paulo post : « Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. Cælum et terra transibunt : verba autem mea non præteribunt. De die autem vel hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi solus Pater ». » Jam hominum est sapientium ex his que Salvator de die et hora præsignificavit perspicere, ipsum certissime cognoscere quandonam venturus ipse est, restitutusque omnia, prout defuitum est, juxta individuum ipsius et Patris sui consilium. Accepto enim Evangelio in manibus, lege locum Matthæi de

πότε δὲ μεσομένη ἀπολήγει, ποῶν δὲ καιρῶν συντελείται πληρούμενος ὁ ἐνιαυτὸς οἶδε· πῶς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὁ ποιῆσας τὸν κόσμον, καὶ ὁ μέλλων αὐτὸν συντελεῖν, ἐπίσταται τὴν ἡμέραν; Εἰ γὰρ ἠγάθει, πῶς ἐπερωτηθεὶς περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας, ἤδυνάτο ἀποκριθεὶς φῆσαι τὴν ἀλήθειαν; Τῶν γὰρ ἀραικῶν ἐχθρῶν τὴν περὶ τῶν ὧδε (46) ὄντων ἡ γενόμενων γνώσιν, ἰδὼν ἔστι τὴν ἀλήθειαν ἀφηγησάμενος. Ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ γινώσκων ἐσημανε τὴν ἀλήθειαν ἐπερωτηθεὶς. Πυθόμενων γὰρ τῶν μαθητῶν, τί τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποκριθεὶς ἔφη οὕτως· « Βλέπετε, μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεουσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μελήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοῆς πολέμων. Ὅρατε μὴ ὀρθοῦσθε· δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι, ἀλλ' οὕτως τὸ τέλος. Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἑσονται λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. Ταῦτα δὲ πάντα ἀρχὴ ὧδων. Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκνεύουσιν ὑμᾶς· καὶ ἕσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου. Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους. Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφήται ἔγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλοὺς. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται. Καὶ κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον (47) πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. » Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· « Ἔσται γὰρ ὀλίγη μέγαν, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβάθησαν αἱ ἡμέραι ἐκείναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ. Τότε ἂν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ· μὴ πιστεύετε· » καὶ μεθ' ἑτερα· « Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν (48), οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου δὲ ἂν ᾖ τὸ πνεῦμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί. Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ θανάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. » Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· « Ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Περὶ δὲ τῆς (49) ἡμέρας ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἀγγελοὶ τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος. » Λοιπὸν πάντως (50) τῶν εὐφρονοῦντων ἐστὶν ἐπιγνώσεια ἐκ τῶν προσημειωθέντων ἐκ τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

<sup>46</sup> Matth. xxiv, 4-14. <sup>47</sup> Ibid. 21-23. <sup>48</sup> Ibid. 27-30. <sup>49</sup> Ibid. 34-36.

(50) Ὅδε deest in Reg. Basil. Angl. et Aug. Ibid. δυνάμει deest in Aug.

(47) Aug. εἰς μαρτυρίαν,

(48) Reg. μέχρι δυσμῶν. Infra Reg. καὶ οἱ ἀετοί.

(49) Angl. περὶ τῆς.

(50) Aug. πάντων.

ἔτι γινώσκαι ἀπρῶλεστατα πότε μέλλει ἔρχεσθαι καὶ ἀπολαθιστάνειν ἅπαντα, καθὼς πρῶρισται, πρὸς τὴν ἀδιάλειπτον αὐτοῦ βουλὴν καὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Λαβὼν γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν χειρὶν, ἀνάγνωθι τὴν περικοπήν τοῦ Ματθαίου περὶ τοῦ ζητουμένου, καὶ ἴσται σοι πάντα κατάβηλα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ὁ Κύριος ἑστῆαι τῆς ἡμέρας. Εἰ δὲ ἔγγινε, πῶς ἤδυνάτο τὰ μηδέτω ἔντα, μήτε μὴ γενόμενα (51) σημεῖα τε καὶ πειρατήρια, ἅπερ προτρέχουσι πρὸ τῆς ἡμέρας, προλήγειν; ἕως γὰρ τῆς συντελείας καὶ παρουσίας αὐτοῦ προεβήλωσε τὰ σημεῖα, καὶ τὰς ποιήσας αὐτῶν, ὡς δύνασθαι καὶ τοὺς σπουδαιότερους (52) καὶ φιλοπόνοους ἐπιγνώσκει τὴν καιρὸν ἐκ τῶν προμνησμένων πρὸς τοῦ Κυρίου.

27. Ἄρ. εἶπεν· Εἰ ἀληθῶς ἐπίσταται τὴν ἡμέραν, καὶ τί αἰτῶς ἔφη· Ὁὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Ἄθ. εἶπεν· Οὐκ εἶπεν ὁ Κύριος, Οὐδὲ ἐγὼ οἶδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Τοῦτο γὰρ ἀκλόουθον ἦν φάσαι τὸν Κύριον, εἴπερ ἤθελε περὶ αὐτοῦ παραστῆσαι, ὡς μὴ ἔχων γνῶσιν τοῦ πράγματος. Καὶ ἐν μὲν τῷ Ματθαίῳ οὐ φέρεται, Οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδε (53) τὴν ἡμέραν ἐκείνην· οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ παρῶλπον τὴν περὶ τούτου διήγησιν· μονώτατος δὲ Μάρκος ἔφη· Ὁὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν. Καὶ τὴν τοῦ Μάρκου ἀφήγησιν ἐν στέροις σου γνῶσι, οἷα οὐκ ἀγνοεῖ ὁ Κύριος τὴν ἡμέραν. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς· Ἐπερ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἄρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Ἐγινώσκων γὰρ αὐτὸν μὴ δευστῶτα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἠνωμένον τῇ θεότητι τῷ Θεῷ Πατρὶ αὐτοῦ, τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς προγνώσει ἐστῆσαν, ὡς φησὶν ὁ Κύριος· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν· καὶ πάλιν· Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν· Ὁὐκ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων τοῦτο ἔφη ὁ Σωτὴρ τὸ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν· ἀλλ' ὅσα ἠνῆκε τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, αὐτὰ ἴδια ἔφη ὁ Κύριος, οἷον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀφθαρτον, τὸ ἀχέρωτον, τὸ ἀτρέπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατόν, τὸ προγνωστικόν, καὶ ὅσα ἐστίν ὁ Πατήρ ἔχων (54), ταῦτα ἴδια τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἄγνοεῖν δὲ ἔφη, ὡς προείρηται, ἀγγέλου καὶ τὸν Υἱόν.

28. Ἄρ. εἶπε· Μὴ ἄλλος ἐστὶν ὁ Υἱὸς; Ἄθ. εἶπεν· Υἱὸς μὲν ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τυγχάνει ὁ Λόγος καὶ Θεός. Ἔστι δὲ καὶ ὡς ἄλλος Υἱὸς υἰοποιήθεις διὰ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας· πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβομεν πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κηρύσσομεν, Ἄδ63, ὁ Πατήρ. Ὁ δὲ Χριστὸς διαβρήθην πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔφη· Ἐκτίνα μου, ἔτι μικρὸν μεθ' ὧμῶν εἰμι, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πέφαντά με· καὶ πρὸς Ἰουδαίους δὲ φησὶν ἐν παραβολαῖς οὕτως· Ἄνθρωπός τις ἔχων δύο υἱούς, προσελθὼν τῷ πρεσβυτέρῳ, εἶπε· Πατρὸς μου, ἐργάσου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου. Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς, ἔφη· Ἐγὼ, κύριε,

A eo quod in controversia est, tibi quoque omnino patebit Dominum diem minime ignorare. Nam si ignorasset, quomodo prædicare potuisset signa et tentamenta diem præcurrentia, cum nondum essent vel accidissent? siquidem usque ad consummationem et adventum suum signa et eorum qualitates præventiavit, ita ut studiosiores et laboriosiores ex iis quæ præmonuit Dominus tempus possint cognoscere.

27. Ar. Si vere diem novit, quare ipse ait, « Neque Filius diem illam novit »? Ath. Non ait Dominus, Neque ego novi diem illam: id enim Dominum dicere consentaneum erat, siquidem ostendere ipsi animus esset, se rei illius cognitionem non habere. Quin etiam in Matt hæ non habetur, Neque Filius diem illam novit, aliique evangelistæ huiusmodi rei mentionem omiserunt: solus autem Marcus ait, « Neque Filius novit diem. » Tu autem Marci narrationem tecum animo perpende, et vide diem illam Dominum minime ignorare. Ait enim Dominus Jesus: « De die autem illo et hora, nemo scit, neque angeli: cælorum, neque Filius, nisi Pater ». Sciens enim se a Patre secundum naturam non differre, sed Deo Patri suo divinitate unitum, suam præmonitionem in Patris prædicatione significavit, quemadmodum Dominus ait: « Ego 171 et Pater unum sumus: » et rursum: « Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt. » Næ propter res creatas ait Salvator, Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt: sed quæcumque ad Patris pertinent divinitatem, hæc propria sibi esse ait Dominus, ut immortalitatem, incorruptibilitatem, vim victuam, immutabilitatem, incomprehensibilitatem, potentiam, præscientiam, et quæcumque ipse Pater habet, hæc ipsa Filii sunt propria. Ignorare vero ait, ut supra dictum est, et angelos et Filium.

28. Ar. Numquid alius est Filius? Ath. Verus quidem Filius Dei unus est Verbum et Deus. Est autem veluti alius Filius adoptatus per templum corporis ipsius Domini nostri Jesu Christi, ut ait divinus Apostolus: « Non enim accepimus spiritum servitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater ». Christus autem ipse diserte ad apostolos ait: « Filii mei, adhuc modicum vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me »: et ad Judæos sic in parabolis est locutus: « Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad majorem dixit: Vade, operare in vinea mea. Ille autem respondens ait, Ego, domine, et non abiit. Deinde accedens ad alterum

50 Marc. xiii, 32. 51 Ibid. 52 Rom. viii, 45. 53 Joan. xiii, 35.

(51) Reg. et Basil., γινώμενα.

(52) Reg. σπουδαίους.

(53) Aug. eide. Paulo post, idem post ἡμέραν ad-

dit Ἀθανάσιος.

(54) Ita Aug. In editis vero et in cæteris, εἰς τὸν δεστ.

dixit : Vade, operare in vinea mea. At ille respondit : Nolo. Postea autem poenitentia motus abiit<sup>55</sup>. Interrogat vero Dominus : Uter fecerit voluntatem patris sui? Responderunt Judæi, « Posterior filius. » Porro in confesso est patrem, universorum Deum esse; vincam vero, vias esse justitiæ, in quibus majorem filium jussit operari. Ille autem qui paulo post præceptum valere jussit, contempsitque imperantem, populus est Judæorum, qui ob infidelitatem exclusus est ab adoptione. Junior vero patris filius, gentium est populus, qui vocationis principio cum præ infidelitate obedire recusasset, detentusque fuisset idololatria, postmodum poenitentia ductus et credens, patris imperio esse obsecutus. Qua quidem obedientia amicus et heres, tanquam Patris filius, effici meruit, omnique honore et gratia a Patre ornatus est, præter diei et horæ, illius consummationis videlicet, cognitionem. Sed signa solummodo accepit, ne, si ignoraret prope adesse finem, imparatum dies illa repente ulcunderet.

29. Ar. Agnisco recte dicta esse quæ de die illo exposuisti. Sed nego recte dici posse Filium Patri secundum substantiam unitum esse. Ath. Quandoquidem tibi non minimum est studium vituperandi quæ recta sunt, quæque recte esse pii fatentur, responde mihi, quid tandem sit substantia? Ar. Quidquid est in hypostasi, hoc substantia est. Ath. Recte. Verum cum nunc nobis sermo de Deo sit, dic mihi quidnam sit Dei substantia : ne forte arbitrentur idiotæ nos de pecuniis loqui. Ar. Dei substantia est : si quid est Deus, hoc substantia est. Ath. Recte tu quidem : jam vicissim audi. Ar. Die quod lubet. Ath. Nosti Deum sese ad nostram imbecillitatem per Scripturas divinitus inspiratas benigne accommodare, sæpeque ad nos humano more loqui, ut scilicet humana natura ex his quæ consimilia rebus illis dicuntur, in quibus versamur et quas novimus, cœlestia divina mysteria posset intelligere. Ar. Ita est. Ath. Cum ergo Deus per prophetam hæc ad proprium Filium dicit, « Ex utero ante luciferum genui te<sup>56</sup>, » Filii ex paterna substantia generationem significat. Ar. Num igitur uterum habet Deus? Ath. Jam 172 te prænoui sæpe ob nostram imbecillitatem Deum homini similem a divinis Scripturis induci : non quod Deus talis sit, sed ut nos corporalibus exemplis divina pie intelligamus. Nullam igitur aliam ob causam uterum appellat, quam ut declarat Ipsum Filium ex Patris substantia esse genitum. Alioquin, nisi res ita se habeat, dic ipse quomodo verba illa intel-

A καὶ οὐκ ἀπήλθεν. Ἔτα προσελθὼν τῷ ἑτέρῳ, ἔφη· Πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου. Ὁ δὲ φησὶν· Οὐ θέλω. Ὑστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπήλθεν. Ἐρωτᾷ δὲ ὁ Κύριος· Τίς ἐποίησεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἀποκρίθentes δὲ οἱ Ἰουδαῖοι φασιν· Ὁ Ἐσχάτος υἱός. Ὁ ὁμολογούμενος δὲ, ὁ μὲν πατὴρ ὁ τῶν ἄλων θεὸς τυγχάνει, ὁ δὲ ἀμπελῶν αἰ τρίβος τῆς δικαιοσύνης, ἐν αἷς προσέτατε τὸν προσεῦτερον υἱὸν ἐργάζεσθαι. Ὁ δὲ μικρῷ (55) τῷ διαστήματι χαίρειν φράσας τῷ κελεύσασαι κατεφρόνησε τοῦ προστάξαντος· οὗτος δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπόβλητος γεγονώς τῆς υιοθεσίας. Ὁ δὲ νεώτερος υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν (56) τῆς κλήσεως παρακλῆτος τῇ ἀπιστίᾳ, τῇ εὐκολοκαρτερίᾳ κρατούμενος, ἰστέρον B δὲ μεταμεληθεὶς καὶ πιστεύσας, ὑπήκουος προστάγματος πατρικοῦ ἀνεδέχθη. Ἐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς φίλος καὶ κληρονόμος, ὡς υἱὸς Πατρὸς, ἀνεφάνη (57), πάσης τιμῆς καὶ χάριτος ἡμιουκαρτερία πρὸς τοῦ ἰσίου Πατρὸς ἔδωκε τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης, λέγω δὲ τῆς συντελείας, ἣ μόνον σημεῖα λαβὼν, ἵνα μὴ ἀγνοῦν, ὅτι ἐγγύς ἐστὶ τὸ τέλος, πρὸς τὸ μὴ ἀπαρτακείασσον (58) ὄντα, αἰφνιδίως καταλάβῃ ἡ ἡμέρα.

29. Ar. εἶπεν· Ὁμολογῶ ὁρθῶς εἰρησθαι τούτο τὸ περὶ τῆς ἡμέρας· τὸ δὲ τῆ οὐσία ἠνώσθαι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ οὐκ ὁρθῶς ἔχειν ἠρημ. Ath. εἶπεν· Ἐπειδὴ σπουδῆ πρόσσεσι σοι οὐ μικρὰ, φέγειν τὰ καλὰ καὶ καλῶ; ὁμολογούμενα πρὸς τῶν εὐσεβῶν, ἀπόδος (59) λόγον, εἰ ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ οὐσία; Ar. εἶπεν· Πάν ἐστι ἐστὶν ἐν ὑποστάσει, τούτο οὐσία τυγχάνει. Ath. C εἶπεν· Ὁρθῶς ἔγης. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ Θεοῦ λόγον ἔχομεν, εἰπέ μοι ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία τί ἐστὶ, μήποτε νομισθῶμεν πρὸς τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι τάχα περὶ χρημάτων λέγομεν. Ar. εἶπεν· Ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐστὶν, ἐπὶ ἐστὶν ὁ Θεός, τούτο οὐσία τυγχάνει. Ath. εἶπε· Καλῶς ἔφης· λοιπὸν ἀκουε. Ar. εἶπε· Λέγε ὁ βούλει. Ath. εἶπεν· Οἴσθα, ὅτι, σχηματιζόμενος καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ διὰ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ὁ Θεός, ἀνθρωπινότερον ὁμιλεῖ πολλάκις πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῶν παραπλησίως εἰρημέων, ἐν οἷς ἡμεῖς ἐνεχόμεθα καὶ ἴσμεν, τὰ ἐπουράνια θέα μυστήρια. Ar. εἶπεν· Οὗτος ἔχει. Ath. εἶπεν· Οὐκοῦν ὁ Θεός, λέγων πρὸς τὸν ἴσιον Υἱὸν διὰ τοῦ προφήτου· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐσωφόρου ἐγέννησά σε, σημαίνει τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Ar. εἶπε· Γαστέρα οὐκ ἔχει ὁ Θεός; Ath. εἶπε· Προλαβὼν εἶπον πρὸς σε, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθενείαν πολλάκις καὶ ἀνθρωπόσημον τὸ θεῖον αἰθεῖαι Γραφαὶ καταγγέλλουσιν· οὐκ ἐστὶ ὁ Θεός τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν σωματικῶν παραδειγμάτων τὰ θεῖα εὐσεβῶς νοῦμεν. Δι' οὗδὲν οὖν ἔτερον γαστέρα ὀνομάζει, ἢ ἵνα παραστήσῃ αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ

<sup>55</sup> Math. XXI, 28-31. <sup>56</sup> Psal. CIX, 3.

(55) Aug. ὁ δὲ μικρός. Reg. ὁ δὲ μικρῷ.

(56) Aug. ὁ περὶ τὴν ἀρχὴν. Editi vero et cæteri, ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν.

(57) Auglic. ἐφάνη.

(58) Regius et Basil. ἀπαρτακείασσον.

(59) Sic omnes manuscripti, excepto August. quem secuti sunt Parisenses, habetque μοι πρὸς ἀπόδος.

Πατρός ούσας γεγενῆσθαι. Ἐπεί εἰ μή τοῦτ' ἔστι, λέγει σὺ, πῶς ὀφείλει νοσηθῆναι τὸ ῥητόν. Ἄρ. εἶπεν· Ἡ Γραφή λέγει ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· « Ἐξηρεῦξάτο ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν. » Ἄρα οὖν, Λόγον ἐξηρεῦξάτο φησι τὸν Υἱόν (60); Ἄθ. εἶπεν· Ἡ Γραφή καλῶς ἔφη σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῦτο· σὺ δὲ, λαθὼν τὸ ῥητόν, διεστρεφάς κακῶς. Ἄρ. εἶπε· Φράσον ἡμῖν σὺ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ῥητοῦ· ἥπειδ' ἔγω αὐτὸ διεστρεφα κατὰ σέ.

30. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ θεὸς πνευμά ἐστιν ἀπαθὴς (61), ναὶ ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπε· Ναί, οὕτως ἔχει. Ἄθ. εἶπεν· Ὅταν οὖν φάσκῃ ἡ Γραφή ἐκ γαστρὸς γεγενῆσθαι τὸν Υἱόν, τὴν ἐκ τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως γηισιότητα τοῦ Υἱοῦ σημαίνει. Ἴνα οὖν μὴ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀσθενὲς ὑπάρχον, ἀνθρωπίνην τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ὑπολάβοιεν, εἶπε τὸ, « Ἐξηρεῦξάτο ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν. » Εἰ δὲ πάλιν ἐπιχειρεῖν τολμήσει τις προσφορικῶν Λόγον φάσκειν τὸν Υἱόν, μνημονεύσει τὸ, « Ἐκ γαστρὸς, » καὶ παύσεται (62) τῆς ποιηρᾶς ἐνοίας. Περιέγραφε γὰρ πάντα νοῦν ἀνθρώπινον ἡ Γραφή, πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αἰρετικὴν μανίαν κατὰ τῆς αἰδοῦ καὶ ἀκαταλήπτου γενήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐκ γαστρὸς τυγχάνει, πῶς ἐκ καρδίας προήλθεν; Εἰ δὲ ἀπὸ καρδίας ἐστὶ, πῶς ἐκ γαστρὸς τυγχάνει; Ἄρ. εἶπε· Τὶ οὖν ὀφείλομαι λέγειν καὶ νοεῖν; Ἄθ. εἶπεν· Οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν Υἱόν ἐκ τῆς οὔσιας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γενηθέντα ἐκ τῶν τοιοῦτων παραδειγμάτων μανθάνομεν. Ἄρ. εἶπεν· Εἰ ὁμοούσιος ἦν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, πῶς οὐκ εἶπεν παρὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ; Ἄθ. εἶπε· Πού ἐστιν ὅπου οὐχ ὁμολόγησεν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Ἄρ. εἶπεν· Εἰ δύνασαι τοῦτο δεῖξαι; Ἐν τῶν ἀμυχάνων. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκ ἐξ ἀπόρου πορίσασθαι ἐπιχειροῦμεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναργῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι θέλομεν. Μέννησο, ὅτι ἔφησ, ὃ ἐστὶ θεὸς, τοῦτο οὐσία τυγχάνει, τούτῳ τὸν Υἱόν. Ναί ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπε· Μηδαμῶς (63). Ἄθ. ἔφη· Πῶς οὖν ὁ Κύριος ἔφη· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν; » Εἰ μὴ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῇ θεότητι τῇ πατρικῇ ὁ Υἱός, πῶς φάσκει, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν; » Ἄρα ψευδὴς εἶπεν ἢ ἀληθὴς; Μὴ γένοτο! Ἡ ἀλήθεια οὐκ ἂν ψευδὴς ποτε ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ τὸ, « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα, » οὐδὲν ἕτερον (64) παριστᾷ ἢ τὴν ἅγαν θεότητα. Εἰ γὰρ ἄλλος τυγχάνει τῇ οὐσίᾳ ὁ Υἱὸς παρὰ τὸν Πατέρα, πῶς δύναται θεωρεῖσθαι ὁ Πατὴρ ἓν τῷ Υἱῷ; Εἰ μὲν γὰρ οὐ δύναται (65) ἀγαλμα ἀνθρωπεικοῦν κατεσκευασμένον ἐκ ξύλων γνωρισθῆναι ἐν λίθῳ, ἐν τῷ οὐκ ἐκ τῆς οὔσιας αὐτοῦ ἐντι· εἰ δὲ ἀδύνατον λίθον ἐν ξύλῳ γνωρισθῆναι, καὶ ξύλον ἐν λίθῳ κατὰ τὸν τῆς οὔσιας λόγον, λείπεται λοιπὸν γνωρίζεσθαι τὸν παμβασιλέα θεὸν ἐν τῷ ἑμοῦσῳ αὐτοῦ Υἱῷ. Τὰ γὰρ ὁμοιοῦ, ᾧ (66) εἶσιν

A ligas. Ar. Scriptura ex persona Patris ait, « Eructavit cor meum Verbum bonum ». Nonquid igitur Verbum quod eructavit, Filius est? Ath. Recte id Scriptura dixit ut et alia omnia: tu vero locum illum prave distorsisti. Ar. Tute ergo nobis expone huius sententiae veritatem; quandoquidem, ut tibi videtur, illam ego detorserim.

30. Ath. Deus estne spiritus impassibilis, an nou? Ar. Ita. Igitur cum Scriptura praedicat Filium ex utero esse genitum, Filium vcre ex divina hypostasi sive substantia esse significat. Ne ergo infirmum hominum genus humanam esse crederet Christi generationem, ait, « Eructavit cor meum Verbum bonum. » Quod si quis rursus urgere velit et dicere Filium Verbum esse prolativum, statim afferentur verba illa, « Ex utero, » atque ita conquiescat perversa cogitatio. Omnem siquidem humanam mentem circumclusit Scriptura, ut nemo haeretica insanis ageretur contra aeternam et incomprehensibilem Filii ex Deo generationem. Nam si est ex utero, quomodo ex corde processit? Si vero sit ex corde, quomodo est ex utero? Ar. Quid itaque dicendum est et cogitandum? Ath. Nihil aliud ex huiusmodi exemplis discimus quam Filium ex substantia Dei et Patris esse genitum. Ar. Si Filius Patri esset consubstantialis, cur id praesens non dixit discipulis suis? Ath. Ubina, rogo, Filius non confessus est se Patri esse consubstantialem? Ar. Potesne illud ostendere? Unum sane id eorum erit quae fieri non queunt. Ath. Nihil ex dubiis colligere conamur, sed ex rebus evidentialibus veritatem volumus ostendere. Recordare te dixisse quod Deus est, hoc ejus substantiam esse, id est, Filium. Itane est, an non? Ar. Nequaquam. Ath. Cur igitur ait Dominus: « Ego et Pater unum sumus? » Nam nisi Filius idem sit quod paterna divinitas, qui possit dicere, « Ego et Pater unum sumus? » Quid igitur falsane an vera locutus est? Absit! Nunquam enim veritas queat esse mendacium. Sed et ista verba, « Qui me vidit, vidit Patrem », nihil aliud indicant quam sanctam divinitatem. Si enim Filius substantia alius est a Patre, quomodo Pater in Filio videri potest? Nam si hominis simulacrum ex ligno confectum non possit cognosci in lapide, quod ejusdem non sit substantiae: si item lapis in ligno, vel lignum in lapide non possit cognosci, quantum spectat ad substantiae rationem, sequitur ut Deus, summus omnium rex, in Filio sibi consubstantiali cognoscatur. Cum enim videntur res similes, in eo quod

<sup>60</sup> Psal. xlv. 2. <sup>61</sup> Joan. x. 30. <sup>62</sup> Joan. xiv. 9.

(60) Aug. Ἄρα οὖν τὸ, ἐξηρεῦξάτο, ἔφη τὸν.

(61) Aug. ἀπαθὴς.

(62) Angl. παύηται. Max Regius, περιέγραψε γὰρ. In aliis γὰρ desit.

(63) Angl. οὐδέποτε. Ibid. Angl. et Aug. ἔφη pro εἶπεν.

(64) Aug. οὐδὲν ἄλλου. Paulo post Angl. Εἰ γὰρ ἀγγελος τυγχ. Aug. εἰ γὰρ ἄλλος τυγχ.

(65) Ita Reg. Basil. vero, εἰ μὲν δύναται. Aug. εἰ μὲν γὰρ δύναται. Editi et caeter., εἰ μὲν γὰρ οὐ δύναται.

(66) Reg. τὰ γὰρ ὁμοῖα καὶ. Q̄ deest in Aug. ;

sunt consubstantiales, eorum quæ non videntur A cognitionem exhibent.

31. Ar. Cur ergo Dominus ait, « Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est? » Num vitis et agricola possunt consubstantiales esse? Ath. Noli mihi detruncare Dominicam vocem : sed lege, ut jacet : « Ego sum, » inquit Dominus, « vitis vera, vos palmites, Pater meus agricola est ». Die mihi itaque : si ex exemplo vitis et agricola: Filium non vis esse Patri consubstantialem, num ipsum hominibus consubstantialem dicis? Ar.

173 Absit! Ath. Placide ausculta, et ad hæc mihi responde. Vitis et palmites sunt ne consubstantiales, an non? Ar. Omnino ita est. Te vero oro finem hujusce capituli explicationi breviter imponas, ut et me talem reddas, qualis tu ipse es. Ath. Nisi mihi prins ad ea quæ interrogo responderis, quod postulas non consequeris. Ar. Loquere quod tibi videtur, et ego, si locus datur, pro viribus respondebo. Ath. Cujus causa dextera et brachium Dei memoratur in Scripturis? Ar. Quæ istiusmodi sunt intelligimus convenienter notioniibus quæ inde sequuntur. Nam si ait, « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me », hic agnoscimus Dei vim creandi. Cum autem dicit, « Brachium Domini eni revelatum est »? » palam est hic de Filio sermonem haberi. Hæc item verba, « Dextera Domini fecit virtutem », absque dubio Filium significant, per quem facta sunt omnia. Ath. Brachium ei, cujus est brachium, consubstantiale est, an non est? Ar. Ita se res habet. Ath. Etiam dextera illi, cujus est dextera, consubstantialis est, an non est? Ar. Ita quoque est. Sed tu quid vis me æternum Numen componere? Nunquamne Clementem Petri apostoli discipulum audisti, qui quidem hujusmodi exertit doctrinam? Ath. Memineris, quæso, amice, eorum quæ dicta sunt, nec velis errare. Ego enim Numen venero, quod sit simplex, nec compositum, aut circumscriptum, idque ex sacris et divinis Scripturis didici, nec non ab his qui continua successione episcopi fuerunt. Nullam igitur aliam ob causam Scriptura Filium, brachium et dexteram vocat, quam ut pie intelligamus Filium esse Patri consubstantialem : quia nimirum in homine concipi non potest, diversæ esse substantiæ brachium, dexteram et digitum, prout singula illorum differunt. Ar. Consentio Filium Patri esse consubstantialem : jam quid vitis significet, mihi velim exponas.

32. Ath. Duo vitis genera solet commemorare divina Scriptura, bonam quidem unam, fructiferam, exhilarantem, et lætificantem cor hominis, quæ

ἁμοούσια, ὁρώμενα, παριστάνουσι τὴν γῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων.

31. Ar. εἶπε· Πῶς οὖν ὁ Κύριος λέγει· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι· » Μη δύναται ἀμπέλος καὶ γεωργός εἶναι ἁμοούσια· Ἀθ. εἶπε· Μη ἀκρωτηρίαζε τὴν Κυριακὴν φωνὴν· Διά, ὡς κεῖται, ἀνάγνωθι. « Ἐγὼ εἰμι, » φησὶ ὁ Κύριος, « ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή, ὁμοίαι δὲ κλήματα, ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. » Εἰπέ μοι οὖν· εἰ ὁ Υἱὸς ἁμοούσιος τῷ Πατρὶ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γεωργοῦ, ἄρα τοὶ ἀνθρώποις ὁμοούσιον αὐτὸν φησὶ· Ar. εἶπε· Μη γένοτο! Ἀθ. εἶπε· Πραῖως ἀκουσον, καὶ πρὸς ταῦτα ἀπόδος μοι λόγον· Ἡ ἀμπέλος καὶ τὰ κλήματα ἁμοούσια τυγχάνει, val ἤ οὐ; Ar. εἶπεν· Ἀραρῶσαι ταῦτα οὐτως ἔχει. Ἀξίω συντόμως καὶ τῆ (67) τοῦ κεφαλαίου σαφηνεῖς ἐν τάξει πέρας ἐπιθεῖναι θέλῃσον, ὅπως καμὲ ποιήσης τοιοῦτον, οἷος καὶ σὺ τυγχάνεις. Ἀθ. εἶπεν· Ἐάν μὴ πρότερον ὄνπερ ἐπερωσὼ ἀπόδος μοι λόγον, οὐ μὴ λάθῃς τὸ ἀφτ.μα. Ar. εἶπεν· Ὁ θελεῖς λέγε, καὶ εἰ (68) τὴ ἐγγωρεῖ. κατὰ τὸ δυνατόν ἀποκρίνομαι. Ἀθ. εἶπε· Δεξιὰ καὶ βραχίον περὶ Θεοῦ γέγραπται τίνας ἔνεκεν; Ar. εἶπε· Τὰ ταῦτα πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ τὰς ἀκολουθίας νοοῦμεν. Ἐάν λέγῃ κατὰ τὸ, « Αἱ χεῖρές σου ἐποίησαν με. καὶ ἐπλασάν με, » γινώσκωμεν τὸ θεουργικὸν τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα. Ὅπως ἂν δὲ λέγῃ, « Ὁ βραχίον Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; » φανερόν, ὅτι περὶ Υἱοῦ φάσκει. Πρὸς δὲ τοῦτος καὶ τὸ, « Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, » ὁμολογουμένως περὶ Υἱοῦ σημαίνει, δι' οὗ τὸ πάντα γέγονεν. Ἀθ. εἶπε· Βραχίων, οὗ ἐστὶ βραχίον, ἁμοούσιος τυγχάνει, val ἤ οὐ; Ar. εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Ἀθ. εἶπε· Καὶ ἡ δεξιὰ, οὗ ἐστὶ δεξιὰ, ἁμοούσιος ἐστὶ, val ἤ οὐ; Ar. εἶπεν· Οὕτως ἔχει. Σὺ δὲ τί φησὶ με ἄξιον συντιθεσθαι τῷ Θεῷ; Οὐκ ἐπικρατῶσω ποτὲ Κλήμντος τοῦ παρακολούθησαντος Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὃς καθαιρεῖ τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν; Ἀθ. εἶπε· Μέμνησο τῶν εἰρημένων, ὧ ἀνθρώποις, καὶ μὴ πλῶν. Ἐγὼ γὰρ ἀπλοῦν, ἀσύνητον, ἀπερίγρατον (69) τὸ Θεῖον σέβομαι, μαθητικῶς ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν Γραφῶν, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς διαδεξαμένων τὴν ἐπισκοπὴν. Οὐδένας οὖν ἑτέρου ἔνεκεν ἡ Γραφὴ βραχίονα καὶ δεξιάν καλεῖ τὸν Υἱόν, ἢ ἵνα εὐσεβῶς νοώμεν ὁμοούσιον ὂντα τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, διὰ τὸ ἀνεχώρητον ἐπ' ἀνθρώπου ἐκλαθεῖν τινὰ ἑτεροσύνην τῶν βραχίων, ἢ τῆν δεξιάν καὶ τὸν δάκτυλον, ὡς ἕκαστον αὐτῶν (70) διαφέρειν πέφυκεν. Ar. εἶπε· Σύμφωνι ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· ἀπόδος μοι λοιπὸν λόγον περὶ τῆς ἀμπέλου.

32. Ἀθ. εἶπε· Δύο γένειον ἀμπέλου εἶθε μνημονεύειν ἡ θεία Γραφή, μίαν μὲν χρηστὴν καὶ εὐφραντικὴν τε καὶ χαρποποιούσαν καρδίαν ἀνθρώπου,

\* Joan. xv, 1. \*\* Psal. cxviii, 75. † Isa. lxi, 1. ‡ Psal. cxviii, 16.

(67) Regius et Basil., ἀξίω οὖν καὶ τῆ. Anglicanus, ἀξίω οὖν συντόμως Ρυλο post Anglicanus, κέλευσον pro σέλησον.

(6) Anglic. καὶ εἰ.

(69) Ita omnes niss. præter Aug. quæm sequitur edit. Paris. habetque ἀπερίγρατον.

(70) Aug. αὐτόν.

τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν· θαύραρον δὲ τὸν διάβολον, λύσαν καὶ ἰὸν ἀποστάζοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Π γὰρ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδῶμων, καὶ ἡ κλήματις αὐτῶν ἐκ Γομορράας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας· ὁ οἶνος αὐτῶν θυμὸς ἀσπίδων ἀνάστος. » Καὶ ὁ λαὸς δὲ ἄμπελος ὀνομάσθη, καὶ δίκαιοι πολλοὶ αὐτὴν ἐκλήθησαν ἄμπελωνες, ἀπλῶς μέντοι καὶ ἀπολελυμένως, χωρὶς τοῦ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. » Ἰνα μὴ οὖν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐκ τῆς ἑπωνυμίας προσλογισθῆται προσηρημέναις ἄμπελος, οὐ λέγει τῷ διαβόλῳ, ἀλλ' οἶον τῇ μετενεχθείσῃ (71) ἐξ Αἰγύπτου καὶ φυτευθείσῃ, ἵνα ποιήσῃ καρπὸν σταφυλῆς, ἐπέτρεξε δὲ ἀκάθαρτος, εἶπε μετὰ προσθήκης· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, » ἢ « Ἐκ καρπῆς ζῆλι, χαρᾶ, εὐφροσύνης, ἀγάπης (72), δικαιοσύνης, πίστεως εὐακρινεστάτης, γνώσεως, εὐσέβειας, ἀγνείας, σεμνότητος, φιλανθρωπίας, πραότητος, ἐγκράτειας, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. Ἐπειδὴ καὶ τὰ κλήματα, τῆς αὐτῆς εὐγενείας τῆς ἀληθινῆς ἄμπελου τυγχάνοντα, εἶτ' ὁμοίον καρπὸν προβάλλουσι, ἧς εἰσὶν ἄμπελου κλήματα. Τοὺς ἀποστόλους οὖν ἔφη, ἅμα παρασκευάσωμεν αὐτοὺς ἐμμένειν ἐν (73) τῇ πίστει, καὶ μὴ ἀποσκιρτήσαντας ἐκ τῆς ἀληθείας, ὡς περ Ἰούδας, ἀκάρεος ἀπομείναι. Οἵτινες γὰρ ἐξολισθήσουσιν (74) ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης καὶ πίστεως, δίκην κλημάτων ἀποτεμενόμενοι, βίβονται ἔξω τῶν θελιῶν. Νηφαλίους οὖν καὶ προθύμους προτρέπει γίνεσθαι τοὺς μαθητὰς διὰ τοῦ φθίσι· « Ὁ Πατὴρ μου γεωργὸς ἐστίν, » ὡς ἀνατὼ λέγειν· Εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι, ὅτι, εἰ τίνα ὁ Πατὴρ ὁ ἐμὸς γεωργεῖ, ὁ τοιοῦτος τὸν ἐμὸν καρπὸν ἀποδίδωσι μὴ ἑώντος (75) καρπὸν ἀλλότριον· ἐν τοῖς ἀληθινοῖς κλήμασι· τῆς ἄμπελου βλαστῆσαι. Ἐμπεριπατῶν γὰρ ἐν τῷ ἄμπελῳ, τουτέστι ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ταμίαις, πάντα τὰ σαθρὰ καὶ ματωρὰ περισείρει, πρὸς τὸ μὴ ὑλομανοῦσαν διαφθερεῖν ὄντες (76) ὁ γεωργὸς ποιεῖ προβαλέσθαι καρπὸν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς αἰσθητῆς ἄμπελου λόγος δύναται συμβαλέσθαι ἡμῖν εἰς τὸ ζητούμενον, ἀρκτέον ἐνεσθῆναι ἐκθέσθαι καὶ περὶ τούτου τὴν ἀφήγησιν.

33. Ἐπειδήπερ καταλειφθεὶσα πρὸ τοῦ χειμῶνος ἡ ἄμπελος εὐθαλῆς τε καὶ εὐκλήματος ἔσθηκε καρτερῶς πρὸς τὰς ἐφθούς τοῦ χειμῶνος· ὁ δὲ, τῇ ἀπειροσπότη προσβολῇ τοῦ κρύου αὐτοῦ προσελθούσης, ἀπομαραινέιν ἀρχεται τίνα τῶν φύλλων αὐτῆς, αὐτὰ δὲ, διὰ τὴν σαθρότητα ἀτονοῦντα, ἐκπίπτουσι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω (77) ἐπὶ τὰ βαθύτερα φερόμενα, εἴτα μένει ἡ ἄμπελος εὐκλήματος ἀντέχουσα τῇ φορᾷ (78) τοῦ χειμῶνος. Εἰ δὲ τῇ παραμονῇ τῆς ἀρκάτου ψυχρότητος κατέλοιπα τίνα τῶν κλημάτων, ὅμως τῇ ἐνστάσει ἡ ἄμπελος οὖν τοῖς περιλειφθεῖσιν αὐτῇ ὕγειναις κλήμασιν ἐπεραιώσει τὸν χειμῶνα, καὶ ἐκ τοῦ χειμερινοῦ καμάτου ἐξέλφυγε.

<sup>62</sup> Deut. xxxii, 32, 33. <sup>63</sup> Ioan. xv, 1.

(71) Aug. οἶον μετενεχθείσαν... καὶ φυτευθείσαν.  
(72) Sic Regius, ut et legit Nannius. In ceteris est in editis, ἀγάπη deest.  
(73) Ita Reg. In aliis vero et in edit. ἐν deest.  
(74) Aug. ἐξολισθήσασιν.  
(75) Aug. μὴ ἑώντα.

A est Dominus Jesus Christus. Alia est diabolus, rabiem et venenum distillans, uti scriptum est: « Nam de vinea Sodomorum, vinea eorum: et sarmentum eorum ex Gomorrhæ. Uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis: vinum eorum, furor aspidum insanabilis ». Populus item vitis appellatus est, sæpeque iusti vites sunt dicti, simpliciter tamen et absolute, nec de, illis dicitur, « Ego sum vitis vera ». Quocirca ne Salvator ob huiusmodi cognomen aliis supra dictis vitibus annumeretur (non diabolo tamen), verbi gratia, viti ex Ægypto translatae et plantatae, ut fructum uvæ produceret, sed spinas produxit; ait cum additamento, « Ego sum vitis vera, » cuius fructus est vita, gaudium, pax, charitas, iustitia, fides purissima, cognitio, pietas, castitas, gravitas, humanitas, mansuetudo, temperantia, et similia. Nam cum palmites eadem gaudeant nobilitate, qua vera vitis, par est eos similem viti fructum producere, cuius sunt palmites. Apostolos igitur indicavit, simul eos confirmans et exhortans ut in fide constantes eesent, non autem steriles manerent, a veritate, Judæ exemplo, resiliendo. Nam qui ex Domini charitate et fide decidunt, instar palmitum amputati, extra divina projiciuntur. His itaque verbis, « Pater meus agricola est, » suos adhortatur discipulos ut vigilant et diligentes sint, ut si diceret: Scire vos volo quod si quem Pater meus excolat, ille fructum meum producit. Nec enim sinit alienum fructum in veris vitis palmitibus germinare. Namque in vinea, hoc est in animæ penetrabilibus, deambulans, putrida omnia et luxuriantia amputat, ne silvescens fructum corrumpat, quem agricola optat produci. Verum quandoquidem sensibilis vitis exemplum nobis aliquid conferre potest ad id de quo agitur; inde, si placet, rem exponere urdiamur.

33. Vineæ ante hiemem viridis et palmitibus bene ornata, contra hiemis incursus fortiter resistit. Hieme autem immississima frigoris impulsione accedente, quædam vitis folia cœperunt marcescere quæ cum essent putrida, nec consistere valeret, et summis partibus deciderunt, atque ita et superioribus locis in inferiora sunt delapsa: stat deinde vitis cum palmitibus, hiemis impetu obsistens. Aut si summi frigoris perseverantia quidam palmitibus læsi fuerint, tamen vitis cum reliquis sanis palmitibus constanter manens, hiemem effugit et ex hibernis ærumnis evasit. Cum autem ver attigerit, qui novus est annus, sperat se quietem

(76) Sic Reg. Aug. vero, ὑλομανοῦσαν συμπνίγειν ὄντες. Editi, ὑλομανοῦσαν ὄντες.  
(77) Aug., ἀνωτέρων.  
(78) Sic Reg. et August. Alii vero cum editis, τῇ φορᾷ.

habituram : cum subito agricola ad ipsam cum cultro accedens, primum diligenter omnes circumspicit palmites, tum eos quos hiems laeserit incipit amputare, deinde sanos quoque palmites ad tertium et quartum usque oculum amputat. Stat vero ipsa nudata læsaque cultro vitis sublimis, in cœlum aspiens, lacrymaturque tertium usque diem. Postea Deo providente solatium consecuta, lacryrnari desinit, multisque repente productis palmitibus talis apparet, qualis antea erat, imo multo speciosior. Ex his autem quæ hactenus exposuimus, clarius intellectus est quæ de vera vite dicitur sumus.

οὐα ἦν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνδοξότερα. Ἐκ δὲ τῶν προσηποδομένων ἔσται σοι σαφέστερα καὶ τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθινῆς.

34. Itaque Dominus vitæ umbrosæ multisque ornatae palmitibus est similis, propter multitudinem scilicet discipulorum, et circumjacentium turbarum ad ipsam, auxilium obtinendi ergo accurrentium; adeo ut numerus eorum, qui in ipsam credunt, omnem superet conjecturam. Illi vero suo in illum indissolubili amore, tanquam palmites ei adherescunt, quorum alii, spiritualis commodi percipiendi gratia, nolunt extra illum, sed una cum eo esse : alii vero sanari cupientes, alii Christum venire audientes, simul convenerunt, novum spectaculum videndi desiderio, Deum nempe in corpore inter homines versantem. Denique adventu Domini omnia gaudio plena erant : qui quocumque incederet, veluti vitis palmitibus densa, ob multa hominum millia, qui eum comitabantur, omnium in seipsum flagranti amore erat conspicuus, cum omnes ipsi adhererent. At cum hiemales venti flare cœpissent summis ex locis, ad illos probandos qui ipsam comitabantur, statim non pauci, marcescentium instar foliorum ex vitali vite, cui adherescebant, deriderunt. Aliique pontificum metu, ne synagoga extortes fierent, vitam suam negaverunt, quemadmodum et nunc fieri videmus. Siquidem, ut illi olim, sic hodie hypocritæ homines gloriam persecutorum Ecclesiæ magis dilexerunt quam Dei gloriam. Alii vero non intelligentes divina et spiritualia **175** Domini verba, retrusum abierunt; reumque et vituperatione dignum esse existimantes benefactorem suum, hæc ausi sunt loqui, « Quis potest eum audire? » Hos sane nostra ætate emulantur, qui veritatem sequi recusant; et quod tribulationes et tentationes fidem ipsam sequantur. Aint enim ipsi, Quis possit observare traditionem mandatorum Domini et fidei?

55. Judæ præterea invidiositatem patefecit vehementia biemis : quales nunc se exhibent illi mundi hujus amici, qui cum antea Christi essent discipuli, amici et comites, nefandas synodos adversus Je-

<sup>175</sup> Joan. vi, 61.

(79) Ang., ἀναφέρτας.

(80) Sic Reg. In aliis et editis dicitur ἄλλα.

(81) Reg. καὶ οἱ μὲν, et nos, ἐξαρνούμενοι τὴν αὐ-

φθάσασα δὲ ἐπὶ τῷ ἔαρ, ὅπερ ἐστὶ νέον ἔτος, δοκεῖ διαναπαύεσθαι· ἀφηνείως δὲ ὁ γεωργὸς ἐπιστάς αὐτῆς, ξίφος ἐπιφερόμενος, πρώτων μὲν, ἀκριβῶς κατοπτριζόμενος ἅπαντα τὰ κλήματα, ἄρχεται τὰ βλαβέντα ἐκ τοῦ χειμῶνος ἐκτέμνειν, ἔπειτα καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἀπὸ τρίτου ἢ τετάρτου ὀφθαλμοῦ περιαιρεῖν. Ἡ δὲ ἀμπέλος, γυμνωθεῖσα καὶ πληγεῖσα τῷ ξίφει, ἔστικη μετέωρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποκλιπούσα, ἅμα διακρούσα ἄχρι τῆς τρίτης ἡμέρας. Παρακληθεὺς δὲ τυγχάνουσα ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, παυσαμένη τῶν διακρούων, ἀφηνείως πολλὴν ἀριθμὴν καὶ ἔχλον κλημάτων βλαστήσασα, ἢ αὐτὴ ἀναφαίνεται (79)

34. Ὁ οὖν Κύριος τρόπον ἀμπέλου εὐκλήματος καὶ οὐραίου ἐπέχων, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καὶ τῶν περὶ ἐχλον ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν βοηθείας ἔνεκεν· ὡς εἶναι πλήθῃ ἀνεκταστά, πιστεύοντα εἰς αὐτὸν· καὶ τῷ μὲν πόθῳ τῷ εἰς αὐτὸν ἀκριβῶς ἔχειν αὐτούς, τρόπον κλημάτων συνόντων αὐτῷ, τινῶν δὲ καὶ ὀφειλείας χάριν πνευματικῆς μὴ βουλομένων ἐκτὸς αὐτοῦ τυγχάνειν, ἀλλὰ (80) συνεῖναι αὐτῷ, ἐτέρων δὲ βουλομένων λάσσης τυχεῖν, ἄλλων δὲ ἀκροῦσθων, ὅτι Χριστὸς ἦκει, καὶ συνεληλυθότων κατὰ τὸ αὐτὸ, βουλομένων θεάσασθαι τὸ καινότερον θέαμα, θεὸν ἐν σώματι ἀνθρώποις συναναστρέφοντων. Καὶ ἀπλῶς ἦν ἅπαντα χαρᾶς γέμοντα τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου γενομένης· οὐ δ' ἂν ἐθάβειεν, ὡς περ εὐσπαθῆς ἀμπέλος διὰ τὰς μυριάδας τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ἐχλων ἦν ὀρώμενος πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, ἀπάντων συνημιμένων αὐτῷ. Ἀρχαίμων δὲ χειμερινῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων καταφυσῆν πρὸς δοκιμὴν τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ἐχλων, ἀβρίως φύλλον δ' ἦν μαρτυρομένων, ἀπέπλεον οὐκ ὀλίγοι, ἧς εἰχοντο ἀμπέλου ζωτικῆς, καὶ τῶν μὲν (81) διὰ φόβον τῶν ἀργυριῶν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται, ἐξαρνούμενοι τὴν αὐτῶν ζωὴν. ὡς περ καὶ νῦν ὀρώμεν γινόμενα τὰ αὐτὰ πράγματα· ἠγάπησαν γὰρ, ὡς οἱ τότε, καὶ νῦν τῆς ὑποκρίσεως ἀνθρώποι τὴν δόξαν τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας ὡς περ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ εἶλοντο· ἐτέρων δὲ μὴ συναισθημένων τῶν θεῶν καὶ πνευματικῶν βρῆμάτων τοῦ Κυρίου εἰς τὰ ὅπια ἐπιστραφέντων, αἰτίαν τῷ εὐεργετῇ καὶ φόγον προσπαύσαντων, καὶ λεγόντων, « Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; » Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου καιροῦ πράττουσιν οἱ μὴ βουλομένοι συναδεύειν τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ παρέπεσθαι θλίψεις καὶ πειρασθῆρα τῇ πίστει. Φασὶ γὰρ. Τίς δύναται φυλάξαι τὴν παράδοσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῆς πίστεως;

55. Ἐτι μὴν καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Ἰούδα ἢ σφοδρότης τοῦ χειμῶνος ἦλεγεν, ὡς καὶ νῦν, φίλα κόσμου κρατηθέντες· οἱ ποτε μαθητὰ ὄντες καὶ φίλοι καὶ συνοδοιπόροι τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συν-

τῶν ζωῆν, et paulo post, Ἰταροὶ δὲ μὴ συναισθημένοι... ἐπιστραφέντες... προσπαύσαντες, τίς, etc.



οδους ἀθεμ-τους συγκεροῦσιν οἱ καὶ τὸ γαζοφυλάκιον πατεῦντες. Οὐκ ἠγνόει αὐτὸν τὴν σαθρότητα, ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς τὰ Δεσποτικὰ χρωμένους ἑτοιμοτάτους (82) εἶναι ὑπὲρ τοῦ Δεσπότητος ἀνδρῶν, ἢ κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν στρατεύεσθαι προφάσει φίλας κοσμητικῆς. Οἱ τοῦτοι, κλημάτων δικῆν ἀνεσεσάτων καὶ ἀκάρτων ἐπέχοντες, τεχνόμενοι δὲ πρὸς τὸ γεωργεῖν, κατὰβρωμα πύρρς αἰωνίου γίνονται. Ὁμοίως τῶν χειμῶνων ἐπὶ πολὺ προσπελασάντων ἐπὶ ἀληθινῇ ἀμπέλῳ, λέγω δὴ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, πῆ μὲν βουλομένῳ λιθῆσαι (83) αὐτὸν Γραμματέων τε καὶ Φαρισαίων· φοβηθέντας δὲ μὴ ἀναιρεθῶσι πρὸς τὸν ἔχλον τῶν τὸν Κύριον φιλοῦντων, ἐπαύσαντο· πῆ δὲ βουλομένῳ συλλαβῆσαι αὐτὸν, κατὸ τῷ Ἰησοῦ μὴ συγχωρήσαντος αὐτοὺς κρατῆσαι αὐτὸν, ἕως ἢ προωρισμένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρὸ τῶν αἰώνων ὕρα καὶ ἡμέρα παραγένηται, ἐν ἣ ἔξει αὐτὸν παθεῖν. Ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ θελόντων τινῶν κατακρημνίσαι αὐτὸν, καὶ αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ διὰ μέσου αὐτῶν διεξελθῆναι (84), καὶ μυρία ἦν τὰ ἐπερχόμενα πειρατήρια, δ, προσβάλλοντα καὶ κλυόμενα, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἐρχόμενα ἐχώρουν. Ἐκεῖ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους, ᾧ καιρῷ ἔδει τὸ Πάσχα θύεσθαι κατὰ τὰ θεσπισθέντα παρὰ τοῦ Κυρίου, λῦεν μὲν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, προστάγματος θελοῦ φοιτήσαντος πρὸς αὐτοὺς, ἐλεημοσύνας δὲ ἐξιδασκομένους αὐτοὺς προσοικειῶν τῷ Θεῷ, μὴ ἐχθραίνεν δὲ πρὸς τὸν πλησίον, μήτε μὴν ζητεῖν κακὰ κατὰ τινος ἀνθρώπου διὰ τὸ κοινὸν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰρήνῃ καθαρῶτάτους ὄντας κελεύει προσάγειν τὴν λατρίαν.

36. Ὡς ἐν καιρῷ οὖν εἰρήνης καὶ εὐρυθείας ἦκει ὁ Κύριος εἰς Ἱερουσόλυμα σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἀλλὰ καὶ γὰρ σφόδρα γινώσκων. Ἀμίλει γ' οὖν καὶ τοῖς μαθηταῖς προειρήκει τὰ ἐπόμενα (85)· « Ἰδοὺ ἀναβαίνωμεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ. » Ἐν οὖν τὸ δίκαιον τοῦ παρανόμου συναθροίσματος τῶν Ἰουδαίων διαφανῆ, εἰσαγγέλυθεν ἡ εἰρήνη εἰς Ἱερουσόλυμα. Οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀλλότριον ἑωρακότες διαταράχθησαν· ἐχθρὸν γὰρ πολεμίοις καὶ ἀνδροφόνους εἰρήνῃ. Καίρειν γὰρ μέλλον παφύκασιν τοῖς κακοῖς ἤπερ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις καὶ τῇ καρποφορίᾳ τῆς εἰρήνης. Οἱ δὲ ἐπιτηρησάμενοι, ἀφῶν ἐπιστάντες ἐμφήρεις τῷ τόπῳ, ἔβη ἦν σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς, κατοπτρισάμενος ἄπαντας (86), ἐν πρώτοις ἐπιβλέπων τὰς μαιωρὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπ' αὐτὸν, ἐπὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συνιστάτων αὐτῷ. Ὁ δὲ φησὶν εἰρηναῖος τοῖς μαιωφόροις· « Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφετε τούτους ὑπάγειν. » Τῶν δὲ μαθητῶν ἑωρακόντων τὰ δυσφορὰ πειρατήρια, μὴ παρούσης αὐτῆς τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καταλιπόντες αὐτὸν τὸν διδάσκαλον καὶ Κύ-

A sum congregant, quibus et cura gazophylacii commissa est. Non utique fœditatem eorum ille ignorabat, sed hoc egit, ut ipsos Dominicis pecuniis utentes paratissimos potius redderet ad fortiter pro Domino dimicandum, quam ad bellum contra regem sum, propter mundi amorem, suscipiendum. Hi, ignobilium et sterilium palmitum instar, ab agricola resecti, ignis aeterni pabulum fiunt. Cæterum frequentes hiemis procellæ in veranvitem, Christum Jesum videlicet, irruerunt, cumque scribæ et Pharisei ipsum vellent lapidibus obruere, veriti ne a turbis Dominum amantibus interficerentur, ab inceptis destiterunt; cum item alias ipsum vellent comprehendere, non concessit Jesus, donec advenisset hora et dies, quem ipse Dominus ante sæcula præfinierat, qua ipsum pati oportebat. Alio rursus tempore cum quidam eum vellent præcipitare, ipse quiete per medium eorum exivit<sup>82</sup>. Innumerales aliæ fuere tentationes, quæ impendentes cohibitæ sunt, et in nihilum abierunt. Tum vero novi anni principium erat, quo tempore juxta Domini præceptum, Pascha immolandum erat. Jubet autem, ut ipsis imperavit Deus, omne eos iniquitatis vinculum solvere, Deumque sibi propitium et conjunctum elemosynis reddere, proximum non odio habere, nec quid mali adversus quempiam moliri, ob communionem humani generis, sed cum pace et summa animæ munditia debitu Deo cultum exhibere.

36. Itaque pacis et festi veluti tempore venit Jesus Jerosolymam cum suis discipulis, non veluti ignorans quæ sibi ventura erant, sed maxime ea explorata habens. Hinc certe quæ sequuntur discipulis prædixit: « Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur in manus seniorum et scribarum, et tradet eum gentibus, et condemnabunt eum morte<sup>83</sup>. » Ut ergo injustæ Judæorum turbæ appareret iniquitas, pax Jerosolymam introivit, quam ubi conspexere ipsius hostes, turbati sunt: pax enim hostibus et homicidis inimica est. Hi enim malis potius quam bonis operibus et fructibus pacis solent delectari. Illi vero postquam ipsum observassent, ensibus armati subito in locum irruunt, ubi erat Jesus cum suis discipulis. D Tum omnes circumspicientes, impuras manus in ipsum in primis injiciunt, cum adhuc essent cum eo discipuli. Ad ille homicidas pacifice his verbis alloquitur: « Si me queritis, sinite hos abire<sup>84</sup>. » Discipuli vero gravissima contuentes pericula, cum ipsis non adesset sancti Spiritus virtus, magistro ac Domino relicto, se in fugam dederunt. Illi vero Satanae domestici comprehenderunt Jesum, quem in Calvaria locum duxerunt, ut cum

<sup>82</sup> Luc. iv, 30. <sup>83</sup> Matth. xv, 18. <sup>84</sup> Joan. xviii, 8.

(82) Reg. τοῖς δεσποτικῶς χρωμένους ἑτοιμοτάτους.

(83) Aug. λιθάσασθαι.

(84) Aug. ἐξελθῆναι.

(85) Reg. ἐπόμενα.

(86) Ita mss. Editi vero, πάντα.

ibi crucifigerent, quo facto omnia adimpleverunt A quæ antea de illo scripta erant, suspensumque in cruce, veluti vitem in pedamento, fixerunt. Ille autem solus in cruce relictus, duos vel tres palmites veluti habens. 176 manus in transversum expandit, caput vero cum pectore et pedibus in rectum. Cæterorum vero palmitum coma spoliatus, clavis et lancea vulneratus, sancto sanguine, scatebræ instar, lacrymarum cepit. Repente autem post triduum resurrexit, in nullo, quod antea erat, diminutus, sed majori potius cum gloria apprens, sequens vitam esse cordibus discipulorum fidem faciens. Majore deinde quam antea producto numero, discipulorum nimirum turma, post resurrectionem, non in Judea tantum, sed « extendit palmites suos usque ad mare, operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei »\*. Hæc de vera vite commentatio, prout potui, a me pie instituta est.

κέρους τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἡ πραγματεία τῆς ἀληθινῆς

37. Ar. Valde bene ista se habere assentior. Jam mihi inquirendum superest de Spiritu sancto. Nam quod ad Filium spectat, confiteor et ego eum in omnibus Patri æqualem esse, nisi quod ille sit omnipotens. Ath. Nihil certe confessus es quod pietati sit consentaneum. Ar. Quare? Ath. Scilicet Filius suo Patri æqualis est, omniumque est Dominus, quibus ipsius Pater dominatur. Ar. Ego de omnipotentia loquor, non de eo quod his omnibus dominatur Filius, quibus Pater suus dominatur. Ath. Quid est, omnipotens? Ar. Is est qui omnia sub potestate habet. Ath. An non ergo Filius omnia secundum te sub potestate habet? Ar. Recte et id cum cæteris dixisti: omnia enim sub potestate habet Filius, idemque est omnipotens, ut et Pater. Nam cum una sit Patris et Filii divinitatis natura, una quoque est omnipotentia. Jam igitur de Spiritu sancto disseramus: præsertim cum tu initio definieris ipsum esse Patri et Filio consubstantialem, quod ipse pernego, sanctarum Scripturarum auctoritate innixus, ex quibus habeo ipsum creatum esse: idque tibi paucis probo. Nempe Joannes asseverat omnia per Filium facta esse, quo quidem verbo Spiritum minime comprehendit, ipsum item e caelis a Patre ad apostolos in auxilium missum esse: atqui id quod e loco ad locum transgreditur, transeuntis est naturæ. Unde evidens est creatæ ipsum esse naturæ, non autem increatæ, qualis illa est quæ beate illius naturæ Patris et Filii dicitur, quæque omnia continet, et ubique substantia præsens est: quemadmodum supra a te concessum est: in quo et me non tecum, sed cum veritate

ριον φυγῆ ἐχρήσαντο. Οἱ δὲ εἰκαστοὶ τοῦ Σταυροῦ, οὐλαβόμενοι τὸν Ἰησοῦν, ἀγούσιν ἐπὶ τὸν Κρανίου τέπον, εἰς τὸ σταυρώσαι αὐτὸν ἐκεῖ, ἅπαντα ἐκπληρώσαντες τὰ πρὶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ἀναρτήσαντες, κατέπηξαν αὐτὸν, ὡς ἐπὶ χάραισι διηκτεῖν, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ὁ δὲ καταλειφθεὶς μόνος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ (87), ὡπερ δικημάτων ἢ τρικλημάτων ἐκπατάσας κατὰ μὲν τοῦ πλάγιου τὰς χεῖρας, κατὰ δὲ τοῦ ὀρθοῦ κεφαλῆν σὺν θώρακι ἅμα ποσὶ. Περιαιρεθείσης δὲ τῆς κόμης ἀπάσης τῶν λοιπῶν κλημάτων, πληγὰς πρὸς τῶν ἤλων καὶ τῆς λόγχης, ἐδάκρυε τῷ ἁγίῳ αἵματι κρονηθῶν. Αἰφνιδίως δὲ ἀνίστη τριήμερος, μηδὲν μειοβαίς, ὅπερ ἦν τὸ πρὶν, μᾶλλον δὲ ἐνδοξότερος ἐκφανεί, πιστεῖα πληροφορησας τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν εἶναι αὐτὸν τῆν ζωὴν. Πολλὸν δὲ ἀριθμὸν βλαστήσας, ἔχλων μαθητῶν μετὰ τῆν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρὶν, οὐκ ἔτι ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλ' ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς εἰς θαλάσσης· ἐκάλυψεν ὄρη ἢ οὐκ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναενδράδες αὐτῆς τὰς ἀπέλω κατὰ τὸ δυνατόν εὐσεβῶς νενοτήτα.

37. Ar. εἶπε· Ἐφόρα ὀρθῶς ἔχειν φημί. Ἐτι δὲ ὑπολλεῖται μοι περὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· περὶ γὰρ τοῦ Υἱοῦ συννομολογῶ κατὰ τὸ ἴσον αὐτὸν εἶναι τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα, ἐκτὸς τοῦ παντοκράτορα αὐτὸν εἶναι. Ar. εἶπεν· Οὐδὲν ὡμολόγησας τῶν τῆ εὐσεβείᾳ ἀνιχόντων. Ar. εἶπε· Τίνος ἕνεκεν; Athan. εἶπεν· Ἰοῦς τυγχάνει τοῦ Ἰθίου Πατρὸς (88) ὁ Υἱὸς ἀραρῶς, καὶ πάντων Κύριος ἐστιν, ὡν κυριεῖ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ. Ar. εἶπεν· Ἐγὼ περὶ παντοκρατορίας ἔφη, οὐ περὶ τοῦ κυριεύειν (89) τὴν γῆν ἅπασαν, ὡν κυριεῖ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ. Ath. εἶπε· Παντοκράτωρ τί ἐστιν; Ar. εἶπεν· Ἐκ τοῦ πάντων κρατεῖν. Athan. εἶπεν· Ὁ Υἱὸς οὖν κατὰ σὲ πάντων οὐ κρατεῖ; Ar. εἶπε· Καλῶς ἔφησιν οὖν τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτο· πάντων γὰρ κρατεῖ καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὡς περὶ καὶ ὁ Πατὴρ. Ὅπως μίξις οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τῆς θεότητος (90), καὶ μὴ παντοκρατορία τυγχάνει. Αἰσθὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ζητήσωμεν· ἐπειδὴ μάλιστα ὥριστο σὺ ἐν ἀρχῇ ὁμοούσιον αὐτὸ εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἐγὼ δὲ ἀντιλέγω, ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, οἷς κτιστὸν τυγχάνει· καὶ διὰ συντόμου ἔρω τὴν περὶ τούτου παράστασιν, ἐν τῶν τῶν Ἰωάννην διασυρλασθαί φάσκοντα, πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι, μὴ συμπαραλαβόντα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐτι μὴ καὶ ἀποσταλλόμενον πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐκ τῶν ὁρατῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀποστόλων· τὸ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς ἕτερον τόπον μετεῖν μεταβατικῆς οὐσίας τυγχάνει. Ἐκ τούτου καταδήλου ὄντος κτιστοῦ αὐτὸν φύσεως εἶναι, καὶ οὐκ ἀκτιστοῦ, τῆς μακαρίας οὐσίας ἐκείνης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λεγομένης (91), καὶ περιεχοῦσης τὰ ὅλα, καὶ πανταχοῦ

\* Psal. LXXIX, 11.

(87) Sic Regius quem sequimur. Basil. et Aug. Ὁ δὲ καταλειφθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. In Augustano tamēn dæcet ὁ δὲ. In editis hæc desunt.

(88) Reg. τῷ Ἰθίῳ Πατρὶ.

(89) Reg. μὴ κυριεύειν.

(90) Reg. et Angl. ἡ θεότης.

(91) Reg. et Angl. λέγω μόνης.

παρούσης κατ' οὐσίαν καθὼς προσηγορεύεται ὑπὸ τοῦ Ἁ  
ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημίνοις, κάμου συνευδοκῆσαν-  
τος οὐ σοί, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ  
λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· Ἐγὼ σταρεῖν βρονθὴν  
καὶ κτεῖναι πνεῦμα, ὡς ἐγὼ νομίζω μὴ δύνασθαι  
σε ἀντιπεῖν.

38. Ἀθ. εἶπει· Γέγραπται· Ἐγένεθε ἄγιοι, ὅτι  
ἐγὼ ἅγιος ἀγαθῶν ὄμια. Ἐκαὶ πάλιν ὁ Σωτῆρ  
πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὡπὲρ τοῦ ἀγιασθῆναι τοὺς  
μαθητὰς ἐφη οὕτω· Πάτερ, ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῇ  
ἀληθείᾳ σου· καὶ πάλιν περὶ ἑαυτοῦ (92) ὁ Σωτῆρ  
φασιν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Κατὰ ταῦτα ἡ τοῦ  
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότης ἐστὶν ἡ ἀγία καὶ ἁγιο-  
ποιεῖς, ἡ ἀγιάζουσα πάντα τὰ λογικὰ, τὰ καταξιοῦ-  
μενα ἐξ αὐτεξουσίας γνώμης τε καὶ σπουδῆς τὴν  
ἀγίαν διέξασθαι καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινωνίαν  
ἀγίασαν. Ἐὖν οὐκ ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ  
Υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τίνος ἕνεκεν συνηρ-  
θησαν αὐτὸ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ  
ἀγιασμοῦ; Ἡ οὐ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς·  
Ἐπορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-  
ζοντας αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ  
Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐὖν πάντα τὰ  
ἔθνη τὰ πιστεύοντα καὶ ἀγιάζόμενα ἀγιάζονται τῇ  
τρισμακαριωτάτῃ ὀνομασίᾳ, ὅθλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ  
Πνεῦμα τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότητος ὑπάρ-  
χει, ἐκ τοῦ ἁγίου αὐτὸ εἶναι κατ' οὐσίαν, καὶ ἀγίους  
ποιεῖν πάντας τοὺς προσβάλλοντας αὐτοῦ τῇ κοινω-  
νίᾳ, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοὺς ἔφη·  
Ἄλλ' ἀπαλοῦσαθε, ἀλλ' ἠγιασθήτε ἐν τῷ ὀνόματι  
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεῦ-  
μα αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ. Ἐὖν οὐκ ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ  
καὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑποστάσεως (93), πάλιν φημί,  
πῶς συνηρεμήθη Πατρὶ καὶ Υἱῷ· ὡς μὴ δυναμένης  
τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἐπαρκείας πρὸς  
ἀγιασμὸν τοῖς πιστοῖς, προσελαβε τὸν Παράκλητον,  
τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἰς συμπλήρωσιν ἀγιασμοῦ,  
τὸ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὄντα; Ἐὖν τοῦθ' οὕτω  
νομισθεῖ, πῶς φασιν ἀπροσδεῖς τὸ θεῶν; αὐτοτα-  
λὲς, μηδαμῶς χρῆζον παρ' ἑτέρου τίνος τι τῶν ὁ  
προσδοκώμενος (94) τοῦ εὐεργετικῶν δυναμένου.

39. Ἀρ. εἶπεν· Ἐὖν τῆς αἰδίου θεότητος ἦν τὸ  
Πνεῦμα ὁμοούσιον, πάντως οὖν (95) πανταχοῦ κατ'  
οὐσίαν παρῆν, καὶ οὐκ ἀποστελλόμενον ἀπὸ τόπου  
εἰς ἕτερον τόπον ἐπορεύετο. Ἀθ. εἶπεν· Οἱ ἅγιοι  
ἐγγελοι τὸ Πνεῦμα ἔχουσι; καὶ ἡ οὐ; Ἀρ. εἶπε· Καὶ  
πάνυ. Ἀθ. εἶπε· Διαπαντός συνὸν αὐτοῖς τυγχάνει,  
ἢ πρὸς καιρὸν συνῆν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ταῖς ἀγίαις  
δυναμίσεσι; Ἄρα πῆ μὲν λέξεις τοὺς ἀγγέλους ἁγίους,  
πῆ δὲ οὐκ ἁγίους; Τῆ μὲν γὰρ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου  
Πνεύματος ἅγιοι τυγχάνουσιν, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ δὲ  
αὐτοῦ ὀθλὸν ἐστὶ μὴ εἶναι ἁγίους αὐτοὺς, κατὰ τὸ  
εἰρημίνοι πρὸς τοῦ Θεοῦ· Ὁ μὴ καταμείνῃ τὸ

consentientem habuisti. Adde Deum ita per prophe-  
tam locutum esse : « Ego firmans tonitru et  
creans spiritum », quibus non puto te posse  
contradicere.

38. Ath. Scriptum est, « Estote sancti, quia ego  
sanctus vos sanctificans ». Rursus Salvator  
pro discipulorum sanctificatione Patrem sic allo-  
quitur : « Pater, sanctifica eos in veritate tua ».   
Iterum de seipso ait Salvator, « Ego sum veri-  
tas ». Ex his igitur clarum est Patris et Filii  
divinitatem esse sanctam et sanctitatis effectricem,  
quæ nimirum illos omnes rationis participes san-  
ctificat, qui ex libero arbitrio et diligenter digni  
habentur qui sanctam et beatam essentiam in  
sanctificationis communionem suscipiant. Si igitur  
Spiritus sanctus non est substantiæ Patris et Filii,  
quare ipsum Dei Filium annumeravit in symbolo  
sanctificationis? Ait enim ad discipulos Dominus :  
« Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in  
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Quod  
si omnes gentes, quæ credunt et sanctificantur, ter  
beatissima illa nomenclatura sanctificantur, evi-  
dens est Spiritum ad Patris et Filii divinitatem  
pertinere, cum ipsum substantiæ sit sanctum, et  
omnes sanctos efficiat, qui ad ejus communionem  
accedunt : quemadmodum Apostolus ad eos  
ait quos sic alloquitur : « Sed abluti estis, sed  
sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu  
Christi, et in Spiritu sancto ejus ». Qui si  
non est substantiæ Dei et Patris ac Filii, rursus  
interrogo, cur cum Patre et Filio ait numeratus,  
quasi scilicet, Patris et Filii divinitate non suffi-  
ciente ad fidelem sanctificationem, Paracletum,  
Spiritus veritatis assumpserit Deus in complemen-  
tum sanctificationis, qui ipsis substantiæ non sit?  
Quod si admittatur, quomodo possumus dicere, Num-  
erum nulla re egere, ex se perfectum esse, nihilque  
a quoquam mutuari, qui possit id quo indiget sibi  
subministrare?

39. Ar. Si Spiritus sempiternæ veritati esset con-  
substantialis, certe ubique secundum substantiam  
adesset, nec missus e loco in alium locum abiret.  
Ath. Sancti angeli habentne Spiritum, annon? Ar.  
Certe habent. Ath. Semperne cum illis est, vel num  
ad tempus cum sanctis virtutibus erat Spiritus san-  
ctus? An dices angelos aliquando sanctos, et ali-  
quando non sanctos? Siquidem sancti Spiritus præ-  
sentia sancti illi sunt : eo autem absente, certum  
est sanctos illos non esse, juxta hanc Dei senten-  
tiam : « Non permanebit Spiritus meus cum homi-  
nibus generationis hujus, quia ipsi carnes sunt ».

<sup>90</sup> Amos iv, 13. <sup>91</sup> Levit. xi, 44; Ezech. xx, xxviii, 19. <sup>92</sup> I Cor. vi, 11. <sup>93</sup> Genes. vi, 5.

(92) Ita Reg. Basil. et Angl. Alii et editi, « περὶ αὐτοῦ ».

(93) Ita Regius, Anglicanus et Augustanus. Alii PATROL. GR. XXVIII.

vero cum editis, καὶ Υἱοῦ θεότητος ὑποστάσεως.

(94) Ang. προσδοκώμενον.

(95) Itaq. πάντως ἀν.

Αὐτὸν quoque Paulus apostolus : « Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus ». Si igitur malarum actionum causa hæc est, quod scilicet Spiritus non sit cum peccantibus : ex eo quod Spiritus sanctus in aliquibus nec sit nec habet, Christi non esse ostenditur. Quapropter angeli peccati erunt ministri, nisi semper Spiritum sanctum habuerint. Quomodo ergo Dei gloriam sine fine contemplantur, nisi semper sint sancti, et Spiritus sancti participes? *Ar.* Sanctæ virtutes Spiritum semper habent. *Ath.* Et sancti Patres, qui a mundo condito placuerunt Deo, nun secum habuere sanctum Spiritum et etiamnum habent, annon? *Ar.* Omnes sancti et habuere et habent Spiritum sanctum absque ulla separatione. *Ath.* Aderatne cum apostolis Spiritus sanctus, cum essent in carne, annon? *Ar.* Nefas est dicere Spiritum sanctum cum apostolis non fuisse. *Ath.* Simulæ omnes profecti sunt ad prædicandum regnum cælorum, an in duodecim mundi partes dispersi sunt? *Ar.* A se invicem carne separati sunt, ut omnes gentes fidem Christi docerent. *Ath.* Itaque si cum angelis est Spiritus sanctus, si item est cum sanctis Patrum animabus, quæ Deo placuerunt : si item aderat apostolis a se invicem longis intervallis dissitis, ad annuntiandum regnum cælorum : igitur omnia implet, præsensque est ubique secundum substantiam, sicut Deus Pater, ita unigenitus ejus Filius.

ἅπ' ἀλλήλων, πρὸς τὸ κηρύττειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθὼς κατ' οὐσίαν, ὡςπερ ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦ.

40. *Ar.* dixit : Esto, ubique secundum substantiam præsens sit Spiritus sanctus; cur ergo propheta ex persona Dei ait : « Ego Dominus Deus vester, firmans tonitru, et creans spiritum », nisi sit creata virtus? *Ath.* Semperne creatur Spiritus sanctus secundum te, an semel duntaxat creatus est? *Ar.* Noli mihi questiones proponere, quæ recte mentis alienæ sint. Ego ante omnia sæcula creatum dico fuisse Spiritum. *Ath.* Propheta dixit, « creans, » quæ vox prophetæ Deum semper creatum indicat. Igitur non de sancto Spiritu hanc vocem, « creans, » intelligit, sed de ventorum flatu, ad recreandum universam rerum creaturam naturam. Id autem tibi exploratissimum erit, si propheta accepto, quæ sequuntur legas. Nam si, ut concessisti, ante omnia sæcula Spiritus creatus est, 178 dixisset profecto, Ego Deus, qui firmo tonitru et creavi Spiritum. Verum non ita locutus est. *Ar.* Belle id a te observatum est. Verum his verbis : « Omnia pro ipsum facta sunt », omnia prorsus comprehenduntur, veluti Spiritu cum omnibus collocate, etiamsi maxima fuerit virtus ad creandum. *Ath.* Num igitur putas universorum Dominum, Pa-

Πνεῦμά μου μετὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς ταύτης, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ σάρκα. » Καὶ Παῦλος ὁ ἀποστόλος φησὶν : « Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, ὁὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. » Εἰ οὖν ἡ τῶν κακῶν πράξεων αἰτία γίνεται μὴ συνεῖναι τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι καὶ ἐνοεῖναι ἐν τοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δεῖκνυται μὴ εἶναι Χριστοῦ. Ἄρα οὖν ἅγιοι (96) ἀγγελοὶ ἀμαρτίας διάκονοι, εἰ μὴ διαπαντὸς ἔχουσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς οὖν ἀδιαιρέτως προσέχουσι τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ἅγιοι καὶ κοινοὶ Πνεύματος ἁγίου εἰεν διαπαντὸς; Ἄρ. εἶπε· Διαπαντὸς ἔχουσι αἱ ἅγια δυνάμεις τὸ Πνεῦμα. Ἄθ. εἶπεν· Οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ συνὲν ἔσχον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ νῦν ἔχουσι πάντες; καὶ ἡ οὖ; Ἄρ. εἶπε· Καὶ ἔσχον καὶ ἔχουσι αὐτοῦ ὁ ἅγιος τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀχωρίστως. Ἄθ. εἶπε· Τοῖς ἀποστόλοις συνὲν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν σαρκὶ οὐσιν; καὶ ἡ οὖ; Ἄρ. εἶπεν· Ἀθέμιτόν ἐστι φάναι μὴ συνεῖναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις. Ἄθ. εἶπεν· Ἄμα πάντες ἐπορεύοντες κηρύττοντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ διασπέρσαν εἴ τι δώδεκα μέρη τοῦ κόσμου (97); Ἄρ. εἶπεν· Ἐκλήροισαν ἅπ' ἀλλήλων σαρκί, πρὸς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν. Ἄθ. εἶπεν· Εἰ οὖν ἀγγελοῖς σύνεστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς τῶν Πατέρων τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ συνὲν τυγχάνει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῶν ἀποστόλων διαστάντων μακρὰς διαστάσεις

οὐρανῶν, παρὴν αὐτοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἄρα τὰ σύμπαντα πληροὶ πανταχοῦ παρὼν κατ' οὐσίαν, ὡςπερ ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦ.

40. Ἄρ. εἶπε· Δεδόσθαι κατ' οὐσίαν πανταχοῦ παρῆναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διὰ τί οὖν ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἔλεξεν· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, στερεῶν βροντῆν καὶ κτιζῶν πνεῦμα, » εἰ μὴ ἦν κτιστὴ δύναμις; Ἄθ. εἶπεν· Ἄλλ' τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζεται, ἢ ἅπασ' ἐκτίσθη κατὰ σέ; Ἄρ. εἶπε· Μὴ παρὰ τὸν ὄρθον νοῦν πείσεις πρόσγει. Πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φημὶ ἐκτίσθαι τὸ Πνεῦμα. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ προφήτης εἶπε, « κτιζῶν, » ὡς διαπαντὸς κτιζόντος τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ προφήτου δηλοφωνῆ. Ἄρα οὖν ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φάσκει τὸ « κτιζῶν, » ἀλλὰ περὶ πνοῆς ἀνέμων πρὸς ἀνάκτησιν ἀπάσης (98) τῆς κτίσεως. Ἔσται δέ σοι παραφαστάτῃ ἡ περὶ τούτου γνώσις, ἐάν, λαβὼν τὸν προφήτην, ἐντύχης ἐκ τῶν ἐπομένων. Εἰ γάρ, καθὼς ἔδωκας, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκτίσται (99) τὸ Πνεῦμα, εἰρήκει ἂν, Ἐγὼ ὁ Θεὸς στερεῶν βροντῆν καὶ κτιζῶν Πνεῦμα. Νῦν δέ οὐχ οὕτως ἐφη. Ἄρ. εἶπε· Παρατετηρημένως οὖν τοῦτο καλῶς ἐφη. Τὸ δέ· « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » ἅπαντα περιγράφει, ὡς καὶ τὸ Πνεῦματος οὖν πᾶσι ταγέτωσι. εἰ καὶ μεγίστη δύναμις ὑπέστη πρὸς δημιουργίαν. Ἄθ. εἶπεν· Ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου

77 Rom. viii, 9. 78 Amos iv, 13. 79 Joan. i, 3.

(96) Ἄγιοι· δεest in Aug. Paulo post, Aug. Πῶς οὖν διὰ παντὸς καὶ ἀδιαιρέτως.  
(97) Aug. τῆς οἰκουμένης.

(98) Ita Reg. et Aug. In cæteris et in editis non legitur ἀπάσης. Ibid. Bas. et Angl. ἀνάκτησιν.  
(99) Reg. ἐκτίσθη.

Ἰσῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ κτιστῆς οὐκ φύσεως καταλαμβάνεται κατὰ αὐτό; Ἄρ. εἶπε· Μὴ γένοιτο τοῦτο γρη῏αι ποιεῖ! Καὶ γὰρ ἀκούομεν τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος λέγον, « Οὐδέεις ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Ἄθ. εἶπεν· Ἔστιν ἄνθρωπος, ὅστις ἐκτός ἢ ἔνδον γινώσκειται πρὸς τὸ ἴδιον πνεῦματος; ἢ ἢ οὐ; Ἄρ. εἶπεν· Ἀποστόλου φωνὴ ἔστιν ἡ φάσκουσα ἕτερον μὴ ἐπίστασθαι τὰ ἑτέρου (1), εἰ μὴ μόνον γνωσκάμενον ἑκαστον πρὸς τὸ ἴδιον πνεῦματος. Καὶ πῶς ἐγχεῖται λέξει μὴ οὕτως ἔχειν;

41. Ἄθ. εἶπε· Τοῦ Θεοῦ οὐκ τὰ βάθη τίς γινώσκει, κτιστὴ φύσις, ἢ ἀκτιστος οὐσία; ἢ τὴν ἀκτιστον οὐσίαν πρὸς τῆς (2) κτίσεως καταλαμβάνεσθαι λέξεις; Εἰ δὲ πρὸς ἀκτιστον λέξεις, λείπεται λοιπὸν ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι ὑπὸ σοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ βάθη ἐπίσταται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν μακάριον Παῦλον φάσκοντα· « Οὐδέεις ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. » Ἄρ. εἶπε· Τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα ἄπερ ἀνέδειξεν αὐτῷ, ταῦτα οἶδε τὸ Πνεῦμα (3), τοῦτ' ἐστὶ θάξ; βουλάς, ἄπερ ἂν καταδήλους αὐτῷ ποιῆση ὁ Θεός. Ἄθ. εἶπεν· Οὐκὸν οὐδὲν περισσὸν διδῶς τῷ Πνεύματι παρὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Εἰ ποιῆσει γὰρ πράγματα ὁ Θεός, ἂν μὴ ἀποκαλύψῃ τοῖς δούλοισ (4) αὐτοῦ τοῖς προφήταις. Ἄρ. εἶπεν· Οὐ δοκεῖ σοι· εἰ τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα τὰς βουλάς αὐτοῦ εἶναι; Ἄθ. εἶπε· « Τὰ τοῦ Θεοῦ » λέγονται· πάντα, » καὶ αἱ ἐνέργειαι, καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ μὴ ὀρώμενα· ἄπερ ὀνομάζεται Θεοῦ. Εἰπέ μοι οὖν σὺ ἐπὶ τοῦ παρόντος· Τῷ πνεύματι καὶ ἀνθρώπου ὁ ἄνθρωπος τὰ ἴδια ἀποκαλύπτει, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ πάντα ἐπίσταται ἀπ' ἑαυτοῦ τὰ πρατόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αὐτοῦ τοῦ (5) πνεύματος δηλαδὴ κινουμένου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἅπαντα δρᾶν. Ἄρ. εἶπεν· Ἄφ' ἑαυτοῦ ἐπίσταται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ. Ἄθ. εἶπε· Τῷ μὲν πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδέδωκας ἀφ' ἑαυτοῦ εἰδέναι πάντα, τῷ δὲ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ οὐδὲ οὕτως παρεχώρησας ἔχειν τὴν γνώσιν; Πρὸς δὲ τοῦτοις λέγει μοι, « βάθη Θεοῦ » τί νοεῖς; Ἄρ. (6) εἶπε· Πρῶτον φιλᾶλθῶς ὁμολογήσαι δεῖ, ὅτι πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκει τὰ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα· ἔπειτα δὲ δεῖ φράσαι « βάθη Θεοῦ » τὸ ἀπέραντον καὶ ἀκατάληπτον, ὅπερ ἐστὶ, καὶ ὡςπερ ἐστὶν ὁ Θεός (7)· ταῦτα εἰδέναι φημί. Ἄθ. εἶπεν· Εἰ οὖν τὸ ἀπέραντον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ ὅπερ ἐστὶ καὶ ὡς ἐστὶ ταῦτα φῆς,

\*\* Math. xi, 27. \*\* I Cor. ii, 11. \*\* ibid. 11, 10. \*\* Amos iii, 7.

(1) Basilienſis, Anglicanus et Augustanus, ἑτέρου ἀνθρώπου. Iuid. Reg. ἢ μόνον. Aug. εἰ μόνον.  
(2) Aug. πρὸ τῆς. Paulin post, in eodem hæc deſunt. Εἰ δὲ πρὸς ἀκτιστον λέξεις, propter ὁμοουſιότητα.  
(3) Aug. τοῦτο δὲ οἶδε τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

A trem Domini nostri Jesu Christi, a creata natura comprehendi? Ar. Absit ut hæc unquam dicam! Nec enim ignoramus quod Salvator dixerit: « Nemo cognoscit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius ». Ath. Estne homo, qui foris et intus a proprio cognoscatur spiritu, annon? Ar. Vox est Apostoli aientis neminem ea quæ alterius sunt cognoscere, sed unumquemque tantum a proprio cognosci spiritu. Quis vero negare audebit ita se rem habere?

41. Ath. Quis ergo Dei profunda novit, creatane natura, an increata substantia? An vero increatam substantiam a creata comprehendi dices? Quod si ab increata comprehendi respondeas, restat igitur ut confitearis Spiritum sanctum Patri et Filio esse consubstantialiæ. Omnia enim quæ Dei sunt et ipsa profunda scit Spiritus sanctus juxta beatum Paulum aientem: « Nemo hominum novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: sic etiam nemo novit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei ». Ar. Omnia quæ Dei sunt, quæ ipsi placuerit, novit Spiritus, scilicet, consilia quæ ei manifesta fecerit Deus. Ath. Nihil igitur siugulare tibus Spiritui supra genus humanum. Siquidem nou facit quiddam Deus, nisi revelaverit servis suis prophetis. Ar. Annon tibi videtur « omnia Dei, » esse ejus consilia? Ath. Dicuntur « omnia Dei, » cum ejus effectus et opera visibilia et invisibilia, tum ejus consilia, multa que sunt Dei appellantur. Nunc mihi igitur velim dicas, num spiritu hominis, homo revelet propria, vel num spiritus hominis, qui in ipso est, omnia ex seipso noverit quæ ab homine aguntur, ipso videlicet spiritu hominem ad omnia agenda movente? Ar. Ex seipso novit spiritus hominis, quæ in ipso sunt homine. Ath. Itaque concedis spiritum hominis omnia ex seipso cognoscere. Hanc autem cognitionem Spiritui Dei denegas? Præterea dic mihi quid « profunda Dei » esse intelligas? Ar. Primo sincera fatendum est, omnia que Dei sunt Spiritum Dei ex seipso cognoscere: deinde dicendum est « profunda Dei, » esse et quod infinitus sit et incomprehensus, quod item est et quemadmodum est Deus: hæc illum nosse dico. Ath. Si igitur hæc dicis esse, quod infinitus sit et incomprehensus, quod item est et quemadmodum est: Deum utique dices a creata natura comprehendi. Quod si verum est, non amplius secundum te Deus erit incomprehensus. Namque si Deus ab aliqua creata natura, quælibet illa fuerit, comprehenditur, certe incomprehensus dici non potest. Ar. Propter mihi testimonium ex sanctis Scripturis, quem-

(4) Aug. ἀποκαλύψῃ αὐτῷ.  
(5) Aug. ὡς· αὐτῷ δὲ τοῦ.  
(6) Aug. ἔχειν. Ἄρειος, ommissis intermeſſis.  
(7) Aug. καὶ ὅπερ ἐστὶ, καὶ ὡς ἐστὶν. Ἄθανάσιος. Ταῦτα φησὶ τὸν Θεὸν ὑπὸ κτιστῆς φύσεως· multo ommissis.

admodum de Filio fecisti, quo ostendas Spiritum A τὸν Θεὸν ὑπὸ κτιστῆς φύσεως καταλαμβάνεσθαι ἐρεῖς. Deo esse consubstantialiē.

κατὰ σέ. Τὸ γὰρ πρὸς οἴας δῆστος ὄν καταλαμβάνεσθαι κτιστῆς φύσεως τὸν Θεόν, οὐ δύναται λέγεσθαι ἀκατάληκτος. Ἄρ. εἶπε· Δός μοι μαρτυρίαν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὡς περὶ τοῦ Υἱοῦ (8), ὅτι ὁμοούσιον τυγχάνει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

42. Ath. Scriptum est in lege Dei : « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus enim qui assumpsit nomen Domini Dei sui frustra ». Scriptum quoque de Spiritu reperimus Salvatoris testimonium. Sic enim ad filios Beelzebub loquitur, qui ipsorum contumelia volebant afficere : « Omne regnum in se divisum desolatur, et omnis civitas vel domus 179 in se divisa, cadit. Et si Satanas Satanas eijcit, et adversum se insurrexit et divisus est, quomodo ergo stabit regnum ejus? Aut quomodo potest quisquam vasa fortis diripere, nisi prius domum ingressus, fortem ligaverit, et postea domum ejus diriperit? Et si ego in Beelzebub eicio demonia, filii vestri in quo eijcitur? » Et paulo post subjicit : « Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittitur hominibus : Spiritus autem blasphemia non remittitur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro ». Vides hic et in futuro saeculo Spiritum esse æqualem Deo? Ut eum qui in Deum Patrem profert blasphemiam non insans habebitur, sed æterni supplicii reus erit : sic et ille qui in Spiritum sanctum protulerit blasphemiam, æterni peccati reus fiet, nec ea culpa ipsi condonabitur. Nam si servus esset, nequaquam is, qui eum offenderet, æterno puniretur supplicio, ut ille qui in incretam Dei majestatem blasphemiam profert. Quem vero hic Dei Filius Spiritum Dei dicit, quidam e Christi discipulis de eodem loquens, digitum Dei appellavit. Recogitare velis quæ de Filio in itinere disputata sunt, inveniesque æternam sancti Spiritus virtutem consubstantialiē esse Patri, eo quod digitus dictus ipse fuerit. Certe cum magi in Ægypto vim invictam sancti Spiritus contuiti essent, exclamaverunt in hæc verba : « Hic digitus Dei est ». Quibus verbis, « digitus Dei, » nihil aliud agnoscebat quam consubstantialiē Deo Patri sancti Spiritus virtutem, contra quam nemo est qui possit obtueri. Ne vero quis captiose velit contendere, non recte id a magis dictum esse : apostoli, imo ipse Dominus qui in illis erat, quæ dixerunt illi, tanquam recte dicta confirmavit hujusmodi verbis : « Si ego in digito Dei eicio demonia ». »

ρος, ὡς ὀρθῶς εἰρημένων ὄν' αὐτῶν, ἐδεβαίωσε τὰ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. »

88 Exod. xx, 7. 88 Math. xii, 25-32. 88 Exod. viii, 19. 88 Luc. xi, 20.

(8) Bas. Angl. et Aug. ὡς περὶ τοῦ Υἱοῦ. Infra Aug. ἐν αὐτῷ τῷ νόμῳ.

(9) Aug. ἀμφ' αὐτήν.

(10) Aug. διαρπάζει. Mox post ἐκβάλλουσιν, omnes mss. habent Εἶδ' ἐγὼ ἐν πν... δαιμόνια, quæ desunt in editis.

42. Ἄθ. εἶπε· Γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ· « Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καταρῖσθ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. » Καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εὐρίσκομεν γεγραμμένον πρὸς τοῦ Σωτῆρος. Φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς τὸν Βελζεβοὺλ υἱούς, τοὺς ἐνυδρίζειν θέλοντας αὐτόν· « Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν (9) μερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ πᾶσα πόλις ἣ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν πίπτει. Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν ἀνάστει καὶ μεμέριστα, πῶς οὖν σταθῆσεται αὐτοῦ ἡ βασιλεία; ἢ πῶς δύναται τις τὰ σκεῦος τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάζει, ἐὰν μὴ πρότερον, εἰσελθὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ, δῆσθ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τοὺς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάζει (10); Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, εἰ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; » Καὶ μετ' ἄλλα φησὶ· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ ὅς ἂν εἴπῃ λόγον ἐπὶ τὸν Υἱὸν ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. » Ὅρξ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἰσότημον τοῦ Θεοῦ γνωρίζομεν τὸ Πνεῦμα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι; Ὡς γὰρ ὁ εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα βλασφημῶν οὐ καθαρῶσθήσεται τοῦ εἶναι αὐτὸν αἰωνίου κολάσεως ἕνοχον, οὕτω καὶ ὁ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας ὑπεύθυνος γίνεται αἰωνίου ἁμαρτίας, μὴ συγχωρουμένου τοῦ πατασματος. Εἰ γὰρ ἦν βούλων, οὐκ ἂν ὀσφαλεῖς εἰς (11) αὐτὸν αἰωνίῳ κολάσει ἐτιμωρεῖτο, ὡς περὶ ὁ εἰς τὴν ἄκρυτον τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα βλασφημῶν. Ὅσπερ δὲ ἐνταῦθα ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς φάσκει Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, περὶ αὐτοῦ (12) τὴν διαλαβὴν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, δάκτυλον Θεοῦ ἐφθ. Ἄναλογίσασθαι θέλησον τὴν περὶ τοῦ Υἱοῦ συνοδοπορήσασαν συνεξέτασιν, καὶ εὐρήσεις τὴν δίδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ἐκ τοῦ δάκτυλον αὐτὸ εἰρῆσθαι. Ἄμειβε γοῦν τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρήσαντες οἱ μάγοι ἐν Αἰγύπτῳ, λέβων λέγοντες· « Τοῦτο δάκτυλος Θεοῦ ἐστίν. » Ὅδὲν ἕτερον ἢ τὴν ὁμοούσιον τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν ὠμολόγησαν, ἦν ἔχει πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα διὰ τῆς τοῦ δακτύλου Θεοῦ φωνῆς, ἥς ἀνοφθαλμησάτι τινα ἀβύσσων. Καὶ ἵνα μὴ τις σοφισσάσθαι θέλων μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι πρὸς τῶν μάγων, ὁ ἀπόστολος, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς Κύριος, ὡς ὀρθῶς εἰρημένων αὐτῶν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν φάναι· « Εἰ

(11) Aug., τοῦ Πνεύματος... ἂν ἐσφάλη εἰς.

(12) Aug., περὶ αὐτοῦ. Paulo post, illud, ἀναλ γίσασθαι θέλησον, etc., sic vertit Nannius : Fac ut animo repetas inquisitionem de Filio in Exodo hæsitam, et invenies, etc.

43. Ἄρ. εἶπε· Θεὸς πῶς γέγραπται τὸ Πνεῦμα; Ἀ. Ἄρ. εἶπε· Πανταχοῦ ἀπαγγέλλουσι αἱ θελαὶ Γραφαὶ θεὸν Θεὸς ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὐ κεχώρισται τῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ δόξης. Λέγει γὰρ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι πρὸς Ἀνανίαν· « Οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πρᾶθην ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπέρχει; ἢ τί εἶθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο, φεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἐφέσωσάνθρωποι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Ὁρᾷ; πῶς ἐν τοῖς ἀνωτέραις ἐπερ ἔφη Πνεῦμα ἅγιον, ἐν τοῖς μεταγενετέροις ἔφη Θεόν; Ἔτι μὴν καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου λόγοντος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ οὕτως· « Ὁ δὲ Κύριος κατεβύθαι ὑμῶν (15) τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. » Τί θέλεις ἐν τῇ Ἐπιστολῇ νεῖσαι; Τίνα Κύριον ὀνομαζόμενον; τὸν τῶν ἀπάντων δεσπότην Θεὸν Πατέρα, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Τὸν μὴν γὰρ Χριστὸν ὑπεβλέψασεν. Εἰ μὴν γὰρ τὸν Πατέρα προτάξειας, Θεὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα· εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα προσηγογήσειας, Κύριος τυγχάνει· εἰ δὲ Κύριός ἐστι, καὶ Θεὸς ὑπάρχει· γέγραπται γάρ· « Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου. » Ζήτησον δὲ, καὶ εὐρήσεις ἀπανταχοῦ γεγραμμένον, θεὸν καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τυγχάνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δόξης οὐκ ἀπέξευκται. Ἄρ. εἶπε· Δὲ τί σὺν ἡ Γραφῇ οὐδαμοῦ λέγει τιμᾶσθαι τὸ Πνεῦμα σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ; Ἀθ. εἶπεν· Αἱ ἅγια Γραφαὶ πάντα σαφῆ διαλέγονται· εἰς δὲ δέδοκται τοῦ ἐπὶ παρόντος, αἱ ἅγια δυνάμεις πᾶσαι, αἱ ἐν ταῖς ὁρατοῖς, ἀπαύστως τιμῶσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς Ἦσαίας λέγει, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Ἄρ. εἶπε· Σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ οὐ γέγραπται οὐδαμοῦ (16) τιμᾶσθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

44. Ἀθ. εἶπε· Πεπλόνησαι. Ἦνίκα εἶδον Ἦσαίας τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὰ στρατόπεδα τῶν ἁγίων δυνάμεων, τί ἔφη λέγειν βοῶσας ἐν ταῖς θελαῖς ὑμνηδίας; Οὐχ, « Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος; » Δὲ τί οὕτως ἀνωτέρω τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπανιόντα ὀνομοῦσιν, ὅστε μὴ κατωτέρω ὑποβαίνοντα μειοῦσι τὸν αἶνον; Πάντως τῷ μὴ ἐκτὸς τῆς Τριάδος θέμις τοιοῦτον γέγραπται τιμᾶσθαι τινα, μήτε ἐλαττώσασθαι τὸν ἕκαστον, διὰ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν θεότητα τῆς Τριάδος, ἐν μοναδίᾳ οὖσαν αὐτάραχην (15). Ἔτι δὲ καὶ Μωσῆς τίνος ἔνεκεν τὸν λαὸν ἐδίδαξεν, πρὸς κάμψαντα ἐπὶ γῆς τὸν αὐχένα καὶ τὰ γόνατα, προσκυνήσας; Οὐ διὰ τὴν τῆς Τριάδος προσκύνησιν τῆς ἐν μῆδ' θεότητι; Ἀλλὰ καὶ ὁ θεοφόρος Ἠλίας, τρίτῃ φυσικῆ ἐξέφειρε τὸν υἱὸν τῆς χήρας; οὐδὲν ἔκρον δεικνύς, ἢ μὴ δύνασθαι τινα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀξιοῦσθαι, εἰ μὴ ἄρα πρῶτον ἀναλήξαι τὴν ἰσότητον (16) καὶ ὁμοούσιον καὶ ζωοποιὸν Τριάδα διὰ τῆς σεβασμωτάτης πίστεως ἐν ψυχῇ, ἣταις πύρρῳ δίκῃ ἀναλίσκει τὰ νεκρὰ πάντα πταισμάτα, τὰ νεκροῦντα τὴν ψυχὴν, καὶ ζωοποιεῖ τὴν κεντημένην αὐτὴν ἀτίον ζωὴν; Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν

45. Ar. Ubinam scriptum est Spiritum esse Deum? Ath. Ubique divinae Scripturae praedicant Deum esse Spiritum sanctum, nec separatim esse a Dei et Patris et Unigeniti gloria. Sic enim Petrus in Actibus loquitur ad Ananiam: « Nonne manens tibi manebat, et venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem, mentiri te Spiritui sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo »<sup>15</sup>. Vides quomodo quem antea Spiritum sanctum dicebat, eundem postea Deum appellat? Sic item beatus Paulus, Epistola secunda ad Thessalonicenses scribit: « Dominus autem dirigat corda vestra in charitatem Dei et patientiam Christi »<sup>16</sup>. Quem vis hac in Epistola intelligere? Quem Dominum appellatum putas? Deumne Patrem rerum omnium Dominum, an Spiritum sanctum? Nam Christum ibidem nominavit. Si enim priore in loco Patrem intelligas, Deus certe est Spiritus sanctus: sin Spiritum sanctum tibi velis significari, ipse ergo Dominus est: quod si Dominus est, Deus profecto est. Scriptum enim est, « Ego sum Dominus Deus tuus »<sup>17</sup>. Inquire porro, et ubique scriptum invenies eandem vim Spiritus sancti esse, nec a Patris et Filii gloria esse disjunctum. Ar. Cur ergo nusquam ait Scriptura Spiritum cum Patre et Filio honorari? Ath. Sanctae Scripturae omnia aperte loquuntur: quod autem ad praesentem spectat questionem, omnes sanctae virtutes, quae in caelis sunt, sanctum Spiritum, ut docet Isaias, cum Patre et Filio indesinenter honorant. Ar. Nusquam scriptum est Spiritum sanctum cum Patre et Filio honorari.

Ar. Ubinam scriptum est Spiritum sanctum cum Patre et Filio honorari.

180 44. Ath. Erras. Cum vidisset Isaias Dominum gloriam, et sanctorum virtutum exercitum, quid ait illas, inter divinas laudes, dicere? Nonne, « Sanctus, sanctus, sanctus »<sup>17</sup>? Quare nec numerum istum in cantando transcendunt, nec quid ex eo detrahunt? Profecto ea de causa quod praeter Trinitatem nefas sit quemquam hujusmodi honore affici, ut et quid ex illo hymno detrahi, propter sanctam et beatam Trinitatis divinitatem, in unitate seipsa contentam. Quam item ob causam Moyses populum docuit cervicem et genua ter in terra flectendo, adorare? Nonne ut Trinitatem in sua divinitate adorarent? Deifer quoque Elias terro afflatu filium viduae a mortuis excitavit<sup>18</sup>, nihil aliud indicans quam neminem posse aeterna vita dignum aestimari, nisi quis primum aequalem, consubstantialem vivificamque Trinitatem in anima per venerandam admodum fidem receperit, quae ignis instar, mortua omnia peccata, quae animam interimunt, consumit, ipsamque vivificat, quae aeternam vitam naeta est? Quinetiam nec aliter potuerit christifer Paulus ad tertium us-

<sup>15</sup> Act. v, 4. <sup>16</sup> II Thess. iii, 5. <sup>17</sup> Exod. xx, 2. <sup>18</sup> Isa. vi, 3. <sup>19</sup> III Reg. xvi, 21.

(15) Basil. et Angl. ἡμῶν.

(16) Aug., εἶπεν· Αἱ ἅγια Γραφαὶ οὐδαμοῦ.

(15) Aug. αὐτάραχεται. Mox idem, κάμψαντας

(16) Aug. τὴν ἰσότητα.

que cœlum ascendere; nisi suo in pectore retinisset A infidelientem et consubstantialiẽm Trinitatis fidem. Scilicet hujusmodi exemplo indicare voluit Deus neminem in regnum cœlorum posse pervenire, nisi qui eam amplexus fuerit fidem, quæ in Paulo habitavit. Quid vero loquar de vivifico et sanctificante ac peccatorum remissionem præbente lavacro, sine quo nemo videbit regnum cœlorum? Annon in ter beatissima nomenclatura fidelibus datur? Adde his omnibus quod ait Joannes: «Et hi tres unum sunt<sup>17</sup>.» κατὰ ὁνομασίαν δίδονται (19) τοῖς πιστοῖς; Πρὸς δὲ εἶναι.»

45. Ar. Vere beati omnes qui fidem istam habent, eamque ad mortem usque confitentur, et dignam ipsa vitam agunt. Ego enim nunc revixi, ex mortuis excitatus. Mortua siquidem res est error, eum, quem occupat occidens, animamque ejus qui cum illo ambulat, ita afficit ut impudicitias inquinetur, efficitque ne signa æternæ vitæ, quæ ante oculos exstant, homo cognoscat: unde futurum esset, ut nec mortem desererem, nec ad fidem vivificam accederem (17). Cum enim homo sit unus, unam debere habet fidem æternæ et consubstantialis Trinitatis. In illa enim infidelitate, ex qua me Deus eripuit, non una fides, sed tres prædicantur: una nempe de Patre æterno, alia de Filio creato, tertia de Spiritu facto. Ex quibus manifestum est, nullam omnino illic fidem esse ex nullis. Quocirca gratias ago sanctæ Trinitati: Patrem, Filium et Spiritum sanctum adoro. Jam ergo, charissime, simul oremus. C Ego enim deposita omnia erroris indumenta, Dei misericordia, abjeci.

46. Ath. Gestas adhuc erroris indumentum; sed si grati animi es, id cum cæteris apostasiæ rebus projicies, tuncque simul orare poterimus. Ar. Nisi id mihi liquidissime declaraveris, non mihi conciscus sum quidquam furiose illius hæresis retinere. Ath. Annon tibi videtur cleri, ut vocant, dignitas, quæ tibi ab hæresi data est, esse pars erroris; idque species quidem pietatis foris præ se ferre, intus autem plenum esse impietatis, ita ut homo gigantei spiritus fiat instrumentum, parati ad bellum adversus Deum sacrilegio suscipiendum? Ar. Tibi in præsentia prosterne, quod non acquiescit animus, nisi istam vanæ gloriæ tyrannidem diligenter ex anima mea ejecerim. Ath. Itaque si 191 erroris partes cum virtute consentire non queunt, multo magis virtutis et veritatis partes cum erroris partibus convenire non possunt. Mendacium enim adversatur veritati, et veritas mendacio.

<sup>17</sup> I Joan. v, 7.

(17) Locus obscurus.

(18) Aug. εισελθόντων.

(19) Ita Regius. Editi vero et alii, δίδονται illi. August. πιστοῖς ἢ ἁρεσίαις.

(20) Aug. καὶ νεκρούς τοὺς ὁμολογούντας αὐτὴν καὶ βυθίζουσα τὴν ὀδοποιήσαν ἐν ἀσελίαις.

A χριστοφόρον Παῦλον μὴ ἄλλως δεδυνῆσθαι ἕως τῆς τοῦ οὐρανοῦ ἀνεληλυθέναι, εἰ μὴ ἐκέκτητο ἐν στέρο-  
νοῖς αὐτοῦ τὴν τῆς Τριάδος ἀνέλιπειτον καὶ ὁμοού-  
σιον πίστιν· ὁ Θεὸς βουλόμενος δεικνύσαι διὰ τοῦ  
τοιούτου πράγματος, μηδένα εἰσελάσαι (18) δύνασθαι  
εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὴν ἐν τῆς πίστεως  
τῆς ἐνοικησίας ἐν Παύλῳ μὴ γενομένη. Τί δὲ καὶ  
τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παρεκτινῆν, καὶ ζωο-  
ποιῆν, καὶ ἁγιαστῆν λουτρῶν, οὐ χωρὶς οὐδὲς ἔξε-  
ται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἐν τῇ τρισμα-  
τούτοις πᾶσιν Ἰωάννης φάσκει· «Καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἐν

45. Ar. εἶπεν· Ἄληθῆς μακαρίζεται πάντες οἱ ἔχον-  
τες ταύτην τὴν πίστιν, καὶ ἕως θανάτου ὁμολογούν-  
τες αὐτήν, καὶ ἀξίως αὐτῆς πολιτεύμενοι· νῦν γὰρ  
B ἐγὼ ἀνέζησα ἀναστάς ἐκ νεκρῶν. Νεκρὰ γὰρ ἡ  
πλάνη, καὶ νεκρούσα τὸν κεκτημένον αὐτήν, καὶ  
βυθίζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ συνοδοιποροῦντος αὐτῇ ἐν  
ἀσελίαις φύρεσθαι (20), πρὸς τὸ παρ' ὀφθαλμοῦς  
ζωῆς αἰωνίου σύμβολα μὴ γνωρισθέντα πρὸς τοῦ ἄν-  
θρώπου, (21) καταλείπει μὲν τὸν θάνατον, καὶ τὴν  
αὐτοῦ θυγατέρα πλάνην, προσοικειώσαι δὲ λαοῦν τῇ  
ζωοποιῇ πίστει. Εἰς γὰρ ὃν ὁ ἄνθρωπος, μίαν ἔχειν  
ὀφείλει πίστιν τῆς αἰωνίου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Ἐξ  
τῆς γὰρ ἐβρίσασθαι μὲ ὁ Θεὸς ἀπιστίας, οὐ μία πίστις,  
ἀλλὰ τρεῖς ὁμολογούνται, ἐνὸς μὲν Πατρὸς αἰωνίου,  
ἑτέρου δὲ κτιστοῦ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος πεποιημένου.  
Ἐκ δὲ τούτων κατάδηλον ἐστὶ μὴ εἶναι πίστιν ἐκεί-  
νην ἐκ πολλῶν μηδὲ μίαν. Ἐγὼ οὖν εὐχαριστῶ τῇ εὐ-  
C Τριάδι, προσκυνῶ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον  
Πνεῦμα. Λοιπὸν, ἀγαπητέ, ἅμα εὐξώμεθα. Ἐγὼ  
γὰρ, πάντα τὰ ἐνδύματα τῆς πλάνης ἀποδυσάμενος,  
ἀπέβηκα διὰ τοῦ ἐλεημονοῦ Θεοῦ.

46. Ath. εἶπεν· Ἀκμήν ἐτι ἐνδύμα (22) φορεῖς  
τῆς πλάνης· συνεγνωμονήσασαι εἰρήεις καὶ αὐτὸ πρὸς  
τοὺς λοιποὺς τῆς ἀποστασίας πράγμασι, καὶ συνησέ-  
μαθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ εὐξασθαι. Ar. εἶπεν· Ἐάν μὴ  
μὴ φράσης ἀκραιφνεστάτους, οὐ συνεπίσταμαι  
ἑμαυτῷ ἔχειν τι τῆς μακρόδου ἀρέσεως ἐκείνης.  
Ath. εἶπε· Τὴν τοῦ καλουμένου κλήρου ἀξίαν τὴν  
πρὸς τῆς ἀρέσεως δεδομένην σοι οὐ δοκεῖ σοι μέριον  
εἶναι τῆς ἀπάτης, ἔξωθεν μὲν δεικνύντα σχῆμα εὐ-  
σεβείας, ἔσωθεν δὲ μεσὸν τυγχάνοντα δυσφημίας (23),  
ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἔργανον πνεύματος γίγαν-  
D τιαλοῦ πρὸς θεομαχίαν τῆς λαοσυλῆς ἔτοιμος; Ar.  
εἶπεν· Ὁμολογῶ σοι ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐ συνεπι-  
θῶσαι μοι ἡ ψυχὴ, εἰ μὴ ἄρα καὶ εἰ σκέψης (24)  
ἐξώσω καὶ ταύτην τὴν τυραννίδα τῆς κενοδοξίας ἐκ  
τῆς ψυχῆς μου. Ath. εἶπεν· Εἰ οὖν οὐ συγκατα-  
τίθεται τὰ μέρη τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀρετὴν, πολὺ  
μᾶλλον οὐ συντρέχει τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς

(21) Hic addendum videtur μὴ.

(22) Reg. δὲ ἐνδύμα.

(23) Reg. δὲ γέμοντα δυσφημίας.

(24) Aug. εἰ σκέψη. Mox τὴν ante τυραννίδα deest in editis, sed legitur in quibusdam mss.



ἀληθείας τοῖς μέρει τῆς πλάνης. Ἀντίκειται γὰρ ἅ  
τῆ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ψεῦδει ἀντίκειται ἡ  
ἀλήθεια· ἕκαστον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ καρποῦ γι-  
νώσκειται, καθὼς ἐστὶ ἡ Ἀλήθεια.

Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ  
Ἀρετοῦ ἀριστεία (25).

Completa est cum Deo sancti Athanasii adversus  
Arium disputatio.

(25) Hæc ad finem usque desunt in Anglicano et Augustano, quorum loco in Reg. legitur, Τέλο, τοῦ  
διελεκτικῶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου καὶ Ἀρετοῦ.

### IN SEQUENS OPUSCULUM ADMONITIO.

I. Sermo contra omnes hæreses habetur in antiquis codicibus, et in Athanasiana collectionibus, sed in plerisque cum nota adjudicati Athanasio opusculi. Sic in Segueriano codice legitur ad marginem, ξένος καὶ χυδαῖος, supple λόγος, id est, Liber extraneus et fusiore stylo descriptus. Quid in Commelinianis codicibus notetur, accurate explicat Felckmannus, his verbis: Exstat hic in codicibus Basiliensi, Gobleriano, et 1. Cæterum ad initium ejus hæc notata in Basil., ἀφες, μὴ γράψης. Quæ, quid sibi velint, nescio (imo hæc plana et aperta sunt, significantque: hunc relinquito, nec describas) : nisi forte idem quod Romanus anagnostes, similiter ad ejus initium, in codice Gobleriano bis verbis: Οὗτος ὁ λόγος, ὡς ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ, οὐ τοῦ μεγάλου Πατρὸς Ἀθανασίου ἐστίν, ἀλλὰ ξένος, ὡς καὶ χυδαῖος ὡς τὰ πλεῖστα. (Id est, Hic sermo, ut mihi quidem videtur, nequaquam est magni Patris Athanasii, sed alienus, atque ut plurimum, fusiore stylo descriptus.) Hæc ibi. Quibus similia ad eundem in Basil. cod. statim initio, ubi præmittitur catalogus librorum in eo contentorum, hæc: Ἐν τῇ βίβλῳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐστὶν ἐπιγραφὴ ἀνωθεν τοῦ παρόντος λόγου, ἐχουσα οὕτως· Ὁ παρὼν λόγος οὐκ ἐστὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· ἀλλὰ ξένος καὶ χυδαῖος. Ἡμεῖς δὲ πρόσταγμα πληροῦντες μεταγράψαμεν καὶ τούτων. (Id est, In libro monasterii sancti Athanasii, huic libro hæc præponitur inscriptio: Hic liber non est magni Athanasii, sed spurius, et fusiore stylo conscriptus. At nos ut jussa compleveremus, enim quoque transcripsimus.) Quæ postrema videntur esse τοῦ δοξασιάρχου verba, excusantis se cur hunc sermonem descriperit, cum sit spurius, et ad ejus frontispicium sit notatum ne describatur. Hæc Felckmannus, cujus locis Græce tantum allatis, Latinam significationem nos adjecimus.

II. Porro ex hisce codicibus notulis patam est jamdiu hunc librum inter Athanasiana comparere, cum in iis codicibus, ex quibus Commelinianorum antiquissimi transcripti sunt cum Athanasii operibus, locum habuerit. Orationis autem genus, ut moment amanuenses, multum abhorret a sancti doctoris stylo, quod nemo sane non vident. Patet tamen ex Athanasii operibus expressum opusculum fuisse; in eo quippe eadem hæreses impugnantur, quas in variis Athanasii operum locis confutatas videmus; quarum nonnullas ex παρ-  
έργου tantum sanctus doctor aggressus est. Hic primo loco Ariani exagitantur, quos item priores Athanasius adortus est; postremo, Apollinaristæ, qui postremi ab Athanasio confutantur. Hic Pneumatomachi vocantur Tropici, quam vocem nunquam meminisse me hac sententia legisse, nisi apud Athanasium in Epistolis ad Serapionem. Eadem quoque in hoc opere adversus hæreticos usurpantur argumenta, quæ ab Athanasio. Cæterum qui hic confutantur hæretici, hi sunt: Ariani, Tropici, Paulus Samosatensis, Manichæi, Marcion, Valentinus, Basilides, Hieracas, Novatus, Phryges, Apollinaristæ, de quibus omnibus agitur in præfatione generali.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΔΙΨΕΣΩΝ.

S. P. N. ATHANASII

CONTRA OMNES HÆRESES.

1. Τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ κατὰ  
Ἰωάννην· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (26), καὶ ὁ Λόγος  
ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν

1. Quod proponitur ex Evangelio secundum  
Joannem tale est: « In principio erat Verbum, et  
Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.

(26) Gobl. et Felc. 1, Ἐν ἀρχῇ, φησίν, ἦν.

Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est \*.

» Singuli sanctorum prophetarum et evangelistarum cum perspicacque essent, et Spiritu sancto afflati, magnam sanctamque salutem enarrant hominum generi futuram. Sed dixerit aliquis, Quomodo? Interpretare nobis. Audi, dilecte. Propheta, uti supra dixi, perspicacque cum sint, ante tot generationes, quae futurae sunt praenuntiant, clareque 182 futura exhibent, quasi praesentia essent. Idemque magni evangelistae, quae de adventu Verbi a prophetis praedicta fuere, singuli confirmant, allegata illa praenuntiatione. Exempli causa: magnus Isaias propheta ait: « Quasi ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tondeute se sine voce, sic non aperit os suum. Et in humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? Vibice ejus nos omnes sanati sumus \*.

» Cum advenisset autem qui praenuntiatus fuerat, eumque praeterantem conspexisset magnus Joannes Baptistae, illud implens quod praedictum fuit per Isaiam prophetam, dicit: « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi \*.

» En tibi prophetae vocem confirmat magnus Baptistae. Similiter sacerdotum ille antistes Moyses de ejusmodi vibice, per quem universum humanum genus salutem consecutus erat, quid ait? « Maledictus omnis qui pendet in ligno \*; acrum: « Videbitis vitam vestram suspensam in ligno \*.

» Non posuit primo loco vitam, deinde maledictionem; sed primo maledictionem, postea vitam. Decuit enim primo chirographum affigi cruci, et latus Verbi lancea perforari, ut livor in perfossione, expiatio foret mundo: sanguis et aqua, humano generi. Vali vixissent tamen plurimum tunc λόγου τη λόγη, ἵνα ὁ μῶλωψ ἐν τῇ νύξει καθάρσιον γένηται τῆ οἰκουμένη, τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τῶ γένει τῶν ἀνθρώπων.

2. Miseri ingrati illi Judaei, qui tot tantisque signis ac beneficiis sibi collatis, nedum illum qui apud se peregrinatus esset, laudarent ac benedicerent ob res gestas, ex adverso dicebant: « Si Filius Dei es, descende de cruce \*.

» Atque sol interim contractis radiis, non sustinuit videre suspensum in cruce Dominum. Duo quoque latrones cum eo suspensi erant, quorum altero execrante <sup>1</sup>, ait

\* Joan. 1, 1-3. \* Isa. LIII, 5, 7, 8. \* Joan. 1, 29. \* Deut. XXI, 23; Galat. III, 13. \* Deut. XXVII, 66. \* Matth. XXVII, 40. \* Ibid. 44.

(27) Ita Seguer. In editis, haec, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ συνῆ.

(28) Gobler. et Felc. 1, σωτηρίαν τὴν γενομένην ἐπὶ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Paulo post, Seguer. ἀγαπήσει μου. Οἱ μὲν ἀνδρείεσσονται καὶ μεγάλοι προφ. (29) Goblerian. et Felc. 1, οἱ εὐαγγελισταί. Paulo post Seguer. τῶν μεγάλων προφητῶν.

(30) Gobler. et Felc. 1, ἐν εὐαγγελίῳ. Ὡς πρόβατον ἐπὶ, omissis interpositis. Mox iidem, τὸ κείναντος.

(31) Haec, ἐν τῇ ταπεινώσει desunt in Gobler. et Felc. 1. Mox δὲ deest in Seg.

(32) Ita Seg. Editi vero, προσημανθέντος, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἑωρακώς. Mox μέγας deest in Gobler. et

ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν (27). Πάντα δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. » Ἐκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν, διορατικοὶ ὄντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, διηγούντες πᾶσαν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων (28). Ἄλλ' ἐρεῖ τις, Πῶς; Ἐρμηνεύσου ἡμῖν. Ἄκουσον, ἀγαπήσει. Οἱ μὲν προφῆται, καθὼς προείπον, διορατικοὶ ὄντες, σηματοῦσι τὰ μέλλοντα ἔσθαι πρὸ τοσούτων γενεῶν, δεκτικῶς δεκνόντες ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα. Ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι εὐαγγελισταί (29) ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Λόγου, τὰ προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν βεβαίως ἐκαστος τὴν προσημανσίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. Οἶον· ὁ μέγας προφήτης Ἡσαίας λέγει· « Ὡς πρόβατον ἐπὶ (30) σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμὸν ἐναντίον τοῦ κείροντος ἀφωτος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει (31) ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τῷ μῶλωψ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες λάθην. » Ἐπιδημήσαντος δὲ τοῦ προσημανθέντος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἑωρακώς (32) αὐτὸν παρερχόμενον ὁ μέγας Βαπτιστὴς Ἰωάννης, πληρῶν τὸ προσημανθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγει· « Ἰδοὺ ὁ ἀμὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφῆρ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Ἰδοὺ βεβαίως τὴν προφητευσίαν φωνῆν ὁ μέγας Βαπτιστὴς. Ὁμοίως (33) καὶ ὁ ἱεροδράστης Μωσῆς περὶ τούτου τοῦ μῶλωψ, εἰ· οὐ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σωτηρίας ἔμελλε μέτοχον γίνεσθαι, εἰ (34) ἔλεγον; « Ἐπικατάρτος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου » καὶ πάλιν λέγει· « Ὁψέσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμᾶμένην ἐπὶ ξύλου (35). » Οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωὴν, εἶτα τὴν κατάραν (36)· ἀλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἔπειτα τὴν ζωὴν. Ἐπῆρε γὰρ πρότερον προσηλωθῆναι τὸ χειρὸν γραφον τῷ σταυρῷ, καὶ ὁ μῶλωψ ἐν τῇ νύξει καθάρσιον γένηται τῆ οἰκουμένη.

2. Τάλανες οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι, τοιοῦτων καὶ τριλοκίτων σημείων καὶ ἐργεσιῶν γενομένων παρ' αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ τὸν ἐπιδημήσαντα παρ' αὐτοῖς δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τοῖς γενομένοις (37), ἐκ τῶν ἐναντίων ἔλεγον· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατέβητι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. » Ὁ μόνος ἦλος συνέσπελλε τὰς ἀκτίνας, μὴ φέρων ὄραν τὸν Κύριον κρεμᾶμενον ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ δύο σὺν αὐτῷ ἦσαν λησταὶ κρεμά-

(33) Gobler. et Felc. 1, ὁ Βαπτιστὴς. Ὁμοίως καὶ ὁ μέγας. Ibid. post Βαπτιστῆς, Seg. addit Ἰωάννης.

(34) Ti deest in Gobleriano et Felc. 1. Mox Seguerian. Πᾶς ἄνθρωπος ὁ κρεμᾶμενος.

(35) Ἐπὶ ξύλου deest in Gr. Scripturae textu.

(36) Seguer., ἔπειτα. Mox Gobler. et Felc. 1, ἀλλὰ τὴν κατάραν πρῶτον, ἔκ. Ibidem post ζωὴν, Seguer. habet ἀληθές. Mox Gobler. et Felc. 1, πρότερον προσηλωθῆναι, Seg. πρῶτον προσηλωθῆναι, prius editi, πρότερον προσημανθῆναι.

(37) Gobler. et Felc. 1, γενομένοις. Paulo post, Seg. pro κατέβητι, habet κατέβαλε σκαπτόν. Paulo infra, Seg. Gobler. et Felc. 1, μὴ φέρων ἰδέν.

μενοι· καὶ τοῦ ἐνὸς καταρωμένου (38), εἶπεν ὁ ἑτε-  
ρος ἁμαρτίας· « Τί καταρῆσαι τῷ δικαίῳ; ἡμεῖς κατὰ  
τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν πεπόνθαμεν· τί σοὶ καὶ τῷ  
δικαίῳ; » Τῷ δὲ Ἰησοῦ εἶλε· « Μνήσθητι μου, Κύ-  
ριε, ὅταν εἴδῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. » Καὶ ὁ Ἰησοῦς  
πρὸς αὐτὸν (39)· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, σήμερον  
μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. » Ὁ μεγάλου πρά-  
γματος! τῆς κατάρης προσηλωθεὶς, ἠγάπησε τὸν  
παράδεισον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ ληστῇ. Ὁ τοῦ μακα-  
ρίου ληστῆ τοῦτου! ἀφῆρασεν ἐν τῷ κόσμῳ λη-  
στεύων, ἀφῆρασε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν  
τῇ ὁμολογίᾳ. Περὶ τοῦτου εἶπεν ὁ μέγας προφήτης (40)  
· Καὶ κἀνάβαρος ἐκ ξύλου φθέγγεται. » Ὁ βαταρ, ἀδελφοί,  
ὅτι ὁ κἀνάβαρος περὶ τὰ ἀκάθαρα σχολάζει,  
ἀκάθαρτος ὢν· οὕτω καὶ ὁ ληστὴς ποτε ἐσχολάζεν  
ἐν ταῖς ληστεσίαις (41)· ὅτε δὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὠμο-  
λόγησεν αὐτὸς, καθὼς προσέειπεν, καὶ πληροῦται εἰς  
αὐτὸ τὸ προφητεῦν· « Καὶ κἀνάβαρος ἐκ ξύλου φθέγ-  
γεται. » Θεγεγῆμενος τοίνυν ἡγεῖν πρὸς αὐτὰς τὴν  
τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας  
προφήτης Ἡσαίας δικεικτικῶς δεκνύων ὡς παρών·  
« Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν,  
καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, » ὃ ἔστι  
μεθερμηνεύμενον, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Μελλού-  
σης τοίνυν ταύτης τῆς προφητικῆς σημασίας πλη-  
ροῦσθαι, ἀποστέλλεται ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριὴλ  
ὁ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοῦνης παρεστῆκος σημάδια τῆ  
ἀρχάνου Θεοτόκου καὶ ἀπειροτάμῳ Μαρίᾳ, καὶ λέγει  
πρὸς αὐτήν· « Χαίρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ  
σοῦ (42). » Κύριον δὲ λέγων, τὸν κοινὸν δεσπότην  
ἐσημανε, ὁμολογῶν τὴν συνδουλείαν. « Πνεῦμα  
ἅγιον ἐπιταύεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου  
ἐπισκιάσει σε· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ (43)  
Ἅγιον κληθήσεται. » Ἀληθῶς, ἀγαπητοί, ἅγιον καλεῖ-  
ται ὁ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἀγιαζέειν πᾶσαν τὴν οἰκου-  
μένην. Καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης· « Παι-  
δίον (44) ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ  
ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα

alter latro : « Quid execraris justum ? nos secundum  
sceler. nostra patimur : Et quid tibi et justo illi ?  
Dixit autem Jesus : « Memento mei, Domine, cum  
veneris in regnum tuam. » Cui Jesus : « Amen, amen  
dico tibi, hodie mecum eris in paradiso ». « O rem  
magnam ! suspense maledicto, aperuit latroni pa-  
radisum in promissione. O felicem latronem ! in  
mundo rapuit latrocinaando, regnum cœlorum ra-  
puit confitendo. De illo magnus ait propheta : « Et  
scarabæus ex ligno vociferabitur ». Nostis, fratres,  
scarabæum immundum circa immunda versari ; ita  
quoque latro in latrocinio versatus est ; in cruce  
autem confessus est, quemadmodum superius dixi,  
atque in illo impletur hæc propheta : « Et scarabæus  
ex ligno vociferatur. » Vociferatus autem  
dignus habitus est qui regnum cœlorum propieperet.  
Ait rursum ipse Isaias magnus propheta,  
perspicue loquens, ac si præsens fuisset : « Ecce  
Virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vo-  
cabunt nomen ejus Emmanuel », quod est in-  
terpretatum, « Nobiscum Deus. » Cum igitur  
instaret tempus, ut propheta prædictio imple-  
retur, mittitur magnus archangelus Gabriel, qui  
stat ad dexteram majestatis, qui nuntiaret 183  
immaculate Deiparæ, et nullius thorum ex-  
pertæ Mariæ, his verbis : « Ave, gratia plena,  
Dominus tecum » ; Dominum dicens, communem he-  
rum indicat, esse conservum ejus fassus. « Spiritus  
sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obum-  
brabit tibi, ideoque quod nascitur ex te, Sanctum  
vocabitur ». Merito, dilecti, sanctum vocatur tem-  
plum ejus qui totum orbem sanctificaturus est.  
Rursum ait idem propheta : « Parvulus natus est  
nobis, et filius datus est nobis, cujus imperium su-  
per humerum ejus. Est vocatur nomen ejus, Magni  
consilii angelus ».

ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα

3. Τούτων τοίνυν πληρωθέντων, λέγει ὁ μέγας εὐ-  
αγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· « Ἐν  
ἀρχῇ (45) ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,  
καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (46). Οὕτως ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν

3. His itaque impletis, ait magnus evangelista  
Joannes filius tonitru : « In principio erat Verbum,  
et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.  
Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum

\* Luc. xliii, 40-43. \* Habac. ii, 21. <sup>b</sup> Isa. vii, 14. <sup>c</sup> Luc. i, 28. <sup>d</sup> ibid. 55. <sup>e</sup> Isa. ix, 6.

(38) Sic Segnerian. In editis ἐνὸς deest. Goblerian  
us et Felc. primus sic habent, καὶ τοῦ μὲν κατα-  
ρωμένου, τοῦ δὲ ἑτέρου λέγοντος· Τί καταρ. Mox iidem,  
τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Mox Gobl. et Felc. 1, ut in textu.  
Editi vero, καὶ εἶπε πρὸς τὸν Κύριον· Μνήσθητω  
μου, Ἰησοῦ, ὅταν.

(39) Editi, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν. Se-  
guer. καὶ εὐθέως ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν. Gobl. et  
Felc. primus, καὶ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτὸν. Ibidem in  
Gobl. omittuntur hæc, Ἀμήν, ἀμήν... τῷ παρα-  
δείσῳ. Ibid. Gobl. et Felc. 1, ὁ μεγάλου θαύ-  
ματος!

(40) Gobl. et Felc. primus, Περὶ τοῦτου φησὶν ὁ  
προφ.

(41) Seguer., καὶ οὕτως ὁ ληστὴς. Mox Gobl. et  
Felc. 1, ληστεσίαις ἐν δὲ τῷ σταυρῷ ὠμολόγησεν, καὶ  
πληροῦται εἰς αὐτὸ τὸ προφητεῦν. Θεγεγῆμενος,  
Ibidem Seguer. habet ὠμολόγησεν αὐτὸν. Editi vero,

ὠμολόγησεν αὐτὸς. Mox idem, θεγεγῆμενος τοίνυν,  
καθὼς προσέειπεν, κατηγέθη. Ibidem Gobl. et Felc.  
primus. Καὶ πάλιν Ἡσαίας λέγει· Ἰδοὺ ἡ Π.

(42) Gobl. et Felc. 1, ἀποστέλλεται ἀρχάγγελος  
Γαβριὴλ σημάδια τῆ κεχαριτωμένη Μαρίᾳ τῷ, Ὁ Κύ-  
ριος μετὰ σοῦ.

(43) Ita Seguer. In edit. ἐκ σοῦ deest. Mox, ἀγ-  
πητοῦ deest in Gobl. et Felc. 1.

(44) Gobl. et Felc. 1, καὶ πάλιν Ἡσαίας· Παι-  
δίον.

(45) Gobl. et Felc. 1, τούτων οὖν πληρωθέντων.  
λέγει ὁ τῆς βροντῆς υἱός· Ἐν ἀρχῇ.

(46) Ita Seg. recte. Editi vero, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λό-  
γος, καὶ τὰ ἐξῆς. Et οὖν δὲ αὐτοῦ. Mox Gobl. et  
Felc. manni primus, τῶν γεννητῶν. Φανερὸν οὖν ἐστὶ,  
ὅτι ἐν τῷ Πατρὶ ἦν ἀεὶ. Τάλας Ἀρετομανίται Ἰου-  
δαῖοι, οἱ μὴ ὀρθ. Mox iidem, ἐρευνησάντες.

facta sunt, et sine ipso factum est nihil \*. Si per ipsum omnia facta sunt: ergo ipse est extra res quæ factæ sunt, manifestumque est, ipsum in Patre semper fuisse. Miseri Judæi novi Ariomanitæ, qui neque recte legunt, neque accurate perscrutantur, quod cæcatos habeant mentis oculos, rati omnium creatorem et opificem, esse creaturam. Audite illud magni evangelistæ: « In principio. » O Christi inimice Ariane, si dixisset: In principio factum est, cum obtentu quodam diceret: Evangelista dicit, In principio factum est. At cum dixerit: « In principio erat, » quære diligenter, et deprehendes veritatem: hinc sciscitare ex magno evangelista his verbis: O evangelista, dic nobis quod opus principii et veri Dei Verbi: siquidem Christi adversarii Ariani, arbitrantur Creatorem omnium esse creaturam; statim respondebit magnus ille evangelista: Lege conditi mundi originem in Genesi, quæ sic habet: « In principio fecit Deus cælum et terram ». Sit itaque ea quæ non sunt, ut sint ea quæ futura sunt. Erat Deus Verbum apud Patrem, per quem omnia facta sunt. Pulchre igitur evangelista ait: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Ecce tertio, « erat, » nusquam, « non erat. » Magnus porro archangelus Gabriel, cum ad immaculatam et intactam Deiparam dixit: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; » non dixit: Spiritus sanctus fiet in te, aut virtus efficietur in te; sed « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Hoc beatus Apostolus his verbis indicavit: « Christus Dei virtus, et Dei sapientia <sup>16</sup>. » Sed ad hæc dicit Ariomanita: Quare igitur Præcæmiastes ait: « Dominus creavit me initium varum suarum in opera sua <sup>17</sup>? » O impiissime! annon audisti angelum Virginii dicentem: « Quod nascitur ex te, Sanctum vocabitur? » Vides quod de negotio incarnationis verba faciat. Cum autem inveteratum esset sex dierum opus, in prævaricatione patris prosapia nostræ Adami, in mortemque delapsam esset nostrum genus, placuit Deo ad nos mittere proprium Filium Deum Verbum atque assumere, uti supra dixi, ex intacta Virgine templum, hoc est,

\* Joan. 1, 4-5. \* Genes. 1, 1. <sup>16</sup> I Cor. 1, 24

(47) Seguer. ακούσαντες του, etc. Gobler. et D Felc. 1, « Ακούσατε του εὐαγγελιστου. Ει οὖν εφη, οτι 'Εν αρχῃ γέγονεν, ελεως λόγος, οτι ο εὐαγγελιστής εφη 'Εν αρχῃ γέγονεν. Ει δὲ εφη, οτι 'Εν αρχῃ γέγονεν, ζήτησον.

(48) Gobler. et Felc. 1, ἐρώτησον τὸν εὐαγγελιστήν, καὶ λέξει σοι: 'Ανάγνωθι τῆς κοσμοποιίας τὴν Γένεσιν, καὶ εὐθέως λέξει πρὸς σε: 'Εν ἀρχῇ ἐποίησεν. (49) Ita Seg. et Basil. Editi vero, καὶ τὸν ὄντως Θεοῦ Λόγον. Infra Seg. λέξει πρὸς σε ὁ μέγας, etc. (50) Gobler. et Felc. primus, δι' οὐ πάντα γέγονε. Καλῶς ο εὐαγγ.

(51) Seguer. παντὶ τὸ ἦν. Gobler. et Felc. 1, τριχῶς τὸ ἦν, καὶ οὐδαμῶς τὸ, οὐκ ἦν, καὶ ὁ ἀρχαγγελος πρὸς τὴν Θεοτόκον Πνεῦμα ἅγιον. Ibidem Seg. Θεοτόκον Παρθένον ελεγε Πν.

θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα γέγονεν, ἄρα ἐκτός ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ φανερόν ἐστιν, οτι ἐν τῷ Πατρὶ ἦν πάντοτε. Τῶναυς οἱ Ἰουδαῖοι νεοὶ οἱ Ἀρειομανῖται, οἱ μὴ ὀρθῶς ἀναγνόντες, μὲθ' ἀκριβῶς ἐρευνησαντες τυφλοῦς ἔχοντας τῆς διανοίας ὀφθαλμοῦς, νομίζοντας τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ὄλων κτίσμα εἶναι. Ἀκούσατε τοῦ (47) μεγάλου εὐαγγελιστου τοῦ, « Ἐν ἀρχῇ. » Ὁ χριστομάχος Ἀρειανὸς, εἰ ἦν εἰπὼν, οτι 'Εν ἀρχῇ γέγονεν, ελεως ἂν χρώμα λέγειν, οτι Ἰησοῦ ὁ εὐαγγελιστής εἶπεν: 'Εν ἀρχῇ γέγονεν. Εἰ δὲ εἶπεν: 'Εν ἀρχῇ (48) ἦν, « ζήτησον ἀκριβῶς, καὶ εὐρήσεις τὴν ἀλήθειαν: Ἐπιτα ἐπερώτησον τὸν μέγαν εὐαγγελιστήν λέγων πρὸς αὐτόν: 'Ὁ εὐαγγελιστῆ, εἰπὲ ἦμῖν τὴν πραγματείαν τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ ὄντος Θεοῦ Λόγου (49): οτι χριστομάχοι Ἀρειανοὶ νομίζουσι κτίσμα εἶναι τὸν κτίστην τῶν ὄλων: εὐθέως λέξει σοι ὁ μέγας εὐαγγελιστής: 'Ανάγνωθι τῆς κοσμοποιίας τὴν Γένεσιν, οὕτω λέγουσαν: 'Εν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἐστὼ τούτων τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, εἰς τὰ μέλλοντα εἶσεσθαι. Ἦν ὁ Θεὸς Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. Οὐκοῦν καλῶς ὁ εὐαγγελιστῆς λέγει (50): « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ἰησοῦ τριχῶς τὸ εἶναι (51), οὐδαμῶς τὸ, οὐκ ἦν. » Καὶ ὁ μέγας ἀρχαγγελος Γαβριὴλ, οτε πρὸς τὴν ἄγναντον καὶ ἀπερώγαμον Θεοτόκον ελεγε: « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελευσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, » οὐκ εἶπεν (52), οτι Πνεῦμα ἐπὶ σε γηνήσεται, ἡ δύναμις ποιηθήσεται ἐπὶ σε, ἀλλὰ, « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελευσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐδήλωσε λέγων: « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. » Ἄλλ' ἐρεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Ἀρειομανιτῆς, οτι Πῶς λέγει ὁ Παρομιαστῆς (53), οτι « Κύριος ἐκασὸς με ἀρχὴν ὄδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Ὁ ἀσεβέστατος, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀρχαγγελοῦ (54) λέγοντος τῇ Παρθένῳ: « Τὸ γεννόμενον ἐκ σου Ἅγιον κληθήσεται: » Ὅρθῶς, οτι περὶ τῆς πραγματείας τῆς ἐνανθρωπήσεως ελεγε. Ἐπειδὴ δὲ πεπαλαίωται ἡ ἐξαήμερος ἡ παλαίωσις ἐν τῇ παραβάσει (55) τοῦ πατρὸς τοῦ γένους ἡμῶν Ἀδάμ, καὶ εἰς θάνατον καταπεπτώκει τὸ γένος ἡμῶν (56), εὐδόκησεν ὁ Θεὸς

<sup>17</sup> Prov. viii, 22.

(52) Ita Seguer. In editis vero, hæc, οὐκ εἶπεν, usque ad, ἐπισκιάσει σοι sequens, desunt, δι' ὁμοειτέλευτον. Mox, μακάριος ante Ἀπόστολος desit in Gobler. et Felc. 1.

(53) Gobler. et Felc. primus, ὁ Ἀρειανὸς, καὶ ὡς ὁ Παρομ.

(54) Gobler. et Felc. 1, ἀγγέλου.

(55) Gobler. et Felc. 1, Ἐπεὶ οὖν πεπαλαίωται ἡ τῶσις ἡμῶν ἐν τῇ παραβ.

(56) Gobler. et Felc. 1, καταπεπτώκειμεν, εὐδόκησεν ὁ Θ. Mox Seguer. καταπέμψαι πρὸς ἡμᾶς τὸν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, τὸν Ἰησοῦν αὐτοῦ Λόγον Ἰησοῦν καὶ Θεόν: λαβεῖν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου τὴν ἀνθρωπιστὴν φύσιν: ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος φησιν: Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς πέμψαι.

πρὸς ἡμᾶς πέμψαι τὸν Ἰβὼν Υἱὸν Θεοῦ Λόγον, λαβεῖν τε, καθὼς προείπον, ἐκ τῆς ἀπειρογάμου Παρθένου τὸν υἱὸν, τὸν ἀνθρώπον. Καὶ λέγει ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος· Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καταπέμψαι Ὁρῆς, ὅτι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς ἐστιν.

4. Εἰ δὲ θέλεις ἀκούσαι περὶ τῆς ἀδαιρέτου καὶ μάς θεότητος (57), ἀκουε Παύλου λέγοντος· «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν λέγει· «Ὁς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησάτο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. » Ὁρῆς, ὅτι περὶ τῆς (58) ἐνανθρωπήσεώς εἰσαν αἱ τοιαῦται φωναί. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀδελφικῶς φωνῆ εἶπεν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » καὶ πάλιν λέγει Φιλίππῳ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμιν. » Καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· « Ἰδέτε με, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἴλλομαι. » Καὶ πάλιν λέγει· « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἦκα. » Καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου λέγει ὁ Πατὴρ· « Ἐμὲ ἔγκατάλειπον (59) πηγὴν ὕδατος ζώντος, καὶ ὤρυξαν ἐαυτοῖς λάκκους συντετριμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ἐαυτέσι ὕδωρ συναγαγεῖν. » Οὐ χυθεῖ ἡ πηγὴ, καὶ στήμερον τὸ ὕδωρ· μὴ γένοιτο! Ἀλλ' πηγὴ, ἀλλ' ὕδωρ. Τάλανες οἱ ἀχάριστοι (60) Ἀρεομανίται· τούτων κρείττων εὐρέθη ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὅς, ἐαυτὸν θεὸν νομίζων εἶναι, καὶ εἰκόνα ἐαυτοῦ στήσας ἐν Βαβυλώνι, καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς Ἀνανίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ· καὶ τοῦ θρονοποιοῦ (61) λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γινόμενου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούσων· καὶ ἐλθόντος τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐπυρκαχότος αὐτοῖς ὑμνοῦντας, ἔλεγε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· « Οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐνεβλόμεν εἰς τὴν κάμινον; » Οἱ δὲ εἶπον· « Ἀληθεῖς, βασιλεῦ. » Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· « Ἰδοὺ θεωρῶ ἐγὼ ἄνδρας τέσσαρας, καὶ ὁ τέταρτος ὅμοιος Υἱῷ Θεοῦ. » Ὁ Ναβουχοδονόσορ, σεαυτὸν θεὸν ἐποίησας, πῶς οἶδας, ὅτι ὅμοιος Υἱῷ Θεοῦ ἐστίν; ὁθέως εἶπεν· Ἀὐτὸς κατένωξέ με εἰπεῖν. Κρείττων τούτων εὐρέθη Ναβουχοδονόσορ τῶν ἀσεδῶν, καὶ μὴδὲ ὁμοιον, μὴδὲ ὁμοούσιον λεγόντων τὸν Υἱὸν. Εἶπατε (62) τοῖς ἀσεδέσι μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' εὐφημοῦντας προσκυνεῖν τὸν θνατὸν Λόγον ἐν πνεύματι, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται ἡ ἀσέβεια τῆς βλασφημίας αὐτῶν.

5. Τούτων τοίνυν ἐξοστρακισθέντων καὶ ἐκδιηθέντων ἐκ τοῦ θεοῦ χοροῦ, ἐπίωμεν καὶ πρὸς τοὺς τούτων ἀδελφοὺς τοὺς Πνευματομάχους τοὺς Τροπικοὺς, τοὺς λέγοντας (63) τὸ Πνεῦμα εἶναι κτιστὸν. Ὁ Τρο-

phetae. Atque beatus apostolus Paulus: Placuit Deo in mundum mittere Filium suum natum ex muliere <sup>15</sup>. Viden, eum loqui de incarnatione? τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, γεννῶμενον ἐκ γυναίκος.

104 4. Sin vels audire de indivisa et una deitate, auscultata haec Pauli verba: « Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus <sup>16</sup>; » et rursum: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus esse esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinonivit formam servi accipiens <sup>17</sup>. » Vides, ejusmodi voces incarnationem spectare. Quin et ipse Dominus authentice voce ait: « Ego in Patre, et Pater in me <sup>18</sup>; » rursumque Philippo: « Ego et Pater unum sumus <sup>19</sup>. » Et per magnum prophetam ait: « Videte me, quia ego sum et non nator <sup>20</sup>. » Rursumque ait: « Ego ex Patre exivi et venio <sup>21</sup>. » Ac per Jeremiam ait Pater: « Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae aquam sibi congregare non poterunt <sup>22</sup>. » Nequaquam hesterni de fons, hodie aqua: absit. Semper fons, semper aqua. Miseri ingrati illi Ariomanite, quibus melior deprehensus est ipse Nabuchodonosor, qui sese deum arbitratus, constitutaque sibi Babylone imagine, atque projectis in caninum ignis Anania, Azaria, et Misaele; cum verbum rorificum in medio eorum factum esset, excussissetque ignem, dum hymnos illi canerent; veniens, inquam, ipse Nabuchodonosor, atque videns illos canentes, ait pueris suis: « Nunne viros tres conjecimus in caninum? » Responderunt illi: « Ita est, o rex. » Et dixit ad illos: « Ecce video ego viros quatuor, et quartus similis Filio Dei <sup>23</sup>. » O Nabuchodonosor, qui teipsum deum effecisti, unde nosti esse similem Filio Dei? Statim ille responderit: Quia ipse me stimulavit ut haec dicerem. Melior itaque deprehensus est Nabuchodonosor impiis illis, qui neque similem, neque consubstantialem dicunt Filium. Dicite impiis, ne blasphemet, sed cum benedictione Verbum vere Deum adorent in spiritu, si forte remittatur impietas blasphemiae eorum.

5. His igitur relegatis et abjectis ex divino choro, loquamur ad illorum fratres Pneumatomachos, seu Tropicos, qui dicunt Spiritum sanctum esse creatum. O Tropice, non audisti Davidem dicentem:

<sup>15</sup> Galat. iv, 4. <sup>16</sup> Hebr. i, 3. <sup>17</sup> Philipp. ii, 6. <sup>18</sup> Joan. xiv, 10. <sup>19</sup> Joan. i, 50. <sup>20</sup> Malach. iii, 6. <sup>21</sup> Joan. xvi, 28. <sup>22</sup> Jerem. li, 45. <sup>23</sup> Dan. iii, 91, 92.

(57) Gobl. et Felc. 1, περὶ τῆς ἀδαιρέτου αὐτοῦ θεότητος.

(58) Gobl. et Felc. 1, Ὁρῆς, πῶς περὶ τῆς Paulo post, ἰδὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φησιν, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῇ.

(59) Gobl. et Felc. 1, τοῦ Ἱερεμίου· Ἐμὲ ἔγκατάλειπε.

(60) Hæc, οἱ ἀχάριστοι, desunt in Gobl. et Felc. 1.

(61) Gobl. et Felc. primus, ἐν Βαβυλώνι, καὶ ἐν τῇ καμίνῳ (sic) βαλὼν τοὺς γ' παῖδας, καὶ τοῦ θρονοπ. Mox Segner. γεννώμενον. Ibidem Gobl. et Felc.

primus, καὶ ἐκτινάξαντος τὸ πῦρ. Καὶ τῶν παίδων ὑμνούσων, ἔλεγε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· Οὐχὶ τρεῖς ἐνεβλόμεν ἐν τῇ καμίνῳ; καὶ ἰδοὺ δ'. Τοῦ δὲ τετάρτου ὄρατις ὁμοία Θεῷ, ὡς Ναβουχ.

(62) Gobl. et Felc. primus, Κρείττων αὐτῶν εὐρέθη Ναβουχοδονόσορ τὸν μὴ ὁμοιον μὴδὲ ὁμοούσιον Θεοῦ λεγόντων τὸν Υἱόν. Εἶπατε.

(63) Εἶπωμεν πρὸς τοὺς Πνευματομάχους τοὺς λέγ. Sic Gobl. et Felc. 1. Mox ibidem, κτιστὸν· οὐκ ἤκούσατε τοῦ δ'. Ibid. Seg. τοῦ μεγάλου Δαβίδ.

« Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris A  
ejus omnis virtus eorum \*? » Ecce Trinitatem indivisibilem. Et rursum in mundi opificio magnus ille famulus Moyses, sic loquitur : « In principio fecit Deus caelum et terram, terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebrae super abyssum, et Spiritus Domini ferebatur super aquas \*». Similiter magnus Paulus ait : « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantes : Abba, Pater \*». Et ipse Pater per magnum prophetam ait : « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt \*». Ipseque Dominus qui venit salvum facere genus humanum, authentica voce ait : « Ego in Patre et Pater in me ; et, « Ego sum veritas \* » ; et, « Si abiero ad Patrem meum, non relinquam vos orphanos : sed mittam vobis Paracletum Spiritum veritatis \* ». Ecce Spiritum in veritate, veritatem in Patre. Ecce Trinitatem indivisibilem, triplicatum vinculum, quo manipulos constringentes, offerimus Patri. Dispereant itaque et hi homines cum Ariomanitis.

τος, τὸ τρίπλοκον σχοινίον, ἐν ᾧ τὰ δράγματα σφίγγοντες προσφέρομεν τῷ Πατρὶ. Καὶ οὗτοι οὖν σὺν τοῖς Ἀρειομανίταις ἀπώλοντο.

6. Jam loquamur adversus infelicissimum Paulum 185 Samosatensem, qui ait, Dominum ex quo prouit ex intacta Virgine, ex eo tempore fuisse Filium. Anens, non audisti ipsam Dominum dicentem ad Judaeos : « Pater vester Abraham exultavit ut videret diem meum, et vidit gavisusque est ; » respondentibusque Domino ingratias Jndaeis : « Quadraginta annos nondum habes, et dicis te Abraham vidisse? » Respondit illi et ait : « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum \* ». Si antequam Abraham fieret, ipse est, qua ratione tu dicis, illum post carnalem suam adventum Filium factum fuisse? Annon audisti in Paroemiaste, quomodo ipsa Sapientia loquatur : « Ego eram qua gaudebat, quotidie letabar ante faciem ejus \* », cum conderet orbem aderam ipsi? Rursumque ait magnus ille Paroemiastes : « Deus sapientia fundavit terram \* ». « Viden' semper illum in Patre esse? Et magnus Apostolus : « Christus Dei virtus et Dei sapientia \* ». « Quid ad haec respondet insanus Samosatensis? Ipse quoque divinum hoc merum in aquam convertens, cum bibisset, aqua intercute distentus cum Arianis interiiit.

πικῆ, οὐκ ἤκουσας τοῦ Δαβὶδ λέγοντος : « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οὐ οὐρανὸν ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πλοῖα ἡ δύναμις αὐτῶν ; » Ἰδοὺ ἡ Τριάς ἀδιαίρετος. Καὶ πάλιν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ διηγουόμενος ὁ μέγας θεράπων Μωσῆς : « Ἐν ἀρχῇ (64) ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφάνη ἐπάνω τοῦ ὕδατος. » Ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Παῦλος (65) λέγει : « Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζόν· Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. » Καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου : « Ἐρχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἐλθὼν σώσαι τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν : « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί· » καὶ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· » καὶ, « Ἐάν ἀπέλω πρὸς τὸν Πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ' ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλητον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. » Ἰδοὺ τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ Πατρὶ. Ἰδοὺ ἡ Τριάς ἀδιαίρετος.

6. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸνάτυχέστατον (66) Σαμοσαίτη Παῦλον, τὸν λέγοντα, ὅτι ἀπ' οὐ προήλθεν ἀπὸ τῆς ἀπειρογάμου Παρθένου, ἀπὸ τότε Υἱὸς ἐχηρημάτισεν. Ἄφρον, οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους : « Ὁ πατήρ ὑμῶν Ἄβρααμ ἠγαλλίασατο ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. » Καὶ τῶν ἀχαριστῶν Ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον, ὅτι τὴν τεσσαράκοντα ἐτη ἔχεις, καὶ λέγεις ἑωρακίαν τὸν Ἄβρααμ ; » Ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλεγεν : « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἄβρααμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Εἰ, πρὶν Ἄβρααμ γενέσθαι, αὐτὸς ἐστίν, πῶς λέγεις, ὅτι μετὰ τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν Υἱὸς ἐχηρημάτισεν ; Οὐκ ἤκουσας ἐν τῷ Παροιμισίῳ, αὐτὴ ἡ Σοφία πῶς ἔλεγεν : « Ἐγὼ ἤμην (67), ἣ προσέλαχε· καθήμεραν εὐφραίνεμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, ὅτε ἐποίησε τὴν οἰκουμένην, συμπάρημην αὐτῷ ; Καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας Παροιμιστής (68) : « Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. » Ἰδοὺ αἰεὶ ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος : « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Τί πρὸς ταῦτα λέγει ὁ ἀνόητος Σαμοσαίτης, καὶ οὗτος, ἐθεωρώσας τὸν θεῖον τοῦτον οἶνον, καὶ πῶν, καὶ τυμπανώθεις, ἀπώλετο σὺν τοῖς Ἀρειομανίταις.

\*\* Psal. xxxii, 6. \*\* Genes. i, 1, 2. \*\* Galat. iv, 6. \*\* Joel ii, 28. \*\* Joan. xiv, 10, 6. \*\* Joan. xvi, 7 ; xiv 18 ; xv, 26. \*\* Joan. viii, 56-58. \*\* Prov. viii, 30. \*\* Prov. iii, 19. \*\* I Cor. i, 24.

(64) Gobler. et Fele. 1. Καὶ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ Μωσῆς : « Ἐν ἀρχῇ... Seg. ibidem, Μωσῆς λέγει.

(65) Τοῦ ὕδατος καὶ Παῦλος. Gobler. et Fele. 1. Paulo post. ibidem, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν... πατήρ. Καὶ ἰσχυρὰ ἐκ προσώπου Θεοῦ· Ἐρχεῖ... καὶ προφητεύσουσι. Καὶ ὁ Κύριος : Ἐγὼ ἐν τῷ.

(66) Ἀτυχεστάτον δεest in Gobler. et Fele. 1. Paulo post in iisdem, ὅτι δεest. Mox ibidem, Παρθένου, Ἐκτοσε χρηματίσαντα τὸν οἶνον. Ἄφρον, οὐκ ἤκουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος τοῖς μαθηταῖς : Καὶ

Ἄβρααμ ἠγαλλ... καὶ ἔβην ἐχάρη. Τῶν δὲ Ἰουδαίων εἰπόντων· Ὅπως μ' ἐτη ἔχ... Ἄβρααμ ; Ὁ δὲ φησι· Πρὶν Ἄβρααμ ἐγὼ εἰμι.

(67) Goblerian. et Fele. 1. παρουσίαν ἐχηρημάτισε· καὶ πάλιν ὁ Παροιμιστής ἐν τῇ Σοφίᾳ : Ἐγὼ ἤμην.

(68) Haec, λέγει ὁ μέγας Παροιμιστής, desunt in Gobler. et Fele. 1. Paulo post, Seg. et Basil. καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας Ἀπόστολος. Gobler. et Fele. 1, καὶ ὁ Ἀπόστολος.

7. Εἰπωμεν καὶ πρὸς τοὺς ἀσεβέστατους Μανιχαίους, τοὺς τρυγίους τῶν κακῶν. Ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος, λέγετε δὴ οὐποτάσας εἶναι, ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ; Καὶ λέγετε τὸν πονηρὸν (69) θέλοντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάβῃ μέρος τι· καὶ ὁ ἀγαθὸς, φησὶν, ἀγαθὸς ὢν καὶ μὴ θέλων μάχεσθαι, θέλωκε παραχωρῆσας μέρος τι τῷ πονηρῷ, καὶ γέγονε τῷ πονηρῷ ἐν ἡμῖσι μέρος, καὶ τῷ ἀγαθῷ ἡμῖσι μέρος. Καὶ μεταμειλῶν, φησὶν, ἤλθε τὸ ἀγαθὸν παρασκευάσασθαι εἰς πόλεμον, καὶ ἰσχυράτισεν ἐαυτὸν ἐν τῷ τοῦ π. νηροῦ σχήματι. Ἄλλ' (70), ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖς, ὅτε ἐλόκληρον ἦν τὸ ἀγαθόν, λέγετε, Οὐκ ἠθέλησε μάχεσθαι, καὶ οὕτως ἡμῖσι γέγονεν, ὡς λέγετε, εἰς πόλεμον ἤλθε. Αἰὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος, ὅτι· « Ἦλθον ζητῆσαι τὸ ἀποκυλόδ. » Ὁ πολλῆς ἀφροσύνης! Ποῦ οὖν εἶ ἀγαθὸς γινώρισμα; Μάλιστα δὲ καὶ τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβε κατὰ (71) σέ. Ὅσοπερ οἰκοδοπέτου γυναικα ἐκ ζωγράφου γράφῃ ἐν εἰκόνι παραρρημα ἀσέμνω, καὶ παρερχόμενος ὁ οἰκοδοπέτος ἴδῃ τὴν εἰκὼν γαμψήν παρὰ σχῆμα οὖσαν, οὐκ, ὀργισθεὶς καὶ πλήρης θυμοῦ γινόμενος (72) ἀναρῆσει ἐν τούτῳ τοιμήσαντα ποιῆσαι; Πόσω μᾶλλον τὴν λέγοντα, ὅτι τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβεν; Ἰσχυρότερον ἔστι τοίνυν, οὐ ἀπεχρήσατο τὸ σχῆμα. Ταῦτα τῶν ἀφρόνων καὶ ἀσεβῶν τὰ τοιμήματα. Ὁ ἀσεβέστατος τρυγὶ τῶν κακῶν Μανιχαῖς (73), οὐκ ἤκουσας τοῦ Ματθαίου λέγοντος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως· « Βίβλος γενέσκει Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ; » Ἄλλ' ἔρει, τί οὐδένομαι τὴν Παλαιάν. Καὶ ἐγὼ ἐρῶ πρὸς αὐτόν· Διὰ τί οὐδέγη τὴν Παλαιάν; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος τῆς ἀσεβηστάτης καὶ ἀχαρίστου Ἰουδαίου· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, ὅτι Μωσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε. » Τί ἐλάλησεν, ὦ Κύριε; « Προφήτην ὤμην (74) ἀναστῆσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὤμων, ὡς ἐμὲ. » Τούτων τὴν προφήτην ὀμολογεῖ ἡ μακαρία Σαμαρεῖτις (75) λέγουσα· « Κύριε, θεωρῶ, ὅτι προφήτην εἶ σύ. » Εἰ καὶ ἄνθρωπον καὶ Κύριον καὶ προφήτην ὀμολογεῖ ἡ μακαρία Σαμαρεῖτις· ἰδοὺ πάντη καὶ ὄνομος καὶ οὐ προφήται, οὐ μεγάλοι καὶ οὐ αἰγὶ ὀμολογοῦσι. Πῶς δύναται βότρως εἶναι ἀνευ ἀμπέλου; Πῶς δύναται βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγματεία, καὶ ἡ εἰς τὸν κόσμον μέλλουσα ἕσθαι σωτηρία; Ὀμολογήσουσιν οἱ σημάτωρες οἱ μεγάλοι προφήται καὶ ὁ νόμος (76)· μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι

7. Jam verba facimus adversus impiissimos Manichæos esse substantias, boni scilicet et mali? Dicitis, inquam, malum pugnare voluisse cum bono, ut partem quandam sibi sumeret: bonum vero, cum utroque pugnare nollet, partem quandam malo sponte cessisse; ita ut pars una malo cum dimidio cederet, dimidium tantum partis alterius bono obveneret. Tum pœnitentia ductum bonum sese ad bellum instruxisse, atque mali speciem induisse. Verum, o impiissime Manichæe, cum integrum esset bonum, ais voluisse pugnare; ubi vero ad dimidium partem, ut ais, reductum est, ad bellum processit. Eo spectat, ait impiissimus Manichæus, illud: « Veni querere quod perierat ». O ingentem stultitiam! Equodnam jam boni indicium? cum maxime tu dicas, ipsum mali induisse speciem. Ut si pictor quispiam patrifamilias uxorem festinanter indecentique forma depingat in imagine, tum paterfamilias prætereundo, indecenti forma uxorem videat, nonne ira furorisque percitus, pictorem qui hoc ausus fuit de medio tollet? Quanto magis eum qui ait bonum, mali speciem assumpsisse? Id igitur cuius speciem quis utitur, utente est præstantius. Hui stultorum impiorumque hominum sunt ausus. O impiissime et malorum facies, Manichæe, annon audisti Matthæum de incarnatione dicentem: « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham ». At respondet: Non admitto Vetus Testamentum. Reponam ego: Ecquid est quod non admittis Vetus Testamentum? Annon audisti Dominum dicentem impiissimis et ingratis Judæis: « Si crederetis Moysi, crederetis et mihi, quia Moyses de me locutus est ». Quod locutus est, Domine? « Prophetam excitabit vobis Dominus de fratribus vestris, sicut me ». Hunc prophetam confitebatur beata Samaritana, cum diceret: « Domine, ut video, propheta es tu ». Si et hominem et Dominum et prophetam confitebatur beata Samaritana: ecce ubique lex et sacri magnique prophete conflentur. Quomodo botrus potest absque vite esse? Quomodo confirmari potest totum negotium et futura mundi **186** salus? Confitebuntur indices illi magni prophete, et lex; cum maxime Dominus ipse dicat: « Lex et prophete usque ad Joannem ». Et rursus: « Non

<sup>69</sup> Luc. xix, 40. <sup>70</sup> Matth. i, 1. <sup>71</sup> Joan. v, 46. <sup>72</sup> Deut. xviii, 15. <sup>73</sup> Joan. iv, 19. <sup>74</sup> Luc. xvi, 16.

(69) Gobl. et Felc. 1. Ἄλλ' καὶ πρὸς τοὺς Μανιχαίους τοὺς τρυγίους τῶν κακῶν, Ὁ ἀσεβέστατος. λέγετε δὴ οὐποτάσας εἶναι ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ. Καὶ λέγετε τὸν πονηρὸν. Paulo post, Seguer. ἵνα λάβῃ μέρος τι.

(70) Ἄλλ' deest in Seg., qui mox habet, ὅτε, ut et infra. Editi vero, ὅτι. Gobl. et Felc. primus, totum hunc locum sic habent, Ὁ ἀσεβέστατος, ὅτε ἐλόκληρον ἦν ὁ λέγει ἀγαθόν, οὐκ ἠθέλησε μάχεσθαι, καὶ οὕτως ἡμῖσι γέγονεν.

(71) H. Seguer. Editi. ἀνέλασε. Nannius legisse videtur ἀνέλαβε, verit enim: sub mali forma latet.

(72) Seguer. γενόμενος.

(73) Gobl. et Felc. 1, τρυγὶ Μανιχαῖς.

(74) Gobl. et Felc. 1, Οὐδένομαι τὴν Παλαιάν; Οὐκ ἤκουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος· Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· καὶ γὰρ Μωσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε λέγων· Προφήτην ὤμην. Editi et quidam manuscripi, post περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε, habent, τὴν Παλαιάν, ὦ Κύριε; Πρ.

(75) Gobl. et Felc. 1, ἡ Σαμαρεῖτις. Mox ibidem, εἰ σύ. Ἰδοὺ πάντας καὶ Κύριον καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ὀμολογοῦσι. Πῶς δύν.

(76) Gobl. et Felc. 1, Ἡ εἰς τὸν κόσμον σωτηρία, εἰ μὴ ὀμολογήσουσιν οἱ σημάτωρες προφήται, καὶ ὁ ν.

veni solvere legem aut prophetas, sed adimplere". » A O facies omnium hæresum! Sufficit illis nomen ad fidem suam. De his ait magnus psalmista David : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis », cum non constitentur et ipsi carnalem adventum, sed phantasia esse existiment, cum tamen Dominus ad Judæos dicat : « Quid me quæritis interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis »? » rursusque dixerit ad ministrum qui alapam sibi inflixerat : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo ; si autem bene, quid me cædis »? » An potest phantasia cædi, aut affigi cruci? Nonne corpus id erat? Et quomodo dicit quod phantasia esset? Et bi quoque una evanescent, qui arbitrantur divinum illud verum non esse mistium, et mentis stippore percussis pereant.

απαρχὴ ἐσθώσων νομιζόντες ἄρχατον εἶναι τὸν θεόν

8. Aggrediamur jam Marcionem, Valentinum et Basilidem, qui ait, Dominum, quasi aquam per canalem, transisse per illibatam et intactam Mariam. O impiissimi! non audistis magnum archangelum Gabrielem hæc loquentem, ad immaculatam Virginem Mariam : « Ave, gratia plena, Dominus tecum. Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quod enim ex te nascitur, Sanctum vocabitur ». Si dixisset, Per te, verisimilem haberent impudentiæ occasionem : cum autem dixerit, « ex te », declarat Deum Verbum ex illa tempulum suum, scilicet hominem, accepisse. Et hi igitur explodantur, cum novis hisce Judæis, seu Ariomanitis, inimicis Christi.

9. Similiter insanum et infelicissimum Hieracam alloquamur, qui virginitatem extollere, nuptiasque aspernari voluit. O Hieraca! aliquid dicamus ex lege sumpsum. Deus, Verbum Patris, in paradiso duxit Evam et Adamum. Sed quare dicis : Vetus Testamentum non admittit? Esto : annon in Evangelio audisti tertia die recubuisse Dominum in Cana Galilææ ad nuptias, et deficiente vino, aquam mutasse in vinum? » Ac rursus Judæis dicentibus ad eum : « Moyses dedit nobis libellum repudii, » quid ad eos Dominus? « Moyses, inquit, dedit

« Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρις Ἰωάννου » καὶ πάλιν · « Οὐκ (77) ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον οὐδὲ τοὺς προφῆτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Ἐν τρυγίῳ πασσών ἀπρέσων· Ἀύταρκα αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ὄνομα πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν. Περὶ τούτων εἶπεν ὁ μέγας ψαλμωδὴς Δαβὶθ· « Εἶπεν ἄφρων (78) ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἐστὶ θεός. Διεπρόβησαν καὶ ἐβδελύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι, » καὶ αὐτοὶ μὴ ὁμολογήσαντες τὴν ἑνωσικὸν παρουσίαν, ἀλλὰ φαντασίαν, λέγοντες τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· « Τί με ζητεῖτε (79) ἀποκτείνειν ἄνθρωπον, ἕς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα ; » Καὶ πάλιν λέγοντες αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπερέτην τὸν βασιλεύσαντα αὐτόν (80)· « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με τύπτεις ; » Μὴ δύναται φαντασία τύπτεσθαι ἢ προστηλωθῆναι ἐν τῷ σταυρῷ ; Οὐκ ἄρα σῶμα ἦν ; Καὶ πῶς λέγει, ὅτι φαντασία ἐστὶ ; Καὶ οὐτοὶ συνεζώνον, καὶ εἰς ἐκστασιν γενόμενα ἀπόλοντο.

8. Εἰπωμεν καὶ πρὸς Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλίδου τὸν λέγοντα ὡς διὰ σωλήνος ὕδωρ παρελθόντα (81) τὸν Κύριον διὰ τῆς ἀρχάντου καὶ ἀπειρογάμου Μαρίας. Ἄ ἀπεδέστατοι ! οὐκ ἤκουσατε τοῦ μεγάλου ἀρχαγγέλιου Γαβριὴλ λέγοντος πρὸς τὴν ἀρχάντου Παρθένου Μαρίας· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Πνεῦμα ἁγίου ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σε. Τὸ γὰρ εἰ σοῦ ἅγιον κληθήσεται. » Εἰ οὖν εἶπε (82), διὰ σοῦ, πιθανὴν εἶχον τὴν ἀναισχυντίαν· ἐν δὲ τῷ λέγειν, « ἐκ σοῦ, » δεικνυσιν, ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔλαθεν ὁ θεὸς Λόγος τὸν ναῦν, ἄνθρωπον. Καὶ οὗτοι συνεκδελύθησαν μετὰ τῶν νῦν Ἰουδαίων χριστομάχων Ἄρειομαντιῶν.

9. Ὁμοίως καὶ πρὸς τὸν ἀνόητον (83) καὶ ἀτυχέστατον Ἰερακᾶν εἰπωμεν, τὸν νομιζοντα ὑψοῦν τὴν παρθένου, καὶ ἀθετεῖν τὸν γάμον. Ἄ Ἰερακᾶ, εἰπωμέν τι νομικόν· Ὁ θεὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἤγαγε τὴν Εὐάν πρὸς τὸν Ἄδᾶμ. Ἀλλὰ τί λέγεις, ὅτι οὐ δέχομαι τὴν Παλαίαν ; Ἔστω ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὐκ ἤκουσα ; Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ συνανέκλιθη Κύριος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον, καὶ οἶνου λιπέαντος, πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον ; Καὶ πάλιν τῶν Ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτόν· « Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίας, » τί εἶπε πρὸς

» Matth. v, 17. » Psal. xiii, 1. » Joan. viii, 40. » Joan. xviii, 25. » Luc. 1, 28-35.

» Joan. ii, 1-11.

(77) Seguer., πάλιν λέγει αὐθεντικῆ φωνῇ· Οὐκ. Mox Gohl. et Felc. 4, τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας.

(78) Gohlerianus et Felekmanni primus, Περὶ τούτων ᾠσέν ἡ ψαλμωδία· Εἶπεν ἄφρων.

(79) Gohlerianus et Felekmanni primus, λέγοντες τοῦ Κυρίου φάσκοντος· Τί με ζητῶ.

(80) Gohler. et Felc. 4, Καὶ πάλιν πρὸς τὸν βασιλεύσαντα. Infra iidem, Τί με ἔπεις ; Μὴ δύν.

(81) Ita Seg. recte. Edit. vero, προσελθόντα. Ibid., Gohl. et Felc. 4, διὰ τῆς ἀρχάντου Θεοτόκου· οὐκ. Infra iidem, τὸ ἀρχαγγέλιον Γαβριὴλ λέγοντος τῇ Παρθένῳ· Χαῖρε, κεχ.

(82) Seguer. Et ἦν εἶπας.

(83) Gohler. et Felc. primus, πρὸς τὸν ἀτυχτὴν (sic) Ἰερακᾶ. Seguerianus item habet, Ἰερακᾶ.

D Editi, Ἰερακᾶν. Supra, tom. II p. 583 legitur, Ἰερακᾶς. Paulo post, Gohlerian. et Felc. 4, τὸν γάμον. Ὁ θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἀγάγων τὴν γυναῖκα Εὐάν τῷ Ἄδᾶμ, ᾠσέν ἡ γυναῖκα· Ἐνεκεν τούτου κατελήφει (sic) ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ κολληθήσεται (sic) αὐτῇ, καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ἄλλ· οὐδέχθαι τὴν Παλαίαν. Οὐκ ἤκουσα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου, ἐν τῷ Κανᾷ γάμῳ (sic) κληθέντος καὶ εὐλογησαντος, καὶ τῷ Ἰδωρ οἶνον ποιήσαντος ; Καὶ τῶν Ἰουδαίων πάλιν λεγόντων· Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίας, τοῦ Κυρίου φησαντος, δέδωκεν τὴν Μωσῆα πρὸς σκληροκαρδίαν αὐτόν. Καὶ. Ὅς ὁ θεὸς συνέτευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. Πῶς οὖν δύναται, etc.



αὐτοῦ· ἔ Κύριος· ἔ Μωσῆ· δέδωκεν ὑμῖν βιβλίον ἀποστασίου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν· ἔ γέγραπται γάρ· ἔ Ἄ ὁ Θεὸς συνέζησεν, ἀνθρώπος μὴ χωρῆστέω. ἔ Ἐπειτα πῶς δύναται κλάδος ὑποστῆναι, βίβης μὴ ὑποκείμενης; Πῶς δύναται παρθένοσ εἶναι, πατὴρσ καὶ μητὴρσ μὴ ἔχουσα; Καὶ οὗτοι σὺν τοῖς ἑταίροισ αὐτῶν ἀπόλουντο (84).

10. Εἶπωμεν καὶ πρὸς τὸν Νοβᾶτον, τὸν λέγοντα ἑαυτὸν καθαρὸν, καὶ νομιζόντα ἀναρεῖν τὴν μετάνοιαν. Πλήρης βορβόρου καὶ δυσωδίας ὢν, οὐκ ἔκρουσας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τοῦ τῶν ἔλων Θεοῦ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου (85) λέγοντος· ἔ Οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν; ἔ Καὶ πάλιν ὁ μέγας Ἰωβ· ἔ Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ βύπτου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα (86) ὁ βίος αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τῆσ γῆσ. ἔ Καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ Κυρίῳ· ἔ Ποσάκις συγχωρῆσομεν τῷ ἁμαρτάνοντι; ἔως ἑπτάκις; ἔ Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς αὐτοῦσ· ἔ Οὐχί, ἀλλ' ἔως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά. ἔ Ἀνακυλιόμενης τῆσ ἐπαγγελίας διακονῆται ἡ μετάνοια· οὐχ ἴν' ἀκούοντες ἐπιμένομεν (87) ἁμαρτάνειν· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἴνα δεξιῶμεν τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ἔλων Θεοῦ· καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου Ἰσραὴλ ἐπικηρύσσοντος τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ λέγοντος αὐτοῦ· ἔ Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ· Ἰούδς ἐγέννησα, καὶ ἔβρωσα· αὐτοὶ δὲ με ἤβησαν, ἔ καὶ τὰ ἐξῆσ (88). Οἴδατε, ἀδελφοί. Καὶ μετὰ τὸ αὐτοῦ τὴν τοσαύτην γενέσθαι ἀπειλήν, λέγει· ἔ Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰσ πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν (89). ἔ Ἡ μεγάλη ἀγαθότησ! Καὶ πάλιν τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου εἰπόντος πρὸς αὐτὸν, ὅτε ἐπερώτησι τοὺσ μαθητάσ λέγων· ἔ Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; ἔ— Ὁἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι Ἥλιασ εἶ· ἄλλοι ἔλεγον προφήτησ. ἔ Καὶ αὐτοῦ εἰπόντος πρὸς αὐτοῦσ· ἔ Ὑμεῖσ δὲ τίνα με λέγουσιν (90); ἔ Καὶ ἀποκριθεὶσ ὁ Πέτροσ εἶπε· ἔ Σὺ εἶ ὁ Χριστοσ ὁ Υἱὸσ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἔ ἐβρόχμονοσ εἰσ τὴν κόρην. Εὐδόξω δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· Μακάριοσ εἶ, Σίμων βῆρ Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖσ οὐρανοῖσ. Σὺ εἶ Πέτροσ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ οικοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Σοὶ δώσω τὰσ κλεῖσ τῆσ βασιλείασ (91) οὐρανῶν· καὶ πάντα ὅσα ἂν δεῖσθῃ ἐπὶ τῆσ γῆσ ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖσ οὐρανοῖσ. ἔ Καὶ

A vobis libellum repudii ad duritiam cordis vestri; scriptum est enim: Quæ Deus conjunxit, homo non separat. Deinde quomodo potest ramus consistere, si non subsistat radix? Quomodo potest virgo esse, si non habeat patrem et matrem? Et isti cum sodalibus suis in perniciem abeant.

10. Ad Novatum jam loquamur, qui sese purum ait, et penitentiam tollere curat. Cum sis casus repletus et fœtore, non audisti benignissimum Deum, per magnum illum prophetam sic loquentem: « Nolo mortem peccatoris, sed penitentiam »? Rursumque magnus Job: « Nemo mundus a corde, nec si unus diei sit vita ejus super terram ». Atque iterum discipulis Dominum rogantibus: « Quoties peccanti veniam dabis? an usque septies? » ait Dominus ad eos: « Non, sed usque septuagies septies ». Multis vicibus revoluit, ac redintegrata promissione, æternum durat penitentiae tempus. Non quo his auditis, in peccatis permaneamus: absit, sed ut declararetur boni et hominum amantissimi, universorum Dei clementia: qui rursus per magnum Isaiam, hæc Hierosolymam denuntiat, atque his utitur verbis: « Audi, caelum, et auribus per cipe, terra: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me », etc. Nostis, fratres. Et post tantam ejus comminationem addit: « Lavamini, mundi estote: auferite malignitates ab animabus vestris ». O magnam bonitatem! Rursus alloquitur Petro, cum interrogavit discipulos dicens: « Quem me dicunt esse homines? » respondit: « Alii dicunt te Eliam esse: alii, prophetam. Tum dicente illo: « Vos autem quem me esse dicitis? » et respondens Petrus dixit: « Tu es Christus, Filius Dei vivi, qui venisti in mundum. Statumque dixit ille Dominus: « Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Tu es Petrus, et super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam. Tibi dabo claves regni caelorum: et quaecunque ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis ». Et cum tot tantasque promissiones accepisset,

<sup>83</sup> Math. xix, 6, 7. <sup>84</sup> Ezech. xviii, 52. <sup>85</sup> Job xiv, 4. <sup>86</sup> Math. xviii, 21, 22. <sup>87</sup> Isa. i, 2. <sup>88</sup> ibid. 10. <sup>89</sup> Math. xvi, 13-19.

(84) Ita Seguer. Editi vero, ἀπόλουντο. Mox Seg. D. Νουάτον. Edit. Comm. Νοβᾶτον. Edit. Paris. Νοβᾶτον. Ibid. Gobler. καθαροὶ καὶ βουλόμενοι ἀναρεῖν.

(85) Gobler. et Felc. 1, οὐκ ἔκρουσας τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου. Ibidem Reg. λέγοντος αὐτοῦ· Ὁ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὴν. Mox Gobler. et Felc. 1, Καὶ ὁ Ἰωβ. Seg. post Ἰωβ addit λέγει.

(86) Sic tres mss. Editi vero, μίαν ἡμέραν. Post hæc verba Gobler. et Felc. 1, ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Καὶ Πέτροσ, ἐρωτῶν τῷ Κυρίῳ (sic) εἰ ἔως ἑπτάκις συγχωρῆσι τῷ ἁμαρτάνοντι, Ἐπὶ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά. Ἀνακυλιόμενης γάρ τῆσ ἐπαγγελ.

(87) Seg. ἐπιμένομεν. Mox Gobler. et Felc. 1, ἀλλ' ἴνα δεξιῶμεν τὴν ἀγαθότητα· καὶ Ἰσαΐας· Ἄκουε, οὐρανέ. Ibid. Seg. ἀποκρῆστων τὴν Ἱερ. Editi, ἐπικηρύσσοντο.

(88) Gobler. et Felc. 1, καὶ τὰ ἐξῆσ· καὶ μετέπειτα· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰσ πονηρίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν Πέτροσ, ὁ οὐκ ἐκ σαρκὸσ οὐδὲ αἵματος ἀποκαλυφθεὶσ τὸν Χριστὸν εἶναι Υἱὸν Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸσ οὐρανοῦ, ὁ τῶσ οὐρανίουσ κλεῖσ λαβὼν, ἤσαντος (sic) τῷ Κυρίῳ· Κάν δὲ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε ἀπαρνησάμην, ἔρισ αὐτὸν ἀρνησάμενοσ, ὅμοσ δακρύοσ ἀνετήγατο (sic) τὴν ἀρνήσιν. Καὶ πάλιν ὁ προφήτησ· Ἄστρα δὲ οὐ καθαρ. omissis quæplurimis.

(89) Ὑμῶν post ψυχῶν deest in editis, sed legitur in Seg.

(90) Post λέγετε Seguer. habet, ὦ Κύριε, οὗτοι εἰσιν ἄνθρωποι. Ὁ δὲ Κύριος εἶπε, Ναί. Ἄλλὰ τοῦτοσ ἀπέκλυτον μυστήρια· ὑπὲρ γάρ τοὺσ ἀνθρώποσ ἦσαν λοιπὸν, quæ prorsus aliena videntur.

(91) Sic Seguer. Editi vero, male, τῶν βασιλείων.

dixit Domino : « Sequar te quocunque ieris, et animam meam ponam pro te. » Statimque dixit illi Dominus : « Amen dico tibi, hodie antequam gallus cantet, ter me negabis ». Et Domino in do : um Caiphas abrepit, ubi totum concilium cum Caipha aderat; Petrus stabat ad ostium : quem ut vidit puer, ait illi : Nonne cum eo es? Respondit illi Petrus : Non sum. Rursum sciscitante ex eo ancilla : Nonne tu ex Galileis es? respondit et dixit : Non sum. Interrogante autem ministro, negavit ille, et statim gallus cantavit. Et conversus universarum eorum Dominum, consideravit Petrum : flevitque Petrus; lacrymisque abluit abnegationem in sua prenitentia<sup>91</sup>. Rursum sanctus propheta ait : « Astra autem non sunt pura in conspectu ejus ». Si astra non sunt pura, quid est quod tu, purum, miser cordem et clementem Deum, durum et immiterum dicis? Et hic quoque rejiciatur cum aliis

αλλήλων καὶ ἀφιλάνθρωπων λέγεις (94); Καὶ οὗτος 10'. Jam loquamur adversus miserum Phrygem, qui ait, post adventum Salvatoris, advenisse Montanum et Priscillam. Hæc sunt anicularum deliramenta. Qui fieri potest ut post adventum Salvatoris propheta rursus adveniat? Non audisti, legem et prophetas fore usque ad Joannem? Audi tu, popule Domini. Sicut rex in quamdam urbem concessurus, nuntios præmittit qui indicent quo sit cultu adventurus : cum autem eo advenerit, et norint cives ejus adventum, ut indicatus fuerat, adorant ipsum ; quin jam ulla sit indicantis opera, cum eum propriis urbe oculis conspiciant. Jam si quis in ea ipsa urbe dixerit, adventurum regem esse, nonne in eum conspuerent oppidani, **108** dicerentque : Nos vidimus illum nobiscumque habemus, et quare tu dicis, existere alium? Et hi quoque cum hæresibus aliis pessum eant.

11. Novam nunc hæresin quæ ex Syria in Ægyptum emanavit, alloquamur; Apollinaristas nempe : novam quippe doctrinam attulit Apollinarius, qui ait, corpus duntaxat assumpsisse Deum, ex intermerata et semper virgine Maria, ipsumque Deum Verbum animæ vicem supplere. O imperfectissime

τοσαύτας ἐπαγγέλλας λαβὼν, εἶπε τῷ Κυρίῳ· Ἐ' ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἂν ἀπέρχῃ, καὶ θῆσω τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ.· Εὐθέως (92) εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· Ἐ' Ἄμην λέγω σοι· σήμερον πρὸ τοῦ ἀλέκτορα φωνήσῃσαι, πρὸς ἀπαρνήσῃ με.· Καὶ ἀρβέντος τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καϊάφα, καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ Καϊάφα, καὶ τοῦ Πέτρου ἐστῶτος ἐν τῷ πυλῶνι, ὃν καὶ Ἰδὼν ὁ παῖς εἶπε πρὸς αὐτὸν· Οὐκ εἶ σὺ μετ' αὐτοῦ; Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτὸν· Οὐκ εἰμί. Καὶ πάλιν τῆς θυρωροῦ εἰπούσης· πρὸς αὐτὸν· Μη καὶ σὺ ἐκ τῶν Γαλιλαίων εἶ; Ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· Οὐκ εἰμί. Καὶ τοῦ ὑπηρέτου ἐπερωτήσαντος αὐτὸν, ἤρνήσατο, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. Καὶ στραφείς ὁ τῶν ἄλων Κύριος προσέειπεν τῷ Πέτρῳ· καὶ ἐδάκρυσεν ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρυῶν ἀπένιψατο (93) τὴν ἀρνησιν ἐν αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ. Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος προφήτης εἶπεν· Ἐ' Ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ.· Εἰ ἄστρα οὐ καθαρὰ, πῶς οὐ τὸν καθαρὸν καὶ εὐσεπλαγγον, καὶ φιλόανθρωπον Θεὸν συνεχαιδέσθω μετὰ τῶν ἄλων αἰρεσιάρχων.

10'. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν δεξιανὸν Φρύγα τὸν λέγοντα μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτήρος ἐπιδημηκέναι Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν. Ταῦτα γρεῶν πτύσματα ἴσως ὡς κεκατηρωμένον (95). Πῶς δύναται μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτήρος πάλιν προφήτης ἐπιδημηκέναι; Οὐκ ἔχουσαι, ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου; Ἄκουσον σὺ, λαὸ τοῦ Κυρίου (96). Ὅσπερ βασιλεὺς μάλιστα καταστῆν ἐν τινι πόλει, καὶ ἀποστέλλει σηµαντορας λέγων· Ἰδοὺ πόλις σχήµατι μέλλω ἔρχεσθαι. Ἐὰν δὲ ἐπιδημῆσῃ, καὶ ἐπιγνώσῃ τὴν ἐνησηµανθεισαν ἐπιδημίαν, προσκυνοῦντες αὐτὸν, οὐκ εἶτι γρεῖα τοῦ σηµαίνοντος· αὐτοῖ γὰρ ἑώρακα αὐτὸν τὸν σηµανθέντα (97). Ἐὰν δὲ τις εἴπῃ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὅτι μέλλει ἔσεσθαι ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἂν καταπύσωσιν αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ πόλει λέγοντες, ὅτι· Ὅν ἑώρακαµεν καὶ ἔχοµεν μεθ' αὐτῶν, πῶς σὺ λέγεις, εἰ, σηµαίνω ὑπάρχειν ἄλλον; Καὶ οὗτοι τοῖνον σὺν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσιν ἀπόλλοντο (98)

11. Εἴπωμεν καὶ πρὸς τὴν νῦν αἶρεσιν, τὴν ἐκ Συρίας ἠθοῦσαν εἰς Ἀἴγυπτον, τοὺς Ἀπολλιναριστάς· καὶ νῦν ὄχιμα προσενέγκαντος (99) Ἀπολλιναρίου, σῶμα μόνον λαβόντα Θεὸν ἐκ τῆς ἀγράφου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (1), καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν λέγον ἀντὶ ψυχῆς ὄντα. Ὡ ἀτελέσταται καὶ ἀψυχε! Εἰ, τελείου (2)

<sup>92</sup> Luc. xxii, 33, 34. <sup>93</sup> *ibid.* 55-62. <sup>94</sup> Job xv, 15.

(92) Sic Seg. Editi vero, 'Αλλ' εὐθέως. (93) Seg., ἀπήλειψε. (94) Gobl. et Felc. 1, σκληρὸν καὶ ἀσυμπαθῆ λέγεις, Paulo post, Ed. Com. et Seg., μετὰ τῶν ἄλων αἰρέσεων. Ed. Paris. cum Gobl. et Felc. 1, μετὰ τῶν ἄλων αἰρεσιάρχων. In iisdem mox, δεξιανὸν doest. (95) Basil., γραῖων. Ibidem Seguer., ἴσως ὡς κεκατηρωμένον. Editi, ἴσως κεκατηρωμένον. Vide *Onomasticon*, ad vocem κἄπρος. Paulo post, πάλιν doest in Gobl. et Felc. 1. Ibidem Seguer. habet προφήτης. Editi, τὸν προφήτην. (96) Gobl. et Felc. primus, Ἄκουσον σὺ, ὁ τοῦ Κυρίου λαός. Ὅσπερ βασιλεὺς μέλλοντος καταστῆν ἐν τινι πόλει, στέλλει προσσηµαντορας· λέγειν, πόλις σχήµατι τοῦτον ἔρχεσθαι. Ibidem Seg. habet, μέλλω

D ἔρχ. Editi, μέλλον ἔρχ. Mox Seg., σηµανθεισαν. Editi, ἐνησηµανθεισαν. (97) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi vero, αὐτοῖ γὰρ ἑώρακαν τὸν σηµ. Ibid. Gobl. et Felc. 1, τὸν σηµανθέντα. Εἰ οὖν μετὰ ταῦτα εἴποι τις ἐν τῇ πόλει, ὅτι μέλλει. (98) Gobl. et Felc. 1, πῶς σὺ λέγεις; ἄλλον ἔρχεσθαι; Καὶ οὗτοι σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπόλ. (99) Seguerianus, Goblirianus et Felckmanni primus, προσενέγκαντος. Editi, προσενέγκαντας. (1) Seg., ἀπειρογάμου Παρθένου Μαρίας. Gobl. et Felc. 1, ἀπειρογάμου Μαρίας, οὐκισα νεσε ἀγράφου. (2) Seg., Ναλ τελείου. Gobl. et Felck. 1, : αὐ τελείου.

του ἀνθρώπου παρὰ τὴν ἐντολήν· πράξαντος. καὶ ἐκ-  
 • ληθέντος τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς θάνατον κατα-  
 πεσόντος, μερικῶς ἔσωσε τὸν ἀνθρώπον· καὶ πῶς  
 ἐμελλε σῶζεσθαι ἡ ψυχή; Οὐκ ἤκουσας τοῦ μεγάλου  
 πρῶτον· Ἰησοῦ κατὰ τῆς ἀθείας σου κηρύσσοντος,  
 (5) ὅτι· «Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν,  
 οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὕμου αὐτοῦ, καὶ καλοῦσι τὸ ὄνομα  
 αὐτοῦ Μεγάλου βουλήν ἀγγελίας.» Μὴ εἶπες, ὅτι Σάρξ  
 οὗ παιδίον καὶ υἱὸς ἐγενήθη (4). Γνωθί, ἀσύνετα, ὅτι,  
 παιδίον λέγων, τέλειον ἀνθρώπων δείκνυσται. Διαγίνετος  
 τοῖνον τοῦ τελείου, ὁ μέγας εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ  
 υἱὸς τῆς βροντῆς, ἀπλῆ τῆ φωνῆ λέγει· «Ἐν ἀρχῇ  
 ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς  
 ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα  
 δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν.» Καὶ  
 αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· «Νῦν ἡ ψυχή μου (5) τετάρτα-  
 κται.» Εἰς τίνα φθάσει αὐτῆ ἡ φωνή; εἰς τὸν Θεόν  
 Λόγον; Ἄπασι! Ὁ ἀτάραχος Θεὸς Λόγος, ἐλλοῦν τὴν  
 παραχὴν παῦσαι, αὐτὸς ἔλεγε τὴν φωνήν; Ἀλλὰ τὸ  
 σῶμα μέλλον θέλει λέγειν, ὅτι αὐτὸ εἶπε; σφάλῃ (6),  
 καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα ἀκίνητον ἔστιν, εἰ μὴ ἡ ψυχή  
 ἦν ἐν αὐτῷ. Οὐκ ἤκουσας Μωσέως λέγοντος· «Ἐμ-  
 φάνισόν μοι ταυτὸν;» καὶ εὐθέως ἀκούει· οὐδέποτε ἐξέ-  
 • τει τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ἕξεται. Ἐπεὶ δὲ τὸ τε-  
 θῆναι τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημεῖο σὺν τοῖς σώματι, πῶς  
 κατήρχετο ἡ θεότης ἐν τῷ ᾄρη σώματι τὰς ψυχὰς γυ-  
 μνῆν; Μᾶλλον ἀπολείπει αὐτὰς κατήρχετο, ἢ σώσει.  
 Οὐδεὶς γὰρ ἠδύνατο ἰδεῖν τὴν θεότητα γυμνῆν καὶ  
 σωθῆναι. Οὐκοῦν ἄρα τῆς ψυχῆς χρεια· ἵνα ἐν τῇ  
 ψυχῇ συνήθισται αἱ ψυχὰι σωθῆναι. Καὶ πάλιν αὐτὸς  
 ὁ Κύριος (7) λέγει· «Ὁ καλὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν τί-  
 • θησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἐγὼ εἰμι ὁ καλὸς ποιμὴν.»  
 Καὶ πάλιν λέγει· «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν  
 μου, καὶ πάλιν ἄραι αὐτήν.» Καὶ πάλιν χρηματίζει  
 ὁ ἀγγελὸς τῷ Ἰωσήφ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ λέγει· αὐ-  
 τῷ· «Ἀνατάς, ἄρον τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐ-  
 τοῦ, Ἰδοὺ γὰρ τεθνήσκουσιν οἱ ζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ  
 παιδίου.» Ἰδοὺ πάντῃ μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις Γρα-  
 φαῖς περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώ-  
 που Θεοῦ Λόγου, ὅτι (8) τέλειον (9) τὸν καλὸν, ἀνθρώ-  
 πον ἐφόρεσε γενόμενος ἀνθρώπος, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ  
 γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τί ἔραξεν, ὅτι διὰ  
 ἧσαυτο εἶπε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Τὰς (10) νεομηνίας

animaque carens! Cum perfectus homo mandatum  
 prævaticatus, ideoque ex paradiso pulsus, atque  
 in mortem delapsus fuerit: ergo ex parte tantum  
 hominem salvum fecit. Equa ratione redemi potuit  
 anima? Non audisti magnum illum prophetam  
 Isaiam, hæc adversus tuam impietatem prædicauit  
 tem: «Parvulus natus est nobis, et filius datus  
 est nobis, cuius imperium super humerum ejus, et  
 vocabunt nomen ejus, Magni consilii angelus»<sup>52</sup>.  
 Non dixit: Caro et non puer filiusque natus est.  
 Scito, o imprudens homo, cum puerum ait, per-  
 fectum hominem significare. Exhibito igitur in-  
 terfecto homine, magnus ille evangelista Joannes, fi-  
 lius tonitruui, simplici voce ait: «In principio erat  
 Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat  
 Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia  
 per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est  
 nihil»<sup>53</sup>. Et ipse Dominus ait: «Nunc anima mea  
 turbata est»<sup>54</sup>. Ad quem hæc vox pertinet? an ad  
 Deum Verbum? Apage. Num Verbum Deus, im-  
 perturbatus, qui venit ad sedandam perturbatio-  
 nem, eam ediderit vocem? At fortassis dicere ma-  
 lueris, id a corpore dictum fuisse? sed hallucina-  
 ris: nam corpus per sese immobile est, nisi in co-  
 fuerit anima. Annon audisti dicentem Moysen:  
 «Ostende mihi teipsum?» qui statim audivit:  
 «Nemo videdit faciem meam et vivet»<sup>55</sup>. Post-  
 quam autem repositum fuisset corpus in monu-  
 mento cum aliis corporibus, quo pacto descenderit  
 deitas nuda in infernum, ut redimeret animas? Po-  
 tius ad perdendas quam ad redimendas descendisset.  
 Nemo quippe poterat deitate videre nudam  
 et salvari. Anima itaque fuit opus; ut possent in  
 anima redimi animæ. Rursus ait ipse Dominus:  
 «Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus.  
 Ego sum pastor bonus»<sup>56</sup>. Et iterum ait: «Pote-  
 statem habeo ponendi animam meam, et iterum  
 sumendi eam»<sup>57</sup>. Iterumque angelus in Ægypto  
 Josephum oraculo monuit: «Surgens tolle puerum  
 et matrem ejus, ecce enim mortui sunt qui quære-  
 bant animam pueri»<sup>58</sup>. En tibi testimonia ubique  
 in sacris Litteris, de adventu boni et hominum  
 amantissimi Dei Verbi, quod scilicet perfectum

<sup>52</sup> Isa. ix, 6. <sup>53</sup> Joan. i, 1, 3. <sup>54</sup> Joan. xii, 27.  
<sup>55</sup> 18. <sup>56</sup> Matth. ii, 20.

<sup>57</sup> Exod. xxxiii, 18, 20. <sup>58</sup> Joan. x, 11. <sup>59</sup> ibid.

(3) Goblerianus et Felekmanni 1, οὐκ ἤκουσας D  
 Ἰησοῦ λέγοντος, ὅτι Παιδίον ἔγενεν.

(4) Seg., παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν υἱός. Ibid. Gob-  
 lerman. et Felek. 1, ἐγενήθη; Παιδίον οὐν λέγων.  
 Paulo post, iidem, Διαγίνετος οὐν τοῦ τελείου, ὁ τῆς  
 βροντῆς υἱὸς ἀπλῆ τῆ.

(5) Gobler. et Felek. 1, πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ πάλιν  
 ὁ Κύριος· Νῦν ἡ ψυχή μου. In Seg. vñ deest.

(6) Gobler. et Felc. 1, Ἀλλὰ τὸ σῶμα θέλει λέ-  
 γειν, οὐτιανὲν τούτ' ἔφη; σφ. Paulo post, Seg., εἰ μὴ  
 οὐτὴν ἡ ψυχή.

(7) Ita Seg. Gobler. et Felc. 1. Editi, γυμνῆν  
 (que vox deest in Seguerian.) καὶ σωθῆναι. Καὶ  
 πάλιν αὐτὸς ὁ, multis omissis. Ibidem Gobler. et  
 Felc. primus, Καὶ πάλιν ὁ Κύριος ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς  
 τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ, Ἐγὼ εἰμι  
 ὁ ποιμὴν ὁ καλός· καὶ πάλιν· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν

ψυχὴν μου, καὶ πάλιν ἄραι αὐτήν. Καὶ Ἰωσήφ χρη-  
 ματισθεὶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀνακαμψάει, φησὶν ὁ ἀγγε-  
 λος· Τεθνήσκουσιν οἱ ζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.  
 Ἰδοὺ μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, ὅτι τέλειον  
 τὸν ἀνθρώπον ἔνομον καὶ ἐμψυγον ἀνάβασεν ὁ τοῦ  
 Θεοῦ Λόγος, ἵνα τέλειος ἀνθρώπος σωθῇ. Ἄλλ' ἴσως  
 εἰρεῖς, ὅτι διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεὸς τοῖς Ἰου-  
 δαίοις· Τὰς νεομηνίας καὶ τὰ Σάββατα ὁμῶν μισεῖ ἡ  
 ψυχή μου. Ἀφρονέτατε, διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου  
 πάλιν ἔφη· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ  
 τέξεται υἱόν· καὶ παιδίον ἐγενήθη, καὶ υἱός. Καὶ  
 πάλιν, ὅτι Ἄνθρωπος ἔστι, καὶ τὴν γνώσεται αὐτόν;  
 Πρὸς ταῦτα τί φης, ὦ βίβλος; Εἰν τοῖς ἄλλοις ἀπόλλου  
 (sic) καὶ σὺ. Ἡ δὲ καθολικὴ ἔκκλι.

(8) Sic Seguer. Editi, πάντα.

(9) Ita Seguer. et Essil. Editi vero, etc.

(10) Seguer., νεομηνίας

templum, seu hominem gestaverit factus homo, ut  
omne genus nostrum hominum redimeretur. At  
quid dices, cum per Isaiam dixerit ad Judæos :  
« Neomenias vestras et Sabbata odit anima mea »  
O stultissime. Quemadmodum etiam per eundem  
magnum prophetam ait : « Ecce Virgo in utero  
habebit et pariet filium, et vocabunt nomen ejus,  
Emmanuel ». Et rursum : « Parvulus natus  
est ». Et iterum : « Homo est, » et, « Quis cogno-  
scent ipsum ? » Quod præsens ipse Dominus per sese  
significavit, cum tot tantaque edentem signa atque  
**189** portenta in Sabbatis; Judæi a dialolo concita-  
ti, cum laudibus extollere debuissent, contumeliis  
effliciebant. Quapropter, uti supra dixi, idipsum præ-  
nuntiatum fuit. Quis ad hæc dum dixeris, o insane?  
Et tu quoque cum aliis hæresibus in perniciem eas.

12. Catholica vero Ecclesia, quæ recte legit, ac-  
curate scrutatur divinas Scripturas, se ipsa ædifi-  
cavit supra petram: perfecta columba, clavum  
retinet rectæ et piæ fidei in scapha apostolica, allin-  
dunturque decumani fluctus in petram illam immo-  
bilem, et spumantes atque soluti evanescent. Pro-  
cellas porro existimato omnes hæreses. Nos autem,  
quæso, hoc triplici atque insolubili funiculo mani-  
pulos constringamus, scilicet præcepta æervando,  
ut appellamus ad salutarem portum in regnum  
colorum: dicatque nobis Deus Verbum, Filius et sa-  
pientia Patris : « Ecce ego et pueri mei quos de-  
disti mihi » : nosque ita alloqui dignetur : Euge,  
servi fideles et boni, super pauca fuistis fideles,  
super multa vos constituam, intrate in regnum vobis  
præparatum. Faxit Deus! Amen.

\*\* Isa. i, 13. \*\* Isa. vii, 14. \*\* Isa. ix, 6. \*\* Isa. viii, 18. \*\* Matth. xxv, 21, 23.

(11) Seguer., ἀπόλλου. Basil. ἀπόλου. Editi, ἀπό-  
λου. Mox Seg., ὀρθῶς ἀναγνώσα. Ὀρθῶς καὶ ἀκρι-  
βῶς.

(12) Seguer. Goblerian. et Felc. f, τῶν τρικυμῶν.  
Editi, τῶν κυμάτων.

(13) Seguer., καταστήσητε. Gobler. et Felc. f, κα-  
στήσηται. Mox ideam duo postremi, οὐρανῶν, ἔν-

ὀμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεὶ ἡ ψυχὴ μου; » Ἀφροδί-  
στατε. Ὅσπερ διὰ τούτου τοῦ μεγάλου προφήτου ·  
« Ἰσοῦ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν,  
καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουὴλ. » Καὶ  
πάλιν · « Παῖδόν γενενηθήν · καὶ πάλιν, ὅτι « Ἀν-  
θρωπῶς ἐστὶ, » καὶ, « Τίς γνώσεται αὐτόν; » καὶ περὶ  
τούτου ἐσημάνε δι' αὐτοῦ ὁ Κύριος, ὅτι ἐν τῇ ἐπι-  
δημίᾳ, μέλλοντος αὐτοῦ τοιαῦτα καὶ τετρακῆα ση-  
μεῖα καὶ τέρατα ποιήσει· ἐν Σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ  
εὐλογεῖν αὐτόν, ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου,  
ὑβρίζον αὐτόν. Διὰ τοῦτο, καθὼς προείπον, καὶ αὐτὸ  
προσημαίνετο. Λοιπὸν πρὸς ταῦτα τί λέγεις, ὦ ἄψυ-  
χε; Καὶ σὺ σὺν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσιν ἀπόλου (11).

12. Ἡ δὲ καθολικὴ Ἐκκλησία αὕτη, ὀρθῶς ἀνα-  
γνώσα καὶ ἀκριβῶς ἐρευνησασα τὰς θείας Γραφάς,  
ἐπικυβόδησεν ἑαυτὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἡ τελεία πε-  
ριστέρα, ἡ κατέχουσα τὸν σάκκα τῆς ὀρθῆς καὶ εὐσε-  
βοῦς πίστεως ἐν τῷ σκάφῃ τῷ ἀποστολικῷ. Τῶν  
κυμάτων (12) προσρασόντων τῇ ἀκινήτῃ πέτρᾳ, καὶ  
ἐπαφρίζοντων, εἰς αὐτὰ ἀναλύόμενα ἐξαφανίζονται.  
Τρικυμίας δὲ ἡγοῦ πάσας τὰς αἰρέσεις. Ἡμεῖς δὲ,  
παρακαλῶ, τοῦτο τῷ τρικύκῳ καὶ ἀλατρετῷ σχοι-  
νῷ τὰ θράγματα σφιγῶμεν, τὰς ἐντολάς ποιήσας  
λέγω, ἵνα καταστήσωμεν (13) ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα  
τὸν σωτήριον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἴη  
ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ Υἱὸς ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς · « Ἰσοῦ  
ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκας, » καὶ καταξίωση  
εἶπαι καὶ πρὸς ἡμᾶς · εὐ, δοῦλοι πιστοὶ καὶ ἀγα-  
θοί · ἐπὶ ὀλίγα ἦτε πιστοί, ἐπὶ πολλῶν καταστήσω  
ὑμᾶς (14), ἐσθλῆθε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν  
βασιλείαν. Γένοτο! Ἄμην.

εἴη ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ τοῦ Πατρὸς σοφία ·  
Ἰσοῦ ἐγὼ καὶ τὰ τέκνα.

(14) Sic Seguer. et Basiliensis. In editis ὑμᾶς  
deest. Mox hæc, γένοτο! ἄμην, desunt in Gobler. et  
Felc. f. Seguer. habet ἥς γένοτο ἐπιτυχεῖν ὑμᾶς.  
Ἄμην.

#### IN HISTORIAM DE MELCHISEDEC ADMONITIO.

*Propalam est hoc opusculum non esse Athanasii, sed nugacissimi cujusdam Græculi, qui commentum hoc suum ut vulgaret, Athanasio ausus est ascribere. Unde miramur eruditum quemdam hujus ævi scriptorem, adeo ineptam historiam Athanasio asserere voluisse. Quid magis enim auilem sapit fabulam, quam narratio illa, de Melchi rege Salem, qui cum diis vellet immolare, Melchisedeco fitio jussit ut afferret vitulos. Repugnante Melchisedecum ipsum sacrificio destinavit; cum uxore sortem misit ut sciret uter ex duobus filiis sacrificio offerendus esset: in primogenitum patri charissimum sors cecidit: ducitur ille immolandum cum quingentis aliis adolescentibus. ex aliaque parte trecentis una mactandis. Beneficio sortis servatus Melchisedec, rogat Deum ut absorbeantur ii qui diis immolabant, tum hiscente terra absorbetur tota civitas, nec uno qui-  
dem superstite. In densam silvam cecidit Melchisedec per septennium, ubi dorsum ejus instar testudinis oc-  
culluit, unguis ad palmi longitudinem crescent, et similia deliramenta, quæ etiamsi non essent aliis aperte repudianda, vel ex hoc uno damnauda quod non semel cum Scriptura manifeste pugnent. Præterea sub finem opusculi ita de Nicæna synodo sermo habetur, quasi jamdiu, neque hujusce scriptoris ævo, celebrata, ut post  
κατὰ χαιροῦς indicare videtur. Sat̄is antiqua tamen est hæc historia, utpote quæ in codice Regio æstet  
ab annis plus septingentis descripto. Cæteram magna est codicum varietas, quia quicunque librarius, hujus-  
modi conspectis nugis, novas arbitrato suo uugas adjecit.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΔΙΑ ΤΙ ΕΚΛΗΘΗ Ο ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ Α ΕJUSDEM, QUARE DICTUS SIT MELCHISEDEC, « SINE PATRE, SINE MATRE, SINE GENEALOGIA \* ».

Ἱστορία εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Historia de Melchisedec.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦν τις βασίλισσα Σαλήμ, κατὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως· ἐγέννησε δὲ τὸν Σαλαάδ. Σαλαάδ δὲ ἐγέννησε Μελχί. Μελχί δὲ ἔσχε γυναῖκα κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς Σαλήμ· ἔτεκε δὲ αὐτῷ δύο υἱούς, ἕνα καλούμενον τὸν Μελχί, καὶ ἕτερον Μελχισεδέκ. Ἦν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἕλλην, ἄσωτος, θυσίας ἐπιτελών τοῖς εἰδώλοις. Συνέφρασε δὲ καιρὸς ἐπιτήδειος τοῦ θυσιάζειν τοῖς εἰδώλοις· ἦν γὰρ θυσιάζειν ἐν τῷ δωδεκαθέῳ (16)· καὶ λέγει Μελχί ὁ βασιλεὺς τῷ ἑαυτοῦ υἱῷ Μελχισεδέκ· Λάβε μετὰ σοῦ ἀπὸ τῶν παιδαριῶν, καὶ ἀπείλε εἰς τὸ βουκόλιον, καὶ προσάγε μοι ἑπτὰ μόσχους, ἵνα θύσωμεν τοῖς θεοῖς. Ἀπερχόμενος οὖν ὁ Μελχισεδέκ, ἔνοια θετικῆ ἐπῆλθεν αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ ἀτενίσας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν (17), ἤρτινε τῷ ἡλίῳ, καὶ ἐνεθυμῆτο περὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων· καὶ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος εἶπεν· Εἴ τις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ ἄστρα, τίκειν ὀφείλει δοθῆναι ἡ θυσία τῷ κτίσαντι αὐτά. Ἐκείλην με ποιῶσι τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ, οἷοι ὁ κτίστης αὐτῶν, ἐπάνω αὐτῶν ἐπαναπαύεται, ἀφάρτος, ἀόρατος, ἀθάνατος· μόνος θεὸς ὑπάρχων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἐπιστάμενος βλασφημίας καρῶν (18)· αὐτὸς ἐστὶν ἀληθινὸς θεός· αὐτῷ ὀφείλει δοθῆναι ἡ θυσία. Ἀπέλω οὖν πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ συγγνωμήσομαι αὐτῷ· Ἰσως ἀκούσεται μοι. Ἀνέλυσε δὲ ὁ Μελχισεδέκ, μὲν ἐν ἀποφύρων. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Πού εἶσαι οἱ μόσχοι; Ὁ δὲ Μελχισεδέκ λέγει αὐτῷ· Μὴ ἔρτιζόν, πάτερ βασιλεῦ, ἀλλ' ἀκούσον μου. Ὁ δὲ εἶπε· Τί ἔχεις εἰπεῖν, εἰπέ δὲὰ τάχους. Ὁ δὲ Μελχισεδέκ λέγει· Δεῦρο, τὴν θυσίαν, ἡγῆσον δούσαι, μὴ δώμην αὐτῆν τοῖς θεοῖς τούτοις· οὗτοι γὰρ οὐ φαίνονται μοι θεοί· ἀλλὰ μάλλον δώμην θυσίας τῷ ἐπαναπαυμένῳ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν. Αὐτὸς γὰρ θεὸς θεῶν. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ ὀργισθεὶς λέγει αὐτῷ· Πορεύου· ἄγαγε δ' εἰπόν σοι· ἐπεὶ οὐ ζῆση. Ἀπόντος δὲ αὐτοῦ πάλιν τοῦ Μελχισεδέκ εἰς τὸ βουκόλιον (19), εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς Σαλήμ Μελχί πρὸς Σαλήμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, λέγων αὐτῇ· Δεῦρο,

Tunc temporis erat regina quaedam Saem, quod ipsum erat urbis nomen, genuitque Salaad. Salaad vero genuit Melchi. Melchi autem uxorem habuit ei cognominem, Saem : quæ peperit ipsi duos filios, unum nomine Melchi, et alterum Melchisedec. Eratque illorum pater, gentilis, impurus, sacrificia immolans idolis. Advenit vero tempus sacrificandi idolis idoneum, immolabat enim in dodecateo (hoc est, in templo duodecim deorum) : aitque rex Melchi filio suo Melchisedec : Quibusdam pueris tecum assumptis ad bovine perge, et adduc mibi septem vitulos, ut diis sacrificemus. Pergente **190** Melchisedec divina quædam cogitatio in via subit, et sublatis in cælum oculis, aspiciebat solem, lunam considerabat et stellas. Hæc eum reputans ait : Si quis fecit cælum, terram, mare, et stellas, huic scilicet eorum conditori offerri sacrificium oportet. Propalam mibi faciunt signa cæli, eorum conditorem super eis quiescere. Qui incorruptibilis, invisibilis, immortalis, solus Deus existit in cælo et in terra : novit blasphemias cordium ; is sane verus Deus est, ipsi sacrificium oblatum oportet. Patrem igitur adibo meum, et petamque ab eo veniam, fortassis me auditurus est. Reversusque est Melchisedec, nihil secum asserens. Quem ubi vidit pater ejus, ait ipsi : Ulinam sunt vituli ? Respondit Melchisedec : Ne succenseas, pater mi rex, sed audi me. Ille : Quid habes, ait, dicendum ? cito loquere. Reponit Melchisedec : Agedum, quod oblaturi sumus sacrificium, ne diis hisce offeramus, neque enim mihi videntur esse dii : sed potius ei sacrificium offeramus qui supra cælos quiescit ; ipse namque Deus deorum est. Iratus pater ait illi : Abi, adduc quæ jussi, alioqui non vivis. Ahente rursum Melchisedeco ad bovine, ingressus rex Saem Melchi, uxorem Saem compellans ait : Age, in sacrificium offeramus unum ex filiis nostris. His auditis, uxor ejus flevit amare, gnara, quod eo obtentu vellet rex occidere Melchisedecum, quia sacrificium illi probro vertisset. Gemensque regina

\* Hebr. vii, 3.

(15) Titulus in Reg., Ἄθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. εἰς τὸν Μελχισεδέκ. In Colbertino vero, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἄθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. λόγος περὶ τοῦ Μελχισεδέκ καὶ εἰς τὸν Ἄδραμ. Inde Reg. sic orditur, Ἐρμηνεῖα Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, κατὰ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Σαλώμ ὀνόμασε τὸ Σαλήμ. Σαλήμ μὲν ἐγέννησε τὸν Μελχί (prima manu Μελχισεδέκ lis)· Μελχί δὲ ἐγέννησε δύο υἱούς, ἕνα καλούμενον Μελχί συνώνυμον τῷ πατρὶ, καὶ ἕτερον καλούμενον Μελχισεδέκ. Ὁ δὲ πατὴρ ἡγάπα τὸν συνώνυμον τὸν Μελχί, καὶ ἡ μήτηρ ἡγάπα τὸν συνώνυμον υἱὸν τὸν Μελχισεδέκ. Ἦν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν βασιλεὺς Κλήων (sic) ἀσώτος θυσίας ἐπιτελών, etc. Colb. vero ita incipit· Μελχί δὲ ἐγέννησε ἑξ ἑξ ἑγγύων δύο υἱούς, ἕνα καλούμενον Μελχί, ὀνόμασε τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ ἕτερον καλούμενον Μελχισεδέκ. Καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν

ἡγάπα τὸν μειζώτερον υἱὸν τὸν Μελχί· ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν ἡγάπα τὸν μικρότερον τὸν Μελχισεδέκ. Ἦν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἕλλην, ἄσωτος, θυσίας ἐπιτελών τοῖς εἰδώλοις, etc. Qui duo codices ita in sequentibus discrepant inter se et cum editis, ut ambos describere oporteat si velimus omnes complecti varias lectiones, quod nullius utilitatis esset. Unde eas solum notabimus quæ alicujus momenti videntur.

(16) Colb., δωδεκαθῆον θεῶν. Infra, Reg. et Colb. βουκόλιον. Editi, βουκολικόν.

(17) Ita Colb. Editi vero, τοὺς ὀφθαλμούς εἰς τὸν οὐρανόν.

(18) Reg., πλαστήματα καρδίας. Infra Reg. prima manu, συγγνωμήσομαι, secunda, συγγνωμαγήσομαι. Colbertinus, συγγνώμας ὄμαι.

(19) Ita Colb. Editi vero, ἐπὶ τὸ βουκολικόν.

dixit : Heu mihi, frustra laboravi et ærumnas tull. Quod ubi rex vidit, ait : Ne fletis, sed sortem mittamus ; si sors mihi obvenerit, quem libebit eligam, offeramque diis nostris sacrificium ; sin tibi, quem volueris elige, et serva ipsum. Illud ideo aiebat, quod speraret sortem arbitrio sacerdotis obtenturam. Mittunt itaque sortem, quæ cum reginæ obtigisset, elegit illa quem diligebat Melchisedecum. Rex porro Salem superatus ab uxore, quem sors assignarat filium adornavit ad sacrificium, veritus ne deos offenderet suos. Et regressus Melchisedec septem vitulos attulit. Acceptum autem pater filium ex sorte necandum, ad fanum idolorum ducebat in dodecatechum. Convenere item in sacrificio tres et quingenti pueri a patribus suis oblatis, et alii trecenti a matribus, necnon boves et oves innumera, fuitque paratum sacrificium. Porro Salem Melchisedeci mater, domi sedens exclamavit voce magna, aitque Melchisedeco : Annon dedes fratrem tuum, qui post tantum laborem, ad necem properat ? Quibus ille auditis flevit, aitque matri : Opus est ut isthuc loci concedam ; surgensque ascendit in montem Thabor. Surgens item mater ejus, templum petit idolorum, ut filium videret, antequam occideretur, et una totum genus suum. Melchisedec autem, conscenso monte Thabor, flexis genibus dixit : Deus, universorum Dominus, qui fecisti cælum et terram, te invoco solum verum Deum, exaudi me hæc bora, jubetque, ut omnium quotquot adsunt sacrificio fratris mei Melchi, locus sit infernus qui eos deglutiat. Exaudivitque Deus Melchisedecum, ac derepente aperta est terra, et deglutivit eos, universam scilicet familiam Melchi, cum tota urbe, ita ut nec homo, nec ara, nec fanum, nec brutum, neque creatura aliqua urbis totius superstes fuerit ; sed omnia absorpta sint. Descendit autem Melchisedec de monte Thabor, et ubi sese vidit a Deo exauditum, magno timore correptus in montem 191 remigravit, atque in densam ingruens silvam, septem illic annos permansit : nudus ut ex ventre matris suæ prodierat : unguis ejus ad palmi unius longitudinem creverunt, capilli vero capitis ad umbilicum usque protensi sunt, dorsum ejus ut coehæcæ testudinis obduruit. Cibus ejus erant arborum bacca, potus autem ros quem lingebat. Post septem annos, vox quadam Abrahamum compellavit, dicens : Abraham, Abraham. Respondit Abraham : Domine mi. Cui vox : Sterne jumentum tuum, imponeque vestes pretiosas et novacula, et ascende in montem Thabor, terque clama : Homo Dei, et egredietur homo ferus. Ne formides illum, sed rade, unguis reseca, indueque illum, ac benedictionem ejus accipe. Fecitque Abraham quod jussum sibi fuerat a Domino, et ascendit in montem Thabor, stetitque in densa silva : tum ter exclama-

A δῶμεν θυσίαν ἕνα τῶν υἱῶν τῶν ἡμῶν. Ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἀκούσασα, ἐκλαυσε πικρῶς· ἔγνω γὰρ (20), ὅτι προφάσει θέλει ὁ βασιλεὺς φρονεῖσαι τὸν Μελχισεδεκ, ὅτι ὠνείδισεν αὐτῷ ἐπὶ τὴν θυσίαν. Καὶ ἀνεστῆναξεν ἡ βασίλισσα, καὶ εἶπεν· Ὁμοί, ἐκοπίασα καὶ ἐμῶχθησα εἰς κενόν. Ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, εἶπεν αὐτῇ· Μη κλαίε, ἀλλὰ δεῦρο λάγωμεν· καὶ ἅν λάρχη μοι, ἐπιλέγομαι ἐν θέλω, καὶ δώσω αὐτὸν θυσίαν τοῖς θεοῖς ἡμῶν· εἰ δὲ λάρχη σοι, ἐπιβίβη ἐν δὲ θάλαξ, καὶ παραφύλλατε αὐτόν. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δοκῶν καταλαγγάνειν τὸν ἱερεῖ (21)· καὶ βαλόντες κληρῶν, εἰλαχεν ἡ βασίλισσα, καὶ ἐπιλέξατο τὸν Μελχισεδεκ, ἐν ἡγάπα. Ὁ δὲ βασιλεὺς Σαλῆμ, ἡγετῆρθε παρὰ τῆς γυναίκῃς αὐτοῦ, τὴν λαχόντα αὐτῷ υἱὸν ἠτέρπισεν εἰς θυσίαν· ἐφοβείτο γὰρ προσκρούσαι τοῖς θεοῖς αὐτοῦ (22). Καὶ ἑλλῶνὸς Μελχισεδεκ, ψευγχε τοὺς ἐπιτά μύστους. Ἀσδὼν δὲ ὁ πατὴρ τὸν λαχόντα αὐτῷ υἱὸν, ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων ἐν τῷ δουδεκαθέμῳ συνῆλθον δὲ ἐπὶ τῇ θυσίᾳ 77 παῖδες ὑπὸ τῶν ἰδίων πατέρων προσφερόμενοι· καὶ ἄλλοι τριακόσοι (23) παρὰ τῶν μητέρων, καὶ βόες καὶ πρόβατα ἀναριθμητα, καὶ ἐγένετο ἡ θυσία ἑτοιμος. Σαλῆμ δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Μελχισεδεκ, καθημένη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ἀνέσθησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ λέγει τῷ Μελχισεδεκ· Οὐ κλαίεις τὸν ἀσπρόν σου, ὅτι μετὰ τοσοῦτον κάματον ἀπέργεται σφαγῆναι; Καὶ ταῦτα ἀκούσας παρ' αὐτῆς ἐκλαυσε, καὶ λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· Ἔως τῶν ὄψε χρεῖαν ἔχω· καὶ ἀναστὰς, ἀνήλθεν ἐν τῷ ὄρει θαβὼρ. Καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀναστάσα, ἀπέλλθεν ἐν τῷ ναῷ τῶν εἰδώλων, ἰδέσθαι τὸν ἑαυτῆς υἱὸν, πρὶν ἢ C σφαγῆναι, καὶ ἰδὼν τὸ γένος αὐτῆς. Ἀνελθὼν δὲ Μελχισεδεκ εἰς τὸ ὄρος θαβὼρ, κλίνας τὰ γόνατα, εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὁ τῶν ὀλων Κύριος, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, σὲ ἐπικαλοῦμας τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ἐπάκουσόν μου τῇ ὄρᾳ ταύτῃ, καὶ πρόσταξόν, ἵνα ἔσοι παρεγγένετο ἐπὶ τῇ θυσίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ μου Μελχι, ὁ τόπος ἄθης γέννηται, καὶ καταπήνη αὐτοῖς. Καὶ ἐπήκουσεν ὁ Θεὸς τοῦ Μελχισεδεκ, καὶ εὐθέως ἔλαχεν ἡ γῆ, καὶ κατέπιεν αὐτοῖς καὶ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Μελχι, ἐν πάσῃ τῇ πόλει· καὶ οὕτε ἀνθρωπος, οὐ βοῦς, οὐ ναῦς, οὐκ ἄλογον, οὕτε τις κτίσις τῆς πάσης πόλεως ἔμεινεν, ἀλλὰ πάντα ἔλακῶθη. Κατῆλθε δὲ ὁ Μελχισεδεκ ἀπὸ τοῦ ὄρους θαβὼρ, καὶ ἰδὼν, ὅτι ἐπήκουσεν αὐτοῦ ὁ Θεός, ἐν φόβῳ μεγάλῳ πάλιν ὑπέστρεψεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἐν τῷ ὄρει τῆς ὄλης ἑλθὼν, ἐμόνασεν ἐκεῖ ἐπὶ τῇ ἐπίτᾳ (24) γυμνός ὡς ἀπὸ γαστρός μητρὸς αὐτοῦ ἐξῆλθεν· καὶ ἐγένετο οἱ θυνηξ αὐτοῦ σπιθαμῆσιν, καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἕως τῆς σπύρις αὐτοῦ, καὶ ὁ νῦσος αὐτοῦ ἐγένετο ὡσεὶ δέρμα χελώνης. Ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ἀκρόδρωμα ἦν. καὶ ὁ ποτὸς αὐτοῦ ἐρόςος, ἐν εἰλαχε. Καὶ μετὰ τὰ ἐπιτά ἐτῆ φωνῇ ἦλεθ τῷ Ἀβραάμ, λέγουσα, Ἀβραάμ, Ἀβραάμ. Καὶ εἶπεν Ἀβραάμ· Ὁ Κύριός μου. Καὶ εἶπε· Σπρώσον τὸ ὄμοσῦγιόν σου, καὶ βάστασον ἱμά-

(20) Ita Reg. et Colb. Editi vero, ἐπέγνω γὰρ.

(21) Reg., δοκῶν καταλαγγάνειν τὸν τῆς γυναίκῃς. Colb., δοκῶν μὴ λάχει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὁ κληρὸς.

(22) Hæc, ἐφοβείτο γὰρ προσκρούσαι τοῖς θεοῖς

αὐτοῦ, desunt in editis, sed habentur in Reg. et Colb.

(23) Ita Reg. et Colb. In editis deest τριακόσοι.

(24) Sic textum antea mutilum ex Reg. restituimus. Ibid. Colb. et infra habet ἐτῆ ἔ.

τια πολυταλῆ καὶ ξυρὸν (25), καὶ ἀνελεθὲν ἐν τῷ θρεῖ A  
 θαβῶρ, καὶ κρᾶζον τρεῖς φωνᾶς· Ἐνθρωπε τοῦ Θεοῦ  
 καὶ ἐλευθετα ἄνθρωπος ἡγρωμένος. Μὴ φοβηθῆς  
 εἰς αὐτόν· ἀλλὰ ξύρισον αὐτόν, καὶ ἐνύχισσον, καὶ  
 ἀμφιάσον αὐτόν (26), καὶ εὐλογῆθι παρ' αὐτοῦ.  
 Καὶ ἐποίησαν Ἄβραάμ καθὰ συνέταξεν αὐτῷ Κύριος,  
 καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος Θαβῶρ, καὶ ἔστη εἰς τὰ  
 βαστά τῆς ἄλης· καὶ ἔκραξε τρεῖς φωνᾶς· Ἐνθρωπε  
 τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Μελχισεδεκ, καὶ εἶδεν  
 Ἄβραάμ, καὶ ἐφοβήθη. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδε-  
 κ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλ' εἶπε· Τίς εἶ; καὶ τίνα ζητεῖς;  
 Εἶπε δὲ Ἄβραάμ· Προσέταξί μοι Κύριος ξυρῆσαι  
 σε καὶ ἐνυχοκοπήσαι σε (27), καὶ ἀμφιάσαι, καὶ εὐ-  
 λογῆθῆναι παρὰ σοῦ. Ὁ δὲ Μελχισεδεκ εἶπεν αὐτῷ·  
 Ὡς προσέταξί σοι Κύριος, ποιῆσον. Καὶ ἐποίησαν  
 Ἄβραάμ, ὡς προσέταξεν αὐτῷ Κύριος. Καὶ κατελ- B  
 θὼν ὁ Μελχισεδεκ ἀπὸ τοῦ ὄρους Θαβῶρ μετὰ τρεῖς  
 ἡμέρας, κίρας ἑλαίου λαθῶν, καὶ ἐπιστοργίσας  
 τῷ βῆματι τοῦ Θεοῦ, ἠλόγησε τὸν Ἄβραάμ λέγων·  
 Εὐλογημένος εἶ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, καὶ τὸ λοιπὸν  
 καλεῖται τὸ ἄνωμά σου τετελειωμένον (28), καὶ οὐκ εἶ  
 λοιπὸν καλεῖται τὸ ἄνωμά σου Ἄβραάμ, ἀλλ' ἔσται  
 τὸ ἄνωμά σου τέλειον, Ἄβραάμ. Καὶ πάλιν φωνῆ  
 ἤθε τῷ Ἄβραάμ· Ὁ δὲ εἶπε, Τί, Κύριέ μου; Ὁ δὲ  
 Κύριος πρὸς αὐτόν· Ἐπιθεὶ οὐδέ τις ἐκ τοῦ γένους  
 τοῦ Μελχισεδεκ ἐπερίσσευσεν ἀπὸ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο  
 κληθήσεται ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε  
 ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ἔχων ζωῆς· ἀφωμοιωμέ-  
 νος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα·  
 καὶ ἡγάπησα αὐτόν, ὡς ἡγάπησα τὸν Υἱόν μου τὸν  
 ἀγαπητόν· ἐτι ἐφύλαξες τὰς ἐντολάς μου, καὶ φυλά-  
 ξαι εἰς τὸν αἰῶνα. Ἴνα οὖν τῆ δόξη ἀρχὴν ἡμερῶν  
 μὴ ἔχαιν, διὰ τὸ μὴ εἶδέναι τινὰ πῶτε ἐγεννήθη, τὸ  
 τῆς γενεαλογίας (29), μήτε πατρός, μήτε μητρός, διὰ  
 τοῦτο λέγεται ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος·  
 καὶ διὰ τὸ εὐαρεστησῆσαι αὐτόν τῷ Θεῷ, μένει ἱερεὺς  
 εἰς τὸ διηνεκές. Ὡς οὖν ἀπήντησεν ὁ Μελχισεδεκ τῷ  
 Ἄβραάμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλείων,  
 ἐπέδωκεν αὐτῷ ποτήριον οἴνου ἀοράτους (30) ἐπιβαλὼν  
 αὐτῷ καὶ κλάσμα ἄρτου, καὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ ἄνθος ἐν  
 ἀνδράσι τῆς, ὃ λέγεται βουκάκρατον ἕως τῆς σήμε-  
 ρον ἡμέρας. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὡμοιωθῆναι τῷ  
 Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ εἰς τὴν χάριν· καὶ οὕτω  
 πρώτος τύπος ἐγένετο τῆς ἀναμάκτου θυσίας τοῦ  
 Σωτήρος φέρων εἰς τὴν ἅγιαν προσφοράν (31). Διὸ λέγει· εἰ  
 Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν  
 Μελχισεδεκ, ἐπιθεὶ τύπος ἐγένετο τῆς ἁγίας προσφοράς,  
 ἐπεδεδωκώς τῷ Ἄβραάμ, καὶ τοῖς τῆς. Οὕτω  
 τε καὶ ὁ ἅγιος Πατέρας κατὰ καιροὺς εὐρέθησαν ἐν τῇ  
 Νικαίᾳ πάλαι, ὅτι καὶ ὠρθοτόμησαν τὴν πλ-  
 στιν· ὡς ἡ ποσότης, καὶ ὁμοιότητα τοῦ πατριάρχου (32)  
 Ἄβραάμ, ἐστὶν τριακόσιοι δέκα καὶ ἑκτὼ  
 ἄγιοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ συνόδῳ. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν  
 πρόπει δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας  
 τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

<sup>25</sup> Psal. cix, 4.

(25) Ita Reg. Editi vero, καὶ ἔσσαν. Colb., καὶ ἔσ-  
 σον θυσιαν Κυρίου τῷ Θεῷ σου.

(26) Colbertinus, καὶ τριχοκοπήσον αὐτόν, καὶ  
 ἐνυχοκοπήσον αὐτόν, καὶ ἀμφιάσον αὐτόν.

(27) Ita Colbertinus. In editis vero haec, καὶ ἐνυ-  
 χοκοπήσαι σε, ὀσυνται.

(28) Ita Colbertinus. Editi et Reg., τετελειωμένον.

Καὶ πάλιν φωνῆ, omissis multis

(29) Ita Reg. Editi vero, μήτε δὲ γενεαλογίας.

(30) Sic Regius. Editi vero, ποτήριον ἀκρατον ἔπ.

A vit : Homo Dei! Egressusque est Melchisedec, quo  
 viso, Abraham tuiuit. Aitque illi Melchisedec : Ne  
 timeas, sed dic mihi qui sis, et quem quaeras. Tum  
 Abraham : Jussit mihi Dominus, ut raderem te,  
 unguens secarem, induerem, ac benedictionem tuam  
 acciperem. Cui Melchisedec : Fac quod praecipit  
 Dominus. Fecitque Abraham quod jussum sibi fue-  
 rat a Domino. Et cum descendisset Melchisedec  
 de monte Thabor, post triduum, accepto olei cornu,  
 ac signans verbo Dei, benedixit Abraham dicens.  
 Benedictus es Domino Deo altissimo, ac deinceps  
 erit nomen tuum perfectum : nec ultra vocabitur  
 nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum perfectum  
 tuum, Abraham. Iterumque venit vox ad Abraham,  
 qui ait : Quid est, Domine mi? Tum Dominus illi :  
 Quandoquidem nemo ex genere Melchisedec super-  
 stes est in terra, ideo vocabitur sine patre, sine  
 matre, sine genealogia, neque initium dierum, ne-  
 que finem vitae habens : assimilatus autem Filio  
 Dei, manet sacerdos in saeculum, dilectus illum,  
 ut dilexi Filium meum dilectum, quia custodivit  
 praecipia mea, et custodiet in saecula. Ne videatur  
 itaque initium dierum non habere, quod nemo sciat  
 quando natus sit, neque ejus genealogia, patrem  
 vel matrem : ideo dicitur sine patre, sine matre,  
 sine genealogia. Et quia placuit Deo, manet sacer-  
 dos in perpetuum. Cum igitur occurrisset Melchi-  
 sedec Abrahamo revertenti ex caede regum ; dedit  
 illi calicem vini clam immissis panis frusto, nec-  
 nen populo illius cccxxvii virorum, quod dicitur  
 bucceratum, usque in praesentem diem. Eo modo  
 similis factus est Filio Dei, sed non secundum  
 gratiam. Atque ita primus ipse typus fuit inveniendi  
 sacrificii Salvatoris, cum tulit sanctam oblationem.  
 Quapropter ait : Tu es sacerdos in aeternum secun-  
 dum ordinem Melchisedec \*\*, quoniam ty-  
 pus fuit sacrae oblationis, tradens eam Abrahamo  
 et cccxxvii viris. Totidemque numero inventi sunt  
 olim in Nicæna urbe sancti Patres, qui rectam sta-  
 tuerunt fidem : quorum numerus ad similitudinem  
 patriarchae Abraham est trecentorum decem et octo  
 sanctorum episcoporum qui in synodo fuerunt. Deum  
 autem nostrum decet gloria nunc et semper et in  
 saecula saeculorum. Amen.

\*\* Regius, εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν  
 Μελχισεδεκ, ἐπιθεὶ τύπος ἐγένετο τῆς ἁγίας  
 προσφοράς, ἐπεδεδωκώς τῷ Ἄβραάμ, καὶ τοῖς τῆς. Οὕτω  
 τε καὶ ὁ ἅγιος Πατέρας κατὰ καιροὺς εὐρέθησαν ἐν τῇ  
 Νικαίᾳ πάλαι, ὅτι καὶ ὠρθοτόμησαν τὴν πλ-  
 στιν· ὡς ἡ ποσότης, καὶ ὁμοιότητα τοῦ πατριάρχου (32)  
 Ἄβραάμ, ἐστὶν τριακόσιοι δέκα καὶ ἑκτὼ  
 ἄγιοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ συνόδῳ. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν  
 πρόπει δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας  
 τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Inferius Regius sequimur, ubi in editis legebatur,  
 τῷ λαῷ αὐτοῦ τῆς ἕως τῆς, etc.

(31) Ita ex Regio locum vitatum restituimus.  
 Colb. sic habet, Ἄλλ' οὕτω πρώτος τύπος γέγονεν  
 ὁ Μελχισεδεκ τῆς ἀναμάκτου θυσίας, φέρων εἰς τὴν  
 ἅγιαν προσφοράν ἄρτον καὶ οἶνον καὶ δεικνύς  
 τὸ τριποσώστατον κράτος.

(32) Regius, Οὕτω γὰρ ὑπάρχουσι συμμεριστά  
 τοῦ πατρ. Infra, τῷ δὲ Θεῷ, etc., ex Regio mutua  
 suinus. In editis decrant.

## IN OPUSCULUM SEQUENS ADMONITIO.

**192** *Opusculum ad Jovianum nullam præfert Epistolæ vel tractatus, Augusto missi, formam: sed videtur esse fragmentum alicunde divulsam, non tamen ex Athanasii scriptis, nihil quippe hic comparat Athanasianum. Ex argumento nanque liquet esse scriptum post motam questionem de duabus hypostasibus, atque ex quibusdam ad calcem videtur editum ante synodum Chalcedonensem: unam enim dici esse Verbi naturam et hypostasin incarnatam, quasi natura idipsum sit quod hypostasis. Nisi fortasse quis putaret post synodum Chalcedonensem conscriptum opusculum fuisse ab aliquo Eutychno. Stylus denique perplexus et intricatus, ac verbis constans Athanasio minime usitatis, auctorem indicat Athanasio longe imparem. Habetur autem in paucissimis codicibus, in Basilienisi nimirum, unde primo cnsus fuit, et in Vaticano quodam num. 1451.*

## EJUSDEM ATHANASII AD PISSIMUM IMPERATOREM JOVIANUM.

Dominus noster Jesus Christus de baptismo cum leges tulit, exactam accuratamque fidei definitionem edidit, sanctis apostolis aiens: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Itaque initiatio in fide, est in Patrem et Trinitas et Spiritum sanctum. Cum sancta ergo Trinitas accessionem non admittat, plane constat unigenitum ejus Verbum, quod ex Patris placito et sua sponte nostrum particeps est, ex Spiritu sancto et ex Maria Virgine matre, unum esse Filium, cum assumptione, ex unionis œconomia. Simul enim caro, simul Dei Verbi caro, simul caro animalis rationalis: in ipso namque et hypostasin habuit. Unde jure, imo potius, revera, quæ assumpta sunt, ipsius Domini, et non alterius propria esse in confesso erit. Primum namque Dominus cum illa divine, et tunc ex illa ipse per dispensationem puer. Quapropter Virgo mater est, utpote Deipara, sancta Maria. Paritque videtur esse unam potius dicere et confiteri naturam Verbi, naturam scilicet et hypostasin incarnatam, et perfecte hominem factam. Et qui hoc non fatetur, cum Deo pugnat et hostis est sanctorum Patrum.]

<sup>67</sup> Matth. xxviii, 19.

(32\*) Hujus opusculi seu epistolæ fragmentum quod hic non comparat affert Justinianus imp. in libro contra Monophysitas quem publici juris facit card. Angelo Mai tom. VII Script. vet., p. 505: « Ἐτέραν δὲ ὡς δὴ παρὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐν ἁγίοις πρὸς Ἰωβιανὸν τὸν βασιλέα γεγραμμένην ἔχουσιν οὕτως: « Ὁμολογοῦμεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸ αἰώνων ἀίδειως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, ἐπὶ ἐσχάτου τῶν αἰώνων ὡς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρ-

## ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΙΩΒΙΑΝΟΝ.

<sup>A</sup> Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπὶ τῷ βαπτισματι θεσμοθετῶν, τὸν ἀκριβῆ καὶ τετορευμένον ἕρον τῆς πίστεως ἐποίησε. λέγων τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις: « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Οὐκοῦν ἡ ἐν πίστει τελειώσις εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῆς οὖν ἁγίας Τριάδος προσθήκην οὐκ ἐπιδεχομένης, πάντως ἐστὶ, ἐν εὐδοκίᾳ Πατὴρ ἐκουσίως μετασχὼν τῶν ἐν ἡμῖν ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος ἐκ πατρός ἁγίου καὶ Μαρίας Παρθένου Μητρός, εἰς πάλιν ἐστὶν Υἱὸς μετὰ καὶ τῆς προσλήψεως τῆ τῆς ἐνώσεως οἰκονομία. Ἄμα γὰρ σὰρξ, ἄμα Θεοῦ Λόγου σὰρξ, ἄμα σὰρξ ἐμφυχος λογικῆ· ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἔσχεν. Ὅθεν δικαίως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀληθῶς, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὄνομα, καὶ οὐκ ἑτέρου τινοῦ, τὰ προσληθέντα προσμολογηθήσονται. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Κύριος μετ' αὐτῆς θεοῦ, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς ὁ αὐτὸς οἰκονομικῶς παίδιον. διὰ καὶ Παρθενότητος ὡς Θεοτόκος ἡ ἁγία Μαρία. Μίαν τοίνυν ἔσκει μᾶλλον λέγειν καὶ ὁμολογεῖν φύσιν τοῦ Λόγου, φύσιν τε καὶ ὑπόστασιν σεσαρκωμένην, καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντα. Καὶ ὁ τοῦτο μὴ λέγων θεομάχος ἐστὶ καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων πολέμιος (32\*).

<sup>C</sup> θένου γεννηθέντα κατὰ σάρκα, ὡς ὁ θεὸς Ἀπόστολος διδάσκει λέγων: Ὅτε δὲ ἦθετε τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός· καὶ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ θεὸν κατὰ πνεῦμα, Υἱὸν ἀνθρώπου κατὰ σάρκα, οὐ δύο φύσεις τὸν ἕνα Υἱὸν, μίαν προσκυνητὴν καὶ μίαν ἀπροσκυνήτην, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ μὴ προσκυνήσει. »

## IN LIBRUM DE DEFINITIONIBUS ADMONITIO.

*Opusculi hujusce vobetam eruditus nemo primo aspectu non videat: tum ex laudato Gregorio Nysseno, tum ex stylo, vocibus, demum nugacitate scriptoris hujusce. Quamobrem erit, ni fallor, satis, monere lectorem, haberi pauculas definitiones in operibus Maximi, Combesio editore, quæ quidem harum quibusdam non abimiles sunt.*



*In manuscripto porro Colbert. 4753, opusculum habetur hoc titulo: Κεφάλαιά τινα θεολογικά ἐπισταθὰ ταῖς, ὡς ἐξὸν ἀνθρωπίνῳ νοῦ, βουλομένους γυνῶναι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως. Capita quedam quæ scire oportet eos, qui, ut fert facultas mentis humanæ, nosse volunt mysterium Incarnationis Verbi Isthic multa habentur, quæ in his quoque Definitionibus leguntur, suisque locis adnotavimus.*

### ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΟΡΩΝ.

1. Ὅροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, συλλεγέντες ἀπὸ τε Κλημένων καὶ ἐτέρων ὁσίων ἀνδρῶν καὶ μακαρίων Πατέρων· οὓς δεῖ πρὸ παντὸς ἐτέρου μαθήματος μετείναι καὶ ἐνοστηθίσειν, τὴν τῆ βουλήν τοῦ Θεοῦ πρῶτα τῆς τοῦ Λόγου τῆς ἀληθείας βουλομένον, καὶ πάντα ἀνθρώπων ὀρθοδόξως φρονούντα, καὶ πίστιν πρὸς Θεὸν τὴν εὐαγγελικὴν ἐσχηκότα.

2. Πρὸς δὲ ἀκριβοστέραν παράδοσιν ἐκεῖνο εἰδέναι χρὴ, ὅτι περ πάντων τῶν ὁνομάτων ἢ ἐρώτημα τρεῖς τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐξετάσεις ἔχει· οἷον τί ἐστὶ τὸδε πρᾶγμα, καὶ κατὰ τί εἴρηται τὸδε, καὶ (ὁσαυχῶς) νοεῖται τὸ ὄνομα τὸδε. Καὶ ὅτε μὲν ἐρωτῶμεν, τί ἐστὶ τὸδε; πρῶτον, ὅτι τὸν ὄρον ζητούμεν τοῦ πράγματος· ὅταν δὲ λέγωμεν, κατὰ τί εἴρηται τὸδε; τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος ἀπαιτούμεν. Ἦνικα δὲ λέγομεν, ὁσαυχῶς νοεῖται τὸ ὄνομα τὸδε; πρῶτον, ὅτι πᾶσα ζητούμεν τὰ σηματούμενα τοῦ ὀνόματος. Ὅ γοῦν ἐκτὸς εἰδήσεως τῶν ὄρων δογματίζειν ἐπιχειρῶν οὐδὲν διαφέρει τυφλοῦ ὁδοπόρου ὡς κάκειος πιαζομένου. Εἰρητέον τούτων τῶν προειρημένων τρόπων τριχῶς ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν.

3. Ὅρος τῶν ὄρων ἐστὶν ὁ πάντα μὲν ὀρίζων, αὐτὸς δὲ ὑπὸ οὐδενὸς ὀριζόμενος· ὥστε μόνος ὄρος τῶν ὄρων ἐστὶν ὁ Θεός. Ὅρος ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικός τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Ὅροι δὲ λέγονται, ὡς ὁράσεις καὶ ὀφθαλμοὶ τῶν πραγμάτων εὐγχαίνοντες, καὶ ὡς διορίζοντες συντόμως τὴν τοῦ νοητοῦ δύναμιν. Καὶ γὰρ ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν οὐσία ἐκ σαρκὸς καὶ ψυχῆς, καὶ λόγου καὶ αἵματος, καὶ στοιχείων, καὶ ἐτέρων πλείονων συνισταμένη. Ἡμεῖς δὲ περιορίζομεν ταῦτα, καὶ συντόμως λέγομεν διὰ τοῦ ὄρου, ὅτι Ὁ ἀνθρώπος ἐστὶ ζῶν λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Λέγεται καὶ πάλιν τὸ ἐπιτελεῖ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου ἀνορθοπεριπατητικόν. Συνέκοσαν δὲ οἱ ὀνοματοῦνται τὴν πολυλεξίαν, καὶ ἐνόμισαν αὐτὸν ἀνθρώπον διὰ τὴν συντομολογίαν. Ἀνορθοπεριπατητικὸν δὲ λέγεται ὁ ἀνθρώπος, ἐπειδὴ τὰ ὄλγια ζῶνα περιπατοῦντα, κλίνοντα τὴν κεφαλὴν βλέπουσι κάτω πρὸς τὴν γῆν· ὁ δὲ ἀνθρώπος περιπατῶν βλέπει καὶ θεωρεῖ τὰ ἄνω. Ἐν συγκοπῇ δὲ ὀνομάζεται ἀνθρώπος. Πάλιν ἀνθρώπος λέγεται, διὰ τὸ ἄνω ἀβρὶν τὸν ὄπα· τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ ἄνω θεωρεῖν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν ἐνέργειαν. Ὅ γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ ὁ νοῦς πάντοτε ἄνω ὀρᾷ. Καὶ τούτου χάριν εἴρηται ὄρος· ὅτι περιορίζεται καὶ συγκοπτεῖ τὴν πολυλεξίαν, καὶ ποιεῖ σύντομον τὴν μακρολογίαν.

4. Πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι καὶ ἀναριθμητοὶ ὄροι περὶ πάντων πράγματος. Ἐκ πολλῶν δὲ ὄλιγους τοὺς κυ-

### EJUSDEM, DE DEFINITIONIBUS.

1. Variæ definitiones juxta traditionem fidemque catholicæ Ecclesiæ, collectæ ex Clemeute, aliisque sanctis viris, heatisque Patribus: quas præ aliis omnibus disciplinis, adire atque animo complecti oportet eum qui, Deo juvante, verbo veritatis præesse voluerit; necnon quisquis orthodoxam tenet sententiam, sinceramque fidem habet erga Deum.

2. Ad accuratorem porro traditionem, scire convenit, quamlibet questionem et interrogationem tres habere interrogationes, et perquisitiones: nempe, quid res sit: quæ sit causa nominis ejus: quot modis intelligatur. Cum vero interrogamus: Quid illud est? palam est nos rei definitionem querere. Cum dicimus autem: Qua de causa sic vocatur? nominis etymologiam postulamus. Ubi vero sciscitamus, Quotuplici modo hoc nomen intelligitur? propterea est nos querere, quot sint nominis significata. Quisque ergo absque definitionum notitia, docere aggreditur, is nihil differt a cæco viatore hac illac errante. Dicendum itaque tribus hisce modis inquisitionem haberi oportere.

3. Definitio definitionum ea est, quæ omnia definit et a nullo definitur. Quapropter solus Deus definitio definitionum est. Definitio est oratio brevis, propositæ rei naturam explicans. Dicunturque ὄροι, seu definitiones, quasi ὁράσεις, seu inspectiones atque oculi rerum, et quod breviter definiant intelligibilis rei virtutem. Etenim homo est substantia, carne, anima, ratione, sanguine, elementis, aliisque multis constans. Nos autem illa circumscribimus, et paucis per definitionem dicimus: Homo est animal rationale, mortale, mentis et scientiæ capax. Dicitur autem ipsum integrum hominis nomen, ἀνορθοπεριπατητικόν, id est, erecto corpore incedens. Abbreviarunt autem qui rebus indidere nomina, vocis prolixitatem, et vocarunt eum, ἀνθρώπον, id est, hominem, brevitas causa. Dicitur autem erecto corpore incedens, homo, quoniam bruta animalia cum incedunt, prono capite, inferius in terram respiciunt; homo vero, dum graditur, superna videt et contemplatur. Per synocopen autem ἀνθρώπος vocatur. Homo rursus dicitur, quod vultus ejus sursum aspiciat, id est quod oculo nostrorum acie, sursum aspiciamus. Oculus enim atque mens sursum semper respicit. Atque ideo dicitur definitio, quia definit et abbreviat multitudinem vocum, et prolixitatem orationis decurtat.

4. Multæ igitur atque innumeræ sunt conjunctæ rei definitiones. Ex multis autem paucas atque

accuratiores propter hominum inertiam colligemus. A Cæterum illud sciendum ac pro certo habendum est, eum qui sedulo rerum definitiones edat, facile posse rhetores, atque facundos oratores, in disputationibus reprimere. Nam si interrogatus, quid sit definitio, quare dicatur definitio, quot modis intelligatur definitio, hæreat adversarius; pudore quasi nihil sciat afficietur.

5. Tria sunt secundum substantiam hominibus ignota et indefinita, Deus, angelus et anima, quæ sunt secundum substantiam soli Deo nota.

Quid est finitum, quid infinitum, quid difficile, quid facile definitu? Finitum est, quod suos terminos non excedit, ut cælum, terra, mare, quæ suos terminos non transcendunt. Infinitum est, solum illud quod increatum est, scilicet Deus. B Dfficile definitu est, quod creatum et indefinitum est, cujusmodi est angelus, anima, dæmon: aut difficile definitu est, quod non omnino, sed ex parte tantum cognoscitur, quale est lignum vite. Facile definitu est, quod contractatur et conspicitur, ut panis et similia.

6. Quid est Deus? et secundum quid dicitur Deus? et quot modis intelligitur Deus? Deus est substantia sine causa, omnis substantiæ causa supersubstantialis. Dicitur autem Θεός από του θέειν, id est, a currendo. Cursus autem ille non intelligendus de transitu ex quodam loco in alium locum; sed de Dei providentia et operatione quæ pervadit omnia. Vel, από του αἰθεῖν, id est, ab urendo, vel από του θεωρεῖν, id est quod speculetur omnia. C Nihil quippe rerum, ejus speculandi vim effugere valet. Duobus autem modis vox illa Deus usurpatur in divina Scriptura; nimirum natura et gratia: Deus quidem natura et substantia est Deus; gratia autem et adoptione justi quoque dii dicuntur. Ait enim Scriptura: « Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi ». Dicitur autem Pater, vel, quasi τὰ πάντα τηρῶν, id est, omnia conservans, vel quasi παῖδας τηρῶν, id est, proprios filios conservans et confirmans quasi pater: Filius porro dicitur, quasi dicas: Qualis Pater secundum substantiam, talis est Filius; sive ex increato increatus, sive ex mortali mortalis. Πνεῦμα autem seu spiritus dicitur, quasi, omnis nutus, velociter enim circumquaque movetur. Spiritus porro quadrupliciter sanctus, spiritus angelus, spiritus anima, vocatur.

7. Sempiternum est, quod semper manet. Et D quod æternum est, non statim sine principio esse dicitur; sed quod sine principio est æternum dicitur. Et sine principio dicitur quod principium non habet. Hoc autem Deus est. Quare sine principio et sempiternus ille dicitur, hoc est sine fine. Angeli vero et animæ non dicuntur sine principio: principium namque acceperunt et creati sunt a Deo. Dicuntur autem æterna, quia æternum vivunt.

<sup>22</sup> Psal. lxxvi, 6.

ρωτέρους ἐνάττομεν διὰ τὸ βάθυμον τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν τοῦτο γνωστόν καὶ πιστευτόν, ὅτι ὁ φιλοπόνως πράττων τοὺς ὅρους ῥήτορας καὶ δεινοὺς πολυλόγους δυνήσεται εὐχερῶς ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐπιστομίζειν. Ὅταν γὰρ ἐρωτηθεῖς, τί ἐστὶν ὅρος; καὶ κατὰ τὴν εἰρηται ὅρος; καὶ ὁσαυτὸς νοεῖται ὅρος; ἀπορήσει ὁ ἐξ ἀναστάς πρὸς ταῦτα, καὶ κατασχίνεται λογὸν ὡς μηδὲν ἐπιστάμενος.

5. Τρία εἰσὶ κατ' οὐσίαν ἀνθρώποις ἀγνωρίστα καὶ ἀόριστα, Θεός, ἄγγελος, καὶ ψυχὴ, μόνῃ Θεῷ κατ' οὐσίαν γνωρίζόμενα.

Τί ἐστὶν ὀριστόν; καὶ τί ἀόριστον; καὶ τί δυσόριστον; καὶ τί εὐόριστον; Ὅριστον ἐστὶν ἀνυπέρβατος στάσις· ὅσον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, ἢ τοὺς ὅρους αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνουσα. Ἀόριστόν ἐστι τὸ μόνον ἀκτίστον, ὁ Θεός. Δυσόριστόν ἐστι τὸ κτιστόν καὶ ἀόριστον· ὅσον ἄγγελος, ψυχὴ, καὶ δαίμων· ἢ δυσόριστόν ἐστι τὸ μὴ καθόλου, ἀλλ' ἐκ μέρους γνωσκόμενον· ὅσον τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. Εὐόριστόν ἐστι τὸ ψηλαφώμενον καὶ θεωρούμενον· ὅσον ἄρτος καὶ τὰ ὅμοια.

6. Τί ἐστὶ Θεός; καὶ κατὰ τὴν εἰρηται Θεός; καὶ ὁσαυτὸς νοεῖται Θεός; Θεός μὲν ἐστὶν οὐσία ἀνάτιος καὶ πάσης οὐσίας αἰτία ὑπερούσης· καὶ λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν, ἦτοι τρέχειν. Τὸ τρέχειν δὲ μὴ τὴν ἀπὸ τόπου νοητέον εἰς τόπον μεταβάσσειν, ἀλλὰ τὸ τὴν προνοίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ πάντα διεκτείνῃ· ἢ ἀπὸ τοῦ αἰθεῖν ἦτοι κατεῖν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ διακρίσει δύναμιν. Διούσιος δὲ λέγεται ἡ Θεὸς προσηγορία παρὰ τῆς θεῖας Γραφῆς, φύσει καὶ χάριτι. Ὁ μὲν Θεός φύσει καὶ οὐσίᾳ ἐστὶ Θεός· χάριτι δὲ καὶ θέσει λέγονται θεοὶ καὶ οἱ δίκαιοι. Καὶ γὰρ ἡ Γραφὴ λέγει· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου. » Εἰρηται δὲ Πατὴρ, ἢ ὡς τὰ πάντα τηρῶν, ἢ ὡς τοὺς οὐρανοὺς παῖδας τηρῶν καὶ στηρίζων ὡς πατὴρ. Υἱὸς δὲ λέγεται, ὡς ἂν εἰκόσι· Ὁσὸς ὁ Πατὴρ τὴν οὐσίαν, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός· εἶτε ἐξ ἀκτίστου ἀκτίστος, εἶτε ἐκ θνητοῦ θνητός. Πνεῦμα δὲ εἰρηται, ὡσαυτε πᾶν νεῦμα, ὀξέως πάντη νεῦσον καὶ κινούμενον. Εἰρηται δὲ πνεῦμα ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ τετραχῶς. Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, πνεῦμα ἢ ψυχὴ, πνεῦμα ἀνεμος· Ἐστὶ δ' ὅτε καὶ ὁ νοῦς εἰρηται πνεῦμα.

194 ratione in divina Scriptura usurpatur, Spiritus spiritus ventus; imo quandoque mens spiritus

7. Ἀίδιον ἐστὶ τὸ ἀεὶ διάγον. Καὶ τὸ μὲν αἰδίον οὐ λέγεται καὶ ἀναρχον· τὸ δὲ ἀναρχον λέγεται καὶ αἰδίον. Ἀναρχον δὲ λέγεται τὸ μὴ ἔχον ἀρχήν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Θεός. Διὸ καὶ ἀναρχος λέγεται καὶ αἰδίος, τοῦτέστιν ἀτελεύτητος. Οἱ δὲ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχὰς οὐ λέγονται ἀναρχοὶ· ἀρχὴν γὰρ ἔλαβον καὶ ἐκτίσθησαν παρὰ Θεοῦ. Λέγονται δὲ αἰδία, ἐπειδὴ μέλουσιν ἀθάνατα ζῆν.

ἴδιωμα λέγεται τὸ ἴδιως ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει, ἐν ἑτέρῃ δὲ οὐσίᾳ μηδαμῶς ὑπάρχον· ὡς περ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γαλακτικόν. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ γάλας ἐν ἄλλῃ οὐκ ἄριστος φύσει.

8. Τί λέγεται φύσις; Φύσις εἴρηται, διὰ τὸ πεφυκίαναι καὶ εἶναι, ὡς περ καὶ οὐσία, ὡς οὐσα καὶ ἐν ἀληθείᾳ γνωριζομένη. Φύσις πάλιν εἴρηται, διὰ τοῦ φέσθαι καὶ βλαστάνειν. Φύσις καὶ οὐσία καὶ γένος καὶ μορφή ἐν ἐστὶ. Πρόσωπον δὲ καὶ χαρακτήρ καὶ ὑπόστασις καὶ ἰδιὸν καὶ ἄτομον ἐν καὶ αὐτὸ ὑπάρχει. Ἄλλο γὰρ φύσις καὶ ἄλλο ὑπόστασις. Ἐν οὖν εἴρη σοί τις ἐστὶ Ἐπὶ τῆς θεότητος πῶσα φύσις ὁμολογεῖς; εἰπέ μίαν, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς. Ἐὰν δὲ εἴρη σοὶ ἐπὶ τῆς ἐσθάρκου οἰκονομίας, πῶσα φύσις ὁμολογεῖς; εἰπέ δύο· μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τὰς δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἔσχεν ἀτρέπτως καὶ ἀκέραιως, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν μιᾷ ὑπόστασει, Θεὸς τέλειος καὶ ἀνθρώπος τέλειος γνωριζόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑπόστασει ὁμολογούμεν τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

Ἐπὶ δὲ τῆς θεολογίας μίαν φύσιν ὁμολογούμεν τῆς ἁγίας Τριάδος, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ Πατὴρ δὲ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦματος μία φύσις ἐστὶ, καὶ μία οὐσία, καὶ μία ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ δυνάμις· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτήρες, καὶ τρεῖς πρόσωπα· τούτους Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Μία θεότης ἐστὶν ἐν τρισὶ προσώποις γνωριζομένη.

Ἄφον οὖν καθολικώτερον εἰπὴν τί ἐστὶν οὐσία, καὶ τί ἐστὶν ὑπόστασις. Ἡ μὲν οὐσία, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ μορφή, ὡς εἴρηται, μία ἐστὶ· τὸ δὲ πρόσωπον καὶ ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἰδιὸν, ἐν ἐστὶ. Καὶ γὰρ ἡ φύσις δύναται ἔχειν ἐν ἑαυτῇ πλείους τὰς ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ ὁ ἀνθρώπος, ἐξ ἑνὸς σώματος ὄντας καὶ μιᾶς πνοῆς πάντες, μιᾶς ἔσμεν φύσεως καὶ οὐσίας. Ὑποστάσεις δὲ πολλαί. Καὶ γὰρ ὑπόστασις διὰ τοῦτο λέγεται, ἀπὸ τοῦ στήκειν ἐπὶ οὐσίᾳ.

Καὶ ἡ μὲν φύσις καὶ ἡ οὐσία λέγεται καθολικῆ, ἡ δὲ ὑπόστασις μερικῆ. Καθολικὴν δὲ λέγεται τὸ καθόλου πάντα περιλαμβάνον καὶ περιέχον· μερικὴν δὲ τὸ ἔχον μέρος τι οὐσίας. Οἶον, ἐν εἴρη, Ὁ ἀνθρώπος, ἰδοὺ εἶπας πάντα ἀνθρώπων· καθολικὴν γὰρ ἐστὶ τοῦτο καὶ οὐσιώδες, καὶ πάντες ἀνθρώποι λέγονται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶσιν. Εἰ δὲ εἴρη, Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἡ δὲ Ἰωάννης, τότε ἐνα ἀνθρώπων ἐσημανας, ἐπὶ μερικὴν ἐστὶ τοῦτο. Τὸ γὰρ κοινὸν ἐστὶ, ἐὰν εἴρη, Ὁ ἀνθρώπος, ἐπειδὴ πάντες ὁ ἀνθρώπος ὀνομάζονται. Τὸ δὲ μερικὸν ἐστὶ ἐκάστου τὸ ὄνομα. Ἀρμῶζει καὶ τοῦτο τὸν θέλοντα γινῶναι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ἵνα γινώσκῃ, πόσον ἐστὶ τὸ μερικὸν, καὶ πόσον καθόλου. Οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐρανίου καὶ ἐπιγείου, τοῦτο ἐστὶν εἶρη. Καὶ εἴπωμεν φανερώτερον ἀναγκαῖα γὰρ εἰσι ταῦτα τοῖς μέλλουσιν ἐκζητεῖν. Λέγομεν δὲ οὕτως. Ἐὰν εἴρη, Ὁ ἀγγέλος, διὴν τὴν οὐσίαν τὸν ἀγγέλων ἐσημανας· κοινὸν γὰρ ἐστὶ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν ἀγγέλων καὶ οὐσιώδες,

A Proprietas dicitur, quod proprie existit in natura, in alioque nulla substantia reperitur; velut in homine ridendi facultas. In nulla quippe alia natura risus reperitur.

9. Quid dicitur natura? Natura dicitur, quod nata sit et existat, quasi existens et in veritate cognita. Natura item dicitur, a nascendo et germinando. Natura, substantia, genus, forma, unum sunt. Persona autem, character, hypostasis, proprium, individuum, unum etiam sunt. Aliud quippe naturam, aliud hypostasis. Si quis ergo dixerit tibi: In deitate quot naturas confiteris? Dic, unam; hypostases vero tres. Quod si dixerit tibi: In oeconomia assumptae carnis quot naturas confiteris? Dic: Duas, unamque hypostasin. Etenim Christus duas substantias et naturas habuit immutabiles et inconfusas, deitatem et humanitatem in una hypostasi, Deus perfectus et perfectus homo cognitus. Ac propterea duas naturas in una hypostasi confitemur incarnationem Domini nostri Jesu Christi et Dei.

B In theologia vero unam confitemur sanctae Trinitatis naturam, tres autem hypostases. Etenim Patris, Filii et Spiritus sancti, una natura est, una substantia, una potestas, regnum et potentia. Tres autem hypostases, tres characteres, tres personae, hoc est, Pater, et Filius et Spiritus sanctus. Una divinitas in tribus personis cognita est.

C Generalius dicere oportet quid sit substantia, quid hypostasis. Substantia, genus, natura, forma, ut dictum est, unum sunt: persona item, character, hypostasis, individuum, proprium, unum sunt. Natura quippe complexus in se habere potest hypostases. Homines enim uno corpore, uno spiritu constantes omnes, unius sumus naturae atque substantiae. Hypostases autem plurimae. Etenim ideo dicitur hypostasis, quod in essentia subsistat.

D Natura porro ac essentia dicuntur universales, hypostasis vero particularis. Universale autem dicitur, quod omnia omnino complectitur, atque continet; particulare autem, quod partem aliquam habet essentiae. Exempli causa, si dixeris: Homo, omnem dixisti hominem: illud namque universale est ac essentiale: omnesque dicuntur homines, atque ejusdem sunt essentiae. Quod si dixeris: Petrus, Paulus, aut Joannes, unum tunc hominem significasti, quia illud particulare est. Commune siquidem est, si dixeris, Homo, quia omnes homines nominantur. Particulare autem est ejusque nomen. Sane par est eum qui rerum naturam cognoscere velit, scire, quod particulare sit, quid universale. Neque solum enim in hominibus; sed in quacunque re, caelestium, terrestrium, illud reperire est: quod liquidius explicemus, necessaria quippe sunt ista iis qui investigaturi sunt. Sic itaque dicimus. Si dicas, Angelus, angelorum essentiam omnem significasti, commune quippe

illud nomen est angelis et essentiale : omnesque dicuntur angeli ; sin dixeris Michael, Gabriel, hypostasium unam dixisti, hoc est unum angelum. Natura quippe dicitur angeli essentia : hypostasis vero uniuscujusque angeli appellatio. 195 Itemque una natura communis est humanitas ; hypostasies vero, Petrus, Paulus, Thomas, ac reliquæ personæ et characteres. Natura igitur est domina genitrixque hypostasium. Propterea rursus dicens : si dicas : Bona est natura angelus, totam eorum essentiam significasti. Sin dicas : Magnus est Gabriel, unam ex omnibus hypostasium nominasti. Et si dicas, Volatile, denotasti totam volatiliam essentiam ; sin dicas, Columba, turtur, luscinia, pavo, cygnus : hæc sunt hypostasies. Non solum autem in intelligibilibus, rationalibus, et spiritualibus valet hæc definitionum regula ; sed etiam in omni inanimata, insensibili et immobili natura. Verbi gratia, si dixeris : Fecit Deus lucem, ecce universam luminariorum essentiam significasti. Ipsa porro essentia deinceps dividitur in suas hypostasies ; in solem scilicet, lunam, stellas, lucernas, cereos, varisque aia. Simili quoque modo de ventis ; si dixeris, Spiritum seu ventum, omnem ventorum naturam significasti. Sin dixeris, Austrum, boream, aut euroclydonem : hæc sunt hypostasies. Item si dixeris, Arborem, universam arborum essentiam significasti ; sin dixeris, Ficum, nucem, castaneam, amygdalum, unam hypostasiam arborum significasti. Rursus si dixeris, Aquam, universam aquarum naturam dixisti ; sin dixeris, Mare, paludem, puteum, fontem, unam tantum aquarum dixisti hypostasiam. Iterum si Fluvium nomines, fluvios omnes dixisti ; sin dixeris, Meandrum, Euphraten, Nilum, tum fluviorum unam hypostasiam dixisti. In reliquis simiiliter oportet omnia investigare, atque cogitare, internoscere, ac discernere, quid sit natura, quid hypostasis. Natura quippe radix est fontis rerum : hypostasis autem pars est naturæ. Hæc quippe sunt necessaria his qui mundanas res accurate cognoscere ac scrutari volunt.

II. De voluntate, proprietate et operatione, et de unione et consubstantiali.

Quid est voluntas? Voluntas est intelligentis et rationalis substantiæ appetitus, ad id quod concupiscitur. Quidquid enim intelligit, palam est quod etiam voluntatis sit capax : θέλημα enim, seu voluntas, κατὰ τὸ θέειν λαν, scilicet a valde conrendo dicitur : vel, optati assumptio seu occupatio. Tripliciter autem voluntas consideratur : divina, angelica et animæ ; quandoquidem hæc tres naturæ tantum, voluntatis sunt capaces. Tripliciter autem et in Scriptura voluntatem invenimus usurpari : divinam, naturalem vel mediam, tertio carnalem, quæ diabolicam significat. Voluntas divina, sunt mandata Dei. Voluntas naturalis, est operatio divini voluntatis. Carnalis vero voluntas, est legis divini transgressio. Triplex ista voluntas est in homine.

καὶ πάντες ἄγγελοι λέγονται· Ἐάν δὲ εἴπῃς, Ὁ Μιχαήλ, ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν εἶπας, τοῦτέστιν ἓνα ἄγγελον. Φύσις γὰρ λέγεται ἡ ἀγγελότης· ὑπόστασις δὲ ἐστὶν ἐνὸς ἐκάστου ἀγγέλου προσηγορία. Καὶ γὰρ φύσις ἐστὶ μία κοινὴ ἡ ἀνθρωπότης, ὑποτάσσεται δὲ Πέτρος, Παῦλος καὶ Θωμᾶς, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ οἱ χαρακτήρες. Ἡ οὖν φύσις ἐστὶν ἡ κυρία καὶ γεννητικὴ τῶν ὑποστάσεων. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἐροῦμεν· ἔάν εἴπῃς· Καλὴ φύσις ὁ ἄγγελος, ὀλίγη τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἐσημανᾷς. Ἐάν δὲ εἴπῃς· Μέγας ἐστὶν ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν ἐκ πάντων εἶπας. Καὶ ἔάν εἴπῃς, Τὸ πετεινὸν, ἰδοὺ τὴν οὐσίαν πᾶσαν ἐδήλωσας τῶν πετεινῶν· ἔάν δὲ εἴπῃς, Ἡ περιστερὰ, ἡ τρυγὼν, ἡ ἀγδίον, ὁ ταῦς, καὶ ὁ κύκνος, ἰδοὺ ταῦτα ὑποτάσσεται εἶσιν. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν καὶ ἐμφύτων ἄρμυροι ἐ αὐτῶν τῶν ὄρων κανόν, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης ἀφύρου καὶ ἀναισθητοῦ καὶ ἀκινήτου φύσεως· οἷόν τι λέγω, ἔάν εἴπῃς, ὅτι Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ φῶς, ἰδοὺ πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν φωστῆρων ἐσημανᾷς. Αὕτη λοιπὴν ἡ οὐσία τέμνεται εἰς τὰς ὑποτάσεις αὐτῆς· μερίζεται γὰρ εἰς ἕλην εἰς σελήνην καὶ εἰς ἀστέρας, εἰς λύχνους, εἰς κηρούς, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἀνέμων· ἔάν εἴπῃς, Πνεῦμα, πᾶσαν τὴν φύσιν τῶν ἀνέμων ἐσημανᾷς. Εἰ δὲ εἴπῃς, Νέτος, ἡ βεβήλας, ἡ εἰροκλύδων, αὗται ὑποτάσσεται εἶσι. Πάλιν ἔάν εἴπῃς, Τὸ δένδρον, πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν δένδρων ἐσημανᾷς· εἰ δὲ εἴπῃς, Ἡ συκὴ, ἡ καρύα, ἡ κασταναία, ἡ ἀμυγδαλῆ, μίαν ὑπόστασιν εἶπας τῶν δένδρων. Πάλιν ἔάν εἴπῃς, Τὸ ὕδωρ, ὀλην τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων εἶπας· ἔάν δὲ εἴπῃς, Ἡ θάλασσα, ἡ λίμνη, τὸ φράξ, ἡ πηγή, μίαν εἶπας τῶν ὑδάτων ὑπόστασιν. Πάλιν ἔάν εἴπῃς, Ὅ ποταμὸς, τοὺς ποταμοὺς πάντας εἰρήξας· εἰ δὲ εἴπῃς, ὁ Μαλανδρός, ὁ Εὐφράτης, ὁ Νεῖλος, ἑτέρας τῶν ποταμῶν εἶπας μίαν ὑπόστασιν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως οὕτω χρὴ πάντα διερευνᾶν, καὶ καὶ ὄν τρέπον ἐγράφασιν διανοεῖσθαι καὶ ἐπιγινώσκειν, καὶ διακρίνειν τί ἐστὶ φύσις, καὶ τί ἐστὶν ὑπόστασις. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ τῶν πραγμάτων· ἡ δὲ ὑπόστασις μέρος ἐστὶ τῆς φύσεως. Ἀναγκαῖα γὰρ ταῦτα τοῖς θελοῦσιν ἀκριβῶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιγινώσκειν καὶ ἐρευνᾶν.

II. Περὶ θελήματος, καὶ ἰδιώματος, καὶ ἐπερχεῖας, καὶ περὶ ἐνώσεως καὶ ὁμοουσιότητος.

Τί ἐστὶ θέλημα; Θέλημά ἐστὶν οὐσίας νοερῆς καὶ λογικῆς ἔφεσις πρὸς τὸ καταβύμιον. Πᾶν γὰρ νοερὸν, πρὸβήλον, ὅτι καὶ θελητικὸν ὑπάρχει· θέλημα γὰρ λέγεται, κατὰ τὸ θέειν λαν, ἡ τοῦ θελητοῦ λήμμα, ἡ ὡς κράτημα. Τριχῶς δὲ θεωρεῖται τὸ θέλημα, βεῖχον, ἀγγελικὸν, καὶ ψυχικόν· ἐπειδὴ αὐτὰ αἰ τρεῖς φύσεις μόναι εἰσι θελητικά. Τριχῶς δὲ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ εὐρίσκωμεν τὸ θέλημα λεγόμενον, θεϊκόν, τὸ φυσικόν ἢ τὸ μέσον, καὶ τρίτον τὸ σαρκικόν, ὅπερ σημαίνει τὸ διαβολικόν. Θέλημα θεῖον ἐστὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Θέλημα δὲ φυσικὸν ἡ ἐργασία τοῦ Θεοῦ θελήματος. Θέλημα δὲ σαρκικὸν ἡ παρακοὴ τοῦ θεοῦ νόμου. Ταῦτα τὰ τρία θελημάτα εἰσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον θέλημα φυσικόν, ὅπερ λέγεται κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ

φιλῶζων. Πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλοῦσι τὴν ζωὴν, καὶ τὸ ὄρεῖν τὸ φῶς. Ἰσοῦ καὶ τὸ κοινὸν θέλημα. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα θελήματα ἐν ἡμῖν, ἅπερ καλοῦνται γνωμικά. Ἄλλος μὲν γὰρ ἄνθρωπος θέλει ἰδεῖσθαι, ἄλλος γεωργεῖν καὶ ἄλλος μὲν πλέειν, ἄλλος δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ ἄλλος ἰδεῖν, ἄλλος γρηγορεῖν, καὶ ἄλλος ὑπνοῦν, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως· πολλὰ γνωμικά θελήματα ἔχουσι οἱ ἄνθρωποι. Ἐν δὲ φυσικῶν θελήματι ἔχουσι πάντες, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ζωὴν, ἥτοι τὴν ἀθανάσιαν, ἣν ἐλάβομεν ἐξ ἀρχῆς. *naturalē omnes accēpimus, nempe amare vitam, seu immortalitatem, quā accēpimus a principio.*

### III. Τί λέγεται ἰδιώμα.

Ἰδιώμα λέγεται διὰ τὸ ἴδια εἶναι ἅμα· ἀχώριστοι γὰρ εἰσι τῶν φύσεων καὶ τῶν ὑποστάσεων αἱ αὐτῶν ἰδιότητες. Ἰδιώμα ἔστι τὸ ἐν τινι φύσει ἰδικῶς γνωριζόμενον καὶ ἐν ἑτέρᾳ μὴ εὐρισκόμενον. Οἷόν τι λέγω· Ἐν τῷ θεῷ ἔστι τὸ προαιώνιον, τὸ ἀκαίριστον, τὸ ἀπείρηστον, ὅτινα οὐχ ὑπάρχουσι ἐν ἄλλοις ἀθήποτε οὐσίᾳ. Ἰδιώμα ἔστι τοῖς ἀγγέλοις τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, τὸ ὑμνολογικὸν, τὸ ἀσίγητον. Ἰδιώμα δὲ ἀνθρώπου κυριώως τὸ σύνθετον ἐκ θνητῆς καὶ ἀθάνατου φύσεως. ἐν ἄλλοις ἀθήποτε οὐσίᾳ μὴ γνωριζόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰσι φυσικὰ ἰδιώματα· ἕτερα καὶ ὑποτακτικὰ, οἷον λευκότης, μελάνια, μακρότης, κολοβότης, γλαυκότης, γοργότης, νυθρότης, καὶ τὰ ὅμοια ἅπερ οὐκ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις εὐρίσκονται. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι γοργοί, οὐδὲ πάντες ξανοί. Τὰ δὲ φυσικὰ ἰδιώματα ἐξ ἴσου καὶ ἐν παντί τῷ εἶδει εὐρίσκονται· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι βροτοὶ ὁμοίως εἰσὶ, καὶ θνητοί, λογικοί, πλατυνόχοι, ὀρθοπεριπατητικοί. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα, ἅπερ οὐ λέγονται κυριῶς ἰδιώματα, ἀλλὰ συμβεβηκότα. Ταῦτα δὲ γίνονται καὶ ἀπογίνονται· οἷον ἡ νηπιότης, ἡ γέηλα, ἡ νόσος, ἡ θερμότης, ἡ ψυχρότης· καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ παραλλαγῆναι δυνατόν συμβεβηκὸς λέγεται. *accidentia, quæ adsunt substantiæ et recedunt; ut infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas: denique quidquid mutari potest, contingens vel accidens dicitur.*

### IV. Περὶ ἐνεργείας.

Ἐνεργεῖα ἔστι, καθά φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἡ φυσικὴ ἐκπόσιον δύναμις τε καὶ κίνησις. Καὶ γὰρ ἕκαστον οὐσιώδες ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ἐνεργίαν· οἷον τὸ νοερὸν τὴν νόησιν, τὰ αἰσθητικὰ τὴν αἴσθησιν, τὰ κινητὰ τὴν κίνησιν, τὰ πετεινὰ τὴν πτήσιν, τὰ νηκτὰ τὴν νῆξιν, τὰ βλαστικά τὴν βλάστησιν, τὰ ἔρπυστικά τὴν ἔρπυσιν, τὰ φωτιστικά τὴν ἑλασμίαν, τὰ γεννητικὰ τὴν γέννησιν· ἅπερ πάλιν, ἀναιρουμένης τῆς ἐνεργείας, ἀναιρεῖται καὶ ἀπόλλυται καὶ ἡ αὐτοῦ φύσις. Ἀναιρουμένης γὰρ τῆς καύσεως, σβέννυται τὸ πῦρ· ἀναιρουμένης τῆς κινήσεως τοῦ ζώου, ἀπόλλυται τὸ ζῶον· ἀναιρουμένης τῆς νοήσεως, ἀπόλλυται τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ λογικὸν αἰτήριον. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ τινες διάφοροι φύσεις στερούμεναι τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἑτέρας ἐνεργείας αἰκούσιν. Οἷον ὁ ἄλιος καὶ ὁ κίβρις, καὶ ἀπύλλοι τὴν φυσικὴν ἐνεργείαν. καὶ γίνονται

*A* Est etiam alia naturalis voluntas, quæ dicitur communis omnibus hominibus, quæ est amor vite. Nam omnes homines vitam amant, cupiuntque videre lucem. Et hæc est communiæ voluntas. Sunt etiam in nobis alia voluntatis genera, quæ dicuntur arbitrii. Nam alius vult vivere, privatus, alius rusticus, et alius navigare, alius vero frui quiete. et alius peregrinari, alius vigilare et alius dormire: et cæteri similiter, alius vult aliud: nam multas voluntates arbitrii habemus. Unam vero voluntatem naturalem omnes accēpimus, nempe amare vitam, seu immortalitatem, quā accēpimus a prin-

### 196 III. Quid dicitur proprietas.

Idioma, seu proprietas dicitur, διὰ τὸ ἴδια εἶναι ἅμα, *ideo quod simul sint propria. Inseparabiles enim sunt a suis naturis et hypostasibus proprietates ipsarum. Proprietas est, quod in aliqua natura proprie cognoscitur, et in alia nulla reperitur. Exempli causa, in Deo est, quod sit ante æternitatem temporum, increatus et immensus, quæ in alia nulla usquam sunt substantia. Angelorum proprietas est, quod affectibus passionum careant et sint immortales, quod Deum laudibus celebrent, et nunquam sileant. Proprietas vero hominis est, quod ex mortali et immortali natura compositus sit, quod in alia nulla usquam substantia reperitur. Atque hæc quidem sunt proprietates naturales. Aliæ sunt subordinatæ, ut albedo, nigredo, longitudo, brevitatis, cæsi aut torvi oculi, tarditas, et similia, quæ non in omnibus hominibus reperuntur. Non enim omnes homines sunt torvis oculis, nec omnes sunt flavi. Naturales autem proprietates pariter in omni specie reperuntur: uam omnes homines pariter corruptibiles, sunt mortales, rationales, latos ungues habentes et incedentes erecto corpore. Sunt autem et alia, quæ non proprie dicuntur idiomata, sed accidentia, quæ adsunt substantiæ et recedunt; ut infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas: denique quidquid mutari potest, contingens vel accidens dicitur.*

*B* ἅμα, *ideo quod simul sint propria. Inseparabiles enim sunt a suis naturis et hypostasibus proprietates ipsarum. Proprietas est, quod in aliqua natura proprie cognoscitur, et in alia nulla reperitur. Exempli causa, in Deo est, quod sit ante æternitatem temporum, increatus et immensus, quæ in alia nulla usquam sunt substantia. Angelorum proprietas est, quod affectibus passionum careant et sint immortales, quod Deum laudibus celebrent, et nunquam sileant. Proprietas vero hominis est, quod ex mortali et immortali natura compositus sit, quod in alia nulla usquam substantia reperitur. Atque hæc quidem sunt proprietates naturales. Aliæ sunt subordinatæ, ut albedo, nigredo, longitudo, brevitatis, cæsi aut torvi oculi, tarditas, et similia, quæ non in omnibus hominibus reperuntur. Non enim omnes homines sunt torvis oculis, nec omnes sunt flavi. Naturales autem proprietates pariter in omni specie reperuntur: uam omnes homines pariter corruptibiles, sunt mortales, rationales, latos ungues habentes et incedentes erecto corpore. Sunt autem et alia, quæ non proprie dicuntur idiomata, sed accidentia, quæ adsunt substantiæ et recedunt; ut infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas: denique quidquid mutari potest, contingens vel accidens dicitur.*

### IV. De vi agendi.

Vis agendi, quemadmodum sanctus Gregorius Nysseus inquit, est naturalis ejusque rei potentia et motus. Nam quodvis essentialia, suam habet efficaciam: scilicet intellectualia intelligendi, sensibilia sentiendi, mobilia movendi, volatilia volandi, natatilia natandi, germina germinandi, reptilia reptandi, lucenia lucendi, et generativa generandi vim habent. In quibus ablata vi illa agendi, tollitur et interit ipsa rei natura. Sublato namque calore, etiam ignis exstinguitur; sublato animalis motu, animal interit; sublata vi intelligendi, animæ interit intellectus et ratio. Hoc autem admirandum est quod differentes quædam naturæ suis naturalibus actionibus privata, aliam efficiendi vim generant. Veluti lapis adustus naturalem suam vim amittit, et calx efficitur, atque vim adurendi retinet. Eodem modo cedrus, amissa vi germinandi, sanandi efficaciam

accipit, et vermes baccis suis interfecit. Oportet A igitur, ut viri prudentes, appellationes rerum considerent, et dijudicent, quo deprehendere possint, quomodo plures omnis generis substantiæ suarum actionum nomina, sed non naturales appellationes habeant, quas ex propriis actionibus acquisiverunt, habentque et inde dicuntur. Etenim, ut antea diximus, sicut dicitur Deus ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, id est, ab eo quod contemplatur omnia, et angelus ab angelica operatione et ministracione, et homo ἀπὸ τοῦ ἄνω θεωρεῖν τὸν ὄψα, id est, ab eo quod vultu superna suspicit, ita et in reliquis: virgo namque, παρθένος, a mortificanda carnis inflammatione dicitur: περιστερά, id est columba, ob id vocatur, ὅτι πέτεται στερῆρῶς, id est, quod firmum habeat volatum: et Ἐλαφος, id est cervus, ἀπὸ τοῦ ἔλσιν τοὺς ὄψεις, id est ab eo quod serpentes tollit: χελιδών, id est hirundo, διὰ τὸ τὰ χελίη δουεῖν, id est propterea quod garriendo labia movet: ὄφις, serpens, τουτέστιν ὁ φάξ, id est qui loquitur, videlicet, quod olim Ἐνὰ locutus sit: ὄρκαξ, id est caprea, ἐκ τοῦ ὄξέως δέρκειν, id est, ab acumine visus: τρυγών, id est turtur, ἡ τρυσοῦσα τὴν γονήν, ἥτοι τὸ οἰκίον γένος, id est servans stirpem, videlicet 197 proprium genus: ἀρδών, id est luscinia, διὰ τὸ ἀεὶ ᾄδειν, quia semper canit, cum astate, tum hieme: γυψ, id est vultur, διὰ τὸ γυρεύειν ὄψη, propter sublimem in gyrum volatum: equus quod pedibus equitet: ἀετός, id est aquila, διὰ τὸ πολλάκις ἀνακαινίζεσθαι, καὶ πολλά ἔτη ζῆν, id est, propterea quod sæpe numero renovatur, ac multos annos vivit: πετεινός, id est volucris, τὸ τὴν πτέρυγα τείνον, quod aliam extendat: ποταμός, id est fluvius, ὡς πότιμον ἔχων ἐνεργεῖαν, id est, tanquam potabilem habens euergiam: χεῖμαρρος, id est φύσις, id est natura, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις, διὰ τὸ βαδίζειν ἄνω, eo quod sursum tendat, quemadmodum et ἄνθρωπος, id est homo, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν, eo quod sursum respiciat: ψυχὴ, id est anima, ex propria vi hoc nominis habet. Nam φύγειν, idem est quod vivificare: ἰδεο anima, ex vivificandi facultate, ψυχὴ dicitur, corpus enim vivificat. Sunt et alia sexcenta, quæ ultra prætermittimus.

#### V. De unione.

Quid est unio, et quot modis intelligitur? Unio est distantium rerum communis concursus. Dicta autem est unio, quod res unum fiant, hoc est, quod coeant et commisceantur. Porro quinque modis unio dicitur, commistiva, divisiva, habitualis, positiva, et unin sancta Christi, quæ supra istas secundum hypostasim dicta est. Atque unio quidem commistiva dicitur, qualis est vini et aquæ; divisiva, qualis est hominis ad hominem; habitualis, qualis est auri ad aurum. Unio autem Christi supra illas secundum hypostasim dicitur. Secundum hypostasim vero unio est per se subsistens concursus duarum naturarum in utero sanctæ Deiparæ Virginis. Non enim ante Verbum Deum ibi existit corpus, vel anima; sed simul caro, et simul Deus Verbum. Caro animata rationalis in eo fuit; quemadmodum in nostra quoque conceptione, ut mihi videtur, anima per se subsistens simul concurret cum cor-

δοςστος, καὶ καυστικὴν ἐνεργεῖαν κέκτηται. Καὶ ἡ κέρδος ὁμολως στερεῖται μὲν τῆς βλαστικῆς ἐνεργείας, καὶ λαματικὴν κέκτηται, ἀναιρετικὴν ποιούσα τῶν σκωλήκων τὴν κεδρίαν. Δεῖ οὖν τοὺς ἐχέφρονας τὰς τῶν ὄντων προστηγορίας σκοπεῖν, καὶ ἀνακρίνειν, ὡς ἂν ὀνόματι εὐρεῖν, πῶσας πλείους ἀπάσης ἐπάρξεως προστηγορίας ἐνεργητικὰς, ἀλλ' οὐ φυσικὰς ὀνομασίας ἔχουσιν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ταύτας λαθεύσαι καὶ ἔχουσαι καὶ λεγόμεναι. Καὶ γὰρ, ὡς προειρήκαμεν, καθὼς ὀνομάζεται θεὸς ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, καὶ ἄγγελος ἐκ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ διακονίας, καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἄνω θεωρεῖν τὸν ὄψα: οὕτως κἀν τοὺς λοιποὺς· καὶ γὰρ παρθένος λέγεται, διὰ τὸ θανατοῦν τὴν πύρωσιν τῆς σαρκὸς· καὶ περιστερὰ διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι πέτεται στερῆρῶς· καὶ Ἐλαφος διὰ τὸ ἔλσιν τοὺς ὄψεις· χελιδών, διὰ τὸ τὰ χελίη δουεῖν ἐν τῷ λαλεῖν· ὄφις, τουτέστιν ὁ φάξ ἥτοι ὁ λαλήσας πρὸς τὴν Ἐβαν ποτὲ· ὄρκαξ, ἐκ τοῦ ὄξέως δέρκειν, ἢ ὡς ὄρην· τρυγών ἡ τρυσοῦσα τὴν γονήν, ἥτοι τὸ οἰκίον γένος· ἀρδών, διὰ τὸ ἀεὶ ᾄδειν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι· γυψ, διὰ τὸ γυρεύειν ὄψη· Ἴππος, ἐκ τοῦ ἰππάζεσθαι τὰς ποσῖν· ἀετός ἀετίας, διὰ τὸ πολλάκις ἀνακαινίζεσθαι καὶ πολλά (ἔτη) ζῆν· πετεινός, τὸ τὴν πτέρυγα τείνον· ποταμός, ὡς πότιμον ἔχων ἐνεργεῖαν· χεῖμαρρος, ὅτι ἐν χειμῶνι βεῖ· φύσις, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις· βοτάνη, διὰ τὸ βαδίζειν ἄνω· ὡσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν, ἢ ὡς βλεπεῖν. καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἐκ τῆς οικείας ἐνεργείας ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς προστηγορίαν· φύγειν γὰρ τὸ ζωοποιεῖν λέγεται· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ζωοποιῶς ἐνεργείας ψυχὴ λέγεται, διὰ τὸ σῶμα ζωοποιεῖν· καὶ ἔτερα δὲ μυρία ἔστιν, ἃ παρίεμεν, ἕνα μὴ λέγομεν πάντα κατὰ τὰς οικείας προστηγορίας.

torrens, ὅτι ἐν χειμῶνι βεῖ, quod bieme fluat: unio hypostases producta: βοτάνη, id est herba, id est homo, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν, eo quod sursum respiciat: ψυχὴ, id est anima, ex propria vi hoc nominis habet. Nam φύγειν, idem est quod vivificare: ἰδεο anima, ex vivificandi facultate, ψυχὴ dicitur, corpus enim vivificat. Sunt et alia sexcenta, quæ ultra prætermittimus.

#### V. Περὶ ἐνώσεως.

Τί ἐστιν ἔνωσις; καὶ ποσῶς νοεῖται ἡ ἔνωσις; Ἐνωσις μὲν ἐστὶ διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομὴ· ἔνωσις δὲ εἴρηται διὰ τὸ ἐνώσαι, τουτέστι συνωθῆσαι καὶ μίξει τὰ πράγματα. Πενταχῶς δὲ λέγεται ἡ ἔνωσις, συγχυτικῆ, διαίρητικῆ, σχετικῆ, θετικῆ, καὶ ἅγια ἔνωσις τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ὅλη ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἴρηται. Καὶ ἔνωσις μὲν συγχυτικὴ λέγεται, ὡς ἡ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος. Διαίρητικὴ δὲ, ὡς ἀνδροῦπος πρὸς ἄνθρωπον. Σχετικὴ δὲ, ὡς χρυσοῦ πρὸς χρυσόν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔνωσις ὅληρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἴρηται. Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἔνωσις ἐστὶν ἡ αὐθύπαρκτος ἐν τῇ μητρὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου τῶν δύο φύσεων συνδρομὴ; ὅτε γὰρ τὸ σῶμα πρὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπέστη, ἐκαί, ὅτε ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ σὰρξ ἄμα, καὶ θεὸς Λόγος ἄμα. Σὰρξ ἐμψυχος λογικὴ ἐν αὐτῇ ὑπέστη, καθάπερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συλλήψεως, αὐθύπαρκτος ἡ ψυχὴ συντρέχει τῷ σώματι. Ὅτε γὰρ σῶμα καθ'

ἐκ-αὐτὸ συνίσταται, οὐτε ἡ ψυχὴ προϋπάρχει τοῦ σώ- **A** **pore.** Nam corpus per se consistere non potest; **matos, προτύπως οὖσα τῆς ἐνώσεως τοῦ Κυ- nec anima existit ante corpus, quæ unionis Do- ρίου.** mini est inansio quædam.

### VI. Περὶ ὁμοουσίου.

Τί ἐστιν ὁμοουσίον, καὶ κατὰ τί εἴρηται ὁμοουσίον, **καὶ ἰσαχῶς τὸ ὁμοουσίον;** Ὅμοουσίον ἐστὶ, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἀκαπαλλάκτως ὑπάρ- **χον.** Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται ὁμοουσίον, ὅτι τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ δυνάμιν κέκτηται. Πενταχῶς δὲ εἴρηται ὁμοουσίον καὶ ὁμογενές, καὶ συγγενές, καὶ ὁμοφυές, καὶ ὁμόφυλον. Ὅμοουσίον δὲ ἐστὶ, τὸ ἓν ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ, ἔχον δὲ τινὰ διαφορὰν, ὡς λίθος σαθρός, καὶ λίθος σκληρός· εἰσι δὲ ὁμοουσίαι, τού- **τῃσι μίξις οὐσίας.** Ἔστι δὲ καὶ ἕλλοι φωνίκοι, καὶ ἕλλοι ἐθένοι· ὁμοίως καὶ σὰρξ καμήλου, καὶ σὰρξ ἰχθύος. Ταῦτα δὲ λέγονται ὁμοουσίαι, ὅτι τῆς αὐτῆς **οὐσίας ἐστί.** Ὅσπερ πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς μίξις οὐσίας εἰσὶν· ἔχουσι δὲ διαφορὰν τὸ εἶναι, ἕτερος μακρὸς, καὶ ἕτερος κολοβός· ἄλλος δυνατός, καὶ ἄλλος **ταλαίπωρος.** Ἄλλ' ὅμως μίξις οὐσίας εἰσι, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος. Ἐτεροουσίον δὲ λέγεται, τὸ ἐτέ- **ρας οὐσίας ὑπάρχον, καὶ μηδὲως τῷ ἐτέριῳ προσέ- κων, ἀλλὰ παντελῶς ἀλλότριον καὶ κατὰ πάντα τρό- πον ἐκείνου ἀνόμοιον, ὡς ὕδωρ καὶ πῦρ· ἕλλη γὰρ οὐσία τοῦ πυρός, καὶ ἄλλη τὸ ὕδατος. Καὶ διὰ τοῦτο ἕτεροουσίον λέγεται, ὅτι ἕτεροφυές καὶ ἀλλογενές ὑπάρχει· ὡς περ ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ ἄγγελος, καὶ πηλὸς, καὶ ἡλιος, καὶ χλόη. Ταῦτα γὰρ κατὰ **πάντα τρόπον ἀνόμοιά εἰσι πρὸς ἄλλα, διὰ τοῦτο καὶ ἕτεροουσία λέγονται· ὡσαὶ δὲ τὸ μὴ μετέχειν ἕτερον τῆς οὐσίας τοῦ ἐτέρου· ἀλλὰ ἕλλη μὲν ἐκείνου, ἐτέρου δὲ ἄλλη, καθὼς εἴρηται.****

alterius substantiæ dicuntur : utpote quod alterum **cum** alterius substantia minime communicet, sed alia sit illius, alia alterius, ut dictum est.

### VII. Περὶ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Διαισῶς λέγεται ἡ ψυχὴ, μία μὲν ἡ ἀλογος, ἥτις ἐστὶ τὸ τῶν κτηνῶν· ἐτέρα δὲ ἡ λογικῆ, ἥτις ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ μὲν τῶν κτηνῶν, ἐκ γῆς ἐλαβον τὴν δημιουργίαν κατὰ Θεοῦ πρόσταξιν, ὡς ἡ **θεοῖα λέγει Γραφή· « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἕρποντά ψυχῶν ζώστων.» Ὅσα τὰ ζῶα ἐκ τῆς γῆς ἐλαβον τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο πρὸς τὰ γῆϊνα μόνον ἔχουσι τὴν ὁρμὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἕρπιν, καὶ οὐ φρο- **νοῦσι τὰ ἄνω. Πῶς δὲ ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς εἰπωμεν.** Ἐβλῶκεν ἡ γῆ κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ **σάρκα τοῖς κτήνεσι· ἡ δὲ σὰρξ πεποίηκεν αἷμα. Τὸ δὲ αἷμα γέγονε ψυχὴ κτηνῶν τῷ ζῳῷ, ὥστε πάλιν θνήσκοντος τοῦ ζῳου, τὸ αἷμα πεπηγὸς εἰς σάρκα μεταβάλλεται. Ἡ δὲ σὰρξ φθαρεῖσα, πάλιν ἀναλο- **μένη, γίνεται γῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοοῦσι, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ ἄνω. Ὁ δὲ ἄνθρωπος· ἐκ τῆς θείας ἐμπνεύσεως ἔσχηκε τὴν ψυχὴν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ θεοῖα ἐπιγινώσκει, καὶ τὰ ἄνω διώκει, καὶ τὰ οὐράνια νοεῖ, καὶ λογικῶς ὑπάρχει καὶ ἔνους. Ἀλλὰ μηδὲς ὑπονοεῖ, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνεφύσησεν ὁ Θεός ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκεῖνο ἐγένετο ψυχὴ· καὶ γέγονε· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν. Εἰ γὰρ******

### 198 VII. De anima et mente.

Dupliciter dicitur anima. Altera quidem est irra- **tionalis, quæ brutorum est, altera vero rationalis, quæ est hominum. Atque ea quidem, quæ brutorum est, creationem suam ex terra accipit, juxta mandatum Dei, quemadmodum divina dicit Scriptura : « Et dixit Deus, producat terra reptilia animarum viventium. » Ergo animalia bruta ex terra acceperunt animam suam. Ideoque ad terrena solummodo habent affectionem et omnem appetitum, nec est illis rerum cælestium cura. Quomodo vero anima eorum ex terra facta sit, dicamus. Dedit terra, juxta præceptum Dei, brutis carnem : caro sanguinem est operata : sanguis autem, bruta anima factus est animali irrationali. Quare mortuo animali, sanguinis concretus in carnem transmutatur. Caro autem corrupta et resoluta, terra fit rursus. Atque eam ob causam ignorant illa, neque curant res cælestes. Sed homo ex inspiratione divina suam animam accepit, ideo res divinas agnoscit, superna persequitur, et res cælestes intelligit : estque rationalis, et mente præditus. Cæterum nemo existimet, quod ille spiritus, quem in hominem insufflavit**

•• Genes. 1, 20.

Deus, factus sit anima. Absit! Sed spiritus ille creavit animam. Nam si in homine spiritus ille esset anima, esset nimirum anima ex Dei essentia. Si ergo ex Dei essentia esset anima, quare non inalterabilis semper esset et immutabilis, qualis est Deus? Inquit enim ipse: « Ego ipse sum, et non motor <sup>19</sup>. » Anima autem interdum quidem stulta est, interdum sapiens, interdum peccatrix, interdum justa: et alio quidem tempore fidelis, alio vero tempore incredula: aliquando rerum ignara, aliquando gnara, nonnunquam alacris et aliquando segnis. Cum hæc in sese habeat anima, quoniam pacto dici potest, quod ex Dei sit essentia? Illud haudquaquam esse potest. Sed hæc inspiratio animam in homine fabricata est rationalem et intelligentem. Quapropter anima quoque intelligendo superna speculatur, et quæ illic sunt, quærit, appetit et desiderat, quoniam illinc habet creationem suam. Irrationalis autem anima non sic; sed quia terrestris est, solummodo terrestria quærit, ideoque una cum corpore moritur. Anima vero hominis æternam vivit, et non habet finem. Habet autem anima tres partes: rationabilem, irascibilem, concupiscibilem. Atque per partem quidem rationalem Deum diligit: per irascibilem vero dæmonibus irascitur, et sese strenue adversus eos gerit; et per partem concupiscibilem, bona appetit æterna. Habet autem homo sensus quinque corporales, et quinque spirituales: corporales quidem sunt isti: visus, auditus, olfactus, gustus et tactus. Considerantur vero in visu quidem, album et nigrum. In auditu, acutum et grave. In olfactu, gratus odor et grave olens. In gustu, dulce et amarum. In tactu, durum et molle, calidum et frigidum. Sensus autem animæ sunt isti: Mens, intelligentia, opinio, phantasia, et sensus. Diciturque uniuscujusque sensus organum sensorium, eo quod sensum conservet animal sensitivum. Operæ autem pretium est et hoc cognoscere, quod quævis caro corpus quoque dicatur, non autem quodvis corpus dicatur etiam caro. Et sane stellæ cælestia corpora dicuntur, non tamen vocantur cælestes carnes. Atque corpus quidem dicitur dupliciter: corpus materiale, et corpus subtile. Ac corpus quidem materiale est, quod deprehendi manu potest, et quod corruptioni mortique est obnoxium; corpus vero tenue est, quod non comprehenditur, vel tangi potest, ut est sol, luna, et stellæ. Corpus autem crassum et materiale, quod caro dicitur, ex 199 quatuor elementis constat, sanguine, phlegmate, humore, et bile: videlicet, ex aere, terra, igne et aqua: hoc est ex calido, frigido, humido et sicco. Sol, calidum et vitale elementum; aer, calidum et humidum; terra, siccum; et aquæ humidum elementum pariunt. Atque hæc sunt, ex quibus mortem in ea rursus resolvitur.

#### VIII. De corruptibili.

Quid est corruptibile, unde dictum, et quot modis dicitur?

<sup>19</sup> Malach. II, 6.

A εκείνο τὸ πνεῦμα ψυχῆ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τάχα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ψυχῆ ἐμελλεν εἶναι. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τί οὐκ ἔστι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἀτρέπτος, ὡσπερ ὁ Θεός; ἐκεῖνος γὰρ λέγει ὅτι· « Αὐτὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. » Ἡ δὲ ψυχὴ ποτε μὲν οὐσα μωρὰ, ποτὲ δὲ φρόνιμος· καὶ ποτε μὲν ἀμαρτωλὸς, ποτὲ δὲ δικαία· καὶ ἄλλοτε πιστὴ, καὶ ἄλλοτε ἀπίστος· καὶ ποτε μὲν ἀγνοοῦσα, ποτὲ δὲ γινώσκουσα· καὶ ποτε μὲν πρὸς Θεοῦ οὐσα, ποτὲ δὲ ἀκνηρά. Ταῦτα ἔχουσα, πῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκεῖνο, ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λογικὴν καὶ νοερὰν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ νοερῶς τὰ ἄνω φαντάζεται, καὶ τὰ ἐκείθεν ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ πηθεῖ.

B Ἐτι ἐκείθεν ἔχει τὴν δημιουργίαν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπίγειος οὐσα, τὰ ἐπίγεια μόνον ζητεῖ· διὸ καὶ συναποθνήσκει τῷ σώματι. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ, ἀείζωος ὑπάρχει καὶ ἀτελεύτητος. Ἔχει δὲ ἡ ψυχὴ τρία μέρη, λογικὸν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀρέγεται τοῖς δαιμόσιον, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Ἔχει δὲ ὁ ἀνθρώπος αἰσθηθεῖς πέντε σωματικὰς, καὶ πέντε ψυχικὰς· αἱ σωματικαὶ μὲν εἰσὶν· ὄρασις, ἀκοή, ὀσφρησις, γεῦσις, καὶ ἀφή. Θεωρεῖται δὲ ἐν μὲν τῇ ὄρασι τοὺ λευκὸν καὶ μέλαν, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ, τὸ ὄξύ καὶ τὸ βαρὺ· ἐν δὲ τῇ ὀσφρῆσει τὸ εἰσωσὸν καὶ δυσωδῆς· ἐν δὲ τῇ γεύσει τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν· ἐν δὲ τῇ ἀφῇ, τὸ σκληρὸν καὶ μαλακὸν καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν· τῆς δὲ ψυχῆς τὰ αἰσθητῆρᾶ εἰσι ταῦτα· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἰσθησις. Λέγεται δὲ μιὰς ἐκάστης αἰσθησεως ὄργανον, αἰσθητῆρῶν, ἀπὸ τοῦ τηρεῖν τὴν αἰσθησιν αἰσθητικὴν τὸ ζῶον. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι πᾶσα σὰρξ καὶ σῶμα λέγεται· οὐ πᾶν δὲ σῶμα, καὶ σὰρξ ὀνομάζεται. Καὶ οἱ ἀστέρες, σῶματα ἐπουράνια λέγονται, οὐ μὴν καὶ σὰρκος ἐπουράνιοι. Καὶ τὸ μὲν σῶμα εἰρωπῆται, σῶμα ὕλικον, καὶ σῶμα λεπτόν. Καὶ τὸ μὲν ὕλικον σῶμα ἐστὶ τὸ κρατούμενον ἐκ χειρὸς, καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ ὑποκαίμενον· σῶμα δὲ λεπτὸν ἐστὶ τὸ ἀκράτητον καὶ ἀφῆλάρητον, οἷον τὸ ἥλιον, τῆς σελήνης, καὶ τῶν ἀστέρων· τὸ δὲ σῶμα τὸ παχὺ καὶ ὕλικον, ὅπερ λέγεται σὰρξ, συνίσταται ἐκ τεσσάρων στοιχείων, ἐξ αἵματος, ἐκ πλέγματος, ἐκ χυμοῦ, καὶ χολῆς, ἢ ὡς ἐξ ἀέρος, γῆς, πυρὸς, καὶ ὕδατος· τοῦτέστιν, ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ὑγροῦ, καὶ ξηροῦ. Ὁ ἥλιος τὸ θερμὸν καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον· ὁ ἀήρ τὸ θερμὸν καὶ ὑγρὸν· ἡ γῆ τὸ ξηρὸν· τὰ ὕδατα τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον τίκεται. Ταῦτα εἰσιν, ἐξ ὧν συνέστηκεν ὁ ἀνθρώπος, μέλλον δὲ ἡ σὰρξ τοῦ ἀνθρώπου· διὸ καὶ μετὰ θανάτου πάλιν εἰς αὐτὰ ἀναλύεται.

constat homo, imo potius hominis caro; ideo post

#### VIII. Περὶ φθορῶν.

Τί ἐστὶ φθορὸν; καὶ κατὰ τί εἴρηται φθορὸν; καὶ ὡσαύτως εἴρηται φθορὸν·



Καὶ εἰρηται μὲν φθορὸν διανοῆς, σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Καὶ ψυχικῶς μὲν, ὅταν τις ἀμαρτάνῃ, λέγεται εἶναι διεφθαρμένος, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· « Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἀνομίαις » σωματικῶς δὲ λέγεται τρισὼς· φθορὰ, διαφθορὰ καὶ καθάφθορὰ. Καὶ φθορὰ μὲν λέγεται τὸ χωρισθῆναι μόνον τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἀποθανεῖν· διαφθορὰ δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ σῶμα βρωθῇ ὑπὸ τῶν σκωλήκων, καὶ μόνον καταλειφθῆσι τὰ ὀστά. Καθάφθορὰ λέγεται, ὅταν σαπίσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὀστά, καὶ διαπνηθῶσι, καὶ εἰς μὴ ἔν χωρῆσσι παντελῶς. Τοῦτο γὰρ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι φθορὰν μόνην ἐδέξατο· τοῦτέστι θάνατον. Διαφθορὰν δὲ ἢ καθάφθορὰν τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ὅλως οὐκ ἐδέξατο, ἀνέστη δὲ τριήμερος πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν.

#### IX. Διὰ τί λέγεται πρωτότοκος;

Διότι ἀνέστη πρῶτος ἐκ τοῦ ᾄδου, καθὼς καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἀνίστασθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Καὶ ἐπὶ ἀνέστη πρὸ ἐκείνου ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοῦ Ἰαίρου θυγάτηρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, οἳ τὸ οὐκ ἐκλήθη τις ἐξ αὐτῶν πρωτότοκος; Διότι ἐκείνοι ἀναστάντες ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀπέθανον. Ὁ δὲ Χριστὸς, ἀναστὰς, οὐκ ἔτι ἀπέθανε. Καὶ ὅπερ ἐφ' ἡμῶν γενήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, τοῦτο γέγονε καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Πρῶτος γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη τὴν ἐν ἀφθοραῖς ἀνάστασιν, ἧς καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ μέλλον ἐπι' ὄμεν ἀπολαύσασθαι, ἣν μὴ διαδέχεται θάνατος.

#### X. Τί ἐστὶ λόγος, καὶ ὁσαυτὸς ὁ λόγος;

Εἰρηται μὲν ὁ λόγος τριχῶς· λόγος ἐνοούσιος, ὁ Θεὸς Λόγος, λόγος ἐνδιάθετος, ὁ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὁ ἐν τῇ ἡμέτερᾳ διανοίᾳ λαλούμενος λόγος· καὶ ὁ προφορικὸς, ὁ δὲ τῆς γλώττης, ὃς λέγεται ἀγγελος ῥήματος. Λόγος δὲ εἰρηται ἐκ τοῦ λέγειν.

#### XI. Τί ἐστὶ Χριστιανός;

Χριστιανός ἐστὶν ἀληθινὸς οἶκος Χριστοῦ λογικὸς, ἐν ἔργων ἀγαθῶν καὶ δογμάτων ὀρθῶν συνιστάμενος.

Αἰρετικὸς δὲ ἐστὶ συκοφάντης καὶ κατήγορος ἀληθείας. Αἰρεσις ἢ ψευδὴς ὑπόληψις τοῦ μὴ ἔντος.

\* Ἀτρεπτόν ἐστι τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν.

\* Φυσικόν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ φύσει κείμενον, ἢ τὸ ἀληθῶς ἀληθές· γνωρίζομενον.

Παρὰ φύσιν ἐστίν, ὃ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτως πεποίηκεν, ἢ ὅπερ ὅλως οὐ πεποίηκεν, οἷον ἐστὶν ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ θάνατος.

Τρία φησὶ τὰ λαλούμενα ἐν ἀνθρώποις· τὸ κατὰ φύσιν, τὸ παρὰ φύσιν, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν. Καὶ κατὰ φύσιν μὲν ἐστὶν ὁ γάμος· παρὰ φύσιν ἢ πορνεία·

<sup>11</sup> Psal. xiii, 1.

<sup>12</sup> His similia quaedam habentur in eod. Colb. 4753. (34) Hæc et similia in eod. cod.

**A** Dupliciter corruptibile dicitur, corporaliter et spiritualiter. Ac spiritualiter quidem, cum peccaverit quis, dicitur esse corruptus, quemadmodum dicit Scriptura: « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitatibus<sup>11</sup>. » Corporaliter vero corruptibile tribus modis dicitur: interitus, corruptio et consumptio. Interitus dicitur, sola animæ separatio a corpore et mors. Corruptio vero est, quando corpus a vermibus corroditur, et solummodo reliquantur ossa. Consumptio autem vocatur, quando putrescunt ipsa quoque ossa et absumuntur, abeuntque, nec amplius exstant. Hoc enim de Domino nostro Jesu Christo quoque dicimus, quod interitum tantum subierit, id est mortem. Corruptionem vero aut consumptionem sacrosanctum B ejus corpus nentiquam sustinuit, sed resurrexit die tertia primogenitus factus ex mortuis.

#### IX. Quare dicitur primogenitus?

Et quod primus ab inferis resurrexerit, quemadmodum etiam nos resurgemus in secundo adventu. Quia autem ante illum Lazarus resurrexerat et Jairo filia, multique alii, quare non illorum aliquis primogenitus vocatus est (33)? Quia illi post resurrectionem suam e mortuis, rusus mortui sunt. Christus autem postquam resurrexit non amplius est mortuus, sed quod in resurrectione nobis eveniet, id ipsi jam contigit. Nam primus ex mortuis ea resurrectione resurrexit, quæ est in incorruptibilitate, cujus nos quoque speramus in futuro C participes fore, quam resurrectionem nulla mors amplius sequetur.

#### X. Quid est verbum, et quot modis dicitur

Verbum dicitur tripliciter: verbum substantiale, quod est Deus Verbum; verbum internum, quod est angelorum, et quod in mente nostra loquimur; verbum enuntiativum, quod enuntiat per linguam, quod mentis nuntius quoque dicitur. Dicitur est autem Verbum, seu dictum, a dicendo.

#### XI. Quid est Christianus?

Christianus est vera domus Christi rationalis, per bona opera et recta dogmata constructa.

(34) Hæreticus autem est, sycophanta et accusator veritatis. Hæresis, falsa opinio ejus quod non est.

Inmutabile est, quod se semper similiter habet. Naturale est, quod in natura situm est, vel quod vere verum cognoscitur.

Præter naturam est, quod Deus non ita fecit, vel quod omnino non fecit, qualia sunt peccatum et mors.

Tria sunt, quæ de hominibus prædicantur: quod 200 secundum naturam, quod præter naturam, et quod supra naturam. Secundum naturam est

matrimonium : præter naturam, scortatio : supra naturam, virginitas. Et rursus secundum naturam sunt opes juste acquisitæ : præter naturam, avaritia : supra naturam, possessionum contemptus. Item secundum naturam est, temperantia in cibo : præter naturam, crapula : supra naturam, jejunium. Similiter secundum naturam est, pax : præter naturam, tumultus : supra naturam, erga inimicos dilectio. Et in cæteris similiter.

Etymologia est, quæ vim nominis alicujus recte designat, et ex ipso sensu explicata, veluti : Pax unde sic dicta est? Quod mentem tranquillam reddat. Tumultus, a facilitate confundendi. Error, ab eo quod oblique mentem trahat. Temperantia, vel quod salutaria provideat, vel quod corpus a sordibus conservet. Scortatio vel ab eo, quod juvenutem inflammât, vel quod mentem oculis privet, vel quod a longinquo annuat. Similiter et in reliquis.

Corpus quia ex elementis compositum est, admittit dissolutionem, et destruitur. Propterea corpora tam hominum quam bestiarum facile corrumpi ac mori possunt, ex quatuor cum constant elementis : terra, inquam, aqua, igne, et aere. Nam ea, quæ ex istis constant, semper generantur, semperque corrumpuntur : elementorum videlicet dissoluta compositione, et quolibet in suum locum recepto. Ipsa vero elementa, simplicia cum sint, et incomposita, suam quoque stabilitatem retinent, et usque ad consumptionem indissoluta sunt.

## XII. De anima.

De anima autem dicimus, quod quinque sint affectus in ea, qui animales affectus vocantur. Sunt autem isti : ira, dolor, metus, sollicitudo et invidia. Qui ergo prudentia mentis præditus est poterit illis imperare. Est autem anima per se calida, tanquam ardens ignis. Sicut igitur ignis, ea quæ sunt in ollam conjecta coquit : sic anima, quæ igneam naturam habet, cibos in ventriculum receptos comminuit et consumit. Nam anima non propterea ψυχή vocatur, quod essentia sua sit ψυχρός, frigida, sicut rudiores quidam existimant : sed quod magno suo calore humores extergat : sicut ex virtute solis manifeste declarari potest. Nam calidus cum sit et ignitus, siccatur lutem et omnem humorem sursum trahit. Quod autem anima naturaliter sit calida, a morientibus quoque comprobatur. Cum enim primum anima recedens, corpus reliquerit, omnia statim membra sunt frigida, frigoreque baud minus, quam glacies hiemalis congelata relinquuntur. Quandiu enim abundanti cibo anima resicitur, viget corpus, et valet viribus : quando vero cibus destituitur, absomit et corruptit ipsum corpus. Non enim potest corpus absque cibo animæ caliditate resistere : quemadmodum nec æneum vas ad fornacem positum, ignis vehementiam absque aqua ferre potest : nimio enim ardore siccatur, et tan-

ἄνω ὑπὲρ φύσιν ἢ παρθενία. Καὶ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ δικαίως συναγόμενος πλοῦτος· παρὰ φύσιν ἢ πλεονεξία· ὑπὲρ φύσιν ἢ ἀκτημοσύνη. Ὁμοίως πάλιν κατὰ φύσιν ἢ σύμμετρος τροφή· παρὰ φύσιν ἢ γαστριμαργία· ὑπὲρ φύσιν ἢ νηστεία. Ἰσαύτως πάλιν κατὰ φύσιν ἢ εἰρήνη· παρὰ φύσιν ἢ παραχῆ· ὑπὲρ φύσιν ἢ πρὸς τοὺς ἐχθραίνοντας ἀγάπη. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως.

Ἐτυμολογία ἐστὶν ἡ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος ὀρθότης, ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοῦς ἐρημνευομένη· οἶον, Κατὰ τὴν εἰρήνην : Κατὰ τὸν ἡρεμῆν τὸν νοῦν. Ὡσπερ πάλιν παραχῆ, διὰ τὸ βῆον γέσθαι· καὶ πλάνη κατὰ τὸ πλανᾶσθαι τὸν νοῦν. Συμφοσύνη, ἢ ἀπὸ τοῦ σώμα φρονεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα φρουρεῖν ἀπο βύπου. Πορνεῖα ἢ διὰ τὸ πυρῶν τὴν νεότητά, ἢ διὰ τὸ πηροῦν, ἢ ὡς ἐκτυφλοῦν τὸν νοῦν, ἢ διὰ τὸ πόρρωθεν νεύειν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως.

Τὸ σῶμα, ἔχον τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν στοιχείων, δέχεται καὶ διάλυσιν, καὶ ἀφανίζεται. Διὰ τοῦτο τὰ σώματα καὶ ἀνθρώπων καὶ ζῶων εὐφρατα καὶ εὐθνητα τυγχάνει, ἐκ τεσσάρων συνεστραχῆτα στοιχείων· λέγω δὴ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ πυρὸς, καὶ αἰέρος. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τούτων συνεστραχῆτα ἀεὶ γίνονται καὶ ἀεὶ φθείρονται, τῆς τῶν στοιχείων διαλυομένης· συνθέσεως, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν βίον ἀναλύοντος τόπου. Αὐτὰ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἀπλᾶ τυγχάνοντα καὶ ἀσύνητα, τὸ μόνιμον ἔχει, καὶ μέλοι τῆς συντελείας ἀδιάλυτον.

C

## XII. Περὶ ψυχῆς.

Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν, ἐπι εἰσι πάντε παθή ἐν αὐτῇ, ἅτινα ψυχικὰ πάθη καλοῦνται. Εἰσι δὲ ταῦτα, ὄρηξ, λύπη, φόβος, φρονίς, καὶ εὐθόνος. Ὁ οὖν φρόνιμον ἔχον τὸν λογισμὸν δύναται τούτων κρατεῖν. Ἡ ψυχὴ δὲ ὀπάγει καθ' ἑαυτὴν θερμῆ, ὡς πῦρ καύεινον. Ὡς οὖν τὸ πῦρ τὰ βαλλόμενα εἰς λέθητα ἐλθεῖ, οὕτω καὶ ἡ πυρῶδης ψυχὴ τὰ παραπεμπόμενα στέφα ἐν τῇ κοιλίᾳ λεπτύνει καὶ θανατᾷ. Ψυχὴ γὰρ, οὐ διὰ τὸ ψυχρὸν τὴν οὐσίαν εἶναι, καλεῖται, καθὼς τινες τῶν ἀπλουστέρων ἐνόμισαν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκ πολλῆς θερμότητος ἀναξηραίνεσθαι αὐτὴν τὰ ὕγρα· ὡς ἐστὶ πληροφόρηθῆναι καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡλιου. Θερμὸς γὰρ ὂν καὶ πυρῶδης, πηλὸν ξηραίνει καὶ πᾶν ὕγρὸν ἀνικμάται (55). Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ θερμὴ ἐστὶ κατὰ φύσιν, παράθου καὶ ἐκ τῶν ἀποθησκόντων. Ἡ γὰρ ὄρα ἢ ψυχὴ χειροσθῆ ἐκ τοῦ σώματος, πάντα τὰ μέλη ψυχρὰ καὶ κροσταλλῶδῃ εὐρίσκονται, οὐδὲν ἤττον πάγου χειμερινοῦ. Ἔως γὰρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφήν εἰς ἀφθονίαν, θάλλει τὸ σῶμα καὶ ἀδύρνηται. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπορῆσει στείων, αὐτὸ τὸ σῶμα κατασθίει καὶ φθείρει. Οὐ γὰρ δύναται τὸ σῶμα ἄνευ τροφῆς ἀντέχειν πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς, ὡσπερ οὕτως ἀγγεῖον χαλοῦν, ἐστὶς ἐπὶ κλιβάνου, δύναται φέρεσθαι ἄνευ ὕδατος τὴν σφοδρότητα τοῦ πυρός· ἐκφύεται γὰρ καὶ διαλύεται τέλειον. Οὕτως οὖν καὶ ὁ λέθης τοῦ σώματος, μὴ ἔχων τὴν τροφήν,

καρὰ τῆς πυρώδους ψυχῆς ἐκπορούμενος, ἀπόλλυται παντάπασιν.

Εἰ ποτε δέ σοι περὶ τῆς ψυχῆς τις ἀμφοισθητοῦ, ἐρώτησον αὐτόν· Ἐπέ μοι, ἐν ὄλω τῷ σώματι κείται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἑνὶ τόπῳ; Καὶ εἰ μὲν εἴπω σοι, ὅτι ἐν ὄλω τῷ σώματι, εἶπε αὐτῷ· Καὶ πῶς τῆμνουσι τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν πόδι, καὶ οὐ κόπτεται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ πάλιν ζῆ ὁ ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἴπω σοι, Ἐν ἑνὶ μέρει κείται, πάλιν εἶπε· Καὶ πῶς εἰσι τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς, καὶ πῶς δύναται ἀψυχον μέλος ἔχειν ὁ ἀνθρώπος; Καὶ πῶς ἔστι δυνατόν τὸν ζῆν χωρὶς ψυχῆς; Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον ψυχὴν νεκρὸν ἔστι· καὶ οὐκ οὐδὲς τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ εἴπω σοι, ἐν τοῖω τόπῳ, καὶ τοῖω τρόπῳ, καὶ ποῦ ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ· Ἐν τρισὶ τόποις τοῦ σώματος ἔστιν ἐνδερμμένη, καὶ ὡσπερ ἡ ἀκτὴς τοῦ ἡλίου εἰς ἕνα τόπον χωρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τοῦ οἴκου, φρεῖζει δὲ πάντα τὸν οἶκον· καὶ ἡ ψυχὴ, ἐν τοῖς τρισὶ μέρει τοῦ σώματος ἐνδερμμένη, τὸν οἶκον ὅλον ζωογονεῖ τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει τῆς κεφαλῆς· ὅπερ κότυλον ὀνομάζεται, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεβῶν. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶ μέρει κατοικεῖ ἡ ψυχὴ. Διὰ τοῦτο ἦν ἂν ὤραν τραυθῆ ἡ καρδία, ἢ ἐκ τῆς βασιλικῆς φλεβὸς αἷμα βούση πολὺ, ἢ ἡ κεφαλὴ κρουσθῆ καὶ τμηθῆ ὑπὸ ξίφους, παρευθὲς χωρίζεται τὸ σώματος ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὐρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις μέρεσι, ὄλω τῷ σώματι μεταδίδωσι τῆς οὐκείας ζωτικῆς δυνάμεως.

dem dissolvitur. Ad eundem modum olla corporis si non habeat cibum, ab ignit̄ anima accensa, penitus interiit.

Quod si aliquando de anima dubitet aliquis, ab ipso quære : Num anima hominis in toto corpore est, vel in uno aliquo loco? Et si in toto corpore respondeat animam esse, interroga : Quomodo abscissa manu, vel pede, non abscinditur anima, et adhuc vivit homo, ac nondum moritur? Quod si dicat, in parte aliqua animam esse, rursus quære : Quonam pacto hominis aliz partes esse queunt absque anima, et quomodo membrum inanimatum habere possit homo? Item quomodo possibile sit vivere sine anima? Nam quidquid animam non habet, mortuum est. Sane nescis quid dicas. Ego vero tibi dicam, qua in parte, quomodo et ubi requiescat anima. In tribus locis corporis suam habet sedem. Et sicuti solis radius unum aliquem locum occupat, et in domum penetrat, illuminat vero totam domum : sic anima quoque in tribus istis partibus corporis residens, totam domum, corpus, vivificat. Habet autem anima sedem suam in corde, in posteriori parte capitis, quæ cava vocatur, et in basilicis venis. In istis igitur tribus partibus habitat anima. Quare, si cor vulneretur, aut ex basilica vena multum sanguinis effluat, aut si caput cædatur, vel gladio secetur, statim a corpore recedit anima, et mortuum corpus relinquitur. In istis porro tribus partibus anima sedem habens, in totum corpus vitalem suam potentiam distribuit.

## MONITUM

### IN SEQUENTIA AD ANTIOCHUM DUCEM OPERA.

I. Antiochum quemdam Athanasii avo, ipsique Athanasio familiarem, exstittisse palam est ex epistola ad Joannem et Antiochum cusa tom. I [nunc t. II], p. 765. Qui presbyter item fuit, ut Antiochus hic presbyter ordinatus fuisse memoratur inferius. Quare ille fortassis Antiochus presbyter, occasio fuit ut nomine Athanasii varia ederentur opera, ad Antiochum nuncupata. Sed sive ista sive alia occasione conscripta fuerint ejusmodi opera, palam est nequaquam Athanasii illa esse; sed alterius scriptoris Athanasio ætate inferioris ingenio longe imparis.

II. Ex tribus hisce tractatibus, ad Antiochum inscriptis, duo priores, scilicet Doctrina ad Antiochum, et illud ad Antiochum opusculum, nondum editi fuerant. An vero tria illa opuscula ejusdem scriptoris sint, minime constat; non multum tamen ab simile est orationis genus. Ceterum antiqua sunt ea omnia, nam duo quidem priora, ex antiquis manuscriptis mutuati sumus; questiones vero ad Antiochum, ab Anonymo Ravenate septimi, vel ut alii putant, sequioris sæculi, editio per D. Placidum Porcheron laudantur, loco infra notando. Questiones porro illas ad Antiochum postremo loco ponimus, se junquam a cæteris questionibus quæ ad Antiochum minime inscribuntur. De singulis quædam pertractanda nobis sunt.

III. DOCTRINA AD ANTIOCHUM DUCEM, otiosi hominis commentum, ut nemo non videt, eo tamen nomine pretiosa et commendanda est, quod magnam libri Pastoris partem, cujus Græca jamdiu interiit, Græcæ nobis exhibeat : et quidem ita puram, ita Latinis Herme Pastoris consonam, ut ad verbum ex eo ut plurimum descriptam esse, conspicuum sit. Primo namque scriptor iste Antiochum nobis representat aduentem S. Athanasium infirmitatis corporeæ causa : ut una precibus suis levat ægritudinem, et monitis viam paret ad penitentiam. Huic Athanasius sanitatis restituto, duodecim mandata tradit : quæ nihil sunt aliud, quam duodecim illa Hermæ Pastoris mandata, quibus constat liber secundus. Ita tamen ut non integra semper sed quibusdam ademptis afferat. Deinde multa alia ex eodem libro hinc inde consuntur : ac postremo ma-

quam et prolixam enarrat Antiochi visionem, quam item ex tertio Pastoris libro ad verbum mutuatus est. Hoc itaque opusculum, licet prima fronte ne flocci quidem faciendum videatur, maximi tamen est momenti, quippe cum libri illius apostolorum avo editi, et a tot Patribus nec sine laude memorati, multa et prolixa nobis fragmenta suppeditet. Probo igitur consilio quæcumque Athanasii nomine in manuscriptis circumferuntur edi curavimus; nam si, uti suadebant nonnulli, ea omnia abjecissemus, quæ ab imperiis inelephantibusque scriptoribus Athanasii nomine composita essent, hoc opusculum prima fronte repudiaturi eramus, cum multis aliis quorum nullum sua caret utilitate. In mss. antiquo Ecclesie Carcassoniensis, hic tractatus sic inscriptus est.: Incipit doctrina et expositio Athanasii sancti, Alexandriæ civitatis episcopi. Sed codicis illius nobis copia non est.

IV. Opusculum aliud subsequitur, ad ANTIOCHUM nuncupatum, stylo ὑδαίτη et parum eleganti conscriptum, in quo postremum Dei iudicium, et varia inferni supplicia multis enarrantur. Quem Athanasio ascribere ne cogitaverit quidem quispiam, tantum scilicet ab illa Athanasii ἐνεργεία et elegantia abhorret.

V. Tertio occurrunt QUESTIONES AD ANTIOCHUM quæ jamdiu inter Athanasii edita comparant, nec primum, ut jam exstant compositæ sunt: sed cum pauciores numero olim fuerint: nec plures 33 in veteribus Latinis editis, et in quibusdam manuscriptis, in aliis vero 41. Jam exstant num. 136, librariis novas quaestiones semper addentibus: unde fit ut codices multum inter se variant. Porro conspicuum plane est has quaestiones non esse Athanasii, sed nonnullas ex variis auctoribus hinc inde excerptas fuisse, alias a variis scriptoribus compositas; inde factum, ut aliquæ exstant aliis præstantiores, elegantioresque, nec indignæ quæ legantur. Imo ex ipso Athanasio quedam huc translata deprehenduntur. Pro facultate nos scriptores ad marginem adnotavimus unde illæ excerptæ sunt. Hinc liquet alias esse aliis antiquiores, uti jam diximus. Quod vero nonnulli vobela; argumentum ex eo mutantur quod aliqui Patres, Athanasio ætate inferiores hic memorentur, non tanti est momenti; cum videlicet ea loca quibus afferuntur illi Patres, in antiquissimis codicibus non exstant. Verum aliunde luce clarius commonstratur non esse illas Athanasii, 1º ex orationis genere, impolito et ineleganti, ut plurimum saltem: nam sibi stylus minime constat, quia multa ex variis scriptoribus tacito nomine excerpta sunt; 2º ex nugis compluribus quas quisque facile animadvertens est; 3º ex iis quæ de imaginibus eorumque cultu dicuntur num. 39. Nam, licet Eusebio teste plurimi, suo tempore, apostolorum imagines depictas apud se cum honore retinerent, non ita frequens tunc imaginum erat usus. Ex multis denique aliis quæ proferre non juvat, ne apertissimæ rei comprobandæ diutius æquo immoremur. Cæterum, quod spectat quaestiones 30 et 31, de angelis, quæ in testimoniis ex Scriptura sacra superiores exstant pag. 21, arbitror illas ex hoc tractatu excerptas eo translatas fuisse; quæ sequuntur enim, cum illis affinitatem habent. Similiter quaestio 71 ad hunc potius tractatum videtur pertinere, quam ad testimonia illa; ubi quæ consequuntur, nihil ad illam quaestionem. Hic vero contra quaestio subsequens ejusdem est argumenti.

—  
 .ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΔΟΥΚΑΝ.

—  
 S. P. N. ATHANASII

DOCTRINA AD ANTIOCHUM DUCEM (36).

**202** 1. Sanctissimum episcopum Athanasium adit dux quidam, nomine Antiochus, gravi morbo laborans, rogavitque ut sui causa oraret; quo si sanus fieret converteretur ad Dominum, ac peccatorum poenitentiam ageret. Cumque clementem Deum orasset episcopus, insequente die sanus ille fuit. Tuu accessit, bona sua secum afferens, quæ posuit ad pedes episcopi, rogans ut pauperibus erogarentur et egenis; sibi que liceret, accepto per sanctum virum venerando habitu, monasticam virtutis vitam agere. Quod Dei gratia fecit episcopus.

A 1. Ἐλθὼν πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον δοῦξ ὀνόματι Ἀντιόχος, ἐν δεινῇ ἀρρώστει κατεχόμενος, παρεκάλει εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπως, ἐάν ὑγιάνῃ, ἐπιστρέψῃ λοιπὸν πρὸς τὸν Κύριον, μετανοῶν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν αὐτοῦ. Καὶ παρακαλέσαντος τοῦ ἐπισκόπου τὸν φιλόνητον Θεόν, ὑγιᾶται καὶ ἐξῆς γέγονε. Καὶ δὴ εἰργετο φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ τίθει παρὰ τοῖς πόδας τοῦ ἐπισκόπου, παρακαλῶν δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν· αὐτὸν δὲ, λαθόντα τὸ σεμνὸν σχῆμα παρὰ τοῦ ἀγίου ἀνδρός, τὸν ἐνέκετον καὶ μο-

(36) Nunc primum edita ex mss. Colbert. 4249.

νῆρη βίον πολιτεύεσθαι· ἔπερ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἔποιεσεν ὁ ἐπίσκοπος. Τότε λέγει τῷ ἐπισκόπῳ ὁ δὲ ἄλλ' Ἀντιόχου· Ἔδει με, ἀφ' οὗ ἐβάπτισθη, φυλάξαι τὴν πίστιν, καὶ μὴ μολύνειν τὸ βάπτισμα ἐτι· ἀλλ' ἔπειθ' ἡ ἀφορσύνη μου μεγάλην ἐν ἐμοὶ εἰργάσατο ἀμείλιαν, παρακαλῶν τὴν σὴν ἀγιοσύνην διδάξαι με καὶ καταχρῆσαι καὶ νοουθετεῖσαι, τίνων ἀπὸ τοῦ νῦν πραγμάτων καὶ ἔργων καὶ λογισμῶν ἐγκρατεῦσθαι καὶ τίνων ἄλλων ἐπιμελῆσθαι ἀρετῶν.

Τότε ὁ ἐπίσκοπος, ποιήσας εὐχὴν καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτὸν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ μίαν ἐκάστην ἐντολήν τῶν διδαγμάτων τοῦ Χριστοῦ πληρῶσαι. Ἄρχεται οὖν λέγειν αὐτῷ·

*Primum mandatum de fide.*

Χρὴ τὸν ἐπὶ τὴν ἀκηλίδων ἀρετὴν ἐρχόμενον καὶ σεμνὸν βίον πολιτεύομενον καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι μετανοοῦντα (37) πρὸ πάντων πιστεύειν εἰς ἓνα Θεὸν παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, Θεὸν Σωτῆρα ἡμῶν ὑπάρχοντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Εἰς Θεὸς μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν, καὶ ὅτι πάντα δύναται, ἀδύνατον δὲ αὐτῷ οὐδέν. Ἐάν οὖτος πιστεύσῃς ἐξ ὅλης καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος σου, καὶ φοβῆσθαι αὐτόν, καὶ ἐγκρατεῦσθαι, ὡς λέγω σοι, εἰσακουσθήσεται σοι ἡ ἐντεύξις, καὶ πιστεύσας λήψῃ παρ' αὐτοῦ τὴν βοήθειαν καὶ νίκην καὶ σωτηρίαν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

*Secundum mandatum, simplicitas servanda : non loquendum adversus proximum.*

2. Καὶ ἀναστὰς ἠόξατο, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν λέγει αὐτῷ· (38) Ἀπόλιττα ἔχε, καὶ ἀκακος γενεῦ καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρὰν τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. (39) Πρῶτον μὲν μεθένος καταλάλει, μηδὲ ἠδέως ἄκουος τοῦ καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃς τῇ καταλαλίᾳ, ἢ ἐὰν ἀκούσῃς· πιστεύσας γὰρ καὶ σὺ αὐτὸς ἔξει κατὰ τὸ ἀδελφού σου, οὕτως· οὖν ἔνοχος ἔσῃ τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά (40) ἔστιν ἡ καταλαλίᾳ, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εἰρήνην ἔξεις (41) μετὰ πάντων. Ἐνθῆσαι δὲ τὴν ἀπόλιττα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρὸν, ἀλλὰ

Tunc ait episcopo dux Antiochus : Me oportebat baptizatus cum fuisset, fidem servare, nec ultra baptismum violare ; sed cum amentia mea ingentem in negligentiam me conjecerit, tuam rogo sanctitatem, ut me doceas, insitutas, moncas, quibus jam abstinere debeam facis, operibus, cogitationibus ; quibus contra virtutibus operam dare.

Tum, oratione facta, episcopus, sedens docuit illum in Spiritu sancto, singula Christi doctrinae mandata complere. Sic itaque orsus est :

Eum qui ad immaculatam virtutem accedit, venerandam (42) ducit vitam, præteritorumque peccatorum penitentiam agit, oportet ante omnia credere in unum Deum omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilibus omnium et invisibilibus. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo et quæ in terra : Deum Salvatorem nostrum, consubstantialem Patri. Et in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Unus Deus solus qui omnia continet, cum solus ipse contineri nequeat : qui omnia potest, nihilque ipsi impossibile est. Si eo modo credas ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et ex tota fortitudine, eumque timeas, et temperanter agas, ut tibi dico, exaudietur precatio tua : et cum crederis, accepturus ab eo es auxilium, victoriam et salutem in sæcula. Amen.

2. Surgensque oravit, et absoluta oratione, ait illi : Simplicitatem habe, et sine malitia esto, ac velut infantes, qui ignorant malitiam salutis hominum exitialem. Primum quidem ne cupiam obrectes, neque obrectatorem libenter audias. Alioquin tu ipse, qui audis, reus eris peccati obrectatoris, si obrectationi fidem habeas, cui tu aurem præbueris ; nam, si crederis, ipse peccato in fratrem tuum obnoxius, atque ita cum obrectatore reus eris. Spiritus quippe malignus est obrectatio, et turbulentum dæmonium, quod nunquam in pace degit, sed sæpè in disceptationibus versatur. Ab ea igitur re abstineto, et pacifice deges, cum omnibus. Indue simplicitatem et honestatem, quibus nullum inest offendiculum malum ; sed

(37) Hoc primum mandatum ex primo Hermæ *Pastoralis* mandato, l. II, p. 44, et ex Symbolo Nicæno confectum est.

(38) Vide hoc secundum mandatum apud Hermam, p. 44 · *Simplicitatem habe, et innocens esto.*

(39) Hæc Antiochus homilia 29, p. 1077, sed ita incipit : Καλὸν οὖν ἔστιν ἐπὶ μεθένος καταλαλεῖν, μηδὲ ἠδέως ἄκουειν καταλαλοῦντος, accommodatis scilicet ad homiliae suæ seriem, Hermæ verbis, quæ contextus noster exhibet accuratus. Antiochus

etiam multa suo Marte adjicit, ut cuique videre est. — Mox vulgo, ἢ ἐάν. NOLTE.

(40) Πνεῦμα videtur irrepisisse, sic enim legitur in *Pastore* : *Feriticosus est detractor.*

(41) Hæc sic legitur in *Pastore* : *Et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia laeta sunt, etc.*

(42) Id est, monasticam.

omnia plana atque jucunda : et vives in sæcula. Amen.

### 203 Tertium mandatum, mendacium vitandum

3. Et exurgens oravit, completaque oratione, sedens ait illi : Audi hoc item mandatum. Veritatem dilige, omnisque veritas prodeat ex ore tuo, ut in te habitet Spiritus Dei. Qui enim mentiuntur, Deum contemunt. Accepere namque Spiritum veritatis, et facti sunt inhabitacula veri Spiritus. Si itaque veritatem servaris, poteris tibi comparare vitam. Juramentum porro sive pro justa sive pro injusta re fugias ; et veritas introducet te in vitam immortalem in sæcula. Amen.

### Quartum mandatum, castitas servanda.

4. Cum orasset illi, sedens episcopus sic eum alloquitur : Audi etiam quartum mandatum. Serva castitatem, neque in corde tuo maneat cogitatio uxoris alienæ, aut fornicationis cujuspiam, similitumve nominum. Nam hoc si agas, magnum admittis peccatum, nec non si mentem tuam turpi hujusmodi phantasia non averteris. Siquidem vel ipsa cogitatio, ingens Dei famulo est flagitium. Quod si quis malum hoc facinus admittat, is mortem sibi conficit. Vide igitur, ab hujusmodi cogitatione abstineas. Nam ubi honestas castitasque habitat, illic scelus ne ascendat. Quod frequenti et laboriosa oratione obtinetur. Hoc igitur facito et vives in sæcula. Amen.

### Quintum mandatum, longanimitas servanda.

5. Surgentes autem peccati sunt ; tum sedens episcopus ait illi : Audi quoque quintum mandatum : Serva tolerantiam et æquanimitatem ; ac prudens esto, sicque omnium pravorum operum dominabere, omnemque justitiam adimplebis. Si namque æquanimis fueris, Spiritus sanctus, qui in te habitat, purus erit, nec a maligno spiritu obscuratus, vel foedatus ab iracundia. Nam in æquanimitate Dominus habitat : in iracundia diabolus. Non convenit autem utrumque spiritum eodem in loco habitare. Nam si acceptum absinthii minimum, in lagenam mellis effuderis, nonne mel totum illud disperit, et tanta mellis copia a minime absinthio corrumpitur ? Sed contra si absinthium in mel non projiciatur, ita mel dulce reperitur, ac utile plane est domino suo.

Perpende itaque dulciorem melle esse æquanimitatem, atque utilem Domino qui in illa habitat ; iracundia vero æquanimitatem labefactat. Audi igitur iracundiæ vim, quam sit maligna, quam seducat servos Dei, et sua vi prosternat. Porro minime se-

(43) Hermæ mandat. 3.

(44) Hæc verba in secundo Hermæ mandato, non consequenter, sed hincinde desumpta sunt, et habentur item apud Antiochum hom. 66, p. 1128.

(45) Hermæ mandat. 5.

(46) Vulgo male, ἀναμνέτω ΝΟΛΤΕ.

3. (43) Καὶ ἀναστὰς ἤστειτο, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν καθίσας λέγει αὐτῷ· Ἄκουε καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν. Ἀλήθεια ἐστὶν ἄγαπα (44), καὶ πάντα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορεύεται, ἵνα τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοική σοι. Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. Ἔλαβον γὰρ Πνεῦμα ἀληθείας καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ Πνεύματος. Ἐὰν οὖν τὴν ἀλήθειαν φυλάξης, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι. Ὅρκον δὲ δικαίως ἢ ἀδίκως ἐκφυγε, καὶ ἡ ἀλήθεια εἰσάξει σε εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀθάνατον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

4. (45) Καὶ εὐξαμένον αὐτῶν, καθέσθεις ὁ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· Ἄκουε καὶ τῆς τετάρτης ἐντολῆς· Φύλασσε τὴν ἀγγελίαν, καὶ μὴ ἀνασθαίνεω (46) ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἄλλοτρίης ἢ περὶ πορνείας τινὸς ἢ περὶ τοιοῦτων ἐπινομάτων. Τοῦτο γὰρ ποιών ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ, μὴ ταχέως ἀφιστῶν τὸν νοῦν σου τοῦ τοιοῦτου αἰσχροῦ φάσματος· ἡ γὰρ ἐνθύμῃσις αὐτῆς Θεοῦ δοῦλῳ ἁμαρτία μεγάλη ἐστίν. Εἰ δὲ τις ἐργάζεται τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τοῦτο, θάνατον ἑαυτοῦ καταργάζεται. Βλέπε οὖν, ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης· ὅπου γὰρ σεμνότης καὶ ἀγγελία κατοικεῖ, ἐκεῖ ἀνομιὰ οὐκ ὀφείλει ἀναστῆναι. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ πυκνοτέρως καὶ ἐπιτινοῦ εὐχῆς. Τοῦτο οὖν ποιεῖ καὶ ζήτησιν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

5. (47) Καὶ ἀναστάντες ἤστειτο καὶ καθίσας ὁ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· Ἄκουε καὶ τῆς πέμπτης ἐντολῆς· Φύλασσε τὴν εὐνοίαν (48) καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνετὸς καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριαύσεις, καὶ ἐργάζῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐάν· ὅρ μακροθύμιος ἔσῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἐσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μειούμενον (49) ὑπὸ τῆς ὀξύχολίας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξύχολίᾳ ὁ διάβολος. Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορα ἐστὶν ἐν ταύτῳ κατοικεῖν. Ἐὰν γὰρ λάβῃς ἀψιθίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέξης, ὄχι ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψιθίου ἀπόλλυται ; Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι μὴ βληθῇ τὸ ἀψιθιον, γλυκὺ εὐρίσκειται τὸ μέλι καὶ εὐχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ.

Βλέπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ Κυρίῳ καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξύχολια τὴν μακροθυμίαν μαίνας. Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξύχολίας, πῶς πονηρὰ ἐστὶ καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ

(47) Hermæ mandat. 5, et Antioch. hom. 10.

(48) Vulgo, ἀνάταν, in quo et ἀνεκίαν latere potest. ΝΟΛΤΕ.

(49) Ex his quæ statim sequuntur, ἡ δὲ ὀξύχ. τὴν μ. μαίνας, possis conjicere hic fortasse scribendum esse μακνόμενον ; vulgo male μιούμενον. Id.

καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ· οὐκ ἀποπλανᾷ ἅ τοὺς θύτας πλήρεις ἐν τῇ πίστει οὐδὲ ἐνεργήσας δύνανται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἔστιν· ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς ἀειψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιοούτους ἀνθρώπους εὐσταθεύοντας, παραμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτω πικραίνεται ἀνθρώπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φθίσει τυχῶς, ἢ περὶ ἔδσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιοούτων μικρῶν (50) πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρὰ ἔστι καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἔστι καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν Ἰσχυρῶν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· Ἰαυρὰ, ἀγαλλωμένη καὶ ἀμέριμνος ὡσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ μεθ' ἑν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρῶν, παραμένουσα διὰ παντός ἐν πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ.

Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἔχόντων ὁλόκληρος. Ἡ δὲ ἐξυχολία πρῶτον μὲν μωρὰ ἔστι καὶ ἐλαφρία φρενῶν· εἴτα ἐκ τῆς ἀρροσύνης γίνεται πικρία· (51) ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμῶς, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Εἴτα ἡ μῆνις ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνάτατος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἐνὶ ἀγγελῷ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγιο, ἀλλ' ὑπερπεποιθεῖ τὸ τρυφερὸν Πνεῦμα μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν· ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Εἴτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν, πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, ἀκαταστατεῖ ἐν πάσῃ πράξει αὐτοῦ, περιεπώμενος ὡς κἀκεῖ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Ὅσως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ἐξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ἐξυχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος· ἐνδοῦσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀνίστηθι τῇ ἐξυχολίᾳ, καὶ ἔση ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογίση τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δύνησι καὶ τὰς λοιπὰς τηρήσαι· Ἰσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδοξαμοῦ, καὶ νικήσεις καὶ ζήσεις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

*Sextum mandatum, primi expliratio.*

6. (52) Καὶ ἀναστάντες ἤβαντα, καὶ καθίστατο ὁ ἐπίσκοπος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἄκουε καὶ τῆς ἑκτης ἐντολῆς. (53) Ἐνετείλαμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον καὶ ἐγκρατείαν. Ἀπεκρίθη ὁ Ἀντιόχος· Ναί, κύριε, οὕτως ἔστι. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι ἐπιλάσασθαι καὶ τὰς συνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσης τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνεργεῖαν· διπλαῖ γὰρ εἰσι-

A ducit eos qui pleni sunt fidei, nec quidpiam virium habet in illos, quibuscum virtus Domini est; sed subornat eos qui animo duplices sunt. Cum viderit enim huiusmodi homines tranquille degere, sese in cor eorum immittit : atque ita irritatur homo rerum causa temporalium, aut amici, aut doni, aut accepti cuiuspiam, aut denique fœderum huiusmodi negotiorum gratia. Hæc autem omnia, stulta, vana et inutilia sunt Dei servis. Æquanimitas vero magna firmæque est, vim habens robustam in magnaque latitudine sedentem. Læta, exsultabunda, tranquilla, Domino gloriam tribuit omni tempore, nihil in se habens amaritudinis, perseveratque semper in mansuetudine et in quiete.

B Hæc ergo æquanimitas tota inhabitat in iis qui fidem servant. Iracundia vero primum insaniam est, mentisque levitas. Hinc ex stultitia gignitur amaritudo; ex amaritudine, vehemens animus; ex animo vehementi, ira; ex ira, furor. Hinc furor qui tot tantisque ex malis constat, peccatum evadit magnam et incurabile. Quando enim omnia hæc humana in vase uno continentur, ubi est et Spiritus sanctus, non potest vas huiusmodi capere; sed superfluit suavis ille Spiritus, cui non est consuetudo habitandi cum maligno spiritu 204 et cum ejusmodi duritie animi. Secedit itaque ab huiusmodi homine, queritque habitare cum mansuetudine et quiete. Hinc postquam abscesserit ab homine illo in quo habitabat, efficitur homo ille Spiritu sancto vacuus, ac demum plenus spiritibus malis, incompositusque est in omnibus gestibus suis, ultra citroque ab improbis hominibus distractus, ac bona mente vacuus penitus excæcatur. Hoc contingit omnibus iracundis. Cohibe te igitur ab iracundia maligni dæmonis. Indue æquanimitatem, et iracundiæ obsiste; laudibus probe celebraberis ab hominibus Domino dilectis. Vide itaque ne despicias hoc mandatum. Si hoc quippe custodieris, et reliqua servare poteris. In hisce igitur confortare, et corroborare, et vincas, vivesque in sæcula. Amen.

D 6. Surgentes autem precati sunt, seditque episcopus et ait illi : Audi sextum quoque mandatum. Jussi te in primo præcepto, servare fidem et timorem, temperanterque agere. Respondit Antiochus : Etiam, domine, ita se res habet. Ait illi episcopus : Sed jam indicare volo tibi quænam sint eorum virtutes, ut exploratam habeas eorum vim et efficiendam. Duplicis namque generis sunt, sitæque in

(50) Vulgo μωρῶν; at vetus Lat. interp. habet : *rebus supercæcis*; possis ἀμωρῶν conjicere. *NOTÆ.*

(51) Hæc, ἐκ δὲ τῆς πικρίας, desunt in codice nostro, sed ea ex homilia 140 Antiochi mutuati sumus.

(52) Hærmæ mandat. 6.

(53) Hæc verba, εἰς τὴν πρώτῃν ἐντολὴν ἐνετεί-

λάμην σοι περὶ πίστεως, etc., exprimuntur apud Hermam hoc pacto : *Præceperam, inquit, tibi in primo mandato ut custodires fidem et timorem, etc.* Subsequentibus autem motis verbis Φοβῶ τὸν Κύριον, καὶ φυλάσσει, incipitur septimum mandatum etiam apud Hermam.

injustitia et injustitia. Tu ergo justitiæ credito, injustitiæ nullatenus. Justitia rectam habet viam, injustitia tortuosam. Non sunt angeli cum homine, alter justitiæ, alter malignitatis. Justitiæ angelus suavis est, verecundus, mitis et robustus. Cum itaque his modis in cor tuum ascenderit, statim tecum loquitur de justitia, de castitate, de morum honestate, de frugalitate, de omni denique probo opere, et de quacunque præclara virtute. Hæc omnia cum in cor tuum ascenderit, scito angelum justitiæ tecum esse. Huic itaque credas et operibus ejus, hunc tene et posside. Vide jam mihi angeli malignitatis opera. Primo iracundus est, acerbus, insanus : operaque illius sunt mala, quæ servos Dei prosternant et dejiciant. Cum ille in cor tuum ascenderit, ex operibus ejus cognosco illum. Ait illi dux Antiochus : Quo pacto, domine, agnoscam ipsum ignoro, nisi tuis ediscam verbis. Repouit illi episcopus : Audi singulatim et attentus esto. Cum te quædam iracundia invadit, aut amaritudo, jam scito in te illum esse. Hinc nascuntur plurimorum operum desideria, concupiscentiæ varii et lautissimi cibi, crapulæ multæ, minime congruentium alimentorum ; mulierum cupido, avaritia, superbia, arrogantia ; et quæcunque his similia. Hæc itaque si in cor tuum ascenderit, scito malignitatis angelum in te esse. Gnarus ergo ejus operum, abscede ab illo, nec ullatenus illi credito. En tibi utriusque angeli opera : ea intelligito. Hoc quidem est præceptum de operibus fidei, ut angeli justitiæ operibus credas, eaque cum perfecteris Deo vivas, quia illi gloria in sæcula Amen.

Περὶ μὲν τῶν ἔργων τῆς πίστεως αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ, καὶ ἐργασάμενος αὐτὰ ζῆσης τῷ Θεῷ·

*Septimum mandatum, timor Dei.*

7. Postquam antem peccati sunt : Memineris, ait episcopus, me in primo mandato præcepisse tibi, de fide, de timore, de temperantia. Etiam, domine, respondit ille. Jam vero, inquit, audi septimum mandatum de timore. Time Dominum et mandata ejus observa, et eris potens opere, opusque tuum incomparabile. Dominum si timeas, omnia efficias bona. Hic ille timor est quo teneri te oportet. Diabolum ne time quia vis in eo nulla, nec formidandus est. Cui vis inest præclara, ille timeendus. Quisquis enim vim et potestatem habet, ille formidabilis est. Servus Domini fortis est et nihil timet. Time ergo Dominum et illi vives, servans mandata ejus in sæcula.

**205** *Octavum mandatum, de abstinentia.*

8. Et postquam ambo peccati sunt, ait illi episcopus : Audi quoque octavum præceptum, de abstinentia. Cogita duplicis esse generis abstinen-

κείνται γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μὴ ἐν πιστεύσει. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθῶν ὁδῶν ἔχει, τὸ δὲ ἀδικον στρεβλῶν (54). Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυνητὴς καὶ πρόσθετος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγγελίας, περὶ σεμνότητος καὶ περὶ αὐταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἰσχύου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστὶ. Τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενεῖ. Ὅρα οὖν καὶ τῷ ἄγγελοι τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων δεξιόλογος ἐστὶ καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς βούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γινώθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ δοῦς Ἀντιόχου· Πῶς, κύριε, νόησω αὐτόν; Οὐκ ἐπίσταμαι, ἐὰν μὴ διδαχθῶ κατὰ λόγον. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ἄκουε λεπτομερῶς καὶ [προσεχῆς] γίνου. Ὅταν ὀχυρολογία σοὶ τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἐν σοὶ· εἴτα λοιπὸν ἐπιθυμῆσαι πράξεις πολλῶν καὶ πολυτέλειαν ἐδεσμάτων καὶ κραυγαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οὐ δειδόντων, καὶ ἐπιθυμῆσαι γυναικῶν καὶ πλεονεξίας, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπέλθῃ. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοὶ. Σὺ οὖν, ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μὴ δὲν αὐτῷ πίστευε. Ἐχίς οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἄγγελων τὰς ἐνεργείας· σίνες ἡ ἐντολὴ, ἵνα τοῖς ἔργοις τοῦ ἄγγελοι τῆς δικαιοσύνης ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

*Septimum mandatum, timor Dei.*

7. Καὶ εὐξαμένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Μένησαι, ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἐντολὴν ἐνετειλάμην σοι περὶ πίστεως (53) καὶ φόβου καὶ ἐγκρατείας. Ἀπεκρίθη· Ναί, κύριε. Λέγει αὐτῷ· Νῦν ἔκουσον τῆς ἐβδόμης ἐντολῆς, περὶ τοῦ φόβου. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρῆξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβοῦμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ. Οὕτως ἐστὶν ὁ φόβος ὃν δεῖ εἰς φοβηθῆναι· τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν ὑπὸ πάντων καταρροῖεται. Ὁ ἐὼλος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρός ἐστὶ καὶ [ἔνδοξος]. Φοβήθητι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζῆσῃ αὐτῷ, φυλάσσω τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας.

8. (56) Καὶ εὐξαμένων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ἄκουε καὶ τῆς ὀγδόης ἐντολῆς περὶ ἐγκρατείας. Νόησον ὅτι ἡ ἐγκρατεία διπλῆ ἐστὶ. Ἐπὶ τινων γὰρ

(55) Hermæ mandatum septimum; Antioch. hom. 127.

(56) Hermæ mandat. 8. Antioch. hom. 127.

(54) Hic multa omittuntur quæ leguntur in l. Pastoris, et quæ mox sequuntur, δύο εἰσὶν ἄγγελοι, habentur apud Antiochum.



δει σε ἔγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινων δὲ οὐ δει. Τὸ πονη-  
 ρὸν ἔγκρατεῦσθαι καὶ μὴ ποιεῖν (57) αὐτὸ· τὸ δὲ  
 ἀγαθὸν μὴ ἔγκρατεῦσαι, ἀλλὰ ποιεῖν αὐτὸ. Ἄκουε δὲ  
 λεπτομερῶς. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἄντιοχος· Ναί, θέομαί σου,  
 πάντα μοι λεπτομερῶς ἠρώτησον· ὅτι οὐδέποτε ἤκουσα  
 τοιοῦτον λόγον σωτηρίας καθοπλίζοντα τὸν ἀνθρώπου  
 κατὰ πάσης μηχανῆς τοῦ διαβόλου. Διὰ τοῦτο ἐποίησα  
 καὶ τὸν νοτάριόν μου πᾶσαν τὴν ἔνδοξον καὶ ἐνάρετον  
 ταύτην διδάχην γράψαι. Λέγει ὁ ἐπίσκοπος· Ἐγκρα-  
 τεῦσαι ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθυσματος, ἀνο-  
 μίας, ἀπὸ φρυγῆς πονηρίας, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν  
 καὶ πολυτελειῶν, πλοῦτου, καυχῆσεως, ὑψηλοφροσύνης  
 καὶ υπερηφανίας καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς καὶ  
 ὑποκριτικῆς καὶ μνησικακίας καὶ πάσης βλασφη-  
 μίας (58). Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρὰ ἐστὶ τῆ ζωῆ τῶν  
 ἀνθρώπων. Τούτων οὖν τῶν ἔργων δει ἔγκρατεῦσθαι  
 τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἔγκρατεῦσθαι τού-  
 των οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκλό-  
 λουθα τούτων. Λέγει ὁ δοῦξ Ἄντιοχος· Ἐπι γὰρ, κύ-  
 ριε, πονηρὰ εἰσιν ἔργα· Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Καὶ  
 πολλὰ εἰσιν ἀπ' ὧν δει τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἔγκρα-  
 τεῦσθαι, κλοπῆ, ψεύδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυ-  
 ρία, πλεονεξία, ἀλαξονεία καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ  
 οὐ δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα· Ἀπεκρίθη· Καὶ λίαν  
 πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκο-  
 πος· Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζή-  
 σης τῷ Θεῷ καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἔγκρατευσμέ-  
 νων. Ἄ μὲν οὖν δει ἔγκρατεῦσθαι, ταῦτ' ἐστίν· ἃ δὲ  
 δει σε μὴ ἔγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· Πάντων  
 πρῶτον πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, βή-  
 ματα δικαιοσύνης, ἀληθία, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώ-  
 τερον οὐδὲν ἐστίν ἐν τῇ ζωῆ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα  
 ἐάν τις φυλάσῃ καὶ μὴ ἔγκρατεῦσται (59) ἀπ' αὐτῶν,  
 μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῆ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ  
 ἀκλόλουθα ἄκουε· χήρας ὑπερταῖν καὶ ὀρφανούς ὑπε-  
 ρταμένους ἐπισκέπτεσθαι, εἰς ἀνάγκης λυτρώσεσσι τοῖς  
 δούλοις τοῦ Θεοῦ, φιλοξενον εἶναι (ἐν γὰρ τῇ φι-  
 λοξενίᾳ εὐρίσκειται ἀγαθοποιήσις), ἡσύχιον εἶναι, ἐν-  
 θεώτερον γενέσθαι, πάντα ἀνθρώπων πρεσβυτέρη σέ-  
 θεσθαι, ἀσχεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν,  
 ὄφριον ὑποφέρειν, μακροθυμιον εἶναι, ἀμνηστικακον,  
 κέκμοντας τῆ ψυχῆ παρακαλεῖν, ἑσκανδαλισμένους  
 ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν  
 καὶ εὐθύμως ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νοθετεῖν, χρεώ-  
 στας μὴ θλίβειν, ἐνδεδίξαι μὴ λυπεῖν καὶ ὅσα τούτοις  
 ὅμοιά ἐστι. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι· Ἀπεκρίθη  
 ὁ Ἄντιοχος· Τί γὰρ, κύριε, δύναται τούτων ἀγαθώ-  
 τερον εἶναι; Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Γύμναζε σεαυ-  
 τὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἔγκρατεῦσαι πάντων, καὶ ζή-  
 σεις τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

*Nonum mandatum, dubietas animi vitanda.*

9. (60) Καὶ εὐχαριζόμενος αὐτῶν ἀναστὰς λέγει ὁ ἐπί-  
 σκοπος· Ἄκουε καὶ ταύτην ἐπι τὴν διδασκαλίαν·  
 κἀν γὰρ ὠφέλιμός ἐστιν. Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν δυσψυ-

atiam. A quibusdam enim abstinere, a quibusdam  
 non abstinere convenit. A malo abstinendum nec  
 agendum illud est, a bono minime abstinendum.  
 Audi porro singulatim. Cui Antiochus : Imo, quæso  
 te omnia singulatim expendas : nunquam enim  
 tam salutarem audivi sermonem, qui hominem  
 armis instruit adversus quælibet diaboli machina-  
 menta. Quapropter jussi notarium meum præcæ-  
 ram et virtutis magistram hanc doctrinam conscri-  
 bere. Ait episcopus : Abstine ab omni malitia,  
 ebrietate, iniquitate, prava voluptate, a multis  
 lautisque cibis, a divitiis, a jactantia, superbia,  
 arrogantia, mendacio, obtractatione, hypercricis,  
 injuriarum recordatione, et ab omni blasphemia.  
 Hæc facta vitæ hominum mala sunt ; ab his Dei  
 servum abstinere oportet : nam qui ab istiusmodi  
 non temperaverit, non potest vivere Deo. Audi  
 etiam quæ consequuntur. Plurane sunt adhuc,  
 domine, ait dux Antiochus, mala opera ? Imo multa,  
 reponit episcopus, a quibus Dei servum abstinere  
 oportet ; furtum, mendacium, fraudatio, falsum  
 testimonium, avaritia, arrogantia, et quæcumque  
 his similia. An non tibi hæc mala videntur esse ?  
 Imo admodum mala, reponit, Dei servus. Ait  
 illi episcopus : Abstine igitur ab his omnibus, ut  
 vivas Deo, et in album offeraris cum temperantibus.  
 Hæc itaque sunt a quibus temperare oportet. Ea  
 autem a quibus non temperare, sed quæ facere  
 oportet, quæ sint audi : Primum omnium, fides ;  
 binc timor Domini, concordia, charitas, verba ju-  
 stitiae, veritas, patientia. His nihil præstabilius  
 in hominum vita. Hæc si quis servaverit, nec ab his  
 temperarit, beatus est in vita sua. Hinc quæ se-  
 quuntur audias. Viduis officia impendere, orphanos  
 egentes curare, servos Dei ex angustiis redimere,  
 hospitalem esse, in hospitalitate quippe beneficium  
 reperitur : pacificum esse, frugalem esse, senem  
 quemlibet hominem venerari, justitiam exercere,  
 fraternitatem conservare, contumeliam ferre, æquan-  
 imum esse, injuriarum immemorem, afflictos  
 consolari, eos qui circa fidem offensionem passi  
 sunt non repudiare, sed reducere, et bono animo  
 esse curare, peccantes admonere, debitores non  
 atterere, egenos non contristare, et si qua his  
 similia. An tibi videntur hæc esse bona ? Reponit  
 Antiochus : Quid, quæso, domine, his præstantius  
 esse possit ? Ait illi episcopus : In his te ipse  
 exerceas, neque ab omnibus temperato, et vives  
 Deo in sæcula. Amen.

(57) Infinitivi ἔγκρ. et ποιεῖν nemini offensionem  
 erunt conferenti. Not. 72.

(58) Πάσης βλασφημίας exprimitur apud Herman,  
*fama pessima.*

(59) Vulgo, pessime, φυλάσσει et ἔγκρατεῦσθαι.  
 Not. 72.

(60) Hermæ mandat. 9. Antioch. hom. 85.

nunquam hæsites quidpiam a Deo postulare, dicens in temetipso : Quid a Domino postulare possim, cum tanta adversus eum peccata admiserim ? Ne hæc animo verses ; sed ex toto corde tuo convertere ad Dominum , et absque ulla hesitatione postula ab illo, agnoscesque summam ejus misericordiam ; quia te non deseret, sed petitionem animæ tuæ complebit. Neque enim Deus est, ut homines, injuriarum memores, sed immerito delictorum, officium miseratur suum. Purga itaque cor tuum a vanis omnibus ejusmodi verbis, necnon a supra-dictis : et postula a Domino, accipiesque ; omnia postulata impetrabis, dum sine ulla dubitatione postulaveris. Sin in corde tuo dubitaveris, nihil ex postulatis assequere. Nam qui cum Deo hæsitant, si sunt animo dubio, qui nihil prorsus impetrant postulatorum. Qui autem integri sunt in fide, si cum fiducia omnia petunt a Deo, accipiuntque, quia sine dubitatione, nec hæsitante animo postulant. Quivis enim homo hæsitans, **206** nisi respiscat, difficile salutem consequetur. Cor itaque tuum purga a dubitatione, sed indue fidem, quæ firma est, et Deo confide, quod omnia postulata tua sis impetraturus. Quod si quidpiam a Domino cum postulareris, non impetres, ne idcirco animo sis dubio, quod animæ tuæ petitionem quamprimum non acceperis : nam vel tentationis ejusdam causa, vel ob casum quemdam tibi ignotum, non accepisti. Ne ergo deficias orando, donec animæ tuæ petitionem assequere. Quod si inter petendum animum despondeas et dubites, te ipsum incusato, non eum qui non dedit postulatum. Cave itaque hanc animi dubitationem, quæ mala scilicet est, multosque ex fide radicibus avellit, licet ante admodum fideles fortesque fuerint. Eam dubitationem in qualibet re contemnit, indutus prævalida et firma fide. Nam fides omnia promittit, omnia perficit. Dubitatio vero, quæ nihil credit, omnibus suis excidit operibus. Tu itaque orationi operam dato, per virtutem fidei, et Deo vives, atque omnes qui (dubitationem) contempserint in sæcula. Amen.

*Decimum mandatum, mala concupiscentia eliminanda.*

**40.** Cum iterum orassent, ait illi episcopus : Audi decimum præceptum : Aufer a te omnem malam cupiditatem, induque bonam et honestam cupiditatem : eam namque indutus, malam odio habebis. Fera enim cupiditas in hæc incidit mala ; in dolorem quo vir imprudens miserabiliter absumit. Hujusmodi autem homines absumit dolor, quia indumento carent bonæ cupiditatis, sed hoc sæculo commisti sunt. Hos itaque ad mortem tradit. Equænam illa sunt, ait Antiochus, in mala cupiditate, quæ tradunt homines ad mortem ? indicato mihi ut ab iis a fugiam. Ait illi episcopus : Audi. Primum omnium cupiditas mulieris, tum

A χιάν, καὶ μηδενὸς ὄλων διψυχῆς αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγων ἐν ἑαυτῷ, ὅτι Πῶς θνητῶσαι αἰτησασθαι παρὰ τοῦ Κυρίου λαβεῖν ἡμαρτηκῶς τοσάυτα εἰς αὐτόν ; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὄλης καρδίας σου ἐπιστρέψον πρὸς Κύριον, καὶ αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιτάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυεσπλαγγίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπῃ (61), ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μηχανοκακούντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακὸς ἔστι καὶ σπλαγγίζεται ἐπὶ τὴν ποιήσιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αὐτοῦ παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιτάκτως αἰτήσῃς. Ἐὰν δὲ διατάσῃς (62) ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διατάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὐτοῖ ἐλεον ὡς διψυχοι, καὶ οὐδὲν ὄλων λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν καὶ λαμβάνουσι, ὅτι ἀδιτάκτως αἰτοῦνται μηδὲν διψοῦντες. Πᾶς γὰρ διψυχὸς ἄνθρωπος, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας· Ἐνδοῦσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρὰ ἔστι, καὶ πίστει τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἃ αἰτῇ, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτήσάμενός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτῆμά τι καὶ [μὴ ἀπολήψῃ], μὴ διψυχῆσῃ, δὲ τάχον οὐκ ἔλαβες τὸ αἰτήμα τῆς ψυχῆς σου· πάντως ἔστι δὲ πειρασμὸν τινα ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἄγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, **C** ἔως οὐ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακίσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν μὴ δίδόντα σοί. Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρὰ γὰρ ἔστι καὶ ἀσύνητος καὶ πολλοὺς ἐκρίθει (63) ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γὰρ λαν πιστοὺς καὶ ἰσχυροὺς. Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδοῦσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν· ἢ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοί· ἢ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτῇ, πάντων ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς, ὡν πράσσει. Σὺ οὖν θούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ καὶ πάντως ὁ καταφρονήσαντες εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(61) Vulgo, ἐγκαταλείπῃ. NOTÆ.

(62) Vulgo, διατάσῃ. Ib.

(63) Vulgo, pessime, ἐκρίθει. Ib.

(64) Hieronæ mandati. 8. 10. Antioch. hom. 71.

συν. (65) Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναϊκῆ καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἣ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἰδεσμάτων πολλῶν καὶ καταλῶν, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἐτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρώπινης καὶ καταλας. Πᾶσα τρυφή μωρὰ ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἀπέχεσθαι οὖν δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, ἵνα ἀγαθῶς ζήσῃς τῷ Θεῷ. Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεύσασαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς καὶ ὑποτάξαι αὐτήν, καθὼς βούλει. Ὁ Ἀντίοχος λέγει· Ἡθελον γινώσκειν τοίους τρῖπους δεῖ με δουλεύσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. (66) Ὁ ἐπίσκοπος λέγει· Ἄκουε· Ἐργασαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας καὶ φόβον Κυρίου καὶ πίστιν καὶ ἀγάπην καὶ ταπεινοφροσύνην καὶ ἀκτιμοσύνην . . . ἴθην ποιῆσαι τῆς κοσμητικῆς . . . ὀτήτος, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία τοῖς προειρημένοις, ταῦτα ἐργαζόμενος, εὐάρεστος ἔσῃ δούλος Θεοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

Πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ὁ διάβολος, ὅταν ἴσῃ ὅτι δεῖ ἑαυτοῦ, τουτέστι διὰ τὸ ἴδιον λογισμοῦ, οὐδὲν δύναται σε βιάσθαι, τότε φέρει πρὸς αὐτὸ ἀσθενέστερους μοναχοὺς, καὶ δι' αὐτῶν πρόβατον τινα διαλέγων ἢ ἔργων, ἢ ἀναπαύσεως, ἢ ζήλου σαρκικῶν ἔδειξαι σοι, εἰς τὸ σκανδαλίσει καὶ παραξέσει. Σὺ δὲ νοῦν τοῦ ἔχθρου εἶναι κατασκευάζων τοῦτο, μὴ ἄρξῃ τὴν εἰς δεινότητα σου λέγειν· Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου γένους εἶμι μεγάλου, καὶ οὕτως ἰδιώτης καὶ εὐτελής, κἀγὼ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔχω πτεσεῖν; μάλλον δὲ διὰ τοῦτο πρόσπεσε αὐτῷ, μεμνημένος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολῆς, ἧτις σοι παρακελεύεται· Ἐὰν τίς σε βεπίσῃ εἰς τὴν δεξιάν σιαγόνα, στρέψων αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ μὴ πρότερον αὐτοῦ ἀποστήσῃ τῶν ποδῶν, ἕως οὗ συγχώρησιν μετ' εὐχῆς παρ' αὐτοῦ δέξῃ, ὅπως τελείωσιν σοι ἀποδοθῆ τῆς ταπεινοφροσύνης ὁ στέφανος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

*Undecimum mandatum, tristitia vitanda.*

11. (67) Καὶ εὐχαρίμων αὐτῶν, λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Ἄκουε καὶ τῆς ἑνδεκάτης ἐντολῆς· Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς δυσυχίας· καὶ τῆς ὀξυχολίας. Λέγει ὁ Ἀντίοχος· Πῶς, κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶν αὐτῆς; Ἄλλο γὰρ μοι δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο δυσυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; Καὶ γὰρ ἐκαίνοι οὐ νοοῦσιν, οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικὰ καὶ κοσμικὰ πράγματα. Οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶ καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα (68) καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον (69); Ὅτι δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ καὶ ἐρευνοῦντες περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχυν νοοῦσι καὶ συνιούσιν, ὅτι καθαροὶ εἰσι καὶ ἀμέμμετοι ἀπὸ πάσης φρονιτικῆς καὶ μερίμνης κοσμητικῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς.

<sup>11</sup> Matth. v. 39.

(65) Hic multa omittuntur.

(66) Hæc non omnino similia Hermæ mandato.

(67) Hermæ mandat. 11.

(68) Καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα. Hæc sic La-

*A* divitiarum multarum cupido, quæ est avaritia, nec non multorum vanorumque ciborum, ebrietas nimis, variorum gulæ irritamentorum, et aliarum plurimarum stultarumque voluptatum, et humanæ item vanæque gloriæ. Voluptas quælibet stulta est inanisque servis Dei. Abstinere itaque convenit a voluptatibus hujuscemodi, ut iis abstinentes, Deo vivatis. Quod si bonæ cupiditati inservieris, eique obsecutus fueris, dominabere prævæ cupiditati, eamque arbitrato tuo tibi subjecis. Tum Antiochus : Scire vellem, ait, quibusnam modis me oporteat bonæ cupiditati inservire. Cui episcopus : Audi, justitiam operare, virtutem tene veritatis, necnon timorem Domini, fidem, charitatem, humilitatem et paupertatem pluris facias (70) quam mundanam vanitatem, et his similia : quæ si operatus fueris, servus Deo acceptus eris in sæcula. Amen.

Iterum ait illi episcopus : Cum videat diabolus non posse se suo Marte, id est per suam cogitationem, tibi nocere, infirmiores ad te monachos adducit ; quorum opera, quamdam tibi præbet occasionem dialogorum, operum, otii, aut carnalis cupidinis, ut in scandalum te et in perturbationem conjiciat. At tu, cum noris has esse inimici insidias, ne cæperis in mente tua dicere : Egone tam præclaro genere oriundus, ad pedes hujusce qui privatus et vulgi homo est, me prosternam? Imo ea maxime de causa procide coram illo, memor jussionis Salvatoris nostri Jesu Christi, qua præcipitur tibi : « Si quis percusserit tibi in maxillam dexteram, præbe illi et aliam » : neque ab illius pedibus ante abscesseris, donec veniam ab eo cum oratione impetris, ut perfecta humilitatis corona doneris in sæcula. Amen.

*Undecimum mandatum, tristitia vitanda.*

11. Et postquam ambo precati sunt, ait illi episcopus : Audi undecimum quoque præceptum. Exige a te omnem tristitiam, nam quæ illa est animi dubii et hæsitantis, nec non iracundiæ. Tum Antiochus : Qui, quæso, ait, Domine, soror illius est? Aliud enim videtur mihi iracundia, aliud dubitatio animi, 207 aliud tristitia. Cui episcopus : Quid quod non intelligis quæ dicta sunt? Si namque non intelligunt, qui sese in carnalia et mundana facinora dejiciunt. Annon intelligis omnium affectuum pessimum esse tristitiam, Deique servis durissimam : quæ plus quam alii omnes (nequitia) spiritum hominem corruptit? Sane qui Deum timent, divinaque opera eæ veritatem scrutantur, et corde Domino adhærent, si omnia sibi dicta cito intelligunt et percipiunt, quia puri sunt et vacui omni cura et sollicitudine sæculari : nulloque alio tenentur (affectu) quam timore Dei. Nam ubi Dominus

line exprimuntur apud Hermam : *Et omnium spiritus exterminat et cruciat Spiritum sanctum*

(69) Hic bene multa desunt.

(70) Sic conjectaudo vertimus.

habitat, illic intelligentia multa. Adhære itaque Domino, et nulla non intelliges. Audi igitur quo pacto tristitia spiritum atterat, et quo pacto contra salvum faciat. Cum homo dubius animi quidpiam aggreditur, quod dubitationis causa præter sententiam ipsi cadit, tum tristitia invadit hominem, Spiritumque sanctum contristat atque angustat. Hinc rursum ubi iracundia occupat hominem, ob rem quamlibet atque multum exacerbatur, ita ut in malum quidpiam facinus prorumpat; tunc iterum tristitia ingreditur in cor hominis iracundi, atque de facto suo dolet poenitetque illum admissi facinoris. Hæc itaque tristitia videtur salutaris, quia eum commissi facinoris poenitet. Verum utraq̃ue res hominem contristant, nempe tristitia, quia res non e sententia cadit, et iracundia, quia flagitium perpetravit: quæ ambæ Spiritum sanctum contristant. Elimina ergo tristitiam, neque contristes Spiritum sanctum in te habitantem: ne forte Deum obscuret, et a te abscedat. Spiritus namque Dei qui carni nostræ impertitur, carnalem tristitiam non sustinet, neque coarctationem. Sola enim tristitia præteritorum peccatorum affert utilitatem; dum ulterius non peccaveris. Indue hilaritatem, quæ omni floret gratia apud Deum, cui est acceptissima, in eaque lætare. Omnis quippe hilaris homo bona operatur, bona sentit et cogitat, spernitque vanam tristitiam: contra homo tristis assidue irascitur et iniquitatem operatur, nec Dominum precatur, neque mala ipsi confitetur sua. Oratio quippe viri tristitia occupati, ascendere non valet ad altare Dei, quia tristitia insidet in corde ipsius. Tristitia ergo mundana precatiori commista, non sinit precatorem ascendere puram ad altare. Quemadmodum enim acetum et vinum permista non eandem ferunt ambo voluptatem, sic tristitia cum Spiritu sancto mista, non eandem emittit orationem. Purga igitur te ipse a prava illa tristitia, et vives Deo in sæcula. Amen.

ἀπὸ τῆς λύπης πονηρὰς ταύτης, καὶ ἕψη τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμην.

*Duodecimum præceptum, Deum timere, diabolum non timere oportet.*

12. Postquam autem oraverant, ait illi episcopus: Attente perpende, et ex toto corde tuo convertere ad Dominum, nec diabolum reformides, vis quippe nulla in eo est adversus servus Dei: nam Deus est qui dat victoriam. Diabolus terrorem quendam solum imprimit, sed terror ille nihil virium habet. Ne formides itaque illum, et a te fugiet. Nec minas illius pertimescas. Perinde enim imbecillus est ut nervi cadaveris. Nec potest dominari Dei servis, qui ex toto corde suo sperant in illum. Pugnare diabolus valet, oppugnare non valet. Si obstiteris illi, superatus fugiet a te cum pudore. Time potius Dominum, qui potest salvum facere et perdere. Ne reformides vel timeas mortem quæ fluxa

A Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολήθηται οὖν τοῦ Κυρίου, καὶ πάντων νοήσεις. Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα, καὶ πάλιν οὐρίζει. Ὅταν ὁ διψυχὸς ἐπιβάληται πρᾶξαι τι, καὶ ἀποτύχη διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν δεινολογία ὅταν κοληθῆ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λαν πικρανθῆ, καὶ ποιήσῃ τι κακόν, πάλιν ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν καὶ λυπεῖ τὸν οὐχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἐπράξει, καὶ μετανοεῖ, ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφοτέραι δὲ τῶν] πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον. [ἡ μὲν λύπη, ἐπὶ] ἀπέτυχῃ τῆς πράξεως, ἡ δὲ οὐχολογία, ὅτι ἐπράξει τὸ πονηρὸν. Ἀμφοτέρω οὖν λυπηρὰ ἐστὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θάβῃς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐνεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Λύπη γὰρ ἡ ἐπὶ τοῖς πράξεσι ἀμαρτημασι μόνῃ ἔχει ὠφέλειαν, ἐάν μὴ πάλιν ἀμαρτηθῆς. Ἐνδοῦσαι οὖν τὴν ἰαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ εὐπρόσδεκτον οἶσταν αὐτῷ καὶ ἐντύφισον ἐν αὐτῷ. Πῶς γὰρ ἰαρότης ἀνδρὸς ἀγαθὰ ἐργάζεται καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὅ ἐκ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται μὴ ἐντυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηρὸν ἀνδρὸς ἡ ἐνευξίς αὐτοῦ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναθῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ λύπη· ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐνευξίως οὐκ ἀφίση τὴν ἐνευξίαν ἀναθῆναι καθάραν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὅσπερ γὰρ ἔξωσ καὶ οἶνος μεμιγμένα (71) τὴν αὐτὴν ἤσθησαν οὐκ ἔχουσαν, οὕτω καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν αὐτὴν ἐνευξίαν [οὐκ ἔχει]. Καθάρσον οὖν ταυτὴν

12. Καὶ εὐχαριστῶν αὐτῶν, λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψε πρὸς Κύριον (72)· καὶ μὴ φοβηθῆς τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ κατὰ τὸν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ φέυξεται ἀπὸ σοῦ, μηδὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δευλιώσῃς. Ἄτονος γὰρ ὡς νεκροῦ νεῦρα. Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιζήσαντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαίσει, καταπαλαίσει δὲ αὐτὸν ὁ Θεός. Ἐάν οὖν ἀντιστῆς αὐτόν, νικηθεὶς φέυξεται ἀπὸ σοῦ κατηγορημένος. Μῆλλον φοβηθῆται τὸν Κύριον τὸν δυνά-

(71) Vulgo, ἔξωσ οἶνον μεμιγμένον. NOLTE.

(72) Hæc existant sub finem duodecimi Hermæ mandati, sed aliquantum diversa.

μενον οὔσαι καὶ ἀπολέσαι. Μὴ δειλώσῃς, μὴδ' ἀφοβῶσθῃς τὴν θάνατον, φθαρέθῃς γάρ ἐστιν· ἀλλὰ φοβῶσθαι τὴν ἁμαρτίαν, προαιρετική γάρ ἐστι. Φύλασσε σεαυτὸν ἀπὸ τῶν τρίτων μελῶν τοῦ σώματός σου, ὀφθαλμοῦ, στόματος καὶ ἀκοῆς· μήποτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν σου φθορῶσθῃς καὶ ἀκολάστως προσέχης τινι, καὶ διὰ στόματος τοῦ μὴ λαλεῖν ποτε ἀσύμφορα, καὶ ἀκοὴν τῇ ὑγιαίνουσῃ [διδασκαλίᾳ ἐπίστραψε], μήποτε καταβῆξῃ λόγ[ος] ἀσεβείας (73), μήποτε ἤ-τηθῆς ἀσυνέτοις λογισμοῖς, ἀκοῇ βλαβεραῖ, καὶ ἐπιστρέψῃς ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐμετόν. Ἄλλὰ λίβεο μάλλον εἰς τὴν σὴν ἔννοιαν τὴν ἑσχάτην ἡμέραν. Οὐ γὰρ μόνος τὸν αἰῶνα βιώσεις, ἀλλὰ τὴν τότε μνήσῃται συνόχην καὶ πνιγμὸν καὶ θανάτου ἔρπον καὶ ἀπόφασιν Θεοῦ καταπείγουσαν καὶ ἀγγέ- λους ἐπισπεύδοντας καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις θορυβου- μένην καὶ ἅμα τῷ συνεϊδῶσι πικρῶς μαστιγυομένην καὶ πρὸς τὰ ὠδὸς ἔλεινῶς ἐπιστρέφουσαν. Καὶ τὴν ἀπαράτητον τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην διαγράψόν μοι τῇ διανοίᾳ, τὴν τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου κατατροφήν, ὅταν Ἐλθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δεξῇ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ τῶν ἁγίων. Ἥξει γὰρ καὶ οὐ παρασιωπησεται, ὅταν Ἐλθῇ ὁ Κύριος κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Μνήσῃται τὸν πύρινον ποταμὸν, τὸν σκόληκα τὸν ἀκοήμωτον, τὸν δεῖνδν ἔθλην, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν πικρὸν κλαυθμὸν, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὴν δόσεστον κάμινον. Πάντα γὰρ γυμνά καὶ τετραχλησιμένα παραστή- σεται· ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκεῖνη μέγα τι καὶ φοβερὸν ἤχησασα τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξ· . . . . καθεύδοντας, ἢ καὶ ἔκπορεύουσιναι οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. » Μνήσῃται τῆς τοῦ Δανιὴλ ὀπτασίας, πῶς ὑπ' ὄψεσιν ἁγίης τῆς κρινῶν, ὅτι, φησὶν, « Ἔως οὐ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισα, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡς χιών, καὶ ἡ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡς ἔριον καθάρν. Ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς φλέξ πυρός· οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρὸς εἴλεκεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ καὶ μύριας μυριάδες παρεστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισα καὶ βίβλοι ἠνεύχθησαν. Ἐτὰ ἀγαθὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ βήματα, τὰ ἔνδυ- μήματα, εὐθέως ὄν εἰς ἐξάκωστον τοῖς πᾶσι, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύφει. Πάντα γὰρ, ὡς προεῖπον, γυμνά καὶ τετραχλησιμένα παρα- στήσονται τῷ βήματι τῷ φοβερῷ. Βλέπε λοιπὸν τὸν χρόνον ἐν ᾧ δεῖ σε καρπώσασθαι τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ ἔλεος, μὴ ἐν μετατέτῃ ἀναλώσης, καὶ ἐν πύλαις ἄλω ζητήσεις τοῦτο καὶ οὐχ εὐρήσεις ὃ ἐν τῷ ἔφει τῶν ἡμερῶν σου προκειμενον οὐκ ἔβέλθῃς. Μνή- σῃται ὄν καὶ ταύτην τὴν φρικτὴν τῆς ἀπολογίας ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ ἴδε πῶς μέλλεις ἀπολο- γηθεῖσαι τῷ πλάτανῃ σε Θεῷ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ κρ. τῆς

<sup>73</sup> Joan. v, 29. <sup>74</sup> Dan. viii, 9, 10.

(73) Supplevimus, διδασκαλίᾳ ἐπίστραψε. Coll. II Tim. iv, 3. Vulgo, λογίον ἀσεβείας.

est. Sed time peccatum, quod ex voluntate et ele- ctione procedit. Cave tibi a tribus corporis tui mem- bris, oculo, ore, auditu. Ne forte aliquem torvis et invidis oculis respicias, et ore quædam noxia pro- feras; auditum vero sanæ fidei adhibeto tantum; ne forte perversum sermonem admittas, vel ex noxio auditu ab imprudentibus cogitationibus su- pereris (74), et revertare velut canis ad vomitum tuum. Sed potius novissimam diem 208 tecum reputa. Neque enim tu solus in sæculum vives: sed memento futuræ illius coarctationis suffocationis- que, horæ obitus, urgentis sententiæ Dei, angelo- rum festinantium, animæ harumce rerum specta- culo turbatæ, conscientia sua graviter percussæ, et res hujus sæculi miserabiliter respicientis: atque in- deprecabilem illius peregrinationis necessitatem in tua mente describo, nec non postremo communi- num hominum vitæ exitum, quo tempore veniet Fi- lius Dei in gloria sua cum angelis sanctis suis. Veniet namque et non silebit, cum venerit Domi- nus judicare vivos et mortuos, et dare unicuique secundum opera sua. Memento igni fluminis, ver- mis qui nunquam moritur, horribilis inferni, te- nebrarum exteriorum, acerbi luctus, stridoris den- tium, inextincti camini. Omnia enim nuda et aperta exhibebuntur, cum tebs illa magnum quid et ter- ribile personans excitabit eos qui a sæculo dormi- unt: et et procedent qui bona fecerunt in resur- rectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resur- rectionem judicii <sup>74</sup>. » Memento visionis Daniëlis: quo pacto ob oculos ponat iudicium: « Donec, ait, throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit, et vestimentum ejus album sicut nix, et capillus capitis ejus quasi lana munda. Thronus ejus ut flamma ignis, rotæ ejus ignis accensus: fluvius igneus fluebat in conspectu ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies millies dena millia assi- stebant ei, iudicium sedit et libri aperti sunt <sup>75</sup>. » Tum bona, mala, manifesta, abscondita, facta, dicta, cogitata, derepente omnibus audientibus cum angelis tum hominibus palam revelabit. Omnia enim, ut supra dixi, nuda et manifesta exhibebit, coram terribili tribunali. Vide igitur ne residuum temporis, quo te oportet immensam ejus misericor- diam flectere et denereri, in vanitate absumas; quod postea ad portas inferi exquisiturus et opta- turus es: nec invenies illum, quod in medio dierum horrendum illum dicto iudicii, quo causam dictu- rus es, quo pacto dicturus illam es apud Deum qui te condidit, quia ipse iudex est vivorum et mortuo- rum. Quoniam glorificatum est nomen Patris et Fi- lii et Spiritus sancti, sicut a principio ita et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ζώντων καὶ νεκρῶν, ὅτι δεδιώσεται τὸ ὄνομα τῆς

(74) Conjectando sic vertimus.

Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ἐπ' ἀρχῆς καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

13. Completis hisce duodecim præceptis, episcopus ait illi : Incede in hisce præceptis, et cohortare eos qui audiunt ut incedant in illis, ut pura sit eorum pœnitentia, reliquis diebus vitæ eorum : confidentes se non modo remissionem peccatorum recepturos, sed etiam celestis regni hereditatem, quam faxit Deus ut nos assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri et sancto vivificoque Spiritui, gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

14. His auditis præceptis Antiochus, descriptique quasi in libro in corde suo, festinanter in cœnobium concedit hæc secum reputando : Ne si solus degam extollar, et mibimetipsi noceam, ad obsequendum fratribus me tradam : atque singulorum institutum vitæ contemplatus studioque permotus proficiendo, per Dei gratiam eorum virtutem imitabor. Quod etiam ita factum est. Ingressus enim in cœnobium, ita cum fratribus versatus est, ut arbitraretur se non cum hominibus, sed cum angelis Dei vitam agere ; jussaque omni studio, alacritate, et gaudio compleret : ac omni fastu, superbia et mundanarum rerum memoria eliminata summam exercebat temperantiam, obedientiam, humilitatem, fratrum amorem, taciturnitatem, charitatem ; nihilque aliud cogitaret, quam præcepta monitaque sancti Patris et episcopi Athanasii, et spem in Christum Jesum. Nullique non fratri utile et fructuosum erat, quod hominem cernebat olim in mundo divitem, præclarum, atque omni urbanitate 209 educatum, jam se non putare hominem esse nobilem atque liberum ; sed cum omni vilitate degere. Deumque laudabat qui plura impertit hominibus, quam ipsi petant vel requirant ab eo. Quem cum videret præfectus monasterii, tot tamque præclaris Dei gratia pollere gestis, atque nulla non ornatum esse virtute ; secundo post ingressum suum anno, ipsum constituit monasterii sui apocrisiarium ; ut in urbem pro qualibet necessitate concedens, magna cum pietate ministraret, quam rem fratres omnes comprobant.

Servus porro Dei Antiochus, repugnare nescius, summa cum pietate, ut ab initio, eam exsecutus est obedientiæ legem ; postulataque omnium fratrum oratione, in urbem concessit, ut omnibus monasterii negotiis vacaret. Repertoque ibi viro sibi olim amico, Ecclesiæ diacono, cui nomen Pistus, apud illum diversabatur, cum officii sui causa condebat in urbem. Sed invidus dæmon tantam viri solertiam et pietatem conspicatus, illud minime ferens, vide mihi, quæso, quid machinatus sit.

(75) Vide in *Onomastico*, ad vocera Ἀποκριτάριος.

(76) Ἀπόκρισιν. Eadem est significatio vocis re-

13. Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολάς, ὁ ἐπίσκοπος λέγει αὐτῷ· Πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς. Ἴνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν· θαρβύοντες, ὅτε λήθονται, οὐ μόνον ἄρτην ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν κληρονομίαν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, ἣς γένοιο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἄρετι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι ὄξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

14. Ταύτας ἀκούσας τὰς ἐντολάς ὁ Ἀντίοχος καὶ γράψας αὐτὰς ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὡς ἐν βιβλίῳ, σπεύσας ὀρθοδρόμησε τῷ κοινώβιῳ, λέγων ἐν ἑαυτῷ· Μήπως καὶ μόνον οἰκὸν ὑπόβωθ καὶ βλάψαι ἑαυτὸν· ἀλλὰ μάλλον ἰδοὺ με αὐτὸν εἰς ὑπακοὴν ἀδελφῶν· καὶ θεωρῶν ἑνὸς ἐκάστου τὴν πολιτείαν, ζήλω κρατούμενος κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριτι τὴν αὐτὴν πληρῶσω ἀρετῆν· ἕπερ καὶ γέγονεν· εἰσελθὼν γὰρ εἰς κοινῶσιον, οὕτως [ἐπολιτεύσατο] μετὰ τῆς ἀδελφότητος, ὡς νομίζει αὐτὸν μὴ μετὰ ἀνθρώπων οἰκεῖν, ἀλλὰ μετὰ ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ τὰ κελεύόμενα μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ προθυμίας καὶ χαρᾶς ἐποίει. Πάντα τύφον καὶ ὑπερηφανίαν καὶ μνήμην κοσμικῆν ἐκποδῶν ποιήσας, πᾶσαν ἔσχε· σωφροσύνην, ὑπακοὴν, ταπεινοφροσύνην, φιλαδελφίαν, σωτηρῆν, ἀγάπην, οὐδὲν ἄλλο ἔνοιῶν, εἰ μὴ τὰς ἐντολάς καὶ νοουθεσίας τοῦ ἁγίου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Ἀθανασίου καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ πάντες ὠφελοῦντο οἱ ἀδελφοὶ βλέποντες τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ πλοῦσιον καὶ ἐνδοξον καὶ μετὰ πάσης πολιτείας ἀνατραπέντα, νῦν δὲ μὴ λογιζόμενον ἑαυτὸν ἄνθρωπον εὐγενῆ καὶ ἐλευθέρου, ἀλλὰ πᾶσαν εὐτέλειαν ἀσχοῦντα καὶ ἐδόξατον τὸν θεὸν τὸν πλείονα χαριζόμενον τοῖς ἀνθρώποις ὡν αἰτοῦσιν ἢ ζητοῦσιν αὐτόν. Ὅποτε ἰδὼν ὁ ἠγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοσούτων τῶν Θεοῦ χάριτι γέμοντα κατορθωμάτων καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἡμμερισμένον, τῷ δευτέρῳ ἐνιαυτῷ τῆς εἰσοδου αὐτοῦ, κατέστησεν αὐτὸν ἀποκριτάριον (75) τῆς μονῆς. ὅπως ἐξεργάμενος εἰς τὴν πόλιν πᾶσαν χρεῖαν μετὰ πάσης εὐλαθείας διακονήσῃ, ἔσται καὶ πᾶσα ἡ ἀδελφότης συνήνεσεν.

Ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἀντίοχος ἀντιλέγειν μὴ εἰδὼς, μετὰ πάσης εὐλαθείας, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ταύτην ἐποίησε τὴν ὑπακοὴν· καὶ αἰτήσας εὐχὴν παρὰ πάσης τῆς ἀδελφότητος, ἐξήρχετο λοιπὸν ἐπὶ τὴν πόλιν εἰς πᾶσαν ἀποκρίσιν (76) τοῦ μοναστηρίου. Εὐρῶν δὲ εἰς τὴν πόλιν φίλον ἀρχαῖον, διάκονον τῆς Ἐκκλησίας, ὀνόματι Πιστόν, παρ' αὐτῷ ἔμενον, ὅτε ἤρχετο εἰς τὴν πόλιν προφάσει διακονίας. Ἰδὼν οὖν ὁ φθονερὸς εὐαίμων τὴν τοσαύτην ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, καὶ μὴ φέρον, ὅρα τί μηχανάται.

apostum apud sanctum Patrem Benedictum, cap. 51 : Fratres qui pro quovis responso proficiuntur.

15. Θυγάτηρ ἦν μονογενὴς τῶν διακόνων· ταύτην Α πολλὰς προσεδρεύσας τις ἀναγνώστης ὀνόματι Ἀλέξανδρος ἐφθείρει· καὶ τῆς κόρης ἐγκλίω γενουμένης, φρονηθεὶς ὁ ἀναγνώστης τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων, ὑπέθετο τῇ κόρῃ τὴν αἰτίαν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Ἀντιόχῳ ἐπιγράφαι, ἣ καὶ συνέθετο ἡ κόρη τοὺς πάντας οὕτω πληροφορήσαι. Καὶ μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τῆς τοῦ παιδίου γεννήσεως φανερὸν γέγονε τῶν ἐπισκόπων τὰ κατὰ τὴν κόρην, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος ἐπιπύθαντο μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς τίς ἂν εἴη ὁ τοῦτο πεποιηκώς. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη ἀπὸ τοῦ μονάζοντος Ἀντιόχου, καθὼς, φησὶν, ἐν συνηθείᾳ ἐστὶ τοῦ ἔρχεσθαι πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἐπίσκοπος καὶ πάντας οὐ παρεστῶτες. Καὶ ἐμψάς μετὰ πολλοῦ θυμοῦ εἰς τὸ μοναστήριον. . . . τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ. Μεθ' ὕβρεως [δὲ εἰσελθόντες] μετ' αὐτὸ εἰς τὴν πόλιν, ἄλλος μὲν ὕβριζεν αὐτὸν, ἄλλος ἐνέπτυσεν, ἕτερος ὠνείδιζεν. Αὐτὸς δὲ παρῆστη τῶν ἐπισκόπων. Καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς κόρης καὶ περὶ τοῦ γεγονότος εἶπεν ὁ Ἀντιόχος· Ἐὰν εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθειά μου ἐν τῶ ὑμετέρῳ ψεύδει οὐ μὴ πιστευθῆ. Καὶ παραστῶτος ἑλοῦ τοῦ ἄγλου, εἶπεν ἡ κόρη κρᾶζουσα· Τί ἔχεις εἰπεῖν; Οὐ δύνασαι ἀρνησασθαι· ἀπὸ σοῦ γὰρ γεγέννηται τὸ παιδίον· καὶ τί αἰσχύνῃ; ὁμολόγησον ὁ ἐπίσκοπος. Τότε στυγάζας ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ Ἀντιόχος λέγει· Δότε μοι τὸ παιδίον, καὶ ἴδω, εἰ ἐξ ἐμοῦ γεγέννηται. Καὶ λαβὼν τὸ παιδίον τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἔν καὶ κρατήσας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, ἀνεύσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπε τῶν παιδῶν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου, εἰπέ, παιδίον· Ἐξ ἐμοῦ γεγέννηται σὺ; Τότε βοᾷ τὸ παιδίον χάριτι τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Οὐχί, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, καθαρὸς σὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο τὸ σκάνδαλον ποιήσας Ἀλέξανδρός ἐστιν ὁ ἀναγνώστης. Τότε ἡ μὲν κόρη, κατανοήσασα τὴν τοῦ Θεοῦ ἑλεγεῖν, παραχρῆμα πεσοῦσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐξέψυξεν. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἀμνησικακίας χάριν (77) ἤτήσατο παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀναγνώστης, πολλὰ ἐπιθεὶς ἐαυτῷ σίθηρα καὶ μακρὰ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπελθὼν, ἐγκλείσας ἑαυτὸν ἐν κελλίῳ μικρῷ ἕως τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐν τῇ μετανοίᾳ, τελειὸν τῶν Θεῶν ἀπειδίτου τὴν ἐξομολόγησιν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

16. Καὶ ἐπανερχομένου αὐτοῦ εἰς τὸ μοναστήριον, ἄγγυς τῆς πόλεως τῆς πόλεως προσπίπτει αὐτῷ τις νεώτερος γονυπετῶν καὶ λέγων· Δοῦλε τοῦ Θεοῦ, συγχώρησον μοι, ὅτι ἐνέπτυσα εἰς τὸ πρόσωπόν σου, πιστεύσας τῇ ἀνόμῳ κόρῃ ἐκείνῃ περὶ τῶν κατὰ σου λεχθέντων, καὶ νηστεύω ἕνεκεν τῆς τέλμης ταύτης, καὶ παρακαλῶ τὸν Κύριον. Ὁ δὲ δούλος τοῦ Θεοῦ Ἀντιόχος λέγει αὐτῷ· Μὴ κλαίε περὶ ἐμοῦ μηδὲ νηστεύε· ἀλλὰ κλαίε καὶ νηστεύε διὰ τὸ ἱμάτιον ὃ ἐκλείψας τῆς γυναικὸς τῆς χήρας καὶ πτωχῆς πρὸ τριῶν ἡμερῶν· καὶ σὺ ἔχων πέντε ἱμάτια τὸ ἐν τῆς χήρας ἐκλείψας. Τότε ὁ νεώτερος, ἐλεγχθεὶς καὶ φρίξας καὶ θαυμάσας, πῶς φανερὸν γέγονεν ὃ ἐν κρυφῇ καὶ ἄσπερῳ ἐπραξέ μόνος, ἀπέρχεται τρέμων καὶ φέροι τὰ ἴδια πέντε ἱμάτια καὶ τὸ ἐν τῆς χήρας, καὶ

15. Filia diacono erat unica, quam cum frequens invideret lector quidam, nomine Alexander, vitium ei obtulit: hinc cum puella ulterum gestaret, metuens lector episcopi indignationem, nec pudorem ferens, puellae auctor fuit, ut hoc crimen servo Dei Antiocho ascriberet, cui pollicetur puella se rem omnibus ita narraturam. Elapsis quadraginta a pueri ortu diebus, episcopo innoscere quae puellam spectabant. Accidit eam episcopus percontatur ingentibus adhibitibus minis, quis esset facinoris auctor. Respondit illa Antiochum esse monachum, qui, inquit, frequens apud nos diversatur. Credit episcopus, et qui aderant universi, magnaque indignatione permotus, mittit in monasterium qui servum Dei adducant. Ingressis illis cum eo in civitatem, alius eum contumelia afficere, alius in illum spueri, probris alius onerare. Astitit autem ille coram episcopo, et interrogatus de puella, et de casu isto, ait Antiochus: Si veritatem dixerō, veritati meae a mendacio vestro minime fides habebitur. At, praesente tota turba, ait cum clamore puella: Quid tibi dicendum superest? non potes rem negare: a te namque genitus puer est: equinam ille pudor? fatere delictum. Tunc ingemiscens servus Dei Antiochus: Date mihi, inquit, puerum, ut videam num a me sit genitus. Accepitque puerum qui quadraginta dierum erat, et cum praemanihus teneret eum, cum ad caelum oculos levasset, ait puer: In nomine Domini dico puer, num a me genitus sis. Tum, per Dei gratiam, exclamat puer voce magna: Nequaquam, Dei serve, purus tu es coram Deo. Qui vero hoc scandalum fecit, est Alexander lector. Tunc puella, ut se a Deo convictam animadvertit, repente prolapsa ad pedes ejus expiravit. Rogavique illum episcopus ut injuriae memoriae deponeret. Lector autem multis gravibusque sibi impositis ferramentis, ex urbe egressus, in parva sese cellula inclusit, ubi ad mortem usque poenitentiam agens, perfectam Deo reddidit confessionem, gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula. Amen.

16. Et cum remigraret ille ad monasterium, prope urbis portam, adolescens quidam procidit ad genua ejus haec dicendo: Serve Dei, veniam mihi concedito, quod in faciem tuam conspuerim, puellae iniquae te accusanti dictis fidem habens; cujus facinoris causa jejuno et Dominum deprecor. At servus Dei Antiochus ait illi: Mei causa ne feras vel jejunes; sed flecto et jejunato, ob vestimentum quod ante tres dies furatus es mulieri viduae atque egenae. Cumque tibi quinque essent vestimenta, unum illud viduae subrupuisti. 210 Tunc adolescens convictus, ac terrore correptus, miratusque, quo pacto palam id esset, quod clam ille et vespere solus admisisset; abscedit tremens, affertque sua quinque vestimenta, cum illo ad viduam pertinente;

(77) Vulgatum, ἤτητο, jam in margine correctum erat. Nolte.

mulierique dat omnia, rogans ut secum ad genua A  
servi Dei proclat. Ut ambo vidit ille prolapsos, et  
rem ex corde poenitentem, admisit illum ad  
osculum sanctum. Aitque adolescens : Volo, do-  
mine mi, multis diebus jejunare, quia multa sunt  
peccata mea. Cui servus Dei : Quo pacto vis jeju-  
nare? Tum ille : A mane usque ad vespurnum. Ait-  
que illi Antiochus : Quo in loco degis dum ita  
abstines a cibo? Cui ille : Amicos et negotia mea  
inviso, hinc psululum dormio, et cum vespera ac-  
cesserit cibum sumo. Ait illi servus Dei Antiochus :  
Hoc jejunium non est. Nam si a cibis abstineas, et  
in aliquem obtrectes, vel quempiam contristes vel  
calumnieris : aut si post priorem discepiationem  
injuriæ memoriæ retineas : si item vespere lautam  
pares cœnam, teque inebries ac turpia perpetres,  
aut si horum quidpiam concupiscas ; multo præ-  
stabilis tibi est, ut quinquies quotidie comedas, et  
hiscæ rebus abstineas, quam ut nihil gustes et hiscæ  
rebus te commisceas. Quidam utilitatis affert ab-  
stinentia a cibis, si omni alia concupiscentia im-  
pleare? An ignoras eum qui suam implet concupi-  
scentiam, vel solum mente, licet externis non sa-  
tietur cibis, jam saturum et ebrium esse? Sed si  
velis temperanter agere et jejunare, ut jejunium  
tuum Deo sit acceptum, primum omnium observa  
ut jejunes ab omni pravo sermone proferendo et  
audiendo : et purga cor tuum ab omni inquina-  
mento, injuriarum memoriâ, turpis lucris amore.  
Et qua die jejunaveris, pane, oleribus et aqua con-  
tenuis esto, gratiasque Deo agas. Computato autem  
prandii quod eo die sumpturus eras pretio, eroga  
viduæ, orphano, egeno, qui impleta anima sua,  
orabit pro te Domini. Si ergo jejunium, ut præ-  
scripti tibi, persolveris, sacrificium tuum erit ac-  
ceptum in conspectu Domini, et descriptum in cœlis  
in die retributionis bonorum justis præparatorum.  
μήνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἀναπαύσεως τῶν

His auditis adolescens, omnibusque relictis ser-  
vum Dei vi compulsit ut se reciperet in monaste-  
rium. Ac secutus illum, servatisque omnibus quæ  
ab eo didicerat, atque anno uno in magna tempe-  
rantia, lacrymis et gemitibus percurso, in pace  
obdormivit, tradiditque Domino spiritum.

17. Elapsis tribus annis, mox moriturum mona-  
sterium præfectum quidam sancti episcopi visum  
venerunt : rogavitque illos præfectus, ut fratrum  
amantem, injuriarum immemorem et bumilem An-  
tiochum sui loco constituerent : quæ eadem erit  
fratrum omnium postulatio. Repugnant illo ac  
collacrymante, magna vi episcopi invitum illum,  
cum prius ordinasset presbyterum, constituerunt  
et hegumenum seu præfectum. Ac cum præfectus  
totum ipsi in Christo fratrum costum commendas-  
set, obdormivit in pace. Suscepta igitur bujus-  
modi cura Antiochus in multo studio, temperantia,

(78-79) Hæc ex libro II Heranz hinc inde excerpta.

ἐλα δίδωσιν τῇ γυναίκί παρακαλῶν αὐτὴ σὺν αὐτῷ  
προσπίπτοντας καὶ ἀπὸ καρδίας τὸν αἴτιον μετανο-  
οῦντα, ἐδέξαντο αὐτὸν ἐν φιλήματι ἀγίῳ. Καὶ λέγει  
ὁ νεώτερος· Ἄελλω, κύριέ μου, νηστεύσαι πολλὰς ἡμέ-  
ρας, ὅτι πολλὰ εἶσαι αἱ ἁμαρτίαι μου. Λέγει αὐτῷ ὁ  
δοῦλος τοῦ Θεοῦ· [Πῶς] θέλεις νηστεύσαι ; Ὁ δὲ εἶ-  
πεν αὐτῷ· (78-79) Ἀπὸ τοῦ πρωῦ ἕως ἑσπέρας. Καὶ  
λέγει αὐτῷ ὁ Ἀντίοχος· Καὶ μὴ τρώγων πού δια-  
γεις ; Ὁ δὲ εἶπε· Τοὺς φθίους καὶ τὰ πράγματα μου  
βλέπω, καὶ πάλιν ὀλίγον καθεύδω, καὶ ὅταν γένηται  
ἑσπέρα, μεταλαμβάνω. Λέγει αὐτῷ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ  
Ἀντίοχος· Τοῦτο οὐκ ἔστι νηστεία. Ἐάν γάρ νη-  
στεύσης ἀπὸ βρωμάτων καὶ τινα κακολογήσης ἢ λυ-  
πήσης ἢ διαβάλης, ἢ μνησικαχῆσης ἀπὸ προτέρας  
μάχης, ἢ ἑσπέρας πώτησης πολυτίμων δειπνῶν, καὶ  
ἄρῃ μεθύσκεσθαι, ἢ αἰσθρὰ ἐργάζεσθαι, ἢ κατ' ἐ-  
νοίαν ἐπιθυμῆναι τι τοιοῦτον· πολὺ συμφέρεαι σοι  
πέμπτον τῆς ἡμέρας ἐσθίειν καὶ τούτων φείσασθαι,  
ἢ μὴ γευσάμενον ἐκείνους συμφέρεσθαι. Τίς γάρ  
ὠφέλεια βρωμάτων ἀπέχεσθαι ; πάσης δὲ ἄλλης ἐπι-  
θυμίας ἐμφορεῖσθαι ; Ἥ οὐκ οἶδας ὅτι πᾶς ὁ τὴν  
ἐπιθυμίαν αὐτοῦ πλήρων κατ' ἐνοίαν καὶ ἐκτός τῶν  
ἐξωθεν βρωμάτων ἦδη κικόρεσται καὶ μεθύει ; Ἄλλ'  
εἰ θέλεις ἐγκρατεύεσθαι καὶ ἀσχοροεφείλας. Καὶ  
ἐν ἡμέρᾳ ἢ νηστεύεις ἀρκέσθητι ἄρτω καὶ λαχάνοις  
καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Συμφήσας δὲ τὴν  
ποσότητα τῆς διαπάνης τοῦ ἀρίστου οὗ ἐμελλες  
ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅς χηρὰ ἢ ὀρφανῶν  
ἢ στερομένων· (πρὸς) δὲ δὴ σαφῶς ἐμπήσας τὴν  
ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐξεται ὕπερ σου πρὸς Κύριον. Ἐάν  
οὖν τελήσης τὴν νηστείαν, ὅς ἐνετελέμηνη σοι, ἔσται  
ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἐγγεγραμ-  
ῆται μαρτυρῶν ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ νεώτερος, καὶ καταλείψας πάντα,  
εἰδίασατο τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὴν  
μονήν. Καὶ ἀκολουθήσας αὐτῷ, πάντα ὅσα ἐδιδάχθη  
παρ' αὐτοῦ φυλάξας, ἐν πολλῇ ἐγκρατεῖα καὶ δάκρυσι  
καὶ στεναγμοῖς πληρώσας ἐνιαυτῶν χρόνον, ἐν εἰρήνῃ  
D ἐκοιμήθη, παραδούς τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ.

17. Καὶ μετὰ τρία ἔτη, μέλλοντος τοῦ ἡγουμένου,  
τῆς μονῆς τελευτῆν, ἦλθον εἰς ἐπίσκοπον αὐτοῦ τινες  
ἄγιοι ἐπίσκοποι· καὶ παρεκάλει αὐτοὺς ὁ ἡγούμενος,  
ὅπως ἀντ' αὐτοῦ τὸν φιλάδελφον καὶ ἀμνηστικόν  
καὶ ταπεινόφρονον Ἀντίοχον καταστήσωσι· καί· πᾶσι  
δὲ ἡ ἀδελφότης συμπαρακάλει. Τοῦ δὲ ἀντιλέγοντος  
καὶ ὀδυρομένου, μετὰ πολλῆς βίας καὶ ἀνάγκης χει-  
ροτονήσαντες τούτων οἱ ἐπίσκοποι πρεσβύτερον κατε-  
ἴστησαν καὶ ἡγούμενον. Καὶ παραθέμενος αὐτῷ ὁ  
ἡγούμενος πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα, ἐκοι-  
μήθη ἐν εἰρήνῃ. Λαβὼν οὖν τὴν φροντίδα ὁ Ἀντί-  
οχος, ἐν πολλῇ σπουδῇ καὶ ἐγκρατεῖα καὶ ἀγρυπνίᾳ



καλ εὐχαίς διετελεῖ· πολλά τε [ἐνδοξα] καὶ κατορθώματα διετελεῖ ὁ Χριστός.

18. Καὶ μετὰ δύο ἔτη τοῦ ἡγήσασθαι αὐτὸν τῆς μονῆς δύο ἀδελφοὶ ἐλιγύβουχα κοινῇ γνώμῃ ἐξῆλθον τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐπίστρεψαν ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐσπιαν σπαταλῶντες καὶ ἐντροφῶντες ἐπὶ τὰς βρωτικαῖς ἀσελγείαις. Καὶ ταῦτα μαθὼν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἀντιόχος πᾶν ἔβληκεν ἐαυτὸν θρηγῶν τοὺς δύο ἀδελφοὺς, καὶ ἐδέετο περὶ αὐτῶν τοῦ Κυρίου. Ὑλλῶντων δὲ αὐτῶν τὴν ἐνάτην, ὡς ἔκλινε τὰ γόνατα σὺν τοῖς ἀδελφοῖς, γέγονεν ἐν ἐκστάσει, καὶ παραλαμβάνεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπὸ ἀγγέλου. Καὶ πολλὰς ὥρας παρελθούσας, καὶ μὴ γειρομένου αὐτοῦ, ἐγείρεται ὁ δευτεράριος αὐτοῦ, καὶ μετ' ἐπιεικείας παρεκάλει ἀναστῆναι, καὶ τελεῖσαι τὴν λειτουργίαν τῆς εὐχῆς. Ὡς δὲ εἶδον, ὅτι οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις, ἐγνώρισαν ἐπιτάσιαν αὐτὸν βλέπειν καὶ ὑπεχώρησαν ἀπ' αὐτοῦ πληρώσαντες τὸν κανόνα. Μέλλοντος δὲ δύνειν τοῦ ἡλίου κράζας εἶπεν· Δόξα σοι, ὁ Θεός, δόξα σοι. Τότε προσῆλθον αὐτῷ πᾶσα ἡ συνοδεία, ἰκετεύουσα μὴδὲν ἀπ' αὐτῶν κρῦσαι, ὧν ὁ Θεός αὐτῷ ἀπεκάλυψεν. Καὶ μὴ ἔσθηθεὶς κρῦσαι διὰ τὴν πολλὴν ὄχλησιν τῶν ἀδελφῶν, ποιήσας εὐχὴν, ἤρξατο λέγειν· Παραληφθεὶς χάριτι Χριστοῦ ὑπὸ ἀγγέλου (80) ἦλθον εἰς πεδῖον, καὶ [δεικνύσά μοι] παῖδα νεανίσκων ἐνεδεδυμένον σύνθεσις ἐνδυμάτων κροκέων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ διαρὰ, σκιρτῶντα ὡσεὶ κάκει. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πᾶν ἰαρόος ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ ἦν καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα εἶδον σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα. Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὸν ποιμένα τούτου; Βλέπω, φησὶ, Κύριε. Οὗτος, φησὶν, ἀγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν· οὗτος ἐκτρέφει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀπατῶν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῆντος τοῦ Θεοῦ καὶ πορευόμενοι ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον (81) καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ· Οὐ γινώσκω, Κύριε, τί ἐστίν, εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· Ἄκουε, φησὶν, ἃ εἶδες. Πρόβατα ἰαρόα καὶ σκιρτῶντα οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀπιστοσώμενοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος καὶ παραδεικνύοις ἐαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις οὐν μετάνοια ζῆσις οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τούτων ἡ ζῆθ θανάτος ἐστίν. Ἄ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοι εἰσὶν οἱ παραδεικνύοις μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἐαυτοῦς, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βλασφημήσαντες. Οὗτοι οὖν καταφθαριμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπὶς ἐστὶ μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐπιπλοῖα ἔχει ἀναστάσεως ἕως τίνος· ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον.

(80) Hic locus Latine tantum legitur apud Hermetam Pastorem l. iii, simil. 6, p. 63, ubi sic habetur: Et venimus in quemdam campum, et illic ostendit mihi juvenem vestitum vestibus synthesisis re-

A vigiliis et orationibus perseverabat: multaque præclara gesta per eum Christus operabatur.

18. Post duos vero sævæ in monasterio præfecturæ annos, duo pusillanimes fratres, communi sententia ex monasterio egressi, reversi sunt ut canes ad vomitum suum, sese dantes voluptatibus, deliciis et lasciviis hujus sæculi. His compertis servus Dei Antiochus, multum sese maceravit, ambos illos deplorans fratres, ac Dominum illorum causa precatus est. Psallentibus autem illis inonam, ubi una cum fratribus genua flectebat, raptus est in exstasin, animaque ejus arripitur ab angelo. Multo elapso temporis spatio, cum nondum expergisceret, surgit secundarius ejus, leniterque hortatur ut exsurgat, orationisque ministerium persolvat. Conspiciti autem nec vocem nec auditum esse, intellexere visionem illum contemplari, ac completo canone 211 abscessere ab illo. Cum autem immimeret solis occasus, cum clamore ait: Gloria tibi, Deus, gloria tibi. Tunc accessit omnis cœtus, rogavitque nihil ut celaret eorum quæ Dominus sibi revelasset. Et cum præ importunitate fratrum celare non posset, facta prius oratione, ita orsus est: Raptus per Domini gratiam ab angelo veni in agrum quemdam. Ostenditque ille mihi adolescentem quemdam indutum synthesi croceorum vestimentorum, qui quamplurimos pascebat oves: erantque omnes illæ delicatissimæ, admodumque luxuriantes et hilares, hinc atque hinc exsultantes. Ipseque pastor multum bilaris in ovili degebat suo, et oves circuibat. Aliasque vidi oves luxuriantes et delicatissimas uno in loco, nec tamen exsultantes. Atque mihi: Viden' hunc pastorem? Video, inquam, Domine. Ille est, ait, angelus voluptatis et fallaciæ. Hic atterit animas servorum Dei, et avertit a veritate, malis decipiens illas concupiscentiis, in quibus illas pereunt immemores mandatorum Dei viventis, incedentesque in vanis voluptatibus et fallaciis hujus vitæ. Quapropter dispercut, ab hoc angelo in mortem et corruptionem deductæ. Tum ego: Ignoro, Domine, quid sit in morte et corruptionem. Dixitque mihi: Audi et percipe quæ vides: Oves hilares illæ et exsultantes, hi sunt qui a Deo ad finem usque avulsi sunt, et sese concupiscentiis hujus sæculi tradiderunt. In his itaque nulla est pœnitentiæ de vita sua, quia etiam nomen Domini propter illos blasphematur. Harum vita mors est. Quas autem vidisti non exsultantes, et in loco suo pascentes, hi sunt qui sese quidem voluptati et fallaciæ dederunt, sed in Dominum non blasphemaverunt. Hi quidem corrupti et a veritate seducti sunt, in his tamen spes est pœnitentiæ, in qua vivere possunt. Earum itaque corruptio non est sine spe resurrectionis, usque ad certum temporis spatium. Mors autem æternam est exitium.

stimentorum colore cocineo. Et cætera bene multa quæ scriptor iste ex Gr. Hermetæ textu, qui adhuc supererat suo ævo, ad verbum mutuatus est.

(81) Hermetas, ad defectionem.

19. Rurus paululum processimus, et ostendit A mihi alium pastorem statura præzatum, eferaque specie, indutum caprina pelle alba, qui peram habebat humero impositam, ac præduram nodosamque virgam, torvoque erat aspectu, ita ut reformidarem illum. Hic itaque pastor oves accepit a primo pastore illo adolescente, illas scilicet, delicias, luxuriantes, nec exsultantes, ac coniecit illas in quemdam præruptum locum, spinis et tribulis perplexum, ita ut non possent oves a tribulis illis et spinis sese extricare, sed in ipsis complicarentur, ac miserime agerent, ab illo etiam lancinate, atque netro citroque compulsæ. Nullam denique concedebat requiem, nec ut quodam loco consisterent. Cum illas ita verberatas et misere afflictas conspicerem, dolebam pro illis quia valde cruciabantur, nec intermissionem ullam habebant. Angelum meum loquentem percunctor : Domine, quis hic pastor est, ita immitis et acerbus? Aitque mihi : Hic est angelus ultionis, qui e numero est angelorum iustorum, constitutus ad ultionem. Hic excipit eos qui a Deo aberrarunt, et incesserunt in concupiscentiis suis. Atque illos pro merito suo ulciscitur, atrocibus et variis affligens suppliciis. Tum ego : Scire cupio, Domine, quis et qualia sint varia illa supplicia. Audi, inquit ille, varia supplicia et tormenta, sæcularia sunt tormenta. Cum enim sese homines a Deo separaverint, rati se in quiete et divitiis versaturos, tunc pœnas luunt, et alii quidem multantur, alii egeni evadunt, alii in infirmitates plurimas cadunt et in seditiones, alii ab inferioribus contumelia afficiuntur, et alia iis similia contingunt. Plurimi namque qui tumultuose consilia agitant, in multa negotia conjiciuntur, nihilque illis prospere cadit, quod indigne ferunt ipsi : ignorantque ideo seminus prospere rem agere, quod mala **212** perpetrarint : ac demum Dominum incusant, nec sustinent reliquis vitæ suæ diebus ad Deum converti atque illi puro corde servire. Quod si respiciant penitentiamque agant, tunc intelligunt mala sua opera in causa fuisse quod non prospere rem gesserint, atque ita Domino gloriam referunt, ut justo iudici, a quo jure afflicti, et iuxta opera sua castigati sunt. Audi itaque vin utriusque, voluptatis scilicet et supplicii. Voluptatis fallaciaeque una est hora : supplicii autem horæ triginta, quæ dierum vin habent. Si quis ergo die una voluptati vacet et pro ea re cum eo expostuletur, atque uno die crucietur, dies illa cruciatus anni integri vim habet. Quot igitur quisque dies voluptati sese dederit, tot annis cruciabitur. Vides ergo voluptatis et fallaciae tempus nihil esse, supplicii vero et cruciatus longissimum. Qui voluptati vacat et fallaciae hujusmodi, ac pro libidine agit, is magna indutus est amentia. Pro voluptate namque et fallacia enjusque diei, magnum luet supplicium, annum scilicet pro qualibet die. Dixique angelo : Quales vo-

(82) Vulgo, ὄπλο. NOLTE.

(83) Hic complura omittuntur, quæ leguntur apud Hermam.

19. Πάλιν προέβην μικρὸν, καὶ δεικνύσ μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῆ ἰδέᾳ, περιειμένον δέσμα αφγεῖον λευκὸν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὤμον καὶ βᾶδδον σκληρὰν λῖαν καὶ ἔσους ἔχουσαν καὶ τὸ βλέμμα εἶχε πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναι με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἔκεινα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνῶδη καὶ ἀκανθῶδη καὶ τριβιλωδῆ· ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβῶλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξει τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις καὶ λῖαν ἐταλαιπύρων διατρέμενα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὡς κάκει περιελάωνεν αὐτὰ καὶ ὅλος ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ εἶδου, οὐδὲ ἴσταντο. Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτω μαστιζόμενα καὶ ταλαιπυροῦντα, ἐλυποῦμαι ἐπ' αὐτοῖς, οἱ οὕτως ἐδασανίζονται ἀνοχῆν ὅλος οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· Κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν, ὁ ἀσπλαγχνος καὶ πικρὸς; Καὶ λέγει μοι· Οὗτος ἐστιν ὁ ἀγγελὸς τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων τῶν δικαίων ἐστὶ, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πορευθέντας ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν, καὶ τιμωρεῖται αὐτούς, καθὼς ἔδει ἐστίν, θεινάς καὶ ποικιλίας τιμωρίας. Λέγω αὐτῷ· Ἥθελον γνῶναι, Κύριε, τὰς ποικιλίας ταύτας τιμωρίας, ποταπαὶ εἰσιν. Ἄκουε, φησὶν· Αἱ ποικιλίας τιμωρίας καὶ βάσανοι βιωτικά εἰσι βάσανοι. Ἐπὶν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ θεοῦ νομιζόντες ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλοῦτι, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑπερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖαι ποικιλίας περιπύπτοντες, ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὕβριζόμενοι ὑπὸ ἐλαττώων, καὶ ἑτέρας ποικιλίας τράξει. Πολλοὶ γὰρ ἀκαταστάνας ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλοντες εἰς πολλὰ πράγματα καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλος ἀποβαίνει (82), καὶ ὁ δυσχεραίνουσι, καὶ οὐ γινώσκουσιν, οἱ διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἐπραξαν οὐκ εὐοδῶνται καὶ λοιπὸν αἰτιῶνται τὸν Κύριον καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεύσαι τῷ θεῷ ἐν καθαρῇ καρδίᾳ. Ἄν δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνώσιν, οἱ διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐωδοῦντο καὶ οὕτω δοξάζουσι τὸν Κύριον, οἱ δίκαιος κριτῆς ἐστὶ, καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν (83). Ἄκουε οὖν ἀμωτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τῆς βᾶσανου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία, τῆς δὲ βᾶσανου ὥρα τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐάν οὖν μὲν ἡμέραν τις τρυφήσῃ καὶ ἀπαιτηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐναντιοῦ ὀλοκλήρου ἰσχνῆν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βᾶσανου. Ὅσα οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐναντιοῦς βασανισθῆσεται. Βλέπεις οὖν, οἱ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδὲν ἐστὶ, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βᾶσανου πολὺς. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος καὶ πράσων ἃ βούλεται πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδεδυται· ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας ἀποτίσει βᾶσανον μεγάλην, ἐναντιὸν τῆ

ἡμέρα. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ· Ποῖα τρυφαί εἰσι βλαβεραί, λέγε μοι. Πᾶσα πράξις σαρκική, τρυφή ἐστὶ (84). Νῦν ἠθέλω ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] ὀξύγλωσσος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφή, ὁμοίως καὶ ὁ μαγικός καὶ ὁ μύθος καὶ ὁ καταλάλιος καὶ ὁ ψεύστης καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἀποταραχτής καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὐταὶ δὲ αἱ πράξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς ὁσίοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ αἰώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν. Αὕτη οὖν ἡ τρυφή τοῖς ὁσίοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν, αἱ δὲ προειρημέται τρυφαὶ βάσανον. Ταῦτά μοι φανερώσας ὁ ἀγγελλος ἀπέστρεψε με εἰς τὸν τόπον μου. Δοξάσωμεν οὖν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· πῶς μακρόθυμος καὶ εὐσπλαγχνός ἐστιν ἐπὶ τῇ τσαύτῃ κακίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Λύτῃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

20. Καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον οἱ δύο ἀδελφοὶ οἱ ἐξεληθόντες τοῦ μοναστηρίου ἐπέπεσαν εἰς πειρασμὸν καὶ θλίψεις. Τῷ γὰρ ἐν ἔλκος ἀνεφάνη εἰς τὴν πλευρὰν, καὶ εἰσελθὼν εἰς νοσοκομεῖον εἰς δύο μῆνας τρίτον χειρουργήθη ὑπὸ τοῦ λατροῦ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθεραπεύθη. Τῷ δὲ ἑτέρῳ ἔμπεσόντι μετὰ τῶν στασιασῶν συνέθε νότιον καὶ κοιλία μαστιγώθεντι σιδηροδόμοιον ἐμείληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἐν σκότει διαίγειν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ εὐχὴ τοῦ ὁσίου Πατρὸς Ἀντιόχου ἐδουλώπει τὸν ἐλεηθῆνα Θεόν, μεθ' ἡμέρας ἔδωκεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐξεβλήθη ἐν τῇ φυλακῇ. Καὶ πάλιν ἐκείνος, ἀπαλθὼν ἐν τῷ νοσοκομείῳ, ἔτι ἐν τῇ ἀλλοθύνῃ ἔστα τὸν ἀδελφὸν διαδαστάζων ὀλίγον τῇ χειρὶ ἀναπαύοντα ἠγαγεν εἰς τὸ μοναστήριον· καὶ ὡς ἐσήμανεν ὁ θυρωρὸς, εὔρε τοὺς ἀδελφούς περὶ τοῦ πυλῶνος, καὶ εὐχαριστήσας τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ ἔδεδετο αὐτούς. Καὶ εὐχὴν ἔπ' αὐτοῖς ποιήσας παραχρῆμα ὕγειε τῷ σώματι ἀποκατάστασις. Καὶ λοιπὸν μετανοοῦντες ἐψ' οἷς ἔπραξαν ἐν πολλῇ ἀσκήσει διακρούοντες τε καὶ ἀγρυπνοῦντες διεκτελοῦν ἐν πολλῇ ταπεινοφροσύνῃ. Καὶ οὕτω μετὰ τρεῖς ἔνιαυτοῦς μετ' εἰρήνης καὶ ἀγαθῆς ἐξομολογήσεως ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

21. Ἄλλοτε καθήμενον καὶ ἀναγινώσκοντα αὐτοῦ τὴν βίβλον τῶν ἐντολῶν τοῦ ὁσίου Πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Ἀθανασίου μετὰ φωνῆς καὶ ἠδονῆς πολλῆς, εἰς τῶν ἀδελφῶν, ἀκροσάμενος ἀκριβῶς ὅλας, λέγει (85)· «Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ μεγάλα καὶ καλὰ καὶ δυνατὰ εἰσι, δυνάμει εὐφραντα τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρεῖσθαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, αἱ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσιν.» Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ ὁσῖος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς ἀσπληρίας εἶπεν· «Ἄναθρε, ἀκηδιστά, ῥάβδου καὶ ὀλιγόφυλλο, οὐκ οἶδας, ὅτι, ἐὰν ἐν σοὶ ἐλατῆ προβῇ, οὗ δύναται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραί; Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου μὴ δύνασαι αὐτάς ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, οὐ

luptates noxiae sunt, dicite mihi. Omne carnale opus voluptas est : nam iracundus, cum suo affectui facit satis, voluptatem percipit : similiterque mōchus, temulentus, obtricator, mendax, avarus, defraudator, et si qui alii. Voluptatem namque in suo opere percipiunt. Hæc autem opera noxia servis Dei sunt. Sunt autem et voluptates quibus homines salutem consequuntur. Multi namque bona operando voluptatem habent. Quæ voluptas servis Dei vitam adipiscitur ; prædictæ autem voluptates, cruciatum. Hæc cum mihi declarasset angelus, in mem me locum rediit. Gloriam itaque referamus, fratres, clementiæ Dei, qui ita longanimis est, ita misericors erga tantam hominum malitiam. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

20. Medico autem elapso tempore, duo illi fratres qui ex monasterio egressi fuerant, inciderunt in tentationem et in calamitates. Alteri enim excrevit ulcus ad latus, atque ingressus in nosocomium seu infirmorum hospitium intra duos menses ter medici manu curatus, neque ita sanatus est. Alter vero cum in seditiosos incidisset, a dorso, et a ventre verberatus, ferro onustus in carcerem conjectus est, atque in tenebris degit multis diebus. Cum autem oratio sancti Patris Antiochi miserationem Deum placasset, Christi beneficio eductus ille ex carcere, cum ad nosocomium venisset, fratrem alium adhibe dolere laborantem, paulum sustentans, manuque sibi innixum, deduxit ad monasterium : ac cum illi rem indicasset ostiarius, invenit ante ostium fratres illos, gratiasque hominum amanti Deo agens, homines suscepit. Atque facta super illis oratione, statim sanitati corporeæ restituit. Ac demum poenitentiam agentes de delictis suis, in multa exercitatione, lacrymis, vigiliis, magnaque humilitate perseverarunt. Elapsisque tribus annis, cum pace et bona confessione, obdormierunt in Christo Jesu, cui gloria in sæcula. Amen.

21. Alio tempore sedente illo ac legente librum præceptorum sancti Patris et episcopi Athanasii alta voce et cum grandi voluptate, quidam ex fratribus cum singula attente audivisset, ait illi : « Domine, hæc præcepta, magna, pulchra, et valida sunt, possuntque delectare cor ejus qui ea complere valet ; sed nescio, domine, an possint pluri eam servare, dura namque sunt. » Istum intuitus servus Dei, magna cum severitate ait : « Ignave, piger, desidioso et pusillanimita, nonne vides te, si tibi ante proposueris posse illa observari, facile illa observatum, nec tibi fore illa dura et difficilia ? Quod si cum corde tuo reputaveris, non posse illa ab homine observari, nunquam observaturus es. Anno nōsti Dei gloriam, quanta, quam va-

(84) Hic paululum variat textus.

(85) Hæc ex libro II Bernæ, mandato 12, hinc inde consarcinata sunt.

lida, quam mirabilis illa sit; quod scilicet mundum  
**213** creaverit propter hominem, potestatemque  
 illi dederit ut dominaretur omnibus que sunt super  
 terram? Quid igitur horum omnium homo dominus  
 est, omnibusque imperare valet; equa ratione non  
 poterit hisce præceptis dominari? Quomodo nam  
 David gigantem alienigenam, hominemque bellatorem,  
 omni armorum genere instructum superavit? nonne  
 solo proposito, ac fide ex corde procedente? Ipse  
 solus hæc Deo obtulit. Deus autem visa ejus  
 acritate, ac fide in corde ejus insita, necnon spe,  
 ipse tandem victoriam præstitit, unusquisque  
 adolescentis manu inimicum prostravit. Et discito  
 non Davidem, sed Deum id operis perfecisse. Cogita  
 Stephanum primum martyrem, quot lapides a quot  
 hominibus injectos exceperit, ac nisi ipse Dominum  
 Christum precatus esset, nequam ipsi tradidisset  
 spiritum. Cur de viris loquimur? Juditham mihi  
 considera, ademptam Holophernem, nec de sua  
 cogitantem infirmitate, non de decoro, vel de  
 periculo suo. Nequaquam dixit in semetipsa: Tot  
 viri in urbe sunt robusti, prævalidi, prudentes,  
 artificiosi; quorum nemo hoc facinus tentare  
 audeat; ac ego omnium imbecillima, illud aggrediar?  
 Nihil ejusmodi cogitavit. Sed cum omni alacritate  
 ac fide, ad omnipotentem Deum cum fiducia  
 accessit; ac Deus qui omnia potest, acceptam  
 ejus habens fiduciam, quod reliquum erat ipse  
 perfecit. Nam miseratur Deus non corporis  
 robur, sed propositum, studium et patientiam  
 requirit. Abscedat itaque humana omnis occasio  
 et conatus: non dicendum quippe Deo est: Infirmus  
 sum. Deus namque non robur a te requirit, sed  
 cordis propositum. Dic mihi, quomodo habuit vim  
 lairo ille ligno confusus a dextris Christi? Nonne  
 in infernum perrecturus erat? Et mulier quæ  
 Dominum unguento unxit, et lacrymis rigavit pedes  
 ejus, nonne proposito et fide sua solum salva facta  
 est? Nolo de Thecla loqui vel de reliquis mulieribus,  
 quæ in futuro sæculo cum gloria coronatæ prope  
 Christum collocabuntur. Pusillanimes autem et  
 pigri cum pudore pergunt ad supplicium æternum.  
 Itaque omnibus hisce præceptis adimplendis superior  
 est homo, qui Dominum habet in corde. Qui autem  
 in labiis tantum habent illum, cordeque excecato,  
 ob inertiam suam procul Domino sunt, his præcepta  
 ista dura sunt et difficilia. Ponite igitur  
 indesinenter, o pusillanimes et fide levissimi,  
 Dominum in cordibus vestris, agnoscentisque  
 nihil esse facilius hisce præceptis, nihil dulcius,  
 nihil placidius: violentorum quippe est regnum  
 Dei. Nam petenti datur; qui laboriose quaerit,  
 inveniet, et pulsanti ex corde et cum patientia,  
 aperietur; atque plura dabuntur quam petamus.  
 Vanus quippe est quisquis homo, et hic frui vult  
 et quiescere, et illic cum Christo regnare. Vanus  
 igitur tibi inferas, atque spem habeto in omnipotentem  
 Deum; quia apud illum radix est bonitatis, fons  
 miserationis, pelagus misericordiarum. Ipsi glo-

αυλάξεις αὐτάς. Οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς  
 μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστὴ, ὅτι ἐκτίσας  
 τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν  
 ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς  
 γῆς. Τί οὖν πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι καὶ  
 πάντων δύναται κατακυριεύσαι; πῶς οὐ δυνήσεται  
 καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεύσαι; Πῶς δαδὶ  
 ἐτροπώσατο τὸν ἀλλόφυλον γίγναται καὶ πολέμιον  
 ἄνθρωπον πάντοθεν καθωπιεζόμενον; Οὐχὶ μόνον τῇ  
 προαιρέσει καὶ τῇ ἀπὸ καρδίας πίστει; ἑκείνος μόνον  
 ταῦτα προσήγγειε τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ Θεὸς, ἰδὼν αὐ-  
 τοῦ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἀπὸ καρδίας πίστιν καὶ  
 ἐλπίδα, λοιπὸν αὐτὸς εἰργάσατο τὴν νίκην, καὶ δὲ  
 ἐνδὸς μερικίου κατέβαλε τὸν ὑπεναντίον. Καὶ μάθηθι,  
 ὅτι οὐχὶ δαδὶ, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ ἔργον εἰργάσατο. Κα-  
 τανόησον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα, πῶς οὐκ ἴσ-  
 θους ὑπὸ τοσοῦτων ἀνθρώπων ἐδέξατο, καὶ εἰ μὴ αὐ-  
 τὸς παρκάλεσε τὸν ἀεσπότην Χριστὸν, οὐκ ἂν παρ-  
 ἔδωκε τὸ πνεῦμα. Τί δὲ λέγομεν περὶ ἀνδρῶν;  
 Κατανόει μὴ τὴν Ἰουδῆ πρὸς τὸν Ὀλοφέρνην πορ-  
 ρευομένην καὶ μὴ κατανοήσασαν τὴν ἑαυτῆς ἀσθένειαν,  
 τὸ εὐπρεπὲς, τὸ εὐάλατον. Πῶς οὐκ εἶπεν ἐν ἑαυτῇ·  
 Τοσοῦτοι ἄνθρωποι ἐν τῇ πάλαι ἰσχυρὰ καὶ δυνατὴ  
 καὶ φρόνιμοι καὶ εὐμήχανοι, καὶ οὐδεὶς ἐπιχειρεῖ  
 τοῦτο ποιῆσαι· κἀγὼ τὸ ἀσθενέστατον μέρος τοῦτο  
 ποιῆσαι τολμῶσω; Οὐδὲν τοιοῦτον ἐλογίσαστο· ἀλλὰ  
 πάσῃ προθυμίᾳ καὶ πίστει προσήλθε τῷ παντοκρά-  
 τορι Θεῷ θαρβύουσα, καὶ ὁ Θεὸς ὁ παντοδύναμος,  
 δεξιόμενος παρ' αὐτῆς ταύτην τὴν παποθήσων, τὸ πᾶν  
 λοιπὸν αὐτὸς ἐπέτελεσεν. Ὁ γὰρ ἐλεῆμων Θεὸς οὐ  
 ζητεῖ σώματος δύναμιν, ἀλλὰ προαιρέσιν καὶ σπου-  
 δὴν καὶ ὑπομονήν. Πᾶσα οὖν ἀφορμὴ ἀνθρώπου ἐκ-  
 ποδῶν γενέσθω. Οὐ γὰρ εἶπεν ἑαυτῷ· Ἐγὼ ἀσθε-  
 νῆς εἰμι. Ὁ Θεὸς γὰρ ἀπὸ σοῦ ἰαχὼν οὐ ζητεῖ, ἀλλὰ  
 προαιρέσιν ἀπὸ καρδίας. Εἰπέ μοι, ποῖαν δύναμιν  
 εἶχεν ὁ ληστής ἐμπαιγξίς ἐν τῷ ξύλῳ ἐκ δεξιῶν;  
 Οὐχὶ ὅλος ἐν τῷ ᾄθῃ ἦν περὶ ἑαυτοῦ; Καὶ ἡ γυνὴ ἡ  
 ἀλεΐψασα τὸν Κύριον μύρω, καὶ ὄσκαροι βρέξασα  
 τοὺς πόδας, οὐχὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ πίστει μόνον  
 εὐώθη; Οὐ θέλω λέγειν τὰ περὶ Θέκλης καὶ τὰς λοι-  
 πὰς γυναῖκας, αἵτινες ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μετὰ  
 δόξης στεφανοφοροῦσαι παρασταθῆσονται τῷ Χριστῷ.  
 Οἱ δὲ ἀλιγόφυχοι καὶ ἄβουμοι κατησχυμμένοι πορεύ-  
 σονται εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ὅποτε πασῶν τῶν ἐν-  
 τολῶν τούτων κατακυριεύσει ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὸν  
 Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὴν χεῖρῃ ἔχον-  
 τες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπορωμένην καὶ  
 μακρὰν ὄντας ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυ-  
 μίαν, ἑκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραὶ εἶσι καὶ  
 δυσκατάρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ ἀλιγόφυχοι καὶ  
 ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς  
 καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι οὐδὲν ἔστιν εὐκο-  
 λώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, ὅσπερ γλυκώτερον, ὅσπερ  
 ἡμερώτερον· βιαστῶν γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεῖα τοῦ  
 Θεοῦ· τῷ γὰρ αἰτοῦντι δίδονται, καὶ ὁ ἐμπόνως ζη-  
 τῶν εὕρησιν, καὶ τῷ ἀπὸ καρδίας καὶ ὑπομονῆς  
 κροῦντι ἀνοιγέσθαι· καὶ πλείονα χαρίζεται τὸν αἰ-  
 τοῦμεν. Μάταιος γὰρ ἔστιν ἄνθρωπος; ὅστις καὶ ὡς  
 θέλει ἀπολαῦσαι καὶ ἀναπαύεσθαι, κἀκεῖ σὺν Χριστῷ

συνασπισαί. Βίβασαι οὖν σεαυτὸν, καὶ ἐλπίδα ἔχε A *ria et magnitudo in sæcula sæculorum. Amen.*  
εἰς τὸν παντοκράτορα Θεόν· οἷ παρ' αὐτῷ ἡ βίβασαι τῆς ἀγαθότητος καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ἔλλους καὶ τὸ πλά-  
γος τῶν οὐρανῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ  
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΡΟΣ  
ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ (86).

Σκοπήσωμεν, ἡλόγημένη τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, ἐπὶ  
πᾶσι, διὰ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, πῶς περιπατοῦμεν,  
καὶ τί περὶ ἑαυτῶν βουλευόμεθα· πολλοὺς γινώσκον-  
τες τῶν παρ' ἡμῶν γινόμενων τε καὶ νοουμένων ἀσά-  
τους παρασταθῆαι μάρτυρας, οὐκ εἰς τὸ φαινόμενον  
βλέποντας μόνον, ἀλλ' ἐπ' αὐτὰς παρακύπτοντα· τὰς  
ψυχὰς καὶ τὸ κρυπτὸν διελέγχοντας τῆς καρδίας.  
Πολλοὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς πανταχόθεν ἀγγελικῶν θύνα-  
μων ἐκείνης παρεστήκεισαν, τὰ λεγόμενά τε καὶ γι-  
νόμενα παρ' ἡμῶν, καὶ νοούμενα μέχρι ψιφίης ἐνου-  
μήσεως, δι' ἀκριβείας πάσης ἐν οὐρανῷ καταγρά-  
φοντες, πρὸς Θεῶν ἡμῶν ἐν τῇ φοβερῇ ἡμέρᾳ τῆς  
κρίσεως· ὅτε πᾶσα τῶν ὁρατῶν ἡ κρίσις, κλονουμένη  
κατ' ἐπιεξίν ἄσρατον, πρὸς τὴν οὐκείαν ὠλεῖται συν-  
τλειαν· καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ βίβηθῶν παρελεύσε-  
ται, καὶ τὰ διὰ μέσου στείγεται κενουόμενα λυθί-  
σονται· καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν καθέξεται, καὶ βίβλοι  
ἀνοίγονται, τῶν ἡμετέρων ἔργων τε καὶ λόγων καὶ  
νοημάτων τε ἔγγραφα, πιστῶς τε καὶ ἀνοθεύτως  
ἔχουσι. Χιλιάδες λειτουργοῦσιν αὐτῷ, καὶ μύ-  
ριαι μυριάδες παρεστήκεισαν αὐτῷ, καὶ ἀπειλὴ πυρὸς  
πανταχοῦ διατρέχουσα καὶ τὰ κύκλῳ πάντα περιλα-  
βούσα, καὶ ἔρη ὡσεὶ κηρὸν ἐκτίκτουσα· ποταμοὶ  
γὰρ πυρὸς εἰλκην ἔμπροσθεν αὐτοῦ· ἦνικα τέταρτος  
καὶ βόθρος ἀχανὴς καὶ ἀνεκκαστος, καὶ σκότος ἐξώ-  
τερον, καὶ σκώληξ ἀκοίμητος, ἀναειχθῶσι παρόντα.  
Καὶ ὁ ἐπ' αὐτὰς φόβος εἰστίχει μετέωρος, ἐκθεο-  
μένων τὴν ἔκβασιν· καὶ ἔργῃς ἀγγελοῦ κολαστικοῦ,  
πῦρ ἀποσιβόντες, πῦρ τε βλέποντες, καὶ πῦρ  
ἀναπνέοντες, ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν ἐκδοκίσην πάσης πα-  
ρανομίας ἐστίχασιν. Πᾶσα τε πρὸς τοῦτους κρίσις ἐπι-  
τελεῖται καὶ ἐπουράνιος, ὅση τε ἐν ἀγγέλοις καὶ ταῖς  
ὑπὲρ ἀγγέλους δυνάμει, καὶ ὅση ἐν οὐρανοῖς πα-  
ρίστανται μετὰ τρόμου τὴν φοβερὰν τῆς θείας βου-  
λῆς ἐκδεχόμενοι φανερωσιν. Ἐρ' ὄν· κατείνωνται  
ἡμῶν, ἀναγνωσθήσονται πράξεις, καὶ τῶν κρυπτῶν  
γύμνωσις γενήσεται· ὥστε πάντα οὕτως γινώσκων  
ἄλλήλων τὰς ἀμαρτίας· ὡς ἕκαστος τὰς ἑαυτοῦ, τὴν  
βίβλον ἀναγινώσκων τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως. « Ἐλέγ-  
ξω σε » γὰρ, ψησὶ, « καὶ παραστήσω κατὰ πρό-  
σωπόν σου » τὰς ἀμαρτίας σου· καὶ πάλιν, « Κυκλώ-  
σει αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν. » Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος  
καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ δικαστὴς ἀπαρλόγητος,  
παρισταμένην ἔχων τὴν μεγαλοπρεπῆ τῶν οὐρανῶν  
ταγματῶν θύναμιν, ὑψηλῶς προκαθέξεται πᾶσαν  
ἀπειράστῃ δικαιοσύνῃ, καὶ ἕκαστον δι' ἀποδόσεως  
ἐληθῶς καὶ δικαίας νέμων τὰ πρὸς ἀξίαν, τοὺς μὲν  
ἐκ δεξιῶν διὰ τὰς καλὰς πράξεις (86) σταθῆσιν προ-  
σ-

SANCTI PATRIS AC STRI ATHANASII AR-  
CHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ, AD AN-  
TIOCHUM DUCEM.

f. Perpendamus, benedictæ homo Dei, super  
omnia, per omnia, ante omnia, quomodo ambule-  
mus. quidve circa nosmetipsos consilii capiamus;  
quarum multos adesse gestorum cogitationumque no-  
strarum testes invisibiles: qui non ea solum vi-  
dent quæ sub aspectum cadunt; sed etiam animas  
respiciunt, et quod in 214 corde latet deprehen-  
dunt. Multi revera circumquaque nobis adsunt ex  
angelicarum virtutum numero, qui dicta, facta,  
sensa nostra ad minimam usque cogitationem ac-  
curatissime in celo describunt, ut hinc coargua-  
mur in tremenda iudicii die, quando universa as-  
pectabilium rerum creatura, inenarrabili impulsu  
concussa, in propriam pelletur consummationem.  
Cælum et terra radicitus transibunt, et quæ in  
medio sunt elementa, incendio assumpta solven-  
tur. Tum Antiquus dierum sedebit, libri aperien-  
tur, in quibus nostra opera, verba, cogitata fide-  
liter atque incorrupte descripta continentur. Millia  
millium ministrant illi, et decies millies dena mil-  
lia assistunt illi. Ignis illic comminatio est, quæ  
ubique discurrit, omnia circumquaque complecti-  
tur, montes liquefacit sicut ceram. Fluvius enim  
igneus fluit in conspectu ejus. Quando tartarus  
vastissimus omnemque cogitatum superans hiatus,  
tenebræ exteriores, vermibus nunquam moriens una  
conspicue aderunt. Hinc summus terror expectan-  
tium exitum. Stabunt angeli iræ ministri, igne  
micantes, ignito intuitu respectantes, ignem spi-  
rantes, parati ad omnem ultionem cujuslibet pec-  
cati. Ad hæc cum tremore aderit omnis creatura,  
terrena cælestisque; angeli scilicet, angelisque su-  
periores potestates, omnes demum qui in celis  
sunt, expectantes horrendi consilii divini decla-  
rationem. Nobis interea sedentibus, legentur opera  
cujusque, sicutque occultorum revelatio; ita ut om-  
nes aliorum peccata mutuo cognoscant, quemad-  
modum singuli sua, et librum legant saxe conscien-  
tiæ. Nam, « Arguam te, » ait, « et statuam contra  
faciem tuam » peccata tua<sup>78</sup>. Et rursum, « Cir-  
cumdabunt eos consilia eorum<sup>79</sup>. » Et ecce homo  
et opus ejus, ac iudex qui decipi nequit, cui adest  
magnifica cælestium ordinum potestas, in excelsis  
solio omnibus superior sedebit, omni fulgens justi-  
tiae; qui singulis accurate et juste pro merito retri-  
buet: iis quidem qui a dextris sunt, quæ statio est  
scilicet animæ mitis et mansuetæ, regnum tribuens  
a constitutione mundi paratum; eos autem, qui

<sup>78</sup> Psal. cxlix, 21. <sup>79</sup> Psal. vii, 8.

(86) Nunc primum edita ex codice Reg. 2570 annorum plus 600.

(86\*) Locus, ut videtur, corruptus.

quod bonis operibus careant a sinistris constituti sunt, cum furore mittens in ignem æternum, paratum diabolo et angelis ejus.

λαχόντας, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, μετ' ὀργῆς ἀποθνήσκοντες.

2. Quis ignem illum perseverantem sustinebit? quis non horrebit incredibile illud vermibus spectaculum? Quis tenebrarum ejusmodi exteriorum densitatem gravitatemque ferre poterit? Quis mugientem tartarum, et ex profundo illius una reboantem abyssum sustinebit? Quis angelorum ad eam rem deputatorum truculentum ac torvum aspectum, tristemque vultum tetra versantem non horrebit? Quis, quod omnium malorum gravissimum est, aversionem vultus Dei natura boni, benigni, et misericordis, non reformidabit? Universa creatura una aversabitur et exsecrabitur eos qui ex adversa et maligna mente sese tantis complicare malis; juste indignata adversus illos, quod sese apparere conspiciant, coram eo qui natura solus Deus et hominum amantissimus est. Quis ingentem conscientie pudorem futurum in manifestatione secretorum, sustinebit? Quis fletum illum non tacendum, lacrymas acerbis illas, dentium fremitum, lamentationesque eorum qui tormentis cruciabantur, quis pœnas ex negligentia ortas in medio corde sitas, quæ jure et merito comburent, tolerare poterit? Quis anxietatem animi, eo quod nulla sit futura: spes mutationis, aut finis instantis supplicii, neque ulla expectetur deinceps ad bonam vitam conversio, enarrare queat? Postremum namque et solum esse horrendum illud tribunal et justius quam terribilius; atque ideo terribile quia justum, et quia justo suo calculo omnia in se complectitur sæcula. Quis eculatus et gemitus ex 215 medio cordis illorum prolatus, ipsisque medullis hærentes, atque acriter viscera rodentes, si consideret, lacrymis temperare poterit? Quis lamenta et fletus ejusmodi ferat, quin in tristitiam cadat, (si perpendat) quænam prouferant illi penitentia: verba, tum ea quibus sese quisque cruciatus alloquitur, tum omnium ad omnes? Tunc enim revera quisque suorum gnarus est delictorum, cum res prout in se sunt nuda, atque omni cujuslibet fraudis impedimento vacuæ apparuerint.

καθέστηκεν ἕκαστος, ὅτ' ἂν ἐρ' ἑαυτῶν γυμνά φακῶσι τὰ πράγματα, καὶ παντὸς κωλύματος ἀπάτης ἐλεύθερα.

3. Justum est judicium tuum, Domine; nos quippe vocasti, nec obtemperavimus tibi: verba fecisti nobis, nec attendimus; imo irrita fecimus tua consilia. Jure advenit nobis exitum, pernicies, tempestas, ærumnæ, et obsessio. Jamque te invocamus, nec exaudis; misericordiam ex te querimus, nec invenimus. Nos enim qui sapientiam et verbum Domini odio habuimus, neque Dei consilium animum volumus adhibere, hujusmodi ex nostro semine fructus decerpimus, ac nostra replemur insania. Nos quippe excæcavit fallacia vitæ, neque

(57) Σ:σίιν.

τῆς πρῶτης ἐπιεικῆς, τὴν ἡτοιμασμένην ἀπὸ κατολῆς κόσμου βασιλείαν διδοῦς· τοὺς δὲ ἐξ εὐνοίας μὴ διὰ τὴν ἔρημιαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων (87) στάσει

2. Τίς ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐνέγκει μόνωμον; τίς οὐ καταπέσει τὸ ἔξον ἐκεῖνο τὸ σκιῶδες θέαμα; Τίς τοῦ σκότους ἐκεῖνο τὸ ἐξυψότερον τὸ παχύν τε ὁμοῦ καὶ βαρῖν φέρειν δυνήσεται; Τίς μωκόμενον τὸν τάρταρον, καὶ ἐκ πυθμένων αὐτῶ συμβραζομένην τὴν ἄβυσσον ὑποστήσεται; Τίς τῶν ἐπὶ τοῦτο τετραγμένων ἀγγέλων τὸ βλοσυρὸν τε καὶ δριμύ τοῦ βλέμματος, καὶ τοῦ προσώπου τὸ κατηγρῆς οὐχ ὑποτρέψει δονοῦμενον; Τίς τὸ πάντων δεινότερον τῶν κακίων, τὴν ἀποστρεφθῆναι τοῦ προσώπου τοῦ φύσει πρᾶου καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ οὐκίτρονος οὐ φοβηθήσεται; Ἄπανα κείναι συναποστρέφεται καὶ βδελύσσεται τοὺς διὰ φιλαπείθειαν γυνώμην ἑαυτοῦς τοσοῦτους κακοῖς περιτρίβοντας, ἀγανακτοῦσα κατ' αὐτῶν ἐνδοκῶς, ὡς τοιοῦτους ἑαυτοῦς φανθῆναι τὸν φύσει τε καὶ μόνον φιλόανθρωπον Θεὸν θεασαμένους; Τίς τὴν κατὰ συνειδήσιν ἀπέραντον ἀλογίην μέλλουσαν ἴσασθαι ἐπὶ τῇ φανερώσει τῶν κρυπτῶν ὑποστήσεται; Τίς τὸν ἀσίγητον κλαυθμὸν καὶ τὸ πικρὸν ἐκεῖνο δάκρυον, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ τοὺς κωκυτοὺς τῶν ἐν ταῖς βασάνοις πιεζομένων, καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀμελείας πόνων, κατὰ μέτρος αὐτῶν ἐπικειμένων τῆς καρδίας, καὶ διασμούχοντας δικαίως αὐτῶν, τίς δυνήσεται; Τίς τὴν ἐγγυομένην αὐτοῖς στενοχωρίαν ἐκ τοῦ μὴ ἐλπίζειν προσερίαν μεταποιήσεως, καὶ τέλος τῆς ἐπικειμένης κολάσεως, μηδὲ πρὸς τὸ εὐζῆν πάλιν μεταβολὴν ἐκδέχασθαι, ἢ προσδοκᾶν, ἐξεπεῖν ἔστιν ἱκανός; Τελευταῖον γὰρ ἐκεῖνο καὶ μόνον φοβερὸν διαστήριον, καὶ δικαίον πῶλον ἢ ὅσον ἐπιφόρον· καὶ διὰ τὸ τυχερὸν φοβερὸν, ὅτι δικαίον, καὶ τὸ πάντας ἑαυτῷ κατὰ τὴν δικαίαν ψῆφον ἐναποκλείων τοὺς αἰῶνας. Τίς τὰς οὐμωγὰς καὶ τοὺς στεναγμοὺς τοὺς ἐκ μέτρος αὐτῶν προσεφερομένους τῆς καρδίας, καὶ αὐτῶν καθαρτομένων τῶν μυελῶν, καὶ πικρῶς τὰ σπλάγχνα καταδακνόντων, ἐπὶ νοῦν λαμβάνων δακρύων ἐλεύθερος εἶναι δυνήσεται; Τίς τὸν θρήνον καὶ τὸν ὀλοφυρμὸν ἐνέγκει χωρὶς καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς κατηφείας, καὶ μετ' οὖν προσεφερομένους τῶν μεταμειλείας λόγων τῶν τε πρὸς ἑαυτὸν ἐκάστου τῶν κολαζομένων, καὶ πάντων πρὸς πάντας; Τόσε γὰρ ἀληθῶς ἐπιγνώμων τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων

3. Δικαία ἡ κρίσις σου, ὁ Θεός· ἐκάλεσας γὰρ ἡμᾶς, καὶ οὐχ ὑπεκούσαμεν σου· λόγους δὲ παρήγεις ἡμῖν, καὶ οὐ προσέχομεν· τοιγαροῦν ἀλλὰ ἀκούρας ἐποιούμεν τὰς σὰς βουλάς. Δικαίως ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ἀπόπειρα καὶ βλάβος καὶ καταγίγξ καὶ θλίψις καὶ πολιορκία. Καὶ νῦν ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα σε, καὶ οὐκ εἰσακούεις, καὶ ζητοῦμεν παρὰ σοῦ, καὶ οὐχ εὐρίσκομεν ἔλεος. Οἱ γὰρ μισησαντες σοφίαν καὶ λόγον Κυρίου μὴ προσελάμοι, μηδὲ θελήσαντες Θεοῦ προσεχῆν βουλάς, τοιοῦτους; ὀρεπόμεθα τοὺς καρπούς τῶν οὐκίων σπερμάτων, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀνοίας ἐμμιμηλά-

μεθα· Ἀπετύφλωσε γὰρ ἡμᾶς ἡ ἀπάτη τοῦ βίου, καὶ ἅ  
οὐκ ἔγνωμεν μυστήρια Θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν εἶναι τὸ  
σύνολον θέλεισθαιμεν ὁπίσθητος· καὶ διὰ τοῦτο τριβίους  
ἀνομιᾶς ἐνεπέλησθημεν. Διωδύσαμεν δὲ τριβίους ἀβά-  
τους, ὁμοιωθῆναι τῆς θείας ἐπισκοπῆς· τὴν δὲ ὁδὸν Κυρίου  
οὐκ ἔγνωμεν. Καὶ τίς ὁ πλοῦτος ὅς μετὰ ἀλαζονείας  
συμβέλλεται ἡμῖν; παρήλθεν ἐκεῖνα πάντα ὡς σκιὰ  
καὶ ὡς ἀγγεῖα παρατρέχουσα, καὶ ὡς ναῦς διερχο-  
μένη κυμαίνουσα ἐπὶ ὕδατος, ἢ διαβάτης, οὐκ ἔστιν  
ἔργος εὐρεῖν, οὐδὲ ἀτραπὸν τροπαίῶν αὐτῆς ἐν κύμα-  
σιν. Ἡ ὡς ὀρνέου διαπτόντος ἀέρα, οὐδὲν εὐρίσκειται  
τεκμήριον πορείας. Παρήλθεν ἐκεῖνα πάντα, τοῦτο τὸ  
πῦρ ἡμῖν ἀφέντα, κληρονομίαν εἶναι πάντα διαμένου-  
σαν αἰώνως. Δικαία ἡ κρίσις σου, ὁ Θεός· ταῦτα γὰρ  
λέγοντες οὐδέποτε παυσόμεθα λοιπόν· ἐκαλοῦμεθα,  
καὶ οὐχ ὑπηρετοῦμεν· ἐνοουθετοῦμεθα, καὶ οὐ προσ-  
έχομεν. Περὶ τούτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰδοασκώ-  
μεθα τῶν δεινῶν, καὶ καταφρονούμεν τῶν λεγομένων·  
οὐκ ἐλλοπίει ἡμεῖς τότε καὶ μικρὸν τὰ περὶ τούτων  
βήματα· ἀπελθόντες ἂν σφοδρῶς οὕτως ἐλλοπίει τὰ πρά-  
γματα· λῆρος ἡμῖν ἐνομιζέτο τὰ τῶν ἡμῶν συνέχοντα  
τῆς ζωῆς. Τοῦτο συνεχῶς ἐπέδομεν· Ἡ τῆς βλάβη-  
μίας! ὦ τῆς ἀπάτης! ὦ τῶν κακῶν βουλευμάτων!  
ὦ τὴν πονηρῶν συναλλαγμάτων! ὦ τοῦ θαύματος  
τῆς ἐπὶ τούτοις τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ ἀπο-  
φάσεως! Πῶς ἐκάστου τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων  
εἰδὼς πρόφορον ἡμῖν ἀντέθηκε βίασανον! δι' οὐκ εἶρ-  
γὰρ καὶ ἀπόπτυστον σαρκὸς ἔβηθη, ταύτην ἔχειν τὴν  
προεβρῆν δικαίως κατακρίθημεν γένησαν· τὴν ὄψον καὶ  
τὸ σκότος τοῦτο οὐκ εἰκὴν κατακρίθημεν. Ἐπειδὴ ἔγχα-  
σαμεν πάντα τὰ αἰσχρὰ, καὶ πάντων ἡμῶν τῶν θεῶν  
ἀγαθῶν καταφρονήσαντες, τὰ ἱππικὰ καὶ τὰ θέατρα  
καὶ τὰ κρηγίστα προετιμήσαμεν, ἐν οὐδὲν αἰώνων ἐχό-  
ρησον ὄμοιοι, καὶ πᾶσα θεία ἀγγέλιον ἀπὴν σκοπία καὶ  
ἐπίγρωσις. Ἐνθα τὸ μὲν σεμνὴ τῆς εὐφροσύνης πολ-  
λοὺς καθυβρίζετο ἐρότος· τὸ δὲ τῆς ἀκολασίας κακῶν  
τε καὶ βδελυρῶν ἐτεμνόντο. Δικαίως τοῦ φωτὸς ἐστε-  
ρήμεθα νῦν, οὗτι πρὸς θεῶν τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ τὴν  
κτίσιν κατὰ τὴν πρόσκαιρον ἡμῶν ζωὴν οὐκ ἐθεασά-  
μεθα· ἀλλ' ἐμολύναμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν κατὰ τὰ ὕψα  
καὶ γλῶσσαν, μᾶλλον δὲ τὴν καρτὴν εἰκόνα Θεοῦ γεγε-  
νημένην ψυχῇν πᾶσι τοῖς τῷ Θεῷ μισουμένοις θεάμασι  
τε καὶ ἀκροάμασι καὶ βήμασι, καὶ ταῖς καρτῆν· ἀλλήλων  
βασκανίαις ἐφθειραμεν, εἰς δὲ τὸν τάρταρον τοῦτον  
ἀπεβρίβημεν, πῆξει καὶ βοθρῶν καρτῆν αὐτῶν τρυχόμε-  
νοι εἰσίνωσι. Ἐπειδὴ τῆς μὲν ὑψηλῆς καὶ τῶν ὑψηλῶν  
καὶ θεῶν προξένου ταπεινοφροσύνης προσκρίναμεν  
τὴν ὑπερηφανίαν, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς στενὸν τε καὶ  
σύντονον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ὑπερβάλλουσαν ὀρυθίν-  
ει καὶ διὰ θεοῖν ἀπεωσάμεθα.

4. Ποῦ νῦν ἡμῶν ἐστὶν ἡ ὑπερηφανία, καὶ ἡ διὰ  
τὴν ἀλαζονίαν πρὸς πάντας διθήσις, καὶ ἡ τῆς σαρκὸς  
βλακώδης καὶ εὐδιάκριτος ὀρυθίν; Ἡ τῆς ἀδουλίας!  
ἀνεὶ γλῶσσος ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἀκολάστου λόφου τῶν  
παρειῶν ὁ βαρὺς οὗτος βρυγμὸς ἐστὶ τῶν ὀδόντων.  
Τῆν τῶν θεῶν καὶ σωτηριῶν λόγων ἀπῆρξαι μάθηται  
μὴ βουληθέντες, ἀλλὰ μέθης ἀμετρίαν τῆς διὰ λόγου  
θείας προτιμήσαντες αἰνέσεις, δεινῶς κολαζόμεθα  
νῦν τῆς γλῶσσης· οὐδέποτε εὐδαιμονίας. Ἄξιον δὲ

novimus mysteria Dei, nec speravimus prorsus esse  
quandam sancitatis mercedem : quapropter semi-  
lit iniquitatis repleti sumus. Ambulavimus per vias  
inaccessas, divinæ scilicet visitationi, viam autem  
Domini ignoravimus. Ecquæ illæ divitiæ quas cum  
arrogantia accumulavimus? Hæc omnia quasi umbra  
transiire et quasi nuntium præterire, necnon  
quasi navis undam secans agitatam, qua præter-  
gressa, nullum comparat vestigium, nulla semita  
in fluctibus conspicitur. Vel sicut avis per aerem  
volantis nullum volatus reperitur signum. Hæc omnia  
transiire, nobisque pro hæreditate reliquere  
hunc ignem per omnia sæcula perdurantem. Justum  
est iudicium tuum, Deus; hæc enim dicendi nun-  
quam deinceps finem faciemus : vocati sumus, nec  
obtemperavimus, monti futimus nec attendimus.  
Docebamur quotidie huiusmodi fore ærummas, et  
dicta huiusmodi despiciabamus, neque nobis isti  
sermone vel minimum molestiæ afferebant; quia  
nec ipsæ res nobis admodum molestæ erant : nuga  
videbantur nobis esse quæ jam nostram occupant  
vitam. Hoc canimus assidue : O negligentiam ! o fal-  
laciã ! o prava consilia ! o pravas commutationes !  
o miraculum hæc in re justî Dei iudicii ac senten-  
tiæ ! Quo pacto pro singulis peccatorum generibus  
congruum nobis reddidit cruciatum ! ob miseram  
et respiciendam voluptatem, in banc terribilem gehennam  
merito damnati sumus : hæc caligo, hæc tenebra  
in domicilio nobis deputatæ sunt. Quoniam  
scilicet obscena omnia dileximus, divina bona omnia  
pariter despeximus, illisque anteposivimus eque-  
stria, theatra, venationes, quibus in rebus dæm-  
non choreæ versabantur, aberatque universa divina  
angelorum speculatio et cognitio. Illic probæ læti-  
tiae gravitas multis contumeliarum modis afficiebatur ;  
intemperantiæ vero exsecrandum malum in  
honore erat. Jure ac merito jam luce privamur, quia  
creaturas ad gloriam conditoris Dei contemplati non  
sumus in vita nostra ; sed polluimus oculos, aures,  
et linguam nostram, maximeque omnium animam  
ad similitudinem Dei factam nullis non Deo perosis  
spectaculis, rumoribus, sermocinationibus, invidiis,  
obtreccionibus adversus proximos, non contami-  
navimus, atque in hanc tartarum coniecti sumus ;  
Ubi loci angustiis et hac profunditate voraginis gra-  
viter affligimur : quoniam altæ humilitati, quæ ex-  
celsa et divina conciliat, prætulimus superbiam ;  
virtutisque angustias et contentionem, ob summam  
carnis molliem voluptatemque repudiavimus.

4. Ubi jam est nostra superbia, ubi ille noster  
arrogantiæ erga omnes affectus, ubi carnis illa mol-  
lities sordida et effusa? O inconsiderantiam ! pro  
intemperato risu et lascivo genarum 216 strepitu,  
gravis jam est stridor dentium. Quia divinorum  
salutariumque sermonum disciplinam respiciimus,  
sed immoderatam ebrietatem divinis laudibus præ-  
posuimus, jam graviter cruciamur, dum horrenda  
siti lingua nostra exarescit. Dignum sane odio fa-

terno, invidia, dolo item et hypoerisi (quibus et a per quæ invidia exoritur), contumelia, calumniis, iniuriarum memoria, mendacio, perjurio, fructum dæcerpimus, hunc scilicet vermem qui nunquam moritur, animamque nostram corrodit intime et insatiabiliter. Quoniam corruptimus charitatis rectitudinem, tortuosam et obliquam fecimus illam, ac per odium nobis sponte nostra malum illum vermem condidimus, ac peiorem tortuositatem per mendacium nobis effodimus, ob quam Deo qui rectus et probus est conjuncti non sumus. Ipse namque ait per sanctum prophetam David : « Non adhæsit mihi cor tortuosum ». » Digna itaque factis recipimus, potiusque digna consilii et affectus nostri præmia referimus. Pro voluptatis igne, ignem gehennæ ; pro tenebris ignorantie et fallacie temporaneæ, tenebras æternas, et vermem nltorem qui nunquam moritur ; pro verme illo qui per odium et mendacium, cor obliquum et tortuosum reddidit, et pro genarum lascivo strepitu, arduus illius strepitum stridoremque dentium : pro elatione inanis superbiæ, et pro effusione illa, absorptionem, immensam voraginem et loci angustias. Denique, ut uno verbo dicam, pro singulis sponte admissis malis, congruum licet invite supplicium merito luimus.

5. O miseriam nostram ! heu miseri nos, qui carniam ignem non exstinguimus jejuniis, quilibet, divinarum eloquiorum meditatione : quibus probe et facillime restinguuntur ignis, ut ne hoc jam igne torreremus. Quid quod non assuevimus videre, audire, loqui secundum naturam ; ne jam in hac caligine altissimoque silentio degeremus ; sed luce, verbo et sapientia Dei, cum sanctis nos etiam fruere, divinam gloriam contemplantes, audientes, canentes ? Aut quid est quod odii spontanei vermem charitate non enecavimus, quid non veritate mendacium delevimus ? Jam certe hoc ardenti verme liberi essemus, necnon reliquis quæ miseriam nostram diastinent vitam. Justum est Dei iudicium. Nequam invenimus quod quasivimus, nec aperitur nobis janua regni cælorum. Quia enim bonorum januam factis nostris non pulsavimus, bonorum æternorum non accipimus possessionem. Quia scientiæ gratiam precibus non postulavimus ( nullus quippe nobis fuit divinarum amor ; sed mente nostra terrenis irretita, totam vitam nostram corrupimus ), illa quidem omnium transierunt, verbum autem ultionis bonorum scelorum manet in æternum, nec unquam præteribit.

6. Ká tēs ép' autōis díkēs lógos ménni diá παντός ἀπαρόδοτος.

6. Hæc illi cum ex malis suis quasi exemplari quodam edidicerint, quæ sit diviniæ justitiæ vis, penitentes mutuo colloquuntur. Ego vero qui sum miser, quibus tultus operibus sperabo ab horrenda eripi damnatione ? Cum vacuum sis omni virtute, omni scientia, timeo ne ligatis manibus pedibusque proficiam in terram tenebrosam et caliginosam, in

<sup>77</sup> Psal. c. 4.

(87') Ψόφου.

A καὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν μίσους, φθόνου τε καὶ δόλου, καὶ ὑποκρίσεως (ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ὁ φθόνος), λοιβόρας τε καὶ σκυοκρανίας, καὶ μνησικακίας, καὶ ψεύδους, καὶ ἐπιτοκίας δρεπόμεθα καρπῶν, τοῦτον τὸν ἀκοίμητον σκώληκα τὸ βάθος ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀκορπῶτως ἐσθίοντα. Ἐπειδὴ τῆς ἀγάπης τὸ εὐθεῖς, διαφθείραντες αὐτήν, ἐκαμαρῶσαμεν, κακῶν δὲ μίσους αὐτοῖς ἐκούσιον δημιουργήσαντες σκώληκα, καὶ πονηροτέρην σκαμβότητα διὰ ψεύδους ἐρύξαντες, εἰ' ἦν τῷ θεῷ τῷ εὐθεῖ καὶ ὀρθῷ οὐχ ἠνώθημεν. Αὐτὸς γὰρ εἶπε διὰ τοῦ ἁγίου Δαβὶδ τοῦ προφήτου : « Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σκαμβῆ. » Ἄτιστα τοιγαροῦν ὡν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· μᾶλλον δὲ τῆς οἰκείας κατὰ πρόθεσιν διαθέσεως ἄξια κομιζόμεθα τὰ ἐπιχειρεῖα· πυρὸς ἥθονης πῦρ γενένης, καὶ σκότους ἀγνοίας καὶ ἀπάτης προκαίρου σκότος αἰώνιον καὶ σκώληκα καταστικῶν τε καὶ ἀκοίμητον· σκώληκος τοῦ διὰ μίσους καὶ ψεύδους τὴν καρδίαν σκυλοῦσαντος καὶ σκαμβῶσαντος, καὶ ψόφου (87') παρειῶν ἀελοῦς, βράσματος ψόφου καὶ δόδοντων βρυγμῶν· καὶ ὕψους ὑπερηφρανίας ματαλας καὶ διαγύσεως πόσιν καὶ βάθος ἀγανῆς καὶ στενότητα πηξέως, καὶ ἀπλῶς εἰπέην, ἐκάστου τῶν ἐκούσιων ἡμῶν κακῶν τὴν ἐκάστου προσφορὰν καὶ ἀκούσιον τιμωρίαν δικαίως ἀντιλαμβάνομεν.

5. Ὁ τῆς ἐλευσίνης ἡμῶν ! ἡμᾶς τοὺς ἀθλοῦς, μὴ κατασθεῖαι τὸ πῦρ τῆς σαρκὸς διὰ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ τῆς τῶν θεῶν λογίων μελέτης, καλῶν ὄντων καὶ εὐμαρῶν τοῦ πυρὸς οὐσητηρίου, καὶ μὴ τοῦτω νῦν τῷ πυρὶ τηγανίζεσθαι. Τί μὴ κατὰ φύσιν ὀρθῶν τε καὶ ἀκούσιων καὶ λαλεῖν τὴν γλῶτταν εἰθίσασμεν, ἵνα μὴ τοῦτον ἔχωμεν νῦν τὸν ζόφον καὶ τὴν βαρυτάτην σιγήν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀπολαύωμεν, ὡς τῆς θείας γενόμενοι δόξης θεαταὶ καὶ ἀκουσταὶ καὶ ὁμιησοί· ἢ δι' ἀγάπης τὸν ἐκούσιον τοῦ μίσους ἐνεκρώσαμεν σκώληκα, καὶ δι' ἀληθείας τὸ ψεῦδος φρανίσασμεν ; νῦν ἂν τοῦτου τοῦ καυστικοῦ καθεσθῆκαμεν ἐλευθεροὶ σκώληκος, καὶ τῶν λοιπῶν νῦν ὅσα τὴν ἡμῶν συνέχει δεινοτάτην ζωὴν. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ. Οὐχ εὐρίσκομεν ὅπου ἐζητήσαμεν, οὐκ ἀνοίγεται ἡμῖν θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν θύραν τῶν ἀγαθῶν διὰ πράξεως οὐκ ἐκρούσαμεν, οὐ λαμβάνομεν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ἐπειδὴ δι' εὐχῆς τὴν χάριν τῆς γνώσεως οὐκ ἤψησαμεν· (οὐδένα γὰρ τῶν θεῶν εἰχομεν ἔρωτα, ἀλλὰ, τοῖς γήϊνοις τῶν νοῦν καταδήσαντες, πᾶσαν αὐτοῖς ἡμῖν τὴν ζωὴν συνεψθεράσαμεν)· κακίαι μὲν πάντα καπνοῦ δίκην ἀφανισθέντα παρήλαβεν ἀπαρόδοτος.

6. Ká taúta ménéκνειν τοῦ πυρὸς δικαιοσύνης μεταμᾶνθάνοντες, ἐξ ὧν πάσχοιαι τὴν δύναμιν, ὡς τύπῳ περιλαβεῖν, ἀλλήλοις διαλεχθήσονται. Ἐγὼ δὲ τίς γενόμενος τάλας, τίσιν ἐπειδόμενος πράξεσιν ἐλπίσω τῆς φρενῆς ἐξαιρεθῆναι κατακρίσεως ; Πάσης ἀρετῆς καὶ πάσης γνώσεως ἐπαρχῶν ἐρημος. Ἐθλοκα μὴ θεοῦς χειρὰς καὶ πῶδας βρέψω εἰς τὴν σκο-



τι:νήν καὶ γνωφεράν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου, ἐνθα οὐκ ἔστι φάγος οὐδὲ ὄψην ζωῆν βροτῶν, ὡς δὴσας τοῖς πάθεσιν ἔκουσας τὸν πρακτικὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἑρόμου τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας, κολύσας ταύτης τὰ διαθήματα. Ἰάσθητι, Χριστέ, καὶ ὡσὺν ἡμᾶς ταύτης τῆς ἐδύσης. Οὐς γὰρ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον διὰ τὸν ἐπιτηδεύματων ἡμῶν τῶν πονηρῶν συνελθαι κατὰ θέλησιν γνωμικῶς ἐπελεξάμεθα, σὺν τούτοις εἰκότως ἐξ ἀνάγκης εἶναι κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα μὴ θέλοντες κατακριθῆσόμεθα. Ἔσται γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἔσται καιρὸς, ὅτε φροεβὰ τις βοήσῃ σάλπιγγ' ἐξήντη ἔχουσα φωνῆν, καὶ τὸ πᾶν τοῦτο λυθῆσεται διαπίπτου τῆς ἐν αὐτῷ ἑρωμένης διακοσμήσεως· ὁ μὲν φανόμενος κόσμος ὅλος παρελεύσεται τὴν οἰκίαν λαμβάνου συντελειαν· ὁ δὲ νῦν προσδοκώμενος τῶν θέντων φανήσεται κόσμος, ὀφθαλμοὶ καὶ ἀκοαῖς καὶ διανοαῖς ξένα πάντα κομίζων μυστήρια. Ὁ δὲ θεὸς ἐκίστηρ πρὸς ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε καλὸν εἴτε φαῦλον, κατ' ἀξίαν ἀποδοῦσαι· μέγα καὶ φροεβρὸν καὶ εἰς ἔσχατον πᾶσιν ἀποδοῦσας συγκλαισμένον. Ἀλλὰ γένοιτο πάντας ἡμᾶς τὸν τε σωτήριον τῆς γενένης φέθον, καὶ τὸν τίμων πῶθον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀναλαθεῖν! τὸν μὲν φέθον παντελῆ τῶν κακῶν ἡμῶν ἀποχρῆν καὶ ἀργίαν ποιοῦντα· τὸν δὲ πῶθον καὶ εἰς τὰς τῶν ἀγαθῶν πράξεις προτεραιόμενον ἱεραῶς, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπιγγεμένων ἀγαθῶν τὴν ἀπλοαυσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάργῳ (Πατρὶ) καὶ παναγῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOY EN AGHIOIS PATPOY HMΩN ATHANASIOY

Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας,

Πρὸς Ἀντιόχου Ἀρχοντα (88), περὶ πλείστον καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων, τῶν ἐν ταῖς θεῖαις Γραφαῖς ἀπορρομμένων, καὶ παρὰ πᾶσι Χριστιανίοις γενώσκουσαι ὀρεσιζομένων.

Ἐρώτησις α'. Πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες εἰς Τριάδα ὁμοούσιον, καὶ λέγοντες θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, ὁμοίως (88) καὶ θεὸν εἶναι τὸν Υἱόν, ὡσαύτως δὲ καὶ θεὸν εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πῶς οὐ λέγομεν τρεῖς θεοὺς, ἀλλ' ἓνα καὶ μόνον θεόν; Καὶ εἰ μὲν ἕνα προσκυνούμεν θεόν, εὐδὴλον ὅτι (89), εἰς μοναρχίαν πιστεύοντες, ἰουδαίζομεν· εἰ δὲ πάλιν τρεῖς θεοὺς, πρὸδῆλον ὅτι Ἑλληνίζομεν, πολυθετὰν εἰσαγάγοντες, καὶ οὐχ ἓνα μόνον θεόν εὐσεβῶς προσκυνούντες.

Ἀπόκρισις. Ἀπερίεργος ὁ λόγος καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐσεβείας, πιστεῖτε μόνῃ, ἀλλ' οὐκ ἐξερεινήσει γνωριζόμενος καὶ τιμώμενος. Θεὸς γὰρ καταλαμβανόμενος, οὐκ ἔστι θεός. Εἰ γὰρ τοὺς ἀγγέλους, ἢ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς κτίσματα θνα καταλαθεῖν οὐ δύνα-

(88) Regius 2, περὶ πλείστον ἀναγκαίων ζητημάτων πρὸς τὸν βασιλεῖα Ἀντιόχου. Porro questionis 1, 2, 3, absunt a codice Palatino 2, ut et a veteribus editis Latinis, qui incipiunt a quarta questione.

A terram tenebrarum aeternarum, ubi neque lucem neque mortalium vitam conspiciere est, quia sponte mea prava affectibus, animæ virtutes ad operandum, irretitivi, atque ipsi divinum angelicæ vitæ cursum interclusi. Propitius esto, Christe, et ab hujusmodi dolore nos eripe: necesse quippe est ut quibuscum in hoc sæculo esse per prava studia nostra, libere et sponte nostra elegimus, cum iisdem in futuro degere vel invitati cogamur per Dei condemnationem. Erit plane, erit tempus, quo terribilis clanget tuba horrendo sono, et hoc universum amisso suo aspectabili ornatu solvetur. Conspicius hic mundus totus pertransibit ad consumptionem suam deductus; qui vero 217 jam expectatur mundus tunc apparebit, qui oculis, auribus, mentibus nova omnia afferet mysteria. Deus autem singularis secundum ea quæ per corpus suum egerint, sive bona, sive mala sicut, pro merito retribuet: magnam tremendamque omnibus postremo dans conclusionem. Sed faxit Deus ut nos omnes salutarem gehennæ timorem, pretiosumque regni cælorum amorem concipiamus! timorem quidem, qui nos malis omnino abstinere suadeat; amorem vero qui ad bona hilariter agenda concitet, ut prouissorum bonorum possessionem assequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum (Patre) principio carente, una cum sanctissimo, bono et vivifico ejus Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

C SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASHI

Archiepiscopi Alexandria,

Ad Antiochum principem, de multis et necessariis quæstionibus in divina Scriptura controversis, quas nemo Christianus ignorare debet.

QUÆSTIO I. Quandoquidem in consubstantialem Trinitatem credimus et baptizati sumus, dicimusque Deum esse Patrem, Filium similiter Deum esse, itemque Spiritum sanctum esse Deum, qua ratione nos tres deos sed unum et solum Deum dicimus? Et quidem si unum adoramus Deum, clarum est nos, veluti in monarchiam credendo, Judæos imitari. Quod si rursus tres deos adoramus, perspicuum est gentiles nos sectari, quippe qui deorum multitudinem inducamus, nec unum solum Deum pie adoremus.

RESPONSO. Curiose scrutanda non est recte religionis ratio, nec investigatione sed sola fide agnoscenda est et adoranda. Siquidem Deus si comprehendatur, non est Deus. Namque si nec angelos nec animas nostras, quæ sunt res creatæ, valeamus

(88) Ὁμοίως deest in Reg. 1. Mox δὲ post ὡσαύτως deest in Reg. 1, 2.

(89) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero εὐδὴλον ὅτι. Palat 1, infra, τρεῖς θεοὺς δῆλον ὅτι.

comprehendere, quanto magis Deum illorum opi-  
ficem convenit esse incomprehensum? Cognitum  
enim mysterium nihil est amplius admirandum.  
Itaque Christianorum fides, trinusque hypostasi  
Deus eorum, non unus est hypostasi, formam ho-  
minis gerens, ut Græcorum ferunt fabulæ: neque  
rursus tres sunt quidam dii, a se invicem veluti  
dissiti. Apag Græcorum commenta! Individua  
enim est in tribus hypostasis deitas unius es-  
sentia. Cæterum nosse oportet humanam mentem  
nihil divinitatis vel verbis vel cogitationibus posse  
comprehendere vel enarrare. Quotquot autem Deum  
conati sunt comprehendere, suam ipsorum um-  
bram sunt persecuti. Quotquot item aliquid de es-  
sentia Dei dicere voluerunt, abyssum pugno metiri  
moliti sunt. Qui vero se in profundum penetrare  
putaverunt, in improbas hæreses incidunt. Nec  
enim Pater et Deus, ut ego qui creatus sum, pater  
est, qui creatum filium, ut ego, generit: nec Fi-  
lius genitus est, ut omnis carnalis filius: nec  
Spiritus sanctus, veluti hominis spiritus, circum-  
scriptus est: sed ineffabile et inexplicabile est  
sanctæ Trinitatis mysterium. Nec vero dicas, Quo  
ratione illud? nam 218 id omnem superat rati-  
onem: nec, Quo modo, dixeris; siquidem supra  
omnem modum est divinus modus. Nec item inter-  
rogas, quoniam verbo id explicetur: nam supra  
verbum est divinum verbum. Verum crede in Pa-  
trem: noli autem rem scrutari. Filium adora, sed  
ejus generationem ne curiose inquire. Lauda Spi-  
ritum sanctum, nec velis investigare sanctæ Trini-  
tatis mysterium. Veni ad Jordanem, ac virtutem  
sanctæ et consubstantialis Trinitatis clare reipsa  
vide, Patrem nimirum superne testificantem, Fi-  
lium vero infra baptismum, sanctissimum autem  
Spiritum in columbæ specie descendentem. Ipsi  
gloria, potentia, et adoratio cum Patre omnipotente  
et unigenito ejus Filio Domino Jesu Christo,

μεθα, πόσω μάλλον αὐτῷ τῷ τούτων ποιητῇ (90)  
πρέπει το εἶναι ἀκατάληπτον; Μυστήριον γὰρ γνω-  
ριζόμενον οὐδὲν ἐστὶ λοιπὸν θαυμαζόμενον. Οὐκοῦν  
ἡ Χριστιανῶν πίστις, καὶ ὁ τούτων τρισυπόστατος  
θεὸς οὗτε εἶς ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν (91) ἀνθρωπόμορ-  
φος, ὡς οἱ Ἕλληνων παῖδες μυθολογοῦσι· οὗτε πάλιν  
τρεῖς τινες θεοὶ, ὡς περ ἀλλήλων ἀπέχοντες. Ἀπαγε  
τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας! Ἀδιαίρετος γὰρ ἐν ταῖς  
τρεῖσιν ὑποστάσεσιν ἡ τῆς μιᾶς οὐσίας θεότης. Πλὴν  
εἰδέναι χρῆ, ὅτι περ οὕτε ῥήμασιν οὕτε ἐνθυμήμασι  
καταλαβῆναι, ἢ διηγησασθαι τι τῆς θεότητος, οὐδὲ ἀν-  
θρώπινος δύναται. Πάντες δὲ οἱ θεὸν καταλαβῆσαι  
ἐσπευσαν, τὴν ἑαυτῶν σκιάν κατεδίωξαν· καὶ οἱσι τι  
περὶ οὐσίας Θεοῦ εἶπεν ἡθουλήθησαν, τὴν δβουσαν  
μετρησαί τῇ ἑαυτῶν ἄρακλ ἐσπευσαν. Καὶ οἱσι βα-  
θύναι ἐνόμισαν, εἰς πονηρὰς ἀτρέτας ἐπέπεσαν (92).  
Ἄ γὰρ Πατὴρ καὶ θεὸς οὐχ ὡς ἐγὼ ὁ κτιστὸς ὑπάρ-  
χει πατὴρ, γενήσας ὡς ἐγὼ κτιστὸν υἱόν· οὐδὲ ὁ  
Υἱὸς ὡς πᾶς σαρκικὸς γηγίνηται υἱός· οὐδὲ τὸ Πνεῦμα  
τὸ ἅγιον ὡς τὸ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα περιγράφτον·  
ἀλλ' ἀβήρητον καὶ ἀνέκφραστον τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος  
ὑπάρχει μυστήριον. Καὶ μὴ εἴπῃς, Πῶς; ὑπὲρ γὰρ  
τὸ πῶς ἐστὶ τοῦτο· μηδὲ εἴπῃς, πῶς ἔρρω; ὑπὲρ  
γὰρ ἔρρω ὁ θεὸς ἔρρος· μηδὲ εἴπῃς, Πῶς λόγῳ;  
ὑπὲρ γὰρ λόγῳ ὁ θεὸς λόγος. Ἀλλὰ πιστεῦτε εἰς Πα-  
τέρα· μὴ ἐρευνήσῃς δὲ τὸ πρᾶγμα· προσκύνει τὸν  
Υἱόν, μὴ πολυπραγμονῶν τὴν αὐτοῦ γέννησιν· ἀν-  
ύμνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ ἐκζητῶν τὸ τῆς ἁγίας  
Τριάδος μυστήριον. Δεῦρο ἐν Ἰορδάνῃ, καὶ ἔρα διὰ  
πραγμάτων τηλαυγὺς τῆς ἁγίας καλέμουσίου Τριά-  
δος τὴν δύναμιν· Πατέρα μὲν ἄνωθεν μαρτυροῦντα·  
Υἱὸν δὲ κάτωθεν βαπτίζόμενον, Πνεῦμα δὲ πανάγιον  
ἐν εἵδει περιστερᾶς κατερχόμενον. Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ  
τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ (93)  
τῷ παντοκράτορι, καὶ τῷ Μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, τῷ  
Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς  
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν (94).

nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

QUEST. II. Undenam cognoscit homo se baptiza-  
tum plane esse, ac Spiritum sanctum accepisse,  
cum esset infans in sancto baptisate?

RESP. Isaias propheta inquit ad Deum: « Propter  
timorem tuum, Domine, concepimus, et parturivi-  
mus, ac peperimus Spiritum salutis 19. » Quemad-

19 Isa. xxvi, 18.

(90) Ita Reg. 4 et 2, quos sequimur. Alii cum  
editis, αὐτὸν τὸν τούτων ποιητῇ.

(91) Τὴν ὑπόστασιν δεest in Basil.

(92) Regius 3, ἐπέπεσαν, et ita legit interpres ve-  
tus. Editi: ἐτρέπησαν. Infra, hæc, ὡς πᾶς σαρκικὸς  
υἱὸς γενόμενος, desunt in Basil.

(93) Hanc conclusionem aliqui manuscripti bre-  
viorum, ut solet, habent.

(94) Hæc leguntur in tribus manuscriptis: Θεὸν  
ἐκαστὸν καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενον, ὡς Πατέρα καὶ  
Υἱόν, ὡς Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φυλασσομέ-  
νης ἐκάστῳ τῆς ἰδιότητος· Θεὸν καὶ τὰ τρία τοῖς ἀλ-  
λήλοις νοσόμενα· ἐκσὶν δὲ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο  
δὲ τὴν μοναρχίαν. Οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῦσαι, καὶ τοῖς  
τρεῖσι περιλάμπεται· ὡ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ

D εἰς τὸ ἐν ἀναφῆραι· id est, *Unusquisque secundum  
se spectatus Deus est, sicuti Pater ita Filius, sicuti  
Filius ita Spiritus, singulis suas proprietates servan-  
tibus: et tres illi in se mutuo considerati Deus sunt.  
Illud scilicet secundum consubstantialitatem habent:  
hoc, secundum monarchiam. Non accedo ad cogita-  
tionem unius, quin tribus illis illuminer: non accedo  
ad tres illos dividendos, quin in unum reducor.* Et in  
duobus tribuuntur Gregorio Theologo, et habentur  
orat. 40. Basil. habet, ἐκ τοῦ θεολόγου περὶ τῆς  
ἁγίας Τριάδος.

(95) Sic Reg. 5, recte. Editi, ὡς ἐν νηπίοις. Infra,  
πρὸς τὸν Θεὸν δεest in duobus mss. Paulo post καὶ  
ἐτέχομεν deest in editis; sed legitur in omnibus  
pene mss.

ρίας. Ὁ ἄσπερ οὖν ἦ ἐν γαστρὶ λαβοῦσα γυνὴ ἐκ τῶν σκιρτημάτων τοῦ βρέφους, τοῦ ἐν τῇ μήτρᾳ αὐτῆς, ἐπίσταται ἀφευδῶς ὅτι καρπὸν ἔλαβεν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθῶς Χριστιανοῦ, ὡς διὰ ὀσμῶν τῶν γονέων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων καὶ σκιρτημάτων τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τῆς καιρῶ τῶν φωτισμάτων, καὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μανθάνει ἐκ τῆς χαρᾶς (96) τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβε βαπτισθεῖς.

Ἐρώτ. γ'. Πότε, καὶ πῶθεν, καὶ πῶς γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι;

Ἀπόκ. Ὅτε πῶθεν, οὔτε πῶς γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι, δυνατόν φῶσαι ἀνθρωπίνῃ εἰπεῖν· εἰ μὴ τοῦτο ἴσως, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἔντος εἰς δεῖ εἶναι λόγῳ Θεοῦ (97) γεγόνασι. Τὸ δὲ πότε, οἱ μὲν φασὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, οἱ δὲ πρὸ τῆς πρώτης ἡμέρας.

Ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Πατρὶ ἡμῶν καὶ θαυματουργῆς Ἐπιφάνιος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ τὸν κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, εἰς τὰ Παράρτια (98) πλατυτέρως ἐξέθετο, ἅμα οὐρανῶν καὶ γῆς τούτους δημιουργηθῆναι, καὶ οὐχὶ πρότερον, ἀνατρέψαν διὰ συλλογισμῶν τοὺς τοῦτο λέγοντας. Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτοῦ λόγῳ τοῦτο φησιν.

Ἐρώτ. δ'. Πῶθεν εἶπλον ὅτι κτιστοὶ εἰσιν οἱ ἄγγελοι; οὐδὲ γὰρ ἀμφερείται τι τοιοῦτον ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως.

Ἀπόκ. Γινώσκων ὁ Θεὸς τὸ φιλεῖδωλον καὶ πολυθεον (99) τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν Ἰουδαίων, τοῦτο χάριν ἀπέκρυψεν ἐν τῇ Γενέσει τὸν περὶ τῶν ἀγγέλων λόγον· ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς θεοποιήσωσι οἱ τὸν μόσχον καὶ ἄλλα τινὰ θεοποιήσαντες ὡς Θεοῦ (1). Ὅτι δὲ καὶ κτιστοὶ εἰσιν οἱ ἄγγελοι, ἄκουσον τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτὸν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, οἱ αὐτοὶ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. »

Ἐρώτ. ε'. Ἐκ τῆς οὐσίας δὲ τοῦ φωτὸς τούτου εἰσιν, ἢ ἄλλης τινὸς φύσεως;

Ἀπόκ. Ὅσον διαφέρει τοῦ ἀστέρος ὁ ἥλιος, τοσοῦτον διαφέρει ἡ οὐσία τῶν ἀγγέλων πάσης τῆς ὀρωμένης κτίσεως.

Ἐρώτ. ς'. Πῶς δὲ ἄρα τῶν ἀγγέλων ὁ ἀριθμὸς ὑπάρχει ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀνθρωπότητος;

Ἀπόκρ. Οἱ μὲν φασὶν ἐνεμήκοντα ἑννέα μέρη εἶναι τοὺς ἀγγέλους (2) πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου τῶν ἑκατὸν προβάτων· ἄλλοι δὲ ἑννέα κατὰ τὴν παραβολὴν τῶν δέκα δραχμῶν. Ἐτεροι δὲ ἰσαριθμῶς λέγουσι τοὺς ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀγγέλους, φέροντες εἰς μαρτυρίαν

ἢ Psal. cxxviii, 2, 5.

(96) Tres mss. τῆς χάριτος.

(97) Λόγῳ Θεοῦ desunt in Basil. Mox. Reg. 2, Oī μὲν φασὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, οἱ δὲ τῇ τετάρτῃ, οἱ δὲ τῇ πρώτῃ ἡμ. Ibid. hæc, ὁ δὲ ἐν ἁγίοις, et cætera usque ad finem responsionis desunt in tribus mss.

(98) Epiph. hæres. lxxv.

A modum ergo prægnans mulier, ex fetus, quem in utero habet, agitatione, certo se novit fructum suscepisse: sic et anima veri Christiani, non ex verbis parentum, sed ex rebus ipsis et motibus cordis, maxime vero diebus festis et illuminationum seu baptismatum, ac communicatioois sancti corporis et sanguinis Christi, ex gaudio anime suæ discit se baptizatum accepisse Spiritum sanctum.

QUEST. III. Quondam, unde et quomodo facti sunt angeli?

RESP. Non potest natura humana dicere unde vel quomodo facti sint angeli: sed hoc solum novit, illos verbo Dei ex nihilo factos esse. Quando vero facti fuerint, alii prima die, alii ante primam putant.

Sanctus autem Pater noster et mirificus Epiphanius (98) archiepiscopus Cypri, in libro suo contra Paulum Samosatenum, in Panariis suis, latius exponit, una cum celo et terra esse factos, et nequaquam prius, refutans contradicentes per syllogismos. Et in alio quodam libro idem asserit.

QUEST. IV. Undenam manifestum est creatos esse angelos? namque nihil hujusmodi habetur in libro Geneseos.

RESP. Cum nosset Deus homines, maximeque Judæos propensos esse ad idolorum et multorum deorum cultum, idcirco in Genesi reticuit quod ad angelos spectaret, ne illi qui vitulum et alia quædam in deorum numerum retulerunt, ipsos etiam angelos ut deos colerent. Quod autem creati sint angeli, discit a Spiritu sancto per Prophetam aiente: « Laudate Dominum, omnes angeli ejus: laudate eum, omnes virtutes ejus, quia ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt. »

QUEST. V. Ex essentiane sunt hujus luminis an ex aliqua alia natura?

RESP. Quantum sol a stella differt, tantum differt natura angelorum ab omni visibili creatura.

QUEST. VI. Quantum igitur angelorum numerus, hominum multitudinem superat?

RESP. Alii quidem aiunt nonaginta novem partes esse angelos si cum numero hominum comparentur; propter scilicet parabolam Domini de centum 219 ovibus: alii vero, novem, propter parabolam de decem drachmis. Cæteri autem putant æqualem esse angelorum et hominum numerum, horum

(99) Tres mss. καὶ πολυθεον, omisiss intermediis.

(1) Hæc, οἱ τὸν μόσχον καὶ ἄλλα τινὰ θεοποιήσαντες, desunt in duobus mss. Mox Palat. 2, ἄκουσον τοῦ Θεοῦ τῆς προφήτου λέγοντος. Questio 5 abest ab eodem.

(2) In 4 mss. Editi vero, τῶν ἀγγέλων.

verborum testimonio innixi, « Constituit terminos A gentium juxta numerum angelorum Dei <sup>60</sup>. »

QUEST. VII. Qua in re differt dæmonum natura a natura angelorum?

RESP. Nulla est naturæ ipsorum differentia, sed voluntatis, quemadmodum alia est justii mens, alia peccatoris.

QUEST. VIII. Quot sunt ordines et quot sunt angelorum naturæ?

RESP. Una est natura, quemadmodum et hominum. At novem sunt ordines, ut theologiæ peritissimus docet Dionysius, qui hujusmodi sunt : angeli, archangeli, principatus, potestates, virtutes, dominationes, sex alii instructa seraphim, multisque oculis ornata cherubim, et throni. De una angelorum substantia loquitur etiam Gregorius Nysenus in decimo septimo capite libri sui De homine.

QUEST. IX. Quot sunt cæli (4)?

RESP. Multi hæc de quæstione decertant. Namque liber Genesis duos cælos commemorat. At divus Paulus tertium cælum novit. Quinetiam David propheta quartum numerat, cum ait, « Laudato eum, cæli cælorum. » Sciendum autem est existimare eos qui dicunt, raptum fuisse Paulum in tertium cælum, non in tres cælos, quod quemadmodum hominum natura et unus homo dicitur et multi homines : ita natura cælorum et unum cælum apud divinam Scripturam dicitur, et multi cæli.

QUEST. X. Quandoam et quare cecidit diabolus? Nonnulli enim comminiscuntur illum idcirco cecidisse, quod Adamum nollet adorare.

RESP. Stultorum hominum sunt hujusmodi verba. Siquidem cecidit diabolus, antequam Adamus esset. Constat vero ipsum, ut narrat Isaias propheta, suam propter superbiam cecidisse, qua nempe hæc secum cogitabat, « Ponam thronum meum supra nubes, et ero similis Altissimo <sup>61</sup>. »

QUEST. XI. Cujus gratia illi concessit Deus ut bellum inferret generi hominum?

RESP. Nempe ut qui Deum diligenter, conspicui forent, et qui voluptatibus essent dediti, deprehenderentur. Nullo enim obsistente adversario, veri milites imperatoris non internoscuntur. Itaque diabolus causa victoriæ, coronarum et honorum iis est qui diligunt Deum.

QUEST. XII. Cum diabolus e cælis ceciderit, quomodo in libro Job scriptum est venisse angelos Dei ut assisterent coram Domino, et diabolum in medio ipsorum <sup>62</sup>?

<sup>60</sup> Deut. xxxii, 8. <sup>61</sup> Isa. xiv, 14. <sup>62</sup> Job i, 6.

(3) Post vocem καὶ οὐ θρόνοι, in editis hæc habentur, Περὶ δὲ τῆς μιᾶς οὐσίας, etc., quæ desunt in mss. fere omnibus, et videntur adjectitia.

(4) Hæc quæstio est apud Theodoretum, ii in Genesim, non plane similis in omnibus.

(5) Reg. 2, ἐπεσόνημα.

(6) Hæc, λονίζεσθαι... Παῦλον, desunt in quibus-

τό· « Ἐστῆσεν ἕνα ἰθῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. »

Ἐρώτ. ζ'. Τί παρῆλλακται ἡ οὐσία τῶν δαιμόνων τῆς οὐσίας τῶν ἀγγέλων;

Ἀπόκ. Ἡ οὐσία οὐ παρῆλλακται, ἀλλ' ἡ προαιρέσεις, ὡς περὶ ἡ γνώμη δικαίου καὶ ἁμαρτωλοῦ.

Ἐρώτ. η'. Πόσα τάγματα καὶ πόσαι οὐσίαι ἀγγέλων εἰσίν;

Ἀπόκ. Οὐσία μία, ὡς περὶ καὶ ἀνθρώπων μία. Τάγματα δὲ, ὡς ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Διονυσίος φησιν, ἑνέα, ἄπερ εἰσὶ ταῦτα· ἀγγελοι, ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, κυριότητες, τὰ ἐξαπτερουγὰ σεραφίμ, τὰ πολυόμματα χερουβίμ, καὶ οἱ θρόνοι (3). Περὶ μιᾶς οὐσίας ἀγγέλων καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει εἰς τὸ ἑπτακαίδεκάτον κεφάλαιον τοῦ Εἰς τὸν ἀνθρωπὸν λόγου αὐτοῦ.

Ἐρώτ. θ'. Πόσοι οὐρανοὶ εἰσίν (4);

Ἀπόκ. Ἀμφιβάλλεται πολλοῖς τὸ ἐρώτημα (5). Ἡ μὲν γὰρ βιβλὸς τῆς Γενέσεως δύο οὐρανοὺς λέγει· ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος καὶ τρίτον οὐρανὸν εἶδεν. Ὁ δὲ προφήτης Δαβὶδ, καὶ τέταρτον λέγει, καθὼς φησιν· « Αἰνεῖτε αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν. » Ἰστέον ἐκ λογίζεσθαι (6) τοὺς λέγοντας εἰς τὸ τρίτον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ εἰς τρεῖς οὐρανοὺς ἀρπαγῆναι τὸν ἅγιον Παῦλον, ὅτι, καθάπερ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς λέγεται ἀνθρωπος, καὶ πάλιν πολλοὶ ἄνθρωποι· οὕτω καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν φύσις, καὶ εἰς οὐρανὸν καὶ πολλοὶ οὐρανοὶ ἐν τῇ θεᾷ Γραφῇ λέγονται.

Ἐρώτ. ι'. Πόσα, καὶ διὰ τί ἐξέπεσαν ὁ διάβολος, Μυθεύονται γὰρ τινες, ὅτι, καταδεξάμενος προσκυνῆσαι τὸν Ἄδῆμ, διὰ τοῦτο ἐξέπεσεν.

Ἀπόκ. Ἀφρόνως (7) ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα τυγχάνουσι ῥήματα. Ὁ γὰρ διάβολος, πρὶν γενέσθαι τὸν Ἄδῆμ (8), ἐξέπεσε. Πρὸδῶλον δὲ, ὅτι διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ, ὡς φησιν Ἡσαίας ὁ προφήτης, λογισάμενος, ὅτι· « Ἔθωσ τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν (9) νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. »

Ἐρώτ. ια'. Τίνος δὲ χάριν συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς πολεμῆν τὸ γένος (10) τῶν ἀνθρώπων;

Ἀπόκ. Ὅπως καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὸν Θεὸν φανερωθῶσι, καὶ προσκείμενοι ταῖς ἡβδαῖς ἐλεγχθῶσιν. Ἀντιόκου γὰρ μὴ προσκείμενος οἱ γνήσιοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως οὐ φανεροῦνται. Ὁ οὖν διάβολος αἴτιος νίκης καὶ στεφάνων γίνεται καὶ τιμῶν τῶν ἀγαπῶσι τὸν Θεόν.

Ἐρώτ. ιβ'. Πεσόνητος τοῦ διαβόλου ἐκ τῶν οὐρανῶν, πῶς γέγραπται ἐν τῷ Ἰωβ (11), ὅτι ἦλθον οἱ ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἐν μέσῳ αὐτῶν;

dam mss.

(7) Μισρῶν ἀνδρῶν, duo manuscripti.

(8) Duo manuscripti, τὸν ἀνθρωπῶν.

(9) Palatin. 1, ἐπάνω τῶν. Reg. 3, ἄνω.

(10) Quidam mss., τῷ γένει.

(11) Palatinus 1, 2, εἰς τὴν Ἰωβ. Paulo post Regius 1, ἐναντίον Κυρίου. Reg. 2, ἐναντὶ Κυρίου.

'Απόκ. Οὐκ εἶπαν ἡ Γραφή, ὅτι ἤλθεν ὁ διάβολος Ἀ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐν μέσῳ τῶν ἀγγέλων· πρόδηλον ὂν, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ γὰρ οὐκ ἐάν εἰσιν οἱ ἄγιοι ἀγγελοὶ, τῷ Θεῷ παρίστανται. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τινος ἁγίου ἀγγέλου πρὸς τὸν διάβολον διελέγετο, καθάπερ καὶ βασιλεὺς, διὰ τινος υἱοῦ (12) ἀνθρώπου, πρὸς τὸν κατάδικον.

Ἐρωτ. γγ'. Ἄρα ἰσχύει φάρμακον ἀποκτείνειν ἀνθρώπων;

'Απόκ. Δίκαιον μὲν οὐδαμῶς· ἀλλ' οὐδὲ προσεγγίσει αὐτῷ· ἁμαρτωλῶν δὲ καὶ, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος. Ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ χροίων ἔχει ἔξουσιαν, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ἠκούσαμεν.

Ἐρωτ. ιδ'. Ποίαν εὐχὴν καὶ ῥῆμα παρὰ πᾶσαν εὐχὴν (13) καὶ ῥῆμα φοβοῦνται οἱ δαίμονες καὶ ὁ Β

διάβολος;

'Απόκ. Διηγήσαντό τινες πνευματοφόροι δέξιοι τοῦ πιστεύεσθαι, ὅτι περ αὐταῖς εὐφαί ποτε φανεῖς αὐτοῖς ὁ διάβολος, καὶ τοῦτο τὸ ἐρώτημα ἐρωτηθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν πάσῃ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ ῥῆμα ἐκφοβῶν καὶ διασκορπίζον πᾶσαν ἡμῶν τὴν θύναμιν, ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ 57' ψαλμοῦ. Ὡς οὐκ ὁ διάβολος τοῦτο εἰρηκεν, ἀρξαμένῳ αὐτῶν τοῦ ψαλμοῦ, καὶ εἰρηκόστων μόνον τὸ πρῶτον ῥῆμα, τὸ, « Ἀναστήτω ὁ Θεός, » εὐθέως ἐλοοῦσιν ἄφαντος ἄγνετο ὁ διάβολος, ἐργοῖς δαίφας τῆς εὐχῆς τὴν ἐνέργειαν.

Ἐρωτ. ιε'. Πόθεν κινούνται ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου διαλογισμοὶ καὶ λόγοι βλάσφημοὶ καὶ ἀθέμι- C  
τοι, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ὑβρίζοντες πολλάκις, οὓς οὐ βεβούλευται λαλῆσαι ἢ ψυχῇ, ἢ γλῶσσᾳ τοῦ ἀνθρώπου ὀνομάσαι;

'Απόκ. Τοῦτο ὁ διάβολός ἐστιν ἐργαζόμενος, καὶ οὕτως τὰ τοιαῦτα ἀθέμιτα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑποβάλλει, λαλῶν κατὰ τὸ Θεοῦ ῥήματα, εἰς ἀπόγνωσιν τὸν ἀνθρώπου, ἐνέγκαι βουλόμενος. Ἄλλ' οὐκ ἐκ τούτου τὰ σύνολοι κατακρίνεται ὁ ἀνθρώπος· μὴ γένοιτο! Πολλάκις δὲ καὶ ἐξ οἰήσεως ὁ τοιοῦτος λογισμὸς ἐπανάγεται τῷ ἀνθρώπῳ· ἀπαλλάττεται δὲ αὐτοῦ γῆν καὶ σποδὸν ἐκυτὸν λογιζόμενος, καὶ μὴ ὡς εἰς μέτρον τὸν τοιοῦτον λογισμὸν ἔχων, ἀλλὰ λέγων τῷ διαβόλῳ· « Ἡ βλασφημία σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου, διάβολε. Ἐγὼ γὰρ Κύριον τὸν Θεόν μου προσκυνήσω, καὶ αὐτὸν οὐδέποτε βλασφημήσω. » D  
Ἀσφαλῶς οὖν προσεκτεῖν τοῖς εἰρημίνοις. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τούτου τοῦ λογισμοῦ κρατηθέντες, οἱ μὲν αὐτοὺς ἐκρήμυνον, οἱ δὲ, εἰς ἀπόγνωσιν ἐλθόντες, ἀπώλοντο.

Ἐρωτ. ις'. Ἀκούουθον ἠγουμεθα (14) μετὰ τὸν περὶ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων λόγον, τρίτον τὸν περὶ ψυχῶν λοιπὸν λόγον εἰς μέσον προσενεχθῆναι. Πολλὴ γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ ἡ περὶ τούτου παρὰ ἀνθρώπους ὑπάρχει

<sup>12</sup> Psal. lxxvii, 2.

(12) Reg. 2, μεῖοτου. Quotum sequent. quest. 13, 14, 15, 16, absunt a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

(13) Quidam mss., καὶ ῥήματα παρὰ πᾶσαν τὴν

Resp. Non ait Scriptura diabolus convenisse in caelis in medio angelorum: quapropter perspicuum est eum in terra convenisse. Etenim ubicunque sunt sancti angeli, Deo assistunt. Verumtamen sciendum est, Deum per sanctum aliquem angelum cum diabolo esse locutum, quemadmodum rex per intermedium aliquem hominem cum damnato solet loqui.

QUEST. XIII. Num potest veneficium necare hominem?

Resp. Justum quidem nequaquam, imo ne prope quidem accedere. At peccatorem potest occidere, si Deus permiserit. Namque ne in porcos quidem habet potestatem, ut in Evangelis audivimus.

QUEST. XIV. Qualem orationem et verbum plusquam omnem aliam orationem verbumque reformidant demones et diabolus?

220 Resp. Quidam spiritu pleni, ac fide digni homines narravere nobis, quod, cum aliquando illis diabolus propria in specie apparuisset, ea de re ab ipsis interrogatus haec responderit: Nullum est verbum in universo tum Veteri tum Novo Testamento vim omnem nostram sic disperdens, ut injitium sexagesimi septimi psalmi. Ut igitur id dixit diabolus, psalmum istum illi inchoaverunt: cujus cum primum tantummodo verbum protulissent, « Exsurgat Deus », mox ululans diabolus evanuit, reipsa vim hujusce orationis ostendens.

QUEST. XV. Udenam in corde hominis motiver cogitationes et blasphemiae verba ac nefaria, saepeque in Deum ipsum contumeliosa, quae nec anima eloqui vellet, nec lingua hominis nominare?

Resp. Ea sunt diaboli opera, quae nefanda ipso animae hominis suggerit, verba contra Deum loquens, hominem in desperationem cupiens adducere. Verum nequaquam inde homo condemnatur: absit! Saepe etiam ex opinione homini oboritur hujusmodi cogitatio: qua quidem liberatur, cum se terram et cinerem esse reputat, nec eam cogitationem admodum retinet, sed diabolo dicit: « Blasphemia tua sit in caput tuum, diabole. Ego enim Dominum Deum meum adorabo, nec unquam blasphemias in eum proferam. » Caute igitur ad ea, quae dicta sunt, est attendendum. Complures enim homines victi hujusmodi cogitatione, alii sese ipsi praecipitaverunt, alii in desperationem adducti perierunt.

QUEST. XVI. Consequens esse arbitramur, ut postquam de Deo et de angelis disseruimus, tertio jam loco quaestiones de animabus proponamus in medium. Vere enim multa hac de re disputant

γραφῆν.

(14) Tres mss. ἠγουμαι. Paulo post, alii εἰς μέσον προσεχθῆναι, alii, ἀχθῆναι, alii, προσεχθῆναι habent. Mox Palat. περὶ τούτου τοῦ ἀνθρώπου.

et inquirunt homines, nempe, quæ res sit ipsa anima hominis, unde ipsa in corpore constituatur, quandam et quomodo separatur ab homine, quidque agat usque ad resurrectionem. Nemo enim ex mortuis in mundum veniens hæc nobis renuntiavit aut confirmavit. Quapropter a tua sanctitate flagitamus ut questionem hanc de anima, multis incomprehensam, nos velis edocere.

RESP. Hominis quidem anima est substantia intelligens, incorporea, invisibilis, impassibilis, immortalis, fereque angelorum subtilitati similis. Nunquam tamen anima fuit angelus, ut fabulantur Origenistæ; nec ante corpora existunt animæ, ut Manichæis videtur: sed quemadmodum lapide et ferro collis, ex utroque ignis nascitur, sic in viri et mulieris congressu, corpus et anima Deo jubente constituuntur. Idque tibi persuadeat Paulus apostolus, qui ait: « Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale \*\*, » videlicet in resurrectione.

QUEST. XVII. Undenam certum habetur mortis tempore animam non simul mori cum corpore? Sic enim quidam opinantur.

RESP. Dei Filius et Verbum Jesus Christus apertis verbis nos docet et mortale corpus esse, et animam immortalem. « Nolite, » inquit, « timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere \*\*. » Certe manifestum inde est immortalem eam esse et a Deo existere.

QUEST. XVIII. « Fidelis sermo et omni acceptione dignus \*\*. » Verum quoniam, quæso, modo anima separatur a corpore?

RESP. Hominis corpus constare credimus ex quatuor elementis, nempe ex sanguine, phlegmate, humore et bili: sive, ex calido, frigido, sicco et humido, id est, ex igne, aqua, aere, et terra. Namque sanguis, veluti calidum et vitale elementum, ex igne utique est: humor vero, ut 221 humidus, est ab aere: bilis vero, ut sicca, a terra est: phlegma denique ut frigidum, est ab aqua. His quatuor, non secus ac quatuor muris, anima, instar columbæ, in domo corporis conclusa est. Igitur mortis tempore, Dei jussu, quatuor elementis ab invicem discedentibus, quatuor muri domus, ut ita dixeris, dissolvuntur, receditque intus conclusa columba sive anima, ac primo recedit sanguis sive calidum et vitale elementum. Hinc mortua corpora bilem et phlegma ac humorem post mortem servant, at sanguinem nullum habent.

\*\* I Cor. xv, 44. \*\* Matth. x, 28. \*\* I Tim. i, 15.

(15) Post, ἀθάνατος, quidam habent σχεδὸν ὁμοία τῆς τῶν ἀγγέλων λεπτότητος. Mox Reg. 2, ὀριγενιστά.

(16) Ita quidam manuscripti rectius quam editi, qui habent, συνίστασθαι κελεύει.

(17) Quatuor mss., ὁ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν

ζητήσῃς τε καὶ ἀμφιβολία· λέγω δὲ, τί αὐτὸ χρημιά ἐστιν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου; καὶ πόθεν αὐτῆ συνίσταται ἐν τῷ σώματι; καὶ πότε καὶ πῶς τοῦ σώματος χωρίζεται; καὶ τί μέχρι τῆς ἀναστάσεως διαπράττεται; ὁσέως γὰρ ἐκ νεκρῶν ἐν τῷ βίῳ ἐπιδημήσας ταῦτα ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ἡ ἐπιστώσατο· διὸ ὡς τοῖς πολλοῖς ἀκατάληκτον τὸν περὶ τῆς ψυχῆς λόγον διεδαχθῆναι ἠρωτῆσαμεν τὴν σὴν ἀγιότητα.

Ἀπόκ. Ἡ μὲν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἐστὶν οὐσία νοερά, ἀσώματος, ἀπαθῆς, ἀθάνατος (15)· οὐ μὴν δὲ ἀγγελὸς ποτε ἦν ἡ ψυχὴ, ὡς οἱ ὀριγενιστάι μυθεύονται· οὐδὲ προϋπάρχουσι αἱ ψυχαὶ τῶν σωμάτων, ὡς οἱ Μανιχαῖοι δογματίζουσιν· ἀλλ' ὡσπερ τοῦ λίθου καὶ τοῦ σιδήρου συγκρουόμενων, ἐκ τῶν ἀμφοτέρων τίκεται τὸ πῦρ· ὁμοίως καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμπλοκῆς συνίσταται (16) Θεοῦ κελεύσει σῶμα καὶ ψυχὴ. Καὶ παιθεύω σε ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων· Ἐπιείρεται σῶμα ψυχικῶν· ἐγείρεται σῶμα πνευματικῶν, ὁ δηλονότι ἐν τῇ ἀναστάσει.

Ἐρώτ. ιζ'. Πόθεν δὲ ἔβηλον ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου οὐ συνυπαρτῆσκει μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ; Τινὲς γὰρ οὕτω νομίζουσιν.

Ἀπόκ. Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Λόγος (17) Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς προφανῶς ἡμᾶς διδάσκει τὸ ὄνητόν τοῦ σώματος, καὶ τὸ ἀθάνατον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, λέγων· « Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ θανατώσιν ἀποκτείναν. » Πρὸ βῆλον ὡς ἀθάνατος (18) καὶ ἀπὸ Θεοῦ ὑπάρχει.

Ἐρώτ. ιη'. « Πιτὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. » Ποῦ ἐκ ἄρα τρόπῳ ἡ ψυχὴ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ σώματος;

Ἀπόκ. Ἐκ τεσσάρων στοιχείων πιστεύομεν τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου συνίστασθαι· λέγω δὲ ἐξ αἵματος, καὶ φλέγματος, καὶ χυμοῦ, καὶ χολῆς· ἦγουν ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὕγρου, τοῦτέστιν ἐκ πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς. Τὸ μὲν γὰρ αἷμα ὡσπερ θερμὸν καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον, δηλονότι ἐκ τοῦ πυρὸς· ὁ δὲ χυμὸς, ὡς ὕδρως, πρὸ βῆλον ὅτι ἐκ τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ χολὴ ὡς ξηρὰ πρὸ βῆλον ἀπὸ γῆς· τὸ δὲ φλέγμα ὡς ψυχρὸν, εὐδῆλον ἐξ ὕδατος. Καὶ τοῦτοις τοῖς τέσσαρσιν ὡσπερ καὶ τέσσαραις τοῖχοις ἐν οἴκῳ τοῦ σώματος εἰσὴν τινὲς περιστρεφῶς ἀποκεκλεισται ἡ ψυχὴ. Τῶν γοῖν καιρῷ τὸ θανάτου ἐπιτροπῇ τοῦ Θεοῦ, ὀποχωροῦντων ἐξ ἀλλήλων τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὡς ἂν ἐπιοῦς, διαλύονται οἱ τέσσαρες τοῦ οἴκου τοῖχοι, καὶ ἀναχωρεῖ ἡ ἐνδοῦ ἀποκεκλεισμένη περιστρεφῶς, ἦγουν ἡ ψυχὴ· καὶ πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖ τὸ αἷμα, ἦγουν τὸ θερμὸν καὶ ζωτικόν. Ὅθεν τὰ νεκρά σώματα χολὴν μὲν ἔχουσι μετὰ θάνατον καὶ φλέγμα καὶ χυμὸν, αἷμα δὲ οὐκ ἔχουσιν.

Λόγος.

(18) Duo mss., ἀθάνατος καὶ ἀπαθὴ ὑπάρχουσαν. Edit. Comm., ἀθάνατος καὶ ἀπαθῆς ὑπάρχει. Edit. Paris. cum Palat. 2, ἀθάνατος καὶ ἀπὸ Θεοῦ ὑπάρχει. Porro quest. 19, 20, 21, 22, 23, 24, absunt a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

Ἐρώτ. ιθ'. Πού δὲ ἔρα θάλομεν λέγειν, ὅτι εἰσὶν Α αὶ προλαβοῦσαι τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς;

Ἀπόκ. Σίνον μὲν καὶ φοβερὸν τὸ ἐρώτημα (19), καὶ παρὰ ἀνθρώπους ἀποκαταρτιμένον. Οὐ γὰρ συν-εχώρησεν ὁ Θεὸς ἐπαναλῆσαι τινὰ πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖθεν, καὶ διηγήσασθαι ποῦ ἢ πῶς εἰσὶν αἱ ἀφ' ἡμῶν ἀπελ-θούσαι ψυχὰι. Ὅμως ἐκ τῶν Γραφῶν μανθάνομεν, ὅτι αἱ μὲν τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰι ἐν τῷ ᾄδῃ ὑπάρχου-σιν ὑποκάτω πάσης τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης εἰσὶν, ὡς φησὶν ὁ ψαλμὸς, « Ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου καὶ ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, » καὶ ὡς γέγραπται ἐν τῷ Ἰωβ· « Εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ γνοφεράν, εἰς γῆν σκοτεινὴν αἰωνίου, οὐ οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδὲ ὄρθν ζῶην βροτοῦς (20), » αἱ δὲ τῶν δικαίων ψυχὰι μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς ἐκ τοῦ λητοῦ τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μανθάνομεν, ὅτι ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπάρχου-σιν. Οὐ γὰρ διὰ μόνην τὴν ψυχὴν τοῦ ἁγίου λητοῦ Χριστοῦς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἤνοιξε τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσας λοιπὸν τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς.

Ἐρώτ. κ'. Τί οὖν, ἀπὸ λαβῶν οἱ δικαιοὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὴν κόλασιν;

Ἀπόκ. Οὐδαμῶς. Ὅμως δὲ τὴν χαρὰν ταύτην ἔχουσιν αἱ τῶν ἁγίων ψυχὰι (21)· καὶ ἔστιν αὕτη μερικὴ ἀπόλαυσις, ὡς περὶ καὶ ἡ λύπη, ἣν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἔχουσι, μερικὴ κόλασις, καὶ ὡς περὶ (22) μεταστέλλεται βασιλεὺς φιλῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ συναριστή-σαι αὐτῷ ὑπαύτως καὶ καταδικῶν ἐπὶ τὸ κολάζαι αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν εἰς τὸ ἄριστον κληθέντες ἐν χαρᾷ εἰσὶν ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως ἕως τῆς ὥρας τοῦ ἄριστου· οἱ δὲ κατάδικοι ἐν φυλακῇ ἀποκεικλιμένοι, ἐν λύπῃ ὑπάρχουσιν, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ κριτής. Οὕτω δεῖ λοιπὸν νοεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐκεῖσε νῦν ἀφ' ἡμῶν προλαβοῦσῶν ψυχῶν, λέγει δὲ δικαίων καὶ ἀμαρτωλῶν.

Ἐρώτ. κα'. Εἰ οὖν οὐδεὶς καθ' ἃ εἰρήκας, οὔτε ἐν βασιλείᾳ, οὔτε ἐν γενέθῃ εἰσελήλυθε· πῶς περὶ τοῦ πλουτοῦ τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον ἀκούομεν, ὅτι, ἐν τῷ πυρὶ καὶ βασάνῳ ὑπάρχων, πρὸς τὸν Ἀβραάμ δι-ελέγετο;

Ἀπόκ. Ὁ Κύριος παραβολικῶς εἶπα τὰ κατὰ τὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον εἰρήκην, ὡς περὶ καὶ περὶ τῶν δέσπο παρθένων, καὶ τῶν λοιπῶν παραβολῶν. Οὐ γὰρ ἐν πράγματι γέγονεν ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολή. Διότι οὐχ ὄρισον οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν γενέθῃ τοῦς δικαιοῦς τοῦς μετὰ Ἀβραάμ ὄντας ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ἄλλ' ὅστις δὲ πάλιν ἐπιγινώσκει τὸν πλούσιον αὐ-τοῦ, ἐκεῖσε ἐν σκότει ὑπάρχων.

Ἐρώτ. κβ'. Πῶς τοῦτο; Καὶ γὰρ φοβερὸς ὁ λόγος καὶ ἔνοος, ὅτι οὐκ ἐπιγινώσκωμεν ἀλλήλους ἐκεῖ, ἀλλὰ ἀγνώριστοι ἀδελφοὶ ἀδελφοί, καὶ πατέρες υἱοί, καὶ φίλοι φίλοι (23) καθίστηκαμεν.

<sup>19</sup> Psal. LXXVIII, 7. <sup>20</sup> Job x, 22. <sup>21</sup> Luc. XIII, 45.

19) Reg. 3, ἐπερώτημα. Paulo post Reg. 1 et 3, επαναλῆσαι τῶν ἐκεῖσε τινὰ πρὸς ἡμᾶς, καί.

(20) Reg. 2, βροτοῦ, πρὸς ψυχὰς. Reg. 2, adjicit hæc, Ὁ ἅγιος Πατὴρ ἡμῶν Βασίλειος εἰς τὴν *Ἠερὶ ἠστορίας* αὐτοῦ λόγον, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Σαλπύταται, » οὕτω φησὶν· « Οὐχ ὄρθν τὸν Λάζαρον, πῶς διὰ νηστείας εἰσε-ἴλθεν εἰς τὸν παράδεισον; » Porro locus hic habetur

QUEST. XIX. Ubinam porro esse dicemus animas hominum quæ jam discesserunt?

RESP. Mira sane et metuenda quæstio, homini- busque occulta. Nec enim Deus quemquam ad nos inde redire permisit, enarrareque ubinam quos nòdo sint animæ a nobis profectæ. Verumtamen discimus ex divinis litteris peccatorum animas in inferis esse infra omnem terram et mare, quem- admodum ait Psalmista : « In tenebrosis et in umbra mortis et in lacu infimo<sup>19</sup>, » et ut apud Job scriptum est : « In terram tenebrosam et caliginosam, in terram tenebrarum æternarum, ubi nullus splendor, nec vita est hominibus<sup>20</sup>. » Justo- rum autem animæ, ut ex latrone in cruce disci- mus<sup>21</sup>, sunt in paradiso. Nec enim propter solam sancti latronis animam Christum paradisum aper- uuit, sed etiam propter omnes sanctorum animas.

QUEST. XX. Quid igitur? Bonæ justi recepe- runt, et peccatores supplicium?

RESP. Nequaquam. Hoc tamen fruntur gaudio sanctorum animæ, quæ pars est illorum felicitatis, ut tristitia, quam habent peccatores, pars est illu- rum supplicii. Quemadmodum itaque suos amicos accersit imperator, ut secum prandeant, sic et damnatos ut puniantur. Illi autem ad prandium vocati lætantur ante domum imperatoris, donec venerit hora prandii. Damnati in custodia inclusi, in mœreore degunt, usque dum veniat judex. Sic sentiendum est de animalibus justorum et peccato- rum quæ ante nos illuc discesserint.

QUEST. XXI. Si igitur nemo, prout dixisti, ne- que in regnum neque in gehennam introivit : quid illud ergo est quod de divite et de Lazaro audivi- mus, illum nempe divitem in igne et tormentis existentem loqui ad Abrahamum?

RESP. Quæcumque divitem et Lazarum spectant, parabolice locutus est Dominus, et ut quæ de de- cem virginibus et cæteris parabolis dixit. Nec enim reipsa contigit Lazari parabola. Quippe in gehenna peccatores non vident justos, qui cum Abrahamo in regno existant. Iino nec quisquam illic in tenebris existens, proximum suum agnos- cit.

QUEST. XXII. Qui id fiat? Terribile enim ad- modum et mirum est quod ais, scilicet illic nos non invicem cognoscere, sed fratres fratribus, fi- liis patres, et amicos amicis esse ignotos.

apud Basiliensem.

(21) Reg. 1, 5, Ὅμως δὲ αὕτη ἡ χαρὰ ἦν ἔχουσι νῦν αἱ τῶν ἁγίων ψυχῶν, μερικὴ ἀπόλαυσις ἔστιν.

(22) Editi, καὶ ὡς περὶ οὖν. Sed οὖν deest in ma- xima parte manuscriptorum  
(23) Palatinus primus, ἀδελφοὶ ἀδελφῶν, καὶ πα- τέρες υἱῶν, καὶ φίλοι φίλων.

**RESP.** Agnitio ex corporeis signis solet fieri. At animæ incorporeæ invicem sunt omnino similes, non secus ac multitudo aliqua vitidissimarum et similium columbarum aut apum, quarum nulla differat vel gravitate vel magnitudine, sed quæ in omnibus æquales sint invicem. Porro loquor de damnatis peccatorum animabus apud inferos, ipsas nempe seipsas non cognoscere. Nam **222** justorum animabus id bonum concessit Deus, ut invicem se agnoscant.

**QUEST. XXIII.** Demus igitur, juxta quod ais, animas nunc invicem se non cognoscere: at nunquid nec in resurrectione mutuo se cognoscent peccatores, qui nempe ex una regione, domo et genere exstiterint?

**RESP.** Neque in resurrectione.

**QUEST. XXIV.** Quare?

**RESP.** Quia figuræ, signa, et affectiones quæ nostris corporibus ex corruptione et satiatione accidunt, per quas nos invicem hic cognoscimus, in resurrectione mortuorum cum satiatione et corruptione destruantur. Et quemadmodum Deus ab initio unum fecit hominem; sic et in regeneratione omnes, velut unus homo, resurgemus: id est, omnis imago hominis similis erit imagini, formæ, magnitudinis et figuræ Adami. Unde in resurrectione non est parvus aut magnus, niger vel albus, flavus vel rufus, simus aut adunco naso, nec variæ figuræ, formæ et colores. Hæc enim omnia quæ ex satiatione et corruptione proveniunt, destruentur simul cum corruptione. Enimvero quomodo posset agnoscere pater proprium filium, qui infans mortuus fuerit, triginta jam annorum hominem perfectum resurgentem, quemadmodum et Christus triginta annos natus baptizatus est? Quomodo dignosci possit Æthiops, qui albus resurget: vel qui æncius obierit, sanus resurgens? Quod si hæc tibi videntur vix credibilia, audi Dominum ad Sadducæos aientem: « In resurrectione mortuorum neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut angeli ». Igitur quemadmodum una est species et figura angelorum: ita idem nostræ naturæ in resurrectione per immortalitatem futurum credimus. Et quemadmodum in frumento spicam fecit Deus ab initio, et ex spica granum prodiit, quod deinde satum rursus germinat spica: sic et homo factus est a Deo incorruptus propter præceptum: deinde transgressione contritus est ac corruptus redditus:

**222** **Matth. xii, 30.**

(24) Τρόπον deest in Reg. 1, 2. Infra mia deest in editis, sed habetur in compluribus mss.

(25) Ita Reg. 3. recte. Editi vero male, δει νῦν. Infra δι' ἀμαρτωλοῦ deest in quibusdam mss.

(26) Tres mss. γνωρίζομεν.

(27) Ita tres mss. In editis vero, ἄρσεν καὶ θῆλυ, desunt. Infra, ἢ γυναικὲς deest, in quibusdam mss.

(28) Tres mss., καταλύονται.

(29) Duo mss., τέλειον ἀνθρώπων. Alius, τέλειον τοῦ ἔθους. Paulo post, multi mss., ἢ πῶς γνωσθή-

**A** ἄποκ. Ὁ ἐπιγνωρισμὸς ἐκ σωματικῶν σημείων γίνεσθαι πέφυκε. Αἱ δὲ ἀώματοι ψυχὰὶ ὁμοίαι ἀλλήλαις κατὰ πάντα τρόπον (24) ὑπάρχουσιν ὡς περ ἐπὶ πλῆθους τινῶν ἀστέρων καὶ ὁμοίων περιστερῶν ἢ μελισσῶν, οὐ διαφέρουσιν μία τῆς μίαις, οὔτε σεμνότητι, οὔτε μεγαλειότητι, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἐν ἰσότητι ἀλλήλαις ὁμοίαι. Τοῦτο δὲ λέγω ἐπὶ τῶν ἐν τῷ βῆθι καταδικασθειῶν ψυχῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, ὅτι ἐαυτὰς οὐκ ἐπιγινώσκουσι. Ταῖς γὰρ τῶν δικαίων ψυχαῖς καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς τὸ ἀγαθόν, λέγω δὴ τὸν ἐπιγνωρισμὸν, ἐδωρήσατο.

**B** Ἐρώτ. κγ'. Δεδοσθαι τοῖνον (25) κατὰ τὸν ὄν λόγον, αἱ ψυχὰὶ ἀλλήλαις οὐκ ἐπιγινώσκουσι νῦν· εἴτα ἄρα οὔτε ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπιγινώσκονται ἀλλήλους οἱ ἀμαρτωλοὶ, λέγω δὲ ὅτι ἐκ μίαις χώρας καὶ οἴκου καὶ ἑθνῶν ὑπάρχοντες;

Ἄποκ. Οὔτε ἐν τῇ ἀναστάσει.

Ἐρώτ. κδ'. Τίνος χάριν;

**B** Ἄποκ. Ὅτι περ ἅπαντα τὰ ἐκ φθορᾶς καὶ σπορᾶς ἐπισυμβάντα τοῖς ἡμετέροις σώμασι σχήματα καὶ σημεῖα, καὶ παθήματα, δι' ὧν ἀλλήλους ἐπιγινώσκουμεν (26) ἔδει, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν σὺν τῇ σπορᾷ καὶ φθορᾷ καταργηθῆναι. Καὶ ὡς περ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἓνα ἄνθρωπον ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες ὡς εἰς ἄνθρωπος ἐπανιστάμεθα· τοῦτέστι πᾶσα ἀνθρώπου εἰκὼν ὁμοία τῆς τοῦ Ἀδὰμ εἰκόνος καὶ πλάσεως, καὶ μεγέθους καὶ σχήματος. Διὸ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀναστάσει ἄρσεν καὶ (27) θῆλυ, οὔτε μικρὸς καὶ μέγας, οὔτε μέλας καὶ λευκός, οὔτε ξανθότης καὶ πυρρότης, ἢ σιμότης ἢ γρυπότης, οὔτε διάφορα σχήματα, καὶ πρόσωπα, καὶ χρώματα, καὶ παθήματα, καὶ σκηνώματα. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀπὸ σπορᾶς καὶ φθορᾶς γινώμενα σὺν τῇ φθορᾷ καταργηθῆναι (28). Καὶ πῶς λοιπὸν ἐπιγινώσκονται, εἰπέ μοι, πατήρ τὸ βῆθιον τέκνον νῆπιον τελευτήσαν, καὶ τριακονταετῆ τέλειον ἄνθρωπον (29) ἀναστάντων, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τριακονταετῆς ἐδαπτίσθη; ἢ πῶς γνωσθήσεται ὁ τελευτήσας Αἰθίοψ λευκὸς ἀναστάντος; ἢ ὁ ἀποθανὼν λελωθμένος, ὕγις ἀναστάντος; Εἰ δὲ δύσπιστά σοι ταῦτα φαίνονται, ἀκούσον τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους λέγοντος, ὅτι « Ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οἵτε γαμοῦσιν, οἵτε γαμίζονται (30)· ἀλλ' ἔσονται, ὡς ἀγγέλαι. » Οὐκοῦν ὡς περ ὁ ἄγγελος μίαις ἰδέαις καὶ σχήματι ὑπάρχουσιν· οὕτω πιστεύομεν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐν τῇ ἀναστάσει διὰ τῆς ἀφθαρσίας λοιπὸν γίνεσθαι. Καὶ ὡς περ ἐπὶ τοῦ οἴτου σάκχυν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐκ τοῦ σάκχυνος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν σπειρόμενος ἀναβλαστάνει

σεται. Editi, ἢ ἐπιγνωρισθήσεται. Unus codex, ἢ γνωσθήσεται.

(30) Basil., ἐγαμίζονται. Ad marginem hujus codicis notatur ibid. Σχόλιον. Τῆς τότε ἀπαθείας καὶ ἀγνότητος λέγει ὁ Χριστὸς, ὅτι οὐ γαμοῦσιν, οὔτε ἐγαμίζονται. Οὐχ ἵτι δὲ οὐκ ἀνίστανται, οὔτε ἄνδρες, οὔτε γυναῖκες. Καὶ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ μὲν ἄνδρες ἀναστήσονται ἄνδρες, αἱ δὲ γυναῖκες γυναῖκες, ὡς ἡ ἀγία Θεοῦ ὁ δὲ. Horum pars in textum relata est a veteri interprete.



στάχυς· οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ A  
φωλάττων τὴν ἐντολὴν ἀσφαρτος· εἶτα διὰ τῆς παρ-  
ακοῆς συνετέθη, καὶ γέγονε φαρτὸς· σπειρόμενος δὲ διὰ τοῦ θανάτου καὶ χωνύμενος ἐν τῇ γῆ, ἀνα-  
πλαστῆναι ὡσπερ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἀσφαρτος.

Ἐρωτ. κε'. Ἄρα ἐπιπέττονται τὸν βίον αἱ προ-  
λαβοῦσαι (31) τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Οὐδαμῶς. Ἄκουσον γὰρ τοῦ προφήτου  
Δαβὶδ περὶ τῶν τελευταίων ἀνθρώπων λέγοντος·  
« Ἀνθρώπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ  
ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει. Ὅτι πνεῦμα  
διήλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώ-  
σεται ἐτι τὸν τόπον αὐτοῦ. » Περὶ δὲ τῶν ψυχῶν τῶν  
ἀγίων οὐ χρὴ ἀμφιβάλλειν (32).

Ἐρωτ. κς'. Καὶ εἰ ταῦτα οὕτω, πῶς ἐπιφαίνονται  
οἱ ἄγιοι πολλάκις ἐν τοῖς ἑαυτῶν ναοῖς καὶ σωροῖς; B

Ἀπόκ. Δέον καὶ παράδοξον τὸ ἐπερωτήμα, καὶ  
πιστοτάτης ψυχῆς δέεμενον εἰς ἀπόκρισιν. Ὅμως εἰ  
χωρεῖς, ἀκουσον μὴ ἐκλάδων τῶν λογισμῶν. Αἱ ἐν τοῖς  
ναοῖς καὶ σωροῖς τῶν ἁγίων γινόμεναι ἐπισκιάσεις  
καὶ ὄπτασιαι οὐ διὰ τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων γίνονται,  
ἀλλὰ (33) δι' ἀγγέλων ἁγίων μετασχηματιζομένων  
εἰς τὸ εἶδος τῶν ἁγίων. Πῶς γὰρ, εἰπέ μοι, μία  
οὐσα ψυχὴ τοῦ μακαρίου Πέτρου ἢ Παύλου δύναται  
κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπήν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἐπιφανῆναι  
ἐν χιλίαις ναοῖς αὐτοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ; τοῦτο γὰρ  
οὕτε ἀγγελοῦ εἰς δύναται ποιησαί ποτε. Μόνου γὰρ  
τοῦ Θεοῦ ἔστιν ἐν δυοῖ τόποις καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ  
ἐν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ εὐρίσκεισθαι. Ἐπεὶ καὶ αὗται αἱ  
νοεραὶ δυνάμεις ἀπολιμπάνονται (34) πάντως τῆς ἐν  
οὐρανοῖς δοξολογίας, ἤνικα δ' ἀν ἀποστέλλονται εἰς C  
θεακονίαν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐρωτ. κς'. Τί διαφέρει ἡ οὐσία τοῦ ἀγγέλου τῆς  
οὐσίας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου;

Ἀπόκ. Τρεῖς οὐσίας ἀκατάληπτους παρὰ ἀνθρώ-  
που εὐρίσκομεν, ἃς οὐδεὶς οὐδαμῶς οὕτε εἶδεν, οὕτε  
ἰδῆσθαι ἐπὶ γῆς δύναται, ὡς εἶποι, λέγω δὲ Θεοῦ καὶ  
ἀγγέλου καὶ ψυχῶν· ὁμοῦ στοχαζόμεθα, ὅτιπερ ὅσον  
ἐαυτέραι τῆς αἰληγῆς ὁ ἦλος, τοσοῦτον ὑπερέχει  
καὶ λαμπροροεῖ (35) ἢ τῶν ἀγγέλων οὐσία τῆς οὐ-  
σίας τῶν ψυχῶν ἀνθρώπων.

Ἐρωτ. κς'. Καὶ πῶς οἱ προφῆται φαίνονται πολ-  
λάκις ἰδόντες τὸν Κύριον (36);

Ἀπόκ. Μετὰ πάντας τοὺς προφῆτας καὶ μετ' αὐ-  
τὴν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ εἶπεν ὁ ἅγιος ἀπό-  
στολος καὶ εὐαγγελιστῆς καὶ θεολόγος Ἰωάννης, ὅτι D  
« Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. » Καὶ ἵνα πιστώση-  
ται ὡς φροδερὸν καὶ ἔξον τὸ ῥῆμα, ἐπέταγεν, ὅτι  
« Ὁ Μονογεγῆς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς,  
καὶ οὐκ ἐτήγησατο. » Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦ-  
λὸς φησὶν· « Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὕτε ἰδεῖν δύ-  
ναται. » Ὅστε οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται Θεοῦ οὐσίαν  
γυμνῆν ἰδεῖν οὐδαμῶ· ἀλλὰ, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώ-

satus vero per mortem et terra obrutus, iterum in-  
corruptus repullulat, qualis ab initio erat.

QUÆST. XXV. Num hominum animæ, qui ante  
nos decedunt, vitam iterum invisunt, necne?

Resp. Nequaquam. Audi enim prophetam Davi-  
dem de hominibus morientibus aientem: « Homo,  
sicut fenum dies ejus, tanquam flos agri sic efflo-  
rebit. Quoniam spiritus pertransivit in illo, et non  
existet, et non cognoscet amplius locum suum<sup>31</sup>. »  
De animabus autem justorum nihil est ambigen-  
dum.

QUÆST. XXVI. Si hæc ita se habent, quomodo  
sæpe sancti suis in templis et tumulis apparent?

Resp. Singularis et paradoxa sane questio, fide-  
lissimaque indigens anima ad respondendum. Tam-  
en si capis, audi nec ratione vacilles. Quæ in  
templis et tumulis sanctorum adumbrationes et  
visiones fiunt, non per animas sanctorum fiunt,  
sed per angelos qui formam sanctorum assumunt.  
Quomodo enim, dic mihi, beati Petri vel Pauli  
anima una possit eodem momento in memoria sive  
monumento ejus apparere in mille ejus templis  
per totum orbem? id enim nec unus angelus queat  
unquam præstare. Solius siquidem Dei est duobus  
in locis et toto in mundo eodem momento reperiri:  
quandoquidem et ipsæ intelligentes virtutes defi-  
ciunt omnino a doxologia quæ in caelis est, cum  
in ministerium iu terram mittuntur.

223 QUÆST. XXVII. Quid differt substantia an-  
gelis ab hominis substantia?

Resp. Tres invenimus substantias quas homo ne-  
quit comprehendere, nemoque nunquam vidit, quæ  
nec in terra possunt videri, ut sunt nempe Dei,  
angelorum et animarum. Attamen conjicimus quod  
quantum differt sol a luna, tantum antecellit et  
magis splendet angelorum essentia, quam anima-  
rum hominum essentia.

QUÆST. XXVIII. Quomodo prophetæ sæpe Deum  
videntes apparent?

Resp. Post prophetas omnes ipsunque Christi  
adventum dixit apostolus, evangelistaque et theo-  
logus Joannes, quod: « Deum nemo vidit un-  
quam<sup>32</sup>. » Quod ut credible redderet, tanquam  
aliquid tremendum et singulare, addidit: « Unige-  
nitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit<sup>33</sup>. »  
Unde et sanctus apostolus Paulus ait: « Quem  
nemo hominum vidit vel videre potest<sup>34</sup>. » Itaque  
nullus homo nudam Dei essentiam potuit usquam  
videre, sed sese Deus ad infirmitatem hominum

<sup>31</sup> Psal. cii, 45, 46. <sup>32</sup> Joan. i, 18. <sup>33</sup> ibid. <sup>34</sup> I Tim. vi, 16.

(31) Quidam mss. αἱ ἐκεῖ προλαβοῦσαι.  
(32) His adjicit Palat. 2. Ἰνωρίζει γὰρ ἅπαντα  
μετὰ θανάτου καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Que-  
stiones porro 26 et 27 absunt a Palat. 2, et a ve-  
teribus editis Latinis.  
(33) Sic Reg. 1, 5. In editis, ἀλλά deest.

(34) Ita 2 mss. Editi, ἀπολαμβάνονται. Ibidem  
Reg. 1, ταῖς ἐν οὐρανοῖς δοξολογίας.  
(35) Palat. 1, λαμπροροεῖ.  
(36) Palat. 2, τὸν Θεόν.  
Quæstiones autem 29, 30, 31, 32, 33 et 34, absunt  
a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

accommodans, formamque congruentem assumens, prophetis apparebat. Certe tunc ille carnis expers, sæpe illis ut homo incarnatus apparebat. Unde perspicuum est ipsos non Dei essentiam vidisse, sed gloriam. Quod idem de angelis et nudis animabus est intelligendum. Sola vero sancta Deipara nudam essentiam archangeli Gabrielis, uti erat, contemplata est.

QUEST. XXIX. Quid ergo? Annu et ipsi angeli secundum substantiam hominibus in terra apparent?

RESP. Minime. Nec enim corruptibilis oculus substantiam incorruptibilem potest contemplari. Inde vero aperte licet cognoscere angelos non secundum substantiam nobis apparere, quod non una figura in terris appareant. Nam alii juvenum formam assumunt; alii militum. Denique multas illi formas induunt: at una ipsorum est substantia.

QUEST. XXX. Quænam est definitio substantiæ angelorum?

RESP. Angelus est animal rationale, immateriale, hymnisonum, immortale.

QUEST. XXXI. Quodnam opus est cœlestium virtutum in cœlis?

RESP. Hymnus nunquam intermissus, lausque perennis magnificentiæ Dei: forte etiam oratio assidua pro nostra salute. Quando vero ordines et militiæ dicuntur, intelligendum est ordinem esse magisterii, ordinem tutelæ, ordinem providentiæ, ordinem ministerii, ordinem punientem, ordinem qui animas separet, ordinem in aliis permanentem. Porro ut varios supernarum virtutum ordines esse novimus, sic sunt stationes et cognitiones diversæ. Namque throni, cherubim et seraphim sine medio a Deo docentur, ut qui cæteris sint superiores, et Deo proximi. Ili autem docent inferiores ordines, eaque deinceps ratione inferiores a superioribus docentur. Infimus autem omnium ordo sunt sancti angeli, qui et ipsi hominum sunt magistri.

QUEST. XXXII. An nostri sunt memores animæ quæ discesserunt, quemadmodum et angeli sunt nostri memores?

RESP. Sanctorum quidem animæ nostri omnino meminerunt, minime vero peccatorum animæ quæ in inferis jacent. Cum enim supplicium sibi debitum expectent, merito certe de illo solum sunt solliciti, nihil aliud curantes.

(37) Ita Reg. 3, et Palat. 4. Editi vero, αὶ πρὸς ἡμᾶς μετασχηματίζονται εἰδέναι, μὴ δὲ οὐσία αὐτῶν.

Sequentes porro due questiones 30 et 31, habentur supra in testimonio Scripturæ sacræ. Vide autem de his diximus in Admonitione.

(38) Ἄξιον δεῖσθαι in editis et quibusdam mss. et supra legitur.

(39) Reg. 3, ἐπιστρεπτικῆν, τάξιν προνοητικῆν, τάξιν φυλακτικῆν. Mox Palat. 1, τιμωρητικῆν, τάξιν πολεμικῆν, τάξιν ἐν ἀνθρώποις παραμ.

ἁπὼν ἀσθένειαν συγκαταβατικῶς ὁ Θεὸς σχηματίζομενος, τοῖς προφῆταις ἐφαίνεται. Ἀμέλει καὶ σαρκὸς τότε ὑπάρχων, ὡς ἄνθρωπος αὐτοῖς πᾶσι ἐφαίνεται σεσαρκωμένος. Ὅθεν πρόβηλον εἶπεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ εἶδον, ἀλλὰ τὴν δόξαν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν γυμνῶν ψυχῶν χρῆ ἐννοεῖν. Μόνῃ δὲ ἡ ἅγια Θεοτόκος, γυμνῆ οὐσίαν, ὡς ἔστι, τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐθεάσατο.

Ἐρώτ. κθ'. Τί οὖν; Οὐδὲ οἱ ἄγγελοι κατ' οὐσίαν φαίνονται ἐπὶ τῆς γῆς τοῖς ἀνθρώποις;

Ἀπόκ. Οὐδαμῶς· ὅστε γὰρ δύναται φθαρεὶς ὁ ὀφθαλμὸς θεωρῆσαι οὐσίαν ἀφθαρτον. Ἐντεῦθεν δὲ ἔστι σαφῶς ἐπιγνώσει, ὅτι οὐ κατ' οὐσίαν φαίνονται ἡμῖν οἱ ἄγγελοι· ἐπειδὴ οὐχ ἐν σχήματι ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφανίζονται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν σχήματι νεανίσκων μετασχηματίζομενοι· οἱ δὲ ἐν εἰδει στρατιωτῶν. Καὶ ἀπλῶς πᾶσι αὐτῶν αἱ μορφαί, μὴ δὲ ἡ οὐσία (37).

Ἐρώτ. λ'. Τί δὲ ἔστιν ὄρος οὐσίας ἀγγέλων;

Ἀπόκ. Ἄγγελός ἐστι ζῶον λογικόν, ἀύλον (38), ὑμολογικόν, ἀθάνατον.

Ἐρώτ. λβ'. Τί δὲ τὸ ἔργον τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει;

Ἀπόκ. Ὑμνος ἀληθτος, καὶ αἶσχος ἀπαυστος τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ Θεοῦ· τάχα δὲ καὶ εὐχὴ ἔμμονος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τάξεις καὶ στρατιαὶ λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐννοεῖν τάξιν διδασκαλικῆν, τάξιν ἐπιτρεπτικῆν, τάξιν προνοητικῆν, τάξιν διακονικῆν (39), τάξιν τιμωρητικῆν, τάξιν ψυχοχωριστικῆν, τάξιν ἐν ἄλλοις παραμυνητικῆν. Ὅπερ δὲ τάξιν διαφοράς ἐν ταῖς ἀνω δυνάμεσιν ἐγνωμένον, οὕτω καὶ στάσεως καὶ γνώσεως. Οἱ μὲν οὖν θρόνοι καὶ τὰ χερουβὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ ἀμέσως παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθάνουσιν, ὡς πάντων ἀνώτερα καὶ Θεῷ πλησιάζοντα (40)· ταῦτα δὲ διδάσκει τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ οὕτως ἐφεξῆς τὰ ἀνώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα· τὸ δὲ κατώτερον πάντων τάγμα εἰσὶν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντες διδάσκαλοι.

Ἐρώτ. λβ'. Ἄρα δὲ μέμνηται ἡμῶν αἱ ἀπαθούσαι (41) ψυχαί, ὡσερ καὶ οἱ ἄγγελοι ἡμῶν μνημονεύουσιν;

Ἀπόκ. Αἱ μὲν τῶν ἁγίων ψυχαὶ πάντως, αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ ᾄδῃ οὐσαί, οὐδαμῶς (42). Τὴν γὰρ μένουσαν αὐτοῖς ἐκδεχόμενοι κλάσαιν, εἰκότως περὶ ταύτης καὶ μόνον μεριμνῶσι, μηδενὸς ἑτέρου φροντίζοντες.

(40) Reg. 3, πλησιέστερα τυγχάνοντα· τὰ δὲ σεραφὶμ διδάσκει.

(41) Reg. 3, προαπαθούσαι.

(42) In Felc. cod. quodam, quem ille non notavit, sic legitur. Ἐν τῷ ᾄδῃ οὐσαί, οὐδὲ Θεοῦ οὐδὲ ἡμῶν μνημονεύονται. Καὶ ἀκούσων τοῦ Δαβὶδ λέγοντος πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ἡ μνημονεῖών σου. Ἐν δὲ τῷ ᾄδῃ τὴν ἐξομολογησάσαι σοι; καὶ πάλιν· Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνεῖσούσαι σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβάντες εἰς φθού, et hic finit responsionem.

Ἐρώτ. λγ'. Τί δὲ νῦν ἄρα τὸ ἔργον ἐκεῖ τῶν τ.ρο- Α  
απαλοῦσάων ψυχῶν ;

Ἀπόκ. Ψυχὴ σώματος ἀππλλαγμένη ὅτε ἀγαθὸν  
τι ὅτε πονηρὸν διαπρέξασθαι δύναται. Αἱ γὰρ ὄπα-  
σαίαι, ἄς βλέπουσι (43) τινες περὶ τῶν ἐκείσε, οἰκο-  
νομικῶς ὁ Θεοῦ ταύτας δεκνῶσι πρὸς ὠφέλειαν.  
Ὅσπερ γὰρ ἡ λύρα, ἐὰν μὴ ἐχθρὸν κρούοντα, ἀκριθὴ  
ὄραται καὶ ἀπρακτος· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα,  
ἐξ ἀλλήλων χωρισθέντα, οὐδὲν ἐνεργῆσαι δύναται.  
Αἱ γοῦν τῶν ἁγίων ψυχαί, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος  
ἐνεργούμεναι, μετὰ ἀγγέλων ἐν χώρῃ ζώντων Θεὸν  
ὕμνουσι καὶ ἀγάλλονται.

Ἐρώτ. λδ'. Τί οὖν ; οὐκ αἰσθάνονται τινος εὐεργε-  
σίας καὶ αἱ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχαί, γινόμεναι ὑπὲρ  
αὐτῶν συνδέξων καὶ εὐποιῶν καὶ προσφορῶν ;

Ἀπόκ. Εἰ μὴ τινες εὐεργεσίας μετεῖχον ἐκ τούτου,  
οὐκ ἂν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἐμνημονεύοντο. Ἄλλ' ὡσπερ  
ὅταν ἡ ἀμπελος ἀνθεὶ ἔξω ἐν τῷ ἀγρῷ, αἰσθάνεται  
δὲ τῆς ὀσμῆς αὐτῆς ὁ ἀποκεκλισμένος οἶνος, καὶ  
συνανθεὶ καὶ αὐτός· οὕτω νοεῖ καὶ τὰς τῶν ἀμαρ-  
τωλῶν ψυχὰς μετέχειν εὐεργεσίας τινὸς ἐκ τῆς ὑπὲρ  
αὐτῶν γινόμενης ἀναιμάκτου θυσίας καὶ εὐποιίας,  
ὡς μόνος ἐπίσταται καὶ καλεῖται ὁ ζῶντων καὶ νεκρῶν  
ἐξουσιαστής καὶ Θεὸς ἡμῶν.

Ἐρώτ. λε'. Ἄρα δυνατόν ἔστιν, τίνος χάριν οὐ  
συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ψυχὴν τινος τῶν ἐκεῖ ἀπελθόν-  
των ἐπανελθεῖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ διηγῆσασθαι, πῶς  
ἔβη τὰ πράγματα ἐν τῷ βῆθι (44), καὶ τίς ἡ ἀνάγκη  
ἢ ἐκεῖ ὑπάρχουσα ;

Ἀπόκ. Πολλὴ ἐντεῦθεν πλάνη ἐν τῷ βίῳ τέκτεσθαι  
ἐπιέλλε. Πολλοὶ γὰρ τῶν δαιμόνων ἐν σχήμασιν ἀν-  
θρώπων τῶν κοιμηθέντων εἶχον μετασχηματίζεσθαι,  
καὶ ἐμῶν ἐκ νεκρῶν ἐγγεγέρθαι αὐτοὺς λέγειν,  
καὶ πολλὰ ψευδῆ πράγματα καὶ δόγματα περὶ τῶν  
ἐκεῖ εἶχον ἡμῖν ἐγκαταστέφειν πρὸς τὴν ἡμῶν πλά-  
νην καὶ ἀπώλειαν.

(45) Ἐρώτ. λς'. Πολλοὶ λέγουσιν ὅτι συνέφερε  
τῷ ἀνθρώπῳ προγινώσκειν τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ  
τελευτῆς.

Ἀπόκ. Ἐὰν πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ὁ Θεὸς ἐν  
σοφίᾳ ἐποίησεν, οὐδὲ τοῦτο ἀσκόπως ἡμῖν ἀπέκρυψεν.  
Εἰ γὰρ προγινώσκεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ἡμέραν τῆς  
ἐαυτοῦ τελευτῆς, ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ ἐμελλεν ἀδεῶς  
ἐξμαρτάνειν, καὶ πρὸ δύο πολλῶν ἢ τριῶν ἡμερῶν  
τῆς ἐαυτοῦ τελευτῆς ἐπιδοῦναι αὐτὸν εἰς μετένοιαν,  
ἀκούσας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου εἰπόντος, ὅτι  
« Ἐν ᾧ εὗρε σε, ἐν ἐκείνῳ καὶ κρινῶ σε. » Καὶ  
ποῖα λοιπὸν, εἰπέ μοι, χάρις, ἵνα ἕκαστὸν φόνους ποι-  
ήσης καταφρονῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ δύο ἡμέρας μόνον  
τῶν κακῶν ἠσυχάσης ;

Ἐρώτ. λς'. Τίνος χάριν οἱ Χριστιανοὶ προσκυ-  
νοῦμεν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ εἰ δῆποτε (46) οἱ Ἰου-  
δαῖοι κατὰ νότον ;

Ἀπόκ. Οὐ μὴ ὁμοία ἢ περὶ τούτου ἀπόδειξις καὶ  
ἀπόκρισις. Ἐτέρως γὰρ Ἰουδαῖοι ἀπολογητέον, καὶ

(43) Ita quidam mss. Editi vero, ἄς βλέπομεν.

(44) Duo manuscriptori, ἐπαναλύσασθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ  
διηγῆσασθαι πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν.

(45) Hæc questio deest in Palat. 2

224 QUEST. XXXIII. Quid nunc igitur illic  
agunt animæ quæ jam decesserunt ?

RESP. Anima corpore liberata nec bonum nec  
malum potest efficere. Nam visiones quas de illia  
quidam cernunt, Deus ad nostrum commodum dis-  
pensat. Quemadmodum enim lyra, nisi pulsantem  
aliquem nacta fuerit, vana et inutilis videtur :  
sic anima et corpus post mutuum separationem  
nihil possunt agere. Itaque sanctorum animæ a  
sancto Spiritu agitatae, cum angelis in regione vi-  
ventium Deum hymnis laudant et exsultant.

QUEST. XXXIV. Quid ergo ? Nullumne beneficium  
percipiunt peccatorum animæ, cum pro ipsis fiunt  
synaxes, beneficentiæ et oblationes ?

B RESP. Nisi inde alicujus participes essent bene-  
ficii, non eorum mentio feret in oblatione. Verum  
quemadmodum vite foris in agro florescente, ejus  
percipit odorem vinum conclusum, simulque efflo-  
rescit : sic intellige peccatorum animas alicujus  
participes esse beneficium, ex incremento sacrificio  
et beneficentia pro ipsiis facta, ut solus novit et ju-  
bet vivorum et mortuorum dominator, Deus nos-  
ter.

QUEST. XXXV. Num igitur possit sciri quam ob  
causam non permisit Deus animam alicujus eorum,  
qui illuc discesserunt, redire ad nos, nobisque  
enarrare quomodo se res habeant apud inferos,  
quæve sit ibi angustia ?

C RESP. Multus inde error in vita oriretur. Nam-  
que multi dæmones possent mortuorum hominum  
formas assumere, sequæ ex mortuis excitatas asse-  
verare, falsaque multa dogmata et res de his quæ  
ibi fiunt, nobis spargere, quæ errandi et pereundi  
nobis causa forent

QUEST. XXXVI. Multi dicunt utile homini esse  
prænoscere diem sui obitus.

RESP. Si Deus omnia in sapientia ad nostrum  
commodum fecit, certe neque absquæ ratione id  
nobis occultavit. Nam si homo diem suæ mortis  
prænoscet, secure per totam vitam peccaret, sæ-  
piusque duobus vel tribus ante mortem diebus pon-  
nitentiam amplecteretur, propter hæc Dei verba per  
prophetam aientis : « In quo te invenero, in hoc te  
judicabo. » Et vero quæ jam, quæso, homini su-  
peresset gratia, si contempto Deo centum perpe-  
trares homicidia, duosque tantum per dies a malis  
cessares ?

QUEST. XXXVII. Cujus gratia nos Christiani verus  
orientem adoramus, et Judæi versus austrum ?

RESP. Non eadem similivæ hac de re danda est  
probatio et responsio. Aliter enim est satisfaci-

(46) Sic 4 mss in editis vero, εἰ δῆποτε aest.  
Mox editi, Οὐ μὴ δὲ, sed δὲ deest in maxima parte  
mss.

dum Judæis : aliter res est explicanda gentilibus : aliter denique id est Christianis explicandum. Judæis igitur dicimus fideles idecirco versus orientem adorare, quod ita nobis jusserit Spiritus sanctus per Davidem prophetam hæc loquens : « Adoremus in loco, ubi steterunt pedes Domini ». Quod si dicat Judæus, ubi steterunt pedes Domini? ipsos his verbis docet propheta Zacharias : « Et stabunt pedes Domini in monte Olivarum ad orientem contra Jerusalem ». Unde et ipsi Judæi Jerosolymis orantes versus orientem, orant ad montem Olivarum. Et id quidem breviter Judæis responsum esto. Ad gentiles autem illud est dicendum, nos scilicet versus orientem adorare, non quasi plaga orientali circumscriptur Deus; sed quia Deus est, et dicitur lux vera. Idcirco ad lucem creatam respicientes, non ipsam, sed Creatorem ejus adoramus, ex splendidissimo elemento, 225 Deum omnium elementorum et sæculorum splendidissimum venerantes. Denique audiant et discant fideles ejus rei causa beatissimos apostolos jussisse ut Ecclesie Christianorum orientem spectarent; ut ad paradisi, unde excidimus, antiquam patriam regionem nostram respiciamus : oremusque Deum et Dominum, ut ad locum, unde exsulæ ejecti sumus, nos velit restituere. Prophetæ vero Judæos ad meridiem atteudere præceperunt, quia Dominum ex meridie Jerusalem sive ex Bethlehem nasci debet : hinc aiebat propheta \*\*, « Deus a Themam veniet, » id est, « ab austro. »

τίκτεσθα Κύριον· διὰ καὶ Ἐλεγε προφήτης· « Ὁ

θεός σου. »

QUEST. XXXVIII. Quare, cum Christus sit circumcisus, nos similiter non circumcidimur?

RESP. Christus Filius Dei venit ut legem imple-ret, ne Deo oppositus esse putaretur, adversariusque Dei qui legem dederat. Id enim ipsi sursum deorsumque exprobrabant. Cum autem ipse pro nobis ea quæ lex continet impleverit, jam nos sub lege non sumus sed sub gratia. Hinc Christus per Paulum hæc ad nos dicit : « Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit ». Unde manifesto cognoscimus Deo alienos esse omnes qui circumciduntur, sive fideles illi sint, sive infideles, sive Judæi, sive gentiles, quippe qui in lege Mosaicæ glorientur, nec Christum sequantur. Quemadmodum enim universi qui per sanguinem

\*\* Psal. CXXXI, 7. \*\* Zachar. xiv, 4. \*\* Habac. iii. \*\* Galat. v, 2.

(47) Tres mss. sic habent, ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου. Καὶ ἐὰν λέγῃς ὅτι Ἰουδαίος· Ποῦ ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου, ὁ προφήτης Ζαχαρίας διδάσκει λέγων Ἐστήσονται.

(48) Quidam manuscripti, ἐκ τοῦ πρώτου στοιχείου. Ibidem Reg. 2 et 3, quos sequimur, τὸν πρὸ πάντων στοιχείων. Editi, τὸν τῶν πάντων στ.

(49) Ita omnes manuscripti. In editis, ἀπόστολοι δεστ. Mox Palatinus primus. Ἐποίησαν κατὰ τὸν παράδεισον ἡμᾶς προσέχειν, ὅθεν ἐξέπεσαμεν βουλόμενοι, ἵνα, πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν ἀπορῶντες, αἰτούμεν τὸν δεσπότην. Palat. vero

ἑτέρως Ἑλλησιν ἐξημευτέον· καὶ ἄλλως πάλιν περὶ τούτου Χριστιανοὶ σαφηνιστέον. Ἰουδαίους μὲν οὖν εἴπομεν, ὅτι τούτου χάριν οἱ πιστοὶ προσκυνοῦμεν κατὰ ἀνατολάς, τοῦ ἁγίου Πνεύματος νομοθετήσαντος ἡμῖν διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ εἰπόντος· « Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες Κυρίου (47). » Καὶ ἐὰν λέγῃς ὅτι Ἰουδαίος, ποῦ ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου; ὁ προφήτης Ζαχαρίας διδάσκει αὐτοὺς λέγων· « Καὶ στήσονται οἱ πόδες Κυρίου εἰς τὸ ἕρος τῶν Ἑλαιῶν κατὰ ἀνατολάς κατέναντι Ἱερουσαλήμ. » Ὅθεν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν Ἱερουσαλήμ προσεχόμενοι κατὰ ἀνατολάς, προσεύχονται εἰς τὸ ἕρος τῶν Ἑλαιῶν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ διὰ βραχείων πρὸς Ἰουδαίους ἀπολογία· πρὸς δὲ Ἑλληνας ἐκείνῳ φραμεν, ὅτι οὐχ ὡς ἐν ἀνατολαῖς περιγραφόμενου τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀνατολάς προσκυνοῦμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς φῶς ἀληθινὸν ἐστὶ τε καὶ ἐνομαζέται· τούτου χάριν πρὸς τὸ φῶς τὸ κτιστὸν ἀφορῶντες, οὐκ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ προσκυνοῦμεν, ἐκ τοῦ λαμπροτέρου στοιχείου (48), τὸν πρὸ πάντων στοιχείων καὶ τῶν αἰώνων ὑπέριλαμπρον Θεὸν γεραίροντες. Οἱ δὲ πιστοὶ ἀκούετωσαν καὶ μανθάνετωσαν, ὅτι περὶ τούτου χάριν οἱ μακαριώτατοι ἀπόστολοι (49) κατὰ ἀνατολάς τὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας προσέχειν ἐποίησαν, ἵνα πρὸς τὴν παράδεισον ἀφορῶμεν· ὅθεν καὶ ἐξέπεσαμεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν, αἰτούμενοι τὸν Θεὸν καὶ δεσπότην ἀποκαταστήσαι ἡμᾶς, ὅθεν ἐξέπεσθημεν. Εἰς νότον δὲ προσέχειν Ἰουδαίους οἱ πρῆξται ἐνομοθέτησαν διὰ τὸν ἐκ νότου τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡγῶν ἐκ Βηθλεὲμ, μελλόντα

C Ἐρώτ. λγ'. Τίνος χάριν τοῦ Χριστοῦ περιμετρήντες, οὐ περιμετρήμεθα καὶ ἡμεῖς, ὡς αὐτοὶ;

Ἀπάν. Ὁ μὲν Χριστὸς, Θεοῦ Υἱὸς ὢν, πληρώσει ἤλθε τὸν νόμον, ἵνα μὴ νομοθετῆ ἀντίθετος εἶναι καὶ ἀντίδικος τοῦ Θεοῦ τοῦ δευτικῶτος τὸν νόμον. Τοῦτο γὰρ ἔβου καὶ κάτω ἐνεκάλου αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι. Αὐτοῦ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσαντος τὰ ἐν νόμῳ, οὐκέτι λοιπὸν ἡμεῖς ἔσμεν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Διόφρησι πρὸς ἡμᾶς διὰ Παύλου ὁ Χριστὸς· « Ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. » Ὅστε ἐνετύθεν σαφῶς γνωσκόμεν, ὅτι ἀλλότριον τοῦ Χριστοῦ (51) εἶσι πάντες οἱ περιτεμνόμενοι, εἴτε πιστοί, εἴτε ἄπιστοι, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, ὡς ἐν νόμῳ Μωσαϊκῷ καυχώμενοι, καὶ οὐ τῷ Χριστῷ ἐπίμενοι. Ὅσπερ γὰρ ἅπαντες οἱ τὴν δι' αἵματος (52) καὶ

D 2 sic habet : Προέχειν ἐκλείουσαν, ἵνα, πρὸς τὸν παράδεισον ἀφορῶντες ὅθεν ἐκπετώκαμεν, πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ χώραν, αἰτούμεθα τὸν Θεὸν καὶ δεσπότην ἀποκατασταθῆναι ἡμᾶς ὅθεν ἐξέπεσμεν. Hic responsum claudii Palat. 2, in quo quest. 38 et 39, desunt.

(50) Reg. 2, Θαμιάν.

(51) Sic 2 mss. Editi vero, τοῦ Θεοῦ. Paulo post 2 mss., εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε ἀλλότριον.

(52) Reg. 2, οἱ τὴν διαίτησιν καὶ δι' αἵματος. Palat. post idem, ἀνατρέπονται.

ἐλόγων θυσίαν Θεῷ προσαγαγεῖν νομίζοντες, τὴν ἀνάιμακτον θυσίαν Χριστοῦ ἀνατρέπουσι καὶ βδελύσσονται· οὕτω πάντες οἱ τὴν σάρκα περιεμνόμενοι τὴν πνευματικὴν περιτομήν, ἤγουν τὸ ἅγιον βάπτισμα, λαϊδοροῦσι καὶ ἀποστρέφονται· καὶ πάλιν ἄλλο ἔμοιον. Οὐκ ἐν τῷ νόμῳ ἡ Χριστοῦ τὸν ἐπιβολὸν κατήγγιστε καὶ τοὺς δαίμονας, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο· ἀλλ' ἐν τῷ σταυρῷ. Ὅθεν νόμον μὲν ὄρωντες οἱ δαίμονες οὐ τρέμουσιν οὐδὲ φοβοῦνται· σταυρὸν δὲ πολλὰκις ὄρωντες τρέμουσι καὶ φεύγουσι καὶ καταργεῖνται καὶ διώκονται.

Ἐρωτ. 10'. Τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν προφητίαν ἐπιτρέποντος, μὴ προσκυνεῖν χειροποιήτα, διὰ τί προσκυνούμεν εἰκόνας καὶ σταυρὸν, ἔργα τεκτονῶν ὑπάρχοντα, καθὼς καὶ τὰ εἰδωλα τυγχάνουσι (53) ;

Ἀποκ. Οὐχ ὡς θεοὺς προσκυνούμεν τὰς εἰκόνας οἱ πιστοὶ· μὴ γένοιντο ὡς οἱ Ἕλληνες· ἀλλὰ μόνον τὴν σέβην καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ψυχῆς ἡμῶν τῆς πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς εἰκόνης ἐμφανίζομεν (54)· ὅθεν πολλὰκις τοῦ χαρακτήρος λειανθέντος, ὡς ἔξωλον ἀργῖον λοιπὸν τὴν ποτε εἰκόνα καίομεν. Καὶ ὡς περ Ἰακώβ μελλῶν τελευτᾶν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βῆθου, τῷ Ἰωσήφ προσεκύνησεν, οὐ τὴν βῆθον τιμῶν, ἀλλὰ τὸν ταῦτην κατέχοντα· οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ οὐ δι' ἕτερον τινα τρόπον τὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα, εἰ μὴ διὰ πῶθον ὧν ἐμφανίζομεν· τοῦτο ποιοῦντες (55), ὡς καὶ πατέρας καὶ φίλους ἀσπαζόμεθα· καθὼς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ποτε τὰς τοῦ νόμου πλάκας, καὶ τὰ δύο χερουβαῖμ τὰ χρυσοῦ καὶ τὰ γλυπτὰ προσεκύνον, οὐ τιμῶντες τὴν τοῦ λόγου καὶ χρυσοῦ φύσιν, ἀλλὰ τὸν ταῦτα ἐπιτρέψαντα γενέσθαι Κύριον. Οἱ δὲ ἐξ ἀλαστονείας ἀποστρεφόμενοι προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ τὰς εἰκόνας (56), λεγέτωσαν οἱ ἀνίητοι πῶς μῦρα πολλὰκις ἔβδυσαν αἱ ἄγναι εἰκόνας, ἐνάμει Κυρίου; πῶς βέλους δεξαμένη ἄγχιος στήλη, ὡς ἐνοσώματος φύσις (57 αἶμα παραδόξως ἐξήγαγεν; πῶς ἐκ σωρῶν καὶ λευφάνων καὶ εἰκόνων πολλὰκις δαίμονες βοῶντες ἀπελαίνονται; ἵνα δὲ τοὺς ἄρρωστας ἐντρέψομεν ἐπὶ πλείον, ἀκουσον λόγον ἐκ πατέρων ἡμῶν διηγηθέντα περὶ εἰκόνας. Ὅτι ἐν Ἱερουσαλῶμοις τινὲ τῶν ἀσκητῶν ἐπιτίθετο καὶ διηκώχει ὁ πονηρὸς δαίμων (58). Ἐν μῆ οὖν φαίνεται αὐτῷ αὐταῖς ἔβασε τὸ πνεῦμα, λέγων, ὅτι, ἐὰν θέλῃ; ἵνα μὴ σε πολεμῶ, μὴ προσκυνήσης τὴν εἰκόνα ταύτην, καὶ ἀπίσταμαι ἀπὸ σοῦ. Ἦν δὲ ἡ εἰκὼν τῆς ἁγίας Θεοτόκου (59). Εἶτα τί φασι πρὸς ταῦτα οἱ ἐπιτρέποντες μὴ προσκυνεῖν τοὺς χαρακτήρας τῶν ἁγίων, οὐς περ δι' ὑπόμνησιν καὶ μόνον ἐκτυπώμεν, καὶ οὐ δι' ἕτερον τρόπον; καὶ οὕτω μὲν περὶ εἰκόνων διὰ βραχέων λόγος. Τὸν δὲ σταυρὸν πρόβηλον, ὅτι διὰ τὸν σταυρωθέντα ἐν αὐτῷ Χριστῶν προσκυνούμεν οἱ πιστοὶ καὶ ἀσπαζόμεθα.

Ἐρωτ. 11'. Οὐκ οὖν, ἐπειδὴ καὶ εἰς ὄνον ὁ Χριστὸς

(53) Reg. 2. 3. τυγχάνει.

(54) Ita manuscripti quidam. Editi vero, ἐμφανίζομεν καὶ ὡς περ, omisissis reliquis.

(55) Sic manuscr. quidam. Editi vero, ἐμφανίζόμεθα τοῦτο ποιοῦντες.

(56) Reg. 2 et 3, εἰκόνας τῶν ἁγίων. Et infra, αἱ ἁγίων εἰκόνας

A et irrationalia animalia Deo se sacrificium offerre arbitrantur, ineruentum Christi sacrificium everunt et abominantur : ita omnes qui carne circumciduntur, spirituales circumcisionem sive sanctum baptismum contumelia afficiunt et aversantur. Aliud rursus simile. Non in lege Christus diabolum et dæmones prostravit, neque in ea salutem est operatus; sed in cruce. Unde legem dæmones videntes, non tremunt nec timent; crucem autem sæpe cernentes tremunt abeuntque, prosternuntur et fugantur.

QUÆST. XXXIX. Cum Deus per prophetas præcipiat ne opera manuum facta adoremus, cur imagines et crucem adoramus, quæ sunt opera artificum, non secus ac ipsa idola?

B Resp. Nos fideles minime adoramus imagines, tanquam deos, ut gentiles; absit! sed tantummodo affectum et anorem animæ nostræ erga imaginis formam significamus. Quamobrem plerumque, ablata et deleta figura, id quod olim imago fuit, ut inutile lignum comburimus. Ac quemadmodum Jacob moriturus, in extrema virga Josephum adoravit, non virgam honorans, sed eum qui virgam tenebat : ita et fideles non alio modo imagines veneramus, nisi ob nostrum erga eos desiderium, quorum effigiem exprimimus : id ea ratione agentes, qua vel liberos, vel parentes et amicos salutamus : quemadmodum Judæi olim duas legis tabulas, duosque cherubim aureos et sculptos adorabant, non ipsam lapidis vel auri naturam honorantes, sed Dominum qui ista jussit fieri. Qui vero præ superbia crucem et sanctorum imagines adorare refugium, dicant stulti quomodo non raro e sacris imaginibus, Dei virtute, manarint unguenta? quomodo inanimata statua telæ confossa sanguinem, velut corporea natura, mirabiliter profuderit? quomodo tumultis, reliquiis et imaginibus sæpe dæmones clamantes expellantur? Ut autem insanos magis confundamus, audi sermonem quem patres nostri de quadam imagine narraverunt. Jerusalemis cuidam ascetæ insidiabatur et molestus erat malus dæmon. Quodam 226 igitur die ei ipsis oculis videndum apparuit spiritus alicuius : Si velis ut te non impugnem, noli hanc adorare imaginem, et a te discedam. Erat autem sanctæ Deiparæ imago. Quid ad hæc dicendum habent ii qui sanctorum effigies veterant adorare, quas memoria duntaxat causa, non aliam ob rationem efficimus? Atque hæc quidem breviter de imaginibus dicta sint. Quod autem nos fideles crucem adoramus et salutamus, manifestum est id nos agere propter Christum qui in ea affixus est.

QUÆST. XL. Igitur cum Christus quoque asino

(57) Ita quidam mss. Editi vero, ἐν σώματι φύσις.

(58) Reg. 5. ὁ πορνικὸς δαίμων.

(59) Reg. 2. Εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν τὸν χαρακτήρα τῆς ἁγίας Θεοτόκου βαστάζοντα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν

insederit, debemus etiam asinos salutare ac venerari? Hæc enim nobis objiciunt Judæi et gentiles.

RESP. Non In asino Christus diabolum et dæmones devicit, neque in eo salutem est operatus, sed in cruce. Unde cum asinos vident dæmones, non tremunt nec formidant : at cum cruce vident, sæpe tremunt, horrent, sternuntur ac fugantur.

QUÆST. XLI. Qua de causa nos fideles omnes, cruces, Christi crucis imagines, cōflingimus : sanctæ autem ejus lanceæ, arundinis et spongiæ imagines non efflicimus? Hæc enim æque sunt sancta ac crux ipsa.

RESP. Crucis figuram ex duobus lignis compingimus, quam adoramus. Cum vero quis infidelium nobis exprobrare velit, quod lignum adoremus, possumus duo ligna disjungere, crucisque figuram dissolvere, atque ut mera ligna reputare : indeque infideli persuadere nos non lignum venerari, sed crucis figuram. Idem autem agere non possumus in lancea, arundine aut spongia.

QUÆST. XLII. Undenam certum est Christianorum fidem præstare aliis omnibus quæ sub cælo sunt? Siquidem fides omnis se cæteris magis piam esse existimat.

RESP. Multa hac de re liceret dicere, proluxaque est Christianorum fidelis probatio. Attamen duo quædam signa apud nos videntur, quæ nostram religionem Deique erga nos amorem et presidium declarant. Primum est, quod ab initio sæculi nullam gentem novimus ab omnibus aliis tandiu impugnatam gentibus nec deletam, præter solam Christi fidem, quæ sane non deleri non potuisset, ab omnibus adeo impugnata gentibus, nisi manus Domini eam servasset et servaret quominus deleteretur. Alterum est, quod nullus imperator Christianorum barbaris unquam in mortem traditus est, quamvis tot gentes imperium oppugnarent. Imo non solum imperatorem opprimere non valuerunt, sed nec ejus imaginem ex nummis, cum cruce delere, licet nonnulli tyranni id tentaverint. Nec enim extimes teneum et vilem rem istam esse. Nisi enim fidem nostram præ aliis omnibus elegeret Deus et dilexisset, ipsam minime absque damno et vulnere, medias inter gentes luporum similes, servasset. Præterea non debuit permittere Deus salam fidem, post incarnationem Filii sui et Dei nostri Domini Jesu Christi, per omnes terræ fines dominari. Unde hoc ipsum quod in omnibus gentibus creditum sit Christi Evangelium, certum est argumentum non aliam piam esse fidem sub cælo.

(60) Hæc questio deest in Basil. Ibid. Palat. 2, λοιπόν ἐπεὶ εἰς ὕνον ὁ Χριστὸς ἐκάθισεν, ὀφείλομεν καὶ τοὺς θύους ἀσπάζεσθαι. Ἀπόκ.

(61) Quidam mss., σταυρὸν δὲ ὀρώντες τρέμουσι καὶ ψεύγουσι καὶ κατ.

(62) Palat. 1, διαλύσαντες ταῦτα βίβραι· καὶ κατα-

πέκαθισεν, ὀφείλομεν λοιπόν καὶ τοὺς θύους ἀσπάζεσθαι (60); Τοῦτο γὰρ πρὸς ἡμᾶς λέγουσιν οἱ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων παῖδες.

Ἀπόκ. Ἐν τῷ θνῷ τὸν διάβολον ὁ Χριστὸς κατήγγησε καὶ τοὺς δαίμονας, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο, ἀλλ' ἐν τῷ σταυρῷ. Ὅθεν βουδύται ὀρώντες οἱ δαίμονες οὐ τρέμουσιν, οὐδὲ φρονοῦνται· σταυρὸν δὲ πολλὰκις ὀρώντες τρέμουσι καὶ φρίττουσι (61), καὶ καταρροῦνται καὶ διώκονται.

Ἐρώτ. μα'. Τίνος δὲ χάριν οἱ πιστοὶ ἄπαντες σταυροῦς μὴ ἀντιτύπους τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ποιούμεν, τῆς δὲ ἁγίας αὐτοῦ λόγχης, ἢ τοῦ καλάμου, ἢ τοῦ σπόγγου, ἀντίτυπα οὐ κατασκευάζομεν; Ἄγχι γὰρ εἰσι καὶ ταῦτα καθὰ καὶ ὁ σταυρὸς.

Ἀπόκ. Τὸν μὲν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐκ δύο ξύλων συνάπτοντες προσκυνούμεν. Ἦνικα δὲ τις ἡμῶν τῶν ἀπίστων ἐγκαλέσειεν, ὡς ξύλον προσκυνούσας, δυνάμεθα τὰ δύο ξύλα χωρίσαντες, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαλύσαντες, ὡς ἀργὰ ταῦτα ἡγεῖσθαι ξύλα, καὶ τὸν ἄπιστον (62) πείσαι, ὅτι οὐ τὸ ξύλον αἰδέμεθα, ἀλλὰ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον. Ἐπὶ δὲ λόγχης ἢ καλάμου, ἢ σπόγγου, τοῦτο ποιῆσαι ἢ δεῖξαι οὐ δυνάμεθα.

(63) Ἐρώτ. μβ'. Πόθεν δῆλον, ὅτι κρείττον πάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν πίστεως οἱ Χριστιανοὶ πιστεύομεν; Πῶσα γὰρ πίστις εὐσεβεστέραν ἐαυτὴν εἶναι νομίζει τῶν λοιπῶν πίστεων.

Ἀπόκ. Πολλὸς ὁ περὶ τούτου λόγος, καὶ μακρὰ ἡ Χριστιανῶν (64) πίστεως ἀπόδοσις. Ὅμως δὲ δύο τινα ὀρώντες σημεῖα παρ' ἡμῶν, τὴν ἡμῶν εὐσέβειαν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ σκέπην ἐμφανίζοντα· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐχ εὐρίσκομεν ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος ἔθνος ὑπὸ πάντων ἐθνῶν πολεμηθὲν ἐπὶ χιρῶνους τοσοῦτος (65) καὶ μὴ ἐξαιεφθῆν, εἰ μὴ μόνον τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἥτις οὐκ ἂν ἔμεινεν ἀνεξάλειπτος, οὕτως ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν πολεμηθεῖσα, εἰ μὴ χεῖρ Κυρίου διεφύλαττε καὶ φυλάττει αὐτὴν ἀνεξάλειπτον· δεύτερον δὲ, ὅτι περ οὐδεὶς βασιλεὺς Χριστιανῶν βαρβάρους ποτὲ παρεδόθη εἰς θάνατον, καίτοι τοσοῦτων ἐθνῶν τὸ βασίλειον πολεμησάντων. Οὐ μόνον δὲ τὸν βασιλεῖα, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν ἐλατὸν εἰκόνα ἐκ τοῦ νομισματός καταρρηῖσαι σὺν τῷ σταυρῷ ἰσχύσαν, καίπερ τινῶν τυράννων τοῦτο δοκιμασάντων. Μὴ γὰρ ψιλόν τε καὶ εὐτελὲς οἱ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι νομισθῆ. Εἰ μὴ γὰρ ὑπὲρ πάσας ἄλλας πίστεως τὴν ἡμετέραν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο καὶ ἠγάπησεν, οὐκ ἂν αὐτὴν ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν ὡς λύκων θύων ἐφύλαττεν ἀβλαβῆ τε καὶ ἀτροτον. Πλὴν οὐδὲ ἐμελεῖ συγχωρεῖν ὁ Θεὸς πεπλανημένην πίστιν κατακυριεύειν μετὰ τὴν σάρκασιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ὅθεν καὶ αὐτὸ τοῦτο, τὸ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, μαρτυρία ἐστὶν ἀψευδῆς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη πίστις εὐσεβῆς ἐν τῇ ὑπ' οὐρανῶν.

πατήσαι, καὶ τὸν ἄπ.

(63) Questio hæc abest a Palat. 2 et a veteril us editis Latinis.

(64) Sic quidam mss. Editi, ἡ περὶ Χριστιανῶν.

(65) Sic maxima pars mss. Editi, ἐπὶ χρόνους τοσοῦτους.

(66) Ἐρώτ. γγ'. Καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς ὁ Ἀ Σατανᾶς οὐ διεΐλαν ἄλλην πίστιν ἐπὶ γῆς εἰς τσαυτά; αἰρέσεις, εἰ μὴ τὴν τῶν Χριστιανῶν;

Ἀπόκ. Ὡς ἀντικειμένην αὐτῷ δηλονότι καὶ καταργούσαν αὐτόν. Ποία γάρ, εἰπέ μοι, φροντίς ἢ μέριμνα τῷ Σατανᾷ, Ἰουδαίους, ἢ Σαμαρείτας, ἢ Ἑλλήνας πολεῖσαι, εἰ μερῶσι εἰς αἰρέσεις καὶ πίστεις διαφόρους; Πᾶσαι γὰρ αὐταὶ αὐτοῦ εἰσι, καὶ οὐδαμῶς ὁ Σατανᾶς τὸ ἑαυτοῦ πολεμεῖ, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ. Ὡστε τῷ βωλομένῳ καὶ ἐνευθέν ἐστι μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἑτέρα πίστις εὐσεβῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλῃ, εἰ μὴ μόνῃ ἢ εἰς Χριστόν.

(67) Ἐρώτ. μδ'. Ποίῳ δὲ τρόπῳ πείσομεν τὸν ἐβουθέν καὶ βάρβαρον, ὅτι ὑπὲρ πάσας τὰς αἰρέσεις ἢ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ τὴν ὀρθὴν πίστιν ἔχει, καὶ οὐ σφάλλεται;

Ἀπόκ. Οἱ μὴ δυνάμενοι Γραφῶν τε καὶ δογμάτων ἀκριβεῖαν καὶ βᾶθος ἀκοῦσαι ἐνευθέν τὸ μόνον καὶ εὐσεβῆς (68) τῆς καθολικῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας πιστευθῆναι ὀφείλουσι· λέγω δὲ ἐκ τοῦ πάντα τοῖς σωτηρίους καὶ τιμοῖς τῶν Χριστοῦ παθημάτων τόπου τῆ καθολικῆ καὶ ὀρθοδόξῃ ἡμῶν πίστει καὶ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Θεοῦ δωρηθῆναι καὶ πιστευθῆναι· λέγω δὲ τὴν Ναζαρεθ, ἐνθα ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν ἐσχῆτως· τὴν Βηθλεὲμ, ἐνθα ἀπὸ σάρκα ἐτέχθη· τὴν Σιών, ἐνθα τὴν σωτηρίαν τῷ κόσμῳ εἰργάσατο· τὴν Ἰερουσαλήμ, ἐνθα τὸν Ἀδάμ ἀνεκάλυψε· τὸ Θαβὺρ, ἐνθα τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν προετύπωσε· τὸ τῶν Ἐλαιῶν ὄρος, ὅθεν πρὸς τὸν Πατέρα ἐν οὐρανῶς ἄν' ἡμῶν ἀνελήλυθεν. Οὕσπερ ἅπαντας τοὺς αὐτοῦ ἁγίους καὶ σεβασμίους τόπους οὐκ εἰκὴ οὐδὲ μάρτυρ τῆ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ ἐνεπίστευσεν (69)· ἀλλ' ὡς εὐσεβεστέρῃ δηλονότι καὶ τιμιωτέρῃ πάντων ἐπὶ τῶν ἁγίων παρὰ Χριστιανῶς ὀνομαζομένων πίστινων καὶ ἐκκλησιῶν. Καὶ ὡσπερ βασιλεὺς τοὺς τιμοῖς αὐτοῦ τοῦ παλατίου κοιτίνας καὶ θησαυροὺς τοῖς πιστοτέροις πάντων τῶν ὑποურγῶν αὐτοῦ ἐγχειρίζει τε καὶ πιστεύει· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἄν' ἀρχῆς τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ τοὺς σεβασμίους αὐτοῦ τόπους ἐπίστευσεν. Εἰ δὲ λέγει ὁ δι' ἐναντίας (70), ὅτι βασιλικὴ τυραννίς τούτους κατέχουσα, μανθανέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι περ, καὶ βαρβάρων πολλῶν τὴν Παλαιστίνην παραλαβόντων, οὐ συνχώρησε Χριστὸς τοὺς ἑαυτοῦ τόπους αἰρετικῶς (71) παραδοθῆναι. Ἀλλὰ, κἂν πρὸς βραχὺ τούτο ἐπιτελήσῃ, συντόμως πάλιν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τόπων.

Ἐρώτ. με'. Ποῦ ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀποστόλοις Χριστιανῶς ὀνομάζειν τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ;

Ἀπόκ. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀκούομεν, ὅτι ἐν Ἀντιοχείᾳ γέγονε πρῶτος χρηματι-

\*\* Joan. 1, 14. \*\* Act. 11, 26.

(66) Quæstiones 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 et 52, absunt a Palat. 2, et a veteribus editis Latinis.

(67) Quæstio hæc abest a Palat. 1; at responsio minime. Post βάρβαρον Reg. 2, habet, καὶ ἀγγέλματων.

QUÆST. XLIII. Si ita res habet, cur Satanas non aliam fidem in terra divisit in tot hæreses, præter solam Christianianorum fidem?

RESP. Quia scilicet ipsi adversatur, vimque ejus irritam plane reddit. Ecqua enim cura, amabo, 227 Satanae esset Judæos, Samaritas aut gentiles adoriendi aut in hæreses et varias fides discindendi? Hæ enim ad ipsum pertinent, nec unquam Satanas ea quæ sunt ejus impugnat, sed quæ Dei sunt. Quocirca inde quisque possit discere, aliam piam fidem in terris nullam esse, præter eam qua in Christum credimus.

QUÆST. XLIV. Quanam ratione ruii homini et barbaro persuadebimus catholicam Ecclesiam præ omnibus hæresibus rectam fidem habere, nec errare?

RESP. Qui Scripturarum et dogmatum accuratam et profundam explanationem audire non possunt, inde persuasi debent esse de integritate et veritate catholice Christi Ecclesie, nempe hoc ex capite, quod salutaria et veneranda Christiani passionum loca, catholice et orthodoxe nostræ fidei et Ecclesie a Deo donata sint et credita: nempe Nazareth ubi Christus habitavit in nobis\*; Bethlehem, ubi secundum carnem natus est; Sion, ubi salutem mundo operatus est; Jordanis, ubi Adamum renovavit; Thabor, ubi cælorum regnum præfiguravit; mons Olivarum, unde in cælos ad Patrem, a nobis ascendit. Quæ omnia sancta et veneranda ejus loca non temere nec frustra catholice Ecclesie concedidit, sed ut, omni alia fide et Ecclesia, inter Christianos nuncupata, pie magis et honoratori. Ac quemadmodum imperator pretiosa palatii sui cubicula thesaurosque committit et credit omnium suorum ministrorum fidelioribus: ita et Christus ab initio sui adventus, veneranda ejus scilicet loca, catholice Ecclesie concedidit. Quod si adversarius respondeat nos potestate tyrannica illa possidere, discat ille quod, etiamsi Palestinam sæpe barbari occupaverint, non permisit Christus sua loca tradi hæreticis. Quod etsi id ad breve tempus tentaverunt, cito rursus catholica Ecclesia ipsos abegit, non secus ac porcos a sanctis Christi Dei nostri ædibus et locis.

τούτους ἀπέδωξεν, ὡς χοίρους τῶν ἁγίων Χριστοῦ

QUÆST. XLV. Uhinam præcepit Deus apostolis Christianos appellare eos qui Christo credunt?

RESP. Legimus in Actibus apostolorum\*\*, oraculum primo editum esse Antiochiæ, sive Dei reve-

(68) Reg. 2, τὸ ἀμωμον καὶ ἀκριβές. Infra idem quem sequimur, ἐκ τοῦ πάντας. Editi, τοὺς πάντας

(69) Tres mss., ἐπίστευσεν.

(70) Palat. 1, ὁ ἐναντίας.

(71) Ita Reg. 2, 5, et Basil. qui in hac responsione plane desinit. Edit., καὶ αἰρετ.

lationem apostolis præcipientem, ut nos Christiani nominaremur. Quocirca diligenter advertat quicumque ad Christum vult accedere, omnem fidem in terris nomine alicujus hominis appellari. Scilicet a Simone Simoniani dicuntur, a Marcione Marcionitæ, ab Ario Ariani, et Eunomiani propter Eunomium. Hæc omnes ceteræque fides, quæ hominum nomina ferunt, atque ita propter illos appellantur, non sunt Dei, neque Deus in illis est. Nam si Dei sunt, cur hominum nominibus appellantur et insigniuntur? Gloriatio igitur gloriationum erit nobis catholica Ecclesia, ut et quod Christiani dicimur et nominamur, ut qui non ab hominibus nominemur, sed a Deo illuminemur.

QUEST. XLVI. Quis ante omnes Deum in terris nominavit Deum?

RESP. Diabolum esse manifestum est, cum scilicet ad Evam dixit: « Quid dixit vobis Deus ut ex omni ligno, quod est in paradiso, comedatis? » Nec vero id mireris: namque cum diabolum fuerit olim angelus, tunc supra hominem scientiam habuit.

QUEST. XLVII. Ubinam vero paradysum dicemus esse? Alii enim Jerosolymis, alii in cœlis eum esse aiunt.

RESP. Nemo horum vere sentit. Nam quod Jerosolymis paradysus non sit, testatur Adam qui in 228 Calvario jacet. Certum autem est eum in paradiso sepultum non fuisse, sed extra eum ejectum esse. Quod autem paradysus non sit in cœlis, testatur Scriptura quæ ait, « Et plantavit Deus paradysum in Eden ad orientem ». Docemur itaque ab oriente universæ terræ esse paradysum. Hinc scribunt accurati historici hujus rei causa fragrantia aromata versus orientales sive Indicas partes existere, utpote quæ paradiso sint viciniore. Atque ut palmæ mares palmas feminas proximas, ventorum aspiratione, contingentes, eas secundas reddunt: sic fragrantia quæ ex paradiso, ventorum afflatu, exit, arbores locorum illorum viciniore fragrantis efficit.

QUEST. XLVIII. Dicimusne paradysum corruptioni obnoxium esse, an incorruptum?

RESP. Neque corruptioni obnoxium dicimus, quo modo nostræ arbores et fructus putredine et vermibus corrumpuntur. Nec item rursus incorruptus plane est, futuri sæculi non amplius veterascens incorruptio. Verum si cum nostris fructibus et hortis comparatur, omni corruptione superior est: at si cum gloria futurorum bonorum conferatur,

<sup>1</sup> Gen. III, 4. <sup>2</sup> Gen. II, 8.

(72) Ita quidam mss. Editi vero, Χριστιανισμός.  
(75) Hæc quæstio inferius habetur inter quæstiones posteriores. Ibid. mss. quidam, Θεὸν τὸν Θεόν, recte. In editis, τὸν Θεόν, semel.

(74) Hæc asseritur ab Anonymo Ravennate per

A σμός (72), ἔγουν ἀποκάλυψις Θεοῦ, τοῖς ἀποστόλοις ἐπιτρέπουσα καλεῖσθαι ἡμᾶς Χριστιανούς. Διὸ ἀκριβῶς γινωσκέτω ὁ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν βουλόμενος, ὅτι πᾶσα πίστις ἐπὶ γῆς εἰς θεὸν ἀνθρώπου ὀνομαζομένη· λέγω δὴ ἀπὸ Σίμωνος Σιμωνιανοῦ, καὶ ἀπὸ Μαρκίωνος Μαρκωνιτιῶν, καὶ ἀπὸ Ἀρείου Ἀρειανῶν, καὶ δὲ Ἐυδόμενον Εὐνομιανῶν· αὐταὶ πᾶσαι καὶ αἰλοῖται, εἰ εἰς ἀνθρώπου ὄνομα, καὶ δὲ αὐτοῖς οὕτως ὀνομαζόμεναι πίστεως, οὐκ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ὁ Θεὸς ἐν αὐταῖς. Εἰ γὰρ τοῦ Θεοῦ εἴσι, τίως χάριν ἀνθρώπου ὀνομαζόμεναι τε καὶ σεμνόμεναι; Καύχημα τοίνυν ἡμῖν ἐστὶ καυχημάτων ἡ καθολικῆ Ἐκκλησία, καὶ τὸ κηρύττεσθαι καὶ ὀνομαζέσθαι Χριστιανοί, ὡς μὴ παρὰ ἀνθρώπου ὀνομασθέντες, ἀλλ' ὅπῃ τοῦ Θεοῦ φωτισθέντες.

B (73) Ἐρώτ. μς'. Τίς πρὸ πάντων ὀνόμασε Θεὸν τὸν Θεὸν ἐπὶ γῆς;

Ἀπόκ. Πρόδηλον, ὅτι ὁ διάβολος, ὅτε πρὸς τὴν Ἐβαν ἔλεγε· « Τί ἐστὶ εἰπὼν ὅμιν ὁ Θεὸς, ἀπὸ πάντων ἐξ ὕλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φαγεῖν, » καὶ μὴ θαυμάσης τοῦτο· ἄγγελος γὰρ ὢν ποτε ὁ διάβολος, εἶχε γῶσιν ὅπερ τὸν ἄνθρωπον τότε.

Ἐρώτ. μς'. Ποῦ θέλομεν λέγειν, ὅτι ἐστὶν ὁ παράδεισος; Οἱ μὲν γὰρ φασιν, ὅτι ἐν Ἱερουσαλήμ, οἱ δὲ ἐν οὐρανοῖς.

Ἀπόκ. (74) Οὐδὲ εἰς τῶν δύο ἀληθές. Καὶ ἐστὶ μὲν οὐκ ἐν Ἱερουσαλήμ ἐστὶν ὁ παράδεισος μαρτυρεῖ ὁ Ἀδὰμ ὃ ἐν τῷ Κρανίῳ κείμενος. Εὐδὴλον δὲ, ὅτι οὐκ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐτάφη, ἀλλ' ἐξελήθη. Ὅτι δὲ οὐκ ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν ὁ παράδεισος μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ λέγουσα· « Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολὰς. » Διδάσκει οὖν ἡμεῖς, ὅτι ἐξ ἀνατολῶν πάσης τῆς γῆς ἐστὶν ὁ παράδεισος. Ὅθεν φασὶν ἱστορικοὶ τινες ἀκριβεῖς παῖδες (75), ὅτι τοῦτο χάριν πάντα τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμάτων περὶ τὰ ἀνατολικώτερα, ἔγουν τὰ Ἰνδικὰ μέρη, ὑπάρχουσιν ὡς πλησιόχωρα τυγχάνοντα τοῦ παραδείσου. Καὶ ὡσερ φοινίκας ἀρασεως τοῖς πλησιάζοντα φοινίκας θηλικούς τῇ πνοῇ τῶν ἀνέμων συμβιβάζοντες, καρποφόρους (76) ποιοῦσιν· οὕτω δὴ καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου τῇ τῶν ἀνέμων πνοῇ εὐωδία ἐξερχομένη τὰ πλησιώτερα τῶν ἐκείσε τόπων δένδρα ἀρωματίζειν ποιεῖ.

Ἐρώτ. μγ'. Φθαρτὸν μὲν φαμεν τὸν παράδεισον, D ἢ ἀφθαρτον;

Ἀπόκ. Ὅτε φθαρτὸν αὐτὸν λέγομεν κατὰ τὴν τῶν παρ' ἡμῶν φωτῶν τε καὶ καρπῶν σῆψιν καὶ σκωληκῶν ποίσητα· οὗτε μὴν πάντῃ πάλιν ἀφθαρτον κατὰ τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀφθαρσιαν, καὶ οὐ γινομένην παλαισιν. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς παρ' ἡμῶν καρποὺς τε καὶ παραδείσους πάσης φθορᾶς ἐστὶν ὑψηλότερος· πρὸς δὲ τὴν δόξαν τῶν μελλόντων

D. Placidum Porcheron edito, p. 14.

(75) Ita quidam mss. Editi vero, ἱστορικῶν ἀκριβῶν παῖδες.

(76) Reg. 2, καρποφοροῦσιν.



ἀγαθῶν, ὃν ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὗς οὐκ ἤκουσε, ἅ  
πάνυ ἐλαχὺς ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

Ἐρώτ. μθ'. (77) Πόσον χρόνον ἐν παραδείσῳ ἐποήθη-  
σεν ὁ Ἀδάμ;

Ἀπόκ. Ἀμφιβαλλόμενον τοῖς πατέρας ἠρώτησας  
πρόβλημα. Οἱ μὲν γὰρ φασὶν ἑξαμηναῖον χρόνον,  
εἰ δὲ πλείονα ἄλλοι δὲ τοσαύτας ὥρας καὶ μόνον,  
εἰς ὃ Κύριος ἐν τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ πεποήκειν,  
ὅπερ ὄντως ἀληθέστερον εἶναι ἕτεροι δὲ ἐνείκα καὶ  
μόνον ὥρας ποιῆσαι.

Ἐρώτ. ν'. (78) Τί δὲ ἦν ἄρα τὸ ξύλον, ἐξ οὗ τὸν  
καρπὸν ἔφαγεν ὁ Ἀδάμ;

Ἀπόκ. Οὐδὲ ἐν τοῦτοις συμφώνως εἰρήχασεν οἱ  
Πατέρες· καὶ δικαίως. Ὅτι γὰρ ἡ δεῖλα Γραφή  
ἐκουσίως ἀπέκρυψεν, οὐδέ τις κατὰ ἀκρίβειαν εἰπεῖν  
ἔσχυεν. Ὅθεν οἱ μὲν οὐκὸν εἶναι φασὶ τὸν καρπὸν,  
ἄλλοι δὲ τὴν τῆς Εὐσας θεωρίαν. Δοκεῖ δὲ τισὶ μηδα-  
μῶς βεβρωκέναι τὸν Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἴσως  
δὲ ὁ πρῶτος ἀληθέστερος ὑπάρχει, ὅ τὸν σῦκον, (79)  
διὰ τὸ τοῖς φύλλοις αὐτοῦ εἰς σκέπην χρῆσασθαι τοὺς  
προπάτορας, καὶ διὰ τὸ τὴν συκὴν ὑστερον ὑπὸ Χρι-  
στοῦ κατακαθεῖσθαι. (Ὁ δὲ ἐν ἀγίοις Ἰσίδωρος ὁ  
Πηλουσιώτης ἐν τῇ πενηκοστῇ αὐτοῦ πρώτῃ ἐπιστο-  
λῇ φησὶν, ὅτι σῦκον ἦν, ἐξ οὗ οἱ προπάτορες ἔφαγον  
καρπὸν· καὶ ὅτι ἀπὸ ἀρχαίων γερόντων ἐγνώσθη  
αὐτῷ τοῦτο.)

Ἐρώτ. να'. Καὶ εἰ μὴ παρέβη ὁ Ἀδάμ, πῶς  
ἐμπελλεν γενέσθαι ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πλη-  
θος;

Ἀπόκ. Ἠθέονατο ὁ λόγῳ συστησάμενος τὸ πληθος  
τῶν ἀγγέλων, τιμῆν τινὴ καὶ καθαρῶν τρόπων συστή-  
σασθαι πλῆθος γένους ἀνθρώπων. Τινὲς δὲ φασὶν,  
εἰ, τοῦ Θεοῦ ἄρσεν καὶ θῆλυ ποιήσαντος, εὐδολῶν,  
δεῖ διὰ σπερμιογονίας ἐβουλήθη ὁ Θεὸς τὸ γένος τῶν  
ἀνθρώπων συστήσασθαι. Ὅμως δὲ οὐκ ἠβούλετο διὰ  
παρακοῆς, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς γενέσθαι τοῦτο.

Ἐρώτ. νβ'. Διὰ τί δὲ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ὁ Θεὸς τὴν  
κτίσιν ἐτέλεισεν;

Ἀπόκ. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τὴν δεκάδα εὐρίσκομεν  
πλήρωμα παντὸς ἀριθμοῦ. Ἐάν γὰρ εἰς τὴν δεκάδα  
καταλάβῃς, πάλιν εὐθέως εἰς τὴν μονάδα ὑποστρέ-  
φεις. Ἐπὶ οὖν καὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ πληρέστατος  
ἀριθμὸς. Καὶ τούτῳ χάριν αἱ ἐπτά εἰσι τῆς κτίσεως·  
ἡ δὲ ἄγία Τριάς ἀκτιστος.

Ἐρώτ. γγ'. Πολλὴ τις παρὰ τῶν πολλῶν καθέστηκε  
ἰητησις, τίνα δεῖ προτάττεσθαι, λέγω δὴ τὴν ἡμέραν  
πρὸ τῆς νυκτός, ἢ τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας; Ἐάν  
γὰρ ἐπιμνην τὴν ἡμέραν προτεραιεῖν, εὐρίσκειται  
λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐν σαββάτῳ ἀναστάς. Ἡ γὰρ νύξ  
ἐκείνη τοῦ σαββάτου ἦν, κατὰ τὸν λόγον Μωσέως τοῦ  
συγγραφέως τῆς κοσμοποιίας.

Ἀπόκ. Κατὰ μὲν τὸν σκοπὸν καὶ λόγον τὸν λόγον-  
τα, εἰ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸ πάντων, « Fiat lux, » perspicuum est,  
πρόβλημα, ὅτι ἡ ἡμέρα προτεραιεῖται (80) τῆς νυκτός.

(77) Hæc questio deest in prius editis; sed legi-  
tur in quibusdam mss.

(78) Huic similis est questio 26 Theodoretii in  
Genes.

(79) Interpres videtur legisse: ἄλλοι δὲ καρπὸν  
πνευματικόν, quæ desunt in textu Græco. Esi:

quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in corho-  
minis ascenderunt, valde inferior et est et creditur.

QUEST. XLIX. Quantum temporis in paradiso  
mansit Adam?

RESP. Rem de qua non consentiunt Patres pro-  
ponis. Alii enim sex menses, alii diutius mansisse  
existimant, alii tot horas (nec amplius) quot Domi-  
nus in ligno crucis mansit, quod arbitror verius  
esse. At alii vero novem tantum horas.

QUEST. L. Quale lignum fuit, cujus fructus  
Adamus comedit?

RESP. Nec hac in re consentiunt Patres, et me-  
rito. Quod enim divina Scriptura sponte occultavit,  
nemo exquisitè potuit dicere. Unde alii ficum fuisse  
illum fructum putant: alii fructum spiritalem (78'),  
alii Evæ contemplationem. Nonnullis etiam videtur  
nihil in paradiso comedissee Adamus. Forte tamen  
verior est prima sententia quæ ficum fuisse defen-  
dit, quia scilicet hujus foliis usi sunt primi paren-  
tes ad se tendentem, et quod postea ficus a Christo  
maledicta fuerit. (Sanctus autem Isidorus Pelusiota  
in quinquagesima prima ipsius epistola, ait ficum  
fuisse, cujus fructum primi parentes comederunt,  
quodque id ab antiquis senibus audiverit.)

QUEST. LI. Porro si Adam non prævaricatus esset,  
quales debebat esse hominum vita et multitudo?

RESP. Poterat Deus, qui verbo multitudinem  
angelorum creaverat, venerando quodam et puro  
modo multitudinem humani generis creare. Quidam  
vero aiunt, cum Deus hominem masculinum et femi-  
nam fecerit, inde clarum esse Deum voluisse homi-  
num genus generatione procreare. Attamen id noluit  
per inobedientiam fieri, sed cum honore.

QUEST. LII. Quare die septima Deus creationem  
perfecti?

RESP. Inter numeros denarium numerum reperit-  
mus esse omnis numeri complementum. Si enim  
ad denarium numerum deveneris, statim rursus in  
unitatem redis. Itaque septenarius et ternus nume-  
rus, perfectissimus est. Idcirco septenarius est  
creationis. Ad sancta Trinitas est increata.

229 QUEST. LIII. Valde inter multos questio agita-  
tur, quemnam priore loco collocare oporteat, nempe  
diem ante noctem, aut noctem ante diem? Nam si  
dicimus diem primas occupare, reperietur Christus  
sabbato resurrexisse. Nox enim illa sabbati est,  
juxta verba Moysis creationis mundi scriptoris.

RESP. Ex scopo et verbis quibus narratur Deum  
ante omnia dixisse, « Fiat lux, » perspicuum est,  
diem ante noctem esse. Nam tenebræ illæ, quæ su-

(79) Hæc ad finem usque responsionis ex Reg. II,  
desumpta sunt. Quæ porro de Isidoro dicuntur,  
nolimus a cæteris sejungere et ad imum repo-  
nere, sed ancinis inclusimus, nam adjecticia sunt.

(80) Bæc. 2, πρώταις, hic et infra:

pra abyssum erant, nox nondum appellata erant, nec a luna et sideribus duodecimve horis dimensæ. Haud dubie ergo lux tenebras antecedit. Verumtamen ne possint Judæi nobis dicere Christum Sabbatho resurrexisse : idcirco eorum ora prius obturavit, lege illis data ut a vespera diem Sabbathi inchoarent

QUEST. LIV. Cur ergo eam ob rem nobis Deus jussit Dominicam a vespera sabbati ordini?

RESP. Non eam ob rem : sed quia Deus gentes ex ignorantia tenebris et ex umbra legis in lucem cognitionis Dei et Evangelii vocavit. Admodum igitur congruenter suæ resurrectionis diem a vespera præcepit incipere et ad lucem desinare. Valde enim dedecbat minimeque conveniens erat, dies Christi veri luminis a luce incipere et in noctem ac tenebras desinare.

QUEST. LV. Quare vicesima quinta mensis Martii, ut vocant Romani, Christus in utero Virginis in terris habitavit?

RESP. Quia scilicet hac ipsa die Deus ab initio Adamum formavit. Unde et mense illo arbores et plantæ omnes nec non animalia, ad fructuum et prolia procreationem permoverentur, tanquam quæ a Deo tunc temporis fuere creata.

QUEST. LVI. Cujusmodi erant pellicæ tunicæ, quas Deus Adamo et Evæ fecit?

RESP. Alii volunt ex foliis arborum contextas fuisse : alii carnem nostram has esse tunicas dixere : aliis autem visum est, qui et verius sentiunt, revera pelliceas fuisse illorum tunicas.

QUEST. LVII. Cum nullus hominum mortuus esset, undenam Cainus didicit Abelem occidere?

RESP. Diabolus ipsi in somnis ostendit, quomodo fratrem morte afficeret.

QUEST. LVIII. Quinam erant filii Dei, qui viderunt ac sumpserunt filias hominum?

RESP. Filii Seth. Nam incorporea natura nec corpora amat, nec cum mulieribus commiscetur.

QUEST. LIX. Cur Deus Moysi in rubo apparuit, non alio in arbusto?

RESP. Quidam respondent causam esse, ut ex ejus igno simulacrum nun possent Hebræi efficere. Aliis autem videtur Deum hoc facti præsignificasse se in spinosa carne nostra esse incarnandum, eamque ob rem in hujusmodi arbusto Moysi apparuisse.

(81) Reg. 3, ἀφ' ἑσπέρας τῆς παρασκευῆς ἀρχεσθαι τῆς.

(82) Huic questioni similia quædam habentur infra in interpretationibus Parabol. Scripturæ sacræ, questione 57. Paulo post quidam mss. καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου. Editi vero, καὶ ἐκ τοῦ νόμου, minus recte.

(83) Quæstio 55, jam 56, abest a Pal. 2, et a veteribus Latinis editis.

(84) Itæc fere habet Theodoretus, quæst. 39, in

A Τὸ γὰρ σκότος ἐκείνο τὸ ἐπάνω τῆς ἀδύσου οὐρα ἦν ὀνομασθὲν νύξ, οὕτε ὑπὸ σελήνης καὶ ἀστέρων, καὶ δώδεκα ὥρων μετροῦμενον. Ἀναμειβόμενος οὖν τὸ φῶς προτερύει τοῦ σκότους. Ὅμως ἵνα μὴ εὐρωσι πρὸς ἡμᾶς λέγειν Ἰουδαῖοι παῖδες, ὅτι ἐν σαββάτῳ ἀνίστη ὁ Χριστὸς, τοῦτου χάριν προαπεφρίμωσεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, νομοθετήσας καὶ αὐτοῖς ἀφ' ἑσπέρας ἀρχεσθαι τῆς ἡμέρας τοῦ σαββάτου (81)

Ἐρώτ. νδ'. Τί οὖν τοῦτου χάριν καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς προσέταξεν ἀφ' ἑσπέρας τοῦ σαββάτου ἀπάρχεσθαι τῆς Κυριακῆς

Ἄποκ. (82) Οὐ τοῦτου χάριν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὰ ἔθνη ἐκ τοῦ σκότους τῆς ἀγνωσίας, καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου εἰς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας καὶ τοῦ Ἐλεγγελλοῦ ἐκάλεσε. Πρεπόντως ἄρα ἡμῖν τὴν ἀναστάσιμον αὐτοῦ ἡμέραν ἀφ' ἑσπέρας ἀρχεσθαι καὶ εἰς φῶς τελειοῦσθαι προσέταξεν. Ἀπρεπὲς γὰρ ἦν καὶ ἀνάρμοστον ἀπὸ φωτὸς ἀρχεσθαι, καὶ εἰς νύκτα, καὶ εἰς σκότος καταλῆγειν τὰς Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἡμέρας.

Ἐρώτ. νε'. Τίνος χάριν τῇ εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ λεγομένου παρὰ Ῥωμαίων Μαρτίου μηνὸς ὁ Χριστὸς ἐν τῇ μητρὶ τῆς Παρθένου ἐπὶ γῆς ἐσκήνωσεν;

Ἄποκ. Ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ ἐπλασεν. Ὅθεν καὶ τῷ μηνὶ ἐκείνῳ πάντα τὰ δένδρα, καὶ αἱ βοτάναι, καὶ τὰ ζῶα εἰς καρποφορίαν καὶ τεκνογονίαν κινούνται, ὡς τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενα.

Ἐρώτ. νε'. (83) Ὅποιοι ἦσαν οἱ δερμάτινοι χιτῶνες, οὓς ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ καὶ τῇ Ἐβᾶ πεποιήκεν;

Ἄποκ. (84) Οἱ μὲν φασὶν ἐκ φύλλων δένδρων· οἱ δὲ πάλιν τὴν σάρκα ἡμῶν τοῦτους τοὺς χιτῶνας εἶναι εἰρηκάσιν· Ἐδοξε δὲ ἑτέροις, τοῖς καὶ ἀληθεστέροις, ἐν ἀληθείᾳ χιτῶνας δερματίνους εἶναι τοὺς τῶν προπατόρων χιτῶνας

Ἐρώτ. νδ'. (85) Τινὲς οὕτω τότε ἀποθανόντος, πῶθεν ἔμαθεν ὁ Κἀν φωνεῖσαι τὸν Ἀδὰμ;

Ἄποκ. Ὁ διάβολος αὐτῷ κατ' ἑναρ ὑπέδειξε, ποίᾳ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν (86).

Ἐρώτ. νη'. (87) Τίνες ἦσαν οἱ υἱοὶ (88) τοῦ Θεοῦ, οἱ ἰδόντες καὶ λαβόντες τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων;

Ἄποκ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Σέθ. Ἐπεὶ ἡ ἀσώματος φύσις οὕτε σωματῶν ἐρᾷ, οὕτε γυναιξὶ συμπλέκεται.

Ἐρώτ. νθ'. Διὰ τί ἐν βᾶτω ἔωθη Θεὸς τῷ Μωσῆ, καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ φυτῷ;

Ἄποκ. Οἱ μὲν φασὶν, ἵνα μὴ δυνηθῶσιν Ἑβραῖοι παῖδες εἰδῶλον ποιῆσαι ἐκ τοῦ ξύλου αὐτῆς (89)· ἄλλοις δὲ δοκεῖ, ὅτι προδιαγράφων ὁ Θεὸς, ὅτι μέλλει ἐν τῇ ἑξακανθισάτῃ ἡμῶν σαρκουσθαι φύσει, τοῦτου χάριν ἐν τῷ τοιοῦτω φυτῷ ἔωθη τῷ Μωσῆ.

Genes. iisque multa adjicit.

(85) Hunc locum citat Michael Glycas, p. 119.

(86) Palat. 2, ποίᾳ τῷ θανάτῳ φωνεῖσαι τὸν ἀδ.

(87) Vide Theodoret. quæst. 47 in Genes.

(88) Quidam mss., οἱ ἀγγελοὶ.

(89) Palat. 2, ποιῆσαι ἐκ ξύλου αὐτῆς. Ἄλλη δὲ ἐστὶ ἑμμελλεν ὁ Χριστὸς βλαστῆσαι ἐκ τῆς ἀκανθίδου ἡμῶν φύσεως, τοῦτου χάριν ἔωθη ἐν τῇ βᾶτῃ τῷ Μωσῆ. Ibidem Reg. 3, ἀκανθισάτῃ.

Ἐρώτ. ζ'. Διὰ τί ἐν γνόφῳ ὁ Θεὸς τὸν νόμον διέ-  
δωκεν;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ σκοτεινῶς καὶ συγκαταλιμμέ-  
ως (90) ἐν αὐτῷ ἐπέκρυπτο τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ  
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὸ μυστήριον.

Ἐρώτ. ζα'. (91) Τίνος χάριν αἱ δύο πλάκες αἱ πρῶ-  
ται (92) συνετρίβησαν;

Ἀπόκ. Συμματούσης τοῦ Θεοῦ τὴν τοῦ προτέρου νό-  
μου παλαίστριαν καὶ διάβασιν.

Ἐρώτ. ζβ'. Ἀσωμάτου καὶ ἀσχηματιστοῦ ὄντος  
τοῦ Θεοῦ (93), ποῖα ὀπίσθια εἶδε Μωσῆς;

Ἀπόκ. Προαιώνιον καὶ ἐμπρόσθιον πάντων τῶν  
κτισμάτων πιστεύομεν εἶναι τὸν τῶν ἑλίων Θεὸν  
ἄκτιστον. Ὅθεν πρόβηλον, ὅτι τὰ ὀπίσω Θεοῦ τὰ κτί-  
σματά εἰσι, καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν, οὗς ἰδὼν ἐξέθετο τῷ  
Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ἐρώτ. ζγ'. Τίς πρῶτος προετύπων ἐν τῇ Παλαιᾷ  
τοῖς δύο λαοῖς, λέγω δὴ τὸν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ  
ἰθυνῶν (94);

Ἀπόκ. Εὐδὴλον, ὅτι ἡ Ρεβέκκα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰσαὰκ,  
ἐδόμους γεννήσασα τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰσαὺ. Πλὴν  
αἱ δύο πλάκες τοῦ νόμου τῶν δύο λαῶν ὑπέκρινον σύμ-  
βολον (95).

Ἐρώτ. ζδ'. Τίς ἐν τῇ Παλαιᾷ προετύπων πρῶτος  
τὸν τύπον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ;

Ἀπόκ. Ὁ Ἰακώβ, ἐπὶ τὸν τοῖς δύο υἱοῦς τοῦ Ἰω-  
σὴφ, ἀναλλάξας τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας (96).

Ἐρώτ. ζε'. Τίνα λέγουσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐν νεκροῖς  
τρίτον λογισθῆναι;

Ἀπόκ. Πρόβηλον, ὅτι τὸν Ἰωνᾶν. Ὡς γὰρ ἀρ-  
χαῖος φέρεται λόγος, οὗτος ἦν ὁ υἱὸς τῆς χήρας, ὃν  
ἤγειρεν Ἠλίας ὁ προφήτης ἐκ νεκρῶν· πάλιν ἐν τῷ  
αὐτῷ κήτει παρὰ ἀνθρώπου ἀπέθανε· καὶ τρίτον τὴν  
τελευταίαν αὐτοῦ κοίμησιν.

Ἐρώτ. ζς'. Ποῦ ἐστὶν ἡ Θαρσίς (97) ὅπου Ἰωνᾶς  
ἐβυγαν;

Ἀπόκ. Ἡ Θαρσίς πόλις ἐστὶ χώρας τῆς Ἰνδικῆς,  
ὡς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν μαρτυροῦμεν.

Ἐρώτ. ζζ'. Ἄρα μέχρι καὶ νῦν ἐπάγονται ἀμαρ-  
τίας πατέρων ἐπὶ τέκνα περὶ τρίτην καὶ τετάρτην γεν-  
εάν;

Ἀπόκ. Διὰ μὲν Μωσέως· τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός· διὰ  
ἡ Genes. 1, 1.

(90) Συγκαταλιμμέως, Palat. 2.

(91) Vide Theodororum quæst. 66, in Exod.

(92) Palat. 2, αἱ δύο πλάκες πρῶτον.

(93) Sic Palat. 2, quem sequimur. Editi vero, ὄν-  
τος τότε τοῦ Θεοῦ ποῖα λοιπὸν ὅτι. Μοι ἰδὲμ, προ-  
αιώνιον καὶ ποιητὴν πάντων... ἑλίων Θεὸν καὶ ἀκτι-  
στον. Ὅθεν δὴλον, ὅτι τὰ ὀπίσθια Θεοῦ τὰ κτισμάτα  
εἰσι, καὶ οἱ λόγοι, οὗς ἰδὼν ἐξέθετο ἐν ἀρχῇ, etc.  
Idem codex ad finem hujus Resp. adjicit: Καὶ  
ταῦτα μὲν ὁ πᾶσις ἐν (sic) τὰ θεῖα μέγας Ἀθανά-  
σιος. Ἡμεῖς δὲ οἱ παρ' αὐτοῦ γνωρισθέντες, φαιμέν,  
εἶτι καὶ ἄλλως ὀπίσθια λέγειν (sic) ἡ Γραφή. Οὐχ ὅτι  
ὁ Θεὸς ἐκτὴ μέρη ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν· ταῦτα γὰρ  
τοῦ σώματος ἴδια, τὸ δὲ θεῖον ἀσώματον· ἀλλ' ἐπειδὴ  
πανταγοῦ τὰ ὀπισθὲν εἰσι ταπεινότερα ἢ περὶ τὰ ἐμ-  
προσθεν, νόησον τὰ ἐμπροσθεν τὴν θεότητα. Καὶ διὰ  
τοῦτο εἶπεν· οὐ γὰρ μὴ ἴσοι ἀνθρώπος τὸ πρόσωπόν  
μου καὶ ζῆσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ὀλοκοῖς ὀφθαλ-

QUÆST. LX. Cur legem Deus in caligine dedit?

Resp. Quia obscure et occulte in ipsa latebat  
Christi Dei nostri œconomiz mysterium.

QUÆST. LXI. Quare primæ duæ tabulæ contractæ  
sunt?

Resp. Ea re indicabat Deus prioris legis invec-  
tationem et transgressionem.

QUÆST. LXII. Cum Deus corporis et figuræ sit  
expers, qualia, quæso, tunc Moyses vidit poste-  
riora?

230 Resp. Ante sæcula et ante res omnes crea-  
tas existere credimus universorum Deum increa-  
tum. Quapropter clarum est posteriora Dei res  
creatas esse, et rationes eorum, quas videns ait:  
« In principio fecit Deus cœlum et terram ».

QUÆST. LXIII. Quis primus in Veteri Testamen-  
to duos populos præfiguravit, Judæos nempe et  
gentes?

Resp. Evidens est esse Rebeccam uxorem Isaaci,  
quæ geminos peperit, Jacob scilicet et Esau. Atta-  
men duæ quoque tabulæ legis, duorum populorum  
symbolum fuere.

QUÆST. LXIV. Quis primus in Veteri Testamen-  
to vivificæ crucis imaginem præsignificavit?

Resp. Jacob, cum duobus filiis Joseph benedic-  
ret, suis transpositis manibus.

QUÆST. LXV. Quem dicunt in Veteri Testamento  
inter mortuos reputatum fuisse?

Resp. Jonam esse constat. Nam, ut veteres nar-  
rant, filius ille erat viduæ, quem ex mortuis exci-  
tavit Elias propheta. Iterum vero in ceto quoad bo-  
mines est mortuus. Tertio denique postremam obiit  
mortem.

QUÆST. LXVI. Ubi est Tharsis, quo Jonas fu-  
git?

Resp. Tharsis urbs est Indicæ regionis, ut ex  
Regum tertio discimus.

QUÆST. LXVII. Numquid etiamnum parentum  
peccata in filios inducuntur ad tertiam et quartam  
generationem?

Resp. Id quidem per Moysen declaravit Deus. At

μοις τὴν ἑλίων οὐσαν τοῦ Θεοῦ θεάθηναι καὶ ζῆσαι.  
D Ὅπισθια δὲ Θεοῦ νόησον τὴν σάρκα, ἣν προσλάβετε  
ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ θεάθη δι' αὐτῆς. Ἴμῶν γὰρ  
καὶ ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἡ θεότης, ἀθάλατος οὐσα, ἤτις  
καὶ πρόσωπον προσηγορεύεται. Ὅπισθια δὲ τοῦ Θεοῦ  
ἡ σὰρξ, ἤτις ὡς καταπροφητημένη ὀπίσθια ἐνώμα-  
ται. Ὅ δὲ προσημαίνων τῷ Μωσῆι λέγει· Διέλω τὰ  
ὀπίσθια μου, ὅτι τὴν ἀσθενῆ σάρκα ἐνδυσάμενος δι'  
αὐτῆς θεάθησμαι.

(94) Palat. 2. Τίς πρῶτος δετύπων τοὺς δύο  
λαοὺς, τὸν ἐκ ἰθυνῶν καὶ τὸν Ἰουδαϊκόν.

(95) Sic manuscripti pene omnes. In editis vero,  
τοῦ νόμου δεεστ.

(96) Ἐπὶ ἀλλῆς τιθεῖς τὰς ἐαυτοῦ. Sic Palat. 2, a quo  
absunt quæst. 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,  
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,  
86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97.

(97) Ἡ Θαρσῶν πόλις, Reg. 2.

per Jeremiam rursus dixit non ita amplius futurum esse; sed qui comederit uvas acerbas, dentes ejus stupore afficiendos \*. Hæc rursus Christum ad Judæos dicentem audimus: « Amen dico vobis, venient iniquitates patrum vestrorum super vos, a sanguine Abel justii, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiz, quem occidistis inter templum et altare †. » Unde licet concitare, apud infideles peccata parentum impiorum in filios perversos induci, non in bonos: at apud fideles, sanctum baptismum puros nos reddit ab omni iniquitate parentum.

QUEST. LXVIII. Quidam aiunt sæpe infantes propter parentum peccata mori: num id verum est?

RESP. Absit id ita esse!

QUEST. LXIX. Cur igitur infantes moriuntur: alii vero consensescunt? Cur item quidam juste agentes, breve tempus vivunt: alii vero male agentes, longævi moriuntur? Cur item alii boni absque liberis et inopes sunt: alii autem impii multos habent liberos, et feliciter degunt?

RESP. Multa de his Dei judicis possent disputari, quorum utique ratio nequit comprehendi. Tamen, ut ex sanctis Scripturis percipimus, respondemus fidelium infantes non ob parentum peccata, sed ad eorum emendationem sæpe mori: qua in re duo Deus procurat bona, unum quidem, ut puri decedentes, salutem illic consequantur: forte enim quia improbam omnino vitam acturi erant, eos Deus dispensatione quadam antea eripuit; aliud autem bonum est, ut ipsi parentes sapientiores fiant: forte vero ut pecuniam, quam testamento liberis daturi erant, in pauperes deinceps insumant. Denique alia plane de causa nobis occulta. Et hæc quidem quod ad fidelium infantes spectat. Inprobi autem homines forte idcirco fortunati sunt, feliciter agunt, et liberos habent; quod quadam parva bona egerint, quorum mercedem hic **231** recipiant, ut dives ille ad quem hæc dicta sunt: « Recordare quod receperis bona tua in vita tua †. » Hoc est, plenam mercedem bonorum quæ egisti, percepisti. Ærumnosi autem hic sunt pii et sancti viri, ut, per afflictionem peccatis, ad Lazarum, purgati, illic demum cum ipso consolatione perficiantur. Si enim « quem diligit Dominus, corripit †: » quid igitur perturbatis, qui sanctos vides misere degentes, malos autem feliciter agentes, ac velut porcos ad mactationem igni æterno saginatos et preparamos? Nihil ergo te amplius conturbet. Nec enim hic tantum consistunt quæ ad nos spectant, sed omnino necesse est eos qui salvantur, per multas tribulationes ingredi in regnum cælorum. Hic enim Deus est scopus,

ἃ δὲ Ἱερουλοῦ τοῦ προφήτου πάλιν ἐλέησεν, ὅτι οὐκ ἔσται τοῦ λοιποῦ οὕτως· ἀλλ' ἔστις φάγη τοὺς θύρακας, αὐτοὶ οἱ ὀδόντες ὀμοιάσουσιν. Ἀκούομεν δὲ πάλιν τῷ Χριστῷ πρὸς Ἰουδαίους λέγοντος, ὅτι, Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐπελεούσονται οἱ ἀνομία (98) τῶν πατέρων ὑμῶν ἐν ὑμῖς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἰακώβ τοῦ δικαίου, ἐν ἐσχρασίᾳ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ὅθεν σοφολόγητος χρῆ, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἀπίστων (99) ἐπάγονται ἁμαρτίαι πατέρων ἀσεβῶν ἐπὶ υἱοῦς πονηροῦ· οὐ γὰρ ἀγαθούς· ἐπὶ δὲ τῶν πιστῶν τὸ ἔργον βάπτισμα καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης προπατορικῆς ἁμαρτίας.

Ἐρώτ. ξη'. Τίνες φασὶ πολλὰκις τελευτῆν νῆπια (1) ἐκ γονέων ἁμαρτίας· ἄρα οὕτως ἐστίν;

Ἄπόκ. Μὴ γένοιτο εἶναι τοῦτο οὕτως!

Ἐρώτ. ξθ'. Τίνος χάριν νῆπια τελευτῶσιν· ἔτεροι δὲ ὑπεργρησῶσι; καὶ πόθεν τινὲς μὲν δικαιοπραγούντες γίνονται ἀλεγοῦντο (2)· τινὲς δὲ κακοπραγούντες πολυγρησῶσι τελευτῶσιν· ἄλλοι δὲ ἀγαθοὶ γίνονται ἀτεκνοὶ καὶ πένητες· ἔτεροι δὲ ἀσεβεῖς εὐτεκνοῦσιν τε καὶ εὐπραγούντες·

Ἄπόκ. Πολλὸς ὁ περὶ τούτων τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων λόγος καὶ ἀκατάληπτος. Ὅμως ὡς ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν καταλαμβάνομεθα, λέγομεν, ὅτι περὶ τῶν πιστῶν νῆπια οὐκ ἐξ ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ πολλάκις πρὸς σωφρονισμὸν τῶν γονέων τελευτῶσιν· δύο ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τούτῳ πραγματοποιομένου, ἐν μὲν, ὅπως, καθαρὰ ἀπειθῶντα, σωτηρίας ἐκεῖ ἐντύχουσιν· ἰσως γὰρ ἐπὶ πάντῃ πονηρὸν βίον ζῆσαι μέλλοντα, οἰκονομικῶς ὁ Θεὸς προηρῆσεν αὐτὰ· δευτέρως δὲ, ὅπως καὶ οἱ τούτων γονεῖς σωφρονέστεροι γίνονται· ἰσως δὲ ἕνα τὰ (3) τοῖς τέκνοις μέλλοντα κατὰ διαθήκας δοθῆναι χρήματα εἰς πτωχούς λοιπὸν διαπανθῶσι. Πάντως δὲ καὶ κατὰ ἄλλο κρῖμα ἡμῖν ὑπέρχον ἀσθῆλον. Καὶ οὕτω μὲν περὶ πιστῶν νηπίων λόγος. Εὐπραγοῦσι δὲ καὶ εὐθουνοῦσι καὶ εὐτεκνοῦσιν ἄνδρες πονηροί, ἰσως τινὰ μικρὰ ἀγαθὰ ἔργα (4) ποιήσαντες, καὶ ἐνταῦθα τὸν μισθὸν αὐτῶν ἀπολαμβάνοντες, ὡς ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος ὁ ἀκούσας· « Μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου· » ταυτέστιν, ἐπληρώθης τὸν μισθὸν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὧν ἐπραξας. Δυσπραγοῦσι δὲ εὐλαβεῖς καὶ ὅσοι ἐνταῦθα, ὅπως, ἐκ τῆς θλιβέως καθαρῶσθέντες, ὡς ὁ Ἀδάμος τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἐκεῖ λοιπὸν τελευτῶσι σὺν αὐτῷ παρακληθῶσιν. Εἰ γὰρ ὅν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεῖται, τί λοιπὸν θορυβεῖς, ὁρῶν ἄγιους ἐν δυσπραγίᾳ, ἀσεβεῖς δὲ ἐν εὐπραγίᾳ ὑπάρχοντας, καὶ ὡς χροῖον εἰς σφαγῆν τῷ αἰωνίῳ κυρῖ σιτιζομένους καὶ ἐτοιμαζομένους; λοιπὸν σὺν μὴ θορυβοῦ· (5) οὐ γὰρ μέχρι τῶν ἐνταῦθα ἴσταται τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ δεῖ πάντως τοὺς σιτιζομένους διὰ πολλῶν θλιβέων εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Σκοπὸς γὰρ οὗτός ἐστι τῷ Θεῷ, τὸ πάντας ἀν-

\* Jerem. xxxi, 30. † Matth. xxiii, 35. ‡ Luc. xvi, 25. § Prov. iii, 12.

(98) Duo mss., ἁμαρτίας.

(99) Reg. 2, ἀπίστων, alii, ὀβρισιῶν.

(1) Sic Reg. 2. Editi, πιστὰ νῆπια, minus recte.

(2) Sic mss. Editi vero, δικαιοπραγούντες πολυγρησῶσι τελευτῶσιν, omissis quibusdam.

(3) Sic mss. In editis pro ἕνα, et inferius, pro δοθῆναι, θῆναι legitur.

(4) Ita quidam mss., ἔργα deest in editis.

(5) Joan. Chrys. homil. 1; ad populum Antiochenum.

ἱρώπως σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. Ἄ omnes homines salvos fieri et in agnitionem veritatis venire. Hinc sæpe peccatoribus longum concedit tempus, occasionem illis ad poenitentiam tribuens, ut saltem, velut qui ad horam undecimam venerunt, in extrema senectute convertantur. Justos porro sæpe post breve vitæ tempus abripit, ne, ut ait Salomon, malitia mutet intellectum ipsorum, aut dolus decipiat eorum animam. « Consummati in brevi, expleverunt tempora longa ». Placita enim erat Domino anima ipsorum.

Ἐρώτ. δ'. Τι οὖν; Ὑβείεις τῶν ἐν τῷβῃ τῷ βίῳ καταιπρωσαντων εἰσέρχεται ἐκεῖ εἰς τὴν γένναν, ὡς τὴν πάλιν τις τῶν εὐμερσαντων ὕδῃ εἰσέρχεται ἐκεῖ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (8);

Ἄποκ. Ναί. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἡμαρτον μεγάλη, καὶ παιδεύθησαν ὕδῃ μικρὰ, καὶ ὑπόκεινται πάντας ἐκεῖ τιμωρηθῆναι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐν Σοδόμοις εὐρίσκομεν· οἱ δὲ πάλιν προσήγαγον τῷ Θεῷ αμαρτίας πολλοὺς, μετέσχον δὲ ἐνταῦθα εὐμερίας μικρᾶς (9), καὶ ἀποκείται αὐτοὺς λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὡς οἱ περὶ Ἀβραὰμ καὶ Νῶε, καὶ Μελχισεδέκ· Ἄλλοι ἡμαρτον πολλὰ, καὶ ἔπαθον οὐδὲν ἐνθάδε πονηρὸν, ὡς ὁ πλοῦσιος ὁ κατὰ τὸν Λάζαρον, καὶ ὑπόκεινται ἐκεῖ τῇ πάντων χαλεπότηρᾳ κολάσει· ἔτεροι δὲ ἐξῆλθον διὰ θεοῦ ἐν ἑλω τῷ χρόνῳ ἐν μηλωταῖς καὶ αἰγείοις δέρμασι, πάσης ἀπολαύσεως ἱκανοὶ ἀποταξάμενοι, οἱ καὶ μεῖζονον παρὰ θεοῦ δωρεῶν ὑπὲρ πάντας ἀξιοῦνται· Ἄλλοι δὲ ἡμαρτον τῷ Θεῷ μερικῶς (10), καὶ παιδεύθησαν ἀξίως ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον, καὶ ἐλυτρώθησαν ἐκεῖ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ὡς ὁ πτωχὸς Λάζαρος. Ὅσοι δὲ τῶν εἰρημένων ἡμῶν ἐμάθομεν, ὅτι οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων κάκει καὶ ὕδῃ κολάζονται· οἱ δὲ ὕδῃ καὶ μόνον· Ἄλλοι δὲ ὕδῃ μὲν οὐδαμῶς, ἐκεῖ δὲ ὀδυνηρῶς. Ὅσοι καὶ τὸ ἐναντίον (11)· ὅτι οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ἀπολαύουσιν· οἱ δὲ ἐνταῦθα μὲν οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐκεῖ. Ἰσως δὲ τινες καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀποπίπτουσιν· ὕδῃ μὲν δ' ἀνθρωπαρσενικῶν κακοπαθήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν ἐκπεσόντες. Αἱ τοίνυν πάντας τοὺς εὐσεβεῖς συμπαθεῖς ἐπιστάσθαι ἀκριβῶς, ὅτι οἱ οὐ μόνον ὑπὲρ ὧν ἔπραξαν ὑπόκεινται συμπάθειαν εἰς τοὺς δεομένους ἐπιδειξασθαι, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων ὧν αὐτοὶ ὁ θεὸς ἔδωκεν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ δεῖ μετεῖν τὰ διδόμενα, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἡμῶν χαρίζόμενα· μήπως καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν τοῦ θεοῦ δωρεῶν κριματῆ φοβερῶ ὑποπίσωμεν. Πολλᾶκις γὰρ καὶ ἀνεξίως καὶ ἀμαρτωλοῖς ὁ θεὸς πλοῦτον χαρίζειται, ἵνα δ' αὐτοῦ ἐν ἐλεημοσύναις τὰς ἐκτῶν ἀμαρτίας ἀποπλύνωσι, καὶ ἐξαλειψῶσιν. « Ἐλεημοσύνη γὰρ, φησὶν ἡ βεβα Γραφή, ἀποκαθαίρει ἀμαρτίας.

Ἐρώτ. α'. Τι θέλομεν λέγειν περὶ τῶν ἐξαίρων τελευτῶντων, ἢ κρημιζομένων, ἢ ὑπὸ ἄλλων τοιούτων θανάτων τέλει τοῦ βίου χρωμένων;

\* Sap. iv, 11. \* Luc. xvi, 20. \* Hebr. xi, 37.

(6) Reg. 2, 5, μακροὺς χρόνους.  
(7) Sic mss. Editi vero, ἀλλάξῃ.  
(8) Ita mss.; τῶν οὐρανῶν deest in editis.

QUÆST. LXX. Quid ergo? Nemo eorum qui in hac vita calanitosam dueunt vitam illic in gehennam ingreditur? Nemone item illorum qui hic fortunate vivunt, ingreditur in regnum cœlorum?

RESP. Est sane ita. Alii enim graviter admodum peccaverunt, et parum hic sunt castigati, debentque omnino illic puniri ut in Sodomitis videre est. Alii rursus multos labores Deo obtulerunt, paræque felicitatis hic fuere participes, quibus utique regnum cœlorum reservatum est, ut Abraham, Noe et Melchisedec. Alii multum peccaverunt, nihilque hic incommodum perpessi sunt ut dives ille qui in historia Lazari memoratur\*, illicque subituri sunt aspernum omnium supplicium. Alii autem per totam vitam propter Deum circueverunt in melotis et pellibus caprinis\*\*, omni terrena voluptate rejecta, quos amplioribus donis illie Deus præ cæteris omnibus dignabitur. Alii vero in Deum ex parte peccaverunt, et, ut merebantur, pro peccatis emendati sunt, atque æternis tormentis sunt liberati, uti pauper Lazarus. Unde ex prædictis discimus alios et illic et hic puniri: alios vero hic duntaxat: alios autem hic minime puniri, sed illic graviter. Ut et e contrario, alii hic et illic bonis perfunntur, alii hic minime, sed illic. Forte etiam nonnulli et hic et illic omni voluptate privantur, qui nempe hic ut placerent hominibus, mala sunt perpessi, et ob hanc causam illic quoque bonis exciderunt. Itaque omnes pios condolentes scire necesse est, non solum debere pro his que egerunt se condolentes erga indigentes exhibere, sed et pro omnibus bonis que illis donavit Deus. Nec enim metiri oportet quæ in pauperes erogantur, sed attendere ea a Deo nobis donari, ne forte pro ipsis Dei donis horrendum subeamus iudicium. Sæpe enim et indignis et peccatoribus Deus divitias impertit, ut illarum ope peccata sua elemosynis abluant. Eleemosynis enim, inquit Scriptura divina, peccata purgantur†

QUÆST. LXXI. Quid dicendum est de iis qui subito moriuntur, aut præcipitantur, vel simili morte intereunt?

\*\* Eccl. iii, 33.

(9) Reg. 2, μακρᾶς. Editi vero μικρᾶς.  
(10) Ita mss. Editi vero, μετρώως.  
(11) Sic Reg. 3. Editi vero, τῶν ἐναντίον\*\*

RESP. Quod hæc incerta sint et soli Deo nota, A non est ambigendum. Attamen cum dicat Dominus : « Quid enim ? An decem illi et octo supra quos cecidit turris Siloam, magis peccatores erant præter omnes habitantes in Jerusalem ? Non, dico vobis 12 : » inde discimus non omnes qui impii sunt et iniqui, acerbam mortem 232 obire. Etenim Jobi filiorum, qui justii erant, acerbam mors fuit. Igitur hæc duo debemus concludere, pius homines, qui acerbam morte interierunt, leve aliquod vitium habuisse, eoque liberatos esse, malo hujusmodi interitum, ut majoribus vere honoribus digni essent. Id etiam evenit, ut nos, hæc videntes, meliores efficiamur, juxta hæc verba : « Si justus vix salvatur, impius et peccator ubi parebunt 13 ? » Similiter vero et peccatores cum ejusmodi mortem patiuntur, omnino inde aliquam misericordiam consequuntur. Qui item hæc vident, aliquam inde percipiunt utilitatem, raptum repente cernentes nec opinantem hominem. Quod si infantes eo quoque modo moriuntur, ne obstupescas : namque nihil illi damnum inde perpetiuntur, nec id illis accidit proprium ob peccatum, sed ut ipsorum parentes meliores et religiosiores evadant, nempe intelligentes sua propter peccata mori ipsorum infantes. Cæterum in his omnibus meminisse oportet hujus Domini vocis : « Duo passeress asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre meo qui in cælis est 14 ; » et quod nostri, qui fideles sumus, omnes capilli capitis numerati sunt. Δνευ του Πατρός μου του έν ούρανοῦς· » καὶ ὅτι ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι τῖριθμημέναι ὑπάρχουσιν.

QUEST. LXXII. Multis in terra degentibus tremenda visa sunt hæc Domini verba : « Omne peccatum et blasphemiam remittitur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra Filium, remittetur ei : qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro 15. »

RESP. Eapropter, omnes divinus Apostolus his admonet verbis : « Littera occidit, Spiritus autem vivificat 16. » Multa siquidem divinarum Scripturarum loca si, secundum carnem intelligamus, in nefandas blasphemias incidimus, cujusmodi sunt quæ nobis nunc proponuntur Domini verba, quæ si secundum nudas dictiones excipiamus, non solum in nefandas dilabemur cogitationes, sed etiam ipsum Dominum reperimus sibi ipsi adversari. Namque si « quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, » quomodo idem Filius dixit, « Qui me negaverit coram hominibus, negabo eum coram angelis Dei 17 ? » Et rursus, si omne pecca-

12 Luc. xii, 4. 13 I Petr. iv, 18. 14 Matth. x, 29. 15 Matth. xi, 31, 32. 16 I Cor. ii, 6. 17 Luc. xii, 9.

(12) Sic mss. Editi vero, Δτὰ ταῦτα. Infra duo mss., πικρὸν ὑπομένοντες θάνατον.

(13) Ita duo Reg. A editi, ἐκ τούτου μετρικοῦ. Infra iidem, ὡς οὐκ οἶδεν. Editi, ὡς οἶδεν.

(14) Reg. z, ἀμαρτίας.

(15) Hæc questio habetur superius in Testimoniis

Ἀπόκ. Ὅτι μὲν ἄδηλα τὰ τοιαῦτα καὶ θεῶ μόνῳ γνωστά, οὐ δεῖ ἀμφιβάλλειν. Ὅμως τοῦ Κυρίου λόγος· « Τί γὰρ οἱ δέκα καὶ ὀκτώ, ἐφ' ὧς ὁ πύργος τοῦ Σιλωὰμ ἔπεσον, ἀμαρτωλοῦτεροι ἦσαν παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ; Ὁὐχί, λέγω ὑμῖν· » μαρτυροῦμεν, ὅτι οὐ πάντες ὅσοι ἀσεβεῖς ἢ ἀδικοὶ τυγχάνουσι, πικρῶ θανάτῳ τελευτῶντες ἀποθνήσκουσι. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες τοῦ Ἰσὼθ, δίκαιοι ἦντες, ἐλείφθη ἐπὶ μέμειναν θάνατον. Οὐκοῦν δύο ταῦτα (12) ἡμῶς ἐπὶ τούτων χρῆ στοχάζεσθαι· ὅτι οἱ μὲν ἐλάβεως, πικρὸν ἀποθνήσκοντες θάνατον, μικρὸν τι ἐλάττωμα ἐπέκτηντο, καὶ τούτῳ ἐλυτρώθησαν ἐκ τῆς τοιαύτης ποινῆς τελευτῆς, ἕνα μέλλον ἀληθῶς τιμῶν ἀξιοῦσθαι. Λοιπὸν δὲ ὅπως καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες σωφρονισθόμεν κατὰ τὸν εἰρημὸν λόγον· B « Εἰ ὁ δίκαιος μάλισ σὺζεται, ὁ ἀσεβῆς, καὶ ἀμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; » Ὁσαύτως δὲ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ, τοιοῦτοι θανάτου ἀποθνήσκοντες, πάντως ἐν τούτῳ μερικοῦ (13) ἐλέους τυγχάνουσιν. Ἄμα δὲ πάλιν καὶ οἱ ὁρῶντες ὡφελῆσαι τινα κομίζονται, βλέποντες ἀπὸν ἀρπαζόμενον, ὡς οὐκ οἶδε, τὸν ἀνθρωπον. Εἰ δὲ καὶ νῆπια οὕτω θανατοῦται, μὴ θαμβηθῆς. Αὐτὰ μὲν γὰρ ἐκ τούτου οὐδὲν ἐβλάδην, οὕτε ἐπὶ οἰκίαν ἀμαρτίαν τούτου πεπόθησιν· ἀλλ' ἕως καὶ οἱ αὐτῶν γονεῖς σωφρονέστεροι, ἢ καὶ εὐσεβέστεροι γίνονται· ἐνοουόμενοι, ὅτιπερ διὰ τὰς αὐτῶν ἀνομιῶν (14) οὕτω τὰ αὐτῶν ἐτίθηκε νῆπια. Ὅμως ἐπὶ πᾶσι τοῖσι δεῖ ἐπινοεῖν τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν· ὅτι ἐ δύο στρουθία ἀσαυρίου πωλεῖται, καὶ ἐξ αὐτῶν οὐ πωλεῖται ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι

C I Ἐρώτ. οβ'. Πολλοῖς (15) τῶν ἐπὶ γῆς φοβερός ὁ τοῦ Κυρίου λόγος καθέστηκεν, ὃν φησὶ· « Πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· » καὶ, « Ὅς δ' ἂν ἐπιγῆ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν ἐπιγῆ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὐδέ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδέ ἐν τῷ μέλλοντι. »

Ἀπόκ. Διὰ τοῦτο παραίει πᾶσιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγων, ὅτι ἐ Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ἐπολλὰ γὰρ τῶν θείων Γραφῶν ἐάν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθέτους βλασφημίας ἐμπέπομεν (16)· οἷόν ἐστι καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν νῦν τοῦ Κυρίου λόγον, ὅπερ, ἐάν κατὰ τῆρου (17) τὰς λέξεις ἐκλάδωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀθέτους ἐνοίας περιπέπομεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἐναντιούμενον αὐτῷ εὐρίσκομεν. Ἐάν γὰρ D « Ὅς δ' ἂν ἐπιγῆ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ, » πῶς αὐτὸς ὁ Ἰσὼθ εἶπεν· « Ὁ ἀπαρνούμενός με ἐμπροσθεν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι αὐτὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ; » καὶ πάλιν, ἐάν

Script. sacrae, num. 49, de qua re vide Admonitionem. Infra editi, ἐπιγῆ λόγον κατὰ τοῦ Πνεύματος, etc., omissis multis, quæ ex Regiis duobus supplementum.

(16) Reg. i et 2, περιπέπομεν.

(17) Ita duo Reg. Editi vero, κατὰ ἀξίαν.

πῶς ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθῆσεται τοῖς ἀνθρώποις, πῶς καὶ ὑπὲρ ἄργου λόγου ἀπολογίαν δώσομεν; πῶς ὁ λέγων τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, *Μωρὸς, ἔνοχος* ἔσται εἰς τὴν γένειαν τοῦ πυρὸς; πῶς ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· « Μὴ πλανᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε μέθυσοι, οὔτε δολῆροι, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσοι; » Καὶ ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς λοιπὸν, ἐπεὶ μοι, πῶς ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθῆσεται τοῖς ἀνθρώποις; Καὶ ἐὰν πάλιν τοῦτο ἀληθές, διὰ τί λοιπὸν ἐγκαλεῖται ὁ ἔθλιος Ἀριγῆνης, τέλος κηρύττων τῆς κολάσεως εἶναι καὶ συγχώρησιν πάσης ἁμαρτίας γενέσθαι, καὶ τοὺς δάμοσι καὶ τοὺς ἀνθρώποις παρὰ Θεοῦ; Πάλιν δὲ καὶ ἐὰν ἢ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἔχει συγχώρησιν διὰ μετανοίας, τί μέμνηται ἡ Ἐκκλησία Ναϊάτων (18) ἀποβαλλόμενον τὴν μετανοίαν; Τὸ δὲ σκοτεινότερον καὶ εὐσκατάληπτον ἐκεῖνός ἐστιν· ὅτι ὅς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀφεθῆσεται αὐτῷ ὥστε ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱὸς παρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν Πατέρα (19). Καὶ τί λοιπὸν ἀποβαλλόμεθα τοὺς μουσαροὺς Ἀρειανούς, τοὺς συμκρόνοντας, καὶ καταβιάζοντας τὸν Υἱὸν παρὰ τὸ Πνεῦμα; Πῶς οὐκ ὁ Υἱὸς λέγει· ὅτι, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν » καὶ, « Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα; » Καὶ πάλιν νῦν φησιν, ὅτι « Ὁς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθῆσεται αὐτῷ; Ἄρα οὖν, ἐπεὶ μοι, συγχωρήθη ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία Ἀρειανούς, καὶ Σιμωνιανούς, καὶ Φωτινιανοὺς, καὶ Σαβελλιανούς, καὶ τοὺς λοιποὺς πᾶσι τοῖς εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ ἀρχαίωσιν βλασφημίαισι; Ἄπαγε τίς ἀτοπίαι; εἰ γὰρ ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, *Μωρὸς, ἔνοχος* ἔστιν εἰς τὴν γένειαν τοῦ πυρὸς, εἰς πόλιν λοιπὸν, ἐπεὶ μοι, γένειαν γενένης βληθῆσεται ὁ λέγων τῷ Θεῷ αὐτοῦ· *Κτιστὸς* (20), καὶ οὐχί, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα, καὶ ὑπουργῶν, καὶ μικρῶ; Καὶ εἰ, ὅστις εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθῆσεται αὐτῷ, πῶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι « Ὁ μὴ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; πῶς δὲ δύναται τις ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν, τιμᾶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὁ γὰρ ἀτιμάζων (21) τὸν Υἱὸν ἔδηλον ὅτι ἀπαρνεῖται τὸ βάπτισμα· ὁ δὲ τὸ βάπτισμα ἀπαρνεύμενος ἔδηλον ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποδύεται. Καὶ ὡς περ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, ἐὰν τὴν θερμὴν ἢ τὴν ἀκτίαν αὐτοῦ καθυβρίσῃ, εἰς ἄλλην τὴν φύσιν τοῦ ἡλίου ἡ ὑβρὶς ἀνατρέχει· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισυνηλίου τῆς ἁγίας Τριάδος φωτὸς καὶ φωστήρος ἡ τῆς (22) μιᾶς ὑποστάσεως ἀτιμία παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἔστι βλασφημία. Τί οὖν ἔστι τὸ ὅπῃ τοῦ Κυρίου πρὸς Ἰουδαίους λεγόμενον, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθῆσεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὅς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφεθῆσεται αὐτῷ· ὅς ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύμα-

atum et blasphemia remittetur hominibus, quomodo et de otioso verbo rationem sumus reddituri? quomodo qui dicit fratri suo, « Fatue, » reus erit gehennæ ignis? quomodo item Apostolus ait, « Nolite errare: neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt? » Quæ si ita se habent, quomodo, quæso, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus? Quod si verum est, cur jam reprehenditur infelix Origenes prædicasse futurum aliquando supplicii finem, veniamque omnis peccati hominibus tum dæmonibus Deum concessurum? Si item blasphemia in Spiritum sanctum veniam nullam penitentia obtinet, quid queritur Ecclesia Novatum pœnitentiam rejecisse? Illud autem obscurius et difficilius intellectu est, quod, qui dixerit verbum contra Filium, remittitur ei, ita ut Filii inferior videatur esse Spiritui sancto et Patri. Quid ergo nefarios Arianos detestamur, qui Filium volunt esse minorem et inferiorem Spiritu? Cur Filius ipse ait, « Ego et Pater unum sumus? » et, « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem? » Quomodo ergo idem tamen nunc ait, « Qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei? » Num, amabo, blasphemia in Filium condonata est Arianis, Simonianis, Photinianis, Sabellianis, cæterisque omnibus qui blasphemias in 233 Christi incarnationem protulerunt? Apage, id absurdum. Nam si is qui fratri suo dicit, « Fatue, » reus est gehennæ ignis: qualem, dic mihi, in gehennam gehennæ projicietur is, qui Deo suo dicit, Create, et non Filii Dei, sed servæ, minister et parvæ? Et si qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei, quomodo ipse Filius dixit, « Qui non manducat meam carnem, nec bibit meum sanguinem, non habebit vitam æternam? » Quis vero Filium spernens, Spiritum sanctum poterit honorare? qui autem Filium spernit, certe baptismam negat ille: at qui baptismum negat, profecto Spiritum sanctum exiit. Ac quemadmodum in sole sensibilis, si ejus calorem vel radios conviciis velles laessere, hujusmodi injuria in totum solem recideret, ita in triplici illo sole sanctæ Trinitatis, luminis et luminaris, si quis unam hypostasim ignominia afficiat, ea impietas totam plenitudinem divinitatis offendit. Quid igitur est quod Dominus ad Judæos ait, quod omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, et, qui dixerit verbum contra Filium, remittetur ei: qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in præsentis sæculo neque in futuro? Attenta mente audiamus, nec erremus. Christum, post inexplica-

<sup>18</sup> Math. xii, 36. <sup>19</sup> Math. v, 22. <sup>20</sup> 1 Cor. vi, 10. <sup>21</sup> Joan. x, 30. <sup>22</sup> Joan. v, 23. <sup>23</sup> Joan. vi, 54.

(18) Reg. 2, Νάβατον.

(19) Post, καὶ τὸν Πατέρα, Reg. 2 et 3 habent, καὶ τί λοιπὸν ἀποβαλλόμεθα τοὺς μουσαροὺς Ἀρειανούς, τοὺς συμκρόνοντας καὶ καταβιάζοντας τὸν Υἱὸν παρὰ τὸ Πνεῦμα; Καὶ πῶς ὁ Υἱός. Quæ nec in

editis comparent, nec supra in Testimoniis Scripturæ, ubi hæc leguntur num. 49.

(20) Duo mss., κτιστὸν... οὐδὼν, etc.

(21) Sic mss. duo. Editi, ὁ δὲ ἄγ.

(22) Reg. 2, φωτὸς καὶ μυστηρίου, ἡ τῆς.

hilem unionem, duplicem esse, nempe ex divinitate et humanitate constare, sacra nobis clamant Scripturæ: nam « Verbum caro factum est »<sup>25</sup>. Itaque Verbi divinitatem Christus ipse Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam ait: « Deus Spiritus est: »<sup>26</sup> suam autem humanitatem, Filium hominis rursus appellat, quemadmodum alibi de propria carne ait: « Nunc glorificatus est Filius hominis »<sup>27</sup>. Igitur Judæi, qui Deum semper offendebant et blasphemis insectabantur, duplicem adversus Christum commiserunt blasphemiam: alii enim carnem ejus sive Filium hominis offendebant, rati prophetam ipsum esse non autem Deum: quibus veniam dedit. Siquidem initium prædicationis erat, nondumque poterat mundus Deum illum credere qui homo apparebat. Hinc Christus ait, Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, sive contra corpus, remittetur ei. Audeo enim dicere neque ipsos beatos ejus discipulos perfectam ipsius divinitatis habuisse cognitionem, donec Spiritus sanctus die Pentecostes in eos illapsus esset. Namque etiam post resurrectionem alii illum viderunt et adorarunt; quidam autem dubitaverunt, at non ideoque fuere condemnati. Qui autem adversus Spiritum sanctum proferebant blasphemiam sive adversus Christi divinitatem, cum nempe hæc dicerent: « In Beelzebub principe dæmonum ejicit dæmonia »<sup>28</sup>: » his ait: « Non remittetur neque in præsentī sæculo neque in futuro: » Verumtamen observandum est Christum non dixisse, qui blasphemias protulerit, et egerit penitentiam, illi non remittetur, sed qui blasphemias profert, sive qui in blasphemiam perseverat. Nullum enim est peccatum quod non condonet Deus iis qui sinceram et dignam agunt penitentiam.

QUEST. LXXIII. Quid ergo? Veniamne penitentia is consequitur qui Christum negat, et blasphemiam in Spiritum sanctum profert?

RESP. Tria baptismata, quæ quodvis peccatum expiare possint, Deus naturæ hominum concessit: nempe aquæ, proprii sanguinis per martyrium, et tertium per lacrymas, per quod purgata est metretix<sup>29</sup>. Ipse item sanctorum apostolorum coryphæus Petrus fuis post negationem lacrymis acceptus est et serratus. Quod si Christi negatio remittitur, non autem Spiritus sancti negatio, sequitur ut Filius inferior sit Spiritu sancto. Audi porro Scripturæ testimonium, nec credere dubites nullo quodvis peccatum esse, quod Dei clementiam vincat. **234** Sic igitur Deus loquitur per Ezechielem prophetam: « Vivo ego, dicit Dominus, si quis homo omnia fecerit peccata, ipsumque in ju-

τος του ἁγίου, οὐκ ἀφθεῖται αὐτῷ οὔτε ἐν τῇ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· Νουνηγῶς ἀκούσωμεν, καὶ μὴ πλανηθῶμεν. Διττον εἶναι τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἀφραστον ἔνωσιν, φημι δὴ ἐκ θεότητος καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος, αἱ ἱερὰ ἡμῖν διαδοῦσι Γραφαί: « Ὁ » γὰρ « Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Τὴν γοῦν τοῦ Λόγου θεότητα ὁ αὐτὸς Χριστὸς Πνεῦμα ἅγιον ἐνομαρίζει, καθὰ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔλεγεν, ὅτι Πνεῦμα ὁ Θεός· τὴν δὲ ἀνθρωπότητα αὐτοῦ Υἱὸν ἀνθρώπου πάλιν· καθὼς καὶ ἀλλαχθῶ περὶ τῆς ἰδέας αὐτοῦ σαρκὸς φησι· « Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Οἱ οὖν ἀεὶ τῷ Θεῷ προσκρούοντες καὶ βλασφημοῦντες Ἰουδαῖοι διέτην πρὸς τὸν Χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἐκείνην· οἱ μὲν εἴη σαρκὶ αὐτοῦ, ἦγον τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, προσκρούοντες (23) προφητῶν αὐτῶν, ἀλλ' οὐ θεὸν εἶναι νομίζοντες, οἷς καὶ συγγνώμην ἔδωκεν. Ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὕτω ἐχώρει ὁ κόσμος θεὸν πιστεύειν φαινόμενον ἀνθρώπων. Διὸ καὶ φησιν ὁ Χριστός, ὅτι Ὁς δ' ἂν εἶπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἦγον τοῦ σώματος, ἀφθεῖται αὐτῷ (24). Τολμῶ γὰρ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μακάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ τὸ τελειὸν περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος εἶχον φρόνημα, ἕως τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου αὐτοῖς τῇ Πεντηκοστῇ ἐπεφοίτησεν. Ἐπει καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ μὲν ἰδόντες αὐτὸν προσεκίνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦτο κατεκρίθησαν· οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἦγον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, βλασφημοῦντες καὶ λέγοντες, ὅτι « Ἐν Βελζεβοῦλ τῷ ἀρχόντι τῶν δαιμόνων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » τούτους, φησιν, « οὐκ ἀφθεῖται οὐδὲ ἐν τῇ νῦν αἰῶνι οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. » Πλὴν σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Χριστός (25) τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοήσαντι, οὐκ ἀφθεῖται, ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, ἦγον τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι. Ἐπιτέθηκε οὐκ ἐστὶν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ Θεῷ ἐν τοῖς ὁσίοις καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν.

Ἐρώτησις ογ'. Τί οὖν; ἔχει ἄρασιν ἐὰν μετανοίας ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνούμενος, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἀπόκρισις. Τρία βαπτίσματα καθαρτικὰ πάσης οἰας ἤποτε ἁμαρτίας ὁ Θεὸς εἴη φύσει τῶν ἀνθρώπων ἔδωρησάτο· λέγω δὲ τὸ ὕδατος, καὶ πάλιν τὸ διὰ μαρτυρίου (26) τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ τρίτον τὸ διὰ δακρύων, εἰς ὅπερ καὶ ἡ πόρνη ἐκαθαρίσθη. Πλὴν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρος μετὰ τὴν ἄρνησιν, κλαύσας προσέβηθαι καὶ ἐσώθη. Ἐὰν δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἄρνησις ἔχει ἀσυνχώρητον, ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ἔχει· εὐρίσκειται λοιπὸν ὁ Υἱὸς ἐλάττων τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀκούουσιν δὲ καὶ γραφικῶς μαρτυρίας, καὶ πείσθητι μὴ εἶναι τὴν οἴαν ἤποτε ἁμαρτῖαν νικῶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλευθροπῖαν. Λέγει οὖν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ οὕτως· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι, ἐὰν τις

τοῦ σώματος αὐτοῦ desunt.

(25) Ita duo Regii. Editi vero, ὁ Θεός.

(26) Reg. 3, μαρτυρίου. Editi, μαρτυρίας.

(23) Ita duo Regii. Editi vero, προσπίπτοντες. Μοῦ ἴδεν, ἐνόμισον. Editi, νομίζοντες.

(24) Ita iidem Regii 2 et 3. In editis hæc, ἦγον

<sup>25</sup> Joan. 1, 14. <sup>26</sup> Joan. iv, 24. <sup>27</sup> Joan. xiii, 31. <sup>28</sup> Matth. xii, 24. <sup>29</sup> Luc. vii, 37.



ποίησθ' ἀνθρώπου πάσας τὰς ἀμαρτίας, καὶ εὖρω δὲ αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ, οὐ μὴ μνησθῶ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ. » εὖρω ἢ δὲ αὐτὸν, δῆλον ὅτι τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Δεῖ γὰρ εἶδέναι, ὅτι ὁμοίως τοῦ βαπτίσματος ἡ τῶν δακρύων πηγή καθαρίζει τὸν ἀνθρώπου· διόπερ πολλοὶ, διὰ πταισμάτων μολύναντες τὸ ἅγιον (27) βάπτισμα, διὰ δακρύων καθαρίσθησαν καὶ δίκαιοι ἀπεδείχθησαν.

Ἐρώτ. οδ'. Ποία ἀμαρτία ποιεῖ τὴν προσευχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπρόδοκτον παρὰ Θεῷ;

Ἀπόκ. Ἡ μνησικακία, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸν λέγοντα· « Ὅτι ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακεὶ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἀφες ἔκει τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔπαγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου· » ὡς τῆς μνησικακίας δῆλον ὅτι ποιούσης ἀπρόδοκτον τὸ δῶρον τῆς προσευχῆς.

Ἐρώτ. οε'. Ποία ἀναστία οὐ δύναται μετανοῆσαι τῷ Θεῷ;

Ἀπόκ. Δῆλον, ὅτι ἡ ἀπόγνωσις, ὅψ' ἦς κρατηθεὶς Ἰούδας ἀπήγγαστο.

Ἐρώτ. ος'. Ποία ἀμαρτία ἐστὶ βαρύτερα πάντων τῶν πταισμάτων;

Ἀπόκ. Ἐὰν, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, μείζον πάντων τῶν αγαθῶν ἡ ἀγάπη, πρόδηλον, ὅτι μείζον πάντων τῶν κακῶν ἡμισαδέφια, καὶ ἡ ἀσπλαγχνία, καὶ ἡ ἀνελεημοσύνη.

Ἐρώτ. ος'. Ποία τῶν ἐντολῶν συγχωρεῖ τῷ ἀνθρώπῳ πάσας τὰς ἀμαρτίας;

Ἀπόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· καὶ πάλιν· « Ἄφες ἡμῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· » πρόδηλον, ὅτι καὶ τὸ μὴ κρίνετε τὸν πλησίον συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας· ὡσαύτως καὶ τὸ μὴ μνησικακῆσαι ἀνθρώπου. « Ἄφετε » γὰρ, φησὶ, « καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. »

Ἐρώτ. οη'. Ἐάν τις ποιήσῃ βαρύτερον ἀμαρτήμα, καὶ μετανοήσῃ, πῶθεν ὀφείλει μαθεῖν εἰ συνεχωρήθη αὐτῷ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Τοῦτο μὲν ὀλίγως τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ γῆς καταδέχον γίνεται. Ὅμως ὡςπερ δεσπότης καὶ δούλος, οὕτως ὑπάρχει τὸ συνεῖδος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Θεός. Ὡςπερ οὖν ὁ δούλος ὁ πτασὼς ἐπιγινώσκει ἐκ τῶν σημάτων καὶ τῶν βημάτων τοῦ δεσπότης αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς αὐτὸν εὐμνηξ, ὡς ἦν πρὸ τοῦ πταισματος· οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀμαρτάνων ἀπολλύει τὴν παρῆρησιαν, ἣν εἶχε τὸ συνεῖδος αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ. Μετανοοῦντος οὖν τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀξίαν, πάλιν χαρίζεται αὐτῷ ὁ Θεὸς τὴν παρῆρησιαν, ἣν εἶχε πρὸς αὐτὸν πρὸ τοῦ πταισματος· καὶ ἐντεῦθεν δὲ γινώσκει ὁ ἀρθρωπος, ὅτι συνεχωρήσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς τὸ ἀμαρτήμα.

A stitia invenerim, non recordabor omnium iniquitatum ejus<sup>27</sup>. » Porro quod ait, « invenerim, » clarum est de hora mortis ejus id intelligi. Scien- dum enim est fonte lacrymarum, perinde ac bap- tismo, purgari hominem. Hinc multi qui pec- catis suis sanctum baptismum inquinaverant, per lacrymas purgati sunt et justi effecti.

QUÆST. LXXIV. Quale peccatum facit ut oratio hominis Deo non sit accepta?

RESP. Offensarum recordatio juxta hæc Domini verba : « Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid ad- versum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade; prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum<sup>28</sup>. » Quia scilicet offensarum recordatio facit ut orationis munus acceptum Deo non sit.

QUÆST. LXXV. Cujusnam peccati nullam admittit Deus poenitentiam?

RESP. Manifestum est esse desperationem, qua occupatus Judas se ipse strangulavit.

QUÆST. LXXVI. Quodnam peccatum omnibus aliis est gravius?

RESP. Si, ut ait Apostolus, omnium honorum præstantissima esse charitas<sup>29</sup>, clarum est omnium malorum gravissimum esse fratres odio prosequi, immisericordem esse, nec elemosynam amare.

QUÆST. LXXVII. Quod mandatum condonat homini omnia peccata?

RESP. Quandoquidem dicit Dominus : « Nolite judicare, et non judicabimini<sup>30</sup>, » et rursus : « Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris<sup>31</sup>; » perspicuum est, eo quod quis proximum non judicet, veniam peccatorum obtinere; simili- ter eo quod quis injuriarum sibi illatarum oblivis- catur. Nam « Dimittite, » inquit, « et dimittetur vobis<sup>32</sup>. »

QUÆST. LXXVIII. Si quis post commissum gra- vissimum peccatum poenitentiam egerit, undenam possit rescire, an illud sibi Deus condonarit, necne?

RESP. Id quidem paucis hominibus in terris fit manifestum. Verumtamen conscientia hominis et Deus perinde se habent ac herus et servus. Quem- admodum igitur servus qui herum offendit, et gestu et verbis heri intelligit ipsum non esse sibi benevolentem, ut erat ante offensam : ita homo qui peccat, fiduciam amittit, qua antea ejus conscientia fruebatur, cum Deum oraret. Cum autem dignam idem egerit poenitentiam, illi rursus Deus fiduciam reddit, qua ante peccatum gaudebat; in- deque novit homo Deum sibi peccatum condonasse.

<sup>27</sup> Ezec. xxxiii, 14, 16. <sup>28</sup> Matth. v, 23, 24. <sup>29</sup> I Cor. xiii, 13. <sup>30</sup> Matth. vii, 1. <sup>31</sup> Matth. vi, 12.

<sup>32</sup> Luc. vi, 7.

(27) Duo mss., μολύναντες ἑαυτοὺς μετὰ τὸ ἅγιον.

QUEST. LXXIX. Si quis post grave peccatum, A seipsum condemnet, incipiatque agere poenitentiam, ac post tres dies moriatur, quid de illo cogitandum est ?

RESP. Si, incepta poenitentia, animam suam a malis compescuit cogitationibus, pactusque cum Deo est se non amplius eadem quæ antea commisurum peccata, ac postero die moriatur; Deus gratiam habuit ejus poenitentiam, ut olim latronis, siquidem incipere poenitentiam agere, penes hominem est: at vivere vel mori, penes Deum est. Namque multos, cum poenitentiam agere incepissent, statim eripit Deus; quippe qui, ut bonus, eorum commodo prospiciens, prænoscat illos, si diutius viverent, lapsuros iterum esse ac perituros.

QUEST. LXXX. Quare quocumque ex sevi tantum causa, fluvius prope lacrymarum profundunt: alii vero, etiamsi in mille incidant calamitates et miseriae, aut alios incidisse videant, nunquam possunt lacrymari

235 RESP. Talia sunt animalum et corporum temperamenta, quæ ex natura facile vel ægre lacrymantur. Qui enim calidæ et teneræ sunt habitudinis, statim commiseratione lacrymantur quod in omnibus ferre mulieribus animadvertimus. Alii autem propter agrestem mentem, et siccissimam naturam, et cordis arrogantiam flere non possunt. Hæc porro loquimur de iis qui in medio mundo versantur. Nam qui monasticam vitam agunt, donum lacrymarum ex divina gratia sæpe consequuntur. Multa autem in lacrymis reperitur differentia. Quidam enim sæpe ex ebrietate lacrymantur: quidam vero, ut gloriam hominum aucupentur. Quocirca bonus ille est fletus, qui occulte Deo offertur quemadmodum nobis de elemosyna quoque præcipitur.

QUEST. LXXXI. Si quis a mendicis secus viam, multis præsentibus, rogetur, quid agendum est? Annon potest elemosynam præbere?

RESP. Cogitationem et mentem hominis judicat Deus: si quis igitur coram sexcentis hominibus propter Deum, non autem ut hominibus placeat, bonum egerit, ille nequaquam condemnabitur.

QUEST. LXXXII. Undenam fit ut anima aliquando prona sit ad commiserandum, aliquando vero dura et immitis?

RESP. Solam divinam naturam novimus esse immutabilem ac semper eodem modo se habere. Nam et ex angelis quidam immutati sunt. Quocirca ita de mutabilibus hominum natura censendum est; aliquando nempe facilem et mitem esse. utpote quæ secundum imaginem Dei sit facta, aliquando autem duram et immitem esse, utpote ab hoste oppugnatam, et vitæ affectionibus adhærentem. Veruntamen si homo sibi ipse vim faciat ut

Ἐρώτ. οβ'. Ἐάν τις, ποιήσας ἀμαρτίαν μεγάλην, εἴτα καταγῆν ἑαυτοῦ, καὶ ἀρξῆται μετανοεῖν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀποθάνῃ, τί χρὴ νομίζειν ἐπ' αὐτοῦ;

Ἀπόκ. Ἐάν, ἀρξάμενος τῆς μετανοίας, συνείσται τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων, καὶ διέθετο πρὸς τὸν Θεὸν συνταγὰς, οὐκ εἴ τι παρέρχεται διὰ τῶν προτέρων αὐτοῦ ἀμαρτιῶν, ὡν ἐπραξε, καὶ ἐπὶ τὴν αἰρίων τελευτήσῃ· ἐδέξατο ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ ληστοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ἀρξασθαι τῆς μετανοίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ· τὸ δὲ ἔξῃσαι ἢ τελευτῆσαι ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ. Πολλοὺς γὰρ ἀρξάμενους μετανοεῖν εὐθὺς ἀρπάζει ὁ Θεὸς ὡς ἀγαθὸς πρὸς τὴν συμπερίνοιαν, προτινύσκων, ὅτι, ἂν πολυχρονήσῃσι, πάλιν πεισθῆναι καὶ ἀπολέσθαι ἔμελλον.

Ἐρώτ. κ'. Πῶς τινες ἐκ ψυχῆς καὶ μόνῃς προφάσεως ποταμοὶ· σχεδὸν ἑαυτῶν καταπέροισιν· ἕτεροι δὲ, ἐάν μωραῖς συμφοραῖς καὶ θλίψεσι περιπέσωσιν, ἢ καὶ ἄλλοις περιπεισθέντας θεάσονται, οὐδαμῶς ἑαυτοῦσι δύνανται;

Ἀπόκ. Εἰδὲ μὲν καὶ κράσις τοιαύτη ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἐκ φύσεως τὸ δάκρυον ἔχουσαι καὶ μὴ ἔχουσαι. Οἱ μὲν γὰρ, θερμῆς καὶ ἀπαλῆς ἔξεως ὄντες, εὐθὺς δάκρυοισι συμπαθῶς, οἷόν τι καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν γυναικῶν ὄρωμεν γινόμενον· οἱ δὲ πάλιν καὶ ἐξ ἀγρίας γνώμης καὶ ξηροτάτης φύσεως, καὶ ὑπερηφάνου καρδίας, δάκρυοισι οὐ δύνανται. Ταῦτα μὲν φάμεν ἐπὶ τῶν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου διαγόντων. Οἱ γὰρ τὸν μονηρὸν βίον μεταρχόμενοι πολλάκις καὶ ἐκ θείας χάριτος τὸ δῶρον τῶν δακρῶν κομιζόμενοι. Πλὴν πολλὴ τις ἐν τοῖς δακρῶσι διαφορά καθέστηκε. Τινες γὰρ πολλάκις καὶ ἀπὸ μέθης οἴνου δάκρυοισι· τινες δὲ καὶ δόξαν ἀνθρώπων θηράμενοι. Διόπερ ἐκεῖνο ἀγαθὸν καθέστηκε δάκρυον, τὸ κρυπτοῦ Θεοῦ προσαγόμενον, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης παραγγελλόμεθα.

Ἐρώτ. πα'. Ἐάν τις ὑπὸ πτωχῶν αἰτούμενος ἐν ὄψι, καὶ ἕτερον πολλῶν ἀνδρῶν παρόντων, τί χρὴ ποιεῖν; ἢ οὐ δυνατόν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ποιεῖν;

Ἀπόκ. Τὸν λογισμὸν τοῦ ἀνθρώπου κρινεῖ ὁ Θεός. Ἐάν οὖν ἐνώπιον μυριάδων διὰ Θεοῦ, καὶ οὐ δι' ἀνθρωπαρξίαςται ποιεῖται τὸ ἀγαθόν, οὐ κατακρίσεται.

Ἐρώτ. πβ'. Πόθεν ποτὲ μὲν ἀγαθὴ γίνεται ἡ ψυχὴ πρὸς συμπάθειαν, ποτὲ δὲ πάλιν σκληρὰ καὶ ἀσπλαγχνος;

Ἀπόκ. Μόνῃν ἀρεπτιον καὶ ἀεὶ ὡσαύτως μένουσαν τὴν θεῖαν φύσιν γινώσκωμεν. Ἐπὶ καὶ ἐξ ἀγγέλων τινες ἐτέραπσαν. Διὸ οὕτω χρὴ λοιπὸν (28) ἐπὶ τῆς τρεπτικῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων νοεῖν· οἱ ποτὲ μὲν ἀγαθύνονται, ὡς καὶ εἰκόνα Θεοῦ ὑπάρχουσα· ποτὲ δὲ σκληρύνεται, ὡς πολεμουμένη ὑπὸ τοῦ ἰχθύου, καὶ προσκειμένη τοῖς τοῦ βίου πάθεσι. Πλὴν ἐάν ὁ ἀνθρώπος ἑαυτὸν πρὸς τὴν συμπάθειαν βιάζεται, τοῦ πάντως ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, ποσὸσται λοι-

(28) Ita quidam mss., Editi, Ὡς τὸ δὲ ὡς λοιπόν.

ἐν τῇ ἀγαθῇ συνηθείᾳ, εἰς τὸ πάντοτε προδύμωκς εἶδέναι.

Ἐρώτ. πγ'. Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἱλαρὸν γὰρ ἔσται ἀγαπᾶ ὁ Θεός· » οὐ χρὴ λοιπὸν βιάσασθαι τὸν λογισμὸν αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπου, καὶ ποιῆσαι ἐλεημοσύνην;

Ἀπόκ. Τῶν τελειῶν ἐστὶ τὸ πάντοτε ἱλαρῶς ποιεῖν τὸ ἀγαθόν· καὶ οἱ βιάζονται δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ πτωχοῦ ἐντολὴν εὐπρόσδεκτοι εἰσι παρὰ Θεοῦ τῶν εἰπόντων· « Βιάσασθαι ἀρπάξουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. »

Ἐρώτ. πδ'. Ἐάν τις περὶ τῶν αὐτοῦ ἀμαρτιῶν μετανοήσῃ, πρόβηλον εἶναι ἐξαλείφει τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ· ἀρα λοιπὸν καὶ ἐάν τις ποιήσας εὐποιοῦν μεταμελήσῃ, ἐξαλείφει τὸν μισθὸν ὃν ἐποίησε διὰ τῆς μεταμελείας;

Ἀπόκ. Μὴ γένοιτο! ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς μετανοίας τῶν ἀμαρτιῶν ὁ Θεός ἐστιν ὁ ταύτης πρόβηλος, οὕτως ἐπὶ τῆς μετανοίας τῆς περὶ τὴν ἐλεημοσύνην ὁ διάβολός ἐστι ποιητὴς αὐτῆς, καὶ οὐχ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ οὐδὲ ἀναλύεται ὁ γινόμενος μισθός. Ὅμως οὐ καλὸν τὸ μεταγινώσκειν ἐπ' ἀγαθῶν γινόμενον. Ὁ γὰρ συνεχῶς μεταμελούμενος ἀνηρότερος εἰς τὸ ἀγαθὸν γίνεσθαι.

Ἐρώτ. πε'. Τινὲς φασιν, εἶναι οὐ δεῖ ἀνεξέταστον παρέχειν ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ἐρωτᾶν μετὰ ἀκριβείας, εἰ ἐν ἀληθείᾳ ἐνεθεὶς ἐστὶν ὁ ἤμιν προσερχόμενος. Λέγει γὰρ, φησὶν ὁ Σολομὼν, εἶναι, « Ἐκν ποιῆς ἀγαθόν, βλέπει τίνι ποιεῖς. »

Ἀπόκ. Ὅταν καὶ τὰς λοιπὰς Γραφὰς ὁ κακῶς νοοῦντες διαστρέφουσιν· οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πτωχοῦ τοῦτο εἶπεν ὁ Σολομὼν· ἀλλὰ « βλέπει, τίνι ποιεῖς, » τούτστιν, εἶναι τῶ Θεοῦ ποιεῖς. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ ἀνακρίνειν τοὺς αἰτούντας τοῦτο φησι, πῶς ὁ Κύριος λέγει· « Πάντι τῶ αἰτούντι σε δίδου; »

Ἐρώτ. πζ'. Ἄρα δὲ τὸ ἐν ἐκκολήσις προσφέρειν ὑπάρχει παρὰ Θεοῦ τιμώτερον, ἢ τὸ τοῖς δειομένοις δανέμειν;

Ἀπόκ. Τὸ εἰπεῖν τὸν Κύριον τοῖς ἐκ δεξιῶν εἶναι « Ἐπεινάσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, » ἔδειξε προτιμώτερον εἶναι τὴν εἰς τοὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ κτισθέντας ναοὺς συμπάθειαν. Πλὴν πολλὰκις, ἐν καιρῷ διωγμοῦ μιλλοντος ναοῦ Θεοῦ ἀπόλυσθαι, ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐν τούτῳ συμπάθεια. Καὶ πάλιν, τινῶν διὰ Χριστοῦ πίστιν βασιανίζομένων, τιμωτέρα πάντων ἡ τούτων ἀνάδρῃσις.

Ἐρώτ. πζ'. Ἐάν τις πιστὸς παρὰ ἀπιστῶν χρήματα πιστευθεὶς τούτων παράρῃται, ἀρα εὐσύγνωστον παρὰ Θεοῦ τοῦτο καθέστηεν;

Ἀπόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, » ἔβλον εἶναι, Ἕλληνος τοῦ τότε Καίσαρος ὄντος, μανθάνομεν, εἶναι οὐκ ἐπακριντὸν τὸ παράρῃσθαι. Ὅμως, ἐάν τις πένητας τὰ τοιαῦτα ἀνα-

A misericordia permoveatur, beneque omnino agat, tum bona consuetudine adeo proficiet, ut semper sit pronus ad dandum.

QUEST. LXXXIII. Cum dicat Apostolus, « Non ex tristitia aut ex necessitate: hilarem enim dat Deus », diligere Deum \*\*, nequaquam vim sibi facere debet homo, ut elemosynam tribuat?

RESP. Perfectorum est bonum hilare semper agere: attamen qui vim sibi faciunt, ut præcepto obtemperantes, pauperem adjuvent Deo utique accepti sunt dicenti: « Violenti rapiunt regnum caelorum ». »

QUEST. LXXXIV. Si quis pro peccatis agat penitentiam, liquet ipsum sua delere peccata: an igitur similiter, si quem peniteat benefactorum, hujusmodi penitentia mercedem delet quam promeruerat?

RESP. Absit! nam quemadmodum in penitentia peccatorum, Deus ejus auctor est: ita in penitentia qua quem dat elemosynam penitet, diabolus effector ejus est, non autem hominis anima. Quocirca non perit merces promerita. Tamen bonum non est penitere quod bene egeris. Nam quem frequenter penitet, negligentur efficitur ad bene agendum.

QUEST. LXXXV. Quidam aiunt non oportere elemosynam absque examine impertiri, sed inquirere diligenter num vere indigens sit, qui ad nos accedit. Namque, inquit, ait Salomon, « Si bene feceris, vide cui feceris ». »

RESP. Ita scilicet et cætera Scripturæ testimonia pervertunt qui prave sentiunt. Nec enim de paupere homine hæc dixit Salomon, sed, « Vide cui feceris, » id est, Deo facis. Si enim mendicos indicat esse discernendos, cur igitur ait Dominus, « Cuius petenti da? »

QUEST. LXXXVI. Nunquid Deo gratis est offerre in ecclesiis, quam indigentibus distribuere?

RESP. His quæ Dominus ad illos dicturus est qui a dextris erunt, « Esurivi et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere », ostenditur gratiorem Deo esse commiserationem, quæ erga templa ad ejus imaginem et similitudinem facta, exhibetur. Verumtamen multoties 236 cum persecutionis tempore templum Dei periturum est, necessaria tunc est erga illud commiseratio. Denique cum quidam propter Christi fidem tormentis subjiciuntur, eorum liberatio omnibus est pretiosior.

QUEST. LXXXVII. Si quis infidelis pecuniam credidit fideli, isque illum defraudet, num id sine culpa est apud Deum?

RESP. Cum Dominus dicat, « Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari »: quandoquidem tunc gentilis Cæsar erat, inde discimus laudabilem non esse fraudem hujusmodi. Tamen si ille pecuniam pau-

\*\* II Cor. ix, 7. \*\* Matth. xi, 12. \*\* Eccli. xii, 1. \*\* Luc. vi, 30. \*\* Matth. xxv, 42. \*\* Matth. xiii, 31.

peribus erogantur, poterunt orationes pauperum Deum placare qui ait, «Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis<sup>41</sup>.» Quod si pecuniæ illæ in sumptus sæculares impendantur, clarum est duobus iudiciis ita agentes obnoxios esse, voluptatis scilicet et furti.

QUEST. LXXXVIII. Potestne elemosyna omne hominum peccatum delere, necne?

RESP. Est peccatum et peccatum: est item elemosyna et elemosyna. Verbi gratia, si proximi injuriarum memoriam retinemus, manifestum est sexcentas elemosynas veniam nobis non posse obtinere, nisi nos quoque fratri nostro remisimus debita, quemadmodum ait Dominus. Præterea aliud est si quis a fornicatione desistens, elemosynam faciat; aliud, si quis in peccato perseverans in pauperes sit liberalis. Alia similiter merces est agricolæ, qui ex proprio sudore misericordiam exerceat; alia principis, qui ex donis et preventibus elemosynam præbeat. Insuper alia est ratio ejus qui ex propria indigentia largitur; alia ejus qui ex abundantia; alia ejus cui res alienæ commissæ sunt, ut eas pauperibus distribuat. Nec vero id solum, sed etiam is qui in medio sæculo versatur, nihilque aliud Deo pro suis peccatis potest offerre, elemosyna purgatur. At qui monasticam vitam proficitur, tenetur perfectionem vivendi modum inire. Verumtamen si elemosyna Nabuchodonosorem, qui adeo impius erat, potuit justificare: profecto magna et gravissima peccata delet elemosyna. Audiamus enim sanctum Daniele ad ipsum dicentem: «Rex, consilium meum placeat tibi: peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordie pauperum<sup>42</sup>.» Et rursus divina Scriptura: «Elemosyna abscondit peccata magna<sup>43</sup>.» Et iterum: «Qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus<sup>44</sup>,» id est die iudicii, quæ nempe peccatoribus mala est, intelligo scilicet, diem æterni supplicii.

QUEST. LXXXIX. Quidam ausi sunt perfectos misericordes beatos magis prædicare, quam eos qui edunt miracula.

RESP. Non a seipsis talem protulere sententiam, sed profecto audierunt Dominum dicentem: «In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, non si signa edideritis, sed «si diligatis invicem<sup>45</sup>.» Constat autem signum veræ charitatis esse elemosynam. Siquidem Christus justis a dextris collocatis non ait, «Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum,» quia signa et prodigia fecistis, vel quod aliquid aliud bonum feceritis; sed «quia esurivi, et dedistis mihi manducare<sup>46</sup>,» etc. Similiter cum illos, qui stant a sinistris, in tenebras æternas mittit, immisericordiam et ani-

λωθῶσι χρήματα, δύναται αὐτῶν πέντην εὐχὰ τῷ Θεῷ ἐξουμενίσασθαι τὸν εἰπόντα: «Ποίησατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας.» Εἰ δὲ εἰς ἠδονᾶς (29) τινὰς βιωτικὰς ἐσπανηθῶσιν, ἐδῆλον ὅτι ἐσὶ κριμασίῳ οὗτοῦ ποιοῦντες ὑποπίπτουσι, λέγω δὴ ἠδονῆς καὶ κλοπῆς.

Ἐρώτ. πγ'. Ἰσχύει ἐλεημοσύνη πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀθροῦ ποιοῦντα, ἢ οὐ;

Ἀπόκρ. Ἔστιν ἀμαρτία καὶ ἀμαρτία· καὶ ἐστὶν ἐλεημοσύνη καὶ ἐλεημοσύνη. Οἷόν τι λέγω ἐν μην- σικακίῳ ἔχωμεν πρὸς τὸν πλησίον, πρόδηλον ὅτι μυρία ἐλεημοσύνας οὐ συγχωροῦσιν ἡμῖν, ἐὰν μὴ ἀφίρωμεν καὶ ἡμεῖς τῷ ἀδελφῷ ἡμῶν τὸ θευτέλιον αὐτοῦ, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Πάλιν τε ἄλλο ἐστὶ, παυσάμενον τινὰ πορνείας, ποιεῖν ἐλεημοσύνην, καὶ ἕτερον ἐστὶ τῷ ἰσταμένῳ ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ οὕτως παρέχειν τοῖς πένθσι. Καὶ ἄλλος πάλιν ὁ μαθὼς τοῦ γεωπόνου, ἐξ ἴδιου ἰδρώτος ποιοῦντος συμπόθειαν, καὶ ἕτερος ὁ τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἀπὸ δώρων καὶ προσ- ὄδων παρέχοντος. Πρὸς τοῦτους ἄλλος; ὁ ἐκ τοῦ ὑπερ- ῆματος διδοῦς, καὶ ἄλλος ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος· καὶ ἕτερος ὁ χειροχρήτης, ὁ τὰ ἀλλότρια πιστευ- μένος ἐπὶ τὸ διαδοῦναι τοῖς πένθσι. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐστὶ δὲ μὲν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου ὑπάρχων μὴδὲν ἄλλο δυνάμενος Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ πται- σμάτων προσαγαγεῖν, καθαρῆται δὲ ἐλεημοσύνη. Ὁ δὲ τὸν μονήρην βίον μεταρχόμενος ἀπατεῖται με- ζοτέραν τινὰ κατεταῖαν ἐνδείξασθαι. Ὅμως εἰ τὸν Ναβουχοδονόσορ τὸν τοιοῦτον ἀσεβῆ Ἰσχυρον ἢ ἐλεη- μοσύνην δικαιοῦσαι, μεγάλα ὡς ἀληθῶς καὶ δυσίατα ἀμαρτήματα δὲ ἐλεημοσύνης ἐξάλειφονται. Ἀκού- σωμεν γὰρ τοῦ ἁγίου Δανιὴλ πρὸς αὐτὸν λέγοντος: «Βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι· τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οὐκτιρμοῦς πενθήτω.» Καὶ πάλιν ἡ θεία Γραφή: «Ἐλεημοσύνη καλύπτει ἀμαρτίας μεγάλας.» Καὶ πάλιν: «Ὁ συνὺν ἐπὶ πτωχῶν καὶ πένθσι, ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος.» τούτεστι τῆς κρισεως (πληρᾶ γὰρ ὑπάρχει τοῖς ἀμαρτωλοῖς), λέγω δὴ τῆς αλωνίου κολάσεως.

Ἐρώτ. πδ'. Ἐτόλησάν τινες μακαρίσαι τοὺς τε- λειοὺς ἐλεήμονας ὑπὲρ τοὺς ποιοῦντας σημεῖα.

Ἀπόκρ. Οὐκ ἀπ' ἑαυτῶν τὴν τοιαύτην ψῆφον εἰρή- κασι, ἀλλὰ πάντως τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος ἀκούσαν- τες, ὅτι: «Ἐν τούτῳ γνώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε,» οὐχ ἵνα σημεῖα ποιεῖτε, ἀλλ' ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.» Εἰδῆλον δὲ ὅτι τὸ γνώρισμα τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης ἡ ἐλεημοσύνη ἐστὶ. Καὶ γὰρ στήσας ἐκ δεξιῶν ὁ Χριστὸς τοὺς δικαίους, οὐκ εἶπε: «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονο- μῆσατε τὴν ἠτοκασμένην ὑμῖν βασιλείαν,» ὅτι ση- μεῖα καὶ τέρατα ἐποίησατε, οὐδὲ ἄλλο τι ἀγαθὸν ἐποίησατε· ἀλλ' ὅτι: «ἐπέπασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φα- γεῖν,» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄσαστες δὲ καὶ τοὺς ἐξ εὐωνύ-

<sup>41</sup> Luc. xvi, 9. <sup>42</sup> Dan. iv, 24.] <sup>43</sup> Eccl. iii, 35. <sup>44</sup> Psal. xi, 2. <sup>45</sup> Joan. xiii, 35. <sup>46</sup> Matth. xxv, 34, 35.

(29) Ἡδονᾶς, Reg. 2. Editi, ἰδίας.

μων εκπέμπων εἰς τὸ σκότος τοῦ αἰώνιου, τὴν ἀνελε-  
 μασύνην καὶ τὴν ἀσπλαγγίαν αὐτῶν ἐνεκάλεσε. Καὶ  
 γὰρ τὸ ποιῆσαι σημεῖα τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ μόνως ἐστὶ  
 δυνάμει· τὸ δὲ ἀγάπην καὶ συμπάθειαν εἰς τὸν πλη-  
 σίον ἐνεδείξασθαι, πρόδηλον ὅτι καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώ-  
 που ἐστὶ προαίρεσις. Ἄκουσον δὲ καὶ τρανωτέρας  
 περὶ τῶν τὰ σημεῖα ποιούντων καὶ ἐλεημοσύνας μαρ-  
 τυρίας καὶ ψήφου· Ἐάν, ὁ φησὶν ὁ Παῦλος, ἔτι  
 γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ  
 ἔάν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε θρη μεθιστάμεν·  
 κἀν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθῶμαι, ἀγάπην  
 δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Καὶ πάλιν Κύριος  
 φησὶ· ἘΓίνεσθε ὁ οὐχὶ σημειοφόροι, ἀλλ' ὁ οἰκτιρέμονες,  
 καὶ ἀγαθοί, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐ-  
 ρανόις. »

Ἐρώτ. ι'. Πόσον μέρος τῶν ἐκτουτο χρημάτων  
 ἀπαιτεῖται πρὸς ἀνθρώπου παρὰ Θεοῦ δοῦναι εἰς εὐ-  
 ποσίαν;

Ἄποκ. Οὐ σκοπεῖ ὁ Θεὸς τὰ δίδόμενα, ἀλλὰ τὰ  
 ἀποκείμενα τῶν ἀνθρώπων (30). Λέγοντος οὖν τοῦ  
 Ἀποστόλου, ὅτι Τὸ ὁμῶν περιόχουσα δοθήτω εἰς τὸ  
 τῶν πτωχῶν ὑστέρημα· εὐδελον ἔστι ὅσα ἐνθάδε  
 ἀποθήσονται ὑπὲρ τὴν ἡμέτεραν βρώσιν καὶ πίστιν,  
 καὶ ἐνδοξίαν, κρέμα ὑπὲρ αὐτῶν δύσμεν ἐν ἡμέρᾳ  
 κρίσεως, τοιοῦτον κρέμα, οἷον ὁ ἀνεφρόνους παρ-  
 ἔχουσι· διότι ἐνθάδε πολλοὺς ἐκ θανάτου διὰ τῶν ἡμε-  
 τέρων χρημάτων δυνάμενοι σώσει, οὐκ ἐσώσαμεν,  
 ἀλλὰ παρείδομεν.

Ἐρώτ. ια'. Αἱ εἰς πτωχοὺς καταλαμβάνεσθαι  
 ὑπὸ τῶν τελευτησάντων ἐλεημοσύναι τι λέγονται;

Ἄποκ. Νεκρὰ θυσία. Ὅμως ἐάν καὶ ἐν τῇ ζωῇ  
 αὐτοῦ ἐλεῆμων ἦν ὁ τοιοῦτος, δεκταὶ (31) εἶσι να ἐν  
 τῷ θανάτῳ αὐτοῦ εὐποίαι παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτ. ιβ'. Ἐάν τις, ἐν ἀμαρτίας καταγέρσας,  
 μῆτε νηστῆσαι δύναται, μῆτε χαμευνῆσαι, ἢ ἀγρυ-  
 πνήσαι, ἢ ἄλλην τινὰ ἀσκησιν ποιῆσαι, μῆτε χρημά-  
 των εὐπορεῖ πρὸς διάδοξιν, μῆτε τοῦ βίου ἰσχυεῖ  
 ἀποτάξασθαι, πῶς ἂρα τρόπον λοιπὸν ὁ τοιοῦτος  
 σωθῆναι δύνηται;

Ἄποκ. Οἷψ τρώψω ἐσώθῃ ὁ τελώνης, κατὰ τὸν εὐ-  
 πόντα προφήτην (32)· Ἐταπεινώθη, καὶ ἔσωσέ  
 με ὁ Κύριος. Ὅπερ γὰρ ἡ ἀναγκαῖος θυσία, καὶ  
 ἡ ἐλεημοσύνη εἰς ἀρεσκὴν ἀμαρτιῶν ἡμῶν προσφέ-  
 ρονται τῷ Θεῷ· οὕτω καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη τῆς  
 καρδίας· Ἐθυσία γὰρ, ὁ φησὶ, ὁ τῷ Θεῷ πνεῦμα συν-  
 τετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ ταπει-  
 νωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενήσει. Καὶ πάλιν·  
 Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ,  
 καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει. Καὶ πάλιν,  
 Ὅπερ μακαρίζονται οἱ ἐλεῆμονες, καὶ οἱ καθαροὶ τῇ  
 καρδίᾳ· οὕτω μακαρίζονται πρὸ πάντων ὁ πτωχὸς  
 τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν  
 οὐρανῶν. Ταύτην οὖν τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας πένης,  
 καὶ ἀσθενῆς, καὶ γέροντος, καὶ βιωτῆς ἰδεῖσθαι καὶ  
 κατορθῶσαι δύναται.

A mi duritiam exprobat. Nam signa edere, solius  
 divinae est potestatis; at charitatem et commise-  
 rationem erga proximum exhibere, profecto huma-  
 nae est voluntatis. Audi porro luculentius testimo-  
 nium de iis qui miracula et elemosynas faciunt:  
 « Si, » inquit Paulus, « linguis hominum loquar et  
 angelorum: et si habuero omnem fidem, ita ut  
 montes transferam: et si tradidero corpus meum  
 ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil  
 mihi prodest<sup>47</sup>. » Dominus<sup>237</sup> item ait: « Estote, »  
 non signa facientes, sed « misericordes, » et boni,  
 « sicut Pater vester, qui in caelis est<sup>48</sup>. »

B QUEST. XC. Quotam partem bonorum jubet  
 Deus hominem in beneficentiam insumere?

Resp. Non spectat Deus quae dantur, sed quae  
 homines habent recondita. Cum itaque ait Aposto-  
 lus; Vestra abundantia detur ad supplendum inopi-  
 am pauperum<sup>49</sup>, perspicuum est nos, quidquid  
 reservaverimus ultra victum, potum et vestitum,  
 iudicium his de rebus in die iudicii subituros, tale,  
 quale homicidae sunt subituri; quippe qui cum hic  
 multos ex morte nostris bonis potuerimus servare,  
 non tamen servaverimus, sed despexerimus.

QUEST. XCI. Quid dicendum est de elemosynis  
 quas defuncti pauperibus relinquunt?

Resp. Mortua sunt sacrificia. Attamen si ille dum  
 viveret, elemosynae deditus erat, haec ejus libera-  
 litas in morte accepta Deo est.

QUEST. XCII. Si quis in peccatis consensit, nec  
 potest jejunare, nec humi cubare, aut vigilare, vel  
 aliquem hujusmodi laborem exercere, nec pecuniam  
 quas distribuit abundet, nec saeculo queat nuntium  
 remittere, quoniam, queso, modo, ille potest sal-  
 vari?

Resp. Eo modo quo publicanus salvatus est et  
 juxta prophetam aientem: « Humiliatus sum et  
 salvavit me Dominus<sup>50</sup>. » Quemadmodum enim  
 incrementum sacrificium elemosyna Deo offertur in  
 remissionem peccatorum nostrorum: ita et humili-  
 tatis cordis: « Sacrificium enim, inquit, Deo spiri-  
 tus contribulatus: cor contritum et humiliatum  
 Deus non despiciet<sup>51</sup>. » Et rursus: « Juxta est  
 Dominus iis qui tribulato sunt corde, et humiles  
 spiritu salvabit<sup>52</sup>. » Et iterum quemadmodum beati  
 praedicantur misericordes et mundi corde, ita praee-  
 ceteris beati praedicantur pauperes spiritu, quia  
 ipsorum est regnum caelorum<sup>53</sup>. Hanc igitur sal-  
 utis viam inire et persequi possunt pauper, infir-  
 mus, senex et idiota.

<sup>47</sup> I Cor. xiii, 1-3. <sup>48</sup> Luc. vi, 36. <sup>49</sup> II Cor. viii, 14. <sup>50</sup> Psal. cxiv, 6. <sup>51</sup> Psal. l, 19. <sup>52</sup> Psal.  
 xxxiii, 19. <sup>53</sup> Matth. v, 3.

(30) Reg. 2, τῷ ἀνθρώπῳ.  
 (31) Reg. 2, δεκτοί.

(32) Ita Reg. 2. Editi, et καὶ μετὰ τὸν εὐπόντα.

QUEST. XCIII. Quid est humilitas?

RESP. Humilitas anima est que nec observat nec judicat aliorum hominum peccata, sed sua duntaxat perspicit, sequæ æterni supplicii ream æstimat, et hæc ad Deum dicit: Salva me propter misericordiam tuam, non propter merita mea. Qui porro se ita reum esse credit, is minime offensarius, quas ab homine accepit, recordabitur, nec damnabit peccantem hominem, tribusque modis remissionem peccatorum consequitur. Nam quia alios non judicat, nec ipse judicatur; quia humilis est, justificatur; et quia condonat aliis, Deus quoque ipsi peccata condonat.

QUEST. XCIV. Si quis sæpe peccaverit, ac deinde sæpe penitentiam agere aggressus fuerit, rursusque incidit in peccatum: ad quot usque peccata, penitentem Deus rursus admittit?

RESP. Licet decies millies homo ceciderit, licet decies millies penitentiam egerit: nequamquam tamen ipsam projiciet Dominus, quippe cui maxime nota sit humanæ naturæ mutabilitas. Nam qui Petro præcipit ut septuagies septies fratri ignosceret, multo magis ipse decies millies septies homini ignoscet, si modo penitentiam egerit. Id autem accurate sciendum est, animam quæ sæpius peccandi sæpiusque penitendi contraxerit consuetudinem, cum Deum contemnat redeatque ad peccatum, certe difficulter hujusmodi anima a peccato discedit, veluti canis macellarius fetori assuetus. Denique cum incertus sit vitæ nostræ finis, nos muniri oportet, ne forte in peccato præoccupemur, et absque penitentia inveniamur, tradamurque in supplicium sempiternum. †

238 QUEST. XCV. Quotuplex est adulterium?

RESP. Duplex. Nam si mulier viro nupta scortetur, adulterium est. Rursusque si vir, qui uxorem habeat, scortetur, adulterium est erga propriam uxorem.

QUEST. XCVI. Aiunt aliqui peccatum corporeum præ omnibus aliis peccatis facilius condonari, quippe cum naturalis motus sit in homine.

RESP. Contrarium docet Apostolus, qui hoc peccatum gravius omnibus aliis peccatis vocat, hisce verbis: « Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat<sup>11</sup>: » quandoquidem ex ipsa sua carne, veluti quoddam sacrificium, semen suum Satanæ offert. Præterea naturale item est comedere, attamen prævaricantem Adamum condemnavit Deus.

QUEST. XCVII. Quot sunt judicia et peccata fornicationis?

RESP. Multa et varia. Graviori enim judicio obnoxius est qui uxorem habens scortatur, quam qui uxorem non habet. Graviori item obnoxius est ju-

<sup>11</sup> I Cor. vi, 18.

(33) Reg. 2, Ένεκεν τοῦ ἔλεους σου. Editi, δὲ τοῦ ὀνόματός σου. Max mutilum contextum in ed.

A Ἐρώτ. 147. Τί ἐστὶ ταπεινοφροσύνη;

Ἀπόκ. Ταπεινοφροσύνη ἐστὶ ψυχὴ μὴ προσέχουσα μηδὲ κρίνουσα ἄλλων ἀνθρώπων πταισμάτα· ἀλλὰ μόνον τὰ ἐαυτῆς βλέπουσα καὶ ὑπεύθυνον τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐαυτὴν ἔχουσα, καὶ τοῦτο πρὸς θεὸν λέγουσα· Σώσόν με ἕνεκεν τοῦ ἔλεους σου (33), καὶ οὐχ ἕνεκεν τῶν κατορθωμάτων μου. Ὁ δὲ οὕτως ἐαυτὸν ὑπεύθυνον λογιζόμενος οὐδὲ μνησικαχῆσι ἀνθρώπων ποτὲ, οὐδὲ κατακρινεῖ ἀνθρώπων ἀμαρτάνοντα, καὶ λοιπὸν ἐκ τριῶν τρόπων, τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἀρετὴν κομίζειται. Ὡς γὰρ μὴ κρίνων, οὐ κρίνεται· καὶ ὡς ταπεινοφρόνων, δικαιούται· καὶ ὡς συγχωρῶν, συγχωρεῖται.

Ἐρώτ. 148. Ἐάν τις πολλάκις ἀμαρτήσας, πολλάκις μετανοῖεν ἐπεχείρησεν, καὶ πάλιν εἰς ἀμαρτίαν ἔπισε· μέχρι πόσων πταισμάτων πάλιν μετανοοῦντα ὁ θεὸς προσδέχεται τούτων;

Ἀπόκ. Ὁ τὸ εὐερέπων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπιστάμενος Κύριος, καὶν μυριάκις ὁ ἄνθρωπος πέσει, καὶν μυριάκις μετανοήσῃ, οὐδαμῶς αὐτὸν ἀποδέλλεται. Ὁ γὰρ ἐνελεῖσθαι (34) τῷ Πέτρῳ ἔβδωδεκοντάκις ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ συγχωρεῖν, πολλῷ πλείον αὐτὸς συγχωρεῖται μυριοντάκις ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ, μετανοοῦντι μόνοντι. Καὶ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς ἐπίστασθαι· ὅτι ψυχὴ εἰς συνθήθειαν ἔλθοῦσα τοῦ πολλάκις ἀμαρτάνειν, καὶ πολλάκις μετανοῖεν, καταφρονούσα τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ὑποστρέφουσα, εὐχαεῖρως ὄντως ἢ τοιαύτῃ ψυχῇ τῆς ἀμαρτίας ἀφίσταται, ὡσπερ κύων μακελλικὸς ἐν τῷ βρόμῳ συνθεσίας. Λοιπὸν δὲ, ὅτι τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑπάρχει ἀθλον, χρὴ ἡμᾶς ἀσφαλιζεσθαι, μὴ πως ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ φθάσωμεν καὶ εὐθεθῶμεν ἀμετανόητοι, καὶ παραδοθῶμεν εἰς κόλασιν ἀτελεστῶτων.

Ἐρώτ. 149. Πόσα μοιχεῖα εἰσὶν;

Ἀπόκ. Δύο. Καὶ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ ὑπανδρὸς ὅπου καὶν πορνείᾳ, μοιχεῖα ἐστὶ. Καὶ πάλιν, ὁ ἀνὴρ ὁ ἔχων γυναῖκα ὅπου καὶν πορνείᾳ, μοιχεῖα ἐστὶ τῆς ἰδίας γυναίκος.

Ἐρώτ. 150. Λέγουσι τινες, ὅτι συγγνώμην ἔχει ἡ σωματικὴ ἀμαρτία ὑπὲρ πάσας τὰς ἀμαρτίας, ὡς φυσικῆς ὑπαρχούσης τῆς κινήσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ἀπόκ. Τὸναντιὸν ὁ Ἀπόστολος βαρυτέρων πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτὴν ὀνομάζει, λέγων· « Πᾶσα ἀμαρτία, ἣν ἂν ποιῆσθαι ἄνθρωπος, ἐκτός τοῦ σώματος ἐστίν· ὁ δὲ πορνείαν εἰς τὸ ἐκτός σώμα ἀμαρτάνει· » ἐπειθὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας Σαρκὸς, ὡσπερ θυσίαν τινὰ, παρέχει τῷ Σατανᾷ τὴν ἐαυτοῦ σπορὴν. Καὶ πάλιν τὸ φαγεῖν φυσικόν ἐστὶ, καὶ ἰδοὺ ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ παραθάντα κατεδίκασεν.

Ἐρώτ. 151. Πόσα κρίματα καὶ ἀμαρτήματα πορνικὰ εἰσὶν;

Ἀπόκ. Πολλὰ καὶ διάφορα. Μείζονι γὰρ κρίματι ὑπόκειται ὁ γυναῖκα ἔχων καὶ πορνείαν παρὰ τὸν μὴ ἔχοντα· καὶ μείζονι ὁ ἀγαθὴν γυναῖκα ἔχων ὑπὲρ τὸν

ex mss. quibusdam restitimus.

(34) Sic mss. Editi vero, ἐπαγγεῖλόμενος.

πονηρὸν ἔχοντα· καὶ μεῖζον ὁ ἐν γῆρα πορνείων παρὰ τὸν ἐν νεότητι· καὶ μεῖζον ὁ ἀκαλεῖστος ὕπερ τὸν διὰ χρόνον· καὶ μεῖζον ὁ μὴ θερμῆς ὑπάρχων κρείσσος, ἀλλὰ ψυχρῆς, αὐτὸν δὲ διὰ βρωμάτων θερμαίνων, καὶ εἰς ἡθόνην προτρέφμενος. Καὶ ἄλλα δὲ πολλά ἐστὶν εἰπεῖν καὶ διαφέρει παρὰ Θεῷ κρίματα. Ἄλλο γὰρ κρίμα τῷ εἰς μίαν γυναῖκα ἀμαρτάνοντι ὑπὲρ τὸν εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους κατατρέχοντα, καὶ πολλὰς ψυχὰς μετὰ τῆς αὐτοῦ ἀπολλύοντα· καὶ ἄλλο πάλιν κρίμα τοῦ μετὰ παρατηρήσεως ἀμαρτάνοντος παρὰ τὸν ἀνασχόντως αὐτοῦ τῇ ἀμαρτίᾳ ἐκδιδόντα (55), καὶ ἕτερον τοῦ σύμβιον ἔχοντος (56) καὶ εἰς ὑπανδρὸν πταίνοντος· ὅπερ καὶ διπλὴ μοιχεία τῷ ἐργαζομένῳ τὴν ἀμαρτίαν λογιζέται. Φρικτὸν δὲ πάλιν τὸ κρίμα τὸ κανονικῆς γυναικὶ κατεπέχεσθαι· καὶ πάλιν τὸ ἀδικουμένης γυναικὶ βοηθεῖν καὶ μετὸν τῆς προστασίας πρὸς ἀμαρτίαν αὐτῆς συγγενέσθαι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τόπος πρὸς ἀμαρτίαν ἐστὶ διάφορος (57). Πολλοὶ γὰρ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ τὴν ἀμαρτίαν ἐργάζονται, καὶ εἰτὸν κρίμα ἀποφέρονται. Πολλὰς γὰρ καὶ φρίκων γυναικῶς μελύνουσιν ἕτεροι, Ἰουδαϊκῆν ἀγάπην ὑποκρινόμενοι. Ἄπερ ἅπαντα ἀνακρίνει καὶ σκοπεῖ ὁ Δίκαιος τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμοῖς, κατὰ τὸ ἀβήρτον αὐτοῦ κρίμα τὸ ἀπροσωπώληpton, καὶ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ τὸν ἀκριθὲ καὶ ἀγλέυστον.

Ἐρωτ. 17. Πολλῶν δικαίων δύο γυναῖκας ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τρεῖς ἔχόντων, πῶς ἡμῖν οὐκ ἐπιπέτραπται δύο γυναῖκας ἔχειν, ἀλλ' οὐδὲ παλλακῆς κτήσασθαι;

Ἄπκ. Οὐ μόνον τὸ δύο γυναῖκας ἔχειν τοὺς θεοσεβῆς· ὁ Χριστὸς διεκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς μιᾶς ἀπέχεσθαι προτρέφεται, λέγων· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅστις οὐ μισεῖ πατέρα καὶ μητέρα καὶ γυναῖκα, καὶ ἀκολουθεῖ ὅπως μοι, οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος. Ἐἰ δὲ βούλει τὸ μεῖζότερον, ἀκουσον· Ἐβῆρήθη, φησι, τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμήσας, ἤδη ἠμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἐἰ οὖν τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπιθυμίαν μοιχεύει ὁ Χριστὸς τοῖς πιστοῖς λογιζέται, πῶς οὖν λοιπὸν φιλοσοφῆται καὶ πολιτεῖται οἱ πιστοὶ παρὰ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ ἀπαταύμυθα; Ἐἰ γὰρ ἔξω τὸν ἄνθρωπον δύο γυναῖκας ἔχειν, πρόδηλον ὅτι καὶ τῇ γυναικὶ δύο ἀνδράς. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικὸς λέγοντος, ὅτι· Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ἐἰ οὐκ εἶπεν, Ἔσονται οἱ τρεῖς εἰς σάρκα μίαν (58)· Ὅμως μία γυνή, δοθεῖσα τῷ ἀνδρὶ, αὐτῷ τε καὶ τῷ κόσμῳ ἐπεβούλευσε· τί ἐμελλεν ὁ κόσμος παθεῖν, εἰ ἠκούσασε ὁ Θεὸς δύο γυναῖκας ἀπ' ἀρχῆς λαβεῖν τὸν ἀνδρῶπον; Ἐἰ δὲ ζητεῖς τίνος χάριν οἱ ἀρχαῖοι καὶ δύο καὶ τρεῖς γυναῖκας εἶχον, μάνθανε ἀκριβῶς, ὅτι πολλὰ ἦν τότε τοῦ διαβόλου ἢ τυραννῆς, ἢν ὁ Χριστὸς ἐπιούρησας καθήργησε, πολ-

licio qui bonam habet conjugem, quam qui malam: graviori qui in senectute scortatur, quam qui in juventute: graviori qui assidue, quam qui interterum: graviori, qui cum calidi non sit temperamenti, sed frigidi, se ipsum cibis calefacit, et ad voluptatem accendit. Multa quoque alia et varia afferri possunt Dei iudicia de scortatione. Aliud enim est iudicium ejus qui in unam peccat mulierem, quam qui in plures et diversas irruit, multasque animas cum sua perdit. Aliud rursus iudicium ejus est, qui cum aliqua observatione peccat, quam qui impudenter se ipse peccato mancipat. Aliud iterum iudicium ejus est qui uxorem habet et in nuptiam peccat, quod ut duplex adulterium imputatur hujusmodi peccatum committenti. Horrendum autem iudicium ejus qui ad canonicam accedit mulierem; ut et qui mulieri afflicte opem fert, ejusque causa praesidii peccat cum ea. Imo vero ratione loci, varius quoque est peccati modus. Multi enim peccant in ecclesia, duplexque iudicium subeunt. Saepe enim alii Judaicam simulantes charitatem amicorum conjuges contaminant. Quae quidem omnia dñi iudicium et videt justus Dei oculus, juxta ineffabile ejus iudicium qui personam non accipit, et juxta accuratam ejus et minime ridendam trutinam.

QUEST. XXVIII. Cum multi justi duas vel etiam tres uxores in Veteri Testamento habuerint, quare nobis non licet duas habere uxores, nec etiam concubinas possidere?

RESP. Non modo pius duas habere uxores vetuit Christus, sed etiam hortatus est ut ab ipsa una abstineant. Amen, inquit, dico vobis, qui non odit patrem et matrem et uxorem nec sequitur me, non est me dignus. Quod si majus aliquid optas, haec audi: Dictum est, inquit, antiquis: Non moechaberis: ego autem dico vobis quia omnis qui videbit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo. Si igitur oculi concupiscentiam Christus in fidelibus censet esse adulterium, quænam, quæso, philosophia, quinamve vivendi modus a nobis fidelibus præ antiquis exigitur? Si enim licet homini duas habere uxores, certe et uxori duos maritos. Audi ergo quid dicat Deus de viro et de uxore, Erunt duo in carne una. Non dixit, Erunt tres in carne una. Verumtamen una mulier viro tradita, ipsi et mundo insidiata est: quid igitur passurus erat mundus, si Deus ab initio duas mulieres homini dedisset? Quod si queris cujus rei gratia antiqui duas vel tres uxores habuerint, disce accurate causam esse, quod multa tunc diaboli vigeret tyrannia, quam Christus adventu suo destruxit, qui et multos demones e medio sustulit, aliosque in abyssum exterminavit, alios in

<sup>55</sup> Luc. xiv. 26. <sup>56</sup> Matth. v. 27. 28. <sup>57</sup> Genes. ii. 24.

(55) Sic mss. Editi vero, ἐκδύσαντα.

(56) Ita editi. Mss. vero, τὸν σύμβιον ἔχοντα.

(57) Mss., ἐστὶ κρίμα διάφορον.

(58) Ita mss. In editis, εἰς σάρκα μίαν descunt.

Deserta loca, alios in terras inhabitabiles et inaccessas.

**239** QUEST. XCIX. Qui fit ut sæpe somnia vera sint?

RESP. Hæc sæpe ex Deo venit: sæpe etiam casu: nunquam anima, utpote intelligentia prædita, futura præscit: quædam etiam dæmones in somnis prædicunt.

QUEST. C. Quid igitur? num dæmones et diabolus præcili rerum sunt, et cordium cognitores, eaque quæ futura sint possunt prædicere?

RESP. Solus Deus res præscit, et cordium cognitor est. Neque enim ipsi angeli norunt ea quæ sunt in corde, nec quæ futura sunt. At dæmones quæ prædicere arbitrantur, ea ex astutia conjiciunt. Verbi gratia, cum, ut spiritus, multos apud ludos imbecos vident, illi in Ægypto præveniunt, ac per incantationes et insomnia magnam fore Nilii inundationem vaticinantur: aliaque his similia peragunt. Sæpe autem etiam mentiuntur. Hinc si quis illos velit convincere, secum determinet, ac supponat quot nummos crastina die distribuere cupiat. Quo facto accitum magum vel vatem interroget ea de re de qua determinavit, nihilque omnino illos posse rescire comperiet.

QUEST. CI. Cum quidam et Judæi et gentiles beneficia sæpe tribuant, nunquid idcirco in regnum cælorum ingrediuntur? aut quid nobis de illis iudicandum est?

RESP. Cum Dominus ad Nicodemum dicat: «Amen dico tibi, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum cælorum»: manifestum est neminem non baptizatum in illud ingressurum. Id autem de bonis infidelium operibus esse sentiendum, vel prospera qua hic utuntur fortuna, propriam percipere mercedem, vel in futuro sæculo levius esse puniendos quam cæteros infideles, qui nihil boni egerunt. Quod si scriptum sit, «Gloria et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco», ne mireris. Hæc enim dixit Apostolus de iis qui ante Christi adventum existerunt.

QUEST. CII. Habetne finem peccatorum pœna necne?

RESP. Cum Dominus dicat de iis, qui sunt in gehenna: «Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur»: et rursus: «Peccatores autem ibunt in pœnas æternas»: cum item Apostolus dicat: «Nolite errare, neque adulteri, neque scortatores, neque molles, neque masculorum concubinatores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt»: ex his liquet justorum æternam esse beatitudinem, et peccatorum

λοὺς τῶν δαιμόνων ἐκ μέσου ἐξορῶσαι τοὺς μὲν ἐν τῇ ἀβύσσῳ, τοὺς δὲ ἐν ἐρήμοις, καὶ ἀσκήτοις καὶ ἀσάτοις τόποις.

Ἐρώτ. ιβ'. Πῶς πολλάκις τὰ μὲν τῶν ἐνυπνίων ἀληθεύουσιν;

Ἀπόκ. Τοῦτο πολλάκις γίνεται καὶ ἐκ Θεοῦ· πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τοῦ συμβεβηκότος. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς νοερὰ ὄσα ἡ ψυχὴ προγινώσκει· τὰ δὲ καὶ οἱ δαίμονες προδεικνύουσι ἐν ἐνυπνίων.

Ἐρώτ. γ'. Τί οὖν; προγινώστης (39) ἐστὶν ὁ διάβολος καὶ οἱ δαίμονες, καὶ δύναται εἰπεῖν τὰ μέλλοντα γενέσθαι;

Ἀπόκ. Προγινώστης καὶ καρδιογινώστης μόνος ὁ Θεὸς ὑπάρχει· ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι τὰ ἐν καρδίᾳ, ἢ τὰ μέλλοντα ἐπίστανται. Οἱ δὲ δαίμονες, ὅσα προδεικνύει νομίζουσιν, ἐκ πανουργίας στοχαζόμενοι ταῦτα λέγουσιν. Οἶόν τι πολλάκις ὡς πνεύματα ἄρῳσι τοὺς ἄνθρωπους τοὺς Ἰνδικούς πολλοὺς γινόμενους, καὶ προλαμβάνουσιν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ διὰ φαρμακείων (40) ἢ ὄνειράτων, μεγάλην ἀνάσσειν τοῦ Νεῖλου ποταμοῦ μανιέσονται (41)· καὶ ἄλλα δὲ τινα ὅμοια τοῦτους διαπραττόνται. Πολλάκις δὲ καὶ ψεύδονται. Καὶ ὁ βουλόμενος τοῦτους ἐλέγχει ὀρισάτω ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, ὑπόθου· ὅσα νομίσματα διαδοῦναι εἰς τὴν αὔριον· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν φαρμακὸν ἢ τὸν μάντιν, ἐρωτήσάτω αὐτὸν, περὶ οὗ ἔρῳσι· καὶ πάντως εὐρήσεις αὐτὸν μὴδὲν ἐπιστάμενον εἰπεῖν

Ἐρώτ. ρα'. Ἐπειδὴ τινες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες, πολλάκις εὐτοίους ἐργάζονται, ἄρα διὰ τοῦτο εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσέρχονται; ἢ τί χρὴ περὶ αὐτῶν λογίζεσθαι;

Ἀπόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς Νικόδημον· «Ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐκ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εὐθὺς δὲ οὐδεὶς ἀδάπτιστος εἰς αὐτὴν εἰσελεύσεται. Τοῦτο δὲ χρὴ περὶ ἀπίστον ἀγαθῶν λογίζεσθαι· ἢ οἱ διὰ τῆς ἐναντίας αὐτῶν εὐημερίας τὸν ἴδιον μισθὸν λαμβάνουσιν· ἢ οἱ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐλαφροτέρως κολάζονται παρὰ τοὺς λοιπούς ἀπίστους· τοὺς μὴδὲν ἀγαθὸν ποιήσαντας. Εἰ δὲ καὶ γέγραπται· «Δόξα καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τῷ ἀγαθῷ, Ἰουδαῖοι τε πρῶτον καὶ Ἕλληνοι,» μὴ θαυμάσης. Περὶ γὰρ τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀπόστολος.

Ἐρώτ. ρβ'. Ἄρα δὲ ἔχει τέλος τῶν ἀμαρτιῶν ἡ κόλασις, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος περὶ τῶν ἐν τῇ γεννῇ ὄντων· «Ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται·» καὶ πάλιν· «Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον ἀπελεύσονται·» καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Μὴ πλανᾶσθε, οὕτε μοιχοὶ, οὕτε πόρνοι, οὕτε μαλακοὶ, οὕτε ἀρσενικοὶ, οὕτε μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν·» εὐθὺς δὲ αἰώνιος καὶ ἡ τῶν δικαίων ἀπόλαυσις, καὶ ἡ τῶν ἀμαρτωλῶν

<sup>39</sup> Joan. iii, 5. <sup>40</sup> Rom. ii, 10. <sup>41</sup> Marc. ix, 47.

<sup>42</sup> I Cor. vi, 10.

(39) Προγινώστης καὶ καρδιογινώστης quidam mss. (40) Reg. 2, φαρμακίων καὶ ἐνυπνίων.

(41) Hæc vide in Vita Antonii, tom. J [II], p. 821.



ὕπαρχει κίλασις. Καὶ πάλιν δὲ φησὶν ὁ Κύριος περὶ τοῦ Ἰούδα, ὅτι « Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. » Εἰ δὲ τέλος ἔχει ἡ κίλασις, συμφάσει, ὅτι ἐγεννήθη καὶ ὁ Ἰούδας, ἂν ὄψι ποτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μελλεῖ ἀποκατασταθῆναι μετὰ τὴν κίλασιν, ὥσπερ οἱ αἰρετικοὶ πλανώμενοι τοῦτο μυθεύονται.

Ἐρωτ. γγ'. Πόθεν γίνονται θανατικά; Καὶ διὰ τί ἐν ταῖς χώραις ἐρημικαῖς ἔθνων πολλάκις οὐ γίνονται, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς οἰκουμέναις καὶ πολυλόχοις πόλεσι καὶ πολυκόποις (42);

Ἀπόκ. Βαβέλαις ἢ τοῦ ἐρωτήματος ἀποκρισις, καὶ ὀλίγοις τῶν ἐπὶ γῆς χωρητῶν ὅμοι, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος, « Ὁ χωρὶν χωρεῖται. » Ἐάν γὰρ εἴπωμεν, ὅτι πολλάκις καὶ ἐξ ἄερων (42) φθοροποιῶν, καὶ κοινοποιῶν, καὶ δυσωδίας ὄνησιμαίων, καὶ ὑβερῶν θερμῶν, καὶ ἀναθυμιάσεων, καὶ ἀποφορῶν γῆς καὶ θαλάσσης, νόσοι σωμάτων καὶ φθορὰ καὶ θάνατοι γίνονται, εἰθὲς ἀμύητοί τινες ἐπιλαμβάνονται ἡμᾶς ὡς ἀπρονοητὰ τὰ καθ' ἡμᾶς λέγοντας. Οὐστίνως καὶ ἐρωτήσαι βουλόμεθα· Εἴπατε ἡμῖν, ὧ ὄντοι, πῶς ἐν πόλει τινὶ θανατικὸν γίνεται; ἔκ δὲ τῆς πόλεως ἐκεῖνης ὑπάρχουσιν ἐν ἐτέραις χώραις δύο ἢ τρεῖς χιλιάδες πραγματευομένους ἀνδρῶν, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀτελεστούσιν; Εἰ γὰρ θεῖα ἔργη κατὰ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐφθασεν, ἐχρῆν πάντως καὶ τοὺς πῶρρωθεν ὄντας τῆς ἐργῆς γεύσασθαι· εἰ δὲ καὶ μὴ πάντα, ἀλλὰ κἂν τινὰς ἐξ αὐτῶν. Πλὴν ἵνα μὴ δώσωμεν ἀφορμὴν τοῖς ταῦτα ζητοῦσι, φημὲν ὅτι πολλάκις τὰ μὲν τῶν θανατικῶν καὶ κατὰ Θεοῦ ἀπειλῆν γίνονται· τὰ δὲ καὶ κατὰ ἀέρων καὶ τῶν λοιπῶν αἰτιῶν, ὧν προειρήκαμεν (43), ἄπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ καταφθαίρει τὰ νήπια, ὡς ἀσθενέστερα. Πλὴν καὶ τῶν ἀέρων καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων ποιητὴς ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν· « Οὐχὶ δύο στεροβαὶ ἀσσοῦ πολεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ παύεται ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς; ὁμοῦν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναί εἰσι. »

Ἐρωτ. ρδ'. Ἄρα δὲ ἀπελεῖται, ἢ λυτροῦται ἐκ θανατικοῦ ἀπὸ πόλεως εἰς ἄλλην φεύγων χώραν;

Ἀπόκ. Τοῦ Προφήτου πρὸς Θεὸν λέγοντος· « Πού πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πού φύγω; » εὐλόγηλον μὲν ὅτι τὸν Θεὸν ἐκφυγῆν οὐδεὶς δύναται. Εἰ δὲ ἀήρ τις, ἢ ἄλλη κτίσματος αἰτία ἐστὶν ἡ τὸ λοιμικὸν ποιήσασα, ἴσως ἐκφεύγει αὐτὴν, εἰς ἐτέραν χώραν μεταβάς.

Ἐρωτ. ρε'. Πόθεν ὀρώμεν τινὰς μὲν δικαίους ψυχομαχοῦντας ἐπὶ ἡμέρας καὶ κρηνόμενους· τινὰς δὲ ἀμαρτωλοὺς εἰρηνικοὺς καὶ συντόμως ἀποθνήσκοντας (44);

Ἀπόκ. Πάντα τὰ κρῖματα τοῦ Θεοῦ γινώσκων μὲν ἀδύνατον ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καλὸν ὑπάρχει μὴ

proenam. Rursus de Juda ait Dominus : « Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. » Quod si finem habet pœna, certe profest Jude quod natus sit, si sero tandem post supplicium regnum cœlorum est ingressurus, quemadmodum errantes fabulantur hæretici.

QUEST. CIII. Unde oriuntur mortifera, et quare in quibusdam desertis gentium regionibus sæpe non eveniunt, sed ut plurimum in populosis et magnis urbibus, fimoque repletis?

RESP. Difficilis certe est hujus questionis solutio, paucique enim possunt capere; tamen, ut ait Dominus, « qui potest capere capiat. » Si enim dicamus sæpe ex aere corrupto, et pulveribus, et fetore cadaverum, imbribusque æstivis ac exhalationibus et vaporibus terræ et maris, morbos corporum, corruptionemque et mortem exoriri, statim inauspicati quidam homines nos adoriuntur quasi nequam providentia regi quæ nos spectant. At ego hos velim ita interrogare : Dicite, quæso, nobis, quonam modo in aliqua civitate corruptio mortifera oritur? Ex illa autem civitate duo vel tria millia negotiatorum 240 hominum in aliis regionibus degunt, nemoque illorum moriatur? Nam si divina ira civitatem illam impugnavit, profecto illos etiam qui procul morantur, iram hujusmodi experiri æquum erat, vel si non omnes, saltem ex ipsis nonnullos. Verum ne iis qui ista querunt, occasionem præbeamus, respondemus sæpe mortiferam corruptionem ex Dei comminatione oriri, nonnquam vero aerem aliasque causas habere, quæ, ut plurimum, infantes utpote imbecilliores exstinguunt. Verumtamen et aeris et exhalationum auctor est Deus qui ait, « Nonne duo passeres asse veniunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro qui in cœlis est? vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. »

QUEST. CIV. Num qui ex civitate in aliam fugit regionem, eximitur ex mortifera corruptione?

RESP. Cum Propheta ad Deum dicat, « Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? » liquet noninven Deum posse effugere. At si aer vel alia res creata causa est corruptionis, forte ipsam effugiet, si in aliam transeat regionem.

[QUEST. CV. Undenam videmus justos aliquos diutius in extremo vitæ habitu anima pugnare et judicari; contra autem, peccatores interdum quiete et cito mori?]

RESP. Omnia quidem Dei judicia cognosci non possunt, ideoque nec nos hæc curiose inquirere

“ Matth. xxvi, 24. “ Matth. xix, 12. “ Matth. x, 29, 30. “ Psal. cxxxviii, 6.

(42) Ita mss. Editi vero, πολλοίλοχοι καὶ πολυκίμοις.

(43) Ita manuscripti. Editi vero, ἐξ ἀστέρων. Infra iudeu, φθορα. Editi, φθορά.

(45) Ita mss. Editi vero, κατ' ἀστέρων καὶ τῶν λοιπῶν αἰτιῶν προσφύσει, ὧν. Infra item editi, ἀστέρων, mss., ἀέρων.

(14) Reg. 2, ἐκπνέοντες.

decet : si quid tamen conjectare valeamus, respondemus pios viros vel ante mortem vel in morte cruciari, ut nos, qui ea videmus, timeamus et emendemur. Fortassis autem sancti, ut homines, levi aliquo defectu inquinati, hujusmodi cruciati, quo in morte afficiuntur, perfecte purgati, puri demum decedunt.

QUEST. CVI. Quare homines, ut plurimum nocte nascuntur, et nocte moriuntur?

RESP. Mihi videtur id ideo fieri ut hoc exemplo discamus tenebrosam esse presentis vite nativitatem et dormitionem, sive in hanc vitam ingressum et exitum ex eadem.

QUEST. CVII. Cur aliqui difficulter contra fornicationis vitium decertant : aliqui autem fere naturaliter ab hujusmodi abstinent voluptate, tametsi obeso sæpe sunt corpore?

RESP. Humanorum corporum libido oritur vel ex calido corporis temperamento, vel ex abundantiori cibo, somno et quiete, forte etiam ex Satânica instigatione. Quarta vero sæpe causa est, quod alios condemnemus. Quinta ex superbia oritur, cum quis scilicet insolentius se effert ob castitatem. Is enim cadere permittitur, ut per fornicationem superbiam deponat, et ad humilitatem perductus salutem consequatur. Si enim duo illa compares vitia, naturalis libido corporis levior est lapsus quam superbia. Nonnulli autem casti sunt vel quod a Deo protegantur, vel quod frigidi sint temperamenti, vel quod multa exercitatione sibi ipsi vim fecerint, nec quemquam condemnaverint. Quod si superbi aliqui sint casti, sciendum est illos a diabolo negligi, quod sola superbia præ aliis omnibus vitiis sufficiat ad illos æterni supplicii reos constituendos.

QUEST. CVIII. Quale signum habendum est homini, ne deceptus suscipiat Antichristum, ratus Christum ipsum esse?

RESP. Hoc ipsum quod nobis Dominus his verbis dedit, scilicet quod « sicut fulgur exit ab oriente et paret usque in occidentem, ita erit et secundus adventus Filii Dei ». 241 Inde discimus omnem venturum Christum, qui non statim, eadem hora, in universo mundo reperitur, talem absque dubio Antichristum esse. Nam in secundo Christi adventu omne genus hominum simul conveniet, in cujus medio Christus ab omnibus conspicietur.

QUEST. CIX. Verumne est ex Ægypto proditum Antichristum, signumque aliquid in una manu, unove oculo habiturum?

RESP. Hæc omnia aulæ sunt fabulæ. Anti-

\*\* Matth. xxiv, 27

(45) Questio 106 (jam 107) adest a veteribus editis Latinis, itemque quest. 108.

(46) Duo mss., εν μιζ ὄρα φατ. Editi, εν μιζ

πολυπραγμαῖον ἡμᾶς αὐτὰ· ὁμοίως δὲ καὶ στοχαζόμενοι λέγομεν· ὅτι πολλὰκις καὶ ἄνδρες εὐσεβεῖς βασανίζονται πρὸ θανάτου ἐν τῷ θανάτῳ· ἵνα ἡμεῖς οἱ ὀρθῶντες φοβηθῶμεν καὶ σωφρονισθῶμεν. Ἰσως δὲ καὶ ὡς ἄνθρωποι οἱ ἅγιοι, μικρὸν τε ἐλάττωμα ἔχοντες, διὰ τῆς τοιαύτης βασάνου τῆς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου τελειῶς καθαίρονται ἁμῶν λοιπὸν ἀπεργόμενοι.

Ἐρωτ. ρς'. Τίνος χάριν οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ἐν νυκτὶ τίθενται, καὶ ἐν νυκτὶ τελευτῶσιν;

Ἀπόκ. Ἐμοὶ δοκεῖ, ἵνα μάθωμεν διὰ τοῦ τοιοῦτου ὑποδείγματος, ὅτι σκοτεινὴ ὑπάρχει τοῦ παρόντος βίου καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ κοίμησις, ἦγον ἡ ἐν αὐτῷ εἰσοδος καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔξοδος.

(45) Ἐρωτ. ρς'. Πῶθεν τινὲς μὲν χαλεπῶς εἰς τὸ πάθος τῆς πορνείας πολεμοῦνται· τινὲς δὲ φυσικῶς σχεδὸν τῆς τοιαύτης ἔθουσι ἀπέχονται, καίπερ πολλὰκις περιπληθὲς σῶμα περιεχόμενοι;

Ἀπόκ. Ἡ τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμία γίνεται ἢ ἐκ θερμῆς κράσεως τοῦ σώματος, ἢ ἐκ πλειοτέρας τροφῆς καὶ ὑπνου καὶ ἀνάεως· ἴσως δὲ καὶ ἐξ ἐνεργείας σατανικῆς· ἕταρτον δὲ πολλὰκις καὶ ἐκ τοῦ κατακρίνεν ἑτέρου· πέμπτου καὶ ἐξ ὑψηλοφροσύνης, ὅταν τις μεγαλοφροῇ ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀγνείᾳ· ὁ γὰρ τοιοῦτος παραχωρεῖται πεσεῖν, ὅπως διὰ τῆς πορνείας ἀπωθεῖται τὴν ὑπερηφανίαν, καὶ ὁδηγηθεὶς εἰς ταπεινοφροσύνην τεύχεται τῆς σωτηρίας· ἐν γὰρ συγκρίσει δύο κακῶν κουφότερον ὑπάρχει παρὰ τὴν ὑπερηφανίαν πταίσμα ἢ κατὰ σῶμα φυσικὴ ἐπιθυμία. Ἀγνεύουσι δὲ τινες ἢ ὑπὸ θεοῦ ἐκεπέμμενοι, ἢ ψυχρὰς τινας ὑπάρχοντες κράσεως, ἢ διὰ πολλῆς ἀσκήσεως, ἑαυτοὺς βιάζόμενοι, καὶ τινα μὴ κατακρίνοντες. Εἰ δὲ καὶ τινες ὑπερηφανίαν ἔχοντες ἀγνεύουσι, χρὴ γινώσκειν τοὺς τοιοῦτους, ὅτι περ ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεφρονήθησαν, ἱκανῆς ὀσῆς τῆς ὑπερηφανίας ὑπὲρ ὅλα τὰ πάθη ἐνόχους αὐτοὺς ποιῆσαι τῆς αἰωνίου κολάσεως.

Ἐρωτ. ρη'. Ποῖον σημεῖον ὀφείλει κρατεῖν ὁ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ πλανηθῇ καὶ δέξηται τὸν Ἀντίχριστον, νομίζον ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστίν;

Ἀπόκ. Ὅτερ ὁ Κύριος ἡμῶν παρέδωκεν εἰπεῖν, ὅτι « ὥσπερ ἡ ἀστρατὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ὅθεν μαθάνομεν, ὅτι πᾶς Χριστὸς ἐρχόμενος, καὶ μὴ ἐξαίφνης ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἐν μιζ ὄρα εὐρισκόμενος (46), τοιοῦτος ἀναμφιδόλις Ἀντίχριστός ἐστιν. Ἐπὶ γὰρ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ ἅμῃ εὐρίσκεται, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς ὁ Χριστὸς ὑπὸ πάντων ὁρῶμενος.

Ἐρωτ. ρθ'. Ἀληθὲς δὲ, ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐξέρχεται ὁ Ἀντίχριστος, καὶ σημεῖόν τι ἐν τῇ χειρὶ (47) τῇ μιζ, καὶ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ἐνὶ κέντρῳ;

Ἀπόκ. Πάντα ταῦτα γραβδεῖς μῦθοι εἰσιν. Ὁ γὰρ

πόδες.

(47) Cod. unus, οὐδὲν σημεῖον ἐν τῷ μετώπῳ, ἀλλ' ἐν τῇ χειρὶ.

Ἀντίχριστος οὐδὲν σημεῖον τοιοῦτον κέκτηται· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ὅθεν ὁ Χριστὸς ἐξῆλθεν, ἐξέρχεται, ὡς φησὶν ἡ Γραφή· « Ἐκίμνος λέοντος ἄν, καὶ ἐκπηθήσει ἐκ Βασάν. » Αὐτὴ δὲ ἐστὶν Σκυθόπολις.

Ἐρώτ. ρε'. Λέγουσι τινες, ὅτι οὐ δύναται ὁ Ἀντίχριστος νεκρὸν ἀνθρώπου ἀναστήσαι· ἐπεὶ πάντα τὰ λοιπὰ σημεῖα ποιεῖ.

Ἀπόκ. Τὸ εἰπεῖν τὸν Ἀπόστολον περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτι ἐν πᾶσι σημεῖοις καὶ δυνάμεισι πλάνης, εὐδὴλον (48) ὅτι καὶ νεκρὸν δεικνύσκειν ἐγειρόμενον, οὐκ ἐν ἀληθείᾳ, ἀλλ' ἐν φαντασίᾳ.

Ἐρώτ. ρια'. Πῶς καὶ τινες αἰρετικοὶ ποιοῦσι πολλακίς σημεῖα;

Ἀπόκ. Τοῦτο ἡμεῖς οὐκ ὀφείλομεν ἐνέειναι. Ἡκούσαμεν γὰρ τοῦ Κυρίου λέγοντος· ὅτι πολλοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐροῦσι· « Κύριε, οὐκ ἐν τῷ σῶθι ὄνοματι δαιμόνια ἐξεβάλεμεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; » καὶ ἐρεῖ αὐτοῖς (49)· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδέποτε ἔγνω ὑμεῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας. » Πολλὰκις γὰρ οὐχ ἡ πολιτεία τοῦ θαυματουργοῦντός ἐστιν ἡ τὴν ἰασὶν ἐργαζομένη, ἀλλ' ἡ πρὸς αὐτὸν πίστις τοῦ προσερχομένου ἀνθρώπου. Ἐγγραπταὶ γάρ· « Ἡ πίστις σου σάσωκέ σε. » Πλὴν δεῖ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι πολλακίς τινὲς κακώτατοι καμάρους πολλοὺς δι' ἀσκήσεως τῶν Θεῶν προσήγαγον, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν αὐτῶν ἔλαθον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἐκ Θεοῦ, τὸ τῶν ἰαμάτων καὶ προβήθησαν χάρισμα· ἵνα ἐν τῷ αἰῶνι τῶ μελλοῦσι ἀκούσασιν Ἀπελάθετε τὰ ἀγαθὰ ὑμῶν καὶ τοὺς καμάρους ὑμῶν· νῦν δὲ λοιπὸν οὐδὲν ὑμῖν κεχρῶσθηται.

Ἐρώτ. ριβ'. Ἐὰν ἐν καιρῷ ἑορτῆς καταληφθῆ ἀνθρώπος ἐν χώρῃ, ἐν ἣ ἡ κοινωνία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐχ εὐρίσκειται, τί ὀφείλει διὰ τὴν ἑορτὴν σέβασθαι, κοινωνῆσαι τοῖς αἰρετικοῖς, ἢ μείναι ἀκοινωνήτος;

Ἀπόκ. Εἰ πολλὸς καὶ χαλεπὸς ὁ κίνδυνος, τὸ τὴν ἑῴαν γυναῖκα μοιχεύσαι, καὶ ἄλλη (50) συγγενέσθαι, καὶ ἐν ἀποδημίᾳ τυγχάνῃ ὁ ἀνὴρ· πόσω γε μᾶλλον τὴν ὁρθὴν πίστιν προδοῦναι διὰ τὸ τοῖς αἰρετικοῖς συγκοινωνῆσαι; Ὡσπερ οὖν οἱ τὴν ἑαυτῶν πραγματείαν πωλῆσαι βουλόμενοι, ὅσον ἂν χρόνον ἐπὶ ξένης βραδύουσιν, οὐ καταδέχονται λαθεῖν ἀντὶ τοῦ βαπτικῶν χαράγματος τὸ ἔξω χάραγμα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ κοινωνίας χρὴ λογίζεσθαι. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν Ἀπόστολον, ὅτι· « Εἰς Κύριον, καὶ μία πίστις, καὶ ἐν βάπτισμα, » ἐσήμανεν ἀκριβῶς, ὅτι μία καὶ μόνη ἐν κόσμῳ ἀψάυθης ὑπάρχει πίστις, ἣν ἡ ἀγία (51) καὶ μόνη κρατεῖ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία· καὶ ἐν βάπτισμα καθαρτικὸν καὶ ἀμαρτιῶν λυτρωτικόν· καὶ εἰς Κύριον, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ

christus enim nullum hujusmodi signum est habiturus: sed ex Galilea, unde exivit Christus, proditurus ipse est, ut ait Scriptura: « Catulus leonis Dan, et exsilius ex Basan », quae ipsa est Scythopolis.

QUEST. CX. Aiunt nonnulli Antichristum non posse aliquem defunctum hominem a mortuis excitare, etiamsi caetera omnia edat signa.

RESP. Verba Apostoli quibus ait Antichristum in omnibus signis et virtutibus deceptorem fore, manifeste ostendunt illum mortuos quoque ad vitam revocaturum, licet non revera, sed specio duntaxat.

QUEST. CXI. Quomodo quidam haeretici signa saepe edunt?

RESP. Id mirum nobis esse non debet. Audivimus enim dicentem Dominum, multos illa die dicturos: « Domine, nunc in nomine tuo daemonia ejecimus et virtutes multas fecimus? » ipsumque ad eos responsurum: « Amen dico vobis, nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem ». Saepae enim non vita edentis miracula, sanitatem operatur, sed fides hominis qui ad ipsum accedit: scriptum siquidem est, « Fides tua te salvum fecit ». Id etiam intelligendum est, saepe nonnullos pravae fidei multos exercitationis labores Deo obtulisse, quorum mercedem in praesenti suscepit gratiam sanitatem et praedictionum percepere; ut nimirum in futuro saeculo audiant: « Recepistis bona vestra et labores vestros, nunc vero nihil vobis amplius debitum est.

QUEST. CXII. Si accidat ut homo die festo sit in regione, in qua non reperiat communio Ecclesiae catholicae, quid propter festum ipsi agendum est? Num cum haeticis communicabit, an manebit absque communione?

RESP. Si magnum et grave est periculum, propriam uxorem scortari, et cum alio rem habere, si vir sit in peregrina regione: quanto majus est periculum rectam fidem proderere propter communionem cum haeticis habitam? Quemadmodum ergo qui suas merces cupiunt vendere, quandiu in externa morantur regione, accipere recusant pro regio numismate, externum numisma: ita et de Christo communione censendum est. Nam Paulus hisce verbis, « Unus Dominus, et una fides, et unum baptisma », clare significat unam et solam in mundo sinceram esse fidem, quam sancta et sola tenet catholica et apostolica Ecclesia: unum item esse baptisma, quo peccata purgantur et expiantur: unum denique Dominum, Patrem et

<sup>48</sup> Deut. xxxiii, 22. <sup>49</sup> Matth. vii, 22. <sup>50</sup> Marc. i, 52. <sup>51</sup> Ephes. iv, 5.

(48) Palat. 2, καὶ δυνάμεισι ψεύδους, ἄγλον, ὅτι καὶ νεκρ. Quaestio 110, 111, 112, 113, 114, 115 et 116, absunt a Palat. 2.

(42) Reg. 1, καὶ ἐρεῖ αὐτοῖς. Editi, καὶ λέγω.

(50) Ἀ.Λ.Π. Editi, ἄλλην. Reg. 2, ἄλλη.

(51) Ita Reg. 2. In editis vero, hic multa omituntur.

Filium et Spiritum sanctum esse. Qui ita non sentit, errat omnino. **A** τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὑπάρχει. Καὶ ὁ μὴ οὕτω φρονῶν πεπλάνηται.

QUEST. CXIII. Magna et celebris atque omnibus fere vulgata quæstio est, utrum dicendum sit terminum habere vitam hominis, necne (52). Nam si terminus est, quomodo David ait, « Ne reducas me in dimidio dierum meorum »? Si vero nullus est terminus, quomodo rursus David ait, « Ecce mensurabiles posuisti dies meos »? Rursus si terminus aliquis est, quid his verbis vult Salomon, « Ne sis crudelis, neque impie agas multum, ne moriaris in tempore non tuo »? Si igitur potest quis mori in tempore non suo, quomodo quibusdam placet dicere mortem hominibus induci, cum impleti fuerint vitæ termini? Quomodo similiter et Ezechie 242 et Ninivitis vitam Deus petentibus prorogavit?

RESP. Fons ille sapientiæ magnumque vas cognitionis Paulus apostolus hæc ad Corinthios scribit: « Qui enim indigne manducat panem et bibit sanguinem Domini, iudicium sibi manducat et bibit: ideoque inter vos multi infirmi et imbecilles et dormiunt multi ». Attendite diligenter. Quia vos, inquit, indigne ad communionem acceditis, idcirco morimini multi; atque adeo si digne communicasset, tunc non fuissent morituri. Quid jam ergo amplius terminum vitæ querimus, quem nobis multi obiciunt? Rursus ad Eliphaz Themamitem dixit Deus: « Peccasti tu, et duo amici tui, et siue Job servo meo vos interemissem ». Itaque propter Job virtutem Deo acceptam non sunt mortui, nou autem quod non absolutus esset terminus vitæ ipsorum. Sin autem, ut quibusdam videtur, præfixi sunt et definiti dies hominis, nemo jam in peccatis moriuros ad sanctos viros accederet, ut vitam et conversionem sibi a Deo peteret: nemo Deum pro liberorum vita rogaret. Quippe terminus, terminus est, nihilque secundum illos illi potest addi. Cur ergo Scriptura præcipit, « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus »? Itaque terminus vitæ hominis, est voluntas Dei, qui dies addit cui voluerit, aufert vero a quo aufertur liberit, omnia ad uniuscujusque utilitatem agens. Ac quemadmodum gregis dominus, cum voluerit, mittit et accersit quas voluerit oves; ita et Deus se erga homines gerit, tuncque mors homini advenit, cum terminus ejus vitæ completus fuerit. Nam, ut antea dictum est, terminus uniuscujusque vitæ est jussus et voluntas Dei.

QUEST. CXIV. Quidam existimant corruptionum corporum resurrectionem impossibilem omnino esse. Quomodo enim, inquit, aut undenam resurget caro, quam sæpe naufragio sub-

<sup>10</sup> Psal. ci, 25. <sup>11</sup> Psal. xxxviii, 6. <sup>12</sup> Eccle. <sup>13</sup> Exod. xi, 12.

(52) Hæc expressa sunt ex *Apologia de Fuga*. tom. I.

(53) Ita manuscripta recte. In editis vero μὴ

ἔρωτ. ργ'. Τὸ μέγα καὶ πολυθρόνητον, καὶ σχεδὸν παρὰ πάντων ζητούμενον ὄρον θέλομεν λέγειν ἔχειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν, ἢ οὐ (52); Εἰ μὲν γὰρ ὄρος ἐστὶ, πῶς φησὶν ὁ Δαβὶδ τῷ Θεῷ: « Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμέραις ἡμερῶν μου; » εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὄρος, πῶς πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει: « Ἰδοὺ παλαιστάς ἐβουτάς ἡμέρας μου. » Εἰ δὲ πάλιν ὄρος ἐστὶ, πῶς ὁ Σολομών φησὶ: « Μὴ γίνω σκληρὸς, μηδὲ ἀσεβὴς ἐπὶ πολὺ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου. » Εἰ οὖν ἐστὶν ἐν οὐ καιρῷ ἀποθανεῖν, πῶς τισὶν ἐδόξε λέγειν, ὅτι θάνατος ἐπάγονται, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων; Πῶς δὲ καὶ τῷ Ἐζεκιᾷ καὶ τοῖς Νινευταῖς ζωὴν ὁ Θεὸς αἰτείτασθαι προσέθηκεν;

Ἄπαξ. Ἡ τῆς σοφίας πηγή, τὸ μέγα δοχεῖον τῆς γνώσεως, Παῦλος ὁ ἀπόστολος, πρὸς Κορινθίους γράφων φησὶν: « Ὁ γὰρ ἀναξίως ἐσθίων τὸν ἄρτον καὶ πίνων τὸ αἶμα τοῦ Κυρίου, κρίμα ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει: καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοὶ καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. » Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας. Διὰ τὸ ἀναξίως ὑμᾶς μεταλαμβάνειν, φησὶν, ἀποθνήσκετε οἱ πολλοί. Ὄστε εἰ ἀξίως μετέλαμβανον, οὐκ ἂν ἀπέθνησκον τότε. Καὶ τοῦ λοιποῦ ζητούμεν τὸν ὄρον τῆς ζωῆς τὸν παρὰ πολλοῖς ἡμῖν προβαλλόμενον; Πάλιν πρὸς τὸν Ἐλιφάδ τὸν Θεμανίτην φησὶν ὁ Θεός: « Ἠμαρτες σὺ καὶ οἱ δύο φίλοι σου, καὶ εἰ μὴ διὰ τὸ ἐν τῷ θεράποντά μου, ἐξωλόθρευσα ἂν ὑμᾶς. » Ὄστε διὰ τὴν τοῦ Ἰὼβ πρὸς Θεὸν ἀρετὴν οὐκ ἀπέθανον, καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ πληρωθῆναι (53) τὸν ὄρον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Εἰ δὲ, ὡς τισὶ δοκεῖ, πεπηγμένα εἶσι καὶ ὠριμένα αἱ ἡμέραι τοῦ ἀνθρώπου, μηδὲς λοιπὸν ἐν ἀνομίαις μέλλων τελευτᾶν ἄγίους ἀνδράσι προσδράμῃ ζωὴν καὶ ἐπιστροφήν αὐτοῦ ἐκ Θεοῦ αἰτήσασθαι: μηδεὶς περὶ ζωῆς τῶν ἑαυτοῦ τέκνων τὸν Θεὸν ἐβουλήθη. Ὁ γὰρ ὄρος, ὄρος ἐστὶ, καὶ προσθήκην ἀδύνατον κατ' αὐτοὺς γενέσθαι. Καὶ πῶς φησὶν ἡ Γραφή, « Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ὅπως ἔσῃ πολυχρόνιος; » ὄρος τοίνυν ἐστὶ τῆ ζωῆς (54) τοῦ ἀνθρώπου ἢ βουλή τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτιν βούλεται, προσθήκην, καὶ ἐνθα σκοπέσθῃ, ὑφέλεται, πάντα ποιῶν πρὸς τὸ ἐκάστου συμφέρον.

D Καὶ ὡς περὶ ὁ θεοπότης τῆς πόλεως, ὅτε βουληθῆ, ἀποστέλλει καὶ φέρει, οἷα βούλεται, πρέβια: οὕτως καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖ, καὶ τότε ἐπάγεται ὁ θάνατος τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ ὄρου, ἔχοντος τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτοῦ, πληρωθέντος. Ὅρος τοιγαροῦν, ὡς προλέκεται, τῆς ἐκάστου ζωῆς ἐστὶν ἡ κελύεισι καὶ ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ.

Ἐρωτ. ρδ'. Ἀμφιγῶν τι πρῶγμα τοῖς πολλοῖς καὶ ἀδύνατον νομίζεται τῶν καταφάρωντων σωμάτων ἡ ἀνάστασις. Πῶς γὰρ, φησὶν, ἢ πόθεν ἀναστήσεται ἡ σὰρξ, ἢν πολλὰκις ναυαγήσασαν ἔφαγον χί-

vii, 17. <sup>14</sup> I Cor. xi, 29, 30.] <sup>15</sup> Job xlii, 7.

deest  
(54) Reg. τῆς ζωῆς. Infra, idem, καὶ ἐνθα κελύεισι ὑφαίρεται.

λοι ιχθύες (55) και πάλιν τοὺς χιλίους ιχθύας χλιος ἄνθρωποι, και τοὺς χιλίους ἄνθρωποι χλιος λέοντες;

A mersam devorarint mille pisces, quos rursus mille pisces comederint mille homines, qui mille homines postea a mille leonibus fuerint devorati?

Ἀπόκ. Ὁμολογεῖτε, ὦ ἄνθρωποι, παντοδύναμον εἶναι τὴν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ οὐσίαν; Πάντως ἐρεῖτε, ὅτι ναί. Ὡστε μάθετε ἀκριβῶς, ὦ ἄφρονες, ὅτι περὶ ὁ ἐκ τοῦ μη ἔντος εἰς τὸ εἶναι παρενέγκας Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸς ἀρρήτων τινῶν λόγων και ἀναπλάσαι αὐτὸν δύναται. Τί γάρ ἐστιν, εἰπέ μοι, εὐκωπώτερον τῶν κεραμεῖ, τὸ ἐκ τοῦ μη ἔντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὸ σκεῦος, ἢ τὸ συντρίβειν πάλιν ἀνακαίνισαι; Πρόδηλον ὅτι τὸ ἀναπλάσαι τὸ γενόμενον ἤδη, κιν εἰς πολλὰ μέρη διεσκορπίσθη (56). Ἴνα δὲ και φρασηῖ τινι ἀκολουθεῖ χρῆσμαι, και ὑποδείγματι, ὡσπερ παντὸς τοῦ ἐπὶ γῆς πυρὸς και τῆς θερμῆς πηγῆς και ῥίζας ὁ ἥλιος ὑπάρχει, και σθενυμένης μὲν καμίνου, εἰδὼλον ὅτι ἡ θερμὴ αὐτῆς πρὸς τὸν ἥλιον ἀοράτως ἀνέδραμε· και πάλιν ἀποτομένη αὐτῆς ἐκ τοῦ ἥλιου, δὴλον ὅτι τὸ πῦρ παραγίνεται, τὸ ἐξ αὐτῆς ἀναχωρήσαν· οὕτω και ἐπὶ τῶν καταφθειρομένων σωματίων ἀνθρώπων και διαλυομένων μοι νόησον, ὅτι περ εἰς ὅσας ἀν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ ὀρνέων γαστέρας διαμερισθῆ ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὰ τέσσαρα πάντως στοιχεῖα ἀναλύεται, και ἀπέρχεται, ἐξ ὧν και συνίσταται κατὰ τὸ τοῦ ἥλιου ὑπόδειγμα. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἕβρα ἀπέρχεται τὸ ὑγρὸν· εἰς δὲ τὸν ἀέρα τὸ ψυχρὸν (57)· εἰς δὲ τὸ πῦρ πρόδηλον τὸ θερμὸν· εἰς δὲ τὴν γῆν λοιπὸν τὸ ξηρὸν. Τῶν οὖν καιρῶν τῆς ἀναστάσεως κελύσει Θεοῦ ἀοράτως ἀποδιδῶσιν ἕκαστον τῶν στοιχείων, ὅσπερ ἔλαβεν ἀποθανόντος τοῦ ἀνθρώπου (58), και προστρέχει ἡ ψυχὴ και ἀνίσταται ὁ ἄνθρωπος, ὡς οἶδε μόνος ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, σπαρὰς μὲν εἰς γῆν φθορᾶ, ἐγειρόμενος δὲ ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ὅθεν και Σαμαρείτας ἰντεῖθιν ἐνὸν μὲθα ἐλέγχετ, ὅτι τοῦτο τὸ σῶμα ἀνίσταται, ἐκ τοῦ και αὐτοῦ ὡσπερ τινὰ κόκκον ἐπὶ γῆς κατακρύπτειν τὰ σώματα. Τοῦτου γὰρ χάριν ὁ Θεὸς και ἀπ' ἀρχῆς διὰ τῶν πατέρων ἐνομηθέησε σκάπτοντας ἡμᾶς κατακρύπτειν τὰ τεθνεῶτα σώματα, ὅπως και ἄκων ὁ ἄνθρωπος ὁμολογῆ τὴν ἀνάστασιν. Πάν γὰρ τὸ ἐν τῇ γῆ ὑφ' ἡμῶν κωννόμενον, εἰδὼλον ὅτι ἐπ' ἐπιπέδου ἀναστάσεως κρύπτεται. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν ἀνάστασις, καθὼς αἰρετικοὶ λέγουσιν, ἄδικος λοιπὸν ὁ Θεὸς εὐρεθῆσεται, πολλοὺς μὲν δικαίους ἐνταῦθα τολαιωθήσαι και ἀναίρεθῆναι κακῶς συγχωρήσας, πολλοὺς δὲ ἀσεβεῖς και ἁμαρτωλοὺς εὐζωτῶν και εὐτεχνίαν και εὐπραγίαν ἐωρησάμενος. Ἀλλὰ μὴ πικρὰνθωσαν Σαμαριτῶν παῖδες (59)· ἔσται γὰρ ποτε ἀναστάσεως και κρίσεως καιρὸς, ὅπως και οἱ ἐνταῦθα κακοπαθήσαντες εὐσεβεῖς στεφανωθῶσι, και οἱ πάλιν εὐημερήσαντες ἀσεβεῖς τῶ αἰωνῶν πυρὶ εἰς αἰῶνας αἰῶνων καταδικασθῶσι, κατὰ τὸ δικαίον κρῖμα τοῦ Θεοῦ.

RESP. Num fatemini, o Insani, omnipotentem esse Dei opificis essentiam? Omnino concedetis. Itaque discite, o insipientes, Deum qui hominem o nihilo fecit ut esset, ipsum ineffabili quadam ratione reficere posse. Quid enim, amabo, facilius est figulo, vas ex nihilo facere ut sit, an contritum rursus reficere? Certe facilius est vas jam factum, licet in multas partes dispersum, reficere. Ut autem naturali aliquo ordine et exemplo utar, quemadmodum ignis et calor, qui in terra est, fons et radix est sol, constatque exstincti camini calorem ad solem invisibiliter reverti, eoque rursus accenso, ignem qui recesserat, ex sole rursus redire: ita et in corruptis dissolutisque hominum corporibus intelligi: in quorumvis animalium, piscium vel avium ventres dispersus sit homo, tamen in quatuor omnino elementa, ex quibus et constat dissolvi et abire, juxta allatum solis exemplum; ita ut quod humidum est, in aquas abeat: quod frigidum, in aerem; quod calidum, in ignem; denique quod siccum est, in terram. Itaque resurrectionis tempore, Deo imperante, singula elementa invisibiliter reddent quidquid ex humanis corporibus acceperint, accurteque anima, atque ita resurget homo, prout solus ipse novit qui formavit hominem, seminatam quidem in terra in corruptione, resurgentem vero in incorruptione. Quapropter hinc quoque possumus convincere Samaritas, quod hoc corpus resurget, ex eo quod ipsi corpora, veluti quoddam granum, in terra abscondit. Hujus enim rei gratia Deus initio per nostros patres lege sancivit, ut mortua corpora terra effossa abderemus, ut vel invitus homo resurrectionem fateatur. Quidquid enim terra obruimus, in spem resurrectionis contegimus. Sed si nulla est mortuorum resurrectio, ut volunt haeretici, certe injustus Deus reperietur, quippe qui multos justos hic aerumnas pati et e medio tolli sinat, multis autem impiis et peccatoribus felicem vitam, liberorum copiam, et prosperam fortunam concedat. Verum ne decipiantur Samaritae: erit enim aliquando resurrectionis et iudicii tempus, ut et pii qui hic mala perpessi sunt, coronis donentur; qui autem fortunati fuerint impij, aeterno igne in saecula saeculorum dampnentur, juxta justum Dei iudicium.

QUEST. CXV. Quo vadunt morientes fideles in-

(55) Ita Reg. 2, recte. Editi vero, χιλιοι ιχθύας, omissis intermediis.

(56) Ita Reg. 2. Editi vero, και εἰς: πολλὰ μέρη σκορπισθέν.

(57) Sic mss. In editis haec desunt, εἰς δὲ τὸν ἀέρα τὸ ψυχρὸν.

(58) Sic Reg. 2. Editi, τὸ σῶματος.

(59) Reg. 2, οἱ Σαμαρείται και οἱ αὐτῶν παῖδες.

fantes? Ad prænammē, an in regnum? Quo vero A eunt infidelium infantes? Quo item in loco collocantur morientes fidelium infantes, num cum infidelibus, an vero cum fidelibus?

Resp. Cum Dominus dicat: « Sinite parvulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorum »; et cum item dicat Apostolus: « Nunc autem liberi vestri sancti sunt », constat ut immaculatos et fideles in regnum cœlorum ingredi baptizatos fidelium infantes. Qui autem baptizati non sunt, ut et infideles, neque in regnum ingrediuntur, nec rursus in supplicium: namque peccatum non egerunt.

QUEST. CXVI. An omnes hæretici in perditionem abeunt, necne?

Resp. Est hæresis, et hæresis: est item judicium, et iudicium. Alia est enim perditio Manichæorum, Montanistarum, Simonianorum, Ariano- B rum, et Pneumatomachorum, aliorumque id genus detestandorum hæreticorum. Aliud rursus iudicium est eorum qui aiunt Dominum nostrum et Deum Jesum Christum corpus incorruptum ex sancta Deipara accepisse. Veruntamen qui in paucis infidelis est, et in multis est infidelis. Nec id tantum, sed etiam in una eademque hæresi multa et varia sunt iudicia. Siquidem aliud est peccatum episcopi populum in errorem inducentis; aliud iudicium clerici qui possit orthodoxam fidem discere; aliud autem iudicium clerici qui discere non possit. Aliud item ejus qui veritatem anathematizat, nobis- que adversatur; aliud iterum ejus qui sciens errat; aliud ejus qui ob ignorantiam. Denique mulieris iudicium, aliis omnibus est levius. Quæ omnia solus accurate novit Deus, qui orbem terrarum in justitia iudicaturus est.<sup>78</sup>

QUEST. CXVII. Licetne magistratibus munera accipere, eaque in pauperes insucre?

Resp. Si qui post accepta beneficia, copiam rerum habent, sponteque dona magistratibus offerunt, iis, inquam, a quibus beneficium acceperunt; forte qui munera suscipiunt, non grave subibunt iudicium, si nempe ea distribuerint pauperibus. Quæ autem ab agricolis et fabris oppressis opemque implorantibus dona acceperint, ignem et supplicium sibi ipsi comparabunt, licet ipsa in sexcentis beneficiis conferendis insumant, quemadmodum ait Scriptura: « Ignis devorabit domos eorum qui munera accipiunt ».<sup>79</sup>

QUEST. CXVIII. Si quis vir sanctus miserit castigationem aliquam, aut pœnam, vel dæmonem, aut mortem vel aliam aliquam castigationem in domum vel substantiam hominis, aut in ejus liberos, potestne homo ille ad alium sanctum confugere, atque ita sententiam evitare, quam Dei servus ad eum miserat?

<sup>78</sup> Matth. xix, 14. <sup>79</sup> I Cor. vii, 14. <sup>80</sup> Psal. xcvi, 9. <sup>81</sup> Job xv, 34.

(60) Ita Reg. 2. In editis, πιστά, deest.

(61) Ita uss. In editis, γάρ, deest.

(62) Ita mss. In editis vero καὶ Ἀρειανῶν, καὶ

στά (60) νήπια; εἰς κόλασιν, ἢ εἰς βασιλείαν; Καὶ ποῦ τὰ τῶν ἀπίστων νήπια; Καὶ ποῦ τὰ τῶν πιστῶν ἀβάπτιστα ἀπονήσκοντα τάττονται, μετὰ τῶν πιστῶν, ἢ ἀπίστων;

Ἄποκ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος: « Ἀφετε τὰ παῖδια ἔρχεσθαι πρός μέ· τῶν γὰρ τούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου φράσκοντος: « Νῦν δὲ τὰ τέκνα ὁμῶν ἁγιά ἐστι· » πρὸβηλον ὅτι ὡς ἀσπιλα καὶ πιστὰ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέρχονται τὰ τῶν πιστῶν βεβαπτισμένα νήπια· τὰ δὲ ἀβάπτιστα καὶ τὰ ἐθνικὰ οὐτε εἰ; βασιλείαν εἰσέρχονται· ἀλλ' οὐτε πάλιν εἰς κόλασιν· ἀμαρτίαν γὰρ (61) οὐκ ἔπραξαν.

Ἐρώτ. ρι'. Ἄρα πάντες οἱ αἰρετικοὶ εἰς ἀπόλειαν ἀπέρχονται, ἢ οὐ;

Ἄποκ. Ἔστιν αἵρεσις καὶ αἵρεσις· καὶ ἐστὶ κρῖμα καὶ κρῖμα. Ἄλλῃ γὰρ ἀπόλεια τῶν Μανιχαίων καὶ τῶν Μοντανῶν, καὶ Σιμωνιανῶν, καὶ Ἀρειανῶν, καὶ Πνευματομάχων (62), καὶ τῶν τούτων θεοκαταράτων αἰρετικῶν· καὶ ἄλλο πάλιν τῶν λεγόντων ἄβυσσον τοῦ σῶμα ἀναλαθεῖν ἐκ τῆς ἀγίας; Θεοτόκου τὴν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πλὴν ὁ ἐν εὐλίῳ ἀπίστος καὶ ἐν πολλῷ ἀπίστος ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μιᾷ αἵρεσι πολλὰ καὶ διάφορα ὑπέρχονται κρῖματα. Ἄλλῃ γὰρ ἡ ἀμαρτία τοῦ ἐπισκόπου τοῦ πλανήσαντος τὸν λαόν, καὶ ἄλλο κρῖμα τοῦ κληρικοῦ τοῦ δυναμένου μαθεῖν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν· καὶ ἄλλο πάλιν τὸ μὴ δυναμένον, καὶ ἄλλο τοῦ ἀναθεματίζοντος τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιμα- C χομένου ἡμῶν· καὶ ἄλλο τοῦ ἐν γνώσει σφαλλομένου, καὶ ἄλλο τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ· καὶ ἄλλο πάλιν τὸ πάντων κουργότερον τῆς γυναικός. Ἄπερ ἔπαντα γινώσκει ἀκριβῶς ὁ μέλλων κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Ἐρώτ. ριζ'. Εἰ ἐξὸν ἄρα τοῖς ἀρχοῖσι δῶρα δεχέσθαι, καὶ ταῦτα εἰς πτωχοῦς ἀναλίσκειν;

Ἄποκ. Εἰ μὲν τινες εὐεργετηθέντες ἐν εὐπορίᾳ τυγχάνουσι, καὶ ἐκουσίως αὐτοῖς ταῦτα προσφέρουσι, λέγω δὲ τοῖς εὐεργετήσαν· ἴσως οὐ πολὺ κρῖμα ἔχουσιν οἱ δεχόμενοι· ὅλην δὲ, ἐὰν εἰς πτωχοῦς αὐτὰ διανεμῶσιν. Ἐπεὶ ὅσα ἐκ γεωπόνων ἢ χειροσῶ- χῶν δέξονται δῶρα, καταπονομένων καὶ ἀντιληφῶν ζητούντων, πῦρ καὶ κόλασιν ἑαυτοῖς συνάγουσι, καὶ εἰς μύρας εὐπορίας (63) αὐτὰ διαδώσουσι, καθὼς φησὶν ἡ Γραφή, ὅτι· Πῦρ καταφάγεται οἴκους δωροδεκτῶν.<sup>80</sup>

Ἐρώτ. ριγ'. Ἐὰν ἀνὴρ ἅγιος ἀποστείλῃ παιδεῖαν, ἢ τιμωρίαν, ἢ δαίμονα, ἢ θάνατον, ἢ ἄλλην τινα παιδεῦσιν εἰς οἶκον, ἢ οὐσίαν ἀνθρώπου, ἢ εἰς τέκνα· ἄρα δύναται ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος παρακαλέσας ἕτερον ἅγιον ἐκφυγεῖν τὴν ἀπόφασιν, ἣν (64) ἀπέστειλεν αὐτῷ ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ;

Πνευματομάχων.

(63) Sic mss. Editi vero, εὐσεβείας.

(64) Sic mss. Editi vero, τῆς ἀποφάσεως ἧς.

Ἄποκ. Ἐάν ἀνὴρ ἁγίος ἐστὶν ὁ τὴν τιμωρίαν ἀνθρώπου ἀποστασίας, ἐδηλονότι βουλή (65) Θεοῦ τοῦτο πεποίηκε. Καὶ τίς ἐστὶν λοιπὸν ὁ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ ἀναλύσει δυνάμενος; Ἰδὴν οὐτε αὐτοὶ οἱ ἅγιοι ἀλλήλους ποτὲ ἀντιπολεμοῦσι γινώσκοντες τὴν τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος σύνδεσμον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται Κύριος ἄγλιος, τοῦ εἶν' εὐχῆν ἀναλύσαι βουλομένου ἄλλου ἁγίου εὐχῆν. Οὕτε γὰρ πρέπον Θεῷ τοῦτο, ἕνα μὲν θλίβει, ἕνα δὲ ἀναπαύσει ἑαυτοῦ θεράποντα. Ὅθεν τὸν ἐν Κορίνθῳ πορνεύσαντα Παῦλος ὁ δῆσας αὐτὸς καὶ ἔλυσε· καὶ τὸν ὄρανόν ἐν τῇ Παλαιῇ πρὸς Ἀβροχίαν Ἠλίαν ἔδησε, καὶ Ἠλίαν πάλιν ἔλυσε, καίπερ ἔχοντος τότε τοῦ Θεοῦ ἑπτακιτήλιους ἄγλιος, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βαάλ. Καὶ πάλιν, ὑβρισθέντος τοῦ Ἰώβ ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ φίλων, αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεὸς συγχωρῆσαι αὐτοῖς τὸ ἀμέρημα, λέγων αὐτοῖς, οἷ· Ἠορεύσατε πρὸς τὸν θεράποντά μου Ἰώβ, καὶ προσεύξαται περὶ ὑμῶν. » Καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων οὐκ ἀντιπράττει ἕτερος ἕτέρῳ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων νοήσωμεν.

Ἐρώτ. ρθ'. Πόθεν τινὲς φάσι ἀδιάστατος ὑπάρχουσι ἐκείμονες· τινὲς δὲ πάλιν φυσικῶς εἰσὶν ὡμοί τε καὶ ἀσπλαγχοὶ εἰς μετὰ ἄλλους;

Ἄποκ. Οὐδέ τις ὑπὸ Θεοῦ ἀνθρώπος γέγονε φύσει ἀσυμπαθὴς καὶ ἀσπλαγχοῦ· φύσει δὲ μᾶλλον ὁ Θεὸς τὸ φιλόλητον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐσίαν ἔθηκεν· οὐκ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν ἀλόγων καὶ πετεινῶν. Ὅθεν πολλὰς καὶ ἐξ ἀλφίων χωριζόμενα, στυγνάουσι, καὶ βῶσι, καὶ νηστεύουσι· τινὰ δὲ καὶ δακρύουσι. Κορωνῶν δὲ γένος, καὶ βρώμα εὔρουσαι, εὐθὺς ἀλλήλας τῇ φωνῇ κρᾶζουσι πρὸς μετὰ ἄλλων. Καὶ πῶς λοιπὸν, εἰπέ μοι, οὐ μέλλουσι πολλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ἡμᾶς κατακρίνειν, τοὺς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντας, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀσπλαγχνίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἁγιότητα (66) καὶ ἀκολασίαν, ἣν ἔχομεν; Ἐκεῖνα γὰρ οὐ μόνον ἄρσεν ἀρσενος εἰς συνουσίαν οὐχ ἄπτεται, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θηλείας πρὸς ἄλλας καὶ μόνον ἡμέρας ἐφέται· τινὰ δὲ καὶ χηρεύουσι. Πλεονέξται οὐκ οἶδε, λοιδορίαν οὐ μετέρχεται. Τὸ δὲ χαλεπώτερον, ὅτι περ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενοι, καὶ ἄρχιν ἀλόγων τεταγμένοι, παρασυνεβλήθημεν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθημεν αὐτοῖς.

Ἐρώτ. ρκ'. Ποῖα πλεῖστον πάντων ἀρετὰι τοῖς ἄρχοις πρέπουσι τε καὶ ἀρμύζουσιν;

Ἄποκ. (67) Προηγουμένως τὸ συμπαθητικὸν καὶ φιλόδουλον, τὰ καὶ Θεῷ ὑπάρχοντα· εἴτα τὸ ἀμνησικακὸν καὶ ἀόργητον, καὶ ἀπροσωπώλητον, καὶ ἀωροβόρητον, καὶ περ πάντων τὸ μὴ εὐχερῶς, μηδὲ

Resp. Si vir sanctus est qui supplicium homini **244** immisit, manifestum est Dei voluntate id fecisse. Quis ergo possit Dei voluntatem irritam facere? Verum nec ipsi sancti sibi invicem adversantur cum non ignorent vinculum charitatis spiritus, neque a Domino exaudiri iri quoniam sanctum, qui sua oratione velit alius sancti irritam reddere orationem. Nec enim Deo convenit, suorum servorum unum affligere, alium vero recreare. Hinc Corinthum illum fornicatorem idem solvit Paulus ipse qui et vinxerat: itemque Elias in Veteri Testamento cœlum ne plueret ligavit; idemque postea solvit, quamvis tunc Deus septem sanctorum millia haberet, qui genua non flexerant idolo Baal. Item cum Job ab amicis injuria fuisset **B** affectus, voluit Deus ipsum illis condonare id peccati, unde eis ait: « Ite ad servum meum Job, et orabit pro vobis<sup>65</sup>. » Denique ut inter angelos, nullus alteri repugnat: idem similiter de sanctis est sentiendum.

QUEST. CXIX. Unde quidam natura sunt invite et repugnanter misericordes: quidam item naturaliter crudeles immitesque, nec facile aliis quid impertiant?

Resp. Nemo homo a Deo factus est natura inimicus et immisericors: quin potius mutuum amorem Deus hominum nature indidit, nec tantum hominum nature, sed etiam irrationalium et volucrum. Inde sæpe ab invicem separate animantes congemunt, clamant et jejunt, quædam etiam lacrymantur. Cornicum autem genus, cibo invento, statim invicem voce clamant ut omnes ejus sint participes. Annon ergo multa etiam irrationalia nos, qui ad Dei imaginem conditi sumus, condemnatura sunt non solum quod immisericordes simus, verum etiam nostram et ignorantiam et incontinentiam? Illa enim non solum mas cum mare non commiscuntur, sed ad paucos duntaxat dies feminam appetunt. Quædam etiam viduatae servant. Avaritiam autem non norunt. At quod gravius est, nos qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sumus, et ad imperandum irrationalibus constituti, comparati sumus jumentis insipientibus, et similes facti sumus illis<sup>66</sup>.

QUEST. CXX. Quæ ex omnibus virtutibus potissimum principibus conveniunt et consentaneæ sunt?

Resp. Præcipue commiseratio et humanitas, quæ et Deo insunt. Deinde injuriarum obliviscere, non moveri iracundia, personas non accipere, nec muneribus corrumpi, sed in primis non facite ne-

ἡμέρας ἐφέται addit, τινὰ δὲ καὶ χηρεύουσι, quæ desunt in editis.

(67) Hanc Resp. in prius ed. valde mutilam ex mss. Reg. restituisms.

<sup>65</sup> Job XLII, 8. <sup>66</sup> Psal. XLVIII, 13.

(65) Reg. 2, Βουλῆσι. A Palatino 2, et a veteribus Latinis editis absunt quæst. 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134 et 135.

(66) Ἄγνωσταν deest in Reg. 2. Infra, idem post

que absque examine calumniis et convictis fidem habere. Quod enim aliorum sermonibus credant multi, cædes injustas perpetrarunt, necnon quod immisericordes fuerint, meminerintque injuriarum, et donis corrumperentur. Ille igitur princeps acceptus Deo est, qui nihil hujusmodi vitiorum habet.

QUEST. CXXI. Unde videmus malos nonnullos et indignos ad summum sacerdotium promoveri, potestatem in populum consequi multaque alsurda committere?

RESP. Non quod ipsi digni sint hujusmodi potestate, illis populi gubernationem committit Deus: sed quia perversus est populus, tales ipsis Deus dat summos sacerdotes et principes. « Dabo enim vobis, » inquit Deus, « principes secundum cor vestrum<sup>81</sup>. »

QUEST. CXXII. Undenam cogniturus est, qui a Deo aliquid postulat, acceptam fuisse ejus orationem?

RESP. Paucis id quidem et piis viris fit manifestum, quorum cor intelligibiliter hac de re persuadetur.

QUEST. CXXIII. Mundum dicimus ex quatuor terminis constare, rursusque hominem ex quatuor elementis esse compositum: planum igitur est quod quatuor termini, id est, oriens et occidens, septentrio et merides, quatuor generent elementa, nempe calidum et frigidum, humidum et siccum. Quærendum itaque **245** restat, quale elementum ex quali parte mundi oriatur?

RESP. Ut rerum natura testatur et docet, videmus calidum elementum ex oriente oriri, idque testantur Indorum, qui cæteris omnibus magis ad orientem accedunt, corpora quæ summus calor nigra efficit. Deus enim ab initio hominem nigrum non fecit. Hinc mortuorum cadavera, soli exposita, nigra sunt, et uruntur. Unde multum et summum ob calorem multum vinum non valent bibere Æthiopes: sed eos vehemens fervor iracundus valde et acerbos reddit, necnon ad fornicandum procliviores. Quemadmodum autem hæc de oriente diximus, sic contraria de occidente dicemus. Hæc enim pars frigida est, frigidique elementi et noctis genitrix et electrix. Hinc et ejus incolæ corpora habent aliis omnibus candidiora, multumque vinum facile bibunt. Restat igitur ut dicamus desertum meridem, siccique elementi parentem esse, ut ejus incolæ Arabes argumento sunt, quorum scilicet corpora magis sicca et calida sunt, utpote quæ in terra minime humida existant. Aquilo denique haud dubie frigidioris est temperamenti. Maria enim et flumina aquarumque multitudines humidum illud efficiunt elementum. His autem quæ diximus, non ab invicem separamus elementa: nam colligata sunt in qualibet creatura. Verum in quatuor his, quæ memoravimus, locis aliud magis

<sup>81</sup> Jerem. iii, 15.

(68) Sic mss. Editi vero, συνδεδέντα.

ἀνεξετάστως διαβολαῖς καὶ λαιβοῦραϊς περθεσθαι. Ἀπὸ γὰρ λογοπειθείας πολλοὺς ἄνομους ἀδίκους ποιῶσιν ὡσαύτως καὶ ἐξ ἀπταλλαγίας ὁμοίως καὶ ἀπὸ μησεκακίας ἀπέχεσθαι καὶ ἀπὸ θυροβολίας. Ἐπεινοὺς τοίνυν ἐστὶν ἄρχων Θεοῦ εὐάρεστος, ὁ μὴδὲν τῶν τοιοῦτων παθῶν κτώμενος.

Ἐρώτ. ρα'. Πόθεν ὀρωμῆν τινας ποτηροὺς καὶ ἀναξίους εἰς ἀρχιερωσύνην, καὶ εἰς ἐξουσίαν λαοῦ προχειριζομένους, καὶ πολλὰ ἔτοπα κατεργαζομένους;

Ἀποκ. Οὐ διὰ τὸ αὐτοὺς εἶναι ἀξίους τῆς ἐξουσίας Θεοῦ αὐτοὺς προχειρίζεται εἰς τὸ ἐξουσιάζειν λαοῦ· ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι τὸν λαὸν ποτηρὸν τοιοῦτους ἀρχιερεῖς καὶ ἀρχοντας παρέχει. « Δώτω γὰρ ὑμῖν, » φησὶ ὁ Θεός, « ἀρχοντας κατὰ τὰς καρδίας ὑμῶν. »

Ἐρώτ. ρβ'. Πόθεν ὀρεῖται γυνῶναι ὁ δυσωπῶν τὸν Θεὸν περὶ αἰτήματος, οὗ προσδέχθη ἢ δέξεται αὐτοῦ;

Ἀποκ. Σπανίως τοῖς καὶ θεοσεβέσιν ἀνδράσιν τοῦτο κατὰδὸλον γίνεται, τῆς ἑαυτῶν καρδίας νεορῆς πληροφορομένης.

Ἐρώτ. ργ'. Ἐκ τεσσάρων περάτων λέγομεν τὸν κόσμον συντάσθαι· καὶ πάλιν ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸν ἀνθρώπου συγκεῖσθαι. Πρόβλημα οὖν εἶσι τέσσαρα πέρατα, τοῦτέστιν ἀνατολὴ καὶ δύσις, ἄρκτος τε καὶ μεσημέρια, τὰ τέσσαρα στοιχεία γεννώσιν, ἤη, τὸν θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ ξηρὸν. Ζητητέον λοιπὸν ποῖον στοιχεῖον, ἐκ ποίου μέρους τοῦ κόσμου τίκεται;

Ἀποκ. Ὡς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις μαρτυρεῖ καὶ διδάσκει, θεωροῦμεν, οὗτι μὲν θερμὸν στοιχεῖον ἐκ τῆς ἀνατολῆς τίκεται· καὶ μαρτυροῦσι τὰ πάσης τῆς γῆς ἀνατολικότερα Ἴνδικά σώματα ὑπὸ τῆς ἄρκτος θέμερης μελινα γινόμενα. Ὁ Θεός γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ἄδρα μελινα οὐκ ἐποίησε. Διὸ καὶ τὰ νεκρὰ σώματα, ἐν τῷ ἡλίῳ γινόμενα, μελινοῦνται καὶ καινοῦνται. Ὅθεν ἐκ τῆς πολλῆς καὶ ἄρκτος θερμότητος πολλὸν οἶνον οἱ Αἰθίοπες πίνειν οὐχ ὑποφέρουσιν· ὑπὸ δὲ τῆς ἄρκτος ζέσεως καὶ θυμώδεις εἰσὶ λίαν, καὶ κατὰπικροί, ἀλλὰ καὶ πρὸς πορνεῖαν θερμότερως κινούμενοι. Ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ταῦτα εἰρήκαμεν, οὕτω πάλιν τὰ ἐναντία ἐροῦμεν ἐπὶ τῆς δύσεως. Ψυχρὰ γὰρ αὕτη ὑπάρχει, καὶ τοῦ ψυχροῦ στοιχείου ἐν τῇ νυκτὶ γεννητικὴ καὶ ποιητικὴ·

ὁ δὲ καὶ λευκότερα πάσης τῆς γῆς τὰ τῆς δύσεως ὑπάρχουσι σώματα, καὶ οἶνον πολλὸν πίνειν ὑπομόνουντα. Λεῖπαι λοιπὸν ἡμεῖς λέγεον τὴν ἐρημικὴν μεσημέριαν μητέρα εἶναι τοῦ ξηροῦ στοιχείου, ὡς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῶν Ἀράβων σώματα ξηρότερα τυγχάνοντα, πλεῖν καὶ θερμότερα, ὡς ἐν γῇ ἀνδρῶν γενόμενα. Ὁ δὲ βορρῆς, εὐθελὸν εἶσι ψυχροτέρας ἐστὶ κράσεως. Αἱ γὰρ θάλασσαί καὶ οἱ ποταμοὶ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὑδάτων τοῦ ὑγροῦ ἐκείνου στοιχείου εἰσὶ ποιητικά. Ταῦτα δὲ εἴπαμεν, οὐκ ἀφορίζοντες τὰ στοιχεῖα ἀπ' ἀλλήλων· συνδεδένται (68) γὰρ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει· ἄλλ'



ἔτι περ ἐν τοῖς τεσσαραὶ τόποις, οὓς εἰρήκαμεν, ἂ ἀβυζαί, secundum antea propositam naturæ rationem.

Ἐρώτ. ρκδ'. Πῶς καὶ φαρμακοὶ τινες ἐκδιώκουσιν ἐξ ἀνθρώπων δαίμονας;

Ἀπόκ. Τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελλίοις λέγοντος, οὗτις ἐστι ἡ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἴσταται· ἐβόηον, οὗτις δαίμονα φαρμακὸς οὐ δύναιται, ἀλλ' ὁ δαίμων ὁ ἐν τῷ δαιμονιοζομένῳ ἀνθρώπῳ οὐκ ἔκουσας ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ ἀπατηθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀντὶ τοῦ προστρέχειν πρὸς Θεὸν, πείθει πρὸς τοὺς φαρμακοὺς τρέχειν.

Ἐρώτ. ρκε'. Πῶς ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει φαρμακός, ὥστε καὶ εἰς ἀλόγου φύσιν μετενέγκαι τὸν ἄνθρωπον;

Ἀπόκ. Εἰ ἠδύνατο ἐξ ἀνθρώπου ζῶον ἀπεργάσασθαι, πάντως ἰσχυοσε καὶ ἐξ ἀλόγου ἄνθρωπον συστήσασθαι λογικόν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο· μὴ γένητο! Ἄλλ' ὥσπερ οἱ λεγόμενοι Ψεφάδες, καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀντίχριστος ἐρχόμενος ἐν φαντασίᾳ πλανᾷ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων χρυσοῖν αὐτοῖς πολλαῖς ἡ ἀργυροῦν ὑποδοκίνας· οὕτω καὶ οἱ λέγοντες ἐξ ἀνθρώπου ζῶον ποιεῖν τοὺς ὄρωνας καὶ μόνον ἀπατώσιν· ἐπεὶ τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον κτήνος ποιῆσαι οὐ δύναται.

Ἐρώτ. ρκε'. Ἄρα κρῖμα κέκτηνται οἱ κλοπῆν ὑπομεινόμενοι, καὶ εἰς τοὺς λεγόμενους μάντις ὑπάγοντες;

Ἀπόκ. Καὶ μέγα· ἐβόησεν γὰρ ἡμᾶς ἡ Γραφή ἐπὶ πάσης συμφορᾶς ἡμῖν ἐπερχομένης λέγειν τὸ· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον.

Ἐρώτ. ρκε'. Πῶς τινες ἐν τοῖς θανατικοῖς ἀποθνήσκουσι, καὶ θεωροῦσι τινὰς ὄπτασας, καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ὥρας ἀνίστανται διεγούμενοι;

Ἀπόκ. Ἐπὶ τῶν τοιοῦτων οὐ τελειῶς τότε ἡ ψυχὴ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ σώματος· ἀλλ' ἐν ἐκστάσει γίνονται, κἂν ἡμῖν ἐκπνεύσαντες νομίζονται· ἄπερ δὲ ὄρωσι καὶ εἰρηγούνται φοβερά, πρὸς τὸ ἡμῖν συμφέρον ὁ Θεὸς αὐτὰ ὑπέδειξεν· (69) ἵνα φοβηθέντες διορθωσάμεθα ἑαυτοὺς, ἀπεχόμενοι τῶν πονηρῶν πράξεων.

Ἐρώτ. ρκη'. Πόθεν ἐπιγιγνώσκει ἡ ψυχὴ ἀπλανῶς τὸ ἴσον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ οὐκ εἰς ἀλλότριον ἐισέρχεται;

Ἀπόκ. Φυσικὴ ἀκολουθίη. Ὅσπερ γὰρ ἀρνία ἀφ' ἐσπέρας ἐκ μητέρος χωρισθέντα, εἴτα, πρῶτα ἀπολυθέντα, ἀπλανῶς ἕκαστον ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τὴν ἰδίαν μητέρα ἐρχεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν νοησομεν ἐν τῇ ἀναστάσει γενέσθαι.

Ἐρώτ. ρκθ'. Ἐάν τις ληστὴς, ἕκαστον φόνους ποιήσας, κρατηθεὶς ἀποκεφαλίσθῃ, τί λέγομεν περὶ αὐτοῦ; Ἄρα ἤλευθερώθη τῶν ὄνων, ὧν ἐποίησεν;

<sup>69</sup> Marc. iii, 26. <sup>70</sup> Job i, 21.

QUEST. CXXIV. Quomodo quidam incantatores demones ex hominibus ejiciunt?

RESP. Cum Christus in sanctis Evangelii dicat, « Si Satanas Satanam eicit, regnum ejus non stabit » : inde liquet non ab incantatore expelli demonem, sed demonem in obsesso homine existentem sponte recedere quo homines decipiat, qui ne ad Deum confugiant, suadet ipsis ut ad incantatores abeant.

QUEST. CXXV. Quomodo tanta vis et potentia incantatoris est, ut hominem in belluarum naturam commutet?

RESP. Si posset ex homine belluam reddere, posset et ex bellua hominem efficere rationalem. At non ita est : absit ! Sed quemadmodum qui dicuntur Psephades, ut item ipse Antichristus, falsa amictus specie venturus est, qua oculos hominum deludat, quibus aurum sæpe et argentum ostensurus est : sic qui aiunt se ex homine belluam facere, videntes tantummodo decipiunt : quadoquidem hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum non possunt in brutum animal commutare.

QUEST. CXXVI. Num judicium sibi accersunt, qui furtum passi, ad dictos incantatores se conferunt?

RESP. Grave profecto sibi accersunt judicium. Siquidem nos docuit Scriptura in qualibet calamitate quæ nobis accidit, hæc dicere, « Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est ; sit nomen Domini benedictum ».

QUEST. CXXVII. Quomodo temporibus mortiferis moriuntur quidam, cerantque visiones, atque post duas vel tres horas resurgunt, eas enarrantes?

RESP. In istis anima non penitus tunc e corpore exivit : sed in exstasin rapiuntur, etiamsi nobis videantur exspirasse, quæ autem vident et narrant metuenda, ad nostram utilitatem Deus hæc illis ostendit ; ut timore correpti nosmetipsos emendemus, abstinemusque ab operibus malis.

QUEST. CXXVIII. Quomodo anima in resurrectione certo suum corpus agnoscit, nec in alienum ingreditur?

246 RESP. Naturali ratione. Ut enim agni vespere a matribus separati, et mane dimissi, vi naturæ singuli ad suam matrem certo accurrunt : ita idem in resurrectione animabus accidere est intelligendum.

QUEST. CXXIX. Si quis latro post centum homicidia commissa captus obtruncetur, quid de illo sentiendum est? Num ab omnibus cædibus quas perpetravit, absolutus est?

(69) Ita manuscripti quidam. Hæc ad finem usque Responsionis deerant in editis.

Resp. Unius et solius homicidii pœnas luit : de aliis nonaginta novem homicidiis rationem reddet in futuro sæculo (70). Sciendum est autem, si homo unius cadis reus, comprehensus, capite plectatur, sæpe tamen non omni judicio esse liberatum. Quale est quod de sancto Joanne Baptista et Herode dicimus. Qui si decollatus esset, propterea quod Baptistam occiderat, non tamen quid æquale est ad salutem mundi Joannes et Herodes. Ille enim salutaris erat homo ; hic vero, insidiator. Idem de aliis homicidis, et justis viris occisis intelligendum et dijudicandum est, quemadmodum diximus.

Quæst. CXXX. Si quis princeps ira commotus rem aliquam cum jurejurando decreverit, deinde post jusjurandum ad seipsum redierit, factique peniteat, cum nempe advertat se malo jurasse, quid ipsi agendum est ?

Resp. Deo confiteri debet, suamque condemnare inconsiderantiam, et juramentum solvere. Namque Petrus apostolus qui dixerat, « Non lavabis pedes meos in æternum », rescisso hoc quod dixerat, eam de causa laudatur. Herodes contra juramento confirmato, propter amputatum præcursoris caput, pœnas æternas luit.

Quæst. CXXXI. Si quis sibi rem aliquam utilem esse arbitretur, quomodo eam a Deo in oratione petere debet ?

Resp. Quemadmodum Christus nos orare docuit, hæcque ad Deum dicere, « Fiat voluntas tua ». Nam et ipse Dominus, qui ita nos erudierat, sic et ipse Patrem precabatur, « Non mea voluntas fiat, sed tua ». Nos autem homines non raro quædam a Deo petimus, quæ nobis prodesse credimus, obtentaque petitione, id nobis magno esse detrimento comperimus. Hinc Dominus, ut rerum præsciis, nostras sæpe non exaudit orationes, idque, uti bonus, in nostrum vertit commodum. Unde rectum non est vim Deo inferre, cum ab eo aliquid petimus, sed ut edocti sumus, orandum nobis est, nec querendum ut nostra, sed ut Dei fiat voluntas. Vult enim omnes omnino salvos fieri, eaque nobis præbet, quæ saluti nostræ conducunt.

Quæst. CXXXII. Si quis rem quampiam velit agere, undenam nosse possit, gratum fore Deo quod statim agere ?

Resp. Paucorum vultu hominum est, in omnibus quæ agere deliberant, certo nosse num Deo placeat quod agitur. Attamen ex iis quæ habentur in divinis Scripturis, et quæ egerunt sancti, pleraque quæ nos spectant, possumus conjicere num Deo

\* Joan. xiii, 8. \*\* Matth. vi, 10. \*\* Luc. xxi, 42.

(70) Vide Chrysostom. in *Math.*

(71) Ita quidam mss. Editi vero, θυμού και δρα-  
κων.

(72) Ita Reg. 2. Editi, εντυγχάνοντες.

Ἀπόκ. Ἐνός και μόνου ζήνου ἔδωκε δίνην τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργησθαι ἐνθά ἐν τῷ αἰῶνι τῶ μέλλοντι ἀπολογησεται. Γινώσκειν δὲ χρῆ, ὅτι πολλάκις και ἕνα φόνον ποιῆσας ἄνθρωπος, κἀν κρατηθεὶς ἀποκεφαλίσθῃ, οὐ πάντως ἐστὶ δλου τοῦ κρήματος τοῦ φόνου ἡλευθέρωται. Οἶόν τι λέγομεν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ και Ἡρώδου· ἕτε γὰρ και ἀπεκεφαλίσθῃ Ἡρώδης, ὑπὲρ οὗ ἐφρόνεσαν τὸν Βαπτιστήν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου Ἰωάννης και Ἡρώδης. Ὁ μὲν γὰρ σωτήριος ἄνθρωπος, ὁ δὲ ἐπίθουλος. Ὁμοίως δὲ και ἐπὶ ἄλλων φρονέων, και φρονουμένων δικαίων ἀνδρῶν, ἐστὶ νοήσαι, και διακρίνειν, καθὼς προειρήκαμεν.

Ἐρώτ. ρλ'. Ἐάν τις ἀρχων ἀπὸ θυμού μεθ' ἑρ-  
κων (71) πολλῶν ὄρισῃ πρᾶγμα, εἴτα μετὰ τὴν ἔρχων  
ἐλθῶν εἰς ἐαυτὸν μεταμελήσῃ, γνῶς ὅτι κακῶς ὤρ-  
κισε, τί ὀφείλει ποιῆσαι ;

Ἀπόκ. Ἐξομολογησθαι τῷ θεῷ και καταγράφει τὰς λαυτοῦ προπετείας, και ἀναλύσει τὸν ἔρχων. Καὶ γὰρ και Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰπὼν, ὅτι « Οὐ μὴ μου νύψεις τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα » και ἀναλύσας ἕπερ εἶπεν, ἐπαινεῖται τούτο πεποιθώς. Ἡρώδης δὲ, στήσας τὸν ἑαυτοῦ ἔρχων, ἐὰν τὴν τοῦ προδρόμου κεφαλὴν εἰς αἰῶνας κολάζεται.

Ἐρώτ. ρλγ'. Ἐάν τις λογιῆται τι πρᾶγμα ὡς νομίζει ἐαυτῷ συμφέρον, και ὀφείλει περὶ αὐτοῦ αἰτήσασθαι, και θεῷ προσεύξασθαι ;

Ἀπόκ. Καθὼς ἡμεῖς ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε προσεύχασθαι, και λέγειν πρὸς θεόν· « Γενθῆται τὸ θέλημά σου. » Καὶ γὰρ τούτο παιδεύειν ἡμᾶς ὁ Κύριος οὕτω και αὐτὸς προσήχητο λέγων τῷ Πατρὶ· « Μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γενθῆσθαι, ἀλλὰ τὸ σόν. » Ἡμεῖς δὲ πολλάκις οἱ ἄνθρωποι αἰτουμέθα τινα παρὰ θεοῦ, νομιζοντες ταῦτα ἡμῖν συμφέρον, και τυγχάνοντες (72) τοῦ αἰτήματος, εὐρίσκομεν τὴν τούτου ἔκβασιν πάνυ ἡμᾶς καταλέψασαν. Ὅθεν ὡς προγνώστης ὁ Κύριος, τὰ τέλη τῶν πραγμάτων ἐπιστάμενος, παρακῶσι πολλάκις τῆς προσευχῆς ἡμῶν ὡς ἀγαθὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν (73) πραγματευόμενος. Ὅθεν οὐ καλὸν βιάσασθαι τὸν θεόν ἐν τοῖς αἰτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ' ὡς ἐιδάχθημεν εὐχέσασθαι, και ζητεῖν μὴ τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα γενθῆσθαι. Θέλει γὰρ πάντως πάντας σωθῆναι, και παρέχει ἡμῖν τὰ εἰς ἡμέτεραν σωτηρίαν συντείνοντα.

Ἐρώτ. ρλδ'. Ἐάν τις βουλεύσεται πρᾶγμα ποιῆσαι, πόθεν ὀφείλει ἐπιγνώσειν, ὅτι θεαρεστὸν ἔστιν, δ ποιῆσαι ἐσέξασθαι ;

Ἀπόκ. Ὀλίγων ἐστὶ λῶν ἀνδρῶν τὸ (74) ἐν πᾶσιν ἀπλαυῶς τοῖς ἑαυτῶν βουλεύμασιν ἐπιστάσθαι, εἰ θεαρεστὸν ἔστι τὸ γινόμενον. Μέντοιγε ἐκ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εἰρημμένων, και τοῖς ἁγίοις πεπραγμένων, τὰ πολλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς στοχαζόμεθα εἰ

(73) Sic manuscripti quidam. In editis hæc, ὡς ἀγαθὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν, desunt.

(74) Ita Regius 2. Editi vero, ὀλίγοι ἐστὶ λῶν ἀνδρῶν τῶν.

εἰσι θεάρεστα (75). Καὶ τοῦτο δὲ τινες ἐπετήρησαν, ἅσιν ἔτι περὶ ὅσα εἰσὶν εὐαπόδεικτα τῷ Θεῷ, οὐ μόνον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις συνεργεῖ, καὶ συνέρχεται εἰς αὐτὰ· ὥσπερ εἰς τὰ τῷ Θεῷ ἀπαρέσκοντα οὐ δουλεύει, ἀλλὰ ἀντιτάσσεται. Τοῦτο δὲ πάντως ἀπατεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἵνα πρὸς Θεοῦ εὐαρίστησιν πάντα, ὅσα πράττει, βουλεύσεται.

Ἐρωτ. ρλγ'. Προειρήκαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι περὶ εἰς ὁ καταληφθήσεται ἄνθρωπος ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰς αὐτὸ καὶ ἀπέρχεται, εἴτε ἀγαθῶ εἴτε κακῶ. Ἐν οὖν τις καὶ πονηρὰ καὶ ἀγαθὰ ποιήσας; τελευτήσῃ, τί χρὴ περὶ αὐτοῦ λογίζεσθαι;

Ἀπόκ. Μόνῳ Θεῷ ἔγνωσται τοῦτο· ἐπεὶ οὐτε ἄνθρωπος οὐτε ἄγγελος. Εἰσι γάρ τινα κακὰ καλύπτοντα μικρὰ ἀγαθὰ· καὶ εἰσι τινα ἀγαθὰ καλύπτοντα καὶ ἐξαλείφοντα μεγάλα πονηρὰ. Τὰ δὲ κρίματα ταῦτα ἐβύσσος πολλή.

Ἐρωτ. ρδδ'. Ἐδοξέ τισι ματαιόφροσι λέγειν ὅτι οὐδὲν διαφέρει τοῦ κτήνους ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ὁ θάνατος τοῦ κτήνους, οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου μὴ ἔχοντός τινα ψυχῆς οὐσίας ἀθάνατον. Καὶ γὰρ, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ κτήνος ὁμοίως θνήσκουσιν, ἐξερχομένου καὶ κενουμένου τοῦ αἵματος αὐτῶν.

Ἀπόκ. Τοῦ αἵματος ἡ φύσις παρὰ μὲν τοῖς ἀλόγοις οὐσία τις ἐστὶ ζωτικὴ, καὶ τῶν λοιπῶν τριτῶν στοιχείων συστατικὴ· οὕτως τὸ ζῶον στερούμενον θνήσκει, μηδὲν λοιπὸν ἐκ τῶν τριῶν στοιχείων ὠφελομένου, παρὰ δὲ τῇ καθ' ἑμᾶς φύσει τῇ λογικῇ ἡ τοῦ αἵματος φύσις σύνδεσμός ἐστι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ ἀραιρούμενον τοῦ συνδέσμου, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ συνδεόμενα χωρίζεσθαι.

Ἐρωτ. ρλε'. Καλῶς· φυσικὴ γὰρ ἡ ἀπόδειξις. Ὅμως ἐπειδὴ ζῶα καὶ ἄνθρωποι τελευτῶσι, πολλάκις καὶ θνεὺς κενώσεως αἵματος, τί ἐστὶ τὸ παρ' αὐτῶν ἐξεργημένον καὶ ποιοῦν τὸν θάνατον;

Ἀπόκ. Παρὰ μὲν τοῖς ἀλόγοις ἡ ζωτικὴ, καὶ θρεπτικὴ, καὶ θερμαντικὴ, καὶ κινήτικὴ, καὶ αὐξήτικὴ τοῦ αἵματος, ἡ ἐκ πυρὸς ὑπάρχει ἐνέργεια, ἡ καὶ τὸ ἀναπνεῖν αὐτοῦ παρέχουσα. Ὅσπερ γὰρ ὁ λέβηθς ὑπὸ πυρὸς καίμενος τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ κινεῖ καὶ βράζει· παυομένου δὲ τοῦ πυρὸς, νεκρὸν λοιπὸν καὶ ἀκίνητον, καὶ ψυχρὸν τὸ ὕδωρ γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως καὶ τῆς ζήσεως τοῦ αἵματος γίνεσθαι νόμιζε, καὶ ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν τῆς αὐτῶν ζωῆς καὶ κινήσεως. Ἐξασθενούντος οὖν τοῦ αἵματος, νεκρὸν λοιπὸν καὶ ἀκίνητον τὸ κτήνος ἢ τὸ πετεινὸν, ἢ ὁ ἔχθρος καθίσταται. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως οὐ μόνον ἡ ζήσις καὶ ἡ θερμὴ τοῦ αἵματος τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου χωρίζονται, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ ψυχὴ τις λογικὴ τε καὶ συστατικὴ, ἀθάνατος τε καὶ νοερὰ.

Ἐρωτ. ρλε'. Τοῖς τῷ Εὐαγγελίῳ μὴ πιστεύοντας Ἑλληνας, καὶ τὰς θείας πάσας Γραφὰς εὐαλλήθοντας, πῶς αὐτοὺς πείσαι ὀφειλομεν, ὅτι ἐστὶ θεὸς ἄκτιστος, ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς. εἷς καὶ μόνος, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί, ὡς αὐτοὶ πλανώμενοι νομίζουσιν;

Ἀπόκ. Τοῖς τὰς θείας Γραφὰς μὴ δεχομένους ἐξ

sint accepta. Id vero nonnulli observarunt, ad ea agenda, quae Deo sunt accepta, non solum Deum adjuvare, sed universam etiam concurrere et conspirare naturam, quemadmodum in iis, quae Deo displicent, non serviunt sed repugnant. Id autem omnino ab homine exigitur, ut quaecunq; agit, ad Deo placendum agenda prospiciat.

QUEST. CXXXIII. (Supra diximus qualis homo in morte deprehensus fuerit, talem decedere, sive bonum sive malum. Si quis ergo post acta et bona et mala moriatur, quid de illo sentiendum est?)

247 Resp. Id soli Deo notum est: nam et homo et angelus ignorat. Quaedam enim sunt mala quibus parva bona absconduntur. Similiter quaedam sunt bona quibus magna mala obteguntur et deleantur. Haec autem iudicia, « abyssus multa. »

QUEST. CXXXIV. Vanis quibusdam hominibus dicere visum est nihil hominem inter et belluam interesse, sed qualis est interitus belluae, talem esse hominis interitum, quippe qui non habeat substantiam animae immortalem; scilicet, inquit, homo et bellua eodem modo intereunt, cum nimirum effluerit et evacuatus fuerit ipsorum sanguis.

Resp. Sanguis natura in belluis substantia quaedam vitalis et animalis est, quae caetera tria elementa contineat. quo si animal privatur, interit, aibique jam auxilii percipit ab aliis tribus elementis. In nobis autem, quorum natura rationalis est, sanguinis natura vinculum est animae et corporis, quod dissoluto viuiculo, necesse est ea quae juncta sunt separari.

QUEST. CXXXV. Recte: haec enim physica demonstratio est. At tamen cum animalia et homines saepe intereant absque sanguinis effusione, quid est quod ab illis exit et mortis causa est?

Resp. In brutis, facultas vitalis, nutritiva, calor, motus, augmenti, quae in sanguine est, quaeque ex igne vim agendi habet, quae et causa illis esse respirandi. Ut enim lebes igne accensus aquam, quam continet, movet ita ut bulliat, extincto autem igne, mortua jam, immota et frigida fit aqua. Idem cogita de brutarum animantium natura et sanguinis fervore, hancque esse causam eorum vitae et motus. Deficiente igitur sanguine mortua nant pecora, volucres et pisces. At quod humanam spectat naturam, non solum fervor et calor sanguinis, mortis tempore, separantur; sed praeterea rationalis quaedam anima et constitutiva, immortalis et intelligens.

QUEST. CXXXVI. Quomodo gentilibus, qui Evangelio non credunt divinasque omnes Scripturas florificiant, possit persuaderi Deum esse increatum, coeli et terrae opificem, unum et solum, non multos deos, ut errantes ipsi arbitrantur?

Resp. Eos qui divinas non admittunt Scripturas

(75) Sic quidam mss. Editi vero, θεως εἶναι θεάρεστα.

ex ipsa rerum natura, quid de Deo sentiendum sit A  
decere debemus. Nam inter res creatas, quasdam  
videmus essentias, quæ non secundum naturam,  
sed supra naturam pariter existunt. Exempli causa.  
Aquam essentia natura est fluxa et declivis : quo-  
modo ergo siphonas ( sic vocant ) videmus ex mare  
aquam ad nubes atrahere? Quod autem admirabi-  
lius est, quæ salsa ascendunt, dulcia postea in ter-  
ram per imbres descendunt? Quomodo rursus cum  
corporum possit, bolide jacta, natura explorari,  
in undis Marmarica Pentapoles nec penetrari ad-  
imam, nec bolide potest investigari? Quin etiam  
cum aqua et ignis contraria sint natura, simul ta-  
men invicem erant in Lycie monte, quem Olympum  
vocant, quemadmodum innumerabiles viderunt ho-  
mines? Infinita alia sunt his similia in rerum natura  
quæ videmus et admiramur : quæ sane omnia su-  
pra naturam non ita possent fieri, nisi esset aliqua  
Dei natura, quæ hisce dominaretur, imperaretque  
invicem non adversari. Quomodo rursus, dicant  
nobis gentiles, valido facto tonitru, universa homi-  
num natura tremuit, horrescit, obstupescit? Qui-  
bus utique iudiciis ostendit se illi subijci Domino,  
qui tonitruus est auctor. Et hæc quidem sunt exem-  
pla, quibus Dei cogitationem doceri possint gentilium  
simpliciores. Nam ante ipsos eorum sapientes, qui-  
dam sapientes gentiles ex antiquis prastantibus  
philosophis, multa de Dei cultu testimonia protu-  
lere : quin etiam ipsam Christi œconomiam obscure  
presignificaverunt. Sic igitur quidam illorum sapiens  
multis ante Christi adventum 248 annis verba fa-  
cit : Fuella veniet quæ cœlestem nobis editura est  
partum. Alius item sic loquitur : Tandem aliquando  
Deus in multitudine hanc terram descendet, et sine  
labe fiet caro : ut damnatus, pendebit in ligno, mor-  
bosque curabit insanabiles.

QUEST. CXXXVII. (76) Cum Christiani et Judæi  
Christum confiteantur, ejusque de adventu dubi-  
tent Judæi, velintque nondum ipsum venisse, sed  
venturum esse, qua ratione ipsi poterimus persua-  
dere Deum esse Christum, veracemque, non im-  
positorem esse, ut ipsi arbitrantur?

RESP. I. Christum quidem Deum et Dominum esse  
testantur prophetæ, et quidem sic ait David : « Do-  
minus Deus, et apparuit nobis ». Et rursus :  
« Inclinavit cœlos et descendit ». Et iterum :  
« Qui sedes super eberubim, appare ». Hæc item  
sunt verba Habacuc : « Deus a Theman veniet ». Et  
Baruch : « Hic est Deus noster, et non aestima-  
bitur alius adversus eum : invenit omnem viam  
scientiæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Is-  
rael dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et  
cum hominibus conversatus est ». Vides quam  
luculenter prophetæ Christum Deum præpellerent.

<sup>77</sup> Psal. cxvii, 27. <sup>78</sup> Psal. xvii, 10. <sup>79</sup> Psal. lxxix, 2. <sup>80</sup> Habac. iii, 3. <sup>81</sup> Baruch. iii, 38

(76) Hæc non sunt Athanasio indigna, et in nonnullis codicibus separatim ponuntur.

αὐτῆς λοιπὸν τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως περὶ θεο-  
λογίας πείσαι ἀρεθίσαμεν. Ὅρωμεν γάρ τινας οὐσίας  
ἐν τῇ κτίσει οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν μετ'  
ἀλλήλων ὑπαρχούσας. Οἷόν τι λέγω. Φύσει ἡ τῶν  
ὕδατων οὐσία βρωστικὴ καὶ καταφερῆς ὑπέρχει·  
πῶς οὖν βρωίμεν τοὺς λεγομένους σίφωνα ἐκ τῆς θα-  
λάσσης ὕδωρ τὰς νεφελὰς ἀνέλκοντας; Τὸ δὲ θαυμα-  
στότερον, οὗτι, ἀλμυρὰ ἀνερχόμενα, γλυκεία λοιπὸν  
ταῦτα ἐπὶ γῆς διὰ τῶν ὀμβρῶν κατέρχονται. Πῶς δὲ  
πάλιν καὶ ἡ τῶν εὐματίων [ὕδατων] φύσις, βολιστικὴ  
κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, ὁράται, ἄδουτος καὶ ἀδολιστος  
ἐν τὰς ὕδασι τῆς Μαρμαρικῆς Πενταπόλεως; Οὐ μὲν-  
ον δὲ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς ἐναντία ἡ φύ-  
σις ὑπάρχουσα, ἐν τῷ ἄμα ἦν, ὅτε ἐν Λυκίᾳ τῷ βρει  
τῷ λεγομένῳ Ὀλύμπῳ, καθὼς μυριάδες ἀνδρῶν ἐω-  
ράκασι; Καὶ ἄλλα δὲ μυρία τοῦτοις ὅμοια καὶ παρά-  
δοξά ἐστιν ἐν τῇ κτίσει ὁρώμενα καὶ θαυμαζόμενα·  
ἄπερ ἅπαντα οὐκ ἂν οὕτως ὑπὲρ φύσιν γίνεσθαι ἐπι-  
βῆλον, εἰ μὴ οὐσα τις θεοῦ ἦν τοῦτον δεσπόζουσα, καὶ  
τοῦτοις ἐπιτρέπουσα ἀλλήλοισι μὴ ἀντιτάττεσθαι. Πῶς  
δὲ πάλιν λέγουσιν ἡμῖν Ἕλληνων παῖδες, βροντῆς  
στέρβας γινωσκόντες, ἅπαντα ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων  
τρέμει, φρίττει τε καὶ ἐξίσταται, μηνύουσα διὰ τοῦ  
σχηματος, ὡς ὑπὸ δεσποτῆν ἐστὶ τὸν τὰς βροντὰς  
ἐργαζόμενον; Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἀρελεστέ-  
ρους Ἕλληνων εἰς θεογνωσίαν φέροντα ἐπινοήματα.  
Πρὸ γὰρ τῶν παρ' αὐτοὺς σοφῶν ἐκ φιλοσόφων  
ἀρχαίων δυνατῶν μαρτυρία πολλὰ περὶ θεοσεβείας  
τινῆς Ἕλληνων σοφοῦ ἔγρασαν· ἀλλὰ καὶ τὴν Χρι-  
στοῦ οἰκονομίαν ἀμυδρῶς προσεμήυσαν. Καὶ τοῦτο  
τις τῶν παρ' αὐτοὺς σοφῶν πρὸ πολλῶν τῆς Χριστοῦ  
ἐπιδημίας χρόνων φησὶν, ὅτι ἤξει ἡ νεανίς ἔχουσα  
ἡμῖν οὐράνιον γόνον. Καὶ ἄλλος πάλιν ἔγραπτεν οὕ-  
τως· Ὅψέ ποτε ἐπὶ τὴν πολυσχεδῆ ταύτην κατέρχεσ-  
ται ὁ θεὸς γῆν, καὶ ἄλλα πταιματός ἀερεῖ γενήσε-  
ται· ὡς καταχρητός ἐν ἔσλην κρεμασθήσεται, καὶ  
ἀνίκα πάθη θεραπεύσει.

Ἐρωτ. ρλζ'. Χριστιανῶν τε καὶ Ἰουδαίων Χρι-  
στον ὁμολογούντων, ἀμυρῶν ἀλλόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων  
οὕτω αὐτὸν ἐληλυθέναι, ἀλλὰ λεγόντων, ὅτι μέλλει  
ἔρχεσθαι· πῶθεν αὐτοὺς πείσαι ὀφείλομεν, ὅτι καὶ  
θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ οὗτι ἀληθὴς ἐστὶ, καὶ οὐ  
πλάνος, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν;

Ἀπόκ. ι'. Ὅτι μὲν θεὸς καὶ Κύριος ὁ Χριστὸς ἐστὶν,  
D οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν· ὁ μὲν Δαβὶδ λέγων· « θεὸς  
Κύριος, καὶ ἐπέβαν ἡμῖν »· καὶ πάλιν· « Ἐκλίβεν  
ὠρανοῦς καὶ κατέβη »· καὶ πάλιν· « Ὁ καθήμενος  
ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἐμψάνθη »· ὁ δὲ Ἀββαχομιμ  
πάλιν φησὶν· « Ὁ θεὸς ἀπὸ Θαμάν ἦξει »· ὁ δὲ Βα-  
ρούχ· « Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος  
πρὸς αὐτόν· ἔξερπε πᾶσαν ἑδὴν ἐπιστημῆς, καὶ ἔδω-  
κεν αὐτῇ Ἰακώβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ  
ἡγαπημένῳ ὄντι αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς  
ὤψθη, καὶ τοὺς ἀνθρώπους συναναστρέφει. Ἰδοὺ πῶς  
προφανῶς οἱ προφῆται θεῶν λέγουσι τὸν Χριστόν.

2. Ὅτι δὲ ἐλήλυθεν ἡδὴ ὁ Χριστός, Δανιὴλ ὁ προφήτης ἐν χρόνῳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ σημαίνων οὕτω φησὶ, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ· Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συντεμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίας, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας· καὶ μετὰ βραχύ· Καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφητείαν, καὶ τοῦ χρίσαι Ἅγιον ἅγιον. Τίς οὖν ἴστιν ἕτερος χρισθεὶς Ἅγιος ἅγιος ἐμὴ ἢ τοῦ Χριστοῦ μόνος, ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; Αἱ γὰρ ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες τετρακκεία ἐνεμήκοντα ἔτη σημαίνουσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Δανιὴλ ἕως τοῦ νῦν ὑπάρχουσιν ἔτη τῶν δεκατοσίων πλείω. Δειξουσιν οὖν ἡμῖν λοιπὸν Ἰουδαῖοι, τίς παρ' αὐτοῖς ἐχρήσθη Ἅγιος ἅγιος μετὰ τετρακκεία ἐνεμήκοντα ἔτη τοῦ Δανιὴλ, καὶ καθήργησε τὴν θυσίαν καὶ τὴν σποδὴν τὴν νομικὴν; Ἄλλ' οὐκ ἔχουσι δεῖξαι, τίς τοῦτο πεποιθκεν, εἰ μὴ Ἰησοῦς ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

3. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ἔστι, καὶ οὐ πλάνος, ὁ Χριστός, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ὧ Ἰουδαῖοι, παραστήσομεν ὑμῖν τοῦτο οὐ διὰ βημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων, μέχρι τοῦ νῦν κραζόντων καὶ μαρτυρούντων ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· καὶ οὐ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα γέγονασιν. Εἶπε γάρ, οὐκ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οὐδὲ λόγος μου οὐ μὴ καταλυθῆ. Ποιοὶ δὲ λόγοι, νονεχῶς ἀκούσωμεν. Εἶπε περὶ τοῦ ὑμετέρου ναοῦ, οὐκ ἂν ἴσθω ἐπ' αὐτῷ, οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπὶ λίθου ἐπ' αὐτῷ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. Ἄρα γέγονεν αὐτοῦ ὁ λόγος, ἢ οὐ γέγονεν; Εἶπεν, οὐκ ἀλεύσεται ὁ Ῥωμαῖος, καὶ ἄρουσιν ὑμῶν τὸ ἔθνος, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ βασίλειον. Ἄρα γέγονε τοῦτο ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, ἢ οὐ γέγονεν; Εἶπεν, οὐκ ὁ νόμος καὶ οὐ προφήται ἕως Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ πάντων αὐτῶν. Ἄρα οὐ γέγονε τοῦτο; Τίς προφήτης παρ' ὑμῖν μετὰ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν; Εὐδὸλον, οὐκ οὐδεὶς. Εἶπε πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, οὐκ κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ἅπῃ τῇ κόσμῳ· Ἄρα γέγονεν τοῦτο, ἢ οὐ γέγονεν; Πάλιν εἶπεν, οὐκ ὕλην ἔδου οὐκ καταχύσουσι τῆς Ἐκκλησίας. Ἄρα ἐφέστατο; Μὴ γένοιτο! Εἶπεν ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, οὐκ ἔσασθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου. Ἄρα εἴπατε ἡμῖν, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ οὐ πάντα τὰ ἔθνη ἡμεῖς μισοῦμεν καὶ βδελύσσεται; Κἂν ὑμεῖς σιωπήσῃτε, ἀλλ' οἱ λίθοι κράζονται, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια ἱκανῶς ἐνεργεῖται καὶ καταγγέλλεται ὑμῖς δύναται, καὶ πείσαι καὶ δυνάσκει, οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἐμφανῶς ἤλθε καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὠφθῆ, καὶ ἔκλινεν οὐρανὸς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν ἐπέβη ἐπὶ χερουβίμ, καὶ ἐπετάθη, καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανὸν ἐν ἀλαλαγμῷ ὡς Θεός.

4. Ἵνα δὲ τελείως τῆς Ἰουδαϊκῆς καταγνώμης παύσασθε, λοιπὸν δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ βεβαιώτεροι ἐν τῇ Χριστοῦ πίστει γενόμεθα· φέρε δὲ βραχέως περὶ πάσης τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας καὶ περὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπολογίας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰς

2. Christum autem jam venisse habemus ex Daniele propheta, qui tempus ejus adventus sic ipse, vel potius archangelus Gabriel ipsi, indicavit: « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum et super urbem sanctam, ut perficerentur peccata, et obsignentur peccata ». Et paulo post: « Et obsignetur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum ». Quis ergo alius est unctus Sanctus sanctorum, præter solum Christum, ut Dei viventis? Septuaginta enim hebdomades quadringentos nonaginta annos significant. Namque a Daniele ad hoc tempus sunt anni plusquam octingenti. Ostendant igitur nobis Judæi quænam apud ipsos unctus sit Sanctus sanctorum post quadringentos nonaginta annos Danielis, qui et sacrificium libationisque legalem abrogaverit? Sane neminem poterint indicare qui hæc præstiterit, nisi Jesum Christum Filium Dei.

3. Quod autem verus sit, non impostor Christus, ut vos, Judæi, arbitramini, id vobis non verbis sed factis sumus probaturi; quæ, inquam, facta id hæc tenus per totum orbem clamant et testantur, ut et omnia, quæ ipse dixit, facta esse, dixit enim: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt ». Quænam autem verba dixerit, attendamus. Dixit de vestro templo: « Amen, dico vobis, non remanebit lapis super lapidem in ipso qui non destruetur ». Id ejus verbum factumne est, necne? Dixit venturos Romanos, vestramque subluros gentem urbemque et regnum. Annon sub Vespasiano et Tito id factum est, necne? Dixit legem et prophetas usque ad Joannem Baptistam futuros, tuncque finem habituros: annon id factum est? Quis enim propheta apud vos exiit post Joannem Baptistam? Nullus profecto. Dixit rursus idem Dominus Jesus Christus verus Deus noster, Evangelium in toto mundo prædicatum iri: factum ergo id est, necne? Dixit item portas inferi non prævalituras adversus Ecclesiam: nunquid mentitus est? Absit! Dixit nobis qui in ipsum credimus: « Eritis odio omnibus propter nomen meum ». Dicite itaque nobis, annon omnes gentes propter Christi nomen odio nos habent et exsecrantur? Etiamsi vos taceatis, ipsi clamabunt lapides, ipsaque rerum veritas vos pudore satis poterit afficere, cogetque vel invito credere Christum Deum manifeste venisse, in terris visum esse, cælos inclinasse et descendisse, rursusque super cherubim ascendisse et volasse, ad cælosque in jubilatione ut Deum rediisse.

4. Ut autem Judaicam cæcitatē plane condemnemus, nosque, qui fideles sumus, in Christi fide firmiores efficiamus; æge, brevier de 249 universa Christi œconomia et pro Evangelii defensione, testimoniis ex Vetere Testamento excerptis, dis-

<sup>10</sup> Dan. ix, 24. <sup>11</sup> ibid. 26. <sup>12</sup> Luc. xxi, 33.

<sup>13</sup> xxi, 42. <sup>14</sup> Matth. xxiv, 9.

<sup>15</sup> Matth. xxiv, 2. <sup>16</sup> Luc. xvi, 16. <sup>17</sup> Matth.

seramus. Id enim envolumento futurum est omnibus, qui rem perpendere volent. Ante sæcula esse Filium et Verbum Dei, qui extremis temporibus incarnatus est, patet ex psalmo centesimo nono : « Ex utero ante luciferum genui te »<sup>9</sup>. » Certum enim est neminem hominum ante luciferum esse genitum : nam lucifer quarta die factus est, Adam vero sexta die formatus est. Similiter vero et Salomon de Unigeniti Filii et Verbi Domini nostri Jesu Christi generatione ante sæcula ex Deo et Patre sic velut ex ipsius Filii persona loquitur : « Antequam montes fierent, priusquam erumperent fontes, ante omnes vero colles gignit me »<sup>10</sup>. » Interrogandum est igitur Judæos, quem Deus ante omnem rem creatam genuerit? Item vero cum Deus de Adamo ait : « Ecce Adam factus est velut unus ex nobis »<sup>11</sup>, » Patrem et Filium et Spiritum sanctum indicat. Cum pariter dicitur : « Pluit Dominus a Domino ignem super Sodomam, »<sup>12</sup> » Pater et Filius aperte significatur.

5. Quod autem Deus Verbum homo et caro ultimis temporibus fieri debuerit, audiamus id a prophetis dictum. Itaque sic ait propheta David, « Benedictus qui venit in nomine Domini ; Deus Dominus, et apparuit nobis »<sup>13</sup>. » Et rursus, « Deus manifeste veniet »<sup>14</sup>. » Isaias item ita loquitur : « Non angelus neque legatus, sed ipse Dominus veniet et salvos nos faciet. Tunc aperientur oculi cæcorum, et expedita erit lingua balborum : tunc claudus ut cervus saliet »<sup>15</sup>. » Christum item ex femina virgine generandum esse audiamus ex his Isaiæ prophete verbis : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel »<sup>16</sup>. » Idem rursus, « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis ; et vocabitur nomen ejus Magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuræ sæculi »<sup>17</sup>. » Deinde idem propheta locum ipsum indicat, ubi in terris Christus incarnandus erat, nempe Nazareth. « Terra Zabulon, et terra Nephtholim, via maris, trans Jordanem, Galilæa gentium : populus qui in tenebris sedebat, vidit lucem magnam »<sup>18</sup>. » Patet autem populum gentium, in tenebris ignorantæ, erroris et idololatriæ sedisse. Unde David docens Deum incarnandum esse propter gentes, ait, « Regnavit Deus super gentes »<sup>19</sup>. » Idem præterea propheta tanquam ex persona Patris ad Filium ait : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam »<sup>20</sup>. » Hinc etiam, « Omnes gentes, plaudite manibus »<sup>21</sup>. » Et rursus. « Omnes gentes, quasunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum in sæculum »<sup>22</sup>. » καὶ πάλιν · « Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἤξουσιν, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου εἰς τὸν αἰῶνα.

6. Quod autem in Bethlehem (quod est, si interpreteris, *Domus panis*) natus erat panis vitæ,

Ἀ μαρτυρίας ποιησώμεθα. Ἔσται γὰρ πᾶσι τοῖς ἐγκρίπτουσιν ἐνευθεῖον ὠφέλεια. Ὅτι προαιώνιος ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθείς ἐκ τοῦ ρβ' ψαλμοῦ · « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. » Εὐδὴλον δὲ, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων πρὸ ἑωσφόρου ἐγεννήθη. Ὁ γὰρ ἑωσφόρος τῆ δ' ἡμέρᾳ ἐγένετο · ὁ δὲ Ἀδάμ τῆ ε' ἡμέρᾳ ἐπέσθη. Ἠσαΐας δὲ καὶ Σολομὸν περὶ τῆς πρὸ αἰῶνων ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γενήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὕτω φησίν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ · « Πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι, πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γενεῖ με. » Ἐρωτητέον οὖν λοιπὸν τὸν Ἰουδαῖον, τίνα ὁ Θεὸς πρὸ πάσης κτίσεως ἐγέννησεν ; Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν Θεὸν περὶ τοῦ Ἀδάμ, ὅτι · « Ἰσοῦ Ἀδάμ γέγονεν ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν, » Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἄγιον δηλοῖ. Καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν, ὅτι · « Ἐβρέξε Κύριος παρὰ Κυρίου πῦρ ἐπὶ Σόδομα, » προφανῶς Πατέρα καὶ Υἱὸν σημαίνει.

5. Ὅτι δὲ ἐνανθρωπήσῃ καὶ σαρκουῶσθαι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμελλεν ὁ Θεὸς Ἀδὼς, ἀκούσωμεν τῶν προφητῶν τὰς φωνὰς λεγόντων, τοῦ μέντοι προφήτου Δαβὶδ · « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνομαι Κυρίου · Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανε ἡμῖν »<sup>9</sup> καὶ πάλιν · « Ὁ Θεὸς ἑμμανῶς ἔξει »<sup>10</sup> τὸ δὲ προφήτου Ἠσαίου · « Οὐκ ἀγγελος οὐδὲ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε δευθαλιὰ τυφλῶν ἀνορθώσονται, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μουγυλάων τότε ὁ χωλὸς ὡς ἑλαφὸς ἀλείπει »<sup>11</sup> Ὅτι δὲ ἐκ γυναικὸς παρθένου γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς ἐμελλεν, Ἠσαίου τοῦ προφήτου πάλιν ἀκούσωμεν λέγοντος · « Ἰσοῦ ἡ παρθένης ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ »<sup>12</sup> καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς · « Παῖδὸν ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς ἐβδόμη ἡμῶν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλτης βουλής ἀγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἔξουσιαστὴς, ἀρχὸν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μιλλοντος αἰῶνος. » Εἶτα ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει καὶ τὸ, ποῦ μέλλει ἐπὶ γῆς σαρκουῶσθαι ὁ Χριστὸς, τούτῃ ἐστιν ἐν Ναζαρεθ · « Ἐν τῇ Ζαβουλῶν καὶ τῇ Νεφθαλεμ, ὁδὸς θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν · ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε μέγα. » Πρὸδὴλον δὲ, ὅτι τῶν ἐθνῶν λαὸς ἐκάθητο ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας, πλάνης, καὶ εἰδωλολατρείας. Αὐτὸ καὶ ὁ Δαβὶδ, δεικνύς, ὅτι διὰ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς σαρκουῶσθαι ἐμελλεν, ἔλεγεν · « Ἐδασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης ὅς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν φησιν · « Αἵτισον παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τῆν κληρονομίαν σου · » διὰ καὶ « Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας · » καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε, καὶ δοξάσουσιν τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα.

6. Ὅτι δὲ ἐν Βηθλεὲμ (ἧτις ἐρμηνεύεται *Οἶκος τοῦ ἄρτου*), ἐμελλε γενέσθαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, καὶ

<sup>9</sup> Psal. cix, 5. <sup>10</sup> Prov. viii, 25. <sup>11</sup> Gen. iii, 22. <sup>12</sup> Gen. xix, 21. <sup>13</sup> Psal. cxvii, 26. <sup>14</sup> Psal. cxlix, 5. <sup>15</sup> Isa. xxxv, 4, 5. <sup>16</sup> Isa. vii, 14. <sup>17</sup> Isa. ix, 6. <sup>18</sup> ibid. i. <sup>19</sup> Psal. xlvii, 8. <sup>20</sup> Psal. ii, 8. <sup>21</sup> Psal. xlvii, 1. <sup>22</sup> Psal. lxxxv, 9.

ὅτι προαιώνιός ἐστιν ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ γέννη-  
 σις, ἀκούσωμεν, τοῦ προφήτου Μιχαίου λέγοντος·  
 « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ὀλιγο-  
 σθῆς εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰουδα· Ἐκ σοῦ γὰρ  
 μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντας ἐν τῷ Ἰσραὴλ,  
 καὶ ἔξωτος αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. »  
 « Ὅτι ἐξ ἐν Σιών μέλλει φανεροῦσθαι ὁ Χριστός, καὶ  
 ὅτι Ἰψίστος ἐστι, θεοῦ ὁ προφήτης ἐν τῷ πσ' ψαλ-  
 μῷ οὕτω προφητεύει λέγων· « Μήτηρ Σιών ἔρει,  
 Ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγενήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐ-  
 τὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ἰψίστος. » Ὅστε οὖν  
 ὤφιστος ἐστιν ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ἐξ  
 τεχνείας ὁ Χριστός ἐμελλε μετὰ τῆς ἰδίας μητρὸς  
 τῆς πνευματικῆς νεφέλης ἔρχεσθαι εἰς Αἴγυπτον,  
 Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἀκούσωμεν λέγοντος· « Ἰεὺς  
 Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κοφῆς, καὶ ἦξει εἰς  
 Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσονται τὰ χειροποίητα Αἰγύπ-  
 του. » Ὅτι ἐξ βαπτιζομένου τοῦ Χριστοῦ, ἐμελλεν ὁ  
 Πατήρ ἄνωθεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἐν τῷ κη' ψαλμῷ  
 γέγραπται οὕτω· « Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὕδατων,  
 ὡς ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησεν, Κύριος ἐπὶ ὕδατων  
 πολλῶν. » Εἶτα περὶ τῶν θαυμάτων καὶ ἰαμάτων,  
 ὧν ὁ Χριστός καὶ θεὸς ἡμῶν ἐποίησεν Ἡσαίας  
 ἡμᾶς διδάσκει λέγων· « Αὐτὸς τῆς ἀσθενείας ἡμῶν  
 ἔρει, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυ-  
 νᾶται. » Ὅτι ἐξ εἰρηνεύμεν τὸν κόσμον ἤλθεν ὁ  
 Χριστός, ἀκούσωμεν τοῦ σα' ψαλμοῦ· « Καταβήσεται  
 ὡς ὕετος ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἢ στάζουσα  
 ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δι-  
 κασιόνη, καὶ πληθὸς εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρέθῃ  
 ἢ σελήνη, καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θα-  
 λάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκου-  
 μένης. » Κἴν εἶπη Ἰουδαίος, ὅτι περὶ Σολομώντος  
 λέγει ὁ ψαλμὸς, ψευδεται. Λέγει γάρ· « Περὶ τοῦ ἡ-  
 λίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ ἔθνη  
 μακαριοῦσιν αὐτὸν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάν-  
 τες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. » Ταῦτα ἐξ οὗ δυνατὸν  
 ἦλου.

7. Ὅτι δὲ καὶ διὰ βαπτίσματος ἐμελλεν ὁ Χριστός  
 ὁ θεὸς ἡμῶν καταργεῖν τὸν διάβολον, ὁ σφ' ψαλμὸς  
 μαρτυρεῖ λέγων πρὸς θεὸν οὕτως· « Σὺ συνέτριψας  
 τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος· σὺ συν-  
 ἐθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. » Ὅτι δὲ ποι-  
 ητῆς ὁρανοῦ ὁ Χριστός ἐστίν, ὁ ἐν θαλάσῃ περι-  
 πηγήσας, τοῦ ἰεὺς ἀκούσωμεν λέγοντος οὕτως· « Ὁ  
 τανύσας τὸν οὐρανὸν ὁ μόνος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ θα-  
 λάσσης ὡς ἐπ' ἐδάφους. » Περὶ δὲ τοῦ πώλου καὶ τῆς  
 ἐνοῦ, ἐφ' ὧν ὁ Χριστός ἐπεκρίθησεν, ἀκούσωμεν τοῦ  
 προφήτου Ζαχαρίου λέγοντος· « Χαίρε σφόδρα, θύ-  
 γατερ Σιών· κήρυσε, θύγατερ Ἱερουσαλὴμ· Ἰεὺς  
 ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς  
 πρᾶυς, καὶ ἐπιθεθῆκώς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον  
 νέον. » Τί τοίνυν τῶν προφητικῶν τούτων φωνῶν  
 πληκυστέρον; Ἄλλ' ὁμως, καθὼς οὕτως τρανῶς  
 περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεύοντων, ἀπετύφλωσιν ὁ  
 Σατανᾶς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἕμματα, καὶ ἐπήρυσσε τὰς

A quodque ante saecula sit ejus ex Patre generatio,  
 audiamus Michæam prophetam dicentem, « Et tu,  
 Bethlehem, domus Ephrathæ, non minima es in  
 millibus Juda: ex te enim mihi egredietur, qui sit  
 dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, ex  
 diebus sæculi<sup>14</sup>. » Quod item in Sion Christus appari-  
 turus esset, et quod ipse sit Altissimus, David pro-  
 pheta psalmo octogesimo sexto his verbis propheta-  
 bat: « Mater Sion dicet, Homo et homo natus est in  
 ea, et ipse fundavit eam Altissimus<sup>15</sup>. » Itaque Altis-  
 tissimus est Christus Filius Dei. Quod vero natus  
 Christus cum propria matre, spiritali nube, in  
 Ægyptum erat venturus, audiamus Isaiam pro-  
 phetam dicentem, « Ecce Dominus sedet in nube  
 levi, venietque in Ægyptum, et commovebuntur  
 simulacra Ægypti<sup>16</sup>. » Quod autem, cum baptizaretur  
 Christus, Pater de eo testaturus esset, ita scriptum  
 habemus in psalmo vicesimo octavo, « Vox Domini  
 super aquas: Deus majestatis intonuit, Dominus  
 super aquas multas<sup>17</sup>. » Deinde quod ad miracula et  
 sanationes spectat, quæ Christus et Deus noster  
 effecit, sic de his nos docet Isaias, « Ipse infirmi-  
 tates nostras **250** tulit, et morbos portavit, et pro  
 nobis cruciatur<sup>18</sup>. » Quod similiter Christus pacem  
 mundo venerit allaturus, discimus ex septagesimo  
 primo psalmo, « Descendet sicut pluvia in vellus,  
 et sicut stilla stillans in terram. Orietur in diebus  
 justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna,  
 et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumi-  
 nibus usque ad terminos orbis terrarum<sup>19</sup>. » Quod  
 si dicat Judæus psalmum de Salomone loqui, fallit-  
 ur. Nam hæc ejus sunt verba: « Ante solem per-  
 manet nomen ejus: et omnes gentes beatum dicent  
 eum, et adorabunt eum omnes reges terræ<sup>20</sup>. » Atqui  
 hæc in Salomonem quadrare non queunt, quippe  
 qui ante solem non exstiterit.

εις Σολομώντα λέγεσθαι· οὐ γὰρ ἦν αὐτὸς πρὸ  
 7. Quod autem Christus Deus noster per bap-  
 tismum contritus esset diabolum, testatur psalmus  
 septagesimus tertius his verbis: « Tu contrivisti  
 capita draconum in aqua: tu confregisti capita  
 draconis<sup>21</sup>. » Christum præterea cœli effectorem  
 esse qui: et in mari ambulaverit, audiamus ex his  
 Jobi verbis, « Qui expandit cœlum solus, et ambulat  
 in mari velut in solo<sup>22</sup>. » De pullo autem et asina,  
 in quibus Christus insedit, audiamus Zachariam  
 prophetam aientem: « Exsulta multum, filia Sion:  
 prædica, filia Jerusalem: ecce rex tuus venit tibi  
 justus et salvator, ipse mitis sedens super subju-  
 galem et pullum junio<sup>23</sup>. » Quid his propheticis  
 vocibus luculentius? Sed tamen licet tam clara de  
 Christo essent vaticinia, oculos Judæorum excæ-  
 cavit Satanas, eorumque mentis pupillas obtudit,  
 ut tot testimonia prave explicarent. Verum audia-  
 mus insuper de pueris qui Christo Hosauna accla-

<sup>14</sup> Mich. v, 2. <sup>15</sup> Psal. LXXVI, 5. <sup>16</sup> Isa. LIX, 4. <sup>17</sup> Psal. XXVIII, 3. <sup>18</sup> Isa. LIII, 4, 5. <sup>19</sup> Psal. LXXI, 6-8. <sup>20</sup> ibid. 17. <sup>21</sup> Psal. LXXIII, 15. <sup>22</sup> Job IX, 8. <sup>23</sup> Zachar. IX, 9.

marunt, et aperte Christum vocaverunt Dominum, A hæc psalmi octavi verba : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra : quoniam elevata est magnificentia tua super cælos. Ex ore infantium et lactentium perfectisti laudem<sup>86</sup>. » Judæ quoque [prodicionem præsignificat psalmus quadragesimus primus hoc modo : « Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem<sup>87</sup>. » Gentium vero et Judæorum insidias Christo structas enarrat psalmus secundus his verbis : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terre, et principes convenerunt in unum, » scilicet Anna et Caiphas et principes ac Scribæ, « adversus Dominum et adversus Christum ejus<sup>88</sup>. » Qui enim pugnat adversus Filium, injuria Patrem afficit.

8. De vinculis porro, quibus vinxere Christum, sic loquitur Isaias propheta, Judæorum deplorans miserias : « Væ animæ eorum, quia pravum adversus seipsos inierunt consilium dicentes, Vinciamus justum<sup>89</sup>. » Jam vero Judæum interroga, et dic ipsi : Quis homo in terra peccati expers? Certe constat neminem purum a labe esse, nec si una tantum fuerit dies vitæ ejus in terra. Præterea sic propheta Deum precatur : « Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens<sup>90</sup>. » Ex quibus aperte docemur neminem absque peccato esse præter solum Deum. Jam igitur videamus quid narret nobis Isaias propheta de passione impeccabilis Christi Dei nostri, Filii Dei. « Sic ut ovis, inquit, ad mactationem ductus est, et quasi agnus coram tondeute sine voce, sic non aperuit os suum<sup>91</sup>. » Notum autem est siluisse Christum tempore suæ passionis, cum Pilato sisteretur. « In humilitate ejus iudicium ejus sublatum est; generationem ejus quis enarrabit<sup>92</sup>? » Nempè nemo divinitatis generationem potest narrare. Nam secundum carnem generatio Christi Dei nostri describitur. Si quidem « ab iniquitatibus populi ductus est ad mortem<sup>93</sup>. » Manifestum enim est Christum mortuum esse pro peccatis mundi. « Et dabo malos pro sepultura ejus<sup>94</sup>. » Judæos videlicet tradidit Romanis. « Et divites pro morte ejus<sup>95</sup>. » Cur queso, o propheta? Dic nobis aperte, cujus gratia? « Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus in ore ipsius inventus est<sup>96</sup>. » **251** Quid ad hæc respondebunt Judæi? Quis homo, sicut ovis, ad occisionem ductus est, qui peccatum non fecerit? Sane neminem peccati expertem poterunt indicare, præter solum Deum hominem factum.

9 Audiamus etiam quæ habet psalmus tricesimus quartus de iis quæ falsi testes adversum Christum testificati sunt : « Qui insurrexerunt in me testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me :

τῆς φυγῆς αὐτῶν κόρας, ἵνα τὰς τοιαύτας μαρτυρίας παράγράφωται. Ἀκούσωμεν οὖν καὶ περὶ τῶν παιδῶν, τῶν τῷ Χριστῷ Ὡσαννὰ βοησάντων, καὶ Κύριον λεγόντων προφανῶς τὸν Χριστὸν ψαλμῷ ἧ' « Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν ἐστὶ τὸ ὄνομα σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ! ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρεπεία σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Ἐκ στόματος νηπιῶν καὶ θηλαζόντων καθήρτισεν αἶνον. » Περὶ δὲ τῆς τοῦ Ἰουδα προδόσεως ψαλμῷ μα' λέγει : « Ὁ ἐσθίων ἀρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ περρισιμῶν. » Τὴν δὲ τῶν ἔθνῶν καὶ Ἰουδαίων ἐπιβουλήν τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ ὁ β' ψαλμὸς λέγει : « Ἰνα τί ἐφρούραζαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχόντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, » ἤγουν Ἄνας καὶ Καϊάφας, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς : « κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Ὁ γὰρ πολεμῶν τὸν Υἱόν, ὑβρίζει καὶ τὸν Πατέρα.

8. Περὶ δὲ τῶν δεσμῶν, ὧν ἔδησαν τὸν Χριστὸν, λέγει ταλανζων τοὺς Ἰουδαίους Ἡσαίας ὁ προφήτης : « Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι ἐβουλεύσαντο βουλήν πονηράν καθ' ἑαυτῶν λέγοντες ἄθωμα ἐν δίκαιον. » Ἐρωτησὶν μοι λοιπὸν τὸν Ἰουδαίον, καὶ εἰπὲ αὐτῷ, ὅτι Τίς ἀνθρώπων ἐπὶ γῆς ἀναμάρτητος; Εὐδὸλον, ὅτι οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν φησὶν ὁ προφήτης πρὸς Θεόν : « Μὴ εἰσελθῆς εἰς χριστὸν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δίκαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν. » Ὅστε φανερῶς διδασκόμεθα, ὅτι οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός. Ἰδόμεν οὖν λοιπὸν τί ὁ προφήτης Ἡσαίας διαλέγεται ἡμῖν περὶ τοῦ πάθους τοῦ ἀναμαρτήτου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ οὐκ ἀμύνει ἐναντίον τοῦ κελαινοῦ αὐτὸν ἀφανος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. » Δῆλον δὲ, ὅτι ἐπίωπα ὁ Χριστὸς Πλάτῃ περισταμένος ἐπὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ. « Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρισις αὐτοῦ ἤρθη τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται ; » Ἦγουν τὴν τῆς θεότητος οὐδεὶς διηγῆσεται : κατὰ σάρκα γὰρ γενεαλογεῖται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν. « Ἀπὸ γὰρ ὁ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ἤχθη εἰς θάνατον. » Πρόδῃλον δὲ, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου Χριστὸς ἀπέθανε. « Καὶ δόσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ. » Δῆλον, ὅτι τοὺς Ἰουδαίους παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις. « Καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. » Διὰ τί, ὦ προφήτα ; Εἰπὲ ἡμῖν προφανῶς, τίνος χάριν ; « Ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὐρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι ; Τίς ἀνθρώπος εἰς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, ἁμαρτίαν μὴ ποιήσας ; ἀλλ' οὐκ ἔχουσι δεῖξαι ἀνθρώπον ἀναμάρτητον εἰ μὴ μόνον τὸν Θεὸν γενόμενον ἀνθρώπον.

9. Ἀκούσωμεν δὲ καὶ περὶ τῶν ψευδομαρτύρων, τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ ψευδομαρτυρησάντων, ψαλμοῦ λδ' : « Ἀναστάντες μοι μάρτυρες δίκαιοι, ἃ οὐκ ἔγνωσκον ῥῥῶτων μοι ἄνατοπεδεύκασι μοι πονηρὰ

<sup>86</sup> Psal. viii, 2, 3. <sup>87</sup> Psal. xi, 40. <sup>88</sup> Psal. ii, 1, 2. <sup>89</sup> Isa. iii, 9, 10. <sup>90</sup> Psal. cxlii, 2. <sup>91</sup> Isa. lxi, 7. <sup>92</sup> ibid. 8. <sup>93</sup> ibid. <sup>94</sup> ibid. 9. <sup>95</sup> ibid. 10. <sup>96</sup> ibid.



ἀντι ἀγαθῶν. » Δῆλον, ὅτι ὡς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ λαῷ A  
 αὐτῷ πεποίηκε· πρῶτον μὲν τὴν ἔξοδον αὐτῶν τὴν  
 ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τὰ λοιπὰ μύρια ἀγαθὰ, & εἰς αὐ-  
 τοὺς ἐργάσατο. ἔπειτα δὲ τοὺς νοσούντας αὐτῶν λά-  
 σατο. Περὶ δὲ τῶν μαστιγωσάντων καὶ βαπτισάντων  
 τὸν Χριστὸν Ἠσαίας ὁ προφήτης· ὡς ἐκ προσώπου τοῦ  
 Χριστοῦ οὕτως φησὶ· « Τὸν νῦν τὸν μου ἔδωκα εἰς μά-  
 στιγας, τὰς δὲ σιαγῶνας μου εἰς βαπτίσματα, τὸ δὲ  
 πρῶτόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυ-  
 σμάτων. » Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐκ  
 προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐν λζ' ψαλμῷ λέγει· « Ὅτι  
 ἔγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος, καὶ ἡ ἀλύξιόν μου ἐν-  
 νόπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. » Περὶ δὲ (77) τῆς πράσεως  
 τοῦ Χριστοῦ λέγει Ἱερεμίας ὁ προφήτης· « Καὶ ἔλα-  
 θον τὰ τριάντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τιμιωμέ-  
 νου, ὃν ἐτίμησαν ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν B  
 αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμῆως, καθὼς συνέταξέ μοι  
 Κύριος. » Ἄρα τοῦτο παραγράφασθαι δύνασθε, ὡ  
 Ἰουδαῖοι, ὅπερ πρὸ ὀφθαλμῶν παντῶς τοῦ κόσμου πρό-  
 ρηταίαι ἔκτετε καὶ μέχρι τοῦ νῦν· λέγω δὲ ὁ ἀγρὸς  
 τοῦ κεραμῆως εἰς ταφὴν τοῖς ἔθνεσι. Ἰσαΐους δὲ καὶ  
 Ζαχαρίας ὁ προφήτης λέγει περὶ τῶν τριάντα ἀρ-  
 γυρίων ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· « Καὶ ἔστησαν  
 τὸν μισθὸν μου τριάντα ἀργύρια. » Ὅτι δὲ τὴν ἀρ-  
 χὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἦγον τὸν τίμιον σταυρὸν,  
 ἐν τῷ ἴδιῳ ὅμοιῳ αὐτοῦ ἐδάσταν ὁ Χριστὸς ὕψω-  
 θεὶς ἐν αὐτῷ, Ἠσαίας ὁ προφήτης ἐκ Πνεύματος  
 ἁγίου προφητεύσας εἶπεν, ὅτι « Παιδίον ἐγεννήθη  
 ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου  
 αὐτοῦ. » τούτῳ τὸ ζῶσποδὸς σταυρός. Περὶ δὲ τοῦ  
 ἀκανθίνου στεφάνου γέγραπται ἐν τοῖς Ἁσμασι τῶν C  
 ἁμαρτῶν· « Θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ, ἐξέλιθε, καὶ  
 ἴδετε τὸν στεφάνον ὃν ἐστεφάνωσαν αὐτὸν ἡ μήτηρ  
 αὐτοῦ· τούτῳ τὴν ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων (μήτηρ  
 γὰρ Χριστοῦ αὕτη κατὰ σάρκα νοεῖται), ἐν ἡμέρᾳ  
 νυμφεύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρ-  
 διας αὐτοῦ. » Πρῶτον δὲ, ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ πάθους  
 τοῦ Χριστοῦ ἦν ἡμέρα εὐφροσύνης αὐτοῦ διὰ τὴν σω-  
 τηρίαν ἡμῶν. Ὅπερ γὰρ ἀκανθαί τινες, οὕτως ὑπε-  
 ἤρχον αἱ ἁμαρτίαι τοῦ κόσμου, ἄπεινα, ἐλθὼν ὁ Χρι-  
 στὸς ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ  
 κόσμου, ἐξέλειψε. Καὶ καθάπερ διὰ τοῦ καρποῦ τοῦ  
 ζύλου ἡ ἁμαρτία, οὕτως διὰ τοῦ ζύλου τοῦ σταυροῦ ἡ  
 σωτηρία. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν κήφῳ τὸ πάθος τοῦ Χρι-  
 στοῦ γέγονεν, ἐπειδὴ ἐν παραδείσῳ παρέθῃ ὁ Ἄδᾶμ. D  
 Διὰ τοῦτο καὶ ληροτῆ παραδείσεως ἀπὸ σταυροῦ ἀνοί-  
 γεται· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὥρα ἔκρη ὁ Χριστὸς σταυ-  
 ροῦται, ἐπειδὴ τὸ δειλινὸν ὁ Ἄδᾶμ ἐξορίσθη. Χολῆς  
 γέυεται, ἵνα τὴν γλυκύτητα τῆς πικρᾶς ἔδουθῆς τοῦ  
 Ἄδᾶμ λάσθαι· ραπίσεται, ἵνα ἡμοὶ τὴν ἐλευθερίαν  
 χαρίσθαι· ἐμπύεται, ἵνα τὸ ἐμψύμα τοῦ ἁγίου  
 Πνεύματος ἡμῖν χαρίσθαι· φραγέλοται, ἵνα τὸ  
 ἐπὶ τοῦ νότου ἡμῶν φορτίον τῶν ἁμαρτιῶν σκορπίση·  
 γυμνοῦται ἐν ζύλῳ, ἵνα τὴν ἐμὴν αἰσχύνην σκιάση·  
 θανατοῦται, ἵνα ἐμὲ ζῶσποίση· κατακρίνεται, ἵνα

retribuebant mihi mala pro bonis <sup>21</sup>. » Notum uti-  
 que est Christi beneficentia, primo ipsorum popu-  
 lum ex Aegypto discessisse, caeteraque quam pluri-  
 ma in illos bona cum contulisse: eorum quoque  
 sanavit infirmos. De iis autem qui flagellarunt et  
 percusserunt Christum, sic ex Christi persona lo-  
 quitur Isaias: « Dorsum meum dedi ad flagella,  
 et genas meas ad alapas: faciem autem meam non  
 averti ab ignominia sputorum <sup>22</sup>. » Similiter item  
 David propheta ex Christi persona in psalmo trice-  
 simo septimo ait: « Quoniam ego in flagella pa-  
 ratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper <sup>23</sup>. »  
 Haec quoque de Christi venditione dicit  
 Jeremias: « Et acceperunt triginta argenteos,  
 pretium appretiat, quem appretiauerunt a filiis Israel,  
 et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit  
 mihi Dominus <sup>24</sup>. » An istud depravare potestis, o  
 Iudaei, quod ante oculos totius mundi ex illo ad hoc  
 usque tempus expositum est? Loquor nimirum de  
 agro figuli ad sepulturam peregrinorum comparati.  
 Eodem modo Zacharias propheta de triginta argen-  
 teis mentionem facit, velut ex persona Christi: « Et  
 appenderunt mercedem meam triginta argenteis <sup>25</sup>. »  
 Quod item salutis nostrae principium, pretiosam vide-  
 licet crucem, suis ipse humeris tulerit Christus, in ea  
 exaltatus, Isaias propheta ex Spiritu sancto his verbis  
 prophetavit: « Puer natus est nobis, filius natus est  
 nobis, cuius principatus super humerum ejus <sup>26</sup>, »  
 scilicet crux vilivola. De spinea vero corona scrip-  
 tum est in Canticis anticiorum: « Filiae Jerusa-  
 lem, egredimini et videte coronam, qua coronavit  
 eum mater sua, » nempe Iudaeorum Synagoga (ipsa  
 enim mater Christi secundum carnem intelligitur),  
 « in die desponsationis ejus, et in die exultationis  
 cordis illius. » Manifestum autem est diem, qua  
 passus est Christus, diem ejus exultationis fuisse  
 propter salutem nostram. Instar enim spinarum  
 fuerit mundi peccata, quae suo adventu Christus,  
 Agnus Dei, peccatum mundi tollens, delevit. Ac  
 quemadmodum per fructum ligni, peccatum; sic  
 per lignum crucis, salus. Unde in horto passus est  
 Christus, quia in paradiso Adam peccaverat. Hinc  
 ei latroni paradisi a cruce aperitur: hinc sexta  
 hora crucifixus Christus est, quia pomeridiano tem-  
 pore Adam expulsus est. Fel gustat, ut dulcedinem  
 amaræ voluptatis Adami sanet: alapis percutitur,  
 ut libertatem nobis donet: conspuitur, ut sancti  
 Spiritus afflatum nobis impertiat: flagellatur, ut  
 nostram peccatorum sarcinam dorso suo ventilet:  
 in ligno nudatur, ut neam operiat ignominiam:  
 moritur, ut me vivificet: edemat, ut me a  
 maledictione liberet: caput ejus arundine percute-  
 tur, ut serpentis caput conterat: lancea pungitur  
 latus ejus, ut ex Adami latere creatam mulierem  
 sanet, flammeamque rhotophæam, quae adversum

<sup>21</sup> Psal. xxxiv, 11, 12.

<sup>22</sup> Isa. l, 6.

<sup>23</sup> Psal. xxxvii, 14.

<sup>24</sup> Jerem. xxxii, 9; Matth. xxvii, 9.

<sup>25</sup> Isa. ix, 6. <sup>26</sup> Cant. iii, 11.

(77) Reg. 3, τῆς πράσεως. Editi, πρόσδεως.

nos vibratur, inbibeat, ac nobis viam paradisi aperia  
 χη τὴν πλευρὰν νόττειται, (78) ἵνα τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ κτισθεῖσαν θεραπεύσῃ, καὶ τὴν φλογὶν ῥομφαίαν τὴν καθ' ἡμῶν στρεφομένην παύσῃ, καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῶν τοῦ παραδείσου ἀνοίξῃ.

10. Jam quod in medio terræ Christus crucifigendus esset, in psalmo septuagesimo tertio scriptum est, « Deus rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ <sup>78</sup>. » Quod item cum latronibus esset Christus crucifigendus, Isaias ait : « Et cum iniquis reputatus est <sup>79</sup>. » De clavis quoque et partitione vestimentorum ejus sic habet psalmus vicesimus primus : « Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea : dividerunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem <sup>80</sup>. » Similiter vero et Zacharias propheta de clavis sic ait : « Et dicent ei : Quid plagæ istæ in medio manuum tuarum ? Et dicet : Has accepi in domo dilectorum meorum <sup>81</sup>. » Ita quoque de tenebris loquitur idem Zacharias propheta : « Et erit in die illa, non erit lux, et frigus et gelu erit una dies, et dies illa nota Domino : et non dies et non nox, et ad vesperam erit lux <sup>82</sup>. » Amos pariter propheta ait : « Et erit in die illa, dicit Dominus, et occidit sol in meridie, et lux per diem in terra tenebrescet <sup>83</sup>. » Hæc item sunt Joelis prophetæ verba : « Sol et luna obscurabuntur, et stellæ retrahent splendorem suum : Dominus autem ex Sion vociferabitur, et ex Jerusalem dabit vocem suam, et commovebitur cælum et terra <sup>84</sup>. » Quod autem aceto et felle potandus foret Christus, audiamus ex psalmo sexagesimo octavo : « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto <sup>85</sup>. » Hinc ipsi imprecatur hoc modo : « Fiat mensa eorum, coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant ; et dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet <sup>86</sup> : » nempe in templo ipsorum Jerosolymitano, quod et accidit. Cætera porro quæ in psalmo sequuntur, instar maledictionis dictæ, in Judæos quadrant, quos et Moyses his verbis objurgavit : « Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, et timebis die ac nocte, nec credes vitæ tuæ <sup>87</sup>. »

11. De laucea vero ita loquitur Zacharias propheta quasi ex persona Christi : « Et aspiciet ad me quem confiterentur <sup>88</sup>. » De aqua autem, quæ ex sancto ejus latere exivit, ait propheta idem : « In die illa exibit aqua viva ex Jerusalem <sup>89</sup>. » Audiamus autem et Isaiam prophetam de sepultura Domini hæc dicentem, et Judæos irridentem : « Vi-

10. Ὅτι δὲ ἐν μέσῳ τῆς γῆς ἔμελλεν ὁ Χριστὸς σταυροῦσθαι, ἐν οἷ ψαλμῷ γέγραπται : « Ὁ δὲ θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνων ἐπράξατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. » Καὶ οἱ μετὰ ἡσυχῆς ἔμελλεν ὁ Χριστὸς σταυροῦσθαι, Ἦσαίας φησὶ : « Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Περὶ δὲ τῶν ἤλων καὶ τοῦ διαιρησμοῦ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, ψαλμὸς κα' οὕτω λέγει : « Ἄρῃξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρθήμασαν πάντα τὰ ὀστά μου· διαιμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. » Ὑμῶσις δὲ καὶ Ζαχαρίας ὁ προφήτης περὶ τῶν ἤλων οὕτως ἔφη : « Καὶ ἔρουσι πρὸς αὐτόν· Τί αἱ πληγαὶ αὗται αἱ ἀνὰ μέσῳ τῶν χειρῶν σου ; Καὶ ἐρεῖ· Ἀς ἐπλήγγην ἐν τῷ ὄφρῳ τῶν ἀγαπητῶν μου. » Περὶ δὲ τοῦ σκοτασμοῦ ὁ αὐτὸς προφήτης Ζαχαρίας λέγει οὕτω : « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς· καὶ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μία ἡμέρα, καὶ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ· καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » Ὑμῶσις δὲ καὶ Ἄμωσις ὁ προφήτης εἶπε : « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, καὶ δύσεται ὁ ἥλιος μεσημέριαις, καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. » Καὶ Ἰωὴλ δὲ ὁ προφήτης λέγει : « Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη σκοτάσουσι (79), καὶ οἱ ἀστέρες δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος ἐξ Σιών ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. » Ὅτι δὲ ἔμελλεν δεῖξαι καὶ χολὴν ποιεῖσθαι Χριστὸς, ψαλμοῦ 91 ἀκούσωμεν· « Ἐδωκαν εἰς τὸ βρωμίον μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με βξος. » Διὸ καὶ ἀρᾶται αὐτοὺς λέγων· « Γενθῆθη ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. Σκοτισθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νοῦτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκυψον. Ἐχχον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργὴν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβει αὐτούς. Γενθῆθη ἡ ἑπαυλις αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν· ἤγουν ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις νοθεῖ αὐτῶν, ὁ δὲ καὶ γέγονε. Καὶ τὲ λοιπὰ δὲ τοῦ ψαλμοῦ, ὡς ἐπὶ κατὰρας λεγόμενα, τοῖς Ἰουδαίοις ἀρμῶζει, οὐδὲ καὶ Μωϋσῆς ὠνειδίσειεν εἰπών· « Καὶ ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμασμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ φοβήθησῃ ἡμέρας καὶ νυκτέας, καὶ οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου. »

11. Περὶ δὲ τῆς λόγχης λέγει Ζαχαρίας ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· « Καὶ ἐπιθέψονται πρὸς μὲ, εἰς δὲ ἐξεκέντησαν. » Περὶ δὲ τοῦ ὕδατος τῆς ἀγίας αὐτοῦ πλευρᾶς ὁ αὐτὸς προφήτης εἶπε· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱεροσολήμ. » Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τοῦ προφήτου Ἠσαίου

<sup>78</sup> Psal. lxxiii, 12. <sup>79</sup> Isa. lvi, 12. <sup>80</sup> Psal. xvi, 18, 19. <sup>81</sup> Zachar. xiii, 6. <sup>82</sup> Zachar. xiv, 6, 7. <sup>83</sup> Amos viii, 9. <sup>84</sup> Joel ii, 10, 11. <sup>85</sup> Psal. lxxvii, 22. <sup>86</sup> ibid. 23-26. <sup>87</sup> Deut. xxviii, 66. <sup>88</sup> Zachar. xii, 10. <sup>89</sup> Zachar. xiv, 8.

(78) Ita Reg. 3, Editi vero, ἵνα τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδὰμ θεραπεύσῃ.

(79) Quidam mss., συσκοτάσουσιν.

περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου λέγοντος, καὶ ὅπως δια-  
 γαλῶ τοὺς Ἰουδαίους· « Ἴδετε ὡς δικαίος ἀπέλωτο,  
 καὶ οὐδὲν ἐκλέγεται τῇ καρδίᾳ. » Εἶπεν οὖν καὶ τὴν  
 αὐτοῦ ἀνάστασιν καὶ πάλιν· « Ἀπὸ προτύπου ἀδικίας  
 ἦρται ὁ δικαίος, καὶ ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ. »  
 « Ἐν εἰρήνῃ » δὲ λέγει, ὅτι ὁ Πιλάτος μετ' εἰρήνης  
 ἀπέδωκε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ τῇ Ἰουδαίᾳ. Ὁμοίως δὲ  
 καὶ Δαβὶδ περὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ ἐν π' ψαλμῷ λέγει  
 ὡς ἐκ προτύπου τοῦ Χριστοῦ· « Ἐθέητό με ἐν λάκκῳ  
 κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινότητι καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου· » καὶ  
 περὶ τούτων· « Καὶ ἐγενήθη ὡς εἰς ἀνθρώπου ἀποθνή-  
 σκοντος ἐν νεκροῖς ἐλευθερός, » ἦγον ἀναμάρτητος (80).  
 Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ ἰσὺ οὕτως· « Ἀνοίγονται οἱ  
 σῆθι πύλαι θανάτου· πυλῶροί δὲ ἔθου ἰδόντες ἐπι-  
 ξαν· » πρόδηλον δὲ, ὅτι αἱ ἐναντίαι τῶν δαιμόνων ἐν-  
 νάμεις. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ε' ψαλμῷ· « Ἐξάγων  
 πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, ὁμοίως τοὺς παρασκευά-  
 νοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις. » Ὅτι δὲ ὁ Χρι-  
 στός ἐν τῷ αἵῳ ἀπομένει οὐκ ἐμελλεν, ἀλλὰ τρίτημε-  
 ρος ἀνάστασαι, ψαλμοῦ κ' ἀκούσωμεν· « Ὅτι οὐκ ἐγ-  
 καταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν  
 ὄσθιν σου ἰδεῖν διαφθοράν· » καὶ πάλιν ν' ψαλμοῦ·  
 « Ἐξεγερθήσομαι ἑθέρου. » Καὶ ὁ προφήτης δὲ Ἰσαΐ  
 εἶπεν· « Πορευθήσομαι, καὶ ἐπιτρέψωμεν πρὸς  
 Κύριον τὸν θένον ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς πεποίηκεν ἡμᾶς, καὶ  
 ἴστανται ἡμᾶς· ὀυιάται ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ  
 ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσομεθα καὶ ζήσομεθα. » Περὶ  
 δὲ τῶν μυροφόρων γυναικῶν Ἰσαΐας ὁ προφήτης  
 εἶπε· « Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θύρας, δεῦτε· οὐ γὰρ  
 ἐστὶ λαὸς ἔχων σύνεσιν. »

12. Περὶ δὲ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἐν ζ' καὶ ι'  
 ψαλμῷ γέγραπται· « Καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερουδίμ, καὶ  
 ἐπετάσθη· ἐπιτάσθη ἐπὶ περὺρων ἀνέμων. » Καὶ  
 πάλιν ἐν μ' ψαλμῷ· « Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ,  
 Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· » καὶ ἐν Zacharia τῷ  
 προφήτῃ· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ στήσονται οἱ πόδες  
 Κυρίου εἰς τὸ ἕρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερου-  
 σαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν. » Περὶ δὲ τῆς ἐνδόξου δευτέρας  
 παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λέγει Δανιὴλ ὁ προφή-  
 τής· « Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ  
 μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου  
 ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαίου τῶν ἡμερῶν ἔφθασε.  
 Καὶ προσγέθη αὐτῷ. Καὶ αὐτῷ ἰδὸν ἄρχη καὶ ἡ  
 τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαί,  
 γλώσσαι δουλεύουσιν αὐτῷ. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξου-  
 σία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασιλεία  
 αὐτοῦ οὐ διαφραθήσεται. » Ἰδοὺ σαφῶς διὰ τῶν εἰ-  
 ρημένων ἐμάθομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,  
 ὁ σαρκίως καὶ παθὼν δι' ἡμᾶς, καὶ ἀναστὰς ἐκ  
 νεκρῶν, καὶ ἀναληφθεὶς ἐν δόξῃ πρὸς τὸν αὐτοῦ Πα-  
 τέρα καὶ πάλιν μέλλων ἐρχεσθαι μετὰ τῶν νεφελῶν  
 τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου κρῖναι ζῶντας καὶ

A dete ut Justus periiit, et nemo horde cogitat <sup>81</sup>.  
 Ejus rursus resurrectionem his prædicit verbis :  
 « A facie iniquitatis sublatus est justus, et erit in  
 pace sepultura ejus <sup>82</sup>. » In pace, » autem ait, quia  
 Pilatus cum pace Josepho reddidit corpus Jesu. Sic  
 et David de ejus sepultura psalmo octogesimo sep-  
 timo quasi ex persona Christi loquitur : « Posue-  
 runt me in lacu inferiori, in tenebrosis et in um-  
 bra mortis <sup>83</sup>. » et antea, « Et factus sum sicut  
 homo sine adjutorio inter mortuos liber <sup>84</sup>. » id  
 est, impeccabilis. Sic quoque in libro Job scriptum  
 est : « Aperiantur tibi præ timore portæ mortis :  
 videntes autem inferorum janitores tremuerunt <sup>85</sup>. »  
 nempe, adversarie, ut patet, dæmonum virtutes.  
 Similiter hæc in psalmo sexagesimo septimo legi-  
 mus : « Qui educit vinctos in fortitudine, similiter  
 eos qui exasperant qui habitant in sepulchris <sup>86</sup>. »  
 Quod vero Christus in inferis remansurus non esse-  
 set, sed tertia die resurrecturus, discamus ex  
 psalmo quinto et decimo : « Quoniam non dere-  
 linques animam meam in inferno, nec dabis sanc-  
 tum tuum videre corruptionem <sup>87</sup>. » Et rursus  
 ex psalmo quinquagesimo sexto : « Exurgam dilu-  
 culo <sup>88</sup>. » Hæc pariter verba sunt Osæ prophætæ :  
 « Proficiscamur et convertamur ad Dominum Deum  
 nostrum, quia ipse fecit nos, et sanabit nos : sanos  
 nos reddet post duos dies, in die tertia resurgemus  
 et vivemus <sup>89</sup>. » De mulieribus autem unguentum  
 ferentibus sic loquitur Isaias propheta : « Mulieres  
 C venientes a contemplatione accedite : non est enim  
 populus intelligens <sup>90</sup>. »

12. De Christi vero assumptione hæc habentur  
 psalmo septimo et decimo : « Et ascendit super  
 cherubim et volavit super pennas ventorum <sup>91</sup>. » Et  
 iterum psalmo quadragesimo sexto : « Ascendit  
 Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ <sup>92</sup>. »  
 Et in Zacharia propheta : « In die 253 illa stant  
 pedes Domini super montem Olivarum, qui est con-  
 tra Jerusalem ad Orientem <sup>93</sup>. » De glorioso au-  
 tem secundo Filii Dei adventu ait Daniel propheta :  
 « Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubi-  
 bus cæli quasi filius hominis veniebat, et usque ad  
 Antiquum dierum pervenit, et adductus est ad eum. Et  
 ipsi datum est imperium et honor et regnum : et om-  
 nes populi, tribus et linguæ ipsi servient. Potestas  
 ejus potestas æterna, quæ non præteribit : et regnum  
 ejus non corrumpetur <sup>94</sup>. » Ecce aperte ex dictis  
 discimus ipsum esse Filium Dei, qui incarnatus et  
 passus est pro nobis ex mortuis resurrexit, atque  
 assumptus est in gloria ad suum Patrem, ac rursus  
 venturus est cum nubibus cæli, cum gloria æterna,  
 ut vivos et mortuos judicet. Hæc enim idem pro-  
 pheta Daniel his verbis prædixit : « Aspiciebam do-

<sup>81</sup> Isa. LVII. 4. <sup>82</sup> Isa. XI. 10. <sup>83</sup> Psal. LXXVIII. 7. <sup>84</sup> ibid. 5. <sup>85</sup> Job XXXVIII. 17. <sup>86</sup> Psal. LXXVI. 7.  
<sup>87</sup> Psal. XV. 10. <sup>88</sup> Psal. LVI. 9. <sup>89</sup> Osæ. VI. 1-3. <sup>90</sup> Isa. XXVIII. 11. <sup>91</sup> Psal. XVII. 11. <sup>92</sup> Psal.  
 XLV. 6. <sup>93</sup> Zachar. XIV. 4. <sup>94</sup> Dan. VII. 13, 14.

(80) Sic Regius tertius In editis hæc, ἐν νεκροῖς ἐλευθερός, ἦγον ἀναμάρτητος, desunt.

nec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit : A vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana mundâ. Thronus ejus, flamma ignis : rotæ ejus, ignis accensus. Fluvius igneus fluebat ante eum. Millia millium ministrabant ei, et decies milles dena millia assistebant ei. Judicium sedit, et libri aperti sunt. Aspiciebam tunc propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur, donec interfecta esset bestia, et perisset : et corpus ejus traditum est ut igne combureretur \*7. » Clarum autem est bestiam esse Antichristum. Filius quippe Dei cum venerit, eam interficiet spiritu oris sui, quia ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

13. Hæc autem ex multis pauca ex sacris Scripturis proposuimus, cum ad nostram, qui Christiani sumus ampliorem fidem, tum ad pertinaciam et amentiam Judæorum confutandam. Scilicet unus sanctæ vivificæ Trinitatis, Deus Verbum, et Dei Filius, et Dominus noster Jesus Christus, ipse propter nostram salutem extremis diebus homo factus est ex sanctissima, immaculata, Domina nostra Deipara et semper virgine Maria. Idemque omnibus divine peractis, passusque, quemadmodum prophætæ prædixerant, genus nostrum ex fallaciis et servitute inimici eripuit. Pro tot igitur tantisque beneficiis quibus sua bonitas dignata nos est, studeamus grati ei esse, sanctorum videlicet mandatorum observatione, ut æterna et infinita bona consequi possimus, in ipso Christo Deo nostro, cui gloria et imperium cum omnipotenti ejus Patre, et sanctissimo ac vivifico Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

νεκρούς. Προείπε γὰρ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς προφήτης Δανιὴλ· « Ἐθεύρου ἐως οὐ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο· καὶ τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών, καὶ ἡ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν. Ὁ θρόνος αὐτοῦ φλέξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμοὶ πυρός ἐλκεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ, χιλιαὶ χιλιάδες ἐλειοτύρουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρείστησαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεόχθησαν. Ἐθεύρου τότε ἀπὸ φωνῆς τῶν λόγων τῶν μεγάλων, ὧν τὸ κέρασ ἐκεῖνο ἐλάλει, ἕως ἀνηρέθη τὸ θηρίον καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός. » Πρόβλεπον δὲ, ὅτι τὸ θηρίον ὁ Ἀντιχριστὸς ἔστιν. Ὁ γὰρ ὕψος τοῦ Θεοῦ ἐρχόμενος, ἀνέλει αὐτὸν τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

13. Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῶν ὄλγα ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν παρεθέμεθα πρὸς μὲν ἡμετέραν τῶν Χριστιανῶν μελίσσα πίστιν, πρὸς ἑλεγχον δὲ τῆς Ἰουδαϊκῆς σκληροκαρδίας καὶ φρενοβλαθείας. Ὅτι ὁ εἰς τῆς ἁγίας ζωοποιῦ Τριάδος, Θεὸς Λόγος καὶ Θεοῦ Ὑἱός, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, αὐτὸς διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐνηνθρώπησεν ἐκ τῆς παναγίας ἀγράφτου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας. Καὶ πάντα θεοπραπῶς ἀπεργασάμενος, καὶ παθὼν, καθὼς οἱ ἅγιοι προεῖπον προφηταί, ἔσωσεν ἐκ τῆς τοῦ ἔχθρου πλάνης καὶ δουλείας τὸ γένος ἡμῶν. Ὑπὲρ τῶν τοσούτων οὖν εὐεργεσιῶν, ὧν τυχεῖν παρὰ τῆν αὐτοῦ ἀγαθότητος ἠξιώθημεν, σπουδάσωμεν εὐάρεστοι αὐτῷ ἀναδειχθῆναι διὰ τῆς τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, ὅπως καὶ τῶν αἰώνων καὶ ἀτελευτήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παντοκράτορι Πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Quæstiones sequentes in Evangelia, ex codice Reg. 2431, nunc primum in lucem prodeunt. Adjiciuntur porro in eodem codice ad calcem Quæstionis 136, ad Antiochum.

QUÆSTIO I. « Christi autem generatio sic erat. Cum enim esset desponsata mater ejus Maria Joseph \*8. » Quare non dixit : Cum esset desponsata virgo, sed « Mater ejus ? »

RESPONSIO. Ut credibilis sermo foret, et ut audirem, paratum ad quidpiam audiendum non insuetum, insolite rei additione percelleret, dicendo : « Antequam conveniret, inventa est in utero habens de Spiritu sancto \*9. »

Q. 2. « Apparuit autem ei angelus Domini in somnis dicens \*10. » Quare non palam apparet angelus Josepho, quemadmodum pastoribus et Zachariæ ?

R. Quia admodum fidelis erat vir ille. Nec opus illi erit ejusmodi visione.

Q. 5. « Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam \*11. » Quare dixit : « Ne timeas ? »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν. Μηνηστευθεῖσις γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ. » Διὰ τί οὐκ εἶπε· Μηνηστευθεῖσις D τῆς παρθένου, ἀλλὰ « τῆς μητρὸς αὐτοῦ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ὅτι εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσδοκῶντά τι τῶν συνήθων ἀκούσασθαι τὸν ἀκροατὴν, καταπλήξῃ τῆ τοῦ παραβίβου πράγματος ἐπαγωγῆ, λέγων· « Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. »

Ἐρώτ. β'. « Ἐβῆθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ λέγων· » Διὰ τί μὴ φανερώς φαίνεται ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ, καθάπερ τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίῃ ;

Ἀπόκ. Ὅτι σφόδρα πιστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ οὐ ἐξιμένος τῆς τοιαύτης ἐβσεως.

Ἐρώτ. γ'. « Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναικά σου. » Διὰ τί εἶπε· Μὴ φοβηθῆς,

\*7 Psal. vii, 9-11. \*8 Matth. i, 16-18. \*9 ibid.

\*10 ibid. 20. \*11 ibid.

'Απόκρ. Δεικνύς αὐτὸν δεδοικῶτα μὴ προσκρούση A  
τῷ Θεῷ, ὡς μοιγαλιδαῖ ἔχων.

'Ἐρώτ. δ'. Διὰ τί εἶπες, « τὴν γυναικὰ σου; »

'Απόκ. Ὡς μὴ διεφθαρμένης αὐτῆς ὁσως. Καλεῖ  
δὲ αὐτὴν γυναῖκα ἀπὸ τῆς μνηστείας· ὡσπερ εἰώθα-  
μεν γαμβροὺς λέγειν καὶ προγάμους τοὺς μνηστῆρας.

'Ἐρώτ. ε'. « Τέξεται δὲ Υἱόν. » Διὰ τί οὐκ εἶπες·  
Τέξεται δὲ σοι;

'Απόκ. Ὅτι οὐκ αὐτῷ ἐμελλε μόνῳ τίκεσθαι,  
ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ.

'Ἐρώτ. ς'. « Ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως. »  
Διὰ τί προσέθηκε τὸ ἀξίωμα, εἰπὼν, « τοῦ βασι-  
λέως; »

'Απόκ. Ἐπειδὴ καὶ ἕταρος γέγονεν Ἡρώδης ὁ τὸν  
Πρόδρομον ἀνελών. Ἄλλ' ἐκείνος τετράρχης ἦν, οὗτος B  
δὲ βασιλεὺς.

'Ἐρώτ. ζ'. « Ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν  
μητέρα αὐτοῦ. » Διὰ τί οὐκ εἶπες, Τὴν γυναικὰ σου,  
ἀλλὰ « τὴν μητέρα αὐτοῦ; »

'Απόκ. Ἐπειδὴ, τοῦ τόκου πέρας λαθόντος, ἐλύθη  
τε ἡ ὑπόψια, καὶ ὁ Ἰωσήφ ἐπιστάθη. Διὰ τοῦτο οὐκ  
λοιπὸν μετὰ παρρησίας διαλέγεται ὁ ἄγγελος, καὶ οὐκ-  
ἔτι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καλεῖ.

'Ἐρώτ. η'. « Καὶ φεύγει εἰς Αἴγυπτον. » Διὰ τί ἀκού-  
σας· « Φεύγει εἰς Αἴγυπτον, » οὐκ ἑταράχη;

'Απόκ. Ἐπειδὴ πιστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, διὸ ὕπακούει  
καὶ πείθεται.

'Ἐρώτ. θ'. Διὰ τί οὐκ εἰς ἄλλην χώραν πέμπεται,  
ἀλλ' εἰς Αἴγυπτον;

'Απόκ. Ἵνα πληρωθῇ ἡ προφητεία ἡ λέγουσα, ὅτι C  
« Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου. »

'Ἐρώτ. θ'. « Ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρ-  
αδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Διὰ τί ἀνε-  
χώρησεν;

'Απόκ. Παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς πειρασμοὺς.  
Οὐ γὰρ ἔγκλημα τὸ μὴ ρίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον,  
ἀλλὰ τὸ ἐμπροσθέντα μὴ στήναι γενναίως.

'Ἐρώτ. ια'. « Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὄχλους ἀνέβη  
εἰς τὸ ὄρος. » Διὰ τί ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος;

'Απόκ. Διὰ τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμπαστον· οὐ  
γὰρ περιήγεν αὐτοὺς μεθ' ἑαυτοῦ. Ἄλλ' ὅτε μὲν πε-  
ριπτήσῃαι ἔδει, αὐτὸς μόνος περιφεῖ πανταχοῦ, καὶ  
πᾶσι καὶ χώρας ἐπισκοποῦμενος· ὅτε δὲ πολλὸς  
ὄχλος γέγονεν, ἐν ἐνὶ ἐκάθῃτῳ τόπῳ.

'Ἐρώτ. ιβ'. « Ἀνοίξας δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν  
αὐτοὺς. » Διὰ τί εἶπεν· « Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ; »

'Απόκ. Ἵνα μάθωμεν, ὅτι καὶ σιγῶν ἐπαίδευεν,  
οὐχὶ μόνον φθγγόμενος.

'Ἐρώτ. ιγ'. « Προσέχετε, φησὶ, τὴν ἐλεημοσύνην μὴ  
ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι  
αὐτοὺς. » Διὰ τί ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης προσέθηκεν  
εἰπὼν, ἐπὶ δὲ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας οὐδα-  
μῶς;

'Απόκ. Ἐπειδὴ τὴν ἐλεημοσύνην μὲν ἀδύνατον  
πάντῃ λαθεῖν, εὐχὴν δὲ καὶ νηστείαν δυνατὸν.

R. Declarat eum timuisse, ne Deum offenderet,  
utpote adulteram habens uxorem.

Q. 4. Quare dixit, « conjugem tuam? »

254 R. Utpote non corruptam. Vocat autem con-  
jugem, quia desponsata erat. Uti solemus generos  
et pronubos, vocare procos.

Q. 5. « Pariet autem filium? » Quare non dixit:  
Pariet autem tibi?

R. Quia non ipsi solum pareret, sed toto orbi.

Q. 6. « In diebus Herodis regis? » Quare di-  
gnitatem addidit, cum dixit, « regis? »

R. Quia alius fuit Herodes qui Præcursorem oc-  
cidit. Sed ille tetrarcha, hic rex erat.

Q. 7. « Surgens accipe puerum, et matrem  
ejus? » Quare non dixit: Uxorem tuam, sed,  
« matrem ejus? »

R. Quia partu adveniente, levata suspicio fuit,  
et Joseph certior factus est. Ideo cum libertate pal-  
lam loquitur angelus; nec ultra uxorem ejus vocat  
illam.

Q. 8. « Et fuge in Ægyptum? » Quare cum au-  
disset: « Fuge in Ægyptum, » perturbatus non  
fuit?

R. Quia fidelis vir erat, ideo obsequitur, et ob-  
temperat.

Q. 9. Quare in Ægyptum, et non in aliam mitti-  
tur regionem?

R. Ut impleretur prophetia quæ dicit: « Ex Ægy-  
pto vocavi Filium meum? »

Q. 10. « Cum audisset Jesus quod Joannes tra-  
ditus esset, secessit in Galilæam? » Quare se-  
cessit?

R. Admonens nos fugiendas esse tentationes.  
Neque id crimini datur, quod non nos in pericu-  
lum conjiciamus; sed cum incidierimus, si non  
resistamus generose.

Q. 11. « Videns autem ejus turbas ascendit in  
montem? » Quare ascendit in montem?

R. Quod ambitionem fugeret et vanam gloriam.  
Non enim illas secum circumquaque abducebat.  
Sed quando incedendum erat, ipse solus ubique  
circuibat, et urbes et vicos perlustrans. Cum au-  
tem multa aderat turba, in uno sedebat loco.

Q. 12. « Aperiens autem os suum docebat illos? »  
Quare dixit: « Aperiens os suum? »

R. Ut ediscamus illum non solum loquendo, sed  
etiam silendo docuisse.

Q. 13. « Attendite, inquit, ne elemosynam  
vestram faciatis coram hominibus, ut videamini  
ab eis? » Quare de elemosyna id addidit, de ora-  
tione autem et jejuniis, nullatenus?

R. Quia elemosynam impossibile est penitus  
latere: orationem vero et jejuniis possibile est.

<sup>75</sup> Matth. i, 21. <sup>76</sup> Matth. ii, 1. <sup>77</sup> ibid. 13. <sup>78</sup> ibid. <sup>79</sup> Ose. xi, 1. <sup>80</sup> Joan. iv, 12. <sup>81</sup> Ματθ. v, 4; <sup>82</sup> ibid. <sup>83</sup> Matth. vi, 1.

Q. 14. « In principio erat Verbum <sup>81</sup>. » Quare, A

R. Quia ille omnibus notus erat, etsi non quatenus Pater, sed quatenus Deus. Unigenitus vero ignorabatur: ideo jure ejus notitiam a principio dare voluit, iis qui ignorarent ipsum.

Q. 15. « Et verbum erat apud Deum <sup>82</sup>. » Quare non dixit: In Deo?

R. Primum quidem ut ejus secundum hypostasim aeternitatem declararet nobis. Deinde clarius et apertius revelat nobis, hoc Verbum esse Deum, « In mundo erat <sup>83</sup>: » non ut mundo coævus. Ideo namque adjecit: « Et mundus per ipsum factus est <sup>84</sup>. »

Q. 16. « Et aspiciens in caelum benedixit panes <sup>85</sup>. » Quare cum sursum aspexisset tum benedixit?

R. Primo ut ostenderet se a Patre esse; secundo ut nos doceret, ne prius ad mensam accederemus, donec ei gratias egissemus qui escam nobis daret.

Q. 17. Quare in deserto miraculum panum efficit, et quinque millia alii?

**255** R. Ut nulli prorsus subesset suspicioni miraculum, nemoque existimaret ex proximo quodam vico, quiddam ad mensam delatum fuisse.

Q. 18. Et abstulerunt ex residuis fragmentis <sup>86</sup>. Quare non integri panes, sed fragmenta superfuere?

R. Ut ostenderet esse illa ex quinque panibus fragmenta, et ut qui non aderant rem gestam eliscerent, ne quis id phantasiam esse existimaret.

Q. 19. « Duodecim cophinos <sup>87</sup>. » Quare duodecim cophinos impleverunt?

R. Ut et ipse Judas deferret. Poterat enim turbarum sedare famem. At non novissent discipuli virtutem ejus.

Q. 20. Quare non Pilato, sed uxori illius visio fuit <sup>88</sup>?

R. Primo quidem quia digna erat ipsa; seu potius, quia si vidisset ille, nequaquam illi aequae fides habita fuisset: vel non narrasset; ideoque ex divina dispensatione uxor visionem habet, ut res palam omnibus fieret.

Q. 21. « Et crucifigunt cum eo duos latrones, unum a dextris et unum a sinistris <sup>89</sup>. » Quare medium inter latrones crucifixum illum, et quare clamans emisit spiritum?

R. Ut eorum famae particeps esset, et ut impleretur quod dictum est: « Cum iniquis reputatus est <sup>90</sup>. » Ut ostenderetur ex potestate rem effici. Quemadmodum dixit: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam <sup>91</sup>. »

Ἐρώτ. δ'. « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Διὰ τί ἀφελος τὸν Πατέρα, περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται;

Ἀπόκ. Ὅτι ἐκεῖνος μὲν ὄηλος ἄπειρος ἦν, εἰ καὶ μὴ ὡς Πατήρ, ἀλλ' ὡς Θεός· ὁ δὲ Μονογενὴς ἠγγουεῖτο. Καὶ εἰκότως τὴν περὶ αὐτοῦ γνώσιν ἐκ προοιμίῳν ἐσοποῦσθε εἰδᾶσαι τοὺς οὐκ εἰδῶτας αὐτόν.

Ἐρώτ. ιε'. « Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Διὰ τί οὐκ εἶπεν ἐν Θεῷ;

Ἀπόκ. Πρῶτον μὲν τὴν καθ' ὁπόσταιν αὐτοῦ διδούσθητα ἐμφαίνων ἡμῖν· εἶτα καὶ σαφέστερον αὐτῷ προῖων, ἀπεκάλυψεν ἐπαγαγὼν, ὅτι ὁ Λόγος οὗτος καὶ Θεὸς ἦν. « Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· » οὐχ ὡς τοῦ κόσμου σύγχρονος. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε· « Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. »

Ἐρώτ. ις'. « Καὶ ἀναβλήσας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, εὐλόγησας τοὺς ἄρτους. » Διὰ τί ἀνέβλεψε, καὶ οὕτως εὐλόγησεν;

Ἀπόκ. Πρῶτον μὲν ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ· δεύτερον δὲ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ πρότερον ἀπεσθαι τραπίδος ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τὴν τροφὴν ἡμῖν παρέχοντι.

Ἐρώτ. ιζ'. Διὰ τί ἐν ἐρήμῳ τὸ τῶν ἄρτων θαῦμα ποιεῖ, καὶ πεντακισχιλοῦς τρέφει;

Ἀπόκ. Ἴνα μὲθ' ὑπερβολῆς ἀνυπόκοντο ὑπάρξῃ τὸ θαῦμα, καὶ μηδεὶς νομίση πλῆσιον κόμην κειμένην εἰσενεγκεῖν τὴν εἰς τὴν τράπεζαν.

Ἐρώτ. ιη'. Καὶ ἤραν ἐκ τῶν περισσευμάτων κλασμαμάτων. Διὰ τί οὐχ ὀλόκληροι ἄρτοι, ἀλλὰ κλάσματα ἐπερσεύσαν.

Ἀπόκ. Ἴνα δείξῃ, ὅτι τῶν πέντε ἄρτων εἰς ταῦτα πλάσματα, καὶ ὥστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγενημένον, καὶ ἵνα μὴ τις φαντασίαν νομίση εἶναι τοῦτο.

Ἐρώτ. ιθ'. « Δώδεκα κοφίνους. » Διὰ τί δώδεκα κοφίνους ἐπλήρωσαν;

Ἀπόκ. Ἴνα καὶ Ἰούδας βαστάσῃ. Ἐδύνατο μὲν γὰρ καὶ σέσσαι τῶν ἐχθρῶν τὴν πείναν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν.

Ἐρώτ. κ'. Διὰ τί οὐχ ὁ Πιλάτος ὄρᾳ, ἀλλ' ἡ τούτου γυνή;

Ἀπόκ. Πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνη ἐξία ἦν, ἢ μᾶλλον εἶ, εἰ αὐτὸς εἶδεν, οὐκ ἂν ἐπιστεύθῃ ὁμοίως· ἢ οὐδ' ἂν ἐξείπεν· διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τὴν γυναῖκα εἶδεν, ὥστε κατάδηλον γενέσθαι πάνσι.

Ἐρώτ. κα'. « Καὶ συσταυροῦσιν αὐτῷ δύο ληστὰς. ἓνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἓνα ἐξ ἐνανθῶν. » Διὰ τί μέσον αὐτὸν ἐσταύρωσαν τῶν ληστῶν, καὶ διὰ τί κράζας ἀφῆκε τὸ πνεῦμα;

Ἀπόκ. Ἴνα τῇ δόξῃ τῇ ἐκεῖνων κοινωνήσῃ. ἢ ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθέν· ὅτι καὶ Μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη· καὶ ἵνα δείχῃ, ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται· καθὼς καὶ ἔλεγεν, ὅτι « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. »

<sup>81</sup> Joan. 1, 1. <sup>82</sup> ibid. <sup>83</sup> ibid. 10. <sup>84</sup> ibid. <sup>85</sup> Math. xiv, 19. <sup>86</sup> ibid. 20. <sup>87</sup> ibid. <sup>88</sup> Math. xxvii, 19. <sup>89</sup> ibid. 38. <sup>90</sup> Isa. liii, 12. <sup>91</sup> Joan. x, 18.

Ἐρώτ. κβ'. « Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρ-  
νῆση με. » Πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος, ἐτι εἶπεν ὁ Χριστὸς  
τῷ Πέτρῳ· « Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς ἀπαρνήση  
με· » ὁ δὲ Μάρκος λέγει, ἐτι, ἐτε μὲν ἀπαξ ἠρνή-  
σατο, τότε πρῶτον ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρούων· ἐτε δὲ  
τρίτον, τότε δεύτερον; Πῶς οὖν εὐρεθήσονται ἀληθῆ  
ἀμφοτέρω;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον  
καὶ τέταρτον φωνεῖ εἰς τὸν ἀλεκτρούων, δηλῶν ὁ Μάρ-  
κος, ἐτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε, καὶ εἰς μνήμην  
ἔγαγε, τοῦτ' φησιν. Ὡστε ἀμφοτέρω ἀληθῆ εἰσι.  
Πρὶν γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλε-  
κτρούων, τρίτον ἠρνήσατο. Οὕτω δὲ περιεχθῆς ἦν  
καὶ σφόδρα ἀποστενηθῶς τῷ ἔδει, ἐτι οὐ μόνον  
ἠρνήσατο, ἀλλ' οὐδὲ ἀνεμνήθησθε ὁκοθεν, καὶ ταῦτα  
τοῦ ἀλεκτρούων φωνήσαντος, ἕως οὗ τὸ βλέμμα τοῦ  
διδασκάλου γέγονεν αὐτῷ ἀντὶ φωνῆς. Καὶ τοῦτο ὁ  
Λουκᾶς δηλῶν φησιν, ἐτι ἐπέβλεψεν εἰς αὐτὸν ὁ  
Χριστὸς

Ἐρώτ. κγ'. « Καὶ ἐξεληθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς. »  
Διὰ τί ἐξεληθὼν ἔξω ἔκλαυσε;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ οὐκ ἐτόλμα φανερώς ἐμπροσθεν  
πάντων, ἵνα μὴ κατηγορηθῆ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ  
γνωσθῆ μαθητῆ; αὐτοῦ εἶναι.

Ἐρώτ. κδ'. « Ἐσθίοντων δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς,  
ἐτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. » Διὰ τί, ἐσθίοντων  
αὐτῶν, περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῦ διαλέγεται;

Ἀπόκ. Ἴνα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τραπέζης  
δείξῃ τὴν πονηρίαν τοῦ προδότου. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς  
ἔκει παρῆν.

Ἐρώτ. κε'. « Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. » Διὰ τί  
οὐκ εἶπεν Ὁ θεὸς με παραδώσει· ἀλλ' « Εἰς ἐξ ὑμῶν  
παραδώσει με, » φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ;

Ἀπόκ. Φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ τοῦ προδότου·  
ὥστε πάλιν δοῦναι αὐτῷ μετανοίας ἔξουσιαν τοῦ λα-  
θεῖν. Καὶ αἰρεῖται φοβήσαι ἀπαντας ὑπὲρ τοῦ δια-  
σῶσαι τούτων.

Ἐρώτ. κς'. « Ἦσαν δὲ καὶ αἱ γυναῖκες συνακολου-  
θήσασαι ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. » Διὰ τί μέμνηται τῶν  
γυναικῶν τῶν συνακολουθησασῶν αὐτῷ;

Ἀπόκ. Ὅτιως δείξῃ τὴν πολλὴν αὐτῶν προσεδρίαν,  
καὶ ἐτι μέχρι τῶν κινδύνων παρῆσαν. Ὡς γὰρ οἱ  
μαθηταὶ ἔφυγον, αὐταὶ προσεκτρέπου.

Ἐρώτ. κς'. « Πῶς οὖν, φησίν, Ἰουδαῖος ὢν ζητεῖ παρ'  
ἐμοῦ πίνει ὕδωρ, Σαμαριταῖδος οὖσης; » Πῶθεν αὐτὸν  
γνωρίσασα, Ἰουδαῖον εἶναι, φησὶ πρὸς αὐτὸν· « Πῶς  
οὖ Ἰουδαῖος ὢν; »

Ἀπόκ. Ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἰσως καὶ τῆς δια-  
λέξεως.

Ἐρώτ. κς'. « Καὶ ἐγέννησεν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρῶ-  
τότατον. » Διὰ τί εἶπε, « πρῶτότατον; » Οὐδὲ γὰρ  
ἔσχεν ἄλλον υἱὸν ἢ Παναγία

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς ὁ ἐξ αὐτῆς  
καρπῶδης Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, γέγονεν  
ἡμῶν διὰ τὴν σάρκαριν ἀδελφός, τούτου χάριν ὠνο-

Q. 22. « Antequam gallus cantet, ter me negabis ». Quare Matthæus ait dixisse Petro Christum : « Antequam gallus cantet ter me negabis »? Marcus autem, quod cum semel negasset, tunc primum cantaverit gallus : cum autem ter negasset, tunc secundo cantaverit? Quomodo utrumque verum erit?

R. Quia unaquaque vice ter et quater gallus cantare solet, ut ostenderet Marcus nequaquam galli vocem cohibuisse Petrum, et ad memoriam Dominicæ vocis revocasse, ita locutus est. Ita ut utrumque sit verum. Antequam enim pro prima vice absolveret cantum gallus, ter negavit. Ita porro formidabat, ita terrore captus et quasi mortuus erat, ut non modo negaret, sed nequidem ex se illius dicti recordaretur, etiamsi cantaret gallus, donec illi vocis loco adfuit magistri intuitus. Quod declarans Lucas ait, quod respexerit eum Christus ».

Q. 23. « Et egressus foras flevit amare ». Quare foras egressus flevit?

R. Quia id non audebat palam et coram omnibus, ne suis lacrymis accusaretur, et discipulus illius esse deprehenderetur.

Q. 24. « Edentibus istis, dixit eis Christus : Unus vestrum me traditurus est ». Quare edentibus illis dicit proditorie loquitur?

R. Ut a tempore mensæ ostenderet proditoris nequitiam. Nam aderat ille.

Q. 25. « Unus vestrum me traditurus est. » Quare non dixit : Ille me tradet; sed « Unus vestrum me tradet, » et ut in hoc illi parceret?

R. Ut in hoc parceret proditori, daretque illi locum poenitendi et latendi. Voluitque omnes perterrefacere, ut hunc salvum faceret.

Q. 26. « Erant autem et mulieres quæ secutæ fuerant eum a Galilæa ». Quare memorat mulieres quæ secutæ fuerant eum?

R. Ut magnam ostenderet earum assiduitatem, quodque ad pericula usque adfuisset. Cum fugerent namque discipuli, illæ perseverabant.

Q. 27. « Quare tu, Judæus cum sis, bibere a me poscis aquam, quæ sum Samaritana »? Unde gnara Judæum illum esse, ait illi : « Quare tu, Judæus cum sis? »

256 R. Ex habitu, et fortasse ex dialecto.

Q. 28. « Et peperit filium suum primogenitum ». Quare dixit, « primogenitum? » Neque enim alium habuit filium sanctissima (Virgo).

R. Quia Deus cum esset verus qui ex illa incarnatus est Dominus noster Jesus Christus, factus est per incarnationem frater noster, quamobrem

» Math. xxvi. 34. » Marc. xiv. 31. » Luc. xxi. 61. » Math. xxvi. 75. » ibid. 21.  
» Math. xxvi. 55. » Luc. ii. 7. » Joan. iv. 3.

vocatus est primogenitus, utpote qui primas haberet a μάζῃ πρωτότοκος, ὡς πρωτεύων ἐν πᾶσιν αὐ-  
 τός.

Q. 29. « Et reclinavit eum in præsepio ». Quare in præsepio reclinatus fuit ?

R. Ut nos ab irrationabilitate liberaret, brutorum relicta vita ; tribueretque hominibus congruentem prudentiam

Q. 30. « Homo descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones ». Quis homo ? Quæ Jerusalem ? Quæ Jericho ? Qui latrones ?

R. Homo est Adam ; Jerusalem, paradisi ; Jericho, hic mundus ; latrones, demones.

Q. 31. Casu autem sacerdos quidam videns eum, pertransivit. Levita similiter. Samaritanus autem videns eum, misericordia motus est, et ligavit vulnera ejus. Quid illud, « Casu ? » Quis sacerdos ? Quis Levita ? Quis Samaritanus ?

R. Illud, « Casu », id est, ex divina providentia. Sacerdos est lux ; Levita, magistri ex Levitico sacerdotio ; Samaritanus, Christus.

Q. 32. Quare dicitur Samaritanus, Christus ?

R. Quia Judæi illum ita nuncupant dicendo : « Samaritanus es, et demonium habes ».

Q. 33. « Factum est autem, inquit, ut moreretur Lazarus, et portaretur ab angelis in sinus Abrahamæ ». Quare moritur Lazarus priusquam dives ?

R. Ut nullus diviti excusationi locus relinqueretur : quod scilicet aliquid erogaturus esset illi (si vixisset).

Q. 34. « Elevans autem dives oculos suos cum esset in tormentis, vidit Lazarum in sinibus Abrahamæ ». Quare non alibi, sed in sinibus Abrahamæ videt Lazarum ?

R. Quia sicut Adamum Deus ejiciens ex paradiso, posuit illum e regione, ut assiduus aspectus ejus mœrorem renovans, majorem illi præberet sui a bonis illis lapsus sensum ; ita et illum e regione Lazari constituit, ut vehementius morderetur.

Q. 35. Quare non iu alio justo vidit Lazarum dives ille ; sed in sinibus Abrahamæ ?

R. Quia hospitalis Abraham fuerat ; ut itaque argueretur ob suam erga hospites sævitiam, Lazarum cum illo videt. Ille namque viatores etiam excipiebat ; hic vero eum qui intus erat contemnebat.

Q. 36. « Pater Abraham, miserere mei ». Quare non Lazaro sermonem dirigit dives, sed Abrahamo ?

R. Quod erudesceret, et pudore teneretur : putabat enim eum injuriz illatz memoriam retinere.

Ἐρώτ. κβ'. « Καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ. » Διὰ τί ἐν τῇ φάτῃ ἀνέκλιθη ;

Ἀπόκ. Ἴνα ἡμᾶς τῆς ἀλόγῃς ἐλευθερώσῃ, τὸν κτηνοπρεπῆ μεταμίψαντας βίον, καὶ τὴν ἀνθρώπουσ προέπουσαν παράσχῃ σύνισιν.

Ἐρώτ. λ'. « Ἀνθρώπουσ κατέβαιναν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱεριχὸν, καὶ ληστὰς περιέπεσε. » Τίς ὁ ἀνθρώπουσ, καὶ τίς ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ τίς ἡ Ἱεριχὸν, καὶ τίνας οἱ ληστὰς ;

Ἀπόκ. Ἀνθρώπουσ μὲν ὁ Ἀδὰμ Ἱερουσαλήμ δὲ ὁ παράδειουσ Ἱεριχὸν δὲ οὗτουσ ὁ κόσμουσ καὶ ληστὰσ οἱ δαιμόνεσ.

Ἐρώτ. λα'. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερὺσ τις ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρήθε καὶ λευτέρῃ ὁμοίωσ. Σαμαρείτησ δὲ ἰδὼν αὐτὸν, ἐσπλαγγίσθη, καὶ κατέθηκε τὰ τραύματα αὐτοῦ. Τί ἦν τὸ, « κατὰ συγκυρίαν ; » καὶ τίσ ὁ ἱερὺσ ; καὶ τίσ ὁ λευτέρῃ ; καὶ τίσ ὁ Σαμαρείτησ ;

Ἀπόκ. Τὸ μὲν « κατὰ συγκυρίαν » ἐρηλοῖ τὸ ἐκ θελασ οἰκονομίασ ἱερὺσ δὲ ἐστίν ὁ νόμουσ ἑλευτέρῃ δὲ οἱ ἀπὸ τῆσ λευτερίῃσ ἱερουσίνῃσ διδάσκαλοσ Σαμαρείτησ δὲ ὁ Χριστὸσ

Ἐρώτ. λβ'. Καὶ διὰ τί λέγεται Σαμαρείτησ ὁ Χριστὸσ ;

Ἀπόκ. Διὰ τὸ τοῦσ Ἰουδαίουσ αὐτὸν οὕτωσ ἀποκαλεῖν ὅτι « Σαμαρείτησ εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεισ. »

Ἐρώτ. λγ'. « Ἐγένετο δὲ, φησίν, ἀποθανεῖν τὸν Ἀδάζαρον καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τὸν ἀγγέλων εἰσ τοῦσ κόλπουσ τοῦ Ἀβραάμ. » Διὰ τί ἀπονήσκει πρῶτον ὁ Ἀδάζαροσ παρὰ τὸν πλοῦστων ;

Ἀπόκ. Ἴνα μηδεμίαν ἀπολογίασ πρόφασισ ὑπολείπηται τοῦ πλοῦστουσ, ὡσ μέλλοντοσ εὐποιεῖν εἰσ αὐτὸν.

Ἐρώτ. λδ'. « Ἀναβλέψασ δὲ τοῦσ ὀφθαλμοῦσ αὐτοῦ ὁ πλοῦστωσ, ὀρᾷ τὸν Ἀδάζαρον ἐν τοῦσ κόλποισ τοῦ Ἀβραάμ. » Διὰ τί οὐκ ἀλλαχού, ἀλλ' ἐν τοῦσ κόλποισ τοῦ Ἀβραάμ ὀρᾷ τὸν Ἀδάζαρον ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ, ὡσπερ τὸν Ἀδὰμ ἐκβαλὼν ὁ Θεὸσ ἐκ τοῦ παραδείουσ, καταντικρὺ τοῦτουσ κατέκεισεν, ἴνα ἡ συνεχῆσ θύλασ, ἀνανεοῦσα τὸ πάθοσ, ἀκριβεστέραν αὐτῷ παράσχῃ τῆσ ἐκπύωστωσ τὸν ἀγαθῶν τὴν αἰσθησίν ὅτωσ δὲ καὶ τοῦτουσ κατέναντι τοῦ Ἀδάζαρου κατέκεισεν, ἴνα μειζόνωσ κατατρήχηται.

Ἐρώτ. λε'. Καὶ διὰ τί οὐκ ἐν ἄλλῳ δικαίῳ τὸν Ἀδάζαρον ὀρᾷ ὁ πλοῦστωσ, ἀλλ' ἐν τοῦσ κόλποισ τοῦ Ἀβραάμ ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ φιλόζηνοσ ἦν ὁ Ἀβραάμ. Ἴν' οὖν ἐλεγχοσ αὐτοῦ γένηται τῆσ μισοζηνίασ, διὰ τοῦτου αὐτὸν μετ' ἐκεῖνου βλέπει. Ἐκείνοσ γὰρ καὶ τοῦσ παροδοῦτασ ἐξενοδοχεῖ οὗτοσ δὲ καὶ τὸν ἴσω κείμενον παρῶρα.

Ἐρώτ. λς'. « Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλήσθον με. » Διὰ τί οὐ πρὸσ τὸν Ἀδάζαρον τὸν λόγου ἀπέπεινε ὁ πλοῦστωσ, ἀλλὰ πρὸσ τὸν Ἀβραάμ ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ ἠσχύνετο καὶ ἡρωδρία ἐνόμιζε γὰρ αὐτὸν μνησικακεῖν δι' ὧσ ἐπραξεν εἰσ αὐτόν.

'' Luc. II, 7. ' Luc. x, 30. \* ibid. 31-34. \* Joan. viii, 48. ' Luc. xvi, 22. ' ibid. 25. \* Gen. xviii, 2, 8. ' Luc. xvi, 20, 21. ' ibid. 24.



**257** Hoc fragmentum adjicimus Quæstionibus ad Antiochum, quia pars ejus prior excerpta est ex quæstione 42, non quidem ad verbum, sed ad sententiam. Pars vero posterior, ex Orat. 3 contra Arianos, paulo post initium.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας ἐκ περιχο- A Sancti Athanasii Alexandrini excerptus sermo de  
πῆς λόγος περὶ τῶν ἀγίων εἰδώρων. sacris imaginibus.

Οὐχ ὡς θεοῦ, φασι, τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν  
οἱ πιστοί· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν καὶ  
τὴν ἀγάπην ἐμφανίζοντες. Ὅθεν πολλάκις, τοῦ χα-  
ρακτήρος λευανθέντος, ὡς ξύλον μένει ἀργόν. Τοῦτο  
δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου γίνεται τοῦ σταυροῦ. Ἔως ἂν  
μὲν εἰσὶ συνεζευγμένα τὰ δύο ξύλα, καὶ σὺν τῷ τοῦ  
σταυροῦ τὸν τύπον, ὀρθῶς καὶ ἠκριβωμένως προσ-  
κυνῶ τὸν σταυρὸν· ἐπὶ δὲ διαρθεῖσιν ἀπ' ἀλλήλων,  
καὶ τὸν τύπον τῆ διαρείσει λύσασιν, οὐκέτι προσ-  
κυνῶ τὰ ἐξ ἀλλήλων διηρημένα ξύλα. Οὕτω λοιπὸν  
καὶ διὰ τὸν Χριστὸν προσκυνῶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἐπὶ  
τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν προσκυνῶ τὸν Χρι-  
στον. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς χειλεσί μου οὐ πάρεστι σωμα-  
τικῶς Χριστός, ἀλλ' ὁμοῦ τῆ καρδίᾳ καὶ τῷ νῦ B  
πάρειμι ἐγὼ πνευματικῶς πρὸς τὸν Χριστόν. Καὶ  
ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τοῦ ὑποδείγματος τοῦ περὶ  
τὸν σταυρὸν ὄηλον. Καὶ μετ' ἀλίγον· Ὁ γὰρ οὗ-  
τως ἐγγυῶς, ὅτι ἐν εἰσὶν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ, ὁδεν,  
ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ἡ  
γὰρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς ἐστι, καὶ αὐτὴ ἐν  
τῷ Υἱῷ ἐστὶ. Καὶ ὁ τοῦτο καταλαβὼν πέπεισται, ὅτι  
ὁ ἑωρακὸς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐν γὰρ  
τῷ Υἱῷ ἡ τοῦ Πατρὸς θεότης θεωρεῖται. Τοῦτο δὲ  
καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνης τοῦ βασι-  
λέως προσεγγέστερον τις κατανοῆσαι δύνησται· ἐν  
γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή  
ἐστὶ· καὶ ἐν τῷ βασιλεὶ δὴ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστίν.  
Ἀπαράλλακτός ἐστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως C  
ὁμοιότης· ὥστε τὸν ἑορῶντα τὴν εἰκόνα ὄρῃ ἐν  
αὐτῇ τὸν βασιλέα, καὶ ἐπιγινώσκειν, ὅτι οὗτός ἐστιν  
ὁ ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλαγῆναι τὴν ὁμοί-  
τητα, τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι τὸν βα-  
σιλέα εἴποι ἂν ἡ εἰκὼν· Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν  
ἐσμεν· ἐγὼ γοῦν ἐν ἐκείνῳ εἰμι, κάκεινος ἐν ἐμοί·  
καὶ ὁ βλέπων ἐν ἐμοί, τοῦτο βλέπων ἐν ἐκείνῳ, καὶ  
ὁ εἰώρακας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο ὄρῃ ἐν ἐμοί. Ὁ γοῦν  
προσκυνῶν τὴν εἰκόνα ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βα-  
σιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφή καὶ τὸ εἶδος ἐστὶν ἡ εἰκὼν.

Nequaquam ut deos olim (ethnici) ita nos ima-  
gines adoramus : absit ! sed duntaxat, ut affectum  
et charitatem nostram exhibeamus. Quare plerum-  
que contingit ut, deleto characterе seu figura, li-  
gnum vacuum remaneat. Hoc autem in crucis typo  
deprehendere est. Dum enim duo ligna conjuncta  
sunt, servaturque crucis figura, recte et accurate  
crucem adoro : divisus autem lignis atque ablato  
per divisionem typo, ligna separata non ultra adoro.  
Atque ita fit ut propter Christum imaginem adorem,  
et per Christi imaginem ipsum adorem Christum.  
Etiamsi enim labiis meis Christus minime adsit cor-  
poraliter, corde tamen ac mente adsun ego Christo  
spiritualiter. Hac autem ita se habere, ex crucis  
exemplo palam est. Et paucis interjectis : Qui  
enim ita novit, unum esse Filium et Patrem, novit  
etiam, ipsum in Patre et Patrem in ipso esse. Nam  
Filii deitas, Patris est, ipsaque in Filio est, et qui  
hoc intelligit persuasum habet, eum qui Filium  
videt, videre Patrem. In Filio namque Patris deitas  
conspicitur. Id porro exemplo regie imaginis, ac-  
curatius quisvis intelligere poterit : in imagine  
quippe, regis species et forma exstat, in rege item  
species, quæ est in imagine, habetur. Similitudo  
autem regia in imagine sine ulla discrepantia est ;  
ita ut qui videt imaginem, in ipsa regem videat et  
agnoscat, quia is ipse est qui in imagine comparat.  
Quod autem similitudo illa nullam habeat discre-  
pantiam ; si quis post visam imaginem, regem vo-  
luerit contemplari, dixerit imago : Ego et rex  
unum sumus. Ego itaque in illo sum, et ille in me :  
et quod in me, id in illo quoque vides, et quod in  
illo, id in me vides. Qui igitur imaginem adorat,  
in illa regem adorat : ejus enim forma atque species  
est imago.

#### IN SEQUENTES QUÆSTIONES IN SCRIPTURAM SACRAM MONITUM.

Libet hic afferre quæ Felckmannus in hæc Quæstiones annotavit. Ait ille in variis lectionibus, p. 90 :  
Subjiciuntur hæc immediate Quæstionibus ad Antiochum in Palatino codice, quem nunc II dicimus,  
absque auctoris nomine. Unde factum est ut ab interprete veteri Quæstionibus jungerentur. Cæterum  
codex nonnullibi et lacunosus et non satis emendatus est : quare qui melior obtigerit, quæ videbuntur  
supplere aut emendare poterit. Hinc liquet hæc Quæstiones, nedum Athanasii sint, nec Athanasii quidem  
nomen præferre in codicibus. Et vero tricesima sexta nomen præfert Chrysostomi, tricesima vero septima  
Cyrilli ; vicesima octava est Theodoretii, tacto tamen ejus nomine. Quæstiones vero in Pentateuchum quæ  
incipiunt a 47 magna ex parte sunt Theodoretii, ut suis locis annotamus. Hinc vero perspicuum est ex multis  
auctoriis excerptas et in unum coactas esse hæc Quæstiones. Atque ex iis quæ de Francis leguntur quæst.  
76, videntur in unum corpus redactæ, post expeditiones Francorum in Orientem. Nisi forte Francorum  
nomen ibi adjectitium sit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΠΑΡΑΒΟΛΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

## 258 S. P. N. ATHANASII

:DICTA ET INTERPRETATIONES PARABOLARUM EVANGELII.

Quæstio I. « Ite in oppositum vicum, et invenietis hominem lagenam aquæ bajulantem ». »

Quænam civitas est? Ecclesia. Quæ aquæ lagena? Sanctum baptisma. Quis ille homo? Præcursor. Quod cœnaculum? Regnum cœlorum.

Q. II. « Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis ». »

Quis est ille rex? Deus. Quis debitor decem mille talentorum? Homo, qui multis peccatis obnoxius, divinæ tamen est longanimitatis particeps. Quis centum denariorum debitor? Subditus servus cjus, qui talentorum decem debebat millia, qui et ipse quidem Dei longanimitatem expertus, crudelis tamen ac durus erga conservum suum visus est.

ALIA PARABOLA III. « Homo quidam duos habebat filios, et uni dixit: Vade in vineam. Qui respondit: Non ibo, et abiit. Et accedens ad alterum dixit similiter; qui respondit: Vado et non abiit ». »

Quis ille homo? Deus. Quis ille, qui dixit, Ibo, et non abiit? Judæi. Quis ille qui dixit, Non ibo, et tamen abiit? Populus, qui est ex gentibus.

ALIA PARABOLA IV. « Hominis cujusdam divitis ager uberes fructus tulit ». » Quis ille homo? Judæi, et qui sicut ipse avari sunt et amantes pecunie.

ALIA V. « Ite in vicum qui contra vos est, et invenietis asinam alligatam et pullum ». » Qui vicus? Mundus; asina vero, Judæi; pullus, Christiani. Quis ligavit? Mosaica lex. Quis solvit? Christus. Pullus enim est bruta ethnicorum irrationabilitas et ignorantia.

ALIA VI. « Ite in vicum qui contra vos est ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit, Apud te facio Pascha cum discipulis meis ». » Quæ ista civitas? Infernus. Quis ille quidam? Adam. A mortuis enim ipsum excitaturus erat.

ALIA QUÆST. VII. « Jam vero et securis ad arborum radicem est posita ». »

Resp. Radix est fides: arbor, homo: securis, finis hominis.

ALIA VIII. « Homo quidam domum suam ædificavit supra petram ». » Quis ille homo? Sanctus Petrus; petra, Christus; domus, fides; ventus, dia-

<sup>9</sup> Marc. xi, 2. <sup>10</sup> Matth. xviii, 25. <sup>11</sup> Matth. xxi, 28, 29. <sup>12</sup> Luc. xii, 16. <sup>13</sup> Matth. xxi, 20. <sup>14</sup> Matth. xxi, 18, 19. <sup>15</sup> Matth. iii, 40. <sup>16</sup> Matth. vii, 24.

(80<sup>o</sup>) Τίς ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια. Supple δραχμῶν. EDIT. PATRUL.

Ἐρώτησις α'. « Ἀπέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην, καὶ εὐρήσατε ἄνθρωπον κεράμιον ὕδατος βασιτάζοντα. »

Τίς ἡ πόλις; Ἐκκλησία. Τί τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος; Τὸ ἅγιον βάπτισμα. Τίς ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Πρόδρομος. Τί τὸ ἀνάγειον; Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐρώτ. β'. « Ἠμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἄνθρωπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἤθελθε συναῖραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. »

Τίς ὁ βασιλεὺς; Ὁ Θεός. Τίς ὁ ἀπειλέτης τῶν μυρίων τάλάντων; Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας ἀπολαβὼν. Τίς ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια (80<sup>o</sup>); Ὁ ὑποχείριος τοῦ χρεωστούντος τὰ μυρία τάλαντα· καὶ αὐτὸς μὲν ἔτυχε μακροθυμίας, οὗτος δὲ ἐφάνη ὡμὸς καὶ σκληρὸς πρὸς τὸν δούδουλον αὐτοῦ.

Ἐτέρα παραβολὴ γ'. « Ἄνθρωπός τις εἶχε δύο τέκνα, καὶ εἶπε τῷ ἐνί· Ἀπελθε εἰς τὸν ἀμπελῶνα· καὶ εἶπεν· Οὐχ ὕπαγω, καὶ ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν εἶπε καὶ τῷ ἑτέρῳ· καὶ εἶπεν· Ὑπάγω, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν. »

Τίς ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Θεός. Τίς ὁ εἰπὼν, Ὑπάγω, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν; οἱ Ἰουδαῖοι. Τίς ὁ εἰπὼν, Οὐχ ὕπαγω, καὶ ἀπῆλθεν; Ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός.

Ἄλλη παραβ. δ'. « Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφρόρην ἐτὴ χῶρα. » Τίς ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Ἰουδας, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν πλεονέκται καὶ φιλάργυροι.

Ἐτέρα ε'. « Ἀπέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην, καὶ εὐρήσατε θύον καὶ πῶλον δεδεμένην. » Τίς ἡ κώμη; Ὁ κόσμος. Ὅνος δὲ οἱ Ἰουδαῖοι· πῶλος οἱ Χριστιανοί. Ὁ θῆσας; Ἄνομος ὁ Μωσαϊκός. Ὁ λύσας; ὁ Χριστός. Πῶλος γάρ ἐστι τῶν ἐθνῶν ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγνοσία.

Ἄλλη ς'. « Ἀπέλθατε εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην πρὸς τὸν θείον, καὶ εἶπατε αὐτῷ· Ὁ Διδάσκαλος λέγει· Πρὸς σὲ ποιῶ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. » Τίς ἡ πόλις; Ὁ ἤθερ. Ὁ θείον; Ὁ Ἀδάμ· ἔμελλε γὰρ ἕξειραι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ἐτέρα ἐρώτ. ζ'. « Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κίται. »

Ἀπόκ. Ῥίζα ἐστὶν ἡ πίστις· τὸ δένδρον, ὁ ἄνθρωπος· ἡ ἀξίνη, τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος.

Ἐτέρα η'. « Ἀνθρωπός τις ἠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν. » Τίς ὁ ἄνθρωπος; Ὁ Ἰγίος Πέτρος· πέτρα, ὁ Χριστός· οἰκία, ἡ πίστις· ἀνεμος

ὁ διάβολος. Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἀμμον οικοδομήσας Ἰούδας· ἀμμος γάρ ἐστιν ἡ ἀκαρπία.

Ἄλλη θ'. « Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » Τίς ὁ βασιλεὺς; ὁ Θεός. Τίς ὁ υἱός; ὁ Χριστός. Τίνες οἱ κεκλημένοι; προφῆται καὶ ἀπόστολοι. Τίνες οἱ ἀπατήσαντες; οἱ Ἰουδαῖοι. Τίνες οἱ παραγινόμενοι; οἱ ἐξ ἐθνῶν. Τίς ὁ μὴ ἔχων ἐνδύμα γάμου; ὁ Ἰούδας, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀναξίως ἐπιτηδύντες εἰς τὰ ἄγια.

Ἄλλη ε'. « Εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον· Ἄπελλε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ βάλῃς ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάνα πρῶτον ἰχθῖν ἄρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις στατήρα. Τοῦτον ὅς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. » Τίς ἡ θάλασσα; ὁ κόσμος. Τί τὸ ἄγκιστρον; ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἰχθὺς ὁ Χριστός. Στατήρ ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ ἐμελλε κάκεινος σταυρωθῆναι, καὶ ὁ Πέτρος.

Ἔτερα ια'. « Ἀνθρώπος τις εἶχε δύο υἱούς, καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρὶ· Πάτερ, δός μοι. » Τίς ὁ ἀνθρώπος; ὁ Θεός. Οἱ δύο υἱοί; οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ. Νεώτερος υἱὸς ὁ τὴν γνώμην ἄστατον ἔχων. Τὸ ἐπιβάλλον μέρος, τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

Ἄλλη ιβ'. « Ἀνθρώπος τις εὐγενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, τοῦ λαθεῖν βασιλείαν. » Ἀνθρώπος, ὁ Θεός· χώρα μακρὰ ἡ ἐπὶ γῆς παρουσία αὐτοῦ· βασιλεία ἡ δευτέρα παρουσία· οἱ δοῦλοι οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μάρτυρες. Ἡ δὲ μὴ ἐστὶν ἡ χάρις, ἣν ἔλαβεν Ἰούδας, ὁμοίως καὶ τὸ τάλαντον.

Ἄλλη ιγ'. « Ἀνθρώπος τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκεν. » Ἀνθρώπος ὁ Θεός· ἀμπελῶν ὁ κόσμος· ἡ ληνὸς τὸ βάπτισμα· ὁ πύργος ἡ πίστις· οἱ γεωργοὶ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δοῦλοι προφῆται, ἀπόστολοι, καὶ μάρτυρες. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύττειν, καὶ ἀπέκτειναν αὐτούς· ὡσαύτως καὶ τὸν μονογενῆ Ἰῆν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπλήθη ἐξ αὐτῶν ἡ βασιλεία, καὶ ἐδόθη Ῥωμαίοις, τοῖς ποιούσι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Αὐτοὶ δὲ κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν.

Ἄλλη ιδ'. « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν τὸν σπόρον αὐτοῦ. » Ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ὁ περιπεσὼν εἰς τὴν ἄκαρπτον ὁ Ἰούδας· ἀπελθὼν γὰρ ἀπὸ γῆρατο, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγον αὐτόν· τὸ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν οἱ προφῆται καὶ ἀπόστολοι.

Ἄλλη ιε'. « Ἀνθρώπος τις κατέβαιναν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὺ, καὶ ληστὰς περιέπεσεν. » Ἀνθρώπος ὁ Ἀδάμ· Ἱερουσαλὴμ ὁ παράδεισος· Ἱεριχὺ ὁ κόσμος· ληστὰς οἱ πονηροὶ λογισμοὶ καὶ ἡ παράβασις· ληρὸς οἱ προφῆται· λευτὴρ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος· Σαμαρεῖτης ὁ Χριστός· ἔλαιον καὶ οἶνος τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα· τὸ δὲ πανδοχεῖον ἡ Ἐκκλησία· ὁ πανδοχεὺς ὁ ἅγιος Παῦλος· τὰ δύο θηνάκια, ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Διαθήκη.

bolus est. Qui vero super arenam ædificavit, Judas est; arena signidem est sterilitas.

ALIA IX. « Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui nuptias apparavit filio suo <sup>17</sup>. » Quis ille rex? Deus. Quis filius? Christus. Quinam erant vocati? prophætæ et apostoli. Quinam abnuébant? Judæi. Qui vero venerunt? hi qui erant ex gentibus. Quis non habebat nuptialem vestem? Judas, et qui, quemadmodum ipse, ad sancta indiguit prostrantur.

ALIA X. « Dixit Dominus ad Petrum: Vade ad mare, et hamum projice, primumque qui egressus fuerit piscem cape, ejus aperto ore, staterem invenies, hunc pro me dato et pro te <sup>18</sup>. » Quod mare illud est? mundus; hamus, verbum Dei; piscis, Christus; stater, crux Domini, in qua et ipse crucifigendus erat, et Petrus.

259 ALIA XI. « Homo quidam duos habebat filios. Dixit minor natu ad patrem suum: Pater, da mihi <sup>19</sup>. » Quis ille homo? Deus. Duo filii? justi et peccatores. Filius minor natu, qui mente est instabilis. Pars illum concernens, sunt eloquia et mandata Dei.

ALIA XII. « Homo quidam abiit in regionem longinquam ad accipiendum regnum <sup>20</sup>. » Homo ille Deus est. Longinqua regio est adventus ejus in terram. Regnum, secundus ejus adventus. Servi sunt prophætæ, apostoli et martyres. Mæa autem est gratia, quam acceperat Judas: similiter etiam talentum.

ALIA XIII. « Homo quidam plantavit vineam, et sepem ei circumdedit <sup>21</sup>. » Homo ille est Deus; vinea, mundus. Torcular, est baptismus; turris, fides; agricolæ, sunt Judæi; servi prophætæ, apostoli et martyres. Et hos misit ut prædicarent, et occiderunt eos: similiter etiam unigenitum Filium, qui est Verbum Dei: et ablatum ab ipsis est regnum et datum est Romanis, qui faciunt fructus ejus. Ipsi vero mali, male perierunt, propter ipsorum incredulitatem et duritiam cordis.

ALIA XIV. « Exiit, qui seminavit ad seminandum semen suum <sup>22</sup>. » Semen est verbum Dei. Quod in spinas cecidit, Judas, qui abiens semetipsum strangulavit, et volucres cæli devorarunt eum. Semen vero quod cecidit in terram bonam, prophætæ sunt et apostoli.

ALIA XV. « Homo quidam ab Jerusalem descendebat Jericho, et incidit in latrones <sup>23</sup>. » Homo ille est Adam; Jerusalem, paradisos; Jericho, mundus; latrones, sunt mææ cogitationes et transgressio; sacerdos, prophætæ; levites, Mosaica lex; Samaritanus, Christus; oleum et vinum, pretiosum corpus et sanguis, et sanctum baptisma; diversorium autem est Ecclesia; et hospes, sanctus Paulus: duo denarii sunt Vetus et Novum Testamentum.

<sup>17</sup> Matth. xvii, 2. <sup>18</sup> Matth. xvi, 26. <sup>19</sup> Luc. xv, 12. <sup>20</sup> Luc. xix, 22. <sup>21</sup> Matth. xxi, 35.

<sup>22</sup> Matth. xiii, 5. <sup>23</sup> Luc. xii, 19.

ALIA XVI. « Homo quidam diluculo egressus est ad conducendum operarios <sup>26</sup>. » Homo ille est Deus; vinea, mundus est; operarii, apostoli. Qui vero circa undecimam horam veniunt, Matthias est, qui cum reliquis undecim apostolis connumeratus est.

ALIA XVII. « Mulier quaedam drachmam habebat, quam perdidit <sup>27</sup>. » Quæ mulier est? Ecclesia. Quæ drachma? Adam.

ALIA XVIII. « Simile factum est regnum cælorum thesauro, abscondito in agro <sup>28</sup>. » Quis ille thesaurus? Christus. Qui emerunt? Joseph et Nicodemus: imo potius sancta Deipara.

QUEST. XIX. « Simile factum est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria <sup>29</sup>. » Quod illud fermentum? Fides. Farinæ tria sata? Salvatoris post triduum resurrectio.

QUEST. XX. Quare Baptista vocat Judæos progeniem viperarum <sup>30</sup>?

RESP. Quia illa bestia suæ matris ventrem exedit, et sic demum egreditur: quod etiam isti particidæ patraverunt, præ invidia suos interficientes doctores et prophetas. Lapidarunt enim Mosem <sup>31</sup>, Isaiam vero prophetam cum lignea serra in duas partes dividerunt.

QUEST. XXI. Quam ob causam cum traditus esset Joannes, secessit Jesus in Galilæam <sup>32</sup>?

RESP. Ut nos doceret fugiendas esse tentationes. Quod si in eas inciderimus, ut strenue nos et fortiter geramus.

QUEST. XXII. Quid peccavit ficus quod eam Christus arefecerit <sup>33</sup>? quoniam id proposito fecit? et quomodo?

RESP. Quoniam Dominus passurus jam erat, ne existimarent ejus discipuli infirmum ipsum, imbecillumque esse atque ideo pati, in hac inanimata re suam declaravit potentiam: ut ostenderet se omnes adversarios suos ariditate percutere potuisse. Sed quia, quemadmodum dixit ipse, non venit ut judicet **260** mundum, quin potius ut salvum faciat <sup>34</sup>: suam quidem potentiam in inanimata ficu declarat, suum autem erga homines amorem immensa patientia erga homines exercet. Dicitur quoque ficus peccatum, quod exsecratus est et ariditate percussit Jesus Christus Deus noster. Estque hæc hujus rei ratio, quia post transgressionem Adam accepit folia ficus <sup>35</sup>, quibus obtexit suæ turpitudinis peccatum; cum destruxerit transgressionis peccatum, et confixerit deleveritque in cruce, arefecit operculum peccati, quasi folia ficus, quibus Adam tegebatur post transgressionem.

QUEST. XXIII. Quid est quod (Christus) dicit: « Quinque viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir <sup>36</sup> »?

RESP. Hæc mulier viros juxta Samaritanorum

« Ἀλλή γ' ». « Ἀνθρώπος τις ἐξῆλθε πρὸς μισθώσασθαι ἐργάτας. » Ἀνθρώπος ὁ Θεός· ἀμπελῶν ὁ κόσμος· ἐργάται οἱ ἀπόστολοι. Οἱ δὲ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐλθόντες Μαθθίας ἐστίν, ὃς καὶ καταψηφίσθη μετὰ τῶν ἑνδεκά ἀποστόλων.

Ἐτέρα γ'. « Ἐυνή τις εἶχε δραχμῆν, καὶ ἀπόλεσεν αὐτὴν. » Τίς ἡ γυνή; ἡ Ἐκκλησία. Τίς ἡ δραχμὴ; ὁ Ἄδὰμ.

Ἀλλή γ'. « Ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ. » Τίς ὁ θησαυρός; ὁ Χριστός. Τίνες οἱ ἀγοράσαντες; ὁ Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος, μᾶλλον δὲ ἡ ἅγια Θεοτόκος.

Ἐρώτ. εἰ'. « Ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαδοῦσα γυνὴ ἐκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία. » Τίς ἡ ζύμη; ἡ πίστις. Τὰ δὲ τρία ἀλεύρου σάτα; ἡ τριήμερος τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις.

Ἐρώτ. κ'. Διὰ τί γεννηθῶσα ἐχιδνῶν τοὺς Ἰουδαίους ὁ Βαπτιστὴς καλεῖ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ τὸ θηρίον τοῦτο τρώγει τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐξέρχεται ὥσπερ καὶ οὗτοι ἐποιοῦσαν, παρὰλοιοὶ γενόμενοι, καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν καὶ τοὺς προφήτας φθόνῳ καταναλισκόντες. Καὶ γὰρ τὸν Μωσῆα ἐλλίσσαν, τὸν δὲ Ἰσαΐαν μετὰ ξυλίνου πρίονος ἐδειχοτόμησαν πρόσαντες αὐτῶν.

Ἐρώτ. κα'. Τίνος χάριν, παραδοθέντος τοῦ Ἰωάννου, ἀνεχώρησεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν;

Ἀπόκ. Ἦμας παιδεύων φεύγειν τοὺς πειρασμούς, ἀλλὰ τοὺς ἔμπροσθέντας στήναι γενναίω.

Ἐρώτ. κβ'. Τί ἤμαρτεν ἡ συκὴ, ὅτι ἐξήρανε αὐτὴν ὁ Χριστός; καὶ διὰ ποίαν ὑπόθεσιν; καὶ τίνα τρόπον;

Ἀπόκ. Ἐπὶ ἡμελλεν ὁ Κύριος τὸ πάθος ἀφίστασθαι, ἵνα μὴ νομίσαισι οἱ μαθηταί, ὅτι ἀδυναμίαν ἔχει καὶ ἀσθένειαν, καὶ διὰ τοῦτο πάσχει, ἐν τῷ ἀψύχῳ δείκνους τὴν δύναμιν αὐτοῦ· ἵνα δείξῃ, ὅτι ἔδυνατο πάντα ἐγερᾶναι τοὺς ἀντιλέγοντας. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἤλθε κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σώσαι, ὡς αὐτὸς εἶπεν, τὴν μὲν δύναμιν ἐνδείκνυται ἐπὶ τῆς ἀψύχου συκῆς, τὴν φιλανθρωπίαν δὲ ταμιεύεται τοῖς ἀνθρώποις ἀμέτρῳ ἀνεξικακίᾳ. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἁμαρτία συκῆ, ἣν καταράσαστο καὶ ἐξήρανε Χριστός ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο, διότι εἶπε τῆς συκῆς τὰ φύλλα ὁ Ἄδὰμ, καὶ ἐπέκαπε τὴν ἁμαρτίαν τῆς αἰσχύνῃς μετὰ τὴν παράδοσιν· καταλύσας τὸ ἀμάρτημα τῆς παραβάσεως, καὶ προσγλώσας καὶ ἐξαλείψας ἐν τῷ σταυρῷ, ἐξήρανε τὸ κάλυμμα τῆς ἁμαρτίας, ὡς τὰ φύλλα τῆς συκῆς ἀπεριδέθητο ὁ Ἄδὰμ μετὰ τὴν παρακοήν.

Ἐρώτ. κγ'. Τί λέγει, ὅτι « Πάντες ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἐστὶ σου ἀνὴρ; »

Ἀπόκ. Ἡ γυνὴ ἔσχεν ἄνδρα κατὰ τὸν νόμον τῶν

<sup>26</sup> Matth. xx, 1. <sup>27</sup> Luc. xv, 8. <sup>28</sup> Matth. xiii, 44. <sup>29</sup> ibid. 53. <sup>30</sup> Matth. iii, 7. <sup>31</sup> Num. xiv, 10. <sup>32</sup> Matth. xiv, 34. <sup>33</sup> Marc. xi, 15, 14. <sup>34</sup> Joan. iii, 17. <sup>35</sup> Gen. iii, 7. <sup>36</sup> Joan. iv, 18.

Σμαρκεϊτῶν ἔτελεύτησαν, μετ' ἐκείνουσ' ἐπόρθησεν ἡ εὐδαίη γὰρ πρὸς αὐτὴν ὡς νόμιμον γυναῖκα προσεγγίζετο ἡβούλετο. Ἐκείνη δὲ μὴ φέρουσα χαλινώσαι τὴν ἐπιθυμίαν, λαβραῖος εἶχε τὸν πορνεύοντα μετ' αὐτῆς, καὶ οὐκ ἦν ὅτε περιφάνης ὅτε νόμιμος. Εἶχε δὲ αὐτὸν ἀνδρα κρυπτῶς.

Ἐρώτ. κθ'. Τίνες εἰσὶν ἀληθινοὶ προσκυνῆται, οἵτινες μῆτε ἐν τῷ θρει ἐκείνῳ, μῆτε ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦσι τὸν Θεόν;

Ἀπόκ. Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐν ἐρήμοις καὶ θρει, καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπασι τῆς γῆς κατοικοῦντες, οἵτινες, χωρὶς συνάξεως ἐκκλησιαστικῆς δι' ἔργων ἀγαθῶν θεῖμ πνεύματι φωτισόμενοι, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀμέμπτως βιούντες καὶ τῷ Θεῷ εὐσεβοφρόνως λατρεύοντες, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι τῶν ἀρετῶν διαλάμποντες, καὶ οὐκ ἔχουσι χρεῖαν ἐκκλησίας ἢ τόπου, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοὺς ναοὺς ποιοῦντες ταῖς ἀγαθαῖς ἐργασίαις, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ πανταχοῦ εὐαρεστοῦσι τὸ Θεῖον, ἀδιαλείπτως καὶ εὐλαβικῶς αὐτὸν θεραπεύοντες πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ἐρώτ. κσ'. Τί λέγει· « Ἐάν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐ ἔάν ἀιτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς; »

Ἀπόκ. Τοῦτοσὶ περὶ παντὸς πράγματος, οὐ ἔάν συμφωνήσῃ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος, εὐσεβοῦς καὶ ἐναρέτου ζητήματος, ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν γίνεται, ὥσπερ τῷ Ἠλίᾳ ἐν τῷ θρει, καὶ Δαυὶδ ἐν τῷ λακκῷ προσομιλήσας, καὶ τὰ αἰτήματα αὐτῶν πληρώσας.

Ἐρώτ. κς'. Τί λέγει· « Ἰσθὶ εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἕως οὐ εἰ ἐν τῇ ὀδῷ μετ' αὐτοῦ; »

Ἀπόκ. Ἀντιδικόν ἐστὶ τὸ σῶμα τῆ ψυχῆ. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντικεῖται, ὡς φησὶ Παῦλος. Ὑποπαύομεν γὰρ καὶ δουλαγωγούμεν τὸ σῶμα, εὐνοοῦντες διὰ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ τῆς λοιπῆς κακοπαθείας, ἕνα μηκέτι ἐξανίσταται τῆς ψυχῆς διὰ παθῶν τῆς ἀτιμίας. Ὅδον λέγει, τὸν μάταιον βίον τοῦτον καὶ πλάνον· ἄν γὰρ λυθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, καὶ ἐξέλθῃ τοῦ βίου τούτου καὶ τῆς ὁδοῦ, οὐκ ἔτι ἐργάσεται ἀγαθῶν δύνανται. Κοδράντης δὲ λέγεται καὶ αὐτὸ τὸ ἐγκατάλειμμα τοῦ ἐνθουμίου. Λέγεται δὲ καὶ ἡ συνειδήσις ἀντιδικός· ἐλέγχει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ κρυπτῶς, καὶ ἀναγκάζει ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ ἔάν μὴ ἀκούσωμεν αὐτοῦ, ἔρχατο παραδίδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ κριτηρίῳ τοῦ Θεοῦ καὶ δώσωμεν εὐθύνας ὑπὲρ τε τῶν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τῶν εὐτελῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων.

Ἐρώτ. κς'. Τί ἐστὶν· « Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σιναπέως; »

Ἀπόκ. Διὰ τὴν ἀνθρωπότητα λέγει, ὅτι « Πλούσιος ὄν ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ

legem habuit, mortui qui jam erant; postea vero scortabatur: nemo siquidem cum ea ut cum uxore legitima coire volebat. Illa vero concupiscentiam suam cum refrenare non posset, clam apud se virum habuit, cum quo fornicaretur, neque erat hic manifestus aut legitimus maritus: sed eum virum secum habebat occulte.

QUEST. XXIV. Quinam sunt illi veri adoratores, qui nec in hoc monte, nec Jerosolymis, sed in spiritu adorant Deum et in veritate? »

RESP. Isti sunt qui in desertis et in montibus, qui in speluncis et cavernis terræ habitant, qui citra conventum ecclesie, per opera bona, Dei spiritu illuminati, in spiritu et veritate adorant Deum et Patrem nostrum qui est in cœlis. Qui inculpate vivunt, et Deum religiose et pie colentes omni pietate et honestate virtutum relucent, nec opus habent ecclesia, aut loco huic rei destinato, sed ipsi semetipsos templa bonis operibus facientes, quovis loco et ubique Deo placent: denique assidue et sincere omnibus diebus vitæ suæ servant.

QUEST. XXV. Quid est quod inquit: « Si duo vestrum consenserint super terram, quæcumque rem petierint, dabitur eis? »

RESP. Hoc est de quacunque re convenerit anima cum corpore, de pio nimirum et probò negotio, Deus erit in medio eorum, sicut cum Eliis in monte, et in fovea cum Daniele versatus est, ipsorum adimplens petitiones.

QUEST. XXVI. Quid illud quod dicit: « Esto benevolens cum adversario tuo, dum adhuc es in via cum illo? »

RESP. Adversarius animæ corpus est: hæc enim sibi adversantur invicem, quemadmodum inquit Paulus; castigamus enim et in servitutum redigimus corpus per jejunia, vigiliæ et per alias afflictiones: idque bono et benevolò animo, ne amplius contra animam per concupiscentias ignominiosas insurgat. Viam dicit, vauam hanc fallacem vitam: nam a corpore postquam anima separata, et ex hac vita viaque fuerit egressa, non amplius potest operari bonum. Quadrans autem dicuntur, « ipse reliquie cogitationis. » Dicitur vero conscientia adversarius: nam occulte in corde nostro redarguit, coercoet a malo, et si simus inobedientes, eadem nos demum ad Dei tribunal sistit, ubi et pœnas dabimus tum enormium peccatorum, tum etiam levium et minimorum.

QUEST. XXVII. Quid illud est: « Simile factum est regnum cœlorum grano sinapis? »

RESP. Propter humanam suam naturam hoc dicit: « Dives enim cum esset, humiliavit semetipsum

<sup>22</sup> Joan. iv, 23, 24.

<sup>23</sup> Matth. xviii, 19.

<sup>24</sup> Matth. v, 25.

<sup>25</sup> Gal. v, 17.

<sup>26</sup> Psal. lxxv, 11.

<sup>27</sup> Matth. xiii, 31.

usque ad mortem, mortem vero crucis<sup>41</sup>. » Magnam autem et foliis luxurians olus dicit, propter divinitatem. Volucres autem cæli, ramis ejus insidentes, prophetas, apostolos et evangelistas ipso intelligit.

QUEST. XXVIII. Quid illud significat : « Non facietis sisoen ex coma capitis vestri<sup>42</sup> ? »

RESP. (81) Sisoen quidam aliter interpretati sunt. Ego sic sentio : prohiberi hac lege capillorum tonsuram. Consuevere namque Græci infantium vertices non tondere, et capillos servare, eamque postmodum dæmonibus dedicare.

QUEST. XXIX. Quare flavit in discipulis suos Christus, dicens : « Accipite Spiritum sanctum<sup>43</sup> ? »

RESP. Quemadmodum super cæco fecit lutum, et ejus oculo illinivit, et ostenderet quod ipse sit, qui ab initio formavit hominem ex luto : ad eundem modum insufflavit etiam in discipulos, declarans se esse, qui spiritum det et vitam hominibus, per primitivam illam inspirationem, quam in Adam inspiravit. Quod autem inquit : « Accipite Spiritum sanctum, » dedit ipsis per istam inspirationem, potestatem et gratiam remittendi peccata.

Adventu autem (sancti Spiritus) in sancta Pentecoste, baptismi et signorum virtutem tribuit. Ideo inquit : « Vos baptizabimini in Spiritu sancto et accipietis virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti<sup>44</sup>. » Nam ante passionem ejus, apostoli non sanabant ægros per Spiritum sanctum : sed per potestatem et mandatum sibi a Christo traditum. « Nondum enim erat Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus<sup>45</sup>. » A mortuis vero postquam resurrexit glorificatus est. Spiritum autem sanctum cum vocat, non sancti Spiritus indicat hypostasim : hæc enim erat ante, et est, et erit, eed Spiritus sancti donum, quod post ascensionem, decimo, post resurrectionem vero, quinquagesimo die venit super discipulos Christi.

QUEST. XXX. Quis est ille iudex iniquitatis, qui neque Deum timet, nec hominem veretur ?

RESP. Deus : nec enim vel Deum habet, quem timeat ; vel hominem, quem revereatur. « Erat autem in ea civitate vidua quædam<sup>46</sup>. » Quæ illa vidua est ? anima cujusque hominis, quæ diabolum aliquando maritum habuit : quo repudiato, Christum ex animo complectitur : vidua est, ac orans nocte dieque judicem deprecatur, et lugens dicit : « Vindica me de adversario meo<sup>47</sup>. »

QUEST. XXXI. Quis autem est adversarius ?

RESP. Diabolus, qui « tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret<sup>48</sup>. »

QUEST. XXXII. Quid autem dixit iudex : « Etiam si non timeam Deum, nec hominem reve-

σταυρού. » Μέγα δὲ καὶ κοῦμῶν τοὺς φύλλους διὰ τὴν θεότητα. Πλετεῖν δὲ τοῦ οὐρανοῦ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ αὐτοὺς τοὺς εὐαγγελιστὰς καθεζομένους.

Ἐρωτ. κη'. Τί ἐστὶ τό· « Οὐ ποιήσετε σισοὴν ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν ; »

Ἀπόκ. Τινὲς τῶν σισοῶν ἄλλως ἠρμήνευσαν ἔγωγε δὲ οἶμαι τὴν ἀπάκαρον τὸν νόμον ἀπαγορεύειν. Εἰδοῦθαι γὰρ οἱ Ἕλληνας μὴ ἀποκρίνειν τῶν παίδων τὰς κορυφὰς, καὶ τοὺς μαλοὺς ἔξῃ, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατιθεῖν τοῖς δαίμοσιν.

Ἐρωτ. κβ'. Διὰ τί ἐνεφύσησεν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον ; »

Ἀπόκ. Ὅσπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ ἐποίησε πηλόν, καὶ ἐπέχρησε τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἵνα διείη, οὕτως αὐτὸς ἐστὶν ὁ πλάσας κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ πηλοῦ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐνεφύσησε, δεικνύς, οὗτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ δοῦς πνοὴν καὶ ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ παλαιοῦ ἐμφυσήματος τοῦ πρὸς τὸν Ἀδάμ. Εἰπόντων δὲ αὐτοῖς· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· » ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν καὶ χάριν διὰ τοῦ ἐμφυσήματος πρὸς τὸ ἀφαιεῖν ἀμαρτίας. Διὰ τῆς ἐπιφοίτησός ἐν τῇ ἀγίῃ Πεντηκοστῇ τὴν τοῦ βαπτίσματος καὶ τὴν τῶν σημείων ἐνέργειαν παρέχε. Διὸ φησὶν· « Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπιπλότους τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους οὐκ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τὰς ἰάσεις ἐποίουν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τῇ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξουσίᾳ καὶ προστάξει. « Ὅπως γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, οὕτως ἦν οὐδέποτε ἀδελφάσθη. » Αἰδέεσθαι δὲ ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν. Πνεῦμα δὲ ἅγιον ὀνομάζων οὐ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ὑπόστασιν· αὐτὸ γὰρ ἦν ἐκεῖ καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρισμα, ὅπερ κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως, πενήτηκοστὴν δὲ τῆς ἀναστάσεως, ἐπὶ τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς καταφοίτησεν.

Ἐρωτ. λ'. Τίς ἐστὶν ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας, ὁ μήτε τὸν θεὸν φοβούμενος, μήτε ἄνθρωπον ἐντρέπομενος ;

Ἀπόκ. Ὁ θεός· ὅτε γὰρ θεὸν ἔχει, ἐν φοβηθήσεται, ὅτε ἄνθρωπον ἐντραπήσεται. « Χίρα δὲ τις ἦν ἐν τῇ πόλει. » Τίς δὲ ἡ χίρα ἐκεῖνη ; ἡ παντὸς ἀνθρώπου ψυχὴ, ἡ ποτε τὸν διάβολον ἄνδρα ἔχουσα, καὶ ἀπορρέψασα αὐτὸν, τὸν δὲ Χριστὸν ἐνστερνισαμένη, χίρα τυγχάνει, καὶ δέεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα, τὸν κριτὴν παρακαλοῦσα καὶ δούρομένη καὶ λέγουσα· « Ἐκτίχησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιόκου μου. »

Ἐρωτ. λβ'. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀντιόκος ;

Ἀπόκ. Ὁ διάβολος, ὁ « ὡς λέων ὀρυζόμενος περιπατῶν, ζητῶν τίνα καταπίη. »

Ἐρωτ. λγ'. Τί δὲ εἶπεν ὁ κριτὴς· « Εἰ καὶ τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπομαι,

<sup>41</sup> Philipp. II, 8. <sup>42</sup> Levit. XIX, 17. <sup>43</sup> Joan. XX, 22. <sup>44</sup> Act. I, 8. <sup>45</sup> Joan. VIII, 59. <sup>46</sup> Luc. XVIII, 3. <sup>47</sup> Ibid. <sup>48</sup> I Petr. V, 8.

(81) Hæc est quæstio 28 Theodoretii in *Lerit.* iisdem fere verbis.

ἀλλ' οὖν ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ ἐρχομένη ὑπερίσῃ με. » Καὶ ἐπιφέρει ὁ Κύριος λέγων· « Ἀκούσατε, τί λέγει ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας, ὁ θεὸς· ἐπειδὴ κρίνει καὶ κατακρίνει τοὺς ἀδίκους. » Δικαίω γὰρ νόμος οὐ κείται. »

Ἐρωτ. λγ'. Πῶς νοσήθην, ὅτι « Ὁ ἔχων ἱμάτιον, πωλήσάτω αὐτὸ, καὶ ἀγοράσάτω μάχαιραν; »

Ἀπόκ. Τοῦτο εἶπε γνωρίζαι θέλων ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις τὴν προδοσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐφοδὸν τῶν Ἰουδαίων. Ὅστε οὖν τελείως παρεσιώπησεν, ἵνα μὴ τῇ ἀθρόῃ ἐφόδῳ παραθῶσιν, ὅτε πάλιν τελείως ἐγνωρίζεν, ἵνα μὴ δευτέρῃ τιμῇ κατασχεθῶσιν.

Ἐρωτ. λδ'. Πῶς ὁ φίλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπόλλεσει αὐτήν;

Ἀπόκ. Ὁ μὲν φίλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. ἔστιν ὁ τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποῶν· ὁ δὲ μισὸν αὐτήν ἔστιν ὁ μὴ εἰκων αὐτῆ τὰ βλάπτοντα κελουούση· ὁ δὲ θέλων αὐτὴν ἀπολλῆσαι ἐστὶ παρὰ τὸ ἔδον ἐκ τῶν ἐπερχομένων αὐτῇ κινδύνων καὶ θλίψεων καὶ πειρασμῶν διαφυγεῖν ἐπιέμενος. Ὡστερ οὖν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τοῖς κινδύνους γινομένην ἀπώλειαν σωτηρίαν ἀνόμασεν· οὕτως εὐρήσει αὐτὴν ἐν ζωῇ τῆν αἰώνων.

Ἐρωτ. λε'. Τί ἔστιν· « Ἐάν ὁ δεξιός σου ὀφθαλμὸς, ἢ ἡ χεὶρ σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ; »

Ἀπόκ. Ὁ περὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦτο εἶρηξεν ὁ Κύριος· ἀπαγε! ἀλλὰ περὶ φίλων καὶ συγγενῶν· μέλη γὰρ ἀλλήλων ἵσμεν. Ἐάν οὖν, φησὶν, ἔχης φίλον καὶ συγγενὴ ἀναγκαῖόν σοι ὄντα, ὡς βλεπόντων ὀφθαλμῶν ἢ χειρᾶ· κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἰωβ, ὅτι « Ὁφθαλμὸς ἕμην τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν· » καὶ ἔθως ἐαυτὸν βλαπτόμενον τὴν ψυχὴν ὀπ' αὐτοῦ, ἔκκοψον αὐτὸν ἀπὸ σοῦ· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, μάλιστα ἐάν ὑποκριτικῶς τινος καὶ ὄλου μετέχωσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου λς'. Συκὴν εἶχε τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, καὶ ἤθελε ζητῶν ἐν αὐτῇ καρπὸν, καὶ οὐχ εἶρεν.

Ἀπόκ. Συκὴν ἔθος τῇ Γραφῇ καλεῖν τὴν ἐν ἀμαρτίας ψυχὴν· ἀμπελῶνα δὲ τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλησίαν· ἀμπελοουργοὺς δὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἐπεὶ οὖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναξίταις βιούντες (81) τῆς πίστεως, οὐκ ἀμπελῶν, ἀλλὰ συκὴ ὀνομάζονται. Ἐκ νέας μὲν ἡλικίας, ὡς εἶδος, ἐν αὐτῇ φυτευθέντες διὰ τοῦ βαπτισματος, μέχρι δὲ γήρους τὸν τρόπον μεταβαλλόμενοι· εἰκότως μακρόθυμος ὁ θεὸς λέγει τῷ ἀμπελοουργῷ, ἦτοι τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐκκλησίας· « Ἰδοὺ τρία ἔτη ἐρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ, καὶ οὐχ εὐρίσκω. Ἐκκοψον αὐτήν· ἵνα εἴ καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; Ὁ δὲ φησι· Κύριε, ἀφε εὐχὴν καὶ τοῦτο ἐδ' ἐτο; ἕως οὐ σκάψω περὶ αὐτὴν καὶ βάλλω κόπριαν. » Τρία οὖν ἔτη εἶπον ἐν ἀνθρώποις, ἐν οἷς ἐρχεται ζητῶν καρπὸν ὁ θεός, αἱ τρεῖς μεθελικιώσεις τοῦ ἀν-

rear, vindicabo tamen eam, ne veniens me sugillet<sup>82</sup>. » Et subdit Dominus, dicens : « Audite, quid dicat iudex iniquitatis<sup>83</sup>, » Deus scilicet; iniquos enim iudicat et condemnat. « Justo namque lex non est posita<sup>84</sup>. »

QUEST. XXXIII. Quomodo illud intelligendum est : « Qui pallium habet, vendat et ornat gladium<sup>85</sup> »

RESP. Hoc ideo dixit Dominus, ut apostolis provisionem sibi intentatam, notam faceret, et adventum Judæorum. Ergo illud nec omnino subiecit, ne repentino turbæ adventu terreterent, nec etiam penitus illis indicavit omnia, ne corripereant aliquo metu.

QUEST. XXXIV. Quomodo « qui amat animam suam, perdet eam<sup>86</sup> »

RESP. Is quidem, qui suam amat animam, est qui absurdas concupiscentias suas perpetrat. Qui vero odit eam, est qui ipsi noxia iuberenti minime cedit. Qui autem animam suam vult perdere, est qui imminetia pericula, afflictiones et tentationes alio quam par sit modo effugere cupit. Ut igitur mortem in periculis sui causa susceptam, salutem vocavit; ita certum est eum illum in vita æternæ inventurum.

QUEST. XXXV. Quidnam est illud : « Si oculus tuus dexter, aut manus tua scandalizat te, abscinde, et projice abs te<sup>87</sup> »

RESP. Non de membris corporis hoc dixit Dominus, absit! sed de amicis et cognatis : membra namque sumus invicem. Si igitur, inquit, habes amicum aut cognatum, cujus tanta tibi sit necessitas, quanta vel dexteri tui 262 oculi vel manus, juxta dictum Jobi : « Oculus eram cæcorum, et pes claudorum<sup>88</sup> » ; et videris ab ipso damnuni ferri animæ tuæ, abscinde eum : nulla namque luci so cietas cum tenebris; maxime si quid simulent vel fraudulenter agant.

CHRYSOSTOMI XXXVI. Ficam habebat quidam in vinea sua, et venit querens in ea fructum, et non invenit<sup>89</sup>.

RESP. Ficam Scriptura vocare solet peccatis obnoxiam animam; vineam vero fidelium Ecclesiam; vinitores autem, angelos. Quando igitur in Ecclesia vitam decunt fide sua indignam; non vinea vocatur, sed ficus. Quia a tenera quidem ætate, ut par est, in ea per baptismum plantati, et ad senectutem usque ad hunc modum immutati cum sint, merito Deus quantumvis æquanimitas, dicit ad vinitorem vel angelum Ecclesie : « Ecce tribus jam annis venio, fructum querens in ista ficu, nec tamen invenio. Excide eam; quare terram inutiliter occupat? Ille vero respondet : Domine, sine illam adhuc hoc tantum anno, donec fovea circum eam facta misero sterces<sup>90</sup> » Tres igitur sunt anni hominum, in quibus venit Deus querens fructum,

<sup>82</sup> Luc. XVIII, 4, 5. <sup>83</sup> ibid. 6. <sup>84</sup> I Tim. I, 9. <sup>85</sup> Luc. XXII, 36. <sup>86</sup> Joan. XII, 25. <sup>87</sup> Matth. V, 29. <sup>88</sup> Job XXV, 15. <sup>89</sup> Luc. XIII, 6. <sup>90</sup> ibid. 7, 8.

(81) ἀναξίταις βιούνται.

quæ sunt hominis tres variaz ætates, utpote qui a θρώπου, ἢ ὡς παιδία, νεώτεροι, καὶ πρεσβύτεροι. Πολλοὶ γάρ, ἐν αὐτῷ τῷ γήρῳ μετανοήσαντες, διὰ θλιψέων τε σκαφέντες, καὶ διὰ πειρασμῶν δεξιμένοι κόπρια, τὴν ἀρετὴν ἐκαρποφόρησαν.

CVRILLI XXXVII. Quare Ecclesia vocatur Ecclesia, et quare dicitur catholica?

RESP. Ecclesia quidem dicitur, propterea quod evocantur omnes; catholica vero, propterea quod per totum mundum diffusa sit.

QUEST. XXXVIII. Unde dicitur hæresis?

RESP. Ab eo quod quis eligat et exsequatur sententiam suam propriam.

PROPOSITIO XXXIX. « Orate ne fuga vestra fiat in hieme, vel in sabbato<sup>66</sup>. »

EXPLICATIO. Notandum quod hiemem Deus non fecerit. Scriptum est enim: « Æstatem et ver tu plasmasti ea<sup>67</sup>. » Fugere vero dicit cum anima separatur a corpore. Hiemem autem peccata vocat, et Sabbathum incuriam; væ autem animæ in peccato, socordia et negligentia constituitur.

ALIA PROPOSITIO XL. « Lapidem, quem reprobantur ædificantes<sup>68</sup>. »

EXPLICATIO. Lapis ille Christus est, quem Scribæ, Pharisei et seniores Judaici populi reprobant, et factus est caput Ecclesiæ gentium. Quod propter unionem et consensum fidei, qui est inter gentes, dicitur. Quia namque posteri cum gentiliis, tum etiam Judæorum crediderunt in Christum, anguli similitudinem refert Christus, qui illorum posteros copulavit in fide. Dicitur vero etiam alio modo Christus lapis angularis. Siquidem quando constructur domus aliqua, ponunt ædificantes in angulo muri lapidem aliquem summum angularem, qui angulum in summitate contineat. Talis vero lapis in summo loco muri constitutus, una copulat et continet duos parietes. Hoc igitur modo Christus quoque summus lapis angularis dicitur, quia in usum copulat duos istos populos: Judæorum videlicet et gentiliis populum, atque eam ob causam angularis lapis dictus est.

QUEST. Quid est quod dixit Christus Petro...?

*Hic desunt quedam.*

turbæ, et tenentes Christum in meoio sui, incipiebant latenter a tergo ejus aliqui, et pulsabant eum, aut interrogabant eum, alii tentantes: Dic nobis, nonne aliquis de populo clam te percussit? et si nosti, prophetiza, et loquere: monstra nobis eum ex turba qui te verberavit, et cognoscemus quoniam propheta es tu.

263 QUEST. XLI. Quidnam est illud: « Et inclinato capite tradidit spiritum<sup>69</sup>? » Nam omnes morilundi, moriuntur primum, et tum demum inclinant capita.

Κυρῶλου λζ'. Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία καλεῖται Ἐκκλησία, καὶ διὰ τί καθολικὴ;

Ἀπόκ. Ἐκκλησία μὲν, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι· καθολικὴ δὲ, διότι καθόλου τοῦ κόσμου κεχυμένη ὑπάρχει.

Ἐρώτησις λη'. Πόθεν λέγεται αἵρεσις;

Ἀπόκ. Ἀπὸ τοῦ αἰρεῖσθαι τι ἴδιον καὶ τοῦτο ἐξ-ακολουθεῖν.

Κείμενον λθ'. Εἴχεσθε, ἵνα μὴ γενηται ἡ φυγὴ ὑμῶν ἐν χειμῶνι, ἢ ἐν σαββάτῳ. »

Ἑρμηνεία. Σημειωτέον, ὅτι ὁ Θεὸς χειμῶνα οὐκ ἐποίησε. Γέγραπται γάρ: « Θέρος καὶ ἔαρ οὐ ἐπλασας αὐτά. » Φυγεῖν δὲ λέγει, ὅποταν ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος χωρίζεται. Χειμῶνα δὲ τὰς ἀμαρτίας καλεῖ· σάββατον δὲ τὴν ἀμέλειαν· καὶ οὐαὶ τὴν ἐν ἀμαρτίᾳ καὶ ἀθυμίᾳ καὶ ἀμελείᾳ ψυχῆν.

Ἔτερον κείμενον μ'. Ἄθρον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες. »

Ἑρμηνεία. Ἄθρος ὁ Χριστὸς, ὅστις ἀπεδοκίμασθη ὑπὸ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐγένετο κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐθνῶν. Ὅ λέγεται δὲ τὸ συγκρατεῖν ἐν τῇ πίστει εἰς μίαν ὁμοίαν τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἀπόγονα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰουδαίων πιστεύουσαι τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο γυνίε ἀπεικάζθη καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι τοὺς γόνους ἐκείνων συνήξεν ἐν τῇ πίστει. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ ἄλλον τινὰ τρόπον ὁ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαίος, ἐπειδὴ, ὅτε κτίζεται οἰκία, προστιθέσθαι οἱ οἰκοδομοῦντες ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ τοίχους λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἦτοι τὸν ἔχοντα γωνίαν ἐν τῇ ἀκρᾷ αὐτοῦ. Πιστῶν δὲ ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἀκρᾷ τοῦ τοίχους, συνάπτει καὶ κρατεῖ τὰ δύο τοίχῃ ἐν τῷ ἅμῃ. Κατὰ οὖν τοιοῦτον τρόπον λέγεται καὶ ὁ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαίος, ὅτι συνήξε τοὺς δύο λαοὺς ἐν τῷ ἅμῃ, τὸν τε λαὸν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν· καὶ διὰ τοῦτο λίθος ἀκρογωνιαίος ὀνόμασται.

Ἐρώτ. Τί ἐστιν ὃ εἶρξεν ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ...;

τὸντας οἱ ἔθλοι, καὶ μέσον αὐτῶν ἔχοντας τὸν Χριστὸν ἤρχοντο κρυπτῶς ὁπισθεν αὐτοῦ τινες, καὶ ἐκρουον αὐτὸν, ἢ ἠρώτων αὐτὸν ἄλλοι δοκιμάζοντες, εἰπέ ἡμῖν, ἄρα τίς ἐσὺ εἶς ἐκ τοῦ λαοῦ κρυφίως; καὶ ἂν εἶδας, προφήτευσον καὶ εἰπέ· δεῖξον ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔθλου τὸν τύραντά σε, καὶ νουσιώμεθα, ὅτι προφήτης εἶ σὺ.

Ἐρώτ. μα'. Τί ἐστι· « Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα; » Καὶ γὰρ πάντες οἱ θνήσκοντες πρῶτον τελευτῶσι, καὶ οὕτω τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς κλίνουσιν.

<sup>66</sup> Matth. xxiv, 20. <sup>67</sup> Psal. lxxiii, 17. <sup>68</sup> Psal. cxviii, 22. <sup>69</sup> Joan. xix, 30.



Ἀπόκ. Ἐπειδὴ πάντα ἐτέλειον ὁ Κύριος τὰ γε-  
γραμμένα, τὴν σάρκωσιν, τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν,  
τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν, τῆς διδασκαλίας τὴν  
ἐνέργειαν, τῶν μαθητῶν τὴν οικειώσιν, τὰ ἀνθρώπινα  
πάντα, τὸ πάθος, τὴν σταύρωσιν, τοὺς ἐμπαιγμούς,  
τὰς τρώσεις τῶν ἡλῶν, μετὰ τὸ πληρῶσαι ταῦτα,  
ἄπερ εἶπε παθεῖν· ἐλείπετο μόνον ὁ θάνατος. Καὶ  
φοβούμενος οὐκ ἐτόλμα προσεγγίσει αὐτῷ· διὰ τοῦτο  
ἔκλινεν ὁ Χριστὸς τὴν κεφαλὴν, κρᾶζων αὐτόν. Ἔως  
γὰρ μὴ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, οὐκ ἐτόλμα προσεγγίσει  
αὐτῷ. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἐ καὶ κλίνας  
τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. »

Ἐρώτ. μβ'. Τίνος χάριν ἐκραύασεν ὁ Χριστὸς  
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φωνῆ μεγάλη;

Ἀπόκ. Ἴνα δείξῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐκφο-  
δίσῃ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πρὸς πίστιν εἰσαγάγῃ. Καὶ  
γὰρ ἡ φωνὴ αὕτη τὰς πέτρας διέσχισα, καὶ τὸ κατα-  
πέτασμα τοῦ ναοῦ καὶ ἐρῆρξε, τὴν γῆν τε ἔσεισε,  
καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέωρε. Καὶ οὐδὲ οὕτως συνῆκαν οἱ  
ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι.

Ἐρώτ. μγ'. Πῶς εἶδεν ἡ Μαρία τὸν Κύριον, καὶ  
ποῶν ῥεθῶν; Καὶ γὰρ Ἰσταὸς κλαίουσα ἐν τῷ μνη-  
μαίῳ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων σκυθρωπῶ τῷ ἦθει,  
καὶ κατηφειῇ τῇ θέῃ. Πῶς οὖν εἶδεν αὐτὸν ὄπισθεν  
αὐτῆς παριπατοῦντα καὶ ἐρχόμενον;

Ἀπόκ. Ἐχει δὲ οὕτως, ὅτι ἐκαθίζοντο οἱ ἄγγελοι  
ἐμπροσθεν αὐτῆς, καὶ ἔβλεπον τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον  
ὀπίσω αὐτῆς· ἐκείνη δὲ ὄπισω αὐτῆς οὐχ ἔώρα· οἱ  
δὲ ἄγγελοι καθιζόμενοι ἔξεναντίας αὐτῆς ἐθεώρουν  
τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον ὀπίσω αὐτῆς, καὶ εὐθὺς  
ἀνέστησαν. Ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ τοὺς ἀγγέλους ἀποπη-  
θήσασα ἐξεπλάγη, καὶ αὖθις ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω  
ἰδεῖν τι ἐθεάσαντο οἱ ἄγγελοι, καὶ εἶδεν ἐρχόμενον  
τὸν Ἰησοῦν. Αὕτη ἐστὶν αἰτία τοῦ ἰδεῖν τὴν Μαρίαν  
τὸν Κύριον στραφεῖσαν εἰς τὰ ὀπίσω.

Ἐρώτ. μδ'. Διὰ τί ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ  
ἐξήγησε μετὰ τὴν ἀνάστασιν φαγεῖν, οὐχ εὐρέθη δὲ  
ἕτερον μέρος, ἀλλ' ἡ μόνον ἰχθύος ὀπποῦ μέρος, καὶ  
ἀπὸ μελισσίου κηρίου;

Ἀπόκ. Τινὲς τὸ ἀπὸ μελισσίου κηρίου ἄλας ἡρμη-  
νεύσαν εἶναι· φιλιάρων μυθολογία ταῦτα τὰ ῥήματα.  
Τὸ γὰρ ἀπὸ μελισσίου κηρίου καὶ ἰχθύος ὀπποῦ μέρος  
ταῦτά εἰσιν οἷα λέγει ἡ Γραφή. Ἐχει δὲ παράδοξόν  
τινα ἐρμηνείαν καὶ βαθυτάτην. καὶ ἀναγωγικωτάτην  
ἀκριβείαν. Ὁ νόος τῆς ἀναγνώσεως ταύτη ἐστὶν  
οὗτος· ὁ μὲν ἰχθύς παρεικάσεται εἰς τὴν σκληρὰν  
διαγωγὴν τῶν ἀσκητῶν, τῶν δαμασάντων τὴν σάρκα  
νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ ταῖς λοιπαῖς κακοπα-  
θείαις, καὶ σταυρωσάντων ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ καὶ  
ταῖς ἡδοναῖς, καὶ ὑγρότησι καὶ ταῖς τροφαῖς τοῦ βίου  
ἀποταξαμένων, καὶ τῇ ξηρότητι ἑαυτοῦ δαμασάν-  
των, καὶ τῇ ἀσκητικῇ ὀψὶ πορευομένων, καθὼς ἐν-  
στελλετο ὁ Χριστὸς· Ὁ θέλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ  
σῶσαι ἀπολείπει αὐτήν, » ἐν νηστείας δηλονότι καὶ  
ἀγρυπνίας, καὶ ταῖς λοιπαῖς κακοπαθείαις. Πῶς δὲ  
παρεικάσεται ὁ ἰχθύς εἰς τὴν ἀσκησιν, ἢ τὴν κακο-  
πάθειαν, ἀπευσεν. Ἄνθρωπος ὁμοίος ἐστὶ τοῦ ἰχθύος·

RESP. Quoniam omnes Scripturas Christus adim-  
pleverat, incarnationem, nativitatem, baptismum,  
signorum manifestationem, efficacem doctrinam  
praedicationem, familiaritatem cum discipulis, hu-  
mana denique omnia, passionem, crucem, illusiones,  
vulnera clavorum; istis, inquam, omnibus impletis,  
quae pati debuerat, sola mors restabat adhuc. Atque  
haec quidem sibi metuens, appropinquare non au-  
debat, ideo Christus inclinato capite vocavit ipsam.  
Nam antequam caput inclinasset, verebatur propius  
accedere. Ideo, inquit evangelista : « Et inclinato  
capite tradidit spiritum. »

QUEST. XLII. Quare magna voce clamavit Chri-  
stus in cruce ?

RESP. Ut suam declararet potentiam, Judaeos per-  
terrefaceret, et ad fidem adduceret. Haec enim vox  
petras discidit, velum templi dirupit, terram suc-  
cussit, et mortuorum sepulcra aperuit. Ac ne sic  
quidem intellexerunt ingrati Judaei.

QUEST. XLIII. Quomodo vidit Maria Dominum ?  
Flens enim in monumento stabat coram angelis,  
tristi vultu et aspectu demisso. Quomodo igitur  
vidit eum, qui a tergo veniebat obambulans ?

RESP. Sic res habet. Cum angeli sederent Mariae  
ex adverso, viderentque Christum a tergo ejus ac-  
cedentem : illa quidem retrorsum non respiciebat :  
angeli vero sedentes e regione, viderunt Christum  
a tergo venientem, statimque surrexerunt. Videns  
vero mulier angelos resillisse, animo perculsa, sta-  
tim retro convertit se ad videndum, quid angeli  
cernerent, et vidit venientem Jesum. Haec est  
causa quod Maria, retro conversa, vidit Domi-  
num.

QUEST. XLIV. Quare cum discipulis post resur-  
rectionem suam Christus edere voluit, nec alia  
portio est inventa, assi piscis, et de favo mellis ?

RESP. Quidam illud de favo mellis, salem inter-  
pretati sunt, quae verba nugacium sunt fabulae.  
Nam favi mellis et assus piscis ejusmodi sunt.  
qualia dicit Scriptura. Habet autem res admiran-  
dam interpretationem, et profundam atque valde  
remotam pervestigationem. Sensus autem istius  
lectionis hic est : Piscis similitudinem habet aspe-  
rae conversationis ascetarum, qui jejunii, vigiliis,  
et aliis castigationibus carnem domuerunt : qui  
seipso mundo et voluptatibus crucifixerunt, et qui  
humidis cibis voluptuosisque renuntiarunt, aridis-  
que seipso domantes, asceticam viam ingrediun-  
tur, quemadmodum precepit Christus : « Qui vult  
animam suam servare, perdet eam » ; » jejuniiis  
utique, vigiliis et aliis afflictionibus. Quomodo vero  
piscis assimilatur asceti, vel macerationibus, nunc  
attende. Piscis similis est homo : nam sicut piscis  
dum adhuc est in mari omnem habet humiditatem,

« Ματθ. xvi, 25.

et cum suo sanguine in vasto vivit lute : quando vero captus extra aquam venerit, moritur : ad ignem vero positus assatur et arefit, perditque suam omnem immunditiam. Talis etiam est homo : dum adhuc est in medio vitæ suæ curriculum, voluptatibus indulget et immoderatis concupiscentiis. Quando vero relicto mundo, ascendi et asperiori vitæ in deserto operam dederit, sancti Spiritus igne calcfactus, a suis affectibus arefcit, et ab omni repurgatur immunditia, atque per virtutes accepta Deo efficitur hostia. Nam sicut piscis ad carbones assatus, fit commodus et utilis cibus : sic homo per calorem Spiritus sancti repurgatus, hostia Domino accepta efficitur.

**ἄνθρωπος**, διὰ τῆς θερμῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος  
**264** Nunc quod ad favum mellis attinet, talem habet interpretationem. Quærendum itaque quomodo non fuerit mel sine favo. Est quidem favus sine melle, et aliquando mel est sine favo : hic vero repertum est utrumque ; quo vero pacto audi. Mel quidem propter sancti Spiritus dulcedinem, quam super apostolos et omnes fideles effusus erat. Favum vero habuit, propter signaculum, quo per baptismum omnes fideles obsignavit. Etenim thesaurus quanto magis inclusus est in favo, tanto est tutior. Consimili modo et gratiæ divinæ tutæ sunt in homine, qui baptismi signaculum et signum crucis, denique fidem quoque quæ est in Christum habet.

#### De gloria (Christi.)

**Quæst. XLV.** Sciendum vero quod Dominus noster Jesus Christus postquam ex Spiritu sancto et ex Maria perpetua Virgine psumpsisset, et incarnatus fuisset ; postquam humana omnia suscepisset præter peccatum et infirmitatem, postquam tanta edidisset miracula, essetque crucifixus, et tertia die resurrexisset secundum Scripturas, postmodum assumptus est, et consedit ad dexteram Dei. Dextram vero Dei cum audis, ne locos vel figuras gloriæ circumscribere, Dextrum etenim et sinistrum sunt circumscriptionum rerum : Deus autem increatus est et infinitus, cui nulla ascribi forma, et qui nec ipse circumscribi queat. Dextram vero Dei quando audieris, Dei gloriam et honorem intellige. Et Dei quidem Filius et Deus, sicuti dictum est, post adimpletam totam dispensationem, tandem assumptus est. Spiritus vero sanctus in sancto festo Pentecostes super sanctos apostolos veniens, et super omnem carnem effusus, non est rursus assumptus, sed in generationem et generationem transit in omnes, et sicuti quemlibet hominum invenit, habitat in eo pro ratione puritatis ejusque hominis, multum in anima superans dulcedinem mellis.

**Quæst. XLVI.** Quid est quod dicit Christus : « Si quis locutus fuerit aliquid contra Filium hominis, remittetur ei : at si quis locutus fuerit contra Spi-

**A** ὡσερ γὰρ ὁ ἰχθύς, ἕως ἐστὶν ἐν τῇ θαλάσῃ, ἔχει πᾶσαν τὴν ὑγρότητα, καὶ ζῆ μετὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ καὶ πάσης ἰλύος· ὅταν δὲ κρατηθῆ ἔξω τοῦ ὕδατος, νεκροῦται· τίθεται δὲ ἐν τῷ πυρὶ ὀπτοῦται καὶ ξηραίνεται, καὶ ἀπόλλυται πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀκαθαρσίαν· τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐστὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος· ἕως ἐστὶ μέσον τοῦ βίου, ζῆ ἐμπαθῶς πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ ἀκολάστους ἐπιθυμίας. Ὅταν δὲ ἀποστῆ τοῦ κόσμου, καὶ βίωσῃ ἐν ἀσκήσει καὶ σκληραγωγίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπῃ πυρὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θερμαινόμενος, τότε ξηραίνεται ἐκ τῶν παθῶν, καὶ καθαίρεται ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ γίνεται τῷ Θεῷ ὁσία εὐάρεστος διὰ τῶν ἀρετῶν. Ὅσερ δὲ ἰχθύς γίνεται ἐπιτήθειος εἰς τροφήν ὀπτηθῆς ἐπ' ἀνθρώκων· οὕτως καὶ ὁ καθαρῆς, γίνεται ὁσία εὐπρόσδεκτος τῷ Κυρίῳ.

**B** Τὸ δὲ ἀπὸ μελισσῶν κηρίον ἐστὶ πάλιν τοιαύτην ἔχον τὴν ἐρημίαν. Ζητητέον τοίνυν πᾶς ὅς μὲν τὸ μέλι χωρὶς κηρίου. Ἔστι δὲ καὶ κηρίον χωρὶς μέλιτος· καὶ ἐστὶ καὶ μέλι χωρὶς κηρίου· ἐκεῖ δὲ εὐρέθησαν τὰ ἀμφότερα· κατὰ τίνα δὲ τρόπον, ἀκούσον. Τὸ μὲν μέλι διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἦν ἐμελλεν ἐκχεῖν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστοὺς· τὸ δὲ κηρίον διὰ τὴν σφραγίδα, ἣν παρέχει τοῖς πιστοῖς πᾶσι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ γὰρ ὁ θσαυρὸς, ὅσον ἐστὶ βεβουμένως διὰ κηρίου, τοσοῦτόν ἐστιν ἀσφαλέστερος. Τοιοῦτῳ τρόπῳ ὄν καὶ ὁ τῆς θείας χάριτος πλούτος ἐν τῷ ἄνθρωπῳ ὑπάρχει ἄσολος, ἔχον τὴν σφραγίδα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πίστιν εἰς Χριστόν.

**C**

#### Περὶ δόξης.

**Ἐρώτ. μς.** Γίνωσκε δὲ, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, μετὰ τὸ σαρκωθῆναι ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ ἐκ τῆς δεξιᾶς παρθένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπήσας, καὶ πᾶσα ἀνθρώπινα ἀναλαβέσθαι χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἀσθενείας, καὶ μετὰ τὸ θαυματουργῆσαι καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι κατὰ τὰς Γραφὰς, ὑπερον ἀνεληφθῆ, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. Δεξιὸν δὲ ἀκούων τοῦ Θεοῦ, μὴ τόπος καὶ σχήματα δόξης περιέγραψε. Δεξιὰ γὰρ καὶ ἀριστερὰ τῶν περιγραφομένων ἐστὶν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλατος καὶ ἀόριστος καὶ ἀσημάτιστος, καὶ ἀπερίγραπτός ἐστι. Δεξιὸν δὲ τοῦ Θεοῦ ὅταν ἀκούσῃς, τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ εἶναι νοεῖ. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, καθὼς εἴρηται, μετὰ τὸ πληρῶσαι πᾶσαν οἰκονομίαν, ὑπερον ἀνεληφθῆ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καταβῶν ἐπὶ τοὺς ἁγίους μαθητὰς τῇ ἁγίᾳ Πεντηκοστῇ, καὶ ἐκχυθὲν ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, οὐκ ἀνεληφθῆ, ἀλλὰ κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν εἰρχεται εἰς πάντας, καὶ καθὼς εἶνα ἕκαστον εὐρον τῶν ἀνθρώπων, κατασκηνοῖ ἐπ' αὐτὸν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου καθάρσεως, ὅπῃ μὲν γλυκάζον ἐν τῇ ψυχῇ.

**Ἐρώτ. μς.** Τί ἐστὶν ὁ εἶπεν ὁ Χριστὸς, ὅτι « Ὁς ἂν εἴπῃ λόγον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου, ἀρεθῆσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ

ἀφειθήσεται ὅσα ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ὅσα ἐν τῷ μέλλοντι ;

Ἐρμηνεία. Τοῦτο εἰρηκεν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ διπλοῦς κατ' οὐσίαν, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, πᾶς ὅστις ἀθετήσεται βλασφημιῶν εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἀφειθήσεται αὐτῷ μετανοήσαντι, τῷ δὲ βλασφημήσαντι εἰς τὴν....

*Cætera desiderantur.*

...μφαίνοντὸ τρίτον πρόσωπον ὅμοιον ἀνθρώπῳ τὸν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ παρουσίαν φανερώτατα γράφον· τὸ δὲ τέταρτον ὅμοιον ἀετῷ πετομένη, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιπταμένην, ὅσον σαφηνίζου, καὶ τὰ Εὐαγγέλια τοῦτοις σύμμενα, ἐν οἷς συγκαθίσταται ὁ Χριστός. Τὸ μὲν γὰρ κατὰ Ἰωάννην τὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἡγεμονικὴν καὶ ἐνδοξὸν αὐτοῦ γενεάν ἐκδιηγείται λέγων· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· » διὰ καὶ ἀετὸς μετωνόμασται, ὡς τὰ ὕψη . . . . . κενεμβατήσας, κάκιθεν τὰ ἀπρόβητα μυθελίς, καὶ τὰ κρυπτά τῆς θεολογίας . . . . . ἀνωμασίμους, καὶ τὴν ἄβυσσον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ συγγραφάμενος. Τὸ δὲ κατὰ Λουκᾶν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως· τὸ δὲ κατὰ Ματθαίον τὴν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ γέννησιν γράφει· « Βίβλος γενέσεως. » Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον· « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου. » διὰ τοῦτο καὶ τέσσαρες καθολικαὶ διαθήκαι τοὺς ἀνθρώπους ἐδόθησαν· μία μὲν κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Νῦε ἐπὶ τοῦ τόξου· δευτέρα ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς περιτομῆς· τρίτη ἡ διὰ τοῦ Μωσέως ἐν τῇ νομοθεσίᾳ· τετάρτη ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάρις καὶ δωρεά.

Mosem, cum leges ferret : quartum denique, quod

ritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in futuro <sup>82</sup> (82) ?

Interpreta. Hoc ideo dixit Christus, quod cum duplici sit essentia, Deus nimirum et homo, omni blasphemiam contra caruem ipsius loquenti, peccatum remittatur, si ejus ipsum poeniteat : illi vero, qui blasphemiam dixerit....

*Cætera desiderantur.*  
...teria persona similis homini, humanam illius presentiam, « sive adventum, » clarissime describit : quarta denique assimilata aquilæ volanti, Spiritus sancti gratuitam illam donationem in Ecclesiam involantem declarat. Et consentiunt cum his ipsa etiam Evangelia, in quibus Christus una considet. Illud enim quod est secundum Joannem, exponit nobis imperatoriam illam et illustrem ipsius ex Patre nativitatem, cum ait : « In principio erat Verbum <sup>83</sup>. » Quamobrem etiam « Joannes » aquilæ nomen accepit eo quod altissima quæque pervolans, inde inexplicabilium scientiam edoctus, et occulta divinæ doctrinæ deserens, illam quæ nullis verbis exponi, nulloque rationis intellectu comprehendi potest, Filii generationem conscripserit. Quod vero secundum Lucam a sacerdote Zacharia oritur : et quod est secundum Matthæum, ejus, qua homo est, generationem exponit : « Liber, inquit, generationis <sup>84</sup>. » At quod est secundum Marcum : « Principium, ait, Evangelii <sup>85</sup>. » Et hinc est quod Deus cum hominibus quatuor universalia fœdera sanxerit : primum quidem post diluvium cum Noe, per arcum : secundum vero cum Abrahamo, sub signaculo circumcisionis : tertium per gratia et donum, per sacrum Evangelium Domini

#### ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ.

Ἐρώτ. μζ'. Τί ἐστίν· « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος ; »

Ἀπόκ. « Οἱ οὐκ ἦν ἀκμὴν κοσμηθεῖσα. Ἐπιεικμίῳ γὰρ τοῦ ὕδατος ἐπάνω αὐτῆς, ἀόρατος ἦν ἦτοι ἀθεώρητος καὶ ἀφανής· ἀκατασκεύαστος δὲ ἦτοι ἀκαλλώπιστος, ἀτελειώτος· ἀκμὴν γὰρ οὐκ εἶχεν ὅτε ἀνθῆ, ὅτε λεμώνιας, ὅτε φυτὰ, ὅτε βλάστην.

Ἐρώτ. μη'. Ποῖον πνεῦμα ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος ;

Ἀπόκ. Τισὶ μὲν δοκεῖ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ζωογονοῦν τὴν τῶν ὕδατων φύσιν· ἐγὼ δὲ ἀρμόδιος τὸ, « ἐπέφερετο, » τὴν κινητικὴν τοῦ ἀέρος οὐσίαν φημί παραδολῶν, καθὰ καὶ δεξιὰ περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὁλων φησὶ « Πνεῦσι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ρυθίσεται ὕδατα. »

Ἐρώτ. μθ'. Διὰ τί, μίαν τὴν συναγωγὴν τῶν ὕδα-

#### 265 EX VETERI TESTAMENTO INTERPRETATIONES.

Quæst. XLVII. Quidam est illud : « Terra autem erat invisibilis et incomposita <sup>87</sup> ? »

Resp. Quia nondum erat exornata. Insidente namque super terram aqua, videri non poterat, invisibilis videlicet et occulta : incondita vero necdum exornata, nec perfecta. Nullus enim illi adhuc vigor erat, nulli flores vel prata, neque plantæ vel germen aliquod.

Quæst. XLVIII. Qualis erat ille spiritus, qui ferebatur super aquas ?

Resp. Videtur quidem quibusdam quod ille sanctus sit Spiritus, vivificans aquarum naturam (83). Ego vero haud incongruenter per illud verbum, « ferebatur <sup>84</sup>, » dico significari motivam aeris essentiam : etiam juxta David de Deo universorum dicentem : « Flabit spiritus ejus et fluent aquæ <sup>85</sup>. »

Quæst. XLIX. Quare (84) cum unam congregatio-

<sup>82</sup> Luc. xii, 10. <sup>83</sup> Joan. i, 1. <sup>84</sup> Matth. i, 1. <sup>85</sup> Marc. i, 1. <sup>86</sup> Gen. i, 2. <sup>87</sup> ibid. <sup>88</sup> Psal. cclvii, 18.

(82) His similia babentur supra Quæst. ad Antiochum 72.

(83) Vide Quæst. 8 Theodoretii in Genes.

(84) Hæc ipsa est apud Theodoretum Quæst. 12 in Genes.

nem aquarum dixisset, postmodum multas vocavit? Inquit enim: « Congregata est aqua, quæ sub cælo erat, in congregationes suas<sup>10</sup>. »

RESP. Una est aquarum natura et congregatio. Pluraliter vero collectiones vocavit, eo quod aliud quidem est Indicum pelagus, aliud vero Ponticum, et aliud Atlanticum, aliud Propontis, Ægeum aliud, et aliud Ionis sinus. Extra vero, terram aluit maximum pelagus, quod Oceanum quidam vocant. Eam ob causam, aquam quidem ut est congregata, collectionem; ut autem ab alia separata est, collectiones vocavit.

QUEST. L. Quare lumen separabat diem et noctem antequam sol creatus esset? Nam sol et reliqua luminaria postea demum sunt facta. Quomodo ergo illud intelligendum: « Et fuit vespera et fuit mane dies<sup>11</sup>, » cum sol nondum esset?

RESP. Fiat lux, dixit Deus, et facta est. Illa igitur erat, quæ distinguebat diem ac noctem. Et dixit Deus, « Fiat lux, et facta est. » Lux illa non est sol: qualis vero lux sit, audi. Est hæc lux illa matutina, quæ exoritur diluculo et mundum illustrat, antequam sol oriatur. Nec aliquis putet, quod solis hic splendor sit qui solem præveniens statim lucet et mundum illustrat; sed hoc illud ipsum est quod dicit Scriptura: « Et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux<sup>12</sup>. » Hæc lux magna et splendidissima cum esset, divisit eam Deus in luminaria illa, solem et lunam, et reliqua.

(85) QUEST. LI. Quid est quod inquit: « Sint in signa et tempora, et dies et annos<sup>13</sup>? »

RESP. Signa vocat, ad cognoscendum sementis faciendæ, messis et vindemiæ opportunitatem, quo tempore plantandum, et ligna quando cædenda. Nam quævis tempestas peculiare habet opus. Quatuor namque tempestates habet annus, quarum quæque suum opus habet.

(86) QUEST. LII. Quare plantas quidem ante luminaria creavit Deus, animalia vero post?

RESP. Propterea quod plantæ sunt inanimatæ, et non habent oculos, suntque creatæ ante luminaria. Splendorem enim lucis portabant, post luminaria vero tandem animalia creata sunt. Nam lucem illam magnam quam Deus fecerat, in luminaria divisit: quæ lux hinc inde dispersa, aliquatenus est immixta: quod nisi factum fuisset non potuissent animalia sustinere magnum jubar, et splendorem lotius igitur ejusmodi. Atque hujus quidem rei gratia postremo sunt animalia creata, ut illius ignis splendorem perferre possent.

QUEST. LIII. Quare Deus cum ex terra finxisset hominem, non etiam finxit Evam, sed eam formavit ex ejus costa?

RESP. Ne haberent occasionem dicendi, aliud esse

των εἰπὼν, μετὰ ταῦτα πολλὰς προσονόμασε; ἢ Συνήχθη ἢ γὰρ, φησὶ, ἢ τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν. »

Ἀπόκ. Μία ἐστὶ τῶν ὁδάτων ἡ φύσις καὶ συναγωγή· πληθυντικῶς δὲ τὰς συναγωγὰς ὀνόμασεν, ἐπειδὴ ἄλλο μὲν τὸ Ἰνδικὸν πέλαιος, ἄλλο δὲ τὸ Ποντικόν, καὶ τὸ Ἀτλαντικόν ἕτερον, καὶ ἄλλο μὲν ἡ Προποντικὴ, καὶ Αἰγαίον ἕτερον, καὶ ἄλλος πάλιν ὁ Ἴόνιος κόλπος. Ἐξῆθεν δὲ πάλιν ἐπίκειται τὸ μέγιστον πέλαιος, ὁ τινες Ἀκκαδὸν ὀνομάζουσιν. Τοῦτο χάριν, ὡς μὲν συνηγμένην, συναγωγὴν μίαν ὀνόμασεν ὡς δὲ διαιρουμένην, συναγωγὰς.

Ἐρώτ. ν. Ποῦν φῶς ἐχώριζε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, πρὶν γενέσθαι τὸν ἥλιον; Καὶ γὰρ ὁ ἥλιος καὶ οἱ λοιποὶ φωστῆρες ὕστερον ἐγένοντο. Ἐκαὶ ἐγένετο δὲ ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα, ὡς γὰρ νοητέον; οὕτω γὰρ ἥλιος.

Ἀπόκ. Τὸ φῶς εἶπεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐγένετο. Ἐκεῖνο οὖν ἦν τὸ διαχωρίζον τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι Ἐγενήθητο φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἥλιος· ὅπου δὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ φῶς, ἀκούσων. Τοῦτο τὸ φῶς ἐστὶ τὸ πρωϊνόν, ὅπου ἀνατέλλει καὶ φωτίζει τὸν κόσμον ἀπὸ πρωὶ πρὶν ἀνατελεῖαι τὸν ἥλιον. Καὶ μηδέτις νομίση, ὅτι τοῦ ἡλίου ἐστὶ τὸ φέγγος ἐκεῖνο, ὅπου αὐγάζει ταχὺ καὶ φωτίζει τὸν κόσμον πρὶν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτὸ ἐστὶν ὅπου λέγει ἡ Γραφή· Ἐκαὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐγενήθητο φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Τοῦτο τὸ φῶς πολλὸ καὶ ὑπέρλαμπρον ὑπάρχον, τότε διετέλεν αὐτὸ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς φωστῆρας, τὸν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ λοιπὰ.

Ἐρώτ. να'. Τί λέγει, ὅτι Ἐῴσωσεν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ ἡμέρας καὶ ἡμενοῦς;

Ἀπόκ. Σημεῖα καλεῖ τὸ εἰδέναι σπόρου καιρὸν καὶ θέρους, καὶ τρυγητοῦ, τὸ φυτεῦσαι ἐν καιρῷ, πότε ὕλον τεμῆν. Ἐκαστος γὰρ καιρὸς ἔχει τὴν ἰδίαν ἐργασίαν. Τέσσαρες γὰρ ἔχει καιροὺς ὁ χρόνος· Ἐκαστος δὲ καιρὸς ἔχει τὴν ἰδίαν ἐργασίαν.

Ἐρώτ. νβ'. Διὰ τί τὰ μὲν φυτὰ πρὸ τῶν φωστῆρων ἐποίησεν ὁ Θεός, τὰ δὲ ζῶα μετὰ ταῦτα;

Ἀπόκ. Διότι τὰ μὲν φυτὰ εἰσιν ἀψύχα, καὶ οὕτω θθαλαμῶς ἔχουσι, καὶ ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν φωστῆρων· ἐβάσταζον γὰρ τοῦ φωτός τὴν λαμπρότητα· μετὰ δὲ τοὺς φωστῆρας ὕστερον ἐγένοντο τὰ ζῶα· ἐπειδὴ ἡμέρισεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς τὸ πρῶτον τὸ μέγα δὲ ἐποίησεν εἰς τοὺς φωστῆρας, καὶ διεσκορπίσθη, καὶ ἐγένετο ελαφρότερον εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἐγένετο, οὐκ ἔδύνατο τὰ ζῶα ὑποφέρειν τὴν πολλὴν ἀστραπὴν καὶ τὴν λαμπρότητα ὅλου τοῦ πυρός ἐκεῖνου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο ὕστερον τὰ ζῶα, ὅπως δύνανται ἀπερὶν τοῦ πυρός τὴν λαμπρότητα.

Ἐρώτ. γγ'. Διὰ τί ὁ Θεὸς πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς γῆς, οὐκ ἐπλασε καὶ τὴν Ἐβαν, ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐπλασεν αὐτήν;

Ἀπόκ. Ἵνα μὴ ἔχωσιν ἀφορμὴν λέγειν, ὅτι ἄλλα τὸ

<sup>10</sup> Gen. i, 9. <sup>11</sup> ibid. 5. <sup>12</sup> ibid. 6. <sup>13</sup> ibid. 14.

(85) Vide Quest. 15 Theol. in Genes.

(86) Theodoret. Quest. 16 in Genes.

χώρα ἐστὶ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἄλλο τῆς Ἐβας· καὶ κρείσσον ἦν τὸ χώρα ὃ ἐπλασε τὸν Ἀδάμ, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰσὶν οἱ καλοὶ καὶ ἄναρτοι ἄνθρωποι· ἀπὸ δὲ τῆς Ἐβας εἰσὶν οἱ κακοὶ καὶ πονηροὶ, καὶ οἱ σκολιοὶ ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο ἐπλασεν αὐτούς ὁ Θεὸς ἐξ ἑνὸς χώματος.

Ἐρώτ. νδ'. Διὰ τί, ὡς ἐστὶ κρείσσον καὶ παραβόλοτερον ποίημα τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος (βασιλεὶα γὰρ αὐτὸν πεποιήκειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἐποίησεν αὐτὸν), πῶς ἐπλασεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ὑστερον πάντων;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ ὡσπερ βασιλεὺς, ὅταν μέλλει ἀπελθεῖν ἐν πόλει τινί, πρῶτον εὐτρεπίζουσι αὐτοῦ τὴν ἰσομυσίαν, καὶ κατασκευάζουσιν αὐτῷ τὴν δωροφορίαν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνάπαυσιν, μετὰ τοῦτο δὲ παραγίνεται ὁ βασιλεὺς, οὕτως γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Πρῶτον ἐφρόντισεν ὁ Θεὸς τὰ τῆς ἀναπαύσεως αὐτοῦ, καὶ ἐργάσατο τὴν κατοικίαν αὐτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν χρείαν καὶ ἀνάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπλασεν αὐτόν.

Ἐρώτ. νε'. Τί ἐστὶ τὸ « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν; » Τί τὸ « κατ' εἰκόνα; » καὶ τί τὸ « καθ' ὁμοίωσιν; »

Ἀπόκ. Οὐχ ὡσπερ οἱ ἄνθρωποι, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀνθρωπομορφος· ἀπαγε! Ἄλλὰ τὸ « κατ' εἰκόνα » τοῦτο ἐστὶν· ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς βασιλεύει ἐν παντὶ κόσμῳ, καὶ ἄρει, καὶ ἐξουσιάζει πάντων τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆ· οὕτως καὶ ὁ ἄνθρωπος ἄρχων καὶ βασιλεὺς καθέστηκε πάντων τῶν ἐπιγείων πραγμάτων, καὶ αὐτεξουσίως ὁ βούλεται πράττει, καθάπερ καὶ ὁ Θεός· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ « κατ' εἰκόνα. » Τὸ δὲ « καθ' ὁμοίωσιν » ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἠάρετον. Ὅσπερ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγαθός ἐστι καὶ ἐλεήμων, καὶ εὐσπλαγχνός, καὶ δίκαιος, μακροθύμῳς τε καὶ πρῶτος, ἀγαπητικός τε καὶ συμπάθης, εἰρηνικός τε καὶ ἐπιτιχῆς, ἐλεῶν καὶ τρέφων πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἀγαθὸν ἐνδεικνύμενος· τοιοῦτον τρόπον ἐργάσατο καὶ ἐπλασε, καὶ θέλει εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα πάση ἀρετῇ ὑπάρχη κατακακοσημένους, καὶ ... μμεῖται Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων ἐν πάσῃ ἀγαθοεργίᾳ καὶ σεμνότητι.

Ἐρώτ. νε'. Τίνι ὁ Θεὸς εἶρηκε· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν; »

Ἀπόκ. Τινὲς τῶν δυσωνύμων αἰρετικῶν πρὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτὸ εἰρηκέναι καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἐφθασαν· οὐ συνιέντες οἱ ἐμβρόντητοι, ὅτι οὐ κατ' εἰκόνας ἡμετέρας εἶρη, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Θεοῦ δὲ καὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων οὕτε οὐσία οὕτε εἰκὼν ἢ αὐτῆ. Ἐγὼ δὲ φημι, ὅτι, προθεωρῶν τὴν τοῦ Μονογενοῦς σαρκωσίν τε καὶ ἐνανθρώπησιν, καὶ ὡς ταύτην τῆν φύσιν ἐκ Παρθένου λήψεται, καὶ οὕτως ἐλαυθὲν ἐν μὲν πρόσωπον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου νοήσας, καὶ μίαν αὐτῷ προσκύνησιν παρὰ τῆς κτίσεως ἀπά-

<sup>73</sup> Gen. 1, 26.

(87) Vide Quæst. 20 Theod. in Genes.

lulum Adæ, et aliud Evæ : et lutum 266 Adæ præstantius esse, quodque ex hoc boni et prohi homines, ex Eva vero sint mali, perversi et pravi. Ideo fecit eos Deus ex uno eodemque luto terra.

QUÆST. LIV. Cum præstantius et mirabilius opificium Dei sit homo (regem enim ipsum terræ constituit et secundum imaginem similitudinemque suam creavit ipsum), cur omnium postremum creavit eum Deus?

RESP. Quemadmodum rex quando in aliquam urbem adventurus dicitur, primum omnem ejus apparatus instruunt, parantes dona quæ conferant, et totum satellitium et hospitium, ac tum demum advenit rex : ad eundem modum cum homine quoque factum est. Primo habitaculum ei procuravit Deus, fecitque sedem habitationis, ac de omnibus necessariis ei vrosœxit, postea ipsum creavit.

(87) QUÆST. LV. Quid illud est : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ? » Quid est « ad imaginem ? » Et quid illud, « ad similitudinem ? »

RESP. Non est Deus, sicuti sunt homines, humanam habens figuram; absit! Sed quod dicit, « ad imaginem ? » hoc est, sicut in toto mundo Deus regnat, imperat, et potestatem exercet in omnia, quæ in cælo sunt et quæ in terra; sic etiam homo, princeps et rex constitutus est super omnes res terrestres, et libera sua voluntate facit quod vult sicut ipse Deus. Et hoc est quod dicitur, « ad imaginem. » Quod vero « ad similitudinem » dicitur, est illa bonitas et justitia. Sicut enim Deus bonus est, miserator, misericors, justus, æquanimitis, mansuetus, et qui nos amat, et nobis condolet, pacificus, et placidus, qui nostrum miseretur, et alit omnes homines, atque hanc bonitatem omnibus exhibet : ad eundem modum fecit et formavit, et talem vult esse hominem, ut omnibus virtutibus exornatus sit, et imitetur Deum, quantum quidem humanarum est virium, in omni bono opere et honestate.

(88) QUÆST. LVI. Ad quem dixit Deus : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ? »

RESP. Infames quidam hæretici ad angelos et ad malos dæmones dictum esse contenderunt. Nec intelligunt illi stupidi, eum non dixisse, ad imagines nostras, sed ad imaginem nostram. Dei enim et angelorum ac dæmonum, neque essentia neque imago est eadem. Ego autem dico, quod prævideus unigeniti Filii incarnationem, et humanæ naturæ assumptionem, quam ex Virgine naturam assumpturus esset, cum sic unam et eandem Dei et hominis personam, ac unam et eandem ipsi adorationem

(88) Est Quæst. 19 Theod. in Genes.

ab omni creatura oblatum iri intelligeret, ad ipsum A unigenitum Filium hunc dixit sermonem.

(89) QUEST. LVII. Ultra est principium et primas habet, nox vel dies ?

RESP. A primitiva quidem mundi creatione, ab eo tempore videlicet quo factus est Adam usque ad adventum Christi, prior fuit dies sicut etiam divina Scriptura loquitur dixisse Deum : « Fiat lux, et facta est lux, » et quod « lucem Deus vocaverit diem, tenebras vero vocaverit noctem »<sup>18</sup>. » Ubi primum ponitur lux, per hanc enim exstitit primus dies. Nam a luce primum inchoante, in tenebras postea devenimus. A recta namque via aberrantes, ad idola et ad fallaces tenebras delati sumus. A Christi vero adventu incipit rursus et diem præcedit nox. Ideo a vespere incipientes, solemniter celebramus dies sequentes. Id quomodo factum sit, audias. Quandoquidem primo a luce delapsi sumus ad tenebras ; ab initio quidem fuit lux, tenebræ vero sunt insecutæ. Ex eo autem tempore quo sol justitiæ Christus Deus noster mundo exortus est, et ex tenebris erroris ad lucem cognitionis Dei nos reduxit, a tenebris inchoamus, et in luce terminum habemus. Ibi non refert, etiamsi præcedat nox, cum hæc nobis initium det lucis, et ad lucem 267 deducat. Etenim præsens nostra vita, in Scriptura tenebræ vocatur, quemadmodum divus Paulus inquit : « Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis »<sup>19</sup> : hoc est, futuri sæculi. Lux enim dicitur, sæculum futurum. Arma vero illius lucis sunt virtutes. Ideo Christus quoque dixit : « Dum lucem habetis, ambulate, ne tenebræ vos apprehendant »<sup>20</sup>. » Ubi lucem virtutes vocavit, quas virtutes homo, dum vivit, habere potest. Post mortem enim non poterit eas invenire. Tenebræ vero sunt præsens hoc sæculum, propter tenebrosas et nefarias illius actiones. Sicut rursus inquit Christus : « Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vite »<sup>21</sup>. » Sequi namque Christum est quæ placita sunt ei facere, et ejus mandata servare. Talis non ambulabit in tenebris, hoc est in vanis hujus vite viis, sed inhabitabit et accipiet æternam lucem vite futuri sæculi, et interminatam quæ ibi futura est, lætitiæ et exultationem.

vos, qui tñn έχει άπέραντον εύφροσύνην και άγαλλίασην.

(90) QUEST. LVIII. Quod Adam et Eva, postquam comedissent, cognoverint se nudos esse : nunquid antequam comedissent, hoc sensu præditi erant ?

RESP. Quemadmodum infantuli non erubescunt, etiamsi nullis vestibus tegantur, donec paulatim increscente corpore et pudor adveniat : sic sane de Adam et Eva sentiendum. Nam cum primum creati essent, sicut modo natus infans, peccati non-

σής προσφέρσθαι, πρὸς αὐτὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν ποιεῖται τὸν λόγον.

Ἐρώτ. νζ'. Ποία ἐστὶν ἀρχὴ και προτερεῖα, ἡ νύξ ἢ ἡ ἡμέρα ;

Ἀπόκ. Ἀπὸ μὲν τῆς ἀρχῆθεν κοσμοποιίας, ἔτι τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας πρώτη ὤπῃρχεν ἡ ἡμέρα, καθὼς λέγει και ἡ θεία Γραφή· και ἔτι εἶπεν ὁ Θεός· Ἐγενθῆται φῶς, και ἐγένετο φῶς, » και ἔτι· Ἐκάλεσεν ὁ Θεός τὸ φῶς ἡμέραν, και τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα· » πρῶτον τιθεῖσα τὸ φῶς· και γὰρ διὰ τοῦτο ὤπῃρχε πρώτη ἡμέρα. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἠρξάμεθα, και εἰς σκοτασμὸν καθηνῆχθημεν ὑστερον. Πλανηθέντες γὰρ ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς εἰδωλα και σκοτασμὸν ἀπάτης ἐνεπέσαμεν. Ἀπὸ δὲ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἀρχεται πάλιν και πρωταῖα ἡ νύξ τῆς ἡμέρας. Διὰ τοῦτο και ἀπ' ἐσπέρας ἀρχόμεθα ἑορτάζοντες τὰς ἐπαύριον ἡμέρας. Ποίῳ δὲ τρόπον γέγονεν οὕτως, ἀκουσον. Ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ φωτὸς πρὸς τὸ σκότος ἐνεπέσαμεν, διὰ τοῦτο και τὸ φῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν, τὸ δὲ σκότος ὑστερον. Ἀπ' οὗ δὲ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ ὁ Θεός ἡμῶν τῷ κόσμῳ ἀνέτειλε, και ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς πλάνης πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας ἡμᾶς ἐπανήγαγε, διὰ τοῦτο και ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ σκότους ἀρχόμεθα, και πρὸς τὸ φῶς καταλήγομεν. Ἐν τούτῳ μὴ ἡ νύξ πρωταῖα, ἀρχὴν διδοῦσα ἡμᾶς, και παραπέμποσα πρὸς τὸ φῶς. Και γὰρ ὁ βίος οὗτος σκότος παρὰ τῇ Γραφῇ ἠνομάζεται, καθὼς ὁ θεσπέσιος Παῦλος οὕτως φησὶν· Ἐ ἀποθώμεθα τὰ ἔργα τοῦ σκότους, και ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός· » τούτῳ τὸ μὲλλοντος αἰῶνος. Φῶς γὰρ ὁ μέλλων ἐστὶ. Τὰ δὲ ὅπλα τοῦ φωτὸς ἐκεῖνοι εἰσὶν αἱ ἀρεταί. Διὰ τοῦτο και ὁ Χριστὸς εἶπεν· Ἐως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε, ἵνα μὴ σκοτεῖα ὀμᾶς καταλάβῃ. » Φῶς δὲ τὰς ἀρετὰς ἐκάλεσεν, ἃς δύναται ἔχειν ὁ ἄνθρωπος ἕως οὗ ζῆ· μετὰ θάνατον γὰρ οὐ δύναται ταῦτα εἶρῃν. Σκότος δὲ ὁ αἰὼν οὗτος διὰ τὰς σκοτεινάς αὐτοῦ πράξεις και ἀθεμίτους· ὡς πάλιν εἶρηκεν ὁ Χριστός· Ὁ ἀκολουθῶν ἔμοι οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτειᾷ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Και γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ τούτῳ ἐστὶ τὸ ποιεῖν ἐκ ἐδάμεστα αὐτοῦ, και φυλάσσειν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ὁ τοιοῦτος γὰρ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτειᾷ, τούτῳ ἐν ταῖς ματαίαις ἐδοῖς τοῦ βίου τούτου, ἀλλὰ κατασκοπήσει και ...λαβεῖ τὸ αἰώνιον φῶς τῆς ζωῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶ-

Ἐρώτ. νη'. Ὅτι μετὰ τὴν βρώσην ἔγνωσαν, οἱ γυμνοὶ ἦσαν ὅ τε Ἀδάμ και ἡ Εὐα, ἢ και πρὸ τῆς βρώσεως εἶχον ταύτην τὴν αἰσθησιν ;

Ἀπόκ. Ὅσπερ τὰ κομιθῆ νῆπια ἐρυθριῶν οὐ πέφυκε τῆς ἐσθῆτος γυμνοῦμενα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τοῦ σώματος αὐξανόμενα, και τὴν ἐντροπὴν προλαμβάνουσι· οὕτω δὲ και περὶ τοῦ Ἀδάμ και τῆς Εὐας. Εὐθὺς μὲν πλασθέντες, οἷα δὲ νῆπια και εὐθυγενεῖς,

<sup>18</sup> Gen. 1, 3, 5. <sup>19</sup> Rom. xiii, 12. <sup>20</sup> Joan. xii, 36. <sup>21</sup> Joan. viii, 12.

(89) Huic similis est QUEST. 52 *Ad Antiochum* sup ruis.

(90) Est QUEST. 28 *Theodoretii in Genes.*

καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀμέτοχοι, οὐκ ἠσχύνοντο διχα παρβολοῦ· μετὰ δὲ τὴν πείραν τῆς ἀμαρτίας φύλλοις συνεκάλυψαν τὰ ἐκταῦτα μόρια.

Ἐρώτ. νθ'. Τί ἐστιν, ὅτι « Ἰδοὺ Ἄδὰμ γέγονεν ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ; »

Ἀπόκ. Ἐλεγκετικῶς τὴν εἰκασιν τοῦ Ἄδὰμ μωφόμενος λέγει ὁ Θεός· Μὴ δὲ ἄνομιας γενέσθαι ἐγένετο; Μὴ Θεὸς ἐγένου, καθὼς ὁ ποιητὴς εἶπε σοι, καὶ ἐπλάνησέ σε; Ἐπιθυμήσας γὰρ ὑψηλότερος γενέσθαι, εἰς τὸ ἦτον ἐξέπεισεν.

Ἐρώτ. ρ'. Τί ἐστι τὸ, « Πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις ; »

Ἀπόκ. Τοῦ προσνεχθέντος δῶρου εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Κάϊν, ὅτι, Ἀδύτου τοῦ δῶρου οὐ προσήγαγε, προσήγναι σοι ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ ἐξουσιάζεις αὐτοῦ. Ὡς θέλεις ποιήσον. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸ οὐ προσεβέβηκα.

Ἐρώτ. ςα'. Διὰ τί, ἀμαρτήσαντος τοῦ Ἄδὰμ, Ἄβελ ὁ δίκαιος ἐτελεύτησεν;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γενέσθαι τοῦ θανάτου τὸ θεμέλιον Ἰσχυρὸν· εἰ γὰρ ὁ Ἄδὰμ πρῶτος ἐτελεύτησεν, Ἰσχυρὸν ἐκείνος ἂν τὴν κρηπίδα ἔσχεν, ὡς πρῶτον νεκρὸν τὸν ἡμαρτηκότα δεξάμενος. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀδίκως ἀνηρημένον πρῶτον ἐδέξατο, σφαλερὸν ἔχει καὶ σαθρὸν αὐτοῦ τὸ θεμέλιον.

Ἐρώτ. εβ'. Τί λέγει, ὅτι « Πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἐπὶ τὰ ἐκδικούμενα παραλύσει ; »

Ἀπόκ. Τοῖς παρὰ τοῦ Κάϊν τετολημμένοις πρῶτον ἀμάρτημα φθόνος ἐπὶ τῇ προτιμῆσει τοῦ Ἄβελ· δεύτερον ὄλος, μεθ' οὗ διηλέχθη τῷ ἀδελφῷ εἰπὼν· « Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον· » τρίτον φόβος, προσθήκη τοῦ κακοῦ· τέταρτον, ὅτι τοῦ ἀδελφοῦ μεζῶν ἡ ἐπίτασις· πέμπτον, ὅτι γονεῖσι πένθος ἐποίησεν· ἕκτον, ὅτι τὴν γῆν αἵμασιν ἐμίανεν· ἑβδομον, ὅτι Θεὸν ἐφύσασατο. Ἐρωτηθεὶς γὰρ, ὅτι « Πού ἐστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου ; » εἶπεν· « Οὐκ οἶδα. » Ἐπὶ τὰ οὖν ἐκδικούμενα παραλύετο ἐν τῷ ἀναρεθῆναι τὸν Κάϊν.

Ἐπὶ ἐκδικούμενά εἰσι ταῦτα· πρῶτον, ὅτι τὸν Θεὸν παρώργισα· δεύτερον, ὅτι τὸν πατέρα ἐλύπησε· τρίτον, μητέρα ἀτεκνον ἀπέδειξε· τέταρτον, ἀδελφὸν ἀπέκτεινε· πέμπτον, αἷμα ἐξέχευεν· ἕκτον, φόνον εἰργάσατο· ἑβδομον, ἄσθην ἐνεκαίνισεν.

Ἐρώτ. εγ'. Τί ἐστι· « Μεζῶν ἡ αἰτία μου τοῦ ἀρεθῆναι μοι ὅσῃν, καὶ μὴ ἀποθανεῖν ; »

Ἀπόκ. Μεζῶν ἐγένετο ἡ καταδική μου· καὶ γὰρ τοιοῦτος γέγονεν ὁ Κάϊν ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ τρόμος καὶ ὁ κλόνος τῶν μελῶν αὐτοῦ, οὐ εἶχεν, οὐδὲ βρῶμα βαλεῖν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἡδύνατο.

Ἐρώτ. εδ'. Τί λέγει Ἀδάμ, ὅτι « Ἄνδρα ἀπ-

ἰδ. Genes. iii, 22. ἰδ. Genes. iv, 7. ἰδ. ibid. 15.

(91) Vide Quæst. 40 Theodor. in Genes.

(92) Est Quæst. 46 Theod. in Genes. immutatis

A dum participes, non pudebat sine vestitu degere. Post admissam vero peccati experientiam foliis membra sua contegebant.

(91) QUÆST. LIX. Quid est : « Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis ? »

RESP. Per increpationem Deus vanam opinionem Adami reprehendens, dicit : Num factus est quod tu fore putabas? Nunquid enim Deus es factus, sicut malignus ille dixit tibi, et te decepit? Nam excelsior fieri cum cuperet, in minorem decidit conditionem.

QUÆST. LX. Quid est illud : « Conversio ejus ad te erit, et tu dominaberis ei ? »

RESP. Oblato dono, dixit Deus ad Cain : Munus illud tuum, quod obtulisti, ad te respiciat, et tu dominaberis ei, agito cum eo quo. J. voles : nam illud ego non admisi.

(92) QUÆST. LXI. Quare cum peccasset Adam, Abel, qui justus erat, mortuus est?

RESP. Quia noluit Deus mortis fundamentum esse firmum : nam si Adam primus fuisset mortuus, firmam illa certe basin habuisset, tanquam quæ primum mortuum, eum qui peccasset, abrupisset. Quia vero eum qui injuste fuit interemptus, prium recepit ; lubricum habet et debile fundamentum.

QUÆST. LXII. Quid est quod dicit : « Omnis qui occiderit Cain septem ultiones exsolvet ? »

RESP. In iis quæ perpetraverat Cain, primum peccatum fuit invidia, propter prærogativam Abelis ; secundum, dolus quo fratrem allocutus est, dicendo : « Eamus in agrum ? » ; tertium, cædes, prioris mali additamentum ; quartum, peccati augmentum quia occidit fratrem ; quintum, quod parentibus luctum pepererit ; sextum, quod terram sanguine polluerit ; septimum, quod mentitus sit Deo. Interrogatus enim, « Ubinam est Abel frater tuus ? » respondit : « Nescio. » Septem igitur ultiones exsolviturus erat qui interficeret Cain.

Ultiones illæ septem, sunt istæ : Prima, quod ad iram provocaverit Deum ; secunda, quod dolore patrem affecerit ; tertia, quod orbam fecerit matrem ; quarta, quod interemerit fratrem ; quinta, quod effuderit sanguinem ; sexta, quod eadem patravertit ; septima, quod infernum dedicaverit.

D QUÆST. LXIII. Quid est quod dixit : « Major est culpa mea quam ut concedatur mihi vita, et non moriar. »

RESP. « Major, inquit, est condemnatio mea : etenim talis per maledictionem Dei factus fuerat Cain, ut terror et membrorum tremor non admitteret, ut vel cibum sibi in os ingerere posset.

(93) QUÆST. LXIV. Quid est quod dicit Lamech :

ἰδ. ibid. 8. ἰδ. ibid. 9. ἰδ. ibid. 15.

paululum verbis.

(93) Vide Quæst. 44 Theodoret in Genes.

« Occidi virum in vulnus meum, et adolescentu- A έκτεινα εις τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εις μύλωμα  
lum in livorem meum \*\*? »

RESP. Non dicit hic duo, sicut existimant quidam : neque Cain intelligit, ut quidam fabulantur, sed dicit quemdam et huic adolescentem. Nam illud : « Virum in vulnus meum, et adolescentem in livorem meum : » hoc est, virum junioris ætatis. Declinavit vero pœnam, propter confessionem peccati, et ipsa sua sententia sententiam Dei cohibuit.

(94) QUÆST. LXV. Quosnam filios Dei vocavit Moses, dicens : « Videntes vero filii Dei filias hominum, acceperunt eas sibi uxores \*\*? »

RESP. Ex Adam quidem natus est Seth, qui tertius erat post Abel. Ex Seth autem uatus est Enos, qui in Dominum Deum spem habuit et invocavit eum. B Unde qui ex hoc nati sunt liberi, filii Dei vocati sunt, quemadmodum etiam nos ex Christi Domini nostri nomine, Christiani nominamur. Segregatum est enim genus Seth, nec est cum iis commistum qui erant ex Cain, quod ille a Deo universorum esset maledictus. Postea vero videntes filias ex cognatione Cain pulchras esse, atque blanditiis decepti, duxerunt eas uxores, et suum ita genus corruperunt.

QUÆST. LXVI. Quid est quod dicit : « Cum respexisset Abraham, vidit : et ecce aries unus cornibus implicitis hærebat ad plantam Sabec \*\*? »

RESP. Planta Sabec est veneranda crux : juxta Hebræos vero videtur Sabec remissio esse et condonatio. Aries vero qui in Sabec hærebat ad plantam, qui etiam pro Isaac holocaustum oblatus est, præfigurabat Christum, immolatum pro nobis sacrificium immaculatum, et qui pro nobis in cruce noxam subiit. « Nam ejus vibice nos omnes sanati sumus, » inquit Isaias, « et pro nobis cruciatur, et propter peccata nostra vulneratus est \*\* ». Sicut igitur aries ille pro Isaac oblatus est, ita Christus immolatus est pro nobis omnibus.

(95) QUÆST. LXVII. Quid est quod inquit Isaac : « Ecce odor filii mei sicut odor agri plenus, cui benedicat Dominus : et det tibi Dominus de rore cœli et de pinguedine terræ et abundantiam frumenti et olei, et serviant tibi populi, » etc. \*\*?

RESP. Ager est nudus : ros vero cœli divinitas est : pinguedo autem terræ est humanitas. Quemadmodum igitur ros quidem invisibiliter descendit et in terra consistens apparet, eodem modo Deus Verbum, qui invisibilis est, per carnem in terra conspectus est, et cum hominibus conversatus. Frumentum vero et vinum, sacramentorum divinorum sunt ænigmata. Et omnes populi serviant Christo.

\*\* Genes. iv, 23. \*\* Gen. vi, 2. \*\* Genes. xxii, 15. \*\* Isa. lxi, 5. \*\* Genes. xxvii, 27.

(94) Huic quæst. similis est 57 ad Antiochum, et Quæst. 47 Theodoretii in Genesis.

« Occidi virum in vulnus meum, et adolescentu- έκτεινα εις τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εις μύλωμα  
lum in livorem meum \*\*? »

Ἀπόκ. Οὐ δύο λέγει, καθὼς τινες ὑπελήφρασαν, οὐδὲ τὸν Κάιν, ὡς ἔτεροι μεμυθολογήρασαν, ἀλλ' ἕνα, καὶ τοῦτον νέον· « ἄνδρα » γὰρ « εἰς τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εις μύλωμα ἐμοί »· τοῦτέστιν, ἄνδρα νέον ἔχοντα τὴν ἡλικίαν. Διέφυγε δὲ τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐπενεγκῶν, τὴν βίαν ἐκώλυσε ψῆφον.

Ἐρώτ. ἔξ'. Τίνας υἱὸς Θεοῦ κέκληκεν ὁ Μωσῆς, εἰπὼν· « Ἰδόντες δὲ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ; »

Ἀπόκ. Ἐκ μὲν τοῦ Ἀδὰμ ἐγεννήθη ὁ Σῆθ· τρίτος γὰρ ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβελ· ἐκ δὲ τοῦ Σῆθ ὁ Ἐνώς. Οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ Θεόν. Ὅθεν οἱ ἐκ τούτου γεννηθέντες παῖδες υἱοὶ Θεοῦ ἐχρημάτισαν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προσηγορίας Χριστιανοὶ καλούμεθα. Καὶ γὰρ κενώριστο τοῦ Σῆθ τὸ γένος, καὶ οὐκ ἐμίγνυτο τοῖς ἐκ τοῦ Κάιν διὰ τὴν ἐπενεχθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀράν. Ὅσπερ καὶ εὐσεβεῖς θεοσάμανοι τὰς θυγατέρας τῆς τοῦ Κάιν συγγενείας, καὶ καταβληθέντες, ἔλαβον αὐτὰς ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας, καὶ διέφθειραν τὴν οἰκίαν συγγένειαν.

Ἐρώτ. ἔξ'. Τί ὁ λέγει· « Ἀναβλήσας Ἀβραάμ, εἶδε· καὶ Ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος τῶν κεράτων αὐτοῦ ἐν φυτῷ Σαβέκ ; »

Ἀπόκ. Φυτὸν Σαβέκ ὁ τίμιός ἐστι σταυρός· κατὰ δὲ Ἑβραίων δοκεῖ τὸ Σαβέκ ἀράτειος καὶ συγχωρησιος. Ὁ δὲ ἐν τῷ Σαβέκ τῷ φυτῷ κατεχόμενος κριὸς, δοτικὸς καὶ εἰς θυσίαν προσήχθη ἀντὶ Ἰσαὰκ, τὸν Χριστὸν προετύπου, τὸν προσενεχθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἁμωμον λερεῖον, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ θάνατον ὑποστάντα ἕνεκεν ἡμῶν. « Τῷ γὰρ μύλωμα αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν, » φησὶν Ἡσαίας, « καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. » Ὅσπερ ὁ κριὸς ἐκεῖνος οὖν προσήχθη ἀντὶ Ἰσαὰκ, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς προσήχθη ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων.

Ἐρώτ. ἔξ'. Τί λέγει ὁ Ἰσαὰκ, ὅτι « Ἰδοὺ ὀσμή τοῦ υἱοῦ μου ὡς ὀσμή ἀγροῦ πλήρης, ὃν εὐλόγησας Κύριος, καὶ δόξῃ σοι Κύριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως τῆς γῆς, καὶ πλήθος σίτου καλοῦ, καὶ δουλευσάτων σοι ἔθνη, » καὶ τὰ ἔξῃς.

Ἀπόκ. Ἀγρός ἐστὶν ὁ κόσμος· δρόσος δὲ οὐρανοῦ ἡ θεότης· πίστις δὲ τῆς γῆς ἡ ἀνθρωπότης. Ὅσπερ τοίνυν ἡ δρόσος μὲν ἀοράτως κάτειται, κάτω δὲ συσταταμένη γίνεται· ὁμοίως ἀόρατος ὢν ὁ Θεὸς Ἀλόγος, διὰ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤρηθ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Καὶ ὁ σίτος δὲ καὶ ὁ οἶνος τῶν θείων μυστηρίων αἰνίγματα. Δουλεύουσι πάντα τὰ ἔθνη τῷ Χριστῷ.

(95) Vide quæst. 82 Theodoretii in Genesis.



Ἐρώτ. ξη'. Τί δηλοῖ, ὅτι ἔλαβεν ὁ Ἰακώβ τρεῖς ἄβραβους, γλωφῶν στυρακίνην, καὶ καρυίνην, καὶ πλατανίαν, καὶ (44) ἐλέπτυνεν αὐτάς;

Ἀπόκ. Αἱ τρεῖς βράβους συμβολικῶς εἰσι αἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, καὶ τὸ θυμητικόν· ἦτοι αἱ τρεῖς θεωρίαι, τῶν σωμάτων, τῶν ἀσωμάτων, καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· ἦτοι γενικῶς ἡ πρακτικὴ διὰ τῆς καρυίνης, ἡ θεωρητικὴ δὲ διὰ τῆς στυρακίνης· διὰ δὲ τῆς πλατάνου τὸν κόσμον τοῦτον καὶ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἠνίκατο.

Ἐρώτ. ξθ'. Τίνο; χάριν ὁ Ἰακώβ ἀναβλέψας εἶδε παρεμβολὴν Θεοῦ παραδειληκυῖαν, καὶ εἶπε· «Παρεμβολὴ Θεοῦ αὐτῆ;»

Ἀπόκ. Διὰ τοῦτο ἡ παρεμβολὴ τῶν ἀγγέλων φαίνεται τῷ Ἰακώβ, ὡς θαρσύνουσα, καὶ μὴ φορηθῆναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἠσαῦ. Ἐδοῦλοτο γάρ ὁ Ἠσαῦ ἀποκτείναι αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπάλασε καὶ μετ' ἀγγέλου, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀγγελος· «Ἐμὲ νενίκηκας, καὶ ἄνθρωπον δέδοικας;» Ἐγὼ δὲ ἔτι τὸν Θεὸν ἔχει βοηθόν.

Ἐρώτ. σ'. Τί ἐστὶ· «Σκύμνος λέοντος Ἰουδα, ἐκ βλαστοῦ, υἱὸς μου, ἀνέστης, ἀναπέσων ἐκοιμήθης ὡς λέων,» καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκ. Τοῦτο ἀρμόττει ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ γάρ ὁ λέων καὶ καθύπευον φοβερός ἐστιν, οὕτως ὁ θεοποτικὸς θάνατος φοβερός καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῷ διαβόλῳ. Λέοντα δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ σκύμνον λέοντος ὡς βασιλεῖα καὶ ὡς βασιλέως υἱόν. Τὸ δὲ, «Τίς ἔγεραι αὐτόν;» τὴν ἀπατον αὐτοῦ δεῖκνυσι δύναμιν. Αὐτοὺς γάρ ἐαυτὸν ἀνέστησε κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόβησιν· φησὶ γάρ· «Δύσατε τὸν ναβὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγερω αὐτόν.»

Ἐρώτ. σα'. Τί ἐστὶ· «Δεσμειῶν πρὸς ἑμπελον τὸν πῦλον αὐτοῦ, καὶ τῆ ἑλικί τὸν πῦλον τῆς ἑνοῦ αὐτοῦ;»

Ἀπόκ. Ἀμπελον μὲν τὴν Ἱερουσαλήμ λέγει· πῦλον δὲ τὸν ἐξ ἔθνῶν λαβὸν, ὡς ἀδάμαστον. Τοῦτο γάρ καὶ ὁ Κύριος ἠνίκατο, ἀποστείλας τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸ λύσαι τὴν ἑνοῦ καὶ τὸν πῦλον, ἐφ' ᾧ οὐδὲς ἀνθρώπων ἐκάθισεν. Οὕτε πατριάρχης, οὕτε νομοθέτης, οὕτε προφήτης τῶν ἔθνῶν ἐφρόντισε σωτηρίας· ἀπόστολοι προσταχθέντες ἔλυσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δεδεμένην ταῖς ἀμαρτίαις.

Ἐρώτ. σβ'. Τί ἐστὶν ὃ λέγει· «Πλυεὶ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ,» καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκ. Τὰ κατὰ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ λέγει· καὶ τὸ μὲν σῶμα στολήν ἐνομάζει, τὸ δὲ αἷμα οἶνον· ἐπειδὴ καὶ τὸν μυστικὸν οἶνον αἷμα κέκληκεν ὁ δεσπότης. Τὸ δὲ, Ἐρωτοὶ οἱ σταφυλοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, τὴν μετὰ τὸ πάθος εὐφροσύνην δηλοῖ.

QUEST. LXVIII. Quid per illud significatur, quod Jacob tres virgas accepit: styracinam viridem, nuceam, et ex platanis, et decorticavit eas??

RESP. Tres virgæ, symbolice, sunt tres facultates animæ, rationalis, appetitiva et irascibilis: vel tres contemplationes; corporum, rerum incorporarum, et sacræ Triadis: vel generaliter per nuceam virgam, activam vitam; per styracinam, contemplativam, et per eam quæ ex platanis erat, mundum hunc et ejus contemplationem innuit.

QUEST. LXIX. Quare -acon respiciens vidit castra Dei posita, et dixit: «Castra Dei hæc sunt?»

RESP. -aco apparent Jacob angelorum castra, ut considat et non timeat fratrem suum Esau. Erat enim consilium Esau ipsum occidere. Ideo enim cum angelo luctatus est, qui dixit ei: «Me victo, num hominem times?» cognoscebat vero se Deum habere adiutorem.

(96) QUEST. LXX. Quidnam est: «Catulus leonis Juda, de germine, illi mi, ascendisti, accumbens obdormivisti, ut leo,» etc.??

269 RESP. Hoc Christo congruit. Quemadmodum enim leo etiam cum dormit terribilis est: sic etiam mors Dominica terrori est tum morti, tum diabolo quoque. Leonem vero ipsum et catulum leonis vocavit tanquam regem et tanquam regis filium. Hoc vero: «Quis excitabit eum?» ineffabilem ejus potentiam declarat. Nam ipse semetipsum excitavit, sicut ipse prædixit, cum inquit: «Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud?». »

QUEST. LXXI. Quid est illud: «Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem pullum asinæ suæ?»

RESP. Vineam quidem Jersalem, pullum vero vocat populum qui est ex gentibus, tanquam indomitum. Hoc namque Dominus quoque adumbravit, missis discipulis ad solvendam asinam et pullum, super quem adhuc nullus hominum sedisset, nullus videlicet patriarcha, nec legislator vel propheta de salute gentium cogitavit, sed apostoli ad id ordinati solverunt humanam naturam, peccatis alligatam.

QUEST. LXXII. Quid est quod dicit: «Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum,» etc.??

RESP. Hoc de passione Christi dicit, et corpus quidem stolam vocat: sanguinem vero vinum: quandoquidem etiam mysticum illud vinum sanguinem vocavit Dominus. Illud vero, Pulchriores vino sunt ejus oculi, lætitiā quæ passionem ejus secuta est, significat.

99 Genes. xxx, 37. 100 Genes. xxxii, 2. 101 Genes. xliix, 9. 102 Joan. ii, 19. 103 Genes. xliix, 13. 104 ibid.

(96) Horum quædam habentur in quest. 110 Theodreti in Genesis.

(97) QUEST. LXXIII. Quis primus nominavit Deum A  
in terra?

RESP. Diabolus, cum ad Evam diceret : « Quid est, quod dixit Deus ne comederitis de hoc ligno \*\* ? »

(98) QUEST. LXXIV. Quid futurum est de elementis, sole, luna et stellis in secundo adventu?

RESP. Simul dabitur ipsis locus aliquis et domicilium, sed non in perpetuum abolebuntur.

QUEST. LXXV. Quare Cain quidem maledixit Deum, dicens : « Maledictus tu super terram \*\* : » Adamo autem loquens, maledictionem imposuit terræ, dicens : « Maledicta terra in operibus tuis \*\* ? »

RESP. Eo quod Cain negaverit Deum et peccatum suum absconderit, quapropter majorem quoque in se pœnam derivavit. Adam vero quia confessus est, magnum illud a se supplicium depulit : nam qui sua peccata confitetur, remissionem consequitur.

QUEST. LXXVI. Quidnam est : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania \*\* ? »

RESP. Gentes dicit Romanorum, Francorum videlicet genus, qui Christum crucifixerunt. Populum vero dicit, caput Judæorum. Astiterunt reges terræ, Pilatus et Herodes; principes vero, Annas et Caiphas.

*Psalms pro torcularibus.*

QUEST. LXXVII. Quamam dicit torcularia?

RESP. Ecclesias in quibus vinum funditur, nempe sacrosanctus Domini nostri Jesu Christi sanguis, et sanctum corpus ejus immolatur. Quod vero dicit C  
Isaia propheta : « Torcular ego calcavi prorsus solus <sup>1</sup>, » hunc habet sensum : Sicuti torcular est receptaculum et in eo calcantur botri, sic etiam Christus conculcavit inimicos suos, tum intelligihiles, tum sensibiles. Dicamus autem et illud, quod botrus et uva Christus est, qui seipso compresso, voluntaria plaga et morte distillavit divinum mustum, suoque seipsum sanguine rubere fecit. Est vero omnino solus : nam solus ipse Christus pro nobis mortuus est : « Non enim angelus vel legatus aliquis, sed ipse Christus salvavit nos. » Petrus namque Christum negavit ipso passionis tempore, ceteri quoque apostoli dedere se in fugam.

QUEST. LXXVIII. Quid est : « Sitientes, venite ad aquas \*\* ? »

270 RESP. Aqua sacrum baptismum significat, aut lacrymarum fontem, videlicet pœnitentiam. Hoc vero : « Euntes emite, edite et bibite absque argento <sup>2</sup>, » sanctum baptismum Domini nostri Jesu Christi significat.

Similiter illud, « Dominus diluvium inhabitare faciet <sup>3</sup>, » significat sacrum baptismum, quia inundat omnia peccata.

INTERPRETATIO LXXIX. Quid, « Vox Domini intercedentis flammam ignis \*\* ? »

<sup>1</sup> Genes. III, 4. <sup>2</sup> Genes. IV, 11. <sup>3</sup> Genes. III, 17. <sup>4</sup> Psal. II, 1. <sup>5</sup> Isa. LXIII, 3. <sup>6</sup> Isa. LV, 1. <sup>7</sup> ibid. <sup>8</sup> Psal. XXVIII, 10. <sup>9</sup> Ibid. 7.

(97) Hæc quæstio est 46 ad Antiochu.n.

Ἐρώτ. σγ'. Τίς Θεὸν πρῶτος ὠνόμασεν ἐπὶ τῆς γῆς;

Ἀπόκ. Ὁ διάβολος εἰπὼν τῇ Εὐφ. « Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου; »

Ἐρώτ. σδ'. Τί μέλλουσι γενέσθαι τὰ στοιχεῖα, ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ;

Ἀπόκ. Δοθήσεται αὐτοῖς τόπος κατοικίας ἐν ἰνὸν μέρει, πλὴν οὐκ εἰς τέλος ἀφανισθήσονται.

Ἐρώτ. σε'. Διὰ τί τῷ μὲν Κάιν κατηγορήσατο ὁ Θεός, λέγων « Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς » ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τῇ γῇ ἐπέθετο τὴν κατάραν εἰπὼν « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου; »

Ἀπόκ. Ὅτι ὁ μὲν Κάιν ἠρνήσατο τὸν Θεόν, κρύψας τὸ ἀμάρτημα· διὸ καὶ μείζονα τὴν καταδίκην εἰργάσατο· ὁ δὲ Ἀδὰμ ὁμολογήσας, τὴν πολλὴν ἐξ αὐτοῦ ἀπέσπαστο τιμωρίαν· ὁ γὰρ τὰ ἐκυτοῦ πταίσματα ἐξομολογησάμενος ἐπιτυγχάνει ἀφέσεως.

Ἐρώτ. σς'. Τί ἐστὶν : « Ἴνα τί ἐφόρμαζαν ἔθνη, καὶ λαὸ ἐμελέτησαν κενὰ; »

Ἀπόκ. Ἔθνη λέγει τῶν Ῥωμαίων, ἦγον τῶν Φεράγγων τὸ γένος, τῶν σταυρωσάντων τὸν Χριστόν. Λαὸν δὲ λέγει τῶν Ἰουδαίων τὴν κεφαλὴν. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ὁ Πιλάτος τε καὶ Ὁρώδης, ἀρχοντες δὲ Ἄννας καὶ Καϊάρας.

*Ἐπιπέρας ὑπὲρ τῶν Ἀγίων.*

Ἐρώτ. σζ'. Τίνας λέγει ἠγίους;

Ἀπόκ. Τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἐκχεῖται ὁ οἶνος, ἦτοι τὸ ἅγιον αἷμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ θύεται καὶ τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ. Ὁ δὲ λέγει ὁ προφήτης Ἠσαίας, ὅτι « Ἀγίων ἐπάτησα μονότατος, » τοῦτο ἐρμηνεύει. Ὅσπερ ἡ ληθὴς δοχεῖόν ἐστι, καὶ ἐν ταύτῃ καταπατοῦνται αἱ σταφυλαὶ· οὕτως καταπατήσας καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ, νοητοῦς τε καὶ αἰσθητοῦς. Ἐξέταμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι βότρυς καὶ σταφυλὴ ὁ Χριστὸς, ὅστις ἀποθίψας ἑαυτὸν ἔκουσιν πλῆρη καὶ θανάτῳ, ἀπέσταξε τὸ θεῖον γλεύκος, καὶ ἐφοίνεζεν ἑαυτὸν τῷ ἴδιῳ αἵματι. Μονότατος δὲ ἐστὶν, ὅτι μόνος αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν· Ὅυτε γὰρ ἄγγελος, οὔτε πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. Ὁ δὲ Πέτρος ἠρνήσατο ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ, καὶ οἱ λοιποὶ ἔφυγον ἀποστολεῖ.

Ἐρώτ. σς'. Τί ἐστὶν : « Οἱ δαψύοντες, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ; »

Ἀπόκ. Ὑδωρ τὸ ἅγιον βάπτισμα δηλοῖ, ἡ τῶν δακρῶν πηγὴν, ἦτοι τὴν μετάνοιαν. Τὸ δὲ, « Βαθίσαντες, ἀγοράσατε, καὶ φάγετε καὶ πίετε ἀνευ ἀργυρίου, » τὸ ἅγιον βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἰουστῶς καὶ τὸ, « Κύριος τὸν κατακλυσθὲν κατοικεῖ, » τὸ ἅγιον ἐμφαίνει βάπτισμα· ἐπειδὴ κατακλύζει πάσας τὰς ἀμαρτίας.

Ἐρμην. σθ'. Τί, « Φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός; »

(98) Hæc quæstio superius edita

'Απόκ. Τοῦτο δηλοῖ τὴν μέλλουσαν κόλασιν τοῦ Α πύρος· ἐπειδὴ τῆ τοῦ Χριστοῦ προστάζει μέλλει διαριθῆναι. Τὸ πῦρ γὰρ ἔχει δύο ἐνεργείας· καὶ τὸ μὲν φωτίζον μέλλει δοῦναι τοῖς δικαίοις, τὸ δὲ καῖον τοῖς ἀμαρτωλοῖς.

'Ερμηνεία π'. «Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὕδατων.»

'Απόκ. Ἰετοί εἰσιν οἱ ἀπόστολοι. Ἐπληθίσθησαν γὰρ παντοίων δωρεῶν καὶ χαρισμάτων. Ἐντεῦθεν καὶ πᾶς ἄνθρωπος καθαρὸς καὶ ἐνάρετος τοιοῦτος ὑπάρχει· καὶ γὰρ τὸ ὕδωρ καὶ ἡ ἄροσος ἐν τῇ Γραφῇ, ποτὶ μὲν δηλοῖ τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ποτὶ δὲ τοὺς πειρασμούς καὶ τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς.

Ὅταν δὲ λέγει, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ποταμὸς βρῶσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ·» καὶ, «Ὡς ἄροσος Ἀερμών ἢ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών,» τὰ χαρίσματα λέγει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅρη δὲ Σιών λέγει τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας πνευματικοὺς.

Πάλιν ὅταν λέγει· «Σώσθη με, ὁ Θεός, ἐτι ἐσθλίσθησαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου·» καὶ, «Ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον,» τοὺς πειρασμούς λέγει τῆς ψυχῆς.

'Ερώτ. κα'. Τί ἔστιν· «Ἀναβάς εἰς ὄψος, ἡχημαλῶσεως ἀχημαλῶσεων;»

'Απόκ. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἀναβάς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν βῆθιν ἐσκόλευσε, καὶ ἡχημαλῶσεως. Τοῦτο ἔστι καὶ τὸ λέγον· «Εἶπεν ὁ Κύριος· Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω,» τούτεστιν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπιστρέψω εἰς βῆθιν. Βασάν γὰρ ἑρμηνεύεται αἰσχύνη. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι τὸν σταυρὸν ὡς αἰσχύνην εἶχον, καὶ κατάρας ὄργανον τοῦτο ὠνόμαζον. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν αὐτὸν, ὡς ἐν αὐτῷ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων πραγματευσάμενος.

'Ερώτ. πβ'. Τί λέγει· «Πλοῦσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἔπεισαν;»

'Απόκ. Πλοῦσιους ἐνταῦθα τοὺς Ἰουδαίους καλεῖ· ἐπτώχευσαν δὲ, ἐπειδὴ ἀπέπειναν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὁ λιμός.

'Ερώτ. πγ'. Τί λέγει, «Εἰς τὰς πρωίας ἀπέκτεινον πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς, τοὺ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως Κυρίου πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν;»

'Απόκ. Ὁ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ὥσπερ ἡ πρωία ἀρχὴ τῆς ἡμέρας ἐστίν, οὕτω καὶ πάσης ἀμαρτίας ἐστὶν ἀρχὴ ὑπόβολη τοῦ ἔγθρου. Διὸ λέγει· «Εἰς τὰς πρωίας ἀπέκτεινον,» τούτεστιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν λογισμῶν ἐσκόπουν, καὶ ἐδίωκον τὰς προσβολὰς αὐτῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἦτοι τοὺς δαίμονας, τοὺς ποιοῦντας ἐν ἐμοὶ τὴν ἀμαρτίαν, «ὅπως ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως Κυρίου πάντας,» τούτεστιν ἐκ τῆς ψυχῆς. Πόλις γὰρ Κυρίου ἐστὶν ἡ ψυχὴ. Ἐδίωκον γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπέκτεινον τὰς κεφαλὰς αὐτῶν,

RESP. Significat iustitiam supplicium ignis, qui tandem iussu Christi dividetur. Ignis namque duplicem vim habet, ad lucendum videlicet, quod dabitur iustis, et ad cremandum, quod peccatoribus deputabitur.

INTERPRET. LXXX. Quid, «Flumen Dei repletum est aquis<sup>17</sup>»;

RESP. (99) Per aquam apostoli notantur, qui omnigenis donis et divina gratia impleti sunt. Ac quisvis homo qui purus et justus est, non aliunde quam hinc talis efficitur: nam aqua et ros, aliquando quidem in Scriptura donum Dei, atquando vero animæ tentationes et animæ perturbationem significat.

Quando vero inquit: «Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent<sup>18</sup>»; et, «Ut ros Hermon descendens super montes Sion<sup>19</sup>,» indicat dona Spiritus sancti. Montes vero Sion dicit, spirituales, qui secundum Deum vivunt, homines.

Rursus quando dicit, «Salvum me fac, Deus, quoniam ingressæ sunt aquæ usque ad animam meam<sup>20</sup>»; et, «Forsitan pertransisset anima nostra aquam fundo carentem<sup>21</sup>»; animæ tentationes indicat.

QUEST. LXXXI. Quid est quod dicit: «Ascendens in altum, captivam duxisti captivitatem<sup>22</sup>»;

RESP. Hoc dicit, quia Christus, conscensa cruce, deprædatus est infernum et captivum duxit (1). Et hoc est et illud quod ait: «Dixit Dominus, ex Basan revertar,» hoc est, de cruce ad infernum redibō. Basan enim explicatur, turpitudō. Nam Judæi crucem ut turpitudinem reputant, et ideo maledictionis organum vocabant eam. Sed Christus eam sanctificavit, eo quod in ea salutem hominum profecerit.

QUEST. LXXXII. Quid est quod dicit: «Divites egerunt et esurierunt<sup>23</sup>»;

RESP. (2) Divites hoc loco vocat Judæos, qui inopes facti sunt, eo quod occiderint panem vitæ, et venit super eos fames.

QUEST. LXXXIII. Quid est quod inquit: «In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperdere<sup>n</sup> de civitate Domini omnes operantes iniquitatem<sup>24</sup>»;

RESP. Hujus dicti hæc est sententia: sicut matutinum tempus, diei est initium, sic omnis peccati initium est inimici fraudulenta suggestio. Ideo, inquit: «In matutino interficiebam,» hoc est, respiciebam ad principia cogitationum, et persequabar earum impetus, atque adeo peccatores omnes, nempe dæmones, qui faciunt in me peccatum, «ut disperderem de civitate Domini omnes,» hoc est ex anima. Anima namque, Domini civitas est. Persequabar enim, inquit, et abscedebam ipsorum ce-

<sup>17</sup> Psal. LXIV, 10.

<sup>18</sup> Joan. VII, 38.

<sup>19</sup> Psal. CXXIII, 3.

<sup>20</sup> Psal. LXVIII, 2.

<sup>21</sup> Psal. CXXIII, 5.

<sup>22</sup> Psal. LXVIII, 19.

<sup>23</sup> Psal. CXXIII, 11.

<sup>24</sup> Psal. C, 8.

(99) Ex Theodoro in psalmum LXIV, v. 10.

(1) Theodoret. in ps. LXVIII, v. 23.

(2) Theodoret. in hunc versum.

ria, scilicet principia, ad disperdendum eos ex a  
anīna, ne operarentur omnem iniquitatem et pec-  
ccatum.

QUEST. LXXXIV. Quid est quod inquit : « Catuli  
leonum rugientes ut rapiant, et quærant a Deo  
escam sibi. Ortus est sol, et congregati sunt, et in  
speluncis suis cubabunt<sup>10</sup> ? »

RESP. Catulos leonum, dicit prophetas. Rugiebant  
vero clamantes et loquentes, ac prophetantes in-  
carnationem Filii Dei. Exortus vero est sol, hoc  
est, venit Christus et tacuerunt. Prophetæ usque ad  
Joannem prophetarunt. Hoc est, quod etiam alibi  
dicit Scriptura : « Tenebrosa aqua, in nubibus  
aeris. Præ fulgore 271 ejus nubes transierunt<sup>11</sup>. »  
Tenebrosam aquam dicit divinam Scripturam, quon-  
iam in caligine Moses legem accepit a Deo in  
monte Sina. Quin ipsi prophetæ quoque non mani-  
feste, sed obscure et tenuiter quodammodo vide-  
runt adventum Christi, et manifestarunt. Nubes  
enim vocat prophetas, qui prædicarunt, et quasi  
aquam effuderunt, spiraruntque veluti venti divi-  
num sermonem et legem super terram, quæ est  
illa tenebrosa aqua. A fulgore vero ejus in consp-  
ectu ejus, ut ab ejus in carne adventu coram eo  
nubes, prophetæ videlicet, cessaverunt et absces-  
serunt.

QUEST. LXXXV. Quid est, « Mons Sion iste, in  
quo habitasti in eo<sup>12</sup> ? »

RESP. Divina Scriptura multis modis vocem mon-  
tis interpretatur. Et hic quidem mons Sion, est  
locus Jerusalem, in quo habitavit Dominus ac Deus  
noster Jesus Christus incarnatus super terram.  
Montem rursus proprie vocat sanctissimam Deip-  
aram, ut cum inquit : « Mons in quo beneplacitum  
est Deo habitare in eo, etenim Dominus habitabit  
in finem<sup>13</sup>. » Et alibi habetur : « Deus a Theman  
veniet et Sanctus ex monte opaco et denso<sup>14</sup>. »  
Mons autem dicitur sancta Deipara. Quia quem-  
admodum ii qui in campo ambulat, et calore  
æstuant, si montem subeunt, velut rore conspersi  
umbra arborum montis, vel aqua sedant æstum  
flammæ : eodem modo se habuit erga homines im-  
maculata Virgo, quæ rore quodam sui partus ani-  
mas hominum æstu peccati confectas in vitam re-  
vocavit, et in umbra alarum sui Filii fovit. Montes  
vero dicuntur etiam dæmones, propter tumorem  
superbie. « Qui tangit montes, et fumigant<sup>15</sup>, » hoc  
est, qui dæmonibus appropinquat, qui tanquam  
fumus dissipantur et evanescent. Mons item virtus  
dicitur, quemadmodum sanctus Gregorius inquit.  
Siquidem etiam in hoc monte Deus apparet homi-  
nibus, ipse quidem a sui domicilii specula descen-  
dens, nos vero ex ima bumilitate nostra in  
aublime tollens.

QUEST. LXXXVI. Quare virtus dicitur mons ?

RESP. Quia sicut mons etsi excelsus est, supra

ἔητοι τὰς ἀρχάς, ὅπως ἐξολοθρεύσω αὐτοὺς ἐκ τῆς  
ψυχῆς, τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι πᾶσαν ἀνομίαν καὶ ἁμαρ-  
τίαν.

Ἐρώτ. πδ'. Τί λέγει : « Σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ  
ἀρπάσαι, καὶ ἐγείησαι παρὰ τῷ Θεῷ βρώσιν αὐτοῦ.  
Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μὲν-  
δρας αὐτῶν κοιτασθήσονται ; »

Ἀπόκ. Σκύμνους λέγει τοὺς προφήτας. Ὀρῶντο  
δὲ κρᾶζόντες καὶ λέγοντες, καὶ προφητεύοντες τὴν  
σάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀνέτειλεν δὲ ὁ ἥλιος,  
τούτέστιν, ἦλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐσώθησαν. Οἱ προ-  
φήται ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. Τοῦτό ἐστι καὶ ὃ  
λέγει ἡ Γραφὴ ἀλλαχού : « Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις  
ἀέριον<sup>16</sup>. Ἀπὸ τῆς τηλαυγῆσεως αὐτοῦ αἱ νεφέλαι  
ἐδήλουν. » Σκοτεινὸν ὕδωρ λέγει τὴν θείαν Γραφήν,  
ἐπειδὴ ἐν γνόφῳ ἐβέβατο ὁ Μωσῆς τὸν νόμον ἐν τῷ  
Σινᾷ παρὰ Θεοῦ. Ἔτι δὲ καὶ οἱ προφήται ἀμυδρῶς  
πῶς καὶ σκοτεινῶς καὶ λεπτῶς πῶς τὴν παρουσίαν  
τοῦ Χριστοῦ ἔδεικτον, καὶ ἐδήλουν. Νεφέλας γὰρ τοὺς  
προφήτας λέγει, ἐπειδὴ ἐκρήρυξαν, καὶ ὡς ὕδωρ ἐξ-  
έχεον, πνεύσαντες ὡς ἀέρες τὸν θείον λόγον καὶ νόμον  
ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπερ ἐστὶ τὸ σκοτεινὸν ὕδωρ. Ἀπὸ δὲ  
τῆς τηλαυγῆσεως αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ, ἡ ὡς ἀπὸ  
τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας αὐτοῦ ἐμπροσθεν αὐτοῦ αἱ  
νεφέλαι, ἤγρουν οἱ προφῆται, ἔπαυσαν καὶ ὑπεχώ-  
ρησαν.

Ἐρώτ. πε'. Τί ἐστὶν : « Ὅρος Σιών τοῦτο, ὃ κατα-  
σκήνωσας ἐν αὐτῷ ; »

Ἀπόκ. Ἡ θεία Γραφὴ πολλαχῶς ἐρμηνεύει τὸ  
ἄθος. Καὶ τοῦτο μὲν ἄθος Σιών ἐστὶν ὁ τόπος Ἱερου-  
σαλήμ, ἐν ᾧ κατοικῆσεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰη-  
σοῦς Χριστὸς σαρκωθείς ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅρος πάλιν  
ἐστὶν κυρίως ὀνομάζει τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ὡς  
ἔστιν λέγει : « Τὸ ἄθος, ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν  
ἐν αὐτῷ, καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκήνωσεν εἰς τέλος<sup>17</sup> ;  
καὶ ἀλλαχού : « Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θεμάν ἤξει, καὶ ὁ ἅγιος  
ἐξ ἄθους κατασκίον καὶ δασέως<sup>18</sup>. » Ὅρος δὲ λέγεται  
ἡ ἀγία Θεοτόκος. Ἐπεὶ ὡς περὶ οὐ ἐν τῷ κάμπτῳ πε-  
ριπατοῦντες, καὶ φλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ καύματος,  
προσεγγίζοντες ἐν τῷ ἄθει, ἐροῦνται ὑπὸ τὴν  
σκιάν τῶν δένδρων τοῦ ἄθους, ἡ καὶ διὰ τοῦ ὕδατος  
παραμυθούσιν τὸν καύσωνα τῆς φλογός : τοιοῦτ'  
τρόπῳ γέγονε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀγνή Παρθένος,  
τῷ προσώπῳ τῆς κορυφῆς αὐτῆς τὰς ψυχὰς τῶν  
ἀνθρώπων καταφλεγόμενας ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνε-  
ζώωσε, καὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερυγίων τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς  
περιέβαλψεν. Ὅρος δὲ λέγονται καὶ αἱ δαιμόνες διὰ  
τὸν θῆλον τῆς ὑπερηφανίας. « Ὁ ἀπτόμενος τῶν  
ὄρων, καὶ καπνίζονται<sup>19</sup> ; » τούτέστιν ὁ προσεγγίζων  
τοῖς δαίμοσι, καὶ ὡς καπνὸς διαλύονται καὶ ἀφανί-  
ζονται. Ὅρος δὲ λέγεται, καὶ ἡ ἀρετὴ, καθὼς ὁ ἐν  
ἀγίοις Γρηγόριος φησὶν : ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ ἄθει τούτῳ  
θεὸς ἀνθρώποις φαντάζεται, τὸ μέντοι καταβαίνων  
ἀπὸ τῆς οὐκείας περιουσίας<sup>20</sup>, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ  
τῆς κάθωθεν ταπεινώσεως.

Ἐρώτ. πε'. Διὰ τί λέγεται ἄθος ἡ ἀρετὴ ;

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ ὡς περὶ τὸ ἄθος ὠφελῶν τῆς γῆς

<sup>10</sup> Psal. ciii, 21, 22. <sup>11</sup> Psal. xvii, 12, 13.

<sup>12</sup> Psal. ciii, 3. <sup>13</sup> Psal. ciii, 32.

<sup>14</sup> Psal. lxxiii, 3.

<sup>15</sup> Psal. lxxiii, 17.

<sup>16</sup> Habac.

χαμηλότερον δὲ τοῦ οὐρανοῦ, οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ ἐργα-  
ζόμενος τὴν ἀρετὴν· ὑψηλότερος μὲν ἐστὶ τῆς γῆς,  
διότι ἀνώτερος ὑπάρχει τῶν βιωτικῶν φρονιδῶν, καὶ  
τῶν τοῦ κόσμου ὠλῶν· χαμηλότερος δὲ ὑπάρχει τοῦ  
οὐρανοῦ, ἐπειδὴ ἀκμῆν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐστὶ, καὶ  
οὐκ ἀπέθανε, ἵνα ἐλευθερωθῆ παντελῶς τοῦ κόσμου  
τούτου· καὶ ἐν τούτῳ ἵσταται μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς,  
καθάπερ τι ὄρος, ὡς εἰρηται· ἐπειδὴ καὶ, « Ὅρη τὰ  
ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις, » ὅταν λέγει, τὰς ὑψηλὰς ἀρε-  
τὰς ὀνομάζει· ἐλάφοις δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων·  
ἐπειδὴ ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τῶν ἀρετῶν ἐργασίας, ὡσπερ  
ἐλαφοὶ ἐν τῷ ὄρει, τριβοδατοῦσαι αἰ ψυχὰς τῶν  
ἁγίων. Πέτρα δὲ καταφυγὴ τοῖς λαγοῦσι ἐστὶν ὁ  
Χριστός. Ὑπάρχει δὲ καταφυγὴ τῶν ἐν ἐρήμῳ καθ-  
εζομένων.

Ἐρωτ. πζ'. Τί λέγει τοῦ ἐρωδιῦ ἡ κατοικία;

Ἀποκ. Ὁ ἐρωδιὸς ὄρνιθός ἐστιν, ὡς λέγουσιν τινες·  
τὸ δὲ ὄρνιθον φωλεῖται ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐν κορυφῇ τι-  
νω δένδρου. Ἐργοναὶ δὲ τὰ μικρὰ στρουθία, καὶ  
φωλεῖουσιν ὑποκάτω αὐτοῦ γύρωθεν ἐν τῷ δένδρῳ.  
Ἦγεται δὲ αὐτῶν καὶ ἐπικαθίσταται ἡ κατοικία τοῦ  
ἐρωδιῦ, φωλάττει δὲ ταῦτα ἀπὸ τῶν φοροποικῶν  
ἐρπυστιῶν, τῶν θελόντων κακῶσαι αὐτά.

Ἐρωτ. πη'. Τί λέγει ὁ Προφήτης, ὅταν λέγει·

« Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφείρης τῷ Δαβὶδ ; »

Ἀποκ. Τέλος λέγει ὁ Προφήτης τῆς ταυτοῦ ζωῆς.  
Ἐπεῖθεται τοίνυν ὁ Προφήτης, ἵνα μὴ γένηται τὸ  
τέλος τῆς ζωῆς καὶ περιπέση εἰς βλάβην τινά. Πᾶσα  
γὰρ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐστὶν διαπραχθὴ κακῶς, καὶ  
τὸ τέλος αὐτοῦ γένηται χριστῶν, χάρις καὶ δόξα  
ἐστίν. Ἐάν δὲ τὸ τέλος καταστραφῆ, τοῦτο ἀλλιώτης.  
Διὰ τοῦτο ἐπαύγεται ὁ Προφήτης γενέσθαι τὸ τέλος  
τῆς ζωῆς αὐτοῦ καλόν· ἐπὶ τοῦτο καὶ γὰρ ψαλμὸν  
συνεγράψατο.

Ἐρωτ. πθ'. Τί λέγει· « Καυχήσονται ὄσιοι ἐν δό-  
ξῃ, καὶ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοίτων αὐτῶν ; »

Ἀποκ. Ὅσιους λέγει τοὺς πνευματικούς καὶ  
ἁγίους ἀνθρώπους, οἵτινες καυχῶνται μετὰ θάνατον  
ἐπὶ ταῖς κοίταις αὐτῶν. Κοίται δὲ εἰσὶν αἱ μοναὶ τῶν  
ἁγίων, ἃς εὐρίσκουσι μετὰ θάνατον, καὶ ἀγαλλῶνται  
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Τὴν ἐν Θεῷ τελειῶσιν διδάσκουσα ἡ θεία Γραφή,  
καὶ δηλοῦσα, ὡνόμασεν αὐτὴν ὕπνον, καὶ κοίτην, καὶ  
κλῆρον, καὶ θάνατον. Ὑπνον μὲν, ὡς ὅταν λέγει ὁ  
Δαβὶδ· « Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ  
ὑπνώσω » ἦτοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατανήσω· σχολάσω εἰς  
αὐτὸ τὸ ζῆν ἐν Θεῷ, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον Ἀπόστο-  
λον· « Ζῶ δὲ οὐκ ἐτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός »·  
κοίτην δὲ, ὡς ὅταν λέγει· « Καυχῶσονται ὄσιοι ἐν  
δόξῃ, καὶ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοίτων αὐτῶν. »  
Πᾶσι γὰρ ὁ ἐν τῇ κοίτῃ πασῶν ἀναπέπαιται καὶ  
ὄπνοι ἴδεται· οὕτως καὶ ὁ τελειωθείς ἐν Θεῷ, καὶ  
φθάσας εἰς ἀνδρα τελειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ  
πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀναπέπαιται ἐν Θεῷ,  
ὡσπερ κοίτην ἠγούμενος τὴν ἐν Θεῷ τελειῶσιν. Πό-

terram, coelo tamen est humilior, ita qui in vita  
sua virtutem exercet : terra quidem est excelsior,  
eo quod hujus vitæ curas et mundi negotia superet ;  
nihilominus tamen est inferior caelo, propterea  
quod adhuc in hac vita existit, et nondum est  
mortuus, ut penitus hoc mundo liberetur. Atque  
ob id inter cælum terramque tenet medium, sicut  
mons, quemadmodum dictum est. Deinde cum dic-  
cit : « Montes excelsi dicitur », » altos montes, ex-  
celsas virtutes ; cervas vero, sanctorum animas  
vocat : quandoquidem in excelsis actionibus virtu-  
tum, sicut in montibus viget, versantur animæ  
sanctorum. Petra vero refugium leporibus, est  
Christus. Estque refugium eorum, qui sedent in  
deserto.

B QUEST. LXXXVII. Quid significat, habitatio herodii ?

RESP. Herodius, ut aliqui dicunt, est avis, quæ  
nidum in deserto loco, in arboris alicujus cacumine  
collocat. Veniunt vero passeruli, et subter ipsam  
circumquaque in arbore nidificant. Dux autem  
ipsorum est, eisque superponitur domus herodii,  
quæ eos a nocivis reptilibus quæ ipsos lædere  
volunt, custodit.

QUEST. LXXXVIII. Quid vult Propheta cum  
inquit : « In finem ne perdas David ? »

RESP. Finem suæ vitæ, dicit Propheta. Orat  
itaque Propbeta ne vitæ suæ finis veniat, neve  
incidat in aliquod damnum. Nam tota hominis  
vita si male transacta, finis autem ejus bonus  
fuerit, gratia est et gloria. Si vero finis funestus  
fuerit, hoc demum est miserum. Orat ergo Pro-  
pheta, ut suæ vitæ finis bonus sit : nam ideo con-  
scripsit hunc psalmum.

272 QUEST. LXXXIX. Quid est quod inquit :  
« Gloriabuntur sancti in gloria, et exsultabunt in  
cubilibus suis ? »

RESP. Sanctos dicit spirituales et probos homi-  
nes, qui gloriabuntur post mortem in cubilibus  
suis. Cubilia vero sunt mansiones sanctorum, quas  
post mortem inveniunt, et exsultant in regno cœ-  
lorum.

Exitum vitæ in gratia Dei obvientem docens  
et ostendens divina Scriptura, vocavit ipsum,  
sommum, cubile, lectum, et mortem. Somnum qui-  
dem vocat, ut cum ait David : « In pace in idipsum  
dormiam et requiescam » ; » in idipsum videlicet  
occurrat, et huic rei operam dabo, ut vivam in  
Deo, juxta sanctum Apostolum, qui inquit : « Vivo  
autem jam non ego, vivit vero in me Christus ». »  
Cubile vero vocat, cum inquit : « Gloriabuntur  
sancti in gloria, et exsultabunt in cubilibus suis ». »  
Sicut enim qui in cubili cubat, requiescit et læ-  
viter dormit : sic qui consummatus in Deo est, et  
qui crevit in virum perfectum ad mensuram ætatis  
plenitudinis Christi, requievit in Deo, tanquam cu-

<sup>27</sup> Psal. ciii. 18. <sup>28</sup> Psal. lvi. 1. <sup>29</sup> Psal. cxlix. 5. <sup>30</sup> Psal. iv. 9. <sup>31</sup> Galat. ii. 20. <sup>32</sup> Psal. cxlix. 5.

bile reputans consummationem in Dei gratia obvenientem. Cubilis autem pedes, ait virtutes. Lectum autem appellat, cum inquit Salomon : « Sexaginta robusti circumdant ipsum<sup>33</sup>. » Quando enim ad perfectionem venerit justus, circumdant et circa ipsum incedunt fortes, angeli videlicet, juxta dictum illud : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear<sup>34</sup>. » Est vero familiare divinæ Scripturæ, etiam angelum vocare Dominum; ut Manoe contingit : « Deum vidimus, » inquit<sup>35</sup>, cum esset in phantasia Dei. Denique mortem quoque vocavit David illum exitum, cum inquit : « Pretiosus in conspectu Domini mors sanctorum ejus<sup>36</sup>. » Vides quomodo et somnum, et cubile, et lectum, et mortem illum esse ostenderit divina Scriptura? Mortem autem illam nominavit, quod ille qui mortuus est justificatus sit a peccato. Quemadmodum enim qui mortuus est, non potest rursus reverti in vitam et amplius peccare; ita qui apud Deum hoc honore dignus est habitus, non potest retrocedere, sed ait cum David : « Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem timebo<sup>37</sup>. » Et cum Paulo : « Sive namque vivimus, sive morimur, Domini sumus<sup>38</sup>. » Et rursus : « Vivo autem jam non ego, sed vivit in me Christus : quod vero nunc in carne vivo, vivo in fide<sup>39</sup>. » Quapropter sancti ea in re perfecti, Et sancti martyres etiam contempserunt tormenta

ΠΡΟΟΡΩΝΤΟ ΧC. « Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum<sup>40</sup>. »

ΙΝΤΕΡ. Exaltationes Dei, sunt doctrinæ legis et statuta spiritualia. Ut enim spirituales doctores habent a Spiritu sancto dona gratiæ, in gutture suo, id est in ore suo et in lingua sua, et docent populum; ancipites autem gladii sunt duo Testamenta, vetus et nova lex; nam sicut miles gladium ancipitem vibrans, inimicos interimit, et populum tuetur; sic etiam doctores spirituales, ancipites habent gladios, doctrinas Veteris et Novi Testamenti, per quas vindictam sumunt in gentibus, illasque in supplicium conjiciunt, immittentes iram a Deo, per suas ad Deum supplicationes. Similiter quoque communem populum fidelium redarguunt et constituunt ad bonum. Quando vero non audiunt eos, sed bono adversantur atque contemnunt illos, tunc etiam ipsis immittunt supplicium per suam deprecationem ad respicientiam, ut videlicet castigati discant non inobsequentes esse Deo et Dei ministris. Nam qui spirituales homines audit, Deum audit<sup>41</sup>, quemadmodum dixit ipse Christus. Neque enim ad interitum, sed ad utilitatem ipsorum, spirituales illi castigationem inducunt, ad correctionem boni et ad gloriam Dei, tanquam amantes et ultores Dei, ososque mali.

εις δόξαν Θεοῦ, ὡς ζηλωταὶ καὶ ἐκδικηταὶ τοῦ Θεοῦ,

καὶ τῆς κοίτης τὰς ἀρετὰς λέγει· κλίνην δὲ, ὡς ὅταν φησὶ Σολομὼν· « Ἐξήκοντα δυνατοὶ κυκλοῦσιν αὐτήν. » Ὅταν γὰρ εἰς τὸ τέλειον εἴδη ὁ ἐνάρετος, περικυκλοῦσι καὶ περιστοιχεύουσιν αὐτὸν οἱ δυνατοὶ, ἦτοι οἱ ἄγγελοι, κατὰ τὸν εἰπόντα· « Προσεωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, οὗτις ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. » Φίλον δὲ τῆς θεῆς Γραφῆς καλεῖν κατὰ τὸν ἄγγελον Κύριον, ὡς ἐπὶ τοῦ Μανωῆ, « Θεὸν ἐωράκαμεν, » ἐν φαντασίᾳ Θεοῦ γενομένου. Θάνατον δὲ πάλιν εἶρξεν αὐτὴν ὁ Δαβὶθ εἰπὼν· « Τίμος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὀσίων αὐτοῦ. » Εἶδες πῶς καὶ ὕπνον, καὶ κλίνην, καὶ κλίνην, καὶ θάνατον αὐτὴν εἶδειν ἡ θεῖα Γραφή. Θάνατον δὲ ταύτην εἶρξεν, οὗτις ὁ ἀποθάνων δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ὡσπερ γὰρ τὸν τελευτῶντα οὗκ ἐστιν ἐπιστρέφει ἐν βίῳ καὶ ἁμαρτῆσαι οὐκ ἐστὶ· οὕτως οὐδὲ τὸν οὕτω καταξωθέντα οὐκ ἐστιν εἰς τὰ ὅπισθεν στραφῆναι, ἀλλὰ λέγει μετὰ τοῦ Δαβὶθ· « Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτὴρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » μετὰ δὲ τοῦ Παύλου· « Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν. » καὶ πάλιν· « Ζῶ δὲ οὐκ ἐστὶ ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὅ ἐν νῶν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ. » Εἰς τοῦτο τελευθῶντες οἱ ἅγιοι, κατεφρόνησαν τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἤθοντῃ ἤγούοντῃ τὴν ἡθοντῃ τοῦ κόσμου τούτου. Οἱ δὲ μάρτυρες τὰς βασάνους κατεφρόνησαν.

mundum contempserunt, et hujus mundi voluptates.

Κεῖμενον ἴ'. « Αἱ ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, καὶ ῥομφαλαὶ δίστοιμοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Ἐρμην. Ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ εἰσιν αἱ διδασκαλαὶ τοῦ νόμου καὶ αἱ πνευματικαὶ διατάξεις· ὡσπερ γὰρ ἔχουσιν οἱ πνευματικοὶ διδάσκαλοι ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα θεωρῶν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν, ἦτοι τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τῇ γλώσσῃ, καὶ διδάσκουσι τὸν λαόν· ῥομφαλαὶ δίστοιμοι εἰσιν αἱ δύο Διαθῆκαι, ὁ παλαιὸς νόμος καὶ ὁ νέος· ὡσπερ γὰρ ὁ στρατιώτης, βαστάζων ἕξους δίστομον, τοὺς ἐχθροὺς κατασφάττει καὶ τὸν λαὸν διασώζει· οὕτως καὶ οἱ πνευματικοὶ διδάσκαλοι ῥομφαλαὶ διστόμοις ἔχουσι, τὰ διδάγματα τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, ἐῶν ποιοῦσιν ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ εἰς τιμωρίαν ἐμβάλλουσιν αὐτοὺς, ἀποστέλλοντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἰκετηρίας τῆς πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειταὺς καὶ τὸν κοινὸν λαὸν τῶν πιστῶν ἐλέγχουσι καὶ διδάσκουσιν εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὅταν δὲ μὴ ἀκούσωσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐναντιοῦνται τῷ ἀγαθῷ, καὶ καταφρονῶσιν αὐτῶν, τότε καὶ αὐτοὶ ἀποστέλλουσιν εἰς προσευχῆς τιμωρίαν πρὸς σωρροσμὸν, ὅπως παιδευθέντες σωφρονισθῶσιν, μὴ παρακούειν Θεοῦ, μήτε τῶν θεραπόντων αὐτοῦ· οὗτις ὁ ἀκούων πνευματικῶν ἀνδρῶν ἀκούει Θεοῦ, καθὼς εἶρξεν ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ πρὸς βλάβην, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν ἐπάγουσι τὴν παιδείαν οἱ πνευματικοὶ, καὶ πρὸς εὐθρασίαν ἀγαθῶν, καὶ μιστῆται τοῦ κακοῦ.

<sup>33</sup> Cant. iii, 7. <sup>34</sup> Psal. xv, 7. <sup>35</sup> Judic. xiii, 22. <sup>36</sup> Psal. cxv, 11. <sup>37</sup> Psal. cxvi, 1. <sup>38</sup> Rom. xiv, 8. <sup>39</sup> Galat. ii, 20. <sup>40</sup> Psal. cxlix, 6. <sup>41</sup> Luc. viii, 12.

## ΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΠΑΥΛΟΥ.

A

## 273 EX EPISTOLIS PAULI.

Ἐρωτ. ιαβ'. « Δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τῷ ἀγαθῷ, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνι. Οὐ γὰρ ἔστι προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. »

Ἐρμηνεία. Ἐπαινεῖ πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὸ ἀγαθόν. Ἑλλήνα δὲ οὐ τὸν εἰδωλολάτριν λέγει, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ, μὴ πιστεύοντα δὲ τὸν Χριστὸν, μήτε νόμον κρατοῦντα τὸν παλαιόν· ἀλλὰ χωρὶς νόμου ὑπάρχει. Ἐνομάζει δὲ καὶ σέβεται τὸν Θεόν, καὶ φυλάττει καὶ ἀρετῆν. Ὁ τοιοῦτος ἐάν καὶ πταίσῃ, ἐλαφρότερον μέλλει κολάζεσθαι ὑπὲρ τὸν Ἰουδαίον, ὅτι ὁ Ἰουδαῖος παραβαίνει τὸν νόμον καὶ ἔχει τὴν κατηγορίαν μεζύονα. Ὅταν γὰρ ἀκούσῃς τὸ· « Ὅσοι ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· » τὴν ἐλαφρότεραν κώλασιν ὑπολάμβανε· τὸ δὲ, « Ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, » τὴν χεῖρονα κώλασιν καὶ τιμωρίαν.

Κείμενον ιββ'. « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπιμέμβα. »

Ἀπόκ. Σύμφυτοι γεγόναμεν, ἤγουν μέτοχοι· ὡσπερ τὸ σῶμα τὸ θεοπτικόν, ταρῆν ἐν τῇ γῆ, ἔφυσαι σωτηρίαν τῷ κόσμῳ· οὕτω καὶ τὸ ἡμῶν σῶμα, ταρῆν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἔφυσαι δικαιοσύνην ἡμῖν αὐτοῖς. Τὸ δὲ ὁμοίωμα οὕτως ἔχει· ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι θνησκοντες ἀνιστάμεθα. Τὸ γὰρ καταύσαι τὸ παιδίον ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τρίτον καὶ ἀναύσαι, τοῦτο δηλοῖ τὸν θάνατον καὶ τὴν τρίτημερον ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐρωτ. ιγ'. Τί ἐστὶ· « Τὸ γὰρ ἀθάνατον διὰ τοῦ νόμου, ἐν τῷ ἡσθένει, διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεός, » καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκ. Ἠσθένει, φησὶν, ὁ νόμος εἰς τὸ δεκτικῶσαι τὸν ἄνθρωπον. Οὐ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος τὴν τυραννίδα καὶ τὴν πύρωσιν ὑποφέρειν τῆς σαρκὸς. Διὰ τοῦτο ἐπιπέφεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατακρίνῃ τὴν ἀμάρτιαν. Τὸ δὲ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, οὐκ εἶπεν, ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι. Ὁμοιώθη γὰρ κατὰ πάντα τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί, καθ' ὃ τέλειος ἄνθρωπος ἦν. Ἀμαρτωλὸς δὲ οὐκ ἐγένετο ἡ σὰρξ αὐτοῦ, καθάπερ ἡμετέρα σὰρξ. « Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. »

Ἐρωτ. ιδ'. Τί λέγει· « Δότε τόπον τῇ ὀργῇ; »

Ἀπόκ. Τῷ λυπήσαντι σε καὶ θλίψαντι, ἢ ἀδικήσαντι, συγγώρησον οὐ αὐτῷ, ἀνάθου δὲ τῷ Θεῷ τὰ τῆς ἐκδικήσεως, κἀκείνος οἰκονομήσει τὰ δέοντα. Τὸ δὲ, « Μακάριοι ὁ μὴ κρίνων ἐν τῷ δοκιμάζει, » τοῦτο δηλοῖ· ὅταν ποιεῖς τι οἰκονομικῶς πρὸς σωτηρίαν

QUEST. XCI. « Gloria, honor et pax omni qui operatur bonum : Judæo primum et Græco. Non enim est personarum acceptio apud Deum. Nam quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt ; et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur ». »

INTERPRET. Laudat omnes qui operantur bonum. Græcum vero dicit, non idololatram, sed qui colit quidem Deum, neque tamen credit in Christum, neque veterem legem tenet, sed sine lege est, ac Deum invocat et colit, servatque nihilominus virtutem. Nam talis etiamsi labatur, levius tamen punietur quam Judæus : quoniam Judæus legem transgreditur, estque graviore obnoxio accusationi. Quando enim audis illud : « Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt : » minus supplicium reputa. Hoc vero : « Quotquot in lege peccaverunt : » isti nempe graviorem penam et supplicium subibunt.

PROPOSITIO XCII. « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus ». »

RESP. Complantati facti sumus, participes videlicet : quemadmodum corpus Domjpi sepultum in terra, mundo salutem peperit ; sic nostrum quoque corpus in baptismum sepultum, nobis ipsis justitiam protulit. Similitudo autem sic habet : Sicut Christi mortuus est, et tertia die resurrexit ; sic et nos in baptismum morientes, resurgimus. Nam quod infantem ter in piscinam immergimus, et ter educimus, id mortem Christi, et post triduum resurrectionem significat.

QUEST. XCIII. Quid est : « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem : Deus », » etc.

RESP. Infirmabatur, inquit lex, videlicet ad justificandum hominem. Non enim poterat homo tyrannidem et incendium carnis sustinere. Ideo misit Deus unigenitum Filium suum, ut per carnem suam condemnaret peccatum. Hoc vero quod dicit, in similitudine carnis peccati, non dixit, in carne peccati, sed in similitudine. Nam humana caro Christi in omnibus est similis facta humanæ carni, qua ratione perfectus est homo. Peccatis vero caro ejus non fuit obnoxia, sicuti nostra est : « Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus ». »

QUEST. XCIV. Quid est, quod dicit : « Date locum iræ ? »

RESP. Ei qui te contristavit ac tribulavit vel affecit injuria, condona, omnemque vindictam remitte Deo, qui quod æquum est dispensabit. Illud vero : « Beatus qui non judicat in eo quod probat », » hoc significat : quando per dispensationem

<sup>44</sup> Rom. II, 10-12. <sup>45</sup> Rom. VI, 5. <sup>46</sup> Rom. VIII, 5. <sup>47</sup> Isa. LI, 9 ; I Petr. II, 22. <sup>48</sup> Rom. XII, 9. <sup>49</sup> Rom. XIV, 23.

feceris aliquid, quod ad salutem fratris tui spectet, etiamsi id omnes incenseat, si tua te conscientia non condemnat, beatus es.

QUEST. XCV. Quid est, quod inquit : « Quoniam et Judæi signum petunt, et Græci sapientiam quaerunt : nos autem prædicamus Christum crucifixum \*\* ? »

Resp. Si dixerimus, inquit, Judæo : Crede, respondet, excitate mortuos, incedimini insanis. Si Græco idem dicamus, petit a nobis rhetoricum ornatum in verbis. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, qui est signorum potentia, et sapientiae pelagus. Verum ipsi quidem offenduntur et stultam reputant predicationem, quando Deum crucifixum esse audiunt : quod tamen non mirum ; nam qui infirmis sunt oculis, non possunt pure videre solem. Ad eundem modum etiam isti. Illud autem, « Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus \*\* », de cruce loquitur. Nam sapientes et philosophi etiam præstantiores, inaniter laborarunt et occupati fuerunt, nec quidquam boni perpetrarunt. Crux vero quam illi stultitiam reputabant, mundum saluum fecit : et propterea omnibus sapientior est, eo quod tanta bona operata sit.

274 QUEST. XCVI. Quomodo vero dicit : « Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus \*\* ? »

Resp. Infirmiorem Dei vocat sensum apostolorum, qui homines cum essent idiotæ et illitterati, tamen brevi tempore totum orbem quasi sagena captentes, reges et principes, sapientes et magnates devicere.

PROB. XCVII. Quid est illud : « Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est \*\* ? »

Resp. Vides, quomodo nomen ipse sapientiam, quam prius stultitiam vocaverat. Etenim mysterium primum dispensationem dicit, ideo quod nullus neque angelus, nec alia aliqua creata potestas cognovit hoc mysterium et dispensationem istam, quod in terra Deus carnem assumpturus esset. Posteaquam vero factum est, omnibus innotuit : quemadmodum inquit Apostolus : « Ut innotescat nunc principatibus et potestatibus, in cælestibus \*\* ». Vocat autem alibi quoque mysterium, eximia illa opera Dei, nempe nativitate, stabulum, baptismum, crucem, mortem, resurrectionem et ascensionem. Sicut etiam sanctus Gregorius Theologus (3) mysteria vocat festa, in sermone *De luminibus* : « Rursus Jesus ille meus, et iterum mysterium. » Hoc autem dicit, propter festum baptismi : similiter etiam in reliquiis.

QUEST. XCVIII. Quid est, quod inquit : « Si cuius opus arserit, damnatum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem \*\* ? »

Resp. Si cuius opus arserit, damnatum patietur regi caelorum : salvus vero fiet ipse tanquam per ignem. Quomodo vero servabitur ? hoc est, salvus

Α του ἀδελφου σου, και παντες μεμφονται, το δε ον συνειδος ου κατακρινει σε, μακαριος ει.

Ἐρωτ. 145'. Τι λεγει · « Ἐπειδη και Ἰουδαιοι σημειον αιτουσαι, και Ἕλληνες σοφλαν ζητουσιν · ημεις δε κηρυσσομεν Χριστον εσταυρωμενον ; »

Ἀποκ. Ἐαν εἰπωμεν, φησιν, Ἰουδαίω· Πιστευσον· λεγει, Ἀναστήσατε νεκροῦς, ἴσασθε μαινωνας· Ἐαν δὲ εἰπωμεν Ἕλλητι, ἀπατει ηἡμιν βητορικὸν λόγον. Ἡμεῖς δὲ κηρυσσομεν Χριστὸν εσταυρωμένον, ὁστις ἐστὶ και δύναμις τῶν σημειῶν, και τέλαος τῆς σοφλας. Ἄλλ' ἐκείνοι σκανδαλίζονται, και μωρὸν ηἰσονται τὸ κηρυγμα, ἀκούοντες Θεὸν εσταυρωμένον· και οὐ θαύμα, και γὰρ οἱ ἔσθνεοντες τούς ὀφθαλμούς, οὐ δύνανται βλέπειν τὸν ἥλιον καθαρώς· οὕτω και αὐτοί. Τὸ δε, οτι · Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, λεγει τὸν σταυρόν. Καὶ γὰρ οἱ σοφοί και φιλοσοφοί και οἱ δυνατοί εἰς μάταια ησχολήθησαν, και ἐπιπολήθησαν, και οὐδὲν ἀγαθὸν κατώρθωσαν. Ὁ δὲ σταυρός, ἐν ἐνύμῳ ἐκείνοι μωρῶν, τὸν κόσμον ἔσωσε· και διὰ τοῦτο σοφώτερον πάντων ἐστὶν, οτι μεγάλη εἰργάσατο ἀγαθά.

Ἐρωτ. 145'. Καὶ, « Τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, » οὕτω λεγει.

Ἀποκ. Ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ λεγει τῶν ἀποστόλων τὸ φρόνημα, οτι ἄνθρωποι ἰδιώται και ἀγράμματοι ἐν βραχει καιρῷ τὴν οἰκουμένην εσαχηνευσαν (4), και βασιλεῖς, και ἀρχοντας, και σοφοῦς, και δυνάστες ἐνίκησαν.

Κείμενον 145'. « Σοφλαν δε λαλοῦμεν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην. »

Ἀποκ. Ὁρᾷς, πῶς καλεῖ αὐτὸς σοφλαν, ἣν ελεγε πρῶτον μωρῶν. Καὶ γὰρ μυστήριον πρῶτον οἰκονομίαν λεγει, οτι οὐτε ἀγγελος, οὔτε κτιστὴ δύναμις ἄλλη ἐγίνωσκε τὸ μυστήριον και τὴν οἰκονομίαν ταύτην, οτι μέλλει ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς σαρκωθῆναι. Ὅταν δὲ γέγονε, τότε πάντες ἐγίνωκασιν, καθὼς λεγει ὁ Ἀπόστολος · « Ἵνα γνωρισθῆ νῦν ταῖς ἀρχαῖς και ταῖς ἐξουσιαῖς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Λεγει δε ἀλλαχοῦ πάλιν μυστήριον τὰ ἐξαιρετα ἔργα τοῦ Θεοῦ, οἷον τὴν γέννησιν, τὴν φάτην, τὸ βάπτισμα, τὸν σταυρόν, τὸν θάνατον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, καθὼς και ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μυστήρια τὰς ἑορτάς καλεῖ ἐν τῷ *Εἰς τὰ ζωῖα λόγῳ* · « Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς, και πάλιν μυστήριον. » Τοῦτο δε λεγει διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ βαπτίσματος· και ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως.

Ἐρωτ. 147'. Τι λεγει · « Εἰ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δε σωθήσεται, οὕτω δε ὡς διὰ πυρός ; »

Ἀποκ. Εἰ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· σωθήσεται δε αὐτὸς ὡς διὰ πυρός. Πῶς δε σωθήσεται ; τοῦτέστι,

\*\* I Cor. 1, 22, 23.

\*\* Ibid. 25.

\*\* Ibid.

\*\* I Cor. 11, 7.

\*\* Ephes. 11, 10.

\*\* I Cor. 11, 15.

(3) Greg., Orat. 39' in sancta lumina Epiphaniae.

(4) In σχημάσειν, vide Onomasticon.



σῶος καὶ ἀκέραιος μένει ἐν τῷ πυρὶ, καὶ οὐκ ὄχεται θάνατον, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ μόνον κατακαίσεται· καὶ γαυθῆσεται. Αὐτὸς δὲ ἀκέραιος μένει εἰς αἰῶνα αἰῶνος κολαζόμενος, καὶ οὐ διαλυθῆσεται.

Ἐρωτ. 18. Τί λέγει· « Μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φάρμα ζυμοί; »

Ἀπόκ. Τοῦτο λέγει διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ σκολοὺς ἀνθρώπων. Ὅτι, ὡσπερ ἡ παλαιὰ ζύμη μικρὰ μὲν ἔστι, πολὺ δὲ ἄλευρον ποιεῖ ζυμοθῆναι· οὕτω καὶ ὁ κακοποιὸς ἄνθρωπος, τρέφον ἐν αὐτῷ τὴν κακίαν, μεταδίδωσι καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ γίνεται σκάνδαλον, καὶ καταβλάπτει πολλοὺς. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγει· « Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέοι· » τούτῳ· « Ἐκδιώξατε τὸν πονηρὸν καὶ σκολὸν ἐξ ὁμῶν, ἢ φύγετε ἀπ' αὐτοῦ· » ἐπειδὴ πᾶσα κακία μολύνει τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ, φερόντων τοὺς πονηροὺς, ἔλεγεν· « Οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιότητος, καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσελθῶ. Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων. » Διὰ τί δὲ ταῦτα ἔποιε; Ἐπειδὴ πάλιν λέγει ἄλλαχού· « Μετὰ οὐμοῦ ὄσος ἔσθι, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτός ἔσθι, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψης. » Καὶ γὰρ οὐδὲ ἔστιν ὁ συνοικῶν μετὰ σοῦ, τοιοῦτον ἀπεργάζεται εἶναι σε.

Ἐρωτ. ρ. Τί λέγει· « Τὰ βρώματα τῆ κοιλίας, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώματιν. Ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει; »

Ἀπόκ. Κοιλίαν τὴν γαστριμαργίαν λέγει, οὐχὶ τὴν γαστέρα. Καὶ γὰρ τὰ βρώματα πρὸς τὴν γαστριμαργίαν ἔχει, φρῆσι, τὴν φιλίαν, καὶ αὐτὴ πρὸς αὐτά, καὶ οὐ δύναται ὁ γαστριμαργὸς δουλεῖν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ δουλεῖν τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα κραιπαλιῶν, καὶ γαστριμαργῶν. Διὰ καθήρησιν αὐτὴν λέγων· « Ὁ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει· » τούτῳσι τὰ βρώματα καὶ τὴν γαστριμαργίαν· οὐ γὰρ τὴν γαστέρα καθήρησι· μὴ γένοτο! Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· « Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῆ πορνείας, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ. » Ὅτε οὐ καθήρησι τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν, οὐδὲ τὴν σύμμετρον τροφήν, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν τίκεται ἡ πορνεία. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸ σῶμα οὐκ ἐδόθη ἐξουσιάζεσθαι ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας, ἵνα περιπίπτῃ εἰς πορνείαν, ἀλλ' ἵνα δουλεύῃ τῷ Κυρίῳ· καθὼς λέγει πάλιν ἄλλαχού ἐπισηεν, ὅτι· « Πάντα μοι ἐξέστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέροι· πάντα μοι ἐξέστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιάζομαι ὑπὸ τίνος. » Τοῦτο δὲ ἔστιν ὃ λέγει, ὅτι πάντα τὰ βρώματα, ἀπὸρ ἔκτισεν ὁ θεὸς εἰς τροφήν τοῦ ἀνθρώπου, καλὰ εἰσι, καὶ ἀρμόζει μοι ἐκ πάντων ἐσθίειν καὶ τρέφεσθαι· ἀλλ' οὐ γινώσκωμι δοῦλος τῶν βρωμάτων· οὐδὲ ἐξουσιάζει μοι ἡ γαστριμαργία· οὐ συμφέροι μοι· οὐδὲ γὰρ ἀγαθὸν ὀκοδοεῖ ἐν ἐμοί. Διὰ τοῦτο, μόνον τοῖς ἀναγκαίοις ἀρκούμενοι, τὰ περισσὰ διακτύσομεν, ὡς οὐκ ὀφέλιμα, ἀλλὰ καὶ βλαβερὰ συνεστώτα μοι, ἐπιθυμίας ἀπόπουσ γεννῶντα τοῖς κακῆτέμνοις αὐτά.

Ἐρωτ. ρα. Τί λέγει· « Καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσθησαν; »

ἢ 1 Cor. v, 6. ἢ ibid. 7. ἢ Psal. xxv, 4, 5.

ἢ ibid. 12. ἢ 1 Cor. x, 2.

A et integer manebit in igne, nec videbit mortem, sed opus ipsius solummodo comburetur et confundetur. Ipse vero æternum permanebit integer pœnas luens : nec tamen dissolvetur.

QUEST. XCIX. Quid est, quod dicit : « Modicum fermenti totam massam fermentat? »

RESP. Hoc propter malos et perversos homines dicit. Nam quemadmodum vetus fermentum exiguum quidem est, multum autem farinae fermentat : ad eundem modum malus homo, qui in se nutrit malitiam, impertit eam aliis, et ipsis est scandalum, multosque lædit ; propterea rursus dicit : « Expurgate itaque vetus fermentum, ut novi sitis » ; hoc est : Expellite malum et pravum ex vobis, aut vos ab ipso recedite : quandoquidem omnium malitia inquinat hominem. Ideo David malum fugiens, inquit : « Non sedi cum consilio vanitatis, et cum transgressoribus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium » ; Et quare sic agebat ? Quia ut dicit alibi rursus : « Cum sancto sanctus eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perversus » ; Etenim qualis est ille quicum conversaris, talem te quoque reddet.

QUEST. C. Quid est quod dicit : « Escæ ventri et venter escis. Deus autem et hunc et has destruet? »

RESP. Ventrem dicit crapulam, non ipsum ventrem. Siquidem escæ cum crapula habent amicitiam, et crapula cum escis, nec potest qui crapulæ ventrici deditus est, servire Deo, sed sui ipsius ventris servus est, dum crapulæ et illuviei dat operam. Ideo destruxit illum, dicens : « Deus et hunc et illas destruet, » hoc est, et cibos et gulositatem. Non enim ventrem destruxit, absit ! Audi enim, quid dicat ipse : « Corpus autem non fornicationi, sed Domino » ; Itaque non destruxit ventrem, sed crapulam, nec etiam moderatum cibum, sed immoderatum : siquidem ex eo fornicatio gignitur. Ait ergo : Corpus non est datum sub potestatem ingluviei, ut in fornicationes incidat, sed ut Domino serviat. Sicuti rursus antea dicit alibi : « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt : omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate » ; Hoc ipsum nihil est aliud, quam quod hic dicit : quod omnes quidem cibi, 275 quos creavit Deus in hominis alimentum, boni sunt, et licet mihi omnibus frui, eisque nutrirī ; sed escarum servus non ero : neque sub suam potestatem me rediget crapula. Id mihi non conducit, neque enim ædificat in me bonum. Quapropter, necessariis contenti, superflua respuamus velut inutilia, imo etiam tanquam quæ mihi noceant, et quæ gignunt absurdas concupiscentias iis qui ea possident.

QUEST. CI. Quid est quod dicit : « Et omnes in Mosem baptizati sunt » ;

ἢ Psal. xvii, 26. ἢ 1 Cor. vi, 15. ἢ ibid.

RESP. Baptismi signum erat, quod per Rubrum mare pertransierit Israeliticus populus. Nam sicut illi transmissi, effugerunt inimicorum insidias, et in deserto nutriebantur manna : sic etiam qui baptizati sunt, liberantur a spirituali Pharaone, et ab Ægyptiis dæmonibus, sustentanturque celesti pane Spiritus sancti. Quia vero de baptismo sermo est, dicamus de eo manifestius.

*De sancto baptismo.*

Primum baptisma fuit inundatio diluvii ad excidendum peccatum. Secundum fuit Mosis, quando transiit Rubrum mare. Typicum enim seu figura erat : nam sicut illic erat mare, sic in baptismo est aqua ; et sicut illic erat nubes, ita hic est Spiritus sanctus. Quæ autem ista nubes fuerit, audi : Cum egredierentur ex Ægypto Hebræi cum Mose, misit nubem veluti columnam ignis, quæ illis lucebat noctu, ut videlicet noctu quoque possent ambulare, ne ipsos attingerent Ægyptii. Sequebatur autem illis nubes a tergo, et tegebat eos, ne ipsos Ægyptii videre possent. Atque hoc est secundum baptismum. Tertium erat legale apud Hebræos. Nam quicumque erat immundus, aqua lavabatur, et suas quoque vestes abluebat, et sic introibat in castra. Quartum baptisma, fuit Joannis. Introducebat quidem illud ; nondum tamen erat omnino spirituale, sed ad penitentiam solummodo. Quintum per Dominum nostrum Jesum Christum, quo etiam ipse baptizatus est. Estque hoc totum spirituale : quo nos quoque baptizamur. Sextum lacrymis constat, estque vere laboriosum durumque. Veluti qui per singulas noctes lavat lectum suum \*\*, qui penitentia ducitur, et luget super peccatis quæ commisit. Septimum baptisma per martyrrium et sanguinem est, quo Christus quoque baptizatus est. Estque tanto aliis venerabilius, quanto minus denuo pollutur sordibus. Octavum et postremum non salutare, sed ardens est, quod æternum sine fine punit peccatores.

QUEST. CII. Quid est quod inquit : « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt \*\* ? »

RESP. Quod quicumque carnem suam nutrit ad satietatem, regnum Dei consequi non possit.

QUEST. CIII. Quid est quod inquit : « Qui non diligit Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran atha \*\* ? »

RESP. Hoc est : Ab Ecclesia et a fidelibus segregat eum, sitque separatus a populo ille, qui non credit. Dominus enim venit, illud namque significat per Maran atha.

QUEST. CIV. Quid illud est : « Si qua nova in Christo creata renovat \*\* ? »

RESP. Hoc est : Si quis in Christum credidit, in aliam vitam transiit : nam e supernis est natus per spiritum et vivit non eam quæ in peccatis vitam, sed quæ est in spiritu.

Ἀπόκ. Σημεῖον ἦν τοῦ βαπτίσματος τὸ διαπεράσαι τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι περσάντες ἐφυγον τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπισουλὴν, καὶ ἐν τῇ ἔρημῳ τῷ μάννα ἐτρέφοντο· οὕτω δὴ καὶ οἱ βαπτιζόμενοι λυτρουῦνται τοῦ νοητοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων δαιμόνων, καὶ τρέφονται τῷ ἐπουρανίῳ ἄρτῳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ βαπτίσματος ὁ λόγος, ἐπιμωμεν σαφέστερον περὶ αὐτοῦ.

*Περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.*

Πρῶτον βάπτισμα τὸ τοῦ κατακλισμοῦ εἰς ἑκατοῦν ἁμαρτίας· δεῦτερον τὸ τοῦ Μωσέως, ὅτε τὴν Ἐρυθρὰν διαπέρασε· τυπικὴν γὰρ ἦν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ἡ θάλασσα, οὕτω τὸ ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι· καὶ ὥσπερ ἐκεῖ ἡ νεφέλη, οὕτως ἐνεαυθὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τίς δὲ ἦν ἡ νεφέλη ἐκεῖνη, ἀκουσον· Ὅτε ἐξῆλθον τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἑβραῖοι μετὰ Μωσέως, ἀπέστειλεν νέφος, ὥσπερ στύλον πυρός, καὶ ἐπόρευεν αὐτούς τὴν νύκτα, ὥστε περιπατεῖν αὐτοὺς καὶ τὴν νύκτα, ἵνα μὴ φθάσωσιν αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι. Ὅτισθεν δὲ αὐτῶν περιεπάτει νεφέλη, καὶ ἐπεσκέλετο αὐτούς, ἵνα μὴ ὀρώσων αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ δεύτερον βάπτισμα. Τρίτον δὲ τὸ νομικὸν, ὅπερ εἶχον οἱ Ἑβραῖοι. Πᾶς γὰρ ἀκάθαρτος ἐλούετο ὕδατι, ἐπλόυετο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ οὕτως εἰσῆρχετο εἰς τὴν παρεμβολήν. Τέταρτον βάπτισμα τὸ τοῦ Ἰωάννου, εἰσαγωγικὸν μὲν, οὕτως δὲ ἔλον πνευματικὴν, ἀλλ' εἰς μετανοίαν μόνον. Πέμπτον τὸ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἕβαπτίσασα. Τοῦτο δὲ ἔλον πνευματικόν· τοῦτο καὶ ἡμεῖς βαπτιζόμεθα. Ἐκτον τὸ διὰ διακρύβων, ὅστις ἐπίπνουν, ὡς ὁ λούων καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλινὴν αὐτοῦ, καὶ μετακλινῶν καὶ θρηγῶν ἐν' οἷς ἤμαρτεν. Ἐβδόμον βάπτισμα τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος, ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἕβαπτίσασα, καὶ πολὺ γὰρ τῶν ἄλλων αἰδεσιμώτερον, ὅσην δευτέροισι ῥύποις οὐ μολύνεται. Ὅγδοον τὸ τελειωτικὸν οὐ σωτήριον, ἀλλὰ καυστικὸν, καὶ κολάζον ἀτελεῦτητα καὶ αἰωνίως τοὺς ἁμαρτωλοῦς.

Ἐρώτ. ββ'. Τί λέγει : « Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσει οὐ δύναται ; »

Ἀπόκ. Ὅτι πᾶς ὁ τὴν σαυτοῦ σάρκα τρέψων εἰς κόρον, οὐ δύναται βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσει.

Ἐρώτ. γγ'. Τί λέγει : « Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἦτω ἀνάθεμα, Μαρκν δθά ; »

Ἀπόκ. Τοῦτέστι· Χωρίσατε αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν, καὶ ἔστω κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μὴ πιστεύων. Ὁ γὰρ Κύριος ἦλθε· τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύει τὸ Μαρκν δθά.

Ἐρώτ. δδ'. « Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, ἀνακαινίζεται ; »

Ἀπόκ. Τοῦτέστι· Εἰ τις εἰς Χριστὸν ἐπίστευσεν, εἰς ἑτέραν ἦλθε διαγωγὴν. Ἄνωθεν γὰρ ἐγενήθη διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ζῆ οὐ τὴν ἐν ἁμαρτίας, ἀλλὰ τὴν ἐν πνεύματι ζωὴν.

\*\* Psal. vi, 7. \*\* I Cor. xv, 50. \*\* I Cor. xvi, 22. \*\* II Cor. v, 17.

Ἐρώτ. ρε'. ε Τρις ἀναύγησα. »

Ἀπόκ. Μυστικῶς αἰνιγτώμενος λέγει. Τρίτον γάρ ναυαγήσεν ἡ ἀνθρωπότης· πρῶτον διὰ τῆς παραβάσεως· δεύτερον ἐν τῷ κατακλισμῷ τοῦ Νῶε· τρίτον, μετὰ τὸ δεῦξασθαι τὸν νόμον, εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέπεσον οἱ λαοί, ἕως ἐλθόντων τῶν ψυχῶν κυβερνήτης Χριστοῦ, καὶ στήσας τὸ ἱστίον τοῦ σταυροῦ, ἀχειμαστον ἡμῶν τὸν πλοῦν εἰς οὐρανὸν ψυχοδόμησεν.

Ἐρώτ. ρς'. ε Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα ; »

Ἀπόκ. Νυχθήμερον (5) λέγει τὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἐν σκοτεινῇ πλάνῃ διατριβὴν ἡμέραν δὲ λέγει τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἐν τῷ φωτεινῷ βαπτισματι διαγωγὴν.

Ἐτέρα. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι ἐν μέσῳ πελάγους πλοῦν οἱ δὲ, ὅτι νιχόμενος καὶ κλιμαβῶν, ἔλθα οὕτε γῆν οὕτε ὄρος ἦν ἰδεῖν.

Κεῖμενον ρζ'. ε Ἐδόθη μοι σκόλωψ τῆ σαρκί, ἀγγελος Σατάν, ἵνα με κολαφίξῃ. »

Ἐρμην. Σατάν ὁ ἀντικείμενος λέγεται. Ἄγγελον τοῦτον Σατάν λέγει Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, καὶ Ὑμέναιον καὶ Φιλητόν, ὅστινες ἐπιέραζον αὐτόν, καὶ ἀντέκειντο λέγοντες, ὅτι ἀνάστασις ἐγένετο· καὶ κρατοῦντες αὐτόν, ἔβαλον εἰς δεσμοτήρια, καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδείξαντο.

Κεῖμενον ρη'. ε Ἄρκει σοὶ ἡ χάρις μου. »

Ἀπόκ. Τοῦτ' ἐστίν· Ἄρκει σοὶ ἡ χάρις μου, ὅτι νεκροὺς ἐγείρεις, καὶ τυφλοὺς θεραπεύεις, καὶ ἄλλα τῶν σημειῶν ποιεῖς. Ἐλαυνόμενοι δὲ καὶ δικαίωμα ἰσχυροὶ τοὺς δυνάστες.

Ἐρώτ. ρθ'. Τι λέγει· ε Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ ; »

Ἀπόκ. Τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ βίου καὶ φρονεῖν ἑαυτοῦ, καὶ νεκρὸν γενέσθαι τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ νηστεύειν, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ κακοπαθεῖν ἐν τῇ ἀσκήσει, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· ε Οἱ δὲ τὸν Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. »

Ἐρώτ. ρε'. Τι λέγει· ε Τὸ μεσόστομον τοῦ φραγμοῦ λύσας ; »

Ἀπόκ. Τουτέστιν, ἡ ἔχθρα, ἣν εἰχομεν πρὸς τὸν θεὸν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας. Σαρκοθεῖς οὖν ὁ Κύριος καὶ θεὸς, καὶ θανὼν ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν, τὴν χωρίζουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰρηνοποίησε τὰ πάντα, καὶ υἱοῦ Θεοῦ ἡμᾶς ἀπειργάσατο, διαβρόθήσας τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τι δὲ ἦν τὸ χειρόγραφον, ἀκούσον· Ὅτε παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδάμ, καὶ ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ ξύλου διὰ τῆς χερσὶς αὐτοῦ, καὶ ἔγραγεν, ἔγραψε χεὶρ αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία, καὶ κατεῖχεν αὐτὸ τὸ ἔγγραφον ὁ διάβολος. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐπὶ τοῦ ξύλου ὁ Χριστὸς, τρυπέσθην ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ἐπρώθη τοῖς ἤλοις τὰς χεῖρας, τότε προσηύχων αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ ἐξήλειψεν. Ἀυτὸς, ἄρ ὁ διάβολος ὁ κρατῶν τὸ χειρόγραφον τῆς

A QUÆST. CV. ε Ter naufragium feci ? »

RESP. Mystice innuens hoc dicit, quod ter naufragium passa sit humana natura. Primum, per transgressionem. Secundo, in diluvio temporibus Noe. Tertio, post acceptam legem, cum in idololatriam incidisset populus, usque dum venit Christus gubernator animarum, qui 276 erexit vexillum crucis, et tranquillam nobis navigationem ad cœlos paravit.

QUÆST. CVI. Quid est : « Noctem atque diem in profundo egi ? »

RESP. Noctem dicit conversationem in tenebrosis erroribus; diem vero, vitam post adventum Christi transactam in claritate baptismi.

B ALIA. Dicunt autem quidam, quod in medio pelagi navigaverit : alii, quod nataverit et urina-verit, ubi neque terram, neque montes videre erat.

PROPOSITIO CVII. ε Datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet ? »

INTERPRETATIO. Satan adversarius dicitur. Angelum igitur Satanæ dicit Alexandrum ararium fabrum, Hymenæum et Philetum qui vexabant ipsum, et resistebant, dicentes resurrectionem jam fuisse : qui etiam apprehensum eum, in carcerem projecerat, et multis affecere malis.

PROP. CVIII. ε Sufficit tibi gratia mea ? »

RESP. Hoc est : Sufficit tibi gratia mea, qua mortuos excitas, cæcis visum das, et alia signa facis. Porro pulsus et exagitatus persequentes vincite.

QUÆST. CIX. Quid est quod inquit : « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ? »

RESP. Mundum et curas ejus relinquere, concupiscentiis et affectibus mori, jejunare, vigilare, asceti macerari, sicut alibi dicit : « Qui vero Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis ? »

QUÆST. CX. Quid est quod dicit : « Medium parietem maceræ solvens ? »

RESP. Hoc est inimicitia quam nos homines habebamus adversus Deum propter peccata nostra. Carne igitur assumpta, Dominus Deus, et mortuus, solvit peccatum quod nos a Deo sejungebat ; atque sic in pacem redegit omnia, et nos fecit filios Dei : nam discidit, quod adversus nos erat, chirographum in cruce. Quid autem fuerit chirographum, audi : Cum peccasset Adam et accepisset manus sua de ligno, comedissetque, scriptum est ejus manu peccatum, quod penes se scriptum diabolus habuit. Cum autem in lignum, hoc est in crucem venisset Christus, et ejus manus clavis vulnerarentur ; tunc in cruce scriptum illud affixit et delevit. Ipse namque diabolus qui chirographum illud transgressio-

11 II Cor. xi, 23. 12 Ibid. 13 II Cor. xii, 7. 14 Ibid. 9. 15 Galat. vi, 14. 16 Galat. v, 24. 17 Ephes. ii, 13.

(C) Lege vñta.

nis Adam tenebat, ipse discidit, cum in cruce a Christo ligatus est.

QUEST. CXI. Quid est quod inquit : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus ? »

RESP. Dormientem vocat eum, qui in peccatis jacet : nam qui in peccatis vivit, mortuus dicitur. Et ut mortuus immobilis est, ita qui peccatis est mortuus, ad bonum non movetur.

PROPOSITIO CXII. « Induite armaturam Dei ? »

RESP. (Totam armaturam Dei) dicit Spiritum sanctum. Nam qui Spiritus sancti non est participes, nihil potest contra adversarias potestates. « Etenim non est nobis, inquit, lucta adversus carnem et sanguinem ? » Non adversus homines videlicet bellum geritur, « sed adversus principatus ? » Principatus autem demones vocat qui in hoc mundo principatum tenent, solummodo tamen in opera tenentur. Hoc vero quod inquit, « in caelestibus ? » id est, non propter rem nihili nos oppugnant demones, sed propter caelestia bona. Quia enim ad regnum caeleste contendimus, vehementer nos impugnant. Ideo nos semper vigilare convenit et virtute gratiaque Christi vincere. Scutum autem fidei, fidem vocat sinceram et fervidam.

277 QUEST. CXIII. Quid est quod dicit : « Postquam exuistis veterem hominem, et induistis novum, qui renovatur ? »

RESP. Veterem hominem dicit eum qui primus post lapsum Adæ natus est, vel improbitalatem quæ ex illo procedit et malitiam. Novum hominem intelligit conversationem Christianam, piam videlicet et bonam vitam.

QUEST. CXIV. Quid est quod inquit : « Ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent ? »

RESP. Qui non habent spem resurrectionis, illis convenit dolere. Nota autem quomodo de Christo dixerit, quod mortuus sit et resurrexerit. De communi vero populo dixit, « qui dormierunt, » ut ostenderet etiam eos qui dormiunt esse resurrecturos.

QUEST. CXV. Quid est illud : « Non rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo ? »

RESP. Quod Apostolus dicit, est ejusmodi : Filius Dei, qui etiam ipse Deus, volens in terram descendere, et incarnari, non veritus est a sua dignitate descendere. Neque enim ex rapina divinitatem suam habebat : veluti si quis per rapinam aliquid habet, timet ne illud perdat. Talis non erat Christus, absit ! sed cum perfectus Deus esset, homo quoque fieri voluit.

QUEST. CXVI. « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini ? »

<sup>78</sup> Ephes. v, 14. <sup>79</sup> Ephes. vi, 14. <sup>80</sup> ibid. 12. 12. <sup>81</sup> Philipp. ii, 6. <sup>82</sup> I Thess. iv, 14.

A παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, αὐτὸς ἔσχηκεν, ἐπειδὴ ὑπὸ Χριστοῦ ἔδεισάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Ἐρώτ. ρα'. Τί λέγει : « Ἐγείραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός ; »

Ἀπόκ. Καθεύδοντα λέγει τὸν ἐν ἁμαρτίαις κείμενον. Καὶ γὰρ ὁ ἐν ἁμαρτίαις ζῶν νεκρὸς λέγεται εἶναι. Καὶ ὡσπερ ὁ νεκρὸς ἀκίνητός ἐστιν, οὕτω καὶ ὁ ταῖς ἁμαρτίαις νενεκρωμένος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκίνητος μένει.

Κείμενον ριβ'. « Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ. »

Ἀπόκ. Λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ γὰρ ἀντικείμενος τῷ Πνεύματι οὐ δυνατός ἐστι πρὸς τὰς ἀντικείμενας δυνάμεις. « Καὶ γὰρ οὐκ ἐστιν ἡ πάλαι, φησί, πρὸς αἷμα καὶ σάρκα » ἔγγουν, οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἐστὶν ὁ πόλεμος, « ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς. » Ἀρχὰς δὲ λέγει τοὺς δαίμονας, ἐπειδὴ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτοι ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῶν ἔργων τούτου σκότους. Τὸ δὲ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, « ἐπειδὴ οὐ διὰ μικρῶν ἔργων πολεμοῦσιν ἡμεῖς οἱ δαίμονες, ἀλλὰ διὰ οὐράνια ἀγαθά. Ἐπειδὴ γὰρ ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλείαν, πολεμοῦσιν ἡμεῖς χαλεπῶς. διὰ τοῦτο ἀρμόζει πάντοτε γρηγορεῖν, καὶ νικᾶν αὐτοὺς τῇ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ Χριστοῦ. Θυρεῶν δὲ τῆς πίστεως τὴν πίστιν λέγει τὴν εὐλακρινὴν καὶ διάπυρον.

Ἐρώτ. ριγ'. Τί λέγει : « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακατανοόμενον ; »

Ἀπόκ. Παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν πρῶτον λέγει, τὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδάμ γεγεννημένον, ἢ τὴν πονηρίαν τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ πᾶσαν κακίαν· νέον δὲ ἄνθρωπον τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, φησι ἐνάρετον καὶ ἀγαθὴν πολιτείαν.

Ἐρώτ. ριδ'. Τί λέγει : « Ἴνα μὴ λυπηθῆτε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ; »

Ἀπόκ. Οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ἀναστάσεως, ἐκείνοις ἀρμόζει λυπεῖσθαι. Πρόσχευε δὲ, πῶς ἐπὶ Χριστοῦ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανε καὶ ἀνέστη. Ἐπὶ δὲ τοῦ κοινου λαοῦ, εἶπε, « τῶν κεκοιμημένων, » ἵνα δεῖξη, ὅτι οἱ κοιμώμενοι ἀναστήσονται.

D Ἐρώτ. ριε'. Τί λέγει : « Οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγγίσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ ; »

Ἀπόκ. Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς, βουληθεὶς καταβῆναι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σαρκωθῆναι, οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι τοῦ ἀξιώματος. Οὐ γὰρ εἶχεν ἐξ ἄρπαγῆς τὴν θεότητα, ὡσπερ τις ἔχει πρᾶγμα ἐξ ἄρπαγῆς, καὶ φοβέται ἀπολέσαι αὐτό. Οὐ τοιοῦτος ἦν ὁ Χριστὸς, μὴ γένοιτο ! ἀλλὰ Θεὸς ὢν τέλειος, ἠθέλησε καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι.

Ἐρώτ. ρις'. « Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου. »

<sup>83</sup> ibid. <sup>84</sup> ibid. <sup>85</sup> Coloss. iii, 9. <sup>86</sup> I Ehes. iv,

Ἀπόκ. Τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὃν εἶρκεν, ὅτι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζῆσονται. Ὁ τοῦτο λέγομεν καὶ ἡμεῖς· ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας. Ζῶντες εἰσιν οἱ εὐρισκόμενοι τότε ἐν τῇ ἀναστάσει. Καὶ γὰρ εὐρεθήσονται ἄνθρωποι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔβονται θάνατον, πλὴν οὐ μὴ φθάσωσι τοὺς κοιμηθέντας. Πρῶτοι γὰρ ἀναστήσονται οἱ τελευτήσαντες, καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ζῶντες ἀλλαγῆσονται, καὶ ἀρπαγῆσονται ἐν τῷ ἄμα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα. Πῶς δὲ γενήσεται ἡ ἀρπαγὴ, ἀκούσωμεν. Καθὼς ὁ Κύριος ἐν κλεψύματι, τοῦτέστι ἐν κλεψύματι, καὶ οἱ ἄγγελοι κραυγάζουσιν· Ἐγείρεσθε, ἔλθετε ὁ Νυμφὸς· τότε καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ πρῶτον ἐγερθήσονται οἱ νεκροί· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ ζῶντες ἀλλαγῆσονται, καὶ γενήσονται ἀφάρτοι. Καὶ μετὰ τοῦτο πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἄξιοι ἀρπαγῆσονται ὑπὸ νεφελῶν, καὶ δέξονται τὸν Κύριον ἡμῶν ἐρχόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν, καθὼς λέγει· « Καὶ ἡμεῖς ἀρπαγῆσόμεθα ἐν νεφελῶν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα. » Τοῦτο γὰρ ἡ δόξα καὶ ὁ στεφανὸς ἐστὶ τῶν δικαίων. Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ περιμένουσιν αὐτὸν καταβῆναι. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὡς περὶ ἐπὶ βασιλείας ἀπερχομένου ἐν πόλει τινί· οἱ μὲν πρῶτοι καὶ ἔνδοξοι τῆς πόλεως ἐξέρχονται εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· οἱ δὲ πένητες καὶ εὐτελεῖς προσκαρτεροῦσιν, ἕως οὗ παραγίνεται εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω μοι νοεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι, καταρχόμενον αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάντες οἱ δίκαιοι καὶ ἀγαθοὶ ἀρπαγῆσονται εἰς τὸν οὐρανόν, τοῦ ἀπαντήσαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν καταρχόμενον· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἵστανται ἐπὶ τῆς γῆς ἐκδοκίμοι.

Κείμενον ριζ'. « Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ἐπιτὸν τοῦ βίου πραγματείας, ἵνα τῷ στρατολογῆσται ἀρέτῃ. »

Ἐρμην. Εἰ γὰρ ἐπιτελεῖ βασιλεὶς ὁ μέλλων στρατεῦσθαι οὐκ ἀρέσει, ἐὰν μὴ ἀφήσῃ πάσας τὰς τοῦ βίου φροντίδας· πόσῃ μᾶλλον μέλλων στρατευθῆναι τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ;

Κείμενον ριγ'. « Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλητῆς οὐ στεφανώται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. »

Ἐρμην. Ἐὰν γὰρ τις στρατευῆται, καὶ εἰς πόλεμον εἰσέρχεται, οὐδὲ οὕτω στεφανώται, ἐὰν μὴ συμπλακῇ μετὰ τοῦ ἀντιπάλου, καὶ κρούσῃ μετὰ τοῦ ξίφους, καὶ ἀποκτείνῃ αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ νομίμως ἀθλήσαι.

Κείμενον ριβ'. « Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τὸν καρπὸν μεταλαμβάνειν. »

Ἐρμην. Τοῦτο περὶ τῶν πνευματικῶν διδασκάλων εἶρηκεν· ὅτι τὸν κοπιῶντα καὶ ἀγωνιζόμενον διδάσκαλον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν μαθητῶν ὠφελείας ἀρμυεῖ πρῶτον παρὰ Θεοῦ λαμβάνειν τοὺς μισθοὺς, ἔπειτα τῶν μαθητῶν. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, ὅταν εἰσοδείῃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, πρῶτον ἐκείνος θησαυρίζει ἐκ τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ οὕτω παρέχει εἴτε ἐλεημοσύνην εἴτε τοῖς χρεώσταις αὐτοῦ.

**A** Resp. Verbum Domini quod dixit, hoc est, auditi sunt vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.

« Hoc, inquit, et nos dicimus, quod nos qui vivemus et residui erimus in adventu Domini non praveniemus eos qui dormierunt ». Viventes sunt, qui tum inveniantur in resurrectione. Inventur enim homines in illa die, nec videbunt mortem: verumtamen non pravenient eos qui obdormierunt ante. Nam primum resurgent mortui, deinde qui vivunt immutabuntur, et simul cum illis rapientur in occursum Domini in aera. Qualis autem iste raptus futurus sit, audi. Quando Dominus celestimate, hoc est jussu, et angeli clamabunt: Surgite, venit enim Sponsus; tunc de caelo descendet. Et primum resurgent mortui, deinde autem ii qui

**B** tunc vivunt, immutabuntur et fient incorruptibiles. Et post haec omnes sancti et digni rapientur in nubibus, et Dominum nostrum de caelis venientem excipient, quemadmodum inquit: « Et nos rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera ». Nam haec est gloria et corona justorum. Peccatores vero expectabunt ipsum donec descendat. Atque hoc non fit aliter, quam si rex in aliquam urbem concedat. Ibi namque optimates et qui caeteris praestant, egredientur ei in occursum: pauperes autem et abjecti expectant, donec in civitatem veniat. Sic etiam de Christo cogita. Descendente illo de caelo, omnes justi et boni rapientur in caelum ut obviam procedant descendenti Domino nostro Jesu: peccatores autem in terra stabunt expectantes.

**PROPOSITIO CXVII.** « Nemo militans implicatur vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit placeat ». »

**INTERPRET.** Si enim ille, qui terreno regi militaturus est, non potest placere, nisi omnes vitæ curas reliquerit: quanto magis qui caelesti regi militaturus est?

**PROPOSITIO CXVIII.** Quid est illud: « Quod si certat etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit ». »

**INTERP.** Nam etiamsi quis bellum ingressus fuerit, neque sic quoque coronatur, nisi cum adversario manum consrens, gladio percusserit et interfecerit eum. Nam hoc est illud legitime certare.

**PROP. CXIX.** « Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere ». »

**278 INTERPRET.** Hoc de spiritualibus doctoribus dixit: quia par est, ut doctor, qui pro se et pro suis auditoribus laborat et decertat, primum a Deo mercedem recipiat, deinde discipuli. Nam agricola, cum fructus suos collegit, ille primus in domo sua et de fructibus suis sibi recondit. Atque sic denum aut eleemosynam elargitur, vel satisfacit debitoribus.

<sup>87</sup> I Thessal. iv, 14. <sup>88</sup> ibid. 16. <sup>89</sup> II Tim. ii, 4. <sup>90</sup> ibid. 5. <sup>91</sup> ibid. 6.

ALIVD DE EODEM. Et aliter : Quicunque vult ad opus Dei laborare, qui alios docere, vel aliis vult prodesse, decet illum ipsum, qui alios docet, in primis exercere virtutes, ut accipiat a Deo dona gratiæ, et acquirat fructus sancti Spiritus, atque thesauros cognitionis bonorum Dei. Ita fiet, ut aliis quoque possit impertiri dona. Nam si quis aliquem oleo suis manibus ungerere volens, oleum non habeat, quomodo impertiverit aliis id quod ipse non habet? Eodem modo de doctore est sentiendum, sicut dictum est.

QUÆST. CXX. « Intellige quæ dico ». »

RESP. Quia per parabolas ei scripserat omnia, propterea dicit : Attende. Et non obsecuti sunt mandato Mosis. Præcepit Moses, et occiderunt eos, tria millia numero. Et hoc est, quod dicit Scriptura : « Quorum membra concenterunt in deserto ». »

PROF. CXXI. « Omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem ». »

INTERP. Quicunque transgressi sunt et inobedientes fuerunt in lege veteri, condigna pœna sunt affecti. Nam Adam qui transgressus fuerat, condemnatus est \*\*: Cain cum peccasset, maledictus fuit \*\*. Et illi qui temporibus Noe mala perpetraverant, aqua submersi sunt. Sodomitæ, qui turpem degebant vitam, horribiliter submersi sunt. Et Iudæi, qui sæpe adversus prophetas insurrexerunt, plagas, flagella, supplicia a Deo acceperunt. Nunc itaque hoc dicit : Cum in veteri lege quotquot mandatum Domini spreverunt, nec obtemperarunt iis quæ angeli et prophetæ annuntiabant. Jure supplicium luerint iramque Dei in se concitarint ; quomodo nos effugiemus, si tantam neglectimus salutem, quæ neque per angelos, neque per prophetas nobis est tradita, sed per ipsum Christum et Deum? Nam veteris quidem legis minister fuit Moses, novæ autem Christus. Multum igitur hæc legislationi præstat veteri, quod ibi lex per servum sit administrata, hæc vero per ipsum Dominum Christum. Dehinc ergo indubitanter, ea quæ nobis præcepta sunt præstare, ne nobis quam veteribus gravius iudicium sit subeundum.

PROF. CXXII. « Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur ». »

INTERP. Orbem terræ secundi adventus sui iudicium vocat, quando reddet unicuique secundum opera sua. Hoc vero quod inquit : « De quo loquimur », illud significat, pro quo decertamus salutem consequi cupientes. In eo die, inquit Apostolus, non dedit Deus potestatem angelis mundum iudicandi, sed omne iudicium dedit Filio suo. Et quia Filius Dei, qui etiam ipse Deus est, habet omnem potestatem iudicandi mundum, quid passuri sunt ii, qui mandatis ejus non obtemperarunt? Nam si qui inobedientes fuerunt legi veteri, quæ per ange-

\*Ετερον εις τὸ αὐτό. Θεοῦ· Πᾶς ὁ θέλων κοπιᾶν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκειν καὶ ὠφελεῖν ἄλλους, ἀρμύζει πρῶτον ἐκεῖνον τὸν διδάσκαλον, ἵνα ἐργάζεται τὰς ἀρετὰς, καὶ λάβῃ παρὰ Θεοῦ τὰ χαρίσματα, καὶ κτήσασθαι τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς γνώσεως τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ τότε δυνήσεται καὶ ἄλλοις μεταδοῦναι τῶν δωρεῶν. Καὶ γὰρ πᾶς ὁ θέλων ἀλεῖσθαι τινα δαῖον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, εἰ μὴ ἔχει, πῶς ἄλλως μεταδώσει ἔπιρ αὐτοῦ οὐ κέκτηται ; Τοιοῦτοτρόπος μοι νοεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ διδασκαλίου, καθὼς εἴρηται.

Ἐρωτ. ρκ'. « Νέες ἂ λέγω. »

Ἀπόκ. Ἐπειδὴ ἐν παραβολαῖς αὐτῷ ἔγραψε πάντα, διὰ τοῦτο λέγει· Πρόσχε. Καὶ οὐχ ὑπέκλινον τῇ ὑποταγῇ τοῦ Μωσέως. Προσέταξεν ὁ Μωσῆς, καὶ ἀπέκτειναν αὐτοὺς τρεῖς χιλιάδας λαῶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει ἡ Γραφή· « Ὅν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ. »

Κείμενον ρκα'. « Καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακὴ διαθεν ἐνάκων. »

Ἐρμην. Ὅσοι παρέθισαν καὶ παρήκουσαν ἐν τῷ παλαιῷ νόμῳ, διαθεν ἐνάκως τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἅδῃμ παρακούσας κατεκρίθη, καὶ Κᾶν ἄμαρτήσας ἐπικατάρατος γέγονε, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Νῶε κακῶς ἐργαζόμενοι κατεκλύθησαν· καὶ οἱ ἐν Σοδόμοις ἀσέμνως βιώσας δεινῶς ἐποντισθῆσαν· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὰκις ἐπινασάσταντες τοῖς προφήταις, πλεγάς παρὰ Θεοῦ καὶ μάλιστα καὶ τιμωρίας ἐδέξαντο. Νῦν οὖν τοῦτο λέγει· δεῖ, ἐπειδὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ δοσε ἠθέτησαν τὸ πρῶτον γὰρ τοῦ Κυρίου, καὶ παρήκουσαν τὰ δεῖ ἀγγέλων λαλούμενα καὶ προφητῶν, διαθεν ἐνάκως τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐπισπάσαντο, πῶς ἡμεῖς ἐκφυγόμεν, ἐὰν ἀμελήσωμεν τῆς τοιαύτης σωτηρίας, ὅπου οὐτε δεῖ ἀγγέλων οὐτε δεῖ προφητῶν ἐλαλήθη ἡμῖν, ἀλλὰ δεῖ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ; Καὶ γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦ νόμου διάκονος γέγονε ὁ Μωσῆς· τῆς δὲ Νέας ὁ Χριστός. Πολλοὶ ταῦτα κρείσσω τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας δεῖ ἐκεῖ δουλος ἐγένετο ὑπηρέτης τοῦ νόμου· ἐνταῦθα δὲ ὁ δεσπότης Χριστός. Καὶ ὁρελλομεν τὰ προστεταγμένα ποιῆν ἀδιστακτως, ἵνα μὴ καὶ χείρους τῶν παλαιῶν ἀποδῶμεν τὰς εὐθύνας.

Κείμενον ρκβ'. « Οὐ γὰρ ἀγγέλους ὑπέταξε τὴν αἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν. »

Ἐρμην. Οἰκουμένην λέγει τὴν κρίσιν τῆς δευτέρας παρουσίας, ὅταν ἀποδώσει ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦ δὲ « Περί ἧς λαλοῦμεν, » ἴσται περὶ ἐκείνης ἧς ἀγωνίζομεθα, καὶ σπουδάζομεν πάντες σωθῆναι. Ταύτην τὴν ἡμέραν, λέγει ὁ Ἀπόστολος, οὐκ ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐξουσίαν τοῖς ἀγγέλοις κρίνειν τὸν κόσμον, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωκε τῷ Υἱῷ αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν κρίνειν τὸν κόσμον, τί μέλλονται παθεῖν οἱ παρακούσαντες τὰ προστάγματα αὐτοῦ ; Εἰ γὰρ οἱ παρακούσαντες τὸν παλαιὸν νόμον τὸν δεῖ ἀγγ-

\*\* II Tim. ii, 7. \*\* Hebr. iii, 17. \*\* Hebr. ii, 2. \*\* Gens. iii, 17-19. \*\* Genes. iv, 16-12. \*\* Hebr. ii, 5.

γδων δοθέντα, τσαυτα έπαθον, καιπερ ούκ κριτών  
δυναμ του κόσμου των άγγέλων· τί άν πάθωσι οι  
των δεσποτήν παρακούσαντες;

Κείμενον ρκγ'. « Τί έστιν άνθρωπος, ότι μιμησκη  
αυτού; »

Έρμην. "Ανθρωπον και υιόν ανθρώπου τον Χρι-  
στον λέγει, καθώς έστι κατά πάντα ομοούσιος τῷ  
Πατρι, ως τέλειος θεός και τέλειος άνθρωπος.

Κείμενον ρκδ'. « Ηλάττωσας αυτόν βραχύ τι παρ'  
άγγέλους. »

Έρμην. Βραχύ ελάττωμα λέγει, ότι έποίησεν ο  
Χριστός εν τῷ ᾄδι τρεῖς ημέρας και τρεῖς νύκτας.

Κείμενον ρκε'. « Τὸν δε βραχύ παρ' άγγέλους  
ηλάττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ  
θανάτου ὄξει και τιμῇ έστεφανωμένον εν τῷ θανάτῳ. »

Έρμην. Δέξα γάρ και τιμῇ του Χριστου σταυρός·  
επειδή μυρια αγαθά διὰ του σταυρου έγινετο· ότι  
θάνατος καταπεπάτηται, και κατάρα εξουστράκισται,  
ο ᾄδις εκούλευται, η άμαρτια ηφάνισται, η παράβα-  
σις καθήργηται, η φύσις των ανθρώπων της δουλείας  
των παθῶν ηλευθέρωται, διάβολος έδραμεύθη, σωτη-  
ρια έφυτεύθη, ανάστασις έγνωρίσθη, κακια άπηλλάθη,  
ζητή έπήχασεν, ειδωλολατρεία ελύθη· τὸ δε θαυμαστό-  
τερον, ότι και αυτοι οι άρχαιοι και παλαιοι προφήται  
εβαπτίσθησαν, εκ του βρούσαντος αιματός και ύδατος  
εκ της πλευράς του Χριστου. Και πῶς, άκουσον.

Έπειδή εκ τεσσάρων στοιχείων συνίσταται τὸ σῶμα  
του ανθρώπου, πάλιν μετά θάνατον εις αυτά ανα-  
λείπεται. Οὕτω θη γέγονε και ἐπι του Χριστου· ότι τὸ  
αἶμα και τὸ ὕδωρ, ο έβρέυσεν η άγια αυτού πλευρά, C  
ανελύθη, όπου ανελύθη και των προφητῶν, ηγουν εις  
τὸ στοιχεια, και εδρών αυτά εβάπτισεν. Εἰ δε λέγει  
τις, ότι και τὰ των άπιστων σῶματα εβάπτισε· λέ-  
γομεν, Οὐχι· άλλ' ὡσπερ τὸ ὕδωρ προπατιῶν, ὅσα  
μὲν εὐρίσκει γλυκῶρ φυτὰ, άρδεύει και ποτίζει, ὅσα  
δὲ ξηρὰ οὐκ ὤφελει αυτά· ὡυτω κεί και ἐπι τού-  
του.

Κείμενον ρκς'. « Νῦν δε σῶπω ὀρώμεν αὐτῷ τὰ  
πάντα ὡποτεταγμένα· » επειδή άκμην εν κ ἦν τὸ  
κρηρυγμα εις την οικουμένην κρηρυχθέν;

Έρμην. Έπρεπε γάρ αὐτῷ, ἔδηλον ότι τῷ θεῷ και  
Πατρι, δι' οὗ τὰ πάντα έγινετο και συνέστη, τον άρ-  
χητῶν της ζωής, ητοι τον Χριστον, πολλούς υιούς εις  
δέξαν οὐρανῶν φέροντα και βασιλείαν υιούς δε λέγει D  
τούς; πνευματικούς και άγιούς ανθρώπους. Έπρεπε,  
φησίν, αὐτῷ τῷ θεῷ και Πατρι τον άρχηγῶν της  
σωτηρίας ημῶν, ητοι τον Χριστον, διὰ παθημάτων  
τέλειον αναδειξεί και ενδοξον.

Έρώτ. ρκζ'. Τί λέγει· « Και της σκηνῆς της  
ἀληθινῆς, ην επηξεν ο Κύριος και οὐκ άνθρωπος;

Απόκ. Σκηνην λέγει τον οὐρανόν, ὃν οὐκ εκτισεν  
άνθρωπος, ὡσπερ τούς ἐπι γῆς ναούς των εκκλησιῶν.  
Άχειροποίητός έστιν, ὡς τῷ του θεου ῥήματι κατα-  
σκευασμένος.

Los est lata, tanta passi sunt, Idque non angelis ju-  
dicantibus mundum, quidquam illi patientur qui non  
obediunt ipsi Domino?

PAOP. CXXIII. « Quid est homo, quod memor es  
ejus? »

INTERPRET. Hominem et filium hominis Christum  
dicit, sicut est per omnia consubstantialis Patri,  
tanquam perfectus Deus et perfectus homo.

PAOP. CXXIV. « Minuisti eum paulo minus ab  
angelis? »

INTERPRET. Paulisper inferiorem dicit, quia  
Christus apud inferos tribus diebus et tribus nocti-  
bus fuit.

279 PAOP. CXXV. « Eum autem qui modico  
quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter  
passionem mortis gloria et honore coronatum? »

INTERP. Gloria et honor Christi, crux est: quia  
innumera bona per crucem contigere, conculcata  
mors est mors, et in exsilium relegata maledic-  
tio: infernus direptus est, peccatum est abolitum,  
transgressio sublata, natura hominum ab affectuum  
servitute liberata, diabolus est ligatus, plantata  
est salus, resurrectio est patrefacta, malitia est  
abacta, vita quasi fons scaturivit, idololatria dis-  
soluta: et quod mirabilis est, antiqui veteresque  
prophetae ex Christi sanguine et aqua ex ejus  
latere profuente baptizati sunt. Id quomodo fac-  
tum sit, audi. Quoniam ex quatuor elementis  
constat humanum corpus, in ea post mortem rur-  
sus resolvitur. Ita cum Christo quoque factum est:  
nam sanguis et aqua, quae ex sancto latere Christi  
fluxere, resoluta sunt in id, in quod etiam propheta-  
rum sanguis resolutus est, videlicet in elementa,  
quae ibi inveniens baptizavit. Quod si quis nunc  
objiciat, quod etiam infidelium corpora baptiza-  
verit: respondemus, Non. Nam sicut aqua diffluens,  
quascunque quidem reperit herbas virentes, eas  
irrigat et potat: quas autem aridas invenerit, iis  
nihil prodest: sic etiam hic cogitatio.

QUEST. CXXVI. (Quid est quod dicit: ) « Nunc  
autem nondum videmus omnia subjecta ei? », »  
cum nondum praedicatione in orbem pervasisset?

INTERP. Decebat eum, videlicet Deum et Pa-  
trem, per quem omnia facta sunt et subsistunt,  
ducem vitae Christum scilicet, multos filios ad glori-  
am et regnum caelorum adducentem: filios  
autem vocat spirituales et sanctos homines. De-  
cebat, inquit, Deum et Patrem, principem salutis  
nostrae, scilicet Christum, per passiones perfectum  
et gloriosum exhibere.

QUEST. CXXVII. Quid est quod inquit: « Et  
veri tabernaculi quod fixit Dominus et non  
homo? »

RESP. Tabernaculum dicit caelum, quod non  
creavit homo, velut in terra facere solent eccle-  
siarum templa. Nec manu factum est, utpote quod  
fabricatum est verbo Dei.

“ Psal. viii, 5. ” ibid. 6. “ Hebr. ii, 9. ” ibid. 8. “ Hebr. viii, 2.

PROP. CXXVIII. « Sancti omnes per fidem expugnaverunt regnum ». »

INTERP. Abraham, Moses, Jesus filius Nave: « operati sunt justitiam, » Abraham, Phinees et David; « adepti sunt promissionem, » item Jesus filius Nave et Chaleb; « obtulerunt ora leonum, » Daniel in leonum fovea; « Extinxerunt vinum ignis, » tres illi pueri in ignea fornace; « Effugerunt acies gladii, » Helias et David; « Roborati sunt ex infirmitate, » velut Ezechias; « Fortes facti sunt in bello, » veluti Samson, qui una asini maxilla mille prostravit alienigenas; « Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos, » Susannitis et Sarephthia; « alii vero distenti sunt, » Jacobum (5) fratrem Domini dicit, et alios quibus amputata sunt capita: nam distentio nihil aliud est quam decollatio; « alii vero ludibria et flagra experti sunt, » Isaias, Jeremias; et Michaeas; « Lapidati sunt, » Stephanus et Nabutha; « Dissecti sunt, » Isaias quem serra lignea secarunt Judaei; « Tentati sunt, » veluti Job; « In occisione gladii occubuerunt », Jacobus, Zacharias et alii. « Atque omnes isti testimonio probati per fidem, non acceperunt promissionem. » Omnes videlicet isti sancti testimonium accipere, quod placuerint Deo, et si nondum fruuntur gaudio regni caelorum et eorum bonorum quae promissa sunt justis, sed expectent secundum adventum, ut tum coronentur omnes in uno horum momento. Nam hoc est quod inquit Apostolus: « Deo pro nobis melius aliquid providente, ne sine nobis consuminarentur ». » Nam citra consummationem omnium sanctorum, dimidia pars eorum bona promissa non accipit. Spem quidem et arrhabona habent, separatique sunt a peccatoribus. Ipsam vero perfectionem nondum **280** sunt assecuti, quae est praestabilior; nimirum ut omnes eodem tempore simul intrent in regnum, et aequaliter omnes sancti bonorum Dei participes fiant.

PROP. CXXIX. « Nos tantam habentes impostam nubem testium ». »

INTERPRET. Nubem testium ipsos vocavit, quia irrorant nos qui in peccatis detinemur et aestuamus, et umbra suae intercessionis nos contegunt.

PROP. CXXX. « Deponentes omne pondus, et circumstantans nos peccatum ». »

INTERP. Pondus, multitudinem vocat. Sic autem inquit: Quandoquidem habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos, intercessionis precum ipsorum confisi, imitemur et nos illorum virtutes: et omni peccatorum abjecto pondere, atque peccato circumstante relicto, per tolerantiam et aequanimitatem, curramus in virtutis certamine. Circumstantans autem peccatum

Κείμενον ρκτ'. « Οι άγιοι πάντες διά πίστewς κατηγωνίσαντο βασιλείαν.

Έρμην. Άβραάμ, Μωϋσης, Ίησους του Ναυη· « ειργάσαντο δικαιοσύνην, » Άβραάμ, Φινεες, και Δαβιδ· « επέτυχον επαγγελιών, » Ίησους του Ναυη και Χαλέβ· « έφραξαν στόματα λεόντων, » Δανιήλ εν τή λάκκω· « έσθεσαν θύναμιν πυρός, » οι τρεις παίδες εν καμίνω. « Έφρυγον στόματα μαχαίρας, » Ηλίяс και Δαβιδ. « Ένευδναμήθησαν από άσθενείας, » ως Έζεκίας. « Έγενήθησαν Ισχυροί εν πολέμω, » ως Σαμψών εν μηϊ σαγιών ένου χιλιούς άλλοφύλους κατέστρεψεν. « Έλαβον γυναίκες έξ αναστάσεως τούς νεκρούς αυτών, » Σουαννιτις και Σαραφίλα· « Άλλοι δέ έντυμπανήθησαν, » Ιάκωβον λέγει τον αδελφόν του Κυρίου, και τούς λοιπούς, όσοι απέκρωφάλισθησαν· τυμπανημός γάρ δ αποκεφαλισμός λέγεται· « Έτεροι δέ ένμαχημών και μαστιγών πείσαν έλαβον, » Ησαΐας, Ίερεμίας, και Μιχαΐας. « Έλιθάσθησαν, » Στέφανος και Ναβουθέ. « Έπρίσθησαν, » δ Ησαΐας· ξυλίνω πρίνω έπρίσαν αυτών οι Ίουδαίοι. « Έπειράσθησαν, » ως δ Ίώβ. « Έν φόνω μαχαίρας άπθανον, » Ιάκωβος, Ζαχαρίας, και οι λοιποί. « Και ουτοι πάντες, μαρτυρηθέντες διά τής πίστewς, ουκ εκομίσαντο την επαγγελίαν. » Ήγουν ουτοι πάντες οι άγιοι μαρτυρηθέντες, ότι ετήρισθησαν τή θεώ, ουτω απέλασαν τής βασιλείας των ουρανών και των επαγγελμένων τούς δικαίως αγαθών, αλλά περιμένουσι την δευτέραν παρουσίαν, ίνα στεφανωθώσιν άπαντες εν μηϊ καιρού ροπή. Τοιυτο γάρ εστιν δ λέγει δ Άπόστολος, ότι του Θεου περι ημών κρείττον τι προσδιεφαμένω, ίνα μη χωρίς ημών τελειωθώσι. « Χωρίς γάρ πάντων των άγιων οι ημεις ουκ απολαμβάνουσι τά επαγγελμένα αγαθά. Την μὲν γάρ έλπίδα και τον άρραβώνα έσχον, και κχωρισμένοι εϊσιν εκ των άμαρτιών. Το δέ τελειον ουτω εληφον, κρείσσον γάρ εστι τοιυτο· ίνα εισελεύσονται πάντες εις την βασιλείαν εν έν καιρή, και έξ Ισου απολάβωσι πάντες οι άγιοι τά αγαθά του Θεου.

Κείμενον ρκθ'. « Τοσοϋτον έχοντες περικειμενον ημϊν νέφος μαρτύρων. »

Έρμην. Νέφος μαρτύρων αυτους έκάλεισεν, επειδή δροσίζουσιν ημάς τούς εν άμαρτίας συνεχομένους, και φλογιζόμενους, και εν τή σκιή των πρεσβειών αυτών περισκέπουσιν.

Κείμενον ρλ'. « Όγκον αποθέμειοι πάντα και την εϋπερίστατον άμαρτίαν. »

Έρμην. Όγκον το πλήθος λέγει. Λέγει δε ουτως· ότι, Έπειδή έχομεν τοσοϋτον πλήθος των άγιων μαρτύρων, ωσπερ νέφος δροσίζον ημάς, θαρβύοντες εις την πρεσβειαν των ευχών αυτών, μμησώμεθα και ημεϊς έκεινων τάς άρετάς, και τον θγκον των άμαρτιμάτων άπαντα αποθρίβαντες, και την εϋπερίστατον άμαρτίαν καταλιπόντες, εϊ· ύπομονής και μακροθυμίας τρέχουμεν τον άγωνα τής άρετής. Εδομήρι-

\* Hebr. xi, 33. \* ibid. 33-37. \* ibid. 40. \* Hebr. xii, 1. \* ibid.

(5) Jacobus qui decollatus fuit non frater Domini, sed frater Joannis erat. Vide Chrysost., homil. 27 in Epist. ad Hebraeos, p. 567.



στατον δε εἶπε τὴν ἁμαρτίαν, ἐπιθεὶ μόνιμον στάσιον οὐκ ἔχει, ἀλλὰ ταχέως τρέπεται καὶ καταλύεται. Καὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία βρίζαν οὐκ ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ καρπὸν. Ἀφανίζεται δὲ ταχέως καὶ καταλύεται ὑπὸ τοῦ ξίφους τῆς μετανοίας (5<sup>α</sup>) κοπτομένη. Ἀξίον γὰρ ἐστὶν ἡ μετάνοια, ἐκκόπτουσα πᾶν κακόν. Μετάνοια δὲ ἐστὶν οὐχ ἡ τῶν γονάτων κλίσις, ἀλλ' ἡ ἀποχή τοῦ κακοῦ, καὶ τὸ ποιεῖν, καὶ θρηνεῖν καὶ δεῖσθαι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν προημαρτηθέντων ἀφέσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο λέγεται μετάνοια, ὅτι μετατίθησι τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν.

A dixit, eo quod non habeat aliquem certum locum ubi consistat, sed cito vertatur atque dissolvatur. Peccatum enim radicem non habet, nec etiam habet fructum. Evanescit vero statim, et solvitur, si gladio poenitentiae excindatur. Nam securis est poenitentia, excidens omne malum. Est autem poenitentia non genuflexio, sed abstinentia a malo. Item labores, lacrymæ et preces ad Deum pro præteritorum peccatorum remissione. Nam ideo poenitentia dicitur, quod mentem a malo ad bonum transferat.

### IN ALIAS QUESTIONES MONITUM.

In hæc Questiones hæc habet Felckmannus in variis lectionibus Commelinianis, p. 90 : Hæc, quia in codice n. quo in tom. I usi sumus, plane (Symbolo excepto) ad finem operum D. Athanasii inventæ sunt, ideo hic sunt positæ ; licet et nomine auctoris et titulo carerent. Quod si divinare licet, putarim ego earum auctorem vixisse post exorta certamina inter Latinam et Græcam Ecclesiam, ut patet ex pagina 353, a. Ubi errat Felckmannus, homo alias accuratissimus, cum ait ad paginam 353 Commelinianæ editionis, aliquid controversiarum apparere Græcos inter et Latinos. Nihil enim ibi exstat ejusmodi ; nec pagina 353 ad hæc Questiones pertinet, sed ad præcedentes. Puto adnotare voluisse Felckmannum quæ de Francis dicuntur, non in hæc Questionibus, sed in præcedenti quæst. 76. Habentur porro hæc Questiones in duobus codicibus regiiis, nimirum in 2558, ubi consequenter ponuntur post Questiones ad Antiochum, et multum variant ab editis, et in 2450. Cæterum nemo erit qui Athanasium tantarum nugarum patrem esse suspicietur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΕΡΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ, QUESTIONES ALIÆ.

Ἐρώτησις α'. Τί ἐστὶ Θεός ;

Ἀπόκρισις. Θεός ἐστὶν οὐσία νοερὰ, ἀθεώρητος τε καὶ ἀνεμήνευτος. Θεός ἐστὶ πνεῦμα ἅγιον, ἐξοβαλμὸς ἀκολλητός, καὶ νοῦς ἀκίνητος. Θεός ἐστὶν οὐσία δημιουργικὴ πάντων τῶν ἀφράτων καὶ ὀρωμένων κτισμάτων.

QUESTIO I. Quid est Deus ?

RESPONSO. Deus est essentia intelligens, quæ nec sub aspectu cadit, nec verbis explicari potest. Deus est Spiritus carnis materia, oculus non dormiens, mens immobilis. Deus est essentia creatrix omnium invisibilium et visibilium creaturarum.

Ἐρώτ. β'. Καὶ διὰ τί λέγεται Θεός, ὁ Θεός ;

Ἀπόκ. Θεός λέγεται ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, οὐλοῦν θεωρῶν, καὶ Θεός, ἦγγον θεατῆς πάντων (6).

QUEST. II. Deus, quare dicitur Deus ?

RESP. Deus dicitur, quod omnia videat. Vox enim ea Græcis est a videndo, quasi dicas contemplatorem omnium.

Καὶ πάλιν Θεός λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν καὶ τρέχειν νοητικῶς ἀχρόνως τὰ πάντα. Ὁ γὰρ Θεός ἀπὸ πανταχοῦ παρῆστιν.

Rursum Deus dicitur, quod intelligibiliter sine tempore currat et pervadat omnia. Deus enim semper ubique præsens est.

Ἐρώτ. γ'. Καὶ πόσοι θεοὶ εἰσιν ;

Ἀπόκ. Εἷς Θεός τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυριουόντων, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλος. Λέγονται δὲ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι κατὰ χάριν· ὡς τὸ· Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. »

QUEST. III. Quot sunt dii ?

RESP. Unus est Deus deorum, et Dominus dominantium, et præter illum non est deus alius. Dicuntur et homines dii, sed ex gratia : ut, « Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes. »

<sup>7</sup> Psal. LXXI, 6.

(5<sup>α</sup>) De μετανοία diximus in Typico. *Analect. Græc.* pag. 209 et in *Onomastico*.

(6) Ita Reg in editis vero, post πάντων, legitur ἄλλως.

**281** QUÆST. IV. At si est unus, quomodo illum unum Deum profitemur, tribus hypostasibus constan-tem, esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum? Ecce enim tres profite- mur et non unum. At tu doce nos, quomodo unus sit Deus, et quomodo vicissim tres personas de Deo enuntiemus. Per- mirm hoc nobis videtur, esse unum Deum et tres ejus personas.

Resp. Diligenter animum advertite, et intelliges sacrae Trinitatis mysterium, quatenus mens humana nosse potest. Nisi quod, ut mihi videtur, hoc dicitur, quoad vim verborum fieri licet. Deus enim explicari nequit, ac propterea non possumus comprehendere naturam ejus: neque nostri simili- est una sola constans persona. Quod si esset una persona, cognosceremus eum, uti nos nutuo novimus. Sed est unus quidem Deus, tres autem ejus sunt personæ. Et vide nunc quæ dicantur. Quemadmodum sol est unus: sol autem habet radium et lucem, et sunt in sole tres personæ: orbis, radius et lux. Orbis quidem est receptaculum solis: radius vero, qui descendit lucidus, repercutitur ad terram: lumen vero lucet etiam in umbrosis locis sine radio. Et ecce tres sunt personæ: orbis, radius et lux. Non dicimus autem tres soles, sed unum solem: nec dicimus unam personam, sed tres. Si enim interrogaris, quot sint soles in cælo, dicitur es, quod unus sit sol: si vero interroge- ris, quot sint personæ solis, dicitur es, quod tres: orbis, radius et lux: sic etiam cogita de Deo. Deus est unus, personæ autem unius Dei tres, Patris, Filii, et Spiritus sancti. Et ex hoc cognosce, quod quemadmodum sol constat tribus personis, ita et unus Deus tribus personis. Typus enim Patris est orbis solaris: typus Filii est radius: typus Spiritus sancti est lumen solis. Proinde, dic ita: In sole orbis, radius et lumen: non dicimus autem tres soles, sed unum et solum: similiter et in Deo, Pa- ter, Filius et Spiritus sanctus, unus Deus, et non tres. Et vicissim, dic ita: In sole inseparabilis or- bis, et radius et lumen, non enim segregantur a se invicem, et eandem ob causam dicitur, unus Deus et non tres, quoniam non segregantur tres perso- næ, Patris, Filii et Spiritus sancti unius Dei a se invicem. Et quemadmodum orbis solaris generat radium, et emitit lumen: ita Deus et Pater generat Filium, et emitit Spiritum sanctum. Perpende diligenter, quemadmodum radius solis descendit ex cælo ad terram, neque ab orbe solari separatur, nec a cælo abest, neque a terra, sed est in orbe solari, et in cælo, et in terra, et ubique; sed ne- que in superioribus deficit, neque in inferioribus; sic etiam Filius et Verbum Dei descendit ad ter- ram, et neque Patrem dereliquit, neque cælum, ne- que terram: sed erat in gremio Patris inseparabi- lis, et supra, et infra et ubique: neque usquam desideratus est. Et quemadmodum lumen solare est et in orbe solari, et in radio, et in cælo, et in terra, et ingreditur domos, et ubique et illuminat;

Ἐρώ. δ. Καὶ ὡς ἐνι εἷς, πῶς λέγομεν αὐτὸν τὸν ἕνα Θεὸν τριουπόστατον, Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; Ἰδοὺ γὰρ τρεῖς λέγομεν, καὶ οὐχ ἕνα. Ἀλλὰ διδάξον ἡμῖν πῶς ἐστὶν εἷς Θεός· καὶ πῶς πάλιν τρία πρόσωπα περὶ Θεοῦ λέγομεν. Θαυ- μαστὸν ἡμῖν δοκεῖ τοῦτο, ὅπως καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ τρία τὰ πρόσωπα αὐτοῦ.

Ἀπόκ. Ἄκουε συνετώς, καὶ νοήσεις τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον, καθὼς δύναιται νοῦς ἀνθρώπων νοῆσαι. Ὡς ἐμοὶ πλὴν δοκεῖ, πρὸς τὴν κατὰ δύναμιν ἡμῖν πῶν λέξεων λέγεται τοῦτο. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀνε- ρμήνευτός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνάμεθα καταλαβεῖν αὐτοῦ τὴν φύσιν· οὐδὲ ὅμοιος ἡμῶν ἐστὶ μονοπρόσω- πος. Εἰ γὰρ ἦν μονοπρόσωπος, ἐγινώσκομεν ἂν αὐ- τὸν, ὡς ἐγινώσκομεν ἀλλήλους ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐστὶν εἷς μὲν ὁ Θεός, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτοῦ τρία. Καὶ βλέπε ἀπάρτι τὰ λεγόμενα. Ὡσπερ ἥλιος ἐνι εἷς, ὁ δὲ ἥλιος ἔχει ἀκτῖνα καὶ φῶς, καὶ εἰσὶν ἐν τῷ ἡλίῳ τρία πρόσω- πα, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· καὶ δίσκος μὲν καυ- χῶν τοῦ ἡλίου, ἀκτῖς δὲ καταβατινομένη λαμπροφα- νῶς καὶ κρούουσα πρὸς τὴν γῆν· φῶς δὲ τὸ φωτίζον, καὶ εἷς τοὺς ἐπισκωιδεῖς τόπους χωρὶς ἀκτίνος. Καὶ Ἰδοὺ πρόσωπα τὰ μὲν τρία, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς. Οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἥλιους, ἀλλ' ἕνα ἥλιον, οὐδὲ λέγομεν πρόσωπον ἕν, ἀλλὰ πρόσωπα τρία. Ἐὰν γὰρ ἐρωτη- θῆς, ὅτι πόσοι ἥλιοι ἐν τῷ οὐρανῷ, μέλλεις εἰπεῖν, ὅτι ἥλιος εἷς ἐστὶν· εἰ δ' ἐρωτηθῆς, ὅτι πρόσωπα τοῦ ἡλίου πόσα ἐστί, μέλλεις εἰπεῖν, ὅτι τρία, δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· οὕτω νοεῖ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ. Θεός μὲν εἷς, πρόσωπα δὲ τὸ ἐνὸς Θεοῦ τρία, Πατὴρ, Υἱοῦ, καὶ ἅγιον Πνεῦματος. Καὶ ἐκ τούτου γίνωσκει, ὅτι, ὡσπερ ὁ ἥλιός ἐστι τριπρόσωπος, οὕτω καὶ εἷς Θεός τριουπόστατος. Τύπος γὰρ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, τύπος τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἡ ἀκτῖς, τύ- πος τοῦ ἁγίου Πνεῦματος ἐστὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Καὶ εἰπὲ οὕτως· Ἐπὶ τοῦ ἡλίου δίσκος, ἀκτῖς, καὶ φῶς· οὐ λέγομεν δὲ τρεῖς ἥλιους, ἀλλ' ἕνα καὶ μόνον· ὁμοίως καὶ ἐπὶ Θεοῦ, Πατὴρ, Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ πάλιν εἰπὲ οὕτως· Ἐπὶ τοῦ ἡλίου ἀχώριστος ὁ δίσκος, καὶ ἡ ἀκτῖς, καὶ τὸ φῶς· οὐ γὰρ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, διὰ τοῦτο λέ- γεται καὶ εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς· ἐοῖσι οὐ χωρίζονται τὰ τρία πρόσωπα, τοῦ τε Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεῦματος, τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὡσπερ ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός γεννᾷ τὴν ἀκτῖνα, καὶ ἐκπορεύει τὸ φῶς· οὕτω καὶ ὁ Θεός καὶ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον. Βλέπε συνετώς· Ὡσπερ ἡ ἀκτῖς τοῦ ἡλίου καταβαίνει ἐξ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὕτε τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου χωρίζεται, οὕτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λείπει, οὕτε ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐστὶ καὶ ἐν τῷ ἡλιακῷ δίσκῳ, καὶ ἐν τῷ οὐρα- νῷ, καὶ ἐν τῇ γῆ, καὶ πανταχοῦ, καὶ οὕτε τῶν ἄνω λεί- πει, οὕτε τῶν κάτω· οὕτω καὶ ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατήλθε πρὸς τὴν γῆν, καὶ οὕτε ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔλειπε, οὕτε ἐκ τῶν οὐρανῶν, οὕτε ἐκ τῆς γῆς· ἀλλ' ἦν καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀχώριστος, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πανταχοῦ· καὶ οὐδ' ἔκτινος ἔλειπε. Καὶ ὡσπερ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐστὶ καὶ ἐν τῷ δίσκῳ τῷ ἡλιακῷ.

καὶ ἐν τῇ ἀκτίνῃ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἐν τῇ γῆ. Α  
καὶ εἰσέρχεται ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ πανταχοῦ, καὶ φω-  
τίζει· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μετὰ τοῦ  
Πατρὸς ἐστὶ, καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἅνω καὶ κάτω,  
καὶ πάντα ἀνθρώπων φωτίζει, καὶ οὐ λείπει ποτέ.  
« Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » φησὶν ὁ ἀπόστολος  
Παῦλος, « πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βῆθρῶν τοῦ Θεοῦ. »  
Ἰδοὺ λοιπὸν, ὡσπερ ἐν οὐκ οὐδαμῶς ποτε, οὐδὲ γινώ-  
σκειν δυνάμεθα, ποταπὸς ἦν· ὅταν δὲ ἴδωμεν τὴν εἰ-  
κόνα αὐτοῦ, τότε μικρὸν κατανοοῦμεν τὴν χαρακτηρισ-  
τοῦ προσώπου αὐτοῦ· οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τοῦ  
Θεοῦ. » Τὸν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς εἰώρακε πρότερον. » Πῶς  
οὖν αὐτὸν καταλαβέσθαι τινὰ δύναται; ἀλλ' ἐπειδὴ  
φῶς ἐστὶ καὶ ἀνομάζεται ὁ Θεός, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ  
εὐστός φωτός ἐξεικονίζομεν αὐτὸν, ὡστε λοιπὸν, ὡς  
προείπομεν, εἰς τύπον τοῦ ἡλίου χαρακτηρισζόμενον τὴν  
ἀγίαν Τριάδα, λέγοντες εἶναι τὴν μὲν Πατέρα δι-  
σκειον, τὸν δὲ Υἱὸν ἀκτίνα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φῶς  
ἐκ φωτός. Καὶ ὡσπερ ὁ δίσκος, καὶ ἡ ἀκτίς, καὶ τὸ  
φῶς ἐν εἰσι καὶ τρία, ἀμερίστως μεριζόμενα, οὕτω  
καὶ ὁ Θεός ἡ Τριάς, ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ  
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν εἰσι καὶ τρία, μεριζόμενα μὲν  
τοῖς προσώποις κατὰ τὸν ἥλιον, ἀμερίστα δὲ τῆ φύσει  
διακείμενα. Καὶ ὡσπερ ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μόνος,  
ἐστὶν αἴτιος καὶ ἀγέννητος, ἡ δὲ ἀκτίς αἰτιατὴ καὶ  
γεννητὴ ἐκ τοῦ δίσκου, τὸ δὲ φῶς ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου  
τοῦ δίσκου, διὰ τὸ τῆς ἀκτίνος πεμπομένου, καὶ  
καταλάμπον τὰ περίγεια· οὕτω καὶ ὁ Θεός καὶ Πα-  
τήρ αὐτὸς μόνος ἐστὶν αἴτιος τοῖς δυοῖς καὶ ἀγέννητός·  
ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὴς καὶ γεννητός·  
καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰτιατὴν  
στελλόμενον. Καὶ οὕτως ἔχει, καὶ νόει, καὶ πίστευε

ita et Spiritus sanctus, et cum Patre est, et cum Fi-  
lio, et supra, et infra, et omnes homines illuminat,  
nec deficit unquam. « Spiritus enim sanctus, » in-  
quit apostolus Paulus, « omnia scrutatur, etiam  
profunda Dei ». » Ecce jam quomodo quem ante  
non novimus unquam, neque cognoscere potuimus,  
qualis esset, quando autem effigiem ejus videremus,  
tunc ex parte cognoscimus characterem personæ  
ejus, ita tu mihi cogitato de Deo. « Deum enim  
nemo vidit unquam; » quomodo igitur illum com-  
prehendere quis possit? sed quandoquidem lumen  
est et dicitur Deus, ex hac sensibili luce similitudi-  
nem capimus Dei, ut deinceps, quemadmodum su-  
pra diximus, ad typum solis conferamus sanctam  
Trinitatem, dicentes esse quidem Patrem orbem,  
Filiium radium, Spiritum sanctum lumen ex lu-  
mine. Et sicut orbis, et radius, et lumen unum  
sunt et tria, indivise divisa, ita **282** et Deus Tri-  
nitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus unum est  
et tria, divisa quidem personis, veluti sol, indivisa  
vero quoad substantiam permanentia. Et quemad-  
modum orbis solis solus est causa et ingenitus, ra-  
dius vero effectus et genitus ex orbe, lumen autem  
procedens ex solo orbe, per radium missum, et il-  
luminans terræna: ita Deus et Pater ipse sulus est  
causa duabus personis et ingenitus: Filius autem  
ex solo Patre causatus et genitus: et Spiritus sanc-  
tus ex solo Patre causatus et procedens, sed per  
Filiium in mundum missus. Atque ita animo tene,  
et perpende, et crede de Deo.

καὶ ἐκπορευτὸν, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀπο-  
περὶ Θεοῦ.

Εἰ δ' οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ τοῦ ἡλίου παράδειγμα εἰς  
ἐπίγνωσιν τῆς τρισυποστάτου θεότητος, βλέπε καὶ  
ἄλλην εἰκόνα Θεοῦ· ἐστὶ δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.  
« Ὅτε γὰρ ἐμύλλεν ὁ Θεός πλάσσειν τὸν ἀνθρώπον,  
εἶπε· « Ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν  
καὶ καθ' ὁμοίωσιν. » Ἰδοὺ λοιπὸν, ὁ ἀνθρώπος εἰκὼν  
ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. ἦγουν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. « Ἐνὶ δὲ  
ἡ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου μία μὲν, τρισυποστάτος δὲ·  
τρία πρόσωπα ἔχει ἡ ψυχὴ καὶ πῶς; ἀκούσον. « Ἐστὶν  
ἡ ψυχὴ ἐν πρόσωπον· ἡ δὲ ψυχὴ γενεῖ τὸν λόγον,  
καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος ἄλλο πρόσωπον. Ἡ ψυχὴ ἐκπορεύει  
καὶ τὴν πνοήν, καὶ ἰδοὺ ἡ πνοὴ ἄλλο πρόσωπον.  
Ἰδοὺ πρόσωπα τρία, ψυχὴ, λόγος, καὶ πνοή. Καὶ γὰρ  
ὁ λόγος καὶ ἡ πνοὴ τῆς ψυχῆς εἰσιν, οὐ τοῦ σώμα-  
τος, ἐπειδὴ, τῆς ψυχῆς ἐξελθούσης ἐκ τοῦ σώματος,  
οὕτω λόγος ἐναπομένει τῷ σώματι, οὕτε πνοή, ἀλλὰ  
κεῖται τὸ σῶμα καὶ ἄπνον καὶ ἄλογον. Ὁ δὲ λόγος  
καὶ ἡ πνοὴ εἰσι μετὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ἐκ τούτου δι-  
κλὸν ἐστὶν, ὡς, οἷοι καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ πνοὴ ἀπὸ τῆς  
ψυχῆς εἰσι, καὶ τῆς ψυχῆς εἰσι πρόσωπα· καὶ ἰδοὺ  
λοιπὸν ἡ ψυχὴ πρόσωπον ἐν, καὶ ὁ λόγος ἄλλο πρό-  
σωπον, καὶ ἡ πνοὴ ἕτερον πρόσωπον. Ἰδοὺ τρία  
πρόσωπα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ψυχὴ μία, καὶ οὐ τρία.  
Εἰ γὰρ ἐρωτηθῆς, πῶσας ψυχὰς ἔχει ὁ ἀνθρώπος;  
μὲλλεις εἰπεῖν, οἷοι μίαν. Ἐὰν δὲ ἐρωτηθῆς καὶ πῶσας

Quod si non sit tibi solis exemplum satis ad cog-  
nitionem deitatis tribus hypostasibus constantis,  
vide et aliam imaginem Dei, quæ est anima homi-  
nis. Quando enim formaturus erat Deus hominem,  
dixit: « Faciamus hominem ex imagine et ad  
similitudinem nostram ». » Ecce igitur homo imago  
est Dei, scilicet anima hominis. Est autem anima  
hominis una quidem, sed tribus subsistentiis coo-  
stans: tres personas habet anima, et quomodo?  
audi. Est anima una persona: anima vero generat  
rationem, et ecce ratio altera persona: anima  
autem emittit spiritum, et ecce spiritus alia perso-  
na. Ecce personæ tres, anima, ratio, et spiritus.  
Etenim ratio et spiritus animæ sunt, non corporis,  
quoniam anima egressa ex corpore, neque ratio  
manet in corpore, neque spiritus, sed jacet corpus  
sine spiritu et sine ratione. Ratio vero et spiritus  
sunt cum anima: et inde palam est, quod quia et  
ratio et spiritus ab anima sunt, etiam personæ  
animæ sunt: itaque ecce anima persona una, et  
ratio persona altera, et spiritus persona tertia.  
Ecce tres personæ animæ, sed anima una, et non  
tres. Si enim interrogaris quot animas habeat  
homo, respondere debes, quod unam. Si vero in-  
terrogeris, quot sint personæ animæ, convenit re-

\* I Cor. II, 10. \* Gen. II, 26.

spondere, quod tres : quoniam anima, ratio et spiritus, una anima, et personæ tres. Et est quidem anima imago Patris : ratio animæ, imago Filii et Verbi Dei : spiritus vero animæ, imago Spiritus sancti. Quemadmodum enim anima ingenta, ita et Deus et Pater ingentis : et quemadmodum ratio genita ab anima, ita et Verbum Dei natum ex Patre : et sicut spiritus procedit ab anima, ita et Spiritus sanctus procedit a Patre. Quare dic ita : Anima, ratio et spiritus, anima una, et non tres. Inseparabilis enim ratio et spiritus ab anima. Similiter Pater, et Filius sive Verbum, et Spiritus, unus Deus et non tres ; inseparabile quippe Verbum et Spiritus divinus a Patre. Et sicut invisibilis est anima, ita invisibilis etiam est Deus. Et sic cum dubitas in mente tua, et dicis, quomodo sit Deus unus, et simul constat tribus hypostasisibus ; considera animam tuam, et dic : Sicut anima mea una est, sed constat tribus hypostasisibus, anima, ratione, et spiritu : ita Deus unus est, sed constat tribus hypostasisibus, Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Et dic apud animum tuum, quod si anima officium Dei, similiter et sol, constat tribus hypostasisibus, natura autem eorum una, quanto magis Deus factor illorum ! Nonne in Deum cadit ut sit unus natura, et tribus personis constat ? imo id in illum cadit. Quemadmodum enim anima, ratio et spiritus tres sunt personæ, et una natura animæ, et non tres . . . : ita Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, tres personæ, et unus natura Deus, et non tres Dei. Ita si semper ratiocineris, non blasphemabis in sanctam Trinitatem.

Sed jam et aliam similitudinem Dei audi, dilecte. Ecce ignis unus est, sed ex tribus constat hypostasisibus. Ipse enim unus est subjectus ignis, urendi autem vis est alia persona : et vis lucendi item alia persona. Ecce ergo tres personæ unus ignis, scilicet subjectus ignis, vis urendi, et lucendi vis. Una autem est natura ignis, et non tres : similiter etiam in Deo. Pater enim est ignis, Filius est urendi vis, et Spiritus sanctus est vis illuminans. Et quemadmodum in igne, ignem urentem et lucentem, et ipsum subjectum, ignem unum dicimus, et non tres : ita etiam in Deo tres personas Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Deum unum dicimus, et non tres. Et quod quidem spectat cognitionem sanctæ Trinitatis hæc sufficiant credenti.

Verum audi et aliud præterea mysterium. Verbum hominis duplicem habet generationem, et in Juabus lationibus generatur : unam quidem lationem habet ab anima, alteram a labiis : et nascitur quidem sermo hominis ab anima, cum quis cogitat aliquid dicere : cogitatio enim primo generatio dicitur verbi, quia cogitat pronuntiare illud verbum : non profert autem illud labiis ; sed servat cum ser-

πρόσωπα εἶσι τῆς ψυχῆς ; ἀρμόζει ἐν εἰπέοις, ἔτι τρία ἑπιπέθ ψυχῆ, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχῆ, καὶ πρόσωπα τρία. Καὶ ἐστὶ μὲν ἡ ψυχῆ εἰς τύπον τοῦ Πατρὸς ὁ δὲ λόγος τῆς ψυχῆς εἰς τύπον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἡ δὲ πνοή τῆς ψυχῆς εἰς τύπον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς γὰρ ἡ ψυχῆ ἀγέννητος. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀγέννητο· καὶ ὡσπερ ὁ λόγος γεννητὸς ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ γεννητὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ καθάπερ ἡ πνοή ἐκπορευτὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Καὶ εἶπον οὕτω· Ψυχῆ, λόγος καὶ πνοή, μία ψυχῆ, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γὰρ ὁ λόγος καὶ ἡ πνοή ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Ὁμοίως Πατὴρ, καὶ Υἱός, ἕτοι Λόγος, καὶ Πνεῦμα, εἰς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς· ἀχώριστος γὰρ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ καθάπερ ἀόρατος ἡ ψυχῆ, οὕτως ἀόρατος καὶ ὁ Θεός. Καὶ οὕτως ὅταν διατάξῃς ἐν τῷ νοῦ σου, καὶ λέγεις, πῶς ἐνὶ ὁ Θεὸς εἷς, καὶ ἐν ναὶ τρισυπόστατος ; ἐνθυμοῦ τῆς ψυχῆς σου, καὶ λέγε· Ὡσπερ ἡ ψυχῆ μου μία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τρισυπόστατος, ψυχῆ, λόγος, καὶ πνοή· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἷς ἐστίν, ἀλλ' ἐστὶ καὶ τρισυπόστατος, Πατὴρ, Λόγος, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ λέγε ἐν τῷ νοῦ σου, ὅτι, ἐκὼν ἡ ψυχῆ, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως καὶ ὁ ἑλπίς, ἐστὶ τρισυπόστατος, ἡ δὲ φύσις αὐτῶν μία· πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ ποιητὴς τούτων ! Οὐκ ἐνδέχεται τὸ εἶναι οὕτως, ὥστε εἶναι αὐτὸν ἕνα τῆ φύσει, καὶ τρισυπόστατον τοῖς προσώποις ; καὶ ἀληθῶς ἐνδέχεται. Ὡς γὰρ ψυχῆ, λόγος καὶ πνοή τρία πρόσωπα, καὶ μία φύσις ψυχῆς, καὶ οὐ τρεῖς ψυχαί· οὕτω Πατὴρ, Λόγος καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τρία πρόσωπα, καὶ εἷς τῆ φύσει Θεός, καὶ οὐ τρεῖς Θεοί. Οὕτως ἐάν συλλογίσῃ πάντοτε, οὐ μὴ βλασφημήσῃς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἄλλὰ ἀκμήν καὶ ἄλλην εἰκόνα Θεοῦ ἀκούσον, ἀγαπητέ. Ἰσοῦ τὸ πῦρ ἐν ἐστὶ, ἄλλως καὶ τρισυπόστατον. Αὐτὸ γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ ὑποκαίμενον πῦρ, τὸ δὲ καυστικὸν αὐτοῦ ἕτερον πρόσωπον, καὶ τὸ φωτιστικὸν αὐτοῦ ἄλλο πρόσωπον. Ἰσοῦ λοιπὸν τρία πρόσωπα τοῦ ἐνὸς πυρὸς, ἤγουν τὸ ὑποκαίμενον πῦρ, καὶ τὸ καυστικὸν, καὶ τὸ φωτιστικὸν· μία δὲ φύσις τοῦ πυρὸς, καὶ οὐ τρεῖς. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ Πατὴρ ἐνὶ τὸ πῦρ, ὁ Υἱὸς δὲ καυστικὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνὶ τὸ φωτιστικὸν. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, τὸ πῦρ, τὸ καυστικὸν, καὶ τὸ φωτιστικὸν, καὶ αὐτὸ τὸ ὑποκαίμενον πῦρ, ἐν λέγομεν, καὶ οὐ τρία· οὕτω λέγομεν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τρία πρόσωπα, τὸν τε Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, θεὸν ἕνα λέγομεν, καὶ οὐ τρεῖς. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἁγίας Τριάδος ἀρκεῖται ταῦτα τῷ πιστεύοντι.

Πλὴν ἀκούσον καὶ ἄλλο πρὸς τούτους μυστήριον. Ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου διπλὴν ἔχει τὴν γέννησιν, καὶ ἐν δυοῖ φοραῖς γεννᾶται· μίαν μὲν φορὰν γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἑτέραν δὲ ἀπὸ τῶν χειλέων. Καὶ γεννᾶται μὲν ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐνθυμηθῇ τις εἰπεῖν τι. Ἡ γὰρ ἐνθυμητικὴ πρώτη γέννησις λέγεται τὸ λόγου, ἐπει ἐνθυμηταί τὸ εἰπεῖν ἐκείνον τὸν λόγον· οὐ λέγει δὲ τούτων διὰ τῶν χειλέων,

ἀλλὰ φυλάττει τὸν λόγον ἢ ψυχὴ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς· καὶ ἔστιν ἡ ἐνθούμησις ἐκείνη πρώτη γέννησις τοῦ λόγου ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Ὅμως, κἄν γεννηθῇ ὁ λόγος ἀπὸ τῆς ψυχῆς, πρώτην γέννησιν ὅταν ἐνθυμηθῇ αὐτὸν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' οὐ φανεροῖ αὐτὸν, ἀκμήν δὲ φυλάττει αὐτόν. Ὅταν δὲ θελήσῃ τοῦ φανερωῦσαι τὸν λόγον, τότε γεννᾷ αὐτὸν ἐκ τῶν χειλέων. Αὕτη δὲ ἢ ἐκ τῶν χειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου, αὕτη φανεροῖ τὸν λόγον ἐν τοῖς πᾶσι, καὶ οὐκ ἔτι λοιπὸν ὁ λόγος ἀφανῆς λέγεται, ἀλλ' ἐμφανῆς. Ὅταν δὲ γεννηθῇ ὁ λόγος διὰ τῶν χειλέων, τότε οἱ πάντες ἀκούουσι αὐτόν, καὶ φανερὸς γίνεται τοῖς πᾶσι· καὶ λέγεται αὕτη ἡ γέννησις ἢ διὰ τῶν χειλέων δευτέρα γέννησις τοῦ λόγου· ὥστε δύο εἶναι αἱ γεννήσεις τοῦ λόγου ἡμῶν· μία μὲν ἐκ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐνθυμηθῇ τοῦ λαλήσαι τὸν λόγον, ἥτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἕτερα ἐκ τῶν χειλέων, ἥτις φανεροῖ τὸν λόγον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἥτις καὶ δευτέρα γέννησις λέγεται. Μάνθανε οὖν ἀκριβῶς, ὅτι, ὥσπερ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου δύο γεννήσεις ἔχει, μίαν ἐκ τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλην ἐκ τῶν χειλέων, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δύο γεννήσεις ἔχει, μίαν μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἥτις καὶ πρώτη γέννησις λέγεται· καὶ ἕτεραν ἐκ τῆς σαρκὸς, ἥτις καὶ δευτέρα γέννησις λέγεται. Καὶ ὥσπερ ὁ λόγος ἡμῶν, κἄν γεννηθῇ τὴν πρώτην γέννησιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὅμως ἀφανῆς ἔσται, καὶ οὐ φανεροῦται, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὴν γέννησιν μένει ἐν τοῖς ψυχικοῖς κόλποις· οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κἄν καὶ ἐγεννηθῇ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐφανεροῦτο τοῖς ἀνθρώποις· παρεμνε δὲ πάλιν ἐν τοῖς κόλποις τοῖς πατρικοῖς. Καὶ ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος, ὅταν βουληθῶμεν, γεννᾶται ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, καὶ φανεροῦται ἐν τοῖς οἴκοις ἡμῶν πλησιάζουσι· οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅταν εὐδόκησεν, ἐγεννηθῇ ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, καὶ ἐκ τῆς πανάγου Μαρίας, καὶ τότε γέγονε φανερὸς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Ὡς γὰρ φανεροῦται ὁ ἡμέτερος λόγος γεννηθεὶς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, οὕτως ὅη καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, γεννηθεὶς ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐφανερώθη πάσῃ τῇ κτίσει, καὶ οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ σώζονται. Καὶ ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος, γεννηθεὶς ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν τῶν χειλέων γεννᾶται, οὔτε ἀπὸ τῆς ψυχῆς λείπει, οὔτε ἀπὸ τῶν ἰδίων χειλέων, οὔτε ἀπὸ τῶν ὠτων τῶν ἀκουόντων, ἀλλ' ἔνι καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἐν τοῖς χειλέσιν ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀκουόντων, καὶ οὐ λείπει ποτέ, κἄν καὶ χλιιδὲς ἀκούσῃ τοῦ λόγου, οὐκ ἐλαττονοῦται ὁ λόγος, ἀλλ' αἰετὶ ἡμῶν πληρέστατος ἔνι· οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κἄν καὶ ἐγεννηθῇ ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐκ τῶν χειλέων τῶν προφητῶν, ἀλλ' οὐν οὔτε ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἔλειπε, οὔτε ἀπὸ τῆς σαρκὸς, οὔτε ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἀπὸ ὅλης τῆς κτίσεως, ἀλλὰ πανταχοῦ παρῆν, καὶ οὐκ ἔλαττονήθη, ἀλλὰ πληρέστατος ἔνι. Καὶ οὕτως νοεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, ὅτι διπλῆν ἔχει τὴν γέννησιν, μίαν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μίαν ἐκ τῆς σαρκὸς· καὶ ἡ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιώνιος, ἢ δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς γένεσις πρώτην γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἐκ τῶν

monem anima in sinu suo : et est cogitatio illa, prima generatio verbi ab anima. Illud enim, etiamsi nascatur ab anima, per primam generationem quando cogitat illud anima : sed non profert illud, sed adhuc conservat. Quando autem vult proferre verbum, tunc profert illud labiis : hæc est secunda generatio ex labiis. Ipsa autem ex labiis secunda generatio verbi aperit verbum omnibus, nec amplius verbum obscurum est, sed apertum. Quando autem profertur verbum per labia, tunc omnes audiunt illud, et manifestum fit omnibus ; et hæc generatio per labia, dicitur secunda generatio verbi ; adeo ut duæ sint generationes verbi nostri : una quidem animæ, quando cogitat de enuntiando verbo, quæ et prima generatio dicitur : et altera ex labiis, quæ aperit verbum omnibus, quæ et secunda generatio dicitur. Disce igitur accurate, quemadmodum verbum hominis duas habet generationes, unam ex anima, et alteram ex labiis, ita etiam Dei Verbum duas generationes habere ; unam quidem ex Deo et Patre, quæ et prima generatio dicitur : et alteram ex carne, quæ et secunda generatio dicitur. Et quemadmodum verbum nostrum, etsi natum sit secundum primam generationem ab anima, occultum tamen est, et non aperitur, sed post generationem manet in sinu animæ ; ita et Dei Verbum, quantumvis ante sæcula a Deo et Patre natum sit, non tamen manifestabatur hominibus. Manebat enim in sinu paterno. Et quemadmodum verbum nostrum, quando volumus, nascitur ex labiis nostris, et aperitur iis omnibus quibuscum versamur ; ita et Dei Verbum, quando ei visum fuit, natum est ex labiis prophetarum et ex castissima Maria, et tunc manifestum fuit in toto mundo. Sicut enim declaratur verbum nostrum natum ex labiis nostris, ita sane et Dei Verbum natum ex carne Mariæ semper Virginis, manifestatum est omni creature, et qui credunt in illud, salutem consequuntur. Et sicut verbum nostrum natum ex labiis nostris, quando a labiis generatur, non relinquit animam, neque labia propria, neque aures audientium, sed est etiam in anima, et in labiis nostris, et in auribus audientium, et non deficit unquam etiamsi multa millia audiant verbum, nec minuitur, sed semper in nobis plenissimum est : ita et Dei Verbum, etiamsi natum sit ex Maria Virgine, et ex labiis prophetarum, non tamen a Patre discedit, neque a carne, neque ab omnibus hominibus, neque a tota creatura, sed ubique adest, nec minuitur est, sed plenissimum. Atque ita cogita de Deo et Verbo, quod duplicem habeat generationem, unam ex Deo et Patre, et unam ex carne. Et hæc quidem, quæ ex Patre est, ante sæcula est ; quæ vero ex carne, ab ultimis diebus : quemadmodum et verbum nostrum primum nascitur ab anima, et deinde ex labiis. Et hæc de duabus generationibus Verbi Dei.

ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν· ὥσπερ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τῶν χειλέων. Καὶ ταῦτα περὶ τῶν δύο γεννήσεων τοῦ Λόγου

τοῦ Θεοῦ.

QUEST. V. Quia commune est sanctæ Trinitati?

RESP. Commune est, essentia : commune, principio carere : commune, potentia, bonitas, sapientia, justitia. Omnia enim æqualiter habet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, præterquam proprietates suas. Proprium enim Patris quidem ingenitum esse : Filii vero, genitum esse : Spiritus sancti procedere.

QUEST. VI. In Deo, quot confiteris essentias ?

RESP. Unam essentiam dico, unam naturam, unam formam, unum genus, unam gloriam, unam dignitatem et dominationem.

QUEST. VII. Hypostases autem, quot confiteris in Deo ?

RESP. Tres hypostases confiteor, tres personas, tria propria, tria individua, tres characteres.

QUEST. VIII. Quare dicitur Pater, Pater ?

RESP. Pater dicitur Deus, quasi πάντα τηρῶν, id est, omnia conservans ; quasi omnium conservator.

QUEST. IX. Et Filius, quare dicitur Filius ?

RESP. Υἱὸς seu Filius dicitur, quasi ὅσος, id est, talis et æqualis : qualis enim Pater, talis et Filius. Vertitur enim ο in υ, et fit υἱός. Æqualis enim Filius est Patri (7).

QUEST. X. Et Spiritus, quare dicitur Spiritus ?

RESP. Πνεῦμα, seu Spiritus dicitur, quod πᾶν νεῦμα, id est, omnem nutum acute intelligat, scilicet omnis nutus cognoscitur uno intuitu per illum. « Spiritus enim sanctus omnia scrutatur, etiam profunda Dei <sup>10</sup>. »

QUEST. XI. In Deo, quot sunt causæ ?

RESP. Unicam dico in Deo causam, et hæc est Pater. Ipse enim Pater gignit Filium et emittit Spiritum. Quare disce, quod Pater solus sit causa. Filius non est causa, sed causatus. Et sic quidem causa est solus Pater. Causata vero sunt duo, Filius et Spiritus. Causa autem dicitur Pater, quod signat et non gignatur : quod emittat, et non procedat. Gignit enim Filium, et emittit Spiritum sanctum. Et propterea dicitur Pater causa.

QUEST. XII. Et quot sunt causata ?

RESP. Duo, Filius et Spiritus. Non gignit Filius, sed gignitur, et propterea dicitur causatus. Quare, si quis te ronaverit, quot in Deo causas confiteris ? dic : unam causam dico. Et qualis hæc est ? Pater. Et quare dicitur causa Pater ? Quia gignit Filium et emittit Spiritum. Si vero quis te interroget, quot causata dicis in Deo ? dic, duo. Qualia autem ista ? Filius et Spiritus. Et quare appellantur causata ? Quia gignitur Filius, et

Ἐρώτ. ε'. Τί τὸ κοινὸν τῆς ἁγίας Τριᾶδος ;

Ἀπόκ. Κοινὸν ἡ οὐσία · κοινὸν τὸ ἀναρχόν · κοινὸν ἡ δύναμις, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη. Πάντα γὰρ ἐξ Ἰσοῦ ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πλὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν. Ἴδιον γὰρ τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ γεννητὸν, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος τὸ ἐκπορευτὸν.

Ἐρώτ. ς'. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πόσας οὐσίας ὁμολογεῖς ;

Ἀπόκ. Μίαν οὐσίαν λέγω, μίαν φύσιν, μίαν μορφήν, ἓν γένος, μίαν δόξαν, μίαν ἀξίαν καὶ κυριότητα.

Ἐρώτ. ζ'. Ὑποστάσεις ἐπὶ πόσας ὁμολογεῖς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ;

Ἀπόκ. Τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογῶ, τρία πρόσωπα, τρία ἴδια, τρία ἔστωμα, καὶ τρεῖς χαρακτῆρας.

Ἐρώτ. η'. Διὰ τί λέγεται ὁ Πατήρ Πατήρ ;

Ἀπόκ. Πατήρ λέγεται ὁ Θεός, ὡς τὰ πάντα τηρῶν · ὡσαύτῃ πάντων τηρητής.

Ἐρώτ. θ'. Καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τί λέγεται Υἱός ;

Ἀπόκ. Υἱὸς λέγεται παρὰ τὸ ὅσος, ἦτον ὅποιο· καὶ ὁμοιος · ὅσος γὰρ ὁ Πατήρ, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός, καὶ τροπή τοῦ ο εἰς υ, υἱός. Ὅμοιος γὰρ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.

Ἐρώτ. ι'. Καὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τί λέγεται Πνεῦμα ;

Ἀπόκ. Πνεῦμα λέγεται παρὰ τὸ πᾶν νεῦμα ὄξιος ἐπινοεῖν, ἦγουν πᾶσα νεύσις συντόμως ἐπινοεῖται δι' αὐτοῦ. « Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα τὰ πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. »

Ἐρώτ. ια'. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πόσα αἰτία ;

Ἀπόκ. Ἐναίτιον ἐπὶ Θεοῦ λέγω, καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ Πατήρ. Αὐτὸς γὰρ ὁ Πατήρ γεννᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Αἰσιπὸν γίνωσκε, ὅτι ὁ Πατήρ μόνος ἐστὶν αἰτιός · ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν αἰτιός, ἀλλ' αἰτιατός. Ὅστε μὲν αἰτιός ἐστι μόνος ὁ Πατήρ · τὰ δὲ αἰτιατά δύο, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Αἰτιός ἐστὶ λέγεται ὁ Πατήρ, διότι γεννᾷ, καὶ οὐ γεννᾶται, ἐκπορεύει καὶ οὐκ ἐκπορεύεται. Γεννᾷ μὲν τὸν Υἱόν · ἐκπορεύει δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ὁ Πατήρ αἰτιός.

Ἐρώτ. ιβ'. Καὶ πόσα αἰτιατά ;

Ἀπόκ. Αἰτιατά δύο, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Ὁ γὰρ Υἱὸς, ἀλλὰ γεννᾶται, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται αἰτιατός. Αἰσιπὸν ἐάν τις ἐρωτήσῃ, ὅτι ἐπὶ Θεοῦ πόσα αἰτία ὁμολογεῖς ; εἰπὲν, ἓν αἰτιον λέγω. Καὶ ποῦν ἐστὶ τοῦτο ; Ὁ Πατήρ. Καὶ διὰ τί λέγεται αἰτιός ὁ Πατήρ ; διότι γεννᾷ τὸν Υἱόν καὶ ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐάν δὲ ἐρωτήσῃ σε, ὅτι πόσα αἰτιατά λέγεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ; εἰπὲν δύο. Ποῖα δὲ ταῦτα ; Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ διὰ τί λέγονται αἰτιατά ; διότι

<sup>10</sup> I Cor. II, 10

(7) Hæc in tractatu *De definitionibus*, sub initium

γεννᾶται ὁ Υἱός, καὶ οὐ γεννᾷ· ἔκπορεύεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἔκπορεύεται.

Ἐρωτ. ιγ'. Ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τίς πρῶτος;

Ἀπόκ. Ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδεὶς πρῶτος, καὶ οὐδεὶς ὑστερος, ἀλλ' ἅμα Πατήρ, ἅμα Υἱός, ἅμα Πνεῦμα ἅγιον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνάναρχοι λέγονται, καὶ ἀναρχοι. Ἄναρχος δὲ λέγεται τὸ πρῶ τῆς ἀρχῆς ἐν. Ἄναρχος λοιπὸν ὁ Πατήρ, ἀναρχος ὁ Υἱός, ἀναρχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ οὐχ ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δ' ὑστερος, ἀλλ' ἅμα οἱ τρεῖς, Πατήρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. διὰ τοῦτο καὶ συνάναρχοι καὶ εἰσι καὶ ὁμομάζονται.

Ἐρωτ. ιδ'. Σαφῆσιον ἡμῖν καὶ τοῦτο, πῶς ὁ Υἱός, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γεννᾶται ἐκ Πατρὸς· τοῦτο γὰρ ἐκπλήττει ἡμᾶς.

Ἀπόκ. Ἐπὶ ὁ Θεὸς ἀδεώγητός ἐστι καὶ ἀνεμνηνευτός, οὐδὲ τοῦτο ἐρμηνεύσαι δυνάμεθα. Πῶς γάρ τις ἐρμηνεύσαι δύναται, ὃ οὐδέπω αὐτὸς ἰδεάσατο, ἢ παρ' ἄλλων ἀκήκοε πόποτε; Πλὴν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, φημι, τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ τυπικῶς εἰπωμένον, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν. Νοητέον μὲν, ὅτι, ὡς περ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀσπύρωσ καὶ ἀκατανοήτως, οὕτως γεννᾶται καὶ ὁ Λόγος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὡς γεννᾶται πῦρ ἐκ τοῦ πυρός, καὶ φῶς ἐκ τοῦ φωτός, οὕτως γεννᾶται ὁ Υἱός, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

Ἐρωτ. ιε'. Καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα πῶς ἔκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς;

Ἀπόκ. Πρέπει σε καὶ περὶ τούτου μὴ ἐρωτᾶν. Καὶ τούτο γὰρ ἀνεμνηνευτόν. Πλὴν μάνθανε καὶ περὶ τούτου. Ὅσπερ οὖν ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς ψυχῆς ἔκπορεύεται, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔκπορεύεται. Καὶ ὡς ἡ εἴσα οὕτε γεννητὴ οὕτε ἀγέννητος, ἀλλὰ μέσως, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔκπορεύεται. Καὶ γὰρ ὁ Ἄδὰμ ἀγέννητος, ὃ δὲ Σὴθ γεννητός, καὶ ἡ εἴσα ἔκπορευτὴ. Ἡ γὰρ εἴσα οὕτε ἐγεννήθη, ὡς ἐγεννήθη ὁ Σὴθ, οὕτε ἀγέννητος ἦν, ὡς περ ὁ Ἄδὰμ· ἀλλ' ἔκπορευθὲν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἄδὰμ. Καὶ ἦν ὁ Ἄδὰμ ἀγέννητος εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς· ὃ δὲ Σὴθ γεννητός εἰς τύπον τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ· καὶ ἡ εἴσα ἔκπορευτὴ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἄδὰμ εἰς τύπον τοῦ παναγίου Πνεύματος. Εἰς γὰρ τοὺς προπάτορας ἡμῶν ἐτυπώθη ἡ ἁγία Τριάς. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἄδὰμ, καὶ ὁ Σὴθ, καὶ ἡ εἴσα σώματα ἦσαν, καὶ χωριστοὶ ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων· ὃ δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτε σωματὰ εἰσαν, οὕτε χωριστοὶ εἰσαν ἀπ' ἀλλήλων. Μόνος δὲ ὁ τύπος τῆς ἀγεννησίας τοῦ Πατρὸς θεωρεῖται εἰς τὸν ἀγέννητον Ἄδὰμ, καὶ ὁ τύπος τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν γεννητὸν Σὴθ, καὶ ὁ τύπος τῆς ἔκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρεῖται εἰς τὴν ἔκπορευτὴν εἴσα. Καὶ οὕτως νῦν καὶ περὶ τούτου.

Ἐρωτησῆς ις'. Ἄρα χωρεῖται ὁ Θεὸς ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἢ οὐ; Ἀπόκ. Πρόσθε εἰς τὸν νοῦν σου, καὶ νόησον, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστιν ἀθεώρητον καὶ ἀχώρητον· οὕτε θεωρεῖται ὁ Θεός, οὕτε χωρεῖται πού. Καὶ ἐπεὶ οὐ χωρεῖται εἰς τὸ πᾶν, πῶς ἐνὶ δυνατῶν φανήσεται ἢ

A non gignit; procedit autem Spiritus, et non emittit.

QUÆST. XIII. In sancta autem Trinitate, quis primus?

RESP. In sancta Trinitate nemo primus, et nemo postremus: sed simul Pater, simul Filius, simul Spiritus sanctus: et ideo etiam simul principio carentes dicuntur, et initii expertes. Principii expertes autem dicitur, quod ante principium est. Principio ergo caret Pater, principio caret Filius, principio caret Spiritus sanctus. Atque ita nec primus, nec ultimus, sed simul tres, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Quomobrem etiam simul principii expertes et sunt et dicuntur.

B QUÆST. XIV. Declara nobis et hoc, quomodo Filius et Verbum Dei gignatur a Patre: id enim nos obstupefacit.

RESP. Quia Deus intellectu non capitur, nec explicatur, neque hoc possumus interpretari. Quomodo enim quis exponat, quod nunquam ipse vidit, aut ab alio aliquo audivit? Attamen ex operibus ejus, nempe Verbi et Dei, figurate loquamur, quoad ejus fieri potest. Cogitandum enim, quod, quemadmodum sermo hominis generatur ab anima sine semine, et supra omnem intellectum; ita gignitur et Verbum a Patre. Et sicut generatur ignis ex igne, et lumen ex lumine, ita generatur Filius et Verbum Dei a Patre.

C 285 QUÆST. XV. Et Spiritus sanctus, quomodo procedit a Patre?

RESP. Neque te de hac re querere deceat. Est enim et hoc inexplicabile. Disce tamen hac etiam de re. Quemadmodum igitur respiratio hominis ex anima procedit, ita et Spiritus sanctus a Patre procedit. Et sicut Eva neque genita, neque ingenuita, sed media erat, ita etiam Spiritus sanctus a Patre procedit. Etenim Adam ingenuitus, Seth vero genitus, et Eva procedens. Eva enim neque genita est, ut genitus est Seth, neque ingenita erat, quemadmodum Adam; sed egressa est ex costa Adami. Et sic Adam ingenuitus, typus erat ingenuiti Patris: Seth genitus, est typus geniti Filii; et Eva, egressa e costa Adami, est typus sanctissimi Spiritus. Per patres enim nostros adumbrata fuit sancta Trinitas. Sed Adam quidem et Seth et Eva corpora erant, et separabiles inter se: Deus vero et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, neque corpora sunt, neque separabiles a se invicem. Sola enim figura ingenuiti Patris spectatur in ingenuito Adam, et figura generationis Filii in genito Seth, et figura processionis Spiritus sancti spectatur in Eva procedente. Itaque sic hac de re sentias.

QUÆST. XVI. An continetur Deus uno loco, necne?

RESP. Adverte quod Deus et perpende quod Deus lux sit invisibilis et incomprehensibilis, neque videatur, neque capiatur loco. Et quoniam non capiatur in loco, quomodo posset fieri, ut videretur æ

intelligeretur quibusdam? Cujus neque Moses, qui Deum vidit, neque discipuli Verbi ipsius, in monte transfigurationis illius, neque alius quisquam unquam deitatem nudam videre potuit; ut clarum sit, quod nullo loco capiatur, sed ubique sit Deus. Et hæc quidem de theologia (hoc est de Deo). Nunc dicere incipiemus de ejus œconomia, scilicet de incarnatione Filii et Verbi Dei.

QÆST. XVII. Ecce questionem tibi propono, tu vero mihi responde. Docuisti nos de sancta Trinitate, quod Deus constet tribus hypostasibus, scilicet Patre, Filio, et Spiritu sancto. Nunc autem quero ex te: Christus ille quisnam est? Hoc volo edoceri.

RESP. Sane audivisti de sancta Trinitate, quod una persona dicatur Pater, et altera Filius, et alia persona Spiritus sanctus. Ecce jam cognosce, quod hic Filius et Verbum Dei et Patris induerit carnem hominis, et inambulavit ut homo in terra. Appellatus igitur Christus est, quod unctus sit, vel certe assumperit carnem hominis. Et propterea dicitur incarnatus Deus et Christus, Filius et Verbum Dei. et Deus, quod gestaverit formam hominis.

QÆST. XVIII. Quam rationem aut quam utilitatem proposuit sibi Deus, seu Filius et Verbum Dei, ut incarnatus sit, et ut homo inambulaverit in terra?

RESP. Deus nihil opus habuit incarnatione, sed humana natura indigebat sanatione. Postquam enim fecit Deus cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt, fixitque hominem et posuit eum in medio paradisi, et constituit eum regem omnium creaturarum, ut omnia inservirent ipsi, et habitaret ipse in paradiso, tanquam Dei imago. Cum sciret hoc diabolus, invidens homini tantam dignitatem, dedit homini consilium ut Deo non obtemperaret, ut per inobedientiam Deus eum eliminaret ex paradiso, et privaret illum divina dignitate, et immortalem redderet mortalem. Homo vero, ut qui nullam haberet peritiam malitiæ improbi illius, obtemperavit consilio diaboli, et non obsecutus est Deo, et ex illo mortis obnoxius fuit peccati: perinde etiam omnes ex ipso nati homines velut ex majoribus peccatum in se derivantes obnoxii ei fuerunt: et prevaluit peccatum contra homines. Misit autem Deus prophetas et **286** doctores in mundum: ut docerent mundum (id est homines) et converterentur a peccato: nec tamen potuerunt prophætæ convertere. Propterea dixit Deus in seipso: Descendam, et, assumpta carne, sicut hominiformis, et docebo signum meum, et convertetur a consilio diaboli, et erit omnis homo ut Deus, non secundum naturam, sed secundum adoptionem. Cum hæc placerent Deo Patri, Spiritu sancto adjuvante, descendit Filius et Verbum Dei, et ingressus est immaculatam Virginis mulieris

νοηθῆναι τινι; Οὐτινος οὐδὲ Μωσῆς ὁ θεόπτης, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐν τῇ μεταμορφώσεως ἐκείνου ἑραὶ, οὐκ ἄλλως τῆς τοῦ ἡδυνήθῃ γυμνήθῃ τῆν θεότητα θεωρησαί· ὡστε δῆλον, ὅτι οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ χωρεῖται, ἀλλὰ πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Θεός. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ θεολογίας· ἀπάρτι δὲ ἀρξόμεθα λέγειν καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας, ἣτοι περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἐρώτ. ιζ'. Ἰδοὺ ἐρώτημά σοι ἐρωτῶ, οὐ δὲ μοι ἀποκρίθητι. Ἐδίδαξας ἡμῖν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅτι ὁ Θεός· τρισυπόστατος ἐστίν, καὶ ὅτι Πατὴρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Νῦν δὲ ἐρωτῶ σε· Οὗτος ὁ Χριστός· τίς ἐστίν; Περὶ τούτου θέλω μαθεῖν.

Ἀπόκ. Πάντως ἤκουσας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅτι ἐν πρόσωπον καλεῖται Πατὴρ, τὸ δὲ ἕτερον Υἱός, καὶ τὸ ἄλλο πρόσωπον λέγεται Πνεῦμα ἅγιον. Ἰδοὺ λοιπὸν γίνωσκει, ὅτι οὗτος ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐνεδύθη σάρκα ἀνθρώπου, καὶ περιπάτησεν ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ γῆ. Ἰνομάσθη οὖν Χριστός, διότι ἐχρίσθη, ἣτοι ἐφόρεσε τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τοῦτο λέγεται σεσαρκωμένος Θεός, καὶ Χριστός ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, διότι ἐφόρεσε τὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν.

Ἐρώτ. ιη'. Καὶ τίνα λόγον, ἢ τίνα ἔχραν εἶχεν ὁ Θεός, ἣγουν ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἵνα σαρκωθῆ, καὶ ὡς ἄνθρωπος περιπατεῖν ἐν τῇ γῆ;

Ἀπόκ. Θεός οὐδεμίαν ἔχραν εἶχε τοῦ σαρκωθῆναι, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ἐδέετο ἰατρείας. Ἐπειθὶ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐπέλασε δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἶθῃκεν αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. καὶ ἐταξεν αὐτὸν βασιλεῖα εἰς πάντα τὰ κτίσματα, ἵνα πάντα δουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ κατοικεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὡς Θεοῦ εἰκὼν. Εἰθὺς τοῦτο ὁ διάβολος, καὶ φθονήσας τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀξίαν, συνεβούλευσεν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ παρακοῦσαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα διὰ τῆς παρακοῆς ἐξῆσθη αὐτὸν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξίας, καὶ θνήσκῃ τὸν ἀθάνατον ἀπεργάσῃται. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὡς μὴ ἔχων πειραν κακίας τοῦ πονηροῦ, ἤκουσε τῆς συμβουλῆς τοῦ διαβόλου, καὶ παρέκουσε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔκτοτε ἐδέξατο τὸν θάνατον τῆς ἁμαρτίας, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι ἄνθρωποι, ὡς ἐκ προγόνων τὴν ἁμαρτίαν λαβόντες, ἐκράτησαν ταύτην· καὶ ἴσχυσεν ἡ ἁμαρτία κατὰ τὸν ἀνθρώπου. Ἐπειμὲν δὲ ὁ Θεός, προφήτας καὶ διδασκάλους εἰς τὸν κόσμον· ἵνα διδάξωσι τὸν κόσμον, ἣγουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ στραφῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν οἱ προφῆται τοῦ διορθώσασθαι. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός ἐν ἑαυτῷ· Καταβήσομαι, καὶ φορέσω σάρκα, καὶ γενήσομαι ἀνθρωπόμορφος, καὶ διδάξω τὸ πλάσμα μου, καὶ στραφήσεται ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου συμβουλῆς, καὶ ἔσται πᾶς ἄνθρωπος ὡς Θεός οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ θέσιν. Καὶ τοῦτο βουλῆθεὶς ὁ Θεός εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,



συναγέθῃ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς καθαρὴν κοιλίαν παρθένου γυναικὸς, καὶ προσλαβόμενος σάρκα ἐξ αὐτῆς, ἐνηθρώπησεν· καὶ πάλιν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐξελθὼν, καὶ ἐγκαταλείψας αὐτὴν καθαρὰν καὶ ἄσφραγισμένην παρθένον ἀμόλυτον, καθάπερ τὸ πρότερον, περιεπάτησεν ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος, καὶ τότε ἠνομήθη Χριστὸς, διὰ τὸ χρισθῆναι τε καὶ φορέσαι τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ σάρκα φορῶν.

Ἐρωτ. 18. Καὶ πῶς ἦν δυνατόν ἡμῖν δοκεῖ παρθένου γεννησαι, καὶ πάλιν μένειν παρθένου; καὶ τοῦτο θαυμαστὸν ἡμῖν καὶ πάνυ ἐξαιρετικὸν φαίνεται· διδάξον ἡμᾶς καὶ περὶ τούτου, δεόμεθα.

Ἀπόκ. Εἰ καὶ θαυμαστὸν ἡμῖν δοκεῖ τούτο, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον, Θεοῦ δὲ· ὅπου γὰρ βούλεται Θεὸς, νικάται φύσις τάξις· καὶ πάλιν· «θαυμαστὸς ὁ Θεός, καὶ «θαυμαστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.» Πλὴν ἀκουσον περὶ τῆς γεννησάσης Παρθένου ποικίλα καὶ ἐναργέστατα σύμβολα· μνήσθητι, ὅτι παρθένος ἦν ὁ Ἄδᾶμ τὴν Ἐῶαν ἐγέννησε· καὶ πάλιν παρθένος διέμεινε, καθάπερ τὸ πρότερον. Καὶ ὡς περὶ ὁ Ἄδᾶμ παρθένος ἐγέννησε καὶ παρθένος διέμεινε, οὕτω καὶ ἡ Θεοτόκος Μαρία, παρθένος ὄσα, ἔτεκε τὸν Χριστόν, καὶ πάλιν παρθένος διέμεινε. Ἄλλα καὶ ἄλλο πρὸς τούτο μυστήριον ἀκουσον. Ὅσπερ οἶκος περιπεραγμένος πάντοθεν ἀνατολικῶν ἔχον ὑλινόν τε καθαρὸν καὶ λεπτότατον παραθυρίδιον, ἀνατελλαντος τοῦ ἡλίου ἀπὸ ἀκτίνες αὐτοῦ διαπερῶσι τὸν ὑλὸν καὶ εἰσέρχονται πάντα τὸν οἶκον καταφωτίζοντες· καὶ πάλιν παρερχομένου τοῦ ἡλίου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀκτίνων ἐξερχομένου, ὁ ὕληθς οὐ συντρίβεται, ἀλλ' ἀδριαθῆς ἐκ τῶν εἰσερχομένων τε καὶ ἐξερχομένων προσκρούσεων τοῦ ἡλίου διαμένει ἀκτίων· οὕτω μοι νοεῖ καὶ περὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Αὕτη γὰρ ἡ πάναγος, ὡς οἶκος ὄσα περιπεραγμένος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καθάπερ ἀκτις θεϊκῆ ἐκ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τοῦ Πατρὸς κατελθὼν, καὶ διὰ τοῦ ὑλίνου παραθυρίδιου τῶν ἁγίων αὐτῆς εἰσελθὼν, τὸν πάναγιον οἶκον αὐτῆς κατεφώτισε, καὶ πάλιν ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐξῆλθε. μὴ λυμήνας τὴν παρθενίαν ἐκείνης τὸ σύνολον· ἀλλ' ὡς πρὸ τοῦ τόκου, καὶ ἐν τῷ τόκῳ καὶ μετὰ τὸν τόκον παρθένον ἀγνήν διεφύλαξε. Σὺν τούτοις εἰ καὶ ἕτερον φωτολαμπὲς καὶ θαυμαστότατον, κάκεινον παρόμοιον ἐκτύπωμα ἀκουσον. Ὁ μαργαρίτης ἐν τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ γίνεται· γίνεται δὲ οὕτως. Αἱ ἀραιεὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἔχρηαι εἰσιον, ἀλίγου χύσιν ὕδατος ἔχουσαι. Εὐρίσκονται ἐκ ἐκείσε ὄστρακοδέρματ' αἷνα θαλάσσια ἐν πάσῃ τῇ Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ ἐκείνῃ, πίννα ὀνομαζόμενα. Ἰστανται οὖν αἱ πίννα ἐκείναι ἀπὸ κρηνηνίας, καὶ ἐκδεχόμεναι βρώματα εἰς τροφήν αὐτῶν. Ἐν γούν τῷ ἴσασθαι αὐτὰς κρηνηνίας καὶ ἐκτεχομένας τὴν ἐαυτῶν τροφήν, συχῶν γενομένων ἐκείσε τῶν ὄστρακῶν, κατέρχεται ἡ ἀστραπή πρὸς τὴν πίνναν, καὶ εὐρίσκουσα τὰ τῆς πίννης ὄστρακα

uterum, et assumpta carne ex illa, homo factus est : et rursus egressus ex muliere, relicta illa pura et obsignata Virgine incontaminata, quemadmodum prius, inambulavit in mundo cum hominibus, ut homo, et tunc appellatus est Christus, quod unctus esset, et tulisset carnem hominis. Et hic est Christus Filius et Verbum Dei, qui carnem gestat.

τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ Χριστὸς

QUEST. XIX. Et quomodo fieri potest, Virginem parere carnem, et tamen manere virginem? et hoc nobis mirum videtur et omnino absurdum: docet nos etiam hac de re, quæsumus.

Resr. Etsi nobis hoc perimur videtur, verum non est hominis opus, sed Dei: Deus enim ubi vult, vincit naturæ ordinem. Et rursus: «Mirabilis est Deus», et «Mirabilia opera ejus». Verumtamen audi de Virgine genitrice varia et evidentissima symbola: recordare quod Evam genuerit Adam, cum esset virgo: et rursus virgo manserit, quemadmodum prius. Et sicut Adæi virgo generavit, et virgo mansit, ita et Deipara Maria, virgo cum esset, peperit Christum, et tamen virgo permansit. Sed et aliud audi mysterium: sicut domus circumseptæ undique, quæ habet orientem versus vitream puram et tenuissimam fenestellam, oriente sole, radii ejus penetrantes vitrum et ingredientiæ domum totum collustrant: et rursus transeunte sole et egredientibus radiis vitrum non confringitur, sed ab ingredientibus et egredientibus repercussionibus radiorum solarium manet illæsum; ita intelligas de semper Virgine Maria. Illa enim castissima, ut domus quædam circumseptæ cum sit, Filius et Verbum Dei ut radius divinus ex sole justitiæ Patre descendens, qui per vitream fenestellam aurium illius ingressus sanctissimam domum ejus illustravit, et rursus ut idem novit, exivit, ne minime quidem fœdatis virginitate illius: sed sicut ante partum, etiam in partu, et post partum Virginem castam conservavit. Præterea et aliam illustrem admirandam et illis similem audi similitudinem. Margaritæ in mari Rubro generatur: generatur autem hoc modo. Extremities maris Rubri siccæ sunt, paucarum aquarum fluxum habentes. Inveniuntur autem ibi conchilia marina, in toto mari illo Rubro, pinnæ nominata. Stant igitur pinnæ illæ semper hiantes et expectantes escas ad nutrimentum sui: interim dum ita consistunt hiantes, et expectant nutrimentum, et magna copia accedit fulgurum, accedit aliquod fulgur ad pinnam, et cum reperiat testas pinnæ apertas, ingreditur in illam: pinna vero contracta statim et constricta in seipsam intus includit fulgur. Fulgur vero obvolutum in globis oculorum pinnæ, illustrat illos, et commutat eos in

11 Psal. LVIII, 36. 12 Eccli. x, 4.



καὶ μόνῃ νικῆσθαι τὸν νικῆσαντα ταύτην διάβολον. Α non posset sola humana natura vincere sine deitate, abscondita est in ipsa carne deitas, ut diabolus videns carnem, et non cognoscens deitatem in eadem carne absconditam esse, accederet et cum Christo congrediretur, atque ita vinceretur ab abscondita deitate. Quod et factum est.

Προγινώσκων ὃν πάλιν ὁ σοφὸς θεός, ὅτι οὐκ ἤδυνάτο μόνῃ ἡ ἀνθρωπότης νικῆσαι χωρὶς τῆς θεότητος, ἐκρύβη ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ὅπως ὁ διάβολος, θεωρῶν τὴν σάρκα, καὶ μὴ γινώσκων, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἡ θεότης ἐστὶ κεκρυμμένη, προσέβη καὶ προσπαλαίη τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτως νικηθῆ ὑπὸ ἄσπερ γὰρ ὁ αἰεὶς, βουλόμενος κυνγιῆσαι ἰχθύν, οὐ γυμνὸν τὸ ἀγκίστρον βάλλει εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἐνδύει ἐξωθεν σκώληκα ὄλιγον τὸ ἀγκίστρον, καὶ οὕτως βρίσκεται αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν ἐνδεδυμένον τὸν σκώληκα· ὁ δὲ ἰχθύς, θεωρῶν τὸν σκώληκα μόνον, καὶ μὴ γινώσκων, ὅτι σκώληξ μέσον ἐκείνου ἔχει τὸ ἀγκίστρον, ἀλλὰ νομίζων ὄλιγα ἀγκίστρον τὸν σκώληκα εἶναι μονώτατον, πλανώμενος ὑπὸ τοῦ ἀγκίστρον κρατεῖται· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Βουληθεὶς γὰρ κυνγιῆσαι τὸν ἐν τοῖς ἀπείροις ὕδασι τῆς ἀβύσσου ἐμφωλευμένον ἰοδόν ἰχθύν, ἡ μᾶλλον μέγαν δράκοντα τὸν διάβολον, οὐ γυμνῆ τῇ θεότητι αὐτοῦ τῷ διαβόλῳ προσέφερε, ἀλλὰ ὄλιγον τὸν σκώληκα τὴν παναγίαν αὐτοῦ σάρκα, ἣν ἐκ τῆς αἰοπαρθίνου Μαρίας, τῆς παναγιωτάτης γῆς, ὄλιγα φουρμὸ ἐνεδύσατο, κατὰ τὸν φράσκοντα θεῖον Δαβὶδ· « Ἐγὼ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, » ἐκάλυψε τὸ ἱερωτάτον ἀγκίστρον τὸν κοσμοσωτήριον αὐτοῦ σταυρὸν, ἐν αὐτῷ προσπαγεί, καὶ δι' αὐτοῦ λαθεῖν βουληθεὶς τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ὑπ' οὗ πλανηθεὶς καὶ κρατηθεὶς ὁ ἰοδὸς καὶ ὀριοδόχτης οὗτος ἰχθύς, ὁ μέγας δράκων διάβολος, ὁ τοῦ παραδείσου ἐξώσας καὶ θανατώσας τὸν ἄνθρωπον, νικηθεὶς ἀπώλετο. Ὡστε ἡ μὲν θεότης εἰς τύπον τοῦ ἀγκίστρον ἐστίν, ἡ δὲ ἀνθρωπότης εἰς τύπον τοῦ σκώληκος. Θεωρήσας ὃν ὁ διάβολος ἐξωθεν τὸ ἀνθρώπινον καὶ μὴ νοήσας τὴν ἐν αὐτῷ ἐσωθεν ἑκκεκρυμμένην θεότητα, ἐπλανήθη, καὶ προσελθεῖν τῇ ἀνθρωπότητι, ἐκράτηθ' ὑπὸ τοῦ ἀνεκείνου καὶ ἀκατανίκητου ἀγκίστρον τῆς θεότητος· καὶ οὕτως ἐνίκηθ' ὁ μέγας δράκων διάβολος. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔληθεν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ θεοῦ γυμνῆ τῇ αὐτοῦ θεότητι κυνγιῆσαι τὸν διάβολον, ἀλλ' ἐφόρεσε τὴν σάρκα, καὶ οὕτως ἐισήλθε. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ γενέσθαι τὴν σάρκωσιν. Καὶ ὡστερ αὐτὸς ὁ διάβολος, βουληθεὶς ποτε πλανῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβαλεῖν, οὐ προσήλθε τῇ εὖς γυμνῇ τῇ ἑαυτοῦ διαβολότητι, ἀλλ' ἐφόρεσε σάρκα τὸν ἔριν, καὶ οὕτως προσήλθε, καὶ ἐπλανήσεν αὐτὴν· ἦδρι γὰρ ὁ ὄλιος, ὅτι, εἰ προσέβη αὐτῇ γυμνῇ τῇ διαβολότητι· αὐτοῦ, οὐκ ἂν αὐτὴν πλανῆσαι δυνήσεται· καὶ διὰ τοῦτο ἐνεδύθη ὡστερ σάρκα τὸν ἔριν, καὶ διὰ τοῦ σαρκόφορος ἔφρασε τὴν ἔριν ἐπλανῆσαι. Καὶ ὁ μὲν ἔριν ἐφραίνετο, ὁ δὲ διάβολος οὐκ ἐφραίνετο. Καὶ διὰ τοῦ φαινομένου ἔφρασε ἐνήργει ὁ ἀθεώρητος ἔριν διάβολος. Διὸ γὰρ φύσις ἐν ἐνὶ προσώπῳ ἀπῆγον τότε ἐπὶ τὸν προσπαρόντων τὴν ἐκπευσιν. Καὶ ὡστερ τότε διαβολότης καὶ ὀφείτης δύο φύσις ἐν ἐνὶ προσώπῳ ἠνώθησαν, καὶ ἡ μὲν μία φύσις, ἤγουν ἡ ὀφείτης ἐφραίνετο, ἡ δὲ ἕτέρα, ἤτοι ἡ διαβολότης, οὐκ ἐφραίνετο, καὶ ἐξέβαλε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ παραδείσου· οὕτως

τῆς κεκρυμμένης θεότητος. Ὅπερ καὶ γέγονεν.

Quemadmodum enim piscator volens capere piscem non nudum hamum jacit in mare, sed affligit extrinsecus vermem per dolum, et sic projicit hamum in mare indutum verme: piscis autem videns vermem solum, et non cognoscens in verme latere hamum, sed existimans, sine hamo vermem esse solum, deceptus capitur hamo: ita etiam Christus fecit. Cum vellet enim venentum piscem in aquis infinitis abyssis latentem capere, se non potius magnum illum draconem diabolum; seu nuda deitate cum diabolo congressus est, sed dolo vermem, sanctissimam suam carnem, quam ex semper Virgine Maria, sanctissima terra, sine pollutione, induit: quemadmodum inquit divus David: « Ego sum vermis et non homo », textit sacerrimum hamum mundo salutarem cruceu suam, illi afflixit, et per illam latere voluit deitatem suam, a qua deceptus est et captus venenatus ille et serpentinis morsibus infestus piscis, magnus draco diabolum, qui paradiso expulerat et occiderat hominem, et victus perit. Ita quidem deitatis typus est hamus: humanitatis vero typus est vermis. Videns igitur extrinsecus hominem et non animadvertens intrinsecus absconditam deitatem, deceptus est, et accedens ad humanitatem captus est ab inopinato et immobili hamo deitatis: et sic victus est magnus draco diabolum. 288 Quapropter non venit Filius et Verbum Dei, ut nuda deitate caperet diabolum, sed carnem gestavit, et sic ingressus est. Et hæc est causa quod incarnatus sit. Et quemadmodum ipse diabolus cum vellet olim seducere hominem, et paradiso ejicere, non accessit ad Evam nuda sua forma diabolica, sed gessit carnem, scilicet serpentem, et sic accessit et deceptit illam; norat enim astutus iste, quod si accessisset ad illam nuda sua forma diabolica, nunquam eam decipere potuisset; et propterea indutus est, ut carne, serpente, et per formam carnis serpentis Evam deceptit; atque serpens quidem apparebat, diabolus autem non apparebat; et per apparentem serpentem efficax erat invisibilis serpens diabolus, due enim naturæ in una persona unitæ effecerunt tunc lapsu in majoribus nostris; et quemadmodum tunc diabolica forma et serpentina due naturæ erant in una persona unitæ, et una quidem natura scilicet serpentina, apparebat; altera vero, nempe diabolica, non apparebat et ejiciebat hominem ex paradiso: ita etiam in Christo due naturæ in unam personam divina et humana unitæ sunt: et humanitas quidem apparebat, deitas autem non apparebat, et per apparentem humanita-

<sup>11</sup> Psal. xxi. 7

tem deitas invisibilis efficacax erat, et ejectione ex paradiso olim hominem duae istae praestantes naturae, videlicet deitas et humanitas, in illum vicissim et nunc introduxerunt. Et haec est causa, propter quam Christus incarnatus et homo factus est. Ipsi debetur gloria in infinita saecula. Amen.

νὺν ἐνέβαλον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐβάρκωθη καὶ ἐγένετο θῆρωπος· ὅτι αὐτὸν πρέπει δόξα εἰς ἀπέραντους αἰῶνας. Ἀμήν.

καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἠνώθησαν· καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπότης ἐφαινετο, ἡ δὲ θεότης οὐκ ἐφαινετο, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀνθρωπότητος ἡ θεότης ἐνήργει ἡ ἀθεώρητος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου πάλαι ἐξορισθέντα θῆρωπον, αἱ καλὰ δύο φύσεις αὐταί, ἡ θεότης φημί καὶ ἀνθρωπότης, εἰς αὐτὸν πάλιν καὶ ἐσαρκώθη καὶ ἐγένετο θῆρωπος· ὅτι αὐτὸν πρέπει

#### ADMONITIO IN HISTORIAM IMAGINIS BERYTENSIS.

I. Athanasii non esse hoc Opusculum, sed imperiti alicujus et infacundi hominis, eruditus nema non judicat; quare non est quod in ea re probanda immoremur. Antiquum tamen esse ex eo liquet, quod in concilio Nicæno II, Athanasii nomine lectum fuerit; atque teste Constantino Constantiæ Cypri episcopo. Patribus eo coactis lacrymas excusserit. Exstat porro tomo VII Concil., act. 4. Nec parum discrepat, si verba spectes, ab editis et a mss. Tantumque variant inter se codices, ut in multis licet reperitur, nullus alii similis compareat. In Colbertino autem tertio ita proliza et aucta legitur hæc Historia, ut duplo major cunctis videatur; sic tamen ut multa verba, sed nihil rei gestæ adjiciatur. Exstat item Græce in bibliotheca Cæsarea exemplar ejus mss. ab editis haud parum diversum et multo auctius. Principiumque ejus offert Lambecius, Comment. lib. 1, p. 126, ut et versionem antiquam anonymam ab edita diversam, quam integram refert idem p. 128. Omnium autem codicum varias afferre lectiones, nec facile est, nec operæ pretium foret: quare eas solum adnotavimus, quæ alicujus momenti visæ sunt. Magnæ vero apud antiquiores aevi Græcos fuit existimationis hæc Historia: ita ut ea publice legi soleret Dominica ἑρδοδοξίας, seu Dom. prima Quadragesimæ, in qua celebrabatur apud Græcos festum restituti cultus sanctarum imaginum.

II. Cum itaque minime sibi invicem consentiant codices mss. et ab editis mirum in modum discrepant, visum est bina ex Palatinis codicibus desumpta exemplaria cum Latinis versionibus edere; quod libera civitatis nutuo conferendi sit facultas. Quanquam nullo forte dispendio potuisset alterutrum omitti, cum nulla ferme nisi verborum sit discrepantia. At scrupuloso lectori morem gerere libet, indigne scilicet ferenti, si qua vel minima prius editorum prætermittantur. Bina itidem Latina exemplaria afferimus, quæ sub initium ad medium usque toto caelo discrepant; inde vero non item. Primum in antiquis Athanasii editis Latinis jam olim casum fuit, cum hoc sub initium errore, ut dicitur lectam fuisse hanc Historiam a Petro Nicomedienensi in synodo Cæsareæ Cappadociæ celebrata, ob errorem circa Christi Domini sanguinem exortum, cum revera in Nicæna secunda synodo, pro cultu imaginum asserendo ab eodem lecta fuerit. In multis porro discrepat a Græcis hæc Latina Historia. Secundum exemplar Latinum ex antiquis conciliorum mss. et editis desumptum, jam primum inter Athanasiana edere visum est, quia ad Græcorum litteram magis accedit, licet in nonnullis haud leviter discrepet.

III. De Historia imaginis Berytensis hæc habet Sigebertus in Chronico ad annum 365: Tempore Constantini imperatoris et Irenæ uxoris ejus in Syriæ civitate Berytho, quæ subiacet Antiochiæ: Judæi imaginem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi inveniunt in domo cujusdam Judæi, ibi relictam a quodam Christiano, eam injuriose deposuerunt, et omnia opprobria quæ Judæi Christo Jesu intulerunt, ejus imaginem inferebant: illudentes ei, in faciem conspuentes, criminoso conviciantes, eamque percutientes, manus et pedes ejus clavibus configentes, acetum et fel ei porrigentes; tandem latere ejus aperto, exiit de eo sanguis et aqua, quod illi supposita ampulla suscipientes ad experimentum 289 utrum fuerint vera miracula quæ Jesu fecisse audierant, omnes infirmos in Synagoga sua collectos hoc sanguine aspergebant, et a quocunque languore detinebantur omnes sanabantur. Unde tandem Judæi compuncti ad Adeodatum civitatis episcopum omnes concurrerunt, eique re enarrata, imaginem cum sanguine ei dederunt. Quibus baptizatis episcopus sanguinem per ampallas divisum longe lateque dirigens, prædicabat magnalia Dei, obtestatus omnes ut singulis annis quinto Idus Novembris celebraretur Passio Dominicæ imaginis. Hæc Sigebertus, qui in hoc errat, quod Historiam Constantini et Irenæ avo gestam enarret; nam tempore Irenæ, nomine Athanasii lecta fuit in synodo secunda Nicæna. Nec potuit adeo recentis memoriæ tum fuisse, ut Petro eam Athanasio adscribenti fides haberetur. Veræque cæterum an falsa sit hæc historia, prudentis lectoris judicio permittatur; nobis sane videtur admodum suspecta.

TOY EN AGIOIS PATPOC HMΩN

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(8) Λόγος εις τὸ θαῦμα τὸ γεγενηδὸν ἐν Βηρυτῷ, περὶ τῆς τιμῆς, καὶ σεβασμίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

## S. P. N. ATHANASII

*Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.*

1. Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ ἄβετε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θαῦμα, ὅπερ γέγονε νῦν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἐμβλέψατε (9) εἰς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅτε αὐτῷ ὄξαν, κατανοήσατε τὴν ἀπαιτον φιλανθρωπίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οικονομίας, καὶ θρήνον μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ξένον. Ἐν γὰρ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θαύματι, ὃ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξέστησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τὸ τεταλημμένον, ἐταράχθησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἐξέστησαν πᾶσαι ἀδύσοι, ὃ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες ἐταράχθησαν, ὑπὸ τῷ οικονομηθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Πᾶσαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ἀκούσατε, καὶ ἔκοιτητε, γενεαὶ τῶν γενεῶν, ὧ γέγονεν παράδοξον θαῦμα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις.

1. Erigite oculos mentis vestrae, ac videte novum stupendumque miraculum, quod nuper diebus contigit nostris. Respice immensam Dei bonitatem, date ipsi gloriam, perpenderit ineffabilem ejus erga homines amorem magnitudinemque providentiae illius : cum laetitia lamentum assumite. Nihil in Deo mirabile; sed in stupendo hujusmodi miraculo, quod editum est in illis diebus, omnia hominum corda stupore percussa sunt. Obstupuit vere caelum ob patratum facinus, turbata sunt omnia hominum corda; obstupuerunt abissi omnes, sol obtenebratus est, luna et stellae conturbatae sunt, ob rem Domini providentia gestam : audite, omnes caelorum virtutes, ac stupete, generationes generationum, ob ingens miraculum, his diebus editum.

2. Πόλις ἐστὶ Βηρυτὸς καλουμένη, τελοῦσα δὲ ὄψ' Ἀντιόχειαν. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πλήθη πολλὰ ἦν τῶν Ἰουδαίων. Πλησιον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν Χριστιανῶν τις λαβὼν κελλῖον κατέμενε. Ἐποίησε δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀλόστατον, ἐζωγραφημένην ἐν ὠραϊστικῇ πολλῇ. Χρόνου δὲ διεληθόντος, ἠβλήσεν ἀναχωρήσει ὁ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κελλίου. Ἐπεζήτησεν οὖν ἕτερον κελλῖον μέζον, ὃς χρεῖαν ἔχων αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ πλησιάζειν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις. Εὐρὼν δὲ οἰκημα ἕτερον, μετῆρεν ἐκείθεν, λαβὼν πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Κατ' οικονομίαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θελοντος πάντα ἀνθρώπων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, δεικνύων τὰ θαυμάσια αὐτοῦ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Λαβὼν δὲ ὁ Χριστιανὸς ἄπασαν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὡς προλέλεκται, κατελείφθη ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μόνη, λησμονήσας αὐτὴν ἐν τῷ κελλίῳ.

3. Ἰουδαῖος δὲ τις λαβὼν τὸ κελλῖον αὐτοῦ τοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτῷ, ἐνθα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ, εἰσαγαγὼν δὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τὸ κελλῖον κατέμενε, μὴ θεωρήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, ὅτι ἴσταιται ἐκεῖ, οὐδὲ κατενόησε τὸν τόπον ἐκεῖνον. Μῆδ' ἐν τῶν ἡμερῶν ἐκάλεισεν Ἑβραίων,

(8) Colbert. 833, Λόγος περὶ τῆς ἐν Βηρυτῷ εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Colb. 4457, περὶ τοῦ γενομένου θαύματος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. Ἀγαγιώσκειται δὲ τῇ Κυριακῇ τῆς ὀρθοδοξίας. Colb. 5110, διηγήσις περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Βηρυτῷ τῇ πόλει, ὑπὸ τῆς τιμῆς καὶ

2. Urbs est, Berytus nomine, Antiochiae vectigalis, in qua ingens erat Judaeorum multitudo. Christianus porro quidam accepta prope synagogam eorum cellula, illic commorabatur. Fecit autem imaginem Domini integram, pulcherrime depictam. Elapso quodam tempore, voluit Christianus secedere ex ista cellula, majoremque requisivit cellulam, qua scilicet opus habebat, ita ut etiam Judaeis esset vicinus. Invento domicilio altero, inde commigravit, suis omnibus acceptis bonis. Quod ex Dei dispensatione factum est, qui vult omnem hominem salvum fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua omnibus in ipsum credentibus in veritate. Acceptis Christianus omnibus ad se pertinentibus, ut supra dictum est, relicta est imago Domini nostri Jesu Christi sola, eamque homo ille oblitus in cellula est.

3. Judaeus autem quidam accepta ista cellula in domicilium, ubi erat imago universorum regis Christi, cum eo res omnes suas asportasset, ibi commorabatur : nec advertit imaginem Domini, quae illic stabat, neque lustravit eum locum. Quadam porro die cum Hebraeorum invitasset, ut secum

σεβασμίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης

(9) Colbert. 4, Ἐργάζεσθε εἰς τὸ ἀπειρον πέλγος τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἴδετε τὸ ἔργον, ὃ ὁ Κύριος εἰργάσατο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν· συγκρίνατε τὸ αὐτῶν ὑμῶν, καὶ μετ' εὐφρ.

tem deitas invisibilis efficax erat, et ejectionem ex paradiso olim hominem duae istae praestantes naturae, videlicet deitas et humanitas, in illum vicissim et nunc introduxerunt. Et haec est causa, propter quam Christus incarnatus et homo factus est. Ipsi debetur gloria in infinita saecula. Amen.

νὺν ἐνθάδων. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἧς ὁ Θεὸς ὁρατός ἐξ ἄπειράντων αἰῶνας. Ἀμήν.

καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἠνώθησαν· καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπότης ἐφαίνετο, ἡ δὲ θεότης οὐκ ἐφαίνετο, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀνθρωπότητος ἡ θεότης ἐνήργει ἡ ἀθεώρητος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου πάλαι ἐξορισθέντα ἄνθρωπον, αἱ καὶ αἱ δύο φύσεις αὐτὰς, ἡ θεότης φημί καὶ ἀνθρωπότης, εἰς αὐτὸν πάλιν καὶ ἐσαρκώθη καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος· ὅτι αὐτὸν πρέπει

#### ADMONITIO IN HISTORIAM IMAGINIS BERYTENSIS.

I. Athanasii non esse hoc Opusculum, sed imperiti alicujus et infacundi hominis, eruditus nemo non judicat; quare non est quod in ea re probanda immoremur. Antiquum tamen esse ex eo liquet, quod in concilio Nicæno II, Athanasii nomine lectum fuerit; atque teste Constantino Constantiæ Cypri episcopo. Patribus eo coactis lacrymas excusserit. Exstat porro tomo VII Concil., act. 4. Nec parum discrepat, si verba spectes, ab editis et a mss. Tantumque variant inter se codices, ut in multis licet reperitur, nullus alii similis compareat. In Colbertino autem tertio ita proluxa et aucta legitur hæc Historia, ut duplo major cunctis videatur; sic tamen ut multa verba, sed nihil rei gestæ adjiciatur. Exstat item Græce in bibliotheca Cæsarea exemplar ejus nuss. ab editis haud parum diversum et multo auctius. Principiumque ejus offert Lambecius, Comment. lib. 1, p. 126, ut et versionem antiquam anonymam ab edita diversam, quam integram refert idem p. 128. Omnium autem codicum varias afferre lectiones, nec facile est, nec operæ pretium foret; quare eas solum adnotavimus, quæ alicujus momenti visæ sunt. Magnæ vero apud antiquiores aevi Græcos fuit existimationis hæc Historia: ita ut ea publice legi soleret Dominico ἑρδοδοξίας, seu Dom. prima Quadragesimæ, in qua celebrabatur apud Græcos festum restituti cultus sanctarum imaginum.

II. Cum itaque minime sibi invicem consentiant codices mss. et ab editis mirum in modum discrepant, visum est bina ex Palatinis codicibus desumpta exemplaria cum Latinis versionibus edere; quod libera civitatis munio conferendi sit facultas. Quoniam nullo forte dispendio potuisset alterutrum omitti, cum nulla ferme nisi verborum sit discrepantia. At scrupuloso lectori morem gerere libet, indigne scilicet ferenti, si qua vel minima prius editorum prætermittantur. Bina itidem Latina exemplaria afferimus, quæ sub initium ad medium usque toto caelo discrepant; inde vero non item. Primum in antiquis Athanasii editis Latinis jam olim visum fuit, cum hoc sub initium errore, ut dicitur lectam fuisse hanc Historiam a Petro Niconediensi in synodo Cæsareæ Cappadaciæ celebrata, ob errorem circa Christi Domini sanguinem exortum, cum recetera in Nicæna secunda synodo, pro cultu imaginum asserendo ab eodem lecta fuerit. In multis porro discrepat a Græcis hæc Latina Historia. Secundum exemplar Latinum ex antiquis conciliorum mss. et editis desumptum, jam primum inter Athanasiana edere visum est, quia ad Græcorum litteram magis accedit, licet in nonnullis haud leviter discrepet.

III. De Historia imaginis Berytensis hæc habet Sigebertus in Chronico ad annum 365: Tempore Constantini imperatoris et Irenæ uxoris ejus in Syriæ civitate Beryth, qua subjaçet Antiochiæ: Judæi imaginem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi invenientes in domo cujusdam Judæi, ibi relictam a quodam Christiano, eam injuriose deposuerunt, et omnia opprobria quæ Judæi Christo Jesu intulerunt, ejus imaginem inferebant: illudentes ei, in faciem conspuentes, criminoso conviciantes, camque percutientes, manus et pedes ejus clavibus configentes, acetum et fel ei porrigentes; tandem latere ejus aperto, exivit de eo sanguis et aqua, quod illi supposita ampulla suscipientes ad experimentum 289 utrum fuerint vera miracula quæ Jesum fecisse audierant, omnes infirmos in Synagoga sua collectos hoc sanguine aspergebant, et a quocunque languore detinebantur omnes sanabantur. Unde tandem Judæi compuncti ad Adeodatum civitatis episcopum omnes concurrerunt, eique re enarrata, imaginem cum sanguine ei dederunt. Quibus baptizatis episcopus sanguinem per ampullas divisum longe lateque dirigens, prædicabat magnalia Dei, obstestatus omnes ut singulis annis quinto Idus Novembris celebretur Passio Dominicæ imaginis. Hæc Sigebertus, qui in hoc errat, quod Historiam Constantini et Irenæ ævo gestam enarret; nam tempore Irenæ, nomine Athanasii lecta fuit in synodo secunda Nicæna. Nec potuit adeo recentis memoriæ tum fuisse, ut Petro eam Athanasio adscribenti fides haberetur. Verane cæterum an falsa sit hæc historia, prudentis lectoris judicio permittatur; nobis sane videtur admodum suspecta.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(8) Λόγος εις τὸ θαῦμα τὸ γεγονὸς ἐν Βηρυτῷ, περὶ τῆς τιμῆς καὶ σεβασμίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν.

## S. P. N. ATHANASII

*Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.*

1. Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον θαῦμα, ὅπερ γέγονε νῦν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Ἐμβλέψατε (9) εἰς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅτε αὐτῷ ὄξαν, κατανοήσατε τὴν ἄρατον φιλανθρωπίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας, καὶ θρήνων μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ξένον. Ἐν γὰρ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θαύματι, ὃ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἀκαινῆς, ἐξέστησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τὸ τετολημμένον, ἐταράχθησαν πᾶσαι αἱ καρδίαι τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ἐξέστησαν πᾶσαι ἀδύσοι, ὃ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες ἐταράχθησαν, ὑπὸ τῷ οικονομηθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Πᾶσαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυναμεις, ἀκούσατε, καὶ ἔκστητε, γενεαὶ τῶν γενεῶν, ὧ γέγονεν παράδοξον θαῦμα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις.

2. Πόλις ἐστὶ Βηρυτὸς καλουμένη, τελοῦσα δὲ ὑπὸ Ἀντιόχειαν. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει πλήθη πολλὰ ἦν τῶν Ἰουδαίων. Πλησίον δὲ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν Χριστιανῶν τις λαβὼν κελλίον κατέμενε. Ἐποίησε δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀλόστατον, ἐξωγραφημένην ἐν ὠραιότητι πολλῇ. Χρόνου δὲ διεληθόντος, ἠθέλησεν ἀναχωρῆσαι ὁ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κελλίου. Ἐπεζήτησεν οὖν ἕτερον κελλίον μέζον, ὡς χρειαζόμενος αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ πηλοῦσεν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις. Εὐρών δὲ οἰκημα ἕτερον, μεταῖρεν ἐκείθεν, λαβὼν πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Κατ' οἰκονομίαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θέλοντος πάντα ἀνθρώπων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν, δεικνύων τὰ θαυμάσια αὐτοῦ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Λαβὼν δὲ ὁ Χριστιανὸς ἅπασαν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὡς προέδεικται, κατελείφθη ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μόνη, λησμονήσας αὐτὴν ἐν τῷ κελλίῳ.

3. Ἰουδαῖος δὲ τις λαβὼν τὸ κελλίον αὐτοῦ τοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτῷ, εἶθα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ παμδουλεύου Κυρίου, εἰσαγαγὼν δὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον κατέμενε, μὴ θεωρήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, οὐκ ἴσταιται ἐκεῖ, οὐδὲ κατενόησε τὸν τόπον τῆν οὐσίαν. Μιᾶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείλων Ἐβραῖον,

1. Erigite oculos mentis vestrae, ac videte novum stupendumque miraculum, quod nuper diebus contigit nostris. Respicite immensam Dei bonitatem, date ipsi gloriam, perpenderit ineffabilem ejus erga homines amorem magnitudinemque providentiae illius : cum laetitia lamentum assumite. Nihil in Deo mirabile ; sed in stupendo hujusmodi miraculo, quod editum est in illis diebus, omnia hominum corda stupore percussa sunt. Obstupuit vere caelum ob patratum facinus, turbata sunt omnia hominum corda ; obstupere abysso omnes, sol obtenebratus est, luna et stellae contritae sunt, ob rem Domini providentia gestam : audite, omnes caelorum virtutes, ac stupete, generationes generationum, ob ingens miraculum, his diebus editum.

2. Urbs est, Berytus nomine, Antiochiaevectigalis, in qua ingens erat Judaeorum multitudo. Christianus porro quidam accepta prope synagogam eorum cellula, illic commorabatur. Fecit autem imaginem Domini integram, pulcherrime depictam. Elapso quodam tempore, voluit Christianus scedere ex ista cellula, majoremque requisivit cellulam, qua scilicet opus habebat, ita ut etiam Judaei esset vicinus. Invento domicilio altero, inde commigravit, suis omnibus acceptis bonis. Quod ex Dei dispensatione factum est, qui vult omnem hominam saluum fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua omnibus in ipsum credentibus in veritate. Acceptis Christianus omnibus ad se pertinentibus, uti supra dictum est, relicta est imago Domini nostri Jesu Christi sola, eaque homo ille oblitus in cellula est.

3. Judaeus autem quidam accepta ista cellula in domicilium, ubi erat imago universorum regis Christi, cum eo res omnes suas asportasset, ibi commorabatur : nec advertit imaginem Domini, quae illic stabat, neque lustravit eum locum. Quadam porro die cum Hebraeum invitasset, ut secum

σεβασμίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης

(9) Colbert. 1. Ἐργάζεσθε εἰς τὸ ἄπειρον πέλαγος τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ἴδετε τὸ ἔργον, ὃ ὁ Κύριος εἰργάσατο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν· συγχαίνατε τὸ ὅς ὑμῶν, καὶ μετ' εὐφρ.

(8) Colbert. 833. Λόγος περὶ τῆς ἐν Βηρυτῷ εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Colbert. 4457. περὶ τοῦ γενομένου θαύματος εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀναγιγνώσκεται δὲ τῇ Κυριακῇ τῆς ὀρθοδοξίας. Coll. 5110. Διηγῆσις περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Βηρυτῷ τῇ πόλει, ὑπὸ τῆς τιμῆς καὶ

sumeret cibum; dum pranderent, elevatis Judæus qui invitatus fuerat oculis, vidit imaginem Domini nostri Jesu Christi, dixitque Judæo qui se advocarat: Tu Judæus cum sis, quare hujus imaginem apud te servas? plurimasque ac nefandas contumelias profano turpique ore suo protulit contra venerandam imaginem Domini, quas ne in mentem quidem hominum venire licet; absit ostenditque imaginem Hebræo qui se invitavit. Tum cœpit Hebræus ille jurare per Judaicam fidem, se nondum ad eam usque horam hanc vidisse imaginem. Hebræus porro qui vocatus fuerat, 290 siluit. Surgensque Judæus adit qui primarii sacerdotes et lecti doctores erant; quibus dixit: Hebræus ille imaginem Nazaraei habet domi, quam ego oculis conspexi meis. Qui his auditis responderunt: Quomodo id potes comprobare? Tum ille: Me sequimini, et ostendam vobis illam. Consilium porro iniere, ut omnes proxima die mane cellulam adirent, in qua erat imago Domini

4. Ineunte luce sequentis diei, congregati sunt principes sacerdotum et seniores, et Judæo secum assumpto, domum petiere Hebræi, ubi erat imago Domini. Cum eo advenissent, in domum irrumpentes sacerdotum principes et seniores, universaque turba, vident imaginem Domini. Tum furore repleti, Judæum illic habitantem domo pulsum synagoga ejecerunt. Imaginem autem Domini nostri Jesu Christi cum demississent, secum ita locuti sunt: Quemadmodum patres nostri illuserunt ipsi, ita et nos illudamus. Tum cœpere conspuere in faciem imaginis Domini, atque ordine singuli alapis vultum ejus cœciderunt, ac percusserunt omnes dicendo: Quæcumque patres nostri fecerunt, ea nos in ejus imaginem perpetremus. Audivimus, aiunt, multa in eum ludibria contulisse, et nos omnia conferamus. Infinita igitur ludibria in Domini imaginem contulere, quæ ne proferre quidem nos audeamus. Illic aiunt: Audivimus patres nostros clavis manns ejus confixisse, id et nos efficiamus. Confectis ergo clavis, manus pedesque Domini confixere. Rursus inquit: Audivimus aceto et felle eum cum spongia potavisse: id nos quoque faciamus. Illud itaque fecerunt similiter, posita ad os imaginis Domini spongia aceto plena. Aiunt iterum: Comparimus eos arundine percussisse caput ejus; id ipsum nos agamus, arreptaque arundine caput ejus percusserunt. Dicunt iterum: Accurate novimus, eos lancea latus ejus aperuisse: nos minimum quidem prætermittamus; sed potius iis adjiciamus. His peractis, lanceam postularunt, qua allata, vibrantes illam, confodere latus imaginis Salvatoris, confestimque sanguis et aqua magna copia emanavit. Quo inexpectato edito miraculo, stupore perculti

(10) Colbertin. 4, καὶ προσπαγόντες ἕξος καὶ γολὴν πλήσαντες; σπόγγον, προσέθηκ' αὐτὸν στόματι: τῆς

ἵνα φάγη μετ' αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ ἀριστῆν αὐτοῦ, ἐπ' ἀρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ Ἰουδαῖος ὁ κεκλημένος, εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λέγει τῷ καλέσαντι αὐτὸν Ἰουδαῖον· Ἐδ, Ἰουδαῖος ὢν, πῶς τὴν εἰκόνα τοῦτου ἔχεις; ὕβρις τε παμπόλις καὶ ἀθεμίτους ἐκ τοῦ μισροῦ αὐτοῦ στόματος εἰπόντος κατὰ τῆς τιμῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ, ὅς οὐκ ἔξεστιν οὐδὲ εἰς διάνοιαν ἀνθρώπων εἰσεῖν· μὴ γένοιτο! ὑποδεικνύων δὲ τὴν εἰκόνα τὸν καλέσαντα Ἐβραῖον ὁ κληθεὶς, ἤρξατο ὁ Ἐβραῖος ὀνειδέσθαι κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς πίστεως, ὅτι Μίχρη τῆς ὥρας ταύτης οὐκ ἔθεασάνην τὴν εἰκόνα ταύτην. Ὁ δὲ Ἐβραῖος κληθεὶς ἐτώπησεν. Ἀναστὰς δὲ ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς πρώτους αὐτῶν ἱερεῖς καὶ νομοδιδασκάλους, καὶ λέγει αὐτοῖς, ὅτι Ὁ Θεὸς ὁ Ἐβραῖος εἰκόνα ἔχει τοῦ Ναζωραίου ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ τῶν οικειῶν ὀφθαλμοῖς ἔθεασάνην αὐτήν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες εἶπον· Πῶς δύνασαι τοῦτο ἀποδείξει; λέγει πρὸς αὐτούς· Ἀκολουθήσατέ μοι, καὶ γὰρ ὑμῖν ὑποδείξω αὐτήν. Συνεβουλεύσαντο δὲ, ἵνα πάντες πρῶτ' παραγενόμενοι καταλάβωσιν τὸ κελλίον, ἐν ᾧ ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου.

4. Πρῶτας δὲ γενομένης, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτῶν, καὶ παραλαβόντες τὸν Ἰουδαῖον, ἀπέρχονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἐβραίου, ἐνθα ἦν ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου. Παραγενόμενοι δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰσπρῆσαντες ἐσωθεν τῆς οἰκίας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ κατὰ τὸν οἶκον, ὁρῶσι τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Τότε θυμοῦ πλησθέντες, τὸν μὲν Ἰουδαῖον τὸν οἰκούντα ἐκεῖσε ἐξελάσαντες ἀποσπῶν ἄγων ἐποίησαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καταπαγόντες, εἶπον ἐν αὐτοῖς, ὅτι Καθὼς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐνέπαιζαν αὐτῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐμπαιζώμεν αὐτῷ. Τότε ἤρξαντο ἐμπτεῖν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου, καὶ ἐβράβησαν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον εἰς καθέως, ὁ πάντας αὐτῶν ἐβράβηζον τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου λέγοντες· Ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντα ποιήσωμεν ἐπὶ εἰκόνα αὐτοῦ. Λέγουσιν, ὅτι Ἠκούσαμεν, πολλοὺς ἐμπαιγμοὺς ἐποίησαν αὐτῷ· καὶ ἡμεῖς πάντα ποιήσωμεν. Ἐμπαιγμοὺς οὖν ἀπειροὺς ἐνέπαιζαν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, ἄπειρ' οὐδὲ λέγειν ἡμῖν τετόλμηται. Εἶτα λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, ὅτι ἤλωσαν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τότε ποιήσαντες ἦλωσαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου. Πάλιν λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, ὅτι ἕξος καὶ γολὴν ἐπότσαν αὐτὸν μετὰ σπόγγου· ποιήσωμεν οὕτω καὶ ἡμεῖς. Καὶ ἐπότσαν ὡσαύτως (10), ἐπιθέντες εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου τῆς εἰκόνης σπόγγον μετὰ ἕξου; πεπληρωμένον. Λέγουσι πάλιν· Ἐμάθομεν, ὅτι καλῶν ἐτυλῶν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες κάλαμον, ἐτυκτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Λέγουσι πάλιν· Ἀκριθέστερον ὄδαμεν, ὅτι λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἤνοιξαν· μὴ ἐν παραλεβόμεν, ἀλλὰ μετὰ λόγχῃ προσήλωμεν. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες, ἐνεχθῆναι λόγχῃν προετρέψαντο, ἅγιας εἰκόνης τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐφάνη ἀποτυμωμένη τῆς χολῆς καὶ τοῦ ἕξου ἡ ἄγια εἰκὼν.



καὶ ἐνεχθείσης τῆς λόγχης, ἄφαντες αὐτὴν ἐκέντησαν· κατὰ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος. Παρευθὺς δὲ ἐξέβλησεν αἷμα καὶ ὕδωρ εἰς πλῆθος πολὺ. Τοῦτον δὲ τοῦ παραδόξου θαύματος γενομένου, ἐκπληξίς ἔλαβεν ἅπαντας τοὺς βλέποντας τὰς δυναστείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παράδοξα θαυμάσια.

5. Ὡς ἀνεξερευνήθη τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, καὶ ἀπέραντος ἡ ἀγαθότης καὶ τὸ πολὺ ἑλεός σου, Δέσποτα! Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας σου, Κύριε; ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνίσεις σου, φιλάνθρωπε, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν; Χριστὲ, δόξα σοι. Τίς ὡς σύ, Δέσποτα; Τίς πλὴν σου ποιῶν φοβερὰ καὶ ἐξαισια; Ὁ τοῦ θαύματος! Ὁ τῆς τοῦ Σωτῆρος μεγαλειότητος! Ἐσπρίξαν καὶ νῦν αἱ ἄνω δυνάμεις ἐπὶ τοῦτο. Ὁ πῶση μακροθυμία! ὡ πῶσον ἔλαος! πρῶτην γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθεὶς ὁ ἁσπάρκος ἐκ Παρθένου Μαρίας, ἐσταυρώθη ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκί, ἀπαθὴς ὢν αὐτὸς τῇ θεότητι· νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόني ἐσταυρώθη, ὡ Δέσποτα, εἰς ἔλεγγον μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, εἰς στριγγμὸν δὲ τῶν ἐν ἀληθείᾳ εἰς σὲ πιστοποιουμένων. Ἄλλὰ δόξα σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τὰ πάντα δυναμένῳ, ἅμα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ ἡμῶν σὶν τῷ παναχράντῳ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

6. Ἀκούσατε ὑμεῖς, ἀδελφοί, μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ χαρᾶς καὶ τὰ λοιπὰ ἄπερ ὠκονομήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Μετὰ γὰρ τὸ κρουσθῆναι τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν τῆς ἁγίας καὶ τιμίας εἰκόνης, καὶ ἀναβλύσαι τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, συνήχθη πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Ἐπειδὴ θορυλοῦσιν οἱ σεβόμενοι αὐτόν, ὅτι ἴσασιν πολλὰς βασιεῖ, λάβομεν τοῦτο τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἀγάγωμεν αὐτὸ εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ συναΐξωμεν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ, καὶ χρίσωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὅσων εἰ ἀληθῆ εἶσι τὰ λεγόμενα. Καὶ προσενέγκαντες τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου βῆσαν, ἐμπαίζοντες ἐπλησαν τὴν βῆσαν, ἐθα ἔξειε τὸ ὕδωρ· καὶ συνήξαν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, πρὸ πάντων παραλύτων· οὐ ἤδισαν οὐτα ἐκ γενετῆς. Προσφέροντες δὲ τὸν παράλυτον ἔχρισαν αὐτόν· καὶ εὐθὺς συνεσπίγθη καὶ ἐγένετο ὑγιής ὁ ἄνθρωπος. Παραρῆμα δὲ μεγάλῃ παραχθῇ ἐγένετο κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, πάντων ἐρχομένων, διὰ τὰς ἀπεύρους ἰάσεις καὶ θαυματουργίας. Ἐκινήθη δὲ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, καὶ προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν, παραλύτους, κωλοὺς, ζηροὺς, χωλοὺς, καὶ τυφλοὺς, καὶ δαιμονιώνας, καὶ ἑτέρους ἔχοντας παντοίας νόσους· καὶ πάντες, χράμενοι ἐκ τοῦ ἁγίου αἵματος καὶ ὕδατος τῆς πλευρᾶς τῆς τιμίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου, τὰ σώματα αὐτῶν ὑγιή ἐγένοντο. Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ λαοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστυσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, κράζοντες καὶ λέγοντες· Μέγας ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν· μεγάλη ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν. Δόξα σοι, Χριστὲ, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν, ὁ καὶ εἰ ἡμῶν σταυρωθεὶς ἐν τῇ ἀχράντῳ καὶ τιμίᾳ εἰκόني σου. Δόξα σοι, Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ

A sunt quotquot virtutes Dei conspiciabant et incredibilia miracula.

5. Quam investigabilia sunt judicia justitiæ tuæ, quam immensa bonitas, quam magna misericordia tua, Domine! Quis loquetur potentias tuas, Domine? quis auditas faciet omnes laudes tuas, hominum amatissime, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat? Christer, tibi gloria. Quis similis tibi, Domine? Quis præter te faciens terribilia et prodigna? O miraculum! O Salvatoris magnificentiam! Horrere jam hac in re supernæ potestates. O quanta longanimitas! quanta misericordia! olim nostrum gratia et propter nostram salutem incarnatus, qui carnis expers erat, ex Virgine Maria, in eadem carne crucifixus fuit, cum secundum deitatem impassibilis esset: nunc vero rursum in imagine crucifixus es, o Domine, ad convictio-

nem impiorum omniumque infidelium, et ad confirmationem eorum qui in veritate in te credunt. Sed gloria tibi, Domine, qui solus omnia potes, et benedicto Deo nostro, una cum immaculato Patre, et Filio ejus Jesu Christo, ac hono vivificoque Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

6. Audite, vos fratres, cum timore Dei et gaudio, cætera quæ a Domino dispensata sunt. Cum enim laus 291 sanctæ ac venerandæ imaginis lancea perforatus esset, emanaretque aqua et sanguis, coacta est tota Judæorum turba, dicebantque mutuo: Quando quidem aiunt ejus cultores, eum multas curare infirmitates, sumamus sanguinem ejus et aquam, deferamusque in synagogam, ac congregemus omnes qui laborant ægritudine; unguamus eos illo, et videamus num vera sint quæ vulgo dicuntur. Admo-taque lateri Domini amphora, illudendo amphoram implere illa quæ manebat aqua: congregatisque omnibus qui male haberent, primum omnium paralyticum, quem a natiuitate paralyticum esse sciebant, adductum unxerunt: qui statim consolidatus fuit, sanusque factus est homo. Confestim autem ingens tumultus per totam urbem exortus est, omnibus eum in locum ingredientibus, ob multas illas morborum curationes et miracula. Judæorum porro frequens populus commotus, adducebant infirmos suos, paralyticos, mancos, aridos, claudos, cæcos, dæmoniacos, aliosque variis ægritudinibus laborantes; qui omnes inuncti sacro sanguine et aqua lateris venerandæ imaginis Domini sani corpore evaserunt. Omnes porro principes sacerdotum et seniores populusque Judæorum crediderunt in Dominum nostrum Jesum Christum, verum Deum nostrum, clamantes et dicentes: Magnus Deus Christianorum: magna fides Christianorum. Gloria tibi, Christer, quem patres nostri crucifixerunt, qui a nobis quoque crucifixus es in immaculata et veneranda imagine tua. Gloria tibi, Jesu Christer Filii Dei, qui magna facis mirabilia. In te credimus, et

in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialiam et indivisibilem. Propitius esto nobis, nosque recipere; sicut in sancta cruce tua positus recepisti latronem ad poenitentiam. Nos annuere licet indignos et tibi hactenus inimicos, iis qui post undecimam horam venerunt; iis, inquam, nos annuere et illumina oculos cordis nostri, obscuratos, quos scilicet tenebris offudit malignus diabolus; ut illuminati per sanctum baptismum, caelesti tuo exercitui adjungi mereamur. Hæc illi cum clamore proferebant, atque voce prædicantia mirabilia Dei. Pervasis autem orbem totum hujusce rei fama de veneranda nempe imagine regis nostri Jesu Christi. Omnes ob Oriente et Occidente offerebant infirmos suos, qui omnes Dei clementia curabantur.

7. Post hæc autem adit tota turba Judæorum sacratissimæ Ecclesiæ sanctissimum episcopum, accurtesque dicebant: Nos annuere sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, nos baptizato et Christiano facito. Sic omnes unanimiter clamabant a minore ad maximum, una cum mulieribus et pueris, dicebantque: Unus Deus Pater, unus Filius unigenitus, unus Dominus: ipsum Deum confitemur, agnoscimusque: illum scimus esse Deum: eum nos credimus crucifixum sub Pontio Pilato, resurrexisse die tertia, assumptumque fuisse cum gloria, in conspectu sanctorum discipulorum suorum, et sedere ad dexteram Dei et Patris. Multis itaque laudibus Deum celebrarunt, exhibita sancta imagine ejusce urbis archiepiscopo, cui ea narrarunt quæ contra sanctam imaginem perpetrarant, et ostenderunt sanguinem et aquam, dixeruntque, qua ratione e latere Salvatoris exiisset. Ad borum tamen omnium confirmationem, accepit episcopus ex sanguine et aqua, multosque ohlotos infirmos unxit sanosque dimisit. His innumeris perpetratis miraculis, episcopum rogarunt omnes, ut sibi baptismum conferretur, ac liceret communicare immaculatis et immortalibus mysteriis corporis et sanguinis. Tum episcopus illis admissis, advocato toto clero sanctissimæ Dei Ecclesiæ, postquam multis eos diebus instituisset, baptizavit illos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, synagogamque 292 Judæorum in ecclesiam Salvatoris nostri convertit. Rogantibus porro illis sanctissimum episcopum, reliquos ipsorum synagogas in Dei templa et in martyria sanctorum suorum martyrum consecravit, ad Dei gloriam et exaltationem orthodoxæ fidei. Constituit autem ex illis presbyteros et diaconos, subdiaconos et lectores. Atque ita ingens fuit lætitia in cælo et in terra, ob stupendum miraculum venerande et sacræ imaginis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, in ista urbe: cum non modo corporeæ curarentur in-

A του Θεοῦ, ὁ ποιῶν μεγάλα θαυμάσια. Σοὶ πιστεύομεν, εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριὰδ ἀμοούσιον καὶ ἀχώριστον. Ἦλωες ἡμῖν γενεοῦ, καὶ δέξαι ἡμᾶς, ὡς ἐδέξω τοῦ ληροῦ ἐπὶ τοῦ ἁγίου σου σταυροῦ τὴν μετόνοιαν. Συγκαταριθμησον ἡμᾶς τοὺς ἀναξίτους τοὺς προσελθόντας σοι τοῖς μετὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, καὶ ἡμᾶς συγκαταριθμησον καὶ φωτίσον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ἡμῶν, τοὺς ἐσκοτισμένους, οὓς ὁ πονηρὸς ἐσκώτισε διάβολος· ἵνα, φωτισθέντες διὰ τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος, καταζητούμεν καὶ ἡμεῖς τῆς ἰσπουρανίου σου στρατιᾶς. Ταῦτα δὲ ἔκραζον λέγοντες, καὶ κηρύττοντες μεγαλοφώνως; τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ. Ἐξῆλθε δὲ ἡ φήμη αὕτη εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περὶ τῆς τιμᾶς εἰκόνης τοῦ παρβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάντες B ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν· καὶ ἰώντο πάντες τῇ Θεοῦ ἀγαθότητι.

1. Μετὰ δὲ ταῦτα προσήλθον τῷ ἀγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἅπαντα τὰ πλῆθη τῶν Ἰουδαίων, προστρέγοντες καὶ λέγοντες· Καταριθμησον ἡμᾶς τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, βαπτισσον ἡμᾶς καὶ ποιήσον Χριστιανούς. Ἐκραζον δὲ ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν σὺν γυναίξῃ καὶ παιδίῳ; λέγοντες· Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, εἰς Υἱὸς ὁ μονογενής, εἰς Κύριος· αὐτὸν Θεὸν ὁμολογοῦμεν, καὶ ὁδομαίεν καὶ γινώσκομεν· αὐτὸν Θεὸν ὁδομαίεν, αὐτὸν ἡμεῖς πιστεύομεν, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα ἐν δόξῃ ἐνώπιον τῶν ἁγίων μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Πολλὰς οὖν εὐφημίας δοξάσαντες τὸν Θεὸν, τὴν ἄγλαν τὴν εἰκόνα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πόλεως ἐπέδειξαντες, καὶ πῶς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Σωτήρος· ὁμοῦ πρὸς βεβαίωσιν πάντων λαθῶν ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τοῦ ἁγίου αἵματος καὶ ὕδατος, καὶ πολλοὺς ἀσθενεῖς προσενέγκαντες, καὶ ἀλείφων αὐτοὺς, ὑγιεῖς ἀπέλυσε. Τούτων τῶν ἀπείρων θαυμάτων γενομένων, οὕτως ἅπαντες καθέκτεον τὸν ἐπίσκοπον τυχεῖν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ μεταλαβεῖν τῶν ἀγράντων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος. Τότε ὁ ἐπίσκοπος παραλαβὼν αὐτοὺς, καὶ συγκαλέσας ἅπαντα τὸν κληρὸν τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας κατηχησας, ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκκλησίαν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐποίησε. Παρακαλεσάντων δὲ αὐτῶν τὸν ἀγιωτάτων ἐπίσκοπον, καὶ τὰς λοιπὰς συναγωγὰς, ναοὺς Θεοῦ, καὶ μαρτύρια τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαρτύρων ἀμειρώσαι [ἀμειρώσαι, εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ καύχημα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως (11)]. Κατέστησε δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας. Καὶ

(11) Colbertin. unus sic habet, μαρτύρια πεποιθέντων τῶν ἁγίων, τῆς τῆς παννυμνίου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ προδρόμου τῆς καὶ Βαπτί-

σου Ἰωάννου, καὶ τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφημίων ἀποστόλων.

οὗτω μεγάλη χαρὰ ἐγένετο ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν ἡμῖν ἅμα, ὡς προσφιλέστατοι ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι, εἰς ἐνδύλειαν καὶ ἀκοήν τῶν ἐντυγχάνοντων, τοῦ στήριχθῆναι τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐπὶ τῇ πτώσει ἡμῶν χαίροντος, καὶ στερωθῶμεν ἐπὶ τῇ στερεῇ πίστει τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ. Δύμεν οὖν δόξαν μετ' εὐφροσύνης ἐν κατανύξει καρδίας, καὶ εὐχαριστίας, εὐχαριστοῦντες αὐτῷ ἐκ καθαρᾶς πίστεως, τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιοῦματα αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Haec vestrae religioni significanda duxi, dilectissimis charissimisque fratres, ad utilitatem et institutionem lectorum, ut animae vestrae firmentur adversus malignum illum, qui de nostra gaudet ruina, et fulciamur solida petra confessionis Christi. Demus ergo gloriam cum laetitia, in compunctione cordis, cum gratiarum actione ex pura fide: quo mandata et justificationes ejus observemus, ac in ejus cognitione perseveremus: quia ipsum decet gloria et imperium in Christo Jesu Domino nostro, cui cum Patre, una cum sancto Spiritu, gloria et adoratio, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Βερυτῷ τῇ πόλει.

## S. P. N. ATHANASII

*De imagine Domini nostri Jesu Christi, et de miraculo edito in urbe Beryto.*

1. (12) Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὸ καινὸν θέαμα τοῦτο, ὅπερ γέγονε νῦν. Ἐμβλέψατε εἰς τὸ ἀπειρον θαῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτε αὐτῷ δόξαν τῷ Θεῷ, κατανοήσατε εἰς τὴν ἀφαντον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας, καὶ θρητὸν μετ' εὐφροσύνης ἀναλάβετε. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδὲν ξένον. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἐκστήσεται πᾶσα καρδία τῶν ἀκούοντων. Ὅπως ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τῷ τετολιμμένῳ τούτῳ τῷ θεάματι· ἐταράχθη πάλιν ἄβυσσος, καὶ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ οἱ ἀστέρες, καὶ ἡ σελήνη ὁμοίως ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἀλλὰ πάλιν ὑψώθησαν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ τῇ γενομένῃ ὑπὸ Κυρίου πᾶσαι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις. Ἀκούσατε οὖν, ἀδελφοί, καὶ ἐκστητε, ὧς γέγονε ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συνιέντες συνίετε, καὶ τὸ οὖς ὑμῶν κλίνατε τῆς καρδίας, καὶ ἀκούσατε.

2. Urbis est Berytus nomine in confinio Tyri et Sidonia, Antiochiae vectigalis; in qua urbe Beryto magna multitudo exstat Judaeorum. Prope autem synagogani eorum, quae admodum ampla est, Christianus a quodam cellulam accepit in domo ejus: cum autem ibi moraretur e regione accubitus eorum, imaginem fecit Domini nostri Jesu Christi pulchre elaboratam, quae staturam Domini nostri Jesu Christi totam representabat. Modico elapso

1. Erigite oculos mentis vestrae, ac videte novum hoc spectaculum, quod factum est. Respice immensum Dei miraculum, et date gloriam Deo, ejus ineffabilem spectantes clementiam erga homines, et magnam ejus providentiam: lamentum cum laetitia assumite. Nihil in Deo mirabile: Deus enim noster est. Ac quotquot rem istam apud nos gestam audituri sunt corde attoniti erunt. Revera obstupuit caelum ad hoc tanti facinoris spectaculum: turbata rursum est abyssus, sol obscuratus est, necnon astra et luna similiter ob ejusmodi facinus. At rursum laetatae sunt ob illam Domini providentiam virtutes caelorum. Audite ergo, fratres, et obstupescite, intelligentia comprehendite quod gestum est in diebus nostris, aurem cordis vestri inclinate, et audite.

2. Urbis est Berytus nomine in confinio Tyri et Sidonia, Antiochiae vectigalis; in qua urbe Beryto magna multitudo exstat Judaeorum. Prope autem synagogani eorum, quae admodum ampla est, Christianus a quodam cellulam accepit in domo ejus: cum autem ibi moraretur e regione accubitus eorum, imaginem fecit Domini nostri Jesu Christi pulchre elaboratam, quae staturam Domini nostri Jesu Christi totam representabat. Modico elapso

(12) Ex ms. Palatino vetustissimo.

(13) Ἀκούστων. Id est, στραμναλ μεγάλα. Triclinium ubi steterant lecti pro cena et prandio.

(14) In Concil. Nic. II, p. 218, legitur, ἐν καινῷ μὲν ἔν ἐξογραφήμην.

tempore, Christianus ille majus sibi domicilium A perquisivit, quo opus habebat : quod Domini nostri gratia dispensatum est, ut opinor, qui scilicet vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ostenditque mirabilia sua iis qui credunt in eum, ad confutationem impiorum et fidei-  
 lium confirmationem. Inquirebat igitur Christianus ille, uti supra dixi, ampliorem domum ; et cum invenisset in urbe, istinc omnia sua cum gaudio asportavit, relicta ex Dei providentia Domini imagine, ut jam dixi.

293 3. Judæus porro quidam accepit in domicilium domum illam, in qua stabat imago Domini : cumque omnia sua isthuc intulisset, in ea domo morabatur, non advertens imaginem Domini ibi stare. Neque enim de loco illo cogitavit, sed ingressus domum in ea manebat. Quadam vero die invitavit Judæus ille contribulem quemdam suum ad prandium. Dum pranderent autem, elatis Judæus ad prandium invitatus oculis ad imaginem crucifixi, multas ex quo advertit illam et nefandas intulit illi contumelias, quas non ausim scribere, absit a me ! quas tamen ille sceleratus Judæus contra Salvatorem nostrum protulit, videns illam Domini imaginem. Judæus autem qui invitarat, affirmabat, aliique Judæo dicebat, se nondum illam vidisse imaginem. Situique is qui fuerat invitatus : abscedens autem adit sacerdotes, Judæusque illum accusavit his verbis : Homo ille habet domi imaginem Nazaræi ; qui, his auditis, magno furore repleti sunt, eo tamen vespere quieverunt.

4. Ineunte luce sequente, assumpto secum principes sacerdotum Judæo qui alium accusarat, cum magna populi sui frequentia, domum concedunt Judæi, in qua stabat imago Domini : cum pervenissent ad locum, insiliere principes sacerdotum et seniores cum eo qui rem indicarat, illoque commonstrante imaginem Domini stantem viderunt. Tum furore magno repleti, Judæus in domo illa commorantem synagoga ejecerunt. Imaginem autem Domini nostri Jesu Christi cum demisissent, secum ita locuti sunt : Quemadmodum patres nostri illuserunt ipsi (ita et nos eum illudamus). Tum cœpere conspuere in faciem imaginis Domini, colaphis eam in faciem hinc et inde caeciderunt. Dumque cæderent viebant : Quæcunque patres nostri fecere, omnia nos contra ejus imaginem faciamus. Audivimus, aiunt, ludibria in eum contulisse, idipsum nos agamus. Infinita igitur ludibria in Dei imaginem contulere. Vereor vobis ea loqui, que tum illi sunt ausi. Aiunt deinde : Audivimus (patres nostros) clavis manus et pedes ejus confixisse, id et nos faciamus. Tum pedes manusque Domini cæ imaginis confixere clavis. Iterum aiunt furore correpti : Audivimus eos aceto et felle cum spon-

Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χρόνον δὲ ἕλκον διεκθόντος, ἐπε-  
 ζήτησε οἶκον μείζονα (15) ὁ Χριστιανὸς ἡς χρῆξαι. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φρονέ-  
 μιση χάρις, ὡς γε ἐγὼ πείθομαι, τοῦ θλιόντος πάν-  
 τας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας  
 ἔλθειν, δεικνύων τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῦ πιστεύουσιν  
 εἰς αὐτὸν εἰς ἔλεγον τῶν ἀσεβῶν, στηριγμῶν δὲ τῶν  
 πιστῶν. Ἐζήτησε οὖν ὁ Χριστιανὸς, ὡς ἔφη, μείζονα  
 οἶκον, καὶ εὐρών τι ἀπὸ τῆς πόλεως, μετήρην ἐκεῖσε,  
 καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ καταλείπων  
 ἐξ οἰκονομίας Θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἀφῆκε,  
 καθὰ ἔφη.

3. Ἰουδαῖος δὲ τις ἐλαβεν ἐνοικίῳ τὸν οἶκον ἐκεῖνον,  
 ἐνθα ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου Ἰστατο. Εἰσαγαγὼν δὲ πάντα  
 τὰ αὐτοῦ κατέμενον ἐν οἴκῳ, μὴ θεωρήσας τὴν εἰκό-  
 να τοῦ Κυρίου, οὗ ἴστατο ἐκεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἐνόησε τὸν  
 τόπον ἐκεῖνον, ἀλλ' εἰσεβῶν κατέμενον. Ἐν μᾶ ἰδὲ  
 τῶν ἡμερῶν ἐκάλεσε ὁ αὐτὸς Ἰουδαῖος σύνθετον αὐ-  
 τοῦ ἐπὶ ἀριστον. Καὶ ἐν τῷ ἀριστῶν αὐτοῦ, ἐπάρας  
 τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ κληθεὶς Ἰουδαῖος εἰς τὴν εἰ-  
 κόνα τοῦ ἐσταυρωμένου, ἐκεί ὕβρις παμπόλλας καὶ  
 ἀθεμίτους, ἀφ' ἧς ὕρας εἶδε τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ,  
 κατ' αὐτῆς εἶπε, ἃς οὐ τοιμῶ, μὴ γένοιτο ! γράψαι,  
 ὡσπερ εἶπεν κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ὁ παράνομος  
 Ἰουδαῖος, ἰδὼν τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου. Ἐπιπροσέ-  
 ρησε δὲ αὐτὸς τὸν κληθέντα Ἰουδαῖον λέγων, οὗ Μί-  
 χρι τοῦ παρόντος οὐκ εἶδον τὴν εἰκόνα ταύτην. Καὶ  
 ἐσώπησεν ὁ κληθεὶς. Ἀπελθὼν δὲ πρὸς τοὺς ἀρχι-  
 ρεῖς, διαβάλλει τὸν Ἰουδαῖον τὸν ἐκ τῷ οἴκῳ γένον,  
 ὅτι Ὁ θεῖα εἰκόνα ἔχει τοῦ Ναζωραίου ἐν τῷ οἴκῳ  
 αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐπλήσθησαν θυμοῦ μεγάλου,  
 καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἤσυχασαν.

4. Πρωτὰ δὲ ἦδη γενομένης, παραλαμβάνουσιν οἱ  
 ἀρχιερεῖς αὐτὸν τὸν διαβάλλοντα τὸν Ἰουδαῖον καὶ  
 ὄχλον πολλὸν ἔθνους αὐτοῦ, καὶ ἀπέρχονται ἐν τῷ  
 οἴκῳ τοῦ Ἰουδαίου, ἐνθα ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου ἴστατο.  
 Γενόμενοι ἐπὶ τοῦ τόπου, εἰσπήδησαν οἱ ἀρχιερεῖς  
 καὶ οἱ πρεσβύτεροι σὺν τῷ καταμηνύσαντι, καὶ ὄρωσι  
 τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἰσταμένην, ὑποδείξαντος ἐκεί-  
 νου. Τότε θυμωθέντες σφόδρα, τὸν μὲν Ἰουδαῖον  
 τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οἴκῳ ἀποσυναγωγῶν ποιήσαν-  
 τες ἦλθσαν· τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ  
 Χριστοῦ καταναγόντες ἔφησαν, ὅτι καθὼς καὶ οἱ πατέ-  
 ρες ἡμῶν ἐνέπαψαν αὐτὸν \* τότε τὸν τοιοῦτον. Τότε  
 ἤρξαντο ἐμπύειν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῆς ἁγίας  
 εἰκόνας τοῦ Κυρίου, καὶ ἐβράβησαν αὐτὴν κατὰ πρό-  
 σωπον ἐνθεν καὶ ἐνθεν (16). Καὶ ταύτην βραβίζοντες,  
 ἔλεγον· Ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντα ποι-  
 ῆσωμεν καὶ ἡμεῖς τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. Καὶ λέγουσιν·  
 Ἠκούσαμεν, ὅτι ἐνέπαψαν αὐτὸν, καὶ ἡμεῖς αὐτὸ  
 ποιήσωμεν. Ἐμπαιγμάς οὖν ἀπείρους ἐνέπαψαν τῇ  
 εἰκόνι τοῦ Θεοῦ. Ἀπορῶ δὲ λέγειν ὅμιν ὅτι τελο-  
 μῆται. Εἶτα λέγουσιν· Ἠκούσαμεν, οὗ ἦλθσαν αὐ-  
 τοῦ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποι-  
 ῆσωμεν. Τότε καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῆς τοῦ  
 Κυρίου εἰκόνας ἐπέψαν ἦλους. Πάλιν λέγουσι μιμη-

(15) In Concil. Nic., ἐπεζήτησε μετόπον μείζον.  
 De voce, Μιτατον. Vide in *Onomastico*.

(16) Ita Colbert. 1. Editi, ἐνθεν, καὶ ἐνθεν,  
 male.

ἄντας· ἤκουσαμεν, οἱ ἐξ ὧν καὶ γόηθι ἐπόησαν αὐτὸν μετὰ σπόγγου· ποτήσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς· καὶ ἐποίησαν προσθέντες εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου σπόγγον ἐξ ὕδατος πεπληρωμένον. Πάλιν λέγουσι· Μιμηθήκαμεν, οἱ καλῶν ἔτυπον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν οἱ πατέρες ἡμῶν· τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Καὶ λαβόντες κάλαμον ἔτυπον τὴν κεφαλὴν τῆς εἰκόνης. Τέλος λιπὸν λέγουσιν, ὡς Ἀκριθῶς μνησάντων, οἱ τὴν πλευρὴν αὐτοῦ λόγχην ἤνοιξαν· μηδὲν παραλείψωμεν, ἀλλὰ προσθώμεν καὶ τοῦτο. Ποτήσαντες ἐνεχθῆναι λόγχην, ἐπέστρεψάν τινα αὐτῶν ἄραι τὴν λόγχην· καὶ ἄραν κατὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου, εὐθέως· οὐκ ἀνέδρασε πλῆθος αἵματος καὶ ὕδατος ἐξ αὐτῆς.

5. Χριστὲ, εἶδε σοι· ἀκατέληπτε, εἶδε σοι. Τίς ὡς σὺ, Δέσποτα· Τίς πάλιν σοῦ, Θεοῦ, ποιῶν φοβερὰ καὶ ἐξαιρία· ἢ τοῦ θαύματος τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεγαλειότητος! Ἐρριξαν ἀληθῶς αἱ ἄνα ἄγναι δυνάμεις καὶ ἐπὶ τοῦτο. Πόσος εἶ, Δέσποτα, εἰς φιλανθρωπίαν! Ὅπως σὺ ἐν ἐλέει! Πρῶτην γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ἰὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρωθεὶς ὁ ἄσαρκος ἐκ Παρθένου Μαρίας, Ἰσταυρώθης ἐν ἐκσίγη τῆ σαρκί, ἀπαθῆς ὁ αὐτὸς ἐν τῇ θεότητι. Νῦν δὲ πάλιν ἐν τῇ εἰκόνι σου Ἰσταυρώθης, ὡ Δέσποτα, εἰς ἔλεγχον μὲν τῶν ἀσεβῶν καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, σκληργμῶν δὲ τῶν ἐν ἀληθείᾳ εἰς σὲ πιστευόντων. Ἀλλὰ εἶδε σοι, Δέσποτα, τῷ μόνῳ τὰ πάντα ἐναμείνω, ἅμα τῷ εὐλογητῷ Θεῷ ἡμῶν Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

6. Ἦμεῖς δὲ, τέκνα, ἀκούσατε τὰ λοιπὰ, ἀπερὶ φρονίμωσιν ἢ αὐτοῦ ἀγαθότης. Μετὰ γὰρ τὸ κρουσθῆναι τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὴν τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου, καὶ ἀναδύσασαι τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς ἑτέρως εἴρηται, λέγουσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· Ἐπειδὴ θρωλοῦσιν αὐτὸν οἱ σεβόμενοι οἱ καὶ λάσει· πολλὰ ἐποίησε, λάβωμεν αὐτοῦ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἀγάγωμεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ συνάξωμεν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας τοῦ λαοῦ, καὶ χρίσωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἴσωμεν εἰ ἀληθῆ εἰσι τὰ λεγόμενα. Τότε προσήνεγκαν τῇ πλευρῇ τοῦ Κυρίου βῆσαν κατὰ τὸν τόπον τῆς σφαγῆς τῆς λόγχης, ὅθεν ἐξῆιεν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐπιλησαν τὴν βῆσαν. Καὶ ἀπαγαγόντες, ἐμπαιζόντες, ἔνα, ὡς ἐνώμιζον, ὄβριθωσιν ἐπὶ πάντων, συνήξαν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, πρῶτον πάντων παρὰλυτον, ὃν εἰς γενεθῆς ἤδρασαν αὐτόν, καὶ προσαγαγόντες ἔχρισαν αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ἀνεπήδησε, καὶ ἤλατο ὀργανθεὶ καθόλου ὁ ἀνόητος. Ἔστα ἤγαγον τυρλοῦς, κάκεινοι ὁμοίως χρωθέντες ἀνέβλεψαν, δαιμονιώντες ἀναριθμητοὶ παρατυχεῖς ἐκαθαρίσθησαν. Ταραχὴ γέγονε μεγάλη κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, πάντων ἐπιτρεχόντων διὰ τὰ ἀπειρα θαύματα. Ἐκινήθησαν πάντα τὰ πλῆθη τῶν Ἰουδαίων, τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, ὡς μήτε τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, καίτοι μεγίστην οὔσαν, χωρεῖν, μήτε τὸν τόπον, τοῦ πλῆθους τοῦ ἀπίστου λαοῦ συνδραμόντος διὰ τὰ ἀπειρα θαύματα. Πάντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ὁ λαὸς, καὶ τὰ πλῆθη τῶν Ἰουδαίων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κράζοντας καὶ λέγοντας· Δεῖδε σοι, Χριστὲ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν Ἰσταύρω-

A gia potasse illum : id nos quoque faciamus ; quod et fecerunt, apposita ori Domini spongia aceto plena. Nunc inquit : Didicimus patres nostros arundine percussisse caput ejus ; idipsam nos agamus. Arreptaque arundine percutiebant caput imaginis. Denum aiunt : Accurate didicimus eos lancea latus ejus aperuisse, nihil omitamus, sed illud quoque adjectivam. Lanceamque afferri curarunt, ac jussere cuidam e suis ut lanceam vibraret : qua vibrata in imaginem Domini, statim ex illa manavit sanguinis et aque copia.

5. Gloria tibi, Christe : qui incomprehensibilis es, gloria tibi. Quis tibi similis, Domine ? Quis præter te faciens terribilis et prodigia ? O miraculum magnificentiæ Salvatoris nostri ! Horrere plane hac in re sanctæ superne virtutes. Quantus es, Domine, re clementia erga homines ! Quantus misericordia ! Olim propter nos et propter nostram salutem, incarnatus ex Virgine Maria, tu carnis expers qui eras, in illa carne crucifixus es, impassibilis cum sis in deitate. Nunc autem in tua imagine crucifixus es, o Domine, ad confutationem impiorum, omniumque infidelium, et ad confirmationem eorum qui in veritate in te credunt. Sed gloria tibi, Domine, qui solus omnia potes, eum benedicto Deo nostro Patre et sancto Spiritu. Amen.

6. Vos autem, filii, audite cætera, quæ ejus bonitas dispensavit. Postquam enim latus imaginis Domini lancea perforatus esset, cum efflueret sanguis et aqua, ut alibi dictum est, aiunt principes sacerdotum 294 et seniores populi : Quandoquidem cultores ejus jactitant eum multas curavisse infirmitates, accipiamus ejus sanguinem et aquam, deferamus in synagogam, ac cogamus omnes e populo qui ægritudine laborant, eoque illos unguamus, videamusque an vera sint quæ vulgo feruntur. Tum adnotata lateri Domini amphora ad locum ubi vulnus erat lancea inflictum, unde profluebat sanguis et aqua, impleverunt amphoram. Abducentesque ac illudentes, quo nullam non, ut sibi videbatur, contumeliam adhiberent, coegerunt omnes qui male habebant, primumque omnium paralyticum, quem ex nativitate ita se habere norant, adductumque unxerunt : qui statim exsiliit et exsultavit, omnino sanus. Deinde cæcus adduxerunt, qui similiter inuncti viderent, dæmoniaci innumeri confestim purgati sunt. Tumultus magnus per totam urbem exortus est, omnibus ob infinita mirabilia accurrentibus. Commota est omnis Judæorum turba quæ habitabat in ista urbe, ita ut ne synagoga quidem eorum, maxima licet esset, capere posset, neque locus esset immensæ multitudini populi ob infinita miracula concurrentis. Omnes porro principes sacerdotum, seniores, populus, et turba Judæorum, virorum, mulierum et puerorum crediderunt in Dominum nostrum Jesum Christum, clamantes ac dicentes : Gloria

tibi, Christe, quem patres nostri crucifixerunt, qui jam a nobis in imagine tua crucifixus es. Gloria tibi, Fili Dei viventis, qui tanta edidisti miracula. Tibi credimus : propitius nobis esto, et nos recipito. Hæc omnes clamabant, lugentes ; eorumque clamor ascendebat, dum ungerent principes sacerdotum, omnesque curarentur et reviviscerent.

7. Postquam autem sanati omnes fuissent, turbæ Judæorum ad episcopum illius Ecclesiæ, qui rem gestam jam dixerat, concurrere, clamantes : Unus Deus Pater, unus Filius ejus unigenitus, unus Christus, quem patres nostri crucifixerunt : ipsum esse Deum scimus, huic nos credimus. Cum multis ergo laudibus Deum celebrasset, imaginemque archiepiscopo ostendissent, renuntiassentque ea quæ ipsi perpetraverant in Christi imagine, pariter indicabant sanguinem et aquam emanasse : qua ratione item ex latere imaginis effluxisset, quam immensa edita essent miracula. Tum omnis multitudo rogabat ut sibi sancti baptismi gratia tribueretur. Quos episcopus admissos, una cum illius Ecclesiæ clero, omnes multorum dierum spatio baptizavit. Synagogam vero consecravit in ecclesiam Salvatoris nostri Jesu Christi, ipsis scilicet rogantibus. Cæteras autem eorum synagogas in martyria convertit. Hinc magna exorta est lætitia in illa civitate, non modo curatis corporibus, sed tot animabus a morte ad vitam revocatis.

8. Hæc vobis ego, rei gestæ gnarus, significanda duxi, dilectissimi fratres, ad utilitatem animarum vestrarum : ut ea quoque in re, agnita Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi virtute, magis magisque in ejus fide confirmemini, atque exultetis ob gloria ejus miracula, nunc edita. Date igitur illi gloriam cum lætitia et compunctione cordis, in locum gaudentes, gratiasque agentes ei de magnificentia sua ; quod nos vera in ipsum fide et cognitione sua donaverit. Etiam, filii mei dilecti, jam in præsentî agnoscamus virtutem immensi Dei et Domini nostri Jesu Christi. Et celebremus ejus bonitatem, veri scilicet Filii Dei viventis. Ipsum enim decent honor, imperium, magnitudo et magnificentia, nunc et semper et in sæcula sæculorum, Amen.

αν, και ἀπ' ἡμῶν νῦν σταυρωθεὶς ἐπὶ τῇ εἰκόνι σου. Δόξα σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ τοσαῦτα ποιήσας θαυμάσια. Σοὶ πιστεύομεν ὁ Θεὸς ἡμῶν γενεῶν, και δέξαι ἡμᾶς. Ταῦτα εἶδόν ἅπαντες· πενθούντες· και αἱ βοαὶ αὐτῶν ἀνεπέμνοντο, ἀρχιερίων χριστιανῶν, και πάντων θεραπευομένων και ζωοποιουμένων.

7. Μετὰ δὲ τὸ πάντας ἰαθῆναι, αὐτὸς πρὸς ἐπίσκοπον τῆς ἐκείτης Ἐκκλησίας, ἤδη μεμαθηκόντα τὰ γενόμενα, τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων κατέβραμον, κράζοντες· Εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, εἷς Υἱὸς αὐτοῦ μονογενὴς, εἷς Χριστὸς ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν· αὐτὸν ἑσθῆν οἶσαν, τοῦτ' ἡμεῖς πιστεύομεν. Πολλοὶς οὖν εὐφημίαις δοξάζσαντες τὸν Θεόν, τὴν τε εἰκόνα τῆ ἀρχιεπισκόπου δείξαντες, και ἀπαγγελλάντες ἃ ἐποίησαν τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, τὸ τε αἷμα και τὸ ὕδωρ ἐμῆνυον, και τὸ πῶς ἐξέλθλυθεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς εἰκόνης, τῶν τε ἀπέριον θαυμάτων τὰ γεγονότα. Οὕτως ἅπαντα τὰ πλήθη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀξιοῦσθαι ἰκέτευσον. Οὓς λαβὼν ὁ ἐπίσκοπος ὄμα τῶ ἐκείτῃ κλήρω πάντας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐβάπτισεν. Τὴν δὲ συναγωγὴν ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀφιέρωσεν, ἐκείνων παρακαλεσάντων· τὰς δὲ λοιπὰς συναγωγὰς αὐτῶν μαρτύρια πεποίηκε. Καὶ ἐκ οὗτου χαρὰ μεγάλη γέγονεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, οὐ μόνον σωμάτων ὑγιέντων, ἀλλὰ και τοσοῦτων ψυχῶν ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἐπαυελθόντων.

8. Ταῦτα γνούς ἐγὼ, ἐποῦσάσα θελήσας ὑμῖν, προσφιλέστατοι ἀδελφοί, εἰς ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν· ἵνα, γνόντες και ἐπὶ τοῦτ' τοῦ ἡμετέρου Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, πλέον τῇ εἰς αὐτὸν στρεφῶσθε πίστει, και ἀγαλλιασῶσθε ἐπὶ τοῖς μεγάλοις αὐτοῦ θαύμασι τοῖς νῦν γεγεννημένοις. Δότε οὖν αὐτῷ δόξαν μετ' εὐφροσύνης, και κατάνυξιν καρδίας, και ὀρθῶν χαίροντες, και εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι, ὅτι τῆς αὐτοῦ πίστεως ἡμᾶς ἤξιώσε, και τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως. Ναί, τέκνα μου ἀγαπητά, γνῶμιν και ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦ ἀπεράντου ἡμῶν Θεοῦ και Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ δοξάζσωμεν τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Αὐτῷ γὰρ πρέπει τιμῆ, κράτος, μεγαλοσύνη και μεγαλοπρέπεια, νῦν και ἀεὶ και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

**295** Relatio miraculorum Domini nostri Jesu Christi, quæ per imaginem ipsius facta sunt in Beryto, Syriæ civitate, quinto Idus Novembris.

Apud Cæsaream Cappadociæ urbem præmaximam, convenientes de singulis urbibus Asiæ sanctissimi præsules, pro stabilimento sanctæ Ecclesiæ internunt consilium. Siquidem apud eos de cruce lateris Domini nostri Jesu Christi non exiguus error exortus esse videbatur. Qua ex re, ut præfati sumus, in jam dicta urbe maximus congregatus est sanctorum episcoporum conventus, ut ex hoc errore in unum tractare deberent. Sed cum cuncti ex more in sanctam ecclesiam ad residendum se con-

tulissent, Petrus beatissimus Nicomediæ urbis antistes, in medio eorum consurgens, ita ad universos exorsus est loqui : Si placet, inquit, vestre sanctitati ; o sanctissimi Patres, libellum unum Athanasii Alexandrinæ urbis magni episcopi, me vobis referre delectat. Sancta synodus respondit : Placet plane, et ut legatur optamus. Ad hæc ille libellum in medio protulit, et materiam ipsius tituli taliter aggressus est legendo.

## SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

De passione imaginis Domini nostri Jesu Christi, qualiter crucifixa est in Beryto, Syriæ civitate, libellus (17).

Dilectissimi itaque omnes filii sanctæ Ecclesiæ, A mines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, ut ostenderet cunctis se colentibus, suorum miraculorum virtutem ad increpationem impiorum, firmamentum quoque suorum fidelium. Factum est autem post hæc, ut Hebræus quidam eandem cellulam susciperet ad habitandum. Quam ingressus, cum suis omnibus cepit habitare in ea, minime contemplatus locum illum, qui Dominicam iconam apud se retinebat absconditam. Die vero quorundam idem Hebræus de suis contubernaliibus invitavit unum ad prandium. Epulantibus illis, elevavit Hebræus, qui invitatus fuerat, oculos, et vidit in interiori loco cellule ejus iconam Dominicam parieti connexam. Tunc vehementi furore exardescens. cepit fremere dentibus adversus eum, qui ipsum convocaverat, dicens : Tu Hebræus cum sis, quomodo apud te Jesu illius Nazareni iconam habes repositam? Convicia quoque et opprobria tanta adversus Dominum Salvatorem emisit, quanta nec aures fidelium sufferre possunt, nec nos scriptis tradere præsumimus, ob injuriam nostri Redemptoris. Judæus vero, qui illum malevolum convocaverat ad prandium, satisfacere illi cupiens, sacramentis terribilibus profitebatur, se aliquando minime, quam præmonstrabat, vidisse iconam. Ad hæc, qui invitatus fuerat, siluit. Finito autem convivio abscessit et abiit ad summos sacerdotes et principes et dixit eis : Notum vobis sit quoniam Hebræus ille talis Jesu Nazareni iconam apud se retinet clanculo. At illi hæc audientes, dixerunt ad eum : Nunquid possunt vera esse quæ asseris? non credimus, nisi demonstraveris. Ipse vero affirmabat, quia ego in domo ejus eam demonstrare curabo. Hæc illi audientes, maximam in iram deciderunt. Sed die illo, quia jam hora incumbabat vespertina, siluerunt. Mane vero facto, summi sacerdotes, principes et majores natu plebis Judæorum, assumens secum illum, qui eum accusaverat, ad domum ipsius velocius festinaverunt. Videntes autem vera esse quæ dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui hæc testificaverat, irruerunt in eum, multisque contumeliis ac variis cruciatibus affectum extra synagogam senivivum projecerunt.

## CAPUT PRIMUM.

Est quædam civitas in Syria, inter terminos Tyri et Sidonis posita, Berytus vocata, Antiochiæ vero subdita. In hac urbe innumerabilis multitudo erat Hebræorum, quamvis eodem tempore civitas metropolitana obtineret dignitatem. Accidit autem, ut juxta synagogam Hebræorum, quæ magna valde habebatur, quidam Christicola a quodam suscepisset cellulam, et consumque ei ex ea redderet. In qua dum ingressus esset ad habitandum, iconam Domini nostri Jesu Christi, quam apud se habebat, sivit in pariete contra lectuli sui faciem, quæ etiam continuabat in se integram Domini staturam. Evoluta deique non parvo temporis spatio, jam prælibatus deicola perquirere studuit in alio locu ejusdem urbis spatiosam domum ad habitandum. Quam cum reperisset, tollens cuncta, quæ ad se pertinere videbantur, egressus est de cellula. Domini autem providentia id agente, Jesu Christi Domini nostri iconam ibi neglectam reliquit. Hoc autem Domini occulto peractum esse constitio, qui vult omnes ho-

## CAPUT II.

Deponentes autem Domini nostri Jesu Christi iconam in terra, dixerunt ad invicem : Quoniam anres nostras tetigit non exigua opinio quod Jesum Nazarenum patres nostri diversis modis **296** illuserunt, ita et nos huic faciamus. Tunc cœperunt spere in faciem imaginis Domini Salvatoris uo-

(17) In editione Lugdunensi additur : *Temporibus Constantini Senioris, et Irenæ uxoris ejus; sed incipit. Petrus Nicomediæ episcopus libellum hunc san-*

*cti Athanasii esse scribit, actione quarta synodi in Nicæna, ubi iisdem fere verbis integer habetur, tom. VII, p. 745.*

stri, et percutiebant eum alapis, et inde dicentes: **A** Quanta Jesu Galilæo nostri genitores fecerunt, eadem et nos huic ejus imagini faciamus. Innumerabilibus itaque illusionibus Dominicam illuserunt iconam. Iterum dicunt: In ejus passione scriptum esse agnoscimus, quod ejus pedes et manus in cruce confixæ sunt: nos vero, quamvis moderniores tempore, nil prætermittentes, addamus et hæc. Tunc crucifigentes iconam Dominicam, clavos acutissimos adhibuerunt in manibus, et pedibus illius imaginis. Post hæc permoti magis ac magis fellis amaritudine, dicunt inter se: Audivimus quod patres nostri Jesu Galilæo acetum et fel in potum eum spongia præbuerunt, hoc et huic faciamus. Quod et sic fecerunt, apponentes ad os sanctæ iconæ nostri Redemptoris acetum cum felle mistum. **B** Nec sic itaque cordis sui malitiam refrenantes, iterum dicunt: Didicimus quod nostri majores coronam contextam de spinis capiti illius crucifixi circumposuerunt, postmodum arundine percusserunt insultantes ei, et nos igitur nequaquam postponentes id ipsum faciamus. Cumque coronam spinicam capiti illius circumposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput imaginis illius, qui caput est omnium sanctorum. Ad extremum vero, cum insaniam suæ mentis tolerare non possent, dixerunt: Sicut veraciter didicimus, patres nostri Iesu lancea aperuerunt; nos vero, ne aliquid minus fecisse videamur, et hoc ipsum adjiciamus. Nullam ad hæc moram mediam fecerunt, et afferræ lanceam jusserunt, et præceperunt cuidam Hebræo tollere eam, et valido ictu Iesu dextrum iconæ illius transfodere. Cumque tam maximum facinus fuisset perpetratum, res mira velementer stupenda, nulloque unquam sæculo audita ibi repente est effecta. Nam ipsius vulneris locus aqua et sanguine illico cœpit decurrere. Et sicut in passione Dei Filii Salvatoris mundi, olim contigit cælum expavisse, ita nunc quoque pariter, Deo præstante, eadem innovantur sive reparantur. Vere enim in hoc factio non solum elementa mundi concuti potuere, sed etiam virtutes supernæ tale facinus exhorruere. Tibi ergo, Christe, cum Patre, Spirituque sancto sit gloria indeficiens. Quis enim est sicut tu, Domine, et quis est Deus faciens mirabilia, signa, et terribilia et obstupescenda in cælo et in terra? O admirabilis Mediator Dei et hominum, hominibus mundi Redemptor ac Salvator, totius bonitatis et pietatis fons et origo! O quantus es, Domine Jesu, in humilitate, qui cum esses Deus, morticinum nostræ carnis suscipiendo, homo fieri dignatus es, pro salute generis humani, quem impii et crudeliter paulo minus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere non erubuerunt! O quam magnus es, noster Salvator, in patientia, qui in tempore tuæ traditionis, tuo proditori ad te venienti osculum præbere non renuisti, et servo Malcho apostoli gladio abscissam auriculam redintegrasti, quando ad passionis victimam velut ovis mansueta ducebaris! O quantus es in misericordia, Christe! spes unica mundi, qui cum in cruce te ipsum hostiam Deo Patri exhibuisses sanctam et immaculatam, pro tuis crucifixoribus veniam postulasti, dicendo ad Patrem: « Pater, ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt. » Tunc quidem pro nostra salute incurvatus, in eadem carne, quam ex Virgine sancta et immaculata assumpseras, mortem pertulisti crudelem. Et qui eras in substantia cum Patre sanctoque Spiritu unus et impassibilis existens et invisibilis, condoluisti humanam perire naturam. Et ideo in hanc lacrymarum vallem descendens, pro nostris erratibus et piaculis formam servilem suscepisti, in qua te permisisi ab iniquis teneri, flagellari, ad ultimum vero crucifigi. Nunc autem in sancta imagine tua crucifigeris, Domine, iterum ad confusionem impicrum omnium fidelium [infidelium], et ad corroborationem omnium in te crediturum. Et ideo tibi omnipotenti Deo, una cum Patre Spirituque sancto, gloria sit, per cuncta sæculorum sæcula, decus et fortitudo, virtus atque victoria. Amen.

## CAPUT III.

Audite, omnes Ecclesie filii, cætera, quæ postmodum facta sunt; ipsius enim mysterii fuit dispensatio. Postquam enim, ut superius dictum est, Iesu lancea Iuaginis illius lancea apertum est, continuo exivit sanguis et aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum: Affertur vas ad locum vulneris, et videamus exitum rei. Qui illico detulerunt hydriam, et ad locum vulneris, unde sanguis et aqua decurrabant, statuerunt. Quæ absque ulla mora subito repleta est. Dixerunt autem ad invicem: Quoniam susurrant Christum colentes, quod signa et mirabilia multa inaudita fecerit in mundo, quæ nemo alius potuit agere: accipiamus hunc sanguinem, et aquam hanc, et deferamus ad nostram synagogam, et congregemus universos qui se male habent, et ex hoc perungamus eos: et si vera sunt ea, quæ de Christo dicuntur, continuo sanabuntur: sin alias, ostentui habeantur a nobis cuncta, quæ suis sequacibus astruuntur de eo. Hæc dicentes hydriam deferunt ad synagogam, æstimantes se Christo Jesu Domino nostro æterni Regis Filio maximam inferre posse injuriam. Congregaverunt igitur quoscunque repererunt languidos, et in conspectu cunctorum Hebræorum introducti sunt in synagogam, inter quos quidam provecetæ ætatis erat homo, quem a nativitate sua gravissime ossederat corporis molestia, quæ Græca locutione παράλυσις, Latina vero, dissolutio membrorum, dicitur. Die dum primum ab ei fuisset perunctus, repente de suo grabato, quasi cervus exsilens, ad laudem Filii Dei incolumis redidit, ad propria remeavit. Deinde adducentes cæcos nonnullos, loca eorum luminum perungere studuerunt. Qui ipsi statim in Jesu Christi nomine discussa cæcitate, post multos annos, lumen amissum recipere: πε-



ruerunt. Egrotantes autem plurimi ad hoc spectaculum sunt adducti, manibus post terga revinctis. Cumque et illi fuissent peruncti, mirabili dei virtute undique perfusi, sensu redintegrato pristino, ad propria cum revertuntur sanissimi, laudes Dei omnipotentis Filio Jesu Christo Domino Salvatori nostro persolvunt ab omni populo. Tumultus autem exortus est magnus, per totam eandem urbem concurrentibus omnibus, propter innumerabilia quæ fiebant miracula. Et quicumque variis languoribus infirmos possessos habebant apud se, illos eos deducentes perungebant, et statim sanitatem, quam desiderabant, consequantur. Omnes autem, ad quoscunque pervenire potuit opinio, affequentes infirmos, quos habere poterant in domibus, paralyticos, cæcos, claudos, surdos, mutos, et leprosos, sive aridos, deducebant eos ad synagogam Judeorum, ubi hæc fiebant signa divinitus. Sed quamvis maxima esset hæc eadem synagoga, nequaquam tamen recipere poterat supervenientium multitudinem. Infinitæ enim erant populorum cæteræ, quæ undique illos confluxebant propter innumerabilia miracula et prodigia, quæ pro sua nimia prolixitate, ne fastidium generarent, transgrediendo prætermittunt. Omnes autem principes sacerdotum, et seniores, et omnis turba Judeorum, parvulorum, ac majorum, et mulierum, videntes quæ facta fuerant, crediderunt in Dominum nostrum Jesum Christum, et dicebant : Gloria tibi sit, æterne Deus, et omnipotens Pater, qui nobis indignis, quamvis sero, revelasti unicum Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum : quem, ut Isaac vaticinium cecinit, Virgo concepit, et Virgo peperit, ac post partum Virgo permansit. Gloria sit tibi, Christe, quem patres nostri verum Deum et verum hominem, in cruce morte horribili afficere non metuerunt. Qui nunc etiam a nobis iterum passus es te imagine tua cruci affigere. Gloria sit tibi, Christe Fili Dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demonstrasti. Tibi credimus, tu nobis esto propitius et nos suscipere dignare, quia ex toto corde, et tota anima atque virtute ad te confugimus. Hæc et his similia clamantes dicebant, lacrymas autem amaras emittebant et singultus.

#### CAPUT IV.

Postquam autem curati sunt cuncti qui ægritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Judeorum ad domum sanctæ ecclesie, quæ in eadem urbe erat, ubi metropolitanus. Cujus provoluti vestigiis, se peccasse, se graviter deliquisse, magnis vocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omnium rei gestæ veritatem, sanctam iconam Domini Salvatoris eidem demonstrantes, annuntiaverunt cuncta quæ in ea exercuerant. Et qualiter ab ictu lanceæ sanguis et aqua emanavit ex latere ipsius, necnon et de mirabilibus ab ea ostensis illi retulerunt per ordinem. Ille vero interrogabat, qualiter icona ipsa ab eis fuisset reperta, et si ab ali-

quo eam exceperissent. At illi retulerunt ei, quod quidem Christicola per oblivionem in cellula synagogæ proxima dimisisset eandem iconam, dum se ad alium locum transferret hospitandi gratia. Qui statim jubetur inquiri, et repertus in præsentia domini metropolitani statuitur. Cumque ab eo studiosissime fuisset interrogatus, quomodo icona apud se devenisset, vel a quo tam mirabiliter posita esset, respondit dicens : quod Nicodemus, qui ad Jesum nocte venerat, propriis manibus eam composuisset, et moriens Gamalieli tradidisset. Gamaliel autem doctoris gentium Pauli διδάσκαλος, cum diem sibi cerneret adesse extremum, Jacobo eam reliquit, et Jacobus Simeoni, et Simeon Zacchæo; et sic per successores temporum in Jerosolyma perduravit, usquequo subversio illius urbis patrata est quadragesimo et tertio anno post ascensionem Domini Salvatoris ad cælos. Sed biennium antequam Titus et Vespasianus eandem subvertèrent urbem, admoniti sunt a Spiritu sancto fideles atque discipuli Christi, ut relicta urbe, ad regnum se transferrent Agrippæ regis, qui ipse tunc Agrippa Romanis federatus erat. Qui egressi ab urbe, omnia quæ ad cultum nostræ religionis vel fidei pertinere videbantur secum auferentes, in has regiones transtulerunt se. Quo tempore etiam icona, cum cæteris rebus ecclesiasticis deportata, usque hodie in Syria permansit, quam ego ipse a parentibus ex hac luce migrantibus mihi traditam, jure hæreditario usque nunc possedi. Hæc certa et manifesta ratio est de icona sancta Domini Salvatoris, qualiter de Syria in Judææ partes devenit. Auditis his sermonibus reverendissimus metropolitanus, valde hilaris redditus, conversus ad populum Israeliticum dicebat : Convertere, Israel, ad Dominum, Patrem universorum viventium, et adora nobiscum ejus Filium, per quem sunt omnia creata, et Spiritum sanctum, qui est vivificator cunctorum viventium, et illuminator nostrarum animarum. Festina debitum absolvere votum. Omnis autem turba stirpis Judaicæ clara voce cepit cantare et dicere : Unus Deus Pater, et ipse ingenuitus. Unus Filius, et ipse unigenitus Christus, quem patres nostri crucifixurunt, et nos ipsum agnovimus verum Dominum. Unus Spiritus sanctus et ab utroque procedens, per quem veraciter nos credimus esse salvandos. Hæc dicentes, prostrati genibus ipsius, veniam postulabant de suis consecuti sceleribus per baptismi remedium. Quos suscipiens beatus antistes cum suis clericis, per dies plurimos de disciplina eruditivè Christiana. Ad ultimum vero catechumenos factos, et triduo peracto jejunio, ex aqua et Spiritu sancto regeneravit eos.

#### CAPUT V.

Postquam verò baptismum consecuti sunt, rogabant enixius sanctum virum, ut synagogam suam ecclesiam consecraret in honorem sancti

Salvatoris mundi. Quorum petitionem minime a spernatus, synagogam illorum, quæ major esse videbatur, in nomine unigeniti Dei Filii Redemptoris mundi consecravit. Ex tunc itaque per diversas oris terræ nationes et provincias mos inolevit, ut basilicas plurimas vel oratoria, pontifices Christianæ legis, in honore sancti Salvatoris mundi condere et dedicare non desinant. Nam antea antiquiores nostri, vel majores, hoc peragere minime præsumperant. Sed ad narrationis nostræ ordinem reflectamus articulum. Rogaverunt autem metropolitani præfatum virum, ut cæteras synagogas eorum in honore quorundam beatorum martyrum consecrando reconciliaret. Itaque et huic petitioni libenter animum accommodavit, et quæ illi suggererunt Dei juvamine fretus, cuncta explevit devotus. Factum est gaudium magnum in civitate illa, non solum de sanitate corporum, quæ emanaverat maxima, sed et de tantis animalibus, quæ ah interitu Satanæ ad vitam æternam fuerant revocate.

#### CAPUT VI.

Venerabilis vero et summus antistes, die noctuque variis fluctuabat cogitationibus de hydra, quæ Dominicum intra se retinebat cruorem, valde hæsitans, quid de ea opportunum fuisset peragere. Tandem autem salubri reperto consilio, omnium Ecclesiarum, quæ per orbem terre longe lateque consistebant, inæstimabile atque profuturum providit consolationis remedium. Denique ampullas præcepit fieri vitreas, in quibus portiones misit singulas de sanguine et aqua, quæ de imagie Domini Salvatoris nostri decurrerant, quas etiam per Asiam, Africam, Europam, per suos nuntios dirigens, cuncta, quæ apud urbem jam dictam suo tempore contigerant, devenisse

#### SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI, DE NOVIS ET MODERNIS MIRABILIBUS IMAGINIS DOMINI (18).

Elevate oculos sensus vestri, universi sanctæ Christianæ religionis fratres et patres, et considerate hanc novam admirationem quæ facta est, quam his temporibus ostendit Deus nobis, et date gloriam nomini ejus. Considerate ineffabilem humanitatem ac magnitudinem divinæ ordinationis, et lamentationem cum lætitia sumite. In Deo quidem nihil extraneum est, quia Deus noster potens est. Quoniam autem in diebus nostris circa nos notam fecit Deus virtutem suam, obstupescit omne cor audientium pro enormitate sceleris, et magnitudine mirabilium Dei. Conturbata est iterum abyssus, sol et luna obtenebrati sunt a facie iniquitatis; sed et omnes virtutes cælorum et ornatus eorum laudem et gloriam dederunt Deo, qui magnificentiam et virtutem operatus est in Filio suo. Audite igitur, fratres, verbum quod factum est in diebus nostris,

A suis scriptis vel eloquiis manifestissime universis sanctæ Ecclesiæ filiis viriliter declaravit. Hoc insuper ab eis efflagitans, ut per annos singulos in mense Novembri, qui apud Hebræos est nonus, apud nos vero mensis undecimus, nono die ipsius mensis, id est quinto Idus Novembris, non minori reverentia, quam natalis Domini vel Paschalis, ista dies præcipua observatione colatur.

#### CAPUT VII.

Hæc est vera et vehementer credula ratio de cruore lateris Domini nostri Salvatoris, qui profuit de sancta imagine ipsius, quæ crucifixa est in Syria, in Beryto civitate. Hic est etiam sanguis ille **298** Dominicus, qui apud plerosque repertus esse dicitur. Nec esse aliter æstimandum est a vere Catholicis, præter id, quod scribitur a nobis, quasi ex carne et sanguine Christi aliquid possit in mundo inveniri, nisi illud quod in ara altaris per manus sacerdotum quotidie spiritualiter efficiunt. Hæc ergo sciens, amantissimi patres et fratres, acceleravi declarare vobis, ad ædificationem animarum vestrarum, ad incrementum vestræ fidei, ut et in hoc scire valeatis, quanta sit virtus et pietas Domini Salvatoris nostri Jesu Christi. Idcirco in fide fortes estote, et congaudete super magna et obstupescenda ejus miracula, quæ in nostra generatione a Deo sunt patrata. Et date illi gloriam cum lætitia gaudentes, et cum nimia cordis computatione ejus majestati immensas gratias agite, eo quod fidei suæ et scientiæ dignos vos fecit esse. Ipsi Christo Jesu Salvatori nostro, cum Patre, sanctoque Spiritu gloria sit honorque, laus etiam perennis: qui sempiternum atque indivisum absque initio et fine obtinet imperium. Amen.

et obstupescite; intelligentes intelligite, et inclinate corda vestra ad magnalia Dei. Est civitas quæ vocatur Byritho, ac jacens inter terminos Tyri et Sidonis, præbens tributum Antiochiæ. In hac autem civitate multitudo erat Judæorum, et synagoga eorum magna valde. Accipit autem quidam Christianus dato pretio cellulam a quodam in pensionem, in qua habitans fixit imaginem Salvatoris nostri Jesu Christi in conspectu lecti sui: et statura quidem picture non magna, sed mediocris, quæ tamen totam imaginem Salvatoris contineret. Aliquantum temporis fluxit, et substantia viri illius valde crevit, utpote ubi miseratio et dispositio Dei mirabiliter operari cœpit; et ampliorem sibi Christianus ille ad divertendum querere cœpit domum. Tollens autem omnem suppellectilem suam, transtulit a supradicta cella, quæ et ipsa valde contigua erat syn-

(18) Ex codice ms. S. Germani a Pratis, n. 108.

agogæ Judæorum, ad alium quem sibi inhabitandum elegerat locum, solius imaginis Domini immemor factus, quod et per providentiam Dei ita contigit accidisse. Rursus vero Judæus quidam accepit in pensionem eandem cellam, ubi imago Domini relicta mansit, et introducens omnia sua, ibidem conversari cepit non cognoscens aut aliquando perspicere imaginem Domini, eo quod ex adverso velut in occulto reposita staret. In una autem dierum invitavit ipse quemdam alium Judæum ad prandium secum ; et inter prandendum elevans oculos suos ille qui vocatus venit Judæus, vidit imaginem Domini nostri Jesu Christi. Et ait : Dum tu es Judæus, quomodo hanc imaginem habes ? Et injurias quidem multas et nefandas dixit contra Salvatorem ab hora qua sanctam imaginem aspexit, quod et jam nefas duxi scribere, et satis ei fecit ille qui eum invitavit, quod ex eo tempore quo in eadem domo conversari cepit, imaginem Domini ibidem non cognoverit. Surgens autem cum indignatione, abiit ad principes sacerdotum. Cumperientes autem quæ facta sunt, dixerunt ei : Potes hoc nobis demonstrare ? At ille certioratus est diens, quoniam ego vobis hoc exhibebo in domo ejus. Itaque transacta hora vespertina, illo die siluerunt. Mane autem facto summi principes sacerdotum et seniores populi, turba quoque multa gentis eorum abierunt in domum ubi stabat imago Domini nostri Jesu Christi. Et pervenientes domum impetu facto irruerunt principes et seniores populi, prævio duce Judæo illo qui illis annuntiaverat, et invenerunt imaginem Domini nostri stantem sicut dictum est ad illos. Irati valde circa Hebræum illum qui ibidem inhospitabat, extra synagogam eum expulerunt. Deponentes vero sanctam imaginem, dixerunt : Quoniam sicut audivimus quod patres nostri huic olim illuserunt, et nos illudamus. Tunc ceperunt exspere in faciem ejus, et percutiebant eam. Dixeruntque : Quanta fecerunt ei patres nostri, et nos omnia faciamus : et conviciabantur ei multis criminosis sermonibus, quæ etiam pro enormitate sceleris scribere nefas fuit. Item dixerunt, quia confixerunt manus ejus et pedes, hoc et nos faciamus. Configentes autem manus et pedes, adjece-  
runt dicentes : Audivimus quia acetum et felle dederunt ei porrecta spongia ; hoc idem et nos impleamus. Et adnota arundine cum spongia plena aceto cum felle, apposerunt ori ejus, addideruntque iniquitatem super iniquitatem dicentes : Didicimus quod arundine percusserunt caput ejus patres nostri, similiter et nos faciamus : et percusserunt arundine caput ejus. Finitis vero omnibus his, dixerunt : Sicut lancea latus aperuerunt, ita et nos confodiamus. Et perforato lancea latere ejus, exiit sanguis et aqua. Gloria tibi, Christe, gloria tibi, Fili Dei vivi, qui de supernis sedibus descendisti pro salute nostra tuam exhibere presentiam, et pro liberatione nostra cum immortalis esses, morti te tradidisti. O inestimabilis benignitas Salvatoris

A nostri Dei, ut fidelibus tuis rememorareris antiqua tuæ pietatis opera ! Hæc mirabilia tua cælo et terris stupenda. Oculos mentis vestræ, et exultate corda, quia hodie facta est nobis redemptio, et jugum captivitatis vestræ contritum. Audite ergo, et glorificate Deum pro beneficiis quæ adhuc vobis ministravit. Principes sacerdotum postquam lancea latus Domini confoderunt, dixerunt : Quia per universam terram divulgata sunt signa et virtutes plurimæ, quæ fecit Jesus Nazareus, recipiamus sanguinem de latere ejus, et omnes infirmos et male habentes per universam synagogam inde spargamus, ut experiamur virtutem Christi, et si vera sunt quæ de illo dicta sunt. Et supponentes ampullam vitream ad locum vulneris, receperunt in eam aquam et sanguinem de latere Domini decurrentem. Adhuc ipsis non credentibus, sed injuriis et blasphemias inferentibus, portabant ampullam plenam salute et virtute ad locum in quo multitudo languentium coadunata fuit. Primum quidem omnium paralyticum quemdam a nativitate aduent, liquore sancto perungunt et incolunitati reddunt ; cæci quamplurimi a tactu sanctæ prunctionis gaudium receperunt luminis. Dæmoniacy ad odorem divinæ virtutis quotquot offerebantur, curabantur.

Ubi autem celebre hoc factum est verbum per universam civitatem, alii atque alii se cum ægrotis suis inferentes, de agris, vicis et domibus cum multitudine infinita profuebant et salvi fiebant. Repleta est autem synagoga eorum paralyticis, claudis, demoniacis, leprosis, aridis, cæcis, mutis, surdis et omni genere morborum ægrotantibus, et a quocunque genere detinebantur, sanabantur. Videntes autem principes sacerdotum et omnis congregatio eorum, signa et prodigia magna quæ fiebant, cum mulieribus et infantibus credentes, clamabant Deo Patri et Jesu Christo Filio suo, atque Spiritui sancto : Unus Deus Pater, unus Christus Dei Filius, unus ex utroque procedens Spiritus sanctus, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus in sæcula. Amen. Gloria tibi, Christe, quem patres nostri ignorantes quidem crucifixerunt, qui nunc et a nobis in sancta imagine tua crucifixus es. Gloria tibi, Fili Dei vivi, qui per signa potentia tuæ illuminasti cæcitate cordium nostrorum et ad tuam misericordiam traxisti. Tibi credimus, propitijs esto nobis, et suscipe lacrymas et penitentiam nostram : ne forte pro magnitudine scelerum, infernus aperiens os suum deglutiat nos, qui cum patribus nostris mirabilia magna fecisti, et beneficia innumerabilia præstitisti. Parce iniquitatibus nostris, et medere animalibus nostris ; et clamor magnus fiebat clamantium et Deum invocantium. Sanatis vero omnibus qui adventi venerant infirmis, principes sacerdotum et omnis multitudo eorum ad episcopum civitatis occurrit, una voce clamantes : Unus Deus Pater, unus Jesus Christus Filius ejus Deus, quem patres nostri crucifixerunt,

unos et Spiritus sanctus Deus. Et confitentes peccata sua, ipsam sanctam imaginem ostenderunt episcopo, narrantes etiam qualiter sanguis et aqua de latere ipsius ecurrat, et quanta mirabilia facta sunt. Episcopus autem universaliter indicto jejunio, omnes regeneravit sacro baptismate, quos ipse omnes suscepit. Synagogam quidem eorum principalem ecclesiam consecravit in honorem Salvatoris nostri Jesu Christi : ceteras vero synagogas eorum dedicavit ecclesiam in honorem apostolorum et martyrum : factumque gaudium magnum, non solum quod tanta corpora curata sunt, sed quod et ani-

ma multorum de morte ad vitam translatae sunt. Hæc sciens vobis, dilectissimi fratres, acceleravi manifestare vobis ; ut in hoc etiam cognoscentes virtutem et misericordiam Domini nostri Jesu Christi, amplius confirmati sitis in fide, et gratiarum actiones illi reddatis pro mirabilibus et beneficiis quæ Dominus ostendit. Decrevit sancta Romana et Antiochensis Ecclesia diem v Iduum Novembrium solemnem agi, in quo hæc facta sunt ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

#### IN SEQUENS OPUSCULUM MONITUM.

*Perperam titulus Athanasii nomen profert, cum sit hoc opusculum alius cujusdam scriptoris qui, ut cugurari licet, Photii avo hæc scripserit, quando oborta quæstio est de additione Filioque in Symbolo facta. Pro virili ergo pugnat hic homo, Spiritum sanctum, nec ex Filio, nec per Filium procedere. Multum tamen negotii faciunt aperta Athanasii hic allata testimonia, unde fortasse fuerit quod Athanasii nomen inscriptio ferat ; Gregorii item Nysseni et Cyrilli loca, quibus liquido affirmatur ex Patre Filioque Spiritum sanctum procedere. Iis ut occurrat scriptor iste, vanissima ulitur distinctio : ait enim, ut duplex est generatio Filii, æterna alia, aliæque temporanea, ita duplicem esse Spiritus sancti processionem ; æternam aliam ex solo Patre, temporaneam secundam, qua ex Patre, Filio, atque seipso mittitur et datur. Quod gratis sane excogitatum commentum exsufflat ex Athanasii locis compluribus in Prefatione, ubi de Spiritus sancti processione agitur, allatis, maximeque ex eo loco : Filius in Patre fons est Spiritus sancti. Quis enim negaverit fontem, primam significare originem ? Ibi videsis.*

#### ATHANASII PATRIARCHÆ ALEXANDRINI, B ΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, EX SERMONE CONTRA LATINOS (19). EK ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ ΛΟΓΟΥ.

1. At non ita (sentiant) qui Christi sunt ; sed sicut ille, qui ait : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit <sup>19</sup>, » his declarat Patrem solum esse Spiritus sancti productorem : eadem quoque isti ratione, magistro obtemperantes, ex solo eum Patre aiunt procedere. Quod si quis dixerit, nusquam dici Spiritum ex solo esse Patre ; is audiat, eum qui de illo scribit, haud aliter quam ex divinis Patrum nostrorum doctrina, illud ferre testimonium. Ut enim illi Spiritum sanctum dicunt ex Patre procedere, sumpto ex Domini ipsius ore argumento ; ita subsequentes scriptores consequenter declararunt. Nec quisquam est illorum qui ex Filio vel per Filium dicat ipsum procedere ; nisi fortasse quispiam id dicat de alia profusione, seu manifestatione ac missione donorum Spiritus sancti. Ea quippe ratione quæquam ex Patre manifestatur Spiritus sanctus ad dispensationem, ita quoque ex Filio, ut docet regula veritatis. Et quandoquidem id ipsum omnes uno consensu dicunt, nemoque unus est qui hac in re dissonet, propalam est ex solo Patre Spiritum suam habere subsistentiam ; siquidem hujusmodi emanatio subsistentia est. Quemadmodum enim hoc omnium dictum, Filius est Patris fetus, ita intelligitur, ut ex solo Patre sit Filius,

1. 'Αλλ' οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος τὸ « Ὅταν ἔλθῃ, λέγων, ὁ Παράκλητος ὁ ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται » μόνον ἐνεῦθεν προβλεῖται τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος ἀποδεικνύσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τῷ διδασκάλῳ πειθόμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τοῦτο φασὶν ἐκπορεύεσθαι. Εἰ δέ τις ἔρῃ, ὅτι οὐδαμῶς τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου λέγεται τοῦ Πατρὸς· ἀκούετω ὁ τοιοῦτος, ὅτι περὶ τούτου γράφων οὐκ ἄλλως ἐπιμαρτύρεται ἢ κατὰ τὴν τῶν θεοστῶτων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαν. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς φασὶν ἐκπορεύεσθαι, τὴν αἰτίαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κυριακοῦ λαμβάνοντες στόματος· οὕτω καὶ οἱ καθεξῆς λογιγράφοι καὶ συγγραφεῖς ἀκολουθῶν διαγορεύουσιν. Οὐ μόνον γὰρ τὴν αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο φησὶν ἐκπορεύεσθαι· εἰ μὴ πως ἔρῃ τις τὴν ἄλλην πρόφασιν, εἴσονται φανερώσιν καὶ ἀποστολῶν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος. Περὶ ταύτην γὰρ, καίπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς φανερούται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς ἐπιπέμψην, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκει κανὼν. Καταβῆθε περ ἀπαντας τὸ αὐτὸ λέγοντες συμφώνως καὶ ἐν κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, καὶ οὐδαμῶς φανέναι τις διαφωνῶν· εὐδὲρον, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἔχει τὴν ὑπαρξίν· εἴπερ ἡ τοιαύτη ἐκπό-

<sup>19</sup> Joan. xv, 26.

(19) Ex codice Regio 2271 nunc 451, p. 155, ad marginem operis sancti Iustini ad Zenam.

ρυσικς καθέστηκεν ὑπαρξίς. Ὡςπερ γάρ πάντων A  
 λεγόντων, γέννημα Πατρὸς ὁ Υἱὸς, συνεπινοεῖται καὶ  
 τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν προαιώνιον  
 γέννησιν· οὕτω καὶ πάντων λεγόντων τὸ Πνεῦμα  
 πρῶτον Πατρὸς, συνεπινοεῖται καὶ τὸ ἐκ μόνου  
 τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν προαιώνιον πρῶ-  
 θισιν· εἰ μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ  
 μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.  
 Κατὰ δὲ τὴν ὑστέραν πρόχυσιν, εἰσὺν ἐπιπέμψισιν  
 καὶ χρηρηγίαν τὴν πρὸς τοὺς ἀξίους, ὡςπερ ἐκ τοῦ  
 Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; οὕτω καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ  
 τοῦ Υἱοῦ. Καθάπερ δὲ καὶ τὴν ὑστέραν γέννησιν τοῦ  
 Υἱοῦ, εἰσὺν ἐπιπέμψισιν τὴν πρὸς ἡμᾶς, οὐκ ἐκ τοῦ  
 Πατρὸς μόνον δοξάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος.  
 Καὶ πεθεῖται σε ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ πρὸς Ἰωσήφ  
 λέγουσα τὸν ἄνδρα Μαρίας τὸ, «Μὴ φοβηθῆς παρα-  
 λαβεῖν Μαρίαν τὴν γυναῖκα σου· τὸ γάρ ἐν αὐτῇ  
 γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἅγιον.» Εἰ δὲ βούλει  
 μαθεῖν, ὅτι καὶ τινες ἐκ τῶν ἡμετέρων μεγάλων  
 ἁγίων ἀπερῆσαντο τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα  
 τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἤδη τὸν μέγαν τῆς ἡμετέρας  
 Ἐκκλησίας ἥλιον Κύριλλον, ἡ μᾶλλον εἰπείαι, τοῦ  
 κόσμου παντὸς, πρὸς τοῦτο λάμβανε μάρτυρα· ἐν  
 γὰρ τῷ *Περὶ Τριάδος* λόγῳ αὐτοῦ ὡδε πως σαφῶς  
 παρσιεῖ. Ἡ παναγία, ἡ ἁγία, καὶ σεπτή Τριάς, πρὸ  
 πάντων αἰώνων καὶ εἰς ἀεὶ ὑπάρχουσα, ἄχραντὸς  
 ἔστι καὶ ἀίδιος, ἀσίματος, ἀκατάληπτος, ἀπερ-  
 ληπτος, περιληπτικὴ δὲ τῶν πάντων, καὶ συγκατα-  
 ὕστατος τὸ πᾶν, ἀγαθὴ, προνοητικὴ, δημιουργὸς τῶν  
 ὑπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων, ἀπαθής, ἀναλ-  
 ούτως, ἀτρέπτος, νῦν ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ  
 τῆ κοίτη φύσει ἀκατάληπτος· ὁμοούσιος ἐν ἑαυτῇ,  
 ἀκονήτων δὲ κατ' οὐσίαν πάσι τῇ κτίσει· γινω-  
 σκομένη μόνον ὑπ' ἑαυτῆς, ὑπ' οὐδεμιᾶς φύσεως τῆς  
 ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῆς ὑπερ κόσμον τούτων·  
 μονὰς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, εἰσὺν προσώποις,  
 καὶ Τριάς ἐν μονάδι θεότητος, ἡτοι μιάς οὐσίας  
 γινωσκομένη. Ταύτης τῆς ἁγίας καὶ σεπτῆς μονάδος,  
 αἱ προσκυνεῖται τρεῖς ὑποστάσεις γινώσκονται καὶ  
 πιστεύονται· ἐν Πατρὶ ἀνάρχῳ, ἀναίτη, ἀγενήτῳ,  
 ἀίδιῳ· καὶ ἐν Υἱῷ μονογενεῖ γεννηθέντι ἀβρόχως,  
 καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀφράστως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων,  
 ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ τοῦτο  
 ὁμοούσιος καὶ ἴσῳ τῷ Πατρὶ, χωρὶς τῆς πατρότητος,  
 ἀρχὴν δὲ καὶ αἰτίαν τῶν Πατέρα ἔχοντι γεννητῶς·  
 καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ζωοποιῶ προσκυνουμένῳ,  
 ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τοῦτέστι ἐκ τῆς  
 οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Οὐ γιννητῶς καθάπερ ὁ Υἱὸς,  
 ἵνα μὴ εἶο Υἱὸς ἐν τῇ Τριάδι· ἀλλ' ἐκπορευομένῳ καθά-  
 περ εἴρηται, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀπὸ στόμα-  
 τος· πεφηνότι δὲ δὲ Υἱοῦ, καὶ λαλήσαντι ἐν τοῖς  
 ἁγίοις προφήταις καὶ ἀποστόλοις. Πλὴν, ὡς εἶπον,  
 τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὑπάρχοντι,  
 καὶ τὸ ὁμοούσιον ἔχοντι πρὸς Πατέρα καὶ  
 Υἱόν. Ἀκονήτων δὲ καὶ αὐτὸ ἔστιν, ὡςπερ καὶ ὁ Πατὴρ  
 καὶ ὁ Υἱὸς πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὴν  
 τῆ οὐσίας λόγον.

2. Ὅρις πῶς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ  
 ἅγιον κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ἡ μᾶλλον κατὰ πᾶ-  
 σαν τὴν θείαν Γραφήν. Καὶ μὴ μοι τὸ ἀπὸ τοῦδε

<sup>11</sup> Matth. 1, 20.

A secundum 300 eam quæ ante sæcula est ge-  
 nerationem; ita cum dicant omnes, Spiritum  
 esse a Patre productum, intelligitur ex solo  
 Patre Spiritum esse, secundum eam quæ ante  
 sæcula est productionem: si solus ex solo Patre  
 est Filius, solus ex solo Patre est Spiritus sanctus.  
 Quod spectat autem secundam profusionem,  
 sive dispensationem, qua datur iis qui digni sunt;  
 sicut ex Patre est Spiritus, ita et per Filium et ex  
 Filio. Quemadmodum et postremam Filii genera-  
 tionem, ejus scilicet ad nos adventum, non ex solo  
 esse Patre, sed etiam ex Spiritu sancto existima-  
 mus. Ejusque tibi rei fidem faciat angelica vox ad  
 Josephum virum Mariæ facta: « Noli timere acci-  
 pere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea na-  
 tum est. ex Spiritu sancto est <sup>11</sup>. » Quod si ediscere  
 cupias aliquos ex magnis apud nos sanctis, affirmasse  
 ex solo Patre Spiritum sanctum procedere, jam tibi  
 magnam Ecclesiæ nostræ, imo totius orbis sollem,  
 Cyrillum hujusce rei accipe testem: in suo namque  
*De Trinitate* libro aperte ita loquitur. Sauctissima,  
 incorporea, et veneranda Trinitas, quæ ante omnia sæ-  
 cula est et semper futura, incorrupta est, æterna,  
 incorporea, incomprehensibilis, incircumscrip-  
 ta, sed quæ completitur omnia, universumque continet:  
 bona, provida, creatrix omnium, visibilium et  
 invisibilium, impatibilis, immutabilis, invariabilis,  
 menti hominum et angelorum, createque naturæ  
 incomprehensibilis, in seipsa consubstantialis, in-  
 communicabilis secundum substantiam omni crea-  
 tura: quæ a seipsa solum cognoscitur, et a nulla  
 natura quæ in hoc mundo vel supra hunc mundum  
 fuerit: unitas in tribus hypostasibus, seu persona,  
 et trinitas in unitate deitatis, sive unius substan-  
 tiæ cognita. Hujus sanctæ et venerandæ unitatis,  
 adorandæ tres hypostases cognoscuntur atque cre-  
 duntur: in Patre qui est sine principio, sine causa,  
 ingenuus, sempiternus: in Filio unigenito; inenar-  
 rabili, impassibili, ineffabili nato ante om-  
 nia sæcula, ex ipsa Patris substantia, atque ideo  
 consubstantiali et æquali Patri, excepta paternitate,  
 qui pro causa Patrem habet, generandi scilicet  
 modo: et in Spiritu sancto et vivificante adorato,  
 procedente ex Patre, id est ex substantia Patris,  
 non generatione, quemadmodum Filius, ne duo sint  
 Filii in Trinitate; sed procedente, ut dictum est,  
 ex solo Patre, atque ex ore. Apparuit autem per  
 Filium, locusque est in sanctis prophetis et apo-  
 stolis. Cæterum, ut dixi, qui est ex substantia  
 ipsius Patris et Filii, consubstantialisque est Patri  
 et Filio. Incommunicabilis autem est, sicut Patri et  
 Filio, omni creaturæ, juxta substantiæ rationem.

2. Viden' quod ex solo Patre sit Spiritus san-  
 ctus juxta sanctum Cyrillum; imo juxta totam  
 Scripturam sacram. Et ne quis mihi ultra frigida

illa proferat verba, aut voculas, quod scilicet præclari illi viri Athanasius et Cyrillus, unaquæ Gregorius Nyssenus, additionis in causa fuere. Athanasius quippe ita ait : Spiritus ex Patre, (aiunt adversarii) et a Verbo, quod est ex Patre procedit. Nyssenus autem postquam dixit, Filium esse peculiariter ex primo, id est ex Patre, deinceps ait : Spiritus per eum qui est peculiariter ex primo. Sapientissimus vero Cyrillus aperte dixit, ex ambobus, Patre nempe et Filio, Spiritum esse sanctum. Hæc sunt argumenta auctorum portentosa illius atque pravæ additionis. Ego vero, ignarus licet, et omnem sensum captivans in obedientiam Christi, hæc ratione loca illa explico. Ea sententia Athanasius ait, Spiritum ex Patre esse, et a Verbo quod ex Patre procedit. Quemadmodum ex ipso coæterno Patre : sicut et Verbum mittitur daturque fidelibus a Spiritu, eadem ratione qua ab ipso Patre. Testimonium accipe ab ipso Verbo atque Filio, aiente : « Spiritus Domini super 301 me, eo quod unxerit me. Evangelizare pauperibus misit me<sup>18</sup>. » Sanctus ergo Spiritus Filium unxit atque misit ; sed etiam Pater ex ambobus Filio scilicet et Spiritu mittitur. Qua ratione porro id fiat, Patrem audi per Isaiam prophetam ita loquentem : « Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco : Ego Deus primus, et ego post hæc : et præter me non est Deus. Ego manu mea fundavi terram, et Spiritus meus firmavit cælum. Ego omnibus astris præcepi. Et nunc Dominus misit me<sup>19</sup>. » Pater igitur est qui hoc loco dicit : « Misit me. » Viden æqualitatem trium personarum excelssimæ deitatis ? Cum Spiritus sanctus mittitur a duobus, ut consubstantialis mittitur Patri atque Filio. Cum autem Filius ex Patre, ut consubstantialis etiam Spiritui. Cum autem Pater ex Filio et Spiritu, quasi consubstantialis. Cum dixit itaque magnus Athanasius, Spiritus ex Patre procedens, declaravit undenam Spiritus habeat subsistentiam, scilicet ex solo Patre. Cum autem ait rursus : Ita est Spiritus ex Patre, ut est ex Filio qui est ex Patre ; æqualitatem Patris et Filii commonstravit, ut hac in re confunderet impiissimum Arium, qui Filium creaturam esse dicit, et non Deum : quasi bisce illum verbis compellaret : O impiissime Ari, sic Spiritus qui a Patre procedit, a Filio quem tu blasphemias, splendet daturque fidelibus, secundum ejus operationem atque donum, quemadmodum ab ipso sempiterno Patre. Quod autem hoc ad hunc modum se habeat, vide, quæso, quid ad Serapionem scribat episcopum ille Pater, qui ab immortalitate nomen accepit. Eadem enim loquitur, deque iisdem philosophatur bisce verbis : Quemadmodum Filius proles est unigenita Patris, ita et Spiritus a Filio datus,

A λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ἐκείνα ῥήματα, ἢ λογύβρια, ὅτι Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος οἱ ἀοιθίμοι, πρὸς δὲ καὶ ὁ Νύσσαϊνος Γρηγόριος, τῆς προσθήκης γεγενῆσιν αὐτοῖς. Ὁ μὲν γὰρ Ἀθανάσιος οὕτως φησὶ· Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς οἱ ἀντιθετοὶ λέγουσι, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενου· ὁ δὲ Νύσσαϊνος, εἰπὼν τὸν Υἱὸν εἶναι προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τοῦτέστι τοῦ Πατρὸς, ἐξῆς λέγει· Τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου· ὁ δὲ γε σωφρότατος Κύριλλος προφανῶς, φησὶν, εἴρηκεν ἐξ ἀμφοῖν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτα τῶν τῆς σαθρᾶς προσθήκης τερατουργῶν τὰ προβλήματα. Ἐγὼ γε δ' ἐπὶ ἀπαν νόημα, καίπερ ὢν ἀμαθὴς, ἐπιμαλωτίζων εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, ὡδὲ πως ταῦτα διασαφῶ. Οὕτως τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς φησὶν Ἀθανάσιος, καὶ παρὰ τοῦ Λόγου, τοῦ ἐκ Πατρὸς, ἐκπορευόμενου, ὡς περ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συναϊδίου Πατρὸς, καθὰ καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως ἀποστέλλεται (20), καὶ δίδεται παρὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς πιστοῖς, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτοῦ λάμβανε τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ, « Πνεῦμα Κυρίου, » λέγοντος, ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἴνεκα ἔχρισέ με. Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. Ἄρα τὸ Πνεῦμα καὶ ἔχρισε τὸν Υἱόν, καὶ ἀπέσταλκεν· ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ἐξ ἀμφοῖν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀποστέλλεται. Ὅπως δὲ τοῦτο, αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς οὕτω διὰ Ἡσίου τοῦ προφήτου λέγοντος ἀκούσον· « Ἀκούε μου, Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ὃ ἐγὼ καλῶ· Ἐγὼ θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα· καὶ πλὴν ἐμοῦ θεὸς οὐκ ἔστιν. Ἐγὼ χειρὶ μου ἐπεμαλίωσα τὴν γῆν, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν. Ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετείλαμαι. Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με. » Ἄρα ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἑνταῦθα ὁ λέγων τὸ· « Ἀπέσταλκέ με. » Ὅρθῶς τὴν ἱστορίαν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπερτάτης θεότητος ; Ὅτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστέλλεται ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ὁμοούσιον ἀποστέλλεται Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁμοούσιος καὶ τοῦ Πνεύματος. Ὅτε δὲ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὁμοούσιος. Εἰπὼν τοίνυν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὸ ἐκπορευόμενον τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, ἐδήλωσεν ὅθεν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὴν ὑπαρξίν, ἐκ μόνου δηλονότι τοῦ Πατρὸς. Εἰπὼν δὲ πάλιν οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς, τὴν ἱστορίαν ἐδήλωσε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κατασχόμενα ἐν τούτῳ τὸν ἀειώτατον Ἄρειον, ὃς κτισμα εἶπε, καὶ οὗ θεὸν τὸν Υἱόν· οἰοεὶ ταῦτα λέγων πρὸς αὐτόν· Ὁ ἀθεύτατε Ἄρειε, οὕτω τὸ ἐκπορευόμενον Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, παρὰ τοῦ ὄψ σου βλασφημομένου Υἱοῦ ἐκλάμπει καὶ δίδεται τοῖς πιστοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν καὶ δωρίαν, ὡς περ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ συναϊδίου Πατρὸς. Ὅτι· ἐκ τούτου τοιούτου ἔχει τὸν τρόπον, ὅρα τί γράφει πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν Σεραπίωνα, ὁ τῆς ἀθανασίας ἀξιώνυμος οὗτος Πατὴρ. Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγων, καὶ

<sup>18</sup> Isa. Lxi, 4 ; Luc. iv, 18. <sup>19</sup> Isa. XLVIII, 12-16.

(20) Hic desunt nonnulla.

φιλοσοφῶν περὶ τῶν αὐτῶν, οὕτω κακίως φησιν· Ὅσπερ γέννημα μονογενές ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸ ἐν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ Πνεῦμα. Ἐνδὲ γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὕσαν ἐνέργειαν καὶ δωρεάν αὐτοῦ, ἥτις γὰρ ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. Ὅσπερ γέννημα μονογενές, φησιν, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ πρόβλημα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Πνεύμα καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν δηλονότι τὴν ὑπαρξίν ἐσχέχθη. Ἄλλ' ὡς μόνον αὐτὸ Πνεῦμα καὶ πρόβλημα, οὕτως καὶ ἐκ μόνου τοῦτο καὶ ἐξ ἐνὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐνδὲ γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, ὡς ἐξ ἐνὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, ἥτις ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δωρεάν ἐνεργεῖν, καὶ διαρροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. Ἥτις γὰρ δωρεὰ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, τοὔτεστι ἐκχεῖσθαι καὶ ἀποστέλλεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. Φιλοσοφίας πρῶτος ὁ ἅγιος περὶ τῆς προαιωνίου τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἀμυδρῶς, μόνον αὐτὸ ἀποδείξας πρόβλημα, ὡς ἐξ ἐνὸς τοῦ προβαλέως τε καὶ Πατρὸς, διὰ τῶν ἐξῆς ἡμῖν ἀποδείκνυσαι μάλα σαφῶς καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον προήλυσιν, ὡς ἐξ ἁμῶν ὑπάρχουσιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅσπερ δὲ δύναται ἐκεῖ τὸ, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς, οὕτως ἐναυθαίει καὶ τὸ Ἥτις γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται.

3. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου φησὶ· μετὰ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι συνημμένως καὶ ἅμα, καὶ οὐ μετὰ τὸν Υἱὸν ὑστερήζων κατὰ τὴν ὑπαρξίν. Εἰπὼν δὲ τὸν Υἱὸν προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, μὴ νόμιζε μη καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου. Ὅσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς προσεχῶς καὶ ἔγγιστα ἐκ τοῦ πρώτου, τοὔτεστι τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, κατὰ τὴν προαιωνίον ὑπαρξίν. Πρῶτος δὲ ὁ Πατήρ οὐ κατὰ χρόνον, οὐδὲ κατὰ τάξιν, μὴ γένοτο! ἀλλὰ καθὼς αἰεὶς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ καὶ μελέων καὶ ἀναρχος, ὡς ἀνάιτος, ὡς ῥίζα τῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ πατρῷς. Ὅσπερ γὰρ οὗτος μόνος ἀναρχος πρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱόν, οὕτω καὶ τοὔτεστι ὁ αὐτὸς μόνος αἰεὶς· τὸ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ ἀναρχον, οὐδ' ἀνάιτον, ὡσπερ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχήν. Οὐ μόνον τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς ἀναρχος ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ. Πρῶτος αἰεὶς καὶ μόνος ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλὰ μὴ ζήηται καὶ ἐπιτερον ὁ ὀρθόδοξος, μηδὲ γὰρ τρίτον· ἵνα μὴ, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν κατατάξῃαν κακοσχίως,

A atque missus, ipse quoque unus est et non multi, neque ex multis unus, sed ipse solus Spiritus. Unus enim cum sit Filius Verbum vivens, unam esse oportet perfectam plenamque, sanctificantem atque illuminantem vitam, quæ sit ejus operatio atque donum, quæ dicitur ex Patre procedere; quandoquidem ex Verbo, quod ex Patre esse in confesso est, splendet, mittitur atque datur. Sicut proles unigenita est, ait, Patris Filius, ita et productio ejusdem Patris est unus Spiritus et non multi, nec ex multis, ut planum est, habet subsistentiam. Sed sicut unus est ipse Spiritus, unum productum, ita et ex solo et uno est Patre. Cum unus namque sit Filius vivens Verbum, utpote ex uno Patre; unam quoque oportet esse perfectam et plenam, sanctificantem et illuminantem vitam, quæ est Spiritus sanctus, qui donum ipse suum operatur, et dividit proprie singulis prout vult. Quod donum ideo ex Patre dicitur procedere, hoc est, effundi atque mitti, quia a Verbo, quod ex Patre esse in confesso est, splendet, mittitur et datur. Cum prius sanctus ille ratiocinatus subobscurè esset de processione Spiritus quæ est ante sæcula, solumque ipsum ostendens esse productum, quasi ex uno productore, atque Patre; in subsequentibus nobis liquido declarat eam quæ in tempore est profusionem, quasi ex duobus, Patre scilicet atque Filio, existentem; quod ibidem significatur hoc dicto: Sic Spiritus ex Patre, quemadmodum a Verbo quod est ex Patre. Ita quoque hoc loco illud: Quæ ex Patre dicitur procedere, quandoquidem a Verbo, quod ex Patre esse in confesso est, splendet, mittitur et datur.

C τὸ Ἄγιον τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται.

3. Eodem quoque modo Gregorius Nyssenus ait Spiritum per eum esse qui est peculiariter ex primo; cum Filio scilicet conjunctim atque simul, neque post Filium secundum subsistentiam. Cum ait autem Filium peculiariter ex primo, non arbitrare ipsum Spiritum non esse peculiariter ex primo. Quemadmodum enim Filius peculiariter et proxime ex primo est, id est, ex Patre; ita et Spiritus peculiariter est ex primo, secundum eam quæ ante sæcula est subsistentiam. Primus porro Pater est, non tempore, nec 302 ordine, absit! sed in quantum causa est Filii et Spiritus, quemadmodum et major et absque principio, ut sine causa ulla, radix et fons eorum quæ ex ipso emanant. Quemadmodum enim ipse solus absque principio est respectu Spiritus ac Filii, ita et eorum ipse solus est causa. Spiritus vero respectu Patris, non absque principio, nec absque causa est, quemadmodum nec ipse Filius juxta suum in tempore principium. Non modo Spiritus, sed etiam Filius absque principio est sicuti Pater. Prima causa eaque sola Pater est Filii atque Spiritus. At secundam ne quaerens, quisquis orthodoxus es, ne que tertiam; ut ne eamdem unamque substantiam

improbo dividens studio, ut pravæ doctrinæ homo damneris. Primus itaque Pater est in quantum major est; major vero in quantum est absque principio; absque principio autem est in quantum est principium hypostasium quæ sunt ejusdem naturæ. Spiritus et Filius peculiariter ex majore, id est ex Patre. Una enim Filius proprie ac vere, necnon Spiritus sanctus ex Patre sunt. Non quod ille prius, iste posterius; sed simul Filii generatio, et Spiritus processio splendet: mittitur Spiritus atque datur, per Filium, ut beatus ait Athanasius, quemadmodum et Filius per Spiritum, uti dictum fuit. Eadem quoque ratione intelligendum illud Cyrilli dictum, nempe ex ambobus, scilicet, Spiritus ex Patre procedens ex ambobus splendet, mittitur et datur, ex Patre scilicet et Filio. Et paulo post: Duas generationes, uti superius dixi, circa Filium didici; unam quæ est ex Patre ante tempora, aliam quæ ex Virgine in tempore. Eodem modo duas profusiones didici esse Spiritus sancti; unam qua procedit ante tempora, et aliam qua bonitatem impartitur. Sed prioris Filii generationis et prioris processionis Spiritus, Pater solus causa est. Alterius vero generationis quæ in tempore facta est, et alterius profusionis, qua dona impartitur, non solus Pater, sed Filius et Spiritus sanctus est causa. Ex ambobus itaque, Patre scilicet et Filio, ad dispensationem effunditur: non secundum subsistentiam, absit! alioquin duæ causæ perperam inducerentur, quæ uni illi ejusdem naturæ ac paris honoris existenti, multum antecellerent.

οὐτο! ἐπὶ δύο τὰ αἷτια παρεισάγονται, τοῦ ἐνὸς συμφυοῦς καὶ ὁμοτίμου κατὰ πολὺ διαφέροντα.

Α καὶ διαιρῶν, καταδικασθῆς ὡς κακόδοξος. Πρῶτος τοιγαροῦν ὁ Πατήρ καθὼ μείζων, μείζων δὲ καθὼ ἀναρχός· ἀναρχός δὲ καθὼ ἀρχὴ τῶν ὁμοφυῶν ἑποστασέων. Τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ Υἱὸς προσεχῶς ἐκ τοῦ μείζωνος, τούτῳ τοῦ Πατρὸς. Ἄμα γὰρ ὁ Υἱὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὐχ ὁ μὲν πρότερον, τὸ δὲ μετ' αὐτόν· ἀλλ' ἅμα ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ, ἅμα καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις ἐκλάμπεται, καὶ ἀποστέλλεται τὸ Πνεῦμα καὶ δίδοται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς μακάριός φησιν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς περ εἴρηται. Ἐσαύτως καὶ τὸ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, λέγει δὴ τὸ, ἐξ ἀμφοῖν, κατ' αὐτὴν ἐκλήπτειον τὴν ἔνοιαν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξ ἀμφοῖν ἐκλάμπεται, ἀποστέλλεται καὶ δίδοται, Πατὴρ καὶ Υἱὸς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Δύο γεννήσεις ὡς ἄνωθεν ἔβηον εἰπῶν ἐπὶ τοῦ Λόγου μεμάθηκα· μίαν μὲν τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ ὑπὲρ χρόνον, μίαν δὲ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου καὶ ὑπὸ χρόνον. Ἐσαύτως καὶ δύο προχύσεις ἐμυθήθη ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· μίαν μὲν τὴν ἐκπορευτικὴν καὶ ὑπὲρ χρόνον, καὶ μίαν τὴν μεταδοτικὴν ἀγαθότητος. Ἀλλὰ τῆς πρώτης γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὁ Πατήρ μόνος αἷτιος. Τῆς δὲ ἄλλης γεννήσεως τῆς ὑπὸ χρόνον, καὶ τῆς ἄλλης προχύσεως τῆς μεταδοτικῆς, οὐ μόνος αἷτιος ὁ Πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξ ἀμφοῖν τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα, Πατὴρ καὶ Υἱὸς, πρὸς ἐπιπέμεινον προχέεται· οὐ κατὰ τὴν ὑπαρξιν, μὴ γέ-

## IN SYNTAGMA DOCTRINÆ ADMONITIO.

*Hoc opusculum paucis ab hinc annis in lucem protulit vir clariss. Andreas Arnoldus Norimbergensis, anno scilicet 1685. Atque in præfatione sua multis ille argumentis Athanasio asserere contendit. Sancti Athanasii archiepiscopi Alexandrini, ait iose, Syntagma doctrinæ ad monachos, clericos et laicos, recensetur ex pulcherrimo codice membranaceo Vossiano quingentorum vel sexcentorum annorum, qui continet præterea Palladii Historiam Lansiæ cum aliquot libellis vetustioribus. Ad cupiditatem describendi exiverent me viri illustris manu ascripta verba Non est in editis Athanasii. Nolebam enim parvi facere quidquid tanti Ecclesiæ doctoris esset, quodque ad aliquem meam fructum redundaret. Postea per litteras fautorem de voluntate emittendi Athanasii certior reddidi, quibus tale responsum dedit: S. Athanasii De vita monastica διδασκαλικόν dignum est prorsus quod edatur, longæque præstantius ea regulæ, quam ex Hieronymi operibus collegit Lupus. Cum veteres scriptum hoc Athanasio tribuant, non satis video quare de auctore dubitas. Winsoriv xi Jul. c10cLxxxiii. Ex quo magnum mihi nascebatur argumentum tum veritatis, tum dignitatis. Pergam in incepto, ubi tanto viro pro suis in me meritis, gratias egero. Per quinque amplius menses bibliotheca ipsius, quæ multas alias raritates, utilitateque longe superat, non tantum patuit; sed oraculum eruditionis in singulos dies consulere fas erat. Veteres oraculi vel una vice consultandi causa longissima emeticabantur itinera, beati brevibus responsis: quis dubitet, meliorem fuisse loco qui in templo Musarum cum Apolline habitavit? Alio quandoque spectabat Pythia vox: aliquando sortem oraculi eluserunt. Dormiebant nonnulli in delubris, ut per somnium viderent species rerum, vel audirent vocem; mihi tunc lætiores in vita illuxerunt dies, vera omnis et perspicua oratio. Gratias te dignas, illustris Vossi, agere deberem, et quas possum ago. Siquidem nihil satis magnificum de virtute tua dixerim.*

Tanloper de me merito, Lector benevole, gratum præbere imperavit pietas; nunc ad Syntagma re-



deundum, quod novum existens, præfationem sibi postulat. Codex ille antiquus S. Athanasio tribuit opusculum, quæ res alicujus est momenti, utut librorum inscriptiones vera nomina non ubique referant. Nam posteriorum temporum scriptores, vetera interdum sibi vindicant; nonnunquam sub prisicorum auctorum nominibus sua supponunt, præsertim ex doctrina nobilium et clarorum. Interea ex codicis antiquitate constat, olim fuisse creditum seriem hanc doctrinæ ab Athanasio posteritati 303 relictam. Si plura mss. eodem modo inscripta reperirentur, aliquam saltem veritatis rationem suggererent; verum præter Vossianum nullum adhuc inveni, neque in Christianissimi regis bibliotheca, vel alibi quoque. Argumentum foret ad probandum, aut cœvi auctoris testimonium, aut ipsius Athanasii in suis operibus, quod cum desit, aliud est in promptu. Quærenti aliquando in bibliotheca Regia Sophronianam fidei confessionem indultu cl. Thevenoti, conatus meos ornantis et promoventis; venerunt in manus Έρωτήσεις κανονικὰ καὶ ἀποκρίσεις τῆς ἀγίας συνόδου, absque loci temporisque circumstantia. Quæritur autem, Ὡ; οὐ δὲ καταλείβει τὴν νηστείαν ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ χάριν μνήμης ἀγίου ἢ ἀποστόλου τινός, εἰ μὴ μόνον ἐν ταῖς θεσποτικαῖς ἑορταῖς. *Utramine oporteat quarta et Parasceve solvere jejunium, propter memoriam sancti aut apostoli alicujus? vel, an jejunium Dominicæ solummodo diebus (21) solvendum sit?* Respondit synodus: Περὶ τούτων ὁ μέγας Ἀθανάσιος· τάδε φησὶν ἐν τισὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· «Ὅτι οὐ δεῖ παραβαίνειν νηστείαν Κυρίου τὸν μοναχὸν ἢ τὸν ἐρέξ τετράδα καὶ παρασκευῇ, εἰ μὴ τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρηται, χωρὶς τῆς Πεντηκοστῆς ἢ τῶν Ἐπιφανειῶν.» *De his magnus Athanasius in aliquo scriptorum sanctorum ita se exprimit: « Monachus aut sacerdos jejunium quartæ vel sextæ diei non solvat, nisi decumbat morbo, excerptis Pentecostæ et Epiphaniis. »* Placuit locus hic, ipsaque Syntagmatis nostri verba profereunda, unde illa desumpta sunt: Μὴ παραβαίνειν νηστείαν, τοῦτέστι τετράδα καὶ παρασκευῇ, εἰ μὴ τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρηται, χωρὶς Πεντηκοστῆς μόνης καὶ τῶν Ἐπιφανειῶν. Alia ponitur quæstio, quæ æque huc atinet: Περὶ τοῦ κλίνειν γόνυ ἐν Σαββάτῳ ἢ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καὶ ἢ ἐν Τρούλλῳ διορίσαστο, μεθ' ὧν καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος τάδε εἶπεν· Ἀπόκρισις· Ὅπως ἔχει καὶ ἡ ἀλήθεια· πλὴν οἱ πολλοὶ, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι νηστείαν ἐν Σαββάτῳ, τὴν γονυκλισίαν παρεῖχαν. Nimirum, de genu die Sabbati flectendo, synodus Nicænam et Trullanam statuisset, et magnum Athanasium pariter enuntiasset: *Cave ne quisquam te inducat Dominicæ die esse jejunandum omnino, sive in Pentecostæ. Nihil vero dixisset de Sabbato. Respondetur: Sic se res plane habet; plerique tamen, quia Sabbato non jejunatur, genuflexionem prætermittunt.* Ut singula appareant, en Athanasium nostrum: Μὴ τίς σε πλανήσῃ ἐν κυριακῇ νηστεύειν τὸ παράπαν, μήτε γονυπετεῖν τὸ παράπαν, μήτε ἐν Πεντηκοστῇ. Οὐ γὰρ ἐστὶ θεμερὸς Ἐκκλησίας. Duo fragmenta isthæc non levis sunt ponderis; lantique, ut nullum ferme dubium relinquatur. Siquidem ipsa synodus eo testimonio utitur, neque refellit monachos ex Athanasio nostro disserentes. Apud Balsamonem occurrit quæstio de genu in Sabbato flectendo, mota a monachis extra urbem se exercantibus, tempore Nicolai patriarchæ et Alexii Comneni. Ad quam respondit sacra Constantinoopolitana synodus. Verum differrent interrogationes illorum monachorum a nostris in ms. Regio, propter diversa capita. Porro, etsi ejusdem essent cum cæteris ævi, nemo facile sibi persuaserit, Athanasii tunc suppositionem factam; sed contra putet, longa ætate fidem obtinuisse in Patrum consensu. Conjunctio autem quæstiones canonicas et responsiones codicis Regii ad sæculum ix referendas, in quibus sit mentio typicorum, synaxariorum sancti Patris nostri Saba, et præceptoris eremi magni Euthymii, nec non S. Athanasii illius in monte sancto. Producentur concilium Nicænum II, ἡ ἐνώσεως σύνοδος, ἡ γενομένη ἐν Κωνσταντινῶν πόλει, περὶ τῶν γάμων, synodus Neocesariensis, S. Basilios ad Amphilochium.

Quid sit quare Syntagma nostrum S. Athanasii esse nequeat, nondum perspicio: quamvis enim ipse in *Vita S. Antonii* narraverit, tam crebra monasteria in Ægypto tum non fuisse, sed quemque se exercuisse a suo pago non procul: nihilo secus Gregorius Nazianzenus, *Orat. in laudem Athanasii*, affirmat, *Vitam Antonii* promulgare leges monasticas sub specie narrationis. Ad hæc cum nostris congruunt, quæ legas in S. Athanasio *De virginitate*, ἦτοι περὶ ἀσκήσεως. Propter superbiam diaboli ex cœlis præcipitabatur. Νήστευσον ὄλον τὸν ἐνιαυτὸν χωρὶς πάσης ἀνάγκης· ὦρξ δὲ ἐννάτῃ τῆς ἡμέρας ἐν ὕμνοις καὶ εὐχαῖς διατελέσασα, καταλάμβανε τὸν ἄρτον σου ἐν λαχθῶν ἀναπεποιημένῳ ἐλαίῳ. *Jejuna universum annum sine necessitate* (melius, nisi necessitas aliud postulet); *hora vero nona, in huminis et jejuniis perdurans, sume panem tuum cum oleribus oleo refectis.* «Nuditas ne appareat coram alio. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi urgente necessitate. Si corpus infirmum, χρῆσαι ὀκνῶ ὀλίγῳ διὰ τὸν στόμαχον. Quod si adsit catechumena in mensa, ne oret cum fidelibus, neque sedebis et una cum illa panem comedes. Si vir justus ad te venerit, lava ei pedes. Si virgines advenientes vinum bibant, etiamsi tu non bibis, propter eas bibe pauxillum. In ecclesia tace, nec quidquam loquaris, sed lectionibus intende.» Similiter in *Exhortatione ad monachos*, quam Latine habemus in tome II Opp., si donamus esse Ath-

(21) In festis Domini.

nasii, commendantur jejunia præter Dominicam, si votiva sint: habitus vilis, atque alia nonnulla facillime cum nostris comparanda.

Stylus Syntagmatis ab Athanasiano non est adeo remotus, quandoquidem in tractatu *De virginitate* multa iisdem verbis modisque dicendi exprimitur. Subdificile tamen visum fuit demonstrare, Athanasium usurpasse verbum θέλειν cum infinitivo, loco imperativi, v. e. θέλει ἀγρυπνεῖν, pro ἀγρυπνεῖ· θέλει μένειν, pro μένει, quæ barbara s: locutio: nutabam diu in ea re, donec invenirem in S. Basilii sermone *De abdicatione rerum*: Μη θέλει διαορθοῦν ἐπαρμούς· τῶν θηρίων, pro διόρθου. Item, Μη ἔσο περίεργος, μηδὲ πάντα βλέπειν θέλει, pro βλέπει. Unde illius argumenti vim evadimus. Post omnia ista quid restat? nemini rapiendum iudicium suum, neque etiam resistendum et repugnandum contra veritatem, ad quam si quis curiosiore observatione penetraverit, de publico bene merebitur.

*Hæc Arnoldus, vir sane non minus eruditione quam comitate et moderatione conspicuus. Sed pace viri doctissimi, hæc, nostro quidem iudicio, non sunt magni momenti ad hoc opusculum Athanasio adjudicandum. Nam quod de quæstionibus canonicis, ubi nomine Athanasii quædam ex hoc Syntagmate offeruntur, licet revera illæ in quodam concilio editæ fuissent, quod tamen dubio minime vacat; in synodis quandoque Athanasii nomine opera laudantur, quæ tamen constat Athanasii non esse; ut videre est in secunda Nicæna ubi Historia imaginis Herytensis ad verbum legitur, quam nemo non fatetur Athanasio abjudicandam: quod potiori ratione de subsequentium sæculorum synodis æstimandum. Multa certe exstant spuria opera quæ sexto vel septimo sæculo exarata sunt, quæque a posterioribus inde synodis auctoribusque laudari potuerunt. Quod specialiter affinitatem quorundam hujus opusculi locorum cum alnis libri De virginitate et De exhortatione ad monachos locis, id minoris adhuc est pretii: tum quia prior liber magna suspitione, posterior aperte vobis laborat; tum quia præceptiones illæ monasticæ de jejuniis, aliisque observationibus, eadem ferme in variis auctoribus leguntur; ita ut nullum hinc possit erui argumentum. Nobis itaque omnino spurium videtur hoc opusculum, tum ob styli genus, quod ab Athanasii ενεργεῖν mirum quam remotum sit, tum ob multas voculas quæ sequioris ævi notam præferunt, ut est illud ἀκριβοῦς πᾶστων ἐν ἀκριβοῦς πᾶστων, illud etiam κατάψυχή, 304 simul, item, ἐπαρθεῖσαι, nisi sit mendum, ἐργατεῖσαι, περικακῶσιν, pro ægre ferant: et similia bene multa pro brevitate opusculi; quod neque potioris esse conditionis arbitramur quam cætera opuscula ascetica, quæ Athanasii nomine subsequentur. Cæterum Arnoldi notas non integras hic subjicimus, tum quia proliziores sunt quam institui nostri ratio ferat, tum quia multa complectuntur quæ in Onomastico nostro explicanda venient.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ, ΚΑΘΗΚΟΥΣ ΤΕ ΚΑΙ ΛΑΙΚΟΥΣ.

## S. P. N. ATHANASII

SYNTAGMA DOCTRINÆ AD MONACHOS, OMNESQUE CHRISTIANOS TAM CLERICOS QUAM LAICOS.

1. Ecclesiæ catholicæ filiorum, et potissimum anachoretarum sive monachorum, tale est vitæ agendæ genus. Gratia quidem salvi sumus<sup>17</sup>; sed gratia filios suos, sapientiæ item omnisque probi operis filios esse peroptat, qui bonum experimento cognoscant, et ita agere nitantur. Te itaque recta hujusmodi fide dignum constitue: facto, dilecte mi, hæc servandi propositum. Nam sunt qui cum his præceptis pugnent: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teipsum<sup>18</sup>. Non occides, non mœchaberis, non scortaberis, pueros ne cor-

1. Ἔστιν ὁ βίος τῶν υἱῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα τῶν ἐν αὐτῇ ἀναχωρητῶν ἦτοι μοναχῶν, οὕτως. Χάρτι μὲν ἔσμεν σωζόμενοι· ἀλλ' ἡ χάρις ἀσθαιρέτους βούλεται εἶναι τοὺς ταυτῆς παιδας καὶ σοφίας υἱοὺς καὶ πάσης πράξεως ἀγαθῆς, δοκιμάσαντες; (22) τὸ καλὸν, ζηλοῦντες (23), καὶ οὕτω πράττειν. Τῆς οὖν ὁρθῆς ταύτης πίστεως; ἄξιον σεαυτῶν εὐτρέπει, προβεβλημένος, ἀγαπητὸν, ταῦτα φυλάττειν· ἀγωνίζονται μετὰ τοῦ (24), ἡ Κύριον τὸν Θεόν σου ἀγαπήσεις ἐξ ὅλης καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, ἢ οὐ πορνεύσεις, οὐ πα-

<sup>17</sup> Ephes. II, 8. <sup>18</sup> Matth. XXI, 37, 39.

(22) F. δοκιμάσαντας.

(23) F. ζηλοῦντας.

(24) Hic quædam desiderantur.

δοξοθήσεις, φόϋ φαρμακεύσεις, οὐ διχοστατήσεις· ἀπέχου πνικτού, καὶ εἰδωλοθύτου, καὶ αἵματος. Καὶ ταῦτα μὲν ἐστὶ τὰ προφανῆ ἀμαρτήματα· αἱ δὲ ὡς ἐλαχιστότεραι φαινόμενα ἐντολαὶ, ὧν καὶ αὐτῶν λόγος ἀποδόσωμεν, εἰσὶν αὐταί· Τίως μὲν τοὺς μονάζοντάς τε καὶ ἐγκρατεῖς δεῖ ἀναγκασμένους εἶναι ἀπὸ γυναικῶν, καὶ μήτε εἰς ὄμιλιν αὐτῶν ἐρχεσθαι, εἰ θυναὶ, μήτε ὄρν̄ν αὐτάς φιλοτιμιεῖσθαι, ἵνα μή τις ζημία γένηται, ἐὰν μοιχέυσθι καρδία ἐκ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ὀράσεως. Φυλάττεσθαι τε μὴ εἶναι διλογον, μὴ δίγλωσσον, μὴ ψεύστην, μὴ κατάλαλον, μὴ ἀκεροπερίεσπαστον, μὴ ἀναίσχυντον. μὴ βέμβον, μὴ ἀνασθητόν, μὴ αὐθάδη, μὴ σαπρὸν λόγον ἐκ χεῖλων προφέροντα, μήτε ὄρκον ὄμως τὸ παράπαν· ἀλλὰ, ναί, ναί, οὐ, οὐ· Καὶ ἐὰν ποῦ ἀνάγκη γένηται λέγειν ἐν ὀμιλίᾳ· Γίνωσκε, εἰ ἀλήθειαν λέγεις, εἰ οὐ ψεύδομαι. Τὸ δὲ σεβάσμιον ὄνομα ἐπὶ ὄρκον μὴ λάμβανε, μήτε ἑσπερὸν τινα ὄρκον, καθὼς εἶπε τὸ Εὐαγγελίον· ταῦτα γὰρ πάντα οὐ προσήκει οὐδὲ ἀρμόττει ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἐκκλησίας ἐκβάλλειν τὸν μὴ παραφυλαττόμενον τινα δὲ αὐτῶν ἀποκτενεῖν (25).

2. Ἐτι τε μὴ γυμνοῦν ἐνώπιόν τινος, ἀλλ' ἢ (26) ἀνόχη ἐν λουτρῷ, διὰ πάθος, ἐν ἀσθενείᾳ πολλῇ γινώμενον. Μὴ λέγειν ἀδελφῶν, βραχά, μήτε, μωρέθορται; ἔθνων μὴ συγκοινωνεῖν· Σάββατα μὴ φυλάττειν (27)· μὴ μαγεύειν· μὴ φαρμακεύειν, μήτε ἄλλο σοι ταῦτα πράττειν ἐπὶ νόσῳ ἢ πάθους ἀλήθιατι. Μὴ ἀπέρχεσθαι (28) πρὸς ἐπασιδῶν, μήτε φυλακτῆρον ἑαυτῷ περιτιθεῖν, μήτε περικαθαίρειν, μήτε μὴν ταῦτα σοι ποιεῖν, μήτε ὑπὸ ἄλλου σοι γένηται. Τὸ σῶμα φυλάττειν ἀπὸ πάσης αἰσχρότητος καὶ ἀσελγείας· μὴ ἔχειν γυναῖκα συνείσακτον (29), καθάπερ τινὲς ἀγαπητάς ἐπέθεντο αὐταῖς ὄνοματά· τὰς δὲ ἐναντίως μισοῦν αὐτοῖς εὐεχέουσιν. Μὴ ἔχειν καταψυχὴν πρὸς τινα· ὁ γὰρ καταψυχῆς ἔχων, ἢ ψυχὴ αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ οὐ προσδίδεται. Μὴ συνύχεσθαι αἰρετικῷ, μήτε μετὰ ἔθνικῶν. Μὴ παραβαλεῖν νηστείας, τοὔτεστι τετράβια καὶ παρασκευῆν, εἰ μὴ τι ἐπὶ νόσῳ βεβάρησαι, χωρὶς Πεντηκοστῆς μόνης καὶ τῶν Ἐπιφανίων (30). Τὴν τεσσαροακτῆν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἑβδομάδα τοῦ ἁγίου Πάσχα παρατετηρημένως φυλάττει. Ἄνε τὴν νηστείαν ἐπ' ἀνδελφὸς πρὸς σε ἐπιδήμησος· νηστείας δὲ οὐ τὴν τε-

(25) Mendose.

(26) L. ei.

(27) Σάββατα μὴ φυλάττειν. Concilium Laodicense canone 29: *Non oportet Christianos judaizare, et Sabbatis otiosi, sed eo ipso die operari.*(28) Μὴ ἀπέρχεσθαι πρὸς ἐπασιδῶν, μήτε φυλακτῆρον ἑαυτῷ περιτιθεῖν. Concil. Laodic. can. 36: *Ἵτι οὐ δεῖ ἱερατικούς ἢ κληρικούς μάγους εἶναι, ἢ μαθηματικούς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτῆρα. Ἰτινά ἐστὶ διασημῆρα τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Τούς δὲ φορούστας βίπτειναι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείλουςσμεν. Non oportet sacerdotes aut clericos magos esse, aut mathematicos, aut astrologos, vel facere phylacteria, ut vocant, quæ sunt vincula animarum ipsarum. Eos autem qui talia gerant ab Ecclesia ejici jussimus. De phylacteriis alii multi. Ibid. Μὴ περικαθαίρειν. Hesychius, περικαθαίρειν· ἀναλῶν παφαρμακευμένον, ἢ γοητιυμένον.*

A rumpas, veneficio ne utare, ne simultatem habeas, abstine a suffocato, ab immolato et a sanguine. Hæc sunt conspicua peccata; quæ autem minora videntur præcepta, quorum tamen etiam rationem reddiduri sumus, hæc sunt: monachos quidem et continentes, oportet a mulieribus esse separatos, nec cum iis colloquia miscere, si fieri potest, neque earum conspectum optare, ne quidpiam hinc damni emergat, si cor scilicet, per oculorum intuitum, mœchatum fuerit. Cavere item par est (monachum) ne sit bilinguis, animo duplex, mendax, obtrector, ne levi occasione distrahat, ne sit impudens, errabundus, stolidus, arrogans, hæ turpe dictum labiis proferat, vel juramentum quodlibet; sed solummodo, ita, ita; non, non. Et si quando id postulet necessitas, in colloquiis sic dicat: Agnosce, aut veritatem dicam, a mentiar. Venerandum autem nomen ad juramentum ne sumito, neque aliud quodpiam juramenti genus usurpes, ut ait Evangelium. Hæc enim omnia minime decet, nec ea facere convenit; sed eum quoque qui hæc non observavit oportet ejici ab Ecclesia.

2. Decet insuper corpus non nudare in eujuspiam conspectu, nisi hoc balnei necessitatem in morbo vel infirmitate maxima; festis gentium non communicare, nec dicere fratri suo, raca, vel fatue, Sabbata non custodire, nec magicam artem, nec veneficium exercere, vel aliud ejusmodi agere in morbo aut ægritudine. Noli abire ad incantationem, neque tibi phylacterium circumponas, aut enundes in circuito: ne ipse hujusmodi quidpiam agas, vel ab alio fieri permittas. Ab omni turpitudine lascivique corpus serva purum: ne ascitiam mulierem habeas, ut sunt quedam quæ sibi dilectarum nomen imposuerit, quæ tamen inimicæ postea deprehenduntur. Ne simultatem habeas cum aliquo; quisquis enim habet, ejus anima 305 Domino non probatur. Ne ores una cum hæreticis, vel cum ethnicis. Jejunium ne violato quarta scilicet feria et Parasceve, nisi morbo labores, excepta solum Pentecoste et Epiphaniis. Quadragesimam sanctæ Ecclesiæ et hebdomada sancti Paschalis accurate observa. Solve jejunium cum ad te frater accesserit; non jejunium scilicet statutum, ut ferie

(29) Συνείσακτον. Prohibet canon 3 Nicænus, γυναικας συνείσακτους, id est ascitias seu extraneas, de quibus multo egerunt, ut videas in Lexico Succi. Mox, ἀγαπητάς, harum meminit Epiphanius hæresi 78, pag. 440, ubi de B. Virgine locutus, a Christo in cruce commendata Joanni. ait: Ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῆ εἰς βλάβην τισί, καὶ δόξωσιν ἐν τούτῳ λαμβάνειν πρόβασιν, συνείσακτους καὶ ἀγαπητάς ἐπικαλοῦσθαι ἑαυτοῖς· ἐπινοεῖν δὲ κακομνησῶν ὑπόνοιαν. Sed ne hoc quibusdam nocent, nec hinc occasionem arripiant, sibi excogitandi ascitias et agapetas, prava quadam ducti opinione. Hieronym. vero ad Eustochium de custodia virginitalis: *Unde in Ecclesiis agapetarum pestis introitit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde norum concubinarum genus? Plus inferam, unde meretricis?*

(30) 1. ἐπιφανίων.

Quartæ, Parasceves, Quatragesimæ et Passionis; sed jejuniū ex proposito tuo servatum, nempe Secundæ, Tertie, Quintæ, Sabbatæ et Dominicæ ne jejnaveris, excepto magno Sabbato sancti Pasche. Quartæ autem feriæ et Parasceves jejuniū ex jussu ad horam usque nonam servatur. Quod si quid ultra feceris, id tuo sit arbitrio. Si vero diutius potes sustinere jejuniū, generose agis. Dum jejunas et hoc institutum vitæ tenes, cave ne superbia intumescas. Inflatio namque laqueus est diaboli, per quam ex cælo delapsus est: similiterque per illam deinceps homines illaqueans dejicit. Ne quis te seducat, ut vel Dominicæ omnino jejunes, vel genna ductas, vel in Pentecoste. Neque enim ea lex est Ecclesiæ. Cave ne te quidam Marcioniste in errorem deducant, aut alii hæretici, et Sabbatæ vel Dominicæ jejunare suadeant. Conventus ne negliges; teque ipse ita præpara ut dignus sis mysteriis, ne forte in judicium incidas. Ne omittas te. adeuntium fratrum pedes lavare, ejusmodi namque præcepti ratio postulabitur ab iis qui præ superbia illud omiserint, quamvis sint episcopi. Nam Dominus noster prior ipse abluit, cum præcepit illis ut ita facerent.

5. Ne esto avarus, ne turpis lucri, possessionum, divitiarum cupidus: nam qui ejusmodi sunt, Deo placere non valent. Ne omnino negotia geras; multæ sunt inculte regiones, quarum incolæ si artes non habeant coguntur negotiari; qui, etiamsi monachi non sint, si negotientur, male quidem agunt, nisi in casu necessitatis. Usuram ne accipie: ne prius compares quidpiam alio quam vulgari pretio. Ama omnes homines, et pacem habe cum omnibus, cum illis etiam quibuscum non oras, quantum facultas erit, excepta hæresis causa. Si suppetat, largire indigenti, sin mi us, noli conquiri. Si quis mutuo a te petierit, dato, et q̄d eo accipie sortem, cum habuerit, absque fœnore. Ne dolose agas in conspectu Domini. Nam si fruges habeas aut argentum, atque aliquis a te mutuo accipere postulet, tuque, ne usuram accipias majore pretio vendis, ut emas postea viliore et minore pretio: « Comprehendit Deus sapientes in astutiâ ». Perpende enim ac vide, te unius fœnoris loco, tria aut quatuor fœnora accepturum.

4. Esto humilis ac quietus, tremens omni tempore Domini eloquia. Ne sis contentiosus, ne cædas hominem, nisi puerum tuum modice, institutionis causa, idque, tamen cum moderatione, cavens ne hinc cædes consequatur, complures enim sunt mortis occasiones. Ne in eum subsannes: ne quemquam vestimenti causa detesteris. Modesto utere habitu, neque mollibus vestimentis, neque cum indumento qui sanctorum esse virorum videatur, sordido sci-

» I Cor. m, 19.

(51) I. προαγόραζε.

(52) I. μεταδίδο.

(53) Hanc vocem ita legit Suidas bis ἐνδομνηντα,

ταγμένην, τετράδα καὶ παρασκευῆν, καὶ τὴν τεσσαρακοστήν, καὶ τοῦ πάθους, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ ἰδίας προαγοράσας, τοῦτέστι δευτέρας, καὶ τρίτης, καὶ πέμπτης. Σάββατον καὶ κυριακὴν μὴ νηστεύσας, πλὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου τοῦ ἁγίου Πάχα. Ἡ δὲ τῆς τετράδος καὶ παρασκευῆς ἰσως ὄρας ἐνάτης; νηστεία τεταγμένη ἐστὶ· καὶ εἰ τι περισσότερο ποιῆσεις, τοῦτο παρὰ τὴν σεαυτοῦ προαίρεσιν. Εἰ δὲ καὶ ὑπερθέσεις δύνασαι ποιεῖν, γενναίως ἀσκάς. Νηστεύων δὲ καὶ πολιτευόμενος, βλέπε μὴ φυσιοθῆς· ἡ γὰρ φυσιοθῆς κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ διαβόλου, εἰ ἦς ἀπ' οὐρανοῦ πέπτωκεν, ὁμοίως; δὲ λοιπὸν εἰ· αὐτῆς· τοὺς ἀνθρώπους παγιδεύων καταβάλλει. Μὴ τίς σε πλανῆσθαι ἐν κυριακῇ νηστεύων τὸ παράπαν, μήτε γουμπιεῖν τὸ παράπαν, μήτε ἐν Πεντηκοστῇ· οὐ γὰρ ἐστὶ θεοφῶς Ἐκκλησίας. Καὶ μὴ ἀνέγχε, ἵνα πλανηθῆσαι σε πνὴς Μαρωνιστῶν, ἢ ἑτέρα αἵρεσας, νηστεύων τὸ Σάββατον ἰδίως καὶ κυριακῆς. Τῶν δὲ συνάξεων μὴ ἀμέλει· τῶν μυστηρίων ἀξίον σεαυτοῦ εὐτρέπειζε, μήπως εἰς κρῖμα συνέλθῃς. Μὴ ἀμέλει πλύνειν πόδας ἀδελφῶν ἐρχομένων πρὸς σέ· ζητήσεται γὰρ ἡ τοιαύτη ἐνοχία παρὰ τῶν ὑπερφανευσάντων αὐτῆν, κἂν ἐπίσκοποι ὦσιν. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν αὐτὸς πρῶτος ἐπίλυε, παραγγέλλας αὐτοῖς οὕτως ποιεῖν.

5. Μὴ γίνου φιλάργυρος, μὴ αἰσχροκαρδῆς, μὴ φιλοκτημῶν, μὴ φιλόπλουτος· οἱ γὰρ τοῦτοια θεῶν ἀρέσας οὐ δύνανται. Καὶ ὄμως μὴ πραγματεύου· πολλὰ χωραὶ εἰσι μὴ σφέραται, καὶ οἱ οἰκονοτε, ἐὰν τέχνας μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάσωνται πραγματεύεσθαι· κἂν μὴ ὡσὶ μονάζοντες, καὶ πραγματεύονται, κακῶς μὲν, πλὴν ἀνάγκη ποιεῖ. Τόκον μὴ λάμβανε· μὴ προσαγοράζε (51) τι ἴσον ὡς τῆς πολιτευομένης τιμῆς. Ἀγάπα πάντα ἀνθρώπων, καὶ εἰρήνεως μετὰ πάντων, καὶ μεθ' ὧν οὐκ εἴχη, εἰ δύνασθαι τὸ ἐκ σοῦ, χωρὶς ἀφρίσας. Ἐχον δὲ, μετάδιδο (52) τῷ μὴ ἔχοντι· μὴ ἔχων δὲ, μὴ ἐγκληθῆς. Ἐὰν αἰτήσῃ τις παρὰ σοῦ εἰς χρῆσιν, δίδο, καὶ λάμβανε παρ' αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον, εἰ ἂν ἔχη, ἀνευ τόκου. Μὴ δολιεύσῃ ἐνώπιον Κυρίου. Ἐὰν γὰρ ἔχης γεννήσασθαι ἢ ἀργύριον, καὶ ζητεῖ τις δανείσασθαι παρὰ σοῦ καὶ οὐ δὲ μὴ λαμβάνειν σε τόκον πωλεῖς τιμιωτέρως, ἵνα ἀγοράσῃς εὐώνως τῷ καιρῷ, τοῦτέστιν ἀλαγοτῖμος· Ἀράσεται ὁ Θεὸς τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ. Ἐκείνη γὰρ καὶ ὅρα, ὅτι ἀνθ' ἑνὸς τόκου τρεῖς ἢ τέσσαρας τόκους εὐρήσεις λαμβάνων.

4. Γίνου ταπεινὸς καὶ ἡσύχιος, τρέμων διὰ πάντες τὰ λόγια τοῦ Κυρίου. Μὴ γίνου μάχιμος, μὴ τύπε ἀνθρώπων, ἢ μένον παιδίον σου μικρὸν πρὸς πειθεῖαν, καὶ αὐτὸ παρατηρημένως, σκοπιῶν μὴπως δὲλ σοῦ φόνο; γέννηται· πολλὰ γὰρ εἰσιν ἀφορμὰ τοῦ θανάτου. Μὴ μυκτῆριζε πάντα ἀνθρώπων· μὴ βέλυσσεν τινὰ ἀπὸ στήματος· παρατηρημένως ἔχε τὴν ἐσθήτην, μήτε μαλακῶς χρώματος ἱματίους, μήτε ἐσθήτην φαινομένην δικαίων ἐνδομνηντα (53), τοῦτέστι

ne credubito ita haberi in codice quo usus est G. Arnoldus, qui legit ἐνδομνηντα. Proclive est in mss. o pro σ accipi, cum librarum ubi corrente calamo

δουκαριος προερχόμενος. Σάκκον δὲ ἐὰν ἔχῃς, ἵνα πεν-  
θῇς τὰς ἀμαρτίας σου, σκότει μὴ φανῇ σου ὁ σάκ-  
κος, ἀλλ' ἴστω κεκρυμμένος ἔσω. Καὶ μὴτε δέρματα  
ἀμφιάζου, μήπως δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λήψῃς. Ὅπως  
τρίχας μὴ τρέφε· ἐξέκοψε γὰρ τὸ τοιούτων σχῆμα ὁ  
Ἀπόστολος· μὴ ξυρῶ τὸ γένειον, καὶ μὴ περιου-  
ρίαις χρῶ κετρώμενος.

5. Εἰ δύναται καὶ ἑβδομάδα νηστεύειν, μὴδὲν δεί-  
κνυε. Κρεῶν ἀπέχου, οὐχ ὡς βδελυσσόμενος, ἀλλ' ὡς  
ἀνακόπτων τὸ σῶμα τῆς τροφῆς, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν  
ἡγούμενος, καὶ ἀντὶ τῶν ἐπιγελῶν τῶν οὐρανίων, ὁρε-  
γόμενος. Πᾶς γὰρ μετριάζων θαψιλέα τροφῶν, βοηθεῖ  
τῷ σώματι αὐτοῦ πρὸς ἐγκράτειαν. Οἴνου ὄλιγος μὴ  
λαμβάνε, ἢ μόνον γεύεσθαι καὶ εὐλογεῖν τὸν κτίσαντα.  
Ἐὰν δὲ καὶ σὺ, ὡσπερ Τιμόθεος, διὰ τὴν πολλὴν πο-  
λιτείαν νόσος περιπέσῃ, ὀλίγην οἴνω χρῶ· τὸ γὰρ  
ὀλίγην φάρμακόν ἐστιν ἰσάσεως· πολλὴν δὲ αὐτῷ χρώ-  
μενος, ἀμφοτέρως ἀσθενεὶς σευτὸν περιβαλεῖς· εἰ  
δὲ ἕως ἐνὸς ποτηρίου ἢ δύο, περισσὸν δὴ μὴ. Εἰ δύ-  
νατόν σοι ἀνυπόδουτον (34) ὀδεύειν, γενναίως ἐν-  
αθῆθῃ· εἰ δὲ ἀνάγκη ἐστὶ πάντως ὑποδέεσθαι, ψιλά  
ἔσονται σοι τὰ ὑποδήματα· καὶ μὴ θέλει κατακεκο-  
σμημένους ὑποδήματα ἐταιρισμοῦ σχῆμα ἐπαίρι-  
δεσθαι. Τοῖς παροῦσιν ἄρχου. Καὶ ἐὰν περισσοτέρων  
κρεῶν καὶ οἴνου ἔχῃς πολιτεία, καὶ ἀπέλιθῃς ἐπὶ  
ἐξίνης, μὴ θελήσῃς ἑαυτὸν κομπάζειν, ἀλλ' ἴσως γί-  
νονο τοῖς ἀδελφοῖς· οἶον, ἐὰν ἐν λαχαίνος χρώμενος,  
καὶ ἐψήμασι, καὶ εἰ ἀνάγκη, γάρνον ἐσθίειν, ἢ καὶ  
ἐχθρὸς μεταλαμβάνειν, ἐὰν θέλῃς· ἕως τούτου νόμου,  
καὶ πάλιν ἀνάλαβε τὴν πρώτην ἀσκησιν. Πάλιν, ἐὰν  
ἀβρωσθήσῃς, καὶ λάθῃς ὡσεύ, ἀμαρτία οὐκ ἔστιν· εἰ  
δὲ ἤτηθῃς ἐν τῇ νόσῳ, [καὶ λάθῃς πετεινοῦ καὶ  
κρεῶν (35),] ἤτητμα μὲν σοὶ ἐστὶ, μὴ λογισθῇ δὲ αὐτὸ  
ἀμαρτίαν· λυποῦ δὲ, ὅτι ἀνεκόπησ σου τῆς πολιτείας,  
καὶ ὑπεχαλάσθῃς τοῦ στερεοῦ λογισμοῦ.

6. Εἰ δὲ ἐπὶ νόσῳ ἀναγκασθῇς, λουτρῷ χρήσῃ, ἕως  
ἄπαξ καὶ δις· ὑγιαίνων δὲ, βαλανεῖον οὐ χρεῖαν  
ἔχεις. Σὺ ὁ μονάζων καὶ ἱερεὺς χαμευνίαν θέλει, ἐὰν  
ἦς ὑγιής· πρὸ παντὸς δὲ τέχνην ἐπιχειρεῖν. Ἐν ἀγρῷ  
ἐργάζου, ἵνα μὴ ἐσθίῃς ἄρτον ἄργον· μάλλον δὲ ἐκ  
τῶν χειρῶν σου ἔχε πρὸς τὸ ἀναπαύειν ἀδελφοὺς καὶ  
ἐξένους, καὶ εἰ δυνατόν, χήρας, καὶ ὀρφανούς, καὶ με-  
ερούς. Καὶ εἰ μὲν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οἰκίαις, καὶ  
ἔχεις χωρίον, ἦτοι γεωργίον ἐργάζεσθαι· δικαίως  
συνάγων καρπούς, καὶ μὴ ἔχων τι ἀδικίας, πρῶτον  
μὲν τὰς ἀπαρχὰς τοῖς ἱερεῦσι πρόσφερε· ἔπειτα θέλει  
καὶ χήρας ἀναπαύειν, καὶ ὀρφανούς καὶ λοιποὺς ἀπὸ  
δικαίων πόνων, μὴ ἀπὸ τῶνων ἢ πλεονασμῶν, ἢ  
πραγματειῶν, ἢ διασισμάτων. Εἰ δὲ εἰς μονὴν καθ-  
έξῃ, μὴ ὀβριθε τὴν ἀσκησιν τῆς μονῆς. Ἐὰν χωρίον  
κέκτησαι, ἐν μοναστηρίῳ ἀναχωρῶν, οὐκ ἀνεχώρησά  
σοι, ἀλλ' ἐμπαίλαις καὶ ἐμπαίλῃς. Καθεζόμενος ἐν ἐν

licet vestitu, progrediare. Saccum si habeas, ut tua  
lugeas peccata, cave ne saccus ille videatur, sed  
absconditus sit interior. Ne pellicbus sis amictus, ut  
ne ab hominibus gloriam referas. Capillos ne alas:  
ejusmodi quippe ornatum præcidit Apostolus<sup>34</sup>:  
Ne tondeas mentum, neque circumtonsione utare.

5. Si possis vel hebdomade integra jejunare, ne-  
mini id declares. A carnibus abstine, non ut qui eas  
detesteris, sed ut qui corpori cibiles detrahās, teque  
indignum eo æstimas, atque terrenum loco cœ-  
lestium appetas. Quisquis 306 enim in ciborum lau-  
ditia modum tenet, his corpori fert opem ut se  
continere possit. A vino plane abstine, nisi solum  
ut degustes, et Creatori ejus benedicas. Quod si tu,  
quemadmodum Timotheus, ob nimiam exercitatio-  
nem in morbos incidēris, vino modico utere, nam  
parce sumptum medicina est; sin multo utare,  
utrasque tibi infirmitates induces: ad unum verum  
vel duo pocula bibito neque amplius. Si valeas nu-  
dis incedere pedibus, generose te geris; sin tibi ne-  
cessitas plane fuerit ut calceos sumas, simplicia  
tibi sunt calcementa: noli ornatis calcementis  
amatorum more te efferre. Sint tibi res quævis ob-  
vise satis. Etiamsi carnilius et vino tanquam super-  
vacaneis abstineres soleas ex instituto tuo, cum tam-  
en in peregrinam regionem concesseris, noli te  
jactare, sed esto fratribus æqualis, oleribus viden-  
licet utens, cuctisque cibis, imo si necessum sit gar-  
num comedere et pisce vescere, si volueris; sed pro  
ea vice solum, ac rursum pristinam resume exerci-  
tationem. Si ægrotus ovum comederis, peccatum  
non est; sed si in morbo usque eo dejiciare ut avem  
et carnes comedas, minus quidem perfectum illud  
est; ne arbitrare tamen peccatum esse: sed dolo  
quod pristinum vitæ institutum non plane servaveris,  
et a firmo proposito dejectus sis.

6. Si in morbo id necessitas postulet, una aut al-  
tera vice balneo utere, sanus autem balneo non in-  
diges. Tu monache et sacerdos, humi cubato, dum  
sanus corpore sis: in primis vero artem aliquam  
exerceas. In agro labora, ne panem otiose com-  
edas; imo ex manuum tuarum labore habeas unde  
fratres hospitesque reficias, et si facultas ferat, vi-  
duas, orphanos et egenos. Quod si inter homines  
quosdam habitas, tibi que locus, seu ager suppetit  
ad laborandum, fructus juste et absque ulla injuria  
colliges; primitiasque ante omnia sacerdotibus of-  
feras: dehinc viduis, orphanis, aliisque largire ex  
justis laboribus non ex fenore, vel ex nimia abu-  
dantia, vel ex negotiatione, vel ex tumultibus. Si in  
monasterio degis, ne monasterii exercitia contem-  
ne. Quod si cum in monasterium secedis agrum  
possides, nequaquam secedis, sed illudis atque il-

<sup>34</sup> 1 Cor. xi, 14.

scribunt, ut litterarum o subsequenti copulent, quod  
propranti mos est, caudam parti superiori litterarum  
o ponant, et sic a pene referant.

FATRUL. GR. XXVIII.

(34) Ἀνυπόδουτον

(35) Hæc verba unci inclusa restituit.

ludicris. In monasterio cum degis noli otiosus esse, ita ut alii te alant; sed par est te aut artem aliquam callere, aut operari, ut quotidianum tibi cibum compares. Si juniores tecum fuerint, primum humilis esto, neque magister esse optaveris: sed si videris animas tua conversatione salutem consequi, atque volueris quinque talenta accepta duplicare, animas cura tecum versantes, et juniores compelle, ut quisque seorsum degat, neque una confabulentur, aut una versentur, excepta solum mensa, synaxi, et psalmodia, ut inter dormiendum propriis quibus indumentis amictus sit, et sticharium singuli suum, saccumque absconditum retineant, ut si fuerit noctu orandum, parati inveniantur. Vigila moderate in psalmis et precibus: interdiu vero frequenter ora, ne tamen proluxa sit oratio, ne clamosa, ne multorum inanumque verborum. Cum moderate psallendum, ne molestia animæ afficiantur. Pueros ad silentium institue. In cauponam ne unquam ingrediare; sed si necessitas id postulet, si in extranea regione versaris, atque cibo vel potu opus est tibi, emptum mitte, et in ecclesia comede, loco semoto: si nulla eo loco fuerit ecclesia, aut orthodoxorum domus, necessumque tibi sit in diversorium ingredi, in diversorio maneat ubi nullæ sint mulieres, neque caupona: idque cum morore.

7. Si ejusmodi præcepta cum servaveris, et a prædictis peccatis caveris, in fide, castitate et eo vitio instituto, uti diximus, cursum impleas, gradum tibi magnum et bonum acquires. Hæc supradicta fidei præcepta, et 307 observationes, quas si perfeceris, ædemque servaveris, eris discipulus Domini nostri Jesu Christi. Quod si quis supradictis contradicatis, Deo contradicit. Evolat ille divinas Scripturas, et intelligat traditionem Ecclesiæ, ac demum cognoscat hæc omnia præcepisse Dominum. Nos ne longiores essemus, testimonia non produximus. Hactenus præcepta monachos reliquosque Christianos spectantia.

8. Jam vero si sacerdos quispiam accurate velit sacerdotio fungi, cum superioribus præceptis, sobrius sit, sedulus, patiens, mansuetus, orphanorum, pauperum, hospitem, bonorum amans, quietus, firmus fide, sententia, verbo, abstinens a muliere, gregem non negligat, ne quempiam exsecratur, personam ne accipiat, omnes coarguat; ne sinat ullam scabiosam in ovili ovem, sed per penitentiam purget illam, atque ita in ovile recipiat: sciat quo pacto singulos pascere: quæ præcepta viduis, quæ monachis, quæ laicis, quæ catechumenis tradere debeat. Mulieres velet in ecclesia prorsus loqui, sed semper silere jubeat et orare, nec se aut vestibusque exornare, vultum contegere, aut

A μοναστηρίῳ, μὴ θέλει εἶναι ἀργός καὶ ὑπὸ ἄλλων τρέφεσθαι· ἀλλὰ δεῖ σεαυτὸν ἢ τέχνην εἰδεῖν, ἢ ἐργατεύεσθαι, ἵνα πως τὴν ἐφημέριον προσπορήσῃ· προφήν. Νεωτέρους δὲ ἐὰν ἔχῃς περὶ σεαυτὸν, πρῶτον μὲν ταπεινοφρόνῃ, καὶ μὴ θέλῃ εἶναι διδάσκαλος· εἰ δὲ ἴδῃς ψυχὰς σωζομένας διὰ τῆς σῆς ἀνατροφῆς, τελειώσειαι βουλόμενος τῶν πάντε καλάντων τὰ διπλάσια, ὡν ἐλάττωας, μερίμα τὰς περὶ σε ψυχὰς, καὶ ἐπίστρυψε τοὺς νεωτέρους ἰδιόδεῖν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τε τῇ ὁμιλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀνατροφῇ, χωρὶς μόνῃς τῆς τροπείης, καὶ συνάξεως, καὶ ψαλμωδίας· ἐν δὲ τῷ ὑπνεῖν, ἕκαστον ἴδια περιβάλλεσθαι, καὶ ἕκαστον τὸ στιχάριον αὐτοῦ ἔχειν, ἥτοι σακκίον κεκρυμμένον, ἵνα, ἂν που εὐχῇ νυκτὸς, ἔτοιμα εὐρεθῶσιν. Θέλει ἀγρυπνεῖν συμμετρῶς ἐν ψαλμοῖς καὶ εὐχαῖς· καὶ ἡμέρας μὲν εὐχεσθαι πυκνῶς, μὴ χρονίζον ἐκ ἐν εὐχῇ, ἢ κρᾶδων, ἢ βατολογίων· συμμετρῶς δὲ ψάλλειν, ἵνα μὴ περικακῶσιν αἱ ψυχαί. Θέλει δὲ τοὺς παιδᾶς σιωπητικῶς προοιδοῦν. Εἰς κατηλιεὸν ὅπως εἰπέλθῃς (36)· ἀλλ' εἰ ἀνάγκη γένηται, ἐπὶ ἔξῃς γενόμενος, καὶ χρεῖαν ἔχεις εἰδήματος ἢ ποτοῦ, ἀποστελλας ἀγόρασον, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ φάγε καὶ πίε, ἐν τόπῳ αὐτῆς ἀνακεχωρημένῳ· ἐὰν δὲ μὴ ἦ ἐκκλησία ἐν τῷ τόπῳ, μηδὲ οἰκία ὀρθοδόξων, καὶ ἀνάγκη σοι γένηται, καὶ εἰσελθῇς εἰς πανδοχείον, θέλει μένειν ἐν πανδοχείῳ, ὅπου οὐκ εἰσὶ γυναῖκες, ὅστε κατηλιεὸν· καὶ τοῦτο μετὰ λύπης.

7. Ἐὰν οὖν, τὰς προειρημένας ἐντολὰς φυλάξῃς, καὶ τῶν προειρημένων σφαλμάτων ἑαυτὸν τήρησας, τὸν ὁρὸμον τελειώσῃς ἐν πίστει τε καὶ ἀγνότητι καὶ πολιτείᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· βαθμὴν σεαυτῷ μέγαν καὶ ἀγαθὸν περιποιήσῃ. Αὐταὶ εἰσι αἱ τῆς προειρημένης πίστεως ἐντολὰ καὶ παραφυλάγματα, ἃς ἐὰν ποιῆσῃ, καὶ τὴν πίστιν τήρησῃ, ἔση μαθῆτης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τις ἀντιλέγῃ τοῖς προειρημένοις, θεῖον ἔστιν ἀντιλέγων. Ψηλαφήσει γὰρ τὰς θείας Γραφάς, καὶ καταπόσει τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔχει συνίναει, ὅτι περὶ τούτων ὁλων ἐντέλλεται ὁ Κύριος. Ἡμεῖς δὲ, ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, τὰς μαρτυρίας οὐκ ἐξεθέμεθα. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ ἐντολὰὶ μονάζουσι καὶ λοιποῖς Χριστιανοῖς εὐλαθέων.

8. Εἰ δὲ τις ἑραδῶς ἀκριβῶς θέλῃ ἱερατεῦειν, μετὰ τῶν προειρημένων ἐντολῶν, ἦτω νηφάλιος, σπουδαῖος, ἀνεξίκακος, χρηστὸς, φιλόρφανος, φιλόπνητος, φιλόξενος, φιλάγαθος, ἥσυχος, στερεὸς πίστει καὶ γνώμῃ καὶ λόγῳ, ἀπεχόμενος γυναικὸς, μὴ ἀμελῶν τοῦ ποιμνίου, μὴ βδελυσσόμενός τινα· μὴ προσωποληπτῆιν, ἐλέγχοντα ἐπὶ πάντων, μὴ ἐξῆν φωνῆν πρόβατον ἐν τῇ ποιμνῇ, ἀλλὰ καθαρῆιν πρῶτον μετὰ μετανοίας, καὶ τότε συνάγειν ἐν τῇ μάντρᾳ· εἰδέναι ἕκαστον ὡς ποιμαίνειν δεῖ, τί δὲ ταῖς χήραις παραγγέλλειν, τί μοναχοῖς, τί λαϊκοῖς, τί κατηχοῦμένους. Γυναῖξι δὲ παραγγέλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ λαλεῖν ὅπως, ἀλλ' ἐν πᾶσι σιγᾶν καὶ εὐχεσθαι, καὶ μὴ λαμπρῶν ἐκτυτὰς ἐν χρυσῷ ἢ ἐσθῆτι, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτῶν

11 I Cor. xiv, 34.

(36) Add. μὴ

μη φαίνεσθαι, χειρας ἀνδρῶν μὴ καταρλεῖν. Κατ-  
 ηχοῦμενοι δὲ ἴβιζ ἐυέθισωσαν, ἢ ἐξωθεν τοῦ βηλοῦ.  
 Ὁ δὲ πᾶς λαὸς ἐν φόβῳ καὶ σιωπῇ ἀκούεται τὸν λό-  
 γον τοῦ Κυρίου. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἀμαρτάνοντες; εἰκτεν  
 ἀποσιώσουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ χαίροντες ἐπὶ τοῖς ἀμαρ-  
 τάνουσι. Περὶ δὲ τῶν προσφορῶν ὀφείλει νῆφειν ὁ  
 ἱερεύς· ἐὰν γὰρ λάθῃ παρὰ στρατευομένου ἐκχέοντος  
 αἷμα, ἢ διασεύσαντος, ἢ κλέψαντος, ἢ πραγματευτοῦ,  
 ἢ ἐπιπόρου, ἢ παρὰ πλουσίου ἀποστειρητοῦ, ἢ παρὰ  
 τελώνου ἐπιπράττοντος, ἢ τοκογλύφου, ἢ τιμιολοῦ  
 ἐπὶ στότου, ἢ παρὰ παντὸς ἀμαρτωλοῦ· ὁ τοιοῦτος  
 ἱερεὺς, ἀπὸ τοιούτων ἐκὼν λάθῃ, χωλῶν καὶ τυφλῶν  
 προσφέρει ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ. Σοὶ δὲ τῷ λαϊκῷ οὐκ  
 ἐξέστι κρῖναι τὸν ἱερέα, εἰ μὴ, ἐὰν εἰδῆς παραβάτην,  
 φέυγε ἀπ' αὐτοῦ. Ἐὰν ταῦτα φυλάξῃς, ὁ ἱερεύς, βα-  
 θμὸν ἀγαθὸν ἐαυτῷ περιποιῆ, καὶ πολλὴν παρῆρησιαν  
 τῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πα-  
 τρὶ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν  
 αἰῶνων. Ἀμήν.

A manus virorum osculari. Catechumeni autem seor-  
 sim orent et extra litem. Omnisque populus cum  
 reverentia et silentio audiat verbum Domini. Porro  
 non ii solum qui peccant, sed etiam qui de pecca-  
 toribus gaudent, pœnas luent. Oblationes quod  
 spectat, vigilandum est sacerdoti : nam si a milite  
 acceperit qui effuderit sanguinem, a turbulento, a  
 fure, ab improbo negotiatore, a perjuro, aut a di-  
 vite defraudatore, a publicano exactore, a fenera-  
 tore, vel ab eo qui pretium frumenti auxerit, vel a  
 quolibet peccatore; hujusmodi sacerdos, inquam,  
 qui talia acceperit, clauda et cæca hinc Deo offert.  
 Tibi laico non licet sacerdotem judicare; quod si  
 prævaricatorum adverteris illum, fuge ab illo. Si  
 hæc tu sacerdos servaveris, gradum bonum tibi  
 B acquires \*\*; uultamque fiduciam iu Christo Jesu  
 Domino nostro, cum quo Patri et Spiritui sancto  
 gloria in sæcula sæculorum. Amea.

### IN SEQUENS OPUSCULUM MONITUM.

*Brevem hanc vitæ monasticæ Institutionem 'synagmati appositis' subjicimus, quod ambo ejusdem prorsus  
 aint argumenti. Sequens autem opusculum inelegans est aminno, et a quodam Graculo Athanasii nomine  
 confectum, ut quivis eruditus, vel primo aspectu existimabit.*

## ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΤΥΠΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΛΟΝΤΩΝ ΕΝ ΗΣΥΧΙΑ ΔΙΑΓΕΙΝ.

## MAGNI ATHANASII

INSTITUTIO EORUM QUI IN QUIETE VITAM AGERE CUPIUNT.

1. Τοιοῦτος ὁ μοναχὸς, καὶ οὕτως χρῆσθαι τὸν μονα-  
 χὸν, ἀπεχόμενον ἀπὸ γῆινων πραγμάτων· οὐ μὴν δὲ  
 ἀλλὰ καὶ Χριστοῦ στρατιώτην, ἄβλον, ἀμέριμον,  
 πάσης πραγματευτικῆς ἐνοίας καὶ πράξεως ἐκτός.  
 Ἐν τοιούτοις ἦτω ὁ μοναχὸς, μάλιστα ὁ πᾶσαν ὕλην  
 τοῦ κόσμου τούτου καταλειπών· καὶ ἐπὶ τὰ ὄρατα  
 κάλλη τῆς ἡσυχίας ἢ ἀσκησις, ἢ εὐς ὁ βίος, ἢ πράξις  
 τερπνῆ. Βούλει τοιγαροῦν, ἀγαπητέ, τὸν μονήρη βίον  
 ἀναλαβεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ τῆς ἡσυχίας ἀποτρέχειν τρό-  
 πια· ἄρες ἐκεῖ τὸν κόσμον καὶ τὰς τοῦ κόσμου  
 φροντίδας, τὰς τε ἐπὶ τούτων ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας,  
 τουτέστι μόνος ὄβλος ἔσο, ἀπαθής, πάσης ἐπιθυμίας  
 ἐκτός, ἴνα, τῆς ἐκ τούτων περιστάσεως ἀλλότριος  
 γένωμενος, ὀνηθῆς ἡσυχάειν καλῶς. Οἱ μὴ γάρ τις  
 τούτων ἐαυτὸν ὑπεξέρῃ, οὐκ ἂν ὀνηθῆ ταύτην κατ-  
 ὀρθῶσαι τὴν πολιτείαν. Τροφῶν βραχέων ἀντέχου  
 κα εὐκαταφρονητων, μὴ πολλῶν καὶ ὑπεριστάτων,  
 ἢ μᾶλλον ἀπεριστάτων. Ἐὰν δὲ καὶ τὼς φιλοφενίας  
 χάριν περὶ τὰ πολυτελῆ λογισμὸς γένηται, ἄρες  
 τούτων ἐκεῖ, μὴ ὄβλος πεισθῆς αὐτῷ· ἐνεδρεύει  
 γὰρ σε ὁ καὶ τούτου ὁ ὑπερνωτός, τοῦ ἀποστρατα: τῆς  
 ἡσυχίας

1. Talem et hujusmodi oportet esse monachum,  
 a terrenis rebus abstinentem, ac præterea Christi  
 militem, materia expertem, sollicitudinibus va-  
 cuum, extra omnem negotiorum cogitationem et  
 exercitium. In his sit et degat monachus, is ma-  
 xime qui totam mundi hujus materiam dereliquit.  
 Omnes speciosas pulchritudines superat ascensis illa,  
 quieta et tranquilla est vita. Age ergo, dilecte, mo-  
 nasticam amplectere vitam, et accurre ad illa quie-  
 tis tropæa. Relinque tibi mundum, mundicie cur-  
 ras, mundanos item principatus et potestates; id  
 est, solus et materia esto, passionibusque vacuus,  
 omnis expers desiderii, ut, earum rerum circum-  
 stantia alienus, quietam probe vitam agere possis.  
 Nisi enim quis sese ejusmodi rebus eximat, nun-  
 quam poterit eam agere vitæ rationem. Paucis et  
 vilibus utere cibis, non vero copiosis, et probe pa-  
 ratis, imo potius improbe paratis. Quod si hospiti-  
 litatis causa te lautis cibi cogitatio subeat, 308  
 missam fac illam, nec prorsus illi obtempera. In-  
 sidiatur enim tibi per cam adversarius, ut te a  
 pietate retrahat vita

\*\* I Tim. III, 13.

2. Cave ne divitiis pauperibus erogandas expectas; melior enim sermo bonus est, quam donum. Est quippe illa item maligni fraus, qua ad inanem gloriam plerumque et ad multam negotiationem mentem conjicit. Vestimenta quod spectat, ne cupias multas habere vestes; sed eas solum tibi provide quae necessitati corporis satis sint. Si tibi alimentis aut vestibus sit opus, ne pudeat ea accipere, quae tibi ab aliis offeruntur: est enim illud quoddam superbiae genus. Quod si tibi aliquid in hisce superfluum fuerit, da egeno. Hanc Deus filios suos vult oeconomiam servare. Cum praesenti tempore necessaria suppetunt, ne futuri temporis sollicitudinem geras, ne unius quidem diei aut hebdomadis: de praesenti solum cura: ipsum tempus sibi necessaria suppeditabit. Sed in primis quaere regnum caelorum. Tuam semper utilitatem curato, et quietae vitae modum tibi constitue. Ne cum hominibus materiae deditis, et ultra citroque distractis habites: vel solus habita, aut cum hominibus materia expertibus et tecum consentientibus. Nam qui cum hominibus materiae deditis, et ultra citroque distractis habitat, is prorsus eorum distractionis particeps erit, humanisque serviet mandatis, obnoxius vanis sermocinationibus, aliisque malis omnibus, irae, mœrori, materialium rerum insano auroi, metui scandalorum, patrimonialium bonorum sollicitudinibus, cognatorum amicitias. Eorum itaque consortium devita, ne forte tuam in cellula quietem adimant, et ad sua ultra citroque negotia pertrahant

3. Si porro cellula in qua degis circumquaque amœna sit, fuge ab illa, ne parcas, ne fortasse ejus amore pertrahare. Nihil non age, nihil non operare, ut possis quietae et tranquillae vitae vacare, atque curare, ut juxta Dei voluntatem degas, et cum invisibilibus inimicis pugnes. Si non potes in tuis partibus tranquille et quiete degere, transfer propositum tuum ad hospitalitatem, in eamque cogitationes tuas quamprimum repone. Esto velut quidam optimus negotiator, qui omnia ad quietam vitam probat et ordinat; et quae tranquilla et utilia sunt perquirat. Ceterum dico tibi, hospitalitatem dilige, nam liberat te a casibus in regione tua obvenire solitis, tibi que praestat ut quietae et tranquillae vitae utilitate perfruarer. Fuge moras in civitate, et in eremo persevera, si fieri omnino possit. In urbem ne accedas: nihil enim utile, nihil tuo vitae instituto fructuosum illic conspicies. Ne timeas neque formides earum rerum sonitum, neque aufugias a stadio utilitatis tuae. Absque timore sustine, et videbis Dei magnitudinem, omnia scilicet alia salutis signa et manifestationes.

4. Amicos si habes, fuge eorum frequentes confabulationes; si enim perraro colloquere cum ipsis, gratus Deo eris. Quod siprehenderis per eos tibi damnatum obvenire, ne prorsus accedas ad illos. Par quippe est amicos te habere qui tuo vitae instituto utiles ac delitii sint. Fuge malignorum et conten-

2. Ὅρα μὴ ἐπιθυμῆσθαι πλοῦτον ἔχειν πρὸς διάδοσιν τῶν πενήτων· κρείττον γὰρ λόγος ἀγαθὸς ὄντι ὄμμα· ἔστι γὰρ καὶ αὕτη ἀπάτη τοῦ ποιητοῦ πρὸς κενοδοξίαν πολλῆς καὶ εἰς πολυπραγμοσύνης αἰτίαν ἐμβάλλουσα τὸν νοῦν. Περὶ δὲ ἱματίων, μὴ ἐπιθυμῆσθαι πολλὰ ἔχειν ἱμάτια· ἀλλὰ τὰ ἀρκούντα τῇ ἀνάγκῃ τοῦ σώματος μόνα προνοῦ. Ἐὰν δὲ τρωτῶν ἢ ἱματίων, μὴ αἰσχυρῆς τὰ παρ' ἑτέρων σοι προστερόμενα λαβεῖν· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὑπερηφανίας εἶδος. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῦτοις περισιτῆς, θίδου τῷ ὑστερουμένῳ· οὕτως ὁ θεὸς ταυτοῦ παιδᾶς οἰκονομεῖσθαι βούλεται. Ἐχὼν τὸ ἐνεστώτος καιροῦ τὰ δέοντα, εἰς τὸν μέλλοντα μὴ μεριμνήσθαι καιρὸν, οἷον ἡμέρας μίαι, ἢ ἑβδομάδος, ἢ μὴν ἐνεστώτος καιροῦ· αὐτὸς ὁ καιρὸς ἐπιχορηγήσει τὰ δέοντα. Ἄλλὰ μάλλον ζητεῖ μάλιστα τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τῆς ταυτοῦ ὠφελείας πάντοτε φρονεῖτε, καὶ τὸν τῆς ἡσυχίας περιτοιοῦ τρόπον. Μὴ ἀγαπήσθαι οἰκῆσαι μετὰ ἀνθρώπων οὐκίων καὶ ἐμπερισπᾶστων ἢ μόνος οἴκει, ἢ μετὰ ἀνθρώπων ἀλίων καὶ ἁμοσβῶνων· ὁ γὰρ μετὰ ἀνθρώπων οὐκίων καὶ ἐμπερισπᾶστων οἰκῶν, πάντως κοινωνήσει καὶ αὐτὸς τῆ τούτων περιστάσει, καὶ δουλεύσει ἀνθρωπίναις ἐπιταγαῖς, λαλιᾷ τε ματαλαῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν δεινοῖς, ὀργῇ, λύπῃ, μανίᾳ τῶν ὕλων, φόβῳ τῶν σκανδάλων, γονικαῖς μερίμναις, συγγενικαῖς φιλαῖς. Ἄλλὰ γὰρ τῆς πρὸς τοῦτους συντυχίας παραίτου, μηποτέ σε ἀπολέσσαι τῆς ἐν τῷ καλλίῳ ἡσυχίας, καὶ περὶ τὰς ταυτῶν περιστάσεις ἀγάγῃσιν.

3. Ἐὰν δὲ καὶ τὸ καλλίον ἐν ψυχῇ καθέξη εὐπερίστατον ἦ, φεύγε, καὶ αὐτὸ μὴ ἱρεῖσθαι, μὴ ἐλκυσθῆς εἰς ἀγάπην αὐτοῦ. Πάντα ποιεῖ, πάντα πράττει, ὅπως δυναθῆς ἡσυχάσαι, καὶ σχολάσαι, καὶ σπουδᾶσαι γινέσθαι ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ θελήμασι, καὶ ἐν τῇ πάλῃ τῶν ἀοράτων. Εἰ μὴ δυναίηαι βραδύς ἡσυχάσαι ἐν τοῖς σοῖς μέρεσι, εἰς σου ἐπὶ ἔθνησιν τὴν πρόθεσιν, καὶ ἐπιταυτήνκατάσπιυδέ σου τὸν λογισμὸν· γενου καθάπερ τις πραγματευτὴς χριστός, τὰ πάντα πρὸς ἡσυχίαν δοκιμάζων, καὶ τὰ πρὸς ταυτήν ἡσυχὰ καὶ χρήσιμα. Πλὴν λέγω σοι, γενεῖταιν ἀγάπα· ἀπαλλάττει γὰρ σε τῶν κατὰ τὴν ἴδαν χώρων περιστάσεων, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἡσυχίαν ὠφελείας μόνον ἀπολαύειν ποιεῖ. Τὰς ἐν πόλει διατριβὰς φεύγε, καὶ ἐν ἐρήμῳ καρτέρησον, εἰ δυνατόν τὸ καθόλου. Εἰς πόλιν μὴ ἀπαντήσθαι· οὐδὲν γὰρ εὐχρηστον, οὐδὲν ὠφέλιμον τῇ πολιτείᾳ σου ἐκεῖ θεᾶσθαι. Μὴ δειλιάσθαι ἦγον αὐτῶν, ἢ πτοηθῆς· μηδὲ ἀποφύγῃ τὸ στάδιον τῆς σῆς ὠφελείας. Ἀφώδως ὑπόμεινον, καὶ θφει τοῦ θεοῦ τὰ μεγαλεῖα, τὴν ἀλλήν ἅπασαν ἐπὶ σωτηρίαν πληροφορίαν.

4. Ἐὰν φίλους ἔχῃς, φεύγε τούτων τὰς συνεχεῖς συντυχίας διὰ μακροῦ γὰρ αὐτοῖς συνεγγχάνων εὐχάριστος ἔση. Ἐὰν δὲ κατονοήσθαι διὰ τούτων αὐτῶν βλάβην σου γινόμενῃν, μηδὲ ἀνοήτως ἐγγίσθαι· φίλους γὰρ ἔχειν σε χρεῖ τοῖς ὠφελίμοις καὶ συλλαμβανόμενοις τῇ σῇ πολιτείᾳ. Φεύγε τῶν ποικρῶν ἀνθρώπων καὶ μα-



χίμων τὴν συντυχίαν· μὴδὲν τούτων συνακτῆς· ἄλλὰ γὰρ καὶ τὰς φαύλας αὐτῶν προθέσεις παρι-  
 τοῦ. Ἄνδρες εἰρηνικοὶ ἀδελφοί, καὶ πνευματικοὶ πα-  
 τῆρες ἄγιοι, ἔστωσαν φίλοι σοι. Μὴ μετὰ περισπω-  
 μένων συναυλίζου, μὴδὲ συμπόσιον ἔχῃς μετ' αὐτῶν·  
 μήποτε σε περὶ τὰς λαυτῶν ἀπάτας ἐλευσῶσι, καὶ  
 τῆς κατὰ τὴν ἡσυχίαν ἐπιστήμης ἀπαγάγωσιν. Ἐν  
 δὲ τις τῶν κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πορευομένων,  
 ἐλθὼν πρὸς σὲ, ἐπὶ τὸ φαγεῖν προσκαλεσθῆται σε, καὶ  
 θλίψῃ ὑπάγειν, ὑπάγε μὲν, τάχιστον δὲ ἐν τῷ κελλήῳ  
 σου ὑπόστρεψε. Εἰ δυνατόν, ἐκτὸς τοῦ κελλήῳ σου  
 μὴ κοιμηθῆς ἔξω· ἵνα διὰ παντός σοι παραμένη ἡ  
 τῆς ἡσυχίας χάρις, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ προθέσεως  
 ἀνεμώδιστον ἔξεις τὴν λατρίαν. Μὴ γὰρ ἐπιθυμη-  
 τῆς βρωμάτων καλῶν· ἢ γὰρ σπαταλώσα ψυχῇ,  
 ζῶσα τῶνθηκε. Μὴ χορτάσῃς τὴν κοιλίαν σου βρώ-  
 ματα διάφορα, ἵνα μὴ πόθος σοι τούτων γένηται, καὶ  
 περὶ τραπέζης ἐμποίησῃ σοι τὸν πόθον. Εἰρηται γὰρ  
 μὴ ἀπατάσθαι χορτάσις κοιλίας. Ἐάν δὲ καὶ συν-  
 εχῶς ἔξω τοῦ κελλήῳ σου θέσῃ σεαυτὸν προσκαλού-  
 μενον, παριτοῦ. Ἔστιν ἐπιζήμιος ἡ ἔξω τοῦ κελλήῳ  
 σου συνεχῆ διατριβή, ἀραιρεῖται τὴν χάριν, σκοτί-  
 ζει τὸ φρόνημα, μαρμαίνει τὸν πόθον.

Atiosorum virorum colloquium, cum uenine illo-  
 rum habites, imo prava illorum proposita recusa.  
 Fratres sicut pacifici, et spirituales sancti Pa-  
 tres, amici tibi sint. Ne cum distractis viris habi-  
 tes, neque cum iis uua convivere; ne te forte ad  
 suas fraudes pertrahant, et a scientia quae quietam  
 spectat vitam abducant. Quod si quis eorum qui  
 secundum charitatem Dei incedunt, te adiens ad  
 comedendum iuuet, si lubeat abire, abi; sed cito  
 ad cellam remigra tuam. Si fieri potest, ne dormias  
 extra cellam tuam, ut semper apud te permaueat  
 quietae vitae gratia, ac sine obice erga propositum  
 hujuscemodi, cultum tuum impedes. Ne esto cupi-  
 didus lauti cibi; nam quae delicatior anima, vivens  
 mortua est. Ne variis cibis ventrem tuum **309** im-  
 B pleas; ne te eorum cupido subeat, et tuum erga men-  
 sam appetitum inflames. Dictum namque est, non  
 oportere falli satiritate ventris. Quod si te frequen-  
 ter extra cellam tuam videas iuitari, abue. Nam  
 frequens extra cellam tuam mora detrimento tibi  
 est, quippe quae gratiam auferat, sensum obscu-  
 ret, amorem marcidum reddat.

#### IN BINAS AD CASTOREM EPISTOLAS ADMONITIO.

*Novum hic compares commenti genus, Lector benevole: en tibi Instituta Cassiani Graece versa, in compendium redacta, Athanasiique nomine conscripta. Quod opus esse videtur Graeculi cuiusdam Latine periti, qui cum in Instituta Cassiani incidisset, operae pretium duxit Graece illa interpretari, quamquam fortasse potuerit ex antiquo Cassiani Graeco textu, seu Graeca versione, hoc ipsum opusculum contexere. Nam exstant in antiquis Graecis codicibus multa ex Cassiani Institutionibus, quarum haud semel loca afferuntur Graece a quibusdam scriptoribus, v. g. a Climaco. Instituta igitur illa exhibet hic scrip'tor, non quidem integra, sed excerptis hinc inde sententiis, saepe etiam integris capitibus: tantaque omisit, ut ex duodecim illis instituto-  
 rum libris, binas haec tantum confecerit epistolas, quas majoris commendationis causa magno Athanasio ascripsit. Porro tam supine, tam incaute id facinoris aggressus est, ut quae se suis vidisse oculis testatur Cassianus, longe scilicet post Athanasii aetatem acta, ea ipse Athanasius narrantem ac se vidisse testantem repraesentet, quod in aliis quoque nonnullis spuris operibus animaduersum est. Costor autem ille cui nuncupantur Instituta Cassiani, cuiusque nomen huc transtatum est, episcopus erat Aptensis. Has porro nobis Roma transmisere fratres nostri.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ  
 ΚΑΣΤΟΡΑ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΤΑΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ  
 ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΒΙΩΝ ΔΙΑΤΥΠΩ-  
 ΕΩΝ (37).

Ἐπειδὴ μοι προσέταξας, μακαριώτατε πάτερ Κά-  
 C στωρ, γνωρίσαι σοι τὰς κανονικὰς διατυπώσεις τῶν  
 κοινοβίων τῶν ἀνατολικῶν, καὶ μάλιστα τῶν Αἰγυ-  
 πτιῶν, ὧν αὐτόπτης γέγονα· εἴλας ἐγὼ τῇ ὑμετέρῃ  
 κλειδίσει, τοῦτον ὡς ἐν ὀλίγῳ τῶν λόγων ὑμῶν ἀπ-  
 ἔστιται· ἵνα ἔγῃσιν ἐφ' ὅσον πρὸς ἀρετὴν οἱ συνει-  
 λεγμένοι σὺν Θεῷ ἐν τῷ νέῳ σου μοναστηρίῳ, τοὺς  
 τῶν μακαρίων ἀνδρῶν κανόνας τε καὶ ἄλλους. Ἀναγ-  
 καίων τοίνυν πρὸ πάντων περὶ προσευχῆς τῆς πάν-  
 των αἰτίας τῶν ἀγαθῶν διηγήσασθαι, ὅπως τε, καὶ  
 μετὰ πάσης τῆς καταστάσεως ἐν τοῖς κατὰ τὴν Αἴ-  
 γυπτον μάλιστα καὶ Θεβαίδα κοινοβίοις ταύτην ἐπι-

EJUSDEM MAGNI ATHANASII AD BEATIS-  
 SIMUM CASTOREM. DE CANONICIS COENO-  
 BIORUM CONSTITUTIONIBUS.

1. (38) Cum jusseris mihi, beatissime Pater Cas-  
 stor, ut Orientalium maximeque Aegyptiorum coenobiorum, canonicas tibi constitutiones declara-  
 rem, quas meis ipse oculis conspexi; tuae jussioni obtemperans, haec pauca tibi verba transmisi; ut  
 hiuc vaticum ad virtutem iis snppetat qui in novo  
 tuo monasterio, Deo juvante, coacti sunt. Itemque  
 misi beatorum virorum canones, et alios nonnullos.  
 Necessè est itaque ut ante omnia de oratione, bo-  
 norum omnium causa, verba faciam; quomodo scilicet,  
 et quam optimo cum ordine in Aegypti et Thebaidis  
 coenobis eam persolvant. (39) Congre-

(37) Ex codicibus mss. Altaemps., num. R. v. 49.  
 (38) Cassianus in praefat. ad *Instituta coenobio-*

*rum ad Castorem.*

(39) Cassian. *Institut.* lib. II, c. 7.

gati quippe eodem in loco, tempore synaxis, postquam absolutus est psalmus, non statim ad genuflexionem veniunt; sed priusquam genua flectant, modico tempore stantes expansis manibus orant; postea humi prostrati, et facta brevi inter genuflexendum oratione, una surgunt omnes: ac rursus expansis manibus diutius atque ferventius supplicationes persolvunt, nemine genuflectente, aut ex genuflexione sese erigente, donec is qui orationem recitat, prior genuflexerit aut prior surrexerit (40). Prout itaque dictum est, cum ejusmodi synaxium causa conveniunt, tantum ab omnibus servatur silentium, ut in tanto et pene innumerabili cœtu, neminem adesse videtur; potissimum vero tempore orationum, quo neque apertum emittitur, neque tussis auditur: non illic pigritiasignum, non dormitatio, non oscitatio, non gemitus cum sono audiuntur. Eum namque qui præ nausea et animi molitie cum clamore precatur, aut dupliciter peccare; primo, quod segniter oret; secundo, quod indisciplina illa voce, proximi aures obtundat, ac mentem distrahat: invadentibus una malignis spiritibus, qui cum nos viderint in oratione stantes, indecentibus nos cogitationibus, et nausea atque fastidio animam aggravant. (41) Quæ causa est ut psalmos, non cum tumultu et perturbatione festinando recitent; neque versuum multitudinem, sed mentis consideratione oblectentur; ea scilicet cogitatione ei obsequentes qui ait: «Psallam spiritu, psallam et mente»: rati utilis esse decem versus cum attentione psallere, quam totum psalterium cum confusione mentis.

**310 2.** (42) Completis psalmis et canone, uti superius memoravimus, nemo fratrum vel tantillum temporis cum alio stare aut verba facere audeat: sed neque cella egredi, aut opus deserere suum, quod præ manibus tractat, juxta Apostolicum præceptum; nisi necessarii cujusdam operis occasione omnes una convenire oporteat: egressi autem opus suum exsequuntur; ita ut ne minima quidem inter eos sit confabulatio, sed singuli meditationi mentis vacent et psalmo, et quod sibi jussum est implant. Magna porro sollicitudine cavent, ne quis fratrum cum alio maxime uovito solus unquam relinquatur, aut extensis manibus aliquem contrectare aut completi audeat. Quod si quis hanc transgredi regulam deprehendatur, gravissimæ correptioni subjicitur.

3. (43) De canonico itaque more, sive precum sive psalmodum, quo pacto scilicet eas oporteat in diurnis conventibus observari, sat a vobis jam dictum est. Deinceps vero agendum nobis est de iis

<sup>40</sup> I Cor. xiv. 15.

(40) Cassian. Institut. lib. II, c. 10.

(41) Ibid. c. 11.

Α τελευσαι. συναγοµένων γάρ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως, ἤντεκα τελεωθῆ ὁ ψαλµὸς, οὐ παραχρῆμα πρὸς γονυκλίσιον ὀρθώσονται, ἀλλὰ πρὶν ἢ τὰ γόνατα κάµψαι, πρὸς ἄλλον ἰστάµενοι, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεταµένως ἔχοντες, εὐχονται· καὶ μετὰ ταῦτα χαµαί προσπίπτοντες, καὶ πρὸς ἄλλον πάλιν ἐν τῇ γονυκλίᾳ εὐχόμενοι πάντες, ἐν τῷ ἴσῳ ἐγείρονται· καὶ πάλιν τὰς χεῖρας διαπετάσαντες, ἐκτενέστερον καὶ ἐπιτεταµένως τὰς ἱκεσίας ἀποπληροῦσιν, οὐδεὶς γόνυ κλίνοντος, ἢ ἐκ τῆς γονυκλίσιος ἀνιστάµενου, ἕως ἂν ὁ ποιῶν αὐτοῖς τὴν εὐχὴν, κλίνῃ πρῶτος, ἢ ἀναστῇ πρῶτος. Καθὰ τοῦτον εἰρηται, ὅτε τὰς προεξηρηµένως συνάξεις ἐπιτέλειται συνέχρονται, σωπῆ τοσαύτη παρέχεται ὅτι πάντων, ὡς νομισθῆναι µηδένα ἀνόρθου ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν ἀδελφῶν ἀναρθοµῆτην πληθὺν παρεῖναι, ἐξαίρετως ἐν τῷ καιρῷ τῶν προσευχῶν, ὅτε οὐτε πτύμα προσέρχεται, οὐτε βῆξ ἔχεται, οὐκ ἀκηδία, οὐ νυσταγµὸς, οὐ χάσµα, οὐ σσεναγµὸς μετ' ἤχου ἀναπέµπονται. Τὸν γὰρ ἐν χαυνότητι διανοίας μετὰ κραυγῆς τὰς εὐχὰς ἐπιτελοῦντα, δισσῶς ἀμαρτάνειν λέγουσι· πρῶτον µὲν ὡς βρῦθὺς εὐχόμενον, δεύτερον δὲ ὡς ἀπαειδίκτον τῇ φωνῇ τὴν τοῦ πλησίον ἀκοῆν κατακτυποῦντα, καὶ διασκεδάζοντα τὴν διάνοιαν, συνεπιτιθεµένον καὶ τῶν πονηρῶν πνευµάτων, οἷ, ἐπειδὴ ἂν ἴδωσιν ἡµᾶς εἰς προσευχὴν ἱσταµένους, λογισµοὺς ἀπέρεσι καὶ ἀκηδία τὴν ψυχὴν καταβαρῶνται. Καὶ τοῦτου χάριν τοὺς ψαλµοὺς οὐ μετὰ θυροῦ καὶ παραχρῆς σπαύδουσιν ἐκτελεῖν, οὐδὲ τῷ πλήθει τῶν στίχων, ἀλλὰ τῇ τῆς διανοίας νοσηε εὐφραίνονται, ἐκείνῳ τῷ λογισµῷ κατακλωµβούντες τῷ φάσκοντι· «Ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοῷ»· ὠφελετώτερον γὰρ ἔχουσι τὸ δέκα στίχους μετὰ συνέσεως ψάλλειν, ἢ ὅλον τὸ ψαλτήριον μετὰ συγχύσεως διανοίας.

2. Τελεωθέντων δὲ τῶν ψαλµῶν καὶ τοῦ κανόνος, οὕτως ὡς ἀνωτέρω ἐξηγησασάµεν, οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν κἀν πρὸς ἄλλον στήναι, ἢ ὀμλίται µετ' ἄλλου τολµᾶ· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ καλλίου προελθεῖν, ἢ τὸ ἔργον καταλείπειν, ὃ μετὰ χεῖρας ἔχουσι, ἀποστολικῶν πληροῦντες παράγγελµα, εἰ µὴ ποῦ γε χρεία γίνεται πρὸς καθήκον τινα ἀναγκαίου ἔργου πάντας συνεισελθεῖν, ὅπερ οὕτω μετὰ σπουδῆς καὶ ἐξεργάµενοι πληροῦσιν, ὡς µηδεµίαν ὀµιλίαν μεταξὺ αὐτῶν ἀνακύπτειν, ἀλλ' ἕκαστον προσέχοντα τῇ µελέτῃ τῆς διανοίας καὶ τῷ ψαλµῷ, πληροῦντες τὸ προεταγµένον. Μεγάλη δὲ σπουδὴ φυλάττειται, µὴ τις μετὰ ἄλλου, καὶ µάλιστα ἀρχαρίου, ἀπολειφθῆ τῶν ἀδελφῶν ἰδιάζων ποσὶ ποσῆ, ἢ τὰς ἰδίας χεῖρας ἐκτείνας τολµήσῃ κατασχεῖν ἢ περιπλακίῃαι ἑτέρῳ. Εἰ δὲ τις παραβαίῃων τὸν κανόνα τοῦτον εὐρεθῆ, ἐπιτιμίῳ βαρῶτάτῳ ὑποβάλλεται.

3. Περὶ µὲν ὅν τοῦ κανονικοῦ τρόπου τῶν τε εὐχῶν καὶ τῶν ψαλµῶν, δεῖ ὀφείλει ἐν ταῖς καθηµερναῖς συνόδοις φυλάττεσθαι, ἱκανῶς ἡµεῖν εἰρηται. Ὀφείλοµεν δὲ λοιπὸν περὶ τῶν ἀποτασσόµενων τῷ κόσµῳ

(42) Ibid. c. 15.

(43) Ibid. lib. IV, c. 1.

δειγθασθαι, πῶς τρέψῃ ἐν τούτοις τοῖς κοινοβίοις εἰσερχόμενοι, καὶ διαμῖνουσι ταπεινοφρονοῦντες καὶ ὑποτασσόμενοι ἕως βασιλευσίνων πολιτείας. Τσαυτὴ γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ ὑπακοὴ καὶ ταπεινότης ἄκρι γήρωι, ὅση οὐκ ἂν εὐρεθῆ οὐδὲ κατὰ τὸν πρῶτον ἐναντιὸν τοῖς ἀποτασσόμενοις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς μοναστηρίοις. Οὐ πρότερον τοίνυν δεχθήσεται ἔσω ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὁ θέλων μονάζειν, πρὶν ἀποδείξειν τινα καὶ πείραν τοῦ πρὸς θεὸν πόθου καὶ τῆς ταπεινώσεως καὶ μακροθυμίας διὰ τῆς ἐπιπλεῖστον ὑπακοῆς παράσχη. Δοκιμασθεὶς οὖν ἐν τούτοις, εὐπρόδοκτος παρ' αὐτοῖς γίνεσθαι, καὶ διδάσκειται τῆς αὐτοῦ περιουσίας μὴ ἔχειν τι τεθησαυρισμένον· ἐπίσταται γὰρ τὸν παρακρατουμένον τι τῶν ἰδίων μὴ δύνασθαι διαμῖναι πολυχρόνιον ἐν τῇ τοῦ μοναστηρίου ὑποταγῇ, καὶ κακουχίας εἰς τέλος ἔγκαρτερεῖν. Ἦνικα γὰρ εὐλαβῶς πρόσφαις ἡ θλίψις τὴν αὐτοῦ κινήσει διάνοιαν, εὐθύς ἡ τοῦ ἀποκειμένου ἐλπίς, ὥσπερ σπενδόνη λίθου, τοῦ μοναστηρίου ἐκτινάσσει. Διὰ τοι τοῦτο ἕκαστος αὐτῶν γυμνάζεται τῆς ἀρχαίας περιουσίας, ὡς μὲν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα ὃ περιβεβλημένος ἔλαβε τοῦ λοιποῦ φορεῖν συγχωρεῖσθαι. Ἄλλὰ, τῶν ἀδελφῶν πάντων συνηγμένων, προσχθεὶς εἰς τὸ μέσον, ἐκδύεται τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἄββᾶ, ἐνδύματα τοῦ μοναστηρίου μεταμφινοῦται· ὡς διὰ τοῦ τύπου τούτου ἐπιγνώσκει αὐτὸν, ὅτι, πάντων τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τοῦ τύφου γυμνωθεὶς, ἐνεδύσαστο τὴν πτωχείαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἀντιπαύχυντος ἑναριθμῆσθε αὐτὸν, καὶ ἔξισοσθε τῷ σώματι τῆς ἀδελφότητος. Τὰ δὲ ἱμάτια δ' ἀποδύεται λαβὼν ὁ οἰκονόμος τῆς μονῆς φυλάττει, ἀφορίσας ἕως ὃ' ἂν τῆς προκοπῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνατροφῆς, καὶ ὑπομονῆς τῆς ἐν διαφόροις πειρασμοῖς ἀποδείξειν παράσχη. Καὶ εἰ μὲν εὐρωσιν αὐτὸν δυνάμενον ἐν τούτοις καρτερεῖν, καὶ ἂν σπουδῆ πάση, καὶ διαπύρῳ θέρμῃ, ἢ ἐνήρξειτο, διαμῖνοντα, τοῖς λοιποῖς συναριθμοῦσιν ἀδελφοῖς· εἰ δὲ τι γογγυσμοῦ ἐλάτωμα, ἢ παρακοῆς εὐλαβῶς ἀμαρτίαν ἐν αὐτῷ καταμάρθωσιν (ἢ καταμάρψωσιν), ἐκδύοντες τοῦτον ἄπερ ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐνεδύσαντο, καὶ τοῖς κοσμικοῖς ἐνδύμασι πάλιν περιβάλλοντες, ἀποθῶνται τοῦ κοινοβίου. Ὡς ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς ἀκριβείας μὴ εὐχερὲς εἶναι τῷ βουλομένῳ εἰσερχεσθαι ὡς βούλεται ἢ ἀναχωρεῖν τῆς μονῆς, ἀλλὰ τὸν μὴ ἐμμένοντα κατὰ πάντα τρόπον τῇ ἴδιᾳ ὁμολογίᾳ μετενδύεσθαι τοῦ μοναστηρίου.

4. Ὅτε τοίνυν ὁ ὑποδεχθεὶς ταύτην, ἢ περ εἰρήκαμεν, ἀκριβεῖς δοκιμασθῆ, καὶ ἀμεμπτος εὐρεθῆ, οὐ παραχρῆμα τῇ συνοδίᾳ τῶν ἀδελφῶν συναναμίγνυσθαι ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ παραδίδοται τῷ ἰακτεταγμένῳ τὴν φροντίδα τῶν ἔξων, καὶ τούτοις πᾶσαν ἐπιμέλειαν καὶ ὑπηρεσίαν ποιεῖν προστάσσεται· καὶ ὅτε ἐλόκληρον ἐναντιὸν ἀμέμπτος ἐξυπηρετήσῃ τοῖς ἔξω, τυπωθεὶς διὰ τούτου πρὸς ταπεινώσιν καὶ μακροθυμίαν, συναριθμεῖται λοιπὸν τῇ συνοδίᾳ τῶν ἀδελφῶν, καὶ παραδίδοται ἐν τῶν γερόντων, ὅς

A qui mundum abdicarunt, qua ratione in hisce cœnobii ingrediantur, in illisque permaneant in humilitate et obsequia usque ad extremam senectutem. (44) Tanta quippe apud illos est obedientia, tanta humilitas ad senectutem usque, quanta ne primo quidem anno in iis qui sæculum abdicarunt, in monasteriis nostris reperitur. (45) Non prius itaque in monasterio admittitur qui vult esse monachus, quam specimen et experimentum quoddam sui erga Deum amoris, humilitatis suæ atque æquanimitatis per summam obedientiam dederit. His itaque probatus, ut admittendus ab illis habetur atque docetur, ne quidquam de bonis suis apud se reconditum conservet: gnari scilicet eum qui de bonis suis quidquam retinet, non posse diu in monasterii obedientia permanere, neque ad finem usque perseverare, præ ænimi languore ac tædio. Cum quævis enim minima occasio aut afflictio ejus movehit animum, statim reconditi thesauri spes, quasi funda lapidem, monasterio illum eiecit. (46) Quare quivis illorum antiquis possessionibus exiit, ita ut ne vestimento quidem quo indutus erat uti sibi liceat. Sed congregatis cunctis fratribus, in medium adductus, exiit vestimentis propriis, et eorum loco abbatis manibus monasterii vestimentis induitur; ut ea forma cognoscat ipse, se mundanis rebus omnibus arrogantia item et superbia nudatum, indnisse paupertatem Christi, et sine pudore sese connumerare et exæquare corpori fraternitatis. (47) Vestimenta autem quibus exiit accepta servat æconomus monasterii, atque seorsum reponit, donec ipse profectus, conversationis patientiæque in variis tentationibus specimen dederit. Et si quidem deprebandatur in hisce posse perseverare, atque eo studio, et ferventi proposito quo cœpit permanere, reliquis eum fratribus annumerant. Quod si in eo murmurationis delictum, aut inobedientiæ eujuslibet peccatum comperiant, exutum eum monasterii vestimentis, ac mundanis denuo indumentis amictum ex cœnobio expellant, ita ut post tam accuratam probationem, non facile sit volenti, arbitrio suo vel ingredi vel e monasterio secedere; sed qui se profectur remanere vult, omnino exuatur monasterii vestimentis.

4. (48) Cum igitur is qui susceptus est, ea qua diximus accuratatione probatus, inculpatusque deprehensus est, non statim fratrum cœnæ commiseri permittitur, sed traditur ei cui hospitium commissa cura est, atque jubetur hospitium ministerio et obsequio omnino vacare; ac postquam integrum annum inculpate hospites exceperit, hac re in humilitatem eformatus et in æquanimitatem, demum cœnæ fratrum annumeratur, atque alicui e senioribus traditur, cui 311 hujusce muneris sollicitudo

(44) Cassian. Institut. lib. iv, c. 2.

(45) Ibid. c. 5 et 4.

(46) Ibid. c. 8.

(47) Ibid. c. 6.

(48) Ibid. c. 7.

Incumbit, ut discipulum doceat, quas vias ingressus ad perfectionem virtutum pervenire possit. (49) In primis docet eum studium superandi proprias concupiscentias et voluptates, jubendo ea quæ ejus voluntati contraria sunt. Aiunt enim Patres non aliter posse quemquam voluptates reprimere, aut iracundiam, aut tristitiam; aut veram obtinere humilitatem, aut demum una cum fratribus in cænobio recte consummari, nisi ante per obedientiam voluntates suas mortificaverit. (50) His constitutionibus atque doctrinis, quasi quibusdam elementis et syllabis, ubi discipulum ad præstantiorem statum profuxerunt, postea hoc docent illum, ut cogitationes suas ne celet; sed ubi accedunt, quamprimum Patri suo revelet; neque de earum iudicio et examine quidpiam cordi suo coufidat; sed sciat id bonum, id malum esse, quod iudicio suo Pater, facto rei examine, tale esse declaraverit. Hac ratione poterit omnes inimici fallacia vitare quisquis ad virtutem instituitur: qui utpote imperitus, inimici dolos ignorat. Aiunt enim sancti Patres diaboli artis et insidiarum conspicium esse signum, cum discipulis suadet ut Patribus cogitationes occultent suas, idque ex superbiæ motu, quasi scilicet ipsi idonei sint per se congruum ea de re consilium capere; aut ex inani gloria, quod pudeat nimirum suas publicare cogitationes.

5. (51) Tanta porro apud illos est obsequentia, ut citra abbatis jussionem ausit nemo, ne ex sua quidam cellula in qua sedet egredi: atque tanto studio illius jussa complent, quanto si Deus ipse juberet. (52) Dum sedent autem in suis cellulis, et operi manuum, meditationi et orationi incumbunt, atque studiose bis adhibent animum, si quæpiam ostium cellulæ pulsantem sudiant, qui se aut ad communiem orationem, aut ad opus manuum advocet, omnibus quamprimum dimissis, ad jussam sibi rem properant, obedientiæ virtutem studioissime colentes; quam non modo operi manuum, lectioni et quietæ in cellula commorationi, sed et omnibus virtutibus anteponunt, omniaque posthabent.

6. (52) Illud autem superfluum est memorare, neminem scilicet illorum aliud quidpiam possidere, quam colobium, hemiphorium, sandalium, meloten et stoream: turpe esse rati si dicatur, liber meus, penicillus meus, aut aliud quidpiam meum. Tantum autem singuli eorum ex opere et sudore suo afferunt monasterio proventum, ut una modo eorum necessitatibus, sed etiam hospitum pauperumque ministerio sint satis. Dum sic autem laborant non inflentur, non superbia tument, nec quisquam proprii laboris et sudoris plus postulat, quam ab abbate pro necessitate tribuitur; nec ullius rei possessionem sibi comparat, cum sese totius mundi ad-

αὐτὴν ἔχει τὴν μέριμναν, ὅπως διδῶν τὸν μαθητευόμενον, διὰ πάσης ὁδοῦ ἀρξάμενος διυνηθῆ ἐπὶ τὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν φθάσαι. Ἐν πρώτοις οὖν διδάσκει αὐτὸν σπουδάζειν κενῆν τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις καὶ ἡρόναις, διὰ τὸ ἐπιτάσσειν αὐτῷ τὰ ἐναντία τῶν θελημάτων αὐτοῦ. Οὐκ ἄλλως γὰρ λέγουσιν οἱ πατέρες δύνασθαι τινα τὰς ἡρόνας χαλινοῦν, ἢ ὀργῆς περιγύεσθαι, ἢ λύπης, ἢ ταπεινώσειν ἀληθῆ κτήσασθαι, ἢ ἀπλῶς μετὰ ἀδελφότητος ἐν κοινοβίῳ καλῶς τελειωθῆναι, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῆς ὑπακοῆς νεκρώσῃ τὰ ἑαυτοῦ θελήματα. Ταύτας δὲ τὰς διατιπώσεις καὶ διδασκαλίας τὸν μαθητευόμενον προβιβάζαντες ὡσανεὶ στοχαστοὶ τισὶ, καὶ συλλαβαίς, ἀκολουθεῖς πάλιν διδάσκουσι μὴ κρύπτειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς· ἀλλὰ παραρῆματα ἡνίκα ἐπέρχονται, τοὺτους τῷ οικίῳ Πατρὶ ἀποκαλύπτειν, καὶ μηδὲν περὶ τῆς αὐτοῦ διακρίσεως τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ πιστεύειν· ἀλλ' ἐκεῖνο γνώσκαι ἀγαθὸν ἢ κακὸν εἶναι; ὅπερ ταῖς ἑαυτοῦ διακρίσεσι δοκιμάσας ὁ Πατὴρ ἀποδείξει. Οὐ τῷ γὰρ δυνήσεται ἐν μηδενὶ ὑπὸ τοῦ ἑχθροῦ ὁ πρὸς ἀρετὴν τυπούμενος ἀπατῆσθαι, ὡς ἀπειρος, καὶ μή τι γινώσκων κεκτημένος μεθεδέας· ἐιανὲς τῆς τοῦ διαβόλου τέχνης λέγουσιν εἶναι οἱ Πατέρες, τὸ ἀναπειθεῖν αὐτὸν τοὺς μαθητευομένους ἀπὸ τῶν Πατέρων κρύπτειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς ἰδίᾳ ὑπεροφίᾳ, ὡς εἶπεν Ἰκανοὺς ὄντας ἑαυτοὺς τὰ συμφέροντα συμβουλεύεσθαι, ἢ ἰδίᾳ κενοδοξίᾳ ἀλογουμένους δημοσιεῖσαι τὰς ἑαυτῶν ἐνθυμήσεις.

5. Τοσαύτῃ δὲ φυλάττεται παρ' αὐτοῖς ὑποταγή, ὡς μὴ τολμήσῃαι τινα ἐκτός τοῦ ἀββᾶ μηδὲ τὸ κελλίου ὅπου καθίθαι προβαίνειν· οὕτω δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ προστασσόμενα ἐπιτελεῖν σπουδάζουσιν, ὡς παρὰ Θεοῦ ταῦτα δεχόμενοι. Καθήμενοι δὲ ἐν ταῖς ἰδίαις κελλίαις, τῷ ἔργῳ τε καὶ τῇ μελέτῃ, καὶ τῇ προσευχῇ προσκεείμενοι, καὶ μετὰ σπουδῆς προσέχοντες, ἐπιεδὲν ἀκούσασαι τοῦ κρούοντος τὴν θύραν τοῦ κελλίου ἢ εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν, ἢ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτους προσκαλομένου, παραρῆματα πάντα ὁμοῦ ἀφέντες, πρὸς τὸ ἐπιπαγεῖν ὁρμῶσι, πάσῃ σπουδῇ τὴν τῆς ὑπακοῆς ἀρετὴν ζητοῦντες· ἦν οὐ μόνον τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, ἀναγνώσεώς τε καὶ τῆς ἐν κελλίῳ ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ πασῶν ἀρετῶν προτιμῶσι, καὶ ταύτης ἅπαντα δεύτερα θιθένται.

6. Ἐκεῖνο δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, ὡς οὐδεὶς αὐτῶν ἄλλο τι κέκτηται πλὴν κολοβίου, καὶ ἡμιφορίου, καὶ σανδαλίου, καὶ μελωτῆς, καὶ ψιβίου· ἀλογύνην ἡγούμενα τὸ λέγεσθαι παρ' αὐτοῖς, βιβλίον ἐμὸν, γραφεῖον ἐμὸν, ἢ ἄλλο τι ἐμὸν. Τοιοῦτον δὲ ἔκατος αὐτῶν καθ' ἡμέραν εἶς ἔργον τε καὶ ἰδρώτος ἰδίου προσφέρει πορισμὸν τῷ μοναστηρίῳ, ὡς μὴ μόνον ταῖς ἑαυτῶν χρείαις ἐξαρκεῖν, ἀλλὰ καὶ τῇ διακονίᾳ τῶν ξένων καὶ πτωχῶν ὑποφγεῖν. Οὕτως δὲ κάμνοντες οὐ φρουσύνται, οὐχ ὑπερηφανεύονται, ὅτε τις αὐτῶν ἐκ τοῦ οικείου ἔργου καὶ ἰδρώτος ἀπαιτεῖ περισσώτερον τῆς διδομένης παρὰ τοῦ ἀββᾶ γοῖαν· οὐ κτήμα ἀποσθῆναι οὐκ ἐπιθυμῶν

(49) Cassian. Institut. lib. iv, c. 8.

(50) Ibid. c. 8.

(51) Ibid. c. 10.

(52) Ibid. c. 18.

(52) Ibid. c. 13, 14.

κίρποιεταί, πάροικον ἐκτενὸν καὶ ξένον ἔχον ὅλου Α  
 τοῦ κόσμου, καὶ δοῦλον ἑαυτὸν μᾶλλον καὶ ὑπέρτατον  
 τῶν ἀδελφῶν λογιζόμενος, ἤπερ δεσπότην οἰουθήποτε  
 γητὸν πράγματος. Εἰ δὲ τις ἀλόγη σκευὴς τινὸς ἰδίας  
 ποτε, ἢ ἀπολέτη, ἐξομολογεῖται τῷ ἀδελφῷ τῆς ἰδίας  
 βραθυμίας τὸ πταίσμα, καὶ οὕτω μετὰ ταπεινοφρο-  
 σύνης μετανοῶν λαμβάνει συγχώρησιν. Ὅστις δὲ  
 πρὸς τι ἔργον μετακλήθει, ἢ πρὸς σῦναξιν, κατα-  
 φρονήσας βραδύτερον ἀπαντήσῃ, ἢ σκληρότερον, ἢ  
 προπιεστερον ἀποκριθῇ, ἢ ἀμελέστερον, ἢ ὑπογογ-  
 γύζων τὸ προσταχθῆν ποιήσῃ, ἢ τὴν ἀνάγκωσιν τοῦ  
 ἔργου καὶ τῆς ὑπακοῆς προτιμήσας, τὰ προσταχθέντα  
 αὐτῷ ἔργα βραδύτερον ἐκτελέσῃ, ἢ ἀπολυθεὶς τῆς  
 συνάξεως μὴ ταχέως πρὸς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀναδράμῃ,  
 ἢ μετὰ τινος ἐκτὸς ἀναγκαίας χρείας ὁμιλήσῃ, ἢ ἄλ-  
 λου μετὰ παρήρσιος κατάσῃ τὴν χεῖρα, ἢ συγγε-  
 νεῖτων συνύχη χωρὶς τοῦ ἀδελφῶν ἐπιτροπῆς καὶ  
 αὐλογίας, ἢ ἐπιστολὴν παρὰ τινος δέξεται, ἢ τινι  
 ἀντιγράψαι ἄνευ τοῦ ἀδελφῷ ἐπιχειρήσῃ, ἢ τι τῶν  
 ὁμολῶν τούτοις πλημμελήσῃ, τοιοῦτον ἐπιτιμῶν ὑπο-  
 βάλλεται. Συνηγμένον τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ συνάξει,  
 βίβλας ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐξομολογούμενος,  
 συγχώρησιν αἰτεῖ τοῦ ἰδίου ἀγάματος. Τὰ δὲ παχύ-  
 τερα τούτων πταίσματα εἰς τις εὐρεθῆ πράττων, ἀτινά  
 ἔστι καταφρονήσις, ἀντιλογία μετὰ ὑπερηφανίας, ἢ  
 ἐκ τοῦ μοναστηρίου πρόδοσις ἐκτὸς ἐπιτροπῆς τοῦ  
 ἀδελφῷ, ἢ πρὸς γυναῖκα συνύχη, ἢ ὄργη, ἢ μάχη, ἢ  
 ἔχθρα, ἢ μνησικακία, ἢ φιλαργυρία, ἢ τις ἐστὶ λέπρα  
 ψυχῆς, ἢ κτήσις οἰουθήποτε πράγματος ἐκτὸς τῶν  
 διδομένων παρὰ τοῦ ἀδελφῷ, ἢ τροφῆς ἄνευ εὐλογίας  
 κληψιματῶν τρόπων γινομένων, καὶ τὰ τούτων παρα-  
 πλοήσια, οὐ τῷ προειρημένῳ ἐπιτιμῶν ὑποβάλλεται,  
 ἀλλὰ σφοδρότερον, καὶ μείζον. Καὶ εἰ μὴ διορθωθῇ,  
 ἀκβάλλεται τοῦ μοναστηρίου

7. Τὸ δὲ ἀνάγκωσιν ἐπιτελεῖσθαι ἐν τισι κοινότησι  
 κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐσιτάσεως, οὐκ ἀπὸ τοῦ κανόνος  
 τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν Καππαδόκων, ὅτινες,  
 οὐ πνευματικῆς ἕνεκεν τοσούτου γυμνασίας, ὅσον  
 ἡσυχίας χάριν τῆς περὶ τὰς ὁμιλίας, τὸ τοσούτου  
 διετυπώσαντο. Παρὰ δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ μάλιστα  
 τοῖς Ταβεννησιώταις, τοσαύτη σιωπὴ ὑπὸ πίντων  
 παρέχεται, ἥτις εἰς τοσούτον πλήθος πολυαρθμῶν  
 τῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως τῆς  
 τραπέζης αὐτῶν, ὅσην σχεδὸν ἐν ἄλλοις μὴ εὐρίσκει-  
 σθαι, οὕτως ὡς μὴ τολμᾶν βῆσαι τινα περικτὸς  
 τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς τραπέζης, ὅστις, εἰ τινος χρεῖα γέ-  
 νηται, κροῦσμάτι μύλλον ἢ φωνῇ τοῦτο σημαίνει.  
 Καὶ τὰ κουκουλία ἕως κάτω τῶν βλεφάρων φοροῦσιν  
 οὗτοι, ἵνα μὴ βεβήσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες,  
 περιεργότερον ἄλλοις ἐνορῶσι· τῇ δὲ τραπέζῃ μόν-  
 ον, καὶ τῇ τοῦ τρέφοντος θεοῦ εὐχαριστήν ἑναετί-  
 ζουσι. Μεγάλη δὲ ἐστὶ φυλακὴ παρ' αὐτοῖς, ὅπως  
 μετὰ τῆς αὐτῶν ἕξωθεν τῆς τραπέζης τροφῆς μετα-  
 λάθῃ.

8. Ἵνα δὲ μὴ τι δόξωμεν τῶν κοινωσιακῶν κανόνων  
 παραλειπομέναι, ἐπιμνησθῆναι δεῖ καὶ τῶν ἐν ἄλλοις

venam et peregrinum existimet; servumque se po-  
 tius et ministrum fratrum esse arbitretur, quam  
 ullius terrenae rei dominum. (55) Quod si quis vas  
 quodlibet fregerit aut perdidit, negligentiae suae  
 casum abbati confitetur, et ita cum humilitate po-  
 nitentiam, veniam accipit. Si quis autem ad opus  
 quodlibet vocatus, aut ad synaxim, praeter contemptu  
 tardius occurrat, aut durius petulantiusque respon-  
 derit: vel si negligentius aut cum murmure, jus-  
 sam rem compleverit; aut si lectionem operi ma-  
 nuum et obedientiae auteponens, jussa sibi opera  
 tardius compleverit, aut a conventu dimissus, non  
 cito ad opus suum accurrerit; aut cum quopiam  
 absque necessitate confabulatus fuerit; aut cum  
 confidentia manum alterius contractaverit: aut cog-  
 natos citra abbatis permissum et benedictionem  
 congenerit, aut epistolam ab aliquo accipere, vel ad  
 aliquem rescribere absque abbatis concessione aus-  
 us fuerit; si in aliquo nempe hujusmodi deliquerit,  
 hujusmodi ille poenae subicitur: **312** Fratribus  
 in synaxi congregatis, sese in terram projicit,  
 atque confessus, peccati veniam postulat. Graviora  
 porro delicta si quis perpetrans deprehendatur,  
 quae sunt, contemptus, repugnantia cum superbia,  
 aut egressus ex monasterio absque abbatis conces-  
 sione, aut congressus cum muliere, aut ira, aut  
 pugna, aut inimicitia in aliquem, aut recordatio  
 injuriarum, aut amor pecuniae, quae lepra est animae,  
 aut possessio cujuscunque rei, exceptis iis quae ab  
 abbate dantur, aut furtivum alimentum absque be-  
 nedictione abbatis sumptum, et his similia, non su-  
 pradictam subit poenam, sed graviorem, et multe  
 majorem. Quod si non resipuerit, ex monasterio  
 ejicitur.

7. (54) Quod autem in quibusdam coenobiis, tem-  
 pore comestionis lectio habeatur, id non ex Aegy-  
 ptiorum, sed ex Cappadocum regula observatur,  
 qui non tam spiritalis exercitationis, quam quie-  
 tis, et colloquii vitandi gratia illud constituerunt.  
 Apud Aegyptios autem, maxime vero apud Taben-  
 nesiotas, tantum servatur ab omnibus silentium,  
 cum ingens illa multitudo fratrum tempore comestio-  
 nis congregatur ad mensam; ut vix quidpiam si-  
 mile in aliis reperitur; adeo ut ne excreare quidem  
 ausit quisquam, excepto mensae praefecto, qui si re  
 quapiam sit opus, pulsatione potius quam voce id  
 significat. Cucullas autem, etiam infra palpebras  
 demissas gestant, ne vagis oculis curiosius alios in-  
 spiciant, ac mensae solum, gratisque amenti Deo  
 agendis adhibent animum. (55) Magnaque apud illos  
 cura est, ne quis eorum extra mensam cibum sumat.

8. (56) Ne quid videamur autem coenobiticarum  
 regularum omittere, memorare quoque oportet con-

(53) Cassian. Institut. lib. IV, c. 16.

(54) Ibid. c. 17.

(55) Ibid. e. 18.

(56) Ibid. c. 19.

stitutions in aliis regionibus traditas. In tota itaque Mesopotamia, Palæstina et Cappadocia, et in toto Oriente, tempore conventus tertius, sextus et nonus horæ, si quis ante completum primum psalmum non occurrerit, is in oratorium ingredi non audeat, neque sese psallentibus admiscere : sed dimissionem fratrum pro foribus stans exspectat. Egredientibus autem omnibus, humi prostratus, pœnitentiam agens, negligentia suæ veniam postulat. In nocturnis porro conventibus, usque ad secundum psalmum venia tarde venientibus conceditur. Porro fratres per hebdomadas sibi succedunt in coquina et in aliis officiis, cum multo laboris levandi causa, tum ut charitatis legem mutuis officiis impleant. Tanta autem humilitate et sollicitudine ministeria implent, quantum ne servi quidem cum beris suis adhibeant. Completa hebdomade, Dominica die post matutinos hymnos, ingredientibus aliis ad serviendum, vasa officii sui signata tradunt : quæ accepta alii tanta cura et sollicitudine custodiunt, ut ne eorum quidpiam vel frangatur vel pereat, quantum is adhibeat cui vasa sacra ac Deo dicata committuntur. Nam sese præparant ad rationem reddendam, non solum œconomio in præsentī tempore, sed etiam Deo in futuro, si aut negligentia aut segnitie eorum quidpiam perierit. (57) Ad majorem porro dīctorum fidem, quæ meis ipse oculis persæpi narrabo. In hebdomade cuiusdam fratris, pertransiens œconomus, pauca lenticulæ grana humi projecta vidit, neque desepit quasi rem nullius pretii; sed multis increpatum fratrem, qui hebdomas illa concredita erat, pœna multavit, quasi negligentem ea quæ Deo dicata essent, et conculcantem propriam conscientiam. Tanta enim cura et sollicitudine omnia servant, omnia administrant, ut ea quæ nobis vilia et despiciabilia videntur, magna attentione custodiant; ita ut male positum vas transferant, projectum colligant, **313** credentes se a Domino Deo harum quoque rerum mercedem accepturos. (58) Has hebdomadum regulas per totum Orientem observari deprehendimus. Apud Ægyptios autem non ita hebdomadam vicissitudo servatur; sed alicui fratrum probatissimo culinæ cura committitur, quanto scilicet tempore virtus ejus augmentum accipit, vires corporis in officii functione suppetunt, nec senectus infirmitasve prohibet. Cum autem nobis sermo sit de obsequentia et de humilitate, per quas ad supremum virtutis fastigium possumus pervenire, operæ pretium duco pauca ex multis præclare gestis a sanctis Patribus qui in cœnobis effulsere, exempli causa, narrationi adjicere nostræ.

καὶ ταπεινώσεως εἶρηται, δὲ ὡν πρὸς τὸ ἀκρότατον καὶ ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν ἐν τοῖς κοινούτοις διαλαμφάντων ἀγώνων [ἀγίων] Πατέρων κατορθώματα παραδειγματος χάριν προσθεῖται τῷ διηγηματι.

9. (59) Erat quidam Pater Muthius (60) nomine, qui

(57) Cassian. Institut. lib. iv, c. 20.

(58) Ibid. c. 22.

(59) Ibid. c. 27.

ἄ κλίμασι παραδεδομένον διατυπώσεων. Κατὰ πᾶσαν τοίνυν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Παλαιστίνην, καὶ Καππαδοκίαν, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνάξεως, τρίτης, καὶ ἑκτης, καὶ ἐνάτης ὥρας, εἴ τις, πρὶν ἢ ἐπὶ πρῶτος ψαλμῷ τελειωθῆ, ἢ ἀπαντήσῃ, τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ εὐκτήριον εἰσελθεῖν οὐ τολμᾷ, οὔτε καταμίζει ἑαυτὸν τοῖς ψάλλουσιν· ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀπόλυσιν πρὸ θυρῶν ἐκδέχεται ἰστάμενος. Ἐξερχομένον δὲ πάντων, βαλὼν ἐπὶ τὴν γῆν μετάνοιαν, ἐξαιτεῖται τῆς οικίας ῥαθυμίας συγχώρησιν. Ἐν δὲ ταῖς νυκτεριναῖς συνάξεσι δευτέρου ψαλμοῦ, παρέχεται συγγνώμη τοῖς βραβύουσι παρὰ τοῦτοις· καὶ ἑβδομάτας οἱ ἀδελφοὶ ἐκ διακοῆς ποιῶσιν ἐν τε τῷ μαγεῖρει καὶ τοῖς ἄλλοις καθήκουσιν, ἅμα καὶ ἑαυτοὺς διαναπαύοντες, καὶ ὅμον ἀγάπης, **B** διὰ τὸ βουλεύειν ἄλλοις, ἀναπληροῦντες. Τσαύτη δὲ ταπεινοφροσύνη καὶ σπουδὴ ἐν τῇ διακοῇ ἐπιτελεῖται παρ' αὐτοῖς, ὅση οὐκ ἂν δεσπότης παρὰ δούλων παραχρησθεῖ. Συμπληρωθεὶς δὲ τῆς ἑβδομάδος, τῇ ἀναστασίμῃ ἡμέρᾳ μετὰ τοὺς ἑωθινούς ἱμνούς ἄλλοις πάλιν τοῖς εἰσερχομένοις ὑπηρετῆσαι τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν σκευῆ σεσημασμένα παραβιβάσιν· ὅτινα δεχόμενοι, τσαύτην μέριμναν καὶ φροντίδα εἰς τὴν τῶντων παραφυλακὴν ἐνδείκνυνται, καὶ τι ἐξ αὐτῶν κλασθῆ ἢ ἀπολήσται, ὅσην εἰκόσ τὸν πεπιστευμένον σκευῆ ἱερὰ καὶ τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένα. Ὑφέξειν γὰρ λόγον ἐτοιμάζονται οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι τῷ οἰκονόμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τῷ Θεῷ, εἰ τύχει ἐξ ἀμελείας ἢ ῥαθυμίας ἀπολέσθαι τι ἐξ αὐτῶν. Πρὸς πλείονα δὲ πίστιν τῶν ἐρημιῶν, **C** ὅπερ αὐταῖς ἔβρισαν ἑθεασάμην προσήσω τῷ διηγηματι. Ἐν τῇ ἑβδομάδι τινὸς ἀδελφοῦ παρίου οἰκονόμος ὀλίγους κόκκους φακῆς κατὰ γῆν ἐβρίμμενος ἑθεάσατο, καὶ οὐ κατεφρόνησεν ὡς οἰκτροῦ καὶ ὀδύδαμονο πρᾶγματος· ἀλλὰ πολλὰ ἐγκάλεισας τῷ τῇ ἑβδομάδι πεπιστευμένῳ ἀδελφῷ, ἔδωκεν αὐτῷ ἐπιτιμίαν, ὡς ἀμελοῦντι τῶν τῷ Θεῷ ἀνατιθεμένων, καὶ κατακατοῦντι τὴν ἴδιαν συνειδήσιν. Τσαύτη γὰρ πίστις καὶ σπουδὴ πάντων ἐπιμελοῦνται, καὶ πάντα διοικοῦσιν, ὡς καὶ αὐτῆ, ὅπερ ἡμεῖς εὐτελῆ καὶ καταφρονήσεως ἄξια φαίνονται, μετὰ πολλῆς προσοχῆς φυλάττειν, ὅσον ἀγγέλου κακῶς κείμενον μεταστήσει, σκευὸς ἐβρίμμενος συνάξει, πιστεύοντες καὶ ὅπερ τούτων μισθὸν ἔχειν παρ' αὐτῷ τῷ Δεσπότη Θεῷ. Τούτους δὲ τοὺς κανόνας τῶν ἑβδομάδων κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν ἐβρήκαμεν γίνεσθαι. Παρὰ δὲ τοῖς Ἀγυπτίοις οὐχ οὕτω τῶν ἑβδομάδων ἢ ἐναλλαγῆ ἐπιτελεῖται, ἀλλὰ ἐνὶ δοκιμωτάτῳ τῶν ἀδελφῶν ἢ τοῦ ἡμαγεῖρειου φροντῆς ἐπαρτέπειτα, ἐφ' ὅσον ἢ ἀρετῆ τούτου ἐπιδοῖσται, καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ σώματος ὑποσπῆται ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ μῆτις γῆρας αὐτῷ μῆτις ἀσθένεια ἐμποδίζει. Καὶ ἐπειθὴ ὁ λόγος ἡμῖν περὶ ὑποταγῆς τῆς ἀρετῆς ἀνελεῖθαι δυνάμεθα, ἀναγκαῖον ὄνομαζομεν

9. Γεγονέ τις Πατήρ Μούθιος ὀνόματι. Οὗτος ἐπι-

(60) Alii putant rectius legi *Paternulius* usq̄ voce, qua de re alibi.

ποθῶν ἀποτάξασθαι τῷ κόσμῳ, παραγενόμενος ἐν κοινῷ, ἐπιπολὴ τῶν θυρῶν τοῦ μοναστηρίου ἐκαρτέρησεν, ἕως ὅτε τῇ πολλῇ αὐτοῦ ὕπομονῃ μετὰ μικροῦ υἱοῦ παρὰ τὸν συνήθη κανῶνα τοῦ κοινῶσι εἰδέχθη. Καὶ ὅτε μετὰ πολλοὺς κόπους εἰσῆλθεν, οὐ μόνον διαφόροις ἔργοις παρεδόθησαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ καλλίου συνοικησῆναι διεχωρίσθησαν, ὅπως τῇ ἀπ' ἀλλήλων διαζεύξει κατὰ μικρὸν τῆς πρὸς ἀλλήλους φρεσικῆς προσπαθείας ἀπαλλαγῶσι· ἥς χάριτι Χριστοῦ διὰ τῆς πολλῆς γυμνασίας ὁ πατὴρ ἠλευθερώθη. Καὶ ποτε πρὸς βάσανον καὶ δοκιμὴν τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς προσποιήσατο ὁ ἀδελφὸς μετ' ὀργῆς ἀγανακτεῖν πρὸς τὸν παῖδα, καὶ προστάσει ἐν εἰρημένῳ πατρὶ αὐτοῦ λαβεῖν αὐτὸν καὶ ῥήματι εἰς τὸν ποταμὸν. Τότε ἐκείνος, ὡς ἂν ὑπὸ Θεοῦ προσταχθεὶς βαστάσει αὐτοῦ τὸν παῖδα, δρομαίως ἐπὶ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ παραγίνεται, καὶ σπεύδων πληρῶσαι τὸ πρόσταγμα πίστεως διαπύρω καὶ θερμάτῃ τῆς ὑπακοῆς, ἐκωλύθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ἐπιφρασάντων καὶ ἀφρακασάντων τὸν παῖδα. Τοσούτων οὖν παρὰ Θεοῦ ἢ πίστεως τούτου καὶ ἡ ὑπακοή προσεδέχθη, ὡς ἀποκαλυφθῆναι τῷ ἀδελφῷ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Ἀβραάμ οὗτος ἐποίησε. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ὁ εἰρημένος ἀδελφὸς τοῦ κοινῶσι τελευτῶν, τοῦτον διάδοχον αὐτοῦ κατέλιπεν.

10. Ἄλλον ἔγνωμεν ἀδελφὸν ἀποταξάμενον, ὃς καὶ κατὰ τὸν κόσμον μέγας ὑπῆρχε (καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ κόμησι ἐστρατεύετο καὶ πλοῦσις ἐτύχανε), καὶ ἐν ἀναγνώσμασι σπουδαίως οὐ μετρίως τὴν γυμνασίαν ἐποίει. Ὅτις οὖν καταλείψας τὴν κοσμικὴν περιφάνειαν, πρὸς τὸν μονῆρον βίον ὤρμησε, καὶ δὴ πρὸς δοκιμὴν τῆς αὐτοῦ πίστεως καὶ ταπεινώσεως προστάσσεται ὑπὸ τοῦ ἀδελφῷ ὄσκα σπουδίως βαστάσαι, καὶ ἐν τῇ πόλει τῇ ἰδίᾳ πωλῆσαι, καὶ μὴ πάσας ὁμοῦ ἀλλὰ κατὰ μίαν αὐτὰς πωλεῖν· ὅπερ ἐκείνος μετὰ πάσης ὕπομονῆς καὶ ταπεινώσεως ἐπλήρωσεν, ἐπιθεὶς τὰς σπουδὰς τοῖς ὅμοις, καὶ αὐτὰς κατὰ μίαν πωλῆσας, μὴ λογισάμενος τὴν εὐτέλειαν τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ γένους τὴν λαμπρότητα, καὶ τῆς πρᾶσεως τὴν δοκούσαν ἀτιμίαν. Ἐσπούδαζε γὰρ νόσεως.

11. Καὶ ἄλλον δὲ τινὰ τῶν Πατέρων ἠθεασάμεθα ἀδελφὸν Πινοφᾶν, ἀνδρα πάση ἀρετῇ κωκοσημένον, ὅστις ἦν πρωτόβιος καὶ ἀδελφὸς μεγάλου κοινῶσι, ὃ ἔστιν ἐν Αἰγύπτῳ ἐγγυς τῆς Πανεφῶ πόλεως· οὗτος, ὅριον αὐτὸν καὶ διὰ τὴν προσοίαν πολιτείας, καὶ διὰ τὸ γῆρας, καὶ διὰ τὴν ἡγεμονίαν, ὑπὸ πάντων δοξαζόμενον καὶ τιμώμενον, καὶ μὴ δυνάμενον ἐγγυμνάσασθαι τοῖς τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπιτηδεύμασι, οἷσπερ ἐξ ἀρχῆς, διὰ τῆς αὐτῷ περιπολήτου ὑποταγῆς ἐν ἡ ἐκλήθη, λάθρα φυγὸν ἀπὸ τοῦ ἰδίου κοινῶσι, ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὰ ἔσχατα τῆς Θεβαΐδος· καὶ ἐπάρας τὸ σῆμα τοῦ μοναχοῦ καὶ ἐνδυσάμενος κοσμικὰ ἱμάτια ἀπῆλθεν εἰς τὸ κοινῶσι τῶν Ταβεννητιωτῶν, νομίσας ἐν τούτῳ λανθάνειν εἰς ἂν εἴη διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀδελφῶν, καὶ διὰ τὸ ἀπῆχειν πολὺ τὸ κλίματος, ἐν ᾧ τὸ τοῦτου κοινῶσιον.

cum vellet mundo renuntiare, accedens ad cœnobium, diu ante fores monasterii perseveravit, donec ob summam ejus patientiam cum pravo filio præter assuetam monasterii legem, admissus est. Ac cum post multos labores ingressus fuit, non modo variis operibus ambo traditi sunt, sed separati etiam fuerē quoad cellulæ habitationem, ut disjunctione illa paulatim mutua illa naturali affectione liberarentur; qua item, Christi gratia, per multam exercitationem pater liberatus est. Ad probationem autem et experimentum virtutis ejus simulabat aliquando abbas se ira adversus puerum concitari, jussitque supradicto ejus patri ut sublatum projiceret in fluvium. Tum ille, quasi Deo jubente ut tolleret filium suum, concitato cursu ad ripam fluminis advenit, ac dum jussum implere ex ardenti fide, et ex fervore obedientiæ properaret, prohibitus est a fratribus qui præverent illum et filium abripere. (61) Usque adeo autem ejus fides et obedientia Deo accepta fuit, ut a Deo revelatum fuerit abbati, ipsam Abrahami opus perfecisse. Parvo autem elapso tempore, prædictus cœnobii abbas cum obisset, eum successorem sibi reliquit.

10. Alium novimus fratrem, qui sæculo sese abdicavit, qui etiam in mundo insignis erat (pater quippe ejus comes bellum gerebat, divesque erat), nec mediocriter eruditus ac lectionis studiosus. (62) Hic igitur sæculari relicto fastu, ad monasticam se contulit vitam, atque ad probationem fidei et humilitatis sue jubetur ab abbate decem sportas deferre, et in propria urbe, nec una omnes sed singulatiim eas vendere: quod ille cum omni patientia et humilitate complevit, sportasque imponens humeris sigillatim vendidit; non ille rei vilisatem, non generis nobilitatem secum reputavit: studebat enim Christi humilitatis imitator effici.

μμητὴν αὐτὸν καταστῆσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ ταπει-

11. (63) Alium item quemdam ex Patribus vidimus abbatem Pinophan, virum omni virtute οἰκιστῶν, qui erat antiquus et abbas magni cœnobii, quod in Ægypto situm est prope urbem Panepho: is cum sese videret tum ob vitæ institutum, tum ob senectutem et præfecturam laudari et celebrari ab omnibus, nec posse, quemadmodum initio sue conversationis studio humilitatis seipsum exercere; his permotus, ob desideratam sibi subjectionem in qua vocatus fuerat, clam aufugiens ex suo cœnobio, secussit solus ad extremas Thebaidis partes, sublatoque monachi vestimento, indutisque sæcularibus vestibus Tabennesitarum cœnobium petiit, ratus in eo se latere posse, cum ob multitudinem fratrum, tum quia multum abesset a regione, in qua situm erat cœnobium suum. Ibi cum multis diebus

(61) Cassian. *Instit.* lib. IV, c. 28.

(62) *Ibid.* c. 29.

(63) *Ibid.* c. 30, ubi abbas vocatur *Pinufius*.

postulasset, receptus est ab archimandrita, qui ipsi utpote seni et ad nihil aliud utili, curam tradidit horti, unaque alii fratri, cui subditus cum esset desideratam sibi humilitatem et obedientiam colebat. Neque illo solo contentus ministerio, quæcunque opera aliis dura et difficilia videbantur, ea ille alacriter absoluebat. Cum ita latentem triennium peregisset, a discipulis suis per totam Ægyptum perquisitus, a quodam fratre vix demum agnitus est, qui eo advenerat, quique viso illo et agnita vultus ejus forma, cum dubitaret adhuc, vocem ejus audire conatus est: neque enim ex solo visu certus erat, virum conspicuam senem, ligone terram fodientem, sinum humeris gestantem, ut ad olerum radicem deponeret. Cum igitur vocis sonum observans, deprehendit quisnam esset, prostratus ante pedes ejus, magno spectatores stupore percussit, quod ita erga hominem se gessisset qui apud se novitius, relicto haud ita pridem mundo, ultimus habebatur. Magisque obstupere, cum didicere nomen; erat enim antea magnæ apud eos famæ: ac veniam postulaverunt, quod eum ignari, cum postremis novitiis constitissent. Illumque multis hortati verbis, ad cœnobium suum iuvitum remisere, atque deplorantem quod concessum sibi non esset dilectam exercere humilitatem et obedientiam. (64) Brevi igitur exacto tempore in monasterio suo, humilitatis rursus et obedientiæ desiderio ardens, observata noctis hora aufugit, non ulterius ad peregrinam regionem: conscensa quippe navicula ad partes venit Palestinæ, sperans se illic ad finem usque latere posse. In Palestinam cum advenisset monasterium petiit, situm prope speluncam in qua Christus Dominus natus est, in quo monasterio tum commoratus est. Non potuit tamen ibi latere, juxta Domini vocem illam: « Non potest civitas abscondi supra montem posita ». Cum enim ex Ægypto fratres venissent pro adoratione sacrorum locorum, agnitus illum multisque supplicationibus ac fletibus persuasum, rursus ad proprium abduxerunt cœnobium. (65) Cum hoc igitur sancto in Ægypto modico tempore habitavi; finemque faciam sermonis narrando quæ audivi tibi illo commentente fratre, quem me præsentem admisit.

Ἐγὼ χρόνον ὀλίγον ἐν Αἰγύπτῳ· ἄπερ δὲ ἤκουσα ἐδέξαστο, διηγησάμενος πληρώσω τὸν λόγον.

12. (66) Nosti, inquit, frater, quot diebus ante januam monasterii peractis admissus hodie fueris: quod si causam didiceris hujusmodi difficultatis, poterit illa tibi in hac, quam inire cupis, via, utilitatem ferre, atque te fidelem Dei servum efficere. Ut enim fideliter Domino servientibus gloria et honor in futurum promittitur, ita gravissima imminet

<sup>64</sup> Matth. v. 15.

(64) Cassian. Institut. lib. iv, c. 31.

(65) Ibid. c. 32.

καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρακαλῶν ἐπέχθη παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου, ὃς παραδίδωσιν αὐτῷ ὡς γέροντι, καὶ εἰς μὲν ἄλλο χρησιμεύοντι, τὴν τοῦ κήπου φροντίδα καὶ ἐπιμελείαν, μετὰ καὶ ἄλλου ἀδελφοῦ, ὅτινι ὑποτασσόμενος τὴν περιπέδητον αὐτῷ ταπεινωσιν καὶ ὑπακοήν ἐξετέλει. Οὐ ταύτη δὲ μόνον ἤρκειτο τῇ διακονίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῶν ἔργων δυσχερῆ ἄλλοις ἐδόκουν, αὐτὰ προθύμως ἐποίει. Διατελέσας οὕτω λαθάνων τριετὴ χρόνον, τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐπιζητούντων αὐτὸν κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, μόλις ἐγνώσθη ὑπὸ τινος ἀδελφοῦ, ὅστις ἦν παραγενόμενος ἐκεῖσε· ὃς θεασάμενος, καὶ ἐπιγνοὺς τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου, καὶ ἐπὶ ἀμφιβάλλων, ἐπειρήτο καὶ φωνῆς τούτου ἀκοῶσιν· οὐ γὰρ εἶχε τὸ ἀσφαλὲς ἐκ μόνης τῆς ὄψεως, θεωρῶν τὸν τοιοῦτον ἀνδρα γενηρακῶτα, καὶ εἰκελλαν κρατούντα, καὶ γὰρ ἐργάζομενον, καὶ κόμπρον τοῖς οὐκείῃς ὤμοις βαττάζοντα, καὶ ταῖς βίξαις τῶν λαθάνων ἐπιβάλλοντα. Ὅτε τοίνυν, τὸν τῆς φωνῆς ἤχον ἐπιμελῶς ἐξηγεύων, ἔδυνήθη καταλαθεῖν ὅστις ἐστὶ, βίβλας ἐαυτὸν πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μεγίστην ἐκπέληξεν τοῖς ὄρωσι παρείχεν, ὅτι οὕτω πεποικίχεν ἀνθρώπου, ὃς παρ' αὐτοῖς ὡς ἀρχάριος, καὶ οὐκ πρὸ πολλοῦ τὸν κόσμον καταλείψας, ἔσχατος ἐνομίχτο. Ἐπὶ δὲ μάλιστα ἐξεπλάγησαν, ὅτι τὸ ἔνομα τούτου ἔμαθον, ὃς πρὸ τούτου μέγας παρ' αὐτοῖς ἤκούετο· καὶ συγγνώμην ἤτουν, διότι τούτου ἀγνοήσαντες μετὰ τῶν ἐσχατῶν ἀρχαίων ἔταξαν. Παρακαλέσαντες δὲ αὐτὸν πολλὰ, εἰς τὸ ἔβου κοινῶν ἐξέπεμψαν ἀκοντα καὶ ἐδουρόμενον, ἅτε δὴ μὴ συγχωρούμενον ἐπέλασσε τὴν αὐτῷ φιλην ταπεινωσιν καὶ ὑποταγήν. Ποίησας τὸν ὀλίγον χρόνον ἐν τῷ αὐτοῦ μοναστηρίῳ, πάλιν πυρωθεὶς τῷ πόνῳ τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑποταγῆς, ἐπιτηρήσας καιρὸν νυκτός, ἔφυγεν οὐκ ἐπὶ ξένην χώραν· ἀνελεύθῳ γάρ εἰς πλοῖον ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Παλαιστίνης, ἐπιπύων ἐκεῖσε εἰς τέλος διαλαθεῖν. Παραγενόμενος τοίνυν ἐν Παλαιστίνῃ ὤρμησεν εἰς τὸ μοναστήριον τὸ πλησίον τοῦ σπηλαίου ἐνθα ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐτέχθη ἐν ᾧ μοναστηρίῳ ἔτυχε τὸ ἡνωκαῦτα διατρέψων. Καὶ ἐκεῖσε δὲ παραγενόμενος, οὐκ ἔδυνήθη λαθεῖν κατὰ τὴν δεσποτικὴν φωνήν, τὴν φάσασαν· « Οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι ἐπάνω βρους κειμένη. » Ἐλθόντες γὰρ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Αἰγύπτου εἰς προσκύνειν τῶν ἁγίων τόπων, καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν, πάλιν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἔβου κοινῶν, πολλαῖς δεήσεσι καὶ ἐδουρμῶσι πείσαντες αὐτόν. Τούτῳ τοίνυν τῷ ἁγίῳ ἀνδρὶ συνήκασα αὐτοῦ νοουθετούντος ἕνα ἀδελφόν, ὃν παρουσιάζω μου

12. Ἐγὼ, φησὶν, ἀδελφὲ, πόσας ἡμέρας πρὸ τῶν θυρῶν τῆς μονῆς διατελέσας σήμερον ἐδέχθης· ἐάν τοίνυν μάθης τῆς δυσχερείας τὴν αἰτίαν, δοῦνται σοι ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, ἢ ἐπιθυμοῖς ἐπιπέσει, συμβαλέσθαι, καὶ δούλον Χριστοῦ σε ἀπεργάσασθαι πιστόν. Ὅς γὰρ τὸς πιστῶς δουλεύουσιν τῷ Δεσπότη ἔβου, τιμὴ πρὸς τὸ μέλλον ἐπήγγελται, οὕτως τιμωρῶνται

(65) Ibid. c. 32, 33.



βαρύνεται τοῖς χλιαρῶς καὶ βῆθυμός προσερχομένων ταύτῃ τῇ ἐπαγγελίᾳ. Βίβλιον γάρ ἐστι κατὰ τὴν Γραφὴν μὴ εἶδασθαι, ἢ εἶδασθαι, καὶ μὴ ἀποδοῦναι. Καὶ πάλιν εἴρηται· Ἐπικατάρτος ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ἀμελῶς· τούτου χάριν ἀπεστραφίμεθά τε καὶ ἀνεβαλλόμεθα τοῦ εἶδασθαι, οὐχ ὅτι τὴν σωτηρίαν σου καὶ πάντων τῶν ἐξ Ἰησοῦ πιστευόντων οὐκ ἐπιθυμοῦμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ, προεπιτύχῃς καὶ ὡς ἐτυχεν ὑποδεχόμενοι, ἡμεῖς μὲν παρὰ θεοῦ κουφρότης, καὶ εὐχόμενοι, δίκην ὑφέξωμεν, σὲ δὲ ὑπεύθυνον βαρυτέρας τιμωρίας καταστήσωμεν, εἰ πρὸς τὸ παρὸν εὐχερῶς, καὶ μὴ μαθόντα τὸ βῆρος καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ μετὰ ταῦτα χαίνουσ, καὶ βῆθυμος ἀποδιχθῆς. Διὰ τοι τοῦτο, καθὼς εἴρηται, τὴν αἰτίαν τῆς ἀποταγῆς ὁφείλεις γινῶναι, τί σε δεῖ ποιεῖν. Ἡ ἀποταγή τοίνυν οὐδὲν ἄλλο καθέστηκεν εἰ μὴ σταυροῦ καὶ θανάτου ἐπαγγελία. Γίνωσκε τοίνυν ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας ταθιχέναι σε, καὶ σταυροῦσθαι τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν κίσην σοι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ καταμάνθανε τίς ἡ δύναμις τῆς σταυρώσεως· ἐπειδὴ οὐκέτι λοιπὸν σὺ ζῆς, ἀλλ' ἐκίνος ἐν σοὶ ζῆ ὁ ὑπὲρ σου σταυρωθείς. Τούτῳ τοίνυν τῷ τύπῳ καὶ τῷ σχήματι. Ὡς ὁ Δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν ἐκρεμάσθη, καὶ ἡμᾶς ἐπαγαγῆς· ἔστιν ἐν τῷ κοινοβίῳ διδάγειν, καθὼς εὐχεται καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐκ τοῦ φέθου τοῦ Θεοῦ παρακαλῶν καθηλωθῆναι τὰς σάρκας αὐτοῦ. Ὡς γὰρ ὁ τὸ σῶμα προσηλωμένον ἔχων τῷ ὕλῳ ἀκινήτος ἐστὶ πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν ὡς ἐλεει, οὕτως ὁ τῷ θεῷ φέθῳ καθηλωμένον τὸν λογισμὸν, ἀκινήτος ὑπάρχει πρὸς πᾶν θέλημα σαρκικόν. Καὶ ὡς περὶ ὁ σταυρῷ προσηλωμένος οὐκ εἶται παρὸντα λογίζεται, οὐδὲ τοῖς ἰδίῳις βελήμασι συνδιατίθεται, οὐκ ἐπιθυμῆται ταραττεται, οὐ φροντίζει τοῦ κτῆσθαι κατατίθεται, οὐχ ὑπερηφανία φυσιοῦται, οὐ φιλονεικία, οὐ φθόνῳ ἐξάπτεται, οὐ περὶ τῶν παρῶν ἀτιμιῶν ἀλγεί, οὐ τὰς παρελθούσας ὕβρεις ἀναμνησκέται· μικρὸν γὰρ ὑστερον τὴν ἐκ τοῦ βίου ἔξοδον ἐκδέχεται διὰ τοῦ σταυροῦ· οὕτως ὁ ἀποταξάμενος γνησίως τῷ κόσμῳ, καὶ τῷ θεῷ φέθῳ ὡς ἐν σταυρῷ καθηλωμένος, τὴν ἐκ τοῦ βίου τούτου ἔξοδον καθ' ἑκάστην προσδεχόμενος, ἀκινήτους καὶ ἀνεργήτους ἔχει πᾶσας τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς σαρκικὰς διαθέσεις.

13. Φυλάτρου τοιγαροῦν μήποτε τοῦτων ἀναλαθεῖν ἐπιθυμήσῃς, ὡς ἀποτασσόμενος ἀποβέβηκας. Κατὰ γὰρ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δεσπότη, ἢ Ὁ βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, οὐκ εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ὁ πρὸς τὰ ταπεινά τε καὶ γῆνιν τοῦ κόσμου τούτου πρᾶγματα ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας καταβαίνων πάλιν παρ' ἐντολήν τοῦ Χριστοῦ πρᾶττει, τὸ δώματος καταβαίνων, καὶ ἀραὶ τὴν τὸν οἴκου ἐπιχειρῶν. Φυλάττου τοίνυν μὴ, τῆς τῶν κατὰ σάρκα γονέων ἀρχαίας διαθέσεως ἀναμνησθεῖς, καὶ πρὸς τὰς φροντίδας τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπιστραφεῖς, ἀνεύθετος εὐρεθῆς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ

A supplicia iis qui molliter segnitertque eam addeunt promissionem. Melius quippe est, juxta Scripturam, votum non fecere, quam factum non reddere. Rursumque dicitur: « Maledictus qui facit opus Domini negligenter »: « propter te repulimus atque admittere cunctati sumus, non quod tuam omniumque illorum qui in Christum credunt salutem non exoptemus; sed ne temere te ac nullo negotio admittentes, nos quidem a Deo, vel orantes, lenitatis nimiae poenam luamus, te vero reum gravius supplicii constituamus, si te jam facile priusquam didiceris gravitatem et accusationem promissi, admittamus, et tu postea mollis segnisque evaseris. Idcirco, ut supra dictum est, causam tuæ abdicationis ediscere te oportet, quid scilicet agendum tibi sit. Abdicatio itaque nihil est aliud quam crucis et mortis promissio. Scito ergo ab hac te die mortuum crucifixumque esse mundo, mundumque tibi, juxta Apostolum: et edisce quenam sit crucis virtus: quandoquidem non ulterius tu vivis, sed ille in te vivit qui pro te crucifixus est. Hoc itaque typo quo Dominus pro nobis suspensus est, et nos necesse est in cænobio agere, ut orat beatus David, cum timore Domini postulat configi carnes suas ». Quemadmodum enim qui corpus ligno affixum habet, ad quamlibet actionem immotus est; sic qui divino timore confixam habet cogitationem, immotus est ad omnem carnalem concupiscentiam. Et sicut qui cruci est affixus, quæ presentia sunt non ultra cogitat; neque propria voluntate dirigitur, non concupiscentia turbatur, non cura possidendi detinetur, non superbia inflatur, non contentione, non invidia exardescit, non dolet de presentibus contumelia, non preteritarum meminit injuriarum: nam post paulum temporis finem exspectat vitæ suæ per crucem scilicet; sic qui sincere mundo ahrenuntiavit, et Dei timore quasi in cruce confixus est, hujuscæ vitæ exitum quotidie exspectans, immotus et imbecillus habet omnes concupiscentias omnesque carnales affectus.

13. (68) Cave igitur ne quando ea resumere concupiscas quæ in alrenuntiatione tuæ dimisisti. Nam juxta Domini sententiam: « Qui injicit manum ad aratrum et retro convertitur, non est aptus ad regnum cælorum », et qui ex sublimi vitæ instituto ad viles ac terrenas hujus mundi res descendit, is contra Domini præceptum agit, cum ex domo descendit, et conatur aliquid ex domo auferre. Cave itaque ne antiqui tui erga carnales parentes affectus recordatus, et ad sæculi hujuscæ curas conversus, non aptus juxta Domini vocem inveniaris in regno cælorum. Cave ne superbiam, quam initio pro humilitatis fervorem conculcasti, rursus

\*\* Jerem. XLVIII, 10. \*\* Psal. CXVIII, 120. \*\* Luc. IX, 62. \*\* Luc. XVII, 51.

(67) Cassian. Institut. lib. IV, c. 34, 35.

(68) Ibid. c. 33.

in te excites. Ubi Psalterium didiceris, aut aliquid ex Scriptura: vel juxta Apostoli vocem, cum ea quæ destruxisti rursum ædificas, ne te transgressorem exhibeas; sed potius ut incæpisti et professus es humilitatem, coram Deo et angelis ejus ad finem usque servato. Similiter quam humilitatem in monasterio exhibuisti, cum multis diebus pro foribus monasterii cum lacrymis supplicans perseverasti, cura ut augeas. Misera prorsus res esset, si enim te deceat quotidie ad fervorem addere tuum, et profectus assiduo ad perfectionem ascendere; eum imminuas et ad inferiora revertare. Non enim ille beatus qui bonum agere incipit; sed quicumque ad finem usque in eo perseveraverit. (69) Nam serpens qui ad terram trahitur, calcaneum nostrum semper observat, id est, obisti nostro insidias parat, et usque ad finem vite nostræ nos supplantare conatur. Quare nihil proderit probe incepisse, nihil initium servens obedientiæ, nisi finis similiter consequatur. Ea ea quæ secundum Christum est humilitas, quam nunc promissisti, non firmabitur, nisi eam ad finem usque exhibueris. Quamobrem ut illam possis perfecte possidere, atque caput draconis conterere, cum te invaserint cogitationes, mature ab ipso principio revelato illas. (70) Nam si ita publicaveris ab initio perniciosas draconis cogitationes, si non te predeat eas Patri tuo declarare, conteres caput ejus. Enimvero juxta divinam Scripturam, si accesseris ad serviendum Deo, præpara teipsum, non ad incuriam, non ad otiositatem; sed ad tentationes, ad tribulationes. Nam, « Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum »; et: « Angusta porta, et arcta via est que ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam ». Animum itaque paucis illis bonis adhibe, et ex eorum exempli vitam insitue tuam; nec attendas pigris et contemptoribus quantumvis multi numero sint: « Multi enim, inquit, vocati, pauci vero electi »; et parvus grex est cui placuit Patri dare regnum. Ne parvum etenim existimes esse peccatum, perfectionem polliceri, et negligiores atque segnes imitari. Ut valeas itaque ad perfectionem pervenire, hoc utere instituto, his ascende gradibus.

14. (71) Primus virtutis gradus et initium nostræ salutis est timor Dei: per eum namque peccatorum fit purgatio, et virtutum custodia viæque ad perfectionem abinetur. Nam cum in animam ingressus fuerit timor Dei, suadet ille ut omnia mundana despiciamus; hinc oritur cognatorum universique mundi oblitio. Ex his porro hu-

των οὐρανῶν. Φυλάττου μήποτε τὴν ὑπερφανῶν, ἣν ἀρχόμενος τῆ θέρμῃ τῆς ταπεινώσεως καταπάτησας, ἀνεγείρῃς καθ' ἑαυτοῦ, ὅταν τὸ ψαλτήριον μάθης, ἢ τι τῆς Γραφῆς, ἢ καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν, ἢ κατελέσας πάλιν οἰκοδομῶν, παραβάτην σεαυτὸν ἀποδείξῃς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν ἐνθέρμῳ, καὶ ὠμολόγησας τὴν ταπεινώσιν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων, ἕως τέλους διατήρησον. Ὁμοίως τὴν ὑπομονὴν, ἣν ἐπιδείξῃς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πρὸ τῶν θυρῶν διακαρτερῶν, καὶ μετὰ θακρῶν ἐκτεύων, σπουδάσον ἐπαυξῆσαι. Ἄθλιον γὰρ ὄντως ὀφειλόνατά σε καθ' ἑκάστην προτιθέναι τῆ πρώτῃ θέρμῃ, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναβαίνειν προκοπιόντα ὑψαίρειν ἀπ' αὐτῆς, καὶ πρὸς τὰ κάτω ὑπαναλίειν. Ὡς γὰρ ὁ ἀρχόμενος τοῦ καλοῦ μακάριος, ἀλλ' ὄντως ἕως τέλους ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὄντως ὄντως τὴν ἡμέτεραν δαί τρεῖς πτέρυγας, τοῦτοῦ τῆ ἡμέτερας ἐξέδοξ' ἐπιβουλεύει, καὶ ἕως τέλους τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑποσκελιζέει ἡμᾶς ἐπιχειρεῖ. Καὶ τοῦτο ἡμῶν τὸ ἐν ἀρχῇ καλῶς εὐθέως οὐδὲν ὀφειλέσει, οὐδὲ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐν ὑποταγῇ θερμότητος, εἰ μὴ καὶ τὸ τέλος ὡσαύτως γένηται. Καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ ταπεινώσις, ἣν ὄντως ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπιγγέλω, οὐκ ἄλλως βεβαιωθήσεται, εἰ μὴ ἕως τέλους ταύτην ὑποδείξῃς. Διὸ, ἵνα δυνηθῆς ταύτην τελείως κτήσασθαι, καὶ συντρέψαι τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, σπουδάσεις, ὅταν ἐπιρῶνται σοὶ λογισμοί, εὐθέως ἐξ ἀρχῆς τοῦτοῦ ἀπηγγέλειν. Οὕτως γὰρ δημοσιεύσιν τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιβουλεύων τοῦ δράκοντος; λογισμῶν, καὶ μὴ αἰσχυρῶν ἐκφαίνων τῷ σπ̄ Πατρὶ, συντρέψεις τὴν τοῦτο κεφαλὴν. Διὸ ἐπὶ κατὰ τὴν Γραφήν, εἰ προσέλιθῃς δουλεύειν τῷ Θεῷ, ἐτοίμασον σεαυτὸν μὴ πρὸς ἀμεριμνίαν, μὴ πρὸς ἀνέσεις, ἀλλὰ πρὸς πειρασμούς, πρὸς θλίψεις. « Διὰ » γὰρ « πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν »· καὶ, « Ἐνεθ' ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρέσκοντες αὐτήν. » Πρῶτος τοίνυν τοῖς ὀλίγοις καλοῖς, καὶ ἐκ παραδειγμάτων αὐτῶν κανόνιζε τὸν ἑαυτοῦ βίον· μὴ προσχῆς τοῖς θαυμάσις καὶ καταφρονήταις, κἂν πολλοὶ ὦσι· « Πᾶσι γὰρ, » φησὶ, « κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐλεεκτοί, » καὶ μικρὸν τὸ ποίμειον ὃ ἠὲ ὀδοῦσαν ὁ Πατὴρ δοῦναι τῶν βασιλείων. Μὴ μικρὸν γὰρ εἶναι νομίσης ἀμαρτήριον ἐπαγγέλλεσθαι τελειότητα, καὶ τοῖς ἀμελεστοῦσι καὶ βραβύμοις ἀκολουθεῖν. Ἴνα τοίνυν δυνηθῆς ἐπιθεῖναι τῇ τελειότητι, ταύτη κέχρησο τῇ τάξει, καὶ τοῦτο; ἀνάβαινε τοῖς βαθμοῖς.

14. Πρῶτος βαθμὸς ἀρετῆς καὶ ἀρχὴ τῆς ἡμέτερας σωτηρίας ὁ φόβος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀποκάθαρσις, καὶ τῶν ἀρετῶν φυλακὴ, καὶ ὁδὸς ἐπὶ τὴν τελειότητα γίνεται. Ὅταν γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος εἰσελθῇ εἰς τὴν ψυχὴν, καταφρονεῖ πάντων περὶ τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ λήθῃ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν γενεᾶ, καὶ αὐτοῦ ἑαυτοῦ

<sup>69</sup> Genes. iii, 15. <sup>70</sup> Eccli. ii, 1. <sup>71</sup> Act. xiv, 22. <sup>72</sup> Matth. vii, 14. <sup>73</sup> Matth. xi, 16. <sup>74</sup> Luc. xi, 31.

(69) Cassian. Institut. lib. iv, c. 37

(70) Ibid. c. 38.

(71) Ibid. c. 39.

κόμου. Ἐκ δὲ τούτων ταπεινώσεις κεφάλαιον τῶν ἀρετῶν, καὶ πλήρωμα πάντων τῶν καλῶν κατορθώ-  
ται· καταφρονῆσαι γὰρ καὶ στερεῖσαι πάντων τῶν  
πραγμαίων ἢ ταπεινώσεις προσγιναίται. Ἡ ταπεινώ-  
σις δὲ τούτοις τοῖς γνωρίσμασι δοκιμάζεται. Πρῶτον  
εἰ νεκρωθέντα τις εἶχεν ἑαυτῷ τὰ ἴδια θελήματα· δεύ-  
τερον δὲ εἰ μὴ μόνον τῶν οικίων πράξεις, ἀλλὰ καὶ  
τῶν ἐνθυμήσεων μηδὲν ἐν ἴδιον κρύπτει Πατέρα·  
τρίτον, εἰ μὴ τῇ ἰδίᾳ συνέσει, ἀλλὰ πάντα τοῦ Πα-  
τρὸς διακρίσει πιστεύει, βουφῶν δαὶ καὶ ἐπιποθῶν,  
καὶ ἠθέως ἀκούων τῆς τούτου νοουθεσίας· τέταρτον,  
εἰ πᾶσιν ἀνεπαυχόυντας δουλεύσει τοῖς τοῦ Πατρὸς  
προστάγμασι· πέμπτον, εἰ μὴ μόνον αὐτὸς οὐ τολμᾷ  
ὄβριον τινα, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὸ ἑλλων αὐτῷ ἐπαγο-  
μένας ὕβρεις μετὰ χαρᾶς ἔσται προσδεχόμενος· ἕκτον,  
εἰ μὴδὲν ἐπιχειρήσει καινότερον πρᾶξαι, ὅπερ ὁ και-  
νὸν ὁ κοινὸς· οὐκέτι προτρέπει, οὐδὲ τῶν Πατέρων τὰ  
παραδείγματα· ἕβδομον, εἰ πάσῃ εὐτέλειᾳ ἀρκοῦμε-  
νος, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δεδομένοις εὐχαριστῶν, καὶ  
τούτων ἀνάξιον ἡγήται ἑαυτὸν· ὄγδοον, εἰ ταυτὸν πάν-  
τοτε κατώτερον πάντων, καὶ μὴ ἢ προσητῆς ἐν λό-  
γοις· ἕκκατον, εἰ μὴ ἔστιν εὐχερῆς ἐν λόγοις, καὶ  
πρόχειρος ἐν γλώσσῃ. Τούτοις γὰρ καὶ τοῖς ὁμοίοις  
τούτων σημεῖοις ἢ ταπεινώσις γνωρίζεται. Ταῦτα,  
ὅταν ἐν ἀληθείᾳ κατορθωθῇ, ταχέως πρὸς τὸ ὕψος  
τῆς ἀγάπης ἀνάγει, ἐν ἣ ὄψος οὐκ ἔστι κολάσεως,  
καὶ δι' ἧς τὰ πάντα οὐκέτι μετὰ ἀνάγκης, καὶ κόπου  
φυλάττεται, ἀλλὰ πόθῳ διαπύρῳ καὶ ἐπιθυμίᾳ τοῦ  
καλοῦ. Πρὸς ἦντιν ἀρετῆν ἵνα ἰσχύσῃς εὐχερῆστερον  
φθάσαι, ὑποδείγματα σοι πρὸς μίμνησιν ἔστωσαν οἱ  
λόγοι τῶν συμβαινόντων, καὶ εὐλαδίστην κεντημένων  
ἀδελφῶν· μὴ οἱ πλείους, καὶ ἀμελέστερόν τε καὶ  
βριθώτερον ζῶντες. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ μμεισθαί καὶ  
τοῖς βουλομένοις πρὸς τελειότητα φθάσαι.

45. Εἰ τοίνυν θέλεις δυναθῆναι πᾶσι τούτοις ἐξ-  
ακολουθήσαι, καὶ ὑπὸ τούτων εἰς τὸν πνευματικὸν  
ἀγῶνα τοῦ κοινοβίου ἀχρι τέλους διακατερεῖσαι,  
ταῦτα δ' εἶπεν ὁ Δαυὶδ ἀναγκαῖά σοι πρὸς φυλακὴν  
ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἀδελφῶν ἔστωσαν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ  
κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων,  
καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς. Ὡσα  
τοίνυν βλέπεις ἀλλότρια οικοδομῆς καὶ ὠφελείας, ὡς  
τυφλὸς γενοῦ, καὶ ὄσα ἀκούεις, ὡς κωφὸς καὶ ἁλα-  
λος, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι ἐλεγμούς. Καὶ μὴ  
μυμήθη τούτους, ὅσοι ἄπιστοι, καὶ ἀνήκοοι, καὶ προ-  
πητεῖς, καὶ συρφετοὶ, καὶ ὄβρισται τυγχάνουσιν,  
ἀλλ' ὡς κωφὸς καὶ μὴ ἀκούων, ταῦτα παραπέμψου.  
Ἐἶν σοὶ τῆς ἐλέγχου, ἢ οὐκ εἶδη, ἢ ὕβρεις ἐκπέμψῃ,  
ἀεινήτος ἔσο ὡς πεφιμμένος καὶ ἄλλος, δαὶ τούτων  
ἐν σίγῃ ἐπιλέγων τοῦ ψαλμοῦ· Ἐἶπα. Φυλάξω  
τὰς ὁδοὺς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ  
μου. Ἐθέμην τῷ στόματι μου φυλακὴν, ἐν τῷ συ-  
σπῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἕκωφῶθην, καὶ  
ἐταπεινώθην. Ἐτι μὴν πρὸς τούτους καὶ τέταρτον  
τοῦτο πρὸ πάντων μελέτα, καὶ φυλάσσου, ὅπερ καὶ

<sup>44</sup> Psal. xxxvii, 44, 45. <sup>45</sup> Psal. xxxviii, 1-3.

(72) Nonno, si linguam cohibeat, vel non sit clamo-  
sus in voce.

A militas omnium caput virtutum, omniumque bono-  
rum complementum exercetur; nam ex contemptu  
et privatione rerum omnium accedit humilitas. Hu-  
militas vero his comprobatur indicis: Primum, si  
quis mortificatus in se habeat proprias voluntates;  
secundum si non modo operum, sed etiam cogita-  
tionum suarum nihil Patri occultet; tertium, si non  
propria credat prudentia, sed in omnibus Patris  
sui discretioni, semperque sitiat, exoptet, suaviter  
ascultet ejus admonitiones; quartum, si Patris  
jussa omnia absque pudore exsequatur; quintum,  
si non modo ipse non ausit alii contumelias in-  
ferre, sed si ab aliis illatas cum gaudio suscipiat;  
sextum, si nihil novi facere aggressus fuerit, quod  
nec communis regula, nec Patrum exempla permit-  
tant; septimum, si omni vilitate contentus, de datis  
sibi rebus gratias agat, seque iis indignum existi-  
met; octavum, si se omnibus plane inferiorum exi-  
stimet, (72) nec sit verbis temerarius; decimum,  
si non sit in sermone facilis et lingua præceps.  
His et similibus signis dignoscitur humilitas. Hæc  
cum revera exhibita fuerint, cito ad dilectionis fas-  
tigium adducunt, in qua non est timor gehennæ,  
et per quam omnia non jam ex necessitate et cum  
labore perficiuntur; sed ex amore ferventi, et ex  
boni concupiscentia. (73) Quam virtutem ut possis  
facilius adipisci, pro exemplari tibi sint verba fra-  
trum una tecum concurrentium, pietatemque pos-  
sidentium: non autem eorum qui plures numero,  
negligentius segnisque vitam exigunt. Ex sancto-  
rum enim imitatione æmulationeque ingens volen-  
tibus ad perfectionem contendere accedit utilitas.  
ζηλοῦν τοὺς ἁγίους μεγίστη ὠφέλεια προσγιναίται

45. (74) Si vis itaque facultatem tibi esse hæc  
omnia exsequendi, et sub his in spirituali cœnobii  
certamine ad finem usque perseverare, necessaria  
tibi ad custodiam in cœtu fratrum fuerint, ea quæ  
David ait: «Ego autem tanquam surdus non au-  
diebam, et sicut homo non audiens et non habens  
in ore suo redargutiones». Quotiescunque igitur  
aliqua videris aliena ab ædificatione et utilitate,  
esto quasi cæcus; et si qua audieris his similia,  
fias quasi surdus et mutus, et non habens in ore  
tuo redargutiones. Neque imiteris eos qui infide-  
les, inohsequentes, petulantes, scurriles, contume-  
liosii sunt: sed quasi mutus et non audiens hæc  
prætermittas. Si quis tibi increpationes, opprobria,  
contumelias inferat, imnotus esto quasi frenatus,  
et quasi mutus: hunc tibi Psalmi versus assiduo  
repete: «Dixi: Custodiam vias meas, ut non delin-  
quam in lingua mea. Posui ori meo custodiam,  
cum consisteret peccator adversum me; obmutui  
et humiliatus sum». Ad hæc et illud quartum  
ante omnia meditare; et observa quod tria ista

(73) Cassian. Institut. lib. iv, c. 40.

(74) Ibid. c. 41.

superius dicta ornare poterit: ut scilicet te stultum et insipientem, juxta Apostoli præceptum <sup>75</sup>, in hoc sæculo efficias, ut sis sapiens; videlicet nihil dijudicans aut dubitans in quibuscumque tibi mandatis, simplicitate nempe et fide obedientiæ instructus. Inter sancta omnia id solummodo sanctum, illud sapiens, illud utile credas, quod a Patre tuo jussum tibi fuerit. Hoc proposito si cor tuum firma-veris, poteris ad finem usque Christi jugum obedientiæ sustinere, et nulla ex diaboli tentationibus et artibus excutere te poterit ex scientia vitæ.

(75) Patientiam vero tuam, humilitatem, æquanimitatem ne expectaveris ex aliorum virtute statuere; si videlicet nemo te stimulet, nemo despiciat, nemo dedecore afficiat: quod sane neque virtutis tuxæ argumentum est, nec in tua est facultate: sed si opprobria, contumelias, contemptus libenter feras; id enim tui est arbitrii. (76) Ut igitur quæ fusi⁹ supra diximus, jam **317** compendio dicamus, ut eorum facilius memineris, audi rursus qui poteris per ordinem ad perfectionem pervenire. Principium salutis nostræ timor est Dei: ex eo gignitur bona obedientia: hinc oritur subjectio et contemptus rerum mundi: ex hac humilitate nascitur propriarum voluntatum mortificatio: ex propriarum voluntatum mortificatione, exsiccantur voluptatum radices: his autem omnes animæ imperfectiones eliminantur, quarum expulsiōne crescit fructumque ferunt virtutes. Ex virtutum incremento gignitur puritas cordis: puritate cordis consequitur apostolica perfectio, gratia et auxilio Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

δὲ καθαρῶσαι τῆς καρδίας ἡ ἀποστολικὴ τελειότης Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἧ ἡ βέβα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

**DE EJUSDEM MAGNI ATHANASII AD EUMDEM CASTOREM DE OCTO MALITIÆ COGITATIONIBUS.**

1. (77) Cum prius de constitutione cœnobiurum verba fecerimus, vestris freti orationibus, jam scribere aggredimur de octo malitiæ cogitationibus, edacitate scilicet, fornicatione, avaritia, ira, tristitia, pigritia, vana gloria et superbia. Primum itaque de abstinentia dicitur a nobis, quæ edacitati opposita est: agemus item de jejuniurum modo, de qualitate et quantitate alimentorum. (78) Et hæc non ex nobis ipsis dicturi sumus: sed ea quæ accepimus a sanctis Patribus nostris. Illi itaque non unam jejunii regulam, neque unum comestionis modum, neque eandem ipsam omnibus mensuram tradidere, quia non omnes ejusdem sunt roboris, vel ætatis, et quia alii infirmitate corporis laborant, alii delicatiore sunt corpore. Unum autem omnibus tradidere scopum, ut fugiant crapulam, et ventris saturitatem aversentur: ac experimento

ταῦτα τὰ ἀνωτέρω εἰρηγμένα τρία κοσμήσαι δύναται. τὸ μωρὸν καὶ ἄπρωνα ἑαυτῶν, κατὰ τὸ Ἀποστόλου παράγγελμα, ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι ποιῆσαι, ἵνα γένη σοφός, δηλονότι μὴ ἐν διακρίνων ἢ διαστάων ἐν οἷς ἂν προσταχθῆς, ἀπλήτητος καὶ πίστειος τῶν ὑπακοῆν ποιῶν. Ἐκείνῳ μόνῳ ἄξιον τὸν ἀγίων λογιζόμενος, καὶ σοφόν, καὶ συμμέρον πιστευῶν, τὸ ὑπὸ τοῦ σοῦ Πατρὸς προσταθῆν ἐσθι. Τοιαῦτὴ γὰρ διαθέσει ἀσταλιζάμενος τὴν σὴν καρδίαν, δυνήσῃ ἕως τέλειος ὀνομαίνει τὸν Χριστὸν ζυγὸν τῆς ὑποταγῆς, καὶ οὐδὲν αἰ τῶν τοῦ διαβόλου πειρατηρίων καὶ τετρασμάτων δυνήσεται σαλευῖσαι ἐκ τῆς ἐπιστήμης τοῦ βίου. Καὶ τὴν ὑπομονὴν δὲ, καὶ τὴν ταπεινότητα, καὶ τὴν μακροθυμίαν τὴν σὴν, μὴ ἐκ τῆς τῶν ἄλλων ἀρετῆς προσδόκα κατορθοῦσθαι· οἷον ἐὰν ὑπ' οὐδενὸς παρεῖνῃ, ἢ οὐκ ἐξουδενώσῃ, ἢ οὐκ ἀτιμαζῆς, ἔσπερτοσε τῆς σῆς ἀρετῆς ἔστι δέγμα, οὗτε ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κείται· ἀλλ' ὅταν λοιδωροῦμενος, ἢ ἀτιμαζόμενος, ἢ ἐξουδενούμενος πρᾶως φέρῃς· τοῦτο γὰρ ἐν τῇ σῇ προαιρέσει κείται. Ἰναγῶν τὸν αὐτὰ πάντα, ἄπερ πλατύτερον εἰρηγμαιν, συναθροισαντες, τί ποτε σύντομον εἴπωμον πρὸς τὸ εὐκόλως τὴν σὴν διάνοιαν τούτων μνημονεύειν, ἀκουε πάλιν, πῶς κατὰ τάξιν δυνήσῃ ἐπιθῆναι τῆς τελειότητος. Ἀρχὴ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ὁ φόβος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ἐκ τούτου γεννᾶται ἀγαθὴ ὑπακοή, ἐξ ἧς τίκτεται ἡ ὑποταγή, καὶ ἡ καταφρόνησις τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων· ἐκ δὲ ταύτης τῆς ταπεινώσεως γεννᾶται τῶν ἰδίων θελημάτων ἡ νέκρωσις· ἐκ δὲ τῆς τῶν θελημάτων νεκρώσεως αἱ τῶν ἡδονῶν βίβια μαραινόμεναι· ἐκ δὲ τούτων πάντα τὰ ἐλαττώματα τῆς ψυχῆς ἀποβάλλονται· τῇ δὲ ἀποβολῇ τούτων, ἀφαιρεται ἀβρῶσι, καὶ καρποποροῦσι· τῇ δὲ ἀσῆξῃσι τῶν ἀρετῶν ἡ καθαρότης τῆς καρδίας προσγιναται· ταῖς ἐπακολουθεῖ χάριτι καὶ συνεργεῖα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ.

**ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΚΑΣΤΟΡΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΚΤΟ ΤΗΣ ΚΑΚΙΑΣ ΛΟΓΙΣΜΩΝ.**

1. Πρῶθον τὸν περὶ διατυποῦμενος λόγον τῶν κοινοθίων συντάξαντες, πάλιν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ταῖς ὁμητέραις εὐχαῖς θαρρήσαντες, ἐπεχειρήσαμεν γράψαι περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς κακίας λογισμῶν· γαστριμαργίας, φημί καὶ πορνείας, φιλαργυρίας καὶ ὀργῆς, λύπης, καὶ ἀκηδίας, κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας. Προηγουμένως τοῖνυν περὶ ἐγκρατείας γαστρὸς ἡμῖν λεχθήσεται, τῆς ἀντικειμένης τῇ γαστριμαργίᾳ· τοῦ τε τρόπου τῶν νηστειῶν, καὶ τῆς ποιότητος καὶ ποσότητος τῶν βρωμάτων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἐρούμεν, ἀλλ' ἄπερ παρηλήφαμεν παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων. Ἐκείνῳ τοῖνυν οὐχ ἕνα κανόνα νηστείας, οὐδὲ ἕνα τρόπον τῆς τῶν βρωμάτων μεταλήψεως, οὐδὲ τὸ αὐτὸ μέτρον πᾶσι μεταδεδόσται, διὰ τὴ μὴδὲ πάντας τὴν αὐτὴν ἰσχύιν ἔχειν, ἢ διὰ ἡλικίαν, ἢ δι' ἀσθένειαν, ἢ διὰ ἐξιν ἀσθετοτέρου σώματος. Ἐνα δὲ σκοπὸν πᾶσι παραβεδύκασαι, φεύγειν τὴν πλησμο-

<sup>77</sup> I Cor. iii, 18.

(75) Cassian. Institut. lib. iv, c. 42.  
(76) Ibid. c. 43.

(77) Cassian. Institut. lib. v, c. 1, et seq.  
(78) Ibid. c. 5.

νῆν, καὶ ἀποστρέφουσαι τὴν χορτασμένην τῆς γαστρὸς· τὴν δὲ καθήμενὴν νηστείας ἐδοκίμασαν ὠφέλιμωτέραν εἶναι, καὶ συμβαλλομένην εἶναι πρὸς καθαρότητα, πλεόν τῆς ἐν τρισὶν ἢ τέταρσιν, ἢ καὶ ἕως ἑβδομάδος ἐλκομένης νηστείας. Καὶ γὰρ φασὶ τὸν ἀμέτρωτος ἐπακτενόμενον τῆ νηστείᾳ ὑπὲρ μέτρον πολυλάκεις τῆ τροφῆ κεχρησθῆαι, ὡς ἐκ τούτου ποτὲ μὲν τῆ ὑπερβολῆ τῆς ἀστίας ἀτονεῖν τὸ σῶμα, καὶ πρὸς τὰς πνευματικὰς λειτουργίας ἀκηρότερον γίνεσθαι· ποτὲ δὲ, τῷ πλῆθει τῶν τροφῶν βαρυνόμενον, ἀκηρίδαν καὶ χαύνωσιν ἐμποιεῖν τῆ ψυχῆ. Καὶ πάλιν οὐ πᾶσιν ἀρμόδιον εἶναι τὴν τῶν λαχάνων μετάληψιν, οὐδὲ πᾶσι τὴν τῶν ὀσπρίων, οὐδὲ πάντας δύνασθαι τῆ τοῦ ζηροῦ ἄρτου κεχρησθῆαι τροφῆ· καὶ πάλιν τὸν μὲν ρησι δύο λίτρας ἐσθίωντα ἄρτου ἀκμὴν πεινᾶν, ἄλλον δὲ ἐσθίωντα λίτραν, ἢ ἕξ οὐγγίας χορτάζεσθαι. Πᾶσιν οὖν, ὡς εἴρηται, ἕνα σκοπὸν ἐγκρατείας παραδεδόκται, τὸ μὴ ἀπατάσθαι χορτασιζ καλλας, μηδὲ ἐξελικισθαι τῆ τοῦ λάρυγγος ἡρόνη. Οὐδὲ γὰρ ἡ διαφορά τῆς ποιότητος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ποσότης τοῦ πλῆθους τῶν βρωμάτων τὰ πατηρωμένα βέλῃ τῆς ἁμαρτίας εἰσθεν ἀνάπτειν· οἷα γὰρ ὅποτε τροφῆς πληρουμένη γαστήρ, ἀσωτίας σπέρματα τίττει. Καὶ πάλιν οὐ μόνον κραιπάλῃ οἴνου, ἀλλὰ καὶ πλησμονῇ ὕδατος, καὶ πασῶν τροφῶν ὑπερβολῆ κεκρωμένην καὶ νυστάουσαν ταύτην ἀποτελοῦσι. Τοῖς Σοδομίταις οὐκ οἴνου καὶ διαφόρων βρωμάτων κραιπάλῃ, καταστροφῆς γέγονεν αἰτία, ἀλλ' ἄρτου πλησμονῇ, κατὰ τὴν προφήτην. Ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας οὐκ ἀντίκειται. Ταῦτα οὖν παρυσχόμενος τῷ σώματι ἂ ἡ ἀσθένεια ἀπαίτει, οὐχ ἄτερ ἢ ἡρόνη θέλει. Ἡ τῶν βρωμάτων χρησις ὅσον ὅτι πρηγῆσαι πρὸς τὸ ζῆν παραλαμβάνεται, οὐχ ὅσον δουλεύουσαι ταῖς ὁρμαῖς τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ σύμμετρος καὶ μετὰ λόγου τῶν τροφῶν μετάληψις τῆς ὑγείας φροντίζει τοῦ σώματος, οὐ τὴν ἀγασσὴν ἀραιρεῖται. Ὅμως ἐγκρατείας καὶ κανῶν παραδεδομένος ὑπὸ τῶν ἀγίων Πατέρων ἀκριβὴς οὗτος ἐστὶ, τὸ εἶναι τῆς ὀρέξεως ἐγκειμένης, τῆς τροφῆς ἀπέχουσαι τὸν ἐσθίωντα. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ εἰπὼν· « Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆτε εἰς ἐπιθυμίαν, » οὐ τὴν ἀναγκαίαν τῆς ζωῆς κυβέρνησιν ἐκώλυσε, ἀλλὰ τὴν φιλήθορον ἐπιμέλειαν ἀπηγόρευσε. Ἄλλως τε καὶ πρὸς καθαρότητα τελείαν τῆς ψυχῆς μόνῃ ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων οὐκ ἰσχύει, εἰ μὴ καὶ αἰ λοιπαὶ ἀρεταὶ συνδράμωσι. Τοιγαροῦν ἡ ταπεινότης διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἔργου καὶ τῆς τοῦ σώματος καταπονήσεως, μεγάλη ἡμῖν συμβάλλεται. Ἡ ἀποχὴ τῆς φιλαργυρίας οὐ μόνον τὸ μὴ εἶχειν χρήματα, ἀλλὰ μηδὲ ἐπιθυμεῖν κερτῆσθαι. Πρὸς καθαρότητα τὴν ψυχὴν ὀδηγεῖ τῆς ὀρεγῆς ἡ ἀποχὴ, τῆς λύπης, τῆς κινδοβίας, τῆς ὑπερηφανίας. Ταῦτα πάντα τὴν καθολικὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα ἀπρηγάζεται. Τὴν δὲ διὰ σωφροσύνης μερικῆν τῆς ψυχῆς καθαρότητα ἐξαιρούμενος ἐγκρατείας

A comprobatum dixerunt utilius esse quotidianum jejunium, atque ad puritatem magis conferre, quam si ad tres vel quatuor dies, aut ad hebdomadam usque jejunium protrahatur. Aiunt enim eum qui immoderate jejunium protrahit, ultra mesuram saepe cibo uti; ita ut hinc saepe accidat ut aliquando quidem ex nimia abstinentia in languorem corpus incidat, et ad spiritualia ministeria segnius evadat; aliquando contra multitudine alimentorum oneratum, pigritiam mollioremque animi ingeneret. Rursus non omnibus complere olerum usum, non omnibus item leguminum, non posse omnibus sicci panis alimentum sufficere: item esse qui manducatis panis duabus libris adhuc esuriant, alios qui una libra, imo sex uncis satientur. B Omnibus itaque, ut dictum est, unum abstinentiae scopum tradiderunt, ut non decipiantur saturitate ventris, neque trahantur gulae voluptate. Non solum enim qualitatis differentia, sed etiam magna ciborum quantitas, ignita peccati vita solet accendere. (79) Quocumque enim cibo venter impletur, libidinis semina gignit. Ac rursus non vini solum crapula, sed etiam aquae plenitudo, ac quorundam ciborum redundancia, hominem aggravant, ac torpentem dormitantemque reddunt. Sodomitibus non vini, non variorum ciborum crapula subversionis causa fuit, sed panis saturitas, juxta prophetam \*.

(80) Infirmitas corporis puritati cordis non aversatur. Ea itaque corpori tribuas quae infirmitas ejus postulat, non quae voluptas expedit. C Ciborum usus adhibetur quantum ad vitam fovendam necessarium est, non ut impetui concupiscentiae serviat. Moderata et rationabilis cibi sumptio sanitatem corporis conciliat, nec sancitatem auferit. (81) Haec norma et regula est abstinentiae accurata, a sanctis Patribus tradita, ut instante adhuc appetitu, cibi sumendi finem faciat qui comedit. Et Apostolus dum ait: « Carnis eurae non feceritis in desiderio »; non 318 sollicitudinem vitae necessariam prohibuit, sed curam vetuit fovendae voluptatis. (82) Caeterum ad perfectam animae puritatem, sola ciborum abstinentia non sufficit, nisi concurrant caeterae virtutes. Humilitas itaque per obedientiam in opere, et per afflictionem corporis magna nobis confert bona. Illud est avaritiae expertem esse, non modo pecunias non habere, sed ne concupiscere quidem illarum possessionem. Animam ad puritatem adducit cohibitio irae, tristitiae, vanae gloriae, superbiae. Haec omnia universam animae puritatem efficiunt. Puritatem autem illam animae peculiarem, quae per temperantiam obtinetur, abstinentia in primis et jejunium efficiunt. Impossibile quippe est eum qui satur ventre est, animo decertare adversus spiritum fornicationis.

\* Ezech. xvi, 49. \* Rom. xiii, 14.

(79) Cassian. *Institut.* lib. v, c. 6.

(80) *Ibid.* c. 7.

(81) *Ibid.* c. 8.

(82) *Ibid.* c. 9.

(83) Primum itaque nobis sit certamen, ut ventri imporemus, corpuse in servitute deducamus : non modo per jejunium, sed etiam per vigiliis, laborem, lectionem, item animo concipiendo gehennæ timorem, et desiderium regni cœlorum.

κόπου, καὶ ἀναγκώσεως, καὶ τοῦ συναγεῖν τὴν καρδίαν εἰς τὸν φόβον τῆς γένενης, καὶ εἰς τὸν πόθον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

2. (84) Secundum nobis est certamen adversus spiritum fornicationis et concupiscentiam carnis, quæ concupiscentia a primæva ætate molestiam homini creare incipit. Magnum illud graveque certamen, duplici constans lucta; duplex enim est, cum in corpore et in anima committatur. Quapropter duplici oportet cum illo pugna configere. Neque enim corporale jejunium satis est ad perfectæ temperantiæ possessionem et ad veram castitatem, nisi adsit oratio ad Deum assidua, frequens divinæ Scripturarum meditatio, labor et opus manuum, quæ instabiles animæ impetus comprimere possunt, atque illam ex obscenis cogitationibus revocare. Ad id præsertim confert animæ humilitas, citra quam nec fornicationem, nec cæteras passionnes valebit quispiam superare. (85) Cumprimis itaque oportet omni custodia cor servare a sordidis cogitationibus. Ex eo namque procedunt, juxta Domini vocem, cogitationes malæ, cædes, adulteria, scortationes et cætera. Jejunium quippe non modo ad afflictionem corporis inunctum nobis est, sed etiam ad temperantiam mentis, ne, ciborum multitudine obtenebrata, non possit cavere a cogitationibus. Oportet igitur non solum jejuniis corporali omnem curam impendere, sed etiam attentioni ad cogitationes, et spirituali meditationi, citra quas impossibile est ad cacumen veræ castitatis et puritatis ascendere. Convenit igitur, juxta Domini vocem, nos interiora calicis et paropsidis mundare, ut sint exteriora munda. Quapropter si cura sit nobis, juxta Apostolum, legitime certandi, et coronam accipiendi, devicto impuro fornicationis spiritu; ne nostris viribus, ne nostræ ascési confidamus, sed opitulationi Domini Dei. Nullus enim hominis certaminis cum ejusmodi dæmone, donec revera credat se, non suo studio aut labore, sed Dei impulsu et auxilio ab bujusmodi morbo liberari, et ad summum castitatis fastigium ascendere. (86) Enimvero supra naturam res est, et aliquo modo extra corpus existit, qui stimulus carnis ejusque voluptates calcavit. Quare impossibile est hominem suis, ut ita dicam, pennis ad hoc cacumen et ad brevium sanctitatis advolare, angelorumque imitationem effici, nisi illum gratia Dei ex terra et cœno educat. Nulla enim virinte homines carne illigati cœlestibus angelis similiores efficiuntur, quam temperantia: per eam enim, dum adhuc in terra degunt, habent, juxta Apostolum, conversationem in

καὶ νηστεία κατορθοί. Ἀδύνατον γὰρ τὸν τὴν γαστέρα κεκορεσμένον πολεμῆσαι κατὰ διάνοιαν τῷ πνεύματι τῆς πορνείας. Τοιγαροῦν πρώτος ἐστὼ ἡμῖν ἄγων τὸ κρατεῖν γαστρὸς, καὶ δουλαγωγεῖν τὸ σῶμα, οὐ μόνον διὰ νηστείας, ἀλλὰ καὶ δι' ἀγρυπνίας, καὶ

2. Δευτέρως ἐστὶν ἡμῖν ἄγων κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς πορνείας καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς, ἣτις ἐπιθυμία ἀπὸ πρώτης ἡλικίας ἀρχεται παρενοχλεῖν τῷ ἀνθρώπῳ. Μέγας οὗτος ὁ ἄγων καὶ χαλεπὸς, καὶ διπλὴν ἔχων τὴν πάλιν· διότι οὗτος διπλοῦς καθίστηται, ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῷ σώματι συνιστάμενος. Καὶ τοῦτου χάριν διπλὴν χρὴ κατ' αὐτοῦ καὶ τὴν πάλιν ἀναβῆξασθαι. Ὅστε γὰρ ἰκανὴ ὑπάρχει μόνῃ, ἡ σωματικῇ νηστείᾳ πρὸς κτήσιν τῆς τελείας σεως ροσόντης, καὶ ἀληθοῦς ἀγνείας, εἰ μὴ καὶ εὐχὴ πρὸς Θεὸν ἐκτανης, καὶ κοινῇ τῶν θεῶν Γραφῶν μελέτῃ, καὶ κάματος καὶ ἔργον χειρῶν, ἅπερ δύνανται τὰς ἀστάτους ὁρμάς τῆς ψυχῆς συστέλλειν, καὶ ἐκ τῶν αἰσργῶν φαντασιῶν ἀνακαλεῖσθαι αὐτὴν· πρὸ δὲ πάντων συμβάλλεται ταπεινωσις ψυχῆς, ἥς χωρὶς οὐδὲ πορνείας, οὐδὲ τῶν ἄλλων παθῶν δυνήσεται τις περιγενέσθαι. Προηγουμένως τοίνυν χρὴ πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν τὴν καρδίαν ἀπὸ λογισμῶν βλαπτικῶν. Ἐκ γὰρ ταύτης προεξέρχονται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, διαλογισμοὶ πονηροὶ, φθόνος, μοχθία, πορνείας, καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ γὰρ ἡ νηστεία οὐ μόνον πρὸς κακοῦναιαν τοῦ σώματος ἡμῖν προστέτακται, ἀλλὰ καὶ πρὸς νῆξιν τοῦ νοῦς, ἵνα μὴ, τῷ πλήθει τῶν βρωμάτων σκοτισθεῖς, ἀδυνατήσῃ πρὸς τὴν τοῦ λογισμῶν παραφυλακὴν. Χρὴ τοίνυν μὴ μόνον ἐν τῇ σωματικῇ νηστείᾳ τὴν πᾶσαν σπουδὴν ἐνδείκνυσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προσοχῇ τῶν λογισμῶν, καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ μελέτῃ, ὧν χωρὶς ἀδύνατον πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀληθοῦς ἀγνείας καὶ καθαρότητος ἀνελεῖσθαι. Προσέτι τοίνυν ἡμεῖς καθαρίζεσθαι πρότερον, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, τὸ ἔνδον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παραβολῆς, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρὸν. Διὰ δὲ τοῦτο, εἰ ἴσθιν ἡμῖν σπουδῆ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, νομίμως ἀθλῆσαι, καὶ στεφανωθῆναι, νικῆσαντας τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τῆς πορνείας, μὴ τῇ ἡμετέρῃ δυνάμει ἢ ἀσκήσει θερβήσωμεν, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοπτότου Θεοῦ. Οὐ ταῦτα γὰρ ὁ ἄνθρωπος πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦτου, ἕως οὗ ἐν ἀληθείᾳ πιστεύσῃ, οἷ οὐκ ἴδιᾳ σπουδῇ ἢ καμᾶτῳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ καὶ βοηθείᾳ ἀπαλλάσσεται ταύτης τῆς νόσου, καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀγνείας ἀνέρχεται. Καὶ γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ τὸ πρῶγμα, καὶ τρέπον τινα ἐξω τοῦ σώματος γίνεται, ὁ τοῦς ἐρεθισμοῦς τῆς σαρκὸς καὶ τὰς ἡδονὰς ταύτης καταπατήσας. Καὶ τοῦτου χάριν ἀδύνατον ἐστὶν ἀνθρώπου τοῖς περὸς, ἐν ὅτῳς εἶπω, πρὸς τὸ ὕψος τοῦτου καὶ εὐράνιον βραβεῖον τῆς ἀγωνιστῆς ἀνακτήσθαι, καὶ μιμητὴν ἀγγέλων γενέσθαι· εἰ μὴ χάρις Θεοῦ τοῦτου ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τοῦ βορβόρου ἀναγάγοι. Οὐδεμὶς γὰρ ἀρετῇ

88 Prov. iv, 25. 88 Matth. xv, 19. 88 Matth. xxiii, 26. 88 II Tim. ii, 5.

(84) Cassian. Institut. l. vi, c. 1.  
(85) Ibid. c. 2.

(86) Ibid. c. 6.

μᾶλλον οἱ σαρκὶ συνδεσμένοι ἀνθρώποι τοὺς οὐρα-  
νίους ἀγγέλους συνομοιοῦνται, ὡς τῆ αὐερροσύνη· διὰ  
ταύτης γὰρ, ἔτι ἐν τῇ γῆ διάγοντες, ἔχουσι, κατὰ τὴν  
Ἄποστολον, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς. Δεῖγμα δὲ τοῦ  
τὴν ἀρετὴν ταύτην κακεῖν ἔσθαι ἡμᾶς, τὸ μὴ εἰ μὴ εὐκὼν  
αἰσχροῦς φαντασίας ἐν τοῖς ὕπνοις τὴν ψυχὴν προστρέ-  
χειν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ λογίζεται ἀμαρτία ἡ τοιαύτη κίνη-  
σις, ὅμως τεκμήριον ὑπάρχει τοῦ νοσεῖν τὴν ψυχὴν,  
καὶ μήπω τοῦ πάθους ἀπελλάσθαι. Καὶ τούτου χάριν  
τὰς συμβαινούσας ἡμῖν ἐν τοῖς ὕπνοις αἰσχροῦς φαν-  
τασίας εἰλεγον εἶναι τῆς προλαβοῦσης ἀφθυσίας καὶ  
τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας πιστεύειν ὀφειλομένην, ἐν τοῖς  
ἀποκρούσας τῆς ψυχῆς ἀποκαχυμῶμεν ἴσως φανερ-  
οποιήσας τῆς γινωσκόμενης ἁμαρτίας ἐν τῇ τοῦ ὕπνου  
ἀνάσει. Διὸ καὶ ὁ ἱατρός τῶν ψυχῶν ἐν τοῖς ἀποκρού-  
σας τῆς ψυχῆς τὸ φάρμακον ἐναπέθετο, ἐνὸς καὶ  
τῆς αἰτίας τῆς νόσου ὑπάρχειν ἐγίνωσκε, φάσκων·  
« Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν  
ἤδη ἐμοίχευεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· » οὗ το-  
σοῦτον τοὺς πορνικούς καὶ περιέργους ὀφθαλμούς  
διορθοῦσας, ὅσων τὴν ἔνδον ἐνδρυσμένην ψυχὴν, ἥτις  
τοῦ παρὰ Θεοῦ δοθεῖσαι ἐπ' ἀγαθῶν ὀφθαλμοῖς κακῶς  
κίχρηται· οὕτω χάριν καὶ ἡ σοφὴ παροιμία οὐ λέγει,  
Πάση φυλακῇ τῆρε τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλ', « Πάση  
φυλακῇ τῆρε τὴν καρδίαν· » ἐκείνη μάλιστα ἐπι-  
θεῖσα τὴν ἱατρειάν τῆς φυλακῆς, τῇ κειρημένη τοῖς  
ὀφθαλμοῖς εἰς ἀβουλεῖται. Τογαροῦν αὐτὴ ἔστω τῆς  
καθάρσεως ἡμῶν πρώτη φυλακὴ, ἵνα, ὅτε τῇ ἡμε-  
τέρᾳ διανοίᾳ μνήμη γυναικῶς γένηται ἀναβολοῖσα διὰ  
τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, εἰ τύχοι μητρὸς, ἢ ἀδελ-  
φῆς, ἢ ἄλλων γυναικῶν εὐλαδῶν, ταχέως αὐτὴν ἐκ  
τῆς ἡμετέρας καρδίας ἐκβάλωμεν· ἵνα μὴ, ἐπιτολὴ  
διατριβόντων ἡμῶν ἐν αὐτῇ τῇ γνώμῃ ὁ τῶν κακῶν  
ἀπατεῶν ἐκ τούτων τῶν προσώπων κατακυλιση καὶ  
κατακρημνίσῃ τὴν δόξαν εἰς αἰσχροῦς καὶ ἐπιβλα-  
βεῖς ἐπιθυμίας, καθὼς καὶ ἡ παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν  
πρῶτον δοθεῖσα ἐντολὴ κελεύει, τηρεῖν τὴν κεφαλὴν  
τοῦ βραχίονος, τοῦτέστι τοῦ βλαβεροῦ λογισμοῦ τὴν ἀρ-  
χὴν, δι' ὅπερ ἔρπειν εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπι-  
χειρεῖ· ἵνα μὴ τῇ τῆς κεφαλῆς παραδοχῇ, ἥτις ἐστὶν  
ἡ προσβολὴ τοῦ λογισμοῦ, τὸ λοιπὸν τοῦ βραχίονος σώμα,  
τοῦτέστι τῆς ἡδονῆς τὴν καταθέσειν, παραδεδώμεθα,  
καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀβέβαιον πρᾶξιν κρι-  
νέμεθα τὴν διάνοιαν· ἀλλὰ προσέχει, κατὰ τὸ γεγραμ-  
μένον, εἰς τὰς πρῶτας ἀποκτείνει πάντας τοὺς ἀμαρ-  
τωλοὺς τῆς γῆς, τοῦτέστι τῶ φρενὶ τῆς γνώσεως δια-  
κρίνεις, καὶ ἐξολοθραίνει τοὺς ἀμαρτωλοὺς λογισμοὺς  
ἐκ τῆς γῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ καρδία, κατὰ τὴν τοῦ Κυ-  
ρίου φωνὴν· καὶ ὡς ἔτι νῆπιόι εἰσι οἱ υἱοὶ Βαβυ-  
λώνας, ἦγον οἱ πονηροὶ λογισμοί, τοὺτους ἔδαφ' εἶναι,  
καὶ συντριβέν πρὸς τὴν πέτραν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χρι-  
στός. Ἐάν γὰρ διὰ τῆς ἡμετέρας συγκαταθέσεως  
ἀνδρυνθῶσι, οὐκ ἄνευ μεγάλου στεναγμοῦ καὶ κα-  
μάτου κληθήσονται. Πρὸς δὲ τοῦς ἐπιγεμῶσι ἀπὸ  
τῆς θείας Γραφῆς καλὸν καὶ λόγον ἀγιῶν Πατέρων

caelis <sup>41</sup>. (87) Illud autem: es: virtutis hujusce a no-  
lis acquisitae indicium: si nulla obscenae phan-  
tasiae imago dormientis subeat animum. Etiam si  
enim peccatum non reputatur hujusmodi motus,  
signum tamen est aegrotantis ac nondum passio-  
319 <sup>42</sup>ali liberatae animae. Quamobrem obscenas illas  
phantasias inter dormiendum occurrentes putare  
debemus esse praecedentis segnitiae argumentum,  
atque nostrae infirmitatis, morbumque in secreta  
cordis nostri latentem aperit cessatio somnii ex-  
pergiscntis. (88) Quare animarum medicus in animo  
penetralibus medicinam repositit, gnarus morbi  
causas inibi esse, dum ait: « Qui respicit mulie-  
rem ad concupiscendum eam, jam mechatus est  
eam in corde suo <sup>43</sup>: » non tantum ut lascivos et  
curiosos oculos corrigeret, sed multo magis animam  
intus sitam, quae oculis ad bonum sibi a Deo datis  
improbe est usa: quae causa est cur sapiens pro-  
verbium dicat, non, Omni custodia serva oculos;  
sed, « Omni custodia serva cor tuum <sup>44</sup>. » Illi scilicet  
maxime custodiae remedium haec, quae oculis  
arbitrio suo utitur. (89) Itaque haec sit pur-  
gationis nostrae prima custodia; id cum mentem  
nostram mulieris memoria, diabolica operatione,  
subierit, etiam si matris, aut sororis, aut piarum  
aliarum mulierum, mature illam ex corde nostro  
ejiciamus: ne si in tali cogitatione diutius immo-  
remur, seductor ac malorum auctor ille, ex ejus-  
modi vultuum phantasia, in obscenas et damnosae  
cogitationes mentem devolvat ac praecipitet; quem-  
admodum praecipitur mandato illo Dei ad primum  
hominem dato, ut nimirum observare caput ser-  
pentis, id est, principium damnosae cogitationis,  
qua in animam nostram irrepere nititur; ut ne ad-  
nissio capite, id est, prima cogitationis irruptione,  
reliquit serpentis corpus, scilicet consensuum  
voluptatis, admittamus; atque hinc demum in nefa-  
rium facinus mentem ille dejiciat: sed par est, uti  
scriptum est <sup>45</sup>, in matutino interficere omnes pec-  
catores terrae; id est, lumine cognitionis interno-  
scere atque disperdere cogitationes ad peccatum  
deducentes; ex terra, scilicet ex corde, juxta Do-  
mini vocem. Et dum adhuc parvuli sunt filii Baby-  
lonis, seu male cogitationes, tum eos solo equare  
D <sup>46</sup>atque allidere oportet ad petram <sup>47</sup>, quae est Chri-  
stus. Si enim consensu nostro ad virilem perve-  
niant aetatem, non citra magnos gemitus et labores  
superabuntur. Ad ea autem quae superius ex Scri-  
ptura sacra dicta sunt, adjicienda sanctorum Pa-  
trura dicta. (90) Dictum est itaque a sancto Basilio  
Caesarea Cappadociae episcopo: Mulierem ignoro,  
nec tamen virgo sum; usque adeo exploratum  
habuit, non sola corporali temperantia a muliere  
virginitatis donum recte possideri; sed multo magis  
animae sanctitatis puritateque ac timore Dei ha-

<sup>41</sup> Philipp. iii, 20. <sup>42</sup> Math. v, 28. <sup>43</sup> Prov. iv, 23. <sup>44</sup> Psal. c, 8. <sup>45</sup> Psal. cxxvii, 9.

(87) Ibid. c. 10.

(88) Ibid. c. 12.

(89) Ibid. c. 13.

(90) Ibid. c. 16.

beri solere. Aiunt item Patres, non posse nos castitatis perfectæ virtutem possidere, nisi prius veram in corde humilitatem possideamus; neque vera cognitione dignos haberi quandiu in animæ penetralibus fornicationis affectus situs erit. Ut autem magnam huiusmodi virtutem ex Apostolo ipso palam faciamus, unam ejus memoremus sententiam, qua loquendi finem faciemus. « Pacem, inquit, sequimini cum omnibus, et sanctimoniam sine qua nemo videbit Dominum <sup>15</sup>. » Quod enim ea de re loquatur, præpalam est ex iis quæ subjunxit, cum ait: « Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau <sup>16</sup>. » Quanto itaque magis cælestis et angelica est virtus castitatis, tanto gravioribus ab inimico insidiis oppugnatur. Quamobrem curare debemus non modo ut corporis temperantiam servemus, sed etiam contritionem cordis, ac frequentes cum gemitibus orationes fundamus; ita ut nostræ carnis fornax, quam rex Babylonicus stimulis concupiscentiæ quotidie accendit, rore præsentis sancti Spiritus exstinguatur. Ad hæc maximum nobis telum adversus ejusmodi hostem suppetit, vigiliæ scilicet in Deo servatæ. Quemadmodum enim castitas et diurna custodia nocturnam **320** præparant sanctitatem; ita nocturnæ in Deo vigiliæ diurnam.....

ἢν ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς τοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐρεθισμοῖς καθ' ἑκάστην ἀνάπτει, τῇ δρόσῳ τῆς παρουσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποσβεσθῆναι. Πρὸς δὲ τούτοις μέγιστον ἡμῖν ὄπλον πρὸς τὸν πόλεμον τούτου καθίστηται ἡ κατὰ Θεὸν ἀγρυπνία. Ὅπερ γὰρ ἡ νυκτερινὴ παρασκευάζουσι ἀγιοσύνην, οὕτω· ἡ νυκτερινὴ κατὰ Θεὸν ἀγρυπνία τὴν ἡμερῖνὴν τῆ...

3. (91) Tertium nobis est certamen contra spiritum avaritiæ: extraneum est huiusmodi bellum, ac extra naturam esse deprehenditur, atque incredulitatis occasione monacho contingit. Eaimvero aliorum affectuum stimuli, iræ scilicet et concupiscentiæ, ex corpore occasione habere videntur, ne quodammodo insiti sunt, et ex nativitate principium habent: quæ causa est ut nonnisi diutino tempore spernentur. Avaritiæ autem morbus extrinsecus adveniens facilius excidit potest, dum adsit cura et animi attentio. At si negligatur, perniciosior aliis affectibus est, atque execrandus evadit: nam radix omnium malorum est juxta Apostolum <sup>17</sup>. Verum hæc ratione ista consideremus. (92) Naturales corporis motus non solum in pueris conspiciuntur, in quibus nondum est discretio boni et mali, sed etiam, inquam, minimis et lactentibus infantibus, qui, cum carnalis voluptatis ne vestigium quidem habeant, in carnis tamen motibus exhibent. Iræ similiter stimulus in infantibus emparet, ubi illos advertere eos qui sibi molestiam creant commotos cernimus. Hæc porro dico, non quo utatur ut peccati causæ convicietur, absit! sed ut ostendam, tametsi ira et concupiscentia homini a creatore Deo ad bonum collatæ sunt, videri tamen eum quodammodo ex corporis natura in ea quæ

ἐπιμνησθῆναι δὴ. Εἰρῆται τοῖνυν τῷ ἁγίῳ Βασιλεῖ τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντίας Καταπαύσιος· Καὶ γυναικα ἀγνοῦ, καὶ παρθένος οὐκ εἰμί· τοσοῦτον ἐγίνωσκαι μὴ ἐν τῇ σωματικῇ μόνῃ ἀποχῇ τῆς γυναικὸς τὸ δῶρον τῆς παρθενίας κατορθοῦσθαι, ὅσον τῇ τῆς ψυχῆς ἀγιοσύνη καὶ καθαρότητι ἢ τῷ ὄρωθι Θεοῦ κατορθοῦσθαι πέφυκα. Λέγουσι: ἔξ καὶ τούτου οἱ Πατέρες, μὴ δύνασθαι ἡμᾶς τὴν ἀρετὴν τῆς ἀγνείας τελείας κτῆσασθαι, εἰ μὴ πρότερον ἀληθινὴν ταπεινοφροσύνην ἐν τῇ καρδίᾳ κτησώμεθα· ὅστε εἰ γνώσκωσι ἀληθεῶς καταξιώθῃναι ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς ἀποκρύφτοις τῆς ψυχῆς τὸ πάθος τῆς πορνείας ἐγκαθίσταται. Ἴνα δὲ τὸ μέγα κατὰ κράτος καὶ ἐκ τοῦ Ἀποστόλου δεῖξωμεν, μίς αὐτοῦ ἐπιμνησθέντες λέξωσι, καταπαύσωμεν τὸν λόγον. ἐν Εἰρήνῃ. εἰπά, διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγασμὸν, ὃ χωρὶς ἐξέτασις ἐστὶν τὸν Κύριον. « Ὅτι γὰρ περὶ τούτου λέγει, ὄφλον ἐξ ὧν ἐπήγαγεν, εἰπών· « Μὴ τις πόρος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαΐ. » Ὅσον τοῖνυν οὐράνιον, καὶ ἀγγελικὸν ὄπαρκει τὸ κατόρθωμα τῆς ἀγιοσύνης, τοσοῦτον βρωτεράρις παρὰ τῶν ἀντιπάλων ἐπιθυμίας πολεμαίται. Καὶ τούτου χάριν σπουδάζειν ὀφείλομεν οὐ μόνον ἐγκράτειαν σώματος ἀσκεῖν, ἀλλὰ καὶ συντριβὴν καρδίας, καὶ πικνῆς προσευχῆς· μετὰ συναγγῶν· ὅστε τὴν κάμινον τῆς ἡμετέρας σαρκὸς, ἀλλὰ καὶ συντριβὴν καρδίας, καὶ πικνῆς προσευχῆς· μετὰ συναγγῶν· ὅστε τὴν κάμινον τῆς ἡμετέρας σαρκὸς,

3. Τρίτος ἐστὶν ἡμῖν ἀγὼν κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς φιλαργυρίας· ἕνος ὄλτος ὁ πόλεμος, καὶ ἔξωθεν τῆ· φύσεως γνωριζόμενος, ἐξ ἀπιστίας τῷ μοναχῷ τὴν ἀφορμὴν ἐδρέσκων. Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, θυμοῦ λόγῳ καὶ ἐπιθυμίας, οἱ ἐρεθισμοὶ ἐκ τοῦ σώματος δοκοῦσιν ἔχειν τὰς ἀφορμὰς, καὶ τρόπον τινὲ ὡς ἐμφυτὰ, καὶ ἀπὸ γενέσεως ἔχοντα τὴν ἀρχὴν· ὅθεν καὶ διὰ μακροῦ χρόνου νικῶνται. Ἡ δὲ τῆς φιλαργυρίας νόσος ἔξωθεν ἐπερχομένη εὐχερῆστερον ἐκπίπτεισθαι δύναται, εἰ ἐπιμελείας τύχει καὶ προσοχῆς· ἀμεληθεῖσα δὲ θλιβρωτέρα τῶν ἄλλων παθῶν κ.λ. ἐστὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ἐκοπήσωμεν δὲ οὕτω. Τοῦ σώματος αἱ φυσικαὶ κινήσεις οὐ μόνον ἐν ταῖς παισὶ θεωροῦνται, ἐν οἷς οὐκ ἀδιάγνωσις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βραχυτάτοις καὶ γαλοχουμένονισιν ἡλικίαις, ἅτινα, μὴ δὲ ἔχοντες ἔχουσι σαρκικῆς ἥδονης, ὅμως ἐν τῇ σαρκὶ σηματοῦσι κινήσιν. Ὁμοίως καὶ τοῦ θυμοῦ τὸ κέντρον ἐν τοῖς νεότητι θεωρεῖται, ὅταν συγκινοῦνται ταῦτα πρὸς τοῦ· λεληθηκότες ὄρωμεν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὴν φύσιν κακίζων, ὡς ἀμαρτία· αἰτίαν, μὴ γένοιντο! ἀλλ' ἵνα δεῖξω, ὅτι θυμὸς μὲν καὶ ἐπιθυμία, εἰ καὶ ἐπ' ἀγαθῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ δημιουργοῦ τοῦ συνεξέχθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐ γέδοκε πως ἐκ τῶν φυσικῶν τοῦ σώματος εἰς τὰ παρὰ φύσιν διὰ βρωθίμια· ἐκπίπτειν.

<sup>15</sup> Hebr. xii, 14. <sup>16</sup> ibid. 16. <sup>17</sup> I Tim. vi, 10.

(91) Cassian. *Institut.* l. vii, c. 1, 2.

(92) *Ibid.* c. 3.



Καὶ γὰρ ἡ τοῦ σώματος κίνησις πρὸς τεκνογονίαν καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους διακομῆς, οὐ πρὸς πορείαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐδόθη· καὶ ἡ τοῦ θυμοῦ κίνησις σωτηριωδῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται, ὥστε θυμοῦσθαι κατὰ τῆς ἀμαρτίας, οὐ μὴν πρὸς τὸ ὀμόφυλον ἐκδηριοῦσθαι. Οὐ τοίνυν, εἰ κακῶς ταῦταις κεχρήμεθα, ἀμαρτωλῶς ἢ φύσει, ἢ τὸν πλάστῃν αἰτιασώμεθα, ὡσπερ οὐδὲ τὸν δευδικότα σίδηρον πρὸς ἀναγκαίαν καὶ λυσitelῆ χρῆσαν, εἰ ὁ δεξάμενος πρὸς ἄναγκαν ὑπερρείαν τοῦτω ἐχρήσατο. Ταῦτα δι' εὐχρησμῶν, δεῖξαι βουλόμενοι, οὗτι τῆς φιλαργυρίας πάθος οὐκ ἐκ τῶν φυσικῶν κινήσεων τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἀλλ' ἐκ μόνης κακίας καὶ διεσθαρμένης προαιρέσεως. Αὕτη γὰρ ἡ νόσος, ὅταν ψυχρὰν καὶ ἀπιστον ἐν ἀρχῇ τῆς ἀποταγῆς εὐρη ψυχῆν, δικαίως τινὰς καὶ τὸ δοκεῖν εὐλόγως προσφάσις ὑποβάλλει πρὸς τὸ κατασχεῖν οἷα ποτε ὦν κέκτηται· ὑπογράφει γὰρ κατὰ διάνοιαν τῷ μοναχῷ γῆρας μακρὸν, καὶ ἀσθένειαν σώματος, καὶ οἷα διδόμεναι χρεῖαι ἐκ τοῦ κοινοῦ οὐκ εἶσιν ἱκαναὶ πρὸς παραμυθίαν· οὐ λέγω ἀσθενοῦντι, ἀλλ' οὐδὲ ὑγιαίνοντι· καὶ οἷα ἀναυθὰ οὐ γίνεται κατ' ἀξίαν φρονεῖς τοῖς ἀσθενοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἡμιλημνῆ, καὶ ὡς, εἰ μὴ ἔχει ἀποκεκρυμμένον χρυσίον, ἀθλίως ἀπολείπεται. Τελευταῖον δὲ ὑποβάλλει μὴ δύνασθαι μένειν ἐπὶ πολλῷ ἐν τῷ μοναστηρίῳ διὰ τὴν βαρύτετητα τῶν ἔργων καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν. Καὶ οἷα ταῖς τοιαύταις ἐνθυμήσεσιν ἀπολαμβάνησθαι τὴν διάνοιαν, πρὸς τὸ κλῆν ἐν δυνάμει κατασχεῖν, τὸ τηλικαῦτα πείθει αὐτὸν καὶ ἐργαζέμενον λάβρα τοῦ ἀδελφοῦ μαθεῖν, ἐξ οὗ δυνήσεται τὸ περισπούδαστον αὐτῷ ἀργύριον αὐξήσῃ· καὶ λοιπὸν ἐλπίζει ἀθλίως ἀπαεῖ τὸν ἀθλίον, ὑποβάλλων αὐτῷ τὸ ἐκ τοῦ ἐργαζέμενου κέρδος καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀνεσι καὶ ἀμεριμνίαν. Καὶ οἷως τῆ τοῦ κέρδους ἐνθυμητικῆς δεθείς, οὐδὲν τὸν ἐναντίον σκοπεῖ, οὐκ ὀργῆς μανίαν, εἴποτε συμβῆ αὐτῷ ζημίᾳ περιπέσειν· οὐ λύπη, οὐ σκότος, εἰ ἀποτύχῃ τοῦ ἐκ τοῦ ἔργου κέρδους, ἀλλὰ γίνεται. Ἐπερ ἄλλως ἢ γαστήρ θεός, οὕτω τοῦτ' ὁ χρυσός. "Ὅθεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τοῦτο γινώσκων, οὐ μόνον ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ εἰδωλολατρίας ταύτης ἐκάλεσε. Θεωρήσωμεν τοίνυν πρὸς πόσῃ κακίᾳ ἡ νόσος αὕτη τὸν ἀνθρώπον κατασφύρει, ὡς καὶ εἰς εἰδωλολατρίας ἐμβάλλειν. Ἀποστήσας γὰρ ὁ φιλάργυρος τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἰδωλα ἀνθρώπων ἐγγεγλυμμένα τῷ χρυσίῳ ἀγαπᾷ· τοῦτοις δὲ τοῖς λογισμοῖς ὁ μοναχὸς σκοτωθεὶς, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αἰθεῖν, οὐδεμίαν ταπεινότητα, οὐδεμίαν ὑπακοήν ἔχειν λοιπὸν δύναται, ἀλλ' ἀγανακτεῖ, καὶ ἀναεῖσπαθει, καὶ πρὸς ἕκαστον ἔργον γογγύζει, καὶ ἀντιλέγει, καὶ μηδὲ μίαν λοιπὸν εὐλαθείας πεφυλαγμένης, ὡσπερ ἔπος σκληρότατος κατὰ κρημῶν φέρεται, οὗτε τῆ καθημερινῆ τροφῆ ἀρκούμενος, καὶ διαμαρτύρεται εἰς τέλος μὴ δύνασθαι αὐτὸν ὑπομένειν, καὶ Θεὸν οὐκ ἐκεί μόνον εἶναι λέγει, οὐδὲ τῆ ἰδίαν φωνήν ἐν ἑαυτῷ κατακεκλεισθαι τῷ τόπῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ τοῖς ζῆτοῦσιν αὐτὸν ἐδρίσκεσθαι· καὶ ὡς εἰ μὴ ἀποστῆ τοῦ μοναστηρίου ἑκείνου ἀπόλλυται·

A prater naturam sunt segnitie sua delabi. Nam corporis motus ad liberorum procreationem, et ad generis humani successione[m] continuum, non ad scortationem a Creatore datus est, et iræ commotio ad salutem nobis insita est, ut adversus peccatum irascamur, non ut adversus congenerem nobis furore concitemur. (93) Si ergo iis perperam utimur, nequaquam ideo peccat natura, neque ideo officium incusemus; sicut nec eum qui in rem necessariam et utilem ferrum dedit, si is qui accepit ad eades perpetrandas eo natus. Hæc vero diximus ut ostenderemus, avaritiæ affectum non ex naturali motu initium habere, sed ex sola malitia, et ex corrupto proposito. (94) Huiusmodi namque morbus cum tepidam et incredulam initio recessus animum repererit, iustas quasdam, ac specie quidem rationabiles causas subjicit, ut quidpiam ex possessionibus retinere suadeat: monachi enim animo representat longam senectutem, et corporis infirmitatem: quod quæ ad necessitatem in cœnobio dantur, satis ad consolationem non sint, non infirmo solum, sed neque incolami: quod ibi non idonea infirmorum sollicitudo geratur, sed quod multum negligantur, adeo ut, si nihil atri clam suppetat, misere intereundum sit. Denum subjicit, non posse in monasterio diu perseverari ob gravitatem operum et ob Patris severitatem. Ac cum ejusmodi cogitationibus animum subornarit, ut vel denarium unum retineat, tum suadet illi ut clam abbate artem ediscat, qua poterit studiosè asservatam augere pecuniam: denum oculata spe miserum decipit, subjiciendo lucrum ex arte sua obventurum, binque fore quietem, animumque curis vacuum. Ac denum lucri cogitatione colligatus, nihil adversi considerat: non quanta futura sit ira, quantus furor, si contingat in detrimentum aliquod incidere, quanta molestia, quantus dolor, si lucro operis sui privetur: sed sicut aliis venter deus, perinde illi aurum est. Quocirca cum id probe nosset beatus Paulus, non modo radice[m] omnium malorum, sed etiam idololatricam eam nuncupavit. Perpendamus itaque in quantam malitiam hic morbus hominem pertrahat, ut qui enim in idololatricam concidit. Postquam enim avarus mentem suam ab amore Dei aversit, imaginem hominum auro insculptas diligit: ejusmodique cogitationibus obtenebratus monachus, dum ad peiora augmentum accipit, nullam deinceps humilitatem, nullam habere potest obedientiam; sed

**321** irascitur, indignatur, ad quodlibet opus murmurat, repugnat, nulla denum servata verecundia, quasi effrenatissimus equus in precipitia fertur, nec dintro victu contentus, denique testificatur se non posse ultra sustinere: atque non illic tantum esse Deum, nec salutem suam eo in loco inclusam esse; sed ubique Deum a quærentibus se inveniri: periturum se nisi eo monasterio exeat. 2. sic eum ad corrupta[m] mentis suæ sollicitudinem suppetat

(93) Ibid. c. 4.

(94) Ibid. c. 7.

recondita pecunia, quasi quibusdam levatus alis, A  
 meditantisque suum ex monasterio exitum, superbe  
 deinceps atque aspero ad omnia jussa respondet,  
 æque velut peregrinum atque extraneum reputans,  
 si quid in monasterio emendatione dignum viderit,  
 nihil curat, imo despicit. (95) Delinc querit occasio-  
 nes iracundiæ aut querelæ, ut ne videatur leviter  
 et absque causa egredi ex cœnobio. Nec eo ille modo  
 se gerere dubitat, ut delicti sui opitulatorem inven-  
 niat. Ita porro seductus avarus suarum igne pecu-  
 niarum, nunquam in monasterio potest quiescere,  
 aut sub regula vivere. Cum autem illum dæmon ex  
 ovili quasi lupus abriperit, atque ex ovili segregata,  
 a se devorandum acceperit; tum curat ut  
 opera quæ status boris in cœnobio negligebat omnino,  
 eadem, nocte et die magna cum alacritate in cella  
 sua perliciat: neque sinit eum precum consuetudi-  
 nem, jejuniorum morem, vigiliarum normam obser-  
 vare; sed illi avaritiæ furore colligato suadet ad  
 opus suum omne studium, omniæ laborem impen-  
 dere. (96) Hujusce vero morbi tres sunt modi a divi-  
 nis Scripturis et a Patrum doctrina æque prohibiti.  
 Primus de quo superius scripsimus, qui curat ut  
 miseri, ea quæ ne in mundo quidem habuerit, ac-  
 quirant et accumulent. Alter id agit ut eos qui pecu-  
 niis renuntiarunt facti poenitent: suadetque illis  
 ut requirant ea quæ Deo obtulerit. Tertius is est  
 qui cum initio monachum incredulitatis tepiditate  
 illigari, non sinit eum perfecte mundanis abrenun-  
 tiare rebus, animo subjiciens metum paupertatis,  
 atque diffidentiam Dei providentiæ: illumque pro-  
 missorum violatorem exhibet esse, eorum scilicet  
 quæ professus est dum mundo abrenuntiaret. Horum  
 porro trium modorum exempla in divina Scrip-  
 tura abscondita reperimus. Nam Giezi quod pecu-  
 nias quas ante non habuerat concupivisset, priva-  
 tus est prophetiæ gratia, quam volebat illi magister  
 ejus hereditatis loco relinquere: et pro benedi-  
 ctione, per prophetæ maledictum, æternam possedit  
 lepram<sup>93</sup>. Judas vero cum vellet pecunias resumere,  
 quas ante ut Dominum sequeretur, abjecerat; non  
 solum cum ad Domini proditorem animum appu-  
 lisset, ex choro apostolorum extrusus est, sed ip-  
 sam carnalem vitam violenta morte terminavit<sup>94</sup>.  
 Ananias et Sapphira, cum quædam ex iis quæ Do-  
 mino consecrarent reservassent, apostolico ore mor-  
 tis poenam luunt<sup>95</sup>. (97) Magnus autem ille Moyses  
 in Deuteronomio mysticum dat præceptum iis qui  
 mundo renuntiaturi sunt, et quodam diffidentie  
 metu terrenis adhuc inhaerent: « Si quis homo ti-  
 midus sit et corde pavidus, is non prohibet ad bel-  
 lum: abeat domum, ibique molliter degat, ne forte  
 pavorem incutiat cordibus fratrum suorum<sup>96</sup>. »  
 Estne quidpiam hoc testimonio securius atque liqui-  
 dius? Nonne iis verbis ediscimus qui mundo renun-

καὶ οὕτω τῆς διεσθαρμένης ταύτης συνεργὸν ἔχων  
 τὰ πεφυλογημένα ἀφ' ὧν ἔσται, ὡπερ τὰ περὶ τοῦ  
 φισθελῆ, καὶ τὴν ἔξοδον τὴν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου με-  
 λετών, λοιπὸν ὑπερηφάνως καὶ τραχέως πρὸς πάντα  
 τὰ παρηγγελμένα ἀποκρίνεται, καὶ ὡς ξένον καὶ  
 ἕξωτικὸν ἑαυτὸν ἠγούμενος, εἴ τι ἂν ἴδῃ ἐν τῷ μο-  
 ναστηρίῳ βέβηλον διορθώσας, ἀμλεῖ καὶ περιφρο-  
 νεῖ. Καὶ ἔπειτα προφάσας ἀναζητεῖ, δι' ὃν ὀργισθῆ-  
 σται, ἢ λυπηθῆσται, ἵνα μὴ δόξῃ ἰλαφρώς ἄνευ αἰτίας  
 ἐξίταται ἐκ τῆς [ἐκτὸς] τοῦ κοινωβίου. Οὐδὲ τοῦτο παραι-  
 τεῖται ποιῆσαι, βουλούμενος ἔχειν τοῦ ἰδίου ἐλαττώματος  
 συνεργόν. Οὕτω δὲ ἀπατόμενος τῷ πρὸ τῶν ἰδίων  
 χρημάτων ὁ φιλάργυρος, οὐδέποτε δύναται ἔσυχθαι  
 ἐν μοναστηρίῳ, ἢ ὑπὸ κανόνα ζῆσαι. Ὅταν δὲ τοῦτον  
 ὁ δαίμων ὡπερ λύκος ἐκ τῆς μάνθρας ἀραπάσῃ,  
 καὶ ἀφορώσας τοῦ ποιμνίου ἔτοιμον εἰς καταδύοντιν  
 λάθῃ, τὸ τριγκαῦτα παρασκευάζει αὐτὸν τὰ ἔργα δ  
 ἐν τῷ κοινωβίῳ τεταγμένας ὥρας πάντως ἐλιγυρεῖ,  
 ταῦτα ἐν τῇ κλίτῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μετὰ πολλῆς  
 προθυμίας ποιεῖ· καὶ οὕτω εὐθὺν τὰ ἔθῃ, οὕτω τῶν  
 νησιεῶν τὸν τρόπον, οὕτω τῶν ἀργυριῶν τὸν κανόνα  
 ἐκτελεῖν ἐπιτρέπει· ἀλλὰ τῇ τῆς φιλαργυρίας μανίᾳ  
 τοῦτον ἐνόησας, τὴν πᾶσαν πταιθίαν ἐκ τῶν ἐργάζομε-  
 ἔχων ἀναπέθει. Τῆς δὲ νόσου ταύτης τρεῖς εἰσι τρό-  
 ποι, οὓς ἐπίσης ἀπαγορεύουσιν αἱ θεαὶ Γραφαὶ καὶ  
 αἱ διδασκαλαὶ τῶν Πατέρων· εἰς μὲν, ὅν ἀνωτέρω  
 διεγράφημεν, ὃς παρασκευάζει τοὺς ἀθλίους ἅπαν-  
 οὐδὲ ἐν τῷ κόσμῳ ἔχον, ταῦτα κτεσθαι καὶ συν-  
 αθροῖσθαι· ἄλλος ὃς μεταμελεσθαι ποιεῖ τοὺς ἀπαι-  
 τοὺς χρημασιν ἀποταξάμενους, ὑποβάλλων αὐτοῖς ζη-  
 τεῖν ἅπαν θεῶν προσηγχαν τρέτος ἐστίν, ὅστις, κατε-  
 τὴν ἀρχὴν ἀπιστίας χλιαρότητι μοναχῶν ἐνόησας, οὐ  
 συγχρεῖ τοῦτον τελείως ἀπαλλοτῆσαι τῶν τοῦ κό-  
 σμου πραγμάτων, ψῆθον πένιας ὑποβάλλων, καὶ ἀπι-  
 στίαν τῆς θεοῦ προνοίας, καὶ παραβάτην ὑποδεκνῆς  
 τῶν οικειῶν ὑποσχέσεων, ὧν καθωμολόγησεν ἀποστα-  
 σόμενος τῷ κόσμῳ. Τοῦτον δὲ τῶν τριῶν τρόπων τὴν  
 παραδείγμαται ἐν τῇ θεῶν Γραφῇ κατακεκρυμμένα  
 εὐρίσκωμεν. Καὶ γὰρ ὁ Γιεζὶ χρημάτων ἀ πρότερον  
 οὐκ εἶχε βουληθεὶς κησασθαι, ἀπέτυχε τῆς προφη-  
 τικῆς χάριτος, ἦν ὁ διδάσκαλος κληρονομίας τάξαι  
 καταλείψαι τοῦτον ἠβούλετο· καὶ ἀντὶ εὐλογίας αἰων-  
 νίαν λέπραν διὰ τῆς τοῦ προφήτου κατάρας ἐκληρω-  
 νόμησε. Καὶ Ἰούδας, βουληθεὶς χρημάτων λαθεῖν, ἀ  
 πρότερον τῷ Χριστῷ ἀκολουθεῖν ἀπέβηλεν, οὐ μόνον  
 εἰς προδοσίαν τοῦ δεσπότου διασθῆσας, τοῖ χοροῦ τῶν  
 ἀποστόλων ἐξέβησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν σαρκὶ  
 ζωῆν βίαν θανάτῳ κατέλυσεν. Ἀνανίας καὶ Σάπφειρα  
 διαφυλάξαντες τινα ἐξ ὧν τῶν θεῶν προσανεθέοντο, ἀπο-  
 στολικῶν στόματι θανάτῳ τιμωροῦνται. Μωυσεῖς δὲ ὁ  
 μέγας ἐν τῷ δευτερονόμῳ μυστικῶς παραγγέλλει  
 τῆς μέλλουσιν ἀποτάσασθαι τῷ κόσμῳ, καὶ φόβῳ  
 ἀπιστίας πάλιν ἀνεχομένους τῶν γνησίων πραγμάτων·  
 « Ἐἴ τις ἐστὶν ἄνθρωπος περίφοβος, καὶ τῇ καρδίᾳ  
 εὐκλεῖς, οὐκ ἐξέλκεσται εἰς πόλεμον· πορευέσθω καὶ

<sup>93</sup> IV Reg. v, 27. <sup>94</sup> Matth. xxvii, 5. <sup>95</sup> Act. v, 5 10. <sup>96</sup> Deut. xx, 8.

(93) H. d. c. 9, 10, 11 et seq.

(96) Ibid. c. 14

(97) Ibid. c. 15.

ἀναλυτέω [ἀναλύτω] εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, μήποτε  
 ποιεῖσθαι ποιήσει τὰς καρδίας τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. »  
 Ἔστι τῆς μαρτυρίας ταύτης ἀρραλότερόν τι ἢ σα-  
 φέστερον; Οὐκ ἄρα διὰ τούτων μανθάνομεν οἱ ἀπο-  
 εασόμενοι τῷ κόσμῳ τελείως ἀποτάσσασθαι, καὶ  
 οὕτως ἐπὶ τῶν πολεμῶν ἐκβαίνειν, εἰ μὴ διὰ τοῦ βα-  
 λείν ἀρχὴν χαίρην καὶ διεσθαρμένην ἀνατρέψειν τοὺς  
 ἄλλους ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος. Ἐπειδὴ  
 εἰ τινες τὸ καλῶς εἰρημένον τῇ Γραφῇ· « Μακάριόν  
 ἔστι δίδόναι, ἢ λαμβάνειν, » κακῶς ἐρμηνεύουσι, βια-  
 ζόμενοι πρὸς τὴν ἴδιαν ἀπάτην καὶ τὴν τῆς φιλαργυ-  
 ρίας ἐπιθυμίαν τὴν ἔνοικαν τοῦ β; τοῦ παραλογιζό-  
 μενοι, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν τὴν λέγουσαν·  
 « Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πῶλύσον σου τὰ ὑπάρ-  
 χοντα, καὶ δὲς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρα-  
 νῷ, καὶ οὐροῦ, ἀκολουθεῖ μοι· » καὶ κρῖνομαι τῆς ἀκτι-  
 μοσύνης μακαριώτερον τὸ ἐξουσιάζειν τοῦ ἰδίου  
 πλοῦτος, καὶ ἐκ τῆς τούτου περιουσίας δίδοναι τοὺς  
 δεομένους· γινωσκόμενοι οἱ τοῦτοῦ μήτου ἀποστὰ-  
 χθαι τῷ κόσμῳ, μὴδὲ ἐπιθῆναι τῆς μοναχικῆς τελειό-  
 τητος, ἐφ' ὅσον ἐπαισχύνονται τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἐν-  
 δοξον μετὰ τοῦ Ἀποστόλου ἀναλαβεῖν πτωχείαν, καὶ  
 τὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν ἐαυτοῦς τε καὶ τῶν· δεομέ-  
 νους ὑπηρετεῖν. Εἰ δὲ ἐπιθυμοῦσιν ἔργῳ πληρῶσαι  
 τὴν μοναχικὴν ἐπαγγελίαν, καὶ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου  
 δοξασθῆναι διακορπίσαντες τὸν πάλαιον πλοῦτον ἐν  
 λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι, μετὰ τοῦ Παύλου ἀγ-  
 νωκίεσθωσαν τῶν καλῶν ἀγῶνα. Καὶ γὰρ εἰ τὸ ἔχειν  
 πάλαιον πλοῦτον ἀναγκαιότερον ἐγίνωσκον πρὸς τε-  
 λειωσὴν ὁ αὐτοῦ Ἀπόστολος, οὐκ ἂν κατεφρόνησε τῆς  
 πρώτης αὐτοῦ ἀξίας· ἐπίσημον γὰρ λέγει ἐαυτὸν  
 γενομένα, καὶ πολίτην Ῥωμαίων. Καὶ οἱ ἐν Ἱεροσο-  
 λύμοις δὲ, οἵτινες ἐπιλόων τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ τοὺς  
 ἀγρούς, καὶ ἐτίθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων,  
 οὐκ ἂν τοῦτο ἔπραττον, εἰ κεκρυμμένον ἐγίνωσκον  
 ὑπὸ τῶν ἀποστόλων μακαριώτερον εἶναι, τὸ τοῖς ἰδίοις  
 χρήμασι τρέφεσθαι καὶ μὴ καμᾶτω ἰδίῳ καὶ τῇ τῶν  
 χειρῶν ἐργασίᾳ. Σαφέστερον δὲ διδάσκει περὶ τούτου  
 ὁ εἰρημένους Ἀπόστολος, ἐν οἷς γράφει· Ῥωμαῖοις τάδε·  
 « Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσόλυμα διακονῆσαι τοῖς  
 ἀγίοις. Ἡδύνησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοι-  
 νωσίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων  
 τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Οὕτως δὲ δέσμοις, καὶ φυλα-  
 κῆς πολλάκις, καὶ τῷ σκυλμῷ τῆς ὀδοπορίας ὑπο-  
 βλήθεις, καὶ ἐμποδιζόμενοι ἐκ τούτου, ὡς εἰδοῖτε,  
 ταῖς ἰδίαις χερσὶ προσπορίζειν ἐαυτῷ τὰς χρείας,  
 ταῦτα εἰληφέναι διδάσκει παρὰ τῶν ἀδελφῶν, τῶν  
 ἀπὸ Μακεδονίας πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων ἐσθίων· « Ἐγὼ  
 γὰρ ὑστερήματά μου ἀνεκλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες  
 ἀπὸ Μακεδονίας· » καὶ Φιλιππησίους· « Ὅτι ἐν ἀρχῇ  
 τοῦ Εὐαγγελίου ἐξελθόντος μου ἀπὸ Μακεδονίας οὐδε-  
 μίαν Ἐκκλησίαν ἐκονένησαν εἰς λόγον δόσεως ἢ λή-  
 ψεως, εἰ μὴ ὁμιεῖς μόνοι· οὐ καὶ ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ  
 Ἰαπασ καὶ δις ἐπέμψατέ μοι τὴν χρείαν. » Ἔστωσαν

A tiamus, nobis perfecte renuntiandum, atque ita ad  
 bellum procedendum esse; ne forte ex molli et cor-  
 rupto initio alios ab Evangelica perfectione averta-  
 mus. (88) Quandoquidem vero illud probe in Scri-  
 ptura dictum: « Beatus est dare quam accipere \*\*, »  
 male quidam interpretantur, vimque litteræ faciunt,  
 atque ad propriam fraudem et ad pecunie concu-  
 piscentiam dicti sententiam 322 detorqueunt, necnon  
 Domini doctrinam, quæ sic habet: « Si via  
 perfectus esse, vende omnia quæ habes et da pau-  
 peribus, et habebis thesaurum in cælo, et veni,  
 sequere me \*\* : » et judicant divitiarum facultatem  
 paupertate feliciorē esse, sequē ex hujusmodi  
 abundantia posse indigentibus largiri; sciant hu-  
 jusmodi homines se nondum mundo renuntiassē,  
 neque ambulare in monastica perfectione, quan-  
 diu erubescunt pro Christo gloriosam cum apostolo  
 assumere paupertatem, atque ex opere manuum  
 sibi egueisque subvenire. Quod si desiderēt mo-  
 nasticam opere complere promissionem, et cum  
 Apostolo gloriam accipere, distributis veteribus di-  
 vititiis, in fame, siti et nuditate, cum Paulo decertent  
 bonum certamen \*\*. (89) Nam si ad perfectionem,  
 necessariam reputasset ipse Apostolus veterum di-  
 vitiarum possessionem, priorem suam digulitatem  
 minime despexisset: se quippe illustrem et civem  
 fuisse Romanum testatur \*\*. Qui autem Hierosoly-  
 mæ domos vendebant et prædia sua, et ad pedes  
 apostolorum deponabant \*\*, nequaquam illud egis-  
 sent, si nosset, æstimare apostolos felicis esse  
 pecuniis suis ali, quam labore proprio et manuum  
 opere. Liquidius autem eam rem docet Apostolus  
 in sua ad Romanos Epistola: « Nunc autem profici-  
 esciar in Jerusalem, ministrare sanctis. Probave-  
 runt enim Macedonia et Achaia, collationem ali-  
 quam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in  
 Jerusalem \*\*. » Ipse autem vincetus plerumque et  
 in carceribus, itinerisque incommodis subditus, at-  
 que eo impeditus, ne, uti solebat, propriis manibus  
 necessaria sibi pararet, ea se accepisse docet ab  
 iis qui e Macedonia erant fratribus, quique se con-  
 venerant, aïens: « Nam quod mihi deerat supple-  
 verunt fratres qui venerunt a Macedonia \*\*. » Et  
 ad Philippenses: « Quod in principio Evangelii cum  
 nulla Ecclesia communicavi in ratione dati aut ac-  
 cepti, nisi vobiscum solis: quia et Thessalonicam  
 semel et bis in usum mihi fuistis \*\*. » Sint itaque  
 avari, juxta suam sententiam, Apostolo beatiore  
 quandoquidem ipsis eiv propria substantia, que sibi  
 necessaria sunt, suppeditantur. Sed nemo nisi in  
 extremam deciderit amentiam id proferre ausus  
 fuerit. (†) Si volumus itaque evangelicum et apo-  
 stolicum sequi præceptum, atque universam supra  
 apostolos ab initio fundatam Ecclesiam; ne opinio-

\*\* Act. ix, 35. \*\* Matth. xix, 21. \*\* II Tim. iv, 7. \*\* Act. xiii, 25. \*\* Act. iv, 35. \*\* Rom. xv, 25. \*\* II Cor. xi, 9. \*\* Philipp. iv, 15

(98) Ibid. c. 16.

(99) Ibid. c. 17.

(1) Ibid. c. 18.

nibus nostris obtentperemus, nec ea quæ probe dicta sunt perperam intelligamus, ac repudiato tepido illo atque incredulo animi affectu, accuratum Evangelii studium assequamur. Ea quippe ratione valebimus sanctorum Patrum subsequi vestigia, atque a cœnobii scientia et instituto nunquam abscedere, itemque revera buic mundo renuntiare.

(2) Operæ autem pretium fuerit hoc loco sanctorum Patrum dicta memorare. Fertur itaque sancti Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociæ sermo ad quemdam senatorium virum, qui tepide mundo abrenuntiavit, et qui ex pecuniis suis quidpiam reservavit, dictum ejusmodi : Et senatorium perdidisti, et monachum non fecisti, (3) Oportet igitur curam excindere animæ radicem ac principium malorum omnium, avaritiæ scilicet : compritissimum habentes, manente radice ramos pullulare, difficileque esse virtutem exercere, nisi in cœnobio degamus : in ipso enim etiam de necessariis rebus nihil curamus. Ananias et Sapphiræ damnationem præ oculis habentes \*\*, horreamus de antiquis facultatibus quidpiam nobis reservare. Similiter Ciezi exemplum pertimescamus, qui avaritiæ causa æternæ lepræ traditus est \*\*. Caveamus ne nobis hujusce vitæ pecunias accumulemus, quas ne in hoc quidem mundo possedimus. Timemus itidem, Judam laqueo perentem nobiscum reputantes, ne quidpiam servemus ex iis omnibus quibus cum contemptu renuntiamus. Ad hæc omnia 323 præ oculis semper habentes mortis incertam horam, caveamus ne, qua hora non putamus, veniat Dominus, conscientiamque nostram inveniat avaritiæ maculatam, dicatque nobis illud quod diviti illi in Evangelio dictum est : « Stulte, hac nocte a te repetunt animam tuam, quæ autem parasti cuius erunt? »

πῶς τοῦτοις πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες αἰὲ τὸ τοῦ θανάτου ἄδηνον, μὴ ποτε ἐν ὧρᾳ ἢ οὐ προσδοκῶμεν εἶδη ὁ Κύριος, καὶ εὐρήσῃ τὸ ἡμέτερον συνειδὸς τῆ φιλαργυρίας ἐπιπλωμένον, καὶ ἐρεῖ ἡμῖν ὅτι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐβρόθη τῷ πλουσίῳ ἐκείνῳ : « Ἄφρον, ταύτη τῆ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ · ἃ δὲ ἐκόμισας τί νῦν ἔσται ; »

4. Quartum nobis est certamen adversus spiritum iracundiæ, ut cum Deo mortiferum hujus venenum ex intimo animæ nostræ excindamus. (4) Eo enim intra cor nostrum reposito, ac tenelrosi tumultibus oculum mentis excecante, nullam eorum quæ consentanea nobis sunt discretionem habere valemus, neque spiritualis cognitionis comprehensionem invenire, nec veræ vitæ participes effici, nec mens nostra divinæ ac veræ lucis capax erit. Nam, « Turbatus est, » ait, « a furore oculus meus \*\*. Neque sapientiæ participes erimus, etiamsi nobis ipsis sapientes videamur, cum scriptum sit : « Furor in sinu iusipientium habitat : » sed neque salutare discretionis radios consequi possumus, etsi ab hominibus perquam sapientes existimemur ; scriptum quippe est : « Ira etiam pruden-

τοῖν κατὰ τὴν γνώμην τῶν φιλαργύρων καὶ οὕτω μακαριώτεροι τοῦ Ἀποστόλου, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἰδίων ὑποστάσεων ἐχορῆγει αὐτοῖς ταῖς χρείας. Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἰς ἐργάτην θῶκαιν ἐλθὼν εἰπεὶν τομῆσιν αὐτοῦ. Εἰ τοῖνυν βουλόμεθα τῷ εὐαγγελικῷ καὶ ἀποστολικῷ προτάγματι, καὶ πάσῃ ἐκείνῃ τῇ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου θεμελιωθεῖσιν Ἐκκλησίᾳ ἀκολουθήσαι · μὴ ταῖς ἡμετέροις ὑπονοίαις τειθεῖσθεθα, μὴ δὲ τὰ καλῶς εἰρημένα κακῶς νοῶμεν · ἀλλ' ἀποβρέξαντες τὴν χλιαρὰν καὶ ἀπειταν γνώμην, ἀναλάβωμεν τὴν ἀκριβείαν τοῦ Ἐσαγγελλίου. Οὕτω γὰρ θυντοῦμεθα καὶ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἔγχεσιν ἀκολουθήσαι, καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ κοινῶσι μετέδοτε ἀποστῆναι, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἀποτάξασθασι τοῦτω τῷ κόσμῳ. Καλὸν δὲ ἐνταῦθα καὶ λόγος ἁγίων Πατέρων ἐπιτηρησῆναι. Φέρεται τοῖνυν τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας λόγος πρὸς τινα συγκλητικὴν χλιαρῶς ἀποταξάμενον, ῥήμα τοιοῦτον : « Καὶ τὸν συγκλητικὸν ἀπόλωσας, καὶ μοναχὸν οὐκ ἐποίησας. » Χρὴ τοῖνυν πάσῃ σπουδῇ ἐκκόπτειν ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν βίβαν, καὶ ἀρχὴν πάντων τῶν κακῶν, ἣτις ἐστὶν ἡ φιλαργυρία · ἀσφαλῶς γινώσκοντας, ὅτι, μενώσης τῆς βίβης, οἱ κλάδοι φρονταί, τὴν δὲ ἄρετὴν κατορθῶσαι δύσκολον, εἰ μὴ ἐν κοινῶσι διαύγοντας. Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκάων χρεῶν περιφρονῶμεν. Τὴν κατάκρισιν Ἀνανίου καὶ Σαφαίρης πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, φριξόμεν καταλιμπάνεν ἑαυτοὶς τί ποτε τῆς παλαιᾶς περιουσίας. Ὁμοίως τοῦ Γιεζῆ φοβηθέντες τὸ παράδοξον τοῦ διὰ τὴν φιλαργυρίαν αἰωνίᾳ λήπρᾳ παραδοθέντος, φιλαργυρία συναθροῦσιν ἐν αὐτοῖς τοῦ βίου τὰ χρήματα, ἀπερ οὐδὲ ἐν τῷ κόσμῳ εἴχομεν. Ἐτι γὰρ μὴ τὴν τοῦ Ἰωῦδα λογιζόμενοι δι' ἀγχόνης τελευτῆν, φοβηθῶμεν τι ποτὶ ἀπὸ πάντων ὧν ἀποτασσόμενοι κατεφρονήσασμεν. Ἐπὶ

4. Τέταρτος ἡμῖν ἐστὶν ἀγὼν κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὀργῆς, ὅπως σὺν Θεῷ τὸν τοῦτου θανατηφόρον ἴδν ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐκκόψωμεν. Τοῦτου γὰρ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καρδίᾳ ἐναποκειμένου, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας ἐκτυφλοῦντος ταῖς σκοτεινὰς παραχαλὰς, οὕτε διακρίσιν τῶν συμπερόντων κτήσασθασι δυνάμεθα, οὕτε πνευματικῆς γνώσεως εὐρεῖν κατάληψιν, οὕτε τῆς θύτης ζωῆς γενέσθαι μέτοχοι, οὕτε τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ φωτός δεκτικὸς ὁ ἡμέτερος νοῦς γενήσεται. « Ἐταράχθη » γὰρ, φησὶν, « ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμὸς μου, » οὕτε δὲ σοφίας μέτοχοι γενησόμεθα, κὰν μάλιστα σοφοὶ ταῖς ἐπινοίαις λογιζόμεθα · ἐπειδὴ γέγραπται, ὅτι : « Θυμὸς ἐν κόλπῳ ἀφρόνων αὐλισθήσεται. » Ἄλλ' οὐδὲ τὰς σωτηριώδεις ἀκτίνας τῆς διακρίσεως κτήσασθασι δυνάμεθα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα

\*\* Act. v. 5-10. \*\* IV Reg. v. 27. \*\* Luc. xii, 20. \*\* Psal. vi, 8.

(2) Ibid. c. 19.

(3) Ibid. c. 20.

(4) Cassian. Institut. l. viii. c. 1.

φρόνιμοι τοῖς ἀνθρώποις νομιζόμεθα· γέγραπται γάρ, ὅτι : Ὁρῆ καὶ φρονίμους ἀπόλλυσεν· ὅτε τῆς δικαιοσύνης κυβερνήσεως νηφάλια καρδίη ἐπέχεν ἰαχούμεν· γέγραπται γάρ, ὅτι : Ἄνδρες ὀργῆς δικαιοσύνην θεοῦ οὐ καταργεῖται· ὅτε δὲ τὴν ἐπινοουμένην παρὰ πάντων κομιεμένην καὶ εὐσημοσύνην κησασθαι δυνατόμεθα· ἐπειδὴ γέγραπται : Ἄνθρω θυμώδης οὐκ εὐσημῶν· Ὁ τοίνυν βουλόμενος πρὸς τελείωσιν ἰδεῖν, καὶ ἐπιθυμῶν τὸν πνευματικὸν ἄγωνα νομιμῶς ἀγωνίασθαι, ἀπὸ παντὸς ἐλαττώματος ὀργῆς τε καὶ θυμοῦ ἀλλότριος ἔστω, καὶ ἀκούστω τί αὐτὸ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς παραγγέλλει λέγων· Ἐπάσα πικρία, καὶ ὀργή, καὶ θυμὸς, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀπ' ἡμῶν σὺν πίστει κακίᾳ· Ὅταν δὲ εἴη πᾶσαν, οὐδεμίαν πρόφασιν θυμοῦ ὡς ἀναγκαίαν ἢ ὡς εὐλογον ἡμῖν καταλλοίπιν· Ὁ τοίνυν πλημμυλούμενος τὸν ἀδελφὸν βουλόμενος διορθώσασθαι ἢ ἐπιτιμίαν παρέχειν, σπουδαίετω ἑαυτὸν ἀτάραχον φυλάττειν, μὴ ποτε, ἄλλον θεραπεύσαι βουλόμενος, ἑαυτὴν τὴν νόσον ἐπισπάσθαι, καὶ βηθήσεται αὐτῷ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκείνο· Ἐπατὲρ, θεράπευσεν σεαυτὸν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ βίβλικος τὸ κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὴν τὴν ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς; ἢ ποῦ τρώπῃ ἔρεις τὸν ἀδελφὸν σου· Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, ὅσως τὴν δοκὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ ἔχεις, ἐπικαλύπτουσιν αὐτόν; Ἐξ ὅσας γὰρ θῆποτε αἰτίας ἢ τῆς ὀργῆς κινήσεως, ὑπερέξασα, τυφλοὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ οὐκ ἴδαν θεάσασθαι τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης· Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐπιθεὶς τοῖς ὀφθαλμοῖς χρυσᾶ μέταλλα ἢ μοιβίδωνα ἐπίσης ἐκάλωσεν τὴν ὀρατικὴν δύναμιν, καὶ οὐδαμῶς διαφορὰν ἐποίησε τῆς τυφλότητος ἢ τοῦ χρυσοῦ μεταλλοῦ τιμωτῆς· οὕτως ἔξ ὅσας θῆποτε αἰτίας ἢ τῆς ὀργῆς κινήσεως ἐξαρθεῖται τὴν ὀρατικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς σκοτίζει. Τότε μόνον κατὰ φύσιν χειρῆμεθα τῷ θυμῷ, ὅταν πρὸς τοὺς ἐπιπαθεῖς καὶ φιληθόνους λογισμοὺς τούτων κινήσομεν. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἐκδιδάσκει φάσκων· Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· τούτεστι, κατὰ τῶν ἰδίων παθῶν τὴν ὀργὴν κινεῖτε, καὶ κατὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ μὴ διὰ τοῦ πράτευσιν τὰ ὑπεβαλλόμενα ὑπ' αὐτῶν ἀμαρτάνετε· καὶ ταύτην σαφῶς τὴν ἔνοιαν ἐπιλοῦ τὸ ἐπαγομένον· Ἐ λέγετε, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανώγητε· τούτεστι, ὅταν ἀνεῖδωνται ἐπὶ τὴν καρδίαν ὁ πονηρὸς λογισμὸς, ἐκβάλλοντες τούτους διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ὀργῆς, μετὰ τὴν τούτων ἀποβολὴν ὥσαντι ἐν κοίτῃ τῇ ἡσυχίᾳ εὐρισκόμενοι, τὸ τρικαῖατα κατανώγητε πρὸς μετάνοιαν. Συμφανεῖ δὲ τούτους καὶ ὁ μακάριος Παῦλος χρησάμενος τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ προσθεῖς· Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδύετω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν μὴ δίδωτε τόπον τῷ δια-

tes disperdit : neque justitiæ gubernacula vigilantia corde retinere valemus, cum scriptum sit : Ira viri justitiam Dei non operatur : neque omnium ore celebratam modestiam decemtiatque obtinere possumus, quandoquidem scriptum est : Vir iracundus modestus non est! (5) Qui voluerit ergo ad perfectionem attingere, qui exoptat spirituale certamen legitime obire, ab omni delicto iræ furorisve alienus sit, audiatque quid præcipiat vas illud electionis : Omnis amaritudo et ira et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Cum sit autem commem, nullam nobis indignationis occasionem, vel quasi necessariam, vel quasi consentaneam reliquit. Qui igitur errantem fratrem corripere aut castigationem ipsi inferre voluerit, studeat sese commotionis perturbationisque expertem custodire, ne, dum alium vult curare, morbum sibi trahat, neve dicatur ei Evangelicum illud : Medice, cura teipsum : ac rursus : Quid tu vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non intelligis? aut quouiduo dices fratri tuo : Sine, eijciam festucam ex oculo tuo, qui trabem in proprio oculo habes operientem illum? Qualibet enim de causa iræ notus illeruescat, mentis oculos excacat, neque sinit hominem respicere Solem justitiæ. (6) Quemadmodum enim qui oculis imponit aurea et plumbea metalla, æque impedit videndi facultatem, nec auri metalli pretium aliquam facit cæcitatibus differentiam; ita ex qualibet causa iræ commotio accendatur, animæ videndi facultatem obtenebrat. (7) Tunc solum juxta naturam indignatione utimur, cum adversum vitiosas et voluptarias cogitationes eam movemus. Id quippe nos propheta David docet cum ait : Irascimini et nolite peccare : id est, adversus proprias passiones iram movete, necnon adversus pravas cogitationes, neque agendo quæ vobis suggeruntur ab illis, peccetis : quam plane interpretationem declarat quod sequitur : Quæ dicitis; inquit, in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini : id est, cum ascenderit pravæ cogitationes in cor vestrum, eijcite illas, conceitantes adversus eas iram vestram postquam vero ejectæ fuerint, quas in lecto seu quiete, tum compungimini ad penitentiam. His porro consonat beatus Paulus, qui hujusce dicti testimonio est usus, atque illud adjecit : Sol non occidat super iracundiam vestram, nolite dare locum diabolo : id est, ne pravis cogitationibus consentiendo, Solem justitiæ Christum irritantes, efficiatis ut occidat in cordibus vestris, ut ne ejus discessu locum in vobis inveniat diabolus. (8) De isto sole ait Deus per prophetam : Timentibus nomen meum orietur Sol justitiæ, et medicina erit in alis ejus.

<sup>62</sup> Jac. i. 20. <sup>63</sup> Prov. xi. 25. <sup>64</sup> Ephes. iv. 31. <sup>65</sup> ibid. <sup>66</sup> Ephes. iv. 24. <sup>67</sup> Malach. iv. 2.

<sup>68</sup> Luc. iv. 23. <sup>69</sup> Marc. vii. 23. <sup>70</sup> Psal. iv. 3.

(5) Ibid. c. 3.  
(6) Ibid. c. 6.

(7) Ibid. c. 7, 8.  
(8) Ibid. c. 9.

Quod si dictum illud (Apostoli) ad litteram accipiamus, ne quidem ad occasum usque solis conceditur nobis ut iram servemus. (9) Quid igitur de illis dicemus, qui feritate atque insaniam vitii affectus, non ad usque solis huiusmodi occasum tantummodo servant iram; sed etiam ad multos dies producant eam, a mutuo colloquio abstinentes: neque verbis ulterius iracundiam expriment suam, sed silentio ad invicem servato, virus memorie injuriarum ad suam perniciem accendunt; ignorant non modo a peccato quod opere perpetratur abstinendum esse; sed etiam ab eo quod in mente concipitur; ne tenebris recordationis injuriarum obscurata mens, excidat a lumine cognitionis, ac discretionis, atque privetur sancti Spiritus habitatione. (10) Quamobrem jubet Dominus in Evangelio<sup>94</sup>, relinquimus super altare, et reconciliari fratri: quod fieri nequeat acceptum munus esse, nobis ira ac injuriarum memoria occupatis. Apostolus vero cum ait, sine intermissione orandum esse<sup>95</sup>, in omnique loco elevandas esse sanctas manus, absque ira<sup>96</sup>, etiam in sola cogitatione sit, id agendum esse docet. Restat igitur ut vel nunquam oremus, atque ita obnoxii simus Apostolico praecepto; aut si praecepta servare curemus, ut absque ira et recordatione injuriarum illud agamus. (11) At quandoquidem plerumque contingit, ut contristatis aut perturbatis fratribus, nos rem contemnamus, atque dicamus, non nos in causa esse quod illi contristentur; animarum medicus, ut irae occasiones radicibus evellat ex corde nostro<sup>97</sup>, non modo si nos contristati et irati simus in fratrem nostrum, jubet ut manus relinquamus, et reconciliemur ipsi; sed etiam si ipse in nos jure an injuria irascatur, ut excusatione nostra iram ejus sedemus, et tunc munus offeramus. (12) Sed quid diutius evangelicis et apostolicis praeceptis immoremur, cum ex veteri item lege liceat hoc ediscere: quae tametsi illa severitate deflectere ac sese attemperare videtur, ita habet: « Ne oderis fratrem tuum in corde tuo<sup>98</sup>. » Ac rursum: « Vite eorum qui injuriarum memoriam tenent, ad mortem<sup>99</sup>. » Hoc enim loco non modo eam quae in opus prorumpit, sed eam item quae mente retinetur iram, vetat atque ulciscitur. Quamobrem oportet divinis legibus inhærentes, totis viribus contra spiritum irae decertare, et contra morbum illum intra nos sitem: neque contra homines iram concitare, ac ideo solitudinem et segregationem consecrari; quo scilicet nemine illi praesente qui nos concitet ad iram, virtus æquanimitatis facile in solitudine exerceatur: nam tum ex superbia, tum quod nolimus nos ipsos incusare, nostraeque segnitiei irae causas ascribere, efficitur ut exoptemus a fratribus segregari. Quandiu itaque imbecillitatis nostrae causas aliis imputa-

A ὅλιμ· ἢ τοῦτῃσι μὴ παρασκευάζειν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ, παροργίζοντες αὐτὸν ἐν τῇ τῶν φαλῶν λογισμῶν συγκαταθέσει, ἐπιθῶναι τὰς καρδίας ὁμῶν· ἵνα μὴ τῇ ἀναχωρήσει αὐτοῦ εὐρῆ ἐν ὁμῶν τὸν ὀ διὰβολῶν. Περὶ τοῦτου τοῦ ἡλίου καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου λέγει· Ἐγὼ εἰ φοβουμένοις τὸ θυμὸν μου ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴσασιν ἔσται ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Ἐ εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ γράμμα ἐκλάβωμεν τὸ ἔργον, οὐδὲ μέχρι δόσεως ἡλίου συγχωρεῖται ἡμῖν φυλάττειν τὴν ὀργήν. Τί οὖν ἔροῦμεν περὶ τοῦτου, οἵτινες τῇ ἀγριότητι καὶ μανίᾳ τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως, οὐ μόνον μέχρι δόσεως τοῦτου τοῦ ἡλίου διατηροῦσι τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλείστας ἡμέρας παρατείνουσιν αὐτὴν παρασιωπῶντες ἀπ' ἀλλήλων, οὐκ ἐτι μὲν διὰ τῶν B ἁμαρτιῶν ἐκτρέφοντες αὐτὴν, τῇ δὲ πρὸς ἀλλήλους σιωπῇ τὸν τῆς μνησικακίας ἴον εἰς ἄλλοθεν αὐτῶν ἐξάπτοντες, ἀγνωστοῦντες, οἷοι μὴ μόνον ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας ἀπέχεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ διάνοιαν, ἵνα μὴ, τῷ σκότει τῆς μνησικακίας ὁ νοῦς ἀμαυρωθεὶς, ἐκπέσῃ τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως, καὶ τῆς διακρίσεως, καὶ στερηθῆ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκίσεως. Διὰ γὰρ τοῦτου καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳι καλεῖαι ἀπελεῖν τὸ ὄνρον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ διαλλάττεσθαι τῷ ἀδελφῷ· ἐπι μὴ δυνατόν ἐπιπροσέδεκτον γενέσθαι, θυμοῦ καὶ μνησικακίας ἐναποκειμένων ἡμῶν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ λέγων ἀδελφίτους προσεύχεσθαι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίρειν ἄστας χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διὰ λογισμῶν τοῦτο ἡμῶς διδάσκει. Περιλείπεται τοίνυν ἡ μη- C ὀδέποτε προσεύχεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο ὑποδίκουσι εἶναι τῷ ἀποστολικῷ παραγγέλματι, ἢ σπουδάζοντας φυλάττειν τὰ προστάγματα, χωρὶς ὀργῆς καὶ μνησικακίας τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰς λυπηθῆναι ἀδελφῶν ἢ παραχθέντων περιφρονουμένων λόγοντες, ὡς ἐξ ἡμετέρων αἰτίας τοῦτους λελυπηθῆναι, ὁ τῶν ψυχῶν πατρὸς τῆς προφάσεως τῆς ὀργῆς μὲν δὲν ἀπὸ καρδίας ἀνασπάσαι βουλόμενος, οὐ μόνον εἰ τύχημεν ἡμεῖς λελυπημένοι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, προστάσει ἀπείναι τὸ ὄνρον, καὶ διαλλάττεσθαι τοῦτω· ἀλλὰ καὶ εἰ αὐτὸς λελυπηταὶ καθ' ἡμῶν δικαίως ἢ ἀδικίως, τοῦτον διὰ τῆς ἀπολογίας θεραπεύειν, καὶ τότε προσφέρειν τὸ ὄνρον. Ἄλλὰ τί ἐπιπολὺ τοῖς εὐαγγελικῶς καὶ ἀποστολικῶς παραγγέλμασι ἐνδο- D τριβομεν, ἔξθν καὶ ἀπὸ τοῦ παλαιῦ νόμου μαθεῖν τοῦτο, ὅς, καὶ συγκαταθέσασιν τῆς ἀκριβείας ἔχειν δοκίμων, πάδε φησὶ· Ἐμὴ μισήσης τὸν ἀδελφόν σου ἐν τῇ καρδίᾳ σου· καὶ πάλιν· Ὁδοὶ μνησικακῶν εἰς θάνατον. Ἐ καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ μόνον τὴν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ διάνοιαν ὀργὴν κωλύει καὶ κολάζει. Διὸ προσήκει, τοῖς θεοῖς νόμοις ἀκολουθοῦντας, πάσῃ συνάμει ἀγωνίζεσθαι κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς ὀργῆς, καὶ κατὰ τῆς ἔσθον ἐν ἡμῶν ἀποκειμένης νόσου· καὶ μὴ, κατὰ τῶν ἀνθρώπων τὸν θυμὸν κινουόντας, ἐρημίαν καὶ μόνωσιν μετατώ-

<sup>94</sup> Matth. v. 24. <sup>95</sup> I Thess. v. 17. <sup>96</sup> I Tim. II, 8. <sup>97</sup> Matth. v. 23. <sup>98</sup> Levit. xix, 17. <sup>99</sup> Prov. xii, 25.

(9) *Ibid.* c. 10. 11.

(10) *Ibid.* c. 12.

(11) *Ibid.* c. 13.

(12) *Ibid.* c. 14. 15.

κιν· ὡς ἐκεῖ δὴθεν, καὶ μηδένας ὄντος τοῦ κινού-  
 A τος ἡμᾶς εἰς ὄργην, εὐκόλως ἐν τῇ μονώσει ἢ ἀρετῇ  
 τῆς μακροθυμίας κατορθωθήσεται· ἀπὸ γὰρ τῆς  
 ὑπερηφάνιας καὶ τοῦ μὴ θέλειν μέμψασθαι ἑαυτοῦς  
 καὶ ἐπιγράφειν τῇ ἰδίᾳ βλάβῃ τὰς αἰτίας τῆς ὄ-  
 γης, τὴν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἀλλοτριῶν ἐπιποθοῦμεν.  
 Ἔως οὖν τοίνυν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας τὰς αἰτίας  
 ἄλλας ἐπιγράφωμεν, ἀδύνατον ἡμᾶς πρὸς τὴν τε-  
 λεύωσιν τῆς μακροθυμίας φθάσαι. Τὸ γὰρ κεφάλαιον  
 τῆς ἡμετέρας διορθώσεως, οὐκ ἐκ τῆς τῶν  
 πλησίον μακροθυμίας τῆς πρὸς ἡμᾶς γινομένης κα-  
 τορθοῦται, ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν πλησίον  
 μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας. Ὅταν δὲ τὸν τῆς μα-  
 κροθυμίας ἀγῶνα φεύγοντας τὴν ἔρημον καταδιώκω-  
 μεν καὶ τὴν μόνωσιν, ὅσα δ' ἀντὶ τῶν ἡμετέρων παθῶν  
 ἀθεράπευτα ἐκείως ἐπενέγκωμεν, ἐπικαυρομένα, B  
 οὐκ ἐξελημμένα, τυγχάνουσι. Καὶ γὰρ ἡ ἔρημος καὶ  
 ἡ ἀναχώρησις τοῖς μήτοι παθῶν ἀπληθύνει οὐ  
 μόνον φυλάττειν ἐπίσταται τὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ καὶ  
 ἐπικαλύπτει ταῦτα οἶδε. Καὶ οὐδὲ ἐπισθάνεσθαι  
 αὐτοῖς συγχωρεῖ πολὺ πάθει ἡττώνται· τούναντι-  
 ον δὲ φαντασίας αὐτοῦς ὑποβάλλει, κατορθωτέ-  
 ναι αὐτοῖς πεθεῖ τὴν τε μακροθυμίαν καὶ τὴν ταπεινώσιν,  
 ἕως μὴ πάσσειν τὸ τοῦτους ἐρεθίζων καὶ δοκιμάζων·  
 ὅταν δὲ συμβῇ πρόφασις τοῦ-  
 τος κινούσα, καὶ γυμνάζουσα, εὐθέως τὸ ἐναποκει-  
 μενα πάθει καὶ τὸ πρὶν λανθάνοντα, ὥστερ ἔπι τοῖς  
 ἀχαλίνωτοι, ἐκ τῶν ἰδίων ἀφετηρίων ἐκπηδήσαν-  
 τες, καὶ τῇ μακρῇ ἡσυχίᾳ καὶ σχολῇ τραπέζης, σφο-  
 δρότερον καὶ ἀγριώτερον πρὸς ἑαυτὸν κατασύρουσι C  
 τὸν ἴδιον ἐπιβάτην. Πλέον γὰρ ἀγριούται ἐν ἡμῖν τὰ  
 πάθει ἀργούντα τῆς ἐξ ἀνθρώπων γυμνασίας, καὶ  
 αὐτὴν τὴν οὐκ ἐν ὁπομίᾳ καὶ μακροθυμίᾳ, ἢν  
 εἰσωνοκίως δοκοῦμεν ἔχειν, ἀναμεμιγμένην τοῖς ἀδελ-  
 φοῖς τῇ ἀμελείᾳ τῆς ἀγυμνασίας, καὶ τῆς μονώσεως  
 ἀπώλλυμεν. Ὅσπερ γὰρ τὰ ἰοθόλα τῶν θηρίων ἐν  
 ἐρημίᾳ, καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις κοιτίαις ἡσυχάζοντα, τότε  
 τὴν ἴδιαν μάστιγαν ἐπιβαλεῖνται, ὅταν λάθουνται τινας  
 προσεγγίζοντας· οὕτω καὶ οἱ ἐμπαθεῖς ἄνθρωποι οὐκ  
 ἀρετῆς διαθέσει, ἀλλὰ τῇ τῆς ἐρημίας ἀνάγκῃ ἡσυ-  
 χάζοντες, τότε τὸν τῆς ψυχῆς ἴον ἐξεμοῦσιν, ὅταν  
 ἐρᾶνται τοῦ προσεγγίζοντος καὶ ἐρεθίζοντος. Καὶ  
 τοῦτου χάριν τοῖς τελείωσιν παρατηρῶς ἐπιζητοῦσι  
 σπουδῇ πάθῃ ὀφείλει μὴ μόνον πρὸς ἀνθρώπους  
 μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πρὸς τὰ ἄλογα, μηδὲ πρὸς  
 τὰ ἀψυχα πράγματα. Μέμνημαι γὰρ ἐγὼ ἦνίκα ἐν  
 ἐρήμῳ διέτριβον κατὰ καλῶν τὸν θυμὸν κινήσας,  
 τῆς παχύτητος τοῦτου ἡ λεπτότητος ἀπαρσάσης,  
 καὶ κατὰ ξύλου πάλιν, ὅταν κλέψαι τοῦτο θελή-  
 σαι, μὴ ταχέως ἰδυνθῆν· καὶ πάλιν κατὰ λίθου  
 περιεσθίου, ὅταν, σπουδάζοντός μου ἐκβάλλειν τὸ  
 πῦρ, μὴ ταχέως ὁ σπινθὴρ ἐξεπλήθην, οὕτω τῆς  
 ὄργης ἐπιταθείης, ὡς κατὰ τὸν ἀναισθητῶν, καὶ  
 ἀψύχων πραγμάτων ταύτην ἐκφέρειν. Εἰ τοίνυν ἐπι-  
 ποθοῦμεν ταχεῖν ἑὺ μακροθυμοῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐ  
 μόνον τὴν κατ' ἐνέργειαν ὀφειλομένην ὄργην κωλύσαι,  
 καθὰ εἶρηται, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ δόξαν. Οὗ γὰρ

mus, impossibile est nos ad perfectionem æquani-  
 mitatis attingere. (13) Summa quippe emendationis  
 nostræ non ex proximi erga nos æquanimittate obti-  
 netur, sed ex nostra erga proximum longanimitate  
 ac injuriarum oblivione. Cum autem æquanimittatis  
 certamen fugientes eremum petimus et solitudinem,  
 quatenusque illuc nondum curatas sedatasque pas-  
 siones afferimus, occultas eas, non delatas esse pntem-  
 mus. Enimvero cremus atque secessus iis qui non-  
 dum passionibus liberi sunt, non reservare modo  
 imperfectiones, sed eas occultare quoque novit.  
 Neque iis sentire concedit quibus sint passio-  
 nibus obnoxii; quinimo iis quas suggerit phanta-  
 siis snadet ipsis quod æquanimittate, quod hu-  
 militatem sint assecuti, donec adest nemo qui  
 concitet et probet ipsos; cum accidit autem oc-  
 casio qua concitentur et exercentur, recondita  
 statim ac pridem occultatæ passiones, ceu effrenes  
 325 equi ex stabulis erumpentes, ac longe quiete  
 et otiositate perpasti, vehementius effrenatiusque  
 equitem in perniciem conijciunt. Passiones quippe in  
 otio neque excitatæ ab hominibus magis effertuntur  
 nobis: ipsamque patientiæ et æquanimittatis umbram,  
 quam phantasia tantum et opinione tenemus, si  
 fratribus nos immisceamus, per solitudinis otium,  
 ob negligentiam exercitandi animitus. (14) Quem-  
 admodum enim venata animalia, in deserto et in  
 eubilibus suis recumbentia, tunc furorem suum  
 demonstrant, cum accedentem quendam capiunt;  
 ita homines passionibus obnoxii, non virtutis affec-  
 tu, sed ex deserti loci necessaria conditione quies-  
 centes, tum animæ virus evomunt, cum acceden-  
 tem quæpiam et irritantem se apprehenderint.  
 Quamobrem qui mansuetudinis perfectionem ex-  
 quirunt, par omnino est, ut non modo adversum  
 homines non irascantur, sed neque adversus bruta,  
 imo ne adversus inanimata quidem. Memoria me  
 cum in eremo degerem, contra calaniam iram con-  
 ceepisse, quod ejus modo densitas modo tenuitas  
 displiceret: contra lignum item, quod excindere  
 cum vellem, celeriter non possem: rursus contra  
 igniarium silicem, quod me festinante ignem edu-  
 cere, non statim exsiliret scintilla; ita nimirum  
 grassatur ira, ut ad usque insensibilia et inanimata  
 D effertur. (15) Si cupianus itaque consequi beati-  
 tudinem Christi; non modo iram quæ ad opus  
 prorumpit, uti supra dictum est, coercere debemus,  
 sed eam quoque quæ mente concipitur. Non enim  
 tantumdem affert utilitatis eo continere suum, et  
 furiosum quoddam dictum non proferre, quantum  
 cor purgare ab injuriarum memoria, et pravas non  
 foreve cogitationes. Docet enim evangelica scien-  
 tia, excisas oportere peccatorum radices, potius  
 quam ramos. Excisa quippe a corde iræ radice,  
 nullum odium, nulla invidia ad opus usque dedu-  
 cetur: nam, qui odit fratrem suum, homicida est,  
 nimirum quoad affectum odii occidit eum. Occisus

(13) Ibid. c. 16, 17.

(14) Ibid. c. 18.

(15) Ibid. c. 19.

autem videt illum Deus: cuius sanguinem, non gladio effusus vident homines, sed ex affectu odii ille oculus fuit. Deus itaque non modo pro operibus, sed etiam pro cogitationibus et proposito, unicuique coronas aut supplicia retribuet, quemadmodum ipse per prophetam ait: Ego venio collectum opera, cogitationes, et meditationes eorum. Ac rursus Apostolus ait: « Inter se invicem cogitationibus acusantibus, aut etiam defendentibus, in die cum iudicabit Deus occulta hominum ». Ipse autem Dominus docens, oportere nos omnem iracundiam deponere, ait in Evangeliiis: « Quod, quicumque irascitur fratri suo, reus erit iudicio ». (16) Ita enim habent accurata exemplaria: nam illa vox, « temere, » adjectiva est: quod palam est ex præcedenti Scripturæ clausula. Scopus namque Domini vult nos radicem ac scintillam iræ prorsus ascindere, ac ne minimam iræ occasionem intra nos servare; ut ne scilicet si ex consuetanea ratione iram concitemus, demum in bruti animi furorem incidamus. (17) Huiusce porro morbi hæc est perfecta medela: ut scilicet persuasum habeamus, nobis neque justa neque injusta de causa licere indignationem concitare nostram. Nam si spiritus iræ mentem obscoret nobis, neque lux discretionis, neque recti consilii iustitiæque gubernaculum in nobis reperietur: neque spiritu iræ dominante fieri potest, ut anima nostra templum sancti Spiritus efficiatur. Demum oportet ut incertam mortis horam præ oculis habentes, custodiamus nos ab ira, ac sciamus neque ascensu, neque temperantiam, neque abdicationem rei omnis materialis, neque jejunia et vigiliis, utilitati nobis fore, si ira atque odio correpti, rei simus iudicio. Quo utinam liberemur, gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum.

ὁρθῶς βουλευμάτων, οὕτε δικαιοσύνης κυβέρνησις ἐν τῇ ἡμετέραν ψυχῇ γενέσθαι δυνατόν, τοῦ πνεύματος τὸν θανάτου καθ' ἐκαστὴν ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας, φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ὀργῆς, καὶ εἰδέναι, ὅτι οὕτε ἀσκησις, οὕτε σωφροσύνη, οὕτε ἀποταγή πάσης ἕλης, οὕτε τῶν νηστεϊῶν καὶ ἀγρυπνῶν ἔργος ἡμῶν ἔσται, ἐκτὸς ὀργῆς καὶ μίσους κατεχόμενοι, ἔσομεν εὐδαιμόνιοι, ὅσοι εὐδαιμόνιοι τῆς κρίσεως. Ἦς βουθεῖται γάρ: οὕτε Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

**326** 5. (18) Quintum nobis est certamen adversus spiritum tristitiæ, qui animam obscurat nostram ut nulli possit spirituali contemplationi vacare, cohibetque illam ab omni bono opere. Cum enim pravus ille spiritus animam apprehenderit totamque obscuraverit, non preces cum alacritate fundere concedit, non in sacrarum lectionum capienda utilitate vacare, non fratribus mansuetum et commo- dum esse sinit: odium omnis circa opera studii, ipsiusque vite: professionis suggerit. Dum omnia denique salutaria anime consilia confundit tristitia, ejusque firmitatem ac perseverantiam solvit, quasi stultam illam et attonitam efficit, ac

τοσοῦτον ὠφέλει τὸ κρατεῖν τοῦ στόματος, καὶ μὴ ἐκφέρειν βῆμα μακρινῶς, ὅσον τὸ καθαρίζειν τὴν καρδίαν ἀπὸ μνηστοκαχίας, καὶ μὴ ἀνατρέπειν πονηροῦς λογισμούς. Τὰς βίβλας τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκόπτειν παραγγέλλει ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἥπερ τοὺς καρπούς: τῆς βίβλας γὰρ τοῦ θυμοῦ ἐκκοπήσις ἀπὸ τῆς καρδίας, οὕτε μίσος, οὕτε φθόνος εἰς ἕργον προαχθήσεται· καὶ γὰρ ὁ μισῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ, φονεῖων αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τῷ μίσους. Ἀναιρεθέντος Θεοῦ ἀφορᾶ· οὕτως τὸ αἷμα, οὐ διὰ ξίφους ἐκχυθὲν, ἀνθρωποὶ βλέπουσι, ἀλλὰ τῇ διαθήσει τοῦ μίσους ἀναιρεθέντος. Θεὸς δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ πράξεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ λογισμῶν καὶ ὑπὲρ προαιρέσεων ἐν ἑκάστῳ στεφάνου ἡ τιμωρίας ἀποδοῦσθαι, καθὼς αὐτὸς διὰ τοῦ προφήτου εἶπεν·

« Ἐγὼ ἔρχομαι συναγαγεῖν τὰ ἔργα, καὶ τοὺς λογισμούς, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν. » Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγει· « Μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν καταγορεύοντες [κατηγοροῦντων], ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων. » Αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι δεῖ πᾶσαν ὀργὴν ἀποτιθεσθαι, εἶπεν ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις· « Ὅτι πᾶς ὁ ὀργισθῆναι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἔνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει. » Οὕτω γὰρ τῶν ἀντιγράφων τὰ ἀκριβῆ περιέχει· τὸ γὰρ εἶπεν, ἐκ προσηγορίας ἐτέθη· καὶ τοῦτο ὅλην ἐκ τοῦ προκειμένου λήμματος τῆς Γραφῆς. Ὁ γὰρ σκοπὸς τοῦ Κυρίου τὴν βίβλαν, καὶ τὸν σπινθηρα τῆς ὀργῆς ἀποκόπτειν πᾶσι τρόποις ἡμᾶς βούλεται, καὶ μῆτε μίαν πρόφασιν ὀργῆς ἐν αὐτοῖς διαφυλάττειν· ἢνα μὴ εὐλόγως ὄψων τὴν ὀργὴν κινούμενοι, ὑστερον τῇ μνήμῃ τοῦ λόγου θυμοῦ περιπέσομεν. Τῆς δὲ νόσου ταύτης τελεῖα ἰατρὰ αὕτη ἐστὶ, ἢνα πιστεύσωμεν, ὅτι οὕτε ἐπὶ δικαιοσύνης, οὕτε ἐπὶ ἀδικίας, ἔσται ἡμῶν κινεῖν τὸν θυμὸν. Τοῦ γὰρ πνεύματος τῆς ὀργῆς σπελισαντος τὴν διάνοιαν, οὕτε διακρίσεις φῶς, οὕτε ἡμῶν εὐδαιμόνιος, οὕτε νῆσον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀργῆς κυριεύοντος. Τέλος δὲ πάντων χρὴ τὸ δόξασθαι, ὅτι οὕτε ἐπὶ δικαιοσύνης, οὕτε ἐπὶ ἀδικίας, ἔσται ἡμῶν κινεῖν τὸν θυμὸν. Τοῦ γὰρ πνεύματος τῆς ὀργῆς σπελισαντος τὴν διάνοιαν, οὕτε διακρίσεις φῶς, οὕτε ἡμῶν εὐδαιμόνιος, οὕτε νῆσον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀργῆς κυριεύοντος. Τέλος δὲ πάντων χρὴ τὸ δόξασθαι, ὅτι οὕτε ἐπὶ δικαιοσύνης, οὕτε ἐπὶ ἀδικίας, ἔσται ἡμῶν κινεῖν τὸν θυμὸν.

5. Πέμπτος ἡμῶν ἐστὶν ἀγὼν κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, τοῦ ἐπισκοποῦντος τῇ ψυχῇ ἀπὸ πάσης πνευματικῆς θεωρίας, καὶ κωλύοντος αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀγαθῆς ἐργασίας. Ὅταν γὰρ τὸ ποιητὴν τῶν πνεύμα περιεβῆται τῆς ψυχῆς, καὶ ἔλην αὐτὴ σκοτώσῃ, οὐκ εὐχὰς ἐκτελεῖν μετὰ προθυμίας ἔσχευται, οὐ τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων τῇ ὠφέλειᾳ ἠγαπᾶται, πρὸς αὐτὰ εὐκαταμεικτοὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς εἶναι οὐ συγχωρεῖ, καὶ πρὸς πάντα τῶν ἔργων τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ πρὸς αὐτὴν τοῦ βίου τὴν ἐπαγγελίαν μίσος ἐμποεῖ. Καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ σωτηριώδη βουλεύματα τῆς ψυχῆς ἢ λύπη συγγέσασθαι καὶ τὴν εὐφροσύνην αὐτῆς, καὶ καρτερίαν παραλύσασθαι, ὅς

<sup>18</sup> Rom. II, 15. <sup>19</sup> Matth. v, 22.

(16) Ibid. c. 23.

(17) Ibid. c. 21.

(18) Ibid. I, II, c. 1.



ἄχρονα αὐτῆν, καὶ παραπλήγη ἀπεργάζεται, τῷ τῆς ἀπογνώσεως λοιπὸν ἐνδύσασα λογισμόν. Διὰ τοῦτο εἰς σκοπὸς ἡμῖν ἔστω ἀγωνίσασθαι τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, καὶ νικῆσαι σὺν Θεῷ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, καὶ πάση φυλακῇ τηρήσαι τὴν ἐαυτῶν καρδίαν ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης. Ὅσοι γὰρ τῆς ἡμάτιον, καὶ σκώληξ ξύλον, οὕτως ἡ λύπη τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν κατεσθίει, ἐκκλίνειν πείθουσα πᾶσαν ἀγαθὴν συντυχίαν, καὶ οὐδὲ παρὰ τῶν γνησίων φίλων λόγον συμβουλίας δεχέσθαι συγχωροῦσα, οὐδὲ χρῆσθην ἀπόκριτον ἢ εἰρημικὴν ἐπιτρέπουσα τοῦτοις μεταδύουσι· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ψυχὴν θίβουσα, πικρίας αὐτῆν καὶ ἀκρίβειας πληροῖ· καὶ λοιπὸν ὑποβάλλει αὐτῆν φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὡς αἰτίους αὐτῇ τῆς ταραχῆς γενομένου· καὶ οὐ συγχωρεῖ αὐτὴν ἐπιγνώσει, ὅτι οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐνδοθεν ἔχει τὴν νόσον ἀποκειμένην, ἣτις τότε φανεροῦται, ὅταν οἱ πειρασμοὶ ἐπιστάντες διὰ τῆς γυμνασίας εἰς τὸ ἐμφανὲς αὐτῆν προεξεγκωσιν. Οὐδέποτε γὰρ ὑπὸ ἄλλου βλαθῆσται ἀνθρώπος, ἢ μὴ ἐνδοθεν ἀποκειμένην ἔχει τὴν νόσον, ἣτοι τὰς τῶν παθῶν αἰτίας, καὶ τοῦτο χάριν ὁ πάντων δημιουργὸς καὶ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν Θεὸς, καὶ μόνος ἐπιστάμενος τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων συνδιαγωγῇ καὶ γυμνασίᾳ. Ὅταν τόνον διὰ τινος εὐλόγους ᾔθῃεν προσάγει τοὺς ἀδελφοὺς καταλιμπάνουμεν, οὐ τὰς τῆς λύπης ἀφορμὰς ἐξεκλύβωμεν, ἀλλὰ μόνον ἐνηλλάξωμεν αὐτάς τῆς ἐναποκειμένης ἐνδοθ νόσου, καὶ δεῖτο... πραγμάτων ταύτας ἀνακινούσης. Διὰ τοῦτο κατὰ τῶν ἐνδοθεν παθῶν ἅπας ἡμῖν ἔστω ὁ πόλεμος. Τοῦτον γὰρ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργίας ἐκδηληθέντων, οὐ λέγω μετὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ μετὰ θηρίων εὐκόλως συνδιατρέφωμεν. κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ἰωβ εἰρημένον· Ἐθίρας ἀγριοὶ εἰρηνοῦσαι σοί. Ὡς Προηγουμένως τόνον ἀγωνιστέον κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, τοῦ βάλλοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἀπόγνωσιν, ὅπως ἀπελάσωμεν τοῦτο τῆς ἡμετέρας καρδίας. Τοῦτο γὰρ τὸν Κἀν οὐ συνεχῶς ῥησι μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν μετανοῆσαι, οὕτε τὸν Ἰουδαν μετὰ τὴν τοῦ Δασιότου προδοσίαν. Ἐκείνων μόνων τὴν λύπην ἀπέχρησεν, τὴν ἐν τῇ μετανοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων μετὰ ἐλπίδος ἀγαθῆς γινόμενῃν. καὶ τῇ ἐπιτήθει τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν ἐπιτηθειομένην. Παρ' ἧς καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ὅτι· Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη... τῇ ἐλπίδι τῆς μετανοίας τρέφουσα τὴν ψυχὴν, χαρὰ σύμμεικτος ὑπάρχει· ὅθεν καὶ προθυμῶν καὶ οὐτήκων πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν ἐργασίαν παρασκευάζει τὸν ἄνθρωπον ἐν ἁγρότοις, ταπεινῶν

[*Λείπει φύλλον ἐν, τούτῳσι τὸ λείπον κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κατὰ τῆς ἀληθείας πνεύματος.*]

.... 6. Ἄρτον ἐσθίωσιν. Ἀκούσωμεν πῶς σοφὸς ἡμῖν ὑποδεικνύσι τὰς αἰτίας τῆς ἀκηδίας ὁ Ἀπόστολος· Ἀτάκτους γὰρ καλεῖ τοὺς μὴ ἐργαζομένους. ἐν τούτῳ βή-

11 Prov. iv, 23. 12 Job v, 23. 13 II Cor. vii, 10.

(19) Ibid. c. 2 et seq.

(20) Ibid. c. 7.

A demum eam desperationis cogitatione illigat. (19) Quapropter unus nobis sit scopus, spirituale certamen certare, spiritus nequitiae cum Deo vincere, et omni custodia cor nostrum servare a spiritu tristitiae. Quenamodum enim linea vestimentum, et vernis lignum, ita tristitia corrodit hominis animam, dum suadet illi ut ab omni probo consortio declinet, neque concedit illi ut a veris amicis consilium accipiat, nec ut mitem et pacificam responsonem det ipsis; sed animam conturbat totam, tristitia et incuria replet: atquo demum suadet ut fugiat ab hominibus, quasi sibi in causa fuerint perturbationis: neque sinit eam agnoscere, non exterius sed interius agritudinem esse sitam, quae tunc apparet, cum ingruentis tentationes experimento illam palam faciant.

B Nunquam enim homo laedetur ab alio, nisi imus situm habeat morbum, scilicet passionum causas: quae causa est quod omnium profect et animarum medicus Deus, qui solus probe et accurate animae vulnera novit, non hominum consortia relinquere praecipiat, sed malitiae causas in nobis excindere, gnarus causam sanitatis animae non in separatione ab hominibus obtineri, sed in conversatione cum hominibus et in exercitatione. Cum itaque ob consentaneas quasdam occasiones fratres reliquimus, nequaquam tristitia occasiones praecidimus, sed solus commutavimus eas, morbo scilicet intus posito eas pro rerum conditione movente. (21) Quapropter contra interiores passiones totum nullis sit bellum. His enim Dei auxilio ejectis, non dico cum hominibus, sed cum feris etiam facile degemus, juxta illud beati Jobi dictum: « Eumane feræ pacem tecum habebunt ». In primis igitur pugnandum contra spiritum tristitiae, qui animam conjicit in desperationem; ut (malum) illud ex corde nostro pellamus. Illud enim non sivit Cainum post fratris caedem pontere, neque Judam post Domini proditorem. Eam solam habeamus tristitam, quae poenitentiam peccatorum respicit, cum bona spe conjunctam, et quae caelestium bonorum possessionem conciliat; de qua dixit Apostolus: « Quae secundum Deum tristitia est » . . .

Ea itaque tristitia quae poenitentiae spe alit animam, gaudio commistae est: quare alacrem et ad omne bonum opus obsequentem reddit hominem, accessu quoque facilem et humilem

[*Hic deest unum folium, scilicet: quod superest adversus tristitiam spiritum, et initium eorum qua dicuntur de torporis spiritu.*]

.... 6. Panem manducant. Audiamus quam sapienter nobis ostendat Apostolus torporis hujusce causas. « Inquietos » inquit vocat eos qui non operantur:

11 II Thess. iii, 7

(21) Ibid. c. 8.

hac una voce multam declarans malitiam. (22) Qui enim otiosus est, verbis quoque temerarius existit, promptusque ad conviciandum, ac denique ad quietam vitam agendam ineptus, et torporis servus.

327 Præcipit itaque ut subtrahamus, id est segregemus nos ab illo, quasi a pestifero morbo. Deinde quid ait : « Et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis », ac per hoc dictum ostendit eos esse superbos, contemptores, et apostolicarum traditionum violatores. Ac rursus : « Neque gratis panem, ait, manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus ». Doctor ille gentium, Evangelii præco, qui sublatas esse usque ad tertium cælum, qui ait jussisse Dominum, ut eos qui Evangelium annuntiant, ex Evangelio vivant, in labore nocte et die operabatur, ne quem gravaret. Quid igitur nos agemus qui præ torpore opus aversamus, corporalemque perquirimus quietem : quibus nec Evangelii prædicatio, neque Ecclesiarum cura commissa est ; sed solius animæ propriæ sollicitudo incumbit? Deinde clarius ostendens quantum ex otio damni accedat, subjungit : « Nihil operantes, sed curiose agentes » : ex otio, inordinatio ; ex inordinatione, omnis malitia exoritur. Deinde huic remedium præparans ait : « Iis autem qui ejusmodi sunt denuntiatus, et hortamur, ut cum silentio operantes suam pœnem manducant », atque cum magna increpatione subjicit : « Si quis non vult operari, nec manducet ». (23) Hisce apostolicis præceptis sancti Patres Ægyptii eruditii, ne minime quidem tempore concedunt otiosos esse monachos, maxime juniores, gnari se per patientiam operis, torporem eliminare, suumque sibi alimentum comparare, atque egentibus auxilio esse. (24) Non modo enim pro suis necessitatibus operantur, sed peregrinis etiam, pauperibus, carceri traditis omnibusque egenis necessaria ex suo opere suppeditant : creduntque officium hujusmodi sacrificium esse Deo acceptum. (25) Hoc item aiunt Patres cum qui operatur, cum uno dæmone pugnare, ac plerumque ab illo tribulari ; otiosum autem infinitis dæmonibus esse captivum. (26) Operæ autem pretium fuerit dictum memorare abbatis Moysis, inter Patres spectatissimi, quod ad me locutus est. Me quippe brevi tempore sedentem in eremo torpor afflixit, atque accedens ad illum, sic alloquitur : Torpore graviter afflictus, atque admodum infirmatus, non prius eo liberatus sum quam abire et abbatem Paulum convenirem. Respondit mihi abbas Moyses : Perspectum habe, teipsum minime ab eo bacenus liberasse, imo potius dedititum te atque servum ei

ματι πολλὴν κακίαν ἐμαρίνων. Ὁ γὰρ ἄργος καὶ προπεθῆς ἐν λόγῳι τυγχάνει, καὶ πρὸς λοιδορίαν πρόχειρος, καὶ λοιπὸν εἰς ψυχρὰν ἀνεπιτηθεὺς, καὶ τῆς ἀκρίβειας δοῦλος. Παραγγέλλει οὖν στέλλεσθαι ἀπ' αὐτοῦ. τουτέστιν ἀφορίζεσθαι ὡς ἀπὸ λοιμικῆς νόσου. Εἶτα τί φησι : « Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν, » διὰ τῆς λήξεως ταύτης ὑπερηφάνους αὐτοὺς εἶναι, καταφάρμακτους ἐμαρίνων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων καταλυτάς· καὶ πάλιν « Δωρεάν, φησὶν, ἄρτον οὐκ ἐλάβομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόθῳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τίνα ὁμῶν. » Ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ὁ κήρυξ Εὐαγγελίου, ὁ μετάρσιος ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἔλεγεν τὸν Κύριον προστεταχέναι τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, ἐν κόπῳ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργάζεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι. Τί οὖν ποιήσομεν ἡμεῖς ἀκρίτωντες ἀπὸ τοῦ ἔργου, καὶ τὴν σωματικὴν ἀνάπαισιν μεταδωκόντες ; οἷς οὕτε κέρρυμα Εὐαγγελίου ἐνχειρῆσθαι, οὕτε τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμέριμα, ἀλλὰ τῆς ἰδίας μόνης ψυχῆς ἢ φροντίς ; Εἶτα, σαφέστερον ἐκινῶν τὴν τικτομένην βλάβην ἐκ τῆς ἀργίας, ἐπιφέρει : « Μηδὲν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ περιεργαζόμενος ; ἀπὸ ἀργίας ἀταξία, καὶ ἀπὸ ἀταξίας πᾶσα κακία. Κατασκευάζων δὲ πάλιν τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἐπιφέρει : « Τοὶς δὲ τοιούτους παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ἐν ἡσυχίᾳ ἐργαζόμενος τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἰσθῆλαι ; » καὶ ἐπικλητικώτερον ἐπάγει λέγων : « Εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. » Τοιούτους τοὺς ἀποστολικούς παραγγέλλομεν οἱ κατὰ τὴν Ἀγίῳ Παιτρὶ πατέρες, παθεύομενοι, οὐδένα καιρὸν ἀργούς εἶναι τοὺς μοναχούς ἐπιτρέπουσι, καὶ μάλιστα τοὺς νεωτέρους, εἰδότες, ὅτι διὰ τῆς ὑπομονῆς τοῦ ἔργου ἀκρίβειαν ἀπελαύουσαι, καὶ τὴν ἑαυτῶν τροφήν προσπορίζουσι, καὶ τοὺς δεομένους βοηθοῦσιν. Οὐ μόνον γὰρ τῆς ἑαυτῶν χρείας ἐνεκεν ἐργάζονται, ἀλλὰ δὲ ξένοις καὶ πτωχοῖς, καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς, καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις, ἐκ τοῦ ἰδίου ἔργου ἐπιχορηγοῦσι, πιστεύοντες τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν, θυσίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ γίνεσθαι. Καὶ οὕτω δὲ λέγουσιν οἱ Πατέρες, ὅτι ὁ ἐργαζόμενος ἐν δαίμονι πολεμεῖ, καὶ πάλλας ὑπ' αὐτοῦ θλίβεται ; ὁ δὲ ἀργὸς ὑπὸ μυρίων πνευμάτων αἰχμαλωτίζεται. Καλὸν δὲ πρὸς τοιούτους καὶ λόγον ἐπιμνησθῆναι τοῦ ἀββᾶ Μωυσεῖος τοῦ δοκιμωτάτου ἐν τοῖς Πατράσιν, ὃν πρὸς μὲ ἀπεψθέγατο. Καθεσθέντος γὰρ μου ἀίγων χρόνον ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὠχλήθη ὑπὸ ἀκρίβιας, καὶ παραβάλλον αὐτῷ, λέγω πρὸς αὐτὸν, ὅτι : « Δεινὸς ὄχληθεις ὑπὸ τῆς ἀκρίβιας, καὶ ἐξασθενήσας σφόδρα, οὐ πρότερον ἀπηλλάγην αὐτῆς, εἰ μὴ ἀπῆλθον, καὶ παρέβαλον τῷ ἀββᾶ Παύλῳ. » Ἀπεκρίνατο δὲ μοι πρὸς ταῦτα ὁ ἀββᾶς Μωυσεῖος λέγων : « Θάρσει, οὐχ ἑαυτὸν ἀπὸ ταύτης ἠλευθέρωσας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκδοτος καὶ δοῦλον ταύτῃ παρέδωκας. Γνωσκε

<sup>27</sup> II Thess. III, 6. <sup>28</sup> ibid. 8. <sup>29</sup> II Cor. XII, 2. <sup>30</sup> I Cor. IX, 14. <sup>31</sup> II Thess. III, 11. <sup>32</sup> ibid. 12. <sup>33</sup> ibid. 10.

(22) Cassian. *Instit.* I, X, c. 13.

(23) *Ibid.* c. 14.

(24) *Ibid.* c. 22.

(25) *Ibid.* c. 23.

(26) *Ibid.* c. 25.

νοῖσαν, ἕτι βαρυτέρως σε ὡς λειποτάκτην καταπολεμήσουσι· εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ δι' ὑπομονῆς καὶ προσευχῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, ταύτην καταπαλαίῃσαι σπουδάζεις.

7. Ἐβδομος ἡμῖν ἐστιν ἄγιον κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς κενοδοξίας, πολυμόρφον τοῦτο καὶ λεπτότατον πάθος, καὶ οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πειραζομένου καταλαμβανόμενον. Καὶ γὰρ τῶν ἄλλων παθῶν αἱ προσβολαὶ φανερώτεραι τυγχάνουσι, καὶ ευκολώτερον πως τὴν πρὸς ταῦτα μάχην κέκτηνται, καὶ τῆς ψυχῆς τὸν πόλεμον ἐπιγινωσκομένης διὰ τῆς ἀντιρρήσεως καὶ προσευχῆς τοῦτον ἀνατριπούσης. Ἡ δὲ τῆς κενοδοξίας κακία, πολυμόρφος οὖσα, καθὼς εἰρήται, δυσκαταγνώστως τυγχάνει. Καὶ γὰρ ἐν παντὶ ἐπιτηδεύματα παρωξίνονται ἐν τε σχήματι, καὶ μορφῇ, καὶ βαδισματι, καὶ λόγῳ, καὶ ἐν ἀγρυπνίαις, καὶ ἐν νηστείαις, καὶ ἐν προσευχῇ, καὶ ἐν ἀναγνώσει, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ ἐν μακροβυμίᾳ. Διὰ πάντων γὰρ τούτων ἐπιχειρεῖ τὸν στρατιωτικὸν τοῦ Χριστοῦ κατατοξεύειν. Καὶ γὰρ θύοντα μὴ δυνήθη διὰ πολυτελείας ἐνδύματων πρὸς κενοδοξίαν ἀπατήσαι, τοῦτον δι' εὐτελοῦς ἐσθήτος ἐπιχειρεῖ πειράζειν. Καὶ ἂν οὐκ ἠδυνήθη διὰ τιμῆς ἐπάσθαι, τοῦτον διὰ τοῦ φέρειν ὄψιν ἀτιμίαν εἰς ἀπόνοιαν αἰρεῖ· καὶ ἂν οὐκ ἠδυνήθη διὰ τῆς ἐπιστήμης τοῦ λόγου πείσαι κινωδίζον, τοῦτον τῆ σωπῆ ὡς ἤσυχον δελεάζει· καὶ ἂν οὐκ ἠδυνήθη πολυτελείᾳ βρωμάτων χανύσθαι, τοῦτον διὰ νηστείας εἰς ἔπαινον ἐκδίδει. Καὶ ἀπλῶς πλιν ἔργον, πᾶν ἐπιτηδεύμα, πρόβρασι πόλεμου παρέχει τούτῳ τῷ δαίμονι. Ἐτι δὲ πρὸς τοῦτους καὶ κληρὸν φαντάζεται ὁ πολεμούμενος ὑπ' αὐτοῦ. Μέννημαί γὰρ τινος γέροντος, ἤνικα ἐν Σκίθῃ διατρίβοντα, ἀπελθόντος εἰς καλλίον τινὸς ἀδελφοῦ ἐπισκέψεως χάριν, καὶ ὡς ἐπλησίασε τῇ θύρᾳ τῆς κέλτης, ἀκούει αὐτοῦ λαλούντος ἐνδον καὶ νοήσας ὁ γέρον ἀπὸ Γραφῆς αὐτὸν μελετᾶν, ἔστι ἀκροώμενος, καὶ αἰσθάνεται αὐτοῦ ὑπὸ κινωδοξίας παραφρονούντος, καὶ ἐαυτὸν ἡγερονοῦντος διάκονον, καὶ τοῖς κατηχοούμενοις ἀπύλυσιν παρέχοντα. Ὡς οὖν ἤκουσε τοῦτο ὁ γέρον, τέλος εὐθήσας τὴν θύραν εἰσήλαθε, καὶ ἀπαντήσας αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς προσεκύνησε κατὰ τὸ ἔθος καὶ ἤξιου μεθεῖν παρ' αὐτοῦ, εἰ πολλὴν ὥραν ἔχει πρὸς τῇ θύρᾳ. Ὁ δὲ γέρον χαριέντως ἀπεκρίθη πρὸς αὐτόν· Ἄρτι, φησίν, ἔβλον, ὅτε σὺ τὴν ἀπύλυσιν τοῖς κατηχοούμενοις ἐπέτελλες. Τότε ὁ ἀδελφὸς, ἀκούσας ταῦτα, ἔπεισε παρὰ τοὺς πύδας τοῦ γέροντος, καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα βουθῇ τῆς τοιαύτης πλάτης. Τούτου δὲ ἐμνήσθη ἐνδεῖαι βουλούμενος εἰς ὅσην ἀναίσθησάν φέροι τὸν ἄνθρωπον ὅσως ὁ δαίμων. Ὁ τοῦτον βουλούμενος τελείως ἀβλήσας, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον ἀναδήσασθαι, πᾶσι τρόποις σπουδάζει τὸ πολυμόρφον τοῦτο θηρίον νικῆσαι, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων πάντοτε ἐν ὑπὸ τοῦ ἀγίου Δαυὶδ εἰρημένον· ἐ κῆρυος διεσκόρπειεν ὁσὰν ἄνθρωποιπαράσχων· καὶ μῆδὲν ποιεῖτω περιελεπόμενος τὸν ἐξ ἀνθρώπων ἔπαινον, ἀλλὰ τὸν παρὰ Θεοῦ μισθὸν ἐπιζητεῖτω, καὶ

A tradidisse. Scito igitur gravius te, utpote desertorem, ab eo debellandum esse : nisi deinceps per patientiam, orationem et opus manuum, eum oppugnare studearis.

7. (27) Septimum nobis est certamen adversus spiritum inanis gloriae, multififormem illam ac tenuissimam passionem, quae ne ab eo quidem qui tentatur, comprehenditur. Caeterarum quippe passionum irrutiones, apertiores sunt, atque facilius cum iis pugnatur : anima quippe eum bellum agnoscit, repugnando et orando superat. At inanis gloriae malitia multififormis cum sit, uti supra dictum est, expugnata difficilis est. In omni quippe hominis studio praesens se sistit, in habitu scilicet, forma, gressu, sermone, vigiliis, jejuniis, in oratione, lectione, quiete, in aequanimitate. Iis enim omnibus conatur militem Christi confodere. Quem enim vestimentorum sumptuositate decipere nequit, et ad vanam gloriam deflectere, eum vestimenti vitiatate tentat. Et quem non potuit honore, eum dedecoris patientia ad insipientiam usque inflat : quem scientia ad vanam gloriam deducere nequivit, eum ex silentio, quasi quietum hominem, decipere conatur : quem ciborum lautitia ad mollietatem trahere non valuit, eum jejunio ad laudum cupiditatem deducit. Demum opus omne, omne studium **328** belli occasione huic daemone praebet. (28) Ad haec qui ab illo oppugnatur, nonnumquam sibi sacri ordinis gradus confingit. Memini cujusdam senis, qui, cum in Scete degerem, cellulam adit cujusdam fratris visitandi causa, et ut januae cellae appropinquavit, ipsum audivit intus loquentem : et cum putaret senex quidpiam illum ex Scriptura repetere, stetit auscultaturus, atque sensit illum ex inani gloria insanire, ac sese diaconum ordinare, catechumenisque dimissionem tribuere. Id cum audisset senex, demum aperta janua introivit, cui frater occurrens de more salutavit eum, rogavitque an diu ad januam stetisset. Tum senex placide respondit illi : Mox, inquit, adveni, cum tu catechumenis dimissionem tribuebas. His frater auditis procidit ad senis pedes, ut precibus postularet sibi erroris hujuscemodi liberationem. Hujuscere rei memini ut ostenderem in quantam insipientiam hic daemone conjiciat hominem. Qui vult itaque perfecte certare, et justitiae corona redimiri, omnibus satagat modis multififormem hanc superare seram, praeculis semper habens dictum illud sancti Davidis : « Dominus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent » : nihilque agat intuitu laudum humanarum, sed mercedem quaerat a Deo, ac cogitationes proprie laudis, cor suum invadentes semper abjiciat : sese in conspectu Dei despiciat. Hoc siquidem pacto poteris Deo juvante liberari ab inanis gloriae daemone,

<sup>28</sup> Psal. lxx. 6.

(27) Cassian. Institut. lib. vi. c. 1 et seq.

(28) Ibid. c. 14, 15.

gratia Domini nostri Jesu. cui gloria in sæcula. Α αποβρίπτων διὰ τοῦ ἐπιπροχόμενου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ λογισμοῦ; καὶ ἐπιπνιγνῆναι αὐτὸν, ἐξουθενεῖται

ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γὰρ δυνήσεται σὺν Θεῷ ἀπαλλαγῆναι τοῦ δαίμονος τῆς κενοδοξίας χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

8. (29) Octavum nobis est certamen adversus spiritum superbiam, quod est gravius acriusque cæteris omnibus, quo perfecti maxime oppugnantur, quique eos qui fere ad virtutum fastigium pervenere, subvertere conatur : ac morbi pestiferi instar non partem corporis, sed totum perdit. Et alia quidem singule passiones, tametsi animam turbant, quia tamen cum una tantum virtute sibi opposita pugnant, atque eam superare nituntur, ex parte solum animam obscurant atque conturbant ; superbia autem passio tutam tenebris offundit, et ad extremam deducit ruinam. Ulque liquidius quod dictum est excogitatus, hæc ratione rem speculemur. Gulæ vitium abstinentiam corrumpere satagit, fornicatio continentiam, avaritia paupertatem, indignatio mansuetudinem, ac reliquæ species malitiæ contrarias sibi virtutes ; at superbiæ malitia cum miseræ animæ dominatur, haud secus agit quam truculentissimus quidam tyrannus, qui ampla et excelsa capta urbe, totam diruit et a fundamentis evertit. Cujus rei testis est angelus qui ex cælo propter superbiam cecidit ; qui a Deo creatus et omni virtute ac sapientia ornatus, non Dei gratiæ hæc ascribere voluit, sed propriæ naturæ : unde se Deo æqualem esse putavit : quam ejus cogitationem arguens propheta dicit : « Dixisti in corde tuo : Sedebo in monte excelso, ponam thronum meum supra nubes et similis ero Altissimo ». Tu vero homo, et non Deus. Aliusque propheta ait : « Quid gloriaris in malitia, qui potens es ? » Et paucis interjectis : « Dilexisti omnia verba demerionis, linguam dolosam. Propterea Deus destruet te in finem, evellet te et transferet te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt et dicent : Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, et prævaluit in vanitate sua ». Hæc cum sciamus, timeamus et omni custodia servemus cor nostrum » a lei. Ibero spiritu superbiæ, nobis ipsis hæc Apostoli recitantes, quando virtutis cunjusiam opus perfecimus : D « Non ego autem, sed gratia Dei quæ necum est ». Et quod a Domino dictum est : « Sine me nihil potestis facere ». Et quod a Propheta dictum est : « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificaverunt eam ». Iterumque : « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei ». Nam etiamsi quis alacritate fervens, ac proposito studiosus fuerit, sed carne idigatus et sanguine, non poterit ad perfectionem pervenire, nisi ad hæc omnia in misericordia et in

8. Ὁ ὄρθος ἡμῶν ἔστιν ἄγιον κατὰ τὸ πνεῦματος τῆς ὑπερηφανίας χαλεπώτατος οὗτος καὶ πάντων τῶν προτέρων ἀγριώτερος, τοὺς τελείους μάλιστα πολεμῶν, καὶ σχεδὸν τοὺς τὸ ὕψος τῶν ἀρετῶν ἀναθετήκοντας ἐπιχειρεῖ καταστρέφειν καὶ καθάπερ νόσος λοιμικτὴ φθοροποιὸς οὐχὶ μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλον ἐκσφαιρεῖ. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων παθῶν ἕκαστον, εἰ καὶ ταρασσὶ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ πρὸς μίαν τὴν ἀντικειμένην αὐτῷ ἀρετὴν πολεμοῦν, καὶ ταύτην νικῆσαι φιλονεικοῦν, ἐκ μέρους ἐπισκοπεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ ταρασσὶ αὐτὴν τὸ δὲ τῆς ὑπερηφανίας πᾶσαν αὐτὴν ἐπισκοπεῖ, καὶ εἰς πᾶσιν ἄγει ἐσχάτην. Καὶ ἵνα σαφέστερον νοήσωμεν τὸ εἰρημένον, σκοπήσωμεν ἑαυτοῦ. Ἡ γαστριμαργία τὴν ἐγκράτειαν σπουδαίως διαφθείρει, ἡ πορνεία τὴν σωφροσύνην, ἡ φιλαργυρία τὴν ἀκτημυσίον· ὁ θυμὸς τὴν πραότητα, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς κακίας εἶδη τὰς ἐναντίας αὐτῶν ἀρετῶν· ἡ δὲ τῆς ὑπερηφανίας κακία, ὅταν κυριεύσῃ τῆς ἀθλίας ψυχῆς, ὥσπερ τις χαλεπώτατος τύραννος μεγάλην πόλιν καὶ ὑψηλὴν παραλαβὼν, ἔλην αὐτὴν καταστρέφει, καὶ ἕως θεμελίων κατασκάπτει. Καὶ μάρτυς τούτου ὁ ἄγγελος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσὼν ἐκ τῆς ὑπερηφανίας· ὅς, ἐκ τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς, καὶ πάση ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ κοσμηθεὶς, οὐ τῆ τοῦ Δεσπότου χάριτι ἰσοῦληθῆ ταῦτα ἐπιγράρειν, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φροῦσι· ὅθεν καὶ ἴσον αὐτὸν ὑπέλαθεν εἶναι Θεοῦ. Καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν ἐνθύμησιν ἐλέγχων ὁ προφήτης ρηθεῖν : « Εἶπα ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Καθὼ ἐν θρεῖ ὑψηλῶν θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἕσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ ». Σὺ δὲ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. Καὶ ἄλλος προφήτης λέγει : « Τί ἐγκαυχῆ ἐν κακίᾳ, ὁ δυνατός ; καὶ μετ' ὀλίγα : Ἡγάπησας πάντα βήματα καταποντισμοῦ, γλώσσαν δολίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καθέλιπε σε εἰς τέλος, ἐκτίλax σε, καὶ μετανέστησας σε ἀπὸ σκηνώματός σου, καὶ τὸ βίβωμά σου ἐκ γῆς ζώντων. Ὄψονται ἔθνη, καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἐν' αὐτὸν γελᾶσονται, καὶ ἐρούσιν· Ἴδοὺ ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, καὶ ἐνεδυναμώθη ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ. Ταῦτα τοίνυν γινώσκοντες, φοβηθῶμεν, καὶ πάση φυλακῇ τηρήσωμεν τὴν ἑαυτῶν καρδίαν ἀπὸ τοῦ θανατηφόρου πνεύματος τῆς ὑπερηφανίας, ἐπιλέγοντες ἑαυτοὺς τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὅτιν ἀρετῶν τινα κατορθώσωμεν : « Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί » καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν » καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Προφήτου : « Ἐάν μετ' ἑαυτοῦ οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες » καὶ πάλιν· Ὁὐ τοῦ θελοῦτος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούτος Θεοῦ. » Καὶ γὰρ εἰ καὶ τὰ μέγιστα ἐστρατὶες ζέων τῇ προθυμίᾳ, καὶ σπουδαίως τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ σαρκὶ συνδεδεμέ-

29 Isa. xiv, 13. 30 Psal. li. 31 ibid. 6-9. 32 Prov. iv, 23. 33 1 Cor. xv, 40. 34 1 Joh. xv, 5. 35 Ps. l. xvi. 36 Rom. ix, 16.

(26) Cassian. Institut. lib. xii, c. 1 et seq.

νος καὶ αἵματι, οὐ θυνήσεται πρὸς τελειότητα φθάσαι, ἅ  
 εἰ μὴ πρὸς τοῦτος πᾶσιν ἐπὶ τῷ ἔλεει Χριστοῦ ἐπιτίθει  
 καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ. Κατὰ γὰρ τὸν θεῖον Ἰακώβον,  
 « πᾶσα θύσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν  
 ἐστὶ, καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. » Καὶ ὁ  
 Παῦλος φησὶ « Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ  
 ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβὼν; » ἀλλ' ὡς ἐπ'  
 ἰβίοις τοῖς ἀλλοτρίοις χαρίσμασιν ἐπαιρούμενος. Ὅτι  
 δὲ χάριτι καὶ ἔλεει Θεοῦ ἡ σωτηρία ἡμῶν προσγίνε-  
 ται, μάρτυς ὁ ληστής ἐκεῖνος, ὃς οὐκ ἀρετῆς ἐπαθλον  
 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐκομίσατο, ἀλλὰ χάριτι  
 Θεοῦ καὶ ἔλεει. Ταῦτα καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐπιστά-  
 μνοι, πάντες μὲν γνώμῃ παραδεδῶκασι μὴ ἄλλως  
 δύνασθαι ἡμᾶς θεμελίον ἀσφαλῆ πρὸς τελειωσιν ἀρε-  
 τῆς καταβάλλεσθαι, εἰ μὴ διὰ ταπεινώσεως, ἥτις ἀπὸ  
 πίστεως καὶ πραότητος, καὶ τελείας ἀκρημοσύνης  
 προσγίνεσθαι πέφυκε, δι' ὧν ἡ τελεία ἀγάπη κατορ-  
 θούται χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'  
 οὗ Πατρὸς ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A gratia Christi speraverit. Nam juxta divinum Jaco-  
 bum, « omne datum bonum, et omne donum perfe-  
 ctum desursum est, descendens a Patre luminum ». Et  
 Paulus ait : « Quid enim habes quod non accepisti?  
 Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non  
 acceperis? » sed de alienis donis quasi de  
 tuis extolleris. Quod autem nobis gratia et miseri-  
 cordia Dei salus accedit, testis est ille ille,  
 qui non in virtutis premium regnum cælorum  
 adeptus est; sed gratia et misericordia Dei. Hæc  
 cum probe nossent Patres nostri, una omnes sen-  
 tentia tradiderunt non posse nos firmos ad  
 virtutis perfectionem jacere fundamentum, nisi  
 per humilitatem, quæ a fide, mansuetudine et per-  
 fecta paupertate procedit; quibus perfecta caritas  
 obtinetur, gratia Domini nostri Jesu Christi,  
 cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæ-  
 cula. Amen.

• Jac. i, 17. • I Cor. iv, 7. • Luc. xiii, 43.

## HOMILIÆ

### QUÆ ATHANASII NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

#### IN SEQUEMTEM HOMILIAM ADMONITIO.

*Hanc homiliam esse Athanasii nemo existimabit, tantum scilicet abhorret ab Athanasii stylo, gracitate, elegantia: imo ut ex orationis genere vocabulorumque ratione conjectare licet, multis post Athanasium sæculis scripta est; quamplurimæ namque hic occurrunt voces compositæ quæ ad infamam accedunt Græcitate. Denum magis sequioris ævi Græcorum loquacitatem redolet hæc homilia, quam antiquorum Patrum eloquentiam.*

#### ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

#### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Προδρόμου, καὶ εἰς τὴν Ἑλισάβετ, καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον (30).

### S. P. N. ATHANASII

*In nativitatem Præcursoris, in Elisabet, et in Deiparam.*

1. Χώραν μὲν ἀποχερωθείσαν, καὶ ἐνάγρων κα-  
 τὰ πᾶντα γενέσθαι καταλειφθείσαν, βούς ἀροτῆρ κα-  
 μᾶτν βυμοτομῶν, ἐγείρει τοὺς ἀβλακᾶς ὅσον γὰρ  
 ἀκατέργαστος ἡ χώρα τῷ χρόνῳ μεμένηκε, τοσοῦτον  
 ἔπρὸς τὴν ἀροτρίαν βούς περιστάμενος ἐπιπνο-  
 τήφω καμᾶτν συγκάμπτεται τὸν ζυγοφόρον ἐπεκτρι-  
 βων αὐχένα· γυναῖκα δὲ στεριωθείσαν καὶ μακροῖς  
 χρόνοις παλαιωθείσαν, καὶ δυσὶ κακοῖς περιπεσοῦσαν,  
 ἀγονίᾳ τε καὶ ἀτονίᾳ, ἀγονίᾳ φύσεως καὶ ἀτονίᾳ γη-  
 ραλειότητος, λόγῳ, καὶ οὐ πόνῳ, ὃ τῆς φύσεως δε-

C 1. Essiccata terra, et onagrorum conculcationi  
 derelicta, aratoris bovis labore sulcatur. Quanto  
 diutius enim incultus ager fuit, tanto graviore in  
 arando bos premitur labore, atterunturque jugi  
 onere cervices. Mulier item sterilis ac ætate gran-  
 dæva, inque duo mala prolapsa, sterilitatem scilicet  
 et imbecillitatem; sterilitatem, inquam, natu-  
 ræ, et imbecillitatem senectutis, verbo, non la-  
 bore, a naturæ conditore Deo Verbo, corporis se-  
 nectute liberatur atque renovatur, sterilitate vero

(30) Ex codice Colb. 1711, quadringentorum circiter ann.

PATROL. GR. XXVIII.

29

natūra levatur. Testis mihi hæc loquenti est uxor Zachariæ sacerdotis, Elisabet, quæ non risit ut Sara<sup>1</sup>, sed ut Anna credidit<sup>2</sup>, quæ in suis jam debilitatis membris ut aquila renovata est<sup>3</sup>: puerum namque enutrivit præclarum, venerandum, in Jordanicis fluentis versantem. Vere magna inter mulieres **330** Elisabet, utpote gloriosæ Virginis cognata, quemadmodum jamjam audisti ex Gabriele dicente: « Et ecce Elisabet cognata tua<sup>4</sup>. » O generis nobilitatem! o pietatis exercitationem! o vite puritatem! o corporis castitatem! o Deum amantem animæ affectum! o vas unguentarium! Evan supplantavit serpens, Elisabetam angelus in præclaras res initiavit. Vere magna inter mulieres Elisabet, quæ Joannem Baptistam gestavit, incredulo Zachariæ exprobravit! Quod autem incredulus Zacharias imbecillitatem corporis, Dei promissione (ad persuadendum) firmiorem esse arbitratus sit, audisti prius ex hac Lucæ evangelistæ lectione: « Visus est ei angelus Domini, stans a dextris altaris incens<sup>5</sup>. » Modus ipse visionis ejus veritatem suadere valet. A dextris angelus stetit, quia dexter faustusque fetus futurus erat, qui dexteram regni cælorum viam prædicaret, juxta illud dictum: « Vias quæ a dextris sunt novit Deus: perversæ sunt autem quæ a sinistris<sup>6</sup>. » Quod aut non ut viarum discrimina notet, sed ut mores adumbret. « Visus est autem ei angelus Domini stans a dextris altaris incens<sup>7</sup>. » Audiant qui adsum, intelligantque altari astare angelos: ubi autem angelorum presentia, ibi Dei habitaculum. Zacharias sacerdos vice sua aderat, ordineque suo per quoddam dierum spatium intererat ministerio: neque semper eo accedebat, sed vice sua ministrabat. Angeli vero Dei qui ad altare deputati sunt, nequaquam per vices ministrant, sed nocte dieque indesinenter altari astant. Norunt qui contentant et qui non contentant: probe sciunt quinam pie accedant, quinam haud pari modo accurrant: intelligunt quinam recte jurent, quinam perjurent: obsequantur eos qui fructum altaris astant, eosque qui torpent. Ne spectes altare quod lapidibus sit ornatum, ab angelis namque gestatur, ab archangelis circumcingitur. Si enim quisvis gentium terminus juxta numerum angelorum assignatus est, secundum hoc dictum: « Constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei<sup>8</sup>: » quanto magis altare plenum angelis erit: ubi jacet carbo mysticus, quem forcipe spiritus per sacerdotis ministerium accipientes seraphini, qui eo pertranseunt, peccatorum purgationem petenti largiuntur? Quod autem hæc in altari adsint, audi clamantem Isaiam prophetam: « Vidi, et ecce missus est ad me unus ex seraphim, et habebat carbonem in manu sua, quem tulerat forcipe de altari. Et tetigit labia mea, et ait: Ecce tetigit labia tua, et auferet iniquitates

μουρῆς θεοῦ λόγος καὶ τὴν τοῦ σώματος παλαιότητα ἀνακαινίζει, καὶ τὴν τῆς φύσεως στείρωσιν διορθοῦται. Καὶ μαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ ἡ γαμετὴ τοῦ ἱερέως Ζαχαρίου, Ἐλισάβετ, ἡ μὴ γαλιόασα κατὰ τὴν Σάρραν, ἀλλὰ πιστεύουσα κατὰ τὴν Ἄναν, ἡ τοῖς κεχαλιμαμένοις μέλειον ἢ ἀετὸς ἀνακαινισθεῖσα ἐπωλοτρόφῃσιν γὰρ παιδὶ γινώσκον, αἰδέσασιν τὸν Ἰορδανέλιον βασιλέων συνόμιλον. Ὅντως μεγάλη ἐν γυναῖξιν Ἐλισάβετ, ὡς συγγενῆς τῆς ἐνδόξου Παρθένου, καθὼς ἤκουσε (50<sup>9</sup>) ἀρτίως τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον λέγοντος: « Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου. » Ἡ εὐγένεια γένους! Ὡ ἀσκησις εὐλαθείας! Ὡ καθαρότης βίου! Ὡ ἀγνεία σώματος! Ὡ θεωρητικὰ ψυχῆς! Ὡ μαροδόχον σκέυος! Τὴν ἔσαν ἐπιτρέψαντες ὁ θεὸς τῇ Ἐλισάβετ τὰ βέλτεστα ὁ ἀγγελος. Ὅντως μεγάλη ἐν γυναῖξιν Ἐλισάβετ, ἡ καὶ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην βασιτάσασα, καὶ τὸν ἀπιστὸν Ζαχαρίαν οὐνεύσασα. Καὶ ἐστὶ ἀπιστὸς Ζαχαρίας τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν βεβαιότεραν τῆς τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας λογισάμενος, ἤκουσε τῇ προτέρᾳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος: « Ἐφθῆ δὲ αὐτῷ ἀγγελὸς Κυρίου, ἐκ δεξιῶν ἐστὼς (30<sup>10</sup>) τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. » Συμβούλιος ἡ ἔκτασις τῆς θεωρίας. Ἐκ δεξιῶν ὁ ἀγγελὸς ἵστατο, ἐπιθεὶ δεξιῷ: ἡμελλε τόκος τίκτεσθαι, τὴν δεξιὴν ὁδὸν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κηρύττων, κατὰ τὸ φάσκον ῥήτων: « Ὅδοὺ τὰ: ἐκ δεξιῶν ὁδοὺ ὁ θεός: διεστραμμένοι δὲ εἰσιν αἱ ἐξ ἀριστερῶν » οὐ τὴν ὁδὸν διαλλάττων, ἀλλὰ τὸν τρόπον αἰνεύόμενος. « Ἐφθῆ δὲ αὐτῷ ἀγγελὸς Κυρίου ἐκ δεξιῶν ἐστὼς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. » Ἀκουέτωσαν οἱ παρόντες, καὶ συνιέτωσαν, ἅ οἱ ἀγγελοὶ τῷ θυσιαστηρίῳ παρίστανται: ὅπου δὲ ἀγγέλων παράστασις, ἐκεῖ θεοῦ κατασκήνωσις. Ζαχαρίας ὁ ἱερεὺς ἐξέφημερίαν ἐποίησε, ἐξ ἡμέραν εἰς ἡμέρας παριστάμενος τῇ λειτουργίᾳ: οὐχὶ δι' ἑαυτοῦ χωρῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐφημερίᾳ λειτουργῶν. Οἱ δὲ ἀποκηρωθέντες ἀγγελοὶ τοῦ θεοῦ εἰς θυσιαστήριον ἐφημερίαν οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπιστάστωες παρίστανται τῷ θυσιαστηρίῳ. Ἰσασί καὶ ἐν καταφρονούντι, καὶ τὸν μὴ καταφρονούντι: γρηφίζουσι καὶ τοὺς εὐλαθεῖς προσείντας, καὶ τοὺς ὡχί οὕτω προστρέχοντας ἐπίστανται καὶ τοὺς εὐορκύντας, καὶ τοὺς ἐπιρκούντας: σφραγίζουσι καὶ τοὺς καρποφοροῦντας, καὶ τοὺς ναρκύνοντας. Μὴ δὲ ἴθι: κεκαλλώπισται τὸ θυσιαστήριον σκόπει: ὑπὸ γὰρ ἀγγέλων βαστάζεται, ὑπὸ ἀρχαγγέλων κυκλοῦται. Εἰ γὰρ πᾶν ῥήιον ἐθνικὸν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων ὁροθεῖται, κατὰ τὸ φάσκον ῥήτων: « Ἐστῆσεν ὄριον ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ: » πόσω μᾶλλον τὸ θυσιαστήριον ἀγγελοπλήρωτον, ὅπου ὁ μυστικὸς ἀνθραξ ἐπίκειται: ὃν τῇ λαβίδι τοῦ πνεύματος τὰ σερραφίμ διαρρηχόμενα διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἱερέως, κάθαρσιν ἀμφοτέρων τῶν αἰώνων τὴν χαρίζονται: Καὶ ἐστὶ ἐν τοῦτοις τὸ θυσιαστήριον, ἀκουε Ἰσαίου τοῦ προφήτου βοῶντος: « Ἐθεώρωσαν, καὶ ἰδοὺ ἀπεστάλη πρὸς μὲ ἐν τῶν σερραφίμ, καὶ εἶχεν ἀνθρακὰ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου: καὶ ἥψατο τῶν

<sup>1</sup> Gen. xviii, 10. <sup>2</sup> I Reg. 1, 18. <sup>3</sup> Psal. cii, 5.

<sup>4</sup> Deut. xxxii, 8.

(30<sup>9</sup>) Vulg., ἤκουσε. Edit.

<sup>10</sup> Luc. 1, 56.

<sup>11</sup> ibid. 11.

<sup>12</sup> Prov. iv, 27.

(30<sup>10</sup>) Vulg., ἐστῶτι, perperam. Idem.

χειλέων μου, καὶ εἶπεν Ἰδοὺ ἤφατο τῶν χειλέων σου, ἅ  
καὶ ἀφαιρῆι τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου  
κατακαθαρίσει. Ὁ Εἶδες τίνες παρίστανται τῷ θυσια-  
στηρίῳ, καὶ οἷος ὀφθαλμοῖς δεῖ ἐκτενεῖν ἔνδον,  
καθαροῖς, ἀδόλοις, εὐμεταδότοις, φιλοπυγχοῦς;

2. Τί οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς; καλὸν γὰρ ἡμᾶς  
τῆς πάσης πραγμάτων ἐπιλαβέσθαι: «Ὁσφθὶ δὲ αὐ-  
τῷ, φησὶν, ἄγγελος Κυρίου ἐπὶ τῶν ἐξ ἑξῶν τοῦ  
θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. Καὶ ἰδὼν Ζαχαρίας,  
ἐταράχθη, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Εἶπε δὲ  
αὐτῷ ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσκού-  
σθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου,  
γενήσεται υἱὸν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάν-  
νην. Καὶ ἔσται χαρὰ σοι καὶ ἀγαλλίασις, καὶ παντὶ  
τῷ λαῷ σου.» Ταῦτα τοῦ ἀγγέλου διαγορευόντος, ὁ  
Ζαχαρίας ἐν τούτῳ, δειλὴ καὶ φόβῳ Θεοῦ συλληφθεὶς,  
ἀνταπεκρίθη πρὸς τὸν ἄγγελον φάσκων· Ἐξω φόβου  
καλεῖς με ὑπουργεῖν, καὶ λέγεις μοι· Μὴ φοβοῦ,  
Ζαχαρία· καὶ πῶς οἶόν τε τούτο; Ὁ οὐκ εἶδόν ποτε,  
νῦν ἐν πρώτοις τεύταμαι, πῦρ φθειγγόμενον, ἄσωμα-  
τον ἀσθροπὸν, ζωγραφητὸν πρόσωπον, ἀσύνθετον  
ἔβην, νεφελουστάτον σχῆμα, ἀερόβατον ἔρομα πε-  
ροδόλον, θυσιοπάρετρον λόγον ἐκβάλλεις, καὶ φόβον δει-  
κνύεις· τὰ θήματά σου πύρινα, καὶ τὰ ἐπαγγελματά σου  
ὑπόστατα. Ἐλισάβετ κνοφορήσει, καὶ γὰρ πατὴρ ἀναδει-  
χθήσεται; Ὅτε θανάτου γενεῖται, τότε παιδὸς φουορη-  
γία; Ὅτε πάππος τὴν ἡλικίαν, τότε πατὴρ τὴν προσδο-  
κίαν; λόγος πρὸς γόνου οὐδεὶς ἐσθῆθη τὰ γεννητικά  
μέρια, ἐκαθεὶς ἑστὸν ἡ φύσις, ἀδιύπνιστος πρὸς  
ἄρῃαν μένει, λήθην ἐαυτῆς γενεῖται, τότε παῖδες φουο-  
ρατι τῇ γῇ προσνέουκα, καὶ Ἐλισάβετ πρὸς ἐτοιμα-  
σίαν βακτηρίαν μεμίσθωται. Ἀπᾶς ἡ ἡμερὰ ῥόδος  
τοῦ Ἀαρῶν ἦνθησεν, οὐχ ἰδὲ πολλᾶκις. Κατὰ τὴν γνώ-  
σομαι τοῦτο; Ὁ δὲ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Τί ἀδολε-  
σχεῖς, Ζαχαρία; καὶ ἱερατεύεις, καὶ διττάζεις; Μὴ  
οὐκ ἦν Ἀβραάμ ἑκατονταετής, καὶ Σάρρα πρὸς νέ-  
κρον μῆτρας ἀσχολουμένη; Μὴ Ἰσραὴλ οὐκ οὐτόν  
καρπός; Εἰ μὴ εἶχες ὑποδείγματα, καλῶς ἐδίστασας·  
εἰ δὲ ἐξ ἐκείνων κατάγῃ, τί τὰ ἐκείνων οὐκ διανοῆ,  
Ὁ ἰθνηκὸς Ἀβραάμ ἐπίστευσε, καὶ ὁ ἱερατικὸς ἀμ-  
φιβάλλεις; ἐκεῖνος ἐκτὸς θυμιάματος ἐμυρίσθη, καὶ  
οὐ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐκαπνίσθη; ἐκεῖνος τὸν κλη-  
ροῦσμον δεχόμενος ἠγαλλιάτο, καὶ οὐ τὸν πρόδρομον  
Ἰωάννην εἰς οὐδὲν λογίζῃ; Αὐτός σε τῆς καταδικῆς  
ἐξελαίται, αὐτός σε τῆς κατάρτας ἐλυτρώσατο· αὐτός  
σου τὴν γλωττιαίαν κλεῖδα βαστάζει· αὐτός πρὸς  
Κύριον πολλοὺς ἐπιστρέφει· αὐτὸς ἐν δυνάμει· Ἦλιου  
τοῦ προφήτου προπορεύσεται, οὐ πύρινον σκεῦος ἀρ-  
ματηλάτων, ἀλλὰ τὸ Ἰορδάνειον λουτήριον εὐτρεπίζων  
διὰ τὸν πάλιν ῥύπον τῶν ἁμαρτιῶν. Διὸ σοι καὶ  
εἰπὴν προσετέχθη· «Εἰσκούσθη ἡ δέησίς σου.»  
Ὅτι ἐφθασεν ὁ καιρὸς ὁ πάλας προφητευθεὶς καὶ νῦν  
πληρωθεὶς· «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμά-  
σατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους  
αὐτοῦ.» Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ  
Κύριος ἦξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Διὰ τούτο, Ζαχαρία,

tuas, et peccata tua purgabit<sup>14</sup>. » Viden<sup>15</sup> quinam  
sint qui altari astant, et quibusnam oculis introspi-  
cere par sit, sinceris, dolo carentibus, munificis,  
pauperum amantibus?

2. Quid igitur Lucas evangelista? oportet enim  
totum resumere: «Visus ei, inquit, angelus  
Domini, stans a dextris altaris incensi. Et videns  
Zacharias turbatus est, et timor cecidit super eum.  
Ait autem illi angelus: Ne timeas, Zacharia, quo-  
niam exaudita est oratio tua, et ecce Elisabeth uxor  
tua pariet tibi filium et vocabis nomen ejus Joan-  
nem. Et erit tibi gaudium et exultatio et omni  
populo tuo<sup>16</sup>. » Hæc loquente angelo, pavore ac ti-  
more Dei correptus Zacharias respondit illi: Absque  
timore jubes me ministrare, aisque mihi: Ne ti-  
meas, Zacharia; ecqua ratione fieri illud potest?  
Quod nunquam videram nunc primum conspicio,  
loquentem ignem, incorporeum hominem, depictum  
vultum, incompositum aspectum, habitum nubis  
speciem ferentem, aereum cursorem alatum, sermo-  
nem inter sacrificia erumpentem emittis, metum in-  
cutis, verba tua ignea, et promissa tua creditu diffi-  
cilia. Elisabeth vicinam gestabit; et ego pater esse de-  
clarabor? Cum vicina mors, tumne puer gignitur?  
Cum atate avus esse possim, tumne me patrem fore  
sperandum? Nulla gignendi ratio: genitalia extincta  
331 sunt, dormit jam natura, nec excitari potest  
ad concupiscentiam, ad oblivionem sui devenit. Ego  
præ senectute versus terram curvatus sum, jam sibi  
Elisabet baculum apparavit. Semel arida Aaronis  
virga floruit<sup>17</sup>, sed non pluries. Quo signo illud  
normis? Tum angelus illi: Quid nugaris, Zacharia;  
sacerdotio fungeris et dubitas? Nonne Abraham  
centenarius, et Saræ vulva extincta<sup>18</sup> erat? An ideo  
eorum fructus cohibitus est? Si non suppeteret  
exemplum, jure dubitares; quod si ab illis originem  
ducis, quare quæ illos spectant non recogitas? Gen-  
tilis Abraham creditit<sup>19</sup>, et tu sacerdos ambigis?  
ille absque incenso sufflito, perflatus est, et tu in  
altari fumigatus? Hærede ille accepto exsultavit;  
tu præcursorem Joannem nihil reputas? Ipse te  
damnatione liberabit: ipse te cruet a maledicto:  
ipse clavem linguæ gestat tuæ: multos convertet  
D ad Dominum: ipse in virtute Eliæ propetæ  
prophetabit<sup>20</sup>, non igneo curru vectus, sed Jordanicum  
præparans lavacrum, propter multas peccatorum  
sordes. Quamobrem jussus sum tibi dicere: «Exau-  
dita est oratio tua<sup>21</sup>;» quia advenit tempus olim  
prænuntiatum a prophetis, nunc impletum: «Vox  
clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas  
facite semitas ejus<sup>22</sup>.» Non angelus, non legatus, sed  
ipse Dominus veniet et salvabit nos. Quapropter,  
Zacharia, tu esto mutus, accepto, in repugnantia  
tempore, merito supplicio: ego vero ab jlio in  
aliu locum pergo, et Virginem contoverunt sum,

<sup>14</sup> Isa. vi, 6, 7. <sup>15</sup> Luc. i, 11-14.

<sup>16</sup> Num. xvii, 8.

<sup>17</sup> Gen. xvii, 17.

<sup>18</sup> Gen. xv, 6.

<sup>19</sup> Luc. i,

17. <sup>20</sup> ibid. 13. <sup>21</sup> Isa. xl, 5.

et a conversatione cum exercitu cœlesti, ad ministerium quo missus sum me confero. Hæc, dilecte, de Zachariæ incredulitate paucis præmissa sunt. reuêσθαι, ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὀμίλλας ἐπὶ τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν χωρῶν. Ταῦτά μοι διὰ βραχέων, ὡ φιλᾶ, εἰς τὴν παραληφθεῖσαν τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἀπιστίας προωδικοπῶμαι.

5. Nunc vero quædam ex jamjam lectis disquirenda nobis sunt. Quænam illa? Quæ a Gabriele annuntiata, et a Virgine credita, a Spiritu sancto promotæ, a Domino quasi thesaurus recondita, et a Patre obsignata, et a piis hominibus servata sunt. Audisti modo evangelistam Lucam dicentem: « In mense sexto, missus est angelus Gabriel in civitatem Galilææ, cui nomen Nazaret, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph<sup>22</sup>. » O sponsalia cum alio contracta, alii promissa! o sponsalia, quæ gaudium exhibent, perturbationem sedant! Audisti modo Lucam evangelistam ita loquentem: Ingressus domum angelus, Virginem salutavit ac dixit: « Ave, gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum vidisset, turbata est in sermone ejus; et cogitabat apud seipsam qualis esset ista salutatio<sup>23</sup>. » Vidistin' salutationem angeli perturbationem excitare? nec modo perturbationem, sed etiam cogitationes; imo dubitationem, atque his similia. Tacitus namque angeli ingressus, vultus insuetus, colloqui insolentia, magnitudo promissionis, inexpectatæ vocis auditus, Virginem coniecit in metum, quæ cogitatione temperantis animi omnem pravam abiecit cogitationem. Quæm obrem turbata est, atque turbata imperturbata permansit. Quid est illud, Atque turbata, imperturbata permansit? Studiosè audi. Cum Gabriel angelus ut missionis suæ ministerium impleret, nullo excitato pedum strepitu virginalis cubiculum adit; sola quippe Virgo erat in sponsi sui domo. Nostis porro cuncti quo pacto erulescat virgo sub initium initii nuptiarum pacti, inclinato vultu, demissa loquens voce, nullum exhibens nutum, nullam non gerens temperantiæ sollicitudinem. Cum sic affectum videret angelus, ait illi: « Ne timeas, Maria, » tametsi anxia, et utpote virgo, temperantiæ sollicita fuisti, ne irruens sponsus tuus, tuz vim afferret veredundæ. Illud scias velim, o Virgo, nullum fore tibi cum sponso tuo Joseph congressum. Aliud te negotium exspectat, divinum, dominicum, ineffabile, inexplicabile, 332 quod sermone enarrari nequeat. Dominicum futura es habitaculum; mater, nuptialis experta tori prædicaberis; cœli terræque Dominum susceptura es, incorruptum gestatura fetum. « Ne timeas, Maria, » tuam firmam cogitationem, animam corrobora, cor confirma. Ne imitere Zachariam: ne, quemadmodum ille, dubitaveris, tu quæ mulierum gloria es: tu Israelitici populi exsultatio: tu gentium ornamentum, tu gaudii radix, tu benedictionis plantatio. Tu præ omnibus virginibus invenisti gratiam apud Deum. Et « ecce concipies filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic

οὐ μὲν φιμώθητι, ἐν καιρῷ τῆς ἀντιλογίας τὸ πρόσημον τῆς τιμωρίας δεχόμενος· ἐγὼ δὲ τόπον ἐκ τόπου μετέρχομαι, καὶ πρὸς τὴν Παρθένον μὲλλον πορευόμενος. Ταῦτά μοι διὰ βραχέων.

3. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἀρτίως παραναυωθέντα, καιρῶς λοιπὸν ἐπιζητήσῃ. 1. Ἥλια αἰτία; Τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ μηνυθέντα, καὶ ὑπὸ τῆς Παρθένου πιστευθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος προβιβάσθοντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου θησαυρισθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς σφραγισθέντα, καὶ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν φυλαχθέντα. Ἦκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος: « Ἐν τῷ μηνί τῷ ἕκτῳ ἀποστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ. » Ἡ μνηστρα ἄλλῃ μνηστευθέντα, καὶ ἄλλῃ κατεγνησθέντα! ὡ μνηστρα χαρᾶς ἐμφανιστικά, καὶ ταραχῆς διατριπτικά! Ἦκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος: Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸν οἶκον ὁ ἄγγελος, ἠσπάσατο τὴν Παρθένον καὶ εἶπε: « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναίκιν. » Ἡ δὲ, ἰδούσα, διαταράχθη ἐπὶ τὸ λόγον αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῇ, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. » Εἶδες τὴν χαρὰν τοῦ ἀγγέλου ταραχὴν ἐγείρουσαν; Οὐ μόνον δὲ ταραχὴν, ἀλλὰ καὶ διαλογισμοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀμφιβολίας, ἀλλὰ καὶ τὰ καταρπλήσια τούτων. Τὸ γὰρ ἄβρουν τῆς ἀγγελικῆς εἰσόδου, καὶ τὸ ζέον τῆς ἔψεως, καὶ τὸ ἀσύνθετος τῆς συντυχίας, καὶ τὸ ὑπέροχον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ ἀπροσδόκον τῆς ἀκοῆς, εἰς δειλίαν ἐπέβαλε τὴν Παρθένον, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς σωφροσύνης πᾶσαν φαίλιν ἐπίνοιαν ἐκποδῶν ποιησαμένην (30<sup>23</sup>). Ἀπὸ καὶ ἐταράχθη, καὶ ταραχθεῖσα ἀτάραχος ἔμεινε. Τί ἐστὶ, καὶ ταραχθεῖσα ἀτάραχος ἔμεινε; Ἄκουε συνετῶς. Ἦνίκα Γαβριὴλ ὁ ἄγγελος, ἀποστολικὴν διακονίαν πληρῶν, ἀψόφῳ ποδὶ ἐπὶ τὸν παρθενικὸν ἔχουρας κοτύνα· μόνῃ γὰρ παρῆρῃ ἡ Παρθένος, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μνηστευσαμένου διαγούσα· ἴστε πάντες σαφῶς καὶ πῶς ἐβρυχθῆ παρα τὰς ἀρχὰς τοῦ συναλλάγματος ἡ Παρθένος κάτω τὰς ἔψεις φέρουσα, ἡμέμα λαλοῦσα, μὴ ἀνανεύουσα, πάσης σωφροσύνης ἐπιμελουμένη. Ἐν τούτοις ἰδὼν αὐτὴν ὁ ἄγγελός φησι πρὸς αὐτήν: « Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ, » εἰ καὶ ἡγνώσασκε, καὶ ὡσπερ παρθένος τῆς σωφροσύνης ἐφρόντισας, μὴ καταβραμῶν ὁ μνηστὴρ σου καταψηφιστῆται σου τῆς εὐλαθείας. Τούτο γίνωσκε, Παρθένε, ὡς οὐδεμία σοι κοινωνία ἐστὶ πρὸς τὸν μνηστῆρά σου Ἰωσήφ. Ἐπερὸν σε πρῶτον περὶ μένει, θεῶν, θεσποτικῶν, ἀμφοτερικῶν, ἀνεμῆμευτον, λόγῳ παραστῆναι μὴ δυνάμενον. Δεσποτικὸς εὐρεθιστὴρ σῆμας, ἀπειρηγασμὸς ἀναειχθῆσθαι μήτηρ, τὸν ὀρανοῦ καὶ γῆς δεσποτὴν μέλλεις ὑποδέχασθαι, ἀδιὰφορον τόκον κωροοῦσα. « Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ, » στήριξόν σου τὸν λογισμὸν, νεύροσόν σου τὴν ψυχὴν, ἔδρασόν σου τὴν καρδίαν. Μὴ μιμησθὲ τὴν Ζαχαρίαν, μὴ ἀμφοβῆλῆς, ὡς ἐκεῖνος, σὶ τῶν γυναικῶν τὸ καύχημα· οὐ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ τὸ ἀγαλλιάμασόν σου τῶν ἔθνων τὸ ἐγκαλλώπισμα· οὐ τῆς χαρᾶς τὸ βί-

<sup>22</sup> Luc. 1, 26, 27. <sup>23</sup> ibid., 28, 29. (30<sup>23</sup>) Vulg., ποιησαμένη, nullo sensu. Edit.



ζωμα· οὐ τῆς εὐλογίας τὸ φυτόργγμα. Ἐν εὐρεῖς  
 χάριν παρὰ τῷ Θεῷ παρὰ πάσας τὰς παρθένοισ. Καί,  
 « ἰδοὺ συλλήψῃ γίνῃ, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰη-  
 σοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ γινῶσκει κληθῆ-  
 σεται. » Τοῦτων σοι τῶν ἀγαθῶν ἤκου μνηστῆς ὑπάρ-  
 χων, εἰ καὶ ἐξω φύσεως τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ὁμως  
 παρὰ τῷ φανοιστῷ πάσης τῆς κτίσεως οὐδὲν σχολῶν  
 ἢ στραγγαλιῶδες, ἀλλὰ πάντα εὐθεῖα καὶ πρὸς εὐχέ-  
 ρειαν βλέποντα. Ἐν ταύταις ταῖς ἐπαγγελίαις ἡ Παρ-  
 θένος σαγνηθεῖσα, καὶ πᾶσης φαύλης ἐπιτοίας  
 ἀπαλλαγεία, οὐκ εἶται ὡς ἀπαρρηκταῖος ἐσιώπα, λέ-  
 γουσα πρὸς τὸν ἀγγελον· « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ὅτι  
 ἀνδρα οὐ γινώσκω; » Τί μοι καὶ τὴν καρδίαν θροεῖς,  
 καὶ τὴν ἀκούην ξενορωμεῖς; Τί τὸ μὴ ἀκουσθῆν ἀπὸ  
 τοῦ αἰῶνος διαγγέλλεις; ἔγκυος εὐρεθῆσομαι, καὶ ἀν-  
 δρὸς παῖραν οὐ λήθομαι; « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο; »  
 Μήτηρ ὀνομασθῆσομαι, καὶ μητρικῶν ὀδῶν ἐξω  
 γενήσομαι; « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο; » Μαζὸν ἐπι-  
 δώσω, καὶ σπάρρανα συσφιγῶ, καὶ παῖδα γαλακτο-  
 τροφήσω, καὶ τί τὸ ἐν ἐμοὶ οὐ γινώσκωμαι; « Πῶς ἔσται  
 μοι τοῦτο; » λέγε μοι τὴν εὐλογον αἰτίαν, ἵνα γινώσκω  
 τὴν ἀμφίβολον κυοφορίαν. Ἐνὸν τῆς Ἐβας ἡ γέννησις.  
 Ἀλλ' ὁμως ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· καὶ ἔσχε  
 τὸ αἶτιον ὄθεν ἐγνωρίσθη τὸ φύραμα, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἡ  
 αὐτῷ ληφθεῖσα, καὶ ὁ ἴσως τῷ ἴδιῳ ἀνεπληρώθη τό-  
 πος Σενοπρεπεστέρᾳ δὲ τῆς Ἐβας ἡ τοῦ Ἀδάμ γέν-  
 νησις· ἀλλ' ὁμως καὶ αὐτὴ φανεροποιηθεῖσα, γραφῇ  
 ἐκτερόθη, καὶ πῶς παραρρήμα γέγονε σαφῶς ἐγνω-  
 ρισθῆ, ὅτι ἀπὸ τῆς γῆς τοῦν λαβῶν ὁ δημιουργὸς τῆς  
 θεομορφον ζῶων κατασκεύασε τὸν πρωτόπλαστον.  
 Ὡς ἐκείνα γινώριμα, καὶ τοῦτο σαφῆνσον· ἐπειδὴ τὸ  
 προλεχθέν μοι παρὰ σοῦ ὑπερηκόντισε τὰ λεχθέντα·  
 « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἀνδρα οὐ γινώσκω; »  
 Ὁ δὲ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον· « Πῶς ἔσται σοι  
 τοῦτο; Παρ' ἐμοῦ τὸν τρόπον ζητεῖς, Παρθένε, μα-  
 θεῖν; Μὴ δύναται βούλας σκοπῶν εἰδέναι δεσπότου;  
 Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Μνηστῆς ἀπεστάλην, οὐχ ἔρ-  
 μηνευτῆς. « Τίς ἔγωγ νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος  
 αὐτοῦ ἐγένετο; » Ἄ ἀκούει λαλῶ, οὐδὲν ἴδιον κλάττω.  
 Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Τὸ πῶς ἐπὶ Θεοῦ μὴ ζῆται.  
 Πῶς ἔσται σοι τοῦτο; Ὡς Ἡσαίας προηγόρευσε  
 φάσκων· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει· » τὸ  
 ἔξειεν σο προηγόρευσεν, ἐγὼ ἐκ λέγω σο, ὅτι· « τῆσις  
 ἰδὼν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· » αὐτῷ  
 ἢ ὄβρα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A erit magnus et Filius Altissimi vocabitur<sup>22</sup>. » Ulorum  
 tibi bonorum nuntius accedo, etiamsi extra natu-  
 ram sint quæ dico; attamen a conditore totius  
 rerum naturæ nihil obliquum, nihil tortuosum; sed  
 recta omnia, et suavem atque planum ordinem  
 spectantia. His capta promissis Virgo, omni-  
 que prava suspicione liberata, non ultra quasi difflata  
 tacuit, sed ait angelo: « Quomodo fiet mihi istud,  
 quoniam virum non cognosco<sup>23</sup>? » Quid cor terres  
 meum, aurèmq; insolita voce attonitam reddis?  
 Quid rem annuntias a sæculo non auditam? An  
 prægnans inveniar, quin viri experimentum capi-  
 am? « Quomodo fiet mihi istud? » Mater vocabor,  
 et maternis partus doloribus experta ero? « Quo-  
 modo fiet mihi istud? » Mammam præbebo, pannis  
 involvam, puerum lactabo, cur quod me spectat  
 non intelligam? « Quomodo fiet mihi istud? » con-  
 sentaneam profer mihi causam, ut obscuram illam  
 uteri gestationem intelligam. Insolens fuit Evæ ge-  
 neratio, attamen ex viro illa sumpta fuit<sup>24</sup>: causaque  
 fuit qua ejusmodi massæ ratio cognosceretur, quoni-  
 am scilicet ex illo, quæ pro illo, sumpta est: pro-  
 priusque locus proprio loco repletus est. Insolentior  
 Evæ generatione Adami generatio; attamen  
 illa scripto tradita ac enarrata fuit, notumque est  
 qua ratione repente facta sit. De accepto scilicet  
 limo terræ Creator, animal deformem, præparavit,  
 nempe primum parentem. Ut illa nota sunt, hoc  
 item declara mihi, quandoquidem id quod ante  
 dixisti mihi, illa alia longe superat: « Quomodo  
 erit mihi istud, quoniam virum non cognosco? »  
 Tum Gabriel ad Virginem: Quomodo erit tibi istud?  
 a me, Virgo, modum quæris ediscere? An potest  
 servus scopum messe domini sui? Quomodo erit  
 tibi illud? Nuntius, non interpres, missus sum. « Quis  
 novit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus  
 fuit<sup>25</sup>? » Quæ audio loquor, nihil a me confingo.  
 Quomodo erit tibi istud? Apud Deum ne quæras  
 quomodo. Quomodo erit tibi istud? Quemadmodum  
 Isaias prænuntiavit dicens: « Ecce Virgo in utero  
 habebit<sup>26</sup>: » te in utero habituram prædixit, ego au-  
 tem dico tibi, quod « paries flinim, et vocabis nomen  
 ejus Jesum: » ipsi gloria in sæcula sæculorum.  
 Amen.

D

<sup>22</sup> Luc. 1, 30, 31. <sup>23</sup> ibid. 34. <sup>24</sup> Gen. 11, 25. <sup>25</sup> Isa. xl, 13. <sup>26</sup> Isa. vii, 14.

#### IN SERMONE DE ANNUNTIATIONE SANCTISSIMÆ DEIPARÆ MONITUM.

*Spirium esse hunc sermonem nemo jam eruditus non judicat, cum sole clarior sese prodatur styli hujusce ab Athanasiano discrepantia. Athanasii enim oratio nitida puraque est: contra vero hujusce scriptoris ista perplexa et obscura, ut vix intelligatur: quod est, ait Tullius (30<sup>\*\*\*</sup>), in oratione vitium vel maximum. Ad hæc nugæ hic comparant permulta, sagaci quovis homine, ne dicam Athanasio indignæ, ut est inepta illa ætymologia vocis oclata, ab lota, et alia ejusmodi: vocesque complures Athanasio ignotæ, ut sunt illæ, Θεοῦπόστατος, ἀνθρωποῦπόστατος, ἀρχίθεος et ὑπεράρχιος, et alia quæ bene multas, pro brevitate opusculi, hæc contulit scriptor iste; ita ut inferiorem omnino Græcitatē redoleat. Et sane quæ de Christi hypostasi.*

(30<sup>\*\*\*</sup>) De oratore.

et de duabus in Christo naturis subtiliter disputat, suadent eum, post synodos Ephesinam et Chalcedonensem, scripsisse. Quarum etiam synodorum ipsissimis verbis utitur in locis notandis. Quæ verà de duabus in Christo voluntatibus edisserit, arguere videntur eum post vulgatam Monothelitarum hæresim vizisse. Sed libet Baronii hæc de re dissertationem, a fratribus nostris Roma nobis transmissam, hic apponere. Qui clarissimus Annalium scriptor cum Latinam Nannii versionem textu Græco clariorem solum legerit, stupendum styli perplezitatem non animadvertit.

EPÍSTOLA APOLOGETICA CÆSARIS BARONII ADVERSUS OBJECTA THOMÆ STAPLETON.

ADMODUM REVERENDE PATER S. P.

**333 I.** Etsi non litteris ad me datis, missis tamen ad amplissimum cardinalem Alanum, scriptis tuis, me provocati utramque, vir optime ac disertissime, opulolam apologeticam redderem. Aegro sane animo tui sanctus Hieronymus, quod alii priusquam ipse legissent quæ sanctus Augustinus in commentariis a se editis esse emendanda significasset; sed nihil est quod hoc nomine tibi successerim, quin potius excusum, quod ex his, quæ natura hominum fert, sicut Abraham non putavit in Gerarim aliquem reperiri, in quo Dei timor inesset; ita forsudus existimasse me, non sine stomacho lecturum esse eum, quo meos palam faceret et emendaret errores. At quemadmodum magnum illum Patrem facti contigit, eodem quoque modo scias, si id existimasti, te tua hac opinione deceptum. Etenim illud mihi semper in ore: Corruptum me iustus, si modo iuste; imo nec refugium, si iniuste, quod sciam ex iis, quæ utcumque in controversiam vocantur, veritatem auctoris illustrari reddique perspicuum. Quæ quidem, etsi ergo libentique animo a quolibet erudito viri ferenda sunt, quanto magis a meo Thoma, Anglicanæ Ecclesiæ ornamento, sacrarum litterarum antistite, fidei confessore, martyrii candidato, et Ecclesiæ catholicæ unesignio propugnatore, non dico toleranda, sed expectanda sunt. Etenim, cum ex sententia Clementis Alexandrini, nullius scripta ipsa felicitur currant, quibus aliquid non obicit iure valeat, in sacro mihi erit, si tolem tantumque nactus ero monitorem, correctorem atque emendatorem.

II. Nullum ergo hac ex causa sibi iurgium inter me et te. Non autem addam, quod magnus Pater ille subdidit: Si ad dexteram ieris, ego ad sinistram pergam, imo audentius fidelitiusque ineram illud Petri: Sequar te quocumque ieris: quod sic existimem bene consultum catholicæ pietati, si iunctis simul dexteris, unanimes pro veritate certemus. Sed nec relin putas alia me incedere via, si interdum contingat haud insistere tuis vestigiis; est enim secundum Isaiaë vaticinium in Ecclesiâ, semita atque via, hæcque non duo trames, sed una via sancta vocata. Quamobrem nunquam dicemur ab invicem dissentire, cum diversis sententiis in una ad unam veritatem libero pede tendimus, etsi aliqua in re aliquando inter nos discrepare contingat, ut modo accidit.

III. Legi perulidam consultationem tuam meæ assertionis de homilia quæ existat apud Athanasium de sanctissima Deipara, quam non Athanasius esse, sed auctoritas qui post Nestorium vixerit, affirmavit. Equidem quod alio veloci scias tenebat oratio, nannia leviter, sicut et obiter, atque in transitu ea tractare licuit; existimans tamen potuisse illo sufficere, ad declarandum illud Athanasii opus non esse, mihi quæ libenter arriusos fore omnes viros eruditos, cupidos veritatis. Idque complures fecere mihi adgratulas, quod spurios filios a legitimis segregarem: quippe qui eandem accuratius perlegendis, facile persuasi sunt disputantem adeo disertè, vortuque proprietate exquisitè adversus Nestorium agentem, longe diversam ab Athanasio esse illius tractatus auctorem. Quas tu voces, etsi ex sententia vel Cyrilli, vel aliorum etiam ante Nestorii tempora tibi vindicis ex diversis auctoribus, certe quidem tempore Athanasii, quod nulla hujusmodi vigeret hæresis, haud adeo exacta requiri videbatur earundem vocum expressa proprietates: nam idem ipse Athanasius, de quo veritatis questio, pro voce persona, interdum naturæ nomen usurpat in libro De Incarnatione Verbi, quem locum (ne quis pulet textum esse depravatam, vel interpretem non associatum) hic ex Cyrillo reddemus, qui cum ceteris, tum in libro De fide ad reginas, tum etiam in Apologetico, ubi hæc alii verbis ipsius: « Confitemur etiam esse ipsam Filium Dei et Deum secundum Spiritum, filium hominis secundum carnem, non duas naturas, unam Filium: unum quem adoratur, unam quem adoratur, sed unam naturam Verbi Dei incarnatam, et adorabilem cum carne sua una adoratione, non autem duos filios. » Hæc ipse, quod quidem exemplo apparet, tum distincte, atque proprie, tamque exploratè, et abunde de duabus naturis loqui, præ se ferre auctorem ejus hominæ esse Nestorii potius temporis scriptorem quam Athanasium.

IV. Id quidem et illud magnopere persuadet, quod cum exactissima facta sit scriptorum Athanasii indagatio, tum a Cyrillo ejus sedis episcopo, penes quem ejusdem Athanasii lucubrationses asserbantur, tum ab adversariis, qui quod aliis non inveniunt, librum ad Epictetum, ut idem Cyrillus testatur, corruptissimum, in summe ipsorum mutantes sententiam, fecerunt pravi dogmata assertorem. Ubiantiam gentium, quarum hominibus ista delituit, ut non modo Cyrillus non repererit, sed nec tot doctissimi episcopi qui conerentur ad quatuor œcumenica concilia, Ephesinum et Chalcedonense, quantum et sextam synodos, in quibus de eisdem actum est, cujus una tantum inspectio ob exactam verum et nominum definitionem, et tanti auctoris præstantiam, satis superque erit ad Nestorium atque Eulychem, et alios hæreticos confutandos? At in conjecturis his, quævis haud levioris ipse sint argumenti, diutius immorandum non est; cum fortissime adsint ab auctore ipso petita probationes, atque in primis illa.

V. Quid enim est quod adeo execratur ibi auctor hæc voces. Christum hominem Deiferum: quibus tamen, ut ipsemet tradit, germano sensu acceptis, sui sunt Patres Nicani concilii, atque scæpe, ut auctor est Theodoros contra Cyrillum in Anathematismis, sanctus Basilius una cum aliis ante Nestorium hæresiarchois, qui primus his abusus est vocibus, ad suam hæresim statuentium? Sane quidem quod illas detestatur voces, quo Athanasii temporibus pie sæcteque dici a Patribus consueverunt; a Nestorii vero tempore sunt vitate, perapicue absque dubitatione aliqua demonstratur, auctorem illum post exortam Nestorii hæresim ea scripsisse. Ut autem eandem voce, Christus homo Theophorus a pluribus omnibus respuerent, solus Nestorius in causa fuit, qui ens suæ hæresis veneno infecta reddidit execrabiles, et pitiissimè docet Cyrillum in libro De Incarnatione Unigeniti, cap. 22 et 23, nec non sanctus Joannes Damascenus agens contra Nestorium, cujus verba recitat Eulymius in Panoplia: quibus plane testatur Nestorium, ad suam astruendam hæresim, Christum Dominum nostrum appellasse Deiferum. Ob id itaque in quinto Cyrilli mathematismo a concilio Ephesino recepto, illi definitum habetur: « Si quis Christum Deiferum hominem auget dicere, et non potius Deum secundum veritatem, anathema sit. »

**334 VI.** Rursum vera quemodo potuit hæc ut impia voces Athanasius exhorruisse, qui aliis minoris efficacie usus fuit? Fortioris vis est dicere, Christum hominem Deiferum, quam asserere Christum hominem Dominicum, prout ipse dixisse reperitur in Expositione fidei, ad finem, et in Sermone majori adversus Apollinarem, qui citatur in concilio Lateranensi sub Martino (31) papa et martyre, actione v. Qui ergo dicere non veritatis est Christum hominem Dominicum, certe quidem haud vitasæ potuit asserere Christum hominem Deiferum? Quid igitur his evidentiis, rogo, quibus Nestorius dici potest ad inanimandum auctorem illum esse non potuisse Athanasium, sed alium, qui post Nestorii vixerit tempora?

VII. Sed quævis hæc satis superque ad hanc sententiam confirmandum stabilitamque videri possint: ex quo tamen semel capti loqui, adiciam alia. Cum enim auctor quam exactissime quæ sunt in Christo due voluntates dueque operationes tractat, redarguens hæreticos qui aliter sentirent: non non videri ipsum urgere, confutares, imo confundere Monothelitas? Sed reddamus hic verba ipsius: « Duas voluntates predicamus, sed nequaquam duas volentes, aut duas operantes, sed unam volentem secundum unitatem personæ: contra duas voluntates, duas operationes secundum personarum utriusque naturæ rationem. Hoc igitur modo divinum Incarnationis mysterium predicantes, hæreticorum blasphemias repudiamus, in quibus ipsos relinquentes transimus. » Hæc auctor. Sed quosnam hæreticos urget, quæro, nisi Mo-

nothetias? Quinam vero vel Athenasii tempore, vel etiam ante fuerunt hæretici, qui de una in Christo operatione, et unica voluntate a teo explicite disputarint, ut incumberet Athenasio tam exacta definitione illos arguere? Sicque plane jam liquidum est convinci ex suis ipsis verbis auctorem, et scriptisæ post exortum Monothetarum hæresim.

F III. Quomobrem ex eo mihi recensendis palinodiam omni incumbit, quod in notis ad Romanum Martyrologium dixerim, homilium illam ascribendam esse Cyrillo Alexandrino potius quam Athenasio: cum nominis auctori, qui tixerit post proditum Monothetarum hæresim ascribi jure valeat; tantum obest ut concedam eam esse Athenasio tribuendam. Sed si in his rebus dubita conjectura sit locus, dicerem, ob similitudinem nominis, esse Anastasii potius quam Athenasii ascriptionem, illius, inquam, Anastasii episcopi Antiocheni sanctitate et eruditione clarissimi; cujus nobilit ingenii nonnulla monumenta supersunt. Hæc quidem, quæ de Athenasio dicta sunt, haud affirmare me puto cum Ecclesiæ detrimento; non enim ex his jacturam sentis, quæ, cum sit columna et firmamentum veritatis, procul abhorret, ut innot. Æsopi Corniculæ acititia querat, cum pulchrior sua fulgata simplex veritas nuditate. Vale, frater, accipie literas defensionis testes, atque meæ erga te benevolentia et observantiae obsides. Romæ Kalend. Novembris, anno Domini 1592.

CÆSAR BARONIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Κηρυκτικὸν εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεράγιας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου.

S. P. N. ATHANASII

Sermo in Annuntiationem sanctissimæ Domine nostræ Deiparæ (32).

1. Τοὺς θελοὺς ἱεροκήρυκας οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ἂ τῆς ἀκρόασις δαὶ ἀποδέλπειν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, καὶ ὑπόθεσιν, καὶ αἰτίαν, ἣν ἐπιθεωροῦντας, προσήκει κατατοχεῖσθαι τοῦ κηρύγματος. Διὸ καὶ νῦν ἐπὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ εὐαγγελίου τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρὸς τοῦ Θεοῦ ἔχοντας ἤμεις, καὶ τοῦτο μέλλοντας ἀνακηρύττειν πρὸς συλλευσιν (33) τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη, καθ' ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν τῆς ἀσάρκου καὶ ὑπερθύου Τριάδος, τὴν σάρκωσιν τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἀνατίθεναι. Ἐὰν γάρ μὴ προδιαστελλῆται (35) τὰ περὶ Τριάδος, τὰ περὶ τοῦ ἐνὸς σαρκωθέντος πῶς ἐξέλθωμεν; Οὐκοῦν δέον, ἐκείθεν ἐπαναγαγόντας τὸν λόγον, μετέρχεσθαι εἰς τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἐπακούειν (34). Καὶ πρότερον ἐπισημαίνόμενοι, ὑπαναμνησχομεν, ὅτι μία τῶν δεσποτικῶν πρώτης τε καὶ πάνσοπος ἑορτῆς, κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ σύνταξιν τῶν ὑποκειμένων ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν κηρύγμασι, ὑπάρχουσα, τοῦ θεοῦ εὐαγγελισμοῦ κλητὴ ἁγία ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατασκευαῖ τὸ κήρυγμα. Καὶ γὰρ κατελθόντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν πιστευόμεν, καθὼς καὶ ἀνελθόντα διομολογοῦμεν. Δέον τοίνυν, ἐπιλημμένους τοῦ θεοῦ κηρύγματος, ἐκείθεν ἀρῆσθαι, ὅθεν καὶ διαστελλεσθαι δυνήσεται τὰ λεγόμενα.

2. Πιστεύομεν τογαροῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὑποστάσεων, ἀδιάσπαστον ἔχοντων τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἔνωσιν ἀσύγχυτον. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τοιαυτὴν διάστασιν τὴν διαίρεσιν τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων προσβεβύομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἔνωσιν· ἀλλ' ἀδιάσπαστον τὴν διαίρεσιν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἔνωσιν, ἐν ἑνομα τῷ θεῷ, ἔχοντα (35) κατὰ μίαν μονάδα συστάσεως. Ἐπεὶ καὶ ἕνα

1. Divos sacrarum rerum præcones, non infirmitatem auditorum spectare oportet; sed requisitam vim, argumentum et causam: quam præ oculis habentes, de prædicatione conjecturam facere convenit. Quare etiam nunc ad prædicationem divini Evangelii de Deipara, ac matre Dei nos conferentes, concionaturi ad conventum festivitatis hujus, necessarium est ut in argumenta incorporea et divinissimæ Trinitatis, incarnationem unius ex Personis ejusdem Trinitatis in medium proponamus. Nisi enim distincte de Trinitate actum fuerit, quæ ad unam personam incarnatam pertinent, quomodo expendi poterunt? Quomobrem par est ut inde orsi, transeamus ad ea quæ incarnationem spectant, atque ita de Annuntiatione consequenter verba faciamus. Ac primum quidem illud memoriæ subjiciendum duximus, unam ex Dominicis festivitatibus, maxime venerandam, et primam ordine rerum pertractandarum in prædicationibus quæ Christum respiciunt, quæ divinæ Annuntiationis sancta dies nuncupatur, descensum Filii Dei ex cælo denuntiare. Nos enim eum de cælo descendisse credimus, ut et eundem ascendisse confitemur. Oportet igitur nos divina prædicatione institutos, inde ordiri sermonem, unde quæ pertractanda nobis sunt, probe distingui poterunt.

335 2. Credimus itaque in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Trinitatem hypostasium, quæ distinctionem inter se habent indissolubilem, et inconfusam unionem. Nos enim secundum intervalla locorum, distinctionem trium sanctarum divinarumque hypostasium prædicamus, neque confusam unionem; sed distinctionem sine ulla distantia, et inconfusam unionem, cui nomen unum est, Deus,

(32) Titulus in Basil. et Felc. 6: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθαν. ἀρχ. Ἀλεξ. κηρυκτικόν, etc. In Anglic. vero: Τοῦ ὁσίου πατ. ἡμ. Ἀθ. πατριάρχου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν.  
(33) Edit. Commel. sola, προσυλλευσιν.

(35) F. προδιασταλῆ καὶ, vel προδιαστέλληται. Edit.

(34) Ἐπακούειν. De vocis hujus variis significationibus consule Onomasticon.  
(35) F. ἔχουσαν.

secundum unam singularitatem constitutionis. Si-  
quidem unum Deum in Trinitate personarum confi-  
temur, nullum principium, nullumque tempus, in  
unaquaque sanctorum divinarumque hypostasium  
constitutes, juxta peculiarem earum proprietatem:  
Patrem, ingenitum, dicentes, Filium, genitum;  
Spiritus sanctum, procedentem. Patrem sine prin-  
cipio et sine tempore esse existimantes, Filium  
sine principio et sine tempore prædicantes, Spiritum  
sanctum sine principio et sine tempore consti-  
tentes: non ut prior sit Pater, posterior Filius vel  
Spiritus sanctus, sed simul Patrem et Filium et  
Spiritus sanctum, secundum unam principio et  
tempore carentem, ac supersubstantialem unitatem  
existentiæ colentes: unum Deum in tribus proprie-  
tatis credentes, vereque glorificantes: non quasi  
alium Deum Patrem prius existentem, nec alium  
Deum Filium posterius inductum, nec alium Deum  
Spiritus sanctum postea excogitatum, secundum  
blasphemias hæreticorum; sed unum Deum in tri-  
bus hypostasibus esse docentes, unam habere substantiam, virtutem et efficaciam, et quæcumque alia  
de substantia considerantur, theologice docentur,

3. Et ut formam sermoni demus, necnon plenitudinem et consummationem, quæ theologice docentur teneamus. Quæ sicut illa, et circa quænam versentur deinceps audiamus: nimirum dici illum increatum, incorporeum, tempore et principio carentem, sempiternum, indesinentem, infinitum, æternum, incognitum, ineffabilem, nullius figuræ, investigabilem: Deum deorum, Dominum domino-  
rum, Regem regum, omnipotentem, factorem, creatorem, lumen, vitam, sanctum, bonum, immortalem, fortem, cunctipotentem, et quæcumque similia per excellentiam et ætiologiam dicta. Non quod singula substantia dicantur, sed circa substantiam, quasi ex duo aut pluribus ad unum habeant relationem (qualia esse didicimus quæ divisa sunt), quæ coalitio et plenitudo deitatis dicuntur, secundum Scripturam; non quod ad unam unius substantiam referantur, sed ad unamquamque sanctorum trium personarum æqualiter spectentur et doceantur. Quare ipse unigenitus Deus ait: « Omnia quæcumque habet Pater mea sunt »<sup>29</sup>. Et ad Patrem ait: « Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et glorificatus sum in eis »<sup>30</sup>. In omnibus namque in quibus theologice glorificatur Pater, in iisdem glorificatur Filius et Spiritus sanctus. Atque inde perfectus Deus dicitur Pater, perfectus Deus Filius, et perfectus Deus Spiritus sanctus. Siquidem nihil ulli deficit ex plenitudine divinitatis: sed æqualitatem habet unusquisque omnium proprietatum, quibus æqualiter plenitudo deitatis conspicitur. Nam ex derivatione *ἰσῶ* [id est æqualis] *ἰσῆ* [id est æqualitas] dicitur, feminea terminatione quæ est æqualitatis multorum complexio. Quibus enim æqualis

<sup>29</sup> Joan. xvi, 15. <sup>30</sup> Joan. xvii, 10.

(36) Anglic., θεωρεῖ.

(37) Anglic., ὡς ἐν δύο.

Α Θεὸν ἐν Τριάδι· προσώπων καθολογούμεν, τὸ ἀναρχὸν καὶ ἄχρονον καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν θεολογικῶν ὑποστάσεων τάντωντες, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ἰδιότητα· ἐν Πατρὶ τὸ ἀγέννητον, ἐν τῷ Υἱῷ τὸ γεννητὸν, ἐν τῷ Πνεύματι τὸ ἐκπορευτὸν· ἀναρχὸν καὶ ἄχρονον τὸν Πατέρα δοξάζοντες, ἀναρχὸν καὶ ἄχρονον τὸν Υἱὸν καταγγέλλοντες, ἀναρχὸν καὶ ἄχρονον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθολογοῦντες· οὐ πρότερον τὸν Πατέρα, καὶ ὕστερον τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἅμα Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ μίαν ἀναρχὸν καὶ ἄχρονον ὑπερούσιον μονάδα ὑπάρξεως σέθεντες, ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ἰδιότησι πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς ἄλλον Θεὸν τὸν Πατέρα προϋπάρχοντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸν Υἱὸν ὕστερον ἐπιεσαχθέντα, καὶ ἄλλον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευθέντα, κατὰ τοὺς αἰρετικῶς βλασφημοῦντας· ἀλλ' ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσει θεολογοῦντες, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται (36) θεολογούμενα καὶ μνησόμενα.

Β

celebrantur.

3. Καὶ ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἕθροισμα ἢ πλήρωμα, τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχουμεν. Τί ἐστὶ ταῦτά ἐστιν ἢ περὶ τὰ ταῦτα, καθεστῆς ἀκούσωμεν· οἷτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἀναρχόν, τὸ ἀδίον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἀπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀγνωστον, τὸ ἀνεμψυκτον, τὸ ἀσημάτιστον, τὸ ἀνέγνωστον, τὸ θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ Κύριον κυρίων, τὸ Βασιλεῖα βασιλευμένων, τὸ παντοκράτορα, τὸ ποιητὴν, τὸ δημιουργόν, τὸ φύς, τὸ ζῶν, τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἰσχυρόν, τὸ παντοῦναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὴν ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ὡς ἐκ δύο (37) καὶ πλείονων ἐπὶ ἐν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν κατὰ τὸ ἐπιμεριζόμενον ἐμάθομεν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν Γραφήν· οὐ κατὰ μίαν ὑπόστασιν μόνου ἀνάγοντα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. Διὸ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς Θεὸς φησὶ· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶν· » καὶ πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δόξασαμι ἐν αὐτοῖς. » Ἐν ἅπασι γὰρ οἷς δοξάζεται ὁ Πατήρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς δοξάζεται καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ἐντεῦθεν τέλειος Θεὸς ὁ Πατήρ λέγεται, καὶ τέλειος Θεὸς ὁ Υἱὸς, καὶ τέλειος Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπειπερ μὴδὲν ἕλλειπει τοῦ περὶ τὴν θεότητα πλήρωματος ἕκαστον· ἀλλ' ἴσῶν ἔχει πάντων τῶν ἰσωμάτων, ὧν ἐπίσης καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται. Ἐκ παραγωγῆς γὰρ τοῦ ἰσῶ, ἰσῆ λέγεται θηλυκῆ ἐκπορῆ ἢ τῆς ἰσότητος τῶν πολλῶν συστατικῆ περιλήψεως. Ἐν γὰρ (38) ἰσῆ τίς ἐστιν οὐσία, διαπερὸντων ἰσωμάτων, ἰσῆ λέγεται, ὅσπερ καὶ ὅσα καὶ μία. Καὶ ἐπειπερ ἰσῆ λέγεται κατ' ἐτυμολογίαν, τροπῆ τοῦ ἰ

(38) Γὰρ deest in Anglie.

εις ο, και πλεονασμῶ τῷ στοιχείῳ, οὐσία διερμη-  
νεύεται, ὡς οὐσά τις συστατικῆ ὑπαρξίς, τὴν ἐκ πλειό-  
νων ἐπὶ μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἄθροισμα. Καὶ οὕ-  
τως εἰς τὴν καθ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον  
ἀποβλέποντες (39), κανονίζομεν, ὅτι ἡ σύστασις τῶν  
περὶ αὐτοῦ ἰδιωμάτων, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν, οὐ-  
σία προσαγορεύεται, ὡς οὐσα περιλήψις καὶ περιοχὴ  
τῶν πλειόνων, ἐπὶ ἧν ἐχόντων τὸ ἑαυτῶν ἄθροισμα.  
Καὶ γὰρ τὸ κτιστὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ νοερὸν,  
τὸ λογικόν, τὸ ἐμφύχον, τὸ σωματικόν, τὸ παθητικόν,  
τὸ βευστὸν, τὸ χρονικόν, τὸ θνητὸν, τὸ γεννητὸν, τὸ  
φωστὸν, τὸ αἰθητικόν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἀλλοιωτικόν (40),  
τὸ λυπηρὸν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κατὰ ἀναλογίαν καὶ  
ἐκλογισμὸν ἐπίσης ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον λαμβανόμενα  
κατὰ τὸ ἴσον, ἴσα λέγεται, καὶ τροπῆ καὶ πλεονασμῶ  
τῶν στοιχείων, οὐσία προσαγορεύεται, κἀνεῦθεν πλή-  
ρωμα τῆς ἀνθρωπότητος ἐρμητεύεται, τὸ συμπλη-  
ρῶν αὐτῆς τὸ ἄθροισμα, κατὰ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς  
σύστημα.

οὐσία vocatur: atque hinc plenitudo humanæ naturæ explicatur, quod ejus coacervationem complet, se-  
cundum unicam ejus constitutionem.

4. Ἐν οὗς σημειούμεθα, ὅτι οὐδὲν τούτων καθ' αὐ-  
τὴ οὐσία λέγεται τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων  
ἀθροισμῶν. Οὐ μὴν τὶ τούτων ὑπόστασις λέγεται·  
ἀλλὰ κοινῶς μὲν, ὅσον ἀπολύτως ἐπὶ πάντων συναγό-  
μενα, οὐσία λέγεται τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιω-  
μάτων τὸ ἄθροισμα· ἰδίως δὲ καὶ ἐπ' ἐνὸς ὑπόστασις.  
Ὅταν μὲν οὖν κοινῶς ἐπὶ πολλῶν ταῦτα θεωρῆται,  
οὐσία προσαγορεύεται· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ ἓνα ἰδίως συν-  
άγεται, ὑπόστασις ἐξονομάζεται. Καὶ ὡς περὶ πάλιν  
εἰς τὴν καθ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενον ἄν-  
θρωπον ἀποβλέποντες, ἅμα τούτων (41) καὶ λό-  
γον καὶ πνεῦμα καθορώμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρό-  
τερον εἴτε ὕστερον, ἀλλὰ κατὰ ταῦτ' συνέστη, καὶ  
ἓνα μὲν λεγόμενον, τριάδα δὲ νοούμενον, ὡς ὅσον καὶ  
τὸν νοῦν μὲν ἀγέννητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ  
τούτων κατὰ καιρὸν μελανούμενον, καὶ ἐγγραφόμε-  
νον, καὶ ἀποστελλόμενον· ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων  
Θεοῦ, τὸν μὲν Πατέρα ὡς νοῦν ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν  
ὡς λόγον γεννητὸν, καὶ τούτων ἀποστελλόμενον, κα-  
τὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, οὐχ ὡς  
προφορικῶν κατὰ καιρὸν καὶ χρόνον πρὸς χρεῖαν ἀπο-  
γεννόμενον, ἀλλ' ὡς ὑποστατικόν, καὶ αὐτόχρημα  
τοῦτο ὄντα, καθὼς καὶ γεγέννηται (42). Ἄπαξ γὰρ  
γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὑπόστασις ἐστὶ, στάσις  
ἀδιόλουτον ἔχων, ὅφ' ὧν καὶ εἶναι πέφυκε. Τὸ γὰρ  
ὑπόστασις καθ' ἐτυμολογίαν διερμηνεύεται ὑπό-στασις.  
Καὶ γὰρ ὡς νοῦς ὁ Πατὴρ, καθ' αἰτίαν τοῦ γεννητοῦ,  
ὡς γεννητὸν τὸν Υἱὸν ἐπ' αὐτὸν ἔχει. Διὸ καὶ ὁ εὐα-  
γγελιστὴς ἀνελ τοῦ ὕπὸ τὸ ἐ πρὸς ἢ ἀναγέγραφε  
λέγων· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς  
τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ὁ Οὐκὸν ἰσοῦνα-  
μὸν ἐστὶ, καὶ καθ' ἓν σημαίνόμενον ἐπαναστρέφον  
τὸ, ἵπρ, καὶ πρὸς, κατὰ πρόθεσιν τοῦ ὀνόματος προ-  
καίμενα.

<sup>39</sup> Joan. 1, 1.

(39) Anglicanus solus, quem sequitur edit. Parisiensis, ἀποβλέποντες. Edit. Comm. et alii, βλέποντες.

(40) Anglic., τὸ ἀλλοιωτικόν

A est substantia, diversis tamen proprietatibus, ista, dicitur, ut et sola et plura. Et cum sola etymologicè dicatur, conversione τοῦ ι in ο, ac deinde additione litteræ υ, οὐσία efficitur, quasi sit, velut constans quædam existentia, rerum, quæ ex multis in unitate coalescunt. Atque ita hominem in Dei imagine factum spectantes, definimus: quod scilicet constitutio ejus proprietatum, secundum ejus existentiam, essentia appelletur, utpote quæ sit complexio et comprehensio multorum, quæ in nomen 336 coalescunt. Nam quod creatus sit homo, quod intelligens, quod rationalis, quod animatus, quod corporalis, quod patibilis, quod fluxus, quod temporalis, quod mortalis, quod genitus, quod corruptibilis, quod vegetabilis, quod mutationi, varietati et tristitie sit obnoxius, atque his similia: quæ habita ratione atque proportione, in homine secundum æqualitatem, sola [hoc est æqualitas] dicuntur; mutationeque ac pleonasmo litterarum, se-

4. In quibus annotamus nullam earum proprietatum quæ in homine coalescunt secundum se oisiam vocari, nec quidquam horum, ὑπόστασις: sed conjunctim et omnibus coactis, coacervatione proprietatum hominis, οὐσία, seu essentia dicitur; proprie vero atque in uno ὑπόστασις, seu subsistentia. Cum itaque et commune de multis hæc cogitantur, οὐσία, seu essentia nuncupatur; cum autem de uno proprie colligitur, ὑπόστασις, seu subsistentia nominatur. Et sicut iterum, quando hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum conspicimus, unam mentem, verbum et spiritum apprehendimus, nec horum quidquam vel prius vel posterior, sed pariter consistent, atque unum quidem dicuntur, sed trinitatem esse quodammodo cogitamus: atque mentem quidem ingenitam, verbum autem genitum, ipsunque pro tempore atramento exaratum, scriptum ac missum; ita quoque et in universorum Deo, Patrem quasi mentem ingenitam, Filium quasi Verbum genitum, ipsunque missum, quo tempore placuit paternæ voluntati; non quasi prolatum, aliquo tempore et momento, ad quemdam usum genitum sit, sed quasi subsistens, ac per se existens, quemadmodum et natum est. Seniel namque genitus ex Patre hypostasis est, indissolutam habens existentiam, sub iis quæ esse ipsius constituunt. Nam hypostasis, secundum etymologiam, explicatur subsistentia. Siquidem Pater, utpote mens, quatenus est geniti causæ quasi genitum Filium in se habet. Quamobrem evangelista, hujus vocis loco, ὑπὸ [id est « sub »] πρὸς [id est « apud »] conscripsit dicens: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum <sup>31</sup>. Idem itaque sibi vult, et ad unam eandemque significationem redit, ὑπὸ, et πρὸς, cum nomini adduntur.

(41) Ita Anglic., recte. Editi vero, ἅμα τοῦ ζῶν νοῦν.

(42) Anglic., γεγέννηται.

5. Igitur ὑπόστασις est Filius, quasi sub Patre A existentiam habens, nec sine Patre, sed apud Patrem semper existens, neque aliam quam Patris voluntatem habens, neque aliam potestatem, vel operationem, ut neque aliam substantiam; sed cum omnia quæcumque Pater habet, habeat et ipse Filius, consubstantialis est Patri et Spiritui. Hic juxta paternum consilium, antiquum atque verum, utpote magni consilii Patris angelus, mirabilis consiliarius, qui olim ut Verbum Patris multifariam multisque modis locutus est patribus in prophetis; novissimis diebus factus, locutus est nobis, incarnatus et homo factus: qui, ut ait, et sæcula fecit: non quod diis quibusdam portentosis suam providentiam commiserit, ut aiunt ethnici; sed ipse Filius ex Patre beneplocito, et Spiritus sancti cooperatione, omnem rerum providentiam acceperit. Siquidem communionem ostendens ejusdem et unius providentiæ atque operationis ait: « Pater meus usque modo operatur, et ego operor ». Non enim secundum aliam et aliam providentiam Pater et Filius operantur, sed secundum unam atque eandem substantialem divinitatis operationem. « Qui cum sit » (ut ait iterum proco ille) « splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, » palamque etiam est et Patris: feratque « omnia 337 verbo virtutis ipsius, purificationem peccatorum nostrorum faciens, sedet in dextera magnitudinis in excelsis ». Conversus autem sermo in eandem recidit cogitationem, considerando scilicet splendorem, quasi radium ex toto sole ortum, quasi scilicet ex disco totum solem continente oriretur, indiscretum habere fulgorem; et figuram, esse ostensionem substantiæ illius, per quam figuratur.

6. Quemadmodum enim annuli signatorii character impressus eandem habet expressam imaginem, quæ etiam sigillum nuncupatur, quæque secundum substantiam in nullo deficit; ita quoque Filius eundem quem Pater fert characterem. Neque enim character expressus variat, sed invariabilis manet, juxta eam quæ in annulo est figuram, sive in cera sive in auro exprimitur, pro ratione regii denarii: et sic divina Filii figura substantiæ Patris invariabile sigillum est; et ferens omnia verbo virtutis auz, secundum ipsum proprium suum characterem, carnem quasi ceream in se suscepit, eamque in semetipso obsignavit (quæ res sane neque impossibilis, neque incredibilis est); ut tempore paternæ voluntatis, ut character (siquidem et character est) incarnationem in se exprimeret, illa usus quasi cera vel auro: quandoquidem totum mysterium ineffabilis illius et inexplicabilis incarnationis substendit. Nam illud etiam nunc ineffabile et inenarrabile manet, ob rationem crescendi, siquidem gradibus quibusdam dogmata tradimus, neque uno momento

5. Ὑπόστασις τοῦτον ἐστὶν ὁ Υἱός, ὡς ὑπὸ τὴν Πατέρα στάσις ἔχων, καὶ οὐ χωρὶς τοῦ Πατρὸς ὄν, ἀλλὰ πρὸς τὴν Πατέρα ἀεὶ ὄν· καὶ οὐτε θέλημα ἄλλο παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, οὐτε μὴ δύναμις ἑτέραν, οὐτε μὴ ἐνέργειαν, ὡς οὐδὲ ἄλλων οὐσίαν, ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἔχων καὶ αὐτός ὁ Υἱός, ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Οὗτος κατὰ πατρικὴν βουλὴν ἀρχαίως καὶ ἀληθινῶς, ἀπὸ μεγάλης βουλῆς Πατρὸς ἀγγελῶς, θαυμαστός σύμβουλος, καὶ πάλα, ὡς Λόγος τοῦ Πατρὸς, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, ὅς, φησὶ, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· οὐ θεοὶς τισὶ τετρατευομένοις ἐγχειρήσας τῶν αὐτῶ πρόνοιαν, καθὰ φασὶν Ἕλληνας, ἀλλ' αὐτός ὁ Υἱός εὐδοκία τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάντα τὴν τῶν ἔντων πρόνοιαν ἀναδειγμένος. Ἐπειπερ καὶ τὸ κοινὸν ἐνδεικνύμενος τῆς αὐτῆς καὶ μίᾳ πρόνοιᾳ καὶ ἐνεργείᾳ, φησὶν· « Ὁ Πατὴρ μου ἑὸς ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι. » Οὐδὲ γὰρ κατὰ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ Πατὴρ καὶ Υἱός ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν· καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίωδῃ τῆς θεότητος ἐνεργεῖαν. « Ὁς ὄν » (ὡς καὶ πάλιν φησὶν ὁ κήρυξ) « ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ » (ἅπλοιο δὲ καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς), φέρων τε ἐὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαραιμῶν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Ἀναστρέφων δὲ καὶ αὐτός ὁ λόγος, εἰς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν ἐπισυναγεται, περιδεδέπων, οὐ τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ἀπὸ πηνύλου, ὡς ἐκ δίσκου πανηλίου ἀδιάστατον ἔχει τὴν ἑλλαμψίν, καὶ χαρακτὴρ ἐδείξῃ τις· ὡς τῆς ὑποστάσεως, δι' ἧς καὶ χαρακτηρίζεται.

6. Ὡς ὅσον γὰρ κατὰ δακτυλίου χαρακτὴρ ἐκτυπούμενος, τὸ αὐτὸ ἐκτύπωμα, ὃ καὶ ἐκσφράγισμα ἐρμηνεύεται, μὴδὲν ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ἐλλείπον ἔχει οὕτως ὁ Υἱός τὸν αὐτὸν χαρακτὴρα τοῦ Πατρὸς φέροι. Οὐδὲ γὰρ παραλλάσσει ὁ χαρακτὴρ ἐκτυπούμενος, ἀλλ' ἀπαράλλακτος μένει, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἐν τε κηρῷ καὶ χρυσοῦ ἐκτυπούμενος κατὰ τὸ βασιλικὸν σηῶνιον· καὶ οὕτως ὁ υἱὸς χαρακτὴρ τοῦ Υἱοῦ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἀπαράλλακτος σφραγίς ἐστὶ, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα, τὴν ὡς κηρίνην σάρκα εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ἐκτυπωσάμενος αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ (οὐδὲ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο, οὐδὲ μὴ ἀπιστον)· ἵνα κατὰ καθῆρον πατρικῆς εὐδοκίας, ὡς χαρακτῆρ (ἔπειτα καὶ χαρακτῆρ) ἐκτύπωση ἐν αὐτῷ τὴν σάρκαυσιν, ὡς κηρῶσιν ταύτην φέρων, ἢ χρυσοῦσιν· ἔπειτα καὶ τὸ ὅλον (43) μυστήριον ὑπεμφανίεται τῆς τοιαύτης ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως. Ἐπὶ γὰρ καὶ ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου μένει διὰ τὸ αὐξήτικόν· ἐπειπερ καὶ κατ' ἀθέτησιν ὁγματίζομεν, καὶ

33 Joan. v, 17. 33 Hebr. 1, 3.

(43) Anglic., καθὰ καὶ τὸ ἑλόν.

οὐ κατὰ τὸ ἅμα τῆς σφραγίδος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφραγίδος, ἅμα τε πρὸ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηροῖς δύναται ἀναγέρσθαι τὸ ἐκτύπωμα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας σαρκώσεως οὐχ ἅμα, ἀλλὰ κατ' αὐξήσιν τὸ τέλειον δογματίζεται. Τοῦτο δ' ἂν καὶ διανοεῖσθαι πάλιν δύνηται, ὡς εἰ τις ἔχει λεπτότητα νοῦ, καὶ δύναται εἰσθῆναι κατὰ βάθος τοῦ ψυχικοῦ σπειρομένου σώματος, καὶ συνιδεῖν ἀπράστος καὶ ἀνεκκαλῆτως, πῶς ἔχει ἐμπύπτοντο; τοῦ γονίμου σπέρματος, εὐθύς μὲν ἐπὶ τὴν μορίον συντρέχει, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ κατ' ἐπίθεσιν τὴν αὐξήσιν λαμβάνει. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν ὅτι φαντασία ὡς ὑπέφασις γίνεται ἀλλήτως καὶ ἀπράστος· ἀλλὰ κατ' αὐξήσιν μὲν οὖν ἡ θεία τοῦ Λόγου σάρκωσις γίνεται, οὐκ αὐξήσιν τοῦ θείου χαρακτήρος, οὐδὲ μὴ συναυθόντος· ἀλλ' ἐπαυθούσης τῆς ἐμφύτου σαρκὸς καθ' ὅσον τὸ πλήρωμα, καθ' ὃ ἄνθρωπος ἐξιδιάζεται καὶ κομοροεῖται. Διὰ τοῦτο ἐνεαίμνηρον νόμῳ ἀνθρωπίνης κωρορίας, κἀνευθεν θεοῦπλάστατος δογματίζεται ἡ Χριστοῦ σάρκωσις, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωποπλάστατος· ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον χαρακτήρα τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα τὴν στάσιν αὐτοῦ ἀνεδέξατο, καθ' ἑνωσιν μὲν ὡς πνεύματος πρὸς ψυχῆν. Οὕτω γὰρ δύο τε ἔστι καὶ οὐχ ἓν ὁ Χριστὸς, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο· καὶ δύο μὲν καὶ οὐχ ἓν ἔστι κατὰ τὰς δύο φύσεις, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. Διὸ καὶ δύο μὲν θελήματα λέγομεν, καὶ οὐχὶ δύο τοὺς θέλοντας, καὶ δύο ἐνεργείας, καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργούντας. Ἄλλ' ἓνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιολογίαν

7. Ἐν τοῦτοις οὖν διακηρύττοντες τὸ θεῖον τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἰρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς καὶ βεβουλομένοι αὐτοὺς καταλιμπάνοντες, μεταρχόμεθα εἰς τὰ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθιστορούμενα περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ Μητρὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ὡς ἔχει συντάξως, διεδοικώτερον ἀκουσόμεθα. Σημειούμεθα δὲ οὖν, ὅτι κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πτερικοῦ θελήματος ἐπὶ συμπληρώσει τῶν ἑβδομηκοντα ἑβδομάδων Δανιὴλ τὸ προφήτη, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῷ ἐπιστρέφει τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα ἀπὸ Βαβυλῶνος, διὰ Σαλαθιὴλ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσαδὲκ, ἀρχιερέων τότε γενομένων κατὰ τὴν συμπληρώσιν τῶν τετρακοσίων ἐνενηκοντα ἑτῶν, κατ' ἐρημίαν ἱεραρχίας αὐτοῦ, εἰσῆλθε Ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ θυμιάσαι· καὶ ὠφθῆ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς συλλήφεται Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δὴ τῆς συλλήψεως γενομένης, τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῆς ἐν γαστρὶ κωρορίας Ἐλισάβετ, ἐξαποστέλλεται ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρὰ Θεοῦ, εἰς Ναζαρέτ πικίον τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν. Καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος, ἔσπασετο ταύτην λέγων·

A totum imprimimus sigillum. Sigillo enim, cum multis ante temporibus, tum in multis ceris exprimi potest imago : in divina vero incarnatione, non simul, sed quodam incremento res perfecte edocetur. Quæ res probe intelligi queat; si quis mentis subtilitate præditus, profunde possit penetrare ad corpus animale nuper satum, atque illic rem ineffabilem inexplicabilemque contemplari, quomodo scilicet desidente illic genitali semine, statim quidem in particulam quamdam coalescit; paulatim vero et per accessionem incrementum accipit. Neque enim illud ipsum apud nos dici potest; verum imaginando tantum aliquid percipitur, sed ineffabiliter atque inenarrabiliter. Itaque cum aliquo incremento divina Verbi incarnatio efficitur, non quod divinus character augetur vel concresecat; sed crescente animalī carne secundum omnem plenitudinem, qua homo propria natura crescit dum in utero gestatur. Quamobrem lege hominum, novem mensium spatio gestatur, atque exinde Christi Inearnatio Dei hypostasin habere dicitur, et nullatenus hominis : quandoquidem juxta divinum characterem humana forma existentiam suam accepit, secundum unionem quasi spiritus ad animam. Ea enim ratione duo est Christus et non unum, ac simul unum et non duo. Duo quidem est et non unum secundum duas naturas; unum vero et non duo secundum unam hypostasin. Quamobrem duas dicimus voluntates, non duas volentes; duas operationes, non duos operantes. Sed unum quidem volentem secundum unam hypostasin, duas autem voluntates et duas operationes juxta naturarum proprietatem.

7. His igitur divinum prædicantes mysterium Incarnationis, abjicimus hæreticorum blasphemias quibus illos demersos relinquentes, ad historiam evangelistæ pertransimus, qua narrat ille Annuntiationem Deiparæ et Dei Matris, et ut res ordine se habet explicatius audiamus. Hoc significamus igitur : quo tempore paternæ voluntati placuit in consummatione septuaginta hebdomadarum Danielis prophete post instaurationem Jerosolymæ, in reditu Judæ ex captivitate Babylonica, per Salathiellem et Jesum filium Josedec tunc sacerdotis, et in consummatione 336 quadringentorum nonaginta annorum; Zacharias secundum vicem sacerdotii sui ingressus est in templum Dei ad incensum offerendum, apparuitque illi angelus Domini ad dexteram altaris, annuntiavitque illi de Joanne filio suo, quo conceptura esset uxor sua Elisabeth, et paritura Baptistam et præcursorem Christi. Ac conceptione præcta, mense sexto pregnantis Elisabeth, mittitur archangelus Gabriel a Deo in urbem Nazaret Galilææ ad virginem Mariam. Et ingressus angelus ad illam salutavit eam, dicens : Ave, gratia plena, Dominus tecum &c. Etiam hic animadvertimus vocem illam angeli secundum prolationem spiritus sancti, significationem habere, nec tamen ipsam esse

<sup>44</sup> Luc. I, 28.

Filii hypostasin, neque ipsam esse quæ facta est caro : sed ad eam vocem, Verbi et Dei proprietatis, quæ alia est secundum hypostasin, statim descendit in uterum Virginis : blasphemantque ii qui aiunt, ipsam archangeli vocem, fuisse hypostasin Dei Verbi. Ideoque blasphemiae damnationem repudiantes, locum annotavimus.

Παρθένου. Καὶ βλασφημοῦσιν οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διὸ καὶ ἰσχυμωσάζεθα τὸν τόπον, ἀποβαλλόμενοι τῆς βλασφημίας τὴν κατακρίνεις.

8. Cum diversa igitur esset a voce archangeli hypostasis Verbi et Filii Dei, apertis prius per archangelum vocem Virginis auribus, statim in illam introivit divina Filii hypostasis. Qua ratione autem, ne ipsa quidem Virgo cognovit : novit vero qui ingressus est qua ratione sit ingressus. Quare ut ignorans mysterii eventum, statim perturbata est ad sermoneem angeli dicentis : « Ave, gratia plena, Dominus tecum ; » et cogitabat qualis esset hæc salutiō<sup>22</sup> : quare respondens archangelus dixit ad illam : « Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Illic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus thronum David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis<sup>23</sup>. » Ad hæc item verba stetit hæsitans Virgo, utpote ad naturam respiciens, et de Josepho cui desponsata erat cogitans, angeloque sic reponit :

« Quomodo fiet mihi istud, quoniam virum non cognosco<sup>24</sup> ? » Quandoquidem, ait, o angele, virum non cognosco, tu vero per illud, ecce, quod est ad verbum demonstrandi, ais, « Ecce concipies, » quasi tempus instet ; ignoro quomodo istud fiet. Sed, o angele, tu, dicitis, tu interpretare, « quomodo fiet istud. » Respondens autem angelus, dixit ei : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi<sup>25</sup>. » Hæc est, ait, concipiendi ratio : ita concipies in utero. Spiritu sancto in te superveniente, et virtute Altissimi te obumbrante. « Ideoque, ait, et quod nascetur sanctum, Filius Altissimi vocabitur<sup>26</sup>. » Illa vero adhuc hæsitans, verum sibi hæc optans, ait : « Fiat mihi secundum verbum tuum<sup>27</sup>. » Et discessit ab ea angelus. Nam evangelista significat angelum ab ea discessisse, ne occasionem iis relinqueret, qui dicere vellent, ipsum angelum in Virgine habitantem incarnatum fuisse, aut verbum angeli secundum prolationem soni, Incarnationem operatum fuisse. Sed indicat, abscedente angelo Spiritum sanctum in Virgine supervenisse, et virtutem Altissimi obumbrasse illi : atque ita demum completum est sacrum puerperium. Quibus est iterum necessario insistendum, ac considerandum qua ratione ad Virginem dictum sit : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Nunquid eodem modo quo ad apostolos ierubal Christus, « Vos autem sedete in civitate Aiehat, donec

A « Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Κανταῦθα πάλιν θεωρούμεν, ὅτι ἡ μὲν φωνὴ τοῦ ἀγγέλου, κατὰ προφορὰν πνεύματος ἀπηχῆσεως αὐτοῦ διερμηνεύομεν, οὐκ αὐτὴ δὲ ἦν ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτὴ γέγονε σὰρξ· ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν φωνὴν, ἑτέρα οὕσα κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ ἅμα ἐπεφύετοσαν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Παρθένου τοῦ ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου.

8. Ἐτίρα τόνουν παρὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου οὕσα ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅμα, ὡς προβανιοχίστες τῆς ἀκοῆς τῆς Παρθένου διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς φωνῆς, εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἡ θεία τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις. Ἦς αὐτὴ μὲν ἡ Παρθένος οὐκ οἶδεν· οἶδεν δὲ ὁ εἰσελθὼν, ὅπως εἰσῆλθε. Διὸ καὶ B ὡς μὴ εἰδὺτα τοῦ μυστηρίου τὴν ἔκδοσιν, ἅμα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου εἰπόντος, « Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, » καὶ διωλογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀστασμός οὗτος· ὅθεν καὶ ὑπολαβὼν ὁ ἀρχάγγελος, εἶπε πρὸς αὐτὴν· « Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὐρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς ταῦτα ἔστι διαπορούσα ἡ Παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβίπουσα, καὶ κατὰ τὸν Ἰωσήφ διαλογιζομένη, ἀπ' ὧν μνημονευομένη αὐτῷ ἦν, ἀναποκρίνεται πρὸς τὸν ἀγγελοῦ, καὶ φησὶ· « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ θύρα οὐ γινώσκω ; » Καὶ ἐπίπερ, φησὶν, ὃ ἀγγελε, θύρα οὐ γινώσκω, οὐ δὲ διὰ τοῦ, ἰδοὺ, δικαιοῦ προσημίαν, λέγεις, « Ἰδοὺ συλλήψῃ, » ὡς κατὰ χρόνον ἐνεστώτα· πῶς ἔσται, οὐκ οἶδα. Ἀλλ' εἰπέ, ὃ ἀγγελε, καὶ διερμηνευσον, πῶς ἔσται τοῦτο ; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀγγελος, εἶπεν αὐτῇ· « Πνεῦμα ἄγιον ἐπιελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Οὗτος, φησὶν, ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, οὗτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ. Πνεύματος ἁγίου ἐπερχομένου σοι, καὶ δυνάμειος Ὑψίστου ἐπισκιάζουσης σοι. « Διὸ, φησὶ, καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. » Ἡ δὲ καὶ ἐτι διαπορούσα, πλὴν ἐπευνομένη καυτῇ, φησὶ· « Γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. »

D Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἀγγελος. Ἐπιστημαίνεται γὰρ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἀγγελος, ἵνα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς ἔθλοισι λέγειν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἀγγελος ἐνοικήσας ἐν τῇ Παρθένῳ ἐσαρκώθη, οὐδὲ ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ κατὰ προφορὰν ἀπηχῆσεως ἐνήργησε τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀλλ' ὅτι ἀπελθόντος τοῦ ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Παρθένον τὸ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ ἐπισκίασεν αὐτὴν ἡ δύναμις Ὑψίστου· καλοῦσες ὕστερον ἐτελέσθη τὸ σωτήριον κώμα. Ὑπὲρ ὧν καὶ αὐτὸς χρὴ κατὰ τὸ (43') ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι, καὶ ἐπισκιάσασθαι, πῶς εἰρηται πρὸς τὴν Παρθένον· « Πνεῦμα ἄγιον ἐπιελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Ἄρα γὰρ ὡσπερ

<sup>22</sup> Luc. 1, 28, 29. <sup>23</sup> ibid. 30-33. <sup>24</sup> ibid. 34.

(43') Vulg., τὸν Ἐδὶτ.

<sup>25</sup> ibid. 35. <sup>26</sup> ibid. <sup>27</sup> ibid. 38.



καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπεν Χριστὸς, « Ὑμεῖς ἄ  
δὲ καθίστατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ  
ἐδόσθη ὑμῖν δύναμις ἐξ ὕψους, » ἐπαθόντος τοῦ ἁγίου  
Πνεύματος ἐφ' ὅμας; ἐπίσης γὰρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ  
ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ λαμβάνεσθαι δύναμις, ἕπερ καὶ  
ἐκταῦθα δύναμις ἐξ Ὑψίστου ἐπιπέσεισθαί ἐπὶ τοὺς  
ἀποστόλους καὶ Πνεύματος ἁγίου παρουσίαν. Τί οὖν;

9. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ὡς περ καὶ εἰς τοὺς ἀποστό-  
λους, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου καὶ ἡ ἐπέλευσις  
τοῦ Πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις οὐ  
παρηκολούθησε σάρκωσις· ὅλον, ὅτι (43'') οὕτε ἐν τῇ  
Παρθένῳ ἡ δύναμις ἐσαρκώθη, οὕτε τὸ Πνεῦμα ἐνη-  
θρώπησεν, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψὸς κατὰ κοινολογίαν  
θεολογίας λέγεται δύναμις Ὑψίστου. Ἄλλ' ὡς περ  
ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἡ δύναμις πρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ  
πίστιν ἀντικειμένης συνάμεινος ἐγένετο, καὶ ἡ ἐπεί-  
λευσις τοῦ Πνεύματος καθ' ἕνα τὸ εὐαγγέλιον προσόντα  
αὐτῷ, ἐνεργούσα ἐν πᾶσι στιγμοῖς, καὶ τέρασι, καὶ  
δυνάμει, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίπτωσιν τῆς Χριστοῦ  
ἐπαγγελίας· οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ Παρθένῳ ἡ ἐπέλευσις  
τοῦ Πνεύματος ἐγένετο, ἐν πᾶσι τοῖς οὐσαυδῶς προ-  
ούσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θεωρίαν, χάριν ἐμποιοῦν, πρὸς  
τὸ ἐν πᾶσι χεῖρην αὐτῆν. Ἐπειτέρ καὶ διὰ τοῦτο  
καρχαριζομένη προσωνομάσθη, διὰ τὸ ἐν πάσαις γού-  
ραις ταῖς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐμπληθῆσαι αὐτῆν· καὶ  
δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν  
παντὶ χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν σύλληψιν, πεπίστευκα δὲ  
ὅτι καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν. Οὐδὲ γὰρ πρὸς καιρὸν,  
ὡς πείθομαι, τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ Παρθένῳ, ἀλλ' ἐν  
παντὶ καιρῷ, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ εἰς τὸ ἐξηνεκὲς  
ἐπισκιάζουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου  
ἡ Παρθένος, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος  
ἐπαρχομένην αὐτῇ· ἵνα καρχαριζομένη μὲν. Οὕτω  
γὰρ διανοοῦμεθα περὶ τοῦτου· Ἦσαν αὐτῇ πάντα  
καρχαριζομένα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς τοῦ Ὑψί-  
στου συνάμεινος· καὶ οὐχ, ὡς οἱ αἰρετικοὶ φασιν, ὅτι  
ἐνεργεία τις παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο ἐν τῇ Παρ-  
θένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν ἀρχωσιν. Κἀν γὰρ ἀνευ  
σπορᾶς, οὐχ οὕτω φασίν, ὅτι κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν  
χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος διαρροῦντος ἰδίᾳ, καθὼς  
βούλεται, διεπλάσθη σὰρξ, παρὰ τὴν ὑπόστασιν τὴν  
ἐξιδιάζουσαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μὴ γέγονε! τοῦτο  
γὰρ τὸ οὕτω φροσῖν Παύλου τὸ Σαμοσατεύς ἐστὶ,  
καὶ τῶν λοιπῶν αἰρετικῶν· ἀλλ' οὕτω λέγομεν κατὰ  
τὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων ὀρθότητα, ὅτι δυνά-  
μειος καὶ Πνεύματος ἐπλήσθη ἡ Παρθένος. Πρὸς  
ἀγιασμὸν μόνου τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ  
ἐξίνασθαι φέρειν τὸ σωτήριον κτήμα, οὕτως ἀκολούθως  
αὐτῇ ἡ θεία τοῦ Λόγου ὑπόστασις, ἐνοικηνώσασα ἐν  
αὐτῇ, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηθρώπησεν· οὐ δύναμις καὶ  
ἐνεργεία, ἀλλ' ὑπόστασις, καθ' ἕνα τὸ πλῆρωμα τῆς  
θεότητος, αὐτῇ ἡ ἀρχέθεος καὶ ὑπεράρχιος τοῦ Υἱοῦ  
τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἐσαρκώθη καὶ ἐνηθρώπησεν.  
Προσαπέδισθη γὰρ, ὅτι οὐχ ὑπόστασις, ἀλλ' ὡς περ ἡ  
οὐσία καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ τὰ ἅλλα πάντα,  
ἕ κατὰ θεολογίαν προτέθειται, οὐχ ὑπόστασις ἕκα-

43. Luc. xxiv, 49.

(43'') Vulg., δὲ λονότι. Edit.

induamini virtute ex alto, » Spiritu sancto in  
vos superveniente? Æqualis quippe est promissio,  
et pari ratione accipi potest, quandoquidem hic  
quoque dicitur, virtutem ex Altissimo in apostolos  
adventuram, nec non Spiritus sancti presentiam.  
Quid igitur? 339 Num sicut apostolis spiritus et  
virtus Altissimi promittitur, ita quoque Virgini?

9. Quod si, ut in apostolis, virtus Altissimi et adven-  
tus Spiritus sancti fuit, et in apostolis non est incarna-  
tio subsecuta, nec in Virgine igitur virtus est incarna-  
ta, neque Spiritus homo factus est, etiamsi Virgili ipse  
juxta communem theologiam usum dicitur virtus Altis-  
simi. Sed sicut in apostolis ideo virtus adventit, ut vim  
illi haberent contra omnem adversariam potestatem,  
fuitque adventus Spiritus secundum omnia quæ sub-  
stantialiter in eo sunt, operans in omnibus signis et pro-  
digiis et virtutibus ad confirmandam et asserendam  
Christi promissionem; ita et in Virgine fuit adventus  
Spiritus sancti, cum omnibus quæ substantialiter in eo  
sunt ratione divini principatus, gratiam illi tribuens,  
ut in omnibus illa gauderet. Siquidem eo gratia  
plena vocata est quod omnibus per Spiritum gratis  
repleta esset, et quod virtus Altissimi umbra-  
ret ipsi; quodque id haberet toto conceptionis tempore,  
imo, ut credo, etiam post conceptionem. Neque enim  
arbitror ad tempus in Virgine factum illud esse,  
sed omni tempore, et tum, et jam, et in perpetuum  
habet Virgo umbrantem sibi virtutem Altissimi,  
et Spiritum in se supervenientem; nimirum ut  
gratia plena maneat. Hoc enim pacto ea de re  
cogitamus: Erant ei omnia gratia plena per Spi-  
ritum sanctum, et per virtutem Altissimi. Ne-  
que, ut aiunt hæretici, aliqua ἐνεργεία a Spiritu  
sancto facta est in Virgine, ut completeret incarna-  
tio. Et si enim absque semine, non dicimus tamen,  
per divisionem gratiarum Spiritus dividendis singulis  
prout vult, efformatam fuisse carnem circa propriam  
Filii Dei hypostasim, absit! Ejusmodi enim sententia,  
Pauli Samosatani et reliquorum hæreticorum est;  
sed ita dicimus secundum orthodoxorum dogma-  
tum puritatem: Quod virtute et Spiritu sancto repleta  
sit Virgo, cum ad sanctificationem carnis suæ, tum ut  
posset gestare salutarem fetum. Hoc pacto igitur ipsa  
divina Verbi hypostasis, in Virgine inhabitans, incarna-  
ta est et humanitatem assumpsit: non virtute et ope-  
ratione, sed hypostasi, secundum totam plenitudinem  
Divinitatis, ipsa quæ ab initio et ultra initium Deus est  
Filii Dei hypostasis, incarnata est et humanitatem as-  
sumpsit. Superius enim probatum fuit, quod sicut  
substantia, potentia, et regnum et alia omnia, quæ juxta  
theologiam bis adduntur, singula hæc, inquam, non  
hypostasim dicuntur, sed circa hypostasim secundum  
substantiam speciatim interpretantur; sic operatio et  
virtus circa hypostasim substantialiter referuntur, et  
in commune quidem ad unamquamque sanctorum  
trium divinarum hypostasium, proprie item ad unam  
Filii Dei, incarnatam et hominem factam.

στον λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν ὑπόστασιν κατ' οὐσίαν ἰδίᾳ διεμμενόμενα· οὕτως καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις περὶ τὴν ὑπόστασιν οὐσιωδῶς ἀναφέρεται· καὶ κοινῶς μὲν ἐφ' ἐκάστης τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἰδίως δὲ καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν μίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σαρκωθεῖσαν καὶ ἐνανθρωπήσανα.

10. Supervenit igitur Spiritus sanctus in Virgine et sanctificavit illam, ut in Psalmis ait Spiritus : « Sanctificavit tabernaculum suum Altissimi », et obumbravit virtus Altissimi corroborans eam, et divinæ umbræ ostensionem inducens, ut hinc instituta videre posset, quantum scilicet poterat videre, Deum formæ expertem in ipsa gestatum. Neque enim suspicandum est Virginem secundum simplicem naturæ proprietatem Deum in se habitantem videre potuisse ( cum ne ipsa quidem animalis, rationalis et spiritualis incarnatio id videre poterit ) ; sed pro viribus, utpote obumbrante ipsa Altissimi virtute, et quasi umbram faciente, ut videret, quatenus poterat, inhabitantem Deum. Et quemadmodum nos habentes animam in carne nostra inhabitantem, eam ut in se est non possumus videre, sed quasi umbras quasdam et formas a viribus et operationibus ejus ; tale quiddam tum Virgo, tum ipsa rationalis et intelligens anima videre potuit, jamque potest per traditas sibi facultates 340 atque vires. Atque secundum hanc rationem potius res pertractanda est, quod fecerit Dominus hominem, et ad imaginem Dei fecerit ipsum. Nam ad imaginem et similitudinem hujusmodi incarnationis et assumptæ humanitatis fecit Deus hominem ; ut in se gestans illam imaginem et similitudinem, ne dubitaret de ejusmodi incarnatione et assumptæ humanitate ; Incarnationem, inquam, et assumptam humanitatem, nam eam una duplici voce appellamus, nec solum incarnationem prædicamus, sed etiam assumptam humanitatem ; ne impiis hæreticis videatur nos mente et ratione carentem prædicare incarnationem ; sed dicendo incarnationem et assumptam humanitatem, nos et carnem credere, et animam rationalem et intelligentem significare. Ideoque eos qui dicunt unam Dei Verbi naturam incarnatam, neque addunt animatam, rationalem et intelligentem, non admodum recipimus, nisi expnant, et dogmatibus adjiciant divini interpretationem. Illud enim, prius simpliciter dictum a quibusdam, postmodum in pravam sententiam deductum est, hæreticis vocem illam depravantibus.

11. Sanctificata igitur Spiritus sancti adventu Virgo, et corroborata virtute Altissimi, gravida eum gestat qui secundum propriam suam hypostasiam Filius Dei est, secundum unam deitatis suæ naturam : paritque eum incarnatum et hominem factum juxta duarum naturarum proprietatem : qui ex duobus et in duobus prædicatur, absque confusione, mutatione et divisione : non dicitur hominem, sed hominem carnem gestantem. Neque enim, ut iterum dicamus, hoc pacto intelligunt hæretici, sed prout dictum est, secundum efficaciam Spiritus et virtutis Altissimi, uterum gestasse Vir-

10. Ἐπήλθε τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὴν Παρθένον, καὶ ἠγίασεν αὐτὴν, ὡς καὶ ἐν Ψαλμοῖς φησὶ τὸ Πνεῦμα· « Ἠγίασατο σκηνώματα αὐτοῦ ὁ Ὑψίστος, » καὶ ἐπισκίασεν ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου, δυναμώσασα αὐτὴν, καὶ σκιάς θείας ἐμφανείας ἐμπούησασα, ἵνα ἐνθέν τυπομένη ἰδεῖν δύνηται, κατ' ὅσον δύναται ἰδεῖν, τὸν ἐν αὐτῇ κυοφορούμενον ἀνέδρον Θεόν. Μὴδὲ γὰρ ὑποληπτίον, ὅτι κατ' ἀπλήν τῆς φύσεως ἰδιότητα ἰδεῖν ἠδύνατο τὸν ἐν αὐτῇ ἐνοκηώσαντα Θεὸν τῆ Παρθένου ( τοῦτο γὰρ οὕτε αὐτὴ ἢ ἐμφύχος, λογικὴ τε καὶ νοερὰ σάρκωσις ἰδεῖν ἠδύνατο )· ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς ἐπισκιάζουσα; αὐτῆς τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως, καὶ οἷον σκιάς ἐμπούησας πρὸς τὸ ἰδεῖν τὸν ἐνοκηνοῦντα Θεόν. Καὶ ὡστερ. ἡμεῖς αὐτοὶ ψυχὴν ἐνοκηνοῦσαν ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν ἔχοντες, οὐχ ὡς ἔστιν ἡ ψυχὴ ἰδεῖν αὐτὴν δυνάμεθα, ἀλλ' οἷον σκιάς αὐτῆς καὶ τύπους ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνεργειῶν· τοιοῦτο ἦ τε Παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ ἰδεῖν ἠδύνατο, καὶ νῦν δὲ δύναται ἐκ τῶν ἐνδοξομένων αὐτῇ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Καὶ κατὰ τοῦτον μᾶλλον ἀναλογεῖ λόγον, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Κατ' εἰκόνα γὰρ καὶ ὁμοίωσιν τῆς τοιαύτης σαρκώσεως, καὶ ἐνανθρωπήσεως ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον· ἐν, ἐν αὐτῷ φέρων τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, μὴ ἀμφίβολον ἔχει τὰ ἐπὶ τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως· σαρκώσεως γὰρ καὶ ἐνανθρωπήσεως· καὶ γὰρ καὶ συγκεκριάσει προσηγορίαν κηρύττομεν, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρώπησιν· Ἐν ἡμῇ δοκῆ τοῖς ἀθέοις αἰρετικαῖς ἀψυχον καὶ ἀνοον καὶ ἄλογον σάρκωσιν δογματίζουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λέγειν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν, τὴν τε σάρκα πιστεύουσιν ἡμᾶς, τὴν τε ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν διασπαιόμεντας. Διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένῃ, καὶ μὴ ἐπιφέροντας ἐψυχωμένην, λογικὴν τε καὶ νοερὰν, οὐ πάνυ ἀποδεχόμεθα, πλὴν ἐπιλυομένους καὶ ἐν δόγμασιν ἀνατιθέντας τὴν ἐρμητικὴν τῆς βίβλου· Τὸ γὰρ καὶ πρῶτον ἀπλάστως ἐββήθη ἐπὶ τῶν, ἀλλ' ἐκακοργήθη ὑστερον, πονηρευομένων τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὴν βῆσιν.

11. Ἀγασθεῖσα τοίνυν τῇ ἐπελευσίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Παρθένος, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως, κυοφορεῖ τὸν κατὰ τὴν ἐξειδίχυσαν αὐτοῦ ὑπόστασιν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ τῆς θεότητος φύσιν· καὶ τίθει τοῦτον σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα κατὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἰδιότητα· ἐκ δύο καὶ ἐν δύο δογματιζόμενον ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως· οὐ θεοτρόπον ἀνθρώπον, ἀλλὰ σαρκωτὸν Θεόν. Μὴ γὰρ, ὡς πάλιν εἶπειν, οὕτω ταῦτα νεφελαντες οἱ αἰρετικοὶ, ἀλλ' οἷον εἰρηται, κατ' ἐνέργειαν Πνεύματος καὶ δυνάμεως Ὑψίστου γενομένην τὴν ἐν Παρθένῳ κυοφορίαν, θεοτρόπον ἀνθρώπον τὸν ἐκ τῆς

<sup>10</sup> Psal. xlv, 5.

Παρθένου ἰδογμῆτισαν· παφορημένην θείαν δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν τοῦ Πνεύματος, ἐνεργήσαντα ἐναντίον Φαραῶ καὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ (44). Ὅθεν καὶ προσλαμβάνουσι τὰς παρὰ τοῦ κορυφαίου φωνάς, δημηγοροῦντες ἐν ταῖς Πράξεσι πρὸς Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ μὴ ὀρθῶς λέγοντος, οὗτοι δὲ στρεβλῶς καὶ πονηρῶς ἐκλαμβάνοντες, ἀνὸ ὧν καὶ φησὶν (45)· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ » τοιοῦτον λέγοντες, ὅτι ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου ἐπλασεὶ ὁ θεὸς ἀνθρώπων ἀνευ σπορᾶς, ἐνεργεῖα τοῦ Πνεύματος, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν δύναμιν Ὑψίστου, ὡς καὶ ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ, γέγραπται. Καὶ τοῦτον Ἰὼν Ὑψίστου ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, ὅσον καὶ εἶρηται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ πρὸς πολλοὺς· « Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Ἄπερ τοιαῦτα τῶν αἰρετικῶν δογμάτων διελέγχοντες νοῦν, καὶ ἐπανορθῶν προθυμοῦμενοι διὰ τοῦ παρόντος κηρύγματος, λέγομεν, ὅτι οὐ θεοφόρος ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ σαρκόφορος θεός, ἀνὸ ὧν καὶ θεὸς ὦν, ἀνθρώπων ἐφόρσε καθ' ὅλον τὸ πλῆρωμα τῆς ἀνθρωπότητος· θεὸς τέλειος καὶ ἀνθρώπος τέλειος, εἷς ἂν κατὰ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο ταῖς φύσεσι. Τοῦτον γὰρ τὸν ἀνθρώπων, ὃν καὶ λέγομεν, ὅτι ἐφόρσε, τοῦτον ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ εὐδοκίᾳ αὐτοῦ, καὶ συνεργεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦργίαν τοῦ Υἱοῦ, ἔχρισε Πνεύματι ἁγίῳ, πᾶσαν ἐνεργεῖαν παρασχὼν αὐτῷ, καὶ δύναμιν Ὑψίστου πᾶσαν πειρῶσας, πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν ἀντικειμένης δυνάμεως προσβολῆν, καὶ ἐνεργεῖν πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῷ λαῷ· ἐπειπερ καὶ πειράζεσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ κατεδέχματο, καὶ πᾶσαν ταπεινώσιν καὶ πτωχείαν ὑπέμεινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καθὼς καὶ περὶ τοῦτου ὁ μέγας κροκοήρυξ βοᾷ λέγων· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ταυτοῦ πέμψας Ἰὼν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Οὐκ οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν σαρκὶ γενόμενος, αὐτὸς λέγεται ἐνανθρωπήσας, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις φησὶν· « Ὅτι δὲ ἦλθε τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Ἰὼν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον (46) ἐξαγο-

ράτῃ. »  
 12. Κάντεῦθεν σημειωτέον, ὅτι πρῶτον ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικὸς, οὐ πρῶτον γίνεται, καὶ ἐκ τότε (47) πέμπεται· ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικὸς. Καὶ τοῦτος τοῖς ἀποστολικαῖς συμφωνοῦσιν οἱ προφήται, ἀπεσταλμένοι αὐτῶν Ἰὼν λέγοντες. Καὶ πρότερον ἐν Ἡσαΐᾳ αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου λέγοντος ἄκουε· « Ἐγὼ εἶμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἶμι εἷς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν » καὶ ἐξερχόμενος τὰ κατὰ καιρὸν ἐνεργείας, συνάπτει λέγων· « Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ

me gine[m]. Deiferun[que] hominem ex Virgine docuerunt esse gestatam Dei virtutem et efficaciam Spiritus, qui operatus sit coram Pharaone et omnibus filiis Israel. Quapropter verba usurpant Principis apostolorum predicantis in Actibus de Christo, qui recte quidem locutus est : At illi tortuose et maligne interpretati, cum ille dixerit : « Jesum Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu sancto », de ipso illi aiunt, quod in utero Virginis eformaverit Deus hominem sine semine, operatione Spiritus sancti, et unxerit eum virtute Altissimi, uti scriptum est, oleo exultationis præ consortibus ejus. Huncque Altissimi Filium vocavit Scriptura, qua ratione in Psalmis dictum est, Deo multos alloquente : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes ». Quæ et similia, nos, ut hæreticorum dogmatum sententiam confutemus, et hæc prædicatione corrigamus, dicimus Christum, non Deiferum hominem, sed Deum carnem gestantem esse, quoniam Deus cum esset, hominem gestavit secundum plenitudinem humanæ naturæ : Deus perfectus et homo perfectus, unus secundum unam hypostasim, et ex duabus atque in duabus naturis. Hunc enim hominem, quem dicimus quod (Verbum) gestaverit, hunc ipsam Deum et Pater voluntate sua, et operatione Spiritus sancti, una item operante Filio, unxit Spiritu sancto, tribuens ei omnem efficaciam, virtute Altissimi circumcinxit illum, ut posset adversariæ potestatis impetum sustinere, omnemque curatio[n]em in populo operari. Siquidem et tentari a Satana voluit, omnemque humilitatem paupertatemque in carne sua toleravit, quemadmodum magnus sacerque ille præco clamat : « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem : Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et de peccato, damnavit peccatum in carne ». Itaque Filius Dei qui in carnem descendit, ipse dicitur homo factus, ut alibi ait : « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret ».

341 12. Atque hinc notandum quod primum Filius a Patre mittitur, ac tum nascitur ex muliere, non primum nascitur et tunc mittitur; sed primum mittitur, ac deinde nascitur ex muliere. Atque his apostolicis dictis consonant prophætæ, qui ipsum Filium esse missum dicunt. Et primum in Isaiâ ipsius qui missus est verba ausculta : « Ego sum primus, et ego sum in sæcula, et manus mea fundavit terram, et dextera mea firmavit cælum »; et postquam percurrit variis temporibus editas operationes, subdit : « Et nunc Dominus misit me, et

<sup>44</sup> Act. I, 38. <sup>45</sup> Psal. XLIV, 8. <sup>46</sup> Psal. LXXXI, 6. <sup>47</sup> Rom. VIII, 3. <sup>48</sup> Galat. IV, 4. <sup>49</sup> Isa. XLVIII, 12, 13.

(44) His fere verbis utitur Ephesina synodus p. 35, et Chalcedonensis.  
 (45) Anglic., καὶ φασιν.

(46) Anglic., ὑπὸ νόμου.  
 (47) Anglic., καὶ τότε.

Spiritus ejus<sup>45</sup>; his manifeste declarans se Deum esse, qui fecit cælum et terram, ait: « Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus. » Et per Zachariam ait: « Gaude et letare, filia Sion, quia venio, et habitabo in medio tui, et confugient gentes multæ ad Dominum in illa die: et cognosces quia Dominus misit me ad te<sup>46</sup>. » Inde ipse, incarnatus et homo factus, sese confitetur aïens: Missus sum a Patre, et, misit me Pater, idipsunque multis testificatur verbis. Itaque non ut homo missus est, sed ut Deus et Dominus, Filius, a Domino Patre: quale illud est: « Pluit Domina a Domino<sup>47</sup>. » A Domino dictum est. Et illud: « Dixit Dominus Domino meo<sup>48</sup>. » Accipit autem in hisce verbis thronum David, qui enarratur esse corporaliter pater ejus: « Et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis<sup>49</sup>. »

μένον πατρός αὐτοῦ· Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον ἔσται τέλος. »

15. Intelligas velim sermonem doctrinamque hac in narratione constitutam: omnia enim concutiunt et perscrutantur hæretici, ac cum simulatione interrogant: Num illud incarnationem Christi subsequutum fuerit; an scilicet accepit thronum David patris sui, et regnavit in domo Jacob in sæcula. Quibus ita respondemus, cum quadam observatione considerandum esse, angelum ubi ait, « Et dabit illi Dominus thronum David<sup>50</sup>, » nequamque addidisse, ut confirmaret et corroboraret; sed absolute, « et dabit. » Hinc oportet ex his quæ re et opere completa sunt, difficultatem solvere. Nam illud, « dabit, » dictum est, ita ut transulerit regnum illud, ut ipse Christus ad Judæos loquens interpretatus est: « Ideo auferetur a vobis regnum, et dabitur genti facienti fructus ejus<sup>51</sup>. » Itaque accepto Christus regno Davidis, transtulit illud deditque sanctis Christianorum regibus, ut converteret eos ad domum Jacob, et traderet illam in opprobrium et in direptionem. Regnat in Christianos in sæcula, et regni ejus non erit finis. Neque enim alii populo relinquatur juxta visiones Danielis prophetæ; sed prædicant (prophetæ) ipsum Christum regem esse, perseverantem usque ad secundum suum adventum: quo tempore cum venerit, rex manebit in sæcula, et regni ejus non erit finis. Cum enim natus ex Virgine omnia compleverit quæ spectant œconomiam mortis et crucis, et post resurrectionem dixerit: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra<sup>52</sup>; » jam inde regnavit, et Christianorum rex prædicatur: quemadmodum initio precum nutu compellentes, clamare solent: Venite, adoremus et procidamus coram Christo Rege nostro. Et venturus in magno et illustri secundo adventu suo, ipse manebit rex in sæcula, et regni ejus non erit finis. Siquidem is

με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· φανερῶς δὲ τούτων παραδείξας· αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν λέγει· « Καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. » Καὶ ἐκὶ Ζαχαρίου λέγων· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγάτηρ Σιών, ὅτι ἔρχομαι (48) καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι Κύριος ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. » Ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθείς καὶ ἑνανθρωπήσας· διηκολογῆσέν αὐτὸν λέγων· Ἀπεστάλην παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ Ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, τὰ αὐτὰ ἐν πολλαῖς ῥήσεσιν ἐπιμαρτυρῶν. Οὐκοῦν οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἀπεστάλη, ἀλλ' ὡς Θεὸς, καὶ Κύριος, Κύριος παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρὸς, ὡς καὶ τὸ, « Ἐδῆξο Κύριος παρὰ Κυρίου, » παρὰ Κυρίου καίεται· καὶ τὸ, « Ἐπὶ τὸν Κύριον τῶ Κυρίου μου. » λαμβάνει δὲ καὶ τούτοις τὸν θρόνον Δαβὶδ, τὸ σωματικῶς γενεαλογουμένον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ

15. Καὶ κατανοεῖ λόγον καὶ δόγμα συνυφιστάμενον τῇ ἐξηγήσει ταύτῃ. Ζητοῦσι γὰρ παραταλιούτες (49) πάντα ὁ αἰρετικοί, καὶ διερωτῶσιν ὑποκρινόμενοι· Ἐἰ τοῦτο παρηκολούθησε τῇ σαρκώσει Χριστοῦ· ἦντι λαβόντος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας. Πρὸς οὓς ἀποκρινόμενοι, φεμὶν ὅτι μετ' ἐπιτηρήσεως δεῖ προσέγειν, ὅτι, εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου, « Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ, » οὐκ ἐπισμύθηται, ἔφ' ᾧ στριφθεὶς ἢ βεβαῖωσαι· ἀλλ' ἀπολότως λέγει, « καὶ δώσει. » Καντεῦθεν χρὴ ἐκ τῶν κατ' ἐνέργειαν ἀποτελεσθέντων ἐπιλόασθαι τὸ ἀπορον· ὅτι τὸ « δώσει » εἰρηται, ἔφ' ᾧ μεταστῆσαι τούτων τὸν θρόνον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διερχομένων ἔλεγε πρὸς Ἰουδαίους· « Διὰ τοῦτο ἀρῆσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνεσι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. » Οὐκοῦν λαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ, μετέστησεν αὐτὸν καὶ ἔδωκε τοῖς ἁγίοις Χριστιανῶν βασιλεύσει, ἐπαναστρέψας τούτους ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ· καὶ παραβούς αὐτὸν εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς διαρπαγὴν, βασιλεύει ἐν Χριστιανῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· οὐδὲ γὰρ λαῶ ἐτέρῳ ὑπολειφθήσεται, κατὰ τὰς ὁράσεις Δανιὴλ τοῦ προφήτου· ἀλλ' ἀνακηρύττουσιν αὐτὸν Χριστὸν βασιλεῖα εἶναι, αὐτὸν διαρκῆ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἔλευσόμενος, μένει βασιλεύς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ἐἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ πάντα τελέσας τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ, ἀναστὰς φθῆναι· « Ἐδῆξο μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· » ἦδη ἐκέθεον ἔδασπισται, καὶ ἀνακηρύττεται Χριστιανῶν βασιλεύς· ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς τῶν εὐχῶν συγκαλούμενοι ἀλλήλους, ἀνακράζουσι λέγοντες· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπίσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. Καὶ ἐρχόμε-

<sup>45</sup> Isa. XLVIII, 16. <sup>46</sup> Zach. II, 10, 11. <sup>47</sup> Ibid. <sup>48</sup> Matth. XXI, 43. <sup>49</sup> Matth. XXVIII, 18.

(48) Anglican., ὅτι ἰδοὺ ἔρχομαι. In aliis, ἰδοὺ deest.

Gen. XIX, 24. <sup>50</sup> Psal. CIX, 1. <sup>51</sup> Luc. I, 32.

(49) Anglican., παρακαλιούτες. Quem secutus Nannius est.

νος κατα την μεγάλην και έπιφανή αυτού δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἐπὶ αὐτῆς βασιλεὺς ἔστιν ὁ ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθείς, καὶ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεός. Δι' αὐτὸν καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν ὡς δογματίζεται.

14. Καὶ ἐφαρμύζεται κἀνταῦθεν λέγεται ὡς πρὸς αὐτὴν ἀφορμῶντας ἡμεῖς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον Υἱὸν αὐτῆς· Νῦν ἐπαρίστη ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Καὶ γὰρ καθὰ γυνὴ ἐχρημάτισεν ἡ βασίλισσα, καὶ Κυρία, καὶ Μητέρα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασίλισσα παρασταμένη ἐκ δεξιῶν τοῦ παμβασιλέως Υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρσίας, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, ἱερολογεῖται· ἄνθ' ὧν μὴδὲ καθ' ἀπλότητα πνευματικῆν, καὶ ὅλον σαρκῶν καὶ αἰμάτων παρσταται, ἀλλὰ περιβεβλημένη μὲν κατὰ τὴν παναγιοτάτην αὐτῆς σάρκα τὴν ἀφθαρτίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη κατὰ τὰ ἐπαρῆθοντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατα ὄσα. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πλάσι 'Ἀδάμ, ὁ νέος 'Ἀδάμ, κατ' ἀντιπροσωπον πλάσας ἑαυτῷ τὴν ὡς πλευρὰν σάρκωσιν, φέροι αὐτὴν (50) εἰς τὸ διηγεῖται. Καὶ ἐνταῦθεν ἡ νέα Εὐα, Μητέρα τῆς ζωῆς ὀνομαζομένη, μένει περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζώντων. Εἴπωμεν τοίνυν καὶ αὐτὶς καὶ πάλιν καὶ αἰ καὶ διὰ παντός, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα Κύριον καὶ Θεόν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν βασίλισσαν Κυρίαν τε καὶ Θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τοῦ κατὰ νοῦν ἡμῶν διαπρακτοῦ ὀφθαλμοῦ· « Παρίστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Καὶ δὴ ἀκουσον, θυγάτηρ Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δόξην ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃς τοῦ λαοῦ σου, μὴδὲ ἡμῶν τοῦ οἴκου Πατρὸς σου. Πατέρες γὰρ σου ἔσμεν κατὰ τὴν ἀναλογία (51), καὶ θυγάτηρ ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξ ἡμῶν γέννησιν, καὶ πρῶτον σοὶ ἔστιν ὡς Μητέρα τοῦ Θεοῦ γενομένη, βασίλισσα τε καὶ Κυρία, καὶ δεσποινῶν, δι' αὐτὸν τὸν ἐκ σου τεχθέντα βασιλέα καὶ Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ δεσπότην, μνημονεύειν, παρεστῶσαν ἐπὶ τοῦ ἡμῶν μὲν φοβεροῦ, σοὶ δὲ τερπνοῦ, καὶ πάσας παρέχοντος χάριτας· ἄνθ' ὧν καὶ κεχαριτωμένη ὀνομασθήσῃ, ὡς πάσης χάριτος ἀνάπλευς ἀναδειχθεῖσα, διὰ τῆς ἐπὶ σὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπελεύσεως. Διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύοντες οἱ πλοῦσι τοῦ λαοῦ πεπλοῦτισμένοι τοιοῦτων καλῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων, περὶ σοῦ βροῦμεν· Μνήσθητι ἡμῶν, παναγία Παρθένε, καὶ μετὰ τὸ γεννησάμην παρθένος μέναισα, καὶ ἀντίθεος ἡμῖν ἀντὶ τῶν ἡμεῶν τούτων λογίων μεγάλαις ἐὰς δωρεάς ἀπὸ τοῦ πλοῦτος τοῦν χαρισμάτων σου, κεχαριτωμένη· ὑπὲρ ὧν, καὶ ὡς ὑποκειμένων καὶ συστατικῶν διαφωνῶν,

A ipse qui ex Virgine natus est, rex est, et ipse Dominus Deus. Ejusque gratia, quæ ipsam genuit, Regina, Domina et Deipara propter ac vere prædicatur.

basίλισσα, καὶ Κυρία καὶ Θεοτόκος, κυρίως καὶ ἀλη-

14. Hincque decet nos eam respicientes, nec non ex ea genitum carniferum filium, dicere : Nunc astitit a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta, circumdata varietate. » Ut enim femina, Regina est atque Domina et Mater Dei : jamque ut regina 342 astans a dextris omnium regis Filii sui, in vestitu deaurato incorruptionis et immortalitatis, circumamicta, varietate circumdata, sacris verbis celebratur ; non quidem secundum simpliciter spiritualem et quasi sine carne et corpore astat, sed circumamicta, secundum suam sanctissimam carnem, incorruptione et immortalitate, et circumdata varietate, secundum ossa ejus sanctissima quæ carnem ipsius fulciunt. Etenim ex carnis et ossibus ejus, quasi ex veteri Adamo, novus Adam Incarnationem sibi quasi costam efformavit, gestaque illam in perpetuum. Atque hinc est quod nova Eva, Mater vitæ nuncupata, manet circumamicta et circumdata varietate, ad primitias vitæ immortalis omnium viventium. Dicamus igitur iterum atque iterum semper et in perpetuum, cum ad ipsum Regem Dominum et Deum, tum ad ipsam Reginam, Dominam et Deiparam respicientes, ex motu quodam contemplationis spiritualis ac perspicacis oculi nostri : « Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta, varietate circumdata. » Et jam audi, filia David et Abraham, et inclina aurem tuam ad supplicationem nostram, ne obliviscaris populi tui, neque nostrum qui domus Patris sumus tui. Patres namque tui sumus quadam ratione, et filia nostra tu es per generationem tuam ex nobis : decetque te, utpote Dei Matrem, Reginam, Dominam et heram, propter Regem, Dominum, Deum et herum ex te natum, nostrum recordari, astantem illi qui terribilis nobis, tibi jucundus est, omnesque tibi largitur gratias ; unde gratia plena nuncupata es, quasi omni lætitia plena, propter adventum Spiritus sancti in te. Quomobrem vultum tuum deprecamur omnes divites plebis, talibus ditati bonis ac spiritualibus contemplationibus : ad te clamamus : Recordare nostri, sanctissima Virgo, quæ post partum virgo permansisti, et tribue nobis pro exiguis his sermonibus, magna dona ex divitiis gratiarum tuarum, o gratia plena : pro quibus, quasi veris et celebrandis laudibus, tibi ad encomium, si qua virtus, si qua laus, a nobis, nec non ab omni creatura hymnus offertur, gratia plena, Dominae, Dei Matri et arcæ sanctificationis.

» Psal. XLIV, 10. » ibid. 11.

(50) Ita Anglic. Editi vero et alii, αὐτῶν.  
PATROL. GR. XXVIII.

(51) In margine Anglic. legitur, forte γενεαλογίας.  
30

διακρίνοντάς σοι πρὸς ἑγκωμίον, εἰ τις ἀρετῆ, καὶ εἰ τις ἔπαινος, προσάγει· σοὶ παρ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὕμνος, τῇ κεχαριτωμένῃ, τῇ Κυρίᾳ (52), τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ κλιθεῖν τοῦ ἁγιάσματος.

15. Ecce jam a presenti tempore et initio diei, A quasi primitias encomii tibi archangelus contexit clamando: « Ave, gratia plena, Dominus tecum ». Beatam te dicunt omnes generationes. Ac primum omnes cœlestes angelorum hierarchie, et quæ super terram sunt, hierarchicas manus attolentes, te benedicunt quæ in cœlis es benedicta, et in terra beata prædicaris. « Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui ». Ejusmodi te benedictionibus, prima hierarchia thronorum, cherubim, et seraphim, qui inflantur appellatur, dicuntur esse plenitudo cognitionis Dei et Regis, celebrat dicens: Benedicta tu in mulieribus, et benedictus venter tuus, qui Deum gestavit, et ubera, quæ infans ipse suxit. Secunda hierarchia dominationum, virtutum, et potestatum, ad te respiciens clamant, prout scilicet dicitur a sublimiore et prius initiata hierarchia: Benedicta tu in mulieribus, et benedictus venter tuus, qui Deum continuit, et ubera quæ nutrierunt Deum infantem factum. Similia quoque, tertia principatum, angelorum et archangelorum hierarchia, jussa a mittente Deo ut per unum archangelum Gabrielem, magnificentissimum, et multa complectentem hymnum concelebrat, semper clamat: « Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Ab iis edocti, nos qui terræ sumus hierarchie, exaltationes Dei in gutture ferentes, vel eadem mutati voces, te exaltamus 343 magna et alta voce canentes: « Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Intercede pro nobis Domina et hera, Regina et Mater Dei, quia ex nobis orta es tu, et qui ex te genitus carnem gestat Deus noster: quem decet gloria et magnificentia, omnisque honor, adoratio et gratiarum actio, cum Patre ejus initio carente, et sancto, bono vivifico Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

τῆ, καὶ τῷ ἁγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι,

Luc. 1, 28.

(52) Anglic. τῇ Κυρίᾳ, τῇ βασιλεύσῃ, τῇ δεσποίνῃ, τῇ Μητρὶ. Basiliens. et Felc. ὁ, τῇ Κυρίᾳ, τῇ βασιλεύσῃ, τῇ Μητρὶ.

15. Ἴδοὺ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἑγκωμίου, προσπέλειτό σοι κατ' ἐπιώνυμον ἑγκωμίον ὁ ἀρχάγγελος βοῶν· « Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Μακαρίζουσί σε πᾶσαι αἱ γενεαὶ, καὶ πρότινος αἱ κατ' οὐρανὸν πᾶσαι τῶν ἀγγέλων τετραρχίαι (53), καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, ἱεραρχικὰς χεῖρας ἐπαίρουσαι, εὐλογοῦσί σε τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐλογημένην, καὶ ἐπὶ γῆς μακαρίζομένην. « Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. » Τοιαῦτα ἡ πρώτη τῶν θρόνων χειροῦν τε καὶ σεραφίμ ἱεραρχία ἡμερησιῶν ἀνακαλουμένην, ἡ πλήθος γνώσεως, γενέσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλείας, εὐλογοῦσαι λέγουσι· Μακαρία σὺ ἐν γυναιξί, καὶ μακαρία ἡ κοιλία σου θεὸν βαστάσασα, καὶ μασθὸν, οὗς αὐτὴς νηπιόσας ἐθήλασεν. Ἡ δευτέρα ἱεραρχία τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων, καὶ ἐξουσιῶν πρὸς τὸ ἀναβλέψουσαι βοῶσιν, ὡς μαθεῖσθαι παρὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προτελουμένης ἱεραρχίας· Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένη ἡ κοιλία σου, ἡ θεὸν χωρήσασα, καὶ μασθὸν αἰ ἐξέθρεψεν θεὸν παιδίον γενόμενον. Τοιαῦτα καὶ ἡ τρίτη τῶν ὀρχῶν, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ἱεραρχία, κεκλινομένη καὶ ἐπιτετραμμένη παρὰ τοῦ ἀποστείλαντος Θεοῦ, ὡς δι' ἐνὸς ἀρχαγγέλου τοῦ Γαβριὴλ ἐκδοῦν (54) τὸν ἐκφαντορικώτατον καὶ περιληπτικώτατον ὕμνον, ἀεὶ ἀνακράζει· « Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Ἀπὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἱεραρχίαν τὰς φύσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες, μαθόντες ἢ δανειζόμενοι τὰς φωνὰς, ἀνεφούμεν μεγάλην καὶ διαπρῶσιν τῇ φωνῇ λέγοντες· « Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Πρόσθευ, Κυρία, καὶ δεσπονα, βασίλισσά τε καὶ Μητέρα Θεοῦ, ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι ἐξ ἡμῶν σὺ τε καὶ ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σαρκόφορος Θεὸς ἡμῶν· ὅ ἔπρεπε ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, πᾶσα τε τῆμ καὶ προσκύνησις καὶ ἑωρατία, σὺν τῷ ἀνδρῶν αὐτοῦ Πατρὶ καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(53) F. ἱεραρχίας.

(54) Anglic. βοῶν simpliciter.

#### IN SERMONEM DE CENSU, SEU DESCRIPTIONE DEIPARÆ ADMONITIO.

Hunc Athanasii esse putavit Lucas Holstenius, qui ineptissimum illum Dialogum, Josephum inter et beatam Virginem, qui num. 6 legitur, interpolatoris alicujus audacia additum fuisse suspicatur, cujus opinionioni suffragari forte videantur Lipomanus et Surius, qui hunc tractatum in Vitis sanctorum, omisso Dialogo ediderit. Sed cum Dialogus ille in manuscriptis omnibus quæ inspicere licuit comparet, quorum quidam sunt dcc circiter anuorum, arbitramur ab ipso Sario et Lipomano, utpote ridiculum, resectum fuisse. Etiamsi porro hic Dialogus ascititius esset, nulla alia superessent noticiæ signa. Primum enim multum abhorret hoc Opusculum ab Athanasii illa gravitate et styli ἐνεργείᾳ. 2<sup>o</sup> Multa, pro Opusculi brevitate, inusita vocabula hic exstant, ut est illud κνοτογλωσσούνας, illud item μαζὸς ἀγίωριζος, γέλα ἐνοβροῦς, et φλεβοσούλα. Item num. 7, postquam dictum fuit stibulum Bethlehemiticum typum gerere Ecclesiam, paucis interjectis hæc leguntur: Θρόνος ἡ Παρθένος, κρατήρες αἱ μαζοὶ, ἀναβάλλοις ἡ ἐνανθήσεισι, βασιπέτρης τὰ χερουθίμ, εἰσὸς τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὁ Πατήρ εἰσοκκόλυμμα. Quæ nugatoria esse nemo non fateatur; quis enim ferat Spiritum disco, Patrem disci operculo conferri, ubi angeli sacerdotum, pastores diaconorum officio funguntur, ut ibidem dicitur. His de causis hominiam itam censemus Athanasio abjudicandam oportere. Præfationem porro Holstenii subjicimus.

Præfatio HOLSTENII in septem homiliis quæ non consequenter, sed juxta rerum et argumenti ordinem inferius positæ sunt. Sunt autem homiliæ hujusmodi :

- I. In descriptionem sive censum beatæ Virginis.
- II. In illud Matth. XXI, 2. *Ite in castellum, quod contra vos est.*
- III. In illud Lucæ XIX, 36. *Eunte autem illo, substernebant vestimenta.*
- IV. In S. quintam feriam, et proditorem Judæ.
- V. In S. Pascha, et in recens illuminatos, Sabbato in Albis.
- VI. In cæcæ a nativitate, Joan. IX.
- VII. In SS. Patres et prophetas, et venerandam Ecclesiam, psalmumque tricesimum quartum.

#### LUCAS HOLSTENIUS LECTORI.

Cum divi Athanasii opera recudi a typographis audirem, rem me facturum existimavi et publico uti-  
 cem, nec bonis doctisque ingrata, si cætera sanctissimi Patris ἀνέκδοτα conquirerem, et in lucem hac  
 occasione producerem. Collegi ergo opera tumultuaria ex Christianissimi Regis bibliotheca, atque ex  
 Cl. et R. P. Sirmondi, meisque schedis homiliis septem Athanasii nomine prænotatas: neque enim  
 Athanasii omnes esse credat, cui vel minimum in hisce studiis iudicii, quique vel obiter tantum cætera  
 ejus scripta inspexerit. Quocirca ne carbones thesauri loco venditare videar, indicandum paucis existi-  
 mavi, unde singulas deprehensem; tum meam de iis sententiam, nullo tamen veritatis aut κριτικώτερον  
 præjudicio, proferre volui. Primo ergo loco comparet *Homilia in descriptionem B. Virginis*, ante trien-  
 nium a me Oxonii in celebri illa Bodleiana bibliotheca ex ill. equitis Henrici Savillii membranis tran-  
 scripta. Reperi eandem in quinque aut sex regis codicibus, assumentis quibusdam auctorem: cum  
 quibus et R. P. Sirmondi exemplar Romæ descriptum consentit. Latine jampridem eam ediderunt Lipo-  
 manus et Surius in Vitis sanctorum, sed paraphrasi, ut solent, liberiori: in qua Dialogus ille, ne quid  
 gravius dicam, plane intemptestivus inter Josephum et beatam Virginem, nescio utrum Græci exemplaris  
 fide, an illorum iudicio, omisus est. Ego ut in manuscriptis codicibus reperi, ita bona fide represento,  
 bona malis, et χρώστα χαλκείως permista. Neque solius Athanasii ea fortuna, ut ineptissimum inter-  
 polatorum manus subiret, cum Chrysostomi, Procli, aliorumque homiliis, similibus sequiorum sæculorum  
 ineptiis fœdatis in iisdem regis codicibus invenirem. Et fucum manifeste arguunt Lipomani et Oxoniensis  
 academiæ exemplaria: cum ab illis penitus, ab hoc autem magna parte assumpta illa absint.  
 Comparatio speluncæ Bethlehemiticæ et Ecclesiæ proluxe a sancto Germano ἐν τῇ μουσικῇ θεωρίᾳ per-  
 tractatur: in ea tamen id proprium Athanasii est, quod Josephum ἐφημερευτήν appellat, voce mihi hactenus  
 nullibi lecta. *Vicarius* verti, cum commodius nihil occurreret. Alludit autem ad ἐφημερίαν, sive  
 vices sacerdotum Leviticorum, quarum et B. Lucas cap. I. meminit. Quid φλεβουλίαν vox sibi veli sub  
 sine ejus 344 homiliæ, ingenue fateor me nescire: nec eruditissimi viri, quos ea super re consului, no-  
 dum illum expedire potuerunt. Versione ita, uti sententia exposcere videtur, utcumque expressi, nec  
 longe me ab Athanasii mente aberrasse puto. *Sequentes duas homiliis* ex unico Regio exemplari transcripsi:  
 Athanasii eas esse sane crediderim, neque quidquam video, cur aliter iudicem. Quartam illam in  
 S. magnam quintam feriam, ex eodem Regio codice et R. P. Sirmondi exemplari represento. Habet ea  
 characteres sive notas expressas styli Athanasiani a Photio observatas, τὸ ἀπίρρον καὶ τὸ δριμύ, ut et  
 quinta illa in S. Pascha, meo iudicio omnium optima et elegantissima, quam uni P. Sirmondo debemus,  
 qui Romæ abs se descriptam perbenigne mecum communicavit. Sabbatum τῆς ἀπολύσεως, quo ad recens  
 baptizatos eam habitum inscriptio testatur, appellant Græci, quod Dominicam in Albis, sive, ut  
 iidem vocant, Κυριακὴν τοῦ Ἀντιπάστρα præcedit, quod Paschalis festivitas, toto octiduo olim celebrata (βα-  
 κινήσιμον eam septimanam Græcorum rituales libri vocant, ob fidelium, ni fallor, per baptismatis sacra-  
 mentum revocationem), eo die finiretur, cœtusque sacri solverentur, id enim λύειν sive ἀπολύειν iidem  
 vocant, unde postremus solemnium festorum dies ἀπλύσις quondam vocabatur, quod ex Basilio Selen-  
 censi alisque jampridem V. Cl. et amicissimus Joannes Meursius in Glossario suo docuit. Eo autem  
 Sabbato Christianæ militiæ tirones, magno Sabbato baptizatos, albas vestes deposuisse notius est, quam  
 ut indicari debeat.

Rejeci tandem in finem *duas homiliis*, quæ præter titulum nihil magni illius Athanasii habent: aut si  
 unquam eum patrem agnovissent, ita nunc interpolatæ sunt, ut Athanasius ipse, si eas legeret, earum  
 auctoritatem defugeret, in quibus nec vola, quod aiunt, nec vestigium ingenii stylique illius agnoscitur.  
 Prior tamen ista in cæcæ natum, minus contaminata est a rhetoreculis istis, qui ex optimis SS. Patrum  
 homiliis dialogos pessimos nobis concinnarunt. Prodit ea ex Regio manuscripto, emendata tamen ali-  
 quot locis ex P. Sirmondi exemplari, eujus ope egregie aliquot loca restitui.

Postrema illa in SS. Patres et patriarchas, ineptissima est, et ipso rure inficitior. Reperi eam in

unico Regio codice, quo nihil me magis barbarum vidisse memini, adeo nulla orthographiæ aut constructionis ratio isthic servata, et tota vitis scatebat, quorum maximam partem sustuli, ita ut legi intelligique jam queat. Potuisset sine scelere omitti, nisi doctissimi viri ejus auctoritate jampridem in crucis usu probando asserendoque fuissent usi. Quorum ego judicium vehementer hæc in parte desidero. Nam quæ de imaginibus sub finem leguntur, Iconoclastarum tempora sapiunt, iisque impostor, quicumque demum is fuerit, veluti sorex suo judicio manifeste se prodit. Loca Scripturæ, quæ imaginum ususi probando afferuntur, admodum ἀπροσδύνως sunt: ludit enim in verbo γράφειν, quo Græci et scripturæ et picturam promiscue significant. Quod de Zachariæ sanguine scribitur, notas ejus et vestigia in saxis apparuisse, id et Tertulliani auctoritate confirmatur cap. 8 *Scorpiaci*: quamvis B. Hieronymus in XIII *Math.* ut pium commentuu id elevet.

Hanc editionis nostræ rationem paucis exponendam putavi: et certa me spes tenet bonos et eruditos viros, si non operam, certe conatum et voluntatem nostram probaturos. Cætera quæ adhuc latent in Italiæ et Hispaniæ bibliothecis alii dabunt, præsertim *Commentarium perpetuum in Psalmos*, quod ego palmarium Athanasii opus existimo. Quæ in *S. Antonii Vita* ex manuscripto codice reverendis-imi et clarissimi domini Caroli de Montchal, abbatis Sancti Amantii supplevi et emendavi, seorsim typographus dabit, aut Hoescheliani notis inseret: mihi enim nunc eorum copia non est, nec ita uti vellem recensere licet. Vale, et hoc qualicumque nostro labore fruire feliciter. Antissiodoro, clocxxvi. Postridie Idus Octobris.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΝ (55) ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΩΝ ΙΩΗΘ, ΛΟΓΟΣ (56).

S. P. N. ATHANASII

IN CENSUM SIVE DESCRIPTIONEM SANCTÆ MARIÆ, ET IN JOSEPHUM, SERMO.

1. Quemadmodum operarii auriferæ terræ metalla effodienda nacti, cum in venam incidunt, quesiti auri ramenta exhibentem, illic operam ponunt suam, illic effodiunt, utpote via ibi ad lucrum commonstrata, non retro cedunt, nec ante sedem commotant, quam propositæ rei latibulum deprehendant; eadem prorsus ratione nos ecclesiastici operis distributores, Lucam evangelistam præ manibus habentes, ut Dominicum virginei partus thesaurum contemplemur, non ante finem perquirendi faciamus, quam propositas diligenter colligamus divitias. Quamobrem ordine evangelistæ vestigia indagabimus, ne quidpiam luero faciendo idoneum omitтамus. Etiam si enim verba principio exigua videantur, at magna gratiæ mysteria. Nemo sermonem fastidiat, quasi parvi momenti lectionem audierit. Nam si spectetur nati Domini potestas, exigua et perquam 345 exigua sunt quæ modo lecta sunt, panni scilicet, præsepe, incommodus locus. Et hæc quædam exigua sunt, quæ autem in hisce proponuntur mystica sunt, nempe uterus inenarrabilis, sinus incomprehensibilis, ubera sancte radicata,

1. Ὅτι οἱ τὴν χρυσίον γῆν μεταλλεῖν λαθόντες ἐργάται, ἐπὰν εὕρωσι φλέβα ψήγματα τοῦ ζητουμένου προβάλλουσιν, ἐκεῖ σχολάζουσιν, ἐκεῖ παρορτύττουσιν, ὡς ὁδηγῶ τοῦ κέρους· καὶ οὐ κατόπισθεύουσι, μὴ πρότερον τὸν τόπον ἀμείβοντες, ἕως οὐ τὸν φλέβην τοῦ προκειμένου καταλάβουσιν· τὸν αὐτὸν τρόπον (57) καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐργασίας ἐργοδοτοῦντες, τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν μετὰ χειρᾶς ἔχοντες, πρὸς κατανόησιν τοῦ δεσποτικοῦ τῆς ἐκ Παρθένου ἀποκυρήσεως θησαυροῦ, οὐ πρότερον τῆς ἐρεύνης παυσώμεθα, ἕως οὐ τὸν προκειμένον πλοῦτον γενήσωμεν ἀναλεξιόμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τάξιν τὸν εὐαγγελιστὴν ἀνεχνεύσομεν (58), ἵνα μὴδὲν τῶν ἐπικερδῶν καταλείπωμεν. Εἰ γὰρ καὶ μικρὰ ἐν προομιῶσι τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὅμως μεγάλα τῆς χάριτος καὶ μυσταγωγῆματα. Καὶ μὴδὲς ἀκηδίαση τῶ λόγῳ, μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα τῇ ἀκοῇ δεξιόμενος (59). Ὡς γὰρ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ γεννηθέντος Δεσποτοῦ μικρὰ καὶ σφόδρα μικρὰ τὰ παραναγνωσθέντα, σπάργαντα, καὶ φάνη, καὶ τόπος ἀνεπιτήδειος. Καὶ ταῦτα μὲν μικρὰ, τὰ δὲ προκειμένα μυστικά· γαστήρ ἀνεκμήνευτος, κελπὸς ἀκατάληπτος (60), μαζὸς ἀγιόρι-

(55) Colbert. 1. τῆς ὑπερβίας γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(56) Ex mss. Reg. Oxon. R. P. Sirmondi, et Colbert.

(57) Colbert. 1. post τρόπον, habet δὲ. Ibidem qui-

dam mss. ὡς τῆς ἐκκ.

(58) Colbert. 1. 2. ἀνεχνεύσομεν.

(59) Colbert. 1. 2. προσδεξιόμενος. Ibidem edit. Ὡς γὰρ τὸ πρὸς, sed τὸ deest in Colbert. 1. 2.

(60) Colbert. 1. τόπος ἀκατ. Mox Colbert. 1. μαζὸς ἀριζός. Col. 2. ἀριζός.



ζος, γάλα ξενοβρύδς, θήλη τῆς φυσικῆς νόμῆς ἀλλοτριὰ, ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου ἐναπόγραφος (61) γενομένη, ὁ μνηστήρ Ἰωσήφ ὀνόματος, καὶ οὐ πράγματος κοινωνίαν ἀσπασόμενος.

2. Ἦκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε ἄσχημα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεται πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν αὐτοῦ πόλιν. Ἐπορεύθη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρεθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν (62), εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεὲμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρὶδος Δαβὶδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαρίας τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, ὅσην ἔχουσιν. » Εἰδες πῶς μικρὰ τὰ ῥήματα. καὶ μεγάλα τὰ μυσταγωγήματα· Ὁ Κύριος ἐκυοφορεῖτο, καὶ πρώτη ἀπογραφῇ ἐνομοθετεῖτο ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐναπόγραφον ἔχων, καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς φήσας· « Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὧμῶν ἐγρᾶφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς (63). » Ἐν τοῖς μικροῖς Ῥωμαϊκοῖς κἀνδρὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα ἐναπόγραφον γενέσθαι συνεχῶρει. Τίς μὴ λαλήσῃ; Τίς μὴ θαυμάσῃ τὴν τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν; Ἄνω ἐλευθέρους, καὶ κάτω ἐναπόγραφους· ἄνω Ἰῶδς, καὶ κάτω βούλους· ἄνω βασιλεῖς, καὶ κάτω μισωθῶς· ἄνω πλούσιος, καὶ κάτω ἐνδεής· ἄνω προσκυνούμενος, καὶ κάτω φορολογούμενος· ἄνω θεὸς ἐκείνος, καὶ κάτω ἀγοραιοκτὸν σπῆλαιον· ἄνω ὁ πατέρας καὶ ἀκατάληπτος κόλπος, καὶ κάτω ἀλογότροφοῖον μικρὸν, καὶ φάτνιον (64). Τίς μὴ θαυμάσῃ μεγάλα ἄνω πράγματα, καὶ μικρὰ κάτω σπέρματα; Ὁ λύων ἐβίβετο· ὁ τρέφων ἐτρέφετο· ὁ ἀκατάληπτος παιδίον ἐπαίνατο· ὁ πηγὰς ἀπολύων (65) μαζὸν ἐδανάειζετο· ὁ πάντα φέρων, ἀνεμνηστούς ἐφέρετο· ὁ μηδαμοῦ ἀπολιμπανόμενος ἐν μέρει ἀπεργράπτως περιγραφόμενος. Ἐν τῶν παραβέδων πραγμάτων! Ἡ Ἐλισάβετ ἐν οἰκίᾳ φαιδρῶ ἀπεκύσθη, καὶ ἡ Παρθένος ἐν τῷ μικρῷ σπηλαίῳ ἐγέννησεν· Ἰωάννης ἐπὶ κλίνης, καὶ ὁ Κύριος ἐν φάτνῃ. Οὐχ ἀπλῶς ἡ τοῦ Κυρίου ἐκ Παρθένου γέννησις· οὐχ ἀπλῶς τὸ τοῖς σπαργάνοις αὐτὸν κατελιθῆναι· οὐχ ἀπλῶς τὸ μαζὸν ἐλκῦσαι· οὐχ ἀπλῶς τὸ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθῆναι (66)· οὐχ ἀπλῶς τὸ τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀπογραφῇ προσκλιθῆναι· πάντα διὰ εἰ, καὶ πρὸς εἰ, καὶ αἰνιγματώδη. Ἐκ Παρθένου τίκεται, ἵνα τὸν ἐκ Παρθένου γῆς χοσπλαστηθέντα πρωτόπλαστον Ἀδὰμ διορθώσῃται. Σπαργάνοις κατελιθῆται, ἵνα τὰς σαρκεῖς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκλύσῃ, δεσμὰ δεσμοῖς λύων, κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· « Σειραῖς γὰρ τῶν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. » Μαζὸν ἐιλκυσεν, ἵνα τὸ γάλα τῆς χάριτος βρῶσῃ, ὅπερ ἐκ τῆς οὐκείας πλεωρᾶς ἀνέβλυσε (67)· γάλα γὰρ

62 Luc. II, 1-5. 63 Luc. X, 20. 64 Prov. V, 22

(61) Colb. 1, ἐν ἀπογραφαῖς.

(62) Hæc, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, desunt in Colbertino 1 et 2. Infra iidem, ἀπογράφεσθαι.

(63) Sic mss. Editi vero, ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῖς μακροῖς.

(64) Colb. 1, 2, τῶν ἀλόγων ἡ φάτνη τοῦτω ἀνάπαισις. Τίς μὴ θαυμάσει, τίς μὴ ἐκπλασθῆι ὅτι

lac insolito fluens modo, mamilla a naturali ordine aliena, Mater Domini censu descripta, Joseph sponsus nomine, nec re consortio fruitur.

2. Audisti modo Lucam evangelistam dicentem :

« In diebus illis : exiit edictum a Cesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est sub præside Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes ut profiterentur, singuli in suam civitatem. Profectus est autem et Joseph a Galilea de civitate Nazareth in Judæam, in civitatem David quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante 62. » Viden, quam exigua verba, quam magna mysteria? Dominus in utero gestatur, et prima descriptio edicitur. Qui universam creaturam descriptam habet, quique discipulum dicitur, ait : « Gaudeat et exsultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis 63, » in parvis Latinis codicibus Matrem suam describi concessit. Quis non loquatur? Quis non miretur humilem Domini attempérationem? Sursum liber, deorsum censu descriptus : sursum Filius, deorsum servus : sursum rex, deorsum mercenarius : deorsum dives, deorsum egenus : sursum adoratur, deorsum tributum solvit : sursum divinus thronus, deorsum spelunca rustica : sursum paternus et incomprehensibilis aïnus, deorsum stabulum parvum et præsepe. Quis non mirabitur magnas sursum res, et viles deorsum pannos? Qui solvit, ligatur : qui nutrit, enutritur : incomprehensibilis, puer apparet : qui fontes scaturire facit, ubera mutuatur : qui omnia gestat, inexplicabili modo gestatur : qui nusquam non est, in certo loco incircumscripse circumscribitur. Ores stupendas! Elisabet in concinna edicula parit, et Virgo in parva gignit spelunca : Joannes in lecto, Dominus in præsepio. Non sine causa Dominus ex Virgine natus : non sine causa pannis involutus est : nec sine causa mamillam suxit : non sine causa in præsepio reclinatus est : nec sine causa Augusti descriptione accitus est ; omnia ex certa causa et ratione, etsi occulta, peracta sunt. Ex Virgine nascitur, ut primum hominem Adam ex limo virginis terræ formatum reformet. Pannis involvitur, ut peccatorum nostrorum nexus solvat, vincula vinculis solvens, juxta dictam illud : « Unusquisque enim vinculis peccatorum suorum constringitur 64. » Mamillam suxit, ut gratiæ lac, quod ex latere ejus effluit, scaturiret : nihil enim aliud lac est, nisi sanguis albescens : in præsepio reclinatus est, ut humanum genus brutorum more

ἄνω.

(65) Colb. 1, 2, πηγὰς βρώων. Infra Colb. 2, ἀπεργράπτως.

(66) Colb. 1, 2, ἀνακλιθῆναι. Infra Colb. 1, ἀναπαισις.

(67) Ita manuscripti. Editi vero, ἀνέβρυσεν.

dosipiens corrigeret, duorumque animalium esca fieret: quorum duorum animalium? Ethnici, Judaicique populi, de quibus scriptum est: « In medio duorum animalium cognosceris ». Descriptionem sub Augusto Cæsare admisit, ut inconditum orbis statum componeret. Ipsa quippe descriptio, prohi in orbe futuri ordiuis pignus fuit.

γάρ ἡ ἀπογραφὴ τῆς οἰκουμένης εὐταξίας ἀρραβῶν γένηται.

3. Et quod vera hæc sint, paucis percipe. Antequam Dominus homo fieret, hominum genus magna tyrannus occupabat, nulla ratione terra gubernabatur, regia dignitas ludibrio erat, apud homines multos ingens regum turba exoriebatur: si cui erant centum circiter homines subditi, regium is sibi habitum continuo usurpabat. Talis erat hominum pugna: cum certorum locorum principatus ambirent, nec ex loco transirent in alium; nisi quandoque sibi mutuo bellum inferrent. Cum dilutius ejusmodi confusio persereret, ubi primum Dominus in terra virgineum occupavit palatium, permultos illos abstulit principatus, ac monarchiam instituit, ubi Romanorum imperium omnes obtinere decrevit, ad celestis scilicet imperii normam. Quemadmodum enim unum in celo Dei regnum obtinet, omnesque angeli voluntati ejus subdiciuntur; demonibus barbarorum more imperium detrectantibus eadem ratione et in terra, licet permultæ sint indomite gentes, usum tamen Romanorum imperium obtinuit. Probi igitur hujusce ordinis constituendi causa, primam sub Augusto descriptionem in utero gestatus edici mandavit: unde et se ipse in Romani imperii censu describi permisit ad confirmationem statutarum legum. Tum enim regis lex obtinet, cum prior ipse quam tulit legem implet. Nam qui legem ponit, nec implet, is legis abrogator est potius quam legislator. Boni igitur hujusmodi ordinis ponendi causa, prima sub Augusto descriptio facta est, ut et legis cultus auferretur, et Judæorum natio cohiberetur, ut ne perversis Judæis, si suo jure viverent, liceret innocios occidere, sed necessitatis jugo legibus parerent.

Ἰουδαίους αὐτονομίᾳ χρωμένους φονεῦν τοὺς ἀνευθύνους, ἑστῆσαι ἐθὲς τὸ νόμος τῶ τῆς ἀνάγκης ζῶν (73).

4. Necessaria itaque fuit supradicta sub Augusto descriptio. Ipsa quippe descriptio, Judæorum populum depressit, Christianorum contra genus exaltavit, Judæis, Romani metu imperii, non audientibus priore suo uti furore, Quapropter post eam descriptionem, cum Dominum comprehendissent et morti tradere festinarent, non ausi sunt arbitrari suo agere, sicut olim cum prophetis, quos cæco impetu

οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ αἷμα λευκανθέν. Ἐν φάτῃ ἀνεκλίθη, ἵνα τὴν ἀλογίαν τῆς ἀνθρωπότητος διορθώσῃται, καὶ τῶν δύο ζώων τροφὴ γένηται· ποίον δύο ζώων; τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαικοῦ λαοῦ περὶ ὧν γέγραπται: « Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ. » Τὴν ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος ἀπογραφὴν καταξίετο, ἵνα τὴν οἰκουμένην ἀταξίαν διορθώσῃται. Αὕτη γένηται.

3. Καὶ οὐ ἀληθὲς τὰ λεγόμενα, διὰ βραχέων ἀκουε. Πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀνθρωπότησεως πολλῆ τυραννίς (68) τὸ τῶν ἀνθρώπων κατεῖχε γένος· ἀλόγως τὸ τῆς γῆς ἐκυβερνᾶτο χωρίον· ἀνέπαιζον εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· πολλῶν τῶν ἀνθρώπων πλήθος βασιλείων ἐφυτουρχεῖτο· ἑκατὸν ποῦ τις φιδρας ἔχων ὑπ' αὐτὸν, εὐθέως τὸ τῆς βασιλείας ἐσπετερίετο σχῆμα. Τοιαύτη τὸν ἔθνον ἡ ἀμίλλα τοπαρχίας ἀγαπῶντες, καὶ τὸπον ἐκ τοῦ μη διαβαίνοντες, εἰ μὴ τρῶπον τινὰ κατ' ἀλλήλων ὠπλίσαντο. Ταύτης τῆς συγγύσεως χρονοτριβουμένης, μόνον ὁ Κύριος κατεδέξατο ἐπὶ γῆς τὸ παρθενικὸν οἰκῆσαι παλάτιον, ἐθέως τὴν μὲν τοπαρχίαν παύει, τὴν δὲ μοναρχίαν φυτουρχεῖ, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πάντων ἐγγεμονεῖν κληρώσας, κατὰ μίμῃσιν τῆς ἐπουρανίου διατρεθῆς. Ὅσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ μία ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία κρατεῖ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι τῷ θελήματι αὐτοῦ ὑποτάσσονται, τῶν δαιμόνων δίκην (69) βαρβάρων ἀφηνιασάντων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ καὶ πολλὰ τὰ ἀνοπότακτα ἔθνη, ἀλλ' ὅμως μία ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία κρατεῖ. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐταξίαν τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ὁ κυφορούμενος βασιλεὺς προσέταξεν ἐπὶ Αὐγούστου συγκροτηθῆναι· ὅθεν καὶ αὐτὸς αὐτὸν ἐναπήγαρον γενέσθαι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παρεχώρησε πρὸς βεβαίωσιν τῶν θεσπιζομένων νόμων. Τότε γὰρ βασιλέως νόμος κρατεῖ, ὅτε ὁ νομοθετῶν βασιλεὺς πρῶτος πληρώσῃ τὸν νόμον. Ὁ γὰρ (70) νομοθετὴν καὶ μὴ πληρῶν καθαιρέτης ἐστίν, ἢ (71) νομοδότης. Διὰ τὴν προλεχθεῖσαν οὖν εὐταξίαν, ἢ ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφῇ πρώτη γέγονεν, ὅπως καὶ ἡ τοῦ νόμου λατρεία μετενεχθῇ, καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων φύλον καταργηθῇ (72) πρὸς τὸ μὴ ἐξελθαι λοιπὸν τοὺς ἀτάκτους ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ζῶν (73).

4. Ἀναγκαῖα τοίνυν ἡ προλεχθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφῇ· αὕτη ἡ ἀπογραφὴ τὸ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἐκατένιωσε φύλον, τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν ὑπερέφωσεν γένος· μῆκετις τολμῶντων Ἰουδαίων (74) δέει τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τῇ προτέρῃ κεχρησθῆαι μακίᾳ. Διὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην, τὸν Κύριον κρετήσαντες, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι σπεύδοντες, οὐκ ἐτόλμησαν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς διαπράξασθαι,

69 Habac. III, 2.

(68) Ita Colb. 1, 2. Editi vero, τυραννία.

(69) Ita Colb. 1, 2. Editi vero, μία πλειόνων βασιλεία κρατεῖ, τῶν δαιμόνων δίκην, etc. Mox mss. ἀφηνιασάντων, pro ἀφηνιασάντων. Infra editi, βασιλεία κρατεῖ, ἐπειδὴ ἀνευθεν ἑκατέτοιο, διὰ ταυτῶν. Editi vero ut in textu.

(70) Colb. 1, 2. Τότε δὲ βασιλέως νόμος κρατεῖ τε,

δὲ πρῶτος αὐτὸς τοῦτον πληροῖ. Ὁ γὰρ.

(71) Adde μέλλον, aut lege οὐ πρὸ ἢ.

(72) Colb. 1, 2, καταρτισθῇ.

(73) Colb. 1, 2, τῇ τῆς ἀνάγκης ζῶν.

(74) Colb. 1, 2, τολμῶντων παιδῶν Ἰουδ. Editi, in textu.

καθ' ὁμοίτητα τῶν προφητῶν, ὡς ἀδιακρίτως (75) ἀνεπάρξαν· ἀλλὰ τῷ Πιλάτῳ προσήνεγκαν, ἀρχόντι Ῥωμαίων, ἐντυχίαν εἰσπραξαμένην, δίκας ἀπαταιόμενοι τῶν λεγομένων, συγκατάθεσιν μεθ' οὐδεύμενοι. Διὰ καὶ ὁ Πιλάτος, ὁ Ῥωμαίων ἀρχων, ὡς εἶπε τοῖς Ἰουδαίους κυνογλωσσούσας κατὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναίρεσως (76), καὶ εἰδὼς, ὅτι διὰ φθόνον παρίδωκαν αὐτὸν, ἐπιρῶντα τοῖς Ἰουδαίους, φάσκων· καθὼς ἴστε πάντες σαφῶς, οὐδὲν ἄξιον θανάτου εὗρισκον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ, ὃ Ἰουδαῖοι. Τί τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆν μολύνειν σπιύδετε, ἀκрасία κρατούσας τὸν δίκαιον, καὶ τὸν ἀνεύθυνον ὑπέθυνον εἶναι θέλοντες; Οὐδὲν ἄξιον θανάτου εὗρισκον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Μᾶλλον οὖν ὁ Βαραββᾶς (77) φωνεῖθι, ὁ δὲ Χριστὸς ἀπολύθῃ· ὅτι ἐκεῖνος μὲν φωνεῖθι καὶ στασιώδης, οὗτος δὲ εὐεργέτης καὶ ζωοδότης· ἐπειθὴ καὶ αὐτὴν κατ' αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν ἠσπάσαθε. Καὶ οὕτως δὲ Ἰουδαῖον μὴ συντιθεμένων, ἀλλ' ἐχθρὸν τοῦ Καίσαρος τὸν Πιλάτῳ φημιζόντων, ὄντες κατὰ πρόσωπον Ἐλεγὸν τῷ Πιλάτῳ, συνηγοροῦντι τῷ Χριστῷ· « Οὐκ εἰ φίλος τοῦ Καίσαρος, » ἐπειθὴ τὸν λέγοντα ἐαυτὸν βασιλεῖα ζωποιεῖσθαι θέλει. Καὶ οὕτως (78) ὁ Πιλάτος οὐ συνεχώρησε τοῖς Ἰουδαίους τὴν οἰκεῖαν γνώμην πάντι οἰοῦν διαπράττειν. Εἰ γὰρ ἂν συνεχώρησε τοῖς Ἰουδαίους, εἰ Ἰουδαῖοι λίθοι τὸν Κύριον ἐθανάτωσαν, ἢ ξύλων περιὸν κατέπεισαν. Τούτου δὲ πραττομένου, ἡμεῖς τὸν σταυρὸν ἐξημιώμεθα· ἐπειθὴ Ῥωμαίων κερτήριον τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον. Διὰ καὶ ὁ Πιλάτος ἐπιρῶντα τοῖς Ἰουδαίους· « Τί θέλετε ποιῆσω Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστὸν (79); » Οἱ δὲ, τῇ Ῥωμαίων παιδείᾳ βάρβρουντες, ἐδόξαν· « Ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν· » καὶ εὐθέως ὁ Πιλάτος συνένευσε· ἀνεῖν γὰρ ἐκέκτητο τὸ νεῦμα.

5. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐταξίαν ἢ ἐπὶ Αἰγίουστοῦ Καίσαρος πρώτη ἀπογραφὴ ἐνομοθετεῖτο· εἰ μὴ γὰρ προνομοθετήθη ἡ ἀπογραφὴ αὕτη, οὐκ ἂν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τελεία ταφῇ παρεδόθη· ἔμελλον γὰρ παῖδες Ἰουδαίων τῇ ὑπερβαλλούσῃ μανίᾳ ἢ πυρὶ παραδόναι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἢ θαλάσῃ καταποντίξαι. Εἰ γὰρ τὸν φίλον Ἰερεμίαν εἰς λάκκον βορβόρου κατήγαγον (80)· τί ἔμελλον εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα διαπράττεισθαι, εἰ μὴ τὸν Ῥωμαῖκὸν νόμον εἶχον κολαφίζοντα; Διὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων μὴ συγχωρομένων παρὰ τοῦ Πιλάτου εἰσπράττειν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀρμαθαίας, φίλος ὢν τοῦ Πιλάτου, προσελθὼν ἤτησεν παρ' αὐτοῦ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἀσύκριτον τι (81) προσενέγκας. Ἀναγκαῖα τοίνυν ἡ ἀπογραφὴ ἢ ἐπὶ Αἰγίουστοῦ Καίσαρος· εἰ

dilaniarunt; sed Pilato coram steterunt tum Romanorum prasidi, exacturo ut coram se accusaretur; idque ut pro dictis ejus poenas exposcerent, et artificioso consensum ejus obtinerent. Quomobrem Pilatus, utpote Romanorum prasēs, ut Judæos vidit canina lingua Domini necem postulantes, gnarus eos præ invidia tradidisse illum, interrogabat Judæos hisce verbis: Ut probe nostis omnes, nihil morte dignum invenio in hoc homine, o Judæi. Quid Romanorum imperium polluere conamini, petulantur justum capientes, et insontem sontem esse volentes? Nihil morte dignum invenio in hoc homine. Barabbas ergo occidatur, Christus autem dimittatur: quia ille quidem homicida et seditiosus, hic vero beneficus et vitæ largitor, quandoquidem hanc adversus illum accusationem adornastis. Verum cum ne hæc quidem ratione assentirentur Judæi, sed Cæsaris inimicum Pilatum proclamarent; Pilatoque Christi patrocinium suscipienti in faciem dicerent: « Non es amicus Cæsaris », si quidem velis eum vivere qui se regem dicit. At ne ita quidem Judæis concessit Pilatus, ut quidvis proprio ageret arbitrio. Si namque concessisset illis, Judæi Dominum lapidibus interemissent, aut serra lignea dissecuissent. Quod si factum fuisset, nos crucis jacturam fecissemus. Nam apud Romanos supplicium, crucis erat lignum. Quomobrem interrogabat Judæos Pilatus: « Quid vultis faciani de Jesu, qui dicitur Christus? » At illi Romano-rum instituto confisi, clamaverunt: « Tolle, tolle, crucifige eum », et confestim Pilatus annuit: Jesuper enim nutum hunc acceperat.

347 5. Ob eum igitur probum ordinem prima sub Augusto Cæsare descriptio edicta fuit: nisi enim edicta fuisset, nequaquam Domini corpus perfectæ sepulturæ traditum fuisset; futurum enim erat ut Judæi, præ nimio furore, corpus Domini aut in ignem conjicerent. aut in mare demergerent. Si enim amicum sibi Jeremiam in lacum cœni demiserunt, quid facturi erant in Domini corpus, nisi se cohibentem reperissent Romanorum legem? Quare cum Judæis minime concederetur a Pilato ut corpus Domini acciperent, Joseph ab Arimathæa, amicus Pilati, adiens illum, petit ut eo corpus Domini, allato pro ea re ingenti pretio. Necessaria itaque fuit descriptio sub Augusto Cæsare facta: tametsi enim, uti modo audisti, sponsus Virginis

“ Joan. xix, 12. “ Math. xxvii, 22. “ Joan. xix, 15.

(75) Colb. 1, 2, ἀδιακρίτως. Mox idem, Ῥωμαίων ζυδοκατηγορίας πλασάμενοι, καὶ ἀπαταιόμενοι τῶν ῥομῶν τὴν ἀπόδειξιν. Διὰ καὶ ὁ Πιλ. Mox idem, νυκὸν δίκην ὑλακεύοντας, ἀλλ' κυνογλωσσούσας.

(76) Sic mss. Editi vero, ἀναίρεσως, omissis multis. Mox, πάντες deerat in editis, habeturque in Colb. 1, 2.

(77) Sic mss. Editi, ἢ ὄντας ὁ Βαρ.

(78) Colb. 1, 2, ζωποιεῖν θέλει. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως.

(79) Sic Colb. 1, 2. Editi vero, ὃν λέγετε Χριστόν. Infra Colb. 2, συγκατένευσεν. Ibid. Colb. 1, 2, ἀνεῖν γὰρ ἦν τὸ πνεῦμα τοιοῦτος γενέσθαι. Διὰ ταύτην τοίνυν.

(80) Quidam mss. κατήγγισαν. Infra mss. ut in textu. Editi vero, τῶν Ἰουδαίων μηδὲν συγχωροῦντων. . . οὗτος ποσειδῶν ἤτησεν παρὰ τοῦ Πιλάτου.

(81) Colb. 1, 2, ἀσύκριτον τιμήν. Editi, ἀσύκριτον τι.

mœrre affectus est, attamen mundus universus A præstantioris ordinis initium accepit. Quid illud est, Sponsus Virginis mœrre affectus est? paucis auscultat. Cum Joseph Virginis sponsus, ut modo audisti, propter Augusti censum in Bethleem concessit cum Maria desponsata sibi uxore prægnante, ignorabat Joseph mysterium in Virgine abditum, necdum angeli oraculum acceperat: at Virgo, tum ex verbis, tum ex uteri tumore, certo sciebat quid gestum esset; quanto enim magis uterus intumescere, tanto securiorem Virgo vitam debebat, una virginitatem servans intemeratam, fetumque gestans citra vel minimam molestiam; nec tantum illo gravata, quantum levata.

6. Horum causa anxius Joseph, cum videret eam B uterum gestare, ignoraretque intus reconditum thesaurum, mœrre affectus, Virginem in via objurgavit bisce verbis: Quid tibi videtur, o Maria? Nonne tu es quæ ut verecunda Virgo in templi septo es educata? Nonne tu es, o Maria, quæ viri aspectum non sustinebas? Nonne tu es, o Maria, quæ contra propositum tuum me in sponsum admisisti? Nonne tu es, o Maria, quæ virginitatis rosam immarcescibilem servare peroptabas? Nonne tu es, o Maria, quæ Susannam diligebas, Ægyptiam oderas? Nonne tu es, o Maria, quæ vi stupratam Thamar sæpe legebas \*\*, et impudicum Amnonem execrabare? Quorsum abiit ille continentie tue thalamus? Quorsum ille castitatis immaculatus thorus? Quorsum verecundus ille vultus? Ego pudore afflicti, tu confidenter agis? Quia peccatum sileo tuum, tu propius accedere festinas? Non vides alvi tue tumorem? Intus infans palpitat, et tu quasi nihil experta hilaris es? Abi, Maria, renigra in domum tuam: quære pudicitiam tue furem, cum illo describare. Ego contumeliam illam non admitto, nullam ad penam deprecandam invenies excusationem. Tum Virgo ad Josephum: Quid indignaris, mi sponse? Quid me ut impudicam damnas? Quid contumeliosis oculis uteri mei tumorem conspicias? Quid me ad erubescendum cogis? Gloria sum mulierum, a priore illas turpitudine emergere feci: Evam revocavi: igneum transulli gladium, et tu me jubes occultari? Nemo pœnas a me reposcere poterit, quæ communem omnium gesto Dominum. Si de me ipsa testimonium feram, inanis gloriæ cupida deprehendar. Paululum exspecta, Joseph, tibi que pastores vera persuadebunt, te magi certiorum facient: stella pudore afflicti: angeli ad compunctionem excitabant. Jam dubitas, paulo post gloriam dabis, ubi cœlestem exercitum audies cum concentu clamantem: « Gloria in excelsis Deo, et

\*\* Genes. xxxviii.

(82) Colb. 1, 2, ἡ γυνὴ ὁ Ἰωσήφ τῆ ἐξῆν πραγμάτων: τὸ ἐν τῆ. Infra iidem. χρηματισμὸν ἀγγέλου.

(83) Sic Colb. 1, 2. Editi vero, ἀγνων.

(84) Sic mss. Colb. Editi vero, ἡ κατὰ πρόθεσιν

γὰρ καὶ ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρετίαις ἤκουσε, ἐστύγνασεν, ἀλλ' ὁμοῦ ὁ σύμπαρ κόσμος ἀρχὴν εὐταξίας εἰδέξατο. Τί ἐστίν, Ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου ἐστύγνασεν, ἀκούε διὰ βραχέων. Ἦνικα Ἰωσήφ ὁ μνηστὴρ τῆς Παρθένου, καθὼς ἀρετίαις ἤκουσε, διὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Αὐγούστου τὴν Βηθλέεμ καταλάμβανε σὺν Μαρίας τῇ μεμνησταυμένη αὐτῷ γυναικί, ὁσπῆ ἐγκύω, ἡ γυνὴ ὁ Ἰωσήφ τὸ ἐν τῆ (82) Παρθένου μυσταγωγούμενον· οὐκ ἦν οὐδέπω χρηστὸν ἀγγέλου δεξιόμενος. Ἡ δὲ Παρθένος τὸ ἀσφαλὲς ἐκέκτετο, καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ἔργῳ· ὅσον γὰρ τῆς γαστρὸς ἡ ἀξίωσις ἐγίνετο, τοσοῦτον ἡ Παρθένος ἀμεριμνότερον βίον διέτριβεν· ὁμοῦ καὶ τὴν παρθενίαν ἀμείλιχον φυλάττουσα, καὶ τὸν τόκον ἀσχυλὸν ἀγούσα, οὐ τοσοῦτον κοπουμένη, ὅσον κουριζομένη.

B 6. Πρὸς τοῦτους ἀγωνίων (83) ὁ Ἰωσήφ, ὅς εἶεν αὐτὴν κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν, τὸν ἐνδοθὲν ἑπισπυρὸν ἀγνων, συγνάσας, κατὰ τὴν ὁδὸν ἀντέβαλλε πρὸς τὴν Παρθένον, λέγων· Τί σοι τὸ δόξαν, Μαρία; Οὐ σὺ εἶ ἡ ὡς αἰδέσιμος Παρθένος ἐν τοῖς ἱεροῖς περιβάλλοις ἀνατραπέζαι; Οὐ σὺ εἶ Μαρίας, ἡ πρόσωπον ἀνδρῶν θεωρησάσα, κατὰ δὲ καταδεχομένη; Οὐ σὺ εἶ Μαρίας, ἡ παρὰ πρόθεσιν κατεγγυθῆναι μοι πισθεύουσα (84); Οὐ σὺ εἶ Μαρίας, ἡ τὸ τῆς παρθενίας ῥόδον ἀμάραντον φυλάξαι προσευξαμένη; Οὐ σὺ εἶ Μαρίας, ἡ τὴν Σωάνναν ἀγαπήσασα, καὶ τὴν Αἰγυπτίαν μισήσασα; Οὐ σὺ εἶ Μαρίας, ἡ τὴν βιασθεύσαν θάμην ἀναλεγομένη, καὶ τὴν ἄτακτον Ἄμων βδελυττομένη; Ποῦ σου τῆς αὐρησίης τὸ θάλαμος; C Ποῦ σου τῆς ἀγνείας ἡ ἀσπίλις πιστάς; Ποῦ σου τὸ ἀθεοσεύχον πρόσωπον; Ἐγὼ αἰσχύνομαι, καὶ σὺ παρρησιάζεις; Ὅτι σιωπῶ τὴν ἀπίθειαν σου, οὐτὸν πλησιέστερον χωρῆν ἐπέτρεχε (85); Οὐχ ὄρας τὸν ἔργον τῆς κοιλίας σου; Ἐνδὸν τὸ βρέφος σπείρει, καὶ σὺ ὡς ἀπειραστὸν πειρασμῶν φαίδρινον; Ἄπειθ, Μαρίας· ὑπόστροφεν εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐπιζήτησον τὴν κλεψύθρον· ἐκείνη ἐναπογράφει. Ἄλλοτριαν ὕδριν οὐ καταδέχομαι· οὐχ εὐρίσκεις ἀπολογίαν πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ἡ δὲ Παρθένος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Τί θεωρεῖταις, μνηστὴρ ἔμου; Τί ὡς ἀτάκτου μοι καταψήφίζεις; Τί ἐφουβρίστους ὀφθαλμοῖς τὸν ἔργον τῆς γαστρὸς μου περιβάλλεις; Τί ἐρυθρίζην με καταναγκάζεις; Δόξα τῶν γυναικῶν γέγονα· τῆς προτέρας αὐτῆς αἰσχύνῃς ἀπέδουσα· τὴν Ἐβαν ἀνεκαλεσάμην· τὴν φλογίνην βομφαλίαν μετέστρεψα· καὶ σὺ καλύπτεσθαί με παρασκευάζεις (86); Οὐδεὶς δικαίος ἐμὲ ἐπιθεσεται εἰσπαράξασθαι· κωνὴν γὰρ δεσπότην βαστάξω. Ἐάν ἐγὼ περὶ ἑμαυτῆς μαρτυρῶ, ὡς κενδοβόξ τις εὐρεθήσομαι. Μικρὸν καρτέρησον, ὦ Ἰωσήφ, καὶ ποιμένες σε πείσουσιν· μάγοι σε πληροφορήσουσιν· ἀστὴρ σε δοσώπησει· ἀγγέλου σε καταλύσουσιν. Νῦν ἀμφιβάλλεις, μετ' οὐ πολὺ δὲ δοξάσεις, ὅτε τῆς ἑπουρανίου στρατιᾶς ἀκούσεις συμφωνίας βωότης· « Δόξα

κατεγγυθῆναι μὴ πισθεύουσα.

(85) Ita Colb. 2. Editi vero, ἐπήγεσας. Idem πρὸς βρέφος σπείρει. Editi, male, σπείρει.

(86) Colb. 1, 2, με καταναγκάζεις.

ἐν ὄψιςτος Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην, ἐν ἀνδρώποισι  
 εὐλοκία. Ὁ τότε γονυπετήσας, καὶ οὐ καταζητήσας·  
 Οὐχ ὄρξες τῆς ὁδοῦ τὴν διάβασιν, Ἰωσήφ, καὶ ὅτι οὐδ-  
 εις ἀνδρῶν συνοδοιπορεῖ ἡμῖν; Οὐχ ὄρξες τὸν ἥλιον  
 λαμπροτέρων στολῆν ἀναβαλλόμενον (87); Οὐχ ὄρξες  
 πᾶσαν τὴν κτίσιν σκιρτώσαν; Οὐχ ὄρξες τὰ δρη πη-  
 δῶντα; Οὐχ ὄρξες τοὺς βουνούς εὐφρατινομίους;  
 Οὐχ ὄρξες τὰς ἀφάσεις τῶν ὕδατων ὑπερβλύζουσας;  
 Οὐχ ὄρξες τὴν Ἰορδάνην ἕξω περιτρέχουσαν; Ἀπὸ  
 τῶν σημείων στόχασαι τὸ τεκμήριον, καὶ μὴ, ὅτι  
 ἔγκυός εἰμι, δίσταξες, Ἰωσήφ. Ἐβανείσθην, οὐκ ἐμο-  
 λύνθην· ἔχρησα τὴν κοιλαν, οὐκ ἐμύλινα τὴν παρ-  
 θεωσαν. Μὴ ὀπιστήσῃς τοὺς προκειμένους, ὦ Ἰωσήφ.  
 Ὅτε μαυθῆσομαι (88), τότε τίς εἰμι γνωρισθῆσο-  
 μαι· νῦν ἐνεσιζομαι, τότε μακροσθησομαι· νῦν ὡς  
 αἴτιον ἀπελαύνεις, τότε ὡς ἀγίαν ἐγγύς εἶναι παρα-  
 καλέσεις. Μὴ, ὅτι δοκίμης φυλάττειν (89), μεγαλύνο-  
 ἔγω γὰρ σε φυλάττω· ὁ γὰρ τὴν ἐμὴν κοιλαν σκηνὴν  
 ποιῆσαι καταδεξάμενος, οὗτος πάσης τῆς φύσεως  
 φύλαξ. Πορευθῶμεν τοίνυν, καὶ ἐναπόγραφοι γενώ-  
 μεθα, ὅπως πληρωθῇ καὶ ἡ στρατιωτικὴ νομοθεσία,  
 καὶ ἡ βασιλικὴ δογματοθεσία.

7. Ἐν τούτοις ὁ Ἰωσήφ εὐλαθῆθεις, διττὴν λοιπὴν  
 ὁδὸν ἐβάδιξε· τοῖς μὲν ποσὶ τὴν γῆν Ἰγνοποιῶν (90),  
 τοῖς δὲ λογισμοῖς τὰς νεφέλας ὑπερπηδῶν. Τί γὰρ  
 ἔπερον εἶχεν ὁ Ἰωσήφ διαπραττασθαι, ἢ ἄνω τὸν νοῦν  
 σκοπεῖν, ἐπειθὴ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ ἀνωθεν ἐστὶ  
 δεδομένη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Ἰωσήφ συμπεριεφέρετο  
 τῇ Παρθένῳ, ὁμοῦ καὶ βοηθός καὶ σκόπος τῶν μελ-  
 λόντων γενόμενος· οὐχ ὅτι ἐχρηζεν βοηθῷ ἢ Παρθέ-  
 νῳ, μᾶλλον δὲ ὅτι ἐν Παρθένῳ κυφορούμενος· αὐτὸς  
 γὰρ ὁ πάντων βοηθὸς ἦν καὶ ἐστὶ (91), καὶ πρὸς αὐτὸν  
 ἐκέκραγεν ὁ κράζων· Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου  
 τοῦ πικτήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ὁ Ἄλλ' ὅτι  
 ἀναγκαῖον ἦν ὡς πραγματεῖαν τῆς οἰκονομίας, τὸ  
 εἶναι τὸν Ἰωσήφ βοηθὸν, πρὸς τὸ τὴν Παρθένον ὡς  
 ὑπανδρῶν φημιζέσθαι, πρὸς τὸ λαθεῖν τὸν διάβολον τὸ  
 κατατρεχασζόμενον, ὅπως μὴ μάθῃ τὸ γενόμενον (92)·  
 κατὰ τὸ Θεὸς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστροφῆ-  
 ναι κατεδέξατο. Τί οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς; Κα-  
 λὸν γὰρ λοιπὸν συνιδεῖν καὶ τὸν Ἰωσήφ πληροφροῦ-  
 μενον (93), καὶ τὸν οἰκίστην, ἔνθα ἢ Παρθένος ἀπ-  
 εκύησε, τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον δεχόμενον· ὅπου  
 θυσιαστήριον μὲν ἢ φάτνη, ἐφημερευτὴς δὲ ὁ Ἰω-  
 σήφ, δίακονοι δὲ οἱ ποιμένες, ἱερεῖς οἱ ἄγγελοι, ἀρ-  
 χιερεῖς ὁ Κύριος, θρόνος ἢ Παρθένος, κρατήρες οἱ  
 μαζοὶ, ἀναβόλαιον ἢ ἐνανθρώπησις, βρεπτήρες τὰ  
 χερσὶν, δίσκος τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὁ Πατὴρ δισκο-  
 κάλυμμα (94). Ὅτι δὲ τῆς Ἐκκλησίας τύπον προ-

in terra pax, in hominibus beneplacitum<sup>87</sup>. » Tum  
 genua flectas, nec perquiras. An non transitum  
 nostrum consideras, o Joseph, quod scilicet 348 vir  
 nullus nobis sit comes itineris? Non vides solem  
 splendidiore amictum veste? Non vides universam  
 creaturam exultantem? Non vides montes saltare?  
 Non vides colles lactari? Non vides aquarum alveos  
 exundare? Non vides Jordancem extra ripam ef-  
 fluentem? Ex signis rem conjice significatam, nec  
 ambigas, o Joseph, quod me prægnantem cernas.  
 Me ipsam nutuo dedi, nec polluta sum : uterum  
 commodavi, nec virginitatem temeravi. Ne propo-  
 sitis rebus fidem abneges, o Joseph : cum obstetrice  
 usa fuero, tum quæ sim exploratum erit ; jam pro-  
 bris afflictor, tum beata prædicabor ; nunc ut ream  
 abigis, tunc ut sanctam prope adessee rogabis. Ne  
 gloriaris quod me custodire videaris : ego nam-  
 que te custodio. Nam qui uterum meum in taber-  
 naculum sibi apparare dignatus est, is est totius  
 nature custos. Pergamus ergo et describamur, ut  
 et militaris lex, et imperatorum edictum impleatur.

7. His pudefactus Joseph, duplici deinceps via  
 incedebat, pedibus quidem terram vestigio calcans,  
 cogitationibus autem nubes supergressus. Quid enim  
 aliud agendum Josepho restabat, quam ut sursum  
 mente degeret. Quandoquidem omne donum per-  
 fectum desuper datum est. Quomohrem deinceps  
 Joseph una Virgini comes, et adjutor erat, atque  
 futurarum spectator rerum. Non quod Virgini ad-  
 jutore esset opus, medium ei qui in Virgine gesta-  
 batur, quique omnium auxiliator erat et est, et ad  
 quem exclamat ille qui ita vociferatur : Auxilium  
 meum a Domino qui fecit cælum et terram<sup>88</sup> ; »  
 sed quod necesse esset, ad œconomizæ illius nego-  
 tium, adjutorem Joseph esse, ut Virgo conjux re-  
 putaretur, ut diabolo lateret quod agebatur, neque  
 rem gestam ille ediceret : qua ratione scilicet Deus  
 cum hominibus conversari dignatus sit. Quid iugiter  
 Lucas evangelista? nam operæ pretium est videre  
 et Joseph certiore factum, et domicilium in quo  
 peperit Virgo, quod Ecclesiz typum gerit : ubi al-  
 tare est præsepe ; qui vice sua ministrat, Joseph ;  
 diaconi, pastores ; sacerdotes, angeli ; summus  
 sacerdos, Dominus ; thronus, Virgo ; crateres,  
 mamuzæ ; vestis sacerdotalis, incarnatio ; flabella,  
 cherubim ; discus, Spiritus sanctus ; Pater autem  
 disci operculum. Quod autem Ecclesiz typum præ-  
 figuraret locus in quo Dominum peperit, audisti

<sup>87</sup> Luc. II, 14. <sup>88</sup> Psal. CXX, 2

(87) Colb. 1, 2, περιβεβλημένον.

(88) Colb. 1, 2, μαλακὰ ὀφθήσομαι.

(89) Colb. 1, 2, φυλάττειν, Ἰωσήφ, μέγα φρόνη· ἔγω γὰρ σε φυλάττω, ὁ τὴν ἐμ. Paulo post, ἰδὲται, πάσης τῆς κτίσεως φύλαξ ὡς δημιουργός. Editi, ἀμπαροφύλαξ.

(90) Colb. 1, 2, Ἰγνοποιῶν.

(91) Sic Colb. 1, 2. In editis vero, ἦν καὶ ἐστὶ δεσπ. Max mas. ut in textu. Editi vero, τὸν Κυρίου τοῦ Ὑψίστου Ἄλλ'. Max ἰδὲται, ἀναγκαῖον πρα-

γματεῖαν τῆς οἰκονομίας, πιστευθῆναι τὸν Ἰωσήφ ὅτι ἄνω ἐνεσιζῶν ἔδει τὴν x.

(92) Colb. 1, 2, κατασπασζόμενον ὅρος μὴ μάθῃ τι γινόμενον (ὁ τύπος Colb. 1,) πὸς Θεὸς μετὰ ἀνθ. ἀναστροφῆναι.

(93) Colb. 1, 2, ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ χαρὰς πληροῦ-  
 μενον.

(94) Colb. 1, 2, δισκοκάλυμμα ἐπισκοπῶν τῇ ἰδία δυνάμει. ἰδὲται, προεχάραξεν. Editi, προεχάραξεν. ἰδὲται, ὁ τόπος decrat in editis, sed exstat in mas.

Janjam evangelistam Lucam dicentem : « Factum A est autem cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio 70. »

8. O res admirabiles ! papæ, quam exigua verba, quam magna mysteria ! « Factum est, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. » O rem stupendam, Conditor temporum definitum tempus expectat ! Qui terminum temporis constituit, statutum mensium spatium expectavit ; ut nemo phantasia aut speciem tantum illud esse existimaret. « Factum est, cum esset ibi, impleti sunt dies, ut pareret filium suum primogenitum : et pannis eum involvit et reclinavit eum in præsepio. » Perpende mysticum Virginis partum : ubi peperit, ipsa pannis involvit. Inter feminas bujus sæculi, alia parit, alia pannis involvit : apud Virginem non item ; ipsa peperit, ipsa pannis involvit : ipsa infatigabilis mater, ipsa obstetrix sine magistra, non 349 permisit quemquam impuris manibus partum intermarum contingere ; ipsa per sese curavit eum, qui ex se, et ante se, et propter se natus erat : « Et pannis eum involvit : et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. » Vides, o dilecte, quomodo Ecclesiæ typum nobis jam ante depinxerit vile illud diversorium, ubi Virgo illa peperit quæ semel uterum gestavit, nec secunda vice genuit, nec contumelias notam sustinuit : licet insanici quidam, quod audierint Lucam evangelistam sic loquentem : « Et peperit filium suum primogenitum, » secundam fuisse Virginis conceptionem docuerint, incorruptionem in corruptionem transmutantes : in suis dogmatibus illo loquentes : Nequaquam primogenitus dictus fuerit, nisi subsequatur alter. Adversarii autem nostri, non modo Lucam suæ pravitatis producent testem ; sed etiam evangelistam Mattheum qui ea ipsa enarrat, et apertius adhuc affirmet, atque ejus voces impij illi proferunt, in scriptis suis ea loquentes quæ Joseph in visione accepisse scribitur, Matthæo evangelista dicente : « Apparuit autem angelus Domini in somnis Joseph, dicens : Joseph fili David, noli timere D accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est. Surgens autem Joseph, ait, accepit Mariam conjugem suam ; et non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum 71. » Simili modo adversarii has voces mutuauerunt, ut gloriosam Virginem secundo peperisse doceant. Sed apage absurditatem : immaculatam prorsus permansit hoc virginale, et gloriosum

70 Luc. II, 6, 7. 71 Matth. I, 20-25.

(95) Colb. I, 2, αὐτὴν καὶ ἔτεκεν τὸν π. Paulo post, idem, οὐκ οὐκ ἦν.

(96) Colbertinus primus et secundus, νομίση τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν. Ἐτεκε, φησὶ, τὸν Ἰῶν αὐτῆς.

(97) Colb. I, εὐαγγέλιον γερσὶ. Infra, post ἔξ αὐτῆς, legitur καὶ πρὸ αὐτῆς in codicibus mss., secus in φησίαι.

εχάραξεν ὁ τόπος, ἐνθα ἡ Παρθένος ἀπέκυψε τὸν Κύριον, ἡκούς ἀρίτους τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος : « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν (95) πρῶτότοκον· καὶ ἔσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ καταλύματι. »

8. Ὡ τὸν παραβόξον πραγμάτων ! βαβαί, πῶς μικρὰ τὰ ὄμματα, καὶ μεγάλα τὰ μυσταγωγήματα ! « Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν. » Ὡ τὸν παραβόξον πραγμάτων, ὁ τῶν χρόνων ποιητῆς ὠρισμένον χρόνον περιέμενε ! Ὁ ὁροθέτης τῶν χρόνων προεσιμῶν μηνὸν ἀνέμενε, ἵνα μηδεὶς φαντασίαν ἢ δόκησιν νομίση (96). « Ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν πρῶτότοκον· καὶ ἔσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ. » Βλέπε τὴν μουσικὴν ἀποκρίσιν τῆς Παρθένου· αὐτὴ ἔτεκεν, αὐτὴ ἔσπαργάνωσεν. Ἐπὶ τῶν κοσμικῶν γυναικῶν ἕλλη τίκτει, καὶ ἕλλη σπαργάνω· ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου εὐχ οὕτως· αὐτὴ ἔτεκεν, καὶ αὐτὴ ἔσπαργάνωσεν· καὶ αὐτὴ δικαιοῦς μήτηρ καὶ ἀδίδακτος μαῖα, ὡ συνεχώρησεν ἀνάγκοις χερσὶν (97) ἀσπασθαί τινα τοῦ ἀγράφτου τόκου· αὐτὴ ἐκῆ αὐτῆς τὸν ἔξ αὐτῆς, πρὸ αὐτῆς καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔθεράπευσεν· « Καὶ ἔσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ, δότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. » Εἶδες, ὦ ψφε, πῶς τῆς Ἐκκλησίας τὸν τύπον προανεγράφησε (98) τὸ εὐτελεῖ καταγώγιον, ἐνθα ἡ Παρθένος ἔτεκεν, ἡ ἀπαξ κυοφορήσασα, καὶ δευτέρου μὴ γεννήσασα, καὶ ὑβρεως ἔμασιν μὴ ὑπομείνας· εἰ καὶ τινες μανέντες, διὰ τὸ ἀκούσαι αὐτοὺς λέγοντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ· « Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρῶτότοκον, » καὶ δευτέραν σὺλλήην τῆς Παρθένου ἰδογμάτισαν (99), τὴν ἀφθαρσαν εἰς φθορὰν μεταβάλλοντες· φάσκοντες ἐν τοῖς οἰκείοις ὀνόμασι· Οὐκ ἂν λεχθεῖ πρῶτότοκος, δευτέρου μὴ παρακολούθησαντος. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἐξ ἐναντίας τὸν Λουκᾶν τῆς οἰκείας ἀδελτιρίας προσβάλλοντες μάρτυρα, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον τὰ αὐτὰ μνησκόντα, καὶ ἐπὶ σαφέστερον παρεγγυώντα· ὅθεν καὶ τὰς ἐκείνου λέξεις φανεροποιεῖσαι οἱ ἀθεοί, ἐν τοῖς ἐαυτῶν συγγράμμασι λέγοντες ἀπερ Ἰωσήφ ἐν ὀπτασίῳ (1) δεξάμενος ἀναγέγραπται, τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαῖου λέγοντος· « Ὁρθῆ δὲ ἀγγέλου Κυρίου κατ' ἄναρ τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἰωσήφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ (2) γεννήθη, ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Ἀναστὰς δὲ, φησὶν, Ἰωσήφ, παραλαβε Μαριάμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθησεν εἰς Αἴγυπτον· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρῶτότοκον. » Ὁμοίως καὶ

(98) Colb. I, 2, προεγγράφησεν.

(99) Ἐσὺλλήην ἰδογμάτισαν τὴν Παρθένου ὑπομείνας. Sic Colb. I, 2.

(1) Ita Colb. 2, recte. Editi vero, φησὶν Ἰωσήφ μετ' ὀπτασίαν.

(2) Sic Colb. I, 2. Editi vero, λέγων· Ἀναστὰς παραλαβε Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου, δότι τὸ ἐν αὐτῇ.

(3) ταύτας τὰς λέξεις οἱ ἐξ ἐναντίας παρεγγυῶνται, ἅ δὲ δευτέρου τῆν ἐνδοξον Παρθένου κοροφῶσαι δογματίζοντες. Ἄλλ' ἀπαγε τῆς ἀοπίας! ἀκηλίδωτον ἔμεινε πάντως τὸ παρθενικὸν καὶ ἐνδοξον κειμήλιον· οὐκ ἐμαλύθη ὁ δεύτερος οὐρανός· οὐκ ἤρκειώθη τὸ τὸ ὕψιστον θεοχώρητον σκεῦος. Πρωτότοκος ὁ Κύριος ἤκουσεν ἐκ τῆς Παρθένου· καὶ καλῶς ἤκουσεν· οὐχ ὅτι δεύτερόν τινα ὁμοιογενῆ προσκαλέσατο· ἀλλ' ὅτι πρωτότοκος ὑπῆρχε, τοῦτέστιν ἀσύγκριτος. Οὐδὲ γὰρ (4), διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν μακάριον Παῦλον περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχου γεννήσεως, ὅς ἐστι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἤδη καὶ ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου φυσικὸν συνέγραψεν· οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐτὸς Παῦλος, τὸν αὐτὸν Κύριον πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν καλέσας, ἤδη καὶ ὅμοιον τοῦ Κυρίου παρεστήγαγε, παρακλησίως τὸν ἕξην πατήσαντα.

9. Διὸ ἀκούε συνεισῶς, καὶ πίστευε θεωρικῶς. Β Πρωτότοκος ὁ Κύριος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆς Παρθένου, ἵνα διὰ πάντων γνωσθῆι τὸ μοναδικὸν τῆς υἰότητος ἀξίωμα. Ἀσύγκριτος δὲ ὁ δεσποτικὸς τόκος· ἔπου γὰρ ἡ Μήτηρ Παρθένος, πῶς τόκος ἐρημηγευόμενος; Ὁμοίως καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον περὶ τοῦ Ἰωσήφ, ὅτι « οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, εἰς οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον »· οὐκ ἐγίνωσκεν γὰρ αὐτὴν ἀληθῶς, εἰς οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Ἔως οὗ ἡ Παρθένος ἐκκοφῆρι (5). οὐκ ἐγνώριζεν αὐτὴν ὁ Ἰωσήφ· οὐκ ἔβει, τί τὸ ἐν αὐτῇ· οὐκ ἔβει, τί τὸ πραγματευόμενον· οὐκ ἔβει, τί τὸ κατασκευαζόμενον· μόνον γὰρ ἔτεκε, καὶ τότε ἐγνώρισε· τότε ἔγνω ὁ Ἰωσήφ τίς (6) ἦν ἡ δύναμις τῆς Παρθένου, καὶ τί γενεσθαί καταξιώθη· τότε ἔγνω, ὅτι μαζὸν ἐπέδωκε, καὶ φλεβοσυλλαν οὐχ ὑπέμεινε· τότε ἔγνω, ὅτι ἐξελόχευσε, καὶ τὰ τῶν λογῶν οὐ κατήνοησε· τότε ἔγνω, ὅτι θηλὴν παρείχεν ἡ ἀρότομος πέτρα τῆ νοσητῆ πέτρα· τότε ἔγνω ὁ Ἰωσήφ, ὅτι περὶ αὐτῆς ἔγραψεν Ἡσαίας· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. » Διὰ τὸ ἀσύγκριτον τοιγαροῦν πρωτότοκος ὁ Ἰησοῦς. Εἰ δὲ δεῖ ἐπαληθεῦσαι τῷ λόγῳ, ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενὴς ἐκ Πατρὸς· μόνος γὰρ ἐκ μόνου ἀνάρχως γεγέννηται· ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Μονογενὴς καὶ πρωτότοκος· Μονογενὴς ἐκ τοῦ Πατρὸς, Μονογενὴς ἐκ τῆς μητρὸς, διὰ τὸν ὄρον τῆς οἰκονομίας. Ἐχει γὰρ πολλοὺς ἀδελφοὺς, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι, καὶ ἐν τῇ Παρθένῳ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἔχει ἀδελφοὺς ὁ Κύριος· καὶ τίνες οὗτοι; Πρὸ πάντων οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, πρὸς οὓς ὁ Κύριος ἔφη· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν »· πρὸς οὓς ὁ Κύριος ἔφη· « Ὑμεῖς δὲ, προσευχόμενοι, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (7), ἀγαθὴται τὸ ἐνομά σου, » ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A cimelium : nequaquam profanatum fuit secundum cœlum : nequaquam profanatum fuit vas illud, quod Deum altissimum continuit. Dominus primogenitus ex Virgine audivit, ac probe audivit; non quod secundum ex eodem genere acciverit; sed quia primogenitus, id est incomparabilis erat. Neque enim quia B. Paulus de æterna Domini ex Patre generatione ait : « Qui est primogenitus omnis creatura »<sup>2</sup>, » naturale statim Domini fratrem conscripsit : neque rursum ipse Paulus, cum ipsum Dominum primogenitum ex mortuis vocavit, statim alium Domino similem induxit, qui pari modo infernum consulcaverit.

9. Quamobrem prudenter audi, ac pie credito. Primogenitus est Filius ex mortuis, ex Patre et ex Virgine, ut per omnia unica filiationis dignitas agnosceretur. Incomparabilis autem est Dominica proles : nam ubi mater Virgo, quamam ratione proles explicatur? Similiter quod evangelista Mathæus de Josepho dicat : « Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. » Non plane cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Donec uterum Virgo gestabat, non cognoscebat eam Joseph : nec sciebat quid in illa esset, ignorabat quid negotii gereretur, ignorabat quid appareretur : atque tunc solum cognovit cum illa peperit : tunc agnovit Joseph quænam Virginia esset virtus, et quid Deus facere dignatus esset : tunc novit eam ubera de.lisse, nec in vena sua rapinam sustinuisse ; tunc novit eam peperisse, et quæ ad partum attinent non novisse : tunc scivit mamillam a prærupta petra, spirituali petræ datam fuisse : tunc novit Joseph, de illa Isaiam scripsisse : « Ecce virgo concipiet. » Incomparabilis itaque modo primogenitus est Jesus. Quod si in rei veritate loqui oporteat, ipse Dominus et Unigenitus ex Patre ; 350 solus namque ex solo, sine principio natus est : idem Dominus et Unigenitus et primogenitus : Unigenitus ex Patre, Unigenitus ex matre, propter œconomia decretum. Habet enim multos fratres, non natura, sed gratia, et in Virgine et in Patre. Simili quoque modo in resurrectione fratres habet Dominus : equinam illi? Ante omnes, sancti apostoli, quibus Dominus dicit : « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum » ; quibus Dominus ait : « Vos autem cum oratis, dicite : Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum »<sup>3</sup>, » in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et Imperium nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

<sup>2</sup> Coloss. 1, 15. <sup>3</sup> Joan. 11, 17. <sup>4</sup> Matth. 11, 9, 10.

(3) Colh. 1, 2, Ὁμοίως γὰρ  
(4) Colh. 1, 2, πρωτότοκος ἀσύγκριτος ἐστὶ πρὸς πᾶσι υἱοῖς τῶν ὀφθῶν. Οὐ δεῖ γὰρ.  
(5) Colh. 1, 2, σκευήσεν

(6) Sic Colh. 1, 2. Ed., Ἰωσ. τὴν Παρθένον τίς, etc.  
(7) Ita Colh. 1, 2. Editi vero sic, οὐρανοῖς· αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, ἅμα τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, πάντοτε, νῦν, etc.

## IN SERMONEM DE NATIVITATE CHRISTI MONITUM

*Haud ita pridem sermonem de Nativitate Christi ex Barociano codice, sua manu exscriptum, transmisit nobis vir doctissimus Jacobus Mill, principalis collegii Oxoniensis, cujus prolixam erga nos voluntatem, iuque studii nostris promovendis desiderium non semel experti sumus. Indicarat ipse nobis in quodam codice Barociano tres exstare homilias Athanasio attributas. Rogantibusque ut earum nobis copiam faceret, hæc ille rescripsit : Homilias de Nativitate Christi quod spectat, exstant istæ omnes in exemplari illo ms. cui acceptas pridem dedit cl. Holstenius homilias quas in tomum II Operum Athanasii ad finem conjectas vides. Primæ, cujus apographum petitis, pars prior usque ad verba ista, καὶ ἐὶ βούλη, ἐρώτησον, etc., ex homilia quadam excerpta est (rejectis hinc inde plurimis pro arbitrio defloratoris) quam sub Chrysostomi nomine inter ἀμφισβητούμενα a Savilio vulgatam habes tomo V, quæque jandiu Chrysostomo adjudicata est a Cyrillo Alexandrino, libro Ad Reginas. Reliqua omnia, luce quantum video non indigna, aliunde desumpta sunt. Homiliam integram dedi. Secunda homilia de Nativitate Christi, integra sub titulo Chrysostomi exstat in tomo V, ex editione Frontonis Ducei hom. 31, ut et tertia tom. V Savilii, præfixis duntaxat istis verbis : τὸ τοῦτο σημεῖον ἀντιλεγόμενον ; Hæc vir clarissimus. Prima itaque homilia, quæ, ut probe monuit ipse, multa refert initio ex sermone in Nativitatem Christi, cuo in V tom. Operum Chrysostomi ex editione Savilii p. 846, inter ἀμφισβητούμενα, hæc, inquam, homilia, quia exceptis clausulis nonnullis sub initium hinc inde dispersis, alia omnino est ab illa Saviliana, idcirco hic inter suppositiis licum habet : nam ne suspicari quidem licet eam esse Athanasii : cum liquido constet fuisse illam ex laudata Chrysostomi homilia de Nativitate excerptam : quam, ut erudite advertit vir clarissimus, Chrysostomo adjudicandam suadet Cyrillus, qui eam ut Chrysostomi setum memorat in libro τὰς Βασιλικαίας inscriptio, p. 50, ubi ejus fragmentum non modicum offert. Secunda quæ inter Chrysostomi Opera habetur in editione Frontonis Ducei numero 31, p. 417, et tertia quæ inter ejusdem Chrysostomi Opera comparat in editione Savilii, tom. V, p. 851, cum in solo Barociano codice legantur nomine Athanasii, ex mendo puta quodam, aliasque in editis et codicibus bene multis exstant Chrysostomi nomine, in editione ejusdem Chrysostomi a nobis adornanda reponentur : ibique, Deo juvante, quid de illis sentiendum indagabitur.*

*Propalam autem est hanc quam edimus, post Nestorii ævum conscriptam, seu potius consarcinatam fuisse : ex his scilicet quæ pro asserenda voce Θεοτόκος dicuntur. Commonstratur enim B. Virginem non modo Θεοτόκον, verum etiam Θεοτόκον esse. At nulla erat ævo Athanasii de voce Θεοτόκος controversia, quæ demum Nestorii tempore mota fuit. Quamobrem nec Athanasii esse, nec ante Nestorium prodidisse videtur.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

IN NATIVITATEM CHRISTI.

1. **Mysterium video novum, solis loco solem justitiae in Virginem venire, incircumscripso modo. Ne quære quomodo, ubi Deo ita placet, superatur ordo naturæ. Namque voluit, potuit, descendit, redemit. Una concurrite omnia : Deus qui existit et præexistit, hodie id efficitur quod non erat : cum enim Deus esset, homo efficitur, nec cessat esse Deus. Nec excedens deitate homo factus est ; neque rursus ex homine profectus et auctus Deus est effectus ; sed Verbum cum esset, ideoque impatibilis, factus est homo, natura permanente immutata. Atque nunc et in vivo progressus itinere, ex alvo prodit in-**

1. **Μυστήριον ξένον βλέπω, ἀντὶ ἡλίου τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἀπεριγράπτως χωρήσαντα ἐν τῇ Παρθένῳ. Καὶ μὴ ζητεῖ πῶς ὅπου γὰρ θεὸς βούλεται, νικάται φύσεως τάξις. Ἐβουλήθη γὰρ, ἡδυνήθη, καθήλθεν, ἔσωσε. Συνδράματε πάντα θεὸς σημεῖον ὅ ὢν καὶ προὖν γίνεται ὅπου οὐκ ἦν ὢν γὰρ θεός, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἔκστας τοῦ εἶναι θεός. Οὕτω γὰρ κατ' ἔκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος, ὅτι πάλιν ἐξ ἀνθρώπου κατὰ προκοπὴν γέγονε θεός ἄλλὰ λόγος ὢν, διὰ τοῦτο ἀπαθὴς γέγονεν ἄνθρωπος. ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως. Καὶ ξένον καὶ ἀτριβῆ βασιλέας ἔδωκ, ἐξ ἀγεωργήτου προήλθε**



γαστρῶς, ὅτε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ἐρήμους τῆς ἐπιστασίας κατέλιπεν, ὅτε τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐνανθρωπήσει, τῆς στικταῆς θεότητος ἕκαστος. Ἄλλὰ βασιλεῖς μὲν τὸν ἐπουράνιον βασιλέα ἤθισον προσκυνῆσαι, τὸν γεννηθέντα ἀρρήτως ἐκ Πατρὸς, σήμερον δὲ ἐκ τῆς Παρθένου τικτόμενον δι' ἐμὲ· ἀλλὰ τότε μὲν γεννηθεὶς κατὰ τὴν φύσιν, σήμερον δὲ διὰ τὴν ἐαυτοῦ φύσιν. Πρὸ αἰώνων γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς ὁ γυνήσας οὐδὲ, σήμερον ἐκ τῆς Παρθένου ὑπὲρ φύσιν ἐτέχθη, καθὼς ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιστάται χάρις· ὁ Πατὴρ τῶν ἡμερῶν παίδιον γέγονεν· ὁ ἐπὶ θρόνῳ ὑψήλου καθήμενος ἐν φάτῃ τίθεται· ὁ ἀναρῆς καὶ ἀσώματος χροῖον ἀνθρώπιναις εἰσίσταται· ὁ τὰ τῆς ἀμαρτίας διασπῶν διαμῆ ἐν σπαργάνῳ ἐμπλέκεται· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο θέλει. Τίνα οὖν ἔτεκεν ἡ Παρθένος; Τὸν δεσπότην τῆς φύσεως. Κἂν γὰρ εὖ σιωπήξῃ, ἡ φύσις βοᾷ. Ἔτεκε γὰρ ἡ Παρθένος Μαρία, ὡς ὁ τεχθεὶς τεχθῆναι ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως ἔστρεπτο, ἀλλ' ὡς δεσπότης τῆς φύσεως ἔβη γεννήσεως εἰσήγαγε ἴστροπον. Ὅμως, καὶ ἀνθρώπος γενόμενος, οὐχ ὡς ἄνθρωπος τίκεται. Εἰ γὰρ ἐκ κοινῆς γάμου προῆλθε, καθάπερ κατὰ, ψαύδης τοῖς πολλοῖς ἐνομιζέτο. Νῦν διὰ τοῦτο ἐκ Παρθένου τίκεται ὁ τικτόμενος, καὶ τὴν μητέρα λοιπὸν διατηρεῖ, καὶ τὴν παρθενίαν ἄλυτον διαφυλάττει, ἵνα ὁ ἕξτος τῆς κησεως τρόπος πιστεύῃ μοι μεγάλης πρόθεως γένηται. Ὅθεν κἂν Ἕλληνας, κἂν Ἰουδαίους μοι ἐρωτῆ, εἰ Χριστὸς κατὰ φύσιν γέγονεν ἄνθρωπος, ἡ παρὰ τὴν ἐαυτοῦ φύσιν, ἐροῦμαι μάρτυρα τοῦ λόγου τὴν ἀσπίλον τῆς παρθενίας σφραγίδα καλῶν· οὕτως γὰρ θεὸς ἰκῶν τῆς φύσεως τάξιν.

2. Καὶ εἰ βούλη, ἐρώτησον τὸν μακάριον Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστὴν, καὶ ἀποκρίνεταί σοι περὶ τῆς ἐκαστοῦ αὐτοῦ οἰκονομίας. Ἀρχόμενος γὰρ οὕτως λέγει··· Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῆς συλλήψεως Ἐλισάβετ' ἀπεστάλη ὁ ἀγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ οὐοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ἢ ὄνομα Ἰωσήφ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου Μαρίας. Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἀγγελος πρὸς αὐτὴν εἶπε· Χαίρε, κεχαριστωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. Ἡ δὲ, ἰδούσα, διαταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἀγγελος· Μὴ φοβοῦ, Μαρία· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας· καὶ Υἱὸς τοῦ κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἶπε δὲ Μαρία πρὸς τὸν ἀγγελον· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπὶ ἀνδρὸς οὐ γινώσκω; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί.··· Καὶ θυγατρῆς τε. Εἰσῆλθεν ἄσπικτος, ἐκυφορήθη ἐνναμφηγαῖον χρόνον ἐν τῇ μήτρῃ τῆς Παρθένου. Εἰσῆλθεν ὡς ἠθέλησεν, ἐκυφορήθη ὡς ἠδῶκε. Προῆλθεν ὡς ἔβου-

A tacta, illaborata. Neque angelos Deus reliquit sua gubernatione orbatos, neque homo apud nos **351** factus, propria excessit deitate. Sed reges quidem caelestem regem adoratum venerunt, ineffabili modo ex Patre genitum; et hodie propter me ex Virgine natum; sed tum quidem genitum, secundum naturam: hac die vero propter suam ipsius naturam. Ante saecula namque genitus ex Patre, ut novit qui ipsum genuit, hodie ex Virgine supra naturam genitus est, ut novit spiritus gratia. Antiquus dierum factus est infans: qui in throno sedebat excelsus, in praesepio reponitur: qui intactilis et incorporeus est, manibus involvitur humanis: qui peccati vincula discerpit, in pannis complicitur. Imo vero, quia id illi placet. Quemnam igitur Virgo peperit? Dominum naturae. Etiam si enim tu silicas, ipsa clamat natura. Peperit quippe virgo Maria, quare qui natus est nasci voluit. Non enim naturae legem sequebatur; sed tanquam naturae Dominus, novum nativitatis induxit modum. Attamen homo licet factus sit, non tanquam homo nascitur. Nam si ex vulgari conjugio sicut et ego prodidisset, id rem esse confictam multi existimassent. Nunc autem ideo ex Virgine nascitur, matremque conservat ilibatam, ac ejus virginitatem intemeratam custodit; ut insolens partus modus, magnae mihi fidei foret. Unde si vel gentilis, vel Judaeus me interroget, num Christus secundum naturam homo factus sit, aut contra suam naturam, pro responsione testem hujusce rei advocabo immaculatum virginitatis signaculum: ita nempe Deus naturae vincit ordinem.

2. Quod si libeat, interroga beatum Lucam evangelistam, tibi que ille respondebit de ejus in carne oeconomia. His enim ipse verbis orditur: In ungue autem sexto conceptionis Elisabet, missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazaret, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, et nomen virginis, Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus. Quem cum vidisset illa, turbata est in sermone ejus, et cogitabat, qualis esset ista salutato. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet mihi istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.····· Egressus scilicet illud ferebat. Ingressus autem (Jesus) qui carnis erat expertus, gestatus est novem menses in utero Virginis. Ingressus est prout voluit, gestatus fuit ut sibi placuit. Prodidit ut ipse cupiebat. Ingressus est carnis expertus; factus est homo, unita

<sup>70</sup> Luc. 1, 26-35.

deitatis œconomia. Neque duos dicimus filios, sed A unum, ipsumque ac eundem intelligimus Dei Verbum et Dominum nostrum Jesum Christum. Factus est homo : fuitque natura homo. Factus est quod non erat, et remansit quod erat. Namque « In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum »<sup>16</sup>. » Factus est caro, nec amisit quod erat. « Et habitavit in nobis »<sup>17</sup>. » Illud, « habitavit in nobis ; » id est, nobiscum conversatus est juxta sanctum Jeremiam, imo potius ejus ministrum Baruch : « Hic Deus noster, nec æstimabitur alius adversus eum. Qui advenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est »<sup>18</sup>.

3. Audi igitur Evangelii vocem : magnum enim nobis quidpiam significat hæc angeli vox ad sanctam Virginem : « Ecce, inquit, concipies in **352** utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. » Priusquam in utero puer conciperetur, vocatus est Deus, scilicet, Nobiscum Deus. Prophetæ igitur sermone concinit illud, « cum hominibus conversatus est, » et illud : « habitavit in nobis. » Ante conceptionem ergo puer, vocatus est Deus. Quo pacto igitur Deipara non fuerit sancta virgo Maria ? Cum itaque nomen illud nullam hominis habeat significationem, Deus est puer ille natus, qui Virginis naturalem illam virginitatem non solvit ; sed ita genitus ex Deipara, Deus est et homo ; Deus secundum naturam, homo quia ita placuit ipsi. Factus autem homo, est etiam Deus, conjunctis scilicet duabus naturis. At fortasse dicit adversarius : Si Deipara Virgo, Deo Verbo ex Virgine initium tribuis. Nequaquam dico ipsum ex sancta Virgine initium accepisse, absit ! Ante sæcula enim erat, ipse quippe sæcula fecit, ipse est universæ rei creatæ opifex, ut ait Evangelista : « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est »<sup>19</sup>. » Hic ipse per quem omnia facta sunt, novem menses in utero degit, nec sinum paternum deseruit. In utero Virginis cum esset, a supernarum virtutum populo laudibus celebrabatur et adorabatur. In utero Virginis cum esset, cœlum et terram implebat, qui cœlum et terram gestat, non robore, sed nutu suo. Hic utero gestabatur ut homo, operabatur ut Deus, non circumquaque delatus in Virginis utero, sed omnia complectens, omnia gubernans ut Deus, juxta vim nominis illius : « Nobiscum Deus, » qui scilicet ex Virgine natus est. Quod si dixeris eum qui natus est simpliciter puerum esse, non Deum, audi magnam præconem Isaiam clamantem et dicentem ingratæ Synagogæ, ser potius exagogæ, id est, foras ejecto cœtui Judæorum : « Puer natus est ! nobis, filius datus est nobis ; cujus principatus super humerum ejus. Et vocatur nomen ejus, magni con-

λῆθη. Εισήλθεν ἄναρκος, ἐγένετο ἄνθρωπος, ἡνωμένης τῆς θεότητος τῆ οἰκονομίᾳ. Καὶ οὐ λέγομεν δύο υἱούς, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν νοοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἦν, ὡν τῆ φύσει. Ἐγένετο δ' οὐκ ἦν, καὶ ἔμεινε δ' ἦν. « Ἐν ἀρχῇ » γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ δ' Λόγος, ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἀποθέμενος δ' ἦν. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Τὸ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τοῦτ' ἐστὶ συναναστράφη ἡμῖν, κατὰ τὸν ἄγιον Ἰερραμίαν, μέλιον δὲ τὸν τοῦτου ὑπουργὸν Βάρουχ· « Ὑψος ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐ λογιθεῖσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, δὲ ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ Ἰακὼβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. »

B  
3. « Ἄκουε οὖν καὶ τὸ ἐὺαγγέλιον τῆς φωνῆς » μεγάλην γὰρ ἡμῖν ἐμαρσαν φέρει ἡ τοῦ ἀγγέλου φωνὴ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον ῥηθείσα. « Ἰδοὺ, φησί, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ἵνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, τοῦτέστι μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Πρὸ τοῦ συλληφθῆναι ἐν μήτρᾳ Θεὸς ἐκλήθη τὸ παιδίον τὸ Μεθ' ἡμῶν Θεός. Συνάδει οὖν τῷ τοῦ προφήτου λόγῳ τὸ, « τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη, » καὶ τὸ, « ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Πρὸ τῆς οὖν συλλήψεως Θεὸς κέκληται τὸ παιδίον. Πῶς οὖν οὐ Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένος Μαρία ; Ἐπειδὴ οὖν οὐδε ὧλις ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἐρμηγείαν αὐτὸ ἵνομα, Θεὸς τὸ παιδίον τὸ τεχθέν τὸ μὴ ἕκαστα τῆς Παρθένου τὴν κατὰ φύσιν παρβένιαν· ἀλλ' οὕτως ἐκ τῆς Θεοτόκου τεχθεὶς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς μὲν κατὰ φύσιν, ἄνθρωπος δὲ δι' οὐκείαν εὐδοκίαν. Γενόμενος δὲ ἄνθρωπος, ἐστὶ καὶ Θεός, ἡνωμένων μέντοι τῶν δύο φύσεων. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ ὁ ἐξ ἐναντίας· Εἰ Θεοτόκος ἡ Παρθένος, ἀρχὴν ἔδωκε τῷ Θεῷ Λόγῳ ἐκ τῆς Παρθένου. Οὐ λέγει αὐτὸν ἀρχὴν εἰληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· ἀπαγε ! Πρὸ γὰρ τῶν αἰώνων ὑπῆρχεν· αὐτὸς γὰρ καὶ τὸν αἰῶνα ἐποίησεν, αὐτὸς καὶ πάσης κτίσεως ἐστὶ δημιουργός, καθὼς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς· « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὄ γέγονεν. » Ὑψος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ἐνεμαρηνιαῖον καιρὸν ἐν γαστρὶ ἐγένετο, καὶ τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν οὐκ ἀπελλοτριώθη. Ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου ὦν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν ἁνω δυνάμεων ἐδοξολογεῖτο καὶ προσεκυνεῖτο. Ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου ὦν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐπλήρωσε, ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φέρων οὐ δυνάμει, ἀλλὰ νεύματι. Οὗτος ὑπὸ μητρός ἐφέρετο μὲν ὡς ἄνθρωπος, εἰργάζετο δὲ ὡς Θεός· οὐ περιφερόμενος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἀλλὰ πάντα περιεκρατῶν καὶ διέπων ὡς Θεός· κατὰ τὴν κλήσιν τοῦ ὀνόματος, « Θεὸς μεθ' ἡμῶν, » ὁ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς. Εἰ δὲ λέγεις παιδίον φιλὸν τὸ τεχθέν, καὶ οὐ Θεός, ἄκουε τοῦ μεγάλου κήρυκος Ἡσαίου βοήσαντος καὶ λέγοντος πρὸς τὴν ἀχάριστον συναγωγὴν, μάλλον δὲ ἐξαγωγὴν τῶν Ἰουδαίων· ὅτι « Παιδίον ἐγεννήθη, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὐ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ,

<sup>16</sup> Joan. 1, 1. <sup>17</sup> ibid. 14. <sup>18</sup> Baruch III, 36-38. <sup>19</sup> Joan. 1, 3.

καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Μεγάλης βουλῆς ἀγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἀρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. » Παιδίον κατὰ φύσιν τότε ἐγένετο Θεὸς ἐξουσιαστὴς, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, ἐπικληθὲν « Μετ' ἡμῶν ὁ Θεός ;

4. Εἰ δὲ Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, καὶ ἀρχων εἰρήνης, καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὸ παιδίον τὸ ἐκ τῆς Παρθένου τεχθὲν, πῶς οὐ Θεοτόκος ἡ Παρθένος, ἀλλὰ Θεοτόκος, εἰ καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκε, καὶ Θεὸς τὸ τεχθὲν ; Καὶ πάλιν αὐτῷ λέγω, ὡς ἠθέλησεν εἰσῆλθαι, ὡς ἠδούκῃσιν ἐκουφορήθη, ὡς ἠβουλήθη προῆλθεν ὁ τεχθεὶς. Τί ἄρουνξ αὐτοῦ τὴν θέλησιν ; Τί ἐλακρίβδῃ αὐτοῦ τὴν εὐδοκίαν ; Τί ἐξιχνιάζῃ αὐτοῦ τὴν βούλησιν ; Ἄκουε παρὰ Παύλου, μέλλον δὲ καταγεγνώσκου ὑπ' αὐτοῦ. « Τῷ γὰρ βουλῆματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε ; » Μενοῦν γὰρ, ὡ ἀνθρώπε, οὐ τίς εἰ ὁ ἄρουνξ καὶ ἐξιχνιάζων αὐτοῦ τὴν γέννησιν, τοῦ προφήτου λέγοντος. « Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται ; Ὁ προφήτης φέυγει τὴν γενεάν αὐτοῦ διηγήσασθαι, καὶ σὺ τὴν φύσιν περιεργάζῃ καὶ πολυπραγμαίνει ; Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὴν κάτω γέννησιν αὐτοῦ διηγούμενος οὕτω λέγει. « Ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραλλοῦνται, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς ἐπὶ τὴν ποιάνην αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἀγγελὸς Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ ἔδξα Κυρίου περιελαμψεν αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἀγγελος. Μὴ φοβείσθε. ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χάριαν μεγάλην, ἣτις ἔστι παντὶ τῷ λαῷ. ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαυὶδ. Ὁ ἀγγελος Χριστὸν καὶ Κύριον λέγει, εὐαγγελιζόμενος τοὺς ποιμένας, τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς Παρθένου. Εἰ οὖν Κύριος ὁ τεχθεὶς, πῶς οὐ Κυριοτόκος ἡ Παρθένος ; Ἐγὼ δὲ λέγω καὶ Χριστοτόκον, καὶ Κυριοτόκον, καὶ Σωτηριοτόκον, καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀγγέλου τοῦ εὐαγγελισσαμένου τοὺς ποιμένας καὶ τὴν Παρθένον. Εἰ ἀγγελοὶ Σωτήρα, καὶ Χριστοῦ, καὶ Κύριου, καὶ Θεοῦ κηρύττουσιν, ἡμεῖς ἐὶ ἀποκρούμεθα αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν ; εἰσῆλθεν ἐν τῇ Παρθένῳ ἄσπαστος, ἐκουφορήθη σωματικῶς καὶ καθὼς ἠδούκῃσιν. Ἐξῆλθε διὰ τῆς μητρικῆς φύσεως οἰκονομικῶς, οὐ μέντοι μετὰ τὸ τεχθῆναι ἠνώθη ὁ Θεὸς Λόγος τῇ οἰκονομίᾳ. Προῆλθεν ἀπράπτως τῇ φύσει γενόμενος ὁ οὐκ ἦν, μείνας δὲ ἦν. Οὐκ ἄλλοιωθεὶς τῇ οὐσίᾳ, ἐαυτὸν ἐκένωσε, τοῦτο ἐστὶ καθὼς ἠβουλήθη. οὐχ ὅρ' ἔτερον κενώθηκε, μορφήν δούλου ἔλαβεν. οὐ κενώθηκε τῆς θεότητος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν λέγοντα. « Ὁς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγῶν ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλὰ ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών. » Ἐκένωσεν ἐαυτὸν, γενόμενος ὁ οὐκ ἦν. καὶ πάλιν αὐτὸ λέγω, μείνας δὲ ἦν, Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος ὁστος. ὡς παιδίον γενόμενος, ὡς υἱὸς δοξάζεται. Εἰσῆλθεν ἀνώματος, ἐνεδύσαστο ὅμως καθὼς ἠθέλησε, καὶ κενεπῆθη τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

A sicut angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri sæculi, Amen. » Puer secundum naturam quandomam factus est Deus potens, quemadmodum puer iste, qui coanominatur « Nobiscum Deus ? »

4. Quod si filius ille ex Virgine natus, est Deus tortis, potens, princeps pacis, et pater futuri sæculi, quare Virgo non erit Deipara ; sed Dei exceptrix, siquidem concepit et peperit, Deusque illud est quod natum est ? Rursum ipsi dicam : Ut voluit ingressus est, ut sibi placuit gestatus in utero fuit, ut libit genitus prodiit. Cur ejus voluntatem examinas ? Cur ejus beneplacitum perquiris ? Cur decretum investigas ? Paulum audi, imo potius ab eo convincare. « Voluntati enim ejus quis resistit ? » Et sane quis tu es, o homo, qui inquires et investiges ejus nativitatem ? Cum dicat propheta : « Generationem ejus quis enarrabit ? » Renuit propheta generationem ejus enarrare, et tu naturam ejus curiose perquiris et investigas ? Evangelista porro Lucas ejus in infimis generationem enarrans ait : « Pastores erant in regione eadem vigilantes et custodientes vigiliis super gregem suam. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et gloria Domini circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Dixitque illis angelus : Nolite timere : ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo : quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. » Angelus evangelizans pastoribus eum qui natus erat ex Virgine, Christum et Dominum ipsum vocat. Si ergo Dominus est qui natus est, qui non Domini-para Virgo fuerit ? Ego vero et Christiparam et Dominiparam, et Salvatoriparam, et Deiparam dico sanctam Virginem esse, juxta vocem angeli, qui et pastoribus et Virgini nuntium attulit. Si angeli Salvatorem et Christum et Dominum et Deum 353 prædicant, nos quare testimonium illorum respueamus ? Ingressus est in Virginem carnis expers, corporaliter ut sibi placuit gestatus est : ex dispensatione per maternam egressus est utaturam, neque tamen post partum usitus est Deus Verbum carni per dispensationem assumptæ. Prodiit qui immutabilis natura erat, factus quod non erat, manens quod erat. Non substantia mutatus, semetipsum exinanivit ; sed ut sibi placuit : nec ab alio exinanitionem, et formam illam servi accepit ; nec amissa deitate juxta beatum Paulum, qui ait : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. » Semetipsum exinanivit, id effectus quod non erat, et ut iterum dicam, manens quod erat. Deus enim erat hoc Verbum, qui quasi parvulus factus est, quasi filius gloria-

voluit, atque absorptum est quod mortale erat a

« Isa. ix, 6. « Rom. ix, 19. « Isa. lxxx, 8. « Luc. ii, 8-11. « Philipp. ii, 6

5. Dicitō itaque Deiparam Virginem, non Dei exceptricem; imo potius dicitō Dei exceptricem et Deiparam. Si Dei exceptricis est et Deipara, annon carnem ex illa accepit Deus verbum? Sed hic vim iñibi affert Evangelista, magna voce clamans: « Verbum caro factum est ». In alio autem evangelista sic dicitur: « Interrogabat Jesus discipulos suos dicens: Quem me dicunt homines esse, filium hominis? Respondentes autem apostoli dixerunt: Alii Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis. Dixit vero Jesus: Vos autem quem me dicitis? Respondens autem Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi ». Non dixit: Tu es qui per gratiam Filii Dei effectus es, sed clara voce: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Marcus sane evangelista ea ipsa usus est voce, beati Petri sententiæ consona locutus: « Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei ». In Evangelio autem secundum Matthæum, ubi narratur resurrectio Salvatoris nostri Jesu Christi, ait centurio et qui cum illo Jesum custodiebant, visio terræ motu, editisque signis, admodum perterriti, hæc verba protulerunt: « Vere Filius Dei erat iste ». Angelus vero pastoribus: « Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David ». Si ergo quod natum est Dominus est, Dominipara est Virgo. Uli autem Dominus, ibi et Deus. Nec distinguntur Dominus a Deo, nec Deus a Domino; ut in Veteri Testamento dicitur: « Et pluit Dominus ignem a Domino ». Et iterum: « Diliges Dominum Deum tuum ». Ac rursum: « Andi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est ». Et ille Psalmista: « Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam ». Ipseque rursum: « Deus Dominus et illuxit nobis ». Item ipse: « Dominus Deus virtutum, quis similis tibi ». Et Paulus in sua ad Titum Epistola ita scribit: « Apparuit salutaris gratia Dei omnibus hominibus, erudiens nos; ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi ». Hic est qui natus est ex sancta Virgine, qui est Christus Dominus. Hunc Christum et Dominum beatus Paulus magnum Deum vocat dicens: « Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. » Rursum in sua ad Romanos Epistola ita scribit: « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria et testamentum et legislatio et obsequium et promissa: quorum Patres et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus ». Ac rursum ipse Paulus: « Omnis fornicator, aut avarus, aut ebriosus, aut immundus, aut idolola-

5. Εἶπε ὁὖν Θεοτόκον τὴν Παρθένον, καὶ μὴ λέγε Θεοτόκον· μᾶλλον δὲ λέγε Θεοτόκον καὶ Θεοτόκον. Εἰ Θεοτόκος ἐστὶ καὶ Θεοτόκος· σάρκα οὐκ ἂν ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ Θεὸς Λόγος; ἀλλὰ ἐκεῖ βιάζεται μὲν ὁ Εὐαγγελιστὴς; βούλον μεγάλη τῆ φωνῇ· « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ εὐαγγελιστῇ οὕτω λέγει· « Ἡρώτα ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Ἀποκριθέντες δὲ οἱ ἀπόστολοι εἶπαν· Οἱ μὲν Ἥλιον, οἱ δὲ Ἰερემίαν, ἢ ἓνα τῶν προφητῶν. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ οὐκ εἶπε· Σὺ εἶ ὁ γενόμενος χάριτι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ, « Σὺ ὁ Χριστὸς, ἡ τρανὴ τῆ φωνῆ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ Μάρκος δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς πάλιν τῇ αὐτῇ κέχρηται φωνῇ, συνωδῶ φθεγγόμενος τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ· « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν ὁ ἐκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν καὶ τὰ γενόμενα σημεῖα, ἐφοβήθησαν σφόδρα λέγοντες, « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν οὗτος; » ὁ δὲ ἄγγελος τοῖς ποιεῖται· « Ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, οἱ ἐτέθη ὑμῖν σήμερον Σωτῆρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαβὶδ. » Εἰ οὖν τὸ τεχθὲν Κύριος, καὶ Κυριοτόκος ἢ Παρθένος· ὅπου δὲ Κύριος, ἐκεῖ καὶ θεός· οὐ κεχώριται Κύριος Θεοῦ ἢ Θεὸς Κυρίου, ὡς λέγει ἐν τῇ Παλαιᾷ· « Καὶ ἔθερε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου· » καὶ πάλιν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου· » καὶ πάλιν· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ θεός σου Κύριος ἐστὶ· » καὶ πάλιν ὁ Ψαλμωδός· « Κύριος ὁ θεός τῶν δυνάμεων, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆ μου· » ὁ αὐτὸς πάλιν· « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· » καὶ πάλιν ὁ αὐτός· « Κύριος ὁ θεός τῶν δυνάμεων, τίς ὁμοίος σοι; » Καὶ Παῦλος ἐν τῇ πρῶτῃ Ἐπιστολῇ οὕτως γράφει· « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος παντὶ ἀνθρώπῳ, παιδεύουσα ἡμᾶς ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Οὗτος ὁ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος. Τοῦτον τὸν Χριστὸν καὶ Κύριον μακάριος Παῦλος μέγαν θεὸν αὐτὸν κηρύττει λέγων· « Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Πάλιν ἐν τῇ πρῶτῃ Ῥωμαίων οὗτος γράφει· « Ἡγέχηται γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινες εἰσιν Ἰσραηλίται· ὧν ἡ υἰοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Παῦλος· « Πᾶς πόρνος, καὶ πλεονέκτης, καὶ μέθυρος, καὶ ἀκάθαρτος,

<sup>10</sup> Joan. 1, 14. <sup>11</sup> Matth. xvi, 15-16. <sup>12</sup> Marc. 1, 1. <sup>13</sup> Matth. xxvii, 54. <sup>14</sup> Luc. ii, 40, 41. <sup>15</sup> Genes. xix, 24. <sup>16</sup> Deut. vi, 5. <sup>17</sup> ibid. 4. <sup>18</sup> Psal. lxxviii, 9. <sup>19</sup> Psal. lxxviii, 9. <sup>20</sup> Tit. ii, 11-13. <sup>21</sup> Rom. ix, 3-5.

καὶ εἰδωλοῦλάτης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασι-  
λειᾷ Κυρίου καὶ Θεοῦ. »

6. Ὅστε ἀποδείκναι τὸν Κύριον καὶ Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν τὸν Κύριον. Εἰ δὲ καὶ τούτων οὐκ ἀνάσχη, πείσωσι σε οἱ δαίμονες οἱ ἐν τῇ χώρα τῶν Γεργεσηῶν κρᾶζόντες· « Ἐα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἤλθεσθε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. » Πειθόμεσάν σε οἱ δαίμονες. Εἰ τὴν μαρτυρίαν Πέτρου παραγρέψῃ, καὶ εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνὴν ἀποστρέψῃ τὴν κατὰ Μάρκον αἰδέσθητι. Φοβήθητι τὸν ἄγγελον τὸν εἰρηκότα, Σωτήρα καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς Παρθένου. Ἐπὶ τούτοις ἀπιστεῖς; Καλιῶσον τὴν ὀργὴν τῆς βλασφημίας σου, καὶ ὁμολόγησον τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λεχθείσαν, Ἐμμανουὴλ, τοῦτέστι Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Πρὸ τῆς συλλήψεως Θεὸς καλεῖται· καὶ ἐν τῷ συλληφθῆναι αὐτὸν οἰκονομικῶς οὐ κατὰ φύσιν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ἀρῆθ' αὐτὸν Θεὸν εἶναι; Εἰ δὲ ὁμολογῆς αὐτὸν Θεὸν εἶναι ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, ὅπερ καὶ ἔστιν, καὶ ἡνωσθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον τῇ ἐνσάρκῳ οἰκονομίᾳ, τί φεύγεις Θεοτόκον λέγειν τὴν Παρθένον; Εἰ Θεοτόκος οὐκ ἔστι, οὐδὲ Παρθένος μετὰ τόκον. Ἐγὼ δὲ λέγω, ἐν τῇ συλλήψει τῆς παρθενικῆς μήτρας ἂν, ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς κόλποις ἐκάθιστο μὴ περιγυρόμενος. Ἀλλῆ γὰρ καὶ ἀσύνθετος ἡ φύσις ἡ θεία μὴ περιγραφόμενη. Ἄτρεπτος ἡ φύσις, καὶ ἀναλλοίωτος ἡ οὐσία. Καὶ τοῦτον τὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ὄντα, τούτον ἔταξε νῦν τῇ οἰκονομίᾳ ἡ Παρθένος. Ὡς ἠθέλησεν εἰσῆλθαι ὡς ἡδέοκτασε, συνελθῆναι ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ὡς ἐβουλήθη, προῆλθε τεχθεὶς. Σὺ τί περιγράφῃ αὐτοῦ τὴν γέννησιν; Ἡ ὡς Θεὸν φοβήθητι, ἡ ὡς δεσποτῆτι αἰδέσθητι, ἡ ὡς κτιστὴν καὶ δημιουργὸν ἐλασθήθητι, ἡ ὡς Κύριον τρέμῃσιν, ἡ ὡς κριτὴν φρίξῃ. Ἐντρέφουσί σε οἱ δαίμονες οἱ τοὺς χοίρους ἀπέλασαντες, καὶ τὴν ἀέλιον τῷ βυθῷ θανάτῳ ἀποπέλξαντες. Ἐκείνοι ἐπιγρόντες τὸν δεσποτῆτι λέγουσι· « Τί ἡμῖν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἤλθεσθε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. » Ἐκείνοι τὸν κίνδυνον καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς βασάνου φεύγουσι, καὶ οὐ καθ' αὐτοῦ τὴν κρίσιν τῆς βασάνου ἐφέληκ. Ἐκείνοι ἐγνωσαν τὸν ἐκ Μαρίας τεχθέντα Κύριον καὶ κριτὴν τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πρὸ τῆς κρίσεως ἐτρέμῃσαν· καὶ οὐ ταύτην τὴν κρίσιν πρὸ φθαλαμῶν ἔχον καταφρονεῖς, καὶ οὐκ ἐκπλήττει; Καὶ πάλιν ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καθαρὰν ἐκλευκαίνω ὁμῖν τοῦ λόγου τὴν ὁπότεσιν ὥστε ἐν γνώσει ἀσφαλῆς ἀσάλευτον ἔχειν τὴν πίστιν καὶ τὴν κρηπίδα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν βεβαίαν κατέχειν.

7. Πάλιν ἐπὶ τὸ προκαίμενον βαδισοῦμεν, ὄρθην καὶ ἀκλινῆ τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως ἀναδεικνύοντες. Ἐμὸς μὲν γὰρ τὸ λέγειν οὐκ ὀκνηρὸν, ὁμῖν δὲ ἀσφαλές. Ὅντος ὁ Θεὸς εἰσῆλθε διὰ τῆς ἀκοῆς τῆς Παρθένου ὡς ἠθέλησεν, ἐκκοφορήθη ὡς ἡδέοκτασε, προῆλθε τεχθεὶς ὡς ἠβουλήθη· εἰσῆλθεν ἀσώματος ὡς ἠθέλησεν ἐκκοφορήθη ὁ ἀχώρητος ἐν χωρητικῷ σκεύει, ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου οἰκονομικῶς, ὡς ἡδέοκτασε. Προῆλθε

tra, non habet hæreditatem in regno Domini et Dei ».

354 6. Demonstratum itaque est Dominum, Deum; et Deum, Dominum esse. Quod si hæc non admittis, id tibi vel dæmones persuadeant in regione Gergesenorum clamantes: « Sine, quid tibi et nobis, Filii Dei? huc venisti ante tempus torquere nos ». Id tibi, inquam, dæmones persuadeant. Si Petri testimonium recusas, et Evangelii vocem respuis; illam Marci vocem reverere. Angelum verere, qui ait, Salvatorem, Christum et Dominum esse illum qui natus ex Virgine est. An hisce non credis? Refrena impetum blasphemie tue, et confitere angeli vocem, que in Evangelio dicitur, Emmanuel, id est, nobiscum Deus. Ante conceptionem Deus vocatur: et dum concipitur per œconomiam, nec secundum naturam, in utero Virginis, negas Deum illum esse? Quod si confitere ipsum esse Deum in utero Virginis, quod etiam sic se habet; et ipsum Deum Verbum unum fuisse carni per dispensationem, cur renuis Virginem vocare Deiparam? Si Deipara non est, neque Virgo post partum. At ego dico, enim, dnm gestaretur materno in utero, in Patris sinu incircumscriptum sedisse. Simplex namque et incomposita est natura divina, nec circumscrip-ta. Inmutabilis natura et invariabilis substantia. Hunc autem ipsum qui in sinu Patris est, nunc per œconomiam Virgo genuit. Ut voluit, introiit; ut sibi placuit, conceptus est in utero Virginis. Ut voluit, natus processit. Quid tu curiose inquiris ejus generationem? Aut ut Deum time: aut ut herum verere: aut ut Creatorem et opificem cole: aut ut Dominum formida: aut ut judicem horre. Pudore te afficient dæmones qui porcos pepulerunt, et totum gregem præcipitem actum suffocarunt. Illi cum Dominum noscent aiunt: « Quid nobis et tibi, Filii Dei? venisti ante tempus torquere nos. » Illi periculum comminationemque supplicii refugiunt; et tu tibi iudicium mundi totius, ex Maria genitum, quem cum vel ante iudicium viderent, contremuere: et tu qui hoc præ oculis iudicium habes, nihil curas nec metnis? Kursus hæc dicam nec finem dicendi faciam, ut plane vobis dicti illius argumentum apertam et declarem; et ex certa cognitione firmam atque stabilem fidem habeamus, et fidei fundamentum certam scilicet confessionem retineamus.

7. Ad rem iterum redeamus, rectam et minime deflexam viam fidei ostensuri. Hæc me dicere non piget, vobisque tutum est. Hic Dens ingressus est per auditum Virginis, prout voluit; gestatus utero est, ut sibi libuit: natus prodiit, ut sibi placuit: incorporeus ingressus est, ut voluit: gestatus est qui nullo contineri potest, in vase qui continere potest, in Virginis vulva per dispensationem,

» Ephes. v. 5. » Luc. iv. 34.

ut sibi placuit. Prodiit natus Deus et homo, ut voluit. Factus est quod non erat, habens invariabilis substantiæ quod erat. Deus enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. Proinde Apostolus dicit : « Misit Deus Filium suum factum ex muliere ». Hunc Filium misit Deus, factum ex muliere, ex immaculata natura genitum, ex ineffabili substantia procedentem, qui ex paterno sinu non abscessit, qui ex regio throno non amotus est; sed proprie unum cum Patre thronum occupat, una sedet cum illo; non gratia, sed divina natura, et paterna substantia. Quomodo namque isthinc semotus esset, dic mihi; cum ipse dicat : « Ego in Patre, et Pater in me »? Et rursus : « Pater autem in me manens ipse facit opera ». Ipsum (dicimus) natum ex Maria Virgine. Hunc ante conceptionem angelus Emmanuel vocavit, id est, « Nobiscum Deus », de quo locutus est Isaias propheta. Hunc, inquam, puerum qui ex Virgine processit, Deum fortem, potentem, principem pacis, patrem futuri sæculi. Quinam puerulus, secundum naturam genitus, Deus fortis potensque fuit? Quis puer natus stellam atraxit quæ perquisitus infanter significaret; imo potius angustum Domini diversorium? Quis puer magis ex Oriente vocavit, ut se adorarent? Quis puer naturæ conditione genitus dona a magis accepit? Donaque illa consideremus, num illi, ut infirmo homini oblata sint; annon potius ut Deo, regi et homini. Aurum ut regi; thus ut Deo; myrrha ut homini ad sepulturam. Aurum quidem ut regi : « Deus, iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis ». Hoc dictum protulit David. Posthæc angelus cum salutaret Mariam : « Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis ». Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Εἶπαι τέλος. Ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A τεχθεὶς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς ἐβουλήθη. Ἐγένετο δὲ οὐκ ἦν, ἔχων ἀναλλοιώτου οὐσίας ὁ ἦν. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καίτοι γε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Ἐξῆπάσταταιν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός. Ὅτουν τὸν Υἱὸν ἐξῆπάσταταιν ὁ Θεὸς γενόμενον ἐκ γυναικός, τὸν ἐκ τῆς ἀφράστου οὐσίας προελθόντα, τὸν τῶν πατρικῶν κλίπων οὐκ ἀπαλλοτριωθέντα, τὸν τὸν βασιλικῷ θρόνου μὴ χωρισθέντα, ἀλλὰ ἰδίως τῷ Πατρὶ συνθρονουόμενα καὶ συγκαθεζόμενον, οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν θεῖῃ φύσει καὶ πατριεῖ οὐσίᾳ. Πῶς γὰρ κενώρηται, φράσων μοι, αὐτοῦ λέγοντος, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πάτερ ἐν ἐμοί· καὶ πάλιν· Ὁ Πάτερ μου ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα; Ἀὐτὸν τὸν τεχθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, τοῦτον πρὸ τῆς συλλήψεως ὁ ἄγγελος Ἐμμανουὴλ κέκληκε, τοῦτέστι, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, » ὃν εἶπεν Ἡσαίας ὁ προφήτης, τὸ παιδίον τοῦτο τὸ ἐκ τῆς Παρθένου προελθόν, θεὸν ἰσχυρὸν, ἐξουσιαστήν, ἔργοντα εἰρήνης, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ποῖον παιδίον κατὰ φύσιν τεχθὲν Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστῆς ἐγένετο; Ποῖον παιδίον τεχθὲν ἀστὲρα εἰλασε ἠγνύοντα τὸ ζητουμένου βρέφους, μᾶλλον δὲ Δεσποτῶν, τὸ σεσωτηρὸν καταγώνιον; Ποῖον παιδίον μάγους ἐξ ἀνατολῶν προσκαλέσασθαι προσκυνῆσαι αὐτῷ; Ποῖον παιδίον κατὰ φύσιν τεχθὲν δῶρα ποτε προσπηνέθη παρὰ μάγων; Καὶ τὰ δῶρα εἰλωμεν, εἰ ὡς ἀσθενεῖ ἄνθρωπον προσπηνέθη, καὶ οὐχὶ Θεῷ, βασιλεὶ καὶ ἀνθρώπων· χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεὶ, λίθον δὲ ὡς Θεῷ, καὶ σμύρναν ὡς ἀνθρώπων εἰς ἐνταφιασμὸν. Χρυσὸν μὲν ὡς βασιλεὶ· Ὁ Θεός, τὸ κράμα σου τῷ βασιλεὶ δός, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως. Ταύτην τὴν φωνὴν εἶπεν ὁ Δαβὶδ. Μετὰ ταῦτα ὁ ἄγγελος εἰς τὸν ἄσπασμὸν τῆς Μαρίας· « Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

#### IN HOMILIAM DE CHRISTI OCCURSU MONITUM.

*Hanc primum edidit Combefusius, vir de re litteraria, potissimum ecclesiastica bene meritis, qui illam Athanasio asserere pro virili conatus est (8). Utque argumento desumpto ex memoratis num. 15 Nestorio ac Eutyche, ait eorum nomina a librario quodam post Nestorii et Eutychie ætatem inserta fuisse adjectaque Simonis, Marcionis, Sabellii et Arii nominibus : quod ita gestum fuisse ideo pugnat, quod memorantis ibidem predictis hereticis, eorum mox errores recensent, de Nestorii tero et Eutychie heresibus ne verbum quidem faciat. Verum fatemur, nobis plane non liquere, esse Nestorii et Eutychie nomina hoc loco adjectitia : nam, præterquam quod exstant in duobus codicibus regniis, ad quorum fidem hæc homilia edita fuit; cum scriptor iste post allata sex hæresiarcharum nomina multas hæreses memoret, tacito hæreticorum nomine, v. g. Docitarum, Apollinaristarum aliorumque; sane innumere videtur, nequaquam sibi id consilium fuisse, ut præmissis nominibus Simonis, Marcionis, Sabellii, Arii, Nestorii, Eutychie, eorumdem omnium hæreses ordine postea memoraret, sed allatis quatuor priorum erroribus, reliquas deinceps hæreses ut sese memoria offerrebant recensuisse. Quod utique prudentis lectoris iudicio permittatur. Ad hæc, alia exstant*

<sup>1</sup> Galat. iv, 5. <sup>2</sup> Joan. xiv, 10. <sup>3</sup> ibid. <sup>4</sup> Isa. ix, 6. <sup>5</sup> Psal. lxxi, 2. <sup>6</sup> Luc. i, 32.

(8) In Bibliotheca PP. tom. I, p. 496.

in hac homilia, quæ post Nestorii aetatem conscriptam illam arguant; ut est illud numero 4: διὰ τὸ χρηματίζουσι τοῦτον Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, μίαν ἐξ ἀμοτέρων ὑπόστασιν, καὶ διὰ μίαν ταύτης ἀμφω ταῦτα καὶ ὄντα καὶ γινώσκόμενον. Et quod sit una Deus atque homo, una ex utroque hypostasis, ac per unam illam (hypostasim) utrumque est ac dignoscitur. Quæ licet revera sit Athanasii sententia, at vix concesserim Athanasiam his eam explicuisse verbis. Inducant item in posteriora Nestorio tempora, quæ numero 16 dicuntur, beatam scilicet Virginem ubique terrarum Θεοτόκον vocari. Quæ vox Athanasio licet ignota non fuerit, at non erat ejus ævo ubique terrarum evulgata. Stylism si species, ab Athanasiano alienissimum fateri necesse est; cum apud Athanasium, teste Photio, semper emineat, τὸ ἀπέριττον, ac vi magis quam copia verborum ille gaudeat. Scriptor autem iste aliquam licet elegantiam præferat speciem, ad φλωρίαν usque verba sæpe multiplicat: quod neminem puto non aduersurum. Tanta insuper vocum Athanasio minime familiarium sylva hic passim occurrit, ut vel hinc solum vobis possit ferri iudicium: ut sunt, νομοστόλος Λουκάς, χοροστατούτος, ἐκφαντορία, χειραπλοῦντι, βρεφοφανής, νεκροφανής, θεοφύτευτος, ὁμιστώ. et alia bene multa, quorum omnium vim et significationem in Onomastico videsis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

### S. P. N. ATHANASII

SERMO IN OCCURSUM DOMINI DEI AC SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI.

1. Τὰ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως ἡ εὐαγγελικὴ ἀσπίγις περιχέτω (9)· καὶ τοὺς τῶ ἁρθενικῶ τῶδε νομῶν ἐξ εὐαγγελίου διανοίας παραστάντας ἡμᾶς ὁ μυστικὸς νομοστόλος Λουκάς πρὸς τὴν τῶν ἐν αὐτῶν καλῶν κατανήσιν τῶ λόγῳ χειραγωγέτω. Οὐδὲ γὰρ ὄσιον, αὐτοῦ χοροστατούτος τὰ κατ' αὐτὴν (10), ἑτέρον τινα λόγον ἐξωθεν παρεισάγεσθαι, μηδεμίαν μὲν εὐπρέπειαν, οὐκ ὀλίγον δὲ ταύτῃ τὸ ἀσχος περιποιούμενον. Ὡς γὰρ, ἴδιον καθαρῶς ἐπιλάμποντος, ματαία τις ἡ τοῦ λύχνου φαῖσις καὶ ἀχρηστος· οὕτως ἔνθα Λουκάς, ἢ ἄλλος τις τῶν εὐαγγελιστῶν ἀπηχῆσαι, πᾶς λόγος ἀργός, καὶ προσκορῆς, καὶ ἀνόητος. Λεγέτω δὲ οὗτος· τῆς ἐορτῆς τὰ γνωρίσματα, καὶ δεικνύτω ταύτην (11) μᾶλλον τοῖς φιλοστόχοις ἢ τοῖς φιλοπολέμοις τὰς παρατάξεις αἱ ἀσπίγγες. Λέξει δὲ πάντως· καὶ δεῖξει ἐπιλάμποντος, ἀκοὴν ἡμῶν ὑποτιθέντων εὐγνώμονα. Καὶ δὴ προσεκτέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρητέον, ἵνα μὴ, καθήγορον τὸν συνήγορον καὶ κριτὴν τὸν πανηγυριστὴν παραφρόνως ἀπεργασάμενοι, μεταμελετώμεν (12) ἐπ' ἐσχάτων, πληρῶς ἀνοήτων.

2. « Ἀνήγαγον » οἱ γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν εἰς Ἱερουσόλιμα παραστήσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου. » Τίς ἂν ἐξέκοιτο λόγος τῶν λεγομένων; Ποῖος νοῦς ἐν περινοίᾳ τοῦ θαύματος περιγένηται; Ποία ἀκοὴ τὸ μεγαλεῖον χωρήσει τοῦ δηγηγματος; Ὡ τῶν φοβερῶν ἀκουσμάτων! Ὁ προ-

4. Præsentem sacram solemnitatem personæ evangelicæ tubæ. Mysticusque nuptiarum adornator Lucas, nos qui virginali huicce nuptiarum thalmo pura mente intersumus, verbis suis deducat ad intelligentiam honorum in eo existentium. Non decet enim, ad ea initiante Luca, alium extrinsecus admittere sermonem, unde ipsi decoris quidem nihil, nec modicum probri afferatur. Quemadmodum enim solis clarior lucente, vanus inutilisque lucernæ fulgor; ita ubi Lucas, aut quis alius evangelistarum personat, sermo quivis otiosus 356 est, molestus, inutilisque. Loquatur ergo ille ut nos ad festivitatis notitiam deducat. Eamque nobis festi anantibus, apertius quam tubæ belli cupidis instructas acies, ostendat. Plane loquetur, perspicue admodum ostendet, aurem modo benevole præbeamus. Curandum enim atque omni sollicitudine cavendum, ut ne patronum accusatorem, concionatoremque iudicem stolidæ efficients, pœnitentia tandem licet inutili et infructuosa ducamur.

2. « Tulerunt » parentes puerum Jesum, et in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in 'lege Domini'. » Quis sermo ea quæ dicta sunt assequatur? Quæ mens rem ita mirabilem complectatur? Quis auditus tantam excipiet narrationem? O tremendam lectionem! Antiquior

<sup>1</sup> Luc. II, 22.

(9) Reg. 2, περιχέτω.

(10) Ita Reg. 1. Combefis. omisit τὰ. Reg. 2, τὰ κατ' αὐτόν.

(11) Ita Combefis. Duo mss. habent, ταύτην. Infra Reg. 2, pro πολέμοις, habet φιλοπολέμοις.

(12) Reg. 2, μεταμελητώμεν μὲν.

seculis, novus : qui ante tempus fuit, in tempore : A  
 in circumscriptione, qui incircumscribitur est :  
 aeternus ille, infans : quodque maximum est, Dei  
 Filius, hominis Filius efficitur atque creditur. Quid  
 novi, quid insolens illud? Quae isthaec tanta Verbi  
 erga nos attentatio? Tulerunt parentes puerum.  
 Quid ais, sacrorum evangelistarum excellentissime  
 et sapientissime! Quid profers, o caelestis exposi-  
 tionis enarrator et magister? Quid profers, o mys-  
 tice cogitationum Spiritus descriptor? De Deo verba  
 facis et localem memoras transitum? Vin' tu, natum  
 ex Virgine, Filium Dei ad fines usque terrae  
 declarare, ac carnales in medium afferre parentes?  
 Num Dei parens in terra usquam habetur? An  
 parentes Deus habet? An infans est? Num gestatur  
 Deus a parentibus? Quis sermo ille? quod myster-  
 ium? Tulerunt parentes puerum : quibus mani-  
 bus? quibus gestantes ulnis? Tremunt cherubim,  
 vultum avertunt seraphim, borrent angeli, stupent  
 archangeli, omnesque caelorum virtutes, metu fac-  
 tiam obtegunt ; et tu mortales inducis materiales  
 qui gessent, qui moveant, qui circumferant illum?  
 Quod miraculum? Quae res? quod arcanum? Tu-  
 lerunt parentes puerum : haec enim dixisti cum  
 navitatatem nobis enarrares : ea quippe de causa  
 angelos induxisti, natum simul et locum ejus pas-  
 toribus declarantes atque renuntians : caelestem  
 quoque illam multitudinem, alta voce clamantem  
 bisce verbis : « Gloria in altissimis Deo, et in  
 terra pax ». Puerperamque diligenter omnia ob-  
 servantem, ac cum virginitatis signaculis conferen-  
 tem? Plane, inquit, ne tu miraculum modo, sed  
 oeconomiam quoque respice : neque enim Deus, ex  
 natura sua, nudus ut infans curatur, et maternis  
 circumscribitur ulnis ; sed mortalem assumpsit  
 naturam, imo potius revera homo factus est, pec-  
 cati licet expers. Quomodo, quave ratione? Nequeo  
 dicere, ait, inenarrabile quippe et prorsus ineffabile  
 illud est ; non mihi modo, verum ipsi quoque puer-  
 perae ; imo neque ipsi modo, humanam enim et  
 ipsa naturam sortita est, tametsi gratia hominis  
 conditionem superante, donata ; sed etiam materiae  
 experti naturae, quae est post primam. Quod  
 si ipsa materiae expers natura, quae mysterio mi-  
 nistravit, mysterium ignoravit omnino, quid illud a  
 me discendum exposcis, homine, qui ne illud qui-  
 dem quod pedibus occurrit, quandoque sciam? Quo  
 modo factus est homo? dic ipse primum de teipso,  
 quomodo factus sis homo, et tum de divina quoque  
 incarnatione scrutaberis ; imo ne tum quidem :  
 neque enim si generatio tua nota sit, et divina  
 statim erit : alioquin esset ipsa hominis, non  
 Dei.

3. Nequaquam igitur, illud, « quomodo, » exqui-

Luc. II, 14.

(13) Reg. 2, κατάδοσις.

(14) Ita Reg. 2. At Reg. 1, κατακαλύπτονται.

αιώνιος πρόσφατος · ὑπὸ χρόνον ἢ ἄχρονον · ἐν περι-  
 λήψει ὁ ἀπεριληπτός · ὁ ἀίδιος νήπιος · τὸ μέγιστον,  
 ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου καὶ γίνεται καὶ πι-  
 στεύεται. Τί τὸ ξένον, τί τὸ παράδοξον; Τίς ἡ  
 τοσαύτη τοῦ Λόγου περὶ ἡμᾶς συγκρατάσις (13);  
 Ἀνήγαγον ὁ γονεὶς τὸ παιδίον. Τί λέγεις, ὡ τὸν  
 ἱερῶν εὐαγγελιστῶν ἐξοχώτατε καὶ σοφώτατε; Τί λέ-  
 γεις, ὡ τῆς οὐρανιας ἐκφαντορίας ἐξηγητὰ καὶ δι-  
 δασκαλε; Τί λέγεις, ὡ μουσικῆ λογογράφου τῶν νοη-  
 μάτων τοῦ Πνεύματος; Περὶ Θεοῦ διαλέγῃ, καὶ τοπι-  
 κῆς μεταδόσεως μέμνησαι; Υἱὸν Θεοῦ τὸν ἐκ Παρθέ-  
 νου γεγέννητα βούλει διατρανώσαι τοῖς πέρασιν, καὶ  
 στρακικούς εἰς μέσον παράγει γονεῖς; Καὶ ἔστιν ὁλος  
 Θεοῦ γονεὺς ἐπὶ τῆς γῆς; Ἦ ἔχει γονεὶς Θεός; Ἦ  
 νηπιάζει Θεός; Ἦ βασιτάζεται ὑπὸ γονέων Θεός; Τίς  
 ὁ λόγος, εἰ τὸ μυστήριον; Ἀνήγαγον οἱ γονεῖς τὸ  
 παιδίον. Τίσι δὲ παλάμαις ἀγκάλαις δὲ ποίαις  
 τοῦτον βασιτάζοντες; Τὰ χειροῦν τρέμει, τὰ σερα-  
 φὶμ ἀποστρέφεται, ἀγγελοὶ φρίττουσιν, ἀρχάγγελοι  
 καταπλήττονται, καὶ πάσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν  
 φόβῳ τὰς ἑβείας κατακαλύπτουσι (14) · καὶ σὺ βρο-  
 τούς εἰσάγεις ἐνλύου βασιτάζοντας τοῦτον, καὶ κι-  
 νοῦντας καὶ περιάγοντας. Τί τὸ θαῦμα; Τί τὸ  
 πᾶγμα; Τί τὸ ἀπόρητον; Ἀνήγαγον ὁ γονεὶς τὸ  
 παιδίον· ταῦτα γὰρ εἶλες, τὰ περὶ τὴν γέννησιν  
 ἡμῶν ἱστορῶν· τοῦτο γὰρ χάριν καὶ τοὺς ἀγγέλους  
 εἰσήγαγες τοῖς ποιμαῖν τὸν τόκον ἡμοῦ καὶ τὸν τόκον  
 ἐν ᾧ οὗτος ὑποδεικνύντας καὶ διαγγέλλοντας· τὴν τε  
 οὐρανίαν ἐκείνην πληθύν, μεγαλοφώνως βοῶσαν, καὶ  
 λέγουσαν· Ἄδξα ἐν ὕψιστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰ-  
 ρήνῃ· καὶ τὴν τεκούσαν πάντα μετ' ἐπιμελείας  
 διατηροῦσαν, καὶ ταῖς τῆς παρθενίας σφραγίδι συμ-  
 βάλλουσαν; Ναί, φησί, καὶ μὴ πρὸς τὸ θαῦμα μόνον,  
 ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ἀπόβλεπε. Οὐ γὰρ  
 Θεὸς οὕτως, ὡς ἔφω, γυμνὸς βρεφουργεῖται, καὶ μη-  
 τρικαὶς ἐλένηας ἐμπεριγράφεται (15), ἀλλὰ τὴν βρο-  
 τεῖαν φύσιν ὑπεληγμένον, μάλλον δὲ αὐτόχρομα τῆς  
 ἀμαρτίας χωρὶς κατὰ ἀλήθειαν γενόμενος ἄνθρωπος.  
 Πῶς καὶ τίνα τρέπον; Οὐκ ἔγω λέγειν, φησὶν· ἐβ-  
 ῆτον γὰρ οὗτο, καὶ παντελῶς ἀνερέμνευτον, οὐκ  
 ἔμοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ τεκούσῃ· καὶ οὐ ταύτη  
 μόνον, ἀνθρωπίνης γὰρ καὶ αὐτῇ φύσεως Ἰαχεν, εἰ  
 καὶ τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων κατηξίωται (16) χάριτος,  
 ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ἄλλῃ φύσει, καὶ πρώτῃ μετὰ τὴν  
 πρώτην εἰ δὲ καὶ ἄλλος φύσις, καὶ αὐτῇ ἡ τῷ μυσ-  
 τηρίῳ καθυπουργήσασα παντελῶς ἡγήνησε τὸ μυσ-  
 τήριον, πῶς τοῦτο παρ' ἐμοῦ μαθεῖν ἐπιτρέψῃ, ἀν-  
 θρώπου μὴδ' αὐτὸ ἐν ἐμοὶ ἔστιν ὅτι γινώσκου-  
 το; Πῶς γέγονεν ἄνθρωπος; εἰπέ σὺ περὶ σεαυτοῦ  
 πρώτων, πῶς γέγονας ἄνθρωπος, καὶ τότε διερευνη-  
 σεὶ καὶ περὶ τῆς θείας σαρκώσεως· μάλλον δὲ μὴδὲ  
 τότε· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ περὶ ἡ σὴ γέννησις γνώριμος·  
 ἦδη καὶ ἡ Θεοῦ· ἢ γὰρ ἂν ἦν κάκεινη ἀνθρώπου, καὶ  
 οὐ Θεοῦ.

3. Οὐκὸν ἐξεταστέον ἔ, ὡς· ὁσπ γὰρ σὺ τοῦ

(15) Sic Reg. 2; Reg. autem 1, περιγράφεται.

(16) Ita Reg. 2; Reg. 1, κατηξίωται.



θεοῦ ταπεινότερος, τοσοῦτον καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἂν ἀποφῆτε, καὶ ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τοῦ Θεοῦ. « Ἀνήγαγον » ὁ γόνις τὸ παιδίον Ἰησοῦν (17) « εἰς Ἱερουσόλυμα. » Τί ποτε ἄρα δράζοντες; Μήτιγε τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν παραληφόμενοι; ἢ ὅπια χαλκεύουσιν, ἢ στρατὸν συγκινήσαντες, ἢ ἄλλο τι τῶν χαμαίπτων καὶ προσκαίρων συνεπικερδήσαντες τῷ πατρί; Ὁ, φησὶν· ἀλλὰ « παραστήσει τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου. » Τί φῆς, ἄνθρωπε; καὶ ἐστὶ τοῦ ἀληθῆος Θεοῦ Θεός· ἢ τοῦ κυριῶς (18) Κυρίου Κύριος ἕτερος; « Ἔστι, φησὶ, καὶ μὴ δέισις· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν τοῦτο, κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν τὴν ἀνωτάτω. Ὅσοι γὰρ τῶν οὐ κυριῶς υἱὸν Πατρὸς ὁ Θεὸς λέγεται· « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἶπα, Θεοὶ ἔστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· » οὕτως καὶ τοῦ κυριῶς Υἱοῦ κατὰ φύσιν (ὁμοούσιος γὰρ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ), κατὰ χάριν δὲ καὶ οἰκονομίαν Θεὸς λέγεται· « Ἀναβαῖνω γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὄμων, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὁμών· » Ὅτου χάριν « οὐδὲ ἀδελφούς ἡμᾶς ὁ Υἱὸς καλεῖν ἐπακούονται· Ἀπαγγελῶ γὰρ, φησὶ, τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὀνόμησά σε. » « Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου. » Ἄ τῆς οἰκονομίας! ὦ τῆς ἀνεξικλήστου περὶ ἡμᾶς τοῦ Λόγου οἰκονομίας καὶ ἀγαθότητος! Ὁ νομοθέτης ὑπὸ τὸν νόμον· ὁ τῶν Μωσαϊκῶν προσταγμάτων δοτῆρ τοῖς προστατομένοις ὑποκούπει οὐκ ἀπαναίνεται. Ὁ τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐλευθερώσας τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνθρωπος τῷ νόμῳ δουλεύει οὐκ ἀναβάλλεται.

4. « Καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον ἐν νόμῳ Κυρίου. » Τίς ὁ γράψας, τίς; Ὁ Κύριος. Οὐχ εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν οὗτος, ὁ σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι δοξαζόμενος; Ναί, φησὶν· ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τοῦτο, καὶ τοῦ μὴ νομοθετῆναι τοῖς χριστομάχοις ἀντίθεος. « Μὴ νομίστε γὰρ, φησὶν, ἐτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοῦτο προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Καὶ τί ἔξινον εἰ ὁ γέννησιν καὶ φάτην καὶ σπάργαντα, καὶ περιτομὴν καταδεξάμενος ἑκαήμερον, καὶ παραστήναι ἑναντι Κυρίου κατὰ τὸν νόμον ἀνεῖσιν εἰς Ἱερουσόλυμα· ὅς γε τοσοῦτον οὐκ ἐπικαλύπτειται τοῦτος, ὅτι καὶ τῷ Στεφάνῳ λιθολευστομένου πρὸς Ἰουδαίους ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Πατρὸς ἐμπαρῖζει ἑαυτὸν, καίτοι μόνιμον ἔχων τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦτου καθέδραν καὶ ἀδιάπτωτον. « Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν ἄνω καὶ θεϊκός, τοῦτο δὲ κάτω καὶ οἰκονομικὸς διὰ τὴν πρόκλησιν, καὶ διὰ τὸ χρηματίζει τούτον Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, μίαν ἐξ ἀμφοτέρων ὑπόστασιν· καὶ διὰ μίαν ταύτης ἀμφω ταῦτα, καὶ ὄντα καὶ γνωρίζομενον ἕνα τῆ κοινωνίας τῶν φύσεων καὶ τῶν οὐσιῶν ταύταις ἰδιωμάτων ῥάστην ἡμῖν καὶ συντομωτάτην τὴν σωτηρίαν περιποιήσεται.

5. « Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοήγον μήτραν ἄγιον τῷ

rendum est : quanto enim tu Deo inferior, tanto occultior Dei generatio est quam tua. « Tulerunt » parentes puerum Jesum « in Jerusalem. » Quid facturi? 357 Num ut Israelis regnum occuparent? an ut arma fabricarent? aut exercitum cogerent? an ut quidpiam aliud ex infirmis et temporaneis lucriferi puero compararent? Minime, inquit; sed, « ut assisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. » Quid ais, o homo? estne ejus qui vere Deus est, Deus; aut ejus qui proprie Dominus est, Dominus aliter? Est plane, nec ideo metuas : non est quippe per naturam illud, sed per gratiam et supernam œconomiam. Quemadmodum enim eorum qui non sunt proprie filii Pater dicitur Deus : Nam « Ego, ait, dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes » ; » ita quoque illius qui secundum naturam Filius est (consubstantialis enim est Patri Filii), per gratiam autem et œconomiam, Deus dicitur : « Ascendo enim, inquit, ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum »<sup>10</sup>. « Quapropter « non confunditur Filius nos vocare fratres, ait enim : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo te. — « Sicut scriptum est in lege Domini »<sup>11</sup>. « O œconomiam! o imperscrutabilem Verbi erga nos clementiam ac bonitatem! Legislator sub lege : Mosaicorum lator præceptorum, non recusat ipsis subjacere præceptis. Qui a legis maledicto hominem liberavit, non cunctatur ipsi legi ut homo servire.

4. « Sicut scriptum est in lege Domini. » Quisnam est qui scripsit? quis, inquam, est? Dominus. Nonne unus atque is ipse est, qui cum Patre et Spiritu glorificatur? Etiam, inquit; sed illud œconomiae est, et ne Christus inimicis suis esse videatur ἀντίθεος, id est, Deo adversarius. « Nolite enim putare, inquit, quia venerim solvere legem aut prophetas : non veni solvere, sed adimplere »<sup>12</sup>. « Quid porro mirum, si is qui natiuitatem, præsepe, pannos, circumcisionem post dies octo admisit, is ipse sisti Domino secundum legem voluerit in Jerusalem : qui tantum abest ut ipsis latere velit, ut Stephano a Judæis lapidato, stans a dextris Patris sui apparuerit; quamquam stabilem perpetuamque a dextris ejus habet sedem : « Dixit enim, inquit, Dominus Domino meo, sede a dextris meis : donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum »<sup>13</sup>. « Sed illud quidem, superne, et utpote Deus; hoc autem inferne et per œconomiam assumptæ naturæ, et quod sit una Deus atque homo : et una ex utroque hypostasis : ac per unam illam (hypostasim) utrumque esse dignoscitur : ut naturarum communione, atque proprietatum iis competentium, facillimam nobis ac brevissimo compendio salutem conciliaret.

5. « Quia omne masculinum adaperiens vulvam,

\* Psal. LXXII, c. " Joan. IX, 17. " Hebr. II,

(17) Ita Reg. 2. Ἰησοῦν deest in Reg. 1. Mox Reg. 2, Μήτιγε. Reg. 1 et Combef. Μήτιγε.

(18) Κύριος deest in Reg. 2.

sanctum Domino vocabitur <sup>16</sup>. » Quid ergo, an sanctus omnis primogenitus? Restat igitur, ut Ismael, Esau, et ante illos Cain, multi que alii Deo invisī ac maledicti homines, quod primi vulvam aperuerint, sancti Domino vocentur. Eoqua de causa de Ismaele dicitur: « Ejice ancillam et filium ejus <sup>17</sup>? » Cur de Esau: « Jacob dilexi, Esau autem odii habui <sup>18</sup>? » Quæ causa fuit, si sanctus Cain Domino erat, quod pro cæde fratris, septies ultio ab eo reposeretur? Si omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur; quid plus habet Cbristus, quam Ruben? Quid amplius illi quam Amnoni? Nam et ipsi quoque primo partu editi, vulvam videntur aperuisse. Sed cave ne ferventius circa Scripturas iustitias, ac longius a meta excurras. Non enim, inquit, ita dixi: Omne primogenitum sanctum Domino vocabitur: alioquin ad brutam usque naturam sanctitas permearat: sed: « Omne masculinum aperiens vulvam: » Quando scilicet absque concubitu partus evenerit: cum non ex sanguinibus, neque ex **358** voluntate viri <sup>19</sup>; sed ex Spiritu sancto fetus susceptio fuerit: cum nemine foris pulsante, infans ipse intus aperuerit: cum virginitatis signaculis atque septis, infractis intus conservatis, foras fides exsilerit: sic utique: « Omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. » Nam illic quidem non infantes vulvas adaperuere, sed viri cum muliere congressus. Nam, « cognovit, inquit, Adam Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit Cain <sup>20</sup>. » Illic autem non item, sed ipse fetus, vulvæ fores aperuit, nullo egens exterius carnali concubitu. Etenim, « Antequam, inquit, convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto <sup>21</sup>. » Licet quoque brevis vocem excipere atque interpretari, subintelligendo extrinsecus « Virginis » vocem, ut sic consequenter intelligatur: « Omne masculinum adaperiens vulvam virginem, sanctum Domino vocabitur. » Quod in Christo solum accidit, cum nemini alii id commune fuerit. Ipse namque solus Virginem vulvam in carne nascendo aperuit: eamque item Virginem, ut ante partum erat, conservavit.

6. « Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini: par turturum, aut duos pullos columbarum <sup>22</sup>. » Quid vero? Etiamne hostias secundum legem obtulit? Eoqua ergo ratione Paulus ait: « Talis decebat ut nobis esset pontifex qui non haberet necessitatem quotidie, quemadmodum pontifices, prius pro suis delictis quam ad offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel semetipsum offerendo <sup>23</sup>, » hoc est, per

A Κυρίω κληθήσεται. » Τι οὖν, πᾶς πρωτότοκος ἅγιος; (19) Ἦρα σοι Λεβὶν, καὶ Ἰσμαὴλ, καὶ Ἡσαὺ, καὶ πρὸ τούτων τὸν Κάϊν, καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν θεοστυγῶν τε καὶ καταρξαμένους ἀνδρῶν, τῶν πρώτους (20) αὐτοὺς διανοῦναι μήτραν, ἁγίους τῷ Κυρίῳ καλεῖν. Καὶ τίνος χάριν λέγεται περὶ Ἰσμαὴλ, ὅτι « Ἐκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς; » περὶ δὲ Ἡσαὺ, ὅτι « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα; » Τίνος δὲ χάριν, εἰ ἅγιος ἦν τῷ Κυρίῳ ὁ Κάϊν, ἐπὶ τῷ τούτου φόνῳ ἐπιτὰ ἐκδικουμένη παρελύτο; Εἰ πᾶν ἄρσεν διανοῦν ἡμερᾶν ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται, τί πλέον ἔχει Χριστὸς τοῦ Ῥουβὶμ; Τί δὲ τὸ περισσόν τούτου πρὸς τὸν Ἀμνὸν (21); καὶ γὰρ καὶ οὕτω δόξαιεν ἂν, τῷ πρώτως ἀποτεχθῆναι, μήτραν πᾶς διανοῦσαι. Ἄλλ' ὅρα, μὴ θεομῶς ᾄτε περὶ τὰ ῥήματα, καὶ μὴ πῶρρω τῆς νόστης ἀπέσπυρε. Οὐ γὰρ τοῦτο, φησὶν, εἰπον, ὅτι Πᾶν πρωτότοκον ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται: ἢ γὰρ ἂν οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν ἢ ἀγίστης διέβαιναν ἄλλ' ὅτι Πᾶν ἄρσεν διανοῦν μήτραν τουτέστιν, Ὅταν ἀπειρογάμους ὁ τόκος προβῆ; ὅταν οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος γέννηται σύλληψις; ὅταν, μηθενὸς ἔξωθεν κρούσαντος, αὐτὸ τὸ βρέφος τοῖσιν διανοῦσῃ; ὅταν, τῆς παρθενίας σφραγίδων καὶ κλειθρῶν ἀσφαλῆτων σφραγιστομένων ἐνδοθεν, ἔξω τὸ τιποτέμενον ἐκπηδῆσῃ; οὕτω « Πᾶν ἄρσεν διανοῦν μήτραν ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται. » Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲ τὴ βρέφῃ τὰς μήτρας διήνοιξε, ἀλλ' ἢ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα συνελθούσης: « Ἐγὼν γὰρ, φησὶ, Ἀδάμ ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβούσας ἔτεκε τὸν Κάϊν. » Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τεχθὲν τὰς τῆς μήτρας διήνοιξε πύλας, μηδὲ μίς προσεσθῆν σαρκικῆς συμφωνίας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. « Πρὶν ἢ γὰρ, φησὶ, συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Δύνασαι ἔκ καὶ (22) συνεχολογιώτερον τὴν φωνὴν ἐκλαθεῖν τῆς Παρθένου, ἔξωθεν συνακουομένης, ἐν ἣ τὸ ἐξῆς οὕτως: « Πᾶν ἄρσεν διανοῦν μήτραν παρθένον, ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται. » Ὅπερ μόνον (23) ἐπὶ Χριστῷ πέπραχται, μηθενὸς ἄλλου τῶν πάντων κεκοινωνηκότος τῷ χρήματι. Μόνος γὰρ οὗτος παρθένον μήτραν σαρκὶ τεχθεὶς ἐξανάμειξε καὶ πάλιν ταύτην παρθένον, ὡς πρὸ τοῦ τόκου, τετήρηκεν.

D 6. « Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου; ζεύγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσὸς περιστερῶν. » Τί δὲ; Καὶ θυσίας κατὰ τὸν νόμον ἀνήνεγκε; Καὶ πῶς φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι « Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὡς περὶ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφ' ἑαυτὸν ἀνεψύχας, τουτέστι διὰ τοῦ σταυροῦ θυσιάσας; Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς

<sup>16</sup> Exod. xiii, 2; Luc. ii, 25. <sup>17</sup> Genes. xxi, 10. <sup>18</sup> Malach. i, 2. <sup>19</sup> Joan. i, 13. <sup>20</sup> Genes. ii, 1. <sup>21</sup> Matth. i, 18. <sup>22</sup> Luc. ii, 24. <sup>23</sup> Hebr. vii, 26, 27.

(19) Explicatio isthæc habetur apud Amphilo-  
chium, Homilia de occursu, pag. 25; itaque simili-  
lis huic est, ut videatur scriptor iste ab Amphilo-  
chio eam mutuatus.

(20) Ita Reg. 2. At Reg. 1, πρώτως.

(21) Reg. 2, Ἀμνόν.

(22) Reg. 2, δύνασαι γὰρ συνεχ.

(23) Reg. 2, μόνος.

θυσιάων ἀνέρχεται, πρῶτον μὲν εὐρεθήσεται κυρῶν A τε καὶ συνιστῶν ταῦτα ἄπερ αὐτὸς οὗτος, πρὸς τὸ κριτεῖον ἀμείψαι παρεγένετο· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς ἔσται τῶν πολλῶν εἰς, δουλεύων τῇ τοῦ νόμου καταρά. Καὶ τίνος χάριν ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγγάρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου; » Ἡ οὐχ ὑπὲρ τοῦ βρέφους ταῦτα; Οὐ, φήσεται ἄν, καὶ μάλα γενναίως ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶ βρέφους τεκούσης Μητρός. Καὶ τοῦτο ὄφλον (24) ἐκ τῶν ἀνωθεν εἰρημένων· « Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς, ἀνήγαγον τὴν παιδίον εἰς Ἱερουσόλυμα παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου; » τοῦτο περὶ τοῦ βρέφους; « καὶ τοῦ δοῦναι θύσιαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου, ζεύγους τρυγῶν, ἧ δύο νεοσσὸς περιστερίων; » τοῦτο περὶ τῆς Παρθένου καὶ τοῦ ταύτης μνηστήρος (25). EI δὲ καὶ περὶ τοῦ βρέφους ταῦτα, ξένον οὐδέν. Ὁ γὰρ περιτριβῆναι κατὰ τὸν νόμον μὴ ἀπαξίωσας, πῶς ἄν τὰς κατὰ νόμον θύσας ἀπαίτατο; ὃ γὰρ τοσοῦτον ἀπὴν τὸ ἀναβάλλεσθαι ταῦτα καὶ ὑπερεἶσεσθαι, ὅτι καὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθῆναι οὐ παρητήσατο· καίτοι καὶ τοῦ βαπτιστοῦ χρεῖαν ἔχοντας ὅπ' αὐτοῦ βαπτισθῆναι. Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτον ἡμῖν συγκατέβη, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας κεκίνηται, ὡς μὴ τὰ κατὰ νόμον μόνον, ἀλλὰ καὶ σταυρῶν καὶ θάνατον καταδέξασθαι, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς ἀνελκύσῃ, καὶ τὸν κειμένους ἐν τῷ τῆς παραδόσεως πνεύματι.

7. « Καὶ ἰδοὺ ἦν, φησὶν, ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλήμ, ὃ ὄνομα Συμεὼν· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δικαίος καὶ εὐλαθὴς, προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ. » Τίς ἄν ἀμείωτερον ἔπαινον τῶν βραχυτάτων τούτων ῥημάτων τῷ ἀνδρὶ προσκομίσει; « Καὶ ἰδοὺ ἦν ἄνθρωπος; » ἄνθρωπος τὸ φαινόμενον, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ νοούμενον· ἄνθρωπος τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν πολλῶν τῶ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων υπερκαίμενος (26)· τὴν φύσιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἀγγέλου. Ἄνθρωπος αἰσθητὸν μὲν ἰδίασμα τὴν κατὰ Ἱερουσαλήμ κεκτημένος· νοητὸν δὲ τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ τὴν μητρόπολιν, « ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός; » ἄνθρωπος ἀνθρώπος μὲν τῆ σαρκὶ συναστροφόμενος, ἀγγέλους δὲ τῷ πνεύματι συμπολιτευόμενος· μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων ὁ Συμεὼν ὑπερίτερος· εἴπερ τὸν ἐκείνους ἀθάτον, οὗτος ἰδεῖν κατεξίωται· καὶ οὐκ ἰδεῖν μόνον, ἀλλ' ὁ τούτου μείζων ἦν καὶ παραδοξότερον, καὶ ἐναγκαλισσάσθαι. « Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δικαίος; » ἀπειθεῖν γὰρ ἐκείτω τὸ κατ' ἀξίαν τῷ μὲν λόγῳ τὸ τὰ θεῖα καὶ ἐνοεῖν καὶ λογίζεσθαι· τὸ ἀχμαλωτίζεσθαι πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν (27) τοῦ Χριστοῦ· τὸ μὴ ἐπανιστᾶν τὴν κλίσιν τῷ Κτίστῃ, κατὰ τοὺς ἀφρονάς· τὸ μὴ ἐξῆς τῆς βίας εἶναι προνοίας ὑπολαμβάνειν· τὸ διὰ τῶν (28) κτισμάτων ἀναλόγως τὸν Γενεσιουργὸν ἐνοεῖν· τῷ δὲ θυμῷ τὴν κατὰ τοῦ θυρεῶς αὐστηρίαν, τὸ κατὰ τῆς

crucem sese immolando? Quod si immolaturus ipse ascendat, primum quidem comperitur ea firmare, iis auctoritate præbere, quæ ipse in melius commutaturus accessit. Deinde, ipse quoque unus erit ex multis qui legis maledictio serviebant. Equæ ergo ratione Paulus ait: « Christus nos redemit ex maledictio legis? » Annon pro puero hæc dicta sunt? Non, dicit ingenue evangelista, sed pro matre pueri genitricæ. Quod ex supra dictis palam est. Nam, « postquam impleti sunt, inquit, dies purgationis ejus, tulerunt puerum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini; » hoc de puero: « et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum; » hoc de Virgine ac ejus sponso. Quod si de infante quoque dicantur, nihil absurdum. Qui enim non dedignatus est secundum legem circumcidi, quomodo legis hostias recusasset? Qui tantum abest ut ea differret aut intermitteret, ut ne Joannis quidem baptismo baptizari abnuerit; etiamsi ipse Baptista opus haberet ab eo baptizari. Ita nihilominus se nobis attemperavit, atque tanta erga nos clementia permotus est; ut non solum legis, sed et crucem atque mortem sustineret, quo nos inferne in transgressionis ruina jacentes, ad se pertraheret.

7. « Et ecce, inquit, homo erat in Jerusalem, cui nomen Symeon: et homo iste justus, et timeratus expectans consolationem Israel. » Quis viro digniorem laudem quam pauca istiusmodi verba complectuntur afferre possit? « Ecce homo erat; » homo videbatur et supra hominem esse intelligebatur. Homo substantia; sed dignitate magno homines intervallo superabat: natura homo, sed virtute angelus. Homo cui quidem sensibile habitaculum erat inferior illa Jerusalem; spirituale vero, superna Jerusalem, Metropolis illa, « ejus artifex conditorque Deus. » Homo, qui carne cum hominibus una versabatur, spiritu autem cum angelis degebat, imo ipsis angelis superior Symeon: siquidem eum qui 359 inaspectabilis ipsis est, videre meruit; nec modo videre, sed quod præstantius ac mirabilis est, et ulnis suscipere. « Et homo ille justus, » cuique enim pro jure et conditione tribuebat. Rationi quidem, ut divina cogitaret ac meditaretur: ut sensum omnem captivaret in obsequium Christi: ut ne, insipientium more, creatura insurgeret in Creatorem: ut ne quid extra divinam esse providentiam existimaret: ut ex proportione quadam per creata, Creatorem intelligeret. Ire autem, austeritatem in serpentem, severitatem in

<sup>22</sup> Galat. III, 13. <sup>23</sup> Luc. II, 25. <sup>24</sup> Hebr. XI, 10. <sup>25</sup> II Cor. I, 5. <sup>26</sup> Rom. I, 20.

(24) Reg. 2, δηλοῦ.

(25) Sic Reg. 2, probe. At Reg. 1, μνηστόρος.

(26) Reg. 2, ὑπερεκαίμενος. Infra, ἄνθρωπος αἰσθητὸν μὲν ἐν σοῖο Reg. 2 existat.

(27) Ita Reg. 2 et G. Scripturæ textus. R. I, ὑποταγῆν.

(28) Reg. 2, τὸ ἐκ τῶν.

peccatum : inclementem atque durum erga impios minimum. Ea Helias adversus Achabum centenarius <sup>27</sup>, Phinees contra Madianiticum scelus <sup>28</sup> : Petrus et Paulus ; prior quidem contra Ananiam et Sapphiram <sup>29</sup> ; posterior vero contra Elymam <sup>30</sup> et Alexandrum <sup>31</sup> et alios multos, justissime usus est. Cupiditati autem, ut in lege Domini perpetuo meditarietur, desiderabiles existimaret justificationes Domini super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciores super mel et favum <sup>32</sup> : ut diceret cum Davide : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum : concupiscit et deficit anima mea in atria Domini <sup>33</sup>. » Ita justus erat Symeon nullo virtutis genere destitutus : siquidem justitiam reliquas omnes existimamus complecti virtutes, quae generatim istas subsequuntur. « Timoratus » porro, qua ratione ? quod vereretur faciem Domini et mandata ejus : legerat quippe illud nec sine magna attentione : « Super quem respiciam, nisi super mentem, et quietum, et trementem sermones meos <sup>34</sup> ? »

8. « Exspectans consolationem Israel. » Quam consolationem ? Eam scilicet quam Abraham in angeli specie videns, religiose, ut Deo conveniebat, adoravit <sup>35</sup>. Quam consolationem ? De qua praefatus est Jacob : « Non deficiet, aien, princeps ex Juda, neque dux ex femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse exspectatio gentium <sup>36</sup>. » Quam consolationem, inquam ? Eam ipsam de qua Balaam, licet extra ecclesiasticam aulam staret, prophetavit his verbis : « Orietur stella ex Jacob, et surget homo ex Israel <sup>37</sup>. » Eam ipsam de qua Moyses ait : « Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus noster ex fratribus vestris sicut me <sup>38</sup>. » Hanc consolationem exspectabat Symeon, accepto Spiritus sancti oraculo. Quid igitur ? Nunquid eam semper exspectans, spe sua excidit, aut expectatione frustratus est ? Nequaquam, minime gentium ; sed et vidit et ulnis excepit. O virtutem viri ! o praeclaram pietatem puritatemque ! « In qua, » juxta B. Paulum [f. Petrum], « desiderant angeli prospicere <sup>39</sup> ; » in ea ipsa Symeon non prospicere modo, sed pure ingredi, ea contractare iisque pure initiari voluit !

9. « Et venit in Spiritu in templum <sup>40</sup>. » O miraculum ! Ne suis quidem pedibus ad sacramenti ministerium usus est. Currus ipsi est Spiritus sanctus qui eum quasi alatum, vel quasi alium aeris cursorem Ambacum, in templum inducit, ac sistit sacrario <sup>41</sup>, His plane verbis compellans virum : Accede, dilecte senex, quo redditorum tibi

ἀμαρτίας ἀπότομον· τὸ κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἀσυμπαθὲς καὶ ἀνημέρον. Ὁ Ἥλιος μὲν κατὰ τῶν Ἀχαῶδ πεντηκοντάρχων· Φινεὶς δὲ κατὰ τοῦ Μαδιαντικοῦ μύσου· Πέτρος δὲ καὶ Παῦλος, ὁ μὲν κατὰ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας, ὁ δὲ κατὰ Ἐλύμα καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ πολλῶν ἄλλων δικαιοτάτα ἀπερχόσαστο. Τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ τὸ μελετῆν ἐν νόμῳ Κυρίου διαπαντός· τὸ ἐπιθυμητὰ ἡγεῖσθαι τὰ δικαιοκρίματα Κυρίου ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθου τιμίου πολλῶν, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρῶν· τὸ λέγειν μετὰ Δαυὶδ· « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων· ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς ἀνάκτες τοῦ Κυρίου. » Οὕτως ἦν δίκαιος ὁ Συμεὼν, μηδενὸς εἶδους τῆς ἀρετῆς ὑστερούμενος· εἶπερ ἐμπειρικτικῆν ἱσμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ τῶν ἄλλων πασῶν ἀρετῶν, ὅσαι ταῖς γενικαῖς ταύταις ὑποδεσθῆσκαι. « Εὐλαθεῖς » δὲ πῶς ; εὐλαθούμενος ἀπὸ προσώπου Κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων· ἀνεγκλίκε γὰρ καὶ λίαν ἐπισκεπόμενος τὸ, « Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἄλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσούχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους ; »

8. « Προσεχόμενος παρακλήσιν τοῦ Ἰσραὴλ. » Ποίαν παρακλήσιν ; Ἦν Ἀβραάμ ἐν ἀγγέλου ἑωρακίως σχήματι, θεοπεριπῶς προσεκύνησε. Ποίαν παρακλήσιν ; Περὶ τῆς Ἰακώβ προειργόμενος· « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων, εἰπὼν (29), ἐν Ἰσραὴλ, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μετῶν αὐτοῦ, ἕως ἀν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Ἀλλὰ ποίαν παρακλήσιν ; Αὐτὴν ἐκείνην περὶ τῆς Βαλαάμ, εἰ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς ἔξωθεν ἐσθρικός, προσεφθέουσεν· « Ἀνατελεῖ, λέγων, ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ. » Αὐτὴν ἐκείνην περὶ τῆς Μωσῆς φησιν, ὅτι « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν. ὡς ἐμεῖ. » Ταύτην τὴν παρακλήσιν, διὰ Πνεύματος ἁγίου χρηματισθεὶς Συμεὼν, προσέβλετο. Τί οὖν ; μήτι γε ἀρα ταύτην ἀπὲ προσεχόμενος ἐφέυθη πως τὸν ἐπιβῶν, ἢ τῆς προσδοκίας διήμαρτεν, Οὐμνοῦν, οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ εἶδε καὶ ἐνηγαλίσαστο. Ὁ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς ! Ὁ τῆς ὑπερβαλλούσης εὐλαθείας καὶ καθαρότητος ! « Εἰς δ, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον [f. Πέτρον], ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακλύσαι, εἰς ταῦτα Συμεὼν οὐ παρακλύσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς ἐμβατέουσαι, καὶ ψηλαφῆσαι ταῦτα, καὶ D ἀκραφῶς μυθεῖναι δεδινητάς.

9. « Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. » Ὁ τοῦ θαύματος ! Οὐδὲ ποσὶν οικειῶς πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου διακονίαν κέχρηται (30)· ἄρμα δὲ τοῦτο ἐπὶ Πνεύμα τὸ ἅγιον γίνεται καὶ οὐκ ὑπόπετρόν τινα, καὶ αἰθεροδρόμον Ἀμβακούμ ἄλλον, πρὸς τὸν ναὸν εἰσάγει, καὶ τῷ ἱερῷ παριστά· πάντως που τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν λέγον καὶ προσφθεγγόμενον (31)· Δεῦρο,

<sup>27</sup> IV Reg. 1, 14. <sup>28</sup> Num. xxv, 9. <sup>29</sup> Act. v, 4. <sup>30</sup> Act. xiii, 8. <sup>31</sup> I Tim. 1, 20. <sup>32</sup> Psal. cxviii, 11. <sup>33</sup> Psal. lxxviii, 2. <sup>34</sup> Isa. lxxvi, 2. <sup>35</sup> Genes. xviii, 2. <sup>36</sup> Genes. xlix, 10. <sup>37</sup> Num. xxiv, 17. <sup>38</sup> Deut. xviii, 15. <sup>39</sup> I Petr. 1, 12. <sup>40</sup> Luc. ii, 26. <sup>41</sup> Dan. xiv, 35.

(29) Ita Reg. 2. At in Reg. 1, εἰπὼν δεῦρ  
(30) Reg. 2, ἀποκέρχεται.

(31) Ita Reg. 2, optime. At Reg. 1, λέγων καὶ προσφθεγγόμενος.

181, γέρον φιλε, ἔνα τῶν πάλαι σοι κεχηρηματισμένων ἄ  
 Ουαυμάτων τὰς ἐκδόσεις ἐναργῶς κατόψη, καὶ γνῶς  
 οἶον πραγμάτων μύστιον ἐταμιεύης, οἷας εὐκλείας  
 παρὰ τοῦς ἄλλους τετύχηκας. Δεῦρο, τὰς ἐκδόσεις  
 τῆς καλῆς (32) ἀρετῆς ἀναλάμβανε· καὶ ἃ πρότερον  
 ὁ θεόπτης ἀσθητῶς μὲν τῆ πέτρα τῆ ἐν Σινῶ, νοητῶς  
 δὲ τῆ περὶ τὸν Θεὸν ἀβραγαίει σκεπασθεὶς πίστει μῶλις  
 ὡς διὰ τιος ὀπῆς, τῆς ἀμυδράς, οἷμαι, θεωρίας καὶ  
 γνώσεως, ἐν ὀπισθίον εἶδει τεθέσται· ταῦτα οὖν  
 ἐναργῶς καταμάνθανε, καὶ μετέβαινε λοιπὸν ἀπὸ τοῦ  
 θανάτου τοῦ ἐν τῷ σώματι πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐν  
 πνεύματι· καὶ τὸν ἐν γράμματι νόμον, ὃ καλῶς ἄγαν  
 καὶ θεωρίως ἐλειτουρήσας, μετέβη πρὸς τὸν ἐν  
 χάριτι. Κέμαρχας γὰρ ἰκανῶς ἤδη τοῖς τύποις καὶ  
 ταῖς σκιαῖς· νεόσαι σε δεῖ τῆ ἀληθείᾳ λοιπὸν, ἔνα τὰ  
 εἶλη τῶν νομικῶν παρατηρημάτων (33) ἀρχῆ σοι πρὸς  
 τὰ τῆς χάριτος χρηματιστὴ διδάγματα.

10. Ταῦτα κατὰ τὸ νοητὸν οὐς ὁ θεός οὗτος πρε-  
 σβύτης ἀκούσας παρὰ τοῦ Πνεύματος, χαρὰς ἔλωσ καὶ  
 εὐφροσύνης πεπληρωταί· καὶ οἶον ἐνδοῦς ὑπὸ τοῦ  
 θαύματος γενόμενος, οὕτως πῶς τῷ διαλεγόμενῳ  
 προσαντημειβετο· Καὶ ἦλθεν ἐκεῖνα, Παράκλητε,  
 ἅπερ ἐγὼ θεάσασθαι κεχηρημάτισμαι; ἔλωσ ἦλθεν  
 ἐκεῖνα, ἅπερ ἴδεν ἐγὼ παρὰ σοῦ προσηγγέμαι; Ἄδς  
 τοιγαροῦν τῷ γῆρα χεῖρα, Παράκλητε, ἄδς.  
 Ὑπόθεσ μοι τὴν παρὰ σοῦ χάριν, ὑπόθεσ. Τὸ γὰρ  
 σώμα μοι κέμαρχαν ἔδη, καὶ βαδίζειν (34) ἔξατονεῖ.  
 Βάστασον αὐτὸς, ὃ φύσις παντουργῆ καὶ ἀκάματε,  
 βάστασον με τὸν ἀσθενῆ, τὸν γέροντα, καὶ πρὸς  
 ἐκεῖνα τὸ τάχος ἀπάγαγε. Ἐάν γὰρ θελήσω ποῦν  
 οὐκείως πρὸς βάδισιν χρήσασθαι, χρονίζω πάντως  
 ἐν τῇ ὁδῷ, λάνεινα παρέργεται, καὶ οὐ θεωρῶ αὐτά.  
 Καὶ ὁ μοι τῶν σκυθρωπῶν, εἰ ξένος τοῦτων γενήσο-  
 μαι, ὧν τὰς ἐμφάσεις (35) πόρρωθεν ἔλαβον! Οὕτω  
 ταῦτα κατὰ νοῦν ὁ πρεσβύτερος ἀνετυπώσατο, καὶ ταῖς  
 τοῦ νεῦ πύλας ὅστων ἡ λόγος παρτίσεται. « Ἦλθε  
 γὰρ ἐν τῷ Πνεύματι, φησὶν, ἐν τῷ ἑρῷ. » Τοιαύτη  
 γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις, ἔργον τὴν βούλησιν  
 πρᾶγματα.

11. « Καὶ ἐν τῷ εἰσάγειν οὓς γονεῖς τὸ παιδίον  
 ἴησούν, τοῦ ποιῆσαι κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου  
 περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας  
 αὐτοῦ. » Εἶδες ἀπάντησιν ζήτην καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων;  
 Εἶδες ἀπάντησιν, οὐκ ἐκ συντυχίας τινός, ἡ συνθήματος  
 γενομένην, ἀλλ' ἐκ πνευματικῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος;  
 Καὶ, ὅπου θαύματος! οὐδὲ μικρὸν τὸ θαῆρος προέλαθε  
 θάτερον, ἀλλ' ὁμοῦ Χριστὸς τε καὶ Συμεὼν, ὁ μὲν ταῖς  
 μητρικαῖς ὠλένας, ὁ δὲ τῷ Πνεύματι βασταζόμενος,  
 τῆ τοῦ ἱεροῦ φιλιᾷ παραιοτήκισαν. Ὁ μὲν οὖν, τῆς  
 πρὸς τὴν ἀνεύσεως συγκύψεως· κάτω γὰρ ἦν τέως  
 συννεύων τῷ γῆρα καμπτόμενος· βραχὺ τι τὸ πόδε,  
 τὴν βακτηρίαν ῥίψας, ἐπιστηρίζεται, καὶ τὰς χεῖρας  
 ἐκτείνας, τῶν μητρικῶν ἀγκάλων λαβεῖν ἐπιεῖρτο  
 τὸν θεάνθρωπον νήπιον· ἡ δὲ μικρὸν μὲν ἐπέσχεν·

“ Exod. xxxiii, 21. “ Luc. II, 27.

(32) Καλῆς δεστ ἐν Reg. 2.

(33) Reg. 2, τῶν νοητῶν παρ.

olim oraculorum eventum liquido conspicias, no-  
 verisque quantis rebus initiandum reservatus sis,  
 quantum prae aliis gloriam sis consecutus. Veni,  
 praeclaræ virtutis tuæ eventum percipe. Ac quæ  
 olim ille Dei inspector, sensibiliter quidem petra  
 montis Sinai, spiritualiter autem infracta sua erga  
 Deum fide obtecutus, vix quasi per foramen ob-  
 scuræ, opinor, speculationis atque cognitionis pos-  
 teriorum specie vidit “; ea tu modo perspicue  
 ediscas, atque demum transeas a corporali morte  
 ad vitam spiritualem: ac legem quæ in littera  
 sita est, cui probe admodum ac religiose erga  
 Deum affectu ministrasti, commuta in eam quæ  
 360 est in gratia. Multum namque in figuris at-  
 que umbris laborasti. Jam te oportet in veritate ju-  
 nior effici, ut legalium observationum limes, ini-  
 tium tibi sint ad gratiæ documenta.

10. His intelligibili aure a Spiritu auditis, divi-  
 nus senex gaudio plane atque letitia repletus est,  
 ac stupore quasi attonitus, affatusque Numine,  
 hæc fere compellanti reposuit: Ergone, Paraclete,  
 venerunt illa, quæ visurum me oraculo accipi? An  
 plane venerunt illa quæ me conspecturum pollice-  
 bare? Manum senectuti porrigere, Paraclete, porrigere,  
 inquam. Gratiam suppone tuam; suppone, quæso.  
 Caducum corpus meum incedere vix potest. Tu  
 gestato, quæso, o natura omnium opifex et inde-  
 fessa, gestato me imbecillum, senem, et quam ce-  
 lerissime o adducto. Nam si pedibus meis iter ag-  
 grediar, in via cunctabor, illa interim abscedent,  
 nec conspicere licebit mihi. Ac væ mihi, quam  
 triste illud, si iis privabor, quorum jamdiu visio-  
 nes accipi. Hæc vixdum senex animo conceperat,  
 atque ad templi fores citius dicto sistitur: « Venit  
 enim, inquit, in Spiritu in templum. » Hujusmodi  
 est enim virtus Spiritus, ut sit illi voluntas opus,  
 et res ipsæ cogitatum subsequantur.

ἔχουσα, καὶ τῆ βουλήσει συμπαρομαρτοῦντα τὰ

11. « Et cum inducerent puerum Jesum paren-  
 tes ejus, ut facerent secundum consuetudinem leg-  
 is pro eo: et ipse accepit eum in ulnas suas “. »  
 Vidistin' occursum mirabilem, ac supra hominem?  
 Vidistin' occursum, non causa aut constituto fac-  
 tum, sed ex spiritali operatione et gratia? Et, o  
 res mira, ne minimum quidem alter alterum præ-  
 occupavit, sed una Christus et Symeon, maternis  
 ille ulnis, hic Spiritu gestatus, ad templi limina  
 simul steterunt. Symeon autem a curvitate sua  
 corpus erigens: nam præ senectute corpore cur-  
 vus pronusque erat, abjecto baculo, pedibus brevi  
 tempore nititur, extensisque manibus, infantem  
 Deum hominem maternis ex ulnis accipere cona-  
 batur. Paululum Mater cohobuit, necdum eriam

(34) Reg. 2, βραχίζων.

(35) Reg. 2, τὰς ἐκδόσεις.

clare noverat senem in Spiritu in templum advenisse. Post, ut divinum vidit infanitem, in ulnis subsultantem suis, atque in illius insilire manus contententem, statim cognoscit vim mysterii manusque porrigenti seni tradit illum. Accipe, clamans, homo venerabilissime, eum qui in te, magis quam in me puerperam, insilire festinat: accipe illum qui te magis quam Joseph expetit: accipe illum qui amicitiae tuae suum erga me Matrem affectum posthabere videtur: accipe, ac a te desiderato arbitrato tuo frueri. Hæc Deipara, ac in senis manibus filium reponit. Tum ille, quam celerime inclinat in puerum vultu, oculisque in ejus labia intentis: his eum ferme vocibus compellavit:

12. Quæ tanta tua hæc erga nos homines clementia et attemperatio, Domine? Quæ tantæ miseracionis tuæ divitiæ? Quid tuam movit clementiam, ut nos vilissimos visitares? Ecqua ratione ad nos venis, o benigne ac bonorum amans, Domine? An cherubim atque seraphim commovisti? An alium omnem cœlestium ornatum adducis? Num c commotio quædam facta est, vel spiritus grandis et fortis subvertens montes et conterens petras; vel ignis facile exterrens, ac accedentes consumens; vel vox auræ tenuis<sup>44</sup>, qui quibus te olim Thesbitæ exhibuisti? Nequaquam, inquit, o senex sapientiæ studiosissime: cum nulla rerum earum vobis appereo. Ea enim capere nequit natura mortalis materialisque; sed carnem ferens, vobisque similis: infans ut vides, ac corporali siatura adhuc puerulus et imperfectus: **361** infans adhuc pannis involutus, materna adhuc ubera ambulans apprehendens manibus: infans, obscurum aliquid hactenus profrens interscumque, ob eam quam ex Maria sumpsi carnem: infans quem ulnis complecteris, qui ad matrem et ubera respicio. Et hæc quidem jam adsunt. At brevi postea ubi ætatis tricesimum attigero annum, cum Joannis baptismate baptizandus sum, tradendus, vinculus ad Caiphan adducendus, expuendus, in turphis cadendus, flagellandus, demum crucifigendus ac lancea perforandus, velut mortuus in sepulcro deponendus, seductor vocandus, denique, quidquid humanæ proprium naturæ fuerit, perinde atque vos, præter peccatum assumam. Nec mireris, neve obstupescas animo, aut percellare: hoc namque mysterium est a sæculis atque generationibus occultum. Hoc magnum est Patris consilium; hæc magna ejus præscientia, cujus ego angelus a prophetis Dei afflatus prædictus sum<sup>45</sup>. Hæc magna est

Α οὐ γάρ πω σαφῶς ἤβει τὴν ἐν Πνεύματι πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ γέροντος ἀφίξιν· Ἐπειτα δ', ὡς τὸ θεῖον βρέφος ταῖς ταύταις ἀγκάλας ἑώρα (36) περικυριῶν καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖνον παλάμας παρεκπηθῆσαι φιλονεκοῦν, θάττον τε γινώσκειται τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ χειραπλοῦνι τοῦτο προσπειθῶσι· Δέξαι, βούσῃ, γεραιώτερε ἀνθρώπου, τὸν πρὸς σὲ μᾶλλον ἢ πρὸς ἐμὲ τὴν τεκοῦσαν νῦν ἐπεγύρομενον· Δέξαι τὸν σὲ ποθοῦντα μᾶλλον ἢ Ἰωσῆφ· Δέξαι τὸν δευτέραν τῆς σῆς φίλας τὴν πρὸς ἐμὲ τὴν μητέρα στοργὴν, ὡς σοικε, λογιζόμενον· Δέξαι, καὶ, ὡς βούλει, τοῦ ποθομένου καταπλάου. Ταῦτα εἶπεν ἡ Θεοτόκος, καὶ ταῖς τοῦ πρεσβυτέρου παλάμας τὸν υἱὸν ἐπιτίθησιν. Ὁ δὲ, τὴν ἔβιν, ὡς εἶχε τάχος, τοῦτε προσπειθίλιναι, καὶ τοῖς χεῖρασι τοῦτο προσπειρίσας τὰ ὄμματα, τοιαυτοῦ που φωνᾶς πρὸς αὐτὸν ἀπεχρήσατο·

12. Τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς σου φιλοάνθρωπία καὶ συγκατάθεσις, Δέσποτα; Τίς ὁ τοσοῦτος πλοῦτος τῆς εὐσπλαγγχίας σου; Τί τὸ κίνησαν τὴν σὴν ἀγαθότητα τοὺς ταπεινοὺς ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι; Πότερον πῶς ἡμῖν ἤκει, φιλοάνθρωπε καὶ φιλόγαθε Δέσποτα; Ἄρα γε τὰ χερουθὶμ καὶ τὰ σεραφὶμ συγκινήσας, ἡ τὴν ἄσπασαν τὸν οὐρανίον (37) διακόσμῃσιν ἐπαγύρομενος; Ἄρα γε ἡ συσσεισμὸς τις ὤν, ἡ πνεῦμα μέγα καὶ κραταιὸν διαλύον ἔρη καὶ συντρέπον πέτρας, ἡ πῦρ δειματοῦν ῥάβδους καὶ καταναλίσκον τοὺς προστυγχάνοντας; ἢ φωνὴ ἀβρᾶς λεπτιῆς, ἢ οἶς καὶ τῷ (38) Θεοῦ εἶτα σεαυτὸν ἐνεφάνισας; Ὁδ, ῥησιν, ὡ γέρον φιλοσοφώτατε· οὐδενὶ τούτων ὑμῖν ἐμφανίζομαι. Οὐ γὰρ οἶδε ταῦτα χωρεῖν ἢ φύσις ἢ θνητὴ τε καὶ πρόσωπος· ἀλλὰ σαρκόφορος τις, καὶ ὑμῖν παραπλήσιος· νέπιος, ὡς ὄρξ, καὶ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν τέως βρεφοναυῆς καὶ ἀτέλειτος· νέπιος εἶτι σπαργάνους περιεργυζόμενος, εἶτι τῶν μητρῶν μαζῶν ἄμφοι περιδρασόμενος ταῖν χερσῶν· νέπιος, ἄσπμόν τι καὶ περιεκομμένον εἶτι διὰ τὴν ἐκ Μαρίας ἄσπρα φεγγεγόμενος· νέπιος ἀγκάλας μὲν ταῖς σαῖς συνεχόμενος, ἀποσκοπιὸν δὲ πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν μαζῶν. Καὶ νῦν μὲν ταῦτα· μικρὸν δὲ ὕστερον, ὁσον τριάκοντα εἴτη περιπεύσαι (39) χρόνον, καὶ τὸ Ἰωάννου βαπτισθῆσομαι βάπτισμα, καὶ προδοθῆσομαι, καὶ δῆμιος πρὸς Καϊάσαν ἀχθῆσομαι, καὶ ἐμπτυσθῆσομαι, καὶ κολαφισθῆσομαι (40), φραγιελωθῆσομαι· τέλος σταυρωθῆσομαι, καὶ λόγῃ νυγῆσομαι, καὶ τάφῳ νεκροφανῶς συγκλεισθῆσομαι, καὶ πλάνος ὀνομασθῆσομαι, καὶ πᾶν ὅστιον ἄνεη τῆς ἀνθρωπίνης Ἰδίου φύσεως, παραπλήσιον (41) ὑμῖν, τῆς ἀμαρτίας χωρὶς, ἀναδέξομαι. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, μηδὲ τὸν νοῦν ἐκστῆς καὶ καταπληγῆς· τοῦτε γὰρ τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· τοῦτο ἡ μεγάλη τοῦ Πατρὸς (42) βουλὴ τε καὶ ἡ πρόβησις, ἥς ἀγγελος ἐγὼ τοῖς θεηγόροις προηγγόρευμαι· τοῦτο ὁ πρὸς ὑμᾶς

<sup>44</sup> III Reg. xix, 15. <sup>45</sup> Isa. ix, 6; Malach. iii, 1.

(36) Ita Reg. 2. At Reg. 4, ἐωρᾶτο.

(37) Reg. 2, τῶν οὐρανῶν.

(38) Reg. 2, καὶ πρὸ τούτου.

(39) Reg. 2, ποιητεύσαι.

(40) Reg. 2, καὶ βαπτισθῆσομαι.

(41) Reg. 2, παραπλήσιος.

(42) Reg. 2, τοῦ Θεοῦ. Μοx ἰδὲ, τοῖς θεηγόροις προηγγόρευμαι.

οίκτος, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι βλέπειν τὴν ἐμὴν εἰκόνα ἄ  
 δεϊνῶς ἀνδραποδίζομένην τοῖς δαίμοσι· τὸ μὴ φέρειν  
 ὄρῃ τὸν βασιλεῖα τῆς κτίσεως κακῶς τῆ κτίσει δου-  
 λεύοντα· τὸ μὴ καρτερεῖν θεωρεῖν τὸν ἀποστάτην καὶ  
 ὑπερφανόν τοῦ ἔμου ἀπαλερωῶς κατεπαρόμενον  
 πλάσματος. Ταῦτά με τῶν πατριῶν ἀνεκφοιτήτως  
 ἐξανάσθησε κήλων, καὶ ὡς ὕμᾶς τῆν διὰ σαρκὸς  
 πορείαν ποιήσασθαι πεποιθῆκε· ταῦτά με γεννηθῆναι  
 καὶ νηπιάσαι, καὶ τῷ ἱερῷ παραστῆναι, καὶ ταῖς σαῖς  
 ἀγκύλαις ἀνακλιθῆναι πεποιθεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως  
 τὸν τύραννον δεσμευθῆναι, καὶ τὰ τοῦτου σκευὴ διαρ-  
 πασθῆναι, εἰ μὴ παραπλησίως ὕμιν τῆς ἀμαρτίας  
 χωρὶς κοινωνήσω τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἦν ἄλλως  
 τῶν πολυπλόκων τοῦ ἔμου ἀρκῦον τὸν Ἄδᾶμ ἀναθῆ-  
 ναι, καὶ τὴν πρώτην κατάστασιν ἀπολήψεσθαι, καὶ  
 τὸ θλον θεῶν τοῦτον γενέσθαι, εἰ μὴ ἐγὼ ἄνθρωπος  
 γένομαι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνήσω καὶ οὐσίας  
 καὶ φύσεως.

13. Τοῖνον τὰς τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς ἐμῆς αἰ-  
 τίας μαθὼν, ἀπιθεῖ· καὶ σκυθρωπῶς ἐν τοῖς εἰς ἔθου  
 τῷ Ἄδᾶμ διατρίβοντι φαίδροπετώδως ἐμφανίσθη·  
 καὶ ἀντὶ τῶν ἐν λύταις ὠδίνων καὶ τῆς χαρῆς τῆ Ἐύφ  
 διακομίστον εὐαγγέλια· Ἦκει, λέγον, ἡ λύτρωσις·  
 ἦκει ὁ ῥύσθης· ἦκει ἡ ἔφεσις· ἦκει ὁ ἐλευθερωτής.  
 Μήκετι ὀρθνεῖ, φύσις ἡ ἀνθρωπιότης· ἦκει γὰρ ὁ ἀ-  
 ειλψφόμενος ὕμῶν, ἦκει καὶ οὐ χρονεῖ. Τοῦτον τοῖ-  
 νον τῶν θείων φωνῶν κατὰ τὸ νοερὸν οὐς ὁ Ἄβρα-  
 μαῖος ἰκεῖνος ἀκούσας πρεσβύτης, τοῦ γῆρως ὡσπερ  
 ἐν λήθῃ γενόμενος, θάττον ἀνόθερος, καὶ προθυμίας  
 ἔδος πλησθεῖς, γεγνωσάτῃ φωνῇ· Ἐγούσατε, φησὶν,  
 ἀνεμμένα χεῖρες, ἰσχύσατε· γόνυα παρακλυμένα,  
 ἀνορθώθητε· ἢ νῆμαι συντετριμμένα, κρατυθῆτε,  
 ἔνα, τὴν εἰς ἔθου πορείαν εὐθυθῶως ἀνύσασαι, τη-  
 λουκῶτον ἀγαθῶν ἀγγελιοι χρηματίσητε τοῖς προγόν-  
 οῖς. Εἰθ' ὡς εἶχε τάχους πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστραφεῖς  
 βρέφος· ἢ Νῦν ἀπολύεις, ἔφη, τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα,  
 κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· οὐ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί  
 μου τὸ σωτήριόν σου· ὁ ἤτοίμασας κατὰ πρόσωπον  
 πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκλύψιν ἰθύνων, καὶ  
 δόξαν τοῦ λαοῦ σου Ἰσραὴλ· ἢ τῆς ζέσεως! ὦ  
 τῆς θερμότητος! Ἐπειθ' οὐ, φησὶν, ὦ Δέσποτα,  
 ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐλεῖσθαι τὸ σὸν ὕπὸ τῆς ἰδίας φιλ-  
 ανθρωπίας κενκίνησαι πλάσμα, ἐγὼ τε περὶ τὰς ἐπι-  
 δας οὐκ ἐφέυθην (43), καὶ ὁ τοῦ θεοῦ χρηματισμὸς  
 Πνεύματος ἀπαρχάρκτος ἐμειναν· ἀπόλυσόν με τὸ  
 τάχος· ἀπόλυσον, δέομαι. Μή με κατέχῃς ἐπὶ πολὺ,  
 Δέσποτα· μὴ βραδύνω ταῦτα τοῖς γενάρχασι ἀποκο-  
 μίσει τὰ χαροποιὰ εὐαγγέλια· μὴ προλάβῃ τὰ βρέφη  
 με, Δέσποτα, ἢ διὰ ἐκ τὸν πρὸς Ἡρώδου φόνον ὑπε-  
 ἔμεινε. Νῆριτά εἶσι καὶ γοργὰ καὶ ἐκκίνηται· ἐγὼ δὲ  
 γέρον καὶ βραδὺς καὶ δυσκίνητος· καὶ δέδοικα μή-  
 που, ταχύτερον προδραμόντα μου μεγίστων οὕτω καὶ  
 λαμπρῶν ἀγαθῶν ἀγγελοῖ τοῖς τοῦ γένους προπά-  
 τοροι γένωνται (44). Οὕτω μὲν οὖν ὁ θεὸς ἔντως  
 ἀνῆρ, καὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας διακρύσιος κήρυξ  
 εὐχαριστήσας, τοῦτο γὰρ τὸν θεὸν εὐλόγησαι δη-

erga vos misericordia, quod nolim meam im-  
 aginem concipere miserabiliter a demonibus vin-  
 ctam : quod non feram Regem creaturæ concipere  
 ipsi creaturæ misere servientem : quod non susti-  
 neam apostatam illum atque superbum, cernere ad-  
 versus officium meum subdole insurgentem. Hæc  
 me ex paterno sinu excitant, licet inde minime  
 discesserim, atque meum ad vos in carne profec-  
 tum effecerunt. Hæc in causa fuerunt, quod natus,  
 infans fierem, in templo sisterem, tuisque in ulnis  
 reclinarer. Non enim alias fieri potuit ut tyrannus  
 colligaretur, utque vasa illius diriperentur ; nisi  
 pari atque vobis ratione, excepto peccato, humanæ  
 naturæ particeps fierem. Non poterat aliter Adam  
 implicatis inferni laqueis solvi, atque priorem re-  
 sumere conditionem, ac demum effici Deus, nisi  
 homo ego fierem, atque eadem qua ille substantia  
 atque natura particeps forem.

13. Mæx itaque incarnationis causas edoctus ab-  
 scede : ac Adamo cum tristitia in inferno degen-  
 tiam cum hilaritate ac lætitia te siste. Evæ item pro  
 partus doloribus fausta lætaque defer nuntia. Ven-  
 nit, aliens, redemptio, venit Redemptor, venit re-  
 missio, venit liberator : ne ultra luceas, o huma-  
 num genus ; veniet enim qui opem ferat, veniet et  
 non tardabit. Divinis hisce vocibus spirituali auro  
 auditis Abrahamicus ille senex, senectutis quasi  
 oblitus, illico exsiliit. Repletusque alacritate præ-  
 alta voce hæc locutus est : « Comfortamini, manus  
 dissolutæ, comfortamini : genua dissoluta, erigi-  
 mini » : tibis contritæ, roboramini ; ut recto  
 cursu iler in infernum emensæ, tantorum nuntia  
 bonorum progenitoribus sitis. Tum, quam citius  
 potuit ad divinum conversus Infantem : Nunc di-  
 mittis, inquit, servum tuum, Domine, secundum  
 verbum tuum in pace : quia viderunt oculi mei sal-  
 lutare tuum : quod parasti ante faciem omnium  
 populorum : lumen ad revelationem gentium et  
 gloriam tuæ Israel. O fervorem ! o ar-  
 dentem animum ! Quandoquidem, Domine, ita de-  
 crevisti, atque benignitate permotus opus tuum  
 miseraris : neque ego spe lapsus sum mea, ac di-  
 vini Spiritus oraculum inviolabile mansi : dimitte  
 me quamprimum, dimitte, quæso ; ne me diutius  
 detineas : ne tardem primis parentibus læta afferre  
 nuntia : ne me, Domine, infantes præveniant, qui  
 propter te ab Herode occisi sunt : pueri sunt, ac  
 vegeti agilesque ; at ego senex ; tardus, ac ægre mo-  
 bilis : vereorque ne cito cursu præcurrentes, ma-  
 ximorum præclarorumque bonorum nuntii prima  
 generis parentibus sint. Ita 362 plane divinus ille  
 vir, ac præclarus adventus Christi præco, gratis  
 actis, ut hinc liquet, quod Deum benedixit, ap-  
 precatuque dimissus est. Afflavit enim invisibili-  
 ter, opinor, mentem ejus Salvator, ac obsecratio-  
 nem ejus plane exaudivit, et ut proprius sibi eul-

43 Cf. Isa. xxxv, 3. 44 Luc. II, 29.

(43) Reg. 2, οὐ διεφύεθην.

(44) Reg. 2, γέννηται.

tozem assumpsit, qui sub lege et sub umbra diu multumque laborasset, tuncque divina gratiâ doctrina junior effectus esset.

κεκμηκότα μὲν πλεῖστα τῷ νόμῳ καὶ τῇ σκιᾷ, ἐλάβετο

14. Joseph autem et Mater ejus, « mirantes, inquit, erant super his quæ dicebantur de illo ». Mirabantur autem, arbitror, quod nondum de ejus divinitate certiores facti essent : tanetsi satis erant miracula in ejus natiuitate gesta ; illa, inquam, quæ magos spectant atque pastores : necnon variæ angelorum visiones : quodque miracula superat omnia, virginittatis conservatio ac perseverantia, ad rei certam fidem, ac omnium consensum. Attamen cum miraculi magnitudinem conspicerent, atque pietate sua cogitationes frenarent (rati magnum esse, ut revera est, quod Deus incarnaretur), fluctuante adhuc atque dubitante erant animo. Quare cum paucis senex quasi elementis quæ pueri deitatem spectabant tradidisset, illos deinceps alloquitur, benedicens, ac beatos illos prædicans, quod essent economiæ illius administri ; ea quæ crucem spectabant optime et absolutissime prædixit.

15. « Benedixit enim, inquit, illis Symeon, et dixit ad Mariam Matrem ejus : Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel : et in signum cui contradicetur ». Contradicet enim atque disceptabit de illo, ac doctrina cum spectante, Simon adversus Marcionem, Arius adversus Sabellium, Eutyches adversus Nestorium, utriusque adversus Ecclesiam ; ita ut alii quidem solam ipsi deitatem, alii carnem solam tribuant : alii creatum, ac paternæ substantiæ alienum inducant, alii Verbum quoddam hypostasi ac substantia vacuum, nihilque discrepans ab eo quod per prolationem effunditur : alii ejus per carnem adventum phantasiâ esse suggerant : alii carnem nullatenusumpsisse contendant, aut assumpsisse quidem, sed inanimatam, atque inefficacem ; aut animam habentem, sed mente ac ratione destitutam. Demum alii alio modo hæsitabant ac contradicent, singulis arbitrato suo quæ ipsuum spectant determinantibus. « Nam de secta hac, » aiunt Judæi ad Paulum, « notum est nobis quia ubique ei contradicetur ». Contradicetur quidem, at non dejectur : oppugnatur, at non vincitur : telis petitur, at non vulneratur : obsidetur, at non captiva ducitur : quodque maximum est, cadit, nec conteritur, quin potius in fugam vertit. Ea quippe est puræ fidei nostræ præstantia, quæ omne superat miraculum ; ut non modo ipsa, licet undique factiosis hæresum turbis atque procellis circummissa, immota et inconcussa maneat ; sed ut etiam ex contrariis contraria sapienter efficiat,

Α λέλ, προσευξάμενος ἀπέλυτο. Ἦψατο γὰρ ἀοράτως, οἶμαι, τῶν τούτου φρενῶν ὁ Σωτήρ, καὶ τῆς θεήσεως τούτου κατὰ πάντα εἰσφόουσε, καὶ ὡς κλονὶν λάτρη, νεάζοντα δὲ τοῖς θεοῖς τῆς χάριτος δόγμασι, προσ-

14. Ὁ δὲ Ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, « θαυμάζοντες, φησὶν, ἦσαν ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ. » Ἐθαύμαζον δὲ, μήπω τελείαν, οἶμαι, λαθόντες πληροφορίαν τῆς τούτου θεότητος· καίτοι ἀρκοῦντων τῶν κατὰ τὴν γέννησιν θαυμάτων· ἐκείνων, φημί, τῶν κατὰ τοὺς μάγους καὶ τοὺς ποιμένας· εἶτε τῆς διαφόρου τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίας, καὶ τοῦ πάντων θαυμάτων ἐπέκεινα θαύματος, τῆς περιβηίας ἢ φυλακῆς καὶ συντήρησις πρὸς τελείαν τοῦτου πληροφορίαν καὶ συγκατάθεσιν. Ἄλλ' ὅμως, πρὸς τὸν ὄγκον ἀποσκοποῦντες τοῦ θαύματος, καὶ τὴν οικίαν εὐλόβαιαν χαλινοῦσαν τοὺς λογισμοὺς ἔχοντες (μέγα γὰρ καὶ κατ' ἀλήθειαν ἦν τὸ σεσαρκῶσθαι Θεὸν ὑπελάμβανον), εἶτε τὸν νοῦν κλονοῦμενον εἶχον καὶ ἀμυδρόντα. Ὅθεν ἐν βραχείᾳ τὴν κατὰ τὸ βρέφος θεολογίαν ὁ πρῶσθς στοιχειωσάμενός, πρὸς ἐκείνους λοιπὸν τὰς τῶν λόγων ἡνίας μεταχειρίζεται, εὐλογῶν τε τούτους καὶ μακαρίζων τῆς περὶ τὴν οικονομίαν διακονίας· προλέγων τε καὶ τὰ περὶ τὸν σταυρὸν ἀριστὰ τε καὶ τελειότατα.

15. Εὐλόγησε γὰρ, φησὶν, αὐτοὺς Συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς Mariam τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ σὺ τοῦ κείτου εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Ἄντιλέγει γὰρ καὶ ἀμφιβαλεῖ περὶ τούτου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν δόγματος Σίμων πρὸς τὸν Μαρκιῶνα, καὶ Ἄρειος πρὸς τὸν Σεβέλλιον, καὶ Εὐτυχῆς πρὸς τὸν Νεστόριον (45), καὶ ἀμρότεροι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· οἱ μὲν τὴν θεότητα μόνην, οἱ δὲ τὴν σάρκα τούτου προσμένοντες· οἱ μὲν κτιστὸν εἰσάγοντες, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἀλλότριον, οἱ δὲ λόγον ἀνυπόστατόν τινα καὶ κενὸν οὐσίας, καὶ μηδὲν τοῦ κατὰ προφορὰν γεομένου διεναλλάττοντα· οἱ μὲν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν διὰ σαρκὸς παρουσίαν ὑποτιθέμενοι, οἱ δὲ μηδὲ ἀνεληφέναι σάρκα καθόλου διατείνουσι· ἢ ἀνεληφέναι μὲν, ἀψυχον δὲ ταύτην καὶ ἀνενέργητον, ἢ ψυχὴν μὲν ἔχουσαν, ἀνοῦν δὲ ταύτην καὶ διόγον· καὶ ἀπαξιαπλῶς ἄλλοι ἄλλως ἀμφιβαλοῦσι καὶ ἀντιλέγουσι, ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὰ περὶ αὐτοῦ συμπεραίνοντες. Ἐπερὶ γὰρ τῆς ἀρέσεως ταύτης, « πρὸς τὸν Παῦλον οἱ Ἰουδαῖοι φασί, « γνωστὸν ἡμῖν ἔστιν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. » Ἀντιλέγεται μὲν, ἀλλ' οὐ βάλλεται· πολεμεῖται, ἀλλ' οὐ νικᾶται· τοξεύεται, ἀλλ' οὐ τερπόμεται· πολικρεῖται, ἀλλ' οὐκ ἀνδραποδίζεται τὸ μέγιστον, πίπτει, ἀλλ' οὐ συντρέβεται· μέλλον δὲ καὶ ἀνατρέπεται. Τοῦτο γὰρ τῆς καθαρᾶς πίστεως ἡμῶν τὸ ἐξάρτεον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος· εἶτε οὐ μόνον αὐτῆ, καίτοι πανταχοῦ ἐν σφοδρῶς περιστοιχιζομένη τῶς ἐκ τῶν ἀρέσεων σωστροφᾶς τε καὶ λαλαφῶν, αἰσιωτος

<sup>44</sup> Luc. II, 35. <sup>45</sup> ibid. 34. <sup>46</sup> Act. XXVII, 22.

(45) Vide quæ de his diximus in Monito.



δαταλεί καὶ ἀνάκτος· ἄλλ' ὅτι καὶ διὰ τῶν ἑναντίων τὰ ἑναντία σοφῶς (46) καταργάζεται, λαμπρὰ κατὰ τῶν ἐπεδρευόντων διανοσιῶσα τροπία.

16. Τοιοῦτος μὲν οὖν, φησὶν, ὡ μακαρία Παρθένε, ὃν ἐγαστρός σου προήγαγας· θραύων μὲν βρέζους καὶ ταράσσων τοὺς ἑαυτοὺς τῆς ἀληθείας ἀποσπαράξαντας· ἀνιστῶν δὲ καὶ τῷ Πατρὶ προσάγων, ὅσοι ἀν' ἐρόσθωνται τούτῳ, καὶ τὰ τοῦτο φυλάξωσι δικαιοσύμω· ἄλλ' ὅτι καὶ σοὶ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βομφαία· » μὴ γὰρ σε, φησὶ, τὸ μεγαλεῖον τοῦ θαύματος πρὸς ἔθρον ἑπάργη φουρήματος. Εἰ γὰρ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐκούσας, ἀλλὰ θλίβων ἕξεις ταῖς κατὰ φύσιν γεννώσας ἐφάμιλλον· μᾶλλον δὲ πολλῶ μάλιστα καὶ ὑπερβάλλουσαν, ὅσον ἐκείναι μὲν χωρὶς θαυμάτων τὰς περὶ τὰ τέκνα θλίβεις ὑπέμειναν· σὺ δὲ μετὰ τὸσαυτῆν πληθύν τεραστίων, μετὰ τὰς ἀπείτους ἐκείνας τῶν προφητικῶν βημάτων ἐκδόσεις, μετὰ τὴν περιδύσιν (47) τῆς παρθενίας· φυλακῆν καὶ συντήρησιν, ὡ τοῦ θαύματος· καὶ σοὶ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βομφαία. » Τίνος; εἰ σοῦ, φησὶν, αὐτῆς, εἰς τὴν τὸν Γαβριηλ ἐυμωρηθῆσας εὐαγγελιστῆν, καὶ τοῦ τόκου σημάτωρα· εἰ σοῦ, εἰ τῆς τὴν δύναμιν τοῦ ὕψιστου ἐπισκιάζουσαν, καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου, ἐπιφρονῶν τε καὶ περιπτάμενόν σε, σχούσης ἀρδύλοτατα· εἰ σοῦ αὐτῆς, εἰ ἢ μάτοι μετὰ τοῦ ἀστέρος (48) δι' ἀστέρος ὀδηγηθέντες προσεκύνησαν, καὶ ποιμένας μετὰ ἀγγέλων τῷ θεῷ βρέφει συνεμακάρισαν, καὶ συνύμνησαν· εἰ σοῦ αὐτῆς, εἰ ἢ Ἰακώβ φοιτήσαν ὡς οὐρανοῦς ἑώρακε κλιμακὰ καὶ Μωυσῆς ὁ θεόπτης βῆτον πυρῶλεκτον, καὶ λυφάκων, καὶ στάμων, καὶ πλάκας, καὶ τράπεζαν καὶ Ἀαρὼν βάβδον ἀνίκμων βλαστήσασαν· εἰ σοῦ αὐτῆς, εἰ ὡ πανάφθορος καὶ πανάμωμος, ἢν ἀυθὸ μὲν κωιδὸν καλεῖ ἀγιάσματος, Σολομὼν δὲ κλίβων χρυσῆν, καὶ θρόνον, καὶ κοιλίδα κρήνων ἀρετῶν, οἶματι, τῶν θείων, καὶ παράδεισον θεοφύτευτον. Καὶ εἰ σοῦ δὲ εἰ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βομφαία· σοῦ εἰ τῆς ἐκλελεγμένης καὶ πρὸ γενήσεως, τῆς προωρισμένης ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· εἰ σοῦ αὐτῆς, εἰ ἢ ὁ Πατὴρ ἐξελέξατο, καὶ ὁ Υἱὸς ἐνεσκήνωσε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προεπεκῶς ἐπισκίασε· καὶ πᾶσα ἡ κτίσις Θεοῦ Μητέρα καὶ θεοτόκον κηρύττει κυριωτάτα τε καὶ ἀληθεύοντα. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βομφαία. »

Dei matrem ac Deinaram propriissime ac verissime habet gladius. »

17. Διὰ τί, φησὶν, ἐμοῦ, γέρον θαυμασιώτατε; μὴ γὰρ ἐγὼ Θεοῦ Υἱὸν ἐμαυτῆν ἀνεκέρυφα; Μὴ γὰρ ἐγὼ περὶ τοῦ ναοῦ προσηρτέυσα; ἢ τὸν Λάζαρον ἤγειρα; ἢ τὸν παράλυτον ἐθεράπευσα; ἢ τὸν ἐκ

16. Talis est, inquit, o beata Virgo, is quem ex utero tuo protulisti: qui facile frangat et conturbet eos qui sese a veritate divulserunt; erigatque et offerat Patri eos omnes qui ipsi adhæserint, ac ejus jussa custodierint. Licet porro talem susceperis filium, ac tantam consecuta sis gloriam, ut terrena quoque omni natura superior agnoscaris; nequaquam tentationum passionumque experts futura es, neque ærumnis vacua eris: quin, & et tuam ipsius animam gladius pertransibit: » ne te, inquit, miraculi magnitudo, in tumorem superbie efferaat. Etsi enim, inquit, supra naturam uterum gestasti, ac afflictionem perpessura es, iis quæ secundum naturam pepererunt qualem; imo multo majorem et graviorem; 363 quatenus scilicet illæ absque miraculo dolorum liberorum causa susceptio sustinuerunt; at quod te spectat, post tantam prodigiorum turban, post innumerabiles illos prophetarum voce prænuntiatus eventus; post celebratissimam virginitalis integritatem ac custodiam, o miraculum! & et tuam ipsius animam pertransibit gladius. » Cujusnam? & tuam, inquit, ipsius, & quæ faustum nuntium Gabriele nacta es ac partus indicem. » Tuam ipsius & (animam), quæ virtutem Altissimi obumbrantem, ipsiusque Spiritum sanctum ad te supervenientem ac circum te volentem manifestissime habuisti. » Tuam ipsius animam, » quam magi cum stella, stella duce adorarunt: » quam pastores et angeli, una cum divino infante beatam prædicarunt atque adorabrant. » Tuam ipsius animam, » quam Jacob arcam vidit ad celos attingentem: » Moysesque ille qui Deum vidit, rubum incombustum, lucernam, arcam, tabulamque ac mensam: Aaron, sine humore germinantem virgam conspexit. » Tuam ipsius animam, » o plane intemerata atque inculpata Virgo! quam David arcam vocat sanctificationis: » Salomon autem, lectum aureum: » ac thronum convallentem liliorum, virtutum scilicet, ut puto, divinarum, et paradisi a Deo plantatum. Et & tuam ipsius animam pertransibit gladius: tuam ipsius & ante nativitatem electæ, prædestinatæ a sæculis et generationibus. » Tuam ipsius, » quam Pater elegit, Filius inhabitavit, Spiritus sanctus, ut Deo convenit, obumbravit: omnisque creatura Dei matrem ac Deinaram propriissime ac verissime prædicat. » Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. »

17. Cur, inquit, meam animam, admirabilissime senex? Num ego meipsam Dei Filium prædicavi? Num ego de templo prophetavi? An Lazarum suscitavi? An paralyticum curavi? An cæco a nativitate

<sup>17</sup> Luc. II, 35. <sup>18</sup> Matth. II, 2-11. <sup>19</sup> Luc. II, 8-14. <sup>20</sup> Genes. xlviii, 12. <sup>21</sup> Exod. xxvi, 11. <sup>22</sup> Num. xiiii, 8. <sup>23</sup> Psal. cxxxi, 8. <sup>24</sup> Cant. iii, 9. <sup>25</sup> Cant. II, 1.

(46) Reg. 2, σοφῶς.

(47) Ita Reg. 2. At Reg. 1, ὑπερβύτητον.

(48) Reg. 2, μετὰ τοῦ βρέφους.

visum restitui? Quid causæ erit quod animam meam gladius pertrausit? Au quod Sabbatum violarim? An quod legem transgressa sim? En tibi, ejus servandæ causa, Filium circumcidi, Hierosolymam properavi, in templo adsum, ac pullos turturum, argumentum parvi pauperis sacrificii, ad divinam repono mensam. Quid igitur parvi magnive est in lege, quod transgressa sim, ut gladius animam meam sit pertransiturus? Dic cito ne delirum te, ac nimia ætate desipientem esse suspicer. Nequaquam, ait divinus senex, ac prophetica plenus gratia. Nihil eorum in causa est; tu extra ac supra illa omnia posita es; sed, et ut revelentur ex multis cordibus cogitationes <sup>48</sup>. » Quod ais ænigmati simile est, nondum perspicue additionis causam aperuisti. Dicas oportet clarius: adhuc enim obscurum ac tenebrosum est quod loqueris. Tum ille: Tibi, inquit, o Christi possessio, prædium, et habitaculum, omnem questionum tuarum solvam difficultatem. At cave ne, si te dolor superet, pusillanimitate, nec satis virtuti assuetam arguat: quod tibi non plus licet ascribere, quam soli lucis atque caloris vacuitatem. Eum quem divino modo genuisti visura es tradi, ligari, conspui, verberari, flagellis colaphisque cædi, calamo percuti, spinis coronari, chlainyde indui, Pharisæorum calumniis impeti, a Salduceis probro affici, a Pilato judicari, a militibus irrideri, a cohorte genu flexo adorari: Barabban visura es illi anteponi, ac pluris eo fieri, demum cruci illum affligi, aceto cum felle potari, lancea perforari, sepulcro concludi, seductorem vocari, signaculis obstringi, a militibus custodiri. Ac, ut compendio dicam, omne in eo doloris ac dedecoris genus, atrocissime illatum, visura es. Propterea animum tuam pertransibit gladius: ea de causa legibus ac congenericis; et utpote Mater, pro Filio lacrymaberis, quem scelesti morti tradent: tumque maxime **364** cum secretas illas tecum volves cogitationes, scilicet, faustum Gabrielis nuntium, conceptionem absque semine, partum sine corruptione, involatam virginitatem, intemeratam castitatem, in partu vacuitatem doloris, qui naturalem matris legem consequitur, quia nimium tam ante quam post partum virgo verissime fuisti, ac ita permansisti.

48. « Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. » Revelabitur quippe fervens atque ardentissimus Petri zelus, tepidus ac frigidus per negationem factus: Joannis autem, Jacobi et cæterorum, per fugam qua eo derelicto omnes abcesserunt, quasi omnium maximorum immemores miraculorum. Nem revelabitur, quod Pilatus ad penitentiam deducatur, per manuum ablutioem: quod

<sup>48</sup> Luc. II, 35.

(49) Reg. 2, ὠμάτωσα ἐν Σαββάτῳ.

(50) Ἦ: Reg. 2. At Reg. 1, τούτων ἄλλ' ὅπως.

(51) Hæc, λόγῃ νυττόμενον, desunt in Reg. 1.

A γενετῆς τυφλὸν ὠμάτωσα (49); Τίνος χάριν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἢ βομφαία διαδραμεῖται; Ὅτι τὸ Σάββατον ἔλυσα; Ὅτι τὸν νόμον παρέβην; Ἰδοὺ δὲ ἐκίβηον τὸν τε Υἱὸν περιτέμνον, τὴν τε Ἱερουσαλήμ ἐφθασα, καὶ τῷ ναῷ πάρεμι, καὶ τοῖς νεοττοῦς τῶν τραγῳκῶν, δέγμα μικρὰς τε καὶ πενστάτης ὄντας θυσίας, τῆς θεῖας τραπέζης προσανατίθημι. Τί τοῖνον ἐστὶν ἡ μικρὸν ἢ μεζῶν, ὃ τὸν νόμον παρέλυσα, ἵνα βομφαία τὴν ψυχὴν ἐμὴν διελύσεται; Φράσον τὸ τάχος, μήπως ὡς ὑπερθεθῆκα, καὶ πολλῶν τῷ βίῳ καταγράφασατα ὑποπιεύσωμεν. Ὁδ, φησὶν ὁ θεός ἐκείνος πρεσβύτερος, καὶ τῆς προφητικῆς ἀνάπλευς χάριτος: δι' οὐδὲν τούτων ἔξω (50) γὰρ τούτων πάντων ἦσθα καὶ ὑπερέβαινα: ἄλλ' ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδῶν διαλογισμοί. » Ἀντίγμαι, φησὶ, λέγεις ὁμοιον ὄπῳ σαφῶς τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους ἐνέφηναι. Εἰπεῖν σε δεῖ φανερώτερον. Ἐτι γὰρ ἀφανές πως καὶ ὑπόκρινον τὸ λαλούμενον. Ἐγὼ σοι, φησὶν, ὦ Χριστοῦ κτῆμα, καὶ χρῆμα, καὶ στήνομα, τῶν ζητούμενων ἀπαν ἐπίλυσα τὴν ἄπορον. Ἄλλ' ὅρα μὴ σε τὸ πάθος νικήσαν μικροψυχὸν τινα δεῖξῃ καὶ ἀπίδοσον ὑπερ ἐπὶ σοὶ λέγειν μάλλον οὐ θέμις ἢ ἐπὶ ἡλίῳ τὸ ἀρεγγεῖ καὶ ἀθέρμαντον. Προδιδόμενον βῆσε τούτον, ὃν θεοπερὶς ἀπεγένησας, καὶ δεσμούμενον, ἐπισυρόμενον καὶ βαπτίζόμενον, φραγγελοῦμενον καὶ καταρτίζόμενον, καλῶς τυπτόμενον, ἀκάνθαις στεφανούμενον, χλαῖναι ἐνδιδοσκόμενον, ὑπὸ Φαρισαίων συκοφαντούμενον, ὑπὸ Σαδδουκαίων ονειδιζόμενον, ὑπὸ Πιλάτου κρινόμενον, ὑπὸ στρατιωτῶν χλευαζόμενον, τῆ σπερὰ γονυπετούμενον τὸν Βαραβδῶν βῆσε προτιμώμενον τοῦτο καὶ προκρινόμενον: τέλος σταυρῷ προστηγνόμενον, βῆς μετὰ γολῆς ποτιζόμενον, λόγῃ νυττόμενον (51), τάφῳ περιλειόμενον, πλάνῳ ὀνομαζόμενον, σφραγῖσι καταδεσμούμενον, φρουρούμενον φύλαξι. Καὶ ἀπαξπλῶς, πᾶν ἀλγεῖν καὶ ἀτίμιας ἐμφαντικῶν ἐπ' αὐτῷ κατόβει πραττόμενον μεθ' ὑπερβολῆς διὰ ταῦτα, σοὺ τὴν ψυχὴν διελύσεται βομφαία: διὰ ταῦτα κλαύσεις καὶ κόψῃ, καὶ οἶα μήτηρ θρηνησῆς ἐπὶ Υἱῷ, τὸν τῶν κακούργων ὑπόμεινον θάνατον: μάλιστα τοὺς ἀπορόβητους ἐκείνους καθ' ἐαυτὴν ἀναλίσσουσα λογιζομένη: οἶον, τὸ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλιον, τὴν ἄπορον σύλληψιν (52), τὸν τόκον τὸν ἀφθορον, τὴν ἀσυλον παρθενίαν, τὸ ἀμόλυτον τῆς ἀγγελίας, τὸ μηδὲν παθεῖν ἐν τῷ τόκῳ φυσικοῦ νόμου καὶ μητρικῆς ἀκολουθίας, διὰ τοῦ καὶ πρὸ τόκου καὶ μετὰ τόκον παρθένον ὡσαύτως καὶ εἶναι καὶ μέναι παναληθέστατα.

D 18. « Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδῶν διαλογισμοί. » Ἀποκαλυφθήσεται γὰρ Πέτρος μὲν ὁ πυρὸς τῆς (53) θερμότερος ζῆλος, χλιαρός: τις καὶ οἶον ὑπόβλητος διὰ τῆς ἀρνήσεως Ἰωάννου διὰ καὶ Ἰακώβου καὶ τῶν λοιπῶν διὰ τῆς φυγῆς, κτλ, ἀπέντες αὐτὸν, ἀπαντες ἐφυγον, πάντων ὡπερ τῶν μεγίστων θαυμάτων ἐπιλαθόμενοι. Καὶ αὐτὸ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀποκαλυφθήσεται Πιλάτος μὲν εἰς τὸν

(52) Reg. 2, τὴν ἀπόρῃτον σύλληψιν.

(53) Ita Reg. 2. Reg. vero 1, ὁ διάπυρος καὶ θερμότερος ζ.

μετάμελον ἦσαν διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἀποσμηξέως· ἢ ἄ uxor ejus crediderit per nocturnam visionem, ἔτι τοῦτου σύνευτος ὡς ἐπίστευτος, διὰ τῆς νυκτερινῆς δέξας· ὁ ἐκατόνταρχος διὰ τῶν σημείων· Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος διὰ τῆς κηδέλειας· Ἰούδας διὰ τοῦ βρόχου· Ἰουδαῖοι διὰ τὸ δοῦναι τοῖς φύλασι τὰ ἀργύρια. Καὶ ἀπασπλῶς, μάχη τε ἴσται καὶ στάσις λογισμιῶν τε καὶ διαλογισμῶν ἐναντιῶν τῶν μὲν τῆς θεότητος διαλογιζομένων, τῶν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος. Θαυμάσουσι μὲν γὰρ, φησί, πάσχοντα τοῦτον ὀρώντες, καὶ ἀγωνιῶντα, καὶ θρόμβους ἰδρωτῶν ἐκπέμποντα· ἔτι τε δειλιῶντα, καὶ τὴν τοῦ πάθους παραίτησιν προσευχόμενον· τὴν τε τῶν νεκρῶν ἐννοοῦντες ἀνάστασιν καὶ τὴν τῶν τυφλῶν ὀμμάτων· τὴν τε τῶν λεπρῶν ἀποκάθαρσιν, καὶ τὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐκδίωξιν· καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν τῶν ὄντων αὐτοῦ τελεσθέντων σημείων πληθύν· θαυμάσουσι, καὶ τὸν νοῦν ὡς κάκεισε κλονουμένον ἔξουσι, ἀσύμφωνα ταῦτα τοῖς πρώτοις ὀρώντες, καὶ ἀκατάλληλα· θαυμάσουσι δὲ πάλιν οἱ τὸν σεισμὸν ὀρώντες, καὶ τὴν ἐν ἡμέρᾳ νύκτα, τὸν τε τοῦ διαπετάματος δεχασμὸν, καὶ τὴν τῶν πετρῶν διάρρηξιν· ἔτι τε τῶν μνημάτων τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐξαναστασιν· θαυμάσουσι καὶ ἐκστήθουσαι τῇ καρδίᾳ, καὶ πρὸς ἀπειρίας βυθῶν κατανηθουσιν, ἀνθρώπων μὲν τὸν κρεμμένον βλέποντες, θεὸν δὲ τὸν ἐνεργούντα ταῦτα καὶ συμπεραίνοντα. Οὕτως ἀποκαλυφθήσονται ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἑκείνα διαλογιζομένων. Ἄλλ' ὁμως ἡ μάχη αὐτῶν λογισμῶν (54), καὶ ἡ στάσις, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ ἀντίθεσις, ὁμοίως καὶ συμπηνάσας, καὶ εἰρήνης τῆς ἀνωτάτω τῇ Ἐκκλησίᾳ χρηματίζει παραίτιος· δι' ἑκατέρω γὰρ ὁ ἦν Χριστὸς κηρυχθήσεται, καὶ θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἀνθρώπος γνωρισθήσεται, αὐτεξουσίας θέλων καὶ ἐνεργῶν ὁ αὐτὸς, τὰ μὲν τῇ θεότητι, τὰ δὲ τῇ ἀνθρωπότητι. Ταῦτα μὲν οὖν εἶπεν ἄν, οἶμαι, ὁ θεὸς ὄντως καὶ Ἀβραάματος ἐκείνου προσεβύτης, εἰ τις αὐτὸν διήρητο περὶ τούτων.

49. Εἶτα μετ' αὐτὸν παρίσταται καὶ Ἄννα τῷ γράμματι, γραφαῖς βαδίζουσα βήματιν ἐκάλει γὰρ καὶ αὐτὴ τὸ μυστήριον, προφητείας χάριν πληρώσασαν ὅπως καὶ αὐτὴ προφητικῶς μαρτυρήσειν, ὡς ἐγκρίσεται Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐναντιῶν τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἄλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου πυθόμεθα, τίς τε καὶ πότεν αὐτὴ καθέστηκε, καὶ ἐπὶ ποίους καὶ πότε τῷ Ιερῷ ἐφέστηκεν· αὐτὴς τε ὅποια εἶπεν, ἐρευνήσωμεν. Θεοῦ γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς· « Καὶ ἦν Ἄννα προφήτις θυγάτηρ Φανουὴλ ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ· αὐτὴ προεβήκουσα ἐν ἡμέραις πολλαῖς· ζήσασα μετ' ἀνδρὸς ἑτῆ ἐπεὶ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς· καὶ αὐτὴ χήρα ὡς ἐτῶν ὀδοήκοντα τεσσαρῶν· ἢ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ Ιεροῦ, νηστείας καὶ δεήσεσι λατρευούσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ αὐτὴ, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστάσα, ἀνωμολογετο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἰύρωσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Τίς ὁ λόγος τοῦ

centurio per signa : Joseph et Nicodemus, quid cogitent revelabitur per funeris curam : Judas, per laqueum : Judaei, per pecuniam custodibus traditam. Ut uno verbo dicam, pugna quaedam erit et quasi seditio oppositarum cogitationum atque rationum; alii quae deitatem spectant, alii quae humanitatem, cogitantibus. Mirabuntur enim, inquit, cum videbunt eum pati, in agone esse, sudoris guttas emittere, itemque pavere ac deprecari passionem. Ubi vero secum reputabunt, mortuos resurrexisse, caecos visum recepisse, mundatos leprosos, fugatos spiritus malignos, universamque aliam ejus signorum multitudinem, mirabuntur, mentemque ultro citroque fluctuantem habebunt, videntes haec minime cum prioribus consentire ac congruere. Mirabuntur item, qui terrae motum videbunt, noctemque in die obtingentem, scissum velum, diruptas petras; insuperque monumenta aperta, ac mortuorum resurrectionem. Mirabuntur, corde obstupescens, atque ad imum dubitationis demergentur, cum hominem suspensum cernent; Deumque, tanta signa operantem ac perficientem. Ita revelabuntur ex multis cordibus cogitationes, aliis haec, aliis illa cogitantibus. Attamen isthaec cogitationum pugna, seditio, confusio, contradictio, rerum oppositio; supremae concordiae, consensionis ac pacis causa, Ecclesiae futura est; ex utrisque enim praedicabitur quid erat Christus: idemque Deus et homo fuisse cognoscetur, qui ipse unus libero suo arbitrio vellet et operaretur, haec secundum deitatem, illa secundum humanitatem. Haec puto dicturus erat Abrahamicus ille senex, si quis eum his de rebus percontatus esset.

49. Post illum in Scriptura Anna sistitur, senili gressu incedens : nam et ipsam mysterium vocabat, prophetiae gratiam atque munus impleturam; ut ipsa quoque propheticè testificaretur quod notum fecisset Dominus salutare suum, et in conspectu gentium revelasset justitiam suam<sup>41</sup>. At ex Evangelio primum sciscitemur quaeum haec et cujas esset, qua de causa et quando venerit in templum : ac rursus quae dixerit percontemur. Alii enim evangelista : « Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser : haec processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua : et haec vidua velut annorum octoginta quatuor; quae non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et haec, ipsa hora superveniens, vicissim confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui exspectabant redemptionem in Jerusalem<sup>42</sup>. » Quid

<sup>41</sup> Psal. xcvi, 2. <sup>42</sup> Luc. ii, 36-38.

(54) Reg. 2, διαλογισμῶν.

causæ est quod adeo accuratam evangelista fecerit hujus prophetissæ narrationem; et ut patrem et familiam ejus memoraverit, quod vix de alio quocumque reperiatur? Sane certam hujusce rei causam, solus novit sanctorum Deus, iique qui ex ejus Spiritus instinctu loquuntur, mysteria edocet, juxta divinum Apostolum. Hæc porro prophetica **365** fulgens gratia, iis qui in Jerusalem redemptionem expectabant, a Deo datam afferbat consolationem, cum diceret, universi advenisse Redemptionem, omniumque Salvatorem venisse et apparuisse, suam redempturum imaginem, liberaturum quod considerat officium. Idcirco enim Christus Jesus vocatur, siquidem Jesus Salvator interpretatur.

**20.** His omnibus ita gestis, ita enuntiatis, obstupescerat Dei mater Maria, et mirabatur qui una aderat Joseph. Impletis tamen iis quæ lege præcepta erant; siquidem adventit Christus omnia quæ legis sunt impleturus, ac finem legis præceptis daturus; in Nazaret remigrant, nbi a Gabriele faustum nuntium acceperat ea quæ Salvatorem mundo genuit, quæque sine semine concipiendo prægnans fuit, et virgo post partum mansit, videntibusque omnibus ostendit notum factum esse salutem Dei, lumenque gentibus illuxisse; Dei item justitiam ac redemptionem in omnibus terræ finibus apparuisse; ac quotquot receperunt eum, gloria divina pariter ac sempiterna induisse, fluxionis simul ac corruptionis nescia.

**21.** Nos autem, o desideratissimi, perinde atque illi, Christo Deo occurramus, temperantiam afferentes, castitatem gestantes, innocentiam offerentes, injuriarum oblivionem exhibentes, a distrahentibus curis nos segregantes, ac Deo puros offerentes, morum lenitatem gerentes, mansuetudinem atque charitatem mutuam omnibus exhibentes. Ad hæc omnia commiserationem in universos habentes; atque ex commiseranti animo misericordiam semper quasi scaturientes. ita accedentem Christum excipiamus; ita Christum in ulnas, ut Deum decet, suscipiamus, atque vicissim prophetis confiteamur verbis, celebrantes ejus ad nos profectum: ejusque erga nos commiserationem magnificis prædicemus vocibus; ut et regnum cælorum consequamur, et bonis perfruamur æternis: In ipso Christo Deo nostro, cui cum optimo Patre, ac sanctissimo Spiritu gloria, imperium, honor, adoratio et magnificentia, nunc et semper et in secula sæculorum. Amen

(55) Reg. 2, καὶ τῆ αὐτοῦ ἐπιφανοῦ Πνεύματι.]

(56) Reg. 2, ἀπολύτρωσιν.

τοιαύτην ἀκριβῆ περὶ τῆς προφητείας ταύτης τὸν εὐαγγελιστὴν ποιήσασθαι τὴν ἀφήγγιν ὥστε κατὰ τοῦ ταύτης πατρὸς καὶ τῆς φυλῆς ἐπιμνησθῆναι, ὅπερ ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ σχεδὸν εὗρηται: Τὸν μὲν περὶ τοῦτου ἀκριβῆ λόγον μόνος ἂν εἰδείη αὐτὸς ὁ τῶν ἁγίων Θεός, καὶ οἱ τῆ αὐτοῦ ἐμπνοῦ Πνεύματος (55) λαλεῖν, κατὰ τὸν θεῶν Ἀπόστολον, δεδιδραγμένοι μυστήρια· αὕτη δὲ προφητικὴ διαλάμπουσα χάρις, τοῖς προσδοχομένοις ἐν Ἱερουσαλὴμ λύτρωσιν (56), θεοδοτοῦ ἐνεγέννα παράκλησιν ὅτι ὁ τοῦ παντὸς Λυτρωτῆς, λέγουσα, παραγένου, καὶ τῶν πάντων ὁ Σωτῆρ ἦλθε καὶ πεφανέρωται, τὴν ἰδίαν εἰκόνα λυτρώσθαι βουλόμενος, καὶ σώζειν τὸ πλάσμα ὅλων, ὃ ἐπλασε. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ὀνομάζεται, ἐπειδὴ καὶ Σωτῆρ ὁ Ἰησοῦς ἐρμηνεύεται.

**20.** Τούτων δὲ πάντων γινόμενων τοῖς πράγματι, καὶ λεγομένοις τοῖς ῥήμασιν, ἦ τε Θεομήτωρ Μαρία, ἐξενίστατο, καὶ ὁ συμπαρῶν Ἰωσήφ ἀπεθαύμαζεν. Ὅμως τὰ δεδογμένα τελέσαντες τῷ νόμῳ, ἐπέπερ ἅπαντα τοῦ νόμου πληροῦν ὁ Χριστὸς παραγένου (57), καὶ ἀνάπαυσιν διδόναι τοῖς τοῦ νόμου προσταγμασιν, εἰς Ναζαρέτ ἐπανέρχονται· ἔνθα καὶ πρὸς τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ ἐγγηγάλλαστο ἡ τὸν Σωτῆρα τῷ κόσμῳ γενήσασα, ἐξ ἀσπύρου μὲν συλλήψεως κησασα, παρθένος δὲ μετὰ γέννησιν μείνουσα, καὶ πᾶσι διεκνύουσα τοῖς βλέπουσιν, ὡς ἐγνωρίσθη Θεοῦ τὸ Σωτήριον, καὶ τὸ φῶς τοῖς ἔθνεσιν Ἰλαμψ· καὶ ὡς Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ λύτρωσις πᾶσι τῆς γῆς ἐφάνθη τοῖς πέρασιν· καὶ ὅσων τοὺς δεδεγμένους ἐπέδουσε θεῖα ἰδμοῦ καὶ αἰδίου, καὶ βέυσιν καὶ φθορᾶν οὐ γινώσκουσιν.

**21.** Ἡμεῖς δὲ, ὡ ποθεινότατοι, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὕτω Χριστῷ τῷ Θεῷ συναντήσωμεν, σωφροσύνῃ κομιζόντες, ἀγνείαν βαστάζοντες, ἀκακίαν προσφέροντες, ἀμνησίαν ἐμφαίνοντες, περισπασμῶν ἐλευθέρους ἀφορρίζοντες, καὶ Θεῷ καθαρῶς προσκομιζόντες, τρόπων ἡμερότητα φέροντες, καὶ τὸ πρὸς ἅπαντας προσήγες καὶ φιλάλληλον ἔχοντες. Καὶ πρὸς τοῦτους ἅπασιν τὴν πρὸς πάντας συμπάθειαν ἄγοντες, καὶ τὸν ἐκ ψυχῆς συμπαθοῦς ἀεὶ προσερχόμενον ἑαυτὸν βλέζοντες, οὕτω Χριστὸν προσίοντα δεξιόμεθα· οὕτω Χριστὸν εἰσοικίσωμεν· οὕτω Χριστὸν θεοπροπίως ἐναγκαλισώμεθα, καὶ προφητικῶς ἀνομολογησώμεθα ῥήμασι, ἐν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀνυμνοῦντες προλευσιν, καὶ ἦν πρὸς ἡμᾶς συμπάθειαν εἰργασται μεγαλοφώνως κηρόντοντες στόμασιν· ἵνα καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ παναγάθῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγῷ Πνεύματι, ὁδία, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(57) Reg 2, παρεγένετο.

## IN HOMILIAM DE CÆCO NATO ADMONITIO.

*Non est quod in hujusce homiliae vobis commonstranda diu immoremur, cum orationis genus, vocis cæteraque omnia scriptorem prodant Athanasio longe imparem. Et vero non ex vocibus et stylo tantum spuria illa deprehenditur: cum multa complectatur inepta, et sagaci novis homine, ne dicam Athanasio, indigna; ut est illud de Samuele propheta commentum, et similia, quæ lectori primo aspectu occurrunt observanda.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

(58) ΟΜΙΑΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚ ΓΕΝΕΤΗΣ ΤΥΦΑΘΝ

## S. P. N. ATHANASII

IN CÆCUM A NATIVITATE HOMILIA.

1. Πολυσπούδαστόν ἐστὶ πᾶν ἀνθρώπος τὸ τῶν Ἀ γονέων γλύκασμα, γνήσιον, ποθητὸν (58), παντὸς χρυσοῦ τιμιώτερον. Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ γονεῦσιν ἀντισταθμιζόμενον κτήμα. Χρυσὸς κολλᾷς ἀπόλυται· γονέων δὲ φίλων οὐ μαραινέται. Ἄργυρος κολλᾷς ἰούται· τῶν δὲ γεννησάντων αἱ ὀδίνες οὐ μειοῦνται. Μαργαρίται κολλᾷς διαφθείρονται· γονέων δὲ δάκρυα τῷ Κυρίῳ παρίστανται. Διὸ καὶ τῶν γονέων τὸ τίμιον ἢ θεὰ Γραφὴ γωρίζουσα, παραινέει τοῖς τέκνοις βῶσα· «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα· Καὶ εἰ περισπούδαστόν ἐστι τὸ τῶν γονέων γλύκασμα, τίνας ἔνεκεν ὁ Δαβὶδ τοὺς γονεῖς διαβάλλων εἶπεν· «Ὁ Πατὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος προσέλαβέν με; ἢ Τί λέγεις, ὦ φίλε, πρὸς τὰ παρόντα; Παντὸς κτισματοῦ τιμιώτερον τὸ τῶν γονέων γλύκασμα· μὴ γὰρ ὡς πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ἀπάντων Θεῶν· οὐκ ἔστι κτίσμα κτίστη συγκριθῆναι δυνάμενον. Εἰ μὲν ἦν ὁ Δαβὶδ εἰρηκός· «Ὁ πατὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατέλιπόν με, ἀντελάβετό δὲ μου ὁ θεός, ὁ γέγονας, ἢ ὁ συγγενής, ἢ ὁ φίλος, ὡς ὑπεραντίον διεδοῦθαί (60)· εἰ δὲ καὶ τῶν γονέων τὸν Κύριον ἐστιαγχνότερον ἀπεφήνατο, καὶ τοὺς γονεῖς οὐκ ἐνδύρισε, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξασεν.

2. Τίνας δὲ χάριν ὁ Δαβὶδ προσήκατο τὰς συλλαβάς, λέγων· «Ὁ Πατὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατέλιπόν με· ὁ δὲ Κύριος ἀντελάβετό (61) με; ἢ ἴστε πάντες σαφῶς, ὅσα τε φιλόλογοι, πῶς ὁ τῶν ἀπάντων Θεῶν βουλόμενος τὸν Σαουλ, ὡς φαῦλον, τῆς βασιλείας διαδέξασθαι, καὶ τὸν Δαβὶδ, ὡς φίλον, εἰς τὴν

1. Summa cura hominibus colendus est dulcis ille, germanus, desiderabilis, quovis auro pretiosior, parentum amor. Nullæ sunt in hac vita facultates parentibus comparandæ. Aurum sæpe perit, parentum autem amor non exstinguitur. Argentum plerumque rubiginem contrahit, parentum autem erga prolem affectus non minuitur. Margaritæ non raro corrumpuntur, parentum vero lacrymæ coram Deo sistuntur. Quamobrem divina Scriptura, indicans quantus sit honor erga parentes habendus, sic monet filios, exclamans: « Qui maledicit patri vel matri, morte moriatur ». Sed fortasse dixerit quispiam: Si tanta cura colendus est dulcis ille erga parentes affectus, quid causæ est quod David parentes accusans dixerit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me »? Quid ad hæc ais, dilecte? Omni creatura pretiosior esse debet dulcis ille erga parentes affectus, nec tamen cum Deo omnium opifice comparandus: nulla quippe est creatura quæ cum Creatore conferri possit. Si David postquam dixit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, » adjecisset, Ille quidam vicinus, aut cognatus, aut amicus suscepit me; id quasi ex adverso affirmasset. Quod si magis quam parentes misericordem Deum pronuntiavit, parentibus injuriam non fecit, et Deo gloriam dedit.

2. Quid causæ est autem, quod David syllabas apponit dicens: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me? » Cnari omnes estis, utpote lectionis studiosi, quo pacto omnium Deus cum vellet Saulem, utpote improbum hominem regno abdicare, et Davidem, ut

58 Exod. xxi, 17. 60 Psal. xxvi, 10.

(58) Reg. 1. ὁμίλια. Reg. 2. cum editis, λόγος.

(59) Ita mss. Editi vero, ποθητόν.

(60) Ita Reg. 2. Editi autem, ὡς ὑπ' ἐναντίον διε-

δοῦθαί.

(61) Reg. 2. solus, προσελάβετο. Item ibid., με, et ita semper. Editi, μου

dilectum sibi, regnum adire, ministrum suum miserit Samuelem ad domum parentum David, cornu ferentem ordinationis, dixeritque Samueli Dominus<sup>62</sup>: Perge ad domum Jesse, et unge mihi unum ex filiis ejus in regem. Samuel autem ad ministerium missus, respondit Domino: Ecquem ordinabo? Indica nomen, Domine, et diligenter ad jussa tua properem. Tum Dominus ad Samuelem: Nolo scias quem constituerim, ne quasi personam acceperis, accusare. Habes cornu ordinationis, in quem inclinabitur cornu, et oleum emanabit, illum mihi constitue regem. Cum cornu tenes quod nullam personarum acceptionem facturum est, ne moleste feras. His auditis Samuel, quasi a Deo accepta cognovit, statim, haud dubio pede, occurrit ad domum Jesse, quem sic alloquitur: Misit me Dominus ordinatum ex filiis tuis unum in regem. Confestim Jesse et uxor ejus filium suum producere natu primum, ut qui primogenitorum benedictionem gestaret, et ut inter liberos suos rectum ordinem servaret. Samuel autem elevans statim manum, ac sese ad ordinationem componens, inclinatoque cornu, priorem absque ordinatione dimisit, oleo, ex Dei nutu, effluere nolente. Cum autem illi cunctos filios suos præter Davidem adduxisset, abscesserunt omnes vacui nec ordinati.

στάζει μη βουληθέντος. Ὡς δὲ ἕνα ἕκαστον τῶν υἱῶν φανεί πάντας λιτά (66) καὶ ἀχειροτόνητοι.

3. His porro vacuis regressis, Samuelem Jesse aggressus est, his verbis: Quid fecisti, o homo? hallucinatus es, nec te hallucinatum intelligis. Aut deceptus es, aut me illusurus huc properasti. A janua ingressu aberrasti: alio missus, hic cornu protulisti: nos vano gaudio replevist: pollicitus es, nec promissa complevist. Tum Samuel ad Jesse: Quid me incusas, o senex? damnas eum qui me misit. An potest nunquam errare propheta? Si proprio consilio huc accessissem, jure dubitares. At si cordium scrutator me misit, quid renuis? Jesse vero ad Samuelem: In quo demum anuum? Adduxi ad te omnem liberorum meorum florem, et usquam promissi tui indicium comparet. An non potius ignoras eam qui te misit? An non alio missus es? Nunquid ut me senem constitueres regem huc properasti? Tum Samuel ad Jesse: Quid me increpas, o senex, an non alium habes filium? Si non habes, hallucinatus sum; sin habes, nequaquam erravi. Respondit Jesse ad Samuelem: Alius quidem mihi superest filius; sed parvus, despicibilis, neque aptus regno, quem producere pudeat. Tum Samuel ad illum: Vin' tu immutare præceptum Creatoris? pudeat te 367 illum producere? Quid enim? An multam carnis molem ungit Deus? Adduc itaque illum;

<sup>62</sup> 1 R.g. xvi, 1-15.

(62) Ita Reg. 2. Editi vero, προήχασθαι.

(63) Reg. 2, διάκονον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰεσσαί. Μὴ χειροτονήσῃς. Reg. 1 et 2.

(64) Reg. 2, ἀντιείσατο. Μὴκ ἰδὲμ, προχειρίσασθαι.

A βασιλείαν προσήχασθαι (62), ἀποστέλλει τὸν αὐτοῦ διάκονον Σαμουὴλ εἰς τὸν οἶκον τῶν γονέων τοῦ Δαβὶδ (63), ἐπιφερόμενον τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, λέγων πρὸς τὸν Σαμουὴλ ὁ Κύριος· Πορευθεὶς εἰς τὸν οἶκον Ἰεσσαί, χρίσον μοι ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς βασιλέα. Ὁ δὲ Σαμουὴλ ὡς εἰς διακονίαν στελλόμενος, ἀντήρῃσται (64) πρὸς τὸν Κύριον, λέγων· Καὶ τίνα προχειρίσασθαι; Λέγει μοι τὸ ἔθνος, Δέσποτα, ἕνα σπουδαύτερον πρὸς τὸ δοκοῦν σοι διαβῆσθαι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Οὐ θέλω σε γινώσκει τὸν προχειρίζομενον, ἵνα μὴ ὡς προσωπολήπτης διαβληθῇ. Ἐχέεις τὸ κέρας τῆς χειροτονίας, ὅπου ἂν ἐπινεύσει τὸ κέρας, καὶ τὸ ελαιον λιμνάσει, ἐκεῖνό μοι προχειρίσον (65) εἰς βασιλέα. Κατέβη τὸ κέρας, ἀπροσωπολήπτην διατήρη, μηδαμῶς δυσάρετάν.

B Ταῦτα ἀκούσας ὁ Σαμουὴλ, καὶ ὡς παρὰ θεοῦ τὴν γνώσιν δεξάμενος, εὐθέως ἀναμειβάτω τοῦ κατέβημεν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰεσσαί, λέγων πρὸς αὐτόν· Ἀπέστειλέ με ὁ Κύριος προχειρίσασθαι ἕνα τῶν υἱῶν σου εἰς βασιλέα. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰεσσαί καὶ ἡ τοῦτου γαμετὴ τὸν πρῶτον υἱὸν προσέβασαν, ὡς τὴν εὐλογίαν τῶν πρῶτοτάκων βασιλεύοντα, καὶ ἐν τοῖς τέκνοις τὴν εὐταξίαν φυλάττοντα. Ὁ δὲ Σαμουὴλ, εὐθέως τὴν χεῖρα ὑψώσας, καὶ πρὸς τὴν χειροτονίαν σχηματισθεὶς, καὶ τὸ κέρας ἐπινεύσας, ἀπέλυσε τὸν πρῶτον ἀχειροτόνητον, θεῖον νεύματι τοῦ ἑλαῖου αὐτοῦ παρήγαγεν αὐτῷ ἐκτὸς τοῦ Δαβὶδ, ὑπέστρα-

3. Ὑποστρέψαντων δὲ τούτων λιτῶν, ἀντέβαλεν ὁ Ἰεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ, λέγων· Τί πεποίησας, ἄνθρωπε; ἐσφάλη, καὶ οὐκ οἶδας. Ἡ ἐσφάλη, ἡ παιζαί με παρέδραμες. Παρὰ θύρας εἰσθλυθεὶς· ἀλλαχὼ ἀπεσάλη, καὶ ὤδε τὸ κέρας ἐγύμνωσας· μέτην ἡμᾶς ἐχαροποίησας, θρῦλλήσας, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν μὴ πληρώσας. Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί καταλήγεις (67), πρεσβύτα; κατασφύλιζε τοῦ ἀποστειλαντός με. Ἔστι προφήτην κληροθήνησται ποτε; Εἰ μὲν οἰκεία γνώμη παρεγένετο, καλῶς εἰστάσεις· εἰ δὲ ὁ τῶν καρδιῶν γνώστης ἀπέστειλέ με, τί ἀνανεύεις; Ὁ δὲ Ἰεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Καὶ ἐν τίνι λιτῶν ἐπινεύσας; Παρήγαγόν σου πάσαν τῶν τέκνων μου τὴν καλλονὴν, καὶ οὐδαμοῦ τῆς ἐπαγγελίας τὸ γνώρισμα. Μὴ μέλλον οὐκ ἔγνωσ τὸν ἀποστειλαντά σε; Μὴ ἄρα ἀλλαχὼ ἀπεσάλης; Μήτιςγε (68) ἐμὲ τὸν πρεσβύτερον κατέδραμες χειροτονήσαι; Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς τὸν Ἰεσσαί· Τί με καταλήγεις, πρεσβύτα; Οὐκ ἔχεις ἄλλον υἱόν; εἰ μὲν οὐκ ἔχεις, ἐσφάλην· εἰ δὲ ἔχεις, οὐκ ἐπλανήθη. Ὁ δὲ Ἰεσσαί πρὸς τὸν Σαμουὴλ· Ἐγὼ μὲν καὶ ἄλλον υἱόν, ἀλλ' ὅμως μικρόν, εὐτελῆ, μὴ ποιοῦντα βασιλέα. Αἰσχύνομαι καὶ προδιδάσαι αὐτόν. Ὁ δὲ Σαμουὴλ πρὸς αὐτόν· Παραδιδάτῃ τῷ Κτίσαντι; αἰσχρὴν προσδιδάσαι τούτων; Τί γάρ; Πολυσαρκίαν χρίζει ὁ Θεός;

(65) Reg. 1, προχειρίσασθαι. Reg. 2, προχειρίσαι.

(66) Atrot deest in Reg. 2.

(67) Reg. 1, 2, τί λέγεις;

(68) Ita Reg. 1, 2. Editi vero, μή τοίνυν.

Προχειρίσει οὖν τούτον· λιμνάσει πάντως τὸ ελαιον, ἂ ἐπινεύσει, οἶδα, τὴ κέρα. Εὐφρανέσθω σου ὁ οἶκος. Τί γάρ; Ὅτι μικρὸς ἔστιν, οὐ ποιεῖ βασιλεῦς; Περί-  
 μινον μικρὸν, καὶ ἐβή· πῶς οὗτος ὁ μικρὸς τὸν  
 γιγανταῖον πύργον, τὸν Γολιάθ λέγει δὴ, καταστρέ-  
 φει. Τογαροῦν ταύτην τῶν γονέων τὴν λοιδόριαν ὁ  
 Δαβὶδ κατανοήσας, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοξον  
 εὐεργεσίαν θεῖα Γραφῆ παραδίδους, λέδα· Ὁ πα-  
 τὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατελιπόν με· ὁ δὲ Κύ-  
 ριος προσελθὲτό με. »

4. Ταύτην τοίνυν τὴν τοῦ προφήτου Δαβὶδ εὐχάρι-  
 στον φωνὴν, εὐκαίρως καὶ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀνα-  
 βλάσας, ἐρεῖ μεγαλοφώνως καὶ αὐτός· Ὁ πατὴρ  
 μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἔγκατελιπόν με· ὁ δὲ Κύριος  
 προσελθὲτό με. » Ἰστε πάντες σαφῶς, πῶς καὶ οὗτος  
 ὑπὸ μὲν τῶν γονέων διεπίστη, ὑπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ  
 ἔγκατελείφθη. Ὅπως δὲ τὸ χρέως ἀποδωσώμεθα, καὶ  
 μικρὸν ἀναβύξωμεν, ἵνα καὶ πάλιν πιστευθῶμεν ὀφει-  
 λήματα· φέρε τοίνυν ἐπὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν  
 εὐκαίρως παραγάγωμεν. Ἦκουες, ἀγαπητέ, τῆ προ-  
 τέρει τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βωόντος· Καὶ παρ-  
 ἄγων, εφησὶν, ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν  
 ἐκ γενετῆς καθήμενον· καὶ ἐπρώτησαν αὐτὸν οἱ  
 μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ῥαββί, τίς ἡμαρτεν, οὗ-  
 τος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; Ὁ δὲ  
 Κύριος πρὸς αὐτούς· Ὁὐδὲ οὗτος ἡμαρτεν, οὐδὲ οἱ  
 γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ  
 ἐν αὐτῷ. Ταῦτα εἰπόντος ὁ Κύριος, ἔπτωσε χαμαί, καὶ  
 ἐποίησε πλῆν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τοὺς  
 ὀφθαλμούς τοῦ τυφλοῦ. » Καὶ ἀπίστευεν αὐτὸν εἰς  
 τὸν Σιλωάμ· καὶ ἀπειθῶν ἐνέλατο· καὶ νύμφιμος  
 ἀνέβλεψε· καὶ ἀναβλέψας ἐπίστευσε τῷ ἀποστεί-  
 λαντι. Ἄκουε συνετῶς. Ἐπρώτησαν τὸν Κύριον οἱ  
 μαθηταί, λέγοντες· Ἐδιδάσκαλε, τίς ἡμαρτεν, οὗτος  
 ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; Ὁ δὲ  
 ἀποστόλων ἡ ἐπερώτησις, ἐνθὲν δεικνύται, ὅτι ὡς  
 Θεῷ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ προσέειπον (69). Τίς γάρ οἶδε  
 τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, εἰ μὴ ὁ τῶν καρδιῶν  
 ἔχνηλάτης; Διὸ καὶ ὁ Κύριος οὐκ ἀνένευσε πρὸς τὴν  
 ἐπερώτησιν, ἀλλὰ παρατὰ ἐπίσται τὴν ἀπόκρισιν, ἐν  
 ταυτῷ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπερώτησιν πληροφο-  
 ρῶν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοπιστίαν βεβαιῶν. Ἀποκριθεὶς  
 γὰρ (70) ὁ Κύριος εἶπεν· Ὁὐτε οὗτος ἡμαρτεν, οὐτε  
 ὁ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ  
 ἐν αὐτῷ· » τοῦτέστιν ἡ παρούσα τοῦτου τυφλῶσις  
 οὐκ ἔστιν ἀμαρτιῶν πρόσκομμα, ἀλλὰ φύσεως σφάλμα.  
 Ὡςπερ γὰρ φυτὸν πρὸ τοῦ τῆς γῆς ἔκκύψαι, ἐν τῇ  
 ῥίζῃ πολλὰς ἀπὸ περιστάσεως ἀέρλου τὴν βλάβην  
 δεχεται, οὕτω καὶ οὗτος· ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, ἐν τῇ  
 νηδῷ τὴν πῆρσιν ἐδέξατο· ἡ τοῦ μητρώου κόλπου  
 ἀνευθέτου ὑπάρχοντος, ἡ τοῦ πατρώου σπέρου κακο-  
 χύμου καταβληθέντος. Ὁ δὲ τὴν σφαλίσαν φύσιν διορ-  
 θῶσασθαι δυνάμενος οὐδὲν ἕτερον ἢ τῶν φύσεων δη-  
 μουργῶς εὐρέθησται. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἀπεφῆνατο

effluet sane oleum, inclinabit se, ut probe novi,  
 cornu. Latetur domus tua. Quid enim? An quia  
 parvus est, non est aptus regno? Tantillum exspe-  
 cta, et videbis quo pacto ille parvulus gigantiam  
 turrem, Goliath scilicet, prosternet. Hanc ergo pa-  
 rentum contumeliam secum reputans David, et ad-  
 mirandam Domini benignitatem sacris litteris con-  
 signans exclamabat : « Pater meus et mater mea  
 dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit  
 me ».

4. Hanc itaque prophetæ David vocem gratia-  
 rum actione plenam, opportune item cæcus ille a  
 nativitate, visu recepto, magna et ipse voce dicit :  
 « Pater meus et mater mea dereliquerunt me,  
 Dominus autem assumpsit me. » Probe nostis om-  
 nes, quod hic quoque et a parentibus rejectus fue-  
 rit, et a Deo non fuerit derelictus. Sed ut debitum  
 persolvamus, paululumque recreemur, ut rursum  
 nobis debita concedantur : age, ad cæcum a nati-  
 vitate opportune accedamus. Audisti, dilecte, (Domi-  
 nicam [71]) præcedente Joannem evangelistam cla-  
 mantem : « Et præteriens, » inquit, « Jesus, vidit  
 hominem cæcum a nativitate sedentem. Et inter-  
 rogaverunt eum discipuli ejus : « Rabbi, quis  
 peccavit, hic aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? »  
 Quibus Dominus : « Neque hic peccavit,  
 neque parentes ejus, sed ut manifestetur opera  
 Dei in illo. Hæc cum dixisset Dominus, exspuit in  
 terram, et fecit lutum ex sputo, et liniit super  
 oculos cæci ».

C Et misit eum ad Siloam : eumque  
 abiisset, lavit : lotus vidit, visuque recepto credit  
 in eum qui misisset. Hæc prudenter audi. Interro-  
 gabant Dominum discipuli dicentes : « Magister,  
 quis peccavit, hic aut parentes ejus, ut cæcus nas-  
 ceretur? » Æqua erat apostolorum interrogatio,  
 ut inde liquet, quod ad Dominum Jesum, velut  
 Deum, accesserint. Quis novit enim secreta homi-  
 num, nisi scrutator cordium? Quocirca nec Domi-  
 nus interrogationem abjecit : sed statim respondit,  
 eadem opera et apostolorum interrogationi faciens  
 satis, et deitatis suæ fidem confirmans. Respondens  
 enim Jesus dixit : « Neque hic peccavit, neque  
 parentes ejus : sed ut manifestetur opera Dei in  
 illo ; » id est : isthæc ejus cæcitas, non est pec-  
 catorum poena, sed naturæ defectus. Sicut enim  
 planta, antequam e terra pulsetur, in radice plu-  
 rumque ex ambientis aeris affectione damnum ac-  
 cipit ; ita et hic a nativitate cæcus, vitium ejus-  
 modi in utero contraxit ; sive quod maternus sinus  
 baud recte compositus esset, sive quod paternum  
 semen emissum, vitiosum esset. Qui porro erran-  
 tem naturam potest corrigere, nihil sane aliud  
 quam naturarum creator deprehenditur. Quare hæc  
 Dominus pronuntiavit : « Neque hic peccavit, ne-

69 Psal. xxvi, 10. 70 Joan. ix, 1-3, 6.

(69) Ita Reg. 2. Editi vero, προσῆσαν. Infra Reg. 2, ἐπρώτησιν pro ἐπερώτησιν. Ibid. Reg. 1, 2, quos sequimur, παρατὰ. Editi, παρ' αὐτῆς.

(70) Ita Reg. 2. Editi autem, Ἀποκριθεὶς δὲ,  
 (71) Sic Holsteinius.

que parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo. » Hisque prolatis, confestim ipso opere, sese ostendit esse naturarum creatorem, ac de se ipso dixisse : « ut manifestetur opera Dei in illo ; » id est, ut per illum exploratum sit me, non merum hominem, sed Deum fortem esse. Poterat enim Dominus solo verbo cæcum curare, qui verbo cæcos firmaverat, juxta divinum illud dictum : « Verbo Domini cæli firmati sunt » ; poterat itaque verbo hunc a nativitate cæcum curare. Id tamen minime facit, sed luto oculos ungit illius ; ut palam faceret omnibus, esse se illum Adami figulum, qui simile similibi resarciret. Non innovat curationis seriem, ne miraculum dissiparet : lutum luto inungit : ac simile similibi resarcit. Posset autem quis dicere, ideo Dominum cæci oculos inunxisse luto, ut palam omnibus faceret, se ipsum esse qui Adamum ex luto efformasset. καὶ οὗτοι τούτου χάριν ὁ Κύριος ἔχρισε πηλῷ τοὺς οὗτοι αὐτός ἐστιν ἔ καὶ τὸν Ἄδᾶμ χροσπλαστήσα.

**368** 5. Quid porro causæ est quod eum miserit in Siloam? An etiam Adamum in Siloam demisit? Attente audi. Quando Adamum Dominus ex luto formabat, repugnantium Judæorum aderat nemo : cum nemo itaque adesset qui contradiceret, minore apparatu rationabilem hanc statuum perfecit. Nunc vero cum multi contradicant, longa circuituione utitur, ut potestatem asfirmet suam ; ut vel invitos contradicentes ad miraculi assensum pertraheret. Hujus rei gratia luto inunctum illum misit in Siloam, ut sese ablueret : non quod Siloa egeret, Siloa Dominus ; sed ut currente cæco, qui viderent sequerentur, essetque qui non videhat, videntium dux : ipsi autem qui accurrissent, testes forent miraculi. Nam, cum illud Dominus faceret, mitte-retque hominem in Siloam, accurrebant ingentes turbae, miraculo testimonium perhibentes. Sed adhuc susurrabant Pharisei, curiose rem investigantes, ac phantasiam esse miraculum illud exclamabant. Quid facturi erant, nisi longiore circuitu miraculum designasset? Quod si alia ratione volueris Siloam in figuram accipere piscinæ baptismatis, nequaquam a vero aberraveris, quandoquidem in illa universi ignorantiam tenebris lavantur, lumenque piæ religionis accipiunt.

6. Quod autem post tantam miraculi moram Judæorum plerique miraculo contradixerint, id audisti ex evangelistæ verbis : « Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicatus erat, dicebant : Nonne hic est qui mendicabat, cæcus a nativitate? Alii dicebant, Quia hic est : alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero qui visum receperat, dicebat : Quia ego sum, quem

<sup>66</sup> Psal. xxxii, c.

(72) Reg. 2, ἐπέχρισεν τοὺς ὀφθαλμοὺς.

(73) Ita Reg. 2. Editi vero, διὰ τοῦ τοῦ ὁμοιον ἀνε-

λέγων : Ὅστε οὗτος ἤμαρτεν, οὗτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. » Καὶ ταῦτα εἰπόν εὐθέως διὰ τοῦ ἔργου γνωρίζει, οὗτοι αὐτός ἐστιν ὁ τῶν φύσεων δημιουργός, καὶ οὗτοι περὶ αὐτοῦ ἔλεγεν : « ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. » τούτῳ, ἵνα γνωρισθῶ δι' αὐτοῦ, οὗτοι οὐκ εἶμι λιτὸς ἀθροιστός, ἀλλὰ θεὸς κραταίος. Ἰδόντων γὰρ ὁ Κύριος τῷ ῥήματι μόνῳ τὸν τυφλὸν ἰάσασθαι, ὁ λόγῳ τοὺς οὐρανούς στερεώσας, κατὰ τὸ φάσκον θεῶν ῥητόν : « Ἐγὼ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἑστερεώθησαν. » τῷ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἑστερεώθησαν : « τῷ λόγῳ καὶ τοῦτον τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν θεραπεύσασαι. Ἄλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο, πηλὸν δὲ ἐπέχρισε τοῖς ὀφθαλμοῖς (72) αὐτοῦ, ἵνα πᾶσι φανερὸν καταστήσῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τοῦ Ἄδᾶμ κροσραμῆς, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῦ ὁμοιον ἀποκληρών (73). Οὐ ξενίζει τὴν περιουσίαν, ἵνα μὴ διασεισάσῃ τὴν θαυματουργίαν : πηλὸν ἐπὶ πηλὸν ἐπέχρισε, διὰ τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοιον ἀνακληρών. Ἐστὶ δὲ πάντως εἰπεῖν τινα, ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ἵνα πᾶσι φανερὸν καταστήσῃ.

5. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ; Μὴ καὶ τὸν Ἄδᾶμ εἰς τὸν Σιλωάμ ἐχλάσεν ; Ἄκουε συντεῶς. Ὅτε τὸν Ἄδᾶμ ὁ Κύριος ἐπηλόπασε (74), τότε οὐδέ τις τῶν ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων παρῆν : ἐπεὶ οὐκ οὐδέ τις ἦν ἀντιλέγων, τότε μὲν ὁ Κύριος εὐστοστατικώτερον τὸν λογικὸν ἀνδραίντα κατασκευάζει : νυνὶ δὲ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν ἀντιλεγόντων, πλατύνει τὴν περιουσίαν, ἵνα κρατῆν τὴν ἐξουσίαν, ὅπως καὶ ἀκονίτας τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπινεύσει τῷ θαύματι παρασκευαστῆ. Τούτου οὖν χάριν ἀπέστειλε τὴν πληροφορίαν εἰς τὸν Σιλωάμ νίφασθαι, οὐχ ὅτι τοῦ Σιλωάμ ἔχρησεν ὁ τοῦ Σιλωάμ διαπότης : ἀλλ' ὅπως, τοῦ τυφλοῦ τρέγοντος, οἱ βλέποντες ἀκολουθήσωσι καὶ γενήσονται ὁ μὴ βλέπων τῶν βλέπόντων ὁδῆγός, αὐτοὶ δὲ ὁ καταδραμόντες μάρτυρες γενήσονται τοῦ θαύματος. Ὅταν γὰρ καὶ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Κύριος, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ, ἀπειρα πλήθη κατέδραμον μαρτυροῦσα τῷ θαύματι. Καὶ ἔτι ἐνήνορον οἱ τῶν Φαρισαίων παῖδες πολυπραγμονοῦντες, καὶ φαντασίαν τὴν θαυματουργίαν βουίντες. Τί ἐμελλόν ποιεῖν, εἰ μὴ ἐπλάτυνε τὴν θαυματουργίαν ; Ἄλλως δὲ πάλιν, εἰ βουλευθῆς τὸν Σιλωάμ εἰς τύπον λαθεῖν τῆς τοῦ βαπτισματος κολυμβήθρας, οὐκ ἂν ἀμάρτοις : ἐπειδὴ ἐν ἐκεῖνῃ πάντες ἀπονίπτονται τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας, καὶ λαμβάνουσι τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας.

6. Καὶ οὗτοι μετὰ τὴν τοσαύτην τοῦ θαύματος πλατύτητα οἰκίου τῶν Ἰουδαίων ἀντέλεγον τῷ θαύματι, ἤκουες τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος : « Οἱ δὲ γειτονεῖς, καὶ οἱ ἰδόντες αὐτὸν πρὸ τούτου, οὗτοι προσαίτης ἦν, ἔλεγον : Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ προσαίτης, ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός ; Ἄλλοι ἔλεγον : Οὐτός ἐστιν. Ἐπειροὶ δὲ ἔλεγον : Οὐκ ἐστὶν οὗτος, ἀλλ' ὁμοιος αὐτῷ ἐστὶν. Ὁ δὲ ἀναβλέψας ἔλεγεν : Ὅτι, Ἐγὼ εἶμι, ὃν λέγετε. »

πλήρου.

(74) Ita Reg. 2. Editi vero, ἐπηλοπλάσθη.



Εἶδες τύφλωσιν ἀναβλέψους πρόξενον; Ὁ τυφλὸς ἄνεβλεψε καὶ οἱ βλέποντες ἐτυφλώθησαν τῇ κακίᾳ. Ἄλλο γὰρ ἢ κακία τυφλὴ (75). Δὴ καὶ Ἰουδαίων παῖδες ἀπὸ κακίας ἐπήχον τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, λέγοντες πρὸς αὐτὸν· Λέγε ἡμῖν, ἄνθρωπε, τίνοσ χάριν συχροτεῖς ἡμῖν τὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος, καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν θέλεις διασημῆσαι; Οὐκ εἶ σύ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς· γνωρίζομεν ἡμεῖς ἐκεῖνον· πολλοστὸν αὐτῷ τὰ πρὸς τὰς χεῖρας ἐχορηγήσαμεν. Πῶς οὖν θρυλλεῖς σὺ, καὶ λέγετε, ὅτι αὐτὸς ἀνέφερέ μου τοὺς ὀφθαλμούς; Εἰ χρημάτων δέη, καὶ τούτων χάριν ψευδολογεῖς, ὅσον βούλει κομιζῶς (76)· μόνον τῆς ἀληθείας μὴ ἀπέχου. Πάντα οὖν ἐποίησαν, ἵνα πως διασεκδάσωσι τὸ θαῦμα. Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς ἀντιλόγους Ἰουδαίους ἔρασκε· τί με συκοφαντεῖτε; τί μου τὸ ψυχικὸν βλέμμα τυφλῶσαι προαίθεθ; Ἀνάβλεψα, οὐ τυφλοῦμαι· μάτην μοι κοινωρτὸν βλασφημίας προσορίπτετε (77). Ἄλλος ἐφίλανθροπύσατο, καὶ ὅμεις ἀντιβάλλετε. Οὐ προσκυνεῖτε, ἀλλὰ λαοδορεῖτε. Καλῶς δὲ αὐτὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος προσαγορεύετε· μετμήψασθε γὰρ τὸν ἐμῶν ὀφθαλμῶν τὰς θυρίδας. Μικρὸν μοι συχωρήσατε, εἰ μετ' ἄλλοι οὖν διαλέγομαι. Συχωρήσατέ μοι πρῶτον κατονοῆσαι τοῦ οὐρανοῦ τὸ κάλλος, τοῦ ἡλίου τὴν κίνηρον, τῆς σελήνης τὸ φάος, τῆς ἡμέρας τὸν ὄρον, τῆς νυκτὸς τὸ μέτρον, τῶν ἀστέρων τὴν χορείαν, τῶν νεφῶν τὴν διαδρομὴν, τῆς γῆς τὴν εὐθύτητα, τῆς θαλάσσης τὸ κύτος, τῶν πλοίων τὴν ἄρτηον (78) διάβασιον, τῶν ἀνωμάτων τὴν περιοχὴν, τῶν ὄρων τὰ κυρτώματα, τῶν ποταμῶν τὰ θέματα, τῶν πηγῶν τὰ νάματα, τῶν ὄρεάτων τὰ ἀντήματα, τῶν κτηνῶν τὰ σκερτέματα, τῶν θηρίων τὰ ποικίλματα, τῶν ὄρνιθων τὰ σχιζόπετρα, τῶν ἰχθύων τὰ ἰδιώματα, τῶν δένδρων τὰ ἰδιώματα, τῶν καρπῶν τὰ γλυκάσματα. Συχωρησατέ μοι πρῶτον ταῦτα καὶ παραπλήσια τοῦτοις διασάσθαι, καὶ εἰθ' οὕτως ὅμιν διαλέγομαι, πῶς ἀνάβλεψα. Πάλαι μὲν ἐγεννήθην, νυνὶ δὲ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον τῷ μέρει τῆς ὄψεως. Ἦκουσα τοῦ προφήτου βοῶντος· Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Ἐγὼ ἐκ τῶν κτισμάτων, ὅμεις ἐκ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν ἀναλόγως τὸν δημιουργὸν θεωρήσατε. τί μοι χρημάτων περισσῆσαν ἐπαγγέλλασθε; Οὐ πηράσκω τὸ δῶρον, οὐ κηπλεύω τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἀνάβλεψιν. Ἄμεινον εὐγνωμόνως προσαιτῶ, ἢ κατοτρόπως πλουτεῖν. Τὸ λοιπὸν οὐκέτι προσαιτῶ· ἔλαβον γὰρ τὸν παράπτοντά μοι πρὸς ἐργασίαν λύχων τὸν σῶματός. Οὐκέτι οὖν προσαιτῶ, ἀλλὰ γεωργῶ οὐκέτι χάριν αἰτῶ, ἀλλὰ μισθὸν ἀπαίτῶ· οὐκέτι βράβδιον τὴν γῆν ἀργύρα, ἀλλὰ τὴν ἀμπελον δρεπάνῳ κλαδεύω· οὐκέτι ἀργύρια συνάγω, ἀλλὰ ὄργανα θερίζω· οὐκέτι τὴν πῆραν περισφύγω, ἀλλ' ἄμαζαν ἔλκω· οὐκέτι ἄρτων κλάσματα λαμβάνω, ἀλλὰ σίτον κομιζῶ· οὐκέτι στένων βοῶ· αὐτε τῷ τὸ φῶς μὴ ἔχοντι, ἀλλὰ

dicitis. » Viden cæcitatem restituti visus conciliatricem? Cæcus visum recepit, et qui videbant, malitia sua excæcati sunt. Semper enim cæca est malitia. Quare Judæi malitia ducti cæci nati auribus personabant his verbis : Dic nobis, o homo, quare jactitas nobis fabri filium illum, eumque te Deum vis proclamare? Nequaquam tu es ille cæcus a nativitate; novimus illum, ac sæpenumero ipsi necessaria suppedilavimus. Quare tu jactitas ac dicis : Ipse aperuit meos oculos? Si pecunia eges, ejusque causa mentiris, quantum volueris accipe : solum ne a veritate recedas. Nihil itaque non agebant miraculum ut dissiperent. Qui autem visum receperat, contradicentibus Judæis reponit : Cur me calomniamini? Cur visum antixæ mæ excæcare studeatis? Visum recepi, non cæcutio. Frustra me blasphemix vulvere conspergitis. Alius me beneficio affecit, et vos repugnatis. Non adoratis, sed probris insectamini. Probe autem fabri filium vocatis illum; nam oculorum meorum fenestras commutavit. Veniam mihi præbetote si non nisi paulo post vobiscum colloquar. Sinite me primum considerare cœli pulchritudinem, solis orbem, lunæ fulgorem, diei terminum, noctis mensuram, stellarum choream, nubium decursum, terræ planitiem, maris latitudinem, navium transitum nullo vestigio relicto, convallium ambitum, montium rotunditatem, fluviorum alveos, fontium scaturigines, puteorum haustus, pecudum saltus, ferarum varietates, avium multifidas alas, piscium proprietates, arborum proceritatem, fructuum suavitatem. Sinite me hæc primum et his similia contemplari, atque exinde narrabo qua ratione visum recepi. Jam olim notus sum, sed quod visum spectat modo primum ingressus sum in mundum. Audivi prophetam clamantem : « Magnitudine et specie creaturarum, quadam ratione creator eorum conspicitur ». Ex creaturis ego, vos ex 369 meis oculis quadam proportionis ac ratione creatorem contemplamini. Quid mihi peculiarium vim pollicemini? Nequaquam donum vendo, visum oculis datum meis non caponor. At præstat cum grato animo medicare, quam sceleribus ditescere. Non ulterius mendicabo; nactus sum enim qui mihi ad laborem lucernam corporis accenderet. Non ulterius mendicabo, sed agros colam. Non amplius gratis petam, sed mercedem repetam. Non amplius baculo terram tentabo, sed vineam falcula putabo. Non ulterius nummulus cogam, sed manipulos colligam. Non ultra peram constringam, sed currum traham. Non ultra frustra panis accipiam, sed frumentum deferam. Non amplius cum gemitu exclamabo : Date ei qui lumine non fruitur; sed magna voce

\*\* Joan. ix, 8, 9. \*\* Sap. xiii, 5.

(75) Reg. 2, τυφλοῖ.

(76) Reg. 1, 2, κομιζῶς χρήμα.

(77) Reg. 2, προσαιτῶλέγετε.

(78) Ita Reg. 1, 2. Editi vero, ἀρεβῶ. Mox iidem mss. κυρτώματα. Editi, κυρτέματα.

clamabo : « Dominus illuminatio mea et salus mea, a magaloφώνως κράζω· « Κύριος φωτισμός μου και σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι ; »

7. His auditis contradicentes Judæi, ut vident illum non modo sanatum esse, sed miraculum quod defendere, accedunt iterum sciscitantes : Quomodo visum accepisti? Quid fecit tibi homo ille, quod tam firmiter eam rem asseris? Tum is qui visum receperat ad excecatos illos : Quomodo visum accepi? Deone dicitis, quomodo illud consequenter a.l nature ordinem factum est? Si quæritis, quomodo; vicissim vos ego interrogabo : Quomodo in vinum aquam commutavit? An nature ordinem, aut miraculum ut exhiberet? Quomodo Lazarum ex sepulcro evocavit? naturali an divino modo? Quomodo leprosum morbo liberavit? circuitione quadam, an voluntate? Quomodo sanguinis fluxu laborantem mulierem, quæ sanguinis profluvio quasi naufragium fecerat, ex ea tempestate eripuit? Perquirendone morbi rationem, an conspecta ejus fide? Tum contradicentes illi Judæi, ut viderunt eum in proposito perseverantem, acriter comprehensum vi pertrahunt ad Pharisaicum tribunal, dicebantque illi : Jaus carnes lancinari teas curabimus, ut servi, non doctoris, munus exsequare. Non taces, sed concionem habes, atque ut Deum illum vis proclamare filium Josephi? Casu quoddam visum recepisti, effutisque nobis te a nativitate cæcum esse, atque adducis nobis istum fabri filium? Non taces : sed magna voce clamans? Qui porro visum receperat repunit ad contradicentes : Si me clamare non vultis, quid tam frequenter sciscitamiui? Vosmetipsos diffamatis et mihi culpam ascribitis. Si, ut dicitis, casu quodam visum accepi, cur parentes meos accivistis? Frustra turhas datis : non potestis obtegre miraculum : etsi siluerim ego, clamant oculi mei. Homo quidam Jesus nomine, cujus nomen est curatio, luto unxit oculos meos, et dixit mihi : « Vade, lava in piscina Siloam. » Abiensque lavi, lotus lutum deposui, sed visum recepi. \*

8. His auditis Pharissici Judices, ingentique coacta turba : Sabbatum enim erat, cum hoc miraculum fecit Jesus; interrogabant eum eadem quæ Judæi dicentes : Nosti, o homo, quo astes in loco, et indeprecabile hoc tribunal esse, neque fraudem hic unquam latere posse. Dic nobis omni accurate : Quomodo visum accepisti? Quid tibi fecit homo ille quem dicis? Tum ille qui visum acceperat ad Pharisaicum tribunal respondit : Quomodo visum receperim, rursam curiose inquiritis? Rursus ut reum me examinatis, dicentes : Quomodo visum recepisti? si dicam vobis, iterum tumultum excitabitis. Dicam vobis quomodo visum receperim. Causam quidem curationis dicam, sed polemestatem edendi miracula dicere nequeo : « Quis enim

magaloφώνως κράζω· « Κύριος φωτισμός μου και σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι ; »

7. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀντιλέγοντες Ἰουδαῖοι, ὡς εἶδον αὐτὸν μὴ μόνον ἰαθῆναι, ἀλλὰ και συνηγοροῦντα τῷ θαύματι, προσήσαν ἐπι ἐκπερωτίνους αὐτὸν· Πῶς ἀνέβλεψας; Τί σοι ἐποίησεν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἐπιμένεις τῷ πράγματι; Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς τυφλοθθέντας ἔφη· Πῶς ἀνέβλεψα; Ἐπὶ Θεοῦ λέγετε, πῶς τῆς φύσεως ἀκολουθεῖα γίνεται; Εἰ τὸ πῶς ἐρωτᾶτε, ἀντερωτήσω ὑμᾶς καὶ γὰρ· Πῶς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, ἀκολουθίαν ἢ θαυματουργίαν μνησας; Πῶς τὸν Δάξαρων ἐκ τοῦ τάφου ἐκάλεσε, φυσικῶς ἢ θεοπροπῆται; Πῶς τὸν λεπρὸν τοῦ πάθους ἀπέλυσε, περιδεύσας, ἢ θελήσας; Πῶς τὴν αἰμορροῦσαν γυναῖκα, ναυαγίσαν ἐκ τῆς τῶν αἱμάτων φορεῖας, τοῦ κλύδωνος δέσασας; Τὸ πάθος ἐρευνησας, ἢ τὴν πίστιν κατανοήσας; Οἱ δὲ ἀντιλέγοντες Ἰουδαῖοι, ὡς εἶδον αὐτὸν ἐπιμένοντα, δριμύτερον κατεσχηκότας, εἶλλον αὐτὸν μετὰ βίας ἐπι τὸ Φαρισαϊκὸν κρητήριον, λέγοντες πρὸς αὐτὸν· Νυνὶ σου τὰς σάρκας καταξάνθησαι παρασκευάσωμεν, ἵνα δουλείαν, και μὴ διδασκαλίαν μετήρῃ. Οὐ σωπῆς, ἀλλὰ δημηγορεῖς, και ὡς Θεὸν αὐτὸν θέλεις φημιζεσθαι (79), ἐκείνον τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ; Ἀπὸ συμβεβηκότος τινοδ ἀνέβλεψας, και προπρωπῆται ἡμῖν, ὡς ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἐτέχθη, και ἐπάγγει ἡμῖν ἐκείνον τὸν τοῦ τέκνονος οἶνον; Οὐ σωπῆς, ἀλλὰ μεγάλα βοῆς; Ὁ δὲ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ἔλεγεν· Εἰ οὐ θέλεται με βοῆν, τί ἐπερωτᾶτε με συγχως; Ἵμεῖς εαυτοὺς θρυλλεῖτε, καμὸι τὸ ἐγκλημα προσάπτετε. Ἐς φατε, εἰ ἐκ συμβεβηκότος τινοδ ἀνέβλεψα, τί μου τοὺς γονεῖς παρεστήσατε; Μάτην θορυβεῖσθε· οὐ δύνασθε κρῦψαι τὸ θαῦμα· κἀν γὰρ ἐγὼ σωπῆσθω, οἱ ὀφθαλμοὶ μου βοῶσιν. Ἄνθρωπος τις λεγόμενος Ἰησοῦς, οὐ και τὸ ὄνομα Ἰασις, πηλὸν ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμοὺς, και εἶπέ μοι· « Ὑπαγε νύψαι εἰς τὸν κολυμβηθῆρα τοῦ Σιλωάμ. » Και ἀπελθὼν ἐνέψάμην (80)· νύψάμενος, τὸν μὲν πηλὸν ἀπέβλεψην, τὸ δὲ φῶς ἐδέξαμην.

8. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖκοι κρητα, και πλήθος ἀπειροῦ συναθροζομένου· σάββατον γὰρ ἦν, ὅτε τὸ θαῦμα τοῦτο πεποιθῆεν ὁ Ἰησοῦς· ἐπιρῶτων αὐτὸν τὰ αὐτὰ τοὺς Ἰουδαῖοις λέγοντες· Οἶδας, ἄνθρωπε, πῶψ τόπω παρέστῃς, και ὅτι ἀσυγγῶρτον τὸ παρὸν κρητήριον τυγχάνει, και ὡς οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα πλάνην (81) διαλαθῆν ποτε. Λέγε ἡμῖν μετὰ πάσης ἀκριβείας· Πῶς ἀνέβλεψας; Τί σοι ἐποίησεν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὃν λέγεις; Ὁ δὲ, ἀναβλέψας πρὸς τὸ Φαρισαϊκὸν κρητήριον, ἀπεκρίνατο· Πῶς ἀνέβλεψα, πάλιν παρερωτᾶσθε; πάλιν ὡς κατάδικον εὐθύνετε, λέγοντες μοι· Πῶς ἀνέβλεψας; Ἐὰν ἡμῖν εἴπω, πάλιν θορυβεῖσθε. Τὸ πῶς ἀνέβλεψα, ἐγὼ ὑμῖν ἐρῶ. Τὴν μὲν αἰτίαν τῆς περιβολας λέγω, τὴν δὲ ἐξουσίαν τῆς θαυματουργίας, οὐκ ἔχω λέγειν· Τίς γὰρ ἔγωω νῶν

\* Psal. xxvi, 4. \* Joan. ix, 11.

(79) Sic Reg. 2. Editi vero, φημιζεσθαι.

(80) Ita Reg. 1. 2. Editi vero, νύψάμενος.

(81) Reg. 1, πλάνον. Reg. 2, πλάνη.

Κυρίου; ἢ τίς ζυμβουλός αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προ-  
 ἔδωκε αὐτῷ, καὶ οὐκ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; » Εἰ  
 θέλετε μαθεῖν τὴν περιβολίαν, αὕτη ἐστίν, ἣν ἔβη  
 προῖπον· ἢ Πηλὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέχρησέ μου τοὺς  
 ὀφθαλμούς· καὶ εἶπέ μοι· Ὑπάγε νύβαι εἰς τὴν κο-  
 λυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ. Ἀπῆλθον δὲ, καὶ ἐνύψαμην,  
 καὶ αὐθιγὰς ἀνέβλεψα· οὐ τοῦ ὕδατος ἐνεργήσαντος,  
 ἀλλὰ τοῦ πύσματος παραδοξοποιήσαντος (82). Ταῦτα  
 ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι κριταί, ὡς εἶδον αὐτὸν  
 εἶτι ἐπιμένοντα τοῖς αὐτοῖς, τοῦτον ἀπωσάμενοι, τοὺς  
 γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος ἐρώνησαν, καὶ ἐπυθάνοντο  
 παρ' αὐτῶν λέγοντες· Ἐφασκε ἡμῖν· οὗτος ἐστίν ὁ  
 Υἱὸς ὁμοῦν, ὡν λέγεται, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; Πῶς  
 οὖν ἄρτι βλέπει; » Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος  
 ἀνταποκριθέντες πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντας, εἶπον τὰ  
 τῆς μακαρίας Σουσάννης· Ἰστεὶ ἡμῖν πάντοθεν. Ἐάν  
 εἴπωμεν ὅτι Υἱὸς ἡμῶν ἐστίν, οὐκ ἐκπευθόμεθα τὰς  
 χεῖρας ὁμοῦν· τοῦτο γὰρ ἐπηγγεῖλασθε· ἔάν δὲ εἴπω-  
 μεν, ὅτι οὐκ ἐστίν υἱὸς ἡμῶν, αἰωνίαν κώλασιν ὑπο-  
 στήσομεθα· τοῦτο γὰρ ἀπόκειται τοῖς τὴν ἀλήθειαν  
 κηρύττουσι. Διὸ, τὴν αἰωνίαν μάλλον κώλασιν προτι-  
 μήσαντες, τοσοῦτον ἐροῦμεν, ὅσον καὶ ἐν τοῖς παρούσι  
 ζημίαν οὐκ ὑπομεινόμεν· Ὁ ὕτος ὁ παῖς, ὃ ἀρχοντες,  
 ὅτι μὴ υἱὸς ἡμῶν ἐστίν, ἴσμεν, καὶ ὅτι τυφλὸς  
 ἐγεννήθη οὐκ ἀγνοοῦμεν· τὸ δὲ πῶς ἀνέβλεψεν, οὐκ  
 οἴδαμεν· ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, ἡμεῖς  
 οὐκ οἴδαμεν. Ἠλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς  
 λαλήσει περὶ ἑαυτοῦ. »

9. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, καὶ σφόδρα δια-  
 πορούμενοι· ἐπέφερον γὰρ αὐτοῖς οὐ τὴν τυχοῦσαν  
 αἰσχύνῃν τὸ ἐλῶς ὁμολογεῖσθαι, ὅτι υἱὸς αὐτῶν ἐστι,  
 καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη· ὡς οὖν εἶπον οἱ Φαρισαῖοι  
 κριταί ἐπιμένοντες τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, καὶ λέ-  
 γοντες, ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς ἡμῶν ἐστι, καὶ ὅτι τυφλὸς  
 ἐγεννήθη, ἐπὶ τούτῳ θαυμάζοντες, ἐπειθὲ ὁμολογεῖτο  
 ἡ ἀλήθεια, τινὰς τῶν ἀπατελώνων ἐκ τῶν ὄπισθεν  
 ἀπίστευαν πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ τυφλοῦ, περιηχοῦν-  
 τες αὐτῶν τὰς ἀκοάς, καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ λέγοντας·  
 Ἀρνήσασθε τὸ τέκνον ὁμοῦν, καὶ μὴ ὁμολογήσητε,  
 ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, ὅπως ἐξήγε τοὺς ἀρχοντας φί-  
 λους, καὶ πολλῶν δωρεῶν ἀξιοβήθησθε. Οἱ δὲ γονεῖς  
 τοῦ ἀναβλέψαντος, ὅσα τε γονεῖς, θαυμάζοντες ἀπεκρί-  
 νοντο πρὸς τοὺς τὰ μάταια συμβουλευόντας· Τί λέ-  
 γετε, ὦ ἄνθρωποι; Τί ἡμᾶς ὑποσύρετε; ἀρνησώμεθα  
 τὸ ἴδιον ἡμῶν τέκνον; Θηρίων ἡμᾶς ὁμοτέρους θέ-  
 λετε εἶναι. Δράκων τὰ ἴδια τέκνα περιπτύσσεται, καὶ  
 ἡμεῖς τὸ ἴδιον τέκνον ἀρνησώμεθα; μὴ γὰρ ἠπει-  
 θησε τοῖς γονεῖσι ποτε; ἀλλὰ καὶ τυφλὸς ὢν διέτρε-  
 φεν ἡμᾶς, καὶ ἀναβλέψας πολλῶν μάλλον γηροκομήσει  
 ἡμᾶς. Ἀρκεῖσθαι οὖν ἔστω, ὅτι οὐ θέλομεν εἰ-  
 ὑμᾶς κηρύττειν τὴν περιουσίαν τὴν ἡμέτερον τέ-  
 κνον, ὅτε εἰπῶν μετὰ παρήρησας, τίς ἐστίν οὗτος.  
 Ἔστι δὲ εἰπεῖν τινα πάντως· Καὶ πόθεν ἡμῖν ἡ γνώ-  
 σις; ὅτι διὰ τὴν Φαρισαϊκὴν ὄψιν ἐκρυψάν οἱ γονεῖς  
 τοῦ ἀναβλέψαντος τὸ κηρύττειν τὴν Δεσπότην Χριστὸν

cogovit sensum Domini? aut quis consiliarius  
 ejus fuit? aut quis prior dedit illi et non retribu-  
 tur ei? » Si discere vultis curationis seriem, ea  
 est quam modo dixi: « Lutum fecit, et unxit o-  
 culos meos; et dixit mihi: Vade ad 370 natatoria  
 Siloæ et lava: alii autem et lavi, et continuo  
 visum recepi », non aquæ vi, sed sputi miraculo.  
 Haec cum audissent Pharisæi iudices, ut viderunt  
 eum adhuc in dictis suis perseverantem, abjecto  
 illo, parentes ejus cui visus redditus fuerat advo-  
 carunt, et percontabantur ex iis: « Dicitis nobis:  
 hiccine filius vester est, quem vos dicitis, quia cæ-  
 cus natus est? Quomodo ergo nunc videt? » Pa-  
 rentes porro ejus qui visum receperat, sciscitantibus  
 respondentibus, verbis usi sunt beatæ Susannæ: »  
 Augustiæ nobis undique; si dixerimus: « filius nos-  
 ter est, non effugiamus manus vestras: id jam enim  
 comminati estis; sin dixerimus, non est filius nos-  
 ter, peccatum luemus, æternam, quæ veritatem occul-  
 tantibus reposita est. Quare peccatum cum præoptem-  
 us æternam, tantum respondimus, quantum sa-  
 tis erit ut impræsentiarum peccatum effugiamus:  
 « Scimus, o principes, quia hic est filius nos-  
 ter, et quia cæcus natus est non ignoramus; quo-  
 modo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus  
 aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate,  
 ætatem habet, ipse de se loquitur. »

9. His Pharisæi auditis, ac multum anxii: haud  
 modicum enim illis pudorem attulerat, quod vel  
 confessi essent, ipsum filium esse suum, atque cæ-  
 cum natum fuisse: cum viderent itaque Pharisæi  
 iudices perseverare cæci parentes, ac dicere, Filius  
 noster est, ac cæcus natus: eo discruciatum quod  
 veritas in confesso esset, impostores quosdam clien-  
 tes suos miserunt ad parentes cæci, qui eorum  
 auribus insurrarent, atque clam dicerent: Ab-  
 negate filium vestrum, nec fateamini cæcum esse  
 natum, ut vobis principes sint amici; atque mul-  
 tis donemini muneribus. Parentes autem ejus qui  
 visum receperat, utpote parentes, cum lacrymis  
 responderunt vanis illis consiliatoribus: Quid di-  
 citis, o homines? Quid nos subornatis? proprium  
 ne filium abnegabimus? Feris nos crudeliores esse  
 D vultis. Draco prolem suam complectitur, nosque  
 proprium negabimus filium? Nunquam parentibus  
 immorigerus fuit; sed cæcus cum esset nos aluit;  
 postquam visum recepit, multo magis senec-  
 tulum fovebit nostram. Satis itaque sit vobis, quod  
 vestrum gratia nolimus eum prædicare qui filium  
 nostrum curavit, neque cum fiducia dicere, quis-  
 nam ille sit. Erit fortasse quispiam qui dicat: Un-  
 de nobis liquet, metu Pharisæorum parentes ejus  
 qui visum receperat, non ausos fuisse coram omni-  
 bus Dominum Christum prædicare? Unde hoc con-

82 Rom. xi, 54, 55. 83 Joan. ix, 41. 84 ibid. 19. 85 Dan. xiii, 22. 86 Joan. ix, 20, 21.

(82) Reg. 2, παράδοξος ποιήσαντος.

probetur, evangelista ipse Joannes memoravit his verbis : « Hæc autem dixerunt parentes ejus qui visum receperat, quoniam timebant Judæos. Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret ». » Viden Pharisæicam malitiam? Cum oportuisset eos Dominum confiteri, procidere coram ipso, atque adorare Creatorem, ac morbis remedium querere; non modo illi non confitebantur, sed eos qui confiterentur cædebant. Quomobrem sic eos condemnat Dominus : « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocrite, quia tollitis elavem regni cælorum, et nec ipsi intratis, nec volentes sinitis intrare ». »

10. Quid ergo judices Pharisæici? Ut viderunt parentes ejus qui visum receperat, non ex sua respondere sententia; iis per aliam januam reje-ctis, atque iterum accito eorum filio qui visum receperat, non aderat enim filius, cum Pharisæi parentes ejus interrogarent; coloratis verbis iterum interrogant hominem qui visum receperat, dicentes: Vel modo vera confiteris, atque palam facis omnibus, te non esse illum a nativitate cæcum: modo præsens dicebas te iis esse parentibus, et ecce audivimus ab illis, te illorum non esse filium, nec habuisse se filium a nativitate cæcum. **371** Quid tu ergo perseveras dicendo: Non o quidam nomine Jesus luto unxit oculos meos, et lavi, et video? His auditis ille qui visum receperat, compertaque eorum militia, respondit illis: Mirum si vere hæc dicitis. Nunquid parentes proprium filium abnegare potuerunt: præsertim mater masculum, aut pater in nullo offensus? multum incredibile illud videtur, nec illud mæx possunt capere aures. Si tamen illud factum fuit, nihil mirum: id humanæ naturæ proprium est, quare veniam merebuntur, quod ex metu id egerint. Vos Scribæ, Deum abnegatis: atque ita vos geritis quasi nihil mali admit-teretis. Quod vos adversus Deum admittitis, id parentes adversum me fecisse insimulatis? Nonne a multis jam temporibus de vobis Dominus per Isaiam prophetam exclamavit dicens: « Filios genni et exaltavi; ipsi autem spreverunt me ». » Etsi vobis abnegatio sit familiaris, illud tamen facere non sustinerem. Eum confiteor qui me curavit, agnosco parentes meos: etiam si illi me abnegaverint, ne ita quidem angustior: novi, novi Davidem discrete exclamare: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me ». » Exasperati porro Pharisæi dicebant: Quid ais, homo vanissime, tene Davidi confers? Et fabri filium Dominum confiteris, qui non habet ubi caput reclinet? Concedatur te visum recepsisse: Deum laudato. Quid huic gratias agis? Non est

A ἐπὶ πάντων; Ἦθὲν οὖν ἡμῖν ἡ ἀπέδειξε, αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπειρημένους, λέγων· « Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος, ὅτι ἐροῦντο τοὺς Ἰουδαίους. Ἦθῃ γὰρ συνετίθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα, ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται. » Εἶδες Φαρισαϊκὴν πονηρίαν. Δὲν αὐτοὺς ὁμολογεῖν τὸν Κύριον, προσπίπτειν τε, καὶ προσκυνεῖν τὸν Κτίστην, ἐπὶ δὲ καὶ τῶν παθῶν τῆν λύσιν ἐπιζητεῖν· ἐκεῖνοι δὲ οὐ μόνον οὐχ ὁμολογήσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμολογοῦντας ἐμάστιζον. Οὐδὲ καὶ ὁ Κύριος κατακρίνων αὐτοὺς ἔλεγεν· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κρύβετε τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὐτε δὲ τοὺς βουλομένους εἰσελθεῖν συγχωρεῖτε. »

B 40. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι κρίται; Ἦς εἶδον τοὺς γονεῖς τοῦ ἀναβλέψαντος μηδὲν πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῦ ἀποκρινόμενος, τοιούτους ἀποσώζοντο ἐκ' ἐξέρας θύρας, καὶ ἐκ δευτέρου προφωνήσαντες τὸν ἀναβλέψαντα παῖδα· οὐκ ἦν γὰρ παρὼν ὁ παῖς, ὅτε τὴν πύσιν προσήγγον οἱ Φαρισαῖοι τὸς γονεῖς αὐτοῦ· πιθανολογοῦντες (83) ἐπηρώσαν πάλιν τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες αὐτῷ· Κἂν νῦν ὁμολογεῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πᾶσι φανερὸν καθιστάς, ὅτι οὐκ εἰ σὺ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς· ἤθῃ γὰρ παρὼν ἔφηρς γονεῶν ἐκείνων εἶναι, καὶ ἰδοὺ ἀκράδαινον παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰ αὐτῶν υἱὸς, οὐδὲ ἔσχον ἐκ γενετῆς τυφλὸν τέκνον. Πῶς οὖν οὐ ἐπιτρέψῃς λέγων, ὅτι Ἀνθρώπος τις θαυγάμενος ἤησους ἐπέχρησε πύλιν ἐπὶ (84) τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνέψαμην, καὶ βλέπω; Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀναβλέψας, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτῶν τὴν κακίαν, ἀναπεκρίνατο πρὸς αὐτοὺς λέγων· Θαυμάζω, εἰ ἀληθεύετε ταῦτα λέγοντες. Οἱ γονεῖς εἶχον ἀρνησασθαι τὸ ἴδιον τέκνον, καὶ μάλιστα μηττὴρ ἀρῆβνα, ἢ πατὴρ μὴ παροφυνθείς; ὀφθαῖοι ἀπιστοὶ μοι φαίνεται τὸ λεγόμενον, καὶ τῶν ἐμῶν ἀκούων ἀπρόσδεκτον. Εἰ δὲ τοῦτο γέγονε, οὐδὲν θαυμαστόν· τοῦτο ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχει, διὸ καὶ συγγνώμης δεξιωθήσονται, ὡς ὀφθαῖοι τοῦτο πηθήσαντες. Ὑμεῖς οἱ γραμματεῖς τὸν Θεὸν ἀρνεῖσθε, καὶ ὡς μηδὲν φάσκον πράττοντες διάκεισθε. Καὶ περὶ τῶν ἐμῶν γονεῶν ὁ λόγος· ὁ ὑμεῖς πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖτε, τοῦτο τοὺς γονεῖς πρὸς ἐμὲ ποιεῖν διαβάλλετε. Οὐχὶ περὶ ὑμῶν ὁ Κύριος ἔκραξεν ἐκ πολλῶν τῶν χρόνων διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου λέγων· Ὑἱὸς ἐγέννησα, καὶ ὤλωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν; » εἰ καὶ ὑμῖν φίλον τὸ ἀρνεῖσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ ἐγὼ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀνέχομαι. Ὅμολογῶ καὶ τὸν θεραπεύσαντά με. γνωρίζω δὲ καὶ τοὺς γεννήσαντάς με· εἰ γὰρ καὶ ἠρησασάντο με οἱ γονεῖς μου, καὶ οὕτως οὐ διατάζω. Ὡσα, οἶδα σαφῶς βούντα τὸν Δαβὶδ· « Ὁ πατὴρ μου καὶ ἡ μητὴρ μου ἐγκατελίπον με, ὁ δὲ Κύριος προσεδάδετό μου. » Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ὀφθαλμοκίνητοι ἔλεγον αὐτῷ· Τί λέγεις, ματαίωρον, τῷ Δαβὶδ ἐαυτὸν συγκρίνεις; καὶ τὸν υἱὸν τοῦ τέκτονος Κύριον ὁμολογεῖς, τὸν μὴ ἔχοντα

<sup>78</sup> Joan. ix, 22. <sup>79</sup> Matth. xxiii, 15. <sup>80</sup> Isa. i, 2.

(83) Rec. 1, πιθανολογοῦντες.

<sup>81</sup> Psal. cxvi, 10.

(84) ἐπὶ δεστ in Reg. 1, 2.

ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει; Κεῖσθω, ὅτι ἀνεβλέψας τὸν Θεὸν ὑμολόγηται. Γι' τοῦτω εὐχαριστεῖς; Οὐκ ἔστιν οὕτως ἐκ τοῦ Θεοῦ· εἴ ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔβλεπε τὸ σάββατον. « Δὲς βέβην τῷ Θεῷ· ἡμεῖς γὰρ οἴδαμεν, ὅτι ἢ ἀνθρώπος οὗτος ἁμαρτωλὸς ἔστιν. »

11. Ὁ δὲ ἀναβλέψας, ἀκούσας; ὅτι ἁμαρτωλὸν τὸν Κύριον λέγουσι, τὴν ψυχὴν εὐλιγγιάσας, καὶ τὰς ἀκοὰς ἐπιστύνει, ἀναπακρίνεται πρὸς τοὺς Φαρισαίους λέγων· Τί λέγετε; Ἅμαρτωλὸς ἔστιν, ὁ τὸν ἐμὸν ὀφθαλμῶν φωτόδοτος; Τί τῆς πικρῆς μέλι προσμιγνύετε; Ἐν ταύτῳ με καὶ δοξάζετε καὶ βλασφημεῖν παρακαλεῖσθε. Τὸ μὲν δοξάζει τὸν Θεόν, καλόν, τὸ δὲ ἁμαρτωλὸν εἰπεῖν, ἐσοκισμένης διανοίας ἔστιν ἐπιχειρήμα. Εἰ ἁμαρτωλὸς ἔστιν, δεῖξάτε μοι ἁμαρτίας ἐμφανίαν ἐν αὐτῷ, καὶ πείθωμαι τῇ διδασκαλίᾳ ὁμῶν· ἢ ὑμεῖς ἐμφανίαν ἐν αὐτῷ ἁμαρτίας δεῖξατε, ἢ ἐγὼ βεβαίαν ἐν αὐτῷ θαυματουργίας ὑπάρχειν ἐχέγγυα. Καταλιπέτω τὰ κατ' ἐμαυτὸν, καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ἄλλων ποιῶμαι τὴν ἐπερώτησιν· Ἅμαρτωλὸς ἔστιν, ὡς φατε; Οὐκ οὕτως τὸν υἱὸν τῆς χάριτος ἐκκομιζόμενον νεκρὸν λόγῳ ἀνέστησεν; Ἅμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου ἦν τὸ ἔργον; Οὐχὶ τῶν δέκα λεπρῶν ὄψ' ἐν τῇ καταστικθίσαν ὑπὸ τοῦ πάθους παρβαλάναν δορᾶν ῥήματι ἐκαθαίρων; εἰς τὴν ἀνθρωπώμορπον μονοειῆ μετήνεγκε θῆαν; Ἅμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου τὸ ἔργον; Οὐχὶ τὸν ὑπὸ λεγεῖνος τῶν δαιμόνων παρενοχλούμενον ἄνθρωπον, τὸν μήτε κρατηθῆναι δυνάμενον, μήτε οἶκον ἐπισβεζόμενον, ἀλλ' ἐν τοῖς μνημείοις αὐλιζόμενον, βασιλικῶς τῆς τυραννίδος ἀπέλευσεν (85); Ἅμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ Λόγου τὸ ἔργον; Ἀγνομονέστερόν με τῶν δαιμόνων θέλετε εἶναι; Οἱ γὰρ δαίμονες, καὶ μαστιζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, γίνονται αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν· καγὼ δὲ θεραπεύεις παρ' αὐτοῦ ἁμαρτωλὸν αὐτὸν προσωποῶ; Ὡς Θεὸς ἐργάζεται, καὶ ὡς ἁμαρτωλὸς φημιζέται; « Εἰ ἁμαρτωλὸς ἔστιν, οὐκ οἶδα· ἐν δὲ οἶδα, ὅτι τυφλὸς ἄν, ἄρτι βλέπω. » Τοῦτο δὲ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἁμαρτωλοῦ τὸ ἔργον.

12. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι, ὡς εἶδον ἐαυτοὺς ἐπιπολὴ τῆς αἰσχύνης ἐμπλέους, ἀπεκρίναντο πρὸς τὸν ἀναβλέψαντα, λέγοντες· Ἐθεῖ μὲν σε ὡς κατὰδικον μαστιγῆσαι, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τιμωρηθῆναι· ἀλλ' ἵνα μὴ παρὰ τῶν ματαιοφρόνων ὡς βλάπταινοι διαβληθῶμεν, συμπεριφερωμένθ σου τῇ ἔξει· ἐδὲ δὴ πρὸς τὴν ἐπιρώτησιν ἀποκρίθητι τί σοι εἰπότεν ἐκεῖνος; πῶς ἀνεβλέψας; Λέγε, τί πέπονθας; Ὁ δὲ ἀναβλέψας, ἐπιβαρῆσας, προέκοπτε γὰρ τῇ πίστει, ἀναπακρίνετο λέγων· Πάλιν ἐρωτᾶτέ με, πῶς ἀνεβλέψα; Καθ' ἐαυτὸν πράττειτε, καὶ οὐκ οἴδατε. Ὅσον θέλετε τὸ θαῦμα οἰεῖσθε, τοσοῦτον πλείονος αὐτὸ φαιδρῶνεται. Πάλιν ἐρωτᾶτέ με, πῶς ἀνεβλέψα, ἦδη τρίτον ὑμῖν εἶπον, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατέ μοι. « Τί πάλιν θέλετε ἀκοῦσιν; Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθητῆσαι αὐτοῦ γενέσθαι; » Οὐχὶ διὰ τοῦτο (86) μετὰ ἀκριβείας τὴν περιόδον ἐρυσνάτε; Εἰ τοῦτο βούλησθε, τὸ λοιπὸν προσέλθετε πρὸς αὐτὸν ἀνευδοκί-

A hic a Deo. Si esset a Deo, non solveret Sabbatum: « Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est ». »

11. Qui autem visum receperat, audiens illos Dominum dicere peccatorem, animo aestuans atque aures obturans, ad Phariseos respondet dicens: Quid dicitis? Num peccator est qui meis oculis lucem impertivit? Cur acerbitati mel admiscetis? Eodem momento me et gloriam dare et blasphemare jubetis. Deo gloriam dare, probum; peccatorem autem dicere illum, obtenebratæ animæ facinus illud est. Si peccator, mihi peccatorum signa in eo commonstrate, atque doctrinæ vestræ credam. Aut peccatorum signa date: aut divino- rum in eo miraculorum dabo argumenta. Ea prætermitto quæ me spectant, atque ex aliis interrogationes paro. An peccator est, ut vos dicitis? Nonne hic est qui filium viduæ delatum mortuum verbo suscitavit? Hominis peccatoris, an Dei Verbi opus illud erat? Nonne una decem leprosurum morbo maculosam et pantherinam pellem verbo purgans, in humanam uniformemque transmavit speciem? Peccatorisne hominis, an Dei opus illud est? Nonne eum qui legione dæmonum agitabatur: qui neque teneri poterat, nec in domo permanere, sed in sepulchris morabatur, regio more a tyrannide liberavit? Hominisne peccatoris, an Dei Verbi opus illud? Vultin' me dæmonibus ipsis ingratiorem esse? Dæmones quippe etiam flagellati ab ipso, Filium Dei illum nuncupant: et ego ab ipso sanatus, peccatorem vocabo illum? Ut Deus operatur, et ut peccator proclamatur? « Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, nunc video ». Quod sane Dei, et non peccatoris est opus.

12. His Pharisei auditis, cum se viderent summo pudore affectos, responderunt ad eum qui visum receperat: Oportebat quidem te ut reum flagellari, ac secundum leges pœnas luere; sed ne a vanis hominibus ut invidi insimulemur, indulgemus hoc ingenio tuo: quare respondit ad interrogationem: quid fecit tibi ille homo? Qua ratione visum recepisti? Dic, tibi quid contigit? Tum ille confidenter, nam in 372 fide profecerat, respondit bisce verbis: Rursus sciscitamina, quomodo visum receperim. Contra vosmetipsos ignari agitis. Quanto magis miraculum opprimere studeatis, tanto magis ipsum inclarescit. Rursus percontamini, qua ratione visum receperim: jam te indicavi, nec credidistis mihi. « Quid iterum vultis audire? nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri? » An iddo studioso curationis seriem perquiritis? Si id optatis, jam accedite ad illum sine dubitatione, et illuminamini: agnoscite illum sine aliqua dubi-

<sup>85</sup> Joan. ix, 24. <sup>86</sup> ibid. 25. <sup>87</sup> ibid. 27.

(85) Reg. 1, ἀπήλασεν.

(86) Reg. 1, 2, καὶ διὰ τοῦτο.

side aduentem. Hæc cum audissent Pharisæi, maledixerunt eum cui visus fuerat restitutus, dicentes ipsi : « Tu discipulus illius es : nos enim Mosis discipuli sumus. Nos scimus quia Mosis locutus est Deus : hunc autem nescimus unde sit. Tu discipulus illius es <sup>15</sup>. » Qui autem visum acceperat subridendo respondit : Ego discipulus illius sum? bonum mihi concivium fecistis. O gloriosam contumeliam! Magna me imprudentes gloria affecistis. Vos Mosis estis discipuli? Quod potestatis vestre opus edidistis? Vos quidem Mosis estis discipuli; sed apostoli sunt medici mei discipuli. Ostendite, Mosis discipuli, aliquid contra discipulos medicos mei. Si quid vobis insit potestatis, non dicam mortuos, sed dormientes excitate, sicut apostoli defunctos. Si apostolis exæquari potestis; non dicam super undas, sed super terram ambulate, sicuti Petrus super mare. Si quid inest virtutis, cum apostolis concertate, non dicam spiritus, sed aves abigite, sicut apostoli dæmones. Dicite mihi : Vosne Mosis discipuli estis? Si Mosis discipuli essetis, crederetis Mosis dicenti de ipso : « Quoniam prophetam vobis excitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tanquam me. Ipsum audietis juxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis. Erit autem, omnis anima quæcunque non audierit prophetam illum, exterminabitur <sup>16</sup>. » Cavete ne exterminemini, et in omnes nationes dispergamini, utpote qui illius a propheta prænuntiati hominis virtutem non agnoveritis. An ignoratis qui sit oculorum meorum medicus? Ignoratis utique, quia occidentum quæritis. Nostis porro qui sit, et unde sit. Nam cum Herodes sciscitaretur a vobis, ubi Christus nasceretur, confestim et locum et modum indicastis, aientes eum in Bethlehem nasciturum. Cum ad cædem quæritur, nostis; cum miracula perpetrasse ostenditur, ignoratis.

15. Erit quis fortasse qui reponat, Unde scimus cæcum illum qui visum receperat, tam probe cum Pharisæis iudicibus contendisse? Quid ais, o amice? ferrum igni admotum prorsus ignescit, ubi acuitur, scindit acutissime; et iste dominicus manibus contractatus, ac divino inunctus sputo, nonne potuit absque syllogismorum apparatu adversus improbos rhetores argumentari? Annon de illo ac illi similibus divina dicit Scriptura : « Dominus sapientes reddidit cæcos <sup>17</sup>? » Opportune hominem qui miræ modo visum recepit, qui sincere Domino credidit, qui Judæis fortiter obstitit, rationabilem, morigeram, lacte exuberantem ovem vocare licet. Novit enim pastorum principem Christum, Pharisæicos effugit lupos : ingressus est per crucis portam in ecclesiasticum ovile. Audisti modo dicentem Dominum : « Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium,

στας, και φρωτισθητε· γνωρισατε αυτον αναμφιβολου· ουκ αποστρεφεται τον μετα πιστευω προσωντα αυτην. Ταυτα ακουσαντες οι Φαρισαιοι, ελοιδορησαν τον αναβλεψαντα, λεγοντες αυτω· « Συ ει μαθητης εκεινου· ημεεις οδαμεν, οτι Μωση λελαληκεν ο θεος· τουτον δε ουκ οδαμεν, ποθεν εστι. Συ ει μαθητης εκεινου. » Ο δε αναβλεψας, υπομειδιασας, απεκρινατο λεγων· « Εγω ειμι μαθητης εκεινου; καλως ελεξατε λοιδορησαντες με. Ω υβρεως ενδοξου! Εδοξασατε με μαλλον, και ουκ οδατε. Του Μωσεως εστι μαθηται; Καλ τι δυναμειωσ απεδειξαθε εργον; Γμεεις μιν του Μωσεως εστι μαθηται· ο δε αποστολοι του εμου λατρου εστι μαθηται. Επιδειξατε και υμεις οι του Μωσεως μαθηται τι ποτε κατα των μαθητων του εμου λατρου. Ει τι ποτε δυναμειωσ εχετε, ου λεγω νεκρους, τους καθυδοντας διωννιζατε, ως ο αποστολοι τους τενηωτας. Ει δυνασαθε τους αποστολους εξισουσαι, ου λεγω επι υδατος, επι γης βασιτασ, ως ο Πέτρος επι θαλάσσης. Ει τι δυναμειωσ εχετε, τους αποστολους αμυλλαθε, ου λεγω πνευματα, τα θρωνα σοδησατε, ως οι αποστολοι τους δαιμονας. Επισατέ μοι· Του Μωσεως εστι μαθηται; Ει Μωσεως εστι μαθηται, επιταρχειτε αν τω Μωση λεγοντι περι αυτου· « Οτι προφητην υμιν αναστησει Κυριος ο θεος εκ των αδελφων υμων, ως εμε. Αυτου ακουσαθε κατα πάντα, οσα αν λαληση προς υμεις. » Έσται δε, πλσα ψυχη ητις αν μη ακουση του προφητου εκεινου, εξολοθρευθησεται. » Βλεπατε μη εξολοθρευθησαθε, και εις πάντα τα εθνη διασπαρησαθε, ως του προφητουθεντος την δυναμιν μη γνωριζαντες. Ουκ οδατε τις εστιν ο των εμων οφθαλμων περιουδευτης; Ουκ οδατε, επιουη προς φων αυτον ζητατε. Οδατε δε και τις εστι, και ποθεν εστιν. Οτε γαρ παρα Ηρωδου ηρωτασαθε, που ο Χριστος γεννεται, ειθυδαλω και τον τοπον και τον τροπον ανηγγελιατε λεγοντες, οτι εν Βηθλεεμ γεννεται. Οτε προς φονοκτονιαν επιζηταται, γνωριζατε· οτε δε προς θαυματουργιαν ενδεικνυται, ου γνωριζατε.

15. Έστι δε πάντως ειπείν τινα, Καί ποθεν ἡμῖν ἡ γνώσις, οτι ο αναβλεψας τυφλῶς τοσαύτην δικαιολογίαν εἶπε κοίθησασθαι πρὸς τοὺς Φαρισαίους κριτάς; Τί λέγεις, ὦ φίλε; σίδηρος πορὶ προσομιλήσας ὄλιγος παρακοῦται, καὶ στομωθεὶς ὀφύατα τέμνει· καὶ οὗτος τῶν ἀεποτικῶν χειρῶν ἀξιωθεὶς, καὶ τοῦ θεικοῦ ἐμπύσματος, οὐκ εἶχεν ἀσυλλόγιστα κατὰ τῶν παρανόμων ῥητόρων σοφιστεύειν; Οὐ περὶ τούτου καὶ τῶν τοιοῦτων εἶπεν ἡ θεὰ Γραφή· ὁ Κύριος σοφοὶ τυφλοὺς; ὁ Εὐκαίρον καὶ τούτων τὴν παραδόξως ἀναβλέψαντα, καὶ τῷ Κυρίῳ γνωσίως πιστεύσαντα, καὶ κατὰ Ἰουδαίων κραταιῶς ἐνισχύσαντα, λογιῶν, εὐπειθῆς, πολυγύλακτον πρῶτον προσεειπείν. Ἐπίγνω γὰρ τὸν ἀρχιποιμένα Χριστὸν, ἀπεπήδησε τοὺς Φαρισαίους λύκους· εἰσῆλθε διὰ τῆς σταυρικῆς θύρας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μάνδραν. Ἦκουε ἀρίτως τοῦ Κυρίου λέγοντος· ὁ ἄμην, ἄμην λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας

<sup>15</sup> Joan. ix, 28, 29. <sup>16</sup> Deut. xviii, 15, 19; Act. iii, 22, 23. <sup>17</sup> Psal. cxlv, 8.

εις την αὐλήν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνειν ἄλλα-  
 χθῶν, κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής· Ὁ θύραν ὁ Κύριος·  
 ἐαυτὸν προσηγόρευσε· καὶ γὰρ ὅπως μὴ τινες, θύραν  
 ἀκούσαντες, δέξουσιν ἀπλῶς αὐτὸν περὶ θύρας λιτῆς  
 λέγειν, ἐπέκει τὴν ἑρμηνείαν, ἵνα κραυγὴν τὴν δι-  
 αδακάλαν· εὐθέως γὰρ προσεβίβηται· « Ἀμήν,  
 ἀμήν λέγω ὑμῖν· Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων·  
 δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ καὶ ἐξέλθῃ, νομῆν εὐρήσει·  
 Καλῶς ὁ Κύριος θύραν ἐαυτοῦ προσηγόρευσε, ὡς  
 φυλάττειν τοὺς ἔνδον τῆς πίστεως, ὡς ἀποσοῶν  
 τοὺς ἔξω περιθροῦντας, καὶ εἰσαγαῖν εἰς τὴν τοῦ  
 οἰκοδοπέτου πατρὸς συντυχίαν. Οὐδεὶς γὰρ γινώσκει  
 τὴν Πατέρα εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν λέ-  
 γοντα· « Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς,  
 καὶ ὃς ἐάν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· Ἐγὼ εἰμι  
 ἡ θύρα τῶν προβάτων. Καλῶς ὁ Κύριος ἐαυτὸν προ-  
 ηγόρευσε θύραν, καὶ ὁ θύρας· εἰς γὰρ ὁ Πα-  
 τὴρ (87), καὶ εἰς ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν Πνεύμα τῷ ἁγίῳ,  
 καὶ οὐ τρεῖς θεοὶ· ἀλλὰ μία θύρα γνώσεως. Καὶ τίς  
 τοῦτο μάρτυς; Παῦλος βοῶν· « Εἰς Κύριος, μία  
 πίστις, ἐν βάπτισμα. » Οὐδαμοῦ, οὐ δύο, οὐ τρεῖς,  
 οὐ τέσσαρες, οὐ πέντε, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εἶς, ἐπειδὴ  
 καὶ μία θύρα, εἰς Κύριος, ἀδιαίρετος οὐσία· μία  
 πίστις, ἡ ἀδαμῆδτος δοξολογία (88), ἐν βάπτισμα,  
 ἀκατήλεον φῶτισμα· ὁ ταύτην ἔχων τὴν γνώ-  
 σιν διὰ τῆς θύρας εἰσέρχεται, καὶ τῇ θύρᾳ Χρι-  
 στοῦ (89) περιπτύσσεται, καὶ τῆς θύρας οὐ χωρι-  
 ζεται.

A sed ascendit aliunde, ille fur est et latro \*\*, »  
 Ostium sese Dominus appellat; etenim ne fortasse  
 quidam, ostium audientes, arbitrarentur eum de  
 communi quodam ostio verba facere, interpreta-  
 tionem subjungit, ut doctrinam firmet suam:  
 continuo enim adjicit: « Amen, amen dico  
 vobis: Ego sum ostium ovium: per me si quis  
 Ingredietur, et egredietur, pascua inveniet \*\* » Pol-  
 chre Dominus ostium sese vocavit, utpote qui cu-  
 stodiat eos qui intus in fide sunt: qui et aligat  
 373 eos qui foris circumspiciunt: qui inducat  
 ad patrisfamilias consortium. Nemo quippe cogno-  
 scit Patrem, nisi per Filium, sicut ipse dicit:  
 « Nemo novit Patrem nisi Filius, et qui voluerit  
 Filius revelare \*\* » Ego sum ostium ovium. Probe  
 sese Dominus ostium appellat, et non ostia: unus  
 enim Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus: et  
 non tres dii; sed unum cognitionis ostium.  
 Ecquisnam hujusce rei testis? Paulus qui cla-  
 mat: « Unus Dominus, una fides, unum bap-  
 tisma \*\* » Nequam duo, non tres, non quatuor,  
 non quinque; sed ubique unus, quandoquidem  
 unum ostium; unus Dominus, indivisa substan-  
 tia: una fides, gloria scilicet nullis distincta gra-  
 dibus: anum baptisma, ac pura illuminatio.  
 Qui hac instructus est cognitione, per ostium  
 ingreditur, ac ostio, Christo scilicet, circumdatur,  
 neque ah ostio separatur.

14. Ἡμεῖς ὁ Κύριος ἀρτίως ἴδια πρόβατα ἀκολα-  
 καῖτως προσηγόρευσε· ἴδια πρόβατα, ὡς πολυπο-  
 κούνητα τῆ φιλοπικρία· ὡς πλησιάζοντα τὸ γάλα τοῦ  
 θρησκευτοῦ λόγου (90)· ὡς χλοαζόμενα τοῦ Κυρίου  
 σῶμα· ὡς πευθόμενοι τῇ σταυρικῇ βακτηρίᾳ· ὡς  
 συναγαγόμενοι τῇ τριπλόῳ τῆς πίστεως ἀλύσει· ὡς  
 μὴ λειποτακτούμενοι, ἀλλ' ἐπειροθόμενοι τῷ ἀκρο-  
 γωνίῳ λίθῳ Χριστῷ. Θύραν ὁ Κύριος ἐαυτοῦ προσ-  
 ηγόρευσε· καὶ καλῶς θύραν· ἔχει γὰρ δύο παραστά-  
 δας (91), τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν διαθήκην· ὅδον  
 καὶ ὑπέρθυρον, περιτομὴν καὶ ἀκροβυστιαν· ὄκνον  
 τὴν ἐκκλησίαν· τράπεζαν τὸ θυσιαστήριον· ἄρτον  
 τὸν ἄμνον· κρατῆρα τὸν μυστικὸν ὄκνον· χρυσὸν τὴν  
 ἀχιθῆλον πίστιν· ἄργυρον τὴν λαμπρὰν πολιτείαν·  
 μαργαρίτας τὰ θεῖα δόγματα· χλαῖναν τὴν στολήν  
 τοῦ βαπτίσματος. Ἦκουες ἀρτίως αὐτοῦ λέγοντος·  
 « Ἐγὼ εἰμι ὁ Ποιμὴν ὁ καλῶς· ὁ ποιμὴν ὁ καλῶς  
 τῆς ψυχῆν αὐτοῦ τίθειαν ὑπὲρ τῶν προβάτων. »  
 Ἐαυτὸν ὁ Κύριος ἠντίετα· ὁ γὰρ (92) ἡμελλε ποιεῖν,  
 προβαλεῖν· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τῶν προβάτων θάνατον  
 κατεδέξατο εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Κύριος. Αὐτὸς μόνος ὑπὲρ  
 τῶν λογικῶν προβάτων κατεδέξατο θάνατον, οὐκ ἀκού-  
 σιον, ἀλλ' ἑκούσιον· θάνατον οὐκ ἐπιζητήσιον, ἀλλ'  
 ἀπικερῆ· θάνατον οὐ φθορᾶς δεκτικὸν, ἀλλ' ἀφθορ-

C  
 14. Nos modo Christus citra adulationem pro-  
 prias vocavit oves: proprias oves, utpote lani-  
 geras beneficentia erga pauperes: ut plenas lacte  
 exuberante nutritantis sermonis: ut pastus Do-  
 mini corpore: ut obsequentes baculo crucis: ut  
 triplicata coactas fidei catena: ut ordinem minime  
 deserentes, sed innixas angulari lapide Christo.  
 Ostium sese Dominus appellavit: ut pulchre  
 ostium, habet enim postes duos, Vetus ac Novum  
 Testamentum, limen ac superliminare, circumci-  
 sionem ac praeputium; domum, ecclesiam; man-  
 sam, altare: panem, agnum; craterem, mysti-  
 cum vinum; aurum, sinceram fidem; argentum,  
 praeclaram vitae rationem; margaritas, divina do-  
 gmata; chlamen, baptismatis stolum. Audisti modo  
 ita loquentem illum: « Ego sum Pastor bonus, bo-  
 nus pastor animam suam ponit pro ovibus \*\* ».  
 Dominus semetipsum adumbrabat, quod enim erat  
 facturus praenuntiabat. Nemo quippe mortem pro  
 ovibus subit, nisi solus Dominus. Ipse solus pro  
 rationalibus ovibus mortem sustinuit, non invite  
 sed sua sponte, mortem non damnosam sed per-  
 utilem; mortem non corruptionis capacem, sed  
 iucorruptionis conciliatricem: mortem fide intel-

\*\* Joan. x, 1. \*\* ibid. 9. \*\* Math. xi, 27. \*\* Ephes. iv, 5. \*\* Joan. x, 11.

(87) In Reg. 2 articulus deest.  
 (88) Apud Graecos duplex est δοξολογία· prima  
 eaque major est, Hymnus, Gloria in excelsis; altera  
 quae minor vocatur, est versus: Gloria Patri, quam  
 licet iudicari putamus.  
 (89) Reg. 2, καὶ τὴν θύραν ἑρστὸν. Mox idem,

ἡμεῖς ὁ Κύριος. Editi, ὁμᾶς ὁ Κύριος.  
 (90) Reg. 2, γάλα τοῦ θρησκευτοῦ· ὡς χλοαζ. Mox  
 idem, πευθόμενῳ.  
 (91) Reg. 1, 2, παραστάτας. Mox Reg. 2, ὄκνον  
 καὶ ὑπέρθυρον.  
 (92) Ita Reg. 2. In editis, γὰρ ἔδειξεν



ligendam, non curiosius examinandam : mortem A non ad mortis consuetudinem contingentem, sed quæ ipsius mortis mors esse deprehendatur. Nisi enim Dominus voluntarie mortem suscepisset, nequaquam diabolus mortem pertulisset. Quamobrem exclamat Paulus hisce verbis : « Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, stimulus tuus? Ubi est, inferne, victoria tua? » Verum hic sermonem obsignantes nostrum, gratias Deo agimus : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

<sup>92</sup> I Cor. xv, 54.

#### IN DUAS SEQUENTES HOMILIAS ADMONITIO:

*Duas sequentes homilias ejusdem esse scriptoris arguit cum styli genus tum ordo atque series orationis : quare consequenter ponuntur in Regio codicis 205. Athanasii porro eas esse credidit vir eruditus Holsteinius, licet in iis Athanasianum nihil compareat. Frigidum quippe est orationis genus, quod nihil nervorum, nihil salis obtineat : nec magnum sese prodit in ejus structura hujusce scriptoris iudicium. Etiamsi porro aliunde non liqueret esse has homilias Athanasio abjudicandas, coarguunt sane isthæc sub finem secundæ homiliæ verba : τρεῖς ὑποστάσεις κηρύττοντες, μίαν θεότητα ὁμολογούντες, fuisset illas post Nestorianam vulgatam hæresin descriptas. Licet enim ὑποστάσεις quandoque meminisset Athanasius, nunquam tamen ait tres hypostases in confesso apud omnes esse : imo in synodali epistola Alexandrina, nihil interesse inquit, si vel una solum vel tres hypostases esse dicantur, dum recta servetur sententia.*

#### ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

#### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου εἰς τὸ · Πορεύσθε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ εὐρήσατε ἔσρη δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς · λύσαντες ἀγάγετέ μοι.

#### S. P. N. ATHANASII

In illud Evangelii secundum Matthæum : *Ite in castellum quod contra vos est, et invenietis asinam alligatum et pullum cum ea : solventes, adducite mihi* <sup>93</sup>.

**374** 1. Iteratis nos beneficiis donans Deus, B suaque in nos gratiam effundens, simul doctrina sua animas nostras excitat. Iis enim qui hujus sæculi malis premuntur, ejusque negotiis distrahuntur, hoc Deus sæculum cordi imprimit, ut cognoscant homines, se non sæcula expectare, sed hoc duntaxat sæculum in phantasia habere. Ut itaque de futuro arbitrium prospiciant, innatam nobis per liberum arbitrium doctrinam largitus est. Omnes igitur homines, sapientes et insipientes, principes et privati, divites et pauperes, compertum habent mortem omnes excepturam. Illud enim est, hoc sæculum in phantasia habere; hoc autem est, unumquemque finem suum ob oculos ponere. Plerique gnari obventuram sibi mortem, putant se post hoc sæculum foro quasi nunquam existissent: quales erant qui aiebant: « Exigua et tristis est vita nostra, nec est regressus finis nostri. Venite ergo, inquit, et fruamur bonis quæ sunt;

<sup>93</sup> Matth xxi, 9.

1. Πάλιν ἡμᾶς εὐεργετῶν ὁ Κύριος, καὶ τὴν οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐκτείνων χάριν, ὁμοῦ καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας τὰς ἡμετέρας διεγείρει ψυχὰς. Τοῖς γὰρ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσασι, καὶ περισπασθεῖσιν ἐν τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν, ὁ Θεὸς τὴν αἰῶνα τούτων ἐν καρδίᾳ δίδωκεν, ὥπως γνόντες γνῶσιν αἱ οἱ ἄνθρωποι, ὅτι οὐ τοὺς αἰῶνας διαμενοῦσιν, ἀλλὰ τὴν αἰῶνα τούτων φαντάζονται. Ἴνα οὖν καὶ τοῦ μιλοντος αἰῶνος πρόνοιαν ποιῶσιν, ἐμφυτον ἡμῖν μάθησιν διὰ τοῦ αὐτεξουσίου ἐγαρίσαστο. Πάντες οὖν οἱ ἄνθρωποι, σοφοὶ τε καὶ ἄσσοφοι, ἀρχοντες καὶ ἰδιῶται, πλοῦστοι καὶ πένητες ἴσασιν, ὅτι θάνατος πάντας διαδέχεται. Τούτο γὰρ ἐστὶ τὸν αἰῶνα τούτων φαντάζεσθαι· τοῦτο ἐστὶν ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ. τέλος πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν. Πολλοὶ δὲ, καὶ τούτο εἰδότες, ὅτι θάνατος αὐτοὺς διαδέχεται, σινοῦται μετὰ τούτων τὸν αἰῶνα ἔσσεσθαι ὡς οὐχ ὑπάρχοντας· οἳ ἔσαν οἱ εἰπόντες· « Ὀλίγος ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀναποδοσιμὸς· τῆς τελευταίης ἡμῶν. Δεῖ τε



ὄν, φασί, καὶ ἀπολαύσωμεν τῶν ὄντων ἀγαθῶν ἄνθρωποι πολυτελεῖς καὶ μύρων ἐμπλησθῶμεν. Ὁ Τούτους δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος διατίθει λέγοντας : « Φάγωμεν καὶ πίωμεν ἄνθρωποι γὰρ ἀποθνήσκειν. » Εἰ τοσοῦτον ὄν Ἰσχυρα γυνῶνα οἱ ἄλλοι, ὅτι ἄλλοις ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος αὐτῶν· πῶς τὸν τῶν ἀγαθῶν ποιητὴν τάχιον οὐκ εὗρον; μόνον ὄν σοφοῦ ἐστὶ γινῶναι τὰς αἰτίας τῶν γενομένων· οἷα γὰρ σαφῶς, καὶ πῶς ἐγένοντο, καὶ οὐ χάριν ἐγένοντο· οἶδεν, ὅτι τῶν πάντων ὁ θεὸς ποιητὴς ἐστὶν ἤκουσε γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος : « Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνατε, εἴτε τι ποιεῖτε πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Οἱ δὲ τῷ βίῳ τούτῳ χρῆσάμενοι, ὡς ἐν νεότητι σπουδαίως, καὶ τῇ ἐαυτῶν κακίᾳ καταδαπανηθέντες ἀπ' ἀρχῆς μέχρις τέλους, οὐκ ἔγνωσαν τὰ ποιήματα τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἦσαν ἀκριβοῦσαντες περὶ τούτων τῶν νοῦν, πάντως ἂν καὶ τῶν τούτων δημιουργῶν θεὸν τάχιον ἐπεγίνωσκον· « Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. » Ὁδῶ ὄν κέρηται ἀγούση τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν κτισμάτων ἐπὶ τὸν τῶν ἀπάντων κτίστην καὶ δημιουργόν.

A vino pretioso et unguentis nos impleamus <sup>22</sup>. » Nos et beatus Paulus sic loquens exhibet : « Mauducemus et bibamus : cras enim moriemur <sup>23</sup>. » Si ergo miseri illi tantum cognoscere valuerunt, exiguum scilicet ac tristem esse vitam suam : cur honorum auctorem citius non invenero? Solius itaque sapientis est nosse rerum causas : manifesto novit quippe, quo modo et quo fine res factæ sint : novit Deum, omnium esse factorem : audivit quippe dicentem Apostolum : « Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis; omnia in gloriam Dei facite <sup>24</sup>. » Qui vero vita hujus sæculi vivunt, tanquam in juventute celeriter, et malitia propria a principio ad finem usque consumpti, non norunt officia Dei. Nam si mente sua accurate illa considerassent, citius plane eorum creatorem Deum agnovissent : « Ex magnitudine enim ac specie creaturarum, auctor earum perspicitur <sup>25</sup>. » Viam ergo ad usum proposuit, quæ homines ducat ad creaturis ad omnium creatorem et opificem.

2. Ταῦτα μὲν προσεβήκαμεν τῷ λόγῳ, ἐπειδήπερ πάντας ὡς πρόβατα ἐπλανήθησαν· καὶ οἱ ἐ φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰτήληθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ στερρεῖς τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτημάτων ἕκαστος ἐσφίγγετο. « Ἐθάσσειε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ. » Ἄλλ' ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λυτροῦμένους τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ζωοποιῶν τοὺς τεθλιωμένους. Ἀμέλει καὶ ὁ θεοπέσιος Ἀπόστολος, τοῦτο ἐπιστάμενος, ἔγραψε λέγων : « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῶν μᾶλλον τῷ τῷ ἐνὸς δικαίωματι ἡ χάρις εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς. » Ἐπειδήμησε τογαροῦν πρὸς ἡμᾶς ὁ ζῶν καὶ ἐνεργῆς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ εἰκὼν ἡ ἀπαράλλακτος, ὁ Υἱὸς ὁ μονογενὴς, ὁ εἰς οὐ γέγονασιν οἱ αἰῶνες, φέρων τε τὰ πάντα τῷ βῆματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρῶν τῶν ἀμαρτιῶν ποιησάμενος. Ἀπὸ ἀποστέλλει δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λέγων πρὸς αὐτούς : « Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθὺς εὐρήσετε ἐκεῖ δύο δεδεμένους, καὶ πῶλον μετ' αὐτῶν· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. » Ματθαῖος μὲν διαγράφων τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα, θύον καὶ πῶλον ὀνομάζει· Λουκᾶς δὲ τὰ ἀμφοτέρω εἰς μίαν ἐνότητα ἀνακεφαλαιοῦμενος, πῶλον ὀνομάζει· φησὶ γὰρ οὕτω Λουκᾶς ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν Εὐαγγελίῳ· « Ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἰπόν· Ἰπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν ἧ εἰσπορευόμενοι εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ᾧ οὐδεὶς κάποτε ἀνθρώπων ἐκάθισεν· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. » Εὐρήσεις ὅν τῶν Ματθαίων πανταχοῦ δύο ὀνομάζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν εἰς τὰ δύο ἀνακεφαλαιοῦντα. Οἷον καὶ ἐπὶ τῶν τυρῶν, ὁ Ματθαῖος δύο πᾶν ὀνομάζει, εἰπόν· « Καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυ-

2. Hæc orationi nostræ præulimus, quia omnes quasi ovæ erraverunt, et quia « invidia diaboli mors intravit in mundum <sup>26</sup> »; ac vinculis peccatorum suorum quisque constringitur. « Regnavit enim mors ab Adam usque ad Mosem, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ <sup>27</sup>. » Sed venit Dominus noster Jesus Christus, redempturus captivos, et mortuos vivificaturus. Hujus sane rei gnarus beatus Apostolus, hæc scripsit : « Si enim unius delicto multi mortui sunt; multo magis unius justificatione gratia in omnes homines ad justitiam vitæ <sup>28</sup>. » Peregrinatum itaque ad nos est vivum et efficax Dei Verbum, atque imago invariabilis, Filius unigenitus, « per quem sæcula facta sunt, portansque omnia verbo virtutis suæ, purificationem peccatorum faciens <sup>29</sup>. » Idcirco mittit discipulos duos in castellum e regione situm, dicens eis : « Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatum, et pullum cum ea; solvite et adducite mihi <sup>30</sup>. »

375 Matthæus quidem describens Ecclesiam, ejusque prolem, asinam et pullum nominavit. Lucas vero in unum ambo complexus, pullum nominat : ait enim ipse Lucas in Evangelio suo : « Misit duos discipulos suos dicens : Ite in castellum quod contra vos est : in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit : solvite illum et adducite mihi <sup>31</sup>. » Invenies itaque Matthæum duo ubique nominare; Lucam vero duo in unum complexi. Cujusmodi est illud de cæcis, quos Matthæus duos item memorat, dicens : « Et transeunte inde Jesu, acuti sunt eum duo cæci, clamantes et dicentes : Miserece nostri, fili David <sup>32</sup>. » Lucas vero duos in unum complexus, ait : « Factum est autem, cum appro-

<sup>22</sup> Sap. 11, 5. 6. <sup>23</sup> I Cor. xv, 52. <sup>24</sup> I Cor. x, 31. <sup>25</sup> Sap. xiii, 5. <sup>26</sup> Sap. 11, 24. <sup>27</sup> Rom. v, 14. <sup>28</sup> ibid. 15. <sup>29</sup> Hebr. 1, 3. <sup>30</sup> Luc. xix, 29, 30. <sup>31</sup> Matth. ix, 27.

plinqarend Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat, quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazareus transiret, et clamavit dicens: Jesu, filii David, miserere mei \*.

Similiter deprehendes dæmoniaco duos nominare Matthæum; Lucam vero accariorie mente, pie pro duobus unum dicere. Matthæus ergo de duobus sic loquitur: « Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis ». Lucas vero unum pro duobus scripsit his verbis: « Et cum egressus esset ab terram, occurrit illi vir quidam ex urbe, qui habebat dæmonia jam a temporibus multis ». Ubique ergo Matthæum invenies semper de duobus loquentem, Lucam autem de uno. Non quod divina labantur Evangelia, ahsit! nec quod opposita loquantur, qui uno eodemque Spiritu sancto repleti sunt: unam enim eandemque vim in sacris litteris sancti viri conservant.

ἑαυτοῖς ἐφθέγγαντο ὁ ἐξ ἑνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν ἁγίων Γραφῶν δύνανται οἱ ἅγιοι.

3. Horum porro mentio a nobis facta est, non quod proposito nostro exciderimus. Lectum namque fuit nobis, ut audivistis, Evangelium secundum Matthæum. Scriptura porro sententia hæc est: « Tunc misit Jesus duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est: et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea; solvite et adducite mihi. » Jam supra diximus asinam istam, Ecclesiam esse ex gentibus coactam: pullus autem, pater noster Adam est, quem Satanas verustis suis alligavit. Ipsa quippe asina immundum erat animal, ut quæ cibum non ruminaret sursum ducendo ac demittendo: quæ est gentium Ecclesia. Nam antehac illa idolis suis contaminabatur, immundoque polluebatur sanguine; ita ut per Jeremiam prophetam ei dicitur: « Fornicata es cum pastoribus multis »; sed Dei Filius hominum amantissimus, ad nos peregrinatus est: et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Neque enim angelorum erat, Dei creaturam salvam facere; sed Verbi, Dei et hominis. Ipsi quippe debebatur illud, utpote qui creator diceretur. Mittit itaque discipulos duos in castellum e regione situm, qui solverent asinam atque pullum, « ut exhiberet eam sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem amplius maculam, aut aliquid eorum, » quæ superius dicta sunt de illa: sed « ut sit sancta et immaculata Christo ». Ita enim qui ex ea nascentur futuri sunt « populus acceptabilis, sectator bonorum operum ».

\* Luc. viii, 33-38.

† Matth. viii, 23.

‡ Luc. viii, 27.

§ Levit. xi, 4.

|| Jer. iii, 1.

¶ Philipp. ii,

7. \*\* Ephes. v, 27.

†† Tit. ii, 14.

(93) Reg., Ναζωραῖος.

(94) Reg. 2, δὲ Ἰησοῦ. Μοι ἰδὲν, ἐμοιχούσα.

φλοῦ, κρίζοντες καὶ λέγοντες: « Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὸς Δαβὶδ. » Ὁ δὲ Λουκᾶς τοὺς δύο εἰς ἓνα ἀνακαταλιπούμενός φησιν: « Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ ἐγγίσει αὐτῶν εἰς Ἱερουσόμ, τυφλὸς τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν, προσαιτῶν. Ἀκούσας δὲ ὅχλου διαπορευομένου, ἐπυθάνετο τί ἐν φῆι τοῦτο. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος (93) παρέρχεται, καὶ ἰθέσσε λαλῶν Ἰησοῦ υἱὸς Δαβὶδ, ἐλέησον με. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων εὐρήσεις τὸν μὲν Ματθαῖον δύο ὀνομάζοντα, τὸν δὲ Λουκᾶν ἀκριβεστέρῃ τῇ διανοιᾷ εὐσεβῶς ἀντὶ τῶν δύο ἓνα εἰρηκότα. Φησὶν οὖν ὁ Ματθαῖος περὶ τῶν δύο οὕτως: « Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασσηῶν, ὑπήνησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι, ἐκ τῶν μνησθέντων ἐφερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν. » Λουκᾶς δὲ τοὺς δύο εἰς ἓνα γράφων ἔλεγεν: « Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐν τῇ γῆ ὑπήνησεν ἀνὴρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν. Ἐπαυχθὼν οὖν εὐρήσεις τὸν Ματθαῖον διττῶς περὶ πάντων εφεγγόμενον: τὸν δὲ Λουκᾶν ἐνικῶς διαλεγόμενον. Ὡστε οὐκ ἐσφαλμένα εἶσι τὰ θεῖα Εὐαγγέλια, μὴ γένοιτο! ὅστε πάλιν ἀνιθετα ἐμπορούμενοι, ἡμῶν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν σώζουσι διὰ

3. Τούτων δὲ καὶ ἡμεῖς ἐμνημονεύσαμεν οὐκ ἐκπεσόντες τοῦ προκειμένου ἀνεγνώσθη γὰρ ἡμῖν, ὡς κηροῦσατε, Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἡ δὲ περιουσία τῆς Γραφῆς ἐστὶν αὕτη: « Τότε Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, λέγων αὐτοῖς: Πορεύθητε εἰς τὴν χώραν, τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὐρήσατε θρονὸν δεδεμένον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς. Ἔσασθε ἀγάγετέ μοι. » Ἡδὲν προεῖρηκαμεν, ὅτι αὕτη ἡ ἑνος ἢ ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησία ἐτύγχανεν: ὁ δὲ πῶλος ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀδάμ ἐστὶν, ὃν ἔβησεν ὁ Σατανᾶς ταῖς αὐτοῦ πανουργίαις. Αὕτη γὰρ ἡ ἑνος ἀκαθάρτου ὤκου ἐχρημάτιζε, μὴ ἀνάγουσα, μήτε κατὰγουσα μερυσμῶν: ἦτις ἐστὶν ἡ ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησία: ἐμαίετο γὰρ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς, καὶ ἐμαίετο ἐν τοῖς ἀκαθάρτοις αἵμασιν: ὡς λέγεσθαι πρὸς αὐτὴν διὰ Ἱερουσόμ (94) τοῦ προσήτου: « Ἐμοιχέουσα ἐν ποίμα πολλοῖς: » ἀλλ' ὁ εὐλάθρωπος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐπέδημησε πρὸς ἡμᾶς, καὶ σχήματι εὐσεβεῖς ὡς ἀνθρώπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ὁ δὲ γὰρ ἦν ἀγγέλιον τὸ σώσει τίςιν Θεοῦ, ἀλλὰ Λόγου, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Αὐτῷ γὰρ καὶ ἐχρηστώτατο, τῷ καὶ κτίστη εἰρημῶν. Ἀποστέλλει οὖν τοὺς δύο μαθητὰς εἰς τὴν κατέναντι χώραν λύσαι τὴν θρονὸν καὶ τὸν πῶλον, ἢ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑδοξοῦ Ἐκκλησίαν, μηκέτι ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα, ἢ ἄλλο τι: τῶν προλεχθέντων περὶ αὐτῆς: ἀλλ' ἢ ἵνα ἡ ἁγία καὶ ἄμωμος τῷ Χριστῷ. Ὁὕτως γὰρ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα ἔσονται εἰς ἡμᾶς περιουσίαν, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. »

4. Ἀπέρχονται οὖν οἱ δύο μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ λύουσιν τὴν θύον καὶ τὸν πῶλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῦ παρα τοῦ διδασκάλου. Ἀνεκαίλιστο γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ. Ἔλυσε δὲ ἡμεῖς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν· ὡς καὶ τὸν προφήτην Ἰσαίαν πρὸ πολλοῦ ῥοφῶν καὶ λέγοντα· « Ἐδωκάς σε εἰς διαθήκην γένους μου, εἰς φῶς ἔθνῶν, ἀνοῦσαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν ἀνειμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει· » Πορεύονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. Κώμην δὲ ἐὰν ἀκούσης, τὸν περιγίγειον τοῦτον κόσμον ὑπολάβησθε· ἡ γὰρ πόλις ἡ ἐπουράνιος ἐστίν, ὡς προείπαμεν. Τὸ δὲ, καὶ « εἰς τὴν κατέναντι κώμην, » Μωσῆς ἐν τῇ Γενέσει προεσήμανεν, εἰπῶν· « Ἀπώρτησεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἐκέλευσε τὰ χερσὶν αὐτοῦ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν ἐν στρεφομένῃ φυλάττειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. » Οὐθενὸς γὰρ ἄλλου ἢν εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς, ὅθεν ἐξεβλήθημεν, ἢ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, τοῦ τεθεικότος τὰ χερσὶν φυλάττειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. Οὐθενὸς γὰρ ἄλλου ἢν ἀνακαλέσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν ἢ αὐτοῦ, τοῦ ἀποφρηναμένου καθ' ἡμῶν. Οὕτως οὖν νοηθήσεται καὶ τὸ ἐπὶ τῆς θύου καὶ τοῦ πῶλου, ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστίν. Ὑποδείγμασι γὰρ κέχρηται ἡ θεία Γραφή· καὶ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκάλει, τὸν ἀνθρώπου σημαίνον· καὶ τὸν Ἀδάμ μνήμην ποιήσασα, ἀλλὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμολογῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἵνα τὸ πεπλανημένον ἐπιστρέψῃ, καὶ τὸ ἀνομιλῶδες ζητήσας εὐρῆ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεβραχμένους, καὶ ἀνακαλούμενος τοὺς ἐκπεσόντας, καὶ λυτρούμενος τοὺς αἰχμαλώτους. Τοῦτο δὲ μνηνὸς ὁ θεοφόρος Δαβὶδ ἐν Ψαλμοῖς ῥῶσι, λέγων· « Ἐπιστρέψον, Κύριε, τὴν αἰχμαλιωσάν ἡμῶν, ὡς χειμάρρους ἐν τῷ νότῳ. » οὕτως ἐστὶν ὁ καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· « Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα. » Τῆς γὰρ παρουσίας τοῦ Σωτήρος καταλαμπάτης τὰ σύμπαντα, λύεται λοιπὸν ἡ θύος καὶ ὁ πῶλος ἐκ τῶν δεσμῶν. Αὐτὸς προφήτου· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξελείπων τὰς ἀμαρτίας σου. »

5. Δείξωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ ἐαυτῶν· λύσωμεν πάντα δεσμῶν (95) ἀδικίας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κυρίως ἀγαθόν, ἵνα ἐν οἷς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐπολιτεύσατο, μανθάνωμεν αὐτὸν μὴ λόγῳ μόνον παραδεικνύειν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ πράγματι τὰ συμφέροντα. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρησά με, εὐαγγελίζασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλά με, ἰάσασθαι τοὺς συντρίμμηνους τὴν καρδίαν, κερῶσαι αἰχμαλώτους ἄρειν, καὶ τυχεῖς ἀνάβλεψιν. » Δήσαντες γὰρ ἡμῶν πῆδας καὶ χεῖρας οἱ πρὸ τούτου κύριοι, ἔχμαλωτέυσαν ἡμᾶς, προκόπτειν οὐκ

A 4. Abeunt ergo discipuli duo ad vicum ex adverso situm, solvuntque asinam et pullum, prout sibi a magistro jussum fuerat. Revocavit enim nos ex vico contraposito, ad caelestem civitatem, supernam Jerusalem. Nos autem solvit ex vinculis diaboli; ut et Isaias propheta jam olim exclamaret: « Dedit te in foedus generis mei in lucem gentium: ut aperias oculos caecorum, et 376 educaas ex vinculis remissos, et ex domo carceris sedentes in tenebris »<sup>14</sup>. » Abeunt discipuli in castellum e regione positum. Castellum porro cum audis, terrenum hunc mundum intellige. Civitas enim caelestis est, uti supra diximus. Illud autem: « In castellum quod contra vos est, » Moses in Genesi olim significavit dicens: « Collocavit Deus Adam e regione paradisi voluptatis: jussitque cherubim, et flammam gladium atque versailem custodire viam ligni vitae »<sup>15</sup>. » Neque enim alterius cujusdam erat reducere nos ad locum unde fueramus expulsi, nisi ipsius Domini, qui cherubim posuerat ad custodiendam viam ligni vitae. Nullius erat alterius revocare nos ex castello e regione sito ad caelestem civitatem, quam ejus qui in nos protulit sententiam. Ita ergo intelligetur, asinam illam memoratam atque pullum, esse totum humanum genus. Exemplis namque utitur divina Scriptura: nam licet Ecclesiam accipiam, hominem significo, et si Adamum memorem, una totum genus humanum definero. Idcirco enim adventi Dominus ac Salvator noster Jesus Christus, ut quod erraverat reduceret, et quod perierat quaerens inveniret. Ipse namque est qui solvit compeditos, qui contractos erigit, qui lapsos revocat, qui captivos redimit. Quod indicans deifer ille David in Psalmis ita canit: « Convertite, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro »<sup>16</sup>. » Hic est qui tenebras illustrat, de quo scriptum est: « Galilaea gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam »<sup>17</sup>. » Salvatoris quippe adventu cuncta illustrante, solvitur demum asina atque pullus ex vinculis. Ipse enim peccata nostra tulit, ut per prophetam ait: « Ego sum qui deleo peccata tua »<sup>18</sup>. »

γὰρ καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἤρην, ὡς φησι διὰ τοῦ σου. »

5. Ostendamus ergo et nos bonum animae nostrae: solvamus omne iniquitatis vinculum. Illud namque est proprie bonum; ut quoniam ipse Magister recte atque probe conversatus est, ediscamus ipsum, non verbo tantum, sed re ipsa, nobis congruentia tradidisse. Audi enim illum prophetae voce dicentem: « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem, et caecis visus restitutionem »<sup>19</sup>. » Qui enim ante istum domini erant, ligatis pedibus manibusque nos captivos tenebant, nec permittebant nos proficere in

<sup>14</sup> Isa. XLII, 6, 7. <sup>15</sup> Gen. III, 24. <sup>16</sup> Psal. CXXV, 4. <sup>17</sup> Isa. IX, 2. <sup>18</sup> Isa. XLIII, 25. <sup>19</sup> Isa. LVI, 1.

(95) Reg. σύνδεσμον.

via veritatis. At Dei Filius erga homines benignus, ad genus humanum peregrinatus, nos liberavit. Proprios enim discipulos misit, solvitque nos a vinculis diaboli. Mirabilia itaque illa signa a Jesu edita, licet secundum historiam sensibili modo facta fuerint, at spiritualium gratia gesta sunt. Quae historiam spectant impleta quidem sunt, atque divinae res erant, quae iis significabantur. Nisi enim divinae res fuissent significatae, nequaquam prophetas ad-ventum ipsius praenuntiaturi fuissent. Isaias itaque clamat dicens: « Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum alium subjugalis ». Hae a Jesu mirabilibus perpetratis signis nihil adjiciendum, nihil detrahendum. Omnia enim perfecte et absque ullo defectu effecit. Erat namque potens in opere et sermone. Haec sane Psalmista declarat his verbis: « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna ». Magna itaque potentia sua totum liberavit humanum genus.

6. Haec porro Jesus signa fecit praesens ipse nobiscum, ut timeamus a facie ejus. Quod autem ea sint sensibilia spiritualium symbola, audi. Venit quippe Salvator in primis ut hominis animam beneficio dunaret. At quandoquidem multis ignotum illud erat, per curationes sub aspectum cadentes, occultam salutem animae indicabat. Minus vero ipsi, dum concederet peccatorum paralytico remissionem, fides non habebatur: dicebant quippe Judaei: « Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus? » Dehinc postquam quod occultum ac praecipuum erat latenter fecerat; secundo loco corpus curavit. Ait enim ipsi: « Surge, tolle grabatum tuum, et ambula ». Vides quam cito hic vinculis solvatur: nec solum exteriori curatione solvitur: sed tantis etiam peccatis liberatur: imo eum quoque curationis praeconeum exhibuit: ac demum quae sensibili modo gesta sunt, spiritualium gratia agebantur. Ea quoque de causa mittuntur et discipuli in castellum ex adverso situm, ac solvunt asinam et pullum, sicuti a magistro jussum ipsis fuerat. Hoc autem plane factum est, ut impleterentur Jacobi prophetae. Cum benediceret enim duodecim patriarchas, ubi ad Judam pervenit, propheta, ac divina profert verba. Audi namque illum dicentem: « Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem pullum canis suae ». Demum quaeconque de Juda dicta sunt, comperies de adventu Salvatoris dicta fuisse. Potest quippe quisquis est studiosus, paulatim legendo, ea quae de ipso dicta sunt intelligere. At ne totam enarrarem historiam, audiamus Apostolum haec loquentem: « Manifestum est enim, quod ex Juda ortus sit Dominus noster ».

<sup>33</sup> Isa. Lxii, 11; Zech. ix, 9. <sup>34</sup> Psal. lvi, 4. 5.

17. <sup>35</sup> Hebr. vii, 14.

(58) Reg. Ectinov.

A επιτρέποντες τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ὁ φιλόανθρωπος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἐπιδημῆσας κατὰ τὴν ἀνθρώπων, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς. Ἀπέστειλε γὰρ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. Ὅσῳ δὲ τὸ γεγόμενα παράδοξα σημεῖα παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, κἂν αἰσθητῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐγένετο, ἀλλὰ νοητῶν χάριν ἐγένετο. Ἐστειλετο γοῦν τὰ τῆς ἱστορίας· καὶ πράγματα ἦν θεῖα τὰ σηματούμενα. Εἰ μὴ γὰρ πράγματα θεῖα ἦν τὰ σηματούμενα, οὐκ ἂν οὕτως ἐμελλε τοῖς προφηταῖς προκηρύξαι αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν. Ἠσαΐας οὖν βοᾷ, λέγων· « Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πραῆς, καὶ ἐπιθεδικῶς ἐπὶ ἄνον καὶ πῶλον, υἱὸν ὑποζυγίου. » Ἐπὶ τοῦτοις τοῖς γενομένοις παραδόξοις σημεῖοις παρὰ τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν ὅστις προσθήναι, ὅτι ἀρελεῖν. B Πάντα γὰρ τελείως καὶ ἀνελλιπῶς ἐποίησεν. Ἦν γὰρ δυνατὸς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις αὐτοῦ. Ἀμέλιος τοῦτων μνησίων καὶ ὀφθαλμοῦς εἶλε· « Περίξωσαι τὴν βομφαλίαν σου ἐπὶ τὸν μηρὸν σου, δυνατέ. Τῇ βραϊότητι σου καὶ τῷ κῆλεις σου καὶ ἔκτεινε (96), καὶ κατενοῦθον, καὶ βασίλευε. » Τῇ γοῦν δυνάμει αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ πᾶσαν ἠλευθέρωσε τὴν ἀνθρωπότητα.

6. Ταῦτα δὲ ἐποίησε τὰ σημεῖα παρὼν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς μεθ' ἡμῶν, ἵνα φοβηθῶμεν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὰ αἰσθητὰ σύμβολα νοητῶν ἔστιν, ἀκουε. Ἐπεδήμησας γὰρ ὁ Σωτὴρ, ἵνα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν προηγουμένως εὐεργετήσῃ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς πολλοῖς ἀγνωστον ἦν, διὰ τῶν ὁραμένων λάσεων τὴν κεκρυμμένην τῆς ψυχῆς σωτηρίαν ἐδείκνυεν. Ἀμέλιος τῶ παραλυτικῷ ἀφραίνων τὸν ἀμαρτιῶν ἐωρησάμενος ἠπιστάει· Ἐλεγον γὰρ Ἰουδαῖοι· « Τίς δύναται ἀμαρτίας ἀφραίνειν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός; » Ἔτα, ἐπειδὴ τὸ ἀφανὲς καὶ προηγουμένον ποιήσας ἐλάθανε, κατὰ δεύτερον λόγον καὶ τὸ σῶμα λάσαστο. Εἶπε γὰρ αὐτῷ· « Ἐγείρεαι, ἄρον τὸν κράδβατον σου, καὶ περιπάτει. » Ὅρξ, πῶς ταχέως οὕτως ἐλυται ἀπὸ τῶν δεσμῶν· καὶ οὐ μόνον διὰ τῆς ἐξωθεν ἰάσεως· ἀλλὰ καὶ τῶν κοσούτων ἀμαρτημάτων ἠλευθεροῦνται. Εἰ μὴ καὶ κήρυκα τῆς θεραπειᾶς αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ ὅπως τὰ γεγόμενα αἰσθητῶς νοητῶν χάριν ἐγίνοντο. Διὰ τοι τοῦτο ἀποστελλονται καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ λύουσι τὴν ἄνον καὶ τὸν πῶλον, κατὰ τὰ κελευσθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ διδασκαλοῦ. Τοῦτο δὲ ὅπως γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αὐ τοῦ Ἰακώβ προφητείας. Εὐλογῶν γὰρ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, φθάσας εἰς τὸν Ἰούδαν, προφητεύει, καὶ θεῖα ῥήματα φθέγγεται. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· « Δεσμῶν πρὸς ἀμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον ἐπὶ ἄνον αὐτοῦ. » Καὶ ὅπως τὰ λεχθέντα πάντα εἰς τὸν Ἰούδαν ἐρῆσει εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος προφητεύομενα· δύναται γὰρ ὀφθαλμοῦς κατ' ὀλίγον ἀναγινώσκων νοῆσαι τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημέματα. Ἦνα δὲ μὴ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν διηγησώμεθα, ἀκούσωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Πρὸβηλον γὰρ, ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατίταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν. »

<sup>36</sup> Marc. ii, 7. <sup>37</sup> ibid. 9. <sup>38</sup> Genes. xlii,

7. Διὰ τοῦτο γοῶν ἔγενετο τὰ γενόμενα, ἵνα τὸν δημιουργὸν διὰ τῆς ἑαυτοῦ λειτουργίας φανερὸν ποιήσῃσι. Τίς γὰρ, θεατάμενος ναῦν ὄριστα εὐθυνομένην, οὐκ ἔνοιαν δέχεται κυβερνήτου; ἄρμα δὲ καλῶς διαβαθινόν, καὶ τεχνικαῖς ἡνιάς φερόμενον, οὐκ ἔνοιαί τ' ἔν φηγοῦνται; Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν ἐν χειρὶ τοιαῦτα, εἴ ἂν εἴπωμεν ἐπὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος παραδόξων; Ὅρῳμεν γὰρ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὰ φοβερὰ καὶ παράδοξα· οἷον θαλάσσης τῆς τρικυμίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παρασπασόντων ἀνέμων τῆς κινήσεως, ἡλίου τε τὸν κύκλον, καὶ σελήνης τὸν δρόμον, καὶ τῶν ἀστέρων τὴν σύνθεσιν. Τίς ἐὶ οὐκ ἐφοβήθη, ὅτε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἀνοθεν ἕως κάτω; ὅτε ὁ ἥλιος, οὐ φέρων τὸ τολμηθῆν, φόβῳ τὸ φῶς ἔσπισεν; ἥ ὅτε αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνεώχθησαν, καὶ οἱ ἐναποκαίμενοι ἀνέστησαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐφοβήθησαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ; διὸ καὶ ἀνοήτους ὀμολόγησαν, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν οὗτος, καὶ ἅλας τὰ πλείονα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύφοις ἐστὶ. Χθελαι γὰρ χιλιάδες παραστήκουσιν αὐτῷ αἰνῶντες· καὶ μύριαι μυριάδες λειτουργοῦσιν αὐτῷ. Ἐπιγνώμεν οὖν ἡμεῖς τὸν εὐεργέτην· δοξάζωμεν τὸν Πατέρα σὺν Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν· τοῦ ἁμαρτανεῖν πασιώμεθα· τῶν πτωχῶν μνημονεύσωμεν· ἡ φιλαδελφία μείντω· τῆς φιλεξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Οὕτω γὰρ διάγοντες, βασιλείαν οὐράνιον κληρονομήσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

“ Matt. xxvii, 54. “ Eccl. xlvi, 36. “ Dan. vii, 40.

#### ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τὸ Πορευομένου δὲ αὐτοῦ ὑπεστρώωντος τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Ὁ δὲ πλείστως ἐχλος ἔχαυε χαρὰν μεγάλην, καὶ ἔκραυεν· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.”

### S. P. N. ATHANASII

In illud : *Euntes autem illo, substernebant vestimenta sua in via. Plurima autem turba gaudebat gaudio magno, et clamabat : Hosanna in excelsis*.”

1. Ἐκ τῶν καθέκαστα τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων πραγμάτων σκοπήσωμεν, ἄκριτὰ ἔστιν. Εἰ οὖν βλέπομεν καὶ γενομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ μνησθῆναι τὴν οὐ δύναται, πῶς ἂν τὰ κειρομένη αὐτοῦ κατανοήσῃ τις δυναθῆ; « Τὰ γὰρ πλείονα, » φησὶ, « τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἐν ἀποκρύφοις ἐστίν. » Οὐκ οὖν ἔστιν ἔργα τοῦ Θεοῦ ἄρατα, ἅτινα ἐν ἀποκρύφοις ταχέως περιέβη καὶ ὁ θεοπίσιος Ἀπόστολος συμμαρτυρεῖ, καὶ λέγει· « Τὰ γὰρ ἄρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἀληθῶς γὰρ, ὡς ἀνεξήγητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξήγητα αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! » Ἀμίλει καὶ ὁ προφήτης,

1. Si singula quae ab initio gesta sunt opera contemplari velimus, infinita illa sunt. Quod si ea quae sub aspectum cadunt atque a Deo acta sunt, memoria tenere nemo possit, occulta ejus quomodo quis intelligere poterit? « Multa enim, » inquit, « opera Dei abscondita sunt.” » Sunt ergo invisibilia quaedam Dei opera, quae in occulto sunt; de quibus 378 divinus Apostolus testatur dicens : « Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.” » Revera enim, « quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus.” » Et vero propheta

“ Luc. xii, 56. Matth. xxi, 8. “ Eccl. xlvi, 36. “ Rom. i, 20. “ Rom. xi, 35.

ΠΑΤΡΩΝ. ΓΑ. XXVIII.

33

ejusdem cum esset sententiæ ait : « Consideravi opera tua, et expavi ». « Queramus ergo nos primum regnum ejus, atque ita hæc omnia adjiciuntur nobis ; ita enim Dominus noster Jesus Christus in Evangeliiis nos docet his verbis : « Querite et invenietis ». « Querimus porro, non margaritas, non hyacinthos, quæ imprudenter admirationi sunt ; sed sapientiam Dei in mysterio absconditam : « Quam nemo principum hujus sæculi cognovit. » Nam « si cognovissent, inquit, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent ». » Hæc est autem sapientia, de qua et Salomon in prophetia dicebat : « Mitte mihi solum tuarum assistricem sapientiam ». » Quod autem et Christus sapientia prædicetur, testis erit mihi Paulus dicens : « Christus Dei virtus et Dei sapientia ». Querite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjiciuntur vobis ». » Nam quæ futura sunt, prioribus (ac præcipuis illis) posteriora sunt. Etsi enim rationem quamdam habeat legis umbra, attamen futurorum bonorum arrhabo est.

2. Judæi ergo in hodiernum usque diem, litteræ magis quam spiritui adhibentes animum, errant. Audi namque quid dicant : Hic homo legem et Sabata solutum venit. Verum si mendicis contra divitias loquatur, nequaquam illi fides habebitur : neque si intemperans homo adversus temperantiam verba faciat, verum est testimonium ejus. Non enim ex affectu hæc affirmant. Ille namque ideo divitias damnat quod eas minime possidet : qui vero continentiam non servat, neque cum labore temperantiam exercet, is homines irridet earum virtutum studiose. Et vero Dominus et Salvator noster Jesus Christus, eorum coarguens amentiam, ait : « Non veni solvere legem aut prophetas, sed adimplere ». » Ideoque beatus Paulus hæc scribit. « Plenitudo igitur legis Christus, ad justitiam omni credenti ». » Accuratus itaque, dilecti, illud de discipulis consideremus : consideremus, inquam, in illa quæ proprie, et sine additamento sapientia vocatur. Hæc quippe notitiam divinorum habet mysteriorum. Hæc in mente nostra ceu in domo habitat, si præsertim pura sit, ac cogitationes observet : « Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis ». » Purgemus itaque nos, dilecti, ab omni sorde animæ et corporis, auscultemusque clamantem prophetam : « Mundate manus, peccatores : purgate corda, duplices animo ». » Ita enim quis poterit, et sensibilia probare, et spiritualia tenere ; atque hæc eligere, ab illis procul recedere. Quemadmodum probi trapezitæ, bonum eligamus, et ab omni mala specie abstinemus. Bona ergo velut necessa-

A τῆς αὐτῆς ἐχόμενος γνώμης, ἔλεγε· « Κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστυν. » Ζητήσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς πρῶτον τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα πάντα προστεθήσονται ἡμῖν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Ἐβανγγελίοις διδάσκων· λέγων· « Ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε. » Ζητούμεν δὲ ἡμεῖς οὐ μαργαρίτας, οὐδὲ ἰακίνθους, ἀπερὸ ἀπειρόκαλοις (8) τεθραυμάκασιν· ἀλλὰ ζητούμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, ἃν ἀποκεκρυμένον· « Ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. » « Εἰ » γὰρ « ἔγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. » Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ σοφία, περὶ ἧς ἔλεγε καὶ ὁ Σολομὼν ἐν προφητείᾳ· « Ἐξασπαστέιδον μοι τὴν τῶν σῶν ὀθνίων πάρεδρον σοφίαν. » Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς καὶ σοφία κηρύσσεται, μαρτυρεῖ μοι ὁ B Παῦλος, λέγων· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Ζητεῖτε οὖν πρῶτον τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα πάντα προστεθήσονται ὑμῖν. » Τὰ γὰρ ἐσόμενα τῶν ἡγουμένων δεύτερα τυγχάνει· κἀν γὰρ ἔχει λόγον ἡ κατὰ τὸν νόμον σοφία, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀρραβὼν ἐστίν.

2. Ἰουδαῖοι τοιγαροῦν μέχρι σήμερον, τῷ γράμματι μᾶλλον ἢ τῷ πνεύματι προσήκοντες, ἐπιλανθήσαν. Ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος τὸν νόμον ἤθελε καταλύσαι καὶ ἐξέθεαι. Ἄλλ' ἐὰν πτωχὸς λέγει κατὰ χρημάτων, οὐ πιστευθήσεται· οὐδ' ἂν ἀκόλαστος περὶ σωφροσύνης, ἀληθῆς αὐτοῦ ἡ μαρτυρία. Οὐ γὰρ ἐκ διαθέσεως περὶ τούτων διαθεσάσονται· ὁ μὲν γὰρ τῷ μὴ ἔχειν καταποθῆναι τὸ πλοῦτος· ὁ δὲ μὴ ἐνεργήσας τῇ ἐγκρατείᾳ, μηδὲ μετὰ πόνου σωφροσύνην ἀσκήσας, γλευσάξει τοὺς ἐκποθοῦντας. Ἄμα δὲ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, διελέγχων αὐτῶν τὴν ἀνομίαν, ἔλεγε· « Οὐκ ἤθελον καταλύσαι τὸν νόμον, οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει, λέγων· « Πλήρωμα οὖν νόμου ὁ Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. » Κατασκεψόμεθα οὖν βαθύτερον περὶ τῶν μαθητῶν, ἀγαπητοί· κατασκεψόμεθα δὲ ἐν τῇ κυρίῳ καὶ ἀνευ προσθήκης σοφίᾳ καλουμένῃ· αὕτη γὰρ γνώσιν ἔχει βίωλον μυστηρίων· αὕτη ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ὡς ἐν οἴκῳ κατοικεῖ, ἐν ᾧ μάλιστα καθαρὰ τυγχάνη, περὶ τὰ νόματα ἀσχολουμένη· « Εἰς γὰρ κακότηρον ψυχῆν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικῆσει ἐν σώματι καταχρῆθ' ἀμαρτίας. » Καθαρίζομεν οὖν ἐαυτοὺς, ἀγαπητοί, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος· ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου βωόντος· « Ἄγνισατε χεῖρας, ἀμαρτωλοί, καθαρῶς καθαρίσατε καρδίας, δέψυχοι. » Οὕτω γὰρ τις δυνήθη καὶ τὰ αἰσθητὰ δοκιμάσει, καὶ τὰ νοητὰ κατέχει· καὶ τὰ μὲν ἀρῆσθαι, τῶν δὲ πόρρω γενέσθαι. Ὡς δοκίμοι τραπέζιται τὸ καλὸν ἐκλεξόμεθα, ἀπὸ παντὸς εἰδους πονηροῦ ἀπεχόμενοι. Τοῖς οὖν καλοῖς ὡς ἀναγκαίως προσέλωμεν, τοῖς δὲ ἀδία-

» Habac. iii, 2. » Matth. vii, 7. » I Cor. ii, 6. » Sap. iv, 4. » I Cor. i, 24. » Matih. vi, 35. » Matth. v, 17. » Rom. x, 4. » Sap. i, 4. » Jac. iv, 8.

(8) Reg. ἀπειρόκαλοι.

φρόνος, ὅσον ἢ χρεια ἀπαίτει. Ὁ γὰρ πλοῦτος τῷ ἴδιῳ λόγῳ οὐδὲ ἀγαθὸς οὐδὲ φαῦλος κηρύσσεται. Αὐτίκα ὁ μέγας Ἀβραάμ πλοῦσιος σφόδρα ἐτύχχανεν· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἐξέλιπεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πτωχὸς Λάζαρος, ἐν πενίᾳ ὄν, εἰς ἀνδρείαν καὶ μεγαλοψυχίαν τῆ σοφίᾳ καὶ τῷ λογισμῷ ἐνηλείφето. Οὐλοῦν, ὡς ἔφη, οὐτε ἡ πενία κακοῦ, οὐτε ὁ πλοῦτος φαῦλος· ἀλλὰ ἡ χρῆσις μετὰ τῆς διαθέσεως τοῦ χρωμένου. Ἀμέλει τοῦ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων· τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός. Τῷ μὲν γὰρ πιστῷ τὰ πάντα ὑποτέτακται, καὶ δοῦλα τὰ πάντα τυγχάνει· ἐπειδὴ καὶ πάντων ἄρχει, καὶ πάντων καταφρονεῖ· ὁ δὲ ἀπίστος πάντων ἐστὶ δοῦλος, κυριεύμενος ὑπὸ τοῦ μαμωνᾶ, μηδεὸς ἔργων, ἀλλὰ μάλλον ἀρχόμενος. Καὶ πάντα μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα καλλὰ· ἡ δὲ τῶν χρωμένων διαθέσις πολὺ τὸ διάφορον ἔχει.

3. Ἀμέλει ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής, μετὰ σοφίας τοῖς πᾶσι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπιστήσας, κατεσκέφατο, καὶ δίδνω, πῶς πλοῦτῳ χρῆσται· πῶς πενίαν ἐνέχη· πῶς νόσον ὑπομένη· πῶς δὲ ὕγιαν καταμίξη. Αὐταὶ δὲ εἰσι αἱ ἀρεταί, αἵτινες τὴν ἐπιμέλειαν τῶ ἀνθρωπίνῳ γένει ποιοῦνται. Ἀπαναθίως δὲ τοῖς εἰρημένους ὁ μὴ σοφὸς διατεθῆσεται· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περισπασμὸν πονηρὸν δεδῶσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων παρὰ Θεοῦ, ἵνα ἐκ τοῦ ἐπιπόνου λόχου, καὶ τῆς ἐν τοῖς ὀρημένοις ἀμαχανίας, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ σοφίαν καταφρονῶσι. Τοῦτου χάριν περισπασμὸν ὁ πονηρὸς· δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τούτεστιν, ἐπιπόνη. Ὅτι δὲ ὁ πονηρὸς ὁ ἐπιπόνη ἐστίν, ἀκούε τὸ Ἰωβ γεγραμμένον· φησὶ γάρ· Ἔπεσαν ἐν τῷ Ἰωβ ἑλεχὶ πονηρὰ, τούτεστιν, ἐπιπόνη· καὶ αἱ πληγαὶ Αἰγύπτου πονηρὰ κέκληνται, τούτεστιν, ἐπίπονοι· ἵνα καὶ τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν κινήσωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὰ θεῖα λόγια, καὶ ἐν τούτοις διελ φρονιμώτεροι γενόμενοι, ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν ἑαυτῶν τῷ ζωοποιῷ πνεύματι. Οἴδατε γάρ, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Πῶς οὖν καὶ ἀσκήσει τὴν τῆς ἀρετῆς ὠφέλειαν ἀσπασώμεθα· πῶς γὰρ τὸ καλὸν κατορθοῦται, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει λέγων· « Ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις (9), ἐν πληγαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ· « Πάντα στέγω, πάντα ὑπομένω, ἵνα μὴ τινα ἔγκοπήν ὀῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. »

4. Ταῦτα δὲ προσθήκαμεν τῷ λόγῳ, ἐπειδὴ τὸ ἀνάγνωσμα δοκεῖ τινα ἔχειν λόγον· φησὶ γάρ· « Πορευόμενος δὲ αὐτοῦ, ὑπεστρέψοντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ· » ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἐπιθεσάσαντες τῷ πύλῳ, ἄρξονται πορεύεσθαι. Τοῦτο δὲ ἡμᾶς τὸ εὐαγγελικὸν διδάσκει βητόν. Καὶ πῶς ὅπως οἱ ἀπόστολοι ἱμάτια εἶχον ἑαυτῶν, ὥστε τὰ μὲν αὐτῶν ἐπιθρήπτειν τῇ ὁδῳ, ἵνα ἐπιθεσάσωσι τὸν Ἰησοῦν, τὰ δὲ ὑποστρωνοῦσιν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀκτήμονες ἄνδρες, καὶ πάντα κατα-

ria adeamus; indifferentia, quantum postulat necessitas. Divitiæ namque ratione sui, nec bonæ nec malæ sunt; sed utentis animo in utramque partem æstimantur. Repente magnus ille Abraham dives fuit: nec ideo a virtute declinavit. Similiter mendicus Lazarus in paupertate cum viveret, ad fortitudinem et magnanimitatem sapientia et ratiocinatio sese confirmabat. Itaque, ut dixi, nec paupertas malum est, nec divitiæ perniciose; sed usus atque utentis affectus. Fidelis sane hominis sunt omnes mundi opes; infidelis ne obolus quidem. Fideli enim omnia subjecta sunt, omnia ipsi serviunt: quia ipse omnibus imperat et omnia spernit; infidelis autem omnium est servus, sub dominatu mamone: nemini imperans; sed potius sub omnium imperio est. Et quidem omnia Dei opificia bona sunt; at inter utentium affectus ingens est discrimen.

379 3. Profecto sapiens Ecclesiastes, mentem omnibus sapienter applicans, consideravit ac novit, qua ratione divitiis uteretur: quomodo pauperem ferret, quomodo morbum sustineret, quomodo sanitatem atemperaret. Hæc sunt virtutes quæ curam humano geueri afferunt. Opposito autem modo qui sapiens non est affectus erit: hoc est autem illud: occupationem pessimam datam esse filiis hominum a Deo, ut ex ingenti labore, et magna in aspectabilibus rebus difficultate, ad Dei providentiam atque sapientiam discurrant. Idcirco occupationem « pessimam » dedit Deus filiis hominum, id est laboriosam. Quod autem illud, « pessimum, » id ipsum sit quod laboriosum, audi illud in libro Job scriptum: Ceciderunt in Job ulcera pessima, id est laboriosa: et Ægypti plagæ « pessimæ » vocatæ sunt, id est laboriosæ; ut et mentem suam homines ad divina oracula concitent; in iisque semper prudentia proficiant, mentem suam vivifico spiritu confirmet. Nostis enim litteram quidem occidere, spiritum autem vivificare. Labore itaque ac exercitatione nostra virtutis utilitatem amplectamur. Labore quippe bonum perficitur, quemadmodum beatus Paulus scribit: « In tribulationibus, in necessitatibus, in plagis, in perturbationibus », etc. Rursumque idem ait: « Omnia operio, omnia sustineo, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi ». »

4. Hæc autem orationi nostræ præfiximus, quia cum iis lectio communem quamdam habet rationem; ait enim: « Euntes autem illo, substernebant vestimenta sua in via »: et ut Jesum pullo imponentes procedere inciperent. Hoc autem evangelica nos docet lectio. Quod ergo habebant apostoli vestimenta, ut alia quidem injicerent in asinam, ut imponerent illi Jesum; alia substernebant in via: viri scilicet possessionibus vacui, qui omnia reli-

<sup>99</sup> Eccl. i. 15.

<sup>100</sup> Job ii. 7.

<sup>101</sup> II Cor. vi. 4.

<sup>102</sup> I Cor. vii. 12.

<sup>103</sup> Luc. xix. 26.

(9) Ita Reg. 2. In editis, ἐν ἀνάγκαις δεσ.

querant, et qui tum alia omnia præcepta, tum hoc A servabant, ut neque duas tunicas haberent? Quanta porro istæ hilaritas, ut incedentem asinum, non humi, sed per vestimenta velent incidere? Hoc autem luxuriosorum ac delicatorum. An Jesus ita delictis operam dabat, ut nollet se vehementem asinum humi incidere? Dilecti, non delicatorum est hæc doctrina: nec quis unquam existit qui hoc egerit. Neque enim inter gentiles Nabuchodonosor id unquam fecit: nec qui ei successit Baltasar: neque magnus Salomon, cum esset in regno suo. Supra diximus enim novisse eum quo pacto divitiis uteretur, quo pauperiem ferret, etc. Ipsum enim sic loquentem audire licet: « Domine, divitias et pauperiem ne dederis mihi; sed cum mensura da mihi quæ necessaria sunt et sufficiunt ». Sapientiam autem magis curabat, quare exclamata ac dicit: « Elegi ipsam habere præ auro et argento, super salutem ac speciem dilexi illam ». Unde discipulis tot vestimenta, ut a Bethania donec Jerosolymam introiret, asinæ succedenti substernerentur?

5. Sed me oratio ipsa concitat ad subliorem accedere interpretationem, ac disquirere quæ sint apostolica vestimenta. Nos itaque ipsos a terra paulum subducamus. Dico igitur substrata asine vestimenta, morales esse præceptiones ejus pedibus occidas, hæ scilicet: « Non mœclaberis, non occidas, non furtum facies, non loqueris falsum testimonium: honora patrem tuum et matrem tuam », et his similia præcepta. Ne itaque humi ulferius incedamus: quando nobis enim apostolica substrata sunt vestimenta, humi incidere non debemus; ut ne animæ nostræ pedes terræ pulvere inquinemus. Quod si quis ad hoc nos provocet, dicamus ipsi: « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? » Atque ideo fortasse lavat Jesus discipulorum pedes, ut, eo **380** qui ante hærebatur excusso pulvere, non ultra humi ambularent, nec pedes suos terræ pulvere inquinarent, sed purgati per vestimenta incederent. « Quam speciosi, » enim inquit, « pedes evangelizantium pacem ». Accingamus itaque et nos lumbos mentis nostræ, et calecis subligemus pedes in præparatione Evangelii pacis. Contigit enim nos aliquando in terra tentari, cum tempore captivitatis, captivi ducti sumus in terram Chaldæorum. Quapropter ingemens propheta dicebat: « Delicata mea ambulavi vias asperas ». Nam ante adventum Domini, experimentum fecit pes delicate animæ ambulandi in terram, ubi vero ad nos venit Dominus noster Jesus Christus, prædicaturus captivis remissionem: « Tunc mittit aquam in pelvim, et ponit vestimenta sua, et linteo circumcingit se, et lavat pedes discipulorum. Postquam vero lavit pedes eorum, induitur

λεπόντες, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων πάντων καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν φυλάξαντες, τὸ μίστε δύο χιτῶνας ἔχιν; Τίς δὲ καὶ ἡ τοσαύτη ἠλαρότης, ὥστε βαδίζοντας ἔνου, μὴ θέλειεν ἐπιβαίνειν χαμαὶ, ἀλλ' ἐπὶ ἱματίων; Ταῦτα δὲ ἐκδηγούμενον ἔστι καὶ τρυφώνων. Ἄρα καὶ Ἰησοῦς ἐπορεύθη ἐτραβῆλαιεν, ἵνα μὴ βουλήσῃ ἐπερχομένου αὐτοῦ χαμαὶ πατεῖν τὴν ἔσπον; Ἀγαπητοί, οὐκ ἔστι τρυφώνων τὸ διδασκῆλον· ἀλλ' οὕτως τὸν πόσις τις ὁ τὸ βρῆτον τοῦτο ποιήσας· οὐδὲ γὰρ ὁ παρ' Ἑλλήσι Ναβουχοδονόσωρ τοῦτο πεποιήκειν· οὐδὲ ὁ τοῦτον διαβεβήμενος Βαλτάσαρ· οὔτε μὲν ὁ μέγας Σολομών, ὅτε ἦν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Προερίχραμεν γὰρ, ὅτι ἐγίνωσκε, πῶς χρῆσθαι τῷ πλοσίω, πῶς πενίαν ἐνέγκῃ, καὶ τὰ ἔζη. Αὐτοῦ γὰρ ἔστιν ἀκούσαι λέγοντος· « Κύριε, μὴ μοι δῶς πλοῦτον, μηδὲ πέναν· ἀλλὰ μετρήσον μοι τὰ δέοντα καὶ αὐτόραχ. » Σοφίας δὲ ἁλλῶλον ἐπέμειλετο· διὸ βεβῆ καὶ λέγει· « Εὐλόγηται αὐτὴν ἔχειν ἀντὶ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου· ὅπερ ὕψιστον καὶ εὐμορφίαν ἔχεταισα αὐτῆν. » Ἰδὼν δὲ τοσαῦτα ἱμάτια τοῖς μαθηταῖς, ὥστε ἀπὸ Βηθανίας ἕως εἰσελθῆ εἰς Ἱερουσόλυμα ὑποστρωνῶναι τῇ ὄνῃ βαδίζουσῃ;

5. Ἄλλὰ νύττε με ὁ λόγος ἔλθειν ἐπὶ τὴν ἀναγωγῆν, καὶ ἐκλήθηται τὰ ἀποστολικὰ ἱμάτια. Ἐπαναγάγωμεν ὧν ἔαυτοῦ; ἐκ τῆς γῆς ὄλιγον. Φθίμεν τὰ ὑποστρωνόμενα ἱμάτια τῇ ὄνῃ τὰ ἡθικὰ εἶναι παιδεύματα, ῥηπέτομενα ὑπὸ τοῖς πόδας αὐτῆς· ταῦτα ἔστι τό· « Οὐ πορευέσῃς· ὁ φονεύσῃς· ὁ κλέψῃς· ὁ ψευδομαρτυρήσῃς· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, » καὶ τὰ τοῖσδε ὅμοια παραγγέλματα. Μικρὰ οὖν χαμαὶ πατώμεν· ἱματίων γὰρ ἡμῖν ἀποστολικῶν ὑποστρωμένων, χαμαὶ πατεῖν οὐκ ὀφείλομεν, ἵνα μὴ τοῖς πόδας ἑαυτῶν τῆς ψυχῆς μολύνωμεν ἀπὸ τοῦ χού τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἑάν τις ἡμᾶς ἐπὶ τοῦτω προσκαλέσθῃται, εἴπωμεν αὐτῷ· « Εὐερίχηται τοῖς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτοῦ; » Καὶ τάχα διὰ τούτω νίπτει Ἰησοῦς τὸν μαθητῶν τοῖς πόδας, ἵνα, ἥντιν εἶχον πρότερον κόνιν ἀποβαλόντες, μηκέτι χαμαὶ πατώσι, μηδὲ μολύνωσιν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ χού τῆς γῆς τοῖς πόδας, ἀλλὰ καθαρὸν ἄνομον ἐπὶ ἱματίων ἐπιβαίνωσιν. « Ὡς ὄρωται » γὰρ, φησὶν, « οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην. » Περιζωσόμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς ὀσφίας τῆς διανοίας ἡμῶν, καὶ ὑποδυσόμεθα τοῖς πόδας ἐν ἐτοιμοσίᾳ τοῦ εὐαγγελίω τῆς εἰρήνης. Συνέθη γὰρ ἡμᾶς ποτε ἐπὶ γῆς πειραθῆναι, εἰτε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἐξηγματοσθημεν εἰς τὴν γῆν τῶν Χαλδαίων. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης στενάδων ἔλεγεν· « Ἡ τρυφερά μου ἐπορεύθη ὁδὸς τραχέιας. » Πρὸ γὰρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου πείραν ἔλαβεν ὁ πούς τῆς τρυφερᾶς ψυχῆς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, κηρύξαι τοῖς αἰχμαλωσίαις ἄρσιν· ὅτε ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νεπτῆρα, καὶ ἀποτίθεται τὰ ἱμάτια, καὶ λέντιον περιζώνεται, καὶ νίπτει τῶν μαθητῶν τοῖς πόδας· καὶ μετὰ τὸ νίπτει

<sup>17</sup> Prov. xxx. 8. <sup>18</sup> Sap. vii. 9. 10. <sup>19</sup> Exod. xx. 12-17. <sup>20</sup> Cant. v. 3. <sup>21</sup> Rom. x. 15; Isa. lii. 7. <sup>22</sup> Ephes. vi. 14. <sup>23</sup> Baruch. iv. 26.



αὐτῶν τοὺς πόδας, ἐνδύεται (10) τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἐνδεδυμένος συνήσθειν αὐτοῖς. Ὅστις διὰ τοῦτο ὀπίστρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ ὁδῷ, ἔτι μὴ ἐπὶ γῆς βαίνωμεν, μὴδὲ ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορευόμεθα· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ τὸ στήθος ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπανακλίνεσθαι, ἐπικλίνωμεν (11) μᾶλλον αὐτῷ, ὡς Ἰωάννης, ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Ἰησοῦ. Κἄν γὰρ εἴη ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος διατριβή, οὐκ ἔχει τοὺς πόδας συμφομένους ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ὡς Ὁ Παῦλος, ἐπὶ γῆς περιπατῶν, ἐν οὐρανῷ πολλοῦτα ἔχει.

6. « Ἐπεκάθισαν οὖν, φησὶ, τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πῦλον. Καὶ, πορευομένου αὐτοῦ, ὀπίστρωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Οἱ δὲ ὅχλοι οἱ προάγοντες αὐτῶν καὶ ἀκολουθούντες ἔκραζον, λέγοντες· Ὑσαννά τῷ υἱῷ Δαβὶδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Θάμιμα καινὴν καὶ παράδοξον, ἀγαπητοί. Ἄρα γὰρ πλῆθος ἦν μαθητῶν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ οἱ δώδεκα ἦσαν μόνοι; Καὶ πῶς πλῆθος ἑνταυθα σημαίνει τὸ εὐαγγελίον; Ἀλλὰ τάχα καὶ ἄγγελος αὐτῷ συμπαρήσταν, καὶ δυνάμεις θείαι αὐτῷ ἐμαθήτευσαν. Πρὸ γὰρ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν, Γαβριὴλ αὐτῷ μαθητεύεται· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἀποσταλὸς πρὸς τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ μεμνηστευμένην παρθένον Μαρίαν. Αὐτὸς ἔστιν ὁ λόγων, « Ἄρον τὸ παιδίον, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον. » Αὐτὸς ἔστιν ὁ εἰρηκῶς· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἱψίστου ἐπισκιάσει σοί. » Αὐτὸς ἔστιν ὁ καὶ ἐν τῷ μνημεῖο ἀποκυλλοῦσας τὸν λίθον· αὐτὸς ἔστιν ὁ καὶ ταῖς γυναιξὶν εὐαγγελιστάμενος, καὶ εἰπὼν· « Οὐκ ἔστιν ὧδε, ὃν ζητεῖτε· ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ὡσπερ εἶρηκε. Δεῦτε, φησὶν, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο τοῦ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. » Δὲ καὶ ὁ προφήτης πρὸ πολλοῦ βοᾷ λέγων· « Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. » Καὶ ἄγγελοι οὖν αὐτῷ μαθητεύουσι διακονοῦσι. « Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, οἱ ἄγγελοι προσήλθον, καὶ δεησάντων αὐτῷ. » Καὶ πάντες αὐτῷ μαθητεύοντες (12) χαιροῦσιν· « Ἠρέσαντο » γὰρ, φησὶν, « ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαιρεῖν γάρην μεγάλην. »

7. Ζητῶ οὖν, ἐπὶ τίνι χαιροῦσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θείαι δυνάμεις, καὶ χαιροῦσιν αἰνοῦντες τὸν Θεὸν φωνῇ μεγάλῃ; Ἄρα οὗτις ὁ Κύριος ἐπὶ ψιλοῦ ὄναριου ἐκαθέσθη; Καὶ διὰ τοῦτο χαιροῦσιν οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ θείαι δυνάμεις, οὗτις ὁ Κύριος ἐπὶ ὄναριου ἐπώχετο; Τίς ἡ τοσαύτη ἀπειροκαλία; Ἐάν τις ἐπὶ ὄνω καθεσθῆ, χαρᾶ; ἄξιόν ἐστι; Καὶ ἐπὶ τοῦτω τις ὀφείλει χαιρεῖν, καὶ ταῦτα οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ; Ἐγὼ οὐκ οἶμαι διὰ τοῦτο χαιρεῖν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ· μάλιστα καὶ ἀγγέλων αὐτοῖς συνόντων, καθὼς ὑπεθέμεθα. Ἐκείνοι γὰρ ἴσταν, διὰ πόσα πράγματα χαιροῦσι. Πάντως γὰρ ὀρώσι τινα, ἐφ' οἷς ἄξιον ἦν αὐτοῖς χαιρεῖν. Πρώτους γὰρ, εἰ φησι τὸ εὐαγγέλιον· οὗτις ἔχαρον· ἐπὶ πασῶν, ὧν εἶδον, δυνάμευν. » Οἷός ἐστι

vestimentis suis<sup>10</sup>· » atque indutus cœnavit cum illis. Ideo ergo discipuli substraverunt vestimenta sua in via, ne in terra amplius incedamus, neve supra pectus aut ventrem gradiamur; sed potius quam supra terram pectus nostrum reclinemus, supra pectus Jesu, quemadmodum Joannes, reclinemus illud. Nam qui talis est, etiamsi in terra versetur, non habet tamen pedes in terra versantes; sed sicuti Paulus, dum in terra ambulat, conversationem suam in cœlis habet.

6. « Imposuerunt ergo, » inquit, « Jesum super pultum. Eunte autem illo substernebant vestimenta sua in via. Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant dicentes : Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini<sup>11</sup>. » Miraculum novum et stupeudum, dilecti. Nunquid discipulorum multitudo cum Jesu erat? nonne duodecim soli erant? Ecquid ergo multitudinem hic indicat Evangelium? Sed fortassis angeli quoque aderant illi, ac divinæ virtutes pro discipulis erant. Nam ante Petrum, Joannem ac reliquos, Gabriel ipsius est discipulus : ipse namque missus est ad Mariam virginem ex semine David, desponsatam viro. Ipse est qui ait : « Accipe puerum et fuge in Ægyptum<sup>12</sup>. » Ipse est qui dixit : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi<sup>13</sup>. » Ipse est qui lapidem in monumento revolvebat. Ipse est qui mulieribus annuntiabat dicens : « Non est hic quem queritis : surrexit a mortuis, sicut dixit. Venite, inquit, videte locum, ubi positus erat. Ecce præcedet vos in Galileam, ibi eum videbitis<sup>14</sup>. » Quare diu antea propheta clamaverat : « Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam<sup>15</sup>. » Ergo et angeli ut discipuli ei ministrant. « Et ecce, ait, angeli accesserunt, et ministrabant ei<sup>16</sup>. » Gaudetque omnes qui e discipulorum ejus numero sunt. Nam « cœperunt, ait, omnis turba discipulorum gaudere gaudio magno<sup>17</sup>. »

7. Quæro itaque, quid causæ est quod discipuli et divinæ virtutes gaudeant, imo gaudeant magna voce Deum laudantes? Num ideo gaudent discipuli ac divinæ virtutes, quod Dominus vili asello vehatur? quæ tanta imperitia? An gaudium dignum est si quis asello vehatur? An ideo lætandum, et quidem Domini discipulis? Non putarim ego ideo gaudere discipulos Jesu, maxime presentibus angelis, ut memoravimus. Illi namque sciunt quæ de causa gaudeant : semper enim nonnulla vident, quorum causa gaudere illos convenit. Attende enim, quid dicat Evangelium : gavisos eos fuisse, « super omnibus quas viderant virtutibus<sup>18</sup>. » Quas autem virtutes videbant discipuli, cum Dominus asinæ in-

<sup>10</sup> Joan. xiii, 4, 5, 12. <sup>11</sup> Matth. xxi, 7-9. <sup>12</sup> Matth. ii, 13. <sup>13</sup> Luc. i, 36. <sup>14</sup> Matth. xxviii, 6, 7. <sup>15</sup> Isa. ix, 1, 2. <sup>16</sup> Matth. iv, 11. <sup>17</sup> Luc. xix, 37. <sup>18</sup> ibid.

(10) Reg. ἐνδιδύσκαται.

(11) Reg. ἐπανακλίνονται.

(12) Sic Reg. Editi vero, διακονοῦντες.

cideret? Non erat parvi res momenti, sed per rei illius seriem contemplabantur mysteria quadam divinasque virtutes. Audi **381** enim Salvatorem dicentem: « Gaudium erit in cælo super unam peccatorem penitentiam agente, quam super nonaginta novem iustus cui non indigent penitentia <sup>42</sup>. » Quare alibi docet eos loquens in parabolis: « Homo quidam habens centum oves, si erraverit una ex eis, nonne relinquit nonaginta novem, quæ non erraverant, et vadit querere eam quæ erravit? Et inveniens eam, gaudet super eam magis, quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt <sup>43</sup>. » Quæ enim non erraverunt, non egent penitentia. Hic itaque pullus ctiam ovis vocatur, et filius adolescentior: « Ovis enim, inquit, errans factus est populus meus <sup>44</sup>. » Et alibi: « Cognovit bos possessorem suum et asinus præsepe domini sui <sup>45</sup>. » Item: « Filius hic meus adolescentior perierat, et inventus est: mortuus erat, et revixit <sup>46</sup>. »

8. Hæc itaque omnia in se suscipiens Dominus, hominem induit, et quasi ovis ad occisionem ductus est, ac sedit super asellum, et mortuus est atque sepultus secundum Scripturas. Et corpus quidem ejus jacebat in monumento, deitas vero ejus infernum spoliabat; atque solvebat compeditos, captivos redimebat, mortuosque vivificabat. Ideo namque in crucem ascendit de inimico triumphans, atque factus pro nobis maledictum, spinisque coronatus, ut nos ex lata adversum nos sententia redimeret. Nam Adamo dictum fuit: « Spinus germinabit tibi terra <sup>47</sup>: » Quare coronam spineam accipit, calamumque dexteræ ejus manni gestandum paravit; ut eo serpentis facile cædem pararet. Item pro serpentis veneno, quod hausit Adam in paradiso, ipse pro nobis felle et aceto potatur. Et pro costa ex qua prodiit Eva, ipse latus suum præbuit perforandum. Mulier Eva, mulier Maria, ex qua natus est Christus. Homo Adam, homo etiam quem Christus gestabat. Paradisus erat ex quo Adam ejectus est; paradisos item quem latroni aperuit Christus. Hic itaque pullus peccator unus est, penitentiam agens, quem solvit Dominus ex diaboli vinculis, de quo gaudium est, non in terra modo, sed etiam in cælis. Cum igitur solutus pullus fuisset a discipulis, adductum eum ad Jesum, gaudentemque gaudio magno: item angeli et divine virtutes gaudent super eo qui perierat et inventus est. Qui igitur iis quæ diximus, accurate animum applicuerit, et evangelica verba mystice legerit, is sane perspiciet, hunc pullum esse peccatorem Adamum. Cum dicat Adamum, universum genus humanum intellige. Hic ergo pullus ante Salvatoris adventum, seris erat subjectus, quemadmodum antehac diximus. Feras voco omnem adversam

δυνάμεις θειούρου οι μαθηται, εν τῷ ἐπικαθέσθαι τῇ σαρὶ τὸν Ἰησοῦν; Οὐκ ἦν ψῆδὸν τὸ πρῶγμα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἱστορίας θειούρου τινὰ μυστήρια καὶ δυνάμεις ὕλας. Ἄκουε γὰρ τοῦ σωτῆρος λέγοντος, ὅτι « Καρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίους, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσιν μετανοίας. » Διὸ καὶ ἐν ἐτέρῳ εἰδικασκεν αὐτοῦς, λέγων ἐν παραβολαῖς: « Ἀνθρωπὸς τις ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, εἶν πλανηθῆ ἐν ἐξ αὐτῶν, οὐχ ἄφρισι τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα τὰ μὴ πλανημένα, καὶ πορεύεται ζητῶν τὸ πλανημένον; Καὶ εὐρίων αὐτὸ, χαρὰν (15) χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πλανημένοις; » τὰ γὰρ μὴ πλανημένα χρεῖαν οὐκ ἔχουσιν μετανοίας. Οὗτος οὖν ὁ πῦλος καὶ πρόβατον καλεῖται, καὶ υἱὸς νεώτερος. « Πρόβατον γὰρ, φησὶ, πλανώμενον ἐγενήθη ὁ λαὸς μου; » καὶ πάλιν: « Ἐγὼ βούς τὸν κτησάμενον, καὶ βουὸς τὴν φάτιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ; » καὶ, « Ὁ υἱὸς μου οὗτος ὁ νεώτερος ἀπολλώλης ἦν, καὶ εὐρέθη νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν. »

8. Ταῦτα οὖν πάντα εἰς ἐκινὸν ἀναβεβήμενος ὁ Κύριος, ἀνθρώπων ἐνεδούσατο, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ἐπὶ ὄναριον ἐκαθέσθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ τάφη, κατὰ τὰς Γραφάς. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἔκειτο ἐν τῷ μνημείῳ, ἢ δὲ θεότης ἐσκέλευσε τὸν θῶν· καὶ ἔλυσε τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἔλυτροῦτο τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ἐζωστοίει τοὺς τεθραυτωμένους. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τὴν σταυρὸν ἀνέρχεται θριαμβεύων τὸν ἔχθρον, καὶ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα, καὶ στεφανούμενος ἐξ ἀκανθῶν, ἵνα τῆς γενουμένης καθ' ἡμῶν ἀποπόσεως ἐλευθέρωσθαι. Ἀδελκαὶ γὰρ τῷ Ἀδάμ, ὅτι « Ἀκάνθας ἀνατελεῖ σοὶ ἡ γῆ; » διὸ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον ἀναδέχεται, καὶ κάλαμον τῆ θεοῦ αὐτοῦ χειρὶ κατέχειν παρεσκεύασατο, ἵνα διὰ τοῦτο τοῦ βρωεῖς βραδίως τὴν ἀναίρεσιν ποιήσῃται. Οὗτω γὰρ πάλιν ἀντὶ τοῦ ἰοῦ τοῦ βρωεῖς, ὡ μεταβλεβὼν Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ, αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γολῆν μετ' ἔξους ποιεῖται· καὶ ἀντὶ τῆς πλευρᾶς, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν Εὔα, αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ πλευρὰν παρέσχεν εἰς σφαγῆν. Γυνὴ Εὔα, γυνὴ Μαρία, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἀνθρωπὸς ὁ Ἀδάμ, ἀνθρωπὸς, ἐν ἐξῆρρεσεν ὁ Χριστός. Παράδεισος, ἐξ οὗ ἐξῆλθη ὁ Ἀδάμ· παράδεισος, ἐν ἀνέψξε τῷ ἡρωστῇ ὁ Χριστός. Οὗτος οὖν ὁ πῦλος ὁ εἰς ἁμαρτωλῶς ἐστίν, ὁ μετανοῶν, ἐν ἔλευσεν ὁ Κύριος ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιστῶν, περὶ οὗ καρὰ γίνεται οὐ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐρανῶσι. Μετὰ οὖν τὸ λυθῆναι τὸν πῦλον ὑπὸ τῶν μαθητῶν, φέρουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ χαίρουσι χαρὰν μεγάλην· ἐτι μὴν καὶ ἄγγελοι καὶ θεαὶ δυνάμεις χαίρουσιν ἐπὶ τῷ ἀπολλώλει καὶ εὐρεθέντι. Ὁ οὖν ἐπιμολῶς προσέχων τοῖς λεγομένοις, καὶ τοὺς εὐαγγελικῶς λόγους μυστικῶς ἀναγινώσκων, βρῆται, ὡς ὁ πῦλος οὗτος ὁ ἁμαρτωλῶς Ἀδάμ ἐστίν. Ἐὰν δὲ λέγω Ἀδάμ, πᾶσα ἀνθρωπότης ἐστίν. Οὗτος οὖν ὁ

<sup>42</sup> Luc. xv, 7. <sup>43</sup> Matth. xviii, 12, 13. <sup>44</sup> Isa. lxxi, 6. <sup>45</sup> Isa. i, 3. <sup>46</sup> Luc. xv, 32. <sup>47</sup> Genes. iii, 18.

(13) Reg. xxi, 7.

πῶλος πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας θηρίοις ἦν A potestatem, ipsumque magnum dæmonem Satanam.

Θηρία δὲ λέγει πᾶσαν τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν δαίμονα Σατανᾶν.

9. Ὅτε οὖν ἐπιδημήσεν ὁ Κύριος πρὸς ἡμᾶς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν ἔξουσιαν ὥστε πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τότε καὶ ἡμεῖς θαρρόντες λέγομεν οὖν τῷ Προφήτῃ : « Οὐ παραδύσεις τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἑξομολογουμένην σοι. » Συνέβλασε γὰρ ὁ Κύριος τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων. Διὸ καὶ ὁ Προφήτης βοᾷ λέγων : « Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλισκὸν ἐπιθήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. » Ἐκυρίευσαν οὖν οὗτοι, ὡς προείπον, τοῦ πῶλου. Καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ὄψαντες αὐτὸν. Οἵμαί γὰρ καὶ τὸν προφήτην Ἰσαΐαν διὰ τοῦτο λέγειν : « Λέων καὶ σκύμας λέοντος, ἐκείθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔχγονα ἀσπίδων πετόμενα (14), οἱ ἔφερον ἐπὶ θῶνον καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν. » Παίδευται οὖν ἡμεῖς βουλόμενος ὁ προφήτης τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, διὰ τῶν θηρίων ἐγνώρισεν αἰτινας ἀντικείμεναι δυνάμεις ἐν αὐτῶν ὀλέθριον πλοῦτον ἐφῄρτιζον τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ πλοῦτος τοῦ διαβόλου ; Ἡ κακία, καὶ ἡ εἰδωλολατρία, καὶ ἡ ἥβονῃ, καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ πᾶσα ἀμαρτία. Τοῦτον γὰρ αὐτὸν τὸν πλοῦτον ἡ ἔνοχ καὶ ὁ πῶλος κατὰ πολλὴν τὴν ἀνάγκην ἐδάταζε, καὶ ἐδέδετο τοῖς τῆς ἀμαρτίας δεσμοῖς· οἰδὲν γὰρ τῆς ἀμαρτίας βαρύτερόν ἐστι· ἐνδ καὶ μολιδῶν εἴκαται παρὰ τῷ προφήτῃ. Ἀπὸ οὖν τούτων ἀπάντων εἰς ἡμᾶς ἐπιδημήσας, ἤλευθέρωσε, καὶ ἀπορορήσας C τὸν ἐκείνων πλοῦτον, καὶ λύσας ἐπεκαθέσθη τῷ πῶλῳ. Διὸ καὶ οἱ μαθηταὶ βίπτουσιν ἐπ' αὐτὸν τῆ ὀφθαλμοῦ.

10. Ταῦτα δὲ εἰσι τὰ ἠθικὰ παιδεύματα, ὡς προείπαμεν. Καίρουσιν οἱ μαθηταὶ χαρὰν μεγάλην καὶ γὰρ κατὰ ἀλήθειαν χαρὰς ἐστὶν ἄξιον μεγάλης ἐπιφοῦτος πᾶσιν, οἷς ὁ Ἰησοῦς ἐπιδημήσας εὐηργέτησε τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπιμεληθῆμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν, καὶ γενώμεθα μαθηταὶ τῆς σοφίας, ὅπως ἴδωμεν τὰς δυνάμεις τὰς καθ' ἑκάστην ὥραν διακονούσας τῷ Ἰησοῦ. Τηλικούτων οὖν ἀγαθῶν καταξωθῆντες, χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς. Καίρωμεν καὶ ἡμεῖς χαρὰν μεγάλην, διότι κατηξιώσεν ὁ Κύριος καὶ Σωτῆρ ἡμῶν παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀνίστη γὰρ τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας D τὸν ἄδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τῆς θλιούσης ἡμᾶς ἀμαρτίας τὰ δεσμὰ διαβρήξας. Διὸ καὶ ὁ συνηγεῖρεν ἡμᾶς, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Πατρὸς. Ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν ἀνήλθεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, αἰωνίαν λυτρωσιν εὐράμενος. Ἐλπόμεν οὖν καὶ ἡμεῖς φωνῆ μεγάλην : « Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὕψιστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δόξῃ Κυρίου. » Προσκυνήσωμεν οὖν Πατέρα οὖν Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦματι, τρεῖς ὑποστάσεις κληρούμενος, μίαν θεότητα ὁμολογούμενος. Ἀρε-

9. Cum igitur ad nos Salvator venit, deditque nobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem inimici potestatem, tuos et nos fidenter dicimus cum Propheta : « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi ». Contrivit enim Dominus capita draconum. Quare Propheta clamat dicens : « Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem ». Illi ergo pulli huic dominabantur. Arbitror enim Isaiam prophetam ideo dicere : « Leo et catulus leonis, inde et aspidem, et genimina aspidum volantia, qui ferebant super asinos et camelos divitias suas ». Propheta igitur volens nos edocere quid sint adversæ potestates, ferarum exemplo illas nobis representavit. Quæ adversæ potestates perniciosas suas divitias imposuerant humano generi. Quænam sunt illæ diaboli divitiæ? Improbitas, idololatria, voluptas, insipientia, et quodcumque peccatum. Has enim divitias asina et 382 pullus ejus, magna vi coacti, portabant, ac constricti erant peccatorum vinculis. Nihil enim peccato gravius, quare a propheta plumbo comparatur. Ab his itaque omnibus ad nos peregrinatus Dominus nos liberavit, atque abjecto illo divitiarum onere, solutoque pullo, super eum sedit. Quamobrem discipuli injiciunt in eum quædam ex vestimentis, alia in via sternunt.

τινα τῶν ἱματίων, τινὰ δὲ καὶ ὑποστρουγγύουσιν ἐν

10. Hæc porro sunt moralia documenta, uti supra diximus. Gaudent discipuli gaudio magno : nam vera beneficia illa omnia quibus Jesus adveniens affecit humanum genus, magno sunt digna gaudio. Studiose itaque nos curemus mentis oculos, simusque sapientiæ discipuli, ut virtutes videamus quæ singulis horis Domino Jesu ministrant. Cum tantis itaque bonis donati simus, gaudeamus et nos. Gaudemus, inquam, gaudio magno, quia Dominus et Salvator noster pro nobis pati dignatus est. Surrexit enim tertia die ex mortuis, expulsiatis inferis, hoste conculcato, diruptis peccati nos opprimentis vinculis. Quapropter nos « conresuscitavit et concessit fecit in cælestibus » in dextera majestatis Patris. Quo Christus præcursor pro nobis ascendit, æterna redemptione inventa. Dicamus itaque et nos alta voce : « Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini ». Adoremus ergo Patrem cum Filio et sancto Spiritu, tres hypostases prædicantes, unam deitatem confitentes. Virtutem, dilecti, eligamus ; labores ejus causa libenter suscipiamus, continentiam excruciamus, pau-

66 Psal. LXXIII, 19. 67 Psal. xc, 13. 68 Isa. xxx, 6. 69 Ephes. ii, 6. 70 Mattb. xxi, 9.

(14) Π: τωμένων habet edit. LXX.

perum recordemur. Ita enim viventes, hæreditatem regni cælorum consequemur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος

τὴν προτιμήσωμεν, ἀγαπητοί, καὶ τοὺς ὑπὲρ ταύτης πόνους ἐκουσίως ἀπασιώμεθα· ἐγκράτειαν ἀσκήσωμεν· τῶν πτωχῶν μνημονεύσωμεν. Οὕτω γὰρ διόγοντες, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν ἐν τοῖς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

#### IN SEQUEMTEM HOMILIAM ADMONITIO.

*Hanc putat Holstenius Athanasii esse, in eaque se Athanasiani styli notas, scilicet, τὸ δριμύ καὶ τὸ ἀπέριπτον, a Photio observatas reperire arbitratur. At nobis, ita variant opiniones, præter nomen nihil hic videtur Athanasianum. Licet enim non inelicans sit hæc homilia, at minime refert illam Athanasii gravitatem, et nativam eloquentiam. Imo vero fucatum est orationis genus, cui etiam nonnihil interdum salis ac iudicii deesse deprehendit acutus lector.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΗΕΜΠΤΗΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN SANCTAM QUINTAM FERIAM ET PRODITIONEM JUDE.

1. Salvatoris nostri passio, Judæorum luctus, Ecclesiæ letitia est : illis quippe calamitatem, nobis gaudium peperit ; illos morte damnavit, nobis dies festos paravit. Hodie Judaicæ improbitatis terminus compertus est, ac Dominicæ beneficentiæ lucernæ accense sunt. Hodie in angulo cœna paratur, et universo orbi mensa instruitur. Hæc dies cœlestis cibi spicam pullulavit : hodie lignum voluptatis citra periculum homo contrectat : hodie mysteriorum thesaurus reseratur : hodie esca paratur apostolis, beatitudinis nempe panis : hodie spiritalis convivii perceptio initium accipit : hodie dicitur illud : « Accipite, manducate, hoc est corpus meum <sup>11</sup>. » Crucem præoccupo, portiones divido, **383** venditionem tuam anteverto, o Juda, effusione sanguinis, quem tu vendere paras : te præoccupans tuum autem est oculo ipsum vendere : meum est opus salutem per sanguinem afferre ; tuum est opus, sanguinis nundinatio. Lavi pedes tuos ad cursum contra me suscipiendum festinantes. Manus tuas miracula edere docui, venditionis meæ pretio depressas. Accipite, comedite, antevertite proditoris celeritatem : esu vincite venditionem. Non differo donum passionem expectans, non moror donum ; prope namque est venditio. Impatibile corpus est : impatientiæ comedentium do testimonium : prævenio dentibus Judæorum phalangam : dum crucem

1. Τοῦ Σωτῆρος τὴ πάθη, πένθος μὲν Ἰουδαίων, εὐφροσύνη δὲ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκείνοις μὲν γὰρ συμφορὰν, ἡμῖν δὲ χαρὰν ἀπαγγένησεν· ἐκείνους θανάτῳ κατέκρινεν, ἡμῖν δὲ ἑορτὰς προεξένησεν. Σήμερον τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας τὸ πέρας ἐπέλεξε, καὶ τῆς δεσποτικῆς εὐεργεσίας αἱ λαμπάδες ἀνέφθησαν. Σήμερον ἐν γωνίᾳ δείπνον σκευάζεται, καὶ τῆ οἰκουμένη γίνεται τράπεζα· σήμερον τῆς οὐρανοῦ τροφῆς ἀτακχυν ἑβλάσθησε· σήμερον τοῦ ξύλου τῆς τροφῆς ἀκινδύνως ἄνθρωπος ἅπτεται· σήμερον τῶν μυστηρίων ἀνοίγεται (13) θησαυρός· σήμερον βρώσις ἀποστόλων εὐτρεπίζεται, μακαριότητος ἄρτος· σήμερον τῆς πνευματικῆς εὐωχίας ἀπύλουσις ἐρχεται· σήμερον τὸ « Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. » Προλαμβάνω τὸν σταυρὸν, διαμερίζω τὰ μέλη, προσβάνω σου τὴν πρᾶσιν, Ἰούδα, τῇ ἐκχύσει τοῦ αἵματος, ὃ πιπράσκειν βούλη· προλαμβάνω χαρίζομαι· ἐμὲν γὰρ ἐστίν, Ἰούδα, τὸ σῶμα· σοῦ δὲ τὸ πωλῆσαι φιλήματι· ἐμοῦ ἔργον ἢ διὰ αἵματος σωτηρία· σὸν δὲ ἔργον ἢ τοῦ αἵματος ἐμπορία. Ἐνιά σου τοὺς πόδας, εἰς τὴν κατ' ἐμοῦ δρόμον ὁρμῶντας. Ἐβίβαξα χεῖρας θαυματουργεῖν, τῷ τῆς ἐμῆς πράσεως κοιλαινομένας τιμῆματι. Λάβετε, φάγετε· προλαμβάνετε (16) τὴν τοῦ προδότης ταχύτητα· νικήσατε τὴν πρᾶσιν τῆ βρώσει. Οὐ χρονοριεῖς τὸ δῶρον, ἀναμῶνον τὸ πάθος· οὐκ ἀναβάλλομαι τὴν δόσιν· ἐγγὺς γὰρ ἡ πρᾶσις. Ἀπαθείς ἐστὶ τὸ σῶμα· χαρίζομαι τῆς τῶν ἐσθίωντων ἀπαθείας μαρτύριον. Προλαμβάνω τοῖς

<sup>11</sup> Matth. xxvi, 26.

(15) Reg. ἀνάγεται.

(16) Reg. προλαμβάνω

ἄλλοι τῶν Ἰουδαίων τὴν φάλαγγα ἔως τὸν σταυρὸν ὑπερίθηται, φάγετε καὶ ὑμεῖς, φάγετε. « Οὐκ ἔστι » γὰρ ἡ λαβὴν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυσίν « Ἰουδαίους. Ἐως ἐκείνος τοὺς συναλλακτὰς ζητεῖ, τὸν παλοῦμενον μαργαρίτην ἀρπάσσει.

2. « Τί μοι θέλετε δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν αὐτὸν προδώσω; » Τί πωλεῖς ἄρτον, Ἰούδα, τὸν ἦδη τῇ βρώσει παραδοθέντα; Πού σου τῆς φιλοπτωχίας οἱ λόγοι; « Ἐδύνατο τοῦτο πραθῆναι πολλοῦ, » λέγων, « καὶ δοθῆναι πτωχοῖς; » « Ὅτε γυναῖκα μύρους ἀλείφουσαν, καὶ προλαμβάνουσαν τῇ χρίσει τὸν τάφον, καὶ ζῶντα τιμῶσαν, ἐπειδὴ νεκρὸν οὐκ ἔδύνατο ταύτην ἐξυθρῆσαι, τοὺς τῆς φιλοπτωχίας προβαλλόμενος νόμους; » Ἐδύνατο, λέγων, τοῦτο πραθῆναι; « τούτεστιν, ἔδύνατο καὶ τοῦτο μετὰ τούτου πραθῆναι. Ἔστω φρονεῖς, οὐδὲ θάπτεσθαι κελύεις; Ἔστω αἷμα πωλεῖς, εἰ καὶ τὸ αἷμα πιπρῶσαι; ἢ φιλαργυρίας φιλοπτωχίας ἐνδουμένους προσκίτων; ἢ τῆς μισανθρώπου φιλανθρωπίας ἡδύνατο τοῦτο πραθῆναι, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Κάπλιος φιλοπτωχίας Ἰούδας, καὶ αὐτὸ τῆς φιλοπτωχίας τὸ σχῆμα πραγματευόμενος. Ἄλλ' οὐκ ἠτόνησεν ἡ τοῦ Σωτῆρος μακροθυμία ἐκτείνειν μετὰ τοῦ σφαγῆως τὴν χεῖρα. Συνεσθῆι τῷ προδότη, δυσωπῶν τὴν προαίρεσιν. Ἐπιδιδῶσιν ἄρτον, καὶ τρέφει τὸν ἀνακρίτην· καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην ἐπὶ τραπεζῇ ἀναγράφουν, οὐκ ἀποστρεφεί τῆς κληρονομίας τὸν προδόντα, καὶ διαθέμενος οὐκ ἀποστρεφεί τοῦ μέρους τὸν μετὰ βραχὺ παραδιδόντα. Ἄλλ' οὐκ ὤψειλεν ὁ κληρὸς τὸν τρέπον ἢ τιμῇ τὴν γνώμην οὐ μετέβαλεν ὡς γὰρ ἔλαβε τὸ ψωμίον, εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτόν. Ἢ τοῦ Ἰούδα προαίρεσι; τοῦ διαβόλου κλητῆς; οὐ γὰρ ἀπλῶς εἰσῆλθεν, ἀλλ' εὔρε τὸ τῆς ψυχῆς καταγύγιον· εὔρε γνώμην ἐπιτηδεῖαν πρὸς οὐκείων· εὔρε σεσαρωμένον· εὔρε ποθούμενον πάθος, καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐφυγεν· εὔρε ὄπλον, ἢ χρησάμενος παρατάξεται. mundatum : invenit desideratum sibi affectum, nec aciem instrueret.

3. « Τί μοι θέλετε δοῦναι; » Πειράζων μὲν ὁ διάβολος τὸν Κύριον εἶπε· « Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω. » Νῦν δὲ ὁ Ἰούδας βοᾷ· Τί θέλετε δοῦναι; ἢ βῆμα τῶν καὶ τρέπων συγγένεια; ὡς συμφωνία διαβόλου πάλαι μελετηθεῖσα! Οὐ λέγει, τί μοι δώσατε δοῦναι; ἢ εἰς τὸν κτίσμα τὸν δεσπότην προτίθειν· ὡς ἀτιμὸν συμμυθεῖ τὸν ἀτίμητον. Τί τοῦτο οὐ λαμβάνεις, οἷον δίδως, Ἰούδα; ἢ πόμηνσον σεαυτὸν τῶν τοῦ πιπρασκόμενος θυμάτων, καὶ τὸ ἐ ἀναλόγως τὸν θαυματουργὸν κατῆλες. Βάδιζε πρὸς τὸν λεπρόν· παρ' ἐκείνου διδάσκου τὴν τῆς ἰατρείας ποσότητα. Ἐρώτα τυφλούς, τίνας ἄξιαν ἠγοῦνται τὴν ἴασιν. Ἐρώτα τὸν Ἀδάρων, πόσω τιμᾶται τὴν τοῦ θανάτου φυγήν. Ἐξέταξε τὸν παράλυτον τὸν τοῦ χρόνου καὶ τῆς κλίνης διὰ τὸ πάθος εἰσμύτην. Ζυγοστάτησον τὰς αὐτοσχέτους ἐν ἐρήμῳ τραπέζας. Διατίθεισον τὸν ἐπὶ τῶν κυμάτων περιπατοῦν, τὰς τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων ἐπιτημῆσεις· τὰς τῆς δαιμονίωνων θερα-

A differo, comedite et vos, comedite « Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus » ; Judais. Dum ille quarit quibuscum paciscatur, vs venditam rapite margaritam.

2. « Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? » Cur panem vendis, o Juda, jam pre cibo distributum? Quorsum abiere verba illa amoris erga pauperes indicia: « Potuit istud venundari multo, et dari pauperibus? » Cum mulierem unguentis Dominum perfundentem, atque unctioe sepulturam praevenientem, vivoque honorem exhibentem, quod mortuo non poterat; eam, inquam, contumelia afflicis, legemque praetendis studii erga pauperes. « Potuit, ait, istud venundari: » hoc est, potuit et istud una cum ipso venundari. Esto, occidis, an quoque sepeliri vetas? Esto, sanguinem vendis, cur et unguentum venundas? O avaritiam quae pauperum amoris larvam assumit! O inhumanam humanitatem! Potuit istud venundari et dari pauperibus. Amorem pauperum vendit Judas, et ipsam misericordiae erga pauperes speciem negotiatur. At Salvatoris aequanimitas nihil ideo remissa est, ut etiam cum parricida manum extenderet. Una cum proditore comedeat, ut illi propositi sui pudorem afferret. Panem porrigit, interfectoremque nutrit: ac Novum Testamentum in mensa perscribens, proditorem nequaquam privat avaritate: ac dum Testamentum tradit, cum qui se mox traditurus est a sua parte non abigit. Sed sors illa nequaquam moris ejus, nec bonor sententiam mutavit. Nam simul atque buccellam accepit, intravit Satanas in ipsum. Judae propositum erat diaboli invitatio. Non enim modo ingressus est, sed invenit animae diversorium: invenit mentem sibi ad habitandum accommodam, invenit eam scopis domum aversatus est: invenit telum, quo usus,

3. « Quid vultis mihi dare? » Diabolus cum Dominum tentaret, ait: « Haec omnia tibi dabo ». Nunc autem clamat Judas: Quid vultis mihi dare? O verborum morumque affinitatem! o consensus cum diabolo, jam olim meditatus! Non ait quid potestis mihi dare? Dominum quasi vili pretio ceddendum proponit: quasi nullius pretii esset paciscitur de eo qui nullo pretio aestimatur. Quidni tantumdem accipis quantum tradis, o Juda? In nemo revoca miracula ejus quem venditurus es, atque tunc justo pretio miraculorum auctorem nundinare. Leprosus adi. atque ab illo edisce quanti sit curatio. Interroga caecos, quanti curantionem aestimant suam. Sciscitare a Lazaro, quanti aestimandum sit, quod mortem ille evaserit. Exquire a paralytico, quem diu morbus in lecto vincum detinuerat: perpende mihi subitas illas in eremo appositas mensas. Aestima ambulacionem supra ductas, increpationes mari ac

<sup>11</sup> Matth. xv, 26. <sup>12</sup> Matth. xxvi, 15. <sup>13</sup> ibi. 9. <sup>14</sup> Matth. iv, 9.

ventis factas : considera liberatos dæmoniaco. Porum inmemor omnium , non tecum reputas quem vendas.

4. « At illi constituerunt ei triginta argenteos <sup>74</sup>. » O venditionem, quæ vendito in emptores imperium **384** conciliat! Venditus quippe Dominus emptorum possessor effectus est. Merito igitur clamabat Christus : « Implete mensuram patrum vestrorum <sup>75</sup> ; » si quid majorum vestrorum , o Judæi, deficit sceleribus. Illi prophetas occiderunt, vos a prophetis præsentium occiditis. Viros illi ad se missos confoderunt, vos autem eum qui prophetas mittit ; servos illi, vos Dominum interfecistis. Sacerdotes illi cruciabant, vos templum solvistis. Graviores prioribus hæc posteriora sunt. Trajecto mare ingratus deprehensus es : manna nutritus, Ægypti vitulum adorasti : accepta lege, legislatorem transgressionibus contumelia afficis. Cessit petra virgæ Mosis, at mores tui ad pietatem flecti nequeunt. In prælio vicisti, nec cœlestem nosti ducem. Sistebatur solis cursus, victoriæ prævium signum tibi factus, tu filiorum cædes in sacrificium pro actione gratiarum offerebas idolis. Semper Judæus sanguine enutritus, prophetarum cædes suscipit : atque eorum sanguine paulatim irrigatus, ad Iniquitatis fastigium hodie prorumpit? Quis igitur illis iniquitatis fructus? « Ecce relinquetur domus vestra deserta <sup>76</sup>. » Dedita est ad supplicium illa natio : quandiu enim spem curationis morbus subindicat, lenibus tandiu remediis medicus a morbo recreare studet : ubi vero nulla residua spes medelæ, membrum abscinditur.

5. Post paulum temporis, aderat Judas post venditionem lætus, quemadmodum institor quidam, mercium suarum onere deposito ; aderat osculo armatus ; aderat venditum a se virum indicaturus. Quid ergo ad Judam Dominus? Avaritia ceu ebrietas submersum expergeficit his verbis : « Osculo Filium hominis tradis <sup>77</sup> » Itane osculari eductus es? Dic mihi, becceine lex caritatis a me tibi tradita? O sanguine plenum osculum! O bellum osculo coloratum! O osculum quod mortis morsus efficitur! O osculum venenum aspidum eructans! Quod ad charitatem didicisti, eo ad fraudem usus es? Video clavos in ore tuo : quid celas opus tuum? Crucem exspecto. Illis Judas compellatus est. Petrus autem anorem suum juramento affirmabat : « Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo <sup>78</sup>. » Ebrisus amore, contra mortem fit audacior : non ille naturæ infirmitate verba melitur sua : non cogitat loquentis veracitatem, sed contradicendo sese jactat. Quid ergo Dominus? Nulla mihi ad victoriam

πείλας ἐπίσχεψαι. Τούτων ἀπάντων ἐπιλήθμων γενόμενος, ὃν πωλεῖς οὐκ ἔννοεῖς.

4. « Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. » Ὁ πράσιτος δεσποτεῖαν τῆς πιπρασκομένης κατὰ τῶν ὠνούμενων ἐγγυομένης! Πιπρασκόμενος γὰρ ὁ δεσπότης κτήτωρ τῶν ἀγοραζόντων ἐγίνετο. Εἰκότως οὖν ὁ Χριστὸς ἀνεβόη· « Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν· » εἰ τι λείπει τοῖς προγονικοῖς ὑμῶν, ὦ Ἰουδαῖοι, τολμήμασιν. Ἐκείνοι προσέφτασ ἀνήθηται, ὑμεῖς δὲ τὸν προφητευθέντα φρονεῖτε. Ἐκείνοι τοὺς περιφθόντας κατέσφαττον, ὑμεῖς δὲ τὸν τοὺς προφήτας ἀπεσταλκότα. Ἐκείνοι τοὺς δούλους, ὑμεῖς τὸν Δεσπότην ἀποκτείνετε. Ἐκείνοι τοὺς ἱερεῖς ἀνάθηται, ὑμεῖς τὸν ναὸν καταλύσατε. Μείζονα τῶν προλαβόντων τὰ δεύτερα, θάλασσαν πλεύσατε [ἰ. περάσα], ἠλέγγυθος ἀχάριστος· μάννα τρεφόμενος, τὸν ἐν Αἰγύπτῳ νόμον ἐθρήσκειουσα· νόμον δεχόμενος, τὸν νομοδότην παρανομίαις καθυδριῖτε. Ἦξεν ἡ πέτρα τῇ βάθῳ Μωσέως, ὃ δὲ ἐὸς τρόπος ἀκαχητῆς πρὸς οὐσίδειαν. Ἐνίκας μαχόμενος, καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ στρατηγὸν οὐκ ἐγνώριζες. Ἐδουλεύετο δρόμος ἤλιου, σοὶ προθεσμία νίκης γινόμενος, οὐ δὲ τὰς τῶν τέκνων σφαγὰς θυσιὰς εὐχαριστηρίους τοῖς εἰδώλοις προσέφερες. Αἰὶ σὺντροπος Ἰουδαῖος αἱμάτων τῆς προφητῶν σφαγὰς ὑποκαμβάνει· τούτοις [ἰ. τούτων] τοῖς αἵμασι κατὰ μικρὸν ἀρδουόμενος εἰς αὐτὴν σήμερον τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν ἀπωλήσεως; Τίς σὺν αὐτοῖς ὁ τῆς παρανομίας καρπός; ἢ Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Ἐκδοτὸν εἰς τὴν κλάσιν τὸ ἔθνος· εὖς γὰρ θεραπείας ἐλπία ὑπεμφαίνει τὸ πάθος, πρᾶξις φαρμάκους ὁ ἰατρὸς ἀνακτεῖται τὸ νόστιμα· ἀπογοῦνός δὲ τὴν θεραπείαν τοῦ πάθους (17), ἀπατέμενεται μέλος.

5. Μικρὸν ἐν μέσῳ καιρῷ, καὶ παρῆν Ἰούδας μετὰ τὴν πρᾶξιν φαιδρὸς, καθάπερ τις ἔμπορος τοῦ φορτίου τὸ ἀχθος ἀπωσάμενος· παρῆν ὠπλιόμενος φιλήματι, παρῆν δεικνύς, ὃν ἐπώλησε. Τί οὖν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰούδαν; ἢ μέθῃ βεβαπτισμένον φιλαργυρίῳ (18) εὐπνίξει, λέγων· « Φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεις; » Οὕτω φιλεῖν ἐδιδάχθη; Εἰπέ μοι, οὗτος παρ' ἐμοὶ σοὶ τῆς ἀγάπης ὁ νόμος; ἢ φιλήματός σου αἵματος πεπληρωμένον! ἢ πολέμου κερωσμένον φιλήματι! ἢ φιλημα δέγμα (19) θανάτου γενόμενον! ἢ φιλημα ἀσπίδων ἰβν ἐρευγόμενον. Ὁ πρὸς ἀγάπην ἐδιδάχθη, τούτω πρὸς ἀπάτην ἐχρήσατο. Ὁρῶ σου τοὺς ἐπὶ τοῦ στόματος ἔθλους· τί κρύπτεις, ἃ πράττεις; Τὸν σταυρὸν ἀναμένω. Ὁ μὲν Ἰούδας τούτοις· Πέτρος δὲ περὶ Φίτρου θυμωμένο· « Ἐὰν δέη με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὲ σοὶ ἀπαφήσομαι. » Μεθύων τῷ πάθει κατὰ θανάτου θρασύνεται· οὐ μεταρεῖ τοὺς λόγους τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως· οὐκ ἔννοεῖ τὸν ἀληθεύοντα, καὶ ἀντιλέγων σεμνύνεται. Τί οὖν ὁ Κύριος; Οὐ χρεῖα μου λόγων πρὸς σὺν-

<sup>74</sup> Matth. xxvi, 9. <sup>75</sup> Matth. xxiii, 32. <sup>76</sup> ibid. 28. <sup>77</sup> Luc. xxii, 48. <sup>78</sup> Matth. xxvi, 35.

(17) Reg. τὸ πάθος.

(18) Reg. φιλαργυρίας.

(19) Reg. δέγμα, lectio dubia.

αην. Ἄλεκτρώον σου τὴν μεγαλωχίαν ἐλέγξει· ἐκεί-  
 νος τῶν τοῦ θεοπύτου λόγων συνήγορος ἔσται· ἐκείνός  
 σοι τοῖς τῶν βῆμάτων κόμπους βῶν ἀνιστήσεται.  
 Ἠκολούθη τοῖς λόγοις τὰ πράγματα. Παύλακι φθέ-  
 γεται, καὶ ἡ κορυφή τῶν ἀποστόλων ταράττεται, καὶ  
 Πέτρος ἐλέγχεται. Κόρη λαλεῖ, καὶ ἡ πέτρα χειμά-  
 ζεται· κόρη ψευρίζει, καὶ Πέτρος ἀρνεῖται. Ἰάπιζε  
 παῖθαι τὴν κόρην ὁ Πέτρος ὀμνύων· ἄλλ' ὄρνις τοῦ  
 ὄρκου οὐ λέγεται· ἐπιστομίζει ταῖς φωναῖς τὸν ἀρ-  
 νοῦμενον. Ἄξιαν ἀποστολικὴν οὐκ αἰσχύεται· τιμᾶ  
 γὰρ τοῦ Διοσκότου τὴν πρόβῃσιν· « Πρὶν ἀλέκτορα  
 φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνῆση με. » Ἐδίηρα, Πέτρε, τῆς  
 κατηγορίας τὸ σύνθημα. Κἂν σιωπῆσαι μὴ ὄλω, βῶν  
 οὐκ ἰσχύει. Ὁ βῆμάτων κυμάτων τῷ Πέτρῳ φανέν-  
 των! Ὅν ἦλθεσθι τὰ κύματα, τοῦτον ἀλεκτρώον ἐστη-  
 λψεν. Ὅπου γὰρ ὁ θεοπύτης προστάτων ἔστιν,  
 ὕπηρεται τοῖς ὁμοδόμοις ἢ ὁμοπάται. Ὅπου ὁ θεοπύτης  
 ἀντιπράττει, καὶ ἀλεκτρώονες ἐπὶ λίζονται. Πάντα γὰρ  
 τοῖς τοῦ πεποιηκέντος ἔπειτα νεύμασιν. « Ἐάν δέη  
 με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε ἀπαρνῆσομαι· » καὶ  
 πάλιν· « Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. » Βλέπε φόβου καὶ  
 πῶθου συμπεπλεγμένας φωνάς. Ἠγνόησας, ὦ Πέτρε,  
 τὸν Κύριον; Οὐκοῦν καὶ ὁ Κύριος τὸν Πέτρον ἠγνόη-  
 σεν; Ὁ φόβου πῶθου νικῆσαντος! Θεώρησον τὴν τοῦ  
 Πέτρου δειλίαν, ἵνα μάθης, τίς ὁ τὴν παρῆρησιαν δω-  
 ρούμενος. Ἐλεγέσθω φύσις, ἵνα φανῇ ἡ χάρις· δει-  
 κνύσθω τὸ πάθος, ἵνα φανῇ τῆς δυνάμεως ὁ χορηγός·  
 αὐτὸς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς  
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

\*\* Matth. xxvi, 54. \*\* ibid. 72.

A verborum necessitas. Jactantiam tuam gallus coar-  
 guet : ipse Domini verborum assertor erit : ille  
 cantando verborum tuorum venditioni obstat.  
 Verba ejusmodi res ipsa conseruta est. Loquitur  
 puella, et apostolorum coryphæus turhatur, Pe-  
 trusque coarguitur. Puella loquitur, et petra tem-  
 pestate movetur. Puella susurrat, et Petrus negat.  
 Sperabat Petrus sibi juranti filium habituram puel-  
 lam; sed avis juramenta non admittit : voce sua  
 juranti os obturat; apostolicam non veretur digni-  
 tatem : veneratur quippe Domini prædictionem.  
 « Priusquam gallus cantet, ter me negabis ». »  
 Accipi, o Petre, accusandi tempus conductum. Li-  
 cet tacere nolim, clamare tamen non valeo. O ver-  
 ba quæ quasi fluctus Petro visa sunt! Quem flu-  
 ctus veriti sunt, eum traduxit gallus. Nam ubi Do-  
 minus imperat, ibi mare conservis famulatur. Ubi  
 Dominus repugnat, ibi armantur ipsi galli. Omnia  
 quippe opificis nutum sequuntur. « Etiam si oport-  
 fuerit me mori tecum, non te negabo : » et post :  
 « Non novi hominem ». » Vide timoris amorisque  
 complicatas voces. Non noras, Petre, Dominum?  
 An igitur et Dominus Petrum non novit? O metum  
 qui vincit amorem! Considera mihi illam Petri for-  
 midinem, ut ediscas, quisnam sit qui dat fiduciam.  
 Arguatur natura, ut appareat gratia : exhibitur  
 infirmitas, ut appareat virtutis auctor, cui gloria  
 et imperium et nunc et in sæcula sæculorum.  
 Amen.

#### IN SERMONEM SEQUEM MONITUM.

**385** Sermo in Parasceven antiquum est opus : nam in codicibus onnorum plusquam octingentorum legitur. Minime tamen Athanasio ascribendus, stylus enim Athanasiano obsimile plane est. Nam licet hoc opusculum aliquam præferat elegantiam speciem, at minime nativam : sed tropis, figuris, exclamationibus ad xaxoγλλαν usque redundantem. In nullis etiam Athanasii operum collectionibus manuscriptis locum habuit, quod sciamus. Quare inter spuria merito ablegatur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (20) ΤΗ ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN PASSIONEM DOMINI IN PARASCEVE.

1. Μέγα μὲν οὐρανὸς δημιουργήμα, καὶ τῆς ὀρωμέ-  
 νης κτίσεως πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι καλού-  
 μενον· μέγα δὲ τι καὶ θαυμαστὸν τῶν ἀγγέλων ἢ  
 φύσις, ἀοράτως στεφανουμένη τοῖς κάλλεσιν. Ἀμι-  
 λῶνται τοῖς εἰρημένους καὶ ἥλιος, τὰς ἡμερῶνας τοῦ  
 φωτὸς λαμπρόδας περιβαλλόμενος, καὶ τὸν οὐρανὸν

1. Magnum quidem opificium est cœlum, ac  
 primum omnium quæ sub aspectum cadunt creatu-  
 rarum, a Deo vocatum ut esset. Magnum item  
 quiddam et admirandum est angelorum natura,  
 ornamentis invisibilibus coronata. Cum his quæ  
 diximus sol contendit, qui diurnis lucis facibus

(20) Sic mss. Editi vero simpliciter, εἰς τὴν ἀγίαν παρασκευήν, omissis reliquis.

cineto, caelestem concitat cursum. Mentem obstu-  
pescit terra, jussu Dei suspensa, ac grave hoc  
elementum aquis invectum. Quid de mari dixeris,  
ita explicato, arena cineto, ventis gubernato? Sed  
hæc omnia quidem pulchra, imo admodum pulchra  
sunt creatricis sapientiæ opificia; sed eorum pul-  
chritudinem deturpavit homo, ac honoris allati  
exuberantia, honoratis pridem contumeliam irro-  
gavit. Res enim creatas supra modum admiratione  
prosecutus, iis quæ ante in honore erant, dedecus  
infudit. Sic invita creatura erroris mater fuit. Sed  
errandam miseratur Dominus, crucem in medium  
attulit, hominibus cognitionis Dei, ipsis creatris  
validius, instrumentum. Inefficax itaque cælum fuit  
ad impietatem corrigendam. Inefficax autem pudore  
adoratus sol pudore. Adoratus sol pudore  
quidem affectus est, nec valuit tamen adtores  
prohibere. Terra corpori quidem medicamenta  
profert, sed ægotanti animæ opem ferre nequit.  
Mare hinc malo curando impar deprehendebatur.  
Cæcus homo circuibat creaturam, et in quod palpi-  
tando incidebat, illud adorabat: Denique non po-  
terat invenire, utpote quem tota creaturarum turba  
Denm prædicans, ad unius Dei doctrinam deducere  
non valeret. Sed quod cælum nequibat, hoc  
crux efficere potuit: quem sol non ducit, crux  
refulgens illuminavit: vile lignum plantatum, im-  
pietati deditum orbem ad pietatem excoluit. Lignum  
damnationis instrumentum, damnatis libertatem  
concliviavit. Invalida ad salutem hominum erat  
creatura: ingressa crux ut medicus apparuit. Quis  
enim mors ligno tanquam laculo olim usa, radi-  
cem humanam oppugnavat, viamque ad sese insi-  
nuandam invenerat, transgressionem scilicet illam  
per cibum vetitum; aperta tunc mortis via, conse-  
quebatur eam genus humanum, et qui participes  
erant naturæ (humane) hæredes iidem fuisse sup-  
plicii. At Deus plastes ille signenti misertus sui,  
lignum naturæ, oppositum scilicet ligno medica-  
mentum, largitus est: passionemque induxit, pas-  
sionem medelam: et mortem quæ tunc obtinebat,  
per aliam mortem a se armis instructam debellavit.  
Ac rursus liber homo, quibus rebus ad mortem  
fuit alligatus, iis immortalitatem invenit: quibus  
enim damnatus iisdem liberatus est.

**386** 2. O divinam vere sapientiam, caelestem-  
que machinam! Crux defixa fuit, et idolorum cul-  
tus eversus: crux excitata, et diabolica potestas  
damnata fuit: crux defixa fuit, et Judæorum su-  
perbia in ruinam versa est: ut ediscas non simpli-  
citer lignum tot miraculorum esse causam, sed  
eum qui ligno ad victoriam est usus. Non enim per  
se passio est salutaris, sed ille salutaris est qui per  
passionem salutem voluit dispensare. Tibi quidem  
mors sit a morte redemptio, sed rennu naturam

(21) Ita mss. Editi vero, φάρμακος ἐνδὲς...

(22) Ita Colb. 2. recte. Editi vero, εὐσεβείας.

(23) Ita duo Colbertini. In editis, ἡτόνησε: deest.  
(24) Ita Colb. 2. Colb. 1. συνειπετο. Editi, συν-  
ῆετο. Paulo post, Colb. 2. κοινωνῶν τῆς κολάσεως.

δρόμον ἐλαύνω. Ἐκπλήττει τὴν διάνοιαν ἡ γῆ, κρε-  
μαμένη προστάγματι. καὶ τὸ βαρὺ στοιχεῖον τοῖς  
ὕδασι ἐποχοῦμενον. Ἴτι δ' ἂν τις εἴποι, θάλατταν  
ἠπλωμένην ἔρῶν, καὶ φάρμακον (21) μὲν ἐδεξιμένῃν,  
πνεύμασι δὲ κυβερνημένῃν; Ἄλλὰ πάντα μὲν καλὰ  
καὶ λίαν καλὰ, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ μυστηρίου σοφίας  
τεχνάσματα· ἤσχυον δὲ τούτων τὸ κάλλος ὁ ἄνθρω-  
πος τῇ τῆς τιμῆς ὑπερβολῇ, τοῖς τιμωμένοις τὴν  
ὕβριν γενήσας. Θεῶμα γὰρ τῇ κτίσει προσενέγκας  
ὑπερβαῖνον τὰ μέτρα τῆς κτίσεως, ἀδόξϊαν τοῖς τιμω-  
μένοις κατέχευεν. Οὕτω πλάνης μήτηρ ἡ κτίσις ἀκούσα  
γένονεν. Ἄλλ' ἔφακτιρα τὴν πλωμένην ὁ θεός, καὶ  
φέροι σταυρὸν ἐν μέσῳ, θεολογίας ἀνθρώπου ἔργα-  
νον, τῆς κτίσεως δυνατώτερον. Ἄπρακτος γοῦν ὁ  
οὐρανὸς πρὸς ἀπεθείας (22) γέρονε διδρῶσθαι. Καὶ  
ἦλιος μὲν ἤστυνον προσκυνώμενος, κωλύειν δὲ  
τούς προσκυνῶντας οὐκ ἴσχυσε. Ἐγὼ, τὰ τοῦ αἵμα-  
τος φάρμακα βρούσασα, τῇ ψυχῇ νοσοῦσιν βοηθεῖν οὐκ  
ἔδύνατο. Θάλασσα περιττὴ πρὸς τὸ πάθος ἠλέγητο.  
Καὶ ἄνθρωπος τυφλῶτον περιήγε τὴν κτίσιν, καὶ τὸ  
προσπίπτων ψυλαφῶν προσκύνει, θεὸν εὐρεῖν οὐ δύ-  
νάμενος· ἂν ὁ τῆς κτίσεως ὄλης θεῶν κηρύττων πρὸς  
τὴν ἐνδὲς θεοῦ διδασκαλίαν προσάγειν οὐκ ἐξήρασεν.  
Ἄλλ' ὁ μὴ πεποίηκεν ὁ οὐρανὸς, τοῦτο ἴσχυον ὁ σταυ-  
ρός· καὶ ἂν ἦλιος οὐκ ἐβίβαθε, σταυρὸς ἀνακάμψας  
ἐφωταγωγῆσεν· καὶ ἔξλον εὐταλὲς φτευσθὲν οἰκουμέ-  
νην ἀσεβοῦσαν πρὸς εὐσεβίαν ἐγεώργησε. ἔξλον κατα-  
δικῆς ἔργαγον τοῖς καταδικῶσι ἐλευθερίαν ἐκπρασό-  
ρησεν. Ἠτόνησε (23) πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων ἡ  
κτίσις, καὶ σταυρὸς εἰσελθὼν λατρὸς ἀνεβίβη.  
Ἐπειδὴ γὰρ ὁ θάνατος, ἔξλον τὸ πάσι βακτηρίῳ χρι-  
σάμενος, τὴν τῶν ἀνθρώπων βίαν ἐπολόρησεν,  
ὁδὸν εὐρίον εἰς παρεσθῶσιν τὴν ἐν βρώσει παράβα-  
σιν· τότε, παρηνουθίσεως οὕτω τῆς ἔδου τῆς θανάτου  
τὰ γένη συνειπετο (24). καὶ οἱ κοινωνοὶ τῆς φύσεως  
ἐγένοντο κληρονόμοι κολάσεως. Οὐκείρας τοῖς πλα-  
σθέντας ὁ πλάστης, ἔξλον ἀντιφάρμακον ἔξλον τῇ  
φύσει χαρίζεται. καὶ πάθος οἰκονομία εἰσφέρει  
πάθος ἀλεξιφάρμακον καὶ θανάτου κρατοῦντι ἄνα-  
τον ἀνομιῆσας κατηγωνίσαστο· καὶ πάλιν ἐλεύθερος  
ὁ ἄνθρωπος, οἷς ἐβίβη πρὸς θάνατον, τούτους τὴν  
ἀθανασίαν (25) εὐράμενος· δι' ὧν γὰρ κατεκρίνετο,  
διὰ τούτων ἐλύετο.

**2.** Ὁ θεὸς ἀληθὺς σοφίας, καὶ μηχανῆς οὐρανοῦ!  
Σταυρὸς ἐπήγγυτο, καὶ εἰδωλοκρατία κατεστρέφετο·  
σταυρὸς ἐγεῖρετο, καὶ διαβολικὴ δυνατοῖα κατεβ-  
κάετο· σταυρὸς ἐπήγγυτο, καὶ Ἰουδαίων ὁ τύφος  
πρὸς πίσυν μεβίσαστο· ἔνα μῆθης, ὅτι μὴ ἔξλον  
ἀπλῶς τῶν τοσούτων θαυμάτων παρατίτων, ἀλλ' ὁ τῷ  
ἔξλω πρὸς τὴν νίκην χρησάμενος. Οὐ γὰρ καθ' ἑαυτὸ  
τὸ πάθος σωτήριον, ἀλλ' ὁ διὰ πάθος οἰκονομεῖν τὴν  
σωτηρίαν βουλόμενος. Σοὶ μὲν γὰρ γίνεται θάνατος  
λύσις ὁ θάνατος, ἀλλ' ἡμεῖς τῶν πραγμάτων τὴν

Mox contextum ante in multis vitiatum ex mss. re-  
stituimus. Infra Colbert. 2. pro ἀλεξιφάρμακον, ἔ-  
βη· ἀλεξιτήριον.

(25) Ita mss. Editi vero, ἀθανασίαν.



φύσιν ὁ τῆ φύσει τοὺς θρούς πηξάμενος. Σταυρὸς, καὶ πάθος, καὶ λόγη, καὶ ἔλοι, καὶ θάνατος, ταῦτα ζωῆς ἀθανάτου (26) γίνεται σπάρρανα· τούτοις ὁ δευτέρως ἀνθρώπος εἰς ζωὴν ἀπέτέθη. Οἷς ὁ πρῶτος· Ἄδᾶμ κατεκρίθη, τοῖσι τοῖς δευτέροις· Ἄδᾶμ ἔλευθερώθη· ὁ ὅς ἡ ἀρχὴ τῶν ἀνθρώπων κατέπεσεν, ὑπὸ τούτων ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀνθρώπων ἀνυψοῦται. Σήμερον ὁ δεσπότης καὶ Κύριος κατὰ κράτος ἄγεται, καὶ ἐκ δικαστηρίου πρὸς δικαστήριον παραπέμπεται· καὶ Καίφας ἀποφαίνεται, καὶ Πιλάτος τὴν ψῆφον διαδέχεται. Καὶ οὐ παρατείνεται τὴν κρίσιν ὁ Χριστός, ἵνα λύσῃ τὴν τοῦ κόσμου κατάκρισιν.

3. Ὡ παραδόξων θαυμάτων! δέχεται τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον ὁ Χριστός, καὶ εὐθὺς ὁ Βαραββᾶς ἀπολύεται. Ἐκ προομιῶν ὁ σταυρὸς τοῖς καταδικαίσις ἑλευθερίαν χαρίζεται. Μὴ γάρ μοι πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων πονηρίαν (27) ἀπέθη, μὴθ' ὅτι τὸν εὐεργέτην καταδικάζοντες προτιμῶσι τὸν μαιφθόνον ἄλλ'· οἷς ἡ τῆς καταδικῆς ἀρχὴ, τῆς τῶν καταδικῶν ἐλευθερία· ὑπῆρχεν ἀρχὴ· οἷς ὁ τὴν τῶν καταδικῶν δίκην (28) δεξάμενος δικαίως ζῶντων ὁμοῦ καὶ νεκρῶν κριτὴς ἀναφαίνεται· «Καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἣ μὲλλει κρίνειν ὁ Θεὸς τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνῶν ἢ ἔριπεν ὁ Θεὸς, τίστιν παρασῶν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.» Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, τοῖς ἄλλοις τοῦ θανάτου τρόπους παρέντες (29), ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὤρησαν, τιμωρίας ἡμοῦ καὶ ἀτιμίας ἐπινοήσαντες ἔργαγον· καὶ τὴν τοῦ νόμου κατάραν τῷ δικῆ ἔλλου θανάτῳ προσάπτουσιν, ἐπιφορτίζουσι ἡγοῦμενος τοῦ θανάτου τοῦ βάρους. Ἦγνούσιν δὲ ἄρα τὸν σταυρὸν νίκης (30) ἐντίμου κατασκευάζοντες σύμβολον. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἀρκούμενοι, κοινωνίᾳ τοῦ θανάτου καὶ λησθᾶς γενέσθαι βιάζονται, ἵνα ἡ τοῦ θανάτου κοινωνία τῆς τελευταῖης γένηται (31) ἀδοξία. Ἦγνούσιν δὲ ἄρα λησθῆναι τῷ Χριστῷ συσταυρώσαντες, κήρυκα τῆς τοῦ ἱσταυρωμένου βασιλείας χειροτονούντες· «Μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν εἴθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.» Ὡ· λησθῆς ἱσταυρώθης (32), καὶ εὐαγγελισθῆς ἀνεσίγητος· Ὡ· βασιλεῖα τιμῆς ὄν ἀτιμάζειν ἐτάχθης· «Μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν εἴθης· ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.» Τί ἔρης, ὦ λησθῆς, ἀγνοεῖς· ἀ πάσιεις· Ἐπελάθου τῶν ἔλων· οὐκ ἠσθάνου τῶν ὀδυνῶν· Ὡς ἐν ἱερῷ προσευχόμενος, οὐκ ὡς ἐν ἔλλω (33) κρημάμενος, οὕτως ἱκετεύεις· Εἶδον, φησί, Θεὸν ἀληθινόν, καὶ ἱκετεύειν τούτων ἐπίθῃσα. Ἔγνων δὲ τῆς ἐπιγραφῆς τὴν ἀξίαν. Εἶδον καταδικῆν τὴν βασιλείαν κηρύττουσαν. Εἶδον ἐν τῇ κατηγορίᾳ διαδήματος χάριν ἀτρέπουσαν. Εἰ γὰρ σταυρούμενος βασιλεύει, τίς ἂν εἴη στεφόμενος (34)· Γνωρίζει τὴν βασιλείαν ἡ κτίσις. Ἦλιος σταυρούμενος ὀρεῖ, καὶ

A commutavit qui nature terminos defixit. Crux, passio, lancea, clavi, et mors; hæc, inquam, immortalis vitæ sunt incunabula: his secundus homo ad vitam progenitus est. Quibus primus Adam condemnatus est, iisdem secundus Adam est liberatus: per quæ initium hominum decidit, per ea primitiæ hominum exaltate sunt. Hodie herus ac Dominus noster reus agitur, et ex tribunali ad tribunal ducitur: Caiphas profert sententiam, Pilatus iudicii calculum excipit. Nec recusat iudicium Christus ut mundi condemnationem abolet.

3. O stupenda miracula! mortis damnationem Christus accipit, et mox Barabbas solvit. In ipso statim exordio crux dammati largitur libertatem. Ne mihi namque Judæorum malitiam respice: nec quod benefactorem condemnent, homicidamque illi antponant; sed potius animadvertite condemnationis initium, damnatorum liberationis initium fuisse. Quoniam qui reorum damnationem in se suscepit, iure vivorum simul et mortuorum iudex declaratur: «Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est Deus orbem in iustitia, in viro in quo statuit Deus, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis». Judæi porro omissis aliis mortis generibus, crucem elegerunt, una supplicii, ac decoris instrumento excogitato: et maledictum legis, morti per lignum illatæ conjungunt, rati se ita gravitatem mortis augere. Ignorabant porro se crucem in gloriosum victoriae symbolum adornare: neque his contenti, mortis ejus consortes etiam latrones esse compellunt, ut mortis consortium exitui ejus dedecori esse. Ignorabant porro se cum Christo latronem crucifigentes, præconem regni illius qui crucifigebatur constituere: «Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum». Tanquam latro cruci affixus es, et evangelistæ munus exhibes? Ut regem honoras esse, quem ut inhonorares consiliatus fueras? «Memento mihi, Domine, dum veneris in regnum tuum.» Quid ais, o latro? Ignoras quæ tute pateris? Oblitus es clavorum et non sentis cruciatus? Itane supplicas, ac si in templo orares, nec in ligno penderes? Vidi, inquit, verum Deum, et supplicare desideravi. Ex inscriptione dignitatem agnovi. Vidi condemnationem regnum ipsius annuntiantem. Vidi in accusatione diadematis gratiam refulgentem. Nam si dum crucifigitur regnat, quis erit cum coronabitur? Regnum ejus creaturæ manifestant. Sol videt crucifixum, nec lucere audet: lucem admittit crucifi-

<sup>27</sup> Act. xvii, 31. <sup>28</sup> Luc. xiiii, 42.

(26) Sic mss. Editi vero, ζωῆς καὶ θανάτου.

(27) Ita mss. Editi vero, συσταυρίαν, male.

(28) Ita mss. Editi vero sic, δίκην ἀδικῶς δεξάμενος, ὅτι καὶ ὡς ἔ... ἀναγράφεται.

(29) Reg. παρέντες. Colbert. 2, παρενθέντες.

(30) Sic mss. omnes. Editi vero, νίκους. Mox unus habet κατασκευάζοντες τρόπαιον.

(31) Duo manuscripti, γέννηται τῆς ταφῆς· ἀδοξία.

Editi, τῆς τελευταῖης γέννηται ἀδοξία.

(32) Ἐσταυρώθη... ἀνεσίγητος... τιμῆς... ἐτάχθη. Sic duo, quorum tamen alter habet ἀτιμώσας ἐτάχθη.

(33) Sic mss. Editi vero, ἐπὶ ἔλλω. Ibid mss. ut in textu. Editi vero, εἶδον, φησί, ναὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἱκετεύειν.

(34) Sic mss. Editi vero, στεφανώμενος.

genibus, ut pro Domino pugnet: inexpectata nocte Judæorum damnat iniquitatem. Concussa terra turbatur; ac motu suo præcipitat eos qui Dominum suspenderent. Quo pacto non crederem? Contumeliosus affectum illum esse regem clamat ipse titulus. Creaturae testificantur. Quæ in litteris lego, ea ipsa rebus comprobari video. « Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. »

**387** 4. O latro acerbe Judæorum accusator! O latro justitiæ advocate! O latro regni mercator! O latro paradisi custos! O latro Adamo circa creaturas longe firmior! O latro proavo circa paradysum constantior! Manu ille importune ad lignum extensa, mortem inivit in mundum: tu opportune explicatis in cruce manibus perditum recuperasti paradysum. O latro, qui amissam avitam hæreditatem, uno felici casu recuperasti! O latro qui primus regni confessionem adeptus es! O latro regni confessor et hæres, martyrnum imitator! O latro, qui pusillo verbo cælum aperuisti! O latro qui mirum incantamentum ad mirum thesaurum comparandum adhibuisti! O latro qui cælum velut crucis appendix effecisti! O latro legitimi latrocinii hominibus doctor! O latro qui laudabile doces latrocinium! O latro qui homines docuisti quo pacto regnum furto abriperent! O latro furti doctor, maxime grati illi a quo res auferunt! O latro qui magnam furti mercedem conscripsisti! O latro qui magnum confessionis fructum ostendisti! O latro qui tarde credidisti, et cito confessus es: postremus venisti et primus coronatus! O latro qui celeritiam fidei efficaciam exhibuisti! O latro qui fidei partum edocuisti, qui tempore minime eget ad felum edendum! O latro acerbe Judæ accusator! O latro qui proditori ipso laqueo gravior visus es! O latro qui Judæ proditorem contra diabolum imitatus es! O latro qui mire ejus arte usus es contra illum! O latro qui juste Christum emisti, et testem possessionis crucem adduxisti! O Petri coumilito et apostolorum symmysta

5. Crucem porro excepit sepulcrum, expers hactenus sepulture. O sepulcrum immortalitatis locus! O sepulcrum resurrectionis officina! O sepulcrum sepulcrorum destructio! O sepulcrum in quo mors, mors esse desinit! O sepulcrum in quo oritur vita quæ termino caret! Probe, sepulcrum novum: nempe fuit hoc divinæ gratiæ consilium. Siquidem ne cadaverum multitudo dubium redderet resurgentem, neve Judæus hinc calumniæ occasionem arriperet, vacuum cadaveribus sepulcrum conspicitur, quod Judaicam linguam coerceat, ac tantum

(35) Ita mss. Editi vero, παραλόγω καταδικάζει τὸν λαόν Ἰουδαίων παρανόμων. Nox Colbert. 1 et Reg. κρεμνῆ. Editi, κρεμῆ. lb. d. Colb. 1, 2, σταυρῶ, προεσιμῶ.

(36) Sic mss. Editi vero, τοῖς γράμμασι, Κύριε...

Α φαίνεν οὐ τολμῆ· ἀρπάζει τῶν σταυρῶν τὸν φῶς, ὑπὲρ δεσπότων μαχόμενος· νυκτὶ παραλόγω (35) καταδικάζει Ἰουδαίων παρανομίαν. Ἡ γῆ σαλευομένη ταραττέται, καὶ κρεμνῆ σεισμῶ τοὺς ἐπὶ σταυροῦ τὸν δεσπότην κρεμάσαντας. Πῶς μὴ πειθῶ; Βασιλεῖα τὸν ὄνριζόμενον ὁ τίλος βοᾷ. Ἡ κτίσις μαρτύρεται. Ἄπερ ἀναγινώσκω τοῖς γράμμασι, ἐπιγινώσκω τοῖς πράγμασι (36). « Κύριε, μνήσθητι μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. »

4. Ὁ ληστὰ πικρῶ τῶν Ἰουδαίων κατήγορε! Ὁ ληστὰ δικαιοσύνης συνήγορε! Ὁ ληστὰ βασιλεῖα; ἔμπορε! Ὁ ληστὰ παραδείσου φύλαξ! Ὁ ληστὰ τοῦ Ἄδμ̄ περὶ τὴν κτίσιν βεβαίωτερε! Ὁ ληστὰ τοῦ προγόνου περὶ τὸν παράδεισον ἀσφαλλώτερε! Ἐκίονος, ἀκαίρως ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπὶ τὸ ξύλον (37), θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσῆγαγε· σὺ δὲ, εὐκαιρῶς ἐπὶ τὸν σταυρὸν τὰς χεῖρας ἀπλώσας, τὸν ἀπολλόμενον ἀνεκτῆσον παράδεισον. Ὁ ληστὰ τὸν προγονικὸν κληρὸν ἀπολλόμενον διὰ μιᾶς εὐτυχίας ἀνακτιθόμενε! Ὁ ληστὰ πρῶτος βασιλείας ὁμοιοῦσαν καρπασάμενε! Ὁ ληστὰ βασιλείας ὁμοιοῦτᾶ (38), καὶ κληρονομέ, μαρτύρων ζηλωτᾶ! Ὁ ληστὰ ῥήματι μικρῶ τὸν οὐρανὸν ὑπανοίξας! Ὁ ληστὰ ζῆλον ἐπιφθὴν πρὸς ζῆνον θησαυρὸν μηχανησάμενε! Ὁ ληστὰ πάρεργον σταυροῦ τὸν οὐρανὸν ποιησάμενε! Ὁ ληστὰ νομίμου ληστείας τοῖς ἀνθρώποις διδάσκαλε! Ὁ ληστὰ ληστεῖαν ἐπαινουμένην διδάξας! Ὁ ληστὰ διδάξας ἀνθρώπους, πῶς βασιλεῖα ληστεύεται! Ὁ ληστὰ ποθειμένην τῶ κλεπτομένῳ κλεπτῆν ὄφρωμένε! Ὁ ληστὰ μεγάλους ληστείας μισθοὺς συγγραψάμενε! Ὁ ληστὰ μέγα δειξάς τὸ τῆς ὁμοιοῦτας γέωργον! Ὁ ληστὰ βραδέως πιστεύσας, καὶ ταχέως ὁμολογήσας, ἔσχατος ἐλθὼν, καὶ πρῶτος στεφθεῖς! Ὁ ληστὰ δειξάς πίστειν ὄξυτάτην ἐνέργειαν! Ὁ ληστὰ δειξάς πίστειν ὄνωνα, χρόνον εἰς τόκον μὴ δεομένης! Ὁ ληστὰ πικρῶ τοῦ Ἰουδα κατήγορε! Ὁ ληστὰ τῷ προδότη τῆς ἀρχόντης φανεῖς βαρύτερος! Ὁ ληστὰ ὁ τὴν τοῦ Ἰουδα προδοσίαν κατὰ τοῦ δεδούλου μιμησάμενε! Ὁ ληστὰ τῇ ἐκείνου τέχνῃ θαυμαστῶς κατ' ἐκείνου χρησάμενε! Ὁ ληστὰ δικαίως τὸν Χριστὸν ἀγοράσας, καὶ μάρτυρα τῆς κτήσεως τὸν σταυρὸν ἐπαγόμενε! Ὁ Πέτρον συστρατιῶτα καὶ τῶν ἀποστόλων συμμύστα!

5. Διεδίδετο δὲ τὸν σταυρὸν ὁ τάφος, νεκροῦ πύραν οὐκ ἔχων. Ὁ τάφος ἀθανάσιος χωρὶν! Ὁ τάφος ἀναστάσεως ἐργαστήριον! Ὁ τάφος τῶν τάφων κατάλυσις! Ὁ τάφος ἐν ᾧ ὄθι θάνατος τοῦ εἶναι θάνατος παύεται! Ὁ τάφος ἐν ᾧ ζωῆς γύεται πύρα οὐκ ἔχουσα! Καλῶς ὁ τάφος καινός! Τοῦτο τῆς χάριτος βούλημα. Ἴνα γὰρ μὴ τῶν νεκρῶν τὸ πλῆθος ἀμφιβολοῦν δεῖξῃ τὸν ἀναστάντα, καὶ πάλιν ὁ Ἰουδαὸς λάθῃ τῆς συκοφαντίης τὰς ὕλας, γυμνὸς ὄραται τὸν κειμένων ὁ τάφος, γλῶτταν Ἰουδαϊκῆν ἀποπλῆξιν. μονοῦσι τιαῦτα πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ἀποφθεγγόμε-

βασιλεῖα σου. Ὁ Πέτρον συστρατιῶτα τῶν Ἰουδαίων κατήγορε. Ὁ ληστὰ, ommissis quibusdam.

(37) Sic mss. Editi vero, περὶ τὸ ξύλον.

(38) Sic mss. Editi vero, ὁμοιοῦτᾶ. Ὁ ληστὰ παιδεύτᾶ.

νος. Τί λέγεις, ὦ συκοφάντα; Νεκρὴν ἕτερον οὐχ ἄρξ· οὐκ οὖν τῷ ἀνισταμένῳ προσκύνησον! θέασαι αὐτὸν ἐγγηγερόμενον, καὶ τὴν δεσποτείαν ἐπίγνωθι· ἐν νεκρῶν μοι παρέδωκας, ἀθάνατον ἀντιβίβωμι. Ἄλλ' οὐκ ἤρακτο τοῦτοις (39) ὁ Ἰουδαῖος· ἐπισυνάπτει δὲ τῷ τάφῳ τὰς σφραγίδας. Ἄθλια καὶ πανάθλια, ὁ τοῦ θανάτου τὰς ὀδύνας λύων, τὰς σφραγίδας οὐ λύει; Ὁ σκιδεύων τὴν ἤδη, τὰ σήμαντρα φοβεῖται; Σφραγίς τὸν τάφον, ἐπισημαίνου τὸν λίθον, στρατιώτας ἐπίστησον, πολιορκεῖ τὸ μνήμα (40). Μειζόν μου ποιεῖς τὸ κατόρθωμα, θεατὰ τῆς ἀναστάσεως εὐτρεπίεις, μάρτυρας τῆς ἐγέρσεως φέρεις, κήρυκας τῶν ἐμῶν θαυμάτων τοῦς σοῦς ὑπρέτας κατασκευάζεις.

6. Δεῦρο οὖν (41), ἀδελφοὶ μείνωμεν τὰς, ὠδύνας τοῦ τάφου. Ἰδομεν τέως θυροφουρόντα τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸν Νικόδημον συντρέχοντα, σινδόνι καθαρῇ, καὶ ὀθονίοις, καὶ σουδαρίῳ περιαιλούσοντας τὸν τοῦ παντὸς Κύριον, σμύρναν τε καὶ ἀλόην, τὰ τῆς ἀφθαρσίας σύμβολα, προσκομιζοντας. Ἰδομεν κυροφουρόμενην τὴν ἀνάστασιν. Ἰδομεν γαστέρα τάφου τῆς ἀναστάσεως μητέρα. Μείνωμεν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν τροπαιοχόνον ἐκ τάφου συνεγερόμενον (42)· καὶ τὴν κατὰ θανάτου καὶ τυράννου νίκην ἀναδησάμενον. Τοῦτον φαιδρῶ φαιδρῶ τῷ ἀνισταμένῳ Χριστῷ προσελθόμεν. Αὐτῷ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνσεις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Ἰνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(39) Sic mss. Editi vero, οὐκ ἀραξί τοσούτους.

(40) Ita mss. Editi, τὰ μνήματα.

(41) In editis hæc, Δεῦρο οὖν..... τοῦ τάφου, infe-

non Judæos ita compellat: Quid ais sycophanta? Mortuum alium non vides: resurgentem igitur adora: contemplare illum resuscitatum ejusque dominiū agnosce: quem mihi mortuum tradideras, immortalem tibi reddo. Sed id minime Judæo satis fuit: addidit enim sepulcro signaculum. Miser, imo miserrime: qui mortis dolores solvit, an non solvet signacula? Qui infernum diripuit, an signacula reformidabit? Obsigna sepulcrum, signa lapidem, milites statue, sepulcrum obside. Præstantiorem a me gestam rem efficies: resurrectionis spectatorem adorna, testes resurrectionis affers: miraculorum meorum præcones, ministros scilicet tuos, prepara.

6. Agite ergo, fratres, exspectemus sepulcri partus. Videamus Joseph dona ferentem, Nicodemumque ipsi concurrentem, sindone munda, pannis et sudario Dominum universi obvolvantes, myrrham et aloem immortalitatis symbola afferentes. Aspicimus resurrectionem quasi uterum gestantem. Videamus sepulcri uterum resurrectionis matrem. Exspectemus visuri Dominum cum tropæo ex sepulcro resurgentem, et victoriam de sepulcro et de tyranno reportantem. Itaque læti ad læta Christum resurgentem accedamus. Illum enim decet omnis gloria, honor, adoratio cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

rius posita sunt. In mss. vero hic habentur.

(42) Ita mss. Editi vero, συνεγερόμενον. Τοῦτον φαιδρῶ, omissis quibusdam.

### 388 IN SEQUEM HOMILIAM ADMONTIO.

*Hanc publicam fecit Holstenius, Athanasioque abjudicandam putavit, nec injuria: est enim ineptissimi hominis setus, ut primo aspectu æstimabit eruditus lector: atque post Iconomachorum hæresim conscripta videtur ex iis quæ de imaginibus sub finem habentur. Quæ etiamsi ut arbitratus est Combesius p. 564, possent ante Iconoclastarum ætatem scripta fuisse, ægre tamen tempore Athanasii scripta concedantur.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εἰς τοὺς ἁγίους Πατέρας καὶ προφήτας, καὶ εἰς τὴν ἀπόστολον Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὸν 18 ψαλμὸν ἐμῆμα.

S. P. N. ATHANASII

*In sanctos Patres et prophetas, et in admodum venerandam Ecclesiam, atque in psalmum xxxiv homilia.*

4. Ἡ ποδιγοῦσα πίστις εἰς τὴν ὁδὸν τῆς θεογνωσίας, καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ ἀκατάληπτον πολιτείαν, οὐ νεώτερον ἔχει τὴν ἀρχὴν, καθὼς φασιν ἀνόμιμοι καὶ ἀλιτήριοι Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν ὁσίων καὶ εὐσεβῶν Πατέρων, λέγω δὲ τοῦ Ἄβελ, καὶ τοῦ Ἐνώχ, καὶ τοῦ Νῶε, καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τῶν ἄλλων δὲ

4. Fides quæ ducit ad viam cognitionis Dei, et ad probum incomprehensibileque (43) vitæ institutum, non recentis est initii, ut aiunt impii illi sceleratique Judæi: sed jam olim a sanctis piisque Patribus, Abel dico, Enoch, Noe, Abraham, aliisque omnibus justis viris orta est. Quod sane con-

(43) Holstenius veritè, irreprehensibilis

spicuum est ex iis quæ loquitur Paulus, vas electionis, vas unguentarium, et columna veritatis, qui hæc ipsissima scribit verba<sup>85</sup>: Fide Abelis plurimam hostiam quam a Caino accepit Deus, unde etiam vivit in æternum. Fide Enoch Deo acceptus translatus est in paradysum, cum non vidisset communem naturæ mortem. Fide Noe construxit arcam in salutem donus suæ: tyrum gerentem inenarrabilis Ecclesiæ, habentem binas ternasque contagiones, invocationem scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Fide Abraham egressus e regione Chaldeorum, habitavit in terra promissionis, accepturus cælestem civitatem, supernam Jerusalem, matrem primogenitorum, cujus artifex et conditor solus Deus. Fide Isaac cum offerretur ad altare, non lacrymatus est, sciens se præfigurare Agnum qui ablatus erat peccatum mundi. Fide Jacob adoravit summitatem virgæ suæ, manifestissime significans victricem ac beatissimam crucem. Fide Joseph moriens, mandavit filiis Israel de ossibus suis, ut ea ex Ægypto auferrent, ne illa Ægyptii, quasi Deum, colerent. Fide Rabab non perit una cum urbe Jericho, susceptis cum pace exploratoribus. Fide Moses celebravit Pascha et effusionem sanguinis, ut et nos fide salutare Pascha celebremus, sine ulla hypocrisi (« Omne enim quod non est ex fide peccatum est<sup>86</sup> »), ungentes sanguine, non duos postes januarum, sed obisnantem animam et corpus; ut Pharaon cum diabolo in maris Rubri pelago submergatur. Nos autem novus Israel cum Mose cantemus victoriæ canticum. Fide propheta vicerunt regna, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, sapiens scilicet ille Daniel: exstinxerunt impetum ignis, tres videlicet pueri, qui flammam ignis rore mitiorem proculcaverunt. Alii autem distenti sunt, rotarum axibus membratim exagitati, non admissa tyranni Antiochi adhortatione illa, « Sacrificate et estote amici mei, » ut meliorem invenirent resurrectionem. Lapidatus est ille re atque nomine Stephanus (id est, corona), cujus capiti corona justitiæ imposita fuit. Serva sectus fuit Isaias, verum celebratur in æternum. Gladio cæsi mortui sunt Joannes et Jacobus: occisus fuit Zacharias: circumierunt in melotis, Isaias et Eliseus, et in pellibus caprinis, 389 egentes, angustiat, afflicti ab insipientibus, manentes in speluncis et cavernis terræ, quibus dignus non erat universus mundus. Ipsi enim digni erant, utpote religiosi ac pii viri.

κακουρομένοι ὑπὸ ἀσυνέτων, μένοντες (43) ἐν σπηλαίοις, καὶ ἐν ταῖς ὄραις τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἦν ὄλος ὁ κόσμος ἀξίος. Αὐτὰ γὰρ ἀξίος ἦσαν, ὡς θεωρεῖτε καὶ φιλάρετοι δῆδες.

2. At porro David lyra spiritualis, uti modo audivimus ex psalmo quem succinere nobis: « Judica, Domine, nocentes me: expugna impugnantes me<sup>87</sup>. » Verum Deus id minime præstans

<sup>85</sup> Hebr. xi. <sup>86</sup> Rom. xiv, 23. <sup>87</sup> Psal. xxxiv, 1.

(44) Ita Reg. Editi vero, τῆς ῥάβδου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

πάντων δικαίων. Καὶ τοῦτο ἔβλεν ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ μωροφρόνον ἀγγεῖον, τὸν στυλὸν τῆς ἀληθείας, Παῦλον, γράφοντα ταῦτα ἐπὶ λέξεως καὶ λέγοντα· Πίστει Ἄβελ πλείονα θυσίαν παρὰ Κάιν προσετέλειτο ὁ Θεός· ἔθεν καὶ ζῆ εἰς τὸν αἰῶνα. Πίστει Ἐnoch εὐαριστήσας τῷ Θεῷ, μετέτετο εἰς τὸν παράδεισον, μὴ θεασάμενος μηδὲ τὸν κοινὸν θάνατον τῆς φύσεως. Πίστει Νῶε κατασκεύασε τὴν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, χαρακτηρίζων τὴν ἀνεκάλυπτον Ἐκκλησίαν, ἔχουσαν ἰερόσφαιρα καὶ τριβόρονα, ἐπικλητὴν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦματος. Πίστει Ἀβραὰμ, ἐξεληθὼν ἐκ τῆς Χαλδαϊκῆς χώρας, παρήκτισεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἀπεδεχόμενος; τὴν ἐπουρανίον πλῆν, τὴν αὐτὴν Ἰερουσαλήμ, τὴν μῆτέρα τῶν πρωτοτόκων, ἧς τελευτῆς καὶ δημιουργὸς μόνος ὁ Θεός. Πίστει Ἰσαὰκ ἀναφερόμενος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, οὐκ ἀπεδέκμασεν, εἰδώς, ὅτι εἰκονίζετο τὸν ἀμὸν τὸν μέλλοντα αἶρεν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πίστει Ἰακώβ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ (44), ἐκμηγνύων ἀντιπρὸς τὸν νικοποῦν καὶ τρισκακῆρον σταυρὸν. Πίστει Ἰωσήφ τελευτῶν ἐνετείλατο τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἐξαγαγεῖν αὐτὰ ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἵνα μὴ μέλλουν (sic) οἱ Αἰγύπτιοι ὡς Θεὸν αὐτὰ σέβασθαι. Πίστει Ῥαββὸς οὐ συναπόλωτο τῇ πόλει Ἰερουζαλήμ, δεξαμένη μετ' εἰρήνης τοὺς κατασκότους. Πίστει Μωσῆς ἐποίησε τὸ Πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς πιστεῖν ἐπιτελεῖν τὸ σωτήριον Πάσχα, καὶ μὴ ἐν ὑποκρίσει (« Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἐκ πίστεως γενόμενον ἀμαρτία ἐστὶ »)· χρίοντας τῶν αἵματι οὐκ ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν τῶν θυρῶν, ἀλλὰ σφραγίζοντας ψυχὴν καὶ σῶμα· ἵνα ὁ Φαραὼ σὺν τῷ διαβόλῳ καταποντισθῆ εἰς τὸ πέλαγος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἡμεῖς δὲ ὁ νέος Ἰσραὴλ μετὰ Μωσῆος ζῆνομεν τὴν ἐπινομίαν ὧσθην. Πίστει οἱ προσζηταὶ κατηγονήσαντο βασιλείας, ἐπέτυχον ἐπαγγελιών, ἔφραξαν στόματα λέοντων, ἐθλονεῖν ὁ σφοδρὸς Δαυιδ· ἔθεσαν δύναμιν πυρός, οἱ τρεῖς παῖδες δηλαδὴ, πατήσαντες τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ὄρουσιν μάλα κωτέραν. Ἐτεροι δὲ ἐτυμπανίσθησαν περὶ τοὺς ἀξίους τῶν τροπῶν μελῶν κλονούμενοι, μὴ παραλεζόμενοι τοῦ τυράννου Ἀντιόχου τὴν παράκλησιν, ὅτι « θύσατε καὶ γίνεσθε μοι φίλοι, » ἵνα κρείττους ἀναστάσεως τύχωσιν. Ἐλιθάσθη ὁ φερώνυμος Στέφανος, περιθέ-

8. Αἰεὶς δὲ καὶ Διαβὸς ἡ πνευματικὴ λῦρα, καθὼς ἀρτίως ἤκουσάν με διὰ τοῦ ὑπερωνηθέντος ἡμῖν ἔσματος· « Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικούντάς με· πολέμησον τοὺς πολεμούντάς με. » Οὐκ ἐκφαίνον ταῦτα ὁ

(45) Ita Reg. Editi vero, μὲν ὄντες.

Θεὸς λέγει πρὸς αὐτόν· Ὁλεῖς, Ὁ Δαβὶδ, καταπολε-  
μηθῆναι τοὺς ἐχθραίνοντάς σοι; Ὁ δὲ Δαβὶδ· Ναί,  
Κύριε, καὶ πάντων αὐτοῦς θέλω καταπολεμηθῆναι. Ὁ  
δὲ Μονογενὴς· Καὶ ἐάν ταῦτα ὑποστώσιν οἱ ἐχθροί  
σου, ποῦ σου τὸ ἀμνησθήκαν; Πῶς δὲ καὶ δύνασαι  
φάλλειν ἀληθεύων· Ἐ Κύριε, «εἰ ἀνταπέδωκα τοὺς  
ἀνταποδοῦσά μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν  
ἐχθρῶν μου κενός;» Ὁ δὲ Δαβὶδ· Ναί, Δέσποτα,  
ὅτι οὕτως φάλλω ἀληθῆ, ἀλλ' ἐάν σὺ αὐτοὺς πο-  
λεμήσης, \* καὶ διὰ τὰ πρᾶξά σου γινόμενα πάντα  
διγνώστα καὶ ἀκατάληπτα ὑπάρχει. Οὕτως δὲ μοι καὶ  
ἐνεπέλω· Μὴ ἐπυθὼν ἐκδικήσης· Ἐ γὰρ ἐκδικήσεις,  
ἐγὼ ἀνταποδώσω αὐτοῖς. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ  
πῶς χρὴ πολεμηθῆναι τοὺς ἐχθραίνοντάς σοι; λέγε  
καὶ φανεροποιεῖ τὴν αἰτίαν. Ὁ δὲ Δαβὶδ· Οὐ χρεῖαν  
ἔχεις, Δέσποτα, ἐρωτήσεως ἢ ὑπομνήσεως, ὡν προ-  
γνώστῃς καὶ εἰδάνων τὰ προγινόμενα, καὶ ποῖας  
προαιρέσεως ἔχει γενέσθαι ὁ μέλλων τίκεσθαι ἀν-  
θρώπος. Οὐδὲ ὑπάρχεις, ὡς εἰς τῶν ἀργόντων,  
ἀγνῶτον τοὺς νόμους, ἢ χρεῖζων συνηγόρου ἢ συκαθ-  
έρονου, οἱ πρὸς ἐν (45) ἔκατον κεφάλαιον ἀπογραφόντες.  
Σὺ γὰρ εἰ σύνθρονος τοῦ Πατρὸς, τῶν νόμων εὐρε-  
τῆς, τῶν σοφῶν διορθωτῆς, τῆς δικαιοσύνης χορηγός,  
τῶν καταπονομένων ὑπερασπιστῆς, τῶν συκοφαν-  
τοῦμένων ἐκδικός. Τὴν γὰρ Σουσίαν συκοφαντη-  
οῦσαν ὑπὸ τῶν ἀκολάστον γερόντων ἐρήσω ἀπὸ τοῦ  
θανατικοῦ ψηφίσματος, ἀποστελλας εἰς δικολογίαν  
τῶν σοφῶν καὶ ἀνάργυρον βήτορα Δανιήλ. Ἐπεὶ οὖν  
πάντων ἔχεις γνῶσιν, καὶ ἐπιστάσαι, πῶς χρὴ αὐτοὺς  
πολεμηθῆναι· εἰ δὲ ἐπιτρέπεις μοι, λέγω· εἰμὶ γὰρ  
εὐλοῦς τῆς σῆς φιλανθρωπίας, καὶ τοῦτο ἀχρεῖτος,  
καὶ οὐ δύναμαι ἀντιπράξαι τῇ κλειδύσει σου. Ὁ δὲ  
Μονογενὴς· Ἐπιτρέπευ σοι, καὶ εἰπέ ἀτρόμως καὶ  
ἀνυπεταλμένως. Ὁ δὲ Δαβὶδ· Ἐπιλαβοῦ ὄπλου  
καὶ θυροῦ, καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειάν μου. Ὁ  
δὲ Μονογενὴς· Καὶ ποῦ ὄπλου ἔχω ἐπιλαβέσθαι,  
ἢ ποῦ θυροῦ; Πῶς δὲ ἔχω (46) ἀναστῆναι εἰς  
βοήθειάν σου; Μὴ ἄρα ἐκείνου τοῦ ὄπλου ἢ ἐκείνου  
τοῦ θυροῦ ἔχω ἐπιλαβέσθαι, ἐν ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ  
ἀλλοφύλου Γολιάθ, ἐν καὶ ἐπάταξας ἐπὶ τῇ κοιλάδι,  
ἐμοὶ ὀδηγήσαντος τὸν λίθον εἰς τὸ ἀσημειωσόν καὶ  
ἀφώτιστον αὐτοῦ πρόσωπον; Ἄλλ' ἴσθι τοῦτο σαφῶς,  
ὅτι ἐγὼ τοῦτων τῶν ὄπλων πάντη καὶ καθόλου χρεῖαν  
οὐκ ἔχω. Ἐάν δὲ καὶ συσῶ τὸ πνεῦμα, τελευταῖα πᾶσα  
σάρξ κινουμένη ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Δαβὶδ· Οἶδα καὶ  
ἐγὼ, Δέσποτα, ὅτι τοῦτων τῶν ὄπλων χρεῖαν οὐκ  
ἔχεις, ὡν βραχέως κραταιός, παντοδύναμος, ἀκατα-  
μάχητος, διακονίζων. Ἰκετεύω δὲ τὴν ἀσύγκριτον  
ἀγαθωσύνην σου ἐπιλαβέσθαι ὄπλου καὶ θυροῦ, τουτ-  
έστιν, ἐνανθρωπήσεως καὶ πάθος· ἀναστῆναι δὲ  
μοι εἰς βοήθειαν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὁ δὲ Μονογενὴς·  
Καὶ σὺ πῶθεν οἶδας ταῦτα ἐπιθεῖν καὶ ἀποκρυφα μω-  
στήρια, ἢ εἰς ἀπειθυμοσύνην οἱ ἀγγελοὶ παρακλιθεῖς; Ὁ  
δὲ Δαβὶδ· Ἐλαθον αὐτῶν τὴν γνῶσιν παρὰ τοῦ  
ἀγίου παρακλήτου Πνεύματος. Ὁ δὲ Μονογενὴς·

A ait illi: Vin' tu, o David, expugnari inimicos tuos?  
Cui David: Etiam, Domine, et admodum cupio ex-  
pugnari. Neponit Unigenitus: Si haec inimici tui  
subeant, ubinam illa tua injuriarum oblivio? Qui  
potes cum veritate psallere: « Domine, si reddidi  
retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimi-  
cis meis inanis? » Tum David: Imo, Domine, haec  
vere psallo, sed modo tu illos expugnaveris;  
quia gesta tua universa ignota et incomprehensibi-  
lia sunt; ita quippe mihi praecipisti: Ne temetipse  
vindicato: « Mihi vindicta, ego retribuam eis? » At  
Unigenitus: Equa ratione expugnatos oportet  
inimicos tuos? causam dicito ac declarato. Tum  
David: Non est tibi opus, o Domine, interrogatione  
aut admonitione, cum pravideas et cognoscas ea  
quae praevisionem spectant, et quonam proposito  
futurus es qui nasciturus est homo. Neque tu es  
B ut aliquis ex principibus qui leges ignoret, et  
egeat consiliario aut assessore, qui ad singula ca-  
pita sententiam dicant. Tu namque eundem quem  
Pater thronum obtines, esque legum auctor, sapien-  
tium corrector, justitiae largitor, afflictorum defen-  
sor, et calumnia oppressorum vindex. Susannam  
quippe a lascivis acerbis insinulatam, a capitis  
sententia eruisisti, misso ad defensionem sapiente ac  
pecunia incorrupto oratore Daniele. Quoniam ergo  
omnium habes notitiam, et scis quoque qua ratione  
illos expugnandos oporteat; si tamen concedas, dic-  
cam: servus quippe clementiae tuae sum, et quidem  
inutilis, nec possum mandato repugnare tuo. Cui  
Unigenitus: Concedo tibi, dic absque tremore ac  
libere. Tum David: « Apprehende arma et scutum  
C et exsurge in adjutorium mihi? » Ad haec Uni-  
genitus: Equa arma vel quod scutum apprehen-  
dam? Quomodo exurgam in adjutorium tibi? An  
arma illa, illudve scutum apprehendam quod ab-  
stulisti ab alienigena Goliath quem in valle percus-  
sisti, me lapidem in ejus faciem omni signo om-  
nique illuminatione desitutum dirigente? Sed tu  
probe nosti, nihil penitus mihi ejusmodi armorum  
esse opus. Nam, si vel spiritum cohibeam, moritur  
omnis caro quae movetur super terram. Cui Da-  
vid: Novi, Domine, tibi armorum ejusmodi nihil  
esse opus, rex cum sis fortis, omnipotens, quicum  
pugnari nequeat, permanens in aeternum. Sed rogo  
tuam incomparabilem bonitatem, ut apprehendas  
arma et scutum, id est, humanam naturam atque  
D passionem, et tertia die exurgas in adjutorium  
mihi. Respondit Unigenitus: Tu vero unde nosti haec  
divina et arcana mysteria, et in quae desiderant angeli  
prospicere? » Cui David: Eorum accepti notitiam  
a sancto et paraclito Spiritu. Tum Unigenitus: Cum  
haec noris, dic num quietiam aliud habeas: an-  
diam enim te hac de re libenter et aequo animo.  
David autem: « Dic animae meae, salus tua ego

\*\* Psal. vii, 5. \*\* Hebr. x, 53. \*\* Psal. xxxiv, 2. \*\* I Petr. i, 12.

(45) Vulg. οἱ... ἐνα. Edit.

(46) Reg. Πότε δὲ ἔχω. Paulo post, haec, ἔχω ἐπι-

salv \*\*. » Tum Unigenitus : Id tibi habes, confide, **A** **Μεθ'** ὧν ὄδας ταῦτα, εἰπέ, εἴ τι καὶ ἄλλο ἔχεις· ἀκούσομαι γάρ σου καὶ περὶ αὐτοῦ εὐμένως καὶ δικαίως. 'Ὁ δὲ Δαβὶδ· « Εἶπον τῇ ψυχῇ μου, Σωτηρία σου εἰμι. » 'Ὁ δὲ Μονογενὴς· Τοῦτο ἔχεις, καὶ ἄρσῃ· σώσω γάρ σου τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς μου καὶ τοῦ πάθους. 'Ὁ δὲ Δαβὶδ· « Ἐθαροσοπήθη (47) λαν· καὶ παραυτὴ ἀνθοποφέρει· «Κύριε, τίς ἐμοὶς σοι ; ὁ δὲ Μονογενὴς· 'Ὁ Πατὴρ, ὅθεν καὶ φημι· « 'Ὁ ἐμὲ ἐωρακὸς εἶώρακε τὸν τῶν ἐπαγγελιῶν τὴν μακαρίαν ἐλπίδα.

3. His itaque absolutis, egressi angeli Dei magna voce clamaverunt : Si quis alius eandem quam propheta litem habeat, absque impedimento ingrediat, **390** ac veritati patrocinetur. Ad quam iustionem intrat Nabuthe Israelita : quem conspicatus Unigenitus, ait : Quicum tibi lis est, aut cui dicam vis impingere? Quod si tu ipse non potes causae tuae argumentum enarrare, habesque advocatum, ingrediat ille absque impedimento, ac veritati tecum patrocinetur. Tum Nabuthe : Etiam, Domine, advocatum habeo æquissimum, aurigam Heliam, dica autem mihi impingitur cum falsis testibus. Quapropter orsus causam modo enarrabo meam : « Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me \*\*, » affirmantes me benedixisse Deum et Regem. Quos percontatus Dominus ait : Dicite mihi rei veritatem, quis vos cogit calumniam adversus servum meum legisque cultorem confutare? Responderunt illi : Achab et uxor ejus Jezabel. Tum Unigenitus : Esto igitur Achab in **C** beilo veloci sagitta confossus in hepate, aut potius in pulmone; qui injuste spiritum trahit ad possessionis concupiscentiam. Jezabel autem projiciatur in aream domus, sitque illi canum sepulcrum. Nabuthe vero pro ablata vinea, hæreditate accipiat paradisi voluptatem atque æternitatem.

ἐξαφανιζόμενον ἀμπελώνας τὴν τρυφὴν τοῦ παραδείσου

4. Hac porro sententia in commentariis redacta, ingreditur magna voce præditus ille Isaias exclamans : Domine, audi libenter et æquo animo. Tum Unigenitus : Loquere adversus eum qui læsit te ; cum præsertim propheta sis tu, justus, spiritualis, aptusque ad causæ tuæ argumentum proponendum. Cui propheta : Dica est mihi cum Manasse, quia me divinum a Deoque inspiratum Verbum studiose atque impigre prædicante, ille crudeliter et absque **D** ulla misericordia, me lignea serra occidit. Respondit Unigenitus : Si id Manasses designavit, tradatur Chaldeis in captivitatem, ludibrium et cadem : ut ediscant reges, prophetas meos contumeliis non afficere aut trucidare ; sed honorare atque magni facere, considerantes, quod per me omnis rex regnet, et potentes scripto decernant justitiam. Tu

**Μεθ'** ὧν ὄδας ταῦτα, εἰπέ, εἴ τι καὶ ἄλλο ἔχεις· ἀκούσομαι γάρ σου καὶ περὶ αὐτοῦ εὐμένως καὶ δικαίως. 'Ὁ δὲ Δαβὶδ· « Εἶπον τῇ ψυχῇ μου, Σωτηρία σου εἰμι. » 'Ὁ δὲ Μονογενὴς· Τοῦτο ἔχεις, καὶ ἄρσῃ· σώσω γάρ σου τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς μου καὶ τοῦ πάθους. 'Ὁ δὲ Δαβὶδ· « Ἐθαροσοπήθη (47) λαν· καὶ παραυτὴ ἀνθοποφέρει· «Κύριε, τίς ἐμοὶς σοι ; ὁ δὲ Μονογενὴς· 'Ὁ Πατὴρ, ὅθεν καὶ φημι· « 'Ὁ ἐμὲ ἐωρακὸς εἶώρακε τὸν τῶν ἐπαγγελιῶν τὴν μακαρίαν ἐλπίδα.

3. Οὐκοῦν ἀπολυθέντων τούτων ἐφοδίων, οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐξεληθόντες κεκράγασιν μεγάλην τῇ φωνῇ· Ἐἴ τις καὶ ἄλλος ἔχει δικὴν τῶν προφητῶν, εισέρχεται ἀκαλύτως, συνηγορῶν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸς τὴν παρακλίσειον εισέρχεται Ναβουθὲ ὁ Ἰσραηλῆτης, ἐν καὶ θεασάμενος αὐτὸν ὁ Μονογενὴς λέγει· Σὺ ἐμὲ μετὰ τίους ἔχεις, ἢ μετὰ τίνα βούλησθαί σε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματός σου, ἔχεις δὲ δικολόγον, καὶ αὐτὸς εισέρχεται ἀκαλύτως, συνηγορῶν σοι τὴν ἀλήθειαν. 'Ὁ δὲ Ναβουθὲ· Ναί, Δέσποτα, ἔχω συνηγορῶν δικαιοτάτον, ἀρματτλάτην Ἠλίαν (48) ἢ ἐξ ἐμοῦ συγκροτεῖται μετὰ τῶν ψευδομαρτύρων. Ὅθεν ἀρχόμενος τοῦ πράγματός μου λέγω κατὰ τὸ εἶπες· « Ἀναστάντες με μάρτυρες ἀδικοί, δὲ οὐκ ἐγνώσκον ἡρώτων με, » διαβεβαιούμενοι ὅτι ἠλόγησα (49) Θεὸν καὶ βασιλεῖα· οὐκ καὶ ἐξετάζων ὁ Κύριος ἐστὶν· Ἐφατέ μοι φιλαλήθεως, τίς ὅμας ἠνάγκασε συκοφαντήσαι τὸν ἐμὸν δούλον καὶ νομοφύλακα ; Οἱ δὲ ἀπεκρίνοντο· Ἀγαθὲ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἰεζαβὴλ. 'Ὁ δὲ Μονογενὴς· Ἔστω οὖν ὁ Ἀγαθὲ ἐν τῇ πόλει τοῦ ἐξουμένου βεβαί εὐθόβωλον κατὰ τοῦ ἤπατος, ἢ μᾶλλον κατὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ ἀδικίως ἀναπνεύσαντος εἰς τὴν πλεονεκτηκὴν ἐπιθυμίαν. Ἡ δὲ Ἰεζαβὴλ ἔστω ῥιπτομένη ἐν οἰκοπέδῳ, γενέσθω δὲ κύνων τάφος. 'Ὁ δὲ Ναβουθὲ κληρονομήτω (49) ἀντὶ τοῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος (50).

4. Ὑπομνηματισθεὶς δὲ ταύτης ἀποφάσεως, εισέρχεται ὁ μεγαλοφρονότατος Ἰσαίας κεκραγὸς· Κύριε, ἀκουσον ἐμοῦ εὐμένως καὶ δικαίως. 'Ὁ δὲ Μονογενὴς· Λέγε κατὰ τοῦ ἀδικησαντός σε, μᾶλλον οὐ ὧν προφήτης δικαίος, πνευματικὸς, ἱκανὸς αὐτῷ συστήσασθαι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πράγματός σου. 'Ὁ δὲ προφήτης· Ἔχω δικὴν μετὰ τοῦ Μανασσή, ἐπὶ ἐμοῦ σπουδαίως καὶ ἀδίκως κηρύσσοντας τὴν θίβιν καὶ θεόπνευστον λόγον, αὐτὸς ἀσυμπαθὲς καὶ ἀκληρόνως ἔγλιον προφῶν μὲ ἀντίλεον. 'Ὁ δὲ Μονογενὴς· Εἴ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Μανασσῆς, παραδέδοσθαι τοῖς Χαλδαίοις εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἐμπαιγμὸν (51) καὶ σφαγὴν· εἴνα μάθωσιν οἱ βασιλεῖς τοὺς ἐμοὺς προφήτας μὴ ὑβρίζειν, ἢ ἀποκατείναι, ἀλλὰ τιμᾶν καὶ μεγαλύνειν· ἐνθυμούμενοι, ὅτι εἰ ἐμοῦ πᾶς βασιλεὺς βασιλεύει, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσι δικαιο-

\*\* Psal. xxxiv, 3. \*\* ibid. 40. \*\* Joan. xiv, 9.

(47) Ita Reg. Editi vero, *Θαβρῶ ποιητά.*

(48) Sic haud dubie legendum. Editi, *τινά, Reg., λαν, pro Ἠλίαν.*

(49) Ita Reg. cum O. Editi, *ἀκαλόγησα.*

\*\* Psal. xxxiv, 40.

(48') Pro κληρονομήτω. Editi.

(50) Reg., *τῆς ἀνεκπότητος, mendose.*

(51) Ita Reg. Editi vero, *ἐμπαιγμα.*

σύννη. Ἐν μὲν ἀντὶ τῆς ἐπιγελοῦ Ἱερουσαλήμ τὴν Ἀ  
 εὐοφάντων μητέρα τῶν πρωτοτόκων οὐκεί· κάκει-  
 νος (51\*) δὲ τὸν εἶπον, « ἐξ οὗ ἀπέβρα ἄδύνη, λύπη καὶ  
 στεναγμός. »

5. Περαιωθείσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως,  
 εἰσέρχεται ὁ θαυμασιώτατος Ἱερεμίας, ὃν καὶ θεα-  
 σάμενος ὁ Μονογενὴς λέγει· Ἐν δὲ μετὰ τίνος ἔχεις,  
 ἢ μετὰ τίνος βούλῃσαι δικάσασθαι; Ὁ δὲ Ἱερεμίας·  
 Ἔχει δίκην μετὰ τῶν Ἰουδαίων, βούλομαι δὲ δικά-  
 σασθαι ἐπὶ σοῦ τοῦ ἀπροσωπολήπτου Δεσπότη. Ὁ δὲ  
 Μονογενὴς· Καὶ τί κατηγορεῖς τοὺς ὁμοφύλους σου;  
 Ὁ δὲ προφήτης· Κατηγοροῦ αὐτοὺς, ἐπὶ ἀνταπι-  
 ἔδωκάν μοι ἀντὶ τῶν καλῶν κακὰ, ἀντὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν  
 ποινὰν. Ἐμοῦ εὐχομένου ὑπὲρ ὕψους αὐτῶν καὶ  
 σωτηρίας, αἰετοὶ ἐβουλεύσαντο φαρμάκῳ με ἀνελεῖν,  
 ἐκρύψαντες αὐτὸ μετὰ πολλοῦ ὄλου εἰς τὸν ἄβυσσον  
 μου. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ τί αὐτοὺς θείεις γινέ-  
 σθαι; Ὁ δὲ προφήτης· Ἐκείνο αὐτοὺς ποίησον τὸ  
 γεγραμμένον ἐν ταῖς Παροιμίαις· « Ὁ ἀνταποδιδούς  
 κακὸν ἀντὶ ἀγαθοῦ, οὐ κινήθησεται κακὰ ἐκ τοῦ  
 οἴκου αὐτοῦ. » Ὁ δὲ Μονογενὴς· Οὐδὲν ἄποπον ἐξή-  
 τησας. Ἴδε οὐ κινούνται κακὰ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἰου-  
 δαίων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἕως ἂν ἐκ θεμελίων ἐρημω-  
 θῇ. Ἐν δὲ ἀναπαύσει τὸν τοῖς ἀσθενετώτερος κήποις τοῦ  
 προπάτορος Ἀβραάμ.

6. Περαιωθείσης καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως,  
 εἰσέρχεται ὁ προφήτης Ζαχαρίας κειραγῶς· Κύριε,  
 ἴωσον καὶ ἐμοῦ εὐμένους καὶ δικαίους. Ὁ δὲ Μονο-  
 γενὴς· Ἄγε κατὰ τῶν ἀδικησάντων σε. Ὁ δὲ Ζαχα-  
 ρίας· Ἐίστην οἱ ἀδικησαντές με οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ  
 νομοδιδάσκαλοι. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Καὶ τί τοιοῦτὸ σε  
 ἠδίκησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ νομοδιδάσκαλοι; Ὁ  
 δὲ Ζαχαρίας· Ἐφόνειυσάν με μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ  
 τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐπάτηξ δὲ καὶ τὸ αἷμά μου ἐπὶ  
 τῆς πέτρας, πρὸς ἐλεγγον τῆς μαιφρόνης αὐτῶν γνώ-  
 μης. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Τοίγαρ καὶ αὐτοὶ ἀποθησκά-  
 τωσαν ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου παρὰ τῶν Ῥω-  
 μαίων· δι' ὧν δὲ τις ἀμαρτάνει, διὰ τούτων καὶ  
 καλέσεται· καὶ οἳ τις μέτρον μετρήσει τῶν πλησίων  
 αὐτοῦ, τοιοῦτῃ ἐν τῷ ἀντιμετρηθήσεται οὐρανῶθεν  
 δικαίως. Ἐκείνων δὲ παθόντων τὰ ἴσα καὶ ὧν ἦσαν  
 ἀξιοί, οὐ δὲ εἰσέρχου εἰς τὸν νοσητὸν νομφῶνα, ἐπ-  
 ακοῦσον παρ' ἐμοῦ τῆς εὐκαισιώτατης φωνῆς· « Εὐ,  
 εὐλοεῖ ἀγαθὸ καὶ πιστὸ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολ-  
 λῶν σε καταστήσῃ· εἰσεῖδαι εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου  
 σου. »

7. Εἶτα, πληρωθείσης καὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως,  
 εἰσέρχονται καὶ τὰ ἀνααιρεθέντα παιδία ἐν Βηθλεὲμ,  
 βούντα καὶ λέγοντα· Κύριε, καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ ὄνομά  
 σου ἔξιστον ἀνηρέθημεν ὑπὸ τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ  
 παρανόμου Ἡρώδου. Ὁ δὲ Μονογενὴς· Εἰ δι' ἐμὲ  
 ὑπεμείνατε τὸν ἐπικέριον θάνατον καὶ προχροντα τῆς  
 ζωῆς, κἀν μὴρία μέρη, μὴ λυπηθεῖτε, εἰδότες σαφῶς,  
 ὅτι οἱ δι' ἐμὲ ἀπονήσκοντες οὐ καταθήσονται (54)\*  
 ζῶσι γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὅθεν κελεύω τὸν μὲν Ἡρώ-

A quidem pro terrena Jerusalem, ecclestem pr. moga-  
 nitorum matrem habitato; ille verum locum, « ex  
 quo fugit dolor et tristitia et genitus ». »

5. Hac completa sententia, ingreditur admiran-  
 dus ille Jeremias, quem intotius Unigenitus ait:  
 Quicum lis est tibi, aut quemnam vis in jus pro-  
 vocare? Jeremias autem: Lis est mihi cum Judæis,  
 voloque judicio contendere coram te, Domine, qui  
 personam non accipis. Tum Unigenitus: Ecqua de  
 re accusas contribules tuos? Cui propheta: Ac-  
 cuso illos, quod retribuierint mihi pro bonis mala,  
 pro beneficiis injurias. Me pro eorum sanitate at-  
 que salute deprecante, ipsi interea veneno me tol-  
 lere moliebantur, occultantes illud magna fraude in  
 pane meo. Tum Unigenitus: Quidam illis fieri  
 optas? Cui propheta: Infer ipsis quod scriptum est  
 in Proverbiis: « Qui reddit malum pro bono, non  
 recedent mala de domo ejus ». » Respondit Uni-  
 genitus: Absurdi nihil postulasti. Ecce non reced-  
 dent mala de domo Judæorum, quæ est Jerusalem,  
 donec a fundamentis desoletur. Tu porro in minime  
 angusto Abrahæ sinu requiesce.

6. Hac autem absoluta sententia, ingreditur Za-  
 charias propheta exclamans: Domine, me quoque  
 audias, quæso, libenter et æquo animo. Loquere,  
 ait Unigenitus, adversus eos qui te injuria affecere.  
 Cui Zaccharias: Qui me læserunt sunt principes sacer-  
 dotum, legis doctores. Quid illud est, ait  
 Unigenitus, in quo te læserunt principes sacerdo-  
 tum ac legis doctores? Cui Zaccharias: Occiderunt  
 me inter templum et altare (52-53). Sanguis porro  
 meus in petra concretus est, in argumentum sangui-  
 nariarii eorum consilii. Mactentur ergo 391  
 et ipsi, ait Unigenitus, sub altari a Romanis: nam  
 per quæ quis peccat, per hæc et puniatur. Et  
 qua quisque mensura proximum suum mensus  
 fuerit, eadem ipsa jure ipsi cœlitus remetietur. His  
 autem digna aclecribus suis patientibus, tu ad  
 spiritualem sponsi thalamum intra, audiens a me  
 optatissimam illam vocem: « Euge, serve bone et  
 fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te  
 constituam: intra in gaudium Domini tui ». »

7. Absoluta ergo et hac sententia, ingrediuntur  
 infantes in Bethleem cæsi, clamantes ac dicentes:  
 Domine, nos etiam propter nomen tuum gladio  
 occisi sumus ab impiissimo et scelesto Herode \*\*.  
 Tum Unigenitus: Si propter me perutilem illam  
 et sexcentis vita potiore mortem sustinistis, ne  
 contristemini, probe scientes, eos qui mei causa  
 moriuntur non morte detineri, vivunt enim in sæ-  
 culum. Quapropter Herodem quidem jubeo novem

\*\* Isa. xxxv, 10. \*\* Prov. xvii, 43. \*\* Matth. xxv, 21, 23. \*\* Matth. ii, 16.

(51\*) Quis sit hæc locus non video, nisi forte Na-  
 bulbe designetur: sequentis enim nullimodo Na-  
 massi convenire possunt. EDIT. PATROL.

(52-53) Tertullianus, Scorpiace; cf. Hieronym.:  
 in Matth. c. xxii.

(54) Reg., οὐκ ἀπονήσκουσι.

insanabilibus subiecti morbis, vos vero victoriosorum martyrum choreis annumerari, cum ipsis victoriæ carmen modulatos.

8. Omnium postrema ingreditur Ecclesia, quæ abnegari non potest; quam conspicuos Unigenitus ait: Tu vero quid habes, sponsa mea, immaculata filia, intemerata virgo? Tum Ecclesia: Æramnis premor, quare rogo, « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me ». Cui Unigenitus: Equa de causa impugnaris? Dicitō mihi et declarato. Impugnō, inquit Ecclesia, Domine, ob exactam evangelicorum dogmatum veritatem, atque elevationem veri et immobilis Paschatis: et ob venerandam ac immaculatam tuam imaginem, quam deiferi mihi apostoli tradiderunt, ut eam asservarem, veluti exemplum atque pignus tue in carne œconomiz. Tum Unigenitus: Licet ea de causa impugneris, ne animum despondens, nec mente aut animo defatigare. Illud enim manifestum est, scilicet, qui Pascha, aut immaculatam meam imaginem abnegaverit, et ego abnegabo eum coram cœlesti Patre meo, et electis ejus angelis. Qui vero contra mecum una patitur ob Pascha, is conglorificabitur. Annon audisti quid præceperim legislatori Moysi: Fac mihi duo cherubim in tabernaculo testimonii \*, ad præsignificandam imaginem meam? Et rursum cum me tentarent Judæi dicentes: « Magister, licetne census dare Cæsari, an non? » dicebam autem ipsis: « Ostendite mihi numisma, » et dicam vobis. At illi obtulerunt mihi denarium, dixique illis: « Cujus est imago hæc et superscriptio? » Dicunt illi: « Cæsaris: » et respondi illis: « Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo ». Et rursum ad Petrum: « Vade ad mare, et mitte hamum tuum, et eum piscem qui primus ascenderit, aperi os ejus, et invenies staterem; Ja illum pro me et pro te ». Hoc est da mundo meam et tuam imaginem. Nonne audisti monitorem tuum Paulum dicentem: « Si tamen compatimur, ut et conglorificemur? » Et ad Athenienses: « Per omnia quasi superstitiosiores vos video. Præteriens enim et videns simulacra vestra, inveni et aram inscriptam, Ignoto Deo: quem ergo vos ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis ». Et ad Galatas: « O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, atque crucifixus? » Et ad Corinthios: « Si quis non adorât Dominum nostrum Jesum Christum, qui venit in carne, sit anathema, maranatha: ». Tu vero, sponsa mea, hortare filios tuos ut in præceptis meis maneant, neque regum iras reformides, aut minas tyrannorum,

A δὴν ὀπολιθῆναι τοῖς ἐννεά ἀνάτοισι πάθειν, ὅμας δὲ κατατάγῃαι ἐν ταῖς χορείαις τῶν ἀθλοφόρων μαρτύρων, κελαιούτας μετ' αὐτῶν τὸν ἐπινικτὸν ὕμνον.

8. Τελευταῖον δὲ πάντων εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀνεξάρητος Ἐκκλησία, ἣν καὶ θεασάμενος ὁ Μονογενῆς λέγει: Σὺ δὲ τί ἔχεις, ἡ ἐμὴ νύμφη καὶ ἡ ἀμύστακτος (55) κόρη, καὶ ἡ ἀκρίλωτος παρθένος; Ἡ δὲ Ἐκκλησία· Ἀποῦμαι, εἰ δὲ καὶ φημι: Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικούντάς με, πολέμησον τοὺς πολεμούντάς με. « Οὐ δὲ Μονογενῆς· Καὶ διὰ τί πολεμήσῃ; Λέγει καὶ φανεροποιεῖ τὴν αἰτίαν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία· Πολεμοῦμαι, Δέσποτα, διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων, καὶ τὴν ποίησιν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ βεβαίου Πάσχα, καὶ διὰ τὴν σεπτήν καὶ ἀγναντὸν σου εἰκόνα, ἣν μοι παρέδωκαν οἱ θεοφόροι ἀπόστολοι. B κατέχειν αὐτὴν εἰς ὑπογραμμῶν (56) καὶ ἀρραβῶνα τῆς ἐνοράου οἰκονομίας σου. Ὁ δὲ Μονογενῆς· Εἰ καὶ διὰ τοῦτο πολεμήσῃ, μὴ ἀθυμήσῃ; ἡ ἀποκάμῃς τῇ διανοίᾳ, ἡ τῷ λογισμῷ. Ἰδοὺ γὰρ σαφῶς, ὅτι ὁ ἀπαρνούμενος τὸ Πάσχα καὶ τὴν ἀγναντὸν μου εἰκόνα, κἀγὼ αὐτὸν ἀπαρνήσομαι ἐμπροσθεν τοῦ ἐπουρανίου μου Πατρὸς, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων. Ὁ δὲ πάλιν συμπάσχων μοι διὰ τοῦ Πάσχα, καὶ συνδοξάσεται. Ἡ οὐκ ἤκουσας τὸ, τί διετάξῃην τῷ νομοθέτῃ Μωσῇ· Ποιῶσόν μοι δύο Χερουβὶμ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰς προμήνυσιν (57) τῆς ἐμῆς εἰκόνας; Καὶ πάλιν, ὅτε με ἐπίειραζον οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες: « Διδάσκαλε, ἔστιν ἡμῖν βίβλαι κίβωνον τῷ Καίσαρι, ἡ οὐ; » εἶπον δὲ πρὸς αὐτούς: « Ὑποδείξατέ μοι νόμισμα, » καὶ λέγω ὑμῖν· Οἱ δὲ προσφέρον μοι τὸν δηνάριον καὶ λέγω πρὸς αὐτούς: « Τίνος εἰκὼν αὕτη καὶ ὑπογραφή; » Οἱ δὲ εἶπον: « Καίσαρος; » καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς: « Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πέτρον: « Πορεύου, βάλλε ἀγκίστρον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν ἰχθῖν τὸν ἔχοντα ἀνελεῖν, ἀνοίξον τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἐρήσεις στατήρα: ὅς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. » Τοντέστι, ὅς τὴν εἰκόνα τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ οὐκ ἤκουσας τοῦ μνηστήρος σου Παύλου λέγοντος: « Εἰ συμπάσχωμεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν; » καὶ πρὸς Ἀθηναίους: « Κατὰ πάντα ὡς δεῖσι δαιμονομαστῆρας ὅμας θεωροῦ. Περιερχόμενος τὰ σεβάσματα ὁμῶν, ἐν ᾧ βωμῶν εἶρον γράφοντα: Ἀγνώστην Θεῷ· καὶ ὃν ὁμοῖς ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ὑμῖν καταγγέλλω. » Καὶ πρὸς Γαλάτας: « Ὁ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὅμας ἐβόσκαθεν ἡ πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ, οἷς κατ' ὀφθαλμούς Ἰησοῦς Χριστὸς προσηγάγετο ἐν ὑμῖν, καὶ τοῦτο ἵσταυρωμένους; » Καὶ πρὸς Κορινθίους: « Εἰ τις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθῆτα ἐν σαρκί, ἔχει μαρτὴν ἀπὸ τοῦ ἀνάθεμα. » Σὺ δὲ, ἡ ἐμὴ νύμφη, νοθεύετε τὰ τέκνα σου ἐμμένειν τοῖς ἐμοῖς προστάγμασι, καὶ μὴ διελάττειν θυμὸς βασιλέων, ἢ ἀπειλὰς τυράννων, ἢ φρασμαίους

\* Psal. xxxiv, 4. \* Exod. xxv, 18. \* Matth. xxii, 17-21. \* Matth. xvii, 26. \* Rom. viii, 17. \* Act. xvii, 22, 25. \* Galat. iii, 1. \* I Cor. xvi, 22.

(55) Ita Reg. Editi vero. ἡ ἐμμοσχηθῆ.

(56) Ita Reg. Editi vero, ὑπογράμμα.

(57) Reg., προσκύνῃσιν.



αρεσιάρχων, ἢ πύρ, ἢ ξίφος, ἢ θηρία, ἢ ἀφαιρέσεις  
 χρημάτων, ἢ κτημάτων, ἢ οἰκιῶν, ἢ ὁμοίων. Ὅταν  
 γὰρ καὶ δόξουσιν οἱ παραβάται ἦσαν, ἤτρηθῶσονται·  
 καὶ ὅταν βουλῆν βουλεύσονται, ἐγὼ διασκοπέσω· ἔχεις  
 γὰρ ἐκ θεμελίων τὴν στερεάν καὶ ἴδωσαν πέτραν.  
 Ἄμήν

fremitusve hæresiarcharum, aut ignem, gladium,  
 feras, aut direptiones opum vel possessionum,  
 domorumve aut simillium. Quamcunque enim cla-  
 dem decernent transgressores illi, eandem susti-  
 nebunt : et quodcumque consilium inierint, ego  
 dissipabo : habes enim a fundamentis firmam vi-  
 vamque petram. Amen.

### IN TRES SEQUENTES HOMILIAS ADMONITIO.

392 Tres sequentes homiliæ tantam mutuo præferunt styli affinitatem, ut ejusdem plane scriptoris esse videantur. In codicibus porro quibusdam Athanasio ascribuntur, in nonnullis Basilio Seleuciensi. Et quidem tanta hic cum Athanasiano stylo occurrit discrepantia, ut quisquis eum vel primoribus labris attigerit, hæc illi homiliæ abjudicare nihil cunctetur. Nam in Athanasio orationis genus plus habet nervorum, plus judicii, gravitatisque : hic autem stylus, elegans quidem, sed flosculis tropisque rhetoricis redundans : qui Basilio Seleuciensi ascribi verius possit quam Athanasio. Huc accedunt voces multas apud Athanasium inusitatae, quales sunt illæ, ἀντιθετα, et μεταβαλεῖν pro, pœnitere, et similes permutatæ.

Primum autem homiliam de Paschate primum edidit P. Combefisius in Auctario suo. Secunda item de Paschate, in editione Parisiensi anni 1627 edita est, cura et studio Holsteinii cum interpretatione ejusdem. Postea vero emendatior prodit in Auctario ejusdem Combefisii cum nova ejusdem interpretatione. Tertia, de Ascensione Domini, primum publici juris facta est in editione Commeliniana, interprete Jonne Lampadio, secundo cusa fuit in edit. Paris. ann. 1627. Tertium in Auctario Combefisii emendatior prodit cum nova ejusdem Combefisii interpretatione.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN SANCTUM PASCHA.

§. Εἰ τὰς τῶν ἀγγέλων ἐνὶν πρὸς τὸ παρὼν χρέ-  
 οσοῦσαι γλώτταις, εἰ φωνᾶς ἀθανάτους ἢ τῶν θνητῶν  
 ἐκτίσαστο φύσις· ἐτόλμησε μόλις (58) ἂν τὰς τῆς  
 ἑορτῆς ὕμνησαι δωρεάς. Νυκτὶ δὲ γλώττα θνητῆ καὶ  
 πῆλινον ὄργανον εἰ μὲν ἂν εἶποι, εἰ δὲ καὶ φθέγγετο,  
 ἄπερ ἢ σύμπασα κτίσις ὁμοφυνοῦσα πρὸς ἀξίαν ὕμνεῖν  
 οὐκ ἰσχύει· Ὑπερβαίνει γὰρ ἀληθῶς κτίσις μέτρα  
 τὰ δῶρα τῆς χάριτος. Θάνατος ἐξ ἀνθρώπων ἐλαύνε-  
 ται, καὶ θῶδες τὴν πολυετῆ δυναστείαν ἀποτίθεται· καὶ  
 γένος ἀνθρώπων ἀμαρτίας νόμῳ κατάδικον τῆ τῆς  
 χάριτος δωρεᾷ βασιλεύειν διδάσκειται. Τῆς τοίνυν δε-  
 σποτικῆς ἑορτῆς ὁ πρωτοστάτης μὲν τῆς ἀπολαύσεως  
 ἀνθρώπου, κοινωνῶς δὲ τῆς χάριτος ἡ λοιπὴ γίνεται  
 κτίσις. Ἐν ἀνθρώπου γὰρ μορφῇ σήμερον ὁ τῆς φύ-  
 σεως (59) ἀνεπλάττατο δῆμος. Ὅτω γὰρ Παῦλος ὁ τῆς  
 χάριτος μαθητῆς περιεγγεῖλεν· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ  
 καινῆ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε καινὴ  
 τὰ πάντα. » Μ:α φωνῆ ἐλευσας τὰ σύμπαντα πρὸς  
 ἀνάκτισιν (60), ὁ τῆς κτίσεως δημιουργὸς ἀνέστη. Ἢ

§. Etiamsi linguis angelorum inpresentiarum uti  
 liceret . etiamsi immortalibus mortalis natura  
 vocibus instructa esset ; vix aunderet festi hujusce  
 diei dona prædicare. Jam vero mortalis lingua,  
 luteum instrumentum, quid dicat, quidve loquatur  
 ea quæ ne tota quidem concurs rerum natura, pro  
 rei dignitate decantare valeat? Naturæ sane modum  
 superant gratiæ dona. Pellitur mors ab hominibus :  
 amittit infernus diuturnum illud imperium : ge-  
 nusque hominum peccati lege damnatum, gratiæ  
 dono regnare docetur. Dominici itaque festi homo  
 præcipue ac primo ordine fructum percipit, ejus-  
 demque gratiæ particeps est reliqua natura. In  
 hœminis namque forma hodie tota rerum creaturum  
 multitudo reformatur. Ita enim Paulus gratiæ di-  
 scipulus prædicavit : « Si qua in Christo nova crea-  
 tura : vetera transierunt : ecce facta sunt omnia  
 nova ». Surrexit enim naturæ opifex ; atque una  
 voce omnia traxit ad novam creationem. Nam

\* II Cor. v, 17.

(58) Μόλις deest in Colbertino.

(59) Colberti., τῆς κτίσεως.

(60) Ita Reg. Editi vero et Colb., πρὸς ἀνάκτισιν.

Salvatoris resurrectio, communis universorum est A  
nova creatio. Quod ipse nobis Paulus annuntiat  
his verbis : « Ipsa creatura liberabitur a servitute  
corruptionis, in libertatem filiorum Dei <sup>16</sup>, » id est,  
corruptionem deponet, servitutum exuet, immorta-  
litate recipiet, ad meliorem transferetur sortem.  
Homine siquidem ad immortalitatem renovato,  
omnis pariter creatura quæ ejus gratia producta  
fuit renovabitur.

2. Creavit enim Deus hanc magnam rerum uni-  
versitatis urbem : sola voce multum produxit :  
sola voce omnium substantiam extraxit, atque opi-  
ficis sapientie suæ vim ostendit. Ac in creaturis  
velut in illustri templo suam imaginem, hominem  
scilicet quem creaverat crexit. Oportebat itaque  
ejus propria renovata imagine, ipsam imaginis B  
domum quæ jam renovari. Horum nobis præsen-  
tiam solemniter sponsio est. Ejus causa clamabat bea-  
tus Paulus : « Oportet enim corruptibile hoc  
induere incorruptionem, et mortale hoc induere  
immortalitatem <sup>17</sup>. » Respuet enim mortis legem  
corpus, immortalitatis floribus coronatum. Nec  
ullum reperiet locum corruptio, 393 elucente  
incorruptione. O magnam rerum mutationem ! o  
conversionem quæ præter spem accidit ! o mag-  
num luctum in magnam verum lætitaniam ! o  
gaudium calamitatem excipiens ! Auget enim diei  
festi lætandæ, Veteris Novique Testamenti recor-  
datio. Eramus quippe ante in paradiso ex Dei erga C  
homines benignitate, nullo labore partem possi-  
dentes voluptatem. Accessit serpens effossor mu-  
rorum, qui ejusmodi voluptatem abstulit, et quod  
genus exspoliatum fuerat, reum egit, inventa ad  
mortem via, præcepti scilicet transgressione. Hinc  
laferens, apertis foribus, hominum excepit genus :  
atque parienti natura, horrendam vidit prolis suæ  
mortem : ac partus labor, via effectus est ad sepul-  
crum. Eratque mors ex transgressione hæres  
facta, singulas ætates citra obicem abripiens ; non  
embryoni parcens, non recentem partum respi-  
ciens, non miserans ephebium, non relinquens ju-  
venes, non reverita senes, non dans veniam pecca-  
toribus ; nihil reverita justorum catalogum, non  
propheta parcens, non prætermittens sacerdotem.  
Sed adversum omnes explicabatur mortis sagena,  
quæ in quodcumque incidere abriperet.

3. Nullus erat tanti mali medicus ; nullum alta-  
tum remedium, atque tot generationes quæ vitæ  
curriculum emensæ sunt, insatiabilem mortis vitz-  
trem non implere. Ac tam gravis mali nulla lu-  
gentibus erat consolatio, sed desperatio medelæ,  
nisi Christus cruci afflixus, mortis tyrannidem, illa  
trium dierum totidemque noctium sepultura prostra-  
visset, anversa diuturniore illa inferni regia : non

A γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις κοινὴ τῶν πάντων ὑπά-  
ρει ἀνάκτησις (61-62). Καὶ τοῦτο Παῦλος ἤμιν εὐαγ-  
γελλίσει, λέγων, οὗτι « Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθή-  
σεται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν  
τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. » τοῦτοστι τὴν φθορὰν ἀποτί-  
θεται, τὴν δουλείαν ἀποδύσεται, τὴν ἀθανασίαν  
ἀπολήφεται, πρὸς ἀμείνονα μεταστήσεται λήθην. Τῷ  
γὰρ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀφρασίαν καινοουργούμενῳ καὶ ἡ  
δι' αὐτὸν παραχθῆσα ἀνακαινισθήσεται κτίσις.

2. Ἐκτίσας μὲν γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μεγάλην ταύτην  
τῆς κτίσεως πόλιν· φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν πολλῶν παρ-  
αγωγὴν ποιησάμενος, φωνῇ μόνῃ τὴν τῶν ὁλων οὐ-  
σίαν ἐκτίσας, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ σοφίας τὴν  
δύναμιν ἐδείκνυεν ὡς ἐν ναφ̄ δὲ περιφανεῖ, τῇ κτίσει,  
τὴν ἴδιαν εἰκόνα τῶν ἀνθρώπων δημιουργικῆς ἀνάστη-  
σεν. « Ἐδει τοιγαροῦν καὶ νῦν, τῆς ἰδίας εἰκόνας και-  
νοουργούμενης, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς εἰκόνας ὄλον συν-  
ανακτιζέσθαι. Τοῦτων ἡμῖν ἐγγυητὴς σημερον ἡ παρ-  
ούσα πανήγυρις. Διὰ ταύτην ὁ μακάριος ἱερεὺς  
Παῦλος· « Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι  
ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. »  
Ἀρνήσεται γὰρ θανάτου νόμον τὸ σῶμα, τοὺς τῆς ἀθα-  
νασίας στεφανούμενον ἀνάσει· καὶ χώραν οὐχ ὑφέξει  
φθορὰ, τῆς ἀφθαρσίας ἐπιλαμπούσης (63). Ἡ τῆς  
μεγάλης τῶν πραγμάτων μεταβολῆς ! ὡ τῆς ὑπερ  
ἐλπίδας ἐναλλαγῆς ! ὡ μεγάλῳ πένθους εἰς εὐθυμίαν  
καταλήξαντος ! ὡ χαρᾶς διαδεξαμένης τὴν συμφορὰν !  
Αἰδεῖ γὰρ, αἰδεῖ τῆς ἐορτῆς τὴν δοξολογίαν (64) τῆς  
Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὑπόμνησις. Ἡμεν γὰρ ἐν  
παραδείσῳ τὸ πρότερον, ἀευρηγῆτου τρυφῆς κληρον  
ἐκ φιλανθρωπίας δεξάμενοι. Ἐπλήθην ὁ θεὸς τοιχω-  
ρύχος, τῆς ἀπολαύσεως ληστεύσας τὴν τρυφήν, καὶ  
κατάκριτον τὸ ληστευθὲν κατέστησε γένος, ὅτων εὐρῶν  
τοῦ θανάτου, τῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν. Ἐνετύθεν  
ἕδης, πύλας ἀνοίξας, τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεδέχτο  
γένος· καὶ τίκτουσα φύσις φοβερὸν εἶχε τὸν τικτομέ-  
νων τὸν θάνατον· καὶ τῶν ὀδύων οἱ πόνοι πρόσθεος  
ἐγένετο τάφων. Καὶ ἦν κληρονόμος ἐκ παρανομίας  
θάνατος, ἐκάστην τῶν ἡλικιῶν ἀκυλύτως ἀγρεύων·  
οὐκ ἐμβρύου φειδόμενος, οὐ τὸ τεγθὲν προορῶν, οὐ  
τὸν ἔφηγον εὐδῶν, οὐ καταλιμπάνων νεάζοντας, οὐ  
προσθῦτας αἰδομένους, οὐχ ἀμαρτωλοῖς συγγινώ-  
σκων (65), οὐ δικαίων κατάλογον αἰσχυνόμενος, οὐ  
D προφήτας παραποτόμενος, οὐχ ἱερίᾳ παρατεμπόμε-  
νος· ἀλλ' ἤηλωτο κατὰ πάντων ἡ τοῦ θανάτου σαγήνη,  
τὸ προσπίπτον ἀρπάξουσα.

3. Οὐκ ἦν ἱατρὸς τοῦ κακοῦ· οὐκ ἦν ἐπαγγόμενος  
φάρμακον, καὶ τοσαῦται γενεαὶ τὴν ζωὴν παροδού-  
σασαι, τὴν ἀκέραιον οὐκ ἐπλήρωσαν τοῦ θανάτου  
γαστέρα. Καὶ ἦν τὸ θείον τοῖς πνευθεῖσιν ἀπαραμύ-  
θητον, καὶ πρὸς ἴσασιν ἀπορον, εἰ μὴ Χριστὸς σταυ-  
ρωθεὶς τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατήνεγκε, νικτο-  
τριήμερῳ ταφῇ τὰ πολυχρόνια τοῦ ἔθους καταστρέψας  
βασιλεία· οὐ νῦν πρῶτως πρὸς φιλανθρωπίαν δρα-

<sup>16</sup> Rom. viii, 21. <sup>17</sup> I Cor. xv, 53.

(61-62) Ita Reg. Editi, ἀνάκτησις, Colb., ἀνάλοισις, pro ἀνάκλησις.

(63) Colb., ἐπιλαμπούσης.

(64) Sic mss. Editi vero, Αἰδεῖσαι γὰρ τὴν δοξολ.

(65) Ita Reg. et Colb. Editi vero, συγγινώσκων.

μῶν, οὐδ' αὐτὸς λαυτὸν πρὸς τὸ παρὼν γεγονός συμ-  
 παθέστερος, εἰ καὶ νῦν ἔργῳ τὴν ἀνάστασιν ἐδείξεν·  
 ἀλλὰ καὶ πάλα κρατοῦντα τὸν θάνατον ταῖς τῆς ἀνα-  
 στάσεως ἐφόδει σκιάς· καὶ τοῦ ἔθου τὴν βασιλείαν  
 ἐτάραττον, ἐλπιδας ἀθανασίας ἀμυδρῶς τῷ γένει ἐω-  
 ρούμενος· ἰσχυρόνους καὶ τῆς τοῦ χρόνου τυραννίδος  
 τὰς τῆς καταλύσεως ἀναφανείων ἐνόησας. Καὶ σκόπει  
 τὴν ἀπόβρῃτον τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν. Ἄβελ  
 πρῶτος ὑπὸ τοῦ θανάτου κατέχεται. Ὁ δεικνύς τῷ  
 θανάτῳ τῆς ἁμαρτίας τὴν πρόφασιν, δίδωσι τῇ φύσει  
 κατὰ τοῦ θανάτου δικαιολογίας· ὑπέθεσιν. Εἰ γὰρ ἀδι-  
 κῶς κατέχεται, δικαίως ἀνίσταται· ἁμαρτωλοῦ γὰρ  
 ἀποθανόντος, ἰσχυρότερος διακείμενος ὁ θάνατος. Σα-  
 θρὰ δὲ κατὰ δικαίων τῷ ἤῃ ἢ ἐγγείρησι· ἀσθενῆς  
 ὁ τοῦ θανάτου δεσμῶς, δίκαιον ἔχων ἀδικῶς κρατού-  
 μενον. Εἰ γὰρ ἡ ἁμαρτία τῆς τοῦ θανάτου βασιλείας  
 ἰσχύς, ὁ μήπω πιασῆς ἀνεύθυνος. Διὰ τοῦτο δυνά-  
 μενος ὁ Θεὸς ἐξαρπάσαι τοῦ φθόνου τὸν Ἄβελ, τοῦ  
 μὲν οὐ πσιποίηκε, συνεχύρησε δὲ τὴν ἀναίρεσιν, ἵνα  
 ἄβριζος (66) γέννηται θάνατος δικαίου φρονεοῦμένου  
 αἵματι. Διὰ τοῦτο Χριστὸς, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δι-  
 καζόμενος, ἔλεγε· «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου·  
 νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκκληθήσεται ἔξω.»  
 Ἄνωθεν οὐδ' ἡ τοῦ Ἄβελ διὰ Χριστοῦ προκεκρηκται  
 εἴκη καὶ νίκη. Ἄδθε μοι Παῦλον συνηγοροῦντο· «Καὶ  
 ἀποθανῶν, φησὶν, Ἄβελ, ἐτι λαλεῖ· ὄθεν αὐτὸν  
 καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο, ὡς παραβολὴν τὴν ὁμοί-  
 οτητα λέγων. Φέρει γὰρ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ δι-  
 κῆς ἢ τοῦ Ἄβελ ἀναίρεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ θά-  
 νατον φθέγγεται, καὶ κατηγορεῖ τοῦ φρονεοῦσαντος. Ἡ  
 γὰρ τοῦ βίου παρουσία (67), τοῦ θανάτου τὴν βίαν  
 ἐνίκησεν. Οὐκ ἔστισηεν αὐτὸ βωῖσαν τὴν γλώσσαν ὁ  
 φθόνος, οὐδὲ τὰς τοῦ αἵματος δικαιολογίας ἐνέκοψεν·  
 ἀλλ' ἀθάνατα φθέγγεται γλῶττα κρατουμένη θνα-  
 τάτω. Οὐκ ἂν ἦν εὐπορος εἰς ἀπολογία τὴν φύσιν, εἰ  
 ὁ Ἄδάμ προσηῆρατο· ἢ γὰρ τῆς παραδόσεως αἰ-  
 σχήνην τὴν γλῶτταν ἀνέφαρττεν (68). Ἄβελ πρῶτος  
 παῖον ἤγειρε τὰς ἐλπίδας τῆς φύσεως.

4. Ἐφθασεν ἐπὶ τούτους Ἐνώχ, καὶ τοποῦ μετα-  
 στάσει τὸν ἔθον ἀπέφυγεν, εὐδοκίμησεν βίου δραπτε-  
 τῶν τὸν θάνατον. Μετὰ τούτων Ἡλίας ὁ μέγας, οὐδὲ  
 αὐτὸς εἴβας τῷ θανάτῳ, τὸ τῆς ξενόδοχου παιδίου  
 τελευτήσαν ἐξήραπασεν, εὐχῆς δυναστείας τοῦ θανάτου  
 τὴν βίαν νικήσας (69), καὶ τὴν ἐξ ἔθου πρὸς ζωὴν  
 ὑποπροσφῆν καινωργήσας. Ἐπιστάσις ἐπὶ τούτους  
 ἀνέτελε, διελθὼν ἐξ ἀπλῆς τὴν χάριν δεξάμενος, ὅς  
 τὸ τῆς Σωμαντιδῶς παιδίου ἐξ ἔθου πρὸς βίον δι' εὐ-  
 χῆς μεταπέμπετο. Ἐπι δὲ καὶ αὐτὸς τοῦ θανάτου  
 περιεβλήθη δικτύωσι, καὶ νεκρὸς ὢν, ὁμῶς τὸν  
 ἔθον ἐσώλησε, τῇ τοῦ σώματος ἀφῆ τὸν νεκρὸν φυγα-  
 ζεύσας, καὶ διὰ νεκροῦ νεκρὸς πρὸς βίον ἐκλήπετο.

<sup>11</sup> Gen. iv. 8. <sup>12</sup> Joan. xii. 31. <sup>13</sup> Hebr. xi. 4.  
 11, 10, 11; iv. 34. <sup>14</sup> IV Reg. xiii. 21.

(66) Colb., ἀριζος. Mox in Regio et Colb. deest  
 θάνατος.

(67) Reg. et Colb., παρήρτα.

(68) Reg., ἐνέφαρττεν. Colb., ἀπέφαρτεν.

A jam primum ad benignitatem erga homines sese in-  
 clinans, neque ipse seipso propensior ad misericor-  
 diam factus, etiamsi nunc vera resurrectionem  
 exhibuit; sed jam olim mortem imperium obtinen-  
 tem, resurrectionis umbris exterruit, regnumque  
 inferni conturbavit, obscuræ quædam ratione generi  
 humano spem trihuens incorruptionis; indicansque  
 æquale fore tempus soluti inferni, temporis tyranni-  
 dis ejus. Ac mihi, quæso, perpende arcanam rerum  
 œconomiam. Abel primus a morte detinetur <sup>11</sup>. Qui  
 morti dedit peccati occasionem, is naturæ dat ad-  
 versus mortem vindictæ expetendæ argumentum.  
 Nam, si injuria detinetur, jure resurgit : mortuo  
 namque peccatore, in jus vocata mors fortior esset.  
 Perniciosus autem inferno fuit ille adversus justos  
 conatus : infirmum mortis vinculum, quod justum  
 injuria obstructum detineret. Si namque peccatum  
 est regi mortis robur, qui necdum offendit, non  
 illi obnoxius est. Quamobrem cum penes Deum es-  
 set Abelem neci subripere; id minime fecit, sed  
 permisit cædem; ad justum sanguine plantata mors  
 nullam haberet radicem. Quare Christus mundi cau-  
 sam agens, dicebat : « Nunc judicium est mundi  
 hujus, nunc princeps hujus mundi ejicietur for-  
 ras <sup>12</sup>. » Itaque jam olim per Christum prædicata  
 est Abelis causa actæ victoria. Paulus accipemih  
 huic sententiæ patrocinantem : « Et mortuus, »  
 inquit, « Abel, adhuc loquitur : unde eum et in  
 parabolam accipit <sup>13</sup>, » parabolam appellans similitu-  
 dinem. Abelis quippe cædes judicii Christi typum  
 gerit. Quare etiam post mortem loquitur, ac parrici-  
 cidam accusat. Nam vitæ adventus mortis vim  
 superavit. Nequaquam cædes ejus linguam clamantem  
 cohibuit, neque sanguinis expostulationem præ-  
 cidit; sed morte detenta lingua æternum clamat. Ne-  
 quaquam naturæ in promptu fuisset sua defensio,  
 si prior Adam raptus fuisset. Nam transgressionis  
 pudor os illi obturaret. Abel prior decedens spem  
 excitavit naturæ.

4. Ad hæc occurrit Enoch, qui loci translatione  
 infernum effugit, ac probæ vitæ suæ gratia evasit  
 mortem <sup>14</sup>. Post hunc magnus ille Helias, neque  
 ipse morti <sup>394</sup> cedens, hospite mulieris mortuum  
 filium morti abrupit, devicto per vim oratio-  
 nis mortis imperio, ac nova ex inferno ad vitam  
 remigratione constituta <sup>15</sup>. Post hæc Elisæus exor-  
 tus est, qui duplicem pro simplici uctus gratiam,  
 Sunamitidis filium ex inferno ad vitam vi orationis  
 reduxit <sup>17</sup>. Cum autem et ipse mortis retribus com-  
 plicatus est, mortuus licet, infernum tamen diri-  
 pi, fugato per solum corporis contactum mortuo,  
 ac tum per defunctum defunctus rapietur <sup>16</sup>.

<sup>15</sup> Gen. v. 24. <sup>16</sup> II Reg. xvii. 22. <sup>17</sup> IV Reg.

(69) Ita Reg. et Colb. Editi vero, δυναστείας τοῦ  
 θανάτου τὴν βίαν νικήσας... καινωργήσας. In  
 fra Regius et Colb., ἀνέτελεν. Mox, ἴδεν, Σωμυ-  
 ντιδῶς.

Erataque mortuus propheta morti noxius. Eliseo A quippe mortuo, mortuorum numerus accessionem non habuit. Nec inferno quidpiam lucri obvenit, quod justum quasi prædam abrupisset. Hæc corruptione labentem naturam, resurrectionis typi muniebant : nec valebant tamen iis qui jam capti tenerentur opem ferre : « Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen <sup>19</sup>, » legis tempus habens in termino imperii. At postquam Christus ex cælis apparuit, tum spes generis humani in opus processit : tum Dominica voce inferni claustra aperta sunt, ac mortuos colligatos reddebant sepulcra . tum vocatio facta, tum sepulcrum apertum est, ac Deo conjuncta humana natura, infernam perterruit. Hinc infernus adversus mortuorum raptorem inelamabat: Quid tu editum in paradiso rescriptum evertis? B quare chirographum adversus naturam conscriptum excindis? Rescriptis jure editis adversus homines instructus sum. Habeo illud : « Terra es et in terram revertetur <sup>20</sup>; » generis scilicet humani supplicium. Lugebat porro sigillatim abreptos mortuos. Ignorabat forte, Christum cum descenderet, mortuos universos libertate donaturum. Ne quis enim ultra in inferno victus remaneret, descendit ipse Christus in infernum : qui carne sua quam gestabat veluti esca usus contra infernum, deitatis autem virtute regiam ejus subvertens, brevi temporis spatio antiqua legis discidit chirographa, ut homines ad cælos adduceret; ad cælos, inquam, locum a morte liberum, incorruptionis diversorium, justitiae officinam.

5. In hisce bonis tu, recens illuminate, baptizatus es : pignus tibi resurrectionis evasis, o recens illuminate, gratiæ initiatio : pignus tibi est baptisma futuræ in cælo vitæ. Imitatus es per demersionem Domini sepulcrum. Sed inde rursum emersisti, visis resurrectionis operibus, ante opera alia. Quorum vidisti symbola, eorum rem ipsam accipe. Dicti testem sume tibi Paulum qui ait : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, etiam et resurrectionis erimus <sup>21</sup>. » Pulchre illud, complantati : baptisma quippe plantatio est ad immortalitatem, in piscina plantata, in cælo ferens fructum. Illic Spiritus gratia arcana ratione operatur : ac ne naturæ indole miraculum ignoraveris. A.I usum aqua ministrat, regenerationem autem operatur gratia, atque in piscina quasi in vulva, ei quod immittitur novam dat formam. In aqua quasi in fornace, descendentem conflat. Immortalitatis mysteriis donat ipsam : resurrectionis tribuit signaculum. Horum tibi miraculorum, o recens illuminate, vestis ipsa fert symbola. Te ipse respice honorum imaginis ferentem. Splendida quidem ac fulgens

<sup>19</sup> Rom. v, 14. <sup>20</sup> Gen. iii, 19. <sup>21</sup> Rom. vi, 5.

(70) Colbert. κατὰ τοῦ θανάτου.

(71) Coll. 2, περιληφθεῖη.

(72) Colbertinus. ἀπεδέχου.

Καὶ ἦν ὁ προσφῆτης τῷ θανάτῳ νεκρὸς ἐπιζήμιος. Τοῦ γὰρ Ἐλισσαίου θανόντος, προσθήκην ὁ τῶν νεκρῶν ἀριθμὸς οὐκ ἐλάμβανεν. Ἄλλ' ἀκερῆς ἐπὶ θῆν κατὰ τοῦ δικαίου (70) τὸ θῆραμα. Ἐν τούτοις οἱ τύποι τῆς ἀναστάσεως ἀχώρουν φειρομένην τὴν φύσιν· βοηθήσαι δ' ὅμως τοῖς ἀλοῦσιν οὐκ ἴσχυον· « Ἄλλ' ἔλασίουλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ τ' Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, » τοῦ νόμου τὴν χρόνον ὄρους τοῦ κράτους ποιοῦμενος. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ἐξ οὐρανόθεν ἀνεψάνη, ἔτρεχον μὲν εἰς ἔργον αἱ τοῦ γένους ἐλπίδες· καὶ φωνῆ δεσποτικῆ τὰ ἄδου δηλοῖετο κλειθρα, καὶ δεσμώτας νεκροὺς ἀπεδέδουσαν οἱ τάφοι· καὶ κληθεὶς ἔγινετο, καὶ τάφος ἔνοστο· καὶ φύσις ἀνθρωπίνῃ θεῷ ἠρωμένη τὸν ἄδου κατέλιπτεν. Ἐνεσθῆεν ὁ ἄδου πρὸς τὸν τοῦ νεκροῦ ἀφαιρούμενον ἔβρα· τί τὴν ἐν παραδείσῳ συγγραφήν ἀνατρέψεις; τί τὸ κατὰ τῆς φύσεως κατασχίζεις χειρόγραφον; Ἐγγράφοι δικαίως κατὰ τὸν ἀνθρώπων ὠχύρωμα. Ἔγω δὲ, « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀκελευθήσῃ, » τοῦ γένους τὸ πρόσιμον. Ὀδύρετο μὲν δὴ καθ' ἕνα τὸν νεκρὸν ἀφαιρούμενος· ἤγγειε δὲ ἄρα, ὡς Χριστὸς, καταβὰς, πάνδημον ἀρὰρσεν τοὺς ἐνθροῦσιν χαρίζεται. Ἦνα γὰρ μὴ εἰς τὴν ἄδου περιλειψθεῖη (71) δεσμώτης, κατεῖσαν αὐτὸς εἰς ἄδου Χριστὸς· τῇ μὲν φορομένη σαρκὶ δελεάζων τὸν ἄδου, θεότητος δὲ ἐνδύμενος καθαιρῶν αὐτοῦ τὰ βασίλεια, βραχέϊ χρόνῳ τὰ καλαῖα τοῦ νόμου διατεμῶν χειρόγραφα, ἵνα ἀνθρώπους εἰς οὐρανοὺς ἀναγάγῃ· οὐρανοὺς, τὸ ἐλεύθερον τοῦ θανάτου χωρίον, ἀφαρτῆσαι καταγόνιον, δικαιοσύνης ἐργαστήριον.

5. Ἐν τούτοις ἐκαπίσθης τοῖς ἀγαθοῖς, νεοφώτιστε· ἀρζαδίον σοι γέγονεν ἀναστάσεως, νεοφώτιστε, ἡ τῆς χάριτος μύσις· ἐνέχυρον τῆς ἐν οὐρανῷ διατῆς ἔχεις τὸ βάπτισμα. Ἐμιμήσῃ τῇ καταβύσει τοῦ δεσπότη τὸν τάφον· ἀλλὰ ἀνέβυσ πάλιν ἐκεῖθεν, τὰ τῆς ἀναστάσεως ἔργα πρὸ τῶν ἔργων θεώμενος. Ὡν εἶδες τὰ σύμβολα, τούτων ἀποδέχου (72) τὰ πράγματα. Δέξου μάρτυρα τῶν λεγομένων τὸν Παῦλον λέγοντα : « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Καλῶς δὲ, σύμφυτοι· φύσει γὰρ πρὸς ἀθανασίαν τὸ βάπτισμα, ἐν κολυμβήθρῳ φουενομένη, καὶ οὐρανῷ καρποροῦσα. Ἐκεῖ τοῦ Πνεύματος ἡ D χάρις ἀποβήτης ἐργάζεται· καὶ μὴ τῷ τῆς φύσεως συγγενεῖ ἀνοήστῃ τὸ θαῦμα. Ὑπηρετεῖ πρὸς τὴν χρίαν τὸ ὕδωρ· δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις (73), ὡς ἐν μήτρῃ τῇ κολυμβήθρῳ τὸ ἐμβαλλόμενον ἀναπλάττει. Ὡς ἐν χωνευτηρίῳ τῷ ὕδατι τὸν κατὸντα ἀναχαλκεύει. Αἰδῶσιν αὐτῷ τῆς ἀθανασίας μυστήρια (74)· ἀναστάσεως σφραγίδα χαρίζεται. Τούτων σοι τῶν θαυμάτων, ὦ νεοφώτιστε, καὶ ἡ ἀμύφεισι φέρε τὰ σύμβολα. Ἀπόβλεπον εἰς ἑαυτὸν τὰς

(73) Sic mss. Hæc, δημιουργεῖ δὲ τὴν ἀναγέννησιν ἡ χάρις, deerant in edit.

(74) Sic mss. Edit., μυστήρια.

τῶν ἀγαθῶν εἰκόνας φοροῦντα. Λαμπρά μὲν γὰρ καὶ ἁ  
 λαυγῆς ἢ ἐσθῆς σου, τῆς ἀφθαρσίας ζωγραφουσα  
 τὰ σύμβολα. Ὁθόνῃ σοι λευκὴ καθάπερ εἰσόδημα τὴν  
 κεφαλὴν διασφίγγει, τὴν λευθερίαν κηρύττουσα. Ἡ  
 χεὶρ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου νίκης περιφέρει τὰ μη-  
 λώματα. Ἐδείξε γὰρ σε Χριστὸς ἐγειρόμενον· νῦν  
 μὲν συμβόλοις, δείξει δὲ κατὰ μικρὸν ἐν τοῖς πράγμα-  
 σιν, ἐὰν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως μὴ ταῖς ἁμαρτίας  
 ρυτίσωμεν· ἐὰν τὴν λαμπάδα τῆς χάριτος ἀτόποις  
 μὴ κατασθῆσωμεν πράξει· ἐὰν τὸν τοῦ Πνεύματος  
 διαφυλάττωμεν στέφανον. Τότε σαφῶς ὁ δεσπότης ἐξ  
 οὐρανῶν μετὰ φοβεράς καὶ φιλανθρώπου βοῆς ἀνα-  
 βοήσῃ· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου,  
 κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ  
 καταβολῆς κόσμου. » Αὐτῷ ἢ δόξα (75), καὶ τὸ κράτος

illa vestis, incorruptionis tibi signa depingit. Can-  
 didum tibi linteum, instar diadematis astringens  
 caput, libertatem prædicat. Manus, victoriæ de dia-  
 bolo reportate signa gerit. Nam te Christus susci-  
 ptatum ostendit : nunc quidem symbolis, paulo post  
 autem, rebus ipsis ostendet ; si modo fidei tunicam  
 peccatis non inquinemus : si gratiæ lampadem im-  
 probis actionibus non exstinxerimus : si Spiritus  
 servemus coronam. Tum clare Dominus de cælo  
 terribili sed 395 erga homines benigna voce cla-  
 mabit : « Venite, benedicti Patris mei : possidete  
 paratum vobis regnum a constitutione mundi ». »  
 Ipsi gloria et imperium, in sæcula sæculorum.  
 Amen.

εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

<sup>11</sup> Matth. xxv, 34.

(75) Colbert. sic : ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτω-  
 χεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-  
 σοῦ Χριστοῦ, δὲ οὐ καὶ μεθ' οὐ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ

πρέπει ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωο-  
 ποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς  
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥΣ Τῆ ΣΑΒΒΑΤῶ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΙΜΟΥ  
 ΛΟΓΟΣ.

### S. P. N. ATHANASII

IN SANCTUM PASCHA ET IN RECENS ILLUMINATOS, SEU BAPTIZATOS SABBATO IN  
 ALBIS, SERMO.

1. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὅλην τῶν ἀνθρώ-  
 πων τὴν ζωὴν ἑορτὴν ἀπεργάσατο μίαν. Τῶν γὰρ ἐν  
 τῇ γῆ τὸ πολιτεῖμα πρὸς οὐρανὸν μεταστήσας, τὰς  
 τοῦ πανηγυρίζειν ἀφορμὰς ἐδωρήσατο. Καὶ μάρτυς  
 τῶν εἰρημῶνων ὁ Παῦλος, ὁ τῶν Χριστοῦ ρημάτων  
 ἔργων τὴν γλώσσαν κησάμενος. « Ἡμῶν γὰρ  
 φησὶ, τὸ πολιτεῖμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ  
 Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα (76) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. »  
 Τίς γὰρ ἀπεκδεχόμενος ταῖς ἐλπίσιν οὐχ ἑορτάζει ;  
 Τίς, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν λογισμῷ φανταζό-  
 μενος, οὐ προλαμβάνει χαίρων τῶν πραγμάτων τὴν  
 πειραν ; Τίς ἐλ, βασιλέως θνητοῦ κἀβδοχὸν ἐσομένην  
 ἀκούων, οὐκ ἀνίσταται μὲν τὴν διάνοιαν, εὐφραίνεται  
 δὲ τὴν ψυχὴν, προτρέχων τῷ πόθῳ τῆς θέας τὸν χρῆ-  
 νον ; Τότε συγκινούνται μὲν δῆμοι, σαρτώσι δὲ παῖ-  
 δες, χορεύουσι κόραι, πρεσβῦται τὸ γῆρας ἀναμει-  
 σσι βιάζονται, ταῖς ἐλπίσιν ἀκμάζοντες· καὶ χωρεῖ  
 ἐκ πάντων ἡ τῆς βασιλικῆς παρουσίας πανήγυρις. Τί  
 οὐν ἀνεκοίτις, παραγινομένου Χριστοῦ βασιλέως ἀθα-  
 νάτου, οὐχ ἵνα πύλεις φαιδρήνῃ, καὶ πύργους ἐγείρῃ,

1. Christus resurgens ex mortuis, totam hominum  
 vitam festum effecit unum. Translata quippe in cælum,  
 hominum in terris degentium conversatione,  
 festorum dierum occasiones dedit. Horum testis  
 Paulus, cujus lingua Christi verborum organum  
 fuit. « Nostra enim, » inquit, « conversatio in cæ-  
 lis est, unde etiam Salvatorem expectamus Domi-  
 num nostrum Jesum Christum ». » Quis enim dum  
 expectat, non spe festum celebrat? Quis Salvato-  
 ris adventum animo cogitans, non ipsum rerum  
 experimentum cum gaudio antevertit? Quis futurum  
 audiens mortalis regis descensum, non sese mente  
 erigit, animoque letatur, aspectus illius tempus  
 amore antevertens? Tum commoventur populi,  
 exsultant pueri, choreas agunt virgines, senes se-  
 nectutem de medio tollere contendunt, ad juven-  
 tium florem spe reducti : regiique adventus celebri-  
 tas omnia pervadit. Quid ergo quis dixerit, Christo  
 immortali rege adveniente, non ut urbes exornet,  
 et turres erigat, neque ut dona trihuat, quæ tem-

<sup>11</sup> Philipp. iii, 20.

(76) Ita mss. Editi vero, ἐκδεχόμεθα

poris vitio atterantur; sed ut hominem immortalitate induat, et quem mors depradata est, in securo loco, in caelo scilicet constituat?

2. Hodie iterum Christus post resurrectionem visus est discipulis, ac secunda illa apparitione, firmiorem effecit resurrectionis fidem. Visus autem est januis clausis; nam qui absque muro esse infernum ostendebat, januis ad ingressum non egebat. Ubi namque jubet Deus, ibi consuetudinis leges cessant. Supra mare prius ambulaverat, ac liquidum elementum carnis pedibus substernebatur, pedumque gressibus fluctus metiebatur, pelagus ad usum ejus soli instar concretus est. Intravit Jesus januis clausis. Etiamsi cum resurrectio fuit, sepulcri lapis revolutus est, ac monumenti janua aperta fuit. Sed illic quidem declaratum est, quod visibili sepulcro accidit, idipsum inferno invisibiliter contigisse: atque aperto monumento, mortem esse multo magis januis expertem deprehensam fuit. Oportuit enim una cum inferno denudari sepulcrum, et cum visibilibus, inaspectabilia, traduci. Illic autem clausis intrat januis; ut qui circa resurrectionem increduli essent, ad ingressum obstupescerent, ac miraculo ad miraculum velut manu ducerentur. Cum ergo Christus resurrexisset, mulieribus antequam discipulis appareret. Ac mulieres apostolis praedicerant Christi resurrectionem, atque illud jure merito. Ita enim illatum a diabolo Evæ damnum in ipsum cedebat diabolo. Unde namque praecessit morbus, hinc medela progreditur. **396** Unde orsa mors est, inde apparet resurrectio. Mulier namque transgressionis est causa, ac praeco resurrectionis; quæ primum Adamum ad lapsum induxit, secundum Adamum resurrexisse testatur.

3. Visus est itaque Christus apostolis in aedicularum occultis, atque ingressus est januis clausis. Thomas vero qui praesens non fuerat, incredulus et conspectum desiderans, auditum non admittebat, aures claudens, cupiens aperire oculos: desiderio vulneratus, cum voce feriretur: « Nisi mittam digitum meum in fluxuram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam ». Insatiabilis affectu Thomas fidem non adhibens, incredulitatem praetendit, ut fruatur conspectu. Solvet, inquit, incredulitatem meam cum apparuerit: mittam digitum meum in fluxuram clavorum: quem desidero Dominum complexabor. Redarguat incredulitatem, et conspectum largiatur. Ut incredulus videbo, sed

<sup>136</sup> Joan. xx, 25.

(77) Reg. 4, 2, et Colb., τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Mox prius edit., καὶ γένος θανάτῳ ληστευόμενον ἀσὺλῳ χωρὶ τῶ ὀυρανῶν κατοικεῖσθαι. Mss. ut in textu. Ibid. 5 mss., Ὁφθῆ πάλιν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Χριστὸς δευτέρῳ.

(77) Vulg., ἐν δὲ τῇ. Edit.

(78) Sic 3 mss. Editi vero, ἀπεργαζόμενος.... ἀτίχιστον, εἰ ἐκεῖ δὲ τῶν θυρῶν τὴν, etc.

(79) Ita mss. Editi, βῆματι.

οὐδὲ ἵνα δωρεὰς παράσχῃ, παυομένης τῷ χρόνῳ· ἀλλ' ἵνα τὸν ἀνθρώπον (77) ἀθανάσιον ἐνδύσῃ (77'), καὶ θανάτῳ ληστευόμενον ἐν ἀσὺλῳ χωρὶ τῶ ὀυρανῶ κατοικίῃσθαι;

2. Σήμερον ὄφθῃ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν δευτέρῳ θάτ, βεβαιώτερον τῆς ἀναστάσεως τὴν πίστιν ἐργαζόμενος (78). Ὁφθῆ δὲ, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ὁ γὰρ τὸν θῶν δεῖξας ἀτίχιστον οὐκ εἰδέτο θυρῶν πρὸς τὴν εἰσοδόν. Ὅπου γὰρ προστάττει Θεὸς, τῆς συνήθειας ἀργοῦσιν οἱ νόμοι. Ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐθάβισε πρότερον· καὶ ἡ ῥέουσα φύσις τοῖς τῆς σαρκὸς ποσὶν ὑπεπετρῶννυτο, καὶ βῆμασι (79) ποδῶν ἐμετρεῖτο τὰ κύματα, καὶ τὸ πέλμαγος πρὸς τὴν χρεῖαν εἰς εὐαγος μετεπήγνυτο. Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Καίτοι, τῆς ἀναστάσεως γινομένης, ὁ τοῦ τάφου κεκλιστός λίθος (80), καὶ ἡ τοῦ μνήματος ἀνεστόμωτο θύρα. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν εἰδείχθη, εἰτι ἄπειρ ἔπασχον ὁ τάφος ὀρώμενος, ταῦτα ὁ θῶς ἀοράτως ὑπέμενε· καὶ ἀνοίγόμενον τοῦ μνήματος, ἀθύρωτος πλῆον (81) ὁ θάνατος ἀπηλέγχετο· ἔδει γὰρ συναπογυμνοῦσθαι τῷ θῶν τὸν τάφον, καὶ τοῖς ὀρωμένοις τὰ μὴ φαινόμενα (82) στήλιτεῦσθαι· ἐνταῦθα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσέρχεται· ἵνα οἱ περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντας ἐκπαλιγῶσι τὴν εἰσοδόν, καὶ χειραγωγηθῶσι πρὸς τὸ θαῦμα τῷ θαύματι. Ἀναστὰς οὖν ὁ Χριστὸς πρὸ τῶν μαθητῶν ταῖς γυναῖξιν ἐμφανίζεται (83)· καὶ αἱ γυναῖξες τοῖς ἀποστόλοις εὐηγγελίζοντο τὸν Χριστὸν τὴν ἀνάστασιν, καὶ τοῦτο εἰκότως. Οὕτω γὰρ τῆς Ἐβας ἡ ἐπήρεα τῷ διαβόλῳ περιετρέπετο. Ὅθεν γὰρ εἰδούσης ἡ νόσος, ἐκαίβην ἡ θεραπεῖα ἔρχεται (84). Ὅθεν ὁ θάνατος ἔρξατο, ἐκαίβην ἡ ἀνάστασις φαίνεται. Γυνὴ γὰρ τῆς παραδόσεως αἰτία, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυξ· ἡ τὴν πρῶτον Ἀδὰμ πρὸς τὴν πτώσιν χειραγωγῆσα, τὸν δεῦτερον Ἀδὰμ ἀναστάντα μαρτύρεται.

3. Ὁφθῇ τοίνυν (85) καὶ τοῖς ἀποστόλοις Χριστὸς ἐκ οὐκῳ κεκρυμμένος, εἰσῆλθε τῶν θυρῶν κεκλεισμένων. Καὶ ἀπιστεῖ τοῖς γινομένοις μὴ παρὸν ὁ Θεομῆξ· καὶ ποθῶν τὴν θῶν, τὴν ἀκοὴν ἀπειστρέφεται ἔφραττε τὴν ἀκοὴν, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀναπέτασαι βουλόμενος· ἐπλήττετο τῷ ποθῳ, διὰ φωνῆς τοξευόμενος· « Ἐάν μὴ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρᾶν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. » Ἀπλήτος (86) πρὸς διάθεσιν, καὶ μὴ πιστεύων ὁ Θεομῆξ, προβάλλεται ἀπιστίαν, ἵνα ἀπολαύσῃ τῆς θεωρίας. Λύσει μου, φησί, τὴν ἀπιστίαν φανείξ· βαλὼ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τοῦς τύπους τῶν ἤλων· δεσπότην, ἐν ποθῳ, περιπτύξομαι. Μεμψάσθω τὴν ἀπιστίαν, καὶ χαρισάσθω τὴν

(80) Ita mss. omnes. Editi, ἐξεκλύστο. Mox mss., ἀνεστόμωτο. Editi, ἀνεστομωτο.

(81) Ita omnes mss. Editi vero, ἀθύρωτον σπήλαιον.

(82) Mss., μὴ ὀρώμενα. Infra duo mss., περὶ τὴν ἀνάστασιν.

(83) Mss., ταῖς γυναῖξιν ἐωρῶτο.

(84) Mss., προέρχεται.

(85) Ita mss. Editi vero, τοίνυν μετὰ τοῦτο.

(86) Sic mss. omnes. Editi vero, ἀπιστος.

θεωρίαν. Ὡς ἄπιστος ἴδω, καὶ ὡς πιστὸς περιπέτωμαι, καὶ ἀπολαύσω. Ἰδὼ χειρὰς οὐρυθείας, δι' ὧν αὶ παραβάσαι τοῦ Ἀδάμ ἐθεραπεύθησαν χεῖρες· ἴδω πλευράν, δι' ἧς ὁ ἕκ τῆς πλευρᾶς ἀνήρηται θάνατος. Θεατῆς, οὐκ ἀκροατῆς, τοῦ Δεσπότη γενέσθαι θέλω. Τῇ διηγήσει πλὴν πρὸς ἐπιθυμίαν ἀνάπτομαι· δι' ὧν ἰσαγγαλίξεσθε, δεξιὰ τούτων τὴν ἐδύνην ἐπαυξήτε (86'). Ἐγὼ δὲ μου θεραπεύσω τὴν ἀνίαν, τὴν θεραπεύειαν προχειρίζομενος.

4. Ἄλλ' αὖθις παρῆν ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τῷ μαθητῇ μετὰ τῆς ἀνίας τὴν ἀπιστίαν. Μάλλον δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν ἔλυεν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνέπλησε. Παρῆν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· ἀπιστομένη θύρα πιστοῦται τὴν ἀπιστομένην ἀνάστασιν· καὶ πάλιν διπλασιάσει τὸ θαῦμα, ἵνα πληροφόρησεν τὸν Θωμᾶν. « Βάλε, φησὶ, τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων »· ὃν ἐξήτευσεν ἀπίστως, παρόντος ἀπώλαι. Οἰδᾷ σου τὴν ἐπιθυμίαν καὶ αὐσιπῶντος· πρὸ τῶν λόγων, τὴν γνῶμην ἐπίσταμαι. Ἐκούσιν σου τὸν ῥημάτων, καὶ μὴ βλεπόμενος, παρῆμην ἀπιστοῦντι, καὶ μὴ φαινόμενος, ἐνεδίδου (87) τῇ ἀπιστίᾳ καιρὸν, ἵνα σου τὴν ἐπιθυμίαν θαυμάσω. « Βάλε τὸν δάκτυλόν σου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἤλων » καὶ βάλε τὴν χεῖρά σου εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. » Ὅ δὲ Θωμᾶς, ψηλαφήσας, καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐξήρπασεν, πιστεῖ εὐλακρονεῖ καὶ πόθῳ ἐσπερᾶται κέκραγεν· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· « Ὅτι ἑώρακάς με, πιστεύου κας· μακάριοι (88) οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Κήρυξεν, Θωμᾶ, τοὺς μὴ ἑωρακόσι μου τὴν ἀνάστασιν. Ἐλυκυσεν τὴν οὐκουμένην, οὐκ ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ λόγῳ πιστεύουσιν· περιέλαθε βαρβάρων ἔθνη καὶ πόλεις· εἶδαξον ἀνθ' ὅσων σταυρῶν θωρακίσθησθαι. Κήρυξεν μόνον, καὶ προσκυνοῦντες πιστεύουσιν· οὐκ ἀπειτήθησεν παρ' αὐτῶν τὴν θέαν τὴν ἐμψν. Εἶπα τὴν κλήσιν, καὶ ἔρα τὴν πίστιν· « Μακάριοι » γὰρ ἀληθῶς· « οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. » Τοιούτους ὁ νεόλεκτος (89) οὗτος τοῦ Δεσπότη στρατός, τῆς πνευματικῆς κολυμβήθρας ὄδινος, τὰ ἔργα τῆς χάριτος, ἡ γεωργία τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἰδόντες ὑπέγκυσαν, ἀλλὰ ποθοῦντες ἐπίστευσαν. Ἐπίγνωσαν Χριστὸν οὐκ ὁμμασι σώματος, ἀλλ' ὁμμασι πίστεως. Οὐκ ἔβαλον τοὺς δακτύλους εἰς τοὺς τύπους τῶν ἤλων, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ περιπλακέντες τὸ πόθος ἠσπάσαντο· Δεσποτικῆς πλευρᾶς θεατὰς οὐκ ἐγένοντο, ἀλλὰ χάριτι Δεσποτικοῦς συνήφθησαν μέλει, κυροῦντες ἐφ' αὐτοῖς τὴν τοῦ Δεσπότη φωνήν (90)· « Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες »· οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ Χριστῷ συναφθέντες.

5. Σήμερον ἀποδέσθε τὴν φορομένην ἐσθήτα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τὴν κεκρυμμένην σφραγίδα· ἀποδέσθε τὰ φαινόμενα σύμβολα, ἀλλὰ μὴ ἀπόθεσθε τῆς στρατιᾶς τὰ γνωρίσματα. Ἀποτίθεσθαι τὴν ἀμφοῖσιν,

86 Joan. xi, 27. 87 ibid. 88 ibid. 28. 89 ibid. 29.

(86') Forte, ἐπαυξήτε. Edit.

(87) Ita mss. omnes. Editi, μὴ βλεπόμενος ἐνεδίδου, omissis quibusdam.

(88) Ita mss. omnes. Ed., μὴ γίνου ἄπιστος. Μακάριοι, multis omissis.

A ut fidelis complexabor, atque perfuar. Videam confossas manus, quibus Adæ manus prævaricate sanitati sunt restitute. Videam latus, per quod mors de latere progressa sublata fuit. Spectator, non auditor, Domini esse volo. Narratione ad desiderium plus accendor : iis quæ annuntiat, iisdem augetis dolorem. Medebor autem tristitiæ, ubi oræ manibus fuerit medicina.

4. Sed iterum adest Dominus, atque una mœrorem discipulo levat, et incredulitatem. At potius non levavit incredulitatem, sed desiderium explevit. Aderat januis clausis : incredibili conspectu non creditam resurrectionem confirmat : atque iterum miraculum geminat, ut Thomam certiorum faciat. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuram clavorum », quem absentem quærebis, eo nunc præsentem frueri. Tui etiam tacentis novi desiderium ante verba prolata, sententiam novi tuam. Audivi verba tua, ac licet non apparerem, non credenti aderam ; ac licet non viderem, dabam incredulitati tempus, ut desiderium mirarer tuum. « Infer, » inquit, « digitum tuum in fixuras clavorum, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis ». Thomas vero ubi contractando incredulitatem depulsiat, sincera fide divinoque incensus desiderio exclamavit : « Dominus meus et Deus meus ». At ad illum Dominus : « Quia vidisti me, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt ». Resurrectionem, o Thoma, meam prædica iis qui non viderunt resurrectionem meam. Trahe terrarum orbem, non oculis, sed verbis credentes : circumæas barbarorum gentes et civitates, doceas eos armorum loco, cruce ut lorica indui. Solummodo prædica, adorantesque illi credituri sunt, non mei conspectum a te postulabunt. Indica illis vocationem, ac vide fidem. « Beati » enim revera « qui non viderunt, et crediderunt. » Talis ille est recens delectus Domini exercitus ; ita se habent spiritualis illius piscinæ partus, opera gratiæ, cultura Spiritus : non videntes obediunt, sed desiderantes crediderunt. Christum cognoverunt, non corporis oculis, sed oculis fidei. Non miserunt digitos in fixuras clavorum, sed crucem complexi, passionem amplexati sunt : non fuerunt Dominicis lateris spectatores ; sed per gratiam Dominicis membris sunt conjuncti, confirmantes in semetipsis Domini vocem : « Beati qui non viderunt, et crediderunt : » qui non viderunt, et Christo conjuncti sunt.

5. Hodie vestem quam gestatis exuitis ; sed ne occultum sigillum deponatis : exuite externa symbola, sed ne militiæ tesseram deponite. Deponis 397 amictum, o Christi miles, sed ne exuare fidei

(89) Sic mss. omnes. Editi vero, νεόλεκτος.

(90) Ita omnes mss. Editi vero, ἐν' αὐτοῖς τὴν τούτου φωνήν. Infra omnes mss., συναφθέντες habent, ubi editi, συναφθέντες.

armis : jam tibi maxime omnis generis armatura adversus est. Nunc enim multo magis quam ante hostis odorem te vigilat, etque ingravatam est bellum. Dum captivus eras, ac servus inimici, cum te sub imperio teneret, non curabat te oppugnare; at cum Christo nomen dedisti, atque ab hoste fugiens, ad Dominum accurristi, et a lupo resiliens, ovili es aggregatus; te quasi antiquam prædam invadit, multis excogitatis dolis. Ad hæc nos castra beatus inungit et involat Paulus, ducisque instar præcepta tradit : « Non est nobis, » inquit, « colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principatum et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi : contra spiritualia nequitiæ ». Videm hostium agmen, ferventemque pugnam? Cujus ergo gratia bellum geritur? Quæ lucra pugnæ? Idem ipse dux subjungit : « In cælestibus, » id est, pro cælestibus possessionibus. Pro incorruptione armat, pro immutabilitate pugnat, ut cum Christo sit aciem instruit. Hæc siquidem sunt cælestes possessiones : hæc ille abripi exoptat. Non sinit te Paulus nudum dimicare, instruit te autem Patris armis. Et vide, quæso, armorum ejusmodi fulgur quam sit terribile inimicis; ait enim : « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica[m] justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis; super omnia assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere : et galeam salutis accipite; et gladium Spiritus, quod est verbum Dei ». Adversus invisibiles hostes, invisibilibus nos armis instruxit. *δυνήσοσε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεφυρωμένα σέβαι· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ.* » Πρὸς ἀοράτους ἐχθροῦς (95) ἀοράτους ἐκώσμησεν ὄπλους.

6. Talis quidem est armorum vis. Quod autem cum eo sit dimicandum, etiamsi id minime appareat, hæc tu ratione perspicere. Nam ipsum tentare Christum diabolus non dubitavit; sed extrema impudentia ipsum adortus est Dominum. Qui sua contra te molimina intermittit? Vidit Christum baptizatum (tu vero, o recens illuminate, observa hanc temporis occasionem), tumque tentandum illum aggreditur. Vidit in deserto esurientem, famemque ut instrumentum ad tentationem accepit, neque ipsam cibi necessitatem insidias liberam reliquit; sed accedens his verbis tentat illum : « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant ». Tantum non ita loquens : Superbe agis quod Filius Dei voceris, nomine hallucinatus es. Nuda vacuaque appellatone gloriaris. Esurientem video, et Filium Dei appellabo? Illa passione honor illegitimus evadit. Miraculo necessitati provide tue : jubenti lapides obsequantur, et no-

ᾧ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτα (91), ἀλλὰ μὴ γυμνωθῆς τῶν ὄπλων τῆς πίστεως· νῦν σοι μάλιστα χρεία τῆς πανοπλίας. Νῦν γὰρ κατὰ σοῦ πλῆθον ἢ τοῦ πρόσθετος ἐγγήγορον ὁ πόλεμος, καὶ ἐκραταιώθη ὁ πόλεμος. Ἔως ἀχμάλωτος ἦς καὶ οὐλοῦς τοῦ ἐχθροῦ (92), ἐκρατεῖν ἔχων ἐκείνος, τοῦ πολεμῆν οὐκ ἐφρόντιζεν· ἐπειδὴ ἐκ πρὸς Χριστὸν μετετάχθης, καὶ, φυγὼν τὸν ἐχθρὸν, τῷ Δεσπότη προσέδραμες, καὶ λίκον ἀποπηδήσας, συνατάχθης τῇ ποιμνῇ, ὡς καλαῖαν σε θήραν μετέρχεται, πολυτρόπους ἐκμηχανώμενος ὄλους. Πρὸς ταύτην ἡμᾶς τὴν παράταξιν ὁ μακάριος ἀδελφῶν Παῦλος, στρατηγεῖ καὶ προχειρίζεται παραγγέλματα, « οὐκ ἐστὶν ἡμῖν, λέγων, ἡ κἀλὴ πρὸς αἴμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας (93). » Ὁρᾷς στίφος πολεμῶν καὶ ζέουσαν μάχην; Ὑπὲρ τίνων οὖν ἔστ' ὁ πόλεμος; Ποῖα τῆς μάχης τὰ κέρδη; Αὐτὸς ἐπάγει ὁ στρατηγὸς λέγων· « Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, » τούτέστιν, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων κτημάτων. Ὑπὲρ τῆς ἀφθαρσίας; ὄπλιζαι, καὶ ὑπὲρ ἀριπτότητος πολεμεῖ· ὑπὲρ τοῦ συνενεῖναι Χριστῷ παρατάττει. Ταῦτα γὰρ ἐπουράνια κτήματα· ταῦτα ἐκείνος ἀρελέσθαι βούλεται (94). Οὐκ ἀφίσει αὐ τολεμούντα γυμνῶ· καθοπλιζεῖ ἐκ τοῖς ὄπλοις τοῦ Πατρὸς. Καὶ μοι βλέπε τῶν ὄπλων τὴν ἀστραπὴν φοσερᾶν οὖσαν τοῖς ἐχθροῖς· φησὶ γὰρ οὕτως· « Στήτε οὖν περιωσάμενοι τὰς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναλαθόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ τούτοις ἀναλαθόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ σέβαι· καὶ τὴν περικεραλαῖαν τοῦ σωτηρίου ἀοράτους ἐχθροῦς (95) ἀοράτους ἐκώ-

6. Τοιαύτη μὲν ἢ τῶν ὄπλων ἰσχύς· οὐτὶ ἐκ τῆς παρατάξεως, κἀν μὴ φαίνεται, γίνεται, σκόπτησον οὕτως. Εἰ γὰρ τὸν Χριστὸν πειράζειν οὐκ ὠκνησεν ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀναίχουνας ὑπερβολῇ καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότη τετόλιμκε· πῶς τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων παύσεται (96); Εἶδε τὸν Χριστὸν βαπτισθέντα (σὺ δὲ σκόπει τὸν καιρὸν, ᾧ νεοφώτιστε), καὶ τότε πρὸς τὸ πειράζειν ἠγέρθη. Εἶδεν ἐν τῇ ἔρημῳ πεινάσαντα, καὶ συνεργὸν τῆς πείρας τὴν πείραν ἐλάμβανεν, οὐδὲ αὐτῆς τῆς τροφῆς τὴν χρεῖαν μηχανημάτων ἐλευθερὰν ἀφείλε, ἀλλὰ προσελθὼν ἐνεχειρεῖ πειράζειν καὶ λέγειν (97)· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. » Μονονοχὶ τοῦτο λέγων· Υἱὸς Θεοῦ σὸδαρεῖς καλούμενος, ἠπατήθης ὀνόματι. Προσηγορίᾳ γυμνῆ πράγματος σημνῶν. Πεινώσαντα βλέπω, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὀνομάζω; Ἡ τιμὴ τῷ πάθει νοθεύεται. Θεράπευσον τὴν χρεῖαν τῷ θαύματι· ὑπακούσωσιν οἱ λίθοι προστάττοντι, καὶ πιστεύσωσιν τῇ

<sup>90</sup> Ephes. vi, 12. <sup>91</sup> ibid. 14-17. <sup>92</sup> Matt. iv, 5.

(91) Sic omnes mss. Editi autem, ἀποτίθεσθε τὴν ἐσθήτα, ᾧ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτα.

(92) Ita omnes mss.

(93) In editis adjicitur hic, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, secus in mss.

(94) Ita omnes mss. Editi vero, συμβούλεται.

(95) Mss., ἀοράτους πολεμίους.

(96) Mss., πότε τῶν κατὰ σοῦ μηχανημάτων ἀφείλεται.

(97) Ita mss. In edit. hæc, πειράζειν καὶ λέγειν, desunt.



κλήσει· αἰθεσθῶσιν ἕκαστοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ συντρέχω  
τῷ θαύματι· διζομαι τὴν φωνὴν, καὶ συνιθεμαί τῇ  
τιμῇ. Ἄλλ' Ἐγραφικοίς ἐτοξέυτο ῥήμασιν· «Ὁὐκ  
ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥή-  
ματι ἔκπορευομένου διὰ στόματος Θεοῦ (98)». Ἄλλ'  
αἰσχυρθεὶς τῇ προτέρῃ πάλῃ, καὶ δευτέρῃαν πείραν  
προσθήγεν· «Ῥίψον ἑαυτὸν ἄνωθεν κάτω·  
γέγραπται γάρ (99), ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντέλε-  
ται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς  
σου. » Ἄλλ' ἤκουσε πάλιν· «Ὁὐκ ἔκπεράσεις Κύ-  
ριον τὸν Θεόν σου. » Καὶ οὐκ ἐνάραξε δευτέρῃ πύ-  
σει, ἀλλ' ἐπάγει καὶ τρίτην μηχανὴν προσδοκῆς νίκης  
πρὸς πῦσιν δειλαζόμενος· «Ταῦτα γὰρ σοι πάντα  
δώσω, φησὶν, ἐὰν πῶσιν προσκυνήσῃς μοι. » Ὅρξες  
μηχανημάτων γοργότητα; Ὅρξες ἀπάτης παρασκευὴν;

7. Ἄλλ' αἱ τρεῖς μὲν ἰδέας ἰσως πειρασμῶν εἶναι  
νεώμιας, τῷ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπιμενος σχηματι· ἅπαν  
δὲ πειρασμῶν εἶδος ἄρα ἐν τοῖς τριῶν περιέχεται· οὐ  
γὰρ ἂν ἐπαύσατο πειράζων, εἰ μὴ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν  
φαιέτραν τῶν βελῶν ἐξέκλινας (1). Πάσας γὰρ τὰς  
ἐξ ἠθῶν μηχανὰς διὰ τῆς περὶ τὴν βρώσιν ἐπιθυ-  
μίας προσθήγατε, μὴ προσβολῆν τὴν τῶν ὀρέων ἀνα-  
κινήσας συγγένειαν. Εἰπὼν δὲ, «Ῥίψον σεαυτὸν, »  
τὰς ἐκ μεγαλαυχίας (2) μεθόδους ἐκίνησε. Τὸ δὲ,  
«Ταῦτα πάντα σοι δώσω, » τὴν χαλεπωτάτην ἔβζαν  
τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν φιλαργυρίαν, εἰσθήγαγεν.  
Ἄπαν γὰρ εἶδος ἁμαρτημάτων ἐκ μιᾶς ταύτης φύ-  
ται βίβης. Καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἁμαρτία χώραν οὐκ  
εχει, μὴ διὰ τούτων ὀδύσασα. Ἡ γὰρ δι' ἠθῶν τι-  
τρούσαι, ἣ διὰ βίβης τοξεύει, ἣ χρημάτων ἔρωτι πρὸς  
πλημμελείαν ἔλκει. Γυμνωθεὶς οὖν τῶν βελῶν τότε  
τοῦ τοξέου ἐπαύσατο· καὶ γυμνὸν ἦμῖν αὐτὸν ὁ  
Χρῆστος τῶν μηχανημάτων κατέστησεν, ἀπράκτους  
αὐτοῦ τὰς ἀκίδας ἐργασάμενος· γυμνώτους τοὺς ὀ-  
δῶν (3) κατέστησεν, εὐχέριωτον αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις  
ποιούμενος.

8. Τοῖς Δεσποτικοῖς τὸν ἄνωσι τὴν νίκην κερδα-  
νόμεν· Χριστοῦ πολεμοῦντος οικεῖα στήσωμεν τρέπαια.  
Μὴ βρωπούμεν τὸν χιτῶνα τῆς πίστεως, ὃν ἡ χάρις  
ἐξύφαν· μὴ δωρεὰν ἀτιμάσῃ. ἦν παρὰ Θεοῦ ἑλαθε·  
ἐννεὶ τὸν δέδωκότα, καὶ τὸ δοθῆν διαφύλαξον. Εἰ τινας  
μαργαρίτου φύλαξ ἣ ἀλουργίος κατέστης βασιλικῆς,  
ἄρα οὐκ ἂν μέχρι θανάτου τῆς φυλακῆς ἐπέδειξῃ τὴν  
ἐπιμέλειαν; Ἄλλ' νῦν οὐ μαργαρίτου μόνου, οὐδὲ  
πορφύρας, οὐδὲ κτήματος ἀπλῶς βασιλικῆς, αὐτὸ δὲ  
τὸ τοῦ Δεσπότης κατεπιστεύθη (4) σῶμα· μᾶλλον δὲ  
τι λέγω, γέγονας σῶμα Δεσποτικόν, μέλος ἐγένου Χρι-  
στοῦ· ἐνεδύσω Χριστὸν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν·  
«Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύ-  
σαντο. » Μὴ γενοῦ (4') τῶν τοῦ Χριστοῦ προδότης με-  
λῶν. Ὑπέρβας τοῦ Πνεύματος (5) οἰκητήριον, καὶ μέλος

A mini fidem habeo: reverentur illi jussionem, et  
miraculo consentiam; vocem illam admittam, et  
honorem approbabo: sed etiam ex Scriptura de-  
promptis impetebatur verbis. « Non in solo pane  
vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore  
Dei <sup>22</sup>. » Verum priore illa pugna pudore affectus,  
secunda tentatione aggreditur: « Mitte te deorsum, »  
inquit, « scriptum est enim: Angelis suis mandavit  
de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis <sup>23</sup>. »  
Sed audivit iterum: « Non tentabis Dominum Deum  
tuum <sup>24</sup>. » Nec secundo hoc lapsu obtorpuit, sed  
spe victoriæ tertiam inducit machinam, qua in la-  
psum pelliciat: « Hæc omnia, » inquit, « tibi dabo,  
si cadens adoraveris me <sup>25</sup>. » Videm? machinamen-  
torum vim? Videm? fraudum apparatus?

B 7. Verum fortasse autumas tria solum esse tenta-  
tionum genera, hujus numeri speciem secutus.  
Imo omne tentationum genus tribus hinc continetur;  
neque enim <sup>398</sup> finem tentandi fecisset, nisi sagittis  
totam evacuasset pharetram. Omnia siquidem  
voluptatis machinamenta per cibi concupiscentiam  
obtulit, unoque impetu, appetitum omne genus  
concitavit. Cum dixit autem, « Mitte te deorsum, »  
omnes arrogantiae dolos admovit. Illud vero loquens:  
« Hæc omnia tibi dabo; » pessimam peccatorum pro-  
posuit radicem, avaritiam. Ex hac quippe una ra-  
dice peccatorum omne genus emanat. Nullumque  
apud homines peccatum habet locum, quæ non inde  
procedat: aut enim voluptate vulnerat, vel gloriæ  
cupiditate ferit, aut pecuniarum amore ad scelera  
pertrahit. Telis ergo nudatus, jaculandi finem fecit:  
ac nudum machinamentis illum nobis Christus con-  
stituit, irritas ejus cuspides effecit: palamque fac-  
tis ejus dolis, captu facilem nobis illum reddidit.

8. Dominicis ergo certaminibus victoriam repor-  
temus. Pugnante Christo nostra nos tropæa erigam-  
us. Ne iniquemur fidei tunicam, quam gratia  
contexit: ne dnum contemas quod a Deo ac-  
cepisti: cogita quis dederit, datumque servato. Si  
margaritæ cujusdam aut regiæ purpuræ custos de-  
putatus esses, nonne ad mortem usque ejus cu-  
stodiæ curam exhiberes? At nunc non margaritæ  
tantum, neque purpuræ, vel pecuniarum solum  
regiarum cura tibi commissa; sed ipsum Domini  
corpus tibi conceditum est. Plus dico, ipse Domi-  
nicum corpus, membrumque Christi effectus es:  
Christum induisti secundum Pauli vocem: « Quicum-  
que enim in Christo baptizati sunt Christum induerunt <sup>26</sup>. » Ne sis membrorum Christi proditor. Factus

<sup>22</sup> Deut. viii, 3. <sup>23</sup> Matth. iv, 6; Psal. xc, 11.  
<sup>24</sup> Galat. iii, 27.

(98) Sic mss. omnes. Editi vero, ἔκπορευομένην  
παρὰ Θεοῦ.

(99) Ita depravatum hunc locum restituitur  
ex mss.

(1) Sic mss. Editi, τὴν φαιέτραν ἐκένωσε.

(2) Mss. omnes, μεγαλοφύχταν, pro μεγαλαυχίαν.

<sup>25</sup> Matth. iv 7; Deut. vi, 16. <sup>26</sup> Matth. iv, 9.

Infra iidem, φιλαργυρίαν, pro φιλοχρηματίαν.

(3) Sic mss. omnes. Editi vero, τοὺς ὀδῶν,  
male.

(4) Sic mss. At editi, διεπιστεύθης.

(4') Vulg., γένου. Editi.

(5) Sic mss. Editi, τοῦ Χριστοῦ.

es Spiritus sancti habitaculum, membrumque celestis Regis. Donum ergo virtutibus honoremus : temperantiae sectatores efficiamur, humanitatem exerceamus, eleemosynam largiamur : incredulitatis venenum excutiamus, dolum diabolo amicum aversemus : mendacium, inimici nostri organum, odio habeamus. Beatum imitemur Paulum, qui baptizatus illum praedicavit, quem ante baptismum persequeretur. Imitemur Aethiopiæ eunuchum, qui accepto in via baptisinate, via ipse credentibus Aethiopicus fuit. Multiplicemus gratiae talentum, ut vocem illam desideratissimam audiamus Domini dicentis : « Euge, serve bone et fidelis ; super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam : intra in gaudium Domini tui » . Ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

\* Matth. xxv, 24, 25.

(6) Ita mss. omnes. In edit. brevis clauditur.

τῶν ἐν οὐρανοῖς βασιλευσάντων. Ἀρεταῖς οὖν τὸ δῶρον τιμήσωμεν· σωφροσύνης ἐπιμεληθῆται καταστῶμεν· φιλοφροσύνην μετέλωμεν· ἐλεημοσύνην προχειρίζωμεθα· ἀπιστίας ἴβν ἀποτιναξώμεθα· ὄλον ἀποστραφώμεν τοῦ διαβόλου φθῶν· μισήσωμεν φέυδος τοῦ πολεμίου τὸ ἔργον. Μισήσωμεθα τὸν μακάριον Παῦλον, ὃς βαπτισθεὶς ἐκέρχρτεν, ὃν πρὸ τοῦ βαπτισματος ἤλαυνε. Μισήσωμεθα τὸν τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχον, ὃς ἐν ὁδῷ τυχὼν τοῦ βαπτισματος, ἔδῳ αὐτὸς τοὺς πιστεύουσι τῶν Αἰθίοπων ἐγένετο. Πολυπλασιάσωμεν τὴν χάριτος τάλαντον, ἵνα τῆς πολυεύκτου φωνῆς ἀκούσωμεν (6) τοῦ Δεσπότου λέγοντος· « Εὐ, δοῦλε ἀγαθὸ καὶ πιστὸ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσέλθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

S. P. N. ATHANASII

SERMO IN ASSUMPTIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI

1. Resurrectionis memoria palma homines donat adversus mortem : at praesens solemnitas hominem adducit ad caelum, commutatisque terrae mansionibus, caelum hominibus pervium efficit. Non decuit enim, humanum genus, quod mortem devicerat, terrena iterum incolere loca. Jam me revera subit magnus adversus diaboli tyrannidem animus cum hodie video generis mei primitias in caelis regnare : nunc cecidit hostis robor, defecerunt diaboli machinationes. Non est hic ultra paradisos, o diabole, non arboris voluptas quae ad fraudem allicit, ut rursus legis metu soluto, mortem stabilias. Non ulterius audio : « Terra es, et in terram reverteteris ; » sed, etiam si terra es, ejus qui te snrsum adducit clementia in caelum ascendes. Delictorum regionem desero, terram tibi concedo, in qua natus, in qua educatus sum, in caelum tua fraude liber transmigro. Satis olim tibi fuit arbor, qua Adamam expugnare, quando ligni fructu percussus primum parentem paradisi voluptate eliminasti. Nunc autem etiamsi totam exhaustias pharetram, in temetipsum omnia jacies tela. Quorsum jam abiere tibi, o dia-

1. Ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη τὰ κατὰ τοῦ θανάτου τοὺς ἀνθρώπους χαρίζεται νικητήρια· ἡ δὲ παρούσα πανήγυρις πρὸς οὐρανὸν ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰς ἐν τῇ γῆ διατριβάς ἀλλάττασα, τὸν οὐρανὸν βατὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζεται. Οὐ γάρ (7) ἔχρηγ τὸν θάνατον, κεκρατηκότα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτὸ τοῖς τοῦ θανάτου χωρίους ἀυλίεσθαι. Νῦν μοι μέγα φρονεῖν ἀληθῆς κατὰ τῆς διαβολικῆς τυραννίδος ἐπέρχεται, ὅταν ἴδω σημερον τοῦ ἐμοῦ γένους τὴν ἀπαρχὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλεύουσαν. Νῦν πέπτωκε τοῦ πολεμίου τὸ κράτος, ἀπέλιπε (8) τοῦ διαβόλου τὰ μηχανήματα. Οὐκ εἶ ταῦτα παράδεισος, ὡ διαβόλε· οὐδὲ φυτό τέρψις πρὸς ἀπάτην θηρεύουσα, ἵνα πάλιν λύσας μου τὸν φόβον, κυρώσης τὸν θάνατον. Οὐκέτι, εἰ γὰρ εἶ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύση. « ἀκούε· ἀλλ' », εἰ καὶ γῆ εἶ, πρὸς οὐρανὸν (9) ἀπελεύση διὰ τὴν τοῦ ἀνάγοντος ἀγαθότητα. Καταλειπάτω τὸν ἀμαρτημάτων χωρίον, παραχωρῶ σε τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτρέφην (10)· εἰς οὐρανὸν μετακίκομαι, τῆς σῆς ἀπάτης ἐλευθερος. Πάλαι μὲν οὖν σοι φυτόν πρὸς τὴν τοῦ Ἀδάμ αἵρεσιν ἤρκεσεν, ὅτε πληξας τῷ τοῦ ἔξλου καρπῷ τὸν πρω-

(7) Colb., χαρίζεται. Οὐ γάρ. Mox idem, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πάλιν αὐτόν. Editi et Reg., τὸ ἀνθρώπινον γένος, πάλιν αὐτό.

(8) Reg., ἐξέλιπε. Paulo post Reg. et Colb., ὅτι ἐστὶ ταῦτα. Editi, οὐκ εἶ ταῦτα.

(9) Reg. et Colb., οὐρανόν. Editi, οὐρανοῦς.

(10) Ita Regius et Colbertinus. Editi vero, τὴν γῆν. ἐφ' ἧς ἐτέχθην, ἐφ' ἧς ἐτρέφην. Paulo post, Colb., ἐλευθερος γέγονα. Ibid. Reg. et Colb., Πάλαι μὲν οὖν, sed οὖν deest in editis. Mox Reg., αἵρεσιν ἤρκεσεν.

τόπλαστον ἔξω γενέσθαι τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς ἅ κατηνάρησας· νῦν δὲ, κἀν πᾶσαν κενώσης τὴν φαιέραν, κατὰ σεαυτοῦ φέρεις τῶν τοξευμάτων τὰ βλήματα (11). Ποῦ σοι λοιπὸν, διάβολε, τῆς παλαιᾶς ἀπάτης τὰ μηχανήματα; Ποῦ σοι ὁ σοριστικῶν βρις, ἅνα τὴν ἔξω χωρίση τοῦ παραδείσου, τὸ, « Ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, ἔσσεθε ὡς θεοί, ἢ προσφθεγγόμενοι; Γέγονας (12) μοι τῶν ἀγαθῶν προφήτης ἀκούσιος. Αἰς γὰρ πρὸς ἀπάτην ὑποσχέσασιν ἔχρησω, ταῦτας διὰ πραγμάτων ἐκέρδινα· γέγονέ μοι τῆς ἐπαγγελίας ἡ φαντασία διὰ τῆς πείρας ἀλήθεια. Ὁ θαυμάσιος ἀπίστων· καὶ ἔξων τῆς φύσεως! οἷς ὁ παράδεισος ἀπεκλήσθη, τοῖσις ὁ οὐρανὸς ἠνεύχθη. Ὁ πρὸ βραχέος ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος, σήμερον ἐν οὐρανῷ κριτῆς ἐνθρονίζεται. Ὁ παρὰ Ἰουδαίων γελώμενος, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν χειροῦσι καθήται, δῆμοις ἀγγέλων ὑμνούμενος (13). Ὁ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀκάνθαις τὴν κεφαλὴν στεφανούμενος, θεϊκῆς ἀξίας διαδύματι σφίγγεται. Ὁ ποσάκις ἡ τοῦ Δαδὶ ἐνχοῦσα (14) κιβήρα τὰ παρήνω ἰδέσπιζεν! Ἐπιεὶν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρους σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Νῦν ἀληθῶς γέγονε τὰ κρούματα πράγματα· καὶ 3 πρῶτερον ἰδεῖν ἐν μέλει ἐπεθύμησι (15), σήμερον εἶδεν ἐν πράγμασι· καὶ γέγονε μελῶν ὑπουργῆς οὐρανῶς, τὸν παρ' ἐκείνῳ μνημονεύμενον τοῖς νύτοις ὑποδεχόμενος· καίτοι καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τόκον οὐρανῶς ἔτι τιχομένῳ δι' ἀστέρος ὑπέκυπτε, ὡσεὶ σπηλαίῳ κρυπτόμενον. Ἄλλ' ἔδει τοῖς τῆς οἰκονομίας

2. Ἐμοὶ μὲν θαυμάζειν ἐπέρχεται πῶς τὴν τοῦ γένους αἰσχύνην εἰς εὐδοξίαν μετέβαλε· πόσῃ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγανάκτησιν εἰς μεγίστην εὐμεινίαν ἔμεγεκεν. Ἐπλάσεν ἡμᾶς χερσὶν οἰκείας ὁ θεὸς, τρυφῆς αὐτοσχεδίου κτήτορας εἶδετε, τρυφῆς ἔξουσίαν, γὰρ ὑπουργίαν ἔδωκεν, ἀέρος δουλείαν, θαλάττης εὐπορίαν παρέσχετο (17), ἡλίου βολὰς, σελήνης αὐγὰς, ἀστέρων φορὰς, ζῶων πάντων ὑποταγὰς. Παρηλέ τις ἐν μέσῳ πολέμου διαβάλλων εἰς φθόνον θεόν, ἔπεισεν ἀπατῶν· γίνεται τῆς ἐκείνου μερίδος ὁ ἀπατῶμενος, ἀντιθετὰς ἐνόσησε πάθος, συνέθετο λάθρα κατὰ τοῦ θεοῦ, ἐκτείνει τὴν χεῖρα κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ προσταγμάτων. Ἐπιφαίνεται θεός, ἐλέγχει τὰς παρανομίας ἐπιπέδας, φεύγει τὴν θέαν ἡ τοῦ γένους ἀρχή, καὶ παρατείνεται τὸν ἐλεγχόν, ὑπὸ δένδρον κρύπτεται, φοβουμένη τὸν κτύπον ἡ παρανομία φαντασθεῖσα θεότητα. Τῆς οὖν ἀξίας γυμνώσας θεός, ἀπαθεῖται τοῦ παραδείσου τὸν ἀνθρωπον, μονουχοῖ τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἀποφθεγγόμενος· Οὐκ ἐπὶ ταῦταις σε (18) ταῖς ἐλπίσιν ἐτεκτριμάην ἐγώ· οὐτε διὰ αὐτάς ἐν ταῖς χερσὶ μου ταύτας διέπλασα, τὸν πλὴν εἰς φύσιν μεταμορφώσας. Σὺ δὲ, ἦν ἑλαβες

22 Gen. III, 5. 23 Psal. CIX, 1.

(11) Colbertinus, τὰ ἀκοντισματα.

(12) Colbertinus, γεγονός.

(13) Ita Regius. At Colb. γελώμενος καθήται δημοῖς ἀγγέλων ἀνυμνούμενος. Ὁ ταῖς, etc. Editi vero, γελώμενος καθήται δημοῖς. Ὁ ταῖς, omissis multis. Paulo post. Colb. διαδύματι.

(14) Ita Regius et Colb. in editis ἐνχοῦσα deest.

A bole, antiquæ fraudis machinamenta? Ubinae docti artifex ille serpens, qui Evam paradiso exigit, hæc dicendo: « Quacunq̄ die comederitis, eritis sicut dii? » Bonorum mihi propheta fuisti vel invitus. Quibus enim ad fraudem promissis usus es, eadem reipsa lucratus sum: promissionis phantasia experimento mihi veritas fuit. O miracula incredibilia alienaque a natura! Quibus paradisi clausus fuit, iis cælum apertum est. Qui paulo ante coram Pilato iudice steterat, hodie in cælo index thronum occupat. Qui a Judæis irridebatur, ad dexteram Patris sedet super cherubim et ab angelorum turba hymnis celebratur. Cujus Judaicis spinis caput coronatum est, is divinæ dignitatis diademate redimitur. O quoties Davidis cithara sonans hæc ex B affatu divino prædixit! « Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ». Jam plane pulsationes ac soni illi res gestæ sunt: et quod olim in canticis videre concupivit, hodie completum vidit: fuitque cælum canticorum minister, cum eum qui apud cantorem memoratur dorso suscepti suo: quanquam et ipso partus tempore nascentem tum infantem per stellam cælum respexit, quasi ante tempus festinaret eum excipere qui in spelunca latebat. Sed oportebat œconomix tempora terminosque servari.

ἐπειγόμενος (16) καὶ πρὸ καιροῦ διέξασθαι τὸν ἐν καιροῦς καὶ δρους φυλάττεσθαι.

C 2. Et quidem mirari subit, quo pacto nostri generis infamiam in honorem converterit: quantum in nos Dei indignationem in quantum benevolentiam commutaverit. Nos manibus suis effinxit Deus, cibi sponte nascentis possessores constituit, voluptatis copiam, terræ ministerium dedit, aeris servitium, maris divitiis præbuit, solis radiis, lunæ fulgorem, astrorum influxus, animalium omnium obsequium. Per medium transit hostis quidam, qui Deum invidia accusans dolo persuasit. Ad illius partes deceptus ille transit, impietatis in Deum morbo laborat, pactum clam init contra Deum, contra Dei jussa manum extendit. Apparet Deus, iniquam spem confundit, fugit conspectum ejus generis nostri origo, depellit a se crimen, sub arbore absconditur, metuitque strepitum, que flagitiose de deitate cogitatur. Hominem itaque Deus sua dignitate spoliatum pellit ex paradiso, tantumque non ita eum compellavit: Non ego ad hujusmodi spem te condidi; non ad eam spem te manibus meis effinxi, lutum transformans in hominis naturam. Tu vero quam a me accepisti manum, contra jussum meum

(15) Colb., ἴδεν ἐν μέλει, σήμερον. Reg. cum editis, ἰδεῖν ἐν μέλει ἐπεθύμησι, σήμερον. Paulo post, editi, καὶ τὸν παρ' ἐκείνῳ, sed in Colb. καὶ deest.

(16) Ita Colb. Editi vero cum Reg., ἐπαγόμενος.

(17) Παρέσχετο deest in Regio et Colbertino.

(18) Ita Colb. In editis vero, et deest.

extendisti, factusque es diaboli socius, una cum illo rebellis contra Creatorem tuum. Proinde exi a dignitate tua : honorabili excede loco : terra es, et in terram revertieris : revertere ad illum, qui ea somniasit quæ te exsuperant ; regrediar natura, matrem disce terram, morte 400 ad illam remittendus. Hæc sunt diabolicæ fraudis præmia, hæc principii generis nostri scientia, hoc miserabile drama, una cum natura nostra introiuit. Sed non omnino sustinuit Creator opificium suum ita atritum cernere ; sed pudore et luctu afflictam naturam, nec non suam in creaturis errantem imaginem, miseratus est. Quid agit ergo ? Fingit alterum Adam, exque natura, naturæ patronum excitavit ; atque terram ex Virgine mutuans, efformat in seipso ad veriore imaginem novum letum. Edingit, atque manet, stolamque texens in utero, quasi in thalamo regio induit imaginem, ut imaginis nuditatem velaret. Edulxit enim illum fraude potentiorem et peccato superiore, immortalem etiam post mortem, liberatorem ex sepulcris, qui in sepulcro fuit : atque immortalitate coronans ipsum, hodie in cœlis transtulit, communem pulchritudinem creaturis tribuens, scilicet naturæ primitias.

3. An igitur, dixerit quispiam, qui tunc ira comotus erat Creator, cum recens adhuc transgressio esset, imaginem execrabatur, et cum odisset sententiam, condemnavit naturam ; nunc autem elapso tempore, deposita indignatione, animoque accedat, eum qui transgressus fuerat perhumaniter accipit ? Nequaquam, neque enim illa prius gesa, ira ; neque hæc, affectus pœnitentiæ largitus est ; sed desuper respiciens, dat ordinem rebus. Videns enim damnatione mortis prostratam naturam, et humanis doloribus paratum sepulcrum receptaculum, divitiisque inferni fore hominum prædam, ac quotidie mortem grassari ; solvens comminationis aciem Deus, spem statim immortalitatis generi exhibet humano, raptoque ex mediis hominibus Enocho, mortem hominum superatam ostendit : docuitque mortalem naturam immortalitatis terminos accipere, atque tunc edidit illa mortis eursum impedire : justique translatio, mortis cohibitio fuit. Id in medio luctu actum, naturam edocuit palinodiam canere, ac spem sumere meliorem. Ne autem iterum multi temporis decursus memoriam miraculi illius obliteraret, apicque vestigia deleret, animi consternationem auget : neve mors hominibus horribilior appareret, miraculum repetit, donumque duplicat, adfuitque victor Elias adversus mortem vocatus ; qui voce nubes percurrrens,

A παρ' ἐμοῦ χεῖρα, κατὰ τῆς ἑμῆς ἐξέτεινας ἐντολῆς, καὶ γέγονας διαβολῶν συμμύστης, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ συμφραζόμενος (19). Τοιγαροῦν ἐξῆθι τῆς ἀξίας· ἐνείμου χωρίου μεθέτασο· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπειλύθη. Ὑπόστρεφε πρὸς αὐτὴν, τὰ ὑπὲρ σαυτὴν (20) φαντασθεῖς· ἀνακαμπέτω πάλιν ἡ φύσις· μάθε μῆτέρα τὴν γῆν, θανάτῳ πρὸς αὐτὴν παραπειμπόμενος. Ταῦτα τῆς διαβολικῆς ἀπάτης τὰ ἐπαθία· ταῦτα τῆς τοῦ γένους ἀρχῆς τὰ γνωρίσματα· τοῦτο τὸ ἔκλεινον δράμα συνειστέλλε (21) τῇ φύσει. Ἄλλ' οὐκ ἄχρι παντὸς ἤνεγκεν ὁ Δημιουργὸς ὄρων τὸ δημιουργητὰ συντριβόμενον· ἥκιστα δὲ αἰδομένῳν καὶ πενιούτῳν τὴν φύσιν, καὶ ἤλεψε τὴν ἐν τῇ κτίσει πλανομένην εἰκόνα. Τί οὖν ποιεῖ ; Πλάττει πάλιν ἕτερον Ἀδάμ, ἐκ τῆς φύσεως ἡγεῖρον προσάτην τῇ φύσει, καὶ γούν ἐκ Παρθένου θανατοσάμενος, μορφοῦ πρὸς ἀληθεστέρην εἰκόνα ἐν ταυτῷ τὸ πιατόμενον ἔμβρυον. Πλάττει καὶ μένει, καὶ στήλην ὑφαίνων (22) ἐν μήτρῳ, ὡς ἐν Βαλῶν βασιλικῷ ἐνδύεται τὴν εἰκόνα, ἵνα τῆς εἰκόνης περιέλη τὴν γύμνωσιν. Ἐβίβει γὰρ ἀπάτης ἰσχυρότερον καὶ ἁμαρτίας ἀνώτερον, ἀθάνατον καὶ μετὰ θάνατον, καὶ λυτῆρα τάρων ἐν τάρῳ γενόμενον· καὶ ἀθανατῆ στεφανώσας, σήμερον πρὸς ὀρανοῦς ἀνεκρίμει, κοινὸν ἐγκαλλώπισμα τῇ κτίσει (23), τὴν τῆς φύσεως ἀπαρχὴν ζωοσάμενος.

3. Ἄρ' οὖν, εἶποι τις ἄν, ὡς τότε θυμῷ μὲν κρατούμενος ὁ Δημιουργὸς παρὰ πῶδας ὕσας τῆς παραδόσεως, τὴν εἰκόνα βδελύσσεται, καὶ μισῆσας τὴν γνώμην καταδικάζει τὴν φύσιν· νυνὶ δὲ χρόνῳ μεταβαθῶν τὴν ἀγανάκτησιν, μαλαχθέντος τοῦ θυμοῦ, τὸν ἰδικοῦντα φιλοφρονεῖται ; Οὐ μὲν οὖν· οὐτε γὰρ ἐκεῖνα θυμῶς (24), οὐτε ταῦτα μεταμέλεια πάθους χαρίζεται· ἀλλ' ἄνωθεν ὄρων, τάξιν βραβεύει τοῖς πράγμασιν· ὄρων γὰρ τῇ τοῦ θανάτου καταδικῆ τὴν φύσιν ἐκλάζουσαν, καὶ τὸν ἀνθρωπίνων ὠδῶνων ἔτοιμον τὸν τάρων ἐάδου, καὶ πλοῦτον τοῦ ἄθου γινόμενον τῶν ἀνθρώπων τὴν θῆραν, καὶ καθημέραν θανάτου γινόμενον παρανόημα (25), λύων τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς, ἐλπίζα εὐθύς ἀθανασίας ἀνατελλεῖ τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὸχ ἐκ μέσων ἀρπάσας, θάνατον ἀνθρώπων ἠτύωμενον ἐβίβει, καὶ θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὄρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ τῆς θανάτου δρόμον (26) ἐμάθαιεν ἐμποδίζεσθαι· καὶ ἡ τοῦ δικαίου μετάστασις, θανάτου στάσις ἐγένετο. Τοῦτο γινόμενον ἐν μίῳ πένθει, παλινῶν τὴν φύσιν ἐδίδασκε, καὶ χρῆσταις ἐλπείεν ἀνέσθαι. Ἴνα δὲ μὴ χρόνος πάλιν ἐν μίῳ βέου πολὺς κατακλύσῃ τὴν μνήμην τοῦ θαύματος, καὶ, ἐκ τῆς ἐλπίδος ἀπειλῆς ἔχνη, τὴν ἀθῶμιν ἀξέφησῃ, καὶ πάλιν ὁ θάνατος κατὰ τῶν ἀνθρώπων φοβερώτερος φανῆται· ἀνακαμπάμενος τὸ θαῦμα καὶ διεκαστάζει τὸ δῶρον, καὶ παρ' ἑν Πάλας νικητῆς κατὰ τοῦ θανάτου καλοῦμενος·

(19) Reg. et Colb., συμφραζόμενος. Editi, συμφραζόμενος.

(20) Sic Reg. et Colb. Editi vero, ὑπὲρ αὐτὸν.

(21) Colb., συνήθε. Infra idem, ὄρων τὸ δημιουργῆ.

(22) Reg., ἐμφαίνων.

(23) Ita Reg. et Colb. Editi vero, στεφανώσας κοινὸν ἐγκαλλ. Ibid. Reg., τῇ φύσει, pro τῇ κτίσει.

(24) Colb., Οὐ μὲν οὖν, οὐτε γὰρ ἐκεῖνα θυμῷ. Reg. vero, Οὐ μὲν οὖν· οὐτε γὰρ ἐκεῖνα θυμῶς. Paulo post, Colb., τάξει βραβεύει.

(25) Hic locus citatur a Michael Glyca p. 89 et 122.

(26) Colhertinus, δρ' ἄμους. Reg., δρόμος.

δς, φωνῆ τὰς νεφέλας ὑποβαρῶν, οὐρανῷ περὶ ἄβροχλας ἤπλησσε, καὶ βῆματι δέσας τὴν κτίσιν ἠνάοχος τῶν στοιχείων ἐγένετο, γλιῦτη μικρὰ (27) τῆς κτίσεως συστειλας τοὺς ὀλακας. Τότε τὸ μέγα θαῦμα δεκνυται, ἄνθρωπον οὐρανῷ αἰχμυόμενος· ἵνα γὰρ μὴ τοῦ ἀνθρώπου εὐτέλης ὑποκλίβῃ τῆς κατὰ τὸ θαύτου νίκης τὴν ἀσθησιν, γνώριμον αὐτὸν πρῶτον τῇ (28) κτίσει πάση προσήθῃ, καὶ τότε κυρὸς ὀχῆματι ἐπιβὰς παραδόξῳ πτήσῃ καὶ δρομῷ κάτω καταλιμπάνει τὸν θάνατον· καὶ ἀλλάσσει τὸν νόμον τῆς φύσεως ἢ ἀξία τῆς χάριτος. Ἀνεληφθῆ γὰρ Ἥλιος ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κέκραγεν ἢ Ἰρῆθῃ τὸ θαῦμα, τοὺς ὀλοὺς αἰῶσι τῇ φωνῇ παραπέμποσα.

4. Σὺ δὲ μοι λοιπόν, ἀγαπητῆ, τῆς λέξεως τὴν ἀκριβείαν σκόπτου, καὶ μὴ σε διαλόβῃ συλλαβῆς γραφικῆς περιουσία καὶ δύναμις· μηδὲ τῇ τῆς λέξεως παραδρομῇ τῷ δεσποτῇ τὸν οἰκίτην νομίση ἰσότημον· οὐ γὰρ εἰς οὐρανόν Ἥλιος ἀνέρχεται, εὐδὲ, διαβαρῶν τὸ στερέωμα, τοὺς ἐνεῖτες χωροὺς ἀλλάσσει· ἀλλ' ἀκουσον, τί φησιν ὁ ἀνάγειν· « Ἐν δὲ τῷ ἀνάγειν Κύριον τὸν Ἥλιον, ὡς εἰς τὸν οὐρανόν » καὶ πάλιν μικρὰ λέξις· « Ἔστησε τὸν Ἥλιον περὶ τὰ ἄνω φερόμενον· Ἀρκεῖ γὰρ τῷ προφήτῃ τιμηθῆναι τῷ τύπῳ. Πρὸ γὰρ τοῦ δεσποτῆ τὸν οἰκίτην οὐρανῶς οὐχ ὑποδέχεται· οὐδέ τις γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ἐτηρεῖτο γὰρ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχῇ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ποιητὴν ὁ οὐρανός. Οὕτω μὲν οὖν τοὺς περὶ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἥλιον ὁ Θεὸς ἀγαθῇ ἐλπίδι εὐρῆνας τοὺς ἀνθρώπους, ἐκ' ὧν ἀνθρώπων οὗσι τὸν τοῦ ἄερος δρόμον ἱππήλατον ἠπλωσεν. Οὐ μὲν ἄρχε γε τούτων ἔστησε τὸν ὑπερὸ τὴν φύσιν τὴν πίστιν· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καθήμεραν θεωρίας ἐθάδα γενέσθαι παρασκευάζει τὸ θαύματος. Τί γὰρ ποιεῖ; Προσάττει τὸν συγγραφεὰ Μωσῆα εἰκονογράφου τῆς κτίσεως γενέσθαι· καὶ διὰ σκηνῆς μιμῆσθαι τὸν ποιητὴν ἐγκλειεῖται· γῆς μὲν μίμημα καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ τὸ τῆς σκηνῆς πρόσωπον θεωρούμενον· τὰ δὲ τῆς σκηνῆς ἐνδοτέρω διατεχνήσας παραπετάσματος (ἀνθρώπους καταλείψας ἀθάτον οὐρανῷ τινα τάξιν), τῷ μὴ φαινόμενῳ μέρει χαρίζεται. Ἄλλ' οὕτως οὐρανῷ καὶ γῆς διὰ τῶν σχημάτων νομοθετήσας τὴν μίμησιν, τὰ ἐν ἀδύτῳ ἄβαστα πάλιν ἀνθρώπους εἶναι θελήσας, μόνῳ τῷ ἀρχιερατεύοντι τῶν ἀποβέβητων ἀνοίγει τὴν εἰσοδον, τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόσου τὴν τότε ἀρχιερέως εἰσοδον τυπικῶς ἐργαζόμενος· ἵνα, ὄροντες οἱ τότε τὸν οὐρανὸν ἐν τύπῳ διατεμένον, καὶ τὸν ἀρχιερέα μόνον τῶν ἀβάτων κατατολμῶντα, προσεθεσίου τῇ θέξ, καὶ μὴ πολεμῶσι τοὺς θαύματα. Τούτων ὑπομνηστικῶν Ἰουδαῖοι· ὁ Παῦλος· ὁ τῆς οἰκουμένης παιδευτῆς, ἐθά τῷ γράμματι· « Εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνην διὰ παντός εἰσάειν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ,

A caelo interminatus est ne plueret, atque ligata verbo rerum natura, auriga elementorum factus est, contractis parva sua lingua creaturarum gubernaculis. Tum grande exhibetur miraculum, caelum reverentur hominem: nam ne hominis tenuitatis sensum victoriae de morte reportatae suffuraretur, eum primo creaturis omnibus notum reddit, ac tum ille ignitum conscendens currum, mirabili volatu et cursu, mortem infra relinquit, mutatae naturae legem dignitas gratiae. Assumptus namque est Helias quasi in caelum, Scripturaque miraculum proclamavit, omnibus ipsum saeculis voce significans.

B 4. Jam tu mihi, dilecte, vocis accuratorem attende, nec tibi lateant descriptae syllabae divitiae atque virtus: neque dictionem praetercurrendo, Domino servum honore parem existimes. Non enim in caelum Helias ascendit, neque firmamentum pervadens iis in locis habitat; sed audi quid dicat, qui sursum agit illum: « Cum autem elevaret Dominus Heliam, quasi in caelum » et rursus haec pauca: « Statuit Heliam in altum evectum ». Sufficit enim Prophetae ut figura honoretur. Siquidem caelum non admittit servum ante Dominum: nam, « nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit Filius 401 hominis, qui est in caelo ». Reservabatur enim caelum hominum primitiis propter hominum conditorem. Itaque Deus exemplo Enoch et Eliae bona spe homines exhilaravit, quia homines cum essent, illis aeris cursum perivium reddidit. Neque tamen eo constitit, ut fidem daret iis quae sunt supra naturam, sed quotidiano aspectu homines miraculo assuescere parat. Quid enim agit? Jubet scriptorem Moesen imaginem rerum creaturarum depingere, et per tabernaculum imitari Creatorem; ita ut terrae quidem ac terrenorum effigies sit tabernaculi facies: interiora vero tabernaculi, velis obducta (hominibus caeli quemdam ordinem occultum relinquens) parti caeli quae non apparet attribuit. Atque sic caeli terraeque imaginem figuris adumbrari jubens, atque volens ut quae in adyto erant hominibus inaccessa essent, soli pontifici secretorum aperit ingressum: sicque efficit ut ingressus pontificis ascensus in caelum sit figura; ut tunc populi caelum videntes in figura apertum, et solum pontificem ad inaccessa penetrare audentem, spectaculo assuederent, neque miraculis repugnarent. Haec Judaeis commemorans Paulus doctor orbis, scripto exclamat: « In priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua et pro populi ignorantia. Christus autem adveniens pontifex futurorum

\*\* IV Reg. II. 1. \*\* ibid. 11. \*\* Joan. III, 13.

(27) Ita Regius et Colbertinus rectius quam editi, qui habent, ὁ μακρῶς.

(28) Regius et Colb. πρῶτον τοὺς περὶ αὐτὸν τῇ, etc.

bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est, non hujus creationis: neque per sanguinem taurorum et hircorum: sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta <sup>42</sup>. » Et rursus paucis interjectis: « Non enim in sancta man: facta introivit Christus, exemplaria verorum: sed in ipsum caelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis <sup>43</sup>. »

στὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ὕπερ ἡμῶν. »

5. Ita novit Deus vel figuris confundere incredulos, et miraculis miracula confirmare. Sic Christus ascendit in caelum: sic figuras ipsa veritate complevit. Oportebat igitur resurrectioni Salvatoris ascensum adungi, et victorem inferni caelum statim occupare. Sed ne celeritas sensum tolleret rerum gestarum, tempore quodam miracula vult imprimi in apostolorum mentibus per contemplationem, et assiduo oculorum aspectu animæ fidem insinuare. Convalescit cum discipulis, cibum sunit, licet eo minime indigeat: præbet corpus palpandum, atque veritatis testes non solum oculos sed etiam digitos addimit. Diuturnitate igitur presentiae levat phantasie suspicionem, ac quæ par erat de discessu suo cum apostolis locutus, discipulos ascensus sui testes admittit. Oportuit enim miraculorum præcones indubitam ferre prædicatarum rerum notitiam. Elevabatur itaque Salvator, videbatur inferius discipuli: nubes autem pedibus succurrens, vehiculum eo in cursu fuit. O inaudita miracula! Aer pervaditur, æther suscipit, angeli accurrentes triumphalibus canticis concelebrant: spectaculo attonitos discipulos festum celebrare suadent: « Quid statis aspicientes in caelum <sup>44</sup>? » Quid statis? miraculum prædicate per orbem, discessu adventum: « sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum <sup>45</sup>. » His auditis vocibus; Paulus vocis suæ tubas emittit, scriptis exclamans suis: « Nostra conversatio in caelis est, unde et Salvatore[m] expectamus Dominum Jesum Christum <sup>46</sup>. » His homines adjicit dicens: « Rapiuntur in nubibus in aera, in occursum Domini <sup>47</sup>. » Etenim **402** justii fulgebunt sicut splendor firmamenti. Ex dominica igitur Assumptione Salvatoris nostri et Domini et veri Dei Jesu Christi, simili spe lætificati dicamus illi: « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti <sup>48</sup>. » Tibi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper et in sæcula seculorum. Amen.

σοφία ἐποίησας· ὅτι σοὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τοῖς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

<sup>42</sup> Hebr. ix, 6, 7, 11, 12. <sup>43</sup> ibid. 24. <sup>44</sup> Act. i, 11. <sup>45</sup> ibid. <sup>46</sup> Philipp. iii, 20. <sup>47</sup> I Thess. iv, 16. <sup>48</sup> Psal. cii, 24

(29) Regius, θαύματα. Paulo post, Reg. τοὺς τύπους ἔργα.

(30) Regius, ἀπολαύει, cum codice quodam Bibliothecæ Palatinæ, quo interdum usi sunt Comme-

Α μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Χριστὸς δὲ παραχρῆμα ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μέγιστος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τούτῳστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως· οὐδὲ δι' αἵματος τρώγων καὶ τρώγων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσήλθεν ἐφ' ἅπασι εἰς τὰ ἅγια. » Καὶ πάλιν μετὰ βραχέως· « Οὐ γὰρ εἰς χειροποιήτα ἅγια εἰσήλθεν ὁ Χριστὸς ὁ ὕπερ ἡμῶν νῦν ἐμφανισθῆνα. τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ

ὁ Θεός, καὶ θαύματα (29) πιστοῦσθαι τὰ θαύματα. Οὕτω Χριστὸς ἀνήρχητο εἰς οὐρανόν· οὕτω τοὺς τύπους ἔργῳ ἀληθείας ἐκύρωσεν. Ἔδει μὲν οὖν συναπτεσθαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος τὸν ὄψον, καὶ τὸν τοῦ ἔδου νικητὴν εὐθύς τὸν οὐρανὸν ὑποδείξασθαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ πάχος τῶν γενομένων κλέψῃ τὴν αἰσθησιν, παγῆται τῷ χρόνῳ βούλεται τοῖς ἀποστόλοις διὰ τῆς θεωρίας τὰ θαύματα, καὶ τῆ συνεῖαι τῶν ὁμμάτων προσβολῇ τῇ ψυχῇ παραπέμφαι τὴν πίστιν. Συνεστίαται τοῖς μαθηταῖς, ἀπολαύει (30) τροφῆς, ἀνευθεὶς ὢν, συγχωρεῖ ψηλαρῶσθαι τὸ σῶμα, μάρτυρας τῆς ἀληθείας οὐκ ὀφθαλμοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ δακτύλους ἐφελκόμενος. Λύσας οὖν τῆς φαντασίας τὴν ὑπόψιν τῷ χρόνῳ τῆς παρουσίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἐκείνα τοῖς ἀποστόλοις φεβύξμενος, θεατὰς τῆς ἀνάδου τοὺς μαθητὰς ἀπεργάζεται. Ἔδει γὰρ τῶν θαυμάτων τοὺς κήρυκας, ἀνευδοκίαν φέρειν τῶν κηρυττομένων τὴν γνώσιν. Ἀνήγητο μὲν οὖν ὁ Σωτῆρ· ἔβλεπον δὲ κάτωθεν οἱ μαθηταὶ νέφος ἐπὶ τοὺς πόδας ὑποδραμῶν, ἐχημα πρὸς τὸν δρόμον ἐγίνετο. Ἡ παραδόξων θαυμάτων! Ὁ ἀθρ διδοεῖται, αἰθὴρ διαδέχεται, ἄγγελος συμπαρατρέχοντες ἄξιμασιν ἐπικτικιοῦς ἐπαρηγύριζον ἐκπεπληγμένους τῆ ἕβρ τοὺς μαθητὰς ἐορτάζεν ἐπειθον· « Τί ἐσθήκατε ἐμβλέποντες (31) εἰς τὸν οὐρανόν; » Τί ἐσθήκατε; τῷ κόσμῳ τὸ θαῦμα κηρύξατε, τῇ ἀποδημίᾳ τὴν παρουσίαν· αὐτοὺς ἐλεύσεται, ἐν τῷ ἔθει ἐθέσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτων ἀκούσας τῶν φωνῶν ὁ Παῦλος, τῆς φωνῆς ἀφίσει τὰς σάλλπιγγας, διὰ τὸν γραμμάτων κεκραγὸς· « Ἡμῶν τὸ πολυτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » Τούτους προστίθει τοὺς ἀνθρώπους λέγων, ὅτι· « Ἀρπαγῆνται ἐν νεφέλαις εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. » Καὶ γὰρ οἱ δίκαιοι ἐκἀμέρισον ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. Ἐκ τῆς δεσποτικῆς τοίνυν ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου, καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁμοίας ἐλπιδας τρυφήσαντες, λέγωμεν πρὸς αὐτὸν· « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς

τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

liniani. Editi, ἀπολάθει. Ibid. Reg. habet, τῆς τρυφῆς.

(31) Regius codex, βλέποντας.

## ADMONITIO IN ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM.

*Hoc Encomium nunc primo prodit in lucem ex schedis eruditissimi nobisque amicissimi viri Toinardi, quas ille sibi ab Hispania transmissas per excellentissimum domum Gasparem de Mendoza et Segoviam, marchionem de Mondejar, nobiscum perhumaniter communicavit. Ad Athanasium porro minime pertinere iudicabit quisquis Athanasianæ orationis vel tantillum peritus fuerit. Non est enim ea dignitate, iudicio, gravitate, quæ in veris elucet Athanasii operibus. Exstat hic Sermo in codice Colbertino 847, tribuiturque Basilio Seleuciensi, cuius sane stylum magis refert quam Athanasianum. Codex autem est septingentorum circiter annorum.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ.

S. P. N. ATHANASII

ENCOMIUM IN SANCTUM ANDREAM APOSTOLUM.

1. Ὅρων τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ἀγλίην τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸ γαλήνῳ ἀληθῶς καὶ ἀκύμαντον πέλαγος, ἀποστολικὴν ὑπερβεβλημένην σαγήνην (32), τῆς θεοποιτικῆς φωνῆς ὑπομιμνήσχομαι βούσσης· « Δεῦτε ὅπισθό μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. » Ἡ φωνὴ ἐνεργοῦς! Ἡ ῥημάτων διὰ πραγμάτων γνωριζομένων! Ἡ τῆς ἀληθείας ὑποσχέσεως καθ' ἡμέραν αὐξανομένης! Τίνος γὰρ ἡ πολυάνθρωπος αὐτῆ θῆρα; Τίς ὁ τὴν περιφανῆ αὐτῆν ἀβολέας πανήγυριν, ἢ ὄχι, ὡς ὁ περιφανῆς τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας; ὁ ἀπλώσας τῆς γλώττης καὶ τῆς μνήνης τὰ θῆρατα· ἵνα, τὴν ἰερὰν αὐτῆν ἐμπλήσας ὀκλάδα τοῖς οἰαῖσι τῆς ἀποστολῆς (33), πρὸς οὐρανὸν ἰθὺν τὸ σκάφος. Καὶ ποῖα τὰ τῆς ἀγρας πρωτεία; Ποῖα δὲ τῶν χαμάτων τὰ ἀκροθίνια; Οἱ τὸν τῆς ἱερουσύνης περίβολον ταῖς ἀρεταῖς περιφαιδρύνοντες (34). Οἱ πρῶτοι τὰς ἀποστολικὰς αὐτάς ὑπερθέτες ἀγκάλας, καὶ τοῖς ἐξω πλατωμένους πρὸς σωτηρίαν ἀγρεύσαντες. Ἄλλ' ἢ καὶ τῆς παρεύσης ἡμῖν πανηγύρεως ὁ μέγας οὗτος Ἀνδρέας τὰς προφάσεις δίδωκεν· ἄλλ' ὁ γε πᾶς τῶν ἀποστόλων συνεκτιμᾶται χορὸς. Οὗς γὰρ ἡ χάρις συνήψεν, οὐ διίστησι τόπος. Καὶ καθάπερ εἰ τῶν ἐκ τοῦτελείας δεηθῆσιμένων λίθων ἐπαινεῖν ἐβλήσσει στέφανον, οὗτοι ἂν τοῖς ἐπαινοῖς περιεβρέθηται μέρους, τὸν ὅλον συνθαυμάζει τοῖς μέρεσι· ἢ καθάπερ, χρυσὴν τινα σειρὰν ὀρών τῆς, ὅπῃ ἂν ἄψαίτο, τὸ πᾶν συνεχίησεν· οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἕνα τῶν ἀποστόλων λόγος βαδίζων δι' αὐτοῦ συνέχει τοὺς ἅπαντας κατὰ τὴν τοῦ θεοπεσίτου Παύλου φωνήν· « Εἰ χεῖρει ἐν μέλοις, συχαίρει πάντα τὰ μέλη. » Ποίαν γὰρ ἂν μελῶν ἁρμονίαν οὕτως ἡ φύσις ἐξέφησεν, ὡς τὴν τῶν ἀποστόλων χορείαν ἡ τοῦ

A 1. Præclarum videns Domini gregem, sagenamque apostolicam, tranquillo ac nullis tempestatibus agitato pelago injectam, Dominicæ vocis recorder clamantis: « Venite post me, et faciam vos fieri pisces toros hominum ». O efficacem vocem! O verba rebus ipsis comprobata! O veracem promissionem in dies auctam! Cujusnam hæc tam copiosa hominum venatio? Quis illustrem hujusmodi coegit costum? Annon palam est inter apostolos illustrem id præstitisse Andream? qui cum linguæ, tum memoriæ venabula explicavit: ut hæc sacra impleta navicula, apostolatus sui gubernaculis scapham dirigat ad cælum. Equænam in venatione primas habent? Quænam laborum ejus primitiæ sunt? Qui sacerdotii ambitum virtutibus exornant.

B Qui primi apostolicis hisce ulnis impositi sunt, et qui extra vagantes errantesque ad salutem venati sunt. Plane nobis præsentis celebritatis magnus ille Andreas occasiones dedit: sed totus apostolorum chorus in partem honoris venit. Quos enim gratia conjunxit non separat locus. Ac quemadmodum si quis coronam papillibus pretiosis coagmentatam laudare velit, quamcumque partem laudibus extollat, totum una cum parte illa miratur: aut quemadmodum si quis auream videns catenam, quamcumque eam parte tangat, totam commovet: ita sermo de quovis apostolorum factus, omnes plane spectat apostolos, juxta divini Pauli vocem: « Si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra ». Quam enim membrorum compagem ita natura colligavit, ut apostolorum chorus Spiritus gratia copulavit? Nam una plane gratia est, quæ

32 Matt. iv, 19. 33 I Cor. xii, 26.

(32) Colb. ἀποστολικὴ νῦν περιβεβλημένη σαγήνη.

(33) Colb. τῆς ἀποστολικῆς χάριτος, εἰς οὐρ.

(34) Colbertinus. καταφαιδρύνοντες.

apostolos ad militiam exercitumque Domini co-  
egit.

2. Age ergo, omnes una, ac per omnes illos  
singulos admiremur. Andreas qui ex apostolica  
ἀνδρεία, id est virtute, nomen sortitus est, qui pri-  
mus Dominum sibi magistrum ascripsit, apostolici  
chori initium: qui ad adventum Domini perspi-  
ciendum acuta fuit oculorum acie: qui Joannis di-  
sciplinam cum Christi doctrina commutavit: si-  
gillum verborum Baptistæ. Erat 403 enim disci-  
pulum Joannis clarissimus; fulgore lucernæ lucis  
veritatem perquirens, ac velut in sub obscuris ra-  
diis, Christi splendoribus assuefactus. Sed hactenus  
Joannes Jordanis in fluentis stans, Judæorum  
reges baptizaverat, præceptis Mosis remedium  
lavamenque in aquis præparans, scilicet pœnitentia-  
rum, Mosaicique gladii aciem fluctibus rescans.  
Quibus enim legis transgressio mortem pepererat,  
hos præreptos Baptista, pœnitentia remisit (ac  
præparavit.) Quia enim nondum aderat qui mortem  
abrogaret, quadam ceu dilatione per baptismum  
obtenta, mors leniebatur, invitam erga homines  
clementiam per pœnitentiam edocta. Cum autem  
adventu Dominus œconomix sapientia absconditus,  
occultavit ipse quoque amictu mortali dignitatis  
splendorem. Cum ille probe nosset Joannes se do-  
ctorem statim in satellitem convertit, contractaque  
manu, præsentis (Domini) præco factus est: « Ecce  
Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ». Hic, ait,  
est qui liberat a morte. Hic est qui tollit pecca-  
tum. Ego vero ut sponsi ductor, non ut sponsus  
missus sum. Satelles non Dominus veni.

3. Hicce verbis stimulatulus apostolorum claris-  
simus Andreas, magistro relicto, ad eum qui prædi-  
cabatur accurrit: acceptoque verbi vexillo, Joannis  
lingua velocior efficitur: Dominumque adiens, ipso  
habitu desiderium exhibet, abdueto secum cursus  
comite Joanne evangelista: ambo lucerna relicta,  
ad solem properant. Andreas prima apostolorum  
plantatio: hic disciplinæ Christi portas aperuit:  
primus propheticae agriculturæ fructus decerpit,  
omniumque spei præcurrrens, prior eum quem omnes  
expectabant complexus est. Primus ostendit  
legis præcepta certo temporis spatio circumscripta  
esse. Primus Mosis linguam cohibuit, nec passus  
est ut post Christum ca loqueretur: non quod do-  
ctorem Judæorum contumelia afficeret, sed quod  
majore mittentem quam missum in honore habe-  
ret: imò prior visus est Mosen honorare, cum pri-  
mus norit eum quem ille prædixerat: « Propheta », inquit, « suscitabit vobis Dominus Deus vos-  
ter ex fratribus vestris sicut me: ipsum audite ». Legem recusat legi obsequens. Audit Moyses di-  
centem: « Ipsum audite: » audit Joannem cla-  
mantem: « Ecce Agnus Dei; » atque illo ostenso ad  
eum sponte accessit. Cum cognosceret autem pro-

A Πνεύματος χάρις συνηρμωσῆ; Μία γὰρ ὄντως χάρις,  
ἡ τοῦ ἀποστόλου τῷ δεσπότη στρατολογήσασα.

2. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τοὺς πάντας, καὶ διὰ πάντων τῶν  
καθ' ἕνα θαυμάσωμεν. Ἀνδρέας ὁ τῆς ἀποστολικῆς  
ἀνδρείας ἐπιώνυμος, ὁ πρῶτος διδάσκαλος τὸν δεσπό-  
την ἐπιγραφάμενος· ἡ τῆς ἀποστολικῆς χορείας ἀρχὴ  
ὁ πρῶς τὴν θεοπνευστικὴν παρουσίαν ἐλευθερῆς, ὁ τῆς  
Ἰωάννου μαθητείας τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀνταλ-  
λαξάμενος· ἡ τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ῥημάτων σφραγίς.  
Ἦν μὲν γὰρ τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ὁ δοκιμώτατος·  
ἐν λυχνιαίῳ φέγγει ζῆτῶν τοῦ φωτὸς τὴν ἀλήθειαν,  
ὡσπερ τις ἐν ἀμυδροτέτραις αὐγαῖς πρὸς τὰς Χριστοῦ  
μαρμαρυγὰς ἐπιθόμενος. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης τῶς  
τοῖς Ἰορδάνου νάμασι ἐφεστῶς τὰς Ἰουδαίων ἀγέλας  
ἐβάπτιστε, τοῖς Μωσῶς προτάγμασι ἀντιπάρμακον  
B ἐν ὕδασι κατασκευάζων μετάνοιαν, καὶ Μωσαϊκοῦ  
ξίφους τὴν ἀκμήν ἀνακόπτων τοῖς βέμμασιν. Οἷς γὰρ  
ἡ τοῦ νόμου παράβασις θάνατον ἔτεκε, τοῦτους προ-  
εξαρχάζων ὁ Βαπτιστὴς τῇ μετάνοιᾳ προέπεμπεν (35).  
Ἐπιθετὴ γὰρ μήπω παρῆν ὁ καταλιών τὸν θάνατον,  
ταῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑπερβέσειν ὁ θάνατος  
ἐπραδνετο, ἀκούσιον κλιανθροπλίαν διὰ μετάνοίας  
ἐκπαιδεύσμενος. Ὅτε δὲ παρῆν ὁ δεσπότης κρυπτό-  
μενος τῇ τῆς οἰκονομίας σοφίᾳ, καὶ κρύπτων τῆς  
ἀέλιας τὴν ἀστραπὴν ἐν περιβολαίῳ θνητῷ, γνώσις ὁ  
Ἰωάννης, εὐθύς τὸν παιδευτὴν εἰς δορυφόρον μετε-  
έβαλε, καὶ τὴν χεῖρα συστειλάς κήρυξ τοῦ παρόντος  
ἐγένετο· « Ἴδε, ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν  
ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Οὗτος, φησὶν, ὁ τοῦ θανά-  
του λυτῆρ. Οὗτος ὁ τῆς ἀμαρτίας ἀναιρέτης. Ἐγὼ δὲ  
C νομφαγωγὸς, οὐ νομφίος ἀπέσταλμαι. Δορυφόρος,  
οὐ δεσπότης ἐλήλυθα.

3. Τοῦτος τοῖς ῥήμασι ἐ τῶν ἀποστόλων περιφα-  
νέστατος Ἀνδρέας νυκτόμενος, τὸν παιδευτὴν κατα-  
λείψας πρὸς τὸν κηρυττόμενον ἔβραμε· καὶ δεξιόμενος  
τοῦ λόγου τὸ σύνθημα, γίνεται τῆς Ἰωάννου γλώσ-  
σης ἄεύτερος· καὶ τῷ δεσπότη προσελθὼν, εἰδείκων  
τὸν πόθον τῷ σχήματι, κοινῶν τοῦ δρόμου τὸν εὐαγ-  
γελιστὴν Ἰωάννην συναπαχθέντος· καὶ ἀμφω, τὸν  
λύχνον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν ἥλιον φέρονται. Ἀνδρέας ἡ  
πρῶτῃ τῶν ἀποστόλων φυετὴ· οὗτος ἀνέβη τῆς  
Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας· πρῶτος τῆς προφητι-  
κῆς γεωργίας τοὺς καρποὺς ἐτέργησε, καὶ τὰς ἀπάν-  
των ἐλιπίδας ὑπερβαμύσεται. Πρῶτος ἐδειξε τὰ τοῦ  
νόμου προτάγματα προβασιμὰ μετρούμενα. Πρῶτος  
τὴν Μωσῶς ἔσθησι γλῶτταν, μετὰ Χριστὸν λαλοῦ-  
σης οὐκ ἀνασχόμενος, οὐχ ὑπερέχόμενος, οὐχ ὑδραρῶν  
τῶν Ἰουδαίων τὸν παιδευτὴν· ἀλλὰ προσιμῶν τοῦ  
πεμφθέντος τὸν πέμψαντα· μῆλλον δὲ πρῶτος ὤφθη  
τὸν Μωσέα τιμῶν· πρῶτος ἐπέγνω τὸν ὑπ' ἐκείνου  
προφητευόμενον· Ἐπροφήτην ἤμην ἀνασχησῆ· Κύριος  
ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ  
ἀκούετε. » Παραινεῖται τὸν νόμον τῷ νόμῳ πισθόμε-  
νος. Ἦκουσε Μωσῆος λαλοῦντος· Ἄντο ἀκούετα. »  
Ἦκουσε Ἰωάννου βούοντος· Ἰδε ὁ Ἄμνός τοῦ

<sup>35</sup> Joan. 1, 29. <sup>36</sup> Deut. xviii, 15.

(35) Colbertinus, παρεπεμπεν.



θεοῦ· » καὶ γέγονε πρὸς τὴν δεξιὴν αὐτόμολος. Ἐπι-  
 γνοὺς δὲ τὸν προφητευθέντα προφήτην, χειραγωγεῖ  
 τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὴν εὐρασίαν. Ἀγνοοῦντι τῷ Πέτρῳ  
 τὸν θησαυρὸν δεικνύσιν· « Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν »  
 ἢ ἐποθεῖμεν. Οὗ τὴν παρουσίαν ἠλπίζαμεν, τοῦτο  
 τὴν θεωρίαν ἀρπάσωμεν. Εὐρήκαμεν ἢν προφητικὰ  
 βῶσαι ἀάπτιγγες ἀναμένειν ἐκέλευον. Ἦνεγκεν ὁ χρο-  
 νός· ἢ ἡ χάρις ἐκήρυτταν, ἢν ἠλπισεν ὁ πόθος ἰδεῖν  
 ἡμασ.ν. Εὐρε γάρ, φησὶν, οὕτως τὸν ἀδελφὸν τὸν  
 ἴδιον Σίμωνα, καὶ μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῆς θεωρίας  
 τὸν θησαυρὸν. Χειραγωγεῖ πρὸς τὸν δεσπότην τὸν  
 Πέτρον. « Ἢ παραδέξου θαύματος! Οὕτω μαθητῆς  
 Ἀνδρέας καὶ καθηγητῆς ἀνθρώπων καθίσταται.  
 Ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τοῦ μαθητῆν ἀπήρξατο· ἀρπά-  
 ζει τὴν ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν. Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν.  
 Ἢ πάσας νύκτας ἀπνοῦνος ἀνύσαντες παρὰ τοῖς Ἰορ-  
 δάνου βέηροις, οὐκ ἢν ἐποθεῖμεν εὐρήκαμεν! Οὐκ  
 ἦν βραδὺς μετὰ τὴν φωνὴν ὁ Πέτρος· Ἀνδρέου γάρ  
 ἦν ἀδελφός· καὶ θερμῇ τῇ γνώμῃ τὰς ἀκοὰς ἐκπι-  
 τάσας ἠπελεγτο.

4. Ἀλαῶν τὸν Πέτρον ὁ Ἀνδρέας τῷ δεσπότην προσ-  
 ἄγει τὸν μεριστὴν τῆς φύσεως, κοινωνὸν τῆς μαθη-  
 τείας ἀπεργασάμενος. Τοῦτο πρῶτον Ἀνδρέου κατόρ-  
 θωμα. Ἠβήσεν τῶν ἀποστόλων τὸν ἀριθμὸν· προσ-  
 ἤνεγκε Πέτρον, ἢν εὐρη Χριστὸς τὸν τῶν μαθητῶν κο-  
 ρυφαῖον. Ὡστε καὶ ἐν οἷς ὑστερον εὐδοκίμων ὁ Πέ-  
 τρος εὐρίσκειται, παρὰ Ἀνδρέου τῆς εὐδοκίμησης  
 ἔχει τὰ σπέρματα. Ἄλλ' ἢ τῶν ἐπαίνων ἰσόβητος ἐξ  
 ἐκατέρων πρὸς ἀλλήλους ἀντίβοις γίνεται. Οὐκ ἐ-  
 σῶνται γὰρ τὰ ἀλλήλων ἀγαθὰ, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀγα-  
 θὰ ἐκδοῦνται. Πόσην γοῦν ἤνεγκε καὶ πόσαι  
 χαρὰν ὁ Πέτρος πρὸς τὰς δεσποτικὰς ἐρωτήσεις ὁξέως  
 ἀποκρινόμενος, καὶ λύσας σιωπῆν μαθητῶν ἐρυθρίω-  
 σαν· « Τίνα με λέγουσι εἶναι; » Καὶ  
 ὡς αὐτὸς ὦν τῶν ἐρωτηθέντων ἡ γλῶττα, ἢ ὡς ἀπάν-  
 των ἐν ἐκείνῳ λαλοῦντων, μόνος ὑπὲρ πάντων ἐφθέγ-  
 γει· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, »  
 μετὰ φωνῆ καὶ τὸν οικονομῶντα, καὶ τὴν οικονομίαν  
 ἀποφθεγξάμενος. Ἢ συμφωνίας ῥημάτων! οἷς γὰρ  
 Ἀνδρέας τὸν Πέτρον, χειραγωγῆσαι ῥήμασι, τοῦτους  
 ἀνωθεν ὁ Πατὴρ τὸν Πέτρον ἐνηχῶν καθυπέγραψεν.  
 Ἐκεῖνος ἔλεγεν· Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν. « Ὁ πατὴρ  
 ὑπέβαλλε λέγων· « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζών-  
 τος· ὁ μόνος οὐχὶ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ἐγκλιευσά-  
 μενος· φθέγγει, ὦ Πέτρε, τὰς Ἀνδρέου φωνὰς ἐρω-  
 τήμας· φησὶ τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀποκριτῶν ἐτοι-  
 μότερος. Οὐκ ἐφέουστο πρὸς σὲ λέγων· Ἢ τὸν Μεσσίαν  
 εὐρήκαμεν. » Σὺ, τὴν Ἑβραϊκὰ φωνὴν εἰς Ἑλλάδα  
 μεταστήσας, ἀναβόησον· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ  
 Θεοῦ τοῦ ζώντος. » Ὁρᾷς ὅσους εὐθὺς ἐν προσιμίῳ  
 τῆς μαθητείας ὁ Ἀνδρέας ἐγκαλλωπίζεται.

5. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰς πόλεις καταλιπέμεν ὁ Σωτὴρ  
 περιενόησει τὴν ἔρημον, συμπεριφεῖ αὐτῷ τῶν ἀν-  
 θρώπων τὰ γένη, μετὰ πρὸς βραχὺ τὸν χωρισμὸν  
 ὑπομένοντα. Ἦν ἐν ἐρήμῳ καὶ τροπικῆ ἀπορίᾳ, καὶ  
 ἡ γαστήρ οὐκ ἐσπένδeto. Ὁ δὲ Σωτὴρ, τῆς ἐρήμου  
 λαβόμενος, θαῦμα παλαιὸν ἀνεζῶντορες· καὶ τῶν ἐν

A phetam illum prophetia prænuntiatum, fratrem se-  
 cum adducit ut inquirat. Ignoranti Petre thesau-  
 rum ostendit : « Invenimus Messiam \*\* » quem de-  
 siderabamus. Cujus adventum speravimus, hujus  
 conspectum occupemus. Invenimus cum quem pro-  
 pheticæ clangentes tubæ expectare jubebant. Tu-  
 lit tempus cum quem gratis prædicavit, quem  
 amor se oculis visurum speravit. Nam invenit, in-  
 quit, fratrem suum Simonem, atque cum eo dividit  
 hujus spectaculi thesaurum. Adducit Petrum ad  
 Dominum. O stupendum miraculum! Nondum dis-  
 cipulus est Andreas, et hominum doctor con-  
 stituitur. A docendo discere incepit : apostolatus  
 dignitatem rapit. Invenimus Messiam. O quot in-  
 somniibus ductis ad fluenta Jordanis noctibus, jam  
 B quem optabamus invenimus! Nequaquam fuit Pe-  
 trus post eam vocem tardus : Andreae quippe frater  
 erat, ac fervens proposito apertis auribus prop-  
 rahat.

4. Assumpto Andreas Petro, Domino adducit na-  
 tura et sanguinis consortem, ut disciplinæ partici-  
 pem efficeret. Hoc primum fuit præclarum Andreae  
 factus. Auxit numerum discipulorum, obtulit Pe-  
 trum, ut inveniret Christus discipulorum cory-  
 phæum. Quare ubi deceps Petrus præclare se  
 gessit, ab Andrea præclare gestorum semina nactus  
 erat. Sed mutuo et æqualiter alterutrius laudes in  
 alterum redundant. Propria enim utriusque sunt  
 alterius bona, ac alter 404 alterius bonis gloriatur.  
 C Quamvis porro omnibus lætitiis Petrus attulit, cum  
 sciscitanti Domino statim respondit, silentiumque  
 discipulorum tum erubescendum ille solvit? « Quem  
 me dicunt homines esse? » Tum quasi lingua  
 ipse fuisset eorum qui interrogabantur, aut quæsi  
 omnes in ipso loquerentur, solus pro omnibus lo-  
 cutus est : « Tu es Christus Filius Dei vivi, » una  
 voce et eum qui dispensabat, et dispensationem  
 declarans. O verborum concentus! Quibus enim  
 Andreas verbis in adducendo Petro est usus, iu-  
 dem Pater Petro insipientis subscriptis. Dixit ille :  
 « Invenimus Messiam. » Pater ea exsuperans sug-  
 gerit dicens : « Tu es Christus Filius Dei vivi \*\*, »  
 tantum non isthæc Petro jubens : loquere Petre  
 D Andreae voces, cum interrogaberis : appare magis-  
 tro ad responsonem parator. Non mentitus est  
 tibi, cum dixit « Invenimus Messiam. » Tu He-  
 braicam linguam in Græcam vertens, exclamato :  
 « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Viden? quantis  
 Andreas sub ipsum disciplinæ exordium ornamen-  
 tis decoretur?

5. Verum quando Salvator, relictis civitatibus,  
 desertum circumit, hominum turbæ una cum eo  
 procedebant, ne ad breve quidem tempus ejus se-  
 parationem ferentes. Desertus erat locus, cibi pe-  
 nuria, venterque non implebatur. At Salvator as-  
 sumpto antiquo illo deserti miraculo, idipsum re-

\*\* Joan. i, 41. \*\* Matth. xvi, 15. \*\* ibid. 16.

novavit : ac rursus miraculorum olim in deserto editorum desertum testem edecit ; convivatoresque protulit discipulos, et ad illas levis apparatus dapes turbas invitavit. Apostolorum porro cœtum ejusmodi penuria turbabat, seseque mutuo respicientes, nec cogitantes id quod futurum erat, humanis rationibus fluctuabant. Alius discipulorum aliud proferebat, quo præsentem penuriam certam indicarent. Andreas vero eorum quæ suppeterent villitatem paucitatemque commonstrans, miraculi occasiones, ignarus licet, Salvatori præbuit. Quid enim ait ? Non sunt nisi quinque panes et pisciculi pauci. Quid igitur Salvator ? Afferte mihi ipsa huc. Illaque paucitatis ciborum confessio magnæ bonitatis copia causa fuit.

6. Sed etiam ipse Dominus cum suam in terra commemorationem perfecisset, atque sat temporis cum discipulis conversatus, in cœlos ferebatur. Apostoli autem, diviso inter se terrarum orbe, ac corpore sejuncti, alius alium in locum gratiæ fluente derivabat. Tum vero beatus iste Andreas cum Græciam simul et barbarorum terras gratia implevisset, ac miraculis suis gentes in stuporem ac pudorem eductas ad fidem convertisset, ad pugnacissimam incredulitatis regionem, Achaïam dico, missus est. Ubi multis cœlo ascriptis, unus ob fidem cruci affligendus traditur : ac mortis ratione Dominum imitatur, ut passionis communiōne amoris vehementiam exhiberet. Crux itaque in mediâ compingitur Græcia, suspenditur Andreas, cruce crucifixum prædicans, clavis clavorum veritatem confirmans, passione passionem testificans. Hoc autem invento mortalitatis vitæ suæ termino, secundum immortalitatis initium, mortem scilicet invenit : atque per passionem suam efficaciorē doctrinæ suæ virtutem exhibuit. Nam quibus concionando veritatem non persuasit, hos occisis pudore affectos convertit : quos sermone non traxit, passione quasi sagena cepit. Divisus enim in cœlo et in terra inspicit hominum greges ; corpore quidem in terra positus, anima vero cœlum nactus : curaciones autem ac miracula in terrenorum hominum gratiam edit. Ex ea porro agricultura præsentis spicæ pullularunt : ex ejus doctrina fidei fluere botri. Vosque pietatis doctores occurristis : qui regni cœlorum negotiatores estis, ad eum qui in cœlis admirationi est convenistis. Christi namque est illa beati Pauli vox : « Si sustineamus, et conregnabimus ». » Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

“ II Tim. II, 12

(36) Sic Colbertinus. Alius vero, χαμηλότατον.

Ἐρήμῳ ποτὲ θαυμάτων μάρτυρα πάλιν ἐποιεῖτο τὴν ἔρημον· καὶ τοὺς μαθητῶν ἐπιτάτορας προὔβαλλετο, καὶ πρὸς αὐτοσχέδιον εὐαχλίαν τὰ πλήθη προτρέπεται. Τὸ τοῦτον τῶν μαθητῶν πλήθος πρὸς τὴν ἔνδειαν ἐπαράτετο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὄροντες, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἐνοοῦντες τοῖς ἀνθρωπίνως λογισμοῖς ἐκυμαίνοντο. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῶν μαθητῶν ἐφθέγγετο, τὴν παροῦσαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλοντες· Ἀνδρέας δὲ, τῶν προσόντων, τὴν εὐτέλειαν ἐλέγχειν, ἔλαθε διδοῦς τῷ Σωτῆρι τὰς προφάσεις τοῦ θαύματος· Τί γὰρ φησιν ; Οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ πέντε ἄρτοι, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. Τί οὖν ὁ Σωτῆρ ; Φέρετέ μοι αὐτὰ ὕδα. Καὶ γέγονεν ἡ τῆς σπάνειος ὁμολογία τῶν ἀγαθῶν περιουσία.

6. Ἄλλὰ γὰρ ὁ Σωτῆρ ἔξη λοιπὸν, τὰς ἐν γῆ διατριβὰς ἀνοῦσα, καὶ τὸν αὐτάραχιν τοῖς μαθηταῖς συνδιατριβὰς χρόνον, πρὸς οὐρανοῦς ἐκομίζετο· ἀπόστολοι δὲ, τὴν οἰκουμένην διαλαβόντες, καὶ τοῖς σώμασι μερισθέντες, ἄλλος ἀλλὰχόσε τὰ τῆς χάριτος μετασχετιῶν νόματα. Ἐνταῦθα τοῦτον ὁ μακάριος οὗτος Ἀνδρέας, Ἐλλάδα τε ὅμου καὶ βάρβαρον ἐμπλήσας τῆς χάριτος καὶ δυσωπήσας πρὸς πίστιν τὰ ἔθνη τοῖς θαύμασιν, ἐπὶ τὸ τῆς ἀπιστίας μαχημώτατον (36), τὴν Ἀχαίαν λέγω, ἐπεστέλλετο. Ἐνθα δὲ πολλοὺς οὐρανῷ προτρέψας, εἰς διὰ τῆς πίστεως, σταυρῷ παραδίδοται· καὶ τρόπῳ τῆς τελευταῖης τὸν ἀσοπτότην μιμούμενος, ἵνα τῇ κοινωσίᾳ τοῦ πάθους ἐλεξῆ τοῦ πάθου τὸ μέγεθος. Σταυρὸς οὖν ἐπὶ μέσῃ Ἑλλάδος ἐπέτηνυτο, καὶ Ἀνδρέας ἐκρεμάτο, σταυρῷ τὸν σταυρωθέντα κηρύσσων, καὶ τοῖς ἥλοις τοὺς ἥλους πιστούμενος, καὶ τῷ πάθει τὸ πάθος μαρτυρούμενος. Πέρας δὲ τοῦτο τῆς θνητῆς ζωῆς εὐράμενος, δευτέραν ἀρχὴν ἀθανασίας τὸν θάνατον εὐρατο, ενεργετέραν τῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ πάθους τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Οὐδὲ γὰρ οὐκ ἐπέσει δημηγορῶν, τούτους ἀναίρεθεις ἐδυσώπησεν· καὶ οὐδὲ λαλῶν οὐχ εἰλικυσε, παθῶν ἐσαγήνησεν. Μερισθεὶς γὰρ οὐρανῷ καὶ γῆ, σώματι μὲν ἔχων τὴν γῆν, ψυχῇ δὲ τὸν οὐρανὸν κληρωθεὶς, ἐποπιτεῖ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλας, ἰάμασι καὶ θαύμασι τοὺς ἐπὶ γῆς δεξιούμενος. Ἐκείνης τῆς γεωργίας οἱ παρόντες ἀνεβλάστησαν στάχυες· ἐκ τῆς κείνου διδασκαλίας οἱ τῆς πίστεως ἤρθησαν βότερται. Καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας διδασκαλοὶ ἀπηνητήκατε, οἱ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἔμποροι πρὸς τὸν οὐρανῷ θαυμαζόμενον συνεληλύθατε. Χριστοῦ γὰρ ἔστι διὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή· « Εἰ ὑπομείνομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Ἀντὶ ἡ ὄψα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

#### ADMONITIO IN SERMONEM SEQUENTEM.

Hunc sermonem ex ms. Colbert. 5104. p. 502, transcripsimus : estque imperiti et inegalantis scriptoris. Athanasii tamen præfert nomen in Colbertino, et in Anglic. quodam codice.

405 SERMO SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRIÆ.

1. Trā postulat Deus a Christiano, rectam fidem,

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

1. Τρία ἀπαιτεῖ ὁ θεὸς παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ, πᾶ-

σιν ὀρθῶν, καὶ ἀληθειῶν ἀπὸ γλώσσης, καὶ ἀγνεῖαν ἀπὸ σώματος. Καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως φύλαττε. Πρῶτον μὴν μηδέποτε τινα καταλαλήσης, μηδὲ τινος ἀκούσης καταλαλοῦντος. Ἄλλ' ὅταν ἀκούσης τινὸς καταλαλοῦντος, φύγε καὶ ἀναχώρησον ἐκείθεν, καὶ κάθισον εἰς τὸν οἶκόν σου, ἵνα μὴ ἀκούσης αὐτὸν, καὶ κλαῦσον τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα μὴ καὶ σὺ γένης ὁμοιος τοῦ καταλαλοῦντος, καὶ ἀπελθῆς εἰς κώλασιν αἰώνιον, εἰς δράκοντας πυρίνους, τρώγοντές σου τὴν γλῶσσαν. Εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου, ὅτι Ἐ τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τῶν πλησίων αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδέωκαν Ἐ Τὸ γὰρ, Ἐ λάθρα, Ἐ τοῦτο κρυφίον ἐστίν, καὶ μὴ παρόντος τοῦ ἀνθρώπου. Τί δὲ ἐστὶ καταλαλιά; Ὅπερ οὐ δύναται εἰπεῖν ἐμπροσθεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐπιθεῖον αὐτοῦ λαλεῖν, λοιδορίαν αὐτὸν, καταλαλιά ἐστὶν αὐτῆ. Βλέπε, φύλαττε τὴν γλῶσάν σου ἀπὸ καταλαλιᾶς, καὶ ἀπὸ κακοῦ, καὶ παντὸς ὄρου, καὶ ψεύδους· καὶ μηδέποτε τολμήσης ὁμοίως τὸν Θεὸν ἢ δικαίως, ἢ ἀδίκως. Ὁ γὰρ ὁμῶνιον τὸν Θεὸν καὶ παραβαίνων τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἐ Μὴ ὁμοίσεις ὄλω, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ μήτε ἐν τῇ γῆ Ἐ ὅτι οὗτοι οὐκ ὀμνύοντες εἰς κώλασιν αἰώνιον ἀπέρχονται μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ Σατανᾶ. Ἄλλα βλέπετε, ἀδελφοί μου, φυλάξατε τὴν γλῶσσαν ἀπὸ ὄρου, ἀπὸ γέλωτος, ἀπὸ φλυαρίας, ματαίας, ἀπὸ ἀκαίρου πράγματος, καὶ ἀπὸ παντὸς ψεύδους· καὶ λοιπὸν ἔστω ὁμῖν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν λαλεῖν καὶ ὀμνύειν τοῦ ποιητοῦ ἐστίν. Ἐὰν δὲ κατὰ σοῦ γένοιτο παρά τινος ὁμοσία, εἰπέ· Ἐ Ἀληθειῶν λέγω, καὶ οὐ ψεύδομαι, Ἐ καὶ ἀφες αὐτόν. Μετὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φλυαρῶν μὴ συγκαθίσσης, ὅπως ὑπαντήσης τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀμέμπτως, ὅταν μέλλῃ ἐρχεσθαι ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ. Τότε τῶν καταλαλοῦντων οἱ ὀδόντες ὑπὸ τῶν ἀποτόμων ἀγγέλων συναρβύονται. Τότε τῶν ὀμνύοντων τὰ στόματα ὑπὸ ἀσβέστου πυρὸς ἐμψάττονται. Τότε τῶν διανευνόντων οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ ἀστράγγων καὶ ἀνελετημένων ἀγγέλων ἐξορίζονται. Τότε οἱ γελῶντες πικρῶς κλαύσουσι. Τότε οἱ φλυαρῶντες ἐπεινὰ στενάζουσιν, καταδικαζόμενοι εἰς τὸν πύρινον ποταμὸν, εἰς τὸν σκόληκα τὸν ἀκούρητον, εἰς τὸν δεινὸν ῥῆγν, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὸν πικρὸν κλαυθμὸν, εἰς τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν ἀσβεστον κάμινον. Βλέπε μὴ καταδικασθῆς εἰς τὰς κολάσεις ἐκείνας. Βλέπε μὴ διὰ μικρὰν γλυκύτητα τοῦ κόσμου τούτου παρεργόμενον καταδικασθῆς εἰς αἰώνιον κώλασιν αἰῶνα αἰῶνος, εἰς τὰ κολαστήρια ἐκεῖνα. Σὺ δὲ, ἐὰν θέλῃς σωθῆναι, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν αἰώνιον κώλασιν, ὅπερ ἀκούεις φύλαξον· καὶ βίβασαι ὑπὲρ αὐτὰ εἰς θανάτου, ἵνα στεφανωθῆς παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅταν μέλλῃ ἐκρυφῆν τὰ κρυπτά πάντα, τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, ὅταν μιλῶμεν πάντες γυμνοὶ καὶ τετραχηλιγμένοι παρασταθαι τῷ βῆματι, τὸ φοβερὸν, ὁμαί, αἰσχυνόμενοι.....

2. Ἀκούε λοιπὸν κἂν ἀνὴρ κἂν γυνὴ, καὶ φύλαξον Ἐπερ παρέδωκαν οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι, ἵνα μετ' αὐτῶν

A veracitatem linguæ, et castitatem corporis. Cæteraque similiter observa. Primo nemini unquam obtrectes, nec obtrectantem audias. Sed si quando in obtrectantem incideris, fuge atque inde recede, sedeque domi ut ne illum auscultes; ibi peccato flecto tua, ut ne sis obtrectatori similis, atque ad æterna abeas supplicia, ad ignitos dracones, qui tuam corrodent linguam. Ait quippe Deus per Prophetam: « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequerbar »; illud enim, « secreto, » id est, in abscondito, nec præsentem homine. Quid porro est obtrectatio? Quod non potes coram illo dicere, sed a tergo maledicens profers, hoc est obtrectatio. Cave linguam cohibeas tuam ab obtrectatione, a malo quovis, ab omni juramento et mendacio: neque unquam ausis per Deum, sive justa sive injusta de causa jurare. Nam qui jurat per Deum, is verbum Domini transgreditur dicentis: « Non jurabis omnino, neque per cælum neque per terram »: « quia qui jurant, in æternum cum patre suo Satana abeunt supplicium. Sed cavetote, fratres mei, linguam cohibeatis a juramento, a risu, a vana futilitate, ab intemptivo negotio et ab omni mendacio: ac demum sit vobis: Ita, ita; et, Non, non: si quid ulterius enim agatur, si juratur, id maligni est ». Quod si accidat quempiam adversum te jurare, dic: « Veritatem dico et non mentior, » ac dimitte illum. Cum viris et mulieribus ne sedeat ut futilia loquare; ut in illa die inculpate Deo occurras, quando venturus est in throno gloriæ suæ. Tunc obtrectatorum dentes ab immanibus angelis conterentur. Tunc jurantium ora igne nunquam extinguendo obturabuntur. Tunc annuentium oculi ab immiseri cordibus et inclementibus angelis exsculpentur. Tunc qui riserunt, amare seebunt. Tunc qui nugati sunt, miserabiliter congemiscent, ad ignem damnati fluvium, ad vermem nunquam moriturum, ad atrocem infernum, ad tenebras exteriores, ad acerbum fletum, ad stridorem dentium, ad caninum non extinguendum. Provide tibi ne ad illa supplicia damneris. Cave ne ob modicam voluptatem hujus mundi qui præterit, ad penas damneris æternas in sæculum sæculi duraturas, in illis tormentorum locis. Tu vero si vis salutem consequi, atque ingredi in regnum Dei, non autem ad æternum supplicium; serva quæ audis: vimque tibi infer eorum causa usque ad mortem, ut coroneris a Christo Deo, cum occulta omnia tum nocte tum die gesta perscrutabitur, quando futurum est ut quidi omnes et manifesti sistamur ante tribunal, quod horrendum sane est. Et alii quidem.....

2. Audi demum sive vir, sive mulier es, et observa quæ sancti tradiderunt apostoli, ut una cum

\*\* Psal. c, 5. \*\* Matth. v, 34. \*\* Jac. v, 12. \*\* 1 Tim. ii, 7.

Ipsi vespere fruamur; ad Ecclesiam concede, at-  
 que Deo confitere peccata tua quae perpetrasti.  
 (57) Quod si res non bene processerit, neque propi-  
 titius ille fuerit, ne ad opus accedas tuum, quan-  
 doquidem non est benedictum; sin propitius fuerit,  
 tunc opus adeas tuum, illud Deus benedicit, ne  
 tibi malum accedat. Cum mane surrexeris, figu-  
 ram venerandae et vivificae crucis omnibus tuis fa-  
 cito membris; et dum anubulas, decumbis, surgis,  
 semper dicito: Domine Jesu Christe, adjuva me.  
 Quarta feria, et parasceve, seu feria sexta, jejuna.  
 Aliis diebus, tui est arbitrii jejunare, vel non je-  
 junare. Attamen par est ut mulieres semper je-  
 junent. Illud vel sero tandem observato, diabolum  
 scilicet iracundiam tibi immittere, ut succenseas  
 et animam perdas tuam. Mansuetudinem Deus  
 tibi **406** dederit, ut per mansuetudinem et eleemo-  
 synam salutem consequaris. Et observa quan-  
 donam a te diabolus fugiat, tum scilicet maxime  
 cum viderit crucis typum in fronte, in ore et in  
 corde tuo. Fuge quoque pugnas, jure an injuria  
 suscitatas, ut ne perdas animam tuam. Scriptum  
 est enim: « Vir iracundus et praecipuus suscitatur  
 pugnas »: « Domini autem angelum immiseri-  
 cordem immittit illi. Ne injuriarum ejusquam  
 hominis recordere: sed esto sine malitia ut in-  
 fantes. Ait quippe Dominus in Evangeliiis: « Nisi  
 conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non  
 intrabitis in regnum caelorum ». Hinc animad-  
 verte, parvulus non pugnat, sed mutuo colloqui.  
 Ab omni plane malitia excedamus. Demum, frater,  
 imitator esto puerorum quoad malitiam, ut ab omni  
 re mala libereris. Audi Apostolum sic loquen-  
 tem: « Sol non occidat super iracundiam vestram ». «  
 Loquacitatem uiniam odio habe, taciturnitatem-  
 que potius ama. In corde tuo orato, ac dicito:  
 « Deus propitius esto mihi peccatori ». « Odio  
 item habe vini potationes, nimiumque cibum. Odio  
 habe purificationes: saltationes et tragedias fuge;  
 haec sunt quippe diaboli ludi. Vestimentorum cul-  
 tum odio habeas, nec mollium dilexeris; sed po-  
 tius humilitatem vilitatemque propter Deum; ut  
 adeo te Christus et Deus noster induat stolam glori-  
 ae, vestimentum incorruptionis, coronam pulchri-  
 tudinis, diadema regis; ut tum habeat anima tua  
 fiduciam erga Deum, dicens: Domine, ob sanctum  
 nomen tuum multis in hoc vano mundo egui, ut  
 regnum acciperem cum eoque fruerer, mi Domine.  
 Tum respondebit Dominus Christus: Si tu pa-  
 rum laborasti, multa praeparavi tibi; sed intra  
 in thalamum gloriae meae, atque iis fruiere quae oculus  
 non vidit, nec auris audivit, nec in cor homi-  
 nis ascendit, quae praeparavi diligentibus me, at-  
 que amantibus nomen sanctum meum ». Tum iis  
 perfrueris cum choris sanctorum angelorum; ar-

απολαύσωμεν ἐσπέρας· καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν  
 ἀπέρχου, καὶ ἐξομολογῶ τῷ Θεῷ τὰς ἁμαρτίας σου  
 ἅπας ἐπαραξ. Ἄν δὲ μὴ ἀπέλθῃ, καὶ εὐξῆ σε, μὴ  
 ἐγγίγῃς εἰς ἔργον, ἐπει οὐκ ἔστιν εὐλογημένος· ἐάν  
 δὲ εὐξῆ σε, καὶ τότε ἐπάρξῃ τὸ ἔργον σου, ὁ Θεὸς εὐ-  
 λογεῖ αὐτὸ, μὴ κακῶν προσεγγίῃ σοι. Ἀνιστάμενός  
 σου τὸ πρῶτ, τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυ-  
 ροῦ ποίησον εἰς πᾶσαν τὴν μέλη σου, καὶ περιπατῶν,  
 καὶ κοιμώμενος, καὶ ἀνιστάμενος, πάντοτε λέγε·  
 Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, βοήθησόν μοι. Γετράθῃ καὶ  
 παρασκευῆν νήστειου. Τὰς δὲ ἄλλας ἡμέρας ἔχεις,  
 κἂν θέλῃς, νήστειου, κἂν θέλῃς, μὴ νήστειου. Ὅμως  
 τὰς γυναῖκας ἀρμόζῃ ἵνα πάντοτε νηστεύωσι. Ἐλπίε ἐφέ-  
 ποτε, ὅτι ὁ διάβολος ἐπιφέρει τὴν οὐθυολίαν, ἡν ὄξυν-  
 οῦς, καὶ ἀπόλησιν τὴν ψυχὴν σου. Τὴν δὲ πρακτικὴν  
 Θεὸς διδοίῃ, ἵνα εἰς τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς ἐλεημο-  
 σύνης σωθῆς. Καὶ βλέπε ὅτε ὁ διάβολος φεύζεται ἀπὸ  
 σοῦ, μάλιστα ὅταν ἴσῃ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ με-  
 τώπῳ σου, καὶ ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν  
 σου. Φυγεῖ δὲ καὶ τὰς μάχας, κἂν δικαίως κἀνάδικως,  
 ἵνα μὴ ἀπολήσῃ τὴν ψυχὴν σου. Γέγραπται γάρ, ὅτι  
 « Ὁ θυμὸς σου καὶ ἐξὸς ἐγείρει μάχας »· ὁ δὲ Κύριος  
 ἀγγελοῦ ἀνελεήμονα ἐπιπέμπει εἰς αὐτόν. Μνησικα-  
 κίαν μετὰ τίνος μὴ ἔχῃς· ἀλλὰ γίνου ἄκακος ὡς τὰ  
 νήπια τὰ μὴ ἔχοντα κακίαν. Εἶπε γὰρ ὁ Κύριος ἐν  
 Εὐαγγελίοις· « Ἐάν μὴ στραφῆτε εἰς ἀγίαν ὡς τὰ  
 νήπια, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-  
 νῶν. Ἴδὲ λοιπὸν, τὰ παιδία οὐ μάγονται, καὶ πάντων  
 ὀμολοῦσιν ἄλλα. Ἐκτὸς ἡμῶν πάντα ἀπὸ πάσης κα-  
 κίας. Αὐτὸς λοιπὸν, ἀδελφε, μημητῆς γενοῦ τῶν καί-  
 δων εἰς τὴν κακίαν, ἵνα σωθῆς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ  
 πράγματος. Ἄκουε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Μὴ  
 ἐπιδύετω ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὄμων ». Τὸ λα-  
 λῆν πολλὰ μίσησον, καὶ ἄλλων ἀγάπῃσον τοῦ σω-  
 πῆν. Καὶ εὐχεσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ λέγε· « Ὁ  
 Θεὸς, διδάσθητι μοι τῶν ἁμαρτωλῶν. » Μίσησον δὲ καὶ  
 τὰς οὐνοποσίας, καὶ πολυαρισίας. Μίσησον καὶ τὸν  
 καθαρισμὸν, καὶ τὸν ὀργηθμὸν φεύγε, καὶ τὰς τρα-  
 γυδίας, ἕκαστα τοῦ διαβόλου ἐστὶ παῖγνα. Τὸν καλ-  
 ωπισμὸν τῶν ἡμιματιῶν μίσησον, μηδὲ τὴν βλακίαν ἀγα-  
 πῆσις· ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινοφροσύνην, καὶ τελείαν  
 (58) διὰ τὸν Θεὸν, ἵνα ἐκείθεν ἐνδύσῃ ὁ Χριστὸς, καὶ  
 Θεὸς ὄμων στολήν ὀδῆς, ἐνδύμα ἀφάρσας, στέφανον  
 κάλλους, διάδημα βασιλείας· ἵνα τότε ἔγῃ ἡ ψυχὴ  
 σου παρῆρσταν πρὸς τὸν Θεὸν, λέγουσα· Κύριε, ἐν τῷ  
 κόσμῳ τούτῳ τῷ μεταλίῳ διὰ τὸ ἄνομά σου τὸ ἅγιον  
 πολλὰ ὑστερήθην, ἵνα τὴν βασιλείαν σου ἀπολάβω,  
 καὶ ἀπολαύσω, ἁδίστοκα. Καὶ τότε ἔρει ὁ Δεσπότης  
 Χριστὸς λέγων· Εἰ σὺ δὲ ὀλίγα ἐκοπίας, (πολλὰ)  
 ἡτοίμασά σοι· ἀλλὰ ἐφελεθε εἰς τὸν νυμφῶνα τῆς  
 ὀδῆς μου, καὶ ἀπολαύσω ἂ ὀφθαλμοῦ οὐκ εἶδε, καὶ  
 οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ  
 ἀνέβη· ὅσα ἡτοίμασα τοῖς ἀγαπῶσι με, καὶ ποθοῦσι  
 τὸ ἄνομά μου τὸ ἅγιον. Καὶ τότε ἀπολαύσεις μετὰ  
 χορῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ μαρ-

\* Prov. xv, 18. \*\* Math. xviii, 3. \*\* Ephes. iv, 26. \*\* Luc. xviii, 15. \*\* I Cor. ii, 9.

(57) Locus intricatus.

(58) F. εὐτέλειαν.

ευρων, και πάντων τῶν ἁγίων. Τότε ἐπεὶ ὁ Δεσπότης Ἀ  
Χριστὸς, τοὺς ἀγωνισαμένους διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοὺς  
μὴ ὀμῶσαι, τοὺς μὴ κλέψαι, τοὺς μὴ πορνεύσαι,  
τοὺς μὴ ψευσαμένους, τοὺς μὴ ὀργῆν καὶ λύπην πρὸς  
τὸν πλησίον ποιήσαι, τοὺς ἀλεῖν τοὺς πένητας,  
καὶ μὴ ἀποστρέψαι τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν  
ἀλλήλων. Ὡ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας  
τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A changelorum, martyrum et omnium sanctorum.  
Hæc dicit Dominus Christus iis qui propter no-  
men suum decertaverint, qui non juraverint, nec  
furati, fornicati, mentiti fuerint, qui non ad ira-  
cundiam vel tristitiam proximum provocarint,  
qui misericordiam erga pauperes exercuerint, qui  
non a proximis suis vultum averterint suum. Illi  
gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

## IN QUINQUE DIALOGOS SEQUENTES ADMONITIO.

I. *Multum discrepant in horumce Dialogorum inscriptione codices: aliis Athanasio, Maximo autem aliis referentibus; aliis demum nemini ascribentibus. Sed priusquam quid nobis sit hac de re opinionis proferamus, audiendi sunt qui hocce Dialogos elidere. Hoc opus Græce et Latine publicum fecit Theodorus Beza, anno 1570, typis et opera Henrici Stephani. Hinc Commeliani ediderunt anno 1600, ac deinceps in omnibus Græco-Latinis editis usum fuit. Demum Combesius inter opera Maximi edidit, Maximoque pro facultate vindicavit. Qui prior vulgavit Theod. Beza hæc præfatur: Quinque istorum Dialogorum exemplar in vetustissimis membranis descriptum, Ævinutus potius quam casu a Græculo quodam hac transeunte redemptum, communicavit mihi amplissimus hujus civitatis senatus: quod quibusdam locis mutilum, nonnullis etiam, sed paucissimis, depravatum inveni: eo excepto, quod γεννητός et ἀγέννητος sæpe scriptum est pro γεννητός et ἀγέννητος: in quibus permutandis voculis Eunoziani causæ suæ servientes ludebant: quas ego idcirco Græcis in duobus primis dialogis reliqui, donec videlicet hunc errorem plane animadverteris. Quatuor ex istis priores, Athanasio illi (Magno videlicet) sunt inscripti: etiamsi aliena manu adnotatum erat ad primi dialogi marginem, Τὸν παρόντα διάλογον οἱ μὲν Ἀθανασίου, οἱ δὲ Μαξίμου εἶναι λέγουσιν: et habebat etiam liber ille Maximi nonnulla, ejus videlicet, qui multis post Athanasium annis Monophysitarum hæresim refutavit. Certe nihil habent, meo judicio, Athanasii vel nomine indignum, vel temporibus non congruens: quamvis postea magis grassati videantur Apollinaristæ, et Macedonii hæresis œcumenico demum concilio sub Theodosio Magno fuerit proscripta. Quintus vero non tam dialogus est quam compendium quoddam, ut apparet, vel ab ipso Gregorio, puta Nazianzeno, acerrimo Apollinaristarum oppugnatore (ut ex ipsius ad Cleodonium epistola liquet), 407 vel ex aliqua ipsius disputatione excerptum. Sunt autem certe in his Dialogis obscura quædam, et quæ aliunde illata luce indigeant. Quod et si nunc a me, sicut ab initio constitueram, præstari non potuit, brevi tamen, ut spero, et quidem non sine fenore præstabitur. In illis enim citantur nonnulla Scripturæ testimonia non satis apposite: quod omnibus illorum temporum scriptoribus, tum Græcis tum Latinis, sæpiusculè evenit, dum posteriores ipsis oculis non inspectis, priorum vestigia sequuntur: ac partim etiam, quod Græca editio, quam Septuaginta vocant, quamvis infinitis locis falsa, ac interdum etiam ridicula et inepta, in Ecclesiis tamen obtineret: tanti est momenti ex fontibus ipsis veritatem haurire. Iluc etiam accidit perpetua illorum temporum læbes, studium videlicet allegoriarum nimium, quod passim apud veteres multis Scripturæ locis depravandis occasionem præbuisse constat. Sed hæc omnia facile veluti operiet ipsa doctrinæ orthodoxæ veritas, firmissimis ac solidissimis argumentis defensa.*

*Hactenus Beza, minus, uti solet, sobrie de LXX versione locutus. Ad hæc Felckmannus in notis edit. Comm., p. 34: Ad ea quæ interpres in præf. sua monuit, addere visum est et hæc. Præter editionem Stephanicam et codicem illum vetustum quo ipse interpres olim usus est, habuimus etiam codicem Palatinum, qui hos Dialogos integros habuit, imo pleniore, ut p. 169 monuit est (39), et alium Palatin. et Augustan. qui fragmentum tantum dialogi 2 continent, idque ut videtur solum γήστων Athanasii, ut ad p. 166 amplius dicemus. Sane Palatin. codex præmissis, Μαξίμου μοναχοῦ ἔροι διάφοροι, posteaque subjectis, οὐσίας καὶ φύσεως, ἑνωσάτου ἁμοουσίου, οὐσιώδους ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς ὑποστάσεως ἑνωσίου, et similibus alioquin terminorum theologorum definitionibus, statim hos Dialogos absque ullius alterius auctoris mentione submittit. Imo Gregorius Πρωτοσύγγελος (de quo supra ad p. 180) expresse hos Dialogos Maximo tribuit. Quod ipsum confirmare videtur et illud, quod pag. 180, A, tacite innuit additio ad Symbolum Nicænum, facta in synodo II, œcumenica Constantinop. sub Theodosio I imperatore, quo tempore jam obierat Athanasius. Porro in inscriptione ista, Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, non sunt in vet. codd. sed ab operis æqualitatis causa cum reliquis operibus addita. Nam sicut Palatin., ut dixi, omni auctoris nomine caret, sic et vetustus ille interpretis, quem*

(39) Hæc citationes in hac editione habentur infra.

littera G signabo (qui alius tamen est a Gobleriano, quod notandum) alius nihil habet de auctore, quam quae interpres in praefatione posuit.

*Combesius secundo tomo operum sancti Maximi, p. 381, haec habet* : Maximo ascribunt Romani codd. et Veneti, ipseque Dufrenii. Sicque passim citant Graeci qui πολιμικά scripserunt a 400 et 500 annis; etsi iidem quandoque variant, citentque etiam Athanasii nomine; variante scilicet olim eis jam exemplarium inscriptione : cum notum sit non esse Athanasii opus, etsi Theodorus Beza ejus vulgavit nomine, etc. In notis porro p. 715 ait ipse, praestantiores esse qui Maximo tribuunt codices, quam qui Athanasio.

Hic nos adjicimus codicem quo utimur Regium, neutrius, nec Athanasii scilicet nec Maximi, nomen praefere. In Vaticano porro codice Athanasii inscribuntur. Joannes item Cyparissios decad. 3, c. 5, hoc opus Dialogum ut vocat Athanasii cum Ario in synodo Nicana. Citant item passim recentiores Graeci, Marcus Ephesinus, Georgius Metochita, Vecchus et alii : Athanasii modo, modo Maximi nomine. At fuisse Athanasio perperam ascripta, nemo jam eruditus non aestimat. Nihil enim hic Athanasio dignum comparet : nec usurpantur hic ea saepe quae saepius adhibet Athanasius argumenta adversus Arianos et Anomaeos. Maximo sane potius ascribenda, licet insignis illa codicum varietas, quorum plerique neminem praeferrunt auctorem, non modicum hac in re ingerat scrupulum : suadeatque, ne festinanter ac nullo dubio ipsi adjudicemus, donec major in dies lux vestigantibus efulgeat. Aliud est quod Maximo abjudicandum hoc opus fortasse suadeat : quia scilicet multis ille saeculis floruit post exortas haereseos quae hic impugnantur.

Cum neutri ergo, nec Athanasio scilicet nec Maximo, sine dubitatione ascriberentur : tertium Garnerius protulit ad quem haec pertinere pugnat, Theodoretum videlicet : qui hisce praecipue argumentis opus asserere nititur. Quia sese testatur Theodoretus scripsisse adversus Anomaeos, Macedonianos et Apollinaristas, qui in hisce Dialogis oppugnantur. 2<sup>o</sup> Quod multa loca hic compareant, aliis Theodoreti locis multum affinia. Mittimus alia minoris momenti a viro docto allata, ne ad alia proferantur moventur, reponimusque nimis vagum illud esse argumentum, petatum scilicet a memoratis illis Theodoreti adversus hujusmodi haereticos operibus. Cum enim in nullo codice Theodoreti nomen praeferrant, et a nullo scriptore Theodoreti nomine memorarentur, non nisi augurando ascribuntur Theodoreto. Quod illas spectat styli affinitates : paucae sane atque leves sunt similitudines, ut apud Garnerium insipienti patebit : et si quae sint, quid mirum si eadem de re scribentes aliqui eadem nonnunquam usurpent argumenta. Imo vero nedum affinitas aliqua nobis inter ista videatur, hi Dialogi Theodoreto indigni putantur. Fuisse autem editos hosce Dialogos post Constantino-politanam primam oecumenicam synodum liquet ex iis quae dialogo III aguntur de adjunctione ibi ad synodum facta.

Ceterum Keckermanni illa appendix ad dialogum 2, quam Athanasii esse judicat Felckmannus, multo magis abhorret ab Athanasii stylo quam reliqui dialogi; quare incunctanter ei abjudicandam censemus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ ᾧ ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ ΑΡΕΙΑΝΙΤΗΣ.

## S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS DE SANCTA TRINITATE. IN QUO COLLOQUUNTUR ORTHODOXUS ET ANOMŒUS ARIANISTA.

ANOMŒUS.

A

ΑΝΟΜΟΙΟΣ.

I. Christianus es?

*Orthodoxus.* Sane quidem. *Anom.* Quid est Christianismus? *Orth.* Illud quidem dicere necesse fuit : istud vero non ita tutum. *Anom.* Quamobrem? *Orth.* Quoniam dicere quidem necesse erat me esse Christi servum, dicere vero, quid sit Christianismus, tutum non fuerit, nisi cognovero quisnam ille sit qui hoc percontatur : ne forte comperiar canibus res sanctas et porcis ma-τρι-

1. Χριστιανός εἶ;

*Ὁρθόδοξος.* Καὶ πάνν. *Ἀνόμ.* Τί ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός; *Ὁρθ.* Ἄλλὰ το μὲν ἦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. τὸ δὲ οὐκ ἀσφαλές. *Ἀνόμ.* Διὰ τί; *Ὁρθ.* Το μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Χριστοῦ δοῦλός εἰμι, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. τὸ δὲ, τί ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός, οὐκ ἀσφαλές, εἰ μὴ γινώσκῃς τίς ἐστὶν ὁ ἐρωτῶν· μήποτε εὐρεθῶ βέλλιον τῶν ἁγίων τοῦ κύνων, ἢ τοῦ μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. Καὶ γὰρ, εἰ μὲ ἐρωτήσης, Πιττός εἶ ἢ κων-

γνώμενος (40), ἐτοίμως λέγω ὅ εἰμι· τί δέ ἐστι τὸ εἶναι πιστὸν, οὐ λέγω, μήποτε καὶ Ἰουδαῖος ἦ ὁ ἐρωτῶν. Ἀνάμ. Ἄλλ' ἐγὼ σοὶ λέγω ὁ ἐρωτῶν σε, ὅτι Χριστιανός εἰμι. Ὅρθ. Οὐκ ἤρκεσάν σοι τὸ εἰπεῖν ἐμὲ, ὅτι Χριστιανός εἰμι· οὐδ' ἐμοὶ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν σε (41), ὅτι Χριστιανός εἰ· ἐάν μὴ μοι εἴπῃς, τί ἐστὶν Χριστιανισμός. Καὶ τότε δὲ οὐ πάντως ὁ Χριστιανός· οὐδὲ γὰρ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός, τοῦτό ἐστιν εἶναι Χριστιανόν· ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶν Ἰουδαϊσμός ἐστι τὸ εἶναι Ἰουδαῖον (42)· οὐδὲ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶν Ἑλληνισμός, τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι Ἕλληνα. Ἀνάμ. Οἶδας τὸν Θεόν; Ὅρθ. Ναί. Ἀνάμ. Ὡς αὐτὸς ἐαυτὸν οἶδεν; Ὅρθ. Οὐ. Ἀνάμ. Οὐκοῦν οὐκ οἶδας αὐτόν; Ὅρθ. Οἶδας αὐτόν, ὡς ἐνδέχεται ἀνθρώπου ψῆσαι εἰδέναι. Ἀνάμ. Ἄλλως οὖν αὐτὸν ἴσασιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἄλλως αὐτὸς ἐαυτόν; Ὅρθ. Καὶ πάνυ. Ἀνάμ. Πῶς; Ὅρθ. Ὅτι, ἐάν μὴ τις τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ κτήσεται γνώσιν, ἀδύνατον γινώσκει αὐτόν, ὡς αὐτὸς ἐαυτόν οἶδε. Τὴν δὲ αὐτὴν τῷ Θεῷ κτήσασθαι γνώσιν ἀδύνατον, μὴ τῆς αὐτῆς αὐτῷ ὄντα οὐσίας. Οὐκ ἐσμὲν δὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ οὐσίας. Οὐκ ἔρα τὴν αὐτὴν αὐτῷ ἔχομεν γνώσιν. Ἀνάμ. Ἐάν οὖν θέλῃ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι τὴν, οὐ δύναται; Ὅρθ. Ἀποκαλύπτει μὲν, ἀλλ' οὐχ οὕτως αὐτῷ ἀποκαλύπτει, ὡς αὐτὸς ἐαυτόν οἶδεν· ἀλλ' ὡς δύναται γινώσκει ὁ καταξέουμένος. Διότι τῷ μὲν Ἰεζεκιὴλ ἀπὸ θάρρους καὶ ἀνο ἤλεκτρονος ἐγνώσθη· τῷ δὲ Δαυιδῷ παλαῖς ἡμερῶν· τῷ δὲ Ἡσαΐα καλυπτόμενος ὑπὸ τῶν σερραφίμ.

idoneus, quem hac gratia donat. Quamobrem a

est : Danieli vero, Antiquus dierum : et Isais, a seraphim obtectus

2. Ἀνομοῦς. Εὐ οὖν πῶς αὐτὸν οἶδας, ὡς ἤλεκτρονον, ἢ ὡς παλαιὸν τῶν ἡμερῶν; Ὅρθ. Παρ' αὐτῶν μαθὼν οἶδας, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἐστὶ τὰ γνωρισθέντα αὐτοῦ. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ὑπὲρ αὐτὰ, οὐκ ἂν διαφόρως ἐφαίνετο· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Μονογενὴς λέγει· « Θεὸν οὐδέ τις ἑώρακε πρόποτε. » Ἀνάμ. Ἄλλο ἐστὶ τὸ ἐωρακεῖναι, καὶ ἄλλο τὸ ἐγνωκεῖναι; Ὅρθ. Ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλο κατ' ἄλλο· αὐτὸς γὰρ τὴν θεωρίαν ἐπὶ τῆς γνώσεως ἔλαβε, λέγων· « Τοσοῦτον χρόνον μετ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑώρακός ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα μου. » Ἀνάμ. Εἰ οἶδας, ὅτι ὑπὲρ τὰ φαινόμενά ἐστιν, οἶδας τί ἐστὶν. Ὅρθ. Γελοῖον λέγεις· μὴ γὰρ, ἐπειδὴ οἶδας, ὅτι ὑπὲρ τὰ φαινόμενα σώματά ἐστιν ἡ ψυχή, οἶδας καὶ τί ἐστὶ ψυχή; Ἀνάμ. Ἐγὼ οὕτως αὐτόν οἶδα, ὡς αὐτὸς ἐαυτόν οἶδεν. Ὅρθ. Τί οὖν ἐστὶν ὁ Θεός; Ἀνάμ. Αὐτὸ τὸ ἀγέννητον. Ὅρθ. Τὸ εἰδέναι, ὅτι ἀγέννητος (43) ἐστὶ, τοῦτό ἐστι τὸ εἰδέναι τὸν Θεόν. Ἀνάμ. Καὶ πάνυ. Ὅρθ. ἴσασιν οὖν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνας τοῦτο. Τὴν αὐτὴν ἄρα τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔχεις γνώσιν, τοὺς μὴ γινώσκουσιν αὐτόν. Ὅτι γὰρ ὁ μὴ γινώσκων τὸν Υἱὸν οὐ γινώσκει τὸν Πατέρα, τὰ Εὐαγγέλια εἰρήφασεν. Ἀνάμ. Οὐκ οἶδεν

tas 408 projicere. Etenim si ex me quæras : Esne fidelis, aut catechumenus, confestim dicam qui sim : quid sit autem fidelem esse, non dicam, ne forte Judæus sis, qui interrogas. Anom. At ego qui hoc ex te quæro, tibi dico me Christianum esse. Orth. Tibi non fuit satis, quod me Christianum dixerim : ita mihi quoque non satis est, quod te Christianum esse dicas : nisi mihi dixeris quid sit Christianismus. Ac ne sic quidem plane es Christianus : neque enim scire quid sit Christianismus, hoc est Christianum esse ; nam neque scire quid sit Judaismus, est esse Judæum, neque scire quid sit gentilismus, est gentilem esse. Anom. Nosti Deum? Orth. Etiam. Anom. Ut ipse seipsam novit? Orth. Minime. Anom. Eum igitur non nosti. Orth. Novi eum, ut fert humanæ facultas naturæ. Anom. Aliter igitur ipsum norunt homines, et aliter se ipse novit? Orth. Sane quidem. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam nisi quis eadem atque Deus ipse cognoscendi facultate sit præditus, fieri non potest ut eum norit, sicut se ipse novit. At fieri nequit ut quis eadem atque Deus ipse cognoscendi facultate sit præditus, nisi sit ejusdem ac Deus naturæ. Non sumus autem ejusdem atque ipse naturæ. Non igitur eandem atque ipse notitiam habemus. Anom. Quid, si Filius velit cuiquam revelare, annon potest? Orth. Revelat quidem, sed non ista ipsi revelat, ut se ipse novit : verum prout se ead ad cognoscendum a lumbis ad verticem electri specie Ezechielii visus

2. Anomæus. Tu igitur qua ratione illum nosti ; ut electri specie, an ut antiquum dierum? Orth. Ab ipsi didici Deum esse supra omnia illa ipsi manifestata. Nisi enim istis præcelleret, nunquam diversis modis apparuisset, ideoque dicit Unigenitus : « Deum nemo vidit unquam ». Anom. Aliud est vidisse, aliud nosse. Orth. Quod ad Deum attinet, non est aliud et aliud, siquidem ipse aspectum pro cognitione usurpavit, dicens : « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me? Philippe, qui me vidit, Patrem meum vidit ». Anom. Si nosti eum esse supra omnia quæ conspiciuntur, quid ipse sit nosti. Orth. Ridiculum quiddam narras, num enim quia animam novi supra omnia aspectabilia corpora esse, ideoque etiam novi quid sit anima? Anom. At ego eum novi ut ipse se novit. Orth. Quid est igitur Deus? Anom. Ipsum ingenitum. Orth. An nosse quod sit ingenitum, est Deum nosse? Anom. Sane quidem. Orth. Atqui hoc etiam norunt et Judæi et Græci. Eadem ergo notitia Dei præditus es qua Judæi et Græci, qui ipsum non norunt. Testantur enim Evangelia, eum qui non cognoscit Filium, nec Patrem nosse. Anom. Non

<sup>40</sup> Joan. 1, 18. <sup>41</sup> Joan. xiv, 9.

(40) Ita Reg. et Palatinus. Editi vero, καὶ πιστὸς ἐστὶ κατὰ. Idem infra, καὶ Ἰουδαῖος ἦ ὁ ἐρωτῶν.

(41) Palatinus, εἰπεῖν σοι.

(42) Palatinus, Ἰουδαῖος.

(43) Sic Palatinus, hic et bis inficris. Editi vero, ἀγέννητον.

igitur novit Deus se esse ingenitum? *Orth.* At hoc A  
minime ipsius est essentia quod comprehendimus.  
*Anom.* Unam dicis deitatem, et tres hypostases?  
*Orth.* Tua quidem illa notitia, quam prius afferbas,  
confutata est: tibi vero sic etiam respondeo:  
Aliud est hypostasis, et aliud deitas: non ut alia  
et alia res; sed quod hypostasis quidem aliud,  
aliud vero deitas significet. Nam hypostasis  
τὸ εἶναι, id est, «esse», deitas vero, τὸ εἶναι,  
id est, «quiddam esse», significat. *Anom.* Hoc vero  
cujusmodi est? *Orth.* Ut sunt Petri, et Pauli, et  
Timothei tres hypostases, et una humanitas.  
*Anom.* Ergo tres sunt dii. *Orth.* Absit ut hoc dica-  
m! *Anom.* Si ita sunt hypostases, ut Petri et  
Pauli, et Timothei, tres sunt dii: quandoquidem  
Petrus, et Paulus, et Timotheus, tres sunt homi-  
nes. *Orth.* Ne hi quidem sunt 409 tres ex sacris  
Litteris. «Nam in Christo Jesu non est masculus,  
neque femina, non est Græcus et Judæus, non est  
servus et liber, sed omnes in Christo unum su-  
mus». *Anom.* Annon igitur tres sunt Petrus,  
Paulus, et Timotheus? *Orth.* Tres quidem sunt,  
at non tres homines. *Anom.* Quomodo? *Orth.* Quia  
tunc tres sunt homines, cum dissimile cor habue-  
rint, ut Græcus et Judæus, et Christianus: sin  
vero idem dicant, nec sint inter eos dissidia, tres  
quidem hypostases, sed unus in Domino, qui unum  
animum et unum cor habeant: et tres quidem  
sunt numero, at non quod diversam inter se natu-  
ram vel diversum cor habeant. *Anom.* Ego eos,  
qui tres sunt, tres esse dico. *Orth.* At ego tres esse  
dico, si inter se dissenserint: quod si secundum  
sacram Scripturam perfecti fuerint eadem mente  
et sententia, unum esse novum hominem dico,  
manentibus tamen hypostasibus. *Anom.* Sed hæc  
de hominibus dicuntur: in Deo vero aliter se res  
habet. *Orth.* Si in iis quæ corporaliter separata  
sunt, modo animi sententia non dissideant, habet  
Scriptura unus, et unum, multo magis id dicen-  
dum est in iis quæ materia et corpore carent.  
Aut igitur in istis ponito esse dissidia, ut tres  
deos dicamus, quoniam unus istud, alius illud velit:  
aut si nulla est in iis dissensio, unus sicut  
Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: quemadmodum  
qui in Christo sunt perfecti, unus homo  
sunt, sicut scriptum est.

3. *Anomæus.* Nulla est igitur differentia Patris, et D  
Fili, et Spiritus sancti? *Orth.* Nulla sane neque  
in natura, neque in voluntate, sed in eo aliqua,  
quod gignere et gigni, emittere et procedere, inter  
se differant. *Anom.* Quid est gignere et gigni, emi-  
tere et procedere? *Orth.* Hæc ita dicuntur, quia  
Pater quidem gignit, id est, genuit: Filius vero  
gignitur, id est, genitus est: et quia ipse Pater  
emittit Spiritum, id est, emisit. Spiritus autem  
procedit \*\*, id est, processit. *Anom.* Procedit, in-  
quit, num vero etiam processit? *Orth.* fidem de

ὄν ὁ Θεὸς ἀγέννητον ἑαυτὸν; Ὁρθ. Ἄλλ' οὐ τοῦτο  
ἐστὶν αὐτοῦ ἡ οὐσία, ὃ κατελήφραμεν. Ἀνόμ. Μίαν  
λέγεις θεότητα, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις; Ὁρθ. Λέλυται  
μέν σου ἡ πρότερον γνώσις. Ἀποκρινόμεθα δέ σοι  
καὶ οὕτως. Ἄλλο ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ ἄλλο θεότης·  
οὐχ ὡς ἄλλο πρᾶγμα καὶ ἄλλο. ἀλλ' ὡς ἄλλο τι ση-  
μαίνουστές τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς θεότητος.  
Ἦ μὲν γὰρ ὑπόστασις ἔ το εἶναι; σημαίνει· ἡ δὲ  
θεότης ἔ το εἶναι. Ἄνόμ. Οἶον, ὡς τί; Ὁρθ. Ὡς  
Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Τιμοθέου τρεῖς ὑποστά-  
σεις, καὶ μία ἀνθρωπότης. Ἀνόμ. Οὐκοῦν τρεῖς θεοί;  
Ὁρθ. Μὴ γερνοτα εἰπῆν! Ἀνόμ. Εἰ οὕτως εἶναι αἱ  
ὑποστάσεις ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Τιμοθέου,  
τρεῖς θεοί· τρεῖς γὰρ ἄνθρωποι, Πέτρος, καὶ Παῦ-  
λος, καὶ Τιμοθέος. Ὁρθ. Κατὰ τὰς θείας Γραφάς,  
οὐκ ἐστὶ οὐδὲ αὐτοὶ τρεῖς ὑποστάσεις. Ἐν γὰρ Χρι-  
στῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐν ἄρσει καὶ θῆλυ, οὐκ ἐν Ἑλλην  
καὶ Ἰουδαίος, οὐκ ἐν δούλιος καὶ ἐλεύθερος· ἀλλ' ὅτι  
πάντες ἐν Χριστῷ ἓν ἔσμεν. Ἀνόμ. Οὐκ ἐστὶ ὄν  
εἰσι τρεῖς, Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Τιμοθέος; Ὁρθ.  
Τρεῖς μὲν εἰσιν, ἀλλ' οὐ τρεῖς ἄνθρωποι. Ἀνόμ.  
Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι τρεῖς εἰσιν ἄνθρωποι, ὅταν ἀνομοίαν  
ἔχωσι τὴν καρδίαν, ὡς Ἑλλήν, καὶ Ἰουδαίος, καὶ  
Χριστιανός· ὅταν δὲ τὸ αὐτὸ λέγωσι, καὶ μὴ ἔστω  
ἐν αὐτοῖς σχίσματα, τρεῖς μὲν εἰσιν ὑποστάσεις, εἰς δὲ  
ἐν Κυρίῳ, μίαν ψυχὴν ἔχοντες καὶ μίαν καρδίαν·  
καὶ τρεῖς μὲν εἰσιν ἀρετῶν, ἀλλ' οὐχ ἑτερόσηται φύ-  
σεως ἢ καρδίας. Ἀνόμ. Ἐγὼ τοὺς τρεῖς τρεῖς λέγω.  
Ὁρθ. Ἐγὼ δὲ τρεῖς λέγω, ὅταν ἢ ἐν αὐτοῖς σχίσμα-  
τὰν δὲ κατὰ τὰς ἀγίας Γραφάς γίνονται κατηρητισμέ-  
νοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, ἓνα λέγω  
καὶνὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ μένειν τὴς ὑποστάσεως.  
Ἀνόμ. Ἀλλὰ ταῦτα ἐπὶ ἀνθρώπων εἰρηται· ἐπὶ δὲ  
θεοῦ ἄλλως. Ὁρθ. Εἰ ἐπὶ τῶν διηρημένων σωματι-  
κῶς, ὅταν μὴ ἢ σχίσμα διανοίας, τὸ εἶς καὶ τὸ ἐν  
κεῖται ἐν τῇ γραφῇ, πολλῶν πλέον ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ  
τῶν ἀσωμάτων. Ἦ τοίνυν ὅς ἐκεῖ σχίσματα, ἵνα ἐπι-  
πωμεν τρεῖς θεοὺς, τοῦ μὲν τότε θέλοντος, τοῦ δὲ  
τότε· ἢ, εἰ (44) οὐκ ἐνὶ σχίσμα, εἰς Θεὸς Πατὴρ,  
καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς εἰς ἄνθρωπος οἱ ἐν  
Χριστῷ κατηρητισμένοι, καθὼς γέγραπται.

3. Ἀνόμιοις. Οὐκ ἐστὶν ὄν διαφορά Πατρὸς, καὶ  
Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; Ὁρθ. Ἐν τῇ φύσει οὐ·  
ἐν τῷ θελήματι οὐ· ἐν τῷ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, καὶ  
ἐκπέμπειν (45) καὶ ἐκπορεύεσθαι, ναί. Ἀνόμ. Τί  
ἐστὶ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, καὶ ἐκπέμπειν καὶ ἐκ-  
πορεύεσθαι; Ὁρθ. Ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ γεννᾷ, τοῦτέστι  
ἐγέννησεν· ὁ δὲ Υἱὸς γεννᾶται, τοῦτέστι γεγέννηται·  
καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐκπέμπει τὸ Πνεῦμα τοῦτέστι  
ἐξέπεμψε. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, τοῦτέστι, ἐκ-  
πορεύεται; Ἀνόμ. Ἐκπορεύεται, εἶπε· μὴ γὰρ καὶ  
ἐκπεπόρευται; Ὁρθ. Καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἔ Γενῶν με,

\*\* Galat. iii, 28. \*\* Joan. xv, 26.

(44) Et abest a Palatino.

(45) Καὶ ἐκπέμπειν, abest a Palatino.



εἴρηκε. « Πρὸς γὰρ ἐ πάντων βουῶν γεννᾷ με, » ἔειπεν. « Ὅτι περὶ οὖν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννᾷ με, Ἐγέννησε, νοεῖς, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡνεύματος τὸ ἐκπορεύεται, ἐκπαύρευεται, νόησον· ἔθος γὰρ ἵσθι τραχιῶν ὡς τὸ, ἐ Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, » τούτως, Ὁ ποιῆσας· καὶ τὸ, ἐ Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, » τούτως, θεμελιώσας. Ἄνόμ. Αὕτη ἐστὶν ἡ διαφορά; Ὁρθ. Αὕτη. Ἄνόμ. Τὴν δὲ φύσιν τὴν αὐτὴν λέγεις; Ὁρθ. Τὴν αὐτὴν. Ἄνόμ. Καὶ πῶς δύναιται ἡ αὐτὴ φύσις εἶναι, εἰ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾷται; Ὁρθ. Τίθεις δὲ ἄνω, ὅτι ὁ μὲν (46) γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾷται; Ἄνόμ. Ναί; Ὁρθ. Εἰ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾷται· ὁ γεννῶν ἐκ τῆς αὐτοῦ (47) φύσεως γεννᾷ, καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ τῆς τοῦ γεννῶντος φύσεως γεννᾷται. Ἄνόμ. Μὴ γένουτό μοι εἰπεῖν, ὅτι ἐκ τῆς φύσεως ἐγέννησεν ὁ Θεός; Ὁρθ. Οὐκ ἔστιν οὐκ ἐγέννησεν. Ἄνόμ. Ἐγέννησε κτίσας; Ὁρθ. Πρῶτον αὐτὸν ἔκτισε, καὶ τότε ἐγέννησεν· ἢ πῶς; Φανερώτερόν μοι εἰπέ. Οὐ νοῦ γὰρ τί ἐστίν, ἐγέννησε κτίσας. Ἄνόμ. Τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ κτίσμα αὐτοῦ ἐστίν, ἐπειδὴ ἄπλοῦς ἐστὶ καὶ ἀσύνητος· καὶ οὐκ ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει, ἀλλ' οἷς γεννᾷ, τούτως καὶ κτίζει. Ὁρθ. Εἰ ἄπλοῦς ἐστὶ καὶ ἀσύνητος, τί λέγεις, οἷς καὶ οἷς; Ἐνθα γὰρ τὸ, οἷς καὶ οἷς, ἔχει πολλά. Εἰ δὲ ἀσύνητος, οὐκ ἄρα πολλά.

dicis, quibus et quibus? Ubi enim est illud, quibus positionis expers est Deus, non igitur in eo sunt multa.

4. Ἄνόμωτος. Οὐκ ἐστὶν οὐκ ἄπλοῦς ὁ Θεός; Ὁρθ. Ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἄπλοῦν λέγω. Καὶ γὰρ ἀγγελος ἄπλοῦς ἐστὶ, καὶ ψυχὴ, καὶ τὸ φῶς· οὐ γὰρ ἐκ μερῶν ἢ μελῶν σύγκειται. Ἄνόμ. Εἰ τοῖσιν καὶ ὑπὲρ τὸ ἄπλοῦν ἐστίν, οἷς γεννᾷ καὶ κτίζει; Ὁρθ. Πάλιν λέγω, μὴ λέγε, οἷς γεννᾷ καὶ κτίζει· τὸ γὰρ ἄπλοῦν οἷς καὶ οἷς οὐκ ἔχει· πολλῶν δὲ πλείων τὸ ὑπὲρ ἄπλοῦν οἷς καὶ οἷς οὐκ ἔχει. Ἄνόμ. Ποσαῦτος οὖν γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ ὡσαύτως κτίζει; Ὁρθ. Οὐ. Ἄνόμ. Οὐκ οὖν σύνθετος; Ὁρθ. Μὴ γένουτο! Ἄνόμ. Εἰ ἄλλως γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει, σύνθετος ἐστίν; Ὁρθ. Οὐ λέγω, ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει, ἀλλὰ ἄλλως γεννᾷ, καὶ ἄλλως κτίζει. Ἄνόμ. Πῶς γεννᾷ, καὶ πῶς κτίζει; Ὁρθ. Ὑποστάσει γεννᾷ, καὶ ἐντολῇ κτίζει. Ἡ γὰρ ἐντολὴ, σύνδρομον ἔχουσα τὴν δύναμιν, παραστῆσιν ἐβούλεται ὁ ἐντεταλμένος· ὑποστάσει δὲ γεννῶν, οὐκ ἀνέχεται ἐντολὴν, ἵνα μετὶν μέσον ἢ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς καὶ τοῦ γεννωμένου Υἱοῦ. Ἄνόμ. Μὴ θέλων οὖν ἐγέννησεν; Ὁρθ. Ὁ γεννηθεὶς ζῶσα τοῦ γεννησαντός ἐστίν εἰκὼν, καὶ ὑπερβαίνει τὴν θέλησιν ἢ εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως. Πρῶτον γὰρ δεῖ νοεῖν τὴν εἰκὼνα τῆς ὑποστάσεως, καὶ τότε τὸ θέλειν, ἢ μὴ θέλειν. Τῆς δὲ ὑποστάσεως ἐστὶ γέννημα καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος ὁ Υἱός· πρὸ τοῦ θελήματος νοεῖ ἢ τῆς ὑποστάσεως εἰκὼνα. Ἄνόμ. Τί ἐστίν; Ὑπερβαίνει τὴν θέλησιν ἢ εἰκὼν; Ὁρθ. Ὅτι τὴν οὐσίαν, καὶ ἀνευ τοῦ τοῦ θέλειν, νοεῖται δύνη· ἀνευ δὲ εἰκόνος οὐ εἴνη. Ἡ γὰρ θέλησις καὶ ἀρχεται καὶ παύεται· ἢ δὲ

A Filio dixit « Gignit me : » ait enim : « Ante omnes colles gignit me ». Quemadmodum igitur de Filio per illud, gignit me, intelligis, Genuit me; ita etiam illud, procedit, accipe de Spiritu, ac si diceretur, processit. Illic enim est mos Scripturæ ut illud, « Qui facit angelos snos spiritus », id est, Qui fecit : et illud, « Qui fundas terram supra stabilitatem suam », id est, qui fundasti. Anom. Hæcne igitur est differentia? Orth. Hæc est. Anom. Eandem autem naturam p̄is? Orth. Eandem. Anom. Et quomodo potest eadem esse natura, si unus quidem gignit, alter gignitur? Orth. Ponis nihilominus, unum gignere, alterum gigni? Anom. Etiam. Orth. Si unus gignit, alter gignitur : qui gignit ex sua ipsius natura gignit : et qui gignitur, ex gignentis natura gignitur. Anom. Absit, ut dicam, Deum ex natra genuisse. Orth. Non igitur genuit. Anom. Genuit, cum creasset. Orth. Ergone prius ipsum creavit, et deinde genuit, an aliquo quoniam modo? Loquere apertius : Nec enim intelligo quid sit, genuit cum creasset. Anom. Quod gignitur a Deo creatura est, quoniam ille simplex est, et compositionis expers : nec aliis gignit, aliis creat, sed quibus gignit, iisdem etiam creat. Orth. Si simplex est et compositionis expers, quorsum et quibus, ibi quoque multa sunt. Si porro compositionis

4. Anomæus. Annon est igitur Deus simplex? Orth. Imo etiam amplius quam simplicem esse aio. Nam et angelus simplex est, et anima, et lux, cum ex partibus aut menbris non componantur. Anom. Ita que si amplius 410 quam simplex est, quibus gignit, iisdem etiam creat. Orth. Iterum moneo, ne dicito, quibus gignit iisdem et creat : nam quod simplex est, non habet quibus et quibus : multo autem etiam magis id, quod supra ipsam simplicitatem est, non admittit illud, quibus et quibus. Anom. Similiter ergo gignit Deus, et similiter creat. Orth. Nequaquam. Anom. Ergo est compositus. Orth. Absit. Anom. Si aliis gignit et aliis creat, compositus est. Orth. Non dico aliis gignit, aliis creat : sed aliter gignit, aliter creat. Anom. Quomodo gignit et quomodo creat? Orth. Hypostasi gignit, et mandato creat. Mandatum enim, concurrente potestate, præsens sistit quod mandanti libet : in vero qui gignit hypostasi, non expectat mandatum, ne quid medium intercedat inter gignentem Patrem, et Filium qui gignitur. Anom. An igitur invitus genuit? Orth. Qui genitus est, viva est ejus qui genuit imago; et voluntatem transcendit imago hypostaseos. Prius enim oportet animo concipere imaginem hypostaseos, et postea velle aut nolle. Filius autem est soboles hypostaseos, et imago prorsus invariata : ante voluntatem animo concipere imaginem hypostaseos. Anom. Quid

<sup>11</sup> Prov. viii, 25. <sup>12</sup> Psal. ciii, 4. <sup>13</sup> ibid. 5.

(46) Palatinus, Ὁ τῆθς δὲ ἄνω ὅτι ὁ μὲν. Reg. παύθη δὲ ἄνω.

(47) Palatinus, ἐκ τῆς αὐτῆς.

est illud : Transcendit imago voluntatem ? *Orth.* Hoc dico, quoniam essentiam concipere mente potes, absque eo etiam quod hoc velit : absque imagine vero, non potes. Nam voluntas et incipit et desinit : imago vero essentia nec incipit, nec desinit. Sed et aliter hoc accipe. Estne Deus volens aut nolens immortalis ? *Anom.* Volens. *Orth.* non igitur immortalis erat antequam esse vellet. *Anom.* Ab aeterno vult esse immortalis ? *Orth.* Et ab aeterno esse Pater. Sicut enim dicere non potes, quod invitus sit immortalis ; ita, ne hoc quidem, quod Filio praeit voluntas, sed ab aeterno est Filius ex invariata.

5. *Anomarus.* Ubi scriptum est, Filium esse imaginem hypostaseos ? *Orth.* Characterem hypostaseos, seu « figuram substantiae »<sup>75</sup> nihil aliud esse intelligo, quam imaginem hypostaseos esse. *Anom.* Enimvero, annou vir quoque scribitur esse imago et gloria Dei ? *Orth.* Sane : at non character hypostaseos. Aliud est autem, imaginem Dei esse, quam esse characterem hypostaseos ipsius. Nam officium habet quidem imaginem artis sui artificis, a quo effectum est, hypostaseos vero minime. *Anom.* Nescio quid dicas, planius loquere. *Orth.* Scammum habet imaginem artis fabri : nam ai scammum videro, agnosco a fabro factum esse : et si naviculam conspexero, agnosco esse opus a fabricatore navium confectum, quod sit imago artificis et gloria artis illius : at non hypostaseos character. Nec enim aut scammum aut navicula habet characterem officis sui : cum hic quidem sit homo hypostasi, scammum autem vel navicula non item. Sic etiam homo est imago et gloria Dei, qui ipsum condidit. Etenim, ut ait sanctus Salomon : « Proportione quadam, illarum rerum auctor conspexit et gloria afflictor, ex eo quod effectum est : »<sup>76</sup> non tamen est character hypostaseos officis, sed duntaxat virtutis ejus effectricis. At Filius est character hypostaticus. Inquit enim : « Qui vidit me, vidit Patrem meum »<sup>77</sup> : nemo vero, quod viderit hominem, idcirco vidit Patrem. *Anom.* Ubi scriptum est, Filium esse characterem hypostaseos ? *Orth.* Apud apostolum Paulum in Epistola ad Hebraeos. *Anom.* Non recipitur in Ecclesia. *Orth.* Ex quo annuntiatum est Evangelium Christi, creditum est hanc Epistolam Pauli esse : et ea connumerata, omnes Epistolae Pauli sunt numero quatuordecim. *Anom.* Legistin' in caeteris omnibus proferri nomen ipsius, in hac vero non item ? *Orth.* Cum Hebraeis scriberet, qui fama acceperant, ipsum homines docere defectionem a lege, ne ipsius nomen abhorrentes, aures **411** occluderent, propterea a Patribus ita orsus est : « Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis, ultimis hisce diebus lo-

A εικών τῆς οὐσίας· οὐκ ἄρχεται, οὐτε παύεται. Καὶ ἄλλως· Ἰθὺν ἐστὶν ἀθάνατος, ἢ μὴ θέλων· Ἀνέμ. Ἰθὺν. Ἰθὺν τοῦ οὐν θελήσει, οὐκ ἄρα (48) ἀθάνατος. Ἀνέμ. Ἀϊδίως θέλει εἶναι ἀθάνατος ; Ὁρθ. Καὶ αἰδίως Πατὴρ. Ὡς γὰρ οὐ δύνη εἰπεῖν, ὅτι μὴ θέλων ἐστὶν ἀθάνατος, εἰδὲ ὅτι μὴ θέλων Πατὴρ καὶ ὡσπερ οὐ προηγήται τῆς ἀθανασίας θέλημα, οὕτως οὐδὲ τοῦ Ἰθὺ· ἀλλ' αἰδίως ἐστὶν Ἰθὺς ἐκ Πατρὸς θέλοντος γεγεννημένος, εἰκὼν τῆς ὑποστάσεως ἀπαράλλακτος.

invitus sit Pater : et ut nec immortalitati, ita nec volente Patre genitus, hypostaseos imago penitus

5. Ἀνόμειος. Ποῦ γέγραπται, τῆς ὑποστάσεως εἶναι εἰκὼν ὁ Ἰθὺς ; Ὁρθ. Τὸν χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως οὐδὲν ἄλλο τοῦ ἢ εἰκὼνα εἶναι τῆς ὑποστάσεως. Ἀνέμ. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὐ γέγραπται εἰκὼν καὶ ὄψα Θεοῦ ; Ὁρθ. Ἄλλ' οὐχὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. Ἄλλο δὲ ἐστὶν εἰκὼνα Θεοῦ εἶναι, καὶ ἄλλο χαρακτήρα ὑποστάσεως αὐτοῦ. Τὸ γὰρ ἔργον τοῦ ἐργασμένου τεχνίτου ἔχει τὴν εἰκὼνα τῆς τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως. Ἀνέμ. Τί λέγεις οὐκ εἶδα· σαφέστερον εἰπέ. Ὁρθ. Τοῦ τέκτονος τὸ βᾶθρον ἔχει τὴν εἰκὼνα τῆς τέχνης· ἐὰν γὰρ ἴδω βᾶθρον, εἶδα, ὅτι ὑπὸ τέκτονος γέγενετο· κἀν ἴδω πλοῖον, εἶδα, ὅτι ὑπὸ ναυπηγοῦ ἐστὶ τὸ ἔργον, τοῦ ἐργασμένου εἰκὼν καὶ ὄψα τῆς τέχνης· οὐ μὴν καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. Οὐ γὰρ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐργασμένου ἔχει τὸ βᾶθρον ἢ τὸ πλοῖον· ὁ μὴ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπος τῆ ὑποστάσεως, τὸ δὲ βᾶθρον ἢ τὸ πλοῖον οὐ. Οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος τοῦ θεμένου αὐτὸν Θεοῦ εἰκὼν καὶ ὄψα ἐστὶ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν ἄγιον Σολομῶνα (47)· Ἄναλόγως ὁ γενεασουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται καὶ ὁμοιάζεται ἐκ τοῦ γεγονότος· οὐ μὴν χαρακτήρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πεποιητότος, ἀλλ' ἢ ἄρα τῆς ἐνεργείας. Ὁ δὲ Ἰθὺς χαρακτήρ ἐνοποιητοτος. Λέγει γὰρ· Ὁ ἰσραηλὶτὸς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα μου· οὐδέ τις δὲ, ἰσραηλὶτὸς ἀνθρώπων, εἶδε τὸν Πατέρα. Ἀνέμ. Ποῦ γέγραπται, ὅτι χαρακτήρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως ὁ Ἰθὺς ; Ὁρθ. Παρὰ τὸ ἀποστόλου Παύλου ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους. Ἀνέμ. Οὐκ ἐκκλησιάζεται ; Ὁρθ. Ἀφ' οὗ κατηγγέλη τὸ Ἐσαγγέλιον Χριστοῦ, Παῦλον εἶναι πεπιστευτάς ἢ ἐπιστολῆ· καὶ μετ' αὐτῆς εἰσὶν ἐπιστολαὶ καὶ αἱ πάσαι τοῦ Παύλου. Ἀνέμ. Ἀνέγνως, ὅτι ἐν μὲν πάσαις τὸ ἔνομα αὐτοῦ ἐμφέρεται, ἐν δὲ ταύτῃ οὐ ; Ὁρθ. Ὅτι Ἑβραῖος ἔγραψεν ἦσαν δὲ κατηγγέθεντες περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀποτακτικῶν διδάσκαι· καὶ ἴνα μὴ, σιμίζαντες αὐτοῦ τὸ ἔνομα, κλειώσῃ τὴν ἀκοήν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἤρξατο, λέγων· Ἐπολυμέρους καὶ πολυτρόπους πάλα ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρας ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις. ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰθῷ. Ὅτι δὲ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἐπιστολή, φανερόν ἐστι καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς. Μέμνηται γὰρ καὶ Τιμοθεοῦ, λέγων· Ἐγινώσκετε τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Τιμοθεὸν ἀπολελυ-

<sup>75</sup> Hebr. 1, 3. <sup>76</sup> Sap. xiii, 5. <sup>77</sup> Joan. xiv, 9.

(48) Ita Palat. et Felck. Editi vero, θελήσει οὐκ ἄρα.

(49) Palat. κατὰ τὸν ἄγιον Παῦλον.

μένον, μεθ' οὗ, ἀντάχιον ἔρχεται, θύομαι ὑμῶς. » A cutus est nobis in Filio 77. » Hanc autem esse ipsius Epistolam, apparet etiam ex fine Epistolæ. Meminit enim etiam Timothei hie verba : « Scitote fratrem nostrum Timotheum liberatum esse, cum quo, si cito venerit, vos videbo 78. »

6. Ἀνόμοιος. Κἴν δῶμεν, ὅτι Παύλου ἐστὶν ἡ Ἐπιστολή, ἀλλὰ ὁ χαρακτήρ (50) τῆς ὑποστάσεως ἐν τῇ ὑποστάσει ἔχει τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἰδίᾳ ζωῇ; Ὁρθ. Ἄλλ' οὐ μόνον εἴρηται χαρακτήρ ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ Ἰῶς, ἵνα τὸ ἐνυπόστατον νοήσωμεν. Ἀπαύγασμα γὰρ εἴρηται, διὰ τὸ συναϊδῶς ἐξ αὐτοῦ εἶναι· χαρακτήρ διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποστάσεως· Ἰῶς διὰ τὸ ἐνυπόστατον. Ἀνόμ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν πάντα εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁρθ. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἐστὶν ἐκ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ δημιουργικῶς· ὁ δὲ Ἰῶς ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννητικῶς τὸ δὲ Πνεῦμα ἔκπορευτικῶς. Ἀνόμ. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς ὑποστάσεως λέγεις; Ὁρθ. Ἐπὶ πόθεν; Ἀνόμ. Πῶ γέγραπται, ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐντολῆς, τὰ δὲ ἐκ τῆς ὑποστάσεως; Ὁρθ. Ὁ Δαβὶδ λέγει περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐντολῆς· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὕψιστοις, αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν, πῆσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν, ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτὸν, πάντα τὰ ἄστρον καὶ τὸ φῶς. Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνεταίλατο (51), καὶ ἐπίστειθσαν. » Περὶ δὲ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰῶ γέγραπται· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου (52) ἐγέννησά σε· » καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχευὲν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· » καὶ ἐν ἄλλοις· « Πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἔκπορεύεται· » καὶ ἐν ἄλλοις· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου (53) οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πῆσαι ἡ δυνάμεις αὐτῶν. » Ἀνόμ. Ἐκ γαστρὸς εἶπε καὶ στόματος, οὐκ ἐξ ὑποστάσεως. Ὁρθ. Ἐπὶ Θεοῦ ὅταν λέγονται μέλη ἢ μέρη, ἀνθρωποπαθῶς μὲν λέγονται, θεωρητικῶς δὲ νοοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ποῖαν γαστέρα σωματικὴν ἐπὶ Θεοῦ ἔχομεν νοῆσαι; Ἐγὼ, γαστέρα ἀκούων, τὸ γεννητικὸν τῆς φύσεως νοῶ, καὶ στόμα τὸ διδακτικόν· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ὅτε λέγεται ἡ Γραφή ταῦτη τῇ συνηθείᾳ, ὡς ὅταν λέγῃ· « Ἀπὸ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθομεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς. » Καὶ ἐναυθα γὰρ οὐ γαστέρα ἡμῶν λέγει τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως γεννητικὴν δύναμιν.

7. Ἀνόμοιος. Πῶ γέγραπται ἐπὶ Θεοῦ φύσις; Ὁρθ. Παρὰ τῆ Ἀποστόλου· « Ἄλλὰ τότε μὲν, οὐκ εἰδότες Θεοῦ, ἐβουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὐσι Θεοῖς· νῦν δὲ γινώσκτες Θεοῦ, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, » φύσει δηλονότι. Καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς γέγραπται· « Δι' ὃν τὰ μέγιστα ἤμῃν καὶ τίμα ἐπαγγέλιμα διδώρηται, ἵνα γήνηθε θείας κοινωνοὶ φύσεως. » Γινόμεθα (54) δὲ θείας κοινωνοὶ φύσεως τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀνόμ. Οὐκοῦν

6. *Anomæus*. Etiamsi hanc Epistolam Pauli esse concedamus, attamen character hypostaseos habet esse in hypostasi, non in propria vita. *Orth.* At Christus non tantum dicitur character hypostaseos, verum etiam Filius, ut illud hypostaticum intelligamus. Dicitur enim splendor, quod una sit ex ipso ab æterno: character vero propter hypostaseos similitudinem: Filius denique, quod sit in hypostasi. *Anom.* Dicimus et nos omnia esse ex Deo. *Orth.* Sed alia quidem sunt ex ipso hypostaseos per creationem; Filius vero ex ipso hypostasi, per generationem; Spiritus vero per processionem. *Anom.* Ergo Spiritum etiam dicis esse ex hypostasi? *Orth.* Alioqui unde esset? *Anom.* Ubi scriptum est alia esse ex mandato, alia ex hypostasi? *Orth.* Dicit David de iis quæ ex Dei mandato existunt: « Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis; laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus; laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen. Quia ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit et creata sunt 79. » De generatione vero Filii scriptum est: « Ex utero ante luciferum genui te 80: » et de Spiritu sancto: « In novissimis diebus effundam super omnes carnem 81. » Et alibi: « Spiritus enim ex me procedit: » item alibi: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum 82. » *Anom.* Ex utero dixit, et ex ore, non autem ex hypostasi. *Orth.* Partes seu membra cum Deo tribuuntur, dicuntur quidem humano more, intelliguntur autem ut Deo convenit: siu minus, quem uterum in Deo corporeum possimus mente concipere? Itaque uterum audiens, generandi naturæ vim: et os audiens, docendi facultatem intelligo: quo loquendi more Scriptura interdum etiam utitur cum de hominibus agit, ut cum inquit: « A timore tui, Domine, concepimus in utero et peperimus in terra spiritum salutis 83. » Nam hic quoque non significat corporeum uterum nostrum sed illam naturæ vim gignendi.

7. *Anomæus*. Ubi de Deo scriptum est naturæ nomen? *Orth.* Apud Apostolum: « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis: nunc autem cum cognoveritis Deum, imo, cogniti sitis a Deo 84, » etc. a Deo didicistis, qui natura Deus est. Et in Epistolis catholicis scriptum est: « Per que maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut efficiamini divinæ consortes naturæ 85. » Efficiamur autem naturæ divinæ con-

77 Hebr. i, 4, 2. 78 Hebr. xiii, 23. 79 Psal. cxlviii, 4-4. 80 Psal. cix, 5. 81 Joel. ii, 28. 82 Psal. xxxiii, 7. 83 Isa. xxvi, 18. 84 Galat. iv, 8, 9. 85 II Petr. i, 4.

(50) Palat. ἀλλ' οὐ χαρακ.  
(51) Sic Reg. Palat. et Felc. Editi vero, ταῦτ' ἐνεταίλατο.

(52) Editi. H. Steph. ἑως φωσφόρου.  
(53) Ita mss. Editi vero, τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ.  
(54) Palat. Γινόμεθα δὲ κοινωνία τοῦ ἁγ

sortes ex participatione Spiritus sancti. *Anom.* Ergo et Spiritus sanctus est divinæ naturæ? *Orth.* Si ex participatione sancti Spiritus divinæ consortes naturæ sumus, nonne multo magis est divinæ naturæ Spiritus ille, qui nos participes efficit? *Anom.* Ergo et Spiritum sanctum dicis esse divinæ naturæ? *Orth.* Non simpliciter divinæ esse naturæ, sed essentiali. Dixit enim ipse Pater: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». Item Filius: « Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis ». Job quoque divinum dixit Spiritum, cum sic loqueretur: « Vivit Dominus, qui ita de me judicavit, et Omnipotens, qui amaritudine affectit animam meam. Siquidem donec est adhuc habitus in me, et Spiritus divinus superest mihi in naribus; os meum non loquitur injusta ». Viden' quomodo Trinitatis memineit; de Filio dicens: « Vivit Dominus; » de Patre: « Omnipotens, qui amaritudine affectit animam meam; » de Spiritu sancto: « divinus Spiritus, qui superest mihi in naribus; » Nam Spiritus est suavis odor Christi: et quemadmodum ex odore suavi unguentum per nares percipitur: ita et Christus ex Spiritu. « Nemo enim potest dicere Christum Jesum, nisi in Spiritu sancto ». Et Apostoli fuerunt ac sunt bonus Christi odor, quoniam Spiritus sancti templa sunt. Dicit enim Paulus: « An nescitis, quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo; et non esis

8. *Anomæus.* Sialiter creat Deus, et aliter gignit, compositus est? *Orth.* Compositus non est (absit enim ut hoc dicam), sed hypostasi quidem gignit, mandato vero creat. Quod si ita gignit, ut creat, quod ab eo creatum est, ab ipso est genitum. *Anom.* Sane quidem. *Orth.* Canem autem creavit: aude igitur dicere, canem aut aliud quidpiam creatum, esse genitum ex utero. Nam dico quidem ego, quod Deus canem et bruta omnia, cum cæteris omnibus rebus creaverit: dic et tu, quod etiam ex utero ea genuerit, si quidem similiter creat et gignit. *Anom.* Aliter igitur creat et aliter gignit? *Orth.* Sane. *Anom.* Nounne est compositionis expertem? *Orth.* Minime dixi non esse compositionis expertem, imo etiam est aliquid amplius, quam compositionis expertem, sed aliter gignit et aliter creat. *Anom.* Quomodo id fieri potest? *Orth.* Meus nobis insita, quæ ad imaginem Dei facta est, nonne est compositionis expertem? et tamen aliter gignit sermonem, aliter autem condit, quæ condit. *Anom.* Qui aliter gignit et aliter condit? certe quibus condit mens, etiam gignit. *Orth.* Falsum naras: gignit enim ex se sermonem, condit autem ex materia domum, navim, et quæcunque

καὶ τὸ Πνεῦμα θείας ἐστὶ φύσεως; Ὁρθ. Εἰ ἡμεῖς τῆ κοινωνίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θείας ἐσμεν φύσεως, οὐκ τὸ Πνεῦμα τὸ παρεχόμενον ἡμῖν τὴν κοινωνίαν; Ἀνόμ. Καὶ τὸ Πνεῦμα οὖν λέγεις θείας εἶναι φύσεως; Ὁρθ. Οὐκ ἀπλῶς θείας εἶναι φύσεως, ἀλλὰ τῆς οὐσίας (55). Αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ Πατὴρ· « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμεῖρας ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πάντας τάρτα· » ὁ δὲ Υἱὸς· « Οὐ γὰρ ἔστε ὁμοῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Καὶ ὁ Ἰῶθ θεῖον εἶπε τὸ Πνεῦμα, οὕτω λέγων· « Ζῆ Κύριος, ὃς οὕτω με κέρκρια, καὶ ὁ Παντοκράτωρ ὁ πεκράνας μου τὴν ψυχὴν· ἢ μὴ εἶ τῆ; πνοῆς μου ἐνοούσης (56), πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισί, μὴ λαλήσει τὸ στόμα μου ἄδικα. » Ὁρῆς, πῶς τῆς ἁγίας Τριάδος μένεται· « Ζῆ Κύριος, » λέγων τὸν Υἱόν· καὶ, « Ὁ Παντοκράτωρ ὁ πεκράνας; μου τὴν ψυχὴν, » τὸν Πατέρα· « Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισί, » τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Χριστοῦ γὰρ ἔστιν εὐδοκία τὸ Πνεῦμα· καὶ ὡς περ ἐκ τῆς εὐδοκίας δὲ τῶν ῥώνων τὸ μέρον γινώσκειται, οὕτως καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος Χριστός. « Οὐδαὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Καὶ οἱ ἀπόστολοι Χριστοῦ εὐδοκία ἦσαν, καὶ εἰσὶν ἡπειθεῖ καὶ ναοὶ τοῦ Πνεύματος εἰσι. Λέγει γὰρ Παῦλος· « Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναοὶ τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἔστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν. Δοξάσατε ὃς τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν. »

8. *Ἀνόμοιος.* Εἰ ἄλλως κτίζει ὁ Θεός, καὶ ἄλλως γεννᾷ, σύνθετος ἐστίν; Ὁρθ. Σύνθετος μὲν οὐκ ἐστὶ· μὴ γὰρ γένοιτό μοι εἰπεῖν ἢ ὑποτάσαι δὲ γεννᾷ, καὶ ἐγκαθῆ κτίζει. Εἰ δὲ ὡς κτίζει, οὕτως καὶ γεννᾷ, τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἐστίν. Ἀνόμ. Καὶ πάνν. Ὁρθ. Ἐκτίσει δὲ τὸν κύνα· τόλμησον εἰπεῖν τὸν κύνα ἐκ γαστρὸς γεγεννησθαι, καὶ ἄλλο τι τῶν κτισμάτων. Ἐγὼ γὰρ λέγω, ὅτι καὶ τὸν κύνα καὶ πάντα τὰ ἄλογα μετὰ καὶ πάσης τῆς ἄλλης κτίσεως ἔκτισεν ὁ Θεός· Εἶπε καὶ αὐτός, ὅτι καὶ ἐκ γαστρὸς αὐτὰ ἐγέννησεν, εἶπερ ὡσαύτως κτίζει καὶ γεννᾷ. Ἀνόμ. Ἄλλως οὖν κτίζει, καὶ ἄλλως γεννᾷ; Ὁρθ. Καὶ πάνν. Ἀνόμ. Οὐκ ἐστὶν ἀσύνητος; Ὁρθ. Οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐστὶν ἀσύνητος (57), ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ ἁσυνήτοτον ἐστίν· ἄλλως δὲ γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει. Ἀνόμ. Πῶς οὖν τε; Ὁρθ. Ὁ νοῦς ὁ ἐν ἡμῖν, ὁ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ γεγονώς, οὐκ ἐστὶν ἀσύνητος; καὶ ἄλλως γεννᾷ λόγον, καὶ ἄλλως κτίζει, & κτίζει. Ἀνόμ. Πῶς ἄλλως γεννᾷ καὶ ἄλλως κτίζει; κατφορῆς ὁ νοῦς οὗς κτίζει, καὶ γεννᾷ. Ὁρθ. Ψεύδος· γεννᾷ γὰρ ἐξ αὐτοῦ λόγον, κτίζει δὲ ἐξ ὕλης οἰκίαν, πλοῦτον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀνόμ. Οὐκοῦν καὶ Θεός ἐξ ὕλης κτίζει; Ὁρθ. Τὰ μὲν ἐξ ὕλης, τὰ δὲ, μὴ ὄντα, ὑπεστήσασα. Ἀνόμ. Πῶς; Ὁρθ. Τὴν ὕλην καὶ τοῦς

55 Joel. II, 28. 56 Matth. XVI, 20. 57 Job XXXIII, 2-4. 58 I Cor. XII, 3. 59 I Cor. VI, 19-20.

(55) Regius et Palat. ἀλλὰ τῆς οὐσίας. Fele. ἀλλὰ τῆς θείας.

(56) Reg. et Palat. τῆς πνοῆς μου ἐν ῥισί οὐστῆς.

Μοκ idem, μὴ λαλήσαι.

(57) Palat. οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀσ.

οδρανούς καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐξ οὐθενός ὑπεκτίησαστο. A sunt ejusmodi. *Anom.* Num igitur etiam Deus condit ex materia? *Orth.* Quaedam ex materia, quaedam rursus, cum non essent, fecit ut existerent. *Anom.* Quomodo? *Orth.* Materiem et caelos et angelos fecit ut ex nihilo existerent. Voluntas autem concurrenter potestatem nacta, fecit ut existeret quidquid libuit: mortalia vero animantia ex materia condidit. *Anom.* Hoc admitto. *Orth.* Filium vero nonne ais simplicem esse et compositionis expertem? *Anom.* Etiam. *Orth.* An igitur quod a Filio condium est, ex eo quoque genitum ais? *Anom.* Minime. *Orth.* Si, quoniam Pater est simplex, idcirco quod a Patre conditum est etiam genitum dicis, nempe quod genitum est, etiam creatum est: at Filius quoque est simplex: ergo quod creavit, etiam genuit: et Pater comperietur esse Filii quidem pater, rerum vero creaturam avus. *Anom.* Sed quod est genitum a Patre, etiam est creatum: quod autem creatum est a Filio, est creatura. *Orth.* Nonne quoniam simplex est Deus, idcirco quod ab eo creatum est, etiam genitum esse: et quod ab eo genitum est, etiam creatum esse vis? Sin minus, quomodo sentis? *Anom.* Sane. *Orth.* Ergo et quod creatum est a Filio, est etiam genitum, utpote qui sit compositionis expertus: vel etiam si Pater est compositionis expertus, non idcirco tamen quod ab eo genitum est, creatum est: nec quod ab eo creatum est, genitum est, etiamsi sit ipse compositionis expertus. At Filius genitus est a Patre: non igitur creatus. *Anom.* Pater est auctor Filii, Filius auctor rerum conditarum. *Orth.* Annon Pater quoque est rerum conditarum auctor? *Anom.* Est sane, sed per Filium. *Orth.* Sed omnino ponis, eum quoque auctorem esse rerum creaturarum? *Anom.* Certe. Omnia enim sunt ex Deo. *Orth.* Sunt igitur ab eo etiam genita omnia, canes, corvi, vulvures, quidquid 413 denique creatum est, sive rationis particeps, sive rationis expertus. *Anom.* Dixi hæc condita esse per Filium: solus autem Filius, nullo intermedio genitus est, id est creatus.

9. *Orth.* Ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου, διὰ τούτου καὶ C γέννημα λέγεις αὐτὸν καὶ κτίσμα; ἢ πῶς; *Ἀνόμ.* *Ναί.* *Orth.* Τὰ δὲ (60) ἄλλα πάντα, ἐπειδὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγένοντο, κτισματὰ εἰσιν, οὐκ ἐστὶ δὲ καὶ γεννήματα; *Ἀνόμ.* Οὕτως. *Orth.* Ἡ μεσιτεία τοίνυν τοῦ Υἱοῦ ἠλάττωσε τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνέργειαν. *Ἀνόμ.* Διὰ τί; *Orth.* Ὅτι, μόνος μόνον γεννῶν, ὡσαύτως καὶ γεννᾷ καὶ κτίζει. Μεσιτεύοντος δὲ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἐστὶ τὸ κτίσμα αὐτοῦ γέννημα αὐτοῦ ἐστὶ καὶ, ὡς φαίνεται, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν, καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως, ἐγεννήθη ὁ Υἱός. *Ἀνόμ.* Διὰ τί; *Orth.* Ἐμελλε γὰρ (61) ἅπαντα τὰ κτίσματα γεννήματα αὐτοῦ εἶναι, εἰ μὴ ἐγεννήθη ὁ Υἱός. *Ἀνόμ.* Ὁ δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἐκτίσθημεν; *Orth.* Καὶ πάνν. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθημεν, ὁ δὲ Υἱός ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ οὐκ ἐκτίσται. *Ἀνόμ.* Αὐτὸς D λέγει: « Κύριος ἐκτίσθαι με ἀρχῶν ὁδῶν αὐτοῦ. » *Orth.* Καὶ αὐτὸς λέγει: « Ὁρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱματῖά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κληῖρον. » *Ἀνόμ.* Τί

<sup>61</sup> Prov. viii, 22.

(58) H deest in Palatino et Regio.  
(59) Mss., τῶν. Infra, κύνες deest in Palatino.

(60) Ad deest in Palatino.

(61) Palat. et Reg., Ἐμῶλομεν γὰρ ἔπ.

vestem meam miserunt sortem <sup>92</sup>. » *Anom.* Quid simile inter se habent, « creavit me, » et « foderunt manus meas et pedes? » *Orth.* Quemadmodum id, quod in cruce futurum erat, enuntiavit, ut si jam factum fuisset : ita quod futurum erat in incarnatione, dixit, ac si jam fuisset factum. Itaque non dixit, Dominus creavit me ante initium vite, sed quoniam aliorum via perdita erat, futurus autem nobis erat qui via recens et vivens esset, propterea dicit : « Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua. » *Anom.* « Ante sæculum fundavit me, » inquit, « antequam terram faceret <sup>93</sup>. » *Orth.* Dic tu quoque : « Quadraginta annos nondum habes <sup>94</sup>, » et ante sæculum fundatus es? ut audias, « Amen, amen dico tibi, antequam sæcula existerent, ego sum <sup>95</sup>. » *Anom.* An erat ipsius incarnatio, antequam existerent sæcula? *Orth.* Imo, quod ad Dei præscientiam attinet, passio ipsa : adeo ut dixerit : « Foderunt manus meas et pedes meos, et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto <sup>96</sup>. » *Anom.* At istud non est dictum ante sæculum, verum Davidis temporibus. *Orth.* Dictum quoque est a temporibus filii Davidis, nempe Salomonis : « Dominus creavit me. » *Anom.* Sed dictum est : « Ante sæculum fundavit me. » *Orth.* Nempe quoniam, « ante sæculum erat absconditum hoc mysterium, » ut inquit Paulus, « quod nunc manifestatum est filiis hominum. » Quod autem ille sit illud ipsum, quod ante sæcula fundatum est, audi ex eodem Paulo, alibi dicente : « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus <sup>97</sup> : » præter eum videlicet, qui dicit : « Ante sæculum fundavit me. » Christus autem Jesus, Deus Verbum tunc vocatus est, ex quo Verbum factum est caro, et dictum fuit ab angelo : « Vocabis nomen ejus Jesum <sup>98</sup>. » Itaque illud, « Dominus creavit me, » et, « Ante sæculum fundavit me, » de ipsius incarnatione dictum est, mysterio scilicet illo vere ante sæcula abscondito.

10. *Anom.* Sed quomodo potest ita genuisse ex sua ipsius hypostasi, ut nihil sit perpeus? *Orth.* Illud, quomodo potest, ne investiga : illud vero, ex hypostasi, a nobis ostensum est. *Anom.* Quomodo ostensum est? *Orth.* Ostensum est non esse quiddam creatum. Quod autem non est creatum, aut est ingenuitum aut genitum, aut procedens ut ex auctore sive causa. Non est autem ingenuitum, cum sit Filius genitus : ergo est ex hypostasi. *Anom.* Et quomodo potest esse ex hypostasi? *Orth.* Nisi sit ex hypostasi, aut est creatum quiddam, aut ingenuitum : non est **11** autem ingenuitum, cum sit Filius : non est creatum quiddam : nec enim mandavit et factus est : sed ex utero ipsum genuit : est igitur ex hypostasi, non autem ex nihilo, sicut ea quæ per mandatum exstiterunt. *Anom.* Rursus igitur ute-

ομοιον, « εκτισε με, » και, « ωρυσαν χειρας μου και ποδας; » *Orth.* « Ωσπερ το μελλον γινεσθαι εκ του σταυρου, ως ηδη γεγονος ελεγεν » ουτως το μελλον εκ της σαρκωσας, ως ηδη γεγονος ελεγεν. « Αμειλε γουιν ουκ ειπε · Κυριος εκτισε με προ αρχης οδου · αλλ' επειδη απολλυμενη ην η οδός των ελλων, εμειλε δε ημιν γινεσθαι οδός προςατος και ζωσας, δια τουτο λεγει · « Κυριος εκτισε με αρχην οδου αυτου εις εργα αυτου. » *Ανομ.* « Προ του αιωνος θεμελιωσε με, » λεγει, « προ του την γην ποιησαι. » *Orth.* Ειπε και ου · « Τεσσαρακοντα ετη οσπω χειρας, » και προ του αιωνος θεμελιωθης; εν ακουσης; · « Αμην, αμην λεγω σοι, προ του τοις αιωνας γενεσθαι, εγω ειμι. » *Ανομ.* Και ην αυτου η σαρκωσις προ του τοις αιωνας γενεσθαι; *Orth.* Τη προγονοισι και αυτω το παθος · ωστε λεγειν αυτον · « Ωρυσαν χειρας μου και ποδας, και εδωκαν εις το βρωμα μου χολην, και εις την εψαν μου εποσιπαν με οδρος. » *Ανομ.* « Αλλ' ου προ του αιωνος τουτο λεχθη, αλλ' απο των χρονων Δαβιδ. » *Orth.* Και απο των χρονων του υιου Δαβιδ, τουτουσι Σολομωνος, το, « Κυριος εκτισε με, » ειρηνηται. *Ανομ.* « Αλλα, « Προ του αιωνος θεμελιωσε με, » ειρηνηται. *Orth.* « Προ · γαρ · του αιωνος το μυστηριον τουτο αποκεκρυμμενον ην, » ως ε Παυλος λεγει, « ο υν εφανερωθη τοις υιοις των ανθρωπων. » Και οτι αυτος εστι το προ των αιωνων θεμελιωθεν, ακουε αυτου και εν ελλοις λεγοντος · « Θεμελιον γαρ ελλον ουδεις δυναται θειναι παρα τον κειμενον, δε εστι Χριστος Ιησους, » τον λεγοντα · « Προ του αιωνος θεμελιωσε με, » Χριστος δε Ιησους εκτος Θεος Λογος κληθεται, εξ ου ο Λογος σαρξ εγενετο · και ελεχθη παρα του αγγιου · « Καλεισας το νομα αυτου Ιησους. » Το δε, « Κυριος εκτισε με, » και, « Προ του αιωνος θεμελιωσε με, » περι της σαρκωσως αυτου ειρηνηται, του αληθους προ των αιωνων αποκεκρυμμενον μυστηριου.

10. *Ανομ.* Και πως δυναται γεννησαι εκ της υποστασεως αυτου, και μη παθειν; *Orth.* Το, πως δυναται, μη εξεταζε · το δε, εκ της υποστασεως, διδευκται. *Ανομ.* Πως διδευκται; *Orth.* « Οτι ουκ εστι κτισμα, διδευκται. Το δε μη εν κτισμα, η αγεννητον εστιν, η γεννητον, η εκπορευτον ως εξ αιτιου. Αγεννητος δε ουκ εστιν, Υιός ων γεννητός · δερα ουν εκ (61') της υποστασεως (62) εστιν. *Ανομ.* Και πως δυναται ελθει εν της υποστασεως; *Orth.* Ει μη εστιν εκ της υποστασεως, η κτισμα εστιν, η αγεννητος · αγεννητος δε ουν εστιν, Υιός ων κτισμα ουκ εστιν · ου γαρ ενεταλατο, και εγενετο · αλλα εκ γαστρως αυτων εγεννησεν · εν της υποστασεως δερα, και ουκ εξ ουκ εντων εστι, καθ απερ τα κατ' εντολην υπαρεφαντα. *Ανομ.* Πάλιν ους συνθετον νομιζεις τον θεον, γαστερα λεγων. *Orth.* Μη νενοικο συνθετον ελπειν τον θεον! αλλω, καθως

<sup>92</sup> Psal. xxi, 17-19; Matth. xxvii, 35. <sup>93</sup> Prov, viii, 22. <sup>94</sup> Joan. viii, 57. <sup>95</sup> ibid. 53. <sup>96</sup> Psal. xxi, 17; Lxviii, 22. <sup>97</sup> I Cor. iii, 11. <sup>98</sup> Luc. i, 31.

(61') Vulg., ουκ. Edit.

(62) Ασα ων εκ της υπ. Palat.

ἀνωτέρω (63) εἶπον, τὴν γαστέρα, ἣν εἶπεν ἡ Γραφή. Ἄ  
 γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν κέχρηται, ὡς προσηγορεύεται, ἡ  
 Γραφή τῆ συνήθειά ταύτη. λέγουσα· « Ἄπο τοῦ φέ-  
 δου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠκνήσα-  
 μεν, καὶ ἐτίκομεν Πνεῦμα σοφίας. » Ἐν γαστρὶ λέ-  
 γων, οὐχὶ τὴν σωματικὴν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ὑποστάσει.  
 Ἄνομ. Παρ' ὀλίγον με πείθειε ὁμοουσιότητη γενέ-  
 σθαι. Ὁρθ. Δώσω (64) σοὶ ὁ Θεὸς Χριστιανὸν γενέ-  
 σθαι· ὅταν γὰρ ὁμολογήσῃς ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ  
 Πατρὶ, τότε Χριστιανὸς ἐγένου.

substantialista. *Orth.* Utinam det tibi Deus, ut Christianus evadas. Tunc enim Christianus fueris, cum confessus fueris Filium esse Patri consubstantialem.

11. Ἄνομ. Ὁμοούσιον εἶ τι; θέλω γὰρ καὶ τοῦτο  
 μαθεῖν. Μὴ ὁ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς καὶ Πατὴρ; Ὁρθ.  
 Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! Ἄνομ. Τί οὖν ἐστὶν; ἀληθῶς γὰρ  
 θέλω μαθεῖν. Ὁρθ. Ὁμοούσιον ἐστὶν, ὃ τὸν αὐτὸν  
 ἐπιπέθειται λόγον τῆς οὐσίας· ὅσον ἄνθρωπος ἀνθρώ-  
 που οὐδὲν διαφέρει, καθὼ ἀνθρώπος ἐστὶν· ἀγγέ-  
 λου οὐδὲν διαφέρει, ἢ ἀγγελὸς ἐστὶν· οὕτω καὶ  
 Θεὸς Θεοῦ οὐδὲν διαφέρει, ἢ Θεὸς ἐστὶν. Ἄνομ. Οὐδὲν  
 οὖν διαφέρει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ (65); Ὁρθ. Ἐν τῷ  
 Θεῷ καὶ Πατέρα εἶναι, οὐ· ἐν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱὸν  
 εἶναι, καί· ὅτι ὁ μὲν ἐγέννησεν, ὁ δὲ γεννᾶται· καὶ  
 τοῦτο ἐστὶ τὸ ὁμοούσιον. Ἄνομ. Ἐν οὐδὲν οὖν ἄλλω  
 διαφέρει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; Καίτοι γέγραπται· « Τί  
 με λέγεις ἀγαθὸν εἶναι; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ  
 Θεός. » Ὁρθ. Οὐκ ἐστὶν οὖν ἀγαθὸς ὁ Υἱός; Ἄνομ.  
 Αὐτὸς εἶπε· « Τί με λέγεις ἀγαθὸν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ  
 μὴ εἰς ὁ Θεός. » Ὁρθ. Ὁρᾶς, ὅτι καλῶς εἶπον, ὅταν  
 ὁμολογήσῃς ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, τότε Χριστιαν-  
 ὸς γίνῃ; Ἄνομ. Ἐγὼ πιστεύω, ὅτι Χριστιανὸς εἰμι.  
 Ὁρθ. Χριστιανὸς εἰ ἦς (65'), οὐκ εἰλεγες, ὅτι ἀγαθὸς  
 οὐκ ἐστὶν ὁ Υἱός. Ἄνομ. Οὐκ εἶπον, ὅτι ἀγαθὸς οὐκ  
 ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς εἶπεν· « Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ  
 Θεός. » Ὁρθ. Καὶ διαφέρειν λέγεις τὸν Πατέρα ἐν τῇ  
 ἀγαθότητι, τοῦ Υἱοῦ; Ἄνομ. Αὐτὸς εἶπε· « Τί με  
 λέγεις ἀγαθὸν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. »  
 Ὁρθ. Οὐκ εἶπε· Μὴ με λέγε ἀγαθὸν, ἀλλὰ, « Τί με  
 λέγεις ἀγαθὸν; » Ἄνομ. Καὶ τίς ἡ διαφορὰ τοῦ, Μὴ  
 με λέγε ἀγαθὸν, καὶ τοῦ, Τί με λέγεις ἀγαθὸν; Ὁρθ.  
 Πολλή. Ἄνομ. Ποία; Ὁρθ. Τὸ, Μὴ με λέγε ἀγαθὸν,  
 ἔρησις ἐστὶν ἀγαθότητος· τὸ δὲ, « Τί με λέγεις ἀγα-  
 θὸν; » ἀντὶ τοῦ, ἵνα τί με λέγεις ἀγαθὸν, μὴ ὁμολο-  
 γῶν με Θεός; ὡς τὸ, « Τί δὲ με καλεῖται, Κύριε, Κύ-  
 ριε, καὶ οὐ ποιεῖται, ἀ λέγω; » Ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπι-  
 ον φίλῳ αὐτῷ προσήθεον, ἀπὸ τῶν διδασκαλῶν ὀνομάζων,  
 δεῖ τοῦτο λέγει· « Τί με λέγεις ἀγαθὸν, » μὴ πιστεύων,  
 ὅτι Θεός εἰμι; « Οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. »  
 Ἄνομ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἀγαθὸς ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ  
 οὕτως ἀγαθός, ὡς ὁ Πατὴρ. Ὁρθ. Καίτοι οὐκ εἰρήται,  
 Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Πατὴρ· ἀλλ'· « Οὐδεὶς ἀγα-  
 θός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » Πῶς δὲ καὶ διαφέρειν λέγεις  
 τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς τῆς ἀγαθότητος τοῦ Υἱοῦ;

\* Isa. xxvi, 18. \* Marc. x, 18. \* Luc. vi, 46.

(63) Sic Reg. et Palat. Editi vero male, ἀνω-  
 τέρον.

(64) Reg. et Palat. δώσει.

rum dicens, existimas Deum esse compositum!  
*Orth.* Absit, ut Deum dicam esse compositum!  
 sed, ut superius dixi, uterum nomine, quod Scri-  
 ptura Deo tribuit, generatricem vim hypostasos  
 ipsius intelligo. Nam de nobis etiam agens Scri-  
 ptura, sicut prius demonstratum est, ita loqui con-  
 suevit, ut cum inquit : « A timore tui, Domine, in  
 utero concepimus et parturivimus, et peperimus  
 Spiritum salutis ». In utero dicens, non intelli-  
 git corporeum uterum, sed in ipsa hypostasi. *Anom.*  
 Parum abest, quin mihi persuadcas ut fiam con-  
 substantialista.

11. *Anom.* Quid est istud consubstantiale? volo enim id quoque discere. Num idem est Filius, qui et Pater? *Orth.* Absit ut hoc dicam! *Anom.* Quid est igitur? vere enim id discere cupio. *Orth.* Consubstantiale est, quod eandem substantiæ rationem recipit, ut homo ab homine nihil differt, quatenus homo est : et angelus ab angelo, quatenus angelus est : ita et Deus a Deo nihil differt, quatenus Deus. *Anom.* Nihil igitur differt Pater a Filio? *Orth.* Nequaquam sane differt in eo quod Deus et Pater sit, sed in eo quod sit Pater et Filius : quoniam ille quidem genuit, hic vero genitus est ; hoc est igitur quod vocamus consubstantiale. *Anom.* Nulla igitur alia re differt Pater a Filio? Atqui scriptum est : « Quid me dicis bonum esse? Nemo bonus nisi unus Deus. » *Orth.* Filius igitur non est bonus? *Anom.* Ipse dixit : « Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Viden' ut recte dixerim, tunc fore te Christianum, cum factus fueris Filium esse Patri consubstantialem? *Anom.* Credo me Christianum esse. *Orth.* Si Christianus esses, non negares Filium esse bonum. *Anom.* Bonum non esse non dixi, sed eum dixisse : « Nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Bonitate igitur dicis differre Patrem a Filio? *Anom.* Ipse dixit : « Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus. » *Orth.* Non dixit, Ne me bonum dicito; sed, « Quid me dicis bonum? » *Anom.* Quænam vero differentia est inter illud, Ne me bonum dicito, et illud, Quid me dicis bonum? *Orth.* Magna. *Anom.* Quænam? *Orth.* Illud, Ne me dicito bonum, bonitatem tollit : istud vero, « Quid me dicis bonum? » perinde est atque, Quorsum me dicis bonum, nec me confiteris Deum esse? ut et illud : « Quid me vocatis, Domine, Domine, nec facitis quæ dico? » Quoniam igitur ille ut nudum hominem adiit ipsum, Magistrum simpliciter vocans, propterea inquit : « Quid me bonum dicis, » non credens quod sim Deus? « Nemo enim bonus, nisi unus Deus. » *Anom.* Dicimus et nos, ipsum bonum esse, sed non ita bonum, ut bonus est Pa-

(65) Τοῦ Υἱοῦ δεest in Palatino. Ibid., ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρα εἶναι. Editi, ἐν τῷ Θεῷ καὶ Θεῷ εἶναι.

(65') Vulg., ἦς. Edit.

ter. *Orth.* Atqui non dixit, Nemo bonus, nisi unus A Pater, sed, « Nemo bonus est, nisi unus Deus. » Tu vero cur dicis differre bonitatem Patris a bonitate Filii? Num igitur existimas quidpiam mali immistum esse bonitati Filii, eoque a bonitate Patris differre? *Anom.* Absit! non dico malitiæ quidpiam immistum esse bonitati Filii, verum Patris bonitatem differre a Filii bonitate. *Orth.* Sed

*nitas.*  
12. *Anom.* Annon vero Dei bonitas differt ab ea bonitate, quæ in nobis est? *Orth.* Nempe alia quædam est in nobis bonitas, quam Deus ipse. *Anom.* Iudæi igitur et Græci habentne Deum in sese? *Orth.* Imo ne is quidem Deum habet in sese, qui simpliciter dicitur Christianus: sed is demum habet, qui corpus suum afflixit et in servitutem

**415** redegit, ut possit dicere: « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur, Christi? » Qui enim talis est, audit a Christo: « Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona ». » *Anom.* Si bonus est homo, qui ex suo corde bona profert, quomodo nemo bonus est, nisi unus Deus? *Orth.* Quoniam Deus non est bonus participatione bonitatis, sed est ipsa bonitas: homo vero bonitatis participatione bonus est. *Anom.* Annon angeli sunt natura boni? *Orth.* Natura, nequaquam: participatione, plane. Nam quod natura bonum est, non mutatur, quantum ad id, quod est natura. *Anom.* Exempli causa? *Orth.* Homo natura non mutatur (neque enim fit aliud natura); sed studio et moribus mutatur: siquidem eundem modo bonum, modo malum videbis: ut Paulum, modo quidem persecutorem, modo vero Evangelii præconem; et eundem modo Christi discipulum, modo proditorem, ut Judam: et angelos, modo quidem malos, modo vero bonos. *Anom.* Num vero angeli, modo aiali, modo boni? *Orth.* Scriptura inquit: « Et: enim si angelis, qui peccarunt, non peperit ». » At si peccarunt, certe exciderunt bonitate. In universum denique condita res omnis Deo digna, et est et dicitur bona ob participationem bonitatis: Deus vero, qui bonus est natura, est ipsa bonitas: quamobrem etiam nemo bonus, nisi unus Deus. *Anom.* Ergo Filius bonus est, ut Pater? *Orth.* Sane quidem. *Anom.* Ecqui dici potest: « Nemo bonus, nisi unus Deus, » si Filius et Pater, boni? » *Orth.* Pater et Filius sunt unus Deus, non hypostasi, sed eadem substantiæ ratione: ut omnes homines sunt unus in Christo, non hypostasi, sed ratiõe substantiæ, et ob concordiam. *Anom.* Enimvero annon aliud est substantia, aliud hypostasis? *Orth.* Aliud et aliud, non tamen ut res. *Anom.* Ergo compositio invenietur. *Orth.* Aliud et aliud dixi, non tamen ut rem

• II Cor. xiii. 3. • Matth. xii. 15. • II Petr. ii. 4.

(65<sup>m</sup>) Sensus postulat, ni fallor, ut legatur οὐκ οὐσι. *EDY. PATROL.*  
(66) Καὶ τὸν μαθητὴν, ποτὲ δὲ ποδο. *Palat.*

Ἄρα μὴ μεμψῆσαι πονηρίαν τῆ ἀγαθότητι τοῦ Υἱοῦ νομίζεις, καὶ διὰ τοῦτο διαφέρειν τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα; Ἀνόμ. Μὴ γένοιτο! οὐ λέγω μεμψῆσαι πονηρίαν τῆ τοῦ Υἱοῦ ἀγαθότητι, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητα διαφέρειν τῆς τοῦ Υἱοῦ. Ὁρθ. Ἀλλὰ ἀγαθότης ἀγαθότητος οὐδὲν διαφέρει, ἢ ἀγαθότης ἐστίν.

bonitas a bonitate nihil differt, quatenus est bonitas

12. Ἀνόμ. Οὐ διαφέρει ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης τῆς ἐν ἡμῖν ἀγαθότητος; Ὁρθ. Ἔστι (65<sup>m</sup>) γὰρ ἐν ἡμῖν ἀγαθότης ἄλλη τις παρ' αὐτὸν τὸν Θεόν. Ἀνόμ. Οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ καὶ Ἰλλήνες τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι; Ὁρθ. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ ἀπλῶς λεγόμενος Χριστιανὸς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκείνος ἔχει ὁ ὑποπίστας τὸ ὄμμα καὶ δουλαγωγῆσας, ὥστε δύνασθαι λέγειν: « Ἐπὶ δοκιμῇν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. » Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀκούει παρὰ τοῦ Χριστοῦ: « Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προφέρει τὰ ἀγαθὰ. » Ἀνόμ. Εἰ ἐστὶν ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὁ προφέρων ἐκ τῆς καρδίας τὰ ἀγαθὰ, πῶς οὐδαί; ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός; Ὁρθ. Ὅτι ὁ Θεός οὐ κατὰ μετοχὴν ἀγαθότητός ἐστιν ἀγαθός, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἀγαθότης: ὁ δὲ ἄνθρωπος μετοχῆ ἀγαθότητός ἐστιν ἀγαθός. Ἀνόμ. Καὶ οἱ ἄγγελοι οὐκ εἰσὶν ἀγαθοὶ τῆ φύσει; Ὁρθ. Τῆ φύσει, οὐ· μετοχῆ, καί. Τὸ γὰρ ἐν τῆ φύσει ἀγαθόν, ὅ ἐστι τῆ φύσει, οὐ τρέπεται. Ἀνόμ. Ὅσον εἰ; Ὁρθ. Ἀνθρώπος τῆ φύσει οὐ τρέπεται: οὐ γὰρ γίνεταί ἄλλο τι τῆ φύσει: τῆ δὲ προαιρέσει τρέπεται: τὸν γὰρ αὐτὸν ἔχει ποτὲ πονηρὸν, ποτὲ ἀγαθόν ὡς Παῦλον, ποτὲ μὲν δούκτην, ποτὲ δὲ εὐαγγελιστὴν: καὶ τὸν αὐτὸν ποτὲ μαθητὴν, ποτὲ προδότην (66), ὡς τὸν Ἰουδαῖον: καὶ ἄγγελος, ποτὲ μὲν πονηροῦς, ποτὲ δὲ ἀγαθοῦς. Ἀνόμ. Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι ποτὲ πονηροὶ, καὶ ποτὲ ἀγαθοί; Ὁρθ. Ἐ Γραφῆ εἶπεν: « Εἰ γὰρ ἄγγελον ἀμαρτησάντων οὐκ ἐπέστατο. » Εἰ δὲ ἡμαρτον, ὅθλον, ἔτι ἐξέπεσον τῆς ἀγαθότητος. Καὶ καθόλου πᾶσα ἡ ἀξία τοῦ Θεοῦ κτίσις μετοχῆ ἀγαθότητος λέγεται καὶ ἐστὶν ἀγαθὴ: ὁ δὲ Θεός, φύσει ὢν ἀγαθός, αὐτός ἐστιν ἀγαθότης: ἐὶ καὶ οὐδαίς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Ἀνόμ. Καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ οὕτως ἐστὶν ἀγαθός, ὡς ὁ Πατήρ; Ὁρθ. Καὶ πάντως. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται λέγεσθαι: « Οὐδαίς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » Υἱὸς καὶ Πατήρ ἐστὶν Θεός (67); Ὁρθ. Εἰς Θεός Υἱὸς καὶ Πατήρ, οὐ τῆ ὑποστάσει, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας: ὡς πάντες ἄνθρωποι ἐν Χριστῷ εἰς, οὐ τῆ ὑποστάσει, ἀλλὰ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας καὶ ταῖς συμφωνίαις. Ἀνόμ. Ἄλλο γὰρ ἐστὶν οὐσία, καὶ ἄλλο ὑπόστασις; Ὁρθ. Ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐχ ὡς πρᾶγμα. Ἀνόμ. Οὐκ οὐκ σύνθεσις. Ὁρθ. Ἄλλο καὶ ἄλλο, εἶπον: οὐχ ὡς πρᾶγμα ἄλλο καὶ ἄλλο, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι σημαίνουσας τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τι τῆς οὐσίας: ὡς ὁ κόκκος τὸ σίτον λέγεται, καὶ ἐστὶ σπέρμα καὶ καρπός οὐχ ὡς πρᾶγμα

(67) Ita Reg. Editi vero, ὡς ὁ Πατήρ; Ὁρθ. Εἰς Θεός, etc. *Mox Feickm. et Reg.,* ἀλλὰ τῷ ταυτῷ τῆς *Palat.,* τῷ ταυτῷ.



ἄλλο καὶ ἄλλο· ἄλλο δὲ τι σημαίνει τὸ σπέρμα, καὶ ἄλλο τι καρπός· οὗτις τὸν σπέρμα τοῦ μέλλοντος γεωργίου ἐστὶ σπέρμα· ὁ δὲ καρπός τοῦ παρελθόντος γεωργίου ἐστὶ καρπός.

significat semen, aliud fructus, quoniam semen significat culturae fructus.

13. Ἀνόμ. Τί σημαίνει ἡ οὐσία, καὶ τί ἡ ὑπόστασις; Ὁρθ. Ἡ οὐσία τὴν κοινότητα σημαίνει· καὶ εἰ τί ἐστὶν ἕως τῆς οὐσίας, τοῦτο κοινόν ἐστι τῶν ὑποστάσεων τῶν ὑπὸ τὴν οὐσίαν· ἡ δὲ ὑπόστασις ἰδιότητα ἔχει, ἥτις οὐκ ἔστι κοινή τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων, μετὰ τοῦ κατὰ ἀριθμὸν ἐπιδεχέσθαι. Ἀνόμ. Ἡ γὰρ οὐσία οὐκ ἔχει ἰδιότητα; Ὁρθ. Οὕτως ἰδιότητα ἔχει, μὴ ὡσαν κοινή τῶν τῆς οὐσίας ὑποστάσεων· οὕτως ἀριθμὸν πληθυντικὸν ἐπιδέχεται, μία οὐσία. Τὸ δὲ ἀριθμὸν πληθυντικὸν ἐπιδεχόμενον πάντως ἰδιότητα ἔχει· καὶ τὸ ἔχον ἰδιότητα ἀριθμὸν ἐπιδέχεται. Αὐτὴ γὰρ ἡ ἰδιότης τὸν ἀριθμὸν εἰσάγει. Ἀνόμ. Οὐ νοῦ, ὁ λέγεις· εἰπέ σαφέστερον. Ὁρθ. Λίγους εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἀθάνατον, καὶ ἀβάρητον, καὶ ἀόρατον, καὶ θεόν (68); Ἀνόμ. Ναί. Ὁρθ. Καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις ὁμοίως ἀθάνατον, καὶ ἀβάρητον, καὶ ἀόρατον, καὶ θεμιουργόν, καὶ θεόν; Ἀνόμ. Ναί. Ὁρθ. Ὡς περὶ οὐκ ἔστι τῆς οὐσίας ἀθάνατον, ἀβάρητον, θεμιουργόν, οὕτως καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεις (69) τὴν αὐτὴν οὐσίαν; Ἀνόμ. Ναί. Ὁρθ. Τὸν Υἱὸν οὐ λέγεις Πατέρα; Ἀνόμ. Οὐ. Ὁρθ. Οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἐστὶν ἕως τὸ Πατὴρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Ἀνόμ. Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι τὰ μὲν τῆς οὐσίας ἴδιαι, ὁμοίως εἰσὶ κοινὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὸ δὲ Πατὴρ οὐ κοινόν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἕως τὸ Πατὴρ, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. Εἰ δὲ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως τὸ ἕως, καὶ ἄλλο τῆς οὐσίας ἰδιώματα, εὐ ταυτὸς ἐστὶ σημαίνοντος οὐσία καὶ ὑπόστασις. Ἀνόμ. Οὐκ ἐστὶν ἕως τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον; Ὁρθ. Οὐκ ἐστὶν. Ἀνόμ. Ἐστὶν ὅν τῶν ὄντων ἄλλο τι ἀγέννητον; Ὁρθ. Ναί. Ἀνόμ. Τί; Ὁρθ. Γεννητόν ἐστι τὸ πατέρα ἔχον, καὶ ἀγέννητον τὸ μὴ πατέρα ἔχον; Ἀνόμ. Ναί. Ὁρθ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατὴρ ἔχει; Ἀνόμ. Οὐ. Ὁρθ. Οὐκοῦν καὶ αὐτὸ ἀγέννητον· οὐκ ἄρα ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον (70). Ἀνόμ. Ἄλλ' ὁ Πατὴρ καὶ ἀγέννητός ἐστι καὶ ἀγέννητος. Ὁρθ. Οὐδὲ τὸ ἀγέννητον ἴδιον ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ κοινόν ἐστι Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἀνόμ. Πῶς; Ὁρθ. Ἀγέννητός ἐστι τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον ἢ πῶς; Ἀνόμ. Ναί. Ὁρθ. Τὸ δὲ γενεσιουργὸν ἔχον γενητόν ἐστιν. Οὕτως δὲ Υἱὸς γενεσιουργὸν ἔχει, οὕτως Πνεῦμα (δίδασκεται γὰρ ἐκ γαστρὸς ὁ Υἱός, καὶ ἐκ στόματος τὸ Πνεῦμα). Οὐκ ἄρα ἴδιον τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον. Ὁρθ. ἔστι, sed commune est Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo intelligis? Aut quomodo intelligis? Anom. Etiam. Orth. Illud autem est factum, quod non habet opificem: aut quomodo intelligis? Anom. Etiam. Orth. Illud autem est factum, quod non habet opificem. At neque Filius neque Spiritus sanctus habent opificem (ostensum enim est, Filium esse ex utero, et Spiritum sanctum ex ore). Itaque factum non esse, non est proprium Patris.

14. Ἀνόμ. Τί ὄν ἄλλο ἴδιον ἐστὶ τοῦ Πατρὸς εἰ (68) Πατ., καὶ θεμιουργόν θεόν.  
(69) Reg. et Palat., οὕτως καὶ Πατέρα λέγεις.

A aliam et aliam: sed quod hypostasis quidem aliud quiddam significet, aliud vero essentia: ut grammatum frumentum dicitur, et est tum semen, tum fructus: nou ut res alia atque alia; aliud autem quidem futuræ culturæ senu, fructus vero est

13. Anom. Quid significat substantia, quid hypostasis? Orth. Substantia significat communitatem. Et si quid est substantiæ proprium, id quod commune est hypostasibus, quæ substantiæ subsunt: hypostasis autem proprietatem habet minime communem hypostasibus ejusdem substantiæ, ac præterea numerum admittit. Anom. Annon vero essentia proprietatem habet? Orth. Neque proprietatem habet non communem hypostasibus substantiæ, neque numeri multiplicationem admittit, cum sit una. Quidquid vero numeri multiplicationem admittit, omnino proprietatem habet: et quod proprietatem habet, numerum inducit. Anom. Non intelligo quod dicis: pluius loquere. Orth. Patris substantiam dicis esse immortalem, et incorruptibilem, et invisibilem, et creatricem, et Deum? Anom. Etiam? Orth. Et Filium similiter dicis immortalem, incorruptibilem, invisibilem, creatorem et Deum? Anom. Sane. Orth. Sicut ergo Patris substantiam dicis immortalem, incorruptibilem, invisibilem, creatricem, noue ita et Filii eandem substantiam dicis? Anom. Sane. Orth. Filium autem uum uocas Patrem? Anom. Nequaquam. Orth. Pater ergo non est proprium quiddam substantiæ, sed hypostaseos. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam quæ propria sunt substantiæ, similiter sunt communia Patri, Filio et Spiritui sancto. Pater autem non est commune quiddam; non est igitur Pater quid proprium substantiæ, sed hypostaseos. Quod si aliud 416 est proprium hypostaseos, et aliz sunt proprietates substantiæ, non idem significant substantia et hypostasis. Anom. At nonne non genitum esse, est Patris proprium? Orth. Non est. Anom. Estne in rerum natura aliquid aliud ingentium? Orth. Etiam. Anom. Quidnam? Orth. Nonne id genitum est, quod patrem habet ingentium id, quod patrem non habet? Anom. Etiam. Orth. Spiritus habetne Patrem? Anom. Non. Orth. Ergo et ipse est ingentis: itaque ingentium esse, non est proprium Patris. Anom. Sed Pater est et non genitus et non factus. Orth. Ne istud quidem, nou factum esse, Patris proprium est, sed commune est Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo? Orth. An non factum est illud, quod non habet opificem: aut quomodo intelligis? Anom. Etiam. Orth. Illud autem est factum, quod non habet opificem. At neque Filius neque Spiritus sanctus habent opificem (ostensum enim est, Filium esse ex utero, et Spiritum sanctum ex ore). Itaque factum non esse, non est proprium Patris.

14. Anom. Quidnam igitur aliud est Patris pro (70) Palat. fere semper habet ἀγέννητον, et γυννητόν, nisi aliter uotetur, et Regius similiter.

prium, si neque non genitum esse, neque non factum, est ipsius proprium? *Orth.* Esse Patrem, est proprium Patris: esse Filium, est proprium Filii: et esse Spiritum sanctum Dei, proprium est Spiritus sancti. *Anom.* Annon vero Pater est spiritus sanctus? *Orth.* Pater quoque est spiritus sanctus, sed non est Spiritus Dei. Itaque hypostases Patris proprium est, Pater: nec enim Pater Filius est: et hypostases Filii proprium est, Filius: nec enim Filius Pater est: et hypostases Spiritus sancti proprium est, Spiritum Dei sanctum esse, neque Spiritus Dei sanctus Pater est aut Filius. Substantia vero est communis Patri, Filio, et Spiritui sancto: est enim similiter immortalis, similiter incorruptibilis, similiter sancta, similiter bona. Et propterea dicimus unam substantiam, tres hypostases. *Anom.* Uhi scriptum est Spiritum sanctum dici Spiritum Dei? *Orth.* Paulus apostolus dicit: « Nemo enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei ». *Anom.* Spiritum Dei dicit ipsum Deum. *Orth.* Lege Apostolum, ut ipsum hæc dicentem audias: « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se, nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei ». Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis? ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. »

15. *Anom.* Cur non tres quoque substantias dicimus? *Orth.* Quia dato numero, necesse est proprietatem dari: proprietates vero est alterum quiddam: altera autem substantia constituit heteroousion. Quod autem est heteroousion, non est similiter immortale, nec similiter incorruptibile, nec similiter sanctum, nec similiter immutabile. At Pater, Filius, et Spiritus sanctus, sunt quiddam similiter immortale, sanctum, immutabile. Una est ergo Patris, Filii, et Spiritus sancti substantia. Quando vero tres hypostases dicimus Patris, Filii, et Spiritus sancti, vere esse dicimus proprietatum differentiam in hypostasi, non autem in substantia. *Anom.* Dicis autem omnino differentiam esse inter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum? *Orth.* Hanc differentiam dico, quod qui Pater est, non sit Filius: nec qui Filius est, sit Pater: nec qui Spiritus sanctus est, sit Pater vel Filius: ne, cum audis Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nomina quædam nuda intelligas, sed hypostases, quæ vere sunt et subsistent, et rursus, cum unam substantiam dicimus, intelligas, id quod nos Patris substantiam esse sentimus ipsum esse Filium, et

μήτε τὸ ἀγέννητον ἴδιον αὐτοῦ ἔδωκε, μήτε τὸ ἀγέννητον; *Orth.* Τοῦ Πατρὸς ἴδιον τὸ, Πατὴρ· τοῦ Υἱοῦ ἴδιον τὸ, Υἴος· τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὸ Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον εἶναι. *Ἀνόμ.* Ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἐστὶν πνεῦμα ἅγιον; *Orth.* Καὶ ὁ Πατὴρ πνεῦμα ζῶν ἐστίν, ἀλλ' οὐ Πνεῦμα Θεοῦ. Τῆς οὖν ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἴδιον τὸ, Πατὴρ· οὐδαμῶς γὰρ ὁ Πατὴρ Υἴος· καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ ἴδιον τὸ, Υἴος· οὐδαμῶς γὰρ ὁ Υἴος Πατὴρ· καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἴδιον τὸ εἶναι Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον· οὐδαμῶς δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον, Πατὴρ ἢ Υἴος. Ἦ δὲ οὐσία Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, κοινή· ὁμοίως γὰρ ἀθάνατος, ὁμοίως ἀφθαρτος, ὁμοίως ἅγια (71), ὁμοίως ἀγαθὴ. Καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις. *Ἀνόμ.* Πῶς γέγραπται, ὅτι τὸ Πνεῦμα, Θεοῦ λέγεται; *Orth.* Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγει· « Οὐδέλις γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδέλις οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » *Ἀνόμ.* Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ λέγει αὐτὸν τὸν Θεόν. *Orth.* Ἀνάγνωθε τὸν Ἀπόστολον, ἵνα ἀκούσῃς λέγοντος οὕτως· « Ἄφθαλμῶς οὐκ εἶδε, καὶ τὸ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἤρτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ἡμῖν δὲ καὶ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδέλις ἔγνω, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. »

15. *Ἀνόμ.* Διὰ τί δὲ μὴ καὶ τρεῖς οὐσίας εἴπωμεν; *Orth.* Ὅτι ἀνάγκη τῷ ἀριθμῷ τὴν ἰδιότητα δοθῆναι· ἢ δὲ ἰδιότης ἐτερότης· ἢ δὲ ἐτερότης τῆς οὐσίας ἑτεροούσιον (72) ποιεῖ· τὸ δὲ ἑτεροούσιον οὐχ ὁμοίως ἐστὶν ἀθάνατον, οὐχ ὁμοίως ἀφθαρτον, οὐχ ὁμοίως ἅγιον, οὐχ ὁμοίως ἄρεπτον. Ὅμοιως δὲ Πατὴρ καὶ Υἴος καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀθάνατον, ἅγιον, ἄρεπτον. Μία ἔρα οὐσία Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν δὲ λέγωμεν τρεῖς ὑποστάσεις Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἀληθές εἶναι λέγομεν τῶν ἰδιοτήτων τὴν διαφορὰν ἐν τῇ ὑποστάσει, οὐχ ἢ δὲ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ. *Ἀνόμ.* Λέγεις δὲ ὅπως διαφορὰ ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; *Orth.* Τὴν διαφορὰν ταύτην λέγω, τὸν Πατέρα μὴ εἶναι Υἱόν, μὴδὲ τὸν Υἱὸν Πατέρα· μὴδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατέρα ἢ Υἱόν· ἵνα μὴ ὀνόματα φιλά νομίσης ἀκούων Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ὑποστάσεις ἀληθῶς ὅσας καὶ ὁμοειδέσας· ὅταν δὲ λέγωμεν μίαν οὐσίαν, ὅτι ἕκαστ' ἐν νοήσωμεν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν, τοῦτο ἐστὶν ὁ Υἴος, τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ Πνεῦμα· περὶ οὗ αὐτὸς ὁ Υἴος εἶπεν· « Οὐ γὰρ ἔστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῖν. » Καὶ διὰ τοῦτο

\* 1 Cor. II, 11. † *ibid.* 9, 10.

(71) Ὅμοιως ἅγια ἀπὸ Παλάτ.

(72) Sic Regius et Palatinus. Editi vero, ἑτεροούσιον.

εἰρηται· Ὁ δὲ ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός· ἀγαθὸν ἂν ἵππετος τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ μετοχή ἀγαθότητος, ἀλλ' οὐσίας ταυτότητι. Ἄνομ. Ἀγαθὸν γὰρ λέγεις καὶ τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ὁ προφήτης Δαβὶδ λέγει· Ἐὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ἐδηγήσαι με ἐν γῆ εὐθείᾳ. Ἄνομ. Καὶ ἄνθρωποι λέγονται ἀγαθοί. Ὀρθ. Ναί, ἀλλὰ μετοχῇ ἀγαθότητος. Ἄνομ. Καὶ τὸ Πνεῦμα λέγω. Ὀρθ. Δύναται οὖν καὶ ἀποβαλεῖν τὴν ἀγαθότητα, ὡς ὁ Ἰούδας, καὶ ὁ διάβολος; Ἄνομ. Ἐὰν θελήσῃ, ναί. Ὀρθ. Μὴ μοι εἴη κατάναντι Κυρίου ἀσεβῆσαι, ὥστε κἀνεὶς νοῦν τοῦτο λαβεῖν! Sane, sed participatione bonitatis. Anom. Spiritum bonitatem abjicere, ut Judas, ut diabolus? Anom. Sane, si quidem velit. Orth. Absit! ut coram Deo sic blasphemem, ut hoc mihi vel in mentem veniat.

16. Ἄνομ. Ὡς οὖν ἀγαθὸν λέγεις τὸ Πνεῦμα, ὡς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; Ὀρθ. Καὶ πάντῃ· καὶ γὰρ αὐτὸ οὐ μετοχῇ ἀγαθότητος ἀγαθὸν ἔστιν, ἀλλ' αὐτοαγαθὸν, ἤτοι (75) ἀγαθότης, ἔστιν. Ἄμειλι Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει εἰρηκέναι τὸν Κύριον· Ἐἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; ἢ ὁ δὲ Λουκᾶς· Ἐἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος δώσει Πνεῦμα ἔργων τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; ἢ Ἀκούετε, εἰ ὅσα ἔχετε, ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ ταυτῶν γινώσκοντες εἶπὸν τὸ Πνεῦμα τῇ ἀγαθότητι, καὶ τὴν ἀγαθότητα ἐπὶ Πνεύματι (74)· ὁ μὲν ἔκ τὰ ἀγαθὰ· αὐτὸ τὸ Πνεῦμα εἶπεν, ὁ δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτὰ ἔκ τὰ ἀγαθὰ. Ἄνομ. Οὐκοῦν καὶ θεός ἐστι τὸ Πνεῦμα; Ὀρθ. Ἄνιθετον (73), δὲ. Ἄνομ. Τί θέλει εἶναι ἀνιθετον; Ὀρθ. Τὸ ἀνιτεταγμένον τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀνιτεταγεται, ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητός ἐστι· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν μίαν θεότητα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἄνομ. Μία οὐκ ὑπόστασις. Ὀρθ. Ὅθ. Ἄνομ. Εἰ μὴ ἐστὶ θεότης, μία καὶ ἐστὶν ὑπόστασις. Ὀρθ. Εἰ ἤβδεις τὴν ὁμοίαν τοῦ θεοῦ, ἐγένωσκας, ὅτι θεότης τῆ ἔναι, κοινὸν τοῖς ὑποστάσεσι σημαίνει, ὑπόστασις δὲ τὸ εἶναι, οὐσία δὲ ἐκ τὴν ταυτότητα. Ὡς ἀνθρωπότης, τὸ τί εἶναι κοινόν· ὑπόστασις δὲ τὸ εἶναι· οὐσία δὲ ἡ ταυτότης· οὐ γὰρ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις ἀνθρωπότης. Εἰ δὲ οὐ πᾶσα ὑπόστασις ἀνθρωπότης, οὐδὲ πᾶσα ὑπόστασις θεότης, οὐκ ἄρα ταυτῶν σημαίνει ὑπόστασις θεότης καὶ ἀνθρωπότης. Ἄνομ. Ἡ ἀνθρωπότης οὐκ ὑφέστηκε; Ὀρθ. Ναί, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένη. Ἄνομ. Οὐκοῦν καὶ ὑπόστασις ἐστίν. Ὀρθ. Εἶπον, ἐν ἀτόμοις θεωρουμένη. Ἄνομ. Τί ἐστὶν ἀτομὸν, καὶ τί ἐστὶν ἀνθρωπότης; Ὀρθ. Ἀτομὸν ἐστίν, ἡ καθ' ἑαυτὸν ἡμῶν ὑπόστασις· ἀνθρωπότης δὲ ἡ τῆς οὐσίας κοινότης. Ἄνομ. Καὶ τίς ἡ διαφορά κοινότητος καὶ ὑποστάσεως; Ὀρθ. Ὅτι ἡ μὲν σὴ ὑπόστασις οὐκ ἐστὶ πάντων ἀνθρώπων· ἡ δὲ ἀνθρωπότης κοινὴ πάν-

hoc ipsum esse quoque ipsius Patris Spiritum, de quo Filius ipse dixit: « Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus 417 Patris vestri, qui loquitur in vobis ». Propterea quoque dictum est: « Nemo bonus, nisi unus Deus; nimirum quod bonus sit Pater, Filius et Spiritus sanctus, non participatione bonitatis, sed substantiæ ταυτότητι, quasi dicas, identitate. Anom. Ergo bonum dicis etiam Spiritum sanctum? Orth. David propheta dicit: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam ». Anom. Dicuntur etiam homines boni. Orth. Sane, si quidem velit. Orth. Absit! ut coram Deo sic blasphemem, ut hoc mihi vel in mentem veniat.

16. Anom. Sic ergo dicis Spiritum sanctum bonum, ut Patrem et Filium? Orth. Sane quidem: nam et ipse bonus est non participatione bonitatis, sed quod sit ipsum bonum, sive ipsa bonitas. Dicit enim Matthæus evangelistæ Dominum dixisse: « Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se 10? ». Et Lucas: « Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus se 11? ». Audis, si aures habes, evangelistas probe scire, idem esse Spiritum sanctum atque bonitatem, et bonitatem atque Spiritum sanctum: et illum quidem « bona » Spiritum sanctum dicere, alium vero Spiritum sanctum, « bona ». Anom. Nonne est igitur etiam Spiritus sanctus Deus? Orth. Non sane oppositus. Anom. Quid sibi vult istud, oppositus? Orth. Qui voluntati Patris sit adversarius. At Spiritus non est adversarius, sed est ex deitate, et propterea dicimus unam esse deitatem Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Anom. Ergo una est hypostasis. Orth. Nequaquam. Anom. Si una est deitas, una etiam hypostasis. Orth. Si nosses donum Dei, nosses deitatem significare quoddam « esse » commune hypostasis, hypostasis autem « esse », substantiam vero significare ταυτότητα, id est « identitatem ». Ut humanitas est quoddam esse commune, hypostasis autem esse, substantia vero identitas. Nec enim omnis hypostasis est deitas, neque omnis hypostasis est humanitas. Quod si non omnis hypostasis est deitas, nec omnis hypostasis est humanitas, non idem significat hypostasis quod deitas vel humanitas. Anom. Humanitas nonne subsistit? Orth. Maxime, si quidem in individuis spectetur. Anom. Ergo est quoque hypostasis. Orth. Dixi subsistere, si in individuis spectetur. Anom. Quid est individuum, et quid est humanitas? Orth. Individuum est nostrum singulorum hypostasis: humanitas vero est ipsa substantiæ communitas. Anom. Communitatis autem et hypostasos quænam est differentia?

\* Math. x, 20. \* Psal. cxlii, 11. <sup>10</sup> Math. vii, 11. <sup>11</sup> Luc. xi, 13.

(73) Regius et Palat., ἔττον.

(74) Palat., καὶ τὴν ἐπιθέτην τὸ Πνεῦμα.

(75) Mss., ἀνιθετον, hic et mox.

*Orth.* Eo differunt quod hypostasis tua non est omnium hominum : sed humanitas est omnium hominum communis. *Anom.* An mea hypostasis non est aliud quam humanitas ? *Orth.* Nequaquam. *Anom.* Quomodo ? *Orth.* Quoniam humanitas quidem est uniuscujusque proprietatis

17. *Anom.* Hypostasis Patris nonne est deitas ? *Orth.* Maxime. Sed deitas significat quiddam esse, hypostasis vero esse. *Anom.* Item hypostasis Filii, annon est deitas ? *Orth.* Etiam. *Anom.* Duae sunt igitur deitates. *Orth.* Nequaquam. *Anom.* Quo modo ? *Orth.* Quoniam non est alia et alia deitas. *Anom.* Atqui alia et alia est hypostasis. *Orth.* Sed dixi deitatis et hypostaseos nominibus idem non significari. Nam hypostasis declarat esse, deitas vero quiddam esse. Sicut enim non sunt duae humanitates Petri et Pauli, ita nec Patris et Filii duae sunt deitates. *Anom.* Atqui nonne 418 hypostasis Patris est etiam deitas ? *Orth.* Hypostasis quidem Patris est etiam deitas, et Filii hypostasis etiam deitas : at non consequitur, quia duae sunt hypostases, duas esse deitates. *Anom.* Quomodo non consequitur ? *Orth.* Quoniam immortalitas quoque est hypostasis Patris, et immortalitas hypostasis Filii, nec tamen sunt duae immortalitates. *Anom.* Non sunt duae immortalitates ? *Orth.* Non. *Anom.* Quomodo ? *Orth.* Quoniam non est diversa immortalitas : immortalitas enim ab immortalitate non differt, qua immortalitas est. *Anom.* Si quidem vere est alia et alia hypostasis Patris et Filii, quomodo non est alia et alia immortalitas ? *Orth.* Alia et alia est hypostasis Patris et Filii, sed non est alia et alia immortalitas. Nam et nos aliam et aliam hypostasin habemus, at non aliam et aliam humanitatem. Et Petri hypostasis est homo ; et Pauli hypostasis est homo : et sunt duae hypostases, at non duae humanitates. Itidem aliam atque aliam hypostasin habemus, non tamen aliam et aliam immortalitatem, quam per unum baptismum recipimus. Nam si alia et alia est immortalitas, alius et alius haptismus, alia et alia fides, non est etiam unus Dominus, una fides, unum baptisma.

18. *Anom.* Sed nostra hypostasis aliud quiddam est, quam immortalitas et baptisma : ergo etiam hypostasis Dei alia est quam immortalitas. *Orth.* Nequaquam. Sed ipsa hypostasis est etiam immortalitas : neque immortalitas duntaxat, verum etiam incorruptibilitas, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, et dominatio, et potestas. Neque Deus haec esse dicitur per compositionem : sed ex diversis considerationibus dicitur immortalitas, quod desinere : incorruptibilitas, quod dissolvi non possit : justitia propter aequitatem : sanctificatio, quod a peccato custodiat : redemptio, quod vitam nostram liberet a corruptione : dominatio, quod omnium sit Dominus : potestas, quod nihil ei resistat. Haec au-

(76) Ἡ ἀθανασία ἐστίν. Εἴπερ ἀληθῶς ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασις ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἄλλ' οὐχί

των ἀνθρώπων. Ἀρόμ. Ἡ ἐμὴ ὑπόστασις οὐκ ἐστὶν ἄλλο ἢ ἀνθρωπότης ; Ὁρθ. Οὐ. Ἀρόμ. Πῶς οὖν ; Ὁρθ. Ὅτι ἡ μὲν ἀνθρωπότης κοινὴ πάντων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ὑπόστασις ἡ ἰδιότης ἐκάστου.

17. Ἀρόμ. Ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐστὶ θεότης ; Ὁρθ. Ναί. Ἄλλ' ἡ θεότης τὸ τι εἶναι σημαίνει, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ εἶναι. Ἀρόμ. Καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἐστὶ θεότης ; Ὁρθ. Ναί. Ἀρόμ. Δύο οὖν θεότητες. Ὁρθ. Οὐ. Ἀρόμ. Πῶς οὖν ; Ὁρθ. Οὐ γὰρ ἄλλη καὶ ἄλλη θεότης ἐστίν. Ἀρόμ. Ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασις ἐστίν. Ὁρθ. Ἄλλ' οὐχί τὸ αὐτὸ σημαίνειν εἶπον θεότητα καὶ ὑπόστασιν ἢ γὰρ ὑπόστασις τὸ εἶναι, ἡ δὲ θεότης τὸ τι εἶναι ὡς γὰρ οὐκ εἶσι δύο ἀνθρωπότητες Πέτρου καὶ Παύλου, οὐδὲ δύο θεότητες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἀρόμ. Οὐκοῦν οὐχί ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς ; Ὁρθ. Ἡ μὲν ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς καὶ θεότης, καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ καὶ θεότης ὁὐχί δὲ, ἐπειδὴ δύο ὑποστάσεις εἶσι, δύο καὶ θεότητες. Ἀρόμ. Πῶς οὐχί ; Ὁρθ. Ὅτι καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀθανασία ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐ δύο ἀθανασίαι. Ἀρόμ. Καὶ οὐκ εἶσι δύο ἀθανασίαι ; Ὁρθ. Οὐ. Ἀρόμ. Πῶς ; Ὁρθ. Ὅτι μὴ διάφορος ἐστὶν ἀθανασία ἀθανασία γὰρ ἀθανασίας οὐδὲν διαφέρει, ἢ ἀθανασία ἐστίν (76). Ἀρόμ. Εἴπερ ἀληθῶς ἄλλη ὑπόστασις ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πῶς οὐχί ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία ; Ὁρθ. Ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασις ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐχί ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἄλλην καὶ ἄλλην ἔχομεν ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐχί ἄλλην καὶ ἄλλην ἀνθρωπότητα. Καὶ ἡ ὑπόστασις Πέτρου ἀνθρωπότης ἐστὶ, καὶ ἡ ὑπόστασις Παύλου ἀνθρωπότης ἐστὶ καὶ δύο εἰσὶν ὑποστάσεις, καὶ οὐ δύο ἀνθρωπότητες. Καὶ ἄλλην καὶ ἄλλην ὑπόστασιν ἔχομεν, οὐχί δὲ ἄλλην καὶ ἄλλην ἀθανασίαν, ἣν διὰ τὸ ἐνὸς βαπτίσματος ἐλάβομεν. Εἰ γὰρ ἄλλη καὶ ἄλλη ἀθανασία, ἄλλο καὶ ἄλλο βάπτισμα, καὶ ἄλλη καὶ ἄλλη πίστις, καὶ οὐκ ἐστὶν εἰς Κύριον, μία πίστις, ἐν βάπτισμα.

18. Ἀρόμ. Ἀλλὰ ἡ ἡμετέρα ὑπόστασις ἄλλη ἐστὶ παρὰ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ βάπτισμα ἄρα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόστασις ἄλλη ἐστὶ παρὰ τὴν ἀθανασίαν. Ὁρθ. Οὐ. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ ἀθανασία ἐστὶ καὶ οὐ μόνον ἀθανασία, ἀλλὰ καὶ ἀφραρσία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ κυριότης, καὶ δύναμις. Καὶ οὐκ ἐστὶ κατὰ σύνθεσιν ταῦτα ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐπινοίας λόγματος ἀθανασία μὲν διὰ τὸ ἀτελεύτητον ἄφραρσία δὲ, διὰ τὸ ἀλυτον (77) δικαιοσύνη διὰ τὸ ἴσον ἄγιασμός διὰ τὸ φυλάττειν ἀπὸ ἀμαρτίας ἀπολύτρωσις διὰ τὸ σώζειν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν κυριότης, διὰ τὸ πάντων κρατεῖν δύναμις, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῷ ἀντιχεῖσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ περὶ τὴν ὑπόστα-

ἄλλη καὶ ἄλλη. Sic Palat  
(77) Palat., ἀδιάλυτον.

σιν τοῦ Υἱοῦ θεωρεῖται, ὁμοίως τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ μὲν ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀφαιρούμενος· καὶ διὰ τοῦτο δύο μὲν ὑποστάσεις λέγομεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἄλλω δὲ θεότητι, δύναμι, κυριότητα, καὶ ἀθανασία, καὶ ἀφάρσιστος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀπόμ. Οὐκοῦν καὶ ἀγεννησίαν (78) μίαν λέγεις. Ὁρθ. Ἀγέννητον μὲν λέγω καὶ τὸν Υἱόν, οὐκ ἀγέννητον δὲ. Ἀπόμ. Ἄλλω γὰρ ἔστιν ἀγέννητον, καὶ ἄλλο ἀγέννητον; Ὁρθ. Καὶ πᾶν. Ἀπόμ. Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι τὸ μὲν γεννητὸν ἔστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννόμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ γαστρὸς λεγόμενον· τὸ δὲ γενητὸν τὸ ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ γενεσιουργοῦ. Ὅτι Πάντα γὰρ ὅσα ἐβλήθησαν, ἐποίησεν. Ἐποίησε δὲ πῶς; Ἐποίησεν, καὶ ἐγενήθησαν· ἐνετατάτο, καὶ ἐκτίσθησαν. Ἀπόμ. Οὐκ ἐβλήθησα, τί ἔστι γεννητὸν, καὶ τί γενητὸν; ἄλλ' εἰ ἄλλο ἔστι τὸ ἀγέννητον, καὶ ἄλλο τὸ ἀγέννητον. Ὁρθ. Εἰ τὸ γεννητὸν ἔστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἐκ γαστρὸς, τὸ μὴ δὲ ἐκ γαστρὸς, ἦγον (79) ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀγέννητὸν ἔστι· καὶ εἰ τὸ γενητὸν ἐκ τῆς ἐξουσίας ἔστι κατ' ἐντολήν, τὸ ἀγέννητον τὸ μὴ κατ' ἐντολήν ὑπάρχον, ἄλλ' ἢ ἀναίτιον ἔν, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀγεννήτου. ἡ ὑποστάσι : et si factum illud est, quod est ex potestate secundum mandatum, utique non factum illud est, quod non existit ex mandato, sed vel

19. Ἀπόμ. Δύο οὖν ἀγέννητα λέγεις; Ὁρθ. Ἐγὼ καὶ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἀγέννητα λέγω, ἀλλ' οὐκ ἀπάτορα τρία, οὐδὲ ἀναίτια· ἀλλὰ τὸν μὲν (80) Πατέρα, καὶ ἀπάτορα, καὶ ἀναίτιον, καὶ ἀγέννητον. Καὶ γὰρ οὕτε Πατέρα ἔχει ὁ Πατήρ, οὕτε γενεσιουργόν, οὕτε αἴτιον τοῦ εἶναι ὡς ἐξ ὑποστάσεως. Ὁ δὲ Υἱὸς Πατέρα μὲν ἔχει, γενεσιουργόν δὲ οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἐγένετο, ἀλλ' ἐγενήθη. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατέρα οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἐγενήθη· γενεσιουργόν οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἐγένετο· αἴτιον δὲ ἔχει τὸν Θεόν, οὐ Πνεῦμα ἔστι, παρ' οὐ καὶ ἐκπορεύεται. Ἀπόμ. Τὰ γὰρ ἄλλα πνεύματα οὐ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται; Ὁρθ. Καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγενήθημεν· Ὅσοι γὰρ αὐτὸν ἔλαβον, ἢ γέγραπται, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν. Ἄλλ' ὡς περ ἡμεῖς, ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες, οὐκ ἐκ γαστρὸς τῆς ὑποστάσεως ἐγενήθημεν, οὕτως καὶ τὰ ἐκπορευόμενα πνεύματα ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ εἰσι. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ στόματος τῆς ὑποστάσεως ἔστι Πνεῦμα· Ἐγὼ γὰρ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανῶν ἑστερωθήσαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αἰσῶν. Καὶ ὁ Πατήρ λέγει· Ἰδοὺ ὁ Παις μου, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θῆσθε τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. Ἀπόμ. Εἰ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς ὑποστάσεως, εἰσὶν ἀδελφοί; Ὁρθ. Μὴ γίνονται οὐδὲς τοῦτο λέγει. Πῶς γὰρ μονογενὴς ὁ Υἱὸς, εἰ δύο εἰσὶν ἀδελφοί; Ἀπόμ. Πῶς οὖν καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ δύο

tem omnia, ut in Patris, ita etiam in Filii hypostasi considerantur, idque minime ex participatione. Idcirco duas quidem hypostases dicimus Patris et Filii, unam autem deitatem, potestatem, dominationem, immortalitatem, incorruptibilitatem, et ejusmodi alia. Anom. Unam igitur etiam dicis, ἀγεννησίαν, id est generationis carentiam. Orth. Ἀγέννητον, id est « non factum, » quidem dico etiam Filium : ἀγέννητον autem, id est, « non genitum, » nequaquam. Anom. Estne igitur aliud, non factum, aliud non genitum? Orth. Sane quidem. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam τὸ γεννητὸν, illud est, quod ex hypostasi gignitur, ideoque ex ventre vel utero dicitur : γενητὸν vero illud est, quod est a potestate opificis. Nam « omnia quæcumque voluit fecit »<sup>12</sup>, Quomodo autem fecit? « Dixit, et facta sunt : mandavit et creata sunt »<sup>13</sup>. Anom. Nun quævisi quid sit genitum et quid factum, sed an non factum sit aliud, quam non genitum. Orth. Si genitum illud est, quod est ex hypostasi et utero, sane illud est non genitum, quod non ex utero vel causam non habet, vel est ex hypostasi non ge-

19. Anom. Duo igitur dicis non facta? Orth. Ego et Patrem et Filium et Spiritum sanctum dico esse non facta, nequaquam vero tria sunt, Patre vel causa carentia : sed Patrem quidem, absque Patre, et absque causa, et non factum. Neque enim Pater habet Patrem, neque opificem, ad quem ortum referat, neque quemquam auctorem, a quo sit ut ex hypostasi. At Filius Patrem quidem habet, sed ab opifice ortum non habet : neque enim factus est, sed genitus : Spiritus sanctus autem Patrem non habet, quia non est factus, nec ab opifice ortum habet, quia non est factus : sed auctorem et causam habet Deum, cujus spiritus est, et a quo procedit. Anom. Alii vero spiritus annō ab eo procedunt? Orth. Ei nos quoque ab eo geniti sumus : Quotquot enim receperunt eum, et scriptum est, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt<sup>14</sup>. Sed sicut nos, qui ex Deo nati sumus, non sumus ex utero hypostaseos geniti : ita et spiriūs qui ex Deo procedunt ex ore hypostaseos ejus non sunt. At Spiritus sanctus est Spiritus ex ore hypostaseos ipsius : « Nam verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum »<sup>15</sup>. Et Pater dicit : « Ecce Filius meus, dilectus meus, in quo complacuit anima mea, ponam Spiritum meum super ipsum »<sup>16</sup>. Anom. Si et Filius est ex hypostasi, et Spiritus ex hypostasi, fratres sunt igitur? Orth. Absit! nullus hoc dicit. Quomodo enim Filius est unigenitus, si duo sunt fratres? Anom. Quomodo igitur et Filius est ex hy-

<sup>12</sup> Psal. cxxviii, 6. <sup>13</sup> Psal. cxxviii, 5. <sup>14</sup> Joan. i, 12, 13. <sup>15</sup> Psal. cxxviii, 6. <sup>16</sup> Isa. xlii, 1.

(78) Palatinus, ἀγεννησίαν.

(79) Felckm., ἦγον, Palat., εἶπον.

(80) Palatinus et Felckm., ἀλλὰ τὸ μὲν.

postasi et Spiritus, neque tamen sunt duo fratres? **A** *Orth.* Prupterea Filius dictus est esse non tantum ex hypostasi, verum etiam ex utero; et Spiritus sanctus non tantum ex hypostasi, sed etiam Spiritus oris, ut differentia sit non habita ejus ratione, quod sint ex hypostasi, sed quorum unus quidem ex utero sit, alter ex ore.

20. *Anom.* Aliud ergo est os, aliud est uterus, aliud hypostasis? *Orth.* Non aliud et aliud, ut res aut tritonimum quidpiam. *Anom.* Ut quid ergo? *Orth.* Ut aliud quidem significaste hypostasi, aliud utero, et aliud ore. *Anom.* Quid significat hypostasis, quid os, quid uterus? *Orth.* Hypostasis declarat, τὸ εἶναι, id est « esse » : uterus generandi vim : os, ipsam docendi facultatem. Quomodo vero gignat Filium Deus, et quomodo Spiritum emittat, curiose non pervestigat : sed erecto Filium genitum inexplicabili modo et absque passione ulla, et similiter Spiritum sanctum procedere inexplicabili modo et absque passione ulla. *Anom.* Ubi est os, et uterus, et hypostasis, quid aliud, quam compositionem dicas? *Orth.* Compositionem non efficiunt hæc nomina. Omnino enim ista non dicuntur, ut de membris solent. *Anom.* Os, nonne est os? et uterus, nonne est uterus? *Orth.* Non omne os est idem os, neque omnis uterus est idem uterus : nam neque omne os est membrum, neque omnis uterus prorsus membrum est. *Anom.* Qui vero fiat ut os non sit os, et uterus non sit uterus? *Orth.* Scriptura multis locis os gladii nominavit, nec quispiam ita insanit, ut dicat gladium eo membro præditum esse, quod os vocatur; sed Scriptura os vocavit illud, quo gladius absumit : et cum dicit ex quo utero proveniat glacies, uterum corporeum non requirit : et cum faciem ignis dicit, non dicit ignem esse humana forma præditum, cuius membrum unum sit facies, alterum vero ignis; neque faciem terræ dicens, terram dicit humanam formam referre.

21. *Anom.* At ubi nam dictum est terram esse faciem præditam? *Orth.* Scriptura est apud prophetam : « Qui fugit, erit ut qui fugit a facie ignis. » Et in Genesi Cain inquit : « Si ejicis me hodie a facie terræ, etiam a facie tua abscondar <sup>17</sup>. » *Anom.* Sed cum de animalibus ista nomina dicuntur, membra declarant : in iis vero, quæ sensus sunt expertia, abusione quadam usurpantur. *Orth.* Annon tibi videtur anima esse animal? *Anom.* Sane. Nam et angelus animal est, et omnes spiritus : propterea enim etiam omnes seraphim animalia dicuntur : et scriptum est : « Deus, in medio duorum animalium cognosceris <sup>18</sup>. » *Orth.* Dicens igitur Deus : « Aperi os **420** tuum et implebo illud <sup>19</sup>, » quodnam os dicit? Et David psal. cxviii : « Os meum

ἀδελφοί; Ὁρθ. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ γαστρὸς ἐφίεται : καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα στόματος ἐφίεται : ἵνα ἡ διαφορά μὴ κατὰ τὸν ἐκ τῆς ὑποστάσεως λόγον γένηται, ἀλλὰ κατὰ τὸν (81) ἐκ γαστρὸς καὶ στόματος.

20. Ἀνόμ. Ἄλλο οὖν στόμα, καὶ ἄλλο γαστήρ, καὶ ἄλλο ὑπόστασις, Ὁρθ. Οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο, ὡς πράγμα, ὡς τριτόνυμόν τι. Ἀνόμ. Ἄλλ' ὡς τί; Ὁρθ. Ὡς ἄλλο τι (82) σημαίνουσας τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς γαστρὸς, καὶ ἄλλο τὸ στόμα. Ἀνόμ. Τί σημαίνει ἡ ὑπόστασις, καὶ τί τὸ στόμα, καὶ τί ἡ γαστήρ; Ὁρθ. Ἡ ὑπόστασις τὸ εἶναι σημαίνει : ἡ γαστήρ τὸ γεννητικόν : τὸ στόμα τὸ διδασκτικόν. Πῶς δὲ γεννᾷ τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, οὐ πολυπραγμονῶν : καὶ πῶς ἐκπέμπει τὸ Πνεῦμα, ὁμοίως οὐ πολυπραγμονῶν : ἀλλὰ πιστεύου, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς γεννᾷται ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς. Ἀνόμ. Ἐνθα στόμα, καὶ γαστήρ, καὶ ὑπόστασις, τί ἄλλα ἐστὶν ἡ σύνθεσις εἰπεῖν; Ὁρθ. Σύνθεσις οὐ ποιεῖται τὰ ὀνόματα : οὐδὲ γὰρ πάντως ἐπὶ μελῶν λέγονται. Ἀνόμ. Τὸ στόμα οὐκ ἐστὶν στόμα; καὶ ἡ γαστήρ οὐκ ἐστὶ γαστήρ; Ὁρθ. Οὐ πᾶν στόμα τὸ αὐτὸν στόμα, οὐδὲ πᾶσα γαστήρ ἡ αὐτὴ γαστήρ : οὐδὲ γὰρ πᾶν στόμα ἐστὶ μέλος, οὐδὲ πᾶσα γαστήρ πάντως ἐστὶ μέλος. Ἀνόμ. Καὶ πῶς δύναται στόμα μὴ εἶναι στόμα, καὶ γαστήρ μὴ εἶναι γαστήρ; Ὁρθ. Ἡ Γραφὴ πολλαχθὺν στόμα μαχαίρας ὀνόμασε : καὶ οὐδεὶς οὕτω μέμνηται, ὥστε λέγειν μέλος ἔχειν τὴν μαχαίραν, ὃ καλεῖται στόμα : ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀναλυτικὸν τῆς μαχαίρας στόμα ὀνόμασε : καὶ, ἐκ ποίας δὲ γαστρὸς ἐκπορεύεται χρυστάλλος, εἰπούσα, οὐ σωματικὴν γαστέρα ἐπιγράφει : καὶ πρόσωπον πυρὸς εἰπούσα, οὐκ ἀνθρωποειδὲς λέγει τὸ πῦρ, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ μέλος εἶναι πρόσωπον, τὸ δὲ πῦρ καὶ πρόσωπον γῆς εἰπούσα, οὐκ ἀνθρωποειδῆ λέγει τὴν γῆν.

21. Ἀνόμ. Ποῦ γὰρ ἐφίεται πρόσωπον ἔχειν τὴν γῆν; Ὁρθ. « Ἐσται ὁ φεγγών, ὡς ὁ φεγγών ἀπὸ προσώπου πυρὸς, » παρὰ τῷ προφήτῃ γέγραπται. Καὶ ἐν τῇ Γενέσει ὁ Κáιν λέγει : « Εἰ ἐκβάλλης με σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι. » Ἀνόμ. Ἄλλ' ὅταν ἐπὶ ζῶων λέγηται ταῦτα τὰ ὀνόματα, μὴλη σημαίνουσιν ἐπὶ δὲ τῶν ἀναίσθητων (83) καταχρηστικῶς. Ὁρθ. Οὐ δοκεῖ σοι ἡ ψυχὴ ζῶων εἶναι; Ἀνόμ. Καὶ πᾶν. Καὶ γὰρ καὶ ἀγγελος ζῶον ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ πνεύματα : διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ σαρκαῖα ζῶα λέγονται : καὶ, Ὁ Θεός, ἐν μέσῳ δῶ ζῶων γνωσθήσῃ, γέγραπται. Ὁρθ. Ἐάν οὖν λέγῃ ὁ Θεός : « Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτὸ, » ποῖον λέγει στόμα; Ἐάν δὲ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ πρῶτῳ ψαλμῷ : « Τὸ στόμα μου θηοίσα, ἐκίχουσα Πνεῦμα, ὅτι

<sup>17</sup> Genes. iv, 14. <sup>18</sup> Habac. iii, 2. <sup>19</sup> Psal. lxxx, 11.

(81) Palatinus, ἀλλὰ καὶ κατὰ τόν.

(82) Mss, Ἄλλ' ὡς ἄλλο τι.

(83) Regius, Palat. et Feickm., αἰσθητῶν.

επί εντοίας σου ηρητισαμην, » πολὺν λέγει στόμα; A aperui, et attraxi Spiritum, quoniam mandata tua elegi<sup>22</sup>, » quodnam os dicit? Et Job iniquiens: « Os verax impletur risu<sup>23</sup>, » quodnam os inquit? Quoniam autem ore clamabat Moses, cum audiret: « Cur clamas ad me<sup>24</sup>? » Quis vero ignorat tacentes quoque a Deo exaudiri gemitibus inenarrabilibus clamantes? Quem autem uterum intelligit propheta, scribens: « A timore tui, Domine, in utero concepimus et parturivimus, et peperimus spiritum salutis in terra<sup>25</sup>? » Quemadmodum igitur anima dicitur nterum habere, et os, et oculos, et aures, et cætera omnia corporis membra, nec tamen ex membris composita est: ita cum de Deo vere incorporeo audies os, vel uterum, nihil compositum intellige; sed utri nomine, gignendi vim: oris, docendi vim: oculorum, intelligendi vim: aurium, exaudiendi vim. Idcirco igitur dicitur esse Filius ex utero, quod sit genitus: et propterea Spiritus est oris Spiritus, quoniam is est qui docet. Et sicut non dicitur Spiritum esse genitum, ne duos filios dicas: ita ne dicitur ipsum esse factum, ut ne illum unum eorum quæ facta sunt dicas, ac proinde eum dicere etiam servum cogaris, propter Prophetam, qui dixit: « Omnia tibi servant<sup>26</sup>. »

22. Ἀνόμ. Εἶπον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, παρ' ἐλίγων με πείθεις ὁμοουσιαστὴν γενέσθαι. Ὁρθ. Γένωτό σοι εἰπεῖν, Χριστιανὸν γενέσθαι! Γενόμενος γάρ (84) Χριστιανός, ἐπιγνώσθη, ὅτι ὁμοούσιον δεῖ λέγειν ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν διδασκόμενος. Ὅσα γὰρ εἰσι θεοῦ, ταῦτα κοινὰ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἀνόμ. Πῶς εἴρηται παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ, ὅτι μόνῳ θεῷ ἀδύνατον ἐστὶ τὸ ψεύσασθαι; Ὁρθ. Τοῦτο δὲ ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος λεχθήσεται. Ὅ γὰρ ἐστιν ἴδιον τῆς φύσεως, τοῦτο κοινὸν τῶν ὑποστάσεων. Ἀνόμ. Δύναται δὲ ψεύσασθαι καὶ ἀσραφίμ; Ὁρθ. Εἰ μὴ δύναται ψεύσασθαι, οὐκίτι μόνος ὁ θεὸς ἀψευδής ἐστιν. Ἀνόμ. Οὐκ εἶπεν, ὅτι μόνῳ θεῷ ἀδύνατον τὸ ψεύσασθαι, ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον θεῷ ψεύσασθαι. Ὁρθ. Πᾶν δ' τι γεννητὸν ἐστὶν (85), δύναται ψεύσασθαι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ διαβόλος, ἐν μέσῳ τῶν χερουβὶμ ὢν, ἐδυνήθη ψεύσασθαι. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τῶν λογικῶν δυνάμεων ἡ τροπή, ἐδ ψεύσασθαι. Θεὸς δὲ, ἀτρεπτός ὢν, καὶ ἀψευδής ἐστὶ· καὶ ὡς περ μόνος ἀτρεπτός ἐστὶ, καὶ μόνος ἀθάνατος, καὶ μόνος ἀόρατος, καὶ μόνος ἀσφαρτος, οὕτως καὶ μόνος ἀψευδής· τοῦτο δὲ κοινὸν ἐστὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἀνόμ. Πῶς οὖν εἴρηται περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, λαλήσει, εἴπαρ τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως; Ὁρθ. Τοῦτο γάρ ἐστιν, δὲ δέκνουναι καὶ αὐτὸ ἀψευδὲς εἶναι, καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ἔν. Ἀνόμ. Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι πᾶν ἐδ γεννητὸν, ἐν ἡ λογικῶν, ὅτε θέλει (86), καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἴδιον ἔχει θέλημα, δ καταπαγάζει, ἵνα ἐδ τοῦ θεοῦ θέλημα

aurium, exaudiendi vim. Idcirco igitur dicitur esse Filius ex utero, quod sit genitus: et propterea Spiritus est oris Spiritus, quoniam is est qui docet. Et sicut non dicitur Spiritum esse genitum, ne duos filios dicas: ita ne dicitur ipsum esse factum, ut ne illum unum eorum quæ facta sunt dicas, ac proinde eum dicere etiam servum cogaris, propter Prophetam, qui dixit: « Omnia tibi servant<sup>26</sup>. »

22. Anom. Quod initio dixi, parum abest quin mihi persuades, ut, siam homousiastes, id est « consubstantialista. » Orth. Utinam dixeris, ut Christianus siam! Factus enim Christianus, didiceris opere consubstantiale Filium dicere, a divinis Scripturis edoctus. Quæcumque enim sunt Dei propria, ea sunt communia Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo dixit sanctus Apostolus: « Deo soli impossibile est mentiri<sup>27</sup>? » Orth. Hoc et de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dicetur: quod enim naturæ proprium, commune est hypostasibus. Anom. An possunt mentiri seraphim? Orth. Nisi possint mentiri, non jam est solus Deus is, qui mentiri non possit. Anom. Non dixit Apostolus solum Deum non posse mentiri, sed impossibile Deo esse mentiri. Orth. Quidquid factum est, mentiri potest: ideoque etiam diabolus, cum esset in medio cherubim, potuit mentiri. Et hoc ipsum mentiri, est mutatio illa, cui virtutes rationales sunt obnoxie. Deus autem, cum sit immutabilis, mentiri nullatenus potest: ac sicut solus est immutabilis, et solus immortalis, et solus invisibilis, et solus incorruptibilis, ita etiam solus mentiri non potest, et hoc commune est Patri, Filio, et Spiritui sancto. Anom. Quomodo ergo de Spiritu dicitur, quod « non loquetur ex semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur<sup>28</sup>: » siquidem ejusdem est naturæ? Orth. Imo hoc ipsum ostendit eum quoque mentiri non posse, et ejusdem esse naturæ. Anom. Quomodo? Orth. Quoniam quidquid factum est, siqui-

<sup>22</sup> Psal. cxviii, 131. <sup>23</sup> Job viii, 21. <sup>24</sup> Exod. xiv, 15. <sup>25</sup> Isa. xxvii, 18. <sup>26</sup> Psal. cxviii, 91. <sup>27</sup> Hebr. vi, 18. <sup>28</sup> Joan. xvi, 13.

(84) Ita mss. Editi vero, genitorem οὐ γάρ. Mox edit. Steph., ἐπιγνώσθη.  
(85) Palat. et Heg., Πᾶν εἰ τι γεννητὸν ἐστὶ. Mox

idem, χερουβὶμ.  
(86) Ὅτι θέλει, Reg.

dem sit rationis particeps, ubi vult, etiam ex se loquitur, quandoquidem etiam sua propria prae-dictum est voluntate, cui silentium imponit, ut Dei voluntatem dicat. At Spiritus non ita est, sed ut Dei Spiritus eandem quam Deus habet ipse voluntatem: et hoc est, « Non loquetur a semetipso. » Nam et Filius de se dixit: « Ex meipso nihil facio, sed ut docuit me Pater, ista loquor ». An igitur Verbum illud Dei et illa Dei Sapientia nesciebat, quid locutura esset? Absit, ut quisquam Christianus hoc existimet! sed ista nos docemur, ut et naturam utriusque eandem esse sciamus, et voluntatem, quae divisionem nullam patitur: sin minus, Paulus quidem dicit: « De virginibus praeceptum misericordiam consecutus ». At Filius praeceptum Spiritus ex semetipso non loquitur

**421** 25. *Anom.* Non habet ergo Spiritus propriam voluntatem? *Orth.* Absit, quae quidem Deo ex adverso respondeat! nec enim modo vult quae Dei sunt, modo vero quae sui ipsius: sed si quid vult Spiritus sanctus, haec est Dei voluntas: et si quid vult Deus, haec est Spiritus voluntas. *Anom.* Enimvero, annon quod Deus vult, volunt etiam propheta? *Orth.* Non semper; interdum enim etiam ex seipsis loquebantur. Cum diceret enim primum Moses: « Impedioris et tardioris linguae sum, neque audiet me Pharaon »: et illud: « Obsecro te, elige alium »; et quid aliud significat, quam sibi aliam voluntatem inesse, quam postea coercuit, ut Dei voluntati obsequeretur? Aaron quoque et Maria a seipsis comotum murmurarunt adversus Moysen, quo tempore etiam lepra laboravit Maria, indignatusque est Dominus. Jeremias propheticum munus deprecans, dicebat: « Junior sum, neque possum propheta ». Et Jonas eo usque in hoc recusando progressus est, ut etiam decreverit fugere a facie Domini. Et David cum suae voluntati obsecutus, populum recensuisse, castigatur. Mitto illa de Uria Chetthæo. Nam omnes quoque ratione praeditae creaturae, interdum quae sua, interdum quae Dei sunt, loquuntur. At non ita Spiritus: nec enim modo quae Dei sunt, modo sua loquitur, cum ei non insit alia quaequam voluntas, ut ne in Filio quidem, sed una sit Patris, Filii, et Spiritus sancti voluntas. Idcirco dictum est de Spiritu: « Non loquetur a semetipso ». Et de Filio: « Nihil a me ipso facio, sed sicut docuit me Pater, haec loquor »: non quod nesciat quidquam loqui, sed quia non aliud vult Pater, aliud vult Filius et aliud Spiritus sanctus.

24. *Anom.* Etiam si non semper quae Dei sunt, locuti sint prophetae, ut tu dicendo comprobasti; at certe apostoli nihil ex seipsis, sed quae sunt Dei, semper locuti sunt. *Orth.* Docet nos Scriptura

A εἶπη. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, ταυτὸ θέλημα ἔχει τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, εἰ οὐ λαλήσει ἄφ' ἑαυτοῦ. » Καὶ γὰρ καὶ περὶ ἑαυτοῦ ὁ Υἱὸς εἶπεν, ὅτι « Ἄπ' ἑμαυτοῦ ποῶ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼς εἶδραξέ με ὁ Πατήρ, ταῦτα λαλῶ. » Ἄρα οὖν ὁ Λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἡ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔβη τι λαλήσει; Μὴ γένοιτο τοῦτο ἀνθρώπων Χριστιανῶν λογισσάσθαι! ἀλλ' ἵνα γνῶμεν ἡμεῖς τὸ ταυτὸ τῆς φύσεως, καὶ τὸ ἀδικαίρετον τοῦ θελήματος. ταῦτα διδασκόμεθα· εἰ δὲ μή, Παῦλος μὲν λέγει· « Περὶ ἐκ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ διδοίμι ὡς ἠλεγμένον· ὁ δὲ Υἱὸς ἐντολὴν λαμβάνει, τί εἶπη, καὶ τί λαλήσει, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ λαλεῖ ἄφ' ἑαυτοῦ. » Domini non habeo, consilium autem do tanquam accipit de eo quod dicturus et locuturus est, et

B 25. Ἄνομ. Οὐκ ἔχει οὖν ἑἴων θέλημα τὸ Πνεῦμα. Ὅρθ. Ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, μὴ γένοιτο! οὐδὲ ποτὲ γὰρ θέλει τὰ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ τὰ ἑαυτοῦ· ἀλλ' εἰ τε θέλει Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐστὶ θέλημα· καὶ εἰ τι θέλει ὁ Θεός, τοῦτο θέλημα ἐστὶ τοῦ Πνεύματος. Ἄνομ. Οἱ γὰρ προφηταί, οὐκ εἰ τι θέλει ὁ Θεός, θέλουσιν; Ὅρθ. Οὐ πάντοτε· ἔσθ' ἐτε γὰρ καὶ ἄφ' ἑαυτῶν ἐλάλουν. Μωσῆς γὰρ πρῶτος ἔλεγεν· « Ἰσχνόφωμος καὶ βραδύλογος ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ εἰσακούσεται μου Φαραώ »· καὶ τὸ, « Δέομαι σου, προχειρίσαι ἄλλον, » τί σημαίνει ἢ ἄλλο θέλημα ἐν ἑαυτῷ εἶναι, δ' ἐκλάσεν, ἵνα τὸ τοῦ Θεοῦ ποιῆσθαι; Καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαρία ἄφ' ἑαυτῶν κινούμενοι ἐβόησαν κατὰ Μωσέως, ὅτι ἐπληρώσεν ἡ Μαρία, καὶ ὠργισθὴ θυμῷ Κύριος. Ἱερεῖμα, παρατιθέμενος τὴν προφητείαν, ἔλεγε· « Νεώτερός εἰμι ἐγὼ, καὶ οὐ δύναμαι προφητεύειν. » Καὶ ὁ Ἰωνᾶς εἰς τοσοῦτον παρητήσατο, ὡς καὶ δεῖσαι φεῦγεῖν ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Καὶ ὁ Δαβὶδ, τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ ποιήσας, καὶ ἀριθμῶν τὸν λαόν, ἐπιτιμᾶται. Σιωπῶ γὰρ τὰ κατὰ τὸν Οὐρανὸν τὸν Χετταίων. Καὶ πάντα γὰρ τὰ λογικὰ κτίσματα ποτὲ τὰ ἑαυτῶν λαλοῦσι, ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ ποτὲ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ποτὲ τὰ ἑαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν (87) ἄλλο τι ἐν αὐτῷ θέλημα, ἐπειδὴ οὐδὲ ἐν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἐν ἐστὶ θέλημα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται περὶ τοῦ Πνεύματος· « Οὐ λαλήσει ἄφ' ἑαυτοῦ »· καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι « Ἄπ' ἑμαυτοῦ ποῶ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼς εἶδραξέ με ὁ Πατήρ, ταῦτα λαλῶ »· οὐκ ἀπειθεῖ (88) οὐκ οἶδε λαλήσασθαι τι, D ἀλλ' ὅτι οὐκ ἄλλο θέλει ὁ Πατήρ, καὶ ἄλλο θέλει ὁ Υἱός, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα.

24. Ἄνομ. Εἰ καὶ μὴ πάντοτε οἱ προφηταί τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεγον, ὡς ἔδειξεν ὁ λόγος, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι οὐδὲ ἐλάλουν ἄφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅρθ. Ἡ Γραφὴ ἡμεῖς εἶδραξεν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἶδ

<sup>87</sup> Joan. viii, 28.

<sup>88</sup> I Cor. vii, 25.

<sup>89</sup> Exod. xv, 10.

<sup>90</sup> ibid. 15.

<sup>91</sup> Jerem. i, 6.

<sup>92</sup> Joan. xvi, 15.

<sup>93</sup> Joan. viii, 28

(87) Πατ., τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν, omissis quibusdam.

(88) Ταῦτα λαλῶ· λαλεῖ· οὐκ ἀπειθεῖ.



λων ἀφ' ἑαυτῶν. Ἀνόμ. Πῶς; Ὅρθ. Ἐάν οὖν ἀποῦσης Παύλου λέγοντος περὶ τῶν ἀποστόλων, « Ἄλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἑμπροσθεν πάντων » (τὰ δὲ ἐπόμενα ὁδός, εἰ φιλόλογος εἶ), εἰ ἄλλο λογίζῃ, ἢ τὸ ἀφ' ἑαυτῶν τι λαλεῖν θέλων καὶ πεποιμέναι, ἔπαρ οὐκ ἦν θεόπνευστος; Καὶ περὶ ἑαυτοῦ δὲ λέγει· « Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύννοια· ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεσκαίωμαι. » Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· καὶ διὰ τοῦτο εἰρηται, ὅτι· « Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ. » Ἀνόμ. Ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι ποτὲ μὲν τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, καὶ ποτὲ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἄλλ' οἱ ἄγγελοι πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ λέγουσιν. Ὅρθ. Οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. Εἰ γὰρ πάντοτε τὰ τοῦ Θεοῦ εἰεγον, οὐκ ἂν ἤμαρτον, ὥστε λέγεσθαι· « Εἰ γὰρ ἄγγελων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφέλαστο. » Ἀνόμ. Ἀλλὰ καὶ εἰ ποτε ἡμαρτῶν τινες τῶν ἄγγελων, ἄλλ' εἰσὶν ἄγγελοι ἁμαρτήτοι. Ὅρθ. Οὐ ζητοῦμεν, εἰ εἰσὶν ἄγγελοι ἁμαρτήτοι, ἀλλ' εἰ δύναται ἁμαρτῆσαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς (89) ἕως νῦν οὐκ ἀποθνήσκουμεν, καὶ ἐσμὲν θνητοὶ τῷ θύνασθαι ἀποθανεῖν, οὐ τῷ ἡδὴ ἀποτεθνηκέναι· ἐγχευρεῖ γὰρ καὶ μὴ ἀποθανεῖν τινα ἡμῶν, ὡς τὸν Ἥλιον. Κἂν μὴ τις δὲ ἡμῶν ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτῆ θνητῆ ἐστίν. Ὅστε καὶ τῶν ἄγγελων αἰ μυριάδες οὐκ ἐφέυσαντο, ἀλλ' ἐφύλαξαν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια· ἄλλ' ἐδείχθη αὐτῶν ἡ φύσις τρεπτῆ, καὶ λαλοῦσα ἀφ' ἑαυτῆς, τὸ τινος (90) αὐτῶν τραπήναι καὶ λαλεῖν ἀφ' ἑαυτῶν. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ λαλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὅ γὰρ εἰσι γεννητῆς φύσεως, ὥστε καὶ δύνασθαι τραπήναι.

semetipsa, quandoquidem eorum aliqui mutati sunt, ac locuti a semetipsis. At Spiritus sanctus præditus, quæ facta sit, ac prouide mutari possit non loquitur a semetipso. Non enim est ea natura 25. Ἀνόμ. Πῶθεν γὰρ, ὅτι οὐ δύναται τραπήναι τὸ Πνεῦμα; Ὅρθ. Τὸ παρέχον ἄλλοις τὴν ἀρεσίαν, ἀνάγκη ἀρεπτον εἶναι τῆ φύσει. Ἀνόμ. Εἰσὶ γὰρ οὖν καὶ ἄλλα ἀρεπτα. Εἰ γὰρ παρέχει ἄλλοις τὸ Πνεῦμα τὴν ἀρεσίαν, αὐτὰ ἐκείνα, οἷς παρέχει τὸ Πνεῦμα τὴν ἀρεσίαν, ἀρεπτά εἰσιν (91). Ὅρθ. Ἀλλὰ τὰ μὲν εἰσι μετοχῆ ἀρεπτα, τὰ δὲ τῆ φύσει, ὡς τὸ πῦρ φύσει ἐστὶ καυστικόν, τὸ δὲ ὕδωρ κατὰ παράθεσιν τοῦ πυρὸς καυστικὸν γίνεται. Οὕτως τὸ μὲν Πνεῦμα φύσει ἐστὶν ἀρεπτον, οἱ δὲ μετέχοντες αὐτοῦ κατὰ μετοχὴν ἀρεπτοι. Ἀνόμ. Μὴ θέλεις εἰπεῖν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα Πατρὸς ἐστίν; Ὅρθ. Μὴ γίνετο! Ἀνόμ. Εἰ πάντα τὰ ἴδια τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Πνεύματος εἰσι καὶ τοῦ Υἱοῦ κοινά, φεῖται καὶ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα (92) καὶ Υἱός. Ὅρθ. Οὐκ εἶπον· Τὰ ἴδια τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰσι κοινά· ἀλλὰ, τὰ ἴδια τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰσι κοινά· οἷον τὸ ἀφθαρτον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ ἀψευδές, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἀνόμ. Ἄλλος οὖν ἐστίν ὁ Θεός, καὶ ἄλλος ὁ Πατὴρ; Ὅρθ. Μὴ γίνετο! ἀλλὰ τὸ, Θεός, τὴν φύσιν ἔρησθαι, τὸ δὲ Πατὴρ, τὴν σχέσιν

apostolos interdum a seipsis esse locutos. Anom. Quomodo? Orth. Cum audis Paulum dicentem de apostolis: « Sed cum viderem eos non recto pede incedere secundum veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus » (quæ sequuntur autem nos), si quidem es sacrorum sermonum studiosus, quid aliud existimas, quam eos aliud locutus esse aut fecisse, quod ex divina inspiratione non proficisceretur? Idem de seipso dicit: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum ». At non ita Spiritus: ideo dictum est: « Non loquetur a semetipso. » Anom. Omnes igitur homines modo quidem sua, modo vero quæ Dei sunt, loquuntur: at angeli, quæ Dei sunt quæque loquuntur. Orth. Ne hoc quidem verum est. Nam si semper, quæ Dei sunt, loquerentur, non peccassent, adeo ut scriptum sit: « Nam si angelis, qui peccaverant, non pepercit », etc. Anom. Sed etiam si nonnulli angelorum olim peccarunt, sunt tamen angeli peccati experies. Orth. Non quaerimus, an sint angeli absque peccato, sed an possint peccare. Etenim nos quoque usque nunc mortui non sumus, et sumus mortales, eo quod possimus mori, non quod jam mortui sumus, siquidem fieri potest ut aliqui nostrum non moriantur, Elize exemplo. Etiam si vero quispiam nostrum non moriatur, at ipsa certe natura est mortalis. Itaque quamvis myriades angelorum non mentitæ sint, sed Dei sermonem custodierint, reipsa tamen apparuit mutabilem esse ipsorum naturam, ac loqui eam ex sunt, ac locuti a semetipsis. At Spiritus sanctus præditus, quæ facta sit, ac prouide mutari possit non loquitur a semetipso. C. 25. Anom. Enimvero, unde illud habet Spiritus, ut mutari non possit? Orth. Quod aliis præbet immutabilitatem, necesse est natura esse immutabile. Anom. Sunt igitur 422 alia quoque immutabilia. Nam si aliis præstat Spiritus illam immutabilitatem, nempe illa, quibus immutabilitatem illam præbet Spiritus, etiam sunt immutabilia. Orth. Sed quædam sunt immutabilia participatione quædam natura, ut ignis natura quidem est urens aqua vero appposito igne fit urens. Ita Spiritus est natura immutabilis: qui vero facti sunt ejus participes, hac participatione sunt immutabiles. Anom. An vis dicere illum ipsum Spiritum Patrem esse? Orth. Absit! Anom. Atqui si quæcunque sunt Patri propria, sunt quoque Filio et Spiritui communia, oportet ut Pater sit ipse Spiritus et Filius. Orth. Non dixi, quæ propria sunt Patris esse quoque Filio et Spiritui communia: sed dixi ea, quæ propria sunt substantiæ Dei, esse et Filii et Spiritui sancto communia, ut incorruptibilem, immortalem, immutabilem esse, mentiri non posse et quæcunque sunt hujusmodi. Anom. Ergone alii

<sup>89</sup> Galat. II, 14. <sup>90</sup> I Cor. IV, 4. <sup>91</sup> II Petr. II, 4.

(89) Palat., Καὶ γὰρ ἡμεῖς.

(90) Forte, τῷ τινος.

(91) Τὴν ἀρεσίαν, ἀρεπτά εἰσιν. Sic Palat., δι'

δομοσιλευτον.

(92) Πατὴρ εἶναι αὐτὸ Πνεῦμα. Edit. Steph.

Deus est, alius Pater? *Orth.* Absit! sed Dei nomen naturam indicat, nomen autem Patris eam rationem, quam ad Filium habet. Quæcumque igitur propria sunt naturæ, communia sunt ejusdem substantiæ hypostasisibus. Siquidem quod dixit propheta <sup>27</sup>, Magnitudinis Dei non est finis, dixerit etiam aliquis et de Filio et de Spiritu; quia neque magnitudinis Filii, neque magnitudinis Spiritus: ullus est terminus. Nam « Quo ibo a Spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam <sup>28</sup>? » Rerum autem omnium conditarum et terminus est aliquis et quantitas. Possum enim animo concipere Gabrielem, ubi non sit Raphael: Patrem autem et Filium et Spiritum sanctum ubique, in omnibus et per omnia mente considero.

<sup>26</sup>. *Anom.* Dico etiam ego, ubique, et in omnibus, et per omnia esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum. *Orth.* Nonne id est constantiæ, quod eandem substantiæ rationem recipit? *Anom.* Non dicis igitur majorem esse Patrem Filio? *Orth.* Ut Deum Deo majorem, nequaquam: sed ut Patrem Filii humana carne induti: siquidem non dixit: Deus major me est, sed « Pater major me est <sup>29</sup>. » *Anom.* Filium ergo dicis deitate æqualem esse Patri? *Orth.* Maxime: dicit enim Apostolus: « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo <sup>30</sup>. » *Anom.* Quod igitur ipse non rapuit, sed illi attribuit? *Orth.* Quoniam ipse non rapuit, sed habet natura; et hoc habens, « exinanivit semetipsum, forma servi accepta <sup>31</sup>. » Quæ enim laus debeat ei, qui quam non habet æqualitatem, eam non rapuit? Nam si hoc laudabile est, similiter etiam cælum laudabitur, et Gabriel, et Raphael, et angelorum singuli, et archangelus quilibet, quod æqualitatem cum Deo non rapuerint.

<sup>27</sup>. *Anom.* Nos dicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse inæst episcopi, et presbyteri, et diaconi. *Orth.* Sed sicut quispiam qui episcopus non sit, et tamen homo sit, eandem habet naturam atque episcopus: similiter et diaconus, qui neque presbyter sit, neque episcopus, ejusdem tamen est naturæ: ita igitur tu quoque fateris Filium quidem non esse Patrem, sed ejusdem esse naturæ atque Patrem: itidemque Spiritum Dei non esse quidem Filium, neque Patrem, sed ejusdem esse atque Patrem naturæ: ac igitur auditores fallis, cum nescias quid dicas? cur non dicis tres naturas dissimiles, ut angelum, et hominem, et equum? *Anom.* **423** Ita dico: alioqui fuerim constan-

τήν πρὸς τὸν Υἱόν. Ὅσα οὖν ἐστὶ εἰσι τῆς φύσεως, ταῦτα κοινὰ τῶν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποστάσεων. Ἀμέλει καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι πέρασ, εἰρηται παρὰ τῆ προφήτῃ· τοῦτο δὲ ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· οὕτε γὰρ τῆς μεγαλιότητος τοῦ Υἱοῦ (93) ἔστι πέρασ, οὕτε τῆς μεγαλιότητος τοῦ Πνεύματος. « Πού ἔστι ἡ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; » Τῶν δὲ κτισμάτων ἀπάντων καὶ πέρασ ἔστι καὶ ποσότης. Δύναται γὰρ νοῆσαι τὸν Γαβριήλ, ἔνθα οὐκ ἔστιν ὁ Πατήρ· Πατέρα δὲ καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων οὖ

<sup>26</sup>. Ἀνόμ. Κἀγὼ λέγω, ὅτι πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἐστὶ Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁρθ. Τοῦτο οὖν ἐστὶν (94) ὁμοούσιον, ὃ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεται λόγον τῆς οὐσίας. Ἀνόμ. Οὐ λέγεις οὖν μεῖζονα τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ; Ὁρθ. Ὡς θεὸν Θεοῦ, οὐ· ὡς Πατέρα δὲ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Ἀμέλει οὐκ εἴπεν· Ὁ θεὸς μεῖζον μου ἐστίν· ἀλλ', « Ὁ Πατήρ μεῖζον μου ἐστίν. » Ἀνόμ. Τῆ θεότητι οὖν ἴσον λέγεις τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρός; Ὁρθ. Καὶ πάντων καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· « Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγῆν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Ἀνόμ. Ὁ οὖν αὐτὸς οὐχ ἤρπασε (95), σὺ δὲ τί εἶπες αὐτῷ; Ὁρθ. Ὅτι οὐχ ἤρπασεν, ἀλλ' ἔχει τῆ φύσει· καὶ ἔχων τοῦτο, « ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν δουλοῦ λαβών. » Πόσος γὰρ ἦν ἔπαινος τῷ μὴ ἔχοντι τὸ ἴσον, καὶ μὴ ἀρπάζοντι; Εἰ γὰρ τοῦτο ἔπαινος, ἐπαινεθήσεται ὁμοῦς καὶ ὁ οὐρανὸς, καὶ ὁ Γαβριήλ, καὶ ὁ Παπαῖα, καὶ ἕκαστος τῶν ἀγγέλων, καὶ ἕκαστος τῶν ἀρχαγγέλων, ὅτι μὴ ἤρπασαν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

<sup>27</sup>. Ἀνόμ. Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς ἐπίσκοπον, καὶ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον (96). Ὁρθ. Ἄλλ' ὡσπερ ἐπίσκοπος; οὐκ ὦν, ἀνθρώπος δὲ ὦν, τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν τῷ ἐπισκόπῳ· ὁμοῦς καὶ ὁ διάκονος, οὗτε πρεσβύτερος, οὕτε ἐπίσκοπος ὦν, τῆς αὐτῆς μέντοι ἐστὶ φύσεως· οὕτως οὖν λέγεις καὶ αὐτὸς τὸν Υἱὸν Πατέρα μὴ μὴ εἶναι, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως τῷ Πατρί· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τοῦ Θεοῦ, Υἱὸν μὴ εἶναι μήτε Πατέρα, τῆς δὲ αὐτῆς εἶναι (97) φύσεως τῷ Πατρί. Τί οὖν ἀπατᾷς τοὺς ἀκούοντας, καὶ εἰδὸς δὲ λέγεις, οὐ λέγεις δὲ τρεῖς φύσεις ἀνομήτους ὡς ἀγγελοῦ, καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἵππου; Ἀνόμ. Οὕτως λέγω· ἐὰν γὰρ τοῦτο μὴ εἴπω, ὁμοουσιαστῆς

<sup>27</sup> Psal. cxlvj, 5. <sup>28</sup> Psal. cxxxviii, 7. <sup>29</sup> Joan.

xiv, 28. <sup>30</sup> Philipp. ii, 5, 6. <sup>31</sup> ibid. 7.

(93) Palat., τοῦ Θεοῦ.

(94) Edit. Steph., Τοῦτο οὐκ ἔστιν. Mss., Τοῦτο οὖν ἐστίν.

(95) Palat., Εἰ οὖν αὐτὸς οὐχ ἤρπασεν.

(96) Palat. et Feick., Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι, ὡσπερ ὁ πρεσβύτερος ἐπίσκοπος οὐκ ἔστιν, ἀνθρώπος δὲ ὦν, τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχει τῷ ἐπισκόπῳ· ὁμοῦς καὶ ὁ διάκονος, οὕτε πρεσβύτερος, οὕτε διάκονος, τοιαύτης μέντοι ἐστὶ φύσεως (Feick. solus hic addit Ὁρθ.). Οὕτως οὖν. Reg., Ἀνόμ. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι, ὡσπερ

ἐπίσκοπος, καὶ πρεσβύτερος, καὶ διάκονος· οὕτως ἐστὶ Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁρθ. Διόκειται μήτε τοῦτο λέγοντα. Ἀνόμ. Πόσ; Ὁρθ. Ὅτι πρεσβύτερος μὲν ἐπίσκοπος οὐκ ἔστι ἀνθρώπος μὲν τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν, etc.

(97) Εἶναι abesta Palatino. Ibidem, Feick. et Palatin., Πατρί. Ἐπιπὴ παρ' αὐτοῦ ἐκπερσέεται, et erasis quibusdam, Ὁρθ. Τί οὖν ἀπατᾷς. Palat. loco erasorum habet: Ἀνόμ. Ὁ. Mox iidem, οὐ λέγεις δὲ, ὅτι τρεῖς.

γενόμεν. Ὁρθ. Ἐγὼς οὖν, ὅτι ὁ λέγων τὸν Πατέρα ὡς ἐπίσκοπον, καὶ τὸν Υἱὸν ὡς πρεσβύτερον, αἶψά τὸ Πνεῦμα ὡς διάκονον, ὁμοούσιον λέγει. Ὡς οὖν λέγειν σαυτὸν Χριστιανὸν ἐνόμισας (98) μέχρι τοῦ παρόντος. Εἰ δὲ τοῦτο ὁ λέγων οὐ κέκριται ποιεῖν εἶναι Χριστιανὸς, σαυτὸν ἄρα κατέκρινας, καὶ ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκρίβης μὴ εἶναι Χριστιανός. Ἀνόμ. Ὁ λέγων οὖν ὁμοούσιον Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν; Ὁρθ. Ὁ λέγων ὁμοούσιον Χριστιανὸς ἔστιν· ὁ δὲ νομίζων μὴ εἶναι Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ὁμοούσιον, καὶ αὐτὸς εὐθέως λέγων, εὐρέθησεται ἑαυτὸν κατακρινόν, ὡς ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος κατακρινόμενος. Ἀνόμ. Πῶς γὰρ αὐτὸν λέγων εὐρέθη; Ὁρθ. Εἶπας ὅτι, Ἡμεῖς λέγομεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς (99) ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ἀνόμ. Ὁμολογῶ εἰρηκέναι, ὡς ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, καὶ διάκονον. Ὁρθ. Ἄλλ' ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, καὶ διάκονος ὁμοούσιοι εἰσὶν ὁμοούσιον ἄρα Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολόγησας. Ἀνόμ. Θέλεις οὖν εἰπεῖν, ὅτι, ὡς περ κωνδίτος οἶνος κεραιθείς, οὕτως ἐστὶ Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; Ὁρθ. Οὐδέ οὕτως, ὅτι οὐ τοῦτο λέγεις; Ἀνόμ. Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι ἄλλον φύσιν λέγεις τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλον τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς οἴνου καὶ μελλίτος καὶ πιπέριος. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν Ἐάν ἢ ὁ Πατὴρ οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ ὁ Υἱὸς οἶνος εὐφραίνων καρδίαν, καὶ τὸ Πνεῦμα οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἔστιν, ἢ ὁ Πατὴρ (1) ὑπὲρ μελί καὶ κηρίον. Ἡμεῖς ἄρα καὶ οὐκ ἡμεῖς, κωνδίτῳ παρεβάλλετε τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οἱ ἀνομοῖοι τὰς φύσεις εἰσγγυόμενοι.

condito comparatis. cum dissimiles naturas introducitis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β' ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ, ΕΝ ᾧ ΔΙΑΛΕΓΟΝΤΑΙ ΟΜΟΙΩΣ ΟΡΘΟΔΟΣΟΣ ΚΑΙ ΑΝΟΜΟΙΟΣ ΑΡΕΙΑΝΙΤΗΣ (2).

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS II DE SANCTA TRINITATE, IN QUO ITIDEM DISPUTANT ORTHODOXUS ET ANOMÆUS ARIANISTA.

ΑΝΟΜΟΙΟΣ.

1. Πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὅτι τὸ ἐκ τινος ἢ μεταγενέστερόν ἐστι τοῦ ἐξ οὗ ἔστιν, ὡς ἐξ αἰτίου. Ὁρθόδοξος. Οὐ πάντως. Ἀνόμ. Σὺ οὐκ εἶ ἐκ τοῦ πατρὸς σου, καὶ μετὰ τὸν πατέρα

(98) Οὕτως δὲ λέγων σαυτὸν Χριστιανὸν ἐνόμισας. Sic Palat. Editi vero, οὕτως δὲ λέγειν σαυτὸν ἐνόμισας. Ibid. Palat., τοῦ παρόντος. Ἀνόμ. Εἰ δὲ τοῦτο, ὁ λέγων οὐ κέκριται ποιεῖν εἶναι Χριστιανός, Χριστιανός οὐκ ἔστιν. Ὁρθ. Ὁ λέγων.

(9) In Palat. nullus est titulus. In Reg. et Felck. autem, ἄλλῃ διαλέξει; Ἀνομοῖοι καὶ Ὁρθόδοξοι.

D

ΑΝΟΜΟΕΥΣ.

1. Omnibus sana mente prædixit in confesso est, id quod est ex alio, ortu posterius eo esse, ex quo est ut ex causa. Orthodoxus. Non omnino. Anom. Annon tu es ex patre tuo, et patre tuo posterior!

(99) Ὡς deest in mas. Moz Felck., καὶ διάκονον, καὶ διάκονος ὁμοούσιοι εἰσιν. Ὁρθ. Ὁμοούσιος ἄρα Πατὴρ, Palat. vero, καὶ διάκονον. Ὁρθ. Ὁμοούσιος. (1) Regius et Palat. καρδίαν, ἐάν ἢ ὁ Πατὴρ.

*Orth.* Ego quidem sum ex patre meo, et patre meo posterior, et extra patrem meum: lux vero ex sole est, neque tamen posterior est sole, neque extra solem, sed simul atque sol, et in sole, et cum sole: fragrantia quoque ex unguento est, nec tamen post unguentum, neque extra unguentum, sed simul atque unguentum, et in unguento, et cum unguento: et intelligere, ex mente est, et neque post mentem, neque extra mentem, sed simul atque mens, et in mente, et cum mente: et velle ex volente est, et neque extra volentem, neque post volentem, sed simul atque volens, et in volente et cum volente: et sapientia ex sapiente est, et neque post sapientem, neque extra sapientem, sed simul atque sapiens, et in sapiente, et cum sapiente: et potentia ex potente est, **426** at neque post potentem, neque extra potentem, sed in potente, et simul atque potens, et cum potente. Sic igitur Filium quoque Dei ex Deo esse intelligimus, at non post Deum, neque extra Deum, sed simul atque Deus, et in Deo, et cum Deo.

**2. Anom.** At splendor, et intelligere, et velle, et sapientia, et potentia, non sunt substantia in sese subsistens. Filius Dei vero est substantia, in sua propria hypostasi. *Orth.* In hoc quoque conferri cum ipso nequeunt corpori filii, quod filius quidem sum ego patris mei, sed non sum ejus sapientia, neque sum ejus potentia, neque sum ejus voluntas, neque sum ejus verbum, neque sum ejus splendor, neque sum in ipso Patre meo. Pater ipse non est in me, nec sicut operator Pater, ego operor: Filius Dei vero non tantum est Filius, sed etiam potentia, et sapientia, et Verbum, et voluntas, et splendor, ut ex eo, quod sit Filius, intelligatur quod sit quiddam in sese subsistens: et ex eo, quod est sapientia, et potentia, et Verbum, et voluntas, et splendor, intelligatur illud quod simul atque Pater, et in Patre, et cum Patre sit, neque secundus, id est neque post Patrem. neque extra Patrem. Propterea enim clamat propheta, dicens: « Domine, Deus noster, da nobis pacem: omnia enim dedisti nobis. Domine, Deus noster, alium extra te non novimus <sup>42</sup>. » Nec enim extra Patrem Filius cognoscitur, sed in Patre, et cum Patre, et simul atque Pater, ut splendor gloriæ, ut character hypostaseos, ut sapientia sapientis, et potentia potentis, ut Verbum mentis. *Anom.* Sed splendor, lucis non est filius; character, hypostaseos non est filius; sapientia, sapientis non est filius; potentia, potentis non est filius. *Orth.* Potentis quidem potentia, non est ejus filius; nec sapientis sapientia, est ejus filius; neque splendor gloriæ, est

σου; Ὁρθ. Ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς μου εἶμι, καὶ μετὰ τὴν πατέρα μου εἶμι, καὶ ἐκτὸς τοῦ πατρὸς μου εἶμι· τὸ δὲ φῶς ἐκ τοῦ ἡλίου ἐστὶ, καὶ οὐδὲ μετὰ τὸν ἡλίον ἐστίν, οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ ἡλίου ἐστίν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἡλίου, καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ σὺν τῷ ἡλίῳ· καὶ ἡ εὐσμία ἐκ τοῦ μύρου ἐστὶ (3), καὶ οὕτως μετὰ τὸ μύρον, οὕτως ἐκτὸς τοῦ μύρου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μύρου, καὶ ἐν τῷ μύρῳ, καὶ σὺν τῷ μύρῳ· καὶ τὸ νοεῖν ἐκ τοῦ νοῦ ἐστὶ, καὶ οὕτως μετὰ τὸν νοῦν, οὕτως ἐκτὸς τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ νοῦ, καὶ ἐν τῷ νοῦ, καὶ σὺν τῷ νοῦ· καὶ τὸ θέλειν ἐκ τοῦ θέλοντός ἐστι, καὶ οὕτως ἐκτὸς τοῦ θέλοντος, οὕτως μετὰ τὸν θέλοντα, ἀλλὰ μετὰ τοῦ θέλοντος, καὶ ἐν τῷ θέλοντι, καὶ σὺν τῷ θέλοντι· καὶ ἡ σοφία ἐκ τοῦ σοφοῦ ἐστὶ, καὶ οὕτως μετὰ τὸν σοφόν, οὕτως ἐκτὸς τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ σοφοῦ (4-5), καὶ ἐν τῷ σοφῷ, καὶ σὺν τῷ σοφῷ· καὶ ἡ δύναμις ἐκ τοῦ δυνατοῦ, καὶ οὕτως μετὰ τὸν δυνατὸν, οὕτως ἐκτὸς τοῦ δυνατοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ δυνατῷ, καὶ μετὰ τοῦ δυνατοῦ, καὶ σὺν τῷ δυνατῷ. Οὕτως τοίνυν καὶ τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ σὺν

**2. Ἀνομ.** Ἄλλὰ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ νοεῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις, οὐκ ἐστὶν οὐσία ἐνυπόστατος· ὁ δὲ Ἰῶς τοῦ Θεοῦ οὐσία ἐστὶν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει. Ὁρθ. Καὶ ἐν τοῖσι τῶν σωματικῶν οὐκ τὸ ἀσύγκριτον ἔχει, ἀλλ' ἐγὼ μὲν, υἱὸς ἐν τοῦ πατρὸς μου, οὐκ εἶμι αὐτοῦ σοφία, οὐκ εἶμι αὐτοῦ δύναμις, οὐκ εἶμι αὐτοῦ θέλημα, οὐκ εἶμι αὐτοῦ λόγος, οὐκ εἶμι αὐτοῦ ἀπαύγασμα, οὐκ εἶμι ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ μου. Οὐκ αὐτὸς ὁ πατήρ μου ἐν ἐμοί, οὐ καθὼς ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἰῶς οὐ μόνον ἐστὶν Ἰῶς, ἀλλὰ καὶ δύναμις, καὶ σοφία, καὶ λόγος, καὶ θέλημα, καὶ ἀπαύγασμα, ἵνα ἀπὸ τοῦ εἶναι Ἰῶς, τὸ ἐνυπόστατον νοηθῇ· καὶ ἀπὸ τοῦ εἶναι σοφία, καὶ δύναμις, καὶ λόγος, καὶ θέλημα, καὶ ἀπαύγασμα, τὸ μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ νοηθῇ, καὶ οὐ δεύτερος, οὐδὲ μετὰ τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς. Αἰὰ γὰρ τοῦτο βοᾷ ὁ προφήτης, λέγων· « Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ὄψομεν· πάντα γὰρ ἀπέδωκες ἡμῖν. Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκτὸς σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. » Οὐ γὰρ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς Ἰῶς γνωρίζεται, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ ἅμα τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπαύγασμα δόξης, ὡς character ὑποστάσεως, ὡς σοφία σοφοῦ, ὡς δύναμις δυνατοῦ, ὡς λόγος νοῦ. Ἀνομ. Ἄλλὰ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς υἱὸς οὐκ ἐστὶν· ὁ character τῆς ὑποστάσεως υἱὸς οὐκ ἐστὶν· ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ υἱὸς οὐκ ἐστὶν· ἡ δύναμις τοῦ δυνατοῦ υἱὸς οὐκ ἐστὶν. Ὁρθ. Τοῦ μὲν δυνατοῦ ἡ δύναμις οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ υἱὸς· καὶ ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ υἱὸς· καὶ ὁ λόγος τοῦ νοῦ οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ υἱὸς· καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ υἱὸς· ὁ δὲ τοῦ

<sup>42</sup> Isa. xxvi, 12, 13.

(3) Sic mss. In editis vero tunc deest.

(4-5) Mss., ἀλλ' ἐκ τοῦ σοφοῦ.

Θεοῦ Υἱὸς καὶ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγος αὐτοῦ, ἅ καὶ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ σοφοῦ καὶ σοφία αὐτοῦ, καὶ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ δυνατοῦ, καὶ δύναμις αὐτοῦ ἐστὶ. Καὶ διὰ τοῦτο, Υἱὸν ἀκούοντες, τὸ ἐνυπόστατον νοοῦμεν· καὶ δύναμιν ἀκούοντες, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν, τὸ ἀχώριστον καὶ συναίδιον ἵπαιδεύθημεν.

3. Ἀνόμ. Ἄμα οὖν λέγεις ὑπάρχειν Πατέρα καὶ Υἱόν; Ὁρθ. Ἄμα λέγω. Ἀνόμ. Δύο οὖν ἀγέννητα λέγεις; Ὁρθ. Ἐγὼ Πατέρα καὶ Υἱὸν λέγω· τί δὲ ἐστὶν ἀγέννητον, οὐκ ἐδιδάχθην ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν. Ἀνόμ. Οὐκ ἐστὶν οὖν ὁμολογούμενον, ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστὶ γεννητός; Ὁρθ. Ὁμολογῆται καὶ παρ' ἡμῶν. Ὁ δὲ μὴ γεγονός· καὶ ὑπάρχων ἀγενήτως ὑπάρχει· ἀγέννητος ἄρα. Ὁρθ. Ὅτι μὴ οὐκ ἐγένετο, οἶδα· ἀγέννητον δὲ αὐτὸν λέγειν, οὐκ ἐδιδάχθην ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ Πατέρα. Ἀνόμ. Εἰ οὐκ ἐγένετο ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, ἀγενήτως ὑπάρχει· ὁ δὲ ἀγενήτως ὑπάρχων ἀγέννητός ἐστιν. Ὁρθ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν ἡ Γραφή τὸ ἀγέννητον, τὸ δὲ Πατέρα αὐτὸν εἶπε. Κάκιστον λέγω, ὃ ἡ Γραφή εἶπε, καὶ οὐχ ἰδὲ τῆ ἔννοια τῶν ἀνθρώπων ὑποπίπτει. Καὶ γὰρ (β) ἄλλα πολλὰ ἐστὶν, ἃ ταῖς ἐννοιαῖς ἡμῶν ὑποπίπτει, καὶ ὡς ἀπρεπῆ λέγειν αὐτὰ περὶ Θεοῦ παρατιούμεθα, ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ Γραφή εἶπεν. Ἀνόμ. Οἶον; ὡς τί εἶπε; Ὁρθ. Ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα προκόπτειν ἐπὶ τι βέλτιον, δῆλον ἐστὶν· ὁ δὲ Θεὸς οὐ προκόπτει· οὐδὲν γὰρ αὐτῷ λείπει. Ἀνόμ. Οὐδὲν αὐτῷ λείπει. Ὁρθ. Οὐ χρεῖαν οὖν ἔχει τοῦ προκόπτειν. Ἀνόμ. Οὐ χρεῖαν ἔχει. Ὁρθ. Οὐδέ τις ἡμῶν, διὰ τὸ μὴ προκόπτειν αὐτὸν, ἀπρόκοπτον λέγει αὐτὸν, διὰ ὡς ἀναξίαν τοῦ Θεοῦ εἶναι φωνὴν παρατιούμεθα. Οἴτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον ἄξιον ἐστὶν τοῦ Θεοῦ λέγομεν· εἰ γὰρ ἦν ἄξιον, εἶπεν ἂν αὐτὸ ἡ θεία Γραφή.

ἰδαναι. Ita etiam illud ἀγέννητον, seu, non factum

id dicent sacrae Litterae.

4. Ἀνόμ. Ἐγένετο οὖν ὁ Θεός; εἶπε, καὶ ὑπὸ τίνος ἐγένετο; Ὁρθ. Εἰ διὰ τοῦτο ἀγέννητον αὐτὸν δεῖ λέγειν, ἐπειδὴ ὑπ' οὐδενός ἐγένετο, εἶπε αὐτὸν καὶ ἀπιστον, ἐπειδὴ εἰς οὐδέν πιστεύει· εἶπε καὶ ἀσεβῆ, ἐπειδὴ οὐδέναν σέβεται. Εἰ δὲ ταῦτα ἡ μὲν ἔννοια ὑποβάλλει, ἡ δὲ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπεται λέγειν· οὕτω καὶ τὸ ἀγέννητον, κἂν δοκῇ ταῖς ἐννοιαῖς ἡμῶν ὑποπίπτειν, ἀλλ' ἡ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπεται λέγειν. Εἰ δὲ μὴ, εἶπεν αὐτὸ πάντως ἡ Γραφή. Ἀνόμ. Οὐ λέγεις οὖν ἀγέννητον τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν; Ὁρθ. Εἰ γέγραπται, λέγω· καὶ δὲ οὐ γέγραπται, οὐκ ἔγω ἀνάγκην εἶμην· καὶ οὐ πάντως τὰ ταῖς ἐννοιαῖς ἡμῶν ὑποπίπτουσα δεῖ λέγειν, ἔξεστι καὶ ἄλλως γινῶναι. Παρὰ πάντων ἡμῶν ὁμολογῆται, ὅτι ὁ Θεὸς ἀόρατός ἐστι, τοῦ ἀγίου Παύλου λέγοντος· « Ἀφάρτυρ, ἀόρατος, μὲν σοφῶς Θεῶν. » Ὁ δὲ ἀφάρτος οὐχ αὐτῶν μὲν φάρτος ἐστὶν, ἀλλοῖς δὲ ἀφάρτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσι καὶ αὐτῶν ἀφάρτος ἐστὶν. Ἀνόμ. Καὶ πάνυ. Ὁρθ. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ συνήπται τῷ ἀφάρτῳ τὸ ἀόρατον,

ejus filius : sed Dei Filius, et Filius est Dei et ejus Verbum, et Eilius est sapientis et ejus sapientia, et Filius est potentis et ejus potentia. Ideoque cum Filium audimus, eum in sese subsistere intelligimus : cum autem potentiam, Verbum, sapientiam audimus ; sic docemur inseparabilem esse et coeternum.

5. Anom. Simul igitur dicis esse Patrem et Filium? Orth. Simul esse dico. Anom. Duo igitur non facta dicis? Orth. Ego Patrem et Filium dico : quid sit autem non factus, sacrae Litterae me non docent. Anom. An vero non est in confesso Patrem Christi non esse factum? Orth. Hoc et ego fateor. Anom. Itaque qui non est factus, et est, ita est, ut sit non factus. Est igitur non factus. Orth. Eum quidem novi non fuisse factum : ipsum autem vocare non factum non docent me sacrae Litterae, sed Patrem. Anom. Si non est factus qui ante saecula est, est non factus : qui vero sic est, ut non sit factus, est non factus. Orth. Verum Scriptura non vocat eum non factum, sed eum esse Patrem dicit. Quod autem dicit Scriptura, hoc et ego dico, non autem id, quod in hominum cogitationem cadit. Nam et alia multa in nostram cogitationem cadunt, quae tamen repudiamus, ut quae convenienter de Deo dici non possint, quandoquidem in Scripturis ei non tribuuntur. Anom. Cedo exemplum : ut quid, obsecro? Orth. Constat nos optare, ut in melius proficiamus : at Deus non proficit, quoniam nihil ei deest. Anom. Nihil prorsus ipsi deest. Orth. Illi ergo nihil opus est, ut proficiat. Anom. Nihil. Orth. Nemo tamen nostrum est, qui quod non proficiat, dicat eum, ἀπρόκοπον, seu, non proficientem ; quin potius hanc vocem, ut quae Deum non deceat, repudiamus Deo dignum esse, nam si dignum esset,

425 4. Anom. Dic igitur, factus est Deus? et a quo factus est? Orth. Si propterea oportet ipsum dici non factum, quoniam a nullo est factus, dic etiam eum non credentem, quoniam in nullum credit : et impium, quoniam nullum colit. Quod si cogitatio quidem nostra nobis talia suggerit, religio vero dicere uos non patitur : ita etiam illud non factum, etiam si nobis cogitatio nostra id suggerat, non sinit tamen religio nos dicere. Id eum alioqui Scriptura utique usurpasset. Anom. An non vero Deum, qui supra omnia est, dicis non factum? Orth. Dixerim, si scriptum esset, quod si scriptum non est, non cogor dicere. Sed et alioqui intelligere licet, non esse dicendum, quidquid in cogitationem nostram cadit. Fatemur omnes Deum esse invisibilem, cum dicat Paulus : « In corruptibili, invisibili, soli sapienti Deo ». Ceterum qui incorruptibilis est, non est sibi quidem corruptibilis, aliis vero incorruptibilis : sed et omnibus et sibi

<sup>41</sup> I Tim. i, 17.

(β) Palat. Καὶ γὰρ καί.

est incorruptibilis. *Anom.* Ita est prorsus. *Orth.* Igitur, quoniam incorruptibilitati copulatur invisibilitas, dicamus Deum sibi ipsi quoque invisibilem, et ita mentitum erit (vestro quidem iudicio) Evangelium, cum inquit, « Qui est a Patre, is vidit Patrem ». Quod si is, qui a Patre est, videt Patrem, sane ipse Pater seipsum videt : quod est et dicitur et creditur esse invisibilis, referendum est, non ad illum ipsum, neque ad Filium, qui ex ipso sed ad omnes creaturas.

5. *Anom.* Nunc disco, vos id non credere, quod omnibus in confesso est. *Orth.* Quidam? *Anom.* Deum esse non factum omnes sana mente præditi confitentur, vos autem non admittitis. *Orth.* Non dico non posse a nobis admitti, ut Deum fateamur non factum : sed quamvis id cadat in nostram cogitationem tamen necessarium non esse, ut voce utamur, quæ in sacris Litteris nusquam invenitur. Nam si hoc foret necessarium, non reticisset sacra Scriptura. *Anom.* Igitur factum ipsum dicamus? *Orth.* Qui factum eum dicit, impie facit. Tradidit enim nobis Scriptura, quænam sunt facta, et quis sit eorum opifex. Qui vero dicit eum non factum (quod Scriptura non tradit) supervacaneum quiddam loquitur. *Anom.* Si non est factus, est non factus. *Orth.* Etiam si humana cogitatio nobis hoc suggerit, non ita nos tamen sancta Scriptura docuit; sed audis ipsam dicentem : « Quantum abest oriens ab occidente, tantum absunt cogitationes vestre a cogitationibus meis ». Quod si existimat Eunomius se comperisse, quid sit Deus, ex eo quod non sit factus, nec habeat suum esse ex aliquo factore, dicit cum etiam abest, id est, « absque Deo, » ut qui Deum non habeat. Quod si non licet ita loqui, quamvis cogitationem nostram subeat, ne dicatur etiam non factus, quamvis hoc in cogitationem nostram cadat. *Anom.* Factus est igitur Deus? *Orth.* Non factus est. *Anom.* Ergo est non factus? *Orth.* Habetne Deus Deum? *Anom.* Minime quidem is, qui est non factus. *Orth.* Est igitur abest, id est, « absque Deo. » Viden ergo, quam puerilia et illiberalia sint vestra cogitata? Quamobrem vestigiis sanctæ Scripturæ insistentes, dicamus potius Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Deum : neque timebimus, ne circa fidem naufragium faciamus. Nam illud non factum, est inventum aquilæ volantis, querentis escam, cuius firmum vestigium inveniri nequit : nec enim habet in Scriptura, ubi pedes ponat. *Anom.* Acceptam epistolam Actii lege, et loquere adversus illam. *Orth.* Tu ipse lege. *Anom.* Ergo et illa recita.

<sup>10</sup> Joan. vi, 46. <sup>11</sup> Isa. lv, 8.

(7) Edit. Steph. καὶ ὄρατον ἑαυτῶν ὄρα.

(8) Edit. Steph. μακ. ἀγέννητος.

(9) Et abest a mae. Mox Palat. bis διανοίας, pro ἰννοίας.

εἰπωμεν καὶ αὐτὸν ἑαυτῶν ὄρατον εἶναι τὸν Θεόν (7). Καὶ ἐξέκαστον τὰ εὐαγγέλια καθ' ἑμᾶς, λέγοντα : « Ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐώρακε τὸν Πατέρα. » Εἰ δὲ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὄρα τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ αὐτὸς ἑαυτὸν ὄρα, ὅ ἐστι, καὶ λέγεται, καὶ πιστεύεται εἶναι ὄρατος, οὐχ ἑαυτῶν, οὐδὲ τῶ ἐξ αὐτοῦ γῆρ, οὐδὲ τῶ παρ' αὐτοῦ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ πάση τῇ κτίσει.

est, neque ad Spiritum sanctum, qui ab ipso est;

5. Ἀνόμ. Νῦν μανθάνω, ὅτι ὁ πῶτον ἀνθρώπος ἐστὶν ὁμολογημένος, τοῦτο ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Ὀρθ. Ποῖον; Ἀνόμ. Ὅτι ἀγέννητός ἐστιν ὁ Θεός, πάντες ἀνθρώποι, οἱ νοῦν ὀρθῶν ἔχοντες, ὁμολογοῦσιν, ὑμεῖς δὲ οὐ θέξεσθε. Ὀρθ. Οὐ λέγω, ὅτι τὸ ἀγέννητον αὐτὸν ὁμολογεῖν ἀπαράδεκτόν ἐστιν ἡμῖν· ἀλλ' ὅτι κἄν δοκῆται; ἐννοίας ἡμῶν ὑποπίπτει, ἀλλ' ὅμως ὡς οὐδαμῶς τῆς θείας Γραφῆς κειμένην τὴν φωνὴν οὐκ ἀναγκαῖον λέγειν. Εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον, εἶπεν ἂν αὐτὸ ἡ θεία Γραφή. Ἀνόμ. Γενητὸν οὖν εἶπωμεν αὐτόν; Ὀρθ. Ὅ λέγον αὐτὸν γενητὸν (8) ἀσεβεῖ. Εἶπε γὰρ ἡμῖν ἡ Γραφή, τίνα ἐστὶ τὰ γενητὰ, καὶ τίς ὁ τοῦτων γενεασουργός. Ὅ ἐδὲ λέγων αὐτὸν ἀγέννητον, ὁ οὐκ εἶπεν ἡ Γραφή, περιττολογεῖ. Ἀνόμ. Εἰ οὐκ ἔστα γενητός, ἀγέννητός ἐστιν. Ὀρθ. Κἄν ἀνθρωπίνῃ διάνοια τοῦτο νοεῖν ποιῆ, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ θεία Γραφή ἐδίδαξεν· ἀλλ' ἀκούσεις αὐτῆς; λεγούσης· καὶ Καθίσσον ἀπέχουσιν ἀπτολαὶ ἀπὸ θυσιῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσι τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῶν διανοημάτων μου. » Εἰ δὲ ὑμεῖς Εὐνόμιος εὐρησέμεναι, τὸ τί ἐστὶν ὁ Θεός, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν γενητὸν, μὴδὲ εἶχειν γενεασουργόν, λέγετω αὐτὸν καὶ ἄθεον, ἐπειδὴ Θεὸν οὐκ εἶχει. Ἄλλ' εἰ (9) οὐ δεῖ λέγειν τοῦτο, κἄν ὑποπίπτῃται ἐννοίας ἡμῶν· μὴδὲ τὸ ἀγέννητον λεγέσθαι, κἄν ὑποπίπτῃται; ἐννοίας ἡμῶν. Ἀνόμ. Ἐγένετο οὖν ὁ Θεός; Ὀρθ. Οὐκ ἐγένετο. Ἀνόμ. Ἀγέννητος οὖν ἐστὶν; Ὀρθ. Ἐχει Θεὸν ὁ Θεός; Ἀνόμ. Ὁ ἀγέννητος οὐ. Ὀρθ. Ἄθεος οὖν ἐστὶ. Καὶ ἐρξ (10), πῶς μετριάκωδη καὶ ἀνδραποδώδη εἶσιν ὁμῶν τὰ διανοήματα; Διὸ μᾶλλον ἀκολουθοῦντες τῇ θεῇ Γραφῇ, εἶπωμεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν· καὶ οὐ φρονοῦμεθα περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαι. Τὸ γὰρ ἀγέννητον εὐρησῆς ἐστὶν αἰετοῦ πετομένου, ζητούντος βορᾶν (11), οὐ γνοῦς ἐρηρησμένου οὐχ εὐρησέσθαι· οὐ γὰρ ἔχει ἐν τῇ Γραφῇ, οὐ στήσῃ τοὺς πόδας. Ἀνόμ. Λάβε, ἀνάγνωθι τὴν ἐπιτολὴν Ἀετίου, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτήν. Ὀρθ. Αὐτὸς ἀνάγνωθι. Ἀνόμ. Εἰσὶ μετ' αὐτῆς καὶ σχόλια Εὐνομίου. Ὀρθ. Καὶ αὐτὰ ἀνάγνωθι.

Sunt una cum ea Eunomii quoque scholia. *Orth.*

(10) Edit. Steph. καὶ ὄρων.

(11) Sic ed. recte. Palat. vero, πρσομένου, γητοῦντος βορβάν.

6. *Σχόλια Εὐνομίου, καὶ πρὸς αὐτὰ Ὀρθοδόξου.*

A 426 6. *Scholia Eunomii, et responsio Orthodoxi ad illa.*

Ἄρα ἡ θελήσει καὶ ἡ βούλησις οὐ ταυτὸν τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἢ μὲν γὰρ θέλησις καὶ ἀρχεται καὶ παύεται· ἢ δὲ οὐσία οὕτε ἀρχεται, οὕτε παύεται· τὸ δὲ ἀρχόμενον καὶ παύμενον τῷ μῆτι ἀρχομένου μῆτι παυομένου τὸ αὐτὸ εἶναι οὐ δύναται. Καὶ ἄλλως, εἰ ταυτὸν ἦν τῆ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ βούλησις, ἐχρῆν μίαν οὐσίαν μίαν εἶναι καὶ τὴν θέλησιν· εὐρίσκεινται δὲ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν, οὐ μία θέλησις, ἀλλὰ πολλαὶ θελήσεις· τῆς Γραφῆς λεγούσης· « Πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε· » πολλὰ οὖν ἠθέλησε καὶ οὐχ ἓν. Ἐναργέστερον (12) δὲ ἰδεῖν ἐπιτῆς κοσμοποιίας. Ἡθέλησε γὰρ εἶναι τὸν κόσμον, καὶ ἰδέσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, καὶ διαμῆναι τὸ γινόμενον. Ἄλλο δὲ ἐστὶν ἡ διαμονὴ (13) πρὸς τὴν θέλησιν τῆς δημιουργίας· ἐπιγγεμίλατο δὲ καὶ μετασχηματίζει τὸν κόσμον. Θελήσας ἄρα μετασχηματίζει. Οὐ μόνον δὲ πολλαί, ἀλλὰ καὶ διάφορα αἱ θελήσεις. Ἡθέλησε γὰρ καὶ οὐρανὸν, ἠθέλησε καὶ ἥλιον, θέλησε καὶ γῆν. Τῶν δὲ θελημάτων διαφόρων ὄντων, ἀνάγκη διαφέρειν καὶ τὰς περὶ αὐτῶν θελήσεις· καὶ ἐπι τῶν νοητῶν δὲ ὡσαύτως. Ὀρθ. Εἰ τοίνυν καὶ κατὰ αὐτὸ ταυτὸν ἐστὶ τῆ οὐσίᾳ ἡ βούλησις, ἦρουν (14) ἡ θέλησις, πάντα δὲ τὰ γεγονότα τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἶναι ἔργα, ὁμολογεῖ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας· οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ μονογενῆ ὁμολογήσεις τὸ μόνον ἐκ τῆς (15) οὐσίας γεγενῆσθαι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς βουλήσεως καὶ θελήσεως ἐστὶν Υἱὸς, οὐ ἐστὶ μονογενής, πολλῶν ὄντων τῶν κατὰ βούλησιν ἀποκυθηθέντων. Γέγραπται γάρ· « Βουλήθεός ἀπέκνησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας. » Πολλαὶ δὲ θελήσεις οὐκ εἰσὶν, ὡς ἐνόμισας· οὐ γὰρ, ἐπιθετὴ διάφορα τὰ δημιουργήματα, πάντως διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις· ἀλλ' ὥστερον ἐνὶ θελήματι ποιήσας τὸν ἀνθρώπον ἐκ διαφόρων μελῶν καὶ μερῶν πεποίηκεν, ὀφθαλμοῦς, ὠτα, ῥίνας, τρίχας, ἔντερα, καὶ διαφόρας τῆν τῶν ἐντέρων σύνθεσιν, σπλήνα, ἦπαρ, νεφροῦς, καὶ ὅσα ἐν ἡμῖν· οὕτω καὶ πάντα τὸν κόσμον ἐν θελήματι δημιουργεῖ.

7. Ἄνομ. Εἰ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; καὶ εἰ μείζων, κατὰ τί μείζων, πότερον μείζων (16) ἔργῳ σώματος, ἢ κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἀγέννησις; καὶ πότερον τὸ ἀγέννητον (17) οὐσία ἐστὶν, ἢ οὐδὲν ἐστὶν; Ὀρθ. Μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, οὕτε δὲ ἔργῳ, οὕτε χρόνῳ, οὕτε φύσει, ἀλλ' ὡς Πατὴρ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος. Διὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῶν ἀγγέλων ἠλαττώσθαι αὐτὸν λέγει ὁ Ἀπόστολος, γράφων· « Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. » Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τῆ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσήφ ὑπετάσσεται. « Ἦν γὰρ ὑποτασσόμενος αὐτοῖς, »

Voluntas non idem est atque substantia Dei : nam voluntas incipit et desinit ; substantia vero nec incipit, nec desinit. Id autem, quod incipit et desinit, non potest idem esse atque id, quod nec incipit nec desinit. Præterea, si voluntas idem esset atque substantia Dei, oporteret, cum una sit substantia, unam esse voluntatem : ac juxta sacrarum Litterarum doctrinam, non unica, sed multæ voluntates inveniuntur : cum dicant, « Omnia quæcumque voluit, fecit » : multa igitur voluit, non autem unum quiddam. Quod etiam magis perspicue videre licet in mundi creatione. Voluit enim esse mundum, et is existit prout voluit, atque factus permanet. Aliud est autem illa perseverantia, quam voluntas coadendi illius : denuitavit vero fore etiam, ut mundum transformet. Ergo quia voluit transformari. Neque vero multæ duntaxat, verum etiam diversæ sunt voluntates. Voluit enim cælum, voluit et solera, voluit et terram. Cum autem ista, quæ vult, diversa sint, necesse est differre quoque voluntates illorum creandorum : quod etiam oportet de rebus, quæ mente concipiuntur accipere. *Orth.* Ergo, si, ut tu quoque sentis, voluntas non idem est quod substantia, et quæcumque facta sunt, opera sunt voluntatis ejus, fatere Filium esse ex ejus substantia ; sic enim eum etiam unigenitum esse fateare, quod solus ex substantia genitus sit. Nam si et ipse voluntatis Filius est, non est unigenitus, cum multi sint geniti voluntate. Scriptum est enim : « Volens genuit nos verbo veritatis » . Non sunt autem multæ Dei voluntates, ut tu existimas. Non enim quia diversa sunt opificia, diversæ quoque sunt voluntates : sed sicut Deus hominem unica voluntate ex diversis membris et partibus condens, fecit oculos, aures, nares, comam, intestina, et varie intestina disposuit, splenem, hepar, renes, et quæcumque in nobis sunt : sic etiam universum mundum unica voluntate creat.

7. *Anom.* Num major est Pater Filio? et si major, in quo major est; utrum mole corporis major, aut natura ἀγεννησις, sive quod sit nativitatis expers? et utrum non genitum esse est substantia, au vero nihil est? *Orth.* Scribitur Pater major esse Filio: at neque mole, neque tempore, neque natura, sed quatenus Pater est Fili, qui humanitatem assumpsit. Propter hanc autem hominis assumptionem dicit Apostolus eum inferiorum factum fuisse etiam angelis, sic scribens: « Eum autem qui paulo minor factus angelis est, cernimus Jesum per mortis passionem » . Propter hanc quoque hominis as-

<sup>12</sup> Psal. cxiii, 5. <sup>13</sup> Jac. i, 18. <sup>14</sup> Hebr. ii, 9.

(12) Ἐναργέστερον. Mss. et Felck. emend. ἐναργέστερον.

(13) Felck. δὲ τι ἡ διαμ. Palat. δὲ σο: ἡ δ.

(14) Ἦρουν mss.

(15) Pal. τῷ μόνον ἐκ τ. Reg. τὸ μὴ μόνον.

(16) Μείζων deest in mss.

(17) Dubium an sit legendum γεννητόν et ἀγέννητον.

sumptionem subjectus fuit Mariæ et Josepho : « Erat enim subditus illis », ut in Evangelio scriptum est. *Anom.* Sed natura major, idcirco quod sit ἀγέννητος, sive non genitus, estne aliquid, an vero nihil est, sicut prius dicebamus? *Orth.* Nihil est natura : nec enim substantia est. Itaque si major est Pater, eo quod sit non genitus, et non genitum esse nihil est, consequitur, nihilo esse majorem. Qui vero nihilo major est, in omnibus est æqualis. Nec enim sane Pater est Filio inferior. *Anom.* Æquale igitur esse dicis non genitum, ei quod genitum est : et quomodo verax fuerit, qui dicit, « Pater, qui misit me, major me est? » *Orth.* Non genitum esse, non est substantia in Deo et Patre, sed nullum esse Dei Patrem ostendit. Nullus autem ideo major est quopiam, quod Patrem non habeat. Nam neque Adam patrem habuit, neque Eva, et tamen sunt nobis consubstantialia. Sed quomodo inter philosophandum de non genito et genito, veluti tui ipsius oblitus subjecti : 427 « Pater, qui misit me, major me est? » Opprobriat enim te potius, ut tecum ipse consentiret, dicere, Non genitus, qui misit me, major me est. Sed hoc scriptum non est, ideoque recte non dicis : Neque enim es sapientior Daniele, nedum ipso Spiritu, qui Patrem quidem nos docuit, non genitum vero nequaquam.

8. *Anom.* At si mole Pater est major, compositus fuerit ipse non genitus, quamvis simplex sit ac figuræ expers : siquidem moles est compositum et dividuum quiddam : quoniam omnis moles ex partibus constat, et partium compositionem habet : quod de Deo dicere absurdum est. *Orth.* Deo compositionem et molem tribuere absurdum est, vere, inquam, absurdum. Est autem Filius quoque, vel te invito, Deus non compositus, sed simplex et expers figuræ : ut absurdum sit compositionem aut molem ipsi attribuire. Quod si ita est, majus sane in his non comperietur. Ipse vero, quem in confesso est simplicitate et eo quod neque compositus est, neque figuram habet, deitate denique Patri æqualem esse ; majorem dicit Patrem, eo quod servi formam assumpsit, et Patrem honorat. Itaque audis eum dicentem : « Honorifica Patrem, et vos inhonorastis me » : et Pater honorat Filium, quem ad dexteram suam collocavit, et ad quem omnes trahit. Dicit enim Filius : « Nemo me ».

9. *Anom.* Præterea, si non genitum est aliquid, hoc vel est totum vel pars : si pars est, Deus erit sibi ipsi dissimilis ; siquidem una ejus pars est non genita, altera vero genita. At si tota ejus natura est non genita, et Pater omnino major, statim eo recidit res, ut alterius ac diversæ sit substantiæ. Nam, si tota Patris substantia est non ge-

ως ἐν Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Ἀνόμ. Ἀλλὰ φύσει (18) μείζων κατὰ τὸ ἀγέννητον, ἔστι τι, ἢ οὐδὲν ἔστι, καθὼς προείπομεν ; Ὁρθ. Οὐδὲν ἔστι φύσει· ὁ γὰρ οὐσία ἐστίν. Εἰ τούτων κατὰ τὸ ἀγέννητον ἔστι μείζων, τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδὲν ἔστι, κατ' οὐδὲν ἔστι μείζων. Ὁ δὲ ἐν μηδενὶ μείζων κατὰ πάντα ἴσος. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Πατὴρ ἐλάττω τῷ Υἱῷ. Ἀνόμ. Οὐκοῦν ἴσον λέγεις τὸ ἀγέννητον (19) τῷ γεννημένῳ· καὶ πῶς ἀληθεῖς ὁ λόγος ; Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἔστιν ; Ὁρθ. Τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ μὴ Πατέρα ἔχειν τὸν Θεὸν θεολογικόν. Οὐδεὶς δὲ διὰ τοῦτο μείζων τυδός, διὰ τὸ Πατέρα μὴ ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἀδάμ πᾶντα ἔσχεν, οὐτὴ ἕτα· ἀλλ' ἕως ἐστὶν ἡμῶν ὁμοούσιος. Πῶς δὲ καὶ, περὶ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ φιλοσοφῶν, ὡς περὶ ἐπιπλαθανόμενος αὐτοῦ ἐπήγαγες τό· Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἔστιν ; Ὁρθ. Ἐπεὶ γὰρ σε μᾶλλον αὐτῷ ἀκολουθοῦντα εἶπεν· Ὁ ἀγέννητος ὁ πέμψας με μείζων μου ἔστιν. Ἀλλ' οὐ γέγραπται· διὰ τοῦτο οὐ λέγεις καλῶς. Ἐμὴ σοφίζου πολλά, ἵνα μὴ ἐκπλαγῆς. Ὁὐ γὰρ εἰ σοφώτερος τοῦ ἀληθῆ, μήτις γε τοῦ Πνεύματος, τοῦ Πατέρα μὴ διδόντος, ἀγέννητον δὲ μὴ.

« Noli multum argutare, nequando consterneris » : Noli Patrem quidem nos docuit, non genitum

8. Ἀνόμ. Εἰ δὲ κατ' ἄρκον ὁ Πατὴρ μείζων, σύνθετος ἔσται ὁ ἀγέννητος, καί περ ἀπόλους ὢν καὶ ἀσηματίωτος· εἴγε ὁ θῆκος σύνθετος καὶ μεριστὸν· πᾶς γὰρ θῆκος ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ σύνθεσιν μερῶν ἔχει· ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγει ἄτοπον. Ὁρθ. Ἐπὶ Θεοῦ (20) λέγειν σύνθετον καὶ θῆκον ἄτοπον, ἀλθῶς δὴ ἄτοπον. Θεός δὲ, κἂν μὴ θέλῃ, ὁ Υἱός, ἀσύνητος καὶ ἀπόλους καὶ ἀσηματίωτος καὶ αὐτός· καὶ σύνθεσιν λέγειν καὶ θῆκον ἐπ' αὐτοῦ ἄτοπον. Εἰ δὲ τοῦτο, τὸ μείζων ἔρα ἐν τοῦτοις οὐχ εὐρεθήσεται. Ἐν δὲ τῷ ἀπλῶ καὶ ἀσύνητῳ καὶ ἀσηματίῳ καὶ θεῷ ἴσος ὁμολογηθεὶς, μείζονα τὸν Πατέρα λέγει, μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ τιμῶν τὸν αὐτοῦ Πατέρα. Ἀκούεις γοῦν αὐτοῦ λέγοντος· Ἐπὶ ἐγὼ (21) τιμῶ τὸν Πατέρα, ὁμοίως δὲ ἀτιμῶζέτέ με· καὶ. Ὁ Πατὴρ τιμᾷ τὸν Υἱόν, καθίστας αὐτὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ πάντας ἔλαυνε πρὸς αὐτόν. Λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ Υἱός· Οὐδεὶς ἐρχεται πρὸς μὲ, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος ἐκλύσῃ αὐτόν πρὸς μὲ.

venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum ad

9. Ἀνόμ. Ἄλλως δὲ, εἰ ἔστι τι τὸ ἀγέννητον, ἢ ὅλον ἔστι τοῦτο ἢ μέρος· ἀλλ' εἰ μὲν μέρος, πάλιν αὐτοῦ ἔστιν ἀνώμοτος· εἴγε τὸ μὲν μέρος αὐτοῦ ἀγέννητον, τὸ δὲ ἄλλο μὴ. Εἰ δὲ ὅλη ἡ φύσις ἀγέννητος, καθόλου δὲ μείζων ὁ Πατὴρ, εὐθὺς ἐπὶ τὴν παραλλαγὴν τῆς οὐσίας ὄλος ἐκπίπτει. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὅλη ἀγέννητος, καὶ οὐδὲν ἐπ' αὐτῇ μέρος γέννη-

\*\* Luc. II, 51. \*\* Joan. IIV, 28. \*\* Eccle. VII, 17. \*\* Joan. VIII, 49. \*\* Joan. VI, 44.

(18) Pal. Ἄλλ' εἰ φύσει. Reg. et Felck. Ἄλλὰ φύσιν.

(19) Mss. τὸν γεννητόν.

(20) Pal. Εἰ ἐπὶ Θεοῦ. Mox Felck. et edit. Steph. ἀλθῶς δὲ.

(21) Palat. λέγοντος· Ἐὰν ἐγὼ



ὄν, κατὰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἀνόμιος, καθ' ἑλὴν ἄρα τὴν οὐσίαν ἀνόμιος. Πῶς οὖν λέγεις, πλὴν τῆς ἀγεννησίας; Ἐν δὲ τῷ γεννητῷ ἔχει τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ; Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐδὲν ἔστι κατὰ τοῦ Υἱοῦ μεζόν, ὅπερ ἔξω φασι (22) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ ἡ ὑπεροχὴ ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἡ ἰσότης ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐστὶ. Μεζόν δὲ ἐστὶ τὸ ἀγέννητον τοῦ Υἱοῦ, ὅπερ πᾶσι οὐδέν· καὶ τὸ ἴσον ἐν τῷ Υἱῷ ἔστι, ἐκεῖνο μὲν ἀγέννητον (23), ταῦτα δὲ γεννητά. Ὅρθ. Ἀρπάζειν δεῖ οὐ τὰ ἀγραφα, ἀλλὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Τί οὖν οὐ ἀρπάζεις ὁ οὗτε ἡ Γραφὴ σοι δίδωσι, οὗτε ἡμεῖς; Οὐδέεις γὰρ ἡμῖν σοι δίδωσι κατὰ τὸ ἀγέννητον μεζόν· κατὰ τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ Υἱὸς εἶπεν· Ὁ ἀγέννητος μεζόν μου ἐστίν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ, πρὸς ὃν πορεύεσθαι ἐμελλε. Λέγει γὰρ οὕτως· « Εἰ γὰρ ἠγαπήτε με, ἐχάρητε ἂν, ὅτι εἶπον, Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ γὰρ Πατὴρ μου μεζόν μου ἐστίν. » Πορεύεται δὲ, ὡς μορφήν δούλου λαθῶν· ὡς δὲ Θεός, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ἔχει, λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμῶν· ὁ ἑωρακίως ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοί μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Μὴ οὖν ἐπίστευον ζιζάνια τῷ ἀγρῷ τῆς θείας Γραφῆς, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀνόμιον· ἀλλ' εἰ θέλεις φιλοσοφεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἐπι τοῦ ἀφάρτου καὶ ἀθανάτου φιλοσόφου· ταῦτα γὰρ εἰσι σπέρματα τοῦ ἀγροῦ τῆς Γραφῆς· οἷον, Εἰ ἐστὶ τὸ ἀθάνατον, ἢ ἄλλο ἐστὶ τοῦτο ἡ μέρος. Ἄλλ' εἰ μὲν μέρος, πάλιν ἑαυτῷ ἔστι ἀνόμιος, εἰ γὰρ τὸ μὲν μέρος αὐτοῦ ἀθάνατον, τὰ δὲ ἅλλα μὴ. Εἰ δὲ ὅλη ἡ φύσις ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος, καθόλου δὲ ἀθάνατος ὁ Πατὴρ καὶ ἀφθαρτος, καὶ ὁ Υἱὸς εὐθὺς ἐπὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας ὄλον ἀρεθθήσεται. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὅλη ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ μέρος ἔναντιον, καθ' ἑλὴν ἄρα τὴν οὐσίαν ἡ ταυτέτης. Πῶς οὖν τοι μᾶ τις λέγειν ἀνόμιον; Λέγετε τῆς ενεργείας, φασίν, εἰκόνα. Εἰ δὲ ἐνεργεῖα ταυτὸν τῆς οὐσίας, τῆς ἄρα οὐσίας ἔστι εἰκὼν ὁ Υἱός.

Quomodo igitur audet aliquis dicere dissimilem? Dicitis esse energiae sive efficacitatis imaginem. Quod si efficacitas eadem est atque substantia, erit nimirum Filius substantiae imago.

Ἐρωτῶμεν τοίνυν· Ἐγέννησεν ἢ οὐ; Φασί, ναί. Ἐκ τῆς οὐσίας, ἢ ἐκ τῆς θελήσεως; Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, φησὶν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλήσεως· ἕλλο γὰρ λέγει αὐτὸς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν βούλησιν παρὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν αὐτήν. Εἰ μὲν οὖν τὴν αὐτὴν λέγεις, ἐκ δὲ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἀγαθότητος ἐγέννησεν, ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον λέγεις τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· ὅπερ οὐ βούλει. Λέγεις δὲ, ὅτι καὶ τὰ πάντα (24) ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐγένετο διὰ Υἱοῦ. Εἰ δὲ θέλεις ταυτὸν τῆ οὐσίας, ὁμοούσια ἔστι καὶ πάντα τῷ Θεῷ, εἴτε ἔρρηκτά, εἴτε νηκτά, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα· « Πάντα γὰρ ἕσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ· » οὕτως ἄρα, καὶ τῆς ενεργείας εἰκόνα ἂν, ἐξ ὧν αὐτὸς λέγεις (25), οὐχὶ καὶ

nita, nec ulla ejus pars genita est, Filius vero est ipsi in eo dissimilis, quod ille non sit genitus, consequitur eum totius essentiae ratione esse Patri dissimilem. Quid sis igitur, praeterquam quod non sit genitus, et in eo quod sit non genitus, Filio praecllere? At non genitum nibilo Filio majus erit, quod extra Patris essentiam dicatur. Quod si ipsa excellentia extra Patris substantiam est, aequalitas in ipsa substantia est. Sed majus est Filio, quod genitum non est. Et aequalitas in Filio erit illud quidem non genitum, cum haec sint genita. Orth. Arripere non decet, quae scripta non sunt, sed regnum colorum. Quorsum igitur arripis, quod neque Scriptura, neque nos damus? Nullus enim nostrum tibi concedit Patrem esse majorem, ideo quod sit ingenuus. Nec enim Filius dicit: Qui est ingenuus, major me est; sed, Pater, ad quem erat profecturus. Nam sic loquitur: « Si diligeritis me, gaudebitis, quia dixi, vado ad Patrem: Pater enim meus major me est ». » Vadit autem, quatenus formam servi accepit; quatenus vero est Deus, habet Patrem in semetipso, dicens: « Ego in Patre, et Pater in me », et: « Ego et Pater unum sumus »: qui vidit me, vidit Patrem: Pater in me manens ipso facit opera ». » Ne igitur insperge agro divinae Scripturae ista zizania, non genitum et dissimile: sed, si vis in ipsis vocabulis philosophari, philosophare demum in nominibus incorruptibilis et immortalis. Haec enim sunt agri Scripturae semina: ut si immortale est, aut totum est, aut pars; si pars est, Pater fuerit sibi ipsi dissimilis, siquidem pars ejus una fuerit immortalis, altera non item. At si tota ejus natura est incorruptibilis, et immortalis, et Pater est omnino immortalis et incorruptibilis, protinus quoque Filius ipsa substantia idem esse comperietur. Nam, si tota substantia est incorruptibilis et immortalis, nec ulla est ejus 428 pars repugnans, nempe in tota essentia est identitas.

Quaero igitur: Genuit Pater, annon? Genuit, inquit. Num ex substantia, an vero ex voluntate? Non ex substantia, inquit, sed ex voluntate. Nam bonitatem et voluntatem vel aliud esse dicis quam substantiam, vel eandem atque substantiam. Si eandem dicis, et Pater ex voluntate et bonitate genuit, sic quoque consubstantialem Patri Filium dicis: quod tu minime vis. Dicis autem et illud, omnia facta sunt per Filium ex Dei voluntate. Jam vero si voluntas eadem est quae substantia: omnia igitur et reptilia, et natatilia, ceteraque item omnia, fuerint Deo consubstantialia, siquidem « Omnia quaecumque voluit fecit in caelo et in terra. » Ita si, ex iis quae dicis, Filius est efficaci-

<sup>22</sup> Joan. xiv, 28. <sup>23</sup> Joan. xiv, 10. <sup>24</sup> Joan. x, 30. <sup>25</sup> Joan. xiv, 9, 10.

[22] Edit. Steph. φασί.

(23) Cur ἀγέννητον modo ingenitum. modo non-genitum veritatem, vide in Praefat.

(24) Πάντα. βούλει. Λέγει δὲ οὕτως: τὰ π. Mox edit.

Stephan. διὰ Υἱόν.

(25) Hunc locum referens Joannes Cypariasiotus Decad. 3, c. 5, hunc dialogum vocat Athanasii cum Ario in synodo Nicæna.

tatis imago, nonne etiam est substantia nullo modo diversus? Itaque, si tuæ sententiæ fautores evertere conaris, ipsos confutasti: sin autem veram ipsam doctrinam, illum ne audivisse quidem unquam videris. Filium enim esse ipsius substantiæ imaginem dixit Apostolus: « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ<sup>101</sup>, » seu character hypostaseos. Nam character hypostaseos nihil aliud est, quam substantiæ imago. Ceterum non idem esse voluntatem atque essentiam, nos quoque dicimus. Ideo enim Filium quidem ex substantia genitum, nos vero ex voluntate prodiisse dicimus. Ex tua porro sententiâ idem non est voluntas quod substantia, et substantia neque cœpit, neque desinit. Hæc igitur imago neque cœpit, neque desinit. Voluntas autem et initium et finem habet. Illos igitur tibi habeto, qui idem esse dicunt voluntatem atque essentiam. Nos enim et volumus, et factemur, et credimus Filium esse Patri consubstantialem. Nam propterea etiam unigenitum esse credimus, quia ipse solus, ut antea dictum est, ex substantia genitus est, reliqui vero omnes ex voluntate sunt. Cum autem dicimus Filium esse consubstantialem Patri, minime dicimus eum esse sibi ipsi consubstantialem, cum sibi ipsi nemo sit consubstantialis. At tu, si revera fateris omnia ex Patris voluntate per Filium esse facta, et una cum aliis Filium quoque factum esse dicis, concedas etiam oportet a seipso factum esse: quod si absurdum id est, sane non est voluntatis Filius. Nam si « Quæcumque facit Pater, hæc et Filius similiter facit<sup>102</sup>, » facit etiam Filius alium Filium, ut omnia similiter faciat quæ Pater. Quod si alium Filium non fecit neque facit, ipse quoque non est officium. Veraciter enim locutus est cum diceret: « Quæcumque facit Pater, hæc et Filius similiter facit. » Non facit autem seipsum Filius: non est igitur factum quidpiam. At dices, non dixisse Christum, Omnia quæ fecit, sed quæ facit: scito morem esse Scripturæ de rebus præteritis loquentis præsens tempus usurpare: cujusmodi illud est: « Qui fundasti terram super stabilitatem suam<sup>103</sup>; » penetrabilia nocti<sup>104</sup>.

10. Anom. Ante omnia vero et in primis quæreretur ex ipsis oportet, quid significet non genitum. Nam, si substantiam declarat, quod verum est, tanta erit discrepantia. Orth. At nos quoque ante omnia querimus, quid significet genitum. Nam, si substantiam declarat, quod falsum est, omnia genita erunt consubstantialia. At si non sunt consubstantialia omnia genita, quod verum est, genitum igitur non est substantia. Ac si genitum non est substantia, non genitum quoque non fuerit substantia. Quod si non genitum est substan-

tiæ οὐσίας ἐστὶν ἀπαράλλακτος; Εἰ μὲν (26) οὐ τὸς ἑαυτοῦ διατρέπῃν ἐμοδίους ἐπιχειρεῖς, συνήγαγε<sup>105</sup>· εἰ δὲ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ ἀρκουτῆς γενῆσθαι τούτου φαίνῃ μοι. Ὅτι γὰρ τῆς οὐσίας εἰκὼν ὁ Υἱός, ὁ Ἀπόστολος εἶπεν· « Ὅς ὢν ἀπαύρασμα τῆς ἑξῆς, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως. » Τὸ γὰρ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἄλλ' ἢ εἰκὼν τῆς οὐσίας. Καὶ οὗτοι οὐκ ἐστὶ ταυτὸν ἢ θελήσεις καὶ ἡ οὐσία, ἡμῶν οὗτος ὁ λόγος. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸν μὲν Υἱὸν γέννημα τῆς οὐσίας λέγομεν εἶναι, ἑαυτοῦ δὲ τῆς θελήσεως. Ἔστιν δὲ καὶ κατὰ εὐ- οὐ ταυτὸν τῆ οὐσίᾳ ἢ θελήσει· ἢ δὲ οὐσία εὐτε κηρύσσεται, οὕτε παύεται. Οὕτε ἄρα κηρύσσεται ἢ εἰκὼν, οὕτε παύσεται. Ἡ δὲ θελήσει καὶ ἀρχεται καὶ παύεται. Τούτους τοίνυν λέγοντας ταυτὸν εἶναι τῆ οὐσίᾳ τῆν θελήσειν, ἐκεῖνοι ἔχοντες ἔχοντες γὰρ καὶ θεολογῆσαι, καὶ ἐμολογούμενοι, καὶ πιστεύουμενοι ἁποστόλων εἶναι τῶν Πατρῶν τὸν Υἱόν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κωμονεῖ αὐτὸν εἶναι πιστεύουμεν· ὅτι μόνος αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας γενῆσθαι, καθὼς προεῖρηται· εἰ δὲ ἄλλοι πάντες ἐκ τῆς θελήσεως. Ὁμοίους δὲ λέγοντας τῶ Πατρὶ τὸν Υἱόν, οὐκ αὐτὸν ἑαυτῷ λέγομεν ἁποστόλων· οὐδέ τις γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ ἁποστόλος. Εἰ δὲ ἀληθῆς ἐμολογῆται τὰ πάντα ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς ἐκ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι, μετὰ δὲ πάντων λέγει τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι, καὶ αὐτὸν δὲ ἑαυτοῦ δόσεις γεγενῆσθαι· εἰ δὲ τοῦτο ἄπορον, οὐκ ἄρα βουλήσεως ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ « Ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός ἁπολύτως ποιῇ, » ποιῆσαι καὶ ὁ Υἱός ἄλλοι οὐκ ἐστὶν τῶ Πατρὶ ἁπολύτως ποιῆσαι. Εἰ δὲ οὐκ ἐπίστησεν, οὐδὲ ποιῇ, οὐκ ἐστὶ πᾶσιμα αὐτός. Ἀληθεῖαι γὰρ λέγοντες οὗτοι· « Πάντα ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός ἁπολύτως ποιῇ. » Οὐ ποιῇ δὲ ἑαυτὸν· οὐκ ἐστὶν ἄρα ποιῆμα. Ἄλλ' ἔρει· Οὐκ εἶπεν, Πάντα ὅσα ἐποίησεν, ἀλλ' ὅσα ποιῇ· γίνωσκε, ὅτι ἔθος τῆ Γραφῆ τὸ παραλληλῶς ὡς ἐπὶ ἐνεστώτος χρόνου λέγειν· ὡς τὸ, « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· » καὶ ἂν ἐτέρῳ· « Ὁ θεμιλιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· » καὶ, « Ὁ ποιῶν πλειάδα, καὶ ἔσπερον, καὶ ἀρκουτῆρον, καὶ ταμεία νύκτου. »

« Qui facit angelos suos spiritus<sup>106</sup>. » Et alibi: et: « Qui facit pleiada, et vesperum, et arcturum, et

10. Ἀνόμ. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα ἐρωτῶν τῶν δεῖ αὐτούς, τί σημαίνει τὸ ἀγέννητον. Εἰ μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, τοσαῦται ἐστὶν ἡ παραλλαγή. Ὅρθ. Καὶ ἡμεῖς δὲ πρὸ πάντων ἐρωτῶμεν, τί σημαίνει τὸ γεννητὸν. Εἰ μὲν γὰρ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶ φεῖδος, πάντα τὰ γεννητὰ ἁποστόλων· εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ ἁποστόλων, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, οὐκ ἄρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐκ οὐσία, οὐδὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία, τὸ δὲ γεννητὸν οὐκ οὐσία, ἀνοῦσια τὰ γεννητὰ. Τί οὖν (27) λέγεις ἀνόμοιον; Τὸ γὰρ μὴ ὄν

<sup>101</sup> Hebr. 1, 3. <sup>102</sup> Joan. v, 19. <sup>103</sup> Psal. ciii, 4.

<sup>104</sup> ibid. 5. <sup>105</sup> Job ix, 9.

(26) Ἔστιν ἀπαράλλακτος Ὅρθ. Εἰ μὲν. Mss. male Ibid. Palat. διατρέπῃν.

(27) Οὐκ δεῖσθαι in Palat.

τῶ ὄντι οὐτε ὁμοιον, οὐτε ἀνόμοιον. Ἡμεῖς τὸν Υἱὸν ἄγεννητον μὲν λέγομεν, οὐκ ἔστι καὶ γεννητὸν. Γεννητὸν γάρ ὄντι τὸ πατέρα ἔχον, γεννητὸν δὲ τὸ γενεσιουργὸν ἔχον.

Nos vero Filium dicimus quidem genitum, non autem factum. Genitum enim est, quod patrem habet, factum vero, quod opificem habet.

Ἐκ τῆς (28) ἐπιστολῆς Ἀετίου, τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἐννόμου.

Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπεγενηθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὄντ' ἑκ τῶν Χρονιτικῶν, τινὲς τῶν προσηρμημένων, σφετερισόμενα μετὰ καὶ ἄλλων θεωρημάτων, ποιημάτων σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ γεννητοῦ Θεοῦ καὶ ἀγεννήτου (29) Θεοῦ, παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεισι διασφαιρανταὶ ἐξέβωκαν, τὴν ἀκολουθίαν ἀμειψάμενοι ἀγωγῆν· ἤλθε δὲ μετὰ ταῦτα τῶν· εἰς ἡμᾶς, τινὲς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προσκαίρομαι· τρυφάσθη αὐτὸς, οἷα πατὴρ, αἰθὴς διακαθάρας, ἐκπέμψαι ὅμιν τὸ σύγγραμμα, ὃ πάντας εὐσεβεῖς (30) ἀλλήλαις τε καὶ ἀλλήτριαι· ἔπος ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ' ἔνοιαν τῶν Γραφῶν εἰρηθεῖαι ἡμῖν τὸ λογισμὸν, δι' οὗ πάντα ἀνθρώπων ἀντιλέγειν ὅμιν ἐπιχειροῦντα περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου παύειν συντόμοις περιστολαῖς συνήσειαι, πάντων δὲ μάλλον τοὺς προσηρμημένους Χρονίτας· ἐν εἰδεί τῶν στιχηρῶν ἐπαπορήσιν ἐπαπορήσεις (31) διαστροφῆς, καὶ λύσιν λύσεις διὰ τὸ εὐπερίβραχτον καὶ σαφὲς τῶν (32) ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννήτου Θεοῦ καὶ γεννητοῦ.

11. Ὁρθῶς. Μὴ καυχῶ διωχθεῖς, εἰ γὰρ ἐδιώχθης. Ἐδιώχθασαν γάρ παρὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ οἱ ποιοῦντες τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οἶκον ἐμπορίου· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα τὸ διώκεσθαι πάντως (33) ἐπιανέοντο. Ὁ δὲ διὰ τοῦτο ἡμᾶς Χρονίτας ὠνόμασε, δεῖται ἀπὸ χρόνου τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως ἔχομεν· οὐκ, ἀλλ' ἐπειδὴ γεννᾶσθαι λέγομεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· τὸ δὲ γεννᾶσθαι τοὺς Ἀρειανούς χρονίτην. Τίνας δὲ λέγει Χρονίτας; τοὺς ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστολῶν μέχρι καὶ σήμερον αἰνούντας Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ὄντιον Πνεῦμα· ἢ τοὺς ἀπὸ σοῦ τοὺς χθῆς καὶ σήμερον φανέντας, καὶ αἰρεσιν (34) ἔχοντας, ἔδσαντας τὸ Πατέρα καὶ Υἱόν ὄντιον ἔνομα, καὶ ἐπαυρομένους κατ' αἰσίου τοῦ διδάξαντος βαπτίζειν εἰς τὸ ἔνομα τοῦ Πα-

(28) Felckmann. hæc habet: Ἐκ τῆς. *Sequentia usque ad finem dialogi sunt etiam in alio codice Palatino (quem Palat. secundum nominabimus, ut priorem, primum) et quodam Augustano: quorum utrumque scripsit Andreas Dermarius Georgii filius, Episcopus in illum quidem Taleti in Hispania an. 1578, hunc vero Venetiis an. 1584. Qui etiam uterque hæc sequentia, illis dialogis qui post sequuntur, et eos insequentibus 20 opusculis subjiciens, hunc præfixit titulum: Κατὰ Ἀνομοῦ (sic) διδασκῆς Ὁρθοδόξου. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς Ἀετίου ὁμοίως. At in Palat. 1, in margine hæc habet ad hunc locum: Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ Ἀνομοῦ διδασκῆς. Inmens quasi, præcedenti Athanasii non esse, sed hæc solomonido. Cujuscunque sint, tempora Eimonii scripta videntur, quando etiam existant apud Epiphanium in heresi Anomæorum (pag. 931), quem tamen cum hæc commentaremur ob defectum codicis, cum nostris add. conferre non licuit. De quibus quædam in Monito. Paulo post initium, θω-*

tia, genitum 429 vero substantia non est, quidquid genitum est, erit substantiæ expers. Quorsum igitur Filium dicis dissimilem? Quod enim non est, ei quod est, neque simile est, neque dissimile, autem factum. Genitum enim est, quod patrem

Ex epistola Aetii, magistri Eunonii.

Quandoquidem in tempore persecutionis nobis a Chronitis illatæ, quidam eorum aliena intervertentes, inter alias nostras lucubraciones, quoddam nostrum opusculum peculiariter a nobis elaboratum de Deo genito et de non genito Deo, insertis et exemptis nonnullis intervertentes depravatim ediderunt, adeo ut ordinem et seriem eorum, de quibus agitur, perverterint, quod ad nos postea opera boni cujusdam viri perlatum est: coactus sum ego, utpole illius operis parens, scriptum illud rursum expurgatum ad vos omnes mittere, qui et quæ pro pietate certatis: ut intelligere possitis ex sententia Scripturarum habitum a me fuisse sermonem istum, ex quo possitis quemvis super γεννητῷ et ἀγεννητῷ vobis contradicere aggredientem, ac illos quidem Chronitas in primis brevibus confutationibus comperere; questionibus a questionibus, et solutionibus a solutionibus versuum specie quadam distinctis ut captu facilia, utque etiam magis perspicua essent argumenta, initio facto ab ἀγεννητῷ Deo et γεννητῷ.

11. Orth. Ne gloriari ob persecutionem; siquidem persecutionem passus es. Nam et ipse Filius eos persecutus est, qui domum Patris sui converterent in domum negotiationis: quod cum ita sit, non est prorsus laudabile si quis persecutionem patiat. Nec ideo nos Aetius Chronitas, seu temporarios appellat, quod a tempore quodam initium fidei habeant. Minime gentium. Sed quia dicimus Filium ex Patre gigni. Gigni autem Arianis est temporaneum. Verum, quosnam vocas Chronitas? eosne qui jam inde a sanctis apostolis usque ad hodiernum diem collaudant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; an tuos qui ab uno et altero die apparuerunt, et hæresi laborant, qui sanctum Patris

ρημάτων, deest apud Epiphanium.

(29) Sic mss. Editi vero, γεννητοῦ καὶ ἀγενήτου. Infra Palat. 1, τὴν ἀκολουθίαν ἀμειψάμενος ἀγωγῆ. Palatinus 2 et Augustanus, τὴν ἀκολουθίαν ἀμειψάμενοι ἀγωγῆ.

(30) Epiph. εὐσεβείας. Mox Palat. 2 et Aug. ἔπος εἰδέναι. Paulo post, edit. Steph. εἰρηθεῖαι ὅμιν.

(31) Duo mss. Felck. ἐν εἰδεί τῆς τῶν στιχηρῶν ἐπαπορήσεως. At vox ἐπαπορήσιν deest in omnibus Felck. manuscript., cuius loco Epiphian. ἀπορήσιν.

(32) Palat. 1 καὶ ἀσαφὲς διὰ τῶν. Reg et Felck. καὶ ἀσαφῶς διὰ τῶν. Infra Palat. 2 et Aug. Θεοῦ καὶ γεννητοῦ διακαθεῖν σπουδάσω. Orth. Infra, καὶ γεννητοῦ deest in Epiph.

(33) Omnes mss. Felck. πάντως.

(34) Palat. 2 et August. καὶ τὴν αἰρεσιν. Ibid. ἔχοντας· ὄμιν δὲ, ὅτι προσθήκας καὶ ἀφαιρέσεις. Sic Felck. et Pal. 1, omissis interpositis. At Pal. 2 et Aug. ἔχοντας. Καὶ γὰρ προσθήκας τε καὶ ἀφαιρέσεις.

et Filii nomen abjecerunt? qui sese extollunt supra A cum ipsum qui docuit baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et sese existimant eo sapientiores, qui Patrem esse Patrem, et sese esse Filium docuit? Demus autem nonnullos aliquid aut inseruisse aut adjecisse tuo isti perscripto sceleri, quid nunc dicis? quam majorem blasphemiam ex-cogitas, qui Filium dicas substantia dissimilem? an aliquid amplius potes dicere? Nonne et Judæi et Græci ipsum esse dicunt, qui tamen non credunt ipsum esse Deum, et idcirco ea ipsa dicunt, que tu dicis objecto nobis non geniti et geniti vocabulo, desertoque Patre et Filio, quod est Judæis offendiculum, et genitibus stultiſſia? et 430 vis eorum Patre esse qui pro Deo genito et non genito pugnant? Quod si etiam tibi concedatur in nomine non geniti et geniti baptizare, quid facies cum no-mi nandus erit Spiritus? num ipsum neque geni-tum, neque non genitum, an vero genitum etiam vocalis? Quomodo vero ex tua sententia id quod est genitum a genito differet substantia, siquidem genitum est substantia?

12. Anom. Si Deus efficere non potest, ut quod genitum est, non sit genitum, ne illud quidem effe-cerit ut quod non genitum est, sit genitum. Orth. Etiam si efficere non possit ut quod genitum est, sit non genitum, ut et mentiri non potest, non ta-men ei admittit gignendi, ut neque verum dicendi facultas. Gignens autem non gignit non genitum, sed Deum; Deus enim Deum genuit: et neque ex genito non genitum, neque ex non genito genitum fecit. Anom. Deus non genitus omni causa præstantior est: quod si omni causa præstantior, ergo et generatione, ut qui neque ab alia natura acceperit suum esse, neque ipse sibi esse præstiterit, non ob naturæ imbecillitatem, sed quod omnem causam transcendat. Orth. Vere sane illud: « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt », in vos dictum est, qui Filium Dei oppugnatis. Nam, si non genitus Deus, qui omni causa præstantior est, etiam gene-ratione præstantior est, generatio non est substan-tia, sed causa: at si generatio non est substantia, sed causa: age tu ipse substantiam dicito. Quin etiam quam tandem Filii causam esse vis? genera-tionem, an ipsum Patrem? Est autem Pater, ut tu

« Rom. 1, 22.

(35) Palat. 1, 2 et Aug. Nūν οὐν τί λέγεις; ἢ ποίαν πλείονα ἐπινοεῖς βλασφημίαν.

(36) Pal. 1, 2 et Aug. οὐ. Paulo post, iidem εἶ-  
*ναι τὸν Θεόν.*

(37) Palat. 1, 2 et Aug. Ἑλλογῆται δέ. Infra post ἀγενήτου Θεοῦ, quæ paulo superius ommissa fuisse dicitur, hic reponunt omnes mss. Felek. sed Pa-lat. 1, 2 et August. ita legunt, ἐσάντων τὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τῆμον καὶ ἁγίον ὄνομα, καὶ ἐπιαιρομένων κατ' αὐτοῦ, etc., καὶ νομι-ζόντων ἑαυτοὺς, etc.

(38) Pal. 2 et Aug. καὶ συγχωρηθῆς εἰς τὸ ὄνομα.

(39) Pal. 2 et Aug. οὐ γάρ. Pal. 1, οὐ δὴ γάρ.

(40) Ita Steph. rectius quam editi et quidam mss. qui habent, et πάσης αἰτ. Mox Felek. et Pal. 1

τρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ νομίζοντας ἑαυτοὺς εἶναι σοφωτέρους τοῦν Πατέρα, Πατέρα, καὶ ἑαυτὸν Υἱὸν διδάξαντος; δῶκεν δέ, ὅτι παρενθήκασι καὶ ἀφαιρέσεις τινέσι ποτε τῆ παρὰ σοῦ γραφῆσιν πονηρὰ πειροχέασαι; Νῦν τί λέγεις; ἢ τί πλείον ἐπινοεῖς βλασφημίας (35), ἀνόμοιον λέγων κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν; ἔχεις τι πλεόν τοῦτο εἰπεῖν; Οὐ (36) καὶ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνας εἶναι λέγουσιν, οἱ μὴ πειθόμενοι εἶναι αὐτὸν Θεόν; καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγοντες περὶ αὐτοῦ, ἃ σὺ λέγεις, ἀγενήτων ἐ καὶ γεννητὸν προβαλλόμενος, καὶ ἑσῆας Πατέρα καὶ Υἱὸν, ὃ ἐστὶν Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δέ (37) μωρία; καὶ Πατέρα σαυτὸν θέλεις εἶναι τῶν ἀλλοῦν-των ὑπὲρ γεννητοῦ καὶ ἀγενήτου Θεοῦ; Ἐάν δέ καὶ συγχωρηθῆ ἂν εἰς τὸ ὄνομα (38) τοῦ ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ βαπτίσει, τί ποιήσεις καὶ εἰς τὴν τοῦ Πνεύ-ματος ὀνομασίαν; Ἄρα οὕτε γεννητὸν οὕτε ἀγέννη-τον ὀνομάσεις, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ γεννητὸν; Καὶ πῶς ἐστὶ κατὰ σέ ἑτεροῦσιον τὸ γεννητὸν τῷ γεννητῷ, εἴπερ οὐσία τὸ γεννητὸν;

12. Ἀνόμ. Εἰ ἀδύνατον ἐστὶ τῷ Θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ἀδύνατον ἂν εἴη καὶ τὸ ἀγέννητον γεννητὸν ποιῆσαι. Ὀρθ. Κἴν ἢ αὐτῷ ἀδύνατον τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ὡς καὶ τὸ θεῶσεσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀδύνατον αὐτῷ τὸ γεννησῆαι· οὐδὲ γάρ (39) τὸ ἀληθεύσαι ἀδύνατον. Γενῶν δὲ οὐκ ἀγέννητον γεννᾷ, ἀλλὰ Θεόν. Θεὸν ἄρα θεὸς γεννέσθαι, οὕτε τὸ γεννη-τὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, οὕτε τὸ ἀγέννητον γεννητὸν. Ἀνόμ. Πάσης (40) αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέν-νητος Θεός. Εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας, ὅθλον ὅτι καὶ γενέσθαι. Ὅθεν γάρ παρ' ἑτέρας φύσεως ἀνε-λήθη (41) τὸ εἶναι, οὕτε αὐτὸς ἑαυτῷ εἶναι παρέσχεν, οὐ δὲ τὸ ἀσθενεῖ τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβα-λιγκῆναι πᾶσαν αἰτίαν. Ὀρθ. Ἀληθῶς, εἰ φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμυμήθησαν, ἢ περὶ ὁμῶν εἰρηται τῶν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στρατευομένων. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος Θεός, διὰ τοῦτο καὶ γενέσθαι, ἢ γενέσθαι αἰτία, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσία· εἰ δὲ ἡ γενέσις οὐκ οὐσία, ἀλλ' αἰτία, εἰπὲ τὴν οὐσίαν. Τίνα δὲ καὶ αἰτίαν θέλεις εἶναι τοῦ Υἱοῦ; τὴν γένεσιν, ἢ αὐτὸν τὸν Πατέρα; Ἐστὶ δ' ὁ Πατήρ, ὡς νομίζεις, ἢ ἀγεννησία. Αὐτῆ οὖν ἐσται τοῦ Υἱοῦ ἡ αἰτία· εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς ὁ Πατήρ αἰτίας

ὁ ἀγέννητος (γεννητός Pal. 1) Θεός διὰ τοῦτο, καὶ αὐτὸ γενέσθαι κρείττων (sic) ἂν εἴη. Εἰ δὲ κρείττων (sic) ἐστὶ πάσης αἰτίας, ὅθλον ὅτι καὶ γενέσθαι. Ὅθεν γάρ παρ' August. vero et Palat. 2 ὁ ἀγέννητος Θεός διὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς γενέσθαι κρείττων ἂν εἴη. Ὅθεν γάρ τις (sic August.) παρ'.

(41) August. et Palat. 2 εἰρηρ. Mox Aug. παρ-έσχετο. Paulo post, omnes Felek. mss. ὑπερβαθη-κῆναι, utraque lectio quadrat. Ibid. Pal. 1, 2 et Aug. πᾶσαν οὐσίαν. Ibid. ἀληθῶς τὸ φασκ. Pal. 2 et Aug. Infra omnes Felek. mss. καὶ οὐκ ἐστ. Editi καὶ οὐκ ἐστίν. Iidem paulo post, τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα. Ἐστὶ δὲ ὁ Π. Mox οὖν abest a Palatino 2 et Augustano.

τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἡ γένεσις (42), ταύτης ἔσται ὁ Υἱός, καὶ αὐτὴ αὐτοῦ Πατρός. Βαπτισθεὶς ὄρα εἰς Πατέρα, καὶ γένεσις ἐβαπτίσθης καὶ εἰς τὸν ταύτης Υἱόν (43). Τάχα γὰρ οὐδέ, εἰ ἔστι Πνεῦμα ἅγιον, ἀχώροσ. Ἀνόμ. Πῶθεν ἂν τις τὴν ὑποστάσιν πρὸς τὴν ὑποστάσιν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχερῆσαι, οὐ προσεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσις; Ὁρθ. Εἰ ἡ μὲν ὑποστάσις φύσις ἔξωθεν προσεγένετο, ἀπαράλλακτος εἶναι οὐ δύναται· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται ὡς ἀπαύγασμα δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει. Ὁ γὰρ ἐωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα, οὐχ ἑαυτὸν φήσας Πατέρα (44) εἶναι, ἀλλὰ τοιοῦτον οἶον τὸν Πατέρα.

43. Ἀνόμ. Εἰ ἀτελευτήτως διαμένει ὁ Θεὸς ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, καὶ ἀτελευτήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν (45), ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοουσίου κακοδοξία παραφανισθήσεται· ἴσταιται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀτύκритον, ἑκατέρως φύσεως ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ οἰκίῳ τῆς φύσεως ἰδιώματι. Ὁρθ. Ὁμολογεῖς (46) τὸ γέννημα ἀληθῶς γέννημα ὁμοούσιον μὴ οὐκ ἔσται, οὐκ ἀγέννητον δέ. Ὅτι γὰρ τὸ ἀγέννητον φύσις οὐκ ἔστι, δέδεικται· εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον φύσις (47), καὶ τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ τὸ γεννητὸν φύσις, πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως. Εἰ δὲ οὐ πάντα τὰ γεννητὰ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, τὸ γεννητὸν οὐκ ἔστι φύσις· εἰ δὲ τὸ γεννητὸν (48) οὐκ ἔστι φύσις, οὐδὲ τὸ ἀγέννητὸν ἔστι φύσις. Ὅτι δὲ ὁμοουσίως ἔστι τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ ὁ Μονογενῆς, ἀκόσμενον αὐτοῦ λέγοντος· Ἐ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμολῶς ποιῇ. Ὁ γὰρ δὲ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἡ αὐτὴ οὐσία. Ἀνόμ. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ Θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ γεννητὸν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξουσίας (49) ὑποσημασίας αὐτοῦ. Τὴν γὰρ αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδέ τις λόγος εὐσεβῆς ἐπιτρέπει. Ὁρθ. Οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ γεννητὸν ἐγεννήθη· τοῦτο γὰρ ἂν ἦν σώματος εἶπεῖν τὴν οὐσίαν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀσωμάτου οὐσίας θεοπροπῶς ἐγεννήθη, ὡς ἀπαύγασμα δόξης. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς κατ' ἐξουσίαν, καθάπερ οἱ δεξιόμενοι αὐτὸν γέγραπται γὰρ, οὐκ ἐξουσίας ἀπαύγασμα Θεοῦ γενέσθαι· πῶς αὐτὸν μονογενῆ καὶ φύσις Θεὸν λέγεις, πολλῶν ὄντων τῶν κατ' ἐξουσίαν υἱῶν καὶ θεῶν; Τὴν δὲ αὐτὴν οὐσίαν γεννητὴν καὶ ἀγέννητον οὐδέ τις λέγει· δέδεικται γὰρ, οὐκ οὐτε τὸ ἀγέννητον οὐσία, οὐτε τὸ γεννητὸν. Ἀνόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, τί κωλύει καὶ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον γενέσθαι (50); Μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀνοικτείου ἐπι

A censes ἀγεννησία, seu Innascibilitas. Hæc igitur erit Filii causa : sin vero non ipse Pater est Filii auctor, sed generatio; nemp̄ fuerit generationis Filius, et generatio Pater ipsius. Itaque baptizatus in Patre, fueris baptizatus in generationem, et in ejus Filium. Nam fortassis ne audivisti quidem an sit Spiritus sanctus. Anom: Quomodo quis admittat eam naturam, quæ subsistentiam accepit, nihil substantia differre ab ea, quæ subsistentiam dederit, si ejusmodi hypostasis non admittit generationem? Orth. Siquidem ea natura quæ subsistentiam accepit, extrinsecus accessisset, non esset invariata : sin vero ex eo genita est, ut gloriæ splendor, et hypostaseus character, invariata est. Dixit enim, « Qui vidit me, vidit et Patrem », non quod se Patrem esse diceret, sed talem qualis Pater est.

43. Anom. Si in perpetuum permanet Deus in natura non genita, et quod genitum est, perpetuo est genitum, perversa consubstantialis et similis essentialis doctrina statim abolebitur. Statuitur autem substantia esse comparationis omnis experta, si utraque natura in sua naturali proprietate indesinenter permanet. Orth. Fateris, quod genitum est, vere esse genitum : erit ergo consubstantialia, non tamen non genitum. Ostendimus enim non genitum non esse substantiam. Nam, si non genitum esset quædam natura, genitum quoque natura esset. Quod si genitum esset natura, omnia genita essent ejusdem nature. Ergo cum omnia genita non sint ejusdem nature, genitum non est natura ; quod si genitum non est natura, non genitum item non est natura. 431 Unigenitum autem esse Patri suo consubstantialiam, audinus ipsum his verbis dicentem : « Omnia quæcumque facit Pater, hæc et Filius similiter facit ». Quorum enim eadem operatio, eadem quoque est substantia. Anom. Si Deus est substantia non genitus, id quod genitum est, non fuerit genitum substantiæ remotione, sed potestate ei subsistentiam tribuente. Eamdem enim substantiam dicere et genitam esse et non genitam nulla pia ratio patitur. Orth. Genitum illud, non est genitum substantiæ remotione : hoc enim esset corpoream substantiam dicere, sed ex incorporea substantia, ita ut Dei natura convenit, genitum est, ut gloriæ splendor. Quod si ipse quoque est ex potestate, ut et qui eum receperunt ; scriptum est enim : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri », quomodo ipsum dicit unigenitum et natura Deum, cum ex Dei potestate multi sint dii et filii? Eamdem vero naturam esse genitam et non genitam nemo

44 Joan. xiv, 9. 45 Joan. v, 19. 46 Joan. i, 12.

(42) Palatinus 1 γέννησις.

(43) Palatinus 2 et Aug. καὶ τοῦ ταύτης Υἱοῦ.

(44) Palatinus 2 et Aug. ἑαυτὸν φησι τὸν Πατέρα.

(45) Palatinus 2 et Augustinus ἀτελευτήτων τὸ γέννημα ἐστίν. Mox iidem κακοδοξίαν ἀφανισθήσεται. Ibid. omnes Felc. manuscripti, εἰσάγειται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ.

(46) Palat 2 et Aug. τῆς πίστεως ἕξ ὡματι. Ὁρθ.

Εἰ ὁμολ. Paulo post ὄν abest ab omnibus Felck. mss.

(47) Φύσις abest a Palat. 2 et Aug.

(48) Φύσεως, οὐτε τὸ γεννητὸν ἔστι φύσις, οὐτε τὸ ἀγέννητον.

(49) Ita omnes Felck. mss. Editi vero, ἐξ οὐσίας. Iidem ὑποσημασίας αὐτοῦ. male.

(50) Palat. 2 et Aug. γεγονέναι.

dicit : siquidem ostensum est, neque non genitum, A  
neque genitum, esse substantiam. *Anom.* Si id  
quod est non genitum, genitum est, quid prohibet  
quominus, quod genitum est, fuerit non genitum?  
Omnis enim natura potius ad id, quod ipsi pro-  
prium est impellitur, quam ad id quod est ab ipsa  
alienum. *Orth.* Non genitum neque genuit, neque  
genitum est, cum non sit substantia : sed Deus,  
etiamsi Iudaei tecum id nolint, genuit : sin minus,  
supervacanea foret Patris appellatio. Cum autem  
dixisti naturam potius ad id urgeri, quod est ipsi  
proprium, simul docuisti non genitum non esse na-  
turam. Cum enim quāpiam urgetur, alterum ad  
naturæ Filius est, hoc dicitur Iudæis; asseres enim  
rei propriæ neque naturæ Filii erat, crucifixerunt, quoniam Deum Patrem esse suum dicebat.

14. *Anom.* Siquidem non totus Deus est non ge- B  
nitus, nihil impedit quominus genuerit substantiali-  
ter. At si totus est non genitus, non divisus est  
substantialiter ad generandum, sed potestate tri-  
bit subsistentiam genito. *Orth.* Si totus Deus est  
genitus, nihil prohibet, quominus genuerit sub-  
stantialiter. At Filius, ut tu ipse sentis, totus est  
genitus. Die igitur, quem genuerit substantialiter.  
Quod si nullum genuit substantialiter, et genitus  
est; non igitur consequitur, quia genitus est, eum  
generare substantialiter. At si Filius, eo quod sit  
genitus, non gignit; ne Pater quidem, quia non  
genitus est, gignit; sed, quoniam Deus est, ipsaque  
gloria, splendorem habet, eum videlicet quem genuit  
Deum in sese subsistentem. Nisi enim ex sub-  
stantia genuerit, non est Pater secundum substan-  
tiam. Et quorsum baptizans in nomine Patris, qui  
non sit secundum substantiam Pater? Ceterum  
gignens ex sua substantia Pater, non divisus est ut  
sentis, quoniam ea substantia non est corpus.  
*Anom.* Si Deus non genitus est totus generandi vi  
præditus, id quod genitum est non est substantia-  
liter genitum, cum tota illius substantia eam vim  
habeat, qua gignat, non autem qua gignatur. *Orth.*  
Ex tua sapientia, si gignendi vi prædita est lux  
universa, non gignit splendorem ex sua essentia,  
sed extrinsecus ipsum recipit, quoniam tota vim  
habet qua gignat, non autem qua gignatur : sin  
ex sua substantia illum gignit; Deus quoque non  
genito, individuus manet, quoniam est incorporeus.

15. *Anom.* Si vero substantiam Dei trans- D  
formatam dicamus esse id quod genitum est, sub-  
stantia Dei non est immutabilis, cum mutatio pro-  
prie Filium formaverit. *Orth.* Si lux transforma-

(51) Idem, μη λέγωσι μετὰ σοῦ.

(52) Idem, δειξάς. *Infra* idem, οὐκ αὐτὸν ἐστὶν ὁ  
Υἱός.

(53) *Palat.* 1, 2 et *Aug.* Εἰ μὲν ὁὖν ὁὖν (ὁὖν *Pal.* 1) ὁ Θεὸς ἐστὶ γεννητὸς οὐδὲν. *Felc.* autem, Εἰ μὲν ὁ Λόγος ὁ Θεὸς ἐστὶ γεννητὸς, οὐδ. *Mox* omnes *Felc.* miss. Εἰ δὲ ὁὖν.

(54) *Pal.* 2 et *Aug.* Ἰσίδωρ. *Mox* *Pal.* 1. Ἐάν ὁὖν ὁ Θεὸς ἐστὶ γεννητὸς εἰ. *Felc.* Ἐάν ὁ Λόγος ὁ Θεὸς γεννητὸς ἦ.

(55) *Pal.* 2 et *Aug.* Εἰ ὁὖν δὲ. *Pal.* 1 Εἰ ὁὖν δὲ. *Felc.* ὁὖν δὲ.

τὸ αὐτῆς οὐκ αὐτὸν ἐπέλεγεται πᾶσα φύσις. *Orth.* Τὸ ἀγέννητον οὐκ ἐγέννησεν, οὐκ ἐγεννήθη· οὐσία γὰρ οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς ἐγέννησε, κἂν μὴ θέλωσι μετὰ σοῦ (51) οἱ Ἰουδαῖοι· εἰ δὲ οὐκ ἐγέννησε, περικτῆ καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς προσηγορία. Τὸ δὲ, μᾶλλον γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτῆς οὐκ αὐτὸν ἐπιτίγεται πᾶσα φύσις, εἰρηκῆς, ἐξέβαζας (52), ὅτι οὐ τὸ ἀγέννητον ἡ φύσις· τὸ γὰρ ἐπιτιγόμενον ἄλλο πρὸς ἄλλο ἐπιτίγεται. Εἰ δὲ οὐκ τοῦ οὐκ αὐτὸν ἐστὶν Υἱός, οὐκ ἐστὶ τῆς φύσεως, εἰπέ τοῖς Ἰουδαίοις· ὁὖν γὰρ αὐτοῖς εὐαγγέλιον· ὅτι τὸν μήτε τοῦ οὐκ αὐτὸν ἐστὶν Υἱὸν μήτε τῆς φύσεως ἐσταύρωσαν, λέγοντα ἑαυτοῦ ἰσὺν Πατέρα τὸν Θεόν.

alterum urgetur. Quod si neque rei propriæ neque  
eis felicem nuntium : quod videlicet eum, qui re-  
que rei propriæ neque naturæ Filii erat, crucifixerunt, quoniam Deum Patrem esse suum dicebat.

14. *Ἀνόμ.* Εἰ μὴ ὁὖν ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγέννητος, οὐ- B  
δὲν (53) κωλύει τὸ γεγεννημέναι οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ ὁὖν  
ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν διέστη (54),  
ἐξέβαζας δὲ ὑπέστησε τὸ γέννημα. Ὅρθ. Ἐάν ὁὖν  
(55) ὁ Θεὸς γεννητὸς ἦ, οὐδὲν κωλύει γεγεννημένα  
αὐτὸν οὐσιωδῶς· ὁὖν γὰρ αὐτοῖς εὐαγγέλιον· ὅτι τὸν  
μήτε τῆς φύσεως ἐσταύρωσαν, λέγοντα ἑαυτοῦ ἰσὺν  
Πατέρα τὸν Θεόν. Quod si neque rei propriæ neque  
eis felicem nuntium : quod videlicet eum, qui re-  
que rei propriæ neque naturæ Filii erat, crucifixerunt, quoniam Deum Patrem esse suum dicebat.

vero luc non recipit extrinsecus splendorem, sed  
aliunde acquisivit Filium, sed eo ex sua substantia

15. *Ἀνόμ.* Εἰ δὲ μετασχηματισθεὶς ἡ οὐσία τοῦ  
Θεοῦ γέννημα λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐ-  
τοῦ, τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης τὴν τοῦ Υἱοῦ ἰσο-  
ποίησιν (61). Ὅρθ. Εἰ μετασχηματιστάμενον τὸ φῶς

(56) *Pal.* 1, 2 et *Aug.* ἐγέννησεν ὁ Υἱὸς οὐσ. *Idid.*  
*Felc.* οὐσιωδῶς γεννητὸς ἐστὶν. *Pal.* 1 οὐσιωδῶς ἢ  
γεννητὸς ἐστὶν. *Pal.* 2 et *Aug.* οὐσιωδῶς γεννητὸς  
ἦν, οὐκ ἀρα ἦ γεννητὸς ἐστὶ γεννητὸς οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ  
οὐκ ἦ γενν... ἢ ἀγέννητος ἐστὶ.

(57) Γέννημα ἀβὲς a *Palat.* 2 et *Aug.* *Infra* idem,  
ἵνα τί βαπτίζεις εἰς ὄνομα.

(58) *Felc.* et *Palat.* 2 Εἰ ὁὖν.

(59) *Sic* *Aug.* 2 et *Aug.* rector. *Editi.* ἀλλ' ἐξ ὧν

(60) Γεννήσας ἀβὲς a *Palat.* 1

(61) *Pal.* 1 et *Aug.* *Sic* et *infra.* εἰσοποίησιν.

ἀπαύγασμα γίνεται, οὐκ ἀμετάβλητον τὸ φῶς, τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης τὴν τοῦ ἀπαύγατος ἰσοποίησιν· εἰ δὲ οὐ μετεβλήθη τὸ φῶς ἀπαύγασμα γέγονεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶ (62) γεννήσας· διὸ καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Πατὴρ. Ἄνομ. Εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ γενέσεως κρείττων ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ κατὰ τὸν Υἱὸν ἔως φιλῆς προσήγορας ὁμολογηθήσεται (63). Ὅρθ. Εἰ ἤβεις, ὅτι ἡ γένεσις οὐκ ἐστὶν οὐσία, ἐγίνωσκας, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ πᾶσα ἄλλη οὐσία γενεσιῶς ἐστὶ κρείττων (64). Εἰ γὰρ ἡ γένεσις οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ἁμοῦσια. Οὐκ ἄρα ἡ γένεσις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ κρείττων ἐστὶν οὐσίας. Εἰ γὰρ κρείττων ἐστὶν οὐσίας ἢ γένεσις, ἔσται κατὰ τὴν σὴν σοφίαν καὶ τοῦ Υἱοῦ κρείττων. Εἰ δὲ τοῦτο ἄστυον, ὅθλον ὅτι ἡ οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως. Ὅθεν ἄρα μὲν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς (65) ἐνόμισας, εἰ κρείττων ἐστὶ γενέσεως. Πῶς δὲ καὶ, εἰς φιλῆν προσήγοριαν βαπτίζεις, νομίζεις ἔχειν ἀσφαλῆ τὸ βάπτισμα; Οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸ ἐν φιλῆ προσήγοριᾳ (66) κέχτυται; Εἰ γὰρ τὸ Υἱὸς φιλῆ προσήγοριᾳ καὶ τὸ Πατὴρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ βαπτισθεὶς, εἰς φιλῆν προσήγοριαν ἐβαπτίσθη.

lione fit splendor, lux non erit mutationis experta, quia ipsius mutatio splendorem efficiet: sin vero nulla lucis mutatio fit splendor, sed lux manet lux, et est splendoris causa; Deus quoque manet Deus, et est sui splendoris Pater, non quod eum extrinsecus acciperit, sed quoniam ex sua substantia eum genuit: quamobrem etiam vere est Pater. Anom. Si substantia Dei es-et immutabilis et generatione superior, fateri oporteret nomine tenus esse Filium. Orth. Si nosses generationem non esse substantiam, nosset et illud, Filium et quamvis aliam substantiam, esse quiddam generatione praestantius. Nam, si generatio est substantia, genita omnia sunt consubstantialia. Generatio igitur non est substantia, ac proinde non est praestantior substantia, alioqui ipso etiam Filio, si tuam sapientiam sequamur, praestantior esset: at hoc si absurdum est; substantia igitur est praestantior generatione, nec magni quidquam de Patre sentis, cum dicis ejus substantiam esse generatione praestantiorum. Ceterum, si in nudum nomen baptizatus es, cur tuum baptismum ut satis firmum habes? Nonne illud nudo nomine tenus obtinueris? Nam si Filius et Pater nuda sunt nomina, baptizatus in Patris et Filii nomen, in nudam appellationem es baptizatus.

Hæc quæ sequitur appendix in mss. codd. illustris biblioth. Palat. continua scriptura cum præcedentibus coheret. FELCK.

16. (67) Ἄνομ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γέννημα μετὰ τὴν γένεσιν ἐξωθεν προσλαμβάνεται, ὡς ἐν ἰσοπείαις, ἡνδρώθη καὶ τελείως ἐστὶν ὁ Υἱὸς· οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν προσέλαβεν· τὰ γὰρ συγγενικῶς προσλαμβάνονται ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστία τὸ τοῦ τελείου ὄνομα (68) διαφόρως προσέλαβεν· Ὅρθ. Εἰ σπερματικῶς ἐν τῷ φῶτι τὸ ἀπαύγασμα, εἰπέ καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ· εἰ δὲ μωρὸν τὸ ἐκεῖνο λέγειν, μωρὸν καὶ τὸ λέγειν σπερματικῶς ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τέλειος δὲ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐ προκοπῆ τελειούμενος, ἀλλ' ἐκ τελείου τέλειος γεννημένος· διὰ γὰρ τοῦτο οὐ μόνον εἰρήσεται ἀπαύγασμα, ἀλλὰ καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐχὶ δὲ τῆς ἐνεργείας. Ὅ δὲ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως οὐκ ἐκ προκοπῆς τελειοῦται· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ εἶναι ἔχει τὸ τέλειον, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπου χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ταυτοτήτος. Ἄνομ. Εἰ τέλειον γέννημα ἐν τῷ ἀγεννήτῳ, ἐξ ὧν ἦν ἐν ἀγεννήτῳ γέννημα ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγεννητός αὐτοῦ ἐγέννησε· γεννητὸν γὰρ φῶσιν ἐν ἀγεννήτῳ εἶναι οὐκ ἐνδέχεται· τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναι τὸ ἐστὶ καὶ μὴ εἶναι· γέννημα γὰρ ὄν, γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ Θεοῦ βλασ-

16. Anom. Si genitum, seminis more in non genito existens, post generationem extrinsecus aliquid assumit; vir factus, ut ita dicam, et perfectus est Filius, non unde genitus est, sed ex iis quæ assumpsit: quæ enim pro naturæ ratione assumunt, ut ipse quæ ex assumptis constat, perfecti nomen diverso modo admittere solent. Orth. Si seminis modo splendor est in luce, dicite Filium in Patre esse; sin vero stultum fuerit id affirmare, stultum quoque fuerit dicere Filium, seminis more esse in Patre. Perfectus autem est Filius, non profectus et incremento, sed ex perfecto perfectus genitus: unde et dicitur non tantum splendor, sed et character hypostaseus, non operationis. Character vero hypostaseus non perficitur quodam profectu aut incremento, sed in ipsa essentia obtinet perfectionem, haud secus quam homo, hominis hypostaseus character est, non ex profectu, sed ex ipsa identitate. Anom. Si perfectum genitum in non genito, necesse est ex iis genitum esse, ex quibus existebat in non genito, et non ex iis, ex quibus ingenitus genuit: neque enim possibile est naturam genitam esse in uon genito, hoc enim foret esse et

(62) Αὐτὸ ἀhest a Palat. 1, 2 et Aug. lidem mox Εἰ δὲ εἴη καὶ γενέσεως κρ.

(63) Pal. 2 et Aug. προσημολογηθήσεται.

(64) Pal. 2 et Aug. ἐστὶ κρείττων. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ κρείττων ἐστὶν οὐσίας ἢ γένεσις. ἔσται κατὰ τὴν σοφίαν.

(65) Pal. 2 et Aug. Ὅθεν ἄρα εὐλόγον ἐπὶ τοῦ

Πατρὸς.

(66) lidem, φιλῆ προσήγοριᾳ, καὶ τὸ Πατὴρ εἰς τὸ Ἰβιδem Palatinus 1. κ' κτυται.

(67) Hæc appendix desideratur in cod. Felck., in Reg. et in edit. Steph., at est in duobus Pal. et in Aug.

(68) Palat. 1, 2, τέλειον ὄνομα.

non esse : quia quod genitum est, id genitum non esset : cum partium dissimilitudo de Deo cogitata blasphemix injuriam contineat. *Orth.* Si scires donum Dei, et quis sit, qui præcepit baptizari omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, non utique Patris, et Filii nomen repudiaries, arbitrato tuo falsa religione temere inflatus adversus cum, qui rectam nos docuit « fidei » confessionem : quando vero existimans te sapientem esse, Patrem non sinis esse Patrem, age ne tibi prudens esse videare, a nobis audi : perfectus fuit, est, et erit Filius in Patre. Nam « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc 433 erat in principio apud Deum », et etiamsi nolis, Aeti. Et non prius erat, et tunc genitus est, neque etiam cum non esset, genitus est, sed coæternum est hoc genimen, tanquam scilicet splendor æternæ lucis : differt autem natura genita et non genita, non quatenus natura est, sed eo ipso tantum quod genita et non genita est. Nam nec Adamus natus est ex muliere, nos vero nati sumus : nec tamen natura ab Adamo differimus, sed eo tantum

17. *Anom.* Cum naturæ non genitæ omnipotens ille existens Deus, seipsum non norit « esse » naturæ genitæ, Filius vero genitæ naturæ existens, norit se hoc « esse » quod est, quomodo erunt consubstantialia, cum ille se non genitum, iste autem se genitum esse norit ? *Orth.* Si non genitum et genitum existimas ipsas esse naturas : norit vero Gabriel se genitæ esse naturæ, qui sit quod non etiam Gabriel sit consubstantialis Filio ? Si vero naturæ genitæ cum sit Gabriel non novit seipsum, liquet quod genitum esse non sit ipsa natura ? Si autem non idem est natura quod genitum esse, nec idem erunt non genitum esse et natura. Sed cave factum dicas Filium, rerum omnium opifex : at genitum appelles prout scriptum est. Genitum enim esse est habere Patrem ; at factum esse, est habere opifex. Nistri quidem opifex est Deus Pater per Filium ; at Filii sui neutiquam opifex, sed Pater : neque enim quisquam sui filii opifex est : quoniam non amplius esset pater, sed opifex ; opifex namque est, qui opus extra se in ortum adducit ; at pater is est, qui ex seipso gignit. Dum autem opifex Deum audis appellari, nequaquam tibi imaginis delatationem aut laboris molestiam : sicut et cum Patrem audis dici, ne quem « seminis » effluxum requiras : sed ita de his cogita, ut Deo dignum et convenientis est, ut Deus efficiaris, et non sicut homo moriaris. *Anom.* Si vox non geniti non declarat Dei substantiam, sed commentum humanum est incomparabile illud nomen, gratiam utique debet Deo iis, qui non genitum illud commentum sunt, ipse nominis excellentiam in substantia non ferens. *Orth.* Si non genitum esse Dei hypo-

σφημίας ὄβριον ἐπέχοντες. Ὁρθ. Εἰ φθεῖς τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐντελέλιμος βαπτίζεσθαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἐπιχειρεῖς παρακρούεσθαι τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα, ἐν ἐπιλοθησικῆ εἰκῇ φροσούμενος κατὰ τοῦ διδάξαντος τὴν καλὴν ὁμολογίαν· ἐπειδὴ δὲ, οὐόμενος εἶναι σοφός, τὸν Πατέρα οὐ θέλεις εἶναι Πάτέρα, ἵνα μὴ δόξης· παρὰ σαυτῶ εἶναι φρόνιμος· παρ' ἡμῶν ἀκούει. ὅτι τέλειος ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ. « Ἐν ἀρχῇ » γὰρ « ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, » κἀν μὴ θέλης, Ἄετις. Καὶ (69) ὁ πρότερον ἦν, καὶ τότε ἐγεννήθη· οὐδὲ μὴ ὡν γεγέννηται· ἀλλὰ συναϊδῆν ἔστι γέννημα, ὡς ἀπαύσαμα φωτὸς ἀϊδίου. Γεννητὴ δὲ φύσις καὶ ἀγέννητος φύσις οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔστι τὸ διάφορον, ἀλλ' ἐν τῷ γεγενῆσθαι καὶ μὴ γεγενῆσθαι. Ἰσοῦ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ οὐ γεγέννηται διὰ γυναικὸς· ἡμεῖς δὲ γεγενῆμεθα· καὶ οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔχομεν τὸ διάφορον, ἀλλ' ἐν τῷ γεγενῆσθαι καὶ μὴ γεγενῆσθαι διὰ γυναικὸς. quod nos nati simus, ille natus non sit ex muliere.

17. *Ἀνόμοιος.* Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν αὐτόν· ὁ δὲ Υἱὸς, γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων, τοῦτο γινώσκει αὐτόν, ὅπερ ἐστὶ· πῶς ἂν εἴησαν ὁμοούσιοι, τοῦ μὲν γινώσκοντος αὐτόν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν· Ὁρθ. Εἰ τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν ἰσμεῖς εἶναι τὰς φύσεις, οἶδε δὲ αὐτόν καὶ Γαβριὴλ γεννητῆς φύσεως· πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ Γαβριὴλ ὁμοούσιος τῷ Υἱῷ ; Εἰ δὲ γεννητῆς φύσεως ὡν ὁ Γαβριὴλ οὐκ οἶδεν αὐτόν, εὐδὴλον, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ γεννητὸν φύσις. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι τὸ γεννητὸν φύσις, οἶδὲ τὸ ἀγέννητόν ἔστι φύσις. Γεννητὸν δὲ μὴ λέγει τὸν Υἱόν, τὸν γενεασουργὸν τῶν ἀπάντων· ἀλλὰ γεννητὸν εἶπε, ὡς γέγραπται. Γεννητὸν γὰρ ἔστι τὸ Πατέρα ἔχον, γεννητὸν δὲ τὸ γενεασουργὸν ἔχον. Ἡμῶν οὖν γενεασουργὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ· τοῦ δὲ Υἱοῦ Πατὴρ, οὐκ εἶται δὲ γενεασουργός· οὐδέ τις γὰρ τοῦ ἐκτουτο υἱοῦ γενεασουργὸς ἔστιν· ἐπεί οὐκ εἶται πατὴρ, ἀλλὰ γενεασουργός. Γενεασουργός δ' ἐστὶν ὁ ἐξουθενῆναι εἰς γένεσιν ἄγων· πατὴρ δὲ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννῶν. Γενεασουργὸν δὲ ἀκούων τὸν Θεόν, μὴ ὑπονοεῖ κέποιον καὶ μόχθον· καὶ Πατέρα ἀκούων, μὴ ζῆτει βεῦσιν, ἀλλὰ θεοπροπῶς νοεῖ, ἵνα Θεὸς γένῃ, καὶ μὴ ὁσ ἀνθρώπος ἀποθάγη. *Ἀνόμ.* Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίσταν, ἀλλ' ἐπινοεῖται ἔστιν ἀνθρωπίνη (70), τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασιν γινώσκει ὁ Θεός, διὰ τὸ ἀγέννητον, τὴν ὑπερκοχὴν τοῦ ὀνόματος οὐ φέρων ἐν ὀσάτῃ. Ὁρθ. Εἰ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ παρίσταν, καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ἀσύγκριτον τοῦ Θεοῦ ὄνομα· πῶς οὐκ εἰδίδαξαν ἡμεῖς τοῦτο εἰθεῖαι Γραφαί ; Ἄλλ' ἐσάρηλ Παῦλος τὸ σκαῖος τῆς ἐκλογῆς, τὸ ἀφάρτων καὶ ἀάρατων αὐτῶν μόνω προσεῖναι διδάξας, καὶ μὴ τὸ ἀγέννητον. Ἐπειδὴ δὲ οὐ

66 Joan. 1, 1, 2. 67 Psal. LXXXI, 6, 7.

(69) Sic omnes nss. In ed. καὶ deest.

(70) Palatinus 1, ἀνθρώπος.



σοφώτερος θέλει εἶναι τῶν θεῶν Γραφῶν, ἐπεὶ ἐὶ μὴ ἂ ἀφάρτος καὶ τὸ ἀόρατος καὶ τὸ ἀμεύδης τῆν ὁπ-  
στασιον τοῦ Θεοῦ παριστήσιν· εἰ γὰρ οὐ παριστήσιν,  
ἐσγάλη εἰρηκῶς· « Ἀφάρτω, ἀόρατω, μόνω σοφῷ  
Θεῷ. » Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς τὸ ἀσύγκριτον, οὐκ  
ἔστι μόνος ἀφάρτος καὶ ἀόρατος· εἰ δὲ μόνος ἔχει τὸ  
ἀφάρτος καὶ τὸ ἀόρατος, ἐν τούτοις τὸ ἀσύγκριτον,  
καὶ οὐκ ἐν τῇ σῆ ἐπινοία.

Dei hypostasim : si enim non denotant, lapsus est cum  
Deo \*\*. » Nisi enim hisce comprehendatur incomparabilis illa præstantia, non erit solus ille incorruptibilis atque invisibilis : sin vero soli ei competit incorruptibilis et invisibilis, comprehenditur etiam in his illa incomparabilis præstantia, et non in tuo commento.

18. Ἀνόμ. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ Θεῷ τὸ  
ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρησαντες τὸ ἐπιθεωρηθέντος  
εἰσιν ἀμεύδους, κρείττον ἄνομα τῆς φύσεως αὐτῷ πο-  
ρισάμενοι. Ὅρθ. Μὴ ὅσον ὡς εὐρηκῶς τὸ τοῦ Θεοῦ  
ἄνομα, μήποτε ἀκούσης· « Καὶ σύ, Καπερναοῦμ, ἐάν  
ἔως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθῃς, ἀλλ' ἔως ἔθου καταβιβα-  
σθήσῃ. » Ὅτι δὲ ὑπὲρ ταύτην ὑψηλοφρονεῖς, ἐνετύθεν  
δῆλον, ἐκ τοῦ τὴν μὲν θεόπνευστον Γραφῆν λέγειν  
εἰρηκῶς τὸν θεόν· « Ὁρθῶν, » φησὶ, « πρὸς Ἀβραάμ,  
καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ νο-  
μᾶ μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς· » σὺ δὲ λέγεις εὐρηκῶς  
αὐτῶ. Ὅτι δὲ τὸ ἀγέννητον οὐκ ἔστιν ἄνομα τοῦ Θεοῦ,  
δῆλον ἔστιν ἐκ τοῦ λέγειν τὸν Κύριον· « Πορευθέντες  
μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς  
τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου  
Πνεύματος. » Ὁ γὰρ ἐάν εἴπῃς ὄνομα τοῦ Πατρὸς εἶναι,  
τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναγκα-  
σθήσῃ δοῦναι· εἰ γὰρ ἄλλο τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλο τοῦ  
Υἱοῦ, καὶ ἄλλο τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἴρας δὲ τὸ τοῦ  
Πατρὸς, ὡς ἐνόμισας· εἰπὲ καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ· κἂν εἴπῃς  
τὸ τοῦ Υἱοῦ, εἰπὲ καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι  
ἀκούσης, φάσκων εἶναι σοφὸς ἐμυράνης. Ὁ γὰρ οὐκ  
εἴπῃς· εἰ Γραφὴ οὐκ εὐρησεῖς. Εἰ δὲ νομίζεις τοῦ Πα-  
τρὸς εἶναι τὸ ἀγέννητον, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητὸν,  
ποῖον ἔρα τούτων τῷ Πνεύματι (71) δώσεις; Ἀνόμ.  
Εἰ καὶ τὸ γέννημα ἀρεπτόν ἐστι τὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ  
τὸν γεννήσαντα· τὸ δὲ ἀγέννητον οὐσία ἐστίν, ἀρεπ-  
τός δὲ (72) διὰ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἐν οὐσίᾳ  
ἀξίωμα. Ὅρθ. Καὶ εἰ γὰρ οὐσία ἀξίωματι ἀρεπ-  
τός ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, τίς διαφέρει τῶν ἄλλων λογι-  
κῶν δυνάμεων, καὶ αὐτὸν ἔχουσιν τὸ ἀρεπτόν ἐν τῇ  
γῆν τῷ κτίσαντος; πῶς δὲ καὶ ἀκούεις αὐτοῦ λέ-  
γοντος· « Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν· » εἴπερ  
οὐκ ἐν τῷ τῆς οὐσίας ἀξίωματι ἔχει τὸ ἀρεπτόν;

immutabilitatem obtineant voluntate ejus, qui creavit  
Pater habet mea sunt \* : siquidem non habet immutabilitatem ex substantie dignitate?

19. Ἀνόμ. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν,  
εἰκότως πρὸς τὴν (73) τοῦ γεννημένου οὐσίαν ἀντι-  
δικαστέλλεται· εἰ δὲ μὴδὲν σημαίνει τὸ ἀγέννητον,  
πολλῶν δὲ μάλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα· μὴδὲν δὲ  
μὴδὲν πῶς ἀντιδικαστέλλεται; Εἰ δὲ ἡ ἀγέννητου προ-  
φορὰ πρὸς τὴν προφορὰν ἀντιδικαστέλλεται, σωπῆς

statis representat, et in eo consistit incomparabile  
illud Dei nomen, quomodo id nos non docuerunt  
divina Litteræ? Quin et Paulus illud electionis vas  
lapsus est, cum docuit competere ipso soli esse  
in corruptibilem et invisibilem, non vero non geni-  
tum. Sed quando tu vis sapientior esse divinis Lit-  
teris, dic, quæso, mihi, an non incorruptibilem, invi-  
sibilem et mendacii expertem esse denotet ipsam  
diceret : « Soli incorruptibili, invisibili et sapienti  
Deo ». »

18. Anom. Si extrinsecus in Deo consideratur  
nomen non geniti, qui cogitantur potiores erunt eo  
cui attributum est, utpote qui nomen natura præ-  
stantius ei attribuerint. Orth. Noli insolenter exsul-  
tare quasi excogitaveris Dei nomen, ne forte au-  
dias : « Et tu Capernaum, quæ usque ad cælum  
exaltata es, usque ad inferos deprimeris ». » Quod  
autem altius ea sapias « urbe, » inde apparet, quod  
divinitus inspirata Scriptura pronuntiat dixisse  
Deum : « Apparui Abraham, Isaac et Jacob, cum  
Deus sim corum, et nomen meum non manifestavi  
illis ». » Tu vero illud te invenisse dicis. Quod au-  
tem non genitum esse non sit Dei nomen, inde li-  
quet, quod Dominus dicat : « Euntes, docete omnes  
gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et  
Filii, et Spiritus sancti ». » Quod enim nomen Pa-  
tris esse dixeris, hoc ipsum Filii, et Spiritus sancti  
esse concedas necesse est : si enim aliud est « no-  
men » Patris, et aliud Filii, et item aliud Spiritus  
sancti : tu vero nomen Patris, ut quidem putas,  
invenisti, dic etiam, quodnam sit nomen Filii : ubi  
vero nomen Filii dixeris, dic etiam nomen Spiritus  
sancti, ut tunc audias quod cum te sapientem dicitis,  
stultus factus sis. Quæ enim Scriptura non  
dicit, tu nunquam invenis. Porro, si existimas  
Patri competere non genitum, et Filio genitum  
esse, dic quæso, quodnam ex bis attributis Spiritui  
sancto? Anom. Si etiam genitum est immutabile  
secundum naturam, sed propter eum, qui genuit :  
non genitum vero substantia est, immutabile igitur  
propter voluntatem erit, non ex substantie digni-  
tate. Orth. Quod si Filius Dei non est immutabilis  
substantie dignitate, in quo ergo differt ab aliis  
rationalibus facultatibus. Utpote quæ et ipsæ im-  
mutabilitatem obtineant voluntate ejus, qui creavit  
et quomodo tu fidem habes dicenti : « Omnia quæ

19. Anom. Si non genitum substantiam significat,  
rationi consequens fuerit, quod a genito substantia  
distinguat : si vero non genitum nihil significat,  
multo magis etiam nihil significabit genitum : jam  
ergo nihil a nihilo quomodo distingues? Si vero  
prolatio non geniti opponitur prolationi geniti, certe

\*\* I Tim. i, 17. \* Math. xi, 23. \*\* Exod. vi, 2, 3. \*\* Math. xxviii, 19. \*\* Joan. xvi, 15.

(71) Τῷ Πατρὶ omnes mss., sed male.

(72) Pal. 2 et Aug. τὸ δὲ γεννητὸν οὐσία ἐστίν, ἀρεπτόν δὲ.

(73) Sic Pal. 2 et Aug. Editi vero εἰκότως, πρὸς τὴν.

silentio pronuntiationem excipiente fiet, ut modo sit, modo evanescat spes Christianorum, utpote in quadam prolationis varietate sita, non vero in naturis ita se habentibus, ut nomenum significatio postulat. *Orth.* Etiam si tibi concederetur dicere de Deo, quod sit non genitus; nos tamen dicimus non genitum tum significare, non esse genitum quoad substantiam, quemadmodum mendacii expertem esse non mentiri, quoad substantiam. At vero, mendacii expertem esse, non est ipsa substantia: nec non genitum esse. Si enim non genitum est ipsa substantia etiam mendacii expertis est ipsa substantia: est vero et Filius mendacii expertis; igitur et non genitus. Jam vero non genitus non est, igitur secundum te mendax. Quare non est idem substantia, quod mendacii expertem esse. Quemadmodum igitur mentiri non posse non est substantia, ita quoque non genitum esse non est ipsa substantia: si enim non-genitum esse est substantia, etiam genitum esse substantia erit: quod si genitum esse substantia est, omnia genita erunt consubstantialia. Porro quod non genitum et genitum ipsam significet essentiam, tuæ pronuntiationis commentum est, non minus increpanda, quam mare fluctuans et æstuosum. Spiritus siquidem ille veritatis Patrem nobis et Filium prædicavit, quæ nomina relationes nobis indicat. Nec vero objicias, quod Deus quidem natura et veritate Deus sit: Pater vero secundum quomobrem spes illa tua, qui commisisceris non genitum et genitum significare substantiam, in die illa iudicii, silentio prolationem intercipientem nusquam comparebit: illa quippe solum tum rata

comperientur, quæ sanctus Spiritus enuntiavit. *20. Anom.* Si non genitum esse respectu rei genitæ ad eminentiam essentia: connotandum nihil amplius infert, prolatione solum superior Filius potiores agnoscat eos, qui hoc ei nomen tribuunt, non autem eum qui Deus et Pater ejus dicitur. *Orth.* Tu nimirum is es, qui Patrem non geniti nomine nuncupasti, et hoc ipsam Dei substantiam esse, Judæis tanquam lege sanxisti: nusquam enim hoc divinus ille Spiritus docuit: unde in confesso est te non quidem Filio præstantiorem, sed ipso, qui **435** te talia docuit, diabolo pejorem comperitum iri. *Anom.* Si non genita substantia præstantior est ipso ortu a seipsa obtinens eam eminentiam, etiam ea quæ a se est substantia, non genita erit: neque enim volens quia vult præstantior est ortu, sed quia ipsa substantia ipse ingentus Deus; id nulla ratione permittit, ut aliqua n adversum se generationem quis comminiscatur, ac in eum qui genitus est rejicit omne ejusmodi mentis examen et ratiocinam. *Orth.* Omnis substantia præstantior est ortu: non enim est idem substantia et ortus. Quod autem ortus non sit substantia, ex eo liquet, quod quæ ortum habet non omnia sint consubstantialia. Quod si quæ genita sunt non sunt ejusdem substantiæ, non igitur idem est ortus et substantia: si vero ortus non est ipsa substantia, nec ortus privatio substantia erit. Si vero privatio ortus

την προφορὰν διαδεχομένης, γίνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἐν διαφορᾷ προφορᾷ κειμένην, ἀλλ' οὐκ ἐν φύσει οὕτως ἐχούσας, ὡς ἡ τῶν ἁνομίτων βούλεται σημάσια. *Ἐρθ.* Ὅταν σοὶ δοθῆι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, τότε σημαίνει τὸ ἀγέννητον λέγομεν τὸ μὴ γεγεννησθαι τὴν οὐσίαν, ὡς τὸ ἀψευδὲς τὸ μὴ ψεύδεσθαι τὴν οὐσίαν. Ὅτε δὲ τὸ ἀψευδὲς ἡ οὐσία οὕτε τὸ ἀγέννητον. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ ἀψευδὲς οὐσία: ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ἀψευδής· καὶ ἀγέννητος θεός. Ἄλλ' οὐκ ἀγέννητος· ψευδὴς οὖν κατὰ σέ. Οὐκ ἔρα τὸ ἀψευδὲς οὐσία. Ὡς οὖν τὸ ἀψευδὲς οὐκ οὐσία, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον οὐσία· εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία· εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ὁμοούσια. Τὸ δὲ οὐσία; δηλωτικὸν εἶναι τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν παρὰ τῆς; οἷς εὐρέθεται προφορᾷ, ἣν δεῖ οὖς βάλασαν κυμαίνουσαν ἐπιτιμηθῆναι. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας Πατέρα καὶ Υἱὸν ἡμῶν ἐκήρυξε, τὸν ἁνομίτων τὰς σχέσεις ἡμῶν σημειόντων οὐκ ἀντιρεῖς δὲ, ὡς Θεὸς φύσει καὶ ἀληθεῖς Πατὴρ δὲ πῶς, μὴ γεννησας φύσει καὶ ἀληθεῖς, ὡς τε καὶ ἡ σοῦ τοῦ ἐπιπονησαντος τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν οὐσίας εἶναι δηλωτικὸν ἑλπίδι, σωτηρίας τὴν προφορὰν δεχομένης (74), ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως οὐκ εὐρίσκαται, ἐκείνων μόνων εὐρίσκομένων, ὧν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν.

natura et veritate Deus sit: Pater vero secundum quomobrem spes illa tua, qui commisisceris non genitum et genitum significare substantiam, in die illa iudicii, silentio prolationem intercipientem nusquam comparebit: illa quippe solum tum rata

comperientur, quæ sanctus Spiritus enuntiavit. *20. Ἀνόμ.* Εἰ μὴ τὸν πλὸν σημαίνει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ γέννημα, προφορᾷ μόνον ὑπερχόμενος ὁ Υἱὸς βελτίους ἑαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύοντας αὐτόν, οὗ τὸν προσαγορευθέντα Θεὸν αὐτοῦ καὶ Πατέρα. *Ἐρθ.* Ὁ προσαγορεύσας τὸν Πατέρα ἀγέννητον, καὶ τοῦτο αὐτοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι νομοθετήσας τοὺς Ἰουδαίους, οὐ εἰ οὐδαμῶς γὰρ τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῦτο ἐδίδαξεν. Ὅτι δὲ οὗ τοῦ Υἱοῦ βελτίων οὐκ εὐρέθησιν, ἀλλὰ τὸ οὐ διδάξαντος διαβόλου χειρῶν ὁμολογῆται. *Ἀνόμ.* Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οὐκ ἔρα οὐκ ἐστὶν οὐσία, αὐτοῦσα ἐστὶν ἀγέννητος· οὐ γὰρ βουλόμενος, ὅτι βούλεται, γενεσίως ἐστὶ κρείττων· ἀλλ' ὅτι αὐτοῦσα ὑπάρχουσα ὁ ἀγέννητος Θεός, οὐδὲν λόγῳ ἐπιτρέπεται καθ' ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὁδοῦσα φέρεσθαι

κατὰ τὸν γεννητὸν (75) πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμὸν. *Ἐρθ.* Πᾶσα οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως· οὐ γὰρ ταῦτ' ἐστὶν οὐσία καὶ γένεσις. Ὅτι δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἐστὶν οὐσία, ἐντεῦθεν ἔβλεψεν, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὰ γεννητὰ (76) ὁμοούσια. Εἰ δὲ τὰ γεννητὰ οὐκ εἶσιν ὁμοούσια, οὐκ ἐστὶν ἔρα ἡ γένεσις οὐσία· εἰ δὲ ἡ γένεσις οὐκ ἐστὶν οὐσία, οὐδὲ ἡ ἀγεννησία ἐστὶν οὐσία· εἰ δὲ ἡ ἀγεννησία ἐστὶν οὐσία, ἡ δὲ γένεσις οὐκ οὐσία, πῶς λέγεις ἁνόμοιον; τὸ γὰρ ἔν τῷ μὴ ὄντι οὕτε ὁμοιον οὕτε ἀνόμοιον.

Si vero ortus non est ipsa substantia, nec ortus privatio substantia erit. Si vero privatio ortus

(74) Διαδεχομένης, August.

(75) Πατὴρ, κατὰ τὸν γεννητὸν.

(76) Aug. γεννητὰ bis. Editi et alii γενητὰ

est substantia, ortus autem substantia non est, cur tu dissimile dicis? cum ens non enti nec dissimile sit nec simile.

21. Ἀνόμ. Εἰ στερησιῶς ἐστὶ θελωτικὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, μηδὲν δὲ εἶη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαίρησαι τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαῖνον; τίς ἄρα χωρῆσαι ἔντος ἔντα, ἔπερ ἐστὶν, αὐτὸ ἐλατού; Ὅρθ. Εἰ τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον στερησιῶς εἰσι θελωτικὰ, ἔστω καὶ τὸ ἀγέννητον. Τοῖς οὖν αὐτοῖς καὶ ἡμεῖς χρῆσώμεθα λόγοις· εἰ στερησιῶς ἐστὶ θελωτικὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀφθαρτον, μηδὲν δὲ ἐστὶ τὸ ἀφθαρτον· ποῖος λόγος ἂν ἀφαίρησαι τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαῖνον; τίς ἄρα χωρῆσαι τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν, ἢ ἔντος ἔντα, ἔπερ ἐστὶ στερησιῶς θελωτικὸν, τὸ ἀφθαρτον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀγέννητον; Καὶ εἰ ταυτὸ σημαίνει τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀγέννητον· ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος· ἔστιν ἄρα καὶ αὐτὸς ἀγέννητος. Εἰ δ' οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος, ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος; ἢν, οὐ ταυτὸ σημαίνει τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ ἀφθαρτον εἶναι ἀθάνατον. Εἰ δ' οὐ ταυτὸ σημαίνει, δικαιοῖ; δὲ μᾶλλον αὐτὸς τὸ ἀγέννητον εἶναι τὴν οὐσίαν· ἔστιαι ἄρα κατὰ σὲ καὶ κατὰ τοὺς τῆς σφῆς σοφίας λόγους ἀγέννητος μὲν οὐσία, οὐκ ἀθάνατος δὲ, οὐτε μὴ ἀφθαρτος. Ἀνόμ. Εἰ ἡ στερησις ἔξεω (77) ἀφαίρησις, τὸ ἐπὶ Θεοῦ ἀγέννητον, ἢ οἱ στερησις ἔστιαι ἔξεω; ἢ ἔστιαι στερησιῶς. Ἄλλ'. ἢ μὲν στερησις ἐστὶν ἔξεω; πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν τῷ Θεῷ συναριθμηθῆσεται; Εἰ δὲ ἔστι ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν, ἵνα οὕτως ἔξιν προσλαβοῦσα ἀγέννητος ἑνομάζηται· εἰ δὲ ἡ γεννητὴ ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχη (78), καὶ ἔξεω; ὑπομείνασα ἀποβολὴν, γρ ἔστω ἐστέρηται, εἴη ἂν οὐσία μὴ ἡ γεννητὴ, τὸ δὲ ἀγέννητον ἔξιν. Εἰ δὲ τὸ γέννημα παρ' οὐδὲν ἐστὶ θελωτικὸν, θελοντὶ ἔξεω; ἐστὶ σημαντικὸν· ἂν τε μετεπιλασθῆ ἔξ οὐσίας τινός (79), ἂν τε τοῦτο ἐστὶν, ὃ λέγεται γέννημά τινος. Ὅρθ. Πάλιν τοῖς ἴσοις χρῆσώμεθα λόγοις· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀψευδοῦς καὶ τοῦ ἀθανάτου καὶ τοῦ ἀφθάρτου εἶποι τις ἂν· τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστὶ χριστιῶς τῷ ἀγεννήτῳ· ὅτ' ἂν σοι τέως συγγωρησώμεν λέγειν, ὃ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας οὐκ εἶπεν. Ἐρωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς· Εἰ ἡ στερησις ἔξεω ἀφαίρησις, τὸ ἐπὶ Θεοῦ ἀψευδὲς ἔστι στερησις ἔξεω ἢ ἔστι στερησιῶς. Ἄλλ'. εἰ μὲν στερησις ἐστὶν ἔξεω, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν τῷ Θεῷ συναριθμηθῆσεται; Εἰ δὲ ἔστι ἐστὶ τὸ ἀψευδὲς, ἀνάγκη προϋποθέσθαι καὶ ψευδὸς, καὶ ψευδὴ οὐσίαν, ἵν' οὕτως ἔξιν προσλαβοῦσα ἀψευδὲς ἑνομάζηται. Εἰ δὲ ἡ ψευδὴ ἀψευδοῦς οὐσίας μετέσχη, ἔξεω; ὑπομείνασα ἀποβολὴν ψευδοῦς ἐστέρηται· εἴη ἂν οὐσία ψευδῆ· τὸ δὲ ἀψευδὲς ἔξιν· καὶ σου μεγαλόφωνον ἢ σοφία τοσαύτην ἀπέδειξαν ὕλης εὐρύσια.

et mendacium, et mendax substantia, ut ita habitu assumpto, mendacii expers dici possit. Si vero mendacio omnino substantia particeps facta est ejus, quæ mendacii expers sit, et habitus jacturam passa mendacio sit privata: fuerit utique substantia mendax: et τὸ expers mendacii, habitus, et tua illa arrogans sapientia tantæ impietatis materiam repererit.

(77) Aug. ἔξεω.

(78) Μετέσχη obest a Palat. f.

(79) Aug. ἔξοσις τινός.

21. Anom. Si non genitum in Deo denotat privationem, et non genitum esse nihil est, quænam cogitatio discernet illud quod speciem nullam significat, ab eo quod non est? quisve separabit ab ente ens, hoc est, idem a seipso? Orth. Si incorruptibile et immortale connotant privationem, connotet sane eam et non genium. Iisdem igitur et nos rationibus et vocibus utamur: si privationem in Deo quandam significat incorruptibile, et hoc ipsum incorruptibile nihil est, quæ ratio distinguet id quod nullam speciem significat, ab eo quod nihil est? quisve secerneret a nihilo nihil, aut ab existente existens, quæ privationem denotant, nempe incorruptibile, immortale et non genitum? Quod si idem significant incorruptibile, immortale et non genitum, et ipse Filius incorruptibilis et immortalis est, erit et ipse non genitus: sin vero non est non genitus, cum sit incorruptibilis et immortalis, non profecto idem significat non genitum et incorruptibile sive immortale. Sin vero id non denotat, et tamen adhuc confirmas non genitum esse ipsam substantiam, erit omnino substantia secundum te, et sapientiæ tuæ ratiocinationes, non genita quidem substantia, non vero immortalis et incorruptibilis. Anom. Si privatio est habituum remotio, illud quod Deo tribuitur, non genitum esse, aut privatio erit ipsius habitus, aut erit habitus privationis: quod si est privatio ipsius habitus, quomodo id quod Deo non inest, Deo connumerabitur: sin vero non genitum est habitus, necesse fuerit præsupponi substantiam genitam, ut si assumpto habitu denominetur non genita: si vere genita non genita substantiæ particeps fuit, et habitus jacturam passa ortum exiit, fuerit utique substantia quidem genita, non genitum vero habitus. Sin vero genitum non nihil significat, manifestum est, quod etiam significet habitum, sive jam transformatum sit ex substantia, sive illum ipsum, quod dicitur genitus a aliquo. Orth. Paribus iterum utamur rationibus, illud ipsum enim asseruerit quispiam etiam de istis, nimirum mendacii expers, immortalis, et incorruptibilis: siquidem hæc eodem modo usurpantur quo non genitum: quod quidem etiam tibi concedemus, quamvis Spiritus veritatis locutus ita non sit. Picemus ergo et nos: Si privatio est habitus remotio, etiam quod de Deo prædicatur, mendacii expertem esse, aut est privatio habitus, aut habitus privationis. At si est privatio habitus, quomodo id Deo connumerabitur, quod ei non inest? sin vero illud, mendacii expertem esse, est habitus, necessario præsupponitur et mendacium, et mendax substantia, ut ita habitu assumpto, mendacii expers dici possit. Si vero mendacio omnino substantia particeps facta est ejus, quæ mendacii expers sit, et habitus jacturam passa mendacio sit privata: fuerit utique substantia mendax: et τὸ expers mendacii, habitus, et tua

**436** 22. *Anom.* Si genitum æque ac non genitum habitus est, substantiæ quidem habitibus priores erunt : habitus vero licet substantiis posteriores sint, tamen iisdem digniores. Non genitum vero geniti causa est, quatenus ipsum esse denotatur. Sin vero genitum infert substantiæ suæ causam, significabit sane vox genitum substantiam, non habitum : cum vero natura non genita nihil ipsa in se introducat, quomodo ergo non substantia, sed habitus fuerit illa non genita natura? *Orth.* Substantia quidem nihil est dignius, vir sapientissimæ, nec tamen vel habitum vel substantiam vocamus in Deo τὸ uon genitum. Non esse autem eum genitum per eum didicimus, idque non tantum ex Scriptura divina, sed etiam ex communi hominum natura et notione; igitur non genitum causa non est geniti : nec quia Deus non genitus est, ideo causa Filii est, sed substantia substantiæ, non secus ac lux splendoris. Nec tamen genitum suam ipsius essentialiter infert : si enim hoc foret, jam omnia quæ genita sunt eandem inferrent essentialiter, nimirum et angelus, et equus, et canis, et homo. Sed hæc omnia quidem licet genita sint, non tamen ejusdem sunt essentialiter. Quod si ita sit, sane non idem est genitum esse, quod essentialiter : et quanquam nihil infert non genitum, est tamen aliud ipsa substantia : nam et mendacii expertem esse, nihil addit Deo, nec tamen idem est quod substantia : si enim τὸ mendacii expertem esse, et τὸ non genitum esse idem sunt quod essentialiter, etiam idem erunt mendacii expertis et non genitum. Filius vero, qui ipsa est veritas, mendacii expertis est; ergo etiam non genitus erit : non est autem secundum te non genitus, et est tamen mendacii expertis; igitur mendacii expertis non idem significat, sane essentialiter non est ingenitum, quoniam nec ipsum mendacii expertis esse essentialiter est.

**23.** *Anom.* Si omnis substantia est non genita, qualis et Dei omnipotentis, quomodo hanc dices esse patibilem, illam vero impatibilem? Si naturæ non genitæ attributione, quantitas quidem et qualitas perseverat, omninoque si erit, omni mutatione superiorem oportet esse. Si vero passioni obnoxia est, ita ut immutabilitatem essentialiter obtineat, casui permittit cogemur ea quæ circa res prædictas : aut (quod sane inde consequitur) eam quæ efficit, dicere non genitam : cum vero quæ mutat genitam. *Orth.* Equidem ad tuas male coherentes propositiones atque inductiones, nihil nos oportebat respondere : attamen, ne tibi videaris sapiens, disce a blasphemis abstinere. Tu qui passioni obnoxiam Filii substantiam dicis, ab eo passione ut careas ne expectes : si enim participes ejus facti sumus, absque passionibus manebimus : passioni ergo obnoxia est, quæ aliis hoc præstat, ut passione vacent. Quisquis igitur tecum dixerit, omnem substantiam non genitam esse, Christianus non est : non enim officia eandem quam opifex existendi rationem

**22.** *Ἀνομ.* Εἰ τὸ γεννητὸν ἔξει καὶ τὸ ἀγεννητὸν ἔξει, αἱ μὲν οὐσαι τῶν ἔξων πρώται· αἱ δὲ ἔξεις, εἰ καὶ τῶν οὐσιῶν δευτέραι (80), ἀλλ' οὐν τε προτιμότεραι. Τὸ δὲ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἰτίον ἐστὶ, κατὰ τὸ τοῦ εἶναι σημαίνονμενον. Εἰ δὲ τὸ γέννημα συνεισφέρει τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας τὸ αἰτίον, οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ἔξεις, τῆς δ' ἀγεννήτου φύσεως οὐδὲν ἐκτεθῆ συνεισαγωγῆς (81), πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, ἀλλ' ἔξει ἡ ἀγέννητος φύσις; Ὅρθ. Οὐσίας μὲν οὐδὲν προτιμότερον, σαφέστερον· οὐτε δὲ ἔξιν οὐτε οὐσίαν λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον. Τὸ δὲ μὴ γεγεννησθαι αὐτὸν δὲ' αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς θέλας Γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐννοίας. Τὸ τοίνυν ἀγέννητον, τοῦ γεννητοῦ αἰτίον οὐκ ἐστὶ· οὐ γὰρ τὸ μὴ γεγεννησθαι τὸν Θεοῦ τοῦ Υἱοῦ αἰτίον, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς οὐσίας, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἀπαυγασματος. Ἄλλ' οὐτε μὴν τὸ γέννημα συνεισφέρει τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· εἰ γὰρ ἂν (82), πάντα τὰ γεννητὰ τὴν αὐτὴν συνεισφέρειν οὐσίαν, καὶ ἀγγελος, καὶ ἴππος, καὶ κύν, καὶ ἀνθρώπος. Πάντα γὰρ ὁμοίως εἰσὶ γεννητὰ, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Κἂν μὴ οὐν ἐλάττηται τι τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο οὐσία· εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀφευδὲς οὐδὲν ἐλάττει, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσία· εἰ γὰρ τὸ ἀφευδὲς οὐσία καὶ τὸ ἀγέννητον οὐσία (83), ταυτὸ ἐστὶ τὸ ἀφευδὲς τῷ ἀγεννήτῳ. Ἀφευδῆς δὲ ὁ Υἱὸς, ἀλθίβεια δὲ ἀγέννητος ἔρα· οὐκ ἀγέννητος; δὲ κατὰ αὐτὸ, ἀφευδῆς; ἐ· οὐ ταυτὸ ἔρα σημαίνονμενον ἐστὶ τὸ ἀφευδὲς τῷ ἀγεννήτῳ. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ ταυτὸ σημαίνονμενον, οὐκ ἔρα οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἐπὶ μὲν δὲ τὸ ἀφευδὲς.

**23.** *Ἀνομ.* Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οἷα ἡ τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος, πῶς τὴν μὲν παθητὴν ἔρει, τὴν δὲ ἀπαθῆ; Εἰ δὲ φύσεως ἀποκληρώσει ἀγεννήτου, ἡ μὲν διαμένει ποσότης (84) καὶ ποιότης, καὶ ἀπλῆς· εἰ ἦν, πάσης μεταβολῆς ἀμειβῶν ὑφείκειν εἶναι. Εἰ δὲ πάθει ἐστὶν ὑπεύθυνος, συγχωρηθεῖσα τὸ ἀπαρῆλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν, τῶν αὐτομάτω (85) ἐπιτρέψει ὑφείκειν τὰ κατὰ τὰς προσηρμένας· ἡ (τὸ γοῦν ἀκόλουθον) τὴν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην. Ὅρθ. Ἐδει μὲν οὐν ἡμᾶς περὶ τὸ ἀνακόλουθον τῶν προτάσεων καὶ τῶν ἐπαγωγῶν μὴτε ἀποκρίνασθαι· ἵνα δὲ μὴ δόξης φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ, μάνθανε μὴ βλασφημεῖν. Παθητὴν λέγων τὴν τοῦ Υἱοῦ οὐσίαν, μὴ προσδοκῆς παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπάθειαν κληρονομήσει· εἰ γὰρ μέτοχοι αὐτοῦ γεγόναμεν, ἀπαθεῖς διαμένονμεν. Ἀπαθῆς ἔρα ἐστὶν ἡ παρέχουσα ἄλλους τὴν ἀπάθειαν. Ὁ οὐν λέγων πᾶσαν οὐσίαν εἶναι ἀγέννητον μετὰ σοῦ, οὐκ ἐστὶ Χριστιανός· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ εἶναι ἔχομεν τὰ ποιήματα τῷ πεποιθότι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀπαύγασμα εἶναι λέγομεν, ἵνα μὴ τὸν αὐτὸν

(80) August. τῶν οὐσιωδῶν δευτ.

(81) August. οὐδὲν ἑαυτῷ συνεισ.

(82) Palat. 2 et August. ἦν γὰρ ἂν.

(83) August. καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία.

(84) August. et Palat. 2 εἰ μὲν μὴ ποσότης.

(85) Palat. 2 et August. τὸ αὐτομάτως.

λόγος τὸ εἶναι ἔχειν νομισώμεν αὐτὸν, ὃν ἔχομεν ἅμα ἡμεῖς, οἱ ἐξ οὐκ ὄντων κατ' ἐντολὴν ὑπάρχοντες. Ἄνομ. Εἰ τῆς γεγονένης ἢ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέννητον μὴδὲν εἶη· πὺς ἂν εἶη αἴτιον τὸ μὴδὲν τοῦ γεγονότος; Ὁρθ. Αἰτία ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς κτίσεως πάσης· ἀλλὰ τὸ μὲν Υἱὸς ὡς Λόγος, τοῦ δὲ Πνεύματος ὡς πνοῆς· πνοῆ γὰρ Παντοκράτορος ἡ διδάσκαός με· τῆς δὲ κτίσεως ὡς ποιήματος. Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται· οὗτε δὲ λόγος προφορικῆς δὲ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμπόμενος, οὗτε πνοῆ τῆς διαχεομένης καὶ διὰ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἐκπεμπομένη, ἀλλὰ καὶ Λόγος ζῶν καὶ ἐνεργῆς· « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο » καὶ τὸ Πνεῦμα ζῶν καὶ ἐνεργεῖν· « Πάντα γὰρ ἐνεργεῖ ταῦτα τὰ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακρίων ἰδέα ἐκάστῃ καθὼς βούλεται. » Τὸ δὲ ἀγέννητον οὐκ ἐστὶν αἴτιον τοῦ γεννητοῦ· οὐ γὰρ τὸ μὴ γενέσθαι τὸν Θεὸν τῶν οὐσιῶν αἴτιον· ἀλλ' ἡ οὐσία τῶν οὐσιῶν αἰτία, ὡς εἴρηται. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον αἴτιον, αἴτιος δὲ καὶ ὁ Υἱὸς τῶν κτισμάτων· ἀγέννητος ἄρα· ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος κατὰ σὲ, αἴτιος δὲ· οὐ τὸ ἀγέννητον ἄρα αἴτιον. substantiarum causa est, ut dictum est. Etenim si quod non genitum est causa est; causa vero creaturam etiam Filius est; ergo et non genitus: non igitur non genitum non est causa.

24. Ἄνομ. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἢ δὲ στέρησις ἕξεως ἀποβολῆς ἐστίν, ἢ δὲ ἀποβολῆ παντελῶς ἀπολύται, ἢ μεθίσταται ἐπ' ἕτερον πῶς ὄντος τε ἕξει μεθισταμένη ἢ ἀπολυμένη κατωνομάσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγεννήτου φύσεως προσηγορᾷ; Ὁρθ. Εἰ, ἀψευδὴς ὢν, κατὰ στέρησιν ψευδὸς ἐστὶν ἀψευδής, καὶ ἀφθαρτος ὢν, κατὰ στέρησιν φθορᾶς ἐστὶν ἀφθαρτος, εἰπὲ καὶ τὸ ἀγέννητον κατὰ στέρησιν. Ὁ δὲ κατωνομάσας τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν οὐ εἰ, ὁ τοιαῦτα τολμῶν, καὶ κατὰ Θεοῦ μαχόμενος. Αὐτοῦ γὰρ λέγοντος, καθὼς προσέφηται· « Ἐφθην πρὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, τοὺς πατέρας ὑμῶν, Θεὸς ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἀπεκάλυψα αὐτοῖς; » οὐ σαυτῆρ ἀποδίδως μεγάλα. Ἡ γὰρ οὐκ ἐκείνων ὑπερανθεθερῶς ἐξ ἀποκαλύψεως ἔσχες τοῦ ὀνόματος τὴν γνῶσιν, ἢ καὶ μὴ βουλομένου Θεοῦ κατελιπῆς αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸ ὄνομα. Ἄνομ. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ Θεῷ, πὺς ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι; Ὁρθ. Εἰ τὸ ἀφθαρτον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ Θεῷ, πὺς ἀφθαρτον μὴ λέγομεν, φθαρτὸν δὲ οὐ λέγομεν; Εἰ δὲ τὸ ἀφθαρτον οὐκ ἐστὶν στερησεως δηλωτικόν, οὗτε τὸ ἀγέννητον, οὗτε μὴν οὐσίας Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν, καὶ τὸ ἀφθαρτον ἔσται οὐσίας δηλωτικόν· καὶ εἰ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἀφθαρτον ἔσται οὐσίας δηλωτικόν· καὶ εἰ τὸ ἀψευδὲς καὶ τὸ ἀφθαρτον ταυτὸν εἶη τῷ ἀγεννήτῳ, ἀψευδὴς δὲ καὶ ἀφθαρτος ὁ Υἱὸς· καὶ ἔγέννητος ἄρα. Ἄλλ' οὐκ ἀγέννητος κατὰ σὲ· οὐκ ἄρα ταυτὸ ἔσται σημαίνον μὲν τὸ ἀψευδὲς καὶ ἀφθαρτον· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγέννητον, τὸ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Θεὸν σημαίνει λέγομεν· τὸ δὲ ἀφθαρτον, τὸ μὴ φθέρεσθαι· τὸ δὲ ἀψευδὲς, τὸ μὴ ψευδεσθαι.

11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

A habemus. Nam ideo Filium splendorem esse dicimus, ne eandem existendi rationem ipsum habere existimemus, quam et nos, qui ex non existentibus Dei mandato existimus. Anom. Si conditæ naturæ non genita natura causa est, non genitum autem nihil est, quomodo ejus quod factum est, causa esse potest quod non est? Orth. Dei natura, Filii, et Spiritus sancti, et universæ creaturæ causa est: at Filii ut Verbi; Spiritus vero sancti, ut flatus: flatus enim Omnipotentis est qui me docuit; creaturarum autem, ut operis. Ex magnitudine enim et ornatu creaturarum, quadam proportione opifex illarum conspiciatur, neque vero verbum prolativum est 437 per vocalia organa emissum, neque etiam flatus ille diffusus quidem et per organa spiritus vehicula emissus: quin potius Verbum illud vivens est et efflax: « Omnia enim per illud facta sunt 71-72. » et Spiritus quoque ille vivus est et operans: « Omnia enim hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult 44. » Id vero quod non genitum est, non est causa geniti: neque enim quia Deus factus non est, ideo causa est substantiarum; sed substantia quod non genitum est causa est; causa vero creaturam est autem non genitum secundum te, et tamen causa;

24. Anom. Si non genitum esse privatio est: privatio autem, habitus amissio: amissum autem genitus amittitur, aut transfertur ad aliud; qui fit, quod ex habitu aut translato aut amisso Dei naturam non geniti appellatione cognominans? Orth. Si mendacii expers cum sit Deus, propter privationem mendacii est mendacii expers, et incorruptibilis propter privationem corruptionis est incorruptibilis; dicas licet etiam non genitum propter privationem ortus, esse non genitum. Qui vero Dei essentiam ita cognominare ausus est, tu scilicet es, qui Deo ipsi bellum moves. Nam cum ipse dicat, ut ante dictum est: « Apparui Abraham, Isaac et Jacob patribus vestris, Deus ipsorum existens, ac nomen meum non manifestavi eis 44: » tu tibi sumis majora. Aut enim iis superior ex revelatione habes nominis hujus notitiam; aut Deo etiam nolente comprehendi nomen substantiæ ipsius. Anom. Si non genitum denotat privationem, quæ Deo non inest, cur non genitum dicimus « Deum, » genitum vero non dicimus? Orth. Si incorruptibile denotat privationem quæ Deo non inest, cur incorruptibilem quidem dicimus, corruptibilem vero non dicimus? Si vero incorruptibile non significat privationem, neque non genitum est significativum privationis; sicut nec essentia. Si enim non genitum significat substantiam, etiam incorruptibile substantiam significat: quod si non genitum et incorruptibile significat essentiam, et mendacii expers esse et incorruptibile idem sunt quod non genitum, Filium autem mendacii expers et incorruptibilis est: igitur et non genitus. Jam

vero secundum te non est non genitus : non igitur idem significabit mendacio vacare et incorruptibilem esse : sed non genitum dicimus significare idem ac Deum non esse genitum, incorruptibile vero idem ac non corrupti, et mendacii expertem esse idem quod non mentiri.

25. *Anom.* Si nudum nomen est illud non genitum de Deo dictum : nuda autem vox hypostasin extollit supra omnia genita : honoratur ergo est hominum prolatio, quam Omnipotentis natura, utpote quæ Deum omnipotentem incomparabili eminentia condecoravit. *Orth.* Nec nudam vocem esse dicimus non genitum, nec etiam substantiam. Si enim non genitum substantia esset, etiam genitum substantia foret. Si vero genitum substantia est, omnia genita erunt consubstantialia : si vero genitum substantia non est, etiam non genitum essentia non est. Non est autem nuda vox non genitum ; significat enim Deum genitum non esse, sicut τὸ expers mendacii significat non mentiri, et incorruptibile significat non corrupti. *Anom.* Si omne genitum causam sortitum est, et natura non genita sine causa est, non utique causam denotat non genitum, sed significat substantiam. *Orth.* Si substantiam significat non genitum, et substantiam quoque genitum, substantia vero a substantia nihil differt, quatenus substantia est, sane nihil differt non genitum a genito. *Anom.* In genito quidem substantia

438 se. habet instar causæ : sed hypostasin non geniti contra omnem causam obtinens immutabilitatem, ipsa essentia est incomparabilis, non extrinsecus representans incomparabilitatem, sed propter hoc ipsum existens incomparabilis atque inaccessible, quia non genita est. *Orth.* Si propter non geniti denominationem incomparabilem et inaccessibleis dicis substantiam Dei, tum Filius, qui secundum te non est non genitus, etiam non erit incomparabilis nec inaccessibleis : non est ergo incomparabilis quod sit non genitus. Quomodo autem incomparabilis est Pater ei qui dicit : « Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, ita etiam Filius, quos vult, vivificavit » ? quomodo porro incomparabilis ei qui dicit : « Omnia enim quæcunque facit Pater, hæc etiam Filius similiter facit » ? quomodo etiam incomparabilia sunt ei qui dicit : « Omnia, quæ habet Pater, sunt » ? denique quomodo incomparabilis ei qui dicit : « Ut honorant Filium, sicut honorant Patrem » ?

26. *Anom.* Si omnem excedit naturam omnipotens ille Deus, excedit sane eo quod est non genitus : quod est causa ejus, quam genita habent, perduratio. Si vero non genitum uon denotat causam, undenam ergo natura rerum genitarum sui conservationem habebit ? *Orth.* Si Omnipotens ille superat omnem naturam propter τὸ non genitum, Filius, qui secundum te non est non genitus, non excedit omnem naturam. Unde non eo quod non genitus est, excedit Pater omnem naturam, sed qua ratione Pater excedit omnem naturam, eadem ratione etiam Filius excedit omnem naturam. Excedit autem Pater natura suæ deitatis : eadem et Filius ex-

25. Ἀνόμ. Εἰ ψιλὸν ὄνομα ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον ἢ δι' ψιλῆ προφορὰ τὴν ὑπόστασιν ἐπαίρει κατὰ πάντων τῶν γεννητῶν τιμωτέρον ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων προφορὰ, τῆς τοῦ Παντοκράτορος φύσεως (86) ἀσυγκρίτου ὑπεροχῆ καλλωπίσασα τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα. Ὁρθ. Οὕτως ψιλὴν προφορὰν τὸ ἀγέννητον λέγομεν, οὕτως οὐσίαν. Εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον (87) οὐσία, καὶ τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν οὐσία, πάντα τὰ γεννητὰ ἰσοοῦσία· οὐκ ἄρα τὸ γεννητὸν οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ οὐσία τὸ γεννητὸν, οὕτως τὸ ἀγέννητον οὐσία. Οὐκ ἔστι δι' ψιλῆ προφορὰ τὸ ἀγέννητον σημαίνει γὰρ τὸ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Θεόν, ὡς τὸ ἀψευδὲς τὸ μὴ ψευθεῖσθαι, καὶ τὸ ἀφάρτον τὸ μὴ φθειρῆσθαι. Ἀνόμ. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκακλήρωτο, ἀνάιτος δὲ ἡ ἀγέννητος φύσις· οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἀλλ'

οὐσίαν σημαίνει. Ὁρθ. Εἰ οὐσίαν σημαίνει τὸ ἀγέννητον, καὶ οὐσίαν τὸ γεννητὸν, οὐσία δὲ οὐσίας οὐδὲν διαφέρει, ἢ οὐσία ἐστὶν· οὐδὲν ἄρα διαφέρει τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ. Ἀνόμ. Ἐπὶ τοῦ γεννητήματος οὐσία συνεμφαίνεται ὡς αἰτία ἢ δι' τοῦ ἀγεννήτου ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, αὐτοοὐσία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἐξῆυθεν ἐμφανουσα τὸ ἀσύγκριτον, αὐτὸ δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ ἀγέννητος. Ὁρθ. Εἰ διὰ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν ἀσύγκριτον λέγεις τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν καὶ ἀπρόσιτον, ὁ Υἱὸς, κατὰ σὲ μὴ τὸν ἀγέννητος, οὕτως ἀσύγκριτος, οὕτως ἀπρόσιτος· οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀγέννητον ἀσύγκριτος. Πῶς δὲ ἀσύγκριτος ἐστὶν ὁ Πάτερ τῷ λέγοντι· « Ὅσπερ ὁ Πάτερ ἔχειρε τοὺς νεκροὺς καὶ ζῶσποιοῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς, οὗς θέλει, ζῶσποιοῖ ; ἢ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· Πάντα γὰρ ἔσχα ἂν ποιῇ ὁ Πάτερ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ ; ἢ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· Πάντα, ἔσα ἔχει ὁ Πάτερ, ἐμὰ ἐστὶν ; καὶ ἐν ἄλλοις· Ἐὰ ἐμὰ ἂν, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ ; Καὶ πῶς ἀσύγκριτος τῷ λέγοντι· Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα ; »

26. Ἀνόμ. Εἰ ὑπερέχει πάσης φύσεως ὁ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπερέχει· ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς γεννητοῖς· εἰς διακρίσιν. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν αἰτίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν φύσις ἔξει τὸ διασωῆσθαι ; Ὁρθ. Εἰ διὰ τοῦτο ὑπερέχει πάσης φύσεως ὁ Παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὁ Υἱὸς, κατὰ σὲ μὴ τὸν ἀγέννητος, οὐχ ὑπερέχει πάσης φύσεως. Οὐκ ἄρα διὰ ἀγέννητον ὑπερέχει ὁ Πάτερ πάσης φύσεως· ἀλλ' ὡς λόγῳ ὁ Πάτερ ὑπερέχει πάσης φύσεως, τοῦτω τῷ λόγῳ ὑπερέχει καὶ ὁ Υἱὸς πάσης φύσεως. Ὑπερέχει δὲ ὁ Πάτερ τῇ φύσει τῆς θεότητος· ταῦτη καὶ ὁ Υἱὸς ὑπερέχει πάσης φύσεως. Ἀνόμ. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀσάρτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προῦπι-

<sup>86</sup> Joan. v, 21.

<sup>87</sup> ibid. 19.

<sup>88</sup> Joan. xvi, 15.

<sup>89</sup> Joan. xvi, 40.

<sup>90</sup> Joan. v, 23.

(86) Παντοκράτορος ὑπόστασις. Palat. 1.

(87) Palat. 2, et August. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον.

ἀγγει, διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκλειρωμένη, πῶς  
 ἂν ὁ ἀγέννητος Θεός, ἀλεύθερος ἀποκλιρώσεως ὑπάρ-  
 χων, νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν δευτέραν ἐν γεννή-  
 ματι ὄρᾳ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ κατὰ τὴν  
 πρώτην καὶ δευτέραν τάξιν; Ὁρθ. Οὐδὲν μὲν τῶν  
 ἀοράτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει· ἀλλ' ἐν  
 τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Δημιουργοῦ, κατὰ τὰς θέλας Γραφᾶς,  
 μὴ ὄντα ὡς ὄντα εἰσὶν ὁ δὲ Υἱός, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ  
 Πατρὸς ὄν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται ὡς ἀπαύγασμα δόξης,  
 καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως συνεπιθεωρούμενος  
 τῷ γεννησαντι αὐτὸν ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀίδιως, οὐ-  
 σίας, καὶ βουλήσ, καὶ θανάσεως, καὶ δόξης ἀπαράλ-  
 λακτος εἰκῶν, πρὸ τῶν προαιώνων ὑπάρχων. Ὁ δὲ  
 ἀγέννητος Θεός τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδεν ἀγέννητον,  
 ὡς καὶ ἀψευδῆ, καὶ ἀφάρτων, καὶ ἀσώματων, καὶ ἀθά-  
 νατον, καὶ οὐχ ὄρᾳ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν νῦν μὲν ἀγεν-  
 νητον, νῦν δὲ γεννητὴν, ἀλλ' ὁ ὄρᾳ ἑαυτὸν, τοῦτο ὄρᾳ  
 καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα. Τίς δὲ ἔστι τὴν οὐσίαν, οὔτε  
 ἡμῖν ἀπεκάλυψεν, οὔτε τοῖς πρὸ ἡμῶν. Λέγει γάρ,  
 κειθὺς προεῖρηται· « Ὁρθῶν πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ  
 Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τοὺς πατέρας ὑμῶν, Θεός ὢν  
 αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ ἔγνωσαν αὐτοῖς. »  
 ut dictum est : « Apparui Abraham, Isaac et Jacob  
 meum non revelavi eis 47. »

27. Ἀνόμ. Εἰ διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει ὁ Θεός,  
 τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφαιρεί-  
 σθω. Σελῶροῦμενος δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννητῷ τὴν  
 ἑαυτοῦ οὐσίαν παρατείνων αὐτὸς, ἑαυτοῦ ἄγνωστὴν  
 οὐσίαν περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγενεσίας. Εἰ  
 καὶ τὸ γεννητὸν μετέληξε οὐσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ  
 γεννητῷ φύσει ἀτελεστῶς διαμένει, ἐν ᾗ μὲν διατε-  
 λελεῖ φύσει, γινώσκει ἑαυτὸν, ἀγνώστου ὄντος τὴν  
 ἀγέννητον οὐσίαν. Οὐ γὰρ οἶόν τε αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ  
 καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γινώσκειν ἔχειν καὶ γεννητῆς. Εἰ  
 οὖν εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ ἀγέννητον διὰ μεταβολῆς  
 ἐπιτηδεύοντα, ἀξιωματικῶς ἔστιν ἡ οὐσία ἀμετά-  
 βλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης οὐσίας κρείτ-  
 τονος ὁμολογουμένης. Ὁρθ. Εἰ καὶ διαμένει ἀγέν-  
 νητος ὁ Θεός, ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο φύσις.  
 Ἄλλ' ὅτι μὴ ἐγένετο, τοῦτο ἐγνωμεν· τίς δὲ ἔστιν ἡ  
 φύσις αὐτοῦ, οὐδέπω· καὶ γὰρ καὶ ἀσώματος διαμέ-  
 νει, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο ἡ φύσις· ἀλλ' ὅτι  
 μὴ ἔχει σῶμα ἐγνωμεν καὶ ἀψευδῆ διαμένει, καὶ οὐκ  
 ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο φύσις· ἀλλ' ὅτι μὴ ψεύδεται, ἐγνω-  
 μεν· τίς δὲ ἔστι τὴν φύσιν, οὐκ ἀπεκάλυψεν. Εἰ γὰρ  
 τὰ προεῖρημένα ἐστὶ φύσις, ἐψεύσατο εἰρηκῶς·  
 « Ὁρθῶν πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ,  
 τοὺς πατέρας ὑμῶν, Θεός ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά  
 μου οὐκ ἔγνωσαν αὐτοῖς. » φαίνονται γὰρ εἰδότες τὰ  
 προεῖρημένα· Ἄλλ' ἀψευδῆς ἔστι, καὶ οὐ ψεύδεται·  
 οὐκ ἀποκάλυψε τὸ ὄνομα τῆς αὐτοῦ φύσεως. Πῶς  
 οὖν λέγεις τὸ ἀγέννητον; Εἰ δὲ τὸ ὄνομα οὐκ ἀπεκά-  
 λυψε, πολλῶν πλέον τὴν φύσιν.

videntur enim ii scivisse ea quae ante dicta sunt. Sed mendacii ex-  
 pers est, nec mentiri potest : non igitur suae ipsius naturae nomen revelavit. Quomodo ergo tu dicis  
 non genitum? Si autem nomen suum non revelavit, multo magis naturam non revelavit.

A cedit omnem naturam. Anom. Si nulla res invisibilis  
 ipsa ante seipsam in semine existit, sed in  
 ea natura permanet, quam sortita est, quomodo  
 non genitus ille Deus, qui a sortitione liber est,  
 nunc quidem suam essentiam posteriorem intuetur  
 in genito, nunc priorem in non genito, ordine quo-  
 dam prioris et posterioris? Orth. Ex invisibilibus qui-  
 dem nihil ante seipsum in semine praexistit, sed  
 in potentia Creatoris, secundum divinas Scripturas,  
 non entia velut entia sunt : Filius vero in essentia  
 Patris existens, et est, et erit, cetera splendor glori-  
 ae et character hypostaseos, simul consideratus  
 cum eo, qui genuit sine passione et tempore ab  
 aeterno, substantiae, voluntatis, et gloriae invariabilis  
 imago, omni aeternitate prior existens. Deus  
 B vero non genitus novit suam ipsius substantiam  
 non genitam ut et mendacii expertem, incorpoream  
 et immortalem : nec videt suam ipsius substantiam  
 modo non genitam, modo genitam, sed ipsam,  
 quod esse esse videt, videt etiam esse imaginem  
 sui. Quis autem sit quoad substantiam, nec nobis  
 revelavit, nec iis, qui ante nos fuerunt. Dicit enim  
 patribus vestris, tanquam Deus eorum, et nomen

27. Anom. Si Deus permanet in natura non genita,  
 auferatur ab eo quod se noscat secundum genera-  
 tionem vel generationis exclusionem. Ubi autem  
 concessum fuerit, eum sui ipsius substantiam in  
 non genito et in genito extendere, ipse suam igno-  
 rat substantiam, circumactus a generatione et a  
 generationis exclusione. Quod si etiam id, quod  
 genitum est, non genita substantiae particeps factum  
 est, in natura autem geniti indesinenter permanet,  
 in qua constitutum est, naturaliter, seipsum esse  
 cognoscit, ignorans videlicet non genitam substan-  
 tiam. Neque enim fieri potest ut idem sibi non  
 genitae simul et genitae substantiae conscius sit. Si  
 despicibilis est res non genita propter propensionem  
 ad mutationem : naturae dignitas erit illa  
 substantia immutabilis, cum in confesso sit, non  
 genitam substantiam omni substantia praestantio-  
 rem esse. Orth. Et si Deus permanet non genitus,  
 439 sed hoc non est ejus natura. Novimus quidem  
 non esse genitum : at quae sit ejus natura, nondum  
 novimus : nam etiam incorporeus permanet, nec  
 tamen haec ejus natura est : sed id novimus, quod  
 corpus non habet ; sic et mendacii expertes perma-  
 net, nec hoc ipsum est ejus natura : novimus ta-  
 men quod non mentiat : quis enim sit secundum  
 naturam, non revelavit. Si enim ea, de quibus  
 modo dictum est, sunt ipsa natura, sane mentitus  
 est cum dixit : « Apparui Abraham, Isaac et Ja-  
 cob patribus vestris, tanquam Deus eorum, et nomen

47 Exod. vi, 2, 3.

28. *Anom.* Si non genitum ab omni causa exemptum est, fuerint autem multa non genita, naturam sane habebunt in nullo dissimilem : non enim nature ejusdem communis et proprie participatio facta est, ita ut altera quidem faciat, altera vero fiat. *Orth.* Universalis illa propositio secundum quid falsa est ; non enim omne non genitum, o Aeti, ab omni causa exemptum est. Non genitum enim est, quod auctorem non habet : non omnem autem quod auctore caret ab omni eximitur causa : potest namque aliquid auctorem quidem non habere, causam autem habere, patrem videlicet vel subministratorem. Idcirco etiam concedatur tibi non genitum esse Deum, quod ortus sui auctorem non habeat : eadem tamen ratione, et nos dicemus Filium esse non factum, quia nimirum ortus auctorem non habet. Non tamen propterea dicimus carere causa : Patrem enim habet non ut auctorem, sed ut Patrem. Nam et Spiritum dicimus non genitum, cum non habeat effectorem : sed non dicimus carere causa : habet enim pro causa Deum, non ut effectorem, sed ut sui fontem. Quemadmodum enim fons eam, quam emittit, aquam extra se non efficit, sed ex sese scaturit : sic etiam Deus, ut ante dictum fuit, fons est Spiritus sancti et auctor ejusdem, non extrinsecus cum recipiens, sed ex seipso scaturiens. Scriptum est enim : « Duo mala fecit populus meus, ne reliquerunt, fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi cisternas contritas, quæ aquas continere non poterunt »<sup>88</sup>. » Et Apostolus dicit : « Qui tribuit nobis Spiritum, et operatur in nobis virtutes »<sup>89</sup>. » Quod autem aqua illa viva sit Spiritus, Christus docuit, inquit : « Qui bibit ex aqua, quam ego dabo ipsi, ut dixit Scriptura, flumina e ventre ejus fluent aquæ vivæ »<sup>90</sup>. » Et addit evangelista, dicens : « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes est, ex fonte nimirum illo, qui dixit : « Me reliquerunt fontem aquæ vivæ. »

29. *Anom.* Si omnis substantia non genita est, nulla distinguetur ab alia, quia nulla alius dominium habet : et ita quodammodo quis recte dixerit, hanc quidem transmutari, alteram vero transmutare? cum eæ non permittant Deum subsistere ex non subjecta substantia. *Orth.* Quando tibi hæc libet tam obscure, indocte, et perplexe scribere, nos quoque iterum dicemus nostra. Qui omnem substantiam dicit esse non genitam, insanit simul cum iis, qui Filium dissimilem aiunt Patri. Quomodo enim Deus auctor fuerit substantiarum, si eæ non sunt? Pater enim et Filius, et Spiritus sanctus non genita sunt substantia, ut dictum est : et dicitur etiam ex vestra ratiocinatione. Quod vero non genitum non sit substantia, etiam ex iis compertum est, quæ scribis. Si enim cum omnis essentia sit

28. *Ἀνόμ.* Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξήρηται, εἴη δὲ πολλὰ ἀγέννητα. ἀπαράλλακτον ἔχουσιν τὴν φύσιν· οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀποκληρώσει φύσεως τινοῦ κοινού καὶ ἰδίου μετελήφει, ἢ μὲν ἐποίησεν, ἢ δὲ ἐγένετο. Ὁρθ. Ἔστιν ἡ καθολικὴ πρότασις (88) ἐπὶ τῆ ψευδοῦς· οὐ γὰρ πᾶν ἀγέννητον, ὡ Ἄετι, πάσης αἰτίας ἐξήρηται. Ἀγέννητον γὰρ ἐστὶ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον, οὐ πάντως δὲ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχον ἀπάσης αἰτίας ἐξήρηται· δυνατὸν γὰρ εἶναι τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, αὐτίαν δὲ ἔχειν, ἢ πατέρα ἢ χορηγόν. Ὅστε, κἂν δοθῆ σοι ἀγέννητον εἶναι τὸν θεόν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, τοῦτω τῷ λόγῳ καὶ ἡμεῖς λέγομεν ἀγέννητον τὸν υἱόν, διὰ τὸ γενεσιουργὸν μὴ ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἀνάτιον· τὸν γὰρ πατέρα οὐχ ὡς γενεσιουργόν, ἀλλ' ὡς Πατέρα ἔχει. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ λέγομεν ἀγέννητον, οὐ γὰρ ἔχει γενεσιουργόν, ἀλλ' οὐκ ἀνάτιον· ἔχει γὰρ αὐτίαν τὸν θεόν, οὐχ ὡς γενεσιουργόν, ἀλλ' ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ. Καθάπερ γὰρ ἡ πηγὴ οὐ γενεσιουργεῖ ἐξωθεν ὁ χορηγεῖ ὕδωρ, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα ἔχει· οὕτως καὶ ὁ θεὸς πηγὴ τοῦ Πνεύματος ἐστίν, ὡς εἴρηται, καὶ χορηγὸς αὐτοῦ, οὐκ ἐξωθεν αὐτὸ προσλαμβάνων, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πηγάζων. Γέγραπται γάρ· « Δύο πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς μου· ἐμὲ ἔγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνεῖναι. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· « Ὁ ἐπιχορηγὸν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεις. » Ὅτι δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε, λέγων· « Ὁ πῖνον ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βεβούσσει ὕδατος ζῶντος. » Καὶ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· « Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἡμελλόν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Πόθεν οὖν τοῦτο τὸ ὕδωρ; ἔβηον ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς λεγούσης· « Ἐμὲ ἔγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος. »

in eum<sup>91</sup>. » Unde ergo hæc aqua sit manifestum

29. *Ἀνόμ.* Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδ' ὀποτέρα διώσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδίσποτον. Πῶς δὲ ἂν τις φάη τὴν μὴ μεταβάλλεσθαι (89), τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρέποντων τῷ θεῷ ὑφιστῆν ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας; Ὁρθ. Εἰ καὶ ἀσάφως, καὶ ἀπαιδεύτως, καὶ συννεκασμένως γράφεις, ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς πάλιν ἐροῦμεν τὸ αὐτόν. Πᾶσαν οὐσίαν λέγων ἀγέννητον, μετὰ τῶν ἀνόμων λεγόντων τὸν υἱὸν τῷ Πατρὶ μαίνεται. Πῶς γὰρ γενεσιουργὸς ὁ θεὸς μὴ οὐσίαν τῶν οὐσίων; Πατὴρ δὲ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀγέννητος οὐσία, καθὼς εἴρηται, καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας (90) λέγεται διανοία. Ὅτι δὲ οὐ τὸ ἀγέννητόν ἐστιν οὐσία, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς γράφεις εὐρίσκαται. Εἰ γὰρ, ἐάν ἡ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος, οὐδ' ὀποτέρα διώσει τῆς ἄλλης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰς γεννητὰς οὐσίας μὴ διαφέρειν ἑαυτῶν. Εἰ δὲ διαφέρειν-

<sup>88</sup> Jerem. ii, 43. <sup>89</sup> Galat. iii, 5. <sup>90</sup> Joan. vii, 38. <sup>91</sup> ibid. 39.

(88) Palat. 1. ἡ καθολικὴ πρότασις.  
(89) August., καταβάλλεσθαι.

(90) Omnes Felck. mss., ἡμέτερας.



σιν ἑαυτῶν αὐ γιννηταί (91) οὐσία, οὐκ ἄρα ἡ νέ-  
 σεις οὐσία. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἡ γένεσις οὐσία, οὐδὲ ἡ  
 ἀγενεσία ἔστιν οὐσία. Ἀνάμ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἔστιν  
 ἀγέννητος, πᾶσα ἔστιν ἀπαράλλακτος. Τῆς δὲ οὐ-  
 σίας ἀπαράλλακτος ἔχουσης, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν  
 αὐτοματισμῷ ἀναθετόν. Πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννή-  
 των καὶ ἀπαράλλακτων, ἀριθμῷ διοίσουσιν ἀλλήλων.  
 Οὐ γὰρ ἂν εἴη ἄλλο καὶ ἄλλο, μὴ ἐισετώτα ἢ καθόλου  
 ἢ κατὰ τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσιν ἐμφαι-  
 νοῦσης· αἰτίας. Ὁρθ. Ἀπαράλλακτος μὲν ὁ Υἱὸς τῷ  
 Πατρὶ, κἂν μὴ θέλῃς. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἀπαράλλακτος,  
 διὰ τὸ ἀγέννητον· ἀλλὰ διὰ ταυτῶν τῆς ἐνεργείας ἐπι-  
 κνυτάς ἐκ τοῦ πάντα ἐνεργεῖν τὸν Υἱόν, ὅσα καὶ τὸν  
 Πατέρα. Ἐ πάντα γὰρ, ὅσα ἂν ποιῇ ὁ Πατήρ, ταῦτα  
 καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπαράλλά-  
 κτως. Πάντα γὰρ, ἃ ἐνεργεῖ ὁ Πατήρ, καὶ αὐτὸ ἐνεργεῖ,  
 καθὼς βούλεται. Ἄν δὲ ἡ αὐτὴ ἐνεργεῖα, ἀπαρά-  
 λακτος ἢ φύσις. Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὸ ἀγέννητον τὸ  
 ἀπαράλλακτον, ἀνάγκη καὶ πᾶν τὸ γεννητὸν ἀπαρά-  
 λακτον. Οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀγέννητον ἀπαράλλακτον·  
 ἀλλὰ καθὼς εἶδη ἐν τῷ προλόγῳ διελεθησάμεν·  
 « Ἀετοῦ πετομένου ζητούντος ἔστι βορᾶν, καὶ μὴ  
 ἔχοντος ἕλκος. » Οὐ γὰρ ἔχει, τοῦ τοῦς πόδας στήσει·  
 ἴνα καὶ αὐτὸς ἀκούσῃ μετὰ τοῦ Μωσέως· « Ἐδὲ δὲ  
 αὐτοῦ στήθῃ μετ' ἐμοῦ. » Οὐ γὰρ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ  
 Θεοῦ στήσει ὁ λέγων γεννητὸν καὶ ἀγέννητον τὸν  
 Θεόν· ἀλλ' ὁ βαπτίζων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ  
 τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτῆ γὰρ ἡμῶν  
 ἡ στάσις πεπίστευται (92), καὶ Ἄετιος πέταται ζητῶν  
 εἶναι βορᾶν καὶ στάσιν.

εὐμὴn habet, ubi pedes ponat, ut etiam ipse audiat cum Moysē : « Tu autem ibi sta mecum » . Neque enim cum Filio Dei steterit, qui dicit genitum et non genitum Deum : sed qui baptizatus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hęc enim nostra creditur statio : at Aetius (aquilinus nempe) voluit querens adhuc prædam et stationem.

<sup>91</sup> Joan. v, 19. <sup>92</sup> Deut. v, 31.

(91) August. et Palat. 2, γεννηταί.

(92) Palat. 2, et Augustan., πατερεύεται. Mox iidem, ζητῶν ἐπιβορᾶν, et hic deficiunt.

### ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Γ' περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν ᾧ αἰρετικῶν φρονούντος τὰ τοῦ Πνευματομάχου Μακεδονίου ἀντιθέσεις πρὸς Ὁρθόδοξον (93).

## S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS III de sancta Trinitate, in quo exstat heretici sententis cum Macedonio Pneumatomacha disputatio adversus Orthodoxum.

### ΜΑΚΕΔΟΝΙΟΣ.

1. Ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; ΟΡΘΟΔΟ-  
 ΣΟΣ. Εἰ ἐπίστευες εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁρθῶς, ἐγί-

### MACEDONIUS.

1. Ubi scriptum est, Spiritum esse Deum  
 ORTHODOXUS. Si recte in Filium Dei crederes,

(93) Hęc notat Felckman. in hunc dialogum : **D**  
 Vidi aliquando Gregorijus Isoromonachou καὶ πνευμα-  
 τικοῦ τοῦ μεγάλου πρωτοσυγγέλου, καὶ ὑστερον χρη-  
 ματισαντος (sic) πατριάρχου καὶ ἐν Ῥώμῃ ταφέντος  
 καὶ θαυματουργούντος, εἰς τὴν τοῦ (Marci Metro-  
 politæ) Ἐφεσίου ἐπιστολὴν ἐκ διαφόρων Πατέρων ἀπο-  
 λογῆν. Hic titulus erat. In ea non procul a fine,  
 hic dialogus sub nomine auctoris Mazimi citatur, sic,

Τοῦτο καὶ Μάξιμος ὁ θεὸς βεβαῖος ἐν τῇ διαλέξει αἰ-  
 τοῦ τῆ πρὸς τὸν τὰ Εὐνομίου φρονούντα. Φησὶ Μακε-  
 δόνιος (sic) πρὸς Μάξιμον· Ὑπογράφετε οὖν τῇ ἐκθέσει  
 Λουκιανῶ; Μάξιμος. Ἦ κατέγνως, etc. Vide paulo in-  
 ferius. In Palatino codice sic notatur ad marginem  
 hic, τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Titulus etiam in utroque ms.  
 et in Reg. est tantum : αἰρετικῶν φρονούντος, etc.  
 quæ sequuntur.

nosses etiam quomodo sit in Spiritum credendum. *A* *Max.* Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός. *Maced.* Nos ita credimus, ut beatus Lucianus. *Orth.* Velin scire, an saltem ut beatus Lucianus credas. *Maced.* An quod vos quoque sic credatis? *Orth.* Nos qu'jem ita credimus, ut omnes sancti martyres. Nam et ii ita crediderunt, ut sancti apostoli. *Maced.* Credis igitur, ut beatus Lucianus? *Orth.* Jam dixi me credere, non tantum ut credidit beatus Lucianus, verum etiam ut omnes sancti martyres et apostoli. *Maced.* Subscribis igitur confessioni fidei a Luciano editæ? *Orth.* Quid damnas in ea, quæ a trecentis octodecim Patribus Nicææ Bithyniæ edita est, ut et aliam requiras? *Maced.* At tu quid in illa Luciani damnas? *Orth.* Condemno vestrum illud additamentum, idque possum demonstrare a vobis adjectum esse contra ejus sententiam. *Maced.* Annon et vos aliquid Nicææ adjecistis? *Orth.* Sane, at non repugnantia ipsi. *Maced.* Aliqua omnino adjecistis. *Orth.* Ea videlicet, de quibus tunc non quærebatur, et quæ nunc sunt Patres pie interpretati: at vos adjecistis appendicem, quæ ad impietatem vergit, et ne sic quidem eam sequimini. *Maced.* Nos sic credimus, ut Lucianus. *Orth.* Quid si te ostendam nec sic quidem credere? *Maced.* Quomodo id ostenderit? *Orth.* Estne in ea scriptum: Filius est Dei substantiæ, consillii, potentia et gloriæ imago, sine dissimilitudine; annon scriptum? *Maced.* Est. *Orth.* Substantia vero a substantia nihil prorsus varians, annon eadem est? *Maced.* Similis est. *Orth.* At vero similis aliud quiddam est quam eadem? *Maced.* Nos ejusdem modi et similem dicimus, eamdem vero non item. *Orth.* Ita dicis Patri similem Filium, ut angelum angelo? *Maced.* Etiam. *Orth.* Angelorum vero eadēne est substantia? *Maced.* Nos ejusdem modi et similem dicimus, non autem eamdem: idoque

*B* *Max.* Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός. *Orth.* Ἐθελω γινῶσθαι, εἰ κἀν ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός πιστεύεις. *Max.* Καὶ ὑμεῖς γὰρ οὕτως πιστεύετε; *Orth.* Ἡμεῖς μὲν οὕτως πιστεύομεν, ὡς πάντες οἱ ἅγιοι μάρτυρες, καὶ οἱ ἀπόστολοι. *Max.* Ὑπογράφεις οὖν τῇ ἐκθεσῇ Λουκιανοῦ; *Orth.* Τί γὰρ κατέγνωσ τῆς ἐπιτῶν (94) τῆς Πατέρων ἁγίων ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐκθεσεως, ἵνα καὶ ἄλλη περιδιέξῃ; *Max.* Σὺ γὰρ τί κατέγνωσ τῆς τοῦ Λουκιανοῦ; *Orth.* Κατέγνωσ τῆς προσθήκης ἧς προσεθήκατε, καὶ ἔγω δεῖξαι, ὅτι προσεθήκατε ἐναντία αὐτῆς. *Max.* Ὑμεῖς γὰρ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; *Orth.* Ἄλλ' οὐκ ἐναντία αὐτῇ. *Max.* Ὅπως προσεθήκατε. *Orth.* Τὰ τότε μὴ ζητηθέντα, ἀ (95) καὶ νῦν ἠρμήνευσαν οἱ Πατέρες εὐσεβῶς: ὑμεῖς δὲ τὴν προσθήκην ἐπὶ τὸ ἀσβεβέστερον προσθήκατε, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτῇ ἀκολουθεῖτε. *Max.* Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς Λουκιανός. *Orth.* Ἐὰν δὲ σ' ἐλέγξω, μὴδ' οὕτως πιστεύοντα; *Max.* Πῶς θεοὺς δεῖξαι; *Orth.* Ἐν αὐτῇ γέγραπται: Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐσίας καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμει, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκόνα, ἡ σὺ; *Max.* Ναί. *Orth.* Οὐσία δὲ οὐσίας ἀπαράλλακτος οὐσα, ἡ αὐτῆ ἐστὶν οὐσία; *Max.* Τοιαύτη οὐσία. *Orth.* Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τοιαύτη, καὶ ἄλλο ἡ αὐτῆ; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτὴν δέ. *Orth.* Οὕτως λέγεις ὁμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὡς ἀγγελον ἀγγέλω; *Max.* Ναί. *Orth.* Τὸν δὲ ἀγγέλιον ἡ αὐτῆ ἐστὶν οὐσία; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτὴν· δὲ καὶ ὁμοιοῦσιν λέγομεν, καὶ οὐκ ὁμοῦσιν.

*C* *Max.* Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός. *Orth.* Ἐθελω γινῶσθαι, εἰ κἀν ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός πιστεύεις. *Max.* Καὶ ὑμεῖς γὰρ οὕτως πιστεύετε; *Orth.* Ἡμεῖς μὲν οὕτως πιστεύομεν, ὡς πάντες οἱ ἅγιοι μάρτυρες, καὶ οἱ ἀπόστολοι. *Max.* Ὑπογράφεις οὖν τῇ ἐκθεσῇ Λουκιανοῦ; *Orth.* Τί γὰρ κατέγνωσ τῆς ἐπιτῶν (94) τῆς Πατέρων ἁγίων ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐκθεσεως, ἵνα καὶ ἄλλη περιδιέξῃ; *Max.* Σὺ γὰρ τί κατέγνωσ τῆς τοῦ Λουκιανοῦ; *Orth.* Κατέγνωσ τῆς προσθήκης ἧς προσεθήκατε, καὶ ἔγω δεῖξαι, ὅτι προσεθήκατε ἐναντία αὐτῆς. *Max.* Ὑμεῖς γὰρ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; *Orth.* Ἄλλ' οὐκ ἐναντία αὐτῇ. *Max.* Ὅπως προσεθήκατε. *Orth.* Τὰ τότε μὴ ζητηθέντα, ἀ (95) καὶ νῦν ἠρμήνευσαν οἱ Πατέρες εὐσεβῶς: ὑμεῖς δὲ τὴν προσθήκην ἐπὶ τὸ ἀσβεβέστερον προσθήκατε, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτῇ ἀκολουθεῖτε. *Max.* Ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς Λουκιανός. *Orth.* Ἐὰν δὲ σ' ἐλέγξω, μὴδ' οὕτως πιστεύοντα; *Max.* Πῶς θεοὺς δεῖξαι; *Orth.* Ἐν αὐτῇ γέγραπται: Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐσίας καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμει, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκόνα, ἡ σὺ; *Max.* Ναί. *Orth.* Οὐσία δὲ οὐσίας ἀπαράλλακτος οὐσα, ἡ αὐτῆ ἐστὶν οὐσία; *Max.* Τοιαύτη οὐσία. *Orth.* Ἄλλο γὰρ ἐστὶ τοιαύτη, καὶ ἄλλο ἡ αὐτῆ; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτὴν δέ. *Orth.* Οὕτως λέγεις ὁμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὡς ἀγγελον ἀγγέλω; *Max.* Ναί. *Orth.* Τὸν δὲ ἀγγέλιον ἡ αὐτῆ ἐστὶν οὐσία; *Max.* Ἡμεῖς τοιαύτην λέγομεν καὶ ὁμοίαν, οὐ τὴν αὐτὴν· δὲ καὶ ὁμοιοῦσιν λέγομεν, καὶ οὐκ ὁμοῦσιν.

similis essentia, non autem consubstantialem vocamus.

2. *Orth.* Dicis Deum ex Deo? *Maced.* Etiam. *Orth.* Et lumen de lumine? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hiccone Deus et Filius ex hoc Deo est et Patre? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hoc lumen, quod est Filius, estne ex hoc lumine, quod est Pater? *Maced.* Etiam. *Orth.* Hæccine substantia est ex hac substantia? *Maced.* Non. *Orth.* Quomodo igitur ab ista non est diversa? *Maced.* Quoniam alia quidem est, sed similis. *Orth.* Quæ non est ex eadem substantia, Filius esse non potest, et quæ nullo modo diversa est ab ista, non potest alia esse et una similis. *Maced.* Ubi scriptum est Spiritum esse Deum? *Orth.* Ubi te coarguero ne sic quidem sentire, ut habet a fidei expositio quam objecisti, tunc ubi ascriptum sit, dicam. Dic igitur tandem, an fatearis Filium Dei esse substantiæ, et consillii, et potentia, et gloriæ Patris imaginem non diversam. *Maced.* Etiam, etiam; tertium jam dixi. *Orth.* Annon igitur eamdem esse dicis Filii et Patris potentiam, et gloriam,

(94) Edit, Steph., ἀπὸ τῶν. Infra Protosyncellus, Σὺ τί κατέγνωσ.

(95) \*A deest in Pal. et Protosync. qui μοι in

2. *Orth.* Λέγεις θεὸν ἐκ θεοῦ; *Max.* Ναί. *Orth.* Καὶ φῶς ἐκ φωτός; *Max.* Ναί. *Orth.* Οὗτος ὁ θεὸς καὶ υἱὸς ἐκ τούτου τοῦ θεοῦ καὶ πατρός; *Max.* Ναί. *Orth.* Τοῦτο τὸ φῶς, ὃ ἐστὶν υἱὸς, ἐκ τούτου φωτός, ὃ ἐστὶ πατήρ; *Max.* Ναί. *Orth.* Αὐτὴ ἡ οὐσία ἐκ ταύτης τῆς οὐσίας; *Max.* Οὐ. *Orth.* Πῶς οὖν ἀπαράλλακτος; *Max.* Ὅτι ἄλλη τοιαύτη. *Orth.* Ἡ μὴ οὐσα ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας, υἱὸς εἶναι οὐ δύναται, ὅσπερ μὴ ἄλλη τοιαύτη εἶναι, ἀπαράλλακτος ἔχουσα. *Max.* Ποῦ γέγραπται, θεὸς τὸ πνεῦμα; *Orth.* Ὅταν σ' ἐλέγξω (96) μὴδ' οὕτως ἔχοντα, ὡς ἦν προσβάλλου ἐκθεσιν, τότε λέγω, ποῦ γέγραπται. Τέως οὖν εἰπέ μοι, εἰ ὁμοιολεγεῖς οὐσίας, καὶ δυνάμει, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν. *Max.* Ναί, ναί, ναί· τρίτον εἶπον. *Orth.* Εἰ οὖν αὐτὴν τὴν βουλὴν, καὶ δυνάμει, καὶ δόξαν λέγεις τὸν υἱὸν καὶ τοῦ πατρός; *Max.* Οὐ λέγω· οὐ γὰρ ἡ ἐκθεσις Λουκιανοῦ τὴν αὐτὴν λέγει βουλὴν, καὶ δυνάμει, καὶ δόξαν. *Orth.* Οὐκ ἀληθῶς ἔρα τὴν δικαιοσύνην λαλεῖς.

vocem εὐσεβῶς desinit.

(96) Heg. et Palat., ἐλέγξω. Mox idem, εἰς ἦν προέβαλλον.

Βουλὴ γὰρ βουλήσ ἀπαράλλακτος οὐσα, ἢ αὐτὴ ἐστὶ Α  
 βουλὴ· καὶ δύναμις δυνάμεισ ἀπαράλλακτος οὐσα, ἢ  
 αὐτὴ ἐστὶ δύναμις· καὶ δόξα δόξασ ἀπαράλλακτος  
 οὐσα, ἢ αὐτὴ ἐστὶ δόξα. *Μακ.* Ἀπαράλλακτον λέγω,  
 τὴν αὐτὴν οὐ λέγω. Ὁρθ. Μῆλλον οὖν καὶ τὸ ἀπαράλ-  
 λακτον φωνῆ λέγεις, ὡς οἱ Χριστινοὶ αὐτὸν καλοῦντες,  
 καὶ μὴ πιστεύοντες, ὅτι Χριστὸς ἐστιν. Εἰ γὰρ ἐπί-  
 στευσον, οἳ ἂν εὐτύπητος αὐτὸν ἔλεγον· « Προφήτευσ-  
 σον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστὶν ὁ παίσας σε; » *Μακ.*  
 Εἶπον, ὅτι οὐσίας, καὶ βουλήσ, καὶ δυνάμεισ, καὶ δό-  
 ξασ ἀπαράλλακτον εἰκόνα λέγω τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ.  
 Ὁρθ. Ἄλλην τοιαύτην οὐσίαν λέγεις, καὶ ἄλλην τοιαύ-  
 την βουλήν, καὶ ἄλλην τοιαύτην δύναμιν, καὶ ἄλλην  
 τοιαύτην δόξαν; *Μακ.* Ναί. Ὁρθ. Δύο οὖν Θεοί; *Μακ.*  
 Εἷς καὶ εἷς. Ὁρθ. Οὐτως ὁ τοιοῦτος εἷς ἐξ οὐτοῦ τοῦ  
 ἑνός; *Μακ.* Ναί. Ὁρθ. Ἐκ τῆσ οὐσίας ἄρα; *Μακ.*  
 Οὐ. Ὁρθ. Ἄλλ' ἐκ μὴ ὄντων αὐτὸν ὑπεστήσατο;  
*Μακ.* Ἐκ μὴ ὄντων τι ἐστίν. Ὁρθ. Τοῖσ ἀγγέλουσ  
 λέγεις εἶναι, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ; *Μακ.*  
 Ναί. Γέγραπται γάρ· « Τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ὁρθ.  
 Ἐκ τῆσ οὐσίας αὐτοῦ; *Μακ.* Οὐχί. Μὴ γένοιτο! Ὁρθ.  
 Οὐτως οὖν καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις ὡς τὰ πάντα; *Μακ.*  
 Μονογενῆ αὐτὸν λέγω, οὐ μὴν ἐκ τῆσ οὐσίας. Ὁρθ.  
 Ὁ μὴ ὢν ἐκ τῆσ οὐσίας, Υἱὸς ἀπαράλλακτος κατ' οὐ-  
 σίαν εἶναι οὐ δύναται. *Μακ.* Οἱ ἄγγελοι οὐκ εἶσι κατ'  
 οὐσίαν ἀλλήλουσ ἀπαράλλακτοι; Ὁρθ. Ναί. *Μακ.* Μὴ  
 κατ' οὐσίαν (96\*) ἄγγελοι ἐξ ἄλλου ἐστίν; Ὁρθ. Ἄλλ'  
 οὐδελσ ἀγγέλων ἀγγέλου πατὴρ ἢ υἱός. Ὁ δὲ μακάριος  
 Λουκιανὸς, Υἱὸν Πατρὸς οὐσίασ, καὶ βουλήσ, καὶ δυνά-  
 μεισ, καὶ δόξασ ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἰρηκῶσ, διὰ  
 τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐξ αὐτῆσ ἰδεῖσ, καὶ διὰ τοῦ ἀπαράλ-  
 λακτου τὸ αὐτόν. *Μακ.* Ἐγὼ ἀπαράλλακτον λέγω·  
 ὅσπερ δὲ ἐκ τῆσ οὐσίας, ὅσπερ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ὅσπερ  
 τὴν αὐτὴν δύναμιν, ὅσπερ τὴν αὐτὴν δόξαν.  
 Beatus autem Lucianus, cum diceret, Filium esse imaginem Patris substantiæ, et consilii, et potesta-  
 tis, et gloriæ in nullo diversam, per Filium, quod ex ipsa substantia esset: per illud, non diversum,  
 identitatem ostendit. *Maced.* Ego in nullo diversum  
 substantians, neque eandem potentiam, ueque eandem gloriam.

3. Ὁρθ. Ἄλλην οὖν ἔχει δύναμιν ὁ Υἱὸς, καὶ ἄλλην  
 δόξαν παρὰ τὸν Πατέρα; *Μακ.* Ἄλλην τοιαύτην. Ὁρθ.  
 Πῶς οὖν εἰρηται· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ  
 σοφία; » καὶ πῶς ὁ Υἱὸς λέγει· « Ὅταν δὲ εἴθῃ ὁ Υἱὸς  
 τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ; » *Μακ.*  
 Καὶ ὁ Πατὴρ ἰδίαν ἔχει δόξαν, καὶ βουλήν, καὶ δύνα-  
 μιν, ἢ οὐ; Ὁρθ. Ναί. *Μακ.* Καὶ ὁ Υἱὸς ἰδίαν, ἢ οὐ;  
 Ὁρθ. Αὐτὴ ἢ τοῦ Πατρὸς δόξα, καὶ βουλή, καὶ δύνα-  
 μεις, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Υἱὸς· « Πάντα,  
 ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν. » *Μακ.* Ὁ Υἱὸς οὖν οὐκ  
 ἔχει δόξαν, οὐκ ἔχει βουλήν, οὐκ ἔχει δύναμιν, οὐκ  
 ἔχει θεότητα, ἐὰν μὴ λάθῃ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὁρθ.  
 Αὐτῇ (97) ἢ δόξα, καὶ βουλή, καὶ δύναμις, καὶ ἡ  
 θεότης, τοῦ Πατρὸς ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ; *Μακ.* Μὴ γέ-  
 νοιτο εἰπεῖν! Ὁρθ. Πῶς οὖν λέγει ὁ Υἱὸς· « Πάντα τὰ  
 ἐμὰ σὰ ἐστίν, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ; » *Μακ.* Περὶ τῶν ἀπο-  
 στῶλων λέγει. Ὁρθ. Οἶδα κατῶ, ὅτι περὶ τῶν μαθη-

et consilium? *Maced.* Non dico: nec enim expositio  
 fidei Luciani idem esse dicit consilium, eandemve  
 potentiam et gloriam. *Orth.* Non vere profecto  
 quod iustum esse loqueris. Consilium enim a con-  
 silio non diversum, est idem consilium: et potestas  
 a potestate non diversa, est eadem potestas: et  
 gloria a gloria non diversa, est eadem gloria. *Maced.*  
 Invariantam esse fateor, eandem non esse dico.  
*Orth.* Imo voce fateris istud non diversum, quem-  
 admodum qui Christum eum vocabant, nec crede-  
 bant Christum esse. Nam si crederissent, non dixis-  
 sent, eum eum cæderent: « Prophetiza nobis, Christe,  
 quis est qui te percussit? ». *Maced.* Dixi me fateri  
 Filium esse imaginem, substantia, consilio, potentia,  
 et gloria non diversam a Patre. *Orth.* Aliam similem  
 substantiam dicis, et aliud simile consilium, et aliam  
 similem potentiam, et aliam similem gloriam? *Maced.*  
 Etiam. *Orth.* Duo sunt igitur dii. *Maced.* Unus  
 et unus. *Orth.* Iate unus similis, estne ex isto uno?  
*Maced.* Ita est. *Orth.* An ergo ex substantia? *Maced.*  
 Non. *Orth.* Ergo ex non existentibus fecit ut  
 existeret? *Maced.* Est sane quiddam ex iis quæ  
 non erant. *Orth.* Angelos et res omnes creatas fa-  
 teris esse ex Deo? *Maced.* Etiam. Scriptum enim  
 est: « Omnia ex Deo. » *Orth.* Ex substantia ejus?  
*Maced.* Nequaquam. Absit! *Orth.* Sic igitur Filium  
 ut res cæteras esse sentis? *Maced.* Unigenitum ip-  
 sum dico, non tamen ex ipsius substantia. **442**  
*Orth.* Qui non est ex substantia, non potest esse  
 Filius secundum substantiam in nullo diversus.  
*Maced.* Angeli nonne sunt inter se non diversi  
 substantia? *Orth.* Ita. *Maced.* Num angelus, quod  
 ad substantiam attinet, est alio est angelo? *Orth.*  
 Sed nullus angelorum est angeli pater vel filios.

3. *Orth.* Aliam igitur potentiam habet Filius, et  
 aliam gloriam, quam Pater? *Maced.* Aliam similem.  
*Orth.* Quomodo igitur scriptum est: « Christus  
 Dei virtus, et Dei sapientia? » et quomodo dicit  
 Filius: « Cum autem venerit Filius hominis in  
 gloria Patris sui? » *Maced.* Habetne etiam Pa-  
 D ter propriam gloriam, et proprium consilium, et  
 propriam potentiam, annon? *Orth.* Habet. *Maced.*  
 Et Filius itidem propriam, annon? *Orth.* Ipsa Pa-  
 tris gloria et ejusdem consilium, et potentia, est Fili-  
 lii. Propterea dicit Filius: « Quæcunque habet Pa-  
 ter, mea sunt? ». *Maced.* Filius ergo non habet  
 gloriam, non habet consilium, non habet potentiam,  
 non habet deitatem, nisi a Patre accipiat. *Orth.*  
 Ista gloria, istud consilium, ista potentia, ista deitas  
 est Patris et Filii? *Maced.* Absit ut hoc dicam!  
*Orth.* Quomodo igitur dicit Filius: « Omnia π τὰ

\* Matth. xvi, 68. \*\* I Cor. i, 24. \*\*\* Matth. xiv, 31. \*\*\*\* Joan. xvi, 15.

(96\*) Editi, οὐσίας. Edit.

(97) Mss., αὐτῇ.

tua sunt, et tua mea sunt <sup>88</sup>? » *Maced.* De apostolis loquitur. *Orth.* Novi et ego Christum hæc dixisse de discipulis disserentem : sed discipulis adjunxit omnia, ut qui non dixerit, Mei sunt tui, sed « Omnia mea tua, sunt et tua mea sunt. » Alioqui, an Pater nihil eorum, quæ diximus, habebat antequam mundum crearet? *Maced.* Habebat certe deitatem, gloriam, potentiam, consilium, incorruptibilitatem. Sed de his Christus non loquitur. *Orth.* Audi ipsius Domini voces, quæ quidem ita se habent : « Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et glorificatus sum in eis <sup>89</sup>. » *Maced.* Nempe in discipulis suis glorificatus est. *Orth.* Annon igitur gloriam habebat, antequam mundus existeret? *Maced.* Habebat profecto : scriptum est enim : « Pater, glorifica me gloria quam habui, antequam mundus existeret, apud te <sup>90</sup>. » *Orth.* Venturusne est in ea gloria, judicaturus vivos et mortuos, an in alia? *Maced.* In ea ipsa. *Orth.* Dicit autem in Evangelio : « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui <sup>91</sup>. » Hæc igitur gloria est Patris et Filii. Unicam præterea esse gloriam dicit alio Evangelii loco : « Cum venerit autem Filius hominis in gloria sua, et omnes vaez <sup>92</sup>, » *Maced.* Audis eum dicentem, si modo aures habes,

4. *Maced.* Potes mihi ostendere, ubi scriptum sit, Spiritum esse Deum? quorsum me tandiu circumagis? *Orth.* Si quidem apostoli primum cognoverunt Spiritum, ac ita demum Filium, recte et tu investigas et Spiritus sancti notitiam ante Patris cognitionem. Quod si prius illis Filius innotuit, ac deinceps Spiritus sanctus : tu quoque primum Filii nosce deitatem, ac tum Spiritus notitiam assequere. *Maced.* Novi, et credo, Filium esse Deum ex Deo Patre genitum, totum ex toto. *Orth.* Igitur ex Patris substantia? *Maced.* Non. *Orth.* Ita igitur eum dicis esse totum ex toto, ut quolibet angelorum, et cæteras res creatas? *Maced.* Sed Filius unigenitus est Deus. *Orth.* An eum propterea unigenitum vocas, quoniam alius similis non est, an vero quoniam solus ex substantia genitus **443** est? *Maced.* Quoniam alius similis non est. *Orth.* Die igitur etiam Spiritum sanctum esse Filium unigenitum. Nec enim alius est Spiritus similis. *Maced.* Absit! *Orth.* Non ergo dicitur unigenitus, eo quod solus sit talis, sed quoniam solus ex substantia genitus est. *Maced.* D Non vero Spiritus est ex Dei substantia? *Orth.* Sane quidem. *Maced.* Ergo et Spiritus est Filius. *Orth.* Imo Filius quidem ex substantia genitus est, ideoque est unigenitus Filius : Spiritus autem ex substantia procedit. Scriptum namque est, « Spiritus ex me procedit, » sed non, « Ex me genitus est : et Filius dicit : « Spiritus veritatis, qui a Patre procedit <sup>93</sup>. » Non autem, Genitus est. *Maced.* Sed quod-

των διαλαλών ειπε ταυτα · αλλα συνηψε τοις μαθηταις πάντα, ούκ ει ειπόν, οι έμοι σοι εσιν, αλλα, « Πάντα τά έμά σά εστι, και τά σά έμά. » Έπει, ει πρό της κτισεως ούδεν ειχεν ο Πατήρ των προσειρημένων; *Max.* Ναλ, ειχεν θεότητα, δόξαν, δύναμη, βουλήν, άφραρισαν · άλλ' ού περί αυτών ελεγεν. 'Ορθ. Άκουε των του Κυρίου φωνών · έχουσι δε ούτως · « Πάντα τά έμά σά, και τά σά έμά, και θεόδοξασμαι εν αυτοις. » *Max.* Έν γάρ τοις μαθηταις θεόδοξασται. 'Ορθ. Ούκ ειχεν ούν δόξαν πρό του των κόσμων ειναι; *Max.* Ναλ, ειχεν γέγραπται γάρ · « Πάτερ, δόξασόν με τη δόξη, η ειχον πρό του των κόσμων ειναι, παρά σοι. » 'Ορθ. Έν αυτη δε ερχεται κρινας ζωντας και νεκρους, η εν αλλη; *Max.* Έν αυτη. 'Ορθ. Λέγει δε εν Ευαγγελίοις · « Μέλλει γάρ ο Υιός του ανθρωπου ερχεσθαι εν τη δόξη του Πατρός αυτού (98). » Αυτη άρα η δόξα του Υιού εστιν και του Πατρός. Καθ' ουτι μεν δόξα, εν άλλω τόπω του Ευαγγελίου λέγει · « Όταν δε ελθη ο Υιός του ανθρωπου εν τη δόξη αυτού, και πάντες οι άγγελοι μετ' αυτού, τότε καθίσει επί θρόνου δόξης αυτού. » Άκούεις, ει ότα έχεις, ότι αυτην δόξαν έαυτου λέγει και του Πατρός.

angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloriæ eandem esse suam et Patris gloriam.

4. *Max.* Έχεις μοι δεΐξαι, πού γέγραπται, ότι θεός τὸ Πνεύμα; τί με περιάγεις πολλά; 'Ορθ. Εί μὲν πρῶτον ἔγνωσαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε τὸν Υἱόν, καλῶς καὶ οὐ ἐπιζητεῖς τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνώσιν (98) πρὸ τῆς τοῦ Πατρὸς γνώσεως · εἰ δὲ πρότερον ἐγνώσθη αυτοῖς ὁ Υἱός, καὶ τότε τὸ Πνεῦμα, πρότερον καὶ αὐτὸς ἐπήρωσθη τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα, καὶ οὕτως μαθήσῃ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος γνώσιν. *Max.* Οἶδα, καὶ πιστεύω, ὅτι θεός ἐστιν ὁ Υἱός, ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, ὅλος ἐξ ὅλου. 'Ορθ. Οὐκ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας; *Max.* Οὐκ. 'Ορθ. Οὕτως οὐν αὐτὸν λέγεις ὅλος ἐξ ὅλου, ὡς ἕκαστον τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων; *Max.* Ἄλλ' ὁ Υἱός μονογενὴς ἐστὶ θεός. 'Ορθ. Διὰ τοῦτο αὐτὸν λέγεις μονογενή, ἐπειδὴ ἄλλος τοιοῦτος οὐκ ἐστίν, ἢ ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται; *Max.* Ἐπειδὴ ἄλλος τοιοῦτος οὐκ ἐστίν. 'Ορθ. Εἰπέ οὐν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μονογενὴ Υἱόν. Ἄλλο γὰρ τοιοῦτον οὐκ ἐστίν. *Max.* Κἢ γένοιτο! 'Ορθ. Οὐκ ἄρα διὰ τὸ μόνον τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, μονογενὴς λέγεται, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται. *Max.* Οὐκ ἐστίν οὐν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα; 'Ορθ. Καὶ πάνω. *Max.* Καὶ αὐτὸ ἄρα Υἱός. 'Ορθ. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱός ἐκ τῆς οὐσίας γεγέννηται, καὶ διὰ τοῦτο μονογενὴς Υἱός· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας ἐκπορεύεται. Ἐνεῦμα; γὰρ « παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται, » γέγραπται· οὐ, Γεγέννηται· καὶ Υἱός λέγει· « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· οὐ, Γεγέννηται. *Max.* Καὶ τίς ἡ διαφορά

<sup>88</sup> Joan. xvii, 10. <sup>89</sup> ibid. <sup>90</sup> ibid. 5. <sup>91</sup> Matth. xvi, 27. <sup>92</sup> Matth. xxv, 31. <sup>93</sup> Joan. xv, 6.

(98) Mss. ut plurimum habent αὐτοῦ ἑνὸς τῶν tenui, etiam ubi pro possessivo ponitur. Secus J. Steph. αὐτῶν. πῶς ἀρα ἡ ὁμοία Palatin. τῆ (u.) ἀρα ἡ ὁ.

Felck.

(99) Ita mss. Editi vero, τοῦ Πνεύματος γνώσιν *Max.* Οἶδα.

τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως; Ὁρθ. Ὁ τὴν Α διαφορὰν εἰδώς, καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως οἶδεν. Ὅτι ἐξ οὐδαίε οἶδεν τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὁ προφήτης βοᾷ· Ἐ τὴν γένεσιν (1) αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ἢ Μακ. Καὶ πῶς οὖν λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας γεννῆνται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται; Ὁρθ. Τὰ γεγραμμένα λέγου. Καὶ σὺ λέγε, καὶ σὺ κινδυνεύεις. Μακ. Πῶς οὖν γέγραπται, ἐκ τῆς οὐσίας; Ὁρθ. Ὅτι πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, γέγραπται, καὶ οὐ ὁμολογεῖς; Μακ. Ναί, ὁμολογῶ. Μὴ οὖν ἐκ τῆς οὐσίας πάντως; Ὁρθ. Οὐχί, μὴ γένοιτο! Ἄλλ' ὅτι, πάντων ὄντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος μονογενὴς Υἱὸς, πολλῶν ὄντων υἱῶν, ἢ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας, ὁρῶν ἔστιν.

5. Μακ. Μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα μονογενὴς Υἱὸς ἔστιν; Ὁρθ. Καὶ νῦν λέγω, μὴ γένοιτο εἰπεῖν! Ἄλλ' ὥσπερ πολλῶν ὄντων υἱῶν, τοῦτον ἐγνωμεν ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τὸ λέγειν τὸν Πατέρα· Ὁ ὄσός μοι ἔστιν ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός· οὗτος τὸ Πνεῦμα ἐγνωμεν ἐκ τῆς οὐσίας, διὰ τὸ, πολλῶν ὄντων πνευματίων, λέγειν τὸν Πατέρα· Ἐκγεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Ἄλλως γὰρ οὐ δύναται χωρισθῆναι τῶν ἄλλων ἁγίων πνευματίων, καὶ συναρθῆναι τῷ Πατρὶ, εἰ μὴ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας. Μακ. Ὁ γὰρ Πατὴρ ἔστιν ὁ λέγων· Ἐκγεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου; Ὁρθ. Καὶ πάνυ. Μακ. Πῶθεν τοῦτο; Ὁρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγει· Ὅτε γὰρ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ (2) τοῦ Σωτήρος ἡμῶν. οὐκ ἐξ ἔργων, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς; ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, ἀναγεννήσας ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου, οὐ ἐξέχεν ἐφ' ἡμᾶς πλυσίσεως δι' Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἢ Τίς ἐξέχεε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἐργονοῖε ὁ εἰρηκός· Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκγεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου (3). ἢ Μακ. Οὐχ ὁ Υἱὸς οὖν δίδωσι τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Ἦκουσας, εἰ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι τὸ Πνεῦμα. Ἀμέλει τοῦ Πατρὸς εἰρηκός, ἢ Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκγεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, ἢ ὁ Υἱὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, λέγει· Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον. ἢ Μακ. Εἶπον ἐκ πολλοῦ, μὴ με περίσπα· ἀλλ', εἰ ἔχεις δεῖξαι, εἶπον πῶς γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ. Ὁμολογήσων τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μίαν, ἔγουν τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν βουλήν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἔξεν· καὶ τότε μαθήσῃ περὶ τοῦ Πνεύματος. Μακ. Μία θεότης πάντων πῶς γέγραπται; Ὁρθ. Ὁμολογεῖς, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἢ οὐ; Μακ. Οὕτως γέγραπται. Ὁρθ. Ἄλλην ὁμολογεῖς τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλην τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναί. Ὁρθ. Ἡ θεότης οὖν τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ θεότητι τοῦ Υἱοῦ; Μακ. Ναί. Ὁρθ. Δύο οὖν θεότητες; Μακ. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ εἰς Θεὸς· καὶ ὁ Θεὸς καὶ Υἱὸς, καὶ ἡ θεότης

nam discrimen est generationis et processionis? *Orth.* Qui hoc discrimen noverit, modum quoque generationis et processionis novit. Neminem vero nosse generationis modum vociferatur propheta, cum inquit: « Generationem ejus quis enarrabit? » *Maced.* Quare igitur dicis: Filius quidem ex substantia genitus est, Spiritus autem procedit? *Orth.* Dico quæ scripta sunt. Ita igitur et tu loquere, et extra periculum es. *Maced.* Ubinam scriptum est, Filium esse ex substantia? *Orth.* Nonne et tu scriptum esse fateris omnia esse ex Deo? *Maced.* Sane fateor, sed num omnia sunt ex Dei substantia? *Orth.* Nequaquam, absit! Sed ex eo quod, cum omnia sint ex Deo, iste est unigenitus Filius, quamvis multi sint filii, liquet certe cum esse ex substantia.

5. *Maced.* An vero Spiritus quoque est unigenitus Filius? *Orth.* Absit, inquam, ut hoc dicam! Sed sicut, cum multi sint filii, novimus hunc esse ex substantia, quoniam dixit Pater: « Hic est Filius meus dilectus »; ita etiam esse ex substantia Spiritum inde novimus, quod cum sint multi spiritus, dixerit Pater: « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem »; Nam aliter separari a sanctis reliquis spiritibus non potest, et Patri conjungi, nisi substantiæ ratione. *Maced.* Num vero Pater is est, qui dicit: « Effundam de Spiritu meo? » *Orth.* Sane quidem. *Maced.* Unde hoc colligis? *Orth.* Paulus apostolus inquit: « Cum enim apparuit gratia Dei Salvatoris nostri, non ex operibus, quæ fecimus nos super terram, sed secundum misericordiam suam regeneravit nos lavacro regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum »; Quis effudit per Jesum Christum? is nimirum, qui dixerat: « In novissimis diebus effundam ex Spiritu meo. » *Maced.* Annon ergo Filius dat Spiritum? *Orth.* Audisti quod Pater per Filium dat Spiritum. Certe cum Pater dixerit: « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo, » Filius postquam a mortuis resurrexisset, dixit: « Accipite Spiritum sanctum »; *Maced.* Ne me (quod jam pridem dixi) istis ambagibus distineto: sed ostende, si potes, ubi scriptum sit Spiritum esse Deum. *Orth.* Fatere unam esse Patris et Filii deitatem sive substantiam, unumque consilium, unam potentiam, et gloriam, et tunc intelliges illud de Spiritu sancto. *Maced.* Ubi scriptum est, unicam esse deitatem? *Orth.* Fateris necne inhabitare in Filio omnem plenitudinem deitatis? *Maced.* Ita scriptum est. *Orth.* Aliamne esse deitatis Patris deitatem, aliam item deitatis Filii deitatem? *Maced.* Etiam. *Orth.* Deitas ergo Patris est in deitate Filii? *Maced.* Etiam. *Orth.* Duæ sunt igitur deitates? *Maced.* Deus et Pater, et deitas ipsius est unus Deus. Item Deus et

<sup>1</sup> Isa. LIII, 8. <sup>2</sup> Matth. III, 17. <sup>3</sup> Joel II, 28. <sup>4</sup> Tit. III, 5, 6. <sup>5</sup> Joan. XX, 22.

(1) Mss., τὴν γενεάν. Editi, τὴν γένεσιν.  
(2) Sic mss. Editi vero, τοῦ Πατρὸς.

(3) Ita mss. Editi vero, Πνεύματός μου. Ὁ δὲ Υἱὸς ἀναστὰς, omissis multis.

Filius, et deitas ejus est unus Deus : estque (ut pri- dem dixi) unus et unus Deus.

**6. Orth.** Cum ergo Deus dicit per propheta- tam Isaiam : « Ego sum Deus, nec alius est præ- ter me qui salvum faciat ; auntiavi, et servavi, et exprobravi, nec erat inter vos alienus » : « utrum istorum esse vis, quos unum et unum dicis? *Maced.* Pater servat per Filium. *Orth.* Unus ergo Deus servans Pater atque Filius. *Maced.* Idem igitur est et Pater et Filius. *Orth.* Absit ut hoc dicam! Sed quemadmodum in Christo perfecti unus sumus, non confusis hypostasibus, sed ratione habita consensio- nis et naturæ sive substantiæ : ita Patrem et Fi- um dico unum Deum, habita ratione substantiæ et consensio- nis. *Maced.* Nos quoque unam consensio- nem fateamur. *Orth.* Dic etiam deitatem, et sal- vus esto. *Maced.* Unicam deitatem non dico. *Orth.* Cum ipsum Deum rursus audis dicentem apud eundem prophetam, « Ego sum Deus, nec est alius Deus. Per memetipsum juro, ex ore meo egre- dietur justitia, sermones mei non debentur, quia mihi curvabitur omne genu » , « utrius istorum qui unus et unus sunt hæc verba esse dicis? *Maced.* Filii. Dicit enim Apostolus : « In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et in- feriorum : et omnis lingua confitebitur, quia Domi- nus Jesus Christus ad gloriam Dei Patris. Amen » . *Orth.* Una est igitur deitas Patris et Filii. *Maced.* Quomodo? *Orth.* Dicit enim : « Ego sum Deus, et non est alius. » Aut enim demens factus negabis Patrem esse Deum, aut confitens Patrem esse Deum, itidemque Filium esse Deum, et eum audiens di- centem, « Ego sum Deus, et præter me non est alius, » unicam deitatem fateberis, et non pericli- taberis. *Maced.* Ego unicam deitatem non dico. *Orth.* Si igitur audias prophetam dicentem omnium sanctorum nomine, « A sæculo non audivimus, neque oculi nostri viderunt Deum, præter te, » quid eis responderis? *Maced.* Filium dicit. Nec enim alium Deum vidimus, quam Filium, qui homo factus est. *Orth.* At enim « Qui vidit Filium, vidit Patrem » . « Una igitur deitas est Patris et Filii. *Maced.* Unam deitatem non dico.

**7. Orth.** Cum dicit Deus apud eundem propheta- tam, « Ego Deus primus, et ego postremus » , « utrum illorum, quos unum et unum esse arbitraris, hoc dixisse censebis? *Maced.* Patrem. *Orth.* Filium ergo non dicis Deum? *Maced.* Dixi Deum ex Deo. *Orth.* Itaque si Pater est Deus, et Filius Deus, dicit autem Deus, « Ego Deus primus, et ego postremus, » ergo unica est deitas. *Maced.* Etiamsi plura dixeris, non persuaseris mihi, ut unicam deitatem dicam. *Orth.* Nisi una sit deitas Patris et Filii, alia est Patris, alia est Filii deitas. *Maced.* Sane quidem. *Orth.* Alia autem et alia deitas, non sunt unus Deus.

της αὐτοῦ, εἰς θεός· καὶ ἐστίν, ὡς καὶ πάλαι εἶπον, εἰς καὶ εἰς θεός.

**6. Orth.** Ἐάν οὖν λέγῃ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου· « Ἐγὼ ὁ θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν παρὲς ἐμοῦ ὄ- ζων, ἀνήγηται, καὶ ἔσωσα, καὶ ὠνειδίσα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὁρῶν ἀλλότριος· » τίνα αὐτῶν εἰς καὶ εἰς εἶναι θέλει; *Max.* Ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ οὐκ εἶ. *Orth.* Εἰς ἄρα θεὸς ὁ οὐκ ὄν Πατὴρ καὶ Υἱός. *Max.* Ὁ αὐτὸς οὖν καὶ Πατὴρ ἐστὶ καὶ Υἱός. *Orth.* Μὴ γένοιτο εἰ- πεῖν! ἀλλ' ὡς περ εἶ ἐν Χριστῷ καθηρισμένοι εἰς ἔσμεν, οὐ συγκεχυμένοι τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῶ λέγῃ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς φύσεως, ἤθουν οὐσίας· οὕτως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἕνα θεὸν λέγω τῶ λέγῃ τῆς οὐσίας καὶ τῆς συμφωνίας. *Max.* Καὶ ἡμεῖς λέγομεν μίαν συμφωνίαν. *Orth.* Εἰπέ καὶ θεότητα, καὶ σώ- θητι. *Max.* Μίαν θεότητα οὐ λέγω. *Orth.* Μίαν ἀκούσθη πάλιν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ λέγον- το; « Ἐγὼ εἰμι θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος. Κατ' ἐμαυτοῦ ὀρνύω, ἧ μὲν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη· οἱ λόγοι μου οὐκ ἀπογραφῆσονται, ὅτι ἐμοὶ κάμψαι πᾶν γόνυ, » τίνα λέγεις τῶν εἰς καὶ εἰς εἰρηκναι; *Max.* Τὸν Υἱὸν· ὁ γὰρ Ἀπόστολος λέ- γει, ὅτι « Ἐν τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψαι ἐκου- ρανίαν καὶ ἐπγγελίαν καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος ὁ Ἰησοῦς Χρι- στός εἰς δόξαν θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. » *Orth.* Μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. *Max.* Πῶς; *Orth.* Λέγει γάρ· « Ἐγὼ εἰμι θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος. » Ἡ γὰρ γε- νόμενος ἄφρων, ἔρει, ὅτι οὐκ ἐστὶ θεός ὁ Πατὴρ· ἧ ὁμολογῶν θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ θεὸν τὸν Υἱὸν, καὶ ἀκούων αὐτοῦ λέγοντος, « Ἐγὼ εἰμι θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος, » μίαν θεότητα ὁμολογήσεις, καὶ οὐ κινδυνεύσεις (4). *Max.* Ἐγὼ μίαν θεότητα οὐ λέ- γω. *Orth.* Ἐάν οὖν ἀκούσῃς τοῦ προφήτου ἐκ προσ- ὄπου πάντων τῶν ἁγίων λέγοντος, « Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἤκούσαμεν, οὐδ' ὁ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον θεὸν, πλὴν σου, » τί εἶπες πρὸς αὐτούς; *Max.* Τὸν Υἱὸν λέγει. Ἄλλον γὰρ οὐκ εἶδωμεν εἰ μὴ τὸν ἐνανθρω- πήσαντα Υἱὸν. *Orth.* Ὁ δὲ ἑωρακίως τὸν Υἱὸν ἑώ- ρακε τὸν Πατέρα. « Μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. *Max.* Μίαν θεότητα οὐ λέγω.

**7. Orth.** Ἐάν λέγῃ ὁ θεός ἐν τῷ αὐτῷ προφήτῃ, « Ἐγὼ θεός πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰς τὰ ἐπερχόμενα, » τίνα λέγεις τῶν εἰς καὶ εἰς εἰρηκναι; *Max.* Τὸν Πατέρα. *Orth.* Τὸν Υἱὸν οὖν οὐ λέγεις θεόν; *Max.* Εἶπον θεὸν ἐκ θεοῦ. *Orth.* Εἰ ταῖων θεός ὁ Πατὴρ, καὶ θεός ὁ Υἱός, λέγει ἔξ ὁ θεός, « Ἐγὼ θεός πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰς τὰ ἐπερχόμενα· » μία ἄρα θεότης. *Max.* Κἂν πλείονα (5) εἴπης, ἐγὼ μίαν θεότητα εἰπεῖν οὐ πισθωμαι. *Orth.* Εἰ μὴ ἐστὶ μία θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἄλλη ἐστὶ θεότης τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλη θεότης τοῦ Υἱοῦ. *Max.* Καὶ πάνυ. *Orth.* Ἄλλη δὲ καὶ ἄλλη θεότης οὐκ εἰσὶν εἰς θεός. *Max.* Οὐ γὰρ λέγω ἕνα θεὸν Πατέρα καὶ

<sup>4</sup> Isa. XLIII, 14, 12. <sup>5</sup> Isa. XLV, 22 24. <sup>6</sup> Philipp. II, 10. <sup>7</sup> Joan. XIV, 9. <sup>8</sup> Isa. XLIV, C.

(4) Palat., κινδυνεύει.

(5) Palat., Ἐάν πλείονα.

Υἱόν. Ὁρθ. Ἐάν οὖν ἀκούσης τοῦ προφήτου λέγοντος, « Ὅστω λέγει Κύριος σαβαώθ· Ἐκοπίσεν Αἴγυπτος, καὶ ἔμπαρσα Αἰθίοπιον· καὶ ὁ Σαβαῆμ (6) ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ ἀκολουθήσουσιν ὀπίσω σοὶ διεδόμενοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσι σοὶ. Σὺ γὰρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ἔστις θεός, Θεός τοῦ Ἰσραὴλ (7), » τίνα λέγεις εἰρηκέναι ταῦτα; *Max.* Τὸν Υἱόν. Ὁρθ. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ προσκυνήσουσιν ἐν αὐτῷ προσευχόμενοι, ἀληθινός ἐστι Θεός; *Max.* Ναί. Ὁρθ. Προσκυνοῦντες δὲ αὐτῷ οὐκ ἄλλοτρίω Θεῷ προσκυνοῦμεν, οὐδὲ δύο θεοὶς· γέγραπται γάρ· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Εἰ δὲ προσκυνοῦντες αὐτῷ, καὶ τῷ Πατρὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ προσκυνοῦμεν, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν· μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅστω γὰρ καὶ ἐροῦμεν, ἐτι· « Σὺ ὁ Θεός, καὶ ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλην σου. » *Max.* Εἰ ἐν αὐτῷ ὁ Θεός, πῶς μία θεότης; Ὁρθ. Ὅτι ἐπιφέρει· « Καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλην σου. » Καὶ ὁ Ἰερεμίας λέγει· « Οὗτος ὁ Θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεισράφη. » Εἰ δὲ οὗτος ὁ ἐπὶ γῆς ὤφθαι ἐστιν ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· μία ἄρα θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

8. *Max.* Εἰ μία θεότης ἐστὶν, ἀγέννητος δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς, γεννητὴ δὲ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ· γεννητὴ ἀγέννητος (8) ἐστὶν ἡ θεότης. Ὁρθ. Γελοῖον ὑπομνηματικὰ φρόνημα. Ἄρα γὰρ, ἐτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σὰρξ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἀνδρογύναιος ἐστὶν ἡ σὰρξ; *Max.* Ἀλλὰ ἡ σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος, ἐκ μιᾶς ὑποκειμένης ὕλης εἰσὶ, τῆς γῆς. Ὁρθ. Ἐάν οὖν λέγῃ ἡ Γραφή περὶ τῶν πιστευσάντων, « Ἦν αὐτοῖς καρδία μία καὶ ψυχὴ μία, » ἦν τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀνδρογύναιος ἦν ἡ ψυχὴ; Ἐάν δὲ λέγῃ Παῦλος, « Ἐν οὐμᾶ καὶ ἐν πνεύμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν, » ἀνδρογύναιον λέγεις τὴν ἐλπίδα, ἐπειδὴ μίαν ἐλπίδα ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔχομεν; *Max.* Πάλιν λέγω, ἡμεῖς μίαν θεότητα οὐ λέγομεν. Ὁρθ. Ἐάν οὖν λέγῃ ὁ Θεός διὰ τοῦ Δαβὶδ, « Ἀκουσον, λαὸς μου, καὶ κλήσεις σου Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτυροῦμαι σοὶ. Ἐάν ἀκούσης μου, οὐκ ἐστὶ ἐν σοὶ θεός πρίσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἄλλοτρίῳ. Ἐγὼ γὰρ εἶμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἀγαγών σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » τίνα λέγεις εἰρηκέναι; τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱόν; *Max.* Ὡς Ἰουδαῖος, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς μοι Διαθήκης διαλέγῃ. Ὁρθ. Ὁ Χριστὸς εἶπεν· « Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ἐτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. » *Max.* Ἀπὸ τῆς Καινῆς οὖν Διαθήκης οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν τὸν Χριστόν; Ὁρθ. Καὶ πάνυ. Φοδοῦμαι δὲ μήπως ὡς Μανιχαῖος

A *Maced.* Nec enim dico, Patrem et Filium esse unum Deum. *Orth.* Si audias igitur prophetam dicentem. « Sic dicit Dominus exercituum: Laboravit Aegyptus, et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri proceri, ad te transibunt, et te sequentur manicis vinciti, et te adorabunt. Tu enim es Deus, et ignoravi: Deus Israelis », quem haec dixisse existimas? *Maced.* Filium. *Orth.* Quod si qui eum sequentur, ipsum adorabunt in ejus nomine precantes, nonne verus est Deus? *Maced.* Etiam. *Orth.* Cum autem eum adoramus, alienum Deum non adoramus, neque duos Deos: scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ». Quod si eum adorantes, etiam Patrem Dominum Deum adoramus, et ei soli servimus, sane una est Patris, et Filii deitas. Sic enim etiam dicimus: « Tu es Deus, et in te Deus est, et non est Deus praeter te. » *Maced.* Si in ipso est Deus, quomodo una est deitas? *Orth.* Quoniam subjunxit: « Et non est Deus praeter te. » 445 Et Jeremias inquit: « Hic est Deus noster, non aestimabitur alius eum eo. Invenit omnem viam scientiae, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est ». Quod si iste, qui visus est in terra, est Deus noster, nec alius cum eo aestimabitur, unica ergo est Patris et Filii deitas.

8. *Maced.* Si unica est deitas, et Patris quidem deitas non genita, Filii vero genita, efficitur deitatem esse γεννηταγεννητων, id est, non-genitogenitam. *Orth.* Ridiculum cogitationem commemoras. An enim quia vir et uxor non sunt duo, sed una caro, ut dicit Dominus, caro haec est masculino-feminina? *Maced.* Sed caro viri et uxoris, sunt ex una substrata materia, ex humo videlicet. *Orth.* Quoniam ergo dicit Scriptura de iis qui crediderunt, « Erat eis cor unum et anima una », constabat autem credentium multitudo ex viris et mulieribus, an idcirco haec anima erat masculino-feminina? Et cum dicit Paulus, « Unum corpus et una spiritus estis, sicut etiam vocati estis ad eandem spem vocationis vestrae », an spem istam vocas masculino-femininam, quod eandem spem tum viri tum feminae habemus? *Maced.* Rursum, inquam, unam deitatem non dicimus. *Orth.* Cum ergo dicit Deus per Davidem, « Audi, popule meus, et loquar, Israel, et testificabor tibi. Si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti », quemnam dicis locutum fuisse? Patrem, an Filium? *Maced.* Disputas mecum, ut Judaeus ex Veteri Testamento. *Orth.* Christus dixit: « Scrutamini Scripturas, quoniam haec testificantur

<sup>6</sup> Isa. XLV, 14, 15. <sup>7</sup> Matth. IV, 10. <sup>8</sup> Baruch III, 37, 38. <sup>9</sup> Act. IV, 32. <sup>10</sup> Ephes. IV, 4. <sup>11</sup> Psal. LXXX, 9-11.

(6) Palat., Σαβαῆμ.

(7) Ita nuss. Editi vero, εἰς Θεός... Θεῶν τοῦ Ἰσρ.

(8) Palatinus, γεννηταγεννητος.

de me <sup>99</sup>. » *Maced.* Annon licet ex Novo Testamento Christum invenire? *Orth.* Sane quidem. Vereor autem, ne Manichæi instar, Vetus Testamentum expungas, ut qui non credas, tam illud, quam hoc fuisse a Deo dictatum. *Maced.* Deum novi tum Vetus tum Novum Testamentum pepigisse; sed ex Novo erudiri velin, quoniam manifestus tres illas hypostasas dicit.

9. *Orth.* Cum igitur audis Paulum dicentem, « Quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipsum sunt omnia <sup>101</sup>, » utrum ex illis, quos unum et unum esse dixisti, significari existimas? *Maced.* Patrem. *Orth.* An non sunt per Filium omnia? *Maced.* Per Filium quoque sunt omnia. *Orth.* Qui fit igitur ut non ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sint omnia? *Maced.* Pater habet illud, « ex quo, » et illud « per quem, » et illud, « in ipsum. » Filius autem habet quidem illud, « per quem, » at non illud, « ex quo. » *Orth.* Lege verba ipsa, et discas, sanctum Apnstoum illud, « ex ipso » et « per ipsum, » et « in ipsum sunt omnia, » tum de Patre, tum de Filio dixisse. Nam si dictum illud in una tantum persona valere velis, conperietur Filius ignorare quæ Patrem spectant, neque consiliorum ipsius esse particeps: vel Pater ignorare quæ ad Filium atinent, nec consiliorum eius esse particeps. *Maced.* Dic, ubi scriptum sit: Spiritus est Deus. *Orth.* Prius discite illas hypostasas manifeste docuisse Vetus etiam Testamentum. *Maced.* Ubi nam id scriptum est? *Orth.* In Genesi: « Apparuit Deus Abraham sedenti apud quercum Mambre, et ecce tres viri steterunt super eum <sup>102</sup>. » *Maced.* Tres igitur illos viros dicis esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum? *Orth.* Ne perturbare, sed ista cum Dei timore legamus. Dicit Scriptura: « Apparuit Deus Abraham, et ecce tres viri steterunt supra eum. » Tres illi viri erant Deus. *Maced.* Deus erat unus illorum, is nimirum quem alloquitur; alii vero duo erant angeli. *Orth.* Sic dicit Scriptura: « Apparuit ei Deus ad quercum Mambre, cum sederet in ostio tabernaculi sui, meridie, et sublatis **446** oculis respexit, et ecce tres viri supra ipsum steterunt: quibus visis, occurrit ipsis obviam ab ostio tabernaculi sui, et adoravit humi prostratus <sup>103</sup>. » Quem adoravit humi prostratus? num viros? *Maced.* Dixi, duos angelos fuisse cum Deo. Adoravit igitur procul dubio Deum, non angelos. Cum enim surrexisset, dixit: « Domine, si invenii gratiam in conspectu tuo, ne prætereaas servum tuum <sup>104</sup>. » *Orth.* Enimvero illud ipsum Dominum. *Maced.* Absit!

10. *Orth.* Audi igitur, quæ sequuntur: « Sumatur autem aqua, et lavent pedes vestros: et refrigeramini sub arbore: deinde accipiam panem, et comedetis, et postea prosequemini iter vestrum,

παραγράφῃ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, μὴ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ αὐτὸς ὁ Θεὸς κάκεινην ἐλάλησε καὶ ταύτην. *Max.* Οἶδα, ὅτι αὐτὸς Θεὸς καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Καινὴν ὀρίθητο· ἀλλὰ βούλομαι ἀπὸ τῆς Καινῆς μαθεῖν, ἐπειδὴ αὐτὴ φανερώτερον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐδίδαξεν.

9. *Orth.* Ἐάν οὖν ἀκούσης Παύλου λέγοντος, « Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, » τίνα λέγεις λέγεσθαι τῶν εἰς καὶ εἰς; *Max.* Τὸν Πατέρα. *Orth.* Οὐκ ἔστι διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα; *Max.* Καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα. *Orth.* Πῶς οὖν οὐκ (9) ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα; *Max.* Ὁ Πατὴρ ἔχει καὶ τὸ « ἐξ οὗ, » καὶ τὸ « δι' οὗ, » καὶ τὸ « εἰς αὐτὸν. » Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ μὲν « δι' οὗ » ἔχει, τὸ δὲ « ἐξ οὗ » οὐκ ἔχει. *Orth.* Ἀναγνώσθι τὸ βιβλίον, ἵνα γῶνς, ὅτι τὸ « ἐξ αὐτοῦ, » καὶ « δι' αὐτοῦ, » καὶ « εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, » καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶπεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος. Ἐάν γὰρ αὐτὸ ἐφ' ἑνὸς προσώπου στήσης, ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται μὴ εἶδῃς τὰ τοῦ Πατρὸς, μὴδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ἦν, ἢ ὁ Πατὴρ εὐρεθήσεται μὴ εἶδῃς τὰ τοῦ Υἱοῦ, μὴδὲ σύμβουλος αὐτοῦ ἦν. *Max.* Εἰπέ, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα; *Orth.* Μάθε πρῶτον, ὅτι καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὰς τρεῖς ὑποστάσεις φανερώς ἐδίδαξε. *Max.* Εἰπέ, ποῦ γέγραπται; *Orth.* Ἐν τῇ Γενέσει· « Ὡφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ καθήμενον πρὸς τῆς δρυὸς τῆς Μαμβρῆ· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἕστησαν ἐπάνω αὐτοῦ. » *Max.* Καὶ τοὺς τρεῖς ἄνδρας λέγεις Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα; *Orth.* Μὴ ταρτάτω, ἀλλὰ μετὰ φόβου Θεοῦ ἀναγνώμην. Λέγει δὲ ἡ Γραφή, ὅτι « Ὡφθη ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς ἕστησαν ἐπάνω αὐτοῦ. » Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἦσαν ὁ Θεός. *Max.* Ὁ Θεὸς ἦν εἷς, πρὸς ἕνα καὶ διαλέγεται· οἱ δὲ ἄλλοι δύο, ἄγγελοι. *Orth.* Λέγει ἡ Γραφή οὕτως· « Ὡφθη δὲ αὐτῷ Θεὸς πρὸς τῆς δρυὸς τῆς Μαμβρῆ, καθήμενον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας· καὶ ἀναβλέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἶδεν, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἕστησαν ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ἰδὼν προσέβραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τῆς γῆς. » Τίτι προσεκύνησεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ τοὺς ἄνθρώπους; *Max.* Εἶπον, ὅτι οἱ δύο ἄγγελοι ἦσαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ προσεκύνησε θρόνοντι τῷ Θεῷ, οὐχὶ τοῖς ἀγγέλοις. Καὶ γὰρ ἀναστὰς εἶπεν· « Κύριε, εἰ εὐρον γὰρ ἔναντιόν σου, μὴ παρελίθης τὸν παῖδά σου. » *Orth.* Τοῦτο γὰρ ἐστίν, ὃ λέγομεν, ὅτι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις Κύριον καλεῖ. *Max.* Μὴ γένοιτο!

est, quod dicimus, tres hypostasas ab eo vocari

10. *Orth.* Ἄκουε οὖν τῶν ἐξῆς· « Ληφθήτω δὲ (10) ὕδωρ, καὶ νιφάτωσαν τοὺς πόδας ὑμῶν· καὶ καταψύξατε ὑπὸ τὸ δένδρον. Καὶ λήψομαι ἄρτον, καὶ φάγεσθε, καὶ μετὰ τοῦτο παρελεύσεσθε εἰς τὴν ἔδω

<sup>99</sup> Joan. v, 39. <sup>101</sup> Rom. xi, 36. <sup>102</sup> Gen. xviii, 1, 2. <sup>103</sup> ibid. <sup>104</sup> ibid. 3.

(9) In mss. οὐκ d. est.

(10) Mss., δὲ. Editi vero, δὲ.



ὁμῶν, οὐ ἔνεκεν ἐξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὁμῶν. Καὶ εἶπον αὐτῷ· Οὕτως ποιήσον, καθὰ εἶρηξας. Ἐγέρραται, ἢ οὐ γέγραπται; *Max.* Ἐγέρραται ὅλα. Ὅρθ. Ὁ δὲ παῖς Κυρίου, οὗ (11) παῖς ἐστὶν εἰρηκῶς αὐτῶν, τὴν αὐτὴν κυριότητα αὐτῶν ὁμολογήσεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Οὐ ἔνεκεν ἐξεκλίνας πρὸς τὸν παῖδά σου· ἀλλὰ, ἔξεκλίνατε πρὸς τὸν παῖδα ὁμῶν· ὡν καὶ τὴν πόδας ὁμοίως νύφαι ἐσπούδασαν. *Max.* Καὶ τί ἀποπον ἀγγέλιον νύφαι πόδας; Καὶ γὰρ οὐδέποτε ἴδεις, οὗτις ὁ Θεὸς ἦν αὐτῷ ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ἐνόμιζεν (12) ἀνδρας ἔξουσος ἐνεκίσειν. Ὅρθ. Δῶμεν, οὗτις Ἀβραὰμ ἐνόμιζεν, ὡς εἶπας· οἱ ἀγγελοὶ οἳκ ἂν εἶπον αὐτῷ, οὗτις μὴ ἦμιν ἰσοτιμῶς πρόσσεχε; Πῶς δὲ καὶ ἐνόμιζεν ὁ Ἀβραὰμ ἀνδρας ἔξουσος ἐνεκίσειν, ὁ παῖδον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσκολλησας, καὶ θεοαθάμενος αὐτοὺς ἐπάνω ἑαυτοῦ; Οὕτω γὰρ γέγραπται, οὗτις Ἀναβλήσας (13) τοὺς ἐρθηλαίους; αὐτοῦ εἶδεν, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἀνδρες ἑστῆσαν ἐπάνω αὐτοῦ, οὗχι δὲ ἐμπροσθεν αὐτοῦ. *Max.* Οὐδέπω ἦν φανερωθὲν αὐτῷ, οὗτις οἱ μὲν ἀγγελοὶ ἦσαν, ἔδὲ Θεός. Ὅρθ. Τέως οὖν ἰσοτιμῶς (14) αὐτοὺς ἐδέξαστο· Ἐστῆσαν γὰρ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὴν σκηνὴν πρὸς Σάρραν, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Σπυῖσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σιμιθάλειος, καὶ ποιήσον ἐγκυρῶνας. Καὶ εἰς τὰς βόας ἔδραμεν Ἀβραὰμ, καὶ ἔλαβεν μοσχάριον ἀπαλὸν καὶ καλὸν, καὶ ἔδωκεν τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ ἐτάχυνεν τοῦ ποιῆσαι· ἔλαβεν δὲ βούτυρον, καὶ γάλα καὶ τὸ μοσχάριον, ὃ ἐποίησεν, παρέθηκεν αὐτοῖς, καὶ ἔφαγον. Αὐτοὺς δὲ παρεστήκει αὐτοῖς ὑπὸ τὸ δένδρον. Ἐγέρραται, ἢ οὐ; *Max.* Ναί. Ὅρθ. Καὶ οἱ ἀγγελοὶ συνήθιον τῷ Θεῷ. *Max.* Ὅπτασια ἦν, οὗτις δὲ ἀγγελοὶ ἦσαν, εἰπέ τὰ ἐξῆς, καὶ εὐρήσεις.

11. Ὅρθ. Καὶ ἡμεῖς ἴσμεν, οὗτις ἐν τοῖς ἐξῆς ἀγγέλους λέγει τοὺς δύο· ἀλλὰ πάλιν ἐν τοῖς μετὰ τὰ ἐξῆς Κύριον αὐτοὺς ἢ Γραφῆ καλεῖ. Ἄηλον γὰρ, οὗτις καὶ ὁ Υἱὸς ἀγγελος κέκληται καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις. Ἀλλὰ ἀγγελος λέγεται μεταχρηστικῶς, ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ, ὅταν λέγῃ· Ἄνθρωπος τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς· ἔφατ' ἐμετὰ ταῦτα λέγει· Ἄπιστεῖλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοὺς δούλους ἕνα, ὃν εἶχεν, υἱόν· ὃ ἄηλον οὗτις τὸν Πατέρα λέγει ἀνθρώπον. Καὶ τὸ (15), Ἄνθρωπος τις ἐποίησε γάμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀνδρα αὐτὸν λέγει· ἀλλὰ ἡ πραγματεία τῆς Γραφῆς Θεὸν αὐτὸν δεῖκνυσιν. Ὅτι ἐφανερώσασθαι εἰς τῶν δύο ἀγγέλων ὁ Υἱὸς ἦν, αὐτῆ ἢ Γραφῆ ἐδέξατο. *Max.* Πῶς; Ὅρθ. Μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς καὶ εὐλογηθῆναι τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ λαβεῖν αὐτὸν ἐπαγγελίαν, οὕτως γέγραπται, καὶ ἰδὼν μακροθυμήσας, λέγω. *Max.* Εἰπέ. Ὅρθ. Καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· Οὐ μὴ κρύψω ἀπὸ Ἀβραὰμ

quandoquidem declinastis ad servum vestrum. Et dixerunt ei: Ita facito, ut dixisti. Hecine scriptum est, an non? *Maced.* Omnia hæc scripta sunt. *Orth.* Servus autem Domini, cum se diceret eorum servum, eundem trium dominatum professus est. Neque enim dixit: Quandoquidem declinasti ad servum tuum, sed et declinastis ad servum vestrum, quorum etiam pedes lavare studuit. *Maced.* Quid vero absurdi est in eo, quod angelorum pedes lavit? Nec enim adhuc noverat Deum sibi apparuisse, sed putabat se extraneos aliquos viros hospitio excipere. *Orth.* Demus Abraham ita existimasse, ut tu dicis: annon ei dixissent angeli, ne nos pari ac istum honore afficias? Et quomodo Abraham existimavit extraneos homines a se hospitio excipi, qui prostratus in terram adoravit, et eos supra se vidit? Sic enim scriptum est: « Sublatis oculis respexit, et ecce tres viri super ipsum steterunt, non autem, coram ipso. *Maced.* Nondum erat ei patefactum, istos quidem angelos, illum vero Deum esse. *Orth.* Tunc igitur eos pari honore exceptit: « Festinavit enim Abraham in tabernaculum ad Saram, et dixit ei: Festina et pinsito tres similitæ mensuras, et fac subcinericios panes. Deinde ad armentum cucurrit Abraham, acceptumque vitulum tenerum et opimum dedit servo suo, qui properavit ut faceret: acceptumque butyrum et lac, et quem præparaverat vitulum ipsis apposuit, qui comederunt: ipse vero astabat eis sub arbore. » Hæcine scripta sunt, an non? *Maced.* Etiam. *Orth.* Et angeli una cum Deo comederunt? *Maced.* Visio erat: angelos autem fuisse, lege sequuntur, et invenies.

11. *Orth.* Et nos quoque novimus illos duos postea angelos dici, sed rursus eos postea Scriptura Dominum appellat. Filio vero et Spiritui constat angeli nomen tribui, non hoc loco duntaxat, verum etiam alibi. Sed angelus improprie vocatur: veluti cum in Evangelio dicit: « Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam agricolis; » et postea inquit: « Misit servos suos, et post servos filium, quem unicum habebat, » liquet Patrem ab eo dici hominem. Et cum inquit: « Homo quidam fecit nuptias filio suo, » ibi quoque hominem eum vocat; sed usus Scripturæ hunc esse Deum demonstrat. Scriptura vero manifestissime docet, unum ex his duobus angelis fuisse Filium. *Maced.* Quomodo? *Orth.* Nam postquam comedisset, et benedictus fuisset Abraham, accepta Isaac promissione, ita scriptum est, et dicam, si modo sustineas. *Maced.* Dic. *Orth.* Et Dominus dixit: Non celabo Abraham servum

11 Gen. xviii, 4, 5. 12 ibid. 6-8. 13 Luc. xx, 9.

14 ibid. 10-13. 15 Matth. xx, 2.

(11) Ὅτι abest a Pal. Ibidem mss., εἰρηκῶς αὐτοῦ.

(12) Palat., ἐνόμιζεν.

(13) Palat., οὗτις καὶ ἀναβλ.... καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἀγγελοὶ.

(14) Edit. Stephan., ἰσοτιμῶς. Mox post ἐδέξατο, in editis legitur, ὡςπερ γέγραπται, quæ desunt in mss.

(15) Tò deest in Palatino.

meum, quæ ego sum facturus, Abraham autem fiet in gentem magnam et copiosam, et in eo benedicentur omnes terræ nationes : » et paulo post : « Dixit autem Dominus : Clamor Sodomorum et Gomorrhææ increbuit ad me, et ipsorum peccata sunt magna valde. 447 Descendens igitur videbo, num secundum clamorem ipsorum qui ad me venit compleant : sin secus est, ut sciam. Et digressi inde viri venerunt Sodoma : Abraham vero stabat coram Domino, et appropinquans dixit : Num perdes justum una cum impio, et erit justus ut impius? Si fuerint in urbe quinquaginta justi, an eos perdes, neque toti loco remittes propter quinquaginta justos, si in urbe fuerint? Absit ut hoc agas, ut justum cum impio interficias, et jusus erit ut impius! absit! An qui iudex est totius terræ, non judicabit? Dixit autem Dominus : Si in Sodomis invenero in urbe quinquaginta justos, toti loco remittam in eorum gratiam ». » Et ita Abraham subductis quinque, et rursum quinque, pervenit usque ad decem : « Dixitque Deus : Non perdam in gratiam decem istorum : et abiit Dominus, postquam desisset loqui ad Abraham : Abraham quoque rediit domum suam ». »

12. *Maced.* Dic quæ nox sequuntur. *Orth.* « Venerunt autem duo illi angeli Sodoma. » *Maced.* Audis duos illos fuisse angelos? *Orth.* Antea dixi, sicut Scriptura duos illos vocavit viros, qui tamen viri natura non erant, sic etiam illos ipsos vocare angelos, qui angeli natura non erant, idque improprie, eo quod Dei consilium nuntiarent. Audiamus autem quæ sequuntur. Magis enim a ruina civitatis erudimur. *Maced.* Dic. *Orth.* « Venerunt autem duo illi angeli Sodoma vespere, Loth autem ad portam Sodomorum sedebat, qui eos conspicatus, occurrit ipsis obviam, et facie in terram prostrata adoravit, dixitque : Ecce, domini, diversarii in domum servi vestri, et pernoctate, et abluite pedes vestros, et diluculo expercti pergetis vestro itinere ». » Audis, quod eos adoraverit, et dominos appellet, et eorum servum sese profiteatur? *Maced.* Putabat eos esse homines, et cum hospitalis esset, adoravit eos, et dominos vocavit. *Orth.* Sed si fuissent angeli, dixissent ei : « Dominum Deum tuum adora. Nos enim ut tu conservi sumus ». » *Maced.* Enimvero qua in re peccabat adorans angelos? *Orth.* Sæpe audivi vos, cum diceretis, non esse adorandum Spiritum sanctum. *Maced.* Neque enim fas est. *Orth.* Cur igitur nunc dicis : Qua in re sanctus Loth peccabat, adorans angelos? *Maced.* Num enim eos ut Dominum Deum adoravit? *Orth.* Lege quæ ordine sequuntur. *Maced.* Lege tu ipse. *Orth.* Iis quæ recitavimus subjecit quod expercti eos hospitio, et venerunt viri loci illius

του πατρός μου, ἃ μέλλω ποιῆν ἐγώ. Ἀβραάμ δι γενόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολλή, καὶ ἀνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς· ἔστα μετ' ὀλίγα· ἔειπε δὲ ὁ Κύριος· Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρὸς μὲ, καὶ αἱ ἀμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαί εἰσι. Καταβὰς οὖν ἕβραμα, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελούνται· εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινώ. Καὶ ἀποστραφέντες ἐκείθεν οἱ ἄνδρες, ἦλθον εἰς Σόδομα. Ἀβραάμ δὲ ἦν ἐστηκὼς ἐναντι Κυρίου· καὶ ἐγγίσας· Ἀβραάμ εἶπεν· Μὴ συναπολέσεις (16) δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος, ὡς ὁ ἀσεβής; Ἐάν ὦσι πενήτηκοντα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, ἀπολέσεις αὐτούς, καὶ οὐκ ἀνήσεις ἅπαντα τὸν τόπον ἐνεκεν τῶν πενήτηκοντα δικαίων, ἐάν ὦσι ἐν αὐτῇ; Μηδαμῶς σὺ ποιήσης (17) τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτείνειν δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μηδαμῶς. Ὁ κρῖνον πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσει κρῖνον; Εἶπεν δὲ ὁ Κύριος· Ἐάν ἔρω ἐν Σοδόμοις πενήτηκοντα δικαίους ἐν τῇ πόλει, ἀφήσω πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς. Καὶ οὕτως ὕψελας πέντε, καὶ πάλιν πέντε, ἦλθεν ἕως ἑξῆα· καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Οὐκ ἀπολέσω ἐνεκεν τῶν δεκά. Ἀπῆλθεν δὲ ὁ Κύριος, ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραάμ· καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. »

12. *Max.* Εἰπὲ τὰ ἐξῆς. Ὁρθ. « Ἦλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα. » *Max.* Ἀκούεις, ὅτι ἄγγελοι ἦσαν οἱ δύο; Ὁρθ. Προλαβόντες εἶπον, ὅτι ὡςπερ λέγει τοῖς δύο ἄνδρας, καὶ οὐκ ἦσαν τῆ φύσει ἄνδρες· ὁδὲως καὶ τοὺς δύο ἄγγέλους λέγει, καὶ οὐκ ἦσαν τῆ φύσει ἄγγελοι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, ἐκ τοῦ ἀγγέλλειν αὐτοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν. Τῶν δὲ ἐξῆς ἀκούσωμεν. Μᾶλλον γὰρ ἐκ τοῦ ἰδαίου διδασκόμεθα. *Max.* Εἰπέ. Ὁρθ. « Ἦλθον δὲ οἱ δύο ἄγγελοι εἰς Σόδομα ἑσπέρας. Λῶς δὲ ἐκάθητο περὶ τὴν πόλιν Σοδόμων. Ἰδὼν δὲ Λῶς, ἐξάσθη εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ, κύριος, ἐκκλίνατε εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ καταλύσατε (18), καὶ νύφασθε τοὺς πόδας ὑμῶν, καὶ ὀρθρῆσαντες, ἀπελευσθε εἰς τὴν ὄδον ὑμῶν. » Ἀκούεις, ὅτι προσεκύνησεν αὐτούς, καὶ κυριολογεῖ, καὶ καὶς εἶναι αὐτῶν ὁμολογεῖ; *Max.* Ἐνόμιζεν εἶναι αὐτοὺς ἀνθρώπους, καὶ φιλόξενος ὢν προσεκύνησεν (19) αὐτούς, καὶ κυρίους καλεῖ. Ὁρθ. Ἄλλ' εἰ ἦσαν ἄγγελοι, εἶπον ἂν αὐτῷ, Κύριε τῷ Θεῷ σου προσκύνει· ἡμεῖς γὰρ σου ὀμβροῦλοι ἐσμὲν. *Max.* Τί γὰρ ἔδικαιτο προσκύνειν ἄγγέλους; Ὁρθ. Ἦκουσα ὑμῶν λεγόντων πολλὰκις, ὅτι σὺ δεῖ προσκύνειν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. *Max.* Καὶ γὰρ οὐ δεῖ. Ὁρθ. Καὶ πῶς νῦν λέγεις· Τί γὰρ ἰδιδάπτετο ὁ ἅγιος Λῶς προσκύνειν τοῖς ἄγγέλους; *Max.* Μὴ γὰρ ὡς Κυρίῳ τῷ Θεῷ προσκύνει αὐτοῦ; Ὁρθ. Ἀνάγνωθι τὰ ἐξῆς. *Max.* Ἀνάγνωθι αὐτό. Ὁρθ. Μετὰ τὰ ἀναγνωσθέντα ἐπιφέρει, ὅτι ἐξέτισεν αὐτούς· καὶ ἦλθον οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ζητούντες παρα-

» Gen. xviii, 17-28. » *ibid.* 32, 33. » Gen. xiv, 1, 2. » Apoc. xix, 10.

(16) *Mss.*, συναπολέσεις. *Editi*, συναπολέσησιν.  
(17) *Palat.*, ποιήσεις

(18) *Sic Palat.* *Editi*, καταλύσαθε.  
(19) *Mss.*, προσκύνειν.

νομήσαι εἰς τοὺς ἀνδρας. Καὶ ὁ Λὼθ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ εἰς ἕβριν μᾶλλον ἢ τοὺς ἀνδρας. Καὶ ἐπιμνήν-  
των τῶν Σοδομιτῶν τῇ ἀθέτῳ γνώμῃ, ἐπεσπώντο οἱ  
ἄγγελοι τὸν Λὼθ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκείνους δὲ ἐπάταξαν  
ἀόρασις. Ἡ οὐχ οὕτως; *Μακ.* Οὕτως. *Ὁρθ.* Καὶ  
ἐξῆς γέγραπται· « Εἰπον δὲ ὁ ἀνδρὸς πρὸς Λὼθ·  
Ἔστι σοι ὠδὲ γαμβρὸς, ἢ υἱὸς, ἢ θυγατέρες; ἢ εἰ  
τίς σοι ἄλλος ἐστὶν ἐν τῇ πόλει, ἐξάγαγε ἐκ τοῦ τό-  
που τούτου. Ὅτι ἀπολλόμεν ἡμεῖς τὸν τόπον τούτον,  
ὅτι ὑβρίσθη ἡ κραυγὴ αὐτῶν ἐναντίον Κυρίου, καὶ  
ἀπέστειλεν ἡμεῖς ὁ Κύριος ἐκτρίψαι αὐτήν. »

13. *Μακ.* Ἀκούεις, ὅτι ὁμολογοῦσιν ἀπεσῆλθαι  
παρὰ Κυρίου; Μὴ αὐτοὶ Κύριοι εἰσιν; *Ὁρθ.* Ἐάν  
οὐκ ἐπὶ λέγῃ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Σωτῆρ, ὅτι· Οὐκ ἀ-  
πεσῆλθον, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπωλότα οἴκου  
Ἰσραὴλ· » καὶ ἄλλαχού· « Καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ  
ζῶν Πατήρ, καὶ ὁ πέμψας με ἐντολὴν [μοι ἐδόκεν·  
» τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Οὐκέτι ὁμολογεῖται Κύριος,  
ἐπειδὴ ἀπεσῆλθον; *Μακ.* Καὶ ὁ Υἱὸς ὁμολογουμένως  
Κύριός ἐστιν· μὴ καὶ τὸ Πνεῦμα; *Ὁρθ.* Τελείως ἐν-  
ταῦθα καὶ συμπροσκυβεῖται καὶ συγκυριολογεῖται τῷ  
Υἱῷ. *Μακ.* Ἡδὴ γὰρ δίδεκεται, ὅτι Υἱὸς ἦν τῷ Λὼθ  
ὁ διαλεγόμενος; *Ὁρθ.* Μακροθύμει, καὶ ὁμολογήσεις.  
*Μακ.* Οἶδα, ὅτι περισπᾷς με, μὴ δυνάμενος εἰπεῖν,  
ποῦ γέγραπται Θεὸς τὸ Πνεῦμα. *Ὁρθ.* Τέως γνώ-  
μαν, τίνας ἦσαν οἱ οἱ φαινόμενοι ἀνδρες, καὶ τότε  
αὐτὸ τὸ Πνεῦμα δώσει πάντων τῶν ζητουμένων τὴν  
εὔρεσιν. *Μακ.* Ἐγὼ, ὡς ἔχει ἡ Γραφή, ἀγγέλους  
λέγω. *Ὁρθ.* Κἀγὼ ἀγγέλους καὶ ἀνδρας λέγω· ἀλλ'  
ὡςπερ τέως ὁμολογεῖται ἡμῖν, ὅτι εἰς τῶν τριῶν ἀν-  
δρῶν Κύριος ὁ Θεός, οὕτως ἡ ἐξέτασις εὐρήσει καὶ οἱ  
δύο τίνας ἦσαν. *Μακ.* Εἰπέ τί θέλεις (20). *Ὁρθ.* Τὰ  
ἐξῆς ἀναγινώσκω; *Μακ.* Ἀνάγνωθι. *Ὁρθ.* « Ἦνικα  
δὲ ὄρθρος ἐγένετο, ἐπεσοῦδασι οἱ ἄγγελοι τὸν Λὼθ,  
λέγοντες· Ἄναστὰς λαβὲ τὴν γυναῖκά σου καὶ τὰς δύο  
θυγατέρας, ἃς ἔχεις, καὶ ἐξέλθε, ἵνα μὴ συναπέλθῃ  
ταῖς ἀνομίαις τῆς πόλεως. Καὶ ἐταράχθησαν, καὶ  
ἐκράτησαν οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς χει-  
ρὸς τῆς γυναίκος αὐτοῦ, καὶ τῶν χειρῶν τῶν δύο θυ-  
γατέρων αὐτοῦ, ἐν τῷ φεῖσασθαι Κύριον αὐτοῦ. Καὶ  
ἐγένετο ἠνίκα ἐξήγαγον αὐτοὺς ἔξω, καὶ εἶπον· Ὅπως  
τὴν ἐπιτοὴν ψυχῆν, καὶ μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσσω,  
μηδὲ στῆς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. Εἰς τὸ ἕως οὗ, οὐ  
μὴ ποτε συμπαραληφθῆς. Εἶπε δὲ Λὼθ πρὸς αὐτὸν·  
Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὔρεν ὁ παῖς σου ἕλεος ἐναν-  
τίον σου, καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὁ ποιεῖς  
ἐπ' ἐμὲ, τοῦ ζῆν τὴν ψυχὴν μου. Ἐγὼ δὲ οὐ δυνή-  
σομαι σωθῆναι εἰς τὸ ἕρος, μὴ ποτε μεταλάβῃ με τὰ  
κακὰ, καὶ ἀποθάνω. Ἰδοὺ ἡ πόλις αὕτη ἐγγύς, τοῦ  
καταφυγεῖν με ἔκει, ἢ ἐπιτὶ μικρὰ. Ἐκὶ σωθήσομαι.  
Οὐ μικρὰ ἐστὶ; καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ μου. » Ἀκού-  
εις, εἰ ὅσα ἔχεις, ὅτι, γνοὺς αὐτῶν τὴν κοινότητα  
καὶ ἐνότητά, προσπεσὼν αὐτοῖς εἶπεν· « Δέομαι, Κύ-  
ριε,· οὐχί, Κύριε. Ἥθει γὰρ, εἴτι οὐδεις δύνανται διοῦ

A animo flagitii adversus illos committendi. Loth  
vero filias, potius quam viros illos, offerelat ipso-  
rum contumelia. Cunque permanent in impia  
illa sententia Sodomitæ, retraxerunt Lothum an-  
geli domum, illos vero cæcitate percerussent .  
annon ita scriptum est? *Maced.* Ita. *Orth.* Deinde  
scriptum est : « Dixerunt autem ad Loth viri illi :  
Estne tibi gener, vel filii, vel filie; aut si quia  
alius tibi est in urbe, educ eum ex hoc loco. Su-  
mus enim hunc locum destructuri, quoniam clamor  
eorum sublatus est coram Domino, et misit nos  
Dominus, ut hanc urbem deleamus \* . »

13. *Maced.* Audis ipsos fateri se missos esse a  
Domino? num igitur ipsi sunt Domini? *Orth.*  
Cum igitur dicat in Evangelii Salvator : « Non  
sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus  
Israel \*\* : » et alibi : « Sicut misit me vivens  
Pater; et qui misit me, mandatum dedit mihi \*\* ; »  
quid dicam, aut quid loquar? An amplius non  
agnoscitur esse Dominus, quia missus est? *Maced.*  
Filius quoque sine controversia Dominus est :  
num vero etiam Spiritus? *Orth.* Prorsus hic si-  
mul adoratur, et simul Dominus compellatur cum  
Filio. *Maced.* Jam vero 448 demonstrasti Filium  
fuisse eum, qui Loth alloquebatur? *Orth.* Ani-  
mum cohibe, et fateberis. *Maced.* Hoc quidem scio,  
quod me circumagas, cum non possis dicere ubi  
scriptum sit: Spiritus est Deus. *Orth.* Primum  
sciamus quoniam homines fuerint, qui apparuerunt,  
et tunc ipse Spiritus sanctus dabit ut quidquid  
querimus inveniamus. *Maced.* Ego, ut habet Scri-  
ptura, angelos dico. *Orth.* Ego vero et angelos et  
viros dico : sed, ut antea inter nos consensimus,  
unum istorum trium fuisse Dominum Deum, ita  
etiam exacta pervestigatione invenietur quinam  
etiam isti duo fuerint. *Maced.* Dic quod volueris.  
*Orth.* Legam quæ consequuntur? *Maced.* Lege.  
*Orth.* « Orto vero diluculo urgebant Loth angeli,  
dicentes : Surge et accipe uxorem tuam, et duas  
filias, quas habes, et egredere, ne una cum urbis  
sceleribus pereas. Ipsi vero turbati sunt, apprehen-  
deruntque angeli manum ejus, et manum uxoris  
ejus, et manus duarum filiarum ejus, quod Domi-  
nus ei parceret. Et factum est cum eduxissent eos  
foris, dixerunt : Serva tuam ipsius animam, neque  
respice a tergo, neque consiste in circumjacente  
regione : salvus esto in monte, ne simul involvaris.  
Lothus vero dixit ei : Obsecro, Domine, quando-  
quidem invenit servus tuus misericordiam apud te,  
et magnificasti justitiam tuam, quam facis in me,  
et vivat anima mea. Ego autem non possum in  
monte servari, ne comprehendant me mala et per-  
eam. Ecce hæc urbs prope, ut illuc confugiam  
parva est. Illic servabor. Nunquid non parva est?  
et vivet anima mea \*\* . » Audis, si aures habes,

\* Gen. xix, 12, 13. \*\* Matth. xv. 24 \*\* Joan. xii, 49. \*\* Gen. xix, 15-20.

(30) Edit. Steph., τὶ λέγεις.

Loth, cum nosset eorum communionem et unitatem, accidisse ad eorum pedes, et dixisse : « Obsecro, Domine, » non, Domini. Sciebat enim neminem posse dubius dominis servire. Duo sunt autem, cum unus quidem hoc, alter istud vult. Dic igitur et tu Filio ac Spiritui : Obsecro, Domine, quandoquidem misericordiam nactus est servus tuus apud te, non, Apud vos, ne dominium dividas. Nam si qui adbaeret Deo, unus est spiritus, quomodo separari possit Spiritus ab eo, qui ipsum suppeditat? *Maced.* Scilicet jam probatum est, angelos illos fuisse Filium et Spiritum. *Orth.* Dixit ergo sanctus Loth iis qui angeli natura erant : « Obsecro, Domine, quandoquidem servus tuus invenit misericordiam apud te, et magnificentiam justitiam tuam, quam facis erga me, ut vivat anima mea. » *Maced.* Sane quidem. *Orth.* Audi igitur præterea, quæ sequuntur : « Et dixit ei, » (non amplius dicit, Angeli, sed is videlicet, quem Dominum professus erat), « Ecce admiratus sum faciem tuam ut non subvertam urbem, de qua locutus es. Propera igitur, ut illuc serveris. Nec enim potero quidquam agere, donec eo sis ingressus. » Neque dicit : Non poterimus, quamvis initio dixissent : Quia delebimus hanc urbem, cum eos adhuc putabat esse viros, et angelos. Ubi vero Dominos, sed Dominum dicens, « Obsecro, Domine, » tunc et ipsi jama cum eo tanquam unus loquuntur. Neque enim dicunt, Admirati sumus, sed, « Admiratus sum. »

14. *Maced.* Num igitur Pater una cum iis apparuerat? *Orth.* Omnino. *Maced.* Quomodo igitur dicit : « Deum nemo vidit unquam? » *Orth.* Propterea enim apparuerunt tanquam viri, quoniam id quod natura Deus est, nemo vidit unquam, neque videre possit. *Maced.* At ego Filium eum esse dico, qui ab Abrahamo visus fuit. *Orth.* Redeo igitur ad id, quod lepere cœperam. *Maced.* Lege. *Orth.* « Sol exortus est super terram, et Loth introiit in urbem Segor. Dominus pluit supra Sodoma ignem et sulphur a Domino e caelo, et omnes illas urbes subvertit. » Quis Dominus? is nimirum qui dixerat ad Loth : « Etiam in 449 hac re admiratus sum faciem tuam, ne urbem illam, de qua locutus es, subvertam. Propera igitur, ut illuc serveris. Nec enim potero quidquam agere, donec eo sis ingressus. » *Maced.* Unus illorum erat Dominus : num enim ipsi duo? *Orth.* Dixi Lothum cum duobus illis, tanquam cum uno fuisse collocutum. Dicunt enim duo illi : « Si quis hic est tibi gener, aut filius, aut filiaz, educ eos tecum. Nos enim perdes hanc civitatem. » Modo igitur dicit, « Nos, » propter hypostases, modo vero dicit, « Ego, » propter naturam. « Intelligite ergo, » ut scriptum est, « insipientes in populo, et stulti aliquando sapite. » Nam et Abraham, agnitis tribus hypostasibus, Dominum dicit : et Loth duabus animad-

A κυριοις δουλευειν· δύο δὲ εἰσιν, ὅτε ὁ μὴ τοῦτο θελεῖ, ὁ δὲ τοῦτο. Εἰπὼν οὖν καὶ αὐτὸς γῆν καὶ τῶν πνεύματι· Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου εἰς τοὺς ἐναντίον σου, οὐκ, Ἐναντίον ὁμῶν, ἵνα μὴ διέλιξῃ τὴν κυριότητα. Εἰ γὰρ ὁ κολλούμενος τῶ θεῷ ἐν πνεύματι ἔστι, πῶς δυνατὸν τὸ Πνεῦμα χωρῖσθαι τὸ χωρηγούντος αὐτοῦ; *Max.* Ἦθῆ γὰρ δέδεικται, ὅτι τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ γῆς ἦσαν ὁ ἀγγελος. *Orth.* Τοῖς οὖν πρώτοις ἀγγέλοις εἶπεν ὁ ἄγιος Λὼθ· Δέομαι, Κύριε, ἐπειδὴ εὗρεν ὁ παῖς σου χάριν ἐναντίον σου, καὶ ἐμεγάλυνας τὴν δικαιοσύνην σου, ὃ ποιεῖς ἐπ' ἐμὲ, τοῦ ζῆν φυγῆν μου. *Max.* Καὶ πάνυ. *Orth.* Οὐκ οὐκ ἔδουκε καὶ πάλιν τῶν ἐξῆς· Καὶ εἶπεν αὐτῷ· οὐκ εἶ λέγει, Οἱ ἀγγελοι, ἀλλὰ δηλονότι Ὁ ὁμολογηθεὶς Κύριος· Ἰδοὺ, ἑθαύμασα ὅτι τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῶν ῥηματι τούτῳ τὸ μὴ καταστρέφαι τὴν πόλιν περὶ ἡ; ἐλάλησας. Σπεῦσον οὖν τὸν σωθῆναι ἐκεῖ. Οὐ γὰρ δυνήσονται ποιῆσαι πρᾶγμα, ἕως τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ. Καὶ οὐκ εἶπεν Ἀνησώμεθα, καίτοιγε ἐν ἀρχῇ εἶπεν, ὅτι Ἐκτρέβομεν ἡμεῖς τὴν πόλιν, ὅτι αὐτοὺς ἐνόμιζεν ἄνδρας καὶ ἀγγέλους εἶναι. Ὅτι ἐὰν αὐτῶν τὴν κυριότητα ἔγνων, καὶ οὐκ εἶναι κυρίου καλεῖ, ἀλλὰ Κύριον λέγει, λέγων, Δέομαι, Κύριε, ὅτι καὶ αὐτοὶ εἰς αὐτῶν διαλεγόνται. Οὐ γὰρ λέγουσιν, Ἐθαύμασα μὲν σου τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ, Ἐθαύμασα, eorum dominium agnovit, neque amplius eos vocat

14. *Max.* Ὁ Πατὴρ οὖν ἦν μετ' αὐτῶν ὁ θεός; *Orth.* Καὶ πάνυ. *Max.* Πῶς οὖν λέγει· Ἐθεὸν οὐδεὶς ἐώρακεν πρόποτε; *Orth.* Διὰ γὰρ τοῦτο ὅτι ἄνδρες ὠφθῆσαν, ἐπειδὴ ὁ ἐστὶ τῆ φύσει, οὐδεὶς οὐτε εἶδεν, οὐτε εἶδεν δύναται. *Max.* Ἐγὼ λέγω, ὅτι ὁ γῆς ἦν ὁ θεός; τῶν Ἀβραάμ. *Orth.* Πάλιν οὖν ἀναχωρῶ τὸ ἀναγκώσματος; *Max.* Ἀνάγκωθι. *Orth.* Ὁ ἦτο; ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼθ εἰσῆλθεν εἰς Σεγὼρ Κύριος; ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψεν πάσας τὰς πόλεις. Ποῖος Κύριος; ἔβλεπεν, ὅτι ὁ εἰρηκὼς τῶν Λὼθ, ὅτι Ἐθαύμασα σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπὶ τῶν ῥηματι τούτῳ μὴ (21) καταστρέφαι τὴν πόλιν, περὶ ἡ; ἐλάλησας. Ἐπεὶ οὖν οὖν σωθῆναι ἐκεῖ. Οὐ γὰρ δυνήσονται ποιῆσαι πρᾶγμα ἕως τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ. *Max.* Ὁ εἰς ἦν ὁ Κύριος· μὴ γὰρ οἱ δύο; *Orth.* Ἐἶπεν, ὅτι τοῖς δύοσιν ὡς ἐνὶ διελέγετο. Ἀμφότεροι εἰ δύο λέγουσιν· Ἐἰ εἶσι σοι ὡς γαμβρός, ἡ υἱὸς, ἡ θυγατὴρ, ἐξάγαγε μετὰ σεαυτοῦ. Ἀπόλλυμι γὰρ ἡμεῖς τὴν πόλιν ταύτην. Ποτὲ οὖν τὸ Ἠμεῖς λέγει διὰ τὰς ὑποστάσεις, ποτὲ δὲ τὸ Ἐγὼ· διὰ τὴν φύσιν. Ἐντέρον οὖν, ὡς καθὼς εἰρηται, ὁ ἀφρονὲς ἐν τῶ λαῷ, καὶ μωροὶ ποτε φρονήσατε. Ὅτι καὶ Ἀβραάμ, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐγνωκώς, Κύριον λέγει· καὶ Λὼθ, τὰς δύο ἐγνωκώς, ὁμοίως Κύριον λέγει· καὶ μὴ διαίρειται τὰ διαίρειται, μηδὲ μέρηζετε (22) τὰ ἀμέριστα. *Max.* Ἐχεις μοι εἰπεῖν, πῶ

<sup>13</sup> Gen. xix, 21, 22. <sup>14</sup> Joan. i, 18. <sup>15</sup> Gen. xix, 25, 24. <sup>16</sup> Psal. cxviii, 8.

(21) Sic mss. recte. In editis μὴ deest.

(22) Ita Palat. Editi vero, μερίζεσθε.

γράφεται, Θεός τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Τέως ἔμαθες, ὅτι καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη οἶδε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· καὶ οὐκ ἐπιλανθάνομένη τὴν προειρημένον λέγει· « Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν, » ἀλλ' ἐνοῦσα τὴν θεότητα. Ἄκουε οὖν τοῦ Ἰωβ λέγοντος· « Ὁ ταῦτας τὸν ὄρανόν μόνος καὶ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἑδάφους. » Δῆλον, ὅτι τὸν Ἰὼν λέγει προφητικῶς. Ὁ γὰρ περιπατῆσας ἐπὶ θαλάσσης αὐτός ἐστιν.

dicentem : « Qui solus caelum extendit, et super eum de Filio propheticè loqui. Is enim est, qui super mare ambulavit.

15. *Maced.* Ἰδὲ οὖν πάλιν, ὁ Υἱὸς μόνος περιεπάτησαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ὁρθ. Ἄλλ' εἶπον, ὅτι τὸ μόνος ἐπὶ τῆς θεότητος λαμβανόμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα λέγει. Εἰσὶ δὲ τινὰ, ἃ μόνου τοῦ Υἱοῦ βία εἶσι. Μόνος γὰρ ἐνηνθρώπησε, μόνος ἐβαπτίσθη, μόνος ἐκ Πατρὸς γεννήθηται, μόνος ἐσταυρώθη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ χωρισθεὶς τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' ὢν ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν αὐτῷ, ἰσοποιεῖται τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα διεκρινθῶσαν αἱ ὑποστάσεις. Ἦνα δὲ μὴ νομίσης, ὅτι ἡ Παλαιὰ ἰστορία οἶδε τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν καταγγέλλειν, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος λέγοντος· « Γέγραπται, Κυριῷ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Καὶ ἐν Ἔλλοις, ἐρωτηθεὶς, πῶς ἐντολὴ μεγάλη ἐν νόμῳ, εἶπεν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ τὴν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. » Ἄρα, ἐπειδὴ οὐκ εἶπε Κύριον τὸν Θεόν, καὶ Υἱόν αὐτοῦ, οὐ δεῖ ἀγαπᾶν ἡμᾶς, ἀλλὸν δὲ συναγαπᾶν Κυριῷ τῷ Θεῷ καὶ Υἱῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; *Maced.* Ναι. Ἄλλ' εἰπέ, πῶς θεὸς τὸ Πνεῦμα εἶρηται. Ὁρθ. Τέως μάθε αὐτὸ μὴ χωρίζειν τῆς κοινότητος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ συναγαπᾶν τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τότε ἐπίγνωσιν Θεοῦ εὐρήσεις. *Maced.* Ἀγαπῶ μὲν αὐτὸ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ διανοίας· οὐ μὴν θεολογῶ αὐτό. Ὁρθ. Πῶς γὰρ δύνῃ θεολογῆσαι τὸ Πνεῦμα, ὃ μὴ θέλων εἰπεῖν τῆν αὐτὴν οὐσίαν, καὶ δόξαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; ἀλλ' ἐναντία εὐρέθης λέγων ἡ προσεδάλλου πίστει τοῦ μακαρίου Λουκιανοῦ. *Maced.* Ἐγὼ πιστεύω, ὡς ὁ μακάριος Λουκιανός, καὶ λέγω οὐσίαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν ἀπαράλλακτον εἰκόνα· τὴν αὐτὴν οὐ λέγω οὐδέ οὐσίαν, οὐδέ θεότητα, οὐδέ βουλήν, οὐτε δύναμιν, οὐτε δόξαν. Ὁρθ. Σαυτῷ οὖν ἐναντία λέγεις καὶ τῷ μακαρίῳ Λουκιανῷ· καὶ ὡσπερ οἱ Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ πάσαι αἱρέσεις (25) λέγουσιν, οὕτως πιστεύομεν, ὡς οἱ ἀπόστολοι· ἐξεταζόμενοι δὲ, ἐναντία εὐρίσκονται λέγοντες· οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖς. Καὶ Ἰουδαίων δὲ ἐστίν ἀκοῦσαι, ὅτι Ὁρθὸν πιστεύομεν, ὡς ὁ μακάριος Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται,

sis Dominum itidem dicit : neque dividite ea quae dividi non possunt, neque partimini quae partitionem non admittunt. *Maced.* Potest mihi dicere, ubi scriptum sit, Spiritus est Deus? *Orth.* Hactenus didicisti, Veteri quoque Testamento cognitas fuisse tres hypostasos, quae etiam Testamentum praedictorum tamen non innumeros dicit : « Dominus Deus tuus, Dominus unus est », ut deitatem ad unum redigeret. Audi igitur Jobum dicentem : « Qui solus caelum extendit, et super mare quasi in solo inambulavit ».

15. *Maced.* Rursum igitur vide, solus Filius super mare ambulavit. *Orth.* At ego dixi istud, solus, cum deitati tribuitur, plerumque Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum declarare. Sunt autem quaedam solius Filii propria. Solus enim factus est homo, solus baptizatus est, solus ex Patre genitus est, solus fuit crucifixus, et quaequocumque sunt huiusmodi : idque non separatus a Patris hypostasi, sed ut qui in ipso esset, et eum in sese haberet, incarnationem sibi propriam habet, ut rite distinguantur hypostasos. Ac ne existimes solum Vetust Testamentum unum et solum Deum annuntiare, audi Salvatorem ipsum dicentem : « Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ». Et alibi, rogatus quodnam esset maximum in lege praecceptum, inquit : « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex toto corde tuo, et ex totis viribus tuis : et proximum tuum sicut teipsum ». Nun vero quoniam non dixit, Dominum Deum tuum et Filium eius, non oportet nos diligere, ac non potius una cum Patre diligere tuum Filium, tum Spiritum sanctum? *Maced.* Sane. Sed dicito, ubi Spiritus sanctus dictus sit Deus. *Orth.* Primum disce Spiritum non separare a Patris et Filii communione, seu una cum Patre et Filio Spiritum quoque sanctum diligere totis viribus tuis, totaque anima tua, et tunc notitiam Dei assequeris. *Maced.* Diligimus eum toto corde, totaque anima et mente, neque tamen eum dicimus Deum esse. *Orth.* Enimvero, qui possis Spiritum dicere Deum, qui nobis eandem substantiam et gloriam, idem consilium, eandemque potestatem Patris, et Filii fateri, et competere sis ipsi beati Luciani confessioni, quam opponebas, contraria sentire? *Maced.* Ego ita credo, ut beatus Lucianus, et fateor imaginem substantiae et consilii, et potestatis, et gloriae invariantiam : eandem tamen substantiam non dico, neque deitatem, neque idem consilium, neque eandem potestatem, neque gloriam. *Orth.* Itaque et tibi ipsi et beato Luciano contradicis : et quemadmodum Manichaei et Phryges, omnesque adeo haereses dicitant, credimus, ut sancti apostoli crediderunt : ubi autem examinantur, contraria dicere compe-

<sup>2</sup> Deut. vi, 6. <sup>3</sup> Job ix, 8. <sup>4</sup> Matth. iv, 10. <sup>5</sup> Deut. vi, 5.

(25) Manuscripti, πάσα αίρεσις.

riuntur, ita et tu facis. Imo etiam ex Judæis au- A και ἐν ταῖς ἐρωτήσεσιν αὐτῶν τὸν προσητυμένον  
dire licet : Ita credimus, ut beatus Moses et pro- εὐρίσκονταί σπουράσαντες.  
phetæ, quos tamen si interrogas, reperientur eum ipsum, de quo vaticinati sunt prophetæ, crucifi-  
xisse.

**450 16. Maced.** Nos dicimus Filium esse invari-  
tam imaginem substantiæ, et consilii, et potestatis, et  
gloriæ Patris, non dicimus tamen esse ex Patris sub-  
stantia, neque eandem substantiam, et idem consi-  
lilium, eandem potestatem et gloriam. Superest ut  
dicas, si potes, ubi scriptum sit, Spiritum esse Deum.  
Dic. Quid me paulatim enecas? *Orth.* Cum te tibi  
ipsi repugnare ostenderem, ut audiores norunt, et  
li cognoscent, qui hæc sunt postea lecturi, tunc  
etiam ostendi Paracletum, Spiritum illum veritatis,  
esse Deum, et opificem, et vivificum. *Maced.* Si  
vel unum istorum ostenderis, fiam consubstantia-  
lista. *Orth.* Cuiam dixit Deus: « Faciamus homi-  
nincm ad imaginem et similitudinem nostram? »  
*Maced.* Deus Pater hoc dicit Filio Deo. *Orth.* Ex  
eo ipso, quod effectum est, possumus intelligere  
cuiam id dixerit quod postea effectum fuit. Estne  
homo ad imaginem Dei factus, annon? *Maced.* Est  
sane. *Orth.* Dic igitur: Nun potest homo esse Dei  
imago, cum non sit perfectus: et num potest per-  
fectus esse, quem Spiritus sanctus non sanctifica-  
rit? *Maced.* Omnes igitur homines habent Spiritum  
sanctum? *Orth.* Si omnes sunt secundum imaginem  
perfecti, omnes quoque Spiritum sanctum habent.  
*Maced.* Omnes habent illum secundum imaginem.  
*Orth.* Quomodo igitur Paulus inquit: « Ut sitis  
secundum imaginem ejus, qui condidit vos? »  
et alibi: « Sicut portavimus imaginem terreni, por-  
tamus imaginem cælestis? » *Maced.* Annon igitur  
omnes sumus secundum imaginem? *Orth.* Peccato-  
res nequam: qui vero carnis actiones mortifi-  
cant, et induunt novum illum hominem ad ima-  
ginem Dei conditum, iis demum illud, secundum  
imaginem, competit. Talis enim erat Adam ante  
transgressionem. Homo igitur ille secundum ima-  
ginem Dei creatus. a Patre, et Filio, et Spiritu  
sancto creatus est. Dixit enim, « Faciamus, » ut  
tu rursus subordinatum operarium et ministrum  
dicas.

**17. Maced.** Spiritum sanctum dicis Patris et Filii  
adjutorem et operis socium? Atqui Scriptura sanc-  
tos etiam apostolos vocat adjutores. *Orth.* « Nemp-  
e ad salutem eorum, qui servantur, » non autem  
ad creationem rerum. Apostoli igitur cooperarii  
quidem dicuntur ad hominum salutem, quoniam  
fuerunt et sunt templum Spiritus sancti, at ipse  
Spiritus cooperatus est ad creandum. *Maced.* An  
vero mihi demonstrare possis, Spiritum coopera-  
tum esse ad hominum creationem? *Orth.* Jam de-  
monstratum est. *Maced.* Quomodo? *Orth.* Quoniam  
videmus hominem creatum ad imaginem, Spiritus

**16. Maced.** Ἡμεῖς οὐσίας, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως,  
καὶ δόξης, ἀπαράλλακτον εἰκόνα λέγομεν τὸν Υἱὸν τοῦ  
Πατρὸς· οὗτε δὲ ἐκ τῆς οὐσίας λέγομεν, οὗτε τὴν αὐτὴν  
οὐσίαν, καὶ βουλήν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν. Λοιπὸν, εἰ  
ἔχεις εἰπεῖν, ποῦ γέγραπται, Θεὸς τὸ Πνεῦμα, εἰπέ.  
Τί με σήπεις; Ὁρθ. Ὅτι εἰδείξαι, ὅτι αὐτῶ ἐναντία  
λέγεις, ὡς ὁ ἀκροατὰς ἴσασι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀνα-  
γινώσκοντες γινώσκονταί, τότε δεικνύμι, ὅτι καὶ Θεὸς  
καὶ κτιστὴς καὶ ζωοποιὸς ἐστὶν ὁ Παράκλητος τὸ  
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. *Maced.* Κἂν ἐν (24) τούτων  
δείξῃς, γίνομαι ὁμοουσιαστῆς. Ὁρθ. Τίμι εἶπεν ὁ  
Θεός· « Ποίησωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν  
καὶ καθ' ὁμοίωσιν; » *Maced.* Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἔλε-  
γε τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ. Ὁρθ. Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονό-  
τος δυνάμεθα γινώσκειν, τίμι ἔλεγε τὸ γεγονός. Ὁ ἄν-  
θρωπος ἐγένετο κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἦ οὐ; *Maced.* Καὶ  
πάνυ. Ὁρθ. Εἶπέ οὖν, εἰ δύναται εἰκὼν ἄριστος εἶναι  
ἄνθρωπος, μὴ ὡν ἄριστος· καὶ εἰ δύναται εἶναι ἄρ-  
τιος, μὴ ἁγιασθεὶς τῷ Πνεύματι τῆς ἀγιοσύνης. *Ma-  
ked.* Καὶ πάντες οὖν οἱ ἄνθρωποι Πνεῦμα ἁγίου ἔχου-  
σιν; Ὁρθ. Εἰ πάντες εἰσὶ κατ' εἰκόνα ἄριστοι, καὶ  
πάντες Πνεῦμα ἁγίου ἔχουσιν. *Maced.* Πάντες  
ἔχουσι τὸ κατ' εἰκόνα. Ὁρθ. Πῶς οὖν ὁ ἄγιος Παῦλος  
λέγει· « Ὅπως γένησθε κατ' εἰκόνα τοῦ κτισάντος  
ὑμᾶς; » καὶ ἐν ἄλλοις· « Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν  
εἰκόνα τοῦ χοῦτοῦ, φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπου-  
ρανίου; » *Maced.* Οὐκ ἔσμεν οὖν πάντες κατ' εἰκό-  
να; Ὁρθ. Οἱ ἀμαρτάνοντες, οὐ· οἱ δὲ τὰς πράξεις τοῦ  
σώματος θανατοῦντες, καὶ ἐνδιδυσκόμενοι τὸν καινὸν  
ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἔχουσι τὸ κατ'  
εἰκόνα. Τοιούτος γὰρ ἦν ὁ Ἀδάμ πρὸ τῆς παρακοῆς.  
Ἐκεῖνος οὖν ὁ κατ' εἰκόνα τὸν Θεὸν κτισθεὶς ἄνθρω-  
πος παρὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος  
ἐκτίσθη; « Ποίησωμεν » γὰρ, εἶπεν, ἵνα τὴν συνέρ-  
γησιν εἴπη, οὐχί, Ποίησατε, ἵνα μὴ οὐ πάλιν ὑποურ-  
γῶν καὶ λειτουργῶν εἴπησθε.

cooperationem declararet, non autem, Facite, ne  
dicas.

**17. Maced.** Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεργὸν λέγεις  
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Ἡ Γραφή δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀπο-  
στόλους συνεργούς καλεῖ. Ὁρθ. « Ναί, εἰς τὴν σωτη-  
ρίαν τῶν σωζομένων, » οὐ μὴν εἰς τὴν δημιουργί-  
αν κτισμάτων. Οἱ μὲν οὖν (25) ἀπόστολοι εἰς τὴν  
σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων συνεργοί, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦ-  
ματος ἦσαν καὶ εἰσὶν ναὸς· αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα εἰς  
δημιουργίαν. *Maced.* Καὶ ἔχεις μοι δείξαι, ὅτι  
συνήργησεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἀνθρώπων τὸ  
Πνεῦμα; Ὁρθ. Δείδειται. *Maced.* Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι  
τὸν κτισθέντα ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, μετὰ τῆς τοῦ  
Πνεύματος συνεργίας ὀρώμεν ὄντα. *Maced.* Ἐγὼ

<sup>1</sup> Gen. 1, 26. <sup>2</sup> Coloss. 11, 40. <sup>3</sup> 1 Cor. xv, 49.

(24) Manuscripti, Ἐάν ἐν.

(25) Mss., καὶ Υἱοῦ. Ὁρθ. Ἡ Γραφή δ. καὶ τ. ἄ.

ἀπ. σ. λέγει. *Maced.* Ναί εἰ τ. σ. τ. σ. οὐ μ. εἰς δ.  
κτισμάτων. Ὁρθ. Οἱ μὲν οὖν, etc.

πάντα ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα λέγω. Ὁρθ. Δυνάμει λέγεις, ἢ ἐνεργείᾳ; Μακεδ. Καὶ τί ἐστὶν δυνάμει; καὶ τί ἐστὶν ἐνεργείᾳ; Ὁρθ. Δυνάμει ἐστὶν, ὃ δύναιται γενέσθαι· ἐνεργείᾳ δὲ ὃ ἐνεργῶν διὰ τῆς εἰκόνης κάλλη. Ὅσπερ τὸ βρέφος δυνάμει ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν· ἐνεργείᾳ δὲ γίνεται αὐθιγόν, ὃ πρὸ τούτου πῆ δυνάμει· οὕτω καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐστὶν ἕκαστος δυνάμει. Ἐάν δὲ ἀπεκδύσῃται τὴν νεκρότητα, ἢ ἐπινδύσῃται διὰ τῆς παραβάσεως ὃ Ἄδᾶμ, καὶ ἐνούσῃται τὸν κακὸν ἄνθρωπον τῆς ἀβραάμ, ὃν ἐκδυσάμενος Ἄδᾶμ, γυμνὸς ἠρέθη· τότε γίνεται ἐνεργείᾳ (26) κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, οἷοι ἐγένοντο οἱ ἀπόστολοι, ὡν ἡ σὴκὴ δυνάμει ἀπέπλει. Μακεδ. Πρὸ τούτου οὖν οὐκ ἦσαν κατ' εἰκόνα οἱ ἀπόστολοι; Ὁρθ. Μὴ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὃν διαφθείρεσθαι εἶπεν ὁ Παῦλος, λέγεις τὸν κατ' εἰκόνα, οὐχὶ δὲ τὸν ἔσω τὸν ἀνακαινούμενον; Μακεδ. Τὸν ἔσω λέγω, τὸν ἀνακαινούμενον· εἰδὲ γὰρ ἀνθρωπώμορφον λέγω τὸν Θεόν. Ὁρθ. Ὁ Θεός, οὗ ἐστὶν εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος, ἀράτος ἐστὶν; Μακεδ. Πάνυ. Ὁρθ. Ἀνάγκη οὖν τοῦ ἀράτου Θεοῦ ἀράτων εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ τῆς ἀράτου εἰκόνης ἀράτων τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον. Μακεδ. Ἐάν εἰλωμαι, ὅτι ὁ κατ' εἰκόνα γεγονόςς ἄνθρωπος ὃ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐστὶν, ἀλλ' οὐ λέγω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πεποιηκέναι αὐτόν. Ὁρθ. Τίθῃ δὲ ἄλλως, ὅτι ὁ Ἄδᾶμ ἐν τῷ παραδείσῳ ἄγιος ἦν; Μακεδ. Ναί. Ὁρθ. Οὕτω κτισθεὶς, ἢ ἐξ ἀρετῆς γενόμενος τοιοῦτος; Μακεδ. Οὕτω κτισθεὶς. ἡμῖν sit factus, esse occultum illum 451 et latentem, at non tamen dico factum esse a Spiritu sancto. Orth. Annon vero prorsus concedis, Adamum in paradiso fuisse sanctum? Maced. Etiam. Orth. An quoniam talis creatus, a quod sua virtute talis evaserit? Maced. Quod talis esset creatus.

18. Ὁρθ. Συνέκτισεν ἄρα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ἄνθρωπον. Μακεδ. Οὐκ εἰδὼτο γὰρ αὐτὸν ὁ Υἱὸς ἄγιον κτίσαι; Ὁρθ. Καὶ πάνυ. Μακεδ. Τί οὖν λέγεις, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸν ἐποίησεν; Ὁρθ. Ὅσπερ ὁ Πατὴρ, δυνάμενος κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ Υἱοῦ κτίσει, ἵνα δευτέρῃ τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, δυνάμενος κτίσαι ἄγιον τὸν ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ Πνεύματος κτίσει, ἵνα δευτέρῃ τὸ γεγονός ἐργον Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως γοῦν καὶ πεπωκῶτα τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρακληθέντα τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἄνευ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἀνακαίνισαν· ἀλλὰ καθὼς ὁ Προφήτης λέγει· « Ἐξάποστείλον τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρῶτον τῆς γῆς. » Μακεδ. Καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἀνακαινισμὸς ἡμῶν διὰ τοῦ Πνεύματος γίνεται· Πνεῦμα γὰρ ἄγιοσύνῃς ἐστίν. Ὁρθ. « Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς. » Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐν ἀπόλητι εἴπας, διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀναγκάως οὐ παρασωπῶ. Εἰπέ οὖν μοι, ὃ ἀνακαινισμὸς ἡμῶν οὐ διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας γίνεται; Μακεδ. Ναί. Ὁρθ. Πῶς οὖν βαπτισθήμεθα; εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (27); Μακεδ. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁρθ. Τί οὖν λέγεις τὸν ἀνακαινισμὸν ἡμῶν

18 Psal. ciii, 30. 11 Tit. i, 15.

(26) Ἐνεργείᾳ abest a Palat.  
(27) Sic Palat. At Felc. et editi, ἢ καὶ τοῦ ἁγίου

A cooperatione esse. Maced. Ego omnem hominem dico esse secundum imaginem Dei. Orth. Potestate dicis, an operatione? Maced. Et quidnam est potestate, quidnam operatione? Orth. Potestate illud est, quod fieri potest: operatione vero est, quod imaginis pulchritudinem operatur. Quemadmodum igitur puer est animal potestate rationale et mortale: ubi autem excrevit, operatione fit illud, quod erat antea potestate, ita etiam unusquisque est potestate secundum imaginem Dei. Quod si exuerit mortalitatem, qua amictus fuit Adam propter mandati transgressionem, et novum illum hominem incorruptionis induerit, quo exutus Adam nudus compertus est: tunc fit reipsa secundum imaginem conditoris, quales apostoli fuerunt, quorum umbra virtutes edebat. Maced. Antea igitur non erant apostoli secundum imaginem? Orth. Num exteriorum illum hominem, quem inquit Apostolus corrumpi, dicis secundum imaginem esse, ac non potius interiorem illum, qui renovatur? Maced. Interiorum illum dico, qui renovatur: nec enim Deo humanam formam tribuo. Orth. Deus, ujus imago est homo, nonne est invisibilis? Maced. Maxime. Orth. Oportet igitur invisibilis Dei invisibilem quoque esse imaginem: et cum invisibilis sit imago, invisibile esse hominem, qui secundum imaginem sit. Maced. Si admisero hominem, qui secundum imaginem sit factus, esse occultum illum 451 et latentem, at non tamen dico factum esse a Spiritu sancto. Orth. Annon vero prorsus concedis, Adamum in paradiso fuisse sanctum? Maced. Etiam. Orth. An quoniam talis creatus, a quod sua virtute talis evaserit? Maced. Quod talis esset creatus.

18. Orth. Itaque Spiritus sanctus, una cum Patre et Filio hominem creavit. Maced. Enimvero annon poterat Filius ipse sanctum hominem creare? Orth. Sane vero. Maced. Quorsum igitur dicis, creatum fuisse a Spiritu sancto? Orth. Quemadmodum Pater, cum posset hominem creare, cum Filio creavit, ut naturæ identitas ostenderetur: ita et Filius, cum posset hominem sanctum creare, cum Spiritu creavit, ut quod factum est, constaret esse Patris, et Filii, et sancti Spiritus opus. Sic igitur hominem etiam lapsum, et jumentis rationis expertibus similem factum, non renovat absque Spiritu: sed, ut inquit Propheta: « Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ 10. » Maced. Dicimus et nos renovationem nostri per Spiritum eddici: est enim Spiritus sanctificationis. Orth. « Omnia quidem munda mundis 11. » Quoniam autem illud, per Spiritum sanctum, non sincere protulisti, necessario cogor interea non silere. Dic igitur mihi: Renovatio nostri nonne fit per lavacrum regenerationis? Maced. Etiam. Orth. Quomodo ergo baptizamus? in Patris et Filii, an vero etiam in Spiritus sancti nomine? Maced. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Orth. Quorsum ergo dicis nostri renovationem per

Πνεύματος. Mex, Macedonii responsum abest a Palat.

Spiritus sanctum fieri, non autem ex Patre, et a Filio, et Spiritu sancto? *Maced.* Nonne scriptum est: « Qui ex multa sua misericordia regeneravit nos, per lavacrum regenerationis, et renovationem Spiritus sancti? » *Orth.* Prius dixi, « omnia munda mundis. » Enimvero apud nos juxta Scripturæ scopum, « per quem, » idem est atque, « ex quo. » Sane dicit sanctus Paulus: « Fidelis Deus, per quem vocati estis, in communionem Filii ipsius<sup>12</sup>, » nempe hic quoque, « per quem, » ponitur pro « ex quo. » Fatere igitur creationem nostram fuisse a Patre, Filio, et Spiritu sancto. Nec enim alius creavit, et alius renovavit: sed Deus is est, qui creavit cum Filio, et Spiritu sancto. Ideo initio dixit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram<sup>13</sup>, » ut ex cooperatione indicaretur naturæ identitas.

19. *Maced.* Demonstra mihi apertius, Spiritum sanctum creare. *Orth.* Sufficient quidem sanæ mentis homini quæ modo diximus, ad apertam demonstrationem: quoniam tamen testimoniorum quoque multitudine fidei tibi fieri vis, audi Jo direntem: « Spiritus divinus is est, qui me fecit, et flatus omnipotentis docuit me<sup>14</sup>. » *Maced.* Eiusd hæc dicit, neque simpliciter ait, « Qui fecit me, » sed ita dicit: « Purum est verbis cor meum, et labiorum meorum intelligentia pura est cogitatione: Spiritus divinus is est, qui me fecit pura cogitare<sup>15</sup> (inquit). Itaque Spiritus sanctus fecit me » nempe fecit me pura cogitare. *Orth.* At tu certe omnino fateris, divinum esse Spiritum. *Maced.* Imo Job hoc non dixit, sed Eliud, quem Deus reprehendit. *Orth.* At non ipsum in eo reprehendit, quod Spiritum divinum dixisset? *Maced.* Deus tamen eum reprehendit. *Orth.* Quid si igitur ipsam etiam Job audias dicentem: « Vivit Dominus, qui sic me judicavit, et Omnipotens, qui amaritudine affecit animam meam. Certe donec halitus mihi inest, et Spiritus divinus superest mihi in naribus<sup>17</sup>. » Quid habes quod adversus ipsum etiam Job dicas? *Maced.* Voco etiam ego Spiritum<sup>452</sup> divinum, non Deum. *Orth.* At Spiritus divinus quid aliud est, quam Deus? *Maced.* Absit! *Orth.* Dic igitur, æquam divinarum potestatum Scriptura divinum dixerit: perlege Vetus et Novum Testamentum universum, ai quis sanctorum angelorum repertus est, qui divinus Spiritus sit dictus. *Maced.* Nullus enim alius spiritus est istiusmodi. Est enim unicus. *Orth.* Ergo et tu fateris, nullum esse talem Spiritum, inter res creatas. *Maced.* Fateor. *Orth.* Restat igitur ut videamus, annon natura communionem habeat cum Patre et Filio. *Maced.* Hoc si fuerit demonstratum, Deus etiam esse demonstratus fuerit. *Orth.* Antea demonstratum est, esse divinum. *Maced.* Sed non

διὰ Πνεύματος, καὶ ἄγιου γίνεσθαι; οὐχὶ δὲ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος; *Maced.* Οὐ γέγραπται, ὅτι κατὰ τὸ πολὺ θεὸς αὐτοῦ ἀναγεννησας ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινίσεως Πνεύματος ἁγίου; » *Orth.* Προλαβόν εἶπεν, ὅτι « τοὺς καθαροὺς πάντα καθαρά. » Παρ' ἡμῶν (28) γὰρ, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς, τὸ « δι' οὗ » ταυτὸν ἐστὶ τῷ « ἐξ οὗ. » Ἀμφότερα γοῦν λέγει ὁ ἅγιος Παῦλος: « Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα γὰρ τὸ « δι' οὗ » ἀντὶ τοῦ « ἐξ οὗ » κεῖται. Ὑπολόγει οὖν, ἐπὶ τῇ κτίσει ἡμῶν παρὰ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἄλλως ἐκείσεν, καὶ ἄλλως ἀνεκαινίσεν· ἄλλ' ὁ κτίσας Θεός μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ εἶπεν·

B Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν, ὅτι ἵνα ἐκ τῆς συνεργίας τοῦ ταυτοῦ τῆς φύσεως δεῖξῃ.

19. *Maced.* Φανερώτερόν μοι δεῖξον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζει. *Orth.* Ἀρκεῖ μὲν καὶ τὰ προηρημένα τῷ νοῦν ἔχοντι πρὸς φανεράν ἀπόδειξιν· ἐπιπέθῃ δὲ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μαρτυριῶν πιστωθῆναι θέλει, ἀκούσων τοῦ ἰσθ' λέγοντος· « Πνεῦμα (29) θεοῦ, τὸ ποιῆσάν με· πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ δούλοσκάσά με. » *Maced.* Ἐλισθ' ἐστὶν ὁ λέγων, καὶ οἱ εἶπεν ἀπλῶς, « Τὸ ποιῆσάν με, » ἀλλὰ λέγει οὖν· « Καθάρσά μου ἡ καρδιά βήμασιν, σύνεσις δὲ γυλίων μου καθαρὰ νοῆσαι. Πνεῦμα θεοῦ τὸ ποιῆσάν με καθαρὰ νοῆσει. — Πνεῦμα θεοῦ τὸ ποιῆσάν με τοῦτ' ἐστὶ, τὸ ποιῆσάν με καθαρὰ νοῆσαι. *Orth.* Ὁμολογεῖ; δὲ ἔλων; θεοῦ τὸ Πνεῦμα. *Maced.* Μὴ γὰρ ἰσθ' αὐτὸ εἶπεν· ἄλλ' ὁ Ἐλιούδ, ὃν ἐμέμφατο ὁ Θεός. *Orth.* Μὴ γὰρ ἐμέμφατο αὐτόν, διατὶ εἶπεν τὸ Πνεῦμα θεοῦ; *Maced.* Ὅμως ἐμέμφατο αὐτὸν ὁ Θεός. *Orth.* Ἐάν οὖν ἀκούσῃς καὶ τοῦ ἰσθ' λέγοντος· « Ζῆ Κύριος, ὃς οὕτως με κέρκρινεν (29)', καὶ ὁ παντοκράτωρ ὁ πικρῶνάς μου τὴν ψυχῆν. Ἡ μὲν ἐπὶ τῆς πνοῆς μοι ἐνούσῃς· Πνεῦμα δὲ θεοῦ τὸ παρόν μου ἐν βίῳ, » τί ἔχεις εἶπεν καὶ περὶ τοῦ ἰσθ'; *Maced.* Καὶ λέγω θεοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐ μὲν Θεόν. *Orth.* Τί δὲ θεοῦ Πνεῦμα τί ἄλλο ἐστὶν ἢ Θεός; *Maced.* Μὴ γένοιτο! *Orth.* Οὐκ οὖν εἶπέ, εἰ τινα τῶν ἁγίων ἐνάμων θεοῦ εἶπεν ἡ Γραφή. Ἀνάγνωθε τὴν Βιβλίαν πᾶσαν Διαθήκην καὶ τὴν Καινὴν, εἰ εὐρήσῃτε τῶν ἁγίων ἀγγέλων θεοῦ λεγόμενος Πνεῦμα. *Maced.* Οὐδὲν γὰρ τῶν ἁγίων πνευμάτων τοιοῦτό ἐστι Πνεῦμα· μοναδικὴν γὰρ ἐστὶ. *Orth.* Ὁμολογεῖσθε οὖν καὶ παρὰ σοῦ, μὴ εἶναι ἐν τοῖς κτίσμασι Πνεῦμα τοιοῦτο. *Maced.* Ὁμολογεῖται. *Orth.* Ἴδωμεν εὐλοπεῖν, ἐἰς ἃ ἔχει μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὴν καὶ φύσιν κοινωνίαν. *Maced.* Τοῦτο τὰν δευτέραν, ἐδείχθη καὶ Θεός. *Orth.* Τέως Πνεῦμα θεοῦ ἐδείχθη, *Maced.* Ἄλλ' οὐ Θεός. *Orth.* Ἐάν ἀκούσωμεν Παῦλον τὸ ἀποστόλου λέγοντος, τὸν Θεὸν μὴ ἐν ἄλλο εἶναι ἢ θεοῦ ἀνάγκη συνδέσθαι τὸ θεοῦ εἶναι Θεόν. *Maced.* Ὁ

<sup>12</sup> Tit. iii, 5. <sup>13</sup> I Cor. i, 9. <sup>14</sup> Gen. i, 26.

<sup>15</sup> Job xxxiii, 4. <sup>16</sup> ibid. 5, 4. <sup>17</sup> Job xxxiii, 2, 3.

(28) Sic Palat. vete. Editi vero, παρ' ἡμῶν.

(29) Athanasius, Πνεῦμα θεοῦ. Paulo post manuscr.

Ἐλιούδ, et infra similiter.

(29') Editi, κέρκρινεν. Editi.



πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἐπιπέθῃ ὁ Θεὸς Πνεῦμα, καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα (30) Θεός. Πῶς δὲ γέγραπται, ὁ Θεὸς θεῖον; Ὁρθ. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγει Παῦλος οὕτως· Ἐγὼ οὖν ὑπέρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφειλομέν νομιζέμεν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμησέως ἀνθρώπων, τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον. »

« Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro aut argento, sculpturæ artis et cogitationis hominum, divinum esse simile <sup>18</sup>. »

20. *Maced.* Φύσας εἶπον, ὅτι καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁ Θεὸς Πνεῦμά ἐστιν, τὸ πάντως καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα Θεός.

Ὁρθ. Εἰ οὐδὲν τῶν κυριωτάτων Πνεῦμα θεῖον, οὐδὲν Πνεῦμα ἀγιοσύνης, κοινὰ δὲ ταῦτα Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. *Maced.* δεῖξόν μου, ὅτι, ὡς περὶ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ὁρθ. Λέγει Παῦλος· « Ἔμεϊς δὲ οὐκέτι <sup>19</sup> ἐστὲ ἐν σαρκί, εἴπερ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστιν (31) αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωῆς διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστόν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστόν ἐκ νεκρῶν ζωοποιεῖ σὺν καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τὸ ἐνοικούντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » *Maced.* Οὕτως εὖ γέγραπται, διὰ τοῦ ἐνοικούντος, ἀλλὰ τὸ ἐνοικῶν.

Ὁρθ. Ἐὰν δειχθῆ, ὅτι ἐὰν τὸ ἐνοικούντος· γέγραπται περὶ, ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως τὸ Πνεῦμα Πατὴρ καὶ Υἱός; *Maced.* Ἐὰν οὖν πού ἐν ἡ δεικνύον ἀντίγραφον εὐρεθῆ ἐσαμμένον παρ' ὑμῖν, ἐκ τούτου ἔχεις με παῖσαι; Ὁρθ. Ἐχομεν δεῖξαι, ὅτι ἐν ἑλοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις οὕτω γέγραπται. Ἐπεὶ δὲ νομιζέεις τούτο ἀντιλεγόμενον εἶναι, πληροπορήθητι καὶ ἐξ ἄλλης γραφικῆς ἀποδείξεως. *Maced.* Εἰπέ· τοῦτο γὰρ ἀντιλέγεται. Ὁρθ. Λέγει ὁ αὐτὸς ὁ ἅγιος Παῦλος· « Οὐχ εἰ ἰκανὸς ἔσμεν ἀπ' ἑαυτῶν λογισθῆναι τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὅς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος. Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. »

*Maced.* Ζωοποιεῖν λέγεται τὸ ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἄγειν εἰς δικαιοσύνην. Οὐ μὴν ἐγείρει νεκροὺς, ὡς ὁ Χριστὸς ἐγείρει. Ὁρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἔχειρε τὸν Εὐτυχον ἀποθάνοντα, ἢ οὐ; *Maced.* Ἄλλ' οὐκ ἦν Παῦλος; ὁ ἀναστήσας, ἀλλ' ὁ ἐν Παύλῳ καλήσας Χριστός. Ὁρθ. Καίτοι τις Παῦλος λέγει, ὅτι ἐν Χριστῷ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου πεποιθήκεν ἐν ἐμοὶ τὰ σημεῖα. » Λέγει γὰρ οὕτως, ὅτι· Οὐ τοῦ μὲν τι ἐγὼ λέγειν ὧν οὐ κατεργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ λόγῳ καὶ ἔργῳ, εἰς ὑπακοήν ἔθων, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. » *Maced.* Οὐκ ἔδιδοντο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀνευ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ποιῆσαι τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα; Ὁρθ. Οὐκ

est Deus. *Orth.* Si ex Paulo apostolo audierimus, Deum nihil aliud esse, quam divinum, necesse fuerit concedere, id, quod divinum est, Deum esse.

*Maced.* Non proprus. Neque enim etiamsi Deus est Spiritus, idcirco divinus quoque Spiritus est Deus. Ubina verò scriptum est Deum esse divinum?

*Orth.* In Actis apostolorum sic loquitur Paulus :

20. *Maced.* Jam prius diveram, etiamsi pōsero Deum esse Spiritum, non protinus sequi, divinum etiam Spiritum esse Deum. *Orth.* Si rerum creaturarum nulla est Spiritus divinus, nulla est Spiritus sanctificationis, hæc autem communia sunt Patri,

Filio, et Spiritui sancto, nempe ejusdem naturæ fuerint Pater, Filius, et Spiritus sanctus. *Maced.*

Ostende igitur, sicut Pater excitat mortuos, et vivificat, et Filius quoque, ita etiam Spiritum sanctum vivificare. *Orth.* Dicit Paulus :

« Vos autem jam non estis in carne, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, is non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum,

Spiritus vero vita est propter justitiam. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Christum a

mortuis, vivificabit quoque mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis <sup>18</sup>. » *Maced.* Non ita scriptum est, « per inhabitantem, » sed

« propter inhabitantem. » *Orth.* Si ostendero scriptum esse, « per inhabitantem, » num tibi persuasum fuerit, ejusdem esse naturæ, Spiritum atque Patrem et Filium? *Maced.* An vero, si unum et alterum mendosum exemplar apud vos inveniat, inde

illud mihi persuaseris? *Orth.* Possumus ostendere ita in cunctis vetustis exemplaribus scriptum esse. Quoniam tamen de hoc controversi existimas, aliis

petitis ex Scriptura demonstrationibus certior fias. *Maced.* Has igitur profer, nam illud in controversia est. *Orth.* Idem Paulus dicit :

« Non quod ex nobis ipsis idonei simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed quod idonei sumus, id est Deo est: qui etiam fecit ut idonei ministri essemus Novi Testamenti, non litteræ, sed Spiritus. Littera enim occidit,

Spiritus autem vivificat <sup>19</sup>. » *Maced.* Vivificare dicitur a peccato ad justitiam traducere. At non excitat mortuos, sicut Christus excitavit. *Orth.* Paulus Apostolus Eutychem mortuum excitavit, annon?

*Maced.* At non is est Paulus, qui illum excitavit, sed qui locutus est in Paulo Christus. *Orth.* Atqui, inquit Paulus :

« Christus in virtute Spiritus sancti fecit in me signa. » Sic enim ait : « Non enim audeo quidquam loqui quod non effecerit Christus per me, verbo et facto ad obedientiam gentium, in vir-

<sup>18</sup> Act. xvii, 29. <sup>19</sup> Rom. viii, 9-11. II Cor. iii, 5, 6

(30) Καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα abest a manuscriptis. Et ibidem dicitur in manuscriptis.

(31) Palat., οὐκέτι οὐκ ἐστιν.

tute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus A  
sancti 11. » *Maced.* An vero non poterat Christus  
absque Spiritu sancto edere signa et prodigia?  
*Orth.* Nonne itidem poterat Pater absque Filio 453  
condere omnia? *Maced.* Etiam : sed ( « ideo per Fi-  
lium condidit » ) ut Filium quoque appareret esse  
conditorem. *Orth.* Eadem ratione, Filius cum posset  
ostenderet Spiritum sanctum eadem facere quæ Pater et Filius.

21. *Maced.* Nos Spiritum sanctum non possumus  
Deum dicere. *Orth.* Ais divinas Scripturas a Spi-  
ritu sancto enuntiatas per prophetas et aposto-  
los, annon? *Maced.* Aio. *Orth.* Ergo Spiritus qui  
eos afflavit Deus est. *Maced.* Absit ut hoc dicam !  
*Orth.* Si Scripturæ ab ipso inspiratæ, sunt a  
Deo inspiratæ, quid aliud Spiritus ille fuerit quam  
Deus? *Maced.* Spiritus ille nobis subministravit  
Dei doctrinam, quæ idcirco dicitur a Deo inspirata.  
*Orth.* An vero, quoniam sanctificatione qua nos Spi-  
ritus etiam sanctificat, est Dei sanctificatio, idcirco  
non est ab ipso Spiritus sanctificatio? *Maced.* Sane  
est etiam ab ipso Spiritu sanctificatio. *Orth.* Sicut  
ergo sanctificatio est a Patre, Filio, et Spiritu sancto ;  
ita et sacra Scriptura. Doctrina igitur est Patris,  
Filii, et Spiritus sancti. At Scripturam profite-  
tur sanctus Paulus esse a Deo inspiratam : Iteus  
est igitur Pater, Filius et Spiritus sanctus. Quamob-  
rem etiam dictum est apud prophetas : « Et erunt  
omnes docti a Deo 11. » *Maced.* Quisquis dicitur a  
Patre, vocatur doctus a Deo. *Orth.* Sicut qui san-  
tificatur a Patre et Filio, sanctificatur quoque si-  
militer a Spiritu sancto : ita qui didicit a Patre, a  
Filio quoque discit, et a Spiritu sancto : siquidem  
cum dixerit Christus : « Non vos estis qui loqui-  
mini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vo-  
bis 12. » Sanctus Paulus dicit : « An experimentum  
queritis ejus qui loquitur in me Christi 13? » Au-  
dis Christi doctrinam esse ea quæ loquitur Spiritus :  
et Patris doctrinam esse, ea quæ Christus et Spi-  
ritus loquuntur. Quod si ita est, quæ loquitur Pater,  
et Filius, et Spiritus sanctus, sunt Scriptura a Deo  
inspirata.

22. *Maced.* Cum ergo dicit Pater, « Hic est Fi-  
lius meus dilectus, in quo mihi bene complacui 14, »  
hoc dicit Pater, Filius, et Spiritus sanctus. *Orth.*  
Quædam sunt voces propriæ Patris, et quædam pro-  
priæ voces Filii, et quædam voces Spiritus propriæ :  
sunt et quædam Patri, et Filio, et Spiritui sancto  
communes. Cum igitur, ut tu prius dixisti, Pater  
inquit, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi  
bene complacui, » hæc est ipsius Patris vox. Item  
cum inquit, « Ecce puer meus dilectus, in quo  
complacuit anima mea : ponam Spiritum meum

ἐδύνατο γὰρ ὁ Πατήρ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ ποιῆσαι τὰ  
πάντα; *Maced.* Ναί· ἀλλ' ἵνα καὶ Υἱὸς θεμιουργῶς  
δειγθῆ. *Orth.* Τῶ αὐτῷ λόγῳ, δυνάμενος καὶ ὁ Υἱὸς  
ποιῆσαι τὰ σμάρτα καὶ τὰ τέρατα (32), ποιεῖ ἐν τῷ  
Πνεύματι, ἵνα δειγθῆ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ αὐτῶ  
ποιῶν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

edere signa et prodigia, edidit ea in Spiritu, ut

21. *Maced.* Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν θεῖον τὸ  
Πνεῦμα. *Orth.* Λέγεις (53) τὰς θείας Γραφὰς ὑπὸ  
τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου εἰρησθαι διὰ τῶν προφη-  
τῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, ἢ οὐ; *Maced.* Ναί. *Orth.*  
Θεὸς ἄρα τὸ ἐμπνεύσαν αὐτοὺς Πνεῦμα. *Maced.* Μὴ  
γίνωκο εἰπεῖν! *Orth.* Εἰ αἱ πνευσθεῖσαι Γραφαὶ  
παρ' αὐτοῦ θεοπνευστοὶ εἰναι, τί ἐν ἄλλο εἶη τὸ  
Πνεῦμα ἢ θεός; *Maced.* Τῆν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν  
δεικνύουσαν ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῇ ἡ διδασκαλίᾳ  
θεοπνευστος λέγεται. *Orth.* Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀγιασμός,  
ὃν ἀγιάζει καὶ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα, Θεοῦ ἐστὶν ἀγια-  
σμός, οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ὁ ἀγιασμός;  
*Maced.* Ναί, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ὁ ἀγια-  
σμός. *Orth.* Ὅπως οὖν ὁ ἀγιασμός Πατρὸς, καὶ  
Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν, οὕτως καὶ ἡ θεία  
Γραφή. Ἡ τοίνυν διδασκαλία Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ  
ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν. Θεοπνευστος δὲ ἡ Γραφή ὀνο-  
λογεῖται παρὰ τῷ ἁγίῳ Παύλῳ· Θεὸς ἄρα Πάτερ,  
καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Διὸ καὶ εἴρηται παρὰ  
τοῖς προφήταις· « Καὶ ἔσονται πάντες διδασκτοὶ Θεοῦ. »  
*Maced.* Πᾶς ὁ μαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐδιδάκ-  
θη Θεοῦ ἀκούει. *Orth.* Ὅπως ὁ ἀγιασόμενος παρὰ τοῦ  
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀγιάζεται ὁμοίως καὶ παρὰ  
τοῦ Πνεύματος· οὕτως ὁ μαθὼν παρὰ Πατρὸς καὶ  
Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος μαθάνει· ἀμελεῖ τὸ  
Χριστοῦ εἰρησάτος, ἐπὶ « Οὐκ ἐστὶ ὅμοιος ὁ λαλοῦν-  
τες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμοῖον τὸ λαλοῦν ἐν  
ὁμοίᾳ, » ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει· « Ἡ δοκιμὴν (54)  
ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Ἀκούετε  
ἐπὶ ἃ λαλεῖ τὸ Πνεῦμα, Χριστοῦ διδασκαλία ἐστὶν·  
καὶ ἃ λαλεῖ Χριστὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, Πατὴρ δὲ δι-  
δασκαλία ἐστὶν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄρα ἃ λαλεῖ ὁ Πατήρ,  
καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα, θεοπνευστος Γραφή  
ἐστὶν.

22. *Maced.* Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ Πατήρ· « Οὗτός  
ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ τὴ δόξα ἐστὶν· » Πατήρ  
καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τοῦτο λέγει. *Orth.* Εἰς  
φωναί βλαὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰς φωναί βλαὶ τοῦ  
Υἱοῦ, καὶ εἰς φωναί βλαὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ εἰς  
κοινὰ Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν  
οὖν λέγῃ (55) ὁ Πατήρ, ὡς προλαβὼν εἰρησας, « Οὗ-  
τός ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ τὴ δόξα ἐστὶν· »  
αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ φωνή. Καὶ ὁμοίως ὅταν λέγῃ,  
« Ἰδοὺ ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησεν ἡ  
ψυχὴ μου· ἦθω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν· » καὶ

11 Rom. xv, 48, 49. 12 Isa. liv, 45. 13 Matth. x, 20. 14 II Cor. iiii, 3. 15 Matth. iii, 17.

(32) Post τέρατα in elitis legitur ἄνευ τοῦ Πνεύ-  
ματος, sed hæc desunt in uss. omnibus.

(33) Pal. *Orth.* Λέγεις τὰς θείας Γραφὰς. Λέγει ὁ  
Παῦλος ἢ οὐ; *Maced.* Ναί. *Orth.* Ταύτας δὲ τὰς θείας

Γραφὰς θεοπνευστους λέγει Παῦλος ἢ οὐ; *Maced.*  
Ναί. *Orth.* Θεὸς ἄρα, etc.

(34) Palat., Εἰ δοκιμὴν. Editi vero, Ἡ δοκιμὴν  
(35) Palat., Καὶ ὅταν λέγῃ.

σαι τοιαῦται, αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἴσται. Ὅταν A  
 δὲ λέγῃ (36) ὁ Υἱὸς, « Ὁρωσαν χεῖρά μου καὶ πόδας  
 μου, » καὶ ὅσαι τοιαῦται, τοῦ Χριστοῦ εἶσι φωναί.  
 Ὅθεν καὶ τοῦ Πνεύματος ἰδαί εἶσι φωναί· ὡς ὅταν  
 λέγῃ ὁ Ἄγαθος· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον·  
 Τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὐτή, οὕτως  
 δῆρουν. » Πᾶσαι δὲ αὗται, θεοπνευστοὶ λέγονται,  
 διὰ τὸ καὶ τὰς τοῦ Πατρὸς Θεοῦ εἶναι φωνάς, καὶ  
 τὰς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ εἶναι φωνάς, καὶ τὰς τοῦ Πνεύ-  
 ματος Θεοῦ εἶναι φωνάς. *Μακεδ.* Μὴ γένοιτο! Ὁρθ.  
 Οὐκοῦν εἰπέ (37) τὰς μὲν εἶναι θεοπνεύστους (τὰς  
 δὲ οὐ)· καὶ μέμψαι τῷ ἁγίῳ Παύλῳ γράψαντι θεο-  
 πνεύστους τὰς πάσας Γραφάς. *Μακεδ.* Ἦ οὖν, ἐπιση-  
 τῖνα ῥήματα τῶν ἁγίων εἶναι ἐν σύζαῖς καὶ τῶν  
 ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο καὶ οἱ  
 ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ θεοὶ εἶσι; Ὁρθ. Ἄλλὰ καὶ  
 τὰς τοῦ Πατρὸς φωνάς καὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ καὶ τὰς  
 τῶν ἁγίων, καὶ τὰς τῶν ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, τὸ  
 Πνεῦμα διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων Ἐγραψεν.  
 Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα  
 τοῦ Πατρὸς. *Μακεδ.* Δειξόν μοι, τοῦ φανερώς Θεοῦ  
 εἶρηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

23. Ὁρθ. Ὁμολογεῖς ναὶ εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἡ  
 οὐ (38); *Μακεδ.* Ναί. Καὶ γὰρ εἶρηται παρὰ τοῦ ἁγίου  
 Παύλου· « Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὶ  
 τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ  
 Θεοῦ; » Ὁρθ. Πῶς δὲ ναὶ, Θεοῦ ναὶ ἐστὶ· Θεὸς ἄρα  
 τὸ Πνεῦμα. *Μακεδ.* Οὐ λέγω θεὸν τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ.  
 Οὐκοῦν οὐδὲ σὺ ναὶ. *Μακεδ.* Τοῦ Θεοῦ ναὶ εἰμι.  
 Ὁρθ. Τοῦ Πνεύματος οὐ; *Μακεδ.* Ναί καὶ τοῦ  
 Πνεύματος. Ὁρθ. Ἄρα καὶ Πνεῦμα (39) Θεός.  
*Μακεδ.* Ἐπισητῖ καὶ ἀγγελιοὶ ἔκτισαν ἐν τοῖς ἁγίοις,  
 ὥσπερ ὁ προφήτης λέγει· « Τάδε λέγει ὁ ἄγγελος ὁ  
 λαλῶν ἐν ἐμοί· » διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀγγέλους θεοὺς  
 λέγω; Ὁρθ. Οὐκ ἔχεις μὲν δεῖξαι, ὅτι εἰς ἦν τῶν  
 γεννητῶν ἀγγέλων ὁ λαλῶν ἐν τῷ προφήτῃ. Προσπο-  
 τεύεται γὰρ, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἀγγελος, καὶ τὸ Πνεῦ-  
 μα. Κἂν δοθῇ σοι ἐνα τῶν γεννητῶν ἀγγέλων λαλεῖν  
 ἐν τῷ προφήτῃ (40), ἀλλ' οὐχὶ καὶ ναὶ τοῦ ἀγγέλου  
 ὁ προφήτης. Πῶς γὰρ ναὶ, Θεοῦ ναὶ. Ἐπισητῖ εἰπέ,  
 ποῦ τῆς Γραφῆς εἶρηται ναὶ ὁ προφήτης ἡ ὁ ἀπό-  
 στολος, ἡ καθόλου ἄνθρωπος, ἀγγέλου, ἡ τινος κρι-  
 σματος. *Μακεδ.* Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. Ἐάν  
 θέλῃς (41), κἂν μὴ θέλῃς. *Μακεδ.* Τρεῖς οὖν θεοί.  
 Ὁρθ. Θεὸς ὁ Πατήρ; *Μακεδ.* Ναί. Ὁρθ. Καὶ ὁ  
 Υἱός; *Μακεδ.* Ναί. Ὁρθ. Δύο οὖν θεοί; *Μακεδ.* Οὐ.  
 Ὁρθ. Οὕτως οὐδὲ τρεῖς; *Μακεδ.* Ἄλλ' εἰς καὶ εἰς.  
 Ὁρθ. Εἰ τὸ εἰς καὶ εἰς οὐκ εἰσι δύο, οὐδὲ τὸ εἰς καὶ εἰς  
 καὶ εἰς, τρεῖς. *Μακεδ.* Οὐκ ἐστὶν ὅν εἰς Θεός, εἰς οὐ  
 τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ πάντα; Ὁρθ. Εἰπέ  
 καὶ ἐν Πνεύμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. *Μακεδ.* Ποῦ  
 τοῦτο γέγραπται; Ὁρθ. Παρὰ τῷ Δαβὶδ· « Τῷ Λόγῳ  
 Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερέωθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι

super ipsum », et similes aliae voces, ipsius Pa-  
 tris sunt propriae. At cum dicit Filius, « Foderunt  
 manus meas et pedes meos », et si quae sunt aliae  
 similes, Christi sunt voces. Ita etiam quaedam sunt  
 Spiritus propriae voces, ut cum dicit Agabus :  
 « Hæc dicit Spiritus sanctus : Hunc virum, cujus est  
 hæc zona, sic alligabunt ». Omnes autem istæ  
 voces dicuntur a Deo inspiratæ, quoniam et quæ  
 Patris sunt, Dei sunt voces : et quæ Filii sunt, Dei  
 sunt voces : et quæ Spiritus sunt, Dei sunt voces.  
*Maced.* Absit! *Orth.* Dic igitur quasdam Scripturas  
 esse a Deo inspiratas, quasdam vero non item : et  
 Paulum incusa, qui Scripturas universas a Deo in-  
 spiratas esse scripserit. *Maced.* Num igitur quoniam  
 in Scripturis sunt quædam sanctorum verba, quæ-  
 dam etiam impiorum et sceleratorum hominum, im-  
 pios quoque et sceleratos idcirco dixeris esse deos?  
*Orth.* Sed et Patris, et Filii, et sanctorum, itidemque  
 impiorum et sceleratorum voces descripsit Spiritus  
 per prophetas et apostolos. Non enim locuti sunt  
 ipsi, sed Spiritus Patris. *Maced.* Ostende mihi, ubi  
 Spiritus sanctus manifeste dicatur Deus.

454 25. *Orth.* Fateris te esse Dei templum, an-  
 non? *Maced.* Sane. Dictum est enim a sancto Paulo :  
 « An nescitis corpora vestra esse templum Spiritus  
 sancti : qui in vobis est, et quem a Deo habetis? »  
*Orth.* Atqui omne templum est Dei templum, ergo  
 Spiritus sanctus est Deus. *Maced.* Nego Spiritum  
 esse Deum. *Orth.* Ergo, ne tu quidem es templum?  
*Maced.* Sum Dei templum. *Orth.* Annon vero Spiritus  
 templum? *Maced.* Sum certe Spiritus etiam  
 templum. *Orth.* Ergo et Spiritus est Deus. *Maced.*  
 Num vero quoniam angelii etiam habitantur in sanc-  
 ctis, sicut inquit propheta : « Hæc dicit angelus  
 qui in me loquitur », idcirco angelos quoque  
 dixerim esse deos? *Orth.* Non possis ostendere an-  
 gelum loquentem in propheta fuisse unum ex illis  
 conditiis. Jam enim antea demonstratum est Filium  
 quoque et Spiritum esse angelum. Et ut tibi con-  
 cedatur, unum fuisse ex conditis angelis eum qui  
 loquebatur in propheta, non erat tamen propheta  
 templum angeli. Omne templum enim est Dei tem-  
 plum : alioqui dicitur ubi tandem in Scriptura dica-  
 tur propheta, vel apostolus, vel homo quispiam,  
 templum angeli vel rei ullius creatæ. *Maced.* Spiritus  
 igitur Deus est? *Orth.* Est, nolis, velis. *Maced.*  
 Tres vero dii sunt. *Orth.* Pater estne Deus? *Maced.*  
 Etiam. *Orth.* Et Filius quoque Deus? *Maced.* Etiam.  
*Orth.* Num igitur duo sunt dii? *Maced.* Non. *Orth.*  
 Ita igitur ne tres quidem sunt. *Maced.* Sed unus  
 est et unus. *Orth.* Si unus et unus non sunt duo,  
 ergo nec unus et unus et unus tres sunt. *Maced.* An  
 non igitur unus est Deus, ex quo omnia, et unus

18 Isa. xlii, 1. 19 Psal. xxi, 17. 20 Act. xxi, 11. 21 I Cor. vi, 19. 22 Zach. i, 9.

(36) Palat. similiter, καὶ ὅταν λέγῃ.

(37) Manuscrip., εἰπον. Μοx τὰς δὲ οὐ deest in  
 editis, et notatur solum ad marginem Felck. sic :  
*Locut, τὰς δὲ οὐ.*

(38) Mss., εἶναι τοῦ Πνεύματος; ἡ οὐ.

(39) Mss., Ἄρα τὸ Πνεῦμα.

(40) Palat., ὁ λαλῶν ἐν τῷ πρ.

(41) Palat., κἂν θέλῃς.

Dominus per quem omnia? *Orth.* Dic, et unus Spiritus in quo omnia. *Maced.* Ubi hoc scriptum est? *Orth.* Apud Davidem: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum <sup>21</sup>. » *Maced.* Sed Spiritus oris ipsius non est Spiritus sanctus. *Orth.* Ergo ne Verbum quidem est Filius. *Maced.* Non significat eo loco Verbum subsistens, nec Spiritum subsistentem. *Orth.* Ut tibi illud quoque concedatur, quod Deus habeat Verbum prolatitium, die nobis, Verbumne subsistens, est quod cælos firmavit, an prolatitium? *Maced.* Verbum prolatitium appello mandatum ipsius. « Dixit enim et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt <sup>22</sup>. » assistenti: Filius vero accepto mandato creavit.

21. *Orth.* Non fuerit igitur cæli firmati verbo ipsius, sed Filii operatione. Adeoque falsum illud erit: « Verbo Domini cæli firmati sunt. » Cum hoc Verbum non habuerit eam virtutem quæ concurreret, sed Filii actionem expectarit: neque intelligis in quam absurditatem tua hæc oratio delabatur? Dic enim nobis, multicie, utrum Filius postquam audivit a Patre, sua ipsius substantia, arte quadam et methodo commota, cælum firmavit, an vero sermone fecit ut existeret? *Maced.* Verbi quidem verbum concurrentem habuit virtutem: Patris autem verbum, Christi verbum expectavit. Annon enim Pater ei præcepit ut omnia faceret? *Orth.* Hoc scriptum non est, sed Verbi Patrem omnia condidisse. *Maced.* Si Pater fecit, quomodo per Filium fecit? *Orth.* Sicut lux per splendorem illustrat, ita Pater per Filium creat: et veluti mens per sermonem docet, ita etiam Pater per Filium creat. *Maced.* Sed Filius quidem creat, Spiritus vero sanctificat, sed non creat. *Orth.* Quivis prudens **455** auditor novit sanctificationis nomine creationem quoque intelligi. Cum audimus, « Cor mundum crea in me, Deus <sup>23</sup>. » quid aliud mente concipimus, quam, Cor purum in me sanctifica, Deus? Quando quidem autem vis sanctificationem simul cum cælis existere cepisse, dic quid majus sit creare an sanctificare. *Maced.* Creare est Dei opus. *Orth.* Dei quidem opus est creare, at non majus quam sanctificare. Nam et ipsa sanctificatio, est Dei opus. Scriptum est enim: « Pater sancte, sanctifica eos in veritate tua <sup>24</sup>. » Sanctificare vero majus quiddam esse quam creare, cognosce ex ipso eventu, cum quis sanctificationem amiserit. Audit enim infelix ille Judas: « Bonum esset homini illi, si natus non fuisset <sup>25</sup>. » *Maced.* Bonum igitur illi fuisset, si natus non fuisset: sed Deus solus is est

τῷ στόματι αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν. » *Μακεδ.* Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος οὐκ ἔστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁρθ. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁ Λόγος Υἱός. *Μακεδ.* Ἐνταῦθα οὐ τὸν ἐνωπύστατον Λόγον λέγει, οὐδὲ τὸ ἐνωπύστατον Πνεῦμα. Ὁρθ. Ἴνα σοὶ καὶ δοθῆ λόγον ἔχειν προφορικῶν τὸν Θεόν, εἰπὲ ἡμῖν, ὁ ἐνωπύστατος Λόγος ἔστιν ὁ τὸν οὐρανὸν στερωσάρας, ἡ ὁ προφορικῶς; *Μακεδ.* Τὸν προφορικῶν λέγω, τὴν ἐνωπύστην αὐτοῦ. Ἀὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετίθητο, καὶ ἐκτίσθησαν. εἶπε δὲ (42) καὶ ἐνετίθητο τῷ Υἱῷ, ἐνωπύστατῳ Λόγῳ· ὁ δὲ τὴν ἐνωπύστην λαῶν Υἱὸς ἔκτισεν.

Dixit autem et mandavit Filio, Verbo videlicet sub-

21. Ὁρθ. Οὐκίτι ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἐστερωώθησαν, ἀλλὰ τῆ τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείᾳ. Καὶ φεῦδος τὸ λέγειν· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου εἰ οὐρανὸν ἐστερωώθησαν. » (43) Οὐ γὰρ ἔστιν ὁ Λόγος σὺνδρομον τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐνέμενεν τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείαν. Καὶ εἰς ὅσην ἀτοπίαν ἐκπίπτει σοὺ ὁ λόγος, ἀγνοεῖς; Εἰπὲ γὰρ ἡμῖν, πολυμαθὲς (44), ἄρα ὁ Υἱὸς ἀκούσας παρὰ τοῦ Πατρὸς, κινήσας ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν τέχνη τι καὶ μεθόδῳ ἐστερωῶσε τὸν οὐρανὸν, ἡ λόγῳ αὐτῶν ὀπτεστήσατο; *Μακεδ.* Ὁ μὲν τοῦ Λόγου λόγος σὺνδρομον ἔσχε τὴν δύναμιν· ὁ δὲ τοῦ Πατρὸς λόγος ἐξέδέξατο (45) τὴν τοῦ Χριστοῦ λόγον. Οὐκ αὐτῷ ἐν ὁ Πατὴρ ἐνετίθητο ποιῆσαι τὰ πάντα; Ὁρθ. Τοῦτο εὐ γέγραπται, ἀλλ' ἐτι ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου ὅπως πάντα ἐποίησεν. *Μακεδ.* Εἰ Πατὴρ ἐποίησι, πῶς διὰ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ; Ὁρθ. Ὡς τὸ φῶς διὰ τοῦ ἀπαυγασματος φαίνεται, οὕτως ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει· καὶ ὡς νοῦς διὰ τοῦ λόγου διδάσκει, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ κτίζει. *Μακεδ.* Μὴ διὰ τοῦ Πνεύματος; Ὁρθ. Διὰ τοῦ Λόγου κτίζει, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγιάζει. *Μακεδ.* Τοῦτο δέχομαι. Ὁρθ. Τοῦτο σὺν ἔστι· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου εἰ οὐρανὸν ἱεστερωώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν. » *Μακεδ.* Ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς κτίζει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀγιάζει, καὶ οὐ κτίζει. Ὁρθ. Ὁ συνετὸς ἀκούων οἶδεν, ὅτι καὶ τὸ ἀγιάζειν κτίζειν ἔστιν. Ὅταν ἀκούσωμεν, « Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, » εἰ ἄλλο νοοῦμεν ἡ τὸ, Καρδίαν καθαρὰν ἀγιάσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός; Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλει συνουσιῶσθαι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ οὐρανοῦ, εἰπὲ, εἰ μετρίζον ἔστι, κτίζειν ἡ ἀγιάζειν; *Μακεδ.* Τὸ κτίζειν, ἔργον Θεοῦ ἔστιν. Ὁρθ. Ἐργον μὲν Θεοῦ ἔστι τὸ κτίζειν, οὐ μὴν μετρίον τοῦ ἀγιάζειν ἔστιν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ἀγιάζειν, ἔργον Θεοῦ ἔστιν. Γέγραπται γὰρ· « Πάτερ ἅγιε, ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. » Ὅτι δὲ τὸ ἀγιάζειν μετρίον ἔστι τὸ κτίζειν, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος γινῶθι, ὅταν τις ἀπόλησθαι τὸν ἁγιασμὸν. Ἀκούει ὁ ἄλλιος Ἰουδαῖος· « Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. » *Μακεδ.* Καλὸν μὲν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Ἀλλ' ὁ κτίζειν

<sup>21</sup> Psal. cxxii, 6. <sup>22</sup> Psal. cxlviii, 5. <sup>23</sup> Psal. l, 12. <sup>24</sup> Joan. xvii, 17. <sup>25</sup> Matth. xxvi, 24.

(42) Δὲ deest in Palatino.

(43) Sic miss. In editis vero creant quædam.

(44) Palatinus, πολυμαθῆ.

(45) Palatinus, εἰδέξατο.

καὶ δημιουργῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, μόνος ἐστὶ Θεός. A qui creat et efficit quæ non sunt tanquam si essent.

25. Ὁρθ. Δέδεικται μὲν, ὅτι τὸ, « Παιτῶμεν ἄνθρωπον, » ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος λέλεκται· καὶ τὸ, « Παιτῶμεν αὐτῷ βοσθῆν κατ' αὐτὸν, » ὁμοίως ἐπὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἴρηται. Ἴνα δὲ μὴ περιέλκεται ὁ λόγος, ἀκουσον τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος, ὅτι τὸν ναὸν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔκτισε. *Μακεδ.* Εἰπέ πῶ; Ὁρθ. « Τοῦ Ἰησοῦ ἡ γένεσις (46) οὕτως ἦν· μνηστειθείστης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῆς Ἰωσήφ. πρὶν ἢ συναλεῖν αὐτοὺς, ἐβόρθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » *Μακεδ.* Ὁ Υἱὸς οὐν ἔστιν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Πνεύματος. Ὁρθ. Ἡ γένεσις, εἶπεν, οὐχ ἡ γέννησις· ἐν λέγει (47), οὐχ ἰδοῦ. *Μακεδ.* Ἄλλ' ὁ ἀγγελος εἶπε· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἅγιον. Ὁρθ. Πρῶτον γένεσιν ἀκουσον τοῦ ναοῦ, καὶ τότε γέννησιν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρῶτον γινόμεθα δημιουργικῶς, εἰθ' οὕτως γενόμεθα καταχρηστικῶς· Ἰούσις γὰρ ἐγέννησα, καὶ ὤψωσα, » γέγραπται, οὐ φυσικῶς δηλονότι, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. *Μακεδ.* Πῶς εἶπεν ὁ Σολομὸν· « Ἡ Σοφία ὑπεκλόμην ἐκ τῆς οἴκου; » Ὁρθ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος, ὅτι πάντα τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ· καὶ διὰ τοῦτο ποτὲ τὸ Πατὴρ λέγεται, ποτὲ τὸ Υἱοῦ, ποτὲ τὸ ἅγιον Πνεύματος. Ἀμέλει λέγει Παῦλος ὁ ἅγιος ἀπόστολος· « Ὅτε δὲ ἠρόδοκσαν ὁ Θεός, ὁ ἀπορίσας μὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν μοίᾳ· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· « Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητῆς Ἀποστόλου, ἀφορισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. » *Μακεδ.* Τί τοῦτο ποιεῖ; Ὁρθ. Βούλομαι οὐ δεῖξαι, ὅτι ποτὲ ἐκ τῆν ἀφόρισμα λέγει τὸ Πατὴρ, ποτὲ τὸ Υἱοῦ. *Μακεδ.* Μὴ καὶ τὸ Πνεύματος; Ὁρθ. Μάθε οὖν, ἔτι καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἀφορίσεν, ὡς ἦδη προεῖρηται. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων· « Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· Ἀφορίσαστέ μου τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον (48) εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκεκλημαὶ αὐτούς. » *Μακεδ.* Καγὼ λέγω, οὐδὲ καλεῖ ὁ Πατὴρ, τούτους καλεῖ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ οὐδὲ ἀγιάζει ὁ Πατὴρ, τούτους ἀγιάζει καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐ κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ. Δέδεικται, ὅτι κτίζει τὸ Πνεῦμα. Ἡρόδοκς γὰρ ἡ ἁγία Μαρία ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. *Μακεδ.* Οὐκ εἶπεν, ἐν γαστρὶ ἔχουσα κτίσαντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· ἀλλ' ἀπλῶς εἴρηται· Ἡρόδοκς ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Ὁρθ. Τὸ οὖν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, » τί ἄλλο ἡ γῆ πλὴν τοῦ κτίσαι; *Μακεδ.* Ἐγὼ τὴν οἰκονομίαν λέγω τοῦ Πνεύματος ἐνταῦθα σημαίνεσθαι. Ὁρθ. Μὴ οὖν θέλεις εἰπεῖν τὸ Κυριακὸν σῶμα κτίσμα; *Μακεδ.* Κτίσμα μὲν λέγω τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐ τοῦ Πνεύματος αὐτὸ λέγω κτίσμα, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὁρθ. Ἄλλ' ἡ Γραφή

25. *Orth.* Ostensum quidem est illud : « Faciamus hominem »<sup>25</sup>, de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dictum esse; et illud : « Faciamus ei adiutorium ipsi conveniens »<sup>26</sup>, itidem de Patre, et Filio, et Spiritu sancto dictum esse. Jam vero ne longius protrahatur oratio, audi Evangelium dicens, templum corporis Christi fuisse a Spiritu sancto conditum. *Maced.* Ubinam? *Orth.* « Jesu ortus sic fuit : cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est habens in utero ex Spiritu sancto »<sup>27</sup>. *Maced.* Jesus ergo est Spiritus sancti Filius. *Orth.* Ἰένεσις [id est « ortus »] dixit, non γέννησις [seu generatio]; unum dicit, non duo. *Maced.* Sed angelus dixit : « Quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est »<sup>28</sup>. *Orth.* Primum audi ortum templi, et postea demum generationem. Nam et nos homines primum effimur ut ab opifice et conditore, deinde sic gignimur improprie. Illud enim, « Filios genni, et exaltavi »<sup>29</sup>, certe scriptum est, non naturaliter, sed improprie. *Maced.* Quomodo dixit Salomon : « Sapientia edificavit sibi domum »<sup>30</sup>? *Orth.* Enimvero hoc illud est quod dico, omnia videlicet opera esse Patris, Filii et Spiritus sancti, ideoque modo Patris dici, modo Filii, modo Spiritus sancti. Siquidem Paulus ille sanctus apostolus, inquit : « Cum autem placuit Deo, qui me segregavit ex utero matris mee, ut revelaret Filium suum in me »<sup>31</sup>; et it ipse rursus dicit : « Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei »<sup>32</sup>. *Maced.* Quid ex hoc efficitur? *Orth.* Volo tibi demonstrare, Paulum dicere se quiddam esse segregatum a Patre, modo a Filio. *Maced.* Num etiam a Spiritu sancto? *Orth.* Disce igitur quod etiam Spiritus sanctus ipsam segregavit, ut jam antea dictum est. Sic enim scriptum est in Actis apostolorum : « Dixit autem eis Spiritus : Segregate mihi Barnabam et Saulum ad opus ad quod ipsos advocavi »<sup>33</sup>. *Maced.* Dico etiam ego, quos vocat Pater, eos vocat Filium, et Spiritus sanctus : et quos sanctificat Pater, eos sanctificat etiam Spiritus, sed non creat Spiritus. *Orth.* Demonstratum est Spiritum quoque creare. Inventa est enim Maria habens in utero de Spiritu sancto. *Maced.* Non dixit, in utero habens, create Spiritu sancto : sed simpliciter dictum est : « Inventa est habens in utero de Spiritu sancto »<sup>34</sup>. *Orth.* Istud ergo : « De Spiritu sancto, » quid aliud esse putas, quam ipsum condidisse? *Maced.* Dico Spiritus sancti œconomiam his significari. *Orth.* Non vis igitur fateri Domini corpus esse creatum? *Maced.* Fateor quidem corpus esse creatum, non tamen a Spiritu sancto creatum esse

<sup>25</sup> Gen. i, 26. <sup>26</sup> Gen. ii, 18. <sup>27</sup> Matth. i, 18. <sup>28</sup> ibid. 20. <sup>29</sup> Isa. i, 2. <sup>30</sup> Prov. ix, 1. <sup>31</sup> Galat. i, 15. <sup>32</sup> Rom. i, 1. <sup>33</sup> Act. xiii, 2. <sup>34</sup> Matth. i, 18.

(46) Palatinus, γέννησις.

(47) Palat. ἐν λέγει, οὐχ ἰδοῦ. Editi male, ἐν ἰδοῦ.

(48) Mss., Παῦλον. Ibid. Palat., εἰς ὅπερ κέκλημα.

dico, sed a Christo. *Orth.* Atqui Scriptura inquit : « Inventa est in utero habens de Spiritu sancto. »

26. *Maced.* Dic mihi ubi scriptum sit, quidpiam a Spiritu sancto fuisse conditum. *Orth.* Sufficiunt quidem ea 456 quæ diximus auditoribus omnibus, qui sincere rei cognoscendæ studium attulerint : quoniam autem nobis propositum est secus etiam affectis procedere : audi etiam Spiritum sic loquentem : « Paratus esto, Israel, ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego, qui firmo tonitru, et creo spiritum, et hominibus annuntio Christum ejus<sup>44</sup>. » *Maced.* Pater is est, qui loquitur. *Orth.* Si Pater loqueretur, dicendum ei fuisset, Qui annuntio hominibus Christum meum; neque dixisset, Christum ejus. Dic enim mihi an ab alio Deo quam Patre sit Christus. *Maced.* Alius quidem neque fuit, nec est, nec erit Deus præter Christi Patrem : sed propheta is est, qui dicit : « Paratus esto, Israel, ad invocandum Deum tuum : » neque scriptum est, « Ecce ego, » sed : « Ecce qui firmat tonitru, et creat spiritum, et annuntiat hominibus Christum ejus : » ipse videlicet Deus. *Orth.* Omnia quidem verbis licet, sed non omnia expediunt. Vos enim ii estis qui sancti Pauli ad Hebræos Epistolam rejicitis, et Epistolæ ad Romanos contextum depravatis, cum dicitis scriptum non esse : « Per Spiritum ejus inhabitantem in vobis; » sed, propter Spiritum ejus inhabitantem<sup>45</sup>. « Quin etiam ecce propheta quoque verba conaris depretare. Sed hoc nemo tibi concedet. Itaque, si propheticum illud protulerimus, et ostenderit scriptum esse : « Ecce ego, » an tibi persuaderi sines creatorem esse Spiritum? *Maced.* Scio in nonnullis exemplaribus scriptum esse : « Ecce ego. » Sed in exemplaribus illis erratum esse dico. Nec enim consentaneum et congruens est dicere, Spiritum eum esse qui dicat : « Ecce ego qui firmo tonitru, et creo spiritum. » *Orth.* Imo hæc maxima est horum verborum congruentia, utpote quæ aliter quam hoc modo congruenti construi non possint. Spiritus enim is est, qui dicit : « Paratus esto, Israel, ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego » (Spiritus videlicet) « qui firmo tonitru, et creo spiritum, et annuntio hominibus Christum ejus, » videlicet Dei. *Maced.* Quem spiritum creat? *Orth.* Si litteram quidem et verba ipsa spectes, spiritum seu ventum, qui tonitru consequitur : sin vero sententiam ipsam consideres, eum spiritum, quem ait sanctus Paulus : « Custodiri inculpato cum anima et corpore, ad Domini nostri Jesu Christi adventum<sup>46</sup>. » Nam per « obfirmatum tonitru » intelligendus est baptismus ille prior apud Judæos usurpatus, vacuus et aqueus : adeo ut dixerit sanctus Joannes : « Ego quidem baptizo vos aqua ad poenitentiam : venit

« εἶπεν : Ἡρόδῃ ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. »

26. *Maced.* Αὐτῆ τῆ λέξει εἶπε μοι, τοῦ γέγραπται, ὅτι τι ἔκτισε τὸ Πνεῦμα. *Orth.* Ἀρκεῖ μὲν τοὺς εὐγνωμόνως ἀκούουσι καὶ τὰ προειρημένα· ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ἡμῶν ἐστὶν ὠφελεῖσθαι (49) καὶ τοὺς ἀγνώμονας, ἀκούε καὶ τοῦ Πνεύματος λέγοντος· « Ἐτοιμάζου τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ἰσραὴλ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. » *Maced.* Ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ λέγων. *Orth.* Εἰ ὁ Πατὴρ ἔλεγεν, εἴην ἂν εἰπεῖν, Ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν μου· καὶ οὐκ ἂν εἶπεν, τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἐπὶ εἶπε μοι, εἰ ἄλλου Θεοῦ ἐστὶ παρὰ τὸν Πατέρα ὁ Χριστός. *Maced.* Ἄλλος μὲν Θεός παρὰ τὸν Χριστὸ Πατέρα οὗτε ἦν, οὗτε ἐστὶν, οὗτε ἐστὶ· ὁ προφήτης δὲ ἐστὶν ὁ λέγων· « Ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ· » οὐ κτεῖται δὲ τὸ, « Ἰδοὺ ἐγὼ, » ἀλλ' ὁ Ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα, ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· αὐτοῦ δὲ Θεός. *Orth.* Πάντα ὅμιν ἐξεστὶν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ἰμεῖς γάρ ἐστε οἱ καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους τοῦ ἁγίου Παύλου παραχαράττονται, καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους παραχαράττοντες, ἐν τῷ λέγειν, οὐ γέγραπται, « ἀπὸ τοῦ ἐνοικούντος Πνεύματος ἐν ἡμῖν (50), » ἀλλὰ, « ἀπὸ τοῦ ἐνοικίου αὐτοῦ Πνεῦμα. » Ἰδοὺ δὲ καὶ τὴν προφήτην ἐπιχειρεῖς παραχαράττειν. Ἄλλ' οὐδεὶς σοι συγχαίρει. Ἐάν σὸν προκομισομεν τὸ προσηκόν, καὶ δεξιῶμεν, ὅτι τὸ « Ἰδοὺ ἐγὼ » γέγραπται, πείθη, ὅτι κτεῖται τὸ Πνεῦμα; *Maced.* Οἶδα, ὅτι ἐν ἐπίλοιπῶν ἀντιγράφων γέγραπται τὸ, « Ἰδοὺ ἐγὼ. » Ἄλλ' ἐγὼ λέγω ἐσφαλμένα εἶναι τὰ ἀντίγραφα. Οὐ γὰρ ἔχει ἀκολουθίαν λέγειν, τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ λέγων, ὅτι « Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα. » *Orth.* Καταγογε ἡ μέγιστη ἀκολουθία τοῦ ῥητοῦ αὐτοῦ, καὶ ἄλλως ἐξομαλισθῆναι οὐ δύναται ἡ ὁσιότης. Τὸ γὰρ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ λέγων· « Ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ. Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ τὸ Πνεῦμα, στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν (51) πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, » δηλονότι τοῦ Θεοῦ. *Maced.* Ποῖον πνεῦμα κτερίζει; *Orth.* Εἰ μὲν κατὰ τὸ ῥητόν, τὸ ἐπόμενον τῇ βροντῇ· εἰ δὲ κατὰ διάνοιαν, ὃ εἶπεν ὁ ἅγιος Παῦλος· « τρηθῆναι ἀμειπτον μετὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ γὰρ τὴν ἰσπεραιωμένην βροντὴν τὸ βάπτισμα δεῖ νοεῖν, πρότερον δὲ παρὰ Ἰουδαίους χαῦνον καὶ ὑδατώδες· ὥστε λέγειν τὸν ἅγιον Ἰωάννην· « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὕδατι ἐν ὕδατι εἰς μετανοίαν· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, ὃς ὕδατος βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » Ἐπειδὴ οὖν αὐτὸ τὸ βάπτισμα τῆ τοῦ Πνεύματος παρουσίᾳ στερεοῦται, καλῶς εἴρηται, ὅτι « Ἰδοὺ ἐγὼ » τὸ Πνεῦμα « στερεῶν βροντὴν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα, » τὸ ἐν

<sup>44</sup> Amos iv, 12, 13. <sup>45</sup> Rom. viii, 9. <sup>46</sup> 1 Thess. v, 23.

(49) Palat., ὠφελεῖσθαι, ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βρ.  
(50) Palat., διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν ὅμιν. Ἄλλ' οὐδεὶς σοι συγχ.

(51) Palat., κτιζῶν, hic et infra. Mox καὶ abes : a mss.

ἐκάστῳ ἡμῶν, ὃ καὶ καρδίαν ἐκάλεσεν ὁ Δαβὶδ, λέγων· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσων ἐν ἐμοί, ὁ Θεός.»  
 «Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας,» οὐκ ἀμπελον  
 σωματικὴν περιβλέπομαι, ἀλλὰ τὸν ναβὸν νοῦ· οὕτως  
 καὶ βροντὴν τὸ βάπτισμα νοῦ. Καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς  
 αὐτοῦ υἱοὺς βροντῆς· ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, τοῦτέστι  
 βαπτίσματος υἱοὺς. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ βροντὴ συνίσταται  
 ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ ἁγίου  
 βαπτίσματος μυσταγωγία, συμβολικῶς τὸ βάπτισμα  
 βροχῆθ' ἐκαλεῖται ἐπιτραπέμηνον ὑπὸ τοῦ ἁγίου (52)  
 Πνεύματος. Ἀμείλι· ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἐν ταῖς Πρά-  
 ξειν εἴρηται, ἔλθων καὶ εὐρών τινας βαπτισθέντας,  
 ἠρώτησεν αὐτοὺς λέγων· «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε  
 πιστεύσαντες;» «Ἐκεῖνον δὲ εἰρηκότων,» «Ἄλλ' οὐδὲ  
 εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐστιν ἠκούσαμεν,» εἶπεν· «Εἰς τί  
 οὖν ἐβαπτίσθητε;» ὡς τοῦ στερεώματος οὐκ ὄντος  
 ἐν τῷ βαπτίσματι, μὴ παρόντος τοῦ Πνεύματος.  
 Στερεοὶ οὖν βροντὴν τὸ βάπτισμα, καὶ κτίζει τὸ  
 πνεῦμα, τοῦτέστι τὰς καρδίας ἡμῶν, αὐτὸ τὸ ἅγιον  
 Πνεῦμα τὸ λέγον διὰ τὸ προφητῶν· «Ἐτοιμάξω τοῦ  
 ἐπιπλαίσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ·» ἰδέτω ἰδοὺ ἐγὼ  
 στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέ-  
 λων εἰς ἀνθρώπους (53) τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. »  
 Μακεδ. Καὶ τὸ ἐξῆς ἐρμήνευσον, καὶ οὕτως ἐξομάλισον.  
 Ὅρθ. «Ποῦν ὄρθρον καὶ ὄμιχλην, ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ  
 ὄρη, τῆς γῆς.» Μακεδ. Τί οὖν λέγεις τὸν ὄρθρον,  
 καὶ τὴν ὄμιχλην, καὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς; Ὅρθ. Κατὰ  
 δίκαιον ὄρθρον λέγου τὴν ἀνάστασιν. Τοῦ γὰρ ἡλίου  
 τῆς δικαιοσύνης ἀνατολῆ, νοεῖται ἡ ἀνάστασις. Ὑμί-  
 χλη δὲ ἡ μὴ συγχωροῦσα πᾶσι τηλαυγῶς αὐτὸν ὄρβν.  
 Ἡμέρη γὰρ ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.  
 Τὰ δὲ ὄρη τῆς γῆς οἱ ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, καὶ  
 ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχοντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦτους  
 ἐπιβαίνει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.

23. Μακεδ. Τὸ Πνεῦμα οὖν τὸ ἅγιον ἤγειρεν τὸν  
 Χριστόν; Ὅρθ. Ταῦτα λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν,  
 ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Ὅσπερ γὰρ τὸ σῶμα τὸ Κυριακὸν  
 λέγεται πεποιρημέναι ὁ Πατήρ (γέγραπται γάρ·  
 «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε·  
 καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας, ἠγγακά σε·» καὶ  
 τοῦτο αὐτὸ τὸ σῶμα ὁ Σολομὼν λέγει τὴν σοφίαν  
 φηκοδομημένην· λέγει γάρ· «Ἡ σοφία φηκοδόμησεν  
 ἑαυτῆς οἶκον, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ἐκ Πνεύματος  
 ἁγίου αὐτὸ εἶναι), οὕτω καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τοῦ  
 σώματος μὲν ὁ Υἱὸς λέγει· «Αὐξάτε τὸν ναβὸν τοῦ-  
 τον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερω αὐτόν·» ὁ  
 δὲ Ἀπόστολος, οἷ· «Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν, λύσας  
 εἰς ὧδνας τοῦ θανάτου·» ἐγκαῖθα δὲ, οἷ· τὸ Πνεῦμα.

<sup>50</sup> Marc. 1, 7. <sup>51</sup> Psal. c, 12. <sup>52</sup> Psal. LXXIX, 9.  
<sup>53</sup> 1<sup>a</sup> Prov. IX, 1. <sup>54</sup> Joan. II, 19. <sup>55</sup> Act. II, 26.

(52) Mss., ἀπὸ τοῦ ἁγ. Mox ὡς abest a Palat.

A autem, qui fortior me est, qui vos baptizabit in  
 Spiritu sancto et igne<sup>50</sup>. » Quoniam igitur ipse  
 baptismus firmatur Spiritus presentia, recte dictum est : « Ecce ego » ( Spiritus videlicet ), « qui firmo toni-  
 nitru, et creo spiritum, » illum videlicet qui singulis nobis inest, quem etiam cor appellat David, in-  
 quiens : « Cor mundum crea in me, Deus<sup>51</sup>. »

27. Maced. Ergo baptismum vocas tonitru. Orth.  
 Sane quidem symbolice. Quemadmodum enim cum  
 illud audio, « Vineam de Aegypto transtulisti<sup>52</sup>, »  
 non considero vitem ullam corpoream sed templum  
 intelligo : ita etiam per tonitru intelligo baptismum.  
 Nam suos etiam discipulos Christus vocavit filios  
 tonitru, id est baptismi. Quoniam enim tonitru  
 constat ex aqua et spiritu, seu vento, id autem est  
 mystica quedam sancti baptismi adumbratio, bap-  
 tismum symbolice vocat tonitru firmatum a Spi-  
 ritu sancto. Siquidem Apostolus (ut in Actis dicitur)  
 cum veniens invenisset nonnullos baptizatos  
 interrogavit eos dicens : « An accepistis Spiritum  
 sanctum credentes? » Cum autem illi dixissent,  
 « Sed, neque si Spiritus sanctus est audivimus, »  
 ait : « In quo ergo baptizati estis<sup>53</sup>? » Quasi absente  
 Spiritu, nulla sit in baptismo firmitas. Firmat igitur  
 tonitru, id est baptismum, et creat 457 spi-  
 ritum, hoc est corda nostra, ipse Spiritus sanctus  
 qui dicit per prophetam : « Paratus esto, Israel,  
 ad invocandum Deum tuum. Ecce enim ego qui  
 firmo tonitru, et creo spiritum, et annuntio homi-  
 nibus Christum ejus. » Maced. Interpretare etiam  
 quod consequitur, et ista inter se ut congruenter  
 connecte. Orth. « Qui efflicio diluculum et nebulam,  
 et incedo super excelsa terræ<sup>54</sup>. » Maced. Quid  
 igitur vocas diluculum, et nebulam et excelsa ter-  
 ræ? Orth. Ex interpretatione et sententia ipsius  
 dicti, diluculum dico resurrectionem. Nam solis  
 justitiæ ortus intelligitur esse resurrectio. Nebula  
 autem ea fuit, quæ non sivit ut omnes eum per-  
 spicere cernerent. Inventa est enim in utero habens  
 de Spiritu sancto. Excelsa terræ vero sunt qui  
 ambulant quædam in terris, conversationem autem  
 habent in caelis. Istiusmodi enim homines inscendit  
 Spiritus gratia.

28. Maced. Num igitur Spiritus sanctus excitavit  
 Christum a mortuis? Orth. Ego quidem hoc dicere  
 non dubitem, vos autem tuto dixeritis. Quemadmo-  
 dum enim dicitur Pater fecisse corpus Domini (scri-  
 ptum est enim : « Antequam te formare in utero  
 novi te : et antequam ex utero egredereris, sanctifi-  
 cavi te<sup>55</sup> : » et hoc ipsum corpus sapientiam ædifi-  
 cavi, ait Salomon, nam : « Aedificavit, inquit,  
 domum sibi sapientia<sup>56</sup> : » et Evangelium dicit  
 ipsum esse a Spiritu sancto; ita etiam de corporis  
 resurrectione ipse quidem Filius dicit : « Solve  
 templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud<sup>57</sup> : »  
 Apostolus vero : « Deus excitavit eum, solutis dol-  
 oribus mortis<sup>58</sup> : » hic autem dicitur Spiritus

<sup>55</sup> Act. XIX, 2, 3. <sup>56</sup> Amos IV, 13. <sup>57</sup> Jerem.

(53) Mss., Πνεῦμα ἀπαγγέλλον εἰς ἀνθ.

ipsum excitasse. Cum audio enim, « Qui efficit dilu-  
catum, » resurrectionem mente concipio. Nam quæ  
facit Pater, ea ipsa facit etiam Filius, et quæ facit  
Pater et Filius, ea ipsa facit Spiritus, ut supra quo-  
que demonstravimus. *Maced.* An vero tu mihi  
ostenderis, Christum excitatum fuisse a Spiritu  
sancto? *Orth.* Non dico ipsum Christum a Spiritu  
tanquam potentiore fuisse excitatum, sed quod tem-  
plum corporis excitaverit Pater. Filius et Spiritus  
sanctus. *Maced.* Id autem quomodo mihi persuade-  
ris? an auxilio egebat Filius, a quo templum ipsius  
excitaretur? *Orth.* Enimvero nun quod auxilio ege-  
ret impletus est ipso Spiritu? *Maced.* Ubi scriptum  
est impletum fuisse Spiritu? *Orth.* Lege Evangelium  
secundum Lucam, ut audas. « Jesus igitur plenus  
Spiritu sancto, reversus est in desertum <sup>22</sup>. » Imo  
quod mirum est, scriptum est non modo impletum,  
sed etiam ductum fuisse a Spiritu. Cæterum, sicut  
impletus est, et ductus, ita etiam resurrexit. Et ut  
noris nihil ob stare quominus Patre ipsum excitante,  
Spiritus etiam eum excitari, audi, Patre etiam in  
ipso manente, sicut in Evangelio dicit ipse Filius :  
« Pater in me manens ipse facit opera <sup>23</sup>, » manere  
etiam in eo Spiritum : « Descendit » enim « Spiritus  
corporali specie sicut columba ; et mansit super  
eum <sup>24</sup>. » Sicut ergo nihil vetat quin, manente Patre,  
maneant etiam Spiritus : ita nihil prohibet quominus,  
Patre ipsum excitante, Spiritus quoque excitari,  
et hoc illud est quod dicitur : « Efficiens diluculum, »  
id est resurrectionem, « et nebulam, » id est corpus.  
*Maced.* Enimvero annu ipse potuit sese excitare?  
*Orth.* Imo ex istis demonstratur naturæ identitas ;  
siquidem quæ facit Pater, facit etiam Filius, et quæ  
facit Filius, similiter facit Spiritus. *Maced.* Quomodo  
id fieri potest? *Orth.* Ita ut ostensum est. *Maced.* Ubi  
verò ostensum est? *Orth.* Quia ut Pater sanctificat,  
ita et Filius, sicut etiam scriptum est apud Aposto-  
lum : « Sed abluti estis, sed justificati estis, sed  
sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu  
Christi, et in Spiritu Dei nostri <sup>25</sup>. »

**458** 29. *Maced.* Imbecillus ego sum : inveniam  
autem qui ad hæc habeat quod dicat. Hæc persuadeo  
doctoribus meis, et persuasus fuero. *Orth.* Si tuæ  
sententiæ fuisset beatus ille et sanctus Apostolus,  
cum visus est ei Christus, dixisset : Adduc prius  
in tuam sententiam pontifices et Scribas, et tunc  
demum tibi obsequar. *Maced.* Novis et insolentibus  
istis vobis deterreat. Patres nostri nunquam apud  
nos istis interpretationibus usi sunt. Necesse est ut  
nos hæc consideremus, ac præsertim novum illud  
dictum quod audivi, baptismum videlicet esse toni-  
tritu. *Orth.* Fateris apostolos vocatos fuisse filios toni-  
tritu a Salvatore, annon? *Maced.* Sic vocati sunt  
soli illi duo fratres. *Orth.* Nos quod vel uni dictum

<sup>22</sup> Luc. iv. 1. <sup>23</sup> Joan. xiv. 10. <sup>24</sup> Joan. i. 32.

(54) Mss., εν αυτω τῷ Πν.

(55) Palat., εκ τουτου.

(56) Palat., Ὅτι ἀγαλλίασε ὁ Πατήρ Felckm., ὡς ὁ

A « Ποῶν » γὰρ « ἔθρον, » ἐὰν ἀκούσω, τὴν ἀνάστα-  
σιν νοῶ. Ἄ γὰρ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς  
ποιεῖ· καὶ ὁ ποιεῖ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς, ταῦτα ποιεῖ  
τὸ Πνεῦμα, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται.  
*Maced.* Καὶ ἔχεις μοι δεῖξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἡγειρεν  
τὸν Χριστόν; Ὁρθ. Οὐ λέγω, ὅτι τὸ Πνεῦμα, ὡς  
δυνατώτερον τοῦ Χριστοῦ, ἡγειρεν αὐτὸν τὸν Χριστόν,  
ἀλλ' ὅτι αὐτὸν τὸν ναὸν τοῦ σώματος ἡγειρεν ὁ Πα-  
τήρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Maced.*  
Καὶ πῶς με ἔχεις πείσαι; ἄρα βοηθείας ἐχρῆζεν ὁ  
Υἱὸς, ἵνα τὸν ναὸν αὐτοῦ ἡγείρη; Ὁρθ. Βοηθείας γὰρ  
χρῆζων ἐπληροῦτο αὐτῷ τῷ Πνεύματι (54); *Maced.*  
Ποῦ γέγραπται, ὅτι ἐπληροῦτο τῷ Πνεύματι; Ὁρθ.  
Ἀνάγνωθι τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ἵνα ἀκούσῃς·  
« Ὁ σὺν Ἰησοῦ πλήρης τοῦ Πνεύματος ἀκούσας ὁμο-  
ἴστρεψεν εἰς τὴν ἔρημον. » Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι οὐ  
μόνον ἐπληροῦτο, ἀλλὰ καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι,  
γέγραπται. Ὅσπερ δὲ ἐπληροῦτο καὶ ἤγετο, οὕτω  
καὶ ἀνέστη. Καὶ ἵνα γνῶς, ὅτι οὐδὲν κωλύει, τοῦ  
Πατρὸς αὐτὸν ἡγείροντος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἡγείρειν,  
ἀκούσας, ὅτι καὶ τὸ Πατήρ ἐν αὐτῷ μένοντος,  
ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει· ὅτι· « Ὁ  
Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ· » οὕτω  
καὶ τὸ Πνεῦμα μένει ἐν αὐτῷ· Κατ'ἴλην γὰρ « τὸ  
Πνεῦμα σωματικῶν εἶδει ὡσεὶ περιττερά, καὶ ἔμεινε  
ἐν αὐτῷ. » Ὅσπερ οὖν οὐδὲν κωλύει, τοῦ Πατρὸς μένον-  
τος, καὶ τὸ Πνεῦμα μένειν· οὕτως οὐδὲν αὐτὸν κωλύει,  
τοῦ Πατρὸς ἡγείροντος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἡγείρειν·  
καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον· « Ποῶν ἔθρον, » τὴν  
ἀνάστασιν· καὶ « ὀμβλῆην, » τὸ σῶμα. *Maced.* Οὐκ  
εἶδοντο γὰρ ἐκ τούτων ἡγείραι; Ὁρθ. Ἄλλ' ἐκ τού-  
των (55) δείκνυνται τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως· ἄ γὰρ ἂν ὁ  
Πατήρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ ὁ ποιεῖ ὁ Υἱὸς,  
καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοίως ταῦτα ποιεῖ. *Maced.* Καὶ πῶς  
δυνατὸν; Ὁρθ. Ὡς δέδεικται. *Maced.* Καὶ πῶς δέ-  
δεικται; Ὁρθ. Ὅτι ἀγαλλίασε ὡς ὁ Πατήρ (56) καὶ ὁ  
Υἱὸς, ὡς καὶ γέγραπται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· « Ἀλλὰ  
ἀπιλούσασθε, ἀλλὰ ἱδικαῖώθητε, ἀλλ' ἠγιασθήτε ἐν  
τῷ ὄνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ  
ἐν Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

29. *Maced.* Ὀλίγος εἰμί· εὐρίσκω δὲ τὸν δυνάμε-  
νον πρὸς ταῦτα εἰπεῖν. Πείσον τοὺς διδασκάλους μου,  
καὶ πείθομαι. Ὁρθ. Κατὰ τὴν σὴν γνώμην εἴ ηἱ ὁ  
μακάριος καὶ ἅγιος· Ἀπόστολος, ὅτι αὐτῷ ὄψθη Χρι-  
στός, εἶπεν ἂν· Πείσον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμμα-  
τεῖς πρῶτον, καὶ τότε πείθομαι σοι. *Maced.* Ξενοφω-  
νοῦμαι ἐν τούτοις. Οἱ πατέρες ἡμῶν οὐδέποτε ἡμῖν  
ἠρομήνευσαν οὕτως. Ἀνάγκη σὴν ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις  
σκέψασθαι, μάστιχα ὅτι ξένον ἔκρουσα τὸ βάπτισμα  
βροντην. Ὁρθ. Ὁμολογεῖς, ὅτι οἱ ἀπόστολοι υἱὸὶ  
βροντῆς ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἢ οὐ; *Maced.*  
Οἱ εἶνο μόνον ἐδίδραμον. Ὁρθ. Ἡμεῖς ὁ κῆν ἐνὶ (57)  
εἰρηται, πᾶσι λέγωμεν ἀρμόζοντες τοῖς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα  
ἔχουσιν. Καὶ γὰρ Παῦλος ὁ ἅγιος ἀπόστολος εἶπε·

<sup>25</sup> I Cor. vi. 11

Πατήρ.

(57) Palat., ὃ κῆν ἐνὶ.



« Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· ἅμα ἐμοὶ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπητοῖσι τὴν ἐκφάνεσθαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Πείθῃ οὖν, ὅτι υἱὸς βροντῆς ἐκάλεσε τοὺς ἀποστόλους; Καὶ πότερον βροντῆ αὐτοῦ ἐγέννησεν, ἢ ἀνθρώποι; *Μακεδ.* Πείθομαι, υἱὸς βροντῆς αὐτοῦ εἶπεν διὰ τὸ ὑψηλὸν κήρυγμα τῆς πίστεως. Ὁρθ. Τὶ δὲ ὑψηλότερον τοῦ βαπτίσματος; Σκόπησον δὲ μετὰ φόβου Θεοῦ, εἰ μὴ πανταχοῦ ἐν τῇ θεοπευσίῳ Γραφῇ ἀνίσταται τὸ βάπτισμα βροντῆν. Καὶ γὰρ Δαβὶδ λέγει· « Φωνὴ τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ· ἔφαναν (58) αἱ ἀστραπαὶ σου ἐπὶ οἰκουμένην. Εἶδεν καὶ ἐσάλειψθῃ ἡ γῆ. » Τὶ ἄλλο ἢ τὸ βάπτισμα λέγει βροντῆν; τὸν δὲ τροχὸν τὸν κύκλον τοῦ βίου τοῦτου; καὶ τὰς ἀστραπὰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, τοὺς καὶ φάναντας ἐπὶ οἰκουμένην τὸ φῶς τῆς βροντῆς; Αὐτοὶ γὰρ εἰσι καὶ ἀκούσαντες· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ἡ δὲ σαλευθείσα γῆ εἰς γεωργίαν ἐκ τῆς βροντῆς, καὶ ἐκ τῆς φάσεως τῶν ἀστρων τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας εἰς τὴν ἐπίγνωσιν. *Μακεδ.* Εἶπον, ὅτι ξυνοφουοῦμαι, καὶ ἀνάγκη με ἐπισκέψασθαι. Ὁρθ. Ἐπειδὴ πανταχοῦ σε θέλω πεισθῆναι, μάθε, ὅτι καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὁ Δαβὶδ τὸ βάπτισμα βροντῆν καλεῖ, λέγων· « Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὕδατων. » Καὶ τὰ ἐξῆς· « Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐθρόνισεν, Κύριος ἐπὶ ὕδατων πολλῶν. » *Μακεδ.* Ἐγὼν λοιπὸν, τί ἐστιν ὁ θέλων κατασκευάσαι καὶ συναγαγεῖν. Ἄλλ' εἶπον, ἐγὼ ὀλίγος εἰμὶ· ἔνδοξός με ἐπισκέψασθαι. Ὁρθ. Δίη σοι ὁ Θεὸς συνέσεν, ἵνα ἐπιγνώσῃς περὶ ὧν κατηχήτης λόγους. **C** exiguus sum ingenio, concede ut de istis amplius dispiciam. *Orth.* Utinam det tibi Dominus intelligentiam, ut quae audivisti agnoscas.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Περὶ τῆς ἁγίας Τριᾶδος Διάλογος Δ', ἐν ᾧ Ὁρθοδόξου πρὸς Ἀπολλινάριστην διδασκαλίαν (59).

## S. P. N. ATHANASII

De sancta Trinitate Dialogus IV, in quo Orthodoxi cum Apollinarii sectator dialogus.

ὉΡΘΟΔΟΞΟΣ.

ORTHODOXUS.

1. Σῶμα ἀνθρώπινον ἔσεν ὁ Χριστός, ἢ οὐ; **D** 1. Habuit humanum corpus Christus, annon? **ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ.** Οὐ. Ὁρθ. Τῆ ὅποιοι; **ΑΠΟΛΛ.** Θεϊκόν. Ὁρθ. Τῆ φύσει, ἢ τῆ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας; **Απολλ.** Τῆ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας. Ὁρθ. Οὐκοῦν τῆ φύσει ἀνθρώπινον, τῆ δὲ οἰκονομίᾳ θεϊκόν. **Απολλ.** Ναί. Ὁρθ. Καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν. **Απολλ.** Τὸ ἐκ Μαρίας καρπὸν ὁμοούσιον ἡμῖν. Ὁρθ. Σύμφωνοι οὖν ἡμῖν ἐστε ἐν τούτοις; **Απολλ.** Εἰ οὕτως, ναί. Ὁρθ. Ἰδωμεν οὖν καὶ περὶ ψυχῆς. **Απολλ.** Ἰδωμεν. Ὁρθ. Ἐμφύλογον ἦν τὸ σῶμα, ἢ

<sup>58</sup> II Tim. IV, 8. <sup>59</sup> Psal. LXXVI, 19. <sup>60</sup> Matth. V, 14. <sup>61</sup> Psal. XXVIII, 3.

(58) Sic mss. Editi vero, ἐφάνησαν.

(59) Reg. et Felc., Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου πρὸς Ἀπολλινάριον διδασκαλίαν.

Corpus illud eratne animatum, an exanime? *Apoll.* Animatum. *Orth.* Nempe 459 quod anima præditum esset? *Apoll.* Nequaquam. *Orth.* Quomodo vero fuerit animatum, quod non fuerit anima præditum? *Apoll.* Divina animatione fuit animatum. *Orth.* Enimvero au tu es, Deo non interveniente, animatus? *Apoll.* Naturaliter sum animatus. *Orth.* Num absque Dei potentia? *Apoll.* At non ita Dominus. Hic enim anima rationis particeps, corpori ex Dei mandato unita, hominem constituit. In Domino vero non ita est, sed Deus Verbum carni unitum hominem constituit Deum. *Orth.* Hoccine est quod divinam animationem vocas? *Apoll.* Sane quidem. *Orth.* Verbum igitur fuerit animæ vice. *Apoll.* Etiam. *Orth.* Quisquam igitur dixit: « Nemo tollit animam meam a me, cum volo pono eam, et cum volo sumo »? « caro an Verbum? *Apoll.* Verbum. *Orth.* Quam dixit animam? quam haberet, vel quam non haberet? *Apoll.* Vitam humanam significavit. *Orth.* At fieri ne potest ut quædam sit humana vita, si non adfuerit anima? *Apoll.* Maxime. « Deus enim in terra visus est, et cum hominibus conversatus est. »

2. *Orth.* Quomodo vero visus est in natura, inaspicibilis cum sit? *Apoll.* Carne. *Orth.* Sicut ergo carnem est conspicuum esse; ita et animæ est conversari. Fieri vero non potest ut qui natura est inaspicibilis, cernatur, nisi corpori uniatum quod visiois possit: et fieri non potest, ut qui natura passionis expertus est, patiatum et una cum hominibus conversetur, nisi sit corpori animato unitus, quod sponte pati et una cum hominibus versari possit. Auimatum autem corpus eo ipso quod anima sit præditum, animatum est, velis, nolis. *Apoll.* Homo igitur nudus passus est pro nobis. *Orth.* Absit! Sed Deus cum vellet conspici, univit sibi corpus quod conspici posset: et pati volens, univit sibi corpus animatum quod sponte pati posset, neque quod quidem prius existerit, postea vero virtute unitum fuerit: neque simpliciter ex homine Maria, sed ipsa prius sanctificata, ut Deus Verbum desumptam ex ea humanitatem, tum deum participans, et sibi ipsi per oecomiam unius corpus animatum, unus et idem esset Deus et homo. *Apoll.* Nonne animatum corpus homo est? *Orth.* Non quodvis animatum corpus est homo, sed humanum corpus animatum est homo. *Apoll.* Homo iste annon est Jesus? *Orth.* Unitus Verbo. *Apoll.* Jesus igitur an non est homo? *Orth.* Ne hominem quidem ipsum absque Verbo substituisse agnosco. Ipsius enim existentiam in ipsa unitioe Verbi designo. *Apoll.* Non fuit igitur Verbum vice partis rationalis? *Orth.* Non, sed in parte rationali fuit Verbum, sibi ipsi per illam unius spontaneam patientiam facultatem. *Apoll.* Habuit igitur meum hominis Christus? *Orth.* Cave sic dicas Christum

ἄψυχον; Ἀπολλ. Ἐμψυχον. Ὁρθ. Ψυχὴν ἔχον θελονόντι; Ἀπολλ. Οὐ. Ὁρθ. Καὶ πῶς ἐμψυχον τὸ μὴ ἔχον ψυχὴν; Ἀπολλ. Θεία ἦν ἐμψυχία ψυχωθέν. Ὁρθ. Ἐν γὰρ ἀθεσί ἐψυχώθη; Ἀπολλ. Φυσικῶς ἐψυχώθη. Ὁρθ. Ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως; Ἀπολλ. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ὁ Κύριος. Ἐνταῦθα γὰρ ψυχὴ λογικὴ, σώματι ἠνωμένη προστάγματι Θεοῦ, ἀνθρώπον ἀποτελεῖ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου οὐχ οὕτως· ἀλλὰ Θεὸς ὁλόγος σαρκὶ ἐνωθεὶς ἀνθρώπον ἀπέτελεσεν Θεόν. Ὁρθ. Τοῦτο οὖν λέγεις θεϊαν ἐμψυχίαν; Ἀπολλ. Καὶ πάνυ. Ὁρθ. Ἄντι ψυχῆς οὖν ὁ Λόγος; Ἀπολλ. Ναί. Ὁρθ. Τίς οὖν ἦν ὁ λέγων (60)· « Τὴν ψυχὴν μου οὐδέ τις ἀφείη ἀπ' ἐμοῦ· ὅτε θέλω, τίθημι αὐτήν, καὶ ὅτε θέλω, λαμβάνω αὐτήν »; ἢ ὁ σὰρξ, ἢ ὁ Λόγος; Ἀπολλ. Ὁ Λόγος. Ὁρθ. Πόταν ἔλεγεν ψυχὴν; ἦν εἶπεν, ἢ ἦν οὐκ εἶπεν; Ἀπολλ. Τὴν ἀνθρώπινην ἔλεγεν ζωὴν. Ὁρθ. Δυνατὸν γὰρ ἀνθρώπινον ζωὴν εἶναι, μὴ παρούσης ψυχῆς; Ἀπολλ. Καὶ πάνυ. « Ὁ γὰρ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. »

2. Ὁρθ. Ὁμοίω δὲ ὁ τῆ φύσει ἀόρατος πῶς; Ἀπολλ. Σαρκί. Ὁρθ. Ὁμοίω οὖν σαρκὸς ἐστὶ τὸ φαίνεσθαι, οὕτω καὶ ψυχῆς συναναστρέφεσθαι. Ἀδύνατον δὲ τὸν τῆ φύσει ἀόρατον ὁραθῆναι, μὴ ἐκωθέντα σώματι τῷ δυναμένῳ ὁραθῆναι· καὶ ἀδύνατον τὸν τῆ φύσει ἀπαθῆ παθεῖν καὶ συναναστραφῆναι ἀνθρώποις, μὴ ἐκωθέντα σώματι ἐμψύχῳ, τῷ δυναμένῳ παθεῖν ἔκουστος καὶ συναναστραφῆναι ἀνθρώποις. Σῶμα δὲ ἐμψυχον, ψυχὴν ἔχον, ἐμψυχόν ἐστι, καὶν θέλης, καὶν μὴ θέλης. Ἀπολλ. Ἀνθρώπος οὖν ψιλοῦς (61) ἐπαθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁρθ. Μὴ γένοιο! Ἀλλὰ Θεὸς, βουλῆθεὶς ὀφθῆναι, ἤνωσεν αὐτῷ σῶμα τὸ δυναμένον ὀφθῆναι· καὶ βουλῆθεὶς παθεῖν, ἤνωσεν αὐτῷ σῶμα ἐμψυχον τὸ δυναμένον παθεῖν ἔκουστος, οὐ πρότερον ὑπέβη, καὶ τότε κατ' ἀρετὴν ἐκωθέν· οὕτε ἐξ ἀνθρώπου ἀπλῶς τῆς Μαρίας, ἀλλὰ πρότερον αὐτῆς ἀγιασθεὶς, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς μετασχόντος τοῦ Θεοῦ Λόγου τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐνώσαντος αὐτῷ κατ' οἰκονομίαν ἐμψυχον σῶμα, ὡς εἶναι ἐνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἀνθρώπον. Ἀπολλ. Τὸ ἐμψυχον σῶμα ἀνθρωπὸς ἐστίν; Ὁρθ. Οὐχ ἀπλῶς τὸ ἐμψυχον σῶμα ἀνθρωπὸς ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐμψυχον ἀνθρωπὸς ἐστίν. Ἀπολλ. Ἀνθρώπος οὗτος Ἰησοῦς ἐστίν; Ὁρθ. Ἐνωθεὶς Λόγῳ. Ἀπολλ. Οὐκ ἐστίν οὖν Ἰησοῦς ἀνθρώπος; Ὁρθ. Ἄνευ τοῦ Λόγου οὔτε ἀνθρώπον αὐτὸν οἶδα ὑποστάντα. Τὴν γὰρ ὑπαρξίν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου γνωρίζω. Ἀπολλ. Οὐκ οὖν ἀντὶ τοῦ λογικοῦ ἦν ὁ Λόγος; Ὁρθ. Οὐ· ἀλλ' ἐν τῷ λογικῷ ἦν ὁ Λόγος, ἐνώσας αὐτὸς αὐτῷ διὰ τοῦ λογικοῦ τὸ ἔκουστον πάθος. Ἀπολλ. Νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν ὁ Χριστός; Ὁρθ. Μὴ λέγε, ὁ Χριστός, διαρῶν, νοῦν εἶχε. Τὸ γὰρ συναμ-

60 Joan. x, 18. 61 Baruch iii, 38.

(60) Palat., Τίς οὖν ὁ λέγ. Paulo post idem, λαμβάνειν αὐτήν.

(61) Ψιλοῦς deest in mss.

φότερον, Νοῦς καὶ Λόγος, λέγεται ὁ Χριστός. Οὕτω δὲ νοῦν ἀνθρώπινον λέγω ἐν ψῆν ὁ Λόγος, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου εἴπομεν σῶμα ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Οὕτω καὶ ψυχὴν τῇ φύσει ἀνθρώπινην (62), τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ· καὶ νοῦν ἀνθρώπινον τῇ φύσει, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ. Καὶ ὡσπερ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε διαφθοράν, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐποίησεν ἁμαρτίαν. Καὶ ὡσπερ ἀνάγκη τὸ τῇ φύσει ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐκ τοῦ Ἄδαμ, ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἔχειν τὴν σύστασιν· οὕτως ἀνάγκη τὴν ἀνθρώπινην ψυχὴν λογικὴν εἶναι. Καὶ πάλιν οὖν λέγω· Ὡσπερ τὸ σῶμα φύσει μὲν ἐστὶν ἀνθρώπινον, τῇ δὲ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας θεϊκόν· οὕτως ὁ νοῦς φύσει μὲν ἀνθρώπινος, τῇ δὲ ἐνώσει τῆς οἰκονομίας Θεοῦ νοῦς.

unione vero economizæ divinuz: ita et mens natura quidem est humana, unione vero œconomizæ, mens Dei.

3. Ἀπολλ. Δύο οὖν τέλεια. Ὁρθ. Δύο οὐσιῶν Β τελειῶν ἑνώσεις. Ἀπολλ. Δύο τελείων ἐν τέλειον οὐ γίνεται. Ὁρθ. Παρ' ἀνθρώποις ἰσως ἀδύνατον γενέσθαι, παρὰ δὲ Θεῷ δυνατόν. Ἀπολλ. Πῶς; Ὁρθ. Ὡς τὸ Παρθένον γεννησάι, ὡς τὸ θυρῶν κεκλεισμένων σῶμα παχυμερὲς εἰσελθεῖν, ἐκ σαρκῶν καὶ ὁστέων συμπαγῆν, ὡς τὸ περιπατήσαι ἐπὶ θαλάσσης. Ὁρθ. γὰρ ταῦτα δυνατὰ παρὰ Θεῷ, κἀκεῖνο. Ἀπολλ. Ἄνθρωπον οὖν ἐγέννησεν Μαρία; Ὁρθ. Ψῆδον (63), οὐ· ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Πρῶτον γὰρ ὁ Κύριος μετ' αὐτῆς θεϊκῶς, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς οἰκονομικῶς παιδίον· διὸ καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία. Ἀπολλ. Ἄνθρωπος οὖν ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν; Ὁρθ. Ψῆδος, οὐ· ἀλλὰ Θεὸς ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ Ψῆδος, βουλευθεὶς σταυρωθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, ἤνωσεν ἐαυτῷ σῶμα ἐμψυχον λογικόν, τὸ δυνάμενον σταυρωθῆναι μετὰ ἑκουσίου πάθους. Ἀπολλ. Διὰ τί λέγεις, σταυρωθῆναι μετὰ πάθους; Ἄλλο ἐστὶ σταύρωσις (64), καὶ ἄλλο πάθος; Ὁρθ. Ἐκουσίον καὶ πάθος. Ἀπολλ. Πῶς; Ὁρθ. Ὅτι σῶμα ἐμψυχον σταυρωθῆναι δύναται, παθεῖν δὲ ἑκουσίως οὐ δύναται, μὴ δὲ ἐμψυχον λογικόν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀσέθημα τῶν λέγοντων, οἱ ψυχὴν οὐκ εἶχεν. Τοῦ γὰρ σῶματος μὴ δυναμένου αἰσθηθῆναι ἑκουσίου πάθους ἄνευ ψυχῆς, ἀνάγκη τὸν Λόγον ἀνεῖ ψυχῆς ὄντα παθεῖν, ἢ μηδ' ὄλιως εἶναι αἰσθητὸν πάθους ἑκουσίου.

Cum enim corpus absque anima non potuerit voluntariam passionem sentire, necesse est Verbum, quod animæ loco fuerit, passum esse aut nullum prorsus fuisse voluntariæ passionis sensum.

4. Ἀπολλ. Οὐκ ἔπαθεν οὖν ὁ Λόγος; Ὁρθ. Φυσικῶς μὴ γένοτο! Ἀπολλ. Ὅλιως ἔπαθεν. Ὁρθ. Ἐνώσεως ἐαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον παθεῖν· ὡς εἶναι τὸ πάθος τῆς οἰκονομίας, καὶ οὐχὶ τῆς φύσεως τοῦ Λόγου. Ὡς γὰρ ἐκοπίασεν ἐκ τῆς ἑδοιορίας, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίας· οὕτως ἔπαθεν, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἑνώσεως οἰκονομίας. Εἰ δὲ μὴ, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἄνευ κόπου, καὶ περιπατήσας ὑπὲρ περὺρων ἀνέμων, πῶς ἂν ἐκοπίασεν, εἰ μὴ ἤνωσεν ἐαυτῷ τὸ δυνάμενον κοπιᾶσαι; Σῶμα δὲ ἄψυχον οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νῆσι. Καὶ ὡσπερ

habuisse mentem, ut eum dividas. Utrumque enim simul et conjunctum consideratum, Mens videlicet et Verbum, dicitur Christus. Sic autem mentem cui inesset Verbum, humanam dico, ut initio sermonis diximus corpus natura humanum, Dei vero corpus fuisse, si œconomiam spectes. Sic etiam animam dico natura humanam, Dei vero animam quod ad œconomiam attinet: et mentem natura humanam, Dei vero mentem per œconomiam. Item sicut caro ejus non vidit corruptionem, ita quoque mens ipsius non commisit peccatum. Et sicut necesse est corpus, quod humanum sit, et ex Adamo profectum, ex carne et sanguine constitui, ita necesse est animam humanam esse rationabilem. Rursum igitur dico: Sicut corpus natura quidem est humanum,

3. Apoll. Duo sunt igitur perfecta. Orth. Imo duarum perfectarum substantiarum unitio. Apoll. Ex duobus perfectis unum perfectum non efficitur. Orth. Apud homines 460 fortassis id fieri non potest, sed apud Deum fieri potest. Apoll. Quomodo? Orth. Ut quod Virgo genuerit, ut quod januis clausis corpus solidum, et ex carnibus et ossibus compactum, introierit, ut quod supra mare ambulavit. Nam ut hæc possibilia apud Deum, ita et illud. Apoll. Hominem igitur genuit Maria? Orth. Nudum et duntaxat hominem, nequamque, sed Deum, hominem factum. Primum enim Dominus fuit cum ea divine, et tum demum infantulus ex ea œconomice: quamobrem etiam Deipara est Maria. Apoll. Homo igitur crucifixus est pro nobis? Orth. Nudus duntaxat homo, nequamque: sed Dei Filius cum Deus esset, velletque crucifigi pro nobis, univit sibi ipsi corpus animatum rationis particeps, quod posset crucifigi cum voluntaria passione. Apoll. Cur dicis crucifixum fuisse cum passione? Num aliud est crucifixio, quam passio? Orth. Sane vero si voluntaria sit. Apoll. Quomodo? Orth. Quoniam corpus animatum potest crucifigi, voluntarie autem pati non potest corpus quod non fuerit animatum simul et rationis particeps. Et hæc illa est impietas eorum qui Christum negant anima præditum fuisse.

4. Apoll. Ergo non passum fuerit Verbum? Orth. Absit, ut naturaliter passum fuerit! Apoll. Omnino tamen passum est. Orth. Nempe unito sibi corpore quod pati posset: ut passio sit œconomizæ, non autem ipsius naturæ Verbi. Sicut enim lassus fuit de via, non in ipsa deitatis natura, sed unionis œconomia: ita passus est, non in ipsa deitatis natura, sed unionis œconomia. Alioqui, quomodo qui absque labore fecit cælum et terram, et ambulat super pennas ventorum, defessus fuisset, nisi sibi ipsi univisset quod fatigari posset? Cæterum cor-

(62) Palat., ἀνθρώπινην, καὶ νοῦν ἀνθρώπ.

(63) Palat., Ψῆδον ἀβρωπον.

(64) Mss., σταυρός.

pus non animatum neque laborat, neque net. Sicut autem corpus illud animatum, quod Verbum sibi univit, est ipsius corpus non natura, sed œconomia; ita labor est ipsius labor, non natura, sed unitiois œconomia: et passio est ipsius passio, non natura, natura enim Verbi passionis expers, sed unitiois œconomia. Nam et ut pateretur univus est, et ut nos servaret, passus est. Volens enim servare, passus est; et volens pati, univit sibi quod semel univum nunquam dimisit. « Sic enim veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum<sup>65</sup>: » et, « Videbunt enim aliter poterat nos salvos facere? *Orth.* Sed ita servare voluit per stultitiam prædicationis. *Apoll.* Si mentem hominis habuit, potuit etiam peccare. *Orth.* Sane, nisi hæc mens fuisset deitati unita. *Apoll.* Mutabilis ergo fuit Christus? *Orth.* Absit! *Apoll.* Si potuit peccare, mutabilis erat. *Orth.* Memineris eorum quæ diximus. Dixi enim: Nisi fuisset deitati univus. Jesus Christus, sed Deus Verbum, Filius Dei subsistens. Si corpus animatum potes absque unitioe invenire, mutationem cogita: sin autem simul fuit corpus, et Dei Verbi corpus, et simul fuit animatum rationis particeps, simul Dei Verbi corpus animatum, ac rationis particeps, quærisne mutationem? *Apoll.* Si mentem hominis habuit Christus, fuit quoque oblivioni et ignorantie obnoxius, et peccare potuit. *Orth.* Sane, nisi deitati fuisset univus. Ne vero dicito, si mentem hominis; nullius enim alterius mentem habere potuit; sed dicito, Si mentis humane particeps factum fuit Verbum, sicut humanæ carnis.

**461** 5. *Apoll.* Quomodo potest mens humana non mutari? *Orth.* Quomodo mortale istud immortalitate indutum non moritur, et corruptibile hoc, incorruptibilitate indutum, non amplius corrumpitur: ita et mens per unitioem cum Deo Verbo deificata non mutatur. *Apoll.* Ergo et sancti mentem habuerunt immutabilem? *Orth.* Non. *Apoll.* Quamobrem, nonne in illis quoque fuit Verbum? *Orth.* Sed fuit in sanctis non unitioe, sed pro gratia Spiritus, diverse in ipsis operantis: hic vero, id est in Deo Verbo, fuit omnis plenitudo deitatis. Deinde sancti quidem fuerunt particeps Verbi, hic vero Verbum participavit humanam naturam. *Apoll.* Dic, carnem et sanguinem, ut scriptum est. *Orth.* Scripturæ mos est totum hominem vocare carnem et sanguinem, ut cum dicit: « Non ultra acquievi carni et sanguini<sup>66</sup>. » Et: « In novissimis diebus efundam de Spiritu meo super omnem carnem<sup>67</sup>. » Et rursum: « Non permanent Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt<sup>68</sup>. » Et quæcumque sunt huiusmodi. *Apoll.* Quid illud est, Sancti participarunt, et Deus Verbum participavit? quodnam est hoc discrimen? *Orth.* Quod

αὐτοῦ σῶμά ἐστιν, ὃ ἦν ἑωσὶν αὐτῷ ἐπιψυχον σῶμα, οὐ τῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ οἰκονομίᾳ· οὕτως αὐτοῦ κέτος· ὁ κέτος· οὐ τῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνώσεως· καὶ αὐτοῦ πάθος τὸ πάθος οὐ τῆ φύσει (65) (ἀπαθῆς γὰρ ἡ φύσις), ἀλλὰ τῆ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνώσεως. Διὲ γὰρ τὸ πάθος καὶ ἡ ἐνώσις· καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τὸ πάθος. Σώσαι γὰρ θέλων, ἐπαθεῖν· παθεῖν δὲ θέλων, ἦν ἑωσὶν, ὃ ἐνώσαι οὐκ ἀφῆκεν. Ὅπως γὰρ ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσαθε αὐτὸν πορευομένον εἰς τὸν οὐρανόν· » καὶ, « Ὅψονται (66) εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. » Ἄπολλ. Ἄλλως γὰρ οὐκ εἶδονατο οὐσαι; Ὅρθ. Ἄλλ' οὕτως ἠθέλησε οὐσαι διὰ τῆς μορίας τοῦ κηρύγματος. Ἄπολλ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου (67) εἶχεν, εἶδονατο καὶ ἁμαρτήσαι. Ὅρθ. Εἰ μὴ ἦν ἑωσὶ τῆ θεότητι ὁ νοῦς, ναί. Ἄπολλ. Τρεπίπτος οὖν ἦν ὁ Χριστός; Ὅρθ. Μὴ γένοιτο! Ἄπολλ. Εἰ εἶδονατο ἁμαρτῆσαι, τρεπίπτος ἦν. Ὅρθ. Μνημόνευε τῶν εἰρηγμένων. Εἶπον γὰρ· Εἰ μὴ ἦν ἑωσὶ, ναί. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἄνευ ἐνώσεως οὐ νοεῖται Χριστὸς Ἰησοῦς, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος, Υἱὸς Θεοῦ ἐνωσάμενος. Εἰ δὴν εὐραῖν τὸ ἐπιψυχον σῶμα ἄνευ ἐνώσεως, ἐνόει τροπήν· εἰ δὲ ἅμα σῶμα, ἅμα Θεοῦ Λόγου σῶμα, καὶ ἅμα ἐπιψυχον λογικόν, ἅμα Θεοῦ Λόγου (68) σῶμα ἐπιψυχον λογικόν, ζητεῖς τροπήν; Ἄπολλ. Εἰ νοῦν ἀνθρώπου εἶχεν ὁ Χριστός, καὶ λήθη καὶ ἄνοιαν εἶχεν, καὶ ἁμαρτάνειν εἶδονατο. Ὅρθ. Εἰ μὴ ἦν ἑωσὶ τῆ θεότητι, ναί. Καὶ μὴ λέγε, εἰ νοῦν ἀνθρώπου· οὐ γὰρ ἄλλου τινὸς ἂν εἶχε νοῦν (69)· ἀλλ', Εἰ ἅρα, εἶπε, ἀνθρωπίνου μου εἶχεν ὁ Λόγος, ὡς ἀνθρωπίνης σαρκός.

**C** 5. Ἄπολλ. Πῶς δύναται ἀνθρώπινος νοῦς μὴ τρεπίπτος; Ὅρθ. Πῶς τὸ θνητὸν τοῦτο, ἐνδύθην ἀθανασίαν, οὐκίτι ἀποθνήσκει, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, ἐνδύθην ἀφθαρσίαν, οὐκίτι φθαρταί· οὕτως ὁ νοῦς, θεωθεὶς ἐνώσει Θεοῦ Λόγου, οὐ τρέπεται. Ἄπολλ. Οὐκοῦν καὶ οἱ ἅγιοι ἀτρέπτον εἶχον νοῦν; Ὅρθ. Οὐ. Ἄπολλ. Διὰ τί; οὐκ ἦν καὶ ἐν αὐτοῖς ὁ Λόγος; Ὅρθ. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἁγίοις οὐ καθ' ἑωσὶν ἦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, διαφέρουσιν ἐν αὐτοῖς ἐνεργούντος· ἐνταῦθα δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ οἱ μὲν ἅγιοι μέτοχοι τοῦ Λόγου ἦσαν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος μετέσχε τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄπολλ. Εἶπε, αἵματος καὶ σαρκός, ὡς γέγραπται. Ὅρθ. Ἔθος τῆ Γραφῆς τὸν ὅλον ἀνθρώπον σάρκα καὶ αἷμα καλεῖν, ὡς ἔταν λέγῃ· « Οὐ προσωθένειν σαρκα καὶ αἵματι· » καὶ, « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐρχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· » καὶ πάλιν· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα· » καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἄπολλ. Τί ἐστίν, οἱ ἅγιοι μετέσχον, καὶ ὁ Θεὸς Λόγος μετέσχε; τίς ἡ διαφορὰ; Ὅρθ. Ὅτι οἱ ἅγιοι πρότερον ὑπήρξαν, καὶ τότε μετέσχον Θεοῦ Λόγου· ἐνταῦθα δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ ὁ ὢν πρὸ τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος, βουληθεὶς ἐν-

<sup>65</sup> Act. 1, 11. <sup>66</sup> Joan. xix, 37. <sup>67</sup> Galat. 1, 16.

(65) Οὐ τῆ φύσει deest in Palat.

(66) Ὅψονται abest a Palat.

(67) Palat., νοῦν ἀνθρώπινον.

<sup>68</sup> Joel 11, 28. <sup>69</sup> Gen. vi, 3.

(68) Λόγου deest in Palat.

(69) Τίνος ἀνθρώπου εἶχε νοῦν mss.

ανθρωπίται, ἤγιασεν τὴν Παρθένον, καὶ ἤνωσεν αὐ-  
τῷ ἐξ αὐτῆς σῶμα, οὐ πρῶτον ὑπέβρισεν, καὶ τότε  
ἐνώσας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ὑπέβριε ἐνώσας. Ἀποκλ. Δύο  
ὄν ἤγεμονικὰ ἐν τῷ σώματι ἦσαν, ὁ θεὸς Λόγος καὶ  
ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ὁρθ. 05. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος  
ἤγεμονεῖ τοῦ νοῦ. Ἀποκλ. Πῶς ὄν τε μὴ εἶναι δύο;  
Ἁποκλ. Ὡς τὸ λευκὸν τῆς ἡρεᾶς καταχρωσθῆν χρωμάτι  
πορφύρα· οὐ διαχρωμὸν ἐστίν, ἀλλ' ἐν· οὕτως ὁ νοῦς,  
καταλαμπόμενος· καὶ ἀποθεωθεὶς, ἔν ἐστιν, καὶ οὐκ  
ἐστὶ δύο ἠγεμονικὰ (70). Οὐ γὰρ ἄλλο τι βούλεται ὁ  
νοῦς, καὶ ἄλλο τὸ ὁ Λόγος· ἀλλ' ὡσπερ μουσικὸς· καὶ  
τὸ ὄργανον οὐ δύο μουσικοὶ, οὕτως θεὸς Λόγος καὶ  
νοῦς· ἀνθρώπινος οὐ δύο ἠγεμονικὰ. Ἀντὶ γὰρ ἐργά-  
ντι τῷ νῦ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὁ Λόγος. Ἀποκλ. Ἀλλὰ  
τὸ ὄργανον τοῦ μουσικοῦ ἄνου ἐστίν. Ὁρθ. Καὶ ὁ  
μουσικὸς θνητός· ἐστίν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος, ἀθάνα-  
τος ὢν, τῷ νῦ κέχρηται ὄργανῳ· καὶ ὡσπερ ἐν  
ἡμῖν ὁ νοῦς τῷ σώματι κέχρηται ὄργανῳ εἰς τὰ  
διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελούμενα· οὕτως ἐκεῖ ὁ Λόγος  
τῷ νῦ κέχρηται ὄργανῳ εἰς τὰ διὰ τοῦ νοῦ (71) ἐπι-  
τελούμενα.

tales est, mente utitur, ut instrumento: et sicut  
quæ corporis opera efficiuntur: ita illic Verbum  
utilitur mente, ut instrumeto, ad ea quæ mente

5'. Ἀποκλ. Τοῦ σώματος τίς ἡ χρεία; Ὁρθ. Διὰ  
πολλὰ ὅτι ἀφῆται ἡβλίσις, καὶ ὅτι τὸ συναμψύκτερον  
ἦν ἀποδόμενον, καὶ διὰ τοῦ ἴμοιο τοῦ ἴμοιο σώσαι  
σταυρῶ καὶ πάθει ἑκουσίῳ ὑπόδοξεν. Καὶ ἐν μὲν τῷ  
ἑκουσίῳ πάθει τῷ νῦ κέχρηται, ὡς προεῖπον, ὄργα-  
νῳ· ἐν δὲ τοῖς σωματικῶς τῷ σώματι· καὶ οὕτως ζη-  
τήσας καὶ εὗρον, ἔβασε τὸ (72) ἀπολυτός. Ἀποκλ.  
Ποίος λέγεις σωματικοῦ; Ὁρθ. Σταυρῶ, ταφῇ,  
περιπάτῳ, ἀφῆ, βρωσεί, πόσει, καὶ ὅσα τούτοις ἀνό-  
λουθα. Ἀποκλ. Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μα-  
ρίας; Ὁρθ. Ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, τὸ ἐκ ταύτης  
δὲν τῆς οὐσίας, οὐκ ἦν θεὸς οὐστωδῶς, ἀλλὰ ἐνώσως  
οἰκονομῶν. Ἀποκλ. Καὶ πῶς, ἢ εὐλογημένος ὁ καρπὸς  
τῆς κοιλίας σου, ἢ λέγεται; Ὁρθ. Ἐπιαιθῆ (73) ἐκ τῆς  
οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὢν θεὸς Λόγος, ἐκ τῆς οὐσίας αὐ-  
τῆς, ἔλαθε μορφήν δούλου, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς  
ἀνθρώπος, καρπὸς τῆς κοιλίας αὐτῆς εὐρέθη. Ἀποκλ.  
Συνήκται οὖν ὁ Λόγος τῷ ἐνωθέντι σώματι ἐξ αὐτῆς,  
ὡς ζῶν; Ὁρθ. Ὡς ζῶν οὐ γέγραπται, ἀλλ' ὡς ἐν  
ναφί ζῶντι. Ἀποκλ. Καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἁγίων οὕτως  
ἐστίν, ὡς ἐν ναφί ζῶντι; Ὁρθ. Οὐχ οὕτως. Ἐκαστος  
γὰρ τῶν ἁγίων τοσοῦτον ἐγένετο ναφί, ὅσον ἀδυνήθη  
ἐξ ἀρ-τῆς καὶ ἀσκήτους κατορθῶσαι. Ἐνταῦθα δὲ  
πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ· καὶ οἱ μὲν  
ἄγιοι μορφήν Θεοῦ εἰλήφασιν ἐν ἀρετῇ κατορθώσαν-  
τες, ἐνταῦθα δὲ ὁ Λόγος μορφήν δούλου ἔλαθεν.  
Ἀποκλ. Οὕτως τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνιστῶς,  
ἐνθρώπος ἐστίν. Ὁρθ. Εἰ χωρὶς τοῦ Λόγου νοοῖτο,  
ναί. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὅτι χωρὶς τοῦ Λόγου νοεῖται, οὐκ  
ἐστὶν ἄνθρωπος ψιλὸς, ἀλλὰ θεὸς ἐνώσει τοῦ Λόγου.  
Ἀποκλ. Ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας ναφί; Ἰησοῦς ἐστίν, δι'

A sancti prius exsisterunt, et tum demum participa-  
runt Dei Verbum: hic vero non ita est, sed Deus  
Verbum, quod erat ante sæcula, cum vellet fieri  
homo, sanctificavit Virgineum, et corpus ex ea sibi  
univit, non quod prius exsisterit, et tum demum  
univerit, sed in ipsa existentia uniens. *Apoll.*  
Duo igitur in illo corpore fuerunt principatum  
habentia, nempe Deus Verbum, et humana mens.  
*Orth.* Nequaquam. Sed ipsum Verbum imperat  
menti. *Apoll.* Qui fieri potest, ut hæc non  
sint duo? *Orth.* Sicut lanæ albedo colore purpuræ  
tincta, non est bicolor, sed unicolor: ita mens co-  
ruscans et deficata est unum quiddam, neque sunt  
duo principatum habentia. Neque enim aliud quid-  
dem vulgum mens, aliud vero Verbum: sed sicut mu-  
sicus et instrumentum non sunt duo musici, ita  
Deus Verbum et mens humana non sunt duo prin-  
cipatum habentia. Utitur enim Verbum humana  
mente tanquam instrumento. *Apoll.* Sed musici in-  
strumentum est mentis expers. *Orth.* Sed et musi-  
cus est mortalis. Illic vero Verbum, quod immor-  
talis in nobis utitur corpore ut instrumento ad ea  
quæ mente

5'. *Apoll.* Corporis vero quis est usus? *Orth.* In  
mœlis. Voluit Verbum conspici, et quoniam quod  
perierat, utrumque complexum erat, placuit simile  
per simile servare, nempe per cruem et passio-  
nem voluntariam. Itaque in passione voluntaria  
usum est mente, sicut ante dixi, ut instrumento;  
in rebus autem corporeis, corpore: et ita quasi-  
tum et inventum id quod perierat, servavit. *Apoll.*  
Quænam corporea dicis? *Orth.* Crucem, sepulturam  
ambulationem, tactum, cibum, potum, et quæcun-  
que sunt hujusmodi. *Apoll.* At nonne Deus erat  
Verbum qui genitus est ex Maria? *Orth.* Qui  
genitus est ex Maria, quantum ad id attingit, quod ex  
eadem est substantia atque Maria, non erat Deus  
substantialiter, sed æconomia unionis. *Apoll.*  
Quomodo igitur dicitur: « Benedictus fructus  
utris tui »? *Orth.* Quoniam Deus Verbum quod est  
ex Patris substantia, formam servi accepit, et  
habitu inventum ut homo, fructus etiam esse ven-  
tris ipsius compertum est. *Apoll.* Coniunctumne  
est igitur Verbum unito corpori ex Maria desumpto,  
sicut animal? *Orth.* Non scriptum est, sicut ani-  
mal, sed, ut in templo vivo. *Apoll.* Atqui in quovis  
sanctorum est, ut in templo vivo. *Orth.* Non ita.  
Nam sanctorum unusquisque eatenus fuit templum,  
quatenus potuit ex virtute et vivendi usus recte se  
gerere: hic vero « omnis plenitudo deitatis in-  
habitavit ». 462 Et sancti quidem formam Dei acce-  
perunt quatenus vitam ex virtute recte transege-  
runt, hic vero Verbum formam servi accepit. *Apoll.*  
Itaque quod ex animo et corpore constat, homo

<sup>70</sup> Luc. 1, 42. <sup>71</sup> Coloss. II, 8.

(70) Palat. καὶ οὐκ ἐστὶ δύο ἦν.

(71) Sic mss. recte. Editi vero, τὸν νοῦν.

(72) Sic Palat. recte. Editi vero, ἦνωσεν τὸ.

(73) Sic uss. Editi vero, Ἐπιθ.

est. *Orth.* Sane, si consideraretur seorsim a Verbo. Quod si nanquam ut a Verbo seorsim consideratur, nempe non est homo nudus, sed Deus ob Verbi unitiōnem. *Apoll.* Templum ex Maria genitum, est Jesus, per quem omnia. *Orth.* Qui genitus est ex Maria, non est genitus vacuum seu scopis mundatus, sed una cum templo, ideoque est Jesus, per quem omnia. Neque vero templum voco Jesum absque Verbo, neque Verbum voco Jesum absque templo: sed ex eo tempore Verbum accepit nomen Jesu, ex quo sanavit contritiones populi sui. Tunc autem sanavit, quando dignatus est servi formam accipere. Hoc igitur Verbum, quod nunc propter œconomiam dictum est Jesus, is est, per quem omnia: et quemadmodum cauterium animadverto ignem simul et ferrum esse; ita etiam Jesum intelligo esse Deum Verbum, hominem factum. *Apoll.* Ipsumne templum, an qui in templo est, is est, per quem omnia? *Orth.* Ne separa templum ab eo, qui in templo habitat. Nam si « quicumque agglutinatus est Domino, unus » cum eo « spiritus est »<sup>74</sup>, « multo magis cum dicitur et creditur Dominus unicus esse formæ servi, unus est ipse Deus et homo.

6. *Apoll.* Homo igitur non est, qui ex Maria genitus est? *Orth.* Solummodo quidem homo, nequequam. *Apoll.* Sed quidnam præterea? *Orth.* Sed etiam Deus. Sicut enim Isaac genitus ex Abrahamo, nec alius quisquam hominum, est caro duntaxat, sed unusquisque nostrum genitus est homo ex homine, non quod anima rationalis alteram animam rationalem genuerit; quamvis homo sit ex anima rationali et corpore compositus; ita il-  
lum, qui ex Maria genitus est, appello Deum, animæ videlicet et corpori unitum. Quemadmodum enim si anima corpori unita fuerit, gignitur homo per mulierem, ita Deus Verbum, ubi unitum est animæ et corpori, genitus est Deus et homo per mulierem. *Apoll.* Atqui « ex muliere » scriptum est<sup>75</sup>. *Orth.* Ex muliere, secundum carnem: per mulierem secundum Spiritum. *Apoll.* Proprius ille Dei Filius, quem pro nobis tradidit, quisnam est, Verbum, an homo? *Orth.* Proprius Dei Filius ille est, qui « humiliavit semetipsum, formam servi accipiens », et in illa servili forma traditus est. *Apoll.* Non igitur Jesus ex Maria genitus, sed per eam genitum Verbum, is est, qui semetipsum humiliavit usque ad mortem. *Orth.* Ne separa unio-  
nem semel unitam. Dixi enim, cum esse proprium Filium, qui ex ea sit secundum carnem, et per eam secundum Spiritum. *Apoll.* Ergo Verbum per eam genitum humiliavit semetipsum usque ad mortem. *Orth.* Deus Verbum igitur per ipsam genitum, cum non posset in ipsa deitatis natura humiliari se usque ad mortem, corpus ex ea sibi assumpsit animatum, quod ad mortem usque humiliari posset, id est formam servi.

7. *Apoll.* Deus ergo passus est pro nobis. *Orth.* Deus, unito sibi corpore anima prædito, quod mori

A οὗ τὰ πάντα. Ὁρθ. Ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας οὐ κενός ἐγενήθη καὶ ἀσαρωμένος; (74), ἀλλὰ μὲτὰ τοῦ καοῦ· οὗδ' αὐτὸς ἐστὶν Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα. Οὕτε δὲ τὸν ναὸν καλῶ Ἰησοῦν χωρὶς τοῦ Λόγου, οὔτε τὸν Λόγον χωρὶς τοῦ καοῦ Ἰησοῦν· ἀλλ' ἕκαστος ὁ Ἰησοῦς ὁ Λόγος κέκληται, ἐξ οὗ καὶ ἴσατο τὰ συντερίματα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τότε δὲ ἴσατο, ὅτε κατηξίωσε μορφὴν δούλου λαβεῖν. Οὕτως (75) οὐν ὁ Λόγος, ὁ οὖν Ἰησοῦς· διὰ τὴν εἰκοσιμίαν κληθεὶς, αὐτὸς ἐστὶν, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ὡς περ τὸν καυτήρα πῦρ καὶ σίδηρον νοῦ, οὕτως Ἰησοῦν θεὸν Λόγον ἐνανθρωπήσαντα. Ἀπολλ. Ὁ ναὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ἦ ὁ ἐν τῷ ναφί; Ὁρθ. Μὴ διαίρει τὸν ναὸν τοῦ ἑνοικοῦντος. Εἰ γὰρ « ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐστὶ, » πολλῶν πλείων, ὅταν ὁ Κύριος λέγεται καὶ πιστεύεται  
B ἠλώσθαι· μορφή δούλου, εἰς ἐστὶν αὐτὸς θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

6. Ἀπολλ. Οὐκὲν οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ γεννη-  
μένος ἐκ Μαρίας; Ὁρθ. Μόνον ἄνθρωπος, οὐ. Ἀπολλ. Ἀλλὰ καὶ τί; Ὁρθ. Ἀλλὰ καὶ θεός· ὡς γὰρ οὐκ ἐστὶ μόνον σὰρξ Ἰσαὶα γεννημένος· ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεννηται ἕκαστος ἡμῶν, οὐ γεννημένος ψυχῆς λογικῆς ἐκ ψυχῆς λογικῆς· καίτοιγε τὸ ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος συγκειμένον· οὕτω θεὸν λόγον τὸν ἐκ Μαρίας γεννημένον, ψυχῆ καὶ σώματι ἐνωθέντα. Καθὰ περ γὰρ ἐνωθεῖσα ψυχῆ σώματι, ἐκαστὸς ἄνθρωπος· διὰ γυναικὸς, οὕτως ἐνωθεὶς θεός Λόγος ψυχῆ καὶ σώματι, ἐγενήθη θεός καὶ ἄνθρωπος διὰ γυναικὸς. Ἀπολλ. Καίτοιγε « ἐκ γυναικὸς » γέγραπται. Ὁρθ. Ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, διὰ τῆς γυναικὸς κατὰ πνεῦμα. Ἀπολλ. Ὁ Ἰσὶος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, τίς ἐστίν; ὁ Λόγος, ἦ ὁ ἄνθρωπος; Ὁρθ. Ὁ Ἰσὶος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἐστὶν « ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν, μορφήν δούλου λαβών, » καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δουλικῇ μορφῇ παραδοθείς. Ἀπολλ. Οὐχ ὁ γεννηθεὶς οὖν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦς, ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς δι' αὐτῆς Λόγος, αὐτὸς ἐκαστὸν ἐταπεινώσει μέχρι θανάτου. Ὁρθ. Μὴ διαίρει τὴν ἅπαξ ἐνωθεῖσαν ἑνωσιν. Εἶπον γὰρ, ὅτι αὐτός ἐστὶν ὁ Ἰσὶος Υἱὸς, ὁ ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα, καὶ δι' αὐτῆς κατὰ πνεῦμα. Ἀπολλ. Ὁ δὲ αὐτῆς οὖν Λόγος· ἐταπεινώσων ἑαυτὸν μέχρι θανάτου. Ὁρθ. Ὁ δὲ αὐτῆς οὖν θεός Λόγος, οὐ δυνάμενος τῇ φύσει τῆς θεότητος ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, ἔλαβεν ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς ἐμψύχον σῶμα, τὸ δυνάμενον ταπεινωθῆναι μέχρι θανάτου, ὃ ἐστὶ μορφή δούλου.

7. Ἀπολλ. Θεὸς οὖν ἐπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁρθ. Θεὸς ἐκώσας ἑαυτῷ σῶμα ἐμψύχον, τὸ δυνάμενον ἀπο-

<sup>74</sup> 1 Cor. vi, 17. <sup>75</sup> Galat. iv, 4. <sup>76</sup> Philipp. ii, 8.

(74) Palat. ἀσαρωμένος, male

(75) Sic mss. omnes. Filii vero, οὕτως.



hujusmodi in Evangeliiis de eo dicitur, tribuo A Deo Verbo, non natura deitatis, sed œconomia unionis. Sicut ergo proprium sibi corpus illud vindicat, cum inquit, « Nisi comederitis corpus meum », et ita quoque propriam animam sibi vindicat, cum inquit : « Animam meam nemo tollit a me ». Idem etiam utriusque simul conjuncti passiones sibi proprias efficit. Sicut enim ipsius Verbi est corpus œconomice, ita corporis sepultura, est ipsius Verbi sepultura. Et ut ipsius est anima œconomice, ita et vox ipsius vox animæ est : ut et ipsius corporis sepultura, sit ipsius Verbi sepultura œconomice, et vox animæ ejus, Verbi vox sit œconomice. Verbum enim ipsum erat, quod loquebatur, quæ animæ proprie conveniunt.

9. Apoll. Nos dicimus Dei Verbum amans hominis dignatum esse hominem fieri, accepta carne ex sancta virgine Maria, et fuisse Deum incarnatum, eo quod inventum sit ut homo. Orth. Ne dicito Dei Verbum amans hominis, sed dic potius amans carnis. Nam si non dignatum est homini uniri, quomodo hominis est amans? Apoll. Amore hominis unium est humanæ carni, ut idem esset Deus et homo. Orth. Non est Deus et homo : neque caro est humana, quæ non sit anima rationis participæ prædita. Quomodo enim caro possit esse humana, quam anima rationis participæ non animaverit? Nam caro est caro, et anima est anima. Tunc vero dicitur 464 homo, cum anima rationalis incorporatur, et corpus animatur. Ea igitur caro non est humana, quæ participæ non est animæ rationalis. Apoll. Cum terrenum aliquod corpus accipit animam rationalem, homo dicitur : sin vero assumat animam rationis expertem, fit aliud animal, quam homo. Caterum Dominus corpore sibi ex hac materia efficit, illudque sua substantia vivificans (quod quidem sua natura cum habet animam, commune complet animal), atque huic suas proprias agendi facultates impertitus, fecit ut Deus esset animal, Deus quidem forma, homo vero materia. Orth. Istud, forma, non intelligo : num vis dicere, deitate? Apoll. Corpus informatum intelligo, divinis agendi facultatibus coruscans. Orth. Formam igitur dicis divinas agendi facultates? Apoll. Etiam. Orth. Si terrenum corpus quodpiam tunc fit homo, cum animam rationalem accipit, et corpus humanum vocatur et est : ne humanum quidem corpus est, quod animam rationalem non accipit. Quomodo igitur corpus, quod humanum non est, hominem secundum materiam vocas, cum tunc demum hæc materia sit humana, cum animam rationis participem accipit? Legi autem ego vestri quoque magistri Apollinaris confessionem, in qua corpus Domini nostri dicit consubstantialia Mariæ. consubstantialis corpus Domini, quoniam et ipsum humanum est.

10. Apoll. Quomodo corpus Domini dicis, cum hominis corpus esse probes? Orth. Ego et corpus

en Evangeliiotis, tou Theou Logou lego, ou prosai theotatos, alla enosisis oikonomiaz. Ospoti oton to soma lioipotizetai, legon, « Ekan mh praggeti mou to soma, » outw kal psychn lioipotizetai, legon : « Tñn psychn mou oðdeis ainei an' emou. » Oton kai to pathn tou synamfoteros oiketeoutai. Oti gar autou soma oikonomikw, outws autou taph ē taph tou somatos. Kal ws autou psychn oikonomikws, outws autou rwnh (80) ē rwnh tñs psychn : ina ē kal ē taph tou somatos autou tou Logou oikonomikws, kal ē rwnh tñs psychn autou tou Logou rwnh oikonomikws. Autws gar ēn o Logos rwnon ta tñs psychn idia.

9. Aπο.λ.λ. Ημεις λέγομεν, ότι ο φιλόθεωρος του Θεου λόγος άνθρωπος γενέσθαι κατήξωσε, σάρκα λαβών εκ τής αγίας Παρθένου Μαρίας : καλ την Θεός σαρκωθείς, ως άνθρωπος εύρεθείς. Orth. Μη λέγε, ο φιλόθεωρος του Θεου λόγος, αλλά μέλλον ειπέ, ο φιλόσερκος : ει γάρ ο κατήξωσεν ενωθῆναι ανθρωπώ, πώς φιλόθεωρος; Aπο.λ.λ. Φιλών τον ενθροπων τη ανθρωπινή σαρκ ηνωτο, ina η ο αυτος Θεός καλ ανθρωπος. Orth. Οχι Ιστι Θεός καλ ανθρωπος : ουδ ανθρωπινή σαρξ (81) εστιν η μη οσα εμας ψυχος λογική. Πώς γάρ η μη ψυχωθειςτα ψυχη λογική ανθρωπινή ειναι; Η γάρ σαρξ σαρξ εστι, καλ η ψυχη ψυχη εστιν. Τότε δε ανθρωπος λέγεται, ότι η λογική ψυχη σωματουται, καλ το soma ψυχωται. Οχι δε ανθρωπινή σαρξ η μη κοινωνήσασα ψυχη λογική. Aπο.λ.λ. Τον γινωσκω σωματων εστιν το προσλαβη ψυχην λογικην, ανθρωπος λέγεται : ει δε θλογον ψυχην προσλαβη, ζών ετερον παρά τον ανθρωπον γίνεσται. Εκ δε ταύτης : τής ύλης ο Κύριος εαυτῷ διαπλασάμενος σωμα, καλ τουτου ζωώσας : τη ιδίᾳ οσίᾳ (επιρ πήκυκε μὲν, ψυχην έχον, κοινὸν ἀποτελεῖν ζῶον), τούτω δε καλ τῆς ιδίᾳς ενεργείας μεταθεωκώς, εποικε ζῶον Θεόν : Θεὸν μὲν, κατὰ τὸ εἶδος ανθρωπων δε κατὰ την ύλην. Orth. Το κατὰ τὸ εἶδος οὐ πού : θελεις ειπειν, κατὰ θεότητα; Aπο.λ.λ. Σῶμα μεμορφωμένον, ταῖς θεϊκῆς καταλαμπόμενον ενεργείας. Orth. Τῆς θεϊκῆς οὐν ενεργείας εἶδος λέγεις; Aπο.λ.λ. Ναί. Orth. Εἰ, εστιν τι τῶν γινωσκω σωματων προσλαβη ψυχην λογικην, ανθρωπος γίνεσται, τότε καλ ανθρωπίνον σωμα ἀκούει καλ γίνεσται : μη προσλαβον ψυχην λογικην, ουδ ανθρωπίνον εστι σωμα. Τό δε μη ἔν ανθρωπίνον σωμα, πῶς ανθρωπον λέγεις : κατὰ την ύλην, τής ύλης τότε ανθρωπίνης ούσης, ότι ψυχῆς λογικῆς προσλαμβάνει; Έγώ δε καλ ανέγνωσκω του διδασκαλου ὑμῶν Aπολλιναρτου ὁμολογίαν, εν η ὁμοούσιον λέγει το σωμα του Κυριου ἡμῶν τῆς Μαρίας. Μαρία δε ἡμῖν. Ημῖν δερα ὁμοούσιον το Κυριακον σωμα, επειδι καλ ανθρωπίνον.

At Maria nobis consubstantialis. Nolis est igitur humanum est.

10. Aπο.λ.λ. Πώς λέγεις Κυριακὸν σῶμα, ὅποτε ανθρωπῶν κατὰκαθεύδει; Orth. Έγώ καλ σωμα Κυ-

81 Joan. vi, 54. 82 Joan. x, 17.

(50) Aπο.λ.λ. δεστ in Palat.

(81) Ms. Orth. Οὐκ εἶναι ουδ ανθρωπινή η σαρξ.



ριακὸν λέγω, καὶ ψυχὴν Κυριακὴν, καὶ αἷμα Κυριακὸν, καὶ ταφὴν Κυριακὴν, καὶ ἀνθρωπων καθόλου Κυριακὸν, ἐνώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου· οὕτως ὡς εἶναι καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· καὶ ποτε αὐτὸν ὄλον Θεὸν καὶ Κύριον ἀκούειν, καὶ ποτε αὐτὸν ὄλον ἄνθρωπον. Αὐτὸς γὰρ λέγει περὶ ἑαυτοῦ· «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;» καὶ Παῦλος· «Ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.» Καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ψηλαφήσας ὁ Θωμᾶς, λέγει· «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.» Ὁμοίως ὁ Παῦλος (82)· «Ὅν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.» Θεὸς οὖν καὶ ἄνθρωπος ὁσος διὰ τὴν ἐξ εὐδοκίας ἔνωσιν. Εἰ γὰρ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἔστι,» πολλὴν κλειόν, ὅταν ὁ Κύριος λέγηται καὶ πιστεύεται ἄνθρωπος γεγενῆσθαι, οὐκ ἀπολέσας τὸ εἶναι Θεός, ἔστι Θεός καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός· Θεός μὲν διὰ τὴν φύσιν, ἄνθρωπος δὲ διὰ τὴν ἐξ εὐδοκίας μετοχὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

naturam humanam, quoniam ei sic placuit, participaverit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἀδείξις 8, ἐν ἧ τὸ αὐτοῦ Ἀπολλιναριστοῦ κεφαλαίως καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου (85).

S. P. N. ATHANASII

DIALOGUS V, in quo compendium disceptationis ejusdem Apollinaristæ et Gregorii episcopi.

ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΑΣΤΗΣ.

1. Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπου, ἀποτελεῖται προφήτης, ἦγον ἀπόστολος (84), οὐ Σωτὴρ κόσμου· Χριστὸς δὲ Σωτὴρ κόσμου· οὐκ ἄρα, Θεοῦ ἐνεργήσαντος ἀνθρώπου, ἀπετέλεσθη Χριστὸς; ΟΡΘΟΔΟΣΟΣ. Θεοῦ μὲν ἐνεργήσαντος οὐκ ἀπλῶς, ὡς ἐνόμισας, ἀλλὰ προφητεῖαν, ἀποτελεῖται προφήτης, ἦγον (85) ἀπόστολος, καὶ οὐ Σωτὴρ κόσμου. Θεὸς δὲ, μορφήν οὐλοῦ λαβὼν, ἐγένετο ὁ αὐτός καὶ προφήτης, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ μεσίτης; Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, Σωτὴρ κόσμου, μένων Θεός, καὶ οὐ τραπεὺς εἰς τὰ προειρημένα.

2. Ἀπολλ. Πῶς ἄνθρωπος μέρος κόσμου, καὶ οὐδὲν μέρος κόσμου ἀφαιρὴ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅφ' ἢ καὶ αὐτὸς κείται. Χριστὸς δὲ ἀφαιρὴ οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὁρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδὲν μέρος κόσμου ἀφαιρὴ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἀφαιρὴ εἶλε μέρος κόσ-

A Domini cum voco, et animam Dominicam, et sanguinem Dominicum, et sepulturam Dominicam, et in universum dico hominem Dominicum, ob Del Verbi unionem: ita ut unus et idem sit Deus et homo, et modo quidem ipse totus Deus et Dominus, interdum vero ipse totus appelletur homo. Dicit enim ipse de se «Quid me queritis interficere, hominem qui vera locutus sum vobis?» Et Paulus: «Homo Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula.» Et hunc ipsum hominem cum Thomas contrectasset, inquit: «Dominus meus, et Deus meus.» Similiter Paulus: «Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.» Totus ergo propter voluntariam illam unionem dicitur et Deus, et homo. Nam si «qui adhæret Domino, unus spiritus est», multo magis si Dominus dicitur et creditur factus fuisse homo, non amittens quod Deus sit, idem est Deus et homo: Deus quidem natura, homo vero, quod

ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΣΤΗΣ.

1. Agente Deo in homine, fit quispiam propheta vel apostolus, at non Salvator mundi. Christus autem est Salvator mundi: non igitur Deo agente in homine, factus est Christus. ORTHODOXUS. Non simpliciter, ut tu existimas, agente Deo, sed prophetiam efficiente, fit quispiam propheta vel apostolus, at non Salvator mundi. Deus autem, accepta 465 servi forma, factus est idem et propheta, et apostolus, et pontifex, et mediator Dei et hominum, Salvator mundi, Deus permanens, neque in quidquam istorum, quæ diximus, mutatus.

2. Apoll. Omnis homo est pars mundi, et nulla mundi pars tollit peccatum mundi, cui peccato et ipsa subest. At Christus tollit: non est igitur homo Christus. Orth. Enimvero quod nulla mundi pars tollat mundi peccatum, idcirco mundi opifex formam accepit partis mundi, ut quatenus pars

82 Joan. viii, 40. 83 Hebr. xiii, 8. 84 Joan. xx, 28. 85 Rom. ix, 5. 86 1 Cor. vi, 17.

(82) Palat. ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος λέγει.

(83) Titul. in miss.: Τοῦ αὐτοῦ Ἀπολλιναριστοῦ κεφαλαίως καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου ὁρθοδόξου.

(84) Palat., προφήτης ἢ ἀπόστολος. F. C. Bekk., προφήτης ἀπόστολος.

(85) Manuset., ἦγον.

et mundi, occisus tanquam pars mundi, tolleretur  
n mundi peccatum, ut opifex mundi.

3. *Apoll.* Omnis homo subest morti : et nullus, qui morti subsit, abolet mortem. At Christus abolet : non est igitur homo Christus. *Orth.* Quoniam nullus hominum, ut qui morti subsit, mortem abolet ; idcirco immortalis Filius Dei, Verbum simul et Deus, sibi ipsi univit id quod morti subest, ut in morte aboleret eum, qui mortis imperium habet<sup>85</sup>. Sicut enim invisibilis cum sit, videri non potuit, nisi eo assumpto, quod videri posset : ita eum si immortalis, non potuit mori, nisi eo assumpto, quod esset mortale.

4. *Apoll.* Omnis homo est terrenus. At Christus non est terrenus, sed caelestis. Non est igitur homo Christus : nisi homo sit hoc ipsum nominis communiione tantum. *Orth.* Erratis : nec enim omnis homo est terrenus, cum doceat nos Scriptura, homines etiam aliquos, etsi non natura, at certe moribus caelestes esse, inquit : « Qualis ille caelestis, tales et caelestes<sup>86</sup>. » Nos vero Christum univoce hominem dicimus humanae naturae respectu. Item quemadmodum cum homini tribuimus animalis nomen, eadem utimur voce, atque si de equo vel quopiam alio animali sermo esset, nec tamen protinus quodvis animal est etiam rationale : ita etiam Christum univoce appellamus hominem, non tamen protinus quisvis homo est Christus. Item sicut rationale cum animali conjunctum homo existit, nec tollitur, quod sit animal : ita Deus conjunctus et una creditus eum animali rationali agnoscitur et creditur esse Christus, neque tollitur, quod sit homo, sed ideam est Deus et homo.

5. *Apoll.* Qui dat potestatem ut quis fiat Filius Dei, nequaquam et ipse factus est Filius. At Christus dicitur. Non est igitur factus Filius, sed natura Filius est. *Orth.* Non est sane factus, sed natura erat Filius Dei. Factus est autem Filius hominis. Nec enim id erat, et factus est quod non erat, ut per eum id efficeremur moribus, quod ipse est natura : estque idem Deus et homo.

6. *Apoll.* Nullus homo existit ante eos, qui aetate ipsum praecedunt : Christus autem existit ante eos, qui secundum carnem ipsum aetate praecesserunt. Non est igitur homo, nisi secundum carnem. *Orth.* Christus, si humanam naturam species, non existit ante eos, qui secundum humanam naturam fuerunt ipso seniores : sed quod ad deitatem attinet, existit non modo ante eos, qui secundum carnem fuerunt ipso seniores, verum etiam ante omnia saecula, ut qui sit eorum Deus. Ergo non fuit Christus ante Mariam, quod ad carnem attinet. Quomodo enim ante ipsam existerit,

ενα τῷ μέρει τοῦ κόσμου, σπαγείσθαι ὡς μέρος κόσμου, ἄρη τὴν ἀμάρτιαν τοῦ κόσμου, ὡς δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

3. Ἀπο.λλ. Πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ θάνατον· καὶ οὐδεὶς, ὑπὸ θάνατον ὢν, καταργεῖ θάνατον. Χριστὸς δὲ καταργεῖ· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Ὁρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνθρώπων καταργεῖ θάνατον, ὑπὸ θάνατον ὢν, ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, Ἄγγελος ὢν καὶ Θεός, ἤνωσεν ἑαυτῷ τὸ ὑπὸ θάνατον, ἔνα ἐν τῷ θανάτῳ τὸν πρὸ κράτους ἔχοντα τοῦ θανάτου καταργήσῃ. Ὡς γὰρ οὐκ ἔδύνατο ἀόρατος ἔν ὁραθῆναι, μὴ λαβὼν τὸ ὁρατόν· οὕτως οὐκ ἔδύνατο ἀθάνατος ὢν ἀποθανεῖν, μὴ λαβὼν τὸ θνητόν.

4. Ἀπο.λλ. Πᾶς ἄνθρωπος χοϊκός. Χριστὸς δὲ οὐ χοϊκός, ἀλλ' ἐπουράνιος· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὁ Χριστός· εἰ μὴ ὁμοιωθεὶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀνθρώπου. Ὁρθ. Μανῶνθε· οὐ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος χοϊκός. Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἡ Γραφὴ καὶ ἐπουρανίους ἀνθρώπου, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ, λέγουσα· « Οἷός ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. » Συνωνυμῶς δὲ ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον λέγομεν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ὡς περ ζῶον τὸν ἄνθρωπον λέγοντες, συνωνυμῶς τῷ ἔπιπῳ ἢ καὶ ἔτερω τινὶ τῶν ζώων λέγομεν, οὐ πάντως δὲ καὶ λογικὸν πᾶν ζῶον· οὕτως καὶ ἂν εἴπωμεν συνωνυμῶς τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον, οὐ πάντως πᾶς ἀνθρώπος Χριστός. Καὶ ὡς περ τὸ συνταττόμενον (86) λογικὸν τῷ ζώῳ ἄνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἀναρρεῖται ζῶον εἶναι· οὕτως συνταττόμενος Θεός, καὶ συμπιστευόμενος λογικῷ ζώῳ, Χριστὸς ὁμολογεῖται καὶ πιστεύεται καὶ οὐκ ἀναρρεῖται ἄνθρωπος εἶναι, ἀλλ' ἐστὶν ὁ αὐτός Θεός καὶ ἄνθρωπος.

5. Ἀπο.λλ. Ὁ διδοὺς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οὐχὶ καὶ αὐτὸς γέγονε. Χριστὸς δὲ δίδωσκον· οὐκ ἄρα γέγονεν Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐστὶ τῇ φύσει. Ὁρθ. Υἱὸς Θεοῦ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν τῇ φύσει. Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου γέγονεν. Οὐ γὰρ ἦν, καὶ ἐγένετο ὁ οὐκ ἦν. Ἐνα ἡμᾶς τῷ τρόπῳ ποιήσῃ γενέσθαι, ὁ αὐτὸς ἦν καὶ ἐστὶ τῇ φύσει· καὶ ἐστὶν ὁ αὐτός Θεός καὶ ἄνθρωπος.

6. Ἀπο.λλ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων προὔπαρχει τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ· Χριστὸς δὲ προὔπαρχει τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων· οὐκ ἄρα ἄνθρωπος, εἰ μὴ κατὰ σάρκα. Ὁρθ. Χριστὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα οὐ προὔπαρχει τῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα πρεσβυτέρων αὐτοῦ· προὔπαρχει δὲ κατὰ τὴν θεότητα οὐ τῶν κατὰ σάρκα πρεσβυτέρων (87) μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸς ὢν αὐτῶν. Οὐκ ἄρα Χριστὸς κατὰ σάρκα πρὸ τῆς Μαρίας. Πῶς γὰρ τὸ ἐξ αὐτῆς ὄν, πρὸ αὐτῆς ὑπάρχει; προὔπαρχει δὲ αὐτῆς θεϊκῶς, Θεὸς ὢν αὐτῆς· καὶ ἐστὶν ὁ αὐτός, ὡς Θεὸς προὔπαρχειν, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς.

<sup>85</sup> Hehr. ὁ. 14. <sup>86</sup> I Cor. xv, 48

(86) Παλαί, τὸ ὡς περ συνταττόμενον.

(87) Πρεσβυτέρων ἀπὸ α miss.

quod ex ipsa est? Sea quatenus Deus est, exstitit ante ipsam, cum sit ipsius Deus: estque idem ante ipsam ut Deus, et ex ipsa, ut homo.

7. Ἀπολ. Οὐδὲς ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἄχει δόξαν. Χριστὸς δὲ ἔχει: οὐκ ἄρα ἀνθρώπος ὁ Χριστός. Ὁρθ. Οὐδὲς γὰρ ἀνθρώπων πρὸ τῶν αἰώνων ἐστίν. Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν θεότητα πρὸ τῶν αἰώνων. Ἰδὸς ὢν καὶ Θεὸς καὶ δεσπότης, εἰκότως πρὸ τῶν αἰώνων ἔχει δόξαν. Κύριος δόξης ὢν κατὰ φύσιν, Χριστὸς δὲ κληθεὶς, διὰ τὸ μορφήν δούλου λαβεῖν. Ὁ νῦν οὖν κληθεὶς Χριστὸς, καὶ λίθος, καὶ ποιμὴν, καὶ κόκκος, καὶ ἄθος βρέθου, καὶ Ἐμμανουήλ, καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἀνθρώπος, καὶ παῖς δωδεκαετής, καὶ τριακονταετής (88) γεγονώς διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους οἰκονομίαν, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων Θεός, καὶ νῦν μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι μένων, ὃ ἦν, ἔχει δόξαν πρὸ τῶν αἰώνων, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ.

8. Ἀπολ. Εἰ (89) ὁ Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, οὐ εἶ ἀυτοῦ πᾶ πάντα, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ. Δι' αὐτοῦ δὲ τὰ πάντα: οὐκ ἄρα Θεὸς ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς Θεὸς ἐστίν. Ὁρθ. Ὁ Θεὸς Λόγος, ἐκπύστατος ὢν Θεός, μετατρέψαν ἀνθρωπότητος, Ἰησοῦς ἐκλήθη. Μὴ οὖν λέγε, Θεὸς ἦν ἐν Ἰησοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἐκήθη. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐστίν Ἰησοῦς, εἰ οὐ τὰ πάντα. Ὁ γὰρ νῦν κληθεὶς Ἰησοῦς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Θεὸς δὲ (90) Λόγος ὢν καὶ πρὸ τῆς τοῦ ὀνόματος κλήσεως, καὶ μετὰ τὴν τοῦ ὀνόματος κλήσιν, αὐτὸς ἐστίν Ἰησοῦς, εἰ οὐ τὰ πάντα. Θεὸς ὢν κατὰ Πνεῦμα, ἀνθρώπος δὲ διὰ τὴν τοῦ δούλου μορφήν: εἰδὲ καὶ αὐτὸς ἐστίν Ἰησοῦς, εἰ οὐ τὰ πάντα.

9. Ἀπολ. Ὁ ἐξ ἁμαρτίας οὐκ ὤν ὑπὲρ ἁμαρτίαν ἐστίν. Καὶ οὐκ ἔστι Χριστὸς. Οὐδὲς δὲ ἀνθρώπων ὑπὲρ ἁμαρτίαν: οὐκ ἄρα ἀνθρώπος ὁ Χριστός. Ὁρθ. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος ψεῦδος ὁ Χριστός: οὐδὲ γὰρ ἦν Χριστὸς αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἰ ψεῦδος ἦν ἀνθρώπος. Διὰ δὲ τούτου ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Χριστὸς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς Λόγος, μορφήν δούλου λαβών, ἐγένετο Χριστὸς ἀνθρώπος. Καὶ διὰ τούτου ὁ προφήτης λέγει: «Καὶ ἀνθρώπος ἐστίν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;» καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός: «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπων ἕς τὴν ἀλφειαν ὁμῶν λελάληκα;» ἵνα νοήσωμεν τὸν Χριστὸν ἀνθρώπον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ Θεὸν διὰ τὴν θεότητα: ὡς τὸν ἀνθρώπων νοούμεν λογικὸν διὰ τὸ λογιστικὸν, καὶ ζῶον διὰ τὸ ζωτικόν.

10. Ἀπολ. Πῶς ἀνθρώπος ἐπίστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν. Χριστὸς δὲ οὐκ ἔχει: οὐκ ἄρα ἀνθρώπος ὁ Χριστός. Ὁρθ. Εἰ πᾶς ἀνθρώπος ἐπίστασιν ἔχει σαρκὸς πρὸς νοῦν, εἰς δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ Ἠλίας ὁ ἀναληφθεὶς, καὶ πιστευόμενος παρ' ἡμῶν μέχρι τοῦ παρόντος ἐν σαρκί, διαστασιάζει αὐτῷ ἢ

7. *Apoll.* Nullus homo habet gloriam ante saecula: habet autem Christus. Non est igitur homo Christus. *Orth.* Nullus eorum homo fuit ante saecula. Christus vero, quod ad deitatem attinet, cum sit ante omnia saecula Filius, et Deus, et Dominus, merito gloriam habuit ante saecula: Dominus gloriae nimirum natura, Christus autem vocatus, eo quod servi formam acceperit. Itaque qui nunc vocatur Christus et lapis, et pastor, et granum, et flos virgæ, et Emmanuel, et Jesus, et homo, et duodecim annorum puer, et triginta annorum illa quæ homines respicit œconomia factus, est et Deus ante saecula: et nunc postquam illa omnia factus est, permanens id quod erat, habet gloriam ante saecula, utpote Deus ex Deo.

8. *Apoll.* Si Deus est in Jesu, non sunt per ipsum omnia, sed per eum, qui in ipso est. At omnia sunt per ipsum: non est igitur Deus in Jesu, sed est ipse Deus. *Orth.* Deus Verbum reipsa subsistens Deus, particeps humanæ naturæ factus, vocatus est Jesus. Ne igitur dicito, Deus erat in Jesu, sed ipse Deus vocatus est Jesus, ideoque ipse est Jesus per quem omnia. Nam qui nunc Jesus propter humanam naturam vocatur, est autem Deus Verbum et ante et post istud cognomentum, est ipse Jesus per quem omnia: ut qui sit et secundum Spiritum Deus, et propter servi formam homo; quamobrem etiam ipse est Jesus, per quem omnia.

9. *Apoll.* Qui servat a peccato, superior est peccato. Servat autem Christus, et nullus homo superior est peccato. Non est igitur Christus homo. *Orth.* Non est sane Christus nudus et duntaxat homo. Neque enim si duntaxat homo fuisset, sustulisset peccatum mundi. Per hoc autem Christus sustulit mundi peccatum, quod Deus Verbum accepta servi forma factus sit Christus homo. Ideo dicit propheta: «Eiam homo est, et quis cognoscat ipsum?» Christus ipse: «Quid me queritis interficere hominem qui veritatem vobis locutus sum?» et ut Christum noviterum hominem propter humanam naturam, et Deum propter deitatem: sicut hominem novius rationalem propter animam ratiocinantem, et animal propter animalitatem.

10. *Apoll.* In omni homine dissidet mens a carne: in Christo vero non dissidet. Non est igitur homo Christus. *Orth.* Si in omni homine dissidet mens a carne, unus autem hominum est Elias ille sursum abreptus, qui a nobis creditur in carne lactenus esse, dissidabit etiam in eo mens a carne.

\*\* Joan. vii, 20; viii, 40.

(88) Τριακονταετής νῦν γεγ. mss.  
(89) Εἰ deest in mss.

(90) Δf abest a Palat.

Quod si in illo mens a carne non dissidet: certe non in omni homine mens a carne dissidet. Multo magis igitur qui est ipsius Eliae Dominus, non habet mentis et carnis dissidium, sed nobis in omnibus, quod ad naturam humanam attinet, excepto peccato, similis, et miseriors ac fidelis pontifex factus, est idem vere Deus et homo.

11. *Apoll.* Omnis homo ut virtute perficiatur carnem mortificat. At Christus non mortificat. Non est igitur homo Christus. *Orth.* Qua mortificatione Joannes carnem suam mortificavit subsiliens in utero, et exsultare visus? Quod si etiam concederetur omnem hominem, ut virtute perficiatur, carnem suam mortificare, ac certe jam perfectus, et in caelis versans, ipsi vivificationem parat per inhabitantem in ipso Spiritum, ut postquam virtute perfectus fuerit, dicat: «Cursum consummavi». Ceterum Christus perfectus non evasit ulla ex-citatione, sed in ipso conceptu ex ipsa unitione, natus Emmanuel, Deus et homo est: quamobrem etiam Delpara est Maria.

12. *Apoll.* Nullius hominis caro dicta est et caelo: Christi vero caro dicta est et caelo esse. Itaque non est Christus homo secundum deitatem, quae carnem assumpserit. Sic ergo etiam et caelo esse dicitur, quod unita sit ei qui est et caelo. *Orth.* Nihil potuit magis ridiculum dici. Nam si caro propterea dicitur et caelo esse, quod unita sit ei qui est et caelo, non est ipsa et caelo. Sicut ergo carnem, quae et caelo non est, dicitis esse et caelo, ita etiam Scriptura homines caelestes dicit et caelo esse, quod caelestia sapiant. Audi, et soluta fuerit tua propositio, sive compendiarum tuorum argumentorum subductio, quo nomine tractationem istam inscripsisti. Ceterum Christus dictus homo et caelo, non dictus est, ut omnes homines, caelestis, quod caelestia saperet, sed ob divinam et adorandam unitiorem Dei cum servi forma, ut idem sit et Deus et homo.

13. *Apoll.* Nullus homo vivificat: nec enim ullus homo est Christus: at Christus vivificat. Non est igitur homo Christus. *Orth.* At Christus idcirco vivificat, quia Deus Verbum accepta servi forma, vocatus est Christus.

14. *Apoll.* Nulli hominum convenit nomen quod est supra omne nomen, et gloria quae solius est Dei. At Christo convenit non est igitur homo Christus. *Orth.* Hoc quoque dixeris de virgine Maria. Nulli hominum convenit, ut Virgo sit et pariat. Maria vero, Virgo cum esset, peperit: Maria igitur non est homo. Sed et tuum sophisma sic prorsus redarguetur. Nulli quippe homini vere convenit nomen, quod est super omne nomen, et gloria, quae solius est Dei: quoniam nullus hominum est Christus, ex unitiōne Dei Verbi et servili forma.

<sup>11</sup> II Tim. iv, 7.

(91) Mss., ἤτοι.

σὰρξ πρὸς τὸν νοῦν. Εἰ δὲ μὴ διαστασιάζει τῷ ψυχῆ αὐτοῦ ἡ σὰρξ, οὐκ ἔρα πᾶς ἄνθρωπος διάστατος ἔχει σαρκὸς πρὸς τὸν νοῦν. Πολλῶ οὐκ πλείω ὁ τοῦ Ἁγία Δασπότης οὐκ ἔχει διαστασιάζουσαν τὴν σάρκα πρὸς τὸν νοῦν· ἀλλὰ ἐν πλείον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐμοιωθεὶς γοηρὶς ἀμαρτίας, ἐλεῆμων καὶ πιστὸς ἀχρηστῶν γινόμενος, ἔστιν ἀληθῶς ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

11. Ἀπολλ. Πᾶς ἄνθρωπος νεκροὶ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελειωθῆναι κατ' ἀρετὴν· Χριστὸς δὲ οὐ· οὐκ ἔρα ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς. Ὁρθ. Ποῖα νεκρῶσει ἐνεκρῶσαν ἑαυτοῦ τὴν σάρκα ὁ Ἰωάννης, σκικρῶν ἐν κοιλίᾳ, καὶ ὀφθαλμοὶ ἐν ἀγαλλιάσει; Εἰ δὲ καὶ θεοῖτι, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος νεκροὶ τὴν σάρκα πρὸς τὸ τελειωθῆναι κατὰ ἀρετὴν, ἀλλὰ τελειωθεὶς, καὶ ἐν οὐρανῷ πολέτωμα ἔχων, ζωοπικεῖσθαι αὐτὸν παρασκευάζει διὰ τοῦ ἐνοικουόντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος, ὅς ἐν ἀρετῇ τελειωθέντα λέγειν· «Τὸν ὁρόμον τετέλεκα.» Χριστὸς δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τετελειώται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ συλλήψῃ ἐξ ἐνώσεως Ἐμμανουὴλ τεχθεὶς, Θεὸς ἔστι καὶ ἄνθρωπος· διὸ καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία.

12. Ἀπολλ. Οὐδὲν ἀνθρώπου ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ κέκεται· Χριστοῦ δὲ ἡ σὰρξ ἐξ οὐρανοῦ ἐληγεται· οὐκ ἔρα ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα τὴν προσλαβούσαν τὴν σάρκα. Ὁρθ. Οὐκ καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγεται, διὰ τὸ ἠνωσθαι τῷ ἐξ οὐρανοῦ. Ὁρθ. Οὐδὲν γελούστων. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐξ οὐρανοῦ λέγεται διὰ τὸ ἠνωσθαι τῷ ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ ἡ σὰρξ. Ἄσπερ οὖν τὴν μὴ οὖσαν ἐξ οὐρανοῦ, λέγεις ἐξ οὐρανοῦ· οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπουρανίους ἡ Γραφὴ λέγει διὰ τὸ οὐράνιον φρόνημα ἐξ οὐρανοῦ. Ἄκουε, καὶ κέκεται σου ἡ πρότασις, ἔγους (91) ἀνακαμπαλαστικῶς, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας ἐπιγράψας. Χριστὸς δὲ, ἐξ οὐρανοῦ λεγόμενος ἄνθρωπος, οὐ διὰ τὸ φρόνημα, καθάπερ πάντες ἄνθρωποι, ἐπουράνιος κέκεται, ἀλλὰ διὰ τὴν θεϊαν καὶ προσκυνομένην ἐνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν τοῦ βούλου μορφήν, ὡς εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον.

13. Ἀπολλ. Οὐδὲν ἀνθρώπων ζωογονεῖ· οὐ γὰρ ἔστι Χριστὸς· Χριστὸς δὲ ζωογονεῖ· οὐκ ἔρα ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς. Ὁρθ. Χριστὸς δὲ διὰ τοῦτο ζωογονεῖ, ἐπειδὴ Θεὸς Λόγος, μορφήν βούλου λαβὼν, ἐκλήθη ὁ Χριστὸς.

14. Ἀπολλ. Οὐδὲν ἀνθρώπων ἀρμύζει ἔνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ἔνομα, καὶ ἡ δόξα ἡ τοῦ μόνου Θεοῦ· Χριστοῦ δὲ ἀρμύζει· οὐκ ἔρα ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς. Ὁρθ. Τοῦτο ἂν εἴποις καὶ περὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Οὐδὲν ἀνθρώπων ἀρμύζει τὸ παρθένον οὖσαν τεκεῖν· Παρθένος δὲ οὖσα ἔτεκεν ἡ Μαρία· οὐκ ἔρα ἄνθρωπος ἡ Μαρία. Ὁρθ. Ὁρθ. οὐκ οὕτως ἐλεγχθήσεται τὸ σόφισμα. Οὐδὲν γὰρ ἀληθῶς ἀρμύζει τὸν ἀνθρώπων ἔνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ἔνομα, καὶ ἡ δόξα ἡ τοῦ μόνου Θεοῦ· ἐπειδὴ οὐδὲν ἀνθρώπων Χριστὸς ἐξ ἐνώσεως Θεοῦ Λόγου καὶ μορφῆς δουλικῆς.

15. Ἀπο. 11. Εἰ ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ κατέσκησεν, οὐκ ἔλενῶθη· ἐκενώθη δὲ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ, μορφῆν δούλου λαβών· οὐκ ἄρα ἐν ἀνθρώπῳ κατέσκησεν. Ὁρθ. Οὐ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ ἀπλῶς κατέσκησεν ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, μεταστών αἵματος καὶ σαρκῶς, τουτέστιν ἀνθρωπότητος· διὰ τοῦτο Χριστὸς οὐ φιλὸς ἀνθρώπος ἀλλ' ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

16. Ἀπο. 11. Θεὸς, ἐν ἀνθρώπῳ κατοικῶν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος· Πνεῦμα δὲ, σὰρξ (92) ἡνωμένον, ἄνθρωπος. Χριστὸς, ὡς εἴρηται, ἑμάνυμις· Πνεῦμα ἄρα θεῖον ἔστιν ἡνωμένον σαρκί. Ὁρθ. Ἡδολέσχης· Οὐ γὰρ Πνεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον πάντως ἀνθρωπότης ἔστιν· ἀλλ' ἐγγυρεῖ καὶ βούη εἶναι καὶ ἄνθρωπον καὶ πᾶν εἶ τι ἕτερον τῶν σαρκικῶν ζώων. Ἴνα δὲ σοὶ δοθῇ (93) καὶ τὸ θεῖον εἶναι Πνεῦμα σαρκὶ ἡνωμένον, ἀνάγκη πᾶσα, γενόμενον ἄνθρωπον ἐκ γυναίκος τῶν Θεῶν Λόγων, Πνεύματι σαρκὶ ἡνωμένῳ ἐνωθῆναι, ἵνα ἄνθρωπος γένηται. Πῶς γὰρ ὅν τῶνθεο μὴ ἐνωθῆς ἀνθρώπῳ; Ὁμάνυμις δὲ οὐκ ἂν εἴποιμεν τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν νεμισθῇ ἄνθρωπος, μόνον τὸ ὄνομα κοινὸν ἔχων.

17. Ἀπο. 11. Ἀνθρώπου τὸ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, Θεοῦ δὲ τὸ ἀναστῆσαι· ἐκείτερα δὲ Χριστὸς· Θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς. Ὁρθ. « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, » οὗ καὶ δοκῶν τῆν ἀλήθειαν ὠμολόγησας. Ἐδέξαι γὰρ τὸν ἀναστῆναι εἶναι καὶ τὸν ἀναστῆναι. Καὶ ὡσαύτως οὐκ ἂν εἴη Θεὸς καὶ σὰρξ μὴ ἐνωθῆς σαρκί, οὐδὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μὴ ἐνωθῆς ἀνθρώπῳ.

18. Ἀπο. 11. Εἰ μόνον ἦν ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ἢ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν ἦν μέσος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁρθ. Εὐλόγητος ὁ Θεὸς ἐν πᾶσι τοῖσιν, ὅτι περ ὠμολόγησας μῆτε μόνον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν εἶναι, μῆτε μόνον Θεόν. Ὁ γὰρ Θεὸς Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος κοινός· καὶ ἄνθρωπος ὁ κοινὸς ἀνθρώπων ἔστιν, καὶ οὐκ ἔστι Θεός. Θεὸς ἀνθρώπων ἐνωθῆς Χριστὸς ἐστι, μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

19. Ἀπο. 11. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἔσωζε τὸν κόσμον· καὶ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν εἶχε πάθος ἔσωξεν· ἐκείτερα δὲ Χριστὸς· καὶ Θεὸς ἄρα ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος. Ὁρθ. Καὶ νῦν ἐγγνωμόνας. Ἀνάγκη γὰρ τῷ πάθει ἀνθρωπότητα ὑποκείσθαι, καὶ τῆς ζωῆς θεότητα ἡγεῖσθαι. Ὅθεν ὅν ἐξωσοίται, μὴ ὄν Θεός, ὅτι ἐπασχεν ἄκουσίως μὴ ὄν ἄνθρωπος· ἀμφοτέρω δὲ Χριστὸς, καὶ ἐπαθε καὶ ἐξωσοίται Θεός ἄρα ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος.

20. Ἀπο. 11. Εἰ μόνον ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἐξωσοίται τοὺς νεκρούς· καὶ εἰ μόνον Θεός, οὐκ ἂν εἶχε παρὰ τὸν Πατέρα ἐξωσοίται τινὰς τῶν νεκρῶν· ἐκείτερα δὲ Χριστὸς· Θεὸς ἄρα καὶ ἄνθρωπος

11 Luc. II, 14.

(92) Palat., ἡνωμένον ἔστιν ἡνωμένον σαρκί.

(93) Mas. δοθῇ καὶ ἀνθρώπῳ εἶναι Πνεῦμα, sed, καὶ Θεόν, secunda manu.

15. Apoll. Si Deus habitavit in homine, non fuit exinanitus. At exinanitus est, qui in forma Dei accepit servi formam. Non igitur habitavit in homine. Orth. Nempe Deus Verbum non simpliciter habitavit in homine, sed etiam factus est homo, particeps sanguinis et carnis, id est humanae naturae: ideoque Christus, non est demtaxat homo, sed idem Deus et homo.

16. Apoll. Deus habitans in homine, non est homo: sed Spiritus unius carni, est homo. At Christus est homo aequivoce, sicut dictum est. Divinus ergo Spiritus est carni unius. Orth. Nugaris. Nec enim si Spiritus carni unialur, sed protinus homo, sed potest etiam esse bos et asinus, et quodvis aliud carneum animal. Ut vero tibi concedatur divinum quoque Spiritum unum fuisse carni, omnino tamen necesse fuit Deum Verbum, cum sit factus homo ex muliere, Spiritui carni uniri, ut homo fieret. Quomodo enim fieri homo potuisset non unius homini? Christum autem nequaquam dixerimus hominem esse aequivoce, ne specie et communi nomine tenus homo censatur.

17. Apoll. Hominis est resurgere a mortuis, Dei vero excitare a mortuis. Utrumque convenit Christo. Idem ergo est Deus et homo. Orth. « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax », quod etiam inuitus veritatem professus fueris. Oportet enim Christum esse utrumque, id est, et eum qui resurgeret, et eum qui excitaret. Et quousmodum non esset Deus et caro, nisi unius esset carni; ita non esset Deus et homo, nisi unius esset homini.

18. Apoll. Si Christus esset tantum homo, vel tantum Deus, non esset medius inter Deum et homines. Orth. Benedictus sit Dominus in his omnibus, quod etiam sis confessus Christum, nec tantum esse Deum, nec tantum esse hominem. Deus enim est Deus, neque homo communis est: et homo communis, est homo, et non Deus. Unius Deus homini est Christus, mediator Dei et hominum, ipse et Deus et homo.

19. Apoll. Si tantum homo fuisset Christus, non servasset mundum. At si tantum fuisset Deus, non servasset per passionem. Utrumque convenit Christo. Est igitur et Deus et homo. Orth. Et hoc quoque probe. Fuit enim necesse humanam naturam subterni passioni, et deitatem ducem esse ad vitam. Itaque nisi Deus esset, non vivificaret, et nisi fuisset homo, non passus fuisset volens. Utrumque vero Christo convenit, nam passus est et vivificavit: est igitur et Deus et homo.

468 20. Apoll. Si Christus homo tantum fuisset, non vivificasset mortuos: et si tantum Deus fuisset, nullos mortuos aeram a Patre vivificasset. Utrumque vero fecit Christus. Idem igitur

est Deus et homo. *Orth.* Christus quidem non ita itum fuit homo. Nam ne Christus quidem fuisset, si tantum fuisset homo. Vivificans tamen mortuos, minime ipsos vivificavit seorsim a Patre. Quomodo enim dixisset, « Pater in me manens, ipse facit opera », si seorsim a Patre vivificasset. Itaque etiamsi dicat, « Sicut Pater excitat mortuos et vivificat, ita et Filius, quos vult vivificat », non dicit se hoc facere quapiam efficacia separatim a Patre, sed ita loquitur, ut nos doceat suam hypostasios perfectionem in sese absolutam. Nec enim alius quidem mortuos excitat et vivificat Pater, alius vero Filius.

21. *Apoll.* Homo actus a Deo non est Deus, sed corpus Deo conjunctum est Deus. At Christus est Deus. Non est igitur homo actus a Deo, sed corpus cum Deo compositum. *Orth.* Non est quidem Christus homo actus a Deo, sed Deus homini, ut tu ipse nominasti, conjunctus. Nam si potest corpus Deo conjungi, potest etiam totus homo Deo conjungi, et idem esse Deus et homo, sicut caro et Deus ipse est. Quid porro dicere voluisti cum diceres, corpus Deo conjunctum Deus, ignoro. Corpus enim vocas Deum, ideoque corpus non est: vel Deum corpus vocas Deum propter illud, quod est ei conjunctum sive compositum. Quomodo vero Deus sit natura, qui alicujus causa Deus sit? Nos vero Christum non dicimus esse Deum ob illam cum corpore sive homine conjunctionem: sed Deum propter naturam, quam ex Patre habet: Christum vero propter servi furman, unionem, sive compositionem, ut tu ipse appellasti.

22. *Apoll.* Si Dei templum natum est ex Maria, supervacanea est nova illa nativitas ex Virgine, cum absque ejusmodi nativitate homines quoque sint Dei templa. *Orth.* Oppugna sacra Evangelia, ut audias: « Durum est tibi contra stimulum calcitrare ». Audi enim Dominum dicentem: « Solve templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ». Etiam si vero nonnulli homines sint templa, non tamen ita sunt templa, tanquam etiam Christi: nec quisquam eorum est Christus conjunctus cum Deo Verbo; nolo enim discedere a tuo vocalulo, ut te ex tuo ipsius ore in sententiam meam adducam. Illic autem templum conjunctum cum Deo Verbo, Christus videlicet, natum est ex Virgine eo modo, qui Deum decebat.

23. *Apoll.* Si talis est natura Christi, qualis et nostra est: vetus homo est anima vivens, et non spiritus vivificans, nec qui talis est, vivificabit. At Christus vivificat, estque Spiritus vivificus. Non est igitur nostræ naturæ. *Orth.* Adhuc, quid sit Christus ignoras. Nescis enim duarum naturarum esse unionem, et neque solum Deum, neque solum

<sup>21</sup> Joan. xiv, 10. <sup>22</sup> Joan. v, 21. <sup>23</sup> Act. ix, 5.

(93\*) Palat., κεχωρισμένους  
(94) Mss., ἔξουον, hic et mox.  
(95) Mss., ἐξουός ἐκόν ἄγνωσ.

ὁ αὐτός. *Orth.* Οὐ μόνον μὲν ἀνθρώπος ἦν ὁ Χριστός· οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν Χριστός, εἰ μόνον ἦν ἀνθρώπος· ζωοποιῶν δὲ τοὺς νεκρούς, οὐκ ἰδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποιεῖ. Πῶς γὰρ ἔλεγεν, « Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » ἐπεὶ ἰδίᾳ παρὰ τὸν Πατέρα ζωοποιεῖ; καὶ τοῖνον λέγει, « Ὅτιον ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ, » οὐ κεχωρισμένους (93\*) τοῦ Πατρὸς κατ' ἐνέργειαν τοῦτο ποιεῖν λέγει, ἀλλὰ τὸ αὐτοεὐλὸς τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως ἐξέδωκεν ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἄλλους ἐγείρει ὁ Πατήρ νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, καὶ ἄλλους ὁ Υἱός.

21. Ἀπολλ. Ἄνθρωπος, ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος, οὐ Θεός· σῶμα δὲ συναφθὲν Θεῷ, Θεός· Θεός δὲ ὁ Χριστός· οὐκ ἄρα ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος ἀνθρώπος, ἀλλὰ σῶμα πρὸς Θεὸν συντεθέν. *Orth.* Οὐκ ἀνθρώπος μὲν ὑπὸ Θεοῦ ἐνεργούμενος ὁ Χριστός, ἀλλὰ Θεὸς ἀνθρώπων, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας, συντεθείς, ἦγουν (94) ἐνωθείς. Εἰ γὰρ δύναται σῶμα Θεῷ ἐνωθῆναι, ἦγουν συντεθῆναι δύναται, καὶ ὁλος ἀνθρώπος συντεθῆναι Θεῷ, καὶ εἶναι Θεός καὶ ἀνθρώπος ὁ αὐτός, ὡς σὰρξ καὶ Θεός ὁ αὐτός. Τί ἐκ καὶ λέγειν τῷ ἑλίχτας, σῶμα Θεῷ συναφθὲν Θεός, λέγων, ἀγνωσ (95). Τὸ γὰρ σῶμα Θεὸν λέγειν, καὶ οὐκ ἔστι σῶμα· ἢ τὸν Θεὸν δὲ τούτο Θεὸν, δὲ τὸ συναφθὲν, ἦγουν (96) συντεθέν. Καὶ πῶς φῶσι Θεός, ὁ δὲ τι Θεός; Ἡμεῖς δὲ οὐ δὲ τὴν πρὸς τὸ σῶμα σύνθεσιν Θεὸν λέγομεν, οὕτε δὲ τὴν πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεὸν δὲ τὴν φῶσιν τὴν ἐκ Πατρὸς· Χριστὸν δὲ δὲ τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἔνωσιν, ἦγουν σύνθεσιν, ὡς αὐτὸς ὠνόμασας.

22. Ἀπολλ. Εἰ Θεοῦ ναὸς ἐγενήθη ἐκ τῆς Μαρίας, περιττὴ ἡ κωνότης τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως· καὶ γὰρ Θεὸς καὶ ἄνευ ταύτης ἀνθρώπων. *Orth.* Μάχου τοὺς θεοὺς Ἐξαγγελίαις, ἵνα ἀκούσῃς· « Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. » Καὶ ἀκούε τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Εἰ δὲ τινες ἄνθρωποι ναοί, ἀλλ' οὐχ οὕτω, ὡς καὶ Χριστοῖ· οὐδαὶς δὲ αὐτῶν συντεθείς τῷ Θεῷ λόγῳ Χριστός· οὐκ ἀναχωρῶ γὰρ τῆς σῆς ὀνομασίας, ἵνα σε ἐκ τοῦ οὐοῦ στόματος πείσω· ἔναυθα ἐστὶ συντεθείς ναὸς Θεῷ λόγῳ (97), ἐγενήθη Χριστός θεοπρεπῶς ἐκ Παρθένου.

23. Ἀπολλ. Εἰ ἡ αὐτὴ φύσις Χριστοῦ, οὐ καὶ ἡ ἡμῶν, ὁ παλαιός ἐστιν ἀνθρώπος ψυχῆ ζωσα, καὶ οὐ πνεῦμα ζωοποιῶν· καὶ ὁ τοιοῦτος οὐδὲ ζωοποιεῖται· ζωοποιεῖ δὲ Χριστός, καὶ πνεῦμα ζωοποιῶν ἐστιν· οὐκ ἄρα τῆς ἡμετέρας ἐστὶ φύσεως. *Orth.* Ἐτι τὸ Χριστός οὐ νεότηας. Οὐ γὰρ ἔγνωσ, εἶτι δύο ἐστὶ φύσεων ἕνωσις, καὶ οὐτε μόνος ὁ Θεός Χριστός λέ-

<sup>21</sup> Joan. ii, 19

(96) Mss., ἔξουον, et infra similiter  
(97) Mss., Θεῷ Χριστῷ.



Deus Verbum is est qui servi formam assumpsit, A και χρισμένος μὲν ὡς ἀνθρώπος τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὡς δὲ Θεός, παρέχων αὐτὸς τοὺς ἀξίους. Οὕτως καὶ ὁ Θεός νομοθετεῖ, καὶ ὡς ἀνθρώπος ὑπὸ νόμον γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Τάδε λέγει Κύριος, ἐπειδὴ οὐκ ἀνθρώπος ἐστὶ μετασχὼν θεότητος, ἀλλὰ Θεός μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκός, τοῦτέστιν ἀνθρώποτης. Ἡ Γραφή γάρ τὸν ἀνθρώπον σάρκα καὶ αἷμα καλεῖ, ὡς ἔστιν λέγει Παῦλος· « Οὐ προσανεθέμην σαρκαὶ καὶ αἵματι· » καὶ ὡς περ ἐν ἑστὶ πρόσωπον ὁ ἀνθρώπος, ἐκ ζωῆς καὶ λογικοῦ συγκατάθετος· οὕτως καὶ ἐν πρόσωπον Χριστός ἐκ Θεοῦ καὶ μορφῆς δουλικῆς ὑπέσχετο, καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγει, « Τάδε λέγει Κύριος, » ἀλλ', « Ἐγὼ λέγω ὑμῖν· » καὶ, « Ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια. » « Ἐγὼ οὖν (3) ἐὼν λέγει τὸ ἐν ἡμῖν λογικόν· Ἐγὼ εἶμι ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγωνός, ἀφθαρτός κατεσκευασμένος· καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ λογικόν· Ἐγὼ εἶμι γῆ καὶ σποδός· ὁ ποτὲ τὸ ζῶον λαλεῖ, καὶ ποτὲ τὸ λογικόν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ λογικόν, ποτὲ τὰ ἑαυτοῦ ὅσα λέγει, καὶ ποτὲ τὰ τοῦ ζώου· οὕτως ἐξ ἐνώσεως ἐν πρόσωπον ὢν ὁ ἀνθρώπος καὶ Θεός Λόγος, ὅτε λέγει, « Ὁ ἑσπερὸς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα, » τὴν θεωρίαν τῆς ἰδέας θεότητος λέγει. Οὐ γὰρ ὁ ἑσπερὸς τὴν σάρκα, ἐώρακε τὸν Πατέρα· εἰ δὲ μὴ, καὶ Πόντιος, καὶ Ἡρόδης, καὶ ἡ ῥοπή πείσασαντες, καὶ οἱ προσήλωσεντες ἡμῶν, εὐρεθήσαντι ἑσπερὸς τὸν Πατέρα. Καὶ ἔστιν λέγει, « Τὸν νῦν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, » οὐ τῆς θεότητος λέγει νῦν· οὐδ' ἔστιν λέγει· Πῶς γὰρ τῆς θεότητος ἤψατό τις; ἀλλὰ τοῦ σώματος; ὁ ἀψάμενος μετὰ πίστεως, τοῦ συναμφοτέρου ἤψατο, τῆ μὲν χειρὶ (4) τοῦ σώματος, τῆ δὲ πίστει τῆς θεότητος, ἐπειδὴ τὸ συναμφοτέρον ἐν ἑστὶ πρόσωπον ὁ Χριστός, ὁ δὲ πάντα πάσι γινόμενος, ἐνὰ τοὺς πάντας ἐλεῆσθαι. » Ὅστε οὐ ποτὲ μὲν ὁ Θεός λαλεῖ, ποτὲ δὲ ἀνθρώπος· ἐπειδὴ περ, ὡς προείρηται, οὐδὲ ποτὲ μὲν τὸ ζῶον λαλεῖ κεχωρισμένον τοῦ λογικοῦ, ποτὲ δὲ τὸ λογικὸν κεχωρισμένον τοῦ ζώου· ἀλλὰ τὸ λογικόν ἐν τῷ ζῳῳ, καὶ διὰ τοῦ ζώου λαλεῖ· ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ λέγει, ἐνα πανταχῶθεν γινώσκει τὴν ἐνοσίαν. | potest, modo quidem animal a parte rationali sejun-

27. *Apoll.* Præterea vero vel ipse prodigi a edebat, aut non edebat. Si edebat, non erat homo: si non edebat, quomodo dicit se edere? et quomodo idem esse potest atque is qui edebat? *Orth.* Sicut pars rationalis sua ipsius opera esse edit in animali, ut non sit separata ab animali: ita Dei Verbum unitum homini, edit prodigia minime segregavit a natura humana, quod ei pro sua pietate placenerit vim suam divinam per eam, et in ea, et cum ea operari. Et veluti si quis cogitatione concesserit solem, magnum istud sidus, per lucernam et in luxerna suam lucem emitere; rursus enim idem ex

27. Ἀπολλ. Ἐτι δὲ ἢ αὐτός (5) ἐβλεπε τὰ τεράστια, ἢ οὐ. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐβλεπε, οὐκ ἦν ἀνθρώπος· εἰ δὲ μὴ, πῶς λέγει καταῖν; ἢ πῶς ὁ αὐτός τῶν τελοῦνται; Ὁρθ. Ὅσπερ τὸ λογικὸν ἐν τῷ ζῳῳ τελεῖ τὰ ἑαυτοῦ, οὐ κεχωρισμένον ἂν τοῦ ζώου· οὕτως Θεός Λόγος, ἐνωθεὶς ἀνθρώπῳ, τελεῖ τὰ τεράστια, οὐ κεχωρισμένος τῆς ἀνθρωπότητος, δι' αὐτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ μετ' αὐτῆς, εὐδοκῆσας τῶν ἑαυτοῦ θεῶν δυνάμιν ἐνεργεῖν. Καὶ ὡς περ εἰ δοῖ τις τῷ λόγῳ ἔλθον, ἐν μέγαν τοῦτον ἀστέρα, διὰ λόγῳ, καὶ ἐν λόγῳ ἐκπέμπειν τὸ ἑαυτοῦ φῶς· ἐκ παραλλήλου γὰρ πάλιν τὸ αὐτὸ ἔκωκε· οὐ δύο φῶτά εἰσιν. Οὐ γὰρ φαίνεται λόγος κατ-

<sup>1</sup> Galat. i, 16.

<sup>2</sup> Matth. v, 20, 22.

<sup>3</sup> Joan. xiv, 6.

<sup>4</sup> ibid. 9.

<sup>5</sup> Isa. l, 6.

<sup>6</sup> Luc. vii, 24.

(3) Ὁν ἀρεστὰ τὰ παρ. Παύλου μαρτυροῦν. γεγωνός ἀνθρώπος ἀφθαρτός.

(4) Mss., τῆ μὲν χειρὶ.

(5) Mss., Ἐτι δὲ καὶ εἰ αὐτός.



έναντι ήλιου · ού γάρ κωλύεται είναι λόγος · ἀλλὰ μένει μὲν τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν καὶ κίνησιν ἔχων · οὐ φαίνεται δὲ τοῦ ήλιου (6) ἐν αὐτῷ καὶ δὲ αὐτοῦ φαίνονται, καὶ κατακρατοῦντος τοῦ λόγου, καὶ ἰδιοποιουμένου αὐτὸν, ὡς καὶ λόγων χρηματίζονται τὸν ήλιον· οὕτω θεὸς λόγος, ἐν λογικῇ καὶ διὰ λογικοῦ ζώου τὴν ἰδίαν δύναμιν ἐνεργῶν, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν τὴν ἑἴαν ἀποτελεῖ τὸ ζῶον εὐδοκίᾳ τῆς ἐκείνου, καὶ τὸ ζῶον εἶναι λογικὸν οὐκ ἐκείλουσε · καὶ ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος χρηματίζειν οὐ κατηξίωσε, καὶ τελῶν τὰ τεράστια οὐ κεχώρισται τοῦ ἐνωθέντος, ήγουν (7) προσληφθέντος, ἀλλ' ὡς οὖν τὸ ἐκείνου γεγονός ἐνεργεῖ τὰ πάντα · καὶ διὰ τοῦτο, « Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, » εἴρηται, καὶ οὐκ ἐν σαρκί, ἵνα γινώμεν τὴν ἐξ εὐδοκίας ἔνωσιν, καὶ τοῦτο διαβιβθέντες Χριστὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν γνωρίζωμεν θεὸν καὶ ἀνθρώπον.

carne, ut cognoscamus unionem quæ ex beneplacito facta est, et sic edocti, unum eundemque Christum et Deum et hominem agnoscimus.

28. Ἄπο. I. I. Προσκυνοῦνται ὀπὸ ἀγγέλων ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἀποστέλλει ὁ Υἱὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· εἰ δὲ προσκυνεῖται διὰ τὸ ἐν αὐτῷ θεῖαν ἐνοικίῃσαι δύναμιν, πῶς ὀπὸ τῶν δὲ θεῶν ἔχοντων δύναμιν ἐνοικύσαν; Καὶ ἡμεῖς δὲ προσκυνήσομεν (8) τὸν ἀνθρώπον, ἡ ὅ. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ προσκυνήσομεν, πῶς ἠνώσθαι νομιζόμεν αὐτὸν, καὶ πῶς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζομεθα; εἰ δὲ προσκυνήσομεν, ὡσπερ τὸν θεὸν, οὕτω καὶ τὸν ἀνθρώπον, ἀσεβήσομεν τίσιμα κτίστη ἐν ἰσῷ τιθέντες. Καὶ εἰ κρητὴν προσδοκῶμεν τὸν ἀνθρώπον μετὰ τοῦ θεοῦ φωτίζοντα τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀναθήσομεν ἀνθρώπων· εἰ δὲ μή, πῶς « ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Πατὴρ ἰξουσίαν κρίσιν ποιῆν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ; » καὶ πῶς ἠνωταί τῷ θεοῦ κρίνοντι; Ὁρθ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἔλαβε παρὰ τοῦ θεοῦ ἔξουσίαν κρίσιν ποιῆν, Κύριος ὢν τῆς δόξης καὶ πάσης ἰξουσίας, ἐπειθὲ, θεὸς λόγος ὢν, ἐγένετο ἀνθρώπος, ὅλην ἀνθρωπότητα λαβών. Ἡ γὰρ μορφή τοῦ βούλου ὅλη ἐστὶν ἀνθρωπότης, ὡς ἡ μορφή τοῦ θεοῦ ὅλη θεότης. Καὶ ἡμεῖς καὶ ἀγγελοὶ προσκυνούμεν αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ, μορφήν βούλου λαβόντι· καὶ οὐκ ἐν μέρει τὸν θεὸν προσκυνούμεν, καὶ ἐν μέρει τὸν ἀνθρώπον· οὐδὲ τίσιμα καὶ κτίστην ἐν ἰσῷ τιθέμεθα· ἀλλ' ὡσπερ οὐ, εἰ γε ὁμολογεῖς καὶν γοῦν σάρκα ὁμοούσιον ἡμῖν αὐτὸν λαβόντα ἐκ τῆς Παρθένου, προσκυνεῖς αὐτὸν ἀνθρώπῳ μετὰ τῆς σαρκός, οὐκ ἐν ἰσῷ τιθεῖς τὴν σάρκα καὶ τὴν θεότητα, οὐδὲ χωρίζων τὴν σάρκα, καὶ ἐν μέρει προσκυνῶν αὐτήν, ἀλλὰ τὴν θεότητα μετὰ τῆς σαρκός προσκυνεῖς· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὴν θεότητα ἐνανθρωπήσανσαν προσκυνούμεν, ὁ χωρίζοντες αὐτὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ φωτίζει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους Χριστοῦ, εἰς ὃν ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ ἀνθρώπος, ὡς πῦρ ἐν ὕλῃ φωτίζει τὸς προσεβήτας αὐτοῦ τῷ φωτὶ, ὁ χωρίζομενον τῆς ἐνωθείτης ὕλης, οὐδὲ ἀναλισκομένης τῆς ὕλης, καθάπερ οὐδὲ ἡ παρὰ Μωσῆ βλάτος.

\* Joan. i, 14. \* Joan. v, 27

(6) Sic mss. Editi vero, κατέναντι ήλιου· φαίνεται δὲ τοῦ ήλ., multis omissis.

alia comparatione audias velim; non sunt duæ lucæ. Nec enim lucerna soli opposita splendet, nec tamen cessat esse lucerna; sed in sua permanet efficacia atque motu: at non splendet sole in ipsa et per ipsam splendente, et ipsi lucernæ dominante, eamque ut sibi propriam vindicante, adeo ut sol etiam accipiat ipsius lucernæ nomen: ita Deus Verbum vim suam in rationali, et per rationale animal exercens, facit pro sua boua voluntate animal supra quam ferat propria animalium natura perfectum, neque tamen prohibet quominus sit animal ratione præditum: idemque non indignatus est homo vocari, neque dum ederet prodigia, sejunctus fuit ab eo, quicum est unicus, sive quem assumpsit, sed homo factus omnia efficit: idemque dicitur: « Verbum caro factum est, » non autem in facta est, et sic edocti, unum eundemque Christum

28. *Apoll.* Ab angelis vel adoratur, vel non adoratur homo. At si non adoratur, quomodo unicus fuerit, et mitti angelos suos Filius? Sin vero adoratur propter divinum virtutem in ipso habitantem, quomodo adoratur ab iis qui virtutem divinam semper habent in sese habitantem? Sed et nos adorabimus hominem, vel non adorabimus. Quod si non adorabimus, quomodo ipsum unicum esse censebimus, et quomodo in ipsius mortem baptizamur? Sin vero sic hominem adoremus ut Deum, impie faciemus, rem creatam exequantes Creatori. Præterea si hominem expectemus ad iudicem, qui adjutore Deo illuminet abscondita tenebrarum, iudicium, quod Deo est, homini tribuemus. Sin minus: quomodo « dedit ei Pater potestatem iudicii faciendi: quia Filius hominis est? » et quomodo est ipsi iudici unicus? *Orth.* Qui Dominus est gloria: ornataque potestatis, idcirco accepit iudicii exercendi potestatem, quod cum Deus esset Verbum, factus sit homo, totam naturam assumens humanam. Forma enim servi est tota humana natura, ut forma Dei est tota deitas. Et nos, et angeli ipsum Deum Verbum adoramus, qui forma servi assumpsit: neque partim Deum, partim hominem adoramus, neque rem creatam Creatori æquiparamus: sed ut tu ipse, si quidem cum confiteris carnem saltem nobis consubstantialem ex Virgine accepisse, adoras ipsum incarnatum cum carne, neque tamen carnem deitati æquas, neque carnem segregas, et partem adoras, sed deitatem cum carne adoras: ita et nos deitatem, quæ sumpsit homini inivit, adoramus, nec eam ab humana natura sejungimus. Christus porro illuminat abscondita tenebrarum, quod sit ipse Deus et homo, quemadmodum ignis in materia lucem prebens iis 471 qui ad lucem accedunt, ita ut neque a materia segregetur, cui unicus est, nec materia ipsa consumatur, sicut nec rubus ille, cuius est apud Moysen mentio.

(7) Mss., ήγουν

(8) Palat., hic et infra, προσκυνήσομεν.

29. *Apoll.* Si homo adjunctus est Deo, alius est A quam Deus, si tum motus animales respicias, tum rationabiles, tum patibiles; et patiens, patitur ut alius, et adoratus, adoratur ut alius. At Dei caro, vita: est instrumentum ita passionibus suis compositum, ut divinis consiliis quadret, neque cogitationes fuerint carnis propriae, neque actiones; et caro ipsa passioibus prout carni convenit subjecta, illis superior evadit, quoniam est Dei caro, adeo ut in corporibus non similiter quidem, at animalibus tamen, sit impatiibilitatis auctor ac principium: et adoratur ut Dei caro, quoniam hac ratione is qui adoratur est Deus, et nobis conjunctionem cum eo praebet, cujus est corpus: et adoratur, non tamen ut res creata, quoniam nihil quod creatum sit est Dei portio. Itaque qui Deum credunt assumpsisse carnem, ejus beneficiorum sunt compotes, nec eo delabuntur, ut alium ipsum dicant: contrarium vero iis evenit, qui volunt hominem fuisse Deo conjunctum. *Orth.* Discessisti a Scriptura divinitus inspirata, ideoque a gratia excidisti, ut qui cum Scriptura dicit: « Assumpsit, » et « Factum est, » istud, adjunctum est, ipse tibi quasi cisternam contractam fecisti, quae non possit aquas continere. Quomodo vero non vis Verbum ab humana natura suis animalibus, rationabilibus et patibilibus motibus non secerni? Num enim divino quodam motu crescens, a statura ad staturam divine excrevit? et sapientia prolificens, profecit ut Deus? et cum tristitia et angore animi afficeretur, cum turbaretur, cum tristitia et angore afficiebatur, et turbabatur tanquam Deus et laborabat et patiebatur? Absit. Ino sicut corpus ex Maria desumptum, Deus Verbum suum esse corpus dixit, quod tamen non est ejusdem atque deitas ipsa natura: ita etiam suas dicit passiones, et tum animalis, tum ipsius rationalis facultatis incrementum, quaecumque naturae humanae sunt ut sibi propria vindicans, pro bona gratiae suae voluntate. Sic enim suam dicit carnem, vitae instrumentum, idoneum, ut divinis consiliis coaptetur. Nam ut spueret, usus est corporis instrumento, itidemque corpore, ut sepeliretur, et ut voluntarie mortem subiret; ac ut inferos praedareretur, animam adhibuit, quam sese dixit pro suis ovibus deponere. Neque sermones sunt hominis proprii, neque actiones. Caro vero, prout homini convenit, perpassionibus subjecta superior i his evadit propter illam cum Deo unionem. « Nam peccatum non fecit, neque in ore ipsius inventus est dolus », et ut sit sui similibus auctor ac principium indolentiae. « Est enim Deus Verbum et per omnia fratribus suis similis factus », et cum natura

“ Isa. lxx, 9; 1 Petr. ii, 22. ” Hebr. ii, 17.

(9) Sic mss. In editis vero, καὶ δεσπ.

(10) Mss., τοῖς ὁμοίως μὲν, οὐχ ὁμοίως δὲ σῶμα. Mox Palat., ὡς θεοῦ σὰρξ.

(11) Palat., οἱ ἀνθρώποι τὸ παρεστῆχθαι λέγοντες

29. Ἀπολλ. Ἄνθρωπος Θεῷ παρασκευθείς, ἕτερος παρὰ τὸν Θεὸν ἐστὶ ταῖς ζωτικαῖς κινήσει, λογιστικαῖς τε καὶ παθητικαῖς· καὶ πάσχει, ὡς ἕτερος πάσχει, καὶ προσκυνούμενος, ὡς ἕτερος προσκυνεῖται. Ἐὰρξ δὲ Θεοῦ ζωτῆς ὄργανον ἀρμοζόμενον τοῖς πάθεσι πρὸς τὰς θείας βουλὰς, καὶ (9) οὕτε λόγοι σαρκὸς ἴσθαι, οὕτε πράξεις, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποβαλλομένη· κατὰ τὴν σαρκὶ προσήκον, ἰσχύει κατὰ τῶν παθῶν, διὰ τὸ Θεοῦ εἶναι σὰρξ, ὡς τε καὶ κατὰ ἄρξαι τῆς ἀπαθείας τοῖς οὐχ ὁμοίως μὲν, ὁμοίως δὲ σῶμασι (10)· καὶ προσκυνεῖται ὡς Θεοῦ σὰρξ. Θεοῦ ὄντος τοῦ προσκυνουμένου· καὶ συνάρεσιν ἡμῖν δίδωσιν, οὗ ἐστὶ σῶμα· καὶ προσκυνεῖται, οὐχ ὡς κτίσμα, ἐπὶ μὲν κτίσμα μέρος Θεοῦ. Οἱ ἄρα σάρκα λαβόντες τὸν Θεὸν πιστεύσαντες, καὶ τὸν εὐεργεσιῶν τυγχάνουσιν, καὶ οὐκ εἰς ἕτερον μεταπίπτουσιν· ὡν τὰ ἐναντία ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι παρεστῆχθαι λέγοντες Θεῷ (11). Ὁρθ. Ἀνεχώρησας τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ διὰ τοῦτο τῆς χάριτος ἐξέπεσες, τῆς Γραφῆς λεγούσης τὸ, « Ἐλαβε, » καὶ, « Ἐγένετο· » τὸ παρεστῆχθαι αὐτῆ ὀρυξας καθάπερ λάκκον συντετριμμένον, μὴ δυνάμενον ὑδὸρ συνέχειν. Πῶς δὲ οὗ θελαῖς ταῖς ζωτικαῖς καὶ λογιστικαῖς καὶ παθητικαῖς κινήσει χωρῖζεσθαι τὸν Λόγον τῆς ἀνθρωπότητος; Ἄρα γὰρ καὶ αὐξάνουν, θεῖκῃ κινήσει ἀπὸ ἡλικίας; εἰς ἡλικίαν θεϊκῶς ἠύξανεν; Καὶ σοφία προκόπτει, θεϊκῶς προσέκοπτεν; Καὶ λυπημένος καὶ ἀγωνιών, καὶ ταραττόμενος, θεϊκῶς ἐλυπεῖτο καὶ ἡγωνία, καὶ ἐταράττετο, καὶ ἐκοπία καὶ ἐπασχεν; Μὴ γένοιτο! Ἄλλ' ὡσπερ τὸ σῶμα τὸ ἐκ Μαρίας, αὐτοῦ σῶμα ἔλεγεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὗ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐν τῇ θεότητι· οὕτω καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν αὐξάνει τὴν ζωτικὴν καὶ λογιστικὴν αὐτοῦ λέγει, ἰδιοποιούμενος πάντα τῆς ἀνθρωπότητος τῇ εὐδοκίᾳ τῆς χάριτος· ὡσαύτως καὶ (12) τὴν σάρκα ζωτῆς ὄργανον ἀρμοζόμενον πρὸς τὰς θείας βουλὰς. Ἴνα γὰρ πύση, σῶματι κέχρηται ὄργανον· ἵνα ταψῆ, ὁμοίως τῷ σῶματι· ἵνα δὲ πάθη ἐκουσίως, καὶ ἵνα τὸν ἄδην σκελευση, τῆ ψυχῆ, ἣν ἔλεγε τιθέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ οὕτε ἀνθρώπου λόγοι ἴσθαι, οὕτε αἱ πράξεις· σὰρξ δὲ τοῖς πάθεσιν (13), ὑποβαλλομένη κατὰ τὸ ἀνθρώπου προσήκον, ἰσχύει κατὰ τῶν παθῶν διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν. « Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, » ὡστε κατάρξαι τῆς ἀπαθείας τοῖς ὁμοίως. « Ὁμοίως τε γὰρ καὶ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁ Θεὸς Λόγος, » ἐνωθεὶς ἀνθρωπότητι, καὶ προσκυνεῖται Θεὸς ἐνανθρωπήσας· καὶ συνάρεσιν ἡμῖν πρὸς αὐτὸν δίδωσιν, μετασχῶν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ προσκυνεῖται ὁ αὐτὸς, ἐνώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος, φύσει δὲ καὶ οὐσίᾳ ὡς Θεός. Τί δὲ καὶ λέγειν ἐτόλμησας μέρος Θεοῦ τὴν σάρκα τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τὴν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, τὴν οὐ φαντασίαν σάρκα, ἀλλ' ἀληθελζ, καὶ

Θεόν.

(12) Καὶ αἰσθ. a mss.

(13) Mss., οὕτε ἡ πράξις τοῖς πάθεσιν. Pan'lo post mss., ἰσχύει δὲ κατὰ.



dialogorum locis multum habent affinitatis validum se pro Theodoretō argumentum esse arbitrari. Verum, ut exploratum est, Theodoretum tres conscripsisse libros adversus Macedonios, ita minime constat, hæc tria opuscula eos ipsos esse libros. Primo enim a veteri nemine Theodoretā ascribuntur, ac in nullo quod sciamus codice Theodoretī nomine comparent. 5° In nullo itidem codice duo dialogi subsequentes cum præcedenti junguntur, nec constat ejusdem esse scriptoris, licet id minime repugnet. Nam quod attinet ad illam locorum affinitatem a Garnerio observatam (quæ tamen loca brevitatis causa afferre præsedemus) inter hosce dialogos mutuo collatos, item eosdem inter, et alia Theodoretī opera, non est illa tanti momenti, ut tutum ex illa iudicium hac in parte ferri possit. Nam si quis diversorum Patrum opera, de re eadem et adversus eosdem hæreticos conscripta, mutuo conferat, is multa haud dubie affinita, multa simillima argumenta deprehendet. Sunt enim quædam cum communia loca, et quæ obvia, quæ a multis usurpantur, atque passim nostro awo videmus, qui easdem pertractant quæstiones, eadem usurpare argumenta, licet ab aliis minime mutuata. Unde haud satis firma hæc ratio est, cum præsertim ut mihi quidem veterum innitatur auctoritate. His addimus secundum dialogum, fragmenti alicujus divulsī porciæ speciem præferre, quam absoluti cujusdam operis. Quare donec certius quidpiam emerit, sub iudice lis pendeat.

III. Quod spectat autem epistolam subsequentem ad Eustathium, nec non adjunctas alias septemdecim quæstiones offert, Mercator haud modicum fragmentum Eutherii Tyanensis nomine, sic habens : O inconsiderata sapientia ! o lusura disciplina ædificans simul et destruens, sicut infantes ludere in arena conspiciamus, etc. Unde incunctanter eas quæstiones Eutherio ascribit Garnerius Tyanorum episcopo, Nestoriquæ asseclæ. Et sane non invidio motus argumento ; licet fortasse non hujusmodi, ut omnem in adternum levet suspensionem. Photius namque codice XLVI, hoc opus Theodoretō discrete ascribit. Ἀνεγνώσθη, αὐτῷ, Θεοδορητῷ ἐπισκόπῳ Κύρου λόγος κ', πρὸς διαφόρους θύσαι. Ὃν ὁ μὲν πρῶτος λόγος πρὸς τοὺς λέγοντας, etc. Ibi septimo loco ponit epistolam, quæ hic primo ponitur ; ac deinde ordine enumerat omnes propositiones quæ hic septemdecim numero habentur, quæque desinunt ad vicesimum quartum titulum Theodoretī. Postea subsequitur apud Photium, ὁ εἰκοστὸς πᾶμτος, ἀνακεφαλαιώσις τῶν κατὰ μέρος βηθέντων ὁ εἰκοτῆς ἔκτος πρὸς τῆς ὑστερῶν μηνυθείσης συνθέσεως, ἥτις συνουσιώσις ὁ εἰκοστὸς ἔβδομος πρὸς τοῦ κατὰ τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ὑποδείγματος. Ἄλλοι δὲ καὶ ἐκ μόνης αὐτῶν τῆς ὑποθέσεως, ποιοὶ τῶν εἰρημένων λόγων τὸ ὀρθόδοξον κρατῶνσαι ὀρθότητι, καὶ εἶνε; ἐκκλίουσιν. Hæc Photius quibus reponit Garnerius, p. 687 : Fefellit Photium suus codex tribus constans partibus : quarum prima completebatur sex priores libros ; secunda, unum et viginti sermones ; postrema, Eranisten, seu Polymorphum. Cum enim prima et tertia ad Theodoretum procul dubio pertineant, Photius mediam quoque ipsi tribuit : reipsa tamen est Eutherii Tyanensis episcopi, quod manifesta probat auctoritas Marii Mercatoris, ut in Eutherio demunstrabimus.

473 IV. Hæc Garnerius, quicum nos existimamus, sex priores illas a Photio memoratas Theodoretī quæstiones, non unum opus cum epistola ad Eustathium et subsequentibus propositionibus conficere. Palam enim est ex modo ipsius epistola ordiendâ, ibi initium duci totius operis. At quod ait vir doctus codicem fuisse Photio erroris causam, id sane non conspecto codice affirmari nequit. Non peccat enim codex, quod rerum disparatarum titulos numerorum ordine conjungat, cum is mos sit Græcorum libroriorum, ut omnes auctoris cujusque tractatus quantumvis diversos consequenti numerorum serie notent, ut supra de Athanasiana codicibus loquentes animadvertimus. Vix itaque credamus Photium, in codicibus pertractandis, si quis unquam alius, versatissimum, hic errore lapsum : sed ejus revera codicem, Theodoretō hæc inscripisse, addita, uti solet fieri, voce τοῦ αὐτοῦ post prægiorem tractatum : quod etiam videre est in codicibus qui ea opuscula Athanasio ascribunt. Hæc porro non eo dicimus quod certum putemus esse has quæstiones Theodoretī ; necdum enim vel Eutherio, vel Theodoretā probe adjudicandas arbitrâmur, donec quid evidentius compareat.

Ceterum quod aiunt nonnulli hunc scriptorem esse Nestorianum, id non mihi plene perspectum esse fateor. Nihil enim mihi Nestoriani dogmaticæ hic esse videtur, verum licet sit quædam hic oppugnari propositiones quæ si probe accipiuntur catholicæ sunt, ut est illud : Passum est Verbum impassibiliter, et passum est Verbum carne, quæ recte explicanti orthodoxa plane videbuntur. Verum hic scriptor ita hæc loquendi genera confutat, ut non videatur Nestorianam sententiam his dictis adversam vidirare.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ  
**ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ**  
 ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΛΟΓΟΙ.  
 —  
 S. P. N. ATHANASII  
 SERMONES CONTRA DIVERSAS HÆRESSES.

## ΠΙΝΑΣ

## Α

## INDEX

Τῶν τοῦ Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου κατὰ αἵρέσεων διαφόρων λόγων.

Sermonum magni Athanasii contra diversas hereses.

- α. Λόγος ἐν εἰδει διαλέξεως μετὰ Μακεδονιανοῦ Πνευματομάχου.  
 β. Τοῦ αὐτοῦ ἐτέρα διάλεξις πρὸς Μακεδονιανόν, περὶ τοῦ, *Εἰ ἐφέρετε σῶμα ἐμψύχον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.*  
 γ. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, προσμίμου δύναμιν ἔχουσα, καὶ τραγηδίαν τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ταραχῆς.  
 δ. Πρὸς τοὺς πλῆθει μόνον κήρυττας τὴν ἀληθεῖαν.  
 ε. Πρὸς τοὺς κελεύοντας μὴ δεῖν ἀπὸ Γραφῶν ἕτειν ἢ λαλεῖν, ἀρκομένους τῇ παρ' αὐτοῖς πίστει.  
 ς. Πρὸς τοὺς προσβλημένους κηκοίθως τὸ, Ὁ Λόγος αὐρῆ ἐγένετο.  
 ζ. Πρὸς τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ.  
 η. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ ὁμολογεῖν φύσιν τὴν σάρκα, τοῦράδῃ ἐστὶν ἀπὲ Τριῆδος κηρύττειν.  
 θ. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ κατὰ ἄνθρωπον γινώσκων τὸν δεσπότην Χριστὸν, εἰς ἄνθρωπὸν ἔχει τὰς ἐλπίδας ἔχειν.  
 ι. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ἀπαθῶς ὁ Θεὸς Λόγος.  
 ια. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ὁ Θεὸς ὡς ἠθέλησεν.  
 ιβ. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι χρὴ δεχέσθαι τὰς φωνάς, καὶ μὴ σκοπεῖν τὰ ἐκ' αὐτῶν σημαιόμενα, ὡς πάντα ἐπερβαίνοντα.  
 ιγ. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ὁ Θεὸς Λόγος σαρκί.  
 ιδ. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ποίαν εὐώσουσιν Ἰουδαῖοι δίκην, εἰ μὴ θεὸν ἀπέκτισσαν.  
 ιε. Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ μὴ ὁμολογῶν θεὸν ἰσχυρώσθαι.  
 ις. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι καὶ ἄγγελοι ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ ἐσθίοντες, οὐ πάντα σαρκὸς ἐπέπεσαν φύσιν.  
 ιζ. Πρὸς τοὺς συγκρίνοντας ἑκαστον θαῦμα τῷ ἀρνεῖσθαι τὴν σάρκα.  
 ιη. Πρὸς τοὺς ζημιούντας ἡμῶν τὸ γένος, τῷ μὴ λέγειν ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐληφέναι τὴν ἀπαρχὴν τὸν Σωτήρα.  
 ιθ. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ἢ κελεύοντας ἀπλῶς πιστεῖν, ὡς λέγουσι, καὶ μὴ κατανοεῖν τί πρόβου ἢ ἀπεπέε.  
 κ. Πρὸς τοὺς ἀναιροῦντας τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν μετὰ τὸ Παῦλος καὶ τὴν Ἀνάληψιν.

1. Sermo forma dialogi conscriptus (16), in quo colloquuntur Orithodoxus et Macedonianus.  
 2. Ejusdem Athanasii dialogus alius adversus Macedonianum, An Dei Verbum corpus animatum gestarit.  
 3. Ejusdem epistola, praefationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragœdia.  
 4. Disceptatio adversus eos qui in veritate dijudicanda solius iudicio multitudinis seruntur.  
 5. Adversus eos qui nec quarendum nec loquendum ex Scriptura præcipiunt, sed suam fidem sibi satis esse aiunt.  
 6. Adversus eos qui maligne nobis objiciunt illud: Verbum caro lactum est.  
 7. Adversus eos qui unam in Christo naturam esse contendunt.  
 8. Adversus eos qui naturam esse carnem confiteri, idem esse dicunt, quod loco Trinitatis quaternitatem docere.  
 9. Adversus eos qui Dominum Christum ut hominem cognoscere, idem esse dicunt, quod spem suam in hominem habere.  
 10. Adversus eos qui Deum Verbum impassibiliter passum dicunt.  
 11. Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus, ut voluit.  
 12. Adversus eos qui dicunt simpliciter esse locutiones accipiendas, nec quid illæ significant considerandum, cum omnium hominum captum excedant.  
 13. Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Verbum carne.  
 14. Adversus eos qui quærunt qualem panem Judaï daturî sint, si non occiderunt Deum.  
 15. Adversus eos qui dicunt, Judæus est, qui non confitetur Deum fuisse crucifixum.  
 16. Adversus eos qui dicunt angelos cum Abrahamo edentes, carnis naturam omnino non induisse.  
 17. Adversus eos qui nullum non miraculum immittunt, eo quod carnem negent.  
 18. Adversus eos qui damno efficiunt genus nostrum, eo quod negent Servatorem ex natura nostra sumpsisse primitias.  
 19. Adversus eos qui volunt simpliciter iis quæ dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conveniat et quod non conveniat.  
 20. Adversus eos qui naturarum discrimen post Passionem et Ascensionem tollunt.

(16) Grace ex duobus manuscr. exemplaribus, Palatino uno, Augustano altero.

PATROL. GR. XXVIII

11

SANCTI PATRIS NOSTRI  
ATHANASII

*Liber forma Dialogi conscriptus, in quo colloquuntur  
Orthodoxus et Macedonianus Pneumatomachus.*

Hunc librum ad prudentiam tuam misimus, ut eo perlecto, iudicium ferre possis de iis quæ ab hæreticis Macedonii sectariis dicta sunt, deque iis quæ nos illis opposuimus. Hæc igitur in schedula illi proposuerunt :

1. Si Spiritus sanctus est Deus, aut Pater est, aut Filius : si neuter, utique nec Deus. Nos contra : Id tibi assumis, si Spiritus sanctus Deus est, aut Pater est, aut Filius ; perinde ac si ideo Pater Deus, quia Pater : vel Filius Deus, quia, Filius. Quodsi propterea Pater est Deus, quia Pater ; Filius igitur, quia Pater non est, nec Deus erit. Et si propterea Filius est Deus, quia Filius : Pater igitur quia Filius non est, nec Deus erit. Quapropter licet Deus sit Spiritus, non protinus erit vel Pater, vel Filius. Etenim vocabulum, « Deus, » naturam significat omnia contemplantem aut pervadentem. Illud autem, « Pater, » relativum est, ut et illud « Filius. » At nec relativum nomen naturam pervadentem aut contemplantem aliquid designat : nec contemplantis et pervadentis aliquid naturæ nomen, Patris ad Filium relationem inducit. Tum Orthodoxi personam assumens Macedonianus, sese interrogabat : Non adorandus ergo (Spiritus sanctus) ? Et respondens sibi ipse : Spiritus sanctus, inquit, longe abest ab hæc dignitate. Quomodo enim ille adorandus, qui nec Pater est, nec Filius ?

2. Nos contra : Si ideo adoras Patrem, quia Pater est, et Filium, quia Filius est : omnes igitur patres, omnes filios adoras. Sin vero non ideo adorandus Pater, quia Pater ; nec Filius, quia Filius ; sed propter ipsam naturam, investiganda nobis illa natura est. Ac si compertum fuerit, ejusdem naturæ Spiritum quoque esse sanctum, adora illum : sin minus, ne adorato. Neque enim quaeritur, an Spiritus sanctus sit vel Pater vel Filius : sed an ejusdem ac Pater et Filius sit naturæ. Hic ille sibi rursus objicit Orthodoxi nomine : Annon scriptum est : « Spiritus est Deus » ? Ille rursus : Deus est Spiritus : at non Spiritus ille est Deus : quidquid enim Deus est, illud est Spiritus : at non quidquid est Spiritus, illud est Deus. Cui nos : Si scires donum Dei, et Scripturarum memoriam haberes, id utique non diceres. Non enim quidquid est Deus, Spiritus est. Nam et Moyses deus vocatus est : « Ecce te constitui deum Pharaonis » ; sed etiam Aaronis fratris sui : « Eris illi in deum, et frater tuus erit propheta tuus » . Et Filius in Evangeliiis ait de sanctis : « Si igitur illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura » ; et, « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram » . Et alibi scri-

<sup>18</sup> Joan. iv, 24. <sup>19</sup> Exod. vii, 1. <sup>20</sup> ibid. <sup>21</sup> Joan. i, 35. <sup>22</sup> Psal. xlii, 1.

(16.) Forte, αὐτῆς. Epit.

A ·ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ  
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

*Αλγος ἐν εἰδει διαλέξεως κατὰ Μακεδονίαν  
Πνευματομάχου.*

Ἀπεσταλαμεν τῇ σῇ συνέσει τὸ παρὸν σύνταγμα ὑπὲρ τοῦ ἀναγνώστα σε δοκιμάσαι καὶ τὰ παρὰ τῶν αἰρετικῶν, τῶν τὰ Μακεδονίῳ προσούτων εἰρημένα, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀντιτεθέντα. Τὰ μὲν οὖν ὅτι ἐκείνων τεθέντα, ἐν τῷ σχεδάρῳ ταῦτα εἶπον·

1. Εἰ ἐστὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ Πατὴρ ἢ Υἱός· εἰ δὲ μή, οὐ Θεός. Καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτόν· Ἐδέξω σαυτὸ τὸ· Εἰ ἐστὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, ἐστὶ Πατὴρ ἢ Υἱός, ὡς τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦτο ὄντος Θεοῦ, ἐπειδὴ Πατὴρ ἐστὶ, καὶ ὡς τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦτο ὄντος Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐστίν. Εἰ οὖν διὰ τοῦτο Θεὸς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ Πατὴρ, οὐ Θεὸς ὁ Υἱός, ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ, καὶ εἰ διὰ τοῦτο ἐστὶ Θεὸς ὁ Υἱός, ἐπειδὴ Υἱός, οὐ Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ οὐκ Υἱός· οὐκ ἄρα, ἐὰν ἢ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, πάντως ἐστὶ Πατὴρ, ἢ Υἱός. Τὸ γὰρ « Θεός » ἕνομα, φύσιώς ἐστὶ θεωρουμένης, εἰς τὴν διαθεούσης τὰ πάντα δηλωτικῶν τὸ δὲ Πατὴρ ὁ σχετικῶν, καὶ τὸ Υἱός ὁ ὁμοίως. Ὅστε δὲ τὸ τῆς σχέσεως ἕνομα τὴν διαθεούσαν, ἢ τὴν θεωρουμένην τι φύσιν σημαίνει· οὗτε τὸ τῆς τι θεωρουμένης ἢ διαθεούσης φύσεως ἕνομα, τὴν πρὸς Υἱὸν σχέσιν εἰσαγεῖ. Πρὸς τοῦτους, προσποιησάμενος Ὀρθοδόξῳ κρίσῳ, αὐτὸν ἠρώτα· Οὐ προσκυνεῖς τὸν οὐκ ἐστὶνα πάλιν αὐτὸς αὐτῷ· Ἀποκρίσκειται τῆς τοιαύτης ἀξίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς γὰρ προσκυνεῖ, τὸν μῆτε Πατὴρ, μῆτε Υἱός ;

2. Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν· Εἰ μὲν διὰ τοῦτο προσκυνεῖς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ Πατὴρ ἐστὶ, καὶ τὸν Υἱὸν, ἐπειδὴ Υἱός ἐστὶ· προσκυνεῖς καὶ πάντα πατέρας, καὶ πάντα υἱόν· εἰ δὲ οὐ διὰ τοῦτο προσκυνεῖς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ Πατὴρ, οὐδὲ διὰ τοῦτο προσκυνεῖς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ Υἱός, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν φύσιν ταύτην ζητεῖς. Καὶ εἰ μὲν εὐθεβείη καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς αὐτοῦ (16) φύσεως, προσκυνεῖ· εἰ δὲ μή εὐθεβείη, χωρὶς. Ζητεῖται γὰρ οὐχί, εἰ Πατὴρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, οὐδ' εἰ Υἱός· ἀλλ' εἰ τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱός. Πρὸς τοῦτο πάλιν αὐτῷ ἀντιτίθηται, ὡς παρὰ Ὀρθοδόξῳ εἰρημένον· Οὐ γέγραπται, ἐστὶ Πνεῦμα ὁ Θεός ; Ἐπὶ φησὶν αὐτός· Πνεῦμά ἐστιν ὁ Θεός, τοῦτο καὶ οὐχί τὸ Πνεῦμα Θεός. Πᾶν γὰρ εἴ τι Θεός, τοῦτο καὶ Πνεῦμα· οὐκ εἴ τι Πνεῦμα, τοῦτο δὴ καὶ Θεός. Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν· Εἰ φῆδες τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν κατεῖχες μνήμην, οὐκ ἂν ἀπεφήκω τοῦτο. Οὐ πᾶν γὰρ εἴ τι Θεός, τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ γὰρ ὁ Μωσῆς Θεός ἐκλήθη· « Ἰεοῦ γὰρ τίθημι σε θεὸν τοῦ Φαραῶ »· ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ· « Ἐσθ γὰρ αὐτῷ, φησὶν, εἰς θεόν. καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σοι εἰς προφήτην. » Καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ταῖς Εὐαγγελίοις λέγει περὶ τῶν ἁγίων· « Εἰ οὖν ἐκείνους εἶπα Θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ

δύναται ἡ Γραφή λυθῆναι· καὶ, « Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησεν, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν· » καὶ ἐν ἑτέρῳ· « Ὁφθῆσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν (16'') ἐν Σιών· » καὶ, « Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ θεῶν, καὶ ἐν μέσῳ δὲ θεῶν διακρινεῖ· » καὶ, « Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, » γέγραπται. Κατὰ γοῦν τὴν οὖν σοφίαν, εἰ πᾶν εἴ τι Θεός, τοῦτο καὶ Πνεῦμα, πάντες οὐ προσηρμένον ἄνθρωποι καὶ θεοί, Πνεύματά εἰσι. Εἰ δὲ θεὸς Μωσῆς, καὶ ἕκαστος τῶν προσηρμένων, καὶ οὐ Πνεύματα, οὐκ ἄρα πᾶν εἴ τι Θεός, τοῦτο καὶ Πνεῦμα· οὐδὲ πᾶν εἴ τι Πνεῦμα, τοῦτο καὶ Θεός. Καὶ γὰρ τὰ δαιμόνια ὁμῶν τῶν αἱρετικῶν πνεύματά εἰσι, καὶ οὐκ εἰσὶ θεοί.

3. Ἐτι πρόσωπον εἰσαγαγὼν Ὁρθοδόξου, Δώμιν, φησὶν, ὡς οὐ θεολογεῖται τὸ Πνεῦμα, ὅμως κυριολογεῖται· γέγραπται γάρ· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. » Ἐτι φησὶν· Εἶπε αὐτὸς τὸ ἐπαγόμενον· « Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Περὶ τοῦ Κυρίου λέγει, φησὶν, ὅτι ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν· Ἄληθώς τὸ, « Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, » περὶ ὁμῶν εἴρηται. Τοῦ γὰρ ἐπαγομένου φανερώς δεκνόντος, ὅτι τὸ Πνεῦμά ἐστιν, (16'') οὐ εἴρηται, « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν, » ἡπάτησας αὐτὸς ἑαυτὸν, ἵνα ἐκ τοῦ στόματός, σὺ ἔλαγχος προέβη, καὶ ἀκούσης, οὐ· « Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὲ εὐλῆ. » Τὸ γὰρ ἐπαγόμενον ἐστίν· « Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Τὸ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, Κυρίου ἐστὶ Πνεῦμα, ὅπερ εἴρηται Κύριος. Ὡς γὰρ Ἰησοῦς Κύριος ὢν, Κύριός ἐστιν· οὕτως τὸ Πνεῦμα, Κύριος ὢν, Κύριός ἐστιν.

4. Καὶ πάλιν αὐτοῦ πρόσωπον ποιησάμενος, αὐτὸν ἤρῳτα· Οὐδὲ προσκυνητὸν ἐστίν; Ἰπείτα αὐτὸς αὐτοῦ· Οὐκ ἐστίν· οὐδὲ γὰρ γέγραπται. Εἶτα πάλιν λαβὼν Ὁρθοδόξου πρόσωπον, λέγει· Εἰ ἀνθρώπους προσκύνησαν ἄνθρωποι, φέρε εἰπεῖν, ὡς Ναθάν ὁ προφήτης τῷ Δαβὶδ· γέγραπται γάρ· « Εἰσήλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Ναθάν ὁ προφήτης, καὶ προσκύνησεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν· » διὰ τί μὴ καὶ τῷ Πνεύματι προσκυνήσομεν πρὸ πάντων ἀνθρώπων; Καὶ αὐτὸς αὐτοῦ πάλιν ἐπάγει· « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις· » μὴ καὶ τῷ Πνεύματι; Τὸ Πνεῦμα Κύριος οὐκ ἐστίν· ἀλλ' ὅτε Θεός· πῶς οὖν ἔσται προσκυνητὸν, μὴ δὲ ἐν τῷ τῆς προσκυνήσεως ὅρω; Ὁ δὲ γὰρ γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἀδικάσεται ὅς ἐν ἡμέρῳ κρισίως Ναθάν ὁ προφήτης, ὡς οὐ παρὰ τὸν νόμον πεποιθώς καὶ προσκυνήσας τῷ Δαβὶδ. Προσηγάγεας γὰρ τὸ βῆτην, ὡς ὀφείλων καταδικάζαι αὐτὸν

A ptum est : « Videbitur Deus deorum in Sion » ; et, « Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deus dijudicat » ; et, « Diis non maledicet » . 475 Si ergo juxta sapientiam illam tuam, quiddam est Deus, illud est Spiritus, sane prædicti illi homines ac dii, Spiritus sunt. Quod si edes est Moyses, necnon singuli ex supra dictis hominibus (dii sunt) et non Spiritus, utique non quiddam est Deus, illud est Spiritus, neque quiddam est Spiritus, illud est Deus. Nam daemonia vestrorum spiritus sunt, nec tamen sunt dii.

3. Inducta iterum ille Orthodoxi persona, Concedamus, ait, Spiritum sanctum non vocari Deum, ad Dominum saltem vocatur; scriptum est enim : « Dominus autem Spiritus est. » Tum subsequitur : Dic quod adjectum est : « Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas » . De Domino loquitur, inquit, quia Dominus est Spiritus. Nos contra : Vere de vobis dictum est : « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt » . Cum enim subsequencia aperte indicent esse Spiritum eum de quo dictum est, « Dominus autem Spiritus est, » tu te ipse decepisti, ut ex ore tuo te ipse coargueres, et audires : « De ore tuo te judico, serve nequam » . Nam illud subsequitur : « Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. » Qui vero Spiritus Domini est, ille est Domini Spiritus, qui dictus est Dominus. Quemadmodum enim Filius cum sit Dominus, Dominus est : ita et Spiritus cum sit Dominus, Dominus est.

4. At ille iterum assumpta sibi persona, se ipse interrogabat : Annon adorandus? ipse sibi respondit : Nequaquam; id enim scriptum non est. Rursum usurpata Orthodoxi persona : Si homines ipsos adorarunt homines, puta Nathan propheta Davidem; scriptum enim est : « Introivit in conspectum regis Nathan propheta, et adoravit eum pronus in terram » ; quare non prae omnibus hominibus Spiritum sanctum adorabimus? Ipse iterum sibi reponit : « Dominum Deum tuum adorabis » , et non Spiritum. Spiritus non est Dominus, sed neque Deus : quomodo igitur adorandus erit, qui non intra adorandum limites comprehendatur? Nam, « Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. » Oportet enim eum qui ad Deum accedit, per alium accedere ad Spiritum sanctum. Si igitur Spiritum sanctum adoravero, per quem et a quo adductus accedam adoraturus? Quid vos ad haec? In jus te vocabit Nathan propheta in die iudicii, ut qui contra legem non fecerit, cum Davidem adoraret. Dictum enim illud attulisti, ut ipsum videre transgressionis reum agere.

<sup>16</sup> Psal. LXXIII, 8. <sup>17</sup> Psal. LXXX, 4. <sup>18</sup> Exod. XII, 28. <sup>19</sup> I Cor. III, 17. <sup>20</sup> Rom. I, 22. <sup>21</sup> Luc. XII, 21. <sup>22</sup> III Reg. I, 24. <sup>23</sup> Matth. IV, 10. <sup>24</sup> I Cor. XII, 3.

(16'') Sic Palat. In prius editis quædam desunt.

(16'') Excidisse videtur *περὶ*. Edit.

Nam si ille Davidem adoraverit, cum scriptum sit : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies » : » te accusante reus est violatæ legis. Nos porro prophetam minime ineamus, alsiit! quinimo ea potissimum de causa Spiritum sanctum dicimus adorandum. Neque enim Davidem adorasset propheta, si nudum hominem agnovisset. At edoctus illum esse Christum Domini, oleo sancto inunctum adorabat illum, ob Spiritus sancti in oleo efficaciam.

5. Quid porro causæ est quod, « sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium », » cum audieris illud : « Dominum Deum tuum adorabis ; » quod sequitur non audisti : « Et illi soli servies ? » Id nimirum agis ut ne audias : « Soli servies. » Cui? Patrino an Filio? Equæ ratione soli dices? Si Christianus es, aies ob naturæ identitatem. Quod si demonstratur Spiritum sanctum ejusdem esse naturæ, illud : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, » de Patre, Filio et Spiritu sancto dicitur, ob naturæ identitatem. Sin minus, cogaris, cum de unica persona illud accipias : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ; » aut Filium repudiare aut Patrem expungere. Si ergo commastratum fuerit, Spiritum, qui ex Patre per Filium effunditur, ejusdem esse naturæ ac deitatis atque Filium et Pater, sane adorandum esse ac colendum ostendetur. 476 Ejusdem porro Spiritus gratia, eam ipsam naturam ex divinis conabimur oraculis declarare. Et vero illud : « Nemo enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, » nihil probat contra adorationem Spiritus sancti. Sicut enim cum ipsum Deum Patrem in Spiritu et veritate adoramus, non excludimus veritatis adorationem, sed scimus veritatem ipsum esse Filium, atque in Spiritu et veritate adorantes Deum, adoramus ipsam veritatem ; ita et Spiritum adoramus, quemadmodum et veritatem. Quod si, quoniam in Spiritu adoramus, ideo non adoras Spiritum : et si, quoniam in veritate adoramus, non adoras veritatem, » arbitrarisque ninui Spiritus sancti dignitatem, quod in ipso Filium Dominum esse consteantur, minus certe et Patris dignitatem, siquidem « nemo venit ad Filium, nisi quem Pater cœlestis traxerit ad ipsum ». » Hoc enim in Evangelio scriptum est : Apostolusque clamat : « Fidelis Deus, per quem vocati estis ad communionem Filii ejus ». » Et Pater ipse in prophetis ad ipsum dicit Filium : « Ecce proselyti ad te venient per me ». » Quod si per Patrem ad Filium vocamur, non idcirco dignitate minor est Spiritus sanctus. Introducimur, ais, Spiritu : lege Scripturas et discite quod, quemadmodum per Patrem ad Filium, ita per Filium ad Patrem. Sunt enim hæc, uti supra dictum est, reciproca. Quemadmodum itaque

» Deut. vi, 13. » Psal. lvi, 5, 6. » Joan. vi, 44. » I Cor. i, 9. » Isa. liv, 13.

(17) Forte leg. δεχόμενος τὸ, « Κυρίῳ, etc. Ed. Patr.

Α παρανομήσαντα. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος τῷ Δαβὶδ προσκύνῃσι (γέγραπται δὲ : « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνῃσι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύῃσι »), παρὰ τὸν νόμον πεποίηκε κατὰ τὴν σὴν κατηγορίαν. Ἡμεῖς δὲ οὐ κατηγοροῦμεν τοῦ προφήτου ἢ γένοτο! ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα λέγομεν προσκυνῆτον τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐκ ἂν γὰρ τῷ Δαβὶδ προσκύνῃσεν ὁ προφήτης, εἰ φῶν ἀνθρωπῶν ἐγένωσκεν· ἀλλὰ Χριστὸν Κυρίῳ διδαχθεὶς αὐτὸν εἶναι, ἐν ἑλαίῳ ἁγίῳ χρυσθέντα, προσκύνει αὐτὸν διὰ τὴν ἐν τῷ ἑλαίῳ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν

5. Πῶς δὲ, « ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουβῆς τὰ ὦτα αὐτῆς, ἧτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπὶ φθοῦτος, » τὸ, « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνῃσι, » ἀκούσας, τοῦ ἐξῆς οὐκ ἐπήκουσας, τοῦ, « Καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύῃσι ; » Τοῦτο δὲ ποιεῖς, ἵνα μὴ ἀκούσῃς τὸ, « Μόνῳ λατρεύῃσι. » Τίνι ; τῷ Πατρὶ, ἢ τῷ Υἱῷ ; Καὶ πῶς μόνῳ ἐρεῖς ; Ἐὰν ἦς Χριστιανὸς, οὐ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως. Ἐὰν δευθῇ οὐκ καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸ, « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνῃσι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύῃσι, » Πατέρα καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα λέγει, διὰ τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως. Εἰ δὲ μὴ, ἀναγκασθῆσθαι ἐπὶ ἐκὸς προσώπου δεχόμενος, τῷ (17) « Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκύνῃσι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύῃσι, » ἢ τὸν Υἱὸν παρακούσασθαι, ἢ τὸν Πατέρα παραγράφασθαι. Ἐὰν οὖν δευθῇ τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως καὶ θεότητος τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκχυθὲν, καὶ προσκυνῆτον καὶ λατρευτὸν ἀποδειχθῆσθαι. Πειρασόμεθα δὲ οὖν ἐν ὁμιλίᾳ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος δεῖξαι ταυτὴν τὴν φύσιν ἐκ τῶν θεῶν λογίων. Καὶ τὸ, « Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, » οὐ κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐστὶ προσκυνήσας. Ὡς γὰρ αὐτὸν τὸν Θεὸν Πατέρα ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνῶντες, οὐκ ἀποστεροῦμεν τῆς ἀληθείας τὴν προσκύνῃσιν, ἀλλ' ἴσμεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἢ ἀληθεῖα, καὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνῶντες τὸν Θεὸν, προσκυνοῦμεν τὴν ἀληθειαν· οὕτω δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα προσκυνῶμεν, ὡς τὴν ἀληθειαν. Εἰ δὲ, ἐπειδὴ ἐν Πνεύματι προσκυνοῦμεν, ὡς προσκυνεῖς τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐπειδὴ ἐν ἀληθείᾳ προσκυνοῦμεν, οὐ προσκυνεῖς τὴν ἀληθειαν, καὶ νομίζεις δὲ ἐλαττοῦσθαι τὴν τοῦ Πνεύματος ἀξίαν, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ τὸν Υἱὸν Κύριον ὀμολογοῦμεν· ἐλαττοῦσας ἄρα καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀξίαν. ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς ἐκίστηι αὐτὸν πρὸς αὐτόν. » Τοῦτο γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· καὶ ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· « Πιστὸς ὁ Θεὸς, δὲ οὐ ἐκλόγηται εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐν τοῖς προφήταις, πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν λέγει· « Ἰδοὺ προσήλυτος διελεύσονται σοὶ δὲ ἐμοῦ. » Εἰ δὲ καὶ διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν καλοῦμεθα, οὐκ ἐλαττοῦσθαι (17) ἄρα τούτου ἔνεκεν τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος. Προσαγομῆθα τῷ Πνεύματι· Ἄγνωθι τὰς Γραφὰς καὶ μᾶθι, οὐ, ὡςπερ διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν

(17) Ἰσχε ἐλαττοῦσαι. Ἰδεα.



Πατέρα. Ἀντιστρέφει γάρ, καθὼς προσηγορεύεται. Ἄς οὖν διὰ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, οὕτως διὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸ Πνεῦμα. Οὐ γὰρ πρότερον ἐνοικησαντο τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Πατρὸς, ἐγνώθη ὁ Υἱός· ἀλλὰ πρότερον αὐτῶν γινώτων τὸν Υἱόν, καὶ μαθητευθέντων, καὶ ἀποσταλέντων δὴο δῶ, ὡς γέγραπται, καὶ γραθέντων αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ καταξιωθέντων τῆς θείας θεοπτείας ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τῆς ἀναστάσεως, τότε δέδοται αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὀδηγούντος αὐτοὺς πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Καὶ ὡσπερ λέγοντες Κύριον Ἰησοῦν, ἐκ τῆς ὀδηγίας αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦτο γινόντες εἰρήκαμεν· οὕτως ὀδηγούμενοι παρὰ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος γνῶσιν, ἔβαπτισθημεν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἐηλονότι ἀποκαλύφσαντος τοῦ Υἱοῦ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα μυστηγόριαν.

6. Πῶς δὲ οὐ θέλεις προσκυνεῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς ὃ ἐβαπτισθῆς; Τί γὰρ ἄρα μεῖζόν ἐστι, προσκύνῃς ἢ βάπτισμα; Πῶς δὲ οὐχ ὁμολογούμενόν ἐστιν, ὅτι τῆς προσκυνήσεως τὸ βάπτισμα μεῖζον, ὅπου γὰρ καὶ κατηγούμενοι προσκυνῶσι Πατέρα καὶ Υἱόν, οὐκ ἔχουσι δὲ τελειότητα, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Εἰ δὲ μὴ εἰσι τελεῖοι Χριστιανοὶ οἱ κατηγούμενοι πρὶν ἢ βαπτισθῶσι, βαπτισθέντες δὲ τελειοῦνται· τὸ βάπτισμα ἄρα μεῖζόν ἐστι τῆς προσκυνήσεως, ὃ τὴν τελειότητα παρέχει. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ λογικὴ καὶ ζωσὰ λατρεία ἡμῶν, ἢ ἡ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ἐπαρεστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζωσας, ἅγιαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τῆν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Ἐπαρεστήσαμεν δὲ τὰ αὐτὰ λογικὴν λατρείαν, συναρπέντες τῷ Χριστῷ ἐν τῷ βάπτισματι. Τὸ ἄρα, «Κυριε τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις», τὴν τοῦ βαπτισματος εἰσάγει διδασκαλίαν. Πρὸς τοῦτοις ἑαυτῷ ἐπήγαγεν, ὡς ἡμῶν εἰρηκότων· Εἰ μὴτε Κύριός ἐστι, μὴτε Θεός, μὴτε προσκυνητός, πῶς συναριθμεῖται τῇ Τριάδι, Καὶ τότε τὸ ἑαυτοῦ τῆθι· Τῷ ὄνοματι συναριθμεῖται, φησὶ, τῷ τοῦ Πνεύματος, μὴ τῷ τοῦ Πατρὸς, ἢ Θεοῦ, ἢ Υἱοῦ συναριθμεῖται ὄνοματι. Οὕτως κάλει, μὴτε τελειὸν οὐ ἔχει· ἀρκεῖται γὰρ τῷ οὐκείῳ ἀξιώματι. Κάν τὴν γὰρ θέλησιν τελειὸν οὐ ἔχει προσθεῖναι, οὐκ ἐπίεται· οὐ γὰρ ἐξ ὧν οὐ δοξάζεις προσλαμβάνεται τῷ ὄνῳ τοῦ πρὸ πάσης κτίσεως ἐπιψαντος. Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτόν· Συναριθμήσῃσιν καὶ πάντας ἀγγέλους τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἀκούσας παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες.» Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν οὐ καταξίους τῆς τοῦ ὄνοματος συναριθμήσεως· τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἀναγκάσθησιν, ἐξ ὧν δέδικως, συναριθμῆσαι τῷ Θεῷ; Ἡμεῖς δὲ οὐ τῷ ὄνοματι συναριθμούμενοι (οὐδὲν γὰρ τοῦτο μέγα), ἀλλ' αὐτῇ τῇ φύσει, ὡς ὑπερανοπόδεξομεν, πρότερον ἐλέγξαντες τὴν ἐν τῷ σχεδάρῳ σου ματαίαν ἀδολογίαν. Ἀληθῶς δὲ, καθὼς καὶ ἄπαν ὁμολόγησας, κἀν θέλησιν αὐτῇ τε προσθεῖναι, λέγω ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐκ ἐπίεται· κἀν θελήσῃς ὀφείλει. Ἐν, σεαυτὴν ἀδικεῖς· ἀρκεῖται γὰρ τῷ οὐκείῳ

A per Patrem ad Filium, ita per Patrem et Filium ad Spiritum. Neque enim prius in apostolis habitavit Pater quam sit agnitus Filius; sed cum Filium prius cognovissent, cum edocti ac bini missi fuissent, uti scriptum est; cum eorum nomina in caelis scripta fuissent; cum in visione resurrectionis divino conspectu digni habiti fuissent, tum datus illis fuit Spiritus sanctus a Deo, introducente illos ad Spiritum gratiam. Et quemadmodum Dominum Jesum dicentes, Spiritus sancti ductu, id gnari dicimus, ita a Filio ad Spiritum notitiam deducti baptizati sumus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: revelantis scilicet Filio initiationem ad Spiritum.

B 6. Cur autem nolis adorari Spiritum sanctum, in quem baptizatus es? Utrum enim majus est, adoratio an baptismus? Annon in confesso est, adorationem esse baptismo majorem? Siquidem catechumei adorant Patrem et Filium, nec tamen perfecti sunt, nisi baptizati fuerint in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Quod si catechumeni non sunt perfecti Christiani priusquam baptizentur, baptizati autem perficiuntur: baptismus utique praestantius est adoratione, quod perfectionem tribuat. Et hoc est «rationabile et vivens obsequium nostrum,» de quo Apostolus: «Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.» Exhibuimus porro rationabile obsequium consepulti Christo in baptismo. Illud ergo, «Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies,» baptismi doctrinam inducit. Ad haec nostro nomine sibi ipsi objicit: Si neque Dominus est, neque Deus, neque adorandus, quia ratione Trinitati connumeratur? Tum sibi reponit: Connumeratur nomine Spiritus, non Patris, non Dei, non Filii. Ita et tu appella, nec plus quam habet tribuas. Sua ille sibi dignitate contentus est. Et quamvis plus adicere velis quam ipse habeat, non id ille admittit. Non enim ex iis, quibus tu glorificas, aliquid sibi assumit praeter illius praescriptum, qui se praeter omnibus creaturis honoravit. Cui nos: Connumera omnes item angelos Patri atque Filio, cum audieris ab ipso Deo: «Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes.» An Spiritum sanctum et bonum in nominis communionem vocare non dignaris, qui ex concessis homines cogeris Deo connumerare? Nos autem non nomini connumeramus: nihil id magni esset, sed ipsi nature, ut deinceps ostendemus, postquam fuites schedulae tuae nugae confutaverimus. Vere ut vel invitus confessus es, si velis aliquid ipsi, scilicet Spiritui sancto, adicere, id ille non admittit; si demere, te ipse laedis. Sua quippe dignitate contentus est; si tamen dignitatis nomen, cum de Spiritu loquimur, usurpare licet. Quod ipsum de Patre et Filio dici potest. Neque enim

<sup>10</sup> Rom. xii, 1. <sup>11</sup> Psal. lxxvii, 6.

Patri aut Filio aliquid addere potes, aut aliquid A  
ipsis demere, etsi demere velis : te enim ipse lae-  
dis. Omnia siquidem perfecta in Patre et Filio et  
Spiritu sancto, nihilque imperfectum, ut quid ex-  
trinsicus assumatur ; ex praescripto enim ejus qui  
ante omnes creaturas est honoratus, ut ipse scrip-  
sisti, eo animo ut significares, non esse ipsum  
ejus Spiritum in rei veritate, sed gratia ; quemad-  
modum et alii omnes administratorii quidem, sed  
non natura, ejus spiritus sunt.

7. Post haec rursum nos ex se quaerentes indu-  
cit : Non est ergo aequaliter honorandus cum Patre  
et Filio Spiritus sanctus ? Rursumque sibi reperit :  
Nequaquam est. Neque enim scriptum hoc est.  
Nam de Patre quidem et Filio scriptum est : « Ut  
honorificent Filium, sicut honorificent Patrem »<sup>25</sup>.  
Neque dicitur, et Spiritum. Tum nos ad illum :  
Beate aures quae vos non audiere, et animae quae  
a vestris sermonibus vulceratae non fuerunt. Ecqua  
vero ratione, si non eumdem putas habendum hono-  
rem Spiritui sancto, quem Patri atque Filio, pari  
cum (Spiritus sancti) honore, in illum baptizatus  
es ? Annon tibi Pater atque Filius baptismatis con-  
fessione videntur honorari ? Si honor ea in re nul-  
lus, quorsum baptizamur ? Quare singulis horis pe-  
riclitamur, ut baptismum servemus immaculatum,  
adversum diaboli insidias dimicantes ? Cur non tibi  
videtur quacunque hostia prestantior illa corpo-  
rum nostrorum exhibitio, dicente Apostolo : « Ut  
exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam,  
Deo placentem »<sup>26</sup> ? Omnis porro hostia in  
Dei honorem offertur. Hanc vero Patri et Filio et  
Spiritu sancto in baptismo etiam obtulimus hos-  
tiam, non diverso loco, non alio modo honoravi-  
mus Patrem et Filium et Spiritum sanctum.

8. Perinde vero ac si fuisset a nobis interro-  
gatus, se ipse denuo interrogat : Quid ergo ? creatu-  
ramne dicis Spiritum sanctum ? Erit igitur ille una  
ex creaturis ? Tum sibi ipse respondet : Si scri-  
ptum est, dico ; si non est scriptum, non dico.  
Iterum autem id sibi objicit, quasi a nobis allat-  
um : Scriptum est, inquit, « In ipso creata sunt  
omnia. » Tum sibi ipse respondet : At non com-  
munionem habet cum omnibus Spiritus sanctus, cum  
sit unicus. Neque enim nomen communio  
communione affert naturarum : alioquin omnes  
creaturae ejusdem essent dignitatis. Ad haec nos  
iterum : Si timorem Dei cor tuum haberet, nequa-  
quam scripsisset malitiam, sed sincere quid sentias  
diceres. Non aures porro dicere, non quod Deum,  
sed quod turbam metuas, quemadmodum Pharisaei,  
qui baptismum Joannis undenam esset dicere non  
audebant. Tu vero metuens non siles, sed  
clamas : ad eos porro clamas qui probe norunt,  
quid sit « venenum aspidum sub labiis eorum »<sup>27</sup>.  
Pharisaei autem sic apud se ratiocinaban-

αἰνώματι, εἴπερ ἔστιν ἐπὶ Πνεύματος δέξιωμα λέγειν.  
Τούτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως  
γὰρ προσθεῖναι τὴ δύνη τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὅπως  
ὑπελείναι, τὴν θέλησιν ὑπελείναι σεαυτὸν γὰρ ἀδικεῖν -  
ἐπεὶ πάντα τέλει ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου  
Πνεύματος, καὶ οὐδὲν ἀτελεῖς, ἴσα καὶ προσάδηται  
ἐξῆθεν. Ὅργη γὰρ τοῦ πᾶρος πάντα κτίσιως τετιμηται,  
ὡς αὐτὸς γέγραπας, διὰ τοῦτου παραστήσῃς θέλων  
μὴ εἶναι αὐτὸ αὐτοῦ Πνεῦμα τῆ ἀληθείας, ἀλλὰ τῆ  
χάρτι, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα λειτουργικὰ,  
καὶ οὐ φύσει εἶναι αὐτοῦ πνεύματα.

7. Πρὸς τοῦτους πάλιν αὐτῷ ἐπήγαγεν, ὡς παρ'  
ἡμῶν αὐτῷ εἰρημένον· Οὐκ ἔστιν οὖν ὁμοίωμα τῷ  
Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ; Καὶ πάλιν  
αὐτῷ ἀποραίνεται· Οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ οὐδὲ γέγρα-  
πται· Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ γέγρα-  
πται· « Ἦνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν  
Πατέρα. » Μὴ εἶπες, καὶ τὸ Πνεῦμα. Πρὸς ταῦτα ἡμεῖς  
πρὸς αὐτόν· Μακάρια τὰ ὦτα τὰ μὴ ἀκούσαντα ἡμῶν,  
καὶ ψυχὰι αἱ φυλαχθεῖσαι ἀφ' ὧν ὑμετέων λόγων.  
Καὶ πῶς, οὐ λογιζόμενος ὁμοίωμα εἶναι τὸ  
Πνεῦμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὁμοίωμα εἶναι αὐτὸ  
βαπτίζῃ ; Ἥ οὐ δοκεῖ σοι τιμᾶσθαι τὸν Πατέρα καὶ  
τὸν Υἱὸν τῆ τοῦ βαπτίσματος ὁμολογίᾳ ; Καὶ εἰ μὴ  
τοῦτο ἔστιν ἡ τιμὴ, τί καὶ βαπτίζομεθα ; Τί καὶ  
κινδυνεύομεν πᾶσαν ὕψαν ἐπὶ τῷ Υἱῷ, ὁμοίωμα  
τοῦ βίπτισμα ἁσπίλων, ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὰς μεθόδους τοῦ  
δαιμόνου ; Πῶς δὲ οὐ δοκεῖ σοι πάσης θυσίας ἀνωτέρα  
εἶναι ἡ τῶν σωματίων ἡμῶν παράστασις, τοῦ Ἄπο-  
στόλου λέγοντος· « Ὅπως παραστήσῃτε τὰ σώματα  
ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ ; »  
Πῶς δὲ θυσία εἰς τιμὴν θεοῦ γίνεται. Ταύτην δὲ  
Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσηγόμενοι  
κἰν τῷ βαπτίσματι, οὐκ ἐν διαφόρῳ τόπῳ, οὐδὲ ἐν  
ἄλλῳ τρόπῳ τιμησαντες Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον  
Πνεῦμα.

8. Καὶ ἐτι αὐτὸν ἐρωτᾷ, ὡς παρ' ἡμῶν ἐπερωτώ-  
μενος· Τί οὖν ; λέγεις τὸ Πνεῦμα κτίσμα ; Οὐκοῦν  
ἔσται τῶν κτισμάτων ἕν. Εἶτα αὐτὸς αὐτῷ· Εἰ γέ-  
γραπται, λέγω· εἰ δὲ οὐ γέγραπται, οὐ λέγω. Καὶ  
πάλιν αὐτῷ ἀνθυποφέρει, ὡς παρ' ἡμῶν ἐπενηχθὲν  
αὐτῷ, καὶ φησὶ· Γέγραπται, ὅτι· « Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη  
τὰ πάντα. » Καὶ αὐτὸς αὐτῷ· Ἄλλ' οὐ κοινοποιεῖται  
τὰς πᾶσι μοναδικὸν ὄν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐ γὰρ ἡ  
κοινότης τῶν λέξεων κοινοποιεῖται τὰς φύσεις· ἐπεὶ  
ἄρα ὁμοιότητα ἐν τοῖς κτίσμασιν. Ἡμεῖς δὲ πάλιν  
πρὸς ταῦτα· Εἰ φόβον θεοῦ εἶχεν ἡ καρδίᾳ σου, οὐ  
γέγραφε μοναχῶν, ἀλλ' ἐξ εὐθείας εἰλεγες, δ' ἐφ' ἡμέρας.  
Φοβῆ ὅτι εἶπεν, οὐ τὸν θεὸν φοβούμενος, ἀλλὰ τὸν  
ἐχθρὸν, ὡς οἱ Φαρισαῖοι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου φοβή-  
θητες εἶπεν, πᾶν ἦν. Καὶ φοβούμενος οὐ σιωπῆς.  
ἀλλὰ βοᾷς· βοᾷς δὲ τοῦ εἰδῶσι, τί ἔστιν, εἰς ἀσπί-  
δων ὄπ' τὰ γέλη αὐτῶν. « Καὶ γὰρ διελογίζοντο οἱ  
Φαρισαῖοι· « Ἐκν ἐπιωμεν, Ἐξ ὕψαντος, ἐφ' ἃ τὰ  
οὖν οὐκ ἐπιστεύσασαι αὐτῷ ; καὶ ἔκν ἐπιωμεν, Ἐξ ἁ-  
θρώπων, φοβόμεθα τὸν ἐχθρὸν. » Τούτο καὶ αὐτὸς δια-  
λογίζῃ· Ἐκν ἐπιωμεν. Οὐκ ἔστι κτίσμα, ἐρωτοῖ·

<sup>25</sup> Joan. v. 25. <sup>26</sup> Rom. xii, 1. <sup>27</sup> Psal. xiii, 5.

Διὰ τί οὖν οὐ προσκυνεῖ, αὐτῷ; Ἐάν εἴπω, Κτίσμα, ἄ  
 φοβούμαι καὶ τὸν θύλον. Ὁ γὰρ λαὸς ἅπας ληθοβο-  
 λήσει ἡμᾶς, ἀποταξάμενος τῇ κτίσει, καὶ συνταξάμε-  
 νος Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Τί οὖν  
 ποιεῖς; Κτίσμα λέγων κρύπτεις τὸν θύλον, καὶ αὐτὸ  
 κατασκευάζεις εἰρηκῶς· Ἄλλ' οὐ κοινοποιεῖται τοῖς  
 πᾶσι, μοναδικὸν ὄν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐ γὰρ ἡ κοι-  
 νότης τῶν λέξεων κοινοποιεῖται τὰς φύσεις. Ἐπι-  
 δεῖξαι ἔστι μοι ἐπισημῶς ἐν τοῖς κτίσμασι· ὅ ἐστι· Κτίσμα  
 μὲν ἔστιν, οὐκ ἔστι δὲ ὁμοίσιμον τοῖς κτίσμασι. Ὡς  
 εἰ θεοὶ τινες· Ὁ ἥλιος μοναδικὸν ἔστιν ἄστρον, καὶ  
 οὐκ ἔστιν ὁμοίσιμον τοῖς ἀστράσι. Πᾶν ἄστρον ἔστιν  
 ἡμεροπῶδες, κἄν μὴ κοινοποιῖται τοῖς ἄλλοις ἀστροῖς.  
 Καὶ τί ἔστιν ἀσθεστερον τοῦ εἶπειν κτίσμα τὸ Πνεῦ-  
 μα τὸ ἅγιον, λέγοντος τοῦ Υἱοῦ, οὐ· Ὁὐκ ἔστι·  
 ὁμοίως οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ  
 λαλοῦν ἐν ὁμίῳ. Ὁ αὐτοῦ λέγοντος τὸ Πνεῦμα τοῦ  
 Πατρὸς εἶναι, τὸ πῶς κτίσμα αὐτὸ λέγει· Πῶς δὲ  
 οὐκ ἀκούεις τοῦ Πατρὸς λέγοντος· Ἐν ταῖς ἐσχά-  
 ταις ἡμέραις ἔκχευ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶ-  
 σαν σάρκα· καὶ ἔτι· Ἐμοῦ ὁ Πᾶς μου ὁ ἐκλεκτός,  
 εἰς δὲ εὐδόκησιν ἡ ψυχὴ μου· ἦθυσεν τὸ Πνεῦμά μου  
 ἐπ' αὐτόν· Καὶ πρὸς τοῦτοιοῦ δὲ Πέτρος λέγει·  
 Ἐγὼ μὲν ἐπίστασθε τὸ γενομένον ῥήμα καθ' ἑλθὼς τῆς  
 Ἰουδαίας· ἀρξάμενον γὰρ ἀπὸ Γαλιλαίας μετὰ τὸ  
 βάπτισμα, ὃ ἐκέρχυσεν Ἰωάννης, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Να-  
 ζαρετ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ  
 δυνάμει. Ἄρα τῷ ἑαυτοῦ κτίσματι χρίεται ὁ Υἱός;  
 Καὶ πῶς οὐκ ἀνήσυχον εἶπειν τοῦτο; Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ  
 Υἱὸς λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ ἔνεκεν ἔχρι-  
 σέ με. Εὐαγγελίστασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλάκί με. Καὶ  
 ὁ Πέτρος δὲ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγει  
 οὕτως· Ἐγὼ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὀψωθεὶς, τῆν δὲ  
 ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ  
 Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ ἡμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε·  
 Ἄρα ὁ αὐτὸς ἔκτισε, λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς;  
 καὶ οὐκ ἔχγεν ἐξουσίαν τοῦ ἑαυτοῦ κτίσματος; Ἄλλ'  
 ἔρει· Μεῖζον οὖν ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Υἱοῦ;  
 Ἀποκρινομένη σοὶ τοῖνον· Μὴ γένοιτο! Οὐδεὶς ἡμῶν  
 τοῦτο λέγει. Ἄλλ' ἔδει αὐτόν, δούλου μορφήν λαβόντα,  
 χρίσθαι, οὐκ ἔτι ἐλαίῳ τῷ κατὰ τὸ παλαιὸν κατα-  
 σκευαζομένῳ προστάγματι Θεοῦ, ἀλλ' ἐλαίῳ ἀγαλ-  
 λείσεως παρὰ τοῖς μετόχοις. Ἐὰν, γὰρ, τοῦτο,  
 φησὶν ὁ Δαβὶδ, ἔχρισαι σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἑταῖον  
 ἀγαλλείσεως παρὰ τοῖς μετόχοις σου. — Διὰ τοῦτο,  
 ποῖον; οὐκ, Θεός ὢν καὶ Υἱός, μορφήν δούλου ἔλαβεν.  
 Ὁ Προπτερα enim, dicit David, unxit te Deus,  
 — Propterea, quid est? quia nimirum cum Deus  
 et Filius, formam servi accepit.

tur: « Si dixerimus, E caelo, dicit nobis: Quare  
 ergo non creditistis illi? Si autem dixerimus, Ex  
 hominibus: timemus turbam ». Ita vero tute apud  
 te ratiocinarius: Si dixerimus, Non est creatura, di-  
 cent: Quare ergo non adoras illum? Sin dixerō,  
 Creatura est, timeo et ego turbam. Omnis namque  
 populus lapidabit nos, qui creaturæ renuntiavit,  
 adhæretque Patri, Filio et Spiritui sancto. Quid ergo  
 facis? Creaturam cum dicis, dolum occultas, il-  
 ludque apparas cum dicis: At non communionem  
 habet cum omnibus Spiritus sanctus, cum sit uni-  
 cus. Neque enim nominum communio communio-  
 nem affert naturarum. Alias quippe omnes crea-  
 turæ dignitatis ejusdem essent: hoc est, creatura  
 quidem est, non autem æqualis creaturæ sunt hono-  
 ris. Ac si diceret aliquis: Sol singulare est  
 astrum, nec parum cum eo dignitatem habent aliæ  
 stellæ. Omne sidus in die lucet, etiamsi commune  
 nihil habeat cum cæteris astris. Ecquæ major impi-  
 etas quam creaturam dicere Spiritum sanctum,  
 cum dicat Filius: « Non enim vos estis qui loqui-  
 mini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur  
 in vobis ». Cum dicat ipse, Spiritum Patris ipsum  
 esse, cur tu creaturam dicis? Cur Patrem non au-  
 dis dicentem: « In novissimis diebus effundam de  
 Spiritu meo super omnem carnem », itemque:  
 « Ecce Puer meus electus, in quem comolacuit sibi  
 anima mea: ponam Spiritum meum super eum ». Ad  
 hæc Petrus ait: « Vos scitis quod factum est  
 verbum per universam Judæam: incipiens enim a  
 Galilæa post baptismum quod predicavit Joannes,  
 Jesum a Nazaret, quomodo unxit eum Deus Spi-  
 ritu sancto et virtute ». Suane igitur creatura  
 ungitur Filius? Annon insani est illud effutire?  
 Ipse autem Filius ait: « Spiritus Domini super me,  
 eo quod unxerit me. Evangelizare pauperibus misit  
 me ». Petrus vero hæc ait in Actibus apostolo-  
 rum: « Dexterâ igitur Dei exaltatus: et promissio-  
 ne Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc  
 quem vos videtis et auditis ». Ergone quem ipse  
 condidit, ipse a Patre accept? neque potestatem  
 habuit in creaturam suam? At dicis: Major ergo  
 Spiritus Filio? Respondemus tibi: Absit! Nostrum  
 nemo id dicit. Sed oportuit eum, cum formam  
 servi accepisset, ungi non illo quidem oleo, jussu  
 Dei olim præparato, sed oleo lætitiæ præ consorti-  
 bus tuis, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. [»  
 et Filius, formam servi accepit.

9. Quandoquidem autem Spiritum sanctum ejus-  
 dem atque Pater et Filius esse naturæ supra nos  
 demonstraturis promissimus, restat ut duarum per-  
 sonarum instituto dialogo, illud ipsum, favente  
 nobis ejusdem Spiritus gratia, ostendere aggredia-  
 mur. Si quis igitur nobis ex eorum numero forte  
 occurrerit, qui cum scriptore hujus schedulæ senti-  
 entur, ita illum alloquemur: Solus Deus immorta-

9. Matth. xxi, 26. 10. Matth. x, 20. 11. Joel ii, 28. 12. Isa. xlii, f. 13. Act. x, 37, 38. 14. Isa. xli, f. 15. Act. ii, 33. 16. Psa. xlii, 9.

litatem habere ab Apostolo dicitur: « Solus enim, » A οὐκ ἄνθρωπον. » *Μακεδ.* *Ναφ.* 'Ορθ. 'Εχουσι δὲ καὶ οἱ ἀγγελοὶ, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ἑξουσίαι, θρόνοι καὶ κυριότητες; *Μακεδ.* *Ναφ.* 'Ορθ. Πῶς οὐν μόνος ὁ Θεὸς ἔχει τὴν ἀθανασία; *Μακεδ.* 'Οτι ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀθανασία· οἱ δὲ ἀγγελοὶ μετοχῆ εἰσι ἀθανασίας· ἀθάνατοι, καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, καὶ πάντα τὰ ἐπουράνια. 'Ορθ. Καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀθανασία, ἦ οὐ; *Μακεδ.* Καὶ πᾶν. 'Ορθ. Οὕτως ὡς ὁ Πατήρ, λέγεται διὰ τὸ ἐπουράνια; *Μακεδ.* 'Ὡς ὁ Πατήρ. 'Ορθ. Πῶς οὐν μόνος ὁ Πατήρ ἔχει τὴν ἀθανασία; *Μακεδ.* 'Οτι ἀπαράλλακτος ἐστὶ κτ'· οὐσίαν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. 'Ορθ. Μόνος οὐν Θεὸς ὁ Υἱὸς, ὡς καὶ ὁ Πατήρ, λέγεται διὰ τὸ ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας; *Μακεδ.* Οὕτως ἔχειν τὴν ἀθανασία τὸν Υἱὸν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγω. 'Ορθ. 'Ἐχει τε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν ἀθανασία; *Μακεδ.* 'Ἐχει. 'Ορθ. Οὕτως ἔχει ὡς ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς, ἦ ὡς ἀγγελοὶ, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ἑξουσίαι, μετοχῆ καὶ χάριτι; *Μακεδ.* 'Ὡς ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός. 'Ορθ. Τῆς αὐτῆς ἀρα φύσεως ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; *Μακεδ.* Μὴ γένοιτο! 'Ορθ. Οὐκ ἐστὶ οὐν μόνος ὁ Θεὸς ἔχει τὴν ἀθανασία. Εὐρέθη γὰρ καὶ ἄλλη φύσις οὕτως αὐτὴν ἔχουσα, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς solus Deus habet immortalitatem. Est namque et modo habens.

10. *Μακεδ.* Rursus igitur tria unum dico. *Orth.* Hypostasibus, non unum, sed tria sunt. *Μακεδ.* Quomodo igitur unam dico naturam? *Orth.* Quia Pater, et Filius et Spiritus sanctus eodem plane modo immortalitatem Patris habent. Atque ut Paulus, Petrus ac Timotheus unius naturæ sunt et tres hypostases: ita Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres hypostases dico, et unam naturam. *Μακεδ.* Sed ante homines existunt alii 479 homines: alia igitur natura ante Patrem etiam et Filium et Spiritum sanctum existit. *Orth.* Absit! *Μακεδ.* Cur igitur dicis. Eodem quo homines modo? *Orth.* Ante homines quidem, Paulum et Petrum et Timotheum, existunt homines, et ante hos rursus alii; ante Adamum autem nemo alius existit, sed Deus ipse. Ante Patrem vero, Filium et Spiritum sanctum nihil existit: sed ex Patre Filius natus est, et Spiritus procedit. *Μακεδ.* Spiritus igitur non est Filius? *Orth.* Omnia quæ sunt Patris, sunt etiam Filii: nam testatur Apostolus quoque, Spiritum esse et Patris et Filii. Sic enim loquitur: « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis ». » Et Filius ipse nominat eum Spiritum Patris sui. *Μακεδ.* Quomodo? *Orth.* « Non enim vos essis, qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loqui-

10. *Μακεδ.* Πάλιν οὖν τὰ τρία ἐν λέγω. 'Ορθ. Ταῖς ὑποστάσεσιν οὐκ ἐν, ἀλλὰ τρία. *Μακεδ.* Πῶς οὖν λέγω μίαν φύσιν; 'Ορθ. 'Οτι ὁμοίως ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀθανασία ἔχει. Καὶ ὡς περὶ Παῦλος, καὶ Πέτρος, καὶ Τιμόθεος, φύσεως μίξαι εἰσι, καὶ τρεῖς ὑποστάσεις· οὕτως Πατέραι, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις λέγω, καὶ μίαν φύσιν. *Μακεδ.* Ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων προϋπάρχουσιν ἄλλοι ἄνθρωποι· ἀρα καὶ Πατέραι, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος προϋπάρχει ἄλλη φύσις. 'Ορθ. Μὴ γένοιτο! *Μακεδ.* Πῶς οὖν λέγεις· οὕτως, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων; 'Ορθ. Τῶν μὲν ἀνθρώπων, Παῦλοι, καὶ Πέτροι, καὶ Τιμόθεοι, προϋπάρχουσιν ἄνθρωποι, καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἄλλοι· τοῦ δὲ Ἀδάμ οὐ προϋπάρχει ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός. Πατέραι δὲ καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος οὐδὲν προϋπάρχει· ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς γεγέννηται, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται. *Μακεδ.* Οὐκ ἐστὶν οὖν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα; 'Ορθ. Πάντα μὲν τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰσὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος λέγει καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα, οὕτως λέγων· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἐπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δὲ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωῆ διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου Χριστοῦ ἐν ὑμῖν, ζωοποιεῖσθε καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς εἶπε, τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα. *Μακεδ.* Πῶς; 'Ορθ. « Οὐ γὰρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τοῦ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πατήρ αὐτοῦ λέγει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσήτου λέγοντος·

43 | Tit. vi, 16. 44 Rom. viii, 9-11.

« Ἐν ταῖς ἰσχυραῖς ἡμέραις ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » *Μακεδ.* Ὁ Υἱὸς ἐστὶν ὁ Λόγος.

11. *Ὁρθ.* Ἀνάγνωθι τὸν Ἀπόστολον, ἵνα ἀκούσῃς αὐτοῦ. Λέγει γὰρ οὕτως, γράφων τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ· « Ὅτι ἐξ ἑπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὡς ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποητήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαίνωσως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. » *Μακεδ.* Ἡμεῖς ὡς δυνάμεθα εἰπεῖν μίαν φύσιν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. *Ὁρθ.* Ὁμολογεῖς καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα εἶναι ἅγιον, περὶ οὗ εἰρηται· « Ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. » *Μακεδ.* *Ναί.* *Ὁρθ.* Οὕτως λέγεις ἁγίους τοὺς ἀγγέλους, ὡς τὸν Πατέρα; *Μακεδ.* Οἱ ἄγγελοι μετοχῇ ἀγαπητοῦ εἰσιν ἅγιοι· ὁ δὲ Πατὴρ φύσει ἐστὶν ἅγιος. *Ὁρθ.* Οὕτως, ὡς οἱ ἄγγελοι μετοχῇ εἰσιν ἅγιοι, ἅγιος ὁ Υἱὸς, ἢ ὡς ὁ Πατὴρ; *Μακεδ.* Ὡς ὁ Πατὴρ· κατὰ πάντα γὰρ αὐτὸν ὁμοῦν λέγω. *Ὁρθ.* Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως λέγεις ἅγιον, ὡς τοὺς ἀγγέλους, ἢ ὡς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; *Μακεδ.* Ὡς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. *Ὁρθ.* Τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς; *Μακεδ.* Καὶ ἐὶ ἀλλῶς, ὡς λέγετε, μία φύσις ἐστί· καθέξεται δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· τοῦ καθέξεται τὸ Πνεῦμα; *Ὁρθ.* Ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Ἐγὼ γὰρ ἡμεῖς, ὡς λέγει Παῦλος, συγκαθεζόμεθα, ὅλην ἐστὶ (17<sup>α</sup>) καὶ ὁ Πνεῦμα· διὰ γὰρ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς. *Μακεδ.* Πού γέγραπται, οὗ καὶ ἡμεῖς συγκαθεζόμεθα; *Ὁρθ.* Ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῇ γέγραπται· « Καὶ ὅντας ἡμεῖς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συναΐωσοίτητε τῷ Χριστῷ, καὶ συνηγερθε, καὶ συνεκάθισαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἀδύνατον δὲ συγκαθίσασθαι τὰν τῷ Χριστῷ μὴ γενόμενον καθὼς τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ ὁ ναὸς συγκαθέζεται, τί ἂν εἴποις περὶ τοῦ ἐνοικοῦντος Πνεύματος; *Μακεδ.* Ἀποστολικὸν τὸ Πνεῦμα ἐστὶν· ἀποστέλλεται γὰρ. *Ὁρθ.* Ὁ γὰρ Υἱὸς οὐκ ἀποστέλλεται; *Μακεδ.* *Ναί.* *Ὁρθ.* Μὴ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀπεστέλλη; *Μακεδ.* Ὁς πανταχοῦ γὰρ λέγω εἶναι τὸν Υἱόν καὶ τὸν Πατέρα. *Ὁρθ.* Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ πανταχοῦ λέγεις; *Μακεδ.* *Ναί.* *Ὁρθ.* Εἰ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ πανταχοῦ τὸ Πνεῦμα· τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα. *Μακεδ.* Ἐπειδὴ καὶ ὁ διάβολος πανταχοῦ ἐστὶ, τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς; *Ὁρθ.* Οὐκ ἐστὶ πανταχοῦ ὁ διάβολος· οὕτε γὰρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστὶν, οὕτε ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ἀλλ' ὡς ποτε τὸς τύραννος ἐν τόπῳ τινὶ ὦν, διὰ τῶν προσταγμάτων ἑαυτοῦ ἀποστέλλων ὑπηκόους, πανταχοῦ κρατεῖν λέγεται, ἐνθα εἰσὶν αἱ ὑπηρετούμεναι αὐτῷ δυνάμεις· καὶ τῇ μὲν ὑποσάσει ἐν τινὶ τόπῳ ἐστὶ· τῇ δὲ ἐνεργείᾳ τοῦ θελήματος πανταχοῦ· ὅπου δ' ἂν κρατῇ, εἶναι λένεται· οὕτως καὶ ὁ διάβολος τῇ μὲν ὑποσάσει περι-

atur in vobis<sup>10</sup>. » Quin Pater ipse suum esse Spiritum testatur per prophetam dicentem : « In novissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem<sup>11</sup>. » *Maced.* Filius est qui loquitur

11. *Orth.* Apostolum lege, ut ipsum audias. Sic enim ille ad discipulum suum scribens ait : « Postquam apparuit gratia Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Dominum Salvatorem nostrum<sup>12</sup>. » *Maced.* Nos non possumus unam Patris et Filii et Spiritus sancti naturam profiteri. *Orth.* Atqui Patrem ipse quoque sanctum confiteris, de quo dictum est : « Sanctus et in sanctis requiescens<sup>13</sup>. » *Maced.* Etiam. *Orth.* Siccine sanctos dicis angelos, quemadmodum Patrem? *Maced.* Angeli sanctitatis participatione sancti sunt : Pater autem natura sanctus est. (17<sup>α</sup>) *Orth.* Filium vero non dicis sanctum? *Maced.* Etiam.) *Orth.* Siccine, ut angeli sancti sunt participatione, Filius sanctus est, an ut Pater? *Maced.* Ut Pater, cui eum in omnibus similem profiteor. *Orth.* Spiritum sanctum eademne ratione, qua angelos, an qua Patrem et Filium, sanctum confiteris? *Maced.* Eadem qua Patrem et Filium. *Orth.* Eiusdem igitur cuius Pater et Filius est natura? *Maced.* Si revera, ut affirmatis, una natura est : et vero Filius ad dextram Patris sedet : ubi sedet Spiritus? *Orth.* Apud Christum ipsum. Si enim, ut ait Paulus, nos quoque sumus consensuri : non dubium est et Spiritum sanctum, quippe per quem et nos. *Maced.* Ubi scriptum est, nos quoque una sessuros? *Orth.* In Epistola ad Ephesios scriptum est : « Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, et conresuscitavit, et in caelestibus consedere fecit<sup>14</sup>. » Non potest enim una cum Christo sedere, nisi qui templum Spiritus factus est. Quod si templum una sedet, quid de inhabitante Spiritu dixeris? *Maced.* Spiritus est missus : mittitur enim. *Orth.* Annon mittitur et Filius? *Maced.* Etiam. *Orth.* Num de loco in locum missus est? *Maced.* Minime : Filium enim et Patrem ubique esse dico. *Orth.* Spiritum non dicis esse ubique? *Maced.* Etiam. *Orth.* Si ubique est Pater, et ubique est Filius, et ubique Spiritus sanctus : eiusdem igitur ac Pater et Filius naturae est Spiritus sanctus. *Maced.* Cum vero et diabolus ubique sit, erit et ille eiusdem ac Pater et Filius naturae? *Orth.* Diabolus non ubique est. Neque enim in caelo est, neque in universa terra ; sed ut tyrannus aliquis in quodam loco consistens, ministros mandatis instructos mittens, ubicunquo potentiae suae ministros habet, ibidem dominari dicitur : et hypostasi quidem uno in loco est, sed operatione 480 voluntatis ubicunquo dominatur,

<sup>10</sup> Matth. x, 20. <sup>11</sup> Joel ii, 28. <sup>12</sup> Tit. iii, 4-6.

<sup>13</sup> Isa. lvi, 15. <sup>14</sup> Ephes. ii, 5, 6.

(17<sup>α</sup>) Vulg., δηλονότι. Esst.

(17<sup>α</sup>) Haec desunt in Graeco. sed haecentur in veteri interpretatione Latina.

ibidem esse dicitur: pari modo diabolus quoque hypostasi quidem sua de loco in locum transit; operatione autem voluntatis ubique terrarum est, voluntate ejus operante in « filiis dissidentiae per principes et potestates, et mundi rectores tenebrarum »<sup>12</sup>. » Pater autem, et Filius et Spiritus sanctus substantia, potentia et gloria ubique in omnibus et per omnia sunt. Quod si ita est: una igitur est Patris, Filii et Spiritus sancti substantia. *Maced.* Pater quidem et Filius substantia et voluntate et potentia et gloria ubique et in omnibus: Spiritus autem ibi est, quo mittitur. *Orth.* Quando igitur in cœnaculum venit, in quo erant discipuli, seditque supra singulos eorum, non erat tum in cœlo quoque? *Maced.* Gabriel quando ad Mariam missus est, non erat tum in cœlo quoque? *Orth.* Non substantia, sed cogitatione. *Maced.* Idem de Spiritu dico. *Orth.* Et quomodo audis eum qui dicit: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum; et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis »? » Quid eat autem aliud, quod Dei cognitionem habeat, quam Spiritus, de quo dicitur, « Spiritus scientiæ et pietatis »? » *Maced.* Sanctificationis Spiritus ille est. *Orth.* Annon sanctificat et Pater? Aut non scriptum est in Evangeliiis: « Pater, sanctifica illos in veritate tua »? » Et per prophetam ait: « Ego Dominus sanctificans illos »<sup>13</sup>. » *Maced.* Sanctificat plane et Pater et Filius. *Orth.* Si sanctificat Pater, sanctificat et Filius, et sanctificat quoque Spiritus: ejusdem igitur hic est ac Pater et Filius natura: nam quorum eadem operatio, eadem et natura.

12. *Maced.* Nos viæ ducem Spiritum sanctum dicimus. Qui autem viæ dux est, is ad alium ducit. *Orth.* Nonne viæ dux est et Deus? *Maced.* Ubi scriptum est? *Orth.* Quis est qui sedet super cherubim? *Maced.* Deus. *Orth.* Audi igitur Davidem dicentem: « Qui pascis Israel, intende: qui deducis velut ovem Joseph. Qui sedes super cherubim, manifestare »<sup>14</sup>. » Audis quod et pascat et deducat Deus? *Maced.* Pascit, fateor, et deducit Deus, sed ad seipsum deducit. Spiritus autem non ad seipsum, sed ad omnem veritatem deducit. *Orth.* Nonne et Deus ad omnem veritatem deducit? *Maced.* At ipse revera est omnis veritas. *Orth.* Ejusdem ergo viæ dux est, cujus dux est et Spiritus. Quorum vero eadem est operatio, eadem quoque natura est. Non potes enim dicere, Spiritum aliter deducere; Deum autem ad omnem veritatem deducere, cum Dominus Jesus dixerit, Spiritum ad omnem veritatem nos deducere. *Maced.* At dixi, Deum esse omnem veritatem, ipsu quoque ad seipsum deducere: Spiritum vero non ad seipsum, sed ad omnem veritatem, hoc est ad Deum. *Orth.* Si Deus ad seipsum deducit, quorsum Spiritus sancti deductione opus est? *Maced.* Primum deducit Spiritus, deinde Deus. *Orth.* Si qui viæ dux est, ad alium quendam dedu-

Α έρχεται από τόπου εις τόπον, τῆ δὲ ενεργεία τοῦ θελήματος πανταχοῦ γῆς, ενεργουμένου τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν ἑ τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, διὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν, καὶ τῶν κοσμοκράτορων τοῦ σκότους. » Πατήρ δὲ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὐσία, καὶ δύναμις, καὶ δόξη πανταχοῦ, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰσόν. Εἰ δὲ τοῦτο, μία ἄρα οὐσία Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. *Maced.* Πατήρ μὲν καὶ Υἱὸς οὐσία καὶ βουλὴ καὶ δύναμις καὶ δόξη πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκεῖ ἐστιν, ἐνθα ἀποστέλλεται. *Orth.* Ὅτε οὖν κατέβηεν ἐν τῷ ὑπερώῳ ἐνθα ἦσαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἑνα ἑκαστον αὐτῶν, οὐκ ἦν καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ; *Maced.* Ὁ γὰρ Γαβριὴλ, ὅτε ἀπεστάλη πρὸς τὴν Μαρίαν, οὐκ ἦν καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ; *Orth.* Οὐσία, οὐ· διανοή, καὶ. *Maced.* Ὅτω λέγω καὶ τὸ Πνεῦμα. *Orth.* Καὶ πῶς ἀκούεις τοῦ λέγοντος, ὅτι ἡ Πνεῦμα Κυρίου πεπληρώκα τὴν οἰκουμένην· καὶ τὸ συνέχον πάντα γῶσιν ἔχει φωνῆς; » Τί δὲ ἐστὶ τὸ τὴν τοῦ Θεοῦ γῶσιν ἔχον, ἀλλ' ἢ τὸ Πνεῦμα, περὶ οὗ εἰρηται· ἡ Πνεῦμα γῶσεως καὶ εὐσεβείας; » *Maced.* Ἁγιαστικὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα. *Orth.* Ὁ γὰρ Πατήρ οὐκ ἀγιάζει; Ἡ οὐ γέγραπται ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις· ἡ Πάτερ, ἁγιάσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; » Καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· ἡ Ἐγὼ Κύριος ἀγιάζων αὐτούς. » *Maced.* Ναί, ἀγιάζει καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς. *Orth.* Εἰ ἀγιάζει ὁ Πατήρ καὶ ἀγιάζει καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ ἀγιάζει καὶ τὸ Πνεῦμα· τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως ἐστὶ Πατρί καὶ Υἱῷ· ὡν γὰρ ἡ αὐτῆ ἐνεργεία, καὶ ἡ αὐτῆ φύσις, ἔστιν καὶ ἡ αὐτῆ ἐνεργεία, καὶ ἡ αὐτῆ φύσις, nam quorum eadem operatio,

12. *Maced.* Ἡμεῖς ὁδηγητικὸν λέγομεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ δὲ ὁδηγῶν πρὸς ἄλλον ὁδηγεῖ. *Orth.* Οὐκ ὁδηγεῖ οὖν ὁ Θεός. *Maced.* Ποῦ γέγραπται; *Orth.* Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειροῦν τίς ἐστι; *Maced.* Ὁ Θεός. *Orth.* Ἄκουε οὖν τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· ἡ Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσθετος ὁ ὁδηγῶν οὐκ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειροῦν, ἐμφάνηθι. » Ἀκούεις, ὅτι καὶ ποιμαίνει καὶ ὁδηγεῖ ὁ Θεός; *Maced.* Ναί, ποιμαίνει καὶ ὁδηγεῖ ὁ Θεός; ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ὁδηγεῖ. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὁδηγεῖ. *Orth.* Ὁ γὰρ Θεός οὐ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν ὁδηγεῖ; *Maced.* Ἄλλ' αὐτός ἐστιν ἀληθὺς ἡ πᾶσα ἀλήθεια. *Orth.* Τὴν αὐτὴν ἄρα ὁδηγεῖ ὁδηγίαν, ἣν ὁδηγεῖ τὸ Πνεῦμα. Ἐν δὲ ἡ αὐτῆ ἐνεργεία, καὶ ἡ αὐτῆ φύσις. Οὐδὲ γὰρ ὁδηγεῖ εἰπεῖν, ὅτι τὸ μὲν Πνεῦμα ἄλλως ὁδηγεῖ, ὁ δὲ Θεός πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· τοῦ Κυρίου ἡσού εἰρηκότος, ὅτι αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὁδηγεῖ ἡμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. *Maced.* Ἄλλ' εἶπον, ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν ἡ πᾶσα ἀλήθεια, καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ὁδηγεῖ, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν, ὅ ἐστι πρὸς τὸν Θεόν. *Orth.* Καὶ εἰ ὁ Θεός πρὸς αὐτὸν ὁδηγεῖ, τίς ἡ χρεια τῆς τοῦ Πνεύματος ὁδηγίας; *Maced.* Πρῶτον ὁδηγεῖ τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε ὁ Θεός. *Orth.* Εἰ ὁ ὁδηγῶν πρὸς ἄλλον τιὰ ὁδηγεῖ,

<sup>12</sup> Ephes. v, 6; vi. 12.<sup>13</sup> Sap. 1, 7.<sup>14</sup> Isa. xi. 2.<sup>15</sup> Joan. xvii. 17.<sup>16</sup> Ezech. 11, 12.<sup>17</sup> Psal. lxxxi. 1, 2.

ὁδηγεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὁ Θεός, ὁδη-  
 γῶν, πρὸς ἄλλον τινα ὁδηγεῖ. *Μακεδ.* Εἶπον, ὅτι  
 πρὸς ἑαυτόν. Ὁρθ. Οὐκ ἄρα ὁ ὁδηγῶν, πρὸς ἄλλον  
 τινα ὁδηγεῖ, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτόν. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ  
 Πνεῦμα ὁδηγῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸ ὁδηγεῖ, καὶ πρὸς τὸν  
 Πατέρα, καὶ πρὸς τὸν Υἱόν. Ἡ γὰρ πᾶσα ἀλήθεια,  
 πρὸς ἣν ὁδηγούμεθα, ἢ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ  
 ἅγιον Πνεῦμά ἐστιν ὁδηγία· καὶ ὁδηγῆ ὁ Πατήρ,  
 πρὸς ἑαυτόν ὁδηγεῖ· καὶ ὁδηγῆ τὸ Πνεῦμα, πρὸς  
 ἑαυτὸ ὁδηγεῖ. *Μακεδ.* Ἄλλ' εἶπον, ὅτι πρῶτον ὁδηγεῖ  
 τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε ὁ Θεός. Ὁρθ. Ἄλλ' εἰ τὴν αὐ-  
 τὴν ὁδηγίαν ὁδηγεῖ τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς  
 ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἢ αὐτὴ φύσις. *Μακεδ.* Ἀλλὰ τοῦτο  
 ζητεῖται, εἰ πρῶτον τὸ Πνεῦμα ὁδηγεῖ, καὶ τότε ὁ  
 Θεός. Ὁρθ. Εἶπον, ὅτι οὐδὲν ποιεῖ, καὶ πρῶτον τὸ  
 Πνεῦμα ποιῆ, καὶ πρῶτον ὁ Θεός, ὅπερ οὐκ ἐστὶ  
 κοινόν· μᾶλλον γὰρ εὐρεθήσεται ἐν τοῖς πλείοσιν ὁ  
 Θεός πρῶτος ὁδηγῶν τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸν οὐ-  
 λόγον. Ἡμεῖς γὰρ λέγομεν τὴν αὐτὴν καὶ κατὰ ταυ-  
 τὸν εἶναι ὁδηγίαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύ-  
 ματος. Ἐπεὶ δὲ σὺ μεριεῖς τὸν καιρὸν καὶ τὴν  
 ὁδηγίαν, εἰπέ παρὰ τίνος ὁδηγήθη πρῶτος Ἀδὰμ,  
 μένων ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τῆς παραβάσεως ἐργά-  
 ζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν· παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἢ  
 παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; *Μακεδ.*  
 Παρὰ τοῦ Πνεύματος. Ὁρθ. Καίτοιγε εἴρηται· « Καὶ  
 ἔθετο αὐτὸν ὁ Θεός ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι καὶ  
 φυλάττειν. » Οὐκοῦν καὶ ἅκων ὁμολογεῖς Θεὸν εἶναι  
 τὸ Πνεῦμα· ἐπειδὴ αὐτὸ πρῶτον ὁδηγεῖν λέγεται. *Μακεδ.*  
 Ὁ Θεός ἐν τῷ Πνεύματι ὁδηγεῖ. Ὁρθ. Καὶ πῶς γέ-  
 γραπται· « Ὁ ὁδηγῆσας ὡς πρῶτα τὸν λαόν σου  
 ἐν χειρὶ Μωσῆος καὶ ἐν βραχίονι Ἀαρῶν; » Μὴ ἢ  
 χειρὶ Μωσῆος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ; *Μακεδ.* Εἰ μί-  
 α φύσις ἐστὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος,  
 δύναται καὶ γεννῆσαι καὶ κτίσαι τὸ Πνεῦμα. Ὁρθ.  
 Μίαν λέγεις φύσιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύμα-  
 τος εἶναι, ἢ οὐδὲ τοῦτο λέγεις; *Μακεδ.* Μίαν οὐ λόγον  
 ὁμοίαν δὲ λόγον. Ὁρθ. Ὁμοίαν λέγεις, ὡς χρυσοῦ  
 καὶ χαλκοῦ; *Μακεδ.* Μὴ γένοιντο! Ὁρθ. Ἄλλ' ὡς τί;  
*Μακεδ.* Ὡς χρυσοῦ καὶ χρυσοῦ. Ὁρθ. Τοῦτο οὐ γὰρ ἐστὶ  
 μία φύσις. Ὡς δὲ οὕτως ὁμοῖον λέγεις τὸν Υἱὸν τῷ  
 Πατρὶ, ὡς χρυσοῦν χρυσοῦ; *Μακεδ.* Ναί. Ὁρθ. Ἐάν  
 οὖν θελήσῃ ὁ Υἱός, τῆς αὐτῆς ὡς φύσεως τῷ Πατρὶ,  
 δύναται γεννῆσαι Υἱόν; *Μακεδ.* Ναί, δύναται· ἀλλ'  
 ἵνα μὴ θεογονίαν διδαχθῶμεν, τοῦτο οὐ ποιεῖ. Ὁρθ.  
 Οὐδὲν ἄρα κοιλίαι τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως τὸ Πνεῦμα  
 τὸ ἅγιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ μῆτε γεννῆσθαι,  
 μῆτε κτίσθαι, ἵνα μὴ θεογονίαν, ὡς ἔφη, μῆτε πολυ-  
 θεϊαν διδασθῶμεν. Ἄ μένοιτεγε θέλει ὁ Πατήρ, κτίσει  
 ὁ Υἱός, ἀπείσει τὸ Πνεῦμα. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, « τῷ  
 ἁγίῳ Κυρίου οὐ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύ-  
 ματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. »  
 Ὅστε ὁ Πατήρ, βοηθείας δεόμενος, κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ,  
 ὅστις ὁ Υἱός, βοηθείας ᾄσκει, κτίσει διὰ τοῦ Πνεύ-  
 ματος· ἀλλ' ἵνα ἐκ τῶν γιγνομένων διειρηθῆ Πατρὸς  
 καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἢ ταυτοτέρως. Ὅτι δὲ  
 δύναται κτίσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐδείχθη ἐκ τοῦ

A cit, deducit autem Spiritus ad Deum; Deus quoque  
 deducens, ad alium quemdam deducit. *Maced.*  
 Dixi, quod ad seipsum. *Orth.* Non igitur qui deducit,  
 ad alium quemdam deducit, sed ad seipsum.  
 Quod si ita est, Spiritus quoque deducens et ad  
 seipsum deducit, et ad Patrem et ad Filium. Omnis  
 enim illa veritas ad quam deducimur, nihil aliud  
 est, quam in Patrem, Filium et Spiritum sanctum  
 deductio: et quando deducit Pater, ad seipsum deducit;  
 et quando deducit Spiritus, ad seipsum deducit. *Maced.*  
 At dixi, primum deducere Spiritum, et tum demum Deum. *Orth.* Si vero ejusdem viae  
 dux est Spiritus, cujus et Deus, quorum eadem est  
 operatio, eorum eadem est et natura. *Maced.* Sed  
 hoc quaeritur: utrum prius Spiritus, an vero Deus  
 deducat. *Orth.* Dixi, quod nihil ad rem, sive Spiritus  
 primum fecerit, sive Deus primum, quod commune  
 non est. Quin potius, juxta tuum sermonem in pluri-  
 bus 481 Deus Spiritus prior deducere comperitur.  
 Nos enim dicimus, unam et eandem esse Patris, Filii  
 et Spiritus sancti deductionem. Tu vero siquidem  
 et tempus et deductionem dividis, dic quasso, a  
 quo primo Adam deductus fuerit, dum in paradiso  
 eum ante transgressionem mansit ad colendum  
 eum et custodiendum? a Patre, an a Filio, an a  
 Spiritu sancto? *Maced.* A Spiritu. *Orth.* Atqui dicitur:  
 « Et collocavit ipsum Deus in paradiso ad colendum  
 eum et custodiendum », annon vel invitum profliteris,  
 Spiritum esse Deum: quandoquidem primum ipsum  
 deducere affirmas? *Maced.* Deus in Spiritu deducit. *Orth.*  
 Quomodo igitur scriptum est: « Deduxisti sicut oves populum tuum  
 in manu Moysi et in brachio Aaronis »? Num Moysi  
 manus est Spiritus sanctus? *Maced.* Si una Patris  
 et Filii et Spiritus sancti natura est, Spiritus et  
 gignere poterit et creare. *Orth.* Aut unam confiteris  
 Patris et Filii et Spiritus sancti naturam esse, aut non?  
*Maced.* Unam non confiteor: similem autem dico. *Orth.*  
 Similemne ut aurum aeri? *Maced.* Absit! *Orth.* Ut  
 quid ergo? *Maced.* Ut aurum auro. *Orth.* Una est  
 igitur horum natura. Tu vero sicine in universum  
 similem Patri Filium dicis, ut aurum auro? *Maced.*  
 Etiam. *Orth.* Poterit igitur Filius, cum ejusdem  
 ac Pater naturae sit, gignere Filium, si volet? *Maced.*  
 Etiam potest: sed non facit hoc, ne deorum generationem doceamur. *Orth.*  
 Nihil igitur prohibet, quominus ejusdem ac Pater  
 et Filii naturae sit Spiritus sanctus, licet nec gignat,  
 nec creet: ne vel generationem, ut ais, vel multitudinem  
 deorum doceamur. Nimirum quae vult Pater, creat  
 Filius, sanctificat Spiritus. Atque hoc est: « Verbo  
 Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis  
 virtus eorum ». Neque Pater, quod auxilii indigeat,  
 per Filium creat: neque Filius, quod auxilii egeat,  
 per Spiritum creat: sed ut ex rebus conditis Patris,  
 et Filii, et Spiritus sancti identitas demonstretur.  
 Ceterum quod Spi-

<sup>39</sup> Genes. II, 15. <sup>40</sup> Psal. LXXVI, 21. <sup>41</sup> Psal. XXXII, 6.

ritus sanctus creare possit, Dominicum corpus ostendit, angelo dicente : « Quod enim in ea natum est, ex Spiritu sancto est <sup>40</sup>. » *Maced.* Etiam Pater Spiritus sanctus est : item Filius : et quando ait, Ex Spiritu sancto est, Filium intelligit, non eum, de quo nos loquimur, Spiritum.

13. *Orth.* Lege locum Evangelii, ut audias angelum Mariæ dicentem : « Spiritus sanctus superveniet in te <sup>41</sup>. » : qualis ille ? isne, de quo loquimur, an Filius ? an alius quis Spiritus sanctus ? Nam et angeli spiritus sancti sunt. *Maced.* Spiritum sanctum dicit illum ipsum, in quem baptizatur. *Orth.* Ex hoc igitur Spiritu corpus Dominicum natum esse ait Gabriel. Neque enim alius in eam supervenit, alius gratiam operatus est : sed quod in ea natum est, ex Spiritu sancto est, ex eo videlicet, qui super illam venit. *Maced.* Quomodo igitur ait : « Sapientia ædificavit sibi domum <sup>42</sup>. » ? *Orth.* Hoc enim est, quod nos dicimus : omnia Patris opera Filii esse ; et Filii quæ sunt, Spiritus dici. Itaque, quoniam una est Patris ac Filii potentia in Spiritu sancto operans. Paulus dicit : « Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores <sup>43</sup>. » Et rursus idem : « A Mileto mittens Ephesum vocavit majores natu Ecclesie, » eosque sic allocutus est : « Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, pascere Ecclesiam Christi <sup>44</sup>. » Vides, quos Deus præposuit, eodem Spiritum sanctum quoque præposuisse, et quos Spiritus præposuit, eosdem Deum præposuisse : nec alios Spiritum, alios Deum, sed illos ipsos, quos præposuit Deus, præposuit et Spiritus. Quodsi Spiritus eos præposuit, quos præposuit Deus, hinc sequitur eandem Dei et Spiritus esse operationem. Quorum vero eadem est operatio, eorum eadem quoque est natura. **482** *Maced.* Atqui Deus est qui omnia in omnibus operatur. Scriptum est enim : « Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministrarum sunt, idem autem Dominus : et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus <sup>45</sup>. » *Orth.* Recita quæ sequuntur, ut audias : « Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ ; alii vero sermo scientiæ secundum eundem Spiritum ; aliter fides in eodem Spiritu ; alii gratia sanitatum in eodem Spiritu ; alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum. hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult <sup>46</sup>. » Vult autem eadem, quæ volunt Pater et Filius, atque ideo voluntatem eorum unam dicimus. Quorum autem voluntas eadem est, eademque operatio, natura item est eadem.

14. *Maced.* Nunquid igitur Spiritus est Deus ?

<sup>40</sup> Matth. i, 20. <sup>41</sup> Luc. i, 35. <sup>42</sup> Prov. ix, 1, xi, 4-6. <sup>43</sup> *ibid.* 7-11.

Κυριακού σώματος, τοῦ ἀγγέλου εἰρηκότος· Ἐὶ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἄγιον. *Μακεδ.* Καὶ ὁ Πατὴρ Πνεῦμα ἅγιον ἐστὶ, καὶ ὁ Υἱός· καὶ ὅταν λέγει, Ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἄγιον, τοῦ Υἱοῦ λέγει, οὐχὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, περὶ οὗ ὁ λόγος.

13. *Ὁρθ.* Ἀνάγνωθι τὸν τόπον τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἀκούσῃς τοῦ ἀγγέλου λέγοντος τῇ Μαρίᾳ· Ἐνεῦμα ἅγιον ἐπελευσέται ἐπὶ σέ· ποῖον; περὶ οὗ ὁ λόγος; ἢ περὶ Υἱοῦ, ἢ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς Πνεύματος ἁγίου; Καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι πνευμάτα εἰσιν ἅγια. *Μακεδ.* Πνεῦμα ἅγιον λέγει αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, εἰς ὃ βαπτίζομεθα. *Ὁρθ.* Ἐκ τοῦτο ἄρα τοῦ Πνεύματος τὸ Κυριακὸν σῶμα λέγει ὁ Γεβριὴλ γεννηθῆσαι. Οὐ γὰρ ἄλλο αὐτῇ ἐπέβη, καὶ ἄλλο τὴν χάριν εἰργάσατο· ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶ, δηλονότι τὸ ἐπιβλήντος αὐτῇ. *Μακεδ.* Καὶ πῶς λέγει· Ἐν Ἡ Σοφία ψυχοδόμησεν αὐτῆς οἶκον; *Ὁρθ.* Τοῦτο γὰρ ἐστὶν, ὃ λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, εἰσι τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ λέγονται εἶναι τοῦ Πνεύματος· ἐπειδὴ μία ἐστὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐνεργουμένη. Ἄμειβε Παῦλος λέγει· Ἄλλους μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτας, τρίτον διδασκάλους· καὶ πάντων ὁ αὐτός· Ἐπέμφας ἀπὸ τῆς Μιλήτου εἰς τὴν Ἐφεσον, μετὰ τὸ αὐτὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ λέγει αὐτοῖς· Προσέχετε ἑαυτοὺς, καὶ παντὶ τῷ πλημῆ, ἐν ᾧ ὑμεῖς ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιστάτους, ποιμαίναντες τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. *Ὁρθ.* ὅτι, οὐς ἔθετο ὁ Θεός, ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐς ἔθετο τὸ Πνεῦμα, ἔθετο ὁ Θεός· καὶ οὐκ ἄλλους τὸ Πνεῦμα, καὶ ἄλλους ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτοὺς οὐς ἔθετο ὁ Θεός, ἔθετο τὸ Πνεῦμα; Εἰ δὲ οὐκ ἔθετο ὁ Θεός, ἔθετο τὸ Πνεῦμα, ἢ αὐτῇ ἄρα ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ τὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐν δὲ ἢ αὐτῇ ἐνέργειᾳ, ἢ αὐτῇ καὶ φύσει. *Μακεδ.* Καίτοιγε ὁ Θεός ἐστὶν ἐν ἐνεργίᾳ τὰ πάντα ἐν παντί. Γέγραπται γάρ· Διαρρέσεις χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαρρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὃ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαρρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὃ δὲ αὐτὸς Θεός ἐστὶν, ἐν ἐνεργίᾳ τὰ πάντα ἐν παντί. *Ὁρθ.* Εἰπέ τὰ ἐξῆς, ἵνα ἀκούσῃς· Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανερώσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐὰν μὲν γὰρ δίδεται διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα λαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα· ἑτέρῳ δὲ προφητεία· ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ γίνη γλωσσῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακροῦν ἕκαστον καθὼς βούλεται· βούλεται δὲ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός· καὶ ἐκ τούτου, λέγομεν βουλὴν μίαν. Ἐν δὲ τὸ αὐτὸ βούλημα καὶ ἢ αὐτῇ ἐνέργειᾳ, ἢ αὐτῇ καὶ ἢ φύσει.

14. *Μακεδ.* Οὐκοῦν καὶ Θεός ἐστὶ τὸ Πνεῦμα; *Ὁρθ.*

<sup>44</sup> I Cor. xii, 28. <sup>45</sup> Act. xi, 17, 28. <sup>46</sup> I Cor.



Τούτο καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολούθιας ὁμολόγησας. Ἐκεῖνο δὲ γίνωσκα, ὅτι τὸ Θεὸν εἶναι μετέτερον ἐστὶ τῆς φύσεως. Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἐάν μιμηταὶ γενώμεθα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Παῦλον θεοὶ μὲν γινώμεθα· τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. *Μακεδ.* Καὶ αὐτὸ οὖν τὸ Πνεῦμα κατὰ μέμνησιν καὶ χάριν λέγετε εἶναι Θεόν; *Ὀρθ.* Μὴ γένοτό μοι ἐπιτεκτῆν ὅτι εἶπεῖν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος! οὐτε γὰρ τὸ ἄγιον, οὐτε τὸ ἀθάνατον, οὐτε τὸ ἀγαθόν, οὐτε ἄλλο τι τῶν περὶ τὸν Θεὸν θεωρουμένων λέγω εἶναι ἐπιτεκτῆν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἀλλὰ φύσει ἄγιον, φύσει ἀγαθόν, φύσει ἀθάρατον, φύσει ἀθάνατον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζον, ἥτοι ἐκπορευόμενον. *Μακεδ.* Ἄει οὖν ἐκπορεύεται παρ' αὐτοῦ; *Ὀρθ.* Ἦνα μὴ νομίσησθε, ὅτι ἤρξατο τοῦ ἐκπορεύεσθαι καὶ πέπαυται, διὰ τοῦτο εἰρηται· Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· Ἦνα μῆτε ἀρχὴν, μῆτε τέλος ἐπιζητήσης τῆς ἐκπορεύσεως. Τούτο καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ σημαίνοντον εὐρήσεις. Οὐ γὰρ εἶπε, Πρὸ δὲ πάντων ἐγέννησέ με, ἀλλὰ Ἐγενῆ με· Ἦνα μῆτε ἀρχὴν τῆς γεννήσεως, μῆτε τέλος ἐπιζητήσης. *Μακεδ.* Δύο οὖν εἰσιν Υἱοὶ; *Ὀρθ.* Μὴ γένοτό μοι ἐπιτεκτῆν. Εἰ ἀληθῶς καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, δύο εἰσὶν ἀδελφοί. *Ὀρθ.* Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς γενένηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται. *Μακεδ.* Καὶ τίς ἡ διαφορά τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως; *Ὀρθ.* Τὴν διαφορὰν μὴ περιεργάζου· οὐ γὰρ καταληπτὴ, ἀλλ' ἂ προστάγῃ σοι, ταῦτα εἰδανούσ, καὶ περαιτέρω τούτων μὴ ἐξέταξ. Προστάγῃ δὲ σοι τὸ πιστεύειν, ὅτι ὁ Υἱὸς γεννᾶται, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται· τὰ δὲ ἄλλα πάντα, οὐρανός, γῆ, θάλασσα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς λογικὰ καὶ ἄλογα, κτίσματα εἰσι, κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κτισθέντα· Ἐὰν γὰρ εἶπαι, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἔνεπλάτω, καὶ ἐκτίσθησαν. *Μακεδ.* Οὐδὲ ἐγὼ λέγω, ὅτι τὸ Πνεῦμα κτίσμα ἐστίν· ἀλλ' οὖν οὐ Θεὸν αὐτὸ λέγω. *Ὀρθ.* Ἐν ἑο γινώσκων, ὅτι διὰ τούτου σὺ αὐτὸς οὐκ εἰ θεός· εἴ φύσει, ἐπειδὴ κτίσμα Θεοῦ, ὡς εἰ μὴ τῆς κτίσμα, θεός· ἀν ἤξ τῆ φύσει.

15. *Μακεδ.* Ἄλλ' οὐδαμῶ γέγραπται, ὅτι Θεός ἐστὶ τὸ Πνεῦμα. *Ὀρθ.* Δύωμεν, ὅτι οὐ γέγραπται τὸ ἐ Θεός. Ἐν δὲ τὴν φύσιν ὁμολογεῖ, καὶ τὰς θεϊκὰς ἀνεργείας, καὶ ἀρκεῖ μοι πρὸς τὴν ὁμολογίαν τῆς θεότητος. *Μακεδ.* Ἀλλ' εἰ δὲ οὐ γέγραπται, οὐ λέγεται; *Ὀρθ.* Γέγραπται μὲν, σὺ δὲ τὴν φύσιν ὁμολογεῖ· καὶ εἰ μὴ γέγραπται, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ ὄνομα ἐπιόμενον ἔχει· ὡς γὰρ ἐάν ὁμοιωθῆσθῃ Πνεῦμα ἐνυπόστατον, ἀγιαστικόν, ἄκτιστον, Θεός ἐστι, κἂν μὴ θεός. *Μακεδ.* Πῶς γέγραπται, ὅτι Θεός τὸ Πνεῦμα ἐστίν; *Ὀρθ.* Ἐνθα γέγραπται τὸ φύσις τὸ ὄνομα ἐπιόμενον. *Μακεδ.* Ἄλλ' οἱ Πατέρες ἡμῶν τὸ ὁμοούσιον κατ' οὐσίαν εἶπον περὶ τοῦ Υἱοῦ. *Ὀρθ.* Ἀπὸ τῆς ἔννοιαις τῆς Γραφῆς κινούμενοι, ἢ ἀπὸ ἰδίας ἀδελφείας εἰρηκαὶ τὸ μὴ γεγραμμένον; *Μακεδ.* Ἀπὸ τῆς ἔννοιαις τῆς Γραφῆς κινούμενοι. *Ὀρθ.* Καὶ ἡ ἔννοια τῆς Γραφῆς διδάσκει τὸ ἄκτιστον Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ ἂν, καὶ

*Orth.* Hoc tute ex ipsa dicatorum consequentia professus es. Verum illud te nosse velim, Deum esse, posterius esse naturam. Nam et nos, si imitatores Dei simus, secundum Paulum dii efficitur: nec tamen naturæ ejusdem fieri possumus. *Maced.* Ergone Spiritum ipsum imitatione et gratia Deum esse dicis? *Orth.* Absit, ut aliquid adventitium Spiritui tribuam! Nam neque sanctitatem, nec incorruptibilitatem, nec immortalitatem, nec bonitatem, nec aliud eorum quæ in Deo considerari solent, quidquam Spiritui sancto adventitium esse dico: sed natura sanctum, natura bonum, natura incorruptibilem, natura immortalem, utpote Spiritum Dei et ex eo promanantem sive procedentem. *Maced.* Semper igitur ex illo procedit? *Orth.* Ut ne existimares processionem vel cœpisse vel desisse, idcirco dicit: Qui a Patre procedit; ut nec initium, nec finem processionis requiras: hoc idem de Filii generatione significatum reperies. Neque enim ait, Genuit me ante omnia, sed Gignit me; ut nec initium, nec finem generationis requiras. *Maced.* Duo igitur Filii sunt? *Orth.* Absit! *Maced.* Si tam Filius quam Spiritus sanctus vere ex Patre est, sunt duo fratres. *Orth.* Sed Filiius genitus est, Spiritus vero procedit. *Maced.* Et quid discriminis est inter generationem ac processionem? *Orth.* Discrimen ne curioso inquirito: neque enim comprehendere potest; sed que tibi præcepta sunt, illa cogita, et ultra hæc nil exquirito. Est autem tibi præceptum, ut credas Filium gigni, Spiritum procedere. Reliqua vero omnia, cœlum, terra, mare, et quæ in illis sive rationalia sive vero irrationalia, creatura sunt, secundum Dei ipsius mandatum create: « Nam ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt ». *Maced.* Nec ego dico Spiritum creaturam esse: sed tamen Deum illum non dico. *Orth.* Unum noscas velim, teipsum idcirco Deum non esse natura, quod sis creatura, adeoque, nisi fueris creatura, Deum te futurum natura.

15. *Maced.* Sed nusquam scriptum est, Spiritum esse Deum. *Orth.* Demus vocabulum « Dei » in Scriptura Spiritui non tribui. At tu naturam itemque operationes divinas de eo confitere: quod mihi quidem satis est ad deitatis confessionem. *Maced.* Qua de causa id dicis, quod scriptum non est? *Orth.* Scriptum sane est. Tu vero naturam confitere. Etiam si vero scriptum non esset, natura ipsa hoc sibi nomen vindicat. Si enim in confesso fuerit, Spiritum in se subsistere, sanctificare, increatum esse: Deus erit, velis nolis. *Maced.* Ubi scriptum est, Spiritum esse Deum? *Orth.* Ubi scriptum est, similem esse secundum substantiam. *Maced.* Atqui Patres nostri consubstantialitatem de Filio dixerunt. *Orth.* A sententiane Scripturæ, an proprio motu illud dixere, quod non esset scriptum? *Maced.* Movit illos Scripturæ sententia. *Orth.* At Scripturæ

15. Psal. CXXVIII, 5.

**483** sententia docet Spiritum increatum ex Deo  
existentem, vivificantem, sanctificantem, divinum  
esse Spiritum. *Maced.* Et nos divinum illum dici-  
mus, Deum vero nequaquam. *Orth.* Quid aliud est,  
Spiritus divinus increatus, quam Deus? *Maced.*  
Aliud est divinus, aliud Deus. *Orth.* Si Scriptura  
dicat: « Spiritus divinus, qui fecit me », non-  
ne Spiritum sanctum dicit? *Maced.* Nequaquam:  
Deus enim est, qui hominem fecit. *Orth.* Annon  
Spiritus? *Maced.* Deus ergo divinus Spiritus est?  
*Orth.* Etiam. Quodsi Deus Spiritus divinus in  
Scriptura nuncupatur, et neque angelus, neque ar-  
changeli, neque potestas ulla, divinum in Scri-  
ptura appellatur, solus autem Deus et Spiritus ejus  
divinum dicuntur, consequens esse divinum nihil  
aliud esse quam Deum. Paulus quoque in Actis hæc  
ait: « Genus ergo cum simus Dei, non debemus  
æstimare auro aut argento, aut lapidi sculturæ  
artis et cogitationis hominis divinum esse si-  
mile ». « Viden' ut Deus divinum, et divinum di-  
catur Deus? Job quoque Spiritum dixit divinum,  
cum ait: « Vivit Dominus, qui ita me judicavit,  
et omnipotens, qui amaritudine affecit animum  
meum. Quandiu superest in me habitus, et Spiritus  
divinus in aëribus meis, ne loquatur os meum iniquitatem ». « Cum ait: « Vivit Dominus, et Filius:  
cum, « Omnipotens, » Patrem: cum « Spiritus divinus, » Spiritum sanctum notat.

**16.** *Maced.* Tria igitur æqualia dicis? *Orth.*  
Non paternitate, non filiatine, sed natura. *Maced.*  
Quomodo hoc fieri potest? *Orth.* Ut ostensum est.  
*Maced.* Quomodo ostensum est? *Orth.* Quod Spiritus  
perinde ac Pater et Filius substantia et pote-  
state et voluntate et gloria ubique sit, perinde ut  
ille deducit ad omnem veritatem, perinde ut ille  
sanctificat, perinde ut ille omnia in omnibus effi-  
cit. Quorum autem operatio est eadem, eorum  
natura quoque est eadem. *Maced.* Quomodo igitur  
dictum est: « Non loquetur a seipso, sed quæcum-  
que audivit, loquetur »? *Orth.* Quia Filius  
quoque ait: « Pater, qui misit me, præcepit mihi,  
quid dicam, et quid loquar ». « Hoc vero vel  
maxime ostendit, ejusdem Patrem, Filium, et  
Spiritus sanctum esse naturæ. *Maced.* Quomodo?  
*Orth.* Quia qualibet natura quæ facta est, si  
rationalis fuerit, a seipsa loquitur: ut quando  
Abraham ait: « Ne irascaris, Domine, si adhuc  
semel loquar ». « Et Moses: « Impeditioris et  
tardioris linguae sum. » Item: « Obsecro, Domine,  
elige alium ». « Et ut Jeremias: « Juvenis sum,  
et non possum prophetare: » cui Dominus: « Ne  
dicas, » ait, « Juvenis sum ». « Et Jonas, te secum  
deliberata, conscendit navem, ut fugeret in Tharsis  
a conspectu Domini. Non sic autem Spiritus: ne-  
que enim ea natura est, ut diversam a Deo volun-  
tatem habeat, verum omnia, quæcumque locutus  
fuerit, Dei sunt oracula. Atque hac de causa di-  
ctum est: « Non loquetur a semetipso. » Etenim

ζωοποιούν, καὶ ἀγαπαστὸν θεὸν εἶναι Πνεῦμα. *Maced.*  
Καὶ ἡμεῖς θεῖον αὐτὸ λέγομεν, ἀλλ' οὐ θεόν. *Ὁρθ.*  
Τὸ δὲ θεῖον Πνεῦμα, ἀκτιστον ὄν, εἰ ἄλλο ἐστὶν ἢ  
θεός; *Maced.* Ἄλλο ἐστὶ θεῖον, καὶ ἄλλο θεός. *Ὁρθ.*  
Ἐκν λέγει ἡ Γραφή, « Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιήσαν με, »  
οὐ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγον λέγει; *Maced.* Οὐ· ὁ γὰρ θεός  
ἐστὶν ὁ ποιήσας τὸν ἀνθρώπον. *Ὁρθ.* Οὐχὶ δὲ τὸ  
Πνεῦμα; *Maced.* Ὁ θεός οὖν θεῖον ἐστὶ Πνεῦμα;  
*Ὁρθ.* Ναί. Εἰ δὲ ὁ θεός Πνεῦμα θεῖον εἴρηται ἐν τῇ  
Γραφῇ, οὕτε δὲ ἄγγελος, οὕτε ἀρχάγγελος, οὕτε ἄλλη  
τις δύναμις εἴρηται θεῖον ἐν τῇ Γραφῇ· μόνος δὲ ὁ  
θεός καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ θεῖον εἴρηται· οὐκ ἄρα τὸ  
θεῖον ἄλλο ἢ ἐστὶ παρὰ τὸν θεόν. Καὶ Παῦλος; δὲ ἐν  
ταῖς Πράξεσιν οὕτως λέγει· « Γένος οὖν ὑπάρχοντες  
τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀρειομεν νομιμῆν χρυσοῦ ἢ ἀργύρου,  
ἢ ἕθρου χαράματος τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώ-  
που τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον. » Ὁρξ, « ὅτι ὁ θεός θεῖον,  
καὶ τὸ θεῖον θεός; Καὶ ὁ Ἰσὸς δὲ θεῖον εἶπε τὸ Πνεῦμα,  
οὕτως λέγων· « Ζῆ Κύριος, ὃς οὕτω με κέκρικε, καὶ ὁ  
παντοκράτωρ, ὁ πικράνας μου τὴν ψυχὴν. Εἰ μὴ  
ἐτι τῆς πνοῆς μου ἐνοῦστος, Πνεῦμα δὲ θεῖον μοι ἐν μύσ-  
σιν, μὴ λαλήσαι τὸ στόμα μου ἄδικα· » — « Ζῆ Κύριος »  
λέγων, τὸν Υἱὸν καὶ ὁ παντοκράτωρ, τὸν Πατέρα  
« Πνεῦμα τὸ θεῖον, » τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγον.

« Cum ait: « Vivit Dominus, » et Filius:  
cum, « Omnipotens, » Patrem: cum « Spiritus divinus, » Spiritum sanctum notat.

**16.** *Maced.* Tria οὖν ἰσα λέγεις; *Ὁρθ.* Τῇ πατερί-  
τητι, οὐ· τῇ υἰότητι, οὐ· τῇ φύσει, ναί. *Maced.* Πῶς  
οἷόν τε; *Ὁρθ.* Ὡς ἀποδείκνυται. *Maced.* Πῶς ἀπο-  
δείκνυται; *Ὁρθ.* Ὅτι τὸ Πνεῦμα ὁμοίως Πατρὶ καὶ  
Υἱῷ οὕτως καὶ δυνάμει καὶ βουλῇ καὶ δόξῃ πανταχῶς  
ἐστὶν, ὁμοίως ὄδγηται πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν, ὁμοίως  
ἀγαθίζει, ὁμοίως τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ. Ὡς δὲ  
ἡ αὐτὴ ἐνεργεῖται, ἡ αὐτὴ φύσις. *Maced.* Πῶς οὖν  
εἴρηται· « Ὁὐ κληθεῖται ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει,  
λαλήσει; » *Ὁρθ.* Ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς λέγει· « Ὁ πέμψας  
με ὁ Πατὴρ ἐντολήν μοι δέδωκε, τί εἴπω καὶ τί λαλή-  
σω. » Τοῦτο δὲ μάλιστα τὴν αὐτὴν δείκνυσσι φύσιν  
Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. *Maced.*  
Πῶς; *Ὁρθ.* Ὅτι πᾶσα ἡ γεννητὴ φύσις, ἡ οὐσα λογι-  
κῆ, καὶ ἀπ' ἑαυτῆς λαλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Ἀβραάμ·  
« Μὴ τι, Κύριε, ἐάν κληθῶ ἐτι ἀπαξ; » καὶ ὁ Μω-  
σῆς· « Ἵσχυρόφρονος καὶ βραβύγλωσσός εἰμι· » καὶ τῆ  
« Δέσμοι σέ, Κύριε, προέβρισαι ἄλλον· » καὶ ὡς  
« Ἰερεμίας· « Νεώτερός εἰμι, καὶ οὐ δύναμις προφη-  
τεῦν· » ὥστε λέγειν αὐτῷ τὸν θεόν· « Μὴ λέγε, ὅτι  
Νεώτερός εἰμι ἐγώ. » Καὶ ὁ Ἰωάνης, ἀπ' ἑαυτοῦ  
βουλευσάμενος, ἀνέβη εἰς πλοῖον, τοῦ φυγεῖν εἰς  
Ταρσοῖς ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ  
οὕτως· οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν τοῦ ἑτερον εἶναι ὅλγμ, ὅπερ  
οὐκ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλή-  
σῃ, τοῦ Θεοῦ εἰσι λόγια. Καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται· « Οὐ  
κλήσεται ἀπ' ἑαυτοῦ. » Καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ  
αὐτὸ εἴρηται· ἐπειδὴ μὴ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἄλλο τι θέ-  
λημα, ὁ οὐκ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς. *Maced.* Οὐκ ἔχει οὖν  
ἴδιον θέλημα τὸ Πνεῦμα; *Ὁρθ.* Ἀπεξευκρινόμενον τῷ

<sup>16</sup> Job xxxiii, 4. <sup>17</sup> Act. xvii, 29.

<sup>18</sup> Joh xxv i, 2-4.

<sup>19</sup> Joan. xvi, 13.

<sup>20</sup> Joan. xii, 49.

<sup>21</sup> Genes. xviii, 32.

<sup>22</sup> Exod. iv, 10-15.

<sup>23</sup> Jerem. i, 6, 7.

Θεοῦ μὴ γένοιτο εἰπεῖν! *Μακεδ.* Ἄλλὰ πῶς οὐκ ἔχει ἄ  
 θέλημα ἔσται θελήμα. Ὁ γὰρ ἀγαπᾷ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλη-  
 μα· ἀλλ' ὁ θέλει ὁ Πατήρ, τοῦτο θέλει καὶ τὸ Πνεῦμα·  
 πάντα γὰρ οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀν-  
 θρώπου τὰ τοῦ ἀνθρώπου. *Μακεδ.* Καίτοιγε καὶ ὁ  
 Υἱὸς λέγει· «Ὁὐκ ἔβηον ποιῆσαι τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ  
 θέλημα τοῦ πέμψαντός με.» Ὁρθ. Τί ἐστὶν τὸ θέλη-  
 μα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, ὃ ἔβηε ποιῆσαι; *Μακεδ.*  
 Ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου. Ὁρθ. Τοῦτο καὶ ποῖον οὐ  
 ποιεῖ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν-  
 τος αὐτοῦ. *Μακεδ.* Αὐτὸς λέγει, ὅτι οὐκ ἔβηον  
 ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ  
 πέμψαντός με. Ὁρθ. Ἀνάγκη οὐν πᾶσα ἐναντίον  
 εἶναι θέλημα ἐν αὐτῷ, ὃ ἐκώλυσεν, ἵνα τὸ τοῦ  
 πέμψαντος ποιῆση. *Μακεδ.* Μὴ γένοιτο! οὐ λέγω  
 ἐναντίον εἶναι θέλημα τοῦ Υἱοῦ τῷ θελήματι τοῦ Πα-  
 τρός. Ὁρθ. Οὐκ εὖν τὸ αὐτὸ θέλημα Πατρὸς καὶ  
 Υἱοῦ. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς θέλει σώσαι διὰ σταυροῦ καὶ  
 θανάτου τὸ γένος ἡμῶν, καὶ ὁ Πατήρ τοῦτο θέλει.  
 Ἐὰν δὲ λέγῃ, «Ὁὐκ ἔβηον ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ  
 ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με,» ὡς εἰς  
 Πατέρα τὰ ἑα ἀνάγει· κἂν λέγῃ, «Ὁ πέμψας με  
 ὁ Πατήρ ἐντολὴν μοι ἐδώκε, τί εἶπω, καὶ τί λαλή-  
 σω;» τιμῶν τὸν Πατέρα ὡς Πατέρα λέγει. Εἰ δὲ μὴ,  
 πῶς ὁ Υἱὸς, ἐν ᾧ ἀπόκεινται πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς  
 σοφίας, οὐκ οἶδε τί λαλήσει; *Μακεδ.* Τοῦτο δέχομαι,  
 ὅτι ὁ Υἱὸς ὡς Υἱὸς ἐν θέλημα ἔχει τοῦ Πατρὸς. Τὸ  
 δὲ Πνεῦμα, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ καὶ λάθῃ, οὐ λαλεῖ ἀφ'  
 ἑαυτοῦ. Ὁρθ. Ἄσπερ οὖν ὁ Υἱὸς πάντα ἔχων ἐν τῇ  
 φύσει, ὡς Υἱὸς λέγει, «Ὁὐδὲν ποῶ ἀπ' ἑμαυτοῦ,» ἵνα  
 τὸν ἀγαθὸν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀναγγή-  
 σούτως καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος·  
 πάντα γὰρ ἔχοντος ἐν τῇ αὐτοῦ φύσει ὡς Πνεύματος  
 Θεοῦ, ἐπὶ τὸν αἴτιον ἀνάγει λέγων· «Ὁὐ λαλήσει  
 ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ ἐρ-  
 χόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.» καὶ τὸ, «Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ  
 ἐμοῦ λήφεται,» δηλοῦσι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἐπάγει  
 γὰρ· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἔστι· διὰ τοῦτο  
 εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.»  
 Λαμβάνειν δὲ αὐτὸς εἶπεν, οὐκ ὡς ἀγνοοῦν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ  
 τὸν αἴτιον ἀνάγων τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνεργεσίαν τε καὶ  
 χάριν. *Μακεδ.* Ἐὰν οὕτως, καλῶς καὶ τοῦτο δέχομαι·  
 διακονεῖ γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὸ Πνεῦμα.

«Omnia quæ Patris sunt. mea sunt: propterea dixi,  
 Accipere autem illum dixi, non ex ignorantia, sed  
 quod Spiritus operationem et gratiam ad auctorem  
 referat. *Maced.* Si res ita se habet, et hoc accipio.

17. Ὁρθ. Πάλιν διακονίαν λέγεις, ὡς παριου-  
 μένος εἰπεῖν συνεργῶν τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα; *Μακεδ.*  
 Οὐ μὴ περὶς μὲ ποτε εἰπεῖν συνεργῶν τοῦ Θεοῦ τὸ  
 Πνεῦμα. Ὁρθ. Παῦλος ὁ ἀπόστολος συνεργούς τοῖς  
 ἀποστόλοις λέγει τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ  
 συνεργῶν φασὶ εἰπεῖν; Ἄξιον ἵνα ἀκούσῃς· «Ἐκεῖ  
 ἐπροφῆθασαν φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος.» *Μακεδ.* Κἂν  
 εἶπω συνεργῶν τὸ Πνεῦμα τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὐ συνοδῶν  
 αὐτῷ τῷ Θεῷ. Ὁρθ. Ἐὰν οὖν λέγῃ Παῦλος περὶ τῶν

de Filio quoque idem dictum est: quandoquidem  
 non alia illi inest voluntas, quæ Patris non sit.  
*Maced.* Non habet igitur Spiritus sanctus volun-  
 tatem propriam? *Orth.* Absit, ut quod a Deo alien-  
 um est, dicam. *Maced.* Sed quomodo non habet  
 voluntatem propriam? *Orth.* Voluntas Dei voluntas  
 Spiritus est. Neque enim ignorat voluntatem Dei:  
 sed quod vult Pater, idem vult et Spiritus; omnia  
 enim novit quæ sunt Dei, ut spiritus hominis ea  
 quæ sunt hominis. *Maced.* Atqui et Filius ait:  
 «Non veni ut faciam voluntatem meam, sed volun-  
 tatem ejus qui misit me». *Orth.* Quænam  
 vero fuit voluntas ejus qui misit ipsum, cujus  
 faciendæ gratia venit? *Maced.* Salus mundi. *Orth.* Iloc  
 cum facit, non facit suam ipsius voluntatem, sed volun-  
 tatem ejus qui ipsum misit. *Maced.* At ipse, se non  
 venisse ut faceret voluntatem suam, sed volun-  
 tatem ejus qui se misit. *Orth.* Est igitur necessario  
 contraria in eo voluntas statuenda, quam coercuit,  
 ut faceret voluntatem ejus, a quo missus esset.  
*Maced.* Absit ut voluntatem Filii voluntati Patris  
 dicam esse contrariam. *Orth.* Ergo eadem P-  
 tris et Filii est voluntas. **434** Etenim Filius per cruce-  
 m et mortem servare vult genus nostrum, vult-  
 que hoc Pater. Cum autem ait, «Non veni ut  
 faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui  
 misit me,» in Patrem videtur conferre omnia:  
 enim ait, «Pater qui misit me, præcepit mihi quid  
 dicam et quid loquar,» hoc ipso dicto Patrem ut  
 Patrem honorat. Quod si se res ita non habet,  
 quomodo Filius, in quo omnes sapientiæ thesauri  
 reconditi sunt, non novit quid loqueretur? *Maced.*  
 Admitto illud, Filium, quatenus Filius est, unam  
 Patris voluntatem habere. At Spiritus nisi audierit  
 et acceperit, a seipso non loquitur. *Orth.* Quem-  
 admodum igitur Filius omnia habens natura,  
 ut Filius ait, «Nihil facio a me ipso», ut  
 bonorum principium Patri ascribat, ita et de  
 Spiritu ipsum audi loquentem. Cum enim omnia  
 ille in sua natura habeat, ut Spiritus Dei, ea ad  
 fontem ipsum refert inquirens: «Non loquetur a  
 semetipso: sed quæcumque audit, loquetur, et  
 futura annuntiat vobis». Item: «Ille de meo  
 accipiet, nempe, de Patre. Hæc enim anshjungit:  
 quod de meo accipiet et annuntiat vobis». *Maced.*  
 quod Spiritus operationem et gratiam ad auctorem  
 referat. *Maced.* Si res ita se habet, et hoc accipio.

17. *Orth.* Rursum nominas ministerium, quasi  
 renuas, Spiritum Dei cooperarium dicere. *Maced.*  
 Nunquam mihi persuaseris ut Spiritum Dei coope-  
 rarium dicam. *Orth.* Apostolus Paulus apostolos  
 Dei cooperarios vocat: et tu Spiritum ipsius co-  
 operarium dicere vereris? Jure in te illud competit:  
 «Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor». *Maced.*  
 Etsi dixero Spiritum Deo cooperarium, non  
 tamen eodem illum quo Deum modo glorificabo.

<sup>78</sup> Joan. vi, 58. <sup>79</sup> Joan. viii, 28. <sup>80</sup> Joan. xvi, 13. <sup>81</sup> ibid. 15. <sup>82</sup> Psal. xiii, 5.

*Orth.* Cum igitur Paulus de fidelibus ait : « Non A  
amplius es servus, sed Filius, quod si Filius, et  
hæres quidem Dei, Christi autem cohæres » : »  
teipsumne dignum existimas, qui in hæreditatis  
societate adsciscaris, Spiritum non item? Et audis  
tu quidem : « Si tamen compatimur, ut et con-  
glofficemur » : » Spiritus non item? « Si simul  
mortui sumus, simul etiam regnabimus » : » Spi-  
ritus non item? *Maced.* Etiamne Spiritum quoque  
regem nuncupas? *Orth.* « Si mors regnavit ab  
Adamo usque ad Moysen, etiam in eos qui non pec-  
caverant », qui non Spiritus vitæ in nobis regna-  
ret? *Maced.* Nos Patrem quidem et Filium regem,  
Spiritum sanctum vero ministrum dicimus. *Orth.*  
Tuam ipsius hæresin nondum satis intelligis. Eie-  
nim minister licet rex non sit, ejusdem tamen cuius B  
rex est substantiæ : fateris igitur ipsem et ejusdem  
cum Deo substantiæ esse Spiritum. *Maced.* Mi-  
nime. *Orth.* Sed quod ejusdem substantiæ non est,  
creatura est, mutabilis et variabilis. Professus autem  
es paulo ante, immutabilem Spiritum et invariabilem,  
et increatum esse. Spiritus ergo ejusdem  
ac Deus et Filius ejus est substantiæ. *Maced.* Unus  
igitur est ipseque Pater, et Filius, et Spiritus sanctus?  
*Orth.* Absit ut hoc dicam. Etenim, si unus es-  
set et idem Pater, Filius et Spiritus sanctus, non  
dicerentur ejusdem esse substantiæ. Neque enim ejus-

dem ac ipsemet substantiæ esse dicitur.  
18. *Maced.* Ubi scriptum est Spiritum esse  
Deum? *Orth.* Quando propheta ait : « Et erunt  
omnes a Deo docti », de quo loquitur?  
*Maced.* De Filio. *Orth.* Atqui Filius dicit :  
« Nolite cogitare quomodo aut quid loqua-  
mini : ipse enim Spiritus docebit vos quid fa-  
cto opus sit ». Quod si qui a Spiritu docentur,  
a Deo docti dicuntur, quid aliud fuerit Spiritus,  
485 ex te ipso quære. *Maced.* Quia a Spiritu docen-  
tur, docti a Deo dicuntur ideo, quia Deus per  
Spiritum ipsos docet. *Orth.* Non dixit : Erunt omnes  
a Deo ipso docti, sed sine articulo. *Maced.* Ergo  
tres Dii sunt? *Orth.* Absit! Unus est Deus Pater,  
unus Deus Filius, unus Deus Spiritus sanctus.  
*Maced.* Tres igitur Dii? *Orth.* Confiteris ipse Patrem  
Deum esse, et Filium Deum, aut ne hoc quidem?  
*Maced.* Confiteor Deum Patrem, Deum item Fi-  
lium. *Orth.* Duos igitur Deos dicis? *Maced.* Absit!  
*Orth.* Quemadmodum igitur cum Patrem Deum, et  
Filium Deum confiteris, non duos Deos asseris :  
ita, Spiritus deitate confitens, ne tres Deos di-  
cito. « Audi, enim, Israel : Dominus Deus tuus, Do-  
minus unus est ». *Maced.* Unus igitur Deus Pa-  
ter, Filius et Spiritus sanctus. *Orth.* Unus Deus,  
non quidem ut trinominis, sed ut il, qui in Christo  
perfecti sunt, unus consensu et natura. *Maced.*  
Unum consensum et ego dico. *Orth.* Dic et naturam  
quoque, ut sis beatus. *Maced.* Non possum dicere  
unam naturam. *Orth.* Dic igitur eos dissimilis esse

πιστεύσαντων, ὅτι : Οὐκ ἐστὶ εἰ δούλος, ἀλλ' υἱὸς ἑ-  
ὄ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμος δὲ  
Χριστοῦ : ἅρα σαυτὸν μὲν ἄξιον τῆς συγκληρονο-  
μίας ἤγησεν, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ ; Καὶ σὺ μὲν ἀκούεις :  
« Εἶπαρ συμπάσχονεν, ἵνα καὶ συνοδοξασθῶμεν » : τὸ  
δὲ Πνεῦμα οὐ ; « Εἰ συναπαθήμεν, καὶ συμβασι-  
λεύσομεν » : τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ ; *Μακεδ.* Καὶ τὸ Πνεῦμα  
βασιλεῦσα λέγεις ; *Ὁρθ.* « Εἰ ὁ θάνατος ἐξασκολευσεν  
ἀπὸ Ἀδάμ καὶ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ  
ἀμαρτήσαντας, » πῶς οὐκ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς βασι-  
λεύει ἡμῖν ; *Μακεδ.* Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ὁ Πατήρ  
ἐστὶ βασιλεὺς, καὶ ὁ Υἱὸς : τὸ δὲ Πνεῦμα ὑπερέτις ;  
*Ὁρθ.* Οὐδὲ οἶδας, σαυτοῦ τὴν ἀρετήν. Ὁ γὰρ ὑπερέ-  
τις, κἀν ἡἷ βασιλεὺς, τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῆς βασιλεί-  
ουσίας. Λέγεις οὐκ καὶ αὐτὸς τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι  
τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα. *Μακεδ.* Οὐ. *Ὁρθ.* Τὸ δὲ μὴ ὄν  
τῆς αὐτῆς οὐσίας κείμα ἐστὶ καὶ τρεπτόν, καὶ ἀναλ-  
λοῖωτον ἀλλὰ προωολόγηται ἀτρέπτων καὶ ἀναλ-  
λοῖωτον καὶ ἀκτιστον εἶναι : τῆς αὐτῆς ἄρα οὐσίας  
τῷ Θεῷ καὶ τῷ Υἱῷ αὐτοῦ ἐστὶ. *Μακεδ.* Εἰς οὐκ  
ἐστὶ καὶ ὁ αὐτὸς Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ;  
*Ὁρθ.* Μὴ γένοιτο εἰπεῖν τοῦτο ! εἰ γὰρ ἦν εἰς καὶ  
ὁ αὐτὸς Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὐκ ἂν  
εἶρητος παρ' ἡμῶν τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας. Οὐδὲ γὰρ  
αὐτὸς ἐαυτῷ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι λέγεται.

18. *Maced.* Ποῦ γέγραπται Θεὸς τὸ Πνεῦμα ; *Ὁρθ.*  
Ὅταν λέγει ὁ προφήτης, « Καὶ ἔσονται πάντες διδα-  
κτοὶ Θεοῦ, » περὶ τίνος λέγει ; *Μακεδ.* Περὶ τοῦ Υἱοῦ.  
*Ὁρθ.* Κατοίγει ὁ Υἱὸς λέγει : « Μὴ μερμηνησθε πῶς ἢ  
τί λαλήσετε· αὐτὸ γὰρ τὸ Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς, καὶ  
ἐλεήσει ὑμῖν. » Εἰ δὲ ὁ ὕπὸ τοῦ Πνεύματος διδασκόμε-  
νοι διδακτοὶ Θεοῦ ἀκούουσι, τί ἄλλο ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα,  
σαυτὸν ἐρώτα. *Μακεδ.* Διδακτοὶ Θεοῦ ἀκούουσιν οἱ  
ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διδασκόμενοι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκ  
τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ διδάσκει. *Ὁρθ.* Οὐκ εἶπαρ  
ἔσονται πάντες διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔνευ τοῦ ἁρ-  
θρου. *Μακεδ.* Τρεῖς οὐκ εἰσι Θεοί ; *Ὁρθ.* Μὴ γένοιτο !  
Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ εἰς Θεὸς ὁ Υἱὸς, καὶ εἰς Θεὸς τὸ  
ἅγιον Πνεῦμα. *Μακεδ.* Τρεῖς οὐκ εἰσι Θεοί ; *Ὁρθ.* Ὁμολογεῖς  
καὶ αὐτὸς Θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸν τὸν Υἱόν, καὶ  
οὐδὲ τοῦτο ; *Μακεδ.* Ὁμολογῶ Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν  
Υἱόν. *Ὁρθ.* Δύο οὐκ εἰσι Θεοὶ λέγεις ; *Μακεδ.* Μὴ γένοι-  
το ! *Ὁρθ.* Ὅσπερ οὐκ Θεὸν λέγων τὸν Πατέρα καὶ  
Θεὸν τὸν Υἱόν, οὐ δύο Θεοὶ λέγεται : οὕτως ὁμολογῶν  
καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος θεότητα, μὴ τρεῖς ἄλλοι Θεοὶ  
« Ἀκούε, γὰρ, Ἰσραὴλ : Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος  
εἷς ἐστὶ. » *Μακεδ.* Εἰς οὐκ ἐστὶ Θεὸς, Πατήρ, καὶ  
Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. *Ὁρθ.* Εἰς Θεὸς, οὐκ ὡς τρι-  
ἄνομος, ἀλλ' ὡς οἱ ἐν Χριστῷ κατηγορημένοι, εἰς τὴν  
λόγῳ τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς φύσεως. *Μακεδ.* Κἀγὼ  
λέγω μίαν συμφορᾶν. *Ὁρθ.* Εἰπέ καὶ φύσιν, ἵνα  
μακάριος γένη. *Μακεδ.* Οὐ δύναμαι εἰπεῖν μίαν φύ-  
σιν. *Ὁρθ.* Οὐκ οὐκ εἶπέ ἀνομολογῆς. *Μακεδ.* Οὐδὲ τοῦτο  
λέγω. *Ὁρθ.* Οὕτε οὐκ ψυχρὸς εἶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον

<sup>88</sup> Rom. viii, 17; Galat. iv, 7. <sup>89</sup> Rom. viii, 17.

<sup>90</sup> 13; Joan. vi, 45.

<sup>91</sup> Matth. x, 19.

<sup>92</sup> Deut. vi, 4.

<sup>93</sup> II Tim. II, 12.

<sup>94</sup> Rom. v, 14.

<sup>95</sup> Isa. Lix,

<sup>96</sup> 13; Joan. vi, 45. <sup>97</sup> Matth. x, 19. <sup>98</sup> Deut. vi, 4.

νοι, οὐτε θερμὸς· εἰ γὰρ ἦς ψυχρὸς. ἀνομοίους ἄν  
εἶπες τὰς φύσεις· εἰ ἦς θερμὸς, ἀπαράλλακτος. *Μακεδ.* Ἀπαράλλακτον λέγω φύσιν τὸν Υἱόν. *Ὀρθ.* Φύ-  
σις δὲ φύσεως ἀπαράλλακτος οὐσα, ἢ αὐτὴ ἐστὶ φύσις.  
Ὅμοιος γάρ ἐστιν ἀθάνατος, ὁμοίως ἄγιος, ὁμοίως  
ἀσπάρτος, ὁμοίως ἀτρεπτος. Πάτηρ δὲ καὶ Υἱὸς καὶ  
ἅγιον Πνεῦμα ὁμοίως εἶσι τὰ προειρημένα. Μία ἔρα  
φύσις ἐστὶ τῶ λόγῳ τῆς ταυτότητος. *Μακεδ.* Ἀλλὰ  
ὑποτάσσεται λέγω τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ πῶς δύνα-  
μαι εἶπαι μίαν φύσιν; *Ὀρθ.* Τὴν γὰρ ὑποταγὴν, τῆς  
φύσεως ὑποταγὴν εἶναι λέγεις, ἢ τῆς οικονομίας; *Μακεδ.* Τῆς φύσεως. *Ὀρθ.* Οὐκοῦν ἀνόμοιον λέγεις  
τὴν φύσιν; *Μακεδ.* Μὴ γένοιτο! *Ὀρθ.* Ὅταν λέγῃ  
ὁ Προφήτης; ἢ Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν  
αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βίαις ἀπάσας, ἐτι δὲ καὶ τὰ κτήνη  
τοῦ πόδου, ἢ τὴν φύσιν τῶν ἀλόγων τῆ φύσει τῶν  
ἀνθρώπων ὑποτάσσεται λέγει; *Μακεδ.* Ναί. *Ὀρθ.*  
Ἄνόμοιος δὲ ἢ φύσις τῶν κτηνῶν τῆ φύσει τῆ ἀνθρω-  
πίνῃ; *Μακεδ.* Ναί. *Ὀρθ.* Ἐάν λέγῃ. « Ὑπέταξε  
λαοὺς ἡμῖν καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, » οὐ τὴν  
φύσιν τῆ φύσει λέγει, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀμαρτίας δουλείαν  
τῆ ἐλευθερίας τῆς πίστεως; *Μακεδ.* Ναί. *Ὀρθ.* Ἄλ-  
λω; οὐν ἡμῖν τὰ κτήνη ὑποτάσσεται, καὶ ἄλλως τὰ  
ἔθνη; *Μακεδ.* Ναί. *Ὀρθ.* Ἐάν λέγῃ ἡ Γραφή, « Οἱ  
δοῦλοι ὑποτασσόμενοι τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, οὐ  
μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς  
σκολοῖς, » ἄλλως τὰ κτήνη, καὶ ἄλλως τὰ ἔθνη, καὶ  
ἄλλως οἱ δοῦλοι; τὰ γὰρ κτήνη τῆ φύσει, τὰ ἔθνη τῆ  
πίστει, οἱ δοῦλοι τῶ νόμῳ. Ἐγγυρεῖ γὰρ τοὺς δοῦλους  
κρείττους εἶναι τῆ ἀρετῆ τῶν ἐστωπῶν. *Μακεδ.*  
Ὅμοιοι γινόμενοι ἄλλως καὶ ἄλλως ὑποταγῆ; *Ὀρθ.*  
Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους ὑποτασσόμενοι διὰ τὴν  
ἀγάπην, οὐχ ὡς τὰ κτήνη φυσικῶς, οὐδ' ὡς τὰ ἔθνη  
τῆ πίστει, οὐδ' ὡς δοῦλοι τῶ νόμῳ. *Μακεδ.* Ὅτε ὡς  
κτῆνη, οὐτε ὡς ἔθνη, οὐτε ὡς οἱ δοῦλοι, ἀλλὰ διὰ τὴν  
τοῦ Κυρίου ἀγάπην. *Ὀρθ.* Ὁ τοῖνον Υἱὸς ὑποτασσό-  
μενος τῷ Πατρὶ, ὡς τὰ κτήνη διὰ τὴν φύσιν τοῖς ἀν-  
θρώποις ὑποτάσσεται, ἢ ὡς δοῦλοι διὰ τὸν νόμον, ἢ ὡς  
ἀμαρτωλὸς διὰ τὴν πίστιν, ἢ ὡς Υἱὸς διὰ τὴν ἀγάπην.  
Υἱὸς δὲ Πατρὶ τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν ὑποτασσόμενος,  
οὐχὶ φύσις τῆς θεότητος, ἀλλὰ τῆ οικονομία τῆς ἀν-  
θρωπότητος. Ὁ γὰρ ὑποτασσόμενος ἔχει τι θέλημα,  
ὃ κολάζει, ἵνα ἐν τοῦ προστάσσοντος ποιήσῃ. Πατὴρ  
δὲ καὶ Υἱὸς ἐν ἐστὶ θέλημα τῶ λόγῳ τῆς θεότητος.  
Ποῦν αὐτὸν ἔχει θέλημα, quam comprimit ut voluntatem precipientis exsequatur. At Patris et Fi-

naturæ. *Maced.* Neque hoc dico. *Orth.* Nec frigidus  
igitur, nec calidus es, ut Scriptura loquitur: si  
enim frigidus es, naturas dissimiles utique di-  
ceres; sin vero calidus, eas per omnia similes.  
*Maced.* Filii dico nullatenus differentem esse natu-  
ram. *Orth.* Natura vero a natura nihil prorsus dif-  
ferens eadem est natura? Consimiliter enim est im-  
mortalis, consimiliter est sanctus, consimiliter est  
incorruptibilis, consimiliter est immutabilis. Pater  
autem, Filius et Spiritus sanctus sunt consimiliter  
ea quæ dicta sunt. Una igitur, ratione identitatis,  
est natura. *Maced.* At Filium Patri subjectum esse  
dico: quomodo igitur unam naturam possum di-  
cere? *Orth.* Subjectionem naturæ dicis, an œcono-  
miæ et dispositionis? *Maced.* Naturæ. *Orth.* Ergo  
dissimilem dicis naturam? *Maced.* Absit! *Orth.*  
Quando Propbeta ait: « Omnia subjecti sub pe-  
dibus ejus, oves et boves universas, insuper et pec-  
ora campi »: » noune naturam brutorum naturæ  
hominum esse subjectam ait? *Maced.* Imo. *Orth.*  
Sed natura pecorum naturæ humanæ esse dissimilis?  
*Maced.* Etiam. *Orth.* Quando ait, « Subjecti popu-  
lus nobis, et gentes sub pedibus nostris », non  
naturam naturæ, sed seruitutem peccati, libertati  
fidei subjectam docet? *Maced.* Etiam. *Orth.* Aliter  
igitur pecora, aliter gentes nobis subjectæ sunt?  
*Maced.* Etiam. *Orth.* Quando Scriptura ait: « Servi  
subjecti sint dominis secundum carnem, non solum  
bonis et modestis, sed etiam discolis »: » aliter pec-  
ora, aliter gentes, aliter servos subjectos innuit:  
pecora quidem natura, gentes fide, servi lege. Pos-  
sunt enim servi dominis ipsis virtute antecellere.  
*Maced.* Est in confesso alios atque alios esse sub-  
jectionis modos. *Orth.* Quin et nos alius alii sub-  
jecti sumus per charitatem, non ut pecora natura-  
liter, neque ut gentes fide, neque ut servi lege.  
*Maced.* Neque ut pecora, neque ut gentes, neque ut  
servi, sed per Domini dilectionem. *Orth.* Cum igitur  
Filius Patri subjectus sit, subjicitur illi vel per  
naturam, ut pecora hominibus: vel per legem, ut  
servi: vel per fidem, ut peccator: vel per dilectio-  
nem, ut Filius. Filius autem eandem quam Pater  
habet naturam, subjectus non natura deitatis, sed  
œconomia humanitatis. Qui enim subjicitur, vol-  
untatem precipientis exsequatur. At Patris et Fi-

19. *Μακεδ.* Πῶς οὖν γέγραπται: « Ὑψηλὸς γενό-  
μενος μὲχρι θανάτου » καὶ, « Ὅταν δὲ αὐτῷ ὑπο-  
ταγῇ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγῆται τῷ  
ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾗ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν  
πάντι; » *Ὀρθ.* Μορφήν γὰρ δοῦλου λαβὼν ἐν μορφῇ  
θεοῦ ὑπάρχων, ἀναγκάσθων καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς  
δουλικῆς μορφῆς ἀνεληλυθὼς, ὑπὲρ ἡμῶν ὑποτάσσεται  
τῷ αὐτοῦ Πατρὶ, οὐ φύσις θεότητος, ἀλλ' ἐνώσει  
μορφῆς δουλικῆς, ἥς διαβε. Τί δὲ καὶ ἐλαττωθεὶς  
τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν νομίζεις; διὰ τὸ ὑποτάσσεται αὐ-  
τῶν τῷ Πατρὶ; Ἐάν οὖν ἀκούσης, ὅτι καὶ ἀνθρώποις

19. *Maced.* Quomodo igitur scriptum est: « Fac-  
tus obediens usque ad mortem », et: « Cum  
autem ei subjecta fuerint omnia, tunc ipse quoque  
Filius subjectus erit ei qui subjecti sibi omnia in  
omnibus »? *Orth.* Nimirum, forma servi accepta,  
cum in forma Dei esset, necessario subjectionem  
quoque servilis formæ assumens, subjicitur  
pro nobis suo ipsius Patri, non natura deitatis, sed  
formæ servilis, quam 486 sumpsit, utique. Et  
quid est, cur Filii naturam imminui censeas ex eo  
quod subjiciatur Patri? Nunquid si Deum Verbum

\*\* Psal. viii, 8. \* Psal. xlii, 4. \*\* I Petr. ii, 18. \*\* Philipp. ii, 8. \*\* I Cor. xv, 28.

audias hominibus quoque subjectum fuisse, hominum natura inferioriorem illum statues? *Maced.* Ubi scriptum est, quod hominibus quoque subjectus fuerit? *Orth.* Homo erat Maria, erat et Joseph, atque iis, ut in Evangelio scriptum est, subjectus fuit. Cum enim invenissent illum in templo, ait evangelista, dixerunt: « Fili, quid fecisti nobis? Ecce pater tuus et ego dolentes quarebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me quarebatis? Nesciebatis quia in domo Patris mei oportet me esse? et venit Nazareth, et erat subditus illis? » Ille igitur Unigenitus Dei, ille Salvator mundi inferior scilicet erat Joseph et Maria? *Maced.* Nequaquam, absit! *Orth.* Consimili modo etsi Patri subjectus esse legatur, non tamen deprimitur secundum naturam: sed ut Filius, cui servi formam sumere placuit, subjectionem quoque servilis formæ sumpsit; nam in hac cum esset, Maria fuit subjectus. *Maced.* At ipse Patrem vocavit Deum suum. Quomodo igitur potest una esse utriusque natura? *Orth.* Filius Dei num Deus natura et homo per assumptionem carnis est, necne? *Maced.* Est. *Orth.* Igitur ratione deitatis Deus ipsius Pater est, ratione vero humanitatis, Deus. *Maced.* Ego utriusque naturæ Deum ipsum dico. *Orth.* Memento illius dicti: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum ». Nonne hæc ita se habent? *Maced.* Ita sane. *Orth.* Sic igitur Pater ejus est quemadmodum et noster? *Maced.* Non. *Orth.* Sed ipsius quidem natura: noster vero gratia. Christi enim participes facti, inventi sumus prope, qui procul aberamus natura, adeo ut Deus Pater noster dicatur. *Maced.* S.c. est. *Orth.* Quemadmodum igitur nos Christi participes facti, Patrem habemus Deum: ita Filius quoque Verbum et Deus, cum sanguinis et carnis nostræ factus sit particeps, Patrem habet Deum, ita ut dixerit: « De ventre matris meæ Deus meus es tu ». De ventre autem matris Verbum factum est, quando Virgo concepit et peperit Emmanuel. S.c. hoc modo subjicitur forma servi accepta. *Maced.* Ipse ait: « Pater meus major me est ». *Orth.* Vocabulum « major » multimodis in Scriptura divina accipitur. *Maced.* Etiamne ad carnem hanc vocem « major » refert? *Orth.* Videmus eum timore Dei, quæ divinæ Scripturæ mens sit, quot modis vocem « major » usurpet. *Maced.* Videmus. *Orth.* In Evangelio Filius ait: « Pater, qui dedit mihi, major omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus ». Et de Esau dictum est: « Quia major serviet minori ». Et: « Major erat Saul omnibus hominibus ». Et: « Major omnibus est caritas ». Et: « Granum sinapi cum creverit majus est omnibus oleis ». Scripta sunt hæc, necne? *Maced.* Scripta sunt. *Orth.* Sicine ergo Esau Jacobo majorem dicit, quemadmodum Saulem aliis homi-

Α υπετάγη ὁ Θεὸς Λόγος, ἄρα καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐλάτωνα θήσας τῇ φύσει; *Maced.* Πῶς γέγραπται, δεῖ καὶ ἀνθρώπος υπετάγη; *Orth.* Ἀνθρώπος ἦν ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωσήφ, καὶ υπετάγη αὐτοῖς, ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Εὐρώντας γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ἐν τῷ ἱερῷ, Ἐλεγον αὐτῷ· Ἐτέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ σου ἐζηρωμένον σε. Ὁ δὲ εἶπε· Τί δεῖ ἐζηρεῖτέ με; Οὐκ ἤθετε, δεῖ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; καὶ κατήλθεν εἰς Ναζαρέτ, καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. Ὁ ἄρσ καὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας ὑποδεδεικέντος ἦν ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου; *Maced.* Οὐχί, μὴ γένοιτο! Ὁρθ. Οὕτως, κτὼ ὑποτάσσασθαι λέγεται τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐλαττοῦται τὴν φύσιν· ἀλλ' ὡς Υἱὸς μορφῆν δούλου εὐδοκῆσας λαβεῖν, καὶ τὴν ὑποταγὴν Β ἐλαβε τῆς δουλικῆς μορφῆς. Ἐν γὰρ ταύτῃ ὧν, καὶ τῇ Μαρτῆ υπετάγη. *Maced.* Αὐτὸς εἶπε Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς; δύναται ἡ αὐτῆς φύσεως εἶναι; *Orth.* Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἐστὶ τῇ φύσει, καὶ ἀνθρώπος τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς, ἡ οὐ; *Maced.* Ναί. Ὁρθ. Οὐκ οὖν τῇ μὲν θεότητι· Πατὴρ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι, Θεός. *Maced.* Ἐγὼ τοῦ συναρροφίτου αὐτὸν Θεὸν λέγω. Ὁρθ. Ἀναμνησθε τὸ ζῆτοῦ τοῦ λέγοντος οὕτως· Ἐπορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Ἡ οὐχ οὕτως; *Maced.* Οὐτως. Ὁρθ. Οὕτως οὖν ἐστὶν αὐτοῦ Πατὴρ ὡς καὶ ἡμῶν; *Maced.* Οὐκ. Ὁρθ. Ἄλλ' αὐτοῦ μὲν φύσει, ἡμῶν δὲ χάριτι; Μίτοχοι γὰρ γινώσκου τοῦ Χριστοῦ, εὐρίθηνον ἐγγίσι οἱ μακρὰν τῇ φύσει, ὥστε χροματίζειν ἡμῶν τὸν Θεὸν Πατέρα. *Maced.* Οὐτως. Ὁρθ. Ὅπως οὖν ἡμεῖς, μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γινώσκοντες, ἔχομεν τὸν Θεὸν Πατέρα, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος οὖν καὶ Θεός. μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκὸς, ἔσχε τὸν Πατέρα ἑαῖν ὥστε λέγειν αὐτόν· Ἐκ κοιλίας μητρὸς μου Θεὸς μου εἶ σύ. Ἐκ κοιλίας δὲ μητρὸς ὁ Λόγος ἐγένετο. δεῖ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκε τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ οὕτως ὑποτάσσεται μορφῆν δούλου λαβῶν. *Maced.* Αὐτὸς λέγει· Ὁ Πατὴρ μου μεῖζον μου ἐστίν. Ὁρθ. Καὶ τὸ « μεῖζον » τὸν πολλαχῶς ἐστὶ λεγομένον ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ. *Maced.* Καὶ τὸ « μεῖζον » ἐπὶ τὴν σάρκα λέγεις; Ὁρθ. Ἴδωμεν μετὰ φέβου Θεοῦ τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς, ποσαχῶς λέγει τὸ « μεῖζον ». *Maced.* Ἴδωμεν. Ὁρθ. Λέγει ὁ Υἱὸς ἐν Εὐαγγελίῳ· Ὁ Πατὴρ, δε εἰδωκὲ μοι, μεῖζον πάντων ἐστὶ, καὶ οὐδὲς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ εἶρηται· Ὅτι ὁ μεῖζον δουλεύει τῷ ἐλάττω· καὶ, « Μεῖζον ἦν ὁ Σαοὺλ τῶν πάντων ἀνθρώπων » καὶ, « Ἡ ἀγάπη μεῖζον πάντων ἐστὶ » καὶ, « Ὁ κόκκος τοῦ σινάπιδος, ὅταν ἀύξηθῃ, μεῖζον πάντων τῶν λαχάνων γίνεται. » Γέγραπται ταῦτα, ἡ οὐ; *Maced.* Γέγραπται. Ὁρθ. Οὕτως οὖν λέγεις τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ἰακώβ μεῖζονα, ὡς τὸν Σαοὺλ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς τὴν ἀγάπην τῆς ἐλεῖδος καὶ πίστεως; *Maced.* Οὐ. Ὁρθ. Εὐ λέγεις. Ὁ γὰρ Σαοὺλ μεγέθει τοῦ σώματος

Luc. II, 48-51. Joan. XI, 17. Psal. XXI, 11. Joan. XIV, 28. Joan. I, 29, 30. Gen. XXV, 25. I Reg. I, 25. I Cor. XIII, 15. Luc. XIII, 19.

μεζῶν ἐλέγθη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ δὲ ἀγάπη A  
τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς πίστεως μεζῶν ἐλέγθη, ὡς τῆς  
τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιδόσεως αἷτια οὐσα· ἀγαπή-  
σαντες γὰρ πιστεύομεν, πιστεύσαντες δὲ ἐλπίζομεν.  
Μακεδ. Καὶ τοῦτο λέγομαι. Ὀρθ. Οὕτως οὐν λέγεις  
τὸν Πατέρα μεζῶνα πάντων, ὡς τὴν ἀγάπην τῆς ἐλ-  
πίδος τῆ ποθέτηι, ἢ ὡς τὸν Ἡσαΐου τοῦ Ἰακώβ τῶ  
χρόνῳ, ἢ ὡς τὸν Σαουλ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῶ  
μεγέθει; Μακεδ. Οὐ. Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀσυγκρίτῳ  
ὑπεροχῇ μεζῶν πάντων ἐστίν. Ὀρθ. Οὐκοῦν, εἰ  
ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ μεζῶν πάντων ἐστίν ὁ Πατὴρ,  
οὔτε ὡς Ἡσαΐου τοῦ Ἰακώβ τῶ χρόνῳ, οὔτε ὡς ὁ Σαουλ  
τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῶ μεγέθει, οὔτε ὡς ἡ ἀγάπη  
τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος τῆ ποιήσεται. Μακεδ. Πῶς  
δέ; Ὀρθ. Ὅτι ὁ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ μεζῶν πάντων  
ἄν. ὁμοίως καὶ ὡσαύτως μεζῶν πάντων ἐστὶ, καὶ οὐ B  
τοῦ μὲν πλεον, τοῦ δὲ ἔλαττον. Μακεδ. Ἀληθῶς λέ-  
γεις. Ὀρθ. Ὁσαύτως οὐν λέγεις μεζῶνα τοῦ Υἱοῦ  
τὸν Πατέρα καὶ τῶν Ἰσραηλίων, καὶ τῶν κυνῶν, καὶ  
πάντων ἀλόγων ζῴων, καὶ τῆς ἀναισθήτου ὕλης;  
Μακεδ. Οὐχί, μὴ γένοιτο! Ὀρθ. Οὐκ ἄρα πάντων  
ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ μεζῶν ἐστίν. Τοῦ γὰρ Υἱοῦ ὡς  
Πατρὸς Υἱοῦ. Μακεδ. Συγκρίτως; ἄρα. Ὀρθ. Εἶπον ὡς  
Πατὴρ Υἱοῦ. Ὑπερέχον γὰρ τῶν ἄλλων ἀσυγκρίτῳ  
ὑπεροχῇ, οὐ τοῦ Υἱοῦ μεζῶν ἐστίν ἀσυγκρίτῳ ὑπε-  
ροχῇ, ἀλλ' ὡς Πατὴρ Υἱοῦ. Εἰ δὲ οὐκ ἀσυγκρίτῳ  
ὑπεροχῇ μεζῶν αὐτοῦ ἐστίν, οὐ φύσει μεζῶν· οὐ γὰρ  
ἀσύγκριτος. Εἰ δὲ οὐ τῆ φύσει μεζῶν, οὐδὲ τῶ μεγέθει  
ἀμεγέθους γὰρ οὐδὲ τῶ χρόνῳ· ἔχρονος γὰρ οὐδὲ τῆ  
ποιήσεται ἄποιος γάρ. Οὐκ ἄρα ἄλλῳ τῶ μεζῶνα C  
ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα λέγει, ἀλλ' ἢ ὡς Υἱὸς μορφῆν  
Σουλο λαβὼν καὶ τιμὴν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Μακεδ.  
Τοῦτο λέγομαι. Ὀρθ. Ἡ αὐτὴ ἄρα φύσις ἐστὶ Πατρὸς  
καὶ Υἱοῦ· ἐπειδὴ μὴ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ μεζῶν ἑαυτοῦ  
τὸν Πατέρα λέγει. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη Υἱὸς μὴ τὴν αὐ-  
τῆ φύσιν ἔχων. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα τῆ φύσει ὑπο-  
τάσσεται, ἀλλ' ὡς Υἱὸς μορφῆν δοῦλον λαβὼν.  
psit, et summi ipsius Patrem honorat. Maced. Hoc  
tuta: quandoquidem non incomparabili excellentia  
esset, nisi naturam haberet eandem. Quod si ita  
forma servi assumpta.

20. Μακεδ. Περὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ καλῶς λέγεις· περὶ  
δὲ τοῦ Πνεύματος οὐ καλῶς. Κἄν γὰρ μὴ ἦ κτιστὸν  
τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ γενητὸν ἐστίν. Πάντα γὰρ διὰ τοῦ  
Υἱοῦ ἐγένοντο. Εἰ δὲ πάντα, ἐρῶνται καὶ τὸ Πνεῦμα.  
Ὀρθ. Εἰ γενητὸν ἐστίν, καὶ κτιστὸν ἐστίν. Εἰ γὰρ τὸ  
γενητὸν οὐκ ἐστὶ κτιστὸν, πάντα δὲ δι' αὐτοῦ ἐγέν-  
ετο· οὐδὲ τὰ πάντα κτιστά. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νοσή-  
μεν τὸ παρὰ τοῦ Παύλου εἰρημένον· «Τὰ πάντα ἐν  
αὐτῷ ἐκτίσται;» Μακεδ. Ἄλλ' οὐ πάντα ὁμοίωμα  
εἶπιν. Ὀρθ. Κἄν μὴ ὡς ὁμοίωμα, ἀλλ' ὅμως τὰ  
πάντα κτισματά εἰσι. Κτίσμα δὲ κτισματος· οὐδὲν  
εἰσφέρει, ἢ κτίσμα ἐστίν. Μακεδ. Οὐδὲν διαφέρει ὁ  
Γαβριὴλ τοῦ Ἰσραηλίου, ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς τῶν ἀλόγων;  
Ὀρθ. Ἡ κτίσμα ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει· ἢ δὲ ἀγγελος,  
πνεῦμα λειτουργικῶν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενον,  
ὡς τῶν ἀλόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων,

\* Coloss. 1, 16.

nibus, quemadmodum dilectionem spe et fide? Ma-  
ced. Non. Orth. Recte dicis. Saul enim statura cor-  
poris alii hominibus major dictus fuit: dilectio  
vero fide et spe major dicta est, ut quae incre-  
menti aliarum virtutum causa sit: cum enim dili-  
gimus, credimus; cum credimus, speramus. Ma-  
ced. Et hoc admitto. Orth. Sicine igitur Patrem  
majorem omnibus dicis, quemadmodum dilectionem  
spe, qualitate: aut quemadmodum Esau Jacobo,  
tempore: aut quemadmodum Saulem alii homini-  
bus, statura? Maced. Non. Etenim Pater incompar-  
abili excellentia omnibus major est. Orth. Si igitur  
incomparabili excellentia major omnibus est Pater:  
neque tempore, ut Esau Jacobo, neque statura, ut  
Saul alii hominibus, neque qualitate, ut dilectio  
fide et spe «major omnibus est.» 487 Maced.  
Quomodo ergo? Orth. Nam qui incomparabili excel-  
lencia omnibus major est, simili eodemque plane  
modo omnibus est major, nec magis illo, minus  
alio. Maced. Vere dicis. Orth. Eodenne igitur mo-  
do dicis Patrem majorem esse Filio, quo equis,  
quo canibus, quo omnibus brutis animalibus,  
quo denique insensibili materia? Maced. Ne-  
quaquam, absit hoc! Orth. Non igitur omnibus  
incomparabili excellentia major est. Filio enim  
major est ut Pater Filii. Maced. Comparative igitur.  
Orth. Dixi, ut Pater Filii. Cum enim alios in-  
comparabili excellentia superet, non tamen Filio  
major est excellentia incomparabili, sed ut Pater  
Filii. Quod si excellentia incomparabili major eo  
non est, non est major natura: non enim per com-  
parationem. Si vero non major natura, ergo nec  
magnitudine, expertus enim est magnitudinis; nec  
tempore, tempore enim nullo comprehenditur; de-  
nique nec qualitate, expertus enim est qualitatibus.  
Quare nulla alia in re majorem seipso Patrem dicit,  
quam quod Filius ipse sit, qui formam servi sum-  
admitto. Orth. Eadem igitur est Patris et Filii na-  
tura: Patrem majorem seipso dicit. Neque enim Filius  
est, non igitur natura subijcitur, sed ut Filius for-  
ma servi assumpta.

20. Maced. Praeclare tu quidem de Filio disse-  
ris: sed de Spiritu non item. Etsi enim Spiritus  
creatus non fuerit, factus tamen fuit. Omnia enim  
per Filium facta sunt. Si autem omnia, utique et  
Spiritus. Orth. Si factus est, creatus quoque est.  
Si enim quod factum, creatum non est, et omnia  
per ipsum facta sunt, sane creata omnia non sunt.  
Quod si ita est, quomodo intelligemus dictum illud  
Pauli: «Omnia in ipso creata sunt?» Maced. Sed  
non omnia pari in honore habentur. Orth. Etsi non  
pari habeantur honore, omnia tamen creata sunt.  
Creatura autem a creatura nihil differt, quatenus  
creatura est. Maced. Nihil igitur differt Gabriel ab  
equo, aut ab alio quodam bruto animante? Orth.  
Quatenus creatura est, nihil differt; quatenus vero  
angelus, spiritus administratorius ad ministerium

missus, non solum a brutis, sed a nobis quoque A  
hominibus, et ab angelis, cum sit archangelus.  
Etenim oculus, quatenus oculus, aliis corporis  
membris honoratur est; corpus tamen non est.  
(Corpus enim nihil differt a corpore, qua est corpus.)  
*Maced.* Nos dicimus, Spiritum a Deo per Filium  
esse stum habere. *Orth.* Annon cætera, quæ esse  
suum a Deo per Filium non habent, creaturæ sunt?  
*Maced.* Sunt. *Orth.* Creatura igitur est Spiritus. *Maced.*  
Non voco creaturam, quandoquidem scriptum non  
est. *Orth.* Nec factum dicito, quandoquidem idem  
prorsus significat. *Maced.* Sed scriptum est :  
« Omnia per ipsum facta sunt : » scriptumque :  
« Omnes servi tui ». » *Orth.* Servum igitur vocas  
Spiritum? *Maced.* Absit! *Orth.* Non ergo omnibus  
istis annumeratur. *Maced.* Tria igitur nun facta di-  
cis? *Orth.* Sed quæ nec causa nec patre careant.  
Etsi enim Spiritus factus non est, causa tamen  
originis non caret. Causam enim habet Deum, cu-  
jus Spiritus est. Et licet Filius factus non sit, non  
tamen est sine Patre : habet enim Patrem Deum,  
ex quo et genitus est. Pater vero et non factus est,  
et nec causam, nec Patrem habet. *Maced.* Non igitur  
factus est Spiritus per Filium? *Orth.* Absit!  
Quomodo enim Pater illum super Filium ponere  
dicit, si per ipsum Filium Spiritus factus est?  
*Maced.* Ubi scriptum est, Patrem super Filium po-  
nere Spiritum? *Orth.* « Ecce puer meus dilectus,  
in quem complacuit sibi anima mea : ponam super  
eum Spiritum meum ». » *Maced.* Non hunc dicit  
Spiritum. *Orth.* Estne vero alius Patris Spiritus?  
*Maced.* Pater ipse Spiritus est, et quando ait, « Ponam  
Spiritum meum super eum, » virtutem suam  
intelligit. *Orth.* Cum ergo dicit, « Super quem de-  
scendentem et manentem 488 videris Spiritum  
super eum », » virtutem ipsius dicit? *Maced.* Non,  
sed Spiritum ipsum paracletum dicit. *Orth.* De alio  
igitur propheta locutus est, quem super eum po-  
siturus esset, de alio Joanni. *Maced.* Quem ad Joan-  
nem dixit se positurum super eum, is est Para-  
cletus : is vero de quo ad prophetam locutus est,  
suam ipsius virtutem dicit. *Orth.* Duo ne Spiritus  
habet Deus? *Maced.* Deus ipse Spiritus est. Sed et  
virtus ejus Spiritus dicitur. *Orth.* Virtus hæc est  
Spiritus subsistens. *Maced.* Non intelligo quid sit  
subsistens : virtutem suam se positurum dixit.  
*Orth.* Virtus ejus, quam se positurum dixit, in se  
subsistit. *Maced.* Deus ipse est. *Orth.* Atqui, cum  
Joanni dixisset : « Super quem videris Spiritum  
descendentem, velut columbam, et manentem super  
eum », » eumque Joannes cum vidisset, sub-  
junxit a propheta significatam vocem : « Hic est  
Filius meus dilectus, in quem sibi complacuit  
animam meam. » Vides, ut eadem utrobique voces  
ponantur : ne cogitemus, alium Spiritum per pro-  
phetam, alium Joanni fuisse dictum. Deinde ex  
Luce discite quod scriptum est. Posteaquam enim

\* Joan. 1, 3. \* Isa. XLII, 1. \* Joan. 1, 33. \* ibid.

(17) Lege μὴν, ut col. 1332. EDIT.

καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀρχάγγελος ἐν. Καὶ γὰρ ὀφθα-  
λμὸς τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος τιμιώτερός ἐστιν,  
ἢ ὀφθαλμὸς ἑστιν· ἀλλ' οὐχὶ οὐμὰ ἐστὶ. *Μακεδ.*  
Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔχει τὸ  
εἶναι. Ὁρθ. Τὰ γὰρ ἄλλα, οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ  
Υἱοῦ ἔχονται τὸ εἶναι, κτιστάματα εἰσι; *Μακεδ.* Ναί.  
Ὁρθ. Κτιστάματα ἄρα καὶ τὸ Πνεῦμα. *Μακεδ.* Οὐ λέγω  
κτιστάματα, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται. Ὁρθ. Μὴ γενετὴν  
λέγει, ἐπειδὴ ἐκ παραλλήλου αὐτὸ σημαίνοντόν ἐστι.  
*Μακεδ.* Ἀλλ', « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » γέγραπ-  
ται· καὶ, « Τὰ σύμπαντα δοῦλα αὐτοῦ, » γέγραπται.  
Ὁρθ. Δούλων οὖν λέγεις τὸ Πνεῦμα; *Μακεδ.* Μὴ γέ-  
νοιτο! Ὁρθ. Οὐκ ἄρα μετὰ τῶν πάντων συναριθμη-  
ται. *Μακεδ.* Τρία οὖν ἀπάντητα λέγεις; Ὁρθ. Ἄλλ' οὐκ  
ἀνάτιστα, οὐτὲ μὴ (17) ἀπότορα. Καὶ γὰρ εἰ ἀγέννητον  
τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐκ ἀνάτιον· ἔχει γὰρ αἰτιον τὸν  
Θεόν, οὗ Πνεῦμά ἐστι. Κἂν ἀγέννητος ὁ Υἱός, ἀλλ'  
οὐκ ἀπάτωρ· ἔχει γὰρ Πατέρα τὸν Θεόν, εἶπερ δὲ αὐτὸν καὶ  
γεγέννηται. Ὁ δὲ Πατὴρ καὶ ἀγέννητος καὶ ἀνάτistos  
καὶ ἀπάτωρ. *Μακεδ.* Οὐκ ἐγένετο οὖν τὸ Πνεῦμα ἐκ  
τοῦ Υἱοῦ; Ὁρθ. Μὴ γένοιτο! Πῶς γὰρ ὁ Πατὴρ λέ-  
γει τιθέναι αὐτὸ ἐπὶ τὸν Υἱόν, εἶπερ δὲ αὐτὸν ἐγένε-  
το; *Μακεδ.* Πῶς γέγραπται, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐπὶ τὸν  
Υἱόν τίθεισι τὸ Πνεῦμα; Ὁρθ. « Ἰδοὺ ὁ Παῖς μου ὁ  
ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐδόξησεν ἡ ψυχὴ μου· ἴθωσθε τὸ  
Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. » *Μακεδ.* Οὐ τοῦτο λέγει τὸ  
Πνεῦμα. Ὁρθ. Ἔστι γὰρ ἄλλο Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς;  
*Μακεδ.* Καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ Πνεῦμά ἐστι· καὶ ὅταν  
λέγει, « ἴθωσθε τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, » δύναμιν  
αὐτοῦ λέγει. Ὁρθ. Ὅταν οὖν λέγει, « Ἐγὼ ἐν αἰῶσι  
τὸ Πνεῦμα καταβαίνω καὶ μένω ἐπ' αὐτόν, » τὴν  
δύναμιν αὐτοῦ λέγει; *Μακεδ.* Οὐκ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ  
Πνεῦμα τὸν Παράκλητον λέγει. Ὁρθ. Ἄλλο οὖν εἶπε  
τῷ προφήτῃ τιθέναι ἐπ' αὐτόν, καὶ ἄλλο τῷ Ἰωάννῃ.  
*Μακεδ.* Ὁ εἶπε τῷ Ἰωάννῃ τιθέναι ἐπ' αὐτόν, ἐστὶν  
ὁ Παράκλητος· ὁ δὲ εἶπε διὰ τοῦ προφήτου, τὴν δύ-  
ναμιν τὴν αὐτοῦ λέγει. Ὁρθ. Δύο Πνεύματα ἔχει ὁ  
Θεός; *Μακεδ.* Αὐτὸς ὁ Θεὸς Πνεῦμά ἐστι· λέγεται ἔ  
καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ Πνεῦμα. Ὁρθ. Ἡ δύναμις αὕτη  
Πνεῦμα ἐνυπόστατον. *Μακεδ.* Ἐνυπόστατον τί ἐστίν,  
οὐ νοῦ· τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἶπε τιθέναι. Ὁρθ. Τὴν  
δύναμιν αὐτοῦ, τὴν εἶπε τιθέναι, ἐνυπόστατός ἐστιν.  
*Μακεδ.* Αὐτὸ ἐστίν· ὁ Θεός. Ὁρθ. Καίτοιγε εἰρηρῆς;  
τῷ Ἰωάννῃ· « Ἐγὼ ἐν ἰσῆς τὸ Πνεῦμα καταβαίνω  
καὶ μένω ἐπ' αὐτόν. » καὶ τῷ  
Ἰωάννῳ θεασαμένου, ἐπήγαγε τὴν παρὰ τῷ προ-  
φήτῃ σημαίνουμένην φωνήν· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός  
μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐδόξησεν ἡ ψυχὴ μου. »  
Ὁρθ. Ὅτι αἱ αὐταὶ φωναὶ κεῖνται· ἵνα μὴ ἄλλο διὰ  
τοῦ προφήτου Πνεῦμα, καὶ ἄλλο τῷ Ἰωάννῃ εἰρημέ-  
νον νοήσωμεν; Ἐπειτα μάθε καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ, τί  
γέγραπται. Ὅτι, καταβῆντος τοῦ Πνεύματος καὶ μέ-  
ναντος ἐπ' αὐτόν, καὶ τῆς φωνῆς λεγομένης, λέγει·  
« Ἰησοῦς δὲ, Πνεύματος ἁγίου πλήρης, ὑπέστρεψεν  
ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν  
ἐρημον περαιοθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. » *Μακεδ.* Τὸ  
Πνεῦμα οὖν τὸ ἔχον πλήρως ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ;

\* ibid.



Ἄρθ. Ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι Ἰησοῦς ἦν πλήρης Πνεύματος ἁγίου. *Μακεδ.* Μείζον οὖν λέγει τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Ἄρθ. Μὴ γίνετο! *Μακεδ.* Εἰ ἐπλήρωσεν αὐτὸ τὸν Υἱόν, εἰ ἐν τῷ Πνεύματι ἀγεταί, μείζον αὐτοῦ ἐστίν. Ἄρθ. Καὶ πάλιν λέγω, μὴ γίνετο τοῦτο εἰπεῖν! ἄλλ' ὥστε ἐν ἀκούσῃ, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν κἀθήται τοῦ Πατρὸς, οὕτε τόπον νοεῖς· ἐπὶ θεόν, οὕτε μείζονα τὸν Υἱὸν ἤγῃ, ἀλλ' ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως νοεῖς· οὕτως, ἐὰν ἀκούσῃς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πλήρης Πνεύματος ἁγίου, μὴ ἀλλεΐφως πλήρωσιν νομισθῆς, μήτε μείζον τὸ Πνεῦμα ἤγῃ· ἀλλ' ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς καὶ ἐνώσεως τὸ αὐτὸν τῆς φύσεως νοεῖ ἐν τριῶι τελείαις ὑποστάσεσιν. Ὅτι ἐκ ἐπ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πνεύμα, ἄκουε καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῖς Ἰουδαίοις· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισά με· » καὶ τοῦ Πατρὸς· « Ὅτι ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. » *Μακεδ.* Ἐγὼ ἀμαθὴς εἰμι, ἀγνοῶ τὸν διδασκαλόν μου, καὶ διαλέγεταί σοι. Ἄρθ. Γένοιτό σοι τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν λαβεῖν διδάσκαλον! ἵνα μὴ ἀνθρώπου ἢς ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τῷ εἰρηκτί· « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀμήν.

riam meditationem : ne homines sequaris, sed Deum, qui dixit : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti<sup>10</sup>. » Amen.

#### ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐτέρα διάλεξις πρὸς Μακεδονιανόν, περὶ τοῦ, εἰ ἐφόρεσε σῶμα ἐμφυλον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος (18).

#### ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝΟΣ.

Οὐ μόνον σφάλλασθε λέγοντες, ὅτι ὁμοούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ ψυχὴν εἶχε σαρκωθεὶς ὁ Κύριος. ὉΘΘΟΔΟΣΟΣ. Οὐ μόνον εὐσεβοῦμεν λέγοντες, ὅτι ὁμοούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ ψυχὴν εἶχε σαρκωθεὶς. Οὐδὲν δὲ μέγα ποιεῖς ἀρνούμενος τὸ ὁμοούσιον, εἰ ψυχὴν αὐτὸν ἔχειν ἀρνήσῃ. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἕνα τῶν ἐτεροῦσιον καὶ τὸ ἀνόμοιον λεγόντων. Ἴνα γὰρ παθητὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς εἴπωσιν, ἐψυχον λέγουσι, καὶ ἐκ τούτου κατασκευάζουσι τὸ ἀνόμιον. *Μακεδ.* Ἄλλ' ἡμεῖς ἀνόμιον μὲν οὐ λέγομεν, ἐψυχον δὲ λέγομεν. Ἄρθ. Ὅμοιοι λογεῖς, ὅτι παρὰ τῷ θανάτῳ ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδύμονεῖν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ γέγραπται, καὶ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον, Ἠρξάτο θαμβεῖσθαι καὶ ἀδύμονεῖν; *Μακεδ.* Ναί. Ἄρθ. Ἀδύμονεῖ δὲ καὶ ἐκθαμβεῖται θεότης τὸν θάνατον, ἢ τὸ ἐψυχον σῶμα; *Μακεδ.* Δηλονότι ἡ θεότης ἀσαρκωμένη. Ἄρθ. Ἀνόμιος ἔρα ἡ τοῦ Υἱοῦ θεότης τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι; *Μακεδ.* Μὴ γίνετο! Ἄρθ. Εἰ ἀδύμονεῖ καὶ ἐκθαμβεῖται τὸν θάνατον, πῶς δύναται ὁμοιος εἶναι καὶ ἀπαράλλακτος τῷ μῆτι ἀδύμονεῖ, μήτε λυπομένῳ, μήτε ἐκθαμβουμένῳ; *Μακεδ.* Ἐπειδὴ σῶμα ἀνθρώπων ἐσεν, ἀδύμονεῖ.

A Spiritus descendit et mansit super eum, et vox supra dicta audita est, subiungit : « Jesus vero plenus Spiritu sancto, regressus est a Jordane, et ductus est in desertum a Spiritu, ut a diabolo tentaretur<sup>10</sup>. » *Maced.* Spiritus sanctus igitur Christum implet ac perficit? *Orth.* Evangelista ait, Jesum Spiritu sancto plenum fuisse. *Maced.* Majorem igitur Filio Spiritum dicit. *Orth.* Absit! *Maced.* Si ille Filium implevit, si a Spiritu Filius agitur, major ipso est Spiritus. *Orth.* Iterum aio, absit! ut hoc dicam! Sed quemadmodum, cum audis Filium sedere ad dexteram Patris, neque locum apud Deum animo concipis, nec majorem Filium ducis, sed ex eminente honore naturæ identitatem intelligis : sic audiens Jesum plenum Spiritu sancto, non defectus complementum pntes, nec majorem Spiritum existimes, sed ex eminente honore et unione, identitatem naturæ animo collige, in tribus perfectis hypostasibus. Quod vero super ipsum Filium Spiritus sit, audi et ipsum Judæis loquentem : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me<sup>11</sup>; » et Petrum : « Quia unxit ipsum Deus Spiritu sancto et virtute<sup>12</sup>. » *Maced.* Ego litterarum sum imperitus, magistrum meum adducam, qui tecum disputet. *Orth.* Utinam magistrum tibi accersas Deum, qui dixit : « Euntes docete omnes gentes,

#### ΕΙΣΟΥΔΕΜ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Disputatio alia adversus Macedonianum, de quaestione, an Dei Verbum corpus animatum gestavit?

#### MACEDONIANUS.

Non erratis tantum, quod consubstantialiam Patri Filium esse dicatis : sed etiam quod Dominum incarnatum animam quoque habuisse affirmetis. *ORTHODOXUS.* Non modo religiose sentimus, cum Patri consubstantialiam esse Filium : sed et cum eum incarnatum animam habuisse confitemur. Neque vero magni quid feceris consubstantialitatem negans, si animam cum habere negaveris. Hoc enim eorum est proprium, qui substantiæ diversitatem et dissimilitudinem asserunt. Ut enim substantiam Unigeniti dicant esse patibilem, iuanimatam eam dicunt, atque inde dissimilitudinem substantiæ comminiscuntur. *Maced.* Nos vero dissimilitudinem substantiæ non dicimus, sed anima carere dicimus. *Orth.* Faterisne Christum in mortis agone cœpisse contristari<sup>13</sup> et moestus esse, ut in Evangelio Matthæus habet. Cœpit contristari et moestus esse, et ut Marcus, Cœpit pareri et tædere? *Maced.* Etiam. *Orth.* Utrum moesta est et mortem pavet divinitas, an corpus animatum? *Maced.* Divinitas certe incarnata. *Orth.* Filii igitur divinitas dissimilis est dicitati Patris? *Maced.* Absit! *Orth.* Si moesta est et pavet mortem, quomodo similis per omnia erit ei

<sup>10</sup> Luc. iv, 1, 2. <sup>11</sup> Luc. iv, 48. <sup>12</sup> Act. x, 38. <sup>13</sup> Matth. xxviii, 19.

(18) In titulo Dialogi Palat. habet, κεφάλαιον δεύτερον.

qui nec angitur, nec contristatur, nec turbatur? **A** *Maced.* Corpus habuit, et idcirco contristatur. *Orth.* At corpus sine anima non angitur, non turbatur, non tristatur? *Maced.* Sed loco animæ divinitatem habuit. *Orth.* An corpus divinitati pavorem incussit, aut divinitas corpori? *Maced.* Propter corpus divinitas expanscebatur. *Orth.* Nimirum ut principatus animi nostri, ita et divinitas a corpore turbabatur. *Maced.* Absit ut hoc dicam! *Orth.* Concedas igitur oportet animam fuisse quæ turbata est. *Maced.* Absit! *Orth.* Quomodo ergo angelum audies Josepho dicentem: « Accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum: futurum est enim ut Herodes querat animam pueri<sup>13</sup>; » et iterum: « Surge et accipe Mariam conjugem tuam, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui querebant animam pueri<sup>14</sup>; » et Dominus ipse ait: « Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam ponit pro ovibus<sup>15</sup>; » et iterum: « Cum volo, ponam eam, et cum volo, resumam eam<sup>16</sup>. » *Maced.* Quando vero et Patrem audimus loquentem, « Sabbata et neomenias vestras odit anima mea<sup>17</sup>, » idcirco et ipsum Patrem animam labere dicimus? *Orth.* Non considerasti eum, quem adduxisti locum. Neque enim demonstrare poteris Patrem esse, qui isthæc loquatur. *Maced.* Cujus ergo est vox ista? *Orth.* Filii Dei, qui dixit: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit<sup>18</sup>. » *Maced.* Hicinc est qui dicit: « Neomenias vestras et Sabbata odit anima mea? » *Orth.* Sane quidem. Tum enim odit ea, quando incarnatus est, et factus novum instituit. *Maced.* Atqui animam habuit, cum Isaiæ visus est? *Orth.* Quemadmodum nec manus, nec pedes corporeos, neque etiam vestimenta corporea habuit, ante incarnationem, quando dixit: « Foderunt manus meas et pedes meos: et super vestem meam miserunt sortem<sup>19</sup>, » sed quæ futura erant pronuntiavit: sic et de anima loquens dixit: « Odit anima mea. » *Maced.* Sit sane Filii vox hæc: nunquid et tum Filium loquitur, cum dicit: « Ecce puer meus dilectus, in quem complacuit anima mea, ponam Spiritum meum super eum<sup>20</sup>? » *Orth.* Patrem hic, non Filium, loqui in confesso est: at tamen non quod animam habeat sic loquitur Patrem, sed cujusque sancti animam, suam animam dicit. Quæcunque igitur anima sibi complacuerit in Filio, ista, inquit, est anima mea. Etenim ut homo justus, Dei homo dicitur: ita anima justa, Dei anima nuncupatur et est. *Maced.* Quid igitur est beneplacitum? *Orth.* Verbum complacuit, propheta Isaias interpretatur suscepti, ubi scribit: « Jacob servus meus, suscipiam eum: Israel electus meus, quem benigne suscepti anima mea. Posui Spiritum meum super eum. » Quæcunque igitur anima bene, quem ostendo, servum meum suscepit, ea est mea anima. *Maced.* Nos improprie Pa-

*Orth.* Σώμα ἐξ ἔργου οὐκ ἀδραμονεῖ, οὐκ ἐκθαμβεῖται, οὐ λυπεῖται. *Maced.* Ἄλλ' εἶχε θεότητα ἀντί τῆς ψυχῆς. *Orth.* Τὸ σῶμα ἐποίησε τὴν θεότητα ἐκθαμβεῖσθαι, ἣ ἡ θεότης τὸ σῶμα; *Maced.* Διὰ τὸ σῶμα ἡ θεότης ἐξεθαμβεῖτο. *Orth.* Ἐθολούτο ὁὖν ἡ θεότης ὑπὸ σώματος, ὡς τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν. *Maced.* Μὴ γένοιτο εἰπεῖν! *Orth.* Ὁ ἀνάγκη ὄν δοῦναι ψυχὴν τὴν θεολογούντων. *Maced.* Μὴ γένοιτο! *Orth.* Πῶς ὁὖν ἀκοῦση τοῦ ἀγγέλου λέγοντος τῷ Ἰωσήφ· « Παράλαβε τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ ὁ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· » καὶ πάλιν· « Ἐγερθεῖς, παράλαβε Μαριάμ τὴν γυναῖκα σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ἐζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειν ὑπὲρ τῶν προβάτων· » καὶ πάλιν· « Ὅτε θῶλω, εἰθίμη αὐτὴν, καὶ ὅτε θῶλω, λαμβάνω αὐτήν; » *Maced.* Ἐπειδὴ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, « Τὰ νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, » ἄρα διὰ τοῦτο καὶ τὸν Πατέρα ψυχὴν ἔχειν λέγομεν; *Orth.* Πρῶτον ὁ παρρηγῶσι βίβλον οὐκ ἐνόησας. Οὐ γὰρ ἔχεις δεῖξαι, ὅτι Πατὴρ ἔστιν ὁ λέγων. *Maced.* Ἀλλὰ τίνας ἐστὶν ἡ φωνή; *Orth.* Τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰρηκότος; « Ἐγὼν βούς τὸν κτητάμινον αὐτῶν, καὶ βοῦς τὴν γάτρην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ κλέψ μου ἐὼ συνῆκε. » *Maced.* Ὅπως ὄντος ὁ λέγων· « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου; » *Orth.* Καὶ πάντω. Τότε γὰρ αὐτὰ ἐμίσησεν, ὅτε ἐνηθρώπησεν, καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην διέθετο. *Maced.* Κατέχευε ψυχὴν, ὅτε ὤφειλε τῷ Ἰωσήφ; *Orth.* Ὅσπερ οὐκ εἶχε χεῖρας καὶ πόδας σωματικούς, οὕτω μὴ ἱμάτια σωματικὰ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτε ἔλεγεν, « Ἀρῶσαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ ἐπὶ τὴν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλέφρος; » ἀλλὰ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι ἔλεγεν· οὕτω καὶ περὶ ψυχῆς λέγων εἶπε· « Μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » *Maced.* Δῶμεν, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ· μή καὶ ὅτε ἔλεγεν, « Ἰσοῦ ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν τῆ δόξης ἡ ψυχὴ μου· ὅθσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, » ὁ Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων; *Orth.* Οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων, ἀλλ' ὁμολογουμένως ὁ Πατὴρ. Οὐ μὴν ὡς αὐτὸς ψυχὴν ἔχων ταῦτα λαλεῖ· ἀλλὰ πᾶσαν ψυχὴν ἁγίαν, αὐτοῦ ψυχὴν λέγει. Ἦτις ὁὖν ψυχὴ εἰς τὸν Υἱὸν ὑπόδηκε, αὐτὴ μου, φησὶν, ἐστὶν ἡ ψυχὴ. Ὡς γὰρ ὁ δικαίος ἀνθρώπος, τοῦ Θεοῦ λέγεται ἀνθρώπος· οὕτω καὶ ἡ δικαία ψυχὴ τοῦ Θεοῦ λέγεται καὶ ἐστὶ ψυχὴ. *Maced.* Τί ὄντος ἐστὶν εὐδοκία; *Orth.* Ὁ προφήτης Ἰσaias τὸν ἠπόδοκον, προσεδέξατο, εἶπε, λέγων· « Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήφωμαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτόν ἡ ψυχὴ μου ἔδωκα τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. » Ἦτις ὁὖν ψυχὴ τοῦτον, ὃν δεῖκνυμι ὑμῖν παῖδά μου, προσεδέξατο, αὐτὴ μου ἐστὶ ψυχὴ. *Maced.* Ἡμεῖς καταχρηστικῶς τὸν Πατέρα λέγομεν εἰρηκότων τὴν εἰ-

<sup>13</sup> Matth. ii, 13. <sup>14</sup> ibid. 20. <sup>15</sup> Joan. x, 11, 12, 17-19. <sup>16</sup> Isa. xlii, 1.

<sup>17</sup> ibid. 18. <sup>18</sup> Isa. i, 13. <sup>19</sup> ibid. 3. <sup>20</sup> Pe. ii.

νήν. Ὅτε γὰρ ψυχὴν ἔχων ὁ Πατὴρ λέγει· « Εἰς ἡρώδῃσεν ἡ ψυχὴ μου » οὕτε, ὡς τὸ νενόηκας, περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς λέγει. Ὁρθ. Δύμεν, εἰ καταχρηστικῶς εἰρήται περὶ τοῦ Πατρὸς· ἄρα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καταχρηστικῶς εἰρήται; *Maced.* Ναί. Ὁρθ. Ἐν οὖν καὶ ἀνθρώπος λέγεται ὁ Πατὴρ, καταχρηστικῶς εἰρήται· καὶ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἄρα καὶ τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἀνθρώπων λέζομεν; *Maced.* Ποῦ γέγραπται καταχρηστικῶς ὁ Πατὴρ ἀνθρώπος; Ὁρθ. Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει αὐτὸν ἀνθρώπων. *Maced.* Ἀνάγνωθί μοι ποῦ αὐτὸν λέγει ἀνθρώπων. Ὁρθ. Ὅταν λέγῃ, « Ἀνθρώπος τις ἐποίησε γάμος τὸ υἱὸν αὐτοῦ, » ποῖον λέγει ἀνθρώπων; Καὶ ἔστιν λέγῃ· « Ἀνθρώπος τις ἐπέτευσεν ἀμπελόνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, » ποῖον νοεῖς ἀνθρώπων; *Maced.* Ἐν παραβολῇ τὸν Πατέρα. Ὁρθ. Ἄρα οὖν, ἐπειδὴ ἐν παραβολαῖς τὸν Πατέρα λέγει ἀνθρώπων, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραβολῇ καὶ ἑαυτὸν Χριστὸν ἀνθρώπων μετὰ τοὺς δούλους ἀπεσταλμένον, εἰπομεν ἂν καὶ αὐτὸν τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἐνηθρωπικῆναι; *Maced.* Μὴ γένοιτο! Ὁρθ. Ἐκὼ δὲ ἀκούσωμεν πρὸς τὸν Πατέρα, ὁ βλέπουσιν ἄγγελοι τῶν παιδίων, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται· ἀκούσωμεν δὲ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν, ὁ θαμψεν ἐν τῷ θρεῖ, καὶ ἐβράζειεν ὁ ὑπηρετῆς· οὕτως ἀκούσωμεν τῶν σηματομένων; ἢ τὸ μὲν σώματος πρὸς τὸν, τὸ δὲ καταχρηστικῶς ὀνομάσωμεν πρὸς τὸν, ὁ ἐστὶν ὑπόστασις; *Maced.* Ὁμολογουμένως ἄλλως ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλως ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὁρθ. Οὐκ ἄρα, καὶ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς καταχρηστικῶς εἰρήται ψυχὴ, πάντως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· Μανιχαῖον γὰρ αὐτῇ τῇ μανία, τὸ λέγειν μὴ ἐνηθρωπικῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. *Maced.* Ἐνηθρωπικῆναι λέγομεν· ἀλλ' οὐχὶ ψυχὴν εἰληφῆναι. Ὁρθ. Μὴ λέγε ἐνηθρωπικῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ σεσαρκῶσθαι. Εἰ γὰρ οὐκ ἔλαθεν ἐμψυχον σῶμα, οὐδὲ ἐνηθρώπησεν. *Maced.* Ἄτ' εἶ; Ὁρθ. Ὅτι σῶμα ἔψυχον, τὸ μὴ κοινωνῆσαν ψυχῇ λογικῇ, οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπινον σῶμα. Πῶς δὲ ὡς ἄσπιδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὕδα αὐτῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπέθοτος, οὕτως ἀκούεται τοῦ Πατρὸς λέγοντος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, ὅτι « Ὅτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κατελείφθη εἰς ἔδου, οὕτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ οἶδε διαφορὰν; Καὶ ὁ προσφῆται Ἰσαίας βοᾷ· « Ἐν ὅτε περὶ ἀμαρτίας τὴν ψυχὴν ὁμῶν, ὤψεσθε στέρεμα μακρόδον. » Καὶ βουλεύεται Κύριος ἐν χερσὶ αὐτοῦ ἀφελεῖν τὸ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, εἰδείει αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσσει τῇ συνέσει, δικαιοσύνη δικαιοσύνη εὐ δουλεύοντα πολλοῖς· καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα. Ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήγειται, καὶ διὰ τῆς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. » *Maced.* Καὶ ἡμεῖς ἴσμεν, ὅτι πολλὰ καὶ εἰρήται ἐν τῇ Γραφῇ, ὅτι ψυχὴν ἔχων· ἀλλὰ καταχρηστικῶς

A trem ista locutum fuisse dicimus. Neque enim quod animam habeat, dicit: « In quo sibi complacuit anima mea: » neque de anima hominum loquitur, ut tu quidem existimas. *Orth.* Improprie animam Patri tribui concedamus, nunquid et de Filio improprie? *Maced.* Etiam. *Orth.* Quid si autem Pater homo dicitur, et si improprie Pater dicitur, num et Filius improprie homo dicitur? *Maced.* Ubi scriptum est Patrem improprie esse hominem? *Orth.* **490** Filius ipse in Evangelio hominem ipsum vocat. *Maced.* Locum lege, quo ipsum hominem vocat. *Orth.* Quando dicit, « Homo quidam fecit nuptias filio suo », qualem hominem dicit? Et quando dicit, « Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam agricolis », qualem intelligit hominem? *Maced.* In parabola Patrem. *Orth.* Ergone igitur, cum in parabolis Patrem dicat hominem, et in eadem illa parabola seipsum dicat hominem post servos missum, Filium ipsum improprie hominem factum fuisse dixerimus? *Maced.* Absit. *Orth.* Si ergo audierimus faciem Patris, quam puerorum angelici vident: si item audierimus faciem Filii, quæ in monte resplendit, et quam minister Pontificis percussit: itane propria utrobique significatione faciem accipiemus, aut hanc quidem corporis faciem, illam improprie appellabimus faciem, quæ est hypostasis? *Maced.* Omnium consensu aliter Patri, aliter Filio tribuatur. *Orth.* Non ergo si improprie anima Patri, continuo et Filio improprie tribuatur. Est hæc Manichæorum insaniam, docere Filium Dei non fuisse hominem factum. *Maced.* Hominem cum factum confitemur; sed animam assumpsisse non item. *Orth.* Non hominem solum dic, sed et carne factum. Neque enim homo factus est, si corpus animatum non assumpsit. *Maced.* Quid ita? *Orth.* Quia corpus exanimæ, quod ab animæ rationalis communione sejunctum est, non est corpus humanum. Cur autem instar æspidis surdæ et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantis? ita vos et Petrum auditis, in Actis apostolorum dicentem: « Non derelictam esse apud inferos animam ejus, neque carnem ejus sensisse corruptionem? » et Isaiam clamantem: « Si dabitis pro peccato animam vestram, videbitis semen longævum. Et vult Dominus in manu ejus auferre dolorem animæ ejus, ostendere ei lucem, et formare intelligentiam, innocentem efficere justum, bene servientem multis; et peccata eorum ipse portabit. Quapropter ipse possidebit multos, et fortinm dividet spolia. Pro eo autem quod tradita est in mortem anima ejus, et inter iniquos reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et propter iniquitates eorum traditus est. » *Maced.* Scimus sæpe in Scriptura dici, ipsum habere animam, sed improprie, non vere, dictum est. *Orth.* Quæcunque igitur humana de ipso sunt dicta, qualia sunt au-

<sup>11</sup> *Math.* xii, 2. <sup>12</sup> *Math.* xxi, 33. <sup>13</sup> *Psal.* lvii, 5 6. <sup>14</sup> *Act.* ii, 31; *Psal.* xv, 10. <sup>15</sup> *Eccl.* i, 10.

ditus, visus, olfactus, vox, gustus, concupiscentia, A uolor, stupor, anxietas, obambulator, figurate, non proprie, dicta fuerint? *Maced.* Imo ea quæ modo recensita sunt, omnia proprie ipsi competunt: sed anima improprie. *Orth.* Nimirum qui illi laboranti, exque ossibus, nervis, venis, arteriis aliisque membris et partibus compacto corpori se unire dignatus est, is animam non habuit? *Maced.* Quorum Vita opus habuit anima? *Orth.* Et quid carne illi opus fuit, qui patribus nostris etiam absque carne visus est? *Maced.* Carne opus habuit, ut crucifigi posset. *Orth.* Sic anima opus habuit, ut dolere, contristari, ut expavescere, ut apud inferos esse posset. Hoc est enim, *formam servi accipiens*, non in corpore duntaxat apparere, sed servitutis etiam passiones assumere. *Maced.* Formam servi assumpsit, quando carnem assumpsit. *Orth.* Forma Dei estne perfecta Dei forma? *Maced.* Etiam. *Orth.* Ergo et forma servi, perfecta servi forma est. Hinc enim et stupor et dolor et angor, quod forma servi perfecta sit. Atque hæc est ovis illa quam qui quaerit et invenit, super humeros fert, non ut rem inanem, sed animal animatum, permittens illi ut passiones habeat, non illas quidem peccati, sed naturæ: ne phantasia esse existimetur, et insanitiam Manichæus. *Maced.* Concedamus 491 de anima pulchre te disserere; sed quid causæ est cur consubstantialiam Filium Patri dicatis? *Orth.* Quia quam dixeris esse rationem substantiæ Patris, eam ipsam et substantiæ Filii esse statuimus. *Maced.* Sed illud non est consubstantiale, sed substantia simile. *Orth.* Simile substantia est, ut ita dicam, agrestis sapientia: ut si quis dixerit, quod idem sit unius moris et similis moris, idemque unius generis et similis generis, unius gloriæ et similis gloriæ, unius sententiæ et similis sententiæ. *Maced.* Nequaquam, sed substantia simile de incorporeis, consubstantiale de corporibus dicitur. *Orth.* Dixi agrestem esse sapientiam: potius quippe dicere vos oportuit substantia simile de corporibus in quæ cadit similitudo, consubstantiale vero de incorporeis dici, in quæ cadit identitas: nam consubstantiale est ejusdem substantiæ. *Maced.* At consubstantialia præjacentem habent substantiam. *Orth.* Nequaquam vere dicis: nam consubstantialis est Eva Adamo, neque tamen habent præjacentem hominum substantiam. *Maced.* Sed terram habent præjacentem. *Orth.* Nec tamen ideo sunt consubstantialia, quia ex terra sunt, sed quia eandem admittunt substantiæ rationem. *Maced.* Verum ego idcirco consubstantialia esse dico, quia ex eadem plane sunt substantia, ex terra nempe. Dic igitur et canes, et serpentes et cuncta cætera animantia hominibus esse consubstantialia, neque solum bruta animantia, sed etiam plantas et si quid aliud ex terra ortum habet. Uno quippe nomine omnia terrena vocantur, sed non eandem admittunt substantiæ rationem. *Maced.* Ego non sum sectator Aristotelis. *Orth.* Neque ego. *Maced.* Sed Aristoteles inquit, hominorum, seu quorum commune nomen, diver-

είρηται, και οὐκ ἀληθεία. Ὁρθ. Πάντα ὄν ἔσα εἴρηται περὶ αὐτοῦ ἀνθρώπινα, ὡς ἀκοή, ὄρασις, ὀσφρησις, φωνή, γέσσις, ἐπιθυμία, λύπη, ὄλμθος, ἀνημονία, περίπατος, καταχρηστικῶς εἴρηται, και οὐκ ἀληθεία; Μακεδ. Πάντα ταῦτα τὰ προεργημένα ἀλθῶς εἴρηται, ψυχὴ δὲ καταχρηστικῶς. Ὁρθ. Καὶ ὁ καταχρηστικῶς κοπιῶνται τὸ σῶματι, και ἐξ ὁστέων, και νεύρων, και φλεβῶν, και ἀρτηριῶν, και ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος και μερῶν συμπηγνῆτι ἐνωθῆναι, οὐκ εἶχε ψυχῆν; Μακεδ. Τί χρεῖαν εἶχε ψυχῆς ἡ Ζωή; Ὁρθ. Τί δὲ χρεῖαν εἶχε τῆς σαρκός, ὁ ἀνευ σαρκός ὀφθεις πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν; Μακεδ. Εἰς τὸ σταυρωθῆναι χρεῖαν εἶχε σαρκός. Ὁρθ. Καὶ εἰς τὸ λυπηθῆναι, και ἀνημονῆσαι, και ἐκθαμβηθῆναι, και ἐν ἔδω γενέσθαι, χρεῖαν εἶχε ψυχῆς. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μορφήν δοῦλου λαβῶν, οὐ τὸ ἐν σῶματι φανῆναι μόνον, ἀλλὰ και τὸ τὰ πάθη τῆς δουλείας λαβεῖν. Μακεδ. Μορφήν δούλου ἔλαβε, σάρκα λαβῶν. Ὁρθ. Ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ τελεία ἐστὶ μορφή Θεοῦ; Μακεδ. Ναί. Ὁρθ. Καὶ ἡ μορφή ἔρα τοῦ δούλου τελεία μορφή τοῦ δούλου ἐστὶ. Διὰ τοῦτο γάρ και θάμβος, και λύπη, και ἀνημονία, διὰ τὸ τελειαν εἶναι τῆν τοῦ δούλου μορφήν. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πρόβατον, ὃ ζητήσας και εὐρών, ἐπὶ τῶν ὄμων φέρεται, οὐκ ἀσκήν ἀψύχον, ἀλλ' ἐμψύχον ζῶον, συγχωρῶν αὐτῷ ἔχειν τὸ πάθος, οὐ τὰ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τὰ τῆς φύσεως· ἵνα μὴ φαντασία νομισθῆ, και Μανιχαῖος μανῆ. Μακεδ. Δῶμεν, ὅτι περὶ ψυχῆς καλῶς λέγεις, διὰ τὴν καὶ ὁμοούσιον λέγεις τὸν Υἱὸν τῆν Πατρὶ; Ὁρθ. Ὅτι ἐν ἐάν εἶπης λόγον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τοῦτον αὐτῶν τὸν λόγον εἶναι τιθέμεθα και τῆς τοῦ Υἱοῦ οὐσίας. Μακεδ. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστιν ὁμοούσιον, ἀλλὰ ὁμοοῦσιον. Ὁρθ. Τὸ ὁμοοῦσιον, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀγροικὸς σοφία ἐστίν· ὡς ἐάν λέγη τις τὸν ὁμότροπον ὁμοόρονον, ἢ τὸν ὁμογενῆ ὁμοιογενῆ, ἢ τὸν ὁμοέθον ὁμοέθορον, ἢ τὸν ὁμοόρονον ὁμοόρονον. Μακεδ. Οὐκ ἀλλὰ τὸ εἰμοιστέσιον ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων· τὸ δὲ ὁμοοῦσιον ἐπὶ τῶν σωμάτων. Ὁρθ. Εἶπον, ὅτι ἀγροικὸς σοφία ἐστὶ· μάλλον γὰρ τὸ ὁμοοῦσιον εἶε: λέγεσθαι παρ' ὁμῶν ἐπὶ τῶν σωμάτων, ἐφ' ὧν και ὁμοιότης, τὸ δὲ ὁμοοῦσιον ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, ἐφ' ὧν ἡ ταυτότης· τὸ γὰρ ὁμοοῦσιον ἐστὶ τὸ ταυτοῦσιον. Μακεδ. Ἀλλὰ τὰ ὁμοοῦσιον ἔχουσι προὔποιεμένην οὐσίαν. Ὁρθ. Οὐκ ἀλθῶς λέγεις; και γὰρ ὁμοοῦσιός ἐστιν ἡ εἶσα τῷ Ἀδάμ, και οὐκ ἔχουσι προὔποιεμένην οὐσίαν ἀνθρώπων. Μακεδ. Ἀλλὰ τὴν γῆν ἔχουσι προὔποιεμένην. Ὁρθ. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο εἶναι ὁμοοῦσιον, ἐπειδὴ ἐκ τῆς γῆς εἰσιν, ἀλλ' ὅτι τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. Μακεδ. Ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο λέγω ὁμοοῦσιους, ἐπειδὴ ἐκ τῆς αὐτῆς εἰσιν οὐσίας, ἐκ τῆς γῆς. Ὁρθ. Εἶπε σὺν και τοὺς κύνας, και τοὺς ἄφεις, και πάντα τὰ ἄλλα ζῶα, ὁμοοῦσια τοῖς ἀνθρώποις· και οὐ μόνον τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ και τὰ φυτὰ, και ἐφ' τὴ ἐπερόν ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς. Ὁμοῦνμως γὰρ πάντα γῆϊνα καλοῦνται· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. Μακεδ. Ἐγὼ οὐκ ἀκολουθῶ Ἀριστοτέλει. Ὁρθ. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ. Μακεδ. Ἀλλὰ Ἀριστοτέλης εἶπε τῶν ὁμοῦνμων τὸν λόγον τῆς οὐσίας ἔτερον εἶναι. Ὁρθ. Σὺ

ὅτι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον λέγεις τῆς οὐσίας ἀνθρώπων ἅ καὶ θεῶν, καὶ βῶν, καὶ ἔππων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων; *Maced.* Ναί. Ὁρθ. Τὸν αὐτὸν ἔρα λόγον ἔχεις τῆς οὐσίας τοῖς ἀλόγοις; *Maced.* Ναί. Ἐκ τῆς γῆς γὰρ ἐγενόμεθα πάντες. Ὁρθ. Ἐγὼ μὲν οὐκ Ἀριστοτέλει ἀκολουθῶν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ, τῶν ὁμωνύμων τὸν λόγον τῆς οὐσίας οὐ τὸν αὐτὸν λέγω, οὐδὲ ταυτὰ τοῖς ἀλόγοις τὰ λογικά. Πᾶς δὲ αἰρετικὸς ἔ παρα-  
 συνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς. » *Maced.* Μὴ ὑβρίζει διαλεγόμενος. Ὁρθ. Ἐγὼ οὐκ ὑβρίζω· ἀλλ' ἡ σὴ φωνὴ τοῦτο συνήγαγε.

*Orth.* Ego contumeliose non ago, sed illud ex dictis tuis con-

sequitur. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, προομίον δύναμιν ἔχουσα, καὶ τραγῳδίας τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν τραγῳχῆς. B

Ἐθαύμασα σου τὸν φιλόλογον καὶ φιλαλήθη σκο-  
 πῶν, ὃ πιστότατε δοῦλε Χριστοῦ (τί γὰρ ἂν εὐρίοιμι  
 τῆς ἀξίας ταύτης ἴσον;) Ἐδοτάθει· καὶ τοσοῦτον  
 ἐθαύμασα, τοσοῦτον ἠτήθηθην, ὡς αὐτίκα διαναστήναι  
 πρὸς τὴν ἰσὴν ἐκείνου διακονίαν, εἰσφέρωντα προθύ-  
 μως τὸ βούλευσθαι, εἰ καὶ λείπει τὸ δύνασθαι. Πῶς  
 γὰρ ἂν δυνήσθην ἢ τῷ θερμῷ σου ζήλω συνειστοῖσαι  
 λόγον, ἢ τὸ χρεωστούμενον τῇ ἀληθείᾳ πληρῶσαι  
 μέτρον, ἢ τοῦ νῦν ὀχλοῦντος ψεύδους παραστήσαι (19)  
 τὸν ὄγκον; Ἀλέγονται πάσης ἀλογίας καὶ ἀπονοίας γέ-  
 μονα βήματα· καὶ λέγονται μετὰ πάσης ἀναίδειας  
 καὶ ἀβητίας, ὡς ἐκ τούτου βῶν τολμᾶσθαι τὰ μὴ  
 πρότερον τολμηθέντα, καὶ τὴν αἰρετικὴν κακίαν μη-  
 ζεῖν λάθρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπιβουλεύειν τοῖς ἀπλο-  
 στέροις, ἀλλ' ὡς ἀπάντων ἔχουσαν ἐξουσίαν νεα-  
 νιάσθαι, καὶ κατὰ πάντων ἐπιτάσσειν, νομοθετεῖν,  
 ἔλκειν πρὸς τὸ δοκοῦν, ἀπατεῖν ὑπακοὴν ἀνυπέρβε-  
 τον, καταγνώσκων, δικὰς εἰσπράττεσθαι τῆς περὶ τὴν  
 εὐσέβειαν ἀκριβείας· καὶ τὸν μὲν ὑβρεσι περιβάλλειν,  
 τὸν δὲ πατρίδος ἐλαύνει· τοῦτον βρόχους ἐγκλημάτων  
 πλέκειν, ἐκεῖνον γυμνοῦν τῆς προσώπου ἀξίας·  
 ἄλλον καταβάλλειν τῷ θρόνῳ, ἕτερον συναρπάζειν  
 τῷ κόμπῳ. Σιωπῶ τὰ δεσμὰ, τὰ δεσμητήρια, τὰς  
 ζημίας, τὰς ἀτιμίας, τὰς μάστιγας, τὰ τῶν φόνων  
 ἐλεεινὰ θεάματα, καὶ μετὰ τὴν πείραν αὐτῆσδε ὑπερ-  
 βολῆν ἀπιστούμενα. Καὶ ταῦτα δραματούργει (20) διὰ  
 πολλῶν ἱερῶν. Ὁ τῆς ἀνέρου τὸ μῆκος! Ὁ τῆς ἀφο-  
 ρῆτου ἰδέτης! Ὁν προομίον ἱερουργίας τε καὶ διδα-  
 σκαλίας τὸ γλυκύτατον ἐκεῖνον· Ἐιρήνη πᾶσιν· ὦν  
 ἔργον περιφρεῖν τὸ κήρυγμα, τὸ πολλὰ παραγγέλλειν  
 περὶ πράξεως, ὅπως φυλάσσοις τὸ, « Τῇ πράξει τῆς  
 παιδείου τοὺς ἀντιδιαθεμένους; » καλῶς πρε-  
 σβᾶσθαι τὸ· « Ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ ὀφειλομεν τὰ ἀσβε-  
 νήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν· » πάνυ γὰρ ὁστικῶς  
 τηροῦσι τοὺς σοφοὺς Παύλου λόγους· « Τίς ἀσθενεῖ,  
 καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς οὐκ ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἐγὼ  
 πυροῦμαι; » καὶ· « Πᾶσι πάντα γέγονα, ἵνα πάντας  
 κερδανῶ. » Ποῦ νῦν τὸ· « Μὴ μοσεῖτε ὡς ἐχθροὶ,  
 ἀλλὰ νοθεύετε ὡς ἀδελφοί; » Ποῦ νῦν· « Ἴνα τὸ

nam esse substantiæ rationem. *Orth.* At tu dicis eandem esse rationem substantiæ boninum, asinorum, boum, equorum et aliorum animantium? *Maced.* Etiam. *Orth.* Eandem ergo substantiæ rationem habes quam bruta animantia. *Maced.* Etiam. *Orth.* Ego quidem non Aristotelem, sed veritatem consecutus, non dico eorum quorum commune nomen, eandem esse substantiæ rationem, neque eandem esse irrationabilia quæ rationabilia. Omnis autem hereticus « comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis ». » *Maced.* Abs-  
 contumeliose non ago, sed illud ex dictis tuis con-

*Ejusdem epistola, præfationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragædia.*

Litterarum studium tuum, veritatisque indagandæ scopum, admiratus sum, o fidelissime Christi serve (quo te enim digniori compelle nomine?) Eustabii: et tantopere miratus, tantopere victus sum, ut confestim jussum mihi a te ministerium aggressus sim, promptam mecum afferens voluntatem, etsi vires me deficiant. Qui enim possem fervido studio tuo æquare sermonem, aut debitam veritati implere mensuram, aut mendacii jam turbas agentis exsuperantiam declarare? Verba proferturum amantiae atque insipientiæ plena: dicuntur autem summa cum impudentia et arrogantia: et exhibent ausus quæ non sunt bacteris ausi, hæreticæque improbitas non clam ulterius et paulatim simplicioribus insidiatur, sed quasi nacta in omnes potestatem, ferociter agat, omnibus imperet, leges præscribat, ad placita sua pertrahat, obsequiantium postulet, absque mora damnet, penas sumat de studentibus pie religioni: et hunc quidem contumeliosis oneret, illum patria pellat, alii accusationum laqueos connectat, illum dignitate spoliât sua, alium audacia sua dejiciat, alium fastu suo ad suas partes abripiat. Taceo vincula, carceres, multas, opprobria, flagella, miseranda cædium spectacula, quæ vel post ipsam experientiam ob atrocitatem nimiam vix creduntur. Hæc porro tragædia multos sacerdotes auctores habet. O execrandam audaciam! O intoleranda jura! quibus exordium sacerdotii ac magisterii fuit dulcissimum illud dictum: Pax omnibus: quorum opus est prædicationem circumquaque ferre, multis verbis mansuetudinem commendare, ut obtempere illi, « Cum mansuetudine erudire adversarios », probe annuntiant illud: « Nos qui fortes sumus, debemus infirmitates infirmorum portare », Admodum enim sancte observant hæc sapienter a Paulo dicta: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? » et: « Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifaciam ». Ubi

<sup>19</sup> Psal. XLVIII, 13. <sup>20</sup> Tit. II, 45. <sup>21</sup> Gal. VI, 1; Ephes. IV, 2. <sup>22</sup> II Cor. XI, 29. <sup>23</sup> I Cor. IX, 22.

(19) Sic Vatican. Editi vero, παραστήνας.

(20) Vatican. δραματούργεσθαι.

nunc illud : « Ne odio habeatis ut inimicum, sed ad-  
admonete ut fratrem <sup>21</sup> » Ubi illud : « Ut non clau-  
dicans quis erret, magis autem sanctorum <sup>22</sup> » Ubi  
illud : « Argue, obsecra, increpa, cum omni pa-  
tientia et doctrina <sup>23</sup> » Indicta causa condemnatio,  
absque convictione sententia. Audacia pro fortitu-  
dine reputatur, crudelitas zelus vocatur, dolus pro  
sapientia habetur. Quenam tragedia quibusvis cla-  
moribus usa hisce gestis par fuerit? Exigua Jeremi-  
ae lamentatio est ad tot tantorumque malorum  
gravitatem et magnitudinem. At ne videamur ob  
demonstrationum penuriam planetibus immorari,  
age ad singula quae obijciunt, cum veritate simpli-  
citer occurramus. Tametsi factis illi suis, prius-  
quam verbis convicti sum, juxta illud divinae legis  
dictum : « Ex fructibus eorum cognoscetis eos <sup>24</sup>. »  
Fructus porro operarum hujusmodi hactenus  
fuit, dissipare, non colligere ; persequi, non redu-  
cere ; dejicere, non excitare ; vulnerare, non sana-  
re ; odisse non errantes, non quaerere errantes.  
Quod igitur : laque mendacio scriptum fuit, id ma-  
nifeste impletum est : « Omnes qui pie volent vi-  
vere in Christo Jesu perscutiorem patienter ; mali  
autem homines et seductores proficient in pejus,  
errantes et in errorem mittentes <sup>25</sup>. » Caterum confutationis nostrae partes subjiciuntur, atque ordine  
distinguntur.

## I.

*Adversus eos qui ex sola multitudine veritatem  
dijudicant.*

Certamina igitur, Deo auspice, adversus menda-  
cium initari, ducem et magistrum invocabimus  
Deum veritatis. Ipse enim est, qui a vanitatis nos  
mendacis liberavit, nunc quidem clamans : « Exo  
sum veritas <sup>26</sup> ; » nunc vero cohortans : « Confidite,  
ego vici mundum <sup>27</sup>. » Quo : odo igitur non mise-  
randi illi, qui vim auctoritatemque doctrinae, sola  
multitudine metuntur : nec considerant Dominum  
nostrum Christum duodecim discipulis, simplicibus,  
illiteratos, pauperes, ignaros, fiducia adversus  
mundum totum gratis manuisse? Sic illos in-  
struens non ut duodecim, myriades sequerentur?  
Sed myriades, duodecim illos sequi vellent?  
Ita semper vincit veritas, quantumvis apud paucos  
inventiatur ; qui autem questionis propositae rationem  
dare non audet, nec demonstrationibus instructus  
est, atque idecirco ad multitudinis confugit praesidium :  
is hoc ipso se victum profitetur, ut qui nullum  
alium confidentiae habeat locum. Quid multitudine  
nobis ingens, quasi alteram turris ex-  
structionem Deo imitans, ad insanam illius mul-  
titudinis exemplum? Ostendat mihi illa veritatis  
decus, proxima haec via erit ad persuadendum. Mul-  
titude autem sua auctoritate sine demonstrationibus  
comprobans, est illa quidem idonea ad incutiendum

χολών μη εντραπή (21), λαθή δε μάλλον ; » Ποῦ τό-  
« Ἐλεγξον, ἐπιτιμῶσον, παρακάλεισον ἐν πάσῃ μα-  
κροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ ; » Χωρὶς κρίσεως καταδίκη-  
χωρὶς ἐλέγγυον ἀπόστασις. Ἡ θρασύτης ἀνδρεία γενό-  
μισται· ἡ ὀμότης ζήλος ὀνόμασται· ὁ δόλιος σοφία  
λελόγησται. Ποία μεγαλόφωνος τραγωδία τούτων ἀξία ;  
Μικρὸν ἱερεμίου θρήνον πρὸς τοσοῦτον κακὸν πλῆ-  
θος καὶ μέγεθος. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐδύωμεν ἐν ἀπορίαν  
τῶν ἀποδείξεων ἐνδιατρίβειν ταῖς οἰμογαίᾳς, φέρε  
πρὸς ἕκαστον, ὃν προβάλλονται, μετὰ ἀληθείας ἀπλῶς  
ἀπαντήσωμεν, καίτοιγε καὶ πρὸ τῶν λόγων τοῖς  
ἔργοις ἐληγεγμένοι τυγχάνουσι, κατὰ τὴν θεῖαν νομο-  
θεσίαν τὴν λέγουσαν· « Ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπι-  
γνώσεσθε αὐτούς. Καρπὸς δὲ τῶν ἔργων πονουμένων,  
ὡς εἴποιε, τὸ σκορπίζειν, οὐ τὸ συναγεῖν· τὸ διώκειν,  
οὐ τὸ ἐπαναγεῖν· τὸ καταβάλλειν, οὐ τὸ ἐγεῖραι· τὸ  
τραυματίζειν, οὐ τὸ θεραπεύειν· τὸ μισεῖν τὰ μὴ  
πλανώμενα, οὐ τὸ ζητεῖν τὰ πλανώμενα. Τὸ μὴ οὖν  
ἀψευδῶς γεγραμμένον προδήλως πεπλήρωται. ὅτι  
« Πάντες οἱ θελοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ  
διωχθήσονται· ποιητοὶ δὲ ἀνθρώποι καὶ γόητες προ-  
κόψουσιν ἐπὶ χεῖρον, πλανῶντας καὶ πλανώμενοι. »  
Τὰ δὲ μέρη τῆς παρ' ἡμῶν ἀντιλογίας ὑποτίθεταιται,  
καὶ οὕτως κατὰ τάξιν διεξηγημένα.

## I.

*Πρὸς τοὺς πλῆθει μόνω κρίνοντας τὴν ἀλη-  
θείαν.*

Μέλλοντες δὲ σὺν θεῷ τῶν κατὰ τοῦ ψεύδους ἀγώ-  
νων ἀπεισεῖσθαι, καλέσωμεν εἰς ὀψήγῃν τὸν θεὸν τῆς  
ἀληθείας. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μα-  
ταιότητος ἐλευθέρωσατο· νῦν μὲν βοῶν· « Ἐγὼ εἰμι  
ἡ ἀλήθεια· » νῦν δὲ παρεγγυῶν· « Θαρσείτε, ἐγὼ  
νίκησα τὸν κόσμον. » Πῶς οὖν οὐκ ἐλευσιν οἱ πλῆθει  
μόνω τοῦ λόγου τὴν ἰσχὺν ἀπονέμοντες, καὶ οὐ συν-  
ιέντες, ὅτιπερ ὁ Δεσπότης Χριστὸς διέδεξα μαθηταῖς  
ἀπλοῖς· ἀγραμμάτοις, πένινοι, εὐδαίμονες, τὸ κατὰ  
παντὸς τοῦ κόσμου θάρσος δεδώρηται, παρασκευάσας  
αὐτοὺς οὐ ταῖς δόδεκα μυριάσιν ἀκολουθήσαι, ἀλλὰ  
τῆς μυριάδας συνθέσθαι τοῖς δώδεκα ; Οὕτως ἀεὶ τῆς  
ἀληθείας τὸ κράτος, πᾶν παρ' ἄλλοις τῶς εὐρί-  
σκηται. Ὅ δὲ μὴ τολμῶν δοῦναι λόγον τῆς προ-  
κειμένης ζητήσεως, μήτ' εὐπορῶν ἀπειδέξωσι,  
καὶ διὰ τοῦτο καταφεύγουσιν εἰς πλῆθος, ἕμελογεῖ  
τὴν ἤταν, ὡς οὐδὲν ἔχον παρρησίας ἐφέδου. Τὸ  
πλῆθος ἡμῖν ἱπιστεύει, ὡσερ ἀπειλῶν τῷ θεῷ πυρ-  
γοποῖαν δευτέραν, κατὰ μίμησιν πολυχρησίας φρε-  
νοβλαβούς. Δειξάτω μοι κάλλος ἀληθείας, καὶ σύν-  
τομος εὐθύς ἡ πεθῶ. Πλῆθος δὲ χωρὶς ἀποδείξεων  
αὐθεντοῦν, φοβήσῃ μὲν ἱκανῶν, πεῖσαι δὲ εὐδαίμων.  
Ἡ πῶσαι μυριάδες πίστευσι με τὴν ἡμέραν νόκτα νο-  
μίσοι ; ἢ τὸ γαλκοῦν νόμισμα ὡς χρυσοῦν εἶδειναι, καὶ  
οὕτω δέχεσθαι ; ἢ προσεσθαι δηλητήριον πρὸβλητον

<sup>21</sup> II Thess. III, 15. <sup>22</sup> Hebr. XII, 13. <sup>23</sup> II Tim. IV, 2. <sup>24</sup> Matth. VII, 20. <sup>25</sup> II Tim. III, 12, 13.  
<sup>26</sup> Joan. I, 9, 6. <sup>27</sup> Joan. XVI, 33.

(21) Sic mss. Editi vero, τὸ χολών εἰ τραπή, λαθή μὴ δὲ μαλλών.

ἀντί καταλλήλου τροφῆς; Ἐτα γῆρων μὲν ἕνεκα παρα-  
 γμάτων οὐκ αἰσθησάμεθα πλῆθος; ψευδωνύμων· οὐρα-  
 νίου δὲ χάριν δογμάτων νεύμασιν ἀναποδοξίτικος ἀκο-  
 λουθήσει, τῶν πάλαι καὶ πρόπαλαι μετὰ πολλῆς συμ-  
 φωνίας, καὶ τῆς τῶν Γραῶν μαρτυρίας παραδοθέν-  
 των ἀναχωρήσας; Οὐκ ἠκούσαμεν τοῦ Κυρίου λέγον-  
 τος· « Πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί; » καὶ  
 πάλιν· « Σεσὴ καὶ θελιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα  
 εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες; αὐτὴν; »  
 Τίς οὖν ἐν φρονῶν οὐκ εὐχεται τῶν ὀλίγων εἶναι τῶν  
 διὰ τῆς σεσῆς εἰσόδου εἰς σωτηρίαν, ἢ τῶν πολ-  
 λῶν, τῶν διὰ τῆς κλιτείας εἰς ἀπώλειαν ὄθουμένων;  
 Τίς δὲ οὐκ ἂν ἐπιθυμῆσαι, εἰ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεί-  
 νον ἔστυεν ὦν τῆς ἀθήσεως τοῦ μακαρίου Στεφάνου,  
 τῆς ἐκείνου μερίδος γενέσθαι, τοῦ μόνου τοῖς ἐπι-  
 βαλλόμενου, τοῦ πᾶσιν εἰς γέλωτα προκειμένου, ἢ  
 τῶν ἁγίων τῶν οἰομένων τὸ ἀξιοπίστον ἐκ τῆς κακῆς  
 αἰθένης; Εἰς εὐδοκιμῶν προτιμότερος ὑπερ μυσία-  
 δας αἰθαλαίε σερμυνομένης, ὧς καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς  
 Διαθήκης εὐρίσκομεν· ἐν ἡ χιλιάδας μὲν ἔπιπτον τοῦ  
 λαοῦ θεηλάτων πληγῆ, μόνος δὲ ὁ Φινίας ἔσθη, καὶ  
 ἐξήλάσατο, καὶ ἐκόπησεν ἡ θραύσις. Εἰ δὲ εἴπαν  
 ἄκαινος· Πῶς τοιμήσει [τις] πρὸς τὰ συμφέροντα ὑπὸ  
 τοσοῦτων γενόμενα; πῶς ἑναντίαν ἐπιδομαί ψῆρον  
 τῶν οὕτων κρινάντων ζῆν; οὐ· ἂν αὐτὸς ἤρισταισαν,  
 οὐ· ἂν τὸ κακὸν ἔστησεν· οὐ· ἂν οἱ λοιποὶ ἐπισώ-  
 θησαν, οὐ· ἂν θεὸς τὴν εὐμείαντα χαρίσαστο. Καλὸν  
 οὖν, καλὸν καὶ τὸ ἕνα δίκαιον παρρησιάζεσθαι, καὶ  
 τὸ πολλῶν συμφωνίαν ἄδικον λύεσθαι. Ἄλλὰ σὺ μὲν  
 προτιμήσων, εἰ δοκί, τοῦ σωζόμενου Νῦνε τὸ ὑπο-  
 θρώγον πλῆθος; ἔμοι δὲ συγχώρησον τῇ τοῖς ὀλί-  
 γως ἔχουσι κίβωτῷ προσδραμεῖν. Καὶ σὺ μὲν, εἰ  
 βούλει, τάξων σεαυτὸν μετὰ πολλῶν ἐν Σοδόμοις·  
 ἐγὼ δὲ συνοδεύσω τῷ Λώτ, κἂν μόνος τῶν ἁγίων  
 συμπεριμένω; χωρήσεται. Πλὴν ἔμοι καὶ πλῆθος αἰ-  
 δέσιμον, οὐ τὸ φεύγον ἐξέτασαν, ἀλλὰ τὸ παρέχον  
 ἀποδέειν· οὐ τὸ πικρῶς ἀμυνόμενον, ἀλλὰ τὸ πα-  
 τερικῶς διορθούμενον· οὐ τὸ χαῖρον καινοτομία, ἀλλὰ  
 τὸ φιλάττων πατρῶν κληρονομίαν. Ποῶν δὲ μοι καὶ  
 πλῆθος λέγεις; Τὸ μετρωθὲν κολακεία καὶ ὄρους·  
 τὸ κλαπὲν ἀμαρτία τε καὶ ἀγνοία, τὸ πεπτωκὸς διελί-  
 τε καὶ ὄβρι, τὸ προτιμήσαν πρῶτα καιρὸν ἀμαρτίας  
 ἀπώλειαν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἄπειρ πολλοὶ φανερώς  
 ὠμολόγησαν; Πλῆθει τὸ ψεύδος κρατούντες; ἔδειξας  
 τοῦ δεινοῦ τὴν ἐπίτασιν· ὅση γὰρ πλείους ἐν τῷ  
 κακῷ, τοσοῦτοι μίλιων ἢ συμφορά.

hæreditatem. Tu vero qualem mihi multitudinem nominas? Eam nimirum, quæ adulatione et muneribus conducta est: eam, quæ imperitia et inscitia abrepta est, eam, quæ lapsa timiditate et metu, eam, quæ momentaneam peccati voluptatem vite præfert æternæ: id quod multi palam sunt confessi. Multitudine mendacium roboras? mali vehementiam innuis. Hoc eniui major est calamitas, quo p'uies malo sunt implicati.

## II.

## II.

Πρὸς τοὺς καλεῖσθαι μὴ δεῖν ἀπὸ Γραῶν ἕ-  
 τεῖν ἢ λαλεῖν, ἀκούμενους τῇ παρ' αὐτοῖς  
 αἰσεί.

Τὸ μὲν οὖν μηδεὶν εἶναι τὴν ἀκριτον τῶν πολλῶν  
 συμφωνίαν, οἶμαι μηδὲ τοὺς ἑναντίως ἔμειν ἔχοντας

metum; sed ad persuadendum, nullo modo. Quæ enim myriades mihi persuaserint ut diem noctem esse statuum? ut æreum numisma pro aureo agnoscam et accipiam? ut spertum virus pro congruo nutrimento sumam? Deinde rerum terrestrium gratia non curamus multitudinem falso nominatum, et 493 in celestibus dogmatibus nulla demonstratione fultum sequar nutum, ab iis scilicet disces- surus, quæ magno consensu, multisque Scripturaru- rum testimoniis jam inde ab antiquissimis tempo- ribus sunt tradita? Annon audivimus Dominum dicentem: « Multi sunt vocati, pauci vero electi »? et iterum: « Augusta est, et stricta vita, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniant eam »? Quis igitur sana mente præditus non malit in paucorum esse numero, per angustam ad salutem ingredien- tium, quam multorum per latam ad interitum ruen- tium? Quis vero, si setas sua in tempus certaminis sancti Stephani incidisset, non ab illius potius stare partibus exoptasset, qui solus lapidibus obrutus, solus omnibus deridendus fuit propositus, quam a parte vulgi ex prava turba auctoritate veram fidem æstimantis? Major honos habendus est, vel uni probatæ fidei viro, quam decem aliorum millibus, qui se insolentium jactitant. Cujus rei exemplum in Veteri quoque Testamento invenire est, ubi ali- quot hominum millibus clade divinitus inmissa oc- cumbentibus, solus Phinees stetit et Deum placavit, cohibitaque est clades. Quod si dixisset ille: Quid quis adversus tantam sibi que ipsi consentien- tem ausit multitudinem? qui calculo meo impro- bato quam illi delgere vitam? non sane aut fortiter se gessisset aut repressisset malum: non reliqui salvi fuissent, non sua eos benevolentia Deus fuis- set dignatus. Operæ igitur pretium est, ut sive unus vir probus libere agat et loquatur, sive pravus multorum consensus solvatur. At tu, si lubet, Noe servato demersam multitudinem antepone: mihi que concede ut ad arcam paucorum receptaculum ac- curram. Tu, si placet, cum turba Sodomis sociare, ego Lotho comes ero vice, etiamsi solus ipse pro salute sua sese a turba segregarit. Cæterum mihi nihilominus veneranda multitudo, non illa quæ disquisitionem fugit, sed quæ probationem affert: non quæ acerbe pugnat, sed quæ paterne corripit: non quæ gaudet novitate, sed quæ paternam servat

Adversus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura præcipiunt, sua ipsi fide contenti.

Nullus ergo pretii esse inconsideratum multorum consensum, ne adversarios quidem inficiatus ar-

l'error. Nunc ad reliqua nobis progrediendum est, A  
 constandaque eorum audacia qui omne sacrarum  
 litterarum studium supervacaneum esse contem-  
 dunt, tum quod propria cuique fides sufficiat,  
 tum quod inquisitio obscuriores nobis res ipsas  
 reddat. Agnoscunt scilicet isti ipsi sui dogmatis  
 infirmitatem. Nos vero et mysterii veritati et ejus  
 qui verissima dixit, « Omnis qui quaerit invenit »,  
 auxilio confidentes, et quaerimus ut oportet, et in-  
 venimus quae oportet, et demonstramus quae dici-  
 mus, et ad verum scopum sermonis attendimus: ut  
 et domesticis persuadeamus, et adversarios reful-  
 lamus, et nosmetipsos per inquisitionem lucrifacia-  
 mus, ut denique non inconstans dogma propona-  
 mus. Scripturas negligam? unde ergo cognitio?  
 Cognitionem relinquam? unde fides? clamat Paul-  
 us: « Quomodo credent **494** si non audierint? »  
 et iterum: « Fides ex auditu: auditus vero per  
 verbum Dei ». Igitur: qui verbum cohibet, audi-  
 tum obstruit, et fidem expellit. Romanas leges sine  
 periculo nemo ignoraverit. Quas ergo parant insi-  
 das qui magna caelestis regis oracula meditari  
 atque elicere prohibent? Scriptura est anxiae ci-  
 bus. Desine ergo, o homo, fame internum hominem  
 necare, diramque, non panis et aquae, sed audi-  
 endi verbum Domini, famem attrahere. Est qui  
 infligat vulnera, et tu medicinam non vis adhiberi?  
 Desine variam medicinalium libellorum sapientiam  
 vanitatis nomine evulgare. Reverere eunuchum il-  
 lum lectionis studiosum, universis reginae opibus  
 praepositum, qui ne in itinere quidem lectionem  
 intermitteret, cuius propositum approbans Domi-  
 nus, statim illi doctorem misit, qui lectioni inter-  
 pretationem adderet, et Scripturae illum auctoritate  
 ad Salvatorem perduceret **495**. Quonobrem ipse praep-  
 cepit, « Scrutamini Scripturas », « scrutationem  
 vocans diligentem attentamque oculorum inquisi-  
 tionem. Ex Scripturis sanctis est oculorum de-  
 claratio, spei firmamentum, promissionum eventus,  
 Salvatoris inventio: « Invenimus illum, de quo  
 scripsit Moses et prophetae ». His vocibus et  
 Paulus ad stabilendam veritatem usus est. Quod  
 si Paulus qui audivit arcana verba, arcanorum ille  
 mysta, qui Christum in se habuit loquentem, pri-  
 vata auctoritate, citra sacrarum litterarum testi-  
 monium, usus non est: qui non periculosum nunc  
 fuerit curam divinae legis habicere, et cordis nostri  
 opiniones proferre? Sed sunt nonnulla quae captum  
 nostrum superant. Idem et ego fateor, et hoc ex  
 Scriptura addiscamus, ut sciamus quaerenda quae-  
 dam esse, ut quae apprehendi possint. Ut enim au-  
 dacter omnia perscrutari pium non est, ita omnem  
 prorsus inquisitionem negligere non est sauctum.  
 Quid porro adoremus nosse omnes oportet, secun-  
 dum id quod scriptum est: « Nos adoramus quod  
 scimus ». Quaeere autem quantum, qualiter,

λοιπὸν ἀντιτείνῃ· ἡμεῖς δὲ ἰστέον πρὸς τὰ εἴδη, καὶ ἐξ-  
 ελεγκτέον τὴν τὸλμαν τῶν περιττῶν εἶναι τὴν περὶ τὰς  
 ἁγίας Γραφὰς ἀποραιομένους διατριβὴν, ὡς ἀρρο-  
 σης ἐκάστη τῆς οικίας πίστεως, καὶ μᾶλλον ἀσά-  
 ρεταν ἐμποιοῦσας ἡμῖν τῆς ζητήσεως. Ταῦτα δὲ κα-  
 τακνωσκόντων ἔστιν ὡς ἀσυστάτου τοῦ δόγματος.  
 Ἄλλ' ἡμεῖς θαρβύοντες τῇ ἀληθείᾳ τοῦ μυστηρίου  
 καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἀγεμοῦς, εἰπόντος, « Πᾶς ὁ ζη-  
 τῶν εὐρίσκει, » καὶ ζητοῦμεν ὡς δεῖ, καὶ εὐρίσκομεν  
 ὃ δεῖ, καὶ μετὰ ἀποδείξεως λέγομεν, καὶ μετὰ προ-  
 θέσεως γνησίας ἀκούομεν, ὡς καὶ τοὺς οικείους περὶ-  
 θείν, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐλέγχειν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς  
 διὰ τῆς ἰρεῦνης κερδαίνειν, καὶ μὴ ἀσύστατον πρᾶ-  
 γμα θεκνύειν. Ἀμελήσω Γραφῶν; πῶθεν οὖν ἡ γνῶ-  
 σις; Καταλείψω γνῶσιν; πῶθεν ἡ πίστις; Παῦ-  
 λος βοᾷ· « Πῶς πιστεύουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσι, »  
 καὶ πάλιν· « Ὅτε ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἡ δὲ ἀκοὴ  
 διὰ ῥήματος Θεοῦ. » Ὅ τοίνυν τὸ ῥῆμα κωλύει, τὴν  
 ἀκοὴν ἐμψρᾶττει, τὴν πίστιν ἐκβάλλει. Καὶ νόμος  
 μὲν Ῥωμαίων ἀγνοεῖν ἀκίνδυνον ὀδεῖν· τὰ δὲ με-  
 γάλα θεοπράγματα τῶν βασιλείων τῶν οὐρανῶν οὐ κω-  
 λύντες μελετᾶν καὶ μαθᾶναι ποτὸν ἐπιβουλὴν εὐ-  
 ἐργάζονται; Τροφὴ ψυχῆς ἡ Γραφή. Παῦσαι οὖν λι-  
 μοκτοῦν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ἄνθρωπον, καὶ λιμνὴν  
 ἄγριον ἐπιποασάμενος, οὐκ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἀλλὰ  
 τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου. Ἄλλος ἐπιφέρει τὰ τραύ-  
 ματα, καὶ τὸ κωλύει ὑπάγειν τὰ φάρμακα; Παῦσαι  
 ματαίαν ἀποφασίαν τὴν ποικίλην τῶν λατρικῶν θε-  
 βλίων σοφίαν· αἰδέσθητι τὸν φιλόλογον ἐκείνον εὐ-  
 νοῦχον, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γῆς τῆς βασιλείου,  
 μὴτ' ἐν ὁδοῖς καταλιμπάνοντα τὴν ἀνάγνωσιν· οὐ τὴν  
 πρῶθεν ἀποδείξάμενος ὁ Δεσπότης, ἐπεμύει εὐθύς  
 αὐτῷ τὸν διδάσκαλον, προστιθέντα τῇ ἀναγνώσει τὴν  
 γνῶσιν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὴν αὐτὸν προσάγοντα τῷ  
 Ἐσπῆρι. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐκέλευεν, « Ἐρευνᾶτε πᾶς  
 Γραφὰς, » ἰρευνᾶτε εἰπὼν τὴν ἐπιμελὴ καὶ νηφάλιον  
 τῶν κεκρυμμένων ἐξέτασιν. Ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν,  
 ἡ τῶν ἀδελφῶν φανέρωσις, ἡ τῶν ἐπιπύων βεβαίωσις,  
 ἡ τῶν ὑποσχέσεων ἔκθεσις, ἡ τοῦ Σωτῆρος εὐρεσις·  
 « Ὅν ἐγραψε Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται εὐρήκαμεν. »  
 Ταύταις κέχρηται ταῖς φωναῖς πρὸς σύστασιν τῆς  
 ἀληθείας ὁ Παῦλος. Εἰ δὲ Παῦλος ὁ τῶν ἀρρήτων ῥη-  
 μάτων ἀκροατὴς, ὁ τῶν ἀπορρήτων μύστης, ὁ τὸν  
 Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, οὐ κέχρηται ἀπλῶς  
 αὐθεντιᾷ διχα τῆς τῶν Γραφῶν μαρτυρίας· πῶς ἀκί-  
 νδυνον τὸν ἀμελεῖν μὲν τῆς θείας νομοθεσίας, λαλεῖν  
 δὲ τὰ δοκούντα ἀπὸ καρδίας; Ἄλλ' ἔστι τινα τὴν  
 ἡμετέραν κατέληψεν ὑπερβαίνοντα· φημι καγὼ.  
 Καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ Γραφῶν διαγαθῶμεν, ὡς εἰδέναι  
 γὰρ μὲν ζητητέον ὡς ἐπικρῖν, ἢ ὅταν, ἢ πῶς, ἢ πῶ-  
 κατατολμᾶν εὐσεβῆς, ὅτε τὸ πάντων καταμελεῖν εὐ-  
 αγές. Τὶ οὖν προσκυνούμεν, εἰδέναι πάντας φεβοί-  
 μεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ἡμεῖς προσκυνούμεν  
 ὃ ὀδοῦμεν. » Τὸ δὲ ἤλικον, ἢ ὅταν, ἢ πῶς, ἢ πῶ-  
 ματινομένων ζητεῖν. Ἄλλ' οἱ βουλόμενοι τὰ ἑαυτῶν  
 χρίνειν, ἀπειροῦσι τῶν Γραφῶν, προσάσει μὲν

<sup>494</sup> Matth. vii, 8. <sup>495</sup> Rom. i, 14. <sup>496</sup> ibid. 17. <sup>497</sup> Act. viii, 27 39. <sup>498</sup> Joan. v, 39. <sup>499</sup> Joan. i, 45.  
<sup>500</sup> Joan. iv, 22.



τοῦ μὴ κατατολμῆν, ὡς ἀπροσίτων, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἂν ὑπὲρ τοῦ φεῦγειν τὸν ἐξ αὐτῶν ἐλεγχοῦ τῆς οικείας κωκοδοξίας. Καὶ ὅταν ἴδωσι μὲν ἑαυτὸν κακοπροσούνην συμποδίζομένην ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀποδείξεως, παραγράφονται τῶν Γραφῶν τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρείαν· ὅταν δὲ νομισαὶ συνταλεῖν αὐτοῖς γυμνὸν τὴν ῥῆσιν πρὸς τὴν ἰδίαν ἐγχείρησιν ἀπομηθῆν τῆς οικείας ἀκολουθίας, ἔλκουσιν αὐτοὶ πρὸς τὴν ἰδίαν κατασκευὴν, οὗ τῇ δηλωμένῃ διανοίᾳ δουλεύοντες, ἀλλὰ πρὸς τὴν οικίαν κακοτεχνίαν τὰς συλλαβὰς βιαζόμενοι, ὡς περ ποιοῦσιν ἐπὶ τοῦ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. »

sed vi syllabas ad perversissimas suas artes detorquentes, quod etiam faciunt in illo : « Verbum caro factum est ».

## III.

Πρὸς τοὺς προβαλλομένους κακοθῶς τὸ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. »

Πολλὰ μὲν τοῖς ἐκπεσοῦσι τῆς ἀληθείας, εἶτε δι' ἔριν, εἶτε δι' ἄγνοιαν, πρὸς ἀπάτην ἐπινοήθηται· τὸ δὲ, « Ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ, » εἰρημένον ὑπερφύως τε καὶ ὑπὲρ ἑπαίνου, ἐξελέξαντο καὶ οἱ πάλα κατὰ τὰς ἀίρεσις πολλοί, καὶ οἱ νῦν ἀντίδοκοι, καθάπερ ὡς μυστήριον ἄμαχον, ὡς ἐνόμισαν, ἡμῖν ἐπετείχισαν κατατρέχειν ἐκείθεν καὶ βιάλλειν τῶν ὀρθοδόξων τὴν φάλαγγα μηχανώμενοι, πολλοὺς τε δεσμεῖν τῇ πλοκῇ τοῦ ζητήματος, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » αὐτὸς ὁ σὰρξ γενόμενος, τὸ πάθος ἰδέσθαι. Τίς οὐ φρίσσει τὴν τῶν εἰρημένων ἀπόνοιαν; Τὸ γεγραμμένον ἀποκρίναντες, εἶπον, τὸ μὴ δὲ γεγραμμένον ἐκαινοτόμησαν. Ὁ γὰρ εἶπὼν τὸ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » προσέθηκε καὶ τὸ, « Ἐσχῆνωσεν ἐν ἡμῖν. » ἵνα διπλᾶ νοσησμεν εὐθέως τὰ σημαινόμενα, τὸν Λόγον, τὴν σάρκα, τὸ σκηνοῦμενον· καὶ μήτε τροπὴν, μήτε ἀλλοίωσιν, μήτε τι τοιαῦτο ἐπὶ τῆς ἀτρέπτου οὐσίας ἐκλάβομεν. Ἡ γὰρ ἂν εἶπα, Ἐσχῆνωμα ἐγένετο, οὐκ « Ἐσχῆνωσεν ἐν ἡμῖν, » εἴπερ αὐτὴ ἡ τοῦ Λόγου φύσις εἰς σάρκα φύσιν μετέστη. Ἄλλ' οὐχ οἷόν τε λογισασθαι περὶ τοῦ λέγοντος· « Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. » Πῶς οὐν καὶ ἐγένετο σὰρξ, καὶ οὐκ ἠλλοίωται; τῷ ἐνωθῆναι σαρκί, οὗ τῷ μεταποιηθῆναι εἰς σάρκα. Διὸ καὶ λέγεται, « Ἐφανερῶθαι σαρκί, » οὐκ Ἐφανερῶθαι ἢ σὰρξ· καὶ, « Ἐπίρματος Ἀβραάμ, » φησὶν, « ἐπελάβετο » οὐ Ἐπίρμα Ἀβραάμ ἄλλοιωθὲν ἐγένετο· καὶ, « Ναὺν ἔσχε τὸ σῶμα, » οὐκ εἰς ναὺν μετατέθειται· καὶ, « Ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων μορφήν ὀνόλου ἔλαβεν, οὐ μορφήν δούλου γέγονεν. Εἰ δὲ τίς φιλονεικῶν οὐ βούλεται τὸ τῷ Θεῷ κρῖνον σκοπεῖν, ἀλλὰ δουλεῖεν ταῖς συλλαβαῖς ἄνευ διανοίας εἰσεθεοῦ, ἀπαντὰ τε ἀπαιτεῖν τὰ μὴ δέοντα· γνωστικῶς σοφώτερον ἑαυτὸν τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπορῆναι, καὶ μὴ δεχόμενος τὴν ἐκείθεν νομοθεσίαν, τὴν διὰ πολλῶν φωνῶν ἱερῶν, ὡς προέφρηται, σαφηνίσασαν ἡμῖν τὸ ῥητοῦ τὴν δύναμιν, ἣ οἱ ἄλλα τολμήσους καὶ μάχην ἐπεισάγειν τοῖς θεοῖς λόγους, καὶ τῶν ἁγίων δογματῶν, ὡς ἐναντίων ἀλλήλοισι, καταψηφίζεσθαι· εἴπερ ἐναντίον τῶ, « Ἐγένετο

quomodo, ubi, insanientium est. Verum qui ipsi de suis dogmatibus pronuntiare volunt, a Scripturis alios deterrent, hoc quidem obtentu, ne temere ad inaccessa videamur velle penetrare, re autem vera, ne hæretica sua dogmata falsitatis ex iisdem convincantur. Quod si videant, petitis e Scriptura demonstrationibus stultitiam suam impediri, tum Scripturarum scopum pariter et loquendi usum invertunt: sin verbum aliquod nudum suo prodesse instituto intelligant, id ipsum a genuina orationis serie rescissum ad proprias causæ suæ demonstrationes pertrahunt: non apto sensui attententes,

## B

Adversus eos, qui maligne nobis obijciunt illud: « Verbum caro factum est. »

Multa ab iis qui a veritate, sive per contentionem, sive per ignorantiam exciderunt, ad fallendum excogitata sunt: illud autem dictum quod supra naturæ fidem, nec satis laudandum est, « Verbum caro factum est, » et veteres hæresim propugnatores selegerunt, et nostri bodie antagonistæ, tanquam inexpugnabile, ut ipsi quidem putant, propugnaculum nobis objecerunt: hoc scilicet molientes, ut inde ipsi orthodoxos incurrere, omnes errorum impetus propulsare, et quæstionis hujus laqueis multos irretire possint. Nam, « Verbum caro factum est, » interpretantur, Verbum in carnem conversum suscepti passionem. Quis non istam verborum horreat vesaniam? Quæ scripta sunt, ea rescant, quæ vero scripta non sunt, innovantur. Idem 495 enim qui dixit: « Verbum caro factum est, » subjunxit et illud, « Habitavit in nobis, » ut duplicia illum agnoscamus significata, Verbum et carnem: istud quod habitat, et illud in quo habitat, et immutabilis substantiæ nec mutationem, nec alterationem, nec simile quid assignemus. Alioqui enim dixisset, Habitaculum factum est, non « Habitavit in nobis: » siquidem natura Verbi in naturam carnis fuisset mutata. At mutationem aliquam factam esse in eo qui dicit, « Videte, videte, quia ego sum, et non motor »<sup>49</sup>, nullis colligere rationibus possumus. Quomodo igitur caro factus, mutatus autem non est? Carni uniri non est in carnem commutari. Quæ et causa est cur dicatur, « Manifestatus est in carne »<sup>50</sup>, non Manifestata est caro. Et, « Semen Abrabæ assumpsit, » inquit Apostolus<sup>51</sup>: non, Semen Abrabæ immutatus factus est. Et, « Templum habitavit corpus, » non, in templum conversus est. Et, « Cum in forma Dei esset, formam servi assumpsit »<sup>52</sup>, non, Forma servi factus est. Quod si quis contentiosus, nolit quæ Deum de ent cogitare, se, pia rejecta mente, syllabis inservire, omniaque petere quæ petenda minime oportet: noverit ille, se, aut multo sapienter esse, suo judicio, Spiritus sancti gratia, nec admittere profectam inde legis

<sup>47</sup> Joan. 1, 14. <sup>48</sup> Mala. h. III, 6. <sup>49</sup> 1 Tim. III, 16. <sup>50</sup> Hebr. II, 16. <sup>51</sup> Philipp. II, 6, 7.

sanctionem, quæ tot sacris, quæ paulo ante commemoratæ sunt, vocibus, verbi nobis vim liquido explanat, aut auclacter bellum sacris oraculis movere, et dogmata sancta, ut sibi ipsis opposita, condemnare: si modo dicta ista inter se pugnant: « Caro factum est, » et, « Formam servi assumpsit. » Sed apage perverse homo. Nec enim mutatur divinitas, nec secum pugnat Scriptura sacra. Hæc enim auditori veritatis cupido semetipsam interpretatur: recte intelligi facile potest, sibi que ipsi consentit. Hanc itaque piam sententiam, divini nobis libri tradiderunt. Vox autem « Factum est, » ideo scripta est, non ut Verbi divini conversionem cogitaremus, sed ut summam sic unionem cognosceremus, quandoquidem et peccatum non quidem fecisse, sed factus fuisse dicitur: « Eum enim, qui non novit peccatum, » ait Scriptura, « pro nobis peccatum fecit »; non quod Verbum vel in peccati operationem fuerit conversum, vel peccatum fecerit, sed quod nostra peccata sumpsit, eademque sustulerit: juxta illud: « Ipse enim peccata nostra tollit »; Quomodo igitur peccatum et maledictum factus est, sine tamen conversione: ita et caro factus est, non in carnem conversus, sed illi unitus. Atque hinc est quod homo quoque per fidem et gratiam Deo conglutinat, unus spiritus dicatur. « Qui adheret Domino, ait, unus spiritus est »; non quod homo in deitatis naturam conversus sit, sed quod ejusmodi conjunctio spirituum dignitatem ipsi tribuat. Consimili modo, « Verbum caro factum » dicitur, non in carnem naturam conversum, sed carni unitum: quemadmodum homo quoque Deo copulatus Spiritus esse dicitur, non quod substantiam amiserit propriam, sed quod in Spiritu communionem venerit. Quæ sunt adversariorum argutie? Quod erat mansit, quod non erat factus est. Igitur aut divisa est natura individua, et pars quidem una mansit, altera mutata est; aut totum mutatum est, aut specie factum est, aut dici illa quidem debent, intelligi non debent. Quis igitur verbi nihil significantis usus? Verum ut ab initio traditum est, firmum est, et quod dictum est, et quo l velut obscurum iudæ consequitur. Estque interpretatio perspicua et sententia pia, et quod fieri non potest, expugnari non potest. Nihil hic indecens, nec contradicti fide dignissimo plurimorum martyrum testimonio potest. Balva manet et divinitatis immutabilitas, et passio templi, ut vocant, non vero suscitantis illud Dei. Quid quod secundum istos, ne mater quidem fuerit Virgo. Si enim Verbum seipsum fecit carnem, non ex illa carne assumendo prodiit. Quomodo enim mater, cuius quod natum est, nihil secum 498 ariet? Quomodo partus dicatur extraneus ille quasi per canale transitus? Non igitur Matrem, sed vas faciunt Virginem sanctam. Quin ne hoc quidem perscipiant, se dictum illud, « Verbum caro

A σὰρξ, » τοῦ Μωρφή τοῦλου λαβεῖν. Ἄλλ' ἀπαγε, θεόλαι· οὐτε τὸ θεῶν τρέπεται, οὐτε ἡ ἀγία Γραφή πρὸς ἑαυτὴν διαμάχεται, ἐρμηνεύουσα τοῖς φιλαίθεροις ἀκούουσιν· εὐπαράδεκτος ἔστιν ὅλη καὶ σύμφωνος. Τὴν μὲν οὖν εὐσεβῆ διδόναν ταύτην ἡμῖν αἰ εἶτα Βιβλίῳ παραδίδοται· τὸ δὲ, « Ἐγένετο, » γέγραπται, οὐχ ἵνα τοῦ Θεοῦ Λόγου τροπὴν ἰνοήσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀκρὰν ἐνωσιν οὕτω κατανοήσωμεν· ἐπεὶ ἀμαρτίαν οὐ λέγεται πεποιθῆναι, ἀλλὰ πεποιθῆσαι· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα, » φησὶν, « ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν, » οὐ τῷ μεταποιηθῆναι τὸν Λόγον εἰς ἀμαρτίαν ἐνέργημα, ἢ πεποιθῆναι ἀμαρτίαν· ἀλλὰ τῷ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν ἀμαρτίαν, καὶ ἀφανίσαι αὐτήν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Αὐτὸς εἰς ἀμαρτίαν ἡμῶν ἠρῆ. » Ὅσπερ ἂν ἀμαρτία B πεποιθῆται καὶ κατὰρα γέγονεν, οὐ τῷ μετατραπῆναι· οὕτω καὶ σὰρξ ἐγένετο, οὐκ εἰς ταύτην μεταβλήθει, ταύτην δὲ ἐνωθεῖς. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνθρώπος, Θεῷ διὰ πίστεως κολληθεὶς καὶ χάριτος, ἐν λέγεται πνεύμα· « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, » φησὶν, « ἐν πνεύμα ἔστιν· » οὐχ ὡς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν μεταβαλλομένου· ἀλλ' ὡς τῆς τοιαύτης συναφείας τὴν πνευματικὴν ἀξίαν αὐτοῦ δωροῦμένης. Τὸν αὐτὸν ἔλ τρόπον καὶ ὁ Λόγος, οὐκ εἰς σὰρξ μετέστη φύσιν, ἀλλ' ἐνωθεὶς σὰρξ, σὰρξ λέγεται γηγόνει· καθὼς καὶ ἀνθρώπος κολληθεὶς Θεῷ πνεῦμα λέγεται εἶναι, μὴ τὴν οὐκείαν οὐσίαν ἀποβαλὼν, τὴν κοινωνίαν δὲ προσλαβὼν. Ἄλλὰ τί τὸ σοφὸν τῶν ἀντιλογόντων; Ἐμμένει ὁ ἦν· ἐγένετο ὁ οὐκ ἦν· ἐμμερισθῆ ἡ ἀμείριστος φύσις, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἔμμεναι, C τὸ δὲ μεταβλήθει· ἢ τὸ πᾶν μεταβλήθει, ἢ κατὰ δοκῆσιν γέγονεν, ἢ λέγεσθαι μὲν θεοὶ ἀπλῶς, νοεῖσθαι δὲ οὐκ ἀρμόζει. Καὶ τίς χρεῖα Λόγου μὴ εἶναι σημαίνοντος; Ἄλλ' ὡς ἀπ' ἀρχῆς παραλέοται, καὶ τὸ εἰρημὸν βέβαιον, καὶ τὸ ἀδόλοτον ὅς ἀδύλον, καὶ ἡ ἐρμηνεία σαφής, καὶ ἡ διάνοια εὐσεβής, καὶ τὸ ἀδύνατον ἀμυχον, καὶ τὸ εὐπρεπὲς συνυπάρχον, καὶ τὸ ἀξιώπιστον ἐκ πολλῶν μαρτύρων ἀνατιβήσαντον, καὶ τὸ ἀτρέπτον τῆς θεότητος ἀσυλον, καὶ τὸ πάθος τοῦ λεγομένου ναοῦ, οὐ τοῦ ἡγιαρῆτος τοῦτο Θεοῦ. Πρὸς τοῦτους οὐδὲ ἡ Παρθένος νοεῖται μῆτρ, κατὰ τὸν ἐκεῖνον λόγον. Εἴπερ ἑαυτὸν ὁ Λόγος σάρκα ποιήκειν, οὐ σάρκα λαβὼν ἐξ αὐτῆς προεβλήθει. Πῶς γὰρ μῆτρ, ἢς οὐδὲν τὸ τεχθῆν ἐπιτρέπεται; Πῶς δ' ἂν καὶ λεχθεῖ ταυτῆς ἡ δικτὴν σωθῆνος ἀνοικεῖας πάροδος; Ἐκταῦς οὖν ποιοῦσιν, οὐ μῆτέρα, τὴν ἀγίαν Παρθένον. Καὶ οὐδὲ τοῦτο δύναται συνεῖναι, D ὅτι τὸ « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο » καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον προβάλλονται. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλος ὁ Λόγος, καὶ ἄλλο σὰρξ, θεός, καὶ οὐχ ἓν· εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ὁ Λόγος καὶ ἡ σὰρξ, τὸ « Ἐγένετο » λελυται. Οὐ γὰρ ὁ Λόγος Λόγος ἐγένετο· τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὄν ἄλλο τι οὐκ ἐγένετο. Ὅτε ἀνάγκη ἢ τὸ « Ἐγένετο » ἀνατραπῆναι, ἢ τὰς δύο φύσεις ὁμοιοποιηθῆναι. Τὸ γὰρ « Ἐγένετο » κατὰ τὸ ἀληθῶς φαινόμενον εἰρηται πρὸς τὴν τῶν ὀρώντων ὑπολήψιν, ἀγνωσούντων τὸν μὴ ὀρώμενον Θεὸν Λόγον τότε. Ὅσπερ ἔαν τις εἴπῃ· Ὁ πομπῆν

<sup>22</sup> II Cor. v, 21.

<sup>23</sup> Isa. LIII, 10.

<sup>24</sup> I Cor. vi, 17.

πρόβατον ἐξ ἀνδρῶς μεταβέβηται· ἀλλὰ καθάπερ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἀνδρῶς ἀνεβόησατο, οὐ φύσεως ἀνάγκη ἀκουσῆναι, ἀλλὰ προαιρέσεως γνώμη καὶ εὐδοκίᾳ μόνον.

Quid v. ro unum quoddam est, aliud quid non est factum. Igitur necesse est ut vel illud, « Factum est, » proscrībamus, vel duas esse naturas affirmemus. Vocabulum enim « Factum est, » dicitur quatenus revera apparuit, ut si qui vidissent certiores fierent, qui scilicet tum temporis Deum Verbum, quod minime videbatur, ignorarent. Ut si quis dixerit: Pastor ille de viro in ovem mutatus est, nempe quatenus revera ovem induit, non necessitate quadam naturæ involuntaria, sed consilio ductatus et sponte sua.

## IV.

*Πρὸς τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ.*

Πῶς οὖν τοιμῶσί τινες, μετὰ τὸ διεγθῆναι δύο τὸν Λόγον καὶ τὴν σάρκα, τὸν δύο φύσεων ἐκβάλλειν τὴν σύνθετον; πάσαις μαχόμενοι ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς, πᾶσαν ὕδριν ἐπάγοντες τῇ ἀνορθρωτῇ φύσει, παντὶ φρονούντες τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως· ἅπασαν προφητείαν ταύτης ἐκβάλλουσι, οἱ δὲ διπλοῦν τὸν φύσεων ἀθετοῦντες. Πάντα ὅσα ταπεινότερον εἰρήται τῇ φύσει δεχόμενα τῆς σαρκῆς, τηρεῖ τὸ Λόγου τὴν βόξαν ἀκέραιον· ταύτης ἐκβαλλόμενος, ἀνάγκη πάντα συνραμεῖν εἰς τὸν Λόγον. Πᾶσα τοῖς ἀνθ' ὧποις ἔλιπς καὶ περὶ ἁρτία διὰ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν ἐνώσεως.

Οἱ δὲ τὸν Λόγον φάσκοντες εἰς σάρκα τετραβῆσαι, τὸ καρχημα τοῦ γένους ἐκίνουσαν, καὶ τὴς λαμπρῆς ἡμῶν ἰλιπιδας ἀδειδαίους ἀπέφηναν. Οὐκ ἔτι σεμνύνεται: Ἀβραάμ, οὐκ ἔτι ἀγάλλεται Δαβὶδ· φευδεῖς αἱ πρὸς αὐτὸν ὑποχρῆσεις. Ἐπερ οὐκ ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας; αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀνίσταται ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁ Θεὸς Λόγος, αὐτὸς ἐκ τῶν σάρκα ποιήσας, τὴν ἐπιδημῆσαν ἐχαρίσατο. Πῶς οὖν οὐκ ἀσχύοντες καὶ δι Γραφαῖς θεαῖς πολεμοῦντες, καὶ ἀνθρώποις φθνοῦντες, καὶ θεῶν ὡς παθητῶν βλασφημοῦντες, καὶ φευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας μηνῶντες, μᾶλλον δὲ οὐ φευδεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπουρκίαν τοῦ ἀψευδοῦς Θεοῦ καταχρόντες; « Ἄμους γὰρ, φησὶ, Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτὴν· ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καθίσταται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. » Μηδὲν οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Δαβὶδ δεδοκῶτος, ἀλλ' ἐκ τοῦ Λόγου καινοτομηθείσης σαρκῆς, καὶ μὴ φύσεως ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καθίσταται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Ἐπερ οὐκ ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καθίσταται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. »

Ipso non trahit: nec vero germanus filius, qui habet.

## V.

*Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ ὁμολογεῖν φύσιν τῆς σαρκῆς, τετραβῆ ἐστὶν ἀπὸ Τριάδος κηρύττειν.*

Πάλιν τὴν αὐτὴν κακουργίαν ἐν ἐτέρως ῥήμασι παρὰ τῶν ἐναντίων προβαλλομένην ὀρώ. Ἄνω γὰρ ἀπλῶς εἰπόντες, δύο Υἱούς εἰσάγειν τοὺς ἐν ἐνὶ τῷ δύο νοούντας, μορφήν Θεοῦ καὶ μορφήν οὐλοῦ, πάλιν ἐν-

<sup>88</sup> Psal. cxxxi, 11.

A factum est, » contra semetipsos torquere. Si enim aliud Verbum, aliud caro: duo sunt, non unum. Si Verbum et caro idem sunt, corrui vox « Factum est. » Neque enim Verbum factum est Verbum.

Quid v. ro unum quoddam est, aliud quid non est factum. Igitur necesse est ut vel illud, « Factum est, » proscrībamus, vel duas esse naturas affirmemus. Vocabulum enim « Factum est, » dicitur quatenus revera apparuit, ut si qui vidissent certiores fierent, qui scilicet tum temporis Deum Verbum, quod minime videbatur, ignorarent. Ut si quis dixerit: Pastor ille de viro in ovem mutatus est, nempe quatenus revera ovem induit, non necessitate quadam naturæ involuntaria, sed consilio ductatus et sponte sua.

## IV.

*Adversus eos qui unam in Christo naturam esse dicunt.*

Postquam igitur duo esse Verbum et carnem demonstratum est, quid est cur duarum conjunctionem naturarum quidam rejicere non dubitant? qui bellum Scripturis sanctis inferunt, naturam nulli obnoxiam injuriæ contumellis afficiunt, divinam incarnationem generi hominum universo invident: respunt omnem de illa editam prophetiam, qui duarum unionem naturarum dissolvunt. Quæcumque humiliter de Christo dicuntur, ea carnis applicata naturæ, salvam Verbi gloriam conservant: carne sublata, in Verbum omnia concurrant necesse est. Omnis humanitas spes est et fiducia ex Verbi cum primitiis nostris unionem. Qui vero Verbum dicunt in carnem esse mutatum, illi et gloriationem generis nostri ad nihilum redegerunt, et præclaram nostram spem infirmiore reddiderunt. Non amplius gloriatur Abraham: non amplius exultat David: promissa ad illum facta mendacia erunt, si quidem Christus secundum carnem de fructu ventris ejus non exortus est. At enim Deus Verbum semetipsum carnem faciens suo nos adventu dignatus est.

Quomodo igitur non pudet eos contra Scripturam sanctam bellum facere, hominibus invidere, in Deum ut passibilem blasphemare, promissiones ejus mendacii arguere: imo non hoc tantum, sed et Deum ipsum, qui mentiri nescit, perjurii accusare? « Juravit enim, inquit, Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam: de fructu ventris ejus sessurum super ipsius throno. » Cum ergo nihil carni de substantia sua David dederit, sed ex Verbo, novo quodam modo facta sit, una natura est in Domino Christo, qui nihilominus aut Dominus aut filius Davidis intelligendus est: duo enim illa, una eademque natura non admittit. Si Deus tantum, non proprie Filius: quippe qui originem substantiæ ab nullam substantiæ ejus qui pater dicitur partem

## V.

*Adversus eos qui dicunt carnem confiteri naturam, esse quaternitatem pro Trinitate dicere.*

Rursum eadem adversarios improbitate in aliis agere disputationibus video. Nam cum supra simpliciter dixissent, qui duas in uno Christo formas, Dei et servi considerarent, eos duos Filios inducere, nunc ru sum

§97 quaternitatem illos prædicare cõlumnian-  
tur, qui natura carnem assumptam credunt. Hoc  
porro dicunt sua freti auctoritate, non autem ex  
quãdam consequentia. Quanquam non tam illis no-  
biscum res est, quam cum sanctis omnibus qui  
eadem per Spiritus sancti gratiam prædicarunt. A  
quibus nos illustrati sinceram in nomine Patris, et  
Filii et Spiritus sancti confessionem didicimus. Et  
œconomiam incarnationis duarum unionem natura-  
rum cognovimus. Qui vero humilia omnia ipsi  
Filii deitati volent tribui, tollunt carnis naturam,  
ut hujus passionis necessario ascribantur Deo Verbo,  
converso illi quidem prius in carnem, sed ea quæ  
carnis sunt rursus patienti. Atque hac de causa  
crimen fidelibus impingunt, quæ sibi videntur sua  
solum auctoritate astruentes. Sane si carnis eam-  
dem esse quam Patris, et Filii, et Spiritus sancti  
substantiam professi sumus unquam, quaternitatis  
nomen jure nobis objicitur, quippe qui eandem in  
quatuor personis essentialiter contemplerur; sin quod  
res est dicimus: consubstantiali Patri esse Filium,  
consubstantiali item Spiritum sanctum, carnem vero  
ad œconomie complementum, non substantiæ incre-  
mentum, susceptam: qua illi ra-  
tione accessionem numeri ex carnis natura fabri-  
cant, adeo diversam, ac si alia consubstantialis  
persona esset, superinducentes? neque id tamen  
carne in se ipsa considerata, sed in inseparabili  
cum Deo Verbo conjunctione agnita, ut ea neque  
amplius videatur separata, neque ut consubstan-  
tialis reliquis personis pari modo annumeretur.  
Noster igitur sermo incarnationem profitetur, qua-  
ternitatem, ut dixi, non inducit, et Verbi tuetur  
impassibilitatem, et Scripturis universis consentit.  
Adversariorum vero doctrina et fidem omnem iis  
quæ ab initio scripta sunt negat, et carnis assump-  
tionem rejicit: denique aut Verbum Deum muta-  
tum et passum, aut flicte gesta fuisse omnia liquido  
declarat. Quod si ideo carnem necessario nobis in  
quaternitatis numerum ducunt asciscendam, quod  
per mediatricem purissimam carnei multa nos be-  
neficia accepimus et accepturos deinceps speramus:  
restat ut togam illam, cujus oram ubi cum fide  
tetigisset illa fontem sanguinis circumferens mu-  
lier, sanitatem furata est, in memoratorum nume-  
rum ascribere, et quintum aliquid in prædicatione  
gloriosa illa togam inducere: non illam quidem ut  
pari cum unitis naturis modo honoratam, sed ut  
ad stupendi operationum miraculi ascitam. Cum  
igitur tantam a purissima carne gratiam accipiat  
toga, mulierique impertiat, nec tamen gloriosæ ce-  
lebrationis numerum atque, nos quoque carnem  
illam divinam omnipotenti Verbo inseparabiliter  
unitam honorantes, salutem quidem nos per illam  
consequi profitemur, sed Trinitatis numerum sal-  
vum retinemus, cum unum sit caro cum Verbo,  
tum propter inseparabilem unionem, tum propter

A ταῦθα τετράδα κηρύσσουσιν συκοφαντοῦσι τοὺς φύσει  
τὴν σάρκα ἀνείληθησαν πιστεύοντες. Τοῦτο δὲ λέγου-  
σι μὲν ἐπ' ἐξουσίας, οὐκ ἔκ τινος ἀκολουθίας προ-  
φέρουσι δὲ οὐ τοσούτων ἡμῖν, ὅσον τοῖς ἁγίοις πᾶσι.  
τοῖς τοιαῦτα διὰ τῆς πνευματικῆς κηρύξεως χάριτος,  
παρ' ὧν ἡμεῖς φρονηθέντες, τὴν μὲν ἀνόθευτον ὁμο-  
λογίαν ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύ-  
ματος ἐδιδάχθημεν, τῆ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκο-  
νομίαν ἐκ οὗο φύσειν ἐγνωρίσαμεν. Ἄλλ' οἱ βουλό-  
μενοι πάντα ταπεινὰ φέρειν εἰς αὐτὴν τοῦ Υἱοῦ θεό-  
τητα, παράγρῃσται τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν· ἵνα τὰ  
πάθη ταύτης· ἐξ ἀνάγκης ἐπιγραψῆ τῷ θεῷ Λόγῳ,  
τραπέντι μὲν πρότερον εἰς σάρκα, παθόντι δὲ αὐθις  
τὰ τῆς σαρκὸς. Καὶ τοῦτου χάριν ἐγκλημα τοῖς πι-  
στοῖς ἵπαιεῖται, αὐθεντίας μόνῃ τῇ δοκούντῃ κατὰ  
B σκευάζοντες. Εἰ μὲν γὰρ ἐλλέγομεν τῆς οὐσίας τοῦ Πα-  
τρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι  
τὴν σάρκα, καλῶς τετράδα ὀνόμαζον, ὡς τῆς αὐτῆς  
οὐσίας ἐν τέταρσι προσώποις θεωρουμένης· εἰ δὲ  
λέγομεν, ὅπερ ἐστίν, ὁμοούσιον μὲν τῷ Πατρὶ τὸν  
Υἱόν, ὁμοούσιον δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ· εἰληφέναι  
δὲ τὴν σάρκα εἰς ἐκπλήρωσιν οἰκονομίας, οὐκ εἰς  
αὐθιῶν οὐσίας· πῶς ἀριθμῶ προσθήκη ἐργάζον-  
ται, τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν τοσούτων παρηλλαγμένην,  
ὡς ἴτερον πρόσωπον ἐπεισάγοντες ὁμοούσιον; καὶ  
τοῦτο οὐ καθ' ἑαυτὴν αὐτῆς θεωρουμένης, ἀλλ' ἐν  
ἀχωρίστῃ συναφείᾳ πρὸς τὸν θεὸν Λόγον γνωρι-  
ζομένης· ὥστε μηκέτι χωρισμένην αὐτὴν ὁρᾶσθαι,  
μητὲ ὡς ὁμοούσιον τῷ ἴσῳ τρόπῳ συναριθμεῖσθαι.  
C Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν  
ὁμολογεῖ, καὶ τετράδα, καθὼς φησιν, οὐ ποιεῖ, καὶ  
φυλάττει τῷ Λόγῳ τὸ ἀπαθεῖν, καὶ πρὸς πάσας συμ-  
φανεῖ τὰς ἁγίας· Γραφάς· ἡ δὲ τῶν ἐναντίων νομο-  
θεσία καὶ τοῖς γεγραμμένοις ἀπ' ἀρχῆς ἀπειθεῖ, καὶ  
τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν ὁθεῖται, καὶ τὸν θεὸν Λόγον  
τετράδα καὶ ἀπονοθῆναι ἄλλοι, καὶ πρὸς παντασίαν  
πάντα ἐπιδοδεῖχθαι. Εἰ δὲ διὰ πολλὰς ἡμᾶς εὐεργε-  
σίας διὰ τῆς μετετενοῦσης ἀχράντου σαρκὸς εἰληφέναι  
τε καὶ λήψεσθαι ἐπιλείπειν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς εἰς  
ἀριθμὸν τετράδος παραλαμβάνειν τὴν σάρκα· ἔφα-  
αὐτοῖς καὶ τὸ ἱμάτιον τοῦ κρασπέδου, οὐ πιστῶς  
ἀφ' ἡμῆν ἡ γυνὴ ἢ τὴν τοῦ αἵματος πύγην περιφί-  
ρουσα, τὴν ἴσιν ἔκλεψεν, εἰς συναριθμῆσιν τῶν  
μνημονευομένων λαμβάνειν, καὶ τὴ πέμπτον ἐν τῷ  
D κηρύγματι τῆς δοξολογίας τὸ ἱμάτιον παρεισάγειν·  
οὐκ ὡς τιμηθῆν τῷ αὐτῷ τῆς ἐνώσεως τόπῳ, ἀλλ'  
ὡς παραληφθῆν εἰς θαυματουργίαν παράδοξον. Τοῦ  
τοίνυν ἱματίου τοσαύτην ἐκ τῆς ἀχράντου σαρκὸς  
λαβόντος χάριν, καὶ μεταδόντος τῇ γυναικί, καὶ μηδέ  
προσθήκη τοῦ ἀριθμοῦ ἐπὶ δοξολογίας ποιήσαντος·  
οὕτω καὶ τὴν ἐθεὸν σάρκα τὴν ἀναποδίστως ἠνω-  
μένην τῷ παντοδυνάμῳ Λόγῳ τιμῶντες, εὐρίην μὲν  
δὲ αὐτῆς ὁμολογοῦμεν ἐν σωτηρίᾳ, τιρούμεν δὲ  
καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς Τριάδος ἀπαρχεληρητον, ὡς ἐν  
οὐσαν ἅμα τῷ Λόγῳ κατὰ τὸ ἀχώριστον τῆς ἐνώσεως,  
καὶ ἀδιάρητον τῆς προσκλήσεως. Ἄλλ' ὅσα μὲν  
ἐφαρμόζοντα (22) τῇ θεῷ φύσει φάσκουσι γηγονῆναι,

ὅ δὲ δυνατόν τοῦ Θεοῦ πρὸς κατασκευὴν ἀπρεπῶς ἄ  
 ἔννοια λαμβάνουσι. Παῦλον λέγοντες· Ἀδύνατον τῷ  
 Θεῷ καὶ τὸ ψεύσασθαι, καὶ τὸ ἐαυτὸν ἀρνήσασθαι·  
 ὅσα δὲ καὶ ἀρμόζοντα τῷ Θεῷ καὶ σωτήρια καὶ θεο-  
 πρεπῆ καὶ φιλόδηρα, ταῦτα πρὸς τὸ ἀδύνατον  
 μεταφέρουσι, μὴ παραχωροῦντες τῇ θεοπτικῇ σο-  
 φίᾳ τοῦ δύνασθαι καὶ λαβεῖν σάρκα, καὶ μὴ ποιεῖν  
 τετρατά. Οὕτω κρίσις αὐτοῦ ἐμφυλόνοικος· τὰ μὲν  
 ἀπρεπῶς παρ' αὐτῶν καινοτομούμενα βεβαίως τῷ  
 λέγειν, οἷ πάντα δύναται ὁ Θεός· τὰ δὲ παρὰ τῆς  
 ἀγίας Γραφῆς εὐσεβῶς κηρυσσόμενα μηκέτι δέχεσθαι  
 ὡς ἀληθῆ, καὶ δυνατὰ, καὶ συμφέροντα· λαμβάνειν  
 δὲ αὐτὰ εἰς πλοκὴν ζητημάτων, καὶ μὴ ἀποδιδόναι  
 τῇ δυνάμει τοῦ πάντα ποιοῦντος τὰ ἀνήκοντα ὑπὲρ  
 ἀνθρωπίνην κατάληψιν.

## VI.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, οἷ κατ' ἀνθρώπων γινώ-  
 σκειν τὸν δεσπότην Χριστὸν, εἰς ἀνθρώπων ἐστὶ  
 τὰς ἐκλήδας ἔχειν.

Ἄλλὰ γὰρ, μὴ ἀρκασθέντες τοῖς οὕτως ἀτόποις  
 καὶ ἀναισχύνοις προβλήμασι, προσθήσαν καὶ δι-  
 λλην ἰταμωτέραν ἀπόφασιν, λέγοντες εἰς ἀνθρώπων  
 ἔχειν τὰς ἐκλήδας τοὺς Θεοὺ καὶ ἑνὸς ἀνθρώπων καθ'  
 ἑκατέραν φύσιν ὁμολογούντας τὸν Χριστὸν. Ἐπὶ τού-  
 τοις αὐτῶν πυθέσθαι καλόν. Δεῖ πεθεῖσθαι ταῖς  
 ἀγίας Γραφάς, ἢ κατ' αὐτοὺς οὐ δεῖ; Εἰ μὲν γὰρ  
 δεῖ, παρ' αὐτῶν ἀκηκόαμεν, καὶ αὐταῖς ἐγκαλεῖτω-  
 σαν· εἰ δὲ λέγοιεν, ὡς οὐ δεῖ, φανερώς ὁμολογεῖτω-  
 σαν τὴν πρὸς τὰς ἐκλήδας ἀσπονδὸν μάχην,  
 καὶ οὐδὲς ἤμιν πρὸς αὐτοὺς, οἷα πρὸς ἄλλοτρῖους,  
 λόγος. Παρ' αὐτῶν ἀκηκόαμεν· Ἐνὸς ἀνθρώπου ἐν πλη-  
 γῇ ὢν, καὶ εἰδὸς φέρειν μαλακίαν· καὶ ὅτι Ἰησοῦς  
 ἀνθρώπου ἐστὶ· Ἐνῶν δὲ με ζητεῖται ἀποκτεῖναι, ἀν-  
 θρώπων δὲ τὴν ἀλήθειαν λαλᾶλχα ὄμν. Εἰς Θεός,  
 εἰς καὶ μάλιστα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Ἰη-  
 σοῦς Χριστός. Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ γῆς κοίτης,  
 ὁ δευτέρος ἀνθρώπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Ὁ πρῶ-  
 τος Ἀδάμ, ὁ δὲ Ἐσχάτος Χριστός. Δι' ἀνθρώπου θά-  
 νατος, δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. Ὅσαῦτα  
 ἐν λόγοις, καὶ πολλῶ πλεῖω σφόδρα ὅσα πάλιν ἐν  
 ἔργοις. Ἐγενήθη βρέφος, περιεγράφη σπαργάνοις,  
 ἐτρέφη γάλακτι, περιετέμθη κατὰ τὸν νόμον, προ-  
 ἔκοψε ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι, πείναν ἐγνώ-  
 σεν, εἶψαν οὐκ ἠγνώσκει, πόνον αἰσθησιν ἔλαβε, ταραχῆς  
 καὶ ἀδυναμίας καὶ λύπης πείραν ἐδέξατο, κατὰ πάντα  
 ὡμοιώθη τοῖς ἀδελφοῖς χωρὶς ἁμαρτίας. Μάστιξεν  
 ὑπεκλήθη, σταυρῶ προσήχθη, ἡλῖος περιεπάργε· θα-  
 νάτου ἐγείνατο, ταφῇ παρεδόθη, γέγονεν ἡ ψυχὴ  
 κατὰ τὸν ἔθνη, καὶ κρατηθῆναι μὴ δυναθεῖσα πάλιν  
 ἀπαδόθη τῷ σώματι, καὶ γέγονεν ἡ ἀνάστασις· εἶτα  
 ἐπαφῆ καὶ φηλαθήσεως τῶν ἀπιστούντων· εἶτα τροφῆ  
 πιστοσύμῃ τοῦ σώματος τὴν ἀνάστασιν· εἶτα ἀνά-  
 ληψις εἰς οὐρανὸν ὁράντων πολλῶν. Ὅσαῦτα μαρ-  
 τυριαὶ τῶν γεγραμμένων, τοσαύτη πληροπορία γενομέ-  
 νων, τοσούτων ἡ οἰκονομία πρόξενος ἄγαθῶν. Καὶ ταῦ-  
 τα πάντα κελύουσι παρορῆν, καὶ τοσούτων καὶ τοιού-  
 των ἀπαναντίας χωρεῖν, ἀνθρωπώτητα δὲ διὰ τούτων

indivisam adorationem. Sed quæcumque divinæ na-  
 turæ non conveniunt, ea potentie Dei ad astruen-  
 dum absurdam suam opinionem ascribit, Paulo  
 dicente Deum non posse mentiri, nec seipsum negare.  
 Quæ vero et Deo convenientia, et salutaria, et divina,  
 et in hominum gratiam facta sunt, ea impossibilia  
 esse dicunt : neque id divinæ sapientie concedunt,  
 ut possit carnem sumere, quin faciat quaternitatem.  
 Ita nimirum illi contentiosi sunt, ut absurda quidem  
 sua commenta confirmare nitantur dicendo, omnia  
 posse Deum; quæ vero pie a sacra Scriptura prædi-  
 cantur, non admittant ut vera, ut possibilia, ut uti-  
 lia; sed ex iis questionum laqueos nectant, nec  
 omnium Creatoris potestati ea tribuant quæ captum  
 superant humanum.

## B

## 498 VI.

Adversus eos qui dicunt Christum Dominum ut ho-  
 minem agnosceret, esse in hominem spem suam ha-  
 bere.

At illi non contenti tam absurdis impudentibus-  
 que propositionibus, aliam multo impudentiorem  
 sententiam addidere, dicentes, in hominem spem  
 illos habere, qui Christum secundum utramque na-  
 turam Deum et hominem esse constentur : super  
 bis percontari illos operæ pretium fuerit. Aut sanc-  
 tis obtemperare Scripturis oportet, aut secundum  
 illos non oportet; si oportet, id ex Scripturis didi-  
 cimus, illas ergo incusent; si dicant, non oportere,  
 palam ergo faciant suum in sacros libros irrecon-  
 ciliabile bellum, nec ullus nobis cum illis, utpote  
 extraneis, sit sermo. Ex Scripturis audivimus :  
 « Homo in plaga constitutus, et sciens ferro in-  
 firmatam » : et quod Filius sit hominis : « Nun-  
 ciam autem queritis me interficere, hominem qui veri-  
 tatem locutus sum vobis ». Unus Deus, unus me-  
 diator Dei et hominum, homo Jesus Christus \*\*.  
 Primus homo ex terra terrenus, secundus homo Do-  
 minus ex cælo \*\*. Primus Adam, ultimus vero Chri-  
 stus. Per hominem mors, per hominem resurrectio  
 mortuorum \*\*. Hæc tot tantaque verba, ac multo  
 plura opera sunt, quæ testimonium reddant. Natus  
 est infans, pannis involutus, lacte nutritus, circum-  
 cisus secundum legem, profecit etate, sapientia et  
 gratia, famem expertus est, sitim non ignoravit,  
 labores sustinuit, perturbationem, anxietatem ani-  
 mi, et dolorem expertus est, per omnia assimilatus  
 est fratribus, excepto peccato. Flagellis cæsus est,  
 actus in crucem, clavis confixus, mortem gustavit,  
 sepulture traditus est, descendit anima ejus ad in-  
 feros, et cum ibi detineri non posset, reddita est  
 corpori, et facta resurrectio est : bine palpatus et  
 contractatus incredulorum, deinde sumptus cibus est,  
 qui resuscitati corporis fidem faceret : deinde  
 assumptio in cælum multis videntibus. Tot tanta-  
 que sunt Scripturarum testimonia, tanta rerum ges-  
 tarum certitudo, tot tantaque nobis bona oecono-  
 mia conciliat. Et præcipiant tamen et hæc omnia

\*\* Isa. LIII, 3. \*\* Joan. VIII, 40. \*\* 1 Tim. II, 5. \*\* 1 Cor. XV, 47. \*\* ibid. 21.

despicimus, ac contra isthæc tanta et hujusmodi procedamus, hisque demonstratam testimoniis humanitatem non secundum naturam confitemur; humanitatem vero non nudam. Ad hæc restat ut apostolicam opponamus vocem: « Oportet obedire Deo magis quam hominibus <sup>41</sup>. » Cum igitur humanitas divinitati ineffabiliter et inseparabiliter unita sit, ita quidem, ut idem et infans videatur, et Deus agnoscat, « Puer, » inquit propheta, « natus est nobis, et Filius datus est nobis, et vocatur nomen ejus, magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis <sup>42</sup>. » Fasciis circumscribitur: sed nullis circumscriptum terminis imperium in creaturas universas exercet. In præsepe ponelatur, sed angelorum celebratus hymno glorificabatur: famem et sitim toleravit, sed ex quinque panibus aliquot hominum millia saturavit, et superantia duodecim canistrorum fragmenta, prout voluit, ostendit. Ut paucis rem complectar, mortem degustavit, sed eum qui mortis imperium tenebat destruxit: ac in cruce quidem, dum patreter, corpus ejus pendebat; qui vero in illo erat Deus Verbum, in suam nullis passionibus obnoxiam potentiam ubique declarabat. Movebatur terra, scindebantur petrae, occultabatur sol, velum rumpebatur, aperiebantur sepulcra, resurgens mortui novi ruptorum mortis vinculorum præcones: creaturæ denique universæ invisibilem crucifixi deitatem nuntiabant. Qualis igitur supererit excusatio, si tanta salute neglecta, tam certis testimoniis contemptis, novis contentiosorum hominum opinionibus adbaserimus? Verum quod omnibus modis Christum Salvatorem deceat agnoscere Deum pariter et hominem **499**, secundum utramque naturam, licet nos tacerimus, lapides clamabunt. Quod vero non in homine simpliciter spem suam habeant repositam, qui sic sentiunt, operæ pretium est, perspicue demonstrare. Tametsi si qua suborta est quaestio, aut solutionem ejus quaesitam oportuit, aut incitiam fateri propriam, nec a Scriptura discedere. Jam porro facile est congruam invenire rationem, quare in carualem hominis facti (Verbi) adventum, in salutarem Domini œconomiam, spem reponamus nostram, dum invisibilem Deum Verbum per visibilem carnem cognoscimus, et per ejus passionem impassibilitatem accipere credimus: omnia autem gesta deitatis cum carne conjunctæ ascribimus, et ita unam adorationem incarnato et homini facto Deo Verbo afferimus. Neque enim mulier illa quæ simbriam contractavit, in simbriam spem habere deprehensa est, sed in potestatem invisibilem ejus qui erat vestimento indutus, ejus erat simbria. Neque is qui sputo fuit a cæcitate sanatus, in sputum habuit fiduciam; sed in invictam ejus potentiam qui jussit illum ita medellam accipere. Nam qui hodie ad sanctum altare accedunt, ipsumque amplectuntur, ac cum timore et gaudio salutant,

A ἀποδειχθῆναι μὴ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖν ἀνθρώπι-  
τητα ἐξ οὗ ψάλην. Πρὸς ταῦτα καιρῶς ἀποτυκτικῶν  
ἀντιθεταῖν φωνῶν· Ἰεζεραριεὶ δὲ θεῷ μῆλλον ἢ  
ἀνθρώποις. Ὅπως δ' ἀνθρώποτικῶς ἀφ' ἑαυτοῦ ἠνω-  
μένης καὶ ἀχωρίστως θεότητι, ὡς τὸν αὐτὸν βρέφος  
καὶ παιδίον βλέπεσθαι, καὶ θεὸν γινώσκεισθαι. Ἐπι-  
θεὸν ἐγεννήθη ἡμῖν, ὡς φησὶν ὁ προφήτης, « Ἰδοὺ καὶ  
ἐδόθη, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλής  
Ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός. » Ἐν  
σπαργάνοις περιγράφεται· ἀλλὰ πάσῃ τῇ κείσει τὴν  
θεσποτείαν ἀπερίγραφον ἐπιδεικνύεται. Ἐν φάτῃ ἐτί-  
θετο, ἀλλὰ παρ' ἀγγέλων ὑμνοῦμενος ἰδοξάζετο· πε-  
ναν καὶ δίψαν ὑπέμεινε, ἀλλ' ἐκ πένης ἔρτων χλιδαῶς  
ἐχόρτασε, καὶ περιστεῖαν κλισμάτων δεκαδύο κοφι-  
νων, ὡς φέλληεν, ἔειπε. Συντόμως εἶπειν, ἐγεύσατο  
θανάτου, ἀλλὰ κατέλυσε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ  
θανάτου· καὶ κατ' αὐτὸ δὲ τὸ πάθος, ἐπὶ σταυροῦ μὲν  
ἦν τὸ σῶμα κρεμάμενον, πανταχοῦ δὲ ἐν αὐτῷ θεὸς  
λόγος τὴν ἀπάθῃ δυναστείαν ἐπιδεικνύμενος ἦν.  
Ἔσπετο γῆ, ἐσχίζοντο πέτραι, συνεκαλύπτετο ἥλιος,  
διεβήθησαν καταπέτασμα, τάροι ἠνοήγοντο, νεκροὶ  
ἀνεπέδων, ξένοι κήρυκες τῆς καταλύσεως τοῦ θανά-  
του, πᾶσα κτίσις τὴν ἀόρατον θεότητα τοῦ ἐσταυ-  
ρωμένου ἔμψυε. Ποῖαν ἔξομεν ἀπολογία, τηλικαύ-  
της ἀμελήσαντες σωτηρίας, καὶ τοσαύτην παρθέου-  
τες πληροφώρα, συνθέμενοι τὰς ταῖς τῶν φιλονεικούντων  
καινοτομίαις; Ἄλλ' ὅτι μὲν κατὰ πάντα τρόπον  
ἀρμυεῖ γινώσκων τὸν Σωτῆρα Χριστὸν θεὸν ἅμα καὶ  
ἀνθρώπον, κατὰ φύσιν ἐκατέρας, καὶ ἡμεῖς σιωπήσω-  
μεν, οἱ λίθοι κρᾶζονται· τὸ δὲ μὴ εἶναι εἰς ἀνθρώπον  
ἀπλῶς τὰς ἐλπίδας τοῦς οὕτως πιστεύοντας, ἀναγκαῖον  
δεῖξαι σαφῶς. Καίτοι καὶ εἰ τις ἀνεύκτεται ἀτορία,  
ταύτης ἐσχῆν τὴν λύσιν ζητεῖν, ἢ τὴν οὐκ εἰναι ἀμά-  
θειαν ὁμολογεῖν, οὐ τῶν γεγραμμένων ἀναχωρεῖν.  
Νυνὶ δὲ καὶ βῆθαι τὸ πρόβλημα εὐρεῖν, ὅτι τὰς ἐλπί-  
δας ἔχομεν εἰς τὴν ἑσαρκίαν τοῦ ἐανθρωπηώσαντος  
παρουσίας, εἰς τὴν ἐσπέρην τοῦ ἐσπέρου οἰκονο-  
μίαν, διὰ μὲν τῆς ὁρωμένης σαρκὸς τὸν ἀόρατον  
θεὸν λόγον ἀπεινωσάντες, καὶ διὰ τοῦ πάθους  
ταύτης τὴν ἀπάθειαν λαμβάνειν πιστεύοντες· πάντα  
δὲ τὰ γινόμενα, τῇ ἠνωμένῃ τῇ σαρκὶ θεότητι ἐπι-  
γράφοντες, καὶ οὕτως μίαν τὴν προσκύνουσαν τῷ σαρ-  
κωθέντι καὶ ἀνθρωπηώσαντι θεῷ λόγῳ προσάγοντες.  
Οὐδὲ γὰρ ἢ ἀφαιμένη γυνὴ τοῦ κρασπέδου εἰς  
D κρασπέδον ἔχουσα τὰς ἐλπίδας ἠλέγητο, ἀλλ', εἰς  
τὴν ἀόρατον δύναμιν τοῦ τὸ ἰμάτιον περιβεβλημένου,  
ὅσπερ τὸ κρασπέδον. Οὐδὲ δ' τῷ πτύσματι τῆς τυφλώ-  
σεως ἐλευθερωθεὶς, εἰς πτύσμα τὴν πτωλθῆσαι εἶχεν,  
ἀλλ' εἰς τὴν ἀήτητον ἐξουσίαν τοῦ κελεύσαντος αὐ-  
τὸν οὕτω τὴν ἰασίν δεῖξασθαι. Ἐπεὶ καὶ νῦν οἱ προσ-  
κύνοντες ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ, περιπτυσσόμενοι δὲ τοῦτο,  
καὶ μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἀσπαζόμενοι, οὐκ εἰς λί-  
θου ἢ ξύλου ἀπλῶς ἐπιπέδονται, ἀλλ' εἰς τὴν διὰ  
τοῦ λίθου ἢ ξύλου τοῦ ἐσέβησι μνημονουμένου  
χάριν. Ἦ σὺ καὶ τοὺς σωθέντας ποτὲ ἐπὶ τοῦ μακα-  
ρίου Μωϋσῆως διὰ τοῦ βλέπειν εἰς τὸν ὑψωθέντα  
χαλκοῦν ὄφιν, ἔπει τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐπιτρέ-

<sup>41</sup> Act. 7, 29. <sup>42</sup> Isa. ix. 6.

πειν διέβαλες; Εἰ δὲ ἡ εἰκὼν τοῦ μυστηρίου τοσαύτην ἐνέργειαν δι' ὄψεως ἐπέδειξεν· πόσῃ μᾶλλον αὐτὸ τῆς χάριτος τοῦ πρωτότυπου δι' ἀνθρώπου σοι παρέξει, καθὼς καὶ παρέσχεν τοὺς πιστοὺς τῆς πολυτρόπου εὐεργεσίας κατὰ τὸν εἰκόνα· «Ὡσπερ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτω δι' ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.»  
per hominem tibi afferret, quemadmodum fidelibus admodum per hominem mors, ita per hominem resurrectio mortuorum<sup>41</sup>.

## VII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ἀπαθῶς θεὸς λόγος.

Πολλὰς καὶ λίαν σκαιῶς προτεθείσας πλοκαῖς συντόμως κατὰ δύναμιν ἀντιπετόντες, οὐκ οὐδαμῶν τι χρησόμεθα τῇ νυνὶ προκειμένῃ, καί τινι μὲν οὐ βουλόμεθα, παιδεύειν δὲ μάλιστα πρὸς παιδίον καταγέλαστον οὕτως ἀναγκαζόμενοι, ἦν καὶ τὸ ἀπλῶς εἰπεῖν χλιεὴν ἐστὶν εἰσενεγκεῖν. Ἐπαθεν ἀπαθῶς. Ὡς τῆς ἀδιοηθικοῦ σοφίας! Ὡς τῆς παιζούσης διδασκαλίας, οικοδομοῦσης ἔργα καὶ καθαιρούσης! οὐδ' ἐστὶν ἰδεῖν τὰ τῶν παιδῶν ἐν ψάμμῳ ἀθύρματα. Ἐπαθεν ἀπαθῶς· πρὶν ἀκούσῃ τοῦ ῥήματος, ἐπιλανθάνομαι τῆς σημασίας τοῦ, ἐπαθεν. Ἐπαγόμενον γὰρ τὸ, ἀπαθῶς, οὐκ ἐξ θανάτου, καὶ ταφῆς, καὶ ἀνάστασις δέχεται, ἀ τὸ τῆς ἡμετέρας ἔχει σωτηρίας κεφάλαιον. Εἰ γὰρ ἐπαθε, πῶς ἀπαθῶς; Εἰ ἀπαθῶς, πῶς ἐπαθε; Ἀληθῶς ἀπαθῶς, καὶ νοήσομεν ἀνοήτως. Τίς εἶδε πίπτοντα ἀπτότως, ἐγειρόμενον ἀνεγέρτως, πονοῦντα ἀπόνως, φρονοῦντα ἀφρόνως, λαλοῦντα ἀλαλήτως, ὠφελούντα ἀνοφελῶς (23), λυόμενον ἀλύτως, ἵνα λέξομεν τὸ, ἐπαθεν ἀπαθῶς; Τίς ἢ τῆς ἀφροσύνης ἐπίστασις; τίς ἢ τῆς μανίας ἔνοστασις; τίς ἢ τῆς ἀνοίας παραπληξία; Περὶ μυστηρίου φρικτωδεστάτου φέρειν ῥήματα γέλωτα πλατύνειν ἐργαζόμενα, λόγον ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ἀλογίαν προβάλλεσθαι, ἀπόκρισιν δίδόναι ἴσῃ τοῦ μὴ δίδόναι, ἀκαρτέραν ἐρηνησίαν παρέχειν μείζονος ἀπορίας μητέρα. Πῶς οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἰς τοσοῦτον ὄψος ἀναβραμῆν θεωρίας, ἢ εἰπεῖν ἡδυψῆθῃ τὸ πολυβρόλλητον ἐκεῖνο ῥήμα, ἐπαθεν ἀπαθῶς; Πῶς αἱ πολύστιχοι βέλαιοι τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ἀποκαλύψιν ἡμῖν οὐκ ἐγνώρισαν; Παῦλος, εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνελθὼν, καὶ τῶν ἀρρήτων ῥημάτων ἀκούσας ἐν παραδείσῳ, τοιοῦτο οὐδὲν ἀπεφώνητο. Μὴ δὲρα, τοῦτοις καταλιπέμενον τὴν τῶν ὑπερβαίνοντων ἐξήγησιν, οὕτως οὐκ εἶπεν· Ἐπαθεν ἀπαθῶς· ἄλλ', «Ἐμαθε, φησὶν, ἅψ' ὧν ἐπαθε·» καὶ, «Πεπειραμένος, κατὰ πάντα, καθ' ὁμοίτητα;» τὸ «πεπειραμένος», πῶς ῥῥωθεν ἀνελε τῶν τοιοῦτων λόγων τὴν ἡρηρῆσαν· Ὁ γὰρ κατὰ πάντα πεπειραμένος καθ' ὁμοίτητα, ἢ πέπονθεν οὐκ ἀπαθῶς, ἵνα φυλάξῃ τὸ, «κατὰ πάντα καθ' ὁμοίτητα;» ἢ καὶ τοὺς ἄλλους θεῖκναι παθόντας ἀπαθῶς, ἵνα σώσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοίτητα. Ὡστε ἢ καὶ τὸν ζωτήρα πεπονθέναι ἀληθῶς ὁμολογητέον, ἢ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπα-

non in lapidem aut lignum temere innituntur, sed in gratiam per lignum et lapidem a sanctis viris memoratam. An tu eos qui tempore beati Moysis visu exaltati senei serpentis sanati sunt, serpenti salutem commisisse suam calumniaris? Quod si mysterii imago tantam per serpentem efficaciam exhibuit; quanto majorem ipse gratiæ prototypus exhibuit; varia attulit beneficia, juxta illud: «Quemadmodum

## VII.

Adversus eos qui dicunt: Impassibiliter passus est Deus Verbum.

Postquam multas atque contortas propositiones pro facultate confutavimus, ad presentem nescimus quid respondeamus. Cum joci quidem non sit animus, ad ludicra tamen et ridicula confutanda vel inviti cogimur, quorum vel simplex mentio risum moveat. Passus est impassibiliter; o inconsideratam sapientiam! o ludicram doctrinam una ædificantem et destruentem, ut viāere pueros eat in arena ludentes. Passus est impassibiliter: antequam audiam illud dictum quod significet, passus est, obliviscor: nam quod adjicitur, impassibiliter non admittit mortem, sepulturam, et resurrectionem, quæ salutis nostræ summam complectuntur. Nam si passus est, quomodo impassibiliter? Si impassibiliter, quomodo passus est? Loquamur sine loquela, intelligamus sine intelligentia. Quis vidit unquam cadentem sine casu, excitatum sine excitatione, laborantem sine labore, prudentem imprudenter, loquentem sine loquela, utilitatem afferentem inutiliter, solutum insolute, ut dicamus passus est impassibiliter? Quæ tanta hæc dementia? quæ furoris perseverantia? quis amentia stupor? De tremendo nimirum mysterio verba proferre, amplam risus materiam moventia? polliceri rationi congrua, et a ratione alienissima proferre? ita respondere, ut videare non respondisse? interpretationem exhibere re explicanda obscuriorem, et majoris dubitationis matrem? Qui fit quod sanctorum nemo tam alta contempleri, nec illo tantopere celebrato verbo uti potuit, passus est impassibiliter? Ipsæ sacræ litteræ tot versibus distinctæ quid est cur magnificam hanc revelationem nos minime docuerunt? Paulus in tertium cælum ascendit, et arcana verba in paradiso audivit, sed hujusmodi nihil pronuntiavit. An 500 vero, relicta ipsis eorum, quæ captum omnem superant expositione, non dixit, passus est impassibiliter, sed «ex iis, ait, quæ passus est, didicit<sup>42</sup>»: «Item «tentatus est in omnibus similiter<sup>43</sup>»: «Qua voce, «tentatus est,» verba ejusmodi nugatoria jandiu sustulit. Nam qui in omnibus ad similitudinem tentatus est, is aut passus est non impassibiliter, ut firma maneat illa, «in omnibus similiter,» aut

<sup>41</sup> 1 Cor. xv, 21. <sup>42</sup> Hebr. v, 8. <sup>43</sup> Hebr. iv, 45.

(23) Mss., πρνοῦντα ἀφρόνως, λαλοῦντα ἀνοφελῶς, male. Editi quædam omiserant.

alios quoque impatibilibiter pati ostendit, ut servet eam quam cum illis habet similitudinem. Quamobrem alterutrum est proficiendum, aut vere passum esse Salvatorem nostrum, aut alios quoque impatibilibiter passos, ad quorum similitudinem Dominus tentatus fuisse praedicatur. Quae porro patientiae demonstratio ex eo quod impassibiliter patitur? Quomodo dicitur patientia Christi, si nullum doloris sensum percepit? Qua ratione ostenditur ejus erga homines ineffabilis et incomparabilis amor, si absque laboribus passio fuit? Quis pati recusaverit, non modo pro amicis, sed etiam pro adversariis, si pati liceat impassibiliter? Quid erat ergo quod Dominus diceret, « Spiritus promptus est, caro autem infirma », si passionem absque dolore experturus erat? Quae causa erat quod ad Patrem clamaret: « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste? » Quare supplicata preces cum vehementi clamore et lacrymis ad eum qui se a morte eripere posset offerbat? Aut igitur vera illa omnia credenda, et passionem veram fuisse confitendum est, aut passionem illam sine passione, necesse est reputare speciem plane, fictionem et phantasiam fuisse. Si non vere passus est, nec vere utique resurrexit. Si revera non gustavit mortem, nec stimulus mortis restinxit, adhuc in peccatis sumus nostris, adhuc mors omnibus dominatur, adhuc ab hereditate sumus alieni. Si namque ficta mors, si mendax testamentum; nec vera erit hereditas. Haec nobis lex pronuntiat: « Testamentum in mortuis confirmatum est ». Si ergo is vere mortuus non est qui Novum Testamentum nobiscum inivit, irrita sane quae in Testamento sunt, rejectae ii qui heredes sunt vocati. Sed apage ejusmodi vesaniam, o homo! Nam qui Testamentum pepigit, mortuus est, et ratum est Testamentum, hereditasque proposita credentibus, ac supplicium sycophantis paratum. Reperiuntur namque complures contra Deum falsi testes, qui dicunt eum suscitasse Christum a mortuis, quem non vere biliter. Et clamante Paulo passibilem esse Christum, Pauli adversarii contra clamant, illud « impassibiliter » proferendo.

## VIII.

Adversus eos qui dicunt: Passus est Deus ut voluit.

Qui secundum legem iter peragere volunt, curantque omnem effugere errorem, quidvis potius mali eligent, quam vel tantillum a via publica deflectant. Eodem prorsus modo qui per viam dogmatum veritatis volunt incedere, vestigiis inhaerent eorum qui nunquam in itinere errarunt. Ubi autem regiae viae signa accurate edidicere, sollicite sibi cavent ab omni diverticulo: toti vero ex veritatis partibus consistunt. Cum ab hoc igitur scopo ii aberrarint qui adversaria nobis dogmata tradunt, vestigia quidem orthodoxorum Patrum amiserunt, nec non theologorum virorum (qui viam common-

ἠὺς πεπονημένοι, ὧν καθ' ἐμοῦς τὰ πεπειραμένοι ὁ δεσπότης κηρύσσεται. Τίς δὲ καὶ ὑπομονῆς ἀπόδειξις ἐκ τοῦ παθεῖν ἀπαθῶς; Πῶς λέγεται ἡ ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ, εἰ μὴ πόνων ἀσθένων ἔλαβε; Πῶς δὲ δεικνύται ἡ ἀρατος καὶ ἀπαράδελτος πρὸς ἀνθρώπους φιλοστοργία, εἰ ἔλαβον τὸ πάθος ἐγένετο; Τίς οὐκ αἰρεταὶ παθεῖν, οὐ μόνον ὑπὲρ φίλων, ἀλλ' ἦδη καὶ ὑπὲρ ἀντιθέτων, εἰ ὑπερέβητε παθεῖν ἀπαθῶς; Οὐ δὲ χάριν ἔλεγεν ὁ δεσπότης, « τὸ πνεῦμα πρὸθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, » εἴπερ ἐμελλε τὸ πάθος ἀναλήψαι· προσιεσθαι; Ἰναὶ πρὸς τὸν Πατέρα ἔβλε· « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο; » τίνας ἔνεκεν εὐχά; Ἰατηγρῶς μετὰ κραυγῆς Ἰαχυρᾶς καὶ θαυροῦν πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου προσέφερον; Ἥ οὖν πάντα ἀληθῆ πιστευτέον, καὶ τὸ πάθος ἀληθινὸν ὁμολογητέον· ἡ. τοῦ πάθους ἀπαθῶς γεγενῆσθαι λεγόμενον, σχῆμα ἀνάγκη καὶ δόκησι καὶ φαντασίαν πάντα λογίζεσθαι. Εἰ οὐ πέπονθεν ἀληθῶς, οὐδὲ ἀσθένει πάντως ἀληθῶς. Εἰ μὴ οὕτως; ἐγεύσατο θάνατον, οὐδὲ τὰ κέντρα ἔσθεσε τοῦ θανάτου· ἔτι ἐσμέν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, ἐτι βασιλεύει πάντων ὁ θάνατος· ἐτι τῆς κληρονομίας ἀλλότριος καθεστῆκαμεν. Εἰ γὰρ ὁ θάνατος ἀπατήλος, καὶ ἡ διαθήκη ψευδής, καὶ ἡ κληρονομία οὐκ ἀληθής. Νόμος ἡμῖν ταῦτα διαγορεύει· « Διαθήκη, » φησὶν, « ἐπὶ νεκροῖς βεβαία. » Εἰ οὖν οὐ τέθηκεν οὕτως ὁ τῆν Κανὴν Διαθήκην πρὸς ἡμᾶς διαθέμενος, ἀκυρὰ τὰ τῆς Διαθήκης, ἀπόδρατοι οἱ λεγόμενοι κληρονόμοι. Ἄλλ' ἀπαγε τῆς τοιαύτης παραπληξίας, ὡ ἀνθρώπε! Καὶ ὁ διαθέμενος γὰρ τέθηκεν, καὶ ἡ Διαθήκη κεκύρωται, καὶ ἡ κληρονομία τοῖς πιστεύουσιν πρόκειται, καὶ ἡ τιμωρία τοῖς συκοφάνταις ἡτοίμασται. Εὐρίσκονται γὰρ πολλοὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ λέγοντες, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ὅν οὐκ ἀληθῶς τεθηκεντα ἤγειρεν, εἴπερ ἀπαθῶς ἔπαθε. Καὶ Παύλου βοῶντος, δεῖ παθητὸς ὁ Χριστός, οἱ Παύλου ἀντίδικοι τὸ « ἀπαθῶς » ἀντιφθέγγονται.

mortuum excitavit, si quidem passus est impassibiliter.

## VIII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεὶν ὁ Θεὸς ὡς ἠθέλησεν.

Οἱ κατὰ νόμον ὀδοποροῦν ἀνίεν ἐθέλοντες, καὶ φεύγειν πᾶσαν πλάνην σπουδάζοντες, πάντα μάλλον ἀιρήσονται παθεῖν, ἢ μικρὸν τῆς λεωφόρου παρελθεῖν. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῆν ὁδὸν τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας βασιζέιν ἐθέλοντες, τηροῦσι μὲν τὰ ἔγχρη τῶν ἀπαθῶς ὀδουσαντων· τὰ δὲ σημεῖα τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ μετὰ ἀκριβείας καταμανθάνοντες, πᾶσαν μὲν παραποιῶνται παρεκτροπῆν, οἷοι δὲ γίνονται τῆς ἀλθείας. Τοῦτου τοίνυν ἀναχωρησαντες τοῦ σκοποῦ, τὰ νῦν οἱ τὰ ἐναντία δογματίζειν ἐθέλοντες, τὰ μὲν ἔγχρη τῶν ὀρθοδόξων πατέρων καταλείπουσι, καὶ τὰ σημεῖα τῶν θεολόγων ἀνδρῶν,

“Matth. xxvi, 41. “ibid. 39. “Hebr. ix, 17.



τῶν τὴν ἔδωκ ὑποδείξαντων, παρελογίσαντο, πολλὰς δὲ παρακτροπὰς μετέδωξαν, τὰς μὲν πάλαι παρ' ἑτέρων ἐξευθεύσας, τὰς δὲ νῦν παρ' αὐτῶν καινοτομήσας, οἷά ἐστι καὶ ἡ παράλογος φωνή, τὸ, Ἐπαθεν ὁ θεὸς ὡς ἠθέλησε. Μὴ δυνάμενοι γὰρ δεῖξαι τὴν φύσιν παθητῆν, τὴν βούλησιν συκοφαντῆσαι οὕτως ἠνοήσαν· καὶ περὶ φύσεως ἐρωτῶμενοι, περὶ βουλῆσεως ἀποκρίνονται. Εἰ δεῖται τῆς πάθος ἡ φύσις, ἐχέτω χάραν ἡ βούλησις· εἰ δὲ, κἂν μυριάκις δοθεῖ τὸ θέλειν, ἀμήχανον ἀνατραπῆναι φύσεως νόμον· πῶς οὐ μανία τὸ λέγειν, Ἐπαθεν ὡς ἠθέλησεν; Ἡ τίς τῶν εὐφρονούντων οὐκ οἶδεν, οἷα σύμφωνον εἶναι τῇ φύσει τὴν βούλησιν εἶναι; οὐ τὴν μὲν πρὸς ἄλλο βλέπειν, τὴν δὲ πρὸς ἑτερον σπεύδειν· ἀλλὰ μένειν μὲν τὴν φύσιν ἐν τοῖς ἰσίοις ὅροις, θέλειν δὲ τὴν φύσιν ὁ πρέπει τῇ φύσει καὶ συνέσει· ὡς εἰ τις ἄλλο μὲν ταύτην ἔχειν λέγει, ἄλλο δὲ θέλειν ἐκείνην, μάχην ἐπιγγαγε καὶ πόλεμον· τῆς μὲν ἐγγειροῦσης εἰς ἃ μὴ δεῖ, τῆς δὲ μὴ δεχομένης ὅσα μὴ πέφυκε. Τὸ γὰρ πάσχειν πεφωκός, καὶ θέλον καὶ μὴ θέλον τῷ πάσχειν ὑπάκειται· τὸ δὲ τοῦ πάσχειν ἄλλο κατὰ φύσιν, κἂν τις συζητῆται τὸ θέλειν, ὅπου οὐχ οἶδεν τε, τίς ποιήσει δεῖξασθαι τὴν οὐσίαν, ὅπου οὐ πέφυκε; Πᾶν γένος ζῶων φυλάττει τὸν τῆς οικίας οὐσίας νόμον ἀσάλευτον, καὶ ὡς γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς, οὕτω διατάττει διὰ παντός, καὶ οὐδαμοῦ τὸ θέλειν ἀνατρέπει τὴν τάξιν. Κἂν μυριάκις ἄνθρωπος θέλῃ γενέσθαι πτηνός, ἀργεὶ τὰ τῆς βουλήσεως, ἐπειδὴ μικρὰ τὰ τῆς φύσεως· κἂν θέλῃ ψυχὴν ἔχειν ἐνὸς τῶν ἀλόγων, γελᾷ τὰ θέλειν, οὐ πληροῦται τὸ ἔργον. Εἴτα, πᾶσα μὲν φύσις ἔχει τὸ ἀτυράνητον, καὶ κρείττων ἐστὶ πάσης ἐναντίας βουλῆσεως· μόνῃ δὲ ἡ ἀρετικὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἀθάνατος οὐσία δεχεται βούλησιν ἐναντίαν, καὶ ἤττάται τῇ τῆς θελήσεως ἀνάγκῃ; Ὡ τοῦ θαύματος! ἡ πᾶσαν οὐσίαν ἐν τοῖς οικίαις ὅροις φυλάττουσα, αὐτὴ τὸν τῆς ἀπαθείας ὄρον οὕτω βεβῶκις ἐξίσταται, καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ὁ κτίσας ἅπαντα ἔχει, ὅσπου κτίσματος εἶδωκε; Πῶθεν δὲ ὅλως ἐγνώριστα, οἷα ἠθέλησε; Προφήτης οὐκ εἶπεν, Ἀπόστολος οὐκ ἐκήρυξεν· ἀλλ' οἱ μικρὸν ἠγγόμενοι τὸ πάντων ὑπερορῶν, ξένην φέρει νομοθεσίαν μόνον νεανειούσται. Οὕτε τὸ «Ἐπαθεν» ἀνέγνωμεν, οὕτε «ὡς ἠθέλησεν» εὐρόμεν. Τίς γὰρ τῶν ἁγίων ἡ εἶδε πάσχοντα τὸν ἀπαθὴ καὶ ἄσρατον, ἡ τὴν περὶ τοῦτον θέλησιν κατενόησεν; Ὡ τὸλμῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰς ἀόρατους δυνάμεις πηδύσης! Τίς παρήλαε τὸν οὐρανόν; Τίς ὑπερέβη τοὺς θρόνους, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, τὰς δυνάμεις, τὴν κυριότητας; Τίς ὑπερέβη τὴν σερραφίμ; Τίς εἶδε τὰ ἐκείνους ἀθέατα; Τίς κατενόησε φύσιν θεοῦ καὶ θέλουσαν οὕτω, καὶ πάσχουσαν ἂν παρὰ τῶν Γραφῶν οὐ δεδῶλται; Οὕτε τὸ «Ἐπαθεν» εἴρηται, οὕτε τὸ «ὡς ἠθέλησε» γέγραπται. «Ἐποίησεν ὅσα ἠθέλησεν,» ἀπεκρίσασθαι· οἷα δὲ Ἐπαθεν ὡς ἠθέλησεν, οὐδαμοῦ μεμαθήκαμεν. Τί οὖν εἰς βεβαίωσιν τὸ ἀδῆλον φέρουσι; Τοῦτο προσθήκη τῆς ἀπονοίας, οὐκ ἀποδείξις ἀληθείας. Ἄλλ' Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν τῶν θνητῶν σάρκα, οὐ κατὰ τὸν ἀθάνατον Λόγον.

εὐνοια voluit, fecit<sup>99</sup>, » quod autem passus sit, ut

strarunt) indicia depravarunt, multaque diverticula insecuti sunt, cum olim ab alijs adinventis, tum a se nunc excogitata, eujusmodi est absurda ista vox, Deus passus est ut voluit. Cum enim naturam passibilem minime 501 demonstrare possent, de voluntate falsa spargere non dubitarunt: ac de natura interrogati de voluntate respondendat. Si passionis capax est natura, locum habeat voluntas. Quod si vel sexcenties talis voluntas fuisse concedatur, non poterit tamen natura lex inverti; qui non insaniam fuerit, dicere, Passus est ut voluit? Aut quis eorum qui recte sentiunt, non perspicit, oportere voluntatem cum natura consentire: neque debere hanc ad illud declinare, illam ad aliud vergere; sed manere quidem naturam in suis terminis, velle autem naturam quod ipsam naturam et intelligentiam deceat: ita ut si quis dixerit eam aliud quidem habere, aliud velle, is pugnam inducat et bellum; cum bac illa aggrediatur quae minime oportet; illa minime recipiat quae sibi non conveniunt. Id enim in quod passio cadit, velit nolit, passioni obnoxium est. Quod autem ex sua natura passionem non admittit; etiam si quis concesserit velle illud pati, quod tamen fieri nequit, quis deducet ad illud admittendum quod substantia ejus minime capit? Omne animantium genus firmam naturae suae servat legem, atque ut ab initio factum est, ita remanet semper, nec unquam voluntas ordinem subvertit. C Quamvis sexcenties homo avis esse vellet, irrita voluntas est, quia vincit natura. Etiam si velit alicuius bruti animam habere, deridetur voluntas, neque res illa completur. Praeterea quaelibet natura est a tyrannide libera, estque omni adversa voluntate superior. Num sola immutabilis immortalique Dei substantia voluntatem admittit contrariam, et vincitur a voluntatis necessitate? O rem miram! quae quamlibet substantiam in propriis continet limitibus, ea impassibilitatis terminis tam facile dimovetur, nec tantum habet qui creavit omnia, quantum creaturae dedit. Sed unde tandem comperit fuit eum id voluisse. Propheta non dixit, Apostolus non predicavit; sed qui pro nibilo habent omnia contemnere, ii soli insolentem illam D ferre legem temere aggrediuntur. Neque illud, « passus est, » legitimus, neque id, « ut voluit, » invenimus. Quis enim sanctorum, aut eum pati vidit qui impassibilis et invisibilis esset aut ejusmodi voluntatem cogitavit? O audaciam hominum! supra invisibiles potestates exsilire! Quis transcendit caelum? Quis transgressus est thronos, principatus, potestates, virtutes, dominationes? Quis supra seraphim volavit? Quis ea vidit quae ipsis sunt invisibilia? Quis naturam Dei intellexit ita velle, et pati ea quae a Scripturis non sunt declarata? Neque illud, « passus est, » dicitur; neque id, « ut voluit, » scriptum est. Audivimus: « Quae-

<sup>99</sup> Psal. cxxiiv, G.

mationem quod occultum est afferunt? Dementiae accessio haec est; non veritatis demonstratio. Sed passus est Christus secundum mortalem carnem, non secundum immortale Verbum.

## IX.

*Adversus eos qui dicunt, ita accipiendas esse (Scripturae) voces, ut non consideretur quam illa significant, cum omnium captum excedant.*

Vix reperti sunt qui omnia quae ad homines attingent evterere contenderent, ac satagerent ut homines non ultra rationales essent, neque ea quae naturaliter bona sunt accurate ediscerent; quique dicerent omnibus perutile esse, ut simpliciter et absque praevio examine, sacrorum librorum voces acciperent; nulla habita consideratione vel correctione, nec juxta pium scopum quo dictae sunt. Nam si, ut jubent illi, eorum significationes quis non expendat, simpliciterque 502 et absque praevio examine quae dicuntur auscultet: restat ut prophetae et apostoli auribus nostris frustra personent, ac quivis sermo inutilis et inefficax permaneat, auditoresque in cordium suorum penetralia nihil fructus transmittant. Sic enim praecipunt auribus quidem audire, corde autem non intelligere, nec dictorum consequentiam pendere, juxta illam comminationem: « Auditu audistis, et non intelligatis »<sup>10</sup>. » Quomobrem ad illud: « Verbum caro factum est »<sup>11</sup>, et audiendum compellunt, nec pie intelligere permittunt, quasi qui potestatem habeant cujusque mentem arbitratu suo trahendi, non ad id quod decorum et utile est. An Verbum andiam, nec congruentem sensum requiram? Ubi igitur aut sermonis consequentia, aut auditoris utilitas? Fortassis et ad brutorum morem homines mutari praecipunt, siquidem verborum sonos auribus quidem percepturi sunt, ex sensu vero nihil fructus animo admissuri. Non haec Paulus jussit, hujusmodi scilicet rerum doctor, neque vult ut quidpiam admittatur sine ratione et iudicio: sed quomodo? « Perfectionum est solidus cibus, qui propter habitum sensus habent ad boni malique discretionem exercitatos »<sup>12</sup>. » Perfectionem suadet, exercitationem laudat, pervigilant boni malique discretionem suadet. Qua ergo ratione quis poterit recte discernere, si dictorum intelligentiam non acceperit? Sicut enim qui morbo corporis laborat, gerianum ciborum gustum non experitur, neque accurate percipit cujusque qualitatem; ita et homo qui sive ex ignavia, sive ex animi stupore, inexercitatos habet animi sensus, degustat quidem verba; sed nec eorum vim sentit, nec cogitationum cognoscit rationem: ac more brutorum stulte omnia et incaute admittit, damnosa et utilia, ut se forte offerunt, recipiens, nec mundis quidem animalibus annumerari potest: quippe qui non ruminet, nec comminutum rationale cibum in interiorem hominem transmittat; sed indigestum illum atque incongruum absumat, potiusque detrimentum ex vitio demissi cibi, quam quid boni ad vitam confir-

## A

*Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι χρὴ δέχεσθαι τὰς φωνὰς, καὶ μὴ σκοπεῖν τὰ ἐν αὐτῶν σημαίνοντα, ὡς πάντας ὑπερβαίνοντα.*

Μόλις εὐρέθησαν οἱ πάντα ἀνατρέπων ἀγωνιζόμενοι τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σπουδάζοντες μῆτε τοὺς ἀνθρώπους ἔτι λογικούς τυγχάνειν, μῆτε τὰ τῆ φύσει καλὰ μετ' ἀκριβείας καταμανθάνειν, ἀπλῶς δὲ πᾶσι καὶ ἀδοκιμάστως συμφέρεσθαι, ἐκ τοῦ δέχεσθαι τὰς τῶν ἱερῶν βιβλίων φωνὰς ἀνεπισκέπτως καὶ ἀδιορθώτως, καὶ μὴ κατὰ τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν, καθ' ὃν ἐβλήθησαν. Εἰ γὰρ τις, ὡς ἐκέλευσαν, μὴ σκοποῖ τὰ ἐν αὐτῶν σημαίνοντα, ἀπλῶς δὲ καὶ ἀδασανίως ἀκούει τῶν λεγομένων· λειπεται καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τοὺς ἀποστόλους μάλιστα τὰς ἀκοαῖς ἐνηγεῖν, καὶ πάντα λόγον ἀνωφελεῖ καὶ ἀνεύρηγτον μένειν, καὶ τοὺς ἀκούοντας μηδεμίαν ὄνησιν εἰς τὰ ταμεία τῶν καρδιῶν παραπέμπει. Οὕτω γὰρ προστάττει τοῖς μὲν ὡσὺν ἀκούειν, τῇ δὲ καρδίᾳ μὴ συνίεναι, μῆτε τὸ ἀκόλουθον τῶν λεγομένων σκοπεῖν, κατὰ τὴν φάσκουσαν ἀπειλὴν· « Ἀκοῆ ἀκούσῃτε, καὶ οὐ μὴ συνίητε. » Διὰ τοῦτο καὶ τὸ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ἀκούειν μὲν ἀπλῶς ἀναγκάζουσι, νοεῖν δὲ εὐσεβῶς οὐκ ἔστι ἐπιτρέπουσιν, ὡσπερ ἐξουσίαν ἔχοντες τὴν ἐκάστου διάνοιαν πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἔλαττει, οὐ πρὸς τὸ πρέπον καὶ τὸ συμφέρον. Ἀκούου τοῦ ῥήματος, καὶ μὴ ζητήσω τὸ εὐπρεπὲς τοῦ φρονήματος; Ποῦ οὖν ἢ τοῦ λόγου τὸ ἀκόλουθον, ἢ τοῦ ἀκούοντος ὠφέλιμον; Τάχα καὶ πρὸς ἀλόγων ἕξεις μεθίστασθαι τοὺς ἀνθρώπους προστάττεισιν, ἐπερ μέλλοιεν ψόφον μὲν ῥημάτων τῇ ἀκοῇ δέχεσθαι, κέρδος δὲ νοημάτων μηδὲν τῇ ψυχῇ προσεῖναι. Οὐχ οὕτω Παῦλος ἡμῖν παρεγγύησεν, ὅ τῶν τοιοῦτων διδάσκαλος· οὐδὲ μετέχειν τινὸς ἀλόγως καὶ ἀδιακρίτως δεῖν ἀπερφήναι· ἀλλὰ πῶς; « Τελειῶν ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή τῶν διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. » Τελειότης ἀνεβούλευσε, γυμνασίαν ἐπήνεσε, διάκρισιν ποιείσθαι νηφάλιον καλοῦ τε καὶ κακοῦ τυνεβούλευσε. Πῶς οὖν ἂν τις διακρίναι καλὸς δινηθείη, μὴ λαμβάνων τῶν λεγομένων σύνεσιν; Ὅσπερ γὰρ ὁ καχεξίαν νοσῶν ἐν τῷ σώματι, οὐχ εὐρίσκει γνησίαν τῶν ἐδεσμάτων τὴν ἐκάστου ποιότητα· οὕτω καὶ ἀνθρώπος ἀγύμναστος ἔχων ἐκ βραθυμίας ἢ ἀλογίας τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, γεύεται μὲν λόγων, οὐκ αἰσθάνεται δὲ τῆς τούτων δυνάμεως, οὐδὲ γινώσκει τὴν τῶν νοημάτων ποιότητα· μετέχει δὲ πάντων ἀνοήτως καὶ ἀφυλάκτως ὀκνην ἀλόγων, τὸ βλάπτον καὶ τὸ ὠφέλιμον, ὡς ἐτυχε, προσέμενος, καὶ μηδὲ ἐν καθαροῖς ἀριθμείσθαι ζώως δυνάμενος· ἐς ὁ μρυχιζῶν, καὶ λεπτυνομῆν τὴν λογικὴν τροφὴν παραπέμπων εἰς τὸν ἔσω ἀνθρώπον, ἀλλ' ἀκατέργαστον αὐτὴν καὶ ἀκατάλληλον ἀναίτεσκων, μᾶλλον δὲ βλάβῃν ἐκ τῆς περὶ τὴν πέμψιν πλημμελείας ἢ τινα πρὸς σύστασιν ζωῆς εὐεργεσίαν δεχόμενος. Ἥ τις οὐκ οἶδεν, ὅτι

<sup>10</sup> Isa. vi, 9. <sup>11</sup> Joan. i, 14. <sup>12</sup> II Cor. v, 14.

καὶ τὸν κληθέντα δεῖσθαι ἐπὶ τραπέζης δυνάστου, καὶ παρατιθέμενα νοεῖν ἐγκαλεῖται ὁ θεὸς νόμος; Οὕτως οὐ δεῖ γυμνὰ νοημάτων ἀρπάζειν τὰ ῥήματα, σκοπεῖν δὲ ἐπιμελῶς τὸ πρέπον θεῶν, τὸ συμφωνοῦν τῶν νόμων, τὸ κατὰλλλον τῆ φύσει, τὸ γνήσιον τῆς πίστεως, τὸ βέβαιον τῆς ἐλπίδος καὶ ἀνόθευτον τῆς ἀγάπης, τὸ ἀνύφιστον τῆς δόξης, τὸ κρείττον τοῦ φθόνου, τὸ τῆς χάριτος ἄξιον· ἅτινα πάντα σύνεστι μὲν ταῖς εὐσεβείαις ἐνομοῖαι, καθὼς ἐγνωρίσθη καὶ ἐπὶ τοῦ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο »· εἰλεῖται δὲ, ὡς εἰκός, ταῖς ἀτόποις καινοτομίαις, ἐπὶ ταιούταις μεταβολαῖς ἐξ ἀνάγκης καταφευγούσαις. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, ὁ τὰς λέξεις δεχόμενος καὶ μὴ καταμανθάνων τὰ σημαίνοντα, πῶς νοήσει τὰ μάθεσθαι ἀλλήλοις δοκοῦντα κατὰ τὸ πρόχειρον; Πῶς εὐρήσει τὴν ἀρμύζουσαν λύσιν; Πῶς ἀπόκρισιν δώσει τοῖς ἐπερωτηθῆναι βουλομένοις; Πῶς φυλάξει τὸ γεγραμμένον· « Τὸ εἰδέναι πῶς δεῖ ἡμᾶς ἐπὶ ἐκάστη ἀποκρίνεσθαι; »

## X.

*Ἐπὶ τοὺς λέγοντας· Ἐπαθεν ὁ θεὸς Λόγος σαρκί.*

Θαυμάζειν ἐπιταί μοι, πῶς, τοσούτους νεωτερισμοὺς ἐπιτελοῦντες οἱ τῶν καινῶν δογματικῶν εὐρεταί, κόρον λαβεῖν τῆς τοιαύτης καινοτομίας οὐκ ἠδυνήθησαν· ἀλλὰ εἰ τι ξένον ἐπινοοῖν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπλοστέρων νεανειούσων, οἷον καὶ τὸ προκειμένον νῦν εἰς ἐξέτασιν· « Ἐπαθεν ὁ θεὸς Λόγος σαρκί. » Πάλιν ἐνταῦθα πολὺ μὲν τὸ εἰλοῦν, πολὺ δὲ τὸ ἀποποιεῖν. Ἀλογίας μὲν γὰρ τὸ λέγειν, ἕτερον ἐτέρῳ πάσχειν· ἀτοπίας δὲ τὸ, « Ἐπαθεν ὁ Λόγος. » Ὅτι γυμνὸν προκαλύμματος εἰπεῖν οὐ τολμῶντες, ἐπήγαγον τὸ ἐ σαρκί, » καθάπερ πρόσπονον αἰσχροῦ τὸ ἀπειρητὸς τοῦ φρονήματος δολερῶν προσωπεῖον καλύπτοντες. Εἰ δὲ ὁ Λόγος ἐπαθεν, καὶ αὐτῷ ἐπαθεν· εἰ δὲ ἕτερον τὸ παθεῖν, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον, εἰ μὴ μόνῃ ἡ ὕβρις κατὰ ἀναφορὰν τοῦ πάσχοντος σώματος εἰς τὸν ἠνωμένον ἀνατρέγουσα Λόγον. Τὸ δὲ λέγειν, « Ὁ Λόγος ἐπαθε σαρκί, » ἀγραφον, ἀνοίκειον, ἀσύστατον, ἀνακλόουθον. Ἄλλ' ἐπειδὴ βλασφημεῖν μὲν ἀπαύστως ἔκριναν, τὸ δὲ, « Ἐπαθεν ὁ Λόγος, » ἔγνωσαν ἀπαράδεκτον ἀκοαῖς εὐσεβείαι, φάρμακον προσθεῖναι τὸ ἐ τῆ σαρκί » τοῖς ῥημάτων τραύματιν ἐδικαίωσαν· δέον μῆτε τὴν νόσον ἀπάγειν, μῆτε φαρμακείας ἀπαυτίσας φρονεῖν. Οὐδὲν γὰρ τῶν παραλόγων τεχνασμάτων εὐρίσκειται τῇ ἀληθείᾳ συναρμοζόμενον· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πολλὰς καὶ ἐπιπονεῖν μαχόμενον, καὶ μὴ εὐρίσκον στάσιν παρὰ τοῖς συνωτῶς ἐπαύσων. Οὕτως ὁ Λόγος παθητὸς τῆ σαρκί, οὕτως ἡ σὰρξ ἀπαθῆς τῷ Λόγῳ· ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ πάθος προσίεται, καὶ ὁ Λόγος ἀχώριστον τῆς ἰδέας οὐσίας ἔχει τὸ ἀπαθεῖν. Εἰ οὖν οὕτως τῆ σαρκί πάσχει, περὶ τῆς σαρκὸς τί ἀν εἰπομεν; οὐκ πάσχει τῷ Λόγῳ, ἢ οὐκ πάσχει; Εἰ μὲν οὐκ πάσχει, τυχόν τῃ ἀπαθεί; ἰχαρίσθη· εἰ δὲ πάσχει,

A mandam percipiat. Aut quis ignorat eum qui vocatus sit cœnatum ad mensam magnatis, quæ apposita sunt spiritualiter considerare juberi a divina lege? Similiter et verba sensu nuda abripienda non sunt, sed accurate considerandum quid Deum deceat, quid nobis conducat, quæ sit vis veritatis, quæ consensus in lege, quid naturæ congruens, quæ sit germana fides, quæ spes firma, quæ inviolabilia charitatis sinceritas, quæ sit gloria nullis obnoxia contumeliis, quid sit invidia superius, quæ dignitas gratiæ: quæ omnia piis quidem insunt cogitationibus, ut in explicatione diciti, « Verbum caro factum est, » explanavimus; sed desunt scilicet isti absurdis illis innovationibus, quæ ad ejusmodi vaniloquentiam necessario confugiunt. Summa hujus orationis est: qui dictiones excipit, nec significationem earum ediscit, qui intelligit ea quæ primo intuitu inter se pugnare videntur? Quomodo congruentem inveniet solutionem? Quo pacto interrogantibus respondebit? Quomodo custodiet illud quod scriptum est: « Scire quomodo oporteat nos unicuique respondere ?? »

## X.

*Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Verbum carne.*

Mirari subit quæ causa sit cur tot et tantas induentes novitates, insolentium dogmatum inventores nullarum rerum novandarum satietas ceperit; sed si quid insolens est, illud petulanter ad simpliciores circumvenientes proponunt, quale est quod jam nobis 503 disquirendum proponitur: « Passus est Deus Verbum carne. » Hic rursum multa rationi non consentanea, multaque absurda. Rationi non consentit quod dicitur, alterum alteri pati; absurdum est illud: « Verbum est passum. » Quod cum nudum absque velamine proferre non auderent, adjecterunt illud, « carne, » et quasi turpem faciem, dolosa larva sententiæ absurditatem obvelarunt. Si Verbum passum est, sibi ipsi est passum: sin aliud est quod passum est, nihil ad Verbum, nisi sola injuria quæ patiente corpore ipsi conjuncto, ad ipsum recurrit Verbum. Dicere autem, « Verbum passum est carne, » minime scriptum est, ac improprium, incompositumque est, nec aliunde consequitur. Sed quia uullum blasphemandi finem sibi præscriperunt: illudque, « Passum est Verbum, » piis aures nullo modo recepturas norunt; verborum vulueribus remedium apponere, addendo illud, « carne, » æquum censuerunt: cum satius fuisset, nec morbum inducere, nec fallax remedium adhibere. Nam absurdorum commentorum, nullum reperire est quod veritati sit accommodatum; imo potius idem plerumque secum pugnat, nec apud probe sentientes habet ubi consistat. Neque Verbum est carne passibile, neque caro est Verbo impassibilis. Sed et caro juxta propriam sibi naturam passionem admittit, et Verbum a sua substantia in-

<sup>12</sup> CONCESS. IV, 6.

comparabile cum sit, test impassibile. Si ergo Verbum carne patitur, de carne quid dixerimus? Patitur Verbo, annon patitur? Si non patitur, impassibilitas illi attributa fuit; sin patitur, utriusque passionem constituerunt; siquidem, ut aiunt, Verbum quidem carne patitur, caro autem patitur Verbo in propria natura. Sed fortasse dicent: Cur ergo dictum fuit: « Ex quibus Christus secundum carnem »? Dic Christum passum, et eodem recurret nomen carnis. Qui dicit Deum Verbum, substantiam simplicem designat: qui vero Christum dicit, is duarum conjunctionem naturarum declarat. Atque ita congruenter explicari hæc loquendi formula potest, « Christus est passus », quia vox hæc utrumque simul significat, et impassibile Verbum, et patibilem carnem, quæ et mortem gustavit. Unde nec Paulus ait: Ex quibus nudus Deus, sed, « Ex quibus Christus secundum carnem; » ut ostendat eum, cujus meminit, secundum quidem carnem ex Israelitis, secundum deitatem vero, ex æternis esse Patre. Non dixit: Ex quibus Deus carne. Idem vero et tu dic, et de tua mihi sententia persuadebis: Passus est Christus secundum carnem. Si vero Deum carne passum esse dicis, erudias me velim dilucide, utrum idem sint Deus et caro secundum naturam, an aliud atque aliud. Si idem sunt, passus est Deus in seipso. Nam carnem dicit idem esse quod Deus est. Sin aliud et aliud, quomodo hæc illo patitur, cum omnis creatura seipsa patiatur non alia substantia? Homo non patitur equo: non moritur anima carne: sed solvitur quidem caro, separatur vero anima, et tamen homo dicitur mortuus, quippe utrumque significans, animam et carnem: mortuus autem intelligitur secundum id quod mori potest, hoc est secundum carnem, et non secundum animam immortalem. Nimirum nemo dicit: Anima cujusdam mortua est carne; sed homo quidam ex anima et corpore constans: animæ autem et post mortem immortalitatem indicare volens, in æternum justos vivere dicit, teste sacra Scriptura. Sed istos libri divini ad unum omnes condemnant. Quot enim prophetæ? quot apostoli? quot evangelistæ? Nusquam tamen hujusmodi vox occurrat: cum contra, Christum passum esse, perspicue ubique doceatur. « Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus ». Si passibilis Christus<sup>76</sup>, Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas<sup>77</sup>. « Crux Christi, corpus Christi, sanguis Christi. Quo igitur modo tantam testium turbam prætereunt, et suam ipsorum auctoritatem

504 legi Spiritus anteponunt? vim facientes præcepto clamant: « Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui<sup>78</sup>: » nec attendentes, sacram illum et magnum Patrum in Nicæa chorum, post Dei et Patris confessionem continuo nomen Domini Jesu possuisse: « Et in unum Dominum Jesum Christum; » et eidem postea, utpote

τῶν δύο τὸ πάθος κατεψήφισαντο, εἴπερ, καθὼς φαίνεται, ὁ μὲν λόγος πάσχει τῇ σαρκί, ἡ δὲ σὰρξ πάσχει τῷ λόγῳ ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει. Ἄλλ' ἴσως ἐρῶσι: Πῶς οὖν εἰρηται· « Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα; » λέγει Χριστὸν παθόντα, καὶ σύνδρομον εὐρήσεις τὸ ἄνομα τῆς σαρκός. Ὅ μὲν γὰρ εἶπον τὸν Θεὸν λόγον, ἀπλῆν οὐσίαν ἐσημάνεν· ὁ δὲ προσηγορεύων Χριστὸν, τὴν συνάθειαν τῶν δύο φύσεων ἐφανέρωσεν. Καὶ οὕτως ἀρμυζέειν δύναται: τὸ λέγειν, « Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς, » διὰ τὴν προσηγορίαν ταύτην τὰ δύο μνησθέντα, καὶ τὸν ἀπαθῆ λόγον, καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, τὴν γευσάμενην θανάτου. Ἐπει καὶ Παῦλος, Ἐξ ὧν, οὐκ εἶπα, γυμνὸς ὁ Θεός, ἀλλ' « Ἐξ ὧν Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα »· ἐνα δεῖξῃ τὸν μνημονευόμενον, κατὰ μὲν τὴν σάρκα ἐκ τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατὰ δὲ τὴν θεότητα ἐκ τοῦ αἰωνίου Πατρὸς. Μὴ εἶπον· Ἐξ ὧν ὁ Θεός τῇ σαρκί. Τὸ αὐτὸ καὶ σὺ λέγε, καὶ πελομαι· Ἐπαθεν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα. Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι ἐπαθεν ὁ Θεός τῇ σαρκί, διδάξον με σαφῶς, πότερον ταῦτὸ κατὰ φύσιν Θεός καὶ σὰρξ, ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο. Εἰ μὲν οὖν ταῦτὸ, ἐπαθεν ὁ Θεός ἐαυτῷ. Τὸ γὰρ αὐτὸ θεῷ λέγεις τὴν σάρκα. Εἰ δὲ ἕτερον καὶ ἕτερον, πῶς τοῦτο ἐκεῖνον πάσχει, πάσης φύσεως ἐαυτῆ πασχούσης, οὐχ ἑτέρας οὐσίης; Οὐ πάσχει ἄνθρωπος Ἰησοῦ· οὐκ ἀποθνήσκει ψυχὴ σαρκί· ἀλλὰ λύεται μὲν σὰρξ, χωρίζεται δὲ ψυχῇ. Λέγεται δὲ, ὅτι τέθηκεν ἄνθρωπος, τὸ τῶν δύο παραστατικῶν ψυχῆς καὶ σαρκός, καὶ νοεῖται κατὰ τὸ ἐνδεδυμένον τεθηγκέναι, τοῦ<sup>79</sup> ἔστι, κατὰ τὴν σάρκα, καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν. Τοιγαροῦν οὐδεὶς εἶπα· Τοῦ θεῖου ἡ ψυχὴ τέθηκε τῇ σαρκί· ἀλλ' ὁ θεῖος ἄνθρωπος, ὁ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς· τὴν δὲ ψυχὴν καὶ μετὰ θάνατον μνησθέντα ἀθάνατον, εἰς τὸν αἰῶνα τοῖς δικαίους ἔφησι ζῆν, ὡς ἡ ἀγία Γραφὴ μαρτυρεῖ. Ἐκείνων δὲ πᾶσα θεία βιβλίος κατηγορεῖ. Πόσοι προσήται; πόσοι ἀπόστολοι; πόσοι εὐαγγελισταί; καὶ οὐδαμοῦ παρ' οὐδενὶ τοιαύτη φωνή. Τὸ δὲ, Χριστὸς ἐπαθε, πανταχοῦ προδήλως κεκήρυκται. « Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτίθη Χριστὸς. Εἰ παθὴς ὁ Χριστὸς, Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς. » Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Πῶς οὖν τοσούτον νέφος μαρτύρων παρατρέχουσι, καὶ τὴν ἰδίαν αὐθεντίαν τῆς τοῦ Πνεύματος νομοθεσίας ἐμπροσθεν ἔχουσι; κατατολιμῶντες τῆς βούσης ἐντολῆς· « Μὴ μέταίρεθαι ὅρα αἰῶνα, ἀ θένετο οἱ πατέρες σου· » μὴ προσέχοντες, ὅτι καὶ τῶν κατὰ Νίκαιαν ἁγίων Πατέρων ὁ ἱερός καὶ μέγας χορὸς μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁμολογίαν εὐθέως ἔταξε τὸ ἄνομα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· « Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν· » εἰθ' οὕτως ἐτήχηον τὰ τε ὀνόματά τῆς θεότητος, τὰ τε οἰκονομικά τῆς ἐαυτοῦ ἀνθρωπότητος, ὡς τούτου μόνου τοῦ ὀνόματος οὐκείως καὶ προσφύρωσά τὸ διάφορα δεχομένου, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή· « Θεμελίον ἄλλο οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κεῖμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. » Μὴ δὲ καταλέγωμεν τὸν θεμελίον, ὃς πάντως ἐστὶ δεκτικὸς καθ' ἑκατέραν φύσιν, τὴν τε ὄψαν, τὴν τε πᾶ-

<sup>76</sup> Rom. ix, 5. <sup>77</sup> I Cor. v, 7. <sup>78</sup> Act. xxvi, 23. <sup>79</sup> I Cor. xv, 3. <sup>80</sup> Prov. xxii, 28.

θος ἀληθινῶς προσείμενος. Ἐάν εἴπῃς Θεὸν μόνον, ἂν εἴπῃς τῶν παθῶν ἐποικοδομηταίς τὴν χριστῶν; ἔν εἴπῃς ἀνθρώπων μόνον, ποῦ τῆς ἀκαταλήπτου ἐξέως ἐπιθήσεις τὸν πλοῦτον; Ἄλλὰ Χριστὸν λέγειν καλὸν τῇ μὲν θεότητι τὴν ἐξέαν καρπούμενον, τῇ ἡνωμένη δὲ ἀνθρώπότητι τὸ πάθος δεχόμενον, τῇ δὲ ἀχωρίστῳ ἐνώσει πᾶν θαῦμα κατεργαζόμενον, πᾶν ἔωρον τοῖς πιστοῖς χαριζόμενον. Οὕτω δεικνύται καὶ τὸ θεῖον ἀπαθὲς, καὶ τὸ πάθος ἀληθινόν, καὶ τὸ κέρδος τῶν ἀνθρώπων κοινόν, καὶ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας σαφής, καὶ ὁ θεμέλιος τῆς διδασκαλίας ἀσάλευτος, καὶ τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος ἔνδοξον, καὶ τὸ θαῦμα τῆς ἀρχαιότητος ἀξιώσιμον, καὶ τὸ κάλλος τῆς ὀρθοδόξιας ἀνόθευτον, καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ἀγίων ἀπάντων σύμφωνον. Τὸ δὲ λέγειν τὴν μηδέπω βηθείσαν φωνήν, καὶ ἀναθεματίζειν ἀπαντας, τοὺς μὴ εἰπόντας Θεὸν Ἄλογον παθόντα σαρκί, τοῦτο οὐ μόνον κατὰ τῶν νῦν ἀνθρώπων φέρει τὸ θρόνος, ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος κηρύκων καὶ διδασκάλων ἐκτείνων τὴν τόλιαν. Ἰναὶ δὲ καὶ φεύγουσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ᾧ πιστεύειν ἐκαλούσθημεν; Πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθῆσθαι. Ἐπὶ τούτῳ τῷ ὀνόματι τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας καλόν. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ὄνομα ἕτερον ὅπου τὸν ὁρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γένος κάμψαι, ἐπουρανίαν καὶ ἐπιγίαν καὶ καταχθονίαν, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς ἐξέαν Πατρός. Ἄυτὸς κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν· αὐτὸν ἐπεκαλεῖτο τελειούμενος Στέφανος· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἄυτὸς Σωτὴρ, αὐτὸς Λυτρωτὴς· Χριστὸς τὰ πάντα. Τί φεύγουσι τὸ πολυπόθητον ὄνομα; Τοῦτο τὰς νόσους ἤλασεν. Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτει. Τοῦτο τοὺς βαίμονας ἐφυγάδευσε. Ἐ Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζαρεταίου ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς. Πῶς οὖν, τοῦτο καταλιπόντες ὡς ἀπαρτίσκον αὐτοῖς, τὸ παρ' οὐδενὶ τῶν ἀγίων κείμενον τεθείκασι, τὸ Ὁ Λόγος ἔπαθε σαρκί;

Christus omnia. Quorum fugiunt desiderabile illud nomen? Ipsum surget et ambula. Ipsum fugavit daemones, et Præcipio tibi in nomine Jesu Christi Nazareni, ut exeat ab illa. Quomodo igitur hoc, ut ipsis minime grato relicto, id quod apud sanctorum neminem reperitur, substituunt, Deus Verbum passus est carne?

## XI.

Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἦσαν δώσουσιν Ἰουδαίαις διὰ τὴν, εἰ μὴ Θεὸν ἀπέκτειναν.

Οὐκ ἔστιν, ὡς εἴποιε, φιλονεικούντων ἀνδρῶν λόγον ὁρμηθῆναι λόγους πῶς ἐπισχεῖν· ἀλλὰ πᾶν μυστήριον εἰς ἐπίπλη καὶ ἀναντιρρήτους ἐλέγχους, τὴν μὲν ἀλήθειαν ἐδείξε, τοὺς δὲ τοῦ ψεύδους ἐργάτας οὐκ ἐπισυν. Οὐδὲ γὰρ οἱ τῆς ἀληθείας ἀποκοπέντες μετὰ πολλὰς φανεράς ἀποδείξεις, οὐκ ἀπίστανται τοῦ οικείου σκοποῦ, οὐδὲ ἔρχονται πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδόν· ἀλλ' ἀτραπούς δεξιᾶμοι, ἐπὶ κρημνοὺς περιέρχονται, παραλό-

## D

Adversus eos qui quaerunt, qualem poenam Judaei daturi sint, si non occiderunt Deum.

Qui contentionis studio feruntur viri, eorum insanum impetum nulla, credo, potest oratio cohibere. Sed licet mille quis, eaque invicta argumenta proferat; veritatem ille quidem demonstraverit, at operariis mendacii de ea minime persuaserit. Sic enim et qui a veritate exciderunt, illi post multa claraque argumenta nec desisterunt a proposito suo, nec in viam rectam redeunt: sed vias præcipites

<sup>11</sup> I Cor. iii, 11. <sup>12</sup> Philipp. ii, 10, 11. <sup>13</sup> Act. vii, 58. <sup>14</sup> I Cor. viii, 6. <sup>15</sup> Act. iii, 6. <sup>16</sup> Act. xvi, 18.



χωρούτων λαθάνειν τῆς ενεργούσης δυνάμεως τὸ θεοπρεπὲς καὶ ἐνδοξόν· τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐφριξεν ἀπ' ἀρχῆς τὰ γενόμενα; Κατὰ προφητείαν ἡ γέννησις, ὁ τόπος γινώριμος, ὁ τόπος ἐπίσημος, ὁ χρόνος οὐκ ἀήθλος, πᾶς λόγος ἐργαζομένου, ὁρῶν ἀστέρος μηνίων ὕμνον ἀγγέλων, μάται πόβρωθεν πρὸς δωροφορίαν ἐλκόμενος, Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς παρασφύμενος· Ἰουδαία ἅπασα συγκλονομένη, φανερώσει ἐναρτήρῃ τοῦ ἀφροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· Σιμεὼν παῖδον κατέχων καὶ Θεοῦ σωτήριον ἐρρηγνύων· Ἄννα προφητεύουσα· μαρτυρῶν Ἰωάννην πρὸς Ἰορδάνην· φωνὴ Πατρὸς οὐρανῶν, τοῦτον Ἰῶν ἀγαπητὸν πᾶσι γνωρίζουσα· Πνεύματος ἐπιφορέτης περιστερᾶς ἐν εἰσεὶ τῆ κορυφῇ ἐπιπύτουσα· μεταβαλλόμενον ὕδωρ εἰς οἶνον· ἄρτοι πάντε πληθυνόμενοι παραδόξως εἰς χιλιῶν ἀπόλων· καὶ περισσεῖα κλασμάτων κόφινος δώδεκα· πάθη λόγῳ φυγαδεύμενα, δαίμονες προστάγματι διακόμενοι, μᾶλλον δὲ πόβρωθεν ὁμολογοῦντες τὸ τῆς ἐξουσίας ἀφόρητον· νεκροὶ τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος εὐθὺς ἀποσπώμενοι· κράσπεδον ἱματίου τῆ μὴ καμουσῆ γυναικί φέρον τὴν Ἰασην, τῆς δὲ κρυπτομένης θεότητος ἠμμοσιεύον τὴν δύναμιν. Πῆσα τῶν στοιχείων ἡ φύσις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἐπὶ τῆ λύσει τοῦ ὀρωμένου ναοῦ, καὶ τῆ ὕβρει τοῦ ἀχωρίστου Θεοῦ πολυτρόπως παρασπομένη· ἀνάστασις τοῦ παθόντος ὅπὸ τῶν σταυρωσάντων μαρτυρομένη. Φυλάσσοντες γὰρ τὸν παθόντα, ἤτ-ῆθησαν ἐπὶ παραδόξῳ νεκρῷ. Τοσαῦτα ἦν καὶ πολλῷ πλέον τὰ μνησθέντα τὴν κρυπτομένην θεότητα. Καὶ τῶς φεύξονται τῆς θεομαχίας τὴν τιμωρίαν οἱ πρὸς οὗτω λαμπρὰς ἀποδείξεις τυφλώτεται ὅπ' ἀγνωμοσύνης σπουδαίαντες;

victi sunt. Atque hæc multoque plura alia sunt, quæ latentem iustus divinitatem indicant, qui ad tam lucidas demonstrationes præ nimia improbitate cæcutire voluit?

## XII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας· Ἰουδαίος ἔστιν ὁ μὴ ὁμολυγῶν Θεὸν ἑσταυρωθῆαι.

Τοσαύτης ἀποδείξεως ἐν τοῖς προλαβοῦσι πᾶσι γεγεννημένης, οὕτω πολυτρόπος καὶ φανερὰς, ἴσον ἀσυνθήσεσθαι τὸ πλῆθος τοὺς ἀντιλέγοντας τῶν ἐλέγγων, οἱ δὲ καὶ ἄλλας ἀντιθέσεις ἀνασχόντους πλέξαι μάτην οὐκ ὄκησαν. Ἰουδαίος, φησὶν, ἐστίν, ὁ τὸν Θεὸν αὐτὸν μὴ ὁμολογῶν ἑσταυρωθῆαι. Καλῶς ἡμᾶς τῆς αὐτοῦ χρεωστούμενης προσηγορίας ὀκνέμεν. Αὐτοὶ γὰρ εἰς ἑαυτοῦς ἐπισπάσαντο τὴν πρὸς ἐκείνους συγγένειαν, ἀρνούμενοι μὴ τὴν σωτήριον ἐνανθρώπησιν, ἀπαθούμενοι δὲ τὴν τῶν θεῶν φύσιν συνδοῦν καὶ ἔνωσιν. Τίς Ἰουδαίος ὁ τὴν χάριν ἐξέξήμενος, ἢ ὁ τῷ νόμῳ κατὰ τὸ γράμμα παρακαθήμενος; Ἡμᾶς ἡ χάρις ἐβίβαξε Θεοῦ δόξατον ἐν ἐρωμένη φανερωθῆναι σαρκί· ἐκείνους τῆ ἀρχαίᾳ παραδόσει παρεμειναν τὴν θεότητα γυμνῆν ἐν διαφόροις εἰσεῖσι καὶ σχήμασιν ὑπογράφσῃ. Πῶς οὖν ἄλλους λέγουσιν Ἰουδαίους, αὐτοὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν πλοῦτον ἀποσεισάμενοι; Οὐκ ἤκουσαν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δικαιοὶ ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ σὺ ἴσῃμεν, καὶ οὐκ εἶδον; Τί ἄρα οὐκ εἶδον θεότη-

pli inhabitatorem Deum, qui templo unitus est, et miracula multa edidit, injuria recidat. Neque vero excusationem Judæis inde parare licet, quod velut in nudum hominem peccare visi sint: cum divinam et gloriosam operantis potentie majestatem multifaria miracula latere non permiserint. Quis enim non stupecat ad ea quæ a principio facta sunt? Juxta prophetiam Nativitas fuit: locus notus: modus illustris, tempus non obscurum est: sermo omnis reipsa impletur, stellæ cursus angelorum concentum indicat: Magi de longinquo ad offerenda munera atrahuntur: rex Herodes perturbatur: Judæa universa concutitur: apparet evidenter is qui mundi peccata tollit: sustinet puerulum Simeon, et salutare Dei pronuntiat: vaticinatur Anna: testificatur Joannes ad Jordanem: vox Patris cœlitus hunc Filium dilectum omnibus manifestat; adventat Spiritus et in columbæ speciem in verticem ejus dilabitur, aqua in vinum mutatur: quinque panes in aliquot millium usum miraculose multiplicantur: fragmentorum reliquias duodecim cophini implentur: fugantur verbo morbi; mandato expelluntur dæmones, quin et longinquo intolerabilem illius potentiam consistenter: mortui a mortis tyrannide confestim liberantur: fimbria vestimentis ægrotanti cuidam mulieri sanitatem affert, latentis autem deitatis virtutem publice prædicat. Omnis elementorum natura tempore passionis ad destructionem visibilis templi, et contumeliam inseparabili Deo illatam, multis modis conturbatur: resurrectionem ejus qui passus fuerat, ipsi illi confirmant, qui in crucem ipsum egerunt. Cum enim passum custodirent, a mortuo miraculoso

Cum enim passum custodirent, a mortuo miraculoso latenter iustus divinitatem indicant. Quomodo

## XII.

Adversus eos qui dicunt: Judæus est, qui non confitetur Deum fuisse crucifixum.

Cum tantæ, tam varix, tamque perspicuæ demonstrationes superiorum disputationum omnium fuerint; sentire tandem adversarios argumentorum multitudinem debebant. At illi alias impudentes objectiones sine causa texere non dubitarunt. Judæus est, inquit, qui non fatetur, Deum ipsum in crucem esse actum. Pulchre nos nominis ejus quo nuncupandi sunt admonent. Illi enim sunt, qui seipsos affinitate cum Judæis devinxerunt, tum salutarem incarnationem, tum duarum unionem et conjunctionem naturarum rejiciendo. Uter Judæus, qui gratiam suscipit, an qui lege secundum litteram nititur? Nos gratia docuit, Deum invisibilem invisibili manifestatum esse carne: illi permanent in antiqua traditione divinitatem nudam in diversis speciebus et formis delineante. Quomodo igitur alios appellant Judæos, qui ipsi novi fœderis divinitas a se repellunt? Annon audiverunt quod multi prophætæ et justi desiderarunt videre quæ nos videmus, et non viderunt? Quid igitur non viderunt? Deitatis

adventum? Cur igitur scriptum est : Visus est Deus Abrahamo, visus Isaac, visus Jacobo, visus Moysi, et sexcentis aliis? Quid igitur desiderarunt, quod tamen non viderunt? nimirum quod nobis videre licuit, deitatis et humanitatis ineffabilem et inseparabilem unionem? Quicumque igitur admirandam Verbi et carnis unionem confitentur, iis novum videre spectaculum contigit. Contra qui carnis assumptionem rejiciunt, ii cum veteribus Judæis partem habere suam manifeste convincuntur, qui nec ipsi potuerunt videre oculis suis quæ nos vidimus. Judæorum enim est, Salvatoris in carne œconomiam non suscipere. His seipsos aggregant, qui duas naturas explodunt : quinimo majorum criminum refficientur. Illi enim eum qui tam stupenda edebat miracula Deum esse ignorantes : hi vero confitentes, indigna contra deitatem pronuntiant, omnes carnis assumptæ passiones deitati ascribendas esse contententes. At enim dicent fortasse (impudenter enim vel manifestissimis didicerunt contradicere) : Non dicimus divinitatem esse passionibus obnoxiam. Et qui non diceretis hoc, qui tam artificiose orationem adornatis? Passus est, inquit, quia voluit ipsum patibilem esse nequaquam dicimus. Cum rem ipsam non dubitatis affirmare, cur a rei appellatione vos abhorreere fingitis? Si damnatis eos qui divinitatem passam esse negant, cur non diserte ipsam patibilem esse profiteremini? Si Judæus secundum vos est, qui divinæ naturæ passionem negat : Christianus est, qui asserit. Et cur non Judæum divinam naturam impatibilem confitentem preferitis vobis patibilem ipsam affirmantibus, cum omnino necesse sit, aut Judæos vos vocari, si impatibilitatem esse testificemini; aut Christianos appellari, ut vos quidem Christianaum definitis, patibilitatem scientes? Proponite perspicue, quam tenetis sententiam. « Corde enim creditur ad 507 justitiam, ore autem confessio fit ad salutem ». Si Verbum non est passum, igitur caro. Si caro non est passa, igitur Verbum. Si neutrum horum, igitur aliquid tertium. Si nullum omnino, igitur passio ipsa non fuit : si nemine patiente fuit passio, opinio fuit; opinione salvamur. Igitur ad Manichæos confugistis. Et cur ab eorum nomine refugitis, qui vos pravorum et intolerabilium suorum dogmatum heredes manifeste babent? Hinc apparet vos et peiores Judæis esse, et a Manichæis non multum abesse. Sed quid dicimus de Judæis et Manichæis? Vestra longius progressa est audacia, quam illius ipsius, qui omnis mali auctor est, qui occulte ista vobis inseruit zizania, qui omnibus bonis invidet, diaboli. Ille ubi ad Jordanem divinam Salvatoris gloriam conspexit, invidiæ stimulis agitati, non ausus est tentando prius ipsum aggredi, quam fame laborantem vidit, quæ humanæ infirmitatis nota est. Agnovit hoc deitatis proprium

τος ἐπιδημιαν; Καὶ πῶς γέγραπται· Ὁρθὴ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ὠρθὴ τῷ Ἰσαάκ, ὠρθὴ τῷ Ἰακώβ, ὠρθὴ τῷ Μωσῆ, καὶ μύριοις ἄλλοις; Τί οὐν ἐπεθύμησαν, καὶ οὐκ εἶδον; ὃ ἡμεῖς ἰδεῖν ἤξιώθημεν, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἐκέρητον καὶ ἀδιάσπαστον ἕνωσιν. Οἱ τοίνυν ὁμολογοῦντες τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς τὴν παράδοξον ἕνωσιν, οὗτοι τοὶ ξένου θεάματος τετυχῆρασιν· οἱ δὲ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν ἀθετοῦντες μετὰ τῶν ἀνωθεν Ἰουδαίων ἔχουν τὴν μερίδα προδήλως ἐλέγχονται, τῶν μὴ κατηξωμένων ἰδεῖν μὴ εἶπαι, ἀπερ ἡμεῖς ἐκράκαμεν. Ἰουδαίων γὰρ τὸ μὴ εἰδῆσθαι τοῦ Σωτῆρος τὴν ἑσαρκον οἰκονομίαν. Τοῦτοις συνάπτουσιν ἑαυτοὺς εἰ τὸ διελκῶν τῶν φύσεων ἀπαθῶσομενοι, μᾶλλον δὲ καὶ μελίσσιν ἐγκλιψίμασιν ὑπαύθουσι γίνονται. Ἐκείνοι γὰρ τὸν τοσαῦτα μετὰ σαρκὸς θαυματουργήσαντα θεὸν εἶναι ἀγνοήσαντες, οὗτοι δὴθεν ὁμολογοῦντες ἀνάξια κατὰ τῆς θεότητος ἀπεφῆσαντο, πάντα τὰ πάθη τῆς ληφθείσης σαρκὸς εἰς αὐτὸν ἀνενεγκεῖν τὸν θεὸν λόγον φιλονηκῆσαντες. Ἄλλ' ἴσως ἐροῦσιν (ἔμαθον γὰρ ἰταμῶς μάχεσθαι τοῖς προδήλοις)· Οὐ λέγομεν παθητὸν τὸ θεῖον. Πῶς οὖν λέγεται, ὅτι τέχνη τὸν λόγον κατασκευάζετε; Ἐπαθε, φησὶν, ὡς ἠθέλησεν· οὐ μὴν παθητὸν αὐτὸν λέγομεν. Τί προσποιεῖσθε (25) φεῖσθεσθαι τοῦ ἠνθῆματος, κατατολιμῶντες τοῦ πρῶτου ματος; Εἰ κατηγορεῖτε τῶν λεγόντων μὴ πεπονθέναι τὸ θεῖον, πῶς οὐκ ὁμολογεῖτε λέγειν αὐτὸ παθητὸν; Εἰ δὲ μὴ λέγειν θελας φύσεως πάθος; Ἰουδαὸς καθ' ἑμᾶς· ὃ λέγων, Χριστιανός. Καὶ πῶς οὐ ποιεῖτε προτιμῆτερον τὸν Ἰουδαῖον, τὸν ἀπαθῆς ὁμολογοῦντα τὸ θεῖον, ὑμῶν τῶν ἀποφαινομένων αὐτὸ παθητὸν; ὡς εἶναι ὑμῖν ἀνηγκη Ἰουδαῖος ὑμᾶς καλεῖσθαι προσμαρτυροῦντας; τὸ ἀπαθῆς ἢ Χριστιανός; ἀνομιάζεσθαι κατὰ τὸν ὑμῆτερον ὄρον νομοθετοῦντας τὸ πάθος; Γνωρίσατε φανερώς ἢν ἔχετε δόξαν. « Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. » Εἰ μὴ πέπονθεν ὁ λόγος, οὐκοῦν ἡ σὰρξ. Εἰ μὴ ἡ σὰρξ πέπονθεν, οὐκοῦν ὁ λόγος. Εἰ μὴτέρον τούτων, οὐκοῦν ἄλλο τρίτον. Εἰ μὴδὲν μὴθίλλως, οὐκοῦν τὸ πάθος οὐ γέγονεν. Εἰ, μὴθενὲς παθόντος, τὸ πάθος γέγονε, δόκησις γέγονε· δοκῆσαι συζόμεθα. Πρὸς Μανιχαίους οὐκοῦν ἤτομολήσατε. Καὶ πῶς φεύγεται τὴν ἐκείνων προσηγορίαν, ὡν φαίνεσθαι κληρονόμοι τῆς ἀφορήτου κακοδοξίας; Οὕτω δὲ Ἰουδαίων γέροντος φανήσεσθε, καὶ Μανιχαίων οὐ πόρρω. Καὶ εἰ λέγομεν Ἰουδαῖον καὶ Μανιχαῖον; Αὐτοῦ τοῦ πᾶντων εὐρέτου τῶν κακῶν τούτων ταῦτα ὑμῖν ὑποστειραντος τὰ ζιζάνια, τοῦ φθονοῦντος τοῖς καλοῖς ἀπὸν διαβόλου, τολμηροτέρους ἑαυτοὺς ἀπεφῆνατε. Ἐκείνος ὅτε εἶδεν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνθεον δόξαν, κέντρος τοῦ φθόνου νυσοσύμενος, οὐ πρότερον ἐτόλμησε προσγαγεῖν τὴν πείραν, ἕως οὐ εἶδεν ἀφ' ἑμῆν τὴν πείραν, ἀνθρωπίνης ἐνδίας γνωρίσασθαι. Οὕτως ἔβη τῆς θεότητος τὸ ἀπαθῆς ἰδὼν καὶ ἀπειραστον· ἡμεῖς δὲ τὴν πείραν καὶ τὴν εἶδαν, καὶ ἐκ ταυταῦτα, τῆς θεότητος αὐτῆς ἀποφαινεσθε, καὶ εἰ

<sup>24</sup> Rom. x, 40.

(25) Vulg., προσποιεῖσθαι, ut et paulo infra φανήσεσθαι pro φανήσεσθε. Edit.



σταυρωὸ τὸ πάθος αὐτῆ τῆ θεότητι σαφῶς περιφέρεται. Ἐκεῖνος δὲ ὑπερβόλην πονηρίας ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποπατοῦσας προσηγορεύθη· ὁμοίως δὲ δὲ ὑπερβόλην τῆς κατὰ θεὸν ἀπονοίας θεοκτόνους τοὺς Ἰουδαίους προσηγορεύεται· καὶ οὐκ ἀρχόντισθε μέγιστα δυνάμει τοῦ διδασκάλου τῶν τοιαύτων Ἰουδαίους τοῖς μαθηταῖς ἀπομνησκόντες· καὶ κατὰ τὴν ἑγγραφοὶν κατηγοροῦσαν γινόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν δοξάζετε. Παθητὴν γὰρ εἶναι κατασχυρίζεσθε.

A esse, non pati, non tentari. Vos contra et famem et sitim, et si qua hujus generis alia sunt, deitati ipsi tribuitis, et eidem deitati passionem crucis manifeste ascribitis. Ille propter summam malitiam homicida ab initio dictus est: vos propter summum adversus Deum furorem Judæos Dei interfectores dicitis: nec majorem potentiam Judæis discipulis, quam ipsorum magistro diabolo tribuere veremini: denique ut habet Scripturæ accusatio, cum Deum noveritis, tamen ut Deum non glorificatis. Patibilem enim cum esse contenditis.

## XIII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι καὶ ἄγγελοι ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ ἐσθίοντες οὐ πάντως σαρκὸς ἐπέφερον φύσιν.

Πολλῶν καὶ πονηρῶν τεχνασμάτων γεγονότες πατέρες, οἱ τὰ αἰώνια ὄντια τῶν ἐνθέμων πατέρων μεταδραὶ φιλονεικήσαντες, οὐκ ἔκλεισθησαν τοῖς ἰδίοις ἐκγόνου· ἀλλ' ἐπὶ καὶ τῶν πάλαι πολεμίων τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀμβλωθρίδια δυσγενῆ κακῶς ἀποκλέψαντες, ὡς εὐγενῆ καὶ τέλειον τόκον δογμάτων προβάλλονται, καὶ δὲ αὐτῶν τὰ Μακχαίαν ἤμην ἐπιποιτοῦσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἄγγελους τῆ οὐκεία φύσει τροφῆς μετεσχημένοι τερατευμένοι, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἶχα σαρκὸς τροφήν καὶ ποτὴν εὐληθέναι ἀποφανόμενοι· καίτοι τῆς ἁγίας Γραφῆς οὐ τῆ φέσει τοῦτο γεγενῆσθαι, τῆ δὲ εἶπει μόνη σαφῶς παρῆναι. Εἰ γὰρ ἦν φύσει τὰ γινόμενα, εἶπει τοὺς τρεῖς ἐκείνους ἀνδρας ὀνομάζεσθαι, ἢ ἄγγελους προσηγορεύεσθαι (πολὺ γὰρ τῶν δύο γενῶν τὸ διάφορον)· ὡς ἀνδρας μὴ ὄντας, μηδὲν κατὰ φύσιν ἀγγελικὸν ἐπιδεικνύσθαι· ἄγγελους δὲ ὄντας, κατὰ μηδὲν μέλος σωματικὸν καὶ ἐπιφανέσθαι, οἷα θη πνεύματα. Πῶς οὖν διδάσκειν αὐτοῖς κατὰ φύσιν τροφήν, ὡς ἀνδράσι; Ψευδῶς τοῖσιν ἄγγελοι μνημονεύονται. Ἄλλ' ὡς ἄγγελοι; καὶ τίς μετουσία τ' αὐτοῖς τροφῆς αἰσθητῆς; ἢ τάχα μυθολογοῦσι καὶ τοὺς ἄγγελους ἐνανθρωπήσαντας σωματικοῖς ὀργάνοις ἀπολαῦσαι σωματικῶν ἐδεσμάτων; Εἰ δὲ μεταβαλλόμενοι φαίεν, ἐνδείκνυον, οὐ φύσει, εἶναι τὴν εὐχάριαν, πάντως ἢ καταλείψουσι ὡς ἀνοίκειον τὸ παράδειγμα, ἢ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος φαντασίαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἐπιστάγοντες εὐρέθησονται. Πῶς οὖν τοιμῶσιν ἔλαεν, ὡς ὅμοιον τὸ ἀνόμοιον; Τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην οικονομίαν ἢ κατὰ τοὺς ἄγγελους ἐν σχήματι ἱστορίας; Μὴ φαίνονται; πότι; ἢ ποῦ; ἢ παρὰ τίνας ἐτέθησαν, ὡς ὁ Δεσπότης Χριστὸς; Μὴ ἀφῆ κατὰ τὸν Ἰσὺν ὑπεβλήθησαν τρέπον; Μὴ περιτομὴν εἶδξαντο; μὴ προκοπήν ἢ αὐθῆσιν ἐπέβλεξαν; μὴ νηστεύσαντας ὑπερῶν ἐπείσαν; μὴ κοπιᾶσαντες ἐξ ὀδοκτορίας εἶδξαν; μὴ τὸν ὕπνον ὡς οὐκ οὐκ ἐγνώρισαν; μὴ περὶ μαρτυρίων ἔλαθεν; μὴ θανάτου παραπλήσιως ἐγύσαντο; μὴ ταφῆ παρεδόθησαν; μὴ κατέλειψαν ἱμάτια εἰς πολλοὺς μεριζόμενα, διδάσκοντα τῆ περὶ, μηδὲν νοεῖν κατὰ δόξαι, ἀλλὰ πάντα καθ' ὑπόστασιν καὶ ἀληθείαν; Εἰ γὰρ δοκῆσι σῶμα εἶχεν ὁ Χριστὸς,

## XIII.

Adversus eos qui dicunt, angelos apud Abrahamum edentes, carnis naturam non omnia induisse.

B Etsi multorum malorumque commentorum patres facti sunt, qui perpetuos legitimorum patrum fines transferre sunt conati, non satis sunt tamen ipsis fetus proprii: sed male insuper suffragantes eorum qui se olim apostolicæ Ecclesiæ hostes professi sunt, ignobiles fetus abortivos, eos tanquam generosum et perfectum dogmatum partum proferunt, perque illos Manichæorum dogma nobis nituntur excitare, comminiscentes angelos qui devterterunt ad Abrahamum propria natura sua alimenti factos fuisse participes, et pari modo deitatem Domini Christi absque carne cibum potumque sumpsisse confirmantes: licet Scriptura sacra, non naturaliter sed apparenter solummodo id factum, dicitur comprobante. Si enim naturaliter ista facta sunt, oportet tres illos aut viros nominari, aut angelos nuncupari (multum enim inter duo hæc genera est discriminis) etsi quidem viri fuerint, nihil quod ad naturam angelicam ostendere; sin angeli, nullo corporeo membro more spirituum apparere illos oportuit. Quomodo igitur cibum illis daret secundam naturam? nunquid ut viris? falso igitur angelum fuisse memorantur. Nunquid ut angelis? ecqua spiritibus cum sensibili cibo est communio? nisi forte et angelos homines factos corporalibus organis cibo corporali frui fabulantur. Si mutata sententia dixerint, non revera et naturaliter, sed apparenter istos epulatos fuisse: aut relinquunt oportet exemplum angelorum ut peregrinant, aut in Salvatore, loco veritatis, phantasiam inducere comperientur. Qua igitur fronte dissimile tanquam simile ad Christum audent detorque? Quid cum stupenda œconomia atque dispensatione commune habet illa angelorum visibili specie apparentium historia (25)? Conspiciuntur? quando? aut ubi? aut ex qua nati sunt, et Dominus Christus? Num eodem illi modo tacti fuerunt subiecti? Num circumcisi sunt? an profecerant aut creverant? Num cum jejunassent, tandem esurierunt? num 508 ex itinere fessi sitierunt? num naturalem somnum experti sunt? num flagris cæsi sunt? num eodem quo ille modo mortem gustarunt? num sepulture sunt traditi? num reliquerunt

vestimenta inter plures distributa? quæ magno argumento sunt, nihil in Christo phantasticum, vera autem et substantialia omnia intelligenda. Si enim ut angeli virorum speciem opinione induerunt, ita Christus opinione corpus habuit: non poterunt videri et tactui subijci vestimenta Domini, quemadmodum nec angelorum mole corporis carentium. Quo igitur pacto res inter se dissimiles impudenter conferunt, et quæ tantis distincta sunt modis conjungere conantur? Age vero verba inter se nostra et illorum conferamus. Nos dicimus, Dominum vere secundum carnem comedisse, siquidem hoc omni carni proprium; illi dicunt angeli comedisse, siquidem tunc rem hujusmodi angelorum natura admisit. Nos experientiam testem habemus; illi et rationem et factorum testimonio desitiuntur. Nos illis et famem et sitim ex Litteris sacris proferimus; illi neutrum horum de angelis possunt demonstrare. Nos membra, secundum communem hominum formationem; illi naturam angelorum, quam membra habere nemus quisquam ausus fuerit affirmare. Membra autem si desint, quid est quod nutrimentum recipiat? quid quod committat? quid quod digerat? quid quod retineat? quid quod concoctionem perficiat? quid quod reliqua, quæ honoris causa taceo? Quemadmodum igitur angeli, cum viri esse viderentur, capere existimarentur, revera non comederunt. sortii specie virtutem ejus imitandam declarantes.

## XIV.

*Adversus eos qui nullum non miraculum imminuunt eo quod carnem negent.*

Verum ne miracula quidem Domini insidiis suis libera et firma reliquerunt, qui ab orthodoxorum choro ad adversarios se conjecerunt: sed compressis coarctatisque iis, horum non viderunt magnitudinem, per quæ carnis assumptionem negarunt; deitati soli hæc ascribentes. Nos vero consideremus opera ipsa, quomodo ab initio ad finem usque præclariora reddantur, carnis assumptione: viliora vero reperiantur, eadem rejecta. Partus Virginis magnum et celebre est œconomiae atque dispensationis exordium. Si natum nihil est de Virgine sancta, quis magnopere miratus fuerit partum illum? cum nec matrem illam vere dicere possit, quæ consubstantialia nihil ex se prodeunt communicasse intelligatur: nec stupendum quid esse existimes, eam quæ Mater facta sit, Virginem manere, siquidem Verbum sua nos presentia absque sensibili corpore dignatum est. Rursum paucis dictum est, Jesum profecisse ætate, sapientia et gratia. Si carnem sustuleris, quis in laude ponet incrementa et meliorationem deitatis quæ ab æterno perfecta est, quæ non pluris indiga est, quæ nihil aliunde auferre aut accipere potest? Consequens est igitur carnem esse, cuius causa profectus ille celebratur, propter ejus cum Verbo unionem. Et maximum novimus testimonium, quod nullo se unquam peccato contaminari, quod cum

ἄσπερ δοκῆσει σχῆμα ἀνθρώπων οἱ ἄγγελοι, ἔδει μὲν τοῦ Κυρίου φανῆσαι τε καὶ ἀπὸ ὑποβλήθηται ἱμέτια, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων ἐγένετα. Πῶς οὖν τὸ μὴδὲν δοκῆσαι ἐκείνῳ τῷ προκειμένῳ ἐπιφέρουσιν ἀναίδως, καὶ συνάπτειν περὶ τῶν τὰ κατὰ τοσοῦτους τρόπους παρελλαγμένα; Καὶ σκοπήσωμεν ἐκ παραλλήλου τοὺς ἡμῶν τε καὶ ἐκείνων λόγους. Ἥμεεις φάμεν ἀληθῶς βεβρωκῆναι κατὰ τὴν σάρκα τὸ Κύριον, ἐπεὶ τὸ τοῦτο πάσης σαρκὸς· ἐκεῖνοι φασὶ βεβρωκῆναι τοὺς ἀγγέλους, ἐπειδὴ τότε τὸ τοιοῦτον φύσει ἀγγέλων ἐδέξατο. Ἥμεεις μάρτυρα τὴν πείρα ἔχομεν· αὐτοὶ καὶ λόγων ἄλλων καὶ ἔργων μαρτυρούντων αὐτοὺς ἀπορούσιν. Ἥμεεις καὶ περὶ τὰν ἐκ δόξαν ἐκ τῶν ἁγίων παριστώμεν Γραφῶν αὐτοὺς ἐκείνοι τούτων οὐδέτερον ἐπὶ τῶν ἀγγέλων δεῖξαι δύνησονται. Ἥμεεις μέλη κατὰ τὴν τοῦ παντός ἀνθρώπου διάπλασιν· ἐκεῖνοι φύσει ἀγγέλων, ἣν οὐδέ ἔχειν μέλη τετόλμηκεν ἀποφθασθαι. Μελῶν δὲ ὄντων, τί τὸ προσέμενον τὴν τροφήν; τί τὸ λαπεῖνον; τί τὸ πέπτον; τί τὸ κατέχον; τί τὸ τῆν πέλας ἐργαζόμενον; τί τὸ ἐξῆς, ὅπερ τιμῆσω τῇ σωσῆ. Ἄσπερ οὖν ἄνδρες φανέντες οἱ ἀγγελοι, οὐκ ἔστι ἄνδρες τῇ φύσει· οὕτως οὐδὲ ἐσθλὶν νομισθέντων, ἠθίων φύσει· τὸν φιλόξενον δὲ τρέπον τοῦ Ἀβραὰμ ἐτίμων τῷ σχήματι τῆς μετουσίας, ζηλωτῆν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἀποφαινοῦντες.

viri tamen natura non fuerunt: ita et cum cibum Hospitalitatem autem Abrahami honorabant, eos-

## C

*Πρὸς τοὺς συμκρύβοντας ἕκαστον θεῖον, τῷ φανέντῳ τὴν σάρκα.*

Ἄλλὰ μὴ οὐδὲ τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου καταλοῦσαι τῆς παρ' αὐτῶν ἐπιβουλῆς ἐλευθερά τε καὶ ἀνερόχλητα, οἱ πρὸς τὴν ἐναντίαν μόλιαν τοῦ χριστοῦ τὸν ὀρθοδόξων ἑαυτοὺς ἀποβήσαντες· καθαιρούμενοι δὲ καὶ συστέλλοντες, τὸ τούτων οὐκ ἤθεσαν μῆθος, δι' ὧν ἠρνήσαντο τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην ἐπιγράφαντες ταῦτα ἡμεῖς τῇ θεότητι. Καὶ σκοπώμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, πῶς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους μεγάλα μὲν δείκνυται τῇ τῆς σαρκὸς ἀναλήθῃ, ἥτοινα δὲ εὐρίσκειται, ταύτης ἀθεωρητικῆς. Τόκος ἐστὶν ἐκ Παρθένου τὸ μέγα καὶ εὐδὸν τῆς οἰκονομίας προίμιον. Εἰ μὴδὲν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τὸ τεχθὲν ἐπεφέρετο, τίς ἂν ἐθαύμαζον γενόμενον; μήτε μητέρα λέγειν αὐτὴν ὄντως ἑαυτοῦ μενος τὸ μὴδὲν αὐτῆς ἄμουσίον τῷ προκλήθῃ οὐκ εἶναι· μήτε παρδόξον κρίνουν τὸ γενέσθαι μητὴρ καὶ μείναι Παρθένου, εἴπερ ἄνευ σώματος αἰσθητῆν ἑαυτοῦ προκοσῶν ὁ Λόγος ἡμῶν ἔχαριστο. Ἐλεῖν εἰρητὰς προκοπὴν αὐντομοῦ ἡλικίας καὶ σοφίας ἐχάρητος. Ἐὰν ἀφῆλθε τὴν σάρκα, τίς δέξεται ἐκτεῖναι ἐπαινον θεότητος ἀφῆσαι καὶ βελτίωσιν τῆς ἐξ ἑαυτοῦ τελείας, καὶ μήτε πλείονος δεομένης, μήτε ἀφαιρητῶν τὴν προκοπὴν ἢ σαρκὸς ἀποφαίνει διὰ τῆς πρὸς τὸν Λόγον ἐνώσεως. Καὶ μεγίστην μαρτυρίαν ἐνώσεως τοῦ μὴ ποιῆσαι αὐτὸν ἀμαρτιαν, ἐκ τοῦ καὶ σάρκα διέθινῃ ἐν αὐτῷ, καὶ μὴδὲ ἔγνω ἀμαρτίας ὄσων. Ἐ

αφε περι θεότητος ἐλέγετο νῦν καὶ μόνῃς τὸ ἀναμάρτητον, γέλλοιαι ἄλλον ἢ θαυμάσαι τοὺς ἀκούοντας· ἐνῆν, μὴ μόνον τῆς θεότητος κρείττους ἀλλ' πάσι· μὲμψεις παφουκίας, ἀλλ' ἦδη καὶ μυριάδων ἀγγέλων φιλαχήμενον τὸ ἀμαρτάνειν. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο λέγεται, ἐπειδὴ περ ἐξ ἀμαρτωλοῦ γένους ληθθεῖσα ἡ ἀχραντος ἀρξῆ, τῆ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἐνώσει μόνῃ καὶ πρώτη μεμένηκεν ἀναμάρτητος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πρὸς τὸν διάβολον πάλη, καὶ ἡ κατὰ τοῦτου νίκη παράδοξος γίνεται, ὅτι τῆς ἡττηθείσης σαρκὸς τὴν ἀπκρχὴν ἔχων ὁ τὴν πείραν δεξάμενος, ταύτην νικητὴν τοῦ ποτε νικῆσαντος ἀπειργάσατο, καὶ τῆ φύσει τὸ κράτος δειδῶρηται κατὰ τὸ πάλαι δι' ἀπάτης κρατήσαντος. Διὰ τοῦτο καὶ τῆ μνήμῃ τῶν ἀγίων Γραφῶν τὰς ἐπαγομένας λαθεῖ ἀπεδύετο, οὐκ αὐθεντικῶς θεότητος ἀποκρούμενος τὸν ἀντίπαλον, ἀλλοιοῦν δὲ ἀνθρωπότητος τὴν τὸν Γραφῶν φωνητικὴν πρὸς ἅπαντα προβαλλόμενος. Εἰ δ' ὁ θεὸς λόγος καὶ ἐαυτὸν ἀναμάρτητος καὶ ἀήττητος ἐμνήστεο, τίς ἂν ἐξεπλάγη πρὸς τὰ λεγόμενα; Οὐ ξένον τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, μηδὲ νικῆσθαι παρὰ κτισματοῦ ἰδίου θεοῦ. Πῶτε γὰρ ἡμέρτηκεν ἡ νενίκηται, ἵνα νῦν ὡς παράδοξον ὀξέωμεθα τὸ λεγόμενον; Ἄλλὰ ξένον τὸ φύσιν ἀνθρωπίνην τὰ ὑπὲρ φύσεως φανερῶς ἐπεδείξασθαι. Ἐπει καὶ τὸ βαδῆσαι ἐπὶ νότου θαλάσσης ἀδώς ἅμα καὶ ἀκινδύνως θεόττει μὲν βῆθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγγέλοις· καὶ οὐκ ἂν τις ἐκπλαγεῖ τοῦτο θαυμάμενος· ἀνθρωπότητι δὲ φληῖ πάντη ἀδύνατον. Καὶ φρίττει δικαίως ὁ σαρκὸς πόδας τὴν τοιαύτην πορείαν ποιούμενος ὄρων, καὶ τὴν ἡνωμένην δύναμιν ἐνοῶν τοῦ λόγου. Εἰ δὲ τις, τὴν σάρκα παρατησάμενος, μόνον φαίη τὸν λόγον ἐπὶ τῶν κυμάτων ὄψθῆναι, περιελαίε τὸν ὄγκον τοῦ θαύματος, οὐδὲν μέγα προσμαρτυρήσας τοῦ πράγματι. Μέγα γὰρ ἔνως καὶ πάντα νοῦν νικῶν, οὐκ ὅταν πνεῦμα κούφον καὶ ἀθάρατ ἐπὶ τῶν ὀδάτων μεταφρίηται, ἀλλ' ὅταν σῶμα παχυμερές καὶ βῆθον ὑπὸ τῆς ἀπαλῆς καὶ βῆθως ὑπακουούσης φύσεως ὄρθον ὄνω βασιτάξῃται. Ὑπερ ἵνα πιστὸν πᾶσι ποιήσῃ ὁ Κύριος, καὶ τῷ Πέτρῳ βαδῆσαι κατὰ τοῦ πελάγους εὐθέως ἔδωκε, μέχρι τὸν τῆς ὀλιγοστασίας οὐκ ἔδεχτο ὄλον. Τὸ μὲν οὖν ὀδεύσαι τὸν Πέτρον ὀδως, ἔδεικνε τῆς δεσποτικῆς σαρκὸς ἀναμφίβολον τὴν πορείαν· τὸ δὲ διατάσσαιτα μὲν καὶ βασιτάξασθαι, τῆς μεταξὺ διαφορᾶς τὸ ἀμάρτητον. Παναχτοῦ τοίνυν ἡ τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν λόγον ἐνωσις ἀδύνατος δεικνύεται· τῶν γενομένων τὸ ἔνδοξον. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, οὐδ' ἂν αὐτὸ τὸ κατὰ τοῦ θανάτου τρέπαιον ἔσται λαμπρὸν, μὴ προθῆλως ἀνθρωπίνῃ φύσει κρείττων τῆς κάτω τυραννίδος ἐγένετο τῆ δύναμει τῆς ἀχωρήσιμης ἡνωμένης θεότητος; ἐπεὶ τὸ μὴ κρατηθῆναι θεοῦ τὸν μηδέποτε κρατεῖσθαι δυνατόμενον τῶν εἰκότων καὶ εἰωθέτων· τὸ δὲ μὴ κρατηθῆναι σάρκα τοῦτο πρώτων, τοῦτο ἔξον· τοῦτο καὶ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Κυρίου τὴν διὰ τῶν καλλεσιμῶν θυρῶν γενομένην ἀποφαίνει φρικτὴν, ὅτι συνῶσα τῆς σαρκὸς ἡ παχύτης ἐμποδῶν οὐκ ἐγένετο, ἐπειδὴ μείζον ἦν τὸ θαυματουργοῦν τοῦ καλλύοντος. Ἢ δὲ χωρὶς σώματος ἀνθρωπίνου γεγενῆσθαι λέγων τὸ πρῶγμα, κρινὸν αὐτὸ ποιεῖ πρὸς τοὺς ἀγγέλους, πρὸς τῶν ἀνθρώπων φύ-

A carnem veram habeat, nullum tamen peccati in eo vestigium appareat. Ita ut si quis de deitate eaque sola dicat, quod expers peccati sit, risum ille potius quam admirationem auditoribus moturus sit : quandoquidem non solum divinitatis hæc natura est, ut omni culpa semper libera sit, sed multa etiam angelorum millia a peccato vacua servantur. Verum hanc ipsam ob causam **509** dicitur caro, ex genere hominum peccatis obnoxio, sumpta, sola primaque peccati expers mansisse, propter unionem cum Deo Verbo. Proximum huic miraculo est lucta illa cum diabolo, reportataque ab eo victoria, quia is qui tentatus est, cum devictæ carnis primitias haberet, victoriosam illam ejus qui aliquando vicerat, effereit, et nature vires adversus eum qui olim dolo vicerat invidit. Quamobrem inmissa in se tentationum tela, repetita sacrarum Litterarum memoria excusit, non auctoritate deitatis adversarium repellens : sed ministerio humanitatis prævium Scripturæ lumen ad universa objecta profertens. Quod si Deum Verbum in sese omnis expers peccati impeccabile et invictum declarabatur, quæ obstupescat ad ea quæ dicta sunt? Non est novum et inauditum, Deum non peccare, nec a propria creatura superari. Quando enim peccavit aut victus est, ut quod nunc dicitur miraculi nobis loco esse debeat? Illud novum et inauditum est : naturam humanam rem supernaturalem aperte exhibuisse. Nam ambulare supra mare omni vacuum me'u et periculo, est illud quidem deitati, imo angelis etiam ipsis perquam facile : nec obstupescit admiratione, hoc qui viderit ; at humanitati nudæ nullo modo possibile. Nec immerito exhorrescit, qui carnis pedes istiusmodi iter facere videt, quamvis Verbi unitam personam cogitet. Si quis autem repudiata carne, solum Verbum dixerit super fluctibus fuisse visum, is infirmat tollitque miraculi amplitudinem, nihil magni testificatione sua operi tribuens. Magnum enim vere est, et majus quam ut hominum possit mente comprehendi, non cum verus et omnis expers ponderis spiritus, fluctibus in altum tollitur, sed quando crassum et grave corpus a molli et facile cedente natura erectum sursum fertur. Cujus rei ut fidem omnibus Dominus faceret, dedit continuo et Petro potestatem per pelagus gradiendi, donec pusillæ fidei fluctum non sustineret. Quod ergo Petrus sic ambulavit supra mare, indubitatum Dominicæ carnis iter declaravit : quod autem dubitans non amplius portaretur, id inmensum, quod inter utrumque est, discrimen demonstravit. Ubique igitur carnis cum Verbo unio factorum Christi amplificare gloriam evincitur. Atque ut rem paucis complectar, ipsina de morte reportati tropæi splendor omnis deleatur oportet, si non humana natura, deitatis inseparabiliter sibi unitæ virtute, tyrannide infernali fuit superior; quandoquidem Deum non superari, qui invictus est, credibile est et verisimile : sed carnem non superari, id demum

singulare, id novum est : hoc item reddit miraculosum Domini per clausas januas ingressum, cui ea quæ corpori inerat, crassities, nullo fuit impedimento, siquidem major erat miraculi auctor eo quod ipsum ingressum prohibebat. Qui vero factum hoc esse dicit absque corpore humano, is factum communicat cum angelis, cum animabus hominum, cum ipsis denique adversariis spiritibus, qui propter levitatem substantiæ, ejusmodi transitu non possunt prohiberi. Præterea hanc sententiam ipsa Domini in cælum ascensio nobis suggerit, ut sciamus, Deum Verbum quidem in cælis egisse perpetuo, nullo inde tempore divulgum, nullis locorum spatiis circumscriptum : carnem vero illi conjunctam tum primum, modo plane stupendo, evectam translataque eo, ubi prius non erat; siquidem non natura hoc habebat, ut tali gloria donaretur.

## XV.

*Adversus eos qui damno afficiunt genus nostrum, eo quod negent Salvatorem ex natura nostra sumpsisse primitias.*

Omnis malitia est res detestabilis, Deo odiosa, et hominibus inimica. At ea, qua nonnulli propriæ salutis invident et gloriæ, omnem prorsus improbitatem longissime vincit. Hoc jam præstant ii qui negant Salvatorem ex natura nostra primitias sumpsisse. Sed multis modis peccant, tum quod Scripturæ sanctæ testimonio, tum magis Spiritus sancti oraculis adversentur : tum quod Domini nostri in homines amore non obscure non dubitent : vel quod generi hominum universo præstita beneficia respunt, maximeque, quod magnam assumpti hominis œconomiam inutilem declarent. Non assumpsit ex nostra natura carnem : quomodo igitur habitavit in nobis? Quomodo semen Abrahamæ assumpsit? Quomodo dicitur : « Ex quibus Christus secundum carnem »? Vana igitur prophetarum vaticinia : vanæ Davidi factæ a Deo promissiones : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam »<sup>87</sup>. Falso Christus fideles vocat fratres suos : falso Paulus ait : « Nam ipsius genus sumus »<sup>88</sup>. « Equem non pudeat tot tantosque testes impudenter rejicere, nova absurdaque dogmata fabricare, debito gratiarum actionis honore Dominum privare, damno denique genus nostrum universum in illo afficere? Non ex nobis est caro illa assumpta. Qualem igitur salutis spem habemus? Non adhuc lex impleta est : adhuc accusamur de peccato : adhuc maledictionis onere premimur : adhuc mors in nobis dominatur : adhuc generis nostri viget condemnatio. Si nihil omnino de substantia humana habuit is qui legem implevit, adhuc natura accusationibus est obnoxia. Fortassis qui generis nostri sunt in judicium publicum vocabunt legislatorem, ut qui nimis arduas inutilitæque hominibus leges imposuisse videatur, eo quod nemo eas possit implere. Sic carnis relectio blasphemiarum omnium sit fundamentum. Necessarium igitur est, imo pernecessarium credere Scripturis sanctis, confiteri ex nostro genere primitias, celebrare singularem assumentis in genus hominum amore, obstupescere magnæ œco-

*Πρὸς τοὺς ἠμιοῦντας ἡμῶν τὸ γένος. τῷ μὴ λέγειν, ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰληφέναι τὴν ἀπαρχὴν τὸν Σωτήρα.*

Πᾶσα μὲν κακία πρῶγμα φευκτὴν καὶ θεῷ στυγερὴν, καὶ ἀνθρώποις πολέμιον· τὸ δὲ καὶ τῇ οἰκείᾳ σωτηρίᾳ καὶ ἐξῆς βασκαίνειν τινὰς, τοῦτο πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν ὑπερβολὴν· ὅπερ ποιοῦσι ἐκ νῦν οἱ λέγοντες τοιμήσαντες μὴ ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰληφέναι τὴν ἀπαρχὴν. Καὶ πολυτρόπως παρανομοῦσι· τοῦτο μὲν τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν μαρτυρίᾳ, μᾶλλον δὲ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νομοθεσίᾳ μάχονται· τοῦτο δὲ τῆν τοῦ Δεσπότης φιλανθρωπίαν ἐπισοχιάζειν τοιμήσαντες· τοῦτο δὲ τῆν κοινὴν ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἐκβάλλοντας· ἔτι μὴ καὶ ἀνόνητον τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀποφαίνονται. Οὐκ ἔλαβεν ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως σάρκα· πῶς οὖν ἐσχίνασεν ἐν ἡμῖν; Πῶς σπέρματος Ἀβραάμ ἐπέλαβετο; Πῶς εἰρήνας· Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα; ἢ Φευδεῖς τῶν προφητῶν αἱ προβήσεις· φευδεῖς αἱ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ὑποσχέσεις· Ἐκ καρποῦ τῆς κοίτης σου θήσονται ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· φευδὸς ἀδελφοῦς ὁ Κύριος τοὺς πιστοὺς ὀνομάζει· φευδὸς ὁ Παῦλος εἶπε· Ἐγὼ γὰρ καὶ γένος ἑσμέν. ἢ Τίς οὐκ αἰχύνεται καὶ τοσοῦτον μαρτύριον πλήθος ἀναιδῶς παρορᾶν, καὶ δογματῶν ἀτόπιαν καινοτομεῖν, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις εὐχαριστίας τὸν Δεσπότην ἀποστραφεῖν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν ἄλλο ἐν ταύταις ζημοῦν; Οὐκ ἐξ ἡμῶν ἢ ληφθεὶσα σὰρξ; Καὶ ποῖαν ἔχομεν ἰσχυρίαν ἐλπίζα; Ἐτι ἡμῶν ὁ νόμος ἀπλήρωτος· ἔτι τῆς παραβάσεως ἐγκλήματα· ἔτι τῆς κατάρως τὸ βῆρος· ἔτι τοῦ θανάτου τὸ κρᾶτος· ἔτι τοῦ γένους ἢ καταδικῆ. Εἰ μὴ ἐλθεν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ὁ τὸν νόμον πληρῶσας, ἔτι ταῖς κατηγορίας ἢ φύσις ὑπεύθυνος. Τάχα καὶ δικη οἱ τοῦ γένους πρὸς τὸν νομοθέτην ἀντικρὸς συγκροτήσομαι, ὡς περὶ τὰ καὶ ἀνόνητα τοὺς ἀνθρώποις νομοθετήσαντα, τῷ μὴδὲνα ἐνηθῆναι ταῦτα πληρῶσαι. Οὕτως ἢ τῆς σαρκὸς ἀθέτης πάσης γίνεται βλασφημίας ὑπεθεῖς. Ἀναγκαῖον οὖν, ἀναγκαῖον πιστεῦσαι ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς, ὁμολογεῖσθαι τὴν ἐξ ἡμῶν ἀπαρχὴν, δοξάζειν τὴν τοῦ λαβόντος φιλανθρωπίαν, ἐκπλαγεῖν τὸ θαῦμα τῆς μεγάλης οἰκονομίας, μὴ δεδοικέναι τὴν ἐκ νόμου κατάραν· Ἐξο-

<sup>87</sup> Rom. ix, 5. <sup>88</sup> Psal. cxxkxi, 11. <sup>89</sup> Act. xvii, 28.

στὸς γὰρ ἡμᾶς ἐξηγόρασαν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου· τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, τὴν διὰ τῆς ἀπαρχῆς γενομένην, ὡς λογίζεσθαι τῷ φαρμάκῳ, γινώσκων τὸν πρέπον καὶ τὸ ἀκόλουθον· ὅτι, Θεοῦ γυμνοῦ τὸν νόμον πληρώσαντος, ὅπερ οὐδὲ λέγειν ἀρμόδιον, οὐκ ἔν ἄλλῃ οὐσίαν μετέχειν τοῦ κατορθώματος· σαρκὸς δὲ τῆς ἐξ ἡμῶν ἐν τῷ πληρώσαντι τὸν νόμον γνωρίζομένης, ἀναφαίνεται τὸ γένους τὸ καύχημα, ὡς κατὰ τελεὶν ἀδείους τοῦ θανάτου τὸ κέντρον, οἷα μικροῖς χώραν ἔχον κατὰ τῆς φύσεως, ἧς ἡ ἀπαρχὴ παραλοῦσα κατεπάτησέ τε καὶ ἠμύλωνε, καὶ πᾶσι δέδωκε τοὺς πιστεύουσιν· λέγειν· « Πού σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Πού σου, ἄδη, τὸ νεῖκος; » καὶ πάλιν· « Ἄπτερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτω καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. » Δι' ἀνθρώπου οὕτω λέγει, οὐ παρὰ ἀνθρώπου. Ὁ γὰρ παρὰ ἀνθρώπου γίνεσθαι ἀδύνατον ἦν, τοῦτο δι' ἀνθρώπου τοῦ συνημμένου Θεοῦ ῥηθῆναι ἐγένετο. Οὕτω τῆς ἀναστάσεως τὸ δῶρον καρπούμεθα· οὕτω τὴν υἰοθεσίαν ἀπολαμβάνομεν· οὕτω· ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καλούμεθα· οὕτω συγκαληρονόμοι γινόμεθα· οὕτω τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ ἀπαρχῇ νενικήκαμεν· οὕτω τὴν παρθῆσίαν ἐξ ἐκείνης δεχόμεθα· οὕτω τὸ κατὰ τοῦ διαβόλου τρέπαιον ὡς ἡμέτερον οἰκειούμεθα, τῆς ἐξ ἡμῶν ληψθεῖσας σαρκὸς ἐπισειόντες αὐτῶν τὴν ἔθνην ἀριστείαν· οὕτω σύμμορφοι γενέσθαι τῷ σώματι τῆς δόξης· αὐτοῦ πάντες οἱ πιστεύοντες γνησίως ἀπικιχόμεθα· οὕτως ἀληθῆς εὐρίσκομεν τὸ, « Συνήγαγεν ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Μήπω γὰρ ἀναστάντων ἡμῶν ἐν τῇ καθ' ἕκαστον ὑποστάσει, κατὰ γενομένων ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀνελθόντα καὶ καταλθόντα συγγένειαν κατέχομεν ἐν τῷ τῶν τοιούτων ἐλπίδι ἀσφαλῆ τὸ ἐν-ἔχουρα. Πόσον οὖν ἄξιον μίσους, οἱ φθίνοντες ἐπὶ τοσοῦτος καὶ τριλικούτοις ἀγαθοῖς διὰ τῆς οικείας κακοδοξίας ἀγωνιζόμενοι, καὶ κυλιόμενοι μὲν τὸ γένος σεμνίνεσθαι, χωρίζοντες δὲ τὴν σάρκα, ἣν ἐκαστὸν παραδόξου; Ὁ λόγος συνέσειψεν, ἀνθεσταμένοι δὲ Πύλλω βούντι, « Ἄ ὁ Θεὸς συνέσειψεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται, » μισθοῦντες δὲ τὴν γλῶτταν τῷ διαβόλῳ πρὸς τὸ κρίπτειν τὰ κατ' ἐκείνου γενόμενα; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐκείνῳ βαρὺ καὶ οὐ φορητὸν, ὡς τὸ ἰδεῖν τὴν ὑπ' αὐτοῦ πλανηθεῖσαν φύσιν ἀναληφθεῖσαν μὲν τῇ ἀπαρχῇ παρὰ τοῦ σὺν οὐρανῶν βασιλείῳ, πολιτευσάμεν ἡ δὲ μεγαλοφυῶς τε καὶ ὑπὲρ ἔπαινον· γενομένη δὲ χρεῖστοτα τοῦ θανάτου· καταλύσασαν δὲ τὴν αὐτοῦ τυραννίδα· ἀναληφθεῖσαν δὲ εἰς οὐρανόν, καὶ τῆς ἐνδόξου καθέδρας ἀξιοθεῖσαν, ἐν τε πρὸς τὸν ἀναλαθόντα πίστη τῇ κτίσει γνωσκομένην τῇ ἀκρᾷ συναφείᾳ, τῇ τῆς δόξης κοινωτικῇ τῷ ἀμερίστῳ, τῆς ὑπὲρ πάντα λόγον ἀξίας.

## XVI

Πρὸς τοὺς κελεύοντας ἀπλῶς πιστεύειν τοὺς λεγόμενους, καὶ μὴ κατανοεῖν τὸ πρῶτον ἢ ἀπρεπῆς.

Πολλῶν δεινῶν ὑπαρχόντων δογματῶν, ὡς ἐπιστήγαγε τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἰς ἐπικινδύον ἀπάτην

Galat. III, 15. " I Cor. XV, 55. " ibid. 22.

PATROL. GR. XXVIII

nomie miraculum; non timere maledictionem legis: « Christus enim nos a maledicto legis liberavit<sup>22</sup>, » impletionem legis a primitiis factam toti massa scribere, agnoscere quid congruat et quid consequatur. Nam si solus Deus legem implevit, quod ne dicere quidem convenit, nulla alia natura prædacti facti est particeps. At si suscepta ex nobis caro in eo, qui legem implevit, manifesta sit generis nostri gloria, quod secure mortis stimulum possit concutere, quippe cui nihil ultra in eam naturam juris sit, a cuius primitiis (Christo) jam olim fuit contrita et fracta, ut omnes credentes nunc possint dicere: « Ubi est, o mors, stimulus tuus? Ubi tua, inferne, victoria? » Et rursus: « Sicut per unum hominem mors: ita per unum hominem resurrectio mortuorum<sup>23</sup>. » Per hominem dicit, non ab homine. Quod enim ab homine fieri non poterat, id per hominem Deo copulatum nullo negotio fiebat. Sic resurrectionis donum consequimur; sic adoptionem nanciscimur; sic Domini fratres appellamur; sic coheredes efficiamur; sic hostem in primitiis vincimus; sic fiduciam ex illis accipimus; sic sumptæ ex nobis carnis adversus diabolum tropæum nobis vindicamus, divinum illorum robur concutentes, sic omnes, qui vere credimus, expectamus nos glorioso ejus corpori conformes fore. Sic verum illud esse comperimus. « Conresuscitavit nos et consedere fecit in caelestibus<sup>24</sup>. » Esi enim in nostra quisque hypostasi nondum resurrexerimus, nec in caelestibus stamus: propter cognationem tamen cum eo qui ascendit et descendit, ipsa talium spe firma teneamus pignora. Quanto igitur odio digni illi, qui perversa sua doctrina tanta ac talia nobis bona invidere non dubitant: qui genus nostrum honorari nolunt; qui carnem separant, quam sibi, modo plane stupendo, Verbum conjunxit, 511 adversantes Paulo clamanti: Quæ Deus conjunxit, homo non separet<sup>25</sup>; qui denique linguam diabolo mercede locant ad occultanda ea, quæ contra ipsum facta sunt. Nihil enim illi acerbius, nihil intolerabilius accidere potest, quam si videat seductam a se naturam a caelesti Rege in primitiis sursum evectam, et excelsio animo ac supra laudem omnem

conversam, et superiorem factam morte destruxisse ipsius tyrannidem, et assumptam in cælum, gloriosaque sede fuisse honoratam, et apud eum qui assumpserat, inter omnes creaturas, in summa conjunctione cognitam, in participatione gloriæ cum eo qui a se est indivisus, quæ dignitas omnem orationem exsuperat

## XVI.

Adversus eos qui volunt simpliciter iis quæ dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conveniat et quid non conveniat.

Esi multa et horrenda dogmata in hominum genus ille omnis honesti osor dæmon invexit, ut peri-

" Ephes. II, 6. " Matth. XIX, 6.

culosa fallacia assentientes involveret : tamen haud scio an superioribus temporibus hujusmodi quid parturiverit quale nunc parturit. Nam earum quae vigerunt haereses, quaeque alius atque alius erroris mater fuit. At quae nunc novissima omnium inventa est, ea cunctas renovavit, cunctas audacia superavit, postremo praeter ceteris omnibus malorum ortum indicavit. Vere et parturit in iustitiam, concepit dolorem et peperit iniquitatem<sup>55</sup>. » Parturit in pietatis propositum : concepit male artis insituta, in quibus et alii errarunt : peperit multifarium aliud malum suo quidvis arbitrato innovandi. Quin etiam ut omnes se sequantur, imperiose precipit : Amplectimini, inquit, simpliciter, quae dicuntur, nec inquirat quisquam quid in iis conveniens sit, quid inconveniens. Ac fidem nominat inconsideratam noxianaque approbationem infirmorum nullisque demonstrationibus instructorum dogmatum. Cre-damne sine iudicio? nec inquiram, quid aut fieri possit, aut utile sit, aut deceat, aut Deo gratum, aut naturae congruum, aut veritati consonum, aut scopo accommodatum, aut mysterio consentaneum, aut pietate dignum sit? Ecqua utilitas erit mihi? Aut quis menti fructus quae horum nihil secum reputavit, sed auditum quidem sono verborum obtulit, nullam vero dictorum cepit intelligentiam? Hoc adversariis omnibus erroris universorumque malorum causa est. Quis enim est inimicorum Ecclesiae catholicae qui non postulet dictis omnibus suis, absque praevio examine, fidem haberi? Quamvis gentilem dixeris, sive Manicheum, sive Arian aut Apollinariani, aut alterius hujusmodi haereseum, non recusat examen, ut fugiat convictionem. Nonne alia suo Marte eructans, alia ex Scripturae divinae harmonia rctecans et ad scopum trahens sunn, argumenta profert, quae a nemine, ut optat ipse, indaganda pronuntiat? Deinceps si omnibus simpliciter adhibeamus aurem, nec enascentem ex eorum dictis absurditatem confutaverimus, nec dogmatum pugnae, quae ex perversa illorum interpretatione oritur, solutionem efflagitaverimus, quis in posterum amplius veritatis viam inveniet? quis non facile in praecipitum haereticorum dogmatum incidet, non considerans novorum dogmatum inconvenientiam, nec veritatis exigens convenientiam? Quid credam corde ad iustitiam? quid loquar ore ad salutem, cum mihi maligne objecerint illud : « Pater, qui misit me, major me est<sup>56</sup> »? Simpliciterne accipiam, an praecipitanter assentiar? audacter Filium Patre inferiorum pronuntiam, et nihil omnino perpendam, neque quod oeconomicae iste sermo sit, neque quod ejusdem hoc dictum sit : « Ego et **512** Pater unum sumus<sup>57</sup> » ; et : « Ut honorem Filium, sicut honorant Patrem<sup>58</sup> » ; et : « Qui vidit me, vidit et Patrem<sup>59</sup> » ; et infinita alia, quae aequalitatem parentis et Filii honorem in omnibus declarant? Si igitur nihil eorum quae inde consequuntur ex-

A τῶν δεχομένων ὁ μισθολογὸς εἰμίμων, οὐκ οὐδ' εἰ τε τοιοῦτον ἐν τοῖς ἀνάκλιθην χρόνοις ὄδινεν, ὅλον νῦν. Ἐκάστη μὲν γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν αἰρέσεων τῆσδε ἢ τῆσδε τῆς πλάνης γέγονε μήτηρ ἢ δὲ νῦν μετὰ πάσας ἐπειρηθεῖσα πάσας ἀνευλοῦσατο, καὶ πάσας ὑπερβάλλετο, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν τῶν κακῶν γένεσιν ἐπεδείξατο. Ὅντως ; ὠδίνῃσεν δίκαιαν, συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. » Ὡδίνῃσιν πρόθεσιν ἀσεβείας, συνέλαβε τὴν ἄλλοις πλανηθείσασιν πρόθεσιν κακοτεχνίας· ἔτεκε τὸ ποικίλον κακὸν τῆς αὐτονομίου καινοτομίας, καὶ πάντας ἀκολουθεῖν ἐπιτάττει μετὰ πολλῆς ἐξουσίας· ἀλέχθεσθε, φησὶν, ἀπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδέ τις ἐξεταζέτω, τί πρότερον ἐν αὐτοῖς, ἢ τί ἀπρεπέσ. Καὶ πίστιν ὁμομάζει τὴν ἀδασάνιστον ἐπὶ τοῖς ἀστάτοις καὶ ἀναποδοκίτοις ἐπὶ βλάβῃ συγκυ-  
B τάθεισιν. Ἀλλῶς πιστεύω, καὶ μηδ' ἐξετάσω τί θυναντῶν, ἢ συμφέρων, ἢ πρότερον, ἢ θεῶν φῶλον, ἢ τῆ φύσει κατάλληλον, ἢ τῆ ἀληθείᾳ σύμμονον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθον, ἢ τῷ μυστηρίῳ ἀρμόδιον, ἢ τῆς εὐσεβείας ἄξιον ; Καὶ τί κέρδος ἔξω ; ἢ τίς θεητικὴ τῆ διανοῆς τῆ μηδὲν τούτων λογιζομένη, ἀλλ' ἀκοήν μὲν τῷ ἤχῳ τῶν ῥημάτων βάλλεσθαι, ψυχὴν δὲ μηδεμίαν τῶν λεγομένων σύνεσιν δεχέσθαι ; Τούτω περὶ πάντων τοῖς ἄλλοις τῆς πλάνης καὶ τῶν κακῶν ἔλων αἰτιον γίνεται. Τίς γὰρ τῶν πολεμίων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἀξιοῖ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις ἀκρίτως πιστεύειν ; Κἄν Ἐλλίγνα εἴπῃ, κἄν Μανιχαῖον, κἄν Ἀρετοῦ, κἄν Ἀπολλινάριον, κἄν ἄλλου τοιοῦτου τινὸς κληρονομόν, οὐχὶ παρατίτται τὴν ἐξετάσιν, ἵνα φύγῃ τὸν ἕλεγον ; Οὐ τὰ μὲν οἰσθεῖν ἐρευγόμενος, τὰ δὲ ἐκ τῆς βίαις τῶν Γραφῶν ἀρμονίας ἀποκρίσας, καὶ πρὸς τὸν οἰκείον σκοπὸν ἐλκύσας, προβάλλει μὲν κατασκευάσας, ἃς ὡς βούλεται μηδένα χρῆμα πολυπραγματικῶν ἀποφαίνεται ; Ἐἴτα, ἂν πᾶσιν ἀπλῶς τὰς ἀκοὰς ὑποθήσωμεν, καὶ τὴν ἀνακρίτουσαν ἀπ' ὧν λέγουσιν ἀτοπίαν, μηδ' ἐλέγξωμεν, μηδὲ τὴν λύσιν τῆς τῶν δογματῶν μάχης τῆς φεομένης διὰ τῆς κατῆς ἐρμηνείας αὐτῶν ἀπαιτήσωμεν· καὶ τίς εὐρήσεται λοιπὸν ἐπὶ ἀληθείας ὁδὸν ; τίς οὐκ ἐμπεσεῖται βλάβως εἰς κακοδοξίας κρημνὸν, μὴ σκοπῶν τῆς καινοτομίας τὸ ἀπρεπέσ, μήτε ἀπαιτῶν τῆς ἀληθείας τὸ πρότερον ; Τί πιστεύω τῆ καρδίᾳ εἰς δικαιοσύνην ; τί λαλήσω τῷ στόματι εἰς σωτηρίαν, ὅταν προβάλλωσιν κακοήθως τὸ, « Ὁ πέμψας με ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστίν ; » Ἀπλῶς δέξομαι ; προπετώσιν συνθῆμαι ; τολμηρῶς ἀποφρανοῦμαι τοῦ Πατρὸς ἤτινα τὸν Υἱόν ; καὶ μηδὲν ὅλων λογίσσομαι, μὴδ' ὅτι τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος, μὴδ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ φωνή· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἴσμεν<sup>60</sup> » καὶ, « Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα<sup>61</sup> » καὶ, « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα<sup>62</sup> » καὶ ἄλλα δὲ μυρία, τὰ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ὁμοτιμίαν ἐν πᾶσι γνωρίζοντα ; Εἰ οὖν μηδὲν ἐστὶ τῶν ἀνακυπτόντων ὄραϊν, μήτε τὸν πρόποντα λόγον ἀποδοῖναι περὶ τῶν ἀνακυπτόντων καὶ ἐναντίων εἶναι δοκούντων, πῶς σύμμονα εἰδέομαι τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐπαγγελίας ἀπῆδοντα ; Πῶς αὐτὸς φανήσεται καὶ μοσγενῆς καὶ πρωτότοκος,

<sup>55</sup> Psal. vii, 15. <sup>56</sup> Joan. xiv, 28. <sup>57</sup> Joan. x, 30. <sup>58</sup> Joan. v, 23. <sup>59</sup> Joan. xiv, 9.

πᾶσι ἄλλοις τυγχάνοντος, μὴ συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ἄλληλοις περὶ τὸν ἕνα τὸν ἐν μαζ̄ θεωρούμενον φύσει; Ὁ μὲν γὰρ μονογενὴς μὴ ἔχειν ἀδελφεοὺς, οἳα μονογενὴς, πρωτότοκος καλεῖσθαι οὐ δύναται: πρωτότοκον γὰρ εἶπεν ὁ Παῦλος: ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· ὁ δ' αὖ πρωτότοκος, ἔχων, ὡς εἰκός, ἀδελφοὺς, μονογενὴς οὐκ εἶναι προσαγορεύεται. Πάλιν ὁ αὐτὸς καὶ πρόσφατος λέγεται καὶ αἰώνιος: « Ἰησοῦς Χριστὸς γένεθαι καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ ἐπὶ τοῖς αἰώνας. » Τὸ ἕτερον ἕτερον ἀντικαθίσταται. Εἰ πρόσφατος, πῶς αἰώνιος; Εἰ αἰώνιος, πάντως οὐ πρόσφατος. Τὸ δὲ, « Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, » πῶς οὐ προδῆλος τοῖς ἄλλοις ἐμάχεται, εἰ ὡν μανθάνομεν καὶ Πατέρα αὐτὸν ἔχειν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μητέρα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γενεαλογεῖσθαι σαφῶς παρὰ τοῖς ἐνδόξοις εὐαγγελισταῖς; Εἰ ἀπάτωρ, πῶς οὐρανοῦ Πατρός; εἰ ἀμήτωρ, πῶς ἐκ τῆς Παρθένου μητρὸς; εἰ ἀγενεαλόγητος, πῶς ἔβλεψεν γενέσθαι Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ὁ τοσοῦτον οὖν ὄντων καὶ πολλῶν πλείονων τῶν οὕτως ἀλλήλων ἀσυμφώνων εἶναι θεοῦσαν, τί ἄρα καλεῖσθαι ἡμᾶς ἀδελφούς; τί ἔβλεψαν εἶναι ἀδελφοὺς; τί ἐβλάστησαν; οὐ γὰρ οἷον ἐπὶ τῆς οὐρανόθεν ἐπεσθαι τοῦς μὴ τὴν ἀριμύθησαν λύσιν τῆς νομιζομένης διαφωνίας εὐρίσκοντες. Εἰ τὸ « μονογενὴς » ἀληθὲς, τὸ « πρωτότοκος » οὐ τοιοῦτον. Εἰ τὸ « πρωτότοκος » ἀψευδές, τὸ « μονογενὴς » ἕνα τὸν. Εἰ τὸ « γένεθαι καὶ σήμερον » ὁμολογῆται, τὸ « αἰώνιος » οὐκ εἶναι. Εἰ τὸ « ἀπάτωρ » ἴσθηται, τὸ ἔχειν Πατέρα λυθῆσθαι. Εἰ τὸ « ἀμήτωρ » πέπηγε, τὸ μητέρα ἔχειν ἀνατραπῆσθαι. Εἰ τὸ « ἀγενεαλόγητος » ἄραρε, πῶς τῆ γενεαλογίᾳ προσέξομεν; Εἰ τὸ μὴ ἔχειν ἀρχὴν ἡμερῶν ἢ τέλος βίβδιον, πῶς νομοῦμεν τὸ τὴν ἀρχὴν ἡμερῶν καὶ τὸ τέλος μηνῶν, ὡς Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεμ τῆς Τουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, σταυρωθέντος δὲ ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου; Ἰδοὺ καὶ ἀρχὴ ἡμερῶν καὶ ζωῆς τέλος. Τί οὖν ποιῶμεν, εἰ τις τὸν ἀπίστῳ ἡμᾶς ἀπαυτοῦ λόγον, κατηγορῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἐναντία λεγούσης; ἐπιμωμεν. Πίστουςον πᾶσι; Καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποπηδήσας καταγαλάσειεν, οὐδαμῶς οἶός ἐστι ὡν τὰ ἀλλήλους μαχόμενα, καὶ μηδεμίαν λύσιν λαμβάνοντα, ὡς ἀξιόπιστα δεχέσθαι; Δύο γὰρ ὄντων ἐναντίων λόγων, ἀνάγκη τὸν ἕτερον ψευδῆ διαλέγεσθαι. Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; Ἡ καὶ ἡμεῖς ἀπαιτούμενοι τὸ πιστεύειν δόγμασιν ἀναποδείκτοις καὶ ἀσυστάτοις αἰρετικῶν ἢ Ἑλλήνων, κατὰ τὴν τοιαύτην πρόστασιν συνθησόμεθα; Ἄλλ' ἀπαγε! οὐκ ἀσύστατα καὶ ἡμέτερα, οὐτε ἀλλήλους μαχόμενα, καθὼς ἐρρήθη παρὰ τῶν ἁγίων νοούμενα. Ἐρρήθη δὲ τὰ μὲν πρὸς τὴν γνωσθεῖσαν ἡμῖν οἰκονομίαν, τὰ δὲ πρὸς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Λόγου οὐσίαν, καὶ πάντα εὐρίσκονται σύμφωνα καὶ ἀκλόουθα, περὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὰς δύο φύσεις ἐκλαμβανόμενα ὡς εἶναι τὸ μὲν πρόσφατον τῆς σαρκὸς, τὸ δὲ αἰώνιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὴ ἔχειν ἀρχὴν ἡμερῶν ἴσον τοῦ Λόγου, τὸ γεννηθῆναι ἐν ἡμέραις Ἡρώδου οἰκεῖν τῆς ἀπαρχῆς. Τὸ πάντῃ ἀγενεαλόγητον ἐπὶ τῆς πρὸ αἰῶνων ἐκ Πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ· Ἐτὴν, γὰρ, γενεάν αὐτοῦ τίς ἀπηγγέλλεται; »

pendendum est, si nec ratio eorum quæ consequuntur et contraria videntur congrua reddenda est, quomodo conciliabimus quæ prima pronuntiationis fronte inter se discrepant? Quomodo idem videbitur et unigenitus et primogenitus? cum palam sit omnibus, duo relata ad unum, eumque in una consideratum natura, minime inter se convenire. Etenim unigenitus, cui ut unigenito fratres nulli sunt, non potest appellari primogenitus. Paulus enim primogenitum dixit in multis fratribus. Nec rursus primogenitus, fratres habens, unigenitus vocatur amplius. Rursus idem ille et novissimus dicitur et æternus: « Jesus Christus heri et hodie, ipse et in secula ». » Hic alterum alteri adversatur. Si novissimus est, quomodo æternus? Si æternus, non igitur novissimus. Jam illud: « Sine Patre, sine matre, sine genealogia », annon manifeste pugnat cum aliis, ex quibus discimus et Patrem ipsum in cælis habere, et matrem in terra, et majores ejus a præclaris evangelistis discrete nominatos? Si sine Patre, quomodo Patris cælestis Filius? Si sine matre, quomodo ex Virgine matre? Si sine genealogia, unde, « Liber generationis Jesu Christi? » Cum igitur tot ac tanta sint et multo plura, quæ inter se videntur pugnare, quidam illi nos inexploratum jubent accipere, quid ejicere? Neque enim omnibus æquæ assentiri possunt, qui apparentis discrepantiæ convenientem solutionem non inveniunt. Si verum illud: « unigenitus, » falsum hoc, « primogenitus. » Si verum hoc: « primogenitus, » falsum contra, « unigenitus. » Si profitemur illud: « Heri et hodie, » evanescit alterum, « sempiternum. » Si stat illud, « sine Patre, » corrui alterum, quod Patrem habeat. Si manet ac fixum est hoc, « Sine matre, » labat illud, habere matrem. Si placuit illud, « sine genealogia, » quomodo attendemus genealogiæ? Si firmum est illud, quod neque initium neque finem dierum habet, quomodo intelligemus hoc, quod et initium et finem dierum indicat: « Cum natus esset Jesus in Bethleem Judææ in diebus Herodis regis »: « crucifixus autem sub Pontio Pilato? En tibi et initium dierum et vitæ finem. Quid igitur faciemus si quis infidelium Scripturam sanctam de dictis contrariis accusans, rationem a nobis exigit? jubebimusne eum omnibus credere? Et quis non resiliens deriserit, quippe qui nullo modo possit ea tanquam fide digna amplexari, quæ inter se pugnant, nec solutionem ullam admittunt? Duorum enim contrariorum dictorum necesse est alterum falsitatis convinci. Quid ad hoc dicemus? Num et nos rogati ut nulla demonstratione probatis infirmisque hæreticorum aut Græcorum dogmatibus credamus, ejusmodi propositioni assentiamur? Sed apage! neque enim nostra, si quo a sanctis dicta sunt sensu accipiantur, vel non consistere possunt, vel sibi ipsi sunt contraria. Dicta autem sunt illa quidem ratione cognita nobis æco-

<sup>1</sup> Hebr. xiii, 8. <sup>2</sup> Hebr. vii, 5. <sup>3</sup> Matth. i, 1.

<sup>4</sup> Matth. ii, 1.

nomie, atque dispensationis : hæc vero ratione incomprehensibilis Verbi substantiæ. Atque hoc modo omnia inter se consentiunt sibi que sunt consequentia, de uno et eodem in dualibus naturis considerato accepta, ut Christus intelligatur novissimus esse secundum carnem, æternus secundum deitatem. Non habere initium diæternæ proprietatis est Verbi, natum esse in diebus Herodis, proprietatis est primitiarum : Sine genealogia esse, ratione æternæ Filii ex Patre existentis : nam generationem ejus quis ipsius nativitatibus. Sic et unigenitus est secundum carnationis œconomiam. Sic adversariis quoque, reportabimus : sic Scripturæ sanctæ concordiam rhabimus : sic congruentem fidei certitudinem in credentes, nec sine fide loquentes.

## XVII.

*Adversus eos qui duarum naturarum discrimen post passionem et ascensionem tollunt.*

Etsi magna et immortalis veritatis vis a compluribus sæpe multumque oppugnata est : invictam tamen eam esse ipsa tandem res eventusque docuerunt. Ecce tibi enim multos adversus eam armatos, qui cum non pauca pravorum dogmatum tela emisissent, etque solidis demonstrationibus armis resilire, et inania inefficaciæ ad se redire vidissent, postremum omnium ejusmodi emisissent telum, quod manifestioribus etiam argumentis conteri potest et confringi. Etiam si, inquit, quis dederit, duarum in Christo naturarum factam fuisse conjunctionem : a passione tamen et assumptione ejus, nec duas amplius agnosceremus, nec secundum naturam discrimen aliquod credemus inter Verbum et carnem. Quid dicitis? quid affirmatis? nunquid evanescent naturarum discrimen, nec reliquum est ullum horum indicium? Quo igitur nomine appellabimus id quod nobis est propositum? Verbumne solum? (Neque enim carnem dixeritis, qui scilicet hoc ipso honorem afferre existimatis.) Et qui non injuria illud afficitis, dum existimatis ejusmodi substantiam esse, ut alia in ipsum possit creata substantia mutari? Cujus enim inferiora sunt capacia, id multis commune, non unius est peculiare. Cui vero soli id proprium est, quod sit inaccessum, huic quomodo inaccessum alterum adjicitur? Nec Verbum duntaxat afficitis contumelia, sed etiam carnis hypostasim aufertis. Cujus enim nullum indicium reliquum est, hujus gloriam quo tandem modo perspiciemus? si eo quod existit, agnoscerit, merito glorificatur : si non existit, quomodo amplitudine gloriæ fruatur? Non potestis gloriæ indicare excellentiam, nisi prius ostenderitis id quod honoratur. Confiteamur igitur necesse est inconfusam duarum naturarum unionem, ut nec muletur assumens, nec assumptum tollatur, sed gloriæ, de una persona prædicatæ, communio servetur. Quod si utrumque simul, quantumlibet reluctantæ natura, Verbum solum dixeritis, ne sic

A Τὸ δὲ γενεαλογεῖσθαι σαφῶς ἐπὶ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ αὐτοῦ. Οὕτω καὶ μονογενὴς κατὰ τὴν τοῦ Λόγου οὐσίαν, καὶ πρωτότοκος κατὰ τὴν ἐν ἄνακτον οἰκονομίαν. Οὕτω καὶ τὸ ἐχθρὸν ἢ πείσομεν ἢ νικησομεν, καὶ τὴν ἀγίαν Γραφὴν σύμφωνον ἐπιδείξομεν, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν ἔξωθεν ἐπιθέσειαν κηρύξομεν, καὶ τὴν ἀρμύζουσαν πληροφορίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν θησαυρισμένην, μήτε χωρὶς λόγου πιστεύοντες, μήτε χωρὶς πίστεως λέγοντες.

enarrabit? » Genealogiam habere, ratione carnalis Verbi substantiam : et primogenitum secundum incarnationem, aut de veritate persuasibimus, 513 aut victoriam ostendemus : sic mysterii gloriam legitime prædicabimus nostris recondemus, nec sine verbo credentes.

## XVII.

*Πρὸς τοὺς ἀναφρονεῖν τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάληψιν.*

Πολλὴ καὶ ἀγῆτως τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις, παρὰ πολλῶν μὲν πολλὰς πολεμουμένη, τὸ δὲ εἰς τέλος ἀήτητον ἔργου αὐτοῖς ἐπιδεικνυμένη. Ἰούδι γὰρ πολλοὶ τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιλοθθέντων, πολλὰ βέλγη κακοδοξίας ἐκπέμφαντες, καὶ εἰδότες τῷ στερεῷ τῆς ἀποδείξεως ὅπλῳ ταῦτα πάλιν ἀποκρουσθέντα, καὶ κινῶν δὲ καὶ ἀνευρέγητα πρὸς αὐτοὺς ὑποστρέψαντα, τελευταῖον τῶν ἄλλων ἐπέμφαν βέλους σαφειτέρους ἐλέγχους συντριβῆναι δυνάμενον. Εἰ καὶ τις δοῖη, φησὶ, ἕτε φύσεων ἐν Χριστῷ γεγενῆσθαι σύνθετον, ἀλλ' οὐν γε μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάληψιν οὐκ ἐτι δύο νοήσομεν, οὐτε τινὰ διαφορὰν κατὰ φύσιν μεταξὺ τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς πιστεύσομεν ὑπάρχειν. Τί λέγετε ; ἢ ἀποφαίνεσθε ; οἴχατι τῶν φύσεων τὸ διάφορον, καὶ οὐδὲν φέρεται τούτων γνώρισμα ; Τί οὐν ὀνομάσομεν τὸ προκειμένον ; Λόγον μόνον (οὐ γὰρ φαίτε σάρκα ἐν τούτῳ τιμῆν ὄθεν οἰόμενοι) ; Καὶ πῶς οὐκ ὀφείζετε τοιαύτην αὐτοῦ τὴν οὐσίαν νομιζόντες εἶναι, ὡς δυνατὸν ἑτέρα οὐσία κτιστὴ πρὸς αὐτὸν μεταστῆναι ; Τὸ γὰρ τοῖς ἥτιοσι χωρητὸν κινῶν τῶν πολλῶν, οὐκ ἐπιλείρετον. Οὐ δὲ μόνον τὸ ἀπρόσιτον ἴδιον, τούτῳ πῶς προστίθεται ἀπρόσιτον ἕτερον ; Καὶ οὐ μόνον τὸν Λόγον ὀφείζετε, ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν ἀφανίζετε. Ἦς γὰρ μὴδὲν ἐτι λείπεται γνώρισμα, ταύτης πολὺν τρέψω τὴν δόξαν κατανοήσομεν ; Εἰ ἐν τῷ εἶναι γνωρίζεται εἰκότως δοξάζεται : εἰ δὲ μὴ εἶχει τὸ εἶναι, πῶς καρπούται τῆς δόξης τὸ μέγεθος ; Ἐὰν μὴ δείξῃ τὸ τιμωμένον, ὡ μνηύετε τῆς δόξης τὸ ὑπόρογκον. Ἀνάγκη τὸν οὐρανὸν ὀραλεῖν ἀσύγκυτον τῶν δύο τὴν ἕνωσιν, οὐτε εἰς τροπὴν τῷ λαθόντος, οὐτε εἰς ἀφανισμόν τοῦ ληφθέντος, ἀλλ' εἰς κοινωλιαν δόξης ἐπ' ἐνὸς προσώπου κηρυσσόμενης. Κἀν γὰρ ὑπομείνητε Λόγον μόνον ὀνομάζειν τὸ συναμφοτέρον : καίτοι τῆς φύσεως ἀνθισταμένης, οὐδ' οὕτως κρύβεται τὸ διάφορον ὅποτε τὸ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δ' αὖτε ; ἐγένετο καὶ τὸ μὲν ὄρατον καὶ ἀφῆλφθητον εἰς ἀπειρον ἐξ ἀπειρου, τὸ δὲ ἐξ ὄρατου καὶ φηλαφθητου πρὸς τὸ ὄρατον καὶ ἀναφῆς μεταβέθηκε καὶ τὸ μὲ ἀναλλοίωτον ἀπαξ, τὸ δὲ δι' ἀλλοιώσεως ἐπὶ τὴν κρείττονα λῆξιν ἐλάττωθεν. Εἶτα, εἰ μόνον Λόγος τὸ μὲ

\* Isa. LIII, 8.



von, πῶς οὐκ ἐβρέθη, ὅτι Ἡ σὰρξ Λόγος ἐγένετο, ἀλλ' ἡ Ὁ Λόγος σὰρξ; » Τίς δὲ οὕτω μεμνησὶ καὶ φρενοπλήξ, ὡς τοιμῆσαι εἰπεῖν τὴν θεῶν οὐσίαν προσαθεῖν ἄλλης θεότητος οὐσίαν, ἐξ ἑτέρας φύσεως ἐπιγενομένην ἔν' αὐθιγὴν παρασκευασίᾳ νοεῖσθαι διὰ τῆς τοιαύτης προσθήκης τοῦ κατὰ φύσιν ἀνευθεοῦς καὶ τελείου; Πῶς δὲ οἱ θεοὶ λόγοι καὶ μετὰ τὴν ἐξήνυ ἀνοδοῦν ἐπι κηρύσσουσι τὰ τῆς σαρκὸς διαφέροντα, τὸ πάλιν εἶθε, τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐφθίσεσθαι τρόπον; Ἡ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐναντία νομοθετοῦσθε, τοῖς εἰρηκόσι σαφῶς: « Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὡμῶν οὕτως ἐλεύσεται, ἐν τρόπῳ ἐθέασασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν; » Πάντα πρὸς ἔμφρασιν σαρκὸς, νῦν μὲν ὦδε, νῦν δὲ ὦδε θεωρουμένῳ ἐν πρότερον ἐθέασασθε, τοῦτ' ἔστι τοῖς τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοῖς ἄπερ ὁ μὴ δεχόμενος οὕτως οὐ μόνον τοῖς ἀγγέλοις μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἱεροῦς λόγοις ἀντικαθίσταται. Πῶς ἐντυγχάνει ὑπερ ἡμῶν ὁ δεσπότης Χριστός; ὡς ἄλογος μόνον; Καὶ ποῦ τὰ τῆς ὁμοιότητος καὶ ἄξια τῆς πρὸς τὸν Πατέρα, εἴπερ ἐντυγχάνων καθάπερ ὑποδεξέστερος, καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας ἐνεργεῖ, ἴσον ἔχων τὸ παντοῦναμον; Ἡ δηλονότι τῆς ἀπαρχῆς τὸ ἐντυγχάνει ὑπερ τοῦ οἰκείου φυράματος, ἵνα δείξῃ, πόση περὶ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν ἡ σέβας. Τίνα δὲ οὐκ ἐντρέπαι τοῦ πανσόφου Παύλου τὸ τρανάζον κήρυγμα, ὅτι « τοῖς χρόνοις τῆς ἀγνοίας ὑπεριβῶν ὁ θεός, παραγγέλλει πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔσθησεν ἡμέραν, ἐν ἧ ἡμέρᾳ κρίνεται τὴν οἰκουμένην, ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρί, ὡς ὤρισε, πῶσιν παρασχῶν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν; » Μὴ ἀνήρηται ἡ διαφορά; Μὴ οὐκ εἶπε θεὸς ἐν ἀνδρὶ; μὴ οὐκ εἶδει τὸν ἐγγεῖρα θεὸν καὶ τὸν ἀναστάντα ἄνθρωπον; Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ διάφορον εἶδει, τὸ ἀχώριστον οὐ παρέλιπεν. Οὐ γὰρ εἶπε θεὸς μετὰ ἀνδρῶν, ἀλλὰ θεὸς ἐν ἀνδρὶ. Πῶς δὲ νοήσομεν καὶ τὸ, « Ὁφόντος εἰς ἐν ἐξεκένθησαν, » εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις; ἡ δεξαμένη τοὺς ἥλους, αὐτὴ σαφῶς ἀποδείξει τοὺς τύπους; Οὐ γὰρ θεότητος οὐσία ἡ ἀάρατος καὶ ἀνεπαφῆς ἕγη πολλῶν εἰς ἐλεγχον ἐπιφέρεισθαι ἡμελεῖν ἄλλ' ἡ ἐκ τοῦ παθητοῦ γένους ληφθεῖσα τὴν τῶν ἡσεθηκότων ἐλέγξει παρανομίαν, γυμριζεῖν συνωθευμένων ἐν τῇ τρωθείσῃ σαρκὶ τὰ οἰκεία τοιμῆματα. Οὕτω δεικνύεται καὶ τὰ ἰδιώματα τῶν φύσεων διαφέροντα, καὶ τὸ κέρδος τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀναντιβρέθητον, καὶ τὸ ἐπιχείρημα τῶν ἀντιλεγόντων ἀναλογητόν, καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἀληθείας ἀκαταμάχητον.

Quomodo intelligemus et hoc? « videbunt, in quem transfixerunt », nisi ipsa natura carnis, quæ clavos sensit, vestigia eorum clare sit indicatura? Non enim deitatis natura, ut multi convincantur, vestigia clavorum circumlatura est, cum invisibilis et intactilis sit: sed quæ ex genere patibilis assumpta est natura, illa impiorum transgressionem redarguet, qui suam audaciam in vulnerata carne prodiderunt. Sic igitur et distinctas naturarum proprietates, et incarnationis minime dubios fructus, et impudentes adversariorum conatus, et inexpugnabilem veritatis vim ostendimus.

A quidem discrimen occurratibus: quando illud quidem erat ab iuitio, hoc deinde factum est: et illud quidem invisibile et intactum, in infinitum ex infinito, hoc vero ex visibili et contractabili, in invisibile et intactile transit. Denique illud prorsus est immutabile, hoc per mutationem ad meliorem statum venit. Deinde si solum Verbum remanet, cur non dicitur: Caro Verbum facta est, sed « Verbum caro factum est? » Quis enim tam insanus. tam amens est, qui asserere audeat, substantiam divinam, alius deitatis substantiam, ex altera natura prognatam, assumpsisse; ut per huiusmodi additamentum indicare accessisse aliquid ei qui natura sua nullius indigens est, et perfectus? Cur vero litteræ sacræ etiam post stupendam ascensionem, carnis a Verbo distinctionem prædicant; qualia sunt, rursus rediturum, item visum iri eodem quo antea modo. An vos contraria angelorum dictis sancietis? qui aperte dixere: « Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic venit, quemadmodum vidistis eum contem in cælum? » Omnia ad significandam carnem ejus qui nunc quidem hic, nunc vero hic visus est: quem prius vidistis, carnis videliret oculis. Quæ qui hoc sepius non accipit, is non angelis solum adversatur, sed sacræ etiam Spiritus sancti verbis repugnat. Quomodo supplicat **514** pro nobis Dominus Christus? nunquid ut Verbum tantum? Uhi igitur par ejus cum Patre honor et majestas; siquidem is supplicat ut indigentior, non ut æqualem habens omnipotentiam, cum auctoritate operatur? Nimirum sic hoc accipiendum est, primitias intercedere pro massa propria, ut ostendant quanta naturam carnis necessitudine attingant. Quem vero non pudore suffundat illa sapientissimi Pauli maxime perspicua prædicatio? quod « tempora hominis ignorantæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique penitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis? » Nunquid sublata est differentia? Annon dixit, Deum in viro? Annon ostendit suscitantem Deum et resurgentem virum? quanquam autem ostendisset differentiam, inseparabilitatem tamen non præterit. Neque enim dixit, Deum cum viro, sed Deum in viro rursus et per

\* Joan. 1. 14. † Act. 11. ‡ Act. xvii, 30, 31. § Joan. xix, 37.

## IN SEQUENTIA OPUSCULA ET FRAGMENTA ADMONITIO.

Quæ sequuntur ex Vaticanis codicibus Roma a fratribus nostris transmissa nobis sunt, exscribente D. Joanne Guillot, qui omnia isthæc accurate collegit, suaque manu exaravit; vobisq; porro laborare nemo non videt, nec est ea in re probanda insistendum. Prodeunt autem ex cod. ms. Græc. bibliothecæ Vaticanæ in fol. num. 850, elegantis satis et diligentis manu exarato in charta papyracea: qui non excedit annos 200.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

## ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Πρὸς τινὰ πολιτικόν, σύνταγμα πᾶν ὠφελιμώτατον, καὶ πολὺ ὠφελότατον.

## S. P. N. ATHANASII

Ad quemdam Politicum syntagma utilissimum.

1. Quandoquidem, ingeniose homo, summeque naturalium rerum explorator, acquisita bellicæ artis cognitione, susceptaque politicarum rerum accurata notitia, sacerdotum tamen eloquia minime negligis vel respicis; imo tanto iis studio das operam, ut plerumque, dôm corpori alimenta præbes, animam a cibo litterarum minime cohibeas; sed eam, ceu quodam divino sale, Patrum sententiis et colloquis in ipsa mensa admissis foveas; illud, inquam, in causa mihi fuit, ut pauca, sed utilissima, in compendium a me redacta, ex lectione Christianorum omnium auctorum, maximeque eorum qui vita, eruditione, nobilitate, et dignitate præcelluere, veluti donum quoddam, tibi, o amicum optime, viro lectionis studioso ac religioso offerrem, hoc scilicet syntagma meum, variis ex Patribus et ex auditis sermonibus decerptum, unde non spernenda doctrina et notitia legentibus accedat: rationem enim et una divisionem continet triplcis animæ nostræ partis; docetque quo pacto omnes moveamur **515** homines, et quomodo ad salutem, vel ad perniciem impellamur. Desinit autem cogitationes, quibus quodvis peccatum consummatnr. Distinguit item passiones nostras, docens quænam animæ, quænam corporis sint. Exinde vero declarat varios Dei providentie modos. Hinc de libero hominis arbitrio disserit, deque nostro in rebus agendis abusu. Compendio exhibet fidem in sanctam et beatam Trinitatem. Docet quid de Domini incarnatione, de discrimine virtutum, de discretione naturæ rerum credendum sit. Uno verbo, est ceu compendiosa cognitio nostrum ipsorum, nec non naturæ nostræ atque fidei. Quod opusculum dum circumferes, atque accurate leges, ex eoque utilitatem percipies, non obliviscere, hoc bene novi, ejus qui propria manu descripsit, tibi que obtulit.

1. Ἐπειδὴ σοὶ τῷ περιεβίῳ καὶ μεγαλειόβωλῳ τῆς φύσεως μετὰ τῆς τῶν τακτικῶν ἐμπειρίας τε καὶ μαθήσεως, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀκριβοῦς μεταλήψεως, οὐδὲ τὰ τῶν ἱερῶν λόγια ἀμελετήτως παρεώρασαι, ἀλλ' ἔτι τοσοῦτον σοὶ καὶ ταῦτα περιλοπόνῃται, ὥστε τὸ σῶμα πολλάκις στείσις τρέφου, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἀποστερεῖς τῆς ἐκ τῶν λόγων στείσεως· ἀλλ' ὡς ἀνά τινι θεῷ ἄλατι τοῖς τῶν Πατέρων ἀπορρηγμάσι, καὶ ταῖς ἐπιτετακείοις παραρτίεις ὁμιλῶν· Ἰσοῦ καὶ αὐτῶς, μικρὰ τινα συνοφίσας τῶν χρησίμων καὶ λυσιτελῶν, καὶ ἀναγινώσκων πάντα μὲν Χριστιανῶν, πλεον δὲ τοῦς ὄσοι καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ, καὶ εὐγενείᾳ, καὶ ἀξιώματι ὑπερνεστηχασιν ὕψει, ὁλόν τι ἄωρον αὐτοχειδιάσας ἀνδρὶ φιλόλογῳ καὶ φιλοθῷ μάλιστα πρέπον, ὡ φιλῶν ἄριστε, τὸ παρὼν σοὶ προσενήνοχα σύνταγμα, ἐκ διαφόρων μὲν Πατέρων καὶ ἀκρατικῶν λόγων ἀπανθίσθεν, οὐκ ἀκαταφρόνητον (α) δὲ τὴν γνώσιν τοῖς μετιούσιν ἐμπιῶν· διάγνωσιν γὰρ ὁμοῦ καὶ διαίρειν τοῦ τριμεροῦς τῆς ἐν ἡμῖν ἔχει ψυχῆς, καθὼς πάντες κινώμεθα ἄνθρωποι, καὶ πῶς πρὸς σωτηρίαν ἢ ἀπώλειαν συννοηθῆμεθα. Ὅριζει δὲ τοῦς λογισμοὺς, δι' ὧν πᾶσα ἁμαρτία τελείται. Διαίρει δὲ καὶ τὰ ἐν ἡμῖν πάθη, τίνα μὲν ψυχικὰ, τίνα δὲ τοῦ σώματος. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τοῦς τρέπους ὑποτίθεται τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Εἶτα καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου αὐτεξουσιότητος διαλαμβάνεται, καὶ τῆς ἡμῶν ἐν τοῖς πράγμασι παραχρήσεως. Συνοφίζει δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι πίστιν. Ἐτι δὲ καὶ ὅπως δεῖ πιστεύειν περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, περὶ διαφορᾶς τε ἀρετῆς, καὶ διακρίσεως τῆς τῶν πραγμάτων διδάσκει φύσεως. Καὶ ὅπως ἐπιτομὸς τίς ἐστι γνώσις ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, καὶ τῆς τῶν καθ' ἡμᾶς φύσεως τε καὶ πίστεως. Ὅ δὴ καὶ περιφέρων εἰς χεῖρας, ἐπιμελέσθαι δὲ μετιῶν, καὶ τὴν ἐνεῦθεν καρπώμενος ἐνησιν, οὐκ ἀμνημονήσεις, εὐ οἶδ' ὅτι, τοῦ αὐτοχειρίᾳ καὶ γεγραφέτος, καὶ δεδωκότος.

a) Forte leg. οὐ καταφρόνητον. EDIT. PATROL.

Διάρθρωσις τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς.

Ὅτι πάσα ψυχὴ λογικὴ τρία μέρη κίχεται: λογισμῶν, θυμῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν. Ἐάν ἴσῃ ἐν τῷ θυμῷ ἀγάπη καὶ φιλοανθρωπία, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καθαρότης καὶ σωφροσύνη, ὁ λογισμὸς ἔστι φωτισμένος: ἔάν δὲ ἴσῃ ἐν τῷ θυμῷ μισανθρωπία, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἀκαλοσία, ὁ λογισμὸς ἔστιν ἔσκατοισμένος. Ὁ μὲν οὖν λογισμὸς τότε ὑγιαίνει, καὶ σωφρονεῖ, ὅταν τὰ πάθη ἔγῃ ὑποταγμένα, καὶ τοὺς λόγους τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ πνευματικῶς θεωρῇ, καὶ πρὸς τὴν ἀγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα διαγῇ. Ὁ δὲ πάλιν τότε κινεῖται κατὰ φύσιν, ὅταν πάντα ἀνθρώπου ἀγαπᾷ, καὶ πρὸς οὐδένα αὐτῶν λύπην ἢ μνησικαχίαν κίχεται. Ἡ δὲ ἐπιθυμία, ὅταν ὑπὸ ἐγκρατείας, καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀκτημοσύνης ὑπερῶσῃ τὰ πάθη, τοῦτέστι, μὴ ἢ εὐλαίᾳ σαρκὸς ἐσηματίσται, καὶ δόξης παρεχομένης ἔφρασι, καὶ τραπῇ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἀθάνατον ἔρωτα. Καὶ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τρία τὴν κίνησιν ἔχει, ἢ πρὸς ἡδονὴν σαρκὸς, ἢ πρὸς δόξαν κενὴν, ἢ πρὸς ἀπάτην χρημάτων· καὶ διὰ τὴν παράλογον ταύτην ἔφρασι καταφρονεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν θεῶν, καὶ τῆς οικίας εὐγενείας ἐπιλαμβάνεται, καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἐκχωροῦσται, καὶ τὸν λογισμὸν σκοτεῖζει, καὶ οὐ συγχωρεῖ ἀναστέφαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐν ὁ ἀνώτερον κησάμενη φρόνημα ἀπ' ἐνευθεῖον ἀπολαύει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ζῆ μακαρίαν ζωὴν, προσδοκῶν τὴν ἀποκειμένην μακαριότητα τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον.

Διαίρεσις καὶ ἀποδιαίρεσις λεπτομερῆς τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ διαιρεῖται εἰς τὸ λογιστικὸν, τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν. Τοῦ λογιστικοῦ τὰ ἀμαρτηματὰ εἰσι ταῦτα: ἡ ἀπιστία, ἡ αἵρεσις, ἡ ἄφροσύνη, ἡ ἀδικησία, ἡ βλασφημία, αἱ συγκαταθέσεις τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἐκ τοῦ παθητικοῦ μέρους. Ἰασίς δὲ τούτων καὶ θεραπεία ἡ ἀδίστακτος πίστις πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὰ ἀληθινὰ δόγματα, ἡ συνεχὴς μελέτη τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, ἡ καθαρὰ προσευχὴ, καὶ ἡ ἀδίκατοις πρὸς θεὸν εὐχαριστία. Τὸ θυμικὸν τὰ ἀμαρτηματὰ ἡ ἀσπλαγχνία, τὸ μῖσος, τὸ ἀσυμπαθὲς, τὸ μνησικαχόν, ὁ φθόνος, ὁ φόβος, καὶ ἡ συνεχὴς περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτη. Ἰασίς τούτων καὶ θεραπεία ἡ φιλοανθρωπία, ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, ἡ συμπάθεια, ἡ ἀνεξικακία, ἡ χρηστότης. Τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὰ ἀμαρτηματὰ ἡ γαστριμαργία, ἡ πορνεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσελγεία, ἡ φιλοχρηματία, ἡ τῆς δόξης ἐπιθυμία. Ἰασίς τούτων καὶ θεραπεία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ νηστεία, ἡ κακοπάθεια, ἡ ἀκτημοσύνη, ὁ τῶν χρημάτων πρὸς πέντηας σκορπισμὸς, ἡ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἔφρασις, ἡ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὄρεξις, καὶ ἡ τῆς υἰοθεσίας ἐπιθυμία.

Διάρθρωσις τῶν λογισμῶν, δι' ὧν πᾶσα ἀμαρτία τελεῖται.

Ὅκτω εἰσι πάντες οἱ περιεκτικοὶ λογισμοί. Πρῶτος ὁ τῆς γαστριμαργίας· δεύτερος ὁ τῆς πορνείας· τρίτος ὁ τῆς φιλαργυρίας· τέταρτος ὁ τῆς ὀργῆς· πέμπτος ὁ τῆς λύπης· ἕκτος ὁ τῆς ἀκηλίας· ἕβδομος ὁ τῆς κενοδοξίας· ὄγδοος ὁ τῆς ὑπερηφανίας. Τούτους πάντας τοὺς λογισμοὺς παρενοχλεῖν μὲν ἔμην ἢ μὴ παρεν-

A *Explicatio triplicis animae partis.*

Anima omnis rationalis tres habet partes, cogitationem, animum et concupiscentiam. Si sit in animo charitas et humanitas et in concupiscentia puritas et temperantia, tum cogitatio est illuminata; sin autem in animo sit odium, et in concupiscentia intemperantia, cogitatio est tenebris of fusa. Tum porro sana cogitatio est et temperans, cum tenet sibi subditas passiones, cumque rationes rerum a Deo creatarum spiritualiter contemplatur, et cum sancta ac beata Trinitate versatur. Tumque secundum naturam movetur, cum omnes amat homines, nullamque adversus quempiam retinet indignationem aut injuriarum memoriam. Concupiscentia autem cum per temperantiam, humilitatem et paupertatem, passiones mortificat, id est, cum non est carnis serva, nec vanam gloriam appetit, sed vertitur ad divinum et immortalem amorem. Concupiscentia namque ad tria motum habet suum, ad carnis voluptatem, aut ad vanam gloriam, aut ad fallaciam divitiarum: atque per stultam hujusmodi cupidinem Deum spernit, itemque divina, suae obliviscitur nobilitatis, ac in proximum suum ferocit, cogitationem obtenebrat, neque sinit eam respicere veritatem. At qui sublimiore praeditus est mente jam ex hac vita fruitur regno caelorum, vitamque dicit beatam, eam expectans felicitatem, quae diligenter Deum reposita est.

*Divisio et subdivisio multiplex animae.*

C *Anima dividitur in rationabilem, irascibilem et concupiscibilem. Rationabilis peccata haec sunt: infidelitas, haeresis, insipientia, indiscretio, blasphemia, consensus ad perpetranda peccata, quae ex patibili parte procedunt. Horum porro medela atque curatio est: indubitata fides in Deum et in vera dogmata, frequens meditatio oraculorum Spiritus, pura oratio, et gratiarum actio sine intermissione Deo oblata. Irascibilis peccata sunt: immiseria, odium, animus commiserationis expert, recordatio injuriarum, invidia, caedes, ac frequens earum rerum meditatio. Horum medela et curatio est: humanitas, charitas, fratrum dilectio, commiseratio, patientia, mansuetudo. Concupiscibilis peccata sunt: edacitas, fornicatio, impuritas, lascivia, avaritia, gloriae cupido. Horum remedium atque curatio est: temperantia, jejuniun, malorum tolerantia, paupertas, largitio bonorum pauperibus facta, bonorum illorum immortalium desiderium, regni Dei appetitio, adoptionis cupiditas.*

516 *Notitia cogitationum quibus peccatum omno perficitur.*

Cogitationes omnes octo numero sunt. Prima est gulae; secunda, fornicationis; tertia, avaritiae; quarta, irae; quinta, tristitiae; sexta, pigritiae; septima, inanis gloriae; octava, superbiae. Nostrae porro facultatis non est, ut haec omnes cogitationes, molestiam vel afferant, vel non afferant; ut vero

maneat, et passiones excitent, vel non excitent, A nostræ facultatis est. Aliud enim est irruptio, aliud adhæsiō, aliud passio, aliud pugna, aliud consensus, aliud operatio. Et irruptio quidem est simplex reminiscentia ab inimico inducta; qualis est isthæc: Hoc facito, vel illud: ut Christo olim et Deo nostro dictum est: « Dic ut lapides isti panes fiant »<sup>10</sup>. » Hoc, uti dictum est, penes nos non est. Adhæsiō est admissio inductæ ab inimico cogitationis, et quasi meditatio et congressus cum illo circa propositum nostrum. Passio est affectio ex adhæsiōne partu, mota ab inimico, passione scilicet ab illo excitata; estque velut admissio, meditatio, et phantasia. Pugna est collectatio, aut ad eliminandam cogitationem passionis, aut ad consensus, ut ait Apostolus: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc autem sibi adversantur. »<sup>11</sup>. » Consensus autem est nutus ad passionem cogitationis. Operatio est ipse actus. Deletur vero temperantia, edacitas; divino amore et futurorum desidio, fornicatio; commiseratione erga pauperes, avaritia; benignitate et charitate erga omnes, ira; spirituali gaudio, mundana tristitia; patientia et tolerantia, et gratiarum actione Deo facta, pigritia; oculis virtutum operibus, ac frequenti oratione, inanis gloria: nullum iudicando vel spernendo, ut iactator ille Phariseus, seseque omnium postremum reputando, superbia. His igitur supra dictis passionibus liberata mens, et ad Deum erecta, jam ex hoc mundo beatam ducit vitam, accepto Spiritus arrhabone: atque hinc profecta passionum expertis, cum vera cognitione, ad lumen sanctæ ac beatæ Trinitatis sistitur in sæcula inflata cum sanctis angelis refulgens.

τῶν ἐνευθεν ἀποδημήσας μετὰ ἀπαθείας καὶ γνώσεως μακαρίας Τριάδος εἰς αἰῶνας ἀπεράντους μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καταλαμβόμενος.

#### Distinctio passionum.

Passionum aliæ corporeæ sunt, aliæ animam spectant. Corporeas dicimus, edacitatem, fornicationem, ebrietatem, lasciviam. Animam spectare dicimus hæc, odium erga proximum, iram, contentionem, inanem gloriam. Itaque in anima nostra operantur, absente charitate et temperantia; præsentem autem charitatem atque temperantiam, isthæc omnia delentur; alia per spirituales charitatem, alia per jejunium et temperantiam. Tunc enim mens domesticum lumen accipit, ac Deum nullo obice videt.

#### De Dei providentia.

Omnia ex Deo sunt, bona, tristia, indigna: sed alia quidem placito ejus; alia, dispensatione; alia permissione. Quæ placito ejus (evenium) cum scilicet vitam in virtute agimus; vult namque Deus nos sine peccato degere, atque cum pietate et virtute vitam institueret. Dispensatione autem, quando lapsi et post peccatum admissum castigamur. Per-

<sup>10</sup> Matth. iv, 3. <sup>11</sup> Galat. v, 17.

οχλεῖν τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστίν ἐμμένειν δέ, ἢ πάθῃ κινεῖν, ἢ μὴ κινεῖν, ὁμοίως τῶν ἐφ' ἡμῖν. Ἄλλο δὲ ἐστὶ προσβολή, καὶ ἄλλο συνδυασμός, καὶ ἄλλο πάθος, καὶ ἄλλο πάλη, καὶ ἄλλο συγκατάθεσις, καὶ ἄλλο ἐνέργεια. Καὶ προσβολὴ μὲν ἐστὶν ἡ ἀπείκως γινόμενη τοῦ ἐχθροῦ ὑπόμνησις· οἷον, Πόησον τόδε, ἢ τόδε· ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· « Εἶπε ἕνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄστροι γένωνται. » Τοῦτο, ὡς εἴρηται, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Συνδυασμός δέ ἐστὶν ἡ παραδοχὴ τοῦ ὑποβαλλομένου λογισμοῦ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ· οἷον μετ' αὐτοῦ μελέτη καὶ ὁμιλία ὑπὲρ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν. Πάθος δέ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ συνδυασμοῦ ἐξῆς γινόμενη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑποβαλλομένου πάθους· καὶ οἷον ἡ συνοχή, μελέτη, καὶ φαντασία. Πάλη δέ ἐστὶν ἡ ἀνίστασις, ἢ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ λογισμοῦ τοῦ πάθους, ἢ πρὸς συγκατάθεσιν, καθὼς φησὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα δὲ ἀντικείμενα ἀλλήλοις. » Συγκατάθεσις δέ ἡ κατένευσις πρὸς τὸ πάθος τοῦ λογισμοῦ. Ἐνέργεια δὲ ἡ αὐτῆς πράξις. Ἀναίρεται δὲ ὑπὸ μὲν τῆς ἐγκρατείας; ἢ γαστριμαργίας, ὑπὸ δὲ τοῦ θεοῦ πάθου καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἐφάρσεως ἢ πορνείας· ὑπὸ δὲ τῆς συμπαιδείας τῆς πρὸς τοὺς πένητας ἢ φιλαργυρίας· ὑπὸ δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πρὸς πάντας ἀγάπης ἢ ὀργῆς· ὑπὸ δὲ τῆς πνευματικῆς χαρῆς ἢ κοσμικῆς λύπης· ὑπὸ δὲ τῆς ὑπομονῆς, καὶ καρτερίας, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιχαριστίας, ἢ ἀκρίβειας· ὑπὸ δὲ τῆς κρυπτῆς τῶν ἁρετῶν ἐργασίας, καὶ τῆς συνεχούς προσευχῆς ἢ κενοδοξίας· ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ κρίνειν τινα, ἢ ἐξουθενεῖν, ὡς ὁ μέγας λαός Φαρισαίος, ἀλλ' ἡγχινοῦσθαι ἑαυτὸν ἕχατον πάντων, ἢ ὑπερηφανία. Τούτων οὖν τῶν ἐπιτημένων παθῶν ὁ νοῦς ἐλευθερωθεὶς, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνωψωθείς, ἀπεντευθεὶς ζῆ τὴν μακαρίαν ζωὴν, τὴν ἀρραβῶνα δεχόμενος τοῦ Πνεύματος· καὶ τῶν ἁρετῶν ἀληθῶς, παρίσταται τῷ φωτὶ τῆς ἁγίας καὶ μακαρίας Τριάδος εἰς αἰῶνας ἀπεράντους μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καταλαμβόμενος.

#### Διάθεσις τῶν παθῶν.

Τῶν παθῶν τὰ μὲν ἐστὶ σωματικά, τὰ δὲ ψυχικά. Καὶ σωματικά μὲν λέγομεν γαστριμαργίαν, πορνείαν, μέθην, ἀσελγίαν· ψυχικά δὲ μῖσος πρὸς τὸν πλησίον, εθνός, ἐρις, κενοδοξία, ὑπερηφανία. Ταῦτα δὲ ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχήν, ἀπόσσης ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας· παρούσης δὲ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας, ταῦτα πάντα ἐξαφανίζονται, τὰ μὲν ὑπὸ ἀγάπης πνευματικῆς, τὰ δὲ ὑπὸ νηστίας καὶ ἐγκρατείας. Τότε γὰρ ὁ νοῦς καὶ τὸ οἶκλον φῶς ἀπολαμβάνει καὶ τὸν Θεὸν ἀπαρεμποδίστως ὁρᾷ.

#### Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ ἀνάξια· ἀλλὰ τὰ μὲν εὐδοκίαι, τὰ δὲ οἰκονομίαι, τὰ δὲ παραχωρήσει. Καὶ τὰ κατ' εὐδοκίαν, ὅτε κατ' ἀρετὴν πολιτευόμεθα· βούλεται γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀναμαρτήτους διαγεῖν, καὶ μετὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀρετῆς πολιτεῦσθαι. Κατ' οἰκονομίαν δὲ, ὅταν σφαλόμενοι καὶ ἀμαρτάνοντες παιδευόμεθα. Κατὰ παραχώρησιν δὲ, ὅταν παιδευόμενοι μὴ ἐπιστρέψωμεν

εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον σωθῆναι, καθὼς καὶ οἱ ἄγγελοι ἐβόων λέγοντες· « Δόξα ἐν ὕψιστοις Θεῷ, καὶ εἰρήνη ἐπὶ γῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. » Οἰκονομικῶς δὲ πάλιν παιδεύει ἡμεῖς ἁμαρτάνοντας, « ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν, » ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδεύομεθα. Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἤν ὁ Κύριος οὐκ ἐποίησεν· » τούτεστι λοιμοὺς, λοιμοὺς, νόσους, καὶ σφαγὰς πολέμων. Ταῦτα γὰρ πάντα τῆς ἁμαρτίας ἐστὶν ἀνααιρετικά. Παραχωρεῖ δὲ καὶ τελείως ἐγκαταλιμπάνει τοὺς μὴ θέλοντας ἢ ἀναμαρτήτως διαγεῖν, ἢ παιδευομένους μὴ ἐπιστρέφειν, ἀλλ' ἐτι τῆ κακίᾳ ἐμμένειν, καθὼς γέγραπται, ὅτι « Τετάρτῳ κεν ὁ Θεὸς αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· » καὶ « Παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νόον ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα· » τούτεστιν, εἴασε διὰ τὸ αὐτεξουσίον· καὶ « Σκληρύνων σκληρυνῶν τὴν καρδίαν Φαραῶν· » τούτεστι, παραχώρησε σκληρυνθῆναι διὰ τὴν ἀπίθειαν αὐτοῦ.

#### Περὶ τῆς αὐτεξουσίτητος ἡμῶν.

Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτεξουσίον ἐπίασε, λόγῳ καὶ σοφίᾳ τιμηθέντα, πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ θεὸς τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον ἵνα, εἰ μὴν θελήσει τῆ αὐτεξουσίτητι τῆς ζωῆς· παραθήσῃ, ζῆσθαι εἰς τὸν αἰῶνα· εἰ δὲ ἀπὸ κακῆς προαιρέσεως παραθήσῃ τὴν ὄδον τοῦ θανάτου, αἰωνίως κολάζῃται. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀμετάβλητα οὐτε τιμωρίων οὐτε τιμῆς ἄξια. Οὐδέ τις γὰρ ἐνεκλήθη ποτὲ τὸ εἶναι λευκός, ἢ μέλις, ἢ τὸ εἶναι μακρὸς, ἢ μικρὸς· οὐ γὰρ τῆς ἡμετέρας εἶσι προαιρέσεις. Τῶν γὰρ τῆς προαιρέσεως καὶ αἰ κολάσεις εἶσι καὶ αἰ τιμᾶι. Ἀμφοτέρων οὖν χρεῖα, καὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆς καὶ θελήσεως, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργείας καὶ ἀντιλήψεως· ἑτέρου γὰρ λείποντος, ἀργεῖ καὶ τὸ ἔσθρον. Προέγνων γὰρ ὁ Θεός, καὶ πρόωρσε, καὶ ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τοὺς κατὰ πρόθεσιν κλητούς ἔντες, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τούτεστι κατὰ θέλησιν καὶ βούλησιν· τοὺς γὰρ μὴ βουληθέντας εἴασε τῷ αὐτῶν πορεύεσθαι θελήματι. Οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ λυμαίνεται τὸ αὐτεξουσίον ἡμῶν· τῆς γὰρ ἐπ' ἄμφω βούλησιν, πρὸς ἀρετὴν φημι καὶ κακίαν, τὸ αὐτεξουσίον ἐλάδομεν. Οὐδὲν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντων ἡμῖν εἰς χρῆσιν, κακῶν· πάντα γὰρ ὅσα ἐκ τοῦ Θεοῦ καλὰ, καὶ ἴαν καλὰ· ἢ παράχρησις μόνον κακῶν· τοῦ γὰρ ἡμετέρου ἐστὶν αὐτεξουσίον. Διὸ οὐ τὰ βρώματα κακῶν, ἀλλ' ἢ γαστριμαργία· οὐδὲ παιδοποιία, ἀλλ' ἢ πορνεία· οὐδὲ μεταλήψις τοῦ οἴνου, ἀλλ' ἢ μέθη· οὐδὲ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἢ φιλαργυρία· οὐδὲ ἢ δόξα, ἀλλὰ ἢ κενοδοξία. Χρῆ οὖν πάντα ποιεῖν, ὥστε τὴν παράχρησιν φεύγειν, καὶ χρῆσασθαι ταῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσι δικαίως· οὕτω γὰρ ποιοῦντες, καὶ τῆς κακίας ἀνώτεροι γενησόμεθα, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐνδοξοῦμεν.

*Συνήθεια σαφὴς καὶ σύντομος, καὶ διὰ γωνίας τῆς πίστωσης ἡμῶν τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ ἀγίᾳ.*

Ὁρεόμεν πιστεύειν ὡς ἑδωπισθῆμεν· ἑδωπισθῆμεν δὲ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ,

missionem vero, cum castigati non convertimur. Nam Deo placitum est hominem salvum fieri, quemadmodum et angeli clamabant dicentes : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in 517 hominibus bonæ voluntatis »<sup>10</sup>, « Cum œconomia vero nos corripit peccantes, « ut non cum hoc mundo damnemur, » ut ait Apostolus : « Cum judicamur autem, a Domino corripimur »<sup>11</sup>.—Non est malum in civitate, quod non fecerit Dominus »<sup>12</sup>, « id est, pestem, famem, bellorum cædes. Hæc enim omnia peccatum auferunt. Permittit vero atque omnino sinit eos qui sine peccato degere nolunt, correptos non emendari, sed in malitia perseverare, ut scriptum est : « Excæcavit Deus oculos eorum, et cor eorum obscuravit ; » et : « Tradidit eos in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt »<sup>13</sup> ; « id est, permisit ob liberum arbitrium ; et : « Indurans indurabo cor Pharaonis »<sup>14</sup> ; « id est, permittam indurari ob ejus animi socordiam.

#### De libero nostro arbitrio.

Deus hominem liberum fecit, verbo et sapientia ornatum, posita ante ejus oculos vita atque morte, ut si quidem voluerit libero suo arbitrio vitam amplecti, vivat in sæculum ; sin pravo consilio viæ mortis insistat, æternum crucietur. Quæ enim natura habet immutabilia, neque supplicio digna sunt, neque præmio. Nemo quippe unquam accusatus fuit, quod sit albus vel niger, aut quod sit proceræ vel parvæ stature : ea enim non penes arbitrium nostrum sita sunt. Nam supplicia et præmia voluntati et proposito tribuuntur. Utraque igitur re opus est ; voluntate scilicet, seu proposito nostro, ac Dei auxilio et patrocinio. Altero namque deficiente, alterum est inutile. Præcivit enim Deus, prædefinit, et vocavit, sed eos qui secundum propositum vocati sunt, quemadmodum ait Apostolus<sup>15</sup>, id est, secundum voluntatem : « eos quippe qui noluerint, sinit ipse ad suam voluntatem et propositum incedere. Non vim infert arbitrio nostro, neque laedit ipsum. Accipimus enim nutum ad utramque partem ; ad virtutem nempe, et ad vitium, liberum scilicet arbitrium. Ex iis quæ a Deo nobis ad usum data sunt nihil est malum : omnia enim quæ ex Deo procedunt bona sunt, et admodum bona ; solus abusus malus, qui nostri solius arbitrii est. Quamobrem non cibi mali, sed crapula : neque liberorum procreatio, sed fornicatio : nec vini potus, sed ebrietas : non divitiæ, sed avaritia : non gloria, sed vana gloria. Nihil igitur non agendum, ut abusum fugiamus, atque proleuturam iis quibus a Deo donati sumus. Nam id si agamus, et malitia vitioque superiores erimus, et intra virtutis limites inveniemur.

*Brevis et clara formula et notitia fidei nostræ circa sanctum Trinitatem.*

Crede debemus, ut baptizati sumus ; baptizati autem sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus

<sup>10</sup> Luc. II, 1. <sup>11</sup> Cor. XII, 32. <sup>12</sup> Amos III, 6. <sup>13</sup> Joan. XII 40 ; Rom I, 28 <sup>14</sup> Exod. IV, 21. <sup>15</sup> Rom. IV, 39.

sancti, in unam scilicet substantiam, et deitatem et in unum regnum, imperium et virtutem : ac tres hypostases, sive personas, et characteres, et (si ita appellare velis) proprietates. Nam aliud sunt hypostases, aliud substantia. Substantiam quippe appellamus communitatem trium hypostasium : unius enim naturæ et substantiæ sunt tres personæ. Hypostasin autem vocamus, naturam cum characteristicis proprietatibus ; alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Quod quidem proprietates seu hypostases dividit, sed non naturam. Non tamen aliud et aliud, quod divideret naturas ; sed ejusdem naturæ et ejusdem substantiæ. Simul enim Pater et Filius et Spiritus sanctus ; sed Pater est ingenuus, Filius proles Patris, quasi ex sole lumen et ex mente verbum. Spiritus autem sanctus, emissio Patris. Proprium ergo **518** Patris est quod sit ingenuus seu non genitus, et quod vocetur Pater : proprium Filii, quod vocetur Filius, et gignatur ex Patre : proprium Spiritus, quod vocetur Spiritus sanctus et ex Patre procedat. Trium vero personarum sive hypostasium, una natura, una voluntas, una operatio, una bonitas, una virtus, unum placitum. Quapropter et unum Deum confitemur. Non enim alius ab alio separati sunt, sicut homines, neque sententia differunt : sed simul Pater, Filius, et Spiritus sanctus una consistent sine confusione et divisione. Unaqueque autem persona, ut dictum est, sua servat proprietatem, alia paternitatem, alia filiationem, alia processionem. Si ergo te quis interroget : Quid est Pater? responde illi : Quod Filius et Spiritus sanctus, manens tamen Pater. Quod si dixerit : Quid est Filius? responde : Quod Pater et Spiritus, manens tamen Filius. Similiterque de Spiritu sancto : illud enim est quod Pater et Filius, manens tamen Spiritus sanctus. Proprietas immobilis, quemadmodum ait vir in theologia magna et divinus Gregorius. Quomodo namque dixeris proprietatem manere, si moveatur et concidat. Est itaque deitas, ut paucis absolvamus, indivisibilis in divinis ; illud secundum naturam, hoc secundum hypostases. Sicut in tribus solibus mutuo hærentibus una foret lucis commistio. Cum itaque deitatem, quæ est in una natura, respiciemus, et primam causam et monarchiam, unum est quod cogitamus ; cum autem proprietates et personas in quibus divinitas, tres sunt quæ adorantur. Exempla porro adsint, quæ obscuram quamdam tantæ rei imaginem adumbrent, divinx nempe naturæ, juxta theologum Gregorium, oculi aspectum cogita, aquæ scaturiginem, fontem et fluvium ; hæc enim nec tempore aliquo distant, neque sunt inter se avulsa, ut se mutuo non contingant ; tametsi videntur proprietatibus suis distingui. Perpende item solem, lumen atque radium : mentem, verbum et spiritum, qui exit una cum verbo. Verum, ut quidam dixit : Fides dux esto, non demonstratio. Oportet enim quemque hominem, per pura ac Deo illustrante

A καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἰς μίαν οὐσίαν δηλονότι, καὶ θεότητα, καὶ μίαν βασιλείαν, καὶ ἀρχὴν, καὶ ἰσχυρὴν καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ἔστων πρόσωπα, καὶ χαρακτῆρας, εἰ δὲ βούλει καλεῖν, καὶ ἰδιότητας. Ἄλλο γὰρ ὑποστάσεις, καὶ ἄλλο οὐσία. Οὐσίαν γὰρ καλούμεν τὸ κοινὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων· μὴς γὰρ φύσεις καὶ οὐσίας τὰ τρία πρόσωπα. Ὑποστάσιον δὲ καλούμεν φύσιν μετὰ χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων· ἄλλος γὰρ ὁ Πατήρ, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, καὶ ἄλλος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅπερ τέμνει τὰς ἰδιότητας μόνον, ἔχουν ὑποστάσεις, οὐ μὴν καὶ φύσιν. Οὐκ ἄλλο ἐστὶ ἄλλο, ὅπερ τέμνει τὰς φύσεις· ἀλλὰ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Ἄμα γὰρ Πατήρ καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὁ μὴν Πατήρ καὶ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱός καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ ἡλίου φῶς, καὶ ἐκ τοῦ λόγου· τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ ἐκπόρευμα τοῦ Πατρὸς. Ἴδιον οὖν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγεννησία, καὶ τὸ καλεῖσθαι Πατῆρ· ἴδιον τοῦ Υἱοῦ, τὸ καλεῖσθαι Υἱόν, καὶ γεννηθῆαι ἐκ τοῦ Πατρὸς· ἴδιον οὖν τοῦ Πνεύματος τὸ καλεῖσθαι Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Τῶν δὲ τριῶν προσώπων, ἔστων ὑποστάσεων, μία φύσις, μία θέλησις, μία ἐνέργεια, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία βούλησις. Διὰ τοῦτο καὶ ἓνα θεὸν ὁμολογοῦμεν. Οὐ γὰρ χωρισμένοι εἰσὶν ἀπ' ἀλλήλων, ὥστερ καὶ εἰ ἄνθρωποι, οὐδὲ τὰς γνώμας διάφοροι· ἀλλ' ἅμα Πατήρ, Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐν ἀλλήλοις ἀσχυγῆτος καὶ ἀδιαιρέτους περιχωροῦσιν. Ἐκαστον δὲ πρόσωπον, ὡς εἰρηγῆται, φιλᾷται τὸ ἴδιον· τὸ μὴν τὴν περὶ τῆς, τὸ δὲ τὴν υἰότητα, τὸ δὲ τὴν ἐκπόρευσιν. Εἰ οὖν ἔροιστό σε τις· Τί ἐστὶ Πατήρ; ἀποκριθῆτι αὐτῷ· Ὅπερ ἐστὶν Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μόνων Πατῆρ. Εἰ δὲ λέγοι· Τί ἐστὶν Υἱός; ἀποκριθῆτι· Ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα, μόνων Υἱός. Ὁ αὐτῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, μένων Πνεῦμα. Ἡ ἰδιότης ἀκοινωνήτος, καθὼς φησὶν ὁ μέγας ἐν θεολόγοις καὶ θεὸς Γρηγόριος. Πῶς γὰρ, φησὶν, ἰδιότης μείνη, κινουμένη, καὶ μεταπίπτουσα; Ἔστιν οὖν ἡ θεότης, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ἀμείριστος ἐν μεμερισμένοις, τὸ μὴ τῆ φύσει, τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως· ὅλον ἐν ἡλίους τρισὶν ἐχομένους ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις. Ὅταν τοιγαροῦν πρὸς τὴν θεότητα τὴν ἐν μῆς φύσει βλέπωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὰς ἰδιότητας καὶ τὰ πρόσωπα ἐν οἷς ἡ θεότης, τρία τὰ προσκυνοῦμενα. Παραδείγματα δὲ προσκαίτω ἀμυδρὰν τινα εἰκόνα δηλοῦντα τοῦ τοσοῦτου πράγματος, τῆς θεας φημὶ φύσεως, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον· ὀφθαλμοῦ νεῖ μοι βλέψιν, καὶ ἀρχὴν ὕδατος, καὶ πηγὴν, καὶ ποταμὸν· ταῦτα γὰρ ὅτε χρόνῳ διέστηκεν, οὔτε ἀλλήλων ἀπὲρρήχεται τῆ πρὸς ἄλληλα συναφείᾳ, κἂν δοκῆ ταῖς ἰδιότησι τέμνεσθαι· ἐνθυμῶ καὶ ἥλιον, καὶ φῶς, καὶ ἀκτῖνα· νῶν, καὶ λόγον, καὶ πνεῦμα τῷ λόγῳ συνεκτόν. Πλὴν κατὰ τὸν εἰπόντα· Πίστις ἠγέσθω, καὶ μὴ ἀπόδειξις, καὶ χρῆ πάντα ἄνθρωπον διὰ καθαράς καὶ θεολαμπρῶς πράξεως, ὁπῶν τῷ Πνεύματι χρώμενον, ἵνα φησὶ καταλαμβάνεται φῶς, πιστεύειν τε εἰς Πατέρα, καὶ

Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τριῶν γωμετρομένην καὶ προσκυνουμένην ταῖς ὑποστάσεσιν.

*\*Ὅπως δεῖ πιστεῦναι περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως.*

Ὅτι αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ ἀπερίγραπτος, ὁ ἀσώματος, ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Υἱός, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, τῆ βουλῆσαι τοῦ προανάρχου καὶ συναϊδίου αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τῆ συνεργεῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς Θεοτόκου, καὶ ἀεσπαρθένου Μαρίας, ἐν τῇ οικίᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει ἐπηξεν ἐκ τῆ ἀσάρκα ἐμψυχωμένην, καὶ λογικὴν, καὶ ταύτην τῷ ἐνεασημασίῳ χρόνῳ διεπλασμένην ἐξ αὐτῆς· ἐγεννήθη Θεὸς ἀνθρωπομόρφος, τοὔτοις Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐν μιᾷ φύσει δι-φύσεις ἐπιφερόμενος, ἀδιαιρέτως, καὶ ἀσυγχύτως, καὶ δύο θελήσεις, καὶ ἐνεργείας, θεϊκᾶς ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπικᾶς· ἤθελε γὰρ ὡς Θεὸς καὶ ἐνήργει, καὶ ἤθελεν ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐνήργει· ἀλλὰ φουσιῶν θέλων, καὶ ἐνεργεῖαν, οὐ μὴ ἁμαρτητικὴν. Ἄναμαρτητὸς γὰρ προσελήφθη τῆ φύσει ἡ ἀνθρωπικῆ· καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνώσεως τῆ θελήματι ἠνώθησαν. Ὅπου ἐβούλετο τὸ θεῖον θέλημα, τοῦτο καὶ τὸ τῆς προσλήψεως. Ἀλλὰ θέλημα λέγομεν καὶ ἐνεργεῖαν τὰ φουσιᾶ· ὅλον, ἤθελε φαγεῖν, ἤθελε πιεῖν, ἤθελε περιπατῆσαι· καὶ ταῦτα ἐνήργει, καὶ ἤθελεν. Ἀλλὰ ταῦτα ἐποίησε τῆς θείας φύσεως παραχωρούσης, οὐ μὴν κατηναγκασμένως, ὡς περ ἡμεῖς· ἀλλὰ καὶ τὸ κοπιᾶν, καὶ τὸ ἀγωνιᾶν, καὶ τὸ αἰτεῖν τὸν Πατέρα παρελθεῖν τὸ ποτήριον, καὶ τοῦτο τῷ φουσιῶ θέληματος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέβραν δύο φύσεις ὁμολογούμεν ἐπὶ Χριστοῦ, θελητικᾶς, καὶ ἐνεργητικᾶς. Ὅπου γὰρ φύσει λογικῆ, ἐκεῖ καὶ θέλησις καὶ ἐνεργεῖα. Φουσιᾶς δὲ δύο θελήσεις, γνῶμην δὲ μίαν· οἰκονομοῦσης γὰρ τῆς θεότητος, ἐπομένης δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ παραχωρούσης αὐτῇ ἐνεργεῖαν τὰ ἀμφοτέρω.

*Περὶ διαφορᾶς ἀρετῶν.*

Ἐλάβομεν ἐντολὰς παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τὰς ἀπεντεύθεν θεωρουμένας, καὶ ποιούσας ἡμᾶς ἀναμαρτίτους διδάξιν, καὶ ὡς ἀγγέλους ἀναστρέφεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων· ὅλον τὴν μετάνοιαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὸ δαιμονικὸν πένθος, τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τὴν ἐξ ὅλης καρδίας ἐγγινομένην, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον διάθεσιν, τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀπάρνησιν, καὶ τὸ δι' ὅλου πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ ἀδιαλείπτως πορεύεσθαι, καὶ τὸ ἔχειν ἐαυτὸν ὑπὸ πάσης κτίσεως, καὶ ἔδεσθαι αὐτοῦ διηγουκῶς. Ταῦτας γὰρ τὰς θείας ἐντολὰς ὁ μετὰ πίστει· ἐργαζόμενος, Θεοῦ υἱὸς γίνεται, καὶ υἱὸς φωτὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμος Χριστοῦ, καὶ σύμμορφος τῆς εἰκόνος αὐτοῦ καὶ σώματος, καὶ συντόμος καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, θέσει κατὰ χάριν Θεός. Εἰσὶ δὲ ἑτεραί ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ, αἱ ἀρῶσιν μὲν προξενούσας, οὐ μὴν δὲ καὶ τελειότερας ἀξιοῦσαι· ὅλον

<sup>18</sup> Hebr. 1, 3

*Ad edita opera, duce usum Spiritu sancto, ut lumine lumen comprehendat, credere in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam deitatem atque virtutem, in tribus hypostasis creditam et adoratam. Quid credendum sit de Domini incarnatione.*

Quod ipsum Dei Verbum incircumscriptum, incorporeum, Patris unigenitum, lumen ex lumine, fons vitæ et immortalitatis, splendor gloriæ, figura substantiæ<sup>18</sup>, voluntate Patris, qui ante initium, et ipsi coæternus est, et cooperante Spiritus sancti, ex virgineo sanguine Deiparæ et semper virginis Mariæ, in propria sua hypostasi carnem sibi effluxit animatam et rationale, atque illam novem mensium tempore ex ipsa efformavit : natusque est Deus hominiformis, id est, Deus et homo, in hypostasi una duas gestaus naturas, siue divisione, ac siue confusione : ac duas voluntates duasque operationes, divinas simul et humanas. Volebat enim ut Deus, et operabatur : volebat item ut homo, et operabatur ; sed humana voluntate atque operatione, nec peccato obnoxia. Sine peccato enim assumpta est natura humana : atque ex hac ipsa unione. voluntate ambæ unitæ sunt. Quod optaret divina voluntas, id etiam volebat assumptæ naturæ voluntas. Sed voluntatem dicimus operationemque naturalem : quale est, quod manducare vellet, bibere, ambulare : et hæc operabatur, hæc volebat. Verum hæc agebat divina concedente natura ; nou ex necessitate, quemadmodum nos ; sed quod defatigaretur, quod in agone esset, quod peteret a Patre ut transiret calix, id humanæ erat voluntatis. Imo etiam post resurrectionem atque sessionem ad dexteram Patris, duas naturas confitemur in Christo, voluntate et operandi vi præditas : ubi enim natura rationalis, ibi et voluntas et operatio. Naturales autem duas voluntates dicimus, sed unicam sententiam, dispensante deitate, subsequente autem humauitate, atque concedente ut utraque operaretur.

*De differentia virtutum.*

Mandata accepimus a Christo et Deo nostro, quæ exinde divinum operanti præbent auxilium, præstantique ut absque peccato degamus, et velut angeli cum hominibus versemur : penitentiam nempe, humilitatem, luctum assiduum, charitatem erga ipsum ex toto corde, dilectionem proximi, puram orationem, nostrum ipsorum abrenuntiationem ; utque semper mortem pro illo sustinendam præ oculis habeamus, in ejus lumine sine intermissione ambulemus, nos omni creatura inferiore existimemus, atque assidue ipsi supplicemus. Hæc namque divina jussa, si quis cum fide compleverit, Dei filius efficietur, filius lucis, hæres Dei, cohæres autem Christi, conformis imagini ejus, et complautatus ; atque, ut paucis et simpliciter dicamus, adoptione secundum gratiam Deus. Sunt porro alia præcepta Christi, quæ remissionem quidem conciliant, imo vero ad perfectionem nos deducunt ; qualæ est, con-

fiti ac pronuntiare propria peccata, non iudicare, A non sese negotiis alienis curiose ingerere : eleemosynam ex propriis bonis erogare, quae accidit tristitia generose et cum gratiarum actione ferre, confiteri se gratis atque ex gratia salutem consequi. Si itaque prima illa ac Dei auxilio implenda mandata quis compleverit ; inde accipit arrhabonam sancti Spiritus ; sin non illa quidem, secunda tamen accurate servet, ut flagitiorum suorum veniam consequatur. Quod si utrisque labatur, inutilis sane est huiusmodi homo, miser, et infelix : expectetque paratum supplicium diabolo et angelis ejus.

*Discretio naturæ (ac conditionis) operum.*

Operum alia proprie bona, alia proprie mala sunt, alia media ; proprie bona sunt, prudentia, fortitudo, temperantia, justitia ; proprie mala, insipientia, ignavia, intemperantia, injustitia. Media, divitiæ, paupertas, gloria, infamia, sanitas, morbus, eruditio multa, ignorantia. Media porro dicuntur, quia per se, nec proprie bona, nec proprie mala sunt : sed secundum usum iis utentium, aut hoc aut aliud evadunt. Ita dives qui protinus sit in eleemosynas bona impendit ; qui malus ad voluptates iis utitur. Similiter paupertas, si bona sit, tolerantiam, gratiarum actionem et liberalitatem nos docet ; si mala, blasphemiam, illiberalitatem, ex eo quod non toleranter agamus, generat. Bona item gloria est, cum nos humilitatem edocet, et futuræ gloriæ desiderium ingerit : mala autem cum servilem animum inducit ; atque suadet ut ex hominum timore omnia agantur. Similiter bona est sanitas, cum ea utimur ut Deo placeamus, et mandata ejus operemur ; mala autem, cum ea ad intemperantiam et injustitiam ulimur. Item morbus, si gratias agamus, eoque quasi adjutore utamur, bonus est ; malus, si ingrati simus animo, atque ad blasphemiam et iram nos ille provocet. Bona pariter est multa eruditio, cum ea ad docendum, et ad causam injuria oppressorum dicendam utimur ; mala autem, cum ad vanam gloriam, et injuriæ patrocinium. Bona etiam ignorantia est, cum id efficit ut doctis subijciamur, ab iisque utilitatem accipiamus ; mala autem cum nobis suaserit ut in propria incedamus ignorantia ; nec nobis præstantiores sequamur. Simili modo se habent reliqua omnia, scilicet, nobilitas, ignobilitas, pulchra forma ac deformitas, celeritas et tarditas, ars et artis imperitia, dexteritas in ministrando et inhabilitas. Hæc omnia, ut dictum est, in medio consistunt ; ut qui iis recte utatur, nihil hædatur ab ipsis, quemadmodum beatus Job. Utroque enim modo exercitatus, præclarus comprobatus est atque inexpugnabilis, ac in omnibus Deo placuit. Non decet itaque rebus ipsis culpam ascribere : nihil enim eorum quæ a Deo data sunt, malum ; sed id habent ex seducta nostra atque spontanea serva voluntate, atque ex animæ circa eas res iudicio ad libidinem suam lato : libere namque illa in harum rerum usu labitur ex propria libidine, dum Dei voluntatem ejusque regnum despicit.

(a) *Lege καταφροσύνη. Edit. Patrol.*

το ὁμοιογενεῖν καὶ εξαγορεύειν τὰ οἰκτεῖα ἁμαρτήματα, τὸ μὴ κρίνειν, τὸ μὴ πολυπραγμαίνειν τὰ ἀλλότρια, τὸ ἐλαεῖν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, τὸ φέρειν γενναίως καὶ μετ' εὐχαριστίας τὰ ἐπερχόμενα λυπηρὰ, τὸ ὁμοιογενῶς δωρεῖν καὶ χάριτι σώζεσθαι. Εἰ μὲν οὖν τὰς πρώτας καὶ θεωροῦσας ἐντολάς τις ἐργάζεσθαι, ἀπεινεῦθαι λαμβάνει τὴν ἀφράδιαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἰ δὲ μὴ, κἂν τὰς δευτέρας μετ' ἐπιμελείας ἐργάζεσθαι, ὅπως τύχη τῆς τῶν πλημμεληθέντων αὐτοῦ συγχωρήσεως. Εἰ δ' ἀμφοτέρων ἐκπέση, ἀρχεῖος οὗτος ἀνήρ, καὶ ἄλλιος, καὶ ταλαίπωρος· καὶ προσδοκᾶ τὴν ἀποκειμένην κόλασιν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

*Διέκρισις τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως*

Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν εἰς κυρίως καλὰ, τὰ δὲ κυρίως κακὰ, τὰ δὲ μέσα· καὶ κυρίως μὲν καλὰ, φρονήσις, ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη· κυρίως δὲ κακὰ, ἀφροσύνη, δειλία, ἀκολασία, ἀδικία· μέσα δὲ, πλοῦτος, πένια, δόξα, ὕψεια, νόσος, πολυμαθία, ἀμαθία. Μέσα δὲ λέγονται διὰ τὸ καθ' ἑαυτὴ μῆτε κυρίως καλὰ εἶναι, μῆτε κυρίως κακὰ· ἀλλὰ παρὰ τῆ χρήσει τῶν χρωμένων ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο γινόμενα· οἷον ὁ πλοῦτος καλὸς μὲν εἰς ἐλεημοσύνην ἐδόμενος, κακὸς δὲ πρὸς φθόνον δαπανώμενος. Ὁπίστως καὶ ἡ πένια καλὴ μὲν καρτερίαν, καὶ εὐχαριστίαν, καὶ ἐλευθερίαν ἡμᾶς διδάσκουσα· κακὴ δὲ βλασφημίαν, καὶ ἀνελευθερίαν ἐκ τοῦ μὴ καρτερεῖν ἡμᾶς ἀποτίκτουσα. Καλὴ δὲ καὶ ἡ δόξα, ὅταν ταπεινοφροσύνην ἡμᾶς ἐκιδάσκη, καὶ τῆς μελλούσης δόξης ἐρείσῃ· κακὴ δὲ, ὅταν δουλοκρατεῖται, καὶ διὰ φρόνον ἀθρώπων πάντα ποιεῖν ἀναπειθῇ. Ὁσαύτως καλὴ μὲν καὶ ὕψεια, ὅταν εἰς εὐσεβήσθησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐργασίαν τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν χρώμεθα· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς ἀκολασίαν καὶ ἀδικίαν. Ὁμοίως καὶ ἡ νόσος, ὅταν εὐχαριστοῦμεν καὶ συνεργῶ ταύτῃ χρώμεθα, καλὴ· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς ἀχαριστίαν, καὶ βλασφημίαν, καὶ ὀργὴν ἡμᾶς συναλείη. Καλὴ καὶ ἡ πολυμαθία, ὅταν πρὸς διδασκαλίαν καὶ βολῆθειαν τοῖς ἀδικουμένοις ταύτῃ χρώμεθα· κακὴ δὲ, ὅταν πρὸς κενοδοξίαν, καὶ συνηγορίαν τῆς ἀδικίας. Καλὴ καὶ ἀμαθία, ὅταν παρρασκευάζῃ ἡμᾶς ὑποτάσσεσθαι τοῖς εἰδόσι, καὶ παρ' αὐτῶν πορίζεσθαι τὴν ὠφέλιαν· κακὴ δὲ, ἐπειθῇ ἡμᾶς· τῇ οἰκείᾳ στοιχεῖν ἀμαθίᾳ, καὶ μὴ τοῖς χριστέουσιν ἔπεισθαι. Ὁσαύτως καὶ τὰ λοιπὰ πάντα οἷον εὐγένεια καὶ δυσγένεια, εὐμορφία καὶ ἀμορφία, καλλιφρονία καὶ κακοφρονία, ἰσχύς καὶ ἀδυναμία, τυχῆς καὶ βραδύτης, τέχνη καὶ ἀτεχνία, καὶ πρὸς διακονίας ἐπιτηδεύσεις καὶ ἀνεπιτηδεύσεις. Τελευτᾶ πάντα, ὡς εἴρηται, τῶν μέσων εἰσὶ· καὶ ὁ καλῶς τοῦτοις χρώμενος οὐδὲν παρὰ τούτων βλαβήσεται, εἰ ὁ μακάριος Ἰωβ. Εἰς ἀμφοτέρας γὰρ ἐξετασθεὶς, τρυφάμομος ἀνεφάνη καὶ ἀκαταγώνιστος, καὶ διὰ πάντα εὐσεβήσθησιν τοῦ Θεοῦ. Ὅστε οὐ δεῖ τὰ πράγματα αἰτιοῦσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν παρὰ Θεοῦ δοθέντων κακῶν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐσφαλμένην ἡμῶν καὶ ἐθελόβουλον προαίρεσιν, καὶ τὴν ἐθελόβητόπουσαν περὶ ταῦτα τῆς ψυχῆς ἡμῶν διάκρισιν, ἦτις αὐτεθουσίας πρὸς τὴν παράρησιν τούτων ἐξολοθεῖται ἐξ οἰκείας φιληθονίας· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καταφροσύνης (α).



## MONITUM

*Hoc item opusculum Roma nobis missum est, de quo hæc notat qui exscripsit. Mss. codex Græcus num 659, membranaceus et in-12, eleganti manu exaratus, videtur habere cccc annos et est bibliothecæ Vaticanæ. Inter alia continet, p. 150, sequentem tractatum attributum sancto Athanasio. At est ignoti cujusdam et Athanasio longe inferioris scriptoris opus, ut primo aspectu advertet eruditus lector.*

## ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

## ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

*Λόγος διακριτικός, και εις τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀποταξαμένοις και σωτηῆραι ὁ θελοῦντες*

## SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII MAGNI

## PATRIARCHÆ ALEXANDRIÆ

*Sermo discretionis plenus in Dei mandata, pro his qui sæculo renuntiarunt et qui salutem consequi volunt.*

1. Ἀγαπητοί, φροντίζομεν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστὶ λοιπὸν· καὶ οὐ δύναται τις φροντίζει τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς, ἕως οὗ φροντίζει τὰ τοῦ σώματος. Ὡς περ γὰρ οὐ δύναται τις προσέχειν ἐν ἐνὶ ὀφθαλμῷ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐν ἐνὶ τῇ γῆν· οὕτως οὐ δύναται ἄνθρωπος φροντίζει τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τοῦ σώματος. Ὡς περ οὐ δύναται πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὁπῆς ἐξεργεῖν ὕδωρ γλυκὺ καὶ πικρὸν, οὕτως οὐ δύναται ἄνθρωπος καὶ θεῶ ἀρέσκειν, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖν. Ὡς περ οὐ δύναται ἄκανθα καρπὸν ἐλαίου προβάλλεισθαι, οὕτως οὐ δύναται ἄνθρωπος καὶ τὰ οὐράνια ζητεῖν, καὶ τὰ ἐπίγεια ποθεῖν, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος· Οὐ δύνασθε καὶ θεῶ ἀρέσκειν, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖν. Ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀκούσας ταῦτα, καὶ ἐκκόψας αὐτοῦ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς φρονήματα, φησὶ· « Δι' ἐν πάντα ζημιούμαι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, » καὶ αὐτῶ συμβασιλεύσω. « Ἐχόντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτους ἀρκεσθώμεθα. Ἡ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ πηχίδα διαβόλου, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπου. »

2. Σὺ δὲ, ὦ ἀδελφε, μὴ προσέχῃς τι τοῦ κόσμου τούτου, ἵνα δυνήθῃς σωθῆναι, ἀλλὰ ἀσκησον δικαιοσύνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ ἀγάπην, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πραότητα, ὑπακοήν, καὶ ἐγκράτειαν, καὶ ἀμνησικακίαν. Μίσσησον λόγους κοσμικοῦς, ἵνα καρδίᾳ σου ζῆρται τὸν καλόν. Ἀγάπησον τὸ συνεχῶς προσεύχεσθαι, ἵνα φωτισθῇ σου ἡ καρδία. Διάδος ὕστερουμένους ὀφθαλμῶ πλουσίω, ἵνα μὴ καταισχυθῆς ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· μίσσησον τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς βρώμασιν, ἵνα μὴ ὁ Ἀμαλὴκ τῶν παθῶν κυκλώσῃ σε. Γοργεῦσον ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα μὴ καταφάγῃ σε τὸ θῆρον. Φεῦγε τὸν οἶνον, ἵνα μὴ σεληθῆς τῆς εὐφροσύνης τοῦ Θεοῦ. Ἀγάπησον

1. Dilecti, de salute nostra sollicitudinem geramus, quia tempus breve est : nec potest quisquam suam curare animam, donec curat quæ corpus spectant. Quemadmodum enim non potest quisquam uno oculo in cælum respicere, et alio in terram ; ita non potest homo de Deo simul et de corpore curare. Sicut non potest fons ex eodem foramine emittere aquam dulcem et amaram, sic non potest homo et Deo placere, et carnis concupiscentiam perficere. Sicut non potest spina oleæ fructum ferre, ita non potest homo et cœlestia querere, et terrena concupiscere, ut ait Dominus : Non potestis et Deo placere et carnis concupiscentiam perficere. Unde et apostolus Paulus hæc cum audisset, et omnes carnis affectus in se abscidisset, ait : « Propter quem omnia detrimentum feci, et Christum lucrificavi », ac cum illo regnare possim. « Cum cibo autem potimur et vestitu, his contenti simus. Nam qui divites esse volunt, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, ac in absurdas concupiscentias ». »

2. Tu autem, o frater, ne cupiam hujus mundi rei animum adhibeas, ut salutem consequi possis, sed justitiam exerce, et veritatem, amorem et timorem Domini, mansuetudinem, obedientiam, temperantiam, injuriarum oblivionem. Odio habeto mundana verba, ut cor tuum videat bonum. Ama frequentem orationem, ut illuminetur cor tuum. Da pauperibus divite oculo, ut ne confundare ante tribunal Christi. Aversare ciborum cupidinem, ne Amalec ille passionem te circumdet. Vigil et celer esto in orationibus, ne te fera devoret. Vinum aversare, ne priveris gaudio Dei. Ama fideles, ut per eos eleemosynam largiaris. Dilige sanctos, ut eorum

<sup>10</sup> Philipp. iii, 8. <sup>11</sup> I Timoth. vi, 8, 9.

te zelus trahat ad virtutem. Memento exitus animæ tuæ . et non multum peccabis in Deum. Recordare 521 semper regni cœlorum, ut ejus desiderium te trahât ad illud : in animo habeto gehennam ignis, et atrocium cruciatum, ut odio habeas prava opera. Præpara te igitur quotidie ad occurrendum Christo; venturus quippe ille est invisibiliter. Quotidie te ipsum examinato, ac disquire num quodpiam Christi mandatum neglexeris, atque illud impleto. Videant fratres tui opera tua, et zelus ille qui secundum Deum est devorabit eos. Teipsum quotidie examinato, ac perpende quam passionem mortificaveris, et da gloriam Deo, illius namque est misericordia. Ne reputato te fecisse bonum coram Deo, ait enim : « Cum omnia feceritis, tunc dicite : Servus inutilis sumus ». Ne superbias quia nunc bonus es, non potes enim tibi confidere ob inimicos tuos.

3. Ne confidas tuo ipsius corpori. In eo qui demones pertimescit, propalam est non esse timorem Dei. Qui enim Deum timet ex toto corde suo, firmus est adversus illos. Qui sese non metitur et respicit, sed ignotum se tenet, hinc compertum habet se non querere voluntatem implere suam, sed divinam. Qui multis suum profert et manifestat sermonem, hinc comonstrat in ipso non esse Dei timorem. Qui vult salvus fieri, Deo vacet, et passionibus conculcabit. Cura et sollicitudo in cogitationibus fugat passiones : scriptum enim est : « Cura superveniet in virum sapientem. » Ut pigritia auxilio est passionibus, sic æquanimitas et tolerantia est virtutum rohur. Neminem judicare id murus est prævalidus; vituperare autem et obtrectare, id animam concitit in perniciem. Linguam suam cohibere posse, id palam facit virum esse in virtutibus exercitatum; lingua autem effrenis comprobatur hominem non esse virtute intime præditum. Misericordia quæ in mente et cogitatione existit, parit prospiciendi facultatem, ac ducit ad charitatem; sed animus immisericors parit inhumanitatem. Mater virtutum est commiseratio; complementum autem malorum est inobsequentia. Bonitas parit castitatem, iracundia inordinatos affectus. Cordis durities gignit iram. Pigritia parit indigentiam. Somnus nimius tumultum gignit affectuum. Salus autem animæ sunt vigilie moderate. Somnus nimius turbam excitat phantasiarum : flos autem sunt animæ, vigilie cum oratione. Somni diurnitas cor hebetat, sed vigilie excitant ipsum. Vigilias dico illas quæ secundum Deum aguntur, cum psalmis, hymnis et canticis spiritualibus. Iis enim præstat cum silentio dormire.

4. Luctus passiones fugat, risus a Deo separat. Humilitas id efficit ut boninem non reformidemus; gloria autem hominum parit superbiam. Iræ vacui-

τούς πιστούς, ἵνα διὰ αὐτῶν ἐλεηθῆς. Πόθησον τοὺς ἀγίους, ἵνα ὁ ζήλος αὐτῶν ἐλκίσῃ σε πρὸς ἀρετὴν. Μνημόνευε τῆς ἐξόδου τῆς ψυχῆς σου, καὶ οὐχ ἀμαρτησίαις πολλὰ πρὸς Θεόν· ἀναμιμνήσκου δὲ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἵνα ἡ ἐπιθυμία αὐτῆς ἐλκίσῃ σε πρὸς αὐτήν· διαλογίζου τὴν γένεσιν τοῦ πωροῦ, καὶ τῶν βασάνων τῶν δεσνῶν, ἵνα μισήσῃς τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ. Ἐτοιμάζε οὖν σεαυτῷ καθ' ἡμέραν ὑπαντήσιαι Χριστῷ· μέλλει γὰρ ἀοράτως ἔρχεσθαι. Καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀνάκρινε σεαυτὸν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τί ὑπέστεργας, καὶ ἀνοικοδομίαι αὐτό. Ἰδούσιν οἱ ἀδελφοί σου τὰ ἔργα σου, καὶ ὁ ζήλος ὁ κατὰ Θεὸν καταφέγγεται αὐτούς. Ἐρευνήσον σεαυτὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ποῖον πάθος ἐπέκρωσας, καὶ οὐκ ὄδξαν τῷ Θεῷ· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ τὸ ἔλεος. Μὴ λογίζου ἑαυτὸν εὖ καταπορεύσασθαι τὸ ἀγαθὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· φησὶ γάρ· « Ὅταν πάντα ποιήσῃς, τότε λέγεται, ὅτι Ἄχρηστα δεῦλό ἐσμεν. » Μὴ ὑψηλοφρονησῇς, ὅτι ἀπ' ἄρτι καλὸς εἶ· οὐ γὰρ δύνη πιστεῦσαι ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς σου.

3. Μὴ θαρσύνῃς ἑαυτὸ τῷ σώματι. Ὁ φοβούμενος τοὺς δαίμονας ὄηλον ἑαυτὸν ποιεῖ, ὅτι οὐκ ἐστὶ φόβος Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ὁ γὰρ φοβούμενος τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς καρδίας ἐδραϊκὸς ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς. Τὸ μὴ μετρηῆσαι ἑαυτὸν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔχειν ἀγνωστον, φανεροῦ τῷ ἀνθρώπῳ, ὅτι οὐ ζητεῖ ποιῆσαι τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ λέγων τὸν λόγον αὐτοῦ ἐπὶ πολλῶν, ὄηλον ἑαυτὸν ποιεῖ, ὅτι οὐκ ἐστὶ φόβος Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ὁ βουλούμενος σωθῆναι τυχάσσει τῷ Θεῷ, καὶ καταπατίζει τὰ πάθη. Τὸ φροντισαί ἐν γνώσει ἐκδιώκει τὰ πάθη· γέγραπται γάρ· « Φροντὶς ἐπελευθερεῖ ἐπ' ἀνδρα σοφόν. » Ἦσπερ ἡ ἀκηχέλια βοῆθεὶ ἐστὶ τῶν παθῶν, οὕτω καὶ ἡ μακροθυμία εὐναμὶς ἐστὶ τῶν ἀρετῶν. Τὸ μὴ κρίνειν ἀνθρώπων τευχός ἐστιν· ἀντίτητον· τὸ δὲ φέζει ἡ καταλαλήσας ἀπώλειαν τῆ ψυχῆς καταργάσκει. Τὸ κρατῆσαι τῆς γλώσσης δηλοποιεῖται, ὅτι πρακτικὸς ἐστὶ μὲν ταῖς ἀρεταῖς· ἡ δὲ ἀπαιδευσία τῆς γλώσσης σημαίνει, ὅτι οὐ κέκτηται ἀρετὴν ἐνδοθόν. Ἡ ἐν γνώσει ἐλεημοσύνη τίκεται τὸ προσεῖν, καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀγάπην· ἡ δὲ ἀνελεημοσύνη τίκεται τὴν ἀπανθρωπίαν. Μήτερον ἀρετῶν ἐστὶν ἡ συμπάθεια· πλήρωμα δὲ κακῶν ἡ ἀνυποταξία. Ἡ ἀγαθότης τίκεται τὴν ἀγαμίαν· ἡ δὲ ὀχυρογλία τίκεται τὰ πάθη. Ἡ σκληροκαρδία τίκεται τὴν ὀργὴν· ἡ δὲ ἀκηχέλια τίκεται τὴν εὐδειαν. Κόρος ὑπνοῦ ταραχὴ παθῶν σωτηρία δὲ ψυχῆς ἀγρυπνία ἐμμετρος. Ἦγνος ἐν κόρῳ πλήθος φαντασιῶν ἄνθος δὲ τοῦ νοῦ, ἀγρυπνία ἐν προσευχῇ. Πολὺς ὕπνος παγώνει καρδίαν, ἀγρυπνία δὲ λεπτύνει αὐτήν· ἀγρυπνία δὲ λέγω τὴν κατὰ θεὸν γυνομένην ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. Ἄγαθος γὰρ ὕπνος ἐν σωπῇ τῶν ἀγρυπνουμένων ἐν ματαιολογίᾳ.

4. Τὸ πένθος ἐκδιώκει τὰ πάθη, τὸ δὲ γέλωσ χωρίζει ἀπὸ Θεοῦ. Τὸ μὴ· πλήρως ἀνθρώπων τίκεται ταπεινώσεως· ἡ δὲ ὄξια τῶν ἀνθρώπων τίκεται τὴν ὑπερ-

30 Luc. xvii, 10.

ηφανία. Ἡ ἀοργησία τίττει τὴν πράσνητα ἢ δὲ  
 μνησικακία τίττει τὴν ἀπόλειαν. Τὸ ἀγαπᾶν τὸν  
 πλατυσμένον ἐκδιώκει τὰς ἀρετάς· ἢ δὲ στενωχωρία  
 ταπεινὸν τὰ πάθη. Ἡ ἐπιθυμία τῶν ἐδεσμάτων δι-  
 ἀγει εἰς τὰ πάθη· ἢ δὲ ἐγκράτεια ἐκδιώκει αὐτά. Κό-  
 σμους σώματος, ψυχῆς καταστροφῆ· τῆς δὲ σώμα-  
 τος, ἀνακαινισμὸς ψυχῆς. Περιφρόνησις σώματος, σω-  
 τηρία ψυχῆς· ἐπιμέλεια δὲ σώματος, πᾶσις τῆ ψυχῆ.  
 Ἐπίτης δὲ σώματος φαιτισμὸς ψυχῆς. Τὸ προσέχειν τὸν  
 νοῦν ἄνω πάντοτε, τίττει τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς Θεόν·  
 ἢ δὲ μέριμνα τοῦ βίου ἐκδιώκει τὰς ἀρετάς. Τὸ φυλά-  
 ξαι τὸ στόμα, διεγείρει τὴν δόξαν πρὸς τὸν Θεόν·  
 ἢ δὲ πολυλογία τίττει τὴν ἀκηρίαν καὶ τὴν μανίαν.  
 Τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ πλησίον, σημαίνει ὁ  
 νοῦς (α) βλέπειν τὰς ἀρετάς· τὸ δὲ ποιεῖσαι τὸ ἴδιον  
 θέλημα, σημαίνει τὴν ἀνοίαν. Ἡ μελέτη ἐν φόβῳ, φυ-  
 λᾶσαι τὴν ψυχὴν ἀπὸ παντὸς κακοῦ· τὸ δὲ λαλεῖν τοὺς  
 κοσμικοὺς λόγους σκοτίζει τὴν ψυχὴν. Τὸ ἀγαπᾶν τὴν  
 ὕλην τοῦ κόσμου, χωρίζει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν· ἢ  
 δὲ ἀκτημοσύνη παρῆρησις βλέπει τὸ θεῶν. Τὸ μὴ  
 ἐξῆλθαι τοὺς λογισμοὺς δηλοποιεῖται, ὅτι ἐκζητεῖ τὴν  
 δόξαν τοῦ κόσμου τούτου τὴν αἰσχρὰν καὶ μεταίαν·  
 τὸ δὲ γνωρίσαι αὐτὰ πνευματικῶς πατρᾶσι, ἐκδιώ-  
 κει αὐτά. Ὅσπερ ὁ ἴδς βιβρώσκειται ὁ μοναχὸς ὑπὸ  
 τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν ἡ καρδιά αὐτοῦ συμ-  
 πεισθῇ αὐτῷ. Ὅσπερ σκύληξ, ἦτοι σμῆλαξ, συμπλα-  
 κει τῆ ἀμπέλου, ἀφανίζει τὸν καρπὸν αὐτῆς· οὕτως  
 ἀφανίζει κενοδοξία τὸν καρπὸν τοῦ μοναχοῦ, ἐὰν ἡ  
 καρδιά αὐτοῦ συμπεισθῇ αὐτῇ. Πρὸ πάντων τῶν  
 ἀρετῶν ἔστιν ἡ ταπεινοφροσύνη· πρὸ δὲ πάντων τῶν  
 παθῶν ἔστιν ἡ γαστριμαργία. Τέλος ἀρετῶν, ἀγάπη·

5. Ὅσπερ σκύληξ κατεσθίων ἔξωλον ἀφανίζει αὐτὸ, C  
 οὕτως ἀφανίζει μνησικακία τὴν ψυχὴν τοῦ μοναχοῦ.  
 Τὸ παρῆρηξαι ἐαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τίττει τὸ ὑπο-  
 φέρειν ὑβριν ἀταράχως· τὸ δὲ μὴ ἐξουθενεῖν ἐαυτὸν,  
 τίττει τὴν ὑπερηφανίαν. Μὴ ἔσο πεποθῶς ἐπὶ τῇ σφί  
 δυνάμει, καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ παροικῆσαι σοι. Μὴ  
 ἔχε ἔχθραν μετὰ τινος, ἐπὶ ἀπρόσδεκτοῦ ἔστιν ἡ προ-  
 σούχη σου. Ἀληθεῖαν ἀγάπα· τῆς γὰρ ψευδόμενος  
 ἀθετεῖ τὸν καλόν. Φύλαξον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἡ  
 καρδιά σου οὐ μὴ ἴδῃ πονηρόν. Ὅ γὰρ βλέπων γυναῖκα  
 ἐν ἡδονῇ, μοιχεύει ἐπιτελεῖ. Φύλασσε τὴν ἀκοήν σου,  
 ἵνα μὴ ἐπιουσᾶξῃς σεαυτῷ πάντα πονηρὸν σπόρον.  
 Φεύξου ἀπὸ καταλαλιᾶς τοῦ πονηροτάτου δαίμονος, καὶ  
 εἰρήνευε μετὰ πάντων, ἵνα παρῆρησις εὐχόμενος. Μὴ  
 ἐπιποθῆς ἀκοῦσαι βλάσφημους λόγους παντὸς ἀνθρώπου,  
 ἵνα μὴ ἀνταποδώσεις αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ἐργά-  
 ζου ἐν τῷ ἔργῳ χεῖρ σου, ἵνα εὐρεῖ πτωχὸς σὸν ἄρτον·  
 ἢ γὰρ ἀργία θανάτου ἔστι τῆ ψυχῆ. Τὸ συνεχῶς  
 προσεύχεσθαι λυτρουταί τὴν ψυχὴν ἀπὸ παντὸς κα-  
 κοῦ. Τὸ δὲ καταμικραμελῆσαι, οἰκτιῆριον τῶν δαι-  
 μόνων ἀποκαθίσταται. Καθήμενος ἐν τῷ κελύφῳ σου  
 τῶν ποτε τούτων φρόντιζε συνεχῶς· τῆς εὐχῆς, καὶ  
 τῆς μελετῆς, καὶ τοῦ ἔργου σου. Καθ' ἑκάστην ἡμέ-  
 ραν μνημόνευε, ποῦ εἶς, καὶ τί ἐργάζῃ, καὶ ὅταν  
 μεταστῆς, ποῦ ἔχεις ἀπέλυθαι, καὶ πρὸς ποῦ σεαυτῷ.  
 Ἐὰν ὁ λογισμὸς σου ὕξει σε, ὅτι ἔχει τις κατὰ σοῦ,

tas parit mansuetudinem; injuriarum memoria  
 parit exitium. Dissolutio pellit virtutes; angustia  
 deprimit passiones. Concupiscentia ciborum in  
 pravos affectus inducit, temperantia ejicit illos.  
 Cultus corporis est animæ perniciis, macies cor-  
 poris est renovatio animæ. Corporis contemptus  
 est salus animæ, cura corporis laqueus animi,  
 macies corporis est illuminatio animæ. Mentem  
 sursum semper intendere, id parit charitatem erga  
 Deum; sollicitudo vitæ virtutes eliminat. Oris cu-  
 stodia excitat mentem ad Deum, loquacitas parit  
 socordiam et furorem. Proximi voluntatem implere,  
 id significat mentem ad virtutes spectare: suam  
 vero sequi voluntatem, id indicat ignorantiam. Me-  
 ditatio cum timore custodit mentem ab omni malo;  
 mundana loqui verba, id animam tenebris confundit.  
 Mundi res et negotia diligere, id mentem separat  
 a Deo; paupertas efficit ut cum fiducia Deus re-  
 spectiatur. Cogitationes non aperire, id significat  
 hominem 522 querere vanam ac turpem mundi  
 gloriam; spiritualibus autem patribus patefacere,  
 id eas eliminat. Monachus ceu virgine cogitatur  
 hominum gloria, si tamen cor ejus e morem gerat.  
 Quemadmodum vermis aut smilax vineæ complica-  
 tus ejus fructum enecat, sic vana gloria enecat  
 monachi fructum, si tamen cor ejus ipsi obsequa-  
 tur. Præit omnibus virtutibus humilitas, præit om-  
 nibus passionibus edacitas. Finis virtutum chari-  
 tas, complementum malorum est, sese reputare  
 justum.

λήρωμα δὲ κακῶν, τὸ ἐαυτὸν λογιῶσθαι εἶναι δίκαιον.  
 5. Sicut vermis corrodendo lignum enecat ipsum,  
 ita memoria injuriarum enecat monachi animam.  
 Sese prosternere in conspectu Domini, id efficit  
 ut contumelia toleretur sine perturbatione: sese  
 non despiciere, id parit superbiam. Ne tuæ virtuti  
 confidas, tibi que aderit Dei auxilium. Ne inimici-  
 tiam cum aliquo habeto; alioquin nimine accepta  
 erit oratio tua. Veritatem dilige: \* nam si mentiri  
 bonum vilipendis. Custodi oculos tuos, et cor tuum  
 ne videat malum. Qui namque cum voluptate mul-  
 lierem respicit, in fornicationem incidit. Aures  
 serva tuas, ne quodcumque pravum semen tibi  
 colligas. Fuge obretractionem nequissimum dæmo-  
 nem, pacemque habe cum omnibus, ut in oratione  
 fiduciam habeas. Ne cupias audire quidquam triste  
 et damnosum ex quovis homine: ne ipsi in corde  
 tuo par referas. Operi manuum incumbe, ut mendic-  
 us panem suum apud te reperiat: nam otium  
 mors est animæ. Frequens oratio animam liberat  
 ab omni malo, \* nugæ autem, hæmonum domicilium  
 constituunt. Sedens in cellula tua, de his assidue  
 esto sollicitus, nempe de oratione, de meditatione,  
 de opere manuum. Memento quotidie ubinam sis,  
 et quid opereris. Quod si quando opus sit ut aliquo  
 proficiscare, curam tui habe. Si quando tibi sng-  
 gerat cogitatio tua, quemquam esse qui aliquid

(α) Ἰσως, τὸν νοῦν.

habeat adversum te, ne despicias eum, sed inclinato te ante illum.

6. Ne negligas ministeria singulis horis implere tua; ea enim illuminationem afferunt animæ. Si bona egeris ne gloriare; sin multa mala admiseris, ne immoderate doleas, sed statue te nunquam illa commissurum, et salutem consequere. Si tibi molestiam ferat cogitatio fornicationis, orationem sine intermissione Deo offer, et sedabi illam. Si zelus et invidia cor tuum oppugnet, memento nos membra esse Christi omnes, et sive honorem sive vituperium proximi nos omnes spectare, et a te fugere invidia. Hac omnia si colligat discretio, ac secum illa reputet, virtutes quidem sibi conciliat, vitia autem eliminat. Impossibile autem est ut tibi accedat discretio, nisi prius virtutes illius sectatus impleveris; præ omnibus autem animi tranquillitatem. Tranquillitas animi parit exercitationem; exercitatio parit compunctionem et fletum; fletus gignit timorem; timor humilitatem; humilitas prospiciendi facultatem; prospiciendi facultas, amorem; amor id animæ comparat, ut cum angelis versetur. Tunc autem postremo cognoscit homo quod sit a Deo longe remotus. Qui vult igitur, fratres, ad pretiosas istas omnes virtutes pervenire, cuiusvis negotii cura vacuus sit oportet, et diuque mundum hunc habeat. Ac tum demum dignus habetur, qui hæc virtutes obtineat a Domino.

7. Hoc autem discito, frater, quisquis homo immoderate edit aut bibit, aut cum hoc mundo abreptus circumfertur, is dignus habitus non fuit qui ad hosce terminos accederet. Nam si prædia et vineam habes, aut domicilia, seu quidvis aliud hujusce sæculi, cur non uxorem etiam accepisti? Cur te ipse seducis ignorans eum qui in spinis seminatur, non ad perfectam feracitatem devenire? Qui porro otiarur, non potest nosse Deum. **523** Moneo etiam quemvis hominum qui prenitentiam suam Deo offerre velit, ut sese cohabeat a nimio vini potu: multi namque hac in re sunt lapsus. Ne pugnam igitur consideres et pertimescas, donec es in hoc corpore, neque tibi ipsi confidas. Stemus itaque, fratres, stemus in timore Domini, neque in hoc pugna animo deficiamus. « Non enim est nobis pugna cum carne et sanguine, sed cum principibus, cum potestatibus, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus », Induamus arma virtutum, quasi milites, quia labor, defatigatio, angustia, tranquillitas desideriorum, non modo nos custodiunt a telis inimici, sed etiam regni cœlorum mæredes nos constituunt.

8. Decertemus itaque, fratres, in hoc brevi tempore, ut regnum cœlorum consequamur. Magister enim noster Jesus Christus ita dixit: « Decertate donec veniat per angustam portam ac per arctam viam. Vigilate itaque omni hora, quia nescitis qua

<sup>11</sup> Ephes. vi. 12.

(a) ὅς οἱ τε περιπέσεται. EDIT PATROL.

A μή καταφρονήσῃς αὐτῷ, ἀλλὰ βάλε αὐτῷ μετανοῶν.

6. Βλέπε μή καταφρονήσῃς ἐκάστη ὥρᾳ τὰς λειτουργίας σου ἐπιτελεῖν· αὐτὰ γὰρ φέρουσι τὸν φωτισμὸν ἐν τῇ ψυχῇ. Εἰ ἀγαθὰ ἐποίησας, μὴ κατακαυχῶ· εἰ δὲ πολλὰ ἐποίησας κακὰ, μὴ ἀμέτρως λυπηθῆς, ἀλλὰ στήθε, μηκέτι αὐτὰ πράξεις, καὶ σωθήσῃ. Ἐὰν ὀχλήσῃ πορνείας, λογισμῶς, εὐχὴν ὀδύδακτου θυσοῦ τῷ θεῷ, καὶ ἀναπαύσαι σου. Ἐὰν ὁ ζῆλος καὶ ὁ φόβος πολέμῃ τὴν καρδίαν σου, μνήσθησο, ὅτι μέλη Χριστοῦ ἴσμεν πάντες, καὶ ὅτι ἡ τιμὴ καὶ τὸ θεῖόν τοῦ πλησίον πάντων ἡμῶν ἐστὶ, καὶ φεύζεται ἀπὸ σοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα συνάγουσα ἡ διακρίσις καὶ ἀναλογιζομένη, τὰς μὲν ἀρετὰς περιπέσεται(α), τὰ δὲ πονηρὰ ἐκποδὸν ποιεῖται. Ἀδύνατον δὲ εἶναι οὐ τὴν διακρίσιν, ἐν ἡμῶν πρῶτον τὰς ἀρετὰς αὐτῆς· ἐπιτελέσῃ, πρὸ πάντων δὲ τὴν ἡσυχίαν. Ἡ ἡσυχία τίθει τὴν ἀσκήσιν· ἡ ἀσκήσις τίθει τὴν κατενοῶν καὶ τὸν κλαυθμῶν· ὁ κλαυθμὸς τίθει τὸν φόβον· ὁ φόβος τίθει τὴν ταπεινώσιν ἢ ταπεινώσις τίθει τὴν προσορῆν· τὸ προσορῆν τίθει τὴν ἀγάπην· ἡ ἀγάπη τίθει τῇ ψυχῇ τὰ μετὰ ἀγγέλων ὀμιλεῖν. Τότε γινώσκει ὁ ἄνθρωπος, λοιπὸν, ὅτι μακρὰν ἐστὶν ἀπὸ θεοῦ. Ὁ θέλων οὖν, ἀδελφοί, εἶναι ἐπὶ πάσας τὰς ἐντίμους ἀρετὰς ταύτας, ἀμέριμνός τε δεῖ εἶναι ἀπὸ παντὸς πράγματος, καὶ μισθῆσαι τὸν κόσμον τοῦτον· καὶ λοιπὸν τότε ἀξιοῦται κτήσασθαι τὰς ἀρετὰς ταύτας παρὰ Κυρίου.

7. Τοῦτο δὲ μάθε, ἀδελφε, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, ἐσθίον καὶ πίνων ἀμέτρως, ἢ ἐμπειροφόμος τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὃ μὴ ἀξιώθη εἶναι εἰς τὰ μέτρα ταῦτα· εἰ γὰρ κτήματα καὶ ἀμπελόνα ἔχει, ἢ οἰκήματα. ἢ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἵνα τί καὶ γυναῖκα οὐκ ἔγχεας; εἰ ἑαυτὸν φρεναπατῶν ἄγνοῦν, ὅτι τὸν ἐν ἀκάνθασι· σπαρόμενον οὐ τελειοποιεῖ; Καὶ ὁ μὴ χρολάσας, θεῶν γυνῶνα οὐ δύναται. Καὶ τοῦτο δὲ παρακαλῶ πάντα ἄνθρωπον βουλόμενον δοῦναι μετάνοιαν τῷ θεῷ, φυλάξαι αὐτὸν ἀπὸ πολυνοτίας· πολλὰ γὰρ αὐτοῦ τὰ πτώματα. Μὴ προσέχης οὐν εἰς πάλιν, ἕως οὔ ᾧς ἐν τῷ σώματι, μηδὲ πιστεύσῃς ἑαυτῷ. Στεῖμεν οὖν, ἀδελφοί, στῶμεν ἐν φόβῳ Κυρίου, καὶ μὴ ἐκκακώσωμεν ἐν τῇ πάλιν. « Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλιν πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν οὐρανοῖς. » Περιβαλλόμεθα τὰ ὄπλα τῶν ἀρετῶν, ἃ ἐπλήθει· διότι ὁ κόσμος καὶ ὁ μύθος, καὶ ἡ στενωπρία, καὶ ἡ στενοπέλα, καὶ ἡ εὐδία τῶν ἐπιθυμιῶν ἀμόνον φυλάττουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν βελῶν τοῦ ἐχθροῦ. ἀλλὰ καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομοῦς ἀποκαθίστησιν.

8. Ἀγωνιζόμεθα ἔνθα, ἀδελφοί, ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τὸ βραχὺ, ἕπερ τόχῳμεν βασιλείας οὐρανῶν. Ὁ γὰρ διδάσκαλος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὕτως εἶρηκεν· « Ἀγωνίσεσθε ἕως εἶναι ἐπὶ τῆς στενῆς πύλης, καὶ τοῖσι μισθῶν ἰδοῦ. Γρηγορεῖτε οὖν ἐν

πάτη ὤρη, οὐκ οὐδεὶς ποτὲ ὤρη ὁ Κύριος ἐρχεται· μήποτε εἰσαβῆθ ἄρως, καὶ εὐρύση ὤμας καθέδοντας. Βλέπετε μὴ ποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι· καὶ κραπίλη καὶ μέθη, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ ἐπιπεύσειται ὑμῖν ἄρως ἡ ὤρα. Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Μὴ κτήσετε χρυσόν, μήτε ἀργυρον, μήτε δύο χιτῶνας· μήτ' ἐλαιμάσχετε ἀπὸ ἀποκεκέντων τῶ σώμα. Εἶδον γάρ τὸν Σατανάν ὡς ἀτραπήν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω θρῶν καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάντα τὴν δύναμιν τοῦ ἔθρου, καὶ οὐ μὴ ἀδικήσωσιν ὑμᾶς. Καὶ οὐκ αὐτοῖς ἀποστόλοις μόνον τοῦτο δέδωκεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σωθῆναι καὶ ἀκολουθεῖσαι τοῖς προστάγμασι αὐτοῦ. Καὶ βλέπε, ὁ ἀντιλέγων, τὰς μυριάδας τῶν ἁγίων. Ἔδωκε γὰρ ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. « Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, οὗτι γινώσκουσιν ὁ Πατήρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ ὅσα ἐλεημοσύνην, καὶ ἔχετε βαλάντια μὴ παλιούμενα, ὅσων οὐκ ἀνεκλείπουν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ποιῶντων δὲ τῶν ἁγίων μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν, εἰρηκε πρὸς αὐτοῦ· « Εἰρήνην τὴν ἡμῖν δίδουμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἡμῖν ἀφήμι ὑμῖν. » « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει· κἀγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μόνην παρ' αὐτῶ ποιησόμεθα. »

9. Ὑποδεικνύων δὲ ἡμᾶς γενναίως ὑποφέρειν τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰ παλάσματα, εἶρηκεν· Ἐν τῷ κόσμῳ θλίβειν ἔχετε. Ἀλλὰ ἐ θαρσεῖτε· ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Ὑμεῖς δὲ ἔστε οἱ δὲ ἐμὲ μεμνημένοι ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, κἀγὼ διατίθημι ὑμῖν, καθὼς ἐθέλω, ὁ Πατήρ μου βασιλεῖαν, ἵνα ἐσθίητε τε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. Ταῦτα δὲ οὐ πᾶσι λέγει, ἀλλὰ τοῖς ὑπομένουσι τοὺς πειρασμοὺς, καὶ ταῖς θλίψεσιν ἐν μακροβιμίᾳ. Ἀπερχόμενος ἐπὶ τὸ ἅγιον πάθος τοῦ σταυροῦ ὁ Κύριος, οὕτως εἶπεν· Ὁ θέλων ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, συμπορεύσασθε μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τὸν σταυρόν· τούτῳτι νεκρωθῆτε καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ, ὡς ἐγὼ, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν μου πράξεως. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἐκκρίνας αὐτοῦ πάντα τῆς σαρκὸς φρονήματα, ἐτόλμα λέγειν· « Χριστῷ συσταυρωμαί. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ γὰρ ἐφ' ὅσον σαρκικῶς περιπατοῦμεν, νεκροὶ ἔσμεν ταῖς ἁμαρτίαις. Φησὶ γάρ· « Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Καὶ εἰ συναποθάνομεν, καὶ συζησομεν. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ· εἰ ἀρνούμεθα, κἀκίως ἀρνήσεται ἡμᾶς. Τίς ὅστιν δὲ ἀρνούμενος ἢ ὁ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς περιπατῶν; Οὗτος γὰρ ἔστιν ὁ ἐνυβρίζων τῷ βαπτίσματι. Καὶ τίς ἔστιν ὁ μὴ ἐνυβρίας ἐξ ἡμῶν τὸ βάπτισμα διὰ τὰ τοῦ πονηροῦ ποικιλία μηχανήματα; Ἀλλὰ ἐκ τῆν πολλῆν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἔδω-

hora Dominus venturus sit: ne forte intret repente, et inveniat vos dormientes. Videte nequando graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vite, ac superveniat vobis repente hora. Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas. Neque timeatis ab iis qui occidunt corpus. Videbam enim Satanam, quasi fulgur de caelo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, neque laedent vos. Hoc non solum ipsis apostolis tradidit Dominus, imo vere eorum omnibus salutem consequi voluerint, ac ejus exsequi mandata. Vide autem, tu qui his contradicis, sanctorum myriadas. Dedit enim nobis potestatem filios Dei fieri. « Noli timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum caelorum. Vendite quae possidetis et date eleemosynam, et habebitis saccos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis ». Cum autem sancti ejus discipuli hoc ejus mandatum implerent, ait illis: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis ». Nani, « qui diligit me, mandata mea servabit; et ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus ».

9. Docens autem nos tentationes generose ferre atque certamina: In mundo, ait, tribulationem habebitis. Sed « confidite, ego vici mundum ». Vos autem estis qui permansistis propter me in tentationibus meis, et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut comedatis et bibatis super mensam meam. Haec autem non omnibus ait, sed iis qui ferunt tentationes et ærumnas cum æquanimitate. Cum accederet ad sanctam passionem crucis, sic ait: Qui vult comedere et bibere super mensam meam, mecum adeat crucem, id est, mortuus et ipse sit mundo sicut et ego, scilicet per mandatorum meorum custodiam. Quæ cum audisset Paulus apostolus, omnesque carnis sensus abscedisset, ausus est dicere: « Cum Christo crucifixus sum. Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus ». Etiam quandiu carnaliter ambulamus, mortui sumus propter peccata. Ait enim: « Qui Christi sunt carnem crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis ». Si una morimur, una vivemus. Si sustinemus, una cum ipso regnabimus; sin abnegamus, et ipse abnegabit nos. Quis itaque est qui abnegat, nisi qui secundum carnis concupiscentias ambulat? Ipse namque est qui contumeliam infert baptismati. Ecquis ex nobis est qui non contumeliam infert baptismati, ob varia maligni illius artificia? Sed propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos Dominus noster Jesus Christus, dedit nobis

“ Luc. xii, 32, 33. “ Joan. xiv, 27. “ ibid. 15, 25. “ Joan. xvi, 33. “ Luc. xxii, 28-50.  
 “ Galat. ii, 19, 20. “ Galat. v, 24.

penitentiam usque 524 ad extremum hali-  
 tum. Nisi enim esset penitentia, nequam salva  
 feret omnis caro, ut ait Dominus: « Amen, amen  
 dico vobis, non ita gaudet Deus de nonaginta no-  
 vem justis, ut de uno peccatore penitentiam  
 agente ».

10. Curemus, fratres, penitentiam agere, donec  
 sumus in corpore, fleamus, et abluamus occulta  
 cordis vulnera. Futurum enim est ut appareant  
 nostra facinora ante tribunal illud tremendum.  
 Appropinquet enim Dominus, et veniet super  
 throno sancto gloriæ suæ, ac congregabuntur in  
 conspectu ejus omnes gentes. Et quisque sua lu-  
 cerna illuminabitur: quisquis autem oleo carebit,  
 ejus lampas exstinguetur, et abibit ipse in tenebras  
 exteriores. Curam itaque habeamus, fratres, et  
 impleamus oleo vasa nostra, ne in tenebras projici-  
 amur et in ignem æternum. Vas enim est peni-  
 tentia; oleum vero, virtutum exercitium; splen-  
 dida lampas, est sancta anima. Decertemus itaque,  
 fratres, quia appropinquavit dies. Beatus homo  
 qui hujusmodi sollicitudinem habet quotidie, et  
 singulis horis. Nam fructus ille serus, vera est  
 messis tempestas. Beatus ille qui fructum servavit  
 suum; eum colligent angeli in æternum horreum.  
 Væ autem mei similibus, hæc est, zizaniis, quia  
 ignis illos possidit. Fugiamus ergo, fratres, unum-  
 dum et omnia que in eo sunt, et hereditate acci-  
 piemus bona illa, « quæ oculus non vidit, nec  
 auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ  
 præparavit Deus diligentibus se »<sup>10</sup>. Denique, fra-  
 tres, in his state, hæc meditantini, nec negligatis;  
 ut dignetur Dominus præstare ut hoc præceptum  
 nocte dieque custodiatis, et salvos faciat vos in  
 regno suo cælesti. Quisquis hæc præcepta legit, vel  
 audit, nec servat ea, in eo impletur parabola de  
 semine, quod cecidit in præteritam, et quod terram  
 non haberet statim exsiccavit est. Qui autem legit  
 et facit, similis est semini cadenti in terram bo-  
 nam, quod fructum attulit, aliud tricesimum, aliud  
 sexagesimum, aliud centesimum, in Christo Jesu  
 Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

αὐτὸν ἐν Χ', καὶ ἐν Β', καὶ ἐν Γ', ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ψὴ ἡ δόξα. Ἀμήν.

<sup>10</sup> Luc. xv, 7. <sup>11</sup> I Cor. ii, 9.

καὶ ἡμῶν τὴν μετάνοιαν εἰς ἐσχάτην ἀναπνοήν. Εἰ  
 μὴ γὰρ ἦν μετάνοια, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ. ὡς  
 φησὶν ὁ Κύριος: « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ γάρ-  
 ρει ὁ Θεὸς ἐπὶ ἐνεσθῆκοντα ἐνέα δικαίως, ὡς ἐπὶ  
 ἐνὶ ἁμαρτωλῶν μετανοούντων. »

10. Σπουδάζομεν, ἀδελφοί, μετανόησαι, εἰς ἵσθη-  
 ἔν τῷ σώματι, κλαύσομεν, καὶ πλύνομεν τὰ τῆς  
 καρδίας κρυπτὰ τραύματα. Μίλλοι γὰρ φανεροῦνται  
 τὰ ἐν ἡμῖν πεπραγμένα δεῖν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βί-  
 ματος ἐκείνου. Ἦγγικε γὰρ ὁ Κύριος, καὶ ἔρχεται  
 ἐπὶ θρόνον δόξης αἰῶτος αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται  
 ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἕκαστος φε-  
 νεροῦται ἐκ τῆς ἰδίας λαμπάδος· ὅστις δὲ οὐ κί-  
 κηται ἔλαιον, σβεσθήσεται αὐτοῦ ἡ λάμπα· κἀκε-  
 νος πορευθῆ ἔν τῷ ἐξωτερῷ σκότει. Σπουδάζομεν  
 οὖν, ἀδελφοί, καὶ πληροῦμεν τὰ ἀγγεῖα ἡμῶν εἰλαίῳ,  
 ἵνα μὴ βρωῶμεν ἐν τῷ σκότει καὶ αἰωνίῳ πυρί. Τὸ  
 γὰρ ἀγγεῖον ἔστιν ἡ μετάνοια· τὸ δὲ εἶλαιον τῶν ἀρε-  
 τῶν ἡ πράξις· ἡ δὲ φωτεινὴ λαμπὰς ὑπάρχει ἡ ἀγα-  
 ψυχή. Ἀγωνιζώμεθα οὖν, ἀδελφοί, ὅτι ἤγγικεν ἡ  
 ἡμέρα. Μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὴν μέριμναν  
 ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν. Ὁ γὰρ  
 καρπὸς ἐβίμου γεγονώς καιρὸς ἐστὶ τοῦ θερισμοῦ.  
 Μακάριός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ σώσας τὸν καρπὸν αὐτοῦ·  
 συνάξουσιν αὐτὸν οἱ ἀγγελοὶ εἰς τὴν αἰώνιον ἀποθή-  
 κην. Οὐαὶ δὲ τοῖς ὁμοίοις μου, τοῦτέστι τοῖς ζῆλο-  
 νίοις, ὅτι ἐν πύρ αὐτοῖς κληρονομήσει. Φύγομεν  
 οὖν, ὡ ἀδελφοί, τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ,  
 ὅπερ κληρονομήσομεν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, « ἃ ὁ  
 ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρ-  
 δίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς  
 ἀγαποῦσιν αὐτόν. » Τὸ λοιπόν, ὡ ἀδελφοί, ἐν τούτοις  
 στήθε, ταῦτα μελετᾶτε, καὶ μὴ ἀμελήσητε, ἐπεὶ  
 ἀξίωση ἡμῶν Κύριος τηρήσει τὴν ἐνέολῃν ταύτην  
 ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν  
 αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. Ὅστις ἀναγινώσκει τὰς  
 ἐντολάς ταύτας, ἡ ἀκούει, καὶ μὴ ποιεῖ αὐτάς,  
 πεπληρωταὶ ἐν αὐτῷ ὁ σπέρου; ὁ πεινῶν εἰς τὴν πύ-  
 ραν, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν γῆν, παραχρῆμα ἐξη-  
 ράνθη. Ὁ δὲ ἀναγινώσκων καὶ ποιῶν ἐστὶν ὁ σπέρου  
 ὁ πεινῶν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ ἐκαρποφόρος.

#### MONITUM IN OPUSCULA DUO SEQUENTIA.

Postea sequitur in excerpto Roma nobis transmissio aliud opusculum ex codice ms. Bibliothecæ Vaticanæ, num. 1148, in charta papyracea in 4°, p. 65, cujus titulus: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου διδασκαλῆ πρὸς μοναχοῦς, imperiti hominis, et infimæ prorsus ætatis. Est autem codex infinitis pene mendis respersus, ut vix erui possit apta sententia.

Aliud opusculum a fratribus nostris Roma transmissum infacundi hominis et nugacissimi opus est, et codice Vaticanæ. 1198 excerptum: mendis innumeris respersum et nugis plenissimum, cujus titulus est, Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου ἐξηγητικὸν περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ, initium vero idem quod 136 questionis ad Antiochum: Τοὺς τὰς θείας Γραφὰς μὴ ἐπισταμένους.

Edendum tamen duximus, ut videas, Lector erudite, quousque inepiarum progredi queat Græciæ mendæ. Prodit autem ex ms. codice Græco bibliothecæ Vaticanæ num. 1193, in folio in charta papyracea, ætatis circiter 200 annorum.

## ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Διδασκαλία πρὸς μοναχοὺς πρῶτη, πνευματικὴ.

## SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASHI MAGNI

Doctrina ad monachos, lenis, atque spiritualis.

Τὸν πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ, καὶ προσόντα ἐαυ-  
τῷ, καὶ ἐπὶ τλειον εἰς μαθητείαν, μαρθάνειν  
δεῖ πρότερον ἀρτίσταθα παντὸς ἀμαρτήματος·  
ἔπειτα δὲ καὶ ἀφέλκοντας (26) τοῖς ὀρελομένοις κατὰ  
πολλοὺς λόγους εὐπαθεῖν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ  
ἀλογοφάνειρος εἶναι δοκῶ σοι. Ἄδύνατον γάρ τὸν  
ἀμαρτίαν ποιῶντα, ἢ ἐμπλεκόμενον ταῖς τοῦ  
βίου πραγματείας ἢ φροντίσει, δοῦναι αὐτὸν τῇ τῶν  
πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίῳ δουλεύσει, οὐχ ὅτι μαθη-  
τευθῆναι τῷ Κυρίῳ· οὐ πρότερον εἰπόντι τῷ  
νεανίσκῳ, « Δεῦρο ἀκούσθαι μοι, » ἕως ἀνέντελαισθασι  
πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα καὶ δοῦναι πτωχῷ· ἀλλὰ οὐ-  
δὲ τὸ τοῦτο προστάξει, πρὶν ὁμολογήσαι αὐτὸν, ὅτι  
« Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. » Ὁ γάρ  
μηποτε λαβὼν τὴν ἄρεσιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ κατα-  
λυθεὶς ἀπὸ τούτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν  
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δουλεύειν δὲ τῷ διαβόλῳ καὶ κρα-  
τούμενος ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἀμαρτίας, ἀδύνατος· ἔχει  
δουλεύσει τῷ Κυρίῳ τῷ ἀπαρόδοτον ἀπόρασιν δεδω-  
κότι τὸ εἰπεῖν· « Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δούλος  
ἔστι τῆς ἀμαρτίας. » Ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ  
εἰς τὸν αἰῶνα. » Μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν  
Παῦλος, ὅτι « ὁ δούλος τῆς ἀμαρτίας, ἐλεύθερός  
ἔστιν ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης. » Καὶ πάλιν ὁ Κύριος·  
« Οὐδέεις δύναται δουλοῦναι ἑσὶ κυρίου δουλεύειν, » καὶ τὰ  
ἔτι· « δὲ ὧν εἰδῶξε, καὶ ἔδειξεν ὁριστίων, καὶ εἰ-  
πῶν, ὅτι οὐτε οἱ περὶ τὴν ἔντως ἀναγκαίαν τοῦ ζῆν  
μέριμναν ἐνεχόμενοι, δουλεύειν δύνανται, οὐχὶ τότε  
μαθητεύειν, ὅ τι ἔμαθεν Ἀπόστολος πλαυτέρου θεω-  
ρήσας· εἶπε γάρ· « Τίς μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνο-  
μίας, καὶ τίς κοινονία φωτὶ πρὸς σκότος, τίς δὲ συμ-  
φώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελιάδ; ἢ τίς μερὶς πιστῶ  
μετὰ ἀπίστου, τίς δὲ συγκατάθεσις ναῖφ μετὰ εἰδώ-  
λου; » Καὶ πάλιν ὁριστίζει· « Ἡ σὺρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ  
τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός·  
ταῦτα δὲ ἀντικεινται ἀλλήλοισ, ἵνα μὴ ὁ ἄν θέλητε  
ταῦτα ποιῆτε. » Ρυσθῆναι δεῖ πρότερον τοῦ καταδυ-  
νασθῶ τοῦ διαβόλου ἐνάγοντος ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν τὸν  
ὄπ' αὐτῆς κρατούμενον. Ἐφαμεν βουλεσθαι δὲ ἄρα  
καὶ πῶτε ἀπαρηγάμενον πάντα τὰ παρόντα καὶ ἐαυ-  
τὸν, τῆς δὲ προσπαθείας τοῦ ζῆν ἀναχωρήσαντα  
μαθητευθῆναι τῷ Κυρίῳ, καθὼ αὐτὸς εἰρηκν· « Εἰ-  
τις ἐλευσεται πρὸς μὲ ἀπαρηγάσθω αὐτὸν, καὶ ἀρά-  
τω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, » ὅπερ ἐστὶ  
μαθητῆς μου ἐναυθα. Οὐ μόνον δὲ τῶν ὑπαρχόντων,  
καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίῳ καταπρῶνειν προ-

Qui Domino credit, et in sese convertitur, ac  
perfecte ad disciplinam sese tradit, discat oportet,  
esse primum ab omni peccato abscedendum. Deinde sese pertrahat ad debita officia, probe affectus erga Dominum nostrum. Etiam si hæc loquendo, absurdum tibi fortasse videar esse. Nam fieri nequit eum qui peccatum admittit, implicaturque hujusce vitæ negotiis, ac sollicitudinibus, servituti earum rerum quæ ad vitam sunt necessariae sese tradere, aut disciplinam subire Christi; qui non ante adolescenti illi dixit: 525 « Veni, sequere me », quam præcepisset illi, ut suas venderet possessiones, daretque pauperibus: sed neque prius ista jussit, quam ille confessus esset dicendo: « Hæc omnia custodivi a juventute mea ».

Etenim qui remissionem peccatorum nondum accipit, neque a delictis absolutus fuit per sanguinem Domini nostri Jesu Christi; sed diabolo obsequitur, atque peccatis ipse suis captus detinetur; nullatenus potest servire Domino, qui nunquam controvertendam protulit sententiam cum dixit: « Quisquis peccatum facit, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in sæculum ». Testatur item qui in Christo loquitur Paulus: « Qui servus est peccati, liber est a justitia ». Ac rursus Dominus: « Nemo potest duobus dominis servire »; et cætera, quibus docuit palamque ostendit, ne illos quidem qui rerum ad vitam necessariarum sollicitudine tenentur, posse ipsi servire, neque id ediscere, cujus Apostolus consideratione sua, ampliore notitia est assecutus: ait enim: « Quæ participatio justitiæ cum iniquitate, et quæ communicatio luci cum tenebris, quis consensus Christi cum Belial? Quæ portio fidelis cum infideli? quæ concordia templi cum idolo »? Rursumque ita pronuntiat: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; hæc enim sibi adversatur, ut non quæ volueritis faciatis ». Primum oportet liberari a dominatore diabolo, qui in peccatum inducit eum qui subditus ipsi est. Diximus velle nos, abdicatis omnibus præsentibus atque nobis ipsis, ac relicta vitæ affectione, disciplinam subire Christi, sicut ipse locutus est: « Si quis post me veniat, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me », id est, eum qui discipulus meus est. Non modo bona et vitæ necessaria despiciere præcipimur; sed

<sup>26</sup> Marc. x, 21. <sup>27</sup> Luc. xviii, 21. <sup>28</sup> Joan. viii, 34, 35. <sup>29</sup> Rom. vi, 20. <sup>30</sup> Matth. vi, 24. <sup>31</sup> II Cor. vi, 14-16. <sup>32</sup> Gal. v, 17. <sup>33</sup> Matthe. xv, 24.

(26) Locus vitiosus.

etiam motua officia quæ secundum naturam et legem sunt, superare et omittere jubemur, dicente Domino : « Qui diligit patrem et matrem plus quam Iue, non est me dignus <sup>36</sup>. » Similiter quod consequitur, proxime situm est, imo longissime ab iis qui sunt extranei a fide. Quomobrem vehementer hortatur, ut cum perseveranter ascensos labores sustinamus, in nullo meventes inimici adversum nos paratas insidias. Præterit figura hujus mundi. Ad hæc, fallacia et tribulatio hujus vite temporanea est, brevisque temporis : vita vero quæ in Christi servitute agitur est æterna, perpetua et immortalis : quam exspectamus nos qui Christi servimus : cujusque causa mundum abdicavimus omnesque concupiscentias ejus. Neque debemus eorum meminisse, quæ ejus præcepti servandi causa dereliquimus ; ne temporalia rursus expetentes, vitam æternam amittamus. Mentiri quippe nequit, qui dixit : « Quisquis dimiserit domum » et reliqua, « centuplum recipiet, et vitam æternam possidebit <sup>37</sup>. » Neque enim, ut quidam interpretantur, hæc locutus est Dominus de iis qui tempore persecutionum pro nomine ejus martyrium subierunt. Nequaquam enim dixit : li solum qui pro nomine meo, in tempore persecutionum corpora sua tradent, vite æternæ hereditarium possidebunt ; sed quotquot pro nomine ejus mundum et concupiscentias ejus atque bona abdicabimus, cum omnibus, atque iis etiam qui pro nomine ejus martyrium subierint, eam possidebimus. Namque omnes pauperes spiritu, omnes mundos corde, mites, omnesque similiter qui timent nomen ejus beatos esse dixit Salvator : « Quoniam vestrum, inquit, est regnum cælorum <sup>38</sup>. » Martyres enim pierumque vel uno temporis momento concetantes consummati sunt ; monachorum vero institutum vite, certaminibus suis quotidie martyrium subit, non a sanguine et carne ; sed adversus principatus et potestates, mundi rectores tenebrarum sæculi, adversus spiritualia nequitie, usque ad extremum halitum luctatur atque dimicat....

πνευματικῆς τῆς πονηρίας ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς τῆν οὐλῆν....

... **526** Dei armatura munita : ac omnia potest per eum qui ipsum confortat et miseratur, Christum. Nobis in parabola divitias suas tribuere cum cupiat Dominus, ait : « Simile est regnum cælorum negotiatori querenti bonas margaritas<sup>39</sup>, » et cætera. Hanc confirmans sententiam, ita loquitur evangelista : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Qui enim diligit mundum, non diligit eum qui ipsum dilexit Dominum <sup>40</sup>. » Qui vero hunc mundum et scandala quæ in eo sunt odio habuit, et voluntatem Dei diligit, is manet in sæculum. Dominus enim, quo nos a mundi conversatione decerneret, dixit : « Nemo mittens manum suam ad aratrum, et retro conversus, aptus est ad regnum cælorum <sup>41</sup>. »

ἂ τακτόμεθα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους νενομαγμένων καὶ κατὰ φύσιν καὶ νόμον δι-ῶν καθήκοντων ὑπερβροταίων παιδεύομεθα, τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι με ἀξιός. » Ὁμοίως καὶ τὸ λοιπὸν ἐγγυτάτω οἰκίαν, ὄφλον δὲ ἐπὶ τοῖς πρῶτοις καὶ ἔξουιν τῆς πίστεως. Διὸ παρακαλῶν μεγάλως ἀργεστομένους ἐν καρδίᾳ τοῦς τῆς ἀσκήσεως πόρους, ἐν μείλει δειδύκτας τὰς καθ' ἡμῶν τοῦ ἐχθροῦ μεθόδους. Παράγει τότε σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ταῦτα ἡ ἀπάτη, καὶ ὀλιψὺς τοῦ βίου τούτου πρόσκαιρός ἐστι καὶ ἀληγοχρόνιος, ἡ δὲ τῷ θεῷ δουλεύειν, ζωὴ αἰώνιος, ἀθῶς καὶ ἀθάνατος, τοῦ ἀναμένεμεν οἱ τῷ Χριστῷ δουλεύοντες· δι' ἣν καὶ ἀποταξάμεθα τῷ κόσμῳ, καὶ πάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ὀφείλομεν μημονεύειν ἐκεῖνα, ἅπτερ διὰ τὴν ἐντολὴν ταύτην κατελείψαμεν, ἵνα μὴ πάλιν τὰ πρόσκαιρα ποιήσαντες, τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀποβαλώμεθα. Ἀψευδῆς γὰρ οἱ εἶπόν ἐτι· « πᾶς ὃς ἀρῆγεν οἰκίαν, » καὶ τὸ λοιπὸν, « ἑκατονταπλάσιον λαμβάνεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Οὐ γὰρ, ὡς τινες ταῦτα ἐρμηνεύουσιν, οἱ περὶ τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἐπισημῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μαρτυρησάντων εἶπαν οἱ Κύριος. Οὐ γὰρ ἔφη ἐτι, Μόνον οἱ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἐπισημῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος μου τὰ ἐαυτῶν σώματα παραδόντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσονται· ἀλλὰ πάντες οἱ διὰ τὸ νομᾶ μου καὶ κόσμῳ, καὶ πάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ ἀποταξόμεθα, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ ἀποταξόμεθα, ζωὴν αἰώνιον, μετὰ πᾶτων ὀφθαλμῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος μου μαρτυροσάντων, κληρονομήσουσι. Πάντας τοῖς πτωχοῦς τῷ πνεύματι, καὶ τοῖς καθαροῖς τῆ καρδίᾳ, καὶ τοῖς πραεῖς, καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ νομᾶ αὐτοῦ μακρρίζουσαι Σουτῆρ ἔλεγεν, « Ὅτι ὕμῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Οἱ μὲν γὰρ μάρτυρες πολλάκις, καὶ ἐπὶ μετ' καιροῦ ῥοπή ἀγωνισάμενοι ἐτελειώθησαν· ἡ δὲ τῶν μοναχῶν πολιτεία ἀθῶος καθ' ἑκάστην ἐαυτὸν μαρτυρεῖ, οὐκ ἀπὸ αἵματος, καὶ σαρκὸς ἐπιτασσόμεθα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς ἐξουσίαις πρωτοκοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος, πρὸς τὴν πάλιν ἔχουσα, καὶ ἀθῶει, καὶ εἰσαφανοῦσαι τῆ παν-

... τοῦ Θεοῦ περιφραττομένη, καὶ πάντα ἰσχύει ἐὰν τὸν ἐνδυναμοῦντα, καὶ ἐλευθῶν Χριστόν. Ἠρῆν γὰρ ἐν παραβολῇ τὸν ἐαυτοῦ πλουτῶν ὁλων χαρίζασθαι ὁ Κύριος ἔλεγεν· « Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοῦς μαργαρίτας, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ταύτην τὴν ἐντολὴν βεβαιῶν οὕτως εὐαγγελιστῆς ἔφη· « Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ. Ὁ γὰρ τὸν κόσμον ἀγαπῶν, οὐκ ἀγαπᾶ τὸν ἀγαπήσαντα αὐτὸν Κύριον. » Ὁ δὲ τοῦτον τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σκάνδαλα μετασῶας, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀγαπήσας εὐμένει εἰς τὸν αἰῶνα. Χωρῖσαι γὰρ βουλόμενος ἡμεῖς ὁ ἀσποότης τῆς ἐν κόσμῳ διατριβῆς ἔλεγεν· « Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφείς εἰς τὰ ὀπίσθω, εὐθεῖα

<sup>36</sup> Matth. x, 37. <sup>37</sup> Matth. xix, 29. <sup>38</sup> Luc. vi, 20. <sup>39</sup> Matth. xiii, 45. <sup>40</sup> I Joan. ii, 15. <sup>41</sup> Luc. ix, 62.



ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δὲ Ἀπόστολος γρησι: « Στρατεύμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις. » Καὶ πάλιν ὁ Κύριος: « Ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστραφῆ εἰς τὴν ὄπισον, » τουτέστι μὴ πάλιν μνημονεύειν ἢ πολεῖν ἰσχυρῶς ἀναστροφῆν, τὴν διὰ τὸν θεόν καὶ τὴν ἐντολήν αὐτοῦ μισθῶσαι, κατέλιπε. Μὴ οὖν φοβήσθε τοὺς ἐκ τοῦ διαβόλου ἡμῶν ἐπαγομένους πειρασμούς, ἐκ ποικιλιοῦ ὡστὶ γέγραπται γάρ: « Υἱὲ μου, ἐλ προσέχης δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμούς. » Καὶ περὶ τῆς καρδίας τῆς ὑπομονῆς, τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἀναμένειν· μελίζων γάρ ἐστι τοῦ πολεμουμένου σε διαβόλου, καθὼς πολλάκις λέγεται· Μελίζων ἐστὶν ὁ ἐν ἡμῶν, ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ ὁ Ψαλμοδός: « Οὐ φοβηθήσονται κακὰ, ὅτι σὺ μετὰ ἐμοῦ εἶ. » Καί: « Κύριος ζωτισμὸς μου, καὶ Σωτὴρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » Καί, « Ἐάν παρατάξῃται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. » Καί, « Κύριος ἐμὸς βοηθός, κάγω ἐπιβόλαι· τοὺς ἐχθρούς μου. » Μὴ δεῖ τοίνυν τὴν δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ἀπιστεῖν, ὡς οὐχ ὑπερασπίζεταί τοὺτον ὁ Κύριος πάντοτε· αὐτὸς γάρ εἰρηκεν· « Ὁ μὴ σε ἀναλείψει, οὐδέ μὴ σε ἐγκαταλείψει. » Καὶ γοῦν αὐτὸν ἔθου καταφυγῆν σου, εἰ οὐ προσελύσεται πρὸς σὲ κακὰ, καὶ μάστιγι οὐκ ἐγγίσει τῷ σκηνωματί σου· καὶ τὰ ἐξῆς. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, ὡ ἀδελφοί, μὴ ἐνδύμεν ὄλεος τῷ ποτηρῷ, μὴδὲ θανατώσωμεν ἑαυτοὺς, διὰ οἰαοδηποτοῦν ἔδουξῃ, ἀλλὰ μεμνημένοι τὰ ἀποκείμενα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθὰ, πάντων τούτων ὑπερίδωμεν. Μὴ οὖν φανώμεν τῶν πρὸ ἡμῶν αὐχθήσαντας παλίνον. Ἐκαστος γὰρ ἐν τῇ κλήσει, ἢ ἐκλήθη μένει ἐν Χριστῷ παρογγέλλει ὁ Ἀπόστολος· ἵνα τὸν τῆς ὑπομονῆς στέφανον παρὰ τοῦ μισοπιστοῦ Χριστοῦ ἀπολάθωμεν, ἐν ἐπιγγελάτο τῷ ἀγαπῶντι αὐτόν. Γέγραπται γάρ: « Τὴν ἐπιθυμίαν σου διὰ τῆς ὑπομονῆς νίκησον, καὶ ἔση τέλος ἐν Χριστῷ. » καί: « Τῷ νικῶντι δώσω φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. » Λέγει Κύριος καὶ πάλιν· Ὅστις διὰ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς νικήσει πάθῃ, τούτῳ δώσω στολὴν λευκὴν. Εἰ γὰρ φοβούμεν τὸν Κύριον, τὰ ἀνεκδιήγητα ἀγαθὰ, καὶ οἱ τῆς ὄψεως στέφανοι ἠτοκμάθησαν. Οὐ γὰρ ἐπιτάγματι τῶν ἀγίων ὁ πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ ἐχθροῦ πόλεμος, καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ νίκη, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου βοηθείας δέδοται, ἀλλὰ τρισὶν ὡς ἐν τῇ τοῦ σπέρματος παραβολῇ, αὐτὸς Κύριος ἔφη· Ἐδίδου γὰρ, φησὶν, ὁ μὲν τριάκοντα, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ ἑκατόν. Τούτων δὲ τῶν ταγμάτων τὰς ὑποσεαί: « τὰς Γραφὰς ἐρευνήσεις, πολὺτροπον ἀνελήσεις· μαρτυρεῖς μὲν οὖν εἶσιν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, οἱ τὸν ἑκατόν ποιοῦνται καρπὸν, παρθένοι αἱ τὸν ἐξήκοντα· καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, σπουδάζοντες ἀμέμπτους ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ ἑαυτοὺς φυλάσσειν, τῷ Κυρίῳ ἀρεσκούσῃ, τριάκοντα. Τῶν οὖν μαθητῶν γέγοντο ἡμᾶς ἐνταγῆναι, Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τῶν ἀγίων σου ἀγαθῶν ἀπολαθεῖν, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Apostolus vero ait: « Militans implicatur hujus vite negotiis <sup>41</sup>. » Ac rursum Dominus: « Qui in agro est, ne retrogradiatur <sup>42</sup>. » Hoc est, ne meminerit eorum, neque cupiat denuo adire conversationem, quam propter Deum et ejus preceptum perocis dereliquit. Ne timeat igitur tentationes a diabolo nobis inmissas, etiamsi variae sint; scriptum enim est: « Fili mi, si in animo habeas servire Deo, prepara animam tuam ad tentationes <sup>43</sup>. » Habeas in corde tuo patientiam, expectans Dei auxilium; major quippe ille est diabolo te impugnantem, quemadmodum plerumque dicitur: Major est qui est in nobis, eo qui in mundo est; et Psalmista: « Non timebo mala, quoniam tu mecum es <sup>44</sup>. » et, « Dominus illuminata mea et Salvator meus, quem timebo <sup>45</sup>? » Et, « Etiamsi consistant in me castra, non timebit cor meum <sup>46</sup>. » Et, « Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos <sup>47, 48</sup>. » Non oportet igitur cum qui Domino servit diffidere, quasi non ab eo semper protegatur: ipse namque dixit: « Non te deseram, neque te derelinquam <sup>49</sup>. » Si enim illum possisti refugium tuum, et non accedat ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo <sup>50</sup>, et cetera. Quapropter hortor vos, fratres, nullatenus maligno cedamus, neque nos morti tradamus, ob quancunque voluptatem; sed memores eorum quae nobis reposita sunt in caelis bonorum, haec omnia despiciamus. Ne itaque dum gloriamur eorum qui ante nos fuerunt, ludibrium esse videamur. Unicuique enim in vocatione qua vocatus fuit mandandum esse, in Christo praecipit Apostolus, ut patientiae coronam, a remuneratore Christo accipiamus. Scriptum enim est: « Concupiscentiam tuam per patientiam vincito, et eris perfectus in Christo; » et: « Vincenti dabo comedere de ligno vite, quod est in medio paradisi <sup>51</sup>. » Ait iterum Dominus: Quicumque per lignum crucis omnes carnis passiones vicerit, huic dabo stolam albam. Si namque Dominum timeamus, inenarrabilia bona et coronae gloriae nobis praeparata sunt. Non enim ex sanctorum jussione bellum committitur contra inimicos; sed victoria de ipso per auxilium Domini reportatur, et quidem a trium hominum generibus, ut ipse Dominus in parabola de semibibus loquitur: Dedit alius triginta, alius sexaginta, alius centum. Horum vero ordinum varium statum, si sacras quidem Scripturas evolveris, reperies. Martyres sunt, et mea fert opinio, qui centesimum faciunt fructum; virgines, quae sexagesimum; reliqui vero qui secundum mandata Domini curantes sese in omni Deo accepta conversatione inculpato custodire, tricesimum. Contingat nobis, o Christe Jesu, discipulorum tuorum in numero constitui, et sacris tuis perfuzi bonis, nunc et in infinita saecula saeculorum. Amen.

<sup>41</sup> II Tim. II, 4. <sup>42</sup> Marc. XIII, 16. <sup>43</sup> Eccli. II, 4. <sup>44</sup> Psal. XIIII, 4. <sup>45</sup> Psal. XXVII, 1. <sup>46</sup> Ibid. 5. <sup>47, 48</sup> Psal. CXVI, 6, 7. <sup>49</sup> Hebr. III, 8. <sup>50</sup> Psal. XC, 10. <sup>51</sup> Apocal. II, 7.

## 527 Περὶ τοῦ ναοῦ, καὶ περὶ τῶν διδασκαλιῶν, καὶ τῶν θεάτρων τῶν ἐν Ἀθῆναις.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΟΥ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΑΘΗΝΑΙΣ ΝΑΟΥ.

*De templo, de scholis et theatris quae Athenis exstant.*

ATHANASII MAGNI

COMMENTARIUS DE TEMPLO ATHENARUM.

Iis qui sacras Scripturas ignorant, suadere debemus, ut ex ipsa rerum natura de Dei cognitione verba faciant. Videmus namque inter res creatas, substantias quasdam, quae non secundum naturam, sed supra ipsam naturam, sibi mutuo ministrant. Qualis exempli gratia est, aquae natura, quae fluida est ac deorsum tendit; quomodo conspicimus tamen eam a siphonibus, ut vocant, a mari ad nubes usque deduci: quodque mirum dictu est, quae salsa ascendit aqua marina, in pluvia dulcis delabitur? Quomodo item cum corpora natura sua in imum tendant, in aquis tamen Marmaricae Pentapoles, neque in imum tendunt, neque demerguntur? Quin etiam cum aqua et ignis contraria sint natura, una tamen aliquando erant (27) in Lyciae monte quem Olympum vocant, ut innumeri viderunt homines, et hactenus etiam vident qui eo loci versantur. Et alia his similia in rerum natura videntur et admirationi habentur; quae sane omnia non ita supra naturam fieri possent, nisi esset aliqua Dei substantia quae his dominaretur, iisque imperaret non sibi nutuo adversari. O gentiles! qui fit ut ingenti facto tonitru, tota hominum natura tremat, horrescat, obstupescat. Quo utique indicio ostendit se Domino subijci tonitruorum auctori. Et haec quidem sunt argumenta, quae gentilium rudiores et imperitiores ad Dei cognitionem deducere possint. Ad illorum autem sapientes dicimus, ex antiquis praestantibusque philosophis, multa de Dei cultu testimonia, quosdam Graecorum sapientes protulisse, imo etiam Christi aeternitatem seu Incarnationem praesignificasse. Etenim multis ante Christi adventum annis, sapientes quidam Apollo nomine, divinitus, ut puto, permotus, templum Athenis exstruxit, in cuius altari hanc inscriptionem posuit: « Ignoto Deo. » Eo igitur in loco convenere primi Graecorum philosophi, ut de templo illo ipsum interrogarent, necnon de prophetia et de Dei cultu, quorum nomina proferemus. Primus, Titon; secundus, Bias; tertius, Solon; quartus, Chiton; quintus, Thucydides; sextus, Menander; septimus, Plato. Hi septem philosophi Apol-

Τοὺς τὰς θείας Γραφὰς μὴ ἐπισταμένους, ἐξ αὐτῆς λοιπὸν τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως, παῖται ἐφελθόμεν περὶ θεογνωσίας λέγειν. Ὁρώμεν γὰρ τινὰς οὐσίας ἐν τῇ κτίσει οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ὑπὲρ φύσιν μετ' ἀλλήλων ὑπερτούσας· οἷόν τι λέγω, φύσις ἡ τῶν ὑδάτων, οὐσία βροστῆ, καὶ καταφερρῆς ὑπάρχει, πῶς; ἔρωμεν τοὺς λεγομένους σίφωνας ἐκ τῆς θαλάσσης ὕψωρ πρὸς τὰς νεφέλας ἀνάγοντας· τὸ δὲ θαυμαστὸν βροτὸν τὸ ἀλμυρὸν ἀνερχόμενον, γλυκὺ ἐπὶ γῆς διὰ τὸν θρῆβρον κατέρχεται; Πῶς δὲ πάλιν ἡ τῶν σωμάτων φύσις βολιστικὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα, ἔρῃται; ἀβολιστος, καὶ ἄδουτος ἐν τοῖς ὑδασι τῆς Μαρμαρικῆς Πενταπόλεως; οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑδατος καὶ πυρὸς ἐναντία ἡ φύσις ὑπάρχουσα, ἐν πῶς ἅμα ἦν, ὅτε ἐν Λυκίᾳ τῆ θραὶ τῆ λεγομένη Ὀλύμπω, καθὼς μυριάδες ἀνθρώπων ἐιστάσασιν, καὶ μέγρε τοῦ νῦν ἐκείνων βίβλουσι; καὶ ἄλλα παράδοξα ἐν τῇ κτίσει θεωρούμενα, καὶ θαυμαζόμενα, ἅτινα οὐκ ἂν οὕτως ὑπὲρ φύσιν γενέσθαι ἐμελλον, εἰ μὴ οὐσία τις θεοῦ ἦν τούτων δεσπόουσα, καὶ τοῦτοις ἐπιτρέπουσα, ἀλλήλοισι μὴ ἀντιτάττεσθαι. Ὡ Ἑλλήνων παῖδες! βροντῆς στεβρῆδς γινομένης, πῶς ἅπασα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τρέμει, φρίττει τε καὶ ἐξίσταται, μνηύουσα διὰ τοῦ σήματος, ὅτι ὑπὸ δεσπότου ἐστὶ, τοῦ τὰς βροντὰς ἐργαζομένου. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἀπειροτέρους τῶν Ἑλλήνων, ἦγουν ἀγραμμάτους, εἰς θεογνωσίαν φέροντα ὑποδείγματα. Πρὸς δὲ τοὺς παρ' αὐτοῖς σοφοὺς, ἐκ φιλοσόφων ἀρχαίων δυνατῶν, μαρτυρίας πολλὰς περὶ θεοσεβείας τινὲς Ἑλλήνων σοφοὶ ἔφρασαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οικονομίαν ἀμυδρῶς προσηύψωσαν. Καὶ γὰρ πρὸ πολλῶν χρόνων τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας, σοφὸς τις ὀνόματι Ἀπόλλων, θεῶν, ὡς οἶμαι, ἐπικληθῆς, ἐκίσει τὸν ἐν Ἀθῆναις ναόν, γράψας ἐν αὐτῷ βωμῷ, Ἀγνώστῳ θεῷ. Ἐν αὐτῷ τοῖσιν συνήχθησαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφοί, ἵνα περὶ τοῦ ναοῦ ἐρωτήσωσιν αὐτὸν, καὶ περὶ προφητείας, καὶ θεοσεβείας, ὧν τὰ δόγματα ἐρούμεν ταῦτα. Πρῶτος Τίτων, δεύτερος Βίας, τρίτος Σόλων, τέταρτος Χεῖλων, πέμπτος Θουκιδῆς, ἕκτος Μένανδρος, ἕβδομος Πλάτων. Οὗτοι οἱ ἐκτὶ φιλοσοφοὶ ἔφρασαν τῷ Ἀπόλλωνι· Προφήτευσον ἡμῖν, προφήτα, ὦ Ἀπόλλων, τίς ἐστίν ὁδε εἶπων,

(27) Affine est quod ait Aristoteles *Περὶ θαυμασιῶν ἀκουσμάτων* tom. I, p. 1165: Καίτεται δὲ συνεργῶς περὶ Λυκίαν καὶ μεγάλην πόλιν τῆν ἐν Πελοποννήσῳ. Ubi interpretes ineredite, Megaram Peloponnesi urbem, vertit. Neque enim Megara erant in Peloponneso. Sed hic Megalopolis Peloponesiaca urbs memoratur. — S. Methodius in libro *De resurrex-*

tionem (apud nos t. XVIII, col. 936): *Vidi ego in Olympo (is porro mons est Lyciae) ignem sponte sua, in montis cacumine, ex imo terrae erumpentem; iuxta quem exstat arbor Agnus nomine, a leo florida, virens et opaca, ut jugibus potius aquis irrigua nasci cideatur.* Edit.

τίνος ἐστὶ ὁ μετὰ τὸ βωμὸς οὗτος; Πρὸς οὗτος δὲ Ἀπόλλων ἔφη· Ὅσα μὲν πρὸς ἀρετὴν, καὶ κόσμον ὀφρω-  
 ζοῖτε ποιεῖν, ποιήτε. Ἐγὼ γὰρ ἐφευγείας τραπεζῆ  
 ὑψιμέδοντα, οὐ λόγος ἀφθεγχτος ἐν ἀδείῳ [ἀδέτῳ]  
 κέρη ἔγγυμος ἔσται, ὥσπερ πυροφόρον τόσον ἅπαντα  
 κέρων ζωγράφου, Πατρὶ, προσάξει δῶρον. Μαρία δὲ  
 τὸ ὄνομα αὐτῆς· ἔστι δὲ ἡ λύσις προφητείας οὕτως...  
 περὶ μὲν τοῦ ναοῦ ἔστιν ὁ πρῶτος λόγος. Ὅσα, φησὶ,  
 πρὸς κόσμον τοῦ ναοῦ, καὶ κάλλος θυατῶν ὑμῖν ποιη-  
 σαι, τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Ἐγὼ γάρ  
 ὑπολαμβάνω εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ τρισυπόστατον μέ-  
 γαν ὕψιστον βασιλέα. Τούτου ἄναρχος Θεός, καὶ Λό-  
 γος ἐν ἀγάμῳ κέρη σαρκούται, καὶ ὥσπερ πυροφό-  
 ρον τόσον, ἡ ὡς δυναμώτερον, ἅπαντα κέρων φανή-  
 σεται, ἀλειύων τοὺς ἀνθρώπους, ὥσπερ ἰχθύα ἐκ τοῦ  
 βοθοῦ τῆς ἀπιστίας, καὶ ἀγνωσίας, οὕτως; προσ-  
 ἀξει τῷ ἔκτου Πατρὶ δῶρον. Μαρία δὲ τὸ ὄνομα αὐ-  
 τῆς. Καὶ τοῦτο μὲν προφητεῖον ὁ Ἀπόλλων εἶπε.  
 Τίτων ἔφη· Ἦξεν ἡ ἀνίσχυσα ἡμῖν μέλλον τὸν οὐ-  
 ράνιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς παῖδα ἢ ἄναδρος κέρη  
 κῆς. Βίαις εἶπεν· Οὗτός ἐστιν ἀπὸ οὐρανῶν βεβηκώς,  
 φλογὸς ὑποβαλὼν ἀθάνατον πῦρ· ὄντα τρέμει οὐρανός,  
 γῆ τε, θάλασσα, τάρταροι, καὶ βῆθιοι δαιμόνες, αὐτο-  
 πάτωρ τρωσίλοις. Σάλων εἶπεν· Ὅψι ποτε ἐπὶ τὴν  
 σχεδὴν ταύτην ἐλάσει Θεὸς γαῖα, καὶ ὄχη σφάλμα-  
 τος σάρξ γενήσεται ἀκαμάτου θεότητος, ἀνιάτων πα-  
 θῶν λύσει; φοροῦσα, καὶ τούτου μικρὴν γενήσεται  
 φθόνου λαοῦ, καὶ πρὸς ὕψος κρεμασθεῖς, ὡς θανάτου  
 κατάδοτος, εἰς πάντα πρὸς πᾶσι. Χιλιῶν εἶπεν·  
 Ἀκαμάτος φύσις Θεοῦ γενήσεται. ἐξ αὐτοῦ δὲ ὁ αὐ-  
 τὸς οὐσία, καὶ Λόγος. Θουκιδίδης εἶπε· Θεὸν σέβου  
 καὶ μάνθανε· μὴ ζητεῖ δὲ τίς ἐστὶ, καὶ πῶς; Οὐ γάρ  
 ἔστιν οὗτε οὐκ ἔστιν, ὡς ὄντα τούτου σέβου καὶ μάν-  
 θαν· ἀσιθῆς γὰρ τὴν νοῦν ὁ θέλων μανθάνειν Θεόν.  
 Μένανδρος εἶπεν· Ὁ παλαιὸς νέος, καὶ ὁ νέος ἀρ-  
 χαιοῦς ὁ Πατὴρ μόνος, καὶ ὁ νέος Πατὴρ· τὸ ἐν  
 τρία, καὶ τὰ τρία ἐν· ἄσαρκον σαρκικόν. Γῆ τέτοκε  
 τὸν οὐράνιον βασιλέα. Πλάτων εἶπεν· Ἐπειδὴ ὁ  
 Θεὸς ἀγαθός, οὐ πάντων εἶναι αἰτίος, ὡς οἱ πολλοὶ  
 λέγουσι. Πολλῶν δὲ ἀναίτιος· καὶ τὸν μὲν ἀγαθῶν οὐ-  
 δὲν ἄλλο φερὲν αἴτιον εἶναι μόνον τῶν καλῶν, κακῶν  
 δὲ οὐκέτι. Αὐτὸ πάλιν ἔφησαν οὗτοι οἱ ἐπὶ τὰ καὶ εἶπεν·  
 Εἰ μὲν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, καὶ περὶ τῆς  
 ἀγίας Τριάδος. Ἄλλος δὲ τις τῶν Ἑλλήνων σοφῶς  
 μὲν ἔειπεν τινῶν, Ἀσκληπιδῆς λεγόμενος, αἰτιῶν  
 ἔρημικῶν τῶν πάντων φιλοσόφων φιλοσοφώτε-  
 ρον δόναι αὐτοῖς λόγον περὶ Θεοῦ φύσεως· ὁ δὲ  
 Ἐρημῆ λαθῶν σιφίρων ἔγραψεν οὕτως· Εἰ μὴ πρῶ-  
 ταις τῶν πάντων Κυρίου, οὐ μὴ τὸν λόγον  
 τούτου ἀποκαλύψαι ἠθέλοντο· οὐδὲ ἡμᾶς τοιούτους  
 ἔργος καταλεῖν, ἵνα περὶ τούτων ἐρωτησῆται. Οὐ  
 γὰρ ἐρικτινὲς εἰσὶν εἰς ἀμύθητους τοιαῦτα παρασχέσθαι  
 μυστήρια· ἀλλὰ τῷ νοῦ ἀκούσαντων ἀκούσατε. Ἐν  
 μόνον ἡν· φῶς νεορὴν περὶ φωτός νεοροῦ, καὶ ἦν  
 αὐτὰ ἐνωσις ἐκ τοῦ νοῦ φωτὸς, καὶ πνεῦματι. Τὰ πᾶν-  
 τα ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτόν, εἰς γόνιμον ἐκ γόνιμου,  
 καταλεῖν ἐπὶ γόνιμῳ ὕδατι ἔγκουσι τὸ ὕδωρ ἐκπί-  
 σν. Οὐδὲ; πῶς οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες προσήφτη-  
 σαν, καὶ τὸν προάναρχον Θεόν, καὶ τὸν συνάναρχον

A li, dixerunt: Vaticinare nobis, o propheta, o  
 Apollo. Quis est hic, dic, cujus est altare cui tu  
 astas? Tum Apollo ait: Quæ quidem ad virtu-  
 tem et decorem spectant, quæque vos facere per-  
 timescitis, facite tamen. Ego namque mando ter  
 unum superne regnantem, cujus verbum non vo-  
 cale, in puella inclusus erit, qui quasi arcus ignita  
 mittens tela, totum mundum captum Patri in do-  
 num offeret. Maria autem est puellæ nomen. Pro-  
 phetia vero hæc est explicatio.... de templo primus  
 sermo intelligitur. Quæcumque, ait, ad templi orna-  
 tum et decorem præstare poteritis, Deo et homini-  
 bus placita erunt. Ego namque arbitror esse in  
 cælo, in tribus hypostasibus magnam altissimum  
 Regem. Hujus (filii) experit initii Deus et Ver-  
 bum, inuupta in virgine incarnatur, et quasi arcus  
 ignita mittens tela, seu ut quidpiam eo validius,  
 totum mundum piscabitur, homines scilicet quasi  
 pisces ex profundo infidelitatis et ignorantia extrahet,  
 quos Patri in donum offeret. Maria autem no-  
 men ejus erit. Et hæc quidem vaticinando dixit  
 Apollo. Titon dixit.... Cælestem Dei et Patris  
 528 Filium viri expers puella in utero gestat.  
 Bias inquit: Hic est qui de cælo venit, qui que  
 flammantem æternum ignem submittit: quem tre-  
 munt cælum, terra, mare, tartari, et in profundo  
 demersi dæmones, imperator felicissimus. Solon  
 ait: Vel sero tandem in hac navicula ad terram  
 appellet Deus, et absque peccato fiet caro infatiga-  
 bilis deitatis, quæ insanabilibus morbis medelam al-  
 tatura est. Hic ad tantillum temporis spatium, po-  
 puli invidiæ subjicietur. In altum suspensus, quasi  
 ad mortem damnatus, erga omnia mansuetus cadet.  
 Chilon inquit: Infatigabilis erit Dei natura,  
 ex ipso autem est qui substantia est atque Ver-  
 bum. Thucydides ait: Deum venerare, ac disci-  
 to illum: ne tamen quæras quis aut quomodo sit.  
 Non enim est tempus quo ille non sit, ut existen-  
 tem cole, atque ita edisce illum. Impius namque  
 mente est, qui velit ediscere quid sit Deus. Me-  
 nander ait: Antiquus novus, et novus antiquus:  
 Pater solus et solus Pater: Unum tria et tria  
 unum: carnis expers carnale. Terra peperit cæ-  
 lestem regem. Plato dixit: Quoniam bonus est  
 Deus, non omnium esse causa potest. Multorum  
 non est ille causa. Et bonorum quidem nulla alia  
 causa potest esse: malorum non item. Rursus  
 ii septem dixere, ita quidem de Christi œcono-  
 mia, et de Trinitate (dictum sit). Alius porro  
 Græcorum fuit, vir sapiens, Æsculapius nomine,  
 cum quibusdam aliis: philosophisque omnibus in-  
 terpretationem aliquam postulantiibus, atque de  
 Deo reconditoris philosophiæ verba audire cupien-  
 tibus; accepto Mercurius calamo, hæc scripsit:  
 Nisi providentia quædam esset omnium Domini,  
 nonquam hujusmodi sermonem revelare vellet,  
 neque nos ille in ejusmodi operibus detineret, ut  
 de his quæstiones haberentur. Neque enim viris

non initiatis possibile est ejusmodi tradi mysteria, A  
sed audite, ac mente attentis estote. Unum solum  
erat. Lux spiritualis ante lucem spirituales :  
eratque illa, conjunctio mentis cum luce et cum  
Spiritu. Omnia ex ipso et in ipsum, in prolificum  
ex prolifico. Descendens in prolificam aquam, prægnantem effecit aquam. Viden' quo pacto Græci prophetavere, ac eum qui ante omne principium erat, qui que una cum illo expers principii est, Filium et Verbum : necnon ejusdem throni participem et consubstantialem Spiritum, itenque venerandam crucis passionem prænuntiarunt. Ipsi gloria et imperium, cum Patre principio carente, et sanctissimo Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

αὐτοῦ Ἰῆν, καὶ Λόγον, καὶ τὸ σύνθρονον αὐτοῦ καὶ ὁμοούσιον Πνεῦμα προεκήρυξαν, καὶ τὰ τίμια τοῦ σταυροῦ πάθη προσέκηρυξαν· αὐτῶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάγκῃ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

#### IN TRACTATUM DE CORPORE ET ANIMA MONITUM.

En tibi, Lector erudite, eum sistimus tractatum, quem memoravit Gerardus Vossius in Gregorii Thaumaturgi editione Parisiensi anno 1622, p. 120. Ubi ait ille, exstare Græce Romæ in bibliotheca Sfortiani num. 77, pulchram sancti Athanasii episcopi Alexandrini tractationem, de natura corporis et animæ, et de separatione animæ a corpore. At vereor ut vir eruditus æquus hac in parte rerum astimator deprehendatur. Tametsi namque quædam hic sunt, quæ non abs re dicuntur, alia tamen sunt futilia et Athanasio magno indigna, cujusmodi est frigida illa animæ definitio, et similia quæ tute advertas. Unde porro jam prodeat hoc opusculum, ex hisce Joannis Guillotii nostri verbis accipe, qui sua manu exscripsit, nobisque transmissit. Ex cod. Græco bibliothecæ Vaticanæ, num. 700, in charta papyracea, videtur habere 400 annos. Est elegantis manu, sed minusculis litteris exaratus. Est collectio diversorum operum, et fragmentorum SS. Patrum. Continet inter cetera sequens opusculum.

#### 529 ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

#### ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

#### ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗΣ.

#### S. P. N. ATHANASII

#### DE CORPORE ET ANIMA.

Exploratum est corpus constitutionem suam acci- B  
pere ex elementis, pariterque dissolutionem. Quam-  
obrem corpora sive hominum sive cæterorum anim-  
mantium facile corrumpuntur ac moriuntur, cum  
ex quatuor elementis sint composita, nempe terra,  
sole, aqua et aere, quæ et ipsa nec senio, nec mar-  
core libera manent, quemadmodum et corpora, cum  
corpora omnia ex terra sint facta. Res autem sim-  
plices nec compositæ facile perseverant, et usque  
ad consummationem indissolutæ manent : qualia  
sunt, sol, hominis anima, lux, luminaria, aer, aqua,  
ignis, spiritus, omnia demum simplicia. De anima  
vero hæc dicimus : quod scilicet in illa sint quinque  
passiones ; quæ passiones animales vocantur. Sunt  
autem illæ : Ira, tristitia, timor, sollicitudo, invidi-  
a. Qui vero sagaci instructus est cogitatione, omni-  
bus potest imperare. Anima vero, secundum se  
existit quasi ignis ardens. Quemadmodum ignis ea  
quæ in lehetem conjiciuntur concoquit ; ita et ignea  
anima cibos in ventrem immissos comminuit et  
consumit. Eiamsi porro ψυχή seu anima nuncupatur,  
non ita tamen vocatur, quod sit ψυχρά seu fri-

Σώμα τῷ ἔχοντι τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν στοιχείων  
δέχεται, καὶ διαλύσιν, καὶ ἀφανίζεται. Διὰ τοῦτο τὰ  
σώματα, καὶ ἀνθρώπων, καὶ ζώων, εὐφραρὰ τε καὶ  
εὐθνήτα τυγχάνουσιν, ἐκ τεσσάρων στοιχείων συ-  
νιστάμενα, λέγω δὴ, γῆς, ἡλίου, ὕδατος, καὶ ἀέρος,  
καὶ αὐτὰ οὐκ ἀγέγρατα, οὐκ ἀμέραντα ἕως τὰ σώματα  
μένει, ἀλλὰ θήσκει καθὰ καὶ τὰ σώματα, ποιηθέντων  
πάντων σωμάτων ἐκ γῆς. Τὰ δὲ ἀπλά καὶ ἀσύνθετα  
τῶν πραγμάτων εὐδιάμονα, καὶ ἕως τῆς συντελείας  
ἀκατάλυτα μένει· οἷον ὁ ἥλιος, ψυχὴ ἀνθρώπου, φῶς,  
φωστῆρες, ἀήρ, ὕδατα, πῦρ, πνεῦμα, καὶ πάντα τὰ  
ἀπλά, καὶ ἐν ἰδίᾳ. Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν οὕτως· ὅτι  
εἰσὶ πέντε πάθη ἐν αὐτῇ, ἅπανα ψυχικὰ πάθη κα-  
λοῦνται. Εἰσὶ δὲ ταῦτα· ὀργή, λύπη, φόβος, φροντίς,  
καὶ φθόνος. Ὁ οὖν φρόνιμος ἔχων τὸν λογισμὸν,  
C δύναται πάντα κρατεῖν. Ἡ δὲ ψυχὴ ὑπάρει καθ'  
ἑαυτῆς, ὡς πῦρ καϊόμενον, καὶ ἕως τῆς πύρ τὰ βαλλόμε-  
να εἰς τὸν λέθητα ἔχει, οὕτω καὶ ἡ πικρῶδης  
ψυχὴ τὰ παραπεμπόμενα οἷα τῇ κοιλίᾳ λεπτόνει,  
καὶ δαπανᾷ. Κἀν δὲ ψυχὴ λέγεται, οὐ λέγεται διὰ τὸ  
οὕτως εἶναι ψυχρὰν τὴν οὐσίαν, ὡς τινες τῶν ἀπλο-  
στέρων διενόησαν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκ πολλῆς θεοου-

τητος ἀναξηραίνεσθαι αὐτὴν τὰ ὑγρά, ὡς ἐστὶ πληρο-  
φορηθῆναι, καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡλίου· ὡν γὰρ  
πυρῶδης, καὶ θερμώδης πηλὸν ξηραίνει, καὶ πάν-  
ωγρον ἀνιμάται. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ θερμὴ ἐστὶ κατὰ  
φύσιν, περὶ τοιαυτοῦ ἐκ τῶν ἀποθνήσκοντων· ἢ  
γὰρ ὄρα ἡ ψυχὴ χωρισθῆν ἀπὸ τοῦ σώματος, πάντα  
τὰ μέλη εὐρίσκονται χροσταλλώδη, καὶ οὐδὲν ἔχον  
πᾶσι χειμερίου. Ἔως γὰρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφήν  
εἰς ἀφροσίαν, τὸ σῶμα θάλλει, καὶ ἀναδίνεται· ὑπόταν  
δὲ ἀπορήσῃ αἰτῶν, αὐτὸ τὸ σῶμα ἀντὶ τροφῆς ἀν-  
έχει πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς. Ὡστερ οὕτε  
ἀγγεῖον γαλκῶν, ἔχει λίθος ἐπὶ κλιβάνου, οὐ δύναται  
ἀνεῦ ὕδατος φέρεσθαι τὴν τροφήν τοῦ πυρὸς, ἐκφρού-  
γεται γὰρ καὶ διαλύεται τελείον· οὕτω καὶ ὁ λίθος τοῦ  
σώματος, μὴ ἔχον τὴν τροφήν, παρὰ τῆς πυρῶδους  
ψυχῆς· ὑποαικμύμενος ἀποκαίεται παντάσῃ. Ἄν  
θῆλῃς δοκιμάσαι μαθεῖν παρὰ τινος, πῶς διακρίνεται ἡ  
ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ἐρώτησον αὐτόν· εἰπέ μοι, ἐν  
ὄλω τῷ σώματι κατοικεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν  
ἐνὶ τόπῳ; Καὶ ἐὰν εἴπῃ σοι ἐτι ἐν ὄλω τῷ σώματι,  
εἰπέ αὐτῷ· Καὶ πῶς τέμνουσαι τὴν χεῖρα, ἢ τὸν πόδα  
τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐ κόπτεται ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ πάλιν  
ζῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἴπῃ σοι,  
ἐτι ἐν ἐνὶ τόπῳ, εἰπέ αὐτῷ ἐτι. Καὶ πῶς εἶσαι τὰ ἄλλα  
μέλη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς; Πῶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον  
ψυχὴν νεκρὸν ἐστὶ, καὶ οὐκ οἶδα τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ  
εἶπω σοι ἐν πολλῷ τόπῳ, καὶ πολλῷ τέρπῳ, καὶ ποῦ  
ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ· ἐν τρισὶ τόποις ἀναγκαίοις τοῦ  
σώματος ἐστὶν ἐνδρυμένη· καὶ ὥστερ ἡ ἀκτὶς τοῦ  
ἡλίου ἀεὶ ἐνα τόπον χωρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τὸν οἶκον,  
φωτίζει δὲ πάντα τὸν οἶκον, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν  
τρισὶ τόποις τοῦ σώματος κατοικοῦσα φωτίζει τὸν  
οἶκον ὅλον τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ,  
τῷ ὀπισθεν μέρει τῆς κεφαλῆς, ὅπερ κότυλον ὀνομά-  
ζουσι, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλέβαις. Ἐν τούτοις  
τοῖς τρισὶ μέρει κατοικεῖ ἡ ψυχὴ. Διὰ τοῦτο ἢ ὄρα  
κρονοσῆ ἡ κεφαλὴ, ἢ ἡ καρδία, ἢ ἡ βασιλικὴ φλέβη  
ἐκρεύσῃ αἷμα πολὺ, καὶ εὐθὺς χωρίζεται τοῦ σώματος  
ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὐρίσκειται. Κατοικοῦσα  
δὲ ἡ ψυχὴ, ἐν τοῖς τρισὶ μέρει, μεταδίδουσαι ὄλω τῷ  
σώματι τῆς οὐκείας φωτισμοῦς δυνάμεως.

A *gida*, ut ex simplicioribus quidam arbitrantur; sed  
quia vehementia calorū bumida exsiccāt, ut ex  
solis vi et efficacā compertum est: cum sit enim  
igneus calidusque, lutum exsiccāt, et humiditatis  
plenum quodlibet in exhalationes solvit. Quod au-  
tem anima sit natura sua calidā; id sane mortuo-  
rum exemplum tibi persuadet: quā enim hora a  
corpore anima separata est, omnia membra con-  
gelata deprehenduntur; nihilo minus quam quis  
hieme patiatur. Quandiu enim anima cibum copiose  
recipit, viget corpus ac vegetum est; ubi vero ali-  
mento privatur, ipsum corpus cibi loco obstitit ani-  
mæ calorū. Quemadmodum vas æneum, seu lebes  
in cilibano, non potest sine aqua ferre ignis vehe-  
mentiam; torretur enim ac prorsus dissolvitur; eo-  
dem quoque modo corporis lebes, si caret alimento,  
ab ignea anima prorsus tabe factus omnino deficit.  
Si cupias ab aliquo ediscere qui se habeat anima in  
corpore, sic interrogato illum. Dic mihi, in totone  
corpore habitat anima hominis, an aliquo in loco?  
Quod si dixerit tibi: In toto corpore, dic illi: Et  
qui fit, ut abscessa manu vel pedis hominis, non  
secetur anima, sed adhuc homo vivat, nec moria-  
tur? Sin dixerit tibi: In uno loco; reponē illi:  
Quomodo ergo subsistunt alia omnia membra?  
Quidquid enim anima caret, mortuum est, nec scio  
quid dicere velis. Ego autem dico tibi, quo loco,  
qua ratione, et ubi requiescat anima: tribus in lo-  
cis corporis firma consistit; ac quemadmodum ra-  
dius solis in unum semper domus locum concedit  
et ingreditur, illuminatque totam domum; ita et  
anima tribus in locis corporis habitans, totam  
corporis domum collustrat. Habitat porro in corde,  
in posteriore capitis parte, quoniam cotylum vocant, et  
in basilicis seu regni venis. In hisce tribus partibus  
habitat anima. Quamobrem quā hora percussit caput,  
aut cor, aut ex basilica vena emanat copiose  
sanguis, statim a corpore anima separatur, ac mor-  
tuum corpus invenitur. Anima porro in tribus  
partibus habitans toti corpori propriæ virtutis illu-  
strationem dispensat.

## 530 IN LIBROS DE TRINITATE ADMONITIO.

*Multa de hisce libris occurrunt investiganda: nam ut incertus auctor, sic varia eorum forma, diversa omnino operis totius distributio: nec minoris est operæ primigenium et nativum assignare ordinem, quam qui sit antiqui hujusce factus pater indicare. In manuscriptis sane omnibus, ut et in editis quos in-picere licuit, opus Athanasio ascribitur. At non par ubique librorum numerus. Discrimen totum ut lectori exhibeamus, qui in manuscriptis, quique in editis sit operis status, quæ conditio, jam enarremus. In manuscripto itaque nostro Sangermanensi, n. 724, sexcentorum circiter annorum, hoc præmissio titulo: Incipit liber sancti Athanasii episcopi De sancta Trinitate, hisce verbis inchoatur: Tu unius Deus Pater, et unigenitus Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Atque hic est liber primus.*

*Ad librum secundum hæc est inscriptio: Incipit liber secundus, De propriis personis, et de unito nomine divinitatis. Postea sic exordium habet: Interrogatio. Nunc per singula nomina personarum, ut nomen deitatis mihi exponas postulo.*

*Ad librum tertium: Incipit liber III, De assumptione hominis. Cujus initium: Quemadmodum una deitate, eandemque unam æqualitatem confiteris Filium esse.*

*Ad quartum librum: Incipit liber quartus, De singulis nominibus, adversus novellam hæresim Potentini.*

*Cujus principium est*: Interr. Hic jam de singulis nominibus atque personis identidem refert mihi.

*Ad quintum*: Incipit liber quintus, De unita ac sempiterna substantia Trinitatis. *Principium sic habet*: Interr. Hic contradicentis persona est Ariomanitarum. Cur conexus est sempiternum, etc.

*Ad sextum*: Incipit liber sextus, De beatitudine fidei, et præscriptione sectæ pessimæ. *Cujus initium*: Interr. Posco a te de unito deitatis nomine multifarie dictum, ut identidem repetas.

*Ad septimum*: Incipit liber septimus, De professione Regulæ catholicæ cum increpatione hæreticorum. *Cujus initium*: Propter quod impensissime obsecro tuam sublimitatis gloriam, ut elonges a sensibus nostris.

*Ad octavum*: Incipit liber octavus, De Fidei unitate. *Cujus principium est*: Fidei unius substantiæ Trinitatis, hoc est, Patris et Filii et sancti Spiritus.

*Octavus porro liber in hac verba desinit*: Corona autem capitis continet purpuram et hominem; unum imperium virtutis ostendit: sic Pater in Filio et Filius in Patre: Spiritus autem sanctus conjunctio, deitas (Reg. deitatis) virtus et unitas Trinitatis. *Postea hæc leguntur*: Explicit liber octavus Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. Hos libellos viii transcripsi, qui multa addita et immutata continent. Incipit libellus fidei, Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. *Postea sic incipitur*: Cum legeris per hanc fidem, moneo ut mei memor sis in orationibus tuis. Ne forsitan negligenter quisquam hoc obiretator contingat, quia scriptum est: « Ne projiciatis margaritas ante porcos ». Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum, etc. *Post eam fidei confessionem hæc subsequuntur*: Explicit Expositio fidei, incipit ejusdem de Trinitate et de Spiritu sancto. *Initium porro sic habet*: Illis qui Filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam de Spiritu sancto dabimus responsum, etc. *Post huncce librum superioribus prolixiorum, legitur*: Sancti Athanasii episcopi de Trinitate liber explicit. Incipit Altercatio S. Athanasii episcopi contra Arium, Sabellium vel Photinum hæreticos. *Quod opus post libros de Trinitate a nobis codicum vestigio hærentibus reponetur.*

*In codice Reg. 5624, idem ordo servatur. In fine porro octo librorum sic legitur*: Explicit liber octavus Fidei Patris et Filii et Spiritus sancti, Athanasii episcopi. *Deinde ita habet*: Expositio fidei catholicæ. Credo in Deum, etc., uti supra. *Reliqua eodem quo Sangermanensis codex ordine.*

*In editione operum Athanasii anno 1556, Basileæ, et in Commeliniana, septem tantum priores libri component, omissis iis omnibus quæ post libros de Trinitate in manuscriptis leguntur.*

*In editione autem Parisiensi Græco-Latina, undecim libri habentur*: nimirum præmissis septem libris, ut exstant in Commeliniana editione, octavus sic inscribitur: De Ariana et catholica confessione ad Theophilum. *Cujus initium*: Ariani dicunt, Filium Dei non de substantia Dei Patris genitum, sed extrinsecus creatum: qui liber non est in manuscriptis nostris, nec qui mos sequitur. *Nonus*: De Fidei sui ad Theophilum, *cujus initium*: Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam, et Filii ejus Jesu Christi. *Decimus*, De unitate Fidei ad Theophilum, *cujus initium*, Fidei unius substantiæ Trinitatis, hoc est, Patris et Filii et Spiritus sancti. *Hic octavus fertur in mss. Undecimus*, De fide unitatis et Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti. *Cujus initium*: Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in unigenitum, etc. *Hæc est Fidei confessio que in mss. subsequitur post octo libros de Trinitate ad Theophilum. Huic confessioni consequenter adjungitur liber ille sat prolixus qui in manuscriptis sequitur post Fidei confessionem, hisque verbis inchoatur*: Illis qui Filium Dei creatum esse profitentur nequaquam de Spiritu sancto.

*Petrus Franciscus Chiffletius e Societate Jesu, qui Victoris Vitensis et Vigilii Tapensis opera edenda curavit anno 1664, hos de Trinitate libros Vigilii nomine edidit: jure an injuria ei ascripserit mos expendemus. Jam ordinem quod spectat, octo priores libros ut in manuscriptis digesti habentur, recensuit. Nonus autem est, Libellus Fidei, cujus initium*: Credo in Deum Patrem omnipotentem, illa scilicet Fidei confessio superius memorata. *Decimus*, Expositio fidei catholicæ, *cujus initium*: Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam. *Qui liber nonus fertur in editione Paris. Undecimus*, Professio Ariana, et confessio catholica sancti Athanasii, *cujus initium*: Ariani dicunt Filium Dei non de substantia Patris genitum. *Estque liber octavus in edit. Paris. Duodecimus*, De Trinitate, et de Spiritu sancto, *cujus principium est*: Illis qui Filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam, etc., *qui liber in edit. Paris. consequenter ponitur post fidei confessionem sub uno uterque titulo. Ex hiis porro liquidum est quam multis varietatibus mutationibusque obnoxius fuerit horumce librorum ordo atque numerus. Nec minores in contextum intractæ sunt mutationes et additiones, ut monuit nostri codicis excerptor, que tamen in Athanasianis editis non comparant. Ut autem lectori studioso in promptu sit, eas a primigenio contextu discernere, uncinis inclusimus quidquid novi ex manuscriptis huc transmissum fuit. Manuscriptorum porro sequimur ordinem, ac librorum numerum, qui Hincmari tempore idem fuisse 531 videtur: nam octo libros Athanasium contra Arianos edidisse testatur ille; totidem scilicet, quot ex-*

<sup>22</sup> Math. vii, 6.

stant in codicibus nostris manuscriptis. Ac licet ipse librum Athanasii decimum de Trinitate laudet, pag. 497, non eo id agit quod liber ille decimi inscriptionem ferret in codicibus, alias enim sibi ipsi repugnaret Hincmarus, qui octavo tantum alibi recensuit; sed fortassis tractatum illum de Trinitate vocat decimum, quia post octo libellos supradictos duo sequuntur opuscula Athanasii nomine, quorum positum de Trinitate nuncupatum, decimum potest dici si cum præcedentibus numeretur. Illa autem postrema duo opuscula, ut nemo non videt, alius sunt argumenti; atque adeo prioribus libris minime annumeranda; ut nec duo alii libri qui non comparent in manuscriptis nostris, scilicet qui octavus fertur in editione Parisiensi, incipique ita: Ariani dicunt Filium Dei; item qui nonus ibidem habetur, cujus initium: Credere jubemur in Dei Patris omnipotentiam. Quare hosce libros ad calcem octo priorum rejciendos censuimus. De scriptore porro horumce operum varie sunt opiniones: et primum inter omnes convenit non esse Athanasii, quod utique prope palam est ex multis loquendi generibus Athanasio minime familiaribus, tum etiam quod natus horumce libellorum stylus, Latinus non Græcus videtur, nec a quoquam veterum memoretur Græcum ejusmodi Athanasii opus, cujus item nullum vestigium exstat in Græcis Athanasii operum codicibus. Id igitur pro certo habetur, Athanasii non esse hos libellos. Vigilio Tapsensi ascribunt viri clarissimi, Sirmondus, Labbeus, et Chiffletius, qui postremus duodecim libros de Trinitate Vigilii nomine edidit anno 1664, ac eidem his vindicat de causis. 1º Quod opus illud in codicibus manuscriptis jungatur cum Altercatione contra Arium, Sabellium vel Photinum hæreticos, quod opus constat esse Vigilii. 2º Quod in præfatione libri contra Marivadum, Idatius Clarus, seu, ut exprimitur Chiffletius, ipse Vigilius latravit, sese prodat hujusce operis auctorem, hisce verbis: Dudum, dilectissimi fratres, in Neapoli urbe Campaniæ constitutus, cujusdam Varimadi Arianzæ sectæ diaconi propositionibus, a quodam studioso ac religiosissimo viro mihi oblati, rustico quidem sermone respondens, in uno corpore simul libellos de unitate Trinitatis digessi. At primum quod afferitur leve admodum est; licet enim in codicibus jungantur hi libri cum Altercatione contra Arium, Sabellium et Photinum, nequaquam hinc conficitur utrumque opus ejusdem esse scriptoris; librarii enim complura in eodem codice etiam disparata opera compingere solent, multoque libentius ea copulant quæ ejusdem scriptoris nomen præferunt, quod hic sane contigit.

Testimonium Idatii quod spectat, sane apertum illud indubitatumque videtur, et fortasse vel solum esset ad Chiffletii sententiam firmandam satis, si perinde exploratum esset, eundem esse Idatium illum cujus nomen in quibusdam manuscriptis præmittitur, atque Vigilium; seu potius Vigilium Idatii nomen affectasse. At res minime vacat difficultate. Quæ pro Vigilio afferuntur hæc sunt: In subsequenti Altercatione adversus Arium, Sabellium et Photinum, Vigilium illius operis, ut putatur, auctor, hæc scribit L. II, n. 45: Audianus autem et beatissimum Paulum, de hoc eodem mysterio apertius disserentem, et tres unum Deum confirmantem; sicut in libro quem adversus Marivadum, nefandæ hæresos vestræ diaconum edidimus, plenissime constat expressum; de quo nunc in hoc loco perpaucis interserimus. Dum ergo ille objiceret, quod unio excludat æqualitatem Trinitatem, et æqualitas repellat unionem, inter alia multa hoc ego retuli. Audi, inquam, Apostolum hanc Trinitatis unionem calcatis prædicantem, etc. Totum ibi locum offert qui n. 45 comprehenditur, ubi quatuor afferuntur ex Pauli Epistolis sententiæ. Putat igitur Chiffletius, Marivadum hic memoratum, illum ipsum esse qui Varimadus vocatur; qui haud illibenter assentitur, proclivis enim admodum levis illa litterarum commutatio; cum maxime certum sit alias cum Marivadum illum, tum Varimadum celebrem quemdam fuisse Arianum diaconum, qui contra veram de Trinitate fidem scripsit. Ea igitur in re Chiffletio minime repugnans, At non æque compertum est, librum contra Marivadum superiore loco laudatum, eum ipsum esse tractatum qui inscribitur Idatii Clari contra Varimadum, locus quippe ille sat prolixus qui in altercatione contra Arium ex libro contra Marivadum afferitur, nequaquam exstat in tribus Idatii contra Varimadum libris. Nec audiendus laudatus vir Chiffletius, qui ut totum illud fragmentum superius allatum, in libris Vigilii reperiat, sententiæ et Paulina loca hinc inde corradit: imo ex duodecimo de Trinitate libro totum initium collegit, qui tamen liber nusquam inscriptus esse contra Varimadum vel Marivadum, ut nec ceteri de Trinitate libri. Cum igitur locus ille in libris Idatii Clari adversus Varimadum minime compareat, consequens plane fuerit librum Vigilii adversus Marivadum, ex quo ipse superiorem ex. rpsit locum, diversum esse a tribus illis Idatii Clari libris. Vir clarissimus Anselmus erudite isthæc ac fusc persequitur in sua de Symbolo Athanasiano dissertatione, cui lectorem remittimus: nobis enim non licet esse tam prolixus. Hæc tamen, ni fallor, satis erunt, ut liquido constet immerito ascribi libros Idatii Clari Vigilio Tapsensi Afro. Cum igitur Idatio adjudicandi videantur libri tres contra Varimadum, hinc consequitur libellos de Trinitate quos a se digestos memorat Idatius in iisdem contra Varimadum libris, ejusdem Idatii, non Vigilii esse. Quia tamen in omnibus codicibus nomen præferunt Athanasii et fortassis ipso scriptoris consilio, nobis religio fuit Athanasii expungere nomen, quod scriptor ipse præmissum voluit.

Quis porro sit Idatius iste minime constat. Duo quidem memorantur Idatii scriptores, ambo Hispani; alter cognomine Clarus, qui adversus Priscillianum scripsit, ac Theodosio seniore et Valentiniano imperantibus diem clausit extremum, teste Isidoro cap. 2. Alter est Idatius provincia Galliciæ episcopus, Chronico-

rum scriptor, Lemicensis a Sigeberto vocatus, qui Leone imperante diem obiit. Prior, adversus Marivadum illum diaconum Arianum, qui, ut ait Victor Vitensis, Hunerico regi familiaris fuit, scripsisse nequit; nec trium adversus Varimadum librorum auctor erit; si tamen idem ipse sit Marivadus, qui Varimadus, ut vero satis simile est. Alteri ergo, chronologo scilicet, probabilius ascribuntur: cui Clari fortasse nomen a quopiam librario fuerit adjectum.

Ceterum opinamur octo tantum priores libros ad Idatium pertinere; nam sequentia opuscula, quo scriptore prodierint ignoratur; etenim cui sint ascribenda nullus codex, nullus scriptor qui in manus inciderit nostras, indicat. Sed liber qui postremus in manuscriptis et in prius editis habetur, hoc titulo: De Trinitate et de Spiritu sancto, et hisce verbis inchoatur: His qui Filium Dei creatum esse profitentur, nobis videtur Athanasii esse. apprime enim convenit cum aliis *πολυμοῦς*; sive styllum spectes sive argumenta: quare inter germana Athanasii opera tomo primo census fuit, ubi de illo fuit.

## DE SANCTA TRINITATE

### LIBRI XI.

(Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. LXII, col. 257-307, in Vigilio Tapsensi.)

#### IN DISPUTATIONEM S. ATHANASII CONTRA ARIUM ADMONITIO.

*Vigilio Tapsensi hoc opus jamdiu vindicavit Georgius Cassander in edit. Colon. anno 1555, et post eum eruditus vir Chiffletius, ex aperto scilicet ipsius Vigillii testimonio, qui in libro v adversus Eutychem, cap. 2 hæc habet: Et quanquam, inquit, de conciliorum diversis sanctionibus, et nominum religiose aditis novitatibus, plenissime in eis libris, quos adversus Sabellium, Photinum, et Arium, sub nomine Athanasii tanquam si præsentibus agerent, ubi etiam cognitoris persona videtur inducta, conscripsimus, etc. Hujusce vero operis duæ sunt nec modicum inter se discrepantes formæ. Prior que in prius editis Athanasii comparet, altercationem refert Athanasium inter et Arium solum: posterior priore longe auctor a Chiffletio edita disputationi interserit Sabellium et Photinum; et in fine adjicit sententiam judicis Probi. Ambas illas integras redtere visum fuit. Putat Chiffletius, priorem a Vigilio, tum editam fuisse cum adhuc Vandulorum jugo premeretur, adeoque ejus auctor agnoscere nollet; posteriorem vero, cum extra eorum potestatem esset: quippe in qua se et Athanasii personam eminentium esse, et Marivadum ac Palladium Arianos scriptis libris confutasse palam proficitur. Sed palam est hæc conjectando tantum dici. Nec quæ causa sit tantæ inter utramque formam varietatis, satis compertum habetur.*

## DISPUTATIO ATHANASII CUM ARIO

CORAM PROBO JUDICE.

(Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. LXII, col. 153, in Vigilio Tapsensi.)

### ALTERCATIO S. ATHANASII

Contra Arium, Sabellium vel Photinum hæreticos.

(Vide *Ibid.*, col. 179.)



## IN SEQUENTES EPISTOLAS MONITUM.

**532-597** *En tibi, Lector erudite, sistimus epistolas variorum pontificum ad Athanasium, et vicissim Athanasii ad pontifices, ab otiosis hominibus conscriptas. Duæ priores Græce jamdiu exstant in codicibus Athanasianis, iisque perantiquis, suntque imperiti Græculi opus : nam quæ de Trinitate istic prædicantur, ἀνόστα πτερωτά plerumque sunt, et ab usitatis Athanasio loquendi formulis prorsus aliena. Prior epistola Liberii ad Athanasium, mutila videtur initio, ut indicat codex Seguerianus, qui habet ad marginem, ζῆται ἀρχὴν, quære initium. Secunda quæ est Athanasii ad Liberium, nullam præfert epistolæ formam, sed est ceu inepta quadam, et admodum implicata fidei expositio. Estque utrumque opusculum, ut ex verbis conjectare licet, ab eodem scriptore exaratum. Nemo autem, ut opinor, vel tantillum peritus, hæc aut Liberio, aut Athanasio adjudicaturus est. Nam præter styli discrepantium plane conspicuam, non levis est illud momenti, quod in tanta rerum ecclesiasticarum perturbatione, quantâ ineunte Liberio pontificatum, in toto Christiano orbe versabatur; nec de temporum conditione, nec de controversiis Catholicis inter et Arianos, quibus Oriens pariter et Occidens eo tempore confluebat, ullam faciunt mentionem. In his etiam hæc formula usu venit : Patrem, Filium et Spiritum sanctum, unum esse ὑποστάσει, quæ licet Athanasii tempore non dum proscripta esset, a sancto tamen doctore nunquam usurpatur. Eam nihilominus in confesso esse, ac inter veræ fidei clausulas locum habere, statuere videtur qui ementito Liberii et Athanasii nomine has edidit epistolas.*

*Reliquas autem epistolas, quæ Latine postea subsequuntur, hæsimus aliquando dubiis, an edercmus, necne : quia nimirum, exceptis prioribus duabus, aliæ omnes a Commelinianis et Parisiensibus, quod nullius pretii, ac ne memorandæ quidem videantur, prætermittuntur. Et sane commentis sunt et mendacis respersæ, exque variis locis consarcinate, ut ne umbram quidem γνησότητος referant. Verum ne quid in nostra editione lector vel ex spuris desideraret, visum est eas denuo publicare.*

*Ut autem primo conspectu adverteret eruditus lector, non sunt isthæc nisi lacinie, ex Historia Tripartita, ex multis synodaliibus epistolis, et decretis conciliorum, hinc inde excerptæ, et a falsario quodam consarcinatæ, qui ut fucum legentibus faceret, nomina persæpe propria immutavit, annos arbitratus suo, et consules ascriptis. Ad marginem nos undenam lacinie ejusmodi prodeant, pro facultate significavimus.*

## ATHANASII ET QUORUNDAM ROMANORUM PONTIFICUM EPISTOLÆ.

Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Ῥώμης, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀ Liberii, ἐπισκοπὴ Ῥώμης, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀ  
αὐτὸν Ἀθανάσιον, οὗ ἐπέλειον ἄνωρα καὶ Ἐλα-  
ber ὁ Θεὸς Λόγος.

Ἔστιν οὖν ἡμῖν ἡ ὁμολογία, ἐπιποθετὴ μοι Ἀθα-  
νάσιε, Λόγος Θεοῦ, Υἱὸς κατὰ φύσιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ  
Πατρὸς γεννηθεὶς, οὐ κτισθεὶς, ἀλλ' ἀπὸ ὧν συνάναρ-  
χος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἀκαταπαύστως τὸ βασι-  
λειον ἔχων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ  
τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ φύ-  
σιν τῆ φύσει (28) Θεόν, ἀμείριστον ἐκ Θεοῦ κατὰ τὰς  
ἀγίας Γραφάς : τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν Πατέρα, καὶ  
τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν Υἱόν, καὶ τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸ  
ἅγιον Πνεῦμα, ἕκαστον ὄνομα μὴ μεταβαλλόμενον  
ἐπὶ ἀναλίματι ἐκ τῆς οὐκίας ἐπινομασίας : τοῦ εἶναι  
τὴν Τριάδα ἀληθῶς Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ ἐν  
μιᾷ δυνάμει, καὶ ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει. B  
Οὐ γὰρ μερίζεται ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστά-  
σεως, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς πληροῦστος τὸν  
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἔστιν οὖν, καθὼς προεῖπον, ἡ  
Τριάς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μερίζομένη, καὶ τῆ οὐσία  
ἐν, καὶ τῆ θεότης ἐν, καὶ τῆ δυνάμει ἐν, καὶ τῆ βα-  
σιλείᾳ ἐν, καὶ τῆ δοξολογία ἐν, καὶ τῆ εἰκόνι ἐν, καὶ  
τῷ Πνεύματι ἐν : Πνεῦμα γὰρ οὐ μερίζεται. Ἀνάθε-  
μα οὖν λέγου Σαβελλίου τὸ δόγμα καὶ Ἀρείου, καὶ τὰς  
προσηγορευμένας αἵρέσεις, εἰς αἰώνιαν κλίμασιν, κα-  
τὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ταῦτε οὖν τῆ ὁμολογίᾳ,  
ἀδελφεῖ Ἀθανάσιε, τῆ οὐσῆ μόνῃ καὶ ἀληθῶς πίστει

(28) Ita Seguerianus. In editis, τῆ φύσει deest.

consentis; coram iudice Deo et Christo, quaeso mihi rescribas, si perinde atque nos in vera fide sentias; ut confidenter et sine discrimine quaerogis praestare possim. Illud etiam te non ignorare velim, dilecte, nimirum veritatis filius, impassibilem deitate confiteri, necnon aditum Verbi et Dei in carne; qui perfectum hominem assumpsit sine peccato, natus ex Spiritu sancto et ex Maria Virgine, secundum Evangelia: in Christo Jesu. Amen.

**598** *Sancti Patris nostri, Athanasii archiepiscopi Alexandrini, rescriptum ad Liberium, Romae episcopum. Quod perfectum hominem Deus Verbum assumpsit propter salutem nostram.*

Unus Deus immortalis, qui nec videri, nec tangi potest. « Spiritus » enim « est Deus »<sup>22</sup>. Ipse nullo loco potest comprehendi, nec ullus est locus a quo absit. Huius Verbum immortalis est sapientia, incorruptibilis, invisibilis: Filius primogenitus, operum socius, principio carens, sub tactum non cadens, neque principium habens dierum, neque finem vitae expectans: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil »<sup>23</sup>. Ipse est qui hominem efformavit. Hic est qui rationem fabricandas arcae monstravit: hic est qui promissionem dedit Abraham: hic est qui descendit, ut populum salvum faceret, qui Moysi legem dedit: hic est Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, qui in prophetis locutus est, qui in novissimis diebus carnis sumpsit ex Virgine, mortalem, licet non esset ipse mortalis: infirmum, licet non esset ipse infirmus: mortui obnoxium, licet non esset ipse mortui obnoxius: visibilem, licet non esset ipse visibilis. Ipsa suspensa est, non autem ille: ipsa sepulta, non ille: ipsa humanas omnes passiones, ut homo sustinuit, non autem ille. Ille autem est virtus Dei, id est Deus. Qui cum ea quae in inferno insolubilia erant solvisset, imperiumque diaboli evertisset, ascendit eo unde descenderat, qui corpus suum a morte excitatum, postquam liberasset a morte qua detinebatur, Patri obtulit. In illo Patrem intelligimus. Una enim et ipse res est deitate, virtute, substantia, hypostasi, gloria, Dei appellatione, et in Patre Filium quoque agnoscimus. Hic est qui postquam assumpsisset carnem, Jesus appellatus est, quatenus erat homo; hoc est, assumpsit hominem in seipso, « in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter »<sup>24</sup>. Illum credimus nec a Patre, nec a Spiritu sancto separatum: neque tamen dicimus Patrem descendisse, et in homine fuisse. Ita unus Deus Pater

Α ἐν τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς ὁμοφρονεῖς μοι, ὡς ἐπὶ κρίσει Θεοῦ καὶ Χριστοῦ γράψων μοι, εἰ οὕτω φρονεῖς καθὼ καὶ ἡμεῖς, καὶ τὰ ἴσα ἐν τῇ ἀληθινῇ πίστει· ἵνα καθὼ πεποιθὸς ὦ, ἀδελφεῖταις περὶ ὧν ἀξιώεις κελεύειν μοι· καὶ τοῦτο δὲ σε χρὴ εἰδέναι, ἀγαπητῆ, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ἀπαθῆ τὴν θεότητα ὁμολογοῦσι, καὶ τὴν ἑσάρκα ἐπιθεμίαν τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνάλαβε χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου (29), καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, κατὰ τὰ Εὐαγγέλια· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Τὸ ἐν ἀγίοις Πατέρις ἡμῶν Ἀθανασίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀντίγραμμά πρὸς Λιβερίου, ἐπίσκοπον Ῥώμης· ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

Εἷς Θεὸς ἀθάνατος, ἀόρατος, ἀφ' ἑλπίστου· Ἐνεῦμα ἢ γὰρ « ὁ Θεός, ὁ οὐτος ἀχώριστος (30), μὴ ἔχων τόπον οὗ οὐκ ἔστιν ὁ τοῦτου Λόγος, ἀθάνατος σοφία, ἀφάρτος, ἀράτος, Ἰδὸς πρωτότοκος, συνεργός, ἀναρχος, ἀφ' ἑλπίστου, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς προσοικῶν. » Διὰ τοῦτου ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Ἀὐτὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον· οὗτος, ὁ τὴν κιβωτὸν δεῖξας, πῶς ἵνα γένηται· οὗτος ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δούσ τῷ Ἀβραάμ· οὗτος ὁ καταβὰς ἐπὶ τὸ σώσει τὸν λαόν, ὁ Μωσῆ τὸν νόμον δούσ· οὗτος ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ, ὁ ἐν προφῆταις λαλῶσας, ὁ διαβέβητος τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην, ὁ (31) ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σάρκα ἐκ Παρθένου λαβὼν, θνητὴν, οὐκ αὐτὸς ὢν θνητός· ἀσθενῆ, οὐκ αὐτὸς ἀσθενής· ὀφειλομένην θανάτου, οὐκ αὐτὸς ὀφειλόμενος· ὀρατὴν, οὐκ αὐτὸς ὀρατός· αὐτῆ ἐκρημάσθη, οὐκ αὐτός· αὐτῆ ἐτάφη, οὐκ αὐτός· αὐτῆ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ὡς ἄνθρωπος ὑπέμεινεν, οὐκ αὐτός· ἐκίνοσ ἐκ δυνάμει· Θεοῦ, τοῦτ' ἐστὶ Θεός. Ὅ τὰ ἅλута τοῦ ἔθους λύσας, καὶ τὸ κράτος τοῦ διαβόλου καταργήσας, ἀνέβη ἔθεν καὶ κατέβη· ἐγενήσας ἔκκεινο τὸ ταφῆν, προσήνεγκε τῷ Πατρὶ, ἐλευθερώσας· οὐ ἐκρατεῖτο θανάτου· ἐν τούτῳ τὸν Πατέρα νοοῦμεν, ἐν γὰρ καὶ τοῦτο τῆ θεότητι, τῆ δυνάμει, τῆ εὐσίᾳ, τῆ ὑποστάσει, τῆ δόξῃ, τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰδὸν ἐν τῷ Πατρὶ. Οὗτος ὁ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν σάρκα Ἰησοῦς κληθεῖς, καθὼ καὶ ἄνθρωπος τοῦτ' ἔστιν, ἀνάλαβεν ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῷ, ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οἰκεῖ σωματικῶς. » Τούτου ἔχραμεν οὐ διακεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὐδὲ τὸν Πατέρα λέγοντες καταθετικῶς, καὶ ἐν ἄνθρωπῳ γενέσθαι. Οὕτως εἷς Θεὸς Πάτερ παντοκράτωρ παρ' ἡμῶν πιστεύεται, καὶ διὰ τοῦτο ἢ πίστις ἡμῶν ἔστιν, εἷς ἵνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτωρα, καὶ εἷς τὸν Ἰδὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ εἷς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ταῦτα δὲ ἐξ ἐνώτητος μιᾶς, ὀνάμειος μιᾶς, ὑποστάσεως μιᾶς, οὐ-

<sup>22</sup> Joan. iv, 24. <sup>23</sup> Joan. i, 5. <sup>24</sup> Coloss. ii, 9.

(29) Ita Seguerianus. Editi, vero male, ἐκ Πατρὸς.

(30) Forte ἀχώριστος.

(31) Seguerianus, ἐπ' ἐσχάτου. Editi, ἐπ' ἐσχάτου.

αίας μᾶς, θεολογίας μᾶς, κυριότητος μᾶς, βασι-  
λειᾶς μᾶς· εἰκόνας τῆς Τριάδος ὁμοούσιον· « Δι' οὗ  
τὰ πάντα ἐγένετο » οὕτω καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν πι-  
στεύομεν, τοῦτέστι, τοῦ σώματος ἡμῶν κατὰ τῆς  
ἀγίας Γραφῆς, τοῦ φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ αὐτοῦ μετα-  
βάλλομένου εἰς ἀφθαρτὴν καὶ ἀθάνατον ὑπὸ τοῦ  
Θεοῦ. Ἀμήν.

Ita et carnis resurrectionem credimus, hoc est, corporis nostri, secundum sacras Scripturas, commutato  
eo quod corruptibile et mortale erat, in incorruptibilitatem et immortalitatem, per Deum. Amen.

*Incipit Athanasii epistola, et Ægyptiorum pontificum, ad Marcum Papam pro exemplaribus Nicæni concilii, quia Ariani eorum exemplaria incenderant.*

Domino sancto, et apostolici culminis venerando, Marco, sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis, atque universalis Ecclesiæ papæ, Athanasius et universi Ægyptiorum episcopi.

Ad vos pervenisse non dubitamus, quanta et qualia ab hæreticis, et maxime ab Arianis, quotidie patimur. Quoniam in tantum ab eis persequimur, ut etiam vivere jam nos tædeat : nam instanti tempore, subito et insperate in nos irruentes, nosque juxta præceptum Domini, qui ait : *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* \* ; fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos compelescendo non valuerunt, sed omnia nostra depulsi sunt. In tantum etiam nostra vastaverunt, ut nec libros, nec vestimenta ecclesiastica, aliaque ornamenta, nec reliqua utensilia nobis dimiserint. Libros 599 vero nostros usque ad minimum incendentes, nec iota unum relinquentes, propter veritatis fidem, Nicænam synodum, qua clerus et populus imbuebatur, et maxime jam imbuti erant, in contumeliam nostram et omnium Christianorum, incenderunt. Quapropter precamur, Pater beatissime, quia non dubitamus apud vos plenaria esse Nicæni concilii exemplaria, ut illa nobis, quæ sanctæ recordationis prædecessoris vestri Sylvestri fuerunt, sub tanta mittatis stipulatione. Nam quando prædictæ synodo cum pontifice nostro, id est, Alexandrinæ magnæ civitatis episcopo, in diaconatus interfulmine officio, sub nostræ præsentis testimonio, per beatos viros, Victorem [Vitonem] et Vincentium presbyteros, apostolicæ sedis apocriariis, missa sunt prædicto papæ Sylvestro cum astipulatione subnexa capitulorum septuaginta. Sane præsentibus nobis, octoginta capitula in memorata tractata sunt synodo semel, et quadraginta a Græcis Græca dicta lingua, et quadraginta a Latinis, similiter dicta Latina lingua. Sed visum est trecentis decem et octo Patribus, sancto Spiritu repletis, in prædicto concilio congregatis, et maxime jam dicto Alexandro, et apostolicæ sedis apocriariis, ut decem capitula adunarentur aliis, atque congruis in locis insererentur, et ad formam septuaginta discipulorum, vel totius orbis terræ lin-

A omnipotens a nobis creditur : ideoque fides nostra est, in unum Deum Patrem omnipotentem, et in Filium ejus Dominum nostrum Jesum Christum, et in Spiritum sanctum. Hæc autem ex unitate una, virtute una, substantia una, glorificatione una, dominatione una, regno uno, imaginis Trinitatis consubstantiale : « Per quem omnia facta sunt \*\* »

guarum septuaginta, tanti et tam excellentis concilii fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarent orbem, et omnes sub sacerdotali nomine, et Christiano degentes, una fides, et una sacerdotalis regeret norma (32), nec quisque a suo dissideret capite. Nunc ergo, quia, ut prædictum est, inimici sanctæ Dei Ecclesiæ, et maxime Ariani, a quibus quotidie expugnatur et opprimuntur, præfata septuaginta Nicæni concilii capitula quæ de præfata synodo jam facta, jubente Domino meo Alexandro, omnium episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitavi atque transcripsi, sunt igne combusta ; optamus ut a vestræ sanctæ sedis Ecclesiæ auctoritate, quæ est mater et caput omnium Ecclesiarum, ea ad correctionem et recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentem legatos mereamur, quatenus vestra fulti auctoritate, vestrisque precibus roborati, illæsi a memoratis æmulis sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, evadere, nobisque commissos eruere valeamus (33). Vere novimus apostolatus vestri cor gratia sancti Spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis : quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen vestri sumus, vobisque obediētes cum omnibus nobis commissis, et sumus, et esse semper volumus. Ideo decet, et oportet vos nobis hæc quæ rogamus, et alia quæ necessaria juxta sapientiam quam vobis præstitit Altissimus, esse cognoveritis, absque tarditate præstare, ut tantæ miseris æquales a fidelium mentibus detergantur, et quasi vulnus corpori inflixum, auditu tantæ miseris obserato, salutari curetur antidoto, ut divino freti juvamine, vestraque auctoritate atque auxilio roborati, adversantium tergiversationes evadere valeamus, atque inconfuso vultu, non fraude cujusquam percussis, assistere æterno judici mereamur, et vocem audire inquietam : *Euge, serpe bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui* \*\*.

Et subscriptio : Orantem pro nobis sanctum apostolum vestrum longævus Dominus conservet temporibus.

\*\* Joan. i, 3. \* Matth. x, 23. \*\* Matth. xxv, 21 25.

(32) S. Leo, ep 84.

(33) Concil. Romanum anno 724.

*Rescriptum Marci papæ, de missione capitulorum Nicœni concilii Athanasio, et omnibus Ægyptiorum episcopis.*

Dominis venerabilibus fratribus, Athanasio et universis Ægyptiorum episcopis, Marcus sanctæ Romanæ, apostolicæque Sedis et universalis Ecclesiæ episcopus.

Doleo, fratres, et nimium contristor super afflictione vestra, sed oppido consolor, quod vento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum et turbinum afflictiones, inter omnes collectationes, incessanter perduratis. Lectis ergo fraternitatis vestræ litteris, vigorem constantiæ vestræ, quam olim noveramus, agnovimus. Congratulantes vobis, quod ad custodiendum gregem, pastorem curam vigilantes insequimini. Ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt, bestiali savitia simplices quasque dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, ut aliqua correctione proficiant, sed ut ea, quæ sunt sana, corrumpant. Quapropter moneo et hortor dilectionem vestram, ut bonum quod cepistis, adminiculate divina gratia, usque in finem perducere satagatis, veritatis voce manente: *Beatus qui perseveraverit in finem*<sup>66</sup>. Unde enim beata perseverantia, nisi de virtute patientiæ? Nam juxta Apostolum: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur*<sup>67</sup>. Quæ non in eo tantum computanda est, quod contra Christianam pietatem, aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscunque supplicii, cum persecutionum sævitiam suppleant, sed dissimilitudines morum, et contumaciæ inobedientium, et malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus et communia semper membra pulsantur, ut nulla piorum portio conflictatione sit libera, ut nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam hæc, et omnia incrementa probabilius studiorum, et in eis usque in finem perseverantium, atque bonæ voluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda, ut in omnibus quæ agimus, Deus omni perfecte laudetur tempore. De capitulorum namque veritate et numero Nicæni concilii, quibus vos interfuisse, litteris vestræ fraternitatis significastis, a nostris, qui una vobiscum interfuerunt, diligentioribus requisivimus collocutionibus. Qui ita, ut vestræ testatæ sunt litteræ, omnem nobis ordinem exposuerunt, et vestram epistolam per omnia veram esse testati sunt, non ut aliquid sinistrum vestra ex parte arbitremur, sed nos et vos, illosque absque ulla in posterum titubatione unum sentire optaremus, et sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, et Domino providente, in futuro manebit, sine ulla hæreticorum insultatione, firma et immobilis omni tempore persistet. His itaque peractis, diligenter requirentes, in sancto nostræ et apostolicæ sedis

A scrinio, eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Sylvestro sunt directa, septuaginta, sicut significastis, capitula invenimus. Ipsa autem vobis, propter auctoritatem et subscriptionem tantorum Patrum, et ejus magni concilii, minime misimus, sed per eadem, coramque apocrisiariis vestris, alia similia, eundem numerum, eademque verba, et ipsam subscriptionem continentia, vobis rescribere, et sub 600 certa stipulatione et confirmatione mittere curavimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat? Nam non neganda nobis hæc sancti Spiritus dona Dominus docuit, sed fideliter exercenda, et fratribus contradenda, et docenda distribuit (54). Hæc apostolorum viva traditio, hæc est vera charitas, quæ prædicanda est, et præcipue diligenda ac fovenda, atque fiducia inter ab omnibus tenenda: hæc sancta et apostolica mater omnium Ecclesiarum, Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticorum novitatibus depravanda succubuit; sed ut in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fine tenet manet, secundum ipsius Domini Salvatoris divinam pollicitationem, qui suorum discipulorum principi in suis fatus est Evangelii: *Petre, inquam, ecce Satan expetivit ut cribraret vos, sicut qui cribrat triticum: ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*<sup>68</sup>. Consideret itaque vestra excellens prudentia, quam bonum sit persistere in dispensatione vobis credita, et in fide recta, atque hæreticis et æmulis Christi repugnare, et nunquam a veritatis tramite declinare. Quoniam Dominus et Salvator omnium, cujus fides est, qui pro nobis mori non dubitavit, et proprio nos suo sanguine redemit, qui fidem beati Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit. Quod apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse, semper cunctis est cognitum. Quorum et pusillitas mea, licet impar sit et inflata, pro suscepta tamen divina dignatione, ministerio pedisequa cupit existere. Væ enim erit nobis, qui hujus ministerii onus susceptum habemus, si veritatem Salvatoris nostri Jesu Christi, quam apostoli prædicaverunt, prædicare neglexerimus. Væ etiam erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummulariis jubemur, id est, Christianos populos imbucere, et docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis ejus veritatem confundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, et de officio susce-

<sup>66</sup> Matth. xxiv, 13. <sup>67</sup> II Tim. iii, 12. <sup>68</sup> Luc. xii, 31, 52.

(54) Agathu ad Const. Augustum, act. 4 concilii vi gen.

pto, rationem justus iudex Christus Deus distri- A  
ctam egerit? Ideo, fratres, hortor dilectionem ve-  
stram, obtestor, et moneo, ut qua debetis solli-  
citudine, vigiletis ad investigandos hæreticos. et  
inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ, et a suis mentibus  
ne pestis hæc latius divulgetur, severitate qua  
potestis, pro viribus extirpetis. Quantum enim  
habebit a Deo dignæ remunerationis præmium,

*Epistola increpatoria Julii papæ ad Orientales episcopos, pro causis Athanasii, et excessibus contra  
Romanam Ecclesiam.*

Venerabilibus fratribus universis Orientalibus  
episcopis, Julius.

Decuerat vos, fratres, alios ecclesiasticis in-  
struere disciplinis, et non talibus arguere machi- B  
namentis, dicente Domino: *Neminem concutiatis,  
neque calumniam faciatis* <sup>61</sup>, et reliqua. De qua re  
apostolus Paulus nos instruit, dicens: *Prores, si  
præoccupatus fueris homo in aliquo delicto, vos qui  
spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu levi-  
tatis, considerans teipsum, ne et tu teneris* <sup>62</sup>, et  
reliqua. Et alibi Petrus apostolus ait: *Omnes una-  
nimes in oratione estote, compatientes, fraternitatis  
amatores, misericordes, modesti, humiles, non red-  
dentes malum pro malo, vel maledictum pro maledi-  
cto, sed econtrario benedicentes, quia in hoc vocati  
estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui  
enim vult vitam diligere, et videre dies bonos, coerceat  
linguam suam a malo, et labia sua ne loquantur  
dolum. Declinet a malo, et faciat bonum, inquirat C  
pacem, et persequatur eam, quia oculi Domini super  
justos, et aures ejus in preces eorum. Vultus autem  
Domini, super facientes mala* <sup>63</sup>. Quid pejus est,  
fratres, quam quod sacerdotes Domini, qui ab omni  
mala coinquatione, et a nocumento omnium Chri-  
stianorum alieni debent existere, quanto magis a  
fratrum et coepiscoporum insidiis, quos tueri et  
sublevare debent, quos fovero et diligere summo-  
pere oportet, persequuntur eos, ejicere et con-  
muni re privare decernant? Nec recordamini Sa-  
pientiam, quæ ait: *Perversæ enim cogitationes sepa-  
rant homines a Deo* <sup>64</sup>, quanto magis opera iniqua?  
Quid enim nequius est, quam ut illos, de quibus  
Dominus ait: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi  
mei* <sup>65</sup>, quisquam evertere, persequi, destruere D  
nitatur? Probata autem virtus portat, protegit, et  
consolatur oppressos, et docet insipientes. Est  
enim testis humani cordis, scrutatorque verus singu-  
larum conscientiarum, et linguarum singularum ar-  
dior, et hoc quod continet omnia scientiam habet  
vocis <sup>66</sup>. Et alias idem ipse ait: *Deus charitas est.  
In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Fi-  
lium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut  
vivamus per eum. In hoc est charitas, non quasi nos  
dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit  
nos, et misit Filium suum proptionem pro pec-*

*catis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, et nos  
debemus invicem diligere. Deum nemo vidit unquam.  
Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et cha-  
ritas ejus in nobis perfecta est. In hoc intelligimus  
quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam  
de spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus, et testi-  
ficamur, quoniam Pater misit Filium suum Salva-  
torem mundi. Quisquis confessus, quoniam Jesus est  
Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos  
cognovimus, et credidimus charitati, quam habet  
Deus in nobis. Deus charitas est, et qui manet in  
charitate, in Deo manet, et Deus in eo. In hoc per-  
fecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus  
in die iudicii, quia sicut ille est, et nos sumus in  
hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta  
charitas foras mittit timorem, quoniam timor penam  
habet. Qui autem timet, non est perfectus in cha-  
ritate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus  
prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo  
Deum, et fratrem oderit, mendax est. Qui enim non  
diligit fratrem suum, quem videt, quomodo Deum,  
quem non videt, potest diligere? Et hoc man-  
datum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, di-  
ligat et fratrem suum* <sup>67</sup>. Nam ipsa Sapientia  
ait: *Lingua sapientium ornat scientiam, **601**  
os saturorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi  
Domini contemplantur bonos et malos. Lingua  
placabilis, lignum vite: quæ autem immodera-  
ta est, conteret spiritum. Domus justi, plurima  
fortitudo, et in fructibus impij conturbatio. Labia  
sapientium disseminabunt sapientiam, cor stultorum  
dissimile erit. Vicinæ impiorum abominabiles sunt  
Domino, vota justorum placabilia. Qui sequitur ju-  
stitiam, diligitur a Domino* <sup>68</sup>. Item alibi: *Labia  
justi considerant placida, os impiorum perversa.  
Simpliciter justorum dirigit eos, et supplantatio per-  
versorum vastabit illos. Justitia rectorum liberabit  
eos, et in insidiis suis capiuntur iniqui. Justus de an-  
gustia liberabitur, et tradetur impius pro eo. Simu-  
lator ore decipit amicum suum, justi autem libera-  
buntur scientia. In bonis justorum exaltabitur civitas,  
et in perditione impiorum erit laudatio. In benedi-  
ctione justorum exaltabitur civitas, et in ore impio-  
rum subvertetur* <sup>69</sup>. Nec consideratis, qui fratres  
persequi non cessatis, qualia Job patientissimus  
inter cætera exorsus, loquitur: *Auris audiens bea-*

<sup>61</sup> Luc. iii, 14. <sup>62</sup> Galat. vi, 1. <sup>63</sup> I Petr. iii, 8-12. <sup>64</sup> Sap. i, 3. <sup>65</sup> Zach. ii, 8. <sup>66</sup> Sap. i, 6, 7. <sup>67</sup> I Joan. iv, 9-21. <sup>68</sup> Prov. xv, 2-9. <sup>69</sup> Prov. x, 32; xi, 5-11.

*tificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberasset pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum; justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento et diademate, iudicio meo. Oculi sui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius conferebam prædam<sup>70</sup>. Et paulo post: Si negavi, inquit, quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, et non comedi pupillum ex ea, quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum<sup>71</sup>. Nam, si quis hæc recto omnia consideraverit oculo, nequaquam fratres nocere, sed liberare festinabit. Quia nihil deterius est, quam cives civibus invidere, et fratres fratribus insidiari, aut calumnias facere. Talibus enim suffragari volentes insidiosi sancti, synodum congregaverunt generalem in Nicæa, vitam corrigere hominum cupientes in Ecclesia commorantium. Licet dudum instituta sanctorum Patrum multa essent conscripta, posterunt leges, quos sacros canones appellamus, quibus multa pernecessaria ad statum Ecclesiæ sanctæ Dei, et supplementum columnarum ejus, id est, episcoporum, qui eam propriis humeris gestant, ut qui talia tentaverint, aut eis nocere præsumperint, si quidem clerici fuerint, e proprio gradu decident. Si vero monachi aut laici fuerint, anathematizantur. Quibus armati exemplis, oportere arbitrati sumus ab omnipotente Deo inspirati, ut hanc accensam discordiæ flammam extinguere debeamus, apostolica auctoritate, et non concedere eam ulterius animas deprecari humanas. Quapropter una cum omnibus apostolicæ subjectis Regulæ sancimus, ne quisquam deinceps Christianorum talia perpetrare, aut episcopis talia asserere nocumenta, temere præsumat, cum Doctor gentium id ipsum prohibeat, dicens: Seniores ne increpaveris, sed obsecra ut patrem<sup>72</sup>, et reliqua. Bonum est namque procul dubio, et omnibus timentibus Deum desiderabile, cohibere dissensiones et altercationes, fratribus subvenire, et invicem non invidere, sed adjuvare. Audiat, inquit, jam dicta in Nicæa civitate synodus, ut et ego ipse conscientie meæ cultum decenter exhibui, nihil aliud volens, quam concordiam omnibus fabricare, et præcunctis arguere, et removere hanc insidiantium altercationem. Quas prævidentes sancti Patres insidias et altercationes, unanimiter in prædicta Nicæna statuerunt synodo, ut nullus episcopus, nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica auctoritate convocata, super quibusdam criminationibus pulsatus audiat, id est, iudicetur, vel damnetur. Sin*

*aliter præsumptum a quibusdam fuerit, in vanum deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica ullo modo reputabuntur.*

1. Ipsi vero primæ sedis Ecclesiæ, convocandarum generalium synodorum jura et judicia episcoporum, singulari privilegio evangelicis, et apostolicis, atque canonicis concessa sunt instituti, quæ semper (56) majores causæ ad sedem Apostolicam multis auctoritatibus referri præceptæ sunt. Nec ullo modo potest major a minore judicari. Ipsa namque omnibus major et prælata est Ecclesiæ. Quæ non solummodo canonum, et sanctorum Patrum decretis, sed Domini Salvatoris nostri voce, singularem obtinuit principatum. Tu es (inquiens) Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam<sup>73</sup>, et reliqua. Et quæcumque ligaveris super terram, et solveris, erunt ligata et soluta in caelo, et in terra<sup>74</sup>.

2. Porro dudum a sanctis apostolis, successoribusque eorum, in præfatis antiquis statutis decretum fuerat (56), quæ hæc tenet sancta et universalis apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani pontificis concilia celebrari, nec episcopum damnari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primatem omnium Ecclesiarum esse voluerunt. Et sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita et hæc Ecclesia suo nomine consecrata Domino instituta, prima et caput sit cæterarum: et ad eam, quasi ad matrem atque apicem, omnes majores Ecclesiæ causæ, et judicia episcoporum recurrant, ejusque juxta terminum sumant sententiam. Nec extra Romanum quidquam ex his debere decerni pontificem, quatenus non ita proterve, et pro libitu cuiquam suo proprio arbitrio quibusque metropolitanis sicut agere solebat, liceat inconsulto Romano pontifice, aut majores Ecclesiæ causas deturbare, aut episcopos damnare; sed communi sanctæ Romanæ sedis episcopi consilio, et concordii actione, quæque sunt Christi zelo agenda, disponent unanimiter, recteque sentiant, et ea quæ senserint, non nobis sibi in discrepando, sed Deo placita perficiant.

3. Est etiam in jam facta Nicæna synodo concorditer statutum, ut accusatores et accusationes, quas sæculi leges non admittunt, a sacerdotali funditus avertantur nocumento. Ecce, inquit Propheta, quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum<sup>75</sup>. Illi vero non in unum habitant, qui a fratre suo solatio subtrahunt, aut fratribus insidias præparant. Non aliter, fratres, vos patiamini peccato gravari, quia quod necesse est, nos dicere venemur, id est, ne cujus religio dissipatur, indignatio provocetur. Præ oculis habete, et tota mentis acie reverenter aspiciate, beati Petri gloriam, et cum ipso commu-

<sup>70</sup> Job xxxix, 44-47.<sup>71</sup> Job xxxi, 16-18.<sup>72</sup> I Tim. v, 1. <sup>73</sup> Matth. xvi, 18. <sup>74</sup> ibid. 19.<sup>75</sup> Psal. cxxx, 1.

nes omnium apostolorum coronas, cunctorumque A  
martyrum palmas, qui pro fratrum non destru-  
ctione, sed confirmatione et veritate in Christo  
passi sunt.

4. Nos ergo, qui Domini discipuli, et dici, et esse  
volumus, portare crucem Christi, et compati fratri  
debemus, et non persequi. Subtrahite, rogamus,  
actus cogitationesque a talibus nocentis, si non  
vultis ipsam suscipere in vos ultionem, quoniam  
talionem meretur, qui fratri foveam præparat. Et  
vos scitote deinceps hunc (37) typhum non esse  
passuros, ut ea, quæ ad hanc specialiter sanctam  
pertinent sedem, sicut judicia episcoporum, et ma-  
jores causas, ut paulo superius prælibatum est, vos  
patianini nobis inconsultis invadere absque vestri  
status periculo. Sed si quis ab hodierna die, et  
deinceps 602 episcopum præter hujus sanctæ se-  
dis sententiam damnare, aut propria pellere sede  
presumpserit, sciat se irrecoverabiliter esse da-  
mnam, et proprio carere perpetuo honore. Eos-  
que qui absque hujus sedis sunt ejectione sententia,  
vel damnati siue hujus sanctæ sedis auctoritate,  
scitote pristinam recipere communionem, et in pro-  
priis restitui sedibus. Quoniam et prius a tempore  
scilicet apostolorum hæc huic sanctæ sedi concessa  
sunt. Et postea in memorata Nicæna synodo, pro-  
pter pravorum hominum infestationes, atque hæ-  
reticorum persecutiones, et insidiantium molimina  
fratrum, sunt concorditer ab omnibus corroborata,  
ut magis singuli provideant, ut talia audeant per-  
petrare; et caveant, si non propter Dominum et  
amorem fratrum, tamen propter opprobrium ho-  
minum ruborem suum, atque canonicam ultionem,  
saltem hæc timore et verecundia compressa silen-  
tio comprimantur, amputato scilicet totius (38)  
usurpationis excessu. Quia nullus debet præsumere  
quæ sibi non videntur esse concessa. Quan-  
cumque potuissetis nullo modo incidere, si unde con-  
secrationem honoris accepitis, inde legem totius  
observantæ sumeretis. Et beati Petri apostoli sedes,  
quæ vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset  
ecclesiasticæ magistra rationis. Unde, sicut nos  
multum ea quæ vobis pie recteque sunt acta, læti-  
ficant, ita nimium ea quæ sunt perperam gesta,  
contristant. Quoniam necesse est, post multarum  
talium experimenta causarum, hæc in posterum  
solicite prospici, et diligentius præcaveri, quate-  
nus ea quæ sunt ab apostolis eorumque succes-  
soribus statuta, nulla desidia negligantur, nulla  
dissensio violenter, nulla concertatione turben-

tur. Nam, sicut in uno corpore membra nulla habet-  
mus, omnia autem membra non eundem actum ha-  
bent, ita multi unum corpus sumus in Christo. Singuli  
autem, alter alterius membra<sup>74</sup>. Contextio totius  
corporis, unam sanitatem, unam pulchritudinem  
facit. Et hæc quidem contextio totius corporis una-  
nimitatem requirit, sed præcipue exigit concordiam  
sacerdotum. Quibus etsi dignitas communis non  
est, tamen ordo generalis est. Quoniam et inter  
beatissimos apostolos, in similitudine honoris fuit  
quædam discretio potestatis, et cum omnium par  
esset electio, tamen datum ut cæteris præemi-  
neret. De qua forma episcoporum, quadam exorta  
est distinctio, et magna ordinatione provisum est,  
ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in  
singulis provinciis singuli. Quorum inter fratres  
haberetur prima sententia, et rursus quidam in ma-  
joribus urbibus constituti, sollicitudinem ejus susci-  
peret amplio, per quos ad unam beati Petri  
sedem, universalis Ecclesiæ cura conflueret, et  
nihil usquam a suo capite dissideret. Qui ergo scit  
se quibusdam præpositum, non melesse ferat ali-  
quem sibi esse prælatum, sed obedientiam, quam  
exigit, etiam ipse rependat. Nolite itaque errare,  
fratres mei dilectissimi; doctrinis variis et extraneis  
nolite abduci<sup>75</sup>, at instituta apostolorum et apo-  
stolicorum virorum, cautesque habentes, his  
fructumini, his circumdemi, his delectemini, his  
armemini, ut his freti, circumdati, delectati, arma-  
ti, contra cuncta inimicorum jacula resistere  
valeatis. Satis enim indignum est quemquam vel  
pontificum, vel ordinum subsequentium hanc regu-  
lam refutare, quam beati Petri fidem valeat et sequi  
et docere. Multum enim convenit ut totum corpus  
Ecclesiæ in hac sibi met observatione concordet,  
quæ inde auctoritatem habet, ubi Dominus Eccle-  
siæ totius posuit principatum, dicente Scriptura:  
Ordinavit in me charitatem<sup>76</sup>. Et item: Omnia  
cum ordine fiant<sup>77</sup>. Verumque Psalmista prædi-  
caute: Circumdate Sion et complectimini eam;  
narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in  
virtute ejus, ut enarretis in progenies alteras: quoniam  
hic est Dominus Deus voster in æternum, et  
ipse reget nos in sæcula<sup>78</sup>. Officii enim nostri con-  
sideratione, non est nobis dissimulare, non est  
tacere liberum, quibus major eunctis Christianis  
religionis zelus incumbit, ne per taciturnitatem,  
aut favere, aut consentire videamur fratrum no-  
cumentis. Datum Kaleudis Octobris, Feliciano et  
Maximiano, viris clarissimis, consulibus.

<sup>74</sup> Rom. XII, 4, 5. <sup>75</sup> Hebr. XIII, 9. <sup>76</sup> Cant. II, 4. <sup>77</sup> I Cor. XIV, 40. <sup>78</sup> Psal. XLVII, 13-15.

(37) Africani PP. in ep. ad Bonifacium.

(38) S. Leo, ep. 84.

*Epistola Orientalium ad Julium papam causantium quod in communionem receperit Athanasium, et ceteros quos ipsi damnaverant.*

Domino beatissimo, et honorabili Patri Julio, A eligitis, tunc liquet, quod nos perdere vultis, et apostolicæ sedis venerabili episcopo, Eusebius, Theogonius, (59) Theodorus, et Berinthus, una cum reliquis fratribus et coepiscopis nostris in Antiochia congregatis.

(40) Licet circa omnes Ecclesiam Romanam sciamus esse muniticam, et apostolicam habere curam, et matrem semper existere pietatis, quam ab Oriente ad eam prædicatores pietatis advenerunt, tamen optarem vos nobiscum concordare, et quos a comunione suspendimus, a vobis esse suspensos. Et quos in ordine confirmamus episcoporum, a vobis esse firmandos, nec nos secundo loco habendos cum iis qui ex his partibus ad vos usque dogmatizantes apostoli pervernerint. Nec enim nos vobis reluctati sumus, quamvis hoc agere potuissemus, quando Novatianus a Romana pulsus est Ecclesia. Quoniam, uti juxta vulgarem consuetudinem loquamur, inimicitias querit omnis qui vult recedere ab amico <sup>61</sup>. Nec crimine carere potest, qui alterius excommunicationem absque ejus licentia, a quo communio est privatus, in communionem susceperit, canonicus semel jubeantibus, excommunicatus ab aliis, ab aliis non suscipiatur, viventibus illis, a quibus communio privatus esse dignoscitur. Nec solum in his nobis contumeliam irrogatis, sed etiam in his quedam consilia nostra dissolvitis, neque ea recte definitis esse. Sunt namque a nobis, et maxime a totius Orientis episcopis damnati, Athanasius Alexandrinus, Paulus Constantinopolitanus, Marcel- C  
 C Anciræ, Asclepius Gazæ, Lucianusque [Lucius] Adrianopolites, pro certis criminibus, quibus adversarii sunt apud nos inscripti, quæ per præsentem hujus epistolæ latores omnia sub certa relatione vestre innotescere non omitimus sanctitati. Quibus agnitis, si nostris placitis magis quam eorum machinationibus assentire, et ordinatos episcopos in damnatorum loco firmare eligitis, pacem vobiscum, et communionem habere volumus. Si vero aliter egeritis, et eis amplius quam nobis consentire **603** judicaveritis, contraria celebrabimus, et vobiscum deinceps nec congregari, nec vobis obedire, nec vobis vestrisque favere volumus, sed per nos quidquid melius elegerimus agere conabimur. Nam nullus est in hac parte terrarum etatens, qui ignoret prædictorum volumina seductorum. Propter eos enim multa sunt mala peracta, multa concilia diversis et asperis temporibus celebrata, multæ seductiones, multæ machinationes, multa nobis opprobria illata, et alia multa, quæ enumerare perlongum est. Nam, si his consentire

non ut pater filios fovere. Dicunt enim et affirmant, tam cives istorum, quam consacerdotes eorum, hos fovere vos velle, homicidas, sacrorum templorum eversores, virginum stupratores, sacrorum librorum incensores, sacrarumque vasorum, et ceterorum sacrorum ministeriorum fraudatores, officiorum neglectores, imperatorum infidos, gentis et patriæ proditores, et inter sacerdotes maximam generantes discordiam, eo quod substantia- litatis vocem, quæ scripta non invenitur in fidei doctrina, posuerunt. Quid plura enumerare necesse est, cum propter eos nobis, et cunctis regionis hujus habitatoribus scientibus, tanta cædes hominum sit perpetrata, ut amplius quam mille homines sint prostrati? Talibus autem favere, quid aliud est, quam sceleribus eorum consentire? Cum sacra S.riptura hæc prohibeat, dicens: *Non solum qui faciunt culpabiles existunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* <sup>62</sup>. Talibus enim vos obistere totis viribus optimum, ne involvamini peccatis eorum, ne excommunicationem eorum suscipiatis. Tales enim a vobis procul abjicite, ne propter acimositatem populi, sacrilega dissensione dispereant, itaque optimum vos improbis probe resistere. Quapropter si neglexeritis deturbare perversos, liquet quod eorum protegatis errorem. Nec vero caret scrupulo societatis occultæ, qui manifeste facinoribus desinit obviare. Decet enim vos ad arguendam proterviam eorum, linguam vestram exacuere, et velut venenosos a vobis repellere, ne eorum veneno vos, vestrique in aliquo sauciemini. Sufficiant hæc vobis querimonie contra eos delatæ, quoniam derelinquet nos tempus, secundum quod ait Apostolus, si voluerimus omnium obloquentium oblatas contra eos producere querelas, maxime cum hæc nobis sufficiant, quæ superius dicta sunt. Nec nobis necesse iterum eorum divulgare mala, cum ipsa per se prodeant, et maxime omnes orientales testes super eorum malis existant. *In ore enim, juxta quod scriptum est, duorum vel trium testium stabit omne verbum* <sup>63</sup>. Quanto magis in multitudine tantorum sacerdotum, populorum, abbatum, vel monachorum, et scripto et voce contra horum D  
 D privitatem quotidie acclamantium? Nos vero diu expectavimus eos, per multam patientiam, ut facerent uvæ, sed illi e contrario fecerunt labruscas. Vos ergo non optimum de cætero negligere, et differre tales, ne (quod absit!) memorata crimina eorum submittimini irrationabiliter episcopos ponentes. Ipsi enim, nisi cito corrigentur, juxta quod beatus Apostolus protestatur, *Secundum duriti-*

<sup>61</sup> Prov. xviii, 1. <sup>62</sup> Rom. 1, 52. <sup>63</sup> Matth. xviii, 16.

(59) Theodorus Perinthius.

(40) Hæc ex *Historia tripartita*.



eorum, et cor impenitentis thesaurizant sibi iram in die iræ, et revelationis justitiam Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus <sup>99</sup>. Qui corrigendi sunt, per temporalem delectationem, et per mendacia, atque figmenta sua, vobis eis assensum præbentibus, æterna perdet præmia, quæ per veram penitentiam consequi possunt. Nec hæc quæ prædicta sunt solummodo Athanasio et sequacibus ejus irrogamus, sed etiam, quod contra regulam egerit, quam nos decreveramus. Quia non decreto communis concilii episcoporum recepit sacerdotium, sed sibimet arrogando, Ecclesiam fuit ingressus, et in sede resedit, cum dudum decretum fuisset nullum a pauciore numero restitui debere, quem depositum fuisse constaret. Deinde, quoniam ejus adventu sit turba commota, plurimique seditione sint mortui, et non solum hæc per eum et

A propter eum sint peracta, sed etiam quidem a jam dicto Athanasio casi, iudicibus dicuntur esse contra dicti. Hæc, et alia innumerabilia sunt ab eo suisque sequacibus impudenter perpetrata, quos excommunicatos, communioni, ut audivimus, contra regulam in contumeliam omnium Orientalium sociastis. Præfatio itaque debita salutationis officio propter beati Petri honorem, impense postulamus, ut deinceps ad vestras hinc venientes aures non tam facile admittatis. Neque a nobis excommunicatos ultra velitis excipere, ne canonum transgressores inveniamini, sed magis salva fraterna charitate, erratum hoc in posterum minime patiamini. Et subscriptio: Orantem pro nobis apostolorum vestrum Dominus ævo custodiat longiore, beatissime Pater. Amen.

*Rescriptum Julii papæ contra Orientales pro Athanasio et ceteris.*

Julius sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ episcopus, Eusebio, Theogonio, Theodoro, Berintho, et cæteris Orientalibus episcopis.

(41) Decuerat vos adversus sanctam Romanam et apostolicam Ecclesiam, limare, et non ironice loqui. Quoniam et ipse Dominus noster Jesus Christus eam decenter allocutus, ait: Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam, et tibi dabo claves regni celorum <sup>99</sup>. Habet enim potestatem singularem privilegio sibi concessam, aperire et claudere januas cælestis regni, quibus voluerit. Nam si ei detrabere, quæ Domini ore sacrata, atque desuper exaltata est, non timuistis, nec mirum si fratribus irrogare injurias minime cessastis. Unde jam silentio non teguntur, quæ vestro concilio turbulento, atque cum potestate decreta sint. Apparet enim, quoniam quadam tumultuosa indisciplinatione veritas est oppressa. (42) Vobis quippe non considerantibus quæ placent Deo, propter jurgia, quæ contra proximos vestros habetis, vota vestra inevitabilia esse contenditis. Sed erit opus divinæ providentiæ, quatenus e contrario a parte depreheusa possint evacuari. Et quidquid illic convenientes, sine ulla qualibet gratia, odio, aut inimicitiarum causa assistis, funditus repelli. Quapropter, cum omni festinatione vos omnes ad hujus sanctæ sedis reverentiam volo concurrere, quatenus gestorum apud vos integritatem per vos ipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare vos credo Athanasium, sacræ legis doctorem, non solum a nobis, sed etiam a Nicæna synodo, veræ fidei <sup>604</sup> cultorem esse comprobatum. Qui defuncto Alexandro mirabili senes, qui Arii prostraverat blasphemias, post quinque menses Nicæni concilii, Alexandriorum Ecclesiæ

suscepit præsulatum. Adversus quem ejusque sectatores, multa mendacia texentes, et nudas valde calumnias, quasi veras accusationes componentes, nobis multoquin malorum cum causam, tum caput esse perhibuistis. Et non solum apud Ægyptum, sed etiam apud Palestinam et Phœnicem, vicinasque gentes scriptis vestris illam perturbationem esse significastis. Qua de re ecclesiasticam sequentes regulam, vos et illos, Romæ regulariter ad iudicium die statuta, non sub angusto temporis spatio, ut excusatio locum non inveniat, litteris et apocriphariis evocavimus. Illique vocatione suscepta, ad diem præstitutum venire. Sed vos, ne vestris mendaciis caperemini, vestraque calumnia enudaretur, venire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti estis, sed etiam videntes oves pastoribus desolatas, lupos pro pastoribus super eos posuistis. Decuerat ergo ut ad regularem veniretis vocationem, quo de his et de aliis vestris præsumptionibus redderetis rationem. Quoniam occurreret veritas, si falsitas displiceret. Et nullus dubitat quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum qui est innocens, ut absolvatur, requirit. Nec suspicione caret, qui alium calumniis objurgat falsa dixisse, cum ipse ad iudicium, ut probet quæ intulit, evocatus venire distulerit. Vellem enim vos magis ad jam dictam convenire vocationem, ut coram universali concilio redderetis rationem, cur synodum ad statum Ecclesiarum et fratrum in Antiochia subvertendum, et Nicæni magni concilii destructionem fecistis, aut cur nobis inconsultis episcopos ad eam convocastis, ad quam nec Maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra interfuit legatio. Canonibus quippe in Nicæna synodo jubentibus, non debere præter sententiam Romani pontificis, ullo modo

<sup>99</sup> Rom. 11, 5, 6. <sup>604</sup> Matth. xvi, 18, 19.

(41) Hæc ex *Historia tripartita* hinc et inde excerpta.

(42) Hæc fere ad verbum in cp. Constantini apud Athan.

concilia celebrari, nec episcopos damnari. Aut cur in prædictorum loco fratrum alios adulteros posuistis, antequam penes nos, aut apocriarios nostros, eorum causa canonicè esset examinata, finemque perciperet rectum. Isti enim, qui ad memoratam regulam venerunt, vocationem videntes vos a prædictis subtrahere calumniis, multa adversus vos lacrymabilia et doloribus plena referunt. Accusantes vos et dicentes, multa se importabilia a vobis esse passos, Vos ergo refugientes venire, illosque perseverantes in vera ratione, suasque calumnias reclamantes, super quibus et Ægyptiorum episcopi litteris nobis missis protestantur suis, falsa esse, quæ contra Athanasium, suosque sectatores machinantur, cunctaque Ariariorum machinata blasphemias. Talibus namque figmentis liquet eos esse inculpabiles, vosque culpabiles: quia si de vera consideratis innocentia, nullo modo a jam dicta vos canonica subtraheretis evocatione, quæ non subito, sed spatiosè denunciata est: sed omni subducta apologia, absque tardatione venire, et causas reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi vobis, et omnibus qui in Antiochia contra apostolicam canonicamque regulam nobis inconsultis fueratis, arguens vos primum de injuriis litterarum, demum cur Athanasium: vosque consecutores ad vestrum concilium convocassetis; canonibus semel præcipientibus, nihil extra Romanum decerni pontificem; cui hæc, et majora Ecclesiarum negotia, tam ab ipso Domino, quam ab omnibus universorum conciliorum Patribus specialj sunt, et jam dictum est, privilegio tradita. Vobis ergo refugientibus, et ad concilium toties convocatis adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamazione, et justa ratione persistentibus, vestraque cognoscentes crimina, et illorum justam examinantem rationem, omnesque eos Nicæo concilio cooperantes, et nostris apostolicis jussionibus obtemperantes, visum est nobis, ac universo concilio, ut nos divinis præceptis, et apostolicis monitionibus informati, qui pro omnium Ecclesiarum statu impigro vigilare debemus effectu, si quidquam reprehensionis usquam invenitur obnoxium, celeri sollicitudine ab ignorantia imperitia aut a præsumptionis usurpatione revocemus.

I. His taliter consideratis atque discretis, tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in orationem, singulisque cum auctoritate hujus sanctæ sedis rebus, proprias reddidimus Ecclesias, (43) quoniam huic sanctæ sedi, propter privatorem hominum insidias, ipso Domino instituyente, et sanctis apostolis, eorumque successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licetique, Domino auxiliante, in perpetuum, Unde, qui scit se aliis esse præposi-

Atum, non moleste ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obtemperantiam, quam ab aliis requirit, gratis et ipse recipiat. Quapropter increpando vobis scribo. Quia non recte tractastis viros inculpatores, et a nobis minime examinatos de suis Ecclesiasticæ disciplinæ injuriis irrogantes, constitutumque Niceni concilij minime servantes, talia indiscipline agere non formidastis. Idcirco, quoniam dudum venire vocati renuistis, modo ad certum diem, id est, xv Kal. Novembris, vos iterum regulariter litteris, missisque evocamus, ut coram vobis ostendamus nos justam in eos protulisse sententiam, et de cætero non talia esse passuros. Est etenim in antiquis Ecclesiæ statutis decretum.

B ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudaverit, reddat quadruplum* 66. In lege quoque cautum est: *Maledictus omnis, qui transfert terminos proximi sui, et dicit omnis populus* 67. Amen. Quare miror vos tam audaces esse, et tam imprudenter egisse, et terminos, ac jura beati Petri apostolorum principis invasisse. Sui enim, ut paulo superius comprobatum est, juris erat, ut absque ejus sanctæ sedis auctoritate nullus deberet ut concilia celebrare, aut episcopos ad synodum convocare, vel damnare eos, aut propriis pellere scilicet, aut alios in eorum loco ordinare, quæ omnia vos temerare non timuistis. Quid ergo aliud est talis presumptio, nisi quod apostolorum suorumque successorum decreta transgredi, et maledictionem superius comprehensam, in lege semel cautam, quam populus uno ore, consonaque responsione per *amen*, id est fiat, confirmavit, suscipere non timuistis? Necnon, ut reor, talibus transgressionum funiculis stricti, nostrum, ne vestra proderentur flagitia, examen declinastis, et ad supradictam vocationem venire distulistis. Sane manifestum est, suum eos confiteri crimen, qui toties evocati absque inevitabili causa venire distulerunt, et purgandi se voluntate non utuntur. Nam si de vestris dictis confideretis, etiam in faciem probare non distulissetis. Tales insidiatores spiritu prævidentes sancti Patres in Nicæa congregati, leges statuerunt, quas nos canones appellamus, ne facile probi ab improbis damnarentur. Equibus nonnullas sententias hic inseri judicavimus, ut tantorum Patrum auctoritate, nostra roboraretur epistola, atque omnes Orientales sive reliquarum partium episcopi, hæc audientes, in tantam foveam non incidant, ne damnationem a Patribus decretam percipiant. Sequuntur enim ex prædicto concilio Nicæno 605 capitula, id est, xviii, xix, xxi, xxiii, xxvi, xxvii, xxviii, xxxiii, xli, et v, vii, et

66 Luc. xix, 8. 67 Deut. xxvii, 17.

(43) Capones subsequentes ex Sardicensibus et ex aliis consarcinati sunt.

VIII, ac LI, LII, LIII, LIV, LV, LVII, LVIII, LIX, LX, LXI, LXII, LXVII.

2. Et omnes episcopi qui in quibusdam graviorebus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem. Atque ad eam quasi ad matrem confugiant, ut ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur, et liberentur. Cujus dispositioni omnes majores ecclesiasticas causas, et episcoporum judicia, antiqua apostolorum, eorumque successorum, atque canonum auctoritas reservavit. Quoniam culpantur episcopi qui aliter erga fratres egerint quam ejusdem sedis papæ fieri placuerit.

3. Placuit ut accusatus vel judicatus a comprouincialibus in aliqua causa episcopus, licenter appellet, et adeat apostolicæ sedis pontificem. Qui aut per se, aut per vicarios suos, ejus retractari negotium procuret. Et dum iterato judicio pontifex causam agit, nullus alius in ejus loco ponatur, aut ordinetur episcopus. Quoniam, quamquam comprouincialibus episcopis accusati coram eisdem pontificibus acta scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano pontifice permisum est. Cum beato Petro apostolo non ab alio quam ab ipso dictum sit Domino: *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis; et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælis* <sup>26</sup>.

4. Si quis putaverit se a metropolitanò gravari, apud primatem dioceseos, aut penes universalis apostolicæ Ecclesiæ papam judicetur.

5. Accusator, et accusatus, quas leges sæculi non asciscunt, et nos unanimiter submovenus, ne fiat indistricta probatione impietas, cum recta sit judicii in electione sententia.

6. Nullus episcopus alterius parochianum præsumat retinere, aut ordinare, absque ejus voluntate, vel judicare, salva tamen in omnibus apostolica auctoritate; quia, sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et dijudicatio; quoniam censens nullam alterius judicis, nisi sui sententia teneri: nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare ullatenus poterit.

7. Si quis erga episcopum vel actores Ecclesie proprium habere crediderit negotium, non potest esse iudex, quam ad eos recurrat, charitatis studio, ut familiari colloquio communiter ea sanare debeant, quæ in querimoniis deducuntur. Quod si aliter egerit, communione privetur.

8. Nemo pontificem deinceps aliquem episcopum suis exspoliatum rebus, aut a sede pulsum, excommunicare aut judicare præsumat, quia non est privilegium quo spoliari possit jam nudatus.

9. Pari tenore decernimus, non credi accusatori, qui absente adversario causam suggerit, a: que utriusque partis discussionem, nec accusatores, vel testes suscipi, qui non sunt idonei.

10. Placuit, ut si accusatus vel damnatus episcopus appellaverit Romanum pontificem, id sta-

tendum quod ipse juste censuerit. Et omnes, qui adversus Patres armantur, infames esse censensus. Neque eos qui cum inimicis morantur, ad accusationem vel ad testimonium recipiendos.

11. Placuit ut semper in accusatione clericorum, primo persona, fides, vita et conversatio blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actus hominis præcedere debet: quia dubius, infidelis est, nec eis omnino esse credendum, qui veritatis fidei ignorant, nec recte conversationis vitam ducunt; quoniam tales, et facile, et indifferenter lacerant et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspiciorum discutienda est primo et corrigenda. Neque accusatoribus suspectis, et de inimicorum domo prodeuntibus credendum.

12. Quod non aliæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel primates sint, nisi illi, qui prius primates erant, et post Christi adventum auctoritate apostolica et synodali, primatum habere meruerunt. Reliquæ non primates, sed metropoles vocentur, eorumque episcopi non primatum, sed aut metropolitanorum, aut archiepiscoporum nomine fruantur.

13. Infames esse censensus omnes, qui suam aut Christianam prævaricantur legem, aut canonicam postponunt auctoritatem.

14. Salvo in omnibus Romanæ Ecclesiæ privilegio, nullus metropolitanus absque cæterorum omnium comprouincialium episcoporum astantia, aliquorum ex illis causis, quia irritæ erunt, imo et causam in synodo pro facto dabit.

15. Alienis erroribus sociatum, vel a sui propositi tramite recedentem, aut sacris canonibus inobedientem, suscipere non possumus. Nec impetere recte credentes, vel sanctorum Patrum sanctionibus obtemperantes permitimus.

16. Peregrina judicia generali sanctione prohibemus. Quia indignum est ut ab exteris judicetur, qui provinciales et a se electos debet habere iudices.

17. Salva apostolicæ Ecclesiæ auctoritate, nullus episcopus extra suam provinciam ad judicium devocetur, sed vocato eo canonice, in loco omnibus congruo, tempore synodali, ab omnibus comprouincialibus episcopis audiatur, qui concilium super eum, canonicamque proferre debent sententiam. Quoniam si hoc minoribus, tam clericis quam laicis, censensus est, quanto magis de episcopis servari convenit! Nam si ipse metropolitanum, aut iudices suspectos habuerit, aut infensos senserit, apud primates dioceseos, aut apud Romanæ sedis pontifices judicetur.

18. Nemini de se confesso credi potest super crimen alienum. Quoniam ejus atque omnis rei confessio periculosa, et admitti adversus quemlibet non debet.

19. Incerta nemo unquam pontificem judicatum præsumat. Quia quamvis vera sint, non tamen et >

<sup>26</sup> Matth. xvi, 19.

Jenda, nisi quæ manifestis judiciis comprobantur. A nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ judiciario ordine publicantur.

20. Criminationes majorum natu per alios ne fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerint, et actis decuerint publicis omnium se carere suspicione atque inimicitia, et irreprehensibilem fidem atque conversationem ducere.

21. Et provincialis synodus retractetur per vicarios urbis Romæ episcopi, si ipse decreverit.

22. Placuit ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est auctoritas major, fuerit provocatum, audientia non petatur.

23. Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiacebit, et quod egerit, irritum erit et vacuum. Sed quidquid de comprovincialium episcoporum causis, suarumque Ecclesiarum, et clericorum, atque sæcularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum. Non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordia administratione, sicut Dominus ait : *Non veni ministrari, sed ministrare* <sup>86</sup>. Et alibi : *Qui major est vestrum, erit minister vester* <sup>87</sup>, et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum ejus concilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant juxta sanctorum constituta Patrum, et uno animo, uno ore, concorditer sancta glorificetur Trinitas in sæcula.

24. Caveant iudices Ecclesiæ, ne absente eo cuius causa ventilatur sententiam proferant, quia irrita erit, et rationem pro actione reddent in synodo, et, ut proditoria calumnia, nec eorum postea vox audiat. Nemo enim debitorem amplius potest cognoscere, quam ille qui injuriam ejusque sustinuit nequitiam.

25. Si quis super quibuslibet criminibus clericum pulsandum crediderit in provincia, in qua ille consisit qui pulsatur, suas exerceat exactiones. Nec existimet qui eundem accusat, alibi, aut longius protrahendum ad iudicium. Illi vero qui pulsatus fuerit, si iudices suspectos habuerit, liceat appellare.

26. Primates accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant damnationis, quam apostolica freti auctoritate, aut reus per seipsum, aut per innocentes et canonicè examinatos regulariter testes convineatur.

27. Irritam esse injustam episcoporum damnationem, idcirco a synodo retractando retractandum, ita ut oppresso ab omnibus in cunctis subveniatur causis.

28. Detractores, qui divina auctoritate eradicandi sunt, et factores inimicorum, ab episcopali submovemus accusatione. Similiter ne summorum quispian minorum accusationibus impetatur aut dispareat, neque in re dubia certa detur sententia, nec ullum iudicium, nisi prudenter habitum teneatur.

29. Plura de his ideo hic non inserimus, ne vacuare, vilemve facere prædictam synodum videmur, aut fastidium legentibus audientibusque proluxa faceret epistola. Si quis autem de his ampliora atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostro sedis Ecclesiæ acrinio, et ea quæ prædiximus, invenire poterit : verum me dicere, testis est Divinitas. De receptione vero sedis, et sacerdotii, atque honoris, quæ dixit Athanasium absque concilii decreto suscipere, non ita invenimus sicut calumniati estis. Sed quorundam episcoporum concilio atque decreto recepti sumus, quod injuste perdidit, sacerdotium, ac resedit in sede. Quod cum scripsistis, non posse cum a pauciore numero episcoporum resitui, quam depositus fuerat, non ita est. Nec hæc regula orthodoxorum sanctæ Ecclesiæ est episcoporum, sed Ariatorum, sociorum videlicet vestrorum hæc adinventio, ad perditionem orthodoxorum episcoporum contexta est. Nam, ut vobis a veracibus est testibus relatum, quando Antiochiæ pro damnatione fidei de consubstantialitate prolata fuistis congregati, odio prædicti Athanasii hæc regulam protulistis, quæ nullas habet vires, nec habere poterit. Quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ Ecclesiæ legatio interfuit. Canonibus præcipientibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est aut erit unquam concilium, quod non fultum fuerit ejus auctoritate.

30. Igitur de fuga, super qua Athanasium reprehenditis, non recte agitis, cum ipse Dominus mandatum hoc nobis dederit : *Cum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam* <sup>88</sup>. Et ipse Dominus per semetipsum exemplum nobis demonstravit. Pharisæi concilium fecerunt adversus eum, ut eum occiderent : *Sciens autem Jesus, discessit inde* <sup>89</sup>. Et alibi : *Tulerunt lapides Judæi, ut mitterent in eum. Jesus autem abscondit se, et exivit de templo* <sup>90</sup>. Et : *Transiens per medium eorum abiit, et ita discessit* <sup>91</sup>. Necnon et discipuli propter metum Judæorum recesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco a principe quæsitus gentis, de muro in sporta positus est, et manus quærentis effugit <sup>92</sup>. Et alii quamplurimi et innumerabiles sancti, tam in Veteri Testamento, quam in Novo, fugisse leguntur. Si ergo fugam improperatis fugientibus, erubescite potius persequi, et quiescite insidiari, quiescentque continuo fugientes. Nam sive perimatis eos, mors contra vos semper exclamat : sive rursus exilia superponatis, ubique in vos mali memoriam destinare nosci-

<sup>86</sup> Matth. xv, 28. <sup>87</sup> Matth. xxiii, 11. <sup>88</sup> Matth. x, 23. <sup>89</sup> Matth. xii, 15. <sup>90</sup> Joan. viii, 59. <sup>91</sup> Luc. iv, 30. <sup>92</sup> II Cor. xi, 33.

mur, et illi patiendo sibi proficiunt, unde et Dominus ait: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete quæ potest corpus et animam perdere in gehennam* <sup>65</sup>. Multos enim cognovimus pessimis machinationibus iniuste depositos. Ideo summopere mihi, cui vice apostolorum principis universalis Ecclesiæ cura commissa est, providendum, auxiliante ipso summo apostolo, ne deinceps talia fiant. Nempe huic sanctæ sedi præfata privilegia ideo specialiter sunt concessa, de congregandis conciliis, tam de judiciis ac restitutionibus episcoporum, quam de summis Ecclesiarum negotiis, ut ab ea omnes oppressi auxilium, et iniuste damnati restitutionem sumant, et talia ab improbis, ne præsumantur absque ulione, nec exerceantur absque sua damnatione. Non ergo recte egistis, quod prædictos fratres calumniati estis, dicente Domino: *Non facies calumniam proximo tuo, nec si opprimes eum* <sup>66</sup>. Non recte egistis quod nobis inconsulitis concilium celebrastis, eosque ad concilium vocastis, et damnare presumpstis, canonicis, ut præmissum est, jubentibus nihil ex his absque hujus sanctæ sedis auctoritate fieri debere. Non recte egistis, quod regulariter a nobis ad concilium vocati distulistis. Non recte egistis, quod de his rationem reddere, ut vestra erga eos, aut probaretur recta sententia, aut improbaretur, non venistis. Nec rationalem mandastis causam propter quam hæc tenuistis. His ergo omnibus perpensis, manifestum est vos reos existere, et illos innocentes remanere, et vos recte excommunicatos, illosque iuste liberari. Noluit namque Dominus tam leviter suos tractari ministros, sicut facitis, aut a vobis damnari: sed, sicut memoratum est, ab hac sancta sede, cui commissi sunt, aut suo reservari iudicio. Ait enim: *Qui vos contristabit, me contristabit* <sup>67</sup>. *Qui fecerit vobis injuriam, recipiet id quod inique gessit* <sup>68</sup>. Et quanta poena expectet eos qui Domini scandalizantibus discipulos, Evangelium sufficienter exponit, ubi de scandalizantibus discipulis loquitur. Nam quod a vobis non sint damnandi, sed aut ab hac sancta, ut præfatum est, sede, aut sibi reservandi, ipse manifeste dat exemplum, quando peccantes sacerdotes, quorum locum modo in sancta Ecclesia episcopi tenent, non per alium, sed per semetipsum vendentes et euentes eiecit de templo, et mensas nummulariorum primo evertit flagello, et eiecit de templo <sup>69</sup>. Et ipse alibi ait: *Dominus stetit in Synagoga deorum, in medio ostem deos discernit* <sup>70</sup>. Et reliqua talia, hisque similia. Et alibi idem ipse ait: *Nolite iudicare, ut non iudicemini. Nolite condemnare, ut non condemnemini. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini* <sup>71</sup>.

31. Quapropter vos tam temere, ut vos facitis, quisquam suam præsumat evomere iniquitatem, sed iudicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum

A plena inquisitione discutere. Nec de illis quæ inconcessa sunt, ullo modo iudicium præsumere, interrogandi ac proponendi audiendique patientia præbita <sup>607</sup> ab eo, ut ibi actio partium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, quam illi peractis omnibus, jam nihil amplius habuerint in quaestione quod proponant. Nec oportet quemquam iudicari aut damnari antequam suos accusatores presentes habeat, locumque defendendi accipiat spatiosum ad abluenda crimina.

32. Simile in jam fata synodo statutum est, ut ultra provincie terminos accusandi licentia non progrediatur, nisi ad hanc apostolicam fuerit sedem provocatum. Ad quam omnes qui voluerint, libere et absque ullo impedimento in quibusdam agendis confluere debent.

33. Similiter in præfata synodo est decretum, ne suspecti, infames, vel criminosi, aut gratiosi, aut calumniatores, vel affines, aut scelerati, aut facile litigantes suscipiantur accusatores, sed tales qui omni careant suspitione. Quia columnas suas Dominus firmiter stare voluit, nec a quibuscumque agitari.

34. Similiter fata statuit synodus, ut nullam sententia non a suo iudice dicta constringat. Iudices autem alii esse non dehent, nisi quos ipse qui impeditur elegerit, aut quos suo cum consensu hæc sancta sedes, aut ejus primates, auctoritate hujus sanctæ sedis delegaverint. In his autem et aliis, quæ tam in hac sancta sede, quam et ab apostolis eorumque successoribus sunt statuta, nihil præfatis episcopis concessistis, sed vim eis inferentes, iniusteque, ut superius commemoratum est, eos damnantes, aliquos absentes expulistis, quod omni Christianæ religioni est inimicum. In quibus præparet quod nec Domino sua servastis iura, nec huic sanctæ matri et apostolicæ Ecclesiæ, quæ, ut præscriptum est, suo iudicio, aut huic sedi voluit reservari, ne a tam pravis, sicut estis, hominibus damnarentur aut ejicerentur. In his omnibus vobis stultos et prævaricatores Evangeliorum et canonum esse, nulli sane sapientum est absconditum.

35. Nec his contenti estis in vestra prævaricatione, sed etiam prius expulsos eos et suis expoliatos rebus vocastis atque damnastis, cum nullus regulariter damnandus sit, nisi fuerit restitutus, et sua omnia ei legibus sint integerrime restituta. Est namque in sæpe jam dicta sancta synodo ab omnibus unanimiter decretum, et auctoritate apostolica roboratum, ut si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, et in accusatione pulsatus, ordinatione pontificum oportet et decet sanctum propositum prius fronte cœtare; ut omnia quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, legaliter primo potestati ejus ab honorabili concilio redintegrentur, et præsul regulariter prius

<sup>65</sup> Matth. x. 28. <sup>66</sup> Levit. xix. 15. <sup>67</sup> Luc. x. 16. <sup>68</sup> Coloss. iii. 25. <sup>69</sup> Matth. xxi. 12. <sup>70</sup> Psal. lxxxi. 1. <sup>71</sup> Matth. vii. 1, 2.

statui pristino reddatur, et ipse depositis ordinatiquerebus suis, tunc ad tempus veniat ad causam. Et si ita juste videatur, accusantium propositionibus respondeat. Quare ergo transgressi estis terminos Patrum, judicantes et damnantes eos quos non debuistis? Quare judicastis eos quos non regulariter approbastis, quod in Regnerum libro scriptum est: *Non quomodo videt homo, videt Deus, quia homo videt in facie, Deus autem in corde videt*<sup>2</sup>. Et in Paralipomenis: *Omnia corda scrutatur Deus, et omnem cogitationem novit*<sup>3</sup>. Et alibi scriptum est: *Non potest humano condemnari examine, quem Deus suo reservat iudicio*<sup>4</sup>. Hæc omnia summopere præcavenda sunt, nec accusatio episcoporum facile est recipienda, dicente Domino: *Non ansipias vocem mendacii*<sup>5</sup>. Et Apostolus inquit<sup>6</sup>, adversus presbyterum inscriptionem non recipiendam absque duobus vel tribus idoneis testibus. Si hæc de presbyteris, vel cæteris fidelibus sunt præcavenda, quanto magis de episcopis? Quibus cognitiss, magis vos dominari velle manifestum est, quam consuetere fidelibus, aut sustentare eos. Quia benor inflat ad superbiam et quod provisum est ad concordiam, tendit ad noxam. Decuerat namque vos iuxta præfatas regulas, si aliquid egissent contra suum ordinem, mandare nobis et expectare quid ad ve-

stra consulta rescriberemus, in tantum ut si etiã quidquam grave intolerandūque commisissent, nostra expectanda censura, et nihil prius aut aliud decernere, quam quod nobis placere cognovissetis, ita ut a regulis præstitiis nulla aut negligentia aut præsumptione recederetis. Cesset hujusmodi pressa auctoritate præsumptio, vitentur hujusmodi nocumenta, quia nequaquam talia patienter ferre possumus machinationem. Quoniam convenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. Merito namque nos causa respicit, si silentio favemus errori.

36. Est insuper in prædicta sancta Nicæna synodo statutum, ut nemo anathema in nostra suscipiatur accusatione, nec illi qui nos in sua nolunt recipere querela vel accusatione: cum nos super illos sciamus a Domino constitutos, non illos super nos. Et sicut major non potest a minore judicari, nec ita colligari, quia ratum est omne quod magnum est. Portamus onera omnium qui gravantur; quinimo hæc portat in nolis beatus apostolus Petrus, cujus vice fungimur legatione, et cujus regula informamur, quatenus ejus fulti auxilio, ab omnibus nunc et in perpetuo teamur adversis. Data Kal. Novembris, Feliciano et Maximiano viris clarissimis consulibus.

*Epistola Athanasii et Ægyptiorum ad eundem papam de oppressionibus Arianorum.*

Domino beatissimo, et honorabili sancto Patri L.berio papæ, Athanasius, et universi Ægyptiorum episcopi, in unum synodice apud Alexandriam congregati.

(41) Vestre beatissimæ paternitatis jura penes Deum sint manifesta, dum prædicationibus scilicet apostolicis, et doctrinis veræ fidei cultura universa repleta sit terra. Per divinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruente admonitione exhortatoria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia, apostolica institutione fundata, et a fidelibus Patribus firmissime roborata. Ad quam omnes beatissimi apostoli, pari honoris et potestatis consortio præditi, populorum agmina convertentes, pie sancteque de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam homines divinæ prædestinationis gratia præscitis, salutariis præceptis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra fraternitas honoranda sequens merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra, Christianisque moribus augens, quæ fieri Deo placita præcipit, studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans legis divinæ mandata: *Quia nos legis auditores, justii sunt apud Deum, sicut narrat*

Apostolus, *sed factores legis justificabuntur*<sup>7</sup>. Nos enim hæc meditari cupientes, et ea quæ a sancta sede vestra, apostolorum eorumque successorum prædicatione **608** suscepimus, atque quæ in Nicæna synodo roborata cognovimus prædicare, et Arianorum blasphemias, atque aliorum hæreticorum repellere: qui quotidie ab his persequimur, et damnationi tradimur, atque morti destinamur. Quæ de re precamur, ut vestris exhortationibus, tam per vos quam et apocriphos vestros adjuvemur, ne, dum illi crescunt et nos minuiunt, vera fides destruat, et eorum hæresis ultra fidem nostram crescat. Quoniam timeo ut, postquam abundaverit iniquitas, refrigescat charitas multorum<sup>8</sup>. Pro qua re, multa vestre sacræ doctrinæ, tam, apud Deum quam apud cunctos fideles, merces et laus reposita est, si vestra resecetur auctoritate. Nostram enim fidem, quam a sanctis Patribus accepimus et tenemus, atque docemus, subter inseruimus. Ut si aliquis vobis aliter nos credere, aut docere, aut accusando, aut müssitando retulerit, vel detrahendo scriptis mandaverit, per hæc manifeste nos ita credere et docere agnoscat. Credimus namque in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilibus, necnon et invisibilibus conditorem. Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium

<sup>1</sup> I Reg. xvi, 7. <sup>2</sup> I Paral. xxviii, 9. <sup>3</sup> I Cor. iv, 5. <sup>4</sup> Exod. xliii, 1. <sup>5</sup> I Tim. v, 19. <sup>6</sup> Rom. ii, 13. <sup>7</sup> Matth. xxiv, 12.

(44) Vide Victoris Carthaginiensis epist. ad Theodorum papam.

Dei natum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris : Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non creatum, hominisation, hoc est, ejusdem cum Patre substantie. Per quem omnia facta sunt, cœlestia et terrena. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertia die. Ascendit in cœlum, inde venturus judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, Erat tempus quando non erat : et, Priusquam nasceretur non erat : et, Quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia, dicunt esse convertibilem, atque mutabilem Filium Dei : hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Hanc venerabilem fidem trecenti quidem decem et octo, et cognoverunt et amplexi sunt, et consonantes et unanimes scriptis exclamaverunt. Sed modo, quoniam contra hæc ex nostris talia exsurgunt, qualia non debent. venite et vos, dilectissimi fratres, cum Deo, et descendamus ad visitationem, id est, inquisitionem sermonum eorum, et confundamus per approbationem verissimam ibidem linguas eorum elevatas contra scientiam unigeniti Filii Dei, iniquitatem in altitudinem humanitatis ejus loquentes : *Dirumpamus vincula eorum*, per gladium spiritualem, quod est Verbum Dei, *et proficiamus a nobis jugum ipsorum*<sup>10</sup>, per expugnationem profani sensus illorum. Tunc etenim ipse quoque *Dominus iridebit eos, et subsannabit, et tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos*<sup>11</sup>; secundum beatum Jeremiam, dicens : *Falso prophete isti vaticinantur in nomine meo. Non enim misi eos, et non precepi eis, neque locutus sum ad eos : visionem mendacem, et divinationem, et fraudulentiam, et seductionem cordis sui prophetant vobis. Ideo hæc dicit Dominus de prophe-*

*Recriptum Liberii papæ ad eodem.*

Dilectissimo filio Athanasio, et omnibus in unum congregatis, et de Trinitatis fide recte sententibus Ægyptiorum episcopis, Liberius papa.

(45) Olim et ab initio tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem pro universali Ecclesia ad rectam defendendam fidem, quatenus nulli liceat statum sanctæ Ecclesiæ commovere ad lesionem recte credentium, absque sui periculo honoris. Epistolam siquidem vestram nobisque directam, ante nos recitari fecimus, tribulationes et persecutiones, quas pro recta fide patimini, intelleximus. Super quibus et nos una vobiscum condolemus, et laborare pro vobis, ut pater pro filiis, parati sumus. Fidem vero Nicæni concilii in eadem epistola rectam reperimus,

*Atis qui prophetant in nomine meo mendacium : erunt projecti in viis Jerusalem, et conculcatio omnium pic confiteutum me, et non erit qui sepeliat eos*<sup>12</sup>. Nemo enim abscondere potest quibusdam subreptionibus commendatitiis, sicut nec foliis fici antiquus transgressor præcepti Adam potuit, qui per propriam linguam inverecunde nudatur : *Laqueus enim fortis viro labia ejus, et captus propriis sermonibus, et opera manuum ejus, retributio autem laborum ejus dabitur ei, et impietatis reprehensio*<sup>13</sup>. *Arguam te, inquit, et statuum contra faciem tuam, existimasti inique, quod essem tibi similis*<sup>14</sup>. *Propterea, sicut dicit Dominus ad Gejeon, deponamus eos ad aquam veræ discretionis, et probemus eos ibi regulari examinatione in idipsum pronos corruentes*<sup>15</sup>, per ostensionem pravi intellectus eorum, utrum ne sint apud se sapientes divini verbi scientiam ignorant. Quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam<sup>16</sup> catholice Ecclesiæ propria novitate, sive per ea que illicite in ejus defensione gesta sunt, hereticam turbulentiam introducentes, illud competenter ad nos retinentes, quod bene ad Jesum Filium Sirachi dictum est : *Usque ad mortem certa pro veritate, et Dominus pugnavit pro te*<sup>17</sup>. Illius rei gratia universis vobis a Christo Jesu commissa est Ecclesia, ut pro omnibus laboretis, et cunctis open ferre non negligatis : *Quia, dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia que possidet*<sup>18</sup>. Ideoque tanta urgente necessitate, summopere comperrime vestra summa auctoritate infestos, relevate oppressos, ut absque gravi, Domino impulante, difficultate, ipsi gratanter omni tempore sacrificare mereamur illi. Et subscriptio : *Æterna te servet Divinitas, per multos annos, sanctissime Patrum Pater. Amen.*

super qua et Deo gratias uberrimas retulimus. Pro qua non solummodo persecutiones et passionis sustinere vobiscum parati sumus, sed etiam si necesse fuerit, mori pro Christi nomine, in quantum nostra sint fragilitas, non respuimus. Igitur prædictum sanctum, ut legimus, concilium definiit Nicænum, (46) aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, vel componere, aut sapere, vel docere aliter, nec quidquam in fide sentire aut proferre, quod his Patrum regulis possit obviare. Qui autem presumpserit aliam fidem componere, aut proferre, vel docere, aut tradere aliud symbolum, ad vian veritatis converti desiderantibus de quacunque heresi, vel ex Judeis aut paganis Christianos se fieri volentibus; hi si episcopi fuerint aut clerici, alienatos qui

<sup>10</sup> Psal. II, 5. <sup>11</sup> ibid. 4, 5. <sup>12</sup> Jerem. XIV, 14-16. <sup>13</sup> Prov. VI, 2, 3. <sup>14</sup> Psal. XLIX, 2, 1. <sup>15</sup> Judic. VII, 4. <sup>16</sup> Rom. I, 22, 25. <sup>17</sup> Eccl. IV, 35. <sup>18</sup> Luc. XI, 21.

dem episcopos ab episcopatu, clericos a clero. Si **A** sunt. Scriptum est enim in Jeremia : *Probato-*  
**609** vero monachi, aut laici fuerint, anathemate *dedi te in populo meo robustum, et scirs et probabis*  
 feri. Protestatur enim beatus Apostolus, dicens : *viam eorum* 77. Multa namque nobis necessaria est  
 Si quis certat, non coronatur, nisi legitime certaverit 78. Et iterum Dominus ait : *Qui autem perse-*  
*veraverit usque in finem, hic salvus erit* 79. Videlicet certaminibus sacris propositis nobis, pro defensione  
 catholice Ecclesie, magna que salute ex hoc sperata et absconditur, vixque comprehenditur, dolosa ex-  
 ab omnium bonorum Jalore Deo, non deficiant ma- sistens malitia, pro eo quod sibi pietatem callide  
 nus nostrae, dilectissimi fratres, per occasionem cu- blandiatur, ut valeat scrutationem mentem latere.  
 juslibet desidia dissoluta, sed fratres efficiamur Quod utique sciens beatus Apostolus, ait : *Nam hu-*  
 per gratiam Domini, atque virtutem potentie ejus : *jusmodi pseudopostoli, et operarii subdoli, transfig-*  
 Quoniam perfecit pedes nostros tanquam cervorum, *urant se in apostolos Christi* 80. Sed non mirum,  
 et super excelsa firmius statuit 81, per intellectum quoniam et ipse *Satanas transfiguratur se velut ange-*  
 summæ ejus humanitatis propter nostram salutem, lus lucis 82. Et ideo non mirum si non ministri ejus  
 maxime tamen habentes impositam sanctorum testi- **B** finis secundum opera eorum. Sed et Dominus iu  
 monium ubem : *Deponentes ergo omne pondus, et cir-*  
*cumstantem adversariorum nocitatem, per patientiam*  
*currantem aspicientes in auctorem fidei, et consum-*  
*matorem Jesum* 83, qui, proposito nobis propter eum **C** hoc præmuniens nos, ait : *Attendite a falsis proph-*  
 negotio, Spiritum suæ veritatis condonet loquentem etis, qui veniunt ad vos in vestimento ovium, intrinse-  
 in nobis, atque perhibentem magnalia fidei, per cus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum co-  
 doctrinam sanctorum Patrum, quos adversarii cal- gnoscetis eos 84. Ergo in idipsum ex toto corde  
 lumniantur quotidie. In prophetis namque habetur : *ferentes ante omnia super tali quaestione deprecation-*  
 Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non nem, et dicentes cum David : *Revela oculos meos,*  
 quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, *et considera mirabilia de lege tua. Lucerna enim*  
 et Salsator ejus ut lampas accendatur 84. Profecto pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis  
 catholica Ecclesia, quæ vera consistit Sion, et civi- meis 85, quoniam ipsius est, sicut ait beatus Da-  
 tas Christi cælorum regis, per annorum spatia ex- niel propheta : *Sapientia et fortitudo dat sapientiam*  
 pugnatâ ab adversantibus verbo fidei, qui neque sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam.  
 Deum timent, neque hominem reverent, sed in- *Ipsæ revelat profunda et abscondita, et novæ in tene-*  
 cassum perducentibus piæ et canonicæ de hoc **C** inquit, et fortitudinem dedisti mihi, et ostendisti  
 verbo doctrinæ, dum a diversis tantisque scripto, mihi, quæ rogavi te 86. Cum ope divina uniuscujus-  
 et sine scripto, contestationibus invitati fuissent que personæ descripta, eorum qui pro novitatis  
 corrigere propriam et a se pellere hæresim. Sicuti commentato accusati de venerabili nostro scrinio  
 et per anteriorem cognitionem luculentius demou- obsecrandibus, et nobis ordinabiliter offerentibus,  
 stratum est, tam per libellos, quam per suggestio- solertius intendamus, ita ut qui hæc præ-  
 nem reverendissimorum sacerdotum, et venerabili- sumperint prævaricati, primum quidem subja-  
 lium abbatum, Apostolo protestante nobis, ut *ceant judicio terribili omnipotentis Dei, deinde*  
 hominem hæreticum, post primum et secundam cor- *autem qualemcunque regalem indignationem reve-*  
 reptionem, evitare debeamus. *Scientes quia subversus reantur. Per quam siquidem episcopi, aut clerici*  
 zat hujusmodi, et deliquit proprio judicio condemn- fuerint, a sui sacerdotii, sive a sui cleri ordina-  
 tus 87? Nullo modo oportet nos deinceps tacere aut *modis omnibus excidant. Sin autem monachi sunt,*  
 quiescere, ne quoquo modo iniqui judicemur, odi- *segregent, et alieni sint a suis locis. Sin autem*  
 bilem Deo partem amplectentes. Quoniam scriptum *dignitatem, aut cingulum, aut militiam habeant,*  
 est : *Zelanti in peccatoribus pacem peccatorum vi-* *nudentur eis. Quod si privati, si quidem nobiles*  
 dens 88. Et dicatur etiam de nobis : *Sacerdotes mei* *consistunt, suarum substantiarum proscriptionem*  
*contempserunt meam legem, et polluerunt sanctuari-* *patiantur. Sin autem ignobiles consistunt, non*  
*nea, inter sanctum et profanum non habere distan-* *solum in corpore verberentur, sed exsilio perpetuo*  
 tiam, et inter pollutum et mundum non intellexerunt 88. *castigentur, ut omnes timore Dei compressi,*  
 Sed consurgere nos convenit cum Deo, consi- *et comminata eis digna supplicia reverentes, im-*  
 sistere prompte, induentes arma Spiritus adversus *mobilem et sine turbatione pacem sanctorum Dei*  
 malignantes contra fidem ejus, ut approbemus *Ecclesiarum custodiant. Data viii Kal. Junii, Ar-*  
 Spiritus sapienter, id est, verba eorum, si ex Deo *clepio et Deodato venerabilibus cosa. Explicuit.*  
 Amen. *Gloria Christo Jesu Domino nostro. Pax vobis.*

77 Il Tim. II, 5. 78 Matth. X, 22. 79 Psal. XVII, 54. 80 Hebr. XII, 4, 2. 81 Isa. XLII, 4. 82 T3.  
 III, 40, 41. 83 Psal. LXXII, 5. 84 Ezech. XXXII, 26. 85 Jerem. VI, 27. 86 Il Cor. XI, 45. 87 ibid. 43.  
 88 Matth. VII, 45, 16. 89 Psal. CXXVII, 18, 103. 90 Dan. II, 21, 22.



*Epistola Ægyptiorum pontificum ad Felicem de infestationibus Ariarum*

Domino ter beatissimo, et honorabili sancto Patri Felici sanctæ sedis apostolicæ urbis Romæ pape; Athanasius, universi Ægyptiorum, Thebaidum et Libyorum episcopi, in sancta Alexandria synodo gratia Dei congregati.

Vestro sancto suggerimus apostolam, ut nostri, more solito, sollicitudinem gerere dignemini, juxta vestram prudentissimam sapientiam, quæ omnibus luce clarius manifesta est, quia apostolicis vestra beatitudo visceribus commota, super tribulatione nostra, nos omnes hortata est ad tuitionem catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, in unum convenire, et de nostra canonicè oppressione et uanimitè tractare, dum constat nos una cum beato Paulo apostolo eadem compassibiliter dicere: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?*<sup>47</sup> Satagentes, ne aliqua de iis, quæ vobis creditæ sunt rationabilibus ovis, a bestiis capiatur. Ideo, Pater beatissime, quia semper antecessores nostri, et nos a vestra apostolica sancta sede auxilium hausimus, et nostri vos habere curam novimus, præfatam **610** apostolicam et summam expetimus, juxta canonum decreta, sedem, ut inde auxilium capiamus, unde prædecessores nostri ordinationes et dogmata, atque subventiones traxerunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus, ut ejus uberibus nutriamur, quoniam non potest mater oblivisci infantem suum. Sic et vos nolite oblivisci nos vobis commissos. Quoniam non levibus nos inimici nostri implicuerunt, et quotidie facere moluntur afflictionibus, et apprehendere, ac (47) ferris nos constringi minantur, nisi eorum consentiamus erroribus, quod nequaquam vobis inconcussis agere præsumimus. Canonibus quippe jubentibus absque Romano pontifice nos de majoribus causis nihil debere decernere. Ideoque ad propositum recurrentes, et ad bravium properantes, vestræ apostolicæ sedis imploramus auxilium. Quia, ut credimus, non desepit Deus proces cum lacrymis sibi oblatas servorum suorum, sed ob id vos prædecessoresque vestros, apostolicos videlicet præules in summatis arce constituit, omniumque Ecclesiarum curam habere præcepit, ut nobis succurratis, nosque tuentes, quibus omne episcoporum judicium est commissum, liberare ab hostibus nostris non negligatis. Nam scimus in Nicæna magna synodo trecentorum decem et octo episcoporum, ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopus damnare, licet hæc et synodica capitula alia complura pernecessaria, ab hæreticis, qui nos quotidie infestant et perdere nituntur, ut facilius

nos capere possint, sint incensa, nobisque sublata. Qua de re hac inventa occasione, indifferenter omni canonica et apostolica postposita auctoritate, nos vi a propriis, vobis inconsultis, illicite expellunt sedibus, ovesque nobis a Christo Domino apostolica commissas gratia, invadunt, gradibus privant: et quod pessimum est, et omnibus Christianis legibus inimicum, interficere decertant. Vos ergo ut semper vestræ sedi sanctæ consuetudo fuit, periclitantibus subvenite, oppressos roborate, tribulatis manum porrigite, taliaque prohibete, et leges imponite, ut apostolica doctrina, quæ in Deo est, cito ad victoriam judicium perducere valeat nostrum, nosque apostolorum principe suffragante Petro, ab imminentibus periculis liberare (48). Novimus namque in jam facta Nicæna synodo generaliter esse decretum, ut nullus passim, vageque episcopos, aut præsumptivè lacerare, aut accusare, et qui non sunt rectæ fidei vel bonæ vitæ, vel claræ conversationis, infamare præsumat. Sed prius si erga episcopos, vel auctores Ecclesiæ quisquam causam habuerit, eos cum charitate ussuetè conveniat, ut ab eis vulnus unde agitur, recte sanetur. Aut ipse, si secus egerit, accusator excommunicetur. Quod si ab eis nihil recte valuerit percipere, tunc primo summos adeat primates, et ipsi tempore congruo canonice eos convocare debebunt. Qui si aut suis rebus exspoliati, aut a propriis sedibus ejeti, aut exsiliati, vel oppressi, aut iniq̄ tractati fuerint, primo eruantur, et canonice restituantur, atque omnia sibi sublata (49) integerrime eis legibus reddantur. Quoniam priusquam hæc fiant, ut in prædicto constitutum est concilio, nec canonice convocari, nec distingui a quocunque possunt. Quoniam nec sæculi leges hæc fieri permittunt, quanto minus ecclesiasticæ? Similiter et a supradictis Patribus est definitum consonanter, ut si quisquam episcopum, aut metropolitanum, aut comprovinciales, vel iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellent sedem, cui ab ipso Domino potestas ligandi, ac absolvendi, speciali est privilegio super alios concessa. Ipsa enim (50) firmiter a Deo fixum et immobile percepit, quoniam ipsam formam universorum titulorum lucidissimam Dominus Jesus Christus veram apostolicam constituit sedem. Ipsa est enim sacer vertex, in quo omnes vertuntur, sustentantur, levantur, et sicut in Christo Christiani, et in petra, id est Christo, Petrus, Petri renovantur Ecclesiæ: Tu es enim, sicut divinum veraciter testatur eloquium, *Petrus*<sup>48</sup>, et super fundamentum tuum Ecclesiæ columna, id est, episcopi, qui Ecclesiam

<sup>47</sup> II Cor. xi, 29. <sup>48</sup> Matth. xvi, 18.

(47) Stephanus Dorensis ad Martinum papam.  
(48) Habetur in epist. decret. Julii contra Orientales pro Athanasio.

(49) Adr. coll. 35.

(50) Sergius Cypri, epist. ad Theod. papam cons. concil. Lateran.

sustinere, et propriis humeris portare debent, A sunt confirmati. Tibique claves regni caelorum commisit, atque ligare, et solvere potestative, quae in terra et quae in caelis sunt, promulgavit. Tu profanarum haeresum, et impetitorum, atque omnium infestantium depositor, et princeps, et doctor, caputque omnium orthodoxae doctrinae et immaculatae fidei existis. Igitur ne despicias Patrum tuorum, Pater, pietatem, bonamque intentionem. Et sicut illi Patres et praedecessores nostros a multis liberaverunt oppressionibus et angustiis, ita nos liberare digneris. Nam fuit semper vestrae sanctae et apostolicae sedi licentia, injuste damnatos vel excommunicatos, potestative sua auctoritate restituere, et sua eis omnia redere, et illos qui eos condemnaverunt, aut excommunicaverunt, apostolico punire privilegio: sicut etiam nostris et antecessoribus cognovimus actum temporibus. Porro et ipsi primates, qui episcoporum et summorum ecclesiasticorum causas suscipere debent, in praefixa Nicæna synodo sunt dinumerati, ne in posterum ex hoc contentio oriretur. (51) O sanctissime Pater Patrum, absconde blasphemias et jactantiam vaniloquorum et insidiantium infestationes, nos et fratres nostros opprimendum, atque perdere volentium, qui ad vos quasi ad caput confugiunt, ut vestro suffulti auxilio liberemur, et vobis nobisque Christi commissas oves a luporum ore, Domino adminiculante, antequam deglutiantur, rapiamus. Nec enim (52) fas est supplicium apostolicae sedis scripto, aut sine scripto, preces oblatas despiciere, sed ut concedat, et privilegium vestrae sedis est, et nos, et illi canonicaliter convocemur, et ante vos de nostris objectionibus canonicè cum omni probitate concertemus. Sicut praedecessores nostri penes vestros fecerunt antecessores, et sicut canonica in praedicta sancta synodo docent constituta, et veluti paleati verbi per ventilabrum canonicae examinationis plenam purificationem, in communi consistentes auditorio, de maturis et nutrientibus catholicae Ecclesiae dogmatibus, quae confirmant cor hominis, per participationem patrum consequamur institutionem. (53) Antiquis enim regulis sancitum est, ut quidquid, quamvis in remotis aut in longinquis positus provincis, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius tractandum vel accipiendum esset, quam ad notitiam almæ sedis vestrae fuisset pronuntiatio facta, qua infirmaretur, aut firmaretur. Indeque sumerent normam, unde Ecclesiae sumpserit exordium praedicationis, ne passim ab insidiatoribus columnaeverterentur Ecclesiae. Certum est enim

eidem sanctae sedit vestrae in honorem beatissimi Petri, Patrum decreta peculiarem decrevisse reverentiam Dei, pro rebus inquirendis atque determinandis, quas sollicitè decet justèque ab ipso praesulum examinari vertice apostolico, cujus sollicitudo semper fuit et est tam mala damnare quam probare laudanda. Quoniam humillimum vestro apostolico culmini persolventes obsequium, ut ipse Dominus praecipit, et sanctorum decreta Patrum statuerunt, cum laerymis augustinus quod sine gemitu cordis reticere non valemus. Nam in tantum a persecutoribus sanctae Dei Ecclesiae nostrisque iniuicis persequimur, ut **611** magis nos vivere, quam mori tædeat. Unde praeter omnibus fatemur, in tantum cor esse nostrum vulneratum, ut propheticum illum plangentium exoptemus, dicentes: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis nostris fontem lacrymarum, ut sedentes plerumque die ac nocte* 54? Ecce enim oves, quae nimis infestantur, atque a pravis amoveri hominibus impelluntur. Christianorum vero voces ac gemitus episcoporum longe lateque resonant, novitates insurgunt, calumniae crescunt, persecutio grassatur, perditio fit populorum. Vestrum est nobis manum porrigere, vobis enim commissi sumus, vestrum est nos defendere atque liberare, nostrumque est a vobis auxilium expetere, et vestris parere jussionibus. Pro nimio ergo dolore, atque gemitu omnium quae nos infestant necessario recordari, vobisque significare nequimus. Ideo alium vestrum exoramus apostolatam, ut super his legeat, quae in memorata Nicæna synodo est promulgata, quamvis praedictorum insidiatorum, et aliorum malorum hominum, quo facilius episcopos Dei ministros valeant illaqueare, est suffocata, reparens: et quae necessaria fore cognoscitis, vestrae sanctae sedis auctoritate nos cunctosque fratres informetis, ut malorum insidias hominum, vestra fulmi auctoritate illesas, Domino opitulante, evadere valeamus, quia insidias luporum praevidere, non ovium (54) sed pastorum est. Scimus enim quod id semper vestrae sedis praesules, primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt. (55) Vos universalis Ecclesiae, et maxime episcoporum qui oculi Domini propter contemplationem et speculationem vocantur, curam gerere, ac de revelatione et lege nostra assidue cogitare debetis, sicut scriptum est: *Beatus qui meditatur in lege Domini die ac nocte* 55. Quae meditatio, non lectione per figuram litterarum tantum conspecta, sed uberante in vobis Christi gratia in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita, et nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Dei sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Prophe-

54 Jerem. ix, 1. 55 Psal. i, 2.

(51) Idem Sergius.

(52) Martinus papa, ibidem.

(53) PP. Afric. in ep. ad Theod. papam conc. Lateran. ann. 649.

(54) Conc. in Rom. sub Symmacho.

(55) Victor. Carth. ep. ad Theod. papam, ubi multa haec invecata sunt.

ta : *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium, lex Dei ejus in corde ipsius*<sup>77</sup>, non aramento, sed spiritu Dei vivi vestris in arcanis conscripta, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, sicut beatissimi apostoli Pauli ad Corinthios missa nos docet Epistola. Quibus præmissis significamus Deo placitæ fraternitati vestræ die septimo Kalendarum Augustarum, indicationis quartæ, nostram humilitatem divina gratia, suo ut præcepit munere præveniente, vestris sanctis ac Deo dignis precibus, in sancta Romana Ecclesia pontificalis honoris accepisse consecrationem et stolam, in quo dignitatis fastigio ut Deo omnipotente altissimo regamur, et a malis omnibus liberemur. Ut non sacerdotale nomen tantum, sed Christi Domini nostri Dei protegente auxilio et merito habeamus, vestris sanctis ac Deo acceptabilibus nos commendantes orationibus, poscimus quatenus et vestris deprecationibus pro nobis ad Deum effusis muniti, et eruditionibus bonis instructi, digni efficiamur cum omni nobis populo Christiano commisso illæsi, protegi velamento divino. Ad salutationem ergo vestræ sanctæ et honorandæ fraternitatis, vice nostra, Benedictum humilem nostrum fratrem vestrum episcopum, et Alexandrum presbyterum, Crispinum quoque diaconum, vestros famulos destinavimus. Propter quos postulamus celerius nobis a vestra beatitudine persolvi, ut vestris cohortationibus roborati, vestris regulis, isimicis videlicet compressis, informati, ad proprias prudenter consolati valeamus ecclesias ante hiemem Domino propitio remeare. Vestrum est quippe, Pater sanctissime, canonica instructione sollicitè ecclesiasticæ regulæ adversantibus, et fratrum insidiatoribus obviare, nec permittere noviter dici quod Patrum venerabilium auctoritas omnino non censuit. Nos enim humiles corde, sapientes, adjuvante Domino, quæ recta sunt uno vinculo charitatis vobiscum sumus constricti, veram fidem ac religionem catholicam in omnibus fortiter defendentes. Studiosius itaque a Catholicis improbis probe resistere nitendum est, ne torpentes, desidia oppressi, culpæ taciturnitatis teneamur obnoxii, et quasi favorem impendentes judicemur. Unde dictum est : Negligere, cum possis deturbare per-

versos, nihil aliud est quam fovere. Nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare. Manifesta est, Doctor sanctissime venenosa serpentum sine simplicitate astutia, dur manifestata est dolosa inimicorum fallacia. Succurrite, quæsumus, oppressis, liberate nos de manu persecutorum, ut cum beato Job cantetis : *Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum, justitia indutus sum, et vestivi me, sicut vestimento et diademate, judicio meo. Oculus jui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum, causamque quam nesciebam, diligentissime investigabam. Cogitabam molas iniqui, et de dentibus eorum auferebam prædæ*<sup>78</sup>, et reliqua. Nos enim, quos tua maxima expectat cura, id est, episcopi omnes, præcipue tuum debemus mereri judicium, et non ab aliis devorari. Merito ergo nos sacerdotes Domini causa respicit, si silentio (56) faveamus errori. Si quidem corripiantur hujusmodi, nec sit liberum eis pro voluntate habere judicium, desinatque novitas incensere vetustatem, desinat Ecclesiarum quietem inquietudo turbare. Nam omnes metropolitani, vel reliqui episcopi, sua odia ut vindictas in reliquos episcopos exercere non valeant. Ideo nominatim in Nicæna synodo expressi sunt primates, qui reliquos episcopos audire et judicare debeant, ne ulla fraus in judicio episcoporum possit irruere. Vos ergo qui in summo speculo gratiæ Dei estis depositi, attendere eos, et opprimere oportet, qui in fratres seditiones (57) et scandala excitant. Ideoque exoramus, ut minime despiciatis humilitatis nostræ, et omnium Orientalium orthodoxorum sacerdotum, et populorum afflictiones et damnationes, cum lacrymis oblatas. Sed sicut luminaria universo mundo, verbum vitæ retinentes, introductas exstinguite tenebras nefandissimorum insidiatorum, temporibus etiam nostris proacriter germinatas : quatenus funditus exstincta hujusmodi caligine, lucifer nobis resplendeat per vos, sanctissime Pater, et dogmatica definitio ubique omnes lætificans, qua gloriosi sancti Patres per propria piissime dogmata in æternæ vitæ firmam hereditatem prædicasse noscuntur. Et subscriptio : Incolumentem te, et beneplacitum Deo, sanctissime Pater Patrum, orantem pro nobis Dominum custodiat in ævum. Amen.

*Rescriptum Felicis papæ ad eosdem.*

**612** Reverendissimis atque dilectissimis fratribus Athanasio, et universis Ægyptiorum, Thelaidum, Libyorumque episcopis in sancta Alexandria synodo congregatis, Felix almæ Romanæ urbis et universalis Ecclesiæ episcopus, et sancta synodus, quæ in urbem Romam convenit, in Domino salutem.

Sacram vestram synodicam epistolam per gra-

diam Spiritus sancti, et Deo placitum studium conscriptam, vestræ a Deo honorandæ sanctitatis gratia libenter suscepimus, atque instanter nostra in synodo recitare per singula jussimus, et omnes intente ejus colligere verba præcepimus. Super quæ dum letari sperabamus et cupiebamus, *versa est in lactum cithara nostra*<sup>79</sup>, et cantatio in plorationem, et omnino totius synodi gaudium in mor-

<sup>77</sup> Psal. xxxvi, 30, 31. <sup>78</sup> Job xxxix, 13-17. <sup>79</sup> Job xxx, 31.

(56) Ex epist. 4 Cælestini I ad Gallos.

(57) Stephan. Dorensis, ad synodum Latranensem anno 649.

rorem translatum est, quia non decuerat, ut ii qui corpus (58) Christi quotidie proprio conficiunt ore, tantam paterentur persecutionem. Quoniam Dominus Deus noster salutem providens generis humani, mandavit persecutiones non fieri, neque fluctationes inferri, aut invideri laborantibus in agro Domini, neque dispensatores magni Regis vexari, aut expelli. Quiescite, inquit sancta magna Nicæna synodus, et nolite persequi eos qui Deo perfecte ministrant, et sincera voluntate superni Dei mandata custodiunt, et nostris legibus subjungantur. Quia nec decet nec ordo patitur, ut iniqui et carnales spirituales persequantur. Omnis enim qui resistit alicui, nunc vertendo, nunc celando veritatem, mentitur adversus eum contra quem litigat. Et qui infestus est alicui, omnia sicut hostis agit, et insuper loqui contendit. Vos enim monemus fratres in speculis esse debere, ut in quantum esse potestis et Dominus auxilium dederit, talibus nostra apostolica vestraque auctoritate resistatis, nec quisquam vestrum a fratris auxilio se subtrahat, sed pro viribus adminiculum præstet. Quoniam licet pauci sitis, si unanimes fueritis, nullatenus, iustitia suffragante, Domino quoque opem ferente, superabimini : *Quia funiculus triplex difficile rumpitur* \*. Nam si officiis secularibus (59) humana lex subvenit, quanto magis ecclesiasticis, et Domini sacerdotibus, maximeque pontificibus, qui pupillæ oculorum Domini appellantur, divina atque canonica lex suffragari debet ? At enim divinum de episcopis eloquium : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei* \*\*. Et si seculares homines humana multipliciter explorantur lege, et requisitiones atque induciæ illis multorum mensium conceduntur, ne injuste damnentur ; quanto magis episcopis, qui proximiores sunt Deo, et super eos sunt constituti, positique in cœlesti militia, quæ impensius ponderanda est, temporaque sunt concedenda multo ampliora, ne a quibusdam graventur aut opprimantur, vel subito damnentur. (60) Inspiciamus ergo, adjuvante Deo et sancto apostolo Petro, per quem et apostulatus et episcopatus in Christo cœpit exordium, quam plures sæpe emergerunt causæ, quæ in quibusdam non erant causæ, sed crimina. Quia magis, ut comperimus, iniquitate fratribus sunt impositæ, quam charitate. Et ut de cætero sollicitudo sit, ne talia deveniant, capitula quedam, quæ a sanctis Patribus, tam in Nicæna synodo, quam in hac sede constituta sunt, ponamus. Quibus fratres et coepiscopi nostri fulti, insidias inimicorum Domino auxiliante valeant evadere, et prout Dominus dederit posse, paucioribus (61) tantorum malorum verbis imitemur compendium, et strictim quæ

in volumen literarum vestrarum comperimus retractemus, et alia nonnulla instantis temporis necessaria prout petitis ponamus.

(62) 1. Est namque synodice decretum institutis, ut nemo episcopum penes sæculares arbitros accuset, sed ad summos primates.

2. Si quis adversus episcopum causam habuerit, non prius alios episcopos adeat, ut eum accuset, quam familiariter ei suam indicet querelam, et ab eo justam emendationem, aut rationabilem percipiat excusationem, ipsa nos instruente veritate : *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corrip eum inter te et ipsam solum. Si te non audierit, adhibe duos vel tres tecum. Et si non audierit, dic Ecclesie* \*\*, id est, accusa eum publice, et non privatim, et reliqua.

3. Si quis episcopum posthac elegerit accusare, summis primatibus episcoporum suam indicet causam, et non sæcularibus, qui magis ad pacem (63) quam ad iudicium eos rocent, ut charitas in omnibus et ab omnibus custodiatur. Si primates accusatores episcoporum cum eis pacifice familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad synodum canonicè convocata, non infra angusta tempora canonicè convocent, et non priusquam eis per scripta significet quid opponitur, ut ad responsum preparati adveniant. Nam si aut vi, aut timore ejecti, aut suis rebus exspoliati fuerint, nec canonicè evocari ad synodum possunt, nec respondere annulis debent, antequam canonicè restituantur, et sua eis omnia legaliter reddantur.

4. Si quis episcoporum suis fuerit rebus exspoliatus, aut a sua Ecclesia vi aut timore expulsus, quod omni Christiano nomini est inimicum, oportet et decet episcoporum præpositum semper prima fronte sollicitum esse, ut omnia, quæ ei ablata sunt, potestati ejus legaliter reddantur, et præsul prius restituatur. Et postea non statim, sed diu et per spatiosa tempora, suis potestative depositis, et ad suam necessitatem preparatis, ad tempus veniat ad causam. Et si juste visum fuerit, accusatoribus respondeat suis.

5. Nulli infami (64) atque sacrilego de quocunque liceat negotio, adversus religiosum Christianum, quanvis humilis servilique persona sit, testimonium dicere, nec de quolibet actione vel inscriptione Christianum impetere.

6. Si quis episcopus legitime accusatus, et supradicto ordine ad concilium canonicè convocatus fuerit, absque trepidatione ire debet. Et si ire non potuerit (65), pro se legatum ad synodum mittat.

7. Nullæ causæ a iudicibus ecclesiasticis audiam-

\* Eccle. iv, 12. \*\* Zachar. ii, 8. \*\*\* Matth. xviii, 15-17.

(58) Hieronym. epist. ad Nepotianum.

(59) S. Greg. ep. 120, l. vii.

(60) Innoc. ep. 2.

(61) Innoc. ep. 7.

(62) Carth. iii, c. 9.

(63) Carth. iv, c. 26.

(64) Ex Aniano.

(65) ADR. c. 5 et 11.

tur, quæ legibus non continentur, vel quæ prohibita esse noscuntur.

8. Si quis aliter non acquieverit, nisi ut episcopum accuset, supra taxato hoc tenore agere debet, quia aliter rata non potest accusatio existere. Tunc primo accusati causam accusator (66) apud primates canonice deferat. Nam a communione prohibetur accusatus, nisi ad electorum iudicium canonice convocatus infra tres aut sex, vel plures menses pro suis rationem redditurus venire distulerit. Quod si probare potuerit quod voluerit, sed non potuerit **613** venire, nihil ei nocebit. Ille vero, qui vi, aut timore a sede pulsus, aut suis rebus exspoliatus fuerit, non prius vocetur ad synodum, quam ei omnia legibus redintegrentur (67). Et tandiu in sede propria pacifice et potestative cuncta disponens resideat, quandiu expulsus, vel exspoliatus carere visus est rebus. Cum autem ad iudicium venerit, si voluerit et necesse fuerit, iudiciæ ei petenti a Patribus constitutæ absque impedimento concedantur, et iudices a se electi tribuantur, ut in loco unde est ille qui accusatur, aut si alibi alicujus temerariæ multitudinis vim metuerit, locum sibi congruum eligat, quo absque timore suos, si necessitas exposcerit, testes habere, et absque impedimento suam canonice sententiam finire valeat.

9. Quia multa per subreptionem evenire solent, (68) illis testificandi vel accusandi licentia denegatur, qui Christianæ religionis et nominis dignitatem et suæ legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita, neglexerint.

10. Multum derogatio prævalet, quando derogatio creditur. Ideo variis detractationibus atque accusationibus non decet (69) labefactari primatem, sed magis Patrum regulis roborari, nec facile aut indifferenter suscipere accusationes præsumat, dicente Domino: *Non suscipias vocem mendacii*<sup>61</sup>; sed prius probare debet suspicionem et causam, aut quo animo hoc faciat et postmodum suscipere, quia veritatis professionem, propinquitatis, inimicitiz, timoris, amoris, odii et cupiditatis intentio, impedire, et adversa fratribus irrogare solet.

11. (70) Personæ accusantium tales esse debent, quarum fides et conversatio et vita probabilis, et absque reprehensione sit, et quæ omni careant suspitione. Quia et hoc, te præsentem, ut bene nosti, in Nicæna synodo, propter malorum hominum infestationem ab omnibus est definitum, licet pravorum hominum insidiis sint hæc et alia complura delecta.

12. Primates illi, et non alii sunt, quam in præ-

A dicta Nicæna synodo sunt constituti. Reliqui vero, qui metropolitanas (71) tenent sedes, archiepiscopi vocantur, et non primates, salva in omnibus apostolicæ sedis dignitate, quæ ei ab ipso Domino est concessa, et postea a sanctis Patribus roborata.

13. Primo semper in omni episcoporum accusatione, persona, vita et conversatio accusantium enucleatim inquiratur, et postmodum ea quæ obijciuntur, fideliter pertractentur. Quoniam nihil aliter fieri debet, nisi impetitorum prius requiratur fides, personæ, vita et actus discutiantur, quia non debet pravorum aut insidiantium hominum pernicie vita lacerari innocentium. Sane sæpissime boni a malis persequuntur, qui non cessant suis calamitatibus aliis derogare. Ideo summopere prævidendum est, ne hæc fiant.

14. Nullus servus, (72) nullus libertus, nullus infidus, nullus criminibus irretitus, nullus calumniator, nullus qui inimicitias studet, nullus qui frequenter litigat, et ad causandum vel detrahendum est facilis, nulla infamis persona, nec non et universi quos ad causanda publice crimina leges publice non admittunt, permittatur episcopos accusare. Quoniam accusatores et accusationes, quas leges sæculi non recipiunt, qua ratione sacerdotalis eas recipere debeat ordo invenire neque, cum hæc et in Nicæna synodo prohibita sint, et illi magis ab istis, non isti ab illis judicari debeant, cum Apostolus dicat: *Spiritualis iudicat omnia, ipse vero a nemine iudicatur*<sup>62</sup>.

15. Hæretici, a quibus nimium opprimimur, excommunicatique, homicidæ, (73) malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque se contulerint, nullatenus ad accusationem, vel ad testimonium erunt admittendi.

16. Non ita in ecclesiasticis (74) agendum est negotiis sicut in sæcularibus. Nam in sæcularibus, postquam legibus vocatus, et in foro decertare cœpit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis vero, dicta causa recedere licet, si necesse fuerit, aut si se prægravari viderit.

17. Quotiescunque (75) episcopus super certis accusatur criminibus, si tales fuerint accusatores, qui juste et canonice recipi debeant, legitima in synodo suo in tempore congregata, ab omnibus canonice audiat, qui sunt in provinciis episcopi. Quod si legitimi non fuerint accusatores, non fatigetur episcopus, quia sacerdotes ad sacrificandam vacare debent, non ad litigandum. Nec illi, qui throni Dei vocantur, pravorum hominum insidiis

<sup>61</sup> Exod. xiiii, 1. <sup>62</sup> I Cor. ii, 15.

(66) Carth. iii, 7.

(67) Rom. v, sub Symmacho.

(68) Anianus in c. 1, t. 7, l. 16, cod. Theod.

(69) Damas. epist. ad Illyricos.

(70) Adrian. 4 et 15.

(71) Adrian. col. 23 et 15.

(72) Carth. vii, c. 2.

(73) Adr. col. 65.

(74) Leo, ep. 54.

(75) Adr. 27.

turbari deent, sed libere Christo Domino famulari.

18. Quoquam provincialibus episcopis, una cum eorum metropolitano suae provinciae causas episcoporum, liceat charitative et concorditer agitare; non tamen, sicut in praedicta, te praesente, constitutum est synodo, licet definire, absque Romani pontificis auctoritate. Quod si secus a quibusdam praesumptum fuerit, ipsi qui hoc egerunt, suae praesumptionis suscipiant damnum. Et illi, qui ab eis perperam excommunicati aut damnati fuerint, auctoritate hujus sanctae sedis, et beati praepceptoris nostri clavigeri Petri potestate solvantur atque restituantur. Ipse enim ait Dominus: *Quaecumque solteris super terram, erunt soluta et in terra et in caelis* <sup>44</sup>.

19. (76) Quoties episcopi se a suis comprovincialibus, vel a metropolitano putaverint praegravari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent solum. Ad quam eos absque ulla detentione, aut suarum rerum ablatiōe, obedire liceat. Et dum ad praedictam Romanam matrem appellaverint Ecclesiam, aut ab ea se audiri exposcerint, nullus eos, aut excommunicare, aut eorum res auferre, aut aliquam vim inferre eis praesumat, antequam horum causa Romani pontificis auctoritate finiatur. Quod si aliter a quoquam praesumptum fuerit, nihil erit, sed viribus carebit. Nam nec hoc perperam praesumimus, sed et ipsum in Nicæna synodo constitutum, et antecessores nostros egisse, bene, Athanasi, nosti, quando tu et Paulus Constantinopolitanus, Asclepius Gazæ, et Lucianus [Lucius] Adrianopolites, ab episcopis Orientalibus inconsulto sanctae memoriae Julii praedecessore nostro damnati estis, et ad eum, quasi ad totius orbis caput, ut semper huic sanctae sedi licitum fuit, confugistis. Cognita eorum nequitia, et vestra justitia, vos in communione suscepit, et omnium vestrarum curam gerens, propter sedis propriae dignitatem suas singulis reddens Ecclesias, Orientalibus scripsit, culpans eos quod non recte tractassent, viros inculpabiles de suis Ecclesiis expellentes, et constituta Nicæni concilii minime conservantes. E quibus ad certum diem nonnullos sibi met adesse praecipit, ut de talibus praesumptionibus certam redderent rationem, et coram eis ostenderet, justum se super eis protulisse decretum. Determinatum est etiam, non talia deinceps fratres esse passuros. Et nisi ab hujusmodi praesumptionibus cessarent, a propriis esse gradibus eos recessuros. Tali enim hujus sanctae sedis privilegio, et tu et fratres tui proprias recepisti Ecclesias, cum omnibus ad vos pertinentibus. His enim et aliis quam plurimis documentis, manifestum est, nullum damnari, aut suis exposulari rebus debere episcopum, **614** qui hanc san-

ctam sedem interpellaverit, aut sibi defensatricem asciverit, donec iudicium de eo nostrae apostolicae auctoritatis, hoc est, principis apostolorum Petri agnoscat. Quia solum Christus Jesus huic sanctae sedi, id est apostolicae, hoc facere commisit. Utpote quoniam solus, atque praeter omnibus praefatus princeps apostolorum creditus est, atque percipere meruit a Rege regum Christo claves regni caelorum.

20. De iudiciis vero episcoporum super quibus consulistis, diversas a Patribus regulas invenimus institutas. Quidam enim ad repellenda impetitorum machinamenta, et suas praeparandas responseones, et testes confirmandos, et concilia episcoporum atque amicorum quaerenda, annum aut sex menses mandaverunt concedi; quidam autem annum, in quo plurimi concurant. Minus vero quam sex menses non reperi, quia a laicis haec indulta sunt, quanto magis Domini sacerdotibus? Nam et a nostris antecessoribus, atque reliquis sanctis Patribus multoties inhibitum est, ne quis Domini sacerdotibus detractiones irroget, quanto magis accusationes non ex radice charitatis prolatis? Quiescite, inquit, et nolite persequi eos, qui Deo perfecte ministrant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et recedentium a Deo angelorum pelluntur incursus, quique omnes daemones, qui corrupti sunt, praecum assiduitate confundunt. Inducite namque non sub angusto tempore, sed sub longo spatio concedendae sunt, ut accusati se praeparare, et universos communicatores in provinciis positos convenire, et testes praeparare, atque contra insidiatores se pleniter aruare valeant.

21. Iudices enim, et accusatores tales esse debent, qui omnium careant suspitione, et ex radice charitatis suam desiderant promere sententiam. His igitur tam legaliter, quam et enouice prolatis, etiam omnium Christianorum reverentiam congruere deprecimur, spiritali intercedente dilectione, et timore Dominico, per quem humana removetur offensio, et Ecclesiarum aedificatio praeponeatur universis, ut magis universi aedificationem fratrum laborent, quam ad damnationem, quoniam ait Dominus: *In hoc cognoscet omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* <sup>45</sup>. Jam enim forum dedimus, et a praedecessoribus nostris datam esse cognovimus, ut si quis se agnoverit Christianum, illum servet, quod ab apostolis noseitur esse traditum, dicente apostolo Paulo: *Si quis vobis annuntiaverit, praeterquam quod accepistis, anathema sit* <sup>46</sup>. Christus enim Dei Filius Dominus noster, humo servi, quod ab apostolis salutem plenissimam condonavit, ut nos liberaret. Ut si in tantum nos dilexit, ut etiam proprio Filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus illum traderet, ut nos liberaret, ut quid nos non diligimus

<sup>44</sup> Matth. xvi, 19; xviii, 18. <sup>45</sup> Joan. xiiii, 35.

<sup>46</sup> Galat. 1, 8.

(76) Item ex Adriano.

fratres, aut eos temere judicamus? cum prædictus A  
 dicat Apostolus: *“Nolite judicare invicem, sed hoc  
 magis judicate, ne ponatis offensiculum fratri vel  
 scandalum”*. Nam si illi qui fratres diligunt, ex  
 Deo nati sunt, et vident Dominum; quid ergo erunt  
 illi qui eos persequuntur, et eos detrahendo, machi-  
 nando, accusando, infestando, damnare mol-  
 liuntur? Si illi filii Dei, procul dubio filii sunt  
 diaboli, qui ut semper *sicut leo rugiens circumit,  
 quaerens quem devoret*, ita fratres insequuntur,  
 ut perdant. Qui vero adjuvare fratres refugunt,  
 majus peccatorum onus acquirunt, et fraterni so-  
 latii rei existunt: *Væ, inquit Propheta, qui po-  
 tum dat amico suo, miscens fel suum*. Et iterum  
 sapientissimus Salomon ait: *Quoniam qui loquitur  
 iniqua non potest latere, nec præteriet illum corri-  
 piens iudicium. In cogitationibus ergo impij inter-  
 rogatio erit. Sermonem autem illius ad Deum præ-  
 meditatio, ad correptionem iniquitatum illius, qui  
 acribus zeli audit omnia, et tumultus murmurant-  
 ium non absconditur*. Hæc enim si amplecti vo-  
 luissent, proprio et sano sensu, ad reprobum sen-  
 sum minime laberentur, sed per Dei timorem ser-  
 monum suorum præcavescentes custodiam, piam  
 sanctorum Patrum definitionem sine quadam præ-  
 sumptione nocumenti utrique conservarent, quo-  
 niam dicit sacrum eloquium: *Consilium bonum  
 conservabit te, et mens bona custodiet te*. Non  
 enim de fontibus salutaribus spiritualiter ad acqui-  
 sitionem æternæ vitæ procedunt, tales accusatores,  
 et detractores, atque ideo competenter nos beatus C  
 Paulus apostolus admonens, ait: *Non debere plus  
 sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrieta-  
 tem* in definitione pietatis perdurantes. Qui

enim hanc præterierunt, non tantum læsi deci-  
 dentes a corroboratione sua, sed insipientiæ suæ  
 dereliquerunt omnibus memoriam, ut his, quibus  
 peccaverunt, minime latere potuissent: *Gloria  
 enim et contumelia in loquela, et in lingua hominis  
 casus illius est*. Ideoque conveniens est hanc  
 ostentationem, et reprehensionem illorum nostris  
 actibus inseri, ne ulterius jam talia patiamini, æ-  
 minantibus eis zizania, et scandala, sed letari in  
 officiis et dogmatibus vestris mereamini. Igitur erubescant talia, et hujusmodi blasphema subtrahere  
 festinent, si noluerint a sacerdotali nostro collegio  
 segregari, et a totius Christiani populi societate di-  
 velli. Licet namque de his plura et pernecessaria,  
 quæ in decretis sedis apostolicæ, et ab apostolis  
 eorumque successoribus nostris ubilibet prædeces-  
 soribus statuta inveniuntur, dicere et conscribere  
 potuissemus, tamen melius nobis visum est, ut  
 epistolam oratione claudamus. Deus omnipotens,  
 et unus unigenitus Filius et Salvator noster Jesus  
 Christus, vobis tribuat incitamentum, ut omnibus  
 fratribus et coepiscopis nostris, quibuscunque tri-  
 bulationibus laborantibus, totis succurratis viri-  
 bus, et cum eis compatientes, crucem ejusdem  
 Domini Salvatoris portetis, ut veri ipsius discipuli  
 coram omnibus appareatis. Ut et vos, et qui vobiscum  
 sunt, hic et in futuro mellora possideatis, *quæ oculus  
 non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascen-  
 derunt, quæ præparavit Deus diligentibus se*. Per  
 Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et  
 cum quo omnipotenti Deo Patri gloria in sæcula  
 sæculorum. Amen. Valere vos opto, fratres charis-  
 simi. Data Idibus Februarii, Agathio, et Juliano,  
 viris clarissimis, consulibus.

<sup>11</sup> Rom. xiv, 13. <sup>12</sup> I Pet. v, 8. <sup>13</sup> Habac. iii, 15. <sup>14</sup> Sap. i, 8-10. <sup>15</sup> Prov. ii, 11. <sup>16</sup> Rom. xii, 3. <sup>17</sup> Eccl. v, 15. <sup>18</sup> I Cor. ii, 9.

## 615 IN VITAM BEATÆ SYNCLETICÆ ADMONITIO.

Vitam beatæ Syncleticæ antiquissimum esse opus suadent Vitæ Patrum lib. v et vi, apud Rosweidum, et ipsæ sane antiquissimæ, circa sextum sæculum Latine translatae; ubi complura subinde occurrunt ex Vita beatæ Syncleticæ mutuata. Ejus auctores varii assignuntur, ex quorum numero Athanasius, qui ut vi et præstantia nominis cæteris longe antecellit: inde sane contigit ut, neglectis penè aliis, quibuspotiori forte jure hoc opusculum tribueretur, a multis nec ignobilibus scriptoribus Athanasio ascribatur. Nec prætermittendâ Nicephori Callisti verba: *Κβ. viii, c. 40: Τὴν Ἀντωνίου φιλοσοφίαν ὁ τὰ πάντα ἄριστος Ἀθανάσιος, καὶ αὐτῷ διαφερόντως φιλοῦμενος, πρὸς λεπτὴν ἱστορίᾳς ἐξέδωκε τὰς μετὰ βασιμῶν πάλας αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐξευρημένας τέχνας αὐτῷ κατ' αὐτῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ βίου τεράστια, καὶ πάνθ' ἑκατοτα διαγράψας· ὡς ἕρον εἶναι μοναδικῆς πολιτείας τὸ σύγγραμμα. Ὅποια δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κἀν τῷ βίῳ Συγκλητικῆς ἔπραξεν· ἀνδρῶν μὲν πολιτείας ἐντεῦθεν, γυναικῶν δ' ἐκτεῦθεν ὑποτιθεῖς, ὡς ἐν πλάσματι διηγῆσθαι. Id est, Antonii philosophiam vir longe præstantissimus Athanasius, qui etiam ipsi fuit charissimus, pluribus descriptam edidit, conscripsitque ejus adversum dæmones certamina, quasve artes ad ipsos debellandos adinvenerit, necnon alia vitæ illius prodigia minutatim enarrata: adeo ut liber ille sit quasi vitæ monasticæ norma. Cujusmodi item sunt quæ idem Athanasius descripsit in vita Syncleticæ: in priore quidem libro virorum vivendi rationem; in sequenti vero mulierum proponens, quasi sub forma narrationis. Præterea in codice Vaticano 825, teste Holstenio in animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc vita Athanasii nomen præfert: itemque in bibliothecâ Scorialensis exemplari, quod memorat Alexander Barvoetius in catalogo illius Bibliothecæ, ad cuius fidem David Coltritus Latinam interpretationem suam adorsuirit, editam a Bollandis ad 5*

Januarii. Hæc quantulacunque sint testimonia, exigui aut nullius momenti videbantur iis qui vel primoribus labris Athanasii stylium orationisque genus attigerint; tantum scilicet abhorret hoc opusculum ab Athanasiana illa eloquentia, sale, gravitate. Ad hæc nullus assignatur scriptor, ad quinque sexve sæcula post Athanasii ætatem qui id operis tribuat Athanasio. Tradit autem Holstenius in alio codice vetustissimo Cryptoferratenis bibliotheca: Vaticanæ num. 1589, eam vitam adjudicari Polycarpo ascetæ. Codex autem quo est usus Cotelierius qui tomo I Monumentorum ecclesiæ Græcæ vitam Syncreticæ evulgavit, nullum præferi auctoritas uomen. In Schedis vno Combesianis quarum perhumaniter nobis copiam fecit vir eruditus R. P. Lequien ex Ordine Prædicatorum ad calcem operis hæc leguntur: Hucusque qui ex sancta (Syncretica) per beatum Arsenium Pegadensem prodierunt sermones: unde forte inferatur Arsenium illum gesta dictaque Syncreticæ collegisse. Qui Arsenius longe diversus esse videtur a prisco illo Arsenio monacho qui quarto sæculo floruit. Cæterum multa uti dîzimus in v et vi Rosweidi libro ex hoc Opere ad verbum excerpta leguntur, quæ nos ad marginem pro facultate notarimus. Similiter in Apophthegmatibus Patrum, et in Scholiis ad Joannem Climacum identidem laudatur Vita sanctæ Syncreticæ.

#### VITA ET GESTA SANCTÆ BEATÆQUE MARGISTRÆ SYNCRETICÆ.

1. Par esset omnes homines bonarum rerum esse peritos. Ita enim in negotiis exercitati, vitam transigerent absque detrimento. Nam simplicioribus multa peritiles res sunt occultæ, quod ideo illis obvenit, quod ex socordia bebetiore sint mente. Enimvero plerumque pretiosæ margaritæ, in pauperes vilesque viros inciderunt, qui ex artis imperitia, eas nihili nauicque fecerunt. Nos itaque qui animo sumus puerili et imperito, cum incidissemus in hanc margaritam, noui magni faciebamus illam, dum solam speciem attenderemus, et a naturæ dignitatibus illius notitia multum abessemus: ubi autem paulatim ejus propius pulchritudinem spectantes, præstantiam edocelamur, divino erga perceptam rem amore accendebamur. Ipsæ namque res mentem nostram ad desiderium inflammabant.

2. Quorsum autem loquar de præsentibus, aut ne illis adnumerem, quasi nos aliquid sciamus, aut eloqui valeamus de præclara et beata Syncretica? Omnium quippe hominum naturam, bonis ejus operibus recensendis imparem arbitror. Quod si quis de illa loqui aggrediatur, quantumvis sapiens sit ac peritus, longissime aberit a re proposita exsequenda. Quemadmodum enim qui solem intentius respicere volunt, oculorum damno afficiuntur, ita etiam qui ejus vitam contemplari nituntur, ob præclare gestorum præstantiam, **616** vertigine correpti, cedentes demum ac viribus destituti, in mentis incidunt perturbationem.

3. Nos autem pro viribus nostris ejus vestigia consecrati, et ab ejus æqualibus de primæva ejus ætate paucis eruditi, ex ipsisque rebus aliquantulum illustrati, scribere ingredimur, nobisque ipsis salutarem cibum recondimus. Nam pro dignitate illius eloqui, non impossibile modo nobis est, sed multis aliis perarduum ac difficile.

4. Quæ cælestis συγκλήτου seu senatus nomen habet, ex Macedonia oriunda est. Majores siquidem ejus audire Alexandrinorum erga Deum et Christum amore, ex Macedonia in Macedonis urbem

#### ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΣΥΓΚΡΗΤΙΚΗΣ.

1. Ἐδει πάντας ἀνθρώπους τῶν καλῶν μὴ ἀμύητους ὑπάρχειν. Οὕτως γὰρ ἂν ἐγγεγραμμάμενοι τοῖς πράγμασιν εἰ εἴεν, τὸ ἀζήμιον εἶχον ἐν βίῳ καὶ γοῦν τοὺς ἀμαραιοτέρους τὰ πολλὰ τῶν χρηστῶν διδραθεν. Τοῦτο δὲ πεπόνθασιν ἐκ τοῦ τὴν διάνοιαν αὐτοῖς ἀμβλυωτέραν καθεστάναι ὑπὸ τῆς ἀμελείας. Πολλὰκις γὰρ καὶ μαργαρίται πολυτίμοι εἰς πένητας παρήλθον ἀνδρας. Οἱ δὲ ἀδοκίμαστον τὴν περὶ τούτων εὐχρην ἔχοντες, ὡς μικρῶν τιμῶν καὶ οὐδαμυνῶν κατεφρόνησαν. Ἡμεῖς γοῦν, νηπίαν καὶ ἀνάσκητον ψυχὴν ἔχοντες, τῷ παρόντι ἐντυγχάνοντες μαργαρίτην, οὐδὲν μέγα τοῦτον θεωροῦμεν, τῷ σχηματι μόνῳ ἐνατενίζοντες, τῆς δὲ φύσεως αὐτοῦ, ὅσον πρὸς γνῶσιν, μακρῶν τυγχάνοντες. Ὡς δὲ κατ' ὄλιγον ἐκ τῶν πλείας ἐδιδασκόμεθα τὸ κάλλος αὐτοῦ, θεὸς ἔρωσ καὶ ἡμῖν ἐνεγεννᾶτο πρὸς τὸ ὁφθῆναι· καὶ γὰρ αὐτὰ τὰ πράγματα ἐξωπύρει ἡμῶν πρὸς τὸν πόνον τὴν διάνοιαν.

2. Τί δὲ λέγω τοὺς παρόντας, ἧ καὶ ἐαυτὸν συγκαταριθμῶ τούτοις, ὡς τὸ εἰδόντων ἡμῶν καὶ λεγόντων περὶ τῆς αἰδέιμου καὶ μακαρίας Συγκλητικῆς; Οἴμαι γὰρ πᾶσαν ἀνθρώπων φύσιν λειπεσθαί πρὸς διηγήσιν τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς πράξεων. Εἰ δὲ καὶ τις ἐπιχερήσει λέγειν τὴν περὶ αὐτῆς, πολὺ μὲν καὶ ἀπειρον ἀπολειφθήσεται τῶν ζητούμενων, κἴν σοφός, κἴν ἐπιστήμων τυγχάνη. Ὅσπερ γὰρ οἱ τῷ ἡλίῳ ἀτενίσαι βουλόμενοι τὰς ὄψεις βλάπτονται, οὕτως καὶ οἱ κατοπτρίζεσθαι τῷ βίῳ ταύτης παύρομενοι, ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κατορθωμάτων διαγίγισσαντες, ὑπενδόντες ἢ καὶ ἀτονήσαντες, σύγχυσιν ὑφίστανται τῇ βιοίᾳ.

3. Ἡμεῖς δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἰληηλατοῦντες τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ ἐκ τῶν συνηλικῶν δὲ αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν πρῶτον βῆμα ἀπορητιῶς ἀκούσαντες, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἀμυδρῶς καταυασθέντες, ἐπὶ τὸ γράφειν ἔκρομεν, ἑαυτοὺς τροφὰς σωτηριώδεις ἀποθησαυρίζοντες. Τὸ μὲν γὰρ κατ' ἄβυσσον αὐτῆς λέγειν οὐ μόνον ἡμῖν ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς δυσχερές.

4. Ἡ τῆς οὐρανόου συγκλήτου ἐπάνυμος, χώρας τῆς Μακεδονίας τυγχάνει. Ἀκροπότον γὰρ τῶν προγόνων αὐτῆς τὸ φιλόθεον καὶ φιλόχριστον τῶν Ἀλεξανδρέων, κατελάμβανον ἐκ Μακεδόνων τῆν τοῦ Μικεδόνος πό-



λιν. Ἐπαύσαντο δὲ αὐτὸν τῆ γῆρας, καὶ μετὰ εὐρύ-  
 τεος τῆς φήμης τὰ πράγματα, φιλοφρόνως ἔκοιον αὐ-  
 τῆν. Οὐ πλῆθει δὲ ὄμων συνέχαιρον, οὐτε μὴν οἰκη-  
 μάτων θαυμάζον μέγθος· πιστὶν δὲ μονότροπον  
 εὐρύστεον σὺν εὐλακρονί ἀγάπῃ, δευτέραν ἔθεντο τὴν  
 οικίαν τῆς μετοικίας.

5. Ἦν δὲ καὶ τῷ γένει περιβλεπτος ἡ μακαρία  
 Συγκλητικὴ, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ τοῖς κατὰ τὸν κόσμον  
 τερπνοῖς νομιζομένοις ἐκεκλόμετο. Παρῆν δὲ αὐτῇ  
 καὶ ἀδελφῆ ὁμόφρων ἄμα, καὶ ἀδελφοὶ δύο, σεμνο-  
 τάτη καὶ αὐτοὶ ἀναχθέντες βίω· ὧν ὁ μὲν εἰς, ἐν τῇ  
 παιδικῇ ηλικίᾳ τυγχάνων, ἀπεγένετο· ὁ δὲ ἑτερος,  
 ἐπιθὰς πέμπτη καὶ εικοστῇ ἔτει, παρὰ τῶν γονέων  
 εἰς γάμον παρεκαλεῖτο· καὶ πάντων πρὸς τὸ ζητού-  
 μενον εὐτερπισθέντων, καὶ τῶν ἐξ ἔθνους συμβολι-  
 κῶν ἐκτελουμένων, ἀπῆλθι τὸ νέος ὡπρεθ ὄρων ἐκ  
 βρόχων, ἀνταλλαγῆν ποιησάμενος τῆς ἐπιγείου νό-  
 μως, τὴν ἀμωμον καὶ ἐλευθερίαν τῶν ἁγίων σύνδοον.

6. Αὐτῇ δὲ ἔτι ἐν ταῖς παρφόιαις ἀγκύλαις τυγχά-  
 νοσα, φιλοθετὰ μὲν τὸ πρῶτον τὴν ψυχὴν ἵσχετο·  
 καὶ οὐχ οὕτω τὰς τοῦ σώματος ἐπιμελείας ἵπνοειτο,  
 ὡς τὰς τῆς φύσεως ὁρμὰς ἐπετρεῖται.

7. Ἦν γάρ καὶ κατὰ τὸ σῶμα περικαλλεστάτη, ὡς  
 καὶ πολλοὺς αὐτῇ μνηστῆρας προζέειν κατὰ τὴν  
 πρώτῃν ηλικίαν· τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς περιουσίας δε-  
 λεαζομένου, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὸ τῆς τῶν γονέων κο-  
 σμιότητος, καὶ πρὸς ἐπὶ τοῦτοις ὑπ' αὐτῆς τῆς κόρης  
 τοῦ κάλλους ἐξαπτομένους. Καὶ τοῦν οἱ γονεῖς ἀμέ-  
 νως προετρέποντο τὴν νῆαν εἰς γάμον, αὐτὸ τοῦτο  
 ἐπέχοντες, ὡς ἐξ αὐτῆς τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν αὐ-  
 τῆς φυλατῆσαι. Ἦ δὲ αὐφρων καὶ γενναία τῷ φρο-  
 νήματι, οὐδόως συνεπιθετο ταῖς τοιαύταις τῶν γο-  
 νέων συμβουλαῖς· ἀλλὰ γάμον ἀκούουσα κοσμηκῶν,  
 γάμον θεῶν ἐξαντάζετο· καὶ πολλοὺς μνηστῆρας  
 παροῶσα, εἰς μόνον τὸν οὐράνιον νυμφῶν εἶχε τὸ  
 νῆμα.

8. Καὶ ἦν ἰδὲν τῆς μακαρίας Θέκλης γνησίαν μα-  
 θητριαν, τοῖς αὐτοῖς αὐτῇ ἐπομένῃν διδάγμασι. Καὶ  
 γὰρ τῶν δύο εἰς μνηστῆρ ἦν ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὴς ἦν  
 τῶν ἀμφοτέρων νυμφαγωγὸς Παῦλος· οἶμαι δὲ καὶ  
 τὸν θάλαμον αὐταῖς μὴ ἐναλλάττειν· εἰς γὰρ αὐταῖς  
 πασὴς ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὁ αὐτὸς Δαβὶδ μεληθεῖ ἐπ'  
 ἀμφοτέρων τὰ σεμνά καὶ θεῖα ἄγματα. Καὶ γὰρ ἐν  
 κυμβάλους εὐφχῆς τέρπει τὰς Θεῶν ἀναπειθείας ψυ-  
 χὰς, καὶ ἐν τυμπάνους καὶ ἐν δεκαχόρδους ψαλτηρίοις  
 τὴν τελειοτάτην ψῆδὴν ἀναπέμπει. Μαρτῆρ δὲ τοῖς  
 ἱεροῖς τοῦτοις γάμοις τὰς χορευτρίαις εἰσάγει, λέ-  
 γουσα· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδύξω γὰρ δεδύ-  
 ξωται. Καὶ τὰ ἴαζα δὲ τοῦ θεοῦ δείκνουν κοινὰ τοῖς  
 ἐσωμαμένους· Γεύσασθε γὰρ, καὶ ἴδετε, οὐδεὶς χρῆ-  
 στός ὁ Κύριος. Καὶ ἡ τῶν νυμφικῶν δὲ αὐταῖς πε-  
 ριδημάτων μία τις ὄψη· Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν  
 ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο. Ὅμοιότροπος  
 σὺν αὐταῖς ἦν ἡ πρὸς Κύριον ἀγάπη· τῶν γὰρ αὐτῶν  
 ἡξιοῦντο δωρεῶν· ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀγῶσιν ἠμυ-  
 λῶντο. Τὰ μὲν γὰρ τῆς μακαρίας Θέκλης οὐδενὶ ἠγγύ-  
 ται μαρτύρια, ὡς δεῖ πῶρος καὶ θρητῶν ἀτίεστων

concesserunt. Quo cum pervenissent, ac res ipsæ  
 fama majores comperissent, libentissime isthic se-  
 des staturerunt. Non illi de populi frequentia gau-  
 debant, nec ædium amplitudinem mirabantur, sed  
 unanimi fide sinceræque charitate reperta, incolæ  
 patriam posthabuere.

5. Erat porro beata Syncletica cum genere il-  
 lustris, tum aliis quæ inter vitæ commoda compu-  
 tantur instructa. Erat illi soror una concors ac  
 ejusdem animi, et fratres duo, ipsi quoque vita  
 honestissima educati, quorum alter ætatem agens  
 puerilem diem obiit; alter vero ubi vicesimum  
 quintum attingit annum, a parentibus ad nuptias  
 destinatus est. Cumque essent omnia ad id negotii  
 parata, pactionesque de more essent factæ, evola-  
 vit adolescens tanquam avis ex laqueis, et sponsum  
 terrestrem cum inculpato liberoque sanctærum  
 cætu commutavit.

6. Ipsa porro dum paternis adhuc ulnis hære-  
 ret, jam primum animum exercebat in amore Dei,  
 nec tantam corporis curam, quantam animi moti-  
 bus observandis sollicitudinem ponebat.

7. Erat namque forma corporis elegantissima; adeo  
 ut sub primam adolescentiam multi ad eam  
 accederent proci, partim opibus, partim parentum  
 dignitate permoti, ad hæc puella pulchritudine ac-  
 censi. Ipsi quoque parentes placide juveniculum ad  
 nuptias hortabantur: ea mente instantes, ut ex  
 illa sibi generis successio superesset. At illa pu-  
 dica et animo generosa, nullatenus ejusmodi pa-  
 rentum consiliis obtemperabat; quinimo auditis  
 mundanis nuptiis, divinas cogitabat: ac multos il-  
 los despiciens procos, in unum cælestem sponsum  
 nutu et animo propendebat.

8. Videre erat beatæ Theclæ germanam discipu-  
 lam, eadem quam illa documenta sequentem. Am-  
 barum namque una pronuba erat Christus, idem  
 ambarum paranympus Paulus: quin earum thala-  
 mon nihil diversum arbitror: iis enim communis  
 torus Ecclesia. Ipseque David de utraque, gravia  
 divinaque cantica modulatur. In cymbalis namque  
 bene sonantibus oblectat animas Deo consecratas,  
 et in tympanis ac decachordis psalteriis perfectis-  
 simum occinit carmen. Maria vero sacris hisce  
 nuptiis choreas inducit dicentium: *Cantemus Do-  
 mino; gloriose enim magnificatus est* 66. Ferula  
 quoque divinæ cœux, communia epulantibus:  
*Gustate enim, inquit, et videte quoniam suavis est  
 Dominus* 67. Præterea sponsalium indumentorum  
 una utriusque textura, erat: *Quicumque enim in Chri-  
 sto baptizati sunt, Christum induerunt* 68. Par item  
 illis erga Dominum charitas, eisdem quippe mun-  
 neribus ornata: erant: imo etiam iisdem certamini-  
 bus contendebant. Et quidem beatæ Theclæ nemini  
 ignotum martyrium et cruciatum, quod per ignem

66 Exod. xv, 1. 67 Psal. xxxiii, 9. 68 Galat. iii, 27.

ferasque indomitas decertaverit : nec hujus quoque virtutis causa susceptos labores sudoresque, multis latere existimo. Cum enim unus eis Salvator esset, cujus desiderio flagrabant, necessario unus quoque illis erat adversarius diabolus. Ac quidem in Thecla mitiores 617 fuisse labores existimo. Expugnata quippe fuit inimici malitia, per exteriora cum ea congressi : hic vero acerbiolem prodebat malitiam, interiore pugna per exitiosas cogitationes congressus.

9. Non fascinavit oculos ejus pretiosæ vestis textura, neque gemmarum varii colores : non aures ejus cymbalum deceptit, ne que tibia animi vigorem solvere potuit : non parentum lacrymæ, non cognatorum quævis cohortatio ejus emollivit animum ; sed adamantina mente instructa, nequaquam animo fracta est : cunctosque sensus suos, quasi fenestras occultens, cum Sponso suo seorsim colloquebatur, his Scripturæ verbis usa : *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi* 10. At ubi fumosæ tenebrosæque confabulationes occurrerant, eas refugiebat, ad interna animi cubicula sese recipiens. Ubi vero lucidæ fructuosæque adhortationes comparebant, totam pandebat mentem, ut oblata verba susciperet.

10. Neque vero negligebat salutarem corporis medelam ; nam ita jejuniæ amans erat, ut ex præsentibus nihil ipsi par esset. Illud nempe pro custodia habebat, et pro fundamento cæterorum omnium. Ac si quando necessitate cogente extra consuetam horam aliquid alimenti sumeret, secus illi ac comedentibus accidebat : pallebat quippe vulnus, corporisque moles minuebatur. Nam movente contristato, una immutatur et languescit id quod movetur ; quolibet enim modo principium affectum fuerit, quæ ex illo pendent pari ratione subsequuntur. Quibus namque oblatum cibus voluptati est, iis vegetus corporis habitus est : qui contra affecti, iis caro macie confecta et tenuis est. Mihi loquenti fidem faciunt infirmi. Hæc igitur beata Virgo cum elanguido esse corpore curaret, animæ vigorem præferrebat, idque juxta Apostoli dictum : *Quanto is qui foris est noster homo corruptipitur, tanto is qui intus est, renovatur* 11. Ita igitur ejusmodi certamen inibat ut vulgi oculis lateret.

11. Postquam vero parentes ejus finem vivendi fecerant, majore Dei impulsu permota, suam secum sumit sororem, quæ erat experta colorum usu : relictaque paterna domo in consanguinei cujusdam monumentum ingreditur ab urbe remotum, cumque sibi relicta bona, vendita pauperibus distribuisset, accito quodam presbytero, comam sibi capitis totondit. Tunc ornatum omnem et mundum abjecit ; solent enim mulieres, mundum appellare capillos.

10 Cant. II, 16. 11 II Cor. IV, 16.

(77) Sic Coteler. Combefis. vero κορυβεντιάσατα.

αὐτὴν ἐνήθληκέναι· καὶ ταύτης τοὺς ἐναρετοὺς πόνοους τε καὶ ἰδρωτάς οἶμαι τοὺς πολλοὺς μὴ λανθάνειν. Εἰ γὰρ εἰς Σουλτὴρ ἦν αὐταῖς ὁ ποθοῦμενος, ἀναγκαίως καὶ εἰς αὐταῖς ὁ ἀντιτασσόμενος. Καὶ τῇ μεθ' ἑξῆς πρᾶξιτέρως ὑπολαμβάνω τοὺς πόνοους· καθήρητο γὰρ ἡ τοῦ ἔχθρου κακία, διὰ τῶν ἐκτός αὐτῆ προσομιλούντος· ἐνταῦθα δὲ δριμυτέραν αὐτοῦ τὴν κακίαν ἐπιδείκνυται, ἐκ τῶν ἐνδον διὰ τῶν ἐναντίων καὶ ὀλεθρίων αὐτοῦ λογισμῶν κινουόμενος.

9. Οὐκ ἐγοήτασεν αὐτῆς τὸ ἔμμα ποικίλης ἐσθῆτος ὕφης, οὐδὲ λίθων πολυτελῶν διάφορα χρώματα· οὐκ ἠπάτευσεν αὐτῆς τὴν ἀκοὴν κύμβαλον, οὐδ' αὐτὸς διαλύσαι δεδονηται τὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς τόνον. Οὐκ ἐμάλαξεν αὐτὴν γονέων δάκρυα, οὐδὲ ἑτέρα τις συγγενῶν παραίνεσις· ἀλλ' ὡσπερ ἀδάμαντα τὸν λογισμῶν ἔχουσα, οὐ παρεστράτη τὸν νοῦν· καὶ ὡσπερ θυρίδας τὰς πάσας αἰσθηθείας αὐτῆς ἀποκλείουσα, τῇ αὐτῆς νομῆσιν καταμόνας προσωμίλει, τὸ γραφικὸν ἐκείνου λέγουσα· Ὁς ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῶ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδός μου ἐμοί. Καὶ εἰ μὴ καπνώδεις καὶ σκοτειναὶ ὀμίχλαι παρῆσαν, ταύτας ἀπέφευγε, τοὺς ἐνδον ταμείους τῆς ψυχῆς αὐτῆς συνάγουσα· ἔπου δὲ φωτεινὰ καὶ ἀπαυλεῖς παραίνεσις ἐτύχωνον, πᾶσαν αὐτῆς τὴν διάνοιαν ἔτεινε πρὸς ὑποδοχὴν τῶν λεγομένων.

10. Οὐκ ἤμελει δὲ καὶ τοῦ κατὰ τὸ σῶμα σωτηρίου φαρμάκου· τὴν τε γὰρ νηστείαν οὕτως εἶχε φιλῆν, ὡς μηδένα αὐτῆ τῶν παρόντων ἴσον τυγχάνειν. Φυλακὴν γὰρ θεμιλίαν ταύτην ἔχειτο τῶν ἄλλων. Καὶ εἰ ποτε ἀνάγκης γενομένης παρὰ τὸν συνήθη καιρὸν ἐτρέφθη, τὸ ἐναντίον ὑψίστατο τοῖς ἐσθλοῦσιν· ὥχρια γὰρ αὐτῆς τὸ πρόσωπον, καὶ συνέταπτεν ὁ τοῦ σώματος θῆκος· τοῦ γὰρ κινουμένου ἀρηθισθέντος, συναλλοιοῦται καὶ τὸ κινούμενον. Ὅπως γὰρ ἂν ἡ ἀρχὴ διατεθῆ, ὡς ἐπίπαν ἀκολουθεῖ ταύτη καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἔρτημένα. Οἷς μὲν γὰρ ἡ τροφὴ καὶ ἡ δόσιν γίνεται καὶ προσφέρεται, εὐβαλῆς ὁ τοῦ σώματος θῆκος ἐστίν· οἷς δὲ τὸ ἐναντίον συμβαίνει, ἀτροφος καὶ λεπτὴ ἡ σὰρξ τυγχάνει. Μαρτυροῦσι δὲ μου τῷ λόγῳ οἱ ἀδελφῶσται. Ἡ γοῦν μαχαρία αὕτη, νοσηλεύειν παιρωμένη τὸ σῶμα, τῇ ψυχῇ τὸ ἐκαθὲς ἔφερε· κατὰ γὰρ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα ἐπράττειν· Ὅσῳ γὰρ ὁ ἐξώθεν ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, φθαίει, τοσοῦτον ὁ ἐκθρον ἀνακαίνουται. Οὕτω μὲν οὖν ἐνήθλει λανθάνουσα τοὺς πολλοὺς.

11. Ὅτε δὲ οἱ γονεῖς αὐτῆς τέλος ἔσχον τοῦ βίου, ἐπὶ πλεον θεοφορηθεῖσα (77) τῷ θεῷ φρονήματι, λαμβάνει καὶ τὴν ἀδελφὴν μεθ' αὐτῆς· ἦν γὰρ στερηθεῖσα τῶν ὀφείλων· καὶ τῶν μὲν πατέρων ὄκνον χωρίζεται· εἰς δὲ τινος συγγενοῦς αὐτῆς ἡρωεῖον ἀπωκισμένον τῆς πόλεως κατάγειται· καὶ διαπαλιήσασα πᾶσαν τὴν καταλειψθεῖσαν αὐτῇ οὐσίαν, καὶ διακεῖμασα τοὺς πένθησι, προσκαλεσθεῖσα τινὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἀπέταμεν αὐτῆς τοὺς «λοκάμους». Τζα

την πᾶσαν κοσμησιν ἀπέθετο· ἔθος γὰρ ταῖς γυναῖκι A  
 κῶσμον καλεῖν τὴν τρίχα. Σύμβολον δὲ ἦν τὸ γινόμε-  
 νου τοῦ ἀπίρατον καὶ καθαρὰν τὴν ψυχὴν αὐτῆς  
 γεγενῆσθαι. Τότε μὲν οὖν πρῶτον ἠξιώθη τῆς παρ-  
 θενικῆς προσηγορίας.

12. Πῶσαν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοῖς πτωχοῖς δια-  
 νεύμασα, ἔλεγε· Μεγάλου μὲν ἤξιμας ὄνοματος· Τί  
 δὲ ἀναποδώσω ἐπάξιον τῷ δωρησαμένῳ, οὐκ ἔχω.  
 Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκτὸς πραγμάτων, ἔσκεν δξιώματος  
 φθαρτοῦ, πᾶσαν αὐτῶν τὴν οὐσίαν ἀποβάλλουσι· πόσω  
 μᾶλλον ἐμὲ, τοσαύτης δξιώσεως χάριτος, οὐκ ἄρα  
 ἔδει μετὰ τῶν νομιζομένων ὑπαρχόντων προδοῦναι  
 καὶ τὸ σῶμα; Τί δὲ λέγω κτίματα ἢ σῶμα δοῦ-  
 ναι, πάντων αὐτῶ ὑπαρχόντων; Τοῦ γὰρ Κυρίου  
 ἢ γῆ καὶ τὸ πλῆθος αὐτῆς. Διὰ τούτων μὲν τῶν  
 λόγων τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβωσαμένη, ἡσύ-  
 χασεν.

13. Ἦν μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς πατρικαῖς αὐλαῖς  
 ἱκανῶς προσημασθεῖσα τοῖς πόνοις· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ  
 τῇ ἀκμῇ τοῦ σταδίου ἀγέισσα, προέκοπτε ταῖς ἀρε-  
 ταῖς. Ὅσοι μὲν οὖν ἀγυμνάστως καὶ ἀσκήτως προ-  
 ἤλθον τῷ θεῷ τοῦτω μυστηρίῳ, ἀπέτυγον τοῦ ζη-  
 τουμένου, μὴ προβεωθήσαντες τὰ καθ' ἑαστον·  
 ὥσπερ δὲ οἱ ὀδοπορεῖν μέλλοντες τῶν ἐποδίων πρῶ-  
 τον φροντίζουσιν, οὕτως καὶ αὐτῇ, ὥσπερ ἐποδίου  
 αὐτῆν, τοῖς πάλαι πόνοις εὐτρέπασσα, ἀδούως τὴν  
 ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν ἐποιήσατο· τὰ γὰρ εἰς τὸν  
 ἀπαισιωμὸν τῆς οἰκίας προαποθεμένη, ὀχυρώτατον  
 τὸν ἑαυτῆς ἐξετέλει πύργον. Καὶ τὸ μὲν καθ' ἰστο-  
 ρίαν τῶν οἰκημάτων ποίημα ἐκ τῶν ἐξῴθεν ὕλων  
 κατασκευάζεται· αὐτῇ δὲ τὸ ἐναντίον πεποιήκεν· οὐ  
 γὰρ τὰς ἐξῴθεν ὕλας συνήγαγεν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς  
 ἐσωθεν ἐκένωσε. Τὰ γὰρ χρήματα αὐτῆς διαδόσα  
 τοῖς πένισι, καὶ καταλιπούσα ὄργην καὶ μνησικακίαν,  
 ἀπισσαμένη δὲ καὶ φθόνον καὶ φιλοδοξίαν, ψυκοδόμησε  
 τὴν οἰκίαν ἑαυτῆς ἐπὶ τὴν πέτραν, ἧς περιφανῆς ὁ  
 πύργος καὶ ἀγέμιστος ἡ οἰκία.

14. Καὶ τί πολλά λέγω; ὑπερέβαινε γὰρ διὰ τῶν  
 ἀρχῶν καὶ τὰς ἐν ἔξει τοῦ μονηρίου βίου τυγχανού-  
 σασ. Ὅσπερ γὰρ τὰ εὐφροσύναι τῶν παιδίων, ἔτι ἐν  
 ταῖς συλλαβαῖς ὄντα, ἀμυλλῶνται τοῖς ἐν ἡλικίᾳ καὶ  
 πλείω χρόνον ἔχουσι παρὰ τοῖς διδασκάλους· οὕτω  
 καὶ αὐτῇ, ζήουσα τῷ πνεύματι, παρῆτρχε τὰς λοι-  
 πὰς.

15. Τὸν μὲν οὖν ἐμπρακτον αὐτῆς καὶ ἀσκητικὸν D  
 βίον λέγειν ἀδυνατούμεν, ἐπειπερ οὐδὲ συνεχῶρει  
 τινὰ τοῦτο θεατῆν γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ κήρυκας τῶν  
 αὐτῆς ἀνεραγαθημάτων ἤβλεπεν εἶναι τοῖς παρόντας.  
 Οὐχ οὕτως γὰρ τὸ εὐπράττειν ἐφρόντιζεν, ὅσον τῆς  
 τοῦτου φυλακῆς τε καὶ κρυψῆς. Τοῦτο δὲ ἵποσει οὐ  
 φθόνῳ συνεχομένη, ἀλλὰ θεῷ χάριτι συγκροτούμενη.  
 Τὸ γὰρ Κυριακὸν ἔκειτο κατὰ νόον ἔφερε βῆμα, τὸ  
 λέγον, ὡς Εἰ τι ἐκὰ ποτῆ ἢ δεξιᾷ σου, μὴ γνώω  
 ἢ ἀριστερᾷ σου. Οὕτως μὲν λαυθάουσα ἐξετέλει τὰ  
 κρέποντα τῷ ἐπαγγέλματι.

16. Ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἡλικίας, καὶ ἕως τῆς  
 ἀμαστιακῆς, οὐ μόνον παντὸς ἀνδρὸς συντυχεῖν ἀπ-

Signum autem illud erat, animum ejus omni super-  
 fluitate vacuum ac purum effectum fuisse. Tunc  
 autem primum virginis appellatione dignata est.

12. Postquam facultates suas pauperibus eroga-  
 verat, ait: Magno colonestata sum nomine: quid  
 autem pro merito benefactori rependam non sup-  
 petit. Nam si in externis rebus, corruptibilis digni-  
 tatis causa, fortunæ omnes amittuntur, quanto mag-  
 is me tanta donatam gratia, decet ipsum corpus,  
 cum his bonis (ut putantur) tradere? Quid autem  
 dico facultates et corpus ipsi dari, cuius sunt omnia?  
 Nam. Domini est terra et plenitudo ejus<sup>91</sup>. Atque  
 per hæc verba, humilitatem adeptæ, quietem. et so-  
 litariam egit vitam.

13. In paternis sane ædibus, jam ante non mo-  
 dicam exercitationibus operam dederat, inque  
 in stadii mediam acta, virtutibus proficiebat. Con-  
 tra vero quotquot absque exercitatione et incogitantia  
 ad hoc divinum mysterium accedunt, a propo-  
 sito excidunt, quia animo singula non prospexer-  
 rant. At illa, quemadmodum qui iter ascipiunt,  
 viaticum primo sibi provident, ita ceu viatico, pristi-  
 nis laboribus exercitata, caute 618 et secure iter  
 ad superna ingressa est: præparatis quippe omni-  
 bus quæ essent ad existrendam domum satis, mun-  
 ditissimam turrim sibi absolvit. Quod spectat enim  
 ædium structuram, externa illæ materia conficiuntur  
 at illa contraria plane ratione, non externam  
 materiam collegit, imo potius internam ejecit. Bona  
 quippe sua elargita pauperibus, deposita ira, inju-  
 riarumque memoria, depulsa invidia et glorie cu-  
 piditate, domum suam ædificavit supra petram,  
 cuius splendida turris erat, et nullis tempestatibus  
 obnoxia.

14. Sed quid multa dico? superavit quippe vel  
 ipso initio, eas quæ monasticæ vitæ assueverat.  
 Sicut enim pueri qui acriore sunt ingenii acie,  
 quamvis adhuc in syllabis versentur, cum iis tamen  
 contendunt, qui et ætate majores sunt ac diutius  
 magistros frequentarunt, ita et illa spiritu fervens  
 cæteras post se reliquit.

15. Actuosam itaque et asceticam vitam ejus  
 enarrare non valemus, quando nullum admisit vitæ  
 suæ spectatorem. Neque enim rerum a se præ-  
 clare gestarum præcones esse volebat eos qui ad-  
 erant. Imo nec tantam recte agendi, quantam gesta  
 sua occultandi sollicitudinem habebat. Illud namque  
 Dominicum dictum in mente versabat: Si quid fe-  
 cerit dextera tua, id nesciat sinistra tua<sup>92</sup>. Atque ita  
 latens professionis suæ officia persolvebat.

16. A prima ad adultam ætatem, non modo omnem  
 viri consortium declinavit; sed etiam æquales ple-

<sup>91</sup> Psal. xliii, 1. <sup>92</sup> Matth. vi, 3.

rumque suas fugiebat, hisce duabus de causis, A  
vel scilicet ne gloriam eximia exercitationis referret, vel ne corporali necessitate a virtutis exercitio avelleretur.

17. Sic ergo primos animi impetus observabat, cavens ne corporis traheretur cupiditatibus. Nam instar arboris luxuriantis, ramos abscedebat infructuosos, sciteque amovebat erumpentes in animo spinosas fruticationes, per jejunium scilicet et orationem. Quod si vel paulum singule pultularent, variis affliciebatur pœnis, nullisque non laboribus corpus macerabat. Nec satis erat illi panis abstinentia, quæ vel aqua parcissime utebatur.

18. Quandoquæ autem infestus hostis cum illa conflicaretur, quamprimum per orationem Dominum suum vocabat in subsidium, nec sola corporis exercitatione nitēbatur leonis impetum comprimere. Nec mora facta supplicii aderat Dominus, fugiebatque adversarius. Plerumque tamen accidebat, ut diutius instaret hostis, nec Dominus sceleratum propulsaret, ut eo pacto virtutibus instructæ animæ exercitationem augetet. Ipsa vero quasi facta donorum accessione, vires resumebat ad victoriam reportandam. Neque erat ei satis, se ciborum penuria macerare, verum etiam ad omnia voluptaria studia aditum sibi intercludebat. Furfuroso siquidem pane vescēbatur, aqua sæpe prorsus abstinebat, humi cubans identidem. Quandiu bellum instaret, talibus illa telis utebatur. Scuti ac telli loco erat illi oratio, lorica ex fide, spe et charitate compacta. Præbat omnibus fides, quæ universos animæ illius constringeret articulos. Aderat item elemosyna, si non actu, saltem proposito et voluntate.

19. Illis itaque parta de hoste victoria, modum ipsa asperrimæ exercitationi ponebat, idque illa præstabat, ne confestim deficerent corporis membra; quod sane acceptæ cladis fuisset indicium. Collabentibus namque armis, quæ spes superest militi ad prælium capessendum? Quare nonnulli suut, qui cum se inmodice et inconsiderate inedia absumpissent, lethale sibi vulnus intulerunt, et quasi cum adversario congredi detrectarent, in perniciem se coniecerunt. Non sic illa **619** agebat, sed considerate omnia, ita ut strenue cum hoste precibus et exercitatione munita jmicaret, et ad tranquillitatem propriæ navi procurandam, corporis curam ageret. Enimvero nautæ oborta tempestate et procella, a cibo abstinent, quidquid artis et peritæ inest, periculo ob oculos versanti opposentes; postquam autem incolumes evaserunt, tunc secundæ salutis sollicitudinem habent, nec totum illis tempus eluctando mari et astui insumitur, sed aeris serenitatem, ceu brevissimam quietem et tranquillitatem accipiunt: neque tamen ita sine sollicitudine degunt, neque se alto somno abripi patiuntur, præ-

φουγεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὁμοφύλους τὰ πολλὰ παρητεῖτο· δύο τούτων ἕνεκα, ἢ τοῦ μὴ βοξασθῆναι τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀσκήσεως, ἢ τοῦ μὴ ὑποσπῆναι τῆς ἀρετῆς διὰ τὴν σωματικῶν χρεῖαν.

17. Οὕτως μὲν οὖν τὰς πρώτας τῆς ψυχῆς ἐπιβολὰς παρεθῆρει, μὴ συγχωροῦσα αὐταῖς συγκαθέλκεσθαι ταῖς σωματικαῖς ἐπιθυμίαις· ὥστερ δὲ δένδρον καθυλομαῖον περιετέμενον τὸν ἀκάθαρτον κλάδον, τὰ βλαστῆματα· τὰς μὲν γὰρ ἀκαθάρτους τῆς διανοίας ἐκφύσεις ἀφῆρειτο διὰ τε τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς. Καὶ εἰ βραχὺ τι ἕκαστον τούτων προέκοπτε, ποικίλας αὐτοῖς τὰς τιμωρίας προσέφερε, διὰ παντοδαπῶν πόνων τὸ σῶμα κακοχυοῦσα. Οὐ μόνον γὰρ τῇ τοῦ ἄρτου λιμαρχονία ἤρκειτο, ἀλλὰ γε καὶ τῇ τοῦ ὕδατος ὀλιγοδείξ.

18. Ὑπὸνικα μὲν πόλεμος τοῦ ἐχθροῦ πρὸς αὐτὴν συνεκροτεῖτο, προηγουμένως μὲν τὸν ἐαυτῆς Δεσπότην δι' εὐχῆς ἐκάλει πρὸς συμμαχίαν· οὐ γὰρ ἤρκειτο τὴν ὁρμὴν τοῦ λόντος σθέσαι ψυχῇ ἀσκήσει. Καὶ παρὰ μὲν τῆς ἰκεσίας παρῆν ὁ Κύριος, καὶ ἀπεδύρασκεν ὁ πόλεμος· πολλάκις δὲ καὶ ἐχρόνιζε πρὸς τὴν μάχην ὁ ἐχθρὸς, καὶ ὁ Κύριος οὐκ ἤμυνοτο τὸν παλαμαῖον, αὐτῷ τούτῳ τῆς ἐναρτέου ψυχῆς εἰσαύξων τὴν γυμνασίαν. Αὐτὴ δὲ ὥστερ προσθήκη τῶν δῶρων, ἐπὶ πλείον ἐκρατύνετο εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ νίκην. Οὐ μόνον γὰρ ἤρκειτο ταῖς ὀλιγοδείαις τῶν τροφῶν ἐαυτὴν νεκροῦσα, ἀλλὰ γε καὶ τὸν καθ' ἕδωκον διαιτημάτων ἐπειράτο εἰργεῖν ἐαυτὴν. Ἄρτον μὲν γὰρ πιτυρίαν ἤσπιεν· ὕδωρ δὲ πολλάκις οὐδῶως ἐλάμβανε· καὶ ἐλαμύνει δὲ ἕως τίνος. Ἔως μὲν οὖν συνεκροτεῖτο ὁ πόλεμος, τοιοῦτοις ἔσλοισ ἐκέχρητο· εὐχὴν μὲν ἐνδομένην ἀντὶ ὀπλων καὶ θυρεοῦ ἐνδομένην· ἢ δὲ περικαφαλὰ αὐτῆς ἦν ἐκ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης συγχρηθεῖσαι. Ἡ γὰρ πίστις προηγείτο πάντων, ὄλους αὐτῆς τοῖς ἀρμοῖς συσφιγγούσα. Παρῆν δὲ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, εἰ καὶ μὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν, ἀλλ' οὖν γὰ ἡ κατὰ πρόθεσιν.

19. Διὰ τούτων οὖν ἤταν ὑπομεινοντος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ αὐτὴ ἐπεκούφιζε τῆς δριμυτάτης ἀσκήσεως. Τοῦτο δὲ ἐποίησε πρὸς τὸ μὴ ἀδρόως διαλυθῆναι τὰ τοῦ σώματος μέλη· ἤττης γὰρ ἦν τοῦτο τεκμήριον. Τῶν γὰρ ὀπλων συμπροσόντων, ποία ἐλπίς ἐστὶ τῷ στρατιωτῇ εἰς πόλεμον; Τινὲς γοῦν, ἀμέτρως καὶ ἀνεξετάστως τῇ ἀσκήσει αὐτοῦς καταδαπανήσαντες, καίρην αὐτοῖς τὴν πληγὴν ἐπήγαγον· ὥστερ δὲ ἐν παραίτησιν τοῦ ἀντιπάλου γενόμενοι, ἑαυτοῖς κατέφθειραν. Αὐτὴ δὲ οὐχ οὕτως ἐπράττειν, ἀλλὰ πάντα μετὰ διακρίσεως· ἐποίησε· καὶ τῷ μὲν ἐχθρῷ σφοδρῶς διὰ τε τῶν εὐχῶν καὶ τῆς ἀσκήσεως ἀπεμάχεται· πρὸς δὲ τὴν γαλήνην τῆς οἰκίας νῆδος ἐπεμελεῖτο τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ οἱ ναυτιλλόμενοι, χειμῶνος καὶ κλύδωνος καταλαβόντος, ἄποσι διαμένουσι, πᾶσαν τὴν παρ' ἐαυτῶν τέχνην τῇ πρὸ ὀφθαλμῶν κινδύνῳ ἀντιτίθεντες· ὀπνηκα δὲ τύχῳ τοῦ ζῆν, τότε τῆς δευτέρας σωτηρίας ποιοῦνται τὴν φροντίδα· καὶ οὐχ ἅπας αὐτῶν ὁ χρόνος πρὸς τὸν σάλον τῆς θαλάσσης καταναλίσκεται· ὥστερ δὲ ἀνάπαυον δέχονται τῶν πόνων τὴν βραχυτάτην γαλήνην· καὶ οὐδ' οὕτως ἀμέτρως εἰσάουσι, οὔτε μὲν ὑπὸν βαθεῖα καθέ-

κονται, παρὰν ἐσχηκότας τῶν ἀπελθόντων, καὶ ἐνομοῦ λαμβάνοντες τῶν μελλόντων. Εἰ γὰρ καὶ ὁ χειμὼν ἐκόπασεν, ἀλλ' ἡ θάλασσα οὐ μεμελιώται· καὶ εἰ παρήλθε τὸ δεύτερον, ἀλλ' ὁμοῦ τὸ πρῶτον [ἔρπον] μένει· εἰ καὶ τὸ γενόμενον κεχώρισται, ἀλλὰ τὸ ποιοῦν πάρεστιν. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιθυμίας ἀπήλασται, ἀλλ' ὁμοῦ ὁ ἐξουσιάζων τοῦτο οὐ μακρὰν τυγχάνει. Ὅθεν δεῖ ἀδολοκτικῶς προσεύχεσθαι διὰ τὸ ἀθάβαιον τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἀλυμρὰν τοῦ ἔχθρου κακίαν. Ἡ οὖν μακαρία, ἀκριβῶς εἰδὼτα τὸ παρὸν ἐν τῷ βίῳ κλυδόντων, καὶ προβλέπουσα τὰς τῶν πνευμάτων ζέλας, ἐπιμελῶς ἦν οὐκ ἀλλοτίζουσα τὸ βίον σκάφος τῆ εἰς θεὸν εὐσπειρία· καὶ γὰρ ἀχειμαστον αὐτὸ τῷ σωτηρίῳ λιμένι προσώρισμα, ἀγκυραν ἀπαλεστατήν τὴν εἰς θεὸν πίστιν θεμένην.

20. Ἀποστολικὸς μὲν οὖν αὕτης ὁ βίος, διὰ πίστεως καὶ ἀκτιμωσύνης συσφιγμένος, εἰτε μὴν ἀγάπῃ καὶ ταπεινοφροσύνῃ διαλάμπων. Αὕτη τοῦ σωτηρίου λόγου τὴν πρᾶξιν ἐξετελεσεν· Ἐπιθέσθη γὰρ ἐκὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκοι, καὶ ἐπὶ πῦσαν τὴν δόνημαρ τοῦ ἐχθροῦ. Οὐκίως αὕτη ἤκουσε τὸ· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὴ καὶ πιστὴ· ἐκὶ ἄλλων ἦς πιστὸς, ἐκὶ κολλῶν σε καταστήσω. Τὸ δὲ ῥητὸν, εἰ καὶ ἐπὶ τῶν δωρεῶν ἀνάγεται, ἀλλ' ὁμοῦ ἐνταῦθα νοεῖσθαι, ὡς Ὅτι ἐνίκησας τὸν ἐνυλον πόλεμον, καὶ κατὰ τοῦ ἀλλοῦ δὲ ἐρόπαιον ἤφης, ἐμοῦ ὑπερασπίζοντός σου. Γνώστωσαν τὸ μέγεθος τῆς πίστεως αἱ τοῦ θεοπρόποτός μου Παύλου ῥητέισαι ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι· νικήσας γὰρ τὰς ἐναντίας δυνάμεις, προσομιλήσας καὶ ταῖς κρείττοισιν.

21. Οὕτως μὲν οὖν καθ' ἑαυτὴν ἀναχωρούσα, τῶν ἀγαθῶν ἔργων τελεσουργὸς ἔγινετο. Τοῦ δὲ χρόνου προλότος, καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς ἀνομοῦσῶν, ἡ εὐωδία τῶν εὐλοκαστάτων αὐτῆς πίνων εἰς πολλοὺς διέβησεν· Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, κρυπτὸν δὲ οὐφανερῶθηκεν· αὐτὴ γὰρ ὁ θεὸς τοὺς ἀπὸν ἀγαπῶντας καὶ δι' αὐτοῦ κηρύττειν πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀκούοντων. Τότε μὲν οὖν τῆ βουλήσει τοῦ κρείττονος ἤφραντό τινας παραβάλλειν, καὶ πρὸς οἰκοδομὴν οὐκείαν τὰς ἐντεῦξεις ποιεῖσθαι· καὶ γὰρ διὰ τῶν λόγων τὰ τοῦ βίου αὐτῆς ἐμπορούμεναι ἐπὶ πλὴν προσήγγιζον, ὠφελείσθαι βουλόμεναι. Κατὰ γὰρ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν ἐπὶνοῦσάντο αὐτῆς λέγουσαι· Πῶς δεῖ σωθῆναι; ἢ δὲ, στενάξασα βαρῶ, καὶ δακρύων πληθῶς ἀπέσαι, εἰς ἑαυτὴν ἐχώρει, καὶ ὡσπερ διὰ τῶν δακρύων τὴν ἀπόκρισιν ποιησάμενη, δευτέραν σιωπῆν ἤσκει. Αἱ δὲ, συνελθοῦσαι, ἐβιάζοντο λαλεῖν αὐτὴν τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ ἐθαύμαζον ὑπὸ μόνῃς τῆς θέας καταπλητόμεναι· καὶ αὐτὴ παρεκάλειν αὐτὴν φθέγγασθαι. Ἐπὶ πολὺ δὲ τῆς μακαρίας ἐκδισαζομένης, μετὰ χρόνον ἰκανόν, πολλῆς ἡσυχίας γενομένης, ταπεινῇ τῆ φωνῇ τὸ γραφικὸν ἐκίνο ἐφη ῥῆμα τὸ· Μὴ ἐκείδωλον πόνηται· πτωχὸς γὰρ ἐστίν. Αἱ δὲ παροῦσαι ἀμείνωσας τὸ ῥῆμα δεξάμεναι, ὡσπερ μίλιτος καὶ κηρίου ἀπογευσόμεναι, ἐπὶ πλεῖον τῆς ἐρωτήσεως εἶχοντο· καὶ λοιπὸν διὰ τῶν γραφικῶν

A teritorum experimento, futurorumque presentia instructi. Nam etsi tempestas sedata sit, at mare immittunt non fuit, et si secundum prateritum, tertium remanet: ac si quod accidit remotum est, verum adest illius causa. Sic etiam in re presentia, etsi spiritus concupiscentiae pulsus est, attamen haud procul est is sub cuius ditione est. Quamobrem indesinenter orandum, ob maris instabilitatem et salsuginosam inimici nequitiam. Beata igitur illa, gnara tempestatum huius vite, prospiciensque ventorum procellas, naviculae suae gubernacula pietate erga Deum sua dirigebat, eamque a tempestate incoluemem ad salutarem portum fecit appellere, posuitque ancoram tutissimam, fidem in Jesum.

20. Apostolica erat illius vita, fidei et voluntaria paupertate constricta, charitate refulgens atque humilitate. Ipsa salutaris sermonis opus peregit: *Ambulabis enim, inquit, super aspidem et basiliscum, et super omnem virtutem inimici* <sup>45</sup>. Audierat sane ipsa huiusmodi vocem: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituiam* <sup>46</sup>. Quae quidem sententia licet referatur ad dona, attamen hoc loco aiti intelligitur: Quia corporali vicisti praelio, etiam de spiritali victoria me auxiliante tropaeum eriges. Noscant fidei tuae magnitudinem principatus et potestates a famulo meo Paulo memoratae: nam quae superasti contrarias potestates, cum praestantioribus versaberis.

21. Ad hunc ergo modum solitaria secedens, bonis operibus vacabat. In dies autem cum virtutes illius florerent, bonus odor praeclearissimorum ejus laborum ad multos permeavit: *Nihil enim, inquit, est occultum quod non reveletur* <sup>47</sup>. Solet quippe Deus eos qui se diligunt, etiam per sese notos facere, ad correctionem fructumque audientium. Tunc igitur ex divini Numinis consilio, coeperunt nonnullae illam adire, et ad utilitatem suam colloqui cum ea miscere, ex colloquiis enim vitae illius rationem lucrantes saepius accedebant, profectus amplioris percipiunt. Nam pro recepto more rogabant eam: qua via salutem consequi oportet. Illa graviter ingemiscens, magna effusa vi lacrymarum, rem secum perpendebat, ac quasi per lacrymas respondisset interrogantibus, in silentio iterum se continebat. Illae vero una vim afferbant ut loqueretur magna Dei: erant enim solo rei spectaculo stupore percussae. Rursumque rogabant eam ut loqueretur. Demumque vi compulsae, post diuturni temporis quietem ac silentium, humili voce eam Scripturae protulit sententiam: *Ne facias violentiam pauperi, inops enim est* <sup>48</sup>. Hoc dictum illae libenter excipientes, quasi mel et favum degubulissent, vehementer instabant interrogando, vocabulis deinceps ex Scriptura mutuatis urgebant dicebantque illi: *Gratis ac-*

<sup>45</sup> Psal. xc, 13; Luc. x, 19. <sup>46</sup> Matth. xiv, 21, 23. <sup>47</sup> Matth. x, 26. <sup>48</sup> Prov. xxii, 22.

*cepisti, gratis da* 87. Cave ne tuas penas absconditi talenti instar servi illius. Tum illa respondit: Quid ita de me peccatrice magnifice sentitis, quasi boni aliquid fecerim aut dixerim? Communem habemus magistrum Dominum; ex 620 iisdem fontibus baurimus spirituales latices; eorundem uberum lacte nutrimur, Veteris scilicet Novique Testamenti. Illæ vero: Sane novimus nos quoque unum nobis esse pædagogum, Scripturam videlicet, eundemque magistrum: verum tu studio pervigili virtutum accessionem accepisti; parque est eas quæ virtutis usum ac consuetudinem nactæ sunt, utpote fortiores, juvenibus opem ferre, etenim hoc præcepti communis magister noster. His auditis beata virgo, instar infantium lactentium, erupit in lacrymas. Ille concurrentes, posthabita percontatione, rogabant ut lacrymandi finem faceret. Utque illa conquievit, diuturnum denuo fuit silentium. Exinde vero rursus hortabantur illam: quæ misericordia commota, nec ignorans quæ dictura esset non sibi honorem allatur, sed utilitatem iis qui aderant insitura, ita sermonem orsa est:

22. Filiolæ, cuncti ac cunctæ novimus, qua ratione salutem consequamur, sed incuria decidimus a salute. Primo enim oportuit ea servare quæ per Domini gratiam tradita nobis sunt. Sunt autem isthæc: *Dilige Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et proximum tuum sicut teipsum* 88. Ex hisce principium legis servatur, in his conquiescit gratiæ plenitudo. Brevis quidem est verborum sonus, sed multa imensaque in eis virtus. Ex his enim pendent cuncta animæ utilia. Testaturque Paulus finem legis esse charitatem 89. Quare quidquid homines utile secundum gratiam Spiritus dixerint, ex charitate oritur et in eam desinit. Adeoque hæc est salus, duplex charitas.

τὴν τελευταίαν. Ἡ οὖν σωτηρία αὕτη ἐστίν, ἡ διπλῆ

23. Et illud præterea addendum, quod ex eadem charitate proficiscitur, ut unaquæque nostrum intelligat quid sit appetere majora. Hæsitantibus illis ac denuo interrogantibus, respondit illis: Non ignoratis parabolam Evangelii de centesimo, sexagesimo, et tricesimo. Centenarius numerus, nostra est professio; sexagenarius, continentium status; tricenarius, in castitate conjugali viventium. Et præclarum quidem est a tricesimo transire in sexagesimum, quia a minimis ad majora pervenire operæ pretium est. A majoribus autem ad minorâ bona descendere, non vacat periculo. Nam qui semel ad deteriora vergit, nec in modicis consistere potest, sed velut ad profundum perniciæ fertur. Quædam igitur castitatem pollicite, ac ex animi imbecillitate allectæ, excusant excusationes in peccatis. Nam sibi ipsis, imo potius diabolo dicunt: Dum pudice (imo

αὕτην ῥημάτων ἐπιφορτίζων· ἔλεγον γὰρ πρὸς αὐτὴν, ὡς *δαρεῖαν ἔλαβες, δαρεῖαν ἔδωκας*. Καὶ φησὶν· Ὅρα μὴ τὴν χρυσοβάλλοντον ἀντὶ τοῦ δοῦλου ἀποτίσης δέκην. Ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς (α) εἶπεν· Τί οὕτως περὶ ἐμοῦ τῆς ἁμαρτωλοῦ φαντάζεσθε, ὡς πρακτούσης τι ἢ λεγούσης; Κοινὸν ἔχομεν διδάσκαλον τὸν Κύριον· ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀρούρεθα τὰ πνευματικὰ ὑμῶν· ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ μαζῶν γαλακτοτροφούμεθα, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αἱ δὲ πρὸς αὐτὴν φασιν· Ὁδοῦμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι μετὰ ἐστὶν ἡμῶν παιδαγωγός, ἡ Γραφή, καὶ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος· ἀλλ' αὕτῃ (β) ἐπαγρύπνη σπουδῇ προέκοφας ταῖς ἀρεταῖς· καὶ δόντας ἐν ἔξει τῶν καλῶν γενομένους, ὡς δυνατοτέρους, ἐπιπράττειν τοῖς μαθηταῖς· καὶ γὰρ ὁ κοινὸς ἡμῶν διδάσκαλος τοῦτο παρακαλεῖται. Ἡ δὲ μακαρία, ταῦτα ἀκούσασα, ὡς περὶ τὰ ὑποτίθηκα βρέφη, ἐκλαυθμύριζεν. Αἱ δὲ συνελθούσαι· ἐν δευτέρῳ θέμεναι τὴν ἐρώτησιν, παρεκάλουν αὐτὴν τοῦ κλαυθμοῦ παύσασθαι. Καὶ ὡς ἤσυχασεν, ἐπιπολῶν πάλιν ἡσύχα ἐγένετο. Ἦρξαντο δὲ αὐτῆς παρακαλεῖν αὐτὴν. Ἡ δὲ, σπλαγγισθεῖσα, καὶ γνοῦσα, ὅτι τὰ λεγόμενα οὐ νείμει αὕτῃ ἔπαινον, ταῖς δὲ παρούσαις κατασπείρει ὄφελειαν, ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτάς οὕτως·

22. Τεκνία, πάντες καὶ πᾶσαι τὸ σωθῆναι ὀδοῦμεν, ἀλλὰ διὰ τῆς οικίας ἀμελείας τῆς σωματικῆς ἀπολείπομεθα. Δεῖ γὰρ πρῶτον τὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου γνωρισθέντα φυλάττειν. Εἰσὶ δὲ ταῦτα· Ἀγαπήσεις τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Ἐκ τούτων ἡ ἀρχὴ τοῦ νόμου φυλάττεται, καὶ ἐν τούτῳ τὸ πλήρωμα τῆς χάριτος ἐπαναπαύεται. Βραχεῖα μὲν τοῦ λόγου ἡ ἐκφώνησις, ἀλλὰ πολλὴ καὶ ἀπειρος ἡ ἐν τούτῳ τοῦτου δύναμις. Πάντα γὰρ τὰ ψυχικὰ ἐκ τούτων ἤρτηνται· καὶ μαρτυρεῖ Παῦλος, λέγων ὡς τέλος νόμου εἶναι τὴν ἀγάπην. Ὅσα μὲν οὖν οἱ ἄνθρωποι χρῆσιμα κατὰ χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπινοῶσι, ἐκ τῆς ἀγάπης ἐστὶ, καὶ εἰς αὐτὴν ἀγάπη

23. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ἐξ αὐτῆς πάλιν τυγχάνον, τὸ ἐκάστην ἡμῶν ἐπιγινώσκουσαν ὅ ἐστιν τῶν μείζονων ἐπιλεῖσθαι. Αἱ δὲ ἠπόρουν πρὸς τὸ λεχθῆν, καὶ αὐτῆς ἀντηρώτων. Ἡ δὲ πρὸς αὐτάς ἐφη· Οὐκ ἀγνοεῖτε τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολὴν περὶ τῶν ρ', καὶ β', καὶ γ'· ἡ μὲν οὖν ἑκατοντάς ἐστι τὸ ἡμέτερον ἐπάγγελμα· ἡ δὲ ἑξακοντάς ἐστι τὸ τῶν ἔγχρατων τάγμα· ἡ δὲ τριακοντάς τῶν σωφρόνων βιοούντων. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν τριάκοντα ἐπὶ τὰ ἑξήκοντα καλὴν μεταθῆναι· ἀπὸ γὰρ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα καλὴν προκίπτειν· ἀπὸ δὲ τῶν μείζονων ἐπὶ τὰ ἐλάττωνα κατατρέχειν, ἐπικίνδυνον. Ὅ γὰρ ἀπαξ νεύσας ἐπὶ τὰ χεῖρω, οὐδὲ ἐν τοῖς ἀλίγοις στήναι δύναται· ἀλλ' ὡς περὶ ἐν βυθῷ τῆς ἀπωλείας φέρεται. Τινὲς γοῦν, παρθενίαν ἐπαγγελιόμεναι, καὶ ἀσθενούς γνώμης τὸν λογισμὸν ὑποσυρόμεναι, προφάσις ἐν ἁμαρτίαις προφασίζονται. Πρὸς γὰρ ἑαυτὰς λέγουσι, μὴ

87 Matth. x, 8. 88 Matth. xxii, 37. 89 I Tim. i, 5.

(α) Forte, αὐτάς. Edit

(β) Λεξε αὕτῃ. Ib.

λον ἐπὶ πρὸς τὸν διάβολον, οὗ Ἐάν μὲν σωφρόνως (μᾶλλον δὲ ἀφρόνως) βιώσωμεν, κἀν τοῦ τρακαστοῦ ἀξιομίθεα· καὶ γὰρ φησιν, καὶ πᾶσα ἡ Παλαιὰ τῆς παιδοποιίας εἴχετο. Γνωστὸν οὖν ἔστω τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἐχθροῦ εἶναι. Ὁ γὰρ ἐκ τῶν μειζόνων ἐπὶ τὰ ἐλάττω ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ ἐναντίου βάλλεται· ὁσπερ γὰρ στρατιώτης φυγᾶς, ὁ τοῦτο δρᾶς κρινεται· καὶ οὐχ ὅτι πρὸς τὴν ἐλάττω στρατείας κωλύεται, συγγνώμης ἀξιοῦται· ἀλλ' ὅτι ἀπίθερα, τὴν τιμωρίαν λαμβάνει. Δεῖ οὖν, καθὼς προείπον, ἐκ τῶν ἐλαττόνων ἐπὶ τὰ (78) προσβαίνειν. Καὶ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, ὡς τῶν ἐπισθεθῆν ἐπιλιπυθησάντων, τοῖς ἐμπροσθερ ἐπεκτείνεσθαι χρή. Δεῖ οὖν τοὺς τὴν ἐκατοντάδα κρατοῦντας, ταύτην εἰς ἑαυτοὺς ἀνακωλύου, καὶ πέρας μὴ διδόναι τῷ ἀριμῶ. Φησὶ γὰρ, Δούλοι ἀρχεῖοι ἔσμεν.

24. Δεῖ οὖν ἡμᾶς τὰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐπαρηρμένους, σωφροσύνην τὴν εἰς ἄκρον κατέχειν. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ ταῖς κοσμικῆς δοκαίαι σωφροσύνην πολιτεῖσθαι, ἀλλὰ συμπάρεσιν αὐταῖς καὶ ἀφροσύνη, διὰ τὸ ταῖς ἄλλαις πάσαις αἰσθήσεσιν ἀμαρτάνειν. Καὶ γὰρ ὀρώσιν ἀπερπῶς, καὶ γελῶσιν ἀτάκτως. Ἡμεῖς δὲ, μάλιστα καὶ ταῦτα ἀφόμενοι, ἐπαναβῶμεν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφελώμεν τὴν μάστιαν φαντασίων. Καὶ γὰρ φησιν ἡ Ἰεράφη· Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄρθα βλέπέτωσαν· καὶ τὴν γλῶτταν κωλύειν τῶν τοιοῦτων ἀμαρτημάτων. Ἄθέμιτον γὰρ τὸ τῶν ἕμνων ὄργανον αἰσχρὰ προφέρειν ῥήματα. Οὐ μόνον δὲ λέγειν αὐτὰ παρατητέον, ἀλλὰ καὶ ἀκούειν.

25. Ταῦτα δὲ ἀδύνατον φυλάττειν, ἐὰν ταῖς προδόσι συνεχῶς χρώμεθα. Διὰ γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν, κἀν μὴ βουλώμεθα, οἱ κλέπται εἰσέλθουσι. Πῶς γὰρ δύναται οἶκος, καπνοῦ ἐκ τῶν ἔξωθεν κινήθεντος, καὶ τῶν θυρίδων ἀνοικισίου, μὴ μελαίνεσθαι. Ἀναγκαίως οὖν παρατελεσθὰ προσήκει τὰς εἰς τὴν ἀγορὰν προελεύσεις. Εἰ γὰρ ἐπαχθεὶς καὶ βαρὺ ἡγούμεθα ἀδελφοῦς καὶ γονεῖς γυμνοὺς θεάσασθαι, πόσω μᾶλλον ἐπιβλαβὲς ἡμῖν ἔσται θεωρῆσαι ἐπὶ τῶν πλατειῶν τοὺς ἀπερπῶς γεγυμνωμένους, ἔτι γε μὴν καὶ ἀκόλαστα ῥήματα λέγοντας· Ἐκ τούτων γὰρ συμβαίνει ἀπειθεῖς καὶ λοιμώδεις φαντασίας προσέρχασθαι.

26. Ὅπηνίκα δὲ καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἑαυτὰς καθείρξωμεν, οὐδὲ ἐκεῖ ὀφειλομένον ἔχειν τὸ ἀμέριμον, ἀλλ' ἀργυρικεῖν· γέγραπται γὰρ· Γρηγορεῖτε. Ὅσον δὲ ἑαυτὰς ἀσφαλίζόμεθα πρὸς σωφροσύνην, τοσούτων δριμυτέροις συναπτόμεθα λογισμοῖς. Ὁ γὰρ προσθεῖς, φησὶ, γνῶσιν, προστίθῃσιν ἀλιγμῶ. Ὅσον γὰρ προκόπτουσιν οἱ ἀθληταί, τοσούτων μείζονοι συνάπτονται ἀνταγωνισταῖς. Ὅρα πόσον ἀνέπτῃς, καὶ οὐκ ὀλιγοφροσῆς πρὸς τὰ παρόντα. Τὴν ἔνυλον καὶ ἐμπρακτον πορεύειαν ἐνέκησας· τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐχθρὸς σοι προθήσει. Ὅταν δὲ καὶ ταύτης σεαυτὴν κωλύσῃς, ἐν τοῖς κατὰ δίκαιαν χωρίοις

A insipienter) vixerimus, tricenarium saltem consequemur : namque aiunt : Tota lex vetus liberorum susceptionem prædicabat. Noverit ergo qui in ista versatur sententia, eam inimici esse. Nam qui ex majoribus ad minora devenit, ab adversario dejicitur, atque instar militis transfugæ judicatur : nec quia ad inferiorem militiam transit venia donatur, sed quia aufugit, pœnas dat. Oportet igitur, ut superius dixi, a minoribus progredi ad ulteriora. Id quod docet Apostolus : Quæ retro sunt obliviscentes, ad ea quæ sunt priora extendite vos <sup>78</sup>. Par est igitur eos qui centenarium obtinuerunt, illum ad se revolvete, nec ternium numero dare. Ait enim : Cum feceritis omnia, dicitis : Servi inutiles sumus <sup>79</sup>.

24. (78) Nos itaque quæ hujusmodi professionem suscepimus, debemus pudicitiam tenere supremam. Nam apud sæculares quoque feminas videtur pudicitia versari ; at inest illis insipientia, quia aliis omnibus sensibus labuntur et peccant. Aspicunt enim indecenter, ac ridet effuse. Nos vero hæc ipsa præcipue abjicientes, virtutibus ascendamus, atque ab oculis auferamus inanem quamvis **621** phantasiam. Siquidem ait Scriptura : Oculi tui recta videant <sup>78</sup>. Linguam quoque reprimere debemus ab ejusmodi peccatis. Nefas enim est ut hymnorum organum verba turpis proferat. Ea vero non dictu modo, sed auditu sunt respuenda.

25. (79) Hæc autem servare non valeamus, nisi dum in publicum progredimur considerate agamus. Per sensus enim nostros, nobis etiam invitis, ingrediuntur fures. Quomodo namque domus fumo extrinsecus admoto poterit non denigrari? Quomobrem necessario convenit ut a profectibus in forum abstinemus. Nam si molestum et grave censemur videre fratres aut parentes corpore nudos, quanto magis noxium nobis erit, eos in plateis spectare qui indecenter denudentur, prætereaque proferunt impudica verba. Ex his enim solent molestæ et pestifera phantasiæ exoriri.

26. Quando autem domi nos recludimus, ne illic quidem debemus sine sollicitudine versari, imo etiam invigilare ; scriptum enim est : Vigilate <sup>78</sup>. Quanto autem magis confirmaverimus nos in temperantia, tanto cum acerbioribus cogitationibus conflictabimur. Nam qui addit scientiam, inquit, addit dolorem <sup>78</sup>. Et athlete quæ magis proficiunt, eo majoribus cum antagonistis conflictantur. Cerne ex quantis evolaveris, nec negligenter te geres circa presentia. Materialem et externam fornicationem devicisti? eam quæ per sensus exercetur tibi adjicit inimicus. Cumque ab hac etiam te continue-

<sup>78</sup> Philipp. III, 43. <sup>79</sup> Luc. XVII, 40. <sup>78</sup> Prov. IV, 25. <sup>79</sup> Math. XXIV, 42. <sup>78</sup> Eccl. I, 18.

(78) Excidisse videtur vocabulum μείζω. Edit.

(78) Rosweid. in *Vitis PP.* I. v. 4, 41.

(79) In *Viris PP.* I. v. 11, 52.

ris, adhuc in cogitatione ceu in caverna lateat hostis, et spirituale tibi bellum concitat. Decoros enim vultus, indecorasque figuras, vetera colloquia suggerit eis quæ solitarie vivunt. Sed non oportet assentiri phantasmalibus, quia scriptum est: *Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* <sup>18</sup>. In hisce namque rebus consensus est cum sæculari fornicatione comparandus: *Potentes enim, inquit, potenter tormenta patientur* <sup>19</sup>. Magnum igitur est adversus fornicationis spiritum certamen. Il'udque est caput malorum adversarii ad animæ perniciem. Quod inuens beatus Job dicebat de diabolo: *Qui habet virtutem in umbilico venis* <sup>20</sup>.

27. Multis itaque variisque machinis stimulum fornicationis admovet diabolus hominibus Christum diligentibus. Quin etiam sæpe nefarius ille veterat fratrem amorem transmutavit in suam malitiam. Etenim virgines quæ nuptias, quæ luxum omnem sæculi fugerant, per fratrum affectum supplantavit: *Insuperque monachos qui omnia fornicationum genera et ipsi profugerant, vulneravit ac decept per religiosum colloquium. Hoc est eum inimici artificium, alienis se obtegere, sua vero clanculum obtrudere. Ostendit granum frumenti, ibique supponit laqueum. Et vero arbitror de hisce dicere Dominum: Qui veniunt ad vos in vestimento ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* <sup>21</sup>.

28. Quid ergo ad hoc agendum? Simus prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ <sup>22</sup>: callidum contra laqueos ejus adhibentes consilium (80). Nam illud: *Estote prudentes sicut serpentes*, dictum est, ut diaboli nobis impetus non lateant. Nam simile ex simili clarissimum comparat notionem. Columbæ vero simplicitas ostendit puritatem actionis. Omne igitur bonum opus consistet in fuga deterioris. Quomodo autem fugiemus quod ignoramus? Quamobrem oportet ut intellecta inimici nequitia, caveamus ab ejus perniciosis machinationibus; ait enim: *Circuit, querens quem detoret* <sup>23</sup>. *Et escæ ejus electæ* <sup>24</sup>. Itaque semper vigilandum est. Si quidem per externas res impugnat, et per internas cogitationes subigit. Et quidem plus nocet per interiora; nam diu nocturne spiritualiter accedit.

29. Cujusnam ergo rei est opus ad hoc bellum? **622** profecto laboriosa exercitatione et puris precibus. Et hæc quidem generatim in omni exitiosa cogitatione sunt remedia. Verum necesse est insuper peculiaribus quibusdam uti consiliis, ad præsentem animæ pestem depellendam: atque instante turpissima cogitatione ei opponere contraria. Nam si in regione mentis formosi vultus phantasia existerit, id ratione castigandum oportet, quæ simula-

Α ἠμφολεῖται, τὸν δῦλον σοι κινῶν πόλεμον. Πρόσωπα γὰρ εὐπρεπῆ καὶ ὀμιλίας ἀρχαίας, καὶ ἡσυχάζουσας παρεισφέρει. Δεῖ οὖν μὴ συγκαταβθεσθαι τοῖς φαντάσμασι· γέγραπται γάρ, ὡς Ἔδν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναθῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς. Ἡ γὰρ πρὸς ταῦτα συγκατάθεσις, ἐκράμλλησ ἐπι τῆ κοσμητικῆ πορνεῖα· Διυατολ γὰρ, φησι, δύναται ἐτασθήσονται. Μήγας οὖν ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς πορνεῖας ἀγών. Τὸ γὰρ ἐν κακοῖς κεφάλαιον τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ἀπόλειαν ψυχῆς, τοῦτο ἐστὶ. Καὶ τοῦτο αἰνεττόμενος ὁ μακάριος Ἰωβ, ἔλεγε πρὸς τὸν διάβολον· Ὁ ἔχων τὴν δύναμιν ἐκ ὀμφαλοῦ γαστρὸς.

B 27. Πολλὰς μὲν οὖν καὶ διαφόρους μηχανὰς τὸ τῆς πορνεῖας κέντρον κινεῖ ὁ διάβολος κατὰ τῶν φιλοχρίτων ἀνθρώπων. Πολλὰκις γοῦν καὶ ἀγάπην ἀδελφικὴν μεθώρμισεν ὁ κακόφρων εἰς τὴν οὐκείαν κακίαν. Καὶ γὰρ παρθένους ψυγοῦσας γάμον καὶ φαντασίαν πᾶσαν βίου, διὰ σχέσεως ἀδελφικῆς ὑπεσχίσε· καὶ μοναχοὺς δὲ ἔκρωσε, πᾶν ὅτιον ἀποφυγόντας· καὶ αὐτοὺς πορνικὸν σχῆμα· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἠπάτησε δι' εὐλαθεῖς ὀμιλίας. Τοῦτο γὰρ τοῦ ἐχθροῦ ἔργον, τὸ ἀμφιπνεύνοντα τὰ ἀλλότρια, τὰ οὐκεία λαθιανόντως προβάλλεσθαι. Δείκνυσιν οὖτοι κόκκον, καὶ ὑποτίθουσιν αὐτῷ παγίδα. Οἴμαι δὲ καὶ τὸν Κύριον περὶ τοῦτου λέγειν, ὡς Ἐρχεται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδόμοισι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι· Λύκοι ἀρπάγες.

C 28. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ποιῶμεν; Γενόμεθα εἰρήνιοι ὡσεὶ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστέρας, πανούργον κατὰ τῆς παγίδος αὐτοῦ κινούντες λογιζομέν· τὸ μὴ γὰρ, Γίνεσθε εἰρήνιοι ὡσεὶ ὄφεις, εἰρηται πρὸς τὸ μὴ λαθάνειν ἡμᾶς τὰς ὀρμὰς τοῦ διαβόλου. Τὸ γὰρ ὅμοιον ἐκ τοῦ ὁμοίου ταχίστην ποιεῖται τὴν διάγνωσιν. Τὸ δὲ ἀκέραιος τῆς περιστέρας δείκνυσιν τὸ καθαρὸν τῆς πράξεως. Πᾶν μὲν οὖν ἀγαθὸν ἔργον ἐν ἀποφυγῇ ἔσται τοῦ χειρόνος. Πῶς δὲ φύγωμεν δὲ μὴ οἰδμεν; Δεῖ οὖν ἡμᾶς, κατ' ἔνοιαν λαθοῦσας τοῦ ἐχθροῦ τὴν δεινότητα, φυλάττεσθαι ἀπὸ τῆς τοῦτο κακομηχανίας· φησὶ γὰρ· Ὅς περιέρχεται ζητῶν τίνα καταπῆν. Καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεπτά. Δέον οὖν πάντοτε γρηγορεῖν. Καὶ γὰρ διὰ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων πολεμεῖ, καὶ διὰ τῶν ἔνδον λογιζομένων δαμάζει. Καὶ πλὴν διὰ τῶν ἔνδον· καὶ γὰρ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἄβυσσος προσέρχεται.

D 29. Τίνος οὖν χρεῖα πρὸς τὸν παρόντα πόλεμον; Δῆλον, ὡς ἀσκήσεως ἐπιπόνου καὶ καθαρῆς προσευχῆς. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν γενικῶς ἐπὶ παντὸς λογισμοῦ ὀλιθρίου ἀλεξητήρια πῖψου· δεῖ δὲ καὶ ἰδικαῖς τῆσιν ἔνοιαις χρῆσασθαι πρὸς τὸ τὴν παρόντα τῆς ψυχῆς λοιμὸν ἀπόσασθαι· καὶ ἐπελθόντος τοῦ αἰσχίστου λογιζομένου, ἀνθυποφέρειν αὐτῷ τὰ ἐναντία. Εἰ γὰρ γένοιτο ἐν τοῖς κατὰ δῖανον χωρίοις ἔξωτες εὐπρεποῦς φαντασία, τῷ λόγῳ τὸ παρὸν τιμωρήσειν,

<sup>18</sup> Eccl. x, 14. <sup>19</sup> Sap. vi, 7. <sup>20</sup> Job xl, 11.

<sup>21</sup> Habac. i, 16.

<sup>22</sup> Matth. vii, 15. <sup>23</sup> Matth. x, 16. <sup>24</sup> 1 Pct. v, 8.



καὶ τοῦ ἐδῶλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκολληθέντων, τῶν ἄ  
 δὲ παρειῶν τὰς ἀρκάς ἐξαιρείτω· ὑποτιμῶντω δὲ  
 καὶ τὰ χεῖρα, καὶ λοιπὸν ὀράτω πῆγμα ὁστέων φι-  
 λῶν δυσαιδέες· κατανοεῖτω λοιπὸν τί ἦν τὸ ποθοῦμε-  
 νον· οὕτω γὰρ ὁ λογισμὸς ἀναγκασίται· θυνηθεὶ τῆς  
 ματαίας πλάνης. Τὸ γὰρ φιλούμενον οὐδὲν ἦν ἢ αἷμα  
 σὺν φλέγματι μεμιγμένον, ὅπερ καὶ ὑφάσματος  
 χρεῖαν παρέχει τοῖς ζώοις. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ τῶν  
 ταούτων λογισμῶν εὐκὺς ἀποσοβείσθαι τὴν μιανρὰν  
 κακίαν· καὶ καθάπερ ἤλιψ ἦλον ἐκκρούειν προσχρεῖ  
 τὸν δαίμονα. Ἔτι γε μὴν δέον καὶ καθ' ὅλον τοῦ  
 ἐρωμένου τὸ σῶμα ἔλκη βαρύσσημα καὶ σπιγενοῦσθ  
 ὑπογράφειν· καὶ συντόμως φάναί, νεκρῶ παραπλη-  
 ῆσιν, ἢ καὶ ἐαυτὸν νεκρὸν τοῖς ἔνδοι ὀφθαλμοῖς ὑπο-  
 τίθεσθαι. Μείζον δὲ πάντων ἐστὶ τὸ γαστρὸς ἄρχειν·  
 οὕτω γὰρ καὶ τῶν ὑπογαστρῶν ἡδονῶν κρατῆσαι  
 δυνατὸν.

30. Ἦν μὲν οὖν θεῖον συμπόσιον τῶν παρουσῶν·  
 ἐκ γὰρ τῶν τῆς σοφίας κρατῆρων ἠὲ φραίνοντο. Ἦν  
 δὲ αὐταῖς οἰνοχοοῦσα τὸ θεῖον πόμα καὶ νόμα ἢ μα-  
 καρία Συγκλητικῆ. Ἐκδόση δὲ αὐτῶν ἐδέχοντο ὅπερ  
 ἐδούλοτο, καὶ μία τῶν συνελθουσῶν ἐπίθετο αὐτῆς  
 λόγουσα· Εἰ τέλειον ἀγαθὸν ἢ ἀκτημοσύνη; Ἡ δὲ  
 εἶπε· Καὶ πάνυ ἀγαθὸν ταῖς δυναμέναις. Αἱ γὰρ  
 ὑπομένουσαι τοῦτο, θλίβην μὴ ἔχουσι τῆ σαρκί, τῆ  
 δὲ ψυχῇ ἀνεσιν. Ὅπερ γὰρ τὰ στερεὰ ἱμάτια πα-  
 τοῦμένα καὶ βιαίως περιστρεφόμενα πλύνεται καὶ  
 λευκαίνεσθαι, οὕτως καὶ ἡ ἰσχυρὰ ψυχὴ διὰ τῆς ἔκου-  
 σίου πεινίας ἐπὶ πλείον κρατῆται· αἱ δὲ ἀσθενέστε-  
 ρον τὸν λογισμὸν ἔχουσαι τὸ ἐναντίον ταῖς πρώταις  
 πάσχουσι. Καὶ γὰρ πρὸς ὀλίγον θλιβεῖσαι, ὥστερ τὰ  
 διεβρωγῶτα ἱμάτια, ἀπώλλυνται, μὴ φέρουσαι τὴν  
 διὰ τῆς ἀρετῆς πλῆθυν. Καὶ εἰς ὁ τεχνίτης, διάφορον  
 δὲ τῶν ἱματίων τὸ τέλος· τὰ μὲν γὰρ βήγνυται καὶ  
 ἀπώλλυται, τὸ δὲ λευκαίνεσθαι καὶ ἀνακαινίζεται.  
 Φαίθ οὖν ἔν τις, ἀγαθὸν κειμήλιον τὴν ἀκτημοσύνην  
 τῷ ἀνδρείῳ φρονήματι· καὶ γὰρ τῶν πρακτικῶν  
 ἀμαρτημάτων χαλινὸς τυγχάνει.

31. Δεῖ δὲ πρῶτον ἐγγυμασθῆναι τοῖς πόνοις·  
 λέγω δὲ, νηστίαί τε καὶ χαμυνία, καὶ τοῖς ἄλλοις  
 κατὰ μέρος, καὶ οὕτως ταύτην τὴν ἀρετὴν κτήσα-  
 σθαι. Οἱ γὰρ μὴ οὕτω ποιήσαντες, ἀθρόως δὲ ἐπὶ  
 τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων ἐραμμένους, ὡς ἐπίπαν  
 μεταμείλι ἐάλωσαν.

32. Ὅργανον γὰρ τοῦ ἀπολαυστικῶ βίου τὰ χρήματα  
 τυγχάνει. Ἄνελε οὖν πρῶτον τὴν ἐαυτοῦ τέχνην,  
 τοῦτέστι τὴν γαστριμαργίαν καὶ τὸ ἀφοῦδατον, καὶ  
 οὕτως εὐκόλως περιτέμνει τὴν σαυτοῦ διψήση τῶν  
 χρημάτων ὕλην. Βαρὺ γὰρ αἷμα, τέχνης παρουσίας,  
 ὄργανον μὴ τυγχάνει. Ὅ γὰρ μὴ ἀποβαλὼν τὸ πρῶ-  
 τον, πῶς τὸ δεύτερον ἐξῶσαι δυναίεται; Διὰ τοῦτο  
 καὶ ὁ Σωτῆρ, πρὸς τὸν πλούσιον διαλεγόμενος, οὐκ  
 ἀθρόως αὐτῷ τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων προστά-  
 σαι· ἀλλὰ προερωτᾷ αὐτὸν, εἰ τὰ τοῦ νόμου πεποι-  
 ῆκε. Καὶ διδασκάλου γνησίῳ πρόσωπον ἀναδεξάμε-  
 νος ὁ Κύριος ἐρωτᾷ· Εἰ τὰ στοιχεῖα ἔμαθες, εἰ τὰς

aceri oculos eradat, genarum carnes detrahat, abscin-  
 dat labia, demumque videat nudorum ossium de-  
 formem compagem, et consideret denique quid id  
 esset quod amaretur: ita enim inversa cogitatio, a  
 vano poterit errore revocari. Nam quod diligebatur  
 nihil erit nisi sanguis phlegmaticus admistus, quod  
 et vestitus usus animalibus relinquit. Sic ergo ac  
 per huiusmodi cogitationes, par est ut abigatur  
 abominabilis nequitia. Et sicut clavum clavo, ita  
 convenit expellere dæmonem. Ad hæc oportet per  
 totum quod amatur corpus ulcera gravolentia pu-  
 tridaque confingere, ac uno verbo, aut cadaveri si-  
 mile, aut etiam mortuum animalis oculis offerre.  
 Hoc enim pacto a libidinis sensu evocatur. Sed  
 quod maximum est, ventri imperare; ita enim po-  
 terimus eas quæ infra ventrem sunt voluptates con-  
 tinere.

30. Erat igitur divinum convivium præsentium  
 virginum. Nam sapientie crateribus exhiberaban-  
 tur. Divini liquoris administra erat beata Syncler-  
 tica. Quod liberet singule accipiebant, quarum una  
 rogabat eam, a paupertas perfectum bonum esset.  
 Tum illa: Perfectum plane bonum est iis qui ferre  
 possunt. Quæ enim hoc sustinent, afflictionem qui-  
 dem carne sentiunt, anima vero remissionem.  
 Quemadmodum enim compactiora vestimenta, con-  
 culcata, violeuterque circumacta, abluuntur et  
 dealbantur, ita fortis anima per spontaneam pau-  
 peratatem magis corroboratur: quæ autem debiliore  
 sunt mente, contra quam priores patiuntur. Nam si  
 vel modicis afflictionibus premanant, sicut discissæ  
 vestes, in perniciem eunt, nec ferre valent virtutis  
 abluionem. Atque una quidem in utrisque ablu-  
 tionis ars est, unusque artifex, diversus tamen est  
 vestimentorum finis: nam illa quidem dirumpuntur  
 et pereunt, hæc autem ablescunt atque renouantur.  
 Jure igitur voluntaria paupertas præcærum cime-  
 lium nuncupetur, virili nempe animo, nam peccato-  
 rum et facinorum frenum est.

31. At oportet prius exerceri in primis, nempe  
 Jejunio, humi cubatione, aliisque ejusmodi, eoque  
 modo ad hanc pervenire virtutem. Nam qui non ita  
 agunt, sed derepente ad facultates abdicandas pro-  
 perant, ut plurimum incidunt in facti penitenti-  
 am.

32. Nam Instrumenta voluptuose vitæ sunt diviti-  
 tæ. Primum ergo aufer artem tuam, hoc est, erap-  
 ulam et delicias, sicque facile poteris opum ab-  
 scindere materiam. Grave enim puto esse, arte  
 præsentæ, abesse instrumenta. Et qui primum non  
 expulit, qui, quæso, poterit secundum exigere?  
 Quamobrem Salvator divitem alloquens, non statim  
 jubet opes dimittere, sed ante interrogat num le-  
 gis mandata servarit. Et germani magistri perso-  
 nam accipiens Dominus seiscitatur: si didicisti ele-  
 menta; si syllabas accepisti; ac demum si assue-  
 visti nominibus, veni jam ad perfectissimam lecto-

nem; hoc est: *Vade, vende omnia quæ habes, et da a pauperibus; et veni, sequere me* <sup>88</sup>. Arbitrorque, nisi professus fuisset, se ea fecisse de quibus fuerat interrogatus, nequaquam ipsum ad honorum abdicationem invitasset. Qua enim ratione valuisset ad lectionem accedere, qui iguorasset vim syllabarum?

33. Bona itaque est voluntaria paupertas iis qui virtutum consuetudinem nacti sunt. Nam superflua omnia cum abjecerint, ad Dominum vertuntur, divinum hoc eloquium pura mente psallentes: **623** *Oculi nostri in te sperant: et tu das escam diligentibus te, in tempora opportuno* <sup>89</sup>.

34. Præterea magnum binc commodum referunt; B cum enim ad terrestrem thesaurum animum non appellant, regnum cælorum induunt, palamque illam a psalmista Davide decantatam sententiam exsequuntur: *Ut jumentum factus sum apud te* <sup>90</sup>. Nam sicut jumenta, quæ suum opus obeunt, solis ad vitam necessariis alimentis contenta sunt, ita paupertatis amatores, usum pecuniæ quasi nihil reputant, soliusque quotidiani alimenti causa corpoream exercent operam. Illi tenent fidei fundamentum: ad eos namque dictum fuit a Domino, ut solliciti non essent in crastinum: et, *volatilia cæli non serunt, neque metunt, et Pater cælestis pascit illa* <sup>91</sup>. His fræd sermonibus (Deus namque est qui loquitur) libere et audacter illum Scripturæ vocem pronuntiant: *Credidi propter quod locutus sum* <sup>92</sup>.

35. Sed et hostis a paupertatis hujusce cultoribus facilius superatur: non habet enim quæ nocent. Nam maxima pars molestiarum et tentationum in facultatum jactura versatur. Quod enim dæmoni pauperibus inferat non habet. An prædia incenderet? non adsunt. Jumenta interficeret? nulla sunt eis. Charissimis noceret? verum istis quoque longum vale dixerunt. Est igitur paupertas maximum adversus hostem supplicium ac pretiosus animæ thesaurus.

36. Cæterum quanto paupertas admirabilior et ad virtutem præstantior est, tanto pecuniæ amor ad vitium pejor et flagitiosior est: vereque eum divinus Apostolus dixit, esse omnium malorum causam<sup>93</sup>. Nam divitiarum cupiditas, perjurium, furtum, rapina, fornicatio, invidia, cædes, odium fratrum, bellum, idololatria, avaritia, horumque surculi, hypocrisis, adulatio, cæcinni; omnia, inquam, isthæc, causam et originem habere avaritiam in confesso est. Unde jure illam omnium matrem malorum Apostolus nominavit. Nec solum ab eis

συλλαβάς παρελήφας, καὶ ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ἐν ἔξει γέγονας, δεῦρο λοιπὸν καὶ ἐπὶ τῆν τελεσιτάτην ἀνάγκωσιν· τούτέστιν· Ὑπάγε, κἀλήσόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. Καὶ τάχα οἶμαι, ὡς ἐπὶ μὴ τὰ ἐξετασθέντα ἦν ὑποσχόμενος πεποιθέναι, οὐκ ἂν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀκτιμοσύνην προετρέφετο. Πῶς γὰρ ἂν ἤδυνάτο πρὸς ἀνάγκωσιν ὀρμηταί, τὴν τῶν συλλαβῶν ἀγνοῦν δύναμι;

33. Καλὴ οὖν ἡ ἀκτιμοσύνη τοῖς ἐν ἔξει τῶν καλῶν γεγενημένοις· πάντων γὰρ τῶν περιτεῖον τὴν ἀποβολὴν ποιησάμενοι, πρὸς τὸν Κύριον φέρομεν τὸ νῦμα, τὸ θεῶν ἐκείνου ἕδονας λόγιον καθαρῶς, τὸ λέγον· Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς σε ἐκκλινοῦσι· καὶ σὺ δίδως τὴν τροφήν τοῖς ἀγαπῶσι σε ἐν εὐκαιρίᾳ.

34. Ἄλλως τε πάλιν μεγάλῃ ὠδύμῃ εἰσπράττονται· μὴ ἔχοντες γὰρ τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐν γῆ θησαυρὸν, τὴν οὐρανῶν βασιλείαν ἀμφιμένονται· καὶ ἐπὶ τοῦ ὑμνοῦ τοῦ Δαβὶδ ῥῆμα ἐκτελοῦσι σαφῶς, ἐπὶ λέγον· Κτηνώδης ἀνεγέθησαν παρὰ σοφίαν. Ὅσπερ γὰρ τὰ ὀποζύγια, τὴν ἴδιαν ἐργασίαν ποιούμενα, ταῖς πρὸς τὸ ζῆν τροφαῖς μόναις ἀρκούνται· οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀκτιμοσύνης ἐργάται, τὴν μὲν τοῦ ἀργυρίου χρῆσιν ὡς μηδὲν εἶσαν λογίζονται, πρὸς μόνην δὲ τὴν ἐφημέριον τροφήν τὴν διὰ τοῦ σώματος ἐργασίαν ποιούνται. Οὗτοι τῆς πίστεως τὴν κρηπίδα κατέχουσι· πρὸς αὐτοὺς γὰρ εἰρηται παρὰ τοῦ Κυρίου τὸ μὴ μεριμῆσαι περὶ τῆς εἰσῆς· καὶ οἱ, Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ οὐ σπείρει, οὐδὲ θερίζει, καὶ ὁ Πατήρ ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Τούτοις τοῖς λόγοις ἐθάβησαν (θεὸς γὰρ ὁ λαλήσας), πεπαθήσασμένους τὸ γραφεῖν ἐκεῖνο φθέγγονται ῥῆμα, τὸ λέγον· Ἐπίστευσα, δι' ὃ ἐλάλησα.

35. Καὶ ὁ ἐχθρὸς δὲ ἐπὶ τῶν ἀκτιμῶν πλεόν ἤταται· τί γὰρ βλάβη, οὐκ ἔχει. Αἱ γὰρ πλείστοι τῶν λυπῶν καὶ τῶν πειρασμῶν ἐν ταῖς ἀφαιρέσει· τῶν χρημάτων γίνονται. Τί γὰρ ἔχει ποῖσαι τοῖς ἀκτιμοῖσιν; οὐκ ἔχει. Χωρὶα ἐμπροσθί; οὐ πάρεστιν. Ὑποζύγια φθεῖρα; ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἔχουσι. Φιλιτάτος ἀψασθαι; ἀλλὰ καὶ τούτοις μακρὰν χαιρὶν εἶπον. Οὐκοῦν μέγιστη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τιμωρία καὶ πολῦτιμος· τῆ ψυχῆ θησαυρὸς ἡ ἀκτιμοσύνη.

36. Ὅσον μὲν οὖν αὕτη θαυμαστὴ καὶ ὑπέροχος εἰς ἀρετὴν, τοσοῦτον εἰς κακίαν φαῖλη καὶ μοχθηρὰ ἢ φιλαργυρία· καὶ ἀληθῶς ὁ θεοπέσιος Παῦλος περὶ ταύτης εἰρηκεν· ὡς πάντων αὐτῆν τῶν κακῶν αἰτίαν εἶναι. Ἐπιθυμία γὰρ τοῦ πλοῦτου, ἐπιτοκία, κλοπή, ἀρπαγή, πορνεία, εὐθῆνος, μισαδελφία, πῖλεμος, εἰδωλολατρεία, πλεονεξία, καὶ αἱ παραφροδῆδες τούτων, ὑπόκρισις, κολακεία, κατάγειος· πάντων οὖν τούτων αἰτία ὡμολόγηται ἡ φιλαργυρία. Ὅθεν δικαίως αὕτην πάντων τῶν κακῶν μητέρα ὁ Ἀπόστολος ὠνόμασεν. Οὐ μόνον δὲ ὁ θεὸς τούτους τιμωρεῖται· ἀλλὰ γε καὶ

<sup>88</sup> Matth. xix, 21. <sup>89</sup> Psal. cxliv, 15. <sup>90</sup> Psal. lxxv, 23. <sup>91</sup> Matth. vi, 26. <sup>92</sup> Psal. cxv, 40. <sup>93</sup> 1 Tim. vi, 10.

οκοθεν λαυτους καταφθειρουσιν· ἀκόρστων γάρ φέροντες την κακίαν, οὐκ έχουσι τέλος τοῦ σκοποῦ, ὅθεν ἀνάστω αὐτοῖς ἡ πληγή· Ὁ μὴδὲν έχων ἐλλύων ἐπιθυμῶ· καὶ τυχὼν τούτων, τῶν πλειόνων ἀρέγεται· Ἐκατὸν χρυσίους έχει, καὶ γλῆγεται τῶν χιλίων· καὶ τοῦτων εὐπορήσας, πρὸς ἀπειρον φέρετὶ τὸ νῆμα. Καὶ οὕτω, μὴ (82) ἔχοντες λαυτῶν στήναι τὸ τέλος, ἀεὶ πένιαν δούρουται. Φέρετὶ δὲ ἡ φιλαργυρία μεθ' αὐτῆς ἀεὶ τὸν φθόνον. Φθίρει δὲ καὶ οὗτος πρῶτον τὸν κτησάμενον. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἐχθίρα, πενιμμένη πρῶτον τὴν ἴδιαν μητέρα φθείρει, πρὶν ἂν ἄλλους ἀδικήσῃ· οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὸν κτησάμενον καταμαρμαίνει, πρὶν ἂν τοὺς ἐκ γειτόνων διανεμηθῇ.

37. Μέγα ἦν χρῆμα, εἰ τοσοῦτους θηανάμεθα ὑπομένειν πόνουσ, ζητούντες τὸ δοκιμῶν ἀργύριον, ὅσοις ἀνηκέστοις περιπέπτουσι οἱ τοῦ ματαίου κόσμου θηραταί. Ναυάγια ὑπομένουσι, περιπατηρίους προσομιλοῦσι, λησταῖς κατὰ εἴης περιπέπτουσι· ἀνέχονται λοιπὸν ζῆλῃς καὶ πνευμάτων βιασίω· καὶ πολλὰς κερδαίνοντες, πένητας αὐτοὺς φάσκουσι διὰ τοὺς φθονοῦντας. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲως τῶν τοιοῦτων κινδύνων κατατολιμῶμεν ὑπὲρ τοῦ ἀληθινοῦ κέρβους. Εἰ δὲ ποτε καὶ μικροῦ τινος εὐπορήσωμεν, μεγαλύνομεν αὐτάς, ἐπιδεικνύμεναι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ πολλὰς οὐδὲ τὸ γιγνόμενον προφέρομεν εἰς διήγησιν· εὐθέως δὲ καὶ ὃν δοκοῦμεν σπινηθρα καλοῦ ἔχειν, ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κλεπτόμεθα. Κάκεινοι δὲ, πολλὰ κερδαίνοντες, τῶν πλειόνων ἐπτείναι· καὶ τὰ μὲν παρόντα ὡς οὐδὲν ἠγούνται, πρὸς δὲ τὰ μὴ παρόντα ἀποτεινόνται. Ἡμεῖς δὲ, καὶ μὴδὲν έχουσι τῶν ζητουμένων, οὐδὲν θέλομεν κτήσασθαι· καὶ πένιαν ἐσατήην νοσοῦσαι, πλουσίας αὐτάς ἀναγορεύομεν. Καλὸν οὖν τὸν εὐπράττοντα μὴδὲν ἀναγγέλλειν· μᾶλλον γὰρ οἱ τοιοῦτοι ζημιωθῆσονται· καὶ γὰρ ὁ δοκοῦσιν ἔχειν ἀρθῆσεται ἀπ' αὐτῶν.

38. Πᾶσαν οὖν σπουδὴν εἶδον θέσθαι ὑπὲρ τὸ λαυθάνειν τὸ κέρβος. Οἱ δὲ τὰ αὐτῶν κατορθώματα διηγούμενοι πειράσθωσαν καὶ τὰ σὺν αὐτοῖς ἐλαττώματα λέγειν· εἰ δὲ ταῦτα κρύπτουσι, ἔνεκεν τοῦ μὴ παρὰ τῶν ἀκουόντων ψεχθῆναι, πολὺ μᾶλλον ἐκεῖνα φυλακτέον, ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ ἄλλοτριούντα. Καὶ γοῦν οἱ κατ' ἀρετὴν βιούντες τὸ ἀνάπαινον ποιοῦσι, καὶ τὰ σμικρὰ αὐτῶν πταίσματα μετὰ καὶ προσθήκης ὧν οὐκ ἐπραξαν, ἐκδιηγούνται, τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ἀποβάλλοντες· τὰ μέντοι ἀγαθὰ κρύπτουσι, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ψυχῆς. Ὅσπερ γὰρ θησαυρὸς φανερωθεὶς σπανίζεται, οὕτω καὶ ἀρετὴ γνωριζομένη καὶ δημοσιευομένη ἀφανίζεται· ὡσπερ γὰρ κηρὸς λύεται ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτω καὶ ψυχὴ ἀπὸ ἐπαίνων διαχέεται καὶ ἀποβάλλει τὸν τόνον.

39. Καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτων πάλιν ἔσται· εἰ γὰρ ἡ θερμότης ἔλπει τὸν κηρὸν, ἡ ψύξις ἀρα τὴν πῆξιν

■ Luc. viii, 18.

(82) Coteler., χρυσοῦν.

(83) In *Vitis PP.* l. v, 40, 70, et vi, 4, 24.

A Deus pœnas repetit, verum ipsi sibi metipsis interitum parant. Cnm sint enim insatiabili nequitia præditi, nullum habent propositi finem, proindeque insanabilis inest illis plaga. Qui nihil habet, pauca desiderat; quæ nactus, plura concupiscit. Centum aureos habet, mille expetit: hos consecutus, in infinitum extendit cupiditatem. Sicque quando terminum sibi constituere non possunt, paupertatem semper deplorant. Affert autem semper secum amor pecunie invidiam. Hæc vero hujusmodi est ut primum habentem se interimat. Quemadmodum enim vipera nascendo prius matres occidunt, quam aliis noceant, sic et invidia se possidentem tabefacit priusquam vicinos absumat.

37. (83) Præclarum esset si tot labores ferre possemus, quærendo probatum illud argentum, quot gravissimos subeunt, qui hunc vanissimum venantur mundum. Sustinent naufragia, piratarum discrimen adeunt, in terra incidunt in latrones, decumanos fluctus, ventos vehementissimos tolerant: ac plerumque parto lucro, pauperes sese dicunt invidiorum causa. At nos pro vero ac germano lucro ejusmodi periculo adire prorsus detrectamus. Quod si aliqui nostris rebus accesserit, nos magnifice hominibus ostentamus, nec raro quod me fuit quidem jactabunde narramus: unde evenit ut quam videmur habere scintillam boni, furto inimici amittamus. Et illi quidem multa Inerati plura appetunt; præsentia pro nihilo habent, et ad ea quæ non habent animo contendunt. Nos autem etiamsi nihil eorum quæ requiri solent habeamus, nihil volumus comparare: et cum extrema laboremus paupertate, nos divites prædicamus. Operæ premium igitur est, enim qui bene agit, id nemini renuntiare. Quin etiam qui ejusmodi sunt in jacturam incidunt: nam quod videntur habere auferetur ab eis<sup>84</sup>.

624 38. Onni itaque studio curare debemus ut lateat lucrum nostrum. Qui vero sua præclara gesta enarrare solent, vicia quoque iis conjuncta renuntiare studeant: quod si vituperii audientium declinandis causa hæc celant, multo magis illa aperire cavendum est, quod ea res a Dei consortio revocet. Etenim qui vitam cum virtute D instituunt, oppositum agunt: parvos scilicet suos lapsus, adjunctis iis quæ ne commiserunt quidem, enarrant, abjecta scilicet hominum gloria; bona vero occultant, ad animæ securitatem (84). Nam sicut thesaurus manifestatus, minuitur; sic virtus agnita et publicata, aboletur. Et sicut cera lique-scit a facie ignis, ita anima laudibus diffuit, vigoremque amittit.

39. Rursusque contra eveniet: nam si calor solvit ceram, frigus compinget: si laus vigorem au-

(84) *Vit. PP.* l. v, 3, 19.

fert animæ, sane opprobrium et contumelia virtutem ejus adaugent. Ait enim : *Gaudete et exsultate, cum omne mendacium homines dixerint adversum vos* <sup>99</sup>. Et alio loco : *In tribulatione dilatasti me* <sup>100</sup>. Iterumque : *Improprium expectavit anima mea et miseriam* <sup>101</sup>. Sexcenta quoque alia hujusmodi bona ex Scripturis sacris animæ provenire facile animadvertitur.

40. Est sane tristitia utilis, et est tristitia exitiosa. Ad tristitiam utilem hæc pertinent : de propriis peccatis ingemiscere, itemque de proximi ignorantia, cavere ne a proposito excidamus, sed attingatur perfectissima bonitas. Hæc itaque sunt genuinæ tristitiæ genera. Est porro quedam alia ab inimico inducta tristitia, quæ solet cum dietis generibus pullulare. Nam et ipse tristitiam immitit absurditatis plenam, cui acedias nomen indidere nonnulli. Sed hujusmodi spiritu oportet oratione præsertim et psalmore cantu depellere.

41. Nos itaque bonis occupatas curis, non oportet æstimare quæpiam in hac vita carere sollicitudinibus. Ait enim Scriptura : *Omne caput in labore, et omne cor in mœrore* <sup>102</sup>. Una hac sententia, Spiritus sanctus descripsit cum monasticam, tum sæcularem vitam. Nam per laborem capitis, monasticam adunbrat : capitis enim est regere : *Sapientis, inquit, oculi, in capite ejus* <sup>103</sup>. Itaque perspicacia, ut arbitror, in illo residet. Per laborem autem indicat, omnem virtutem germinantem laboribus absolvi. Per mœrorem cordis, instabilem et ærumnosam sæcularium conditionem significavit. Aiunt quippe nonnulli, cor esse iræ ac tristitiæ sedem. Cum nou laudantur, animo mœrent : aliena appetentes, contabescunt : in egestate, indignantur : divitiis instructi, insaniant, ne somni quidem locum ob curam custodiamque facultatium reperientes.

42. Ne itaque animo decipiatur, neu dicamus, eas que in sæculo versantur expertes curarum esse. Forte enim, si mutuo conferamur, plus quam nos molestiarum habent et laboris. Mulieres namque in mundo, ingenti ut plurimum odio habentur : ægre et periculose pariunt, in lacte subministrando misere cruciantur, cum agrotantibus infantibus una agrotant : atque hæc sustinent sine aliquo laborum termino. Suscepta namque proles aut mutila corpore est, aut malis instructa moribus, parentibus necem machinatur. Hæc cum sciamus, ne inescamus ab inimico, quasi vita ejusmodi tranquilla curis que vacua sit. In partu quippe vi doloris extinguuntur ; si non pariant, sterilitatis et infecunditatis opprobrio contabescunt.

43. Hæc vobis dico, ut nobis ab adversario cavemus. Neque vero cunctis conveniunt quæ dicta sunt, sed iis duntaxat qui vitam amplexi sunt mo-

A αὐτοῦ ποιήσεται· καὶ εἰ ἐπαινος ἀφαιρέται τοῦ τόνου τὴν ψυχὴν, πάντως θνεϊσμοῦ καὶ ὕβρις εἰς μέγθος αὐτὴν τῆς ἀρετῆς ἀγει· *Χαίρετε γάρ, φησί, καὶ ἀγαλλιῶσθε, ὅτ' ἂν πᾶν ψεύθος εἰπωσὶ καθ' ἑμῶν ἢ ἀνθρώπων*. Καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· *Ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με*. Καὶ πάλιν· *Ὁνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχὴ μου καὶ ταλαιπωρίαν*. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἀγαθὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐστὶ τῇ ψυχῇ προσδεύοντα θεάσασθαι.

40. Ἔστι λύπη ἐπωφελῆς, καὶ ἐστὶ λύπη φθοροποιός. Τῆς μὲν οὖν χρησίμης λύπης τὸ μὲν ἐστὶ περὶ τῶν οικίων ἀμαρτιῶν στένειν· τὸ δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν πλησίον ἀγνωσίας· τὸ δὲ πρὸς τὸ μὴ ἔκπεσῆν τῆς προθέσεως· τὸ δὲ καὶ ἀφικνεῖσθαι τοῦ τέλους τῆς ἀγαθωσύνης. Ταῦτα μὲν οὖν τῆς γνησίας καὶ ἀγαθῆς λύπης εἰς εἶδη. Καὶ ἄλλη δὲ τις λύπη, τοῦ ἐχθροῦ ὑποτιθεμένου, ἧτις ταύταις προσφύεσθαι οἶδεν. Ἐμβάλλει γὰρ καὶ αὐτὸς λύπην ἀλογίας μεστὴν· *ἤξει καὶ ἀκηδία πρὸς τιμὴν ἀνόμησται*. Δεῖ οὖν τοῦτο τὸ πνεῦμα εὐχῇ μάλιστα ἀποσοεῖν καὶ ψαλιμυθεῖν.

41. Τῶν οὖν ἀγαθῶν μερμιῶν ἔχόμενάς ἡμεῖς, οὐ χεῖρ οἶσθαί τινα ἐν τῷ βίῳ ἀφροντία ἐστὶν. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή· *Πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην*. Ἐν ἐκτὸς λόγῳ τὸ ἅγιον Πνεῦμα συνέγραψε τὸν τε μονῆρην βίον καὶ τὸν κοσμικόν. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ πόνου τῆς κεφαλῆς, τὸν μονῆρην αἰνίττεται τρέπον· κεφαλὴ γὰρ τὸ ἡγεμονεῖον. Τοῦ γὰρ σοφοῦ, φησὶν, *οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ*. Τὸ οὖν διορατικόν, ὡς οἶμαι, ἐν αὐτῇ τυγχάνει. Τὸν δὲ πόνον εἶπει, *δοῦναι πᾶσα ἀρετῆς βλάστη ἐκ πόνων κατορθοῦσαι*. Διὰ δὲ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ λύπης, τὸ ἀσπαστον καὶ μοχθηρὸν ἐβλήσων ἦθος. Θυμοῦ γὰρ καὶ λύπης οικητήριον, τὴν καρδίαν τινὲς ἔρασαν· μὴ δοξαζόμενοι, λυποῦνται· τῶν ἀλλοτρίων ὀρεγόμενα, τήκονται· πνόμενοι, δυσφοροῦσι· πλουτοῦντες, ἐκμαίνονται, ζεῖ τὴν τῶν παρῆντων φυλακὴν μὴδὲ ὕπνου τυγχάνοντες.

42. Μῆ τῶν ἡμεῖς ὑποσυρῶμεν τῷ φρονήματι, λέγουσαι τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἀμερμίμους τυγχάνειν. Τάχα γὰρ ὡς πρὸς σύγκρισιν μάλλον ἡμῶν κοπιῶσι. Ταῖς δὲ γυναῖξιν ὡς ἐπίπαν μεγάλη ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἀπέχθεια· τίκτουσι γὰρ χαλεπῶς καὶ ἐπικινδύνως, καὶ τληπαθοῦσι πρὸς τὴν γαλακτοτροφίαν, καὶ νοσοῦσι τοὺς παιδοὺς συννοσοῦσι· καὶ ταῦτα ὑπομένουσι, τέλος τοῦ κόπου μὴ ἔχουσαι. Ἡ γὰρ τὸ σῶμα περροῦται ἐκ κυθέντα, ἡ κακοπροσῆχη ἀναχθέντα ὀλοορονεῖ τοὺς γεννήσαντας. Ταῦτα οὖν εἰδύσαι, μὴ δελεασθῆμεν ὅσο τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἀνέτου καὶ ἀμερμίμους τυγχάνοντες τοῦ βίου. Γεννώμεθα μὲν γὰρ, διὰ τῶν πόνων φθέρονται· μὴ τίκτουσαι δὲ, ὡς στεφραὶ καὶ ἀγονοὶ ὑπὸ τῶν θνεϊσμοῦν τήκονται.

43. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγω πρὸς τὸ ἀσφαλίζεσθαι ἀπὸ ἐναντίας. Οὐ πᾶσι δὲ πέφυκεν ἀρμύδια τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τὸν μονῆρην βίον ἐβδουσιν. Ὅπισπε

<sup>99</sup> Math. v, 12. <sup>100</sup> Psal. iv, 2. <sup>101</sup> Psal. lxxviii, 21. <sup>102</sup> Isa. i, 5. <sup>103</sup> Eccle. ii, 14.

γάρ τας ζωάς ού μία τροφή, ούτως οὐδέ τοις ἀνθρώποις ὁ αὐτὸς λόγος συμφέρει· *Οὐ δεῖ γὰρ ἄλλον νέον βαλεῖν, φησὶν, εἰς ἀσκούς παιδαίους.* Ἄλλως γὰρ ἐστιν ὡς οἱ θεωρίας καὶ γνώσεως ἐμποροῦμενοι, ἐτέρως δὲ οἱ ἀσκητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀπυροῦμενοι, καὶ πρὸς δύναμιν οἱ κατὰ τὸν κόσμον δικαιοπραγοῦντες. Ὡστερ γὰρ τῶν ζώων τινὰ μὲν ἐστὶ χερσαία, τινὰ δὲ ἐνὸς ὕδατος, τινὰ δὲ πτηνὰ· οὕτως καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ μὲν ἐν μέσῳ πλοῦ καταχέουσι, ὡς τὰ χερσαία· οἱ δὲ πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἑνατενίζουσι, ὡς τὰ πετεινὰ· οἱ δὲ τοῖς ὕδασι τῶν ἀμαρτιῶν εἰσι κικαλυμμένοι, ὡς οἱ ἰχθύες· *Ἥλιον γὰρ, φησὶν, εἰς τὰ βόθρῳ τῆς θαλάσσης, καὶ καταγίγει κατεπρότιέ με.* Καὶ τοιαῦτη μὲν ἡ τῶν ζώων φύσις· ἡμεῖς δὲ, ὡς ἀετοὶ περοφυλάσσει, ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἐπιβώμεν, καὶ καταπατήσωμεν λέοντα καὶ δράκοντα· καὶ τοῦ ποτε ἀρχοντος νῦν ἄρχωμεν. Τοῦτο δὲ ποιήσωμεν, ἵνα ἕλην ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν τῷ Σωτῆρι προσενέγκωμεν.

44. Ἄλλὰ ὅσον ἡμεῖς κοροφούμεθα πρὸς τὰ ὑψηλὰ, κακίως ἐμποδίζετο πειράται διὰ τῶν ἰδίων παγίδων. Καὶ τί μέγα ἔχειν ἡμᾶς ἀντιπάλους πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὀρμώσας, ὅπου γε καὶ πρὸς τὰ εὐτελῆ φθονοῦσι; καὶ γοῦν τοῖς ὑπὸ τὴν γῆν θαβαμμένοις θησαυροῦς οὐ συγχωροῦσι λαμβάνειν ἀνθρώπους. Εἰ οὖν καὶ πρὸς τὴν γῆνην φαντασίαν ἀντίκεινται, πόσῳ μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν φθονήσουσι;

45. Δεῖ οὖν κατ' αὐτὸν παντοῦς ἀπλῆζεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἔξωθεν εἰσελεύονται, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐκ τῶν ἐξωθεν κινούνται. Καὶ ἡ ψυχή, καθάπερ ναῦς, ποτὲ μὲν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν τρικυμῶν καταποτιζέται, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἐνδοθεν ἀνελείας ὑποβρύχιος γίνεταί. Καὶ γοῦν καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν διὰ τῶν ἐκτὸς πρακτικῶν ἀμαρτημάτων ἀπολλύμεθα, ποτὲ δὲ διὰ τῶν ἐνδοχολογιῶν ἀφανίζομεθα. Δεῖ οὖν καὶ τὰς ἐξωθεν τῶν πνευματικῶν ἐπιτηρεῖν προσβολὰς, καὶ τὰς ἐνδοχολογιῶν ἐξαντλεῖν ἀκαθαρσίας, πάντοτε δὲ γρηγορεῖν πρὸς τοὺς λογισμοὺς· συνεχῶς γὰρ ἐρεττανται. Ἐπὶ μὲν ταῖς ἔξωθεν τρικυμίας, βούωντων τῶν ναυτῶν, πολλὰς ἡ σωτηρία διὰ τῶν ἐγγυάτων πλοίων γίνεταί· αἱ δὲ ἀνελεῖαι, καὶ κοιμημένοι πολλὰς τῶν πλωτῶν, καὶ ἡσυχάζουσας τῆς θαλάσσης, ἐπισυμβαίνουσι, καὶ πολλὰς αὐτοῖς θανατοῦσιν.

46. Δεῖ οὖν ἐπιπονετέραν ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς λογισμοὺς τὴν διάνοιαν. Ὁ γὰρ ἰχθύς, καθάπερ οἶκον τὴν ψυχὴν καθελεῖν βουλόμενος, ἢ ἀπὸ τῶν θεμελιῶν ποιεῖται αὐτῆς τὴν πτώσιν, ἢ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἀρχόμενος, πᾶσαν αὐτὴν καταφέρει, καὶ αἱ διὰ τῶν θυρίδων εἰσελθόν, πρῶτον τὸν οἰκοδομητὴν δεσμεῖ, καὶ οὕτως χειροῦται τὰ πάντα. Θεμελίος μὲν οὖν ἐστὶ τὰ καλά ἔργα, ὀροφή δὲ ἡ πίστις, θυρίδες δὲ αἱ αἰσθήσεις. Διὰ πάντων δὲ πολεμεῖ ὁ ἐχθρὸς. Ὅθεν πολυέθβαλον δεῖ εἶναι τὸν σωθῆναι βουλόμενον. Οὐκ ἔγωγε ἐνταῦθα τὸ ἀμέριμον φησὶ γὰρ ἡ Γραφή· *Βλέπετε ὁ δεστικὸς μὴ πέσῃ.*

47. Ἐν ἀβύλῳ πλοῦμεν θάλασσα γὰρ ὁ βίος ἡμῶν

A nasticam. Quemadmodum enim non una est animalium esca; ita nec hominibus unus sermo competit: *Non oportet enim, inquit, vinum novum mittere in utros ceteres* 625. A contemplatione scientia repleti sunt, aliter qui asceticam et actus vitam degustarunt, ac qui in saeculo pro facultate iustitiam colunt. Et quemadmodum animalia, quaedam terrestria sunt, quaedam aquatilia, quaedam volatilia; sic et homines, alii mediam tenent viam, ut terrestria; alii ad excelsa feruntur, ut volatilia; alii in aquis vitiorum demersi sunt, tanquam pisces. Ait enim: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* 66. Ille est natura animalium: nos autem aquilarum instar alis instructæ, altiora petamus, et conculemuri leonem et draconem 67; nunc ei imperemus qui ante imperabat nobis. Ille porro prestahimus, si totam mentem nostram Salvatori obtulerimus.

44: Sed quo magis ad excelsa concurimus, eo magis ille per laqueos suos impedire conatur. Ecquid magnum si nobis sunt adversarii, quæ ad bonum tendimus, quando in vilibus etiam rebus invidet? Sane thesaurus in terra reconditis non concedunt hominibus auferre. Si ergo in terrenis facultatibus adversarii sunt, quanto magis invidebunt regnum caelorum?

45. (86) Quamobrem omne telorum genus adversus illos est assumendum: nam et extrinsecus accedunt, et intus commoventur. Animaque nostra navis instar, modo decumanis fluctibus exterioris demergitur: modo ab interiori sententia aquarum vi deprimitur. Et nos interdum per exteriora peccata in perniciem intus, aliquando internis cogitationibus opprimimur. Convenit igitur cum externis cavere spirituum impetus, tum internas cogitationum exhaurire impuritates. Semper enim adversus cogitationes advigilandum, assidue namque instant. Dum decumani quippe fluctus exterioris insurgunt, clauantibus nautis, per proxima navigia salus affertur. At sentinae dormientibus plerumque nautis, tranquillo mari, undis navem implent, ac nec opinantes interunt.

46. Grandi itaque labore adversus cogitationes vigilandum animo est. Inimicus enim animam veluti domum evertere cupiens, aut a fundamentis ruinam ipsi parat, aut a tecto incipiens totam diruit, aut per fenestras ingressus primo patremfamilias alligat, et sine omnium potitur. Fundamentum itaque sunt bona opera, tectum fides, fenestrae sensus. Per hæc omnia bellum movet adversarius (87). Quamobrem multis oculis habet opus qui vult salutem consequi. Neque enim hic possumus cura et sollicitudine vacui esse, ait quippe Scriptura: *Qua stat, videat ne cadas* 67.

47. In obscuro navigamus: vita quippe nostra a

625 Matth. ix, 17. 66 Psal. lxxvii, 3. 67 Psal. xc, 15. 67 I Cor. x, 12.

(86) Vit. PP. l. v, 11, 33.

(87) Vit. PP. l. v, 11, 34.

szcro cantore Davide mare est appellata. In mari porro alia loca sunt petrosa, alia monstris plena, alia tranquilla. Nos in tranquilla maris parte videmur navigare; sæculares vero periculis in plagis. Nos interdum navigamus, a sole justitiæ recti et deducti; illi noctu ignorantia ferente. Sed contingit plerumque ut sæcularis, in tempestate ac tenebris existens, clamando et vigilando navem conservet suam; nos vero per incuriam tranquillo mari demergamur, amisso justitiæ clavo.

48. Qui stat igitur, videat ne cadat. Qui cecidit enim unam habet curam, ut scilicet resurgat. Qui vero stat, caveat sibi ne cadat. Varii namque sunt casus. Qui ceciderunt enim non ultra quidem stant erecti; sed tamen jacentes, non multum acceperunt damni. Qui stat autem, ne despiciat eum qui lapsus est, sed reformidet ne collapsus et ipse percat, neve in altiore se voraginem præcipitet: ubi forte continget ut putei profunditate clamorem superante, ne petere quidem possit auxilium. Nam 626 justus ait: *Ne absorbeat me profundum, neque urget super me puteus os suum* 28. Qui primus cecidit, mansit. Prospice tibi ne delapsus, belluarum cibus evadas. Qui cadit domus fores non obserat. Tu, inquam, nullatenus dormites; sed semper divinum illud dictum modulare: *Illumina oculos meos ut unquam obdormiam in morte* 29. Vigila continue propter eum qui tanquam leu cogit.

49. Verba isthæc in hoc sunt utilia, ut non extollamur. Qui cecidit, si convertatur et ingemiscat, scilicet nanciscetur. Prospice tibi, quæ stas. Duplex tibi formido instat, aut scilicet ne ad vetera revertaris, in te irruente propter scordiam inimico, aut ne inter currendum supplanteris. Adversarius quippe noster diabolus, vel a tergo ad se pertrahit, cum tardiore segnemque animam conspexerit. Quæ si videatur diligens ac sirena in ascetica vita, callide et occulte serpit per superbiam, atque ita funditus perdit eam. Hæc illecebra omnium malorum ultimum est ac supremum. Per illam diabolus dejectus fuit, per eandem hominum fortissimos expugnare tentat. Quemadmodum enim strenuissimi milites, postquam minora tela consumpserunt, si adhuc urgeant adversarii, fortissimum omnium, macberam scilicet, educunt; ita et diabolus postquam priores laqueos suos insumpsit, tum demum postremo utitur gladio, nimirum superbia. Quinam autem fuerit priores ejus laquei? Sane gula, voluptas, fornicatio. Hi namque potissimum spiritus juvenilem avaritiam infestant: hæc consequuntur, pecunie amor, avaritia et his similia. Misera ergo anima, ubi hosce laqueos declinavit, postquam ventrem continuit, postquam ventri subjectas cupiditates per pudicitiam transilivit, post-

ἄπο τοῦ ἱεροῦ ψάλτου δαυὶδ εἰρήται. Ἄλλὰ τῆς θαλάσσης τὰ μὲν εἰσι πετρώδη, τὰ δὲ καὶ θηρίων πλήρη, τινὰ δὲ καὶ γαλήνᾳ. Ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ μέρει τῆς θαλάσσης δοκοῦμεν πλεῖν, οἱ δὲ κοσμικοὶ ἐν κινδυνώδει· καὶ ἡμεῖς μὲν ἡμέρας πλείομεν ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἰδητοῦμενοι, ἕκαστοι δὲ ἐν νυκτὶ, ὑπὸ τῆς ἀγνωσίας φερόμενοι. Ἄλλ' ἐνδέχεται πολλάκις τὸν κοσμικὸν ἐν χειμῶνι καὶ ἐν σκάτῃ εὐχάροντα, βοήσαντα καὶ ἀγρυπνήσαντα, οἷσαι τὸ ἑαυτοῦ σκάφος ἡμᾶς δὲ ἐν γαλήνῃ, ὑπὸ ἀμελείας βυθισθῆναι, τὸ πηδάλιον τῆς δικαιοσύνης ἀφέντας.

48. Βλεπέτω ὁὖν ὁ στήκων μὴ πέσῃ. Ὁ μὲν γὰρ πεσὼν μίαν ἔχει φροντίδα, τοῦ ἀναστῆναι· ὁ δὲ στήκων φυλαττέσθω τοῦ μὴ πεσεῖν. Καὶ γὰρ τὰ παραπτώματα διάφορα· οἱ μὲν γὰρ πᾶσάντες τοῦ μὲν στήκειν ἐστέργονται· κείμενοι δὲ, οὐ πάντι ἐξιδάσθησαν. Ὁ δὲ ἐστὼς μὴ εὐτελεῖται τὸν πεπρωκότα, ἀλλ' ἑαυτὸν προφείσθω, μὴ πεσὼν διασπαρῆ, καὶ εἰς κατώτερον ἀπέλθῃ βόθρον. Εἰδὸς γὰρ, καὶ τῆς κραυγῆς ἠτιθείσης ὑπὸ τοῦ βόθρου τοῦ φρέατος, μὴ βοήθειαν αἰτῆσαι. Φησὶ γὰρ ὁ δίκαιος· Μὴ καταπίετω με βυθός, μηδὲ συσχετῶ ἐπ' ἐμὲ φρεῶν τὸ στόμα αὐτοῦ. Ὁ πρῶτος πεσὼν ἔμεινεν. Ὅρα σεαυτὸν, μὴ καταπεσὼν καὶ σὺ θοῆν θηρίων γένη. Ὁ πεσὼν οὐκ ἀσφαλίζεται τὴν θύραν· οὐ δὲ μηδὲως νυστάξῃ· ἀλλ' δεῖ τὸ θεῖον ἐκεῖνο μελέθει βήτην, τὸ φάσκον· Φώτισσον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ἐπάνωσω εἰς ὄθαντον. Ἀγρύπνει δὲ διηλεκτικῶς διὰ τὸν ὠρῶμενον λόντα.

49. Ταῦτα τὰ ῥήματα συντελεῖ πρὸς τὸ μὴ υπεραιρεσθαι. Ὁ πεσὼν ἐν τῇ ἐπιστρέφῃ καὶ στενάζῃ σωθήσεται. Ὅρα σὺ σεαυτὴν τῆ στήκουσα. Διπλοῦς γὰρ σοὶ ὁ φόβος ἐπίκειται, ἥ τοῦ μὴ ἐπιστρέφῃ πρὸς τὰ ἀρχαῖα, δι' ἄλιγυρίας σοὶ τοῦ ἔχθρου προσποιήσους, ἥ τοῦ μὴ τρέφουσιν σκελισθῆναι. Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος ἥ ὅπισθεν εἰσι· πρὸς ἑαυτὸν, ὀηνίκα βραδείαν καὶ χωρῆν τὴν ψυχὴν θεάσεται· ἥ δοκοῦσαν αὐτὴν σπουδαίαν εἶναι καὶ ἐπίπονον πρὸς ἄσκησιν, ἐπεισέρχεται λεπτῶς καὶ κεκρυμμένως διὰ τῆς υπερηφανίας· καὶ οὕτως αὐτάνδρον τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσι. Τοῦτο τὸ ὄπλον ἔχοντων καὶ κορυφαϊοτάτων πάντων ἐστὶ τῶν κακῶν. Ἐξ αὐτοῦ ὁ διάβολος καταδέδληται, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς δυνατωτέρους τῶν ἀνθρώπων περιρᾶται καθαιρεῖν. Ὅσπερ γὰρ οἱ δεινότεροι τῶν πολεμιστῶν, μετὰ τὸ δαπανῆσαι τὰ λεπτότερα βέλη, τὸ τηλικαῦτα ἐτι ἐπικρατοῦντων τῶν μαχητῶν, προβάλλονται τὴν ἰσχυροτέραν πάντων μάχην· οὕτως καὶ ὁ διάβολος, μετὰ τὸ πρῶτα αὐτοῦ ἀποδαπνῆσαι δγκιστρα, τότε τῷ τελευταίῳ χρεῖται ἔξῃ, τῇ υπερηφανίᾳ. Τίνες δὲ ἦσαν αὐτοῦ αἱ πρῶται παγίδες; Ἄηλον, ὡς γαστριμαργία, φιληθονία, πορνεία. Ταῦτα γὰρ μάλιστα τὰ πνεύματα ἐπὶ τῶν νεωτερικῶν ἡλικίων συμβαίνουσιν. Ἐπακολουθεῖ δὲ τοῖσι φιλαργυρία, πλεονεξία, καὶ τὰ τοῖσι ὅμοια. Ἡ οὖν ἀβία ψυχὴ, ὅταν τοῦτων τῶν παθῶν περιγένηται, ὀηνίκα

28 Psal. LXXVIII, 16. 29 Psal. XLII, 4.

γατρὸς κρατήσῃ, ὅτε καὶ τὰς ὑπογαστρίους ἕδονάς A  
ὑπερπαρήσῃ τῇ σεμνότητι, ὅτε ἀργύρου κατατρο-  
νήσῃ· τότε πανταχόθεν ὁ κακὸς ἄρουρος, ἀπορηθείς, ὑπο-  
βάλλει τῇ ψυχῇ ἀτακτον κίνησιν· μεγεθύνει γὰρ αὐ-  
τὴν ἀπεριπέως κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπαίρουςαι. Βαρὺ  
καὶ ἄλλοθεν τοῦτο τοῦ ἐχθροῦ τὸ δηλητήριον. Πολλοὺς  
ἀήρους ἐν τοῦτω σκοτίᾳ κατέβαλεν. Ὑποβάλλει  
γὰρ τῇ ψυχῇ ἔνοιαν νόθον καὶ θανατηφόρον. Κατε-  
ληφέναι γὰρ αὐτὸν φαντάζει τὰ παρὰ τοῖς πολλοῖς  
ἀγνοούμενα, καὶ ὅτι ἐν νηστείᾳς ἐπερβάλλει· καὶ πλη-  
θος αὐτῷ ἀνδραγαθημάτων προστίθει· πάντων δὲ  
ὧν ἤμαρτες εἰς λήθην αὐτὸν φέρει, πρὸς τὸ κατὰ τῶν  
συνόντων ἐπαίρουςαι. Ὑποκρίπτεται γὰρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ  
νοῦ τὰ πλημμελήματα· οὐ πρὸς ὑπέλειαν δὲ αὐτοῦ  
τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δυναθῆναι αὐτὸν εἰπεῖν  
τὴν ἱατρικὴν ἐκείνην φωνήν, τὴν, *Σοὶ μόνῳ ἡμαρτον, B*  
*ἐλέησάν με.* Ὅστε μὴ συγχωρήσει αὐτῷ λέγειν·  
*Ἐξουμολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου.*  
*Ἄλλ' ὡσπερ αὐτὸς κατὰ διάνοιαν εἶπε τὸ Ἄναθή-  
σομαι, καὶ θήσομαι τὸν θρόνον μου·* οὕτως καὶ  
τοῦτον φαντάζει εἰς ἀρχάς τε καὶ πρωτοκαθεδρίας,  
ἔτι δὲ διδασκαλίας, καὶ ἱαμάτων ἐκδόσεις. Ἡ οὖν  
οὕτως ἀπατωμένη ψυχὴ φθείρεται καὶ ἀπόλλυται,  
θυσίᾳν ἔχει πληγείσα.

50. Τί οὖν εἰπὼν, τῶν τοιούτων λογισμῶν παρ-  
όντων; Ἀδιαλείπτως μελετᾶν τὸ θεῖον ἐκεῖνο λόγιον,  
ὅπερ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐβόα, λέγων τὸ· *Ἐγὼ δὲ εἰμι*  
*σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος.* Καὶ ἐν ἑτέρῳ ψῆσιν·  
*Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός.* Ἐτι γὰρ καὶ τὸ τοῦ  
Ἰησοῦ ἀκουέτω βῆμα τὸ λέγον, ὡς Πᾶσα δικαιοσύνη C  
*ἀνθρώπου ὡς βίαιος ἀποκαθημένης.* Καὶ εἰ μὴν ἀνα-  
χωροῦσά καὶ ἑαυτὴν οἱ λογισμοὶ οὗτοι παρεἰσέλωσιν,  
ἐν κοινῶν εἰσερχέσθω ἀναγκαζέσθω δὲ καὶ δεύτερον  
ἐσθλὴν τῆς ἡμέρας, εἰ γὰρ ἐπὶ ὑπερβολὴν ἀσκήσεως  
τούτῃ ἑαλω τῷ πάθει· καὶ παρὰ τὸν συνηθικῶν δὲ  
ἐπιτιμᾶσθω, καὶ δνειδίζεσθω, καὶ ἐπιτιμᾶσθω σφο-  
δρῶς, ὡς μὴδὲν μέγα πράττουσα· πᾶσαν δὲ ὑπηρεσίαν  
ποιεῖσθω. Προσαγέσθωσαν δὲ καὶ βίαι ἁγίων ἐξοχώτα-  
τοι εἰς ἐξήγησιν· πειράσθωσαν δὲ αἱ συνελθούσαι ἐπι-  
τείνειν αὐτῶν τοὺς πόνους πρὸς ἄσκησιν τὰς ὀλίγας  
ἡμέρας, πρὸς τὸ ἐκείνην, θεασαμένην τὸ μέγεθος  
τῶν ἀρετῶν, ἐλάττω καὶ ἑαυτὴν ἠγέσθαι.

51. Προηγείται δὲ τῆς νόσου ταύτης ἕτερον κακόν,  
ἢ παρακοῆ· ὅθεν διὰ τοῦ ἐναντίου τῆς ὑπακοῆς, δυνα-  
τὸν τὴν σιγῆτονώσῃ νομῆν τῆς ψυχῆς περικαθάραι· D  
*Ὑπακοὴ γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ θυσίαν.*

52. Δεῖ οὖν καθαρεῖν ἔργον δόξης ἐν καρπῷ, καὶ  
ἐπιτείνειν δὲ πάλιν καὶ θαυμάζειν ἐν καρπῷ. Εἰ γὰρ  
ἀμέλῃς καὶ νοθρὰ εὐρεθῇ ἡ ψυχὴ, ἔτι γὰρ μὴ καὶ  
ὑποναρκούσα εἰς τὴν τοῦ καλοῦ προκοπήν, ἐπιτείνειν  
ταύτην προσήκει· καὶ εἰ μικρὸν ποιήσῃ τι χρηστὸν,  
θαυμάζειν καὶ μεγαλοποιεῖν διὸν αὐτῆν. Καὶ τὰ  
σφοδρὰ καὶ ἀπάθρονα πλημμελήματα ὡς ἐλάττωτα  
καὶ οὐδαμῶν λεκτέον· ὁ γὰρ διάβολος, βουλόμενος  
πάντα διαστρέφειν, ἐπὶ μὲν τῶν σπουδαίων καὶ  
ἀσκητικῶν κρύπτειν πειρᾶται τὰ προγεγονότα ἀμαρ-

quam argentum despexit; tunc malorum artifex ille  
ad angustias undique redactas, inordinatum motum  
animæ subjicit, inflatque illam ut indecenter adver-  
sus sorores efferatur. Atrox et exitiosum est hoc  
adversarii toxicum. Multos derepente tenebris effu-  
sos hac ratione prostravit. Cogitationem enim  
spuriam ac letalem animæ suggerit, ut nempe  
sibi videatur ea comprehendere quæ multi ignorant,  
atque in jejuniis antecellere: recte factorum mul-  
titudinem objicit, omnium peccatorum oblivionem  
inducit, ut adversus socios efferatur animo. Sub-  
ducit ex mente delicta: quod non ad ejus utilitatem  
præstat; sed ne proferre possit medicinalem illam  
voce: *Tibi soli peccavi* <sup>1</sup>, *miserere mei, Domine* <sup>2</sup>.  
Sed nec sinet eum dicere: *Confitebor tibi, Domine,*  
*in toto corde meo* <sup>3</sup>. Verum sicut ille mente dixerat:  
*Ascendam, et ci ponam thronum meum* <sup>4</sup>; ita hunc  
quoque vane concitat ad principatus, ad primos  
consensus, itemque ad magisteria, et ad morbos  
curandi virtutem. Anima itaque ad hunc modum  
circumventa in perniciem et exitium ruit, vix sa-  
nabili percussa vulnere.

50. Quid igitur instantibus hujusmodi cogitatio-  
nibus agendum? Indesinenter meditandum divinam  
illud oraculum, quod beatus David alta voce profe-  
rebat: *Ego sum vermis et non homo* <sup>5</sup>. Et alio loco  
dicitur: *Ego autem sum terra et cinis* <sup>6</sup>. Insperque  
celebre illud Isaïæ dictum: *Omnis justitia hominis*  
*sicut pannus menstruatus* <sup>7</sup>. Quod si cogitationes  
hujusmodi adorianter eam quæ anachoreticam iniiit  
vitam, ingrediatur illa in coenobium, cogaturque  
bis in die comedere, si quidem ob nimiam asce-  
sin sive jejuniū, incidit in hujusmodi vitium: C  
tum ab æqualibus increpetur, ac contumeliis affli-  
ciatur, ac si parum sit quod illa egerit: quodlibet  
obeat ministerium, offerantur ipsi vitæ sanctorum  
pietate eminentium. Conentur sodales ejus laborem  
disciplinæ suæ aliquot diebus augere; et cernens  
627 virtutum præstantiam, se minimam omnium  
existimet.

51. Hunc porro morbum præcedit aliud vitium,  
inobsequentia: sed per contrarium obsequentiam  
putridum animæ ulcus curare valemus: *Obedientiam*  
enim, inquit, *super sacrificium* <sup>8</sup>.

52. Quapropter convenit gloriam suo tempore  
adimere, iterumque suo tempore laudare atque  
admirari. Si enim anima negligens segnisque in-  
veniat, et ad profectum desidia torpeat, convenit  
eam laudare: et si paulum quod boni admiserit, mi-  
rari illam et magni facere oportet. Gravia autem et  
immania delicta, minima nulliusque momenti di-  
cenda. Diabolus quippe qui omnia evertere conat-  
ur, sedulitas et exercitatis admessa peccata vult  
occultare, quo in eis superbiam adaugeat. Novitiis

<sup>1</sup> Psal. l. 3. <sup>2</sup> Psal. vi, 3; ix, 11. <sup>3</sup> Psal. cx, 1. <sup>4</sup> Isa. xiv, 14. <sup>5</sup> Psal. xxi, 7. <sup>6</sup> Gen. xviii, 27. <sup>7</sup> Isa. xlv, 6. <sup>8</sup> I Reg. xv, 22.

autem animabus quæ nuper virtutum adierunt, A  
universa peccata ob oculos statuit, quo desperatione ingeneret. Huic suggerit : Tibi quæ fornicata es, quæ venia exspectanda? Alteri dicit : Cum tanta avaritia tenearis, fieri nequit ut salutem consequare. Cæterum animas hunc in modum agitata, hac ratione hisque verbis oportet consolari. Raab meretrix fuit, sed per fidem nacta est salutem : Paulus persecutor erat, et tamen vas electionis effectus est : Mattheus publicanus erat, at nemo quanta gratia donatus sit ignorat : Iatro furtis et cædibus deditus erat, sed ianua primus aperuit portam paradisi. His igitur animadversis, ne animum depondeas.

53. Ubi autem apta commodaque illis remedia inveniis, par iis quæ superbia capta sunt adhibenda curatio est. Ita namque eam alloqui oportet : Quorsum inflaris? An quia carnes non comedis? alii ne piscem quidem vident. Quod si vino abstinens, respice alios qui ne oleo quidem utuntur. Jejunas usque ad vesperam? nonnullæ duos tresve dies in cibi abstinentia transigunt. Forsitan quia balneo non uteris altius sapis? multi cum etiam ægrotarent nullatenus eo sunt usi. Te fortasse ideo admiraris, quia in matta dormis et in cilicino stramento? Alii autem assidue humi cubant, quod etiamsi tu faceres, non magni quid esset : sunt enim qui etiam sibi lapides subjeceant, ne rebus naturalibus cum voluptate fruerentur. Alii totam noctem suspensi transegerunt. Sed etiamsi hæc omnia designares, ac supremam omnium exercitationem attingeres, ne magnam sapias. Etenim dæmones plura quam tu præstiterunt et præstant hodieque. Nam neque comedunt, neque bibunt, neque connubia ineunt, nec dormiunt : imò etiam in cremis degunt, si forte tu in spelunca habitans, magni quid præstare tibi videaris.

54. Sic igitur similibusque rationibus poterimus contrarios curare morbos, desperationem et superbiam. Sicut enim ignis vehementiore flatu dissipatus exstinguitur, rursusque flatu destitutus enoritur, ita et virtus per superbiam evolat, licet exercitatione vehementi culta fuerit : rursusque incuria bonum corrumpitur, quando ad afflatum Spiritus sancti non movemur nosmetipsos. Gladius acutus D  
et exercitio, brevi per superbiam in exitum ruit. Quapropter expedit animam undique munire, ac supremam ascensin a superbiam æstu perstam demittere in umbrosa loca : interdumque superflua amputare, quo radix vegetior effleciatur.

55. Qui vero desperatione capitur, compellatur prædictis argumentis sursum tendere. Anima quippe quæ terræ inhæret, vilis abjectaque est. Sane agricolam solertissimam, cum videriat plantam tenuem et infirmam, large irrigant, multaque sollicitudine fovant, ut augmentum accipiat. Quoties autem in

τὴματα τὴν γὰρ ὑπερηφανίαν αὐξήσαι βούλει· ἐπὶ δὲ τῶν νεηλώσεων καὶ ἀροπαγῶν ψυχῶν, πάντα τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν πρὸ ὀφθαλμῶν τίθηναι. Ἐμβάλλει γὰρ αὐτῇ ὅτι, Σοὶ πορευοσάση ποτα εἶσαι συγγνώμη· καὶ τῇ ἄλλῃ φησὶν· Ὅτε σὺ πλεονεκτικῆς ἀδύνατον σε σωτηρίας τυχεῖν. Τὰς οὖν οὕτω σαλευομένας ψυχὰς παραμυθητῶν οὕτως· εἰ γὰρ πρὸς αὐτὰς οὕτω λέγειν· Ἰαβὸ πόρνη ἦν, ἀλλ' ἐσώθη διὰ πίστεως· Παῦλος διώκτης ἦν, ἀλλὰ σκεῦος ἐκιογγῆς γέγονε· Ματθαῖος τελωνῆς ἦν, ἀλλ' οὐδεὶς τὴν χάριν τοῦτο ἀγνοεῖ· καὶ ὁ ληστής ἐξυλά καὶ ἐφύκευεν, ἀλλὰ πρῶτος τὴν θύραν ἀνέῳξε τοῦ παραδείσου. Τούτους οὖν ἐνατενίζουσα, μὴ ἀπογῆς τῆς σαυτῆς ψυχῆς.

53. Ἐπὶ δὲ ταῦτα ταῦταις εὐρήσεις ἀρμύθια, εἰ καὶ τῶν τῆ ὑπερηφανία ἀλλοκομένων πιστεῖσθαι αὐτὴν τὴν θεοπράξιν. Φάσκων γὰρ εἰ πρὸς αὐτῆν· Τί φρασεύσαι; Ἦς κρέα μὴ ἐσθίουσα; Ἄλλοι οὐδὲ ἰχθὺν ὀρώσι. Καὶ εἰ ὄνον οὐ πίνεις, σκίπρον, ὡς ἄλλοι οὕτε ἑλαιον ἐσθίουσιν. Ἐως ὅτε νηστεύεις; Ἄλλοι δὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας συνάπτουσιν ἅπασα. Ἄλλ' ὅτι οὐ λούῃ μέγα φρονεῖς; πολλοὶ καὶ διὰ πάθος σωματικῶν οὐδ' ὅπως τοῦτω ἐχρήσαντο. Ἀλλὰ θαυμάζεις σαυτὴν, ὅτι ἐν χαρδρίῳ καθέδεις, καὶ ἐν τριχίνῃ στρωμνῇ; Ἄλλοι δὲ χαμηνοῦσαι διηνεκῶς. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο ποιήσεις, οὐδὲν μέγα· τινὲς γὰρ καὶ λίθους ἑαυταῖς ὑπέβαλον, πρὸς τὸ μὴ καθ' ἥδονην τῶν φυσικῶν τυχεῖν· ἄλλοι δὲ καὶ ἐκρέμασαν ἑαυτοὺς δι' ὅλης τῆς νυκτός. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα πάντα ποιήσεις, καὶ τὴν ἀρχοτάτην ἀσκήσιν ἐπιτελέσεις, μὴ μέγα φρονήσης· καὶ γὰρ τὸ δαιμόνιον πλείον τῶν αἰῶν πσιτοῖ καὶ ποιούσιν· οὕτε γὰρ ἐσθίουσιν, οὕτε πίνουσιν, οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε ὑπνοῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐρήμῳ διαγνοῦσιν, εἰ γε καὶ ἐν σπηλαίῳ οἰκοῦσα δοκίμει μέγα τε ποιεῖν.

54. Ὅτε μὲν οὖν, καὶ ἐκ τοσούτων λογισμοῖς, δυνατὸν ἰάσασθαι τὰ ἐναντία πάθη· τὴν τε ἀπόγνωσιν λέγω καὶ τὴν ὑπερηφανίαν. Ὅσπερ γὰρ σφοδρῶς ἐκφυσώμενον πῦρ, διασκορπιζόμενον ἀπώλλεται, καὶ μὴ τυχὸν δὲ πνεύματος πάλιν φθειρεται· οὕτως καὶ ἡ ἀρετὴ ἀφίπταται δι' ὑπεροφίαν, κἢ πολλὴν σφοδρότητα ἀσκήσεως λάθῃ· καὶ φθειρεται δὲ πάλιν ἐξ ἀμειλίας τὸ καλὸν, ὅταν μὴ ὅπως κινήσωμεν ἑαυτοὺς πρὸς βίτησιν τοῦ θεοῦ πνεύματος. Μάχατρα ἐπακμος βλάβος ὅτι λίθου καταγνυται· καὶ ἀσκήσις ἐπιτεταμένη συντόμως ἐκ τοῦ ὑπερηφανεῖσθαι ἀπώλλεται. Ὅθεν προσθήκει πανταχόθεν ἀσφαλίζεσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν ἀρχοτάτην ἀσκήσιν ἐκ τοῦ καύσεως τῆς ὑπερηφανίας περικαιομένην ὑποκάμπτειν πρὸς τοὺς σικιδίους τόπους, εἰθ' ὅτε καὶ περιετμένον τὰ περιττὰ, πρὸς τὸ τὴν βίαν εὐβαλεστέραν γενέσθαι.

55. Τὸν δὲ τῆ ἀπογνώσει ἀλλοκομένον ἀνωρεπῆ βιάζεσθαι ποιεῖν τοῖς προσηρημένοις λογισμοῖς. Καὶ γὰρ σφόδρα ἡ ψυχὴ χαμαιπαιτῆς τυχεῖται. Καὶ τοῦν τῶν γενητόνων οἱ ἄριστοι, ἐπειδὴν φυτόν βραχὺ καὶ ἀσθενὲς θεαδωνται, ποτίζουσι θαυμάως, καὶ ἐπιμελείας πολλῆς ἀξιοῦσι πρὸς τὸ αὐξήθηναι. Ἐπειδὴν δὲ



ἐν φυτῷ πρῶτον βλάστην θεάζονται, περιτέμνουσιν αὐτοὶ τὰ περιττά· φιλεῖ γὰρ ταῦτα ἐτοίμως ἡραίνεσθαι. Καὶ λατρῶν δὲ παῖδες τιὰς μὲν τῶν ἀββῶστων τρέφουσι θαψιλῶς, καὶ πρὸς περιττοὺς προτρέπονται· ἑτέρους δὲ δεσμεύοντες, αἰσίτους ἐπὶ πολὺ φυλάττουσιν.

56. Φανερὸν οὖν ἔστιν, ὡς μέγιστον ἐν κακοῖς ἢ ὑπερηφανία τυγχάνει· καὶ τοῦτο δείκνυσιν αὐτῆς τὸ ἐναντίον, ἢ ταπεινοφροσύνη. Δυσχερὲς ἔστι κτήσασθαι τινα τὴν ταπεινοφροσύνην. Εἰ μὴ γὰρ τις πάσος δόξης ἐκτός γένηται, τοῦτο τοῦ θησαυροῦ τυχεῖν οὐ δύνησεται. Οὕτω δὲ ἔστι μεγάλη ἢ ταπεινοφροσύνη, ὡς πάσας τὰς ἀρετὰς μμεῖσθαι δοκεῖν τὸν διάβολον, ταύτην δὲ μὴδὲ εἰδέναι τί τέλος ἔστιν. Εἰδὼς δὲ αὐτὸς τὸ ἀσφαλές· καὶ ἰδραὸν ὁ ἀπόστολος, προστάττει ἡμῖν ταύτην ἐγκομβώσασθαι, καὶ πάντας ποιούστας τὰ ἐπιωφελεῖ, ταύτην περιβάλλεσθαι. Κἂν τε γὰρ ἡστέυης, κἂν τε ἐλεῖς, κἂν τε διδάσκῃς· εἰ δὲ καὶ σώφρων τυγχάνῃς καὶ συνετός, πάλιν ταύτην ἀντι τοιχοῦ ἀβραγαῦς σεαντῷ παράστησον. Σφιγγέτω σου καὶ συνεγέτω σου τὰς ἀρετὰς αὕτη ἢ καλλίστη τῶν ἀπαισῶν ἀρετῶν, ἢ ταπεινοφροσύνη. Ὁρᾷς καὶ τὴν τῶν ἁγίων τριῶν παιδῶν ὁμολογίαν, ὅπως τῶν ἄλλων ἀρετῶν οὐ πάντι μνημονεύσαντες, τοὺς ταπεινοὺς σὺν τοῖς ὁμνοῦσι συγκαταριθμησάμενοι, μὴ εἰρηκότες σώφρονος ἢ ἀκρίτου. Ὅσπερ γὰρ ἀδύνατον ναῦν χωρὶς ἤλων κατασκευασθῆναι, οὕτως ἀδύνατον σωθῆναι χωρὶς ταπεινοφροσύνης.

57. Ὅτι δὲ ἀγαθὴ καὶ σωτήριος πέφυκεν, ὁ Κύριος, πρὸς ἀνθρώπους οικονομίαν πληρῶν, αὐτὴν ἡμῶν μαθήτευσον. Ἀρχὴ σοὶ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν ἢ ταπεισοτο. Φησὶ γὰρ· *Māthete ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς ἐπὶ καρδίᾳ.* Ὅρα τίς ὁ λέγων, τελείως νορηστὸν γινέσθω. Φέρηνσιν λέγω [λέγει] ταπεινὴν, οὐ σχῆμα ἄνοον, τὸν ἐντός ἀνθρώπον ἀνίττεται· ἀκολουθῆσαι γὰρ τοῦτω καὶ ὁ ἐκτός. Πάσας τὰς ἐντολάς πεποιήκας· οἶδεν ὁ Κύριος· ἀλλ' αὐτός σοι ἐντέλλεται· πάλιν ἀρχὴν δουλείας λαμβάνειν· φησὶ γὰρ· *Ὅταν πάντα ποιήσητε, εἰπατε· Δούλοι ἀγρεῖοι ἐσμεν.*

58. Ἡ οὖν ταπεινοφροσύνη κατορθοῦται δι' ὀνειδιμῶν, δι' ὕβρεων, διὰ πλεγῶν· ἵνα ἀκούσης ἄφρων καὶ μωρὸς, πένθης καὶ πτωχὸς, ἀσθενὴς καὶ εὐτελής, ἀπρόκοπος ἐν ἔργοις, εἰστος ἐν προφορᾷ, ἀτιμος ἐν εἶδει, ἀσθενὴς ἐν δυνάμει. Ταῦτα τῆς ταπεινοφροσύνης τὰ νεῦρα. Ταῦτα ὁ Κύριος ἡμῶν ἔκρουσε καὶ πέπονθε. Σαμαριτῆτην γὰρ αὐτὸν εἶπαν καὶ δαιμόνων ἔχοντα. Δούλου μορφῆν, ἀνεῖληφεν, ἐραπίσθη, πληγῆς ἤχισθη.

59. Διὶ οὖν καὶ ἡμεῖς μμεῖσθαι τὴν ἐμπρακτον ταύτην ταπεινοφροσύνην. Εἰσὶ μὲν οὖν τινες καὶ διὰ τῶν ἐκτός σχημάτων ὑποκρινόμενοι, καὶ ταπεινοῦντες ἑαυτούς, αὐτῷ τοῦτω δόξαν θηράμενοι· ἀλλ' ἐκ τῶν καρπῶν ἐπιγινώσκονται· καὶ γὰρ ἐπιπολαίως ὕβρι-

A planta conspexerint præcoem surculum, superflua quæque detruncaut; solent siquidem illæ cito arescere. Medici autem 628 agrutorum alios largiore cibo alunt, et ad deambulacionem invitant; alios vinclos diutius in abstinencia detinent.

56. Palam igitur est malorum supremum esse superbiam: illudque comprobatur bonum ipsi contrarium humilitas. Hanc porro assequi difficile est. Nisi enim quis inanem omnem gloriam abjecerit, hunc nancisci thesaurum non valet. Est quippe adeo magna virtus humilitas, ut dianolus cæteras quidem virtutes videatur imitari, hanc vero nesciat quid omnino sit. Proinde ejus soliditatem stabilitatemque cum aciret apostolus, præcipit nobis ut induamus humilitatem<sup>7</sup>, cunctaque utilia agentes, eam velut amictum circumdemus nobis: sive jejunes, sive miseris exercitas, sive doceas. Quoi si temperans et prudens sis, eam tibi admove eum fortissimum murum. Astringat contineatque virtutes tuas omnium virtutum præstantissima humilitas. (88) Vides trium puerorum canticum, quod nempo aliarum virtutum mentione vix facta, humiles hymnum cantantium eboro annumeraverint<sup>8</sup>, non nemoratis temperantibus et paupertatis amantiibus. Quemadmodum enim impossibile est navem sine clavis fabricari, ita nec valenus salutem consequi siue humilitate.

57. Quia vero præclara illa est et salutatis, Dominus suam erga homines œconomiam implens, seu incarnatus, eam induit. Ait quippe: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*<sup>11</sup>. Attende quis sit qui loquitur, estoque perfectus discipulus. Sit tibi humilitatis principium finisque virtutum. Sen-sum animi dicit humilem, non solam speciem, sed interiorem innuit hominem: eum namque exterior consequetur. Omnia præcepta servasti? Id novit Dominus. Verum ipse tibi præcipit ut principium servitutis rursus assumes; ait enim: *Cum hæc omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus*<sup>12</sup>.

58. Humilitas itaque exercetur per impropria, per contumelias, per plagas; ut audias amens et stultus, pauper et inops, infirmus et vilis, inconsideratus in operibus, rationis expers in loquendo, forma despicibilis, debilis viribus. Hi sunt nervi humilitatis. Hæc Dominus noster audit, hæc passus est. Nam Samaritanum eum dicebant, et dæmonium habentem. Assumpsit formam servi, colapbis cæsus est, plagisque debonestatus.

59. Operæ pretium itaque est ut veræ nos humilitatis æmuli simus. Quidam enim sunt qui externam speciem humilitatis ementuntur, atque eo ipso gloriam aucupantur. Sed ex fructibus cognoscuntur: vel levissima quippe injuria affecti, nequaquam

1 Petr. v, 5. <sup>10</sup> Dan. iii, 87. <sup>11</sup> Matth. xi, 29. <sup>12</sup> Luc. xvi, 10.

(83) Vit. PP. l. v, 15, 48. Doreth. Doct. 4.

sustinent, confestimque ceu serpentes virus suum evomunt

60. De sermonibus ejusmodi summe exsultabunt quæ convenerant, adbuoque perseverabunt, nulla bonorum satietate admissa. (89) Iterumque illas heata Virgo sic alloquitur. Magnum est certamen iis qui accedunt ad Deum, laboraque ingens in principio, exinde vero gaudium ineffabile. Nam quemadmodum qui ignem excitare volunt, primum fumo inficiuntur ac lacrymas emittunt, eoque modo optatis potiuntur; ait enim: *Deus noster ignis consumens est*<sup>13</sup>; ita convenit nos quoque divinum ignem in nobis accendere cum lacrymis et labore. Ipse siquidem Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram*<sup>14</sup>. Et sane quidam, cum fumi molestiam tolerassent, non accenderunt ignem, eo quod patientiæ essent expertes, seu potius quod eorum erga Deum affectus debilis et infirmus esset.

61. Quamobrem charitas grande cimelium est, de qua hæc affirmat Apostolus: Si omnes facultates distribuieris, et corpus subegeris, charitatem autem non habueris, factus es velut ars sonans, aut cymbalum tinniens<sup>15</sup>. Ingens itaque bonum est charitas, proindeque ingens malum est iracundia: totam enim animam **629** tenebris offundit, in feritatem vertit et ratione privat. Dominus porro undequaque nostræ curam salutis agens, nullatenus concessit, ut vel minimum quid in anima presidio vacuum maneret. Libidinem concitat inimicus? Dominus nos temperantia munivit. Sed ille superbiam parit? non longe abest humilitas. Odium inseruit? in medio sita est charitas. Quotquot demum tela in nos vibrat adversarius, pluribus nos Dominus armis communivit, cum ad salutem nostram, tum ad eum destruendum.

62. Inter mala maximum est iracundia malum: *Ira enim, inquit, viri justitiam Dei non operatur*<sup>16</sup>. Insuperandum itaque est illi, quia in tempore utilis visa est: siquidem irasci et commoveri contra demones expedit. At in hominem vehementer commoveri nequaquam convenit, licet ille peccaverit; verum ad resipiscentiam reducere illum oportet, cum sedata fuerit iræ perturbatio.

63. At enim irasci fortasse minus malum videri possit, simulatas vero et injuriarum memoria omnium gravissimum est. Ira quippe ceu fumus, ubi ad breve tempus animam conturbavit, evanescit: at injuriarum memoria quasi animæ alte infixæ, feris eam immaniorem efficit. Nam canis quidem contra quempiam seviens, esca delinitus, iram deponit: aliæque belluæ consuetudine demulcentur et cicurantur; sed qui injuriarum memoria correptus est, non cohortationi acquiescit, non cibo emollitur, neque tempus omnia immutans, hujusmodi morbum curaverit. Hi ergo cunctorum im-

σθένετες, οὐκ ηνεγκαν· ἀλλὰ παραντὰ ὡσπερ ἔρεις τὸν ταυτὸν ἰὸν ἐξέμεσον.

60. Ἐπὶ τῶν λόγων δὲ τούτοις ἠγαλλιώντο ἀδ συνελθούσαι σφόδρα, καὶ πάλιν προσκαρτέρουν, κίρον τῶν ἀγαθῶν μὴ λαμβάνουσαι. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτάς ἔλεγεν ἡ μακαρία· Ἄγῶν ἐστὶ πολλὸς τοῖς προσερχομένοις Θεῷ καὶ κόπος τὰ πρῶτα, ἔπειτα δὲ χαρὰ ἀνεκδιήγητος. Ὡσπερ γὰρ οἱ πῦρ ἐξάψαι βουλόμενοι πρῶτον καπνίζονται καὶ θακρῦουσι, καὶ οὕτως τοῦ ζητουμένου τυγχάνουσι· καὶ γὰρ φησιν· Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλλασκον· οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς τὸ θεῖον πῦρ εἰς ταυτοὺς ἐξάψαι μετὰ θακρῶν καὶ κόπου. Αὐτὸς γὰρ φησιν ὁ Κύριος· Πῦρ ἤθεον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ τινες δ' ἄλιγῶριαν τοῦ μὲν καπνοῦ ἠδέοντο, τὸ δὲ πῦρ οὐκ ἐξήσαν, διὰ τὸ μακροθυμίας αὐτοὺς ἐκτὸς εἶναι, καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν περὶ τὸ θεῖον σχέσιν ἀσθενῆ καὶ ἀμυδρὰν τυγχάνειν.

61. Ὅθεν μέγα κειμήλιον ἡ ἀγάπη· καὶ περὶ ταύτης δὲ διαβεβαιούμενος ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν, ὡς ἔϊν πάντα τὰ ὑπάρχοντα διανείμεθ, καὶ τὸ οὐμὰ ὑποπιάσῃ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχῃς, γέγονας χαλκὸς ἤχηον καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον. Μέγα οὖν ἐν ἀγαθοῖς ἡ ἀγάπη, ὡς καὶ δεῖνόν ἐν κακοῖς ὁ θυμὸς· πάσαν γὰρ τὴν ψυχὴν σκοτίσας καὶ ἀποθηρῶσας, εἰς ἀλιγίαν φέρει. Ὁ δὲ Κύριος, πανταχῶς τῆς σωτηρίας ἡμῶν κηδόμενος, οὐδ' ὄλις συνεχώρησε βραχύ τι ἀσκαπῆς τῆς ψυχῆς. Λαγνελαν κινεῖ ὁ ἐχθρὸς· σωφροσύνη ἡμᾶς ὁ Κύριος ὤπλισεν. Ὑπερηφανίαν γεννᾷ· ἀλλ' ἡ ταπεινοφροσύνη οὐ μακρὰν τυγχάνει. Μίσος ἐνεφύσησεν· ἀλλ' ἡ ἀγάπη ἐν μέσῳ παρλάταται. Ὅσα οὖν ὁ ἐχθρὸς καθ' ἡμῶν κινεῖ βέλη, πλείουσι ἡμᾶς ὁ Κύριος ὄπλοις ἱσφαλισσας, πρὸς τε τὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου κατάπτωσιν.

62. Κακὸν μὲν ἐν κακοῖς ὁ θυμὸς· Ὅρη γὰρ φησίν, ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ καταργάσεται. Δεῖ οὖν αὐτὸν ἠνιοχεῖν ἔτι ἐν καιρῷ χρῆσιμος ὡσθη· θυμοῦσθαι γὰρ καὶ κινεῖσθαι κατὰ τῶν δαιμόνων συμφέρει. Πρὸς δὲ ἀνθρωπον σφοδρῶς κινεῖσθαι οὐ προσήκει, καὶ ἀμαρτίας τυγχάνη· ἐπιστρέφειν δὲ αὐτὸν δεῖ μετὰ τὸ παύσασθαι τοῦ τῆς ὀργῆς πάθος.

63. Καὶ τὸ μὲν ὀργίζεσθαι ὡς ἐν κακοῖς ἔλαττον ἢ δὲ μνησικακία πάντων ἐστὶ βαρυτέρα. Ὁ γὰρ θυμὸς ὡσπερ κατὰς πρὸς ὀλίγον θολώσας τὴν ψυχὴν διαλέταται· ἡ δὲ μνησικακία, ὡσπερ ἐναποκαταίσα τῆ ψυχῆ, θηρίου αὐτὴν δευσιτέραν ποιεῖ· καὶ κύνων μὲν, κατὰ τινος ἐκμανεῖς, ὑπὸ τῆς τροφῆς θωπευθεῖς, μεταβάλλεται τῆς ὀργῆς· καὶ τάλλα δὲ θηρία ὑπὸ τῆς συνθηλας μελίσσεται· ὁ δὲ γε τῆ μνησικακίᾳ κροτούμενος οὐ παρακληθεῖ πειθεταί, οὐ τροφῆ πραίνεταί, οὐτε μὴν ὁ πάντα μεταβάλλων χρόνος τὸ πάθος τούτου ἴασασο. Οὕτω οὖν ἀσεβέστατοι πάντων εἰσὶ καὶ ἀνομώτατοι. Οὐ γὰρ ὕπακούουσι τοῦ Σωτῆρος

<sup>13</sup> Hebr. xii, 29. <sup>14</sup> Luc. xii, 49. <sup>15</sup> i Cor. xiii, 5. <sup>16</sup> Jac. i, 20.

(89) Vit. PP. l. v, 5, 16.

λέγοντος, ὡς Ὑπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ οὕτω πρὸς αὐτὸ δῦρόν σου καὶ ἀλλαγῆ· *Μὴ ἐπιδύου, φησὶν, ὁ ἥλιος ἐπὶ παραργισμῷ ὁμῶν.*

64. Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ ὀργισθῆναι· εἰ δὲ καὶ γένηται, οὐδὲ μέτρον σοὶ ἡμέρας πρὸς τὸ πάθος συνεχώρησεν, εἶπε γὰρ μὴ ἐπαδύου τὸν ἥλιον. Σὺ δὲ ἐκδέχη, ἕως ἂν ὁ πᾶς σου χρόνος διή. Οὐκ οὐδας εἶπεν· Ἀρκεῖ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. Τί μισεῖς τὸν λυπήσαντα ἄνθρωπον; Οὐκ αὐτὸς ἦν ὁ ἀδικήσας, ἀλλ' ὁ διάβολος. Μίστησεν τὴν νόσον, καὶ μὴ τὸν νοσοῦντα· *Τὶ ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ, θυρατέ; Περὶ ὁμῶν τοῦτο ὁ ψαλμὸς ἐβόησεν Ἀνομιᾶν γὰρ, φησὶν, ἔστη τὴν ἡμέραν·* τούτεστι, πάντα τὸν τῆς ζωῆς σου χρόνον παρακούεις τοῦ νομοθέτου τοῦ λέγοντος· *Μὴ ἐπιδύου ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παραργισμῷ ὁμῶν.* Φησὶ δὲ, ὡς Ἀδίκιαν ἐλογίσατο ἡ γλώσσο σου οὐ πᾶν γὰρ βλασφημῶν τὸν ἀδελφόν σου. Ὅθεν δικαία σοὶ ἡ τιμωρία παρ' αὐτοῦ τοῦ Ὑμνωδοῦ ἐκ τοῦ Πνεύματος προσφέρεται· *Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς καθ-ελεῖ σε εἰς τέλος, ἐκτίλει σε καὶ μεταναστεύσαι σε ἀπὸ σκηνοῦμάτος σου, καὶ τὸ ἔλθωμά σου ἐκ τῆς γῶντας.* Ταῦτα τῷ μνησικακῷ τὰ θύρα ταῦτα τῆς κακίας τὰ ἐπαθλα.

65. Φυλάττεσθαι οὖν δεῖν ἀπὸ μνησικακίας· πολλὰ γὰρ αὐτῇ ἀκολουθοῦσι δεῖνά, φθόνος, λύπη, καταλαλιά. Θανατηφόρος ἡ τοῦτον κακία, κἂν μικρὰ δοκῇ τυγχάνειν. Ταῦτα μὲν γὰρ ὡς περ βέλη λεπτά τοῦ ἐχθροῦ τυγχάνουσι. Καὶ πολλάκις τὰ ἀπὸ διστόμου μαχαίρας καὶ μαζίνος ξίφος τραύματα, οἷά ἐστι πορνεία καὶ πλεονεξία, καὶ φόνος, λάθισαν πολλάκις διὰ τοῦ σωτηρίου φαρμάκου τῆς μετανοίας· ὑπερηφάνια δὲ, ἢ μνησικακία, ἢ καταλαλιά, ὡς περ μικρὰ δοκοῦντα εἶναι βέλη, λαυθάνοντες ἀνεβλάν, κατὰ τὸν καιριωτέρον τῆς ψυχῆς μορῶν παγίντα. Ταῦτα δὲ οὐ τῷ μεγεθῆ ἀναίρει τῆς πληγῆς, ἀλλὰ τῇ ἀμελείᾳ τῶν τρωθέντων ὡς μηδενὸς γὰρ ὄντων καταφρονήσαντες τῆς τε καταλαλιᾶς καὶ τῶν λοιπῶν, κατὰ μικρὸν ἵπ' αὐτῶν διεφθάρσαν.

66. Βαρὺ οὖν καὶ μὲν τὸν ἢ καταλαλιά· τροφή γὰρ καὶ ἀνάπαυλά τινων ἀνθρώπων τυγχάνει. Σὺ δὲ μὴ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν, μὴ τῶν ἄλλοτρῶν κακῶν δολετὸν γέννη. Ἀπίπτου σαυτοῦ τὴν ψυχὴν παρασκευάζου. Ὑποδεξαμένη γὰρ τὴν δυσοδίᾳ τῶν λόγων ἀκαθάρσταν, κηλίδας τῇ εὐχῇ σου προσάξεις διὰ τῶν λογισμῶν, καὶ ἀναίτως μισήσεις τοὺς ἐντυγχάνοντας. Καταβαρῆσθαι γὰρ σου τῆς ἀκοῆς ὑπὸ τῆς τῶν κακολογούντων ἀπαθρησκίας, ἀγεννῶς πᾶσιν ἐναντίας· καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς, χρώματι ἀκρατέστερον προληφθεὶς, ἀδιάκριτον ἔχει περὶ τὰ ὀρώμενα τὴν φαντασίαν.

67. Δεῖ οὖν φυλάττεσθαι τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀκοήν, πρὸς τὸ μῆτε λέγειν τι τοιοῦτον, μῆτε ἀκούειν ἔμπαθός. Γέγραπται γὰρ, ὡς *Μὴ ἀκοὴν ματαίαν*

A piissimi sunt et iniquissimi; non enim Salvatori obsequuntur sic loquenti: *Vade prius reconciliari fratri tuo: sicque offer munus tuum* <sup>19</sup>. Et alio loco: *Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram* <sup>20</sup>.

64. Operæ pretium igitur est non irasci: quod si tamen id contigerit, ne unius quidem diei spatium tibi concessit ad animi motum retinendum: præcepit enim ne sol occidat. Tu vero procrastinas, donec totum vitæ tuæ tempus, occiderit. Non scis hoc dicere: *Sufficit diei malitia sua* <sup>19</sup>. Cur hominem odio habes, qui te molestia affecit? Non ipse tibi injuriam intulit, sed diabolus. Odio habes ægritudinem, non ægrum: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es* <sup>20</sup>? De te hoc Psalmista clamavit: *In iniquitate enim, inquit, tota die* <sup>21</sup>; hoc est, toto vitæ tuæ tempore non obtemperas legislatori dicenti: *Non occidat sol super iracundiam vestram.* Ait autem: *Injustitiam cogitavit lingua tua* <sup>22</sup>. Non cessas fratrem tuum incescere maledictis. Quare meritum tibi supplicium ab ipso Psalmista ex Spiritu sancto renuntiat: *Propterea, inquit, Deus destruet te in finem, et emigrare faciet te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium* <sup>23</sup>. Hæc sunt dona eorum qui memoriam retinent injuriarum. Hæc simultatis præmia.

65. Caveamus ergo ab injuriarum memoria. Multa quippe consequuntur eam mala, invidia, tristitia, obtractatio. Lethifera est horum malitia, licet modica videatur. Etenim isthæc sunt veluti minora inimici tela. Plerumque tamen accidit ut vulnera per gladium accipiemus, et maximum enim inflicta, cujusmodi sunt, fornicatio, avaritia, homicidium, salutari penitentia medela curata fuerint: superbia vero, injuriarum memoria, obtractatio, quæ pro minimis telis habentur, clam interemerint, ipsis nobilioribus animæ partibus defixa. Hæc autem non gravitate vulneris interficiunt, sed incuria vulneratorum, qui cum detractionem cum reliquis vitiiis nibili pendunt, paulatim per illa pereunt.

66. Grave igitur et perniciosum quidpiam est obtractatio, quæ cibis est ac veluti requies quorundam hominum. Tu vero ne excipias auditionem malam; ne alienorum malorum ac vitiorum receptaculum evadas. Animam tuam reddas superfluis vacuum. Si namque putidam sermonum illuviem admiseris, maculas orationi tuæ asperges per hujusmodi cogitationes, et absque causa oderis eos qui tecum versantur. **630** Imbutis namque auribus suis obtractatorum inhumanitate, illiberali animo cunctos aspicias: quemadmodum oculus vehementiore occupatus colore, obscuram habet rerum perceptionem.

67. Oportet igitur linguam auresque custodire, ne quid ejusmodi libenter audiamus vel dicamus. Scriptum namque est: *Non suscipietis auditionem*

<sup>19</sup> Matth. v, 24. <sup>20</sup> Ephes. iv, 26. <sup>21</sup> Matth. vi, 34.

<sup>22</sup> Psal. l, 1. <sup>23</sup> ibid. <sup>24</sup> ibid. 4. <sup>25</sup> ibid. 7.

vanam<sup>11</sup> : et, *Detrahentem secreta proximo suo, A hunc persequebar*<sup>12</sup> Apud Psalmistam quoque dicitur : *Ut non loquatur os meum opera hominum*<sup>13</sup>. Nos vero etiam ea quæ non sunt opera loquimur. Itaque non credendum hujusmodi sermonibus, nec tamen damnandi qui talia loquuntur. Verum iuxta divinam Scripturam id facias, id dicas : *Ego autem sicut surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os meum*<sup>14</sup>.

68. Non decet lætari de hominis calamitate, quamvis maximus sit peccator. Quidam enim cum quempiam vident flagris cadui, vel in carcerem conjici, imperite proverbium illud sæculare pronuntiant : *Qui male straverit, misere carnabit*. Tu ergo quæ probe tibi res stravisti, confidis te tranquille acturam vitæ tempus. Ecquid faciemus ei qui affirmat unum eventum esse justo et peccatori<sup>15</sup>? Una quippe nobis hic est vitæ conditio, quamvis diversum sectemur institutum

69. Non licet odio habere inimicos. Dominus enim hoc nobis voce propria jussit. Ait enim : *Non solum eos qui vos diligunt diligite : hoc enim et peccatores et publicani faciunt*<sup>16</sup>. Bonum enim non arte, non certamine indiget ut capietur, nam ad se trahit amantes ; malum vero divina doctrina opus habet ut aboleatur, atque labore multo. Scilicet regnum cælorum non est languidorum segniumque, sed violentorum.

70. Quemadmodum ergo non licet inimicos odio habere ; ita neque negligentes et pigros fugere oportet et subsannare. Quidam sunt qui hanc Scripturæ sententiam sibi proferunt : *Cum sancto sanctus eris, et cum pererso una convertes*<sup>17</sup>. Propterea, inquit, fugimus peccatores, ne ab eis pervertamur. Hi ex animi ignorantia secus se gerunt. Jubet namque Spiritus sanctus, non quidem ut cum perversis pervertamur ; sed ut ex tortuosa via ad rectam nos convertamus. *Una convertes* enim significat, una trahes ipsum ad te, a sinistris ad dextra.

71. Triâ sunt sententiarum genera circa hominum vitam : quarum prima est summæ malitiæ ; secunda mediæ conditionis, quæ quasi utramque respicit, estque utriusque particeps ; tertia ad summam contemplationis acta, non modo se ipsa constringit ; sed etiam duas post se positas conatur manu ducere. Nequam autem homines cum peioribus admisti, plurimam malorum accessionem faciunt. Qui autem sunt in medio positi, fugere nituntur eos qui sunt imperantiores, veriti ne rursum ab eis pertrahantur : sunt enim adhuc infantes in virtutum exercitio. Tertii vero virili animo præditi, firmaque mente instructi, cum malis una versantur, quibus saltem parere cupiunt. Ab externis autem vituperantur, ab iisque deridentur, qui vi-

αι αβέβησθαι καὶ τὴν καταλαλοῦντα λάθρα τῷ πησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδιώκον. Ἐν δὲ τῷ Ψαλμῶϊ φησὶν Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ μὴ ἔργα λαλοῦμεν. Δίδον οὖν μὴ πιστεύειν τοῖς ἐργομένοις, μῆτε μὴν κατακρίνειν τοὺς λέγοντας· ἀλλὰ κατὰ τὴν θεῖαν Γραφὴν ποιῆν καὶ λέγειν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωπὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλλοιός οὐκ ἀνόητων τὸ στόμα μου.

68. Οὐ δεῖ ἐπὶ συμφορᾷ ἀνθρώπου ἐπιχαίρειν, κἂν πᾶν ἁμαρτωλὸς ὑπάρχῃ. Τινὲς μὲν γὰρ, θεασάμενοι μαστιζόμενον ἢ φυλακισόμενον, ἀμαθῶς τὴν κοσμικὴν ἐκείνου παρεμὴν ἔβασαν, τὴν λέγουσαν, ὡς Ὁ στρώσας κωκὸς κατακυβήσῃ ἐν τῷ δελτινῷ (90). Σὺ οὖν, ἢ καλῶς στρώσασα ἑαυτῇ τὰ πράγματα, θαρβέεις ἀναπαυθῆναι ἐν τῷ βίῳ; Καὶ εἰ ποιήσομεν τὸν λέγοντα ὡς, Ἐν συνάντημα τῷ δικαίῳ καὶ τῷ ἁμαρτωλῷ; Ἢ γὰρ ἐνκαῖθα ἡμῶν διαγωγὴ μία ἐστὶ, κἂν διάφορον πολιτείας ἔχωμεν.

69. Οὐ δεῖ μισεῖν τοὺς ἐχθρούς. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος τῇ ἰδίᾳ φωνῇ τοῦτο ἡμῶν προέταξε. Φησὶ γὰρ, ὡς Μὴ μόνον τοὺς ἀγαπῶντας ἀγαπᾷτε τοῦτο γάρ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ οἱ τελῶναι ποιῶσιν. Τὸ γὰρ καλὸν οὐ δεῖται τέχνης καὶ ἀγῶνος πρὸς θῆραν ἑαυτοῦ γὰρ ἐφέμικται τοὺς ἀγαπῶντας· τὸ δὲ φαῖλον τῆς θεῖας διδασκαλίας χρῆζει πρὸς ἀπάλειψιν, καὶ κόπου πολλοῦ. Οὐ γὰρ ἀνέτων καὶ ἀμερίμων ἐστὶν ἡ βασιλεία οὐρανῶν, ἀλλὰ βιασῶν.

70. Ὅπως οὖν οὐ δεῖ τοὺς ἐχθρούς μισεῖν, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἀμελεῖς καὶ βῆθῆμους φεύγειν καὶ μυκτηρίζειν. Τινὲς μὲν οὖν τὸ γραφικὸν ἔκλειον βῆτον ἑαυτοῦ προσφέρουσιν, καὶ Μετὰ ὅσιον δεῖσθε, καὶ μετὰ στρεβλοῦ συνδιαστρέψετε. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀποφεύγομεν τοὺς ἁμαρτωλοὺς, πρὸς τὸ παρ' αὐτῶν μὴ διαστραφῆναι. Ἀγνοεῖ ψυχῆς οἱ τοιοῦτοι τὰ ἐναντία πράττουσι. Προσάττει γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ μετὰ τῶν στρεβλῶν συνδιαστραφῆναι, ἀλλὰ τῆς στρεβλῆς αὐτοὺς ἐπανορθώσασθαι. Συνδιαστρέψετε γὰρ, τοῦτέστι, συναλεῦσατε αὐτὸν πρὸς σεαυτὸν, ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιά.

71. Τρεῖς γνωμῶν ἰδέαι κατὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον τυγχάνουσιν ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐστὶ τῆς ἀρετῆς τῆς κακίας, ἢ δὲ δευτέρα μέσης τινὸς καταστάσεως ὡσπερ γὰρ πρὸς τὰς ἀμφοτέρους σκοπεῖ τῶν ὀποστέρων ἀμετέχουσα ἢ δὲ τρίτη, εἰς μέγεθος θεωρίας ἀχθείσας, οὐ μόνον ἑαυτῇ συσφίγγει, ἀλλὰ γὰ καὶ τὰς τελευταίας περιβάτει χειραγωγεῖν. Οἱ μὲν οὖν κακοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῖς χεῖροσι μεγνύμενοι, ἐπεὶ πλείω τῶν δεινῶν ποιῶνται τὴν ἀξίαν οἱ δὲ γὰ μεῖοι ἀποφεύγειν τοὺς ἀκόλαστους περιπνῶνται, αὐτὸ τοῦτο δεδοκίματες, μὴ πάλιν ὑπ' αὐτῶν καθελκυθῶσι· νήπιος γὰρ ἐστὶ τῶν ἀρετῶν τυγχάνουσιν οἱ δὲ τρίτοι, ἀνδρείων τὴν γνώμην ἔχοντες καὶ κραταῖον τὸ φρόνημα, συνδιαγοῦσι τοῖς φαύλοις καὶ συνδιατιπνῶνται, οὕσα αὐτοῖς βουλόμενοι. Καὶ γοῦν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ὀνειδίζονται

<sup>11</sup> Exod. xxiii. 1. <sup>12</sup> Psal. c. 5. <sup>13</sup> Psal. xvi. 4. <sup>14</sup> Psal. xxxvii. 44. <sup>15</sup> Eccl. ix. 2. <sup>16</sup> Matth. v. 46. <sup>17</sup> Psal. xvii. 26.

(90) Coteler., 5 πικρῶ.

καὶ ὑπὸ τῶν θεωρούντων δὲ αὐτοὺς συνδιόγοντας τοὺς ἀμελεσιτέροις χλευάζονται· καὶ γὰρ αὐτοὺς ὡς ὁμοίους αὐτῶν διαβάλλουσιν. Οἱ δὲ ὡς ἴπαινοι τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀκούοντες, ἀδείως τὸ θεῖον ἔργον ἐκτελοῦσι. *Χαίρετε γὰρ, ψηθί, καὶ ἀγαλλίσθε, δεῖτε πᾶν ψεύδος εἰπωσι καθ' ὑμῶν οἱ ἄνθρωποι.* Δεσποτικῆ μὲν οὖν τοῦτων ἡ πράξις· καὶ γὰρ ὁ Κύριος μετὰ τελωνῶν καὶ ἀμπερτωνῶν ἦσθε· μᾶλλον δὲ φιλάδελφος ἢ τοῦτων γνώμη ἔπει φιλαυτος. Ὅσπερ γὰρ ἐμπρησμοὺς οἰκίων ὄρωντες τοὺς ἀμαρτάνοντας, καὶ τὸν ἰόντων καταφρονήσαντες, τὰ ἄλλότρια καὶ ἀπολλύμενα σὺζῆεν διασχυρίζονται· καὶ περιφλεγόμενοι ἐκ τῶν καυστικῶν ὑβρεων, ἀνέγονται. Οἱ δὲ γε μέσοι ἐκ τῶν ἰσθίων τὸν ἀδελφὸν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας φλεγόμενον, ἀποφεύγουσι, θελοῦντες μὴ καὶ εἰς αὐτοὺς τὸ πῦρ διανεμηθῆ. Οἱ δὲ γε τρίτοι, χαλεπῶν γειτόνων διέκην ἐπρόχοντες, τοὺς κρινομένους ἐπὶ πλείον ἐξάπτουσι, ἢλας αὐτοὺς (90') πρὸς ἀπίστειαν, τὴν οὐκείαν κακίαν προσφέροντες. Ὅσπερ γὰρ πιστοῖς διαλαθόντες πλοῦν, ἀντὶ ὑδατος κεδρίαν ἐπιβάλλουσιν. Οἱ δὲ γε ἐναντία τοῦτοι, οἱ ἀγαθοὶ, τὰ οὐκεία κτήματα δευτέρα ἔθεντο τῆς ἐκείνων σωτηρίας. Ταῦτα τῆς ἀληθιῆς ἀγάπης τὰ τεκμήρια· οὗτοι τῆς εὐλακρῆς ἀγάπης οἱ φύλακες.

72. Ὅσπερ δὲ τὰ ἐναντὶ ἐν δ' ἐνδὸς ἡρτηται· τῇ γὰρ φιλαργυρίᾳ ἀκολουθεῖ ἐφθόνος, ὄλος, ἐπιτοκία, θυμὸς, μνησικακία· οὕτως τὰ ἐναντία τοῦτων τῆς ἀγάπης ἔχεται· πραΰτης δὲ λέγω καὶ μακροθυμία, καὶ ἀνεξικακία, καὶ τὸ τέλειον ἀγαθόν, ἢ ἀκτιμωσύνη. Οὐκ ἐνύχεται γὰρ τινα ταύτης τῆς ἀρετῆς, λέγω δὲ τῆς ἀγάπης, ἐπιδοῦσαι, εἰ μὴ ἐκ τῆς ἀκτιμωσύνης· οὐ γὰρ πρὸς ἓνα ἄνθρωπον ὁ Κύριος τὴν ἀγάπην ἐνετείλατο, ἀλλὰ πρὸς πάντας. Οὐκ οὖν οὐ ἕλον ἔχοντα· παρῶθεν τοὺς χρῆζοντας. Ὑποκλίπτεται (91) γὰρ τὸ τῆς ἀγάπης. Τὸ μὲν γὰρ πᾶσι ἐξαρκεῖν ἀδύνατον ἀνθρώπων· Θεοῦ δὲ τοῦτο ἔργον.

73. Τί οὖν, ψηθί, ὁ μὴ ἔχων, περὶ ἐλεημοσύνης ἀγωνίζῃ, καὶ αὕτη σοι πρόφασις τοῦ κησασθαι γίνεται· Κοσμικοὺς τοῦτο προστάτταται. Οὐ γὰρ τοσοῦτον πρὸς τὸ τραφῆναι τὴν πένητα ἢ ἐλεημοσύνη ὄρισταί, ὅσον διὰ τὴν ἀγάπην. Ὁ γὰρ τὸν πλοῦσον διοικῶν Θεὸς καὶ τὸν πένητα τρέφει. Περιττῶς οὖν ἢ ἐλεημοσύνη προσετάγη· Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης τοὺς μὴ εἶδαι γίνεται. Ὅσπερ γὰρ ὑπογραμμὸς ἢ ἢ τῆς ἀκροβυστίας περιτομὴ τῆς καρδίας, οὕτως ἢ ἐλεημοσύνη τῆς ἀγάπης δεδασκαλος κατέστη. Οὐς δὲν ἢ ἀγάπη ἐκ χάριτος ἐδόθη περιττὴ ἢ ἐλεημοσύνη.

74. Οὐ διαβάλλουσα τὸν ἕλον ταῦτα λέγω· ἀλλὰ τῆς ἀκτιμωσύνης τὸ καθαρὸν δεικνύουσα. Μὴ γινέσθω οὖν κώλυσις τὸ ἕλαττον τοῦ μεζονος. Ἐν ὀλίγῳ τὸ μικρὸν κατώρθωσας· πάντα γὰρ ὑφ' ἐν δέδωκας· πρὸς τὸ μεζὸν λοιπὸν ἀνάκουσον, τὴν ἀγάπην. Σταυροφόρος γὰρ τυγχάνεις. Σὺ τῶν ἐλευθέρων φωνὴν φελλεῖας εἰπέιν, τὸ, Ἰδοὺ πάντα ἀφῆκαμεν, καὶ

A dent illos una degere cum negligentioribus : ipsos namque quasi illis similes essent calumniantur. Ipsi vero hominum contumelias quasi laudes accipientes, intrepide divinum opus exsequuntur. Nam ait : *Gaudete et exsultate, cum omne mendacium dixerint homines adversum vos* 11. Dominicus est humusmodi officium ; Domius enim manducabat cum publicanis et peccatoribus. Eorum animus fratrum magis quam sui amans est. Cum enim peccantes vident, haud secus, ac si domorum incendia conspicerent, neglectis suis, aliena quæ pereunt servare nituntur, atque ardentibus 631 contumeliis combustis, id tolerant. Qui autem medii sunt, si viderint fratrem peccato ardentem flagrantemque, aufugiunt, veriti ne ad se quoque ignis pertingat. B Tertii autem malorum vicinorum partes agentes, eos qui comburuntur magis succedunt, sinistra illis ad interitum materia, propria scilicet malitia. Nam ac si pice illitum navigium offenderent, pro aqua cedriam resinam immittunt. Contra vero probi homines, proprias facultates eorum salutari prostabant. Hæc sunt veræ argumenta charitatis ; hi sinceræ dilectionis custodes.

72. Sicut autem vitia unum ab alio pendent : nimirum avaritiam sequitur invidia, dolus, perjurium, ira, memoria injuriarum ; sic quæ illis contraria sunt charitatem consequuntur : mansuetudo nempe, æquanimitas, tolerantia, et bonorum perfectissimum voluntaria paupertas. Non enim potest quispiam eam adire virtutem, scilicet charitatem, nisi per voluntariam paupertatem. Neque enim Dominus charitatem mandavit erga unum hominem, sed erga omnes. Non decet igitur eos qui facultatum potentiorem egenos despiciere. Sic namque subducitur a charitate. Nam suppeditare omnibus nemo potest, cum sit illud solius Dei opus.

73. Quid ergo, inquit, qui nihil possides, contendis de eleemosyna, ipsaque tibi est occasio possidendi ? Id secularibus jussum est. Non enim tantum ad inopis alimentum instituta fuit eleemosyna, quantum propter charitatem. Nam qui divitem regit Deus, etiam pauperem alit. Frustra igitur iuncta fuit eleemosyna ? absit ! Verum charitatis principium efficitur iis qui ignorant. Quemadmodum ergo circumcisio præputii figura erat circumcisionis cordis ; ita eleemosyna charitatis magistra constituta est. Quibus igitur charitas per gratiam data est, iis supervacanea est eleemosyna.

74. Nequaquam hoc dico, ut misericordiam detraham, sed quo ostendam spontaneæ paupertatis puritatem. Ne fiat igitur minus majoris impedimentum. Exiguo tempore parvum bonum fecisti, qui omnia simul erogasti ; jam ad id quod majus est, charitatem nimirum, respice. Crucifer namque es. Tu liberam illam vocem proferre debes : *Ecco*

11 Matth. v. 11.

(90') Forte, αὐτοῖς. Edit.

(91) Vulg., ὑποκλίπεται. Ed

reliquimus omnia, et secuti sumus te <sup>19</sup>. Tu hoc donatus es munere, ut fiducia plenam apostolorum loquelam imitaretur. Aiunt enim Petrus et Joannes : *Aurum et argentum non est mihi* <sup>20</sup>. Duplex quidem lingua, sed unica fides.

75. Inter sæculares porro, ne temere et inconsidèrate erogetur elemosyna. Ait enim : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum* <sup>21</sup>. Convenit ergo ut qui elemosynam erogat Abrahami prudentia sit præditus, ac quemadmodum ille juste et probe agat. Nam qui hospites perhumaniter excipiebat homo justus, cum epulis suum etiam animum exhibebat. Stetit quippe ministrans, nec sustinuit famulos ejusmodi lucri secum consortes esse. Sane qui ejusmodi sunt, elemosynæ mercedem recipiunt, quamvis in secundo ordine constituentur. Namque Dominus qui mundum creavit, duplicem in illo posuit incolarum ordinem. Alii siquidem probe viventibus, propter liberorum susceptionem matrimonium injunxit : aliis vero propter puritatem vitæ, castitatem tradidit, æquales illos angelis constituens. Et illis quidem leges, ultiones, doctrinasque dedit : his vero ait : *Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus* <sup>22</sup>. Illic ait : *Operaberis terram* <sup>23</sup> ; hic jubet : *Nolite solliciti esse de crastino* <sup>24</sup>. Illis legem dedit ; nobis per gratiam ipse coram mandata intimavit.

76. Crux est nobis tropæum victoriæ. Professio quippe nihil aliud est quam abdicatio vitæ, et meditatio mortis. Quemadmodum ergo mortui corpore non operantur ; ita et nos. Quæcumque enim illo **632** peragenda erant, fecimus cum essemus parvuli. Ait namque Apostolus : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* <sup>25</sup>. Anima vivamus ; ea ostendamus virtutes ; mente exerceamus misericordiam : *Beati enim misericordes anima* <sup>26</sup>. Et quemadmodum eodem loco dicit, quod qui pulchritudinem concupierit, etsi nihil exterius agat, peccatum sine teste operatus est ; eadem ratione hic de elemosyna sermo habetur, animo actionem perficente, licet desit pecunia, majore habemur honore.

77. Quemadmodum enim qui in sæculo sunt heri varia obtinent servorum ministeria, et alios quidem in agrum mittunt, ad colenda prædia, generisque propagandi causa ; eorum autem filios, si conspexerint probos elegantesque esse, domum transferunt sibi ministraturos ; ita quoque Dominus eos quidem qui venerabile matrimonium inierunt, in agro mundi repositi ; eorum autem præstantiores filios, quotquot maxime probum amplexi sunt propositum, sibi ad ministerium admovit. Isti ab universis terrenis negotiis sunt alieni, quoniam Dominica mensa dignati sunt. Nec de vestimento solliciti sunt, Christum namque induerunt.

ἠκολούθησάμεν σοι. Σὺ τὴν εὐπαθήρησάστον γένεσταν τῶν ἀποστόλων μιμήσασθα κατηξιώθης. Φησὶ γὰρ Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὡς *Χρυσὸν καὶ ἀργύριον οὐχ ἔπαρχει μοι*. Διπλῆ μὲν ἡ γλῶττα, ἀλλὰ ἑνωτρόπος ἡ πίστις.

75. Καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς δὲ μὴ ἀπλῶς οὕτως ἐλεημοσύνη γίνεσθαι. Φησὶ γὰρ, ὡς *Ἐλαιὸν ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπαρῶτα τὴν κεφαλὴν μου*. Προσχεῖ οὖν τὸν ἐλεοῦντα Ἀβραάμιον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ δίκαιον δικαίως πράττειν. Φιλοξενῶν γὰρ ὁ δίκαιος, μετὰ τῆς ἐστίας καὶ τὴν γνώμην παρέθηκεν. Ἔστη γὰρ, φησὶν, ὑπηρετῶν, μὴ βουληθεὶς τοὺς οὐκείας συμμεμεριστὰς τοῦ κέρδους γενέσθαι. Ἀληθῶς οἱ τοιαῦτα μισθὸν τῆς ἐλεημοσύνης ἔξουσιν, κἂν ἐν τῷ δευτέρῳ τάγματι τυγχάνουσιν. Ὁ γὰρ Κύριος, ἐμμεροῦρησας τὴν οἰκουμένην, ἐπέλην ἐν αὐτῇ τῶν οὐκείτων ἔθετο τὴν τάξιν. Τοῖς μὲν γὰρ σεμνῶς βίωσι διὰ τὴν παιδοποιίαν τὸν γάμον προέταξεν· τοῖς δὲ διὰ καθαρότητα βίου τὴν ἀγνείαν προέταξεν, ἰσαγγέλους αὐτοὺς ποιεῖν· καὶ τοῖς μὲν νόμους καὶ ἐκδικήσεις καὶ διδασκαλίας παρέδωκε· τοῖσι δὲ πάλιν· Ἔμοι ἐκδικήσεις, ἐγὼ ἀνταπεδώσω, λέγει Κύριος. Ἐκεῖ φησὶν· Ἐργάση τὴν γῆν· καὶ ὧδε μὴ μεριμνήσει τῆς αἰῶνον καλεῖται. Ἐκαίνοις νόμον ἔδωκεν· ἡμῖν δὲ διὰ χάριτος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐντολάς ἐγνώρισεν.

16. Σταυρὸς ἡμῖν ἐστὶ τὸ τρόπαιον τῆς νίκης. Τὸ γὰρ ἐπάγγελμα ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀποσχησθαι βίου, καὶ μελετῆσαι θανάτου. Ὅσπερ οὖν οἱ νεκροὶ οὐκ ἐνεργοῦσι ἐν τῷ σώματι, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Ὅσα γὰρ ἔνδι' αὐτοῦ ἐπιτελέσαι, πεποιθήκαμεν ὅτε ἤμεν νήπιοι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ὡς Ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, κατὰ τὸν κόσμον. Τῇ ψυχῇ ζῶμεν· αὐτῇ τὰς ἀρετὰς ἐπιδειξόμεν· κατὰ δὲ νόμον ἐλιθώμεν. Μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες τῆ ψυχῆ. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖ λέγει, ὅτι ὁ ἐπιθυμήσας κάλλους, καὶ ὄχια τῆς πράξεως, ἁμάρτυρον τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο· οὕτως ἐνταῦθα ἡ ἐλεημοσύνη εἰρηται, τῆς γνώμης τὴν πρᾶξιν τελοῦσης, κἂν τὸ ἀργύριον ἄπεισι, τῇ μείζονι ἀξίᾳ τετιμήμεθα.

77. Ὅσπερ γὰρ οἱ κατὰ τὸν κόσμον δεσπόται διαφόρους οἰκετῶν ὑπηρεσίας κέκτηνται· καὶ τοὺς μὲν ἐν τοῖς χωρίοις ἐκπέμπουσιν, πρὸς τὰς γαίας ἐργάσασθαι, καὶ τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν φυλάττειν· τοὺς δὲ, ἐὰν ἐπιεικέας καὶ περικαλλεῖς ἔξ αὐτῶν γενόμενους θεάσονται, ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις μεθιστώσι πρὸς τὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν· οὕτως καὶ ὁ Κύριος τοὺς μὲν ἐν τῶν σεμνῶν γάμον ἐλομένους, ἐν τῷ τῷ κόσμῳ χωρῶν ἔθετο· τοὺς δὲ τούτων βελτίονας, ὅσοι μάλιστα δεξιὰς τετυγχῆσαι προαιρέσως, αὐτῷ παρέστειν εἰς λειτουργίαν. Οὕτοι πάντων τῶν γῆινων πραγμάτων τυγχάνουσιν ἀλλότριοι· τῆς γὰρ δεσποτικῆς ἐπιμέλειας ἡξίωται. Οὐ μεριμνῶσι περὶ ἀμφίσεως· Χριστὸν γὰρ ἐνδύονται.

<sup>19</sup> Matth. xix, 27. <sup>20</sup> Act. iii, 6. <sup>21</sup> Psal. cxl, 5. <sup>22</sup> Rom. xii, 19. <sup>23</sup> Genes. iii, 23. <sup>24</sup> Matth. vi, 34. <sup>25</sup> Galat. vi, 14. <sup>26</sup> Matth. v, 7.

78. Τῶν οὖν ἀμφοτέρων ταγμάτων εἰς ἐστὶ δεσπότης ὁ Κύριος. Ὅσπερ γὰρ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σίτου ἐστὶ καὶ τὸ ἄχυρον καὶ τὸ σπέρμα, οὕτως ἐκ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ εἰσι καὶ οἱ κατὰ τὸν κόσμον σεμνῶς βιούντες, καὶ οἱ τὸν μονῆρην ἐπανηρημένοι βίον. Καὶ γοῦν τῶν ἀμφοτέρων χρεῖα ἐστὶ· τῶν μὲν φύλλων πρὸς χρεῖαν καὶ φύλακην τοῦ σπέρματος, τοῦ δὲ καρποῦ ἀναγκαῖα ἢ κτήσις· γένεσις γὰρ τοῦ παντὸς τυγχάνει. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔγχυρεῖ κατὰ ταυτὸ καὶ βοτάνην εἶναι καὶ σπέρμα, οὕτως ἀδύνατον, τῆς κοσμικῆς ἐδῆξις ἡμῖν περικειμένης, καρπὸν οὐράνιον ποιῆσαι. Τῶν δὲ φύλλων ἀποβρῦνέντων, καὶ τῆς καλῆς ἐξηρανθείσης, ἐπιτήθειος ὁ στάχυς πρὸς θερισμὸν ἐστὶ. Καὶ ἡμῆς οὖν, ἀποβαλοῦσαι τὴν ἐκ γῆς φαντασίαν ἀντὶ τῶν φύλλων, καὶ ξηράνασαι ἐαυτῶν τὸ σῶμα ὡς τὴν καλῆμην, ὑψώσασαι δὲ ἐαυτῶν τὸν λογισμὸν, δυνησόμεθα σπέρμα σωτηρίας γενῆσαι.

79. Ἐπικίνδυνον τὸν μὴ διὰ πρακτικῶ βίου ἀγθέντα, διδάσκειν ἐπιχειρεῖν. Ὅσπερ γὰρ ἄν, εἰ τις οἰκίαν ἔχων σαθρὰν, ξένους ὑποδεξάμενος, βλάψει τῆ πῶσει τοῦ οἰκημάτος· οὕτω καὶ οὗτοι, μὴ πρότερον ἐαυτοὺς ἀσφαλῶς οἰκοδομήσαντες, καὶ τοὺς προσελθόντας σὺν αὐτοῖς ἀπώλεσαν. Τοῖς μὲν γὰρ λόγους προεκαλέσαντο εἰς σωτηρίαν, τῆ δὲ τοῦ τρόπου κακίᾳ, τοὺς συλλεγέντας μῆλλον ἤδικησαν. Ἦν μὲν γὰρ ψυὴ τῶν λόγων ἔκθεσις εἰσις γραφαῖς διὰ χρωμάτων εὐαποπιῶν συνιστάσαις, ἁγίνας σμικρότατος χρόνος ἐδίπλωσεν ἀνέμων ῥιπαῖς καὶ ὑετῶν σταγόαι· τὴν δὲ ἐπρακτοῦν διδασκαλίαν οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν διαλύσαι δυνηθείη. Τὰ γὰρ στερεὰ τῆς ψυχῆς ἐκκαλύπτων ὁ λόγος, αἰώνιον ἔγαλαμα Χριστοῦ τοῖς πιστοῖς δωρεῖται.

80. Δέον οὖν καὶ ἡμᾶς μὴ ἐπιπολεῖν τῆς ψυχῆς κοιμῆσαι τὴν θεραπείαν, ἀλλ' ὀλην αὐτὴν δι' ὅλου κομιεῖν, μάλιστα τοῦ βέθους μὴ ἀμελοῦμεν. Τριχῶν ἐποησάμεθα τὴν ἀφαίρεσιν· συναφλωμεν καὶ τοὺς ἐν τῇ κεφαλῇ σκόληκας· μονάσαντες γὰρ οὗτοι, ἐπὶ κλειτὸν ἡμᾶς ἐδυνήσουσι. Τὸ μὲν γὰρ τρίχωμα ἡμῶν ἦν ὁ κατὰ τὸν βίον κόσμος, τιμαὶ, δόξαι, χρημάτων κτήσις, λαμπρὰ ἐσθῆτος στολά, λουτρῶν χρήσις, βρωμάτων ἀπολαύσις. Ταῦτα ἐδόξαμεν ἀποβάλλειν· ἀλλὰ τοὺς ψυχοφθόρους σκόληκας μῆλλον ἐξώσωμεν. Τίνας δὲ εἰσιν οὗτοι; καταλαλιὰ, ἐπιπορία, φιλαργυρία. Ἦ οὖν κεφαλὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· καὶ ἕως μὲν ἐν ταῖς ἕλαις τῶν κοσμικῶν πραγμάτων ἐσκέποντο τὰ θηρία, ἐδόκουν λανθάνειν· νῦν δὲ, γυμνωθέντα, πᾶσιν ἐστὶν ἐκδηλὰ· διὰ τοῦτο ἐν παρθένῳ ἢ ἐν μοναχῷ προφανῆ τυγχάνει καὶ τὰ εὐτελέστερα ἀμαρτήματα· ὡσπερ γὰρ ἐν καθαρῷ οἰκῆματι καταφανὲς πᾶσι γίνεται τὸ ὄφην θηρίον, καὶ βραχυτάτον τυγχάνη· ἐν δὲ τοῖς κοσμικοῖς ὡσπερ ἐν ἀκαθάρτοις σπηλαίοις ἐμφωλευόντα τὰ μέγιστα τῶν τοδῶν λανθάνει, ὑπὸ τῆς συνεχοῦς ἕλης καλυπτόμενα. Δέον οὖν ἐφ' ἡμῶν καθαίρειν τὸν οἶκον διηνεκῶς, καὶ περιβλέπασθαι μὴ τι τῶν ψυχοφθόρων ζωδίων παρεσθῆ ἢ ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ταμίαις· καὶ θυμῶν δὲ τοὺς τό-

78. Utriusque ceterum ordinis unus est Dominus. Nam sicut ex eodem frumento est palea et semen; ita ex eodem Deo sunt et qui in mundo bene vivunt, et qui monasticam amplexi sunt vitam. Et sane ambo sunt necessaria; folia quidem ad tutelam et usum seminis; fructus vero necesse est acquirere, quia ex eo cuncta nascuntur. (91.) Ceterum sicut non potest esse simul herba cum semine; ita fieri nequit ut, circumposita nobis mundi gloria, celestem fructum emittamus. Foliis porro delapsis, arefacto culmo, apta est ad messem spica. Nos itaque cum ceu folia, terrenum luxum abjecerimus, corpusque nostrum calami instar exsiccaverimus, nostramque cogitationem exereximus, tum poterimus salutis semen gignere.

79. Res est periculosa, cum is qui vita in actione posita institutus non est, docere aggreditur. Nam sicut si quis domum habens ruinosa, et hospites exceperit, perniciem illis per aedem ruinam avertit; sic et isti cum antea non semetipsos firmiter edificassent, eos qui accesserant secum perderunt. Etenim verbis ad salutem vocabant, morum autem nequitia eos qui collecti fuerant damno affecerunt. Nam simplex verborum expositio similis est picturis, quæ levibus vitiosisque coloribus constant, quas brevissimum tempus ventorum flatibus, imbrumque perfusio dissolvit. At doctrinam operibus confirmatam, ne totum quidem ævum dissolvere poterit. Nam solida animæ exculpens sermo, æternum Christi simulacrum fidelibus tribuit.

80. Quaniobrem debemus animæ curam suscipere, non perfunctoriam, non fucam; sed in tota illa exornanda totam ponere operam, non neglecta præsertim profunditate. Abscidimus comam; una auferamus et tinea capitis; nam si solæ relinquatur illæ, majorem nobis afferant dolorem. Casaries quippe nostra erat, sæcularis ornatus, honores, gloria, facultates, vestium splendidus amictus, balnearum usus, ciborum voluptas. Hæc videmur abdicasse; verum animæ perniciosas tineas abjicimus. Quenam illæ sunt? malæ cogitationes, obtretractio, perjurium, avaritia. Caput nostrum est anima. Sane quandiu in silvis rerum mundanarum feræ obtegebantur, latere videbantur: nunc autem deaudata, cunctis sunt apertæ et conspicuæ. Propterea in virgine vel in monacho evidentiâ sunt vel levissima peccata: quemadmodum in mundo domicilio, quodvis animal quavis tenuissimum omnium patet oculis; in mundanis autem **633** ceu in impuris immundisque speluncis etiam incubantia venatorum maxima latent densitate materiæ oblecta. (92) Oportet ergo nos domum assidue expurgare, et circumspicere, ne quid piam animæ noxiorum insectorum, ejusdem animæ

(91) Vit. PP. l. v, 8, 20.

(92) Vit. PP. l. v, 4, 42.

subeat penetralia. Loca itidem divino orationis incenso suffumigare. Sicut enim acriora pharmaca bestias exigunt venenatas; sic immundam cogitationem eicit oratio cum jejuniis.

81. Una porro animæ exitiosarum belluarum hæc est: decipi scilicet ab iis qui esse fatum asserunt. Quod etiam genesin vocant. Is est gravisinus diaboli stimulus. Et plerumque animabus studiosis, postquam in mente pestiferam phantasiâ excitari, evolat: at seguioribus dominatur hominibus. Nemo enim eorum qui cum virtute vitam transigunt, tenet admittite perniciosam vanamque ejusmodi doctrinam; Deum namque principium statuit omnis præteritii præsentisque boni: ac secundo loco propriam mentem ducem judicemque virtutis ac vitii constituit. Quotquot autem injuria vel segnitie passi sunt quæ non expectabant, illico accedunt ad hujusmodi dæmonem. Quomodo pueri relicto ordine, non ferentes parentum suorum institutionem sibi perutilem, aufugiunt, locaque adeunt deserta, ferisque ac barbaris adjunguntur dæmonibus. Nam erubescentes facinora suæ voluntati imputare, ea quæ non adsunt falso criminantur.

82. Præterea a divino numine sese abicientes sibi affirmant ex genesi seu nativitate voluptates obvenire: fornicantes quippe, furantes, avaritia laborantes, fraudulentis, pudore propter opera sua affecti, a veritate deflexerunt. Estque terminus eorum propositi, letifera desperatio. Quia necesse est ex his cogitationibus argumentisque Deum ab ipsis tolli de medio, prætereaque judicium. Ait enim: Si ita judicatum de me fuit ut scortator sim et avarus, superfluum est judicium. Justa siquidem ultio delicta spectat sponte admissa. Illud autem opus quod ceu ex quodam principio pendens, involuntarium est, insontem reddit auctorem. Adeo ut hinc tollatur judicium.

83. Quomodo etiam divinitas ab eis exigatur, audiendum est. Eam quippe dicent, aut primam aut secundam, aut una semper existentem cum eo quod inaniter admittunt. Si Deum fassi fuerint primas tenere, necessario sequetur omnia per ipsum facta esse; etenim ipse in omnibus est: quomolrem et ipse est dominus fati. Quod si fraudulentus et scortator est ex genesi seu nativitate, necesse est per medium genesis Deum esse mali causam; quod absurdum est. Sin affirmant divinitatem secundas tenere; consequitur eam esse primo subditam. Et quidquid optaverit quod præest, id necessario exsequetur quod consequitur: rursusque apud illos Deus erit auctor malorum, quod nefas dictu est. Quod si coæternam illud esse voluerit, omnino pugnant inter ea ipsa concitabunt, quæ scilicet habeant contrarias naturas. His ergo rationibus quasi sum-

πὺς τῷ θεῷ θυμῷματι τῆς προσευχῆς. Ὅσπερ γὰρ τὰ ἰοβόλα ζῷα τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἀπελάττει, οὕτως λογισμῶν βυπαρῶν εὐχὴ μετὰ νηστείας ἐκδιώκει.

81. Ἐν ἐκ τῶν ψυχροφθῶρων ἐστὶ θηρίων καὶ τὸ ὑποσυρῆται παρὰ τῶν λεγόντων εἶναι εἰμαρμένην, ἥνπερ καὶ γένεσιν καλοῦσι. Κέντηρον δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τοῦ διαβόλου δεινότερον. Καὶ ταῖς μὲν σπουδαίαις ψυχαῖς πόλλάκις κατὰ νοῦν μόνον φαντασίαν λοιμικὴν κινήσων, ἀφίπταται· τῶν δὲ ἀμελεσιτέρων καὶ δεσπόζει. Οὐδέτις γὰρ τῶν κατ' ἀρετὴν βιωσάντων ἐμπιστεύει ἢ παραδέχεται τὸ φρενοβλαβὲς καὶ μάταιον τοῦτο φρόνημα· θεὸν γὰρ ἀρχὴν πάντων τίθειαι τῶν γενομένων καὶ γινόμενων ἀγαθῶν· καὶ δευτέρον τὴν εὐκλείαν γνώμην ἡγεμόνα καὶ κριτὴν καθίστησιν ἀρετῆς τε καὶ κακίας. Ὅσοι ἐκ ἐξ ἀβουλίας τὰ ἐκ βεβουλίαις πεπύθασιν, εὐθὺς ἐκείνῳ τῷ δαιμονίῳ προσέρχονται. Ὅσπερ γὰρ παῖδες λεπτοκατοῦντες καὶ μὴ φέροντες τὴν τῶν γονέων πρὸς ἑφέλειαν παιδεύσιν, ἀποφορῶντες, τοὺς ἐρήμους καταλαμβάνουσι τόποις, καὶ ἀγροῖς καὶ μαρμαρῶδεσι (92) συνάπτονται ἀθέμιον· αἰδοῦμενοι γὰρ τὴν γνώμην τῆν αἰτίαν τῆσάντων παρ' αὐτοῖς πραττομένων, συκοφαντοῦσι τὰ μὴ παρόντα.

82. Ἐτι γὲν μὴ καὶ τοῦ θεοῦ ἐαυτοῦς ἀποσπᾶμενοι, ἐκ τῆς γενέσεως αὐτοῦ φάσκουσι κατὰ ἥθονην προγενέσθαι. Πορνεύοντες γὰρ καὶ κλέπτοντες, φιλαργυρίαν τε νοσοῦντες καὶ δολοφροσύνην, αἰδοῦμενοι τὰς σφῶν αὐτῶν πράξεις, ἐξέκλιναν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Τὰ γὰρ τέλῃς αὐτῶν τοῦ σκοποῦ ἡ ὀλεσθροφῶρος αὐτοῦ ἐστὶν ἀπόγνωσις. Ἀνάγκη γὰρ ἐκ τούτων τῶν λογισμῶν ἀναρῖσθαι παρ' αὐτῶν τὸν θεόν, καὶ προσεῖτι τὴν κρίσιν. Φοβῶ γὰρ, ὡς ἐλ τοῦτό μοι κέρηται, πορνεύειν ἢ πλεονεκτεῖν, περὶ τῆς ἡ κρίσις. Ἡ μὲν γὰρ δικαία τιμωρία ἐκουσίων ἐστὶ πηαισμάτων· ἡ δὲ ὡς ἐκ τινος ἀρχῆς ἀκουσία πρῆξις ἀνάτιον ποιεῖται τὸν δρᾶσαντα· καὶ ἐκ τούτου ἀναρῖται μὲν ἡ κρίσις.

83. Πῶς δὲ καὶ τὸ θεῖον παρ' αὐτοῖς ἐκβάλλεται, ἀκουστέον. Φῆσονται γὰρ αὐτὸ ἢ πρῶτον, ἢ δευτέρον, ἢ ἀεὶ συνὴ τῇ αὐτῶν ματαιότητι. Εἰ μὲν οὖν πρωτεύειν εἴπωσι τὸν θεόν, ἀνάγκη ἀκούσθησιν πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν πᾶσιν· οὐκ οὖν αὐτὸς τῆς εἰμαρμένης κύριος. Εἰ δὲ πλεονέκτης, ἡ πορνοκόπος ἐκ τῆς γενέσεως, ἀναγκαῖον διὰ μέσου τῆς γενέσεως τὸν θεόν αἴτιον τῆς κακίας ὑπάργχειν· ὅπερ ἀποπον. Εἰ δὲ δευτέρον αὐτὸ πάλιν φῆσουσιν, εἰκὸς αὐτὸ ὑπόδουλον γενέσθαι τῷ πρῶτῳ· καὶ ὅπερ βούλεται τὸ ἡγούμενον, τοῦτῳ ἀναγκαῖως ἀκλουθῆσαι τὸ ἐπόμενον· καὶ πάλιν τῶν κακῶν παρ' αὐτοῦ αἴτιος ὁ θεός· ὅπερ ἀθέμιτον. Εἰ δὲ καὶ συναῖθον αὐτὸ ἐθέλουσιν εἶναι, πάντως μάχη πρὸς ἐαυτὰ κινήσουσιν ἐναντίας ἔχοντα φύσεις. Ἐκ τούτων οὖν τῶν λογισμῶν, ὡς ἐν παραλάφῳ ἀνήρηται αὐτῶν ἡ ματαία ὑπόνοια. Περὶ τούτων εἰρηγεν ἡ Γραφή, ὡς φησιν· Ἐπερ ἄρρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ

(92) Βαββαρῶδεσι Col.



ἔστι θεός· καὶ, *Εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν ἀνομίαι.* A motum confutatur vana illorum sententia. De quibus hæc loquitur Scriptura : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus* 10; et : *Iniquitatem in excelsis locuti sunt* 11.

84. Καὶ προσαίρονται δὲ ἑαυτοῖς προβάσεις ἐν ἀμαρτίαις. Ἀκρωτηριάζουσι γὰρ τὰς Γραφάς, τυφλωθέντες, ἕξ αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην αὐτῶν πληροφροῦν βουλόμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὸν ἑαυτῶν ἴον ἐξεμῖν πεύρωμενοι, ἐκδιείδονται· φησὶ γὰρ, ὡς *Τοῦ δὲ Χριστοῦ ἡ γένεσις οὕτως ἦν.* Τὴν γέννησιν γὰρ αὐτοῦ γένεσιν ἡ θεία Γραφή ὠνόμασεν. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸ πρὸς ἀνθρώπους αὐτῶν οἰκονομικῶς γενέσθαι ἀκολουθῶς γένεσις ὠνόμασται. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀστέρος τι φεουδολογοῦσι, κάκιζ πάλιν τὴν ἑνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν μανθανέτωσαν. Εἰς ἡμῖν ἀσθηρ φωτισθέντατος κήρυξ γέγονε τῆς ἀληθείας· ἡ δὲ ἐκείνων ματαία γνώμη πολλοὺς παρεστέρει εἰς θῆραν ἀνθρωπίνης γενέσεως. Καὶ ἐκ τούτου εἰδείται, ὡς πανταχοῦ καυτῆ ἀντικεῖται ἡ κακία. Καὶ τὸν Ἰσοῖαν δὲ εἰς μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν ἀνομιᾶς καλῶσι. Φάσκουσι γὰρ αὐτὸν εἰρηκῆναι τὸ Κύριος ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κίλλων κακά. Ἡ μὲν οὖν εἰρήνη παρὰ πᾶσιν ὠμολογῆται εἰς Θεοῦ ἔργον τυγχάνουσα· ἡ δὲ κακία παρ' αὐτοῖς μὲν ἀληθῶς πολιτεύεται, κακία τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσα· παρὰ δὲ ἡμῖν ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννηθεῖσα κακία ὠφελιμωτάτη ἐστὶ. Πρὸς γὰρ σωτηρίαν ψυχῆς καὶ παιδείαν σωμάτων γίνονται λιμοὶ καὶ ἀνομιεῖαι, νόσοι τε καὶ πέναι, καὶ ἄλλαι τινὲς περιστάσεις. Τὰ γὰρ σωτήρια φάρμακα, ἃ ἐκείνοι κακίαν ψυχῆς καὶ κακὰ οὐκ ἀληθῶς ὑπένοιον, ταῦτα πρὸς ἐπιστροφήν ἡμῖν παρὰ τοῦ κρείττονος προσφέρεται : *Τίς γὰρ ἔσται υἱὸς ἃν οὐ παιδεύει ὁ πατήρ;* Ἔτι δὲ καὶ τὸ, *Οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ αἱ ὀδοὶ αὐτοῦ,* πάλιν ὁμοίως προσφέρουσι εἰς τὴν ἴδιαν καταστροφήν· ὀδοὺς γὰρ μὴ ἔχοντες, ἐξηγυμᾶσι βούλονται. Ὅσον οὐκ ἔχει πλεονεξία, γαστριμαργία, πορνεία· ἀνυπόστατα γὰρ ταῦτα, καθ' ἑαυτὰ μὴ ὄντα. Ταῦτα γὰρ ἐκείνοι ὀδοὺς εἰώθεσαν λέγειν. Ὁδοὺς δὲ ἡμῖν ἡ Γραφή λέγει τὰς κοινὰς πᾶσι, τὴν τε ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Ἀληθῶς γὰρ πορεύεται εἰς τῆς τε ἐναυθὰ εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τούτων μεταστάσεως.

85. Πάντα οὖν ποιῶσιν οἱ κακοβαίμονες, ὥστε τοῦ αὐτέξουστον ἑαυτοῖς ἀπάσασθαι· καὶ ταύτην σπουδὴν κίβηται τοῦ ἀντικαταλλάξαι τῆς ἐλευθερίας τὴν δουλείαν. Καὶ γὰρ τοῦτο τῆς κακίας ἔργον, τὸ πάντοτε τοῖς χεῖροσιν ἑαυτὴν συγκαθίλασθαι· ἑαυτῶν γὰρ γίνονται μάρτυρες, ὡς τῇ κακίᾳ ἑαυτοῦς πεπρακότες. Καὶ τοῦτο οὖν τοῦ διαβόλου τὸ ἀπατηλὸν τέχνησμά· τὰς γὰρ ἀμελεῖς ψυχὰς διὰ τῆς κακοδοξίας κάτω κεκυρῆναι παρασκευάσει, μὴ συγχωρῶν αὐτὰς ἀναστήσει πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ὅσπερ γὰρ ναῦς ἐκτὸς πηδαλίων πλεύουσα ἀεὶ χερμαδίεται, οὕτως τοῖσιν πάντοτε ὁ κίνδυνος ἐπιπέει· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν σωτήριον λιμένα ὁρμίζεται δύναται, τὸν κυβερνῶντα Κύριον καταλιπόντες. Καὶ τὰς μὲν ἐκδιδομένους αὐτῷ ψυχὰς οὕτως πλανᾷ. Πολλὰκις δὲ καὶ τὰς

84. Quinctiam sibi comminiscuntur excusationes in peccatis. Detruncant enim Scripturas, cæcutientes, ea mente ut ex illis pravam suam doctrinam comprobent. Et primo quidem ex Evangelio conantur evomere suum virus. Ait enim : *Jesu Christi autem generatio sic erat* 12. Generationem ejus generis divina Scriptura nominavit. Insuperque, quod ipse per œconomiam ad homines accesserit, consequenter nomen tribuit generationis. Quod si aliquid etiam de stella mentiti fuerint, inde rursus discant gloriosum ejus adventum. Unica nobis stella lucidissima 634 præco exstitit veritas : illorum autem vana doctrina multas introducit ad hominum captandam observandamque genesim. Atque hinc ostensum est, ubique malitiam sibi ipsi adversari. Isaiam quoque in testimonium amentie suæ vocant. Quem aliquid dixisse : *Dominus faciens pacem, et creans mala* 13. Pacem certe opus esse Dei nemo non fatetur : malitia vero apud ipsos revera versatur, malitia videlicet anime. Nobis autem ea quæ ex Deo procedit malitia, utilissima est. Nam ob salutem anime corporisque castigationem oriuntur fames, siccitas, morbi ac paupertas, aliaque nonnullæ calamitates. Salutaria enim remedia, quæ illi malum et perniciem anime esse opinati sunt, hæc ad conversionem nobis infliguntur a Deo : *Quis enim filius, quem non corripit pater* 14? Illudque præterea : *Non sunt in homine rite ejus* 15, pari modo ad propriam eversionem profertur ; scilicet vias cum non habeant, vias volunt investigare : viam non habet avaritia, aut gula, neque fornicatio. Illa namque cum per se non sint, subsistentia carent. Quæ tamen illi vias dicere consueverunt. At vero Scriptura duas esse omnibus communes vias dicit, vitam et mortem. Vere siquidem itinera sunt, introitus in hunc mundum, et transmirationis ex his sensibilibus.

85. Nihil itaque non faciunt infelices illi, ut Mœrum a se abijciant arbitrium : atque in hoc curam studiumque ponunt, ut libertatem cum servitute commutent. Etenim hoc est malitiæ opus, ut semper seipsam pertrahat ad pejora. Ipsique adversum se testes evadent, quod sese malitiæ vendiderint. Estque illud diaboli artificium quo decipiat : segnes quippe animas per pravam doctrinam deorsum propendere compellit ; nec sinat eas sursum erigi ad agnitionem veritatis. Quemadmodum enim navis sine gubernaculo navigans, tempestatibus semper agitur ; ita illis undequaque quæ periculorum ventis instat : neque enim possunt ad salutarem portum appellere, quando gubernatorem Dominum reliquerunt. Sicque hostis ani-

10 Psal. XIII, 1. 11 Psal. LXXII, 8. 12 Matth. I, 18. 13 Isai. XLV, 7. 14 Hebr. XII, 7. 15 Jerem. X, 25.

mas ipsi deditas decipit. Saepe etiam per haec animabus virtutum studiosis insidiatur, hoc curans ut bonum earum cursum intercipiat. Animo namque suggerit, quod bene felicitique agamus, id ex astrorum motu provenire. Hanc autem cogitationem iis immittit adversarius, qui ex seculari sapientia conversi sunt ad vitam monasticam. Nam cum in malis solers sit diabolus, juxta hominum indolem laqueos subjicit. Quibusdam enim assidue instat per desperationis tentationem; alios per vanæ gloriæ cupidinem trahit, alios per pecuniæ cupiditatem obruit. Atque instar lethiferi medici hominibus venenata offert medicamenta. Atque hunc quidem ex jecore occidit, offerens illi cupiditatis toxicum: alium in corde vulnerat, animum ejus ad iram concitans: quorundam vero principem animi partem obtundit, aut ignorantia involvens, aut per curiositatem evertens.

86. Quosdam igitur per ineptas et absurdas quaestiones subornavit. Nam, cum vellent de Deo illiusque natura disceptare, naufragium fecerunt. Cum enim vitam actionis studiosam non congruenter inirent, ad contemplationem prosilierunt, ac vertigine correpti conciderunt. Quodque primum ordine est non assecuti, a secundo aberrarunt. Quemadmodum qui litteram A edocentur, primo ejus figuram considerant, secundo nomen discent, et sic numerum, posteaque accentus. Si ergo in primo elemento tanta opus est exercitatione, mora et arte; quanto magis debet tempus et labor praëire, ad contemplandam ineffabilem Creatoris qui proponitur gloriam? At ne quis superbe adeat **635** divinatorum comprehensionem, ex disciplinis secularibus eo profectus. Is namque se decipit, illusus a demone. Ait enim Psalmista: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* 44. Dominus quoque in Evangelio sic loquitur: *Sinite pueros venire ad me: talium est enim regnum caelorum* 47. Et alio loco: *Nisi, inquit, efficiamini sicut parvuli isti, non intrabitis in regnum caelorum* 48. His eruditus fuisti propter mundum; stultus fias propter Deum: evelle vetera, ut plantes nova. Dirue ruinosam fundamenta, ut adamantinam Domini basin substituas; ut tu, quemadmodum Apostolus, edificeris supra firmam petram.

87. Neque vero contentiosum esse oportet: ne ob affluentem loquendi facultatem multum temporis inasume. Nam per intempestivam garrulitatem laedere te potest diabolus. Multis instructus laqueis est utpote peritissimus venator. Et quidem passerculis, minimas parat tendiculas: majoribus autem avibus, fortiores adornat laqueos. Atrox lethiferque laqueus est, ginesi habere fidem. Fugienda quæ eo spectat cogitatio. Sed persuadet te per res ipsas et per eventum praesentiam? At conjecturalis est ratio, in-

σπουδαίας παρφυρίζεται διὰ τούτων ὁ ἐχθρὸς, τὸν ἀγαθὸν αὐτῶν ἔργων ἐκαίει βουλόμενος. Κατ' ἐνοίαν γὰρ ἐμβάλλει, ὡς καὶ τὸ εὖ πράττειν παρὰ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρῶν γίνεται. Τούτων δὲ τὸν λογισμὸν ὁ ἐναντίος προσάγει τοῖς ἐξ σφίσις κοσμικῆς ἐπὶ τὸν μόνηρον βίον τραπέζαι· φρόνησις γὰρ ἐν τοῖς κακοῖς τυγχάνων ὁ διάβολος, πρὸς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων τὰς παγίδας ὑποτίθει. Τοῖς μὲν γὰρ διὰ τῆς ἀπογνώσεως ἐνδεδεγμένῃ· τινὰς δὲ διὰ τῆς κενοδοξίας καθέλικται, καὶ ἑτέροις διὰ τῆς φιλοχρηματίας κατορύττει. Ὅσπερ γὰρ θανατηφόρος ἰατρός προσάγει τοῖς ἀνθρώποις τὰ δηλητήρια· καὶ τὸν μὲν ἐκ τοῦ ἤπατος ἀναίρει, προσάγων αὐτῷ τὸ τῆς ἐπιθυμίας τοξικόν· ἄλλον δὲ καρδιόστρωτον ποιεῖ, τὸν θυμὸν αὐτοῦ πρὸς ὀργὴν ἐξάπτων· τινῶν δὲ καὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἀμβλύνει δύναμιν, ἢ ἀγνοία αὐτοῦς περιβάλλων, ἢ διὰ περιεργίας αὐτοῦς στρεβλῶν.

86. Τινὰς οὖν ἐξ ἐκρήσεων οὐκ ὀρθῶν παρέτρεξε. Περὶ γὰρ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ οὐσίας διαλαβὴν θελήσαντες, ἐναντήσαν. Τὸν γὰρ πρακτικὸν βίον ἀκολούθως μὴ ἠμχοήσαντες, πρὸς θεωρίαν ὤρμησαν, καὶ διγυγιάσαντες πεπτώκασι. Τοῦ γὰρ πρώτου ὡς πρὸς τὴν τάξιν μὴ ἐπιλαβόμενοι, τοῦ δευτέρου ἠστέχησαν. Ὅσπερ γὰρ οἱ τῶ ἀπλα στοιχείῳ ἐντυγχάνοντες, πρώτον αὐτοῦ τὸ σχῆμα ὀρώσι, καὶ δεῦτερον τὸ ἔνομα διδάσκονται, καὶ οὕτως τὸν ἀριθμὸν μετῶνοσι, καὶ τὸ τελευταῖον τοὺς τόνους παραλαμβάνουσι. Εἰ οὖν ἐπὶ τοῦ πρώτου στοιχείου τοιαύτην χρεῖα τριβῆς καὶ τέχνης, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀμμομοργου ὀφείλει πόνος καὶ χρόνος προηγησθαι εἰς τὴν τοῦ ἀξιουμένου θεωρίαν τῆς ἀνεκπράστου δόξης; ἀλλὰ μὴ τις γαυριάται πρὸς κατάληξιν τῶν θεῶν ἐκ τῶν ἐξῶθεν μαθημάτων ὀρμώμενος. Φρεναπατῆ γὰρ εαυτὸν ὁ τοιοῦτος, ὑπὸ τοῦ δαίμονος φανατίζμενος. Φησὶ γὰρ ὁ Ὑμνωδός· Ἐκ τοῦ στόματος ἠηπίων καὶ θηλαζόντων καθήρσις αἵνον. Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ· Ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρὸς μετῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἀλλαχού φησιν· Ἐάν μὴ γένηθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ταῦτα ἐπαίδευθης διὰ τὸν κόσμον· μωρὸς γενεὸς διὰ τὸν Θεόν· Ἐκκοφὸν τὰ παλαῖα, ἵνα νέα φητεύσῃς· τοὺς σθεροὺς θεμελίους κάθειλε, ἵνα τὴν ἀδαμάντινον τοῦ Κυρίου βῆσιν ἐπιθῆς· ἵνα καὶ σὺ ὡς Ἄπόστολος ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν οικοδομηθῆς.

87. Οὐ δεῖ οὖν φιλόκεινον εἶναι· διὰ τὴν πολυλογίαν μὴ πολλὰ ἀσχοληθῆς. Καὶ γὰρ διὰ τῆς ἀκαίρου φλυαρίας δύναται βλάπτειν ὁ διάβολος. Πολλὰς γὰρ ἔχει παγίδας, καὶ δεινὸς ἐστὶ θηρευτῆς· καὶ τοῖς μὲν βραχυτάτοις στροβίλοις μικρὰ τίθει σκάνδαλα· τοῖς δὲ μεγάλους ὀρέους ἰσχυροὺς εἰς τρεπίκει τοὺς βρόχους. Βαρὺς καὶ θανατηφόρος ἐστὶ βρόχος τὸ πιστεύειν εἶναι γένεσιν. Θεωκταῖος ὁ πρὸς τοῦτο λογισμός. Ἄλλὰ πέθει σε διὰ πραγμάτων καὶ προγνώσεων; Σωχατικὸς ὁ τρόπος· ἀβάβαιος ἢ γνώμη.

44 Psal. viii, 3. 47 Luc. xviii, 16. 48 Matth. xviii, 3.

Ἰδὲ γὰρ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα· ὡσπερ γὰρ τοῖς ἰδιώταις καὶ τοῖς ναυτιλοῦσι ἐκ τῆς τῶν νεφῶν ἰδιότητός ἐστι τις ἀμυδρὰ γνῶσις ὄψεσιν ἢ ὕδατων· οὕτως τούτους ἐκ δαιμόνων ἢ σαβρᾶ πρῆγματος. Καὶ γοῦν τινὰ καὶ αὐτοὶ λέγουσιν στοχαστικῶς, ὡς καὶ οἱ ἐγγαστριμυθοὶ· καὶ τοῦτο δ' ἐν αὐτῶν μᾶλλον διασκεδάσαι δυνήσεται τὴν φαύλην διάνοιαν· εἰ γὰρ ἐκ δαιμόνων αἱ στοχαστικαὶ αὐταὶ ψευδολογίαι συνέστησαν, ματαία τῶν φηριζόντων ἢ τέχνη.

88. Εἰ δὲ ἐπὶ πλεῖον ἐνδεδεχεῖ περὶ αὐτῶν δικαιο-  
 λογούμενος ὁ ἔχθρος, ἐκ τούτου αὐτὸν ἐλέγξεις, ἐκ τοῦ  
 ἄλλοτε ἄλλοις λογιμοῖς τῆ ψυχῆ πολυμενῆ. Τὸ γὰρ  
 ἄστατον ἀθέβαιον· τὸ δὲ ἀδέσβαιον ἀπωλείας ἔγγυς.  
 Οὐδὲ γὰρ τῆ πρώτῃ αὐτοῦ κακίᾳ ἐπαρκεῖται ὁ διά-  
 βολος· ἀλλὰ γε καὶ αὐτοματισμὸν ὑποβάλλει τῆ ψυχῆ·  
 καὶ ἄνθος φύσεως τὸν ἠγεμόνα ἡμῶν νοῦν ὑπογρί-  
 φει· καὶ οἷ, διαλυομένου τοῦ σώματος, συμφθίρεται  
 καὶ ἡ ψυχὴ. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα ὑποβάλλει πρὸς τὸ  
 ἀμείλιχον τὴν ψυχὴν διαφθεῖραι. Ἄλλὰ προσηγορι-  
 κῶν τούτων τῶν σκυιδῶν φαντασμάτων, μὴ ὡς ἀλη-  
 θέσιν αὐτοῖς συνθώμεθα. Ταῦτα γὰρ αὐτῶν τὴν κα-  
 κίαν δεκτικῶν, ἄλλοτε ἄλλως προσερχόμενα, καὶ  
 μετῆ ὀφθαλμοῦ ἀριεπτάμενα. Καὶ γοῦν οὐδὲ τινα θεοῦ  
 δόλον κατ' ἀρετὴν βιούντα, ὅστις, καθεδρεύμενος ἐν  
 τῷ κέλλῳ, ἐπετῆρει τῶν λογισμῶν τὰς παρεισ-  
 αγωγὰς, καὶ ἐμέτρηει ποῖος πρῶτος, καὶ ποῖος δεύτε-  
 ρος, καὶ ἕκαστος αὐτῶν πόσον χρόνον κατέχει· καὶ  
 ἐὺστέρησεν ἢ προέφρασεν τῆς παρελθούσης ἡμέρας·  
 οὕτως ἀκριβῶς ἠπιστάτω τὴν τε τοῦ θεοῦ χάριν καὶ  
 τὴν οἰκείαν καρτερίαν τε καὶ δύναμιν· ἔτι γε μὴ  
 καὶ τὴν τοῦ ἔχθρου καθαρῶσιν.

89. Δεόν οὖν ἡμᾶς τούτους τοὺς κανόνας ὑποδεξά-  
 μένας φυλάττειν. Εἰ γὰρ οἱ ἐμπορευόμενοι τὰς προ-  
 κείρους πραγματείας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ζυγοστα-  
 τοῦσι τὰ κέρδη· καὶ ἀσμένως μὲν τὰ πλείονα ὑποδέ-  
 χονται, πρὸς δὲ τὰς ζημίας ἀπεχθάνονται· πολὺ πλεον  
 τούτων ἀγροπνεῖν προσήκει τοὺς τὸν ἀληθινὸν θη-  
 σαυρὸν ἐμπορευομένους· καὶ τῶν μὲν πλείονων ἀγα-  
 θῶν ἐπίεσθαι· εἰ δὲ καὶ μικρὰ τις κλοπὴ τοῦ ἔχθρου  
 γένοιτο, βαρῶς μὲν φέρειν διὰ τὸ κρίνεσθαι, ἀλλ' οὐ  
 μὴν ἀποικιῶσκειν ἑαυτοῦς, καὶ πάντα ῥίπτειν διὰ  
 τὸ ἀκούσιον πταίσμα. Ἐχεις τὰ ἐνενηκοντα ἐννέα  
 πρόβατα, ζητεῖ καὶ τὸ ἀπολιώδες. Μὴ πτοηθῆς διὰ τὸ  
 εἶναι, μὴ ἀποφύγῃς τὸν Δεσπότην, καὶ ὁ αἰμοδόρος διά-  
 βολος πᾶσαν σου τὴν ἀγέλην τῶν πρόβατων αἰχμαλω-  
 τίσας ἀπολέσει. Μὴ οὖν λειποτακτησῆς διὰ τὸ ἐν-  
 ἀγαθὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Δεσπότης· φησὶ γὰρ διὰ τοῦ  
 Ψαλμῶδου, ὡς Ἐὰν πέσῃ, οὐ καταβύμυχθήσεται·  
 οἷ ἐπιστηριζεῖ Κύριος χεῖρα αὐτοῦ.

90. Ὅσα γὰρ εἰς πράξιμην ἢ κερδάνωμεν ἐναυθα,  
 μικρὰ ἠησώμεθα πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα πλοῦ-  
 τον· Ἐν γὰρ τῇ γῆ ταῦτ' ὡς ἐν δευτέρᾳ μητρῴᾳ  
 κοιλίᾳ τυγχάνομεν. Ὅσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τοῖς  
 μυχοῖς οὐ τοιαύτην ζωὴν εἰχομεν· οὕτε γὰρ τῶν  
 τοιούτων στερεμῶν προφῶν ἀπελαύομεν ἐν ἐκείνῳ

A firma cognitio. Neque enim necessario eveniunt quæ  
 ab eis prædicuntur. Nam sicut popularibus et nau-  
 tibus, ex nubium proprietate, quædam inest obscura  
 ventorum et pluviarum notitia; ita et illis fallax ex  
 dæmonibus præsentia. Et vero quædam illi per  
 conjecturam proferunt; quemadmodum quædam et ventri-  
 loqui: quod sane ipsum validius potuerit pravam  
 eorum opinionem dissipare. Nam si a dæmonibus  
 conjecturalia hæc mendacia, vana est ars nativita-  
 tem supputantium.

88. Quod si adhuc perseveret inimicus eandem  
 causam propugnare, ex hoc eum mendacii convin-  
 ces, quod modo illis uoxo aliis cogitationibus im-  
 pugnet animam. Instabile quidvis infirmum est:  
 infirmum autem est proximum interitui. Neque  
 enim satis diabolo est prima sua malitia; sed etiam  
 fortunatum rerum eventum animæ suggerit; ani-  
 mumque rectorem nostrum definit, florem nature:  
 docetque dissolutio corpore, animum simul cor-  
 rumpi. Hæc autem omnia subjicit, ut ex socordia  
 animam deducat in perniciem. Sed accedentibus  
 caliginosis hujusmodi phantasis, ut illis quasi veris  
 assentiamur. Ipsa quippe suam prædat malignita-  
 tem, nunc illo, mox alio modo accidentia, et ictu  
 oculi avolantia. Novit aliquem Dei servum, virtu-  
 tisque studiosum, qui cum sederet in cellula, cogi-  
 tationem aditus observabat, ac secum reputabat  
 quid primum, quid secundum esset, et quantum  
 temporis unumquodque ipsorum perseveraret: ac  
 si tardius citiusve quam pridie accederet. Ita ac-  
 curate noverat cum gratiam Dei, tum propriam  
 perseverantiam et fortitudinem, atque ad hæc ini-  
 mici eversionem.

89. Par est ergo nos eas acceptas regulas obser-  
 vare. Nam si qui rerum temporalium mercaturam  
 exercent, quotidie lucra considerant, libenter plura  
 recipiunt, damna aversantur: multo magis con-  
 venit eos vigilare qui veri thesauri negotiationem  
 exercent; pluraque bona appetere. Quod si parvum  
 inimici furtum contigerit, graviter quidem ferre  
 judicium subeundi causa, nec tamen despondere ani-  
 mum, neque cuncta propter involuntarium lapsum  
 projicere. Habes nonaginta novem oves, quare il-  
 lam quæ periit: ne unius amissionis consterneris,  
 neque fugias a facie Domini, ne sanguinarius dia-  
 bolus totum actiuorum tuarum gregem, in captivi-  
 tum deductum disperdat. Noli itaque unius causa  
 locum amittere tuum. Bovus est Dominus qui per  
 Psalmistam ait: Cum ceciderit non collidetur, quia  
 Dominus supponit manum suam.

636 90. Quæcumque hic negotiati aut lucrati  
 fuerimus, parvi momenti reputemus, si cum fu-  
 turis æternis opibus comparentur. In hac quippe  
 terra, velut in secundo utero materno consistimus.  
 Quemadmodum enim in claustris maternis, non  
 huic similem agimus vitam, neque enim illic ita

<sup>90</sup> Psal. xxxvi, 24.

solidis cibis ut nunc stimur. Non eodem ibi modo operari licebat, quo in hac vita; solaris quippe lucis omnisque splendoris expertes eramus. Sicut ergo in claustris bujusemodi versantes, multis praesentis vitae rebus destituehamur; ita et in hoc mundo defraudamur longe potiori magnificentia regni caelorum. Periculum fecimus alimentorum hujus vitae, divina jam expectamus. Praesenti lumine potiti sumus; solem justitiae nunc exoptemus; supernam Jerusalem, pro civitate matreque nostra habeamus; patrem vero nostrum vocemus Deum. Illic vivamus temperanter, ut vitam aeternam consequamur.

91. Quemadmodum enim infantes in matrice constituti, ad majorem perfectionem ex tenui cibo atque vita deducti, per illa ad majorem vegetioremque incolunitatis conditionem feruntur; ita etiam justi ex saeculari instituto ad iter caelestis seducuntur, sicut scriptum est: *Ibunt de virtute in virtute* 92. Peccatores autem, velut fetus uteri qui in matrice intereunt, ex tenebris in tenebras transferuntur. In terra namque morti traduntur, multitudine peccatorum obruti. Postquam autem fuerint ex hac vita dejecti, in obscuriora et tartarea loca detruuntur. (93) Ter in vita nascimur. Prima generatio est ex sinu materno exiit, cum a terra in terram agimur; reliquam autem due, ex terra nos evehunt in caelum; quarum altera per gratiam est, quae per divinam nobis lavacrum accedit: hanc quippe jure regenerationem appellamus. Tertia autem ex poenitentia nobis et bonis operibus contingit. Atque in hac postrema nunc versamur.

92. Debemus itaque, postquam ad verum sponsum accessimus, decentius ornari. Ad nostram sit edificationem nuptiarum hujus saeculi spectaculum. Nam si puellae viro conjunctae qui illarum facile specie capi possit, tantam nihilominus adhibent curam, in balneis, unguentis, reliquisque varii generis ornatibus, quia his se venustiores amabilioreque fore putant; si tanta iis quae corporis cultui deditae sunt inest ostentationis cupiditas: quanto magis decet nos caelesti Sponso desponsatas, eas exsuperare, atque laboriosa exercitatione ablucere sordes peccatorum, indumenta corporalia commutare cum spiritualibus. Corpus illae terrenis saecularibusque floribus exornant: nos animam virtutibus concinnemus lapidumque pretiosorum loco capiti circumponamus triplicem coronam, fidem, spem et charitatem. Collum autem pretioso nonilli circumdemus humilitate; zonae loco, temperantia cingamur; magnificus sit nobis linteorum amictus, spontanea paupertas; in eandem apponantur quae non corrumpuntur obsonia, preces et psalmi. Verum, ut ait Apostolus, ne solum linguam moveas, sed etiam spiritu intellige

τοῖς χειροῖς ὡς νῦν· οὐτε μὴν οὕτως ἐνεργεῖς ἰδυνάμεια ὡς ἐνταῦθα· καὶ γὰρ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς καὶ πάσης αὐγῆς ἐκτὸς ὑπὸρχομεν· ὥστερ οὖν ἐν ἐκείνοις τοῖς ταμείοις ὄσαι, πολλῶν τῶν ἐνταῦθα ἐλειπόμεθα· οὕτως καὶ ἐν τῷ νῦν κόσμῳ πλεονεκτοῦμεθα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ἐλθέμεν παῖραν τῶν ἐνταῦθα τροφῶν, τὸν θείον θρηψόμεν. Ἀπικλούμεν τὸ ἐνταῦθα φωτὸς, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ποθήσωμεν. Τῆν ἀνω Ἱερουσαλήμ ἡγήσωμεθα ἑαυτῶν πόλιν τε καὶ μητέρα· πατέρα δὲ τὸν θεὸν καλέσωμεν ἑαυτῶν. Ζήσωμεν ἐνταῦθα σωφρόνως, ἵνα τῆς αἰωνίου ζωῆς, τύχωμεν.

91. Ὅστερ γὰρ τὰ ἐν μήτρᾳ βρέφη, τελευτῶντα ἐξ ἐλάττωνος τροφῆς τε καὶ ζωῆς, διὰ τούτου καὶ πρὸς τὴν μείζονα φέρονται σωτηρίαν· οὕτως καὶ οἱ δίκαιοι ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαγωγῆς πρὸς τὴν ἀνω πορείαν ἀναχωροῦσι κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκ δυνάμειος εἰς δύνανται. Οἱ γὰρ ἀμαρτωλοὶ, ὥστερ τὰ κατὰ γαστρός ἐμβρυα ἐν τῇ μήτρᾳ τελευτήσαντα, ἐκ σκότους ἔκβη παραδίδονται. Καὶ γὰρ ἐν τῇ γῆ νεκροῦνται· τῷ πλῆθει τῶν ἀμαρτημάτων κεκαλυμμένοι· καὶ ἀπαχθέντες διὰ τοῦ βίου, εἰς ἀγαυοὺς καὶ ταρταρώδεις τόπους καταφέρονται. Τρίτον τῷ βίῳ τικτόμεθα· ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν μητρῶν κλάπων πρόσθοσ, ἔπνιξις εἰς τὴν ἀγαυοῦς ἐκ τῆς· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο ἐκ γῆς ἡμᾶς εἰς οὐρανοὺς ἀναγοῦσιν· ὧν ἡ μὲν μία ἐστὶν ἐκ χάριτος, ἡ δὲ τοῦ θείου λουτροῦ ἡμῶν προσερχομένη· καὶ γὰρ ταῦτον ἀληθῶς παλιγγενεσιαν καλοῦμεν· ἡ δὲ τρίτη ἐκ τῆς μετανοίας ἡμῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν πόνων προσγίγνεται. Ἐν ταύτῃ νῦν ἡμεῖς ἐστῆκαμεν.

92. Ὁφειλομέν νῦν, τῷ ἀληθινῷ νυμφίῳ προσελθεῖσαι, εὐπρεπέστερον κοσμηθῆναι. Γινέσθω ἡμῶν εἰκοδομὴ ἡ θέα τοῦ κοσμικοῦ γάμου. Εἰ γὰρ ἐκείναι, πρὸς τὸν εὐάλωτον συναπτόμεναι ἄνδρα, τοσαύτην τίθενται σπουδὴν λουτρῶν τε καὶ μυραλοειῶν, καὶ ποικιλῆς κοσμήσεως (ἐκ γὰρ τούτων δοκοῦσιν ἑαυτάς ἐρασιμῶς μᾶλλον παρασκευάζειν), καὶ εἰ τοσαύτη τοῖς κατὰ τὸ σῶμα πολιτευομένοις φαντασία ἐντέτεται· πόσῃ μᾶλλον δεόν ἡμᾶς ἐπαναθῆναι ἐκείνης τῇ γνώμῃ, τῷ οὐρανῷ νυμφίῳ μνηστευθείσας, καὶ ἀπολούσασθαι μὲν τῶν ἀμαρτιῶν τὸν ῥύπον τῇ ἐπιπόνῃ ἀσκήσει, ἀντικαταλλάξαι δὲ τῶν σωματικῶν ἐνδυμάτων τὰ πνευματικά. Ἐκείναι τὸ σῶμα τοῖς κοσμικοῖς καὶ γῆνοις ἀνθεσι κοσμοῦσιν· ἡμεῖς τὴν ψυχὴν ταῖς ἀρεταῖς φαειρόνομεν· καὶ ἀντὶ μὲν λίθων πολυτελῶν τῇ κεφαλῇ περιθῶμεν τὸν τριπέλεκον στέφανον, πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην· τῷ δὲ τραχέει τὴν τιμίαν κόρησιν περιθῶμεν, τὴν ταπεινοφροσύνην· ἀντὶ δὲ ζώνης τὴν σωφροσύνην περιζωσώμεθα· λαμπρὰ δὲ ἡμῶν περιβολὴ ἡ ἀκτιμοσύνη γινέσθω· προσάγεσθω δὲ τῷ δεξιῷ καὶ τῇ φθειρόμενῃ ὄψα, εὐχαὶ τε καὶ ψαλμοί. Ἄλλ' ὡς ὁ Ἀπόστολός φησι, μὴ μόνον τὴν γλῶτταν κινεῖ· ἀλλὰ γε καὶ

92 Psal. LXXIII, 8.

(93) Schol. 5, ad grad. vii Climaci.

τῷ πνεύματι νῆσι τὰ λεγόμενα. Πολλάκις γὰρ τὸ μὲν Ἀ στόμα φθέγγεται, ἡ δὲ καρδία περὶ λογισμοὺς ἀσχολεῖται. Προσέχειν δὲ δεῖ, μὴ, τοῖς θεοῖσι γάμοις προσελθοῦσαι, πέναν λαμπάδων, τευτέστιν ἀρετῶν, νοστήσωμεν. Μισήσκει γὰρ ἡμᾶς ὁ μνηστήρ, καὶ οὐδ' ὄλωσ προσδέξεται, ἐὰν μὴ τὰς ὑποσχέσεις λάβῃ. Τίνες δὲ εἰσιν αὗται; τοῦ μὲν σώματος ἦντω φροντίζεῖν, ἐπὶ κείω δὲ τὴν ψυχὴν ἀρδεύειν· αὗται γὰρ εἰσιν αἱ πρὸς αὐτὸν συνθήκαι.

93. Ὡσπερ δὲ οὐκ ἐγγυρεῖ δύο κάδους κατὰ τὸ αὐτὸ ἀνάγειν πεπληρωμένους ὕδατος· διὰ γὰρ τοῦ στρεφόμενου δεξιῶνος, ὁ μὲν εἰς κοῦφος κατὰγεται, ὁ δὲ ἰστέρος μεστέρις ἀνάγεται· οὕτως καὶ ἐν' ἡμῶν ἐστιν· ὅταν γὰρ τὴν πᾶσαν κηδεμονίαν τῇ ψυχῇ προσποιώμεν, πληρωθεῖσα τῶν καλῶν ἀνάγεται, τῶν ματαρσίων ἐπιεμένη. Τὸ δὲ σῶμα ἡμῶν, διὰ τῆς ἀσκήσεως κοῦφον γενόμενον, οὐ βρίθει τὴν ἡγεμονούσαν δύναμιν. Καὶ τοῦτου μάρτυς ὁ Ἀπόστολος, φησὶ γὰρ· Ὅσοι οὐδέξωθεν ἡμῶν ἀνθρώπωνος φθεβήσονται, τοσοῦτοι οὐδέξωθεν ἀνακαίνονται.

94. Ἐν μονῇ κοινοβίου τυγχάνεις; μὴ μεταλλάξῃς τὸν τόπον· βλαβήσῃ γὰρ μεγάλως. Ὡσπερ γὰρ ὄρνις, ἐξανακαμένη τῶν ὠνῶν, οὐρα ταῦτα καὶ ἔγωνα παρασκευάσει· οὕτως παρθενὸς ἢ μοναχὸς ψυχροῦται καὶ νεκροῦται τῆς πίστεως, τόπον ἐκ τόπου μεταβαίνων.

95. Μὴ σε δολοσῇ ἡ τῶν κατὰ τὸν κόσμον πλουσίων τρυφή, ὡς τι χρῆσιμον ἔχουσα. Ἡδονῆς ἔνεκεν τὴν ἀφάρτυτικὴν τιμῶσι τέχνην· νηστεία καὶ αὐτὸς διὰ τῶν εὐτελῶν τὴν ἐκείνων εὐπορίαν τῶν τροφῶν ὑπερβάλλου. Φησὶ γὰρ, ὡς Ψυχῇ, ἐν πλησμονῇ οὐσα, κηλίους ἐμαυτῆς. Μὴ κορεσθῆς ἀρτου, καὶ οὐκ ἐπιθυμήσεις οἴνου.

96. Τρία εἰσὶ τὸ ἐχθροῦ τὰ πρῶτα κεφάλαια, ἐξ ὧν πᾶσα κακία κατὰγεται· ἐπιθυμία, ἡδονὴ, λύπη. Ἐν ἐξ ἑνὸς ταῦτα κηρτῆται, καὶ ἐν ἐλ ἀκολουθεῖ· καὶ ἡδονῆς μὲν κρατῆσαι δυνατόν μετρίως, ἐπιθυμίας δὲ ἀδύνατον. Τὸ μὲν γὰρ τῆς ἡδονῆς διὰ τοῦ σώματος τελεῖται· τὸ δὲ ἀπὸ ψυχῆς ἀρχεται· ἡ δὲ διὰ τῆς τῶν ἀμφοτέρων κατασκευάζεται. Μὴ συγχωρήσῃς οὖν τὴν ἐπιθυμίαν ἐνεργῆσαι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀποσκευάσεις. Εἰ δὲ συγχωρήσῃς, προκίχῃς τὸ πρῶτον, διανοηθὲν πρὸς τὸ δεύτερον, κοκλικὴν ἀναπίδοσιν ποιήσονται πρὸς ἑαυτὰ, καὶ οὐδαμῶς συγχωρήσει τῇ ψυχῇ ἀνασφάλα. Γέγραπται γὰρ, ὡς Μὴ ὁδὸς ὕδασι δάξωδον.

97. Οὐ πᾶσι πάντα συμφέροι· ἕκαστος δὲ τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφροσέσθω. Ὅτι πολλοὶς ἐν κοινοβίῳ συμφέροι, καὶ ἄλλοις κατ' ἴδιαν ἀναχωρεῖν ὠφέλιμον τυγχάνει. Ὡσπερ γὰρ τῶν φυτῶν τὰ μὲν ἐν τοῖς διύγροις τόποις τυγχάνοντα εὐβαλέστερα γίνονται, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἕρπυλλοῖς μονιμώτερα· οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις εὐπράττοισιν, οἱ δὲ ἐν τοῖς ταπεινοτέροις διασώζονται.

<sup>93</sup> II Cor. iv, 16. <sup>94</sup> Prov. xxvii, 7. <sup>95</sup> Eccli. xxv, 34.

quæ dicuntur. Sæpe namque contingit ut os alia loquatur, dum cor circa cogitationes occupatur. Cavendum porro, ne nos quæ divinas adimus nuptias, lampadin, id est virtutum, penuria laboremus. Alioquin oderit nos sponus, nec ullatenus admittet, si non acceperit promissa. Quænam illa sunt? corporis minorem curam gerere, animam autem largius irrigare: hæc sunt pacta cum illo iniita.

93. Sicut autem nemo potest duas situlas aquæ plenas a tollere: nam per axem qui vertitur, alia vacua demittitur, alia plena elevatur; perinde nobis contingit. Cum **637** totam enim sollicitudinem animæ impenderit, bonis referta evahitur sublimitia appetens. Corpus autem nostrum, per duram exercitationem leve effectum, non deprimit partem illam principem ac moderantem. Cujus rei testis est Apostolus dicens: *Quanto noater qui foris est homo corruptipitur, tanto is qui intus est renovatur* <sup>93</sup>.

94. (94) In monasterio et cœnobio versaris? ne mutaveris locum. Nam id tibi magno erit detrimento. Nam sicut avis ova deserens, vento exposita illa et infecunda reddit, sic virgo vel monachus locum ex loco mutans in fide frigidescit ac extinguatur.

95. (95) Ne te decipiant divitum hujus sæculi delicie, quasi utile quiddam habeant. Coquinariam illi artem voluptatis causa colunt et magni faciunt: tu vero jejunio ciborumque vilitate eorum copiam asperato. Ait enim: *Anima quæ in saturitate est, foveis illudis* <sup>95</sup>. Ne satieris pane, et non desiderabis vinum.

96. Tria sunt prima inimici capita, ex quibus omnis malitia deducitur: concupiscentia, voluptas, dolor. Hæc vero unum ex alio pendent, et unum aliud sequitur. Voluptatem medioçiter cohibere possumus, concupiscentiam non possumus. Quod voluptatis est corpore peragitur; quod vero cupiditatis, ab anima incipit; dolor autem ex utroque conficitur. Ne concesseris igitur cupiditatem operari, et reliqua dissipabis. Si autem concesseris ut erumpat primum, quod ad secundum vergit: circulari motu recurrent, nec prorsus animam emergere sinent. Scriptum est enim: *Ne des aqua exitum* <sup>96</sup>.

97. Non omnibus omnis conveniunt. Unusquisque autem propria mente quid expediat exploret. Multis expedit manere in cœnobio, multis utile est seorsum secedere. Nam sicut plantarum alie in humidis locis virentiores evadunt; alie in siccioribus firmius felicisque consistunt: ita hominum alii altioribus in locis probe feliciterque agunt, in humilioribus alii conservantur. Multi sane in civitate,

(94) Vit. PP. l. v, 7, 15. Scholion 75, ad Grad. & Chinnaci.

(95) Vit. PP. l. v, 4, 45.

cum ea quæ in eremo agerentur memoria recolerent, salutem sunt consecuti : multi etiam in monte versantes perierunt, quia illa agerent quæ populatibus tantum competenter. Fieri namque potest ut qui cum pluribus versatur, animo solitarius sit ; et qui solus est, cum turba mente versetur.

98. (96) Multi sunt diaboli aculei. Non potuit paupertate animum dimovere ? divitias affert in escam. Per contumelias et opprobria non prævaluit ? laudes adhibet atque gloriam. Per sanitatem devotus est ? morbum immittit corpori. Cum enim voluptatibus non potuerit decipere, per invitos labores, animæ parare conatur eversionem, inconsultam, nec spontaneam. Morbos enim gravissimos injicere permittitur, quibus tentat homines in segnitie conjicere, eorumque erga Deum charitatem conturbare. Sed sive corpus conciditur, ac vehementissimis febribus inflammatur, ac etiamsi intolerabili siti excrucietur, si quidem peccator cum sis isthæc pateris, recordare futurorum suppliciorum, ignis æterni, pœnarumque judicio infingentiarum : neque in præsentia, socordie atque abstracto animo eris. Latere quia visitavit te Dominus, atque pulchrum illud dictum in ore habere : *Castigans castigavit me Dominus, et morti peccati non tradidit me* <sup>96</sup>. Ferrum eras, sed igne rubiginem amittis. Quod si etiam probus es, infirmitate teneris, a magnis ad majora progredieris. Aurum es : at per ignem probior evadis. Datus est tibi carnice tuæ angelus Satanae, exsulata. Vide cui similis effectus sis : donatus es Pauli munere. Febre probaris, rigore erudiris, at Scriptura dicit : *Transivimus per ignem et aquam* <sup>97</sup>. Quod superest, paratum refrigerium est. Consecutus es primum, **638** secundum expectata. Dum operaris, exclama hæc Davidis verba profertens : *Inops et pauper et dolens sum ego* <sup>98</sup>. Perfectus eris per ternarium numerum. Ait enim : *In tribulatione dilatasti mihi* <sup>99</sup>. His maxime certaminibus animis exerceamur : præ oculis enim habemus adversarium.

99. (97) Ne animo contristemur, cum per infirmitatem ac vulnus corporis non possumus stare ad orationem, aut voce psallere : omnia ista nobis proderunt ad cupiditatum eversionem. Nam jejunare ac humi cubare jussum nobis est ad turpissimas voluptates declinandas. Si ergo eas morbus obtuderit, superfluum est labor. Cur dico superfluum ? quia tanquam graviori fortiorique remedio, nempe morbo lethifera symptomata sopita sunt. Atque hæc est magna exercitatio, morbus patienter ferre, et gratiarum actionis hymnos Deo emittere. Adempti vobis sunt oculi ? ne graviter feramur, quia, licet iusatiabilis cupiditatis instrumenta amiserimus, attamen internis oculis contemplamur gloriam Do-

Α Πολλοὶ οὖν ἐν πόλει, τὰ τῆς ἐρήμου φανταζόμενοι, ἐπόθησαν· καὶ πολλοὶ, ἐν ὄρει ὄντες, τὰ τῶν δημοτῶν πράττοντες, ἀπόλοντο. Δυνατὸν μετὰ πολλῶν ὄντα μονάξην εἶ γνῶμη, καὶ μόνον ὄντα μετὰ δόλων τῇ διανοίᾳ συνδέχεται.

98. Πολλὰ τοῦ διαβόλου τὰ κέντρα διὰ πείνας οὐ μετακίνησι· ψυχὴν· πλοῦτον προσάγει εἰς δόλωμα. Δὲ ὕβρειον καὶ ἐνειδισμῶν οὐκ ἰσχυραίνε· ἐπαίνους καὶ δόξαν προβάλλεται. Διὰ τῆς ὑγείας ἡτήθη· νοσοποιεῖ τὸ σῶμα. Ταῖς γὰρ ἔθουαῖς μὴ θυνηθεὶς ἀπατήσαι, διὰ τῶν ἀκουσίων πόνων τὴν παρατροπὴν τῆς ψυχῆς περιτῆται ποιῆσαι ἀπροαίρετον καὶ ἀδόλογτον. Νόσους γὰρ τινὰς καὶ βαρύντας ἐξ αἰτήσεως προσάγει. πρὸς τὸ διὰ τούτων ὀλιγορήσαντας ἐπιβολῶσαι αὐτῶν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην. Ἄλλ' εἰ καὶ κατετέμνεται τὸ σῶμα, καὶ πυρετοὶ σφοδρῶτατος κατακλύζεται, ἐτι μὴν καὶ διψᾷ ἀνάτην καὶ ἀσέτην καταθίβεται· εἰ μὴν ἀμαρτωλῶς ὢν ταῦτα θύραται, ὑπομνήσθητι τῆς μελλούσης κολάσεως, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς καὶ τῶν δικαστικῶν τιμωριῶν, καὶ οὐκ ὀλιγορήσεις πρὸς τὰ παρόντα. Χαίρου, ἐτι ἐπεσεβήτησε σε ὁ Κύριος, καὶ τὸ εὐφρῶν δὲ ἐκεῖνον βρῆθον ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχε, ὡς Παιδεύων ἐκαιοθευσέ με ὁ Κύριος· τῷ δὲ θανάτῳ τῆς ἀμαρτίας οὐ παρέδωκέ με. Σίλωτος ἐτύγχανες, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν ἰδὼν ἀποβάλλη. Εἰ δὲ καὶ δίκαιος ὢν ἀβρωστεῖ, ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπὶ τὰ μείζων προκόπτεις. Χρυσὸς εἶ, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμώτερος γίνη. Ἐδόθη σοι ἀγγελος Σατάν τῆ σαρκὶ, ἀγαλλῶ, βλέπε τίτι ὁμοιος γέγονας· τῆς γὰρ Παύλου ὄψεσις ἡξιώθη. Διὰ τοῦ πυρετοῦ δοκιμάζη· διὰ βίγους παιδείη· ἀλλὰ φησὶν ἡ Γραφή· Διήλθομεν ἐπὶ πυρὸς καὶ ὕδατος. Λοπεπὶ τὸ ἀναφυκτικῆρον ἡτοίμασαι. Ἐτυχες τοῦ πρώτου, προσέδωκα τὸ δεύτερον. Πράττων [πάσχων] βῆα τὰ τοῦ ἁγίου διαθίβήματα· φησὶ γὰρ, ὡς Πέτρος καὶ ἀποχλὸς καὶ ἀλγῶν εἰμι ἐγὼ. Ἐτίσως γενήσῃ διὰ τῆς τριάδος. Καὶ γὰρ φησὶν· Ἐν θλίψει ἐπλάτυνός με. Ἐν τούτοις μάλιστα τοῖς γυμνασίαις τῆς ψυχῆς ἀσκηθῶμεν· ἐπὶ ὀφθαλμοῖς γὰρ ὄρωμεν τῶν ἀντίπαλων.

99. Μὴ λυπηθῶμεν, ὡς διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν πληγὴν τοῦ σώματος μὴ δύνάμενοι εἰς εὐχὴν στήναι, ἢ ὑάλλειν μετὰ φωνῆς· πάντα ἡμῖν ταῦτα χηνοτὸ πρὸς καθαίρειν ἐπαθυμιῶν. Καὶ γὰρ νηστεια καὶ γαμενία διὰ τὰς αλοχίτους ἡμῖν ἡθουὰς νενομοθέττηται. Εἰ οὖν ἡ νόσος ταύτας ἡμιδλυει, περιττός ὁ πόνος. Τί δὲ λέγω περιττός· ὡσπερ γὰρ μείζονί τινα καὶ ἰσχυροτέρῳ φαρμάκῳ τῇ νόσῳ τὰ ὀλεθροφῶρα συμπτώματα κκοομῆνται. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἀσκησις, τὸ ἐν ταῖς νόσοις ἐγκαταρερεῖν, καὶ εὐχαριστηρίους ὕμνους ἀναπέμπειν τῷ κρείττονι. Ἀφαιρούμεθα ὀφθαλμῶν· μὴ βραδύς ἐνέγκωμεν· τὰ γὰρ τῆς ἀπληστίας ὄργανα ἀπέβλομεν, ἀλλὰ τοῖς ἔνδοσ ὀφθαλμοῖς τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομεθα. Ἐκωφεύσαμεν·

<sup>96</sup> Psal. cxvii, 18. <sup>97</sup> Psal. lxxv, 12. <sup>98</sup> Psal. lxxviii, 30. <sup>99</sup> Psal. iv, 2.

(96) In *Vitis PP.* l. v, 7, 16.

(97) In *Vitis PP.* l. v, 7, 17.

εὐχαριστησώμεν τὴν ματαιὰν ἀκοὴν τέλουν ἀποβαλόντες. Τὰς χειρὰς πιπνύομεν· ἀλλὰ τὰς ἐνὸν ἔχουεν εὐτρεπισθείσας πρὸς τὸν κατὰ τοῦ ἔθρου πάλιον. Ἄβρωστία καθ' ὅλον τὸ σῶμα κρατεῖ· ἀλλ' ἡ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπου υἰεῖα μᾶλλον αἰεῖ.

100. Ἐν κοινωβίῳ οὔσαι, τὴν ὑπακοὴν μᾶλλον τῆς ἀπὸ κείνης προκρίνουμεν· ἡ μὲν γὰρ ὑπεροβίαν διδάσκει, ἡ δὲ ταπεινοφροσύνην ἐπαγγέλλεται. Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἔθρου ἐπιτεταμένῃ ἀσκήσει. Καὶ γὰρ οἱ αὐτοὶ μαθηταὶ τοῦτο ποιοῦσι. Πῶς οὖν διακρίνωμεν τὴν θείαν καὶ βασιλικὴν ἀσκήσιν τῆς τυραννικῆς καὶ δαιμονιώδους· ὅθλον, ὡς ἀπὸ τῆς συμμετρίας. Ἄπας σοὶ ἐὶς χρόνος εἰς κανὼν νηστείας ὑπαρχέτω. Μὴ τέσσαρας ἢ πέντε νηστεύσης, καὶ τὴν ἄλλην πλῆθει τροφῶν καταλύσης τὴν θύομεν. Τοῦτο ἡδὲ τῷ ἔθρῳ. Πανταχοῦ ἡ ἀμετρία φθοροποιὸς τυγχάνει. Μὴ ὕψ' ἐν σοὶ τὰ ὄπλα ἀναλώσης, καὶ γυμνὸς εὐρεθείς ἐν τῷ πολέμῳ εὐλόγητος γενήσῃ. Τὰ ὄπλα ἡμῶν ἔστι τὸ σῶμα· ἡ δὲ ψυχὴ ὁ στρατιώτης· καὶ τῶν ἀμφοτέρων ἐπιμελοῦ πρὸς τὰς χρεῖας. Νόος ὢν καὶ ὑγιής, νηστεύσον. Πῆξει γὰρ τὸ γῆρας μετὰ ἀσθενείας. Ὡ· δύνῃ, θησαύρισον τροφὰς, ἵνα, μὴ δυνάμενος, εὐρῆς. Νηστεύε μετὰ λόγῳ καὶ ἀκριθείας. Ὅρα μὴ ὁ ἔθρῳς ἐπεισέλη τῇ ἐμπορίᾳ τῆς νηστείας· καὶ τάχα οἴμαι περὶ τούτου τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι τὸ *Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζίται*: τοῦτέστι, τὸ βασιλικὸν χάρηγμα ἀκριτῶς γινώσκετε: εἰσὶ γὰρ καὶ παραχαράγματα· καὶ ἡ μὲν τοῦ χρυσοῦ φύσις ἡ αὐτῆ, διαφέρει δὲ τῷ χαράγματι. Ὁ μὲν χρυσοῦς ἔσται νηστεία, ἔγκρατεια, ἐλεημοσύνη· ἀλλὰ καὶ Ἐλλήνων παῖδες τὴν τυραννικὴν αὐτῶν εἰκόνα τοῦτοις ἐντίθενται, καὶ αἰρετικοὶ δὲ πάντες διὰ τούτων σημεύονται. Ὅρῳ δὲ δεῖ τοῦτοις, καὶ ἀποφεύγειν ὡς παραχαράκτας. Βλέπε μὴ, ἀγυμνάσιον περιπέσῃς αὐτοῖς, ζημιωθῆς. Δέγου οὖν μετὰ ἀσφαλείας τῶν τοῦ Χριστοῦ σταυρῶν διενετηκωμένων ταῖς ἀρεταῖς· τοῦτέστι, πιστὸν ὄρθην μετὰ σημῶν ποάξωμεν.

101. Δεῖ ἡμῖς πάσῃ διακρίσει κυβερνῆν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν κοινωβίῳ οὔσαι, μὴ τὰ ἑαυτῶν ζητεῖν, μῆτε μὴν οἰκεία δουλεύειν γνώμῃ, ἀλλὰ τῇ κατὰ πίστιν μητρὶ πεπειθαρεῖν. Ἐξορίξ ἑαυτὰς παρεδούκαμεν· τοῦτέστι τῶν κοσμικῶν ὄρων ἔξω ἐγενόμεθα· οὐκοῦν ἐκδειχθήμεθα· μὴ τὰ αὐτὰ ζητήσωμεν. Ἐξὸς δόξαν εἰχόμεν, ὡς ἐνειδικσώμεν· ἐκεῖ ἐπιψύλλισαν τροφῶν, ὡς καὶ τοῦ ἄρτου ἐνδείαν. Ἐν τῷ κόσμῳ οἱ πταίνοντες, καὶ μὴ βουλόμενοι εἰς φυλακὴν βάλονται· καὶ ἡμεῖς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐκείναις φυλακισώμεν, ἵνα τὸ ἐκούσιον τῆς γνώμης τὴν μείλοσαν κόλασιν ἀποσοθῆσθ.

102. Νηστεύεις· μὴ προφασίσθ νόσον. Καὶ γὰρ οἱ μὴ νηστεύοντες τοῖς αὐτοῖς περιπέσον νοσήμασιν. Ἦρξω τοῦ καλοῦ· μὴ ἀναγκαστῆς, τοῦ ἔθρου σε ἐγκρίνοντος. Αὐτὸς γὰρ τῆ ὑπομονῆ σου καταργεῖται·

(98) In *Vitis PP.* l. v, 14, 9. Schol. 97, ad Grad. 4 Cito.

mini. Obsurduimus? gratias agamus, quod inanem auditum funditus amiserimus. Manus laborant infirmitate? at intus adsunt manus paratæ ad bellum cum adversario gerendum. Morbo totum corpus est affectum? verum magis magisque interioris hominis sanitas augetur.

100. (98) Cum in cœnobio vivimus, obsequentiam exercitationi præponamus. Hæc namque docet superbiam; illa vero humilitatem pollicetur. Cæterum etiam ab inimico exoritur ardua exercitatio. Nam idipsum ejus discipuli præstant. Qua igitur nota diviniæ regiamque exercitationem a tyrannica et dæmoniacâ internoscemus? utique ex moderate. Per totum vitæ tuæ tempus una sit tibi regula jejunii. Ne quatuor aut quinque dies a cibo abstineas, et insequentem die per ciborum ingluviem dissolvās vires tuas. Id perjucundum inimico est. Quia ubique immoderatio perniciem affert. Noli arma tua una tantum pugna insumere, ne si nudus in prælio reperiaris, facilis captus sis. Arma nostra corpus sunt; anima vero miles: utriusque curam gere ad necessitatis tempus. Dum juvenis sanusque es, jejuna. Veniet namque tibi senectus cum infirmitate. Quando potes, reconde tibi cibos; ut cum non poteris amplius, invenias ipsos. Jejuna cum ratione et diligentia. Cave ne inimicus jejunii tui negotiationem subeat: videturque tibi ea forsitan de causa dictum fuisse a Salvatore: *Estote probi trapézitæ* (99); hoc est, regie monetæ impressionem accurate cognoscite: quia sunt etiam adulterini nummi. Atque auri quidem natura eadem, differt autem impresso signo. Aurum est jejunium, continentia, eleemosyna. Sed ipsi gentiles tyrannicam suam imaginem bise imprimunt, omnesque hæretici de hisdem gisciantur. Istos autem cavere vitareque oportet tanquam falsæ monetæ percussores. Vide ne in eos imperite delapsus, detrimento afficiaris. Accipe igitur cum securitate Domini crucem, impressis virtutibus sigillatam, id est, fidem rectam cum bonis operibus.

101. (1) Oportet nos cum omni discretionē, animam regere, et in cœnobio cum sumis, non nostrâ querere, neque propriæ voluntati famulari; sed ei quæ secundum fidem mater est obtemperare. Exilio nos ipsas multavimus; id est, extra mundi limites exivimus. Igitur ejectæ sumus: eadem ne requiramus. Illic gloriam habuimus, hic ignominiam: illic ciborum copiam, hic panis indigentiam. In mundo qui in crimen delapsi sunt, vel invitæ carceri mancipantur: nos quoque ob peccata nostra in eustodiam nos intrudamus, ut voluntaria pœna futurum depellat supplicium.

102. Jejunas? ne morbum comminiscaris. Etenim etiam qui non jejunant, in eadem incidunt ægritudines. Bonum iniisti? ne resillas, dum inimicus tibi obices parat. Ipse namque patientia tua destrui-

(99) De hoc dicto sæpe actum est superius.

(†) In *Vitis PP.* l. v, 14, 17.

tur. Nam qui navigare **639** incipiunt, primum quidem secundo utuntur vento, cum vela expanserint : postea vero ventus contrarius instat : nautæ tamen nequaquam propter ingruentem ventum navem exonerant ; sed ubi paulum quieverint, vel etiam tempestati repugnariunt, navigationem faciunt. Ita et nos, contrario instante spiritu, crucem loco veli tendamus, atque tuto cursum conficiemus.

103. Hæc venerandæ cunctisque virtutibus exornatæ Syncreticæ documenta fuere : potiusque opera quam verba : sed etiam multa alia et quidem magna per illam innotuere ad spectantium audientiumque utilitatem. Tanta autem bonorum copia ex illa manavit, ut humana lingua enarrando non sufficiat.

104. At boni osor diabolus, non ferens tantam bonorum vim, contabescebat, secumque reputabat quo artificio posset bonorum ortum inturbare. Tandem postulat ad ultimum certamen generosissimam virginem, tantoque odio illam ulciscitur, ut non ab exterioribus membris plagam orsus fuerit ; sed tactis interioribus profundum ei dolorem indiderit ; adeo ut nullo hominum auxilio solatii aliquid percipere posset.

105. Primo itaque partem vitæ maxime necessariam vulnerat, pulmonem videlicet, ac per exitiosos morbos paulatim accendit malignitatem. Et sane poterat, postquam id impetraverat a Domino, brevi mortem ipsi parare ; sed utpote sanguinarius carnifex, plagis per multis diuturnoque tempore ostendit feritatem suam. Paulatim quippe dissolutum pulmonem sputorum emissionem abiecit. Aderant quoque continuæ febres, limæ instar absumentes corpus.

106. Octogesimum annum agebat, cum diabolus Jobi labores in eam transtulit : nam iisdem tunc quoque usus est flagellis. Jam autem ille tempus abbreviat, ac intolerabilioribus premit doloribus. Quinque enim et triginta annos Job in plaga transiit : at hic inimicus, cum ceu primitias quasdam decadam tempora rapuisset, ad plagas admovet sacro ejus corpori. Tribus namque annis et dimidio per gloriosos hosce labores adversario restitit. Ac in Jobo quidem ab exterioribus initia vulnerum diabolus duxit ; in hac vero ab internis cruciatus auspicatur. Læsis siquidem internis ejus membris, majores ei gravioresque immisit dolores. Non perinde arbitrator generosissimos martyres decertasse, atque præclarum Syncreticam. Illos namque ecclesiæ ille extrinsecus adoriebatur, ac sive ensem, sive ignem admovebat, levius illud erat tentationibus sanctæ oblati. Ejus namque viscera quasi per fornacem igneam succendebat, paulatim ignem ex interioribus accendens ; ac limæ instar diuturno tempore corpus ejus insumebat : quod ut vere dicitur, grave est atque inhumanum. Etenim quibus judiciorum magistratus commissi sunt, quando reis vulnerent graviora infligere supplicia, lentissimo

A καὶ γὰρ οἱ πλεῖν ἀρχόμενοι, πρῶτον μὲν δεξιῷ πνεύματος τυγχάνουσι ἀπλώσαντες τὰ ἱστία· αὖθις δὲ αὐτοῖς ἐναντίος ἀνεμὸς ἀπαντᾷ· ἀλλ' οἱ ναυτικοὶ ἐὰν τὸ παρεπιπθὼν πνεῦμα οὐκ ἀποσκευάζουσι τὴν ναῦν· μικρὴν δὲ ἑσυγκάσαντες ἢ καὶ ἀπομαχρῶμένοι τῇ ἑσπέρῃ, τὸν πλοῦν πλουνοῦσι· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐναντίου πνεύματος προσπίπτοντες, τὸν σταυρὸν ἀντὶ ἰσίου ταυνοῦσασαι, αὐτῶς τὸν πλοῦν ἐκτελέσομεν.

103. Ταῦτα τῆς σμηνῆς καὶ παρατέρου Συγκλητικῆς τὰ διδάγματα· καὶ μᾶλλον πράξεις ἢ ῥήματα· καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπ' αὐτῆς ἐγνωρίσθη πρὸς ὡφέλειαν τῶν ἀκουσάντων τε καὶ θαυσαμένων. Τοσοῦτον δὲ πλῆθος ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν ἐβλάστησεν, ὅσον ἀνθρωπίνῃ γλώσσᾳ ἀποφῆσαι ἐν ἐκφράσει.

B 104. Ὁ δὲ μετόχαλος διάβολος, μὴ φέρων τὴν τοσαύτην τῶν καλῶν ἀφθονίαν, ἐξετήκετο, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἐβραματουρgeo, ὅπως ἂν ἐνηθηθεῖ ἐπιβλώσασαι τὴν τῶν χρηστῶν ἀνατολήν. Καὶ λοιπὸν ἐξαιτείται πρὸς τὸν τελευταῖον ἀγῶνα τὴν γεννασιότατην παρθένον· καὶ τοσοῦτον αὐτῇ τῇ ἐχθρᾷ ἀμύνεται, ὡς μὴδὲ τῶν ἐξωθεν μελῶν ἐνάρθασθαι τῆς πλῆγῆς· ἀλλὰ, τῶν ἐνδοσθίων ἀφάμενος, βύθιον αὐτῇ τὴν ἀλγυθῶνα ἀπένευεν· ὡς ἀπαρμύθητον αὐτὴν ἐκ τῆς ἀνθρώπων ἐπικουρίας γενεῖσθαι.

105. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ ἀναγκαϊώτατον ἐν ζωῇ πλήρτεαι μόριον, τὸν πνεύμονα, καὶ διὰ νόσον ἐλεηροφῆρον καὶ ὀλίγον ἐξάπτει τὴν καρδίαν. Ἐνεχώρει μὲν γὰρ καὶ ἐν ὀλίγῳ διὰ τῆς ἐξαιτήσεως συντεμνὴν αὐτῆς τὴν τελευταίην· ἀλλ' ὡς περ αἰμοδόρος δήμενος, διὰ πλῆγῶν πολλῶν καὶ χρόνου μακροῦ τὴν οὐσίαν δεινότητᾳ ἐνδείκνυται. Κατὰ μικρὸν γὰρ ἀναλύων τὸν πνεύμονα διὰ τῶν ἀναγομένων πνευματῶν, τοῦτον ἀπέβαλε. Παρήσαν δὲ καὶ πυρετοὶ ἀδιάλειπτοι, βίνας δίκην ἀποδαπανούντες τὸ σῶμα.

106. Ὅγδοηκοστὸν ἦγεν ἔτος, ὅτε ὁ διάβολος τὰ τοῦ Ἰὼβ ἄλλα εἰς ταύτην μετέφερεν· αὐταῖς μὲν γὰρ καὶ τότε ἐκέχρητο ταῖς μάστιξιν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος συντέμνει τὸν χρόνον, φορτικωτέρας ποιούμενος τὰς ἀλγυθῶνας. Πέμπτον μὲν καὶ τριακοστὸν ἔτος ὁ μακάριος Ἰὼβ ἐν τῇ πλῆγῃ πεπλήκειν· ἐνταῦθα δὲ ὁ ἐχθρὸς, ὡς περ ἀπαρχάς τινας τοῦς τῶν δεκάδων χρόνους ἀποσπλήσας, πρὸς τὰς πλῆγᾶς συνάπτει τῷ ἱερῷ ταύτης σῶματι. Τρία γὰρ ἡμῖσι ἔτη διὰ τῶν εὐκλείων τούτων πόνων τῷ ἐχθρῷ ἀπεμαχρήσαστο. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰὼβ ἐκ τῶν ἐξω τῶν ἀρχῶν τῶν τραυματῶν ἵπκοιτο ὁ διάβολος· ἐπὶ δὲ ταύτης ἐκ τῶν ἐσω πρῶσεισι ταῖς τιμαρῆσι. Τῷ γὰρ ἐνδοσθίῳ αὐτῆς μελῶν ἀπτεσθαι, μείζονας αὐτῇ καὶ χαλεπωτέρας τὰς ἀλγυθῶνας ἀπένευεν. Οὐχ οὕτως οἶμαι τοῦς γεννασιότατους ἐνηθληκῆναι μάρτυρας, ὡς τὴν ἀοιδίμον Συγκλητικὴν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐκ τῶν ἐξω προσφεῖ ὁ καλαμαῖος. Κἄν τε γὰρ ἕξος, κἄν τε πῦρ αὐτοῦς προσέφερον, ἡπιώτερον ὑπέρχε τῶν παρόντων αὐτῇ πειρατηρίων. Ἀντὶ μὲν γὰρ καμένου πεπωρμύμνης τὰ σπλάγχνα αὐτῆς ὑπέκαιεν, ἐκ τῶν ἐσω τὸ πῦρ κατ' ὀλίγον ἐξάπτων· καὶ βίνας δίκην διὰ μακροῦ χρόνου ἀπεδαπάνει τὸ σῶμα. Καὶ ἔστιν ἀληθῶς βαρὺ τοῦτο καὶ ἀπάνθρωπον εἰπεῖν. Καὶ γὰρ οἱ τὰς



δικαστικὸς ἐμπειστουμένοι ἀρχῆς, ὅπνῃκα ἂν βου-  
ληθῶσι τοὺς ἀμαρτήσας βαρύτερας ἐπιθεῖναι τιμω-  
ρίας, διὰ βηχηροτάτου πυρὸς τούτους ἀναλίσκουσιν·  
οὕτως οὖν καὶ ὁ ἔχθρος ἐκ τῶν ἔθνων, ὡσπερ ὑποσμηχόμενον τὸν πυρετὸν κινῶν, ἄπαιστον ἐν νυκτὶ  
καὶ μὲθ' ἡμέραν ἐποιεῖτο τὴν τιμωρίαν.

107. Καὶ ταύτην δὲ τὴν πληγὴν γενναίως ὑποφέ-  
ρουσα οὐ συνέπιπτε τῷ φρονήματι· ἀλλὰ πάλιν ἡ  
μακαρία κατὰ τοῦ ἔχθρου ἠγωνίζετο. Καὶ γοῦν πάλ-  
ιν ταῖς ἀγαθαῖς διδασκαλαῖς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τραυ-  
ματιζομένους ἴκτο· καὶ γὰρ ὡσπερ ἐκ λόντος αἰμο-  
θόρου τὰς ψυχὰς ἀπλήγους ἀνέσπα. Ἐθεράπευε δὲ  
τοὺς τραυματίας τοὺς σωτηρίας τοῦ Κυρίου φαρμά-  
κους. Τινὲς δὲ καὶ ἀτρίτους θεωροῦντες· ὑποδεικνύ-  
ουσα γὰρ αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὰς βολεράς παγίδας,  
ἐλευθέρους ἐποίησε τῆς ἀμαρτίας.

108. Ἐλεγε δὲ ἡ θαυμασία, ὡς μὴ δεῖν ἀμεριμνῶν  
ποτα τὰς θεῶ ἀνακειμένους ψυχὰς. Ταῦταις γὰρ μά-  
λιστα ἀντίκειται· ὁ ἔχθρος. Καὶ γὰρ, ἠσυχάζουσιν  
αὐτῶν, βράχει, καὶ ἠτρώμενος ἀνάστα· καὶ μικρὸν  
ἀποχωρήσας, ἐπιτρεπεί· κἂν βραχὺ τὸ ἀφυπνώθωσιν,  
οὕτως ἐπιστρέφεται· καὶ δὲ ὡν νομίζεις τίς ἔχειν τὸ  
ἀμέμμιον, διὰ τούτων αὐτῶν ὑποσκελίζει· ὡσπερ  
γὰρ ἀδύνατον τοὺς πάντο φρούλους μὴ ἔχειν καὶ σπι-  
θῆρα καλοῦ, οὕτω τὸ ἐναντίον τοὺς χρηστοὺς πρόσσει.  
Τῶν γὰρ μαχομένων μοῖρα τις ἐν τῷ ἀνακειμένους  
μέρεισι τυγχάνει. Πολλάκις γοῦν ἄνθρωπος παντὶ  
αἰσχίῳ περιεστοιχέται, καὶ πάσῃ ἀκόλασίᾳ συμ-  
πέφυρται· ἀλλ' ὅμως ἐλεήμων τυγχάνει· καὶ ἐν  
σπουδαίῳσι πολλάκις ἐμπολιτεύεται σωφροσύνη, νη-  
στία, ἐπίπονος ἀσκησις· εἰσι δὲ φειδωλοὶ καὶ κατὰ-  
λαλοί.

109. Δεῖ οὖν τῶν μικρῶν μὴ ἀμελεῖν, ὡς μὴ δυ-  
ναμίων βλάπτειν. Καὶ γὰρ ὕδωρ λίθον τῷ χρόνῳ  
δαίλου. Τὰ μὲν οὖν αὐτίκα τῶν ἐν ἀνθρώποις κα-  
λῶν ἐκ θελας χάριτος αὐτοῖς προσγιγνέται· τὰ δὲ θε-  
κοῦντα μικρὰ τυγχάνειν δι' ἐαυτῶν ἀποσοθεῖν δεδι-  
δάμηθα. Ὁ οὖν τῷ μεγάλῳ διὰ τῆς χάριτος ἀπομα-  
χθεόμενος, τοῦ δὲ μικροῦ καταπροήσας, μεγάλως  
βλαθῆσεται. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν, ὡσπερ γνήσιος  
Πατήρ, ἀρέτως τῶν παιδίων αὐτοῦ ὀρμώντων πρὸς  
βάθειον, ὀρέγει τὴν χεῖρα· καὶ κατὰ πᾶν ὅτιοῦν τῶν  
μεγάλων ἡμῶς κινδύνων βύθιμος, εἰς τὰ μικρὰ συγ-  
χωρεῖ ἡμῖν ἀπ' ἐαυτῶν κινεῖσθαι· καθάπερ ποσί-  
τούτοις τὴν γνώμην δεκτικὸς ἐλευθέρων. Ὁ γὰρ πρὸς  
τὰ μικρὰ εὐάλωτος, πῶς ἂν τὰ μέγιστα φυλάξει θυνη-  
θεῖη;

110. Πάλιν ὁρῶν αὐτὴν διασχυριζομένην καθ' ἐκυ-  
του ὁ μισοκαλὸς, ἤχθετο. Καὶ ὁρῶν ἐαυτοῦ τὴν τυ-  
ραννίδα καθαιρουμένην, ἱερόν τινα μηχανάται κα-  
κίας τρόπον· καὶ πληθεῖ τὰ φωνητικὰ ὄργανα, πρὸς  
τὸ τὸν προφορικὸν ἐκκόψει λόγον, δοκῶν διὰ τούτου  
λιμαγγοῦσάαι τῶν θεῶν λόγων τὰς συνερχομένας.  
Ἄλλ' εἰ καὶ τὴν ἀκοήν τῆς ὠφέλειας ἐστέρησεν, ἐν  
τῷ μεζῶνι τὸ κέρδος δεδώρηται· τῆ γὰρ εἶβει τοὺς  
κᾶθειον ἐναντινίζουσαι, μᾶλλον ἐκραταίουντο τὴν  
γνώμην. Τὰ γὰρ ἐκείνης τοῦ σώματος τραύματα  
τῆς πεπληγμένης ψυχῆς ἴκτο· καὶ ἦν ἵκτιν προφυλα-

A eos igne absumunt. Sic quoque inimicus ex inter-  
nis, velut suburentem commovens febrem, inces-  
santer die nocteque cruciatum movebat.

107. Illa vero, hujusmodi plagam strenue ferens,  
non concedit animo. Rursumque beata virgo ad-  
versus hostem instaurabat pugnam. Iterumque præ-  
claris suis documentis, vulneratos ab inimico sana-  
bat : ac velut e faucibus sanguinarii leonis animas  
illæsas extrahēbat. Saucios curabat salutaribus  
Christi remediis. Nonnullos invulneratos servabat,  
indicatisque dolosis 640 diaboli laqueis, liberos  
reddebat a peccato.

B 108. Dicebat porro admiranda illa virgo : Ani-  
mas Deo dicatas nunquam debere ponere sollicitu-  
dinem, quia eis potissimum adversatur inimicus :  
nam dum in secessu illæ et in quiete versantur,  
rugit ille, victus indignatur ; paululum secedens  
observat num aliquando vel tantillum obdormiscant,  
tuncque irruii : ac per quæ quis existimat in tuto  
se versari, per eadem illam supplantat. Sicut enim  
feri nequit eos qui admodum scelerati sunt, non  
habere vel scintillam boni ; ita vicissim se res ha-  
bet in bonis : siquidem eorum quæ inter se pugnant  
portio quædam in oppositis partibus existit. Unde  
sæpè numero homo omni turpitudine circumdatus,  
omni intemperantia fedatus, attamen misericors  
est : sæpeque in virtutis studiosis versantur conti-  
nentia, jejuniun, laboriosa exercitatio : sunt autem  
forsan avari et obtretractores.

109. Non itaque negligenda sunt parva, quasi  
nocere non valeant. Nam diuturnitate temporis  
gutta cavat lapidem. Porro maxima pars bonorum  
quæ in hominibus sunt, æ divina ipsis gratia pro-  
veniunt ; quæ autem minora videntur esse, per nos  
ipsos profligare edocti sumus. Qui igitur majoribus  
quidem per gratiam expugnatis, quod parvum est  
contempserit, ingenti viciniorum damno. Nam Domi-  
nus noster, utpote verus Pater, incipientibus ambu-  
lare filiis suis manum porrigit : atque a gravibus  
quibusque periculis liberatos, nos sinit parva peri-  
cula per nos ipsos adire, quasi pedibus ambulantes :  
hisque liberum declarat arbitrium. Nam qui  
parvis facile vincitur, majora cavere qua ratione  
poterit ?

110. Rursum igitur advertens boni osor ille nam  
adversus ipsam corroborari, indignabatur. Videns  
que destrui tyrannidem suam, alium machinatur  
malitiæ modum : vulneratque membra vocalia, quo  
sermonem doctrinamque illius interpellaret, ratus  
sic eas quæ convenirent fau e divinorum sermonum  
intezituras. Verum etiamsi aures earum solita uti-  
litate privari, majus tamen ipsas lucrum concessum  
fuit, cum oculis quæ illa pateretur perspicereat,  
majore animi robore firmabantur. Vulnera quippe  
corporeis ejus, vulneratas animas curabant. Videre-

que erat, munimen sanitatemque spectantibus afferre beatę virginis magnanimitatem atque perseverantiam.

111. Hanc ergo ipsi ulceris causam quę inimicus : molare unum dentem dolore affecit, mox gingivam putrefacit : excidit os ; ulcus totam percurrit maxillam ; corrumpuntur vicinę partes : per quadraginta dies os corroditur, postque duos menses foramen aperitur. Omnia circum loca nigricabant, os ipsum etiam corruptum paulatim absumitur : putredo foetidissimusque odor totum corpus occupavit ; ita ut quę ministrare ipsi, majore quam illa nausea afficerentur. Subindeque ad citius abscedebant, immanissimum fetorem non ferentes. Cum id necessitas postulare, aromatum vi succensa ingressa, mox discedebant ob terribimum odorem. At beata virgo aperte adversarium conspiciebat, neque sinebat admoventi sibi subsidium humanum, hac in re suam conmonstrans fortitudinem. Cum autem cętus virginum hortarentur, ut vel aromatis loca illinerentur propter suam infirmitatem, nequaquam illa morem gessit. Existinabat enim per externum auxilium gloriosissimi certaminis imminui decus. Ille porro medicum quendam evocant, si forte posset ille persuadere virgini ut curationem admitteret. At illa id minime tulit dicens : Quid me ab hoc præclaro certamine arceatis ? Cur quęritis quod apparet, ignorantis quid lateat ? Quid tam curiose factum perquiritis, cum auctorem non videatis ? Tum medicus ipsi : Non curationis aut solatii causa remedium offerimus ; sed ut corruptum exstinctumque membrum pro more sepeliamus, ne qui adsunt una pereant : nam quod mortuis admoventi solet, id jam nos admoveamus : aloen cum myrrha et myrto vino madidam appono. Illa vero animo concesso annuit, miserata presentem cętum : eo enim pacto purgabatur factoris vehementia.

112. Quis non exhorruit immane ulcus conspiciens ? Cui non utilis fructuosusque conspicuus inicii lapsus ? Illic ulcus immisit unde salutaris et dulcissimus fons sermonum prodibat. Ejus immanitas modum omnem exsuperans, solatia quęque dissipavit. Tanquam fera sanguinaria, totam convenientium curam inutilem reddidit, ut discerneret oblatam prædam. Sed dum quęrit cibum, factus est pabulum. Corporis enim infirmitate quasi per hamum illectus captusque fuit : feminam videns, contemnebat, quia ignorabat virilem ejus animum. Vidicerat morbida membra esse, cęcietiebat quippe, nec poterat fortissimam illius mentem æstimare. Trium igitur mensium spatio hoc in agone decertavit. Virtute autem divina totum corpus sustentabat. Nam quę corporis conservationi inseruiunt imminuebantur. Aderat inedia : quo enim modo potuisset cibos sumere, obtineat tanta tæbe atque

ακην και θεραπεϊαν των θεωμενων την της μακαριας μεγαλοφυλιαν τε και καρτερϊαν.

111. Πρόφασιν ἐκόντων αὐτῆς πληγῆς ποιεῖται ταύτην ὁ ἔχθρος· μίαν γὰρ μύλην ὀδύνης, σήτει παραυτὴ τὸ ὄδον· καὶ ἐκπίπτει μὲν τὸ ὄστέον· ἢ ἐξ νομῆ διατρέχει εἰς ἄπασαν τὴν γένυ, καὶ γίνεται φθορὰ τῶν ἐπικειμένων σωματίων· καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις τετριβόνεταί τὸ ὄστέον· καὶ μετὰ διμηνησὺν χρόνον, γίνεται ἔκτρησις. Μεταβλέντες οὖν ἦσαν ἅπαντες οἱ περὶ τόποι. Τὸ δὲ ὄστέον καὶ αὐτὸ φθαρὲν, κατ' ὀλίγον ἐδαπανᾶτο· σῆψις δὲ καὶ βαρυτάτη δυσωδία καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἐκράτει· ὡς τὰς ὑποουρούσας πλέον αὐτῆς πάτχειν. Καὶ τὸν μὲν πλείονα χρόνον ἐχωρίζοντο, μὴ φέρουσαι τὴν ἀπάνθρωπον ὀσμὴν· ἔτε δὲ χρῆσι ἐκάλει, θυμαμάτων ὑπεκκίτουσα ἐπιθῶς προσήσαν, καὶ ἀδίκῃ ὑπεχώρουν διὰ τὴν δυσωδίαν ἀπάνθρωπον. Ἡ δὲ μακαρία προφανῶς ἐθεώρει τὸν ἀντίπαλον, καὶ οὐδ' ὄλις συνεχώρει αὐτῇ ἀνθρώπινον προσπαθῆναι βοήθημα· δεικνύουσα καὶ ἐν τούτῳ τὴν οὐκ εἶναι ἀνδρείαν. Αἱ δὲ συνελθοῦσαι παρεκάλουν καὶ μύρους τοὺς τόπους ὑπαλιφεῖν διὰ τὴν ἐκτύπον ἀσθένειαν, καὶ οὐκ ἐπίτρετο. Ἦγιστο γὰρ διὰ τῆς συμμαχίας τῶν ἐκτὸς καθαιρεῖσθαι τοῦ ἐνδύζου ἁγίου. Καὶ δὴ τινὰ λατρῶν αἱ συνελθοῦσαι μεταστέλλονται, ὡς, εἰ γε δυνήσθῃ, καὶ αὐτὸς πείσασθαι θεραπεΐας τυχεῖν. Ἡ δὲ πάλιν οὐκ ἤνεγκετο, λέγουσα· Τί με τῆς ἀγαθῆς πάλης ταύτης ἐγκόπτετε ; Τί ζητεῖτε τὸ φαινόμενον, ἀγνοοῦσαι τὸ κρυπτόμενον ; Τί πολυπραγμανεῖτε τὸ γινόμενον, τὸν ποιοῦντα μὴ θεωροῦσαι ; Καὶ πρὸς αὐτὴν φησὶν ὁ παρὼν λατρός· Οὐχ ἕνεκεν θεραπεΐας τινὸς ἢ παραμυθίας προσέφρομεν φάρμακον, ἀλλ' ἵνα τὸ φλοτριωμένον καὶ νεκρὸν ὄριον κατὰ τὴν συνθήκειαν θάψωμεν, πρὸς τὸ μὴ τοὺς παρόντας συνδιαφραθῆναι. Ὅπερ γὰρ ταῦς τεθνῶσι προσάγουσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς νῦν ποιοῦμεν· ἀλόγη ἅμα σμύρνη καὶ μυρσίνη οὐκ εὐσας προσέσθημι. Ἡ δὲ, ἀποδεχάμενη τὴν συμβουλίαν ἤνεγκετο. τὰς συνελθοῦσας μᾶλλον ἐλείψασα· ἐκαθαίρετο γὰρ ἐκ τούτου ἡ ἀμετρία τῆς δυσωδίας.

112. Τίς οὐκ ἐφριξε τὴν τηλικαύτην πληγὴν θεασάμενος ; Τίς οὐκ ἐφέληθῃ τὴν καρτερίαν τῆς μακαριας θεασάμενος, καὶ ἐν ταύτῃ τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ἔχθρου ἔγνωσας ; Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἴσθησε τὴν πληγὴν ὅθεν ἢ σωτήριος καὶ γλυκυτάτη τῶν λόγων προεῖπη γῆ, καὶ τὸ ὑπερβάλλον αὐτοῦ τῆς δεινότητος πᾶσαν παράκλησιν ἀπεσκέδασεν. Ὅπερ γὰρ θηρίον αἰμοδόρον, πᾶσαν τῶν συνερχομένων τὴν σπουδὴν ἀπέσθησε, πρὸς τὸ σπαράξει τὸ προσπίπτον θήραμα· καὶ θοῆην ζῆτων, βορὰ γέγονε. Ἐβλεῖσθη γὰρ ὡσπερ δὲ ἀγκίστρου τῆ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ· γυναῖκα δρών, κατεφρόνει· ἤγνεί γὰρ αὐτῆς τὸ ἀνδρείον φρόνημα. Νοσοῦντα τὰ μέλη κατεμάθανεν· ἐτύφλωτε γὰρ, τὸν ἰσχυρότατον αὐτῆς λογισμὸν κατὸπτεῦσαι μὴ δυνάμενος. Μηδὲ οὖν τρισὶ καὶ πλεον τοῦτον τὸν ἄγωνα ἐνήλησε. Δυνάμει δὲ θεῆς τὸ ὄλον παρεκρατέτο σῶμα. Τὰ γὰρ συντελοῦντα πρὸς τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐμεμείωτο. Ἀτροπία μὲν οὖν παρῆν·

τις γὰρ ἤδυνάτο στείων μεταλαβεῖν, τοσαύτης σφύσεως καὶ δυσωδίας κρατούσης; Ἀποκωχῆριστο δὲ ἀπ' αὐτῆς καὶ ὁ ὕπνος ὑπὸ τῶν ἀλλήθδόνων ἐκκοπόμενος.

113. Ὅτε δὲ αὐτῆς τὸ πέρασ τῆς νύκτῃς καὶ τοῦ στεφάνου ἐγγὺς ἐγένετο, καὶ ὀπτασίας ἰδεώρησε καὶ ἀγγέλων ἐπιστασίας, καὶ παρθένων ἀγίων προτροπὰς πρὸς τὴν ἄνοδον, καὶ ἐλλάμψεις ἀνεκλαλήτου φωτὸς, καὶ παραδείσου χῶρον· καὶ μετὰ τὴν θάνα τούτων, ὡσπερ εἰς ἑαυτὴν γενομένη, κατήγγειλε ταῖς παροῦσαις, γενναίως τε φέρειν, καὶ μὴ ὀλιγωρεῖν πρὸς τὸ παρόν. Εἶπε δὲ αὐταῖς, καὶ ὡς ἔτι Μετὰ τρεῖς ἡμέρας χωρισθῆσομαι τοῦ σώματος. Ὁ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ὥραν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐνταῦθα ἐδήλωσε. Καὶ συντελεσθέντος τοῦ χρόνου, ἀπῆλθεν ἡ μακαρία Συγκλητική πρὸς τὸν Κύριον, ἐπαθὼν τῶν ἀγίωνων παρ' αὐτοῦ δεξαμένη τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(2) Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ταῖς πρεσβείαις τῆς πανμνήτου Θεοτόκου τῆς ἡμῶν βεβαίας ἐπιβόας, καὶ τῶν Πατέρων πόθῳ καὶ κόπῳ τοὺς βίους συνελεξάμην, ἀξιώσόν με τὸν ἁμαρτωλὸν εὐρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου ὡς οἶδας κρῖμασιν.

Ἔως ὧδε πεπλήρωται ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρὰ τοῦ μακαρίου Ἀρσενίου τοῦ Πηγᾶδων ἐξεληλυθὸς λόγος, καθὼς καθ' εἰρμὸν καίνται ἅπαντες.

(2) Hæc, ad finem usque, exstant in Schedis Combefisianis, nec leguntur in Monumentis Cotelieri

A factore? Recesserat ab ea somnus, dolore depelente.

113. Ubi proxime fuit meta victoriæ atque coronæ, visiones contemplata est, angelorumque auxilia, virginum item sanctarum cohortationes ad ascensum, necnon illustrationes ineffabilis luminis, atque paradisi regionem. His autem conspectis, quasi rem secum perpendens, iis quæ aderant renuntiavit, ut fortiter sustinerent neque jam deficerent. Addiditque hæc verba: Post triduum a corpore separabor. Neque hoc solum, sed etiam horam exitus denuntiavit. Quo completo tempore ad Dominum migravit beata Syncletica, atque ab eo in præmium certaminum regnum cælorum accepit; in gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

Domine Deus virtutum, intercessionibus omni laude celebrandæ Deiparæ, quæ est firma spes mea, et Patrum quorum vitas studio atque labore collegi, concede mihi peccatori, ut quibus vosti iudicis, inveniam gratiam in conspectu tuo.

Hactenus absolvuntur, qui ex sancta illa, per beatum Arsenium Pegadensem prodierunt sermone, quo ordine omnes habentur.

#### IN SEQUENTIA DUO OPUSCULA ASCETICA ADMONITIO.

A multis jam sæculis subsequentes duæ asceticæ exhortationes ad monachos et ad sponsas Christi Athanasii nomine prodire. In collectione namque Regularum, quæ octavo sæculo a Benedicto Anianensi concinnata est, utraque comparet Athanasii nomine inscripta; cum neutra tamen Athanasii nihil nisi nomen admittat. Nam ipsa luce clarius est, a Latino scriptore, et quidem eleganti Lotineque, ut illa ætate, peritissimo, adornatas fuisse. Secunda porro, in Actis concilii Aquisgranensis exstat integra, Athanasioque ascribitur. Unde fortasse suspicari liceat, fuisse illam, pariterque priorem, quæ eodem ferme styli genere conscripta est, ab auctore suo commendationis causa Athanasii nomine insignitam. Utrumque autem opusculum in Appendice ad codicem Regularum, curante Luca Holstenio editum fuit Parisiis anno 1663.

## SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII

### EXHORTATIO AD MONACHOS.

(Vide *Patrologia Latinæ* tom. CIII, col. 665, in Benedicto Anianensi.)

### EJUSDEM EXHORTATIO AD SPONSAM CHRISTI.

Vide *ibid.*, col. 674.

## IN EPISTOLAM SEQUEMTEM MONITUM.

**642-649** Epistolam Athanasii nomine ad episcopum Persarum conscriptam, Roma nobis transmisit vir cl. Claudius Stephanotius, procurator gen. nostræ congregationis, non hoc uno nobis nomine observandus: multa quippe nobis perhumaniter officia contulit. Nemo autem non videt fuisse primo Græce exoratum, exinde vero Latine ab minus perito scriptore translata. Et quidem ex vertendi ratione videtur antiqua esse versio: olet enim peregrinum illud et inelegans Latinitatis genus, quod vi, viii et subsequentibus sæculis in usu erat. Nobilitas porro argumenta nec occulta præfert: cuiusmodi est illud quod ait: Secundum quod scriptum est: « Una Deitas in tribus stantibus cognoscenda, » quasi vero in libro quodam, cujus auctoritati Athanasius astipularetur, ejusmodi sententia reperta sit. Ubi advertas velim, illud, in tribus stantibus, expressum videri ex hoc dicto, ἐν τριῶν ὑποστάσεων, qua sententia licet opud Athanasium nonnumquam usu veniat, non ita autem adhibetur, quasi in confesso apud omnes sit; cum opposita huic propositio, quod scilicet una sit ὑπόστασις; in Trinitate, ut catholica et tum temporis admittenda declaretur ab Athanasio in tomo Alexandrinæ synodi, pag. 775, dum tamen penes eam vocum varietatem eadem fides reperitur. Haud leve item illud est vobiscum indicium, quod eminentissus iste Athanasius epistolam Dionysii ad Paulum Samosatenum mittat ad Persas, quæ jam communi eruditorum calculo inter supposititia computatur. Habetur autem illa tom. I Bibliothecæ PP. Græc., pag. 275, sed in nonnullis multum discrepat ab ista quam edimus versione, in qua desunt bene multa, sive interpretis incuria, sive ex codicum diversitate. Cæterum nihil est quod ambigamus ab eodem concinnatum fuisse utriusque epistolæ interpretationem, quod ipsum versionis genus ἀδυστάκτως per se significat.

Dilectissimo παῖρ et ei qui cum ipso est clero, et qui in Persarum provincia habitat, et qui in fide Dei firmati sunt, Athanasius, in Domino gaudere.

**650** Sancta et divinitus inspirata Scriptura antiquorum nobis actus enarrat, deducens nos ex ipsa ad ea quæ utilia sunt actionum, abominantes omnem speciem malitiæ et impietatis. In Regnorum igitur libris scribit deliquisse Israel, et adorasse creaturam magis quam Creatorem. Scitis autem quantum malum sit Couditorem relinquentes, eam quæ illi debetur gloriam idolis aptare et creaturis. Hoc illis agentibus, retraxit Deus adiutorium suum, ubi ipsi se tradunt in servitute regibus vestris, captivi autem adducuntur sub Salmanassar rege Assyriorum pro terra sua Palestina, dico habitare terram Assyriorum in fluviis Euphratæ et Enaborzoran et montes Medorum. Introducit autem pro ipsis habitare Samariam Babylonius, ex Cuthan et Deajan, et Decmath, et Sepphaven, et habitaverunt in civitatibus Samariæ pro filiis Israel. Et factum est in initio sessionis eorum, non tinnuerunt Dominum, et immisit Dominus leones in eos et erant interficientes ex eis, et dicentes dixerunt regi Assyriorum: *Gentes quas transiisti et possisti in civitatibus Samariæ ignorant iudicium Dei terræ, et immisit in eos leones, et ecce sunt mortificantes eos, propter quod nesciunt iudicium Dei terræ. Et præcepit rex Assyriorum dicens: Ducantur ii qui exinda sunt et proficiantur et maneant ibi, illuminent illos iudicia Dei terræ. Et adduxerunt unum ex sacerdotibus, quem transmigraverat de Samaria et sedit in Bethel, et erat illuminans eos sacerdotes quomodo timerant Dominum. Et edocti hi qui transmigrati*

*A fuerant, datam legem filiis Israel non perfecte custodierunt, sed erant et legi servientes ex parte, et consuetudinibus paternis utentes* <sup>59</sup>. Et usque nunc Samaritæ istis consuetudinibus utuntur, reiecti a Deo propter quod non mundam, sed commistam nescio quam servitutum consummant, neque legem Mosi neque consuetudinibus patriis perfecte servientes. Ista agnoscentes, dilectissimi, mundam offeramus Deo servitutum, non commistam habentes impietatis speciem, sed impolluta et pia, qua Deus delectatur; nullum enim suscipit, magis autem et ad iudicat duobus dominis servientem. Avertimini a patribus traditam vobis idololatriam: hæreticis non coaptemini: melius enim erat hujusmodi non cognoscere veritatem, quam cognoscentes retrorsum converti <sup>60</sup>. Dicendum est enitio illis: *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro gurgitis* <sup>61</sup>. Nos autem ita: *Unus enim nobis Deus, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus* <sup>62</sup>, significans universa Trinitas perfecta, consubstantialis, æqualis virtutis, ἰσοκλή, id est æqualis gloriæ. Pater omnium bonorum fons, ex quo Filius natus est, ex quo et Spiritus sanctus procedit, secundum quod scriptum est: Una deitas in tribus stantibus cognoscenda. Sed in novissimis sæculi temporibus miseratus quod lapsus est in impietate genus humanum, quod creatum est ad imaginem et similitudinem Dei, conversum in adorationem operum manuum suarum, deposuit seipsum involuntaria evacuatione

<sup>59</sup> IV Reg. xvii. 26-35. <sup>60</sup> II Petr. ii. 21. <sup>61</sup> Ibid. 22; Prov. xxvi. 11. <sup>62</sup> I Cor. viii. 6

secundum humanitatem unigenitum Dei Verbum, A consubstantiale Patri et incarnatum ex sancta et Dei genitrice Virgine, καὶ ὑβουμένη, id est, et temperat nostram vitam, edocens quomodo oporteat vivere per evangelicæ prædicationis magisterium: et patitur propria sua carne, et exspoliatus infernum revexit triduanus, ascendit etiam in celos et sedet ad dexteram majestatis in excelsis. Ipsum venturum expectamus in gloria Patris judicantem vivos et mortuos, reddentem unicuique secundum opera ejus; piis quidem quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascendit: impios autem mittens in ignem æternum, ubi interminabilis vermis et fletus et stridor dentium. Iste coactus sum litteris uti ad vos, audiens hæreses aliquas iniquissimas superseminari, quibusdam in vestra regione non euntibus in vestigiis neque Evangeliorum doctrina, nec in apostolorum prædicationibus, nec in sanctis synodis, sed impia quædam effluentibus et cauteriata dogmata, quæ cepta sunt ab iniquo Paulo Samosateno, quem expulit universalis synodus, audentem dicere in homine quodam secundum nos inhabitasse Deum Verbum, sicut in uno prophetarum, et non esse Deum incarnatum sanctum Emmanuel secundum evangelistæ magisterium clamantis: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* <sup>42</sup>: non abiciens quod erat, accipiens autem quod non erat. Istum, ut dixi, universalis synodus deposuit, impium quod ab impin expositum est dogma esse sciens, sed et Dionysius Alexandria: episcopus scribit ad ipsum atrahens ad penitentiam, abstinens ab impia hæresi, et sunt paria epistolæ Dionysii, contuli.

DIONYSIUS EPISCOPUS ALEXANDRIÆ, AD PAULUM  
SAMOSATENUM.

Dilectissimo fratri Paulo episcopo Antiochiæ, cum omni clero, Dionysius episcopus Alexandria, multum gaudere.

Et primum scribente te scripsimus, atrahentes ut manifeste diceret quod vis: et nunc scribimus sicut possibile est judicantes de his quæ secundo dixisti, quia vitiosa sunt verba quæ a te dicta sunt, nullius habentia satisfactionis ostensionem, et quia sufficienter possint retorqueri quæ tibi præcipitanter visa sunt definire: duas hypostases dicente duas personas unius et solius Christi, duos Christos et duos Filios. Unum natura Christum et Filium Dei præexistentem, et alterum secundum æquivocationem Christum et Filium Dei, qui postea et in ultimis temporibus existit, et secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii, quemadmodum civitas Domini, et domus conditoris. Vovens oblitus ἦσθε οἷα [Gr. ὡ ἐταῖροι], quia unus prædicatus est et unigenitus Filius Dei et Christus Jesus vocatus, Dominus gloriæ, sicut dictum est de ipso, et salvans credentes in ipsum propria passione divina salute non humana: Ipse enim,

A inquit, *salvum faciet populum suum a peccatis eorum* <sup>43</sup>. Solum enim Deo possibile est a peccatis salvare, **651** sicut et debitori [leg. creditori] remissionem præstare: *Quis enim, inquit, Deus sicut tu, auferens iniquitatem, et supergredientem injustitiam* <sup>44</sup>? Audi igitur et intellige ea quæ a te dicta sunt, et attende ea quæ a me dicuntur: Beneplacitum est Deo majoribus donis hominem honorare quando et amplius placuerit Deo in virtutum conversationem: nihil autem horum visum est in Christo Jesu, neque prudentiæ gratia, φιλοσοφία, id est studium laboriosum; neque per castitatem, ciborum abstinentiam, supergredientem humanam mensuram. Et Joannes quidem admirabilis erat, neque panem comedens, neque vinum bibens; Christus autem **B** testimonium habuit comedens et bibens. Et ille quidem in eremo legens solitariam vitam perficiebat ad placendum Deo: Dominus autem Jesus erat cum apostolis, mulieribus, et reliquis, non segregatus ab eorum conversatione; et propter hoc ostendebatur differentia Christi ad Joannem mirabili manditia et justitia incomparabili. Quia Joannis quidem operatio erat justitiæ; Christi autem nature. Ergo inconveniens est dicere hominem Christum beneplacitum habuisse a Deo pro omnibus hominibus in Dei habitationem sine solitaria et laboriosa justitia. Christus autem non verbo, (sed veritate,) per eam quæ in Spiritu est unitione hæreditavit, incarnatum ex Virgine Maria, sicut et puer propter eam quæ ex ipso est carnalem generationem. Prædicatur autem Christi nomen verbo et antequam ungeretur, sicut et puer, Deus fortis, antequam ex muliere nasceretur: sed et vestimenta ejus divisa esse dicuntur, et exhoratorum esse priusquam exhoraretur, non enim ex rebus ipsis de Christo dicta sunt ista, sed prophetice. Quomodo ergo unus Christus alterius Christi nomine vocari habet, dum non existant duo? Civitas autem cum Domino non numeratur in unum numerum, nec domus cum conditore, quomodo nec eadem operatur civitas et imperator, nec domus et conditor, nec civitas aliquando vocabitur imperator, nec leges constituet civitas sicut imperator, nec domus ædificat. Et alius docet artem, in uno autem connumerantur quæ ejusdem sunt generis, sicut homo homini, Deus Deo, quomodo et qui eadem operari possunt. Expulsus igitur esse, certe neque duos Christos, et duos Filios Dei prævalent dicere, neque eos qui duo sunt sicut unam personam. Dei autem forma Verbum ipsius, et sapientia, Filius Dei, et Deus idem ipse constitendus est. Igitur persona et una subsistentia personæ nec possunt esse hæc ἐπ' ἀνοῦν [editi, ἐπ' ἀνθρώπων], id est, in his quæ sine mente sunt. Verbum enim hominis et sapientia et virtus, et forma insubstantiales partes unius hominis aspiciuntur, sed nec homo singula eorum quæ dicta sunt, nec Filius

<sup>42</sup> Joan. 1, 14. <sup>43</sup> Matth. 1, 21. <sup>44</sup> Mich. vii, 18

sunt ista, ob hoc nimirum, quia forma hominis et *ὁ ἄδωος*, id est, persona esse *αὐτοειδής*, id est, per semetipsum perfecta, non possunt. Quia vero forma Dei et Verbum ejus, Deus et Filius constituendus est. Ostensum igitur impossibile esse et istud tuum sophisma dicentis hominem esse formam hominis, ob hoc quia sit Deus forma Dei: qui autem ex mortuis resurrexit Christus, vivorum et mortuorum Dominus est, et ipsi vivunt omnia: *Sicut vivimus, inquit, sicut morimur, Domini sumus* <sup>66</sup>. In hoc enim ait, Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Deus est enim natura, qui dominator est omnium, sicut ex mulieribus agnitus prædicatur, dicente Thoma: *Dominus meus et Deus meus* <sup>67</sup>. Deus autem sanctorum apostolorum, non qui natura homo, sed qui natura Deus est, qui hereditavit gentes et judicat, sicut dictum est, omnem terram: *Exsurge enim, inquit, Domine, judica terram, quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus* <sup>68</sup>. Filius autem et hæres mortuus est postea; post servos et prophetas, sicut ipse ait in Evangelio. Quomodo ergo homo Christus, et non Deus verus, et adorandus ab omni creatura? Incorporatum est enim Dei Verbum ex sancta Virgine, unde et passionem pro nobis suscepit, evacuans semetipsum et humilians usque ad mortem, mortem autem crucis: æqualis Deo existens, sicut dictum est, et obediens Deo factus, et sub lege divinus legislator. Et quid multa, unus est Christus, una persona visibilis et invisibilis, id est divine et sensibiliter simplex desursum et deorsum, compositus ex Deo et ex muliere. Conditor ergo et Creator passibilis et impassibilis erat, mundum sanctificans, et sanctificatus, et credimus quia proprium ejus est sanctificare et sanctificari: *Et pro ipsa enim, inquit, sanctifico me ipsam* <sup>69</sup>. Quod impossibile est homini ut sanctificetur, soli autem Deo istud possibile est, homini facto secundum carnem, quia et Deus est et homo idem ipse singularis personæ. Istis ergo sine contentione ita se habentibus, expulsa tibi sunt omnia sententialiter, et juveniliter dicta. Alium virum dicente te Christum præter Deum Verbum, ab alio Christo dignitate et honore et operatione differentem, et unum Christum in Christo habitantem, et operantem divinæ justitiæ opera. Erubescere igitur quia irrationabile est aliquid et inanitatem materiam Christum exponens: quæ a sole operari posse [*ἴσθη ὑπὸ ἡλίου ἐνεργουμένην*]. Terra enim sine voluntate species est. Sic enim dixisti: Inûrma filii a Deo auferri dicimus, sicut humectationem terræ ab arido. Vides in quantum inconsiderationem deponas, sicut dicis virum assumptum a Deo Verbo ut nec homo esse possit; liberum ei offerens arbitrium. Non enim secundum propriam potestatem: hominum enim hoc tantum et angelorum est. Desertum autem dicis factum Salvatorem Christum despiciens semetipsum,

<sup>66</sup> Rom. XIV, 8. <sup>67</sup> Joan. XX, 28. <sup>68</sup> Psal. LXXXI, 8. <sup>69</sup> Joan. XVI, 19. <sup>70</sup> Matth. XXVI, 46; Psal. XLI, 1. <sup>71</sup> Isa. LIII, 4. <sup>72</sup> Psal. XIII, 5; Rom. III, 10-12. <sup>73</sup> Joan. XI, 26. <sup>74</sup> Joan. XIV, 21.

ris secundum communionem justificari Christum, non natura existentem justum, non prævalens intelligere modum communionis quæ ad omnem et acceptionem significat, sicut dixit et sapientia Dei: *Da mihi cor tuum, ut sapiens fias in novissimis tuis*<sup>14</sup>. Convertens alius propheta dicit: *Voluntatem timentium se faciet*<sup>15</sup>. Voluntas nique Dei san-

ctorum voluntati rependitur, et qui contentus eum coram hominibus, confitebuntur ab ipso coram Patre ejus qui in cælis est, sicut ipse dicit<sup>16</sup>: et qui compatiatur Christo, in conformationem venient gloriæ ejus. Ista enim verax communio hominis ad Deum non sine fide ostendi potest et dignissimis operibus. )

### BADEM EPISTOLA AD EPISCOPUM PERSARUM GRÆCÆ ET LATINE.

Ex Bibliotheca Colisliniana, pag. 269.—*Epistolam Athanasii ad episcopum Persarum, inquit Montfauconius, Latine editimus inter spuria Athanasii Opera tom. II, p. 649; atque vetus interpretatio Græcæ quam hie damus, epistola: et in fine quadam habet que in textu Græco non observantur: Græcus porro ille textus, licet Athanasium in titulo eminentur, quia tamen antiqua est hæc epistola, et Græcæ nunquam edita, hic locum habere commode potest.*

*Ἀγαπητῷ πάτρι, καὶ τῷ ὀπ' αὐτὸν κλήρω τοῖς τὴν Περσῶν οἰκοῦσι χώραν, Ἀθανάσιος ἐν Κύριῳ χαίρειν.*

Ἡ ἅγια θεόπνευστος Γραφή τὰς τῶν ἀρχαιότατων ἡμῖν διηγεῖται πράξεις, ποδηγούσα ἡμᾶς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὰ χρήσιμα τῶν πρακτικῶν, βδελυτομῶνους πᾶν αἵδος πονηρίας καὶ δυσσεβείας. Ἐν γούν τοῖς Βασιλείοις φησὶν ἠνομηκῆναι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ προσκυθεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἵστε δὲ ὅσον κακὸν, τὸν Δημιουργὸν καταλειπόντας καὶ τὴν αὐτῷ φελομένην εἶδαν, προσάπτειν εἰδύλοισι καὶ κτίσμασι. Τοῦτο δρασάντων ἐκεῖνον, ἀπιστήσιν ὁ θεὸς τὴν αὐτοῦ βοηθεῖαν ἐξ αὐτῶν, καὶ παραδίδονται εἰς δουλείαν τοῖς ὑπετέροις βασιλεύσιν. Αἰχμάλωτοι δὲ γενόμενοι, καταδικάζονται ὑπὸ Σαλαμανασάρου βασιλέως Ἀσσυρίων ὀκνησιν ἀντὶ τῆς αὐτοῦ γῆς, Παλαιστίνης φημὶ, τὴν Ἀσσυρίων ἐν Ἀλαῖ καὶ ἐν Ἀμῶρ, ποταμοῖς Γεζάν, καὶ ὄρει Μήδων. Εἰσάγει ἀντ' αὐτῶν ὀκνησιν τὴν Σαμαρείαν, Βαβυλωνίους ἐκ Κουβάν, καὶ ἀπὸ Αἰλάν, καὶ ἀπὸ Ἐρυθ, καὶ Σεφαρούμ, καὶ κατωκίθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας ἀντὶ τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ. Καὶ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ τῆς καθέρας αὐτῶν, οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν Κύριον, καὶ ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς τοὺς λέοντας, καὶ ἦσαν ἀποκτείνοντες αὐτούς. Καὶ εἶπαν τῷ βασιλεῖ Ἀσσυρίων λέγοντες: *Τὴ ἐθρῆ δ' ἀπέκτισας, καὶ ἀντεκάθησας (sic) ἐν πόλεσι Σαμαρείας, οὐκ ἔγνωσαν τὸ κῆριμα (sic) τοῦ θεοῦ τῆς γῆς, καὶ ἀπέστειλε τοὺς λέοντας εἰς αὐτούς, καὶ ἰδοὺ εἰσι θανατοῦντες αὐτούς, καθότι οὐκ ὀδοῦσι τὸ κῆριμα τοῦ θεοῦ τῆς γῆς. Καὶ ἐνέστειλατο ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, λέγων: Ἀπαγγέλα ἐκείθεν, καὶ περιεσθώσαν, καὶ κατοικεῖτωσαν ἐκεῖ, καὶ φωτιοῦσιν αὐτούς τὸ κῆριμα τοῦ θεοῦ τῆς γῆς. Καὶ ἤγαγον ἕνα τῶν λέοντων, ὡς ἀπίκωσαν ἀπὸ Σαμαρείας, καὶ ἐκάθισεν ἐν Βαυθῆλ. Καὶ ἦν ὁ ἱερεὺς φωτιεῶν αὐτοῦς, ὡς ἐφοβήθησι τὸν Κύριον. Καὶ διδαχθέντες οἱ μετοικισθέντες τὸν δεδομένον νόμον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, οὐκ ἐθύλαξαν ἐν τέλος' ἀλλ' ἦσαν καὶ τῷ νόμῳ δουλεύοντες ἐκ μέρους καὶ τοῖς ἔθεσι. Τοῦτους κέχρηται ἐκβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ μὴ καθαρὰν, ἀλλὰ μεμιγμένῃν ἔχειν τινὰ λατρείαν, ὅτε τῷ νόμῳ Μωσέως, ὅτε τοῖς ἔθεσι τοῖς*

*Dilecto patre et clero ipsi subdito, itaque qui Persarum regionem incolunt, Athanasius, in Domina salutem*

Sancta et divinitus inspirata Scriptura antiquorum nobis gesta enarrat, ex iis nos ad utilia opera deducens, ut omnem nequitiae et impietatis speciem aversemur. In Regnorum itaque libris ait, prævaricatum fuisse Israel, et adorare maluisse creaturam quam Creatorem. Scitis autem quantum malum sit Creatorem relinquere, delictamque ipsi gloriam idolis et creaturis attribuere. Id cum illi agere, aufert Deus ab illis auxilium suum, et in vestrorum regum servitutum traduntur. Et captivi abducti damnantur a Salmanasare Assyriorum rege ad sedes mutandas, ita ut, relicta terra sua, Palestina nempe, in Assyriorum regione habitarent, nempe in Alize et in Amor, in fluviis Gizan et in montibus Medorum. Eorum autem loco Samariam inducit Babylonios ex Chusthan, et ex Aian, et ex Emath, et ex Sepharvum, et habitare jussi sunt in urbibus Samariae pro filiis Israel. Et factum est initio habitatiois eorum, cum non timerent Dominum, immisit in eos leones qui occidebant eos. Et dixerunt regi Assyriorum: *Genes quas transtulisti et habitare fecisti in urbibus Samariae, non noverunt iudicium Dei terræ, et immisit in eos leones, et ecce occidunt eos, quia nesciunt iudicium Dei terræ. Et misit rex Assyriorum dicens: Ducite inde (sacerdotes) et accedant et habitent ibi, et imminet eis iudicium Dei terræ. Et adduxerunt unum ex sacerdotibus, quos transtulerant ex Samaria, et sedit in Bethel. Et erat sacerdos illuminans eos ut timerent Dominum. Et edocti ii, qui translati fuerant, legem filius Israel tradidit, cum non perfecte custodierunt, sed simul et legi ex parte serviebant et patrii consuetudinibus*<sup>17</sup>. Ita se gesserunt, ejectione a Deo sunt, quod non purum, sed mistum cultum exhiberent, neque legi Moysis, neque patrii consuetudinibus perfecte servientes. Hæc cum sciamus, dilecti, purum Deo cultum exhibeamus, nulloque impietatis genere permistum, sed immaculatum et pium, cui Deus sibi complacet. Nullum enim admisit, itaque

<sup>14</sup> Prov. xix, 20. <sup>15</sup> Psal. cxliv, 19. <sup>16</sup> Matth. x, 32. <sup>17</sup> IV Reg. xvii, 26-33.

potius condemnat eum qui duobus dominis serviat. Aversamini a patribus traditam vobis idololatriam, hæreticis ne conjungamini. Optabilis enim illis fuisset veritatem non cognovisse, quam postquam cognoverant retrocedere<sup>19</sup>. Dicendum enim illis est, *Canis reversus ad proprium vomitum, et sus lota in volutabro luti*<sup>20</sup>. Nos autem non sic, *Unus enim Deus nobis ex quo omnia*<sup>21</sup>; Trinitas perfecta, consubstantialis, æqualis virtutis, æqualis gloriæ; Pater omnium bonorum fons, ex quo Filius natus est, ex quo Spiritus sanctus procedit, sicut scriptum est: Una deitas in tribus hypostasibus cognita. Sed in novissimis temporibus misertus generis humani quod lapsum erat, quod creatum fuerat ad imaginem et similitudinem Dei, et conversum fuerat ad adorationem operata suorum, demisit seipsum ad voluntariam evacuationem unigenitum Dei Verbum, consubstantiale Patri secundum deitatem, et consubstantiale quoque nobis secundum humanitatem; et incarnatur ex sancta et Deipara Virgine, vitamque nostram ad rectum ordinem deducit, docens per evangelicarum prædicationum doctrinam, quomodo oportet vivere; et patitur propria sua carne, et postquam spoliasset infernum, triduanus revixit, ascenditque in cælos, sedetque ad dexteram majestatis in excelsis. Ipsum venturum expectatum in gloria Patris, judicantem vivos et mortuos; reddentem unicuique secundum opera ejus, piis quidem quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; impios autem mittentem in ignem, ubi vermis qui non moritur, ac fictus et stridor dentium.

οὐκ ἀνέβη· ἀπεβίβει δὲ ἀποστελλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ὅπου ὁ ἀτελεύτητος σκώληξ, καὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

<sup>19</sup> II Petr. II, 21. <sup>20</sup> ibid. 22; Prov. XXVI, 11. <sup>21</sup> I Cor. VIII, 6.

A πατρίους λατρεύοντες εἰς τέλος. Ταῦτα γινόντες, ἀγαπητοὶ, καθαρὰν προσάγωμεν τῷ Θεῷ λατρείαν, μὴ μεμιγμένον ἔχουσαν δυσσεβείας εἶδος, ἀλλ' ἄσπιλον καὶ εὐσεβῆ, ἧ Θεὸς ἤθετα. Οὐδένα γὰρ ἀπόδεχεται, μᾶλλον δὲ κατακρίνει θυαί κυρίου βουλεύοντα. Ἀποστράφητε τὴν πατροπαράθετον ὑμῶν εἰδωλολατρείαν, αἰρετικῶς μὴ συνάπτεσθε. Κρείσσον γὰρ τοῖς τοιοῦτοις μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἐπιγνωσὶν ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἀνακλιθῆναι. Λεπτέον γὰρ αὐτοῖς· *Κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέβραμα, καὶ ὄς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου.* Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· *Εἰς γὰρ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ οὗ τὰ πάντα·* Τριάς τελεία, ὁμοούσιος, ἰσοδύναμος, ἰσοκλητῆς· Πατὴρ ἢ πάντων τῶν ἀγαθῶν πηγὴ, ἐξ οὗ ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, ἐξ οὗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Μία θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσει γωρυζομένη.* Ἄλλ' ἐν ἐσχάτοις καιροῖς κατελείψας τὸ ὀλισθηρὸς εἰς ἀσέβειαν γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ κτισθὲν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, τραπὴν εἰς προσκύναν τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθέκιν ἑαυτὸν εἰς ἐκούσιον κένωσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος ὁ αὐτὸς ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ σαρκούται ἐκ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου· καὶ ρυθμίζει τὸν ἡμέτερον βίον, διδάξας πῶς δεῖ βιοῦν διὰ τῆς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων διδασκαλίας· καὶ πάσχει τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σαρκί, καὶ σκυλεύσας τὴν ἥδην, ἀνεβίω τριήμερος, ἀνεβλήθη τε εἰς οὐρανοῦς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοπύλης ἐν ὑψηλοῖς.

C Αὐτὸν ἤξειν προσδοκῶμεν ἐν δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρινόμενα ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐκάστῳ ἀποδοδόντα κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν εὐσεβέσι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου

## DIATRIBE IN SYMBOLUM QUICUNQUE.

De Symbolo *Quicunque* præterito ac præsentis sæculo a multis acriter est disputatum, aliis Athanasio vindicantibus, aliis a Latino scriptore adornatum fuisse pugnantibus. Et sane tanta est opusculi dignitas, tam concors omnium Ecclesiarum in eo, non solum recipiendo, sed etiam alternantibus cboris publice recitando consuetudo; ut non mirum si in ejus investigando scriptore eruditiorum desudet industria; in diesque novæ prodeant de ejusmodi argumento lucubrationes. Prolixum ac fortassis lectori injucundum et fastidiosum esset, si omnia recenseremus quæ ea de re nostro patrumque nostrorum ævo a variis auctoribus conscripta sunt; ex quorum numero qui argumentum fusiis accuratiusque pertractarunt, docti viri sunt, Usserius, Vossius *De tribus Symbolis*, Quenellus, Gundlingius, Tentzellius, ac novissime omnium Antheimius. Quamobrem paucis nos pro instituti nostri ratione rem indagamus, ea tamen lege, ut nihil eorum prætermittamus quæ ad rectum tantæ controversiæ christiæ pertinent. Quare primo veterem de Symbolo testimonis, habita temporum ratione, recensemus; 2<sup>o</sup> Agimus de codicum, in quibus exstat hoc opusculum, ætate, conditione, ac inscriptionum varietate; 3<sup>o</sup> Cui sit auctori ascribendum quærimus; 4<sup>o</sup> De variis agimus Symboli formulis, cum Latinis tum Græcis, quæ a quibusdam hujus ævi scriptoribus observatæ editæque fuerunt.

### I. Testimonia veterum de Symbolo.

Non desunt qui ex quarti sæculi scriptoribus testimonia petant, ut Athanasium Symboli Patrem accerant; ejusmodi est illud Gregorii Nazianzeni Orat. 21, Πρώτος καὶ μόνος, καὶ κομῆθ' σὺν ὀλίγοις, ἀπο-



τομᾶ τὴν ἀλίθειαν, σαφῶς οὕτως καὶ διαρρήδην τῶν τριῶν θεότητα καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας. *Id est: Primus ille (Athanasius) et solus, vel cum admodum paucis, veritatem palam apertissime verbis profiteri ausus est, trium personarum Deitatem et substantiam scripto confessus.* Quæ autumant illi de Symbolo *Quicunque* dici. Sed, ut neutro non videt, levissima imo nulla ratione. Quid causæ enim est ut ad symbolum *Quicunque* id referatur, cum binæ exstant Athanasii confessiones fidei; quarum prima *Ἐκθεσις πιστεύουσας* titulum habet, secunda ad *Jovianum* nuncupatur; et in utraque pariter trium personarum deitas et substantia prædicatur? Quinetiam illo Gregorii loco, nulla indicatur fidei confessio; sed dicitur duntaxat trium personarum deitatem et essentiam prædicasse Athanasium: quod in suis ille scriptis fuse et naviter exsecutus est.

Testatur Ughellus tom. IV *Italiae sacræ*, Gaudentium Brixiensem, qui quarto sæculo vixit, Commentationes edidisse in Symbolum Athanasii, quas exstare ait in veteri PP. Bibliotheca. Verum illæ Commentationes nusquam comparant, nec ab alio quopiam scriptore animadversæ sunt. Quamobrem nihil binæ argumenti elici potest.

Afferbatur olim locus ex Augustino in psalm. cxx, in hæc verba: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* <sup>61</sup>, ubi ita legitur in quibusdam editis: *De hoc sole Pater Athanasius Alexandrinus episcopus ita pulchre locutus est: Filius, inquit, Dei a Patre solo, non factus, nec creatus, sed genitus.* Verum hæc, ut jam pridem observatum fuit, adulterata sunt: et, ut aiunt nostri in postrema Augustini editione, nulla est in codicibus Athanasii, ejusque Synboli mentio. Afferitur item concilium IV Toletanum anno 675 celebratum, in cujus capitulo I dicitur Patrem a nullo factum, etc. Quæ verba ex Symbolo *Quicunque* excerpta putantur. Et vero constat jam illo ævo Athanasii in nonnullis saltem locis nomen prætulisse.

Exstat inter Isidori Hispalensis opera epistola ad Claudium, ubi Athanasii Symbolum memoratur. At concors est omnium pene sententia eam epistolam necnon alias permultas a Breulio Isidori nomine publicatas, esse supposititias.

Certius afferitur testimonium ex canonibus *Æduensibus* a Sirmondo editis, qui ad annum 653 referuntur a quibusdam 670, ab aliis vero 675, ubi ita legitur: *Si quis presbyter, diaconus, subdiaconus, vel clericus, Symbolum, quod sancto inspirante Spiritu apostoli tradiderunt, et fidem sancti Athanasii præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab episcopo condemnetur.*

Regino, qui octavo sæculo floruit, libro I *De ecclesiastica disciplina*, hæc habet: *Si sermonem Athanasii episcopi de fide sanctæ Trinitatis, cujus initium est: « Quicunque vult salvus esse, » memoriter teneat.* Matto, episcopus Basileensis, cujus capitulare *Spicilegii* tom. IV edidit Dacherius noster: *Quarto, ait, ut fides sancti Athanasii a sacerdotibus discatur, et ex corde die Dominico ad Primam recitetur: qui mos hodieque viget in Ecclesia.*

Accedit anonymi testimonium, qui sub Carolo Magno vixit, a Sirmondo allatum in notis ad Theodulphum: *Incertus auctor, ait Sirmondus, quem diximus, hoc ipso utens testimonio: Beatus, inquit, Athanasius in Expositione catholice fidei, quam ipse egregius doctor conscripsit, et quam universalis confitetur Ecclesia, processionem Spiritus sancti a Patre et Filio declarat, ita dicens: « Pater a nullo est factus, » etc.*

Idem Theodulphus, libro *Testimoniorum de Spiritu sancto* ad Carolum Magnum, nomine Athanasii affert illud: *Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus, etc., usque ad: Qui vult ergo salvus esse.*

Nono sæculo Agobardus, a cl. v. Baluzio editus, cap. 5 sic habet: *Beatus Athanasius ait: « Fidem catholicam nisi quis integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. »*

Ansbarius eodem sæculo, ut in Vita ejus apud Petrum Lambecium legitur, cum instaret obitus, præcepit ut fratres canerent fidem catholicam a beato Athanasio compositam.

Ratramnus, Corbeiensis monachus, libro II contra *Græcorum opposita: Beatus Athanasius Alexandrinus episcopus, ait, multa propter catholicæ fidei constantiam ab Arianis perpressus, frequenter etiam exsilio eorum factione pulsus, et in Nicæna synodo episcopo suo beato Alexandro diacono assistens, adversus vesaniam Arii singulariter dimicans; in libello De fide, quem edidit, et omnibus Catholicis proposuit tenendum, inter cætera sic ait: « Pater a nullo est factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, non creatus, non genitus, sed procedens. »*

Æneas, Parisiensis episcopus, librum suum *adversus Græcos* his auspiciatur verbis: *Sanctus Athanasius, sedis Alexandrinæ episcopus, Græcæ lingue experientissimus, ubi beatus Marcus evangelista præsedet, etc.* Exinde vero Lovemdecim capitula ex eodem Athanasio profert, quorum postremum ita habet: *Item idem in fide catholica: « quod Spiritus sanctus a Patre procedat et a Filio. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus, » etc.*

Hincmarus Remensis, nono item sæculo, primo capitulo ita loquitur: *Ut presbyteri discant expositionem Symb:li et Orationis Dominicæ, etc., cum Symbolo Athanasii.... necnon et sermonem Athanasii de Fide,*

<sup>61</sup> Psal. cxx, 6.

cujus initium est: « Quicumque vult salvus esse, » memoria quisque commendet, et sensum illius intelligat, et verbis communibus enuntiare queat.

Ratherius, Leodicensis episcopus, ita loquitur in admonitione synodali: Si *Sermonem Athanasii episcopi de Fide sanctæ Trinitatis, cuius initium est: « Quicumque vult salvus esse, » memoriter teneat.*

Abbo Fioriacensis in *Apologia ad Francorum reges Hugonem et Robertum: Fidem quam alternantibus choris et in Francia et apud Anglorum Ecclesiam variari aucti; ceteri enim dicunt, ut arbitror, secundum Athanasium: « Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, non creatus, sed procedens. »*

Sæculo undecimo Gualdo, monachus Corbeiensis, qui *Vitam Ansharii* carne conscripsit editam a Lambecio, hæc de Symbolo habet:

*Catholicamque fidem quam composuisse beatus Fertur Athanasius.*

Otho autem Frisingensis ita loquitur: *Athanasius manens in Ecclesia Treverorum sub Maximo ejus Ecclesie episcopo: « Quicumque vult, » etc., a quibusdam dicitur editisse.*

Infiniæ pene operæ esset cæteros sequioris ævi scriptores recensere qui Symbolum *Quicumque* ascribunt Athanasio; quorum testimonia, quantacunque afferantur, parvi aut nullius momenti sunt ad illud Athanasio vindicandum vel abjudicandum. Adjicere non pigeat non visum hactenus fuisse Græcorum quodpiam monumentum, certum scilicet ac indubitatum, quo ab annis plus quingentis notum Ecclesie Græcæ fuisse Symbolum *Quicumque* possit comprobari. Græci porro sequioris ævi, Latinis ex Symboli auctoritate pro Spiritu sancti ex Patre Filioque processione comprobanda urgentibus, vel negarunt Athanasii esse, vel inconsulte Symbolum a sancto Doctore compositum fuisse confessi, additionem esse vocem, et *Filio*, non minus inconsiderate commenti sunt, cum constet in omnibus Latinis codicibus etiam antiquioribus qui ab annis mille exarati sunt, eam haberi vocem. Alii autem impudentius effutiebant Athanasium, cum id operis ederet, ebrium fuisse, quos ita carpit Gennadius cap. 1 *De Spiritu sancto: Οὐκ αἰδοῦνται λέγειν, ὡς ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος μέθυσος, καὶ, ὅτε ταῦτ' ἔγραψε, πλήρης ἦν οἴνου. Non reverentur dicere Athanasium ebrium fuisse cum hæc scriberet, et vini plenum.*

## II. De codicibus in quibus exstat Symbolum *Quicumque*

Codicum omnium qui hactenus visi memoratique sunt, antiquissimus ille est qui ab Usserio laudatur, ævo Gregorii Magni conscriptus, si tamen ea vere sit ejus manus scripta: nam addit Usserina scripturam ævo Gregorii longe esse posteriorem. Hic nullum præmittit scriptoris nomen, sed solum inscribitur, *Fides catholica.*

654 Nongentos superat annos Colbertinus codex 784, Saxonice descriptus litteris, et mea quidem sententia ante ætatem Caroli Magni editus. Hic media parte ab initio mutilus est, non amissione folii cujuspiam, sed quia librarius qui exscripsit, se ita mutilum Treviris reperisse testatur, nullo enuntiato auctoris nomine. Quamohrem non sua modo ætate eximus est, sed etiam quia ex antiquiore descriptus fertur. Sunt qui codicem illum 1100 annorum esse affirmarunt. Verum periti quique ævo circiter Pipini exaratum arbitrantur.

Paris saltem antiquitatis est Sangermanensis noster num. 257. Saxonice pariter litteris exaratus, qui titulum habet: *Fides sancti Athanasii episcopi Alexandria*

Regius codex num. 4908, annorum pene nongentorum, nullum habet titulum, nullumque auctoris nomen. Æqualis ipsi est, qui memoratur a Lambecio, exstatque in Bibliotheca Casarea, Caroli Magni jussu conscriptus, cujus titulus sic habet: *Fides sancti Athanasii episcopi Alexandrini.*

Codex qui ab Usserio dicitur fuisse Æthelstai Anglorum regis, ita inscribitur: *Fides sancti Athanasii Alexandrini.*

Colbertinus num. 1339, qui fuit Caroli Calvi imperatoris, inscribitur: *Fides Athanasii*

In alio Sangermanensi 700 circiter annorum, et in tertio ejusdem monasterii, multum sequioris ævi, Symbolum nihil fere discrepat ab editis.

Dnos quoque vidimus codices in cœnobio Sancti Theoderici prope Remos, in quibus Symbolum *Quicumque* nihil ferme differt ab editis.

Exstat item hoc Symbolum in codice Colbertino num. 5133 nullo prævio scriptoris nomine, annorum circiter 600. E regione vero conscripta legitur ejusdem ætatis Gallica versio, in fine mutila, quam nos edendam duximus. Ejus nobis copiam fecit suaque manu exaratam dedit vir clarissimus nobisque amicissimus Baluzius.

Alius habetur codex in Bibliotheca RR. PP. Fratrum minorum, ab annis quadringentis exaratus, ubi Symbolum exstat Latine cum versione Gallica e regione παραφραστικῶς adornata. Codex autem est Psalterium olim ad usum dominarum de Brebant, ut indicatur in fronte libri, hisce verbis recentiore manu conscriptis: *Ce Psautier qui est en Latin et en François est au convent des Sereurs Meneurs de Longchamp, et fu aux Dames de Brebant.* Earum nomen erat, Margarita et Joanna, quarum pater Codefridus de Bre-

bant frater erat Mariæ conjugis regis Philippi Audacis. In hujusmodi codice, quod per mihi mirum visum est, Latino Symbolo hic titulus præmittitur : *Canticum Bonefacii* : in fronte autem Gallicæ versionis e regione istiusmodi legitur inscriptio : *Ce chant fut saint Anastaïse qui apostolles de Rome*. Hujus porro versionis manu sua exscriptæ nobis copiam fecit vir eruditus Petrus Pelester, ejus cœnobia bibliothecarius.

Felckmannus de codicibus quibus ipse est usus ita loquitur : *Exstat hoc Symbolum in nostro codice & anonymo, sed absque titulo et nomine auctoris, unde et sic editum. Invenitur id similiter in fragmentis Hilarii historicis in cod. veteri part. II sub finem. Invenimus idipsum etiam post in codice quodam Palatino Biblioth. expresse Athanasio inscriptum (licet id recentiores Græci nolint, ut videre est ex Epistola Melchii Constantinopolitani patriarchæ ad Douxam), ex quo etiam discrepantias quasdam notabimus. Ilac Felckmannus.*

De Græcis autem codicibus pauca suppetunt dicenda, cum unum tantum nobis inspicere licuerit, scilicet Reg. 2502, in quo exstat Symbolum superiore sæculo exaratum. De variis Græcis formulis infra agimus.

### III. Symbolum Quicunque cui sit auctori ascribendum.

Ut colligere est ex veterum testimoniis, atque ex codicum inscriptionibus superius recensitis, ab ænis plus mille Symbolum *Quicunque* Athanasio fuit ascriptum. At id non sine controversia admissum fuisse suadet codicum multorum, etiam antiquissimorum, auctoritas, in quibus Athanasii nomen minime comparat : suadet item ille superius a nobis memoratus codex, qui Bonifacium auctorem exhibet. Probe quippe conjectare licet Bonifacio attributum fuisse, quia verus germanusque auctor non notus esset : nam si pro Athanasii fetu vulgo habitum fuisset, nequaquam ejus loco substituentis fuerat alius. Nam solent ad commendationem opera obscurorum minusque notorum hominum præclaris attribui scriptoribus ; atqui tantum est Athanasii nomen ut ne cogitarit quidem quispiam majorem ex alio mutuari auctoritatem. Accedunt præterea multorum præsertim undecimo sæculo scriptorum testimonia, qui discrete aiunt a quibusdam tantum tribui Athanasio Symbolum *Quicunque*, innuuntque non esse rem vulgo receptam. Unde consequi videtur, Symbolum, quo tempore in lucem prodit, Athanasii non prætulisse nomen. Sed ubi a nescio quo attribui Athanasio ceptum fuit, exinde manasse ut in multis codicibus nomen ejus præmitteretur. Et vero ex tribus codicibus qui Caroli Magni ætatem superare existimantur, solus Sangermanensis nomen exhibet Athanasii, quo inuitur minus frequentem tunc fuisse ejusmodi inscriptionem.

Falso itaque ascriptum Athanasio arbitrantur, tum ea quam supra memoravimus, tum multis aliis de causis. Ex quibus illa maxime urget, quod a nemine antiquorum ante septimum sæculum commemoraret. Sane tam egregium opusculum, a tanto scriptore concinatum, nequaquam silentio prætermitendum erat ; in illis maxime disceptationibus quæ cum Nestorianis, Eutychnianisque obortæ sunt. Athanasii quippe auctoritatem magis faciebant hæretici illi. Quid causæ igitur erat, quod nec a Græcis nec a Latinis afferrentur loca ex hoc Symbolo excerpta, quibus errores ejusmodi 655 confutantur? Nec est quod reponatur, eam totam partem Symboli quæ incarnationem Domini respicit, nonnisi post illas exortas hæreses symbolo fuisse adjectam : nam id gratis omnino dicitur, cum in omnibus qui hactenus visi sunt codicibus integrum exstat Symbolum, ut hodieque recitatur. Præterea in catholicæ fidei professionibus omnibus atque Symbolis, non de Trinitate modo, sed etiam de incarnatione agitur, ut videre est in Symbolo Apostolorum in Nicæno et in aliis quibusque. Quomohrem non potuit in tam prolixo Symbolo mysterium Incarnationis ab initio prætermitti.

Ad hæc, si quis fidei formulas vel ab Athanasio, vel Athanasii ævo conscriptas cum hoc Symbolo conferat, tantum animadvertet inter illa discriminis, ut vel hinc solum nihil cunctetur, alii ævo quam Athanasiano, alii scriptori quam Athanasio Symbolum adjudicare. Percurrat qui voluerit quas Athanasius accurate collegit sui ævi fidei confessiones. Au formulam istam, *tres personas*, aut Græcè, *επιτὶ ὁμοούσιον* : et in Catholicorum symbolis admissam et promulgatam reperiet? Licet enim una eademque semper fuerit ea de re Ecclesiæ doctrina, nondum tamen hæ formulæ in Ecclesia receptæ vel in confesso erant, ut fuissem comprobamus in Præfatione generali. Ille item Symboli veraculus : *Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*, non est, ut nemo peritus non fatebitur, sæculi Athanasiani. Quanquam enim Athanasius Spiritum sanctum ex Patre atque ex Filio manare non semel docuerit in suis quæ jam exstant operibus, his tamen formulis nunquam est usus : multoque minus illæ in symbolis fideique confessionibus locum habuere. Non olet item Athanasianum sed Eutychnianum verum illa clausula : *Unus omnino non confusione substantiæ, sed usitate personæ*. Licet enim quidpiam simile in ejus scriptis compareat ; nondum tamen obtinuerat ut in professionibus fidei hujusmodi sententiæ usu veniret.

Huc accedit Symboli verba sententiamque Latinum indicare scriptorem, neque ullam versionis ex

Græco factæ notam præferre. Si verum ex Græco fuisset, multa Græcæ dictionis in Latina interpretatione comparerent, uti solet in ejus ævi versionibus observari. Neque dici posse videtur ab Athanasio fuisse Latine editum : namque scriptoris est pro illa ætate Latine peritissimi, non solum quippe verbis, sed etiam numeris modulisque Latinis constat hoc Symbolum, vixque credatur tantum tamque familiarem Latine linguæ usum Athanasio fuisse.

Denum si hujusmodi Symbolum adornasset Athanasius, nunquam erat omissurus consubstantialis vocem, cujus causa toto vitæ suæ curriculo concertavit, tantisque periculis perfunctus est. Hisce nos argumentis permoti, Symbolum *Quicumque* Athanasio incunctanter adjudicandum arbitramur. Jam disquiramus utrum aliorum qui ejus auctores esse feruntur, cuiquam sit ascribendum.

Hilario nonnulli ascriptum voluerunt, quia nimirum in codice quodam existat post Hilarii fragmenta. Quasi vero id non vulgo et in plerisque codicibus observetur, ut multa diversorum opera consequenter in manuscriptis describantur. Cum autem in ejusmodi codice post Hilariana opera nullo præmisso auctoris nomine compareat, hinc, ut jam supra diximus, inferendum, tum exaratum fuisse, cum pro Athanasiano nondum vulgo haberetur.

Eusebio Vercellensi tribuere nonnulli. At, præterquam quod nullo fundamento, nulla auctoritate nititur hæc opinio, videtur Symbolum a recentiore prodiisse scriptore. Nam quæ in eo exstant de divina et humana Christi natura, sæculum redolent Nestorianum; ipsaque tota fidei formula, iis est vocibus et clausulis composita, ut ad Eusebii ævum minime pertinere valeat.

Sunt item qui Symbolum tribuant Anastasio, quam sententiam subaugurari licet obortam ex nominum similitudine; nimirum in codice quodam facile substitui pro Athanasio potuit Anastasius. Verum sive Sinaita ille, sive Bibliothecarius Anastasius intelligatur, neutri potest assignari; non priori, quia recte comprobatur a Latino scriptore editum opusculum fuisse, imo etiam ipso Anastasio antiquius esse, ex codicum ætate, et ex *Ædiensibus* superioris allatis Canonibus commonstratur; unde etiam liquet multo minus Anastasio tribui posse Bibliothecario.

Bonifacio cuidam uti supra diximus ascribit codex unus. Sed nec quis sit ille Bonifacius, nec unde librarius ejusmodi auctorem episcopus sit, in promptu est ediscere. Quare nihil ulterius de Bonifacio disseremus.

Vigilio ascripsit nuperus quidam scriptor (3); qui tamen, ut valet sagacitate et eruditione, non nisi conjectando loquitur. Hæc vero causæ sunt quod hanc ille opinionem sit amplexus: 1° Quod solet Vigilius suas lucubraciones Athanasio ascribere: cujusmodi est Dialogus adversus Sabellianos, Arianos et Photinianos. 2° Quod Eutychetis haud ita pridem insurgentem hæresin oppugnare aggressus sit Vigilius. At ejusdem errores hoc in Symbolo exploduntur. 3° Quod frequentes apud eundem Vigilium occurrant loquendi rationes in Symbolo usurpatæ. Verum hæc argumenta probe confutavit laudatus vir Anthelmius. Et sane, ut animadvertit ille, ruunt hæc omnia, ubi ostenditur Dialogos illos qui inter Athanasiana comparent opera, et Chiffletius Vigilio adjudicavit, nequaquam esse Vigili. Quod probe superius suo loco demonstrabamus. Etiam si vero Vigili essent Dialogi, non statim hinc consequeretur ejus esse Symbolum. Nam, quod animadvertisse juvabit, pro explorato habendum, Symboli scriptorem, iis loquenti modis, iis usum sententiis fuisse, quæ suo ævo a Latinis Patribus, Catholicisque viris frequentius usurpabantur: neque putandum novas illum dicendi formulas commentum esse: sed eas ut in confesso tunc erant collegisse. Hinc palam res est, quod apud Augustinum, ejusque appares, Vincentium Lirinensem, Vigilium, et alios inferius notandos, haud semel occurrant ejusmodi sententiæ. Unde manifestum est nullam congruentem hactenus allatam esse causam, quare Vigilio ascribitur.

Atro itaque Vigilio nihil est quod Symbolum *Quicumque* tribuatur. At huic Gallum auctorem, 656 Vincentium nempe Lirinensem, substituit laudatus vir Anthelmius, qui suam hisce argumentis hisce verbis sententiam asserit: 1° Quod ille tempestatis istius, qua digestum est Symbolum, nobilissimus scriptor exsisterit; 2° quod hæresibus bellum indicere scopus ipsi fuerit unicus; 3° quod errores, Symboli confessione sigillatim perstrictos, eisdem specie, nec alios, scriptis suis impugnare delegerit; 4° quod sub alieno nomine in hac palestra mereri affectavit; 5° quod ipsi Trevirense solum, seu Belgica prima, in qua primo repertum est Symbolum, patria fuerit; 6° quod ipse cum ejusdem metropolitica urbis antistita tum sedente, necessitudine videretur obligatus; 7° quod in aliquam M. Athanasii similitudinem a patriis finibus velut extorris egerit; 8° quod in aliquo suo priori opere Symboli locutiones, insignioresque formulas occupavit, nec verbis solummodo vel characteristicis, ut ita dicam, vocibus, sed transitionibus, sed comparationibus, sed iidem præsertim tenore, contestaturaque ratiocinii, cum Symboli methodo et artificio progressus fuerit; 9° quod in ejus a se tum expositæ fidei confessionem, miris ac iteratis mentis excessibus raptus, ejusdem aliquando retractandæ, et elegantius exponendæ indicium prodiderit; 10° quod postremo ad hanc exponendam overam solemnem promissione sese constrinxerit. Quæ gemina tandem et urgens elucubrandi Symboli occasio fuit.

(3) Quesnell. in edit. S. Leonis.

Hæc erudite sane observata, si alias certum quodpiam suppeteret pro Vincentio testimonium vel codicis vel scriptoris alicujus, eum probe commonstrarent eximii opusculi auctorem. At donec certius alicui niteretur, sub iudice litem pendere necesse est. Nam quod primo loco dicitur, etiamsi exploratum esset, infirmum tamen esse nemo non fateretur. Quod enim Vincentius eo floruerit ævo, quo prodit Symbolum : ea sane non satis apta conjectura fuerit, ut ejus auctor existimetur. Non ægre quidem concesserim Vincentii ætate editam fuisse illam fidei professionem, nec tamen codicis Colbertini auctoritate nititur hæc opinio, quem arbitratur Anthelmus 1100 annorum. Etenim (quod pace viri eruditissimi et amicissimi dicatur) multo minoris ætatis codex esse comprobatur : nemo enim peritus cui librum exhibuerim, octavo eum sæculo antiquiorem æstimavit. Quæ consequuntur autem argumenta ad octavum usque, non controversenda : nam ita compertum est potuisse hominem, cui hæc convenerint, edere Symbolum, ut non minus exploratum sit potuisse alium, cui nihil eorum competat, illud adornare. Quare ad octavum quod alicujus sane momenti est accedamus. Petitur illud ex quibusdam loquendi formulis magnam cum Symboli particulis quibusdam similitudinem referentibus, quas accurate ex Vincentii Communitario collegit laudatus vir, et quia nec pauca nec spernenda illæ sunt, eas hic exhibere non pigeat.

## TABULA PRIMA.

*Excerptum ex Symbolo.*

I. FIDES AUTEM CATHOLICA HÆC EST, UT UNUM DEUM IN TRINITATE, ET TRINITATEM IN UNITATE VENEREMUR.

II. NEQUE CONFUNDENTES PERSONAS, NEQUE SUBSTANTIAM SEPARANTES.

III. ALIA EST ENIM PERSONA PATRIS, ALIA FILII, ALIA SPIRITUS SANCTI.

IV. SED PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI UNA EST DIVINITAS, ÆQUALIS GLORIA, COÆTERNA MAJESTAS.

A *Excerptum e Communitario.*

I. ECCLESIA VERO CATHOLICA UNAM DIVINITATEM IN TRINITATIS PLENITUDE, ET TRINITATIS ÆQUALITATEM IN UNA ATQUE EADEM MAJESTATE VENERATUR.

II. UT NEQUE SINGULARITAS SUBSTANTIÆ, PERSONARUM CONFUNDAT PROPRIETATEM, NEQUE ITEM TRINITATIS DISTINCTIO, UNITATEM SEPARET DEITATIS.

III. QUIA SCILICET ALIA EST PERSONA PATRIS, ALIA FILII, ALIA SPIRITUS SANCTI.

IV. SED PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI NON ALIA ET ALIA, SED UNA EADEMQUE NATURA.

## TABULA SECUNDA

*Excerptum ex Symbolo*

I. EST ERGO FIDES RECTA UT CREDAMUS ET CONFITEAMUR, QUIA DOMINUS NOSTER JESUS CHRISTUS DEI FILIUS, DEUS ET HOMO EST.

II. DEUS EST EX SUBSTANTIA PATRIS ANTE SÆCULA GENITUS, ET HOMO EST EX SUBSTANTIA MATRIS IN SÆCULO NATUS.

III. PERFECTUS DEUS, PERFECTUS HOMO, EX ANIMA RATIONALI ET HUMANÆ CARNE SUBSISTENS.

IV. ÆQUALIS PATRI SECUNDUM DIVINITATEM, MINOR PATRE SECUNDUM HUMANITATEM

*Excerptum e Communitario.*

I. VEHEMENTER ENIM PRÆCAVERE DEBEMUS, UT CHRISTUM NON MODO UNUM, SED SEMPER UNUM CONFITEAMUR. . . . UNUS IDEMQUE CHRISTUS, FILIUS DEI, B UNUS IDEMQUE CHRISTUS, DEUS ET HOMO.

II. IDEM EX PATRE ANTE SÆCULA GENITUS, IDEM X MATRE IN SÆCULO GENERATUS.

III. PERFECTUS DEUS, PERFECTUS HOMO, IN DEO SUMMA DIVINITAS, IN HOMINE PLENA HUMANITAS : QUIPPE QUAE ANIMAM SIMUL HABEAT ET CARNEM. . . . EX DUPLICI DIVERSAQUE SUBSISTENS ANIMI CORPORISQUE NATURA.

IV. DUAE SUBSTANTIÆ SUNT, UNA COÆTERNA, ET ÆQUALIS PATRI; ALTERA EX TEMPORIS, ET MINOR PATRE.

## 657 TABULA TERTIA.

*Excerptum ex Symbolo.*

I. QUI LICET DEUS SIT ET HOMO, NON DUO TAMEN, SED UNUS EST CHRISTUS.

II. UNUS AUTEM NON CONVERSIONE DIVINITATIS IN CARNEM, SED ASSUMPTIONE HUMANITATIS IN DEUM. UNUS OMNINO NON CONFUSIONE SUBSTANTIÆ, SED UNITATE PERSONÆ.

III. NAM SICUT ANIMA RATIONALIS ET CARO UNUS EST HOMO, ITA DEUS ET HOMO UNUS EST CHRISTUS.

IV. QUI PASSUS EST PRO SALUTE NOSTRA, etc.

*Excerptum e Communitario.*

I. UNUM CHRISTUM JESUM, NON DEOS, ENIMDEMQE DEUM PARITER ATQUE HOMINEM.... ET HOC TOTUM UNUS EST CHRISTUS.

II. UNUS AUTEM NON.... DIVINITATIS ET HUMANITATIS CONFUSIONE, SED UNITATE PERSONÆ.... NON CONVERSIONE NATURÆ, SED PERSONÆ.

III. Igitur SICUT ANIMA CONDITA CARNI, NON IMITATUR HOMINEM, SED EST HOMO, ITA ETIAM, VERBUM DEUS, UNIENDO SE HOMINI.... FACTUS EST HOMO... ET EX DUABUS SUBSTANTIIS UNUS EST CHRISTUS.

IV. ECCLESIA DEUM SECUNDUM HOMINEM CREDIT FACTUM, PASSUM, etc.

Hæc in Vincentii Communitario sparsim posita, in unum collegit laudatus vir Anthelmus : validum hinc elici ratus argumentum, quo Symbolum Vincentio eidem Lirinensi ascribatur. Et sane id probe eruditi viri argumentis conficitur, nihil repugnare scilicet, ut sit illud Vincentii Lirinensis opus. Quæ enim gravior ea in re occurrere videtur difficultas, ex confutata nempe in Symbolo Eutychetis hæresi

hisce verbis : *Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ, plane levatur ex simili Commonitorii loco superius posito : ex quo palam est, ante Chalcedonensem synodum in usu fuisse eam loquendi formulam. Siquidem Vincentius in Commonitorio aliquot ante eam synodum annis a se conscripto, iis est usus vocibus. Fatemur tamen nobis nondum prorsus constare, fuisse Symbolum a Vincentio Lirinensi conscriptum : id solum liquet : ut Vincentius in Commonitorio voces passim in Ecclesia suo ævo observatas pro fide exponenda usurpavit, ita auctorem Symboli, quisquis tandem ille sit, vocibus usum esse suo ævo in Ecclesia receptis ; imo conspicuum est neutrum aliam tenere viam, aliis uti dictis debuisse. Ea enim est consuetudo, ut in cudendis Symbolis et Fidei confessionibus, loquendi solum genera vulgo a Catholicis usurpata adhibeantur, nec nova introducantur, nisi in synodis, ac ne in synodis quidem, nisi gravissima de causa.*

Quod postremo loco dicitur, Vincentium ad fidei confessionem denuo tractandam et explanandam sese solemnè promissione constrinxisse, id sane de Symbolo hujusmodi adornando intelligi non posse liquet ex ejus verbis : *Hæc in excursu, inquit, dicta sunt, alias, si Deo placuerit, uberius tractanda et explicanda.* Quis eni non videat, his prolixiorè pronuntii tractatum, non ipso Symbolo tantum, sed etiam Commonitorio : quod multo prolixius est Symbolo, *Quicunque ?*

Cæterum cum ex allatis supra testimoniis videatur in Galliis primum celebrari cœpisse hoc Symbolum, haud abs re conjectant eruditi viri, in Galliis illud fuisse elucubratum. Quod item forte suadeat antiquissimus ille in Galliis et in Anglia mos Symboli alternatim concuendi : itemque mss. Gallicanorum copia et antiquitas. Trevisis autem ab Athanasio fuisse adornatum testantur Otto Frising. et post illum Durandus *De off. div. lib. iv. cap. 2.* Sed Baronius ad ann. 340, opinatur ab Athanasio Romæ catholicam fidei professionem coram Julio pontifice fuisse recitatam. Qua de re quid sentiendum sit ex superioribus liquet.

#### IV. De variis Symboli formulis, cum Latinis, tum Græcis.

Latini codices plerique omnes Symbolum exhibent cum perpaucis varietatibus, uno excepto Colbertino antiquissimo, qui non sententia, sed verbo tantum tenus multum discrepat ab editis.

Græcæ vero formulæ ita inter se dissonant, ut a variis interpretibus ex Latino Græcæ versas fuisse conspicuum sit. Quatuor asserimus inferius : Gudlingius vero in notis ad Zialowiskium sex edidit formulas, ex quarum tamen numero tres ita inter se sunt affines, ut paucis duntaxat lectionibus differant, quas nos adnotavimus ad tertiam formulam.

Prima itaque formulæ Græcæ, ea est quam ad fidem Palatinorum codicum edidit Felckmannus, de qua superius actum fuit.

Secunda, quam edimus, formulæ, jam olim publici juris facta per Genebrardum anno 1569, quam ait ille esse Ecclesiæ Constantinopolitanæ, exstat in Regio codice num. 2502, olim ex Bibliotheca Joannis Huralti Boistallerii a Carolo IX Venetiis legati. In quo codice hæc leguntur ante Dialogum S. Athanasii cum Ario : Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη παρ' ἐμοῦ Ζαχαρίου ἱερέως τοῦ Κρητῶς τοῦ Μαραφάρᾳ διὰ συνδρομῆς καὶ μετῴθι τοῦ ἐνοβοστοῦτου κυρίου Ἰωάννου Βοιστάλλερου, πρέσβευς Ἐνετηρίῃ τοῦ ἐκλαμπροῦτατου καὶ γαληνοτάτου αὐθέντου σῦρου Κάρλου βασιλέως Γάλλων. Καίτοι, ἐὰν εὐρηγῆτε τὸ λάθος, σύγγνωτε· ἀνθρώπωνον πάθος τὸ ἀμαρτάνειν. Ἐβρίωσθε. Id est, *Hic Liber a me descriptus est Zacharia Maraphara, presbytero Cretensi, ope ac mercede accepta clarissimi domini Joannis 658 Boistallerii, Venetiis versantis, legati praelarissimi ac serenissimi domini Caroli regis Gallorum. Si quem porro lapsum deprehendatis, ignoscite. Humanæ est infirmitatis peccare : Salvete.* Et inferius : *Transcriptus et recognitus liber hic est, ex vetustissimo exemplari Cretico ; Venetiis anno 1562, impensa facta aureorum X. Zacharias sacerdos transcripsit et habuit.* Incertum autem utrum ex illo quod memorat vetustissimo exemplari Symbolum etiam sit mutuatus : codex quippe amplè molis multa et varia complectitur, quæ dubitare licet ex unone codice excerpta fuerint an ex compluribus. Sane nullum vidimus Græcum hujus Symboli codicem qui trecentorum sit annorum, nec antiquum alium a quopiam visum fuisse novimus.

Tertia, primum edita fuit ab Henrico Stephano anno 1565. Deinde vero a Gilberto Genebrardo ex codice Lazari Baiffii, cum variis lectionibus ex editione Henrici Stephani quæ in nonnullis ab ea discrepat. Itaque ex postrema conciliorum editione, quæ in pluribus differt ab utraque.

Quarta Fidei formulæ, seu versio Symboli *Quicunque* in postrema Conciliorum editione cusa est, ex Usserio desumpta, quam Usserius ex Patricii Junii apographo mutuatus, publicam fecerat anno 1647. Hæc plane παραφραστικῶς conscripta fuit. Estque notatu dignum, in prima et postrema formulæ Spiritum sanctum dici solum ex Patre procedere, in secunda et tertia, ex Patre Filioque : unde fortassis suspicio veniat fuisse illas a Latinis editas, cum hanc Græci doctrinam proterve ac temere contra sanctorum Patrum etiam Græcorum sententiam repudient.

Non ingratus lectori fore putamus, quod binas Gallicas versiones his adjecerimus : quarum prior, uti dictum est, ex codice Colbertino 3133 a 600 annis conscripta est. Altera vero ex codice RR. PP. Frairum

Minorum 400 annorum. Videturque ex antiquiore codice exscripta : non consonat enim illa interpretatio cum Latino Symbolo e regione posito; ita ut etiam inscriptio Latina a Gallica penitus discrepet, in prioraque Bonifacii, in posteriore vero Anastasii seu potius Athanasii esse dicatur.

Hic subjungimus Symboli explicationem Latine compositam ex codice hujusce Sangermanensis cœnobii annorum plus quingentorum exscriptam, non indignam, ut arbitramur, quæ in lucem prodeat.

Agmen claudit Græca fidei confessio, ex codice Regio 2356 exscripta. Quæ item præfert Athanasii nomen, multisque, ut existimamus, post Athanasium sæculis edita est

## ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

### SYMBOLUM S. ATHANASII DE FIDE CATHOLICA (4), VULGO IN ECCLESIA RECEPTUM.

#### PRIMA FORMULA.

ΕΙ τις θέλει σωθῆναι, πρὸ πάντων χρῆ αὐτῷ τὴν Α  
καθολικὴν κρατῆσαι πίστιν· ἦν εἰ μὴ τις ὑγιῆ καὶ  
ἀμωμον τηρήσειε, πάσης ἀμφιβολίας ἐκτὸς εἰς τὸν  
αἰῶνα ἀπολείται. Πίστις δὲ καθολικὴ αὕτη ἐστίν, ἵνα  
ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβωμεν,  
μήτε συγχύοντες τὰ πρόσωπα, μήτε τὴν οὐσίαν διαι-  
ροῦντες. Ἄλλη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις,  
ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλὰ  
Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μὴ ἐστὶ  
θεότης, ἴση δόξα, συνδικαιονίζουσα ἡ μεγαλειότης.  
Ὁμοῦ ὁ Πατὴρ, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός, τοιοῦτον καὶ τὸ  
Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄκτιστος ὁ Πατὴρ, ἀκτιστος ὁ  
Υἱός, ἀκτιστον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἄμετρος ὁ Πα-  
τήρ, ἀμετρος ὁ Υἱός, ἀμετρον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ  
ἅγιον. Ἀίώνιος ὁ Πατήρ, αἰώνιος ὁ Υἱός, αἰώνιον καὶ  
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ὅμοις οὐ τρεῖς αἰῶνοι, Β  
ἀλλ' εἰς αἰῶνος· ὡσπερ οὐ τρεῖς ἀκτιστοί, οὐδὲ τρεῖς  
ἀμετροί, ἀλλ' εἰς ἀκτιστός, καὶ εἰς ἀμετρος. Ὁμοίως  
παντοκράτωρ ὁ Πατήρ, παντοκράτωρ ὁ Υἱός, παν-  
τοκράτωρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὅμοις οὐ τρεῖς  
παντοκράτορες, ἀλλ' εἰς παντοκράτωρ. Οὕτως Θεός ὁ  
Πατήρ, Θεός ὁ Υἱός, Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ'  
ὅμοις οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἰς Θεός. Ὁμοίως Κύριος  
ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον·  
καὶ ὅμοις οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς ἓστι Κύριος. Ὅτι,  
ὡσπερ μοναδικῶς ἐκίστην ὑπόστασιν Θεὸν καὶ Κύ-  
ριον ὁμολογεῖν Χριστιανικῆ ἀληθείᾳ ἀναγκαζόμεθα,  
οὕτως τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς κυρίους λέγειν καθολικῆ  
ἐπιστάτῃ κωλύμεθα. Ὁ Πατήρ ὅπ' οὐδενός ἐστι  
πεποιημένος, οὕτε δεδημιουργημένος, οὕτε γε-  
γεννημένος. Ὁ Υἱός ἀπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐστίν C

QUICUNQUE vult salvus esse, ante omnia opus est  
ut teneat catholicam fidem : quam nisi quisque in-  
tegram inviolatamque servaverit, absque dubio in  
aeternum peribit (5). Fides autem catholica hæc  
est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in  
unitate veneremus : neque confundentes personas,  
neque substantiam separantes. Alia est enim per-  
sona Patris, alia Filii, alius Spiritus sancti : sed Pa-  
tris, et Filii, et Spiritus sancti, una est divinitas,  
æqualis gloria et cœterna majestas. Qualis Pater,  
talis Filius, talis Spiritus sanctus (6). Increatus  
Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus.  
Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spi-  
ritus sanctus. Æternus Pater, æternus Filius, æter-  
nus Spiritus sanctus. Et tamen non tres æterni,  
sed unus æternus : sicut non tres increati, nec tres  
immensi, sed unus increatus, et unus immensus.  
Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius,  
omnipotens Spiritus sanctus : et tamen non tres  
omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus Pa-  
ter, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus : et tamen  
non tres dī, sed unus est Deus. Ita Dominus Pater,  
Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus : et ta-  
men non tres domini, sed unus est Dominus. Quia  
sicut sigillatim unamquamque personam Deum aut  
Dominum (7) confiteri Christiana veritate compelli-  
mur ; ita tres deos aut dominos dicere catholica  
religione prohibemur. Pater a nullo est factus, nec  
creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est non  
factus, nec creatus, sed genitus : Spiritus sanctus  
a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec

(4) Codex Regius 2962 : Τοῦ ἐν ἁγίῳ Πατρὸς ἡμῶν μεγάλου Ἀθανασίου ὁμολογία τῆς αὐτοῦ πί-  
στεως. In codice Feickmanni Græco nullus com-  
paret titulus, nec scriptoris nomen. In Palat. codice  
legitur, Σῦμβολον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Sanger-  
man. 257. *Fides sancti Athanasii episcopi Alexan-  
driæ.* Qui ab Usserio dicitur fuisse Æthelstani  
Anglorum regis, habet : *Fides Athanasii Alexand.*  
Colbert. 784 mutilus est initio et a media solum  
parte incipit, ut infra notatur. Regius codex 4908  
nullum habet titulum. Qui ab Usserio dicitur esse  
tempore Gregorii M. descriptus, *Fides catholica*,  
solum habet. Palat. I paulo post initium habet, πρὸ

πάντων χρῆται ἐστίν ἵνα τὴν καθολικὴν κρατῆσαι πί-  
στιν.

(5) S. Germ., *Inviolabilemque servaverit, absque dubio peribit in æternum.* In Reg. *absque dubio*  
æest. Ibid. Palat. sic, ὕγι᾽ ἀμωμον τηρήσειεν ἐκτὸς  
ἑσταγμῶ εἰς.

(6) Mox Reg., *talis et Spiritus sanctus*, et ita in  
subsequentibus particulam et ante Spiritus san-  
ctus. Desinit autem in hæc verba : *Et tamen non*  
*tres æterni, exinde mutilus est codex.*

(7) S. G., *Unamquamque personam et Dominum et*  
*Deum.*

genitus est, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres patres; unus Filius, non tres filii; unus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti. Et in hac Trinitate (8) nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ æternæ sibi sunt, et coæquales. Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat (9). Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est (10). Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus: homo ex substantia matris in sæculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens. Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ: nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis (11), inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et redditori sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

ὁν τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν ἀποδύσονται περὶ τῶν ἔθλων ἔργων λόγον· καὶ οὐ κακὰ εἰς μέγεθος (13) εἰς ζωὴν αἰώνιον, οὐ δὲ κακὰ εἰς μέγεθος τε καὶ βεβαίως πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δύναται

(8) S. G., *In hac Trinitate, omisso, et.*

(9) Colbertinus hic incipit, hæc ratione: Post synodum Chalcedonensem hæc minio descripta leguntur: *Explicit synodum mundanum, id est, universalem, apud Chalcedona.*

*Hoc invenit Trevis in uno libro scriptum, sic incipiente: Domini nostri Jesu Christi et reliqua. Domini nostri Jesu Christi fideliter credat.* Deinceps atramento hæc: *est ergo fides recta, etc., ad finem usque.*

(10) S. G., *Et Deus pariter et homo est.* Colbertin., *Deus pariter et homo est.* Colbertin. ibid., *de substantia Patris, et infra, de substantia Matris.* Ibid. post. *Matris.* S. G. habet, *in sæculo genitus perfectus homo.* Mox S. G. et Colbertin., *ex anima rationali, qui postremus ita prosequitur ad finem usque: et humana carne subsistens: æqualis Patri, secundum divinitatem, minor Patri (sic) secundum humanitatem. Qui licet Deus sit homo, non duo tamen sed unus est Christus. Unus autem non ex eo quod sit in carne conversa divinitas, sed quia est in Deo assumpta dignanter humanitas. Unus Christus est non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Qui secundum fidem nostram passus et mortuus ad in-*

ὁν πεποιθμένος, οὐδὲ ἐδιδμουρημένος, ἀλλὰ γεγεννημένος. (12) Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς οὐ πεποιημένος, οὐδὲ δεδμουρημένος, οὕτε γεγεννημένος, ἀλλ' ἐκπορευτός. Εἰς οὖν ἐστὶ Πατὴρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· ἐν Πνεύμα ἁγίον, οὐ τρία πνεύματα ἅγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρῶτον ἢ ὕστερον, οὐδὲν μετίζον ἢ ἑλαττον, ἀλλ' ἓλαι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις συνδιακονῶνσαι: ἑαυταὶ εἰσι καὶ ἴσαι. Οὕτως, ἵνα δὲκ πάντων, ὡς περὶ ἕξῃ προείρηται, καὶ Τριάς ἐν μονάδι, καὶ μόνος ἐν Τριάδι λατρεύεται. Ὁ θέλων οὖν σωθῆναι οὕτω περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος νοεῖτω. Ἄλλ' ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶ πρὸς αἰωνίαν σωτηρίαν, ἵνα τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βεβαίως πιστεύῃ. Ἔστιν οὖν πίστις ὀρθή, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ Κύριός ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Θεός καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ. Θεός ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, πρὸ αἰώνων γεννηθείς· καὶ ἄνθρωπος ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς, ἐν χρόνῳ γεννηθείς. Τέλειος Θεός, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρώπινης· σαρκὸς ὑποστάς· ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἥτιον τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅς, εἰ καὶ Θεός ὑπάρχει καὶ ἄνθρωπος, ὅμως οὐ δύο, ἀλλ' εἷς ἐστὶ Χριστός· εἷς δὲ οὐ τροπῇ θεότητος εἷς σάρκα, ἀλλὰ προσλήφει ἀνθρωπότητα εἰς θεότητα. Εἰς καθόλου οὐ συγκύσει ψύσει, ἀλλ' ἐνώσει ὑποστάσεων· ὡς περὶ γὰρ ψυχῆ λογικῆ καὶ σαρξ εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω Θεός καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐστὶ Χριστός· ὁ παθὼν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ κατελθὼν εἰς τὸν ἅδην, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ παντοκράτορος, ἔθεν ἐλευσεται κριναὶ ζωῆτας καὶ νεκροῦς. Οὐ τῇ ἐλευσεται πάντας ἄνθρωποι ἀναστήσονται

ἔθλων ἔργων λόγον· καὶ οὐ κακὰ πράξαντες εἰσελεύσονται εἰς πῦρ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν εἰ

*ferna descendens, et die tertia resurrexit, atque ad cælos ascendit, ad dexteram Dei Patris sedet sicut vobis in Symbolo traditum est. Inde ad judicandum vivos et mortuos, credimus et speramus eum esse venturum. Ad cuius adventum erunt omnes homines sine dubio in suis corporibus resurrecturi, et redditori de factis propriis rationem; ut qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui mala in ignem æternum. Hæc est fides sancta et catholica, quam omnis homo qui ad vitam æternam pervenire desiderat, scire integre debet et fideliter custodire.* Sangermanensis vero codex post hæc verba: *Ex anima rationali et humana carne subsistens, sic prosequitur: Æqualis Patri, perfectus Deus, secundum divinitatem. Qui licet Deus sit et homo, non tamen duo, sed unus est Deus. Unus autem non conversatione divinitatis in carne, sed assumptione humanitatis in Deo, etc.*

(11) S. G., *Unus Christus . . . descendit ad inferos, resurrexit . . . Sedet ad dexteram Patris omnium.*

(12) In prius editis post γεγεννημένος, legitur, ἐκ τοῦ Πατρὸς, sed hæc postrema verba desunt in Reg.

(13) Reg., ἀπελεύσονται, infra, πιστεύῃ.



## SECUNDA FORMULA.

Τὸ ἔν ἁγίους Πατέρας ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου ἐρολογία τῆς καθολικῆς πίστεως, ἣν ἔδωκε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πάντας Ῥώμης.

Τῷ θέλοντι σωθῆναι πρὸ πάντων ἀνάγκη τὴν καθολικὴν πίστιν κατέχειν· ἢν εἰ μὴ τις ἀκεραία καὶ ἀπαράβραυστος συντηρήσῃται, ἀνεμριβόλω εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολείται. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβειν ἡμᾶς, μήτε τὰ πρόσωπα συγχέοντες, μήτε τὴν οὐσίαν διαιροῦντας. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον, ἄλλο τὸ τοῦ Υἱοῦ, ἄλλο τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μία ἐστὶ θεότης, ἰση δόξα, συναθεία μεγαλειότης. Οὗτος ὁ Πατήρ, τοιοῦτος ὁ Υἱός, τοιοῦτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄκτιστος ὁ Πατήρ, ἄκτιστος ὁ Υἱός, ἄκτιστον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄπειρος ὁ Πατήρ, ἄπειρος ὁ Υἱός, ἄπειρον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄϊδιος ὁ Πατήρ, ἄϊδιος ὁ Υἱός, ἄϊδιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ μὴν τρεῖς ἄϊδιοι, ἀλλ' εἰς ἄϊδιος. Οὕτως οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστοι, οὔτε τρεῖς ἄπειροι, ἀλλ' εἰς ἄκτιστος, εἰς ἄπειρος. Ὁμοίως παντοδύναμος ὁ Πατήρ, παντοδύναμος ὁ Υἱός, παντοδύναμον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ μὴν τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμος. Οὕτω καὶ Θεός ὁ Πατήρ, Θεός ὁ Υἱός, Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ μὴν τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἰς Θεός. Οὕτω Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ μὴν τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς Κύριος· ἐπεὶ καθὼς ἕκαστον τῶν προσώπων Θεὸν ἢ Κύριον ὁμολογεῖν ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμεθα, οὕτω καὶ τρεῖς θεοὺς ἢ κυρίους λέγειν ἢ καθολικῆ θρησκείᾳ κωλύει. Ὁ Πατήρ τόνον ὕπ' οὐδένης οὔτε πεποιήται, οὔτε ἐκτισται, οὔτε γεγέννηται. Μόνος Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐστὶν οὐ ποιηθεὶς, οὐ κτισθεὶς, ἀλλὰ γεννηθεὶς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ 660 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐ ποιηθὲν, οὐ κτισθὲν, οὐ γεννηθὲν, ἀλλ' ἐκπορευόμενον. (14) Εἰς τόνον Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς ὁ Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· ἐν Πνεύμα ἁγίον, οὐ τρία πνεύ-

ματα ἅγια. Ἄλλ' ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρότερον ἢ ὕστερον, οὐδὲν μείζον ἢ ἑλαττον· ἀλλὰ τρία πρόσωπα συναθεία ἑαυτοῖς ἐστὶ, καὶ διὰ πάντων ἰσα. Οὕτως ὡς κατὰ πάντα, καθὼς ἦδη εἶπομεν, καὶ τὴν Τριάδα ἐν τῇ μονάδι, καὶ τὴν μονάδα ἐν τῇ Τριάδι σέβειν ἡμᾶς. Ὁ βουλούμενος τόνον σωθῆναι, οὕτω περὶ τῆς Τριάδος φρονεῖτω.

Ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σάρκασιν πιστῶς κατέχειν. Ἔστι τόνον βεβαία πίστις, ἓνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον εἶναι· Θεὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα· τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑρεστώτα·

B Ἰσον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττωνα τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅς, εἰ καὶ Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, οὐ μὴ δύο, ἀλλ' εἰς ἐστὶ Χριστός· εἰς δὲ, οὐ τῆς θεότητος μεταβληθείσης εἰς σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσληθείσης· εἰς παντελῶς, οὐ συρμῶ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆ τοῦ προσώπου ἐνότητι. Ὅτι περὶ γὰρ ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ ἡ σὰρξ εἰς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ Θεός καὶ ἄνθρωπος εἰς ἐστὶ Χριστός· παθὼν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, κατελθὼν εἰς τὸν ἄδην, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς, καὶ ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκείθεν ἤξων κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐ πρὸς τὴν παρουσίαν πάντες οἱ ἄνθρωποι· ἀναστήσαντες μετὰ τῶν ἰσίων σωμάτων ἀποδοῦναις C λόγον περὶ τῶν ἔργων αὐτῶν. Οἱ μὲν οὖν ἀγαθὰ πράξαντες εἰς τὴν αἰώνιον ἀπελευσονται ζωὴν, οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἢν εἰ μὴ τις πιστῶς καὶ βεβαίως πιστεύσῃται, οὐχ οὕτως ἐστὶ σωθῆναι.

## TERTIA FORMULA.

Ἐκθεσις ἐρολογίας τῆς καθολικῆς πίστεως τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας.

Ὅστις ἀν βούληται (15) σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἢν εἰ μὴ εἰς ἕκαστος ὁσῶν καὶ ἀμώμητον τήρησιν (16), ἀνευ διαταγῶν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολείται.

Πίστις δὲ ἡ καθολικὴ αὕτη ἐστὶν, ἓνα ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σεβόμεθα, μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν διαχωρίζοντες (17).

Ἄλλη γάρ ἐστὶν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, ἄλλη

D τοῦ Υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἀλλὰ Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μία ἐστὶν ἡ θεότης, μία ἐστὶν ἡ δόξα (18), συναθείος ἡ μεγαλειότης.

Οὗτος ὁ Πατήρ, τοιοῦτος ὁ Υἱός, τοιοῦτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἄκτιστος ὁ Πατήρ, ἄκτιστος ὁ Υἱός, ἄκτιστον καὶ (19) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἀκατάληπτος ὁ Πατήρ, ἀκατάληπτος ὁ Υἱός,

(14) In synodo Florentina tom. XIII, pag. 703: Ἀθανάσιος ἐν τῇ ἐρολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως φησὶ· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιηθὲν, οὐ κτισθὲν, ἀλλ' ἐκπορευτόν.

(15) Henric. Steph., ὅστις βούλεται.

(16) Concil., τηρήσῃται.

(17) Alius, μερίζοντες.

(18) Henric. Steph., μία Υἱοῦ ἡ δόξα. Concil., ἰση Υἱοῦ ἡ δόξα. Ibid. Concil., συναθείος ἡ θεότης.

(19) Καὶ deest in Concil.

ἀκατάληπτον καὶ (20) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αἰώνιος ὁ Πατήρ, αἰώνιος ὁ Υἱός, αἰώνιον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Πλὴν οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἰς αἰώνιος· οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστοι (21), οὐδὲ τρεῖς ἀκατάληπτοι, ἀλλ' εἰς ἄκτιστος, εἰς ἀκατάληπτος.

Ἦμοῖς παντοδύναμος ὁ Πατήρ, παντοδύναμος ὁ Υἱός, καὶ παντοδύναμον καὶ (22) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμος.

Οὗτος Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς (23) θεοὶ, ἀλλ' εἰς Θεός.

Ἦμοῖς (24) Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς ἐστὶ Κύριος

Ἵτι ὡς ἰδίᾳ (25) μίαν ἐκάστην ὑπόστασιν, Θεὸν καὶ Κύριον ὁμολογεῖν τῇ Χριστιανικῇ ἀληθείᾳ βιαζόμεθα· οὕτω τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς (26) κυρίους λέγειν, τῇ καθολικῇ ἀληθείᾳ κωλυόμεθα.

Ὁ Πατήρ ἀπ' οὐδενός ἐστιν, (27) οὕτε μὴν κτιστός, οὕτε ποιητός, οὐδὲ γεννητός.

Ὁ Υἱός ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου (28) ἐστίν, οὐ ποιητός, οὐ κτιστός, ἀλλὰ γεννητός.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιητόν, οὐ κτιστόν, οὐδὲ γεννητόν, ἀλλ' ἐκπορευτόν (29)

Εἰς οὖν ὁ Πατήρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Υἱός, οὐ τρεῖς υἱοί· ἐν Πνεῦμα ἅγιον, οὐ τρία πνεύματα τὰ ἅγια.

καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδὲν πρότερον ἢ ὑστερον, οὐδὲν (30) μείζον ἢ ἕλαττον, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις συναΐδιαι εἰσι ἐαυταῖς καὶ ἰσαί.

Ἵστε (31) κατὰ πάντα (καθὼς εἴρηται) καὶ τὴν μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ τὴν Τριάδα ἐν μονάδι ἀσέβησαι δεῖ. Ὁ γοῦν (32) βουλόμενος σωθῆναι, οὕτω περὶ Τριάδος φρονεῖτω.

Πλὴν ἀναγκαῖον ἐστὶ πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐναρκαῖωσιν (33) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθῶς πιστεύσῃ.

Ἔστι γὰρ πίστις ὀρθή, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, Θεός καὶ ἄνθρωπος ἐστίν.

Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰῶνων γεννηθείς, καὶ ἄνθρωπος ἐκ τῆς οὐσίας τῆς Μητρὸς ἐν τῷ αἰῶνι τεχθείς.

Τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὀρισταίμενος.

Ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττω τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅς, εἰ καὶ Θεός καὶ ἄνθρωπος ἐστίν, οὐ δύο ὅμως, ἀλλ' εἰς ἐστὶ Χριστός.

Εἰς δὲ οὐ τροπή τῆς θεότητος εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσλήψαι τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Θεόν.

Εἰς πάντως οὐ συγχύσει τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐνώτερι τῆς ὑποστάσεως.

Καὶ γὰρ ὡς ἡ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἡ σὰρξ εἰς ἐστὶν 661 ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ θεᾶνθρωπος (34) εἰς ἐστὶ Χριστός.

Ὅς ἐπαθε διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ κατήλθεν εἰς ἄδου (35), ἀνέστη ἐν τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν.

Ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς παντοκράτορος, ὅθεν ῥῆξει κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Οὐ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀναστήσονται μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, καὶ ἀποδώσουσιν ἐξ ἰδίων ἔργων ἀπολογία.

Καὶ οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες πορεύονται εἰς ζωὴν αἰώνιον· οἱ δὲ φαῦλα εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν ἐὰν μὴ τις ἐκ πίστεως βεβαίως πιστεύσῃ (36), σωθῆναι οὐ δύνησται.

#### QUARTA FORMULA.

Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est D ipsi ut teneat orthodoxam fidem; quam nisi quis impollutam et incorruptam servaverit, æternam inveniet perniciem. Fides igitur orthodoxa hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas neque substantiam separantes.

(20) Καὶ hic et in sequenti linea deest in Conc. (21) Conc., καὶ γὰρ οὐ τρεῖς. . . οὐ τρεῖς ἄκτιστοι.

(22) In Concil. καὶ deest. Idem mox, καὶ γὰρ οὐ τρεῖς.

(23) Concil., καὶ γὰρ οὐ τρεῖς.

(24) Conc., οὕτω. Mox alii, Κύριος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ibid. Conc. de more, καὶ γὰρ οὐ τρεῖς.

(25) Sic Henric. Steph. recte. Editi vero, ἰδίαι. Mox Genebr., ἕκαστον. Conc., ἐκάστην.

(26) Conc., ἢ καὶ τρεῖς.

(27) Concil., οὕτε ποιητός, οὕτε γεννητός.

(28) Sic Concil. Genebrardus vero habet μόνον.

Et τις βούλοιο σωθῆναι, πρὸ πάντων αὐτῷ χρεια κρατήσαι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν· ἣν ἐὰν μὴ τις ἀμόλυτον καὶ ἀφθαρτον τηρήσῃ, αἰώνιον εὐρήσει τὴν ἀπόλειαν. Πίστις οὖν ἡ ὀρθόδοξος αὕτη ἐστίν, ἵνα ἕνα Θεὸν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβωμεν, μήτε συγχύσωντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν διαρροῦντες.

Mox Genebrard., γεννητός. Concil., γεννητός, rectius. (29) Concil., ἐκπορευόμενον. Mox idem, Εἰς γοῦν.

(30) Concil., οὐδὲ. Mox Genebrard., ἀλλὰ σῶσαι αἱ.

Ibid. Conc., τρεῖς ὑποστάσεις συναΐδιοι (31) Concil., οὕτω.

(32) Concil., σεβόμεθα. Ὁ οὖν.

(33) Concil., σάρκωσιν. Mox Genebrard. habet εἰ ante ὀρθῶς.

(34) Concil., Θεός καὶ ἄνθρωπος.

(35) Concil., ἡμέτερον, καὶ κατήλθεν ἐν ἄδῃ.

(36) Concil., ἣν ἐὰν μὴ εἰς ἕκαστος πίστεως βεβαίως πιστεύσῃ, etc.

Ἄλλη γὰρ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλα τὸ Πατὴρ, καὶ τὸ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μία ἐστὶν ἡ θεότης, ἐν τῷ κράτει, μία ἐξουσία, μία βασιλεία, ἴση ἡ δόξα, ἴση ἡ μεγαλωσύνη καὶ αἰώνιος. Ὁσὸς ὁ Πατὴρ, τοιοῦτος ὁ Υἱὸς, τοιοῦτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄκτιστος ὁ Πατὴρ, ἄκτιστος ὁ Υἱὸς, ἄκτιστον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς ἄκτιστοι, ἀλλ' εἰς ἄκτιστος. Παντοκράτωρ ὁ Πατὴρ, παντοκράτωρ ὁ Υἱὸς, παντοκράτωρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς παντοκράτορες, ἀλλ' εἰς παντοκράτωρ. Αἰώνιος ὁ Πατὴρ, αἰώνιος ὁ Υἱὸς, αἰώνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἰς αἰώνιοι. Παντοδύναμος ὁ Πατὴρ, παντοδύναμος ὁ Υἱὸς, παντοδύναμον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς παντοδύναμος. Οὕτω θεὸς ὁ Πατὴρ, θεὸς ὁ Υἱὸς, θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς θεοὶ, ἀλλ' εἰς ἐστὶ θεός. Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος ὁ Υἱὸς, Κύριος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἰς ἐστὶ Κύριος. Καὶ ὡς περ μοναδικῶς μίαν ἐκάστην ὑπόστασιν θεὸν καὶ Κύριον ὁμολογεῖν Χριστιανικῇ ἀληθείᾳ ἀνηγορεύμεν, οὕτω τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς κυρίους λέγειν οὐ συναινοῦμεν, ἀλλὰ παντελῶς ἀπαγορεύομεν. Πατὴρ γὰρ παρ' οὐδενός ἐστι ποιητὴς, οὐ κτιστὸς, ἀλλ' ἀγέννητος. Ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν οὐ ποιητὴς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητὸς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν οὐ ποιητὴν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. Εἰς λοιπὸν ὁ Πατὴρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἰς Υἱὸς, οὐ τρεῖς υἱοὶ· ἐν Πνεύμα ἅγιον, οὐ τρία πνεύματα ἅγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι οὐδεὶς πρῶτος ἢ ἑσχατος, οὐδεὶς μέγας ἢ μικρός· ἀλλὰ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις αἰώνιοι τέ εἰσι καὶ ἴσαι εἰς πάντα, ὡς προείρηται. Μονάδα γοῦν ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι πᾶς Χριστιανὸς εὐσεβεῖσθω καὶ οὕτω περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίτου Τριάδος δοξαζέτω.

Ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶ καὶ τὴν σάρκασιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁρθῶς πιστεῦναι. Ἔστι γοῦν ἡ πίστις ὁρθή, ἵνα πιστεύομεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἐστὶ. Θεὸς ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας Πατρὸς [αἱ. ἄκτιστός ἐστι καὶ οὐσία Πατρὸς], ἀνθρώπος ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς Μητρὸς. Ἐπιτεθὴ γὰρ ἀμαρτίας· ὁ Ἀδὰμ θανάτῳ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὑπέβαλε, καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ὑπεύθυνον τῷ χρεῖσι πεποίηκεν· ὁ Υἱὸς λοιπὸν τοῦ ἀοράτου Πατρὸς καὶ Θεοῦ, τῶν οὐρανῶν οὐκ ἐκστάς, πρὸς ἡμᾶς κατέβη· καὶ δι' ἀσκήσας εἰσῆλθὼς τὴν νηδὺν τῆς ἁγίας Παρθένου, μυστικῶς τὴν κοίτην αἰρησάτω, ἐκεῖς τὴν ἡμετέραν φύσιν κατ' ἄκραν ἔνωσιν· θεὸς ὅμοι καὶ ἀνθρώπος προσβῆναι, οὕτω τὴν καθ' ἡμᾶς οικονομίαν ἐπλήρωσε δι' ἄρατον ἔλεον. Καὶ τέλειος θεὸς ὢν, γέγονε τέλειος ἀνθρώπος, μὴ τραπέλις, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὴν ὑπερούσιον καὶ ἀβυσσῶν φύσιν τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνομιλίτης σαρκὸς οὐσωθεὶς· αὐτὸς ἐλαυθὸν σὺν τῷ συμπερὶ αὐτοῦ παναγῶ Πνεύματι δημιουργήσας τὴν παναγίαν τῆς σαρκὸς πρόδηλῆν, τελείαν οὐσίαν ἀνθρωπίνην ἐνυπόστατον αὐτῷ καὶ ἀδιαίρετον ἐξ αὐτοῦ, ἀμαρτίας· ἀμέ-

Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est divinitas, unum imperium, una potentia, unum regnum, æqualis gloria, æqualis et æterna majestas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus; nec tamen tres increati, sed unus increatus. Omnium imperator Pater, omnium imperator Filius, omnium imperator Spiritus sanctus; nec tamen tres omnium imperatores, sed unus omnium imperator. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus; nec tamen tres æterni, sed unus æternus. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; nec tamen tres omnipotens, sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; nec tamen tres dii, sed unus est Deus. Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus; nec tamen tres domini, sed unus est Dominus. Et sicut singillatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri oportere Christiana veritate defendimus; ita tres deos aut tres dominos dici non probamus, sed omnino repudiamus. Pater enim a nullo est factus, non creatus, sed ingenuus. Filius a Patre est non factus, non creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre est non factus, non creatus, non genitus, sed procedens. Unus demum est Pater, non tres patres; unus Filius, non tres filii; unus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti. Et in hac Trinitate nemo primus aut postremus: sed tres personæ æternæ sunt et æquales in omnibus, et supra dictum est. Unitatem ergo in Trinitate, et Trinitatem in unitate omnis Christianus confiteatur: et ita de sancta, vivifica et consubstantiali Trinitate sentiat.

Necesse autem est et de incarnatione Filii Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi recte credere. Est ergo fides recta ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris: homo est ex substantia Matris. Cum enim peccato suo Adam hominum genus morti subiecisset, naturamque nostram debito obnoxiam fecisset: ideo Filius invisibilis Patris et Dei, ex cœlis minime discedens ad nos descendit: ac per auditum ingressus in uterum sanctæ Virginis, mystice, seu arcano modo uteri gestationem effecit, ingressus in naturam nostram per summam unitatem: una Deus et homo progressus, sic eam quæ nos spectat œconomiam implevit, per ineffabilem misericordiam. Et perfectus Deus cum esset, factus est perfectus homo, non conversus, neque mutatus secundum supersubstantialem et ineffabilem substantiam suæ deitatis, ac anima rationali et humana carne subsistens. Sibi ipse cum Spiritu sanctissimo qui ejusdem est naturæ, auctor est sacratissimæ assumptionis carnis. Perfectam humanam substantiam (assumpsit) in se subsistentem, et a

se indivisibilem, peccati expertem; corpore ex virginali casto sanguine Deiparæ compacto, absque voluntate aut cogitatione carnali: anima vero immaterialiter creata, intelligente, rationali, voluntate prædita, et vi operandi; quæ tota cum carne visa est, ex ipso initio, ex prima existentia, non confusam secundum hypostasim. Æqualis ergo est Patri secundum divinitatem, minor autem Patre secundum humanitatem. Et reipsa verus est Deus et homo: nec tamen duo, sed unus est Christus. Unus autem, non conversa carne, sed assumpta in Deum. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est carne propter nostram salutem, divinitate impatibili remanente; et sepultus est, et resurrexit, et assumptus est in cælos, sedique a dextris Dei et Patris. Inde rursum veniens judicabit vivos et mortuos. Ad cujus adventum omnes qui a sæculo dormierunt homines resurgent, rationem reddituri de operibus suis. Et qui bona egerunt ibunt, ejus Jussu, in vitam æternam: qui vero mala egerunt, ibunt in supplicia æterna. Hæc igitur est orthodoxa fides, quam qui non intemeratam servavit, salvus esse non potest.

Α θεκτον· εκ των παρθενικων αγνων αιματων της θεομητορος συμπαγνεντος του σωματος, χωρης τινος θεληματος η εννοηματος σαρκικου· της δε ψυχης αδελως κτισθεις, νοερως, λογικης, θελητικης, ενεργητικης, διης τελειαμένης σὺν τη σαρκι, εξ αυτης αρχης, εκ πρώτης υπάρξεως, δια την προς αυτην τον θεον λόγον άκρας ενωσειν, ασύγχυτον καθ' ύπόστασιν. Ἰσος οὖν ἐστι τῷ Πατρὶ κατὰ την θεότητα, ἀλλάττων δὲ τοῦ Πατρὸς κατὰ την ανθρωπότητα. Καὶ οὕτως ἀληθινὸς ὑπάρχει θεὸς καὶ ανθρωπος· ὁμοως οὐ δύο, ἀλλ' εἰς ἐστιν ὁ Χριστὸς· εἰς δὲ οὐ τραπεῖσα ἡ σὰρξ, ἀλλὰ ἀναληφθεῖσα εἰς τὸν θεόν· εἰς ὁμοίως οὐ συγχύσει οὐσιῶν, ἀλλ' ἐνωσει τὸ καθ' ὑπόστασιν. Καὶ γὰρ ὡσπερ ψυχῆ λογικῆ καὶ σὰρξ εἰς ὑπάρχει ανθρωπος, οὕτω καὶ θεὸς καὶ ανθρωπος εἰς ἐστιν ὁ Χριστὸς. Ὅς ἔπαθε τῆ σαρκὶ διὰ την ἡμετέραν σωτηρίαν, ἀπαθὸς τῆς θεότητος μενούσης· καὶ ταπεινός, καὶ αναστάς, καὶ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἐκείθεν δὲ πάλιν ἐρχόμενος κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὗ τῆ παρουσίᾳ πάντες ὁ ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοι ανθρωποι ἀναστήσονται, λόγον ἀποδοῦναι περὶ των πράξεων αὐτων. Καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, πορεύονται εἰς κελύσματι αὐτοῦ εἰς αἰώνιον ζωὴν· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, πορεύονται εἰς αἰώνιους κόλασεις. Αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἣν ὁ μὴ τηρήσας ἀμύμητον, σωθῆναι οὐ δύναται.

## Cod. Colbertinus 3133, nulla inscriptione.

KIKUNES vult salf estre, devant totes choses bosoing est qu'il tienget la commune fei.

Laquele si cascun entiere e neent malmisme ne guarderat, sanz dotance pardurablement perirat.

Iceste est a certes la commune fei, que un deu en Trinitet e la Trinitet en unitet aorums.

Ne mie confundanz le persones, ne la substance deseuranz.

Altre est a decertes la personne del Perre, altre del Filz, altre del Saint Espiriz.

Mais del Perre e del Filz e del Saint Esoirit une est divinitet, oele gle pardurable majestet.

Quels est li Perre . tels est li Filz, tels li Saint Espiriz.

Neent criez li Perre, neent criez li Filz, neent criez li Sainz Espiriz.

Granz est li Perre, granz est li Filz, granz est li Sainz Espiriz.

Pardurables li Perre, pardurables li Filz, pardurables li Sainz Espiriz.

Nequedent ne sunt mie treis pardurables, mais un pardurable.

Si cume ne sunt treis nient criez ne treis granz, mais uns nient criez e uns Granz.

Ensement trestutpoant li Perre, trestutpoant li Filz, trestutpoant li Sainz Espiriz.

E nequedent nient tres trestutpoant mais un Trestutpoant.

C Issi faitement Deus est li Perre, Deus li Filz, Deus li Sainz Espiriz.

E nequedent ne sunt treis Deus, mais uns Deus est.

Issi est li sire Perre, li sire Filz, li sire Sainz Espiriz.

E nequedent ne sunt treis Seignurs, mais uns est Sire

Kar si cume senglement chascune personne diu u nre Seignur regesir par Cristiene veritet fumes debotet,

Si faitement tres Deus u Seignurs dirre par commune religiun sumes deveet.

Li Perre de nul n'est fait ne creex ne engendrez.

D . . . . .

Li Sainz Espiriz del Perre et del Filz, nient fait ne criez ne engendrez, mais avant cissuz.

Dunkes est uns Perre, nient treis perres, uns Filz, nient treis filz, uns Sainz Espiriz, nient treis sainz espiriz.

E en iceste Trinitet nule chose primes u derains, nule chose greindre u mendre.

Mais totes les treis persones ensemble parmaçables à sei sunt e ensemble oeles.

Issi que par totes choses, si cume ja devant dit est, e la unitet en la Trinitet e la Trinitet en un seit a onorer.

Ki vult dunkes salff estre, issi faitement de la A kar nostre sire Jhu Crist Filz de deu Deus e hom  
Trinitet sentet.

Mais besoignable chose est à la pardurable san-  
tet, que lencarnatiun adcertes nre Seigneur Jhu  
Crist chacuns feelment creiet.

I dunc est dreite fei que creums e regelisums,

Deus est de la substance del Perre devant les  
sierlez engendrez, e hom est de la substance de sa  
mere en siecle nez.

*Reliqua desunt.*

CANTICUM BONEFACII : *Quicumque vult salvus esse, etc.*

Ce chant fust S. Anaistaise qui apostoilles de Rome.

**663** QUICUNQUES veust estre sans (*saes*, sic cod.)  
devant toutes choses est mestiers que il tiegne la com-  
mune foi. Nul ne puet estre sans (*saes*, sic cod.) se  
il ne mentient en sa vie seinte crestienne feelment.

Laquelle se chacuns naura gardee entiere et nient  
violee sanz doute pardurablement perira. Qui ne  
tenra ceste foi de seinte crestiente loiaument en fin  
sera dampnez pardurablement.

Certes la foiz commune des Crestiens est ceste  
que un Dieu en Trinite et la Trinite en unite  
enorms. Tele est la foiz de seinte crestiente  
que tuit Chrestien doivent croire et aorer un  
seul Dieu en Trinite et la Trinite comme un seul  
Dieu.

Et non confundanz les personnes ne la sustance  
de partanz issi est que nos ne devons pas me-  
screire que les troies personnes ne soient un Dex ne  
dire que la Trinite soient troi Dieu.

Car une est la persone dou Pere. et autre la C  
persone du Fill. et autre la persone dou Saict  
Esperit.

Mes cele dou Pere et cele dou Fill. Et cele dou  
Saint Esperiz est une divinitez egal gloire pardu-  
rable pardurable ma estez.

Ces troies personnes toutes ensamble sont uns  
seuls Dex.

Quiex (sic cod.) est li Peres tex est li Filz et tex  
est li Seinz Esperiz. De tele hautece comme li Pe-  
res est de tele est li Filz et li Seinz Esperiz.

Non crez est li Peres non criez est li Filz non  
criez est li Seinz Esperiz : Nus ne fist le Pere, ne le  
Fill. ne le Seint Esperiz.

Granz est li Pere granz est li Filz granz est li  
Seinz Esperiz.

La grandee dou Pere et dou Fill', et dou Seint  
Esperiz est une chose.

Pardurables est li Peres pardurables est li Filz  
pardurables est li Seinz Esperiz

Et ne por quant (sic cod., id est, *pourtant*) il  
ne sont pas troi pardurable mes uns pardurables.  
Ces troies pardurabletez mes une seule.

Si come il ne sunt mie troi vient trie ausi ne  
sunt il mie troi granz mes tuit troi ensemble sunt  
uns deux vient trie et uns seul deux granz.

Ansint est touz puissanz li Peres tous puissanz  
li Fillz tous puissanz li Seinz Esperiz. Chacune de  
ces troies personnes par soi est touz puissanz

Et ne por quant ne devons pas dire que ces

troies personnes soient troi Dieu tout puissant :  
mes uns deux toz puissanz.

Ausi est deuz li Peres. deuz li Filz diex li Seins  
Esperiz.

B Et ne porquant ne devons pas dire que ces  
troies personnes soient troi Dieu mes uns seuls  
Dieux.

Au tressi sires est li Peres sires est li Filz. si-  
res est li Seins Esperiz. Chacuns de cez par soi  
est sires.

Et ne porquant ne devons pas dire que ces troies  
personnes soient troi Seigneur, mes uns seuls sires  
et uns seuls Dieux.

Car si comme sanglement chacune persone so-  
mes amoneste regchir Dieu et Seigneur par cre-  
stienne verite illi somes nos devec adire par com-  
mune religion trois dieux et trois seigneurs ausi  
comme la reisons requiert que nos dions que cha-  
cune de ces personnes est deuz ausi requiert ceste  
meisme reisons Crestienne que nos ne dions mie que  
ce soient troi dieu ne troi seigneurs mes uns seuls  
Dieux et uns seus Sires.

Li Peres est faiz de nului ne criez ne engendrez.  
La persone dou Pere ne descendi de nului non ne  
nest se de lui non.

Li Filz est dou seul Pere ne mie fait ne criez  
mes engendrez li Filz descendit dou Pere issiq li  
Peres nil Fist ne ne cria, ainz le traist de soi et  
envoia comme son Esperite.

Li Seins Esperiz est dou Pere et dou Fill ne mie  
faiz ne engendrez mes descendants

Li Peres ne li Fils ne furent mie le Seint Es-  
periz quar ce est li leur meesmes.

D Donques luis est Peres ne mie Fill li uns Seinz  
Esperites ne mie troi Seinz Esperite. Ces troies  
personnes ne sunt que uns seuls Dieux.

En ceste Trinite nest nule chose aincois ou apres  
nule chose geindre ou meindre mes toutes les  
troies personnes sunt ensamble pardurables. et en  
samble jeux nule de ces trois personnes nest grandre  
de l'autre. ne mendre de lautre quar ce est une  
seule deitez.

Et issi come il est ladit ca devant le devons croire  
que lunitez soit a enorer (sic cod.) en la Trinite. et  
la Trinitet en lunite. Issi come au commencement  
de cest Siaume a este dit croire devons fermement  
que ces trois personnes sunt uns seul Deux.

Qui veust donques estre sans issi sente de la

Trinite. Entende et croie fermement que ces troies personnes sunt uns sens Dieux. Mes besoiz est apardurable salu que ausi croie chacuns felement lincarnation de nostre Seigneur Dieu Jhesu Crist. Nus ne puet estre saus se il ne croit fermement que nostres sires Jhesu Crist descendi en terre. et prist chair en la glorieuse Virge Marie por nostre sauvement. Donques est droite foiz que nous creons et regeissons que nostres sires Jhesu Criz est Fils de Dieu et Dieux et om. Droiz est que nos qui somes Crestien creons fermement que li Esperites qui descendi en la Virge Marie et la sainte chars que il prist sunt uns seuls Diex qui est apelez Jhesu Criz. Il est Dex dela sustance dou Pere engendrez devant les siecles et om est dela sustance dela mere nez ou siecles Apertement poons vouer que nostres sires Jhe Criz est Dex de par le Pere car ce est li Esperites dou Pere et om de par la mere par la char que il prist en li. Par feiz Dex. par feiz om de revable ome et de char humaine parmenanz. Jhe Criz est voirs Dex et voirs om car cest ii Esperites de Dieu qui prist char teerienne Egal au Pere selonc lumanite selonc ce que Jhu Criz est Dex est ineux au Pere et selonc la char est mendra de lui. Et ja soit ce quil est Dex et om. ne por quant ce ne sunt mie dul Criz ainz est uns seuls Criz, et ne porquant se Jhu Criz est Dex et om : por ce ne doit on mie dire que ce soient dui Crist Uns certes est ne mie par le convertissement **664** de divinite en chars mes par la prise dumanite en Dieu. ces deux choses deux et om ne demontrent n ie une parce que la deitez fust muee en char n es porce que la char nua la deitez en Dieu. Uns

A del tout ne mie par annullement de substance meis par lunité de persone. Car si come lame reissable et la charz est uns om ausi Dieux et om est uns Crist. La nature dela char ne pot mie faire Dieu et soi une chose mes la force de lespirite fist soi et la char un Dieu.

Qui soffri passion por nostre salu descendi as enfernez au tier jor resuscita de mort lcele chars que li Esperites prist en la glorieuse Virge morut pro nos sauver. et descendi a enfer por delivrer ses amis qui estoient et la force de lespirite la fist resusciter et lamporta osoi. Il monta es ciens et siet ala destre de Dieu le Pere tout puisant diluec est avenir jugier les vis et les mors.

B Nostres sires Jhesu Criz qui souffri mort por nos et descendi a enfer por ses amis. et resuscita de mort a vie et monta es ciels descendra au jour del ivise pour jugier les vis et les mors Au cui avènement tuit li ome ont areusciter e leurs cors et sunt arende de leur propres feiz reson. Quant nostres sires Jhesu Criz vendra jugier le monde lors reverront toutes genz en chair et en os et leur es convendra rendre raison de leur vœuvres. Et cil qui bien firent iroent en vie pardurable. meis cil qui mal firent iroent en feu qui durera sans fin. En la gloire Dieu enterront, cil qui mal auront oure descendront en enfer. Ceste est la foi commune la quele se chacuns naura creue feelment, et fermement saus ne porra estre Itex est la creance de sainte crestienie comme cist siaumes nos devise et qvi issi ne croit dannez sera pardurablement.

#### ADMONITIO.

*Hic Symboli Quicunque commentarius prodit ex codice bibliothecæ Sancti Germani a Pratis numero 199 quingentorum circiter annorum, non indignus qui studioso lectori exhibeatur.*

#### INCIPIT TRACTATUS DE FIDE CATHOLICA.

1. Quicumque vult salvus esse ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem. Hic beatus Athanasius liberum arbitrium posuit : sicut dicit in Psalmo : *Quis est homo qui vult vitam* <sup>66</sup>, et iterum in Evangelio ipsa Veritas ait : *Qui vult venire post me* <sup>67</sup>, similiter et hic, *Quicumque vult*. Quare Deus omnipotens nullum hominem invitum aut coactum trahit ad fidem, nisi qui sua propria voluntate vult venire ad fidem. Sed quicumque vult salvus esse in corpore vel in anima, necessitas est illi ut teneat catholicam fidem. Quare ante omne opus necesse est ut fides precedat ; ante omnem operationem, ante omnem inchoationem, ante omne principium unicuique opus est ut teneat catholicam fidem, dicente Apostolo : *Sine fide impossibile est placere Deo* <sup>68</sup>. Unde et Ilabac propheta ait : *Iustus autem ex fide vivit* <sup>69</sup>. *Catholica* : est sermo Græcus, Latine interpretatur, *generalis* vel

*universalis*. Generalis pertinet ad omnes homines : universalis quia per universum orbem diffusa est. Fides est credulitas quæ veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Unde Apostolus dicit : *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* <sup>70</sup>. Dicitur enim fides eo quod fit inter Deum et hominem. Istam fidem, istam credulitatem ante omnia nobis opus est tenere, quia fides est fundamentum omnium virtutum. Et ideo prius ædificemus fidem quæ est fundamentum et super eam cæteras virtutes : quia sine fide nullus salvus esse potest.

2. *Quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit absque dubio in æternum peribit*. Quam fidem nisi quisque integram, id est unusquisque integram et plenam et perfectam servaverit, id est ut eam non scindat per hæresim neque ab ullo schismate corrumpatur. *Inviolatam*, id est, ut eam non vio-

<sup>66</sup> Psal. xxxiii, 12. <sup>67</sup> Matth. xvi, 24. <sup>68</sup> Hebr. xi, 6. <sup>69</sup> Galat. iii, 14. <sup>70</sup> Hebr. xi, 4.

let male docendo, atque prædicando, ut si eam non custodierit integram et inviolatam, absque dubio in æterna damnatione peribit.

3. *Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur.* Nunc manifestat quid est fides, vel qualis est, vel qualiter unusquisque credere debeat. *Ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur.* Debemus Deum credere trinum et unum. Unum in substantia, et trinum in personis. Nec propter Trinitatem debemus dimittere unitatem, nec propter unitatem debemus dimittere Trinitatem. Ut ipsum queu colimus, credimus, unum veneremur et trinum, unum propter unitatem substantie, trinum propter personarum vocabula. Veneremur, id est, adoremus.

4. *Neque confundentes personas neque substantiam separantes.* Confundere est commiscere. Quare non debemus tantum unam personam credere, sicut Sabellius hæreticus assererat, sed tres personas, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Nec substantiam separare, ut Arius hæreticus affirmabat: dicebat enim quod sicut erant tres personæ ita fuissent et tres substantiæ. Patrem assererat majorem Filio, Filium minorem Patre, Spiritum sanctum ministrum eorum dicebat. Substantia dicitur eo quod ex semetipsa subsistat. Substantia vero commune est nomen omnium rerum que sunt. Cælum enim, sol, luna, terra, arbores et homines substantiæ dicuntur. Deus igitur substantia est et substantia prima, et omnium substantiarum causa, quia omnium rerum Creator est. Essentia igitur proprie deo dicitur, quia semper est quod est qui incommutabilis est.

5. *Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti.* Hic contra Sabellium sunt personæ divisæ, qui assererat esse unam. Quia Pater in sua persona nec est Filius, sed tantum Pater, nec Filius in sua persona est Pater, sed tantum Filius, nec Spiritus sanctus in sua persona est Pater nec Filius, sed tantum Spiritus sanctus: ex utroque procedens persona dicta est eo quod per se sonat.

6. *Sed Patris et Filii et Spiritus sancti una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas,* id est, coæqualis, sine initio et fine, et gloria et potentate.

7. *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.* Quia sicut Pater est æternus vel omnipotens seu invisibilis, similiter et Filius et Spiritus sanctus.

8. *Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus.* In, præpositio est in hoc loco, pro, non, posita. Increatus Pater, id est, non creatus, quia ipse est Creator omnium, et a nullo creatus; ipse est omnium Factor et a nullo factus. Increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Increatus Fi-

lius, non creaturasicut Arius dicebat, quia simul omnia creavit cum Patre. Similiter et Spiritus sanctus.

9. *Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus.* Immensus, quia ejus magnitudinem vel quantitatem nullus mensurare potest, quia cælo est excelsior, et terra profundior et latior mari. Et est incircumscriptus, incorporeus, inlocalis, ubique totus, et non est locus ubi non sit, sicut dicit in Psalmo: *Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades* 27. Et si ivero ad extrema maris, ibi me dextera tua tenebit. Ipse est enim intra omnia et non inclusus, extra omnia et non exclusus. Similiter et Filius, qui attingit a fine usque ad finem fortiter. De quo scriptum est: *Verbo Domini cæli firmati sunt* 28. Pari modo et Spiritus sanctus, unde dicitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* 29.

10. *Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus.* Hic æternum pro sempiterno debemus intelligere. *Æternus Deus dicitur,* quia sine initio et sine fine constat: similiter et Filius et Spiritus sanctus. Sicut nunquam non Pater ita nunquam non Filius ac Spiritus sanctus.

11. *Et tamen non tres æterni, sed unus æternus,* id est, in substantia.

12. *Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus et unus immensus.* Quia unum est in substantia.

13. *Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus.* Omnipotens dicitur Pater quia omnia potest, non a patiendo quod non vult, sed a faciendo omnia quæcunque vult, quia nihil illi impossibile est: omnipotens et Filius. Quidquid potest Pater, potest et Filius, nihilominus et Spiritus sanctus.

14. *Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens,* id est, in substantia. Ista nomina Patris et Filii et Spiritus sancti, quæ sæpe diximus, relativa sunt, quia alia ad alia referuntur; sicut verbi gratia servus ad dominum, dominus ad servum, magister ad discipulum et discipulum ad magistrum: pater ad filium et filius ad patrem. Quia nullus pater dicitur, nisi habeat filium cujus sit pater, et nullus filius dicitur, nisi habeat patrem cujus filius sit. Quia si non habuisset filium, nunquam habuisset nomen patris. Similiter Spiritus sanctus non a se, sed alicujus est spiritus. Est et aliquod vocabulum ubi spiritus relative dicitur, quotmodo donum donatoris et donator doni. Donatorem dico esse Patrem, donum vero Spiritum sanctum. Donum refertur ad donatorem, et donator ad donum. Ecce qua ratione Spiritus sanctus relative dicitur.

15. *Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus.* Deus proprium nomen Trinitatis pertinens ad Patrem et Filium et Spiritum sanctum, transla-

27 Psal. cxxxviii, 8. 28 Psal. xxxii, 6. 29 Sap. i, 7.

tum ex Græca appellatione. Nam Deus Græce dicitur *Theos*, id est *timor*, unde tractum est Deus quod eum colentibus sit *timor*. Proprium nomen est *Pater*, quia solus est *Pater*, et proprium nomen est *Filius*, quia solus *Filius* est a solo *Patre*, et proprium nomen est *Spiritus sanctus*, quia ab utroque procedit. Deus est *Pater*, quia ipse est fons et origo deitatis. Similiter *Filius* Deus, hoc non a semetipso quia non est a se, sed a solo *Patre* est genitus. Pari modo et *Spiritus* non a se Deus, sed a *Patre* et *Filio* est procedens.

16. *Et tamen non tres dii, sed unus est Deus.* Sicut scriptum est : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* <sup>16</sup>.

17. *Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus.* Dominus dicitur a dominatione eo quod creaturam suam dominetur, regat atque gubernet. Similiter et *Filius* et *Spiritus sanctus*.

18. *Et tamen non tres Domini, sed unus est Dominus* ; in substantia.

19. *Quia sicut singillatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri Christiana veritate compellimur.* Singillatim, id est, distincte vel separatim. De *Patre* si quis te interrogaverit, quid est in persona? responde, Deus et Dominus : si autem de *Filio*, Deus et Dominus similiter : si vero de *Spiritu sancto*, indubitanter responde plenum Deum et Dominum esse. *Compellimur*, id est, cogimur vel admonemur. *Ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur*, id est vetamur.

20. *Pater a nullo est factus nec creatus nec genitus.* *Pater* a nullo est factus, quia ipse est omnium factor. Nec creatus, sed creator, nec genitus, sed genitor. *Pater* enim Græce Latine genitor dicitur.

21. *Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.* *Filius* a *Patre* solo est non factus, quia ipse est omnium factor simul cum *Patre*. Sed est genitus solus a solo *Patre*. Et unamque persona habet proprium, quod non habet alia. Proprium habet in persona *Pater*, quia solus *Pater* est. Et proprium habet in persona *Filius*, quia solus a *Patre* genitus est. Sed et habet aliquid proprium *Filius* quod non habet *Pater*, nec *Spiritus sanctus*. Habet æternitatem cum *Patre* et *Spiritu sancto* : et habet in tempore nativitatem de *Matre*, quam non habet *Pater*, nec *Spiritus sanctus*. Quia non suscipit *Pater* carnem in sua persona, nec *Spiritus sanctus*, sed tantum *Filius*, ut nobis in se ostenderet duas habere naturas ; unam ante omnia sæcula qua genitus est ex *Patre*, et de qua dicit *Isaias* : *Generationem ejus quis enarrabit* <sup>17</sup> ? alteram in tempore qua natus est ex *Matre*, de qua dicit *Paulus apostolus* : *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege* <sup>18</sup>, in quo com-

placuit plenitudinem divinitatis habitare corporaliter. De *Patre* sine initio, et sine fine ; de *Matre* initium habet et nullo concluditur fine.

22. *Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* *Spiritus sanctus* non debet ingenuus vel genitus dici, quia si ingenuus diceretur sicut *Pater*, dicerentur duo patres. Si genitus, duo filii æstimari possent. In sancta *Trinitate* proprium habet *Spiritus sanctus* quia non est *Pater*, nec *Filius*, sed *Spiritus sanctus* et procedens a *Patre* et *Filio*. Audis quia iste ab ambobus, sed *Filius* ab uno, *Pater* a nullo est. Ac per hoc demonstrantur aperte proprietates eorum. Ideo igitur *Spiritus Dei sanctus* vocatur, quia *Patris* et *Filii* sanctitas est. Nam cum sit et *Pater spiritus* et *Filius spiritus*, et *Pater sanctus* et *Filius sanctus*, proprie tamen vocatur ipse *Spiritus sanctus*.

23. *Unus ergo Pater, non tres patres, unus Filius, non tres filii, unus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.* Sed unus *Pater*, quia solus sibi unicui genuit *Filium*. Et unus *Filius*, quia singulariter ab uno *Patre* genitus est. Unus *Spiritus sanctus*, quia a *Patre* et *Filio* unicui procedit.

24. *Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus.* Nihil prius aut posterius, quia nullus antiquior est et nullus posterior, nullus inferior et nullus superior. *Sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales*.

25. *Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et unitus in Trinitate, et Trinitas in unitate reueranda sit.* Debemus culere et adorare *Trinitatem* in unitate, et unitatem in *Trinitate*.

26. *Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.* Hic rogat et admonet ut unusquisque doctor memoriter eam teneat, et firmiter credat, et alium prædicando doceat.

27. *Sed necessarium est ad æternam salutem ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat.* Necessè est nobis ut, sicut superius diximus, ita credamus. Si vero vitam æternam volumus habere, id est, cum *Christo* sine fine regnare, necesse est ut incarnationem *Domini nostri Jesu Christi* fideliter credamus. Quomodo fideliter? Non adoptivum, sed proprium *Dei Filium*, sicut dicit *Apostolus* : *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro vobis omnibus tradidit illum* <sup>19</sup>.

28. *Est ergo fides recta ut credamus et confitemur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est.* Pari modo inchoat enarrare secundum humanitatem *Christi*, quod sit fides recta, ut ipsam humanitatem credamus corde et confitemur ore, sicut dicit *Apostolus* : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* <sup>20</sup>. Deus et homo unus est. Est verus *Dei Filius*, quia

<sup>16</sup> Deut. vi, 4. <sup>17</sup> Isa. LIII, 8. <sup>18</sup> Galat. iv, 4.

<sup>19</sup> Rom. viii, 31. <sup>20</sup> Rom. x, 10.



secundum divinitatem nihil minus, extra secundum humanitatem quam Deus Pater, nihil minus extra peccatum quam homo.

29 *Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus, et homo est ex substantia matris in sæculo natus.* Deus est ex substantia Patris, id est, ex æqualitate naturæ, ante sæcula genitus, id est, ante omnem creaturam sicut dicit in Psalmo : *Ex utero ante luciferum genui te* 96. Ex utero, id est, ex mea substantia; ante luciferum, id est, ante omnem creaturam. *Et homo est ex substantia matris in sæculo natus,* id est, totus homo cum corpore, et anima, in omnia nobis similis, absque peccato. Ex substantia matris, id est, de æqualitate naturæ matris in sæculo natus, id est, in his temporibus. Non aliunde nisi de semine mulieris sine coitu viri carnem suscepit. Unde Salomon : *Sapientia edificavit sibi domum* 97, hoc est, ædificavit Christus sibi carnem de beata Maria, de qua legitur : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem* 98.

30. *Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.* Perfectus Deus, id est, plenus, quia nihil indiguit. Perfectus homo, quia nihil minus habuit extra peccatum, quam homo. *Ex anima rationali.* Christus veram animam habuit unde Sapientia crescere potuisset, sicut dicit in Evangelio : *Jesus autem proficiebat sapientia et ætate* 99. Sapientia in anima, et ætate in corpore. *Et humana carne subsistens.* Quia humus terra dicitur, de humanitate carnem assumpsit.

31. *Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Æqualis Patri secundum divinitatem secundum illud : Ego et Pater unum sumus. Minor Patre secundum humanitatem* 100, juxta quod dicit : *Pater major me est* 101. In quo homo est minor a divinitate.

32. *Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus.* Ideo sic conjungi voluit Dei Filius cum humana natura, ut ex bis duabus substantiis fieret una persona.

33. *Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deo.* Non quod illa divinitas quæ est Filius Dei se convertisset in humanitatem, ut quod erat divinum, hoc fieret humanum; sed assumendo naturam nostram sic est unus effectus, ut non amitteret quod erat, sed assumeret quod non erat. Assumpsit humanitatem, et non amisit divinitatem.

34. *Unus omnino non confusione substantie, sed unitate personæ.* Non in eo naturæ commistio est, ut vel divinitas mutaretur in naturam humanitatis, vel humanitas converteretur in naturam divinitatis, sed utriusque naturæ manet proprietas in perpetuum. Tanta tamen conjunctio est naturarum, ut idem qui æternaliter ex Deo Patre genitus est, homo

sit verus. Homo propter suscipientem Deum, Deus verus, Deus Dei Filius; propter susceptum hominem, homo verus. Personam quippe Filii Dei non ex duabus personis unitam, sed ex duabus naturis existere credimus, de duabus personis compositam credere, ut nefas velamus.

35. *Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sicut enim ex carne et anima unum dicimus hominem, et unusquisque habet duos homines in se, unum carnalem, alium spiritalem, unum visibilem, alium invisibilem, unum mortalem, alium immortalem, ita Deus et homo unus est Christus.

36. *Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.* In quo passus? in quo videbatur, in quo homo erat, in quo crucifixus, in quo mortuus, in quo sepultus, in quo resurrexit. Quia divinitas impassibilis est, sed in conjunctione personæ Filius Dei dicitur passus. *Descendit ad inferos,* id est, anima cum Verbo, quia priusquam humanitas assumpta est a divinitate, non est separata a Verbo, sed ipsa anima a corpore separata est. Quia si non esset separata, non posset mori. Et iste descensus ad solam animam pertinet. *Tertia die resurrexit a mortuis,* ut nobis exemplum resurrectionis ostenderet sicut propheta ait : *Post duos dies suscitabit nos et tertia die resurgemus, et in conspectu ejus vitemus* 102.

37. *Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram omnipotentis, inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Ascendit ad caelos ipsa humanitas quæ fuit passa, sicut angeli dixerunt : *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in caelum sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum* 103. Quia secundum divinitatem ad nullum potest ascendere locum, sed ubique totus est. *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Dexteram autem Dei non carnalem, non corporalem, sicut humana habet natura, sed in hoc pro gloria Dei convenit accipere. Ac si aperte dicat : regnat in gloria Dei, et sedero pro regnare dicitur. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Venturus est in eadem forma in qua crucifixus, in qua mortuus, in qua sepultus est, in qua resurrexit, non in ea tantum humanitate in qua antea fuit, sed in gloria et majestate. Et ideo in eadem forma, ut videat Herodes et Pilatus quem judicaverunt, et videant Judæi quem tradiderunt, ut videant milites quem crucifixerunt, ut videant impium quem negaverunt. *Vivos,* quos ejus adventus invenerit in corpore viventes. *Mortuos,* qui mortui erunt ab initio usque in illum diem. Vel aliter. *Vivos,* id est, sanctos; *mortuos,* id est, peccatores cum peccatoribus suis [sic codex].

667 38. *Ad ejus adventum omnes homines resur-*

96 Psal. cix, 4. 97 Prov. ix, 1. 98 Rom. i, 3. 99 Luc. ii, 52. 100 Joan. x, 30. 101 Joan. xiv, 28. 102 Osee vi, 3. 103 Act. i, 11.

gere habent cum corporibus suis, et redditi sunt de factis propriis rationem. In adventu Christi unusquisque, sive justus, sive peccatores resurgere habent cum corporibus suis, et reddere de factis propriis rationem. Reddet autem rationem non fabula verborum, sed recordatione omnium que fecit, sive bonum, sive malum. Et secundum hoc unusquisque recipere debet, boni bona, mali mala.

39. *Et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui vero mala in ignem æternum. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam. In vitam æternam erunt boni sine fine in gloria regnaturi. Qui vero mala in ignem æternum. Quia semper erit malis sine fine*

pœna inferni, et sine ulla misericordia cum corpore et anima non consumpturi, sed semper arsure, et nunquam deficient.

40. *Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit, sicut superius diximus. Ista est fides catholica. Hic rogat et admonet ut unusquisque sacerdos hoc sciat et prædicet. Quam, id est, quam fidem, nisi quisque, id est, unusquisque, fideliter, ut de ea non dubitet, firmiterque crediderit, ut nullus a sua fide removeri possit, nullus achismate vel hæresis. Et ita non crediderit, salvus esse non poterit.*

*Explicit Tractatus de fide catholica.*

#### MONITUM.

*Opusculum De Trinitate prodit ex ms. Regio 2358, videturque conscriptum post Chalcedonensem synodum: quo autem avo, ignoratur*

#### EJUSDEM (ATHANASII) DE TRINITATE. B

Unam esse naturam existimate Patris et Filii et Spiritus sancti, et hasce tres hypostascs, Patrem, Filium et Spiritum sanctum, quemadmodum, et baptizati sumus. Nam euntes, inquit, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti<sup>1</sup>. Unam quidem naturam, quia plures celebrare et in multos deos dividere, ethnicorum est: tres autem hypostascs, sive personas; ut ne locum habeat Judæorum sententia, et ne absque prole et absque Verbo sit Pater: *Ex quo omnis paternitas*<sup>2</sup>. Et Verbum nostro verbo indigentius, si non habeat Spiritum. Et ut perfectum illud in tribus sit perfectis hypostasisibus. Nam juxta imaginem ejus qui in nobis est intellectus, verbi ac spiritus, ita est Pater, Filius et Spiritus. Spiritum porro cum audis, sanctum et hypostaticum intellige. Nos quidem corruptibiles sumus, et spiritus sôlvitur (a corpore). Ejus autem qui immortalis est, plane immortalis est Spiritus, utpote substantia quædam hypostatica. Una igitur est trinm hypostasium natura, una deitas, una voluntas, una operandi vis, una potentia, unum placitum, unus motus, unus splendor ex tribus exsiliens. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, hæc tria unus. Deus perfectus Pater, perfectus Filius, perfectus Spiritus sanctus: ejusdem honoris, ejusdem potestatis. Qui res omnes creaverunt, easque continent et curant. His tribus omnia similiter, sine discrepantia, eadem ratione conveniunt, sive quod esse, sive quod non esse spectat, sive quoad rationem qua se habent erga creaturas, sive quoad operationem, sive quoad potentiam, sive quoad æternitatem. sive quoad excellentiam spectat et causæ rationem. Quale est, idem esse, incorporeum

#### ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ)

Μίαν φύσιν ὄξατε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τὴν θεότητα, καὶ τρεῖς ταύτας τὰς ὑποστάσεις, Πατέρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καθὼς καὶ βεβαπτίζεσθε. Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μίαν μὲν φύσιν, ὅτι τὸ πλεῖστον δοξάζειν καὶ κατατέμνειν εἰς πολλοὺς θεοὺς τὴν μίαν θεότητα τῶν Ἑλλήνων ἐστὶ· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, ἔχουν πρόσωπα, ἵνα μὴ σχῆ χώραν τῶν Ἰουδαίων ἡ ὄξα, καὶ ἵνα μὴ ἄγονος ἦ καὶ ἄλογος ὁ Πατήρ, ἕξ οὗ πάντα πατριά· καὶ ὁ λόγος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἐνδείκτερος, μὴ ἔχων Πνεῦμα· καὶ ἵνα τὸ τελειὸν ἦ ἐν τρισὶ τελείαις ταῖς ὑποστάσεσι. Καὶ γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ, λόγου τε καὶ πνεύματος, Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ Πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ ἀκούων, ἅγιον ἐνοπόστατον νοεῖ. Ἡμῶν μὲν φαρτῶν ὄντων, καὶ τὸ πνεῦμα λυόμενον· τοῦ δὲ ἀθανάτου πάντως τὸ πνεῦμα ἀθάνατον, ὡς οὐσία τις ἐνοπόστατος. Μία οὖν ἐστὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων φύσις, ἡ θεότης, καὶ μία θέλησις, καὶ μία ἐνέργεια, μία δύναμις, ἐν βούλημά τε καὶ κίνημα, καὶ ἔξαγμα τῆς λαμπρότητος τῶν τριῶν. Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς τὸ Πνεῦμα, εἰς τὰ τρία· Θεὸς τελείος ὁ Πατήρ, τελείος ὁ Υἱός, τελείος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τῆς αὐτῆς τιμῆς, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας. Δημιουργὰ τῶν ὄντων ἀπάντων, καὶ συνεκτικὰ, καὶ προνοητικὰ, ὁμοίως πάντα τοῖς τρισὶ, καὶ ἀπαρράλλετος καὶ ταυτῶς, ὅσα τοῦ εἶναι, καὶ ὅσα τοῦ τι μὴ εἶναι, καὶ ὅσα τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὰ κτιστὰ, καὶ ὅσα τῆς ἐνεργείας, καὶ ὅσα τῆς δυνάμεως, ὅσα τῆς ἀβιότητος, καὶ ὅσα καθ' ἑαυτὸν, ἢ κατ' αἰτίαν εἶναι λέγεται. Ὄλον τὸ εἶναι ταυτῶν, τὸ ἀσώματον εἶναι τὸν ἀκατάληπτον, τὸ βασιλεύειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ θεοῦν, τὸ δύνασθαι, τὸ ἀίδιον εἶναι,

<sup>1</sup> Matth. xxviii, 19. <sup>2</sup> Ephes. iii, 15.

τὸ ἀρχὴν εἶναι ὑπεράρχιον, τὸ οὐσίαν εἶναι ὑπερ-  
 οὔσιον, τὸ φῶς λέγεσθαι. Τὸ δὲ σκότος τὰ συμβολικῶς  
 λεγόμενα, ὅσον θυμοῦσθαι καὶ ἐργίζεσθαι, ὑπνοῦν  
 καὶ ἐρηγορέναι. Ταῦτα πάντα τῇ μαφ' φύσει προ-  
 αρμύζοντες, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν δηλοῦμεν, ἢ  
 νοοῦμεν αὐτήν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτήν. Μίαν δ' οὖν  
 τὴν φύσιν εἰδότες τῶν τριῶν ὑποστάσεων, οὐδενὶ τῶν  
 Ἑλλῶν διαπερουσῶν ἡ τὰς ἰδιότησι ταύταις, ἐδ' γενεῖν  
 λέγω καὶ τὸ γεννηθῆναι, καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ  
 εἶναι τὸ μὲν Πατὴρ, τὸ δὲ Υἱὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ ὅτι  
 ὁ μὲν Πατὴρ γεννήτωρ καὶ προβολεὺς, γεννήτωρ μὲν  
 τοῦ Υἱοῦ, προβολεὺς δὲ τοῦ Πνεύματος· ὁ δὲ Υἱὸς  
 γέννημα, τὸ δὲ Πνεῦμα πρόβλημα. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ  
 ἕγεννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητὸς διὰ δύο ἄν, τὸ δὲ  
 Πνεῦμα ἐκπορευτὸν. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ αἰτίας, ὁ δὲ  
 Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα αἰτιατά. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ προ-  
 βολεὺς, ὁ δὲ Υἱὸς Υἱὸς μόνον, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπο-  
 ρευόμενον· οὐ γὰρ ἐξίστανται τῶν ἰδιοτήτων, ὅσπερ  
 ὁ Πατὴρ τοῦ εἶναι Πατὴρ, ὅσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ εἶναι  
 Υἱὸς, ὅσπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ εἶναι Πνεῦμα, ἀλλ' ἡ μὲν  
 οὐσία κοινή. μετὰ τῶν τριῶν ἡ θεότης, ὥσπερ οὖν  
 τῶν τρία ἀλλήλους ἐνούμενα καὶ οὐ συγγεόμενα.  
 Ταῦτα μὲν ἰκανὰ εἰδέναι περὶ τὴν θεολογίαν.

Τέλος καὶ τῷ Θεῷ χάρις.

Finis et gratia Dei.

#### IN OPUSCULUM DE PASCHATE MONITUM

*Hic libellus nobis a clar. viro Antonio Muratorio, in bibliotheca Ambrosiana præposito transmissus  
 nuperrime fuit. Et quidem, ut mihi videtur, a Latino quodam scriptore Athanasii nomine exaratus est. Nihil  
 enim Græcum olet quod orationem spectat, etsi ut legentibus sciret saceret scriptor iste, et Athanasio hoc  
 ascribi opusculum curaret. rationem Paschatis computandi quæ apud Græcos obtinet sequi videatur. Verum  
 nonnulla hic comparent quæ minus peritum φηριστήν arguant, ut quod ait : Sic Pascha nec ante xi Kalen-  
 das Aprilis, nec post xi Kalendas Maii celebrari posse decretum est. Quod vel unum sufficit, ut Atha-  
 nasio adjudicemus : qui cum apud Ægyptios, computatores omnium accuratissimos vitam ageret, et curam  
 ordinandi Paschatis post decessorem suum Alexandrum, synodi Nicænæ jussu accepisset (nam Alexan-  
 drinis præsulibus hæc provincia demandata fuerat) ; in hujusmodi errorem nunquam delapsus esset. Quamob-  
 rem inter spuria merito ablegatur. Opinamur autem octavo vel nono sæculo adornotum fuisse, quo ævo  
 hujusmodi studia obtinebant.*

Incipit tractatus S. Athanasii episcopi Alexandrini de ratione Paschæ.

*Mensis hic vobis initium mensium, primus erit vobis  
 in mensibus anni. Loquere ad omnem synagogam  
 filiorum Israel. Decima mensis hujus sumite unus-  
 quisque ovem per domus paternas, et per singulas  
 domus; ita ut si non sint satis ad ovem, assumant  
 secum vicinum propinquum. Sument autem agnum  
 masculinum immaculatum antilicium de ovis et  
 hædis, et erit vobis observatum usque in quartam  
 decimam mensis hujus. Et occidet eum multitudo  
 synagogæ filiorum Israel. Ad vesperam assumet de  
 sanguine et ponet super duos postes et limina do-  
 mus, in quibus edent eum: et manducabunt carnes  
 assatas agni et azyma cum amaritudine manduca-  
 bunt. Et non manducabitis ex iis crudum neque  
 coctum in aqua, sed assatas in igne. Sic autem man-*

*ducabitis illum. Lumbi vestri accincti et calcea-  
 menta vestra in pedibus vestris, et edetis illum cum  
 festinatione: Pascha enim est Domini.*

Scio multos scrupulosos interrogare solitos,  
 quare secundum morem Judæorum ad lunæ com-  
 paritionem diversis temporibus Pascha celebremus,  
 dicentes rectius videri, ut si commemoratio sit  
 Dominicæ passionis, unus anniversarius dies na-  
 talis in observatione teneatur, ut semper viii Kal.  
 Aprilis diem Paschæ celebrent, in quo die Christi  
 resurrectio traderetur. Itaque inquentibus curio-  
 sius, quid majores nostri secuti videantur expo-  
 nam. Passio Christi redemptio est creaturæ dicit,  
 resurrexit Christus in æquinoctio veris luna plena  
 die Dominico. De quo Apostolos ait quod conge-

\* Frod. xii, 2-11.

miscet et doleat subjecta servituti, non sua sponte, sed per eum qui subiecit illam spem: quia et in ipsa liberabitur a corruptela servitutis cum libertate filiorum Dei\*. Creaturam autem intelligimus esse vitam qua mundus amatur, in quo creatura omniaque gignuntur e terra: certum enim est nihil creari posse sine vita. Quæ utique creatura tunc subjecta est servituti cum mundus esse captus. Quam Christus passione sua veniens liberum se servavit, ut in eo tempore pateretur in quo creatura subjecta fuerat servituti: ut quia dies ille tristitiæ fuerat, item lætitiæ redderetur. Resurrexit enim Christus in æquinoctio veris luna plena, die Dominica, quem in mundi convenire principio Genesis relatione cognoscimus, cum primum apparente arida, quam vocavit Deus terram, dictum est: *Germinet terra omne fenum, et omne viride lignum*†. In vere autem germinare omnia vidimus, atque in eo principium mundi esse comprehendimus. Propterea et Scriptura proprie mensem novorum appellat, in quo terræ facies innovatur. Sed cum tres menses vernum tempus accipiat, horum trium medium tempus initium mundo dedisse monstratur. Medium enim tempus veris est æquinoctium, in quo lux et tenebræ consistunt æquales, cum divisit Deus, ut scriptum est, inter medium Incis mediuque tenebrarum. Nec dubia fides est de justitia et benevolentia Dei, qui cum fecerit mundum, lumen et tenebras statuerit æquales, ut deinde lux cresceret, et tenebræ decrescerent. Cum ergo hic dies medium veris obtineat, non sine causa majores nostri viii Kal. Aprilis tres addiderunt dies, ut primum diem mundi constituerent. xi enim Kal. Aprilis primum esse voluerunt, quia antequam sol in diei principio conderetur triduum ante præcesserat. Refert enim Genesis quarta die facta luminaria solis et lunæ. Propterea invenimus et in viii Kal. quidem resurrexisse, verum in xi Kal. die Pascha cum discipulis inchoasse. Ita isti tres dies, cum passione et resurrectione communicant, et æquinoctium ad omnes intelligitur **669** pertinere, in quibus cursum nec sol nec luna conficit. Diem autem Dominicam, primam diem esse dubitare non possumus, quia dicit Scriptura sex diebus factum esse mundum, et septima die requievisse, quam septimam Sabbatum appellavit. Unde manifestum est primam diem in prima feria quæ est Dominica constitisse. Sive enim hoc secundum mundum, sive secundum spiritum computemus, ex una origine inveniemus computationis utriusque rationem, quia ad imaginem spiritus septiformis, et sæculi hujus, dierum septenarius numerus constitutus est. Similiter cum dicat Genesis facta esse duo luminaria in cælo, ut lucerent super terram, solem in inchoatione diei, lunam in

inchoatione noctis, plenam lunam intelligimus esse generatam, ut facta ad illuminationem terræ in inchoatione noctis, tota in terra nocte luceret, sic passionis Dominicæ resurrectio, quæ creaturam servitio liberavit, in æquinoctio, veris luna plena, Dominica die, traditur existisse. Sed quia, sicut computatio invenit, concurrere sibi per singulos annos in univèrsitate non poterat, ut scilicet æquinoctium et luna plena et dies Dominica convenirent; sequenti enim anno in eodem die luna vicesima quinta secunda feria deprehensa est, judicatum est æquinoctium ad natale Paschæ (37-38), cum duæ illæ partes et dies et luna decessent, non sufficere. Itaque rectius statutum est ad natale Paschæ diem, mensem integrum *relari* in quacunque ejus parte et dies **B** et luna concurrerent. Neque hoc sine auctoritate Scripturæ, ut enim Moyses cum Pascha mandaret: *Mensis hic vobis initium mensium primus erit vobis in mensibus anni*. Quo verbo tantum mensem ad celebrationem Paschæ intelligitur consecrasse. Ita majores nostri, qui ii Kal. Aprilis principium anni invenerunt, mensem exinde computantes in ii Kal. Maii extenderunt. Sic Pascha nec ante ii Kal. Aprilis, nec post ii Kal. Maii celebrari posse decretum est. Sed cum in hoc mense et luna et dies convenirent, luna scilicet plena et Dominica die, tunc Pascha censum est celebrandum. Sane quia frequenter rursus cum Dominica die lunæ plenitudo convenit, extendi in septem dies maluerunt, dummodo etiam Dominicam in resurrectionis memoriam retinerent. Ita quando dies sic venerit usque ad vicesimam primam lunam propter Dominicam diem Pascha differimus, quod ipsum non sine Scripturæ auctoritate; dicit enim Moyses, a decima quarta usque ad vicesimam totos septem dies Paschæ sanctificatos esse debere. Unde ad hunc numerum extendi posse lunam decretum est. Prudentes autem magis ad lunam et diem quam ad æquinoctium natalem Paschæ diem *redierunt*. Luna enim plena totius noctis illuminat tenebras, sicut nos a corruptela tenebrarum illuminatio spiritus liberavit, et post æquinoctium Pascha celebretur, in majori jam luce, et in minori jam nocte celebrabitur. Dominica vero dies resurrectio est dierum; ad **D** initium enim redit et finem revocat ad vitam. Ita hæc magis visa in natali lætitiæ, et creaturæ liberatione servanda, maxime cum intra primi mensis terminos retinetur. Rursus majorem diel religionem quam lunæ indicaverunt, si quando non posset utrumque servari. Decimam quartam enim lunam, quam diem Dominicam egredi maluerunt, quia tota salus in resurrectione est, quam in die Dominica esse monstravimus, in qua et ortus dierum et resurrectio continetur, propterea quod in ipsa Dominus resurrexit. Luna vero licet ad vicesimam

\* Rom. viii, 22. \* Gen. i, 11.

(37-38) Natale Paschæ, vox Latinis usitata.

primam partem non totam impleat noctem, plurimum tamen noctis illuminat et superat, in quo prudenter majores nostri maluerunt usque ad vicesimam primam extendi, quam ante decimam quartam Pascha celebrari, quia post ergum [i. tergum] tenebras viae illius est relinquere, quam antecessores non posse superare. Itaque hanc summam et hanc conclusionem in penace [pinace] constituto a majoribus, invenimus Pascha nec ante xi Kal. Aprilis, neque post xi Kal. Maii posse celebrari. Cujus observationis narratione narrata, reliqua prosequamur, ut imagini illi in qua Judæis Pascha mandatum est veritatem comparamus in Christo omnes masculos immaculatos anniculus in Pascha Judæis mandatur occidi. Hic est Christus patiens injuriam, qui sicut agnus ductus est ad occisionem: masculum non tantum ad sexum, sed et ad animi firmitatem referre debemus. Immaculatum ostendit Scriptura, quæ dicit quod peccatum in eo non fuit, nec inventus est dolus in ore ejus (39). Anniculus ex eo dicitur, quod in eo totus orbis spatia continentur, et sicut anni ætas in quatuor temporibus et duodecim mensibus computatur, sic fides in quatuor Evangelis et duodecim apostolis continetur. Hic ex ovibus et hædis jubetur assumi, quod Hebræi ita intellexerunt, ut si agnus non fuisset inventus, hædus immaculatus immolare in Pascha, quod longe aliter est dictum. Nam ex permisto semine hædorum et ovium postulatus est agnus, quod quidem natura non recipit, sed in Christi figura monstratum est, quia genus ejus ex Israelitis et alienigenis Moabitibus invenitur esse permistum. Dominus autem agnus istis, hædus [i. agnum ... hædum] peccatoribus comparavit, ita quia ipse originem secundum carnem non solum a Deo, sed ex peccatoribus gentibus esset habiturus, agnus ex hædis et ovibus postulatur; qui ad vesperam mandatur occidi. In occasu enim et fine mundi passus ostenditur: nam tempus hoc nostrum novissimos sæculi dies Dominus apostolique docuerunt. Quod

A vero de sanguine agni domus superlimen cousinari jussit, ne a vastatore angelo tangeretur, ostendit crucis signum quo frontem signamus figuram sanguinis obtinere. Hoc autem signaculo ab angelo vastatore defendimur. Comedere hujus agni carnes jubemur, quia liberandus est populus, sicuti Christus ait: *Nisi quis comederit carnem meam non habet vitam manentem*<sup>9</sup>. Caro autem Christi verbum est Dei, qui [quia] *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*<sup>10</sup>; sic istas carnes assatas comedere mandamur, crudas elixasque prohibemur. Cocta enim Christi verba non cruda, probata in multo tentationum ardore, nec mollia, nec fluxa, nec labi facilia. Hæc cum azymo pane sumenda sunt, sicut Apostolus ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque celebremus illud, non in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis*<sup>11</sup>. Addi azymis amaritudines herbarum docet, quia angustia et tribulus est via quæ ducit ad vitam. Lumbos præcipit zona constringi, ne in libidinis luxuriam resolvantur. Calceamenta in pedibus esse, sicut Apostolus mandat, calcare pedes nostros in evangelio pacis oportere: constanter enim evangelizare non possumus, nisi gressus nostros contra omnes injurias et dolores quodam sensu munimine vestiamus. Baculus debet esse in manibus, quia in hac via vitæ sicut baculus stabilimentum est et disciplina; ideo Salomon non vetat baculum **670** de filii capite removeri, ostendens disciplinam. Hæc autem monet, omnia in festinatione facienda, quia tardus et lentus in Dei gratia non probatur. Stare ergo nos in procipto oportet similes hominibus profectoribus, ut cum vocaverit nos Dominus, non moremur. Ita demum enim evadentes interitu a servitute, pervenimus ad regnum Dei, in quo præparavit nobis delectabiles mansiones, qui nos vocavit per Christum Jesum Deum et Dominum nostrum, cujus est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit feliciter.

Joan. vi, 54. <sup>10</sup> Joan. i, 14. <sup>11</sup> I Cor. v, 7, 8.

(39) Vide Gaud. Brixianum in serm. 3, de Pascha.

## LEXICON ATHANASII.

(CRAMER, Anecdota Græca ex codd. mss. Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, Oxoniæ 1841, in 8, tom. IV, p. 201. — Grædit excerptum sequens ex eod. 2617, qui est sæc. xiv, et plura glossaria continet. Prius dicitur esse interpretatio vocum ex Athanasio depromptarum, sed multæ sunt quæ procul dubio aliunde insertæ sunt, sicut in omnibus his glossariis evenit.)

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΑΕΞΕΙΣ ΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑΙ.

Ἀρχὴ τοῦ ἁλφα.

Ἄββα, θάλασσα.

Ἄβελιηρίας, ἀνοίας.

Ἄβελτερος, ἀνόητος, τὸ βέλτιον μὴ γινώσκων.

Ἄβέρθη, βάθη.

Ἄβής, ἀπύνετος, ἀνόσιος.

Ἄβια, μὴ ἔχοντες πῦρα, ἀπῳία (ἀπόλοι).

Ἄβρωτον, κκεῖν, ἀγῆ, ὀδυνηρόν.

Ἄβλεπήματι, ἀμαρτήματι ἄνευ βουλῆς.

Ἄβλεψία, καρδίας πάρωσις.

Ἄβλιχρον, ἀσθενή· καὶ τὸ ἀσθενὲς κατεπίκαται σπιν τοῦ ἁλφα.

Ἄβουλια, ἀπειθεύσια, ἄνοια.  
 Ἀβούλιον, κακὸν ἢ οὐ θέλει τις.  
 Ἀβούλιος, ἀφρόνως, ἀμαθής.  
 Ἀβρικτορ, δύσκολον, ἢ ἀνύστακτον.  
 Ἀβρόταξις, ἁμαρτία.  
 Ἀβρότητι, τρυφερότητι, ἀπαλότητι.  
 Ἀβροτήμων, ἁμαρτανώδης.  
 Ἀβρός, λαμπρὸς, τρυφερός, ἀνθηρός, τρυφηλός.  
 Ἀβροδαίτος, τρυφή, τρυφερότης.  
 Ἀβροδαίτη, τρυφερά ζωή.  
 Ἀβρομος, ἄνευ θορυβίου.  
 Ἀβρόνη, πολυβαθὴ, ἢ βίβη μυξίτατα.  
 Ἀβροβέντωρ, θροπύτιμος, βλακευόμενος.  
 Ἀβροχίτων, τρυφερὸν γέτωμα φορών.  
 Ἀβρόεται, κοσμίται, θρόπυται.  
 Ἀβρόνεται, λαμπρόνεται.  
 Ἀβροκομία, τὴν κόμην φαίδραν ἔχων.  
 Ἀβρομβίος, γιγαντιαίος, ἱερυπεπέστερος.  
 Ἀβραι, νέαι δούλαι, κόραι.  
 Ἀβρόρηλον, ἀναίσχυτον· πού ἀπαχθός.  
 Ἀβλοθρίδια, ἀτέλη, ἐκτρώματα ζωῆς δίχα.  
 Ἀβλαστὴν, ἀκίνητον, ἀπρόσιτον.  
 Ἀβδελλον, ταπεινόν.  
 Ἀβίλλιον, οἶνον.  
 Ἀβροδίαστορ, ἐπιβλάν, εὐθουώμενον.  
 Ἀβροίεσθαι, κλλιωπίεσθαι.

Tὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ γ.

Ἄβαν, πάντο, πολὺ.  
 Ἀγαλλόμενος, ἐπαιρινόμενος, χαίρων.  
 Ἀγανώπιος, πράσις, εὐσφάλιμος κλιῶς βλεπούσης.  
 Ἀγάματα, ξίνα, εἰδωλα, ἢ ἀνδριάντες.  
 Ἀγαμια, βαυμάξω, ἐπαινώ, ἀποδέχομαι.  
 Ἀγάμενοι, βαυμάζοντες.  
 Ἀγασάμενοι, βαυμάσαντες.  
 Ἀγάκλειτος, ὁ θῆαν ἐνδοξός.  
 Ἀγάσιτο, βαυμάσιον.  
 Ἀγάστονος, πολυστόνακτος.  
 Ἀγάμητορ, ἀσθενής.  
 Ἀγαλλίαμα, καύχημα, δόξασμα.  
 Ἀγαυοί, λαμπροί, ἐνδοξοί, ἀγαθοί.  
 Ἀγαυρίμα, ἔπαρμα, ὕψωμα.  
 Ἀγακλείς, θῆαν ἐνδοξοί.  
 Ἀγασόρων, ἀγαθός, πράτατος.  
 Ἀγάνη, ἀμαξία, ἡμερὰ, καὶ ἡ ἄρκτος.  
 Ἀγάσυρτος, ἀκάθαρτος.  
 Ἀγάστος, ἐργάτης, ὑπερήτης, ἀγλοφόρος· ὅθεν Ἀγγαρίαν τὴν ἀναγκάσαν καὶ ἀκούσιον λέγομεν, καὶ ἐκ βίας γενωμένην ὑπερσίαν.  
 Ἀγάσταν, ῥογὴν σταφυλῆς.  
 Ἀγάρατο, ἀνεκχτήτατο.  
 Ἀγάμαι, συναγαί.  
 Ἀγπελιαφόρος, προσευτής.  
 Ἀγπελός, ἀγγελος.  
 Ἀγπελία, ἀκοή, φήμη.  
 Ἀγπ, φέρε, βλέπει, κόμίζει.  
 Ἀγπελιον, οὐλοῦδες.  
 Ἀγπελασκον, ἄτιμον.  
 Ἀγπελιων, ἰδιωτῶν, ἀμαθῶν, ἀγροῦκων.  
 Ἀγεννώς, ἀσθενός, ἀνάνθρωπος.  
 Ἀγενός, ἀνελευθερον.  
 Ἀγευστοί, ἀπειροί.  
 Ἀγέρει, συναθροίζει.  
 Ἀγέροχοι, ὑπερόπται, ἔντιμοι, ὑπερήφανοι, αὐθάδεις, ὀβρισταί.  
 Ἀγερωχίας, ὑπερηφανείας.  
 Ἀγέρστος, ἄτιμος.  
 Ἀγενός, ὁ βαυμάσιός.  
 Ἀγενός, ἀνελευθερον.  
 Ἀγε ὅπτα, δεῖτε δι.  
 Ἀγεῖν καὶ φέρεῖν, τὸ ληστεύειν καὶ ἀρπάζειν· ἦγετο μὲν γὰρ τὰ ἐμφύχα, ἐφέρετο δὲ τὰ ἀφύχα.  
 Ἀγελιδόν, ἠθροισμῶν.

(1) Leg. ἱπισκοποιῦντων.

(2) Leg. προσαίτης.

A Ἀγερωπή, ἐφορὰ.  
 Ἀγερώσσει, ἀγρυνή.  
 Ἀγερώσσοι, ἡμίλησι.  
 Ἀγρηλαί, σεμνῶναι ἔσθον εὐχαίς.  
 Ἀγρειωρ, ὑπερήφανος, αὐθάδης.  
 Ἀγρεος, ἀγέροχος, μὴ ἔχων τιδός.  
 Ἀγριστείας, καθαρότητος, ἢ λυτρείας.  
 Ἀγρίσσει, προεπρεπίσσει, κηρύσσει.  
 Ἀγρίρατος, ἀνάνθρωπος, ἀσθενής.  
 Ἀγριστεία, ἀγισμός, κάθαρσις.  
 Ἀγριστεῖαν, εὐσθῆβαι, ἐσθ' ὅτε καὶ μαρρότητα.  
 Ἀγρίσσιον, ἡνέγκασιν.  
 Ἀγριστερῶς, ὡς πρέπει ἀγίως.  
 Ἀγκάλει, ἀνακαλεί.  
 Ἀγκυλόν, σκολιόν, δυσχερὲς ἐπιμαπές.  
 Ἀγκυλομήτης, σκολιά βουλευόμενος· μήτις γ' ἢ βουλή εἴρηται.  
 Ἀγκυλοχέλιον, σκολιόχελιον.  
 Ἀγκάλλια, μερίδα.  
 Ἀγκηθής, ἀβλαβής.  
 Ἀγκάλει, ἀναγινώσκει.  
 Ἀγκάπης, βέβρος.  
 Ἀγκυλοί, λαμπροί.  
 Ἀγκυλαί, λαμπρότης.  
 Ἀγκυλαί, καλλοναί.  
 Ἀγκυλοτόμιον, λαμπρῶς τετιμημένον.  
 Ἀγκυλός, λαμπρός, καλός.  
 Ἀγκυλοτόμιον, τὴν λαμπρὰν καθέδραν.  
 Ἀγκυλαί, θάλλει, φαίρινοι.  
 Ἀγκυλός, καθαρότητος.  
 Ἀγκυλός, ὁ μὴ ἐπιγινώσκόμενος.  
 Ἀγκυλός, ἀγνοῦντας, ἢ μὴ γνωρίζοντας.  
 Ἀγκυλός, ἀνεπιστήμονες, ἀμαθείς.  
 Ἀγκυλῶνως, ἀχαριστίως, ἀνοήτως.  
 Ἀγκυλαί, κλάται.  
 Ἀγκυλός, ἀγίως, καθαρός, ἀμίαντος.  
 Ἀγκυλαί, πνίξαι.  
 Ἀγκυλός, πραγματευτής.  
 Ἀγκυλοτόμιον, λογιστείας· εἴρηται δ' ἐπὶ τῶν ἑπισκόπων (1) τὰ τῶν πόλεων ὄνια.  
 Ἀγκυλός, μίασμα, βέλβουμα.  
 Ἀγκυλαί, οἱ ἐν ἀγορᾷ ἀναστρεφόμενοι.  
 Ἀγκυλαί, τὸ θῆαν ῥίεν ἕκαστον πρῆγμα.  
 Ἀγκυλός, ἀγέννητος.  
 Ἀγκυλῶν, ἐκκλησίαν, συναγωγὴν.  
 Ἀγκυλῶν, σύμβουλοι φρόνιμοι.  
 Ἀγκυλῶν, οἱ ἐν ἀγορᾷ ἢ ἀγορῆς διάγοντες.  
 Ἀγκυλῶν, οἱ ἐν ἀγορᾷ διαυκτερούμενοι.  
 Ἀγκυλῶν, ἄγριος τῆ ψυχῆ.  
 Ἀγκυλῶν, ἀπαίδευτοτάτος.  
 Ἀγκυλῶν, θύρας.  
 Ἀγκυλῶν, ὀβριζέι.  
 Ἀγκυλῶν, νύμφαι.  
 Ἀγκυλῶν, θυμῶν, ἀγορῶν.  
 Ἀγκυλῶν, ἀδικήματα, ὑπὲρ ὧν νόμος οὐ γέγραπται.  
 Ἀγκυλῶν, προσέτης (2) συρρετιδής.  
 Ἀγκυλῶν, χυδαία ψεύσματα.  
 Ἀγκυλῶν, τοὺς συνάγοντας μαντείας, τοὺς ἀπαύτωντας.  
 Ἀγκυλῶν, ἐκκλησία.  
 Ἀγκυλαί, ἀμφοδία, αἱ ῥύμαι.  
 Ἀγκυλῶν, γέτωμα, παλαιὸν τῆς θύρας.  
 Ἀγκυλῶν (3), ἐξυτάτης νοήσεως.  
 Ἀγκυλῶν, συγγενείας.  
 Ἀγκυλῶν, συνετός.  
 Ἀγκυλῶν, ἔγγυς πᾶν γένει.  
 Ἀγκυλῶν, ἔγγυς.  
 Ἀγκυλῶν, ὁ γέτωμα.  
 Ἀγκυλῶν, εὐπερίστορος.  
 Ἀγκυλῶν, ὁ ἔγγυς μαχόμενος.  
 Ἀγκυλῶν, ἔγγυς.  
 Ἀγκυλῶν, κατέχων, πνίγων.  
 Ἀγκυλῶν, εἰσπείων ἔγγυς ἔχων τὴν ἐπαύτητα.  
 Ἀγκυλῶν, φροῦτων.

(3) Leg. ἀγκυλῶν.

Ἄρωγῆ, τρόπος, ἀνατροφή.  
Ἄρωγῶ, κινδυνεύω.  
Ἄρωγῶς, τοῖς ἄγωσιν ὁδηγοῖς.  
Ἄρωγῶ, στάδιον.

Τὸ ἄλφα μετὰ τοῦ θ.

Ἄδισθ, ἀπειρον.  
Ἄδαμάντινα, σπερρά.  
Ἄδας, πονηρός.  
Ἄδανόν, ἔρπν.  
Ἄδαρκις, οὐ βλέπων.  
Ἄδωα, ἀφύδωα.  
Ἄδμόδης, ἀπειρός.  
Ἄδεάων, ἀναβῶν, ἀναστίνων.  
Ἄδειμον, ἔροθον.  
Ἄδαλές, ὑγιές.  
Ἄδάμαστον, ἀνυπότακτον.  
Ἄδαινομαι, αἰσχύνομαι.  
Ἄδαιών, ἀμαθῶν.  
Ἄδαιμονας, ἀμαθεῖς, ἀπειρούς.  
Ἄδεάω, ἀναβῶν, ἀναστίνω.  
Ἄδάκρωτας, ἄλιπτος.  
Ἄδωα, ἀφύδωα.  
Ἄδεκάστας, ἀμερίστως, δικαίως, ἀδωροδοκῆτως.  
Ἄδει, ὕμνῃ.  
Ἄδειμαστον, ἀνοικοδόμητον.  
Ἄδελφιδός, ὁ τοῦ ἀδελφοῦ υἱός.  
Ἄδελφά, ὅμοια, παραπλήσια.  
Ἄδευκέα, πικρά.  
Ἄδειμον, ἔροθον.  
Ἄδερκός, ἄρατον.  
Ἄδηράδος, πολυφάγος γαστρίμαργος.  
Ἄδηρόν κῆρ, ποικίλην ψυχὴν.  
Ἄδιάρκυστα, ἀμάσητα.  
Ἄδιμαρέτων, ἀτιμήτων, ἀχωρίστων.  
Ἄδία, ἀνεσις, ἀφοβία.  
Ἄδημητῆρ, παρθένον.  
Ἄδηρητορ (δ), ἀμαχον, ἀπολέμητον, ἀπέρθητον.  
Ἄδιάρθρωτον, ὄμιον (δ), ἀτρέωντον.  
Ἄδιδάστατον, ἀδιχώριστον.  
Ἄδιμαρθορία, ἀμῆλια χωρὶς παρατηρήσεως.  
Ἄδιάρκιστος, ἀδιχώριστος· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ μη γυναικῶντων τὰ ἄοντα, ἢ ἀφάρκως φιλαρούτων.  
Ἄδανόν, νεκρόν.  
Ἄδῆρητορ, ἀσάλευτον, ἀτάραχον.  
Ἄδολεσχει, φιλαρεῖ, μεταιωρίζεται.  
Ἄδόκητος, ἀπροσδόκητος, ἀνυπνότητος.  
Ἄδόκητορ, ἀρηρητορ, ἀπέδητορ.  
Ἄδολεσχία, ἢ ἔγκαρδία λύπη ἐπὶ πολὺ· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ φιλαρίας.  
Ἄδος, ἡδονή, πληροσμονή, κίρος.  
Ἄδενήτους, ἀσαλεύτους.  
Ἄδρόν, μέγα, θαυλίος.  
Ἄδανός, ἀσθενές, ἀούναμον.  
Ἄδράνοιτο, αὐξάνοντο.  
Ἄδρῶι, πλοῦσιοι.  
Ἄδραντέων, μὴ ἐνεργῶν.  
Ἄδραντά, ἀσθενή, μὴ ἐνεργοῦντα.  
Ἄδρυτα, τὰ ἐνόστατα, τὰ ἀποκρυφτάτα.  
Ἄδύς, ἡδύς.  
Ἄδυτορ, σήλαιον, ἢ τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ οἴκου.  
Ἄδωροδοκῆτως, ἀδωρολήτως.  
Ἄδωσας, ὑπὸ τὸν πόνη.  
Ἄδύτω, τὸ ὑποκίτω τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ α μετὰ τοῦ ε.

Ἄεθλέων, ἀγωνιζόμενος.  
Ἄεθλοζέρονος, ἀγωνιστάς.  
Ἄέθω, ἀπέλιθω.  
Ἄελογία, πολυλογία.  
Ἄελας, ἄρας, κουφήσας.  
Ἄεκέλιον, ἀπρεπές.  
Ἄεθε, ἴδε καὶ λέγε.  
Ἄεθαλλές, τὸ πάντοτε θάλλον.  
Ἄεωρ, ἀκούων.

(4) Leg. ἀθήριτον.

Ἄεθλήτης, ἀεικλήτης, ἀείστροφος.  
Ἄεθλήτων, τὸ ἀεὶ βέβω.  
Ἄεκελίους, ταιλαίπορος, εὐτελεῖς, οὐδενὸς λόγου ἄξιους.  
Ἄελλόκων, ταχέατος, ὀξύπους.  
Ἄένναος, αἰὶ βέβω· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀεὶ ὄντος αἰθίου.  
Ἄεργός, ἀργός, ὀκνηρός.  
Ἄεροβατήρ, εἰς τὸν ἀέρα περιπατεῖν.  
Ἄερωμένας, κουφόμενας.  
Ἄεθλοζύνας, ἀγωνίας.  
Ἄερίται, καταρῆται.  
Ἄείσμεν, ἀκούσομεν.  
Ἄειμος, οἶκος διὰ παντός ἀεὶ.  
Ἄειθεσις, ἀφανείς.  
Ἄεικώς, ἀπρεπώς.  
Ἄερα, ἀραι, βαστάσαι.  
Ἄερωμένος, ἐπαίρομενος.  
Ἄεὶ δέ, διὰ παντός δέ.  
Ἄεθός, παμφόλυτος.  
Ἄεϊθέατος, διὰ παντός τιμώμενος ἢ σεβόμενος.  
Ἄεκούσιον, ἀκούσι καὶ μὴ βουλομένοισ.  
Ἄεκοτας, κοιμημένοισ.  
Ἄεκοτος, μὴ βουλομένοισ.  
Ἄελλον, ἀπροσδόκητον.  
Ἄελλω, ἀνεμοί, πνοαί.  
Ἄελλοθεῖς, μετ' ἀνέμου θυγλώδους.  
Ἄένναορ, ἀεὶ βλύζων, αἰώνιον.  
Ἄερθής, μετεωρισθείς.  
Ἄεστέρων, ὀξυφύων.  
Ἄελλον, ἀνελπιστον.

Τὸ α μετὰ τοῦ ζ.

Ἄζαλαί, νέαι καὶ ἀπαλαί.  
Ἄζαλαίας, ἔρηράς.  
Ἄζω, ἐντρέπου, τίμα.  
Ἄζηλοι, ἀτιμοί, ὑβρισταί, ἐξουδενωμένοισ.  
Ἄζηχός, ἀδιαλήπτως.  
Ἄζηχός, σκληρὰ καὶ χαλεπὰ, παρὰ τὸ ἀζαμενῆ.  
Ἄζομαι, αἰσχύνομαι.  
Ἄζωμος, ἐντρέπόμενος.  
Ἄζυξ, μονάζων.  
Ἄζυγες, ἄζευκτοι, παρθένοι.

Τὸ α μετὰ τοῦ η.

Ἄηδός, στυγνόν, λυπηρόν.  
Ἄηδής, ἀμαθής.  
Ἄηδών, στροβιλλός οὗτος καλούμενος.  
Ἄηθής, ἀτριβής, ἄγριος.  
Ἄητης, ἄνομος.  
Ἄημα, πνευμα.  
Ἄητο, ἔπνεεν, ἐφέρετο.

Τὸ α μετὰ τοῦ θ.

Ἄθαμείεις, ἔροθος.  
Ἄθεσμος, ὄλικος, ἄνομος.  
Ἄθαμίντη, ὄνομα κίριον.  
Ἄθαρωτός, ἀπρεπώς.  
Ἄθερίζει, ἀποδοκιμάζει.  
Ἄθερός, ἐξουθίνει.  
Ἄθεσφατορ, πάλιν.  
Ἄθεμήτοις, ἀδίκους.  
Ἄθελιαν, παραβασίαν.  
Ἄθερώσσει, ἀτυπνεῖ.  
Ἄθεμος, ἄδικος.  
Ἄθήλυτος, ἀνδρόδης.  
Ἄθήναζε, εἰς Ἀθήνας.  
Ἄθλιον, ἀνάνομια, τιμή.  
Ἄθμοτεύς, ἀπόδομος.  
Ἄθρησας, θεωρήσας.  
Ἄθήνησιν, ἐν Ἀθήναις.  
Ἄθηρορ, ἀθήρατον.  
Ἄθητορ, ἀήληφτον.  
Ἄθλοθέτης, ἀγωνοθέτης.  
Ἄθλόνομος, νικητήρια ἐκ πολέμου.  
Ἄθλιον, τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ διδόμενον.

(5) Leg. ἄσημιον.

\*Αθλα, βραβεία.  
 ἄθλησι, ἀγωνίζεσθαι.  
 ἄθλειων, κοπιῶν.  
 ἄθλοσφόρος, ἀγωνιστάς.  
 ἄθλοσθέτης, βραβευτής διατιθέης.  
 ἄθρός, ταχύς, σφοδρῶς, αἰφνυδῶς.  
 ἄθροίζει, συνάγει.  
 ἄθρει, θεωρεῖ, βλέπει, σκόπει, νόει.  
 ἄθροισμα, πλῆθος.  
 ἄθροιστον, ἰσχυρὸν, ἄκλαστον.  
 ἄθροισον, θεωρῶσον.  
 ἄθροίσθητε, συνάχθητε.  
 ἄθρῶσι, λυπούνται.  
 ἄθρων, παζῶν.  
 ἄθρῆμα, παζῶν παίγνιον.  
 ἄθρῶντων, παζῶντων.  
 ἄθροιστικεῖας, φλυαρίας, ἐκ τοῦ μὴ ὄραν ἐπιθεῖναι τῇ γνώσει.  
 ἄθρος, ἔσθρος.  
 ἄθρη δ' ὄνρ, νόστον ὄν.  
 ἄθρῶν, ὅμοσ ἢ ἄγων.  
 ἄθρῶσι, λυπούνται.  
 ἄθρῶντας, παίζοντας.  
 ἄθρῶνόμε, ὡς ἐτυχε χρώμενοι τοῖς νόμοις.  
 ἄθροστομεῖ, φλυαρεῖ.  
 ἄθροστον, ἀκολάκευτον, ἀππλαγχον.  
 ἄθρως, ἀναίτιος.  
 ἄθρῶνευτον, ἀκολάκευτον, ἀππλαγχον.

Τὸ α μετὰ τοῦ ι.

Αἰαφ, ματαίως.  
 Αἰγλή, λαμπρῶς.  
 Αἰθῆς, ἄθῆς.  
 Αἰθῶν, αἰωνίων.  
 Αἰδοῦν, αἰσχύνει, ἐντροπῆς, εὐλαβείας.  
 Αἰδέσμιωτατος, αἰδῶς ἄξιος, ποῦσαι τιμῆς.  
 Αἰδήμονα, αἰδέσμιον, ἄξιόμιστον.  
 Αἰδῶντα, θανάσιμα.  
 Αἰδῶ, αἰσχύνει, εὐλαβεία.  
 Αἰέν, διὰ παντός.  
 Αἰούλος, ποικίλος.  
 Αἰαλεός, οἶμος, οἶμοι τὰς σάς.  
 Αἶα, μήτις.  
 Αἰγρον ἀλμῶτον, πηλαγός.  
 Αἰγρῆαι, φωτὸς μαρμαρυγαί.  
 Αἰγανέεις, τοῦ ὄρατος.  
 Αἰγυακίσι, τοῖς γυφί.  
 Αἰγῆεσσον, λαμπρῶν.  
 Αἰχῆός, ἀκμάζων νεανίας.  
 Αἶης, ἴθῆς.  
 Αἰθρία, γαλήνη, εὐδία.  
 Αἰθρος, ὑπὸ τὸν ἀέρα ἐκτὸς σκέπη.  
 Αἰθέρος, ἀέρος.  
 Αἰθάλη, σποδὸς ἢ ἐκ κρῖνου μίλας.  
 Αἶθος, καύμα φλογός.  
 Αἰθῆρ, ὃ ἐν ὕψει αἶθρ.  
 Αἰθαλώδη, σκοπιώδη.  
 Αἰθόμενος, καύόμενος, φλεγόμενος.  
 Αἰθόσα, μέλανα.  
 Αἰθροσόμενον, τῶν ἐν ὕψει νόμον ἔχοντων.  
 Αἰθῆραν, τρίχαν.  
 Αἰθροβόλι, τμητικὰ ὄργανα μαχαίραις ὄμοια.  
 Αἰαφ, ματαίως.  
 Αἰθρα, ἐνθεριον, λαμπρὸν.  
 Αἶθε, εἶθε.  
 Αἰθόσουσαν, λάμπουσαν.  
 Αἰθροποιόν, καθαρὸν, ἀθῶντων.  
 Αἰθροσῶμαι, ἐπιπέλωμαι.  
 Αἰθρισον, εὐράνιον.  
 Αἰθροβόλου, γαληνώδη.  
 Αἰθῶνας, λαμπρός, ξανθός, πυρῶδεις.  
 Αἰκίαι, ὄβρις, πληγαί, μάλιστα.  
 Αἰάω, θεωρῶ.  
 Αἰκίζει, κακοῖ, τύπτει.  
 Αἰκινον, ἐθρίνον.  
 Αἰκισι, σύγγαμροι.  
 Αἰμασιαί, οἱ φραγμαί.

Α Αἱμυλος, κλάξ, ἀπαταῖον.  
 Αἱμα, γένος, σπέρμα, γάλα· καὶ τὸ ἀπὸ πατρῶν βίον.  
 Αἱμοβόρον, αἷμα ἐσθίοντος· βορὰ γὰρ ἡ τροφή.  
 Αἱνίζομαι, ἐπαίνω.  
 Αἱνήν, εἰνήν.  
 Αἱνημα, ζήτημα.  
 Αἱνηματοδῶς, δυσχερῶς, ἀσυμφανῶς.  
 Αἱνητόμενος, δι' αἱνημάτων καὶ παραβολῶν λαλῶν.  
 Αἱνέσαιμι, ἐπαίνωσαιμι, ἢ ἀνατίσαιμι.  
 Αἱνήσιον, ἐπιβδύσιον.  
 Αἱνους, ἐπαίνους.  
 Αἱνίττεται, ἀσέμῳ λέγει.  
 Αἱνόν, εἰνήν.  
 Αἱνώτατος, εἰνώτατος.  
 Αἱνόμερον, ταχὺθάνατον.  
 Αἱνίζει, ὑποκρίναι.  
 Αἱνοκόον, κακὰ γεννώσης.  
 Αἰόνες, αἰγιαλοί.  
 Αἱνοκόος, ὃ ἐπὶ κακῶν τεχνείας.  
 Αἱνίζομαι, ἐπαίνω.  
 Αἶκας, ὀρθῶς, κινήσας, ἐπεκδραμών.  
 Αἰξέγετος, ἐπιλεκτος.  
 Αἰνόνες, αἰγιαλοί.  
 Αἶλα, ποικίλα.  
 Αἰουλίταρῆεις, ἀπρηπὴ πράττεις.  
 Ἀολλήσασα, ἀθροίσασα.  
 Αἰόλος, ποικίλος.  
 Αἰαόλος, πομπὴν αἰγῶν.  
 Αἰπύ, τὸ ὕψην.  
 Αἰπός, μέγας, θεῖος.  
 Αἰπάλαι, ἀγάλαι αἰγῶν.  
 Αἰ πορία σου, αἰ ὁδοί σου.  
 Αἰρετόν, ἐπιθυμητόν.  
 Αἰρήσομαι, σκέψομαι, βουλευσομαι, ἐκλέξομαι.  
 Αἰρούμαι, βούλωμαι, προκρίνω.  
 Αἰρετιώμαι, προτιμωτέρην με ἡγήσομαι.  
 Αἰνόν, εὐχέτηρον.  
 Αἰρήσομαι, πορθήσομαι, ἐξηρημώσομαι.  
 Αἰρούμαι, ἐπικαλέσομαι.  
 Αἰρομένη, ἐπιγομένη.  
 Αἰσθητά, τὰ ὀρώμενα.  
 Αἰσθητήρια, τὰ μὴ δι' ὄν αισθανόμεθα. εἰσὶ δὲ τῶ ἀνθρώπῳ αισθητοῖς ἢ ὄρασις, ἄσρησις, γεύσις, ἀσχη, καὶ ἀφή. ἀφή δὲ λέγεται ἢ διὰ τῶν χειρῶν ψυλάφησις.  
 Αἰσχιστος, αἰσχρὸς, κἀκιστος, μωσαρώτατος.  
 Αἰσινα, γνήσια, ὀξεία.  
 Αἰσχία, χείρονα.  
 Αἰσχος, λοιδόρια, μῖσος, αἰσχύντης ἄξιον καὶ σπυρίας μῖσος.  
 Αἰσθητός, χοιροδοκός.  
 Αἰσολα βέεις, ἀπρηπὴ πράττεις.  
 Αἰσημιον, ἀναλίσκειν.  
 Αἰσιανῶν, ἐγκλημάτων.  
 Αἰεῖ, ἀεὶ, διὰ παντός.  
 Αἰσθημην, νοησοίμη.  
 Αἰστωσθαί, φρονεῖσαι, ἀφανῆσαι.  
 Αἰγμῆς, τὰς ἐποροστίδας τὸν σιδηρὸν τῶν ὀράτων, αἵτινες λόγῳ καλοῦνται, ἔνθεν αἰγμῶνται λέγονται καὶ ἑορτάων καλοῦνται τῶν ἐν πολέμῳ λεγθέντα, διὰ ὄρατος ἢ αἰγμῆς, ὃ ἐστὶ λόγῃς.  
 Αἰσιμαίων, ἐγκλημάτων.  
 Αἰσσα, ἐπαρμένη, ἦγον ἀθεοῦ καὶ ἀπρηπῆτος τύχη.  
 Αἶχης, αἰγῶνα.  
 Αἰχμητής, μάχιμος, πολεμιστής, ὀκλήτης.  
 Αἰγμῶν, ταχύν.  
 Αἰψαροταλῶς, ταχύως, πάνω, καὶ ἐντροπῶς.  
 Αἰ ψελλίζουσαι, αἱ ἀσέμῳ λαλοῦσαι.  
 Αἰωροῦμαι, φέρομαι.  
 Αἰών, χρόνων πολλῶν συμπεριληφῆς.  
 Αἰωρία, ἀγγόνη.  
 Αἰάω, ὀργῶ.  
 Αἰάων, μάταιον.

Τὸ α μετὰ τοῦ π.

\*Ακαλλῆς, ἀμορφον, ἀπρηπῆς.



# ONOMASTICON

## VOCUM

vel insolentium, vel quarum significationes peculiares aut inobservatæ sunt, quæ in hoc tomo occurrunt.

*Revocatur Lector ad numeros crassiores.*

*Ἀβόλιτος*, qui non potest demergi in aquam, sed supernata, 247.

*Ἀβραμῖος*, epitheton senibus ascriptum. De Hosio dicitur, 361. Item de prole Abrahamæ dicitur, 45.

*Ἀγαπητά*, dilectæ.

*Ἀγιοποιός*, sanctitatis effector, 176.

*Ἀγιώριος*, sancte radicans, 345.

*Ἀδιείκτος*, indivisibilis, 170.

*Ἀδικησία*, inconsiderantia, 346.

*Ἀέρβατος*, qui per aërem volat, 330.

*Ἀιδεστικὸν πρόσωπον*, verecundus vultus, 347.

*Ἀιθερόδρομος*, qui per aërem currit, 359.

*Ἀκαιοῦσιον*, incompositum, 202.

*Ἀκροπρίσπαστος*, vel potius legendum ἀκροπρίσπαστος, qui levissima de causa et intemperate distrahitur, 304.

*Ἀκολαυτών*, citra adulationem, 373.

*Ἀκοῦσιον*, trichinum ubi steruebantur lecti pro cœna et prandio, 292.

*Ἀκράτης τῷ θανάτῳ*, qui mortis imperio liber est, 1.

*Ἀκροσός*, non fimbriatus, 88.

*Ἀμισακος*, 391.

*Ἀναβλαιο*, vestis sacerdotalis, 348.

*Ἀνεγέρως*, 499.

*Ἀνείδος θεός*, formæ expers Deus, 339.

*Ἀνεύρητος*, 391, qui abnegari non potest.

*Ἀνθρωπολάτρης*, qui divinum cultum homini tribuit, 149.

*Ἀνθρωποπάστας*, 337. Ibi vide.

*Ἀνίμως*, sine humore, 365.

*Ἀνρθοπεριπατητικός*, qui erectus ambulat.

Hinc dicitur facta vox *ἄνθρωπος*, quia homo erectus ambulat, 193.

*Ἀντίθετα*, inimicitia erga Deum, 399.

*Ἀνυπεταλμένος*, libere, sine coactione, 389.

*Ἀνυπόδητος*, excalceatus, 306.

*Ἀνύψως*, exaltatio, 133.

*Ἀπάλως*, mollities, 47.

*Ἀπαράβρατος*, infractus, intemeratus, 659.

*Ἀπέκδοσις τῆς γεννήσεως*, cum quis exiit civitatem, 44.

*Ἀπερίγραφος*, incircumscribitus, 8.

*Ἀπόκρισις*, responsum, negotium, 209. Sic apud S. P. N. Benedictum cap. 51: *Fratres qui pro quovis responso proficiuntur.*

*Ἀποκριάριος τῆς μονῆς*, apocrisarius monasterii, 209. Qui negotii monasterii vacat. Vide in utroque Cangii *Lexico* ad vocem *Ἀποκριάριος*, et ad vocem *Ad responsum et Responsalis.*

*Ἀποχερσομαι*, exsiccor, 329.

*Ἀποκρίπτος*, qui non proficit, 424.

*Ἀπροσέξια*, inconsiderantia, 134.

*Ἀπροβλάπτως*, incaute, inconsiderate, 154.

*Ἀρβαςος*, inconsultus, 74.

*Ἀρβάριος*, novitius, 310.

*Ἀρχίθεος τοῦ Υἱοῦ ὑπέστασις*, 339. Ibi vide.

*Βήσσα*, amphora, 291.

*Βολιτικός*, qui demergitur in aquam nec supernata, 217.

*Βουκάρατος*, vini poculum cui immissum est panis frustum, 191.

*Βουλή*, idem atque voluntas, quæst. 115. ad Antiochum. Et apud Photium lib. 193 ex Epist. Maximi ad Marianum.

*Βρεζουρῆται*, ut infans curatur, 336.

*Γελοαστρία*, faceta, ridicula mulier, 90.

*Γένεσις*, id est genealogia, 635.

*Γεννητικός*, per generationem, 411.

*Γεννησιγέννητος*, 445.

*Γησιάειν τι*, familiariter cum aliquo agere, 134.

*Δεκάληθος*, ἡ, decem Ægypti plagæ, 101.

*Δευτεράριος*, secundarius, 210.

*Διαβολήτης*, forma diabolica, 289.

*Διαβύλαξις*, custodia, 150.

*Διαζώσις*, illuminatio, illustratio, 100.

*Δικλήματος*, duos habens palmites, 175.

*Δικολογία*, defensio, advocati officium, 389.

*Δισκοδύσμα*, disci operculum, 348.

*Διχασμός*, divisio, 364.

*Δογματοβόσλα*, enuntiatio edicti, 348.

*Δωδεκάθεον*, templum duodecim deorum. Erant enim duodecim dii primarii et præcipui, de quibus Herodotum videtur l. ii. Hinc *δωδεκάθεον*, 189. His alludens Joannes Chrysost. hom. 26 in *Epist. ad Corinthios*, ὅπως Ἄλλεξανδρον τρικαίδεκατον ἐνόμισεν εἶναι θεὸν ἢ σύγκλητος Ῥωμαίων. Duodecim deos memorat Herodotus, in *Erato*.

*Εἰδύρω*, scire, cognoscere, 389.

*Εἰληκτικός*, sincere, pure, in dictis et interpretationibus parabol., num. 24.

*Εισοδιάξω*, concludo, colligo; ὅταν εισοδιάξῃ τὸν καρπὸν, postquam collegerit fructum, 278.

*Ἐκκλησιάζεσθαι*, in Ecclesia recipi, 410. Dicit Anonæus de Epistola B. Pauli ad Hebræos, οὐκ ἐκκλησιάζεται, non recipitur in Ecclesia.

*Ἐκκλησιαζόμενος*· ἄλλ' οὐκ εἶσι γὺν ἡ μόνα αἱ ἐκκλησιαζόμεναι (παροίμαι), sed jam nulla exstant proverbialia, nisi ea quæ in Ecclesia recipiuntur, 156.

*Ἐκλευκίω*, declaro, aperio, explico, 334.

*Ἐκπορεύειν*, emittere. Πατὴρ ἐκπορεύει τὸ Πνεῦμα, Pater emittit Spiritum. Spiritus vero dicitur ἐκπορεύεσθαι, procedere, 284.

*Ἐκπρέσειν τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, processio Spiritus sancti, 285.

*Ἐκπροπητικός*, per processionem, 411.

*Ἐκρησις*, perforatio, 640.

*Ἐκρηστορία*, doctrina rerum reconditarum, 336.

*Ἐκρῆγμα*, nimio ardore exsiccor, 200.

*Ἐμβάδονομι*, profunde penetrare, 47.

*Ἐμπερίγραφος*, 8. Circumscribitus, intra fines aliquos detentus; opponitur τῷ ἀπεριγράφῳ.

*Ἐμπερίσπαστος*, distractionibus obnoxius, 308.

*Ἐμβάδονομι*, obstupuerunt, scilicet, dentes, 128. Vide in *Ἐμβάδονομι*.

*Ἐνδελεξῶ*, assiduus sem, 634.

*Ἐνδυομενία*, vestimentum, 305.

*Ἐνσπύζω*, in pectus seu in animum referre, 192.

*Ἐξεσημῆσαι ποσὶν*, vice sua officio fungi, 330.

Ἐπαγρότη σπουδή, studio pervigili, 620.  
 Ἐπιγαμρία, uxor, 51.  
 Ἐπιγρωρισμός, agnitio, 221.  
 Ἐπικίνδυνος, qui in periculo versatur, 26.  
 Ἐπιρροσθαι εἰς ἔρκον, juramentis assueseri, iuramenta frequenter adhibere, 63.  
 Ἐπίωμον, superhumeralis, vestis virginum a tegeatis humeris ita dicta, 88.  
 Ἐργατεύσθαι, operari, 506.  
 Ἐργόχειρον, labor manuum, 520.  
 Ἐρπασίς, reptatio, 196.  
 Ἐρπαστικά, τὰ, reptilia, 196.  
 Εὐλόγητος, eloquenter, 47.  
 Εὐθύδωλος, recto cursu, vel cito, 361 et 372.  
 Εὐκατάμικτος, mansuetus, mitis, 326.  
 Εὐκλήματος ἄμπελος, vitis multis palmitibus ornata, 174.  
 Εὐσεβοφόρος, pie, 260.  
 Εὐώρος, vili pretio, 505.  
 Ἐξημερευτής, qui vice sua ministrat, 548.  
 Ζυμῶν, fermento, 274.  
 Ζωγραφητός, depictus, 350.  
 Ἡμεροπατής, qui de die lucet, 477.  
 Ἡμερόριον, 311, vestis monachalis.  
 Θεαρχικὰ ἑσπεροσείεις, 335.  
 Θεατρομαγής, qui insano theatri amore tenetur, 50.  
 Θεοδόχος. Ita dicitur B. Virgo Maria quæ Deum exceperit, 352.  
 Θεολογεῖν τὸν Χριστόν, Christum prædicare Deum, 141.  
 Θεοσασχίται, Theoposchitæ, hæretici qui dicebant ipsam deitatem in cruce passam fuisse, 287.  
 Θεοδόχος, 337. Ibi vide.  
 Θεοχρηστον εἰκόνος, vas quod Deum continet. Sic vocatur Maria Virgo, 349.  
 Θεωσιπάρετρος, qui sacrificiis adest, 350.  
 Ἰδιόχρος, qui proprii et nativi est coloris neque tinctus est, 88.  
 Ἰγροποιῶ τὴν γῆν, terram vestigiis tero, 548.  
 Κθαρισμός, purificatio superstitiosa, 406.  
 Κακοσύνθετος ἔρως, mores incompositi, 48.  
 Κανονίζωμι, κανονίζωμενα βιβλία. Libri in canone recepti, 96. Κακωνοσιμένα ἔχει τὰ βιβλία, 98.  
 Κανονική γυνή, mulier canonica, quæ sub regula vivit, 258.  
 Καρδιότρωπος, in corde vulneratus, 654.  
 Καστανία, castanea, 195.  
 Κιταῖω, κιτέρε τοῦ θαλάτου, 776. Ibi vide.  
 Κιτασπερέος, seminator, 47.  
 Κιτασφύχῃ, simulatas, odium, 504.  
 Κιτασφακασμένως, ex necessitate, coacte, 518.  
 Κιναχίον, καὶ θλεκος μὲν κινάχιο τοῦ ἡλιου. Orbis est receptaculum solis, 281.  
 Κέσπος, fulica, sive ut alii, larns, levissima et stu ta avis, unde κειπρόσθαι, delirare, stulte, leviter agere, et participium, κειπρωμένος, 187, τὰτα γράμματα πύεματα, ἴσως ὡς κειπρωμένως, id est, delirantium.  
 Κεφαλοδέσμιον, vitta qua caput constringitur, 88.  
 Κλεψύδραμος, qui desponsatam vitiat, 347.  
 Κελύειον, vestis monachalis, 311.  
 Κονδίος, conditus, ut vinum conditum, 425.  
 Κοσμοσωτήριος στανός, cruz quæ salutem mundo parit, 287.  
 Κοκουόλιον, cuculla, virginum vestis caput operiens, 88.  
 Κοκπιλίω, ἀλεύρον κεικπιλισμένον, farinae pistæ sive contusa, 109.  
 Κρυψοτάλατος, qui talentum abscondit, 619.  
 Κυνολισσοσύντες, canina lingua præditi, 546.  
 Κυριακὸς ἀνθρώπος, Dominicus homo, id est Christus, 166.  
 Κώδιξ, codex, 345.  
 Λαμπαδοζωῶς, splendide more lampadis, 281.  
 Λεκτρῶν, decortico, 268.

Λεκτωθείς, vox dubia. Tabe confectus, 155. Vide ibid. in notis.  
 Λογοπειθεῖας. Ἀπὸ γὰρ λογοπειθεῖας, πολλοὺς φόνους δίκαιως ποιοῦσι. Quod aliorum sermonibus credat, multas cades injustas perpetranti, 244.  
 Λογύδρια, vocule, verbulæ, 500.  
 Μακελλικὸς κύνω, canis macelli, 257.  
 Μαζέριον, mafors, vestis superior virginum, qua tanquam pallio operiebantur, quæ monachis etiam, imo et episcopis in usu fuit, 83.  
 Μεσείτα, interventio, mediatio, 415.  
 Μετακωρησις, transformatio, transmutatio in melius, 12.  
 Μετάνοια, genuflexio, 280. De μετανοία egimus in Typico Irenes. Vide item Cangii Glossarium, et Goari Eucologium.  
 Μοσχοποιεῖν, vitulum conficere, 101.  
 Νεκροκατός, instar mortui 361.  
 Νεζελοσυστατος, nubis speciem referens, 350.  
 Νυκτοερίμμερος τριή, trium dierum totidemque noctium sepultura, 395.  
 Νυμφοστόλος. Sic dicitur Lucas, quia de nuptiis B. Mariæ Virginis ornate locutus est, 355.  
 Σειρέτα, hospitalitas, 508.  
 Σειρύντες, 345. Ibi vide.  
 Σεροσπυνοῦμαι, novis et insolentibus vocibus detertor, 458.  
 Σπυρίω, rado, 191.  
 Ὀλιγοτύμως, vili pretio, 505.  
 Ὀλόστατος ἐκώριον, integra icon, imago, 289.  
 Ὀμμητός, visum restituo, 365.  
 Ὀμοιολεξία, simile dictum, simile vocabulum, 50.  
 Ὀμοουσιωστής, consubstantialista, qui tenet τὸ ἑμῶσιον, 414.  
 Ὀνομασκότης, qui nomina imponit, 195.  
 Ὀνυχίζω, ὁ ἐπερόντης σου μέλας, μὴ βαμμένος ἐν βαφῇ, ἀλλ' αὐτοσῆς ἰδιόχρος, ἢ ὄνυχίζω, id est, ependytes tuus niger, neque tinctus, sed nativi coloris, aut onychinus; ubi ὄνυχίζω, pro fusco colore usurpatum existimatur, 88.  
 Ὀνυχιστήρ, ἦρος, ὄνυχιστήρας ὄνυχίζοιτα δύο χηλῶν, quæ ungulas dividunt in geminas partes, 102.  
 Ὀνυχοκοπέω, ungues præcido, 191.  
 Ὄξυδερκιν τὸ βλέμμα, acutus visus, 91.  
 Ὀρθοδοξία Κυριακή, sic vocatur a Græcis Dominica prima Quadragesimæ, 289, in notis.  
 Ὀροβέτω, terminos pono, 350.  
 Ὀστρακοδέματα, conchilia, 286.  
 Παράρετος σοφία, liber Sapientiæ Salomonis, 152. Vide ibid. in notis.  
 Παραγεγραμμένα, perverse scripta, dicitur de apocryphis libris qui Scripturarum nomine circumferantur, 155.  
 Παράδοσις, versio, 155. Παράδοσις τῆς θείας Γραφῆς, versiones diviniæ Scripturæ.  
 Παραμονητικὸς, τάξις ἐν ἀνθρώποις παραμονητικῇ, angularum usque quo homo hominibus permanere solet, 21.  
 Παραστήνω, asto, 577.  
 Παγαιετηρημένως, accurate, caute, 505.  
 Παρδαλιον, παρδαλιαν δορῆν, pantherinam pellem, 371.  
 Παροιμία, ἴσημα παρόδιον ἀπὸ τῆος ἐρὸς εἰς π.λλὰ μεταλαμβάνομενον, dictum parodium (quasi dicas in via situm) ab uno quodam ad multa translatum, 118, et in notis.  
 Παρυσιάνω, insidiator, 654.  
 Παρταλεις, parricide, 259.  
 Πεθανολογέω, probabiliter loquor, 370.  
 Περικαθαίρειν, superstitioso quodam ritu sese lustrare, 504.  
 Περικορησία (τά) circumtonsiones, 505.  
 Περικορῆειν, curare languentem et ægrum, 370.  
 Περικορευτής, curator, qui sanat et medelam affert, 372.

*Περίοδια*, curatio morbi, 369.  
*Περίχρημα*, circumlitio, unctio, 53.  
*Πηλολάττειν*, ex luto efformare, 368.  
*Πίννα*, pinna, genus conchylii, 286.  
*Πισσαρός*, pice illitus, 631.  
*Πλατυνύχος*, latos unguis habens, epitheton hominis, 196.  
*Πολιτροφός*, nutritio, 329, ἐπιτροφῆσθε παῖδα, nutritivū puerum.  
*Πολυνοσπλάγχια*, summa misericordia, 205.  
*Πολυζοκούντα κρέβητα*, admodum lanigeræ oves, 375.  
*Ποτημάτιον*, opusculum, 429.  
*Πορνοκῆπος*, scortator, 633.  
*Ποσοῦμαι*, Ποσοῦνται ὅν οἱ πάντες κριταί εἰς τῆ, numerantur omnes iudices ad tredecim, 408.  
*Προαγοραστής*, annuus præfectus, 150.  
*Προαποφίμω*, prius obituro, 229.  
*Προμνηστικῶς*, præsignificatio, 391.  
*Προπαρηρέω*, primum cohortor, prius demulceo, 53.  
*Προσημάντωρ*, prænotator, προσημάντορες τῶν μελλόντων, futurorum prænuntiatores, 66.  
*Προσταδῶμαι*, compingor, 169.  
*Προτύπωσις*, imago prius existens, 197.  
*Πρωτέβιος*, antiquus, 113.  
*Πρωτοπνιγῶν*, primus noctis somnus, 94.  
*Πτερόβιος*, alatus, 530.  
*Πυκτία (τά)*, libri, volumina, 95.  
*Πυράζλεκτος*, incombustus, 363.  
*Σαγηνέουσι*, τῆρ ὀκειμένην ἐσαγίνευσαν, orbem quasi sagena ceperunt, 274. Herodotus ea voce frequenter utitur, ac describit quo pacto Persæ σαγηνέουσι insulas et regiones.  
*Σατέλια*, videtur esse genus calceamentorum monachi, 311.  
*Σαρκοφόρος Θεός*, 340.  
*Σεμνός βίος*, monastica vita, 202, tritum est apud ecclesiasticos; hiuc σεμνίον, monasterium.  
*Σισση*, tounsara, 260.  
*Σίτισις*, alimentum, 514.  
*Σκαριότης*, obliquitas, 216.  
*Σκαρώω*, obliquum facio, 216.  
*Συδαμῆσιος*, qui palmæ longitudinem habet, 191.  
*Στοιχειολάτρης*, elementorum adorator, 132.  
*Στρατηγῶς*, ἐντρατηγῆς μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον, magno et admirabili strategemate usus est, 76.  
*Στυρακίνη ῥάβδος*, virga styracina, 268.  
*Συγγνωμῶν*, veniam peto, 190.  
*Συμποσοῦμενοι*, connumerati, 129. Vide in *Monito* in *Synopsis Scripturæ*, 95.  
*Συμπροσκυνῶ*, una adoro, 26.  
*Συμπνευσίς*, conspiratio, consensus, 22.  
*Συναθροῦμενος*, reboans, 214.  
*Συναθρόσιμα*, turba coacta, calerva, 175.  
*Συναπλόβητος*, una exsecrandus, 520.  
*Συνείσακτος*, mulier adscititia, 304. Vide in *Notis*,  
*Συνεκτιμῶμαι*, una honoror, 402.  
*Συνεξέτασις*, quæstio, disquisitio, 179.  
*Συνεπικερδῶς*, adhuc comparo, 357.  
*Συνεσκιασμένος*, obscure, 439.  
*Σύνθεσις ἐνδυμάτων προκαίων*, synthesis croceorum vestimentorum, 211.  
*Συνοπτικῶς*, compendiose, 100.  
*Συνοπίζω*, in compendium redigo, 514.  
*Συντομολογία*, brevitas dicendi, 195.  
*Σχιματοποσία*, dissensionis sive dissidii auctor, 155.  
*Τηλοκός ἐκ σίτου*, qui pretium frumenti auxit, 307.  
*Τριβοτάξω*, versor, frequenter ambulo, 271.  
*Τριβώλωδης*, tribulus consusius, 211.  
*Τριχίληστος*, tres habens palmicas, 175.

*Τριπρόσωπος*, trinus personis Deus, 281.  
*Τρισήλιος τῆς ἁγίας Τριάδος*, triplex sol sanctæ Trinitatis, 235.  
*Τρινοστώτατος Θεός*, Deus hypostasi trinus, 217.  
*Τροπικοί*, tropici, 184.  
*Τρυγίς*, fæces, Τρυγίως Μανγίλους, 185.  
*Τυμπατισμός ἢ ἀπικραλισμός λέγεται*, 279, id est, distentio nihil aliud est, quam decollatio.  
*Τυμπανοθεός*, quæ intercuti discentus, 185.  
*Τυμολογικός*, hymnis canendis aptus. De angelo dicitur, 21.  
*Υπαριθμῶ*, subnumero, post numero, 167.  
*Υπαριθμοῦμαι*, post numeror, posterior numeror, 10.  
*Υπέφρασις*, 537. Vide ibi.  
*Υπερφύχος τοῦ Υλοῦ ὑπόστασις*, 539. Ibi vide.  
*Υπερπῆρῶν*, ad provectam usque senectulem venio, 230.  
*Υπέθεος ἐπίθεον*, 534. Græculi commentum est huiusmodi epitheton.  
*Υπέπερος*, alatus, 539.  
*Φαιδρακρῆπος*, cum hilaritate et lætitia, 361.  
*Φόρβιος τῶν ὀφθαλμῶν*, globus oculorum, 286.  
*Φιλοκτήμων*, qui possessionum cupidus est, 305.  
*Φυλακτήριον*, phylacterium, genus incantamenti, 304. In *notis*.  
*Χάραγον*, 241, οὐ καταδέχονται λαβεῖν ὄντι τοῦ βασιλικῆς γαράγματος τὸ ἐξω χάραγον. Accipere recusant pro regno nominis externum nominis.  
*Χαρποῖω*, heticifio, 175.  
*Χειραπέλας*, manus extendo, 360.  
*Χειρίδια (τά)*, manica, chirothecæ. Καὶ χειρίδια ἐπὶ περιβαλλόντων τοὺς βραχίονας ἕως τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν, 88.  
*Χειροχρήστης*, qui aliorum deposita habet, 236, *Χλιαρός*, sequiter, tepide, 514.  
*Χροσλάττειν*, ex luto cilingo, efformo, 367.  
*Χορευτρία Χριστοῦ*, quæ cum Christo choreas agit, 95. Miror nuperum scriptorem, hanc vocem, vulgari sermone, nec sine convicio auctoris huius operis, interpretatum esse, *la danseuse de Jésus-Christ*. Quasi vero hic de tripudis et saltationibus agatur. Equid vulgatus apud Patres et ecclesiasticos scriptores, quam choreæ virginum Christi sponsarum? Quæ quidem sunt non seculari sed spirituali more intelligenda. Χορευτρία, eadem sententia in vita sanctæ Syncreticæ, 616.  
*Χροῖται*. Sic vocabant Catholicos Actius, Aetiani, Eunomiani, Ariani et ejusdem farinae homines, 429. Sic vocati, ut ait ibid. auctor dialogorum, quia Catholici dicunt Filium a Patre genitum fuisse, et Ariani signi temporaneum est. Eadem sententia apud Hilarium de Marcello dicunt Ariani Philippoli coacti. *Et in Deo Chronis Marcelli* Quem Marcellum aiebat iidem Ariani initium Filio ex Maria tribuere.  
*Χρῶμα*, color, id est, obtextus, pretextus, 185.  
*Ψηφίδες*, genus circulatorum et præstigatorum, 245.  
*Ψυχομαχεῖν*, in extremo vite habitu laborare, 240.  
*Ψυχοχωριστικὴ τάξις*, videtur significare ordinem angelorum, qui præsum separationi animæ a corpore, 223.  
*Ὠμοβλάσων*. *Οἱ πατέρες ἔφαγον ἑμψακα, καὶ ὀδόντες τῶν τέκνων Ὠμοβλάσων*. Patres comederunt ovam aserbam, et dentes filiorum obsupuerunt, 128. Ita enim legitur non semel apud Isidorum Pelsiotum, ut ibidem dicimus in *notis*; quæ sane lectio non spernenda: derivatur enim Ὠμοβλάσων, ab ὦμος, crudus, immaturus. Lectio autem ἑμψακων, quæ ibidem habetur, posita est pro ἑμψαβλάσων, ita quippe legitur apud Ezech. c. xviii, 2, ab αἰμώδω, mihi dentes stupefunt, 128, in *notis*, 230, legitur Ὠμοβλάσων.

## INDEX ANALYTICUS.

## A

Abdiæ liber, 126.  
 Abdias propheta, 97.  
 Abraham, liber apocryphus, 154.  
 Abstinencia continentie nutrit, 642. Abstinencia ratio, 517.  
 Ἀβραάμ differt ab Ἀβραάμ, 285. De Ἀβραάμ et Ἀβραάμ in seqq.  
 Actiæ Siloniæ liber Interit, 156.  
 Acta apostolorum dictata a Petro, 155. Acta apostolorum liber canonicus, 99, 143.  
 Adam accepit pelliceas vestes in symbolum mortis, 74. Adam cuius ligni fructum comedit, 228. Adamum fuisse in Calvariæ loco sepultum aiunt Hebræorum magistri, 68.  
 Adm liber interit, 156.  
 Adulterium quodplex, 238.  
 Ægyptiorum episcoporum epistola ad Felicem papam opposita, 609.  
 Æternæ vitæ felicitas, 93.  
 Aetius capitur, 440. Aetius magister Eunomiæ, 429.  
 Aetii epistolæ fragmentum, 429.  
 Affectus animæ quique, 200.  
 Agapetæ mulieres vitandæ, 304.  
 Aggæ liber, 127. Aggæus propheta, 97.  
 Agapis servi libertate donantur, 231.  
 Ahielid post terminos psalmos dicendum, 93.  
 Aman in festo plurim conbuitur a Iudeis, 150.  
 Ambacum propheta, 97. Ambacum liber, 126. Ambacum liber alius, apocryphus, 154.  
 Ambrosius (B.) scripsit contra Arianos, 533.  
 Amos propheta, 97. Amos liber, 125.  
 Anvreas (S.), ejus encomium, 402 et seqq. Prædicat in Græcia et in barbarorum terris, 404. Miracula edit, 404. In Archaim mittitur, 404. Cruci affigitur, 404.  
 Angeli apud Abraham apparent tantum cibum sumperunt, 107, 508. Creati sunt, 218. Mutabiles sunt a bono in malum, 415. Angeli substantia ignota hominibus, 195, 217, 225. In quo differt ab hominis substantia, 225. Angeli sunt incorporei 162. Angelorum ordines novem, 219. Angelorum ordines varii, 21. 225. Angelus est animal rationale, expert materia, hymnis dicitur aptum, immortalis, 21, 225.  
 Anima bestiarum ex terra est, 198. Anima quid, 198, 220. Animæ substantia ignota hominibus, 195, 225. Anima hominis unde, 198. Animæ tres partes sunt, rationabiles, concupiscibiles, irascibiles, 198. Anima dividitur in rationabilem, irascibilem, concupiscibilem, 515. In tribus corporis partibus habitat, in corde, in posteriore capitis parte, in basilicis venis, 201. Anima rationalis tribus partibus constat, cogitatione, animo, concupiscentia, 515. Animam cum corpore interire quidam existimant, 574. Animarum defunctorum mentio fit in oblationibus, 224. Animæ ubinam sunt post mortem, 221.  
 Anna filia Phanael, 364.  
 Anonitiationis festum, 554.  
 Anonæ putant se Deum nosse, ut ipse sese novit, 407 et seqq.  
 Antichristi notæ, 240. Antichristus est bestia Danielis, 253. Antichristus est Galilæa prohibet, 241.  
 Antiochus adit Atanasium, 202. Monasticam amplectitur vitam, 202. Mouta accipit ab Athanasio, 202 et seqq.  
 Anthropomorpha carpunt, 537.  
 Apocalypsis in Palmo insula scripta est, 153. Apocalypsis Joannis Theologi a sanctis Patribus approbata, 100.  
 Apocrypha non damnanda, 642.  
 Apocryphi nec approbati nec utiles sunt, 155.  
 Apollinari doctrina confutatur, 458 et seqq. Dicebat Apollinarius Christum non humanum, sed divinum corpus habuisse, 458. Verbum vice animæ fuisse in corpore, 459.  
 Apollinaristæ impugnantur, 188.  
 Ἀραβία vox quid significat, 5.  
 Aquilæ versio sub Hadriano, 350 post LXX versionem annis, 155.  
 Aquila Græcicus, primo gentilis, post Christianus, extin-

de Judæus, 153. Verit Scripturam, 153.  
 Arbitrium hominis liberum, 517.  
 Aridam manum quomodo sanavit Christus, 54.  
 Aristotelem non sectatur orthodoxus, sed veritatem, 491.  
 Ariti perfidia Nicææ damnatur, 562. Ariti sententia, 575.  
 Ait Spiritum sanctum esse Filio et Patre minorem, 390. Confutatur, 590 et seqq. Ait non esse Deum, 591. Confutatur, 591 et seqq. Arius Constantiæ commendatione ab exilio redit, 562. Ait Filium non esse æqualem Patri, 161. Filium esse unum cum Patre concordia, non natura, 161. Rem creatum esse, 163. Id probare nititur his verbis : Dominus creavit me, 163. Confutatur, 165 et seqq.  
 Arius adversus Sabellium pugnat, 562. Arii duo erant, 574.  
 Ariani blasphemant in Filium, 19, 232. Ariani impugnantur, 185 et seqq. Confutatur, 545. Ariarum sententia erroneæ et earum confutationes, 554 et seqq.  
 Arimoniae. Vide Arius.  
 Arsenius Pegadensis scripsit vitam B. Syncreticæ, 641.  
 Asmodæus dæmon, 151.  
 Assumptio Moysis, liber apocryphus, 154.  
 Athanasius, Cyrillus, Gregorius, Nysenus aiunt Spiritum sanctum ex Filio procedere, 300. Id refutat Græculus, 300. Ejus epistola ad Serapionem laudatur, 301. Athanasius successore Alexandri, 574. Athanasii et Ægyptiorum pontificum epistola ad Marcum papam, supposita, 608. Athanasii epistola ad Liberium papam supposita, 607. Athanasii et Ægyptiorum alia epistola ad Julium papam supposita, 607. Athanasii epistola ad episcopum Pesarum supposita, 650.  
 Avaritia est insatiabilis, 625. Monacho fugienda, 320, 321.  
 Aurum, thus et myrrha Christo oblata, ut Regi, ut Deo, ut homini, 335.

## B

Balnei usus rarus monachis, 506.  
 Baptismus. In baptismo ter infans in piscinam immergebatur, 275. Baptisma per immersionem, 394. In baptismo exuuntur vestitus suis, 396.  
 Baptismata tria, aque, sanguinis, lacrymarum, 235. Baptismata varia, 275.  
 Baruch ex ore Jeremiæ scriptum, 128. Baruch liber alius, apocryphus, 154.  
 Basan significat turpitudinem, 270.  
 Basilides impugnatur, 186.  
 Basilus Casariæ laudatur, 519. Dictum ejus, 322.  
 Beatitude post mortem solum obtinetur, 87.  
 Benedictiois mensura forma, 89.  
 Berytus urbs Antiochiæ vegetialis, 289.  
 Blasphemant qui dicunt, Gabrielis vocem fuisse hypostasis Dei Verbi, 538. Blasphemare in Filium, est blasphemare in sanctam Trinitatem, 19. Qui blasphemiam dicit abnegat sanctam Trinitatem, 20, 253.

## C

Cain quomodo septies punitur, 267.  
 Calvariæ locus in quo sepultum fuisse Adamum aiunt Hebræorum magistri, 68.  
 Canonica mulier, 558.  
 Canticum canticorum, liber canonicus, 97. Canticum Salomonis ex aliis canticis selectum, 156. Canticum Salomonis, 152. Prudenter legendum et allegorice intelligendum, 122. Conjugium Verbi cum carne declarat, 122 et seqq.  
 Caro Christi adoranda, quomodo, 2.  
 Catechumena non orat cum fidelibus, 90.  
 Catholica epistola, 22. Catholicæ epistolæ septem uno volumine comprehenduntur, 99, 144.  
 Cataphryges prophetas post Dominum introducunt, 125. Cataphryges impugnantur, 187.  
 Censuræ sub Augusto, 546. Necessarius fuit, 347. Quare, 347.  
 Chirographum quid, 276.  
 Christiani biennio ante exidium Jerusalemitanum neuntur ad regnum Agrippæ confugere, 297. Christianus

quid, 199. Christiani quare sic appellati, 566. Christiani veri vita et mores, 85. Christiani versus Orientem adstant, 224.

Christus Dominus ut homo agnoscitur, 498. Christus 25 Martii conceptus, 229. Christi ortum in Bethleem prænantiam Scripturæ, 249. Descensum in Ægyptum, 249. Baptismum, 249. De pullo et asino, 2.0. Judæ prodigium, 250. De vinculis, 250. De passione, 250. De silentio coram Pilato, 270. De falsis testibus, 251. De flagellatione, 251. De venditione, 251. De agro filii, 251. De cruce, 251. De spica coronæ, 271. Quod in medio terræ crucifigatur, 251. Cum Istronibus, 251. De clavis et partitione vestimentorum, 251. De aceto et felle, 252. De lancea, 254. De aqua ex latere, 252. De sepultura, 252. De corpore Josepho tradito, 252. De descensu ad inferos, 252. De mulieribus angustibus, 252. De ascensione Christi, 252. De secundo adventu, 253. Christus secedit mœnus ut tentationes fugiamus, 254. De Christi incarnatione non nimis inquirentur, 38. In Christo duas hypostasies quidam admittunt, 58 et seqq.

Christus quare tacuit coram Pilato, 69. Suspensus hora sexta, 89. Hora nona tradidit spiritum, 89. Quare in aere mortuus est, 74. Hora duodecima descendit in infernum, 91. Christi descensum in infernum, 77. Christus media nocte resurrexit, 93. Quare post resurrectionem quomodo discipulis edere voluit, 263. Sedet a dextris Dei, quomodo id intelligendum, 264. Christus est Filius et Deus secundum spiritum, et homo secundum carnem, 1. Est Filius Dei natura, non gratia, 1. In Christo ignorantia non fuit, 13. Christi corpus in a.ari, 164. Christus quare primogenitus dicitur, 199. Christum prophetæ Deum appellat, 248. Christus non est homo deifer, sed Deus carnisfer, 540. Solus est mas aperiens vulvum virginem, 358. Christi deitas, dicitur spiritus, 467. In Christo duæ naturæ, 469. Erant qui unam naturam dicebant, 469. fidem confutatur, 469. In Christo duæ formæ, Dei scilicet et servi, 496, 497. Christus mediator Deus et homo, 538 et seqq. Non phantasia venit in mundum, 541.

Chroonite, 429. Cur ita dicit, 429.  
Circulus Joannis liber, cui contradicitur, 154.  
Circulus Petri, liber cui contradicitur, 154.  
Circulus Thomæ, liber cui contradicitur, 154.  
Circumcisio generationem Ægyptiacam auferbat a Judæis, 45.

Clemens Petri discipulus, 175.  
Clementia, liber cui contradicitur, 154.  
Cognitiones malæ octo specie sunt, 516.  
Colobium, vestis monachorum, 311.  
Conspicentia ad quantum movetur, 515.  
Confessio fidelis, 1.

Constantia, soror Constantini Arii, erroribus conspersa, 562. Arium commendat Constantino, 562.  
Constantini Arii doctrina infectus, 562. Constantii epistola, 562.

Consubstantialis quid, 197, 414 et seqq. Quinque modis sumitur, 197. Consubstantialis vocem qui negat, is Filium Deum esse negat, 24.

Continentiæ laudes, 94 et seqq. Continentiæ et castitatis ratio, 318 et seqq.  
Convensus in die Sabbati, 45.

Corruptibile quid? 199.  
Cruces lignum hora tertia compactum, 89. Crucem cur adoramus, 225. Crux mundum salvum fecit, 273. Tropæum victoriæ, 631. Crucis signi vis, 79. Crucis signum ante mensam, 89. Crucis signi usus, 403.

Cucullula virginum et superhumeralis, 88.  
Cyrillus dicitur, 500.

## D

Dæmones natura non differunt ab angelis, 219.  
Daniel, liber canonicus, 98. Daniel in captivitate fuit usque ad regem Cyrum Persam, 128. Danielis liber, 128. Danielis liber alius apocryphus, 154.

David ter mille psalmos scripsit, ex quibus 150 solum collegerunt amici Ezechielis, 156. Davidis pugna cum Goliath, 50.

Definitiones variz, 192 et seqq.  
Deus quid est, 290. Non est in loco, 54. Per Filium in Spiritu sancto omnia condidit, 54. Materiam, celos et angelos ex nihilo creavit, 412. Dei substantia ignota est hominibus, 193, 217, 225. Dei capax non est locus, 34.  
Desperatio veniam non habet, 254.

Deuteronomium, liber canonicus, 96. A Moysè conscriptus, 165. Cur sic vocatus, 165.

Diabolus in morte Domini deceptus, 70. Diabolus lapsus, 79. Diabolus suggerit animam esse florem nature, et cum corpore corrumpi, 635.

Diapsalma quoties ponitur in psalmis, 117. Non habetur

in psalmis qui *Alleluia* inscribuntur, neque in psalmis graduum, 118.

Dionysius Areop. citatur, 219.1  
Divitiae sunt instrumenta voluptuosæ vitæ, 622.  
Divina credenda, non dissentenda, 538.  
Doctrina apostolorum, cui contradicitur, 154.  
Duodecimæ, templum duodecim deorum, 189.  
Dominica cur veneranda, 44. Dominicam celebramus propter resurrectionem Domini, 49. Dominica est secunda creationis initium, et Sabbatum est prima finis, 44. A vespera Sabbati orditur, 229.7

## E

Ecclesia invicta est, 59.1  
Ecclesia (in) lætendum, 94.  
Ecclesiastes, liber canonicus, 97. Ecclesiastæ liber, 131. Ecclesiastes cur vocatus sit Salomon, 121.  
Eldad et Modad, liber apocryphus, 154.  
Eleemosynas peccata purgantur, 251.  
Eleemosyna, 235, 236.  
Elementa xxii apud Hebræos, 98.  
Elisæ propheta liber apocryphus, 154.  
Elizabeth uxor Zachariæ commendatur, 329, 330.  
Enoch infernum eflugit, et evasit mortem, 395. Enoch, liber apocryphus, 154.

Ependytes, virginum vestis, 88. Ejus color, 88.  
Epiphanius citatur, 218.  
Epistola ad Hebræos est Pauli, 411.  
Esdras primus et secundus pro uno computantur volumine canonico, 97, 114. Esdras primus est in Vulgata tertius, 114. Esdras libros Scripturæ conservavit, et postea protulit, 114. Omnes psalmos libro uno complexus est, 115.

Ether, liber non canonicus, 98. Esther liber, 129. Hic computatur, 154. Estheris librum aliqui inter canonicos computant, 98.

Etymologia quid, 200.  
Evangelistæ mutuo consentiunt, nec contraria dicunt, 75.

Evangelia quid, 20. Evangelia tantum quatuor, 155. Similia animalibus Ezechielis, 155. Evangelium secundum Matthæum, liber canonicus, 98, 156. Evangelium secundum Matthæum Hebraice conscriptum Jerosolymis, 155. Interpretatum a Jacobo fratre Domini, 155. Evangelium secundum Marcum, liber canonicus, 98, 158. Dictatus a Petro Romæ, 155. Evangelium secundum Lucam, liber canonicus, 96, 159. Dictatus a Paulo, 155. Evangelium secundum Joannem dictatum a Joanne, postea editum Ephesi per Galum, 155. Est liber canonicus, 98, 141. Evangelia falsa, 155.  
Evangelium secundum Thomam, liber cui contradicitur, 154.

Eunuchus scholia, 426.  
Eurocydon, 195.  
Eusebius Samosatensis impugnatur, 24.  
Eustathius, ad quem mittitur epistola, 491.  
Eutyches adversus Nestorium pugnat, 562.  
Exodus librum Moyses scripsit, 101. Exodus, liber canonicus, 96.  
Extensio manuum inter orandum, 54.  
Ezechielis liber apocryphus, 154. Ezechiel, liber canonicus, 98, 128.

## F

Fatum impugnatur, 633 et seqq.  
Felicis papæ epistola ad Ægyptios episcopos, supposita, 612.

Feria quarta et parasæve jejunandum, 405.  
Fidelis confessio, 375, 317.

Fides dux esto, non demonstratio: dictum ejusdem antiqui, 518. Fides incarnationis quæ, 518, 519.

Filius, cur dicitur filius, 284. Est versus Deus, 12. Vocatur magnus Deus, 15. Ante Patrem aliquando ponitur, 10. Habet *monotypæ* ad Patrem, 51. Filius Dei est Patre ante sæcula genitus, 1. Non est extra Patrem, sed in Patre, 424. Est ex hypostasi, 415 et *alibi sæpe*. Inaug hypostaseos, 410. Inaug consubstantialis, 52. Filius est Patris invariabile sigillum, 337. Ex substantia Patris est, 15, 171. Consubstantialis Patri, 175. Filius est consubstantialis Patri et Spiritui sancto, 356. Non est inæqualis Patri, 14. Filius Dei est Patri æqualis, 161. Æternus, 162, 555: Una persona est ante incarnationem et post incarnationem, 27. Novit diem ultimum, 169 et seqq. In Filium blasphemare est blasphemare in sanctam Trinitatem, 19. Filius quo sensu adimplet voluntatem Patris, 15. Ejus substantia non est passioni obnoxia, 436. Filius et Spiritus sanctus sunt causata, 284.

Filii Dei in Genesi sunt filii Seth, 268.

Fornicatio quatuorplex, 278.  
 Franci Christum crucifixerunt, 269.

**G**

Galli cantus in passione Domini explicatur, 255.  
 Gamaliel traditur imago Christi, 257.  
 Genesis, liber canonicus, 96. A Moysescriptus, 100. Cur sic vocatur, 100. Quid continet, 100.  
 Genesis sive Genethilium exagatur, 633 et seqq.  
 Gentiles quidam adventum Christi prædixerunt, 247.  
 Genuflectendum non est in Dominica aut in Pentecoste, 305.  
 Genuflectiones inter psallendum, 93.  
 Gloria in excelsis Deo, etc., 93.  
 Gloria Patri et Filio, etc. Hic versus in usu, 90.  
 Gradus virtutis decem, 515, 516.  
 Gratia divini verbi secundum Deum vivitur, 12.  
 Gratia agendæ ante mensam, 254.  
 Gratiarum actio post cibum, 90.  
 Gregorius citatur, 271.  
 Gregorius theologus, 274.  
 Gregorius in theologis magnus et divinus, 518.  
 Gregorius Nissenus citatur, 196, 219, 301.  
 Gregorius episcopus orthodoxus inducitur disputans cum Apollinarista, 464.

**H**

Habacuc. Vide Ambarum.  
 Hæresis, quare ita dicitur, 262.  
 Hæreticus quid, 199.  
 Hæretici quidam aiunt aliquam partem Spiritus sancti factam fuisse in Virgine, 359.  
 Hæreticorum prava diversa, 245. Hæretici quomodo signa edunt, 241. Cum hæretico non orandum, 303.  
 Hebræorum magistri aiunt Adamum in Calvaria loco sepulture fuisse, 68.  
 Hemiphorium, vestis monachorum, 511.  
 Herodes novem insanabilibus morbis punitur, 391.  
 Hieracius avis quoniam, 271.  
 Hieracas virginitatem extollit et nuptias aspernatur, 180.  
 Hieremias. Vide Jeremias.  
 Homo est animal intellectus præditum quod sentit divinum mentem, 21. Constat mente et corpore, 21. Homo una persona est ex spiritu et carne composita, 26. Ad similitudinem Dei factus, quo sensu, 266.  
 Homines ut plurimum nocte nascuntur, et nocte moriuntur, 240.  
 Homuncionum quinque, 540 in nota.  
 Humilitas quid, 257. Humilitas magnam ad salutem remedium, 86. Humilitas magna virtus, 628 et seqq.  
 Hypostasæ tres in Deo, 84, 281, 284, 416.  
 Hypostasæ tres in Veteri quoque Testamento cognitas fuerunt, 449.  
 Hypostasium trium communis substantia Dei vocatur, 517.

**I**

Idolonia quid, 196.  
 Imagines nonnunquam mirabiliter unguenta emittunt, 225. Imaginum cultus, 225. Imagines impugnantur, 591.  
 Imaginis crucifixi Berytensis historia, 299 et seqq.  
 Imperatoris imaginem in nummis cum cruce depictam non potuerunt delere gentiles qui id tentarunt, 226.  
 Iuanis gloria fugienda, 227.  
 Incantatores quomodo demonem eieciunt, 245.  
 Incarnationem Domini negabant quidam, 38.  
 Infantes baptizantur, 218.  
 Infantes post mortem quo vadunt, 243.  
 Infantis descriptio, 214 et seqq.  
 Irascibilis facultatis peccata quoniam sunt, 629. Eorum medela, 629.  
 Ira statim sedanda, 629.  
 Iracundia vitanda, 523 et seqq.  
 Irus nomen pauperis ab Homero memorati, 78, 79.  
 Isais, liber canonicus, 128. Isais liber, 127. Ejus maxima pars est evangelium de adventu Verbi Dei in carnem, 127.  
 Isidorus Pelusiota laudatur, 328.

**J**

Jacobi epistola catholica, 99, 144.  
 Jacobus devotus est, 279.  
 Janes et Mambres Ægyptiorum magi Moysi repugnant, 101.  
 Jehu propheta liber interit, 156.  
 Jejunium moderate adhibendum, 88. Jejunium quarta feria et parasceve servandum, 305. Solvendum in adventu fratris, 303. Quo tempore non jejunandum sit, 303. Ad

horam usque nonam jejunandum quarta feria et Sabbato, 505. Sabbato et Dominica non jejunandum, 505. Jejunium laus, 86. Ex morte hominem liberat, 86. Jejunium acceptum est cum abstinetur ab omni opere malo, 87. Jejunium est angelorum vita, 87. Jejunii bona, 87.  
 Jeremias, liber canonicus, 98. Jeremias liber, 127. Jeremias lamentationes, 128. Jeremias epistola, 128. Jeremias receptissimus prophetarum, 539. Et prudentissimus, 571.  
 Jerosolymæ excidium anno quadragesimo tertio post ascensionem Domini contigit, 297. Jesus filius Nave, liber canonicus, 96. Jesus filius Nave non videtur esse auctor libri ejus nominis, 106.  
 Joannes Theologus, 100, 153.  
 Joannes scriptis Apocalypsin in Patmo insula, 153.  
 Joannis tres Epistolæ catholicæ, 99, 145, 146. Job, liber canonicus, 97, 125. Job quinque et triginta annos in plaga transegit, 639.  
 Joel propheta, 97. Joelis liber, 126.  
 Jonas propheta, 97. Quare volebat Niniven proficisci, 64. Jonas liber, 126. Jonas, ut veteres tradunt, filius erat viduæ, quem excavit a mortuis Elias, 230.  
 Josephus (alius a Judæo) tradit Ezechielem duos prophetas libros conscripsisse, 156.  
 Joseph et Maria in nativitate Domini non norant ejus divinitatem, 562.  
 Judæ epistola catholica, 99, 146.  
 Judæi in Sabbato ignem accendere recusant, 32. In festo Phurim Anan comburunt, 150. Versus austrum adorant, 224. Judæi confutantur, 249 et seqq.  
 Judicum liber canonicus, 98, 107.  
 Judith, liber non canonicus, 98. Judith liber, 130. Hinc contradicitur, 134.  
 Julii papæ epistola increpatoria ad Orientales episcopos, supposititia, 600. Julii papæ epistola contra Orientales pro Athanasio, supposititia, 603.  
 Juramentum prohibetur, 62, 63, 64. Juramentum prohibetur omnino, 405.  
 Jusjurandum tojste factum non perfici debet, 246.  
 Justitia vera quæ, 119.

**L**

Lacrymarum virtus, 91.  
 Laico non licet sacerdotem judicare, 507.  
 Lamech unum tantum virum occidit, 268.  
 Lazari et divitis historia est parabola, 221.  
 Lectio Scripture sacræ commendatur.  
 Leviticus, liber canonicus, 96. Leviticus a Moysæ conscriptus, 102.  
 Liberii papæ epistola ad Athanasium supposititia, 608.  
 Liberii papæ alia ad Orientales pro Athanasio, supposititia, 608.  
 Libri Scripture non canonici qui catechumenis tantum leguntur, 98.  
 Libidinis causæ quæ, 240.  
 Lucianus aceta et martyr, 156. Passus sub Diocletiano et Maximiano, 156. Interpretationem Scripture edidit, 156. Scripsit, Filium esse Dei substantiæ imaginem sine dissimilitudine, 441. Fidei confessionem edidit, 441. Interpolata est ab hæreticis, 441.  
 Lotio pedum, 305.

**M**

Macedoniani confutantur, 440 et seqq., 468 et seqq., 154.  
 Machabæorum libri quatuor, 154. His contradicitur, 154.  
 Majorum, virginum vestis, 88. Ejus forma, 88.  
 Magi signo crucis vincuntur, 79.  
 Major vox, quibusnam modis accipitur, 486.  
 Malachias propheta, 98. Malachias liber, 127.  
 Manichæi confutantur, 541. Manichæi impugnantur, 183.  
 Mansiones Israelitarum in deserto, 104, 105.  
 Manuum extensio inter orandum, 509.  
 Maraatha quid, 275.  
 Marcionis hæreticus impugnatur, 538. Codex unus habet, Marcionem. Vide in nota, 538.  
 Marcellio Montensium quid? In nota, 513.  
 Marcellus hæreticus, 39.  
 Marci papæ epistola ad Athanasium et Ægyptios episcopos, supposititia, 599.  
 Marcion duo principia inducit, 52.  
 Marcion impugnatur, 186.  
 Marcionis Sabbato et Dominica jejunant, 305.  
 Marduchæi historia, 129, 150.  
 Margarita quomodo generatur, 286.  
 Maria hæretica, 1, 27, 86, 164, 286, 377, 541, 342, 553.  
 Maria virgo hæretica non hæretica, vocanda, 353. Mariæ Virginis invocatio, 512.

Maribades diaconus a Vigilio confutatus, 592.  
 Marmarica Pentapoleos, ubi corpora non possunt aquis demergi, 247.  
 Maternus papa, 574.  
 Matutina hora, 95.  
 Media nocte surgendum est ad orandum, quia ista hora est resurrectionis Domini, 93.  
 Melchisedec fabu, a, 189.  
 Metellus impugnatur, 24.  
 Meïote, vestis monachorum, 511.  
 Mensa monachorum ritus, 512.  
 Michas propheta, 97. Michas liber, 126.  
 Monacho mulierum colloquia vitanda, 504. Monachi officia, 504, 507. Monachi habitus, 503. Tonsonis usus, 505. Monachus a carnibus abstineat, 505. In couponam ne ingrediat, 506. Monachus agrum ne possideat, 506. Monachus contactus manuum prohibitus, 510. Monachorum paupertas, 511. Obedientia, 511. Monachi lenticularum grana effundentis historia, 512. Monachi non debent loco moveri subinde, 657.  
 Montanus et Priscilla, 187.  
 Montensis, id est Donatista, 542 in nota.  
 Moyses scripsit librum Geneseos, 100. Exodi, 101. Levitici, 102. Numerorum, 103. Deuteronomium, 105.  
 Mundi ante adventum Christi imago, 545, 546.  
 Muthi historia, 515.

## N

Nabem propheta, 97. Nabum liber, 126.  
 Nathani libri interferunt, 156.  
 Natura quid, 194. Natura divina simplex est et incomposita nec circumscripta, 354. Natura in Christo una, non duæ, 1. Natura incarnata, 1. Adoranda cum carne sua adoratione una, 1.  
 Nicei Patres numero 518 erant, 440.  
 Nicæum fidei collecti ad acta, 441. Nicænum symbolum, 564, 579.  
 Nicodemus propriis manibus imaginem crucifixi composuit, 297.  
 Novatus impugnatur, 186. Novatus rejicit poenitentiam, 18, 232. Noviti admittendi ritus, 510 et seqq.  
 Numeri, liber canonicus, 96. Numerorum liber a Moyses conscriptus, 105.

## O

Obedientia monachorum, 511  
 Obrectatio vitanda, 405.  
 Olympus mons Lyciæ, ubi aqua et ignis simul consistebant, 247.  
 Opuscula id est, substantia simile, impugnatur, 21.  
 Oratio, apud Grecos eandem naturam declarat, 24.  
 Oratio ex morte hominem liberat, 86. Eleemosyna ex morte hominem liberat, 86. Orationes inter psallendum, 95.  
 Grandi ritus monachorum in Ægypto et in Thebaidæ, 509.  
 Orientalium episcoporum epistola ad Julium papam, suppositilla, 602.  
 Origenes a Jansen penarum finem constituit, 19, 232.  
 Osce propheta, 97. Osam liber, 125.  
 Osium carpitur ob lapsum, 535.

## P

Palladius Arianus episcopus scripsit contra E. Ambrosium, 595.  
 Panepho urbs Ægypti, 515.  
 Parabote Salomonis, liber canonicus, 97.  
 Paradisus non est in cælis, 228. Paradisus quoniam in loco esset, 227.  
 Paralipomenon primus et secundus pro uno computantur libro canonico, 96. Paralipomenon libri, *suppositilla*, 602, 115.  
 Parentum amor quantus, 565.  
 Parvula, cur ita vocetur, 118.  
 Particulare quid, 194.  
 Pater quomodo est Filius Deus, 14. Est radix et fons Filii et Spiritus sancti, 35. Cordicitur Pater, 284. Solus est causa, 284. Pater, Filius, et Spiritus sanctus simul creant, 450. Pater et Filius sunt unus Deus, 444. Patrem et Filium qui negat est antichristus, 545.  
 Patris Muthi historia, 515.  
 Patriarchæ, fortassis Testamentum patriarcharum, liber apocryphus, 154.  
 Paulus Epistolam ad Romanos Corintho scripsit, 146. Paulus Epist. 1 ad Corinthios Ephesi scripsit, 148. Secundam ad Corinthios ex Macedonia, 148. Epistolam ad Galatas Romæ, 149. Ad Ephesos Romæ, 149. Ad Philippenses Romæ, 149. Ad Colossenses Romæ, 150. Primam ad Thessalonicenses, Athenis, 150. Secundam ad Thessalonicen-

ses, Romæ, 151. Ad Hebræos, ex Italia, 151. Primam ad Timotheum, in Macedonia, 152. Secundam Romæ, 152. Ad Titum, Nicopolis, 153. Ad Philemonem Romæ, 153. Pauli est Epistola ad Hebræos, 411. Pauli Epistolæ quatuordecim volumine uno comprehenduntur, 93, 146 et seqq.

Paulus Samosatensis synodum Antiochenam dolore afflicebat, 25. Ejus sententia impugnatur, 26. Ait Salvatore esse merum hominem, 51. Impugnatur, 184. Pauli Samosatensis sententia, 539.  
 Pauperibus quam ecclesiis dare præstabilius, 235.  
 Paupertas monachorum, 511.  
 Peccatores et hic et in futura vita infelices, 92. Peccatores in resurrectione non se mutuo cognoscent, 231.  
 Peccatum nullum irremissibile, 90, 233.  
 Pentapolis Marmarices, isthic non possunt corpora aquis demergi, 217.  
 Personæ tres sunt unus Deus et unus Dominus, 6. Personæ Trinitatis singulæ spiritus vocantur, 535.  
 Petri duæ epistolæ catholice, 99, 144, 145.  
 Photulani blasphemant in Filium Dei, 19, 232.  
 Photinus hæreticus confutatur, 540, 574 et seqq.  
 Photini hæresis, 573.  
 Phryges impugnatur, 187.  
 Phylacteria, quæ sunt vincula animarum, prohibentur, 504. Vide notas.  
 Pietatis laus, 158.  
 Pinophæ abbatis historia, 515. Pinophæ adhortatio ad novitium, 514.  
 Pneumatomachi sive Tropici impugnantur, 184.  
 Penna inferni flos non habet, 239.  
 Potentinus Urbicus, hæreticus confutatur, 545.  
 Principis virtus est commiseratio et humanitas, 244.  
 Probatica piscina destructa fuit, 55.  
 Promissa Dei semper eveniunt, 65.  
 Propheta in unum collecti figuram Christi gerunt, 18.  
 Prophetae duodecim pro libro uno computantur canonice, 97. Prophetae Christum Deum appellant, 248.  
 Proprietas quid, 194, 196.  
 Proverbia Salomonis, 118.  
 Providentia Dei, 516.  
 Psalmi et Canticum Salomonis, 154. His contradicitor, 154.  
 Psalmodiæ ritus, 512. Tarde venientium poenitentia, 512.  
 Psalterium Davidicum, liber canonicus, 97, 115. Non a solo Davide concinnatum, 115.  
 Psephades genus præstigatorum, 245.  
 Ptolemæici libri, 154. His contradicitor, 154.

## Q

Quinta interpretatio Scripturæ in dollis inventa sub Antonino Caracalla, 156.

## R

Rationabilis facultatis peccata quænam, 515. Eorum curatio et medela, 515.  
 Reges Israel regnarunt ducentis sexaginta annis, 115. Reges Juda regnarunt quadringentis annis, 115. Regum primus et secundus liber in unum computantur canonicum, 96. Regum sive regnorum tertius et quartus computantur in unum librum canonicum, 96. Regnorum libri primus et secundus, 108 et seqq. Regnorum libri tertius et quartus, 109 et seqq.  
 Resurrectio corporum quomodo fiat, 242 et seqq.  
 Ruth, liber canonicus, 96, 108. Ruth librum aliqui jungebant cum historiis judicum, 98.

## S

Sabbata in Jerusalem custodiebantur, 42. Sabbatum non designat otium, 43. Sabbato Judæi circumciebantur, 43. Sabbatum est ad prostrationem, 45. Erat prioris creationis finis, secundum initium est Dominica, 44. In Dominicam a Domino translatum, 45. In Sabbato quænam operari liceat, 55.  
 Saheç planta significat crucem, 268.  
 Sabelliani blasphemant in Filium Dei, 19, 232. Sabelliani impugnatur, 26 et seqq.  
 Sabellius confutatur, 574 et seqq. Sabellii hæresis, 575.  
 Sacerdotis officia, 507.  
 Sacrificia erant umbra futurorum, 43.  
 Salomon scripsit quinque millia proverbiorum, 186.  
 Samaritanus ille est Christus, 256, 259.  
 Samaritæ negant corporum resurrectionem, 245.  
 Samuels historia ordinantur Davidem, 566 et seqq.  
 Sancti viri ex hac vita quasi ex carcere egrediuntur, 94. Sancti in templis suis nonnunquam apparent, 222.

Sandalium ad monachorum usum, 311.  
 Sapientia Salomonis, liber non canonicus, 98. Sapientia Salomonis, 131. Huic contradicitur, 154. Sapientia Sirach, liber non canonicus, 98. Sapientia Jesu Siracidis, 133. Huic contradicitur, 154.  
 Sataam superbia præcipitavit in infernum, 86.  
 Scriptura omnis de Verbi descensu ad nos est, 122.  
 Scripturæ libri qui non exstant incuria Judæorum amissi sunt, 156. Scriptura sacra indaganda, 495, 501, 511.  
 Semet propheta liber Interdigi, 156.  
 Sensus hominis quinque, 198. Sensus animæ quinque, 198.  
 Septima interpretatio Scripturæ est sancti Luciani martyris, 156. Reperta sub Constantino magno, 156.  
 Septuaginta interpretum prima omnium versio, 155. Sub Pio omæo Philadelpho 250 annis ante Christum, 155. Septuaginta hebræomas Daniels Christi tempus designant, 218. Quadragesimo nonaginta annos effluunt, 218. A Daniele ad tempus quo hæc scripta sunt anni plusquam octingenti, 218.  
 Sexta interpretatio Scripturæ item in dolis inventa Aleandro Severo Imperante, 156.  
 Simeon ad templum a Spiritu sancto deportatur, 560.  
 Simoniani blasphemant in Filium, 19, 232.  
 Simon adversus Marcionem pugnat, 562.  
 Siphones aquam ex mari ad nubes attrahunt, 247.  
 Sirmiensis synodus, 280.  
 Siseo quid, 260, 261.  
 Sophonia propheta, 97. Sophoniæ liber, 126. Sophoniæ propheta, liber alius apocryphus, 154.  
 Spiritus, vox, dicitur de tribus personis, 11. Spiritus sanctus aliquando Patris, aliquando Filii, aliquando absolute Spiritus dicitur, 10. Spiritus sanctus omnia quæ Christus fecit, 12. Non est minor Patre, 15. Habet sacrificandi munus per gratiam, 17. Pari modo in monte Sina et in Pentecoste legem dedit, 17, 18. Non est in loco, 34. Spiritus sanctus, cur dicitur Spiritus, 284. Spiritus sancti deitas probatur, 176 et seqq. Est consubstantialis Patri et Filio, 179. Spiritus ferebatur super aquas, quis? 205. Spiritus sanctus non procedit ex Filio, 281 et seqq. Est divinæ nature, 411. Est essentie divinæ, 411. Est status, 456. Est ex Dei substantia, 445 passim. Est Deus, 449 et seqq., 481. Procedit, 282. Spiritus sanctus vivificat ut Pater et Filius, 432. Et sanctificat, 432. Eandem doctrinam tradit, 453. Unus est cum Patre et Filio consensu et natura, 485.  
 Stibarum monachis in usu, 506.  
 Substantia, genus, natura, forma, unum et idem sunt, 191. Substantiæ significationes diversæ, 567.  
 Sulphur Severi locus, 574.  
 Superbia fugienda, 528. Malorum supremum est, 638.  
 Syllogistica disputatio Apollinaris cum Orthodoxo, 461 et seqq. Et responsiones Orthodoxi, 461 et seqq.  
 Symmachus primo Samaritanus, exiit Judæus, 156.  
 Veritè Scripturam, 156. Symmachii versio 56 annis post Aquilæ versionem, 156.  
 Syncretica ex Macedonia oriunda, 616. Christianis parentibus, 616. Qui cum familia commigrant Alexandriam, 616. Ejus frater secedit a sæculo, 616. Syncretice in infantia pietas, 616. Nuptias respuit, 616. Voluptates mundi repudiat, 617. A jejuniis vacat, 617. Syncretica post mortem parentum, in monumentum ingreditur, 617. Coma capitis tondet, 617. Facultates pauperibus erogat, 617. Virorum consuetudinem declinat, 618. Pane abstinere, aqua parcissime utitur, 618. Humi cubat, 618. Syncreticam adeunt virgines multæ, 619. Monita salutis dat illis, 619 et seqq. Syncreticam diaboli postulat excruciantiam, 659. In pulmone vulnerat, 659. Continua febris affligit, 659. Octogeneria tuca erat, 659. Trihus annis et dimidio agrotat, 659. Gingiva ejus putrefit, 640. Ucus lotum percurrit maxillam, 640. Per quadraginta dies os corro litur, 640. Omnia circum loca nigrant, 640. Putredine et fetore occupatur, 640. Ejus fortitudo animi, 640. Tres mensis illa agit, 641. Visionibus angelorum et virginum recreatur, 641. Prædicit se post triduum morituram, 641. Moritur, 641.  
 Syria fluviorum, id est, Mesopotamia, 107.

## T

Tabennesiotarum silentium, 512.  
 Tabernaculum anno secundo post egressum ex Ægypto coëctum est, 101. Tabernaculum Mosaicum mundi imago, 401.  
 Tabulæ legis quare confractæ sunt, 229.  
 Testamenti Veteris libri xxx sunt, juxta numerum litterarum Hebraicarum, 98.

Testamentum Moysis, liber apocryphus, 154.  
 Tharsis uris Indicæ regionis, 250.  
 Thecla martyrium, 616.  
 Theodotus Ephesus primum Marcionita, exinde describit a Marcionite, 136. Theodotianus versio, 156.  
 Theopaschitæ hæretici, dicebant ipsam deitatem in cruce esse passam, 287.  
 Thronos, vox, vindicator, 332.  
 Tobit, seu Tobias, liber canonicus, 98. Tobit liber, 150. Huic contradicitur, 154.  
 Torpor animi vitandus, 526.  
 Tres personæ in Deo, 29. Tres hypostases in Deo, 217. Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, etc., 534, 535.  
 Trinitas est consubstantialis, 19. Trium personarum quædam sunt communia nomina, scilicet, Deus, Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus, 11 et seqq. Trinitas, tres personæ sunt in omnibus similes et æquales, 2. Hæc æqualiter habent, libertatem, 2. Vivificationem, 3. Ordinationem, id est, quod possint ordinare ministros, 3. Legislationem, 3. Dominatum, 3. Quod Pater, Filius, et Spiritus sanctus Domini sint, et ita vocentur, et singulæ pariter personæ Deus vocentur, 3. et et seqq. Quod tres personæ apostolos mittant, 7. Quod pariter sedeat in excelso throno, 7, 8. Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carnem excitaverit, 8. Quod tres personæ sese mutuo glorificent, 8. Quod ubique sint tres personæ, 9. Quod tres pariter personæ a nemine cognoscantur, 9. Quod pariter operentur, 9. Quod pariter consolentur, 9. Quod fuerint dux Israelis, 12. In Trinitate una tres hypostases, 194. Trinitas consubstantialis, 218. Trinitatis imagines et exempla, 281, 282, 283. In Trinitate quædam communia sunt, 284. Trinitas personarum, 333, 336. Trinitatis epitheta, 500. Trinitas dicitur trigonum et trigerum, 549.  
 Trinitatis vitanda, 526.  
 Tristitia alia inutilis, alia exitiosa, 624.  
 Tropici vice pneumatomachi impugnantur, 184.  
 Tunica Christi cur scindi non potuerit, 74.

## U

Uitones peccati Cain quæ, 267.  
 Uno quid, 197.  
 Universale quid, 194.  
 Utriusque festum occursum Domini, sive Purificationis B. Virginis, 355.  
 Usura prohibetur, 505.

## V

Valentinus impugnat, 186. Veneficium non potest justum occidere, 219.  
 Verbum dum gestaretur in materno utero, in sinu Patris incircumscriptionem hæbet, 354. Non est in loco, 34. Est consubstantialis Patri, 40. Passum est carne, 165. Assumpsit perfectum hominem, 166. Verbi una hypostasis, 192. Verbum quid sit, et quot modis dicatur, 192. Hominem factum iri prænuntiant Scripturæ, 219. Verbi naturam unam incarnatam dicere, non est catholice loqui, 510. Verbum non est conversum in carnem, licet caro factum sit, 494. Non dici potest passum fuisse impassibiliter, 499. Nec passum carne, 502, 505.  
 Veritas non ex sola multitudine judicanda, 492.  
 Vestimenta Christi cur in quatuor partes divisa, 74. Vestimenta Virginis quæ, 88.  
 Vigilli dialogi contra Arium, 562 et seqq. Vigiliis liber contra Maribadum laudatur, 592.  
 Vindictam sumere homini non licet, 75.  
 Vini potus moderatus, 94.  
 Vipera ventrem matris exedit, 259.  
 Virgines non debent loco moveri, 657. Virginitatis laudes, 94. Virginitatem a Christianis coli ethnici credere nolunt, 79. Virgo debet relinquere omnia terrena, et Deo soli hærerè, 85. Virgines ad balneum non accedant, 89. Virgini fucus interdicitur, 89. Unguenta item, et aromata, 89. Virginum caput tonsam, 88. Ornamenta capitis virginis, 88. Virginum pudor, 89. Virgini officia, 89.  
 Virtus propria cuique occultanda, 624.  
 Vita hominis an terminum hæbeat, 241, 242.  
 Voluntas quid, 193.  
 Voluntas Dei una, 426.

## Z

Zacharias propheta, 97. Zachariæ liber, 127. Zachariæ occisi sanguis in petra concretus est, 399. Zachariæ patria Joannis liber apocryphus, 154.  
 Zizania quid, 47, 48.



## ORDO RERUM

## QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

## S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

|  |    |   |     |
|--|----|---|-----|
| Prefatio.  | 9  | XXXIX. — Quod hæretici soleant dicere verbo prophetarum ex persona sancti Spiritus pronuntiata esse. unde frustra arbitrantur se ostendere posse Spiritum sanctum minorem Deo, eo quod in psalmo ita habeatur: <i>Venite, adoremus eum</i> , quasi Spiritu sancto una cum hominibus adorante. | 66  |
| SCRIPTA DUBIA.   |    | XL. — Quod dicant Spiritum vim sanctificandi habere.  | 67  |
| Admonitio in libellum de incarnatione.   | 23 | XLI. — Rursum hæreticus ut ostendat quod Spiritus, Verbum Dei Dominum nuncupet, ait.  | 67  |
| De incarnatione Dei Verbi libellus.  | 25 | XLII. — Adversus eos qui dicunt Kilon postulare.  | 70  |
| Admonitio in sequentem librum.   | 29 | XLIII. — Quod pari modo data sit lex a Spiritu in Pentecoste, atque in monte Sina.  | 70  |
| De eorum essentia Patris et Filii et Spiritus sancti.  | 23 | XLIV. — Quod hæretici dicant, Spiritum donum Dei esse.  | 70  |
| I. — De libertate.   | 30 | XLV. — Quod Deus Verbum defendat, Patris et Filii concordiam esse.  | 71  |
| II. — De vivificatione.  | 31 | XLVI. — Quomodo bonitas Dei ostendatur.   | 71  |
| III. — De ordinatione.   | 31 | XLVII. — Quod omnes prophete in unum collecti, verum a Christo in carne gestarum, memoriam absolvant.   | 71  |
| IV. — De legislatione.   | 31 | XLVIII. — Quod Trinitas sit consubstantialis.   | 71  |
| V. — De dominatu.  | 31 | XLIX. — Quod blasphemare in Filium sit blasphemare in sanctam Trinitatem.   | 74  |
| VI. — Quod et Pater vocet Filium, Dominum: et Apostolus Spiritum, Dominum ac Deum nominet, perinde atque Filium.                                     | 34 | L. — Quid sint Evangelia?   | 78  |
| VII. — Quod Trinitas apostolos mittat.   | 42 | LI. — De angelis.   | 78  |
| VIII. — Probatur sanctam Trinitatem sedere in throno caelesti.   | 42 | LII. — Quod opus celestium potestatum?  | 78  |
| IX. — Quod Spiritus sedeat.  | 43 | LIII. — Quid est homo?  | 78  |
| X. — Quod Trinitas a mortuis Christum secundum carnem exclaverit.  | 46 | LIV. — Quod compositus sit homo, et non simplex, neque ex similibus partibus, sed ex incorporali mente, et corpore concupiscenti, sive animali.   | 78  |
| XI. — Trinitatem a seipsa glorificari.   | 46 | Admonitio in Epistolam catholicam.  | 79  |
| XII. — De glorificatione sancti Spiritus.  | 46 | Epistola catholica.   | 81  |
| XIII. — Quod ubique adsit Trinitas. — De Patre.  | 47 | Admonitio in opus sequens.  | 83  |
| XIV. — De Filio.   | 47 | Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis adversus consubstantialitatem.   | 85  |
| XV. — De Spiritu.  | 47 | Admonitio in sequentem Epistolam.   | 85  |
| XVI. — Quod nemo cognoscat Trinitatem.   | 47 | Epistola de incarnatione Dei Verbi.   | 89  |
| XVII. — Quod in Veteri quoque Testamento Trinitas peculiarem suam operationem exhibuerit.  | 47 | Monitum in librum sequentem.  | 93  |
| XVIII. — Quod Trinitas consolietur: Paracletus enim ab adhortando, consolando et servando dicitur, ut Deus et Salvator.                              | 50 | Libri contra Sabellianos, De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia.  | 95  |
| XIX. — De Trinitate.   | 50 | Monitum in orationem sequentem.   | 121 |
| XX. — Quod Scriptura Spiritum, aliquando Patris, aliquando Filii, aliquando Spiritum vocet; non enim confuse, sed indivisibiliter prædicatur.        | 50 | Oratio de eo quod unus sit Christus.  | 121 |
| XXI. — Quod Filius ante Patrem ponatur.  | 51 | Admonitio in sequens opusculum.   | 151 |
| XXII. — Adversus eos qui discrimen ponunt Inter, ex quo, et, per quem, et illud, ex quo, Patri, illud, per quem, Filio ut minus attribuit.           | 51 | De Sabbatis et circumcisione.   | 155 |
| XXIII. — Patris, Filii, et Spiritus sancti esse quædam communia nomina, qualia sunt Deus, Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus, et alia nonnulla.       | 54 | Monitum in homilia sequentem.   | 145 |
| XXIV. — Omnia Spiritum facere, quæ Christus facit.   | 54 | Homilia de semente.   | 145 |
| XXV. — Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ducesse fuisse Israel.   | 55 | Homilia in illud: <i>Profecti in pagum qui est e regione, invenietis pultum alligatum.</i>  | 169 |
| XXVI. — Quod Filius sit verus Deus.  | 58 | Homilia in Passionem et crucem Domini.  | 185 |
| XXVII. — Quod Filius vocatus sit magnus Deus.  | 58 | Monitum in sequentem librum.  | 251 |
| XXVIII. — Adversus eos, qui hoc dictum ad contumeliam (Filii) accipiunt, <i>Non rei facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui misit me.</i> | 58 | Libri de Virginitate, sive de Ascensi.  | 251 |
| XXIX. — Adversus eos qui dicunt, verba hæc Salvatoris, <i>Quid rei? matri filiorum Zebedæi dicta, ignorantiam præ se ferre.</i>                      | 58 | Admonitio in opus sequens.  | 281 |
| XXX. — Adversus eos qui dicunt, in ministri ordine esse Filium, eo quod offerat Patri humanam naturam.   | 59 | Synopsis Scripture sacre.   | 285 |
| XXXI. — Adversus eos qui servant vocibus, et non sententis sacramentum litterarum: et faciunt Patrem Deum Filii.                                     | 59 | Admonitio in disputationem contra Arium.  | 457 |
| XXXII. — Adversus eos qui dicunt Patrem esse magnum Deum, Filium vero et inæqualem.  | 62 | SCRIPTA PURA.   | 410 |
| XXXIII. — Ut Pater est Dominus Sabaoth, ita et Filios.   | 62 | Disputatio habita in concilio Nicæno contra Arium.  | 501 |
| XXXIV. — Adversus eos, qui dicunt minorem esse Spiritum sanctum Christo, stantque, quoniam arba vocatus est, partem aliquam esse.                    | 62 | Admonitio in sequens opusculum.   | 502 |
| XXXV. — Adversus eos qui dicunt Filium non esse substantiam Patris: quoque una eademque sit potentia, virtus, regnum, et divinitas Patris et Filii.  | 62 | Sermo contra omnes hæreses.   | 523 |
| XXXVI. — Filium habere nomen Patris, ut Deum et Dominum.   | 63 | Admonitio in Historiam de Melchisedec.  | 523 |
| XXXVII. — Judæos filios tenebrarum appellari.  | 66 | Historia de Melchisedec.  | 531 |
| XXXVIII. — Quod lumen Judæorum ab ipsis ablatum est.   | 66 | Monitum in opusculum sequens.   | 532 |
|  |    | Epistola ad pissimum imperatorem Jovianum.  | 532 |
|  |    | Monitum in Librum de definitiombus.   | 532 |
|  |    | Libri de definitiombus.   | 534 |
|  |    | I. — De definitione.  | 534 |
|  |    | II. — De voluntate, proprietate et operatione, et de unione et consubstantiali.   | 539 |
|  |    | III. — Quod dicitur proprietas.   | 542 |
|  |    | IV. — De vi agendi.   | 542 |
|  |    | V. — De unione.   | 543 |
|  |    | VI. — De consubstantiali.   | 546 |
|  |    | VII. — De anima et mente.   | 546 |
|  |    | VIII. — De corruptibili.  | 547 |
|  |    | IX. — Quare dicitur primogenitus.   | 550 |
|  |    | X. — Quid est verbum, et quot modis dicitur?  | 550 |

|   |      |  |      |
|---|------|--|------|
| XI. — Quid est Christianus?   | 550  | XV. — Adversus eos qui dicunt: Judeus est, qui non confitetur Deum fuisse crucifixum.  | 1374 |
| XII. — De anima.  | 581  | XVI. — Adversus eos qui dicunt, angelos apud Abraham edentes, carnis naturam non omnino induisse.  | 1378 |
| Monitum in Opera ad Antiochum ducentem.   | 634  | XVII. — Adversus eos qui nullum non miraculum immovent eo quod carnem negant.  | 1379 |
| Doctrina ad Antiochum ducentem.   | 656  | XVIII. — Adversus eos qui damno afficiunt genus nostrum, eo quod negent Salvatorem ex natura nostra suscepisse prinitias.                | 1383 |
| Sermo ad Antiochum ducentem.  | 690  | XIX. — Adversus eos qui volunt simpliciter his, quæ dicta sunt, credendum esse, nec considerandum quid conveniat et quid non conveniat.  | 1386 |
| Questiones ad Antiochum ducentem.   | 698  | XX. — Adversus eos qui duarum naturarum discrimen post Passionem et Ascensionem tollunt.   | 1391 |
| Dieta et interpretationes parabolarum Evangelii.  | 711  | Admonitio in opuscula et fragmenta sequentia.  | 1395 |
| Interpretationes ex Veteri Testamento.  | 739  | Syntagma utilissimum ad potitium quemdam.  | 1395 |
| Questiones in Epistolas Pauli.  | 754  | Explicatio triplicis animæ partis.   | 1398 |
| Questiones alias.   | 774  | Divisio et subdivisio multiplex animæ.   | 1398 |
| Admonitio in historiam imaginis Berytensis.   | 795  | Notitia cogitationum quibus peccatum omne perficitur.  | 1398 |
| Sermo de miraculo Beryti edito, circa pretiosam et venerandam imaginem Domini et Dei nostri.  | 797  | Distinctio passionum.  | 1399 |
| De passione imaginis D. N. J. C., in urbe Beryto.   | 805  | De Dei providentia.  | 1399 |
| Relatio miraculorum D. N. J. C., quæ per imaginem ipsius facta sunt in Beryto.  | 812  | De libero nostro arbitrio.   | 1402 |
| Libellus de passione imaginis D. N. J. C., qualiter crucifixa est in Beryto.  | 814  | Brevis et clara formula et notitia fidei nostræ circa sanctam Trinitatem.  | 1402 |
| Sermo de novis et moderis mirabilibus imaginis Domini.  | 820  | Quid credendum sit de Domini Incarnatione.   | 1406 |
| Monitum in opusculum sequens.   | 825  | De differentia virtutum.   | 1406 |
| Sermo contra Latinos.   | 824  | Discretio naturæ ac conditionis operum.  | 1407 |
| Admonitio in Syntagma doctrinæ.   | 851  | Sermo discretions pius in Dei mandata, pro his qui sæculo renouantur et qui salutem consequi volunt.                                     | 1410 |
| Syntagma doctrinæ ad monachos, omnesque Christianos iam clericos quam laicos.   | 855  | Monitum in opuscula duo sequentia.   | 1419 |
| Institutio vitæ monasticæ.  | 845  | Doctrina ad monachos, heus atque spiritualis.  | 1422 |
| Admonitio in binas ad Castorem epistolas.   | 849  | Commemorarius de templo Athenarum.   | 1427 |
| Epistola I ad Castorem. — De canonicis cenobiorum constitutibus.  | 850  | Monitum in Tractatum sequentem.  | 1431 |
| Epistola II ad Castorem. — De octo malitiæ cogitationibus.  | 852  | Tractatus de corpore et anima.   | 1431 |
| Homilia quæ Athanasii nomine circumferuntur.  | 905  | Admonitio in Libros de Trinitate.  | 1433 |
| Homilia in nativitatem Præcursoris.   | 905  | Libri XI de S. Trinitate, qui tantum hic memorantur.   | 1439 |
| Sermo in Annuntiationem Belparæ.  | 918  | Monitum in opus sequens.   | 1439 |
| Sermo de descriptione Dei paræ.   | 945  | Disputatio Athanasii cum Ario coram Probo iudice.  | 1439 |
| Sermo in Nativitatem Christi.   | 960  | Admonitio in sequentes epistolas.  | 1442 |
| Homilia in occursum Domini.   | 974  | Epistola Liberii, episcopi Romæ, ad Athanasium.  | 1442 |
| Homilia in cæcum a nativitate.  | 1002 | Quod Deus Verbum, perfectum hominem assumpsit.   | 1448 |
| Homilia in illud: <i>Ite in castellum quod contra vos est, et inveniatis</i> , etc.   | 1024 | Rescriptum Athanasii ad Liberium. — Quod perfectum hominem Deus Verbum assumpsit propter nostram salutem.                                | 1448 |
| Homilia in illud: <i>Euntes autem illo, subvertebant vestimenta sua, et feriant</i> .   | 1034 | Epistola Athanasii et Ægyptiorum pontificum ad Marcum Papam. — Pro exemplaribus Niceni concilii, quia Ariani eorum exemplaria incendunt. | 1449 |
| Sermo in feriam V, et proditorem Judæ.  | 1047 | Rescriptum Marci Papæ. — De missione capitulorum Niceni concilii Athanasio et omnibus Ægyptiorum episcopis.                              | 1448 |
| Sermo in Passionem Domini in Parasceve.   | 1054 | Epistola increpatoria Julii Papæ ad Orientales episcopos, pro causis Athanasii, et excessibus contra Romanam Ecclesiam.                  | 1450 |
| Homilia in sanctos Patres et prophetas.   | 1062 | Epistola Orientalium ad Julium Papam causantium quod in communionem receperit Athanasium et cæteros quos ipsi damnaverant.               | 1455 |
| Sermo in sanctum Pascha.  | 1074 | Rescriptum Julii Papæ contra Orientales pro Athanasio et cæteris.  | 1457 |
| Sermo in sanctum Pascha et in recessus baptizatos.  | 1082 | Epistola Athanasii et Ægyptiorum ad eundem Papam de oppressionibus Arianorum.  | 1467 |
| Sermo in Assumptionem Domini.   | 1092 | Rescriptum Liberii Papæ ad eundem.   | 1469 |
| Encomium in sanctum Andream apostolum.  | 1102 | Epistola Ægyptiorum pontificum ad Felicem de infestationibus Arianorum.  | 1475 |
| Sermo exhortatorius.  | 1107 | Rescriptum Felicis Papæ ad eundem.   | 1477 |
| Admonitio in quinque dialogos sequentes.  | 1114 | Admonitio in Vitam sanctæ Synecticæ.   | 1486 |
| Dialogi V de sancta Trinitate.  | 1116 | Vita et gesta sanctæ beateque magistræ Syncreticæ.   | 1487 |
| Monitum in opuscula subsequenta.  | 1286 | Monitum in opuscula duo sequentia.   | 1537 |
| Sermones contra diversas hæreses.   | 1290 | Exhortatio ad monachos, quæ tantum hic memoratur.  | 1537 |
| I. — Sermo forma dialogi conscriptus adversus Macedonianos.   | 1292 | Monitum in epistolam sequentem.  | 1539 |
| II. — Disputatio alia adversus eosdem, de questione, an Dei Verbum corpus animatum gestaverit.  | 1550 | Epistola Athanasii ad episcopum Persarum.  | 1539 |
| III. — Epistola, præfationis loco scripta, in qua motuum ecclesiasticorum tragœdia.   | 1558 | Epistola eadem Græcæ et Latine.  | 1565 |
| IV. — Adversus eos qui ex sola multitudine veritatem dijudicant.  | 1559 | Distribue in Symbolum Quicumque.   | 1567 |
| V. — Adversus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura præcipiunt, sua ipsi fide contenti.  | 1542 | Symbolum Quicumque et variae illius formulæ.   | 1567 |
| VI. — Adversus eos, qui maligne nobis obijciunt illud: <i>Verbum caro factum est</i> .  | 1546 | De Trinitate.  | 1603 |
| VII. — Adversus eos qui nam in Christo naturam esse dicunt.   | 1550 | Monitum in opusculum sequens.  | 1605 |
| VIII. — Adversus eos qui dicunt carnem confiteri naturam, esse quæritatem pro Trinitate dicere.   | 1550 | Tractatus de ratione Paschæ.   | 1605 |
| IX. — Adversus eos qui dicunt Christum Dominum ut hominem agnoscere, esse in hominem spem suam habere.  | 1554 |  |      |
| X. Adversus eos qui dicunt Deum Verbum impassibiliter passum.   | 1558 |  |      |
| XI. — Adversus eos qui dicunt: Passus est Deus et voluit.   | 1589 |  |      |
| XII. — Adversus eos qui dicunt, ita accipiendas esse Scripturæ voces, ut non consideretur quænam illæ significent, cum dicitur captum excedant. | 1563 |  |      |
| XIII. — Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Verbum carne.  | 1566 |  |      |
| XIV. — Adversus eos qui querunt, qualem poenam Judæi daturi sint, si non occiderunt Deum.   | 1570 |  |      |

## ADDENDA

(Ex libro cui titulus : Græci codices manuscripti apud Nantos patricios Venetos asservati, pag. 107. Bononiæ 1784, typis Laelli a Vulpe, in 4°.

Codex LXII, membranaceus, in-4°, constans chartis 292, scriptus sæculo XII aut XIII, a librario qui non intelligebat quod exarabat; itaque mendosissimus est. Opusculum exscribere ex hoc placet, quod num. XLV indicatum fuit. Constat id binis partibus, prima de fide, altera de moribus. Illa nunc primum exit in lucem: hæc sub Athanasii nomine anno 1685 edita fuit a quodam Arnolde, et estat tomo II Operum Athanasii ipsius pag. 304 editionis Patavinæ anni 1777, ubi inscribitur Syntagma doctrinæ. Tam magna tamen est inter eam editionem et codicem hunc diversitas, ut secundam quoque opusculi partem rursus edendam arbitrer. Sed meminerit lector Nanianum codicem adeo mendosum esse, ut alicubi emendari non poterit.

Πίστις τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ἑκτὸς ἁγίων θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ διδασκαλία πάντων θαυμαστὴ καὶ σωτήριος περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. — Εὐλόγησον.

(a) Πιστεύομεν εἰς ἓνα (b) Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀόρατων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ· τοῦτ' ἴστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ἐν τῷ ὁρατῷ καὶ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα, παθόντα καὶ ταπείντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν. Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε οὐκ ἦν· οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως φάσκοντας εἶναι τὸν ἀτρέπτον καὶ ἀναλλοίωτον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἁγίας ταύτης πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ, τῆς ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκτεθεισῆς πρὸς φωτισμὸν τῶν ψυχῶν, καὶ εἰς τὸ γνῶναι τίς ἡ αἰτία ἐκάστης βήσεως τῶν ἐν αὐτῇ ὁμολογησάντων ἐπισκόπων, τὸν ἀριθμὸν τριακοσίων ὀκτώ καὶ δέκα, μᾶλλον δὲ οἰκουμηνικῆς οὐσῆς συνόδου. Ἐτι δὲ ἀκολουθῶν τῇ προγεγραμμένῃ πίστει, ἀναθεματίζομεν τὴν Σαβέλλου πίστιν τὴν λέγουσαν, τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ

Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· σφάλλονται γάρ· ἀτελεῖς εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα· ὡς οὐκ ὁ Πατὴρ αὐτέξ ἐστιν ὁ Υἱός· ὁμοίως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὡς εἶναι φησὶν ἐν (c) πρόσωπον· τρία δὲ ὀνόματα. Ταῦτα γὰρ ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τυγχάνει· Πατέρα γὰρ οὐδαμὲν τέλειον Θεόν, ὁμοίως καὶ Υἱὸν τέλειον, ὡσαύτως καὶ Πνεῦμα ἅγιον· μίαν βασιλείαν, μίαν οὐσίαν, καὶ μίαν θεότητα (d). Ἐτι δὲ ἀναθεματίζομεν τὴν Φωτεινοῦ πίστιν, τὴν λέγουσαν, ἀπὸ Μαρίας καὶ ὕδατος εἶναι τὸν Υἱὸν· καὶ μὴ εἶναι αὐτὸν πρὸ τούτου· ἀλλὰ προωρικῶς λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς· ἀπὸ δὲ Μαρίας εἶναι αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα (d). Ταῦτα δὲ ἀλλότρια καθολικῆς πίστεως οὐδαμὲν· ὁ γὰρ Υἱὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ὑπέρχε καὶ ἐν Πατρὶ ἦν, καθὼς γέγραπται· οὐκ ἦν γὰρ ποτε οὐκ ἦν ὁ

Υἱὸς σὺν Πατρὶ· ἀλλ' ἦν ὁ Πατὴρ, πάντοτε τὸν Υἱὸν ἔχων· ἀδύνατον γὰρ τὸν Πατέρα καλεῖσθαι κατὰ προκοπὴν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὡς προεῖπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος· γεννηθεὶς σὺν Πατρὶ, ὡς προέγραπται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὕτω πιστεύομεν· Πνεῦμα θεῖον, πνεῦμα ἁγίον, πνεῦμα τέλειον, παράκλητον· λαλήσαν ἐν νόμῳ καὶ προφηταῖς, καὶ ἀποστόλοις· καταβὰν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην. Περὶ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ οὕτω πιστεύομεν· ὅτι ἀνελθὼν ἀνθρώπων τέλειον ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου Μαρίας, διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός· σώμα δὲ καὶ ψυχὴν ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐδοκίᾳ· οὕτως γὰρ ἦλθε τέλειος, σώσας τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐκ ἐπαθεν, καὶ οὐκ ἐτάφη, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ

(a) Initium legitur in *Confessione fidei* sub Athanasii nomine edita hujus editionis [tom. II, col. 1231. Edit.

(b) Cod. ἔξων hic, et paulo post.

(c) Cod. ἓνα.

(d) Cod. θεότηταν.

ἀνάστη· καὶ εἰς οὐρανὸς ἀνελήσθη· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἀποθνήσκων τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔλαβεν· καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Εἰ δὲ πῶς προσωρικῶς αἱ θεῖαι Γραφαὶ λέγουσιν, αὐτῷ (α) ὡς περ κτίσματος τὸ κατὰ σάρκα καὶ πηροῦσθαι καταλαμβάνομεν. Ἐπι αναθεματιζόμενον τοῖς μὴ ὁμολογούντας εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ πάσας τὰς αἰρέσεις. Ἀνεθεματίσθη δὲ καὶ ἐν τοῖς προεγραμμένοις ἡ ἄθεος πίστις τῶν Ἀρειανῶν, ἐν τῷ πιστεύειν καὶ λέγειν, γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα· αὐτοὶ γὰρ λέγουσι κτίσμα τὸν Υἱὸν εἶναι. Πρὸς δὲ τὸ ἀνακληρώσαι πάντα ἐκ τῆς πίστεως μέρη εἰτε ὁμολογούντες ταῦτα λέγομεν· εἰτε πιστεύομεν εἰς ἐν (b) βάπτισμα, εἰς μίαν Ἐκκλησίαν, εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, εἰς κρῖνον αἰώνιον. Τὸν θεὸν ὁμολογούμεν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· Πατέρα ἀκατάληκτον, ἀπειρόητον, ἀόριστον, καὶ ἀνόητον· πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς· θελήματι δὲ αὐτοῦ καὶ ἀληθείᾳ καὶ εὐδοκίᾳ τε ἔφθην καὶ καλῆσαν προφήταις, καὶ δικαίως τῷ Ἀδᾶμ, τῷ Νῶε, τῷ Ἀβραάμ, τῷ Ἰσαὰκ, τῷ Ἰακώβ, Σαμουὴλ τε καὶ Δαυὶδ, Ἠλίου καὶ Ἐλισαίου· καὶ τοῖς λοιποῖς ἑπαγγελήταις· θεὸν αὐτὸν ὄντα τῆς Καινῆς καὶ Παλαιᾆς Διαθήκης. Ὅσα δὲ ἡ Γραφὴ λέγει, ὀρθολογῶς Κυρίου, ὡσαυ Κυρίου, καὶ ὅσα τινὰ καὶ περὶ θεοῦ λέγει ἡ Γραφὴ, ἀληθῆ εἶναι· καὶ οὕτως πιστεύομεν· ἀκατάληκτος δὲ καὶ ἀπειροήτως· καὶ πάντα ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα εἶναι θεοῦ. Ἐστι (c) δὲ ὁ βίος τῶν υἱῶν τῆς αὐτῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν καὶ μοναζόντων καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, καὶ ὡς τοῖς υἱοῖς αὐτῶν ἐντέλλονται· πρῶτον αὐτοὶ οὕτως διάγοντες καὶ διδάσκοντες· οὕτως χάριτι ἐστε σεσωσμένοι. Ἄλλ' ἡ χάρις βούλεται αἰθαίρετος εἶναι καὶ παντὸς καλοῦ, καὶ ἀγαθοῦ· καὶ ζηλωτῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἄξιον· καὶ αὐτὸν εὐτρέπει· πρὸς ἄλλοι καὶ ταῦτα φυλάττειν· καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγαπήσεις αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου· καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· οὐ φονεύσωμεν· οὐ μοιχεύσωμεν· οὐ παιδοφθορήσωμεν· οὐ φαρμακεύσωμεν· οὐ κλέψωμεν· οὐ ψευδομαρτυρήσωμεν· οὐ δόχστατήσωμεν· ἀπεχόμεθα πικροῦ καὶ αἰματος, καὶ πλεονεξίας. Ὅρα, ἄνθρωπε, μή τις σε ἀπατήσῃ τῆς πίστεως ταύτης· ἐπι παρεκτός σε θεοῦ διδάσκει. Ταῦτα εἰς τὴν προσηύχθη ἀμαρτήματα· αἰ δὲ ὡς ἐλάττωται φαινόμενα ἐννοεῖται· ὦν καὶ αὐτῶν λόγων ἀπολύσωμεν· τοὺς μονάζοντας γυναικῶν ὑπὲρ πάντα κεχωρισμένους εἶναι· μή τις ἐν ὁμίλῳ αὐτῶν ἐρχεσθαι, μή τις ὄρῃν αὐτάς, μή τις φιλοτιμεσθαι, ἢ αἰ μὴ αὐτῶν· ψυχῆς ζημία γίνεται· ἐὰν μοιχεύῃ ἡ καρδία σου, ἀμαρτάνεις μετὰ αὐτοῦ. Φυλάττεισθαι δὲ πάλιν μὴ εἶναι διγλωσσῶν ἢ διγλωσσῶν, μὴ ψεύσθαι, μὴ καταλάλῃ, μὴ ἀκαίρων περιπατοῦντα, μὴ εἶσε βεβέβηκον, μὴ ἀναίσχυντον, μὴ τις ὄργιλον, μὴ τις πάρονον, ἢ φιλάργυρον, μὴ υπερήφανον, μὴ αὐθάδη, μὴ σαπρὸν λόγον φέροντα, μὴ τις δροκον

Α ὡς τὸ παράπαν· ἀλλὰ τὸ, ναί, ναί, καὶ τοῦ, οὐ, οὐ· καὶ ἐὰν ποῦ ἀνάγκη τινὰ λέγειν ἐν ὁμίλῳ, γίνωσκου. Ἄλθῃσιν λέγω· οὐ ψεύδομαι. Τὸ δὲ σεβάσιμον ἔνομα τοῦ θεοῦ ἐπ' ὄρου μὴ λάβε, μή τις τινὰ ὄρου, καθὼς εἶπε τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ σφάλματα οὐ προσήκει, οὐτε ἀρμύζει τοῖς μοναχοῖς· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ἐκκλησίας ἐκβάλλει τὸν μὴ παραφυλαττόμενον ἐν τοῖσι. Ἐτι δὲ αὐτὸν μὴ γυμνοῦν ἐνώπιόν τινος τὸ σῶμα, εἰ μὴ δι' ἀνάγκην ἀσθενείας, ἐν λουτρῷ, ἢ διὰ πάθος, ἢ ἐν βάθει ὕδατων. Μηδὲ ὑβρίσῃς ἀδελφὸν βακὰ, ἢ μωρὸν· ἑορταίς δὲ ἰθνηκαίς μὴ συγκοινωνεῖν· τὰ σάββατα μὴ φυλάττειν, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι· μὴ μαγεύειν· μὴ φαρμακεύειν· μηδὲ συμπράττειν ταῦτα ἐπὶ νόσῳ ἢ πάθει ἢ ἐν δείγματι· μὴ ἀπέργεσθαι πρὸς ἑταροῦν· μή τις φυλακτῆρα ἑαυτοῦ περιτείνειν· μή τις παρεκαθαίρειν μὴ τις ἀφ' ἑαυτοῦ μετὰ τὸ ἀπὸ αἰλου τινός· ἀλλὰ πάντοτε τὸ σῶμα φυλάττει ἀπὸ πάσης αἰσχρότητος καὶ ἀσελγείας· μή τις ἔχειν γυναικῶς συνάκτους (ἢ συνεισάκτους) καθάπερ τινὲς ἀγαπητὰς ὑπέπειται· τάχα ἐπ' ἐσχάτων μεσηται ἐν αὐτῷ εὐρεθίζονται, καὶ πικρότεροι χολῆς· μὴ ἔχε κατὰ ψυχὴν ἔθραβον κατὰ τινος, καὶ γέννηται ἡ προσευχὴ σου ἀπρόσδεκτος· μὴ σνεύθου μετὰ αἰρετικῶν ἢ μετὰ ἰθνηκῶν, καὶ γέννηται ἡ προσευχὴ σου ἀπρόσδεκτος· μὴ παράβαινε νηστείαν Κυρίου, τοῦτ' ἐστὶ τετράδα καὶ παρασκευὴ, εἰ μὴ εἰ ἐπὶ νόσῳ βεβάρησαι· χωρὶς τῆς ἑβδομάδος τοῦ ἁγίου Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν, τῶν δώδεκα· τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας ἀκριβοῦς φυλάττει. Μὴ λύειν τὴν νηστείαν χωρὶς ἀνάγκης· εἴτε καὶ ἀδελφὸς πρὸς σὲ ἐνημέσει, μετὰ δὲ ἀγάπην διὰ τὸν κόπον τῆς ἑδοῦ· οὐ δὲ μὴ ἐπιση εὖς ὥρας ἐνάτης. Νηστείαν δὲ λέγω τὴν τεταγμένην, τοῦτ' ἐστὶ πρὸ πάντων τὴν ἄγιαν καὶ ἐνοδοῦν τεσσαρακοστήν, καὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου τετράδα καὶ παρασκευὴν· τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας, ἤγουν δευτέραν, τρίτην, καὶ πέμπτην, ἐὰν δύνασαι ἀπὸ ἰδίας προαιρέσεως νηστεύειν, ἔσται ὁ μισθὸς σου πολὺς· ἐν ταῖς γὰρ ταῖς ἡμέραις καὶ παρὰ τὴν ὥραν διάκρισις γίνεται εἰς φίλον ἐπίσημον· καὶ οὐκ ἐστὶ κρίμα ἐκ τὴν ἀγάπην· ἢ δὲ τεταγμένη νηστεία ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διάκρισις γίνεται· ὃ δὲ παρακούων αὐτὴν ἀπόλλυται μετὰ τῶν γαστριμαργῶν· ὦν ὁ θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δίψα τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἀνθρωπερσοκία. Τὸ σάββατον μὴ νηστεύειν ὅλην τὴν ἡμέραν· ἀπρεπὲς γὰρ ἐστὶν ὅλην τὴν ἡμέραν τὸ σάββατον μέχρι δωδεκάωρον ἡλίου νηστεύειν· ἔξεστι δὲ εὖς ὥρας ἕκτης ἢ ἑβδόμης· τὸ δὲ περιτοῦν Ἰουδαίῃ αἰρεσίᾳ ἐστὶν· ἀπαξ δὲ· μὴ ἐπιδύτω ὁ ἥλιος ἐν σαββάτῳ, εἰ μὴ μόνον τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ Πάσχα· ἢ δὲ τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς νηστεία τεταγμένη ἐστὶν εὖς ὥρας ἐνάτης· καὶ ἐφ' τὴν περιτοῦν ποιήσεις παρὰ τὴν σεαυτοῦ προαιρέσειν, ἔξεστι τὸν μισθόν. Νηστεύειν δὲ καὶ κοιταζόμενος, βίβλε μὴ φυσιωθῆς ἐν τύφῳ καὶ υπερηφανίᾳ· ἢ γὰρ φυσίωσις παγίς ἐστὶ τοῦ διαβόλου,

(a) Aliqua hic desunt.

(c) hic incipit secunda pars opusculi ab Arnaldo edita.

(b) Cod. Evā.

δὲ ἢς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πέπτωκεν· ὁμοίως δὲ δι' αὐ-  
 τῆς τοῦ ἀνθρώπου καταβάλλει παγιδεύων. Μηδεὶς  
 σε πλανήσῃ ἐν κυριακῇ νηστεύειν, ἢ ἐν ἑορτῇ δεσπο-  
 τικῇ τὸ παράπαν· μηδὲ γουστατεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν  
 θεσμῷ Ἐκκλησίας, καθὼς προείπαμεν. Καί βλέπε μὴ  
 σὲ πλανήσωσι τινες Μαρκανισταὶ ἢ ἑτέρα αἰρεσις  
 νηστεύειν ἐν σαββάτῳ ἢ κυριακῇ. Μόνον δὲ τῶν συν-  
 άξτων, τῆς ψαλμωδίας, καὶ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ τῶν  
 ἀγράφτων μυστηρίων μὴ ἄμλει· τοιαύταις γὰρ  
 θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Ἄξιον σεαυτὸν εὐτρα-  
 πίζου τῆς ἀγράφτου κοινωνίας τοῦ τιμιλοῦ σώματος  
 καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα  
 μὴ εἰς κρίμα ἐσθῆς καὶ πίνης. Μὴ ἄμλει πλύνειν  
 πόδας μοναχῶν ἐρχομένων πρὸς σέ· ζητηθήσεται  
 αὐτῇ ἡ ἐντολὴ παρὰ τῶν ὑπερφρανεουσάντων αὐτήν,  
 καὶ ἐπίσκοποι ὧσιν· ὁ γὰρ τούτων Κύριος πρῶτος  
 ἐνεψέ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, παραγγέλλας αὐτοῖς ἵ-  
 οῦστας ποιεῖν. Μὴ γίνου φιλάργυρος, ἢ ἀισχροκερδής.  
 Μὴ πολὺ χρῆμα, μὴ θέλε κτάσθαι ἀργύριον ἢ χρυ-  
 σίον πολὺ, ἢ μόνον ἐφόδον χάριν καὶ τροφῶν καὶ  
 ἀμύλων. Τὸ δὲ περισσεύμα ἕδος τοῖς πένσιον· κρεῖτ-  
 τον γὰρ ἐν πτωχείᾳ καὶ ἐν ταπεινώσει δουλεύειν Θεῷ  
 ἢ ἐν πλοίῳ καὶ ἀπάτῃ· οἱ γὰρ τὸ μαμαμνᾶ φίλον  
 καὶ δουλοῦ Θεῷ ἄρεσσι οὐ δύναται. Τὸ σὺλον οὐκ  
 μὴ πραγματεύου. Πολλὰ δὲ χωρεῖαι εἰσι μὴ σπείρου-  
 σιν· καὶ οἰκοῦνται ἐν τέχνῃ μὴ ἔχοντες, ἀναγκάζον-  
 τες πραγματεύεσθαι· καὶ μένουσι μονάζοντες κο-  
 πῶσιν· πλὴν κἂν τόκου μὴ λάμβαναι. Ἄγαθα δὲ  
 πάντα ἀνθρώπων· καὶ εἰρήνευε μετὰ πάντων, χωρὶς  
 αἰρετικῶν· ὁ γὰρ αἰρετικὸς λύκος ἐστὶ τῆς Χρι-  
 στοῦ ποίμνης, καὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ πρόδρομος. Ἐάν  
 δὲ ἔχης χρήματα ἢ βρώματα, μετὰ δὸς τῶν ἔχοντι  
 μὴ ἔχων δὲ οὐκ ἐγκληθήσῃ. Ἐάν εἴθῃ τις δαυεοσα-  
 θία ἀπὸ σοῦ τι, καὶ ἔχης, ἕως αὐτῶν καὶ μετὰ μακρο-  
 θυμίας λάβε παρ' αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον καὶ μόνον· καὶ  
 δίκαιος ἔσῃ. Καὶ μὴ δουλεύου ἐνώπιον Κυρίου· ἔάν  
 γὰρ ἔχης γεννήματα, ἢ δούλο τι, καὶ ζητεῖ λειπό-  
 μενος δαυεοσάσαι παρὰ σοῦ ἐξ ἀνάγκης, καὶ διὰ τὸ  
 μὴ λαβεῖν σε τόκον, πολλῆς τιμωτέρας ἵνα κερδήσῃ  
 διάφορα, τοῦτ' ἐστιν διπλασιάζων· καταμύμφεται σε  
 ἢ Γραφῇ λέγουσα· Ἀράσσειται ὁ Θεὸς τοὺς σοφούς  
 ἐν τῇ παροιμίᾳ αὐτῶν. Σκόπει γὰρ καὶ ὅρα, ὅτι  
 δαυεῖται ἐν ἀνάγκῃ τὸν πλησίον καὶ μὴ λαμβάνων·  
 ἀνθ' ἐνός τόκου τρεῖς καὶ τέσσαρας ἀργάς· ἀλλὰ δέκα  
 λαμβάνει παρὰ τῷ Θεῷ. Γίνου ταπεινὸς καὶ ἡσυχίος,  
 τρέμων διὰ πάντων τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Μὴ γίνου  
 μάχιμος· μηδὲ τύπε ἀνθρώπων πολλὰ, εἰ μὴ μόνον  
 παιδίον ἐν γράμματι πρὸς παιδεῖαν καὶ νοουθεσίαν  
 Κυρίου· καὶ αὐτὸ παρατετηρημένον· μόνον διὰ ψό-  
 θον μετρίως ὄλιγα καὶ ἐλαφρά. Σκόπει μὴ πως διὰ  
 σοῦ φόνος γίνηται, καὶ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν σου ἐν  
 μιᾷ ὥρᾳ· καὶ ἃ δοκεῖς ἔχειν ἀγαθὰ ἐκ νεότητος,  
 ἀπρόδεκτα γίνονται παρὰ τῷ Θεῷ, ὅς τοι Καὶν τὰ  
 ὄρα· πολλὰ γὰρ εἰσι ἀφορμὰ τοῦ θανάτου. Μὴ  
 μακθήριε ἀνθρώπων· μηδὲ βέλδυσσον τινὰ πτωχόν,  
 διὰ σχήματι πνευχρῶ παρατηρούμενον τὴν ἐσθῆτα·  
 μὴ μαλακῆς· χρώμενος ἱματίου· μὴ ἐσθῆτα τὰ φαι-  
 νομένου δικαίου· μὴ ἐν βυκαροῖς ἱματίου προσεργό-  
 μενος· καὶ σακκοφόρον ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων·

PATROL. GR. XXVIII.

A καὶ φανερὸς ἀνθρωπάρετος. Σάκκον δὲ ἂν ἔχης, ἵνα  
 πενθῆς τὰς ἁμαρτίας σου, σκόπει μὴ φανῆς τοῖς  
 ἀνθρώποις· ἀλλ' ἔσθω ἐν τοῦ ἱματίου σου ἐν τῇ σαρκί  
 σου ἔστω πρὸς δαμασκῶν τῶν ἀτάκτων παθῶν. Μὴ  
 θέλε δόξαν καὶ ἔπαινον παρὰ ἀνθρώπων· ἔχειν. Ὅλιος  
 τρίγας μὴ τρέφε· ἔκοψε γὰρ τὸ τοιοῦτον σχῆμα ὁ  
 Ἀπόστολος· μὴ ζηροῦ τὸ γένειον· μηδὲ περικου-  
 ρεῖας χρω κειρόμενος. Εἰ δύσασαι καὶ ἐθοροδόδος  
 νηστεύειν, μηδὲν δαίνου· καὶ ἔσται ὁ μισθός σου  
 πολὺς. Κρεῖων δὲ ἀπέχου· οὐχ ὡς βέλδυσσόμενος τὰ  
 κτίσματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀποκόπτιον τὸ σῶμα τῆς  
 πολλῆς τροφῆς, καὶ ἀνάθειν τὸ αὐτὸ ποιῶν τὴν κα-  
 λῶν βρωμάτων, ἀντὶ ἐπὶ τῶν ἐπιγεῖντων τῶν οὐρανῶν  
 ἀγαθῶν ὀρεγόμενος· πᾶς γὰρ μετρίων δαψιλεῖ  
 τροφῶν βοηθεῖ τῷ σώματι· καλὸν δὲ ἐστὶ πάντα  
 B ἔγκρατεύεσθαι διὰ τὴν πολυσαρκίαν. Οἶνον μὴ λά-  
 βανε ἕως ἡμεῶν τὸν γέουσαθαι ἐν εὐχαριστίᾳ·  
 καὶ εὐλόγει τὸν Θεὸν τὸν κτίσαντα· ἔάν γὰρ καὶ σὺ.  
 ὡσερ ὁ τίμιος Τιμόθεος, διὰ πολλῆν ἐγκρατείαν εἰς  
 νόσον περιπέσειν ἔχης. ὀλίγω ὄνω χρῶ· τὸ γὰρ ὀλί-  
 γον φάρμακον ἐστὶν ἰσάως· πολὺ δὲ αὐτῷ χρώμενος  
 ἀμφοτέρας ἀσθενείας σεαυτὸν περιβαλεῖς· εἰ δ'  
 εὖς ποτηρίον δύο ἢ τριῶν· περισσὸν δὲ μὴ. Εἰ δὲ  
 δύνασαι ἀνοπτότως ὀδεύειν, γενναίως ποίησαι· εἰ δὲ  
 ἀνάγκη ἐστὶν ὑποδόξασαι, ψιλὰ ἔσονται τὰ ὑποδήματά  
 σου· καὶ μὴ θέλε κατακακοσμημένους ὑποδήμασι,  
 κοσμηκῶ σχήματι μὴ περιδέσθαι. Τοῖς παρούσιν  
 ἀρκου μετρίως. Εἰ δὲ περισσὸν κρέας καὶ σῶμα,  
 δίβου αὐτὰ πτωχοῖς, ὄρφανοῖς, χήραις, ἀδύνατοις,  
 ξενοῖς, ἀσθενούσι, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ· καὶ ἔσται ὁ  
 C μισθός σου πολὺς. Ἐάν ἐπὶ ξένης, μὴ ἑλλην, ἐσθῆτι  
 κομπάζειν· ἀλλ' ἴσως γίνου τοῖς ἀδελφοῖς σου ἐν  
 λαχάνοις χρώμενος, καὶ ἐτέροις βρώμασιν. Ἐάν δὲ  
 χρεῖα ἐστὶ, χρεὶ καὶ ἰχθύος μεταλαμβάνειν. Πάλιν δὲ  
 λέγω· ἐάν ὀρθρωσθήσῃ καὶ λάθης, οὐκ ἔστιν ἁμαρ-  
 τία· εἰ δὲ ἤτηθῃς ἐν τῇ νόσῳ βαρέως, καὶ φάτης  
 ἐπιθυμῇ τὸν ὀλίγον· διὰ τὴν ἀσθενίαν τῆς σαρκὸς  
 σου οὐκ ἔστι κρίμα· ἤτημα μὲν σοὶ ἐστὶν· μὴ λό-  
 γισαι δὲ αὐτὸ ἁμαρτίαν· λυπήθητι δὲ, ὅτι ἀνεκόπη  
 τῆς πολιτείας σου, καὶ ὑπεγαλάσθης τοῦ στερεοῦ  
 λογισμοῦ. Εἰ δὲ καὶ λουτρῶν χρῆσασθαι ἀναγκαστῆς  
 διὰ τὴν νόσον καὶ ἀπαξ καὶ εἰς, οὐκ ἔστιν ἐγκλημα·  
 ὑγιαίνων δὲ οὐ χρεῖαν ἔχεις λουσασθαι· κἂν ἰερεὺς  
 εἴ· ἀλλὰ μᾶλλον ὑγιαίνουσος τοῦ σώματος χαμῆντην  
 D ὀλεε καὶ βιάζεσθαι εἰς πάντα. Πρὸ πάντων δὲ τέχνην  
 γίνουσε· ἢ ἐν ἀργῷ ἐργάζου· ἢ μὴ ἀργὸς ἐσθῆτις  
 τὸν ἄρτον· μᾶλλον δὲ ἐργάζου ἐν τοῖς ἐργοχείροις  
 σου, ἵνα ἔχης δοῦναι πτωχοῖς καὶ ξένοις, ὄρφανοῖς τε  
 καὶ χήραις· καὶ ἢν μεταξὺ ἀδελφῶν οἰκῆς, καὶ ἔχης  
 γουκὸν χωρίον, δικαίως συνάγειν καρποῦς, καὶ μὴ  
 εἰς ἀδικίας καὶ πλεονεξίας· πρῶτον τὰς ἀπαρχὰς σου  
 τοῖς ἱερεῦσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρόσφερε· ἔπειτα  
 χήρας καὶ ὄρφανους ἀνάπαυε, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδύ-  
 νατοῦς, ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων· μὴ ἀπὸ τόκου καὶ  
 πλεονεξίας. Εἰ δὲ καὶ μόνος καθέξῃ, μὴ ὑβρίζῃ τὴν  
 ἀσκησιν τῆς ἡσυχίας· εἰ ἐν μοναστηρίῳ ἠσυγάζεις,  
 καὶ κτήρῃ χωρίον καὶ πραγματεύου καὶ ἠσυγάζῃς·  
 ἀλλ' ἐμπαίξεις καὶ ἐμπαίξεται. Καθήμενος ἐν μονα-  
 στηρίῳ, μὴ θέλε ἀργὸς εἶναι, καὶ ὑπὸ ἄλλων τρέφ-

φροσαι· ἵνα τὴν ἐφημέρον ἔχῃς τροφήν. Καὶ εἰ ἐτέ-  
 ρους νέους ἔχεις περὶ σεαυτὸν, πρῶτον μὲν ταπεινο-  
 φροσύνην διδάσκει· καὶ μὴ θέλει αὐτοὺς εἶναι διδασκά-  
 λους. Ἐὰν ἴδῃς ψυχὰς σωζομένας διὰ σοῦ, σπουδασσον  
 τελειῶσαι τῶν πέντε ταλάντων, ὧν εἰληφας ἀπο-  
 λαβεῖν τὰ διπλάσια. Μερίμνα ἐπιμελῶς τὰς περὶ  
 σεαυτὸν ψυχὰς· καὶ ἐπίστευε πάντοτε τοὺς νεωτέ-  
 ρους ἰδιάζειν ἕκαστον τούτων, ἐν τῇ ὁμίλῃ καὶ τῇ  
 συναναστροφῇ τῆς τραπέζης, καὶ συνάξεως τῆς  
 ψαλμοφθίας· ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ αὐτοὺς, ἔχειν ἕκαστον  
 σάκκον κεκρυμμένον, ἵνα ἐν τῇ εὐχῇ τῆς νυκτὸς  
 ἔτοιμος εὐρέθῃ· σπουδάζε ἀγρυπνεῖν ἐν ψαλμοῖς καὶ  
 ὕμνοις, καὶ εὐχαῖς ἐν μέτρῳ· καὶ ἐν ἡμέρᾳ μὲν  
 εὐχεσθαι συμμέτρως, καὶ ἐν νυκτὶ ὡσαύτως· μὴ  
 χρονίζειν δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ βαττολογεῖν· σὺν  
 μέτρῳ δὲ ψάλλειν· ἵνα μὴ περικακώσῃαι αἱ ψυχαί.  
 Θέλει δὲ τοὺς παῖδας σωπητικῶς προσιδάζειν. Εἰς  
 καπηλείον ὄλως μὴ εἰσελθῆς· ἀλλ' ἔὰν ἀνάγκη γένη-  
 ταί σοι, ἐπὶ ξένης γενομένης, καὶ χρεῖαν ἔχῃς ἐδέ-  
 σματος· ἀποστείλας ἀγόρασον· καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ φάγε  
 καὶ πίνε, ἐν τόπῳ ἀνακεχωρισμένῳ. Ἐὰν δὲ μὴ ἦ  
 ἐκκλησία ἐν τῷ τόπῳ, ἢ ἐκκλησία ὀρθοδόξων, καὶ  
 ἀνάγκη σοι γένηται εἰσελθεῖν ἐν παντοχείῳ· μὴ θέλει  
 μεῖναι ὅπου εἰσὶν γυναῖκες, μήτε εἰς καπηλείον,  
 μήτε μετὰ τῶν εἰσιόντων εἰς θέατρον, ἢ εἰς κυνή-  
 γιον εὐρισκομένων· κτεπερ ἐστὶ σοι δύναμις, μηδὲ  
 εὐξῆ μετ' αὐτῶν· εἰ δὲ ἀνάγκη γένηται, καὶ συγγω-  
 ρηθῆς αὐτοῖς· ὑπὸ τῶν μειζόνων οἱ συγχωρησαντιες  
 θύονται· σὺ δὲ τούτων παραφυλάσσω, γυμνάζων  
 σεαυτὸν. Αὐταὶ μὲν ἐντολαὶ ἀρμόζουσιν μοναχοῖς καὶ  
 ἱερεῦσι, καὶ πᾶσι τοῖς ἐγκρατευομένοις χήραις τε  
 καὶ Χριστιανοῖς ἀληθινοῖς τοῖς ἐν γάμῳ σεμνῷ πολι-  
 τευομένοις· εἰ δὲ τις ἱερεὺς τυγχάνει, ὀφείλει τῆν

Α ἱερουσύνην φυλάξει σὺν τοῖς λοιποῖς κληρικῶς μετὲ  
 τῶν ἐντολῶν τούτων· τοιοῦτος γὰρ θέλει εἶναι νη-  
 φάλιος, σπουδαῖος ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἀνεξίκακος,  
 χρηστὸς, φιλόρφανος, φιλόπτωχος, φιλόξενος, φιλό-  
 ἀγαθος, ἤρεμος, στεννὸς τῇ πίστει καὶ λόγῳ καὶ γνώ-  
 μῃ, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος,  
 ἀπεχόμενος γυναικῶν, πρωτότυπος σπουδάζειν τῇ  
 Ἐκκλησίᾳ, τῇ συνάξει τῆς ψαλμοφθίας· μὴ ἀμελεῖν  
 τοῦ ποιμένου· μὴ ββελύττεσθαι τινα· μὴ πλῆκτην,  
 μὴ εἶναι πάριον, μὴ φιλόαργυρον, κατὰ τὸν Ἀπό-  
 στολον λέγω· μὴ προσωπολήπτην, τοῦ ἐλέγχει ἐν  
 παραπτώμασι μικροῦς τε καὶ μεγάλους, ἰδίους καὶ  
 ἄλλοτριούς· μὴ ἔβν φωριῶν τὰ πρέβατα τῆς ποίμνης·  
 ἀλλὰ μέλλων καθαρίζειν αὐτὰ, πρῶτον διὰ τῆς μετα-  
 νοίας, εἶτα πάλιν συναγελάζειν αὐτὰ ἐν τῇ μάνδρᾳ,  
 Β τούτεστιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ταῖς χήραις, καὶ πᾶσι  
 τοῖς λαϊκοῖς τοῖς κατηγουμένοις, τοῖς λαϊκοῖς καὶ  
 μονάζουσι, καὶ τοῖς ἐν σεμνῷ γάμῳ πολιτευομένοις  
 παραγγέλλειν μετανοεῖν· καὶ τοῦτο οὐχ ὡς διαφόρου  
 νόμου, καὶ ἐκάστου λόγου διαστελλομένου· ἀλλ' εἰς  
 ἓστιν· διαστελλόμενος δὲ ἐν πᾶσιν Χριστιανοῖς· ταῖς  
 γυναῖξὶ δὲ παραγγέλλειν ὄλως μὴ λαλεῖν, μηδὲ κἄν  
 ἕνα λόγον ἐν φθουρισμῷ· μήτε συμπόλλειν μοναχοῖς,  
 μήτε συνυπακούειν· εἰ μὴ μόνον σιγῆν καὶ εὐχεσθαι  
 τῷ Θεῷ δι' ἐντεύξεως καὶ σιμῆς πολιτείας· μὴ  
 ἔχειν αὐτὰς λαμπρὰν ἐσθῆτα, μηδὲ χρυσόσπαστα ἐν-  
 δύματα, ἢ κόσμα διὰ μαργαριτῶν· μηδὲ τὰ πρόσωπα  
 αὐτῶν τελείως φαίνεσθαι μήτε ἐν ἀγορᾷ μήτε ἐν ἐκ-  
 κλησίᾳ. Αὐταὶ εἰσὶν αἱ σεντήριον διδασκαλαὶ τῶν  
 ἁγίων τριακοσίων ὀκτώ καὶ δέκα θεοφόρων Πατέρων,  
 αἱ ὀδηγοῦσαι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τοὺς πιστεύοντας  
 εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα· ἢ πρέπει πᾶσι  
 δοῦναι, τιμῆ καὶ προσκύνειν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

# ORDO PRÆCEDENTIUM EDITIONUM

CUM ORDINE IN HAC NOVISSIMA EDITIONE INSTITUTO COLLATUS (a).

## EDITIO PARISIENSIS ANNI 1627.

### TOMUS I.

*Numerus prior paginam Parisiensis illius, secundus nostræ significat.*

|  |                  |  |                  |
|--|------------------|--|------------------|
| Oratio contra gentes, pag. 1.  | T. I, col. 1     | De incarnatione Verbi Dei, 591.  | T. IV, 89        |
| Oratio de incarnatione Verbi, 53.  | — 95             | De natura humana suscepta, 595.  | T. II, 983       |
| Disputatio contra Arium in concilio Nicæno, 111.   | T. IV, 437       | De incarnatione Christi contra Apollinarium, 614.  | T. II, col. 1091 |
| In illud dictum: <i>Omnia tradita sunt mihi a Patre, etc.</i> , 149.   | T. I, 207        | Oratio contra Apollinarium, 635.   | — 1131           |
| Epistola ad Adelphium fratrem, 155.  | T. II, 1071      | Oratio contra gregales Sabellii, 650.  | T. IV, 95        |
| Epistola ad Maximum philosophum, 162.  | — 1085           | Oratio quod unus sit Christus, 664.  | — 124            |
| Oratio contra eos, qui dicunt Filium creaturam esse, 166. <i>Est epistola 2 ad Serapionem.</i>                         | — 607            | Epistola ad Serapionem de morte Arii, 670.   | T. I, 679        |
| Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt, Spiritum sanctum esse creaturam, 175. <i>Epistola 1 ad Serapionem.</i>  | — 529            | Apologia ad imperatorem Constantium, 673.  | — 593            |
| Testimonia ex sacra Scriptura de naturali communione similis essentiae inter Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, 209. | T. IV, 29        | Apologia I de fuga sua, 701.   | — 643            |
| Expositio fidei, 240.  | T. I, 197        | Apologia II, 775. <i>Est Apologia contra Arianos.</i>  | — 239            |
| Liberii Rom. pontificis ad Athanasium epist., 245.   | T. IV, col. 1441 | Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes, 808.  | — 691            |
| Athanasii ad Liberium responsum, 244.  | — 1445           | Populi Alexandrini protestatio, 866.   | — 791            |
| Epistola de fide ad Jovianum, 245.   | T. II, 845       | <i>In Historia Arianorum ad monachos.</i>  | — 791            |
| Narratio de concilio Nicæno, 248.  | T. I, 411        | Epistola de synodis Arimini et Seleucia, 869.  | T. II, 681       |
| Contra Arianos orationes quinque.  | — 1445           | Epistola ad Africanos, 931.  | — 1029           |
| Prima, 285. <i>Est epistola ad episcopos Aegypti et Lybie.</i>   | T. I, 535        | Epistola ad omnes ubique orthodoxos, 942. <i>Est epist. encyclica.</i>   | T. I, col. 249   |
| Secunda, 306. <i>Est prima.</i>  | T. II, 9         | Epistola ad Joannem et Antiochum, 951.   | T. II, 1165      |
| Tertia, 371. <i>Est secunda.</i>   | — 145            | Epistola ad Palladium, 952.  | — 1167           |
| Quarta, 455. <i>Est tertia.</i>  | — 321            | Epistola ad Dracontium, 955.   | T. I, 543        |
| Quinta, 519. <i>Est quarta.</i>  | — 377            | Epistola ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum, 959.   | T. III, 9        |
| Epistola de sententia Dionysii Alexandrini, 548.   | T. I, 477        | De Sabbatis et circumcissione, 984.  | T. IV, 133       |
| Epistola catholica, 570.   | T. IV, 81        | In illud, <i>Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, 990. Est pars epistola: quarta ad Serapionem.</i> | T. II, 645       |
| Refutatio hypocrisicos Meletii, Ensebi et Pauli Samosatensis, 572.   | — 85             | In illud, <i>Profecti in pagum, etc., 1000.</i>  | T. IV, 169       |
| Epistola ad Antiochenses, 574.   | T. II, 793       | De passione Domini nostri Jesu Christi, 1002.  | — 185            |
| Epistola ad Epictetum, 581.  | — 1049           | De sanctissima Deipara Virgine, 1048.  | — 917            |
|  |                  | De virginitate, 1065.  | — 251            |
|  |                  | Homilia de semente, 1080.  | — 143            |
|  |                  | Oratio contra omnes haereses, 1097.  | — 501            |

(a) De his quæ editioni nostræ accedere adeat Lector *Elenchum* voluminibus præfixum, quem hic non est cur recudamus. EDIT.

## TOMUS II.

|   |             |   |                 |
|---|-------------|---|-----------------|
| Oratio in Ascensionem Christi, Joanne Lampadio interprete, pag. 1.  | T. IV, 1091 | Adversus eos qui Deum Verbum impatibiler passum dicunt, 304.  | — 1357          |
| Oratio de Melchisedech, eodem interprete, 7.  | — 525       | Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus ut voluit, 307.  | — 1359          |
| Ad Serapionem epistola de Spiritu sancto, Erasmo Rot. interp. 10. Est tertia ad Serapionem.                         | T. II, 521  | Adversus eos qui dicunt simpliciter esse locutiones accipiendas, nec quid illæ significant considerandum, cum omnium hominum captum excedant, 309.  | — 1363          |
| Ad eundem de Spiritu sancto. alia epistola, eodem interprete, 16. Est quarta.                                       | — 377       | Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Sermo carne, 311.  | — 1365          |
| Contra Arianos oratio brevis et concisa, incerto interprete, 22. Est lucinia epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ. | T. I, 553   | Adversus eos qui querunt qualem pœnam Judæi daturi sint, si non occidissent Deum, 314.  | — 1369          |
| Colloquium Arianorum primum, habitum Antiochiæ cum Joviano imperatore, Joanne Lampadio interprete, 27.              | T. II, 819  | Adversus eos qui dicunt, Judæus est, qui non conlatur Deum esse passum, 316.  | — 1373          |
| Colloquium secundum eorundem, eodem interprete, ibid.   | — 851       | Adversus eos qui dicunt angelos, cum Abrahamo edentes, carnis naturam omnino non induisse, 318.   | — 1377          |
| Colloquium eorundem tertium, eodem interprete, 28.  | — 851       | Adversus eos qui nullum miraculum immittunt, eo quod carnem negant, 320.  | — 1379          |
| Colloquium aliud ad vestibulum palatii habitum cum Lucio, eodem interpr., 29.                                       | — 855       | Adversus eos qui danno afficiunt genus nostrum, eo quod negant Servatorem ex natura nostra sumpsisse primitias, 325.  | — 1385          |
| De incarnatione, eodem interprete, 30.  | T. IV, 25   | Adversus eos qui volunt simpliciter iis quæ dicta sunt credendum esse, nec considerandum quid conveniat, et quid non conveniat, 325.  | — 1385          |
| Symbolum Athanasii, incerto interprete, 31.   | — 1567      | Adversus eos qui duarum naturarum discrimen post passionem et ascensionem tollunt, 328.   | — 1391          |
| Epistola Joviani imper. ad Athanasium, Joanne Lampadio interpr., 35.  | T. II, 845  | Questiones ad Antiochum, Joanne Renchilino, Valentino Ampelandro, et Joanne Lampadio interpr., 331.   | — 553           |
| Athanasii responsum, eodem interpr., 34.  | T. IV, 551  | Dicta et interpretationes parabolarum sancti Evangelii, 534.  | T. IV, col. 711 |
| Epistola Athanasii ad Ammonem, Joanne Curterio interprete, 35.  | T. II, 1169 | Questiones alia, Joanne Lampadio interprete, 457.   | — 773           |
| Fragmentum epistolæ XXXIX festalis, eodem interprete, 38.   | — 1175      | Vita sancti Antonii, Davide Hoeschelio interprete, 450.   | T. II, 855      |
| Epistola Athanasii ad Rufinianum, eodem interprete, 40.   | — 1179      | In sanctam Parascevem sermo, Petro Pantino Tiletan interprete, 506.   | T. IV, 1053     |
| Definitiones quedam, 42.  | T. IV, 553  | Fragmenta commentariorum in Psalmos, 511.   | T. III, init.   |
| Synopsis sacræ Scripturæ, Wolf. Musc. interprete, 55.   | — 985       | Alia fragmenta e variis variorum auctorum operibus deprompta, 541.  |                 |
| Dialogi V de Trinitate T. B. interpr., 1458.  | — 1115      | De unita deitate Trinitatis ad Theophilum, lib. I, 550. De propriis personis et unito nomine Deitatis, lib. II, 554. De assumptione hominis contra Marcellinum, lib. III, 557.  |                 |
| Sermo forma dialogi conscriptus, in quo colloquuntur Orthodoxus et Macedonianus, 261.                               | — 1291      | De singulis nominibus contra Pœntini Urbici hæresim, lib. IV, 565. De unita ac sempiterna substantia Trinitatis, lib. V, 565. De beatitudine Filii Dei, et præsumptione sectæ pessimæ, lib. VI, 569. De professione regulæ catholicæ et increpatione hæreticæ, lib. VII, 572. |                 |
| Ejusdem Athanasii colloquium aliud adversus Macedonianum, de questione: An Dei Verbum corpus autem gestarit, 286.   | — 1329      | De Ariana et catholica confessione, lib. VII, 575. De fide sua, lib. IX, 585. De unitate fidei, lib. X, 586. De fide unitatis, et trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, lib. XI, 587. Memorantur tantum, utpote alias jam edita.                                   | T. IV, 1455     |
| Ejusdem epistola cujusdam, ut videtur, præfationis loco scripta, in qua motum ecclesiasticorum tragœdia, 291.       | — 1357      | Disputatio D. Athanasii cum Ario Ludicæ habita, 602.  | — 1459          |
| Disceptatio adversus eos qui in veritate diducanda solius judicio multitudinis feruntur, 295.                       | T. IV, 1359 | Ad monachos exhortatio, 619.  | — 1557          |
| Adversus eos qui nec querendum nec loquendum ex Scriptura præcipiunt, sed in sua fide acquiescendum, 294.           | — 1341      |   |                 |
| Adversus eos qui maligne nobis objiciunt illud: <i>Verbum caro factum est</i> , 296.                                | — 1345      |   |                 |
| Adversus eos qui unam in Christo naturam esse contendunt, 299.  | — 1349      |   |                 |
| Adversus eos qui naturæ carnis confessores loco Trinitatis Quaternitatem dicunt docere, 300.                        | — 1349      |   |                 |
| Adversus eos qui humanæ in Christo Domino naturæ confessores spem suam in homine dicunt defigere, 302.              | — 1353      |   |                 |





|   |         |      |  |                  |
|---|---------|------|--|------------------|
| Liber II contra Apollinarium, 750.                    | —       | 4131 | Fragmenta ex <i>Panoplia</i> Euthymii, 1012.                                   | T. II, col. 1223 |
| Epistola ad Joannem et Antiochum, 765.                | —       | 4163 | Interpretatio in Symbolum, 1016.   | — 1231           |
| Epistola ad Palladium, <i>ibid.</i>                   | —       | 4167 | Fragmentum aliud, 1017.  | — 1233           |
| Epistola ad Amun, 765.                                | —       | 4169 | Fragmenta a Patre Felckmanno collecta, 1019.                                   | — 1237           |
| Ex epistola heortastica, seu festali, 767.            | —       | 4175 | De novem insanabilibus morbis Herodii, 1025.                                   | — 1251           |
| Epistola ad Rufinianum, 768.                          | —       | 4179 | De falsis prophetis, 1026.   | — 1254           |
| Epistola prima ad Luciferum, 770.                     | —       | 4181 | In illud: <i>Qui respicit mulierem, etc.</i> , <i>ibid.</i>                    | — 1254           |
| Epistola secunda ad Luciferum, <i>ibid.</i>           | —       | 4182 | In illud: <i>Laudate Dominum de terra, etc.</i> , <i>ibid.</i>                 | — 1255           |
| Epistola ad monachos, 771.                            | —       | 4185 | Fragmentum ex sermone contra omnes hæreses, 1027.                              | — 1255           |
| Fragmentum epistolæ S. Athanasii, filiis suis, 772.   | —       | 4189 | Fragmentum in illud: <i>Si oculus tuus scandalizat te, etc.</i> , <i>ibid.</i> | — 1255           |
| Liber de Trinitate et Spiritu sancto, 775.            | —       | 4191 | Fragmentum Græce ex epistola ad Eupsygium, 1028.                               | — 1243           |
| Epistola ad Marcellinum, 784.                         | T. III, | 9    | Fragmentum ex epistola ad Epiphanium, <i>ibid.</i>                             | — 1257           |
| Expositiones in Psalmos, 804.                         | —       | 45   | Fragmentum epistolæ ad Antiochenos, <i>ibid.</i>                               | — 1259           |
| Fragmenta quedam expositionum in Psalmos, 985.        | —       | 547  | Fragmenta ex Facundo Hermianensi, 1029.  | — 1260           |
| Excerpta Commentarii in Joh, 1003.                    | —       | 1343 | Fragmentum epistolæ ad Diodorum Tarsensem ex Facundo, <i>ibid.</i>             | — 1261           |
| Fragmenta Commentarii in Cantica, 1005.               | —       | 1347 | Fragmenta ex concilio Hispanensi, <i>ibid.</i>                                 | — 1261           |
| Fragmenta Commentarii in Mattheum, 1006.              | —       | 1361 |  |                  |
| Fragmenta Commentarii in Lucam, 1009.                 | —       | 1389 |  |                  |
| Fragmentum Commentarii in Epistolam ad Hebræos, 1011. | —       | 1405 |  |                  |

## TOMUS II.

## DUBIA.

|   |     |
|---|-----|
| De Incarnatione Dei Verbi, pag. 1. T. IV, col. 25                                 | 25  |
| Testimonia ex Scriptura sacra, 2.   | 29  |
| Epistola catholica, 22.   | 81  |
| Refutatio hypocrisis Meletii et Eusebii Samosatensis, 24.                         | 85  |
| De Incarnatione Dei Verbi, 25.  | 89  |
| De æterna Filii et Spiritus sancti cum Deo existentia, et contra Sabellianos, 28. | 95  |
| Quod unus sit Christus, 38.   | 121 |
| De Sabbatis et circumcissione, 42.  | 133 |
| Homilia de semente, 43.   | 143 |
| In illud: <i>Profecti in pagum, etc.</i> , 55.                                    | 169 |
| In passionem et crucem Domini, 61.  | 185 |
| De virginitate, 84.   | 251 |
| Synopsis Scripturæ sacræ, 96.   | 283 |

## SPURIA.

|  |     |   |      |
|--|-----|---|------|
| Disputatio contra Arium in concilio Nicæno, 158. | 437 | Homilia in Nativitatem Præcursoris, 529.                        | 905  |
| Sermo contra omnes hæreses, 181.                 | 501 | Sermo in Annuntiationem Deiparæ, 534.                           | 913  |
| Historia Melchisedec, 189.                       | 525 | Sermo in descriptionem sanctæ Mariæ, 544.                       | 959  |
| Epistola ad Jovianum imp., 192.                  | 551 | Sermo in Nativitatem Christi, 550.                              | 959  |
| Liber de Definitionibus, <i>ibid.</i>            | 533 | Sermo in occursum Domini, 555.                                  | 973  |
| Doctrina ad Antiochum, 202.                      | 553 | Sermo in cæcum a nativitate, 565.                               | 1001 |
| Ad Antiochum de penis inferni, 213.              | 589 | Homilia in illud Matthæi: <i>Itte in castellum, etc.</i> , 374. | 1023 |
| Quæstiones ad Antiochum, 217.                    | 597 | Homilia in illud: <i>Eunte autem illo, etc.</i> , 577.          | 1033 |
| Quæstiones in Evangelia, 255.                    | 699 | Homilia in sanctam quintam feriam, 582.                         | 1047 |
| Fragmentum de imaginibus, 257.                   | 709 | Sermo in Parasceven, 385.                                       | 1053 |
| Quæstiones in Scripturam, 258.                   | 711 | Homilia in SS. Patres et prophetas, 388.                        | 1061 |
| Quæstiones alie, 280.                            | 773 | Sermo in sanctum Pascha, 392.                                   | 1073 |
| Historia imaginis Berytensis, 289.               | 797 | Sermo in sanctum Pascha et recens illuminatos, 395.             | 1081 |
| Aliud ejusdem Historiæ exemplar, 292.            | 805 | Sermo in Assumptionem Domini, 398.                              | 1091 |
| Aliud ejusdem exemplar Latine, 293.              | 815 | Sermo in sanctum Andream, 402.                                  | 1101 |
| Aliud exemplar Latine, 298.                      | 819 | Sermo alius, 405.   | 1107 |
| Sermo contra Latinos, 299.                       | 825 | Dialogus I De Trinitate, 407.                                   | 1115 |
| Syntagma doctrine, 304.                          | 831 | Dialogus II De Trinitate, 425.                                  | 1157 |
| Monasticæ vitæ institutio, 507.                  | 845 | Dialogus III De Trinitate, 440.                                 | 1201 |
| Epistola 1 ad Castorem, 509.                     | 849 | Dialogus IV De Trinitate, 458.                                  | 1249 |
| Epistola 2 ad Castorem, 517.                     | 871 | Dialogus V De Trinitate, 464.                                   | 1255 |
|  |     | Sermones XX contra diversas hæreses, 473.                       | 1289 |
|  |     | Syntagma ad quemdam politicum, 514.                             | 1395 |
|  |     | Sermo iis qui sæculo renuntiarunt, 520.                         | 1409 |
|  |     | Doctrina ad monachos, 524.                                      | 1421 |
|  |     | De templo Athenarum, 527.                                       | 1427 |
|  |     | De corpore et anima, 529.                                       | 1431 |
|  |     | De S. Trinitate, liber I, 532.                                  | 1439 |
|  |     | Disputatio cum Ario coram Probo iudice, lib. II, 562.           | 1439 |
|  |     | Pontificum Romanorum et Athanasii epistolæ, 597.                | 1441 |
|  |     | Vita S. Syncreticæ, 615.  | 1485 |
|  |     | Exhortatio ad monachos, 642.                                    | 1557 |
|  |     | Exhortatio ad Sponsam Christi, 644.                             | 1557 |
|  |     | Epistola Athanasii ad episcopum Persarum, 650.                  | 1561 |
|  |     | Epistola Dionysii Alexandrini ad Paulum                         |      |

|  |      |  |      |
|--|------|--|------|
| Samosatensem, 652.   | 1562 | Quarta formula Græce et Latine, 661.             | 1587 |
| Symbolum <i>Quicunque</i> cum Græca versione, 658.                     | 1581 | Binæ formulæ Gallico idiomate perantiquo, 662.   | 1591 |
| Secunda formula Interpretationis Græcæ Symboli <i>Quicunque</i> , 659. | 1585 | Commentarius in Symbolum <i>Quicunque</i> , 664. | 1597 |
| Tertia formula Græce, 660.   | 1585 | De Trinitate opusculum, 667.                     | 1607 |
|  |      | De Paschate opusculum, 668.                      | 1605 |

## TOMUS III.

|   |                  |   |             |
|---|------------------|---|-------------|
| Preliminaria. — Præfatio in opera Athanasii quæ nunc primum collecta publicantur, III.                                    |                  | Sermo de patientia in calamitatibus sui temporis, 42.                                 | T. II, 1295 |
| Montfauconii Animadversiones novæ in vitam et scripta Athanasii, VII.   | T. I, p. x.      | Homilia in ramos Palmarum, 48.  | — 1309      |
| Legatio Marcelli et Ecclesiæ Ancyranæ ad Athanasium et episcopos Ægypti per Eugenium Diaconum, pag. 1, exstat tom. XVIII. | T. I, p. CLVI.   | Opusculum in dictum Apostoli, <i>Novi hominem raptum usque ad tertium cælum</i> , 49. | T. III,     |
| Sermo major de fide contra Arianos et Dimocritas, 4.  |                  | Opusculum in dictum Apostoli, <i>Datus est mihi stimulus carnis mee</i> , 50.         | —           |
| Fragmentum sermonis de fide, ex Bibliotheca Coisliniana, 15.  | T. II, col. 1261 | Argumentum seu <i>περοβωπλα</i> in Psalmos, 52.                                       | — 55        |
| Fragmentum de Paulo Samosateno, 16.   | — 1291           | Supplementa in Psalmos, 53.   |             |
| Fragmentum Historiæ Stephani Antiocheni, et de ejus contra Euphratem Colouiensem insidiis, <i>ibid.</i>                   | — 1293           | Fragmenta contra Macedonianos, 74.  | T. II, 1513 |
| Epistola ad monachos, an precandum cum Ariais, 17.  | — 1295           | Fragmenta contra Novatianos, <i>ibid.</i>   | — 1515      |
| Commentaria sive sermones Athanasii in Mathæum, opus mutilum, 19.   | — 1293           | Item duo alia contra eosdem, 75.  | — 1519      |
| Ex Commentariis in Lucam, 52.   | — 1294           | Fragmentum de anuletis, 76.   | — 1519      |
| Homilia in Canticum canticorum, 37.   | T. III, 1361     | Fragmenta alia, <i>ibid.</i>  | — 1519      |
|   | — 1349           | Brevis expositio fidei, 78.   | — 1319      |
|   | — 1347           | Fragmenta ex epistolis festalibus, <i>ibid.</i>                                       | — 1331      |
|   |                  | Fragmento insigne de storia ecclesiastica del quarto secolu, 82.                      | — 1331      |
|   |                  | Epistola ad Papam et clerum Persarum, 95.   | T. IV, 1561 |
|   |                  | Interpretatio in Psalmos, seu <i>De titulis Psalmorum</i> .                           | T. III, 591 |

\* Ea inter uncas posita Expositioni inseruimus.

\*\* Leguntur in editione pleniori card. Mai, Opp. t. II.

## INDEX OPERUM S. ATHANASII

Ordine qui vulgo in antiquissimis codicibus circumfertur.

|   |  |
|---|--|
| <i>Liber contra Gentes.</i>   | <i>Epistola prima ad Serapionem de Spiritu sancto.</i>   |
| <i>Liber de Incarnatione.</i>   | <i>Epistola secunda ad Serapionem de Filio.</i>  |
| <i>De Incarnatione, contra Paulum Samosatenum.</i>                                | <i>Epistola tertia ad Serapionem de Spiritu sancto.</i>  |
| <i>De Incarnatione, contra Arium et Apollinarium.</i>                             | <i>Epistola quarta ad Serapionem de Spiritu sancto.</i>  |
| <i>De Incarnatione Christi, [contra Apollinarium I.</i>                           | <i>Epistola de decretis Nicænis.</i>   |
| <i>De salutari adventu Christi, contra Apollinarium II.</i>                       | <i>Epistola Eusebii Cæsariensis ad Cæsarienses.</i> In codice Regio 2284 hic adjiciuntur, Condemnatio Arii et epistola Alexandri, necnon epistolæ aliæ synodi Nicænæ et Constantiini Magni imper. alibi eussæ. |
| <i>Contra omnes hæreses.</i>  | <i>De sententia Dionysii.</i>  |
| <i>Epistola ad Epictetum Corinthi.</i>  | <i>Apologia de fuga.</i>   |
| <i>Expositio fidei.</i>   | <i>Apologia contra Arian</i>   |
| <i>Epistola Liberii ad Athanasium.</i>  | <i>Epistola synodi Alexandrinæ: quæ in ea ipsa Apologia habetur.</i>   |
| <i>Epistola Athanasii ad Liberium.</i>  | <i>Epistola encyclica: olim Ad orthodoxos inscripta.</i>   |
| <i>Ad Antiochenos Tomus.</i>  | <i>Epistola ad Serapionem de morte Arii.</i>   |
| <i>De æterna existentia Filii, contra Sabellianos.</i>                            | <i>Epistola ad monachos sive ad solitarios.</i>  |
| <i>Oratio: Quod unus sit Christus.</i>  | <i>Contestatio Alexandrinorum: habetur ad calcem Epistolæ ad monachos.</i>   |
| <i>Epistola ad Adelphiim episcopum.</i>   | <i>Epistola de synodi Arimini et Seleuciæ.</i>   |
| <i>Epistola ad Maximum philosophum.</i>   | <i>Apologia ad Constantium.</i>  |
| <i>In illud: Euntes in vicum, etc.</i>  | <i>Epistola ad Joannem et Antiochum.</i>   |
| <i>Contra Arianos Oratio prima: est epistola encyclica ad Episcopos Ægyptios.</i> | <i>Epistola ad Palladium.</i>  |
| <i>Contra Arianos Oratio secunda: est prima.</i>                                  | <i>Epistola ad Dracontium.</i>   |
| <i>Contra Arianos Oratio tertia: est secunda.</i>                                 | <i>Epistola ad Afros.</i>  |
| <i>Contra Arianos Oratio quarta: est tertia.</i>                                  | <i>Epistola seu Tomus ad Antiochenos: nam bis describitur.</i>   |
| <i>Contra Arianos Oratio quinta: est quarta.</i>                                  |  |
| <i>In illud: Omnia mihi tradita sunt.</i>   |  |
| <i>Opusculum de doctrina: excerptum ex aliis operibus, de quo alibi.</i>          |  |
| <i>De Sabbatis et Circumcissione.</i>   |  |

*Epistola ad Jovianum imperatorem.*

*Epistola Joviani ad Athanasium.*

*Petitiones Arianorum ad Jovianum, contra Athanasium.*

*Sermo in Passionem Domini.*

Hic ordo vulgo comparet in veteribus manuscriptis, et nos amanuensium est, ut numerum cujusque libri ad marginem notent, ita ut in nonnullis codicibus cum Athanasii operibus alias bene mul-

tas insertas hic illic variorum epistolas enumerent. Hinc autem factum, ut ubi easdem epistolæ bis exscriptæ jacebant, quod de non paucis observatur, quæ et in Apologia contra Arianos et in Epistola ad monachos exstabant, amanuenses, ne actum agere viderentur, ab iis bis describendis suspederent, indicando scilicet jam superius haberi hæc verbis Ἐγράφη ὅπλω ἐν τῷ μί', vel, ἐν τῷ ξη', exempli gratia, numerum supra positum notantes.

FINIS TOMI VICESIMI OCTAVI





[



